COMMENTARII ET DISPUTATIONES

P. FRANCISCI SUAREZ

E SOCIETATE JESU

IN TERTIAM PARTEM D. THOMÆ

A QUÆSTIONE SEXAGESIMA, USQUE AD OCTOGESIMAM TERTIAM.

CONTINUATIO.

QUÆSTIO LXXV.

DE CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPUS ET SANGUINEM CHRISTI,

IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de conversione panis et vini in corpus et sanguinem Christi.

Et circa hoc quæruntur octo.

1. *Utrum in hoc sacramento sit corpus Christi secundum veritatem, an solum secundum figuram, vel sicut in signo.*
2. *Utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem.*
3. *Utrum substantia panis, vel vini, post consecrationem hujus sacramenti annihiletur, aut in pristinam materiam resolvatur.*
4. *Utrum panis possit converti in corpus Christi.*
5. *Utrum in hoc sacramento post conversionem remaneant accidentia panis et vini.*
6. *Utrum facta consecratione, remaneat in hoc sacramento forma substantialis panis.*
7. *Utrum ista conversio fiat in instanti.*
8. *Utrum hæc sit falsa : Ex pane fit corpus Christi.*

ARTICULUS I.

Utrum in hoc sacramento sit corpus Christi secundum veritatem (supra, quæst. 65, art. 3, corp., princ., et infra, quæst. 76, per totam, et 4, dist. 10, art. 1, et dist. 11 princ., et 4 contra, cap. 71, et 1 Cor. 11).

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur, quod in hoc sacramento non sit corpus Christi secundum veritatem, sed solum secundum figuram, vel sicut in signo. Dicitur enim Joan. 6, quod cum Dominus dixisset : Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, etc., multi ex discipulis ejus audientes, dixerunt : Durus est hic sermo, quibus ipse dixit : Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam; quasi diceret, secundum expositionem August. super Psalm.* 98 (non procul a medio expositionis, tom. 8; refertur hoc de Cons. d. 2, cap. 45) : *Spiritualiter intelligite quod locutus sum; non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent; sacramentum aliquod vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos, caro autem non prodest quicquam.*

2. *Præterea, Dominus dicit in Matthæi ultimo : Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Quod exponens August. dicit* (tract. 30 in Joan.) : *Donec sæculum finiatur, sursum est Dominus; sed tamen et hic nobiscum est veritas Domini; corpus enim, in quo resurrexit, in uno loco oportet esse, veritas autem ejus ubique diffusa est. Non ergo secundum veritatem est corpus Christi in hoc sacramento, sed solum sicut in signo.*

3. *Præterea, nullum corpus potest esse simul in pluribus locis, cum nec Angelo hoc conveniat; eadem enim ratione posset esse ubique. Sed corpus Christi est verum corpus, et est in cœlo. Ergo videtur, quod non sit secundum veritatem in sacramento altaris, sed solum sicut in signo.*

4. *Præterea, sacramenta Ecclesiæ ad uti-*

litatem fidelium ordinantur. Sed secundum Gregor. in quadam homil. (28 in Evang., a princ.), *regulus reprehenditur, quod quærebat corporalem Christi præsentiam. Apostoli etiam impediebantur recipere Spiritum Sanctum propter hoc, quod affecti erant ad ejus præsentiam corporalem, ut August. dicit super illud Joan.* 16 : *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos* (tract. 94 in Joan., a med.). *Non ergo Christus secundum præsentiam corporalem est in sacramento altaris.*

Sed contra est, quod Hilar. dicit in 8 *de Trinit.: De veritate carnis et sanguinis Christi non est relictus ambigendi locus; nunc enim et ipsius Domini professione et fide nostra caro ejus vere est cibus, et sanguis ejus vere est potus. Et Ambros. dicit* (*lib.* 6 *de Sacramentis* tom. 4) : *Sicut verus Dei Filius est Dominus Jesus Christus, ita vera Christi caro est, quam accipimus, et verus sanguis ejus est potus.*

Respondeo dicendum, quod verum corpus Christi et sanguinem esse in hoc sacramento, neque sensu neque intellectu deprehendi potest, sed sola fide, quæ auctoritati divinæ innititur. Unde super illud Luc. 22 : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, dicit Cyrill.: Non dubites, an hoc verum sit, sed potius suscipe verba Salvatoris in fide; cum enim sit veritas, non mentitur. Hoc autem conveniens est. Primo quidem perfectioni novæ legis. Sacrificia enim veteris legis illud verum sacrificium passionis Christi continebant solum in figura, secundum illud Hebr.* 10 : *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem. Et ideo oportuit, ut aliquid plus haberet sacrificium novæ legis a Christo institutum, ut scilicet contineret ipsum Christum passum, non solum in significatione, vel figura, sed etiam in rei veritate. Et ideo hoc sacramentum, quod ipsum Christum realiter continet, ut Dionys. dicit* 3 *c. Eccles. Hierar., est perfectivum omnium aliorum sacramentorum, in quibus virtus Christi participatur. Secundo hoc competit charitati Christi, ex qua pro salute nostra corpus verum nostræ naturæ assumpsit. Et quia maxime proprium amicitiæ est convivere amicis, ut Philos. dicit lib.* 9 *Ethicor.* (cap. 4, et lib. 8, cap. 5, tom. 5), *sui præsentiam corporalem nobis repromittit in præmium dicens Matth.* 24 : *Ubi fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ. Interim tamen nec sua præsentia corporali nos in hac peregrinatione destituit, sed per veritatem corporis et sanguinis sui, nos sibi conjungit in hoc sacramento, unde ipse dicit Joan.* 6 : *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo. Unde hoc sacramentum est maximæ charitatis signum, et nostræ spei sublevamentum, ex tam familiari conjunctione Christi ad nos. Tertio, hoc competit perfectioni fidei, quæ, sicut est de divinitate Christi, ita est de ejus humanitate, secundum illud Joan.* 14 : *Creditis in Deum, et in me credite. Et quia fides est invisibilium, sicut divinitatem suam nobis exhibet Christus invisibiliter, ita et in hoc sacramento carnem suam nobis exhibet invisibili modo. Quæ quidam non attendentes posuerunt corpus et sanguinem Christi non esse in hoc sacramento, nisi sicut in signo, quod est tanquam hæreticum abjiciendum, utpote verbis Christi contrarium. Unde et Berengarius* (habetur de Consecrat., dist. 2, cap. Ego Berengarius), *qui primus hujus erroris auctor fuerat, postea coactus est suum errorem revocare, et veritatem fidei confiteri.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod ex hac auctoritate prædicti hæretici* (præcipue citatus in fin. corp.), *occasionem errandi sumpserunt, male verba August. intelligentes. Cum enim August. dicit* (in expositione Psalm. 98, tom. 8) : *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, non intendit excludere veritatem corporis Christi* (ut patet ex verbis præcedentibus locum citat.), *sed quod non erat manducandum in hac specie, in qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subdit : Sacramentum quod vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos, non intendit, quod corpus Christi sit in hoc sacramento solum secundum mysticam significationem, sed spiritualiter dicit, id est, invisibiliter et per virtutem Spiritus Sancti. Unde super Joan.* (tract. 27, parum ante med.), *exponens id, quod dicitur: Caro non prodest quicquam, dicit : Sed quomodo illi intellexerunt, carnem quippe sic intellexerunt manducandam, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur; accedat spiritus ad carnem, et prodest plurimum. Nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret, ut habitaret in nobis.*

Ad 2, *dicendum, quod verbum illud August.* (citatum in arg. 2), *et omnia similia sunt intelligenda de corpore Christi, secundum quod videtur in propria specie* (*secundum quod etiam ipse Dominus dicit Matth.* 26 : *Me autem non semper habebitis*); *invisibiliter tamen sub speciebus hujus sacramenti est, ubicumque hoc sacramentum perficitur.*

Ad 3, dicendum, quod corpus Christi non est eo modo in hoc sacramento, sicut corpus in loco, quod suis dimensionibus loco commensuratur, sed quodam speciali modo, qui est proprius huic sacramento. Unde dicimus, quod corpus Christi est in diversis altaribus, non sicut in diversis locis, sed sicut in sacramento. Per quod non intelligimus, quod Christus sit ibi solum sicut in signo, licet sacramentum sit in generi signi; sed intelligimus corpus Christi hic esse, sicut dictum est (in corp. art.), *secundum modum proprium.*

Ad 4, dicendum, quod ratio illa procedit de præsentia corporis Christi prout est præsens per modum corporis, id est, prout est in sua specie visibili, non autem prout est spiritualiter, id est, invisibili modo et virtute spiritus. Unde August. dicit super Joan. (tract. 27, parum ante med., tom. 9) : *Si intellexisti spiritualiter verba Christi de carne sua, spiritus et vita tibi sunt; si intellexisti carnaliter, etiam spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt.*

COMMENTARIUS.

Veritatem distinguit D. Thom. a solis signis, umbris et figuris. Unde sensus hujus tituli est, an hoc sacramentum non tantum sit signum, et figura, sed revera corpus ipsum Christi, quod in ipso realiter contineatur. Et hoc sensu affirmat, corpus Christi esse in hoc sacramento secundum veritatem. Quod primum probat verbis Christi Domini, quæ statim diligentius expendenda sunt. Deinde adjungit conjecturas. Prima est comparatione novæ et antiquæ legis; comparantur enim ut umbra, et veritas, et ideo decuit, ut Christus, qui in veteribus sacramentis in figura continebatur, in lege nova et in aliquo ejus sacramento vere ac realiter adesset. Quam rationem tetigit Ambros. super ad Hebr. 10, et egregie August., epist. 76, ad Casul., et propterea Chrysost., hom. 83 in Matth., dicit, post figuram, Christum adjunxisse veritatem; et optime Tertull. de Resurrect. carnis, cap. 20 : *Nec omnia* (inquit) *imagines sunt, sed et veritas; non omnia umbræ, sed et corpora; nam si omnia figura, quid erit illud, cujus est figura?* Ex quibus potest ratio facta confirmari, conferendo hoc Eucharistiæ sacramentum cum figuris, quibus in veteri lege præsignificatum est; oportet enim, ut illas antecellat, sicut res imaginem, et corpus umbram, juxta doctrinam Pauli 1 ad Cor. 10, ad Galat. 3 et 4, ad Hebr. 10, et ad Colos. 2, quam exponit Hieronym. ad Titum 1, circa illa verba : *Non attendentes Judaicis fabulis*, etc.; at vero parva esset excellentia hujus sacramenti, comparatione illorum signorum, si tantum in figura Christum contineret. Quia, si res ad significandum impositæ considerentur, sæpe in lege veteri erant perfectiores, ut agnus, manna, etc. Si significatio, etiam illæ significabant Christum; et quamvis dici possit hoc sacramentum excellere, tum quia significat Christum ut præsentem, tum etiam quia expressius significat, quam vetera, et fortasse, quia gratiam confert, tamen hæc omnia non adæquant perfectionem et excellentiam novæ legis, ut ex modo loquendi Scripturæ et Sanctorum colligitur; nam propter hanc causam Christus comparando hoc sacramentum cum manna, Joan. 6, dicit, hunc solum esse verum cibum, quia est caro ejus, ut ibi Chrysost. et Aug. notarunt, et optime Cyrill., lib. 3 in Joan., cap. 34, et Ambr., lib. de Myster., cap. 9; et eodem modo Cypr., serm. de Passio., comparans hoc sacramentum cum agno paschali, dicit, illum agnum fuisse consumptibilem cibum, hoc vero sacramentum esse inconsumptibile. Quam comparationem prosequitur etiam Leo P., serm. 7 de Pass.; Chrysost., hom. 45 in Joan. : *Si tantum* (inquit) *fuit figura, quid ipsa veritas?* idem hom. 61 ad Pop., et hom. ad Neoph., ubi tantum inquit differre hoc sacramentum a veteri, quantum sanguis Christi a sanguine agni paschalis. Et hoc modo explicata hæc ratio D. Thom. satis probabilis est, et adjuncta Patrum auctoritate est valde efficax. Aliæ præterea duæ rationes, fundatæ in ostensione divinæ charitatis erga nos, et in perfectione nostræ fidei, spei, et charitatis erga Deum, sunt egregiæ, non indigent tamen expositione.

DISPUTATIO XLVI.

AN SIT REALIS PRÆSENTIA CORPORIS CHRISTI IN HOC SACRAMENTO.

Disputatio octava de Eucharistia. — Hactenus de materia remota hujus sacramenti dictum est; nunc sequitur, ut de ipso sacramento, ac proxima materia ejus, dicamus; quia vero corpus, et sanguis Christi non solum sunt res, et sacramentum, sed etiam intrinsece continentur in materia ejus proxima, et illud componunt, ac sunt veluti substantia ejus, ideo optimo ordine sequitur, ut de hac Christi

præsentia dicamus; ex hac enim cætera pendent, quæ in hac, et duabus sequentibus quæstionibus D. Thom. tractat. De hac vero præsentia tam multa his temporibus scripta sunt, ut fere nihil addi possit, præsertim in his, quæ ad eruditionem, et Patrum lectionem pertinent; attingemus igitur solum illa, quæ ad scholasticum institutum satis esse videbuntur. Ac primum de hac præsentia dicemus, an sit, deinde quid sit, ac tandem quomodo fiat.

SECTIO I.

Utrum sit de fide certum, Christum realiter esse præsentem in hoc sacramento.

1. Primum hæresis illa, quæ hanc veritatem negavit, inter Græcos illos pullulare cœpit, qui veritatem carnis in Christo negarunt, ut colligi potest ex Theodoret., dial. 3, ubi de illis inquit : *Eucharistiam et oblationes non admittunt, quod non confiteantur Eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Jesu Christi,* quæ verba refert ex Ignatio, epist. ad Smyrnenses, in qua nunc non inveniuntur. Deinde, qui negarunt veram unionem carnis Christi ad Deum, scilicet Nestoriani, consequenter dixerunt, in hoc sacramento non esse carnem divinam, et vivificatricem. Unde Waldens., tom. 2, cap. 19, illis tribuit, quod in hoc sacramento negaverint esse carnem Christi, licet faterentur adesse carnem alterius sancti hominis, nescio cujus. Verisimilius tamen mihi est, negasse quidem carnem Dei et Verbi, non tamen carnem Christi, quem ipsi dicebant esse sanctum hominem purum, ut colligitur ex Anselmo, quem Waldensis refert, lib. de Corp. et sang. Domini, c. ult. Et hunc fuisse errorem Nestorii constat ex fragmento errorum ejus, quod habetur 4 tom. operum Cyrilli, in fine. Unde licet Lanfrancus, lib. de Eucharist., post medium, referat fuisse quosdam hæreticos, qui dixerunt, in hoc sacramento esse quidem carnem hominis, non tamen Christi, sed alterius, vel sancti, vel peccatoris, ego nullum ejus erroris auctorem, aut ullam mentionem in historiis invenio. Postea in eadem Ecclesia Græca Iconomachi videntur hanc præsentiam negasse, ut colligitur ex VII Synodo, act. 6, tom. 3, in fine, unde forte sumpsit occasionem Guid. Carmel. ut Armenos faceret hujus erroris duces, quod ego verum non existimo, neque ullo sufficienti fundamento dictum, quin potius nec in tota Ecclesia Græca hæc hæresis prævaluit, aut nimium percrebuit; nam, cum in aliis rebus ab Ecclesia Latina sæpe dissenserit, in hoc tamen dogmate de reali præsentia corporis Christi, Græci, et Armeni, tam inter se, quam cum Ecclesia Latina consentiunt, ut ex liturgiis, et ex antiquis Patribus, ac tandem ex Concilio Florent. aperte constat.

2. Secundo in Ecclesia Latina, primus, qui aperte hanc hæresim prædicavit, et defendit, fuit Berengarius, ut hic ait D. Thomas, et Prateol., et Castro, et Lindan., qui in suo Dubit., dialog. 2, eum sacramentariorum omnium parentem vocat; et idem significat Guitmund., qui eo tempore contra Berengarium scripsit librum de hac veritate. Lanfranc. autem, lib. contra Berengarium, indicat, quemdam Joannem Scot. antea librum scripsisse, hunc errorem continentem. Unde Sander., lib. 7, hæresi 136, sub ann. 1548, dicit Berengarium ab illo libro suum errorem hausisse; imo fertur Bertramus utroque antiquior librum in hujus erroris comprobationem scripsisse, qui nunc extat et prohibitus est in indice Romano. Advertit autem Sanderus, multos suspicari hunc librum ab aliquo sacramentario post Berengarium fuisse scriptum, quia de illo antiquiori tempore nulla in historiis fit mentio talis doctrinæ, aut libri, aut auctoris ejus. Alanus autem, lib. 1 de Euchar., cap. 20 et 21, verum esse putat, hunc Bertramum fuisse ante Berengarium, et hujus erroris semina in illo libro jecisse, et Paschasium ac Rabanum contra illum pugnasse, cæterosque Catholicos Doctores clarius et accuratius ex illo tempore de hoc sacramento scripsisse. Postea Henriciani, et Petrobrusiani secuti sunt hunc errorem, ut Prateolus refert, et hi quidem dicebant, Christum in cœna vere dedisse corpus suum, et sanguinem discipulis; reliquos vero sacerdotes non habere tam efficacem potestatem; ita refert Sander., lib. 7, hær. 142, ex Petro Cluniacens., epistola contra hos hæreticos. Albigenses præterea seu Albanenses eamdem Christi præsentiam negarunt, ut Antonin. refert, 4 part. Theologali, tit. 11, c. 7, § 5, et 3 part. Hist., tit. 19, cap. 1. Deinde hæretici dicti Flagellantes, teste Gersone, opusculo contra illos; postea Waldenses et Wiclef, ut late Thomas Waldens., tom. 2 de Sacrament. Deinde Lutherus, quanquam præsentiam hanc negare ausus non est, se tamen in eum errorem valde propensum ostendit, et veritatem Catholicam tot erroribus immiscuit, ut secta-

toribus suis realem etiam præsentiam negandi occasionem præbuerit, quod postea præstitit Œcolampadius, quem secuti sunt Zuinglius, Bulinger, Petrus Martyr, ac denique Calvinus, qui occultando errorem, mirum in modum illum auxit; cum enim negaret, corpus Christi esse realiter ac substantialiter præsens in hoc sacramento, sed solum in cœlo, nihilominus absolute concedebat, substantiam et corpus Christi sumi et manducari a fidelibus ineffabili quodam modo; hunc autem modum, solum per fidem et apprehensionem postea explicabat, et ita ejus error in re nihil a superioribus differt; non enim intelligit, corpus, et sanguinem Christi realiter adesse, et conjungi accidentibus panis et vini; sed fide et apprehensione piorum fidelium dicit hæc tria ita copulari, ut dum corporaliter sumuntur symbola, spiritualiter per fidem manducetur Christi caro. Unde etiam dicit ab impiis accipi tantum symbola, a piis vero etiam ipsum corpus Christi et sanguinem. Fundamentum hujus erroris præcipuum est, quia, ut putant, et falso interpretantur, verba Scripturæ non cogunt, ut hanc Christi præsentiam credamus; addunt etiam quædam Patrum testimonia et rationes nonnullas, quæ omnia in sequentibus paulatim examinabimus.

3. Veritas ergo Catholica est Christi corpus et sanguinem vere, realiter et substantialiter, sub speciebus panis et vini consecratis, in hoc sacramento contineri. Hæc veritas in sequentibus sectionibus, et conclusionibus late confirmanda est; nunc solum probatur ex universali Ecclesiæ consensu, et definitione. Primum enim omnes scriptores Catholici hanc veritatem constanter defendunt, et contrariam doctrinam, statim ac pullulare cœpit, notarunt et oppugnarunt, ut Catholicæ veritati contrariam, quod est signum evidens ad discernendam hæresim a Catholica veritate; doctrina enim hæretica novitatem præ se fert, et initium ejus notari potest. Unde statim ac oritur, sua novitate Catholicos offendit, et ideo ab eis statim ut hæretica refutatur; Catholica vero doctrina suam semper antiquitatem retinens, absque contradictione Catholicorum suscipitur; ita tradunt Irenæus, lib. 3 contra hæres., cap. 3; Tertull., de Præscrip. hæreticorum, et lib. 1 contra Marcio.; Epiph. in Anacepha.; et Vincen. Lirin. in suo lib. contra profanas novitates. Ita vero circa hanc veritatem accidit. Doctrina enim de reali Christi præsentia in hoc sacramento semper in Ecclesia suscepta est, nec aliquod ejus initium, post Christi et Apostolorum tempora, invenietur, nam omnes antiquissimi Patres illam docent, ut videbimus; at vero contrarius error, statim ac pullulare cœpit, notatus est ac impugnatus a Patribus, ut de antiquis Græcis ex Theodoreto citavimus. De Nestorio constare potest ex Cyrillo, et Concilio Ephesino; de Iconomachis ex VII Synodo, et aliis Conciliis, quæ statim referam, et Damasceno, qui tempore Iconomachorum scripsit, lib. 4 de Fide, cap. 14, et Theophylacto illi æquali, Matth. 26, et 1 Corinth. 10; de Berengario et sociis ex Paschasio, qui, ut diximus, contra Bertramum scripsit, Lanfranco, Guitmundo, Algero, et aliis, qui contra Joannem Scot. et Berengarium scripserunt, Petro Cluniac., epistola seu lib. de hoc mysterio contra sui temporis hæreticos, Anselmo, Bernardo, qui eumdem errorem suis temporibus oppugnarunt, quos Hugo Victor., Magist. sententiarum, et omnes Scholastici imitati sunt, idemque usque ad nostra tempora observatum videmus. Antiquiores autem Patres cum suo tempore contraria hæresis non esset exorta, illam ex professo non impugnarunt. Quid vero ipsi de hac veritate senserint, infra videbimus.

4. Secundo ostenditur hic consensus Ecclesiæ ex Conciliis, et, ut omittam, passim ab eis hoc sacramentum appellari corpus Christi, ut videre licet in Concil. Nicæno, can. 14, alias 18, et aliis, quæ frequenter occurrunt et notantur a Garetio, lib. de Vera præsentia corporis Christi, clas. 5, afferam solum ea, in quibus hoc definitum est. Primo in Concil. Alexandrino cum Cyrillo, in epist. ad Nestor. quæ recipitur et probatur in Concil. Ephesino, tom. 1, cap. 14, cum dictum esset, per mysticam oblationem nos fieri participes sacræ carnis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, subditur : *Neque enim illam ut carnem communem suscipimus; absit hoc; neque ut carnem alicujus hominis sanctificati, sed tanquam vere vivificam, ipsiusque Verbi propriam.* Secundo, VII Synodus, action. 6, tom. 3, in fine, damnat sententiam Iconomachorum, qui Eucharistiam dicebant tantum esse imaginem seu figuram Christi, quam sententiam abominandam, et extremam dementiam esse dicit, et traditioni Apostolorum, et omnium Patrum, ac veritati et proprietati verborum Christi contrariam. Tertio Concilium Verselense (alii Romanum appellant), præsidente Leone IX, Berengarii et

Joan. Scoti sententiam et scripta damnavit, ut historiæ referunt; hoc enim Concilium non extat. Quarto idem præstitit Concilium Turonense sub Victore II, præsidente Ildebrando cardinale ejus legato, qui postea fuit Pontifex Gregorius VII, et eamdem veritatem definivit. Quinto Concilium Rhemens., tempore Nicolai II, contra eamdem hæresim congregatum est, in quo Berengarius suam hæresim abjuravit, ut habetur in secundo tomo Conciliorum, et in c. Ego Berengarius, de Consecr., dist. 2. Sexto cum Berengarius in sua abjuratione inconstans fuisset, coactum est Concilium Romanum tempore Gregorii VII, in quo veritas Catholica iterum definita est, et Berengarius etiam iterum resipuit, et confessionem suæ fidei dedit, in qua fertur usque ad mortem perseverasse. Legatur Gerson, serm. 1 de Cœna Domini, et Sabellicus, Æneade 9, lib. 3. Septimo Concilium Constantiense, sect. 8 et 15, damnavit contrarium errorem in Joanne Hus, et Joanne Wiclef, quod postea Martinus V confirmavit. Octavo Concilium Lateranense sub Innocent. III, et habetur in c. Firmiter, de Summa Trinitate. Nono Concilium Viennense sub Clemente V, Clementina unica de Reliquiis et venerat. Sanct. Decimo Concilium Florentinum in decreto Eugenii. Undecimo, copiosius et distinctius quam cætera, Tridentinum. sess. 13. Duodecimo tandem sunt plura alia Concilia provincialia, et Pontificum decreta, quæ referuntur de Consecratione, dist. 2, et in decretalibus, toto titulo de custodienda Eucharistia, et titulo de Celebrat. missar., ubi est insigne capitulum Cum Marthæ; facit etiam generalis regula, quæ in c. Ad abolendam, de Hæreticis, traditur, ubi damnantur, qui de sacramento corporis et sanguinis Domini aliter, quam Catholica Ecclesia, sentiunt. Quæ omnia ita sufficiunt ad veritatem Catholicam confirmandam, ut licet hæreticis daremus, quod falso assumunt, in Scriptura sacra expresse non contineri, nullum inde præjudicium, nullumque periculum veritati fidei crearetur; ad veritatem enim fidei confirmandam, non solum Scripturæ sacræ auctoritas, sed etiam Ecclesiastica definitio, et traditio sufficit.

5. Sed quæri hic obiter solet, an sit hæc veritas inter articulos fidei numeranda; multi enim negant, quod hæc veritas in symbolo fidei non contineatur. Aliis vero affirmandum videtur, ut Duran. in 4, d. 10, q. 1, num. 27; Scot., quæst. 1; Gabr., lect. 83 in canon.; Ledesma, 1 part., quæst. 16, art. 1, dubio 2; Soto, d. 9, quæst. 2, art. 2, quia habetur (inquit) expresse in Scriptura sacra. Quæ ratio non sufficit, ut constat; non enim omnia, quæ in Scriptura habentur, inter articulos fidei annumerantur. Ne igitur quæstio de nomine esse videatur, primum statuamus quod ad rem pertinet, videlicet, omnes fideles teneri ad hanc veritatem explicite credendam; oportet enim, ut possint seipsos probare, et corpus Domini dijudicare, ut 1 ad Cor. 11 dicitur, quod tamen, sine hac fide, præstare non possent, quia sine illa fieri non potest, ut debitus honor, ac reverentia huic sacramento tribuatur. Deinde dubium non est, quin hoc mysterium specialem difficultatem habeat, a reliquis distinctam. Unde propter hanc duplicem causam potest hæc veritas articulus fidei vocari. Addo tamen, quia ejus cognitio non exigitur, ut ita dicam, propter solam fidem, seu cognitionem, sed propter usum, et operationem, ut huic sacramento conveniens adoratio, et reverentia exhibeatur, ideo non esse expresse positam in symbolo; ibi enim posita sunt, quæ per se sunt necessaria propter fidei perfectionem, non propter usum; potest tamen ad illud revocari, scilicet, ad articulum de omnipotentia Dei, vel de sancta Ecclesia, ut D. Thom. tradit 2. 2, quæst. 1, art. 8, ad 6.

SECTIO II.

Utrum realis Christi præsentia in hoc sacramento, ex verbis, quibus Christus illud promisit, satis colligatur.

1. Stabilita fide hujus præsentiæ ex universali consensu et definitione Ecclesiæ, ad majorem ejusdem fidei confirmationem, et hæreticorum confutationem, oportet hujus fidei fundamenta sigillatim ostendere, simulque hæreticorum objectionibus satisfacere. Unum autem ex præcipuis fundamentis est Scriptura sacra, ex qua, quicquid præsenti instituto deservire potest, ad duo capita reducitur : alterum est institutio seu exhibitio hujus sacramenti, de qua in sequenti sectione; alterum est promissio, sub qua omnis prædictio seu adumbratio hujus sacramenti comprehendi potest.

2. Dicendum est ergo, probabilius esse, ex promissionibus hujus sacramenti sufficienter probari posse realem Christi præsentiam, non tamen hoc argumentum esse adeo certum, ut per se solum ad fidem confirmandam suffi-

ciat. Hæc assertio declaratur et probatur breviter, discurrendo per loca Scripturæ, in quibus hæ promissiones continentur. Et primum omnium sumi potest argumentum probabile ex figuris, quibus in veteri testamento excellentia hujus sacramenti indicata est, quas supra, quæst. 73, in Commentario art. 6, explicuimus, et probabilitatem hujus argumenti, circa textum D. Thom., declaravimus. Quibus addi possunt nonnulla verba Prophetarum, in quibus tanta indicatur excellentia hujus sacramenti et sacrificii, ut ad merum panem et vinum accommodari non possint; hujusmodi sunt verba illa Malach. 1 : *Ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatur inter gentes, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium purum, quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens.* Quem locum ponderavit Iren., lib. 4 cont. hær., c. 32, et plures alii Patres, quos ibi notat Feuar., et afferemus eos infra, agentes de sacrificio. Simile argumentum sumi potest ex verbis Zach. 8 : *Bibent et inebriabuntur, quasi vino;* et inf. : *Quid enim bonum ejus est, quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* Quod testimonium de lege Evangelica, et hoc sacramento, Hier. et alii Patres intelligunt, et habet sine dubio magnam energiam, nam si esset nudus panis et vinum, vix afferri posset probabilis ratio, ob quam præferendum esset non solum omnibus sacramentis veteribus, sed etiam novis, neque esset cur in hoc sacrificio tam magnificus ostenderetur Deus, neque cur tota bonitas et pulchritudo Ecclesiæ in eo quoddammodo sita esse diceretur. Unde de hoc etiam sacramento exponuntur mystice verba illa Ps. 110 : *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus; escam dedit timentibus se.* Quamvis enim ad litteram dicta sint de manna, tamen sicut illud fuit præcipua figura hujus sacramenti, ita in illis verbis indicata sunt mirabilia opera, quæ in hoc mysterio Deus operatur. Unde Amb., super Ps. 38, dicit, mysteria hujus sacramenti fuisse a Prophetis adumbrata.

3. Deinde afferre possumus promissiones novi testamenti, in quo duæ sunt præcipuæ. Altera est Matt. 28 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Quæ verba probabiliter intelligi possunt de præsentia, quam semper se habiturum in Ecclesia sua, per hoc sacramentum, Christus promisit, ut exponit Clemens V, cum Concil. Viennens., in Clementina unica, de Reliq. et venerat. Sanct.; Innocent., lib. 4 de hoc mysterio, c. 44; Laurent. Justin., ser. de Euchar. Sed, licet probabilis sit et propria expositio, ut notavit etiam Jansen., c. 149 Concor., tamen non est efficax, quia sancti Patres ad litteram exponunt hunc locum de præsentia divinitatis, aut de singulari Christi providentia erga Ecclesiam. Unde hæretici huic loco nobis alium opponunt, Matt. 26, ubi Christus dixit : *Me autem non semper habebitis,* quod intelligendum (inquiunt) est de præsentia corporali. Respondemus autem intelligi quidem de præsentia corporali, sed visibili, et per modum quantitatis, ut patet ex verbis antecedentibus : *Pauperes habebitis vobiscum, me autem non semper,* etc.

4. Præcipua ergo promissio, qua maxime probari potest hæc veritas, facta est a Christo Joan. 6; quam ut explicemus, supponendum est, certum esse, in principio illius capitis egisse Christum de pane materiali, quo turbas prius saturaverat, propter quam causam turbæ illum sequebantur; inde vero sumpta occasione, translulisse sermonem ad spiritualem cibum, dicens : *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam;* per quem cibum intellexisse Christum generatim omne bonum animæ exponunt Chrys. et alii. Aug. vero, tract. 25, intelligit de Christo et de manducatione ejus per fidem, et ibi subjungit illa celeberrima verba : *Quid paras dentem et ventrem? crede et manducasti,* quæ recte potuit eo loco ponere, quia nondum de hoc sacramento sermonem instituerat. Hinc ergo dissensio orta est, etiam inter Catholicos, an reliqua pars capitis, ubi Christus agit de manducando et bibendo corpore et sanguine suo, intelligenda sit per metaphoram de Christo secundum se, et de spirituali manducatione per fidem, an vero de Christo, prout est in hoc sacramento, et de sacramentali manducatione. Quod vero hic posterior sensus verior sit, probatur primo, quia antiqua Concilia in hoc sensu usa sunt illo loco, ut videre licet in Concil. Ephes., et VII Synodo præcedente sectione citatis, et ex Concil. Cabilonens. II, c. 46, et Trident., sess. 13, c. 1. Unde quando idem Concil., sess. 21, c. 1, indicat, liberum esse varie hunc locum interpretari, juxta varias Sanctorum expositiones, intelligendum videtur, vel ita ut unus sensus alium non excludat, vel certe, ut juxta omnes verum sit non esse illo

loco præceptam communionem sub utraque specie omnibus et singulis fidelibus. Denique in hoc sensu utitur Ecclesia illo Evangelio in festo corporis Christi.

5. Secundo omnes antiqui Patres ita exposuerunt. Ex Latinis sit primus Cyprian., lib. 1 ad Quirin., c. 22, lib. 3, c. 25, juncto 26, clarius serm. de Cœna Domini, declarans quomodo Christus in illa cœna implevit quod hoc loco promiserat, et in expositione orationis Dominicæ. Secundus, Hilarius, 8 de Trin., col. 6, ubi ex illis verbis : *Caro mea vere est cibus,* concludit, tam verum esse, nos sumere carnem Christi, quam Verbum assumpsisse carnem. Tertius, Ambr., lib. de Myster., c. 8, in fin., l. 4 de Fide, c. 5, clarissime 6 lib. de Sacramen., c. 1. Quartus, Hieron., Matth. 6, circa illa verba : *Panem nostrum quotidianum,* et optime Ezech. 18, circa illa : *Panem suum esurienti dederit,* et epist. 150 ad Edibiam, quæst. 62, et ita est intelligendus difficilis locus ejusdem Hieron. super ad Eph. 1, circa illa verba : *In quo habemus redemptionem,* sic enim ait : *Dupliciter sanguis Christi et caro intelligitur, vel spiritualis illa, atque divina, de qua ipse dixit: Caro mea vere est cibus, et : Nisi manducaveritis carnem filii hominis; vel caro quæ crucifixa est, et qui lancea effusus est sanguis.* Quæ verba exponens Magist., d. 8, duplex (inquit) est caro Christi, altera contenta in hoc sacramento, et hæc est caro crucifixa, altera non contenta, sed significata, et hæc est corpus mysticum. Sed hæc expositio nec quadrat verbis Hieron., nec præsenti testimonio Joan., quod tractamus. Distinguit ergo Hieron. duplicem carnem Christi non re, sed statu et conditione, ut patet ex subsequentibus verbis, sic enim ait : *Juxta hanc divisionem, et in Sanctis ejus diversitas carnis et sanguinis accipitur, ut alia sit caro, quæ visura est salutare Dei, alia quæ regnum Dei non possidebit;* sicut ergo eadem caro, propter duplicem statum mortalem et immortalem, dicitur duplex, et altera, scilicet immortalis, visura dicitur salutare Dei, altera nempe mortalis regnum Dei possidere non posse, ita eadem caro Christi gloriosa, vel quæ sub speciebus panis in cibum datur, dicitur spiritualis et divina, et a se ipsa distinguitur, quatenus in statu passibili crucifixa est. Quintus sit Greg., l. 7 Moral., c. 4. Sextus, Leo P., ser. 6 de Jejunio septimi mensis : *Dicente* (inquit) *Domino : Nisi manducaveritis carnem filii hominis,* etc., *sic sacræ mensæ communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis et sanguinis Domini ambigatis, hoc enim ore sumitur, quod fide creditur;* quæ ultima verba sunt valde notanda contra Calvin. Septimus, Isid., lib. de Officiis Eccles., c. de Sacrificio. Octavus, Tertull., lib. de Orat., c. 6, ubi hunc locum explicat per verba institutionis. Nonus, Prosper, lib. de Promiss. et Prædic. Dei, part. 1, c. 39, et part. 3, c. etiam 39. Decimus, Bernard., ser. 1 de Pasch., et ser. 1 de Vigil. Nativit., in fine. Undecimus, Lauren. Justin., lib. de Obedientia, c. 14. Duodecimus, Hesychius, lib. 6 in Levit., c. 22. Decimus tertius, Euseb. Emiss., hom. 5 de Pasch. Decimus quartus, Cassiod., in illa verba Ps. 109 : *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Decimus quintus, Augustin., quem latius referam, quoniam auctores contrariæ sententiæ ejus potissimum auctoritate nituntur. Igitur lib. 3 de Consensu Evangelist., c. 1, dicit, ideo Joannem in cœna non fecisse mentionem Eucharistiæ, quia alio loco prolixum de illa Christi sermonem retulerat; expresse etiam ser. 46 de Verbis Domini, et ser. 2 de Verb. Apost., et in lib. Quæstionum in Levit., q. 57, in fine, ubi recte ponderat, in veteri testamento fuisse prohibitum edere sanguinem, in novo vero, Joan. 6, præceptum esse bibere sanguinem Christi, in hoc sacrificio. Quod prius notaverat Cypr., ser. de Cœna Domini; est autem ponderandum, in antiqua lege, non fuisse prohibitum bibere sanguinem in signo, aut in figura, seu per fidem, nam potius hoc modo *bibebant omnes de spirituali consequente eos petra,* ut 1 Cor. 10 dicitur; prohibebantur igitur bibere realiter et corporaliter; hoc ergo modo intelligit Aug. mandatum esse in lege nova sumere sanguinem Christi; insignis vero locus August. est, ep. 98, sed difficilis et ab hæreticis prave intellectus : *In ipsa* (inquit) *carne hic ambulavit, et ipsam carnem manducandam nobis ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit;* et infra interpretans de promissione hujus cibi locum Joannis, subdit : *Carnaliter illud cogitaverunt et putaverunt, quod præscissurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, et daturus illis, et dixerunt : Durus est hic sermo; ipsi autem erant duri, non sermo, ille autem instruxit eos, dicens : Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest, spiritualiter intelligite quod locutus sum;* et subdit difficilia verba : *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, et bibi-*

turi illum sanguinem, quem fusuri sunt; sacramentum aliquod commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos. Sed mens Augustini ex prioribus verbis constat; late enim dixit, nos manducare eamdem carnem, quod de Maria sumpsit, et rejecit falsam intelligentiam de particulis corporis visibilis edendis, ex quo conclusit, necesse esse hoc sacramentum visibiliter celebrari, et invisibiliter intelligi; hoc ergo idem intendit in citatis verbis, quæ eodem modo, quo supra citata verba Hieronymi, exponenda sunt, scilicet, non hoc corpus, quod videtis, id est, non in propria specie illud manducaturi estis, sed sub aliquo sacramento, quoad hoc spiritualiter intelligendum et credendum; sic enim idem Aug., lib. 11 contra Faust., c. 7, dixerat, in Scriptura sacra nominari rem a qualitate seu modo, non a substantia, ut 1 Cor. 15: *Resurget corpus spirituale;* sic ergo caro Christi existens in hoc sacramento dicitur spiritualis caro, seu spiritualiter intelligenda. Quod præterea confirmari potest ex alio eleganti loco ejusdem Augustin., lib. 2 contra Adversar. legis et Prophet., c. 9, ubi hunc locum interpretando, inquit : *Mediatorem Dei hominum, hominem Christum Jesum, carnem suam manducandam, bibendumque sanguinem dantem, fideli corde, atque ore suscipimus, licet, horribilius videatur humanam carnem manducare, quam perimere, et humanum sanguinem potare, quam fundere.* Ubi notandum est verbum illud, *corde et ore;* necesse est enim non solum de spirituali, sed etiam de corporali et sacramentali sumptione intelligi; et nihilominus statim subdit locutionem illam : *Nisi manducaveritis carnem filii hominis,* esse figuratam, quia videlicet non est intelligenda de manducatione carnis humanæ, ferino more, et in propria specie, sed modo sacramentali, et sub specie aliena; et eodem modo, lib. 3 de Doctrina Christ., c. 16, dicit, in his verbis contineri tropum, id est, mysterium, ne scelus appareat manducare carnem humanam. Præterea, lib. 1 de Peccat. merit., c. 20 : *Audiamus* (inquit) *Dominum, non quidem de sacramento lavacri, sed de sacramento mensæ suæ, quo nemo rite nisi baptizatus accedit, dicentem : Nisi manducaveritis carnem,* etc. Ultimo tandem tract. 26 in Joan. exponens hunc locum, inquit : *Nam et nos hodie accipimus visibilem cibum, sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti, quod multi de altari accipiunt et moriuntur; videte ergo fratres, panem cœlestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare portate;* agit ergo de sacramentali manducatione, propter hanc enim ad altare acceditur, non tamen digne sine spirituali, quia vera fide, et puro corde accedendum est. Unde infra subdit : *Qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter carnem ejus, nec bibit illius sanguinem, licet premat dentibus sacramenta corporis et sanguinis Christi.*

6. Tertio, Patribus Latinis consentiunt Græci. Primo enim ita exponit Athanas., lib. de Human. nat. suscept., ubi ait, nos habere primitias gloriæ, quia in communionem corporis Domini admissi sumus, sicut ipse dixit : *Panis quem ego dabo, caro mea est,* spiritus enim vivificans est caro Domini, quia de Spiritu vivificante concepta est. Quibus ultimis verbis indicat egregiam expositionem illorum verborum Christi : *Caro non prodest quicquam; verba quæ ego locutus sum vobis spiritus et vita sunt;* quam optime etiam prosequitur, oratione circa illa verba : *Quicumque dixerit verbum contra filium hominis,* etc., versus finem. Denique in synopsi Scripturarum, l. 4, dicit expresse, Christum hoc loco de mysteriis disseruisse. Secundus sit Basil., lib. 1 de Bapt., part. ult., et ser. 2 de Bapt., c. 3, et in Regul. moral., reg. 21, c. 1 et 2. Tertius, Chrys., hom. 45 in Joan., et hom. 83 in Matt., ubi advertit, Apostolos non fuisse miratos, quando illis tradebantur mysteria, quia jam de illis instructi fuerant hoc loco; idem hom. 21 ad Populum. Quartus, Epiph., hæresi 55. Quintus elegantissime Cyrill. Alex., toto lib. 4 in Joan., et lib. 10, cap. 13, et lib. 2 de Fide ad Regin., circa finem, sub titulo, De eo quod Christus per paternam virtutem resurrexisse dicitur. Idem, de Fide ad Theodos., circa finem. Sextus, Cyrill. Hierosolym., catech. 4. Septimus, Damasc., lib. 4, cap. 14. Octavus, Theodor., lib. 4 Hist., cap. 10. Nonus, Clemens Alex., lib. 1 de Pædag., cap. 6, ubi hanc ponit expositionem, licet aliam non rejiciat, et ex illo loco exponendus est alius obscurus, lib. 2 Pædag., cap. 2, ubi sic inquit : *Duplex est sanguis Christi, alter carnalis, quo redempti sumus, alter spiritualis, quo uncti sumus, et hoc est bibere Jesu sanguinem, esse participem incorruptionis Domini;* illa enim distinctio duplicis sanguinis jam supra in Hier. et August. explicata est. Quod vero sumptionem hujus sanguinis per effectum describit, non excludit sacramentalem usum, sed indicat hunc sine

spirituali non prodesse, quod verba sequentia declarant : *Temperatum enim vinum, ad fidem convivio excipit, spiritus autem deducit ad incorruptionem, amborum autem temperatura, potus scilicet, et verbi, dicitur Eucharistia, quod et laudatur et bona est gratia, et qui per fidem ejus sunt participes, sanctificantur, et corpore et animo.* Decimus, Justin. martyr, qui expresse ita exponit, Apolog. 2 pro Christian., in fine. Undecimus, Greg. Nyss., hom. 8 in Ecclesiast., et lib. de Perfecta Christ. hominis form. Duodecimus, Orig., hom. 7 in Num., ubi eleganter exponit hunc locum simul cum illo Pauli ad Cor. 10 : *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari. Omnes eamdem escam spiritualem manducarunt. Antea*, inquit, *in ænigmate fuit baptismus in nube et in mari, nunc autem in specie, regeneratio est in aqua, et Spiritu Sancto; tunc in ænigmate erat manna cibus, nunc autem in specie, caro Verbi Dei est verus cibus, sicut ipse dixit : Caro mea vere est cibus.* Decimus tertius, Theoph. Alex., in 2 ep. paschali, circa finem, in t. 1 Bibliot. Decimus quartus, Theoph., Joan. 6. Decimus quintus, Euthym., suo c. 9 in Joan., ubi a verbis illis : *Panis, quem ego dabo, caro mea est,* dicit esse sermonem de hoc sacramento, et ponderat non dixisse, *quem do,* sed, *quem dabo;* daturus enim erat in ultima cœna.

7. Quarto, omnes fere Scholastici cum Magist. sentent., in 4, d. 40, hunc sensum amplectuntur, et plures antiqui, et recentiores scriptores, et expositores Evangelii Joan.; Innocent., lib. 4 de hoc myster., c. 2, 7, 9, 19 et 28. Paschasius, lib. de hoc sacramento, c. 9, 10 et 19, et in alio opusculo, seu expositione Dominicæ cœnæ. Lanfrancus contra Berengarium; Guitmund., lib. 3 de hoc mysterio; Adelman., in epist. ad Berengarium, tom. 1 Bibliothecæ; Alger., lib. 1 de hoc sacram., c. 10, 11 et 16, qui bene examinat mentem August.; Stephan. Eduens., lib. de sacrament. altar., cap. 17; Waldens., tom. 2 de Sacram., c. 94; Gerson, lib. de Commun. laic.; Roffens., lib. 5 de Verit. corp. et sang. Dom.; Rupert., D. Thom., Lyran., et alii super Joan.

8. Quinto argumentari possumus illo principio generali, quia verba Scripturæ proprie intelligenda sunt, si commode possint, ex August., lib. 3 de Doctr. Christ., c. 10; at vero quidquid in hoc capite dicitur de manducando et bibendo corpore et sanguine Christi, sine inconvenienti et absurditate potest proprie intelligi, et est hic sensus consentaneus Ecclesiæ traditioni, et consonat optime cum aliis factis, et mysteriis Christi : ergo. Et confirmatur ex Augustino supra, quia si præceptiva est locutio, et utilitatem aut beneficentiam jubet, non est figurata; sed illa verba : *Nisi manducaveritis carnem filii hominis,* præceptiva sunt : ergo.

9. Unde sexto argumentari possumus ex circumstantiis litteræ. Primo, quia ut Euthymius et Adelman. supra ponderarunt, de futuro dicit : *Panis, quem ego dabo,* quæ verba indicant non loqui de se tantum, ut objecto fidei, vel amoris, quia sic erat datus; loquitur ergo promittendo aliquid futurum. Dices : promisit, seu prædixit, se fore dandum ad passionem et mortem pro nobis. Sed hoc non satisfacit, nam dixit, se daturum ad manducandum carnem, quam oblaturus erat pro mundi vita; loquitur ergo de alia promissione. Secundo, quia aperte loquitur de manducatione corporali et sensibili, dum comparat manducationem sui corporis cum manducatione mannæ, quæ sensibilis fuit et propria figura hujus sacramenti. Tertio, tam aperta fuerunt verba Christi, ut illi, qui eum audiebant, de corporali manducatione illa intelligentes, non autem intelligentes modum, scandalizati fuerint dicentes : *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Christus autem non solum non sedavit eorum turbationem, negando se loqui de manducatione corporali, sed potius hoc magis confirmavit, tum addendo præceptum : *Nisi manducaveritis;* tum promittendo effectum hujus sacramenti : *Qui manducat meam carnem;* tum denique concludendo : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Quæ non videntur esse posse clariora. Unde confirmatur quarto, quia si Christus solum ageret de fide in ipsum, non esset, cur verbis tam obscuris uteretur, toties verba manducandi et bibendi, cibi et potus, repetendo, sine majori explicatione, præsertim cum omnes, etiam discipulos suos, turbatos videret. Unde multiplex illa repetitio, maxime cum tanta asseveratione firmata : *Amen, amen, dico vobis, nisi manducaveritis,* etc., faciunt vehementem conjecturam, Christum proprie, et non tantum per metaphoram fuisse locutum. Quinto, est optima conjectura, quam indicavit August., lib. 3 de Consen. Evang., c. 1, quia non est verisimile, Joannem in toto suo Evangelio omisisse sermonem de hoc sacramento; ideo ergo in nocte cœnæ prætermisit institutionem,

quia hoc loco satis narraverat promissionem. Alii autem Evangelistæ ostendunt Christum implevisse in nocte cœnæ, quod hoc loco promiserat. Unde ipsa consonantia Scripturarum, et concordia facti cum promissione, indicant, verum esse hunc sensum. Tandem ultimo, si hic locus non intelligitur de hoc sacramento, nullus est alius in Scriptura, in quo datum sit præceptum de usu hujus sacramenti, nec in quo facta sit promissio gratiæ tali sacramento; non est autem verisimile, hæc fuisse ab omnibus Evangelistis prætermissa.

10. Hac ergo firmata expositione, ex hoc loco convinci potest evidenter realis præsentia Christi in hoc sacramento. Primo, quia hic panis dicitur a Christo esse is, qui de cœlo descendit, et dicitur esse sua caro, quæ pro mundi vita datur. Quæ verba esse proprie intelligenda, supra factis argumentis probari potest, et aliis, quæ in sequenti sectione conficiemus. Secundo, quia præfert hunc panem mannæ, tum in miraculo, quo uterque datus est præter naturæ ordinem, tum etiam in usu et fructu, dicens : *Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt;* at illi manducabant Christum in signo et figura. Tertio, quia ostensum est, Christum hic præcepisse manducationem realem et corporalem, quod ex eo etiam patet, quia ad hanc manducationem, ut convenienter fiat, requirit fidem; non agit ergo de manducatione per fidem; agit autem de manducatione corporis, et sanguinis sui; quæ non possent vere et realiter manducari, nisi vere et realiter in hoc sacramento continerentur. Quarto, quia discipuli, qui Christum audiebant, ita intellexerunt, et tamen, si Christus non esset manducandus, nisi in signo, et figura, facillime poterat Christus eorum errorem, et scandalum auferre; Christus autem nihil hujusmodi significavit, sed indicavit potius, altius quoddam mysterium ibi latere, in illis verbis : *Verba, quæ ego loquor vobis, spiritus et vita sunt;* et magis in illis : *Hoc vos scandalizat? si ergo videritis filium hominis ascendentem, ubi prius erat.* Quod dupliciter potest exponi. Primo, ut dicatur : Nunc conturbamini; cum ergo me videritis ascendentem in cœlum, tunc intelligetis non esse incredibile, quod dico. Secundo, si hoc nunc vobis videtur difficile, quanto apparebit difficilius, posse vos manducare carnem meam, postquam illam in cœlum ascendentem videritis? Itaque aperte visus est confirmare eorum intelligentiam, quoad hoc saltem, quod vere et realiter manducaturi essent carnem ejus. Denique omnes Patres citati in hoc sensu hoc testimonium intelligunt; præsertim Hilarius, Leo Papa, Augustin., Ambrosius, uterque Cyrillus, et Chrysostomus apertius loquuntur.

11. *Objectio.* — Sed objici potest, quia multi viri Catholici negant, hoc loco habuisse Christum sermonem de hoc sacramento. Cajet., infra, quæst. 80, art. ult., et Joan. 6; Gabriel, lect. 84 in can.; Richard., art. 15; Joan. a Lovanio, lib. de Commun. sub utraque specie; Nicol. Cusan., epist. 7 ad Bohem.; Jansen., cap. 59 Concord. Respondetur, horum sententiam non esse hæreticam, et propterea in assertione in principio posita asserui, ex hoc testimonio, per se sumpto, non sumi argumentum omnino efficax ad convincendos hæreticos; est vero hæc sententia parum certe probabilis, solumque excusari possunt, quia bona fide illam viam amplexi sunt, ut facilius solverent argumentum, quod ex hoc capite sumi solet contra communionem sub una specie, quod tamen alia ratione facile expeditur, ut suo loco dicemus.

12. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed objiciunt primo, quia Christus, in principio illius concionis, de spirituali manducatione, et de fide in se ipsum aperte loqui videtur. Sed hoc nihil obstat, si Christi consuetudinem attendamus, quæ in viris spiritualibus, et præsertim in concionatoribus frequens esse solet, scilicet, ut a re aliqua sensibili, arrepta occasione, ad spiritualia convertant sermonem, et ab uno mysterio in aliud : sic Joan. 4 in colloquio cum Samaritana, ex sensibili aqua transitum fecit ad aquam vivam; et Lucæ 13 cum Christo nuntiatum esset, quosdam Galilæos esse a Pilato interfectos, ipse respondit : *Putatis, quia illi præ omnibus peccatores fuerunt?* et inde occasionem sumpsit, pœnitentiam prædicandi; simili ergo modo in præsenti ex materiali cibo transitum fecit ad spiritualem, et prius in communi disserens de spirituali cibo, vel de se ipso, ut per fidem manducando, tandem sermonem suum ad hoc sacramentum derivavit, et merito cum sacramentali manducatione spiritualem conjunxit, ut significaret, illam sine hac prodesse non posse; ex quo facile solvuntur aliæ objectiones.

13. *Objectio.* — *Solutio.* — Secunda ergo est, quia ipsemet Christus dixit : *Caro non*

prodest quicquam; verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Unde Patres supra citati dicunt necessario in his verbis admittendam esse metaphoram, et figuratam locutionem; ergo ipsa etiam manducatio et potus spiritualiter possunt intelligi, præsertim cum in Scriptura sacra frequenter habeant hanc significationem, ut Eccl. 15 : *Cibabit illum pane vitæ et intellectus;* et cap. 24 : *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient.* Respondetur, Christum dixisse illa verba, ut falsam imaginationem, ac sensum audientium tolleret; existimabant enim, Christi carnem in propria specie manducandam fuisse, et in hoc sensu dicit, carnem non prodesse quidquam; nam, licet Augustin., Cyrillus, et alii exponant carnem puram, et a divinitate sejunctam, non prodesse, magis tamen litteræ consentaneum videtur, quod Cyprianus, et alii dicunt, carnem carnaliter intellectam, id est, ut dilaniandam, et animali modo manducandam, non prodesse; et in idem recidit quod Chrysostom. dixit, carnalem intelligentiam infructuosam esse; et in eodem sensu asserit Christus Dominus, verba illa spiritum et vitam in se continere, quia magna mysteria habebant recondita, duo præcipue, scilicet, carnem suam vere esse cibum, ac vere esse manducandum, non tamen in propria specie, sed altiori et impassibili modo, non ad corporum, sed ad animarum nutritionem, quia caro illa propter unionem ad Verbum vivificatrix est animarum. Nec refert, nomen manducationis in aliis locis metaphorice tantum sumi, quia non propterea est ubique eodem modo interpretandum, imo potius proprie exponendum est, quando aliud non constat ex materia subjecta, præsertim quando communis Patrum expositio, et Ecclesiæ sensus concordant. Adde præterea, in illis eisdem locis Ecclesiast. supra citatis, saltem in mystico sensu adumbratum fuisse hoc mysterium, ut ibidem Jansenius advertit.

14. *Objectio.* — *Responsio.* — Tertio objiciunt, quia sæpe SS. Patres metaphorice hunc locum interpretantur, ut videre licet in Bernardo, tract. de Dilig. Deo, non longe a princ., et ser. 3 in Ps. Qui habitat; Hieron., super Ps. 146, ubi de Scriptura sacra hunc locum exponit; Basil., epist. 141; Orig., hom. 7 in Levit., et tract. 26 in Mat.; sed præsertim in Augustino, qui sæpe figurate, et in sensu spirituali totum hoc caput exponit, cujus varia loca jam citavimus, et obiter exposuimus, et alia tractavimus supra, disput. 2, et videri etiam potest, tract. 25 et 26 in Joan., ubi sæpe dicit, Christum manducari per fidem, et in his verbis esse figuram præcipientem passioni Domini communicari, vel uniri corpori ejus, quod est Ecclesia; habet etiam illa verba : *Quid paras dentem, et ventrem? crede et manducasti;* sic etiam tract. 55 dicit : *Si manducare est refici, quid est bibere, nisi vivere?* Respondetur primo, metaphoricum sensum nunquam excludere litteralem, et ideo licet Sancti interdum accommodent hunc sermonem, ut cibus sit verbum Dei, aut Scriptura, et manducare sit credere, et intelligere, non intendunt proprietatem litteræ excludere; unde recte Origen., hom. 16 in Numeros, circa finem, de hac eadem re agens dicit : *Bibimus sanguinem Christi, et ritu sacramentorum, et cum sermonem ejus recipimus.* Secundo, quamvis ad litteram explicaretur hic locus de Christo secundum se, et de manducatione ejus per fidem, et amorem, non esset a sensu litteræ, et intentione Christi excludendum hoc sacramentum; probabile est enim interdum Christum Dominum eodem sermonis contextu, de rebus diversis disseruisse, ut Matt. 24, multi Sancti exponunt, Christum eisdem verbis de Hierosolymitano excidio, et orbis consummatione tractasse; et Joan. 4 in illo verbo : *Aqua, quam ego dabo, fiet in eo,* etc., Cyp., lib. 3, epistola 3, intelligit, baptismi promissionem, alii vero de gratia simpliciter intelligunt; itaque propter analogiam, vel connexionem rerum, potuit facile fieri, ut Christus utriusque intuitu locutus fuerit. Tertio, interdum vocant Patres hunc sensum spiritualem, non ut excludant proprietatem, quam nos exposuimus, sed ut significent continere mysterium et sacramentum, sicut sæpe diximus; et similiter vocant manducationem spiritualem, non ut excludant sacramentalem; sed, vel ut excludant sensum mere carnalem, et manducationem carnis in propria specie, non vero ut excludant sacramentalem; vel, ut significent hanc sine spirituali non prodesse, spiritualem vero posse prodesse sine sacramentali, quando hæc adhiberi non potest; vel denique ut indicent fructum hujus sacramenti spiritualem esse, non corporalem. Et hinc oriri potuit illud Augustin. : *Quid paras dentem et ventrem?* quamvis aliter etiam supra expositum sit. Item illud Cypriani, de Cœna Dom. : *Hæc quoties agimus, non dentes ad morden-*

dum acuimus, sed fide sincera, panem sanctum frangimus, et partimur. Hinc etiam sæpe hunc cibum spiritualem vocant Sancti, ut videre licet in Ambrosio, lib. de Myst., cap. 9; Theophyl., Joan. 6. Hinc denique sæpe ipsum effectum, seu spiritualem fructum, manducationem vocant, præsertim Augustin.; si ergo hæc perpendantur, et diversis locis applicentur, nulla supererit difficultas.

SECTIO III.

Utrum ex verbis, quibus Christus instituit et exhibuit hoc sacramentum, convinci possit veritas præsentiæ Christi in illo.

1. Tota difficultas hujus sectionis est de illis verbis : *Hoc est corpus meum ;* quæ duobus modis considerari possunt. Primo, ut sunt forma hujus sacramenti. Secundo, ut continent assertionem quandam, auctoritate Christi confirmatam ; hæc enim ratio separari posset a priori, si Christus neque illis verbis consecrasset, neque ut nos illis consecraremus, instituisset; sub priori ratione agemus infra de illis, quæst. 78, ubi disputandæ erunt scholasticæ quæstiones de vero sensu illius formæ; hic vero de posteriori ratione. Quærimus enim verum sensum illius assertionis Christi, quoniam præcipuum fundamentum est, quo nixa Ecclesia præsentiam Christi in hoc sacramento credit, ac docet; hæretici ergo negant ex his verbis posse colligi hanc Christi præsentiam, et ideo varias metaphoras aut figuratas expositiones confingunt. Ex Catholicis vero solus Cajetanus, in Commentario hujus articuli, qui jussu Pii V in Romana editione expunctus est, docuit, seclusa Ecclesiæ auctoritate, verba illa ad veritatem hanc confirmandam non sufficere.

2. *Ex verbis quæ sunt forma consecrationis convincitur Christi realis præsentia.* — Dicendum vero est, in illis verbis satis aperte docuisse Christum id, quod in suis manibus habebat, discipulisque dabat, esse suum corpus; unde ad illorum verborum veritatem necessarium fuit, vere ac realiter corpus illud sub speciebus panis contineri; et hoc modo ex illis verbis convincitur hæc præsentia, sine qua illorum veritas consistere non potest. Tota hæc assertio de fide est, quæ probatur primo ex Conciliis, nam in VII Synod., act. 6, tom. 3, expresse refellitur expositio hæreticorum, de signo corporis hæc verba interpretantium, et ponderatur, non dixisse Dominum : *Accipite figuram corporis*, sed, *corpus meum.* Unde Trident., sess. 13, cap. 1, disertis ac gravissimis verbis docet, illa verba proprie, et non per tropum esse intelligenda. Dices : ergo est hæretica Cajetani sententia? Respondetur, hæreticum esse, negare, in illis verbis contineri hanc veritatem et hunc fuisse sensum a Christo intentum, et similiter hæreticum esse, negare, illa verba sufficientia esse secundum se ad faciendam certam fidem hujus mysterii, quia nullum Scripturæ testimonium potest clarius et certius veritatem aliquam confirmare. Nihilominus tamen non esset hæreticum dicere, quoad nos, non sufficere illa verba, nisi accedat Ecclesiæ traditio et definitio; nam, si quis seclusa Ecclesiæ auctoritate, sine pertinacia aliter explicasset illum locum, non esset hæreticus, et ideo Concilium Tridentinum semper adjunxit Ecclesiæ sensum et Patrum traditionem. Hæc tamen doctrina non solum in hoc testimonio, sed in tota Scriptura locum habet; ideo enim est necessaria in Ecclesia viva regula, quæ spiritum habeat et auctoritatem interpretandi Scripturam. Unde Cajetanus, cum aliquid peculiare indicat esse in his verbis, male loquitur, et ideo ejus sententia omnino rejicienda est.

3. Secundo principaliter probatur hic sensus ex Patribus, Ambros., Hilar., Anselm., Beda, et aliis exponentibus loca Evangeliorum et Pauli, 1 ad Cor. 11. Præsertim Chrysost., hom. 51 et 83 in Matth., et hom. 60 ad Popul.; præterea Epiph. : *Qui non credit,* inquit, *esse verum sicut ipse dixit, is excidit a gratia et salute.* Prosper, de Prædict. et promiss. Dei, p. 2, cap. 25, ubi ait Christum corpus suum portasse in manibus suis, cum dixit : *Hoc est corpus meum.* Origen., tract. 35 in Matth., ubi dicit, hunc panem esse ipsum Verbum et corpus Verbi; apertius, hom. 9 in Levit., circa finem. Optime etiam Hieronymus, tom. 3, epist. 150 ad Edibiam, quæst. 2. Gaudent. Brixien., tractat. 2 in Exod.; Ambros., 4 de Sacram., cap. 3, 4 et 5; Gregor. Nyssen., in Orat. magna catechet., apud Euthym., 2 part. Panopl., tit. 21; Cyrill. Hierosol., catech. 4 Mystagog.; Damascen., lib. 4, cap. 14. Qui, quoniam in ea tempora incidit, in quibus hic contrarius error pullulare incipiebat, non solum expositionem veram amplectitur, sed contrariam diserte rejicit, quod etiam in Theophyl. observare licet, Matth. 26, et Marci 14, et eodem modo loquitur Euthym. cap. 64 in Matth., unde recte Nicephor., lib. 1 Hist.,

cap. 8 : *Cum vere*, inquit, *corpus et sanguinem suum esse, quasi fide interposita confirmasset,* etc. Est denique egregius locus apud Aug., conc. 1 in Psalm. 33, ubi tractat verba illa, quæ 1 Reg. 21 de David dicta sunt, et ubi nos legimus : *Collabebatur inter manus eorum,* ipse legit : *Et ferebatur in manibus suis;* et subdit : *Quomodo autem hoc in David inventum sit, secundum litteram, non invenimus, in Christo autem invenimus, ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait : Hoc est corpus meum, ferebat enim corpus suum in manibus suis.* Ubi ponderandum est verbum illud : *Secundum litteram,* id est, sine metaphora, nam per metaphoram non dubitaret August., quin possent verba illa de David exponi.

4. Tertio probatur hæc veritas ex illa regula generali tradita ab Augustino, 3 de Doct. Christ., cap. 7, quod verba Scripturæ proprie intelligenda sunt, et non per tropum, nisi ubi vel evidens necessitas, vel Ecclesiæ auctoritas aliud docet; quod maxime verum est, quando et materia, de qua est sermo, per se non est apta ad metaphoram, quia nimirum sunt dogmata aut præcepta, in quibus tradendis maxime est proprietas verborum necessaria, ut aliquid certum ac firmum in Scriptura esse possit, et alioqui neque ex circumstantiis, neque ex aliis locis Scripturæ, neque ex ipsis verbis et frequentiori usu eorum talis tropus vel metaphora colligi potest, ut in proposito accidit; quod probatur discurrendo per singula.

5. Unde argumentor quarto ex materia subjecta, quia quando Christus hæc verba protulit, instituebat sacramentum et sacrificium perpetuo in Ecclesia duraturum, cujus usum statim præcepit dicens : *Hoc facite,* etc.; ergo oportebat verbis propriis hoc explicare, nam sacramenta sunt Ecclesiæ fundamenta, et si per metaphoram traderentur, omnia redderentur incerta, et ideo hoc servatum reperimus, tam in lege veteri, quam in nova. In illa enim, licet plena sit figuris et metaphoris, tamen ubi traduntur cæremoniæ legales, propriis et clarissimis verbis præcipiuntur. In hac vero, quando Christus agens de baptismo aquam nominavit, propriam aquam intelligimus; et similiter, cum dixit : *Quorum remiseritis peccata,* et sic de aliis; et in universum, quando Scriptura tradit dogmata fidei, vel præcepta morum, propriis verbis loquitur; et si alicubi fortasse utitur metaphora, vel est tam clara et patens, ut sensui proprio æquivaleat, vel adjungit aliquid, quo metaphoram explicet, vel quod in uno loco figurate dicit, in alio diserte explicat, ut recte docuit Tertull., lib. de Resurrectione carnis, cap. 10, 18, et sequentibus, et August., lib. 2 de Doctrina Christ., cap. 6 et 9, et colligitur ex Irenæo, lib. 2 contra hæres., cap. 46. Confirmatur, quia Christus Dominus, instituendo hoc sacramentum, ultimam suam voluntatem declaravit, juxta illud : *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine;* at vero in significatione verborum alicujus testamenti non licet a proprietate verborum recedere, nisi ubi mani festum est aliter sensisse testatorem, ut dicitur in lib. Non aliter, ff. de legat. 3. Et naturali ratione per se notum videtur; quis enim, si testator sibi domum legasset, imagine vel figura domus contentus esset?

6. Quinta probatio sumi potest ex circumstantiis, quæ solent Scripturæ sensum explicare, ut dixit August., lib. 83 Quæst., in 69, nam sermo metaphoricus usurpari consuevit, vel gratia occultandi sermonem, vel, quando aliquis pro concione loquitur, gratia amplificandi, seu delectandi; non autem in communi seu familiari sermone, ubi simpliciter inter amicos de rebus agitur, vel inter magistrum et discipulos, vel quando aliquis vult alios instruere, et intelligi cupit. In hoc autem Christi sermone hæ circumstantiæ servatæ sunt; agebat enim familiariter cum discipulis suis, et eos instruebat, ut Ecclesiæ essent magistri, et cum jamjam ab eis discessurus esset, testamentum condebat; loquebatur ergo simpliciter ac proprie, ita ut facile posset intelligi; unde paulo post dixit illis : *Vos dixi amicos, quia omnia, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis;* et postea dixerunt Apostoli illi: *Ecce palam loqueris, et proverbium nullum dicis ;* ad Apostolos enim Christus dixerat Luc. 8 : *Vobis datum est nosse mysterium Dei, aliis autem in parabolis.* Præsertim, quia cum Apostoli essent statim communicaturi, oportebat, ut bene perciperent verba Christi, ut cum debita fide, ac reverentia sacramentum susciperent. Unde per illa verba etiam proposuit illis mysterium, ut illud crederent. Sed ad hæc omnia non erant apta verba metaphorica, sed propria et simplicia; ergo sine dubio ita locutus est Christus, præsertim cum non potuerit in illo verbo esse tropus, nisi valde obscurus, et inusitatus, et Christus nullam ejus expositionem vel significationem addiderit; si enim addidisset, non prætermisissent illam omnes Evangelistæ, et Paulus;

fuisset enim valde necessaria Ecclesiæ, multumque ad substantiam hujus sacramenti pertineret. Adde, vehementem esse conjecturam, Apostolos ita intellexisse verba Christi, quia nihil omnino interrogarunt; solebant enim quando non intelligebant figuratum sermonem, magistro dicere : Edissere nobis parabolam istam; hic autem nihil interrogant, sed statim fidem adhibent, et communicant : ergo.

7. Sexto ex aliis locis Scripturæ non potest colligi, aliquam figuram vel tropum in his verbis contineri, sed potius contrarium; quinimo ubi fit mentio hujus sacramenti in aliis locis, semper verborum proprietas magis ac magis indicatur, quod perspicere licet in illo loco, 1 Cor. 11, ubi post narratam institutionem subdit Paulus : *Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat, qui enim manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat, et bibit, non dijudicans corpus Domini;* ubi plane significat esse verum corpus Domini, et non tantum signum ejus. Propter hanc enim causam, tantam requirit probationem et dispositionem, tantumque exaggerat peccatum indigne sumentis hoc sacramentum, quia, ut Cyp. ait, lib. de Lapsis : *Vis infertur corpori Christi, et ore ac manibus in Dominum delinquitur;* et eleganter idem prosequitur, tum ibi, tum epist. 11 et 75, et optime Basil., serm. 2 de Bapt., c. 3, et lib. de Bapt., in fine; Chrysost., hom. 83 in Matth., 45 in Joan., 3 in epist. ad Eph.; Ambros., ad Hebr. 10, ubi dicit, hoc peccato conculcari corpus Domini. Sumitur etiam ex hoc loco nonnullum argumentum, quia Paulus ait corpus Christi etiam ab indignis sumi; quod verum est non tantum de peccatoribus, sed etiam de hæreticis; sumitur ergo in ipso sacramento realiter, et non tantum per fidem vel spiritualem fructum; ergo sermo Pauli et consequenter Christi est proprius de ipsomet corpore Christi. Unde eodem sensu dixerat Paul., cap. 10, fractionem hujus panis esse communicationem seu participationem et distributionem corporis Domini, et calicem esse communicationem sanguinis ejus. Quapropter Irenæus, lib. 5 contra hæres., cap. 2, dicit, *Qui negat, nos communicare proprio sanguine Christi, etiam posse negare esse redemptos vero sanguine Christi. Quia sicut Apostolus dicit : In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, ita dicit, calicem Eucharistiæ esse communicationem sanguinis ejus, et, qui per metaphoram unum sermonem everterit, poterit etiam alium destruere.* Unde ex his verbis concludit, per hanc communicationem fieri arctissimam conjunctionem inter Christum et nos, accommodans etiam illa verba ad Ephes. 5 : *Membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus.* Quam conjunctionem late declarant, et ex hoc loco confirmant, Chrysostomus supra, et hom. 24 in 1 ad Corinthios; Cyrill., libr. 10 in Joan., cap. 13; Greg. Nyss., tract. circa illa verba : *Exivit sanguinis et aqua.* In quo notanda sunt illa verba : *Paucæ guttæ sanguinis, totum mundum restaurantes, fiunt hominibus quasi coagulum lactis, illos cogentes et conjungentes in unum.*

8. Septimo ex ipsis verbis declaratur hæc veritas. Et primum suppono, illo pronomine, *Hoc,* designasse Christum id, quod habebat in manibus, seu coram se, quodque discipulis dabat ut sumerent, ut evidenter patet ex præcedentibus verbis : *Accipite et comedite;* ineptissimum enim est, quod quidam hæretici dixerunt, Christum de se ipso fuisse locutum, suum visibile corpus designando; Christus enim tunc non de hoc agebat, sed de re, quam ad manducandum dabat. Deinde, ut quid tunc asseruisset discipulis, quod ipsi videbant? Denique in forma sanguinis nullo modo potest hoc accommodari. Alii vero interpretantur, *Hoc,* id est, *Hic,* ita ut non sit pronomen, sed adverbium locale. Sed præterquam quod hic est voluntarius abusus vocis, quæro quem locum Christus designaverit; an illum, in quo ipse sedebat? Et hoc eisdem argumentis refellitur, quæ nuper facta sunt, erat enim res prorsus impertinens. An illum, in quo erat panis? Et ita, quod ad præsens attinet, eadem vis manet in verbis, quia etiam hoc modo veritas illius locutionis requirit Christi præsentiam. Alii confingunt non designasse Christum aliquam rem permanentem, sed actionem illam, quæ tunc agebatur. Sed hoc et per se est incredibile; quomodo enim tota illa actio diceretur corpus Christi? et in sectione ultima hujus disputationis ex professo refelletur, pertinet enim hæc expositio ad hæresim ibi impugnandam. Alii denique fraudulentius dixerunt, ut refert Jansen., cap. 59 Concordiæ, pronomine, *Hoc,* designasse Christum ipsos Apostolos, seu collegium Apostolicum, quod appellat corpus suum mysticum, ut sensus sit : *Accipite et comedite, vos enim estis corpus meum.* Sed hæc expositio, præterquam quod est mere voluntaria, et contra omnes Sanctos, et sen

sum Ecclesiæ, facile refellitur, tum ex verbo illo, quod Christus subdidit : *Quod pro vobis tradetur,* quod non potest corpori mystico adaptari; tum ex forma sanguinis, quæ nullo modo potest ad Apostolos referri; tum etiam quia Paul., 1 ad Cor. 11, aperte exposuit, panem cœlestem, quem Christus tradidit, esse corpus ejus; tum denique, quia juxta hanc expositionem, non solum Christi præsentia in hoc sacramento, sed totum ipsum sacramentum prorsus evertitur.

9. Secundo suppono, ultimam particulam, *meum,* non possessive sumi, sed naturæ proprietatem significare; dixerunt enim quidam hæretici, sensum Christi in illis verbis fuisse : *Accipite et comedite, hoc enim,* id est, hic panis, *est corpus meum,* id est, res a me creata, et cujus ego sum Dominus. Sed est inepta expositio, nam si Christus nudum panem dabat, quæ magnificentia aut excellentia in illo dono apparebat, ut oporteret tanto verborum apparatu dicere, illud esse suum? Deinde Christus non dixit : *Hoc corpus est meum,* sed : *Hoc est corpus meum,* et ut evidentius sensus constaret, addidit : *Quod pro vobis tradetur;* loquitur ergo de suo naturali corpore. Item, in forma sanguinis nullo modo potest pronomen, *meus,* ita torqueri. Alii exponunt verbum illud, *meum,* per communicationem idiomatum; dicunt enim Verbum assumpsisse naturam panis, et ratione illius unionis vere appellasse panem corpus suum. Sed contra hunc falsum sensum late dicturi sumus articulo sequenti; nunc breviter rejicitur, quia vel illa unio est hypostatica, vel non; si hoc posterius dicatur, nulla alia unio potest sufficere ad veritatem et proprietatem illius locutionis; substantiæ enim naturis et suppositis distinctæ ac disparatæ non possunt invicem vere prædicari propter conjunctionem accidentalem, ut in dialectica per se constat, et in hoc principio fundat Theologia veritatem incarnationis. Si prius autem dicatur, et absurdissimum ac hæreticum est, talem unionem hypostaticam fingere, et non sufficit ad veritatem locutionis Christi; dixit enim : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur;* at vero corpus panis, etiam si fingatur unitum hypostatice Verbo, non est pro nobis traditum, seu crucifixum; neque etiam per communicationem idiomatum potest substantia panis dici corpus Christi crucifixum pro nobis; et multo minus poterit vinum appellari sanguis, quia communicatio idiomatum non est inter partes et abstracta. Igitur, *corpus meum,* in illa propositione necessario significat ipsum corpus naturale Christi. Tertio tandem addendum est, verbum, *est,* quod conjungit illa duo extrema, secundum propriam sigificationem requirere, ut id, quod designatur per pronomen, *hoc,* sit id, quod per prædicatum significatur; sic igitur ex proprietate verborum illorum necessario concluditur, illum cibum, quem Christus dedit Apostolis, fuisse verum corpus ejus.

10. *Aliæ explicationes per metaphoram.* — *Confutatio earum.* — Sed occurrunt multi hæretici, quia licet inter se differant in modo explicandi, omnes tamen in eo conveniunt, ut transferant hæc verba ad metonymiam et figuratam locutionem, qua juxta August., quæst. 57 in Levit., res præsentata solet de signo vel imagine efferri, ut cum visa imagine regis, dicimus, hic est rex. Unde quidam exponunt, *hoc est,* id est, hoc significat corpus meum, sicut Genes. 42, dixit Joseph : *Septem spicæ septem anni sunt;* et Matt. 11, dixit Christus : *Joannes ipse est Elias.* Alii vero ponunt metaphoram in prædicato : *Hoc est corpus meum,* id est, hoc est signum corporis mei. Sed hæc, et similia omnia in idem recidunt, ut ex doctrina Augustini supra constat; quia etiam si figura ponatur in verbo, in prædicatum transfundi necesse est, nam idem est, *hoc est,* id est, hoc significat, vel, hoc est significans, seu hoc est signum; igitur uno et eodem principio refellentur, quia cum hæ metaphoræ sint contra proprietatem verborum, non sunt ad libitum fingendæ, nisi ubi vel res est evidentissima, vel necessitas aut auctoritas cogit, alias fides nostra nullum fundamentum habere potest in Scriptura sacra. Unde Nestoriani hæretici etiam corrumpebant locutiones Scripturæ, in quibus et Deus homo, et homo dicitur Deus, per metaphoram illas explicantes, quia absurdæ et difficillimæ illis videbantur, si proprie intelligerentur; et tamen ex sola proprietate illorum verborum Ecclesia illos convicit, et condemnavit. Quod argumentum generatim contra hæreticos recte tractat Tertull., lib. de Resurrect. carnis. Et hic est urgentissimum, propter omnia, quæ adducta sunt. Quibus addi potest primo, quod si Christus Dominus voluisset affirmare, id, quod discipulis dabat, esse corpus suum, non potuisset clarioribus verbis id facere. Non enim adjungere debebat, Hoc est proprie, seu in veritate, seu quid simile; non est enim hic usitatus

loquendi modus; satis enim fuit in singulis verbis, quantum fieri potuit, explicare proprietatem. Nam in subjecto abstinuit a nominando pane, vel alia re, sed simpliciter dixit, *hoc,* ut absolute designari posset, quod sub illis speciebus continebatur. Deinde usus est verbo simplicissimo et substantiali, *est,* quod inter omnia minus est aptum ad metaphoras, et figuras. Ac denique in prædicato, non contentus proprietate verbi adjunxit explicationem : *Quod pro vobis tradetur,* quæ non convenit in signum corporis, sed in verum corpus. Secundo addo, quod si in illis verbis nudus esset tropus, ille esset obscurissimus, nullum in his verbis, nec in aliis Scripturæ locis habens fundamentum, nec in communi more loquendi. Non enim solemus appellare imaginem aut signum nomine rei significatæ, nisi quando manifestum ac per se notum supponimus, id, de quo loquimur, esse imaginem, aut aliquid aliud significare; quod autem panis significaret corpus Christi, nondum erat Apostolis notum, sed illa futura erat prima institutio talis signi. In prima vero institutione nunquam solet talis metaphora usurpari; esset enim obscurissima, et magna erroris occasio. Unde majori ratione potuisset Christus de agno paschali dicere : *Hoc est corpus meum,* et de baptismo : *Hic est sanguis meus,* vel, mors, seu, sepultura mea, et de hoc sacramento : *Hoc est Ecclesia mea,* vel *corpus mysticum meum,* quia illud etiam aptissime significat, ac repræsentat. Tertio addo, nullum ibi esse verbum talem metaphoram indicans; imo (quod observatione dignissimum est) tam tres Evangelistæ, Matt., Marcus, et Lucas, quam Paulus, 1 ad Cor. 11, cum hanc institutionem narrant, licet in aliis diverso modo loquantur, cum veniunt ad hæc verba, diligentissime illa referunt, cum omni proprietate, et sine ulla fere varietate, et nihil addunt, quod ad eorum explicationem pertineat, supponentes simpliciter esse intelligenda; alioquin in re gravissima, et maximi momenti, occasionem erroris et deceptionis Ecclesiæ tribuissent.

11. *Aliorum hæreticorum interpretatio.* — *Refellitur.* — Quod vero alii tandem excogitarunt, ut propositionem inverterent, et subjectum facerent prædicatum, et prædicatum subjectum, ac si Christus diceret : Corpus meum est hoc, id est, panis, non materialis, sed spiritualis, sicut Joannes dicitur Elias, non persona, sed spiritu; hoc (inquam) nihil eorum causam juvat. Primo, quia id, quod assumitur, est plane falsum, quia, ut ostendi, Christus non de se, sed de illa re, quam Apostolis dabat, loquebatur, et ita Paulus aperte exposuit, cibum ipsum, qui fidelibus datur, esse corpus Christi, quod expressius ostendunt verba græca, quæ aliquantulum mutato ordine verborum, ita habent : *Hoc meum est corpus;* et illæ etiam determinationes, *quod pro vobis tradetur,* et, *qui pro vobis effundetur,* nisi magna vis litteræ inferatur, satis ostendunt, *corpus meum,* et, *calix sanguinis mei,* esse illarum propositionum prædicata. Deinde, quia hoc nihil ad præsens institutum refert, nam cum particularis propositio affirmativa simpliciter converti possit, sive dicas, *hoc est corpus meum,* sive, *corpus meum est hoc,* si proprietatem verborum retineas, eodem modo veritas confirmabitur; si vero per solam figuram, et metaphoram interpreteris, eadem argumenta redibunt. Necesse est enim, ut isti hæretici ita exponant: Corpus meum est hoc, id est, repræsentatur per hoc, vel nutrit sicut hoc, aut alio simili modo; qui sensus eisdem argumentis falsus esse convinci potest. Plures hæreticorum insanias et absurdas interpretationes refert Sander., lib. 7 de Visibil. Monarch., hær. 204, sub anno 1549, et impugnat latissime Robert. Bellar., loco citato.

12. Ultimo confirmatur hæc expositio, solvendo quæ contra eam objici possunt. Primo ergo obstare videtur Paul., 1 ad Cor. 10, ubi dicit, antiquos Patres eamdem escam manducasse, et eumdem potum nobiscum bibisse; ex illo ergo loco explicandus est hic, de quo agimus, scilicet, illam escam, quam Christus dedit, tantum fuisse figuram, quia sicut antiqui Patres tantum in figura manducarunt, ita et nos. Hanc objectionem refert Rupert Abb., lib. 5 in Joan., tractans illa verba : *Patres vestri manducaverunt manna in deserto.* Et recte respondet, Paulum non dicere, antiquos Patres eamdem escam, vel eumdem potum nobiscum manducasse, sed solum Hebræos ipsos omnes eamdem escam manducasse, et eumdem potum bibisse. Nulla enim est in textu Apostoli particula, qua illa esca, et potus antiquorum referatur ad nostram, seu dicatur esse eadem cum illa, de qua Dominus dixit: *Hoc est corpus meum,* et, *Hic est sanguis meus.* Neque enim Apostolus potuit esse contrarius Christo dicenti : *Non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum.* Unde statim subdit Apostolus: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est*

Deo; ac si diceret, licet omnes eamdem escam manducaverint, non tamen omnibus æque profuit. Confert ergo illos inter se, non nobiscum, nam respectu nostri postea dicit : *Omnia in figura contingebant illis.* Et hic sine dubio est litteralis sensus, ut ex ipso textu, et ex Chrysostomo, Theodoreto, et aliis expositoribus constat. Addi vero potest, licet Paulus diceret, antiquos eamdem escam spiritualem nobiscum manducasse, id est, Christum, non tamen dicere eodem modo manducasse; illi ergo tantum per fidem ; nos vero et per fidem, et realiter in sacramento.

13. *Secunda objectio ex Patribus.* — Secundo objici possunt Patres : Dionys., epist. 9 ad Titum, habet obscura verba; loquens enim de sacris signis, et tropicis locutionibus ait, nec sanctos Angelos ab illis abstinuisse, et subdit, ipsumque Jesum in parabolis, per typicæ mensæ apparatum, Deifica mysteria tradere. Secundo, Hieronymus, Matth. 26, inquit : *Postquam typicum Pascha fuerat impletum, assumit panem, et ad verum Pascha transgreditur sacramentum, ut quomodo in præfiguratione ejus Melchisedech panem et vinum offerens fecerat, ipse quoque veritatem sui corporis et sanguinis repræsentaret.* Tertio idem Hieron., Marci 14 : *Accepit,* inquit, *Jesus panem, et benedicens fregit, transfigurans corpus suum in panem, quod est Ecclesia præsens, quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, frangitur in passionibus, datur in exemplis, sumitur in doctrinis, formans sanguinem suum in calicem vino et aqua mistum, ut alio purgemur a vitiis, alio redimamur ab eis.* Quarto, sunt obscura verba Tertull., lib. de Anima, cap. 17, dicentis, non mutasse vinum saporem, quod in memoriam sanguinis sui Dominus consecravit; et difficilius, lib. 4 contra Marcion., cap. 40 : *Panem* (inquit) *corpus suum fecit, dicens : Hoc est corpus meum, id est, hoc est figura corporis.*

14. Ad primum respondetur primo, ex alio loco Dionys., de Eccles. Hierar., c. 3, non obscure colligi ipsum sensisse, hoc sacramentum esse ipsum Christum. Nam ad ipsum sacramentum loquens dicit : *Tu dixisti, Hoc facite;* et deinde ipsum sacramentum invocat, sicut ipsum Christum. In illo ergo alio loco, cum Deifica mysteria appellat, ipsum Christum sub signis sensibilibus latentem intelligit, et ideo vocat, typicæ mensæ apparatum, quia sub signis sensibilibus res divinæ continentur. Quod vero ibi ait Jesum in parabolis divina tradidisse, non est necesse, ut ad verba consecrationis referatur, sed ad Christi prædicationem; sunt enim illa duo diversa, in parabolis divina, et per typicæ mensæ apparatum Deifica mysteria tradere.

15. Ad primum locum Hieron. respondetur, verbum illud, *repræsentare,* esse æquivocum. Interdum enim idem est, quod rem significare; interdum vero idem, quod rem præsentem facere. Hieronym. ergo hoc posteriori modo illo verbo utitur, ut clarius constat ex eodem Hieronymo, circa illa verba Psal. 109 : *Tu es sacerdos in æternum,* ubi comparans, sicut hic, Melchisedech et Christum, dicit illum obtulisse panem; hunc vero corpus et sanguinem suum. Responderi potest secundo, etiam si verbum repræsentandi in alio sensu sumatur, non propterea excludi veritatem. Nam Christus dando corpus, dixit : *Hoc facite in meam commemorationem.* Unde consecrando corpus et sanguinem, illius passionem repræsentamus. Quam solutionem sæpe repetemus sectione sequenti. Tertio denique dicitur, Hieron. in eo loco non explicare hæc verba formæ metaphorice, sed potius dicere Christum repræsentasse veritatem sui corporis; potius ergo indicat locutum fuisse Christum de vero suo corpore, quod in pane repræsentavit, sub speciebus panis illud discipulis tribuens. Unde idem Hieron. in d. epist. 150, quæst. 2, ad Hedib., hæc eadem verba tractans : *Ipse* (inquit) *Jesus conviva et convivium; ipse comedens, et qui comeditur.* Unde ad aliud ejusdem testimonium responderi posset, illos Commentarios in Marcum non esse Hieronymi, ut Marian. Victor. et alii adnotarunt. Denique cujuscumque sint, sensus mysticos, et non litterales explicant. Dici ergo potest, cum in hoc sacramento sint plura mysteria, Patres in uno loco explicare quædam, in alio alia. Et licet alicubi aliqua omittant, non tamen negant. In Commentariis igitur in Marcum Hieronym. non tam ex professo omnia exponit, quam breves quasdam annotatiunculas adhibet. Et ideo in illo loco explicuit brevissime, quomodo in hoc sacramento unitas corporis mystici repræsentaretur; non tamen declaravit litteralem sensum verborum Christi; neque etiam illum exclusit, quanquam, cum dicit : *Transfigurans corpus suum in panem, et formans sanguinem suum in calicem,* non obscure indicet conversionem panis in corpus et vini in sanguinem, licet etiam explicuerit diverso modo, quam exponi soleat. Proprie enim dicitur panis converti in corpus, vel etiam

transfigurari, ut loquitur Ambr., lib. 4 de Fide, cap. 5, dicens : *Nos autem quotiescumque sacramenta sumimus, quæ per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurantur et sanguinem, mortem Domini annunciamus.* Hieronymus vero e contrario asserit, corpus transfigurari in panem, quia sub forma et specie panis cibus Ecclesiæ efficitur. Et eodem modo dicit : *Formans sanguinem suum in calicem,* id est, accommodans et adaptans illum sub speciebus vini, ut, tanquam verus potus, possit in calice sumi. Ad primum locum Tertulliani respondetur, cum inquit, non mutasse vinum saporem, satis indicasse, mutasse substantiam, non accidentia. Quod vero addit, hoc fecisse Christum in memoriam sanguinis sui, id est, passionis suæ, omnino verum est; nam hic calix, et est sanguis Christi, invisibiliter ibi contentus, et est memoriale sanguinis visibiliter effusi, sicut Lucas dixit : *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine,* quia scilicet sanguis contentus in calice sub speciebus potus, est sacramentum continens divinam promissionem, sancitam et fundatam in sanguine effuso in passione. In alio vero difficiliori loco, primum cum dicit : *Panem corpus suum fecit,* satis aperte veritatem transsubstantiationis explicuit, quam aliis etiam locis, quæ sectione sequenti referemus, non obscure docuit. Cum ergo subdit : *Corpus suum fecit, hoc est corpus meum dicendo, id est, figura corporis mei,* dupliciter explicari potest : primo, ut hoc ipsum sacramentum, quod vere est corpus Christi, speciebus panis velatum, vocet figuram, id est, repræsentationem ejusdem corporis visibilis, in propria specie existentis. Hoc enim modo interdum loqui Patres ostendemus sectione sequenti. Optime vero intelligitur ex loco Ambros., lib. de Sacram., cap. 5, ubi prius inquit : *Dicit Sacerdos, Fac nobis hanc oblationem ascriptam, rationabilem, acceptabilem, quod est figura corporis, et sanguinis Domini nostri Jesu Christi;* statim vero vim et proprietatem verborum explicans, inquit : *Antequam consecretur, panis est; ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi;* et infra : *Ante verba Christi, calix est vini et aquæ plenus; ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, quod orbem redemit. Ergo videte, quantis generibus potens est sermo Christi universa convertere. Deinde ipse Dominus Jesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus et sanguinem. Numquid debemus de ejus fide et testificatione dubitare?* Quæ verba non solum ad explicandum Tertullianum, sed etiam ad veritatem confirmandam aptissima sunt. Secundo responderi potest, Tertullianum non sacramentum, sed panem vocasse figuram corporis Christi; ita ut particula illa (*id est, figura corporis mei*), non cadat super prædicatum, *corpus meum*, sed supra subjectum, scilicet panem, quem vocat figuram corporis Christi; et hanc figuram dicit effecisse Christum corpus suum, dicendo : *Hoc est corpus meum.* Docet enim ibi, in veteri testamento, carnem Christi panis nomine metaphorice significatam fuisse, et panem fuisse figuram corporis Christi. Hanc ergo figuram adimpletam dicit esse in novo, quando Christus panem, id est, figuram corporis sui, corpus suum fecit. Unde paulo inferius inter alia dicit : *Nunc sanguinem suum in vino consecravit, qui tunc* (id est, in lege veteri) *eum in vino figuravit.* Et ita hic locus potius confirmat veritatem. Et eodem modo loquitur, lib. 3 contra Marcion., cap. 19, quibus locis Pamel. hunc sensum erudite expendit. Eodem modo exponunt Richard., art. 13, et alii moderni. Et potest etiam accommodari ad verba Ambrosii, paulo ante citata; cum enim figuram corporis et sanguinis appellat, de pane et vino ante consecrationem plane loqui videtur, de qua re plura in sequenti sectione dicemus.

16. *Tertia objectio ex materia et conjecturis. — Confirmatio prima. — Confirmatio secunda.* — Tertia objectio sumitur ex materia et conjecturis; materia enim erat sacramentum quoddam, cujus ratio est, ut sit signum et figura; ergo forma, seu verba Christi, fuerunt verba sacramentalia; ergo sacramentaliter tantum et metaphorice significare intelligenda sunt; ergo non veritatem, sed signum tantum significare debent. Confirmatur primo, quia non possunt multæ metaphoricæ locutiones in illis verbis vitari; nam in verbis illis : *Hic est calix sanguinis mei,* omnes figuram metonymiæ admittunt, dum continens pro contento accipitur. Item dicitur : *Hic calix est novum testamentum,* cum tamen non sit, nisi signum, et confirmatio testamenti. Præterea verbum manducandi, non potest intelligi proprie, si illud, quod manducatur, proprie et non metaphorice dicatur esse corpus Christi, quia corpus Christi non atteritur dentibus, ut proprie manducari dicatur; ergo necesse est, metaphoram inesse in aliquo illorum verborum, scilicet, aut in verbo manducandi, aut in voce

corpus; aut enim id quod Christus dabat, proprie manducandum erat, et sic non poterat esse verum Christi corpus; aut si hoc erat, non poterat proprie manducari; ergo convenientius dicitur, metaphoram esse in voce, corporis, quam in voce, manducandi, ut res sit facilior, et expeditior. Confirmatur secundo, quia Apostoli ita videntur intellexisse verba illa de signo corporis, et non de vero corpore; alias turbati essent, et aliquod signum admirationis in tanta rei novitate præstitissent.

17. *Responsio ad argumentum.* — Ad præcipuum argumentum respondetur, varie intelligi posse verba Christi fuisse sacramentalia. Primo, ut sacramentalia verba dicantur, id est, figurata, quæque solum metaphoricum sensum habent; et hoc modo negatur assumptum; hoc enim est, de quo est controversia. Secundo, ut sacramentalia verba dicantur, quæ mysterium aliquod habent reconditum; et hoc modo fateor verba Christi fuisse sacramentalia. Non est autem necesse, ut propterea caruerint sensu proprio; nam hoc familiare est verbis divinis, ut sub sensu proprio altiorem, mysticum, ac reconditum contineant. Tertio dici possunt propriissime sacramentalia verba, quibus instituitur, et efficitur sacramentum. Et hoc modo fuerunt etiam illa verba sacramentalia, et habentia sacram et mysticam significationem. Tamen hoc etiam sensu necesse non est, ut propria caruerint, nam in hac potius illa fundata est. Nam ad veritatem sacramenti potius necesse est, ut hujusmodi verba in propria significatione vera sint, ut tandem per eam spiritualem effectum significent; et hoc maxime verum est in verbis, quibus sacramentum simul instituitur, et conficitur, qualia sunt ea, de quibus disputamus, ut constat a simili. Nam cum Christus dixit : *Baptizantes eos,* etiam illa verba fuerunt sacramentalia; et nihilominus certum est proprie esse intelligenda, alioqui enim nihil de sacramentorum institutione certum haberemus. Adde, propriissimam significationem dictorum verborum : *Hoc est corpus meum,* esse maxime sacramentalem, quia significando hoc contentum sub speciebus esse corpus Christi, significant mysterium valde reconditum, et ad sanctificationem nostram ordinatum; et ita hæc verba eminentissima quadam ratione et sacramentalia sunt et propria.

18. *Ad primam confirmationem.* — Ad primam confirmationem respondetur, vel in illis verbis nullam esse metaphoram, vel esse adeo perspicuam, ut propriæ locutioni æquivaleat; primum enim de voce calicis, Titelmannus et alii contendunt sumi pro ipso vase, quod proprie dicitur calix sanguinis, quia sanguinem continet. Deinde quamvis illa vox significet potum ibi contentum, tamen illa valde usitata significatio, licet sit translata, ex adjunctis verbis, bibendi, et effundendi, fit magis perspicua. Denique Matth. et Marcus proprie explicarunt dicendo, *Hic est sanguis.* De altera autem voce, testamenti, breviter dicitur, propriissime significare signum seu instrumentum continens seu significans voluntatem testatoris; et ita, quamvis in præsentia significet sacramentum continens ac confirmans divinam promissionem, nulla est metaphora, sed proprietas verbi. Denique verbum, manducandi, proprie etiam intelligendum est, quia corpus Christi per modum cibi vere trajicitur in stomachum, per organa oris, et gutturis; et hoc tantum est de ratione veræ manducationis. Neque enim est necesse, ut ipsum corpus dentibus alteratur; quamvis sicut dicitur frangi ratione specierum, ita ratione earumdem potest dici dentibus atteri. Vel certe, cum non solum corpus, sed totum hoc sacramentum manducari dicatur, satis superque est, ut in speciebus possit dentibus atteri, cum totum per modum cibi in stomachum trajiciatur.

19. *Ad secundam confirmationem.* — Ad secundam confirmationem, supra responsum est ex Chrysostomo, Apostolos non fuisse turbatos in hoc mysterio, quia jam de illo fuerant edocti. Christi enim promissionem intellexerant; et ejus complementum avide expectabant. Credendum etiam est, Christum illorum mentes illuminasse, ut summa reverentia tantum sacramentum susciperent.

20. *Quarta objectio.* — *Responsio.* — Quarta objectio esse potest, quia, esto, demus Christum Dominum proprie esse locutum, ipsumque effecisse magnum miraculum, convertendo panem in corpus suum, non inde concluditur, nunc esse præsentem in nostro sacramento. Nam licet sacerdotes ea verba repetant in memoriam Christi, non tamen habent eam efficaciam, quam Christus habuit. Respondetur ex Patribus supra citatis, præsertim Chrysostomo, Cypriano, et Ambrosio, eumdem Christum esse, qui nunc conficit, et tunc confecit hoc sacramentum; minister enim non in sua, sed in Christi persona illa profert verba. Unde non minus vera, nec

minus efficacia nunc sunt, quam in nocte cœnæ fuerunt; nam, sicut ex quo tempore dixit Christus : *Baptizantes eos*, habent ministri ejus vim sanctificandi, quia ipse est, qui principaliter baptizat, ita ex quo dixit : *Hoc facite in meam commemorationem*, habent vim efficiendi quod ipse fecit. Unde supra ostendimus, Christum Dominum in eo facto non solum miraculose fuisse operatum, sicut quando convertit aquam in vinum, sed sacramentum instituisse, quod perpetuo in Ecclesia esset duraturum, ut iterum dicemus infra, agentes de forma hujus sacramenti, ubi difficultates alias, ad veritatem hujus formæ spectantes, enodabimus.

SECTIO IV.

Quid antiqui Patres de vera præsentia Christi in hoc sacramento senserint.

1. Hæretici hujus temporis summo conatu, vel potius summis fraudibus laborarunt, ut errorem suum in antiquorum Patrum scriptis reperiri suaderent. Et ideo prætermissis locis apertissimis, in quibus veritatem docent, quidquid ab eis minus explicite dictum est, corradunt, ac congerunt; cum enim antiquis temporibus hi hæretici nondum orti essent, sancti Patres sincere et confidenter de hoc mysterio loquebantur, nihil de istorum malitia ac perversitate solliciti, qui nunc eorum scriptis malitiose abutuntur. Hinc vero in magnam Ecclesiæ utilitatem factum est, ut Scriptores Catholici diligentissime sententias Patrum collegerint, eorumque de hoc mysterio veram ac sinceram fidem evidenter ostenderint. Quapropter ne actum agamus, breviter caput hoc expediemus. Omnino enim prætermittere non fuisset expediens, ne totam hanc disputationem mutilam ac truncam relinqueremus. Duo ergo breviter docebimus. Primum, quomodo ex sententiis Patrum confirmanda sit hæc veritas; alterum quomodo exponendum sit, si quid in eis reperiatur, quod illi videatur adversum, et quædam documenta trademus ad sacrum Sanctorum sensum assequendum.

2. Circa primum, placet valde distinctio Guilelmi Alani, lib. 1 de Eucharist., cap. 23, quædam esse Patrum testimonia, quæ simplicia dici possunt; alia, quæ ipse argumentosa vocat; priora sunt illa, quæ simpliciter sacramentum hoc, veritatem corporis et sanguinis Christi appellant, aut in quibus affirmant, nos manducare Christum, aut corpus vel sanguinem ejus; et ab horum enumeratione abstinebimus, tum, quod ea sufficere censemus, quæ inter explicanda Scripturæ testimonia indicata sunt; tum etiam quod pene infinita sunt, et ab hæreticis eodem fere modo, quo testimonia Scripturæ, eludantur; in his vero testimoniis colligendis diligentissime insudarunt multi, sed præsertim Garetius, quatuor prioribus classibus lib. de Vera præsentia corporis Christi, et Claud., fere totis sex primis repetitionibus et utilissime Robert. Bellarm., toto lib. 2 de hoc sacramento. Posteriora, seu argumentosa testimonia sunt, quæ, præter simplicem assertionem veritatis, argumentum continent, quo falsam interpretationem excludant; et hæc persequitur optime Alanus supra, et eorum capita breviter indicabo.

3. Primum sit eorum Patrum, qui expresse excludunt solam figuram. Hujusmodi sunt Damascenus, lib. 4, cap. 14 : *Non est figura* (inquit) *panis et vinum. Absit enim hoc; sed est ipsummet corpus.* Ambros., lib. de Sacr., cap. 1 : *Sicut verus est Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris, ita vera caro est, sicut ipse dixit, quam accipimus, et verus sanguis est, quem potamus.* Et inferius : *Forte dices, quomodo vera? quia similitudinem video, non video sanguinis veritatem; primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur, ut possit mutare, et convertere genera institutæ naturæ.* Expresse etiam ita loquitur Theoph., Matth. 26, Mar. 14, Joan. 6, et Euthym., his locis, et Epiph. ille, qui loquitur in VII Synodo, action. 6, tom. 3, in fine.

4. Secundum caput continet testimonia his propinqua; quibus Sancti docent, Christum in hoc sacramento non solum fide, sed ipsa re nobis conjungi; et non solum per voluntatum concordiam, sed etiam per corporum contactum, seu conjunctionem nobis copulari; quo nihil potuit expressius dici ad errorem Calvini confutandum. Chrys., hom. 60 ad Populum : *Semetipsum nobis commiscet, non fide tantum, sed et ipsa re;* et similia habet Hilarius, nuper citatus, lib. 8 de Trinit.; et eleganter Cyril., lib. 4 in Joan., cap. 13 et 14, et lib. 11, cap. 27, inter alia inquit : *Per mysticam benedictionem corporaliter nobis Filius unitur ut homo, spiritualiter ut Deus;* et ita exponit illud ad Ephes. 3 : *Concorporeos, et comparticipes.* Alter etiam Cyril., Catech. 4, dicit, hac ratione nos effici Christi-

feros. Unde est illud Chrys., hom. de S. Philogonio, præclarius nobiscum agi, quam cum Magis : *Illi enim* (inquit) *viderunt Christum, non tamen secum tulerunt; nos autem nobiscum ferimus*. Certe, si de sola fide sermo est, etiam illi secum tulerunt. Unde etiam est præclarum testimonium Theodoti Ancyr., orat. de Nativ. Salvat., habita in Concil. Eph., tom. 6, Append. 5, cap. 2, ubi sic inquit : *Ipse, qui tunc Magos ineffabili pietate traxit, claram nunc festivitatem constituit; non jam in præsepe positus, sed in altari, illud namque præsepe mater factum est hujus mensæ. Propterea in illo est positus, ut in isto comedatur, et fidelibus fiat salutis cibus.*

5. Tertio his sunt consentanea testimonia illa, in quibus Sancti exaggerant charitatem Christi, quia nec pastores oves suas, nec matres filios suis carnibus alunt, sicut Christus nos pascit; neque amantes ita se tradunt et conjungunt amicis, sicut Christus voluit nobis tradi et copulari; at vero si Christus tantum signum nobis tradidisset, commune hoc esset omnibus amantibus. Legatur Chrys., hom. 83 in Matth., 45 in Joan., 24 in 1 ad Cor. 2, 60 et 61 ad Populum; huc facit illud August., ep. 120, cap. 27 : *Quidam manducantes in sacramento Christum pauperem, dedignantur esse pauperes;* et illud in Psal. 33 : *Judæi de Crucifixo obtenebrati sunt, Christiani vero, comedendo crucifixum, illuminantur.*

6. Quartum caput continere potest ea testimonia, in quibus Patres rationes reddunt, ob quas voluit Christus sub speciebus panis et vini, et non in propria specie nobiscum manere, et ad manducandum et bibendum dari; scilicet, ut fides probaretur et exerceretur; et ut sine horrore caro et sanguis ejus manducaretur, ac biberetur; manifeste enim, et absque ulla tergiversatione his locis supponunt, ipsam veram carnem et sanguinem nobiscum præsentem adesse in hoc sacramento, vereque, ac realiter a nobis sumi. Ita vero loquuntur Ambros., Damasc., Theophyl., locis citatis; item Ambros., lib. 4 de Sacram., c. 4; Aug., in c. Utrum sub figura, de Consec., d. 2; Cyril., apud D. Th., in catena, Lucæ 22.

7. Quintum caput sit Sanctorum dicentium, in hoc sacramento perficiendo intervenire magnum quoddam miraculum et divinæ omnipotentiæ opus; nam si nulla est realis præsentia Christi, sed sola significatio panis, nullum miraculosum opus ibi intervenit, sed sola extrinseca denominatio, seu impositio ad significandum. Optima sunt ad hunc locum confirmandum verba Chrysostomi, lib. 3 de Sacerd. : *O miraculum, o Dei benignitatem, qui cum Patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur.* Nullum autem miraculum, aut speciale omnipotentiæ opus, in hoc sacramento interveniret, si totum in figura et signo esset positum. Quod argumentum mirifice amplificat Ambros., lib. 4 de Sacramentis, c. 4, et lib. de His qui initiantur, c. 9, et amplius urgeri potest ex his, quæ dicemus sect. 5.

8. Admirabilis tamen est impudentia Calvini, qui (ut refert Claud., repet. 4, c. 4), hoc eludit argumentum, confitens hoc vere esse admirabile opus omnipotentiæ Dei; postea vero, rem explicando, divertens ab existentia Christi in hoc sacramento, et a consecratione ipsius sacramenti, ad participationem Christi per fidem et spiritualem effectum, qui in suscipientibus efficitur; cum tamen omnes Patres miraculum ponant, et opus divinæ omnipotentiæ, in ipsius materiæ consecratione, et in existentia corporis Christi in cœlo, et in terra, et similibus, ut evidenter patet ex omnibus adductis; et est optimus locus August., lib. 3 de Trinit., cap. 4, ubi primum differentiam constituit inter alia, quæ Christum significant et hoc sacramentum : *Quia cætera* (inquit) *non dicuntur esse sanguis et corpus Christi, sicut hoc sacramentum;* et subdit : *Quod cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non efficitur tam magnum sacramentum, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei.* At vero, si hoc sacramentum sola significatione perficeretur, nulla invisibilis operatio divini Spiritus in eo conficiendo interveniret. Sunt etiam optima verba Justini, Apologia 2, dicentis, *ea omnipotentia, qua Verbum factum est caro, fieri Eucharistiam carnem Verbi.*

9. Unde sextum caput et evidentissimum sumi potest ex his locis, in quibus Patres dicunt, hoc sacramentum perfici per veram conversionem panis in corpus; vel, panem fieri corpus; vel, ex pane fieri vel creari corpus; et ad persuadendam hanc divinam operationem, et conversionem, utuntur exemplis creationis, et conversionis aquæ in vinum, et similibus, a quorum recitatione hic abstinemus, quia, disp. 11, de hac re latissime acturi sumus. Et his affinia sunt testimonia, in quibus docent substantiam panis non manere post consecrationem, nam ex hoc evidenter infertur præsentia; nullus enim etiam ex hæreticis dubitat, quin panis non recedat,

nisi propter Christi præsentiam. Sed illa testimonia referemus disp. 10.

10. Septimum caput confici potest ex illis locis, in quibus Patres laborant, ut fidelibus persuadeant, in hoc mysterio non esse credendum sensibus, sed Christi verbis. Et hunc articulum proponunt tanquam creditu difficillimum, et ideo Christi auctoritatem et omnipotentiam exaggerant, et magnam fidem requirunt. At vero si hic esset Christus tantum ut in signo, non esset major difficultas in hoc sacramento, quam in baptismo et aliis; ita loquuntur Hilarius, Cyrillus, Damascenus, et Augustinus locis sæpe citatis, et iterum Augustin., serm. 2 de Verbis Apostoli, et lib. 3 de Trinit., cap. 10; optime Chrysost., hom. 51 et 53 in Matthæum, et 60 ad Populum; et Sanct. Ephrem, lib. de non scrutanda Dei natura, cap. 5, ubi sic inquit: *Noli scrutari inscrutabilia, nam si ista curiose rimaris, non jam fidelis vocaberis, sed curiosus; esto fidelis et innocens; participa immaculato corpore Domini, fide plenissima, certus quod agnum ipsum integrum comedis.*

11. Octavum caput præcedenti addi potest ex illis locis, in quibus Sancti Patres ex veritate hujus mysterii alia mysteria nostræ religionis confirmant. Sic Irenæus, lib. 4, c. 34, probat, Christum esse verum Deum, quia potuit convertere panem in corpus suum; et cap. 35, ex eodem mysterio disputat contra negantes resurrectionem. Chrys., hom. 83 in Matth., ex veritate hujus sacramenti confutat eos, qui veram Christi carnem negant. Eodem modo colligit Leo Papa, epist. 23, ubi gravissime docet veritatem corporis et sanguinis Christi, inter communis sacramenta fidei, tam unanimi Ecclesiæ consensu teneri, ut etiam in linguis infantium versetur. Hilarius denique, lib. 8 de Trinit., ex illo modo, quo Christus, medio hoc sacramento, in nobis est, et nos in ipso, reali quadam, et (ut ipse loquitur) naturali conjunctione, explicat et confirmat circumincessionem divinarum personarum inter se.

12. Nonum caput addere possumus ex illis locis, in quibus Patres disputant de sacrificio incruento novi testamenti; in quo non solum panem et vinum, significantia passionem Christi, sed ipsummet corpus et sanguinem Christi offerri, et incruente immolari dicunt. De qua re, quemadmodum inferius suo loco ex professo tractaturi sumus, pauca Sanctorum loca assignabimus; docet ergo expresse hanc veritatem Cyrill. Alex. in declaratione anathem. 11; Aug., conc. 1 in Ps. 33, et Ps. 38 : *Christus offertur in terris, quando corpus ejus offertur.* Chrys. sup. et hom. 17 ad Hebr., in fine, ante partem moralem, et hom. 2 in 2 ad Tim., ubi dicit eamdem esse rem oblatam in cruce, et in altari; Greg. Mag., 4 Dialog., cap. 58; Greg. Nyss., orat. 1 in tertium diem Paschæ : *Arcano* (inquit) *sacrificii modo idem est sacerdos, et agnus;* et infra : *Peracto sacrificio corpus suum, et sanguinem familiaribus dedit.* Chrys. et Euthym., dum exponunt illa verba Joan. 17: *Pro eis sanctifico me ipsum,* de hoc incruento sacrificio, id est, pro eis jam sacrifico me ipsum. Duo vero sunt notanda præcipua testimonia : alterum est D. Andreæ Apostoli, qui, ut in ejus vita ab Ecclesia recepta legimus, cum a tyranno ad sacrificandum idolis induceretur, respondit : *Ego quotidie sacrifico Deo agnum immaculatum; et cum carnes illius agni a populo vere fuerint manducatæ, agnus integer perseverat;* et infra dixit, *mysterium hoc non nisi fide comparari posse.* Alterum est Martialis, Apostolorum discipuli, epist. ad Burdegal., cap. 3, ubi longa disputatione ostendit eamdem rem in hoc sacrificio offerri, quæ in cruce oblata fuit. Quibus addi potest Optatus Milevit., lib. 6 contra Parmen., dicens : *Quid est altare, nisi sedes corporis, et sanguinis Christi?* et infra : *Illi injecerunt manus,* id est Christo, *in cruce, a vobis percussus est in altari;* et infra : *Hoc immane facinus geminatum est, dum fregistis calices, Christi sanguinis portatores.* Testimonium etiam Theodoti Ancyrani, supra citatum, egregium est ad hanc rem confirmandam.

13. Decimum ac postremum caput institui posset ex modo, quo Sancti de hoc sacramento loquuntur, et ex epithetis, quibus hoc sacramentum ornant; quæ non nisi propter præsentiam Christi illi adaptari possunt, ex quibus multa retulimus, cum de nominibus hujus sacramenti ageremus; et adjungi potest modus loquendi Concilii Chalc., act. 3, in damnatione Dioscori, ubi privari dicitur communione *Terribilis mysterii.* Eodem modo loquitur Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierar., et Chrys., lib. 3 de Sacerdotio, ubi vocat hoc, *horrendum mysterium.* Addi potest Cypr., serm. de Cœna Domini, ubi hunc vocat, *inconsumptibilem cibum,* et Martial. supra, qui vocat *panem vivum,* et Orig., hom. 5 in diversos, qui vocat *Sanctum et incorruptum cibum, quem cum homo sumit, Dominus ad ipsum ingreditur.*

14. Contra hanc autem veritatem multa congerunt hæretici, tam ex Patribus Latinis, quam ex Græcis. Primo tamen, ac præcipue de D. Augustin. auctoritate gloriantur, in quo hæc potissimum loca videntur difficilia. Primus supra explicatus est. Continetur enim in illis verbis, tractat. 25 in Joan. : *Quid paras dentem et ventrem?* ubi explicuimus illa verba : *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis.* Secundus est ex lib. 3 de Doctrina Christ., cap. 16, ubi inter figuratas locutiones ponit illam : *Nisi manducaveritis,* ne flagitium continere videatur, qui etiam supra, sect. 2, explicatus est. Tertius sit ex enarratione Psalm. 3, in principio, ubi dicit, Dominum adhibuisse Judam ad convivium, in quo corporis et sanguinis sui figuram commendavit, et tradidit discipulis. Quartus in lib. contra Adimant. Manich., cap. 12, ubi tractans verba Deut. 12 : *Non comedes sanguinem animalium, sanguis enim eorum pro anima est,* dicit, ibi signum nomine signati appellari, et subdit : *Non enim dubitavit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cum signum daret corporis sui.* Quintus ex ep. 23, ubi cum dixisset, sæpe signa nominibus rerum, quas significant, appellari, subdit : *Sicut ergo secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, et sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est, ita sacramentum fidei, fides est;* sicut ergo baptismus revera non est fides, sed signum fidei, ita indicat hoc sacramentum vere non esse corpus Christi, sed secundum quemdam modum, id est signum ejus. Sextus sumi potest ex lib. de Cataclismo, cap. 4, ubi sic inquit : *Cum mane illud venerit, quod vesperum non habebit, non jam offeretur sacrificium imaginis agni, sed ipse agnus,* etc. Sentit ergo nunc tantum offerri sacrificium imaginis agni. Ultimus denique est ex 11 de Civit., cap. 20 et 25, ubi sentit, hæreticos et schismaticos non manducare vere corpus Christi, sed tantum sacramentum ejus, quia non manducat corpus Christi, qui non est in corpore Christi, quia vere manducare est in Christo manere, et Christum in ipso.

15. Secundus est Cypr., serm. de Cœna Domini, in fine, dicens : *Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed fide sincera panem sanctum frangimus, et partimur;* et in ser. de Unction. Chrismat. : *Dedit* (inquit) *Dominus noster in mensa, in qua ultimum cum Apostolis participavit convivium, propriis manibus panem, et vinum; in cruce vero manibus militum, corpus tradidit vulnerandum, ut in Apostolis secretius impressa sincera veritas, ac vera sinceritas, exponeret gentibus, quomodo vinum et panis caro esset et sanguis, quibus rationibus causæ effectibus convenirent, et diversa nomina vel species ad unam reducerentur essentiam, et significantia, et significata eisdem vocabulis censerentur.*

16. Tertius objicitur Hieron., lib. 2 contra Jovinian., dicens : *In typo sanguinis sui non aquam obtulit, sed vinum.*

17. Quartus, Ambros., lib. 1 Offic., c. 48, ubi dicit, hic offerri Christum in imagine, in cœlo in veritate; et lib. de His qui initiantur, cap. 8 et 11, ubi dicit, Eucharistiam esse verum panem, et corpus Christi significare.

18. Quintus, Tertul., lib. 1 contra Marcion., cap. 14 : *Panem* (inquit) *quo ipsum corpus suum repræsentat.* Alia ejus loca supra tractata sunt circa verba institutionis.

19. Sextus, Clem., lib. 5 : Constit., cap. 13 : *Cum dedisset nobis antitypa mysteria pretiosi corporis, et sanguinis sui.*

20. Septimus, Gelas., lib. contra Eutych., in fine : *Imago* (inquit) *et similitudo corporis, et sanguinis Christi, in actione mysteriorum celebrantur.*

21. Octavus, ex Græcis Gregor. Nazianz., orat. 11 ad funus sororis Gorg., sacramentum, quod in altari reservatur, vocat, antitypon pretiosi corporis et sanguinis Domini.

22. Nonus, Chrys., Psalm. 22 : *Mensam* (inquit) *istam præparavit servis suis, ut quotidie in similitudinem corporis et sanguinis sui, panem et vinum secundum ordinem Melchisedech nobis ostenderet in sacramento;* et alia similia loca difficilia sunt in opere Imperfecto, hom. 11, 17 et 19.

23. Decimus, Orig., Dialog. 3 contra Megethium Marcionistam, in fine 2 part., sub titulo de Christo homine vero ex Maria, sic inquit : *Si, ut loquuntur isti, carne destitutus erat, et exanguis, cujusmodi carnis, cujus corporis, et qualis tandem sanguinis, signa et imagines, et panem, et poculum ministravit, jussitque per illa discipulos sui memoriam renovare?* Et super 15 cap. Matth. vocat hunc panem, *Corpus symbolicum, et typicum,* et negat malos manducare corpus Christi.

24. Undecimus, Theodor., Dialog. 2, post medium, sic inquit : *Neque enim signa mystica post sanctificationem recedunt a sua natura, manent enim in propria substantia, et figura et forma, et intelliguntur esse, quæ facta sunt.*

25. Duodecimus, Euseb., lib. 5 de Demonstrat., cap. 3 : *Sacerdotes* (inquit) *spirituale, secundum Ecclesiasticas sanctiones, sacerdotii munus obeuntes, vino ac pane corporis illius, ac salutaris sanguinis mysteria repræsentant. Quæ sane mysteria tanto ante Melchisedech Spiritu divino cognoverat, et rerum futurarum imaginibus usus fuerat.* Et lib. 8 Demonst., in fine, sic inquit : *Rursus enim ipse dispensationis divinæ notas suis discipulis tradidit, dum hortatur, ut sui ipsius corporis imaginem repræsentent;* et infra : *Ut pane sui corporis nota uterentur, instituit.*

26. *Primum fundamentum ad responsionem hujus objectionis.* — Ut hæc et similia loca intelligantur, observandum primo est, nullum istorum Patrum negasse unquam præsentiam corporis Christi in hoc sacramento, neque addidisse unquam dictionem exclusivam, videlicet, esse tantum figuram, signum, seu panem, aut sola fide solumque spiritualiter manducari, aut quippiam simile, quod veritati corporis et sanguinis Domini repugnet; quin potius aliis locis fere omnes illi apertissime eam testati sunt, ut vidimus; solum ergo esse potest difficultas, vel, quia interdum explicant figurate, vel spiritualiter, quæ dicuntur de usu hujus sacramenti, de quo diximus supra tractantes locum Joan. 6. Vel, quia interdum vocant hoc sacramentum, panem et vinum, de quo dicemus circa art. 2 D. Thom. in disput. 11, quia hoc non spectat ad quæstionem de præsentia corporis Christi, sed ad quæstionem de absentia panis, quæ diversa est, et ibi tractanda. Vel denique quia interdum vocant hoc sacramentum signum, figuram, antitypum, in quibus vocibus tota difficultas eorum testimoniorum, quæ adducta sunt, præcipue versatur.

27. *Secundum fundamentum.* — Secundo notandum est, hoc sacramentum ita continere Christum invisibiliter sub specie visibili, ut simul sit signum ejus, et repræsentet ipsum, vel pro nobis crucifixum, vel prout in cœlo existit, quatenus hoc sacramentum pignus est gloriæ, vel prout unitur corpori suo mystico; sicut ergo priori ratione hoc sacramentum vere dicitur corpus Christi, et veritas, ita posteriori ratione dici potest signum, et figura; nam hoc ipso, quod sacramentum est, sacrum signum esse necesse est; ita notavit Damasc., lib. 4 de Fide, cap. 14, in ultimis verbis, dicens : *Figuræ porro rerum futurarum idcirco dicuntur, non quod non vere corpus, et sanguis Christi sint, sed quod nunc quidem divinitatis Christi per eas participes efficiamur, tunc autem intellectuali modo, ac per solum aspectum.* Ansel. etiam, lib. de Div. offic., apud Claud., rep. 3, cap. 4, his verbis : *Christi benedictione panis fit corpus ejus, non significative tantum, sed etiam substantive; neque enim ab hoc sacramento figuram omnino excludimus, neque eam solam admittimus; veritas est, quia Christi corpus est; figura est, quia immolatur, quod incorruptibile habetur.* Hoc ipsum notarunt etiam Lanfr. contra Bereng.; Paschas. in epist. de Corpore et sanguine Domini; Guitmund., lib. 2, et Alger., lib. 1 de hoc sacramento, ut eisdem objectionibus hæreticorum satisfacerent. Addo ex Ans. et ex dictis supra disput. 2, licet in hoc sacramento vere et substantialiter contineatur corpus Christi, tamen in modo existendi differre a modo connaturali corporibus, quod ipsemet Christus in propria specie existit. Et ideo, quoad hunc modum posset dici Christus existere in hoc sacramento, vel incorporaliter, aut invisibiliter, aut minus proprie, seu figurate. Et sic etiam voces, quæ significant Christum esse hic, quodammodo dicuntur interdum continere figuram, quia, quoad hunc modum, alium sensum habent, quam secluso hoc mysterio haberent. Et hac sola observatione facillime respondetur omnibus dictis locutionibus applicando illam, prout locus aut contextus postularit; ut tamen res sit facilior, oportet tertiam observationem præmittere.

28. *Tertium fundamentum.* — Tertio observandum est, Patres non posse in uno loco omnia dicere et explicare. Si ergo in omnibus locis explicuissent solam rationem signi, vel figuræ, et veritatem ubique tacuissent, posset ex illis nonnullum sumi argumentum; tamen, cum in hoc sacramento utrumque reperiatur, veritas et figura, quamvis alicubi usi fuerint voce, vel appellatione figuræ, nullum argumentum est, negasse veritatem, quam frequentissime et evidentissime aliis locis docuerunt. Præsertim quia, cum nondum esset nata hæc hæresis, simpliciter et sine suspicione calumniæ loquebantur, quod in omni materia est diligentissime observandum in lectione Sanctorum, ut in simili de Chrysostomo loquens notavit Augustinus, lib. 1 contra Julianum, c. 2, his verbis : *Disputans in Catholica Ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur, tali quæstione nullus pulsabatur, vobis nondum litigantibus securius loquebatur.* Quæ verba tum ad alios Patres, tum maxime ad

Augustinum ipsum in præsenti quæstione accommodare possumus. Addo etiam Patres, in primitiva Ecclesia, consulto, quando agebant de sacramento, obscure fuisse locutos, tegendo mysterium propter infideles et Gentiles, et ideo libenter usos fuisse nominibus symbolicis; unde Theodor., dialog. 2, post medium : *Non oportet,* inquit, *aperte dicere, est enim verisimile adesse aliquos non initiatos;* et August., serm. 2 de Verbis Apostol., et alii, cum loquuntur de hoc sacramento, sæpe interponunt hæc verba : *Norunt fideles,* vel similia, quibus satis indicant majus latere mysterium in hoc sacramento, quam nudam significationem.

29. *Ad locos S. August. respondetur.*—Ex his ergo facile possunt omnia citata testimonia intelligi; majoris tamen claritatis gratia breviter per singula discurremus. Primus igitur Augustini locus supra tractatus est, similiter et secundus. Quibus addendum est, regulam illam, quam loco illo de doctrina christiana tradit, scilicet, quando Scripturæ præceptum videtur flagitium continere, figurate esse intelligendum, nec esse ita sumendum, ut pro uniuscujusque arbitrio ita liceat interpretari; quando enim Abrahæ præceptum fuit, ut filium occideret, vel Oseæ, ut mulierem fornicariam acciperet, possent quidem hæc homini videri flagitia, et tamen non propterea metaphorice, sed proprie intelligenda sunt, unde idem August., lib. 2 contra Adversar. leg. et Proph., c. 9 : *Secundum fidei regulam,* inquit, *proprietas verborum servanda est.* Metaphora vero vel figura solum ex ipsamet Scriptura, vel ex sano Ecclesiæ sensu, quantum ad vitandum apparens flagitium fuerit necessaria, adhibenda est, et ita in præsenti mysterio rei proprietas retinenda est, figura vero dicitur esse quoad modum, quia Christus non in propria specie, sed sub aliena sumendus est; et ita posset eadem Augustini regula contra hæreticos retorqueri, quia ubi sine flagitio vel absurditate servari potest proprietas verborum, retinenda est; sed Christum esse præsentem in hoc sacramento, nullum est flagitium, nihilque absurditatis continet, sed magnum Dei mysterium ac beneficium; ergo proprie intelligendum est. Adde etiam interdum dici, Scripturam figurate loqui, non quoad verba, sed quoad rem, quia nimirum in re ipsa latet mysterium, non quia sit figura seu metaphora in verbis; sicut cum ait Paulus ad Galat. 4, per allegoriam dictum esse, quod Abraham duos filios habuit, non excludit fidem historiæ, sed dicit in illa contineri mysterium. Sic ergo præsentia Christi in hoc sacramento, licet vera sit et realis, tamen, quia simul est sacramentalis et significativa, ac occulta, ideo etiam figuralis dici potest. Ad tertium ex Psalmo 3, respondetur primum, Christum dando hoc sacramentum dedisse signum corporis sui, non tamen vacuum, sed plenum eodem corpore; dedit enim sacramentum sensibile, quod revera signum est corporis in eo contenti, quod etiam est signum vel figura sui ipsius in propria specie existentis; vox enim *figura,* ut dixi, non semper excludit veritatem, sicut ad Hebr. 1, dicitur Filius *figura substantiæ Patris,* non quia veritate substantiæ careat, sed quia per illam Patrem repræsentat. Sic igitur hoc mysterium dicitur figura Christi, non quia veritate illius careat, sed quia illum in propria specie et passionem ejus repræsentat. Quartum testimonium eumdem omnino habet sensum. Atque idem judicium est de quinto; illa enim particula *secundum quemdam modum,* non excludit veritatem præsentiæ, sed excludit naturalem modum existendi, quem solent habere res, cum absolute et simpliciter existere dicuntur; sicut ibidem dicit, quotidie immolari in sacramento secundum quemdam modum, quia revera licet quotidie sacrificetur, non tamen illo modo cruento, quem immolatio præ se ferre videtur, qui modus in hoc sacrificio quotidiano repræsentatur, et ita hoc mysterium et est verum sacrificium, et est sacrificium passionis Christi secundum quemdam modum, scilicet repræsentativum; sic ergo hoc sacramentum, licet sit verum corpus Christi, dicitur tamen esse illud, secundum quemdam modum, per comparationem ad idem corpus, in propria specie existens, vel quia est illud repræsentative, repræsentat enim corpus in cruce pendens; vel quia non illo modo hic existit. Aliter inquit Alg., dict. lib. 1, c. 5, Augustinum loqui de ipsis speciebus sacramentalibus, quæ quodammodo dici possunt Christi corpus, quia illud continent ac repræsentant, sicut ibidem ait, baptismum dici fidem, quia illam significat. Unde Paschasius, epistola de Corpore et sanguine Domini, hoc eodem testimonio veritatem confirmari dicit, quia sicut baptismus, quamvis dicatur esse fides secundum quemdam modum, non excludit existentiam fidei in parvulis, sed potius significat habere illam aliter quam soleant adulti, scilicet per sacramentum et non per proprium actum, ita cum dicitur hoc sacramentum visibile esse quodammodo corpus, quia illud significat, non

excluditur corporis veritas. Ad sextum eadem est responsio, quæ ad præcedentia; ibi enim verbis satis perspicuis August. dicit, nos comedere agnum per noctem hujus seculi et quotidie illum immolare, ejusque sanguinem bibere; cum ergo vocat sacrificium imaginis agni, aperte comparat cum Christo existente in cœlo sub propria specie, cujus hoc sacramentum pignus et imago est, quamvis etiam sit veritas, agnum in se continens. Ultimum testimonium nullam habet difficultatem, loquitur enim de manducatione corporis Christi, quoad effectum ejus, seu quoad unionem cum corpore mystico, ut latius infra dicturi sumus, agentes de usu sacramenti, quæ omnia esse ad mentem August. nulli potest esse dubium, qui attente et ipsa loca et plura alia, in quibus veritatem catholicam expresse docet, consideraverit. Adduximus multa supra tractantes locum Joan. 6, et verba institutionis, et in hac sectione, quibus addi possunt testimonia ex tract. 84 in Joan. : *Quæ mensa est potentis, nisi unde sumitur corpus et sanguis ejus, qui animam suam posuit pro nobis?* et 12 contra Faust., cap. 10 : *Habet magnam vocem Christi sanguis in terra, cum eo accepto, ab omnibus gentibus respondetur, Amen. Hæc est clara vox sanguinis, quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium, eodem sanguine redemptorum;* et c. 20 : *Nunc bibitur, quod de latere Christi manavit;* et lib. 2 de Peccat. meritis et remis., cap. 26, ubi panem catechumenorum negat esse corpus Christi, quamvis sit sanctificatus et aliquo modo sacramentum, atque adeo signum corporis. Tandem ex enarratione in Psalm. 93 : *Fuderunt pretium suum, ut biberent pretium suum;* loquitur autem de sanguine Christi fuso ab hominibus; et hujusmodi similia passim in Augustino reperientur.

30. *Respondetur ad loca Cypriani.* — Ad Cyprianum respondetur, in priori loco solum agere de dispositione necessaria ad fructum hujus sacramenti suscipiendum, quem ait non ad corpus, sed ad animam præcipue pertinere. In posteriori autem loco nihil est, quod huic veritati obstet, nisi fortasse, quod sacramentum hoc panem appellet, distinguens illud a corpore in passione tradito. Sed hoc nihil obstat; distinguit enim modum tradendi in cruce corpus suum in specie visibili, et in hoc sacramento per modum cibi et panis, quem infra dicit esse carnem Christi, et sic inquit diversa nomina ad eamdem reduci essentiam, seu eamdem rem indicare, et significantia ac significata eisdem vocabulis censeri, quia et caro panis dicitur, eo quod per species panis significatur, et Eucharistia caro dicitur, quia carnem in se continet et significat.

31. *Ad Hieronymum et Ambrosium.* — Ad Hieronymum et Ambrosium responsio constat ex dictis et ex his quæ statim dicemus, de voce, *antitypa*, nam de vero sensu horum Patrum evidenter ex aliis locis constat, ut sæpius visum est in superioribus.

32. *Respondetur ad Tertullianum.* — Ad Tertullianum, quod in eo difficile poterat videri, supra tractando verba institutionis, explicatum est. Locus autem citatus ex primo contra Marcionem in uno sensu non est nobis contrarius, in alio vero etiam nobis favet; nam licet fateamur, Christum repræsentasse, id est, significasse corpus suum, ut erat in propria specie, dando hoc sacramentum, non sequitur dedisse nudum signum, absque re, id est, sine corpore suo in illo contento. Alio vero modo, ut supra diximus, *repræsentare* idem est, quod rem præsentem facere; ita dicitur Christum repræsentasse corpus suum in pane, quia illud sub speciebus panis præsens efficit; et hanc esse Tertullianam phrasin, late ostendit Pamelius eo loco; sunt autem quam plurima alia Tertulliani testimonia, in quibus veram et antiquam hujus sacramenti fidem ostendit, quæ Pamelius congerit lib. 4 contra Marcionem, cap. 40, indicabo autem unum vel alterum ex apertioribus : libro igitur de Idololatria, cap. 7, invehitur in eum Christianum, qui audet eas manus admovere corpori Domini, quæ dæmoniis corpora conferunt; agit contra illos, qui post idololatriæ lapsum, ad communionem accedere audebant, corpus Domini, prout tunc moris erat, in manibus sumentes. Unde subdit : *Proh scelus! semel Judæi Christo manus intulerunt, isti quotidie corpus ejus lacessunt.* Deinde, de Resurrect. carnis, cap. 9 : *Caro*, inquit, *corpore et sanguine Christi vescitur, ut anima de Deo saginetur.* Deinde, lib. 2 ad Uxorem, cap. 5, negat Eucharistiam esse eum panem, qui est in communi usu hominum.

33. *Ad Sanctum Clementem.* — Ad Clementem partim ex supra dictis patet, partim ex dicendis. Et Gelasii testimonium (quanquam, ut infra dicam, ille liber nec Gelasii Papæ censeatur, neque in auctoritate habeatur) recte exponi potest, in actione mysteriorum celebrari imaginem et similitudinem corporis et sanguinis Christi pro nobis in passione effusi, quia hoc sacrificium vere est repræsentatio

illius; hinc autem non excluditur veritas hujus sacramenti, ut sæpe dictum est.

34. *Ad S. Gregorium Nazianz.* — Ad Gregorium Nazianz. de illa voce *antitypa* non est una omnium sententia; quidam existimant antiquos Patres, præsertim Græcos, vocasse panem et vinum, *antytipa,* ante consecrationem, quia tunc significant corpus et sanguinem Domini in eis consecranda, non vero post consecrationem. Ita exponitur Basil. in citato loco septimæ Synodi, quam expositionem approbat Damascen., lib. 4, cap. 24; et Euthym. super Matth. 26, et ut supra vidimus, ita videtur loqui Ambros., lib. 4 de Sacram., cap. 5, cum panem et vinum figuram vocat. At vero recentiores Scriptores recte considerarunt, expositionem hanc non posse omnibus locis sanctorum Patrum accommodari. Nazianz. enim in citato loco reliquias sacramenti in altari consecratas, antitypa vocat, et Basil. in Liturgia post consecrationem ea voce utitur. Respondet ergo Turrianus circa dictum Clementis locum, antitypa non idem esse, quod signa, seu typi, sed potius significare id quod signis, seu typis veteribus succedit, quia illam vim habet præpositio illa Græca, *anti,* id est, *pro,* juxta quam expositionem, quæ ingeniosa est, hæc vox potius exprimit veritatem hujus sacramenti, quia significat, loco antiquarum umbrarum nobis datum esse. Negari vero non potest, quin nonnunquam nomen typi inveniatur in Patribus, ut ex Hieron. paulo ante citavi, et idem reperitur apud Chrysostom., homil. 16 in ad Hebr., et Nazianz., orat. 17, in fine; vox autem *typus* illam expositionem non admittit; quare probabile valde existimo vocem, *antytipa,* in eadem significatione usurpari, loco, scilicet, vocis, *typi,* seu figuræ. Unde dicendum est, sicut de aliis vocibus supra diximus, hoc sacramentum esse simul veritatem, et imaginem Christi, in propria specie existentis, ac pro nobis passi; vel etiam species dici *antytipa,* quia repræsentant corpus, quod continent; et quod hic sit sensus Nazianzeni, aperte constat ex eadem oratione, ubi dicit, Christum Dominum super altare contineri et ibi adorari; et orat. 2 de Pasch., quæ est 42 : *Sine pudore* (inquit) *ac dubitatione corpus ede et sanguinem bibe, si modo vitæ desiderio teneris, neque sermonibus, qui sunt de carne, fidem abrogans, neque ad eos, qui de passione habentur, impingens.*

35. *Ad Chrysostomum.* — Ad loca Chrysostomi uno verbo respondere possumus, omnia illa aliena esse et suspectæ fidei; de commentariis enim super Psalmos omnes eruditi sentiunt non esse Chrysostomi, quamvis verba ibi citata supradictam expositionem admittant; similiter imperfectum opus Matthæi non est Chrysostomi, et variis est erroribus refertum, unde creditur ab hæreticis corruptum; legatur Sixt. Senen., lib. 4 Bibl., et lib. 5, annot. 164.

36. *Ad Origenem.* — Ad Origenem idem fere dicendum est, nam in libris indubitatis Origenis habemus firma testimonia veritatis, quæ in superioribus tractata sunt; illa vero, quæ ab adversariis adducuntur, ex libris incertis sunt. Deinde priora verba exponi possunt facile, sicut superiora; ex hoc enim sacramento probat, in Christo esse veram carnem, cujus hoc sacramentum est sacrum signum, non tamen vacuum, sed ipsam carnem invisibili modo continens. In posteriori autem loco non videtur esse sermo Origenis de Eucharistia, sed de pane benedicto catechumenorum, de quo August. supra citatus meminit; vel certe quamvis de Eucharistia loquatur, intelligit tamen esse corpus symbolicum seu typicum, vel ratione specierum, vel quia corpus illud mirabili aut invisibili modo ibi continetur. Quod vero de impiis dicit, intelligitur quoad fructum et spiritualem manducationem; lege Sixtum Senen., lib. 6, annotat. 66.

37. *Ad Theodoretum.* — Ad Theodoretum respondetur, de vera ejus sententia ex aliis locis satis constare, præsertim quæst. 27 in Exod.; et in hoc eodem loco, quem tractamus, paulo superius confitetur credere, in mysteriis se participare corpus et sanguinem Domini. Quod vero postea subdit de signis manentibus, de sensibilibus accidentibus intelligit, quæ manent in propria entitate seu natura, quam substantiam vocat, et in priori figura et forma, ut videri et tangi possint : *Intelliguntur autem* (inquit) *ea esse quæ facta sunt, et creduntur, et adorantur, ut quæ illa sint, quæ creduntur.* Quibus verbis evidenter docet veritatem præsentiæ. Si quid vero est obscuritatis in his verbis, solum est, quia indicare videtur manere substantiam panis. Sed de hoc dicemus infra in propria disputatione de hac re; ubi tum ex hoc loco, tum ex Dialog. 1 ostendemus, eum non sensisse manere panem quoad substantiam, sed tantum quoad accidentia.

38. *Ad Eusebium.* — Ad loca Eusebii respondendum est, sicut ad superiora, scilicet, in hoc sacramento repræsentari mysterium

Passionis Christi, quam ibi dispensationem divinam vocat. Eodem modo appellat actionem hujus sacramenti imaginem, seu notam corporis Christi, crucifixi, scilicet, et passi pro nobis.

SECTIO V.

Utrum ex divinis miraculis satis possit hæc Christi præsentia comprobari.

1. *Duplex est miraculorum genus.* — Docet D. Thom. supra, q. 29, art. 1, ad 2, duplex esse miraculorum genus : quædam miracula fiunt, ut credantur; alia, ut ad credendum juvent et sint testimonia credibilitatis. Priora solent esse occulta, quia sunt ad exercendam fidem et ad meritum ejus. Posteriora oportet, ut sint publica et nota, ut ad credendum inducant. Utrumque autem miraculorum genus in hoc sacramento inventum est, et utroque potest realis præsentia confirmari, sed diverso modo, ut patebit. Nomine autem miraculi, ne sit in voce æquivocatio, intelligimus omnem effectum divinæ omnipotentiæ, supra omnes leges naturæ factum, sive extraordinarie fiat, sive ex aliqua ordinaria potestate supernaturali hominibus data; comprehendimus etiam singularia aliqua beneficia, specialiter a Deo concessa ob fidem et reverentiam hujus sacramenti.

2. Primo igitur, quædam miracula interveniunt in hoc sacramento, quasi per se, ut ipsum videlicet fiat, et hæc proprie instituta sunt ut credantur. Unde ex illis non potest probari præsentia, nam potius illorum fides in fide realis præsentiæ Christi in sacramento continetur, et e converso, et ideo, qui unum crediderit, necesse est, ut aliud credat. Potest tamen valere hic argumentandi locus, si ex sanctis Patribus ostenderimus, hujusmodi miracula in hoc sacramento conficiendo intervenire. Solent autem numerari a quibusdam decem, ab aliis undecim, vel duodecim, vel etiam plura miracula, omnia tamen ad quatuor capita reducuntur. Primum est, quod unico verbo tanta rerum transmutatio fiat, ut notavit Ambros., 1 de Myst., cap. 9, et sæpe alias, de quo infra, disp. 11. Secundum est, quod accidentia maneant sine substantia panis vel vini, et aliud sit quod visus, gustus et tactus referunt, aliud quod revera existit, ut dixit Cyrill. Hierosol., Cateches. 4, Chrys., hom. 85 in Matth., de quo plura infra, disput. 10. Tertium, quod corpus Christi integrum et perfectum cum tota sua quantitate sub minima quantitate panis contineatur; sic enim dixit Epiphanus in Anch. : *Christus vere est in hoc sacramento, cum non sit illi æquale in quantitate, nec simile in figura.* Sed de hoc latius infra, quæst. sequent., disputat. 12. Quartum denique, quod idem corpus in diversis locis existat. Quod miraculum variis modis explicant Patres; Chrysost., homil. 17 in ad Hebr., quod in multis locis offeratur Christus, hic plenus existens, et illic plenus; et homil. 82 in Matth., quod idem seipsum comedat, suumque sanguinem bibat; homil. vero 2 ad Pop., et homil. 3 ad Ephes., in hoc ponit miraculum, quod idem Christus, qui cœlum ascendit, nobiscum manserit in terra : *Elias,* inquit, *ascendens pallium discipulo dimisit; Filius autem Dei ascendens nobis suam carnem dimisit; sed Elias quidem exutus, Christus autem nobis suam carnem reliquit et ipsam habens ascendit.* Hieron., epist. 150, quæst. 2, quod idem sit conviva et convivium, comedens et quod comeditur. August., Psalm. 33, quod idem portet seipsum in manibus suis. Item, serm. 2 de Verbis Apostoli; et in hom. citat. a Beda, 1 ad Cor. 10; et Cyprian., serm. de Cœna Domini, quod idem cibus totus sumatur a multis, et totus a singulis, et semper integer perseveret, quod ex Andrea Apostolo supra etiam retulimus; Bernardus, serm. ultimo de Cœna Domini, quod idem corpus simul in cœlo et in terris existat. In his autem omnibus nullum esset miraculum, si totum negotium fieret in solo signo; quod enim miraculum est, alicubi esse realiter et alibi in signo, aut manducare seipsum in imagine, et sic de aliis?

3. Secundo, ad comprobandam hanc fidem facta sunt a Deo magna miracula, et concessa insignia et singularia beneficia, quæ recenset Guitmund., lib. 3 de hoc sacramento, ad finem; et Paschas., lib. de Corpore et sanguine Domini, cap. 12; Garetius, 4 et 5 Classe sui lib. Breviter etiam indicabo graviora Patrum testimonia, in quibus hujusmodi beneficia divina, vel miracula continentur. Ambros., orat. de fratre suo Satyro, et Nazianz., orat. de sua sorore Gorgon., divina beneficia referunt fide et devotione hujus sacramenti collata. Prosper, in Dimidio temporis, cap. 6, refert puellam a potestate dæmonis liberatam; Gregor., 2 Dial., cap. 24, refert S. Benedictum applicuisse corpus Domini cuidam corpori defuncto, quod semel ac iterum ab ipso sepulcro divina permissione fuerat expulsum, ut amplius non expellere-

tur, quod et factum est; et lib. 3, cap. 3, refert S. Agapitum loquendi facultatem cuidam restituisse, dato illi corpore Domini; Joannes diaconus in vita ejusdem Gregorii refert, mutatam esse Eucharistiam in lapidem in ore cujusdam, qui de illius veritate, cum illam acciperet, dubitavit; et idem refert Nicephor., lib. 13 Hist., cap. 7, accidisse mulieri, quæ hæresi Macedonii infecta ad hoc sacramentum accessit. Idem Sozom., lib. 8, cap. 5. Alia legi possunt in citatis auctoribus; solum sunt notanda verba Bernardi, quæ in vita ejus, lib. 2, cap. 7, leguntur. Cum enim ad expellendum dæmonem corpus Domini patenæ superpositum capiti cujusdam mulieris admovisset, dixit : *Adest, inique spiritus, judex tuus, adest summa potestas, adest ille, qui pro nostra salute passurus dixit : Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras;* et in hac fide præcipiens illi exire, coactus est obedire. Huc etiam spectant variæ visiones et apparitiones, quæ de hoc sacramento leguntur, in quibus Christus sub aliqua specie visibili apparuisse dicitur, alterutra ex causa, ut inquit Alg., lib. 1 de hoc sacramento, c. 3, scilicet, vel ad confirmandos infirmos in fide, et protervos deterrendos, ut in vita S. Malachiæ refert Bernard., et in vita S. Gregorii Joan. Diaconus, lib. 2, cap. 41; vel ut ipsum amantes et desiderantes consolaretur, ut Paschasius refert, lib. de Corpore et sanguine Domini, cap. 4, et plura refert Garet. supra.

4. *Objectio.* — *Solutio.* — Dices, potuisse Christum præstare hæc beneficia per hoc sacramentum, etiam si in illo præsens non adesset. Respondetur, non colligi ejus præsentiam ex solis operibus, quatenus miraculosa sunt, sed quatenus fiunt ex fide hujus præsentiæ et veritatis, aut directe in ejusdem veritatis testimonium, et confirmationem; talia enim fuisse prædicta miracula constat ex prædictis auctoribus tam aperte, ut nisi impudentissime in dubium revocari non possint. Postremo in confirmationem hujus veritatis afferre possumus prodigia, quæ in ultionem eorum, qui indigne ad hoc sacramentum accedunt, vel alias irreverenter eo usi sunt, Deus est operatus. Imprimis enim Paul., 1 ad Cor. 10, propter abusum hujus sacramenti dicit multos obiisse, variasque ægritudines passos esse. Deinde Cypr., in lib. de Laps., varia hujusmodi exempla refert, et signa divinitus facta; et inter alia notanda sunt illa verba : *Sanctificatum in Domini sanguine potum de pollutis visceribus erupit. Tanta est potestas Domini, tanta majestas;* et illa : *Documento unius ostensum est recedere Dominum, cum negatur, quia, dum quidam indigne accederet, cinerem loco Eucharistiæ invenit.* Optatus vero, lib. 2 cont. Parmen., refert, quosdam hæreticos Eucharistiam suis canibus projecisse, canes autem in dominos suos insurrexisse, eosque dilaniasse, veluti vindicantes injuriam corpori Domini factam.

5. *Objectio.* — *Responsio.* — Atque hinc obiter solvitur objectio, quam magni faciunt Gentiles contra hoc sacramentum, quia constat ex historiis, et experientia, tyrannos, ac persecutores Ecclesiæ, sæpe Ecclesias profanasse, et altaria evertisse, et Eucharistiam etiam conculcasse et combussisse, et tamen Christum ibi existentem nunquam seipsum defendisse, atque aliquod mirum opus in hostium vindictam effecisse; ergo vel est impotens ad hoc faciendum, quod nos non dicemus, aut sine causa credimus illum ibi adesse. Olim enim Deus in eos, qui in arcam testamenti injuriosi fuerunt, gravissime animadvertit, ut legimus 1 Reg., c. 5. Quid ergo facturus esset in hoc sacramento, si vere ac realiter in eo contineretur? Respondetur tamen facile ex dictis, quod licet interdum Deus justo judicio, vel ad probationem et exercitium fidei suorum servorum permiserit, vel templa, vel etiam ipsa sacramenta ab infidelibus indigne tractari, non propterea existimandum est, Christum ab hoc divino sacramento abesse, quia, quamvis sacramentum conculcetur, aut comburatur, ipse impassibilis manet, et ob meritum nostræ fidei non expedit semper uti miraculis et signis ad hostes fidei coercendos, sed permittere potius, ut juxta rerum, ac bellorum varietatem res humano modo succedant, eo vel maxime, quod hoc sacramentum et maximum miraculum, quod in eo fit, non est ordinatum ad confirmandam vel persuadendam fidem, sed potius, ut sit materia in qua fides exerceatur; interdum vero ut diximus, vel ad confirmandos infirmos, vel ad terrendos iniquos utitur Christus potentia sua, simul ostendendo suam præsentiam in hoc sacramento. Ex quo etiam ortum est, quod August. refert, lib. 1 de Civit., cap. 4, aliquando hostes debellatores et victores Christianorum tantam exhibuisse reverentiam eorum templis, ut fuerint asylum omnium ad illa confugientium, ne vel ipsi, vel eorum bona in hostium potestatem venirent.

SECTIO VI.

Quid ex antiqua historia et praxi Ecclesiæ, de reali præsentia Christi in hoc sacramento possit colligi.

1. Ratio difficultatis esse potest, quia in historiis Ecclesiasticis multa legimus facta esse a fidelibus, et pastoribus Ecclesiæ, circa usum hujus sacramenti, quæ non videntur profecta ex fide realis præsentiæ Christi in ipso; alias nec convenientia, nec decentia viderentur. Primum sit, quod olim Eucharistia in manibus communicantium etiam laicorum dabatur, ut constat ex Concil. Tolet. I, c. 14, et habetur 11, quæst. 1, cap. Si quis laicus, ubi excommunicatur, qui accipit Eucharistiam, et in Ecclesia non consumit; et ex sexta Synodo, can. 101 in Trullo, ubi prohibentur fideles afferre vascula aurea, vel argentea, in quibus recipiant Eucharistiam, et per ea communicent, sed manibus propriis. Idem colligitur ex epist. Cornelii P., quam refert Euseb., lib. 6 Hist., cap. 35, in fine, et Niceph., lib. 6, cap. 3; et ex epist. Dionys. Alex., quam refert idem Niceph., eodem lib., cap. 9; et ex verbis Ambrosii, quia refert idem Niceph., lib. 12, cap. 41, illum ad Theodosium dixisse : *Quomodo manus extollis, quæ cæde iniqua diffluunt? Quomodo etiam divinum Domini corpus eis excipies? Quomodo sanguinem pretiosum ad os afferes?* Idem refert Theod., lib. 5 Hist., cap. 17, et lib. 9 Trip., cap. 30; idem aperte constat ex Cyrill. Hieros., orat. 5 Mystag.; et Cypriano, lib. de Lapsis; et August., lib. 50 hom., in 26 : *Quanta,* inquit, *sollicitudine observamus, ut nihil ex ipso, e nostris manibus in terram cadat?* et serm. 252 de Tempore, cum inquit: *Omnes viri, quando communicare desiderant, lavant manus suas;* nec sine causa viros nominat, nam hæc consuetudo non videtur in fœminis viguisse, ut jam dicam.

2. Secundo ex conjectura, ex eo quod interdum per laicos ad infirmos Eucharistia mittebatur, in quo illud factum memoria dignum est, quod Dionys. Alexan. refert in epist. ad Fabian. Antioch., apud Euseb., l. 6, cap. 36, et Niceph., l. 6, cap. 6, de Serapione sene, qui, cum propter negatam in tormentis fidem a participatione sacramentorum arceretur, et morti esset vicinus, puerum ad vocandum presbyterum misit, qui cum etiam ægrotaret, puero, inquit, exiguam partem Eucharistiæ dedit, præcipiens, ut eam madefactam in os senis infunderet, quod puer implevit. Quod sane factum non videtur ex ea fide ortum, qua Eucharistia Christi caro creditur. Huc pertinet, quod Greg. narrat. hom. 40 in Evang., de S. Romula, quæ in mortis articulo constituta Eucharistiam petiit a Redempta magistra sua, quam illi Redempta ministravit.

3. Tertio simile est, quod olim in privatis domibus Eucharistia servabatur, ut eam unusquisque acciperet, ut aperte constat ex Cypriano, serm. de Lapsis, non longe a fine, et clarius de Spectaculis, n. 4 : *Dimissus,* inquit, *et gerens secum, ut assolet, Eucharistiam;* indicat etiam Tertull., lib. 2 ad Uxorem in illis verbis : *Non sciet maritus, quid secreto ante omnem cibum gustes, et si sciverit, panem non illum credet esse, qui dicitur;* idem aperte lib. de Orat., sub finem; Basil. in epist. ad Cæsarem Patrit. : *In Alexandria,* inquit, *et Ægypto unusquisque de populo habet communionem in domo sua, acceptam a sacerdote sacrificante et distribuente.* Quod maxime servatum esse refert ab his, qui in eremis solitariam vitam agebant. Huc etiam spectat quod refert Hier., ep. 50 ad Pam., de Romana consuetudine quotidie communicandi in propriis ac privatis domibus, ut indicat. Et quod dicit August., serm. 252 de Temp. : *Omnes mulieres nitida exhibent linteamina, ubi corpus Christi excipiant;* et fortasse hujusmodi linteamen, dominicale dicebatur, atque de eo loquitur Conc. Altisiod., cap. 42, ubi præcipit, ut unaquæque mulier cum communicat, dominicale suum habeat, nam c. 36, dixerat, non licere fœminis propria manu accipere Eucharistiam.

4. Quarto, hoc confirmant, quia privatim iter agentes, vel in via, vel in mari, secum Eucharistiam deferebant, ut constat ex Beda in Martyr., 18 kalendas Septemb., ubi de Tharsicio acolytho refert interfectum esse a paganis in via eo quod noluisset ostendere Eucharistiam, quam secum portabat; et Ambrosius, oratione funeb. de fratre suo, refert, illum, antequam esset presbyter, secum in navi Eucharistiam portasse.

5. Quinto, non parum facere videtur, quod Hieron., epist. 4 ad Rust., refert, in fine, Corpus Domini in vimineo canistro, sanguinem vero in vitro solere ab Episcopo confici et servari.

6. Sexto, hanc etiam partem adjuvat, quod Euseb. refert, lib. 5 Hist., cap. 24, fuisse antiquam consuetudinem, ut Episcopus, quando ad suam civitatem alius Episcopus veniebat,

salutandi gratia, Eucharistiam ad illum mitteret. Hæc enim et similia non est verisimile fuisse in Ecclesia facienda, si Eucharistia verum Christi corpus crederetur.

7. Quod septimo confirmat illa prisca consuetudo dandi Eucharistiam infantibus, ut dicam latius infra, quæst. 79, et constat ex Cypriano, lib. de Lapsis; August., lib. 3 de Trinit., cap. 10, et epist. 23; in quo illud potissimum notandum est, quod refert Evagrius lib. 4 Histor., cap. 35, de Constantinopolitana consuetudine, ut, si aliquæ particulæ corporis Domini superessent, pueri impuberes, qui Ecclesiam frequentabant, accerserentur, ut eas consumerent.

8. Dicendum vero est, ex antiqua praxi Ecclesiæ, id est, ex summa veneratione, ac religione, qua semper hoc sacramentum in Ecclesia tractatum est, non obscure colligi, hanc fidem de reali præsentia Christi in Eucharistia perpetuam ac constantem in Ecclesia fuisse. Quod variis modis ostendi, ac declarari potest. Primo, ex adoratione, quam accedentes ad hoc sacramentum illi semper exhibuerunt, cum timore et tremore tanquam ad Regis corpus accedentes, ut inquit Clemens, lib. 2 Constit., c. 61, ad quod accommodat Aug., epist. 120, cap. 27, illud Ps. 21 : *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ.* In quem etiam sensum tractat hæc verba Concione 1 super eumdem Psal.; Psal. vero 58, loquens idem August. de carne a Verbo assumpta, in qua in hoc mundo ambulavit, inquit : *Et quia ipsam carnem ad manducandum, ad salutem dedit, nemo illam manducat, nisi prius adoraverit.* Sic etiam Chrysostom., hom. 3 in ad Ephes.: *Adora,* inquit, *et manduca;* idem hom. 3 et 4 de Incomprehens. Dei natura, et in aliis supra citatis. Et huc spectat, quod aliis multis in locis gravissime docet, Sanctos, scilicet, Angelos adstare his mysteriis, illaque admirari, ac venerari, ut videre licet l. 6 de Sacerdotio, et hom. de Euchar. in Encæniis, 31 in Acta, 60 ad Pop. Unde Gregor., 4 Dialog., c. 58 : *Quis fidelium,* inquit, *habere dubium possit, in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cœlos aperiri? in illo Jesu Christi mysterio, Angelorum choros adesse?* etc. Theodoretus præterea, Dialog. 2, de his mysteriis loquens, inquit : *Et creduntur et adorantur, quod ea sint, quæ creduntur.* Ad eumdem modum loquitur Ambros., lib. 3 de Spiritu Sancto, cap. 12, et alii quos infra in propria disputatione de cultu hujus sacramenti referemus. Nec dici potest adorari Eucharistia solum ut signum vel imago Christi, tum quia citati Patres aperte loquuntur de adoratione Christi secundum se; unde comparant hanc adorationem cum adoratione Magorum, ut patet ex Chrysostomo, hom. 7 in Matth., et cum adoratione Centurionis, ex Origene, hom. 5 in diversos; tum etiam quia alias non magis adorari posset Christus in hoc sacramento, quam in baptismo, et Sancti longe aliter de hoc sacramento, quam de aliis sentiunt; quare Theodoret. diserte dixit, hæc mysteria adorari, non quia significant, sed quia ea sunt quæ creduntur; tum denique, quia non solum adorandam, sed etiam invocandam dicunt Eucharistiam; Basil. enim, libro de Spiritu Sancto, cap. 27, invocationem Eucharistiæ ponit inter Apostolicas traditiones, et ita in Canone missæ oramus, ad ipsum sacramentum dicentes, *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis,* et idem fit in omnibus antiquis Liturgiis, Jacobi, Basilii et Chrysost., in quibus illa etiam deprecatio habetur post consecrationem, *Deus propitius esto mihi peccatori,* et illa, *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum.* Sic etiam Dionys., cap. 3 Ecclesiasticæ Hierarchiæ, parte tertia : *O divinissimum* (inquit) *sacramentum, intelligentiæ nostræ oculos tuo lumine comple.* Similia colliguntur ex Greg. Naz., dicta orat. de obitu sororis Gorgoniæ, et aliis Patribus supra citatis; invocatio autem et oratio fit ad ipsum Christum, non ad panem, etiam si illum significaret.

9. Secundo hoc colligitur ex summa diligentia, quæ semper in Ecclesia adhibita est, ut cum maxima puritate suscipiatur hoc sacramentum, quo pertinet conscientiæ examen et præcedens confessio, juxta illud Paul. : *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat.* Item, quod solum a jejunis sumatur; et alia de quibus infra, quæst. 80. Quod vero interdum hoc sacramentum, seu ejus reliquiæ infantibus darentur, non fuit profectum ex minori hujus sacramenti fide, sed quia fortasse existente tunc minori numero et majori devotione fidelium, id poterat fieri commodius. Unde, ut ex August., 3 de Trinit., cap. 10, colligitur, magna cura adhibebatur, ut unusquisque pro captu suo fideliter, reverenterque accederet; postmodum vero crescentibus Christianis populis, et devotione ac charitate refrigescente illa consuetudo abolita fuit, ob majorem hujus sacramenti reverentiam, ut quæst. 80 copiosius dicemus.

Illud vero observatione dignum est hoc loco, quanta cura semper fuerit adhibita, ne aliqua Eucharistiæ particula in terram decidat, ut videre licet in cap. Si per negligentiam, de Consecr., dist. 2, ubi gravis imponitur pœna ei ob cujus negligentiam aliquid in terram decidit. De qua etiam re eleganter loquitur Chrysostom., epist. 1 ad Innocentium, exaggerans facinus cujusdam militis, qui altare usque ad pavimentum sanguine Domini asperserat. Unde Tertullian., lib. de Coron. mil., cap. 3 : *Calicis aut panis nostri* (inquit) *aliquid decuti in terram anxie patimur;* et Orig., hom. 13 in Exod. : *Nostis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et veneratione servatis, nè ex èo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur; reos enim vos creditis, et recte creditis, si aliquid inde per negligentiam decidat.* Sed præcipue notandus est locus Cyr. Hieros., Catech. 5, dicentis : *Cave, ne quid inde excidat tibi, quod enim amittes, hoc tanquam ex proprio membro amiseris;* et postea describit modum, quo olim Eucharistia dabatur in manibus, dicens : *Non expansis manibus neque disjunctis digitis; sed sinistram veluti sedem aliquam subjicias dextræ, quæ tantum Regem susceptura est, et concava manu suscipe corpus Christi.* Ex quo intelligitur consuetudinem illam ex magna reverentia introductam esse, quia videbatur opportunus modus, ne aliquid in terram decideret. Postea vero propter majorem decentiam illa consuetudo est immutata, ut constat ex Conc. Rotom., cap. 2, ubi prohibitum est, ne Eucharistia detur in manibus communicantium, sed quod ab ipso sacerdote ori infundatur, et in Conc. Altisiod., can. 36, omnibus laicis universaliter prohibetur contactus hujus sacramenti.

10. Tertio hoc constat ex eo, quod propter reverentiam corporis Christi existentis in hoc sacramento, ut res sanctissima summa religione tractetur, consecrati semper fuerint in Ecclesia sacerdotes, ut infra suo loco videbimus; illud solum ad præsens spectat, hoc titulo in summa reverentia habitos esse, quod Christi corpus suo ore conficiunt, ut Hieronym. loquitur, epist. ad Heliodor. Unde eleganter Gregor. Nazian., orat. 17, ad cives timore perculsos, inquit : *Num tibi præterea supplicis cujusdam libelli loco canities hæc offerenda erit, atque annorum numerus, diuturnumque et labiis expers hoc sacerdotium, quod ipsi quoque Angeli puri purissimi Dei cultores, tanquam ipsorum cultui minime impar fortasse veneratione prosequuntur?* et infra : *Mensam hanc tibi offero, ad quam communiter accedimus, salutisque meæ typos, quos eodem ore perago, quo hanc ad te deprecationem obeo;* et de eadem re optime loquitur Chrys., l. 6 de Sacerdotio. Et hunc locum confirmat templorum et altarium consecratio, vestium ac sacrorum vasorum benedictio, universus denique cultus religiosus, qui in Ecclesia semper servatus est. Hæc enim omnia ad Christum, in hoc sacramento contentum referuntur, ut Hieronymus ait, epist. ad Theoph. Alexan., ubi inquit, propter consortium corporis et sanguinis Domini hæc omnia magna veneratione coli; et ea contaminare magnum est sacrilegium, ut ait Optatus, lib. 6 cont. Parmen. Quocirca, licet fortasse initio nascentis Ecclesiæ, propter inopiam fidelium, aut paucitatem ministrorum, et templorum, aut certe propter persecutiones tyrannorum, permitterentur aliqua in hujusmodi sacramenti administratione, quæ majestati hujus sacramenti minus congruere viderentur, fiebant tamen, ut dixi, et ob necessitatem, et ex magna fide, ac pietate Christianorum, qua exterioris ornatus defectus resarciebatur; postea vero Ecclesia satis fundata, et pace ac facultatibus aucta, incredibile est, quanta diligentia in externo cultu, et reverentia circa usum, et ministerium hujus sacramenti adhibita sit. Unde in Concil. Cæsaraug., can. 3, anathema fertur in eos, qui secum Eucharistiam deferunt, et in Ecclesia non consumunt; idem significatur in Concil. Toletan. I, cap. 14. In Concil. autem Rhemens., can. 2, prout habetur in c. Pervenit, de Consecr., d. 2, prohibetur, ne laici deferant Eucharistiam ad infirmos, sed soli sacerdotes; in necessitate vero id conceditur diacono, ex licentia presbyteri, in Concil. Carthag. IV, c. 38. Imo in Conc. Roman. II, sub Sylvestro, can. 9, prohibentur sacra vasa contingere, etiam lectores et ostiarii. Atque idem prohibetur sacris virginibus in c. Sacratas, 23 d., et in c. In sancta, de Cons., 1, ex Pio I, epist. 2, et Sotero P., de qua re latius infra.

11. Quarto hoc confirmat cæremonia illa de pane benedicto, seu catechumenorum, de quo Augustinus, lib. 2 de Peccat. merit., cap. 26 : *Quod accipiunt, quamvis non sit corpus Christi, sanctum tamen est, quoniam sacramentum,* id est, sacrum signum, *est.* Certe si Eucharistia tantum esset signum corporis Christi, etiam ille panis posset dici corpus

Christi, quia etiam Christum repræsentabat. Alius ergo fuit semper Ecclesiæ sensus. Nam, quia catechumeni capaces non erant veri Christi corporis, dabatur illis veluti quoddam signum et memoriale Eucharistiæ, ut rem ipsam amplius desiderarent et expeterent. Quæ cæremonia ad reliquos fideles baptizatos postea extensa est, quando consuetudo communicandi remitti cœpit. Unde Pius primus præcepit, ut presbyter particulas panis habeat in vase nitido, easque benedicat, ut qui communicare nollent dominicis ac festis diebus, eulogiam inde acciperent. Quod decretum habetur in codice quinque librorum, lib. 2, c. 117, ut refertur in actis Pii I, tom. 1 Concil.; idem habetur in Concil. Nannanensi, c. 9.

12. Quinto optimum indicium hujus veritatis est, quod de Missa catechumenorum servatum esse legimus; permittebantur enim catechumeni adesse usque ad oblationem; prius vero, quam ad consecrationem perveniretur, exire jubebantur, ut ex omnibus liturgiis constat. Existimabat enim Ecclesia, eos, qui baptismo non essent initiati, ad conspiciendum hoc mysterium non esse satis dispositos, ut notavit D. Thom. infra, quæst. 80, art. 4, ad 4 ex Dion., c. 7 Eccles. Hierar., par. 3. Unde Augustinus, tract. 10 in Joann. : *Corpus Christi est manna absconditum a catechumenis, quia Jesus adhuc non se credit illis;* et Beda loco supra citato martyrologii refert, miraculo confirmasse Deum fidem illius Tharsicii, qui, ne infidelibus Eucharistiam ostenderet, mortem sustinuit; ita enim disparuit postea sacramentum, ut nec inveniri, nec videri ab eis potuerit. Simile factum alterius Episcopi Laurentii refert idem Beda, lib. 2 Historiæ Anglicanæ, cap. 5. Et huc pertinet supra annotata consuetudo Patrum antiquorum, qui propter infideles ænigmatice et obscure de hoc mysterio loqui solebant, ne Sanctum canibus præbere viderentur.

13. Sexto ad declarandum hanc veritatem facit, quod, licet, ut dictum est, initio nascentis Ecclesiæ mysterium hoc infidelibus occultaretur, cum tamen inter Christianos frequentissimus esset illius usus, non potuit omnino latere et celari; quare eam opinionem de nostris conceperunt, quod ad carnes humanas, et infantem quemdam manducandum, congregarentur. Unde Tertull. in Apol., c. 7 : *Dicimur*, inquit, *sceleratissimi, de sacramento infanticidii et pabulo crudæ*. Ejusdem calumniæ meminit Euseb., lib. 4 Hist., c. 8, lib. 5, c. 1; et Justin., Apolog. 2 ad Antoninum, in fine, ubi, ut Christianos ab hac calumnia defenderet, apertis verbis veritatem hujus mysterii Gentibus exposuit. Huc etiam spectat, quod Averroes Machumetanus, ut Prateolus refert, verbo, Machumetus, num. 16, impios nos appellabat, quod Christum Deum nostrum edere diceremus; erat ergo hæc communis vox totius Ecclesiæ. Et per hæc satis responsum est rationibus dubitandi in principio positis.

SECTIO VII.

Quid possit ratione naturali de hoc mysterio ostendi.

1. Quatuor inquiri possunt. Primum, an possit probari, hoc mysterium esse possibile. Secundum, an esse conveniens. Tertium, an esse credibile. Quartum, an ita esse factum. De duobus ultimis punctis nihil dicendum occurrit, nisi quatenus ex duobus prioribus pendent.

2. Primo itaque certum est, non posse sola ratione probari, hoc mysterium esse factum; est enim supernaturale, et pendet ex libera Dei voluntate, quæ non potest sola ratione, sed testimonio fidei cognosci, et ideo in omnibus præcedentibus quæstionibus, omnibus mediis et regulis fidei probavimus hoc esse credendum, ut supposita illa fide, aliquid possemus ratiocinari. Secundo certum est, esse evidens, hoc mysterium esse credibile, quod evidenter probant omnia, quæ in superioribus quæstionibus adducta sunt, et juvabunt etiam ea, quæ de possibilitate et convenientia hujus mysterii statim dicemus; quanquam in hoc puncto nihil fere sit speciale in hoc mysterio magis, quam in aliis Christianæ religionis, de qua in materia de fide generatim ostenditur, esse evidenter credibilem, et ideo probando, mysterium hoc contineri inter ea, quæ fides Christiana proponit, concluditur, esse evidenter credibile, sicut et cætera. De primo ergo, et secundo puncto breviter agendum est.

3. Tertio igitur de possibilitate hujus mysterii, multi ex hæreticis hujus temporis cum auctoritate et testimonio Scripturæ sacræ, et sanctorum Patrum destituerentur, eo pervenerunt, ut dicerent, non potuisse Deum facere, ut Christus sit realiter præsens in hoc sacramento. Et tria potissimum dicunt esse impossibilia, quæ non possunt hoc loco fuse tractari, quia in sequentibus, magis explicate

mysterio, commodiorem locum habent. Primum est, accidentia manere sine subjecto, mutata tota aliqua substantia in totam aliam substantiam, de quo puncto instituemus duas, post sequentem, disputationes. Secundum est, corpus magnæ quantitatis, contineri sub minima quantitate, et non occupare locum, et esse modo indivisibili, de quo tota quæst. 76 disputandum est. Tertium est, quod Christus manens in cœlo, simul sit in multis et distantibus locis, et de hoc dicam fuse disputatione sequenti; oportet enim prius intelligere, quid sit hæc præsentia, quam Christus hic habet.

4. Nunc igitur circa hunc punctum solum est dicendum, non posse sola ratione naturali evidenter demonstrari hoc mysterium esse possibile; posse tamen evidenter ostendi, non demonstrari impossibile. Supposita præterea fide aliorum mysteriorum, potest satis manuduci intellectus, ut videat, hoc non esse impossibile. Probatur primum, quia nullum est naturale principium, ex quo evidenter colligi possit illa tria miracula supra posita esse possibilia; et licet admittamus esse evidens, Deum esse omnipotentem, non tamen potest ex parte objecti esse evidens, in illo non esse contradictionem; ut non esse contra essentiam et naturam accidentis esse per se, seu contra naturam quantitatis, esse inextensam in eo loco, aut esse in pluribus locis, sicut etiam non est evidens, seclusa fide, duo corpora quanta esse posse penetrative in eodem loco; itaque hæc et hujusmodi absolute loquendo credita sunt, non demonstrata. Probatur autem altera pars, primum ex principio generali theologiæ, quod evidenter solvit argumenta contra mysteria fidei, non tantum, ut aiunt, respondendo negative argumentis, sed etiam positive, ostendendo non posse rationem naturalem demonstrare hujusmodi opera esse impossibilia Deo : quia nulla est ratio, quæ probet esse contra essentiam accidentis, v. gr., separari a subjecto, et per se conservari; imo ratio naturalis optime intelligit, posse naturam accidentis consistere in aptitudine, et non in actuali dependentia, et idem proportionaliter est de quantitate, quod evidentius fiet inferius solvendo argumenta. Et hinc concluditur tertia pars proposita. Primo, ratione generali, quia credimus Deum esse omnipotentem, et aliunde non videmus in his operibus apertam contradictionem, imo nec rationem illius admodum probabilem, sed solum esse intelligimus supra naturas rerum; ergo fit valde verisimile, hæc omnia esse possibilia Deo. Unde Patres omnes supra citati sola Dei omnipotentia contenti sunt ad persuadendum, hoc mysterium esse possibile, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Deinde admirabilius est, substantialem naturam integram separari a propria subsistentia, quam accidens a subjecto, et naturam creatam existere in Verbo increato, quam corpus existens in cœlo, existere simul in terra, et Verbum divinum constitui sub humanitate et cum illa componere unam personam, quam corpus Christi sub accidentibus claudi; et ad hunc modum argumentari possumus ex aliis mysteriis fidei, ut tractando in dictis locis singula puncta indicabimus.

5. *Solutio.* — Quarto, circa convenientiam delirant magis hæretici ; contendunt enim, esto sit possibilis hæc præsentia, esse tamen hominibus inutilem et potius perniciosam, et Christo Domino injuriosam. Primum, quia quicquid utilitatis potest ex hoc sacramento ad homines manare cum hac præsentia, potest sine illa, operante Deo per signa ab ipso instituta, et concurrente homine per suam fidem, quæ ratio operandi est sacramentis magis consentanea. Secundum patet, quia oportet, quæ sursum sunt quærere, non quæ super terram, ad Coloss. 3; ergo oportuit Christum tantum esse in cœlo, quo nostræ cogitationes ascenderent; perniciosum ergo esset nobis cum illo realiter præsente in terra versari, nam propterea ipse dixit : *Expedit vobis, ut ego vadam*, Joan. 16. Denique indignum existimant Christum jam immortalem et impassibilem dentibus atterri, os et stomachum mortalis hominis ingredi, moveri, conculcari et similia pati, quæ nos de illo in sacramento dicimus. Similia tamen objiciebant Pagani contra incarnationis mysterium: videbatur enim illis indignum, quod Deus caro fieret, et passionibus et morti subderetur, et hominibus videbatur inutile, quia poterat Deus alio modo conferre eis omnia bona, quæ nos dicimus ex incarnatione provenire. Quibus SS. Patres respondent, nihil esse in illo mysterio, quod non maxime Deum deceat, quia illis passionibus nihil læditur vel immutatur divina majestas, et aliunde bonitatem suam, potentiam etc., maxime manifestat, et nobis illo modo et majora bona, et excellentiora, atque altiori modo confert; sic ergo in præsenti prædictis hæreticis respondemus.

6. Dicendum ergo est, posse ratione naturali ostendi, hoc mysterium fuisse valde con-

veniens, et divinæ bonitati, ac hominum utilitati maxime consentaneum. Ad hanc veritatem probandam afferri possunt rationes omnes, quibus hoc ipsum de mysterio incarnationis ostendi solet. Est enim hoc sacramentum, quasi complementum quoddam illius mysterii, ut Chrysostomus dixit. Breviter tamen declaratur primo, quia ad divinam bonitatem pertinet, ut omnibus modis sese communicet. Ergo, sicut fuit per se conveniens, ut totam divinitatem suam humanæ naturæ communicaret, ita fuit conveniens, humanitatem illam, et totum illud beneficium ac mysterium alio admirabili modo reliquis hominibus communicari; ut sicut humana Christi natura ineffabili modo in Verbo existit, et Verbum in ipsa, ita qui suscipit hoc sacramentum, singulari etiam modo in Christo maneat, et Christus in illo, sicut ipse dixit Joan., c. 6.

7. Secundo fuit opus divina sapientia dignum, in uno sacramento, veluti summam et compendium facere omnium suorum mirabilium, omniumque donorum suorum ac beneficiorum, præsertim illorum, quæ per Verbi incarnationem nobis contulit. Nam in primis sicut in mysterio incarnationis humana natura proprio supposito caruit, ita hic accidentia privantur subjecto suo; et sicut ibi Verbum sub humanitate latuit factum homo, ut nos redimeret, ita Verbum incarnatum sub accidentibus panis continetur, factum cibus et panis cœlestis animarum, ut eas reficiat. Unde, sicut per incarnationem factum est, ut Verbum in humanitate assumpta sit in tempore genitum, et injuriis temporis ac hominum expositum, ipso Verbo in se impassibili et immutabili permanente, ita Verbum incarnatum, quatenus sub hoc sacramento continetur, quotidie conficitur, et in loco humili interdum jacet, et a pravis hominibus injuriis afficitur, ipso nihilominus Verbo, ejusque humanitate gloriosa, impassibili ac immutabili manente. Denique sicut per incarnationis mysterium Christus in utero beatæ Virginis spiritualis cibus animarum effectus est, et per omnes actiones et passiones suas vitam eis comparavit, ita per hoc sacramentum nobis re ipsa donatur in cibum, ut vere ac proprie illum intra nos sumentes, suæ redemptionis fructum, hoc est, immortalem vitam animæ, et corporis ab ipso participare possimus; nam, qui manducat hunc panem, vivet in æternum.

8. Tertia ratio sumenda est ex attributo omnipotentiæ divinæ, nam si omnia miracula, quæ in hoc sacramento interveniunt, consideremus, illud fuisse convenientissimum reperiemus, ut esset veluti consummatio et perfectio omnium divinorum operum; et ideo Joannes Evangelista initio narrationis Dominicæ cœnæ præmittit illa verba : *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus;* in illa enim rerum immutatione, quam Christus in hoc mysterio fecit, hanc suam omnipotentiam et dominium in omnem creaturam satis ostendit, nam et substantias transmutat, et accidentibus alium existendi modum tribuit, et corporis molem ad similitudinem spiritualis substantiæ præsentem efficit, idemque corpus in variis locis constituit, et alia similia operatur, quibus se universæ naturæ dominum declarat. Quæ quidem omnia mira Dei opera neque infecta relinqui decuit, neque opportunius, quam in hoc mysterio (quod ut dicebam, summa est divinorum mirabilium), fieri potuerunt. Addit Innocentius, lib. 4 de hoc mysterio, cap. 44, sicut divina natura tribus modis in creaturis existit, scilicet, per naturam, per gratiam, et unionem hypostaticam, ita decuisse, ut humana Christi natura triplicem modum existendi participaverit, scilicet, personaliter in Verbo, visibiliter in cœlo, sacramentaliter in altari; vel aliter, naturaliter in corpore mortali et passibili, per gratiam et gloriam in cœlo, et sacramentaliter in hoc mysterio; illud denique mirum in modum, hoc divinæ potentiæ opus exaggerat, quod non semel, aut iterum, sed quotidie hæc omnia operatur, quodve hominibus dederit potestatem verbo suo hæc omnia efficiendi.

9. Quarta ratio facile sumi potest ex aliis divinis attributis, liberalitatis, misericordiæ, et quodammodo etiam justitiæ; non quia talis cibus nobis ex justitia ullo modo deberetur, sed quia nos debemus Deo, ut fidem et obedientiam in credulitate et digno usu hujus cibi ostendamus. Vel certe, ut dixit Innocentius supra, maxime decuit, ut sicut per cibum homo victus fuerat ac mortalis effectus, ita per cibum ad vitam immortalem restitueretur; nullus autem cibus aptior ac potentior ad hunc effectum tribuendum esse poterat, quam ille, qui de cœlo descendit et dat vitam mundo. Quapropter sicut de illo cibo dictum est : *In quacumque die comederis ex eo morte morieris,* ita e contrario, de hoc est scriptum : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Unde etiam apparet infinita Dei erga homines liberalitas; cum enim

immortalis vita non nisi per Christum possit nobis communicari, modum excogitavit, quo illi realiter et ineffabiliter conjungamur, ut ab ipso fonte vitam haurire possimus, ut vel hac ratione sese paratissimum ad eam nobis præstandam ostenderet; in quo etiam singulare specimen sui amoris erga homines dedit, quod solo pane significante suum corpus non præstitisset, ut statim declarabimus.

10. Quintam rationem addere possumus, quia mysterium hoc ad omnium virtutum incrementum et perfectionem obtinendam, variis modis, ac rationibus fuit convenientissimum. Primo propter excellentem gratiam, quæ in illo confertur, quam propter Christi præsentiam, abundantiorem et copiosiorem esse decuisse, dubitari non potest. Deinde propter illam rationem generalem, quam Chrysostomus citatis locis attigit, cujus sunt illa verba : *Tanquam leones igitur ignem spirantes a mensa illa recedamus, facti diabolo terribiles.* Decet enim eos, qui tali cibo nutriuntur, insigni vitæ sanctitate et puritate esse conspicuos. Denique si per singulas virtutes discurramus, innumeras occasiones et rationes, eas perfecte exercendi, in hoc mysterio inveniemus, sed præcipue in illis, quæ Deum ipsum attingunt, ut sunt Theologicæ, et inter morales, religio.

11. *Augetur fides.* — Sextam igitur sumamus rationem ex virtute fidei; principio enim in hoc perdifficili mysterio nostra fides mirabiliter exercetur et crescit; inter opera enim divinæ omnipotentiæ, quæ præter ordinem naturæ fiunt (incarnationis opere excepto) creditu difficillimum censetur. Primo, quia non unum, sed plura miracula complectitur. Secundo, quia non semel, sed iterum, atque iterum, et quasi ordinaria lege conficitur. Tertio, quia non solum immediate ab ipso Deo, sed ab homine ejus ministro, per supernaturalem potestatem ei communicatam, fit. Denique (quod ad fidei exercitium multum refert) quia quotidie sensibus objicitur, et repugnantibus sensibus frequentissime captivamus intellectum in obsequium Christi. Deinde præter illum usum fidei, qui in hoc mysterio credendo consistit, fuit hoc etiam aptissimum ad exercendam fidem circa alia fidei mysteria, ad nostram præsertim redemptionem pertinentia, dicente Christo : *Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis.* Nam, licet hæretici contendant, solum signum et figuram ad hujusmodi commemorationem satis fuisse, nullus tamen, qui rem attente ac prudenter consideraverit, negare potest, longe altiori consideratione, et majori affectu invocari in nobis Christi et passionis ejus memoriam, si ex fide realis præsentiæ ejus, quam si ex solis figuris, et nudis signis moveamur. Præsertim, quia, ut supra dicebamus, quodammodo in hoc mysterio videmus fieri circa Christum invisibiliter hic contentum, quæ circa eumdem in propria specie facta esse credimus, quia sicut caro factus ingressus est uterum beatissimæ Virginis, ita per hoc mysterium vere ac realiter intrat corpora nostra; et sicut vere credimus jacuisse in præsepio, ita vere illum in altari existentem conspicimus; et ad hunc modum cætera Christi mysteria ad vivum hic repræsentantur, præter eam significationem passionis et mortis ejus, quæ fit, cum sanguis separatim a corpore consecratur. Igitur ad fidei exercitium fuit valde conveniens hoc mysterium, atque adeo etiam in ratione signi et memorialis, est longe excellentius hoc sacramentum, habens Christum realiter præsentem, quam in umbra tantum. De hac ratione legi possunt, quæ scribit eleganter Alger., lib. 2 de hoc sacr., cap. 3, et quæ attingunt Cypr., in serm. de Cœna Dom.; Euseb., hom. 1 de Pasch.; Augustin., tract. 47 in Joan., et alia, quæ supra citavimus in Commentario art., explicantes rationem D. Thom.

12. *Augetur spes.* — Septima ratio sumitur ex virtute spei : nullum enim potuit esse, post divinam incarnationem, Dei donum ac beneficium, ad spem roborandam et augendam accommodatius, tum quia in pignus futuræ gloriæ res infiniti valoris nobis datur; tum etiam quia dum in hac vita mortali tam liberalem erga nos Deum experimur, tamque propensum, ut nos secum intime conjungat, maxime excitamur ad sperandum perfectiorem unionem in vita beata futuram; ut enim recte dixit Algerus, lib. 2, cap. 3 : *Quam vere Christus seipsum daturus est Sanctis ad gloriam, tam vere modo ad omnem gratiam dat seipsum Ecclesiæ suæ.* Et hinc etiam augetur spes, quia hoc cibo roboramur, et contra hostes armamur, et facilius possumus omnem servilem timorem abjicere, et fiduciam de victoria reportanda concipere. Nam sicut dæmonum præsentiam horremus, quamvis illos non videamus, et e contrario bonorum Angelorum præsentia et custodia, quam nobis adesse credimus (licet illam non videamus) vires assumimus, ita multo magis hac Christi præsentia, licet invisibili, firmiter

tamen credita, mirum in modum fiducia nostra augetur, et animus ad beatitudinem obtinendam erigitur, præsertim, quia dum Christum, secundum humanitatem etiam, præsentem esse credimus, majori quadam familiaritate eum alloquimur, ac frequentius et majori cum fiducia oramus. Nec vero ex hac præsentia impeditur animus, ne sursum ascendat ad Christum in cœlis existentem, sed potius maxime accenditur, ut eum videre desideret, quem sub panis specie nunc habet præsentem et latentem.

13. *Crescit charitas erga Deum.* — Octava ratio petitur ex virtute charitatis, quatenus erga Deum et Christum versatur, quoniam nihil magis ad amandum excitat, quam amoris significatio, quam in hoc mysterio maximam nobis Christus exhibuit; ut enim Joan. ait, cap. 13 : *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos;* tunc enim summum amoris signum illis præbuit, tum seipsum in cibum illis præbendo, tum etiam summo amore et desiderio illum præstando, juxta illud : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum,* quod non tam de legali, quam de hoc vero Pascha multi intelligendum existimant cum Tertull., lib. 4 contra Marcionem, cap. 40. Ac præterea, quia ut Chrysost. sæpe perpendit, plus quam maternum amorem erga homines indicavit. Matres enim interdum filios suos aliis tradunt nutriendos, Christus autem suis carnibus filios suos alit, et quos suo sanguine redemit, ac spiritualiter genuit, eosdem suo cruore nutrit ac pascit. Deinde maximum amicitiæ signum in hoc ostendit, quod amor non solum præsentiam, sed etiam summam, quoad potest, conjunctionem exoptat et efficit; Christus autem per hoc mysterium, et nobiscum manere voluit, et nobis intime conjungi, non solum affectu, sed etiam reipsa, ut nimirum hæc posterior unio priorem, quæ per spiritualem affectum est, accenderet ac inflammaret. Unde eadem nocte, qua hoc mysterium Christus instituit, orabat ad Patrem : *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint; ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus; ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum,* Joan. 17. Unde eleganter Chrysost., homil. 24 in 1 ad Corinth., dicit Christum Dominum ob nimium erga nos amorem, non solum a nobis videri, sed etiam tangi, et desiderio sui omnes implere voluisse. Et hanc rationem confirmant omnia, quæ de supernaturali unione, quæ per hoc mysterium fit inter nos et Christum, Sancti scripserunt, quæ superius attigimus, et infra, quæst. 79, latius afferemus.

14. Nona ratio sumenda est ex eadem virtute charitatis, ut inter proximos intercedit; ideo enim voluit Christus, ut omnes eodem numero cibo aleremur, ut in ipso tanquam in centro omnes conjungeremur; et sicut ipse dilexit nos, ita nos invicem diligeremus, tanquam membra ejusdem corporis, quæ eodem pane vescuntur, ut Paul. dicit, 1 ad Cor. 10. Et ad hanc unitatem significandam, seipsum dedit in cibum sub speciebus earum rerum, quæ ex multis granis in unum confluentibus coalescunt, ut Cypr., et Augustin., et alii Patres in superioribus citati notarunt. Hinc etiam Paul., citato loco ad Cor., et ad Eph. 5, hoc maxime argumento inducit fideles ad animorum concordiam et unitatem, quia scilicet eodem Christi corpore omnes aluntur; et ideo etiam in Ecclesia communio hujus sacramenti fuit semper signum Ecclesiasticæ unitatis et concordiæ, ac proptera, symbolum pacis et unitatis vocatur ab Augustin., tr. 26 in Joan. Accedit, ad hanc et præcedentem rationem confirmandam, quod hoc sacramentum per se institutum est ad charitatem nutriendam, ac perficiendam.

15. Decima ratio ex virtute religionis petenda est, nam imprimis hac singulari Christi præsentia maxime extollitur et commendatur Christiana religio. Nulla enim natio est, *quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis.* Fuit etiam hoc valde accommodatum humanæ fragilitati ac conditioni. Cum enim homo sit sensibilis, maxime excitatur sensibilibus rebus. Propter quod dixit Augustin. contra Faustum, omnium hominum religionem aliquibus signis et cæremoniis sensibilibus congregari, quod in Christiana etiam religione servatum est; ejus tamen excellentia, tum in eo posita est, quod illa signa, quibus utitur, non sint falsa, sed vera; nec vacua, sed plena gratia et virtute; tum maxime in eo, quod ipsemet auctor sacramentorum in hoc perfectissimo mysterio vere ac realiter continetur, cui latriæ cultus absque ullo periculo aut superstitione potest et debet exhiberi. Hinc Cypr., de Cœna Dom. : *Sacramento visibili divina se infudit essentia, ut esset religioni circa sacramenta devotio.* Unde etiam factum est, ut perfectissimus actus religionis, qui in sacrificandi

cultu consistit, in religione Christiana infinitam quamdam perfectionem et excellentiam habeat. Nam offerimus Deo in sacrificium et gratiarum actionem, rem infiniti valoris et dignitatis. Est enim hæc infinita Dei bonitas et liberalitas, ut suis in nos collatis donis velit a nobis vicissim honorari. Ex quo ulterius effectum est, ut perfectissimus Dei cultus cum summa nostra utilitate conjunctus fuerit. Nam, dum Christum in hoc sacramento accipimus, et summum cultum exhibemus Deo, et maxima dona percipimus, ipsumque sumere, est pro beneficiis acceptis maximas gratias eidem referre, juxta illud : *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam.*

16. Undecima ratio colligi potest ex D. Thom., 4 cont. Gent., cap. 61, et nititur in eadem perfectione Christianæ religionis et status Ecclesiæ in lege gratiæ; oportuit enim, præter illud sacramentum, quod ad spiritualem regenerationem fuerat institutum, esse in Ecclesia aliud sacramentum sensibile, quo fideles spiritualiter nutrirentur; ut enim Chrysost. ait, hom. 63 in Matth., et 60 ad Pop., et Damasc., lib. 4, cap. 14, si incorporei essemus, incorporalia dona nobis sufficerent; tamen, quia anima corpori conjuncta est, oportuit, ut sensibili modo nutriremur. Est autem hæc differentia inter generationem et nutritionem, quod in generatione non est necesse, generantem substantialiter conjungi genito, sed tantum virtute. At vero in nutritione necesse est cibum intime realiter et corporaliter conjungi viventi; et ideo licet Christus sit, qui per baptismum principaliter nos regenerat, non oportuit ipsum realiter adesse præsentem baptismo; at vero in hoc sacramento, quod per modum nutrimenti datur, oportuit ipsum adesse, ac realiter nobis conjungi, et intra nos sumi, tanquam perfectissimum animarum cibum; et hanc rationem illustrant egregie, quæ Chrysost. citatis locis disputat de bono pastore, qui gregem suum sua carne et sanguine alit.

17. Duodecima ratio adjungi posset ex simili discursu circa virtutes alias morales, quarum insignia exempla et motiva in hoc sacramento relucent, ut, v. gr., humilitatis, quam in hoc mysterio Christus ad nos descendens, ac sese nobis accommodans, satis commendat, ut late et eleganter notavit August., Ps. 33, dicens : *Nisi humilis esset, seque humiliasset Dominus Jesus, cum nec manducare, nec bibere potuissemus;* et D. Thom., Opusc. 73, cap. 2, part. 3, divinam humilitatem exaggerans, dicit : *Eadem humilitas incomprehensibilem Dominum majestatis cogit frequenter venire sub specie panis ad consolationem fidelium in sacramento.* Et eodem modo possumus in hoc mysterio divinam patientiam contemplari. Nam in hoc sacramento sæpe ab inimicis suis se contrectari, et suscipi permittit; apparet etiam divina munificentia, quia ut D. Thom. citato loco dicit : *Deus Pater corpus et sanguinem unigeniti dilecti Filii sui D. N. J. C. sub specie panis et vini ad delectabilem refectionem animarum, tam continue ministravit, in quo totum, quod ipse est, et habet cum Spiritu Sancto in summo dedit,* ut ipse fusius explicat. Et ad hunc modum poterit quivis facile de aliis virtutibus ratiocinari.

18. Ex his igitur omnibus satis responsum est hæreticis dicentibus mysterium hoc esse, aut nobis inutile, aut Deo indignum : errant enim vehementer, non intelligentes, quid Deo dignum, nobis vero utile sit. Et similia objici solent a Paganis, contra mysterium incarnationis, passionis et mortis Christi, quia hæc indigna Deo judicant. Quibus respondemus illis passionibus nihil divinam majestatem lædi, sed amorem suum, sapientiam, bonitatem, et omnipotentiam manifestare; et ideo nihil in illis esse, quod non maxime Deum deceat. Sic ergo in præsenti dicimus, quidquid in hoc sacramento circa species sacramentales contingat, illæsum et impassibile manere Christi corpus, et aliunde omnia prædicta attributa ejus in hoc opere egregie manifestari; et ideo nihil in hoc mysterio esse, quod ipsum non maxime deceat. Quod ad nostram vero utilitatem spectat, jam satis ostensum est, quot utilitates ex hoc sacramento nobis proveniant, quas licet Deus possit aliis modis in nobis efficere, nullus tamen excogitari potuit aptior, aut Deo dignior.

SECTIO VIII.

Utrum Christus sit permanenter in hoc sacramento post consecrationem, vel tantum in usu.

1. Qui admittunt realem præsentiam in hoc sacramento, dupliciter circa quæstionem hanc errarunt : quidam enim dicunt, humanitatem Christi ubique esse ratione incarnationis, et hi consequenter aiunt, non habere hic specialem præsentiam ratione hujus sacramenti, sed eodem modo adesse ante et post consecrationem, licet post consecrationem aliter

significetur, quam antea. Sed hic error non est hoc loco impugnandus; pertinet enim ad materiam de incarnatione, ubi fundamentum illud de ubiquitate, hæreticum esse ostendi, et huic etiam mysterio contrarium. Nam inde fit, per verba consecrationis nihil fieri, nec magis hoc, quod sub speciebus latet, esse corpus Christi, quam lignum, et quamlibet rem aliam, nisi forte quoad significationem; et ideo Concil. Trident., sess. 13, cap. 1, attente dixit, corpus Christi hic esse post consecrationem, et omnes Patres supra citati ante consecrationem dicunt esse panem, postea vero incipere esse corpus Christi.

2. Omisso ergo hoc errore, alia hæresis horum temporum est, Christum non esse in hoc sacramento permanenter, neque ante, neque statim post consecrationem, sed solum in ipso usu, quando ad communicandum sumitur, unde colligunt Eucharistiam neque consecrandam esse, nisi statim sit consumenda, neque servandam esse in altari, neque circumgestandam, neque adorandam, saltem ante usum. Hujus hæresis auctor dicitur esse Bucerus, cui Lutheranos omnes, imo et Lutherum ipsum fidem adhibuisse referunt, Roard., art. 12; Hosius, lib. 1 contra Brent.; Castro, verb. Eucharistia, hæres. 11; Coclæus, lib. 3 Miscellanearum, tract. 8 et 9, ubi late refert hujus erroris originem. Sanderus etiam, lib. 7 de Visib. monarch., hær. 205, anno 1555, refert in conventu Wittembergensi, anno 1537, subscripsisse in hunc errorem omnia capita Lutheranæ et Zuinglianæ doctrinæ; Lindanus, in 4 indice hæres., tribuit etiam hunc errorem Nestorio, citans epistolam Cyril. Alex. ad Colosyrum; alios plures hujus hæresis fautores refert Bellarm., lib. 4 a principio, ubi per sex capita late hunc refellit errorem.

3. Fundamentum hujus hæresis solum esse potest, quia sacramentum hoc est institutum propter usum, ut patet ex illis verbis, *Accipite et comedite;* ergo tantum consistit in usu, sicut cætera sacramenta; sed Christus tantum est præsens, quando est sacramentum : ergo. Et confirmatur, quia cætera sacramenta sunt quædam actiones sacræ, extra quas elementa non sunt nisi elementa; ergo idem dicendum est de hoc sacramento; si autem hoc sacramentum solum est in usu et actione, Christus erit in illo tantum in usu, quia tantum est in illo, dum est sacramentum.

4. Dicendum vero est primo, corpus Christi fieri præsens in hoc sacramento, finita consecratione, ante usum. Hæc conclusio est de fide, quam infra, quæst. 78, iterum necessario tractaturi sumus, agentes de forma; nunc breviter probatur, primo, ex verbis institutionis; nam, ut Concilium Tridentinum ponderavit, priusquam Apostoli Eucharistiam de manu Domini suscepissent, ipse dixit, *Hoc est corpus meum;* ergo veritas illorum verborum requirit præsentiam Christi ante usum; Christus enim non dixit, *Hoc erit corpus meum,* nec apposuit conditionem, si sumatur, sed absolute, et de præsenti dixit, *Hoc est corpus meum;* est autem verbum ejus verum et efficax. Unde Bucerus ad tuendum suum errorem verba formæ pervertit, et ita explicat, *Hoc est corpus meum,* id est, hæc actio exhibet corpus meum; sed hæc non est expositio, sed voluntaria corruptio verborum, contra eorum proprietatem et significationem, et contra totius Ecclesiæ sensum, et omnium Patrum expositionem. Sic igitur argumentum concluditur. Aut veritas et proprietas verborum retinenda est, aut non; si non, omnino tollenda est præsentia, quia nullum relinquitur fundamentum ad rem difficillimam credendam; si vero primum, secundum fidem Catholicam, faciendum est, ergo statim consummatis verbis præsentia credenda est, quia hoc requirit veritas et proprietas verborum. Hinc Irenæus, lib. 5, cap. 2 : *Quando mistus calix,* inquit, *et fractus panis suscipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi.* Idem Chrysost., homil. de Proditione Judæ; Ambros., lib. de Myst., cap. 9; Adelm., epist. ad Bereng., et multi alii comparant efficaciam dictorum verborum cum efficacia illorum, *Fiat lux,* etc. Confirmari potest ex Paulo 1 ad Corint. 10, dicente : *Calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* Sentit ergo calicem benedictum, seu consecratum, sanguinem Christi continere; et infra : *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est?* Ille ergo panis divinus, qui distribuitur, et datur fidelibus, corpus Christi est; non igitur fit in ipso usu, sed potius esse supponitur. Secundo, hæc est sententia omnium sanctorum Patrum dicentium, sacerdotes Domini, ore suo, et verbo Christi, conficere hoc sacramentum, et panem in corpus mutare, quos infra, dist. 12, et iterum, quæst. 78, fuse sum allaturus; et ideo nunc solum præter citatos referam Eusebium Emiss., hom. 5 de Paschate, dicentem :

Sacerdos verbo suo secreta potestate convertit; et Gregor. Nyss., lib de Sancto baptismate, circa principium dicentem : *Panis est in initio communis, sed ubi mysterium sacrificaverit, corpus Christi dicitur, et est, et eodem modo vinum, cum sit res exigui pretii ante benedictionem, post sanctificationem autem, quæ a Spiritu Sancto procedit, sanguis est Christi.* Idem orat. Catechet. : *Hic panis per verbum Dei sanctificatur, et in corpus mutatur statim ut dictum est a Verbo : Hoc est corpus meum.* Tertio probatur rationibus. Prima et præcipua sumitur ex institutione, quia Christus non dedit hanc virtutem usui, sed verbis, ut ex eorum veritate, et doctrina Ecclesiæ constat. Secundo, quia non potest explicari probabili ratione, quando et quomodo incipiat esse præsens in usu. Quæro enim, an sit in tempore, vel in aliquo instanti tantum. Item an quamdiu est in ore vel in gutture, vel quamdiu applicatur a sacerdote? quidquid enim dicas, nulla ratione aut fundamento fulciri potest. Unde argumentor tertio, quia natura cibi est, ut sit res permanens, et ut prius sit, quam comedatur; unde in convivio prius præparantur et apponuntur cibi, quam sumantur; et ita Patres, ubi de sacramento hoc disputant, aliud dicunt esse, conficere hoc sacramentum, aliud distribuere. Unde Dionys., de Eccles. Hierar., cap. 3, part. 3, circa finem, de mysteriis hujus sacramenti loquens, dicit, *Postulare ut tanto ministerio dignus fiat, et ut sacramenta sancte conficiat, et caste distribuat.* Quarto hoc sacramentum licet sit propter usum, non tamen est ipse usus, sed est materia, qua utendum est; et ideo supponitur usui; ac deinde licet ad usum, non tamen solum est institutum ad usum sumendi, sed etiam, ut offeratur in sacrificium, et ideo prius quam sumatur adest Christus, quando immolatur. Quinto a posteriori est ratio ex usu Ecclesiæ, quæ prius quam hoc sacramentum distribuatur, adorandum proponit fidelibus, quam esse Apostolicam traditionem constat ex Liturgiis Jacobi, Basilii et Chrysost., et ex Clemente et aliis, quos referemus infra agentes de forma; nunc satis sint verba Dionysii, de Eccles. Hierar., cap. 3, part. 2 : *Pontifex sacrosancta et augustissima mysteria conficit, et quæ antea laudaverat venerandis operta atque abdita signis, in conspectu agit, divinaque munera reverenter ostendens, ad sacram illorum communionem, et ipse convertitur, et reliquos ut communicent, hortatur.* In quibus verbis illud etiam observare licet, aliud esse conficere mysteria, aliud sumere vel distribuere, et illud præcedere, hoc vero subsequi; statim vero post confectum sacramentum coli prius quam sumatur. Ultimo fundamentum hæreticorum ex dictis expeditum est, quia ut dixi, licet hoc sacramentum sit propter usum, non tamen est ipse usus; in quo differt ab aliis sacramentis. Quæ differentia ex traditione Ecclesiæ, et ex propriis naturis sacramentorum, et ex formis eorum intelligenda est; forma enim baptismi, verbi gratia, actionem et usum indicat, *Ego te baptizo;* forma autem hujus sacramenti non indicat usum, sed præsentiam Christi sub speciebus consecratis, *Hoc est corpus meum.*

5. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : corpus Christi sub speciebus permanet, et durat post absolutum sacrificium, etiam si a fidelibus non consummatur. Est de fide, sequitur enim evidenter ex præcedenti, et ex veritate verborum, ut infra exponam, et ita est definita in Trident., can. 4 et 6. Probatur præterea ex praxi et traditione Ecclesiæ. Primo enim fuit perpetua consuetudo servandi hostiam consecratam in Ecclesia, tum ob fidelium consolationem, et ad cultum et adorationem, tum maxime, ut subveniatur infirmis, ne in extremo periculo priventur viatico, ut significatur in Concilio Nicæno, cap. 12 et 13; clarius in cap. Presbyter, et c. Qui bene, de Consecr., dist. 2, et in Conciliis Wormaciens. et Arelatens., et Concilio Lateranensi sub Innocentio III, cap. 19 et 20, et in decretalibus extat titulus de Diligentia adhibenda in custodia Eucharistiæ, et ad hoc confirmandum multa sumi possunt ex his, quæ de praxi Ecclesiæ circa hoc sacramentum diximus supra sectione 5, præsertim quæ ex Ambros., orat. de fratre suo Satyro, et ex Gregor. Nazianz., orat. de sorore sua Gorgonia, adduximus. Quibus addi potest Clemens P., epist. 1 ad Jacobum fratrem Domini, ubi dicit, unum ex præcipuis clericorum muneribus esse, ut corporis Domini particulas, quæ communicantibus supersunt, observent; et in lib. 8 Constitut., c. 20 : *Postquam omnes sumpserunt,* inquit, *accipiunt diaconi reliquias, et portant in Pastophoria, id est, in thalamum,* ita enim vocat Sacrarium, in quo sponsus animarum collocatur. Optima sunt etiam verba Cyrilli, epist. ad Colosyr., quæ referam statim conclusione sequenti. Præterea Amphilochius in vita Basilii refert, illum fuisse solitum servare Eucharistiam in aurea

columba, quæ ante altare pendebat, et in fine vitæ obtulisse sacrificium, et quamdam partem Eucharistiæ reservasse, ut eam in viaticum sumeret. Sunt etiam in Ecclesiasticis historiis multa exempla et miracula, quibus hæc veritas evidenter confirmatur; quale est illud apud Gregorium Turonens., lib. 1 de Gloria mart., cap. 86, de diacono, qui cum portaret pyxidem corpus Domini continentem, hostia consecrata exire visa est, et ab altari volare, quoniam diaconus ille impurus erat, et libidini deditus. Similia videri possunt in Beda, lib. 4 Histor. Anglic., cap. 24; et in vita Bernardi, lib. 1, cap. 11; et alia plura ad hanc veritatem confirmandam afferunt citati auctores, et Claudius, repet. 4, cap. 12. Ultimo probatur ratione, quia hoc sacramentum non consistit in usu, sed habet esse permanens; ergo licet non sumatur, permanebit sacramentum; ergo etiam in eo durabit Christi præsentia, quæ tamdiu durat, quamdiu ipsum sacramentum. Confirmatur congruentiis adductis sect. præcedenti, quæ hic fere accommodari possunt omnes; decuit enim ut Ecclesia Christi posset habere sponsum suum secum præsentem, non tantum in figura, ut olim Synagoga, nec aperte et clare, ut beati, sed occulte ac tecte, vere tamen et realiter.

6. Dicendum est tertio, tamdiu conservari Christum præsentem sub speciebus, quamdiu species illæ ita permanent, ut sub eis possit substantia panis vel vini conservari. Hæc conclusio colligitur fere ex omnibus Theologis, et Catholicis scriptoribus, D. Th. in 4, dist. 9, quæst. 4, art. 2, quæstiunc. 1, et infra, quæst. 76, art. 6, quæst. 77, art. 4, quæst. 80, art. 3; Alens., 4 part., quæst. 45, membr. 1, art. 2; Durando, d. 9, quæst. 3, ad 1, et dist. 12, quæst. 3; et ibi Richardo, art. 2, quæst. 2, et dist. 9, art. 1, quæst. 1; et ibi Paludano, q. 1, et dist. 12, q. 5; et ibi Scoto, quæst. 6; Major., quæst. 4; Gabr., quæst. 1, art. 3, dubio 3, et lect. 84 in can.; Capreolo, dist. 13, quæst. 1, art. 3, et recentioribus omnibus. Et in primis, quod corruptis speciebus desinat sub eis esse Christus, nullus dubitat, licet nonnulli id male explicent, ut infra, quæst. 76, videbimus. Et ratio est, quia nec consecrantur, nec habent rationem sacramenti, nisi species panis et vini. Quod vero Christus sit ibi, quamdiu illæ durant, probatur primo ex verbo Christi: *Hoc est corpus meum;* habet enim firmam et stabilem veritatem; ergo quamdiu hoc sensibile, seu contentum sub his speciebus sensibilibus, signari potest, tamdiu vere dicitur esse corpus Christi ex vi et efficacia ejusdem verbi. Unde Cyrill. Alex., epist. ad Colosyr., apud Turrian., lib. 4 pro epistolis Pontificiis, cap. 19: *Insaniunt* (inquit) *qui dicunt, mysticam benedictionem non ita valere ad consecrationem, ut remaneant reliquiæ ejus benedictionis in alterum diem; non enim alteratur Christus, neque sanctum ejus corpus mutatur; quin potius virtus benedictionis, et vivifica gratia perpetua est in eo.* Ex quibus verbis plures hujus veritatis confirmationes colligi possunt. Prima est tacta supra, quæst. 63, art. 5, quia species consecratæ, quamdiu durant, consecratæ permanent; ergo continent corpus Christi. Secunda, quia illæ species manent quasi informatæ, et ad significandum determinatæ a præcedenti forma; ergo quamdiu durant, significationem retinent, efficaciam et veritatem; ergo retinent corpus Christi. Tertia, quia hæc præsentia, et quasi conjunctio Christi cum speciebus, est veluti quoddam donum gratuitum Dei, quod ex parte Christi aut Dei non aufertur, si in altero extremo non sit mutatio, sicut hac ratione unio hypostatica, vel unio per gratiam, aut gloriam, immutabiles sunt, si ex parte alterius extremi seu hominis non ponatur impedimentum. Quarta, quia Christus, peracta consecratione, permanenter manet sub speciebus; ergo quamdiu manent species, durat præsentia Christi; patet consequentia, quia nulla alia lege vel ratione potest definiri tempus, quo illa præsentia duret; si enim durantibus speciebus recedit Christus, vel hoc facit pro arbitratu, absque ulla certa lege, seu promissione, et hoc esset magnum Ecclesiæ incommodum, alias nunquam possemus esse certi, an duret Christus in hostia consecrata, vel jam recesserit. Si autem in hoc est aliqua certa lex et promissio, nulla certe alia excogitari potest certior, et Ecclesiæ sensui magis consentanea. Ex quibus sequitur primo, errasse hæreticos, asserentes, quando aliquis indigne accedit ad hoc sacramentum, statim Christum recedere, et substantiam panis redire, antequam comedatur; est enim hæc aperta hæresis, et contra Paul., 1 ad Cor. 11, dicentem: *Qui indigne manducat et bibit,* etc.; et in ipsa prima institutione damnata est hæc hæresis, nam in illa manducavit Judas corpus Christi, ut supra diximus ex sanctis Patribus, et plura de hac re dicemus infra, quæst. 80, agentes de usu; legite contra hunc errorem Guitm., lib. 1 de hoc sacramento.

7. Sequitur secundo, falsam esse sententiam eorum, qui dixerunt recedere corpus Christi, si in lutum cadant species, vel si pollutis manibus attingantur, de quibus in sequentibus dicturi sumus latius.

8. ***Falsum est, Christum recedere ab hoc sacramento, antequam alterentur, seu corrumpantur species.*** — Sequitur tertio, errare eos, qui dixerunt, durare Christum sub speciebus, donec sumantur, statim vero, ac sumuntur, recedere, antequam alterentur seu corrumpantur; ita docuit Gloss. in cap. Tribus gradibus, de Consecration., dist. 1, et in cap. Non iste, ibi; et indicant Hugo Victor., l. 2 de Sacram., part. 8, c. 13; et Innoc., l. 4 de hoc myst., c. 15; sed hi duo auctores explicari quodammodo possunt, ut infra in fin. quæst. 76 dicam; illius vero Glossæ sententia nimis falsa est, et pias aures offendit. Primum est contra mentem omnium Catholicorum, qui, suscipientes Christum, tamdiu existimant illum intra se retinere, quamdiu conversio vel immutatio panis durare potuisset, et ideo diligentius student eo tempore se colligere et orationi vacare. Unde Clem. Papa, epist. 2 : *Qui residua corporis, quæ in altari relicta sunt, consumunt, non statim ad communes accipiendos cibos conveniant, ne sanctæ portioni commisceant communem cibum.* Confirmatur ex cap. Si quis, de Consecr., dist. 2, ubi imponitur pœna ei, qui propter ebrietatem evomuerit Eucharistiam; unde ex usu Ecclesiæ, si contingat evomi ab infirmo, adoratur et habetur ut verum sacramentum. Præterea, quia si corpus Christi in pyxide existens, durantibus speciebus, non recedit, cur discedet existens intra hominem, cum hac præcipue de causa ibi permaneat, ut quodammodo cum homine corporaliter et familiariter conjungatur, ut Cyrill., Hilar., et alii Patres loquuntur? Confirmatur, quia alias aperitur via, ut aliquis dicat, Christum revera non ingredi corpora nostra, sed recedere, cum primum species ad os perveniant; quod si hoc est hæreticum, quia Christus dixit, carnem suam manducari, ita illud est omnino falsum, quia sicut cibus, qui manducatur, intrat corpus manducantis, ita in eo manet, donec convertatur. Unde Christus etiam dixit : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, manet in me, et ego in illo.* Denique ante alterationem specierum non succedit ibi alia; ergo non recedit substantia Christi; antecedens patet, quia nec panis redit ex omnium sententia, ut infra videbimus, nec ad aliam substantiam sunt dispositiones sufficientes. Consequentia vero probatur, quia species non manent vacuæ; prædicta ergo regula certa et inviolabilis retinenda est, alioquin non possunt similes errores facile vitari.

DISPUTATIO XLVII.

DE EADEM PRÆSENTIA CHRISTI IN HOC SACRAMENTO, QUID SIT.

De hac re pauca dicunt Theologi; eam enim ex professo non disputant, sed attingunt tantum, dum de transubstantiatione disserunt; existimo tamen, non parum lucis posse huic materiæ afferri, si exacte, quid hæc præsentia sit, intelligitur, et quomodo ad præsentiam corporis Christi in propria specie comparetur; illud ergo prius in hac disputatione diligenter explicare curabo et inquirere, tam rem, quam modum loquendi, qui ex illa consequitur, declarando; de altera vero comparatione sequentem disputationem instituam.

SECTIO I.

An hæc præsentia sit aliquid reale et intrinsecum corpori Christi, et ab eo aliquo modo distinctum.

1. *Præsentia Christi in Eucharistia est vera res, seu modus realis.* — Omissis opinionibus, quoniam eas in sequentibus attingemus brevius et commodius, dicendum est primo, præsentiam hanc esse rem aliquam veram, seu modum realem in rerum natura existentem. Hanc conclusionem existimo esse certissimam et communem Theologorum, dist. 10 et 11, ubi Scot. distinctius eam attigit, d. 10, q. 1, dist. 11, q. 3, art. 2; et ut probetur, suppono verba Concilii Tridentini, sess. 13, can. 1, definientis Christum esse sub speciebus, vere, realiter ac substantialiter. Quibus verbis intendit docere totam rem, totamque substantiam vere ac proprie existere (ut ita dicam) intra species, et esse intime propinquam, seu indistantem ab illis. Et hoc esse debet fundamentum totius hujus disputationis, et hoc ipsum confirmant omnia, quæ in præcedenti disputatione tractata sunt. Ex hoc ergo concludo primo, Christum esse sic realiter præsentem speciebus, sicut est effectus realis in rerum natura; ergo præsentia ipsa est aliquid reale. Patet consequentia, quia per præsentiam fit formaliter præsens realiter; antecedens patet, tum ex sententiis

Patrum asserentium, esse insigne opus divinæ omnipotentiæ Christum fieri hic præsentem; tum etiam quia si non est realis effectus, nihil erit, nisi fortasse aliqua significatio, vel metaphora. Et confirmatur primo, quia ratione hujus præsentiæ vere ac realiter Christus a nobis sumitur, et intra nos existit; sed hæc et similia aliquid reale sunt, alioquin incidemus in hæresim Calvini dicentis, sola fide apprehendi. Confirmatur secundo, quia hæc præsentia est fundamentum veræ relationis realis, propinquitatis et distantiæ; Christus enim existens in altari, realiter est nobis propinquior, quam ante consecrationem; ergo necesse est, hanc præsentiam aliquid rei esse.

2. *Hæc præsentia dicit aliquid aliud præter substantiam corporis Christi.* — Dico secundo : hæc præsentia realis, præter ipsam substantiam corporis Christi, dicit aliquid intrinsece illam afficiens. Explicatur et probatur, quia corpus Christi esse præsens in hoc sacramento imprimis requirit, ut substantia corpus Christi ibi adsit, et contineatur, quod per se notum est in fide; hoc enim sensu probavimus hactenus Christi præsentiam. Deinde, illum adesse ibi, aliquid est, quod ante consecrationem non erat, et non est denominatio extrinseca in ipso corpore Christi; quia, cum ante consecrationem non esset Christus, nisi tantum in cœlo, intelligi non potest, ut denuo fiat realiter præsens terræ, et propinquus rebus, a quibus antea distabat, illis non mutatis, per solam extrinsecam denominationem, absque aliquo novo modo reali in ipso corpore Christi. Confirmatur, quia nulla est forma realis extrinseca, a qua possit hæc denominatio provenire. Dices : posse sumi a speciebus, absque alio modo inhærente corpori Christi, sicut Verbum divinum denominatur homo, ab humanitate illi unita, sine novo modo in ipso Verbo existente. Respondeo, posse quidem Christi corpus denominari ab speciebus contentum, vel aliquo modo unitum illis, et quodammodo etiam panem sacramentalem; tamen hæ denominationes supponunt Christum realiter præsentem sub speciebus, quæ præsentia non potest esse tantum denominatio extrinseca ab illis, sed requirit novum modum existendi in ipso corpore; nam ante consecrationem, Christus non erat præsens loco, vel spatio, in quo sunt species, vel speciebus ipsis; et ideo non possunt species tribuere formaliter corpori Christi, ut sit præsens, nisi ipsum corpus in se aliter se habeat, alioquin manens in solo cœlo posset denominari extrinsece præsens a speciebus; ut in exemplo adducto, si Verbum divinum ante incarnationem non esset ubique, impossibile fuisset realiter conjungi humanitati in utero beatæ Virginis, nisi prius intelligeremus, acquirere ibi modum præsentiæ quo fieret ab humanitate indistans, licet modus unionis nihil illi postea superadderet; nunc autem non indiguit nova præsentia, quia per suam immensitatem est ubique præsens. Aliter etiam explicatur, nam si vera esset fictio hæreticorum dicentium, Christi humanitatem esse ubique, tunc verissimum esset, non oportere, ut per consecrationem adderetur corpori Christi aliqua præsentia, vel modus intrinsecus, sed sola denominatio, vel unio specierum; ipsa tamen ubiquitas esset realis et intrinsecus modus in ipsa Christi humanitate, nam ratione illius esset veluti diffusa realiter per omnes res, et intime in illis; supposita ergo fidei veritate, quod ante consecrationem humanitas non est ubique, nec realiter intra species, aut indistans ab illis, necesse est, ut hæc præsentia, quam per consecrationem acquirit, sit aliquid intrinsece afficiens, aut denominans ipsum corpus Christi.

3. *Est etiam aliquid ex natura rei distinctum ab ipsa substantia Christi.* — Dico tertio : hæc præsentia est aliquid ex natura rei distinctum a substantia corporis Christi, et ab omnibus accidentibus, quæ in cœlo habet. Probatur, quia neque ex vi substantiæ, neque ex vi omnium illorum accidentium fit realiter præsens, aut indistans a speciebus, illis immutatis manentibus, secundum præsentiam realem seu localem; quod tamen habet ex vi hujus præsentiæ. Secundo hæc præsentia acquiritur corpori Christi per novam actionem realem; ergo necesse est, ut aliquid addat ex natura rei distinctum. Simile argumentum est, quia hæc præsentia potest amitti, integra manente substantia corporis Christi et omnibus accidentibus, quæ habet in cœlo; et tunc aliquid reale amittitur inhærens corpori Christi; ergo necesse est, esse aliquid ex natura rei distinctum ab iis, quæ manent in illo. Qui enim intelligi potest, unum realiter separari ab alio, et per actionem realem posse illi addi, absque aliqua distinctione, quæ in re ipsa sit? Unde simili argumento concludimus, subsistentiam distingui ex natura rei a natura, et unionem humanitatis ab ipsa humanitate, et motum

localem a mobili, et figuram a quantitate, et sic de aliis modis. Una sola superest difficultas, quia hinc sequitur, corpus Christi mutari. cum consecratur, quod D. Thom. et Theologi negare videntur. Sed de hac re propria quæstio est infra instituenda. Nunc breviter dico, non mutari mutatione, qua aliquid deperdat, sed qua aliquid tantum acquirat.

4. *Hæc præsentia solum est modus corporis Christi.* — Dico quarto : hæc præsentia non est res omnino realiter distincta a corpore Christi, sed solum modus ejus. Probatur primo, quia non est necessaria alia distinctio, imo neque intelligi potest, rem fieri præsentem præsentia entitativa, per aliam rem a se distinctam, ut, inductione facta in rebus omnibus, facile videri potest. Et ratio non est alia, nisi quia hæc præsentia est tam intima, et propria cujusque rei, ut majorem distinctionem non patiatur; sicut ergo figura propter eamdem causam non potest intelligi realiter distincta a quantitate, ita neque hæc præsentia a re præsenti, quia non aliter fit præsens, quam exhibendo seipsam. Deinde ita declaro, quia, ut ex Metaphysica constat, nullum prædicamentum affert per se entitatem suam, distinctam ab omnibus reliquis, nisi substantia, quantitas, aut qualitas; reliqua autem omnia sunt modi istorum; hæc autem præsentia non est substantia, quatenus a substantia corporis distinguitur, ut per se manifestum est; an vero sit modus substantialis, infra dicam; hic enim non refert, quia licet esset hujusmodi, non esset res omnino distincta a substantia, sed modus; quod autem non sit etiam quantitas, per se notum est, nam potius est intellectu difficillimum, quomodo quantitas secum admittat hanc præsentiam, ut ex sequentibus constabit. Denique hanc præsentiam non esse qualitatem aliquam constat, et ex effectu formali ejus, quia solum facit, corpus esse hic, vel alibi; hic autem non est effectus qualitatis; tum præterea quia omnis qualitas, quæcumque illa esse fingatur, est indifferens ad hanc præsentiam, et potest illam mutare, et nunc esse hic et postea alibi, quod repugnat formali præsentiæ, ut sic. Tandem hæc præsentia acquiri potest sine alteratione corporis, per solam quasi localem mutationem; non est ergo qualitas, atque adeo neque entitas omnino realiter a corpore distincta, sed tantum modus ejus.

SECTIO II.

Quid proprie in specie sua, et cujus prædicamenti sit hæc præsentia.

1. *Sunt qui dicunt hunc modum esse substantialem.* — Prima opinio esse potest, hanc præsentiam revocari ad prædicamentum substantiæ, non ut substantiam integram, neque ut partem, sed ut modum substantialem. Quam opinionem aliqui tribuunt D. Thomæ, eo quod quæstione seq., art. 3 et 4, dixerit, corpus Christi esse hic per modum substantiæ, et eodem modo citari potest Concil. Trident., quia dixit, corpus Christi esse hic substantialiter. Et deinde explicari potest, quia corpus Christi fit hic per transubstantiationem; ergo acquirit aliquid substantiale; et non acquirit nisi hunc modum : ergo. Denique corpus Christi succedit hic loco substantiæ panis, et supplet vicem ejus, substando accidentibus sine imperfectione; sed hoc totum est munus substantiæ; substare enim accidentibus, proprius modus substantiæ esse videtur; erit ergo modus substantialis.

2. *Alii esse relationem.* — Secunda sententia esse potest, hanc præsentiam esse relationem; ita significat Scotus, d. 10, q. 1, art. 1, et d. 11, q. 1, art. 1, 2 et 3. Ubi hanc præsentiam vocat respectum extrinsecus advenientem, quem solum dicit fieri in corpore per actionem consecrandi. Sed, ut videbimus, Scotus solum differt in modo loquendi. Alia via tenet hanc sententiam Durand., dist. 11, quæst. 1, ubi dicit, hanc solum esse præsentiam ordinis, et ita illam ponit solum in quadam relatione ordinis corporis Christi ad species, ratione cujus ita se illis exhibet, ut sine sui mutatione possit in illis et per illas, aut ubicumque illæ fuerint, operari; sicut alias dixit, Angelum esse in loco, vel ubique per præsentiam ordinis, aut Christi animam descendisse ad inferos solum per eamdem præsentiam. Præterea Cajet., quæst. 79, art. 6, sentit esse sacramentale corporis Christi, relativum esse; tribui etiam solet hæc opinio Capreol., d. 10, quæst. 1, art. 3, ad 3 Durand. contr. 2 concl., sed immerito, ut videbimus.

3. *Alii esse actionem, qua Christus sustinet species ut per se sint.* — Tertia sententia esse potest, hanc præsentiam esse actionem corporis Christi circa species, quas effective sustinet, ut per se sint; sicut spiritualis sub-

stantia dicitur esse præsens corpori per actionem, vel operationem, quam circa illud exhibet, et ejus præsentia nihil aliud esse videtur, quam ejus actio vel operatio; sic ergo existimari potest in præsenti, quia Christus est præsens speciebus modo indivisibili, et quasi spirituali et angelico, cum non sit modo quantitativo, sed totus in toto, et totus in qualibet parte.

4. *Prima conclusio. — Præsentia hæc non est modus substantialis.* — Dicendum est primo hanc præsentiam non addere corpori Christi modum aliquem substantialem, qui ad prædicamentum substantiæ revocari possit. Hæc conclusio est communis Scholasticorum, ut existimo; omnes enim fatentur, quicquid est in hoc sacramento, præter substantiam Christi, quod pertinet ad modum existendi hic, esse accidens in corpore Christi. Dicunt vero quidam, esse accidens prædicabile, seu in modo prædicationis, non vero prædicamentale, seu in essentia sua. Hoc autem est contra sensum Theologorum, ut constabit facile legenti eorum scripta, et ex his, quæ tam hic, quam infra disputantes de transubstantiatione afferemus. Et ratione patet, quæ primo sumi potest ex ratione modi substantialis; est enim de ratione hujusmodi, ut ad compositionem, seu ad complementum substantiæ intrinsece pertineat, quia si substantia est in suo genere omnino integre completa, et constituta, omnis modus illi adveniens est prorsus extra rationem substantiæ, quod potest inductione facta facile suaderi. Unio enim, v. gr., formæ cum materia, modus substantialis est, quia intrinsece concurrit ad compositionem naturæ; subsistentia similiter est modus substantialis, quia intrinsece pertinet ad constitutionem personæ. Unde in humanitate Christi, ut unio esset substantialis modus, necessarium fuit, ut illa mediante fieret alius modus compositionis personæ; e contrario vero extensio, v. gr., localis, et omnis alius modus similis, non est substantialis, quia jam non pertinet ad constitutionem substantiæ in suo genere; est ergo illud de necessitate et essentia talis modi. Et ratio est per se nota, quia, nisi modus sit hujusmodi, non est cur magis pertineat ad substantiam, quam omnes modi aliorum prædicamentorum; loquor enim de modo pertinente ad substantiam in facto esse, ut abstineam ab ipso fieri, vel productione substantiali, quam etiam multi vocant substantialem modum. Quod, si verum est, etiam id habet, quatenus aliquo modo constituit substantiam, seu ad illam terminatur. Sed hæc disputatio nunc nostra non refert, quia hic modus præsentiæ non est fieri substantiæ, sed afficit substantiam in facto esse. Quod autem modus sic afficiens substantiam non pertineat aliquo modo ad complementum, ut substantialis esse, probatur, quia corpus Christi tam plene constitutum et integrum substantialiter est in cœlo sine hac præsentia, sicut in sacramento. Item, in nulla alia re sola præsentia pertinet ad complementum substantiæ ejus (de rebus creatis loquor) ut patet in præsentia Angeli, et in præsentia, quam corpus Christi habet in cœlo. Denique ipsum nomen præsentiæ hoc denotat, quod non constituit rem existentem, sed rem, quæ jam existit, facit præsentem localiter, vel quasi localiter, ut ita dicam. Secundo, probatur conclusio, quia tria possunt intelligi in corpore sub speciebus. Primum est, quod est intime in illis, et realiter indistans ab illis. Et de hoc manifestum est, non posse esse substantialem modum, id est, pertinentem ad prædicamentum substantiæ, sicut patet a simili in Angelo, et in quantitate, cujus præsentia non pertinet ad quantitatem, sed ad ubi. Item, quia hæc præsentia, quoad hoc, per mutationem quasi localem mutatur, sine substantiali mutatione, ut statim explicabitur, etiam in corpore Christi, quando in hoc sacramento elevatur, aut circumfertur. Secundum, quod in hoc sacramento intelligitur, est quidam indivisibilis modus existendi corporis Christi, quia est totum in totis, et totum in qualibet parte specierum. Et hoc non magis potest esse modus substantialis, quam præcedens, quia hæc in re non sunt duo, sed tantum conceptu, per modum genericæ, et specificæ rationis; illa enim ratio præsentiæ communis est ad indivisibilem et divisibilem præsentiam; et in corpore Christi, prout hic existit, illa præsentia constituta est in specie præsentiæ indivisibilis, quam specificationem infra sum latius explicaturus; si ergo præsentia illius corporis non est substantialis modus, neque talis præsentia substantialis modus erit; sicut in Angelo præsentia indivisibilis, quam habet in loco, non est modus substantialis, tum quia nullo modo constituit substantiam Angeli; tum etiam quia hic modus facile transmutatur, cum tamen Angelus substantialiter immutabilis sit. Unde, ad hoc magis explicandum, advertendum est, duo posse in Angelo considerari. Unum est, esse

substantialiter indivisibilem. Et hic modus est substantialis, et essentialis in Angelo. Alterum est, esse in loco, seu præsentem modo indivisibili. Et hoc est accidentale, et amitti potest, vel mutari per modum localem; sicut e contrario in substantia corporea esse substantialiter extensam in se, est modus substantialis et immutabilis; esse autem extensam in loco, seu in præsentia ad locum, est accidentale; corpus autem Christi in hoc sacramento non participat indivisibilitatem substantialem Angeli; nec caret substantiali extensione; hoc enim contradictionem implicat, quia substantialis extensio est de intrinseco conceptu substantiæ materialis, ut infra dicam; participat ergo solum modum indivisibilis præsentiæ, qui accidentalis est in proprio subjecto, scilicet, in substantia spirituali; ergo multo magis in inferiori, a quo participatur; proprietates enim connaturales superiori naturæ non participantur ab inferiori, nisi medio accidente, præsertim si talis proprietas accidentalis sit. Confirmatur, quia etiam quantitas Christi participat hunc modum præsentiæ, et tamen non participat modum substantialem. Denique hic modus opponitur directe modo existendi in loco divisibiliter, seu accidentaliter; ergo est accidentalis, sicut ille, sunt enim ejusdem ordinis.

5. Tertio considerari potest in corpore Christi modus unionis ad species sacramentales. Et hic videri posset substantialis, sicut in anima rationali informante corpus, quamvis præsentia ipsa quasi localis non sit modus substantialis, tamen modus unionis ad corpus est substantialis. Sed neque hoc dici potest in præsenti, tum quia in corpore Christi revera nullus est talis modus unionis, qui sit aliquid in ipso, præter præsentiam, et actionem, per quam talis præsentia fit, quæ non potest magis esse substantialis, quam ipsa præsentia; tum præterea quia, etiam si admitteremus talem modum unionis, ille non potest esse substantialis; utrumque vero ostendam sectione sequenti. Nec D. Thom. in 4 sent. citatus huic contradicit assertioni; aliud est enim, Christum esse hic per modum substantiæ, aliud est, esse per substantialem modum; hoc enim posterius est falsum, ut ostensum est; prius tamen est verum; tantum enim significat, modum illum, quamvis accidentalis sit, esse tamen proportionatum substantiæ secundum rationem suam, seu afficere illam modo accommodato substantiæ ut sic, non prout natura quantitatis requirit, sicut Angelus est præsens per modum substantiæ, non autem per substantialem modum. Et idem dici potest de illo termino, *substantialiter,* quo usum est Concil. Trident., quamvis propria mens Concilii solum fuerit dicere, totam substantiam Christi vere esse hic præsentem. Cætera, quæ in illa prima opinione dicebantur, nullius sunt momenti, ut ex dicendis patebit.

6. *Secunda conclusio. — Hæc præsentia non est proprie relatio prædicamentalis. — Sententia Durandi erronea.* — Dico secundo: hæc præsentia non est proprie relatio prædicamentalis, seu secundum esse; ita docuit Capreol. in 4, dist. 10, q. 1, ad argumenta Aureoli contra 1 conclus., et Cajet. fortasse non contradicit, sed intendit quod in ultima conclusione dicam. Scotus etiam in re non dissentit, sed solum in modo loquendi; ille enim omnes modos absolutos, qui per aliquam habitudinem a nobis explicantur, extrinsecos respectus vocat, ut modum unionis humanitatis cum Verbo, et ubi quantitatis; quibus exemplis hic utitur. Probatur autem conclusio, quia hæc imprimis non potest esse relatio rationis, quia ostensum est, hanc præsentiam esse aliquid reale. Deinde nec potest esse relatio realis, primo, quia est fundamentum relationum realium propinquitatis et distantiæ, quæ sine mutatione terminorum resultant in corpore Christi, facta in eo hac præsentia; illa autem nullum habet fundamentum, ex quo resultet, sed potius per se fieri potest propria actione seu mutatione, ut etiam Scotus concedit, et ex sequentibus constabit. Rursus non habet terminum realem, a quo essentialiter pendeat; nam maxime a speciebus; at vero licet de facto destructis his speciebus corpus Christi amittat hanc præsentiam, tamen non est id essentiale; posset enim Deus, destructis speciebus, immutatum conservare corpus Christi, vel sub aliis speciebus, vel sub nullis; nulla enim repugnantia vel contradictio in hoc intelligitur, sicut videre licet in duobus corporibus, si divina potentia intime sibi invicem præsentia per penetrationem constituantur. Item, in præsentia, quam Angelus habet in cœlo, et in omni alia simili; licet enim, quoad relationem mutuam, quam ego, ad tollendam æquivocationem, voco relationem intimæ propinquitatis, manere non possit unum sine alio, tamen, quoad intrinsecum modum præsentiæ, quem res habet, quamdiu non mu-

tatur, seu quem intrinsece requirit, quando mutatur localiter, nunquam una res pendet ab alia, cui est propinqua; ergo hæc præsentia nullam habet proprietatem veræ relationis realis. Et confirmari potest exemplo præsentiæ quantitatis, et præsentiæ Angelicæ, quæ sine dubio relationes vere dici neutiquam possunt. Neque contra hanc conclusionem aliquid in secunda sententia asserebatur, quod responsionem postulet. Quod autem Durandus dicebat de præsentia ordinis, non solum falsum, sed erroneum est, sicut exempla, quæ adducit de descensu ad inferos, per solam præsentiam ordinis, et de ubiquitate Angelorum, erronea sunt, ut ex propriis locis constat. In præsenti vero destruit Durand. veritatem realis præsentiæ et realis sumptionis corporis Christi in hoc sacramento, quia illa præsentia ordinis tantum requirit præsentiam secundum virtutem, et efficaciam, non secundum rei entitatem et substantiam. Unde, si corpus Christi, existens tantum in cœlo per essentiam et substantiam suam, haberet sufficienter virtutem applicatam ad operandum in terra, vel in quolibet corpore distante, sine sui mutatione, diceretur illo modo esse præsens omnibus rebus præsentia ordinis; ergo, si tantum hoc modo existit in hoc sacramento, non est verum, esse in eo substantialiter, et revera indistans a speciebus, per entitatem suam, sed satis erit, quod habeat applicatam virtutem; quomodo probabile valde est, esse etiam in baptismo, et in aliis sacramentis, quia ut supra dixi, probabile est, in omnibus, et cum omnibus immediate operari; illa ergo sententia Durandi in hoc sensu hæretica esset; si autem quolibet alio modo eam interpretetur, procedent rationes factæ.

7. *Hæc præsentia non est actio Christi circa species.* — Dico tertio : hæc præsentia non est actio aliqua corporis Christi circa species. Probatur, nam interrogo, quænam actio sit; dicunt aliqui, esse actionem, qua Christus elevat species veluti in actu primo, ut sint proximum instrumentum gratiæ. Sed hæc tantum sunt voces, quia illa nulla actio est circa species, quia si est actio, aliquid operatur; Christus autem nihil operatur in speciebus, quo in actu primo eleventur, quia, ut supra de sacramentis in genere dixi, hæc instrumenta nullam virtutem inhærentem recipiunt, quæ sit per modum actus primi; dicuntur ergo species esse elevatæ solum, quia præsentem continent Christum, ratione cujus habent paratum concursum proportionatum ad efficiendam gratiam. Alii dicunt, hanc actionem esse, qua corpus Christi effective sustentat accidentia ut per se sint; et hæc actio est possibilis et probabilis, ut dicam dubio sequenti; tamen est incerta, cum tamen præsentia certissima sit, quod est aliquod indicium, actionem non esse præsentiam ipsam. Deinde certum mihi est, talem actionem non esse necessariam ad præsentiam, quia licet Deus conservet species separatas, medio corpore Christi, tamen posset seipso immediate conservare, corpore Christi immutato manente; hoc enim non repugnat, cum intellectus optime concipiat duas res sibi invicem præsentes, seu intime propinquas, sine mutua actione; ergo signum est, præsentiam non esse actionem. Præterea illa actio, si est, non est subjective in corpore Christi, sed in speciebus; est enim per modum actionis transeuntis, quæ identificatur cum termino; ostendimus autem supra, præsertim hanc esse in ipso corpore Christi; non igitur est actio ab illo fluens. Denique hæc præsentia fit virtute et efficacia verborum; actio autem corporis Christi circa species non fit per actionem verborum, tum quia ad actionem non est alia actio; tum etiam quia prius intelliguntur verba habere suum effectum et terminum suæ actionis, et postea subsequi, si quæ est actio inter corpus et species; actio ergo non est præsentia.

8. *Objectio. — Responsio. — Hæc præsentia non est passio aliqua.* — Objicies, quia corpus Christi est hic præsens ratione conversionis panis in ipsum, ut D. Thom. art. sequent. et sæpe alias loquitur; ergo conversio est ratio hujus præsentiæ; at vero conversio est actio : ergo. Confirmatur, quia substantia non est præsens alicubi, nisi aut per quantitatem, aut per actionem; sed corpus Christi non est hic præsens, ratione quantitatis, quia non est quantitative : ergo. Respondetur ad argumentum cum Scoto, d. 10, q. 2, conversionem esse veluti viam ad hanc præsentiam, sive per se primo, sive secundario ad illam terminetur, de quo postea; non est tamen ipsa formalis præsentia in facto esse; et argumentum clarum est, quia conversio in instanti transit, præsentia autem permanet. Et hoc argumentum obiter etiam declarat, hanc præsentiam non esse passionem aliquam, in corpore Christi receptam, sed terminum illius actionis, quæ fit circa corpus Christi in hoc sacramento, sive illi actioni proprie respondeat passio,

sive non; et sive sit terminus primarius, sive consequens; præsentia enim ut ex ipsis terminis clarum est, non dicit aliquid consistens in fieri, sed id, quod permanet et factum est. Ad confirmationem absolute respondeo, negando assumptionem; tamen ob majorem claritatem, quando aliqua substantia dicitur esse alicubi, duplex respectus potest importari. Primus, qui solet dici transcendentalis, qui consistit in dicto modo præsentiæ, et hoc sensu negavi illud antecedens, quia substantia non per actionem, sed per seipsam et modum sibi intrinsecum est, ubicumque est; sicut quantitas per seipsam et modum suum est, ubi est præsens, quamvis extrinseco corpore non circumscribatur, ut in ultima sphæra videre licet. Alio tamen modo dicitur res esse alicubi, id est, in aliquo corpore extrinseco, quod contingit, vel a quo circumdatur. Et in hoc modo dicitur una res esse in alia, media quantitate; et quando deest quantitas, dicitur metaphorice esse in alia, vel contingere aliam, media actione, et hoc sensu dici posset corpus Christi esse aliquo modo in speciebus per actionem, qua illas sustentat; de qua inferius dicemus; nunc enim solum agimus de propria et intrinseca præsentia.

9. *Præsentia hæc reducitur ad prædicamentum Ubi.* — Dico quarto : hæc præsentia est modus realis corporis Christi, qui ad prædicamentum *Ubi* reducitur, quia maximam proportionem habet cum illo modo, quo res est alicubi; ita D. Thom. in 4, d. 10, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, ad 1; Capreol. lib. 10, q. 1, art. 3, ad argumenta contra primam conclusionem; Ferrar., 4 contra Gent., cap. 63; et idem supponunt omnes auctores, qui ratione hujus modi, simpliciter dicunt, Christum esse in pluribus locis, Hugo Victor., lib. 2 de Sacram., p. 8, cap. 11; Bonav., d. 11, art. 1, quæst. 1; Durand., quæst. 1; Scot., dist. 1, quæst. 1 et 2; Palud., quæst. 1; Major, q. 4; Gabr., q. 3, et lect. 43 et 46 in can.; Alanus, lib. 1 de Euchar., cap. 38; nec solum Scholastici, sed etiam sancti Patres ita loquuntur, ut videre licet in Chrysost., homil. 24 in 1 ad Cor., homil. 16 ad Hebr., et aliis, quos disput. præced., sect. 4, citavi. Quin etiam favet Concilium Trident., sess. 13, cap. 1, dicens : *Neque hæc inter se repugnant, ut Christus in cœlo assideat, juxta modum existendi naturalem, et ut multis aliis in locis sacramentaliter præsens, sua substantia nobis adsit.* Ratione probatur, primo ex dictis, quia cum hic modus realis sit, oportet ad prædicamentum aliquod revocari; sed ad nullum aliud pertinere potest, ut de sex primis aperte ostendimus, et de tribus aliis, *Situ*, *Quando* et *Habitu* est per se clarum, quia *Situs* supponit *Ubi* quantitativum, et est modus ejus; *Quando* vero, quia vel est tempus extrinsecum, vel est intrinseca duratio, quæ supponit rem, quæ durat, et ita etiam hic duratio præsentiæ supponit præsentiam; *Habitus* vero est res extrinseca, quanquam respectu specierum sit cum eo aliqua proportio, ut statim dicam. Tantum ergo superest prædicamentum *Ubi*. Quod vero cum eo habeat convenientiam, ita declaro, quia in corpore existente in loco, præter superficiem ambientem, est modus præsentiæ corporis, ut replentis hoc spatium, qui modus manet mutatis seu fluentibus superficiebus ambientibus, si corpus non mutetur, et corrumpitur mutato corpore, etiamsi superficies ambiens eadem sit, et in ultima sphæra, quæ non circumscribitur corpore, optime intelligitur hic præsentiæ modus; ita ergo in Christi corpore intelligimus, intime adesse præsens speciebus, et spatio earum, quod ipsæ replent; hic ergo modus similitudinem habet cum modo locali; quanquam differat a modo proprio quantitatis, quod illa est tota in toto, et pars in parte spatii, Christus autem est totus in toto, et in singulis partibus, ut infra dicemus. Explicari præterea potest, quia in substantia panis duo considerari possunt : alterum est substantia ipsa, alterum est modus præsentiæ localis, quem sub speciebus habet; nam licet per quantitatem dicatur esse in loco, ita ut repleat et corporaliter occupet illum, tamen propriam præsentiam per seipsam habet, eamque retinere posset per divinam potentiam, destructa quantitate, ipsa substantia in cæteris omnibus immutata manente, et cum eadem propinquitate vel distantia ad centrum, vel polos; sic ergo in substantia corporis Christi, quæ substantiæ panis succedit, præter rationem substantiæ, similis modus considerandus est; et eodem modo explicari potest hæc præsentia per similitudinem seu proportionem cum præsentia Angeli ad corpus, vel spatium, in quo existit. Et confirmatur, quia hic modus est fundamentum rationis distantiæ et propinquitatis; hoc autem in corporibus fundamentum pertinet ad prædicamentum *Ubi*. Deinde hic modus amitti et acquiri potest per mutationem, salva rei substantia et omni qualitate et quantitate, quod etiam accidit corporibus in mutatione loci : ergo.

10. Sed occurrebant hoc loco variæ difficultates. Prima, an ratione hujus præsentiæ possit Christus dici esse in loco. Secunda, an circumscriptive vel definitive. Tertia, quomodo hæc præsentia possit simul esse in corpore Christi, cum præsentia, quam habet in cœlo. Sed priores duas difficultates tractat D. Thom., quæst. sequent. Tertia vero conjuncta est cum illis; et ideo commodius agemus de omnibus post sect. 1 disputationis sequent., intellecta prius specifica ratione hujus præsentiæ, quam ibi explicabo; lege interim Capreolum, d. 10, quæst. 1, art. 2 et 3 in argum. Durand. et Aureol. contra primam conclusionem.

11. *Esse sacramentale Christi præter præsentiam connotat habitudinem ad species.* — Dico tandem ultimo in hac quæstione, esse sacramentale corporis Christi in hoc sacramento, præter hanc præsentiam, connotare habitudinem aliquam ad species, sub quibus continetur. Hanc conclusionem sumo ex D. Thom., quæst. sequent., art. 7. Et potest explicari, quia, quando sub speciebus mutat locum vel circumfertur, revera mutat illum intrinsecum modum præsentiæ, quem hactenus explicuimus, quia alibi est, quam antea, et substantialiter replet diversum spatium, et mutat relationes propinquitatis et distantiæ sine mutatione terminorum, et tamen non censetur mutare simpliciter esse sacramentale, quia retinet habitudinem ad easdem species; sicut enim manet idem sacramentum, et ex vi ejusdem consecrationis, ita et idem esse sacramentale; ergo signum est, hoc esse sacramentale non consistere in solo illo modo intrinseco, sed quasi formaliter connotare talem habitudinem ad has species. Quæ etiam habitudo variari potest, immutato manente modo intrinseco præsentiæ; posset enim Deus mutare has species et alias loco illarum substituere, corpore Christi eodem modo manente; et tunc mutaretur habitudo ad species, vel denominatio ab illis proveniens, et non per absolutam mutationem Christi, sed per mutationem alterius, scilicet specierum, atque adeo sine variatione modi intrinseci præsentiæ. Quæ autem sit hæc habitudo ad species, potest diversis modis explicari. Primo, ex August., 5 de Trin., c. 10, ut sit habitudo signati ad signum, quia ratio sacramenti in significatione consistit, et Christus semper per easdem species significatur, quamdiu sub illis et cum illis dicit habitudinem ad eumdem effectum sacramentalem; sed hæc significatio solum addit relationem fundatam in prædicto reali modo præsentiæ corporis et continentia specierum. Secundo, Capreol. et Ferrar. supra explicant per comparationem ad prædicamentum *Habitus*, ad quod dicunt revocari hoc esse sacramentale, quantum ad hanc habitudinem, quia sicut *Habitus* est quid extrinsecum et quodammodo continet hominem vestitum, ita species respectu corporis Christi quasi extrinsece continent et denominant illud. Tertio, explicari potest per relationem intimæ propinquitatis; nam licet præsentia non sit relatio, tamen ex illa consequitur, si adsit terminus cum proportionata præsentia; hoc igitur esse sacramentale corporis Christi, præter intrinsecam præsentiam, requirit relationem ad species sibi etiam præsentes. Quarto, etiam explicari potest hæc habitudo consistere in vera et reali unione inter corpus Christi et species; de quo modo, quia longam habet controversiam, sect. sequent. instituemus. Ex his obiter colligitur, hoc esse sacramentale, prout includit hæc omnia, non fieri per se primo per aliquam actionem, sed fieri fundamentum præsentiæ, inde vero resultare alias relationes vel denominationes.

12. *Differentia, quæ est inter præsentiam et propinquitatem ad species, explicatur.* — Solum posset aliquis quærere, quare modus præsentiæ, qui consideratur in ordine ad locum, vel spatium specierum, dicitur esse absolutus et intrinsecus corpori Christi, modus autem præsentiæ et propinquitatis intimæ ad species dicitur tantum esse relatio vel denominatio extrinseca. Respondetur, interrogationem hanc communem esse, tam corporibus, quam Angelis, et rebus omnibus, quæ sibi invicem sunt præsentes. Ratio ergo breviter est, quia præsentia rerum inter se supponit modum existendi rei secundum se, et in illo fundatur, et ex illo resultat; et ideo, nisi res, quæ sibi sunt præsentes, aliud genus unionis inter se habeant, ex vi solius præsentiæ, solum dicunt talem modum relationis. Et signum a posteriori est, quia mutari potest per solam mutationem alterius extremi, et similiter acquiri. At vero alius modus præsentiæ, qui consideratur in ordine ad spatium, non habet alium, in quo fundetur, vel ex quo resultet, nec terminum realem, a quo pendeat, et ideo est modus absolutus et intrinsecus illius rei, quam afficit, et ex genere suo per solam propriam mutationem sui subjecti acquiri et amitti potes'

SECTIO III.

Utrum hæc præsentia includat realem ac veram unionem corporis Christi ad species sacramentales.

1. Præsentia unius rei ad aliam, ex vi ac præcisa ratione sua, solum requirit indistantiam ac perfectam propinquitatem talium rerum inter se, et hanc præsentiam hactenus explicuimus, quid sit; quoniam certum est, hanc saltem convenire corpori Christi, respectu specierum sacramentalium. Nunc ergo inquirendum superest, an præter hanc præsentiam intercedat unio; quanquam enim omnis unio præsentiam requirat unibilium inter se, non tamen e converso omnia, quæ sunt sibi præsentia, sunt inter se unita.

2. *Prima sententia est dari veram unionem inter Christum et species sacramentales.* — In qua re prima sententia referri potest, affirmans in hoc sacramento esse veram unionem inter Christum et species, ineffabilem tamen et incomprehensibilem. Ita videtur sentire D. Thom., in 4, dist. 11, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 1, ad 1; ubi exponit Damascen., lib. 4 de Fide, cap. 14, dicentem, Deum conjunxisse divinitatem suam pane et vino, et fecisse ea corpus et sanguinem suum, intelligendum esse, quantum ad species, quibus Christi corpus divinitati unitum modo ineffabili conjungitur. Unde Cajetan. hic, dicit hunc modum unionis esse ineffabilem, et a Concil. Lateran. vocari, continentis et contenti; et quæst. 76, art. 6, dicit, inter corpus et species intercedere nexum a solo Deo factum, quod non potest intelligi nisi de unione formali, quia unio effectiva, de qua postea dicam, non potest a solo Deo immediate fieri, implicat enim repugnantiam. Utitur autem Cajet. ibi quibusdam rationibus parum efficacibus, quas propterea omitto. In eadem sententia videtur esse Aureol. apud Capreol., dist. 10, q. 1, in argum. contra 1 conclus.; et idem Capreol. ibi, quæst. 2, ad 1 Scoti contra 2 conclus.; Palud., q. 3; et uterque dicit corpus Christi, licet non sit unitum speciebus, sicut potentia actui, uniri tamen tanquam id, quod subjecto accidentium succedit, et inseparabiliter illis conjungitur vera unione, quæ imperfectionem excludit; sic etiam Sotus ibi, quæst. 1, art. 6, dicit, corpus Christi aliquo nexu sub speciebus contineri; idem sentit, dist. 9, quæst. 2, art. 1, ad 2 et 4 Scot., et latissime art. 4, post recitatam 3 et 4 opinion., ubi, præter præsentiam localem, requirit unionem, ut corpus Christi contineatur sub speciebus, eo modo, quo continebatur substantia, seclusa inhærentia; idem sentit Ledesm. 1, part. 4, q. 6, art. 4, dub. 5, qui, præter præsentiam, requirit alium modum. Richard., art. 13, pag. 260, § Intelligitur autem, dicit, ex corpore et speciebus constitui unum sacramentum, non solum ut ex signo et signato, sed modo nobis ineffabili, et incomprehensibili; et infra dicit, intimius conjungi corpus Christi speciebus, quam prius uniretur substantia panis, non solum ex Dei voluntate, sed ex ipso modo, quo ibi existit; idem art. 14, pag. 301. In eadem sententia est Alanus, lib. 1, cap. 34, 55, 36 et 37, ubi licet affirmare non audeat, se tamen valde propensum ostendit, ut hypostaticam unionem inter species et Christi corpus concedat. Bellarm., lib. 3 de Eucharist., cap. 18 et sequent.; Joan. Hessel., libro de Corpore Christi, fol. 181, dicit, corpus Christi arctius conjungi accidentibus, quam Angelus corpori assumpto conjungatur; idem sentit Claudius, repet. 5, c. 3, quatenus dicit corpus Christi supplere vicem subjecti; et repet. 9, cap. 6, fol. 139, pag. 2, dicit, esse unionem arctissimam, non inhærentiæ, nec hypostaticam, sed sacramentalem. Fundamenta hujus sententiæ varia afferuntur, ut, v. gr., quia ex corpore Christi et speciebus fit unum sacramentum; ergo oportet, ut intercedat vera unio. Sed hoc et similia non habent difficultatem, quia, ut constat, ad compositionem sacramenti non requiritur unio physica inter componentia, sed satis est propinquitas seu præsentia cum mutua relatione, quia sacramentum non est unum per se, nec physicum, sed artificiale. Duo igitur sunt, quæ nonnullam difficultatem habent: primum est, quia nisi intercedat unio inter corpus et species, fieri non potest, ut corpus Christi inde excludat formaliter substantiam panis, per intrinsecam incompossibilitatem. Sola enim præsentia realis non est formaliter incompossibilis cum substantia, nec cum existentia ejus, nec cum unione, quam cum suis accidentibus habet; est enim ibi substantia corporis Christi indivisibiliter et per modum substantiæ; hoc autem modo non repugnat, quod sit intime præsens quantitati panis. Consequens autem est falsum, quia alias non posset esse vera conversio substantiæ panis in corpus Christi, quia duo termini, nisi formaliter inter se repugnent, non possunt, ex vi ejusdem actionis, seu conversionis, unus in alium converti. Secundum fundamentum sumitur ex quadam

veluti communicatione idiomatum inter species et corpus Christi; nam visis, tactis, fractis aut motis speciebus, dicitur corpus Christi, videri, tangi, frangi, moveri; ergo nascitur hoc ex aliqua unione, sicut ex simili communicatione inter humanitatem et Verbum colligunt sancti Patres unionem inter illa, unde comparant sæpe hanc compositionem ex carne Christi et accidentibus panis, cum illa unione ex carne et Verbo, ut refert late Claudius, repet. 8, c. 4; et hoc maxime convincit communicatio in motu; nam motis speciebus movetur per accidens corpus Christi, quod non posset ex natura rei consequi, nisi vera et realis conjunctio inter ea intercederet. Simile argumentum sumi potest ex eo quod, corruptis speciebus, statim desinit esse ibi corpus Christi, quia amittit unionem, sicut desineret substantia panis, cui corpus successit, ut significavit D. Thom., q. 77, art. 4, dicens, corpus Christi desinere esse hic, corruptis speciebus, quia succedit substantiæ panis. Item, ex vi hujus unionis, accidentia separata habent vim efficiendi quidquid possent facere conjuncta suæ substantiæ, ut ait Bonaventura, d. 11, art. 1, q. 3. Denique, ratione hujus unionis, vere ac proprie designatur corpus Christi, dicendo : *Hoc est corpus,* quia illud pronomen proprie non designat, nisi quod realiter continetur et conjungitur cum his accidentibus sensibilibus.

3. *Secunda sententia negat omnem unionem realem.* — Secunda sententia negat omnem unionem realem inter Christum et species, præter inseparabilem præsentiam ex pacto divino; ita sentit Scotus, d. 10, quæst. 1; Gabr. ibi, art. 2, concl. 10, et lect. 47 in can., ubi dicit, At Okam; idem Major, d. 10, q. 6; et Thom. de Argen., quæst. 2, art. ult.; Petrus de Aliac., quæst. 5, art. 2, quatenus dicunt, corpus Christi moveri motis speciebus, ex voluntate, et ex pacto Dei; et eadem est sententia Nominalium, ut videbimus infra, quæst. 76, qui consequenter aiunt, Christum contineri sub speciebus, tanquam sub signo infallibiliter repræsentante Christum ibi præsentem; hæc autem significatio fundatur in impositione Christi, non autem in unione physica et reali. Fundamentum hujus sententiæ fuisse videtur, quia hoc satis est ad omnia, quæ de hoc mysterio fides docet, intelligenda, quia sicut unitas et esse sacramenti non oportet, ut dicat necessario aliquid physicum, præter res, quæ ad significandum imponuntur, ita neque unio sacramentalis requirit propriam et physicam unionem, sed solum eam propinquitatem, quæ ad significationem et effectum sacramenti sufficiens fuerit; ergo alia unio superflua est, et non satis intelligi potest.

4. Mihi videtur distinctione utendum : alia est enim unio intrinseca, quam vocamus formalem, et est illa, in qua duo extrema ita conjunguntur physice, ut proprie ac realiter componant unum, quæ compositio semper requirit in utroque, vel altero extremo intrinsecum et realem modum unionis, essentialiter dependentem ab altero extremo, cum quo est compositio, seu a toto composito, quatenus ipso destructo, non potest ille modus conservari, sicut e converso, posito illo modo unionis, necesse est, ut compositum resultet, quæ omnia ex metaphysica suppono, et ex his, quæ traduntur in materia de incarnatione. Præter hanc vero unionem, potest intelligi alia, quam voco effectivam, et erit, quando duo ita sunt sibi intime præsentia, ut ex efficientia, quam habet unum circa alterum, non possint separari, ac si dicamus, ferrum esse realiter conjunctum magneti, non solum propinquitate locali, sed unione effectiva, quia magnes effective illud trahit et continet ne a se separetur.

5. *Inter Christum et species non est unio formalis physica. — Non est unio sacramentalis.* — Dico ergo primo : inter corpus Christi et species non intercedit formalis unio seu compositio physica, ex qua resultet unum physicum compositum, tanquam ex duabus partibus, seu extremis vere componentibus. Hæc conclusio, quamvis ab auctoribus distincte et expresse non ponatur, tamen sub eisdem terminis contrarium doceri non video, imo nec fere tractari; indicatur vero a Capreol., d. 10, q. 3; Ferrar., 4 cont. Gen., c. 63, quatenus dicunt, accidentia comparari ad corpus Christi per modum habitus, et rei extrinsece adjacentis seu continentis; idem indicant auctores, qui hanc unionem per solam efficientiam explicant, ut infra referam. Potest in eamdem sententiam afferri Algerus, lib. 1 de hoc sacramento dicens : *In sacramento, ne dicamus panis formam Christo impersonatam, quia mansura in Christi corpore non est.* Ubi nomine formæ, panis accidentia intelligit; et ideo dicit inferius, illam formam esse mysticam, respectu Christi, non impersonatam, id est, non ipsius personæ unitam. Hoc etiam videtur asseruisse Gloss. ordin., 1 ad Cor. 11, his verbis : *Quæ rema-*

nec de priori substantia accidentia, scilicet color et sapor, etc., *nec corpus Christi afficiunt, nec in eo fundantur.* Et probatur primo, quia talis unio nec accidentalis esse potest, nec substantialis; ergo nulla; sicut enim non est medium inter substantiam et accidens, ita neque inter unionem accidentalem et substantialem. Nisi fortasse quis dicat, esse quasi mistam, et substantialem ex parte unius extremi, accidentalem vero ex parte alterius; quod facile refelli potest, quia, ut unio sit substantialis, non satis est, id, quod unitur, esse substantiam, sed oportet, modum ipsum unionis esse substantialem, et consequenter necesse est, terminum integrum actionis unitivæ esse substantiam, quia de ratione modi unionis substantialis est, ut ad constitutionem, seu complementum substantiæ pertineat; at vero si ex parte unius extremi unio est accidentalis, non potest in alio extremo modus unionis esse substantialis, nec potest tota conjunctio ad substantialem terminum referri. Et hæc eadem ratio concludit, non posse totam hanc unionem esse substantialem, tum quia cum aliud extremum sit accidens, non ordinatur tota unio ad componendam unam substantiam, neque unum ens per se; tum etiam quia modus unionis in altero extremorum est accidentalis; tum denique, quia unio illa non est in natura, neque in hypostasi, vel subsistentia, aut existentia substantiali, ut ex dicendis constabit; præter hæc autem non datur aliud genus substantialis unionis, ut constat ex doctrina de incarnatione, et metaphysica, quia non est aliud genus realis compositionis in substantia.

6. *Nec accidentalis physica.* — Superest, ut alteram partem probemus, nempe hanc unionem non posse esse accidentalem, quod sic ostendo, quia in omni unione reali accidentis et subjecti, seu quasi subjecti, necesse est, ut componentia sese aliquo modo afficiant, et unum sit aliquo modo actus alterius, saltem ad imitationem formalis et materialis causæ; tam intrinsecum enim est hoc omni unioni, saltem ex parte alterius extremi, ut etiam inter Verbum divinum et humanitatem non intelligamus veram et realem unionem, nisi hoc modo illam explicando; sed inter corpus Christi et species non intercedit hujusmodi habitudo, seu conjunctio, ut constat. Primo ex parte specierum, quia illæ nihil in se habent, in quo pendeant a corpore Christi tanquam ab intrinseco actu, seu termino, quia vel illud esset ipsa accidentis essentia, et hoc non, ut est per se notum, quia conceptus essentiæ est primus in re maximeque immutabilis; vel esset existentia, et hoc etiam dici non potest, quia, ut alias late probavi, nulla res potest per alienam existentiam, quin potius nec per entitatem a se distinctam, existere; ut omittam certissimum esse, accidentia panis non existere formaliter per existentiam corporis Christi, alias quædam hypostatica unio ibi interveniret, quod non est probabile, nullus enim Catholicorum id ausus est asserere. Et eadem ratione probatur, accidentia hæc non habere subsistentiam a corpore Christi, quia in corpore Christi non est alia subsistentia, nisi divina; ut ergo illa accidentia subsisterent formaliter per subsistentiam corporis Christi, oporteret illa hypostatice uniri subsistentiæ Verbi divini, quod asserere plus quam temerarium esset, quia esset novum et inauditum mysterium, sine fundamento, aut auctoritate assertum, præterquam quod agens de mysterio incarnationis ostendi, accidens non esse capax unionis hypostaticæ, quia non est aptum, ut per se subsistat: in accidentibus ergo nullus realis effectus intelligi potest, qui ex tali unione ad corpus Christi in eis resultet. Et eodem discursu excludi potest eadem unio ex parte corporis Christi, quod rationes sequentes clarius demonstrabunt.

7. Secunda ratio sit, quia ubi est vera unio, est etiam in utroque vel altero extremorum realis modus unionis, ut dictum est; sed neque in speciebus, neque in corpore Christi fingi potest hic modus unionis. Quod imprimis de speciebus probatur, quia facta consecratione, species per se existunt, vel per solam negationem actualis inhærentiæ, ut Scotus et alii volunt, vel per modum absolutum et positivum per se existendi, subsistentiæ similem, et cum actuali inhærentia incompossibilem. Sed neuter modus existendi ex his est modus unionis accidentium ad corpus Christi, ut de negatione inhærendi est per se notum, et de modo per se existendi est evidens, quia est modus omnino absolutus, ut subsistentia, et independens ab altero, ut ab intrinseco termino. Cujus evidens signum est, quia possunt conservari species consecratæ, per se existentes, absque corpore Christi. Denique ipsa vox, per se existendi, indicat rem, quæ sic existit, non inniti alteri, atque adeo illum modum sic existendi per se, non requirere unionem ad alterum; at vero in accidentibus s[illegible]

nullus alius positivus modus hactenus excogitatus est, præter illum, qui requiritur, ut per se existant; imo talis modus oppositus esset modo existendi per se; oporteret enim, ut per illum accidentia essent aliquo modo in corpore Christi, seu niterentur illi, ad similitudinem illius modi, quo humanitas existere dicitur in Verbo et niti illi, unde, sicut ille modus excludit ab humanitate modum per se existendi, ita hic ab accidentibus. Quod ita confirmo, quia modus unionis unius rei ad alteram, oportet, ut ad illam terminetur, vel ut ad formam, vel ut ad materiam, vel ut ad terminum, seu sustentaculum alterius, nam sine aliqua hujusmodi habitudine nec concipi potest modus unionis, nec præter illas aliæ possunt excogitari, cum omnia rerum genera sub illis membris comprehendantur; sed in accidentibus non potest esse modus unionis, qui ad corpus Christi, ut ad formam, terminetur, ut est per se notum; neque ut ad materiam, seu subjectum, alias inhærerent illi, quod est absurdissimum, et contra principia fidei, quia alias neque ipsa essent per se, sed afficerent corpus Christi, ipsumque quantum, rotundum, etc., denominarent. Tandem, quod non terminetur hæc unio ad corpus Christi, ut ad sustentans, vel terminans accidentia, ita ostendi potest, quia si hic modus unionis in aliquo accidenti intelligi potest, maxime in quantitate panis, quia illa est, quæ proprie separatur a substantia et per se existit; sed in ea non potest intelligi hæc habitudo; quod ita ostendo. Nam tria possunt intelligi in quantitate : primum essentia ejus, et ratione ejus non potest dicere hanc habitudinem ad corpus Christi, quia illa essentia est immutabilis. Item, quia essentialis habitudo quantitatis est habitudo cujusdam formæ; ostensum est autem quantitatem non respicere corpus Christi, nec uniri illi, per modum formæ. Secundum est, extensio ipsius quantitatis. Et de hac evidentius est, non posse terminari a corpore Christi, nam si sit extensio secundum se, essentialiter postulat proprios et intrinsecos terminos sui generis; si sit extensio in ordine ad locum, nullum alium intrinsecum terminum requirit, præter talem modum existendi in loco. Tertium est existentia quantitatis. Et de hac etiam probatur primo, quia jam existentia quantitatis inniteretur alteri, et consequenter non proprie et vere per se existeret, sicut humanitas, quia unitur Verbo, ut termino sustentanti, non per se existit. Secundo, quia nihil potest esse terminus existentiæ alterius, et non per modum subjecti, nisi ratione subsistentiæ; ergo illa unio quantitatis esset immediate ad subsistentiam corporis Christi, quæ est divina; ergo esset quædam unio hypostatica, quod nullus Catholicus admittit. Tertio, quia omnis res, quæ hoc modo unitur alteri, dat illi aliquam denominationem tali formæ vel naturæ proportionatam, et ita Verbum vere dicitur homo, ab humanitate unita, et in universum in omni alia unione idem invenitur, quod ex partibus seu extremis componentibus oritur denominatio, vel eorum inter se, vel saltem respectu compositi; in præsenti autem nihil hujusmodi fingi potest, quia corpus Christi nullam physicam ac propriam denominationem accipit a quantitate panis. Nisi fortasse quis dicat, denominari Christum contentum, vel compositum ex Christo et speciebus denominari sacramentum, vel aliquid hujusmodi. Sed hæc levia sunt, quia hujusmodi denominationes, ex genere suo, realem unionem non requirunt; unitas enim sacramenti, ex quacumque morali seu artificiali compositione resultat, si adjungatur impositio ad significandum. Ratio etiam continentis et contenti per se sola non sufficit, nec hujusmodi unionem requirit.

8. Secundo ex dictis facile concluditur, nec in corpore Christi posse talem modum excogitari. Primo, quia si non est in accidentibus, cur erit in corpore Christi, cum accidentia non minus, imo magis mutabilia sint, quam corpus Christi? non est ergo ratio, cur unio fiat magis per mutationem corporis Christi, quam accidentium. Secundo, quia corpus Christi non unitur accidentibus, ut per se ipsum, quasi formaliter aut materialiter, seu terminative conferat aliquem effectum realem, ut ostensum est. Et eisdem rationibus convincitur, non uniri, ut ab illis aliquid accipiat aliquo ex prædictis modis. Unde neque illa afficit, neque ab eis afficitur, nec cum illis componit aliquod compositum physicum vere unum. Tertio, quia res, quæ habet modum unionis ad alterum, vel communicat illi suum esse, vel in illo habet suum esse, sicut humanitas in Verbo, vel denique ab illo incipit esse, quasi formaliter; sed corpus Christi nec communicat suum esse accidentibus, neque habet suum esse in illis, vel ab illis : ergo. Ultimo ille modus in corpore Christi non potest esse substantialis, ut quæ adduximus in prima ratione convincunt. Et præterea, quia cum Christus sit substantia ex omni parte

completa, non est capax novi modi substantialis. Deinde quis dicet, modum unionis substantiæ cum accidente esse substantialem, cum accidens ad complementum substantiæ pertinere non possit? Tum denique quia alias differret Christus in sacramento a se ipso in cœlo substantialiter, saltem in modo existendi, quod nullus dicet. Nec vero potest esse hic modus accidentalis in corpore Christi; interrogo enim ad quod prædicamentum pertineat, vel reducatur? nam suppono ex communi ratione unionis, non esse relationem secundum esse; ad aliud autem prædicamentum revocari non potest, quia maxime ad quantitatem; omnis enim modus unionis cum accidente reducitur ad illud prædicamentum accidentis, cum quo fit unio; hic autem, si quæ est unio cum corpore Christi, proxime cum quantitate fit; ergo ad illam maxime revocabitur. Sed hoc etiam minime posse dici videtur, quia corpus Christi non unitur quantitati, ut danti esse quantum; ergo nec ut habenti propriam prædicamentalem rationem; ergo non potest hic intercedere modus unionis, ad quantitatem pertinens. Est ergo inintelligibilis talis unio, et compositum ex ea resultans. Tertio ratio confici potest ex parte termini integri, qui resultare debet ex omni unione hujusmodi, quia neque illud est una substantia, neque aliquod compositum accidentale, quia neque est unum quale, neque unum quantum, aut quid simile, neque omnino habet unum esse reale; dicere autem esse unum sacramentum, non satis est, ut supra ostendi.

9. *Replicatio.* — *Solutio.* — Ad hæc vero omnia dici potest, concludere quidem, illam unionem a nobis non posse intelligi, neque explicari, neque esse similem alicui earum, quas cognoscimus, non tamen directe et positive concludere, esse impossibilem; potest enim Deus facere unionem alterius ordinis, licet a nobis non concipiatur. Respondetur primo : si res esset de fide, et ab hominibus doctis aliud dici non posset, admittendum esset hujusmodi responsionis genus; at vero nec fides docet talem unionem, neque est admodum consentanea principiis fidei, ut ex existentia per se accidentium declaratum est, et ex alio capite jam declarabo; cur ergo revocabimur ad has augustias, et difficiliora reddemus mysteria fidei? Secundo, sancti Patres agentes de unione incarnationis, quæ difficilior et omnium altissima est, non ita respondebant infidelibus, sed curabant explicare, quæ sit illa unio, primo dicentes esse substantialem, quia ad substantiam terminatur. Deinde distinxerunt unionem in natura et in subsistentia, et dicentes, illam non esse unionem in natura, concluserunt, esse in subsistentia, indicantes, unionem illam, quæ in nullo genere rerum invenitur, discurrendo per omnia, commentitiam esse et impossibilem. Ex quo ulterius intulerunt Theologi, impossibile esse inveniri unionem substantialem inter duas naturas substantiales et completas, ut sic, id est, nisi uniantur in una persona, et e contrario, non posse personam personæ substantialiter uniri, quia non potest ex duabus naturis completis una natura, neque ex duabus personis una persona resultare, ac denique quia non potest esse unio substantialis, ex qua non resultet una substantia. Sic ergo nos concludimus, non posse esse veram unionem realem, ex qua non resultet una aliqua res, nec veram unionem intrinsecam ac formalem ex substantia et accidenti, ex qua non resultet unum in aliquo genere accidentis. Et ita tandem concludimus, non solum negative, non intelligi talem unionem, sed et positive intelligi implicare, et ideo non esse possibilem, quia dicitur esse vera unio realis, in quam nec ratio, nec modus, nec terminus talis unionis convenire potest. Loquor autem semper de intrinseca ac formali unione, ut terminorum æquivocationem excludam. Solet enim interdum vocari unio accidentalis, quæ solum est per contactum, vel extrinsecam habitudinem, ut est inter vestem, et rem vestitam, locum et locatum, calamum et manum, et similes, quæ revera non sunt propriæ uniones et compositiones, de quibus agimus, sed solum propinquitates quædam, seu habitudines aliquæ vel extrinsecæ denominationes.

10. *Evasio.* — *Impugnatur.* — Unde excluditur aliorum evasio, qui dicunt hic intercedere unionem, qualis esse solet inter causam principalem et instrumentum conjunctum; nam ratio instrumenti, per se sumpta, solum requirit contactum, habitudinem, vel concomitantiam quandam, non autem propriam unionem physicam, nisi id, quod est instrumentum, secundum suum esse, prius uniatur ad componendum unum ens cum altero, quod esse dicitur principalis causa; sicut manus dicitur instrumentum conjunctum hominis, unitum tamen illi ad componendum unum corpus, et corpus dicitur conjunctum instrumentum animæ, cum qua tamen unitur ad componendam unam naturam, et humani-

tas est organum conjunctum Verbi, cum quo prius unitur ad componendam unam personam, ac denique calor dicitur esse instrumentum conjunctum ignis, cui prius unitur ad existendum in ipso, et componendum unum calidum. Itaque ratio instrumenti non facit unionem propriam, sed interdum consequitur ex unione; unde quando non supponitur unio inesse, ex qua consequatur, solum intercedere potest inter instrumentum et causam extrinseca vel effectiva aliqua conjunctio, ut est inter baculum et manum, et inter Angelum et corpus assumptum, quæ tamen instrumenta interdum dicuntur separata, quia sunt supposita distincta a principalibus causis, quamvis alio modo dicantur conjuncta, quatenus indigent actuali usu, seu influxu principalis causæ; et uterque modus potest accommodari speciebus respectu corporis Christi, quia licet non sint suppositum, tamen quatenus per se existunt, habent se ad modum suppositi distincti, indigent tamen actuali usu, et influxu corporis Christi præsentis intime, ut efficiant gratiam.

11. *Probabile est inter Christum et species intercedere vinculum reale per efficientiam.* —Dico secundo: probabile est inter Christum et species intercedere reale vinculum per efficientiam, et quasi attractionem unius ad alterum. Hæc assertio est consentanea omnibus Theologis in prima sententia citatis; cum enim specialem unionem hic esse affirment, et illa non possit esse formalis, videntur saltem intelligendi de effectiva, quæ satis etiam est ad eorum dicta interpretanda; imo nonnulli eorum ita diserte exposuerunt, ut Claud. de Sainct., rep. 9, c. 6, fol. 114, part. 2, ubi ita Aureol. exponit; Palac., in 3, dist. 11, disp. 1, post. 2 conclusionem; Guil. etiam Paris., tract. de Eucharist., § 1, fol. 14, dicit, corpus Christi sustentare accidentia sine inhærentia, quod non videtur posse, nisi de efficientia intelligi, cum hic non intercedat hypostatica unio. Secundo, ut ratione hoc ostendamus, duo declaranda sunt. Primum est hoc genus vinculi esse possibile, alterum ita esse de facto.

12. *Probatur unionem effectivam inter corpus Christi, et species sacramentales esse possibilem.* — Primum ita declaro : nam species consecratæ effective conservantur sine subjecto, singulari et supernaturali actione Dei, qua supplet subjecti defectum; ergo potest Deus hunc effectum seu actionem efficere per Christi corpus, tanquam per instrumentum; constat enim ex doctrina tradita supra in materia de sacramentis in genere, et de incarnatione, Deum posse uti creatura, ut instrumento ad actionem supernaturalem. Eadem autem ratio est de hac, quæ de cæteris. Nisi fortasse quis dicat, actionem hanc, qua species separatæ conservantur, esse creationi similem, quatenus est actio absque subjecto, sicut conservatio animæ separatæ est veluti quædam continuata creatio, et si Deus produceret actum separatum, esset vera creatio. Respondetur, etiam si hoc verum sit, non repugnare, creaturam esse hujus actionis instrumentum, ut prædictis locis ostendi. Deinde præter hanc actionem, quæ ad existentiam accidentis terminatur, potest in accidenti separato intelligi modus per se subsistendi, qui propria actione fit, quæ non est creationi similis, sed versatur circa entitatem ipsius accidentis, ut in subjecto; hujus ergo actionis poterit esse instrumentum corpus Christi. Denique præter existentiam, et modum existendi, est in accidenti localis præsentia, quæ fieri, et conservari potest per actionem ad localem mutationem pertinentem; et hanc etiam actionem potest efficere corpus Christi, veluti trahendo ad se accidentia, ita ut secundum præsentiam realem ab ipso separari non possint, sicut magnes ad se trahit ferrum, et tractum quasi continet sibi præsens et conjunctum; hæc ergo actio potest sine dubio communicari corpori Christi. Eodem autem genere argumentandi seu ratiocinandi, ostendi potest, species posse effective quasi attrahere ad se corpus Christi, et conservare realem præsentiam, et indistantiam cum ipsis, quod exemplo magnetis supra explicui; et eisdem rationibus facile ostendi potest, et ex dicendis etiam constabit.

13. *Probatur illam esse de facto.*—Secundo ergo probatur ita esse de facto, argumentis factis in principio hujus sectionis; nam ad veritatem omnium fere locutionum, quæ sunt de hoc sacramento, hæc unio et sufficiens, et necessaria videtur. Primo enim dicitur corpus Christi supplere vicem substantiæ panis, seclusa inhærentia, quod verissimum erit, si corpus Christi effective sustineat accidentia, quæ panis materialiter sustinebat. Secundo recte dicentur species instrumentum conjunctum corporis Christi, quia ab illo sustinentur, et quasi omnipotenti manu tenentur; unde supernaturalem vim, seu concursum ad operandum accipiunt. Tertio dicuntur species continere corpus Christi, in cap. Firmiter, de

Sum. Trinit., quod hac etiam ratione propriissime intelligitur, quia non solum respectu nostri illud quasi circumdant, sed etiam efficacia sua intra se continent, ita ut ab illis separari non possit; in quo etiam magis salvatur similitudo accidentium, respectu propriæ substantiæ. Quarto, corruptis accidentibus amittit corpus Christi sacramentalem præsentiam; cujus rei optima et intrinseca ratio redditur, si verum est illam ab efficacia accidentium pendere, quod magis consentaneum est, quam totam hujus rei causam in extrinsecum Dei pactum et voluntatem revocare; in quo etiam magis servatur proportio accidentis cum substantia. Unde etiam fit, ut hæc accidentia aptissime significent corpus Christi quod continent, ejusque præsentiam quam efficiunt; ut in hoc etiam servetur universalis lex sacramentorum novæ legis, efficere, nimirum, quod significant. Quinto constat motis accidentibus moveri corpus Christi, quod vel revocandum etiam est in solum pactum divinum; et ita non tam movebitur, vel trahetur corpus Christi, tractis speciebus, quam ipse seipsum movebit, ut comitetur species; vel certe necessaria est hæc vis in speciebus, qua ad se trahant corpus Christi, nihil huic motioni resistens; sicut si magnes habeat ferrum sibi conjunctum, qui magnetem attraxerit, ferrum etiam secum feret. Convenientius autem est, ut dixi, omnes hujusmodi effectus in proximas causas revocare, quam in solam Dei ordinationem. Nec vero ad hunc postremum effectum satis est, quod corpus Christi habeat efficientiam circa species, conservando illas, quia ex hac præcisa efficientia non sequitur, quod propter intrinsecam connexionem Christus moveatur, motis speciebus, sicut in exemplo magnetis et ferri constat. Nam licet quis moveat ferrum, non propterea secum attrahet magnetem; et idem esse existimo in corpore assumpto ab Angelo, quia, licet illo corpore moto, videatur, nostro modo concipiendi et loquendi more, per accidens moveri Angelus, tamen revera non movetur ex vi motus corporis, sed potius ipse se movet, ut corpus comitetur, quia nihil ipse patitur a corpore, nec proprie ab illo continetur, sed ipse potius illud continet, ac movet; ita ergo esset in præsenti, si accidentia in corpus Christi prædictam efficaciam non haberent. Et ratio est, quia causa ut sic non pendet a subjecto, circa quod operatur; et ideo licet illud removeatur, ipsa non necessario trahetur ex vi talis motus, si non habet cum illo conjunctionem aliam; necessarium ergo est hanc ponere. Sexto tandem hoc declaratur, quia, ut supra ostendimus, esse sacramentale corporis Christi, præter intrinsecum modum præsentiæ, includit inseparabilem quandam habitudinem et conjunctionem ad species, ita ut inseparabilis præsentia mutua corporis et specierum sit de ratione hujus sacramenti; ergo oportuit, hanc conjunctionem fieri per intrinsecum vinculum, quoad fieri posset; nam licet consistere possit, loquendo de absoluta Dei potentia, ex solo pacto extrinseco, et efficacia divinæ voluntatis, tamen melius dicitur fieri per causas secundas, quando commode fieri potest; hoc enim et divinæ providentiæ magis est consentaneum, et ad majorem hujus sacramenti perfectionem, et efficaciam pertinet. Et per hæc satis responsum est rationibus in principio factis; nam de aliis locutionibus, quæ ibi attinguntur, dicemus plura in sectione seq.

14. *Prima difficultas circa prædicta.* — Sed supersunt nonnullæ difficultates circa posteriorem assertionem. Prima est, quia, vel hæc conjunctio effectiva est de intrinseca ratione, et unitate hujus sacramenti, vel non; si non, superflue et sine causa ponitur, quia sola illa unio hic asserenda est, quæ ad ipsius sacramenti constitutionem pertinet. Si autem dicatur primum, sequitur primo, hoc sacramentum non confici per actionem verborum, quia unio effectiva non potest fieri per actionem quasi extrinsecam alterius, sed per mutuam actionem extremorum, quæ inter se uniuntur, ut in præsenti uniuntur corpus et species per actionem corporis in species, et specierum in corpus; illæ autem actiones non possunt fieri per actionem verborum; repugnat enim unam actionem per aliam fieri, tum quia hoc ipso, quod actio est fieri termini, intrinsece et essentialiter est fieri sui ipsius; tum etiam quia alias procederetur in infinitum. Ex quo sequitur secundo, hoc sacramentum non confici et constitui in primo instanti in quo terminatur prolatio verborum; patet sequela; quia in eo instanti fit actio verborum, per quam efficitur tota consecratio; ergo tunc verba efficiunt præsentiam corporis Christi sub speciebus, separando illas a proprio subjecto, et per se constituendo; ergo in eo instanti non est unio effectiva; ergo non est integre sacramentum constitutum.

15. *Solutio probabilis.* — Responderi potest primo, non esse inconveniens, in eodem instanti, in quo verba efficiunt consecrationem,

efficere simul corpus et species inter se, vel eumdem terminum efficiendo per actiones diversas, vel certe, quod verba prius natura attingant substantiam corporis Christi, quam præsentiam; illa vero substantia, quasi producta vi verborum, statim efficiat separationem specierum a substantia panis; e contrario vero species efficiant præsentiam corporis Christi secum. Hæc responsio est probabilis; sed mihi non omnino placet. Primo, quia non videtur negandum, quin virtute verborum fiat præsentia corporis Christi sub speciebus, tum quia hoc significant verba, *Hoc est*, etc.; tum etiam quia actio verborum in corpus Christi vel formaliter terminatur ad solam præsentiam, vel certe taliter fit, ut necessario contingat ipsam præsentiam, ut disp. 11 latius dicam. Et similiter negandum non est, quin verba effective expellant substantiam panis, et consequenter separent accidentia; alias non fieret conversio virtute verborum. Deinde non recte dicitur, corpus et species simul cum verbis efficere eosdem terminos, quia vel efficerent, ut causæ, seu instrumenta totalia; et hoc superfluum est, et sine fundamento dictum, quia corpus et species non possunt inter se habere actionem, nisi ut actio verborum jam ad illa intelligitur terminata; ad quid ergo ipsa efficient illud idem, quod virtute verborum factum inveniunt? hoc enim est ingens miraculum, quod multis videbitur impossibile, et ut minimum, est valde superfluum; vel intelligentur corpus et species efficere cum verbis ut instrumenta partialia, et hoc etiam dici non potest, tum quia tota consecratio fit virtute verborum, ut infra videbimus; tum etiam quia cum corpus et species non possunt efficere, nisi ut consecrata, seu confecta per verba, non possunt coefficere ipsi actioni, ut sit; terminus enim non potest esse actionis principium.

16. *Solutio vera primæ difficultatis.* — Dicendum ergo videtur, in eo primo instanti non esse mutuam effectionem inter corpus et species; est enim hæc notanda differentia inter unionem formalem et effectivam, quod unio formalis consistit in aliquo modo intrinseco utrique vel alteri extremorum, qui, quantum est ex modo existendi, quem habet, potest esse terminus actionis unitivæ. At vero unio effectiva solum constitit in actione, cujus terminus non est aliqu.s modus unionis, præter existentiam, et præsentiam mutuam extremorum inter se. Unde hæc unio, quatenus est actio extremorum inter se, non potest esse terminus alterius actionis, ut argumentum supra factum recte concludit; quia ergo in instanti, quo finiuntur verba, non est nisi actio verborum, et terminus ejus, ideo non intercedit tunc mutua actio inter corpus, et species. Quapropter consequenter negandum est, hujusmodi actionem esse de intrinseca constitutione hujus sacramenti; sed solum id quod per illam fieri seu conservari potest, quod in eo instanti perfectum est ex efficacia verborum; postea vero, id est, immediate post illud instans incipit conservari per efficaciam extremorum inter se; quod non pertinet quidem ad rationem sacramenti, quia non in fieri, sed in facto esse consistit; pertinet tamen ad perfectionem ejus, ut per intrinsecam efficaciam suam intercedat intima quædam et indissolubilis conjunctio inter ea ex quibus coalescit; et hanc habet in primo instanti ex virtute formæ, sub qua pro illo instanti totum sacramentum existit; post illud vero instans perseverat illa conjunctio per mutuam actionem extremorum inter se, quam efficiunt, veluti per virtutem relictam a forma ex vi consecrationis.

17. Aliter explicari posset, quamvis res eodem revolvatur, esse de ratione hujus sacramenti, ut hoc vinculum inter Christum, et species sit per actionem propriam et intrinsecam ipsius sacramenti, seu alicujus partis ejus; et ideo in primo instanti consecrationis immediate fieri virtute formæ; postea vero conservari mutuo ab ipsis rebus quæ sacramentum componunt, quasi ex virtute in eis relicta, ratione formæ et consecrationis.

18. *Secunda difficultas circa prædicta.* — Secunda difficultas est quomodo species et corpus Christi possint inter se invicem agere, et, in eodem genere causæ efficientis, alterum ab altero mutuo pendere, quia causa efficiens supponitur ad actionem tam secundum existentiam, quam secundum omnes conditiones ad agendum requisitas; ergo ut corpus Christi agat in species, supponitur existens, et præsens hic, quia in hoc sacramento Christus non agit, nisi ut existens hic; et e converso, ut species agant in corpus Christi, supponuntur esse, et tali modo esse, scilicet non inhærentes, sed subsistentes, tum quia, ut alibi latius probavi, prius natura res existit, et subsistit, quam operetur; tum etiam quia species nihil agunt nisi ut consecratæ, et a substantia separatæ, loquendo de actione sacramentali et supernaturali; ergo vel spe-

cies non possunt in hoc modo existendi dependere a corpore Christi, sibi præsente, vel si pendent, non possunt ipsæ aliquid efficere circa corpus Christi, quia jam in illo supponitur quidquid per illas effici posset. Dices fortasse, supponi ibi Christum constitutum, et species separatas in illo instanti verborum. Sed hoc non satisfacit, quia illa actio, qua Christus conservat species, supponit ipsum sub speciebus; ergo ut sic, non potest pendere a speciebus. Unde D. Thom. infra, q. 76, art. 6, ad 3, diserte negat, Christum pendere ab speciebus; est enim eadem ratio de conservatione, et de prima effectione, quia conservatio supponit principium agendi, non ut præextitit in tempore, vel instanti immediate præcedenti, sed ut prius natura, pro eodem instanti, in quo agit conservando. Aliter dici posset, ad hanc unionem effectivam non oportere, ut sit ista efficientia reciproca, sed satis esse ex parte alterius extremi, ut, v. gr., quod Christi corpus effective sustentet species, quamvis nihil efficiant circa corpus Christi, vel e contrario. Sed hoc etiam mihi non placet, quia, ut videbimus, si quæ sint conjecturæ, quæ probant hanc unionem effectivam, non minus procedunt ex parte unius, quam alterius extremi; fortasse magis urgent ex parte specierum, cum tamen non videatur corpori Christi neganda hæc efficientia, quæ ad perfectionem pertinet. Adhuc dici posset aliter, non repugnare de potentia absoluta aliqua duo a se mutuo pendere in genere causæ effectivæ. Sed hoc, vel revera est falsum, ut argumentum factum probat; vel si aliquo modo est possibile, supponit multa miracula non necessaria, de quibus modo agendum non est. Respondetur ergo, in ordine ad diversa, non esse inconveniens, esse mutuam efficientiam inter aliqua duo; nam et habitus efficit actum, et actus habitum intendit; sic igitur declarari potest in præsenti hæc mutua efficientia; nam in primis, ut verisimilius suppono, species non attingere, seu conservare effective ipsam substantiam corporis Christi, ut infra dicemus; non est tamen necesse, ut species eamdem efficientiam habeant, quia magis expediens fuit, ut ipsæ, quatenus consecratæ, et separatæ sunt, pendeant et sustententur a corpore Christi, et ideo ordine naturæ supponunt corpus Christi subsistens independenter ab ipsis; sic igitur corpus Christi potest per suam substantiam et entitatem, quæ ab accidentibus panis non pendet, efficere in eadem accidentia, et conservare illa, tum in existentia, tum in modo existendi, tum etiam in præsentia; at vero species possunt efficere circa corpus Christi præsentiam, seu conjunctionem, aut attractionem ad se, quia non est necesse, quod illa actio corporis Christi circa species supponat hanc præsentiam, ut conditionem necessariam ad agendum; hæc enim conditio, ut supra ostendimus, in divinis instrumentis non necessario supponitur; imo interdum fit actio sine tali præsentia; in præsenti vero, quamvis actio non fiat, nisi a corpore Christi præsente, illa tamen præsentia concomitanter, seu consequenter se habet, non vero ut principium, seu conditio simpliciter necessaria, quæ ad actionem supponatur; sic enim ille modus præsentiæ corporis Christi potest immediate pendere a substantia ejus; ergo et mediantibus speciebus, quia est eadem ratio quoad hoc, quoniam efficientia illius præsentiæ supponit substantiam, non tamen præsentiam ipsam.

19. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed dices tandem : quomodo possunt species ad se trahere corpus Christi? oportebit enim, ut illæ qualitatem aliquam imprimant. Respondetur primum : si ea qualitas solum est, veluti impetus motioni accommodatus, non est magnum inconveniens illam admittere, quia non est qualitas corruptiva, nec majorem imperfectionem affert, quam ipse motus, vel præsentia localis. Secundo tamen dicitur, non esse hanc qualitatem necessariam; potest enim effectio proxime ad ipsam præsentiam terminari, sicut Deus solus potest illam efficere sine impressione qualitatis; et sicut fortasse Angelus movet cœlum sine impressione alicujus impetus; hic enim necessarius est, quando vis agentis non potest proxime attingere effectum; alioquin sicut potest impetus immediate efficere motum, et ita vis agentis, si sit satis propinqua et proportionata.

20. Ad fundamenta secundæ sententiæ ex dictis patet responsio. Ad fundamenta vero primæ opinionis nunc breviter dicitur, neque ad veram rationem conversionis, neque ad aliquid aliud, esse necessariam majorem unionem inter Christum et species, quam a nobis explicata est. Reliqua vero, quæ ibi attinguntur, partim in sequenti sectione, partim in sua disputatione de transubstantiatione tractabuntur.

SECTIO IV.

Quæ denominationes et quasi idiomatum communicationes consequantur corpus Christi ex hac præsentia.

1. *Proponuntur variæ rationes, quæ in Eucharistia reperiuntur, sub quibus varia prædicata illi tribuuntur.*—Hæc quæstio proponitur ad explicandum modum loquendi in hac materia, qui in hujusmodi mysteriis est cognitu necessarius, tum ad exactius intelligendam rem ipsam, tum ad vitandos errores. Advertendum ergo est, cum Christus sit in hoc sacramento vere, realiter et substantialiter, quædam posse de illo hic existente absolute et simpliciter dici, ratione suæ substantiæ; quædam vero ratione modi existendi hic; quædam propter conjunctionem ad species, et propter relationes, quæ inde consequuntur; quædam denique ratione ipsarum specierum, quæ duplicia esse possunt, alia, quæ revera conveniunt corpori, quamvis mediis speciebus; alia, quæ revera solum speciebus insunt, denominant tamen corpus, veluti per quamdam idiomatum communicationem, quorum omnium exempla in sequentibus proponam. Similis fere distinctio intelligi potest in ipsis speciebus; manent enim in hoc sacramento accidentia panis, alio tamen modo; unde quædam de illis possunt dici propter id, quod sunt; quædam propter modum existendi, quem habent; quædam propter id quod continent vel repræsentant; quædam denique propter eam substantiam, quam antea continebant, et ex natura sua postulabant. Hic præsertim agimus de locutionibus, pertinentibus ad corpus Christi, de quibus nonnullas regulas trademus; nam quæ ad species pertinent, pendent ex his, quæ de absentia substantiæ panis in sequenti disputatione dicturi sumus; indicabimus tamen modum applicandi dictas regulas, quia fere est eadem proportio, supposita fidei veritate. Primo ergo dicemus de Christo, postea de speciebus. Circa Christum autem, ea, quæ ad absolutas prædicationes pertinent, faciliora sunt.

2. *Omnia prædicata absoluta, quæ Christo secundum se conveniunt, de illo dicuntur, ut est in Eucharistia.*—Unde dico primo : omnia prædicata essentialia, seu substantialia, et accidentalia omnino absoluta, quæ Christo secundum se conveniunt, dicuntur de eo, prout est in hoc sacramento. Advertendum est, aliud esse, aliquod prædicatum dici de Christo hic existente, aliud vero convenire illi, prout hic existit. Primum est verum de omni prædicato conveniente Christo quacumque ratione, quia solum denotat, eam formam convenire subjecto hic existenti, non vero convenire hic, seu formam ipsam esse in illo, prout est hic; et hoc modo de Christo in sacramento existente vere dicitur esse in cœlo, et esse in loco naturali modo, etc., quia est idem omnino Christus; at vero in posteriori modo prædicationis denotatur prædicatum, quod dicitur de Christo prout est hic, seu formam, quæ per tale prædicatum significatur, esse hic præsentem; et hoc sensu, intelligitur conclusio, quæ tam est certa, quam certum est totam Christi substantiam et omnia accidentia absoluta, et connaturalia illi, esse in hoc sacramento; de quo dicendum est infra, q. 76; et ita Christus, prout est hic, vere ac proprie dicitur homo, Deus, sapiens, pulcher, et similia.

3. *Prædicata, quæ respiciunt localem modum, non prædicantur de Christo, ut est in Eucharistia; secus quæ respiciunt sacramentalem.* — Dico secundo : prædicata, quæ significant modum existendi, si respiciant localem modum, non possunt dici de Christo, prout est in hoc sacramento; si vero significent modum sacramentalem, vere de illo affirmantur. Itaque poterit dici Christus esse hic substantialiter et realiter, quia hæc solum denotant præsentiam realem; et poterit item dici esse hic invisibiliter totus in toto et in singulis partibus, quia hæc et similia indicant verum modum sacramentalis præsentiæ; non poterit autem dici esse hic extensus aut circumscriptus, quia non habet hic realem modum existendi; et eodem sensu, non poterit dici esse localiter hic; an vero in alio sensu dici possit, infra, q. 76, dicemus, ubi de hoc et de aliis modis inquirendum est. Hæc vero prædicatio : Est hic corporaliter, æquivoca est; nam si solum significet veram præsentiam corporis, vera est; sicut propter essentiam substantiæ dicitur, esse substantialiter; si vero illud corporaliter dicat modum proprium existendi corporis in loco, neganda est; et hoc modo dicunt interdum Sancti, non sumi hic Christum carnaliter, sed altiori modo, ut disput. præced., sect. 2 et 9, tractatum est; et idem judicium est de hac voce, naturaliter; absolute enim est hic Christus supernaturali modo, atque ita supernaturaliter. Interdum vero dicunt Sancti, vere ac naturaliter hic esse et a nobis sumi, ut explicent realem ejus naturam hic

adesse, ut idem sit naturaliter, quod vere ac realiter.

4. *Ea etiam, quæ indicant unionem aliquam Christi ad species, dicuntur de illo, ut hic existente.* — Dico tertio : prædicata quædam, quæ indicant unionem aliquam Christi ad species, per modum continentiæ, seu mutuæ realis præsentiæ, vere ac proprie dicuntur de Christo, ut hic existente. Sic dicitur Christus contineri sub speciebus, et similia; et ratio est, quia vere intercedit aliqua unio, saltem per effectionem, et inseparabilem ac intimam præsentiam; ergo ab hac potest redundare aliqua denominatio ad Christum ex speciebus; si enim ex loco circumscribente denominatur corpus locatum seu contentum, et ex habitu vestitum, quid mirum, quod Christus sub speciebus existens aliquam proportionatam denominationem ab eis sumat?

5. *In quo difficultas consistat, ostenditur.* — His positis, quæ clariora sunt, difficultas est, de quibusdam prædicatis, quæ significant mutationem, vel aliquid simile in accidentibus, quomodo dici possint de corpore Christi, quasi per communicationem idiomatum; hujusmodi sunt, frangi, moveri, tangi, videri, et similia, de quibus duplex potest esse opinio.

6. *Prima sententia.* — Prima, quæ sine ulla distinctione affirmat, has locutiones vere ac proprie dici de corpore Christi; ita docere visus est Waldens., tom. 2 de Sacram., c. 53 et seq., et tom. 3 de Sacramentalibus, c. 41 et 42; eum secutus est Cano, lib. 5 de Locis, cap. ult., ad ultimum; et in eamdem sententiam inclinant Ruard., art. 14, p. 301; et Soto, dist. 10, quæst. 2, art. 7; idem etiam sentit Alan., lib. 1 de Euchar., cap. 37, qui nimius videtur in ea opinione tuenda. Fundamentum eorum esse potuit, quia Sancti Patres hæc omnia indifferenter prædicant de corpore Christi, scilicet videri, contrectari, frangi, ac dentibus atteri, ut videre licet in Chrysost., hom. 45 in Joan., et 24 et 46 in 1 ad Cor., 83 in Matth., et 61 ad Popul.; Cyril. 12 in Joan., c. 58; Gregor., hom. 22 in Evang.; Theophyl. et aliis expositoribus, 1 ad Cor. 11, circa illud verbum : *Quod pro vobis frangitur;* Alger., lib. 1 de hoc sacram., cap. 18, ubi in eamdem sententiam Augustin. refert; et favet verbum Clementis in epist. 1, habetur in cap. Tribus, de Consecr., dist. 2, ubi appellat, fragmenta corporis Domini; denique Act. 2, Luc. 22, 1 ad Corinth. 10, videtur usurpari illa locutio : *Panis, quem frangimus.* Tandem (quod difficilius est) Berengarius in sua professione fidei coactus est confiteri, corpus Christi vere esse in altari, frangi, et sensibilibus manibus sacerdotum contrectari, ac dentibus atteri; fidei autem professio et hæresis abjuratio propriis sermonibus fieri debet.

7. *Secunda sententia.* — Secunda sententia est, quæ e contrario sine distinctione dicit, has omnes locutiones esse improprias, metaphoricas, et solum per quamdam extrinsecam denominationem dici de corpore Christi. Quæ sententia merito tribui potest Durand. in 4, dist. 10, quæst. 3, quatenus negat, eas etiam voces, quæ mutationem localem significant, proprie ac vere dici de Christo in hoc sacramento, quia revera (inquit) in se non mutatur, etiam per accidens, sed solum denominatione extrinseca. Et fundatur in eo errore, quem supra ex eodem retulimus, scilicet Christum non esse hic præsentem, nisi sola præsentia ordinis; unde citato loco negat, hic vere et realiter contineri; unde consequenter etiam negat, vere et realiter moveri, in quo cum illo sentit Cajetanus infra, quæst. 76, art. 6, non quidem ex illo erroneo fundamento, sed ex alio falso metaphysico principio; existimat enim, Angelos, et quamlibet substantiam non existentem in loco quantitative, non mutare locum per mutationem intrinsecam sibi inhærentem, sed per denominationem extrinsecam.

8. Distinctione tamen opus est; in hoc enim sacramento quædam ita fiunt circa species, ut ex eis consequenter fiat seu transeat aliqua mutatio ad corpus Christi in seipso; quædam vero ita fiunt circa species, ut in eis tantum versentur, et non transeant ad corpus Christi in se; exempla postea subjiciam.

9. *Ea quæ circa species ita fiunt, ut vere ac proprie transeat aliquid ad corpus Domini, cum omni proprietate de illo dicuntur.* — Dico ergo quarto in hac sectione : prædicata prioris generis, quatenus significare possunt mutationem aliquam vere ac proprie factam in corpore Christi, cum omni proprietate de illo dicuntur. Ratio est clara, quia unaquæque res proprie denominatur a mutatione in ipsa facta seu recepta, etiamsi contingat ex mutatione alterius redundare. Exempla sunt, primum in terminis significantibus mutationem localem; verissime enim ac propriissime dicitur corpus Christi elevari, circumferri; et propterea etiam dicitur proprie manducari, quia hæc vox mutationem localem indicat; solum est observandum, quod, sicut præsentia realis corporis Christi, licet non sit proprium

Ubi quantitativum, significatur tamen terminis localibus, ut esse hic et ibi, quia non habemus alias voces, quibus veritatem illius præsentiæ significemus, ita hanc mutationem, licet non sit proprius motus physicus quantitativus, significamus vocibus indicantibus motum localem, quia non habemus alias, quibus declaremus hanc veram, realem et successivam mutationem, quæ fit in corpore Christi; et hoc modo dicimus hujusmodi locutiones esse proprias, ut recte notavit Petrus Soto, lect. 6 de Eucharistia, et est communis Theologorum sententia in 4, d. 10, ubi Scot., quæst. 5 et 6; Richard., art. 4, q. 1; Palud., et Capreol., quæst. 3; Major, q. 6; Argent., quæst. 2, art. ult.; Marsil., quæst. 7, art. 3, concl. 4; Gabr., lect. 46 in canon.; et alii, quos statim referam; et sine dubio est aperta sententia D. Thomæ, quæst. sequent., art. 6, ubi dicit Christum moveri per accidens, motis speciebus, ad eum modum, quo movetur anima, moto homine, et in universum motis nobis, moventur ea, quæ sunt in nobis. Et contra Durandum sufficiens argumentum est, quod ex falso et erroneo fundamento procedit; definitum est enim cap. Firmiter, et in Trident., sess. 13; quod autem in aliquo continetur, vel movetur moto illo, vel desinit sub illo contineri. Contra Cajetanum vero fieri possunt argumenta omnia, quæ de Angelis fiunt, et in universum fieri possunt de omni eo, quod mutat præsentiam realem, et consequenter propinquitatem vel distantiam; ostendimus enim, hanc præsentiam esse aliquid reale in re præsenti; ergo non potest mutari sine vera mutatione ipsius rei. Deinde mutata præsentia, mutantur relationes; et non propter mutationes terminorum, ut suppono; ergo propter mutationem ipsius subjecti, seu fundamenti, quod in illo est. Tandem in ipsa voce est repugnantia; cum dicitur, aliquid mutari per solam extrinsecam denominationem; alias Deus mutaretur, cum creat; et Verbum, cum est unitum humanitati. Et ratio est, quia mutatio proprie est actus mobilis, seu subjecti; et ideo nihil proprie ac vere dicitur mutari, nisi quod est subjectum motus, vel secundum se totum, vel secundum partem. Neque Durand. et Cajetan. contra hoc objiciunt aliquid, quod difficultatem faciat, ut ex infra probandis seu tractandis constabit. Solum est advertendum, hoc exemplum debere intelligi, quando species mutant locum, ita ut novum aliquem locum acquirant, quia si motu circulari intra omnino idem spatium moveantur, probabile est, tunc corpus [illegible]ris Domini non mutari, ut multi ex citatis auctoribus docent, præsertim Major, quæst. 6, quia ibi tantum fit mutatio loci specierum, secundum partes, in quibus totus Christus existit; et ideo necesse non est, in ipso fieri motum. Quæ ratio recte probat, talem motum non esse necessarium; et ideo verisimile est, non fieri; non esset tamen difficile defendere, etiam in illo modo posse Christi corpus moveri, quia posset mutare partiales modos præsentiæ; sed non est, quod in hoc immoremur. Secundum exemplum est, in desitione hujus præsentiæ corporis Christi, corruptis speciebus; hoc enim proprie et vere dicitur, quia vere fit in Christo aliqua mutatio amissiva illius præsentiæ; cum enim illa aliquid reale sit in corpore Christi, illa amissa aliter se habet corpus Christi, quam antea; ergo mutatum est; propter hæreticos vero, qui hoc sacramentum blasphemant, caute loquendum est; quamvis enim proprie dicatur corpus Christi amittere præsentiam, seu desinere esse hic, non tamen absolute dicendum est desinere esse, nec corrumpi, nec digeri, seu mutari in substantiam aliti, quia hæc significant corruptionem substantialem. Unde etiam fit, eas transmutationes, quæ fieri solent circa materiam panis, post corruptionem panis et accidentium ejus, nullo modo posse denominare Christi corpus, cum post corruptionem specierum jam præsens non adsit, et omnis hæc denominatio supponat hanc præsentiam, de qua re legite Waldensem, tom. 3, c. 65; et Claudium, repetit. 5, cap. 3.

10. *Adverbia localia simpliciter possunt de Christo dici.* — Atque hinc sequitur primo, quid dicendum sit de adverbiis localibus, ut esse hic, vel alibi, vel in pluribus locis; simpliciter enim ita loqui possumus, quia non habemus alia verba, quibus hanc præsentiam significemus; et quia illæ voces non necessario significant modum existendi alicubi circumscriptive, seu cum locali extensione quantitatis; sic enim etiam dicimus, esse hic, vel alibi. Denique ita loquuntur Sancti et Theologi, quos supra retuli; et eodem modo dicimus etiam, Christum contineri sub speciebus, includi in tabernaculo, habitare in Ecclesia, et similia.

11. *Similiter et nomina significantia propinquitatem vel distantiam.* — Secundo colligitur, nomina significantia relationem propinquitatis, vel distantiæ, proprie ac vere dici de corpore Christi per intrinsecam denominatio-

nem. Hoc per se clarum est, quia, cum realis præsentia sit verus modus corporis Christi, est sufficiens fundamentum hujus relationis; imo ex intrinseca ratione harum denominationum necesse est, illas proprias esse et intrinsecas, saltem ratione fundamenti; unde si alias sit res capax relationis realis, non est, cur illa non consurgat. Solum est in relationibus, quæ significant distantiam, cavenda æquivocatio quædam; in verbo enim distandi, includitur negatio præsentiæ ad rem alteram, seu ad alium locum; cum autem Christus propter hanc præsentiam in uno loco, non privetur præsentia in aliis locis, ideo licet propinquus terræ, non distare dicetur a cœlo, et eadem ratione non dicitur proprie distare a seipso, quia non potest a seipso separari, quamvis modus existendi, quem habet in cœlo, potest distare a modo, quem habet in sacramento, et e contrario.

12. Tertio colligitur, propter has denominationes non esse necessariam unionem formalem, quia quod unum mutetur ad motum alterius, non semper provenit ex unione formali, sed ex quacumque connexione etiam effectiva oriri potest, ut ex se constat; et similiter, quod aliquid amittatur, deficiente altero, indicat quidem necessariam dependentiam, non tamen necessario formalem unionem. Unde quod ex illo exemplo colligit Henricus, Quodlib. 1, quæst. 5, species esse corpori Christi rationem formalem existendi hic, si proprie et in rigore sumatur, non est verum, ut ex dictis constat.

13. *Quæ fiunt circa species, et non ponunt mutationem in Christo, non proprie dicuntur de illo.*— Dico quinto : quæ sunt circa species, et non ponunt aliquam mutationem in ipso corpore Christi, neque attingunt ipsum in se, non proprie illud denominant, sed interdum nullo modo, interdum vero solum per aliquam metaphoram vel extrinsecam denominationem. Ratio primæ partis est, quia cum corpus non sit proprie unitum speciebus unione formali, si ad ipsum non pertingit forma denominans, non est cur ipsum proprie denominet propter solas species, quod aperte confirmabunt exempla secundæ et tertiæ partis. Probatur ergo secunda pars, quia licet species calefiant, vel alterentur, non dicitur corpus Christi alterari, sicut in cap. In quadam, de Celebr. miss., dicitur non madefieri, etiamsi madefiant species panis, cum mittuntur in calicem. Et confirmatur, quia corpus Christi non denominatur quantum, rotundum, aut album, ab ipsis speciebus panis, sub quibus ipsum manet; ergo nec denominabitur calidum a calore in eis existente, sive antiquo, sive de novo facto; ergo nec denominabitur calefieri. Et confirmatur secundo, quia actiones procedentes ab speciebus non tribuuntur corpori aut sanguini Christi, ut non dicitur sanguis frigefacere, etiamsi species frigidissimæ sint, et hæc exempla ostendunt, non intercedere formalem unionem, nec denominationes alias in illa fundari; alias istæ etiam denominationes ex illa orirentur; esset enim æqualis ratio, sicut etiam videmus fieri in mysterio incarnationis; dicitur enim Verbum, ratione humanitatis unitum, et ambulare, et mori, et calefieri, etc.

14. Exempla tertiæ partis conclusionis sunt, primum de fractione; quod enim corpus Christi frangi aliquo modo dicatur, probant adducta in prima sententia; quod vero illa locutio metaphorica sit et non propria, colligitur ex D. Thom. infra, quæst. 77, art. 7, in corp., et ad 3, ubi dicit, Christum proprie dici manducari, non sic autem frangi, sed tantum ratione specierum, in qua doctrina et differentia confirmat utramque conclusionem nostram; idem optime docet in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 1, ad 1; et ibi Bonav., art. 3, quæst. 1; Alens., quæst. 120, memb. 1; Gabr., lect. 80 in can.; Victor., in Sum., num. 69; et Petrus Soto, dicta lect. 6; et bene Innocent., lib. 4, cap. 9 et 10, ubi advertit, Berengarium hæreticum coactum esse uti in sua confessione nomine contrectationis, fractionis, quia ipse antea dolose fatebatur, hæc fieri circa corpus Christi, sed postea explicabat, id est, in signo corporis Christi, et ideo compulsus est fateri fieri non circa nudum signum; etenim hoc sensu dictum est, fieri circa corpus, id est, circa sacramentum, quod vere et realiter continet corpus. Ratione patet, quia fractio proprie et in rigore significat divisionem et discontinuationem partium, quam constat non fieri in partibus corporis Christi. Ratio autem metaphoræ esse potuit, vel ut per illam locutionem magis declaretur realis præsentia, vel quia fractio nunquam fit sine motu locali; et ita cum fit fractio, corpus Christi vere movetur, et ita aliquid participat de fractione; vel quia fractio ad distributionem ordinatur, præsertim quando est ad usum, ut est illa, de qua fit mentio in Scriptura; corpus autem Christi proprie distribuitur, et ita sumi potuit fractio pro distributione; vel certe, quia cum fran-

guntur species, ipsa præsentia corporis Christi, quæ antea tantum erat una in actu, et plures in potentia, per fractionem fit plures in actu, et ita quodammodo dividitur, quod Soto supra notavit. Denique quia hæc locutio metaphorica est, interdum simpliciter negatur, ne ad ipsum Christi corpus referri videatur; et ita dicit Ecclesia : *Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura;* et : *Non confractus, non divisus, integer accipitur;* de quo legatur Guitmund., lib. 1 de hoc sacram., parum a princ.; Waldens., tom. 2, c. 39; et Roffens., lib. 2 contra OEcolampad., cap. 34.

15. Secundum exemplum huic simile est de contactu, seu contrectatione sensibili corporis Christi, nam proprius contactus solum est inter res extensas in ordine ad locum, quarum extrema sunt simul, et hoc modo non potest in hoc sacramento esse verus ac proprius contactus circa corpus Christi; quin potius neque ipsæ species ipsum proprie tangunt, ut recte dixit Henric., Quodlib. 1, quæst. 5; et Richar., dist. 10, art. 4, quæst. 2; et Capreol., quæst. 1, ad 3 contra primam conclusionem; et insinuavit Altisiod., lib. 4, tr. 5, cap. 4, dicens, quod species tantum assistunt corpori Christi, et velant ipsum; quia tamen, ut supra diximus, quodammodo comparantur species ad corpus, sicut habitus ad rem vestitam, quemadmodum dicimur tangere hominem, tangendo ejus vestem, ita dicimur quodammodo tangere Christum tangendo species; et præsertim usurpatur hæc locutio ad explicandam magis realem præsentiam, ut late Claud., repet. 5, cap. 3.

16. Tertium exemplum est simile de mistione; dicitur enim corpus Christi misceri sanguini, ut in canone dicimus : *Fiat commistio corporis et sanguinis.* Proprie autem mistio per juxtapositionem videtur includere duo, et divisionem miscibilium in partes, et contactum partium inter se. Quæ duo possunt intervenire inter species vini, et panis; non autem inter ipsum corpus, et sanguinem; hæc autem dicuntur inter se misceri, quatenus ex vi verborum consecrationis sub partibus specierum panis est corpus; et sub partibus specierum vini est sanguis; et illæ miscentur inter se; et ita quodammodo fit mistio inter corpus et sanguinem, secundum præsentiam sacramentalem. Ultimo dicitur corpus Christi videri per species, non quidem proprie, et in se; hoc enim modo Christi corpus est hic invisibile, propter quod interdum invisibile vocatur ab Augustin. in cap. Nos autem, et c. Hoc corpus, de Consecr., dist. 2. Et sic etiam dicunt Sancti in hoc sacramento, aliud videri, aliud credi, Ambros., lib. de Myst., cap. 9, et Cyril. Hieros., Catech. 4; dicitur ergo videri, sicut de contactu dixi, ad explicandam magis realem præsentiam; dicuntur enim interdum videri, quæ solum in proximo continente, vel per accidens sub aliquo signo, in quo realiter continentur, percipiuntur visu; quomodo interdum in Scriptura dicuntur videri Angeli, in corporibus assumptis; ad hunc ergo modum dicitur videri corpus Christi sub speciebus, et sic etiam interdum dicitur visibiliter sumi, ut est apud Augustin., serm. 2 de Verbis Apost.; legatur D. Thom. infra, quæst. 76, art. 7; Hugo de S. Vict., lib. 2 de Sacram., part. 8, cap. 7; Raban., lib. de Corp. et sanguin. Dom., cap. 26; Claud., repet. 4, cap. 6.

17. *Solutio argumentorum.* — Atque hinc facile patet responsio ad fundamenta utriusque opinionis, et præsertim ad illam interrogationem, si hæ locutiones sint metaphoricæ, cur Berengarius in sui erroris abjuratione illis uti coactus sit, cum fidei professio verbis maxime propriis fieri debeat. Respondetur enim primo, id factum esse, quia metaphora illorum verborum est satis perspicua, et aliunde est aptissima ad explicandam veram Christi præsentiam. Deinde ex Innoc. supra cap. 10, quia ille hæreticus fatebatur hæc fieri circa corpus Christi in sacramento, dolose tamen; intelligebat enim fieri solum in signo, sub quo negabat, vere Christum contineri; et ideo compulsus est confiteri realiter fieri circa Christum, id est, circa sacramentum, in quo Christus realiter continetur : nam quia sacramentum hoc constat ex corpore Christi, et speciebus, ideo, quæ fiunt in illo ratione specierum, dicuntur quodammodo fieri circa corpus Christi.

18. Ex his vero sequitur, has locutiones, cum metaphoricæ sint, non esse admodum extendendas, nec præter usum Sanctorum, ne alicui fortasse erroris occasio detur, propter quod vitamus eas, vel locutiones, vel denominationes ab accidentibus sumptas, quæ indicare possunt, talia accidentia Christo inhærere; ideo non dicimus, corpus Christi esse rotundum, aut album, calefieri, aut frigefieri, alteratis speciebus, et eadem ratione non dicitur obdurari corpus Christi, aut acescere sanguis, licet hæc fiant circa species. Et hæc etiam exempla confirmant, priores

denominationes non esse proprias, nec fundatas in vera, ac formali unione inter Christum et species, alioquin eadem ratio esset de omnibus prædictis. Et hinc obiter etiam intelligitur, an hæ locutiones sint admittendæ: Hoc album, vel hoc rotundum est corpus Christi, de quibus late agit Waldens., tom. 2 de Sacr., cap. 52, ubi simpliciter et in rigore falsas esse existimat, quia illud subjectum, *album*, vel *rotundum*, in rigore supponit pro subjecto eorum accidentium, et illud non est corpus Christi; sicut etiam, hæc est in rigore falsa : Hoc quantum est corpus Christi, quia hoc quantum supponit pro hac re extensa; et hæc quidem est dialectica proprietas locutionis, si sola proprietas illorum terminorum connotativorum attendatur : tamen, si illud pronomen, *hoc*, extrahat subjectum ab illa rigorosa significatione, et significet contentum sub hoc albo, vel quanto, verus erit sermo; et idem judicium est de his : Hoc sensibile est corpus Christi. E contrario vero, an corpus Christi, prout est hic, possit dici sensibile, vel tangibile proprie, et non metaphorice, distinctione opus est; nam, si illa verba significent proprietatem corporis secundum se, veræ sunt propositiones; si autem modum existendi, erunt falsæ, quo sensu dixit Augustin. in cap. Nos autem, de Consecrat., dist. 2, sumere nos in sacramento res insensibiles, carnem et sanguinem Domini. Corpus ergo Christi, quod hic est, visibile est et tangibile; non est tamen proprie visibile, ut est hic, quamvis metaphorice dicatur ratione specierum visibiliter sumi, ut Augustin., serm. 2 de Verbis Apostoli, loquitur.

19. Dico sexto : quæ conveniunt corpori Christi secundum se, non possunt dici de speciebus, nisi valde metaphorice et improprie, eo modo, quo nomen rei significatæ tribuitur signo. Ratio est clara, quia corpus Christi est res omnino distincta ab speciebus, neque ita illis unitur, ut sua attributa illis communicet. Juxta hanc conclusionem interpretantur multi quod alibi dixit Augustin., sacramentum corporis Christi, quodammodo dici corpus Christi.

20. Dico septimo : quæ conveniunt pani præcise, ratione suæ substantiæ, non dicuntur proprie de hoc sacramento, sed vel nullo modo, vel per metaphoram. Ratio est, quia hic non adest substantia. Unde fit, ut hoc sacramentum non possit dici absolute et simpliciter panis, sed vel metaphorice, quia ex pane confectum est, vel quia sub accidentibus panis datur, vel cum addito significationem elevante, ut cum dicitur, panis vitæ, qui de cœlo descendit.

21. Dico ultimo : denominationes, quæ consequuntur actionem mutuam inter Christum et species, proprie de ipsis dicuntur, servata proportione. Ratio est, quia, ut diximus, vera actio inter ipsa intercedit; unde proprie dicitur Christus sustentare species, si effectionem significet, et eodem sensu dicuntur species continere Christum, et eadem ratio est de relationibus consequentibus actionem, seu mutuam realem præsentiam.

DISPUTATIO XLVIII.

DE COMPARATIONE UTRIUSQUE PRÆSENTIÆ, SACRAMENTALIS ET NATURALIS, CORPORIS CHRISTI.

Docet catholica fides, Christum Dominum simul existere in hoc sacramento, et in cœlo, et in nocte cœnæ simul extitisse in cænaculo, modo sibi connaturali et visibili cum discipulis suis, et post consecrationem sub speciebus panis, modo sacramentali.

Ad explicandam ergo propriam rationem et differentiam sacramentalis præsentiæ, de qua nobis sermo est, oportet illam cum naturali seu quantitativa præsentia conferre, ut ex utriusque collatione, essentia et propria definitio prædictæ sacramentalis præsentiæ magis constet, et multa principia explicentur, quæ ad solvendas plures difficultates in hoc mysterio occurrentes plurimum conferent. Possunt autem hæ præsentiæ comparari, aut in unitate, et distinctione, aut independentia unius ab alia, aut in oppositione, et repugnantia, aut demum in concomitantia quadam, de quibus sigillatim dicemus.

SECTIO I.

Utrum sacramentalis præsentia corporis Christi specie differat a naturali seu quantitativa.

1. *Convenientiæ inter præsentias naturalem et sacramentalem Christi.* — Sensus hujus quæstionis satis constat ex præmissa terminorum expositione. Ut autem ratio difficultatis aperiatur, nonnullæ convenientiæ, et differentiæ harum præsentiarum præ oculis ponendæ sunt. Primo itaque conveniunt, quia utraque est intrinsecus, et realis modus corporis Christi; sicut de sacramentali præsentia

disputatione præcedente probatum est; de quantitativa vero constat ex philosophicis principiis, quæ in 4 Physic. traduntur. Secundo conveniunt, nam utraque harum præsentiarum potest esse formalis ac per se terminus alicujus mutationis; nam præsentia naturalis est terminus motus localis intrinsecus, et maxime proprius, ut constat ex physicis; præsentia vero sacramentalis, cum sit modus corpori adveniens, et non necessario consequens existentiam ejus, constat eam fieri posse per aliquam mutationem, vel propriam, vel improprie dictam, prout comprehendit omnem actionem novam, ut latius infra sumus disputaturi, de transubstantiatione tractantes. Tertio conveniunt, quia utraque harum præsentiarum est fundamentum propinquitatis, et distantiæ, ut per se manifestum est in quantitativa præsentia; de sacramentali vero, et in superioribus declaratum est, et videtur res certa ex principiis fidei; non enim nunc contendimus, an hæc propinquitas, vel distantia, sit vera relatio realis prædicamentalis; nihil enim ad mysterium fidei explicandum spectat; sed agimus de reali propinquitate, quæ per modum relationis facilius intelligitur et explicatur, vel per negationem quandam indistantiæ; atque hoc modo constat ex doctrina fidei, Christi corpus per sacramentalem præsentiam fieri indistans ab speciebus panis; et consequenter fieri propinquum aliis corporibus, quibus ipsæ species panis propinquæ sunt.

2. *Differentiæ plures inter easdem proponuntur.* — Differunt autem hæ præsentiæ primo, quia corpus quantum, naturali modo existens in loco, ita occupat spatium quod replet, ut ab illo necessario excludat omnem aliam quantitatem, naturali modo extensam et existentem in loco; hac enim ratione, quando unum corpus ingreditur aliquem locum, inde expellit corpus ibi præexistens; neque naturaliter fieri potest, ut sibi penetrentur; at vero in sacramentali præsentia non ita contingit; nam per illam ita fit Christus præsens, ubi fuerat substantia panis et vini, ut ab illo loco non excludat totam panis et vini quantitatem, sed relinquat eam cum eadem extensione, et loci occupatione, quam antea habebat. Hoc enim modo docet fides, peracta consecratione, esse Christum præsentem intime quantitati panis et vini, secundum omnes eorum dimensiones, sicut antea erat eorum substantia. Præsentia ergo sacramentalis Christi non est incompossibilis in eodem loco vel spatio cum naturali præsentia alterius corporis quanti.

3. Secundo differunt, quia per naturalem præsentiam corpus extenditur in ordine ad locum, ita ut totum sit in toto, et pars in parte, quia, sicut totum corpus excludit totum aliud corpus ab eodem loco, quia cum illo penetrari non potest, ita pars corporis excludit a suo partiali loco aliam ejusdem corporis partem, quia etiam eorum quantitates partiales penetrari non possunt, supposito quod nulla fiat mutatio in raritate, aut densitate; at vero per sacramentalem præsentiam ita fit præsens Christi corpus, ut nullam recipiat extensionem, aut commensurationem in ordine ad quantitatem panis, vel alterius corporis, cui fit præsens. Supponimus enim ex fide, Christum esse totum sub speciebus panis et vini, et sub singulis partibus earum, ut infra quæst. 76 latius probandum est. Unde fit partes corporis Christi, sic præsentes, non se excludere mutuo ab eodem spatio; nam ubi una est, ibi sunt omnes aliæ; et consequenter fit, non habere eas extensionem in ordine ad spatium seu locum, cui sunt præsentes. Et hæc differentia sequitur ex priori; nam si tota quantitas corporis Christi non excludit ab eodem spatio quantitatem panis, multo minus necesse est, ut quantitas unius partis corporis Christi excludat reliquarum partium quantitatem.

4. Atque hinc oritur tertia differentia; nam præsentia quantitativa duplicem habet extensionem : unam ex parte subjecti, quia partialiter una est præsentia manus, alia pedis, alia capitis, etc.; aliam in ordine ad spatium, seu per commensurationem partium corporis præsentis ad partes spatii veri, vel imaginarii, cui est præsens, quia singulæ partes sunt in diversis partibus spatii; at vero sacramentalis præsentia corporis Christi, quamvis ex parte subjecti divisibilitatem quandam, et extensionem habeat, quia est tali subjecto proportionata; alia enim est partialis præsentia in manu, alia in pede, alia in capite, etc., quia in rigore, et de potentia absoluta loquendo, posset manere una sine alia, in quo differt hæc præsentia a præsentia substantiæ angelicæ, quæ ex parte subjecti omnino est indivisibilis, eo quod subjectum non habeat partes; nihilominus tamen per comparationem ad spatium, hæc sacramentalis præsentia non est intrinsece divisibilis, quia præsentia totius corporis, et omnium partium ejus non habet necessariam

habitudinem ad diversas partes spatii, neque ad spatium divisibile, quia ut diximus, ubi per hanc præsentiam constituitur una pars corporis, ibi ponitur totum corpus, quia in ordine ad spatium pars non est extra partem, sed omnes esse possunt etiam in indivisibili; est ergo hæc præsentia, sub hac ratione, suo modo indivisibilis.

5. *Objectio.* — *Solutio.* — Dices : etiam in ordine ad spatium est hæc præsentia divisibilis; alia enim est partialis præsentia, quam habet corpus Christi in una parte specierum sacramentalium, ab ea, quam habet in alia parte specierum; cujus signum manifestum est, quia potest una pars ab alia separari, consumpta, vel separata parte speciei. Respondetur : ideo dixi, per se, et intrinsece; quia hujusmodi latitudo talis præsentiæ non est simpliciter necessaria, cum præsentia totius corporis salvari possit in ordine ad indivisibile spatium, et quia ex vi talis præsentiæ, partes rei præsentis non dicunt habitudinem ad diversas partes spatii; et in hoc consistit propria differentia, quam constituimus inter sacramentalem, et naturalem præsentiam corporis quanti; huic autem differentiæ, seu proprietati non repugnat, quod eadem præsentia possit habere divisibilitatem aliquam in ordine ad spatium, non per commensurationem partium corporis ad partes spatii; sed quasi per reduplicationem ejusdem corporis in pluribus partibus spatii, ut probat argumentum factum; quæ divisibilitas etiam in præsentia substantiæ angelicæ reperiri potest, ut per se constat.

6. Ex his ergo oritur ratio dubitandi in proposita quæstione, an scilicet, prædictæ differentiæ sint sufficientia signa essentialis diversitatis inter has præsentias, vel tantum accidentalis. Videntur enim omnia, quæ dicta sunt, salvari posse de potentia Dei absoluta per solam accidentalem variationem, vel repetitionem naturalis et quantitativæ præsentiæ; non est ergo, quod fingamus novum quemdam modum præsentiæ differentis in specie, qui vix poterit mente concipi, aut intelligi. Antecedens declaratur, nam omnes differentiæ assignatæ solum in hoc fundantur, quod Christi corpus est totum in toto, et in qualibet parte spatii; sed hoc fieri potest per naturalem præsentiam quantitatis partium omnium ejusdem corporis sese invicem penetrantium in eodem spatio; ergo nihil aliud necessarium est; nam quando Deus ponit duo corpora penetrative in eodem loco, non dat illis novum modum præsentiæ localis; sed conservando potius naturales præsentias, quæ naturaliter simul esse non possent, facit, ut actu non se excludant ab eodem loco; sicut, si conservaret duas qualitates contrarias in eodem subjecto, non tolleret, nec mutaret positivos effectus formales earum, sed impediret tantum repugnantiam; atque ad eumdem modum, ut Deus constituat quadrupedale corpus in bipedali spatio, non est necesse, ut mutet naturalem modum præsentiæ, sed solum ut faciat, dimidiam partem illius corporis cum altera parte æquali penetrari; et eodem modo poterit totum illud corpus in spatio pedali constitui, et in dimidia parte illius, et in qualibet minori parte, etiam si in infinitum minuatur; ergo per solam penetrationem partium, et per quantitativam præsentiam quasi repetitam, et multiplicatam in toto corpore, et in omnibus partibus ejus, in ordine ad omnes partes spatii, potest optime fieri prædictus effectus existentiæ totius corporis in toto, et in singulis partibus spatii. Atque ita videntur nonnulli Scholastici hoc mysterium explicare; præsertim Soto in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 4, post argumenta Ochami; et Gabr., lect. 43 in canonem.

7. *Præsentia sacramentalis Christi in Eucharistia differt essentialiter a præsentia naturali.* — Nihilominus dicendum est, sacramentalem præsentiam corporis Christi in Eucharistia esse modum quemdam supernaturalem, essentialiter, et specifice diversum, a modo præsentiæ, quem quantitas habet in loco, quando illud replet, et occupat, modo sibi connaturali. Hanc conclusionem sumo ex communi doctrina Theologorum in 4, dist. 10, docentium (ut infra videbimus) quantitatem corporis Christi privari in hoc sacramento extensione in ordine ad locum; quæ extensio nihil aliud est, quam præsentia naturalis illius propria, et quantitativa; at vero, si præsentia corporis Christi in hoc sacramento non esset diversæ rationis a præsentia naturali quantitatis, esset vera extensio in ordine ad locum; non ergo careret corpus Christi in sacramento tali extensione, sed potius haberet illam sæpius repetitam, et multiplicatam, et sic posset esse totum in toto, et in qualibet parte spatii, seu sacramentalium specierum. Deinde significat hanc sententiam D. Thom. tota quæstione sequente, dum docet, hanc præsentiam non esse per modum quantitatis, sed per modum substantiæ; esseque adeo

supernaturalem, ut non possit etiam ab intellectu angelico naturaliter videri; quomodo dicunt alii auctores, hanc præsentiam, non solum esse supra naturam, sed etiam supra intellectum, Altisiod., lib. 4 Sum., tract. 5, cap. 4; Alensis, 4 part., quæst. 40, memb. 3, art. 4; Bonav., in 4, dist. 10, art. 1, quæst. 1. At vero, si modus hujus præsentiæ non esset diversæ rationis, et speciei, a modo naturalis præsentiæ quantitatis, revera non esset supernaturalis, sed solum multiplicatio et penetratio talium præsentiarum in eodem corpore et in omnibus partibus ejus esset supernaturalis in fieri potius (ut sic dicam) quam in aliqua re facta. Unde neque per se esset Angelo invisibilis, quia quælibet præsentia naturalis, et consequenter quælibet multitudo earum, potest ab Angelo naturaliter cognosci, sicut quando duo corpora penetrative sunt in eodem loco, potest utrumque, eorumque præsentia mutua et intima ab Angelo naturaliter cognosci. Præterea ratione sic argumentor ex principiis positis, quia naturalis præsentia quantitatis essentialiter includit extensionem partium in ordine ad locum; sed præsentia sacramentalis corporis Christi non includit hanc extensionem; ergo essentialiter differunt. Major constat ex Philosophia, et ex ipsis terminis; nam licet extensio in ordine ad locum non sit de essentia quantitatis, tamen est de essentia illius præsentiæ localis, quæ naturaliter debetur quantitati; et est etiam passio ejus; imo formaliter et essentialiter sunt una et eadem passio. Minor autem, et est commune axioma Theologorum, ut dixi, et declaratur variis modis. Primo, quia si illa præsentia includeret in ratione sua extensionem in ordine ad locum, partes etiam corporis Christi ex vi et natura talis præsentiæ sese mutuo excluderent ab eodem loco, et præsentia totius corporis Christi, naturaliter pugnaret cum quantitate panis, eamque a suo loco expelleret, nisi speciali miraculo divinitus impediretur; hæc autem omnia sunt absurda, et præter finem, et rationem hujus mysterii. Secundo, quia si illa præsentia haberet extensionem in ordine ad locum, ex vi unius tantum præsentiæ esset corpus Christi totum in uno integro loco, et pars in parte ejus. Unde, ut omnes partes corporis essent in singulis partibus spatii, necessarium esset, ut per iteratam seu repetitam præsentiam et extensionem, una pars constituatur, ubi est alia; ita ut, si per unam præsentiam localem intelligitur, caput corporis Christi esse in suprema parte specierum sacramentalium, et pes in infima, per aliam præsentiam intelligantur e contrario pedes esse in superiori parte, et caput in inferiori, atque in hunc modum in infinitum variari, et multiplicari, et penetrari præsentias, donec partes omnes corporis in omnibus partibus loci coincidant; hoc enim totum necessario sequitur ex alio dicendi modo, vel potius præsupponitur ad eam partium penetrationem, quam illa sententia fingit; consequens autem videtur valde absurdum, tum quia juxta hanc rationem explicandi præsentiam Christi in sacramento, necesse esset intelligere in corpore Christi varios situs et positiones valde indecentes; nam secundum unam præsentiam esset rectus, secundum aliam vero inversus omnino, et similia, quæ incredibilia sunt; tum etiam quia oporteret, has præsentias esse multitudine infinitas, ut possent singulæ partes corporis in singulas partes spatii cadere; nam hæ partes in infinitum dividi possunt; unde fit, ut situs corporis intra idem spatium possint in infinitum variari, ut per se constat; ut ergo omnes partes corporis per hujusmodi iteratam præsentiam adsint omnibus spatii partibus, necessarium esset, tales præsentias simul esse actu infinitas, quod est revera inconveniens; nam illæ præsentiæ essent in re ipsa distinctæ, et possent a Deo separari, atque una sine aliis conservari, quia per accidens, et ex sola Dei voluntate multiplicantur. Tertio hic modus præsentiæ, et omnis hæc præsentiarum multiplicatio non esset satis, ut totum Christi corpus et omnes ejus partes constituerentur in quolibet puncto indivisibili hostiæ, cum tamen hoc necessarium sit ad hujus mysterii veritatem, ut infra ostendemus. Sequela patet, quia per quantitativam præsentiam, includentem extensionem in ordine ad locum, non cadit seu respondet in puncto spatii, nisi punctum indivisibile corporis existentis in spatio; ergo etiam si illæ præsentiæ varientur et multiplicentur, cum eadem extensione, nunquam partes corporis erunt in indivisibili puncto spatii; sed ad summum, varia indivisibilia corporis Christi puncta erunt, et quasi se penetrabunt in eodem puncto hostiæ consecratæ, atque ita non, ubicumque est aliquid corporis Christi, ibi est totum Christi corpus, quod est valde absurdum.

8. Ultimo vix potest intelligi, corpus grandioris quantitatis, retinens extensionem ali-

quam in ordine ad locum, absque ulla condensatione constitui in minori loco sine imperfectione magna, et quasi confusione, seu complicatione totius corporis, et partium ejus; quod abhorret mens cogitare in corpore Christi; non est ergo hæc præsentia hoc infimo modo cogitanda, sed altiori, magisque abstracto ab hujusmodi materialibus imperfectionibus; nam, quod hoc magis deceat tale mysterium, per se notum est; quod vero nullam involvat repugnantiam, ex dicendis constabit.

9. *Prima illatio.* — Ex hoc autem infero primo cum D. Thom. in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 4, quæstiunc. 3, ad 2 et 3, hanc præsentiam sacramentalem esse participationem quamdam præsentiæ localis, quam habent spirituales substantiæ in locis suis; non quod omnino sint ejusdem rationis; differunt enim ex parte subjectorum, quibus accommodantur, nam præsentia angelica realiter spiritualis est, et indivisibilis ex parte subjecti; hæc vero præsentia corporis Christi est materialis, et divisibilis ex subjecto; sed quod hæc præsentia imitetur illam in hoc, quod ex natura sua fit absque extensione sui subjecti in ordine ad locum, totumque illud indivisibiliter constituit in loco, seu spatio, secundum comparationem corporis ad spatium; et in hoc consistit proprie ratio hujus præsentiæ, et essentialis differentiæ ejus a quantitativa præsentia naturali, ut declaratum est.

10. *Secunda illatio.* — Secundo infero ex dictis, hanc præsentiam non solum differre a naturali præsentia quantitativa, sed etiam ab illa naturali præsentia, quam materialis substantia habet sub quantitate sua. Supponendo enim substantiam materialem, et quantitatem esse res omnino distinctas, consequenter etiam statuendum est, quanquam simul sint, et se se comitentur, habere tamen præsentias re ipsa distinctas, quia uniuscujusque rei præsentia est intrinsecus modus ejus; unde et separari reipsa possunt; sicut nunc, quando substantia panis desinit esse, manente quantitate, non solum perit substantia panis, sed etiam præsentia ejus, servatur autem quantitas cum sua præsentia; et e contrario posset Deus destruere quantitatem panis, et præsentiam ejus, conservata substantia in eadem præsentia et reali propinquitate et distantia ad res alias; nulla enim in hoc involvitur repugnantia, ut latius Philosophi docent, et in sequentibus etiam attingemus; habet ergo substantia materialis, sub quantitate, suam propriam realem præsentiam localem. Inferimus ergo ex dictis, sacramentalem præsentiam corporis Christi etiam esse diversæ rationis ab hac præsentia substantiæ materialis; quia hæc præsentia connaturalis materiali substantiæ per se non habet indivisibilitatem aliquam, etiam in ordine ad spatium; nam, licet, separata quantitate a substantia per potentiam Dei, possent omnes partes substantiæ in eodem indivisibili puncto collocari, quia ablata quantitate non necessario se expellerent ab eodem spatio, cum hic effectus a quantitate naturaliter proveniat, tamen hoc accidentarium esset, et non simpliciter necessarium, quia etiam posset talis substantia constans ex partibus substantialibus entitative distinctis habere illas præsentes spatio divisibili, ita ut tota substantia esset in toto, et pars in parte spatii, quia hoc ipso, quod plures entitativæ sunt, non est necessarium, ut, ubi una est, sit et alia; sicut duo Angeli, licet quantitatem non habeant, tamen, quia distincti sunt, possunt etiam diversis locis esse præsentes; sic igitur præsentia hæc, naturalis substantiæ materiali, ex natura sua constituit subjectum suum præsens, cum extensione quadam, ita ut sit totum in toto, et pars in parte; at vero sacramentalis præsentia natura sua potius postulat, ut totum subjectum suum faciat indivisibiliter præsens, ita ut ibi sit totum, ubi fuerit pars ejus, et consequenter totum sit præsens in toto, et totum in singulis partibus spatii, ad modum præsentiæ spiritualis, cujus hæc est participatio, ut dictum est.

11. Deinde potest hæc differentia aliter exponi, nam substantia materialis, ex vi præsentiæ sibi connaturalis, et adæquatæ, nunquam potest esse tota in toto spatio, et tota in qualibet parte ejus; nam, si sit conjuncta quantitati, coextenditur illi et commensuratur, ut per se constat; si vero fingatur talis substantia sine quantitate, aut omnes ejus partes entitativæ confluerent ad eumdem punctum (ut quidam putant esse necessarium, et nos solum credimus esse possibile), et tunc tota quidem substantia et omnes ejus partes essent præsentes in eodem loco, non tamen esset tota in qualibet parte, quia spatium, seu locus non haberet partes, cum indivisibilis esse supponatur; si autem talis substantia maneret præsens spatio divisibili et extenso (prout etiam credimus esse possibile), tunc tota substantia esset præsens

toti, et pars parti, quia hæc substantia non est nata, natura sua, ad existendum veluti replicata in pluribus locis integris, vel partialibus; et ideo, si habet præsentiam ad spatium divisibile et extensum, per diversas partes suas est præsens diversis partibus spatii; et si habet compositionem partium in ordine ad spatium, necessario habet etiam compositionem ex parte subjecti, et secundum diversas partes ejus, ad diversas partes spatii comparatas. At vero sacramentalis præsentia ex natura sua apta est constituere subjectum totum in toto spatio, et totum in qualibet parte ejus. Unde, quando respicit spatium divisibile, habet quidem compositionem, et divisibilitatem quandam ex parte ejus, non tamen juxta extensionem partium subjecti, sed altiori modo, scilicet, per quandam repetitam præsentiam totius subjecti in omnibus partibus spatii. Unde etiam fit, ut hæc naturalis præsentia materialis substantiæ non pugnet cum naturali præsentia quantitatis, sed potius ex natura rei conjuncta sit cum illa, ut diximus; præsentia autem sacramentalis, ex natura sua, excludit quantitativam, seu naturalem præsentiam quantitatis, quia impedit extensionem ejus in ordine ad locum. Sunt ergo hæ præsentiæ ex natura sua valde diversæ; atque ita constat, sacramentalem præsentiam esse prorsus supernaturalem, nec posse esse connaturalem alicui corpori, seu quantitati; sicut non possunt spirituales proprietates esse connaturales materialibus substantiis, ut tales sunt.

12. Tertio ex dictis infertur resolutio dubii supra tacti, an hæc præsentia sacramentalis dicenda sit localis, nec ne. Quod potest magis ad quæstionem de nomine, quam de re spectare; nam, si per localem præsentiam intelligamus proprium locum, seu Ubi physicum, constat, hanc præsentiam non esse localem, quia hujusmodi Ubi, si sit intrinsecum, nihil aliud est quam præsentia quantitativa, connaturalis corpori quanto, quam diximus esse diversæ rationis a præsentia sacramentali; atque hoc modo dici solet, Christum non esse in hoc sacramento localiter præsentem, et eodem sensu dicit interdum August., Christum tantum habere unam præsentiam localem, 20 contra Faustum, cap. 11. Sic etiam D. Th. infra, quæst. seq., art. 5, negat Christum esse in hoc sacramento, tanquam in loco, quia neque habet intrinsecum Ubi physicum, ut declaratum est; neque etiam habet proprium locum extrinsecum ambientem; nam, vel ille esset ipsa quantitas, seu species panis, et hoc non, quia Christus non est in illis speciebus per modum locati extrinsecus circumdati, sed per modum substantiæ, intime sub eis existentis; vel esset extrinseca superficies, ambiens species panis, et hæc non comparatur ad corpus Christi per propriam ejus quantitatem, sed per alienam, sibi non inhærentem, et ideo non est proprie locus ejus; sic igitur in hac proprietate et rigore stando, neque hæc præsentia localis est, neque ratione illius dicitur Christus hic esse localiter. At vero, si per localem præsentiam intelligamus quamlibet realem et substantialem præsentiam, ratione cujus res hic adest, potius quam alibi, sic hujusmodi præsentia localis est, ad eum modum, quo præsentia Angeli, existentis in suo loco, localis est; nam hujusmodi denominatio non connotat aliquem modum physicum, seu quantitativum occupandi spatium, sed modum substantialem, aut entitativum, ratione cujus fit, ut spatium illud, cui res dicitur esse præsens, non sit omnino vacuum, sed tali re, vel substantia plenum; et hoc modo loquuntur sæpe Patres, quos præcedentibus disputationibus retulimus, de hac sacramentali Christi præsentia dicentes, ratione illius Christum esse hic, et esse potius in hoc loco, quam in alio. Atque hoc sensu dici etiam potest, Christum esse hic, aliquo modo, localiter, ut recte notavit Alensis, 4 part., quæst. 40, memb. 3, art. 7, et explicatur facile per proportionem ad locum Angelorum; nam, si consideremus id, quod est quasi intrinsecum Ubi, habet hic Christus suam realem præsentiam, quæ est intrinsecus modus corporis ejus; si autem (juxta multorum sententiam) consideremus extrinsecum locum, qui, respectu Angeli, est aliquod corpus, cui virtutem suam, seu operationem applicat, sic species ipsæ sacramentales dici poterunt quasi angelicus locus corporis Christi, quia et in eis mirabiliter operatur, ut inferius dicemus, et ibi habet speciali modo applicatam virtutem suam, ut per eas species nostram salutem operetur.

13. Atque hinc etiam obiter expeditur aliud dubium, scilicet, an corpus Christi, ratione hujus præsentiæ, sit capax relationis realis propinquitatis, vel ad ipsas species, vel ad locum specierum, vel ad alia corpora; Capreolus enim in 4, dist. 10, quæst. 3, ad 4 Durandi, dubius est; Palud. vero, ibidem, quæst. 3, in partem affirmantem magis inclinat; ego vero nullam rationem dubitandi

invenio, si supponamus relationem propinquitatis, fundatam in præsentia quantitativa, aut in qualibet alia creata, esse realem, quod hic disputandum non est, sed solum dicendum, eamdem esse rationem, de hac præsentia, et de reliquis creatis; nam etiam hæc sacramentalis præsentia est finita, et potest esse terminus alicujus mutationis; et ratione illius potest res magis vel minus ab aliis realiter distare, ut in principio hujus disputationis diximus.

14. *Prima difficultas contra supra dicta.* — Superest, ut quibusdam objectionibus et difficultatibus satisfaciamus, quæ, licet inferius, quæst. 76, tractari possent, hic vero sunt necessariæ, ubi rei essentiam et possibilitatem hujus præsentiæ consideramus. Videtur ergo impossibile, ut corpus quantam recipiat talem modum præsentiæ, qualem nos descripsimus, quia hujusmodi corpus essentialiter est divisibile, et extensum; ergo non potest indivisibiliter constitui in rerum natura; sicut e contrario, quia spiritus est intrinsece indivisibilis, non potest divisibiliter et extense in loco constitui.

15. *Secunda.* — Secundo non potest quantitas concipi in rerum natura sine figura, quia est intrinsecus terminus ejus; rursus neque figura intelligi potest sine extensione, in ordine ad locum, quia ex illa consurgit; unde per mutationem ejus mutatur, et consequenter, omnino ablata extensione locali, omnino etiam auferetur figura; sicut ergo hoc est impossibile manente quantitate, ita etiam illud; ergo impossibile est intelligere in corpore quanto præsentiam omnino excludentem localem extensionem; ergo differentia, a nobis assignata, est etiam impossibilis.

16. *Tertia.* — Tertio, si corpus divisibile esset indivisibiliter in loco, posset dividi in omnem suam partem, quod tamen est impossibile. Sequela patet, nam, cum in se maneat intrinsece divisibile, poterit a Deo dividi; cum vero indivisibiliter existat, non est major ratio, cur ex una parte potius, quam ex alia dividatur; dividetur ergo in omnem partem.

17. *Quarta.* — Quarto, quia si humanum corpus esset indivisibiliter in loco, modo a nobis explicato, non magis distaret una pars ab alia, quam reliquæ, id est, manus a capite, v. gr., quam humerus; consequens est falsum : ergo. Sequela patet, quia omnes partes æque essent præsentes, etiam indivisibili puncto seu spatio; ergo et inter se æque distabunt; falsitas autem consequentis probatur, quia hoc esset contra naturalem compositionem talis corporis; destrueretur enim debita organizatio ejus, quæ intrinsece requirit talem ordinem, scilicet, ut talis pars mediet inter alias, et consequenter, ut extremæ partes magis inter se distent, quam ab ea, quæ interjacet.

18. *Quinta.* — Quinto, quia ex modo, quo explicuimus hanc Christi præsentiam, sequitur, illam esse compositam ex infinitis præsentiis perfectis, et divisibilibus ac æqualibus ex parte subjecti; hoc autem compositionis genus vix potest mente concipi. Sequela declaratur, nam corpus Christi totum est præsens, quasi continue, speciebus, seu quantitati unius hostiæ, et omnibus partibus, lineis, ac punctis ejus; ergo et ex parte corporis Christi necesse est, intelligere unam præsentiam quasi continuam, et diffusam per totam hostiæ quantitatem, et ex parte ipsius hostiæ in singulis partibus, et punctis ejus, necesse est intelligere integram præsentiam totius corporis Christi divisibilem ex parte ejus, quam necesse etiam est in infinitum multiplicari, sicut partes proportionales specierum quantitatis, vel puncta eas continuantia infinita sunt; constabit ergo illa integra præsentia corporis Christi ex illis præsentiis infinitis æqualibus, et divisibilibus ex parte subjecti, adeoque integris, et perfectis, ut possit unaquæque illarum per se esse ab aliis separata; posset enim corpus Christi totum conservari præsens in qualibet parte minima specierum per se sola, imo et in quolibet puncto. Ultimo objici potest August., epist. 57 ad Dardan., dicens : *Spatia tolle corporibus, et nusquam erunt, et quia nusquam erunt, neque erunt*; sentit ergo non posse intelligi corpus existens et nullum spatium occupans.

19. *Quorumdam responsio refertur et refellitur.* — His et similibus argumentis convincuntur hæretici, qui negant esse possibilem hanc Christi præsentiam; nonnulli vero e Catholicis negant, hanc præsentiam convenire quantitati corporis Christi, de qua procedunt argumenta facta, sed soli substantiæ, quam dicunt esse in hoc sacramento sine quantitate, ut opinatur Durandus; et idem ex parte sentiunt Nominales, quamvis diverso modo, et ex diversis principiis, cum quibus disputandum est infra, quæst. 76; est enim hæc Durandi sententia plus quam falsa, ut ibi videbimus. Alii vero ex Catholicis, quamvis negare non audeant, quantitatem corporis Christi esse in Eucharistia, et præsentem

fieri per sacramentalem præsentiam, tamen, ut effugiant argumenta facta, dicunt, quantitatem illam non tribuere corpori Christi effectum suum formalem, sed solum esse illi intime præsentem. Quia non repugnat (inquiunt) accidens esse intime conjunctum subjecto, quasi in actu primo, et non exercere in illo causalitatem formalem, quæ est veluti actus secundus, qui suspendi potest, saltem per suspensionem divini concursus. Ita refert Ledesma in 1, part. 4, quæst. 17, art. 3. Hæc tamen sententia, intellecta de proprio et primo effectu formali quantitatis, de quo revera loquitur, et omnino falsa est, et inutilis ad difficultates positas expediendas. Prior pars probatur, quia, non solum certum est, quantitatem corporis Christi in hoc sacramento esse, sed etiam est æque certum, corpus Christi in sacramento esse quantum, atque adeo quantitate affectum, et informatum; imo ideo certum est quantitatem in sacramento esse, quia necesse est dicere, corpus Christi ibi esse quantum, ut possit esse figuratum, organicum, et pulchrum. Quod ita declaratur: nam, vel quantitas corporis Christi inhæret illi existenti in sacramento, vel non; si inest, ergo necesse est, ut in illo habeat suum effectum formalem, quia non inest, nisi ut forma. Unde talis inhæsio includit in suo intrinseco et essentiali conceptu unionem per modum formæ, cum dependentia a subjecto in genere causæ materialis; unde ex utroque resultat unum compositum ex subjecto seu potentia, et actu formali. Unde in hoc sensu implicat contradictionem, accidens actu inhærens subjecto privari omni effectu formali suo, conservata actuali inhæsione; nec major Dei concursus requiritur ad effectum formalem, quam ad actualem inhæsionem in subjecto. Si autem quantitas illa non inhæret corpori Christi, erit tantum concomitanter præsens; quod licet non sit impossibile, est tamen impertinens, et ex nullis principiis fidei colligi potest, quia quantitas hic non adest, nisi ut afficit corpus, et illud necessario comitatur ratione naturalis unionis, quam cum illo habet, quæ est per inhærentiam et informationem; ablata ergo hac unione, nullum est principium ad asserendum, adesse hic quantitatem corporis Christi. Denique probatur posterior pars, scilicet, hanc sententiam esse inutilem ad argumenta solvenda, quia, licet demus quantitatem posse privari suo effectu formali, respectu substantiæ, tamen cum ipsa quantitas intrinsece et per se ipsam quanta sit, non potest privari intrinseca partium compositione, et extensione, quia in ea consistit propria entitas ejus; et in ea procedere possunt omnia fere argumenta facta; imo aliqua eorum, præsertim quintum, accommodari possunt ad substantiam ipsam materialem, etiam quantitate privatam.

20. *Responsio altera communis examinatur.* — Alia responsio satis vulgaris esse solet, duplicem extensionem convenire corpori ratione quantitatis : unam ratione ipsarum partium in se, seu inter se; alteram in loco, seu in ordine ad locum; et priorem esse proprium effectum formalem quantitatis inseparabilem ab illa; posteriorem vero esse veluti proprietatem, vel passionem consequentem, quæ impediri potest. Unde existimant, solvi posse facile argumenta facta, quia solum procedunt in corpore quanto habente extensionem in ordine ad locum. Sed ut omittam, nonnulla ex argumentis factis, præsertim quintum, procedere de corpore, quocumque modo extenso etiam in ordine ad se, prædicta distinctio, quamvis recte explicata fortasse vera sit, tamen difficultate non caret. Interrogo enim quid sit, quantitatem extendere partes substantiæ in ordine ad se. Aut enim est facere, unam partem substantiæ non esse aliam entitative, et formaliter; et hoc non potest pertinere ad effectum formalem quantitatis, sed potius ordine naturæ præsupponitur, ut quantitas materiali substantiæ possit inhærere. Primo quidem, quia universim nulla entitas, sive sit tota, sive pars, potest ab alia entitative seu realiter distingui per aliam entitatem, tanquam per causam formalem distinctionis, sed per se ipsam; nam unaquæque res, per id, quod est, ab alia distinguitur; nam distinctio supra entitates eorum, quæ distinguuntur, solam addit negationem. Secundo, quia entitas subjecti substantialis ordine naturæ prior est, quam accidens illi inhærens; ergo est etiam prior, quam quantitas; ergo vel illa entitas, prout sic præsupposita, est indivisibilis entitative; et hoc non, quia alias non posset extendi entitative per quantitatem supervenientem; quomodo enim posset quantitas multiplicare partes entitatis in re secundum se indivisibili entitative? Vel illa entitas secundum se, et prout supponitur quantitati, est entitative divisibilis in partes substantialiter distinctas; et ita non poterit talis extensio partium secundum se et in entitate sua esse effectus formalis quantitatis, quia quantitas in nullo genere

causæ, etiam materialis, vel efficientis, potest supponere secundum ordinem naturæ effectum suum formalem; nec subjectum ipsum quantitatis, quoad entitatem suam, est effectus formalis quantitatis, sed quantum ad aliquid additum suæ entitati; distinctio autem entitativa partium nihil addit supra entitatem earum, præter negationem, ut dictum est. Tertio a posteriori declaratur, quia, si Deus, destructa quantitate, conservaret materialem substantiam corporis humani, entitas materiæ, quæ nunc est in manu, maneret entitative distincta ab entitate materiæ, quæ est in pede, vel in capite; implicat enim, entitates prius distinctas, et realiter manentes, coalescere in unam indivisibilem entitatem; nam, quamvis possint poni simul in uno puncto, vel indivisibili spatio, tamen una non potest esse alia, cum sint entitates distinctæ. In hoc ergo sensu non potest esse effectus formalis quantitatis, facere partem substantiæ extra partem esse in ordine ad se. Unde ulterius colligi videtur, si extensio partium, vel quod una sit extra aliam, est effectus formalis quantitatis, solum posse id esse in ordine ad locum, vel spatium. Probatur, quia hoc non potest intelligi absolute, et in se, ut demonstratum est; neque etiam in ordine ad aliquod subjectum, quia partes materiæ, quæ per quantitatem extenduntur, non sunt in subjecto, sed potius ipsæ sunt primum subjectum; ergo erit in ordine ad spatium, vel locum, quia nihil aliud excogitari potest; erit ergo primarius effectus formalis quantitatis facere, ut una pars substantiæ sit extra locum seu spatium alterius; et ita destruitur communis illa distinctio, et objectiones factæ suam vim retinent. Nec refert, quod quidam dicunt, quantitatem extendere partes substantiæ non entitative, sed quantitative. Nam hoc vel eodem revolvitur, vel in solis verbis consistit, et idem per idem explicat; interrogabo enim, quid sit extendere quantitative, et quicquid respondeatur, procedent, sine dubio, argumenta facta.

21. *Communis sententia explicatur, et assignatur vera solutio difficultatum.* — Igitur, non impugnando, sed explicando potius communem sententiam, dicendum existimo, materialem substantiam non habere a quantitate intrinsece ac formaliter entitativam extensionem, seu distinctionem, et conjunctionem suarum partium substantialium, sed eam habere per intrinsecam suam entitatem, ut argumenta facta concludunt. Habet autem substantia a quantitate hanc corpoream molem, quam nos per effectus explicamus, et per ordinem ad locum, et ad sensus nostros. Primum itaque habet hæc substantia a quantitate ita occupare locum, ut una pars excludat aliam ab eodem spatio, et consequenter, ut inter se localiter distent; et similiter inde habet substantia corporea, ut aliam similem ab eodem loco excludat, et impenetrabilis sit, et alteri corpori resistat, quamdiu non dividitur et loco pellitur. Possunt autem hæc omnia dupliciter intelligi in substantia quanta: primo aptitudine tantum seu potentia proxima; secundo, in actu exercito, ut sic dicam. Priori modo pertinent ad primarium effectum quantitatis, inseparabilem ab illa, etiam per divinam potentiam; nam hoc ipso, quod corpus est quantum, aptum est, natura sua, sic occupare spatium; unde consequuntur cætera, quæ numeravimus; nec potest privari hac naturali aptitudine, retenta quantitate, neque e contrario potest intelligi substantia habere hanc aptitudinem, nisi prout est affecta quantitate et ratione illius. Posteriori autem modo non pertinent hæc ad primarium effectum formalem quantitatis, sed sunt veluti proprietates naturales consequentes, quæ proinde impediri possunt, conservata quantitate. Et juxta hæc duo membra explicari potest communis distinctio de extensione in ordine ad se, vel in ordine ad locum; nam prior illa aptitudinalis dispositio dici potest extensio quædam corporis, secundum se, quia ratione illius aptum est occupare spatium extensum, et semper in se retinet illam extensionem, seu dispositionem, quamdiu retinet quantitatem, sive actu ita occupet locum, sive non; posterior vero dici potest extensio in ordine ad locum, quia consideratur secundum actualem modum, quo corpus occupat spatium extensum, per commensurationem seu extensionem partium respectu illius.

22. *Respondetur in communi ad omnes difficultates propositas.* — Argumenta ergo facta procedunt de corpore quanto, actu occupante locum, modo extenso, proprio, et connaturali quantitati; corpus autem Christi in hoc sacramento, quamvis revera quantum sit, et in se ita dispositum, ut, suæ naturæ relictum, locum esset prædicto modo occupaturum, ac repleturum, divina tamen virtute recipit altiorem modum præsentiæ, impediturque ne modo sibi connaturali et extenso spatium repleat. Hoc autem esse possibile, quamquam

directe demonstrari non possit, quia est valde supernaturale mysterium, satis tamen est, quod non demonstretur impossibile, neque possit ulla ratio ad impossibile probandum afferri, quæ non possit sufficienter dissolvi, ut ex dicendis constabit; neque enim amplius in mysteriis fidei exigendum est. Deinde ratione sola naturali utendo, afferre possumus conjecturas, quibus hoc fit aliquo modo credibile. Prima, quia actu occupare locum, est quid distinctum ab esse quantum; unde et ab Aristotele in diversis prædicamentis constituuntur, et illud prius mutari potest, altero immutato manente, quoad intrinsecum esse quantitatis. Unde hoc esse quantum, comparatur ad localem præsentiam, ut principium, et ut prius ad posterius; quid ergo mirum, quod possit Deus id, quod est prius, sine posteriori conservare? Secundo addit Scotus, quod corpus quantum, conservata eadem quantitate, potest privari hoc et illo loco, seu spatio, et quocumque sigillatim, seu determinate sumpto, quamvis confuse necessario sit in aliquo loco; ergo non est, quod per potentiam Dei absolutam aliquid amplius non possit fieri; atque adeo quod possit corpus quantum privari extensa, seu quantitativa loci repletione. Quam rationem aliqui Theologi impugnant, et posset facile fieri, si ut ratio efficax adduceretur; sed non ita sumenda est, sed ut suadens, et manu ducens intellectum ad ita judicandum, quamdiu demonstrata non fuerit implicatio contradictionis. Atque eodem sensu potest afferri tertia conjectura, quia experimur, media condensatione naturaliter fieri, ut corpus, quod prius erat extensum per grande spatium, et totum illud quantitative replebat, postea contineatur in brevissimo spatio, nulla deperdita quantitate, ut est opinio probabilior; quid ergo mirum, quod possit Deus, absque condensatione media, constituere corpus grandioris quantitatis sub minori, vel etiam in spatio non extenso, et sine ulla actuali extensione locali?

23. Præter has conjecturas possumus alias sumere ex aliis principiis fidei, pro his, quæ illa recipiunt. Prima est, quia Deus constituit duo corpora quanta, intra eumdem locum penetrando illa, ut constat ex mysteriis nativitatis, et resurrectionis Christi, et superiori tomo late tractatum est contra Durandum; ergo e contrario poterit etiam Deus conservare corpus quantum, in rerum natura, absque actuali modo connaturali occupandi locum. Probatur consequentia, quia, sicut est proprietas corporis quanti, occupare locum, ita etiam non admittere aliud corpus in eodem loco. Secunda similis est, quia tam intrinsecum est substantiali naturæ proprium subsistere, et accidentali formæ proprium inhærere, sicut corpori quanto, occupare locum; sed potest Deus conservare naturam substantialem sine propria subsistentia, et formam accidentalem sine propria inhærentia; ergo et quantitatem sine propria et connaturali præsentia. Tertiam conjecturam addere possumus ex illis verbis Christi, Matth. 19 : *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum;* et infra : *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Quæ verba ita exponunt Hilar., Hieron., Chrysost., Orig., et alii in illum locum, et August., epist. 89, quæst. 4, ut ex eis colligant, posse Deum constituere corpus cujusvis magnitudinis in quovis minimo loco, tota corporis mole conservata; utrumque enim membrum illorum verborum in sensu composito (ut sic dicam) intelligendum est, nimirum, divitem, retinendo divitias, difficile salvari, id tamen esse possibile per divinam gratiam, sicut fieri naturaliter non potest, ut camelus habens tantam corporis molem per foramen acus pertranseat, id tamen esse possibile per potentiam Dei. Unde idem August., lib. de Spiritu et littera, cap. 1 et 5, hoc exemplo utitur, ut probet multa Deo esse possibilia, quæ naturam superant; et Greg. Naz., orat. 36 : *Illud,* inquit, *impossibile dicitur, quod naturæ quidem est impossibile, Deo autem volenti possibile, quo in genere illud est, eumdem hominem bis nasci non posse, et acu camelum admitti; quid enim prohibet, quominus hæc fiant, si Dei voluntas ita tulerit?* Ex his ergo ita concluditur ratio : naturalis proprietas quantitatis non solum est occupare locum, sed etiam occupare locum sibi æqualem et coextensum; et nihilominus facere potest Deus, ut magnum corpus non occupet locum æqualem, sed multo minorem, ut ex adducto testimonio constat; ergo eadem ratione potest facere ut simpliciter non occupet locum, sed altiori modo præsens fiat.

24. *Ad singulas objectiones. — Responsio ad primam.* — Superest sigillatim respondere ad objectiones factas. Ad primam respondent aliqui Theologi, quamvis corpus pure creatum sit incapax modi existendi in loco indivisibiliter, tamen corpus Christi factum esse

capax illius modi propter unionem ad Verbum. Ita significant Alens., 4 part., q. 40, memb. 3, art. 3. Sed merito impugnatur a D. Thom. in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 1, si de propria capacitate intelligatur, quia hypostatica unio nihil ad hoc confert per se, ac formaliter, nec naturam corporis quanti immutat; posset ergo Deus hunc existendi modum corpori non unito sibi hypostatice communicare, quia nulla esset major repugnantia. Potest autem intelligi in corpore Christi major quædam congruentia, ut in eo potius, quam in alio hoc mysterium perfectum sit, ratione unionis, sicut alia supernaturalia dona illi sunt communicata propter eamdem unionem; et fortasse de hac congruentia locutus est Alensis. Alii respondent, quantitatem corporis Christi esse capacem hujus modi, quia non est hic per se primo, sed concomitanter ad substantiam, et ita est ad modum ejus. Quæ ratio existimatur esse D. Thom. infra, quæst. 72. Sed non est hæc mens ejus, ut ibi exponam; neque etiam est ratio necessaria, aut sufficiens, tum quia etiam in prima creatione materialis substantiæ quantitas consequitur substantiam, et tamen secum affert naturalem modum, quem substantiæ communicat; tum etiam quia licet per se primo faceret hic Deus præsentem quantitatem aliquam, vel simul cum substantia, vel per se separatam, posset Deus illi tribuere modum existendi in loco indivisibiliter, quia non esset major repugnantia, quam nunc sit in corpore Christi. Ex parte igitur quantitatis ratio sumenda est ex dictis, scilicet, quia essentia quantitatis solum est esse natura sua divisibilem, et ex se postulare extensionem in loco, et hoc inseparabile est ab illa; at vero actu occupare locum divisibiliter, non est illi essentiale, sed est veluti effectus quidam, quem non repugnat ab illa separari per divinam virtutem et omnipotentiam, quæ est prima radix et causa hujus mysterii; de quo tractans Concilium Trident., sess. 13, cap. 1, inquit, *corpus Christi esse sacramentaliter præsens, ea existendi ratione, quam, etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cognitione per fidem illustrata, assequi possumus*; et Chrysost., hom. 83 in Matt. : *Credamus*, inquit, *Deo, neque repugnemus, etiam si sensui vel cognitioni videatur absurdum*; et Damasc., l. 4, c. 14 : *Hoc*, inquit. *Deus operatur supra omnem sermonem, et intelligentiam.* Hoc etiam modo dixit Cyril., lib. 4 in Joan., c. 3, verba illa Capharnaitarum : *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* esse verba infidelium, divinæ omnipotentiæ detrahentium. Unde recte dixit Hugo de S. Victor., lib. 2 de Sacram., part. 8, cap. 9 : *Quæris, quomodo? Cogita facientem, quia omnipotens est, et non est mirabile.* Ac denique eodem sensu dixit Innocent., lib. 4 de hoc myst., cap. 9 : *Credere jubemur, discutere prohibemur*, scilicet discussione impugnante veritatem, et divinam omnipotentiam in dubium revocante. Negatur ergo hoc esse impossibile, aut esse contra intrinsecam naturam et essentiam quantitatis. Neque est similis, aut par ratio in exemplo ibi adducto de re indivisibili. respectu modi existendi in loco extenso extense et divisibiliter. Et ratio differentiæ est, quia extensio rei in ordine ad locum supponit necessario extensionem rei in se, quoad distinctionem partium; et ideo repugnat, esse divisibiliter in loco, quod in se est indivisibile: quomodo enim habebit partes in loco, ita ut una sit in una parte loci, et alia in alia, quod in se non habet partes? Itaque, sicut esse in loco, supponit esse, ita esse divisibiliter extensum in loco, supponit esse in se divisibile, et constans partibus, et ideo sine hoc, quod prius est, repugnat esse illud quod est posterius, et ab illo essentialiter pendet; sicut in universum non potest esse modus sine re, cujus est modus, a qua pendet essentialiter. At vero e contrario, rem extensam in se, esse etiam extensam in loco, est quid posterius, a quo illud prius essentialiter non pendet; et ideo facile intelligi potest quod, licet res habeat in se partes, non habeat illas loco distantes, sed omnino simul. Non est ergo similis ratio; quin potius ex illo exemplo posset sumi alia conjectura ad veritatem fidei confirmandam; nam substantia indivisibilis potest naturaliter esse præsens spatio et loco divisibili, modo spirituali et indivisibili; ergo mirum non est, quod per divinam potentiam possit corpus divisibile totum constitui et fieri præsens loco indivisibili, modo etiam indivisibili ac supernaturali.

25. *Ad secundam.* — Ad secundam de figura, varia respondent Theologi, præsertim Nominales, quæ hic referre et impugnare supervacaneum duco, præsertim cum attingenda inferius sint, quæst. 76. Dico igitur juxta distinctionem datam, in se, vel in ordine ad locum, duplicem etiam figuram intelligi posse in corpore, v. gr., humano. Una dici potest organica, quæ provenit ex intrin-

seca compositione quantitatis; alia dici potest situalis, aut localis; nam sicut quantitativa præsentia corporis in spatio est quidam modus habens suam propriam extensionem, ita in ea intelligi potest propria figura. Unde hæc intrinsece pendet ab extensione in loco, et solum mediante illa convenit quantitati; prior vero intrinsece pendet ex quantitate secundum se et ratione extensionis ac compositionis quam in se habet, prius quam intelligatur locum occupare. Christus ergo in hoc sacramento habet hanc intrinsecam figuram; non vero alteram extrinsecam seu situalem. Quæ doctrina declaratur in primis exemplo, nam manus extensa vel plicata diversam figuram habet in ordine ad locum, quamvis semper eamdem figuram organicam retineat; atque idem fere videre licet in corpore hominis stantis, vel sedentis. Ratione deinde declaratur, quia figura circularis, v. gr., est illa, cujus extrema æque distant a centro; pupilla ergo oculi, quamvis in loco non sit, adhuc intelligitur esse circularis, quia partes quantitatis ejus ita sunt in se compositæ, ut tanta quantitas sit in una parte, sicut in alia, a centro usque ad ultimam lineam earum; atque idem est proportione servata de cæteris partibus; recte ergo mente concipitur, posse corpus retinere suam intrinsecam et organicam figuram, quamvis nullam habeat situalem. Hinc etiam facile intelligitur, argumentum factum procedere de figura situali, non de organica; illa enim est, quæ ratione solius motus localis mutari potest, hæc autem minime, per se loquendo, quod ideo addo, quia per accidens contingere potest, ex motu locali sequi alterationem, et ex alteratione condensationem, vel rarefactionem aliquam, et consequenter mutationem intrinsecæ et organicæ figuræ. Denique intelligitur ex dictis, etiam si Christus in cœlo stet, aut sedeat, in hoc sacramento non habere eas figuras, seu positiones, quæ intrinsece dependent ab Ubi physico et quantitativo. Addunt vero Bonavent. in 4, dist. 10, et Vict., in Summ., num. 64, quamvis Christus in hoc sacramento non habeat positionem, seu figuram partium in ordine ad locum, pie tamen posse a fidelibus cogitari seu apprehendi sub figura crucifixi, vel alia simili, quia quælibet pars corporis Christi est in qualibet parte hostiæ. Quod intelligendum est de simplici, et veluti de apprehensione præcisiva, non de compositiva, affirmante hujusmodi figuram de corpore Christi sub sacramento existente.

26. *Ad tertiam.* — Ad tertiam de divisione, Major in 4, dist. 10, concedit utramque sequelam, scilicet, et Christi corpus posse dividi in hoc sacramento, et consequenter fieri, ut in omnem suam partem dividatur. Soto vero ibid., art. 4, ut evitet hoc posterius consequens, quod revera absurdum est et impossibile, negat etiam prius, nimirum, posse dividi corpus Christi, prout in hoc sacramento existit, quia non est corpus divisibile etiam de potentia Dei absoluta, nisi sit actu extensum in ordine ad locum. Sed quanquam hoc verum sit, loquendo de materiali illa divisione, quæ fit, v. gr., cultello, vel alio simili corpore interposito inter partes alterius continui; nam ad hujusmodi divisionem necessarium est, ut corpus, quo fit divisio, expellat aliquam partem alterius corporis a suo loco, quod fieri non posset, nisi utrumque corpus esset quantitative in loco; nihilominus tamen, generalius, ac formalius loquendo de divisione, ut dicit solum separationem unius partis ab alia, seu discontinuationem partium inter se, nulla est repugnantia, quod Deus dividat corpus sacramentaliter existens, vel annihilando quasdam partes corporis ejus, et conservando alias, vel destruendo tantum terminos, quibus continuantur, et conservando illas terminis propriis terminatas, et simul in eodem spatio existentes. In hoc enim nulla est repugnantia; et alioqui illa partium compositio, vel unio convenit corpori quanto, secundum se, et non ratione localis extensionis; ergo ratione illius poterit etiam dividi, quamvis non sit localiter extensum. Denique ad omnem extensionem sequitur propria divisibilitas; sicut ergo corpus manet in se extensum, quamvis non sit extensum in loco, ita manet aliquo modo divisibile, neque inde sequitur divisio in omnem partem, quia posset facile destrui terminus continuans quasdam partes, et non terminus continuans alias; neque ad hoc oportet aliam rationem quærere, præter voluntatem et potentiam divinam.

27. *Ad quartam.* — Ad quartam de distantia partium, Nominales concedunt, in corpore Christi existente in Eucharistia, non magis distare pedem a capite, quam collum. Ita Ocham et Aliaco in 4, quæst. 4; Soto vero, Ledesma, et alii hoc graviter reprehendunt, quia putant, sequi confusionem magnam in corpore Christi, et destrui organizationem ejus. Unde Major in 4, quæst. 3, hanc sententiam sequens, recte distinguit duplicem distantiam : una dici potest quantitativa; altera

localis seu situalis; prior sequitur ex intrinseca extensione, quam quantitas habet in se, et consistit in hoc, quod inter partes tanta quantitas intercedat, et cum tanta densitate, vel raritate, quanta sufficit ex natura rei ad occupandum tantum spatium; posterior vero consistit in hoc, quod partes actu occupent partes spatii ita inter se distantes. Loquendo ergo de priori distantia, sic partes corporis Christi non æque inter se distant. Magis enim distat pes a capite, quam collum; nam collum illi immediate copulatur; pes vero minime, sed inter ipsum, et caput intercedit tota quantitas corporis; at vero tractando de posteriori distantia, sic verum est, partes corporis Christi, æque inter se distare, quia omnes sunt indivisibiliter præsentes eidem spatio, propter quod recte dixit Hilarius : *Ubi est pars, ibi est totum,* cap. Ubi pars, de Consecrat., dist. 2.

28. *Ad quintam.* — Ad quintam de compositione unius præsentiæ ex infinitis partibus, seu componentibus, concedendum est totum id, quod infertur, et sufficienter in objectione probatur; hac enim de causa dixit D. Thom. in 4, d. 10, q. 1, art. 3, quæstiunc. 3, ad 1, esse Christum in hostia semel in actu, et infinities in potentia; nam primum est verum propter unam præsentiam, quasi continue diffusam per totum spatium, quod species sacramentales occupant; secundum autem est verum propter integram præsentiam totius corporis Christi in qualibet parte, et quovis puncto specierum sacramentalium; neque ex hujusmodi compositione sequitur aliquod absurdum, aut aliquod infinitum in actu, propterea quod in singulis punctis hostiæ intelligimus esse integras præsentias totius corporis Christi in se divisibiles, et inter se æquales, ex quibus altera præsentia adæquata componitur; quia oportet ibi distinguere duas extensiones seu divisibilitates talis præsentiæ, quæ sunt diversarum rationum. Una est ex parte subjecti; altera ex parte spatii, ut supra dictum est; præsentia ergo, quam corpus Christi habet in singulis partibus hostiæ, licet ex parte subjecti sit divisibilis, tamen in ordine ad spatium, seu punctum, comparatur indivisibiliter; et sub hac ratione componit, et continuat alteram præsentiam totalem, et integram, quasi continue diffusam et extensam per totam hostiam; et ideo non consurgit ex illis præsentia actu infinita in aliqua extensione, quia non componunt illam, prout divisibiles sunt, sed prout sunt indivisibiles. Unde secundum eam extensionem, quam hæc præsentia habet per totum spatium hostiæ, non invenientur in ea infinitæ partes æquales et non communicantes. Potest hujus rei aliquale exemplum in naturalibus reperiri, in extensione scilicet caloris per subjectum, adjuncta intensione ejusdem in singulis partibus et punctis subjecti; nam in singulis partibus et punctis est aliquid caloris divisibile secundum intensionem, quod potest etiam esse æquale, si calor sit æque intensus in omnibus partibus subjecti; et nihilominus ex illis omnibus nullum infinitum resultat, quia quantitates illæ intensionis et extensionis sunt diversarum rationum; et illi gradus caloris, qui intelliguntur esse in singulis punctis subjecti, non concurrunt ad componendam quantitatem extensivam caloris, nisi prout in eo genere sunt indivisibiles.

29. *Ad sextam.*—Ad sextam ex auctoritate August., respondetur locutum esse secundum naturalem cursum rerum, non in ordine ad divinam potentiam.

SECTIO II.

Utrum sacramentalis præsentia essentialiter pendeat a naturali, vel illam necessario supponat.

1. *Sensus quæstionis.* — Ut intelligatur quæstionis titulus, et tollatur æquivocatio, in qua videtur laborasse Cajetanus infra citandus, supponendum est, aliud esse loqui de esse naturali corporis Christi, aliud de naturali præsentia, seu existentia in loco; sunt enim hæc duo ex natura rei distincta et separabilia. Quando enim corpus localiter movetur, mutatur naturalis præsentia; non tamen mutatur ipsum esse naturale corporis; quod non est aliud, quam ipsamet substantia corporis quantitate affecta, ultra quam addit naturalis præsentia talem modum occupandi locum, corpori quanto connaturalem. Hic ergo non movemus quæstionem de esse naturali corporis Christi; nam extra controversiam est, omnem præsentiam, tam naturalem quam sacramentalem, essentialiter pendere a corpore, quod fit præsens, et ab existentia seu actuali entitate illius, tanquam a subjecto, quod modificat; est enim præsentia modus rei præsentis; id autem, quod tantum est modus alicujus rei, non potest esse sine re quam modificat; quia non est res per se distincta, secum ferens propriam entitatem; hac enim ratione non potest intelligi figura sine re figurata, nec sessio sine sedente, nec

unio sine re unita, et similiter, neque præsentia sine re præsente; hoc ergo sensu certum est, præsentiam sacramentalem corporis Christi necessario supponere naturale esse, seu existere corporis Christi, et ab illo, ut a subjecto, essentialiter pendere; neque oppositum unquam docuit Scot., quicquid illi falso Cajetanus imponat. Comparamus ergo in hac quæstione unam præsentiam ad aliam, et inquirimus, an corpus Christi, ut recipere possit sacramentalem præsentiam, necessario alicubi habere debeat naturalem præsentiam, seu modum existendi in loco, ita ut illa præsentia ab hac necessario pendeat.

2. *Prima sententia docet, ad præsentiam sacramentalem requiri præsentiam naturalem alicubi.* — Prima sententia affirmat, quam defendit Cajet. infra, quæst. 76, art. 2, quanquam in discursu quæstionis et probationibus ad alium sensum a nobis indicatum divertat. Idem sentire visus est Altisiodorens., lib. 4 Sum., tract. 5, c. 5, quæst. 6, dum ait, existentiam Christi extra sacramentum comparari ad existentiam in sacramento, sicut primam et secundam; et ideo illa ablata hanc etiam auferri. Ex quibus verbis sic potest formari ratio : nam, si destrueretur existentia corporis Christi extra sacramentum, destrueretur etiam in sacramento; ergo signum est, hanc præsentiam pendere ab illa; nam, si non penderet, manere posset, illa destructa; antecedens est communis sententia Theologorum, et sequitur ex alio principio, quod, si corpus Christi extra sacramentum exanimaretur, intra sacramentum etiam fieret exanime, propterea quod anima tantum est in hoc sacramento per concomitantiam, ratione naturalis unionis, quam extra sacramentum habet cum corpore. Unde potest hoc confirmari ex alio principio fidei, quod corpus Christi tale ponitur in hoc sacramento, quale est extra sacramentum, scilicet, passibile, vel impassibile, vivum, etc. Ergo signum est, sacramentalem præsentiam habere originem et dependentiam a præsentia naturali.

3. *Secunda sententia hoc negat.* — Secunda sententia negat, esse hujusmodi dependentiam, vel naturalem connexionem inter has præsentias. Ita tenent in 4, dist. 10, Scot., quæst. 4; Major, quæst. 7; Soto, quæst. 1, art. 2, et d. 8, art. 3; Ledesma, quæst. 14, art. 5, et quæst. 16, art. 4, dub. 6; Gabriel, lect. 47 in canon. Et fundari potest primo a contrario, quia naturalis præsentia non pendet a sacramentali, quia nullam habet connexionem cum illa, ut in omnibus nobis patet, et in corpore Christi ante institutionem hujus sacramenti, et post diem judicii; et nunc etiam contingere posset, manere corpus Christi cum præsentia naturali sine sacramentali, si omnes hostiæ consecratæ eodem tempore consumerentur; ergo et e converso, sacramentalis præsentia non pendet a naturali, neque illam necessario supponit. Probatur consequentia : nam intercedit eadem ratio; ideo enim naturalis præsentia non pendet a sacramentali, quia nullam habet habitudinem ad illam, neque in ullo genere causæ est effectus illius; sed idem est de præsentia sacramentali respectu naturalis; quia hæc non est causa illius, nec conditio necessaria in aliquo genere causæ, ut illa sit; sunt enim diversorum ordinum, et una non respicit aliam, ut subjectum, sed utraque immediate respicit ipsum corpus; sunt ergo disparatæ, nullamque inter se habent connexionem; sed ad summum possunt concomitanter se habere in eodem subjecto per divinam potentiam, sicut duæ præsentiæ sacramentales, vel duæ naturales, de qua re paulo inferius disputaturi sumus. Et hanc sententiam simpliciter veram esse existimo; ut tamen rem totam accuratius explicemus, advertendum est, dupliciter intelligi posse, sacramentalem præsentiam pendere a naturali : primo essentialiter et intrinsece, ad eum modum, quo relatio pendet a termino, vel modus a re cujus est modus, etc. Alio modo extrinsece, tanquam ab efficiente principio, vel a conditione necessaria, quæ ad aliquam extrinsecam causalitatem revocetur.

4. *Præsentia sacramentalis non pendet essentialiter a naturali.* — *Evasio.* — *Impugnatur.* — Dico primo : sacramentalis præsentia non pendet a naturali, dependentia intrinseca, seu formali et essentiali. Probatur sufficienter fundamento secundæ opinionis. Quod ultra declaratur primo, quia hæc præsentia nullam habet habitudinem intrinsecam ad illam, sed est respectu illius omnino absoluta; non est ergo unde ab illa intrinsece et essentialiter pendeat. Secundo, quia comparando has duas præsentias inter se, potius in modo suo dicunt repugnantiam. Nam una dicit extensionem in ordine ad locum, alia indivisibilitatem. Dices : quamvis hæc argumenta probent, hanc præsentiam non pendere ab illa ex immediata habitudine sui, posse tamen pendere ratione subjecti, vel quia corpus Christi, quod est subjectum præsentiæ sacra-

mentalis, essentialiter pendet a seipso alibi existente naturali modo; vel certe, quia pendet, non a se, sed a naturali præsentia, quam alibi habet; unde fit, ut sacramentalis præsentia, quæ a suo subjecto pendet, necessario etiam pendeat ab alia præsentia naturali, sine qua tale subjectum esse non potest. Sed neutrum horum dici potest probabiliter; primum enim, corpus Christi, ut in sacramento existens, non potest intrinsece et essentialiter pendere a se ipso, ut existente in cœlo; nam est unum et idem, habens eamdem essentiam æque absolutam in uno loco, atque in alio. Unde corpus Christi, ut existens in Eucharistia, non magis dicit habitudinem ad se, ut existens in cœlo, quam e contrario; sicut existens in una hostia consecrata non dicit habitudinem ad se, ut existens in alia; et idem esset, si unum corpus modo quantitativo existeret simul in duobus locis. Deinde non potest corpus Christi secundum suam substantiam et existentiam pendere ab ulla præsentia locali, sive sacramentali, sive naturali, nam illa extrinsecus tantum illi potest advenire per divinam potentiam et efficaciam; hæc vero licet ex natura rei intrinsecus illi conveniat, non tamen ut intrinseca causa ejus; neque ut terminus alicujus habitudinis essentialis et intrinsecæ; sed ut proprietas vel effectus manans ab ipsa, media quantitate. Unde ad summum fit, aptitudinem quamdam radicalem, ad sic existendum in loco, esse essentialem tali corpori quanto, non vero dependentiam aliquam ab ipsamet præsentia naturali. Unde superius ex hoc fere principio probabamus, posse Deum alicubi conservare corpus, absque actuali extensione in ordine ad locum. Et eadem ratione concluditur, posse illud conservare realiter existens, etiam si nullibi habeat actualem extensionem in loco, quia, non magis est necessarium, ut alicubi eam habeat, quam ubicumque existit; nulla enim ratio hujus majoris necessitatis fingi, aut excogitari potest; ergo potest existere corpus quantum in rerum natura, sine ulla præsentia naturali; non solum ergo non habet ab illa essentialem dependentiam, verum nec connexionem simpliciter necessariam, in ordine ad potentiam Dei absolutam; multo ergo minus sacramentalis et supernaturalis præsentia habet hujusmodi dependentiam vel connexionem cum naturali, vel immediate, vel mediante subjecto suo. Neque vero fingi etiam potest, sacramentalem præsentiam intrinsece et essentialiter pendere a suo subjecto, ut existente alibi naturali modo. Hoc enim gratis et sine ullo fundamento esset confictum, quia hic modus sacramentalis præsentiæ sufficienter terminatur in ipso corpore Christi, prout hic sub speciebus sacramentalibus existente; nam illud, ut sic, afficit, et in illo, ut sic, excipitur et conservatur; quod ergo alibi alio modo existat, accidentarium est huic præsentiæ, quæ revera non dicit habitudinem ad illud sub tali ratione.

5. *Objectio.* — *Solutio.* — Atque hinc satis concluditur, quod in superioribus iterum tactum est, potuisse hoc mysterium Eucharistiæ perfici a Deo, priusquam Christi corpus in propria specie existens conciperetur, aut incarnaretur, licet oppositum significent Palud., in 4, dist. 8, quæst. 1, art. 3, et Cajetanus supra. Probatur ex dictis, quia potest corpus Christi existere sacramentaliter, etiam si nullibi existat naturaliter; ergo potuit etiam primo produci, et uniri Verbo sub speciebus sacramentalibus, etiam si antea nullo modo existeret, quia eadem est ratio de prima productione, et de quacumque existentia, sive conservatione. Item, quia corpus Christi cum præsentia sacramentali non pendet ex præsentia naturali ejusdem corporis, neque ab ipso corpore, ut alibi naturaliter existente; ergo posset Deus, infinita sua efficacia, efficere corpus Christi sub speciebus panis, etiam si alibi non præextitisset. Sed objicit Cajetanus: nam tunc esset præsentia, sine re præsente, et relatio, sine fundamento, seu modus, sine subjecto; quæ sunt impossibilia. Probatur sequela, quia præsentia sacramentalis non addit supra existentiam corporis Christi in propria specie, nisi relationem, seu modum præsentiæ; ergo, si potest esse hic modus sine illa existentia in propria specie, erit tunc præsentia sine re præsente, etc. Semper tamen versatur Cajetanus in eadem æquivocatione, quia non distinguit inter corpus Christi existens, et corpus Christi existens in propria specie, cum tamen hæc distincta sint aliquo modo; illud enim prius, abstractius est; corpus enim Christi, existens in rerum natura, præscindit a modo existendi in propria specie, vel sub aliena. Unde, sicut corpus Christi, prout in cœlo, est vere existens, ita prout in sacramento, est vere existens, etiam si ibi tantum esse supponatur, et non alibi. Quocirca falsum est præsentiam sacramentalem addere modum supra corpus Christi existens in propria specie; hoc enim significat, supponere illum modum existendi

in propria specie, et addere alium, quod esse falsum ostendimus. Nam illi duo modi existendi non habent inter se intrinsecum ordinem; et quoad hoc dici possunt disparati. Proprie ergo dicendum est præsentiam sacramentalem addere modum supra corpus Christi existens, ut sic, sicut etiam præsentia naturalis addit modum supra corpus Christi existens, solumque differunt, quod hic modus est naturalis, ille vero supra naturam. Ac propterea non sequitur in prædicto casu dari præsentiam sine re præsente, aut relationem seu modum sine fundamento; quia nunquam est præsentia sacramentalis, sine corpore Christi existente, non alibi, sed ibi sub speciebus sacramentalibus; et ipsummet ibi est res præsens, et fundamentum, seu potius subjectum talis modi seu relationis. Quocirca licet hæc præsentia sacramentalis non addat supra substantiam et quantitatem corporis Christi, nisi modum, tamen sub speciebus sacramentalibus non est tantum ipse modus, sed corpus ipsum Christi realiter existens, tali modo affectum; et hoc ipsum esset sub speciebus, etiam si alibi non existeret; tunc autem necessarium esset substantialiter produci corpus Christi sub sacramento; hoc autem nullum est inconveniens, ut per se constat, et a fortiori patebit ex his, quæ infra de transubstantiatione dicemus.

6. *Corpus Christi potest conservari in Eucharistia, etsi alibi omnino esse desinat.* — Secundo infertur consequenter ex dictis, posse conservari corpus Christi in sacramento, etiam si extra illud omnino esse desinat; quod supra Scotus docuit, et sequitur manifeste ex principiis positis, quia non est major connexio vel dependentia in conservatione, quam in prima effectione; si ergo potuit in principio fieri corpus Christi in sacramento, et non extra, poterit etiam postea conservari. Patet etiam a contrario, prout supra in simili argumentabamur; nam Christus nunc existens in sacramento, et in cœlo, desinit esse in sacramento, quin desinat in cœlo; et existens in multis hostiis desinit in una, quin desinat in alia; et si unum corpus posset existere in pluribus locis quantitative, posset desinere in uno loco, et non in alio, et e converso, quia, nec necessarium esset inchoatum miraculum perpetuo conservari, nec esset major ratio de uno loco, quam de alio; ergo similiter simul existens in cœlo, et in sacramento, licet ibi et omnino extra sacramentum esse desineret, posset in sacramento conservari, quia non est inter hæc major dependentia, aut connexio, per se et intrinsece, ut ostensum est.

7. *Responsio ad fundamentum primæ sententiæ. — Objectio. — Solutio.* — Contra hanc autem illationem maxime procedit fundamentum primæ sententiæ; ad quod consequenter concedendum est assumptum in sano sensu intellectum, scilicet non necessario destrui corpus Christi in sacramento, si extra destruatur. Sed, quod ad modum loquendi attinet, advertendum est, in eo casu, quo Christi corpus conservaretur in sacramento, et non extra, non posse proprie dici destrui simpliciter seu annihilari corpus Christi, quia supponitur absolute conservari substantialiter, et in existentia reali; solum ergo amitteret unam præsentiam localem, quod fieri posset per localem mutationem privativam; sicut, quando abscissa manu, ibi desinit esse anima, non annihilatur ibi, nec proprie destruitur, sed amittit partialem modum præsentiæ, seu informationis; et idem est de Angelo, qui prius bipedali spatio præsens aderat, et postea dimidiam partem relinquit, et in alia sola manet; non enim in altera destruitur, seu annihilatur, sed localiter tantum mutatur privativa mutatione. Quod si quis contendat, conservari corpus Christi extra sacramentum per actionem substantialem, distinctam ab ea, qua in sacramento conservatur, et consequenter non posse extra sacramentum desinere, nisi per suspensionem illius substantialis actionis, quæ ad annihilandum sufficeret, dicendum est (hoc gratis concesso) illam suspensionem actionis conservativæ per se sufficere ad annihilationem, si terminus ejus alibi non conservetur; tamen, quia jam supponitur alibi conservari, ideo non potest dici annihilari, quia terminus ejus non transit simpliciter in nihilum, ut multi etiam nunc dicunt, quando corpus Christi sub speciebus sacramentalibus conservari desinit, de qua re sæpius redibit sermo in disputationibus sequentibus de transubstantiatione.

8. Ad argumentum autem, quod ulterius urgebatur in fundamento illius primæ sententiæ, scilicet, quia sequitur pari ratione posse separari animam a corpore Christi extra sacramentum, et non in sacramento, atque adeo posse idem corpus esse mortuum in propria specie, et vivum sub speciebus sacramentalibus, quod videtur involvere contradictionem. Ad hoc, inquam, Scotus negat

supra sequelam, nam ex hoc, quod Christi corpus simpliciter esse desinat extra sacramentum, et non intra, nulla contradictio, vel repugnantia sequitur; sed solum, quod corpus Christi sit in uno loco et non in duobus, seu quod habeat unum modum tantum existendi et non duos, quod nullum est inconveniens; ex hoc vero, quod extra sacramentum animam amittat, et intra sacramentum retineat, sequitur prædicta contradictio, quod simul vivat, et non vivat. Sed quanquam fortasse ex natura rei, seu juxta modum providentiæ magis rebus naturalem, ita sit dicendum, atque id etiam suadeat naturalis concomitantia, quam in hoc sacramento esse confitemur, ut infra dicemus, nihilominus tamen respectu divinæ potentiæ, non arbitror implicare contradictionem, quod, separata anima a corpore extra sacramentum, in illo non separetur, ut sentit Palacius, qui alios refert in 4, dist. 8, disp. 4, et infra latius dicturi sumus. Et breviter declaratur, quia eadem materia in diversis locis existens potest diversis formis informari, sicut eadem quantitas in diversis locis existens potest affici diversis modis, et in uno esse extensa in ordine ad locum, et non in alio. Item quia cum materia et forma sint res distinctæ, potest materia poni in diversis locis, et non forma; sicut Durand. dixit, materiam corporis Christi in sacramento esse, non vero quantitatem; quod licet sit falsum, nemo tamen dicet implicare contradictionem. Tandem, quæ est contradictio, quæ sequitur? Dices, hoc corpus esse vivum, et non esse vivum. Sed respondetur, has contradictorias non esse simul veras; nam negativa falsa est, quia, ut corpus dicatur non vivere, oportet, ut nullibi vivat; ut autem dicatur vivere, satis est, quod alicubi vivat; quia affirmatio solum facit sensum particularem; negatio vero simpliciter omne destruit, et facit sensum universalem; solum ergo potest inferri, quod idem corpus hic non vivat, quamvis alibi vivat : et hæc non magis est contradictio quam quod hic currat, et alibi quiescat, vel hic stet, et alibi sedeat; sed de hoc, ut dixi, infra latius. Atque hæc sint satis de intrinseca dependentia.

9. *Probabile est, de facto præsentiam Christi sacramentalem pendere a naturali aliquo modo.* — Dico secundo : quamvis præsentia sacramentalis corporis Christi in Eucharistia ex natura rei non pendeat a naturali modo existendi alibi, tamen nunc de facto probabile est, aliquo modo pendere ab illo in genere causæ efficientis. Prior pars constat, tum ex dictis; tum quia, cum hæc præsentia sit supernaturalis, ex natura sua non habet aliam causam, a qua pendeat, præter solum Deum, cui omnis creatura subjicitur secundum obedientialem potentiam; igitur nec substantia creata, nec quantitas, nec naturalis præsentia ejus possunt ex natura rei aliquid efficere ad præsentiam sacramentalem. At vero sicut potest Deus res alias efficere per instrumenta creata, ita etiam potest efficere hanc præsentiam per hujusmodi instrumentum, quia nulla est hic specialis repugnantia; sic igitur potest divinum Verbum uti suo corpore assumpto, et alibi naturaliter existente, ut organo vel instrumento conjuncto ad efficiendum ejusdem corporis præsentiam in Eucharistia, quia etiam in hoc nulla est specialis repugnantia; nam etiam naturaliter potest Angelus in uno partiali loco existens efficere præsentiam suæ substantiæ in alia parte loci, retenta priori. Et idem contingit in anima, quando per augmentationem, cujus ipsa est principium efficiens, ad novas partes informandas quodammodo extenditur. Quid ergo mirum, quod de potentia absoluta possit Deus efficere per corpus Christi jam existens in eo loco præsentiam ejusdem corporis in sacramento? Ratio autem est clara, quia illud corpus, quantum est de se, potest esse aptum instrumentum ad quemcumque supernaturalem effectum; et aliunde supponitur jam præexistens; et hic effectus hujus præsentiæ non habet aliunde repugnantiam cum existentia ejusdem corporis, neque cum præsentia ejus in alio loco, ut nunc supponimus; ergo ex nullo capite est repugnantia.

10. Atque hinc probata manet posterior conclusionis pars, supposito alio principio probabili, supra posito in materia de sacramentis in genere, Christum Dominum ita esse auctorem sacramentorum omnium per humanitatem suam, ut non modo ea instituerit, sed etiam cum omnibus illis actu concurrat per eamdem humanitatem ad effectus eorum; ita ut ipsa humanitas sit quasi principale et universale instrumentum conjunctum, sacramenta vero sint instrumenta separata, et particularia; nam ex his principiis recte concluditur, Christum per humanitatem in cœlo existentem actu concurrere in omni consecratione Eucharistiæ cum verbis formæ ad efficiendam sui corporis sacramentalem præ-

sentiam in Eucharistia, quod clarius patuit in nocte cœnæ, ubi ipsemet Christus visibiliter mensæ accumbens se ipsum præsentem fecit sub speciebus panis et vini, quæ consecravit. Hoc ergo modo intelligitur facile præsentia sacramentalis pendere a naturali, non ex necessitate intrinseca, sed ex Dei arbitrio volentis uti hoc instrumento ad talem præsentiam efficiendam. Unde dupliciter hoc fieri potuit : primo, secundum emanationem per se unius præsentiæ ab alia, ita ut ipsamet præsentia naturalis intelligatur per se influere ut instrumentum in sacramentalem; quod fieri quidem potuit; nihil tamen est, quod nos cogat ad credendum, ita factum esse; nec per se est admodum verisimile. Secundo ergo modo fieri potuit, quod una præsentia pendeat ab alia, tanquam a conditione necessaria, ita ut sacramentalis præsentia per se proprie fiat a corpore Christi præexistente; conditio autem necessaria sit, ut modo naturali in propria specie præexistat, atque hoc satis est ad discursum factum, et ad intentam conclusionem. Neque enim dici potest, quod, licet supponatur existens alibi, non tamen modo naturali, sed sacramentali; hoc enim falsum est, tum quia præsentia sacramentalis in alio loco est mere accidentalis, et contingens; tum etiam quia Christus non concurrit cum omnibus sacramentis, ut sacramentum est, seu prout in hoc sacramento continetur, sed ut naturali modo existit; hæc ergo præsentia supponitur, ut conditio necessaria, ad effectionem hujus sacramenti. Aliqui vero addunt, etiam posse hic intercedere dependentiam quodammodo in genere causæ exemplaris, quia nimirum corpus Christi tale constitui debet in sacramento quoad conditiones intrinsecas et independentes a loco, quale extra sacramentum in propria specie existit, quod mihi non omnino displicet, quamvis hoc causalitatis genus metaphoricum potius seu morale, quam proprium et physicum esse videatur; unde intercedere non potest ex sola natura rei, sed solum ex divino pacto, ac institutione; ac denique magis pertinet ad concomitantiam, quam ad dependentiam, ut latius dicemus sect. 5 et 6. Et ita omnino satisfactum est fundamento primæ sententiæ quoad ultimam partem ejus. Fundamentum autem secundæ sententiæ nihil urget contra hanc conclusionem, quia solum procedit de dependentia intrinseca, et in ordine ad potentiam absolutam; conclusio vero loquitur de dependentia extrinseca secundum institutionem factam.

11. *Dubium.* — Ex dictis expeditur obiter vulgare dubium, an, si nunc Christus non existeret homo in rerum natura, per verba consecrationis posset vere confici hoc sacramentum ex vi præsentis institutionis, et corpus Christi fieri præsens sacramentaliter in Eucharistia. Palacius enim supra refert Scotum in 4, dist. 10, quæst. 4, affirmantem. Tamen Scotus ibi præcipue loquitur non de extrinseca dependentia, nec de institutione, quæ facta est, sed de intrinseca dependentia et essentiali, et de connexione necessaria utriusque præsentiæ, quanquam interdum videatur sermonem extendere etiam in prædicto sensu; si tamen in suis principiis consequenter loquatur, non potest ita sentire, nam ipse tenet, verba consecrationis nullam habere vim productivam corporis Christi, etiam de se, sed tantum adductivam; si autem corpus Christi alibi non esset, non posset adduci; nec etiam posset produci virtute verborum juxta dictam sententiam; ergo non posset fieri sacramentaliter præsens; quia, ut supra dictum est, hæc præsentia esse non potest sine reali et substantiali existentia corporis Christi, aut præexistente, aut denuo producta; et ita esset revera consequenter dicendum, quanquam fundamentum illud solidum non sit, ut dicemus de transubstantiatione disputantes. Palacius ergo supra negat in prædicto casu posse fieri sacramentalem præsentiam ex vi præsentis institutionis et virtutis, quam verba de facto habent; et reddit rationem, quia verba nunc tantum habent virtutem convertendi panem in corpus Christi; et ideo virtus eorum necessario supponit, ut corpus, in quod fit conversio, præexistat; alioquin non essent verba tantum conversiva, sed etiam productiva. Sed hæc ratio per se sumpta non cogit, quia virtutem aliquam esse conversivam, non excludit, quod sit etiam productiva, quantum est de se, sed potius id videtur includere, et præterea addere habitudinem ad positivum terminum, ex quo fiat actio ; posset autem recte intelligi conversio panis in corpus Christi, etiam si corpus antea non præexisteret; ergo ex hoc capite nihil obstaret, quominus hæc conversio fieret per hæc verba ex vi præsentis institutionis. Aliunde ergo videtur mihi, verba de facto non habere hanc virtutem, quia nimirum habent illam dependentem in agendo ab humanitate Christi præexistente, ut ab

instrumento conjuncto et principali, respectu omnium actionum, et effectuum sacramentalium. Unde, sicut causa particularis nihil ageret, non existente universali, a qua pendet in agendo, nec calamus sine manu, ita nec verba sacramentalia sine Christi humanitate. Quod cum generaliter, et consequenter ita dicendum sit in omnibus formis sacramentorum, prout de facto sunt institutæ, multo specialiori ratione verum habet in verbis consecrationis, tum quia maxime proferuntur et verificantur in persona Christi loquentis, ut infra, quæst. 78, art. 1, dicam; tum etiam quia relativum illud, *meum*, manifeste refert corpus Christi præexistens; quanquam hæc postrema ratio non omnino convincat, ut ex materia de transubstantiatione constabit.

12. *Licet Christus non esset vivus, reciperet præsentiam sacramentalem ex forma de facto instituta. — Dubiolum. — Responsio. — Petrus Soto.* — Ex hac vero resolutione intulerunt aliqui, si corpus Christi extra sacramentum non existeret vivum, non posse virtute verborum, ut de facto instituta sunt, recipere sacramentalem præsentiam. Quod tenuit Gloss. in c. Timorem, de Cons., dist. 2, et probabile existimat Ledesma, quæst. 17, art. 1, dub. 5, qui tamen non utuntur fundamento a nobis insinuato, sed aliis, scilicet, vel quia verba videntur designare corpus vivum, quale erat cum primo prolata sunt; vel quia cum corpus Christi in Eucharistia sit vivificans, non potest esse nisi vivum; vel quia Christus non contulit potestatem ministris ad consecrandum, nisi pro eo tempore, quo suum corpus jam esset suscitatum, et vivificatum; vel denique addere possumus, quia concursus, quem corpus Christi conferre debet ad efficiendam suammet sacramentalem præsentiam, pendet ex vita ejus. Sed hæc sententia falsa est, et communi doctrinæ Theologorum contraria. Primumque fundamentum ejus repugnat communi doctrinæ probatæ in Concilio Trident., quod in hoc sacramento non est vivum corpus Christi ex vi verborum, sed per concomitantiam; ergo verba vi sua non significant corpus vivum. Secundum etiam fundamentum futile est, quia corpus Christi, etiam exanime, erat vivificativum animarum, quia hoc non habet ex unione ad animam, sed ex unione ad Verbum, quam semper retinuit. Adde, illud esse quid posterius, ideoque ex illo non pendere efficaciam verborum. Tertium item fundamentum temere assertum est. Nam Christus in nocte cœnæ simpliciter dixit, *Hoc facite;* et illis verbis dedit ministris hanc potestatem; ergo temere limitatur ad tempus post resurrectionem Christi, contra communem doctrinam, ut patet ex Trident., sess. 21. Quartum item fundamentum, licet minus improbabile sit (quia sacramentorum efficacia videtur pendere ab humanitate Christi; humanitas autem includit unionem animæ et corporis), tamen hoc est valde debile, quia etiam anima vel corpus inter se separata, et Verbo unita possunt ad hujusmodi efficaciam sufficere. Quocirca verissima est sententia communis, in prædicto casu, v. gr., in triduo, fuisse corpus Christi capax sacramentalis præsentiæ; et tam in ipso Christo, quam in verbis fuisse sufficientem virtutem ad illam efficiendam, ex vi præsentis institutionis, ut D. Thom. infra, q. 76, art. 1 et 2, et quæst. 81, art. 4, et reliqui omnes docent, quia nihil deest ad hunc effectum; nam, et in ministro esset character sacerdotalis, sicut fuit in Apostolis, ex quo Christus dixit, *Hoc facite;* et verba sufficienter significabant, et verificari poterant de corpore Christi prout tunc erat, et erant efficacia ex vi institutionis, si aliunde non erat impedimentum; nullum autem erat, quia ex parte Christi, ut dictum est, erat sufficiens instrumentum conjunctum ad hujusmodi efficientiam. An vero Christus tunc concurreret per corpus exanime, vel per animam, problema esse potest; nam utrumque fuit possibile; magis tamen videtur hoc animæ tribuendum; nam illa maxime videtur retinere virtutem efficiendi miracula, illuminandi Angelos, efficiendi gratiam, etc.; sicut, si in triduo daretur baptismus, sine dubio esset verum sacramentum, et gratiam daret, ad quam, si necessarius est specialis humanitatis Christi concursus, tunc certe per animam dandus videretur. Idem ergo in præsenti dicendum est. Propter quod Petrus Soto, lect. 5 de Eucharist., sententiam hanc ex principiis fidei colligi affirmat.

13. *Dubium. — Responsio.* — Sed quæret tandem aliquis, an nunc de facto idem dicendum sit de conservatione corporis Christi sub speciebus sacramentalibus, quod scilicet, si Christus sub propria specie esse desineret, etiam in sacramento amitteret sacramentalem præsentiam. Videtur enim, non esse eamdem rationem de conservatione, et de prima effectione, ut patet discurrendo per omnes rationes supra adductas. Primum enim, etiam si demus fieri Christum præsentem sub

speciebus per actionem adductivam; et ideo necessario alibi supponi, ut adduci possit; tamen postquam semel adductus est, non est necesse, ut alibi præsens duret, ad hoc, ut altera præsentia sacramentalis conservetur; similiter, licet demus, hanc actionem ita esse conversivam, ut nullo modo etiam de se sit productiva, et ideo dicatur necessario supponere in alio loco corpus, quod determinare debet conversionem, tamen, postquam semel est facta conversio, jam non est, cur duret illa dependentia. Tandem, quamvis hæc præsentia in fieri pendeat ex Christi humanitate alibi existente in propria specie, tamen, postquam facta est, non pendet in conservari; sicut neque pendet a verbis sacramentalibus, per quæ facta est; nam Christus Dominus in his effectibus nihil jam operatur, nisi mediis sacramentis. Sicut etiam gratia baptismalis in fieri pendet a baptismo et consequenter a Christi humanitate; tamen, finito baptismo, postea in conservari tantum pendet a Deo; sic ergo in præsenti dicendum est de effectu verborum consecrationis, qui est præsentia sacramentalis Christi. Et hic discursus, ac dicendi modus, est revera valde probabilis, juxta quem dicendum est, ex vi dependentiæ, seu causalitatis effectivæ, non esse amissurum Christum præsentiam sacramentalem, etiam si naturalem, vel quantitativam prorsus amitteret. Nihilominus tamen ex alio capite id affirmari posset, scilicet ratione causalitatis exemplaris supra explicatæ, quam probabile est hic intercedere ex institutione divina, vel certe (quod idem est) ratione concomitantiæ, de quo fusius dicendum est in fine hujus disputationis, ubi quæstiunculas alias huc spectantes expediemus, quia licet non sint omnino necessariæ, non tamen possunt prorsus omitti, tum propter materiæ complementum; tum etiam quia non sunt omnino inutiles ad mysterium declarandum. Addo denique facile etiam posse defendi, præsentiam sacramentalem corporis Christi perpetuo pendere in conservari ab actuali influxu humanitatis Christi existentis in cœlo; quod si ita est, facile consequitur, ablato illo principio influente, auferendum esse hunc effectum sacramentalis præsentiæ; et eadem ratione explicari posset, quomodo, ablata vita a corpore Christi extra sacramentum, consequenter auferenda esset in sacramento; scilicet, quia, ut in sacramento existens, pendet ab influxu sui ipsius, naturali modo existentis, et sic de aliis proprietatibus. Et hanc quidem viam non existimo impossibilem, sed incertam et novam; nam Theologi nunquam rem hanc declarant per rationem dependentiæ, sed concomitantiæ tantum, de qua statim dicturi sumus.

SECTIO III.

Utrum sacramentalis præsentia et naturalis simul possint eidem corpori convenire ex natura rei; et consequenter, an per hanc præsentiam res definiatur loco.

1. *Sensus quæstionis.* — Diximus non esse necessarium, has duas præsentias simul inesse eidem corpori, etiam si alterutra insit; sequitur explicandum, an possint in eodem corpore conjungi, vel juxta naturam rei, quod hic expediendum est, vel per potentiam Dei absolutam, quod dicetur sectione sequente. Posset autem præsens quæstio seu comparatio extendi, et ad naturales præsentias seu quantitativas inter se, et ad sacramentales inter se, an scilicet plures earum ex natura rei possint eidem corpori inesse; et (quod propositum est) ad præsentiam sacramentalem cum locali.

2. *Unum corpus, unum locum, unica præsentia naturaliter occupat.* — Prima autem comparatio nihil difficultatis habet. Nam per se clarum est, nullum corpus posse ex natura rei simul occupare, nisi unum locum sibi adæquatum, et unica præsentia connaturali, quia per finitam quantitatem ad unum finitur ac terminatur locum, eique commensuratur; hæc enim est naturalis proprietas quantitatis.

3. *Possibile est, idem corpus existens sacramentaliter habere sine novo miraculo plures præsentias sacramentales.* — In secunda comparatione est satis verisimile, suppositis principiis fidei, hujusmodi sacramentalem præsentiam ex natura sua posse simul multiplicari in eodem corpore in ordine ad diversa spatia; non tamen est omnino certum, sed dubium. Prior pars declaratur. Nam licet hic modus præsentiæ supernaturalis sit corpori, habet tamen ipse suam propriam essentialem rationem, quæ potest dici propria ejus natura; ratione cujus habere etiam potest proprietates naturales, non quidem corpori secundum se, sed ipsi modo præsentiæ, seu corpori, ut affecto tali modo. Sicut lumen gloriæ, quamvis supernaturale sit intellectui humano, habet tamen suam propriam essentiam et naturam, ratione cujus visio illi est

connaturalis, vel etiam intellectui, ut informato tali lumine. Hoc igitur modo connaturale est huic præsentiæ sacramentali facere corpus, cui inest, esse præsens totum in toto, et totum in qualibet parte; quia ex vi suæ speciei, et essentiæ, habet hanc indivisibilitatem, et inextensionem secundum comparationem subjecti sui ad spatium, cui fit præsens; nam hac ratione dicebamus supra, præsentiam hanc sacramentalem specie differre a quantitativa seu naturali. Atque hinc ulterius probabile fit, huic præsentiæ ex natura ejus non repugnare quominus in eodem corpore multiplicetur in ordine ad diversa et separata spatia; primo quidem, quia, sicut nunc de facto corpus Christi in una hostia est totum in toto, et totum in qualibet spatii parte, ita etiam de facto, totum est simul præsens in multis et distantissimis spatiis; ergo, sicut dicimus, illud primum esse connaturale huic præsentiæ, ita dicendum est de hoc secundo, quia nulla est repugnantia, quin sit aliquis modus, cui possit hoc esse connaturale; et alioqui per se expedit, ut mysterium hoc, quod lege ordinaria ac stabili ita duraturum erat, juxta rerum naturas, quoad fieri posset, et paucioribus miraculis perficiendum institueretur. Secundo, quia si est connaturale huic præsentiæ, ut in uno spatio continuo tota præsentia subjecti sit in toto spatio, et tota in qualibet parte, ergo jam ibi est tota in duobus locis partialibus, componentibus unum; ergo eadem ratione esse poterit in duobus totalibus et discontinuis; patet consequentia, quia hoc fere nihil addit difficultatis, nec continuitas spatii videtur quicquam conferre ad rationem indivisibilis præsentiæ. Tertia ratio huic non dissimilis esse potest, quia hæc præsentia, neque ex ratione formali sua, neque ex subjecto, terminatur ad aliquod spatium determinatæ magnitudinis; sed potest subjectum suum facere præsens in majori et minori spatio in infinitum; ita ut considerata vi, et natura hujus præsentiæ, posset illo modo corpus Christi fieri præsens universo orbi; ergo multo magis poterit fieri simul præsens in duabus partibus distantibus; nam certe videtur hoc minus miraculosum, minusque difficile. Antecedens quoad primam partem declaratur; nam per hanc præsentiam non coextenditur corpus spatio, sed iterum atque iterum quasi replicatur corpus in qualibet parte, vel termino spatii; et ideo ex vi talis modi præsentiæ nulla est ratio, cur ad hunc potius, quam ad alium terminum spatii limitetur. Altera vero pars antecedentis declaratur. Nam Angelus, qui habet proportionalem modum præsentiæ, quia est totus in toto, et totus in qualibet parte, licet ex parte modi non sibi determinet certam loci magnitudinem, tamen ex parte subjecti illam determinat, quia ille modus præsentiæ est connaturalis tali subjecto, et commensuratur perfectioni ejus; et ideo perfectior Angelus ex natura sua potest majori spatiò fieri præsens, quam minus perfectus; non est autem ita in præsenti, quia corpus, quod fit sacramentaliter præsens, natura sua non est aptum ad hanc præsentiam, et ita neque ex natura sua postulat terminum illius, sed est capax illius solum secundum potentiam obedientialem, secundum quam nullum habet terminum, sed tantum potest recipere, quantum Deus potest in ipso facere, seu quantum non implicat fieri; et ideo neque ex hac parte potest terminus hujus præsentiæ assignari; et eadem ratione concludi potest, hanc præsentiam, neque ex se, neque ex subjecto ad unum spatium terminari.

4. *Oppositum etiam esse probabile ostenditur.* — Ex his ergo satis declarata est prior pars assertionis; nihilominus explicatur altera, quia hoc ipsum, scilicet præsentias multiplicari in eodem subjecto discrete, et absque ulla continuatione ex parte spatii, addit per se novam difficultatem, ratione cujus potest hoc non esse connaturale huic præsentiæ, etiam si alioqui possit esse tota in toto, et tota in qualibet parte, quasi continue; ergo ex hoc principio non satis concluditur, alterum esse connaturale. Antecedens patet primo, in anima, vel Angelo; nam anima potest informare unum integrum corpus, ita ut sit tota in toto, et tota in qualibet parte; non tamen simul potest informare duo corpora discreta, etiam si simul sumpta non sint grandioris quantitatis, quam illud unum. Angelus item simul esse potest naturaliter præsens in grandi spatio continuo, totus in toto, et totus in qualibet parte ejus; et tamen juxta sententiam magis receptam non potest simul naturaliter esse præsens in pluribus spatiis multo minoribus omnino distantibus, ac discretis. Quod si ad fontem perfectionum omnium recurramus, Deus ipse naturali sua immensitate est præsens rebus omnibus quasi continue, et omnibus imaginariis spatiis; nec potest habere hanc præsentiam, quasi discretam, ita ut sit in rebus inter se distantibus,

et non in locis, seu spatiis interjectis; cum ergo omnis præsentia participatio sit divinæ præsentiæ et immensitatis, verisimile est, non posse, saltem ex natura rei, crescere in eodem subjecto, nisi per modum unius continuæ præsentiæ. Tandem nonnulla ratio addi potest, quia, quando eadem res fit præsens in locis distantibus quocumque modo, et qualicumque præsentia, quodammodo eadem manens multiplicatur, et quasi a se ipsa sejungitur, quod specialem habet difficultatem; quanquam ergo ex illa proprietate existendi totum in toto, et totum in qualibet parte, quam admittimus esse connaturalem huic præsentiæ, probabiliter colligatur altera existendi in pluribus locis, non tamen evidenter, et certo; et ideo res est satis dubia, an hoc sit connaturale huic præsentiæ. Sicut etiam e contrario, ex eo quod Christus in hoc sacramento sit præsens multis hostiis, non potest ex vi solius rationis efficaciter concludi, posse in una hostia esse totum in tota, et totum in qualibet parte, modo sacramentali a nobis explicato; quia, cum sumitur, Christum esse in multis hostiis, vel intelligitur esse in eis prædicto sacramentali modo, et supponitur probandum; vel intelligitur præcise de reali præsentia, quæcumque illa sit, et sic est quidem probabilis illatio, unum miraculum ex altero colligendo; non tamen est simpliciter necessaria; nam, quod corpus quantum indivisibiliter in loco constituatur, majorem quandam difficultatem habere videtur, saltem ex hoc capite, quod hoc maxime videtur repugnare cum natura, vel intima proprietate quantitatis. De his ergo rebus vix potest a nobis judicium ferri secundum naturas earum; sed ratio eorum, quæ circa illas facta esse credimus, sumenda est ex potentia facientis, de qua dicemus sectione sequente.

5. *Præsentia naturalis et sacramentalis uni corpori simul convenire, naturaliter repugnat.* — Atque hinc fere constat, quid dicendum sit de tertia comparatione sacramentalis præsentiæ cum naturali, de qua est quæstio proposita; quanquam enim hæ præsentiæ sint diversorum ordinum, et altera earum omnino sit supra corporis naturam, et ideo vix possint prædicto modo comparari, nihilominus dicendum simpliciter videtur, ex natura rei non posse has præsentias in eodem subjecto conjungi. Probatur, quia in primis non potest hoc esse connaturale ex parte subjecti, tum quia illud natura sua non est capax præsentiæ sacramentalis solius; ergo neque illius simul cum locali; tum etiam quia hoc ipso, quod corpus finitum est, præter naturam ejus est, ut sit realiter præsens extra locum sibi adæquatum. Deinde non potest hoc esse connaturale ex parte præsentiæ quantitativæ, tum propter rationem indicatam, scilicet, quia ratione illius fit, ut corpus circumscribatur loco, et consequenter naturaliter non sit extra illum; tum etiam quia actualis extensio in loco ex natura rei pugnat cum indivisibilitate. Unde tandem concluditur, hoc non posse esse connaturale ex parte præsentiæ sacramentalis, tum propter rationem factam, quia cum hic modus includat inextensionem in ordine ad locum, natura sua videtur pugnare cum alio modo; tum etiam quia cum faciat subjectum præsens in spatio distincto, videtur etiam hoc ipso pugnare cum alia adæquata præsentia, etiam si distinctæ rationis sit, quia revera constituit subjectum in distincto seu majori spatio, quam naturaliter esse possit; et hoc etiam confirmant ea, quæ in secunda comparatione adduximus.

6. *Dubium. — Respondent aliqui Christum esse definitive in qualibet hostia. — Alii negant. — Auctor assentitur secundæ sententiæ. — Solutio argumentorum primæ opinionis.* — Ultimo ex dictis definiri potest dubium supra tactum de hac præsentia corporis Christi in Eucharistia, an ratione illius dicendum sit, corpus Christi esse ibi definitive, necne; nam Theologi varie loquuntur. Quidam affirmant esse Christum in qualibet hostia definitive. Ita significat Gabriel, 4, d. 10, quæst. unica, art. 2, conclus. 7, et idem videtur sentire Paludan. ibi, quæst. 3, art. 2, licet prima facie videatur docere contrarium; ait enim, proprie non esse definitive corpus Christi in una hostia, quia simul est in aliis; subjungit tamen, quod si una tantum esset hostia consecrata, in illa esset definitive. Probari autem potest hæc opinio, si juxta dicta in secunda comparatione teneamus, ex natura rei unam præsentiam sacramentalem non admittere alias omnino distinctas in eodem subjecto; nam hinc sequitur, ex vi unius præsentiæ definiri et determinari corpus Christi, ut sit hic et non alibi, quantum est ex natura talis præsentiæ; hoc autem sufficit, ut dicatur esse ibi definitive, etiamsi de facto sit in aliis locis per divinam potentiam; nam hoc non immutat propriam rationem uniuscujusque præsentiæ. Sicut corpus Christi nunc est in cœlo definitive, quia ex vi illius præsentiæ non potest

naturaliter esse alibi, quamvis de facto etiam sit alibi per divinam potentiam et altiori modo; imo quamvis simul esset alibi etiam modo quantitativo, nihilominus ibi esset definitive et circumscriptive, quia ex natura rei illo tantum loco circumscribi poterat et contineri. Dicet fortasse aliquis, quamvis ex vi talis præsentiæ non possit Christus esse alibi, id est, in alio loco omnino distincto, posse tamen esse in majori spatio, et ideo non esse definitive ubi nunc est. Sed contra primo, quia ex modo, quo incipit esse in hac hostia, scilicet per conversionem panis in ipsum, non potest esse in majori spatio, quam occupet quantitas panis. Secundo, quia inde, ad summum, potest concludi, non esse Christum ibi definitive adæquate, sicut quando Angelus est in loco inadæquato tantum, revera est ibi definitive, quamvis inadæquate. Tertio, quia ex vi hujus præsentiæ potest Christus moveri localiter; non movetur autem, nisi quod definitur loco. Quarto, quia illa præsentia est aliquis modus existendi in loco, ut supra dictum est; et non circumscriptive; ergo saltem definitive. Alii vero Theologi negant Christum, ex vi hujus præsentiæ esse definitive in sacramento, quod sentit D. Thom., quæst. sequent., art. 5; Alens., 4 part., quæst. 40, membr. 3, art. 6, § 1; Ægidius, tract. de Euchar., prop. 3, 4 et 5; Soto et alii, distinctione 10. Et probari potest, quia Christi corpus, ex vi hujus præsentiæ, non est in loco definitive. Item, ita est in una hostia, ut sit etiam in aliis; ergo in nulla est definitive. Sed tota hæc dissensio videtur esse magis de modo loquendi, quam de re, ut hæ rationes ostendunt; mihi tamen simpliciter videtur proprius ac verius dici, Christum, ex vi hujus præsentiæ, non esse definitive in loco; non tamen censeo faciendam esse vim in illa particula, *esse in loco,* quia, ut supra dixi, si stricte sumatur pro loco physico, sic nulla est quæstio, quia hoc modo etiam Angelus non est in loco definitive, neque ullo modo; latius ergo sumenda est, prout dicit esse realiter præsens alicubi, quomodo vere Christus ibi est, ratione hujus præsentiæ, ubi species consecratæ existunt, et adhuc hoc modo negamus ibi esse definitive, ad quod explicandum vis facienda est in propria significatione hujus *definitive.* Duobus enim modis sumi potest: primo, ut includit negationem actualis præsentiæ in alio loco, in quo sensu uti videntur hac voce Paludanus et alii; sicut multi etiam auctores utuntur hac voce, *circumscriptive,* ut dicam quæstione sequente; sed non est proprius, ut patet ex his, quæ circa primam opinionem dicta sunt; et tamen constat, etiam in hoc sensu, Christum in nulla hostia consecrata esse definitive, quia simul est, et in aliis, et in cœlo. Secundo accipi potest illa vox, ut includit negationem aptitudinis, seu potestatis, existendi simul in alio seu in majori loco, potestatis, inquam, intrinsecæ et connaturalis, per quam intrinseca rei natura mensuranda et denominanda est, non per extrinsecam Dei potentiam. Et hoc revera est necessarium, ut res proprie dicatur esse definitive in loco; et ideo Christus ex vi hujus præsentiæ non potest proprie dici esse definitive in loco, vel quia ex vi unius præsentiæ sacramentalis non potest simul habere alias discretas, etiam ejusdem ordinis, ex natura rei, ut supra probabiliter dicebamus; vel certe, quia hujusmodi præsentia, neque ex ratione formali sua, neque ex parte subjecti, habet terminum magnitudinis, ut supra etiam est ostensum; nam, quod loco definitur, ita clauditur terminis illius loci, ut juxta rei naturam extra illos esse non possit, ut ex vi illius vocis constat. Et ideo Deus non definitur loco, quia ejus immensitas nullis terminis clauditur. Sic ergo præsentia hæc, quia natura sua nullo certo termino finitur, non potest ratione illius res proprie loco definiri; neque adæquate, quia nunquam habet adæquatum terminum; neque inadæquate, quia nunquam talis præsentia est pars, ut dicit habitudinem ad præsentiam adæquatam et definitam in illo ordine. Unde facile patet responsio ad argumenta primæ opinionis. Ad primum respondetur, solum probare, hanc præsentiam de facto esse finitam ad quantitatem panis vel vini; non vero quod ex natura sua sit præsentia definitiva; quia posset fieri per conversionem ex majori et majori quantitate panis, in majori et majori spatio in infinitum. Ad secundum respondetur, non esse simile de Angelo, quia, licet interdum non sit in loco adæquato, tamen est in parte ejus, et ideo potest aliquo modo dici esse tunc definitive inadæquate; non sic autem Christus, ut dictum est, quia nunquam hæc præsentia est pars adæquatæ præsentiæ in illo genere. Ad tertium respondetur, solum probare, quod actu semper sit Christus in loco finito, ratione hujus præsentiæ. Nam hoc satis est, ut secundum illam possit mutationem recipere. Ad quartum respondetur, hunc modum essendi in loco, nec definitive, nec circumscriptive dici posse; neque enim necesse est, ut sub

his membris omnes modi essendi in loco contineantur; ut patet in Deo, qui neutro illorum modorum in loco est, sed immense; ad quam perfectionem non attingit etiam hæc præsentia, quia neque est, neque esse potest actu infinita; est autem quædam singularis participatio ejus, quia, quantum in se est, potest in infinitum augeri, ut eleganter tractat Algerus, lib. 1 de Eucharistia, cap. 14. Est ergo hæc præsentia altioris ordinis, et non mensuratur ex incapacitate naturali creaturæ, sed ex obedientiali sub omnipotentia Dei, et ideo non habet speciale nomen impositum; dicatur ergo hic modus essendi in loco sacramentaliter.

SECTIO IV.

Utrum de potentia absoluta plures et distinctæ præsentiæ reales in spatiis distantibus possint eidem corpori convenire.

1. *Quibus modis accipi possit quæstio. — Negant hæretici corpus esse posse in duplici loco simul.* — In hac quæstione possunt illæ tres comparationes tractari, quæ in præcedente; potest enim esse quæstio prima de pluribus præsentiis sacramentalibus; secunda, de pluribus, una naturali, et alia vel aliis sacramentalibus; tertia, de pluribus naturalibus, seu quantitativis. Prima, et secunda sunt proprie Theologicæ, et solum cum hæreticis est nobis controversia. Tertia etiam a Philosophis tractari solet, sed imperfecte, et ex principiis alienis; et ideo hic prætermitti non potest, præsertim quia hæretici magnam vim in ea faciunt, et ex opinione Catholicorum veritatem Catholicam impugnant. Hæretici ergo absolute negant esse possibile, idem corpus simul esse in duobus locis quocumque genere præsentiæ; et ideo negant realem præsentiam Christi in sacramento Eucharistiæ, quia, cum de fide certum sit Christi corpus esse realiter præsens in cœlo, impossibile putant, quod simul sit in aliqua hostia consecrata, nedum in multis, ac pene infinitis. Probant autem suam sententiam ex verbis Angeli, Matthæi 28 : *Jesum qui crucifixus est quæritis, non est hic, surrexit enim;* quæ causalis collectio non esset bona, si potuisset Christus simul esse in alio loco, et in sepulchro. Secundo afferunt Patres negantes, idem corpus posse esse simul in duobus locis, quod videtur præcipue docere Augustinus, epist. 3 et 57, et 20, cap. 11, et magis ex professo Anselmus in Monologia, cap. 20. Tertio argumentantur ad hominem, quia Catholici docent, non posse idem corpus esse modo naturali, et quantitativo, in multis locis; ergo multo minus esse potest modo quantitativo, seu naturali, et sacramentali; nam in hoc posteriori miraculo includuntur omnes difficultates et repugnantiæ, quæ in priori excogitari possunt, et præterea additur specialis difficultas in hoc, quod corpus sit in uno loco extensum, et in alio inextensum. Antecedens probant ex his, quæ adducemus in sequenti opinione.

2. *Ex Catholicis quidam negant duas præsentias quantitativas eidem corpori posse simul convenire de potentia absoluta Dei.* — Est ergo altera Catholicorum sententia negantium, duas præsentias quantitativas adæquatas et discontinuas posse simul eidem corpori convenire, etiam de potentia Dei absoluta; quamvis de aliis præsentiis sacramentalibus, vel solis, vel cum una naturali, id negare non possint, propter Catholicam fidem oppositum docentem. Hanc sententiam indicat D. Thom. hic, ad 3, et expresse Quodlib. 3, art. 2, et in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 1, et dist. 44, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 3, ad 4; ubi etiam Bonavent., art. de Dote subtilitatis, quæst. 1; Capreol., dist. 10, quæst. 1, art. 3; Palud., quæst. 1; Durand., quæst. 1, n. 30 et 31, et quæst. 4, num. 8, et dist. 44, quæst. 6, ad 1. Sed hic auctor in hac materia graviter fallitur, quia, dum ait, præsentiam sacramentalem solum esse præsentiam ordinis, vere negat, esse veram præsentiam realem. Et eamdem sententiam tenet Henricus, Quodlib. 9, quæst. 32; Godof., Quodlib. 13, quæst. 4; Ægid., Quodlib. 1, quæst. 1, Quodlib. 2, quæst. 17, et Theorem. 3 de Eucharistia; Hervæ., Quodlib. 11, quæst. 13; Ferrar., 4 cont. Gen., cap. 68; Carthus., in 4, dist. 13, dub. 1; ac denique Soto, qui in 4 Phys., contrarium docuerat, hic subdubitat, magisque in hanc partem propendet, dist. 9, quæst. 1, art. 1, ad 3, et dist. 10, quæst. 1, art. 5; et eodem modo sentit Ledesma, q. 16, art. 1. Fundamenta hujus sententiæ commodius postea proponentur, ostendendo eadem adduci posse contra Catholicam fidem, et vix posse differentiam probabilem assignari.

3. *Idem corpus simul potest esse in duplici loco distanti per diversas præsentias sacramentales.* — Dico primo : idem corpus potest simul esse præsens locis distantibus præsentia sacramentali indivisibili. Conclusio est

de fide, quæ sufficienter probatur ex mysterio Eucharistiæ; et ex his, quæ in superioribus adducta sunt ad probandam realem præsentiam Christi in hoc sacramento; nam inde credimus, Christum esse realiter præsentem in omnibus hostiis, quæ in variis et distantibus Ecclesiæ locis consecrantur; non est ergo hæc præsentia ad unum locum coarctanda, ut sensus et traditio Ecclesiæ satis probant, et illa verba Christi, et factum ipsum primæ institutionis. Nam Christus eodem tempore communicavit Apostolos; unde simul erat præsens in omnibus particulis panis, quas singulis tribuit; quod autem hoc non implicet contradictionem, ex sola ratione naturali non potest evidenter probari; possunt tamen facile solvi argumenta, quæ afferri possunt ad probandum hoc esse impossibile, ut infra videbimus; possunt etiam adduci nonnullæ conjecturæ, quas in tertia conclusione afferemus de præsentia quantitativa, quæ eamdem vel majorem vim habent in hac sacramentali. Tandem probare possumus ex alio mysterio hujus sacramenti, quod supra ostendimus, non implicare contradictionem, scilicet, Christum ex vi hujus præsentiæ esse totum in toto, et totum in qualibet parte specierum sacramentalium, ante divisionem earum; ergo etiam post divisionem potest manere totus in quavis parte divisa. Quia nulla fere major est difficultas; ergo etiam si illæ partes divisæ loco separentur, manebit Christus sub qualibet earum; et ita erit simul in locis distantibus. Patet consequentia eadem ratione, quia etiam in hoc nihil fere est majoris difficultatis, et, si quid est, facile vinci potest per divinam potentiam; quia nullam novam contradictionem inducit; imo videtur quid consequens ad prius miraculum. Atque ex hac conclusione sequitur, conjungi simul in eodem corpore Christi distinctas præsentias sacramentales in ordine ad diversa spatia, quæ occupant variæ sacramentales species; quod licet non sit tam aperte de fide, mihi tamen est indubitata veritas, quæ necessario consequitur ex principiis fidei, quod recte vidit Paludanus in 4, dist. 10, quæst. 3, num. 22, quia hæ præsentiæ sunt modi ita distincti in corpore Christi, ut unus corrumpi possit, alio manente, et e contrario; et ut secundum unum possit Christus moveri, et secundum alterum non moveri; ergo necesse est, illos esse modos re ipsa numero saltem distinctos, sicut sunt duæ præsentiæ, quæ successive fiunt in corpore Christi.

4. *Idem corpus etiam duplici loco distanti potest adesse, uni sacramentaliter, alteri naturaliter.* — Dico secundo: non est impossibile, idem corpus esse simul in diversis locis distantibus, in uno, naturali et quantitativo modo; et in alio vel aliis sacramentaliter. Hæc conclusio est etiam de fide, eodemque modo probatur ex hoc mysterio: quia de fide est, Christum in nocte cœnæ propter sacramentalem præsentiam, quam sub speciebus panis habere cœpit, non amisisse visibilem, nec naturalem modum existendi in loco, per quem erat præsens in propria specie discipulis suis. Et eodem modo de fide certum est, nunc existere in cœlo in propria specie, quamvis simul sit in terra in sacramento; habet ergo simul utramque præsentiam, quas a fortiori constat ex supra dictis esse in re ipsa distinctas, cum non solum numero, sed etiam specie differant, et multo magis in una fiat mutatio, altera immutata manente. Potest etiam conclusio hæc probari ex præcedente, quia revera nullam majorem repugnantiam intellectus in hoc concipit, quod Christus sit hic sacramentaliter et in cœlo quantitative, quam in hoc, quod sit hic et Romæ sacramentaliter; nam tam vere et realiter adest præsens per sacramentalem præsentiam, sicut per quantitativam; quod autem una præsentia pateat sensibus, et non alia, aut quod una coextendatur spatio, et repleat illud materiali modo, alia vero, modo altiori, non auget difficultatem vel repugnantiam in hoc miraculo, sed potius in altero; quia tunc privatur corpus in utroque loco naturali modo existendi in loco; juxta hanc vero conclusionem solum caret illo in altero loco. Quocirca omnes rationes et congruentiæ, ac argumentorum solutiones, quæ afferri possunt pro conclusione præcedente, et fient in sequente, eodem modo valent ad hanc conclusionem confirmandam; denique illa est sufficiens ratio, quia ex hoc, quod corpus quantum, et alicubi extensum in ordine ad locum, alibi ponatur sine tali extensione cum sacramentali præsentia, nihil fit directe repugnans essentiæ quantitatis, aut modo proprio occupandi spatium, quem alicubi addit; nam horum ratio solum in hoc consistit, quod tale corpus constet partibus quantitative distinctis, et per eas occupet aliquod spatium cum commensuratione ad illud, diversas illius partes suis etiam distinctis partibus occupando: sed nihil horum destruitur ex hoc, quod tale

corpus simul ponatur alibi, sine hujusmodi locali extensione; ergo ex hoc capite istud non repugnat; neque ex ullo alio ostendi potest, ut facile constabit respondendo objectionibus; non est ergo hoc impossibile, neque extra divinæ omnipotentiæ objectum.

5. *Idem corpus potest per Dei potentiam duo loca occupare quantitative, etiam distantia. — Objectio. — Solutio.* — Dico tertio : non est impossibile, idem corpus simul constitui in duobus locis distantibus, et in utroque, modo naturali et quantitativo. Hanc sententiam tenet Hugo de S. Victor., lib. 2 de Sacrament., part. 8, cap. 11, ubi tamen non tam accurate et scholastice distinguit de modo existendi in loco, sed simpliciter docet, idem corpus per divinam potentiam posse esse in multis locis; quomodo loquuntur etiam plures Sancti, tractantes de præsentia reali in hoc sacramento, quos supra retulimus. Distinctius, et formalius docuerunt hanc sententiam Alexand. Alensis, 4 part., q. 11, art. 1, § ult., alias q. 44, memb. 7; Scotus, in 4, dist. 10, per multas quæstiones, præsertim in 2; Richard., art. 2, quæst. 2; Major, quæst. 2; Gabriel, quæst. 1, art. 2, et lect. 46 in canon.; Marsil. in 4, quæst. 7, art. 3, dist. 2; Ocham, quæst. 4; Aliac., quæst. 5, art. 2; Adam., quæst. 5, art. 3; Aureol., apud Capreol., dist. 10, quæst. 1; Palacius, dist. 10, quæst. 1; Ruard., quamvis subdubitans, art. 15 contra Luth.; Alanus, lib. 1 de hoc sacr., cap. 38; Claudius de Sainctes, repet. 4 de Euchar., cap. 4 et 7; Bellarm., lib. 3 de Euchar., cap. 3 et 4, et fere communiter reliqui moderni scriptores Theologi, qui hoc tempore scripserunt, præsertim contra hæreticos. Est enim hæc opinio non solum aptior ad respondendum hæreticis, et veritatem Catholicam tuendam; sed etiam judicio meo, tam necessario tamque evidenter consequens illam, ut mirabile semper mihi visum fuerit, contrariam sententiam gravissimis Theologis persuaderi potuisse. Probatur ergo conclusio primo, ratione nuper facta, quia, quod idem corpus, alicubi existens quantitativo modo, alibi simul eodem modo ponatur, non est contra intrinsecam rationem quantitatis, neque est contra rationem intrinsecam illius naturalis modi existendi in loco, quem corpus quantum, in uno loco habere supponitur; ergo simpliciter non repugnat; consequentia probatur, quia a priori nullum aliud principium, seu caput repugnantiæ excogitari potest; inconvenientia vero, quæ a posteriori inferri posse videntur, facile inferius dissolventur. Major autem per se videtur nota ex supra dictis, quia ratio integra quantitatis prior est, quam extensio ejus in ordine ad locum; ergo, sicut hac ratione dicimus privari hujusmodi extensione, non esse contra rationem quantitatis, ita dicendum est, recipere unicam vel plures extensiones hujusmodi, non esse contra rationem quantitatis, quia hoc etiam est quid posterius, sicut illud, et certe minus dissonans naturæ quantitatis, quatenus minus videtur a natura uniuscujusque rei alienum recipere duplicatas (ut sic dicam) proprietates naturales, quam omnibus privari : sicut magis violentum est terræ privari motu deorsum, quam duplo intensius moveri, quam naturaliter possit; ac denique si solum res ipsa attente consideretur, facile intellectus concipit, quantitatem, ex hoc quod in multis locis ponatur, nihil eorum amittere, quæ ad rationem suam, suumque effectum formalem intrinsece pertinent. Dices, quantitatem ex se reddere corpus aptum, ut in uno tantum loco extendatur; unde, si in multis simul extensive ponatur, vel mutabitur, vel augebitur effectus formalis quantitatis, non mutata forma, vel recipiet corpus plures actus sine capacitate ad illos, sed ad unum tantum; utrumque autem horum impossibile est. Sed hoc nullius momenti est; laboratur enim in æquivoco, non distinguendo capacitatem naturalem ab obedientiali, nec capacitatem ad plures actus divisim, aut copulatim sumptos; per quantitatem enim redditur corpus naturaliter capax unius tantum extensionis in loco, non quidem determinate, sed confuse, quia potest hanc vel illam extensionem recipere in hoc, vel illo, aut quovis alio spatio; atque ita disjunctim, seu divisive capax naturaliter est plurium extensionum; et quamvis simul tantum possit naturaliter unam recipere, tamen successive potest habere plures. Unde fit, ut cum hac capacitate naturali conjuncta esse possit capacitas obedientialis, ut supernaturaliter possit recipere simul et conjunctim ea, quæ naturaliter tantum poterat successive, aut disjunctim habere; et ita in hoc non fit contra capacitatem simpliciter quantitatis, sed supra naturalem capacitatem ejus; neque augetur aut immutatur formalis effectus ejus, quia cum illo intrinsece conjuncta est hæc obedientialis capacitas. Quæ doctrina non est hic specialiter inventa, sed necessario est generaliter ab omnibus ad-

mittenda in rebus omnibus, quæ habent potentiam obedientialem ad aliquos actus vel effectus; ut in superficie recipiente simul per potentiam Dei albedinem et nigredinem intensas, quas solum poterat naturaliter recipere successive; et in intellectu accipiente visionem Dei; et in præsente materia, in corpore quanto recipiente simul cum præsentia quantitativa unius loci, præsentiam sacramentalem in alio, cujus non erat naturaliter capax.

6. *Objectio.* — *Solutio.* — *Exemplis naturalibus confirmatur conclusio.* — Superest probanda altera pars antecedentis, seu minor propositio in principali argumento assumpta, scilicet, hoc etiam non repugnare cum intrinseca ratione modi existendi quantitative in uno loco, quod facile etiam patet ratione supra indicata; nam ratio hujus modi solum in hoc consistit, ut corpus quantum, ita sit præsens spatio, ut ex vi modi, quo illud replet, habeat extensionem partium in illo, ita ut una aliam excludat a suo partiali loco; sed hoc totum integrum manet, etiam si corpus sic existens in hoc loco, alibi in alio spatio simili modo constituatur, quia per hoc non amittit extensionem in alio loco, nec aliquid aliud, quod intrinsece illi adveniat; imo hoc ipsum est, quod hæc sententia affirmat, esse possibile, scilicet, multiplicari hujusmodi præsentiæ modum, alia simili præsentia integra et immutata manente. Sed objiciunt, intrinsecam rationem hujusmodi præsentiæ non satis explicari per totum illud positivum, quod nos proposuimus, sed includere etiam negativum, scilicet, quod corpus ita claudatur terminis illius loci, quem occupat, ut extra illos non sit; unde hoc ipso, quod alibi esse ponitur, directe fit aliquid repugnans priori modo existendi in loco et rationi ejus; quod sic etiam patet, nam esse in loco quantitative, idem est, quod esse in loco circumscriptive; sed de ratione ejus, quod circumscribitur, est, ut non sit extra terminos circumscribentis, ut ex ipsa voce patet, et ideo etiam id quod circumscribitur, dicitur definiri loco. Sed hæc objectio, aut facit vim in solis verbis, aut petit principium, et ipsum sumit, quod probandum est. Si enim affirmat et sumit, de ratione modi existendi in uno loco quantitative esse, ut illudmet corpus non sit extra illum locum, vel actu non habeat aliam rationem similem, petit principium; unde enim hoc probatur, aut probari potest? nam, considerata tota intrinseca natura, et ratione positiva illius modi, ex illa non sequitur intrinsece hæc negatio, præsertim in ordine ad absolutam Dei potentiam; unde enim constat hæc connexio, aut quomodo colligi potest, cum totum illud positivum satis intelligatur sine tali negatione, ut declaratum est? Si vero solum affirmat et sumit, de ratione illius modi tantum esse, facere rem præsentem prædicto modo in uno spatio, hoc quidem verissimum est; tamen ex eo solum sequitur, unam rem vel unum modum præsentiæ tantum esse in uno loco; et ad summum etiam sequitur, naturaliter unius modi talis præsentiæ esse capacem; non vero inde inferri potest, non posse eamdem rem per plures modos similes esse in pluribus locis, aut per potentiam Dei non posse illos modos recipere. Quod si tandem fiat vis in illa voce, *circumscriptive*, dico illam vocem recte explicatam solum dicere naturalem terminationem et adæquationem locati ad locum, quo circumscribitur. Unde ex vi illius vocis solum significatur, rem, quæ circumscribitur loco, naturaliter solum esse, ac posse esse in illo; cui significato non repugnat, quod supernaturaliter sit extra illum. Quod si quis tandem pertinaciter contendat, illa voce significari id, quod est circumscriptive in loco, de facto non esse, nec posse esse alibi, etiam per divinam potentiam, primum, hoc dato, nego idem esse, esse quantitative in loco, et circumscriptive, quia in hoc posteriori additur quædam negatio, quæ non est de ratione prioris. Unde, illa suppositione facta, recte sequitur, Deum non posse unum corpus ponere circumscriptive in multis locis, quia hoc nihil aliud est, quam dicere, Deum non posse facere, ut idem corpus simul sit intra unum tantum locum, et in multis; quod frivolum valde est, et impertinens ad nostram assertionem. Deinde vero dicitur, illam vocis significationem falso esse et gratis confictam ad implicandam et confundendam quæstionem. Alioqui eodem modo dicere posset aliquis, de ratione essendi in loco circumscriptive esse, ut corpus, quod ita est in aliquo loco, in alio esse non possit, etiam definitive seu sacramentaliter. Secundo principaliter suaderi potest conclusio naturalibus exemplis; nam Angelus (idem est de anima) potest virtute naturali esse totus in toto aliquo loco et totus in qualibet parte; quid ergo mirum, quod Deus virtute supernaturali aliquid simile possit operari in corpore, constituendo totum illud in diversis locis? Quod si dicas Angelum solum posse esse illo modo in

spatio continuo, non vero in discretis, respondetur, illud esse incertum et sub opinione; nam multi opinantur, posse Angelum virtute sua esse in locis distinctis, qui adæquatam virtutem Angeli non excedant; extra controversiam autem esse debet, aliquid majus dandum esse divinæ potentiæ, præsertim cum ex sola locorum discontinuatione nulla appareat specialis implicatio contradictionis, ut sæpe in superioribus dictum est, quia, ut recte August. ait, lib. de Cura pro mortuis agenda, c. 16 et 17, alii sunt humanarum limites rerum, alia divinarum signa virtutum; alia sunt, quæ naturaliter, alia, quæ mirabiliter fiunt. Ex quo principio pro comperto ibidem habet, posse animas Sanctorum simul esse in cœlo et in terra, quando hic aliquid mirabiliter operantur; quamvis dubitat, an de facto ita fiat. Unde etiam concluditur, posse Deum constituere Angelum in locis distantibus, etiam si singula eorum adæquata sint, quia, licet hoc excedat naturalem virtutem angelicam, non tamen est, cur superet divinam potentiam. Et hoc etiam satis persuadet mysterium Eucharistiæ, in quo præsentia, quæ multiplicatur, est indivisibilis, et similis angelicæ, et per tot spatia extenditur, ut immense excedant spatium, quod naturaliter potest Christi corpus occupare; ergo idem posset facere Deus circa angelicam substantiam, dando ei plures præsentias distinctas et distantes, ita ut singulæ earum essent connaturales, collectio autem vel multitudo esset præternaturalis; ergo eodem modo posset dare corpori plures præsentias connaturales in modo et ratione earum, quamvis collectio earum supernaturali modo fiat. Probatur hæc ultima consequentia : nam, quod res sit spiritualis vel materialis, et præsentia naturalis sit indivisibilis vel divisibilis, videtur valde materiale, et impertinens ad inferendam implicationem contradictionis, quia etiam res spiritualis suo definitur loco, et extra spatium adæquatum naturaliter esse non potest, et, quando ita constituitur, quodammodo a se dividi videtur, et simul habet relationem distantiæ et propinquitatis ad easdem res, et potest hic moveri et alibi quiescere. Denique habet plures adæquatas præsentias, quam naturaliter possit; ergo, formaliter rem considerando, eadem est difficultas, et quod corpus suum locum occupet modo materiali et sensibili, nullam inducit specialem contradictionem.

7. *Item exemplis supernaturalibus. — Evasio. — Improbatur. — Responsio alia. —Solvitur.* —Tertio argumentari possumus ex aliis supernaturalibus exemplis, et omissis Trinitatis et incarnationis mysteriis, quia illud factum non est, neque sub operibus Dei cadit, hoc vero licet sit factum et excellentius, tamen videtur esse alterius ordinis, et ideo non posse ab illo proprium argumentum proportionale seu a simili sumi, possumus tamen hinc aliquo modo argumentari, juxta opinionem D. Thom. asserentis, posse Deum eamdem humanam naturam hypostatice ponere in multis personis; quod multo sane videtur difficilius, quam idem corpus poni in duobus locis. Unde aliud etiam potest confici argumentum, nam potest Deus facere, ut eadem accidentalis forma inhæreat multis subjectis; non est enim hoc difficilius, quam eamdem substantialem naturam uniri multis personis. Item potest facere, ut idem effectus simul pendeat a pluribus causis totalibus, ut probabilior est opinio, et e contrario, ut eadem causa simul producat plures effectus adæquatos virtuti suæ; quia non est hoc difficilius, quam supernaturalem effectum producere; ergo poterit etiam unum corpus in diversis locis ponere; tenet autem proportio argumenti in hoc, quod in omnibus illis exemplis, aut res afficitur simul pluribus modis, cum ex natura sua tantum unius sit capax, aut aliquid amplius agit, vel patitur supernaturaliter, quam possit naturaliter. In hoc autem opere, de quo disputamus, nullum aliud mirabile reperitur, nisi alterutrum ex his. Fortius tamen argumentum sumemus ex aliquo supernaturali effectu, quem constat, Deum effecisse; hujusmodi autem est penetratio duorum corporum; nam Deus facit, duo corpora in uno loco adæquato esse; ergo potest idem corpus constituere in diversis locis adæquatis; probatur consequentia, quia sicut naturaliter unum corpus tantum est in uno loco, ita etiam naturaliter in uno loco tantum est unum corpus. Respondet D. Thom. negando consequentiam, quia de ratione unius, duo (inquit) sunt : primum, esse indivisum in se; secundum, esse divisum a quolibet alio; et primum est magis intrinsecum, quam secundum; quando autem duo corpora ponuntur in uno loco, solum fit, ut inter se non sint divisa; si autem idem poneretur in duobus locis, divideretur a se ipso, et ita in hoc magis fit contra rationem unius, quam in illo. Sed hæc responsio probari certe non potest, primo, quia si esset solida, revera idem probaret de qualibet præsentia reali,

etiam sacramentali; nam licet corpus per hanc præsentiam non repleat spatium quantitativo modo, tamen vere et proprie per illam est in terra eadem res, quæ est in cœlo; et hic caret modo, quem ibi habet; ergo etiam dicetur distare, seu dividi a se ipsa. Deinde, inquiro, in quo sit vis illius rationis; nam si sit sermo de propria divisione, vel indivisione entitativa, sicut repugnat, unam entitatem, manentem unam, esse divisam in duas, ita æque repugnat duas entitates manentes duas esse unam indivisam; quia licet fieri possit, ut ex duabus entitatibus fiat una composita, tamen duæ, ut sic, non possunt esse una simplex entitas; est ergo, quoad hoc, æqualis repugnantia. Si autem solum sit sermo de divisione et indivisione quoad locum, prout revera esse debet, quia nunc tantum de loco tractamus, sic rem esse vel non esse divisam quoad locum, nihil refert ad rationem unius, quæ ex ipsa rei unitate vel quantitate consurgit, non ex modo existendi in loco. Unde sicut duo corpora, existentia in eodem loco, non propterea fiunt unum corpus, imo neque habent unum et eumdem locum intrinsecum præsentiæ localis, ita neque unum corpus, existens in duobus locis, esset divisum in multa corpora, sed haberet tantum diversos modos præsentiæ localis; nihil ergo in hoc fieret contra rationem unius, atque ita in sua vi manet consequentia facta, quia, sicut quantitas natura sua terminatur uno loco, ita expellit aliud corpus ab eodem loco; ergo, sicut Deus unam difficultatem superat, ita potest vincere aliam. Aliter respondet Bonaventura, negando etiam consequentiam, et rationem differentiæ addit; nam, quod unum corpus quantum, in uno tantum loco existere possit, ex eo provenit, quod finitum est; Deus autem non potest facere, quin sit finitum; imo (ut supponimus) Deus non aufert quantitatem ejus, et ideo non potest illud nisi in uno loco constituere; quod autem duo corpora in uno loco naturaliter esse non possint, ex eo provenit, quod habent molem quam Deus potest quantitati auferre; et ideo facere etiam potest ut duo corpora sint in eodem loco. Sed hæc responsio non est magis solutio, quam præcedens; et a ratione posteriori incipiendo, interrogo, quid nomine molis intelligat? nam, si per molem intelligamus ipsam quantitatis extensionem in se, ratione cujus natura sua postulat diversum spatium, quod repleat, aut una pars respectu aliarum, aut unum corpus respectu alterius, hoc modo verum est, ideo duo corpora natura sua apta esse se expellere ab uno loco, quia habent molem, quanquam id actu non faciant sine actuali extensione in loco; falsum autem est, quantitatem posse privari mole in hoc sensu, quia sic habere molem, est intrinseca ratio quantitatis, et ad ejus primarium effectum formalem pertinet, ut supra ostensum est; et multo magis falsum est, corpora se penetrantia privari hujusmodi mole, ut a fortiori patebit ex dicendis. Si autem per molem intelligamus actualem in loco extensionem (nam præter hæc duo nihil aliud excogitari potest), sic verum est, posse quantitatem privari hujusmodi mole; falsum autem hinc provenire, quod penetratio corporum sit possibilis; nam corpora, quæ Deus ponit penetrative in eodem loco, non privantur propriis extensionibus in ordine ad locum, ut constat de corpore Christi et Virgineo, quando in partu sese penetrarunt; et de eodem Christi corpore et de lapide sepulchri in resurrectione. Imo, ut sit propria penetratio, necessario supponitur, utrumque corpus esse extensive in loco, et nihilominus divinitus fieri, ut non se impediant; et ideo corpus Christi non proprie se penetrat cum speciebus panis, quia non est ibi extensive, sed altiori modo. Unde retorqueri potest argumentum hoc modo: nam, licet impenetratio corporum ex mole quantitatis proveniat naturaliter, nihilominus, non ablata mole, Deus facit corpora penetrari; ergo, licet naturalis limitatio ad unum locum ex eo proveniat, quod quantitas finita est, poterit Deus, non ablato, neque mutato quantitatis termino, idem corpus in pluribus locis constituere. Unde, si altera pars rationis Bonav. efficax esset, eadem probaretur, non posse Deum elevare creaturam ad aliquid agendum præter virtutem suam finitam, quia eam limitationem in agendo habet ex eo, quod finita est, quod Deus non tollit; probaretur etiam, Angelum vel animam non posse constitui a Deo extra sphæram finitæ perfectioni ejus adæquatam; imo etiam sequeretur, non posse Deum ponere corpus Christi sacramentaliter extra locum, quem habet in cœlo, quia etiam ille locus est adæquatus quantitati finitæ corporis Christi, ex qua provenit, ut naturaliter limitetur ad illam præsentiam. Quocirca, ut res finita, quæ natura sua limitatur ad certam præsentiam, vel spatium, supernaturaliter possit recipere simul aliam præsentiam ejusdem rationis, vel alterius, non oportet ut infinita fiat, vel ut quantitas ejus augeatur; sed

solum ut eadem res, cum tota sua quantitate finita, iterum atque iterum quasi explicetur, et plures modos existendi recipiat.

8. Quarto principaliter argumentari possumus ex veritate hujus mysterii, et ex præcedentibus conclusionibus, nam potuit Deus corpori habenti quantitativam et naturalem præsentiam, dare alibi præsentiam realem et supernaturalem et alterius ordinis; ergo potuisset etiam dare aliam naturalem et ejusdem ordinis. Probatur consequentia, quia nulla potest major repugnantia assignari, ut evidentius statim patebit in solutionibus argumentorum, et nunc breviter declaratur. Primo, quia præsentia hæc supernaturalis, tam vera et realis præsentia est, sicut naturalis. Unde æque potest esse fundamentum propinquitatis, et distantiæ realis; hoc autem est, quod per se videtur pertinere ad repugnantiam, quæ inter duas præsentias reales intercedere videtur; non enim tantum repugnant, quia duæ similes, et ejusdem rationis sunt; sed ex hoc præcise et maxime, quod duæ distinctæ et reales sunt in una omnino eademque re; quæ tota difficultas versatur inter naturalem, et sacramentalem præsentiam. Et præterea augetur ex eo quod sacramentalis præsentia pugnare videtur cum naturali conditione quantitatis. Item ex eo, quod illæ duæ præsentiæ videntur habere conditiones repugnantes, extensionem, et inextensionem in loco. Unde non solum videntur hæc esse æque possibilia; verum etiam hoc, de quo agimus, esse multo facilius, ac possibilius. Secundo ostendi potest illa consequentia excludendo omnes rationes differentiæ, quæ inter hæc duo miracula possunt assignari; sed hoc melius etiam fiet in solutionibus argumentorum. Tertio tandem per sese videtur incredibile, potuisse Christum realiter adesse in sacramento visibili invisibiliter, et tamen non posse ibi se ostendere visibiliter, si velit, nisi cœlum deserat. Atque hic afferri etiam possent variæ Christi apparitiones in terra, quæ post ascensionem ejus factæ sunt per veram ac realem sensibilem præsentiam, ut multi existimant; cum tamen probabile etiam sit, tunc cœlestem locum non deseruisse; propter quod plures ex citatis auctoribus non solum existimant, hoc esse possibile, sed etiam de facto Christum sæpius fuisse in pluribus locis in propria et visibili specie, de qua re videri possunt, quæ superiori tomo dixi disp. 51, sect. 4.

9. *Solutio primi argumenti facti pro prima sententia ab hæreticis.* — *Ad secundum.* — *Ad tertium.* — Reliquum est, ut argumentis in oppositum satisfaciamus. Et primum expediamus ea, quæ ex hæreticis adduximus. Ad primum ex verbis Angeli, *Non est hic, surrexit enim,* respondetur primo, verba non continere propriam argumentationem, sed simplicem narrationem eorum, quæ gesta erant, præsertim quia Angelus loquebatur mulieribus, juxta mentem earum, quæ Christum mortuum in sepulchro quærebant, cum tamen jam omnino viveret. Unde secundo dicitur, etiam ex vi consequentiæ, illam esse optimam, loquendo familiari sermone humano, in quo, non quid Deus possit facere, sed quid sit consequens ex ipsis rebus consideramus. Tertio Angelus non ita intulit: Est alibi; ergo non est hic; sed ita : Surrexit; ergo non est hic; quæ illatio est formalior, quia resurgere non solum significat incipere alibi vivere, sed quod illud idem corpus, quod hic mortuum jacebat, hinc vivum egressum fuerit, et ita ex vi illius verbi non solum significatur esse alibi, sed etiam non manere ibi. Ad secundum ex testimoniis Patrum, jam supra dictum est, August. loqui juxta naturas rerum, non autem explicare, quid Deus possit, vel non possit. Anselmus vero in citato loco non definiendo, sed argumentando procedit. Unde cap. 21, fatetur, discursum prius a se factum nihil concludere; addit vero ibi, in creaturis, quæ loci spatium non excedunt, verum esse non posse unam simul esse in pluribus locis; quod recte intelligitur, considerata naturali virtute earum; nam secundum hanc, loci spatium non excedunt. Ad tertium, primum dicimus, non esse, quod hæretici Catholicorum auctoritate abutantur; nam hi solum negant, corpus esse posse in pluribus locis quantitative, quia circa hoc nihil est expresse revelatum, et ex principiis philosophicis, et nonnullis differentiis inter hujusmodi opus, et aliud mysterium nobis revelatum, ita eis probabiliter seu apparenter visum est; nunquam tamen ipsi ausi fuissent, propter physicas apparentes rationes, veritatem revelatam negare, quod hæretici faciunt. Deinde dicimus, Catholicos auctores, eam opinionem sequentes, deceptos in ea re fuisse, et infirmis rationibus, quibus suam sententiam probare conati sunt, præter intentionem suam, veritatem fidei impugnasse, quibus ante omnia objicimus verba illa Augustin., 22 de Civit., cap. 11 : *Ecce qualibus argumentis omnipotentiæ Dei humana contradicit infirmitas,*

quam possidet vanitas. Deinde sigillatim est hujusmodi rationibus satisfaciendum, in quo duo præstanda sunt : primum est fere omnes eodem modo procedere de præsentia sacramentali, et de quantitativa; secundum, contra neutram earum quicquam concludere.

10. *Ad primum argumentum Catholicorum pro eadem.* — Prima ergo ratio Catholicorum apud D. Thom. est, quia, si unum corpus posset esse in duobus locis, eadem ratione posset esse in multis, et in toto universo, et ubique; quod affirmare, ait D. Thom., hæreticum est, quia esse ubique est ita proprium Dei, ut ex hac proprietate sufficienter probent Sancti, Filii et Spiritus Sancti divinitatem, ut patet ex Augustin., lib. 6 contra Maximin., cap. 21; et Fulgentio, lib. 2 ad Trasimund., c. 17; Ambros., lib. 1 de Spiritu Sancto, c. 7; et Basil., lib. de Spiritu Sancto, cap. 22. Sed hæc ratio apparentius converti potest contra mysterium Eucharistiæ; nam si corpus Christi sacramentaliter potest esse præsens multis locis, ergo omnibus; ergo ubique; si autem de fide est, creaturam non posse esse ubique, non solum est secundum præsentiam quantitativam, sed etiam secundum quamcumque præsentiam realem, etiam indivisibilem, et angelicam; nam etiam de re spirituali creata, erit de fide non posse esse ubique; alioqui ex illa proprietate non colligeretur divinitas Filii, et Spiritus Sancti. Addo deinde, multo apparentius sequi hanc ubiquitatem in præsentia sacramentali, quam in locali, quia quod proprie est ubique, debet esse totum in omni loco, quod non necessario haberet corpus extensum in loco, quamvis esset replicatum per omnia loca, quia in singulis eorum non esset totum in omnibus partibus loci, et maxime in indivisibilibus punctis; at vero si per sacramentalem præsentiam corpus esset in omnibus spatiis, magis proprie corpus esset ubique; quia totum esset in omnibus partibus, et in omnibus indivisibilibus. Respondeo igitur, recte posse facere Deum, ut idem corpus sit præsens extenso vel inextenso modo omnibus rebus et spatiis creatis, et cuicumque loco majori et majori, etiamsi in infinitum assignetur; nego tamen inde sequi, creaturam esse immensam, tum quia ad immensitatem non satis est rem esse actu præsentem omnibus rebus creatis, seu spatiis realibus, sed necessarium est, esse actu præsentem omnibus spatiis imaginariis, quod a nobis melius ita explicatur, oportere scilicet rem ita esse in se dispositam per suam præsentiam, ut sine sui mutatione possit esse præsens omnibus rebus seu spatiis creabilibus, etiam si in infinitum crescant seu multiplicentur, ad quod necesse est, ut talis præsentia sit in se actu infinita, et hæc est, quæ nomine immensitatis significatur, et est propria Dei, et non potest communicari creaturæ. Neque oppositum sequitur ex prædictis mysteriis, quia licet sequatur, posse Deum ponere idem corpus in pluribus et in pluribus locis in infinitum, aut ponere illud realiter præsens in majori et majori spatio in infinitum, non sequitur, posse illi conferre præsentiam actu infinitam, vel præsentias multitudine infinitas, quia ab infinito in potentia, seu syncategorematice, ad infinitum in actu, seu categorematice, nulla est consecutio, ut per se constat. Tandem addo, licet hoc, quod dixi, probabilius sit, scilicet, non posse Deum facere hujusmodi infinitum in actu in præsentia seu præsentiis ejusdem corporis, propter generalia principia seu inconvenientia de infinito, non tamen esse de fide; sicut non est de fide, non posse Deum facere alia infinita creata in actu ; neque tunc illa præsentia creata esset proprie immensitas, vel quia non esset proprietas connaturalis talis rei, seu corporis, sed extrinsecus participata, vel quia non esset omnino necessario et immutabiliter ei conveniens, quæ sunt de ratione propriæ immensitatis, et hujusmodi est immensitas Filii, et Spiritus Sancti, ex qua recte colligitur, ipsos esse Deum. Simile quid dici solet de æternitate per essentiam, et participata.

11. *Ad secundum.* — Secunda ratio etiam D. Th. est, quia si idem corpus esset in duobus locis, unum corpus esset in se divisum, quod est contra rationem unius. Sed jam supra ostendimus, et rationem hanc eodem modo posse objici contra sacramentalem præsentiam, et nihil contra alterutrum concludere, quia ex duplici locali præsentia ejusdem rei non sequitur eamdem rem in se esse divisam, sed præsentias inter se divisas et distinctas inesse eidem rei; hoc autem nullo modo est contra rationem unius ex parte subjecti, sed ex parte modi; nos autem non dicimus modum esse unum, sed duos in uno subjecto. Et eodem modo solvendum est, quod alii objiciunt, quod idem a se ipso distaret; hoc enim non sequitur de eodem secundum idem, sed secundum distincta Ubi, seu distinctas præsentias, et ita nullum est inconveniens; imo distantia proprie non est secun-

dum entitatem, sed secundum locum, et ita, ubi sunt loca diversa, ratione illorum intelligi potest distantia, quamvis res locata eadem sit.

12. *Ad tertium.* — Tertia ratio est, quia sequitur hæc implicatio, nimirum, quod res sit extra aliquod spatium, quia est in alio loco, et quod non sit extra illud, quia in illo est circumscriptive. Sed de hac etiam ratione supra ostensum est, eodem modo applicari posse contra præsentiam sacramentalem corporis Christi, ratione cujus est extra locum quem in cœlo occupat, in quo tamen est circumscriptive et consequenter definitive. Responsum etiam est, illam negationem simpliciter sumptam non esse de ratione circumscriptionis, neque ex illa necessario sequi in ordine ad omnipotentiam Dei, sed solum secundum naturalem capacitatem corporis, seu creaturæ.

13. *Ad quartum.* — Quarta ratio supra est ex Bonaventura tacta, quia quantitas occupat locum quasi formaliter, et est finita; ergo omnino limitata ad unum locum replendum; ergo manente quantitate eodem modo finita, non potest plura replere. Et confirmatur, quia non potest quantitas esse extensa in ordine ad locum, nisi sit extensa in ordine ad se; ergo nec potest esse bis extensa in ordine ad locum, nisi sit bis extensa in se; sed hoc posterius non potest convenire uni et eidem quantitati; ergo neque prius. Ad hanc vero rationem in superioribus etiam demonstratum est, quomodo etiam deficiat in Eucharistiæ mysterio, et in aliis operibus omnipotentiæ Dei, et pro omnibus responsum est, finitam quidem quantitatem natura sua esse limitatam, tamen supra naturam suam iterari posse in diversis spatiis, et in eis recipere plures modos extensionis in ordine ad locum, atque hoc satis esse, ut plura spatia simul repleat, quam naturaliter possit. Unde ad confirmationem negatur consequentia, quia extensio in se est proprium fundamentum, et radicalis ratio formalis extensionis in ordine ad locum, et quasi adæquatum subjectum illius modi existendi in loco, et ideo nullus talis modus esse potest sine tali fundamento, quia non potest res habere partes in loco, nisi prius ipsa constans ex partibus intelligatur; illo autem fundamento simul supposito, jam res est capax extensionis in ordine ad locum, unius aut plurium, secundum capacitatem naturalem, vel obedientialem, ut supra declaratum est, quia postquam res habet partes in se, nihil repugnat, quod eas habeat in diversis partibus diversorum locorum; sicut substantia Angeli non potest intelligi existens tota alicubi, nisi præintelligatur habens suam substantiam, qua supposita per eam fit capax ut non tantum semel sit tota alicubi, sed etiam, ut naturaliter sit tota in toto, et tota in qualibet parte, supernaturaliter vero etiam in pluribus locis adæquatis.

14. *Ad quintum.* — *Solutio.* — *Rejicitur.* — Quinta ratio, quia alioqui posset idem corpus bis poni in eodem loco, quod vix potest mente concipi. Sequela patet, quia, si potest simul habere duas præsentias inter se distantes, cur non etiam indistantes? Respondetur imprimis, fieri posse idem argumentum de præsentia sacramentali; et, quod in ea fuerit responsum, dicetur in alia. Deinde, Major supra negat sequelam; fortasse, quia præsentia sumit unitatem et distinctionem ex ordine ad spatium, quod occupat, et ideo in ordine ad diversa spatia facile intelligi possunt diversæ præsentiæ, etiam si subjectum idem sit; si autem subjectum sit idem, et respectu ejusdem spatii, non videtur esse posse nisi una et eadem præsentia. Sed hæc ratio imprimis non procedit in præsentiis diversarum rationum, quia illæ secundum se distinguuntur; poterit ergo in eodem spatio idem corpus esse semel quantitative, et iterum sacramentaliter; ut si Christus appareret intra hostiam extensus et in propria specie, conservata sacramentali præsentia, quam antea habebat; deinde non procedit illa ratio in præsentiis totalibus quantitativis, si secundum diversas partes respiciant diversa spatia partialia, ut si idem homo semel sit rectus in uno spatio, et iterum contrario modo, seu inversis partibus, quia jam est habitudo aliquo modo diversa ad spatium, ut patet in motu circulari, in quo fere hæc tantummodo fit loci mutatio. Denique absolute verum non est, in eodem subjecto non posse esse præsentias numero diversas in ordine ad idem omnino spatium; nam successive constat naturaliter id accidere; suppono enim, corpus, quod recuperat omnino eumdem locum, seu spatium, quod prius amiserat, non recuperare eumdem numero modum præsentiæ; nam idem numero nunquam redit per naturam; quod autem causæ naturales successive facere possunt, Deus, qui in agendo a tempore non pendet, potest facere simul, et ideo probabilius existimo, posse Deum, bis, et pluries constituere idem corpus in eodem

loco circumdante, seu in eodem spatio, multiplicando in illo modos præsentiæ numero distinctos, non aliunde, quam ex se ipsis, seu ex suis modalibus entitatibus.

15. *Ad sextum.* — Sexta ratio esse solet, quia non potest idem corpus esse in diversis temporibus; ergo neque in diversis locis. Hanc rationem non invenio apud Catholicos auctores, sed eam aliqui referunt ex hæreticis, et revera æque procedit contra mysterium Eucharistiæ, ut per se constat. Est autem frigidissima ratio; aut enim est sermo de tempore extrinseco, aut de intrinseca uniuscujusque rei duratione. Rursus, tempus extrinsecum multiplicari potest uno modo, juxta probabilem opinionem, in diversis subjectis, seu motibus; et hoc modo, sicut duo tempora possunt simul esse seu currere, ita potest una res esse simul in multis temporibus, seu illis commensurari; alio modo multiplicari potest hoc tempus secundum diversas partes ejusdem subjecti, seu motus, quomodo multiplicantur dies et anni; et hoc modo non potest eadem res simul esse in diversis temporibus, quia talia tempora ipsa inter se non possunt esse simul, eo quod in suo proprio conceptu includunt successionem, in quo est aperta differentia inter tempus et locum; eo tamen modo, quo illa tempora habent esse, scilicet, unum post aliud, potest eadem res permanens secundum eamdem omnino durationem in eis esse, seu illis coexistere. At, si loquamur de duratione intrinseca illi (ut opinor) non potest in eadem re secundum idem esse multiplicari, quia non est modus extrinsecus rei superadditus, sicut præsentia localis, sed ipsamet rei entitas seu existentia, solumque ratione ab ea distinguitur.

16. *Ad septimum.* — Septima ratio, quia sequitur, idem corpus quantum, esse æquale corpori majori, et minori, et consequenter æquale et inæquale eidem, quod manifestam repugnantiam involvit; sequela probatur, quia corpus quantitative existens in loco est æquale loco, teste Aristotele; ergo si est in duobus locis, est æquale utrique loco simul; ergo est etiam majus quolibet illorum locorum per se, vel e contrario uterque locus simul erit major, quam locatum. Atque hæc ratio inter omnes nonnullis philosophis maxime placet, quia hæc non potest ita apparenter accommodari mysterio Eucharistiæ, quia secundum illum modum præsentiæ non est commensuratio inter locum et locatum. Sed revera, etiam hæc ratio est valde frivola, et omisso mysterio Eucharistiæ, manifeste retorqueri potest ex alio miraculo penetrationis duorum corporum in eodem loco; nam sicut locatum est æquale loco, ita locus locato; est enim relatio mutua; ergo, quando duo corpora sunt penetrative in loco, locus est æqualis utrique illorum, et utrumque illorum simul æquatur loco, quia simul commensuratur illi; et tamen utrumque simul est majus, quam quodlibet illorum per se; ergo idem locus est æqualis majori et minori locato, scilicet unicuique illorum corporum per se, et utrique simul. Constat autem, hanc argumentandi rationem esse sophisticam. Quod aliter in hunc modum declaratur : fingamus enim, duo corpora, se penetrantia in eodem loco, unum et idem corpus intra se continere, ut, v. gr., duo vasa omnino æqualia et ejusdem figuræ, penetrative existentia in eodem loco, eamdem aquam continere, seu circumdare; quo posito necesse est fateri, unum corpus esse in duobus locis materialibus, id est, sumendo locum tantum pro superficie extrinseca continente; et tunc redit idem argumentum; nam illud locatum æquale est illis duobus locis; nam hæc æqualitas potissimum intercedit secundum superficies continentem et contentam; ergo erit idem locatum æquale singulis locis, atque utrique simul. Quod si dicatur, facta tali penetratione, unum corpus esse æquale duobus, quia sunt per modum unius, et non occupant majorem locum quam unum locum tantum, vel (quod idem est) esse æquale utrique quoad extensionem in loco, hoc ipsum declarat prioris argumenti fallaciam, nam eodem modo unum corpus existens in duobus locis est æquale illis, quoad extensionem in loco, seu quia est in illis per modum plurium, seu per plures extensiones in loco, et ideo tantum spatium occupat, quantum duo corpora æqualia. Ratio autem a priori hujus deceptionis est, quia non distinguitur duplex extensio quantitatis, altera in se, altera in ordine ad locum, neque duplex æqualitas, quæ in eis potest fundari. Nam secundum eam extensionem seu dimensionem, quam habet quantitas secundum se, non potest eadem quantitas, eodem modo in se disposita secundum condensationem vel raritatem, esse æqualis majori et minori quantitati, et duabus quantitatibus æqualibus simul sumptis, quia, sicut hæc extensio consistit in hoc, quod inter talia extrema tanta quantitas mediet in uno corpore, sicut in alio, et a posteriori a nobis explicatur per natu-

ralem aptitudinem ad occupandum locum quantitativum, ita æqualitas secundum hanc eamdem extensionem consistit in aptitudine ad occupandum æqualem locum, seu spatium, et quia hæc aptitudo tantum est unica, ideo non potest, nisi unam relationem æqualitatis vel inæqualitatis respectu ejusdem fundare. Atque ita etiam si unum corpus sit in duobus locis, non erit secundum hanc extensionem æquale utrique simul sumpto, quia nunquam est aptum ex natura sua occupare tantum locum, quantum duo corpora simul sumpta, qua ratione non potest vere dici, quantitatem hostiæ esse æqualem quantitati corporis Christi, quia hæc de se potens est occupare majorem locum, quamvis actu non occupet in Eucharistia; et eadem ratione duo corpora penetrative existentia in eodem loco, simul sumpta, non sunt æqualia illi, sed majora, quia natura sua apta sunt ad occupandum majorem locum. Alia vero æqualitas vel inæqualitas considerari potest secundum extensionem in ordine ad locum, et hoc modo potest corpus idem existens in duobus locis esse æquale singulis, per singulas extensiones, quas in illis habet, et utrique simul per ambas etiam simul, quia hæc æqualitas nihil aliud est, quam relatio fundata in hoc, quod idem corpus tantum spatii occupet, quantum duo; sicut e contrario, si duo corpora penetrative ponantur in eodem loco, est similis æqualitas, quia non plus spatii occupant, quam unum; hæc autem nulla inducunt inconvenientia, sed explicant tantum ipsa mysteria, et supernaturalia opera, quæ dicimus esse possibilia. Sicut etiam ex natura rei satis magnum inconveniens videri potest, quod duo corpora quanta, non sint inter se æqualia, neque inæqualia, quod tamen factum est in mysterio Eucharistiæ, secundum extensionem ad locum, quia, sicut corpus Christi ibi est sine tali extensione, ita etiam sine relationibus, quæ in ea fundantur; sic igitur e converso corpus recipiens plures extensiones locales in diversis spatiis, potest in hoc æquari pluribus locis, et tunc non secundum idem est æquale uni, et multis, aut majori, vel minori quantitati, sed secundum unam, vel plures extensiones locales. Atque hinc facile solvuntur alia incommoda, quæ hinc inferri solent, scilicet, quod sequatur, idem corpus posse esse æquale sibi ipsi, et consequenter posse circumdare et continere se ipsum; et ulterius posse esse sibi continuum, vel contiguum. Sed hæc omnia nullam habent difficultatem, quia æqualitas in eodem secundum diversas extensiones nihil habet incommodi; similiter si corpus idem potest esse in diversis locis distantibus, etiam in propinquis; et ideo nullum est inconveniens, quod extrema ejus sint simul, et consequenter, quod secundum diversas, vel etiam secundum eamdem superficiem, bis existentem in eodem indivisibili spatio, se ipsum circumdet, vel contingat; aut si Deus etiam velit, nihil repugnat, quod secundum diversas partes eadem quantitas sibi ipsi continuetur, ablatis superficiebus terminantibus, et data una communi; ut si Deus poneret eumdem hominem supra se ipsum, posset Deus facere, ut non solum pedes super caput, sed etiam, ut continuarentur illi.

17. Ultima ratio sumi solet ab inconvenientibus, quæ ex actionibus et passionibus oriuntur; quam late prosequitur, et in ea magnam facit vim Ledesma hic, quia sequitur, inquit, quod idem homo simul possit vivere, et mori, calefieri, et frigefieri, et (quod obscurius est) peccare in uno loco, et mereri in alio; et in uno amare Deum, et in alio odisse; fidelis in uno, et in alio hæreticus. Quod si objicias, quia eadem incommoda inferri possunt in mysterio Eucharistiæ, respondetur, non esse eamdem rationem, quia corpus in loco extensum est expositum his mutationibus et passionibus; corpus autem sacramentaliter existens est incapax illorum. Sed hoc non satis considerate dictum est : primo quidem, quia res existens modo sacramentali est capax saltem spiritualium actionum animæ; ergo in illa poterunt saltem illa incommoda sequi, quod in uno loco amet, in alio odio habeat; in uno credat, in alio discredat. Deinde, quamvis res existens modo sacramentali, ut sic, sit incapax materialium alterationum et passionum, tamen, si alibi existit quantitative, ibi poterit pati, aut interfici, sicut potuit Christus in nocte cœnæ, etiam si alias præsens conservaretur; tunc ergo eodem modo possunt inferri illa incommoda, quod in propria specie pateretur, et non in sacramento; et hic viveret, ibi interficeretur. Hæc ergo et similia æque procedunt contra fidei mysterium ; quæ non tam illud impugnant, quam postulant ut declaremus, quomodo in his omnibus sentiendum et loquendum sit, seu quid in his omnibus consequatur, supposito mysterio, quod in duabus sequentibus sectionibus præstabimus

SECTIO V.

Utrum res habens duas præsentias, easdem proprietates utrobique necessario habeat.

1. Hæ proprietates quædam sunt, quæ intrinsecam habitudinem dicunt ad præsentiam realem, seu localem, ut stare, sedere, localiter moveri, aut quiescere, et similes; quædam vero sunt, quæ per se non pendent a loco, vel præsentia reali, quas omnino absolutas a loco vocabimus, ut sunt omnia prædicata essentialia et substantialia, vel qualitates, ut esse album, vel nigrum, vel aliquid simile. De prioribus nulla est controversia, quia hoc ipso, quod corpus in diversis locis constituitur, habet aliquam varietatem in ipsis proprietatibus. Nam in primis necesse est, ut modus ille præsentiæ, qui est in uno loco, non sit in alio, neque e converso: quia unaquæque præsentia ita respicit in spatium illud, quod replet, vel cui adest, ut extra illud esse non possit, sed statim corrumpatur, vel mutetur, ut satis ostenditur in motu locali, per quem amittitur vel acquiritur Ubi, et modus præsentiæ, solum quia eadem res mutat spatium quod replet: hoc enim est magis per se, et intrinsecum, quam mutare circumdantem superficiem, ut patet in ultima sphæra mobili, si nulla alia supra illam existeret; atque in hoc fundatur immutabilitas loci physici, de qua Philosophi cum Aristot. tractant in 4 Physic., cujus primaria ratio sumenda est ex natura talis modi, quæ intrinsece et ex se postulat hanc immutabilitatem, et invariabilem habitudinem ad talem locum seu spatium; hinc ergo fit, ut ea, quæ intrinsece fundantur in his modis præsentiæ, variari possint in diversis locis, ut sunt quiescere, moveri, etc., quod est per se notum, ut evidenter convincitur in mysterio Eucharistiæ.

2. Difficultas est de aliis proprietatibus absolutis; de quibus ulterius distinguimus, interdum præcedere, et adhærere corpori, ut in loco existenti, prius quam alibi constituatur, ut nunc contingit in corpore Christi: interdum vero accidere potest, ut postquam res est in pluribus locis, in altero eorum novam proprietatem seu formam acquirat; de hoc posteriori modo dicam sect. sequent.; hic solum disputamus de prioribus formis, ex quibus quædam esse possunt intrinsecæ et connexæ cum natura talis rei, seu corporis, quædam vero possunt esse extrinsecus, seu per accidens adjunctæ; rursus corpus ipsum potest, aut simul poni in duobus locis, aut prius in uno et postea in alio; idque aut per actionem adductivam, aut per aliam actionem substantialem, de se productivam, ut postea dicam.

3. *Prima sententia.—Secunda sententia.*— His positis, tres videntur esse opiniones: prima simpliciter et sine ulla distinctione affirmat, esse necessarium, ut res existens in duobus locis, in utroque habeat omnes proprietates absolutas, quas habet in quolibet eorum. Quod videtur sentire Scotus in 4, dist. 10, quæst. 4, quia repugnat, prædicata privative opposita, seu contradictorie, eidem rei simul convenire; si autem idem corpus in uno loco haberet proprietatem seu formam, quam non habet in alio, idem esset, v. gr., simul cæcus et videns, aut videns et non videns. Nec enim satis videtur dicere, loci diversitatem impedire oppositionem privativam seu contradictoriam; quia hæ proprietates conveniunt rei absolute et secundum se, abstrahendo a loco; ergo de illa ut sic prædicantur, vel negantur; ergo nihil ad contradictionem refert, quod in uno vel alio loco prædicentur, aut negentur. Præsertim ait Scotus, quia respectus extrinsecus adveniens non potest variare absolutas prædicationes: præsentiæ autem diversæ solum sunt quidam respectus extrinsecus advenientes: ergo non variant hujusmodi prædicationes. Secunda opinio est extreme contraria, non solum de potentia absoluta, sed etiam ex natura rei posse idem corpus existens in duobus locis habere in uno aliqua accidentia hujusmodi, quæ non habet in alio. Ita indicat Alens., 4 part., quæst. 44, memb. 7; latius Major in 4, dist. 10, quæst. 4; Ocham, quæst. 4; favet Innoc., lib. 4 de hoc mysterio, cap. 12; et Hugo Vict., lib. 2 de Sacram., part. 8, cap. 3, quatenus sentit corpus Christi in nocte cœnæ non fuisse sub speciebus panis mortale, sicut erat in propria specie, sed gloriosum et impassibile. Ratio autem solum est, quam supra indicavimus, quia ex hoc non sequitur contradictio, qua seclusa, nulla est talis repugnantia specialis.

4. *Tertia sententia.* — Tertia opinio media est, de potentia absoluta recte posse fieri, ut idem corpus habeat quasdam proprietates in uno loco, et non in alio, propter rationem dictam; tamen ex natura rei omnes proprietates hujusmodi comitari idem corpus ubicumque sit. Ita tenet Marsil. in 4, quæst. 7,

art. 3; Soto, dist. 10, quæst. 1, art. 5; Gabr., quæst. 1, art. 2, et lect. 46 in can., qui opinionem Scoti ita interpretantur, ex quæst. 2 illius, in prædicta dist. 10; tamen quæstionibus sequentibus aliquid amplius sentit, ut dixi; et hoc etiam ut minimum sentit D. Thom., quæst. 81, art. 4; favet etiam Concil. Trident., sess. 13, approbans communem doctrinam, quod quædam existunt in hoc sacramento per concomitantiam tantum, de qua dicturi sumus, quæst. 76; ex ea enim sequi videtur, habiturum Christum in hoc sacramento omnes proprietates, quas habet extra sacramentum, quæ non pendent ex hac, vel illa præsentia, idque per naturalem concomitantiam, quæ in prædicta connexione fundari videtur. Et hæc opinio simpliciter mihi placet; ad eam vero exactius explicandam,

5. Dico primo : simpliciter non repugnat, de potentia absoluta, idem corpus habere aliquam proprietatem vel formam in uno loco, quam non habet in alio, dummodo talis forma vel proprietas a parte rei distinguatur a tali corpore, et alioqui sit ab ipso separabilis. Hæc posterior pars per se nota est, quia nisi hujuscemodi sit proprietas, neque in uno tantum loco existens corpus poterit esse sine tali proprietate, quia supponitur inseparabilis, seu indistincta ab illo; oportet ergo supponere, absolute loquendo, separabilem esse, quod habere non poterit, nisi aliquo etiam modo sit a parte rei ab illo distincta. Hoc igitur posito, probatur prior pars, primo, argumento sumpto ex ipsamet locali præsentia, quæ est modus quidam ipsius corporis, ex natura rei ab ipso distinctus et separabilis. Unde fit, ut corpus Christi, v. gr., quamvis in sacramento habeat totam substantiam et quantitatem, quam habet in cœlo, nihilominus possit non habere ibi illum modum præsentiæ, quem habet in cœlo, et e contrario non habere in cœlo modum, quem in Eucharistia habet; ergo non implicat contradictionem, idem fieri in quacumque alia proprietate absoluta æque distincta ac separabili. Probatur consequentia, quia quoad possibilitatem eadem est ratio, quamvis non sit eadem quoad necessitatem; id est, in illis modis localibus, non solum possibile, sed etiam necessarium est, ut non simul constituantur in omnibus locis, propter rationem specialem supra dictam, quia ab intrinseco habent talem determinationem et immutabilitatem, quæ necessitas non est in aliis proprietatibus sic absolutis a loco; tamen ex necessitate illarum colligitur possibilitas in aliis, tum quia eadem contradictio esse videtur in his et in aliis; vel si in his non est, neque in aliis erit; tum etiam quia neque ex identitate subjecti, neque ex distinctione vel indistinctione proprietatum, potest colligi major repugnantia. Confirmatur alio exemplo : nam anima rationalis unita capiti, vel manui, non habet in hoc loco, ubi est manus, illum modum unionis, quem habet in capite, quia hic modus pendet intrinsece ab illo subjecto, cum quo fit unum, et ideo esse non potest, nisi ubi est illud; et tamen isti modi unionis per se non pendent a præsentia locali, ut constat, quia quamvis totus locus mutetur, semper servatur idem modus unionis, seu informationis; ergo etiam in his modis, qui per se a loco non pendent, potest eadem omnino res habere unum modum in uno loco, quem non habet in alio. Quod si hoc naturaliter possibile est, ut contingit in re spirituali et in ordine ad modos et loca partialia, mirum non est, quod de potentia Dei absoluta hoc non repugnet in re corporea in ordine ad integra loca omnino diversa. Secundo sumi potest argumentum ex diversis temporibus ad loca diversa; nam idem corpus existens in temporibus diversis potest in uno habere proprietatem hujusmodi, quam non habet in alio; ergo idem erit in pluribus locis. Patet consequentia, quia, sicut potest separari in uno tempore, et non alio, ita in uno loco, et non alio. Fateor esse differentiam, quia quando separatur in uno tempore, omnino separatur a tali subjecto actu existente; quando vero separatur in uno loco tantum, non omnino separatur a subjecto, ut actu existente, sed tantum ut existente hic. Verumtamen hæc differentia non obstat rationi factæ, quia similitudo seu proportio non in hoc ponitur, sed in hoc solum, quod sicut subjectum potest in uno tempore durare, in quo non durat proprietas, quia est distincta, et separabilis, ita etiam subjectum potest poni in uno loco, in quo non ponatur proprietas, quia est distincta, et separabilis. Tertio est optima ratio supra facta, quia hoc non involvit contradictionem, ut exempla supra adducta declarant, et supra etiam sect. 3 dictum est, quia si contradictio proprie et simpliciter fiat (et idem est de privata oppositione), semper altera pars est falsa, scilicet, quæ absolute negat proprietatem convenientem rei in aliquo loco; si vero fiat cum loci determina-

tione, sic non est contradictio, quæ esse debet ejusdem de eodem secundum idem. Neque contra hoc obstat replica Scoti, scilicet, quod hæc prædicata abstrahunt a loco; duobus enim modis hoc potest intelligi: primo, quod hæ proprietates per se non pendent a loco, et hoc est verum; secundo, quod non requirant præsentiam localem proportionatam præsentiæ subjecti, ut illi inhæreant, et hoc est falsum, quia ante omnia oportet, ut sint simul loco, et indistantia; ex hoc capite provenit, ut non sit contradictio, rem esse hic albam, et non Romæ, quia licet subjectum sit utrobique præsens, potest albedo non habere utramque præsentiam, sed unam tantum, quia cum sit res absoluta, et ex natura rei distincta, potest multiplicari in subjecto, et non in forma; et per hoc satis responsum est ad totum fundamentum primæ opinionis.

6. *Secunda conclusio.* — *De potentia ordinaria, ubicumque ponitur aliquod corpus, ponuntur omnes ejus proprietates connaturales et intrinsecæ.* — Dico secundo: proprietates intrinsecæ et connaturales tali rei seu corpori, de potentia ordinaria, seu juxta naturam suam, necessario insunt rei, ubicumque existat. Hoc probat argumentum tertiæ opinionis sumptum ex concomitantia, quæ in hoc sacramento reperitur. Et ratio est primo, quia istæ proprietates consequuntur rem necessaria quadam connexione, seu dimanatione. Ergo sine novo miraculo non potest res alicubi esse sine illis. Secundo, quia non potest res naturaliter existere sine his proprietatibus; neque ex natura rei satis est, quod in loco distante illas habeat, quia unaquæque forma sibi solum habet suum formalem effectum, ubi præsens existit, sicut etiam, ut accidens alicubi naturaliter existat, non satis est, quod alibi inhæreat subjecto, sed necesse est, ut ubicumque existit, ibi sit in subjecto; idem ergo erit in alia quacumque proprietate, seu naturali existendi modo.

7. *Si tale corpus per actionem adductivam ponatur in alio loco ab eo, in quo præexistebat, necessario trahit omnes suas proprietates de potentia ordinaria.* — Dico tertio: si corpus prius existens alibi postea ponatur simul in alio loco solum per actionem adductivam, ex natura rei affert secum omnes suas proprietates, quas in priori loco habebat, atque ita secundum potentiam ordinariam necessario habebit easdem proprietates in utroque loco. Probatur, quia hæ proprietates etiamsi accidentariæ sint, tamen supponuntur realiter inhærentes, et unitæ; et alioqui sunt independentes in suo esse a tali loco; ergo sicut Aristoteles dixit, motis nobis, moveri ea, quæ sunt in nobis, ita nos dicere possumus, adducto illo corpore in alium locum, adduci ea quæ sunt in ipso, propter realem unionem, quæ non dissolvitur propter talem mutationem. Et confirmatur, nam quando motio adductiva talis est, ut auferat rem ab uno loco, et transferat in alium, tunc necessario transfert illam cum hujusmodi proprietatibus omnibus, ut per se constat; ergo idem erit, etiamsi per adductionem non privetur res priori loco, quia ratio concomitantiæ, quæ est connexio, eadem est; cujus nonnullum naturale vestigium esse potest in substantia Angeli, quando ex inadæquata parte sui loci se extendit suo modo ad ulteriores partes, nam secum defert suas potentias, et actus, et quicquid in se habet præter partialem modum præsentiæ.

8. *Si tamen simul in duplici loco ponatur, non habet cum illis istam quasi necessariam connexionem.* — Dico quarto: si idem corpus simul ponatur in pluribus locis, aut si per actiones substantiales diversas in eis constituatur, etiamsi altera earum prius existat, quam alia, fere ex voluntate Dei pendet, quod in utroque loco habeat vel non habeat easdem qualitates seu proprietates extrinsecas, seu accidentales; magis tamen congruum, et naturis rerum magis consentaneum esse videtur, ut easdem utrobique recipiat. Probatur primo, quia hæ proprietates neque ex re ipsa intrinsece sequuntur, neque ei sunt debitæ ex natura rei, ut supponitur; ergo, quando res fit, ut aliquam habeat ex his proprietatibus, necessaria est nova actio, quæ non solum est distincta ab actione, qua fit subjectum, sed etiam nullam habet connexionem cum illa; ergo quod de facto conjungantur, ex voluntate et concursu extrinseci agentis pendet; ergo similiter, quod conjungantur in uno loco, et non in aliis, vel quod actio accidentalis conjungatur cum una actione substantiali, et non cum alia, pendet ex voluntate Dei, quia hæc supernaturaliter operatur. Dices: quamvis hæc proprietas absolute non sit debita, tamen ex suppositione, quod inest, seu datur in uno loco, debetur in alio. Respondetur hoc declarare utcumque alteram partem conclusionis; nam hoc debitum non potest esse omnino intrinsecum et connaturale, quia ista proprietas intrinseca

et connaturalis non est, et ideo non tollit, quin pendeat ex Dei voluntate; videtur autem esse debitum quoddam congruitatis; est enim magis consentaneum naturis rerum, ut cum identitate subjecti identitas proprietatum servetur, quantum fieri possit. Item quia non est naturæ rei consentaneum, ut idem subjectum habeat contrarias formas, etiam in diversis locis; ergo neque ut habeat simul formam et privationem ejus. Tandem hoc etiam persuadet communis doctrina supra data de concomitantia, quæ in hoc sacramento intercedit, ut latius quæst. 76 dicturi sumus.

SECTIO VI.

Utrum mutatio facta in aliquo corpore necessario fiat in omnibus locis, in quibus illud existit.

1. *Prima sententia.* — Constat ex dictis quæstionem hanc non tractari de mutatione locali, quia cum hæc nihil aliud sit quam effectio præsentiæ, seu ipsamet præsentia, aut Ubi in fieri, sicut una præsentia est in uno loco, et non in alio, ita potest fieri vel mutari, in uno loco, et non in alio, et ita Christus mutat præsentiam in sacramento, et non in cœlo, et suo modo anima in manu, et non in capite; imo licet contingat simul moveri in duobus locis, ut movetur Christus in duabus hostiis, non est idem motus utrobique, sed diversus, quia ad distinctam præsentiam terminatur. Est ergo quæstio de aliis mutationibus, in qua, suppositis quæ præcedenti sectione dicta sunt, nulla videtur esse difficultas in ordine ad divinam potentiam, quia hujusmodi mutatio, superveniens rei existenti in loco, semper terminatur ad aliquid ex natura rei distinctum et separabile a subjecto; diximus autem terminum ipsum posse esse in subjecto in uno loco, et non in alio, quia quoad hoc non est minor repugnantia in mutatione, quam in ipso termino. Solum ergo superest inquirendum, quid ex natura rei consequatur, et hoc ipsum est, quod de Eucharistia inquiri solet, an si Christus extra sacramentum calefieret, vel doleret, easdem mutationes in sacramento pateretur. In qua re D. Thom., q. 76, art. 1, et quæst. 81, art. 4, simpliciter affirmat, considerando præcise in his mutationibus id quod est absolutum a motu locali; idemque sentit Scot., dist. 10, quæst. 2 et 4, et frequentius ibi Theologi, et Altisiod., lib. 4 Sum., tract. 5, cap. 5, quæst. 6; Ægid., Theorem. 46 de Eucharist.; Petrus Soto, lect. 6 de Euchar.; et favet Innocent., lib. 4 de hoc myst., cap. 6. Fundamentum esse potest, quia subjectum mutationis idem est, et mutatio, quæ in eo fit, non pendet a loco.

2. *Secunda sententia.* — Secunda vero sententia negat, hoc sequi ex natura rei; indicat Hugo Vict., et Alexand. Alens., citati sect. præced. Tenet Major, dist. 10, quæst. 5; Palac., d. 11, quæst. 1; Ledesm., quæst. 16, art. 1, dub. 3; Ruard., art. 15. Fundamenta afferemus postea.

3. *Agens naturale mutans corpus in uno loco, non mutat in alio, ex vi suæ virtutis.* — *Evasio.* — *Impugnatur.* — Dico ergo primo : ex sola virtute agentis naturalis, mutatio facta in uno loco non fit in aliis locis distantibus, in quibus idem corpus existit. Hæc conclusio probabitur melius, descendendo ad specificas mutationes et per eas sigillatim discurrendo. Hæc ergo mutatio potest esse, aut per actionem transeuntem, aut per immanentem; et prior potest ad tria capita revocari, quæ sunt alteratio, augmentatio propria, vel impropria, et generatio; sub posteriori vero membro continentur omnes actus sensuum externorum et internorum, intellectus, appetitus, et voluntatis. Probatur ergo primo de alteratione, quia si corpus existat hic et Romæ, et hic calefiat ab igne, ex virtute illius agentis non potest illa calefactio Romæ fieri, quia ignis non habet virtutem naturalem ad agendum, nisi intra suam sphæram; non ergo potest calefactionem seu calorem Romam transmittere. Dices, quamvis agens per se consideratum non habeat hanc virtutem, nihilominus hunc effectum sequi ex necessitate materiæ, quia, quod actioni hujus agentis hic subjicitur, idem omnino est Romæ. Sed contra : primo, quia hic effectus, quod hic calor adsit Romæ, est novus effectus realis; ergo necessario esse debet ab aliqua causa efficiente, quæ habeat vim effectricem illius; sed hanc non habet ignis ex se, neque identitas subjecti eam illi confert : ergo. Secundo ex illa actione sequetur, quod ille calor habeat duas præsentias reales, unam hic, alteram Romæ; sed hic est effectus valde supernaturalis; ergo non potest illum efficere ignis virtute sua, etiamsi subjectum sit idem in utroque loco. Quin potius, si ad agendum illum calorem in illo subjecto in uno loco omnino necessarium esset, illum efficere in utroque loco, potius dicendum esset, ignem non posse omnino efficere illum calorem sola virtute naturali etiam in uno loco, quam posse in utroque; quia facilius est, virtutem natu-

ralem impediri ab agendo, quam elevari ex sola conditione materialis subjecti ad agendum aliquid supra totam naturæ virtutem. Quod autem nec hoc sit necessarium dicere, probatur tertio ex motu locali; nam supposita existentia ejusdem corporis in duobus locis, potest agens virtute naturali illud movere localiter in uno loco, quamvis non possit illum et eumdem motum transferre in alterum locum; ergo similiter poterit calefacere illud in uno loco, quamvis non possit calefactionem illam mittere in alium locum; signum est enim, solam identitatem subjecti non sufficere, ut mutatio in eo facta in uno loco transeat in alium, si aliunde obstet aliquod impedimentum; hoc autem impedimentum in mutatione locali provenit non solum ex defectu virtutis activæ, sed etiam ex ratione ipsius mutationis et termini ejus; in alteratione autem sufficienter provenit ex defectu virtutis agentis. Quarto et ultimo est specialis ratio in hoc mysterio, ut calefactio facta in corpore Christi existentis, v. gr., in cœnaculo, non posset virtute agentis naturalis transire in idem corpus sub speciebus panis existens; quia oporteret, calorem illum recipere modum sacramentalem existendi sub speciebus, totumque existere in toto, et totum in qualibet parte et puncto; hoc autem neque ab agente naturali virtute, neque ex vi materialis alterationis fieri potest, quia ille modus sacramentalis, supernaturalis est et altioris ordinis. Et confirmatur: nam propter hanc maxime causam non potest corpus Christi, ut in hoc sacramento existit, immediate pati ab agente naturali; ergo nec mediate, id est, media alteratione facta in eodem corpore, in eodem loco; nam effectus idem futurus est sub sacramento, sive immediate, sive mediate fieri dicatur; præsertim, quia semper requirit propriam et immediatam actionem, per quam fiat.

4. Secundo probatur conclusio in motibus ad quantitatem, quos sub nomine augmentationis proprie vel improprie dictæ, ad quam diminutio reducitur, complexi sumus; potest enim hic motus triplex intelligi. Primus est, per modum continuationis, vel divisionis, ut cum aqua aquæ infunditur, vel ab aqua separatur; et de hoc constat, non necessario consequi ex uno loco ad alium, quia fit per motum localem vel ipsius corporis, vel alterius, quod interponitur inter partes ejus; ostensum est autem, mutationem localem non transferri ex uno loco in alium. Unde, si eadem aqua esset hic et Romæ in duplici vase, posset hic effundi, et in vase hic existente diminui, et non Romæ. Et eadem ratione, quamvis perforarentur manus Christi in cruce, ex vi talis agentis naturalis non perforarentur in Eucharistia, quia per se ac formaliter solum est quædam divisio continui, motu locali facta; ac simili modo, quamvis in propria specie effunderet sanguinem, non egrederetur hic sanguis ex corpore, prout in Eucharistia existeret, quia illa effusio solum erat mutatio localis, quæ non necessario transit in aliam locum, præsertim facta modo extenso, et quantitativo, cujus non est capax corpus sacramentaliter existens; manet ergo sanguis in sacramento intra corpus, et continuus reliquo sanguini, sicut erat antea, quia nulla esset facta in eo mutatio, et quia cum sit res liquida, manens intra venas cum alio sanguine, non potest, ut videtur, non manere continua. Aliud genus hujus mutationis esse potest condensatio et rarefactio; sed de hoc est eadem ratio, quæ de alteratione et mutatione locali, quia in se ac formaliter revera est alteratio quædam; habet autem adjunctam mutationem localem, interdum antecedentem, interdum consequentem. Tertius motus ad quantitatem est propria augmentatio et diminutio; et de hoc est mihi res evidentior, quod factus in corpore in uno loco non necessario fiat in alio, aut factus in corpore Christi extra sacramentum, non necessario fiat in sacramento, quamvis contradicat Scotus, dist. 10, quæst. 6. Probatur autem, quia hoc augmentum non fit sine conjunctione extrinseci corporis, scilicet nutrimenti, seu materiæ ejus; sed potest esse corpus in duobus locis, et nutrimentum tantum in uno; ergo applicabitur nutrimentum viventi in uno loco et non in alio; ergo continuabitur illi in uno loco, et non in alio. Respondet Scotus, tunc necessario fieri, ut materia et quantitas cibi in alterum etiam locum transferantur. Sed hoc, ut Major notavit, incredibile est, præsertim ex virtute sola agentium naturalium; primo, quia ibi nullum est agens, quod habeat tantam virtutem. Secundo, quia illa mutatio materiæ, seu corporis quanti in alium locum distantem, subita et instantanea, sine transitu per medium, est, ut multis videtur, impossibilis, vel saltem, ut verius est, difficillima, et valde supernaturalis; a quo ergo agente naturali ut sic fieri potest? Tertio, quia si ignis, existens hic et Romæ, hic generet ignem ex stupa, non sibi illum continuando, nemo dicet ignem illum

denuo genitum, statim incipere esse hic et Romæ, quia stupa, ex qua genitus est, ut supponitur, non erat Romæ, neque est alia causa vel ratio, a qua illuc sit translatus; ergo eadem ratione, quamvis ignis ille genitus continuaretur generanti, non propterea inciperet esse Romæ, quia, ut ostendimus, continuatio, quæ in uno loco fit, non necessario fit in alio; sic igitur posset ignis ille per juxtapositionem augeri in uno loco et non in alio; ergo eadem ratione posset vivens per intus sumptionem, quia revera est fere eadem ratio. Quarto, accedit specialis difficultas in hoc mysterio, si corpus Christi augeretur extra sacramentum, quia oporteret, illam partem materiæ et quantitatis additam, modum sacramentalem accipere, sicut dictum est de alteratione; nam eodem modo hic applicari potest ratio ibi posita.

5. *Evasio.* — *Responsio.* — *Impugnatur.* — Tertio probatur conclusio in integra substantiali mutatione, qualis est, v. gr., corruptio; de generatione enim nihil est, quod dicamus, quia si supponitur corpus jam existens in multis locis, clarum est, virtute naturali, de qua nunc agimus, non posse alibi generari; nam de virtute supernaturali infra dicemus agentes de transubstantiatione. Quod ergo corruptio vel mors posset evenire eidem corpori in uno loco et non in alio, probatur primo ex dictis, quia eadem fere ratio est de corruptione ac de diminutione, in qua intercedit partialis corruptio. Secundo, quia sæpe corruptio fit ex divisione continui, semperque per actionem præviam; utraque autem harum mutationum potest fieri in uno loco et non in alio. Tertio naturali exemplo animæ, quæ in uno loco est unita uni parti materiæ et non alteri, cui est tantum unita in alio loco. Unde fit, ut possit separari et amittere unionem in uno loco et non in alio; ergo eadem ratione posset divina virtute esse in uno loco unita uni corpori, et in alio alteri; et tunc, licet separaretur ab uno per actionem alicujus agentis naturalis, non propterea necessario separaretur ab alio; ergo pari ratione e converso potest materia in uno loco esse unita, et non in alio, et tunc, quamvis ab una forma separaretur in uno loco, non separaretur ab alia in alio. Ac tandem fere eadem ratione concluditur, quod si in duobus locis sit unita eidem formæ, possit in uno ab ea separari, virtute agentis naturalis, et alteri uniri, et non in alio; nam est fere eadem ratio, suppositis præsertim quæ dicta sunt de alteratione; nulla est enim hic specialis repugnantia; nam quod eadem materia in diversis locis sit sub diversis formis, simpliciter non repugnat, ut recte notavit Gabr., lect. 47 in canonem, contra Scotum, carpens illum, quod non consequenter fuerit locutus; nam in 4, dist. 10, quæst. 2, concedit, quod licet corpus Christi vivum et animatum fuerit ante incarnationem in Eucharistia, potuisset in propria specie ex puris sanguinibus Virginis substantialiter concipi; ad hoc autem necessarium fuisset, ut prius eadem materia esset informata anima Christi in Eucharistia, et forma sanguinis in utero Virginis, ut ex illa posset Christus concipi et generari, neque in hoc, revera, est ulla implicatio contradictionis. Quo fit, ut si causæ naturales applicentur corpori in uno loco, et non in alio, possint illud corrumpere et aliud ex illo generare in uno loco, et non in alio. Dices : esto, non implicet contradictionem, eamdem materiam esse simul sub diversis formis, tamen naturaliter saltem hoc repugnat, sive materia sit in uno loco, sive in multis. Ubique enim eamdem capacitatem habet, et eamdem numero potentiam, quæ unica forma repletur. Ergo si idem numero corpus existit in duobus locis, ex eadem numero forma et materia compositum, non potest virtute alicujus agentis naturalis corrumpi in uno loco, et non in alio. Probatur consequentia, quia non potest expellere formam in uno loco, nisi introducendo aliam; non potest autem introducere aliam, quamdiu in alio loco manet prior forma in eadem materia, alias naturaliter maneret materia sub duabus formis. Atque idem argumentum fieri potest de alteratione, quia idem subjectum non est capax contrariarum formarum; ergo etiam in diversis locis positum non potest eas recipere, quia capacitas subjecti non augetur propter locorum multitudinem. Ergo non potest in uno loco calefieri, quin expellatur frigiditas ab illo subjecto, non in uno loco tantum, sed in quolibet; ergo necesse est, ut calor etiam ex vi talis calefactionis incipiat esse in omnibus locis, in quibus est subjectum. Ad priorem partem aliqui propter illud argumentum concedunt, non posse agens naturale in uno loco tantum existens corrumpere aliud compositum existens in pluribus locis, quia non potest omnino expellere formam ab illa materia, ubicumque est, eo quod non possit actionem suam extendere ad distantem locum; et ideo etiam non posse expellere illam formam in loco propinquo, propter rationem factam, quia non potest illa

forma expelli hic, nisi ubique et omnino expellatur, quia alioqui agens naturale introduceret aliam formam. Sed hæc opinio creditu difficilis est, scilicet, stupam in medio ignis positam non esse comburendam, solum ex eo quod sit in alio loco distante, vel separato ab igne, aut Christum Dominum non potuisse in cruce interfici, si in triduo esset in sacramento vivus. Ratione item argumentor, quia sicut non potest naturale agens actionem suam transmittere in corpus illud, prout in loco distante existit, ita idem corpus alibi existens non potest resistere virtuti talis agentis; ergo si agens habet virtutem ad superandum et corrumpendum illud corpus in loco propinquo tantum existens, poterit corrumpere illud, etiamsi alibi existat.

6. *Aliæ responsiones. — Improbantur. — Vera solutio.* — Aliter ergo dici potest in eo casu agens naturale posse corrumpere immediate tale corpus, prout est ibi propinquum, consequenter tamen et ex necessitate materiæ expelli formam ab illa etiam in loco distante, ne materia maneat sub diversis formis. Quod si objicias, quia non potest agens introducere suam formam in loco distante, responderi poterit, vel propter hanc causam materiam desinere esse simpliciter, et annihilari in loco distante, quia nec potest retinere propriam formam priorem, cum alibi aliam recipiat, nec potest ibi recipere aliam formam, per quam conservetur; vel certe magis philosophice dicendum esse, Deum tunc suppleturum defectum agentis naturalis, et introducturum ibi formam in materia, per quam ibi possit conservari. Aliter dici posset e contrario, in eo casu agens naturale posse disponere corpus sibi propinquum usque ad corruptionem, ita ut forma substantialis expellatur ex defectu dispositionis conservantis, non posse tamen ex virtute naturali introducere suam formam, solum quia in eodem subjecto est alia forma incompossibilis, quam non potest simpliciter expellere, ideoque oportere, ut aut Deus suppleat defectum agentis ad introducendam talem formam, aut quod materia simpliciter desinat esse ob defectum formæ. Sed neuter horum modorum mihi probatur; nam imprimis quod in eis dicitur, Deum supplere defectum agentis, non pertinet ad hanc conclusionem, sed ad sequentem, nec salvat, quod naturale agens sola naturali virtute possit corrumpere corpus existens in duobus locis, vel sibi simile ex illo generare. Deinde ratio supra facta, quod illud passum, propter solam existentiam in loco distante, non possit magis resistere agenti sibi propinquo in alio loco, quam si ibi tantum esset, hæc (inquam) ratio convincit, non solum posse expellere formam repugnantem, sed etiam posse introducere sibi similem in illa materia. Quod etiam confirmatur : nam si potest expellere aliam formam, necesse est, ut possit introducere dispositiones repugnantes, de quibus tamen eadem ratio est, ac de ipsa forma, ut probat argumentum factum de alteratione. Quod autem e contrario possit hujusmodi agens naturali virtute expellere contrariam formam in loco distante, et ibi non introducere suam, non videtur consequenter dici, tum quia eadem est difficultas, quomodo virtute naturali agit in distans, sive ad corrumpendum, sive ad generandum; tum maxime, quia una forma non expellitur, nisi ratione alterius, quæ introducitur; ergo si ex sola identitate materiæ necessario sequitur expulsio in utroque loco, sequetur etiam introductio; et si recurramus ad dispositiones prævias, de eisdem fiet proportionale argumentum, quod etiam in eis non fit immutatio, seu remissio in aliquo loco, nisi quatenus in eodem fit alteratio ad contrariam formam. Ultimo tandem hæc omnia videntur satis impugnari exemplo supra adducto de aliis contrariis, seu oppositis, quæ immediate consequuntur motum localem, vel etiam alterationem aliquam; ut sunt, esse densum et rarum, sedere et stare, quæ nec se impediunt in diversis locis, nec unum eorum, prout in loco distante existit, impedit virtutem agentis in alio. Quocirca dici potest ultimo, quod licet absolute et simpliciter, nullaque facta suppositione, materia eadem non possit recipere varias formas virtute agentis naturalis, tamen facta suppositione, quod sit in multis locis, et quod Deus relinquat naturalia agentia operari præcisa virtute sua, consequenter sequi, ut eadem materia possit a variis agentibus naturalibus varias formas recipere, quia eadem materia in tantum non potest plures formas simul recipere, in quantum ipsæ formæ inter se formaliter pugnant; potentia enim passiva subjecti de se indifferens est ad recipiendam quamcumque formam alteri non repugnantem; formæ autem, ut actu sibi repugnent, et ut una expellat aliam, vendicant, ut non solum circa idem subjectum versentur, sed etiam in eodem loco. Nam vel hæc repugnantia est effectiva, vel formalis. Si effectiva, constat requirere loci approxi-

mationem, quia agens et patiens debent esse simul, vel saltem intra certam sphæram. Si formalis, ut verius est, multo magis requirit intimam præsentiam localem; nam hic effectus privativus expellendi aliam formam est secundarius, et supponit positivum effectum informandi; hic autem effectus fieri non potest, nisi forma intime præsens sit in loco, ubi est materia; ergo repugnantia formalis inter formas solum est respectu ejusdem subjecti, et loci, ubi altera forma præsens adest; quod ergo una materia existens in diversis locis habeat varias formas, non est contra naturalem repugnantiam harum formarum; et ideo mirum non est, quod talis effectus sequi possit ex actione plurium agentium naturalium, supposito priori miraculo, per quod ablata fuit prima radix repugnantiæ. Neque hoc est admirabilius, quam quod idem corpus possit naturaliter moveri et quiescere, sedere et stare, densari et rarefieri, supposito priori miraculo. Atque hæc omnia applicari possunt ad quamcumque alterationem et ad qualitates contrarias (actus vitales excipio, de quibus statim) quæ inter se non pugnant actu, nisi sint sufficienter propinquæ, ut una alteri formaliter resistat, quod non habent, nisi sint in eodem loco, et circa subjectum idem versentur.

7. *Actiones sensuum externorum non eædem necessario erunt, in utroque loco, si corpus in duplici ponatur. — Quid sentiendum de sensuum interiorum actibus voluntatisque ac appetitus.* — Quarto loco, explicanda est conclusio posita in actibus vitalibus, inter quos, et alias mutationes, hæc est differentia, quod intrinsece manant ab eadem potentia, in qua recipiuntur; et ideo de eis est specialis difficultas, nam hoc ipso, quod idem homo, v. gr., est in diversis locis, est in utroque loco agens et patiens hujusmodi actus, et æque sibi propinquum, quia est omnino idem; et ideo quicquid in hoc genere agit et recipit in uno loco, videtur necessario agere et recipere in alio; hic enim cessat difficultas posita in aliis generibus, scilicet quod non possint transmittere actiones suas ad loca distantia. Sicut si idem ignis, et idem lignum essent simul hic, et Romæ, et æque sibi propinqua, tunc necessario sequeretur calefactio in utroque loco. Quæ quidem ratio convincere videtur in aliquibus actibus, sed non in omnibus. Distinctione ergo opus est, nam quidam sunt actus immanentes, qui pendent non tantum a potentia, sed etiam ab objectis loco propinquis et actu immutantibus ipsas potentias, ut sunt actus sensuum externorum, et in his habet etiam conclusio posita locum, quod actus, v. gr., visionis, hoc loco factus, non necessario sit in alio realiter præsens, quia pendet ab objecto præsente; objectum autem, quod hic est præsens, non est alibi; item species, causata ab objecto hic, non est alibi, propter rationem supra factam, quia non potest transmittere suam actionem in distans; ergo virtus activa visionis non est in alio loco, quia ipsa species est partialis virtus; ergo neque actus erit necessario in utroque loco ex vi naturalis virtutis activæ. Alii vero sunt actus, qui non pendent ab aliquo objecto, vel agente extrinseco localiter applicato; ut sunt actus interiores memoriæ, intellectus, voluntatis et appetitus; et in his verisimile est necessario fieri in utroque loco, ubi idem homo existit, propter rationem factam, ad quam tamen supponendum est, totam virtutem activam talium actuum, per se necessariam ad eos efficiendos, esse in utroque loco. Quod in voluntate et appetitu semper accidit, quia juxta probabilem sententiam tota activa virtus est in ipsis potentiis; objectum autem non effective, sed finaliter et metaphorice movet, non localiter applicatum, sed per cognitionem, ex sympathia potentiarum, quæ in eadem anima radicantur. In intellectu autem et phantasia necessarium esset, ut species impressa in utroque loco fieret, quod quidem fortasse naturaliter non fieret, speciebus comparatis per sensus externos, maxime, si verum est effective causari ab ipsis, vel ab exteriori sensatione in interiori sensu, et a phantasmate in intellectu. Nam si fortasse species intelligibilis solum fit ab intellectu agente, phantasma autem solum requiritur per modum exemplaris per sympathiam etiam potentiarum, sic probabile est, speciem intelligibilem resultare in utroque loco, quamvis objectum sensibile in uno tantum loco applicetur, quia virtus per se activa et receptiva ipsius speciei est eadem in utroque loco, et in utroque sufficienter excitatur seu movetur a phantasmate per modum exemplaris, et per sympathiam potentiarum, quæ a distantia loci non pendet, ut jam dicam.

8. *Actus contrarios non posse esse naturaliter in eadem potentia existenti in duplici loco probabile est.* — Atque hinc probabile fit, in hujusmodi actibus vitalibus non posse esse duos actus contrarios, odii et amoris, assensus et dissensus, in eadem potentia, tum

quia talis actus naturaliter semper est in utroque loco; tum etiam quia hujusmodi actus non solum pendet a potentia, ut a subjecto recipiente, sed etiam ut a principio agente; eadem autem potentia non habet vim naturalem ad efficiendum simul actus contrarios, in quo multum differt virtus activa a passiva; nam hæc indifferens est, ut ab agente recipiat, juxta virtutem ejus, dummodo formæ inter se non pugnent. Illa vero est ab intrinseco limitata in sua virtute, quæ non crescit propter existentiam in pluribus locis. Dices, has rationes ad summum procedere secundum potentiam naturalem; supernaturalem autem videtur sequi, posse esse simul in diversis locis, quia supernaturaliter potest virtus activa confortari, et quilibet actus in uno loco tantum constitui. Quod videtur concedere Gabriel in 4, dist. 10, art. 3, dub. 3, non tantum in homine existente in diversis locis, sed etiam in eodem, quod frequens est apud Nominales. Ego autem suppono, inter actus vitales contrarios esse tantam repugnantiam, ut etiam per potentiam Dei absolutam non possint esse in eodem subjecto et loco simul, quia sese omnino destruunt ex parte objecti, unus enim destruit objectum alterius. Unde fit, ut cum aliæ qualitates contrariæ simul esse possint in gradibus remissis, hoc repugnet naturaliter actibus vitalibus contrariis. Unde probabilius etiam censeo, non posse hujusmodi actus contrarios esse simul in eodem subjecto etiam in diversis locis, quia licet concedam, posse Deum ponere unum ex his actibus in uno loco, et non in alio, ubi esset idem subjectum, tamen inde impediret actum sibi contrarium in eodem subjecto etiam in alio loco, non per meram informationem et incompossibilitatem formarum, ad quam esset necessaria præsentia localis, sicut in aliis contrariis, sed ex parte objecti, destruendo illud, per sympathiam ejusdem animæ, seu potentiæ, existentis in uno loco, ad se ipsam, ut existentem in alio loco; nam sicut eadem anima apprehendens aliquid per imaginationem excitatur ad amandum per appetitum, quamvis illi actus imaginandi et appetendi non sint in eodem loco corporis, solum quia radicantur in eadem anima, et intime ab illa fluunt, ita opinor, quod si idem homo hic et Romæ esse intelligatur, quamvis hic tantum haberet actum imaginationis, vel intellectus, quo aliquod apprehenderetur bonum, per illum sufficienter excitaretur, ut posset illud Romæ appetere, quia illa sympathia potentiarum non pendet ex loco, sed ex identitate animæ, in qua illæ potentiæ et actus radicantur; est enim eadem ratio et proportio. Unde ulterius, sicut mutata apprehensione intellectus vel imaginationis necesse est mutari actum appetitus, quia mutatur objectum, ita in prædicto casu, hoc ipso quod homo alicubi judicet, hoc esse falsum, destruitur in eodem intellectu veritas, respectu illius objecti, et ita destruitur objectum, respectu assensus contrarii; et idem est de omnibus similibus contrariis. Quæ tandem sympathia, et correspondentia actionum vitalium, sic potest explicari, quia si ego nunc Romæ simul existerem, quamvis non haberem hic realiter præsentem sensibilem visionem, quam haberem Romæ, nihilominus hic possem narrare, quæ Romæ geruntur; unde quodammodo dici possem hinc videre, quod satis est, ut hic possem narrare, quia ad hoc non est necessaria propinquitas seu identitas loci, quia nunc etiam lingua loquitur quæ oculus videt, quia ab eadem movetur anima, quamvis loco distent; quod idem esset, etiamsi fingatur homo tantæ magnitudinis, ut longe amplius inter se distarent; hujusmodi ergo consonantia est ex parte objectorum in reliquis actibus vitalibus.

9. Ultimo addendum est in hac materia, quamvis agentia naturalia per se non sufficiant ad immutandum eodem modo corpus in diversis locis existens, magis tamen congruum et consentaneum naturis rerum videri, ut supposito priori miraculo Deus suppleat defectum causarum naturalium, præbeatque concursum sufficientem, ut talis immutatio eodem modo in omnibus locis fiat. Hæc est consentanea D. Thom. et aliis auctoribus citatis in prima sententia, et idem sentit Alensis, qui rationibus indicat, quia alias magna confusio et perturbatio rerum sequeretur, quæ non decet ordinem divinæ sapientiæ. Item, quia alioqui multa sequerentur præter naturalem ordinem rerum, ut quod eadem materia sit sub diversis formis, etc., quæ omnia evitantur posito hujusmodi concursu, consentaneo priori miraculo. Præterea in hoc mysterio necessarium est hoc dicere, supposita communi doctrina, quod corpus Christi in hoc sacramento, eadem per concomitantiam habeat, quæ extra sacramentum recipit; quod hic speciali ratione necesse est fieri singulari concursu Dei, propter sacramentalem modum supernaturalem,

ut sæpe supra indicatum est. Ad quod ita instituendum fuit etiam hic specialis ratio, tum propter excellentiam et majestatem corporis Christi; tum etiam quia hoc sacramentum est memoriale et signum ejusdem corporis in propria specie existentis; et ideo decuit, ut eodem modo esset in hoc sacramento, quo extra, quoad omnia absoluta, quæ a loco non pendent.

10. *Dubium. — Solutio.* — Atque hinc expeditur dubium, supra huc remissum, si corpus Christi extra sacramentum corrumperetur, usque ad resolutionem in elemento, ita ut jam nullo modo maneret corpus humanum, an nunc desineret esse omnino in sacramento. Scotus enim in 4, dist. 10, quæst. 6, affirmat, et recte in uno sensu. Dico autem hypothesim esse impossibilem, supposita institutione facta in hoc sacramento, et statu illius corporis, quem illa supponit. Unde ex illa hypothesi impossibili videntur sequi contradictoria; nam ex vi præsentis institutionis absolute et sine ulla conditione verum est, tamdiu corpus Christi conservari sub speciebus quamdiu illæ possunt substantiam panis conservare, et ex hoc principio Christus semper ibi manebit, quicquid extra sacramentum circa corpus ejus fieri fingatur. Aliunde vero, quia juxta eamdem institutionem corpus in sacramento debet esse substantialiter conforme sibi ipsi extra sacramentum, et quia in sacramento esse non potest, nisi corpus humanum, quod significant verba formæ, ideo etiam sequitur in eo casu corpus Christi non mansurum sub sacramento, et hoc simpliciter verum est; alia autem promissio, quod Christi corpus tamdiu durat sub speciebus, quamdiu species ipsæ durant, involvit conditionem, quod Christi corpus in propria specie perseveret, et duret in ratione corporis humani; quod quia perpetuo ita futurum est ex absoluta lege, et promissione divina, ideo alia etiam promissio transit in absolutam simpliciter, et alia conditionalis procedit ex hypothesi impossibili, supposita institutione, prout facta est.

ARTICULUS II.

Utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem (infra, art. 6, corp., et quæst. 77, art. 1 et 5; et 4, d. 11, quæst. 1; et d. 12, q. 1, art. 1, quæst. 3; et 4 contra, cap. 63, in princ.; et Quodlib. 7, art. 9, et Quodlib. 9, art. 5, ad 3; et 1 Cor. 11, lect. 4, col. 6, et lect. 9, col. 5).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem. Dicit enim Damascen., in 4 lib., c. 14 : Quia consuetudo est hominibus comedere panem et vinum bibere, conjugavit eis Deus divinitatem, et fecit ea corpus et sanguinem suum, et ita panis communicationis non panis simplex est, sed unitus divinitati. Sed conjugatio est rerum actu existentium. Ergo panis et vinum simul sunt in hoc sacramento cum corpore et sanguine Christi.*

2. *Præterea, inter Ecclesiæ sacramenta debet esse conformitas. Sed in aliis sacramentis, substantia materiæ manet, sicut in baptismo substantia aquæ, et in confirmatione substantia chrismatis. Ergo et in hoc sacramento est substantia panis et vini.*

3. *Præterea, panis et vinum assumuntur in hoc sacramento, in quantum significant ecclesiasticam unitatem, prout unus panis fit ex multis granis, et unum vinum ex multis racemis, ut August. dicit in lib. de Symb. Sed hoc pertinet ad ipsam substantiam panis et vini. Ergo substantia panis et vini remanet in hoc sacramento.*

Sed contra est, quod Ambros. dicit in lib. 6 de Sacrament., cap 1 : Licet figura panis et vini videatur, tamen nihil aliud quam caro Christi et sanguis post consecrationem credenda sunt.

Respondeo dicendum, quod quidam posuerunt post consecrationem, substantiam panis et vini in hoc sacramento remanere. Sed hæc positio stare non potest. Primo quidem, quia per hanc positionem tollitur veritas hujus sacramenti, ad quam pertinet, ut verum corpus Christi in hoc sacramento existat, quod quidem ibi non est ante consecrationem. Non autem aliquid potest esse alicubi ubi prius non erat, nisi vel per loci mutationem, vel per alterius conversionem in ipsum, sicut in domo aliqua de novo incipit esse ignis, aut quia illuc defertur, aut ibi generatur. Manifestum est autem, quod corpus Christi non incipit esse in hoc sacramento per motum localem. Primo quidem, quia sequeretur, quod desineret

esse in cœlo; non enim quod localiter movetur, pervenit de novo ad aliquem locum, nisi deserat priorem. Secundo, quia omne corpus localiter motum, pertransit omnia media, quod hic dici non potest. Tertio, quia impossibile est, quod unus motus ejusdem corporis localiter moti terminetur simul ad diversa loca, cum tamen in pluribus locis corpus Christi sub hoc sacramento simul esse incipiat, et ideo relinquitur, quod non possit aliter corpus Christi incipere esse de novo in hoc sacramento, nisi per conversionem substantiæ panis in ipsum. Quod autem convertitur in aliquid, facta conversione non manet. Unde relinquitur, quod salva veritate hujus sacramenti, substantia panis post consecrationem remanere non possit. Secundo, quia hæc positio contrariatur formæ hujus sacramenti, in qua dicitur : Hoc est corpus meum, quod non esset verum, si substantia panis ibi remaneret; nunquam enim substantia panis est corpus Christi; sed potius esset dicendum : Hic est corpus meum. Tertio, quia contrariatur venerationi hujus sacramenti, si aliqua substantia creata esset ibi, quæ non posset adoratione latriæ adorari. Quarto, quia contrariatur ritui Ecclesiæ, secundum quem post corporalem cibum non licet sumere corpus Christi, cum tamen post unam hostiam consecratam liceat sumere aliam. Unde hæc positio vitanda est tanquam hæretica.

Ad 1 ergo dicendum, quod Deus conjugavit divinitatem suam, id est divinam virtutem pani et vino, non ut remaneant in hoc sacramento, sed ut faciat inde corpus et sanguinem suum.

Ad 2, dicendum, quod in aliis sacramentis non est ipse Christus realiter, sicut in hoc sacramento; et ideo in aliis sacramentis manet substantia materiæ, non autem in isto.

Ad 3, dicendum, quod species, quæ remanent in hoc sacramento, ut infra dicetur (quæst. 77, art. 3 et 4)*, sufficiunt ad significationem hujus sacramenti, nam per accidentia cognoscitur ratio substantiæ.*

COMMENTARIUS.

Conclusio D. Thom. est negativa. — Negat D. Thom. manere in hoc sacramento substantiam panis et vini. Quæ assertio, certa et facilis est. Rationes tamen, quibus D. Thom. illam probat, magnam habent difficultatem; quia vero singulæ fere singulas quæstiones requirunt, in sequenti disputat. commodius disputabuntur. Solutiones autem argumentorum sunt faciles. De testimonio vero Damasc., quod in solutione ad 1 explicatur, dicemus in sequentibus.

DISPUTATIO XLIX.

DE ABSENTIA PANIS ET VINI AB HOC SACRAMENTO.

Disputatio undecima de Eucharistia. — Postquam diximus de præsentia corporis Christi, quæ est velut terminus ad quem consecrationis hujus sacramenti, antequam modum, quo hæc præsentia fit, et rationem transubstantiationis explicemus, oportet dicere de absentia panis, quæ est veluti terminus a quo ejusdem consecrationis; intellecto enim utroque termino, facilius erit transitum unius ad alium contemplari; loquar autem semper, brevitatis gratia, de substantia panis, quia in omnibus eadem ratio est de substantia vini.

SECTIO I.

Utrum de potentia absoluta potuerit Christus fieri hic realiter præsens manente substantia panis.

1. *Sensus quæstionis exponitur.* — Præmittimus hanc quæstionem, quoniam valde confert ad explicandam rationem, propter quam negamus manere in hoc sacramento substantiam panis. Agimus autem de possibili absolute et simpliciter, ac sine respectu ad determinata verba, per quæ fiat consecratio, salva eorum veritate. De hoc enim sectione sequente dicturi sumus; hic vero generaliter inquirimus de quocumque modo actionis divinæ, et de quocumque instrumento, quo Deus uti velit, aut si malit sine illo operari. Denique suppono, sermonem esse præcise de præsentia, non de unione corporis Christi cum accidentibus panis; quæ et est incerta, et per se non pertinet ad doctrinam fidei, quanquam de illa etiam nonnihil obiter attingemus. Ratio itaque dubitandi est, quia D. Thom. hic ex sola præsentia corporis Christi colligit absentiam substantiæ panis, quæ collectio nulla esset, si cum præsentia Christi simul esse posset substantia panis. Et eodem modo procedit in 4, dist. 11, quæst. 1, art. 1, quæstiun. 1, in corp., et ad 3, et 4 contra Gent., cap. 63. Quibus locis hac ratione utitur. Non potest aliquid incipere esse alicubi, nisi aut per motum localem, aut per conversionem alterius in ipsum; ergo nec corpus Christi incipere potest esse in hoc sa-

cramento, nisi alterutro ex his modis. Sed non potest incipere per motum localem. Primo, quia necessario desineret esse in cœlo. Secundo, quia necessario transiret per omnia media loca. Tertio, quia non potest simul incipere esse in diversis locis, cum unus motus ad unum locum terminetur. Ergo necessario incipit in hoc sacramento per conversionem panis in ipsum; quod autem in aliud convertitur, desinit esse : ergo.

2. *Quorumdam opinio.* — Propter hæc antiqui discipuli D. Thomæ asseruerunt, fieri non potuisse de potentia absoluta, ut corpus Christi haberet sub accidentibus realem præsentiam sacramentalem, quam nunc habet, manente sub eisdem substantia panis; et quidam eorum omnem præsentiam negant fuisse possibilem. Alii, licet fateantur, potuisse Deum facere aliquam, non tamen ejusdem rationis cum illa, quæ nunc est. Ita sentit Hervæus in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 1; Paludanus, dist. 11, quæst. 2, art. 1 et 2; Capreol., quæst. 1, art. 3, ad 3 Scoti cont. 1 concl., qui secundam adhibet rationem, quia si corpus Christi (inquit) fieret hic præsens sine conversione panis in ipsum, vel haberet præsentiam per suam quantitatem, vel per suam substantiam, vel per utramque; non primum, nec tertium, alias esset corpus Christi hic quantitative, et consequenter non posset esse in pluribus locis; neque etiam secundum, quia substantia materialis, ut abstrahit a quantitate, non potest fundare genus aliquod præsentiæ, quia si abstrahit a quantitate, abstrahit ab actione; ergo ab omni contactu quantitativo et virtuali; ergo ab omni præsentia. Idem videtur sentire Ferrar., 4 contra Gentes, cap. 63, qui tertiam indicat rationem, quia impossibile est, relationem esse sine fundamento. Sed relatio præsentiæ, quam Christus nunc habet, fundatur in conversione panis in ipsum : ergo. Ejusdem opinionis videtur fuisse Marsil. in 4, quæst. 8, art. 1, conclus. 4; Bonavent., dist. 11, art. 1, quæst. 1, et clarius, quæst. 3. Ex quibus sumitur quarta ratio, quia impossibile est aliquid incipere esse, ubi antea non erat, sine sui mutatione, vel mutatione alterius in ipsum; sed Christus non incipit esse hic per sui mutationem; ergo necessaria omnino fuit mutatio in substantia panis. Tandem in hanc sententiam inclinare videtur Alan., lib. 1, cap. 35.

3. *Prima conclusio.* — Dico tamen primo, potuisse Deum facere vere et realiter præsentem Christum intra panem, conservata, imo et immutata manente substantia panis. Hæc est communior sententia Theologorum in 4, dist. 10; Scoti, quæst. 1, § Quantum ad istud, et latius, dist. 11, quæst. 3; Durand., quæst. 1; Richard., art. 1, quæst. 1; Gabr., Major. et aliorum; et ex Thomistis eam tenet Cajet. hic; Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 2; Ledesm., quæst. 16, art. 2; et tandem idem dicit Ferrar. supra, ad 4 Scoti contra 2 dictum D. Thom. Antequam vero hanc conclusionem probem,

4. *Secunda conclusio.* — Dico secundo, potuisse Deum dare hanc præsentiam corpori Christi omnino ejusdem rationis cum illa, quam nunc habet, et cum omnibus intrinsecis conditionibus ejus, id est, ut illam haberet, non amittendo eam, quam habet in cœlo, et ut per eam esset totum in toto, et totum in qualibet parte panis, et cum intima et inseparabili distantia ab ipso, ablata solum ea actione, qua accidentia separantur a subjecto, vel etiam cum illa, si Deus vellet simul conservare præsentem substantiam panis, non unitam accidentibus. Ita sentiunt prædicti Doctores, licet non tam distincte mentem suam declarent; videtur tamen res adeo clara, ut nulla appareat dubitandi ratio. Primo, quia nulla intercedit contradictio. Quod ita ostendo, quia nec ratione ipsarum rerum, seu terminorum, id est, corporis Christi et substantiæ panis, nec ratione modi, seu actionis vel mutationis, per quam debet hic constitui corpus Christi, intercedit hæc repugnantia; ergo revera nulla est. Prior pars videtur per se evidens. Primo, quia etiam quantitativo modo non repugnat unum corpus fieri intime præsens alteri, conservata illius substantia. Secundo, quia hic de facto quantitas corporis Christi fit intime præsens quantitati panis, illa manente et conservata, neque est ex parte ipsarum rerum repugnantia; ergo multo minus est inter substantias, si solas ipsas, et earum præsentias intimas consideremus. Tertio, quia hic est substantia corporis Christi, per modum substantiæ indivisibiliter præsens. Hujusmodi autem præsentia indivisibilis substantiæ non repugnat, nec excludit formaliter præsentiam alterius substantiæ ab eodem loco seu spatio; hac enim ratione substantia Angeli potest esse præsens intime in quavis alia substantia, et materialis substantia, si privaretur quantitate, non excluderet aliam substantiam ex hoc loco, ubi ipsa est, quia hoc est, quod

potissime facit quantitas naturæ suæ relicta; quibus rationibus convincor ad dicendum, non solum de potentia Dei absoluta, sed etiam ex natura rei, si solum consideremus vim præsentiæ et formalem incompossibilitatem, abstrahendo ab efficacia et veritate verborum, præsentiam corporis Christi non expellere formaliter substantiam panis physica expulsione, de quo latius dicam disputatione sequenti. Aliud membrum, scilicet, hoc non repugnare ex parte viæ, seu mutationis, probatur primo in genere, quia ut recte notavit Scotus, duæ partiales mutationes possunt hic intelligi, alia privativa, qua substantia panis transit ab esse ad non esse, alia positiva, qua corpus Christi ex non præsente fit præsens; sed istæ non sunt essentialiter connexæ, nec termini unius cum terminis alterius; ergo possunt separari; ergo corpus Christi non necessario fit hic ex substantia panis, quia solum hic terminus a quo, est simpliciter necessarius in tali mutatione. Deinde magis in particulari, quia repugnantia constituebatur in hoc, quod si substantia panis non desinit, nulla est actio, vel mutatio, per quam hic fiat corpus Christi; ostendam duos modos esse possibiles, et quoniam ad disputationem de transubstantiatione multum conferent, eos diligenter explicabo.

5. *Manente substantia panis posset Christus illi intime adesse per actionem substantialem.* — Dico ergo tertio, potuisse Christum fieri substantialiter præsentem intra panem per actionem substantialem per se primo terminatam ad substantiam corporis Christi per modum creationis, vel conservationis, ad quam talis præsentia consequatur. Probatur, nam si Christi corpus alibi non existeret, posset creari a Deo cum nova præsentia locali absque alterius rei desitione; ergo etiam posset creari hic, intra substantiam panis, cum hac præsentia sacramentali, absque desitione substantiæ panis, quia, neque ex parte termini a quo, neque ex parte termini ad quem, neque ex formali repugnantia substantiarum esset contradictio, ut ostensum est; ergo etiamsi corpus Christi alibi existat, poterit per simile genus actionis fieri præsens intra substantiam panis. Probo consequentiam, quia eadem res potest duplici actione produci, aut conservari; unde, licet supponatur existens alicubi una actione, potest alibi idem esse recipere per aliam actionem, quæ de se esset sufficiens rei productio, si non supponeretur existens; tunc autem non denominabitur productio, quia hæc vox connotat ordinem ad terminum a quo, qui sit privatio, seu negatio simpliciter existentiæ termini ad quem, quia produci significat adduci de non esse simpliciter ad esse; sed denominatur quasi conservatio, quia conservatio est influxus ejusdem esse, quod antea erat, et hoc convenit illi actioni. Nec refert, quod conservatio propriissime est eadem actio cum productione, quatenus permanet et durat, influendo idem esse, quod in primo instanti produxit, ut constat ex D. Thom., 1 part., quæst. 104, art. 1, ad 4; quia etiam potest per novam actionem conservari id, quod per alteram actionem fuerat productum, ut si lumen productum ab una lucerna conservaretur ab alia, et in hoc mysterio conservaret Deus quantitatem separatam, alia actione ab illa, qua antea fuerat producta; at vero sicut fieri potest, etiam naturaliter, ut res conservetur per distinctam actionem a productione, cessante priori actione, ita, saltem supernaturaliter, fieri potest, ut conservetur per novam actionem absque cessatione prioris.

6. *Idem effectus a duabus causis totalibus simul potest produci supernaturaliter.* — Quoniam vero ex hoc principio pendent, non solum ratio facta, sed multa etiam dicenda de transubstantiatione, oportet illud fundare ac declarare. Primo igitur ponendum est ex philosophia, fieri posse divina virtute, ut idem effectus simul a duabus causis totalibus producatur; dicuntur autem causæ totales, quando unaquæque actu efficit actione sufficiente ad totum producendum, quas non repugnat fieri simul, quia una non destruit aliam, neque aliunde est specialis repugnantia, aut implicatio contradictionis, ut suo loco ostendimus.

7. *Hoc autem fieri debet duabus actionibus diversis, ac sufficientibus sigillatim.* — Hinc fit secundo, ut si effectus fiat a duabus causis totalibus, necessarium esse, ut fiat duabus actionibus diversis; quia si causa est totalis, necesse est, ut dixi, actionem esse per se sufficientem ad effectum, ita ut quamvis alia et melior tolleretur, ex vi talis agentis et actionis, fieret effectus tam perfectus et integer, sicut ab utraque producebatur; nam si causa non sit hujusmodi, non erit totalis, sed partialis, cum indigeat consortio, et adjutorio alterius; ergo necesse est, talem causam agere actione propria et integra, distincta ab actione totali alterius causæ. Patet conse-

quentia, tum quia actio dicit habitudinem intrinsecam ad agens, et ita ab illo pendet, ut invariato agente non possit variari actio, ut supra agentes de instrumentis declaravimus; tum etiam quia, una destructa, potest manere alia, et e contrario, quia potest unum agens cessare ab agendo, alio perseverante in actione, et idem omnino esse in effectum influente; hoc autem ipso, quod agens cessat ab agendo, perit ejus actio, quia si antea agebat, et nunc non agit, necesse est, aliquam mutationem esse factam, vel in causa, vel in effectu, vel in actione; sed non in causa, quæ per transeuntem actionem non mutatur, et præsertim quia suppono cessare ab actione per suspensionem divini concursus; neque in effectu, ut est res facta, quia suppono, integre conservari ab alia causa totali; ergo in actione. Ergo potest una actio desinere, manente alia, et e converso : sunt ergo distinctæ.

8. *Unus effectus potest duplici actione totali conservari. — Objectio. — Solutio.* — Ex quo ulterius concludo, sicut potest una res ab initio productionis suæ fieri a duobus agentibus duplici actione totali, ita licet in principio producta sit una actione, posse deinceps duplici actione conservari; nam si duæ illæ actiones possunt simul fieri et durare, cur non poterit una post aliam incipere, et postea simul durare? Præterea naturaliter fieri potest, ut res producta per unam actionem, per aliam conservetur, cessante priori; cur ergo fieri non poterit per potentiam absolutam Dei, ut res producta per unam actionem similiter conservetur per aliam actionem, non cessante priori? Nam, si quæ esset repugnantia, maxime quia illæ duæ actiones simul durarent; sed in hoc non est, quia possent simul a principio durare, ut ostensum est. Dices : quomodo potest intelligi nova actio, si nihil novum facit in termino? actio enim non est sine termino; ergo neque nova actio sine novo termino. Respondetur, idem quæri posse, quando eadem omnino res incipit conservari per novam actionem, desinente priori; ut ergo actio sit nova, satis est, quod eadem res incipiat habere novam dependentiam, quam antea non habebat, etiamsi novum esse non recipiat, sed illud ipsum per influxum alterius causæ; et hoc sensu falsum est, nihil fieri in termino per illam actionem, si fieri late sumatur, ut extendatur ad conservationem, et alium quemcumque influxum.

9. *Res in uno loco producta potest in alio simul poni per actionem terminatam ad ejus substantiam.* — Quarto hinc colligo, posse rem factam et existentem in uno loco, de novo in alio constitui per actionem novam terminatam ad substantiale esse ipsius rei conservatæ in tali loco. Probatur, quia eadem res potest conservari duplici actione, ut dictum est; ergo cum possit simul poni in diversis locis (ut suppono), poterit in uno conservari per unam actionem, et in alio per aliam. Probatur consequentia, quia cum duæ actiones, et inter se, et a termino ex natura rei distinguantur, poterit per unam earum res fieri et conservari in uno loco, et per aliam in alio.

10. *Objectio. — Solutio. — Secunda.* — Dices : talis actio per se primo terminatur ad substantiam, ut sic, abstrahendo ab hoc vel illo loco; ergo necessario terminatur ad illam, ubicumque est; ergo etiam si res sit in duobus locis, vel in utroque fiet aut conservabitur substantialiter per eamdem actionem, vel si non ponatur duplex actio, utraque terminabitur ad rem secundum se. Et confirmatur non posse esse nisi unam, alias posset Deus etiam in eodem loco conservare unam rem duabus actionibus distinctis et totalibus. Respondetur ad argumentum, primo, distinguendo antecedens; nam actio substantialis potest dici abstrahere ab hoc vel illo loco, quia de se non postulat potius hunc, quam alium, et hoc sensu transeat antecedens, quia non est ad rem; alio modo potest dici abstrahere, quia cum sit actio, non magis est præsens in hoc loco, quam in alio, et hoc sensu est falsum, quia actio seu passio, aut dimanatio seu dependentia, habet etiam suam præsentiam, et necessario alicubi fit, et tantum ponit effectum, ubi ipsa fit; non est autem necesse, ut dixi, actionem esse in pluribus locis, etiamsi in illis sit res facta, quia potest esse in illis, non ut est per illam actionem solam, sed ut est vel conservatur per plures; igitur in hoc modo productionis nulla est repugnantia. Secundo admisso antecedenti in priori sensu, nulla est consequentia; nam licet actio terminetur ad substantiam, et ideo necessarium sit, ibi esse substantiam, ubi substantialiter est actio, per quam conservatur, quia, ut suppono, actio identice est in ipso termino, et in illa entitate ratio essentialis, et prorsus inseparabilis est illa, quæ constituit terminum in suo esse reali seu substantiali, ac denique, quia non potest actio influere in terminum, nisi ubi ipsa est, non

tamen e contrario necesse est, ut ubicumque est res facta per aliquam actionem, ibi sit omnis actio, per quam fit, vel conservatur. Cum enim actio sit veluti modus rei, ad quam terminatur, et ex natura rei ab ea distinctus, nihil obstat, quominus alicubi sit talis res, ubi non est illa actio, sed alia, per quam eadem res fit et conservatur; ut enim supra ostendimus, potest res in uno loco carere aliquo modo existendi, quo non caret in alio, quando modus ex natura rei ab ea distinguitur. Quæ omnia aperte confirmantur in ordine ad tempus seu durationem, quia licet, quando durat actio, duret terminus per illam factus, tamen e contrario fieri potest, ut cessante actione conservante, res nihilominus duret, et conservetur per aliam actionem, ut patet in lumine producto ab una lucerna, et conservato ab alia; ergo sicut hæc possunt tempore separari, ita et loco.

11. *Objectio.* — *Solutio.* — Ad confirmationem respondetur, concedendo sequelam; nam sicut Deus potest efficere eumdem effectum per duas causas secundas totales, ita posset se solo eumdem effectum facere per duas actiones totales, quia quod potest facere per causas secundas efficientes, potest se solo præstare. Dices : quando concurrunt duæ causæ secundæ, habent actiones, unde distinguantur; at vero respectu ipsius solius Dei minime. Respondeo, ad hoc sufficere eminentiam divinæ virtutis, quæ efficaciam habet ad agendum pluribus actionibus inter se distinctis; sicut potest Deus creare rem unam una actione, et annihilare illam, ac postea eam reproducere alia actione distincta, quia ad agendum hac vel illa actione non determinatur a loco, tempore, vel circumstantiis, sed a sua libera voluntate. Addo, ad præsentem difficultatem non refert hoc, sed satis est, quod in uno loco possit res immediate conservari a solo Deo, in alio vero fieri seu conservari medio instrumento creato; nam hoc satis est, ut oporteat actiones esse distinctas, ut tractando de actione sacramentorum in genere latius diximus.

12. Ultimo ex his colligitur primus modus, quo fieri potuit præsens hæc substantia corporis Christi absque desitione substantiæ panis, scilicet, per modum productionis, seu conservationis substantialis hic factæ de novo, ex qua non sequitur desitio panis, nam cum istæ sint duæ veluti mutationes partiales, altera privativa, altera positiva, circa res omnino distinctas, potest per divinam potentiam una ab alia separari. Nec existimo D. Thom. hoc negasse, sed sub conversione hanc actionem comprehendisse, quia revera, propria ac substantialis conversio non est sine hujusmodi actione, ut infra ostendam; imo hæc actio est potissima, quæ in conversione intercedit; sicut si Deus introduceret formam ignis in ligno, efficiendo ut forma ligni non recederet, illa actio, quamvis tunc non converteret lignum in ignem, tamen de se esset conversiva, et ita nomine conversionis comprehenderetur; sic igitur in præsenti intelligi potest D. Thom.; quomodo autem cum hac expositione consonent cætera, quæ docet, dicam in sequentibus.

13. *Conclusio.* — Dico quarto, de potentia Dei absoluta potuisse fieri præsens corpus Christi in hoc sacramento, conservata substantia panis, per actionem, seu mutationem accidentalem, scilicet, per actionem adductivam, seu mutativam quasi localem, id est, per quam tantum acquiratur illa præsentia realis, per quam Christus dicitur esse hic. Quod ostendo primo, quia hæc præsentia realis, quam habet corpus Christi in hoc sacramento, est modus realis et accidentalis ipsius corporis, habens similitudinem, seu proportionem cum Ubi; sed hic modus est per se primo producibilis per actionem per se et formaliter ad ipsum terminatam, sicut supra etiam dixi, et constat a simili de motu locali, et ejus termino; imo etiam patet in mutatione locali, quæ quotidie fit in corpore Christi jam existente sub speciebus; ergo potuisset a principio hic constitui per similem mutationem, non excludendo substantiam panis, quia cum illa non habet necessariam, aut formalem repugnantiam, ut patet ex dictis in prima conclusione. Secundo specialius id probatur excludendo difficultates, quæ hic sequi videbantur : quia si aliquid obstaret, maxime, quod Christus acquirit hanc præsentiam, non amittendo illam, quam habet in cœlo; sed hoc non obstat, ut patet evidentibus exemplis naturalibus; Angelus enim existens in loco inadæquato acquirit de novo præsentiam in alia parte loci, non amittendo priorem; unde intelligitur, dari posse mutationem localem acquirendi locum absque mutatione amittendi locum; similiter anima hominis per nutritionem acquirit novam præsentiam et unionem partialem, non amittendo priorem. Ratio a priori est, quia quod mobile deserat unum locum, quando alium acquirit, ex eo tantum provenit, quod non

potest esse simul in diversis locis; nam si possit, non erunt termini inter se repugnantes; et ideo ad unum acquirendum, non erit necessarium alium deserere, ut patet in dictis exemplis de Angelo et anima; sed in nostro proposito, hæc præsentia sacramentalis non repugnat cum locali, quæ est cœlo, nec cum alia sacramentali, quæ est in alio loco, in ordine ad divinam potentiam; ergo potest fieri per mutationem localem per se terminatam ad illam præsentiam in corpore Christi, absque amissione alterius præsentiæ, vel Ubi. Nam cum hi termini non habeant inter se repugnantiam, acquisitio unius non repugnabit cum conservatione alterius. Et confirmatur, nam supposito quod possit Deus ponere unum corpus in duobus locis quantitative, poterit etiam corpus, quod jam est in uno loco, constituere in alio, solum de novo faciendo in illo illud novum Ubi, quod alibi acquirit absque alia actione productiva substantiæ. Potest enim per eamdem utrobique conservari, ponendo illam in utroque loco, ubi ponitur terminus, sicut necessario dicendum est in Angelo, et in anima existente in toto, et in qualibet parte, et in eodem Angelo, et in quovis corpore, quando localiter movetur; eadem enim actione substantiali conservatur a Deo, quæ, prout est in termino, sequitur illum quocumque ierit, et similiter desinit esse in alio loco, quia corpus illum amittit. Si autem res ipsa posset in utroque loco manere, etiam actio substantialis in utroque constitueretur. Sola ergo mutatio localis per divinam potentiam facta sufficeret ad acquirendum locum illum, non perdendo priorem, quia illi duo termini in ordine ad divinam potentiam non repugnant; unde illa mutatio non esset proprie inter terminos positivos, scilicet ex uno loco ad alium; sed inter privativos, scilicet ex non esse ibi, ad esse ibi; ergo similiter in præsenti mysterio fieri poterat, quia specifica præsentiæ diversitas nihil refert, cum eadem sit ratio et proportio inter mutationes et terminos.

14. *Objectiones. — Solutiones.*— Dices : potest assignari differentia, quia fortasse non potest corpus Christi eadem actione substantiali hic conservari, qua conservatur in cœlo, sicut potest corpus in duobus locis quantitative existens. Respondeo, hoc esse per accidens ad præsentem quæstionem, et ideo non esse hic examinandum, quod tamen præstabimus infra, tractantes de transubstantiatione, nam ad præsentem difficultatem sufficit, quod præcedat, etiam si fingamus Christum esse in cœlo eo modo, quo est in sacramento, vel per eamdem substantialem actionem. Neque obstat huic mutationi, quod per eamdem acquiratur locus distans, sine transitu per medium. Nam hoc totum potest cadere sub divinam potentiam; imo multi censent, Angelum id posse facere naturaliter. Quid ergo mirum, quod possit Deus idem facere in corporibus? Præsertim quia, cum in hac mutatione non deseratur unus locus ad acquirendum alium, non est proprie transitus a loco in locum, in quo videatur requiri transitus per medium, sed est quasi simplex productio novi loci, sive novæ præsentiæ in subjecto præexistente, ad quam non est necessarius transitus per medium, cum non comparetur ad priorem terminum tanquam ad terminum a quo. Dices : comparatur tanquam ad subjectum, quod inde adducitur; et ideo videtur debere adduci per medium. Respondetur, divinam virtutem non esse ad hoc alligatam, cum in illo modo non sit repugnantia, vel implicatio, quia non fieret tunc mutatio successiva, sed simplex ac momentanea acquisitio unius præsentiæ sine amissione alterius.

15. *Altera objectio cum sua solutione.* — Denique non obstat, quod corpus Christi simul acquirat multas ex his præsentiis; hinc enim solum fit, debere etiam ibi intercedere mutationes distinctas pro diversitate terminorum, cum quibus identificantur; omnes tamen esse poterunt ejusdem rationis, scilicet per modum mutationis localis acquisitivæ; sicut enim non repugnat, idem corpus habere simul multas præsentias hujusmodi, ita non repugnabit illas simul acquirere.

16. Unde tandem concludo, per hoc genus mutationis potuisse hic poni corpus Christi, sine desitione substantiæ panis, quia neque ex formali ratione talis mutationis essentialiter requiritur illa desitio, cum mutatio localis per se non transmutet substantias; neque ex ipsarum rerum incompossibilitate necessario sequitur; ostensum est enim non esse inter eas formalem repugnantiam, præsertim in ordine ad divinam potentiam.

17. *Responsio ad rationem et auctoritatem D. Thom.* —Ad rationem D. Thom., quatenus contra nostram sententiam fieri potest, jam responsum est. Ad auctoritatem ejus fateor difficile responderi posse non negando illam, quia si dicamus, locutum esse de proprio ac naturali motu locali, ac de propria conversione, non video quomodo sufficienter nume-

ret omnes modos possibiles, quibus præsentia corporis Christi fieri poterat, et consequenter quomodo recte concludat. Si vero cum Cajet. et Soto dicamus, locutum esse de absoluta potentia, et non de ordinaria, non videtur vitari difficultas; nam cum hoc mysterium per absolutam Dei potentiam factum sit, si non ostenditur omnis alius modus impossibilis de potentia absoluta, quomodo potest concludi, alium modum esse necessarium? Item cur dicemus, unum modum magis quam alium esse de potentia ordinaria, vel absoluta, nisi quia Christus voluit hoc modo potius facere, quam illo? nam secundum se omnes sunt supernaturales, et miraculosi, et si Christus elegisset alium ex positis a nobis, ille nec certe diceretur possibilis secundum legem ordinariam. Nihilominus tamen hæc expositio D. Thom. necessario est admittenda; nam fere in omnibus articulis, et quæst. sequentibus, similibus rationibus utitur, quæ necessario ita explicandæ sunt, ut videbimus. Sensus ergo illius in tota hac materia fuit, primum, ut in tota hac materia nullum miraculum admittamus, quod in verbis, quibus conficitur, non necessario contineatur, et inferatur ex illis, ac deinde, quoad fieri possit, pauciora multiplicentur miracula. In præsenti ergo supponit ipse, Deum non facere novas rerum creationes; et ideo recte sumit, rem, quæ alicubi non est, solum posse ibi constitui per actionem localem, vel conversionem, quia in rebus non inveniuntur alii modi, et cum alter illorum hic sufficiat, non oportet addere nova miracula; comparando autem illos duos modos inter se, judicavit D. Thom. plura multiplicari miracula, si ponatur, hoc fieri per mutationem localem, quod est probabile; examinabitur autem amplius disput. seq.

18. *Ad argumentum Capreoli.* — Ad secundam rationem Capreoli respondeo, esse nullius momenti, quia corpus Christi nunc de facto est hic præsens per suam substantiam, et per suam quantitatem, non quantitative, sed concomitantem substantiam, et imitantem illam in modo præsentiæ; ipsa tamen præsentia revera inest in ipsa substantia et quantitate, in utraque tamen immediate, et hoc sensu dico, esse præsentem per suam substantiam et quantitatem, quamvis primario adsit substantia, et consequenter quantitas. Ratio autem formalis existendi hic est ille intrinsecus modus præsentiæ, qui licet insit quantitati, non tamen est quantitativus, quia non est connaturalis quantitati, sed supernaturalis. Hoc autem totum dici posset, etiam si cum præsentia Christi maneret substantia panis. Cum autem dicit, substantiam secundum se abstrahere a quantitate, et consequenter ab actione, et consequenter a præsentia, male infert in utraque consequentia. Tum quia substantia spiritualis per se est capax præsentiæ, etiam si nihil agat; substantia autem materialis, quamvis naturaliter illam non habeat, nisi per quantitatem, tamen supernaturaliter potest illam recipere per se et immediate, vel cum quantitate, vel sine illa, pro Dei arbitrio. Tum etiam quia licet substantia materialis, abstrahens a quantitate, naturaliter non sit capax actionis, tamen supernaturaliter potest illam habere, ut nunc de facto habet corpus Christi sub speciebus, et posset habere, etiam si ibi maneret substantia, si aliunde ex parte actionis, vel termini non ponatur aliquid repugnans.

19. *Ad argumentum Ferrar.* — Ad tertium Ferrariensis, quod est infirmius, respondetur relationem præsentiæ non fundari in conversione, quæ in instanti fit, et transit, quæque non tantum includit præsentiæ acquisitionem, sed etiam desitionem alterius rei; quæ desitio per accidens se habet ad hanc relationem, quæ per se et immediate solum fundatur in modo existendi corporis Christi, qui manet vel resultat per conversionem. Unde, si ille idem modus per aliud genus actionis vel mutationis fieret, eamdem relationem fundaret; ostensum autem est, eumdem modum præsentiæ posse fieri sine conversione; sicut corporibus fundamentum relationis propinquitatis est ipsum Ubi; quod vero tale Ubi per se acquisitum sit per motum localem, vel consecutum per creationem, vel generationem, nihil refert ad relationem illam.

20. *Ad argumentum Bonav.* — Ad quartum Bonaventuræ et aliorum respondetur, corpus Christi incipere esse hic sine mutatione, qua perdat aliquid eorum, quæ habet in cœlo, non tamen sine mutatione, qua acquirat aliquid in sacramento, et hanc mutationem posset separare Deus a mutatione substantiæ panis, ut dictum est.

SECTIO II.

Utrum de facto desinat substantia panis sub speciebus post consecrationem.

1. *In Eucharistia manere substantiam panis simul, et corpus Christi, asserunt hæretici.* — Omnes hæretici, qui negarunt præsentiam corporis Christi, affirmarunt, substan

tiam panis manere; sed et Berengarius, postquam realem Christi præsentiam confiteri coactus est in alium incidit errorem, ut Christum simul cum substantia panis esse diceret; ita colligitur ex Guidmundo, lib. 1 de hoc mysterio, in principio; et fortasse, cum in prioribus Conciliis coactus esset præsentiam Christi fateri, postea in Concilio Romano sub Gregorio VII etiam conversionem substantialem confiteri compulsus est, ut notat Waldensis, tomo 3, c. 43, et Laurentius Surius, 3 tom. Conciliorum, in fine Concilii Romani, sub Nicol. II. In quo errore advertendum est, dupliciter affirmari potuisse. Primo, ut sit sensus, corpus Christi esse simul cum substantia panis, solum secundum intimam præsentiam et aliquam accidentalem habitudinem. Secundo, ut non solum sint simul, sed etiam substantia panis sit ibi hypostatice unita Christo; non constat autem, quo sensu Berengarius eum asseruerit; magis tamen videtur priorem sensum tenuisse, quem ferunt secutum esse Valerianum illum, ad quem Anselmus scripsit epistolas de fermentato et azymo, et de differentia sacramentorum, ut refert Waldensis supra, cap. 65. Et eumdem errorem tenuit Joan. Hus, ut colligi potest ex Concilio Constantiensi, sess. 15. Lutherus etiam, quem multi ex suis sunt secuti, hanc hæresim excitavit. Fundamentum horum esse potuit, quia ad veritatem verborum Christi, *Hoc est corpus meum,* et, *Caro mea vere est cibus,* et similium, satis est, Christum esse præsentem, quamvis substantia panis adsit. Ergo non est cur hoc negetur. Patet consequentia, quia non sunt miracula sine necessitate multiplicanda. Hic autem nulla est necessitas, cum ostensum sit, potuisse utramque substantiam simul manere; nec ad mysterium, neque etiam ad finem mysterii, vel utilitatis ejus; nam sola præsentia Christi ad omnia sufficit. Et confirmatur, primum, quia in Scriptura sæpe hoc sacramentum vocatur panis, Joan. 6 : *Panis, quem eo dabo, caro mea est;* manet ergo panis, qui dicitur caro propter intimam conjunctionem et penetrationem, et sicut ferrum ignitum solet vocari ignis. Quo exemplo utitur Damasc., lib. 4 de Fide, cap. 14; sic Actor. 2, 1 ad Cor. 10, Matth. 6, dicitur *Panis quotidianus*, ut exponunt Cyprian., de Oratione Domin.; et Aug., lib. 2 de Serm. Domini, cap. 12; et Damasc. supra. Confirmatur secundo testimoniis Patrum, in quibus tria sunt, quæ videntur difficultatem habere. Primum est Gelas. lib. 2 contra Eutych., in fine : *Sacramentum,* inquit, *corporis et sanguinis Christi divina res est, et tamen esse non desinit substantia, vel natura panis et vini.* Alterum est Chrysostom., epist. ad Cæsar. monach., ubi inquit, *post consecrationem liberari panem ab appellatione panis et dignum fieri appellatione Dominici corporis; etiam si natura panis in ipso permaneat.* Tertium est Theodor., dialog. 1, non longe a principio : *Symbola et signa quæ videntur, nomine corporis et sanguinis honoravit, non naturam mutans, sed naturæ gratiam adjiciens.* Et alia verba similia ex dial. 1 tractavimus supra, disput. 8, sect. 4.

2. *Alius error dicentium Christum in Eucharistia uniri hypostatice panis naturæ.* — Secundus error affirmat, manere naturam substantialem panis, non autem ejus suppositum, sed illam naturam hypostatice uniri Christo. Hujus auctorem fuisse Joan. quemdam Parisiensem refert Waldens. supra, et sunt, qui existiment, Rupertum Abbatem fuisse hujus sententiæ auctorem, quia in libris de Divinis officiis, qui illi tribuuntur, lib. 2, cap. 9, invenitur hic error; auctor autem illius operis, licet prius ignoratus fuerit, et postea existimatus fuerit fuisse Valeran., ut patet ex Waldens. supra, cap. 47 et 93, tamen revera fuit Rupertus, ut constat ex Trithemio, et ex communi omnium consensu; in prædicto autem capite habentur eadem, quæ Waldens. Valerano tribuit; et licet ipse Valeranum referat in sensu primi erroris, tamen verba Ruperti potius videntur hunc posteriorem indicare. Adde, quod eodem l. 2, cap. 2, sic inquit : *Nec duo corpora dicuntur, aut sunt, hoc, quod de altari, et hoc, quod acceptum est de utero Virginis, quia videlicet unum idemque Verbum sursum est in carne, et hic in pane.* Circa quæ verba advertendum est, hunc errorem tribus modis potuisse affirmari. Primo, quod hic sit caro Christi, et illi immediate uniatur hypostatice panis substantia. Verbo autem media carne, et hoc modo videtur asseruisse hunc errorem Joan. Parisiensis. Secundo, quod hic sit caro Christi panis vero natura non uniatur illi immediate, sed Verbo, et ita maneant inter se unitæ hypostatice, et hunc sensum a nemine explicatum invenio, licet insinuetur a Ruperto in aliquibus locis citandis. Tertio, quod caro Christi humana revera non sit hic, sed sola natura panis assumpta hypostatice a Verbo, ratione cujus unionis dicatur corpus Christi, et hunc sensum videtur indicare Rupert. In

citatis verbis, et in aliis, quæ subjungit : *Unitas Verbi unitatem efficit sacrificii; similiter enim unum Verbum, et olim carnem de Maria Virgine sumpsit, et nunc de altari salutarem hostiam accipit;* et in dicto cap. 9 : *Verbum quod humanam acceperat naturam, idem in carne manens panis et vini accipiebat substantiam, vita media panem cum sua carne, et vinum cum suo jungebat sanguine.* Ubi sentit, panem et carnem Christi uniri inter se medio Verbo. Idem, lib. 5 in Joan., circa illa verba : *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita : Sicut Verbum caro factum est, non mutatum in carnem, ita Verbum caro factum, panis visibilis fit, non mutatum in panem, sed assumendo, et in unitatem personæ suæ transferendo panem;* et lib. 2 in Exod., cap. 10 : *Totum attribuatis operationi Spiritus Sancti, cujus effectus non est destruere, vel corrumpere substantiam, quam in suos usus assumit, substantiæ bono permanenti quod erat, invisibiliter adjicere quod non erat, sicut naturam humanam non destruxit, quando eam assumpsit, sic substantiam panis et vini, secundum exteriorem speciem, quinque sensibus subjectam, non mutat aut destruit, cum eidem Verbo in unitatem corporis ejusdem, quod in cruce pependit, et sanguinis, quem de latere suo fudit, ista conjungit.* Picus etiam Mirandul., in Apol., quæst. 6, quamvis absolute hunc errorem non defendat, existimat tamen, non repugnare Scripturis, et abstrahendo a Conciliis, et Patribus, esse sufficientem ad omnia quæ Scriptura dicit de hoc mysterio; et hoc videtur esse fundamentum potissimum hujus sententiæ, quia veritas illorum verborum, *Hoc est corpus meum,* propriissime salvatur hoc modo. Et confirmatur, quia SS. Patres in hunc modum videntur explicare interdum hoc mysterium. Euseb. Emis., hom. 5 de Pasch.; Ambros., lib. 4 de Sacram., cap. 4; Justin., Apolog. 2 : *Sicut per Verbum Dei caro factum, Jesus Christus carnem et sanguinem pro salute nostra habuit, sic etiam per verbum precationis, sacratam ab ipso alimoniam illius incarnati Jesu carnem et sanguinem esse didicimus.* Difficilius Damasc., l. 4, cap. 14 : *Quoniam ita fert hominum usus atque consuetudo, ut panem edant, vinumque et aquam bibant, idcirco divinitatem suam cum ipsis conjunxit, eaque corpus et sanguinem suum fecit.* Alia refert Claudius, repet. 8, cap. 4. Rursus confirmatur, quia inter Christum et panem est idiomatum communicatio; ipse enim Christus dicitur panis, et panis dicitur caro Christi; ex hac autem communicatione hypostaticam unionem in mysterio incarnationis colligimus.

3. *Substantia panis et vini non est in Eucharistia unita Verbo divino.* — Dicendum est ergo primo, panis substantiam non manere in hoc sacramento unitam hypostatice Verbo Dei. Hæc conclusio est de fide, quam testimoniis statim confirmabimus. Rationibus vero late illam confirmat Durandus, dist. 10, quæst. 1; Paludanus, dist. 11, quæst. 2. Probatur tamen breviter, quia, vel illa unio facta esset immediate inter substantialem naturam panis et Verbum, aut inter corpus Christi et naturam panis. At neutrum dici potest. Probatur prior pars, primo, quia alias ita esset Verbum impanatum, sicut fuit incarnatum, quod est absurdissimum, et inauditum in Scripturis et Patribus. Quis enim dicat, Verbum tam vere ac proprie esse panem, sicut est homo? et cum in natura humana semel tantum incarnatum fuerit, in natura panis quotidie impanari? Secundo, interrogo, ad quid ponatur hæc hypostatica unio inter panem et Verbum? Dices : ut sit vera illa locutio : *Hoc est corpus meum;* nam ibi designatur panis, unde necesse est, ut adsit; ut autem illi convenire possit tale prædicatum, necessarium est esse unitum Verbo. Sed contra, quia, si propter hanc solum unionem esset vera locutio : *Hoc est corpus meum,* ergo ex vi illorum verborum non esset hic realiter præsens corpus humanum Christi; nam, si illud, *Hoc,* designat panem, qui dicitur corpus Christi propter hanc unionem, eodem modo dici posset, etiamsi corpus humanum Christi hic non adesset; consequens autem est hæreticum, ut supra ostensum est, et repugnat verbis a Christo subjunctis : *Quod pro vobis tradetur,* quia etiamsi panis fuisset assumptus, non posset dici corpus quod pro nobis traditum est in cruce. Nisi fortasse aliquis dicat, illud verbum, *tradetur,* non esse referendum ad passionem, sed ad ipsam sacramentalem distributionem. Quod posset quidem accommodari Luc. dicenti : *Quod pro vobis datur.* Sed nihilominus prior sensus est verior, magisque a Christo intentus, ut ex ipso mysterio et ex omnibus Patribus constat, atque ex verbis illis Joan. 6 : *Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita;* nam propter solam unionem in eodem supposito non posset panis appellari caro, sicut non potest corpus Christi appellari anima. Ac præterea ex verbis calicis : *Hic est sanguis meus,* evi-

dentius hoc constat; nam, licet vinum esset hypostatice unitum Verbo, non posset dici sanguis Christi propter solam unionem, sicut caput Christi non potest dici pes, vel manus ejus, licet omnia sint immediate unita Verbo, quia hæ voces, quæ significant partes, non supponunt pro supposito, in quo fit idiomatum communicatio. Et eadem ratione, licet Verbum assumeret duas naturas, Angelicam, v. gr., et humanam, non posset una de alia prædicari, licet inter concreta esset communicatio idiomatum; ergo ad veritatem illorum verborum necessaria est realis præsentia sanguinis et corporis. Quod si dicas, esse quidem hæc realiter præsentia, simul tamen unita pani in eadem persona, hoc facile excluditur, tum ratione facta de unione hypostatica; tum quia tollitur hoc modo omnis ratio transubstantiationis et conversionis, contra doctrinam Ecclesiæ; tum etiam quia ex illo errore sequitur, ad veritatem horum verborum præcise : *Hoc est corpus meum,* non esse necessariam realem præsentiam corporis Christi, quod est contra fidem. Quocirca ille sensus explicatus juxta dictum errorem omnino est falsus atque confictus; imo in rigore non est verus propter solam unionem hypostaticam utriusque naturæ in Verbo Dei, ut partim ex dictis constat, et ex dicendis circa secundam conclusionem magis declarabitur.

4. Posterior pars, scilicet, non potuisse substantiam panis uniri hypostatice Verbo divino, medio corpore Christi, probatur primo rationibus illis generalibus, quia alia unio hypostatica præter incarnationem inaudita est; tum quia hoc modo tollitur conversio et transubstantiatio; tum etiam quia neque illa unio satis esset, ut panis diceretur corpus Christi, aut vinum sanguis. Secundo speciali ac propria ratione, quia unio hypostatica non fit in natura, sed in persona, seu subsistentia; in Christo autem homine, abstracta seu præcisa substantia Verbi, nulla manet subsistentia in humana natura, sed sola natura; ergo non potest fieri unio hypostatica immediate in tali natura, seu in corpore, aut in partibus ejus; sed, si aliqua fit, necesse est, ut immediate fiat in subsistentia Verbi, tanquam in termino unionis, ut prior dicendi modus asserebat, qui improbatus est.

5. *Secunda conclusio de fide : substantia panis et vini nullo modo manet in hoc sacramento.* — Dico secundo : substantia panis, vel suppositum ejus nullo modo manet in hoc sacramento. Hanc conclusionem docuerunt omnes Scholastici cum D. Thom. hic, et Magist. in 4, dist. 10 et 11, quæ etiam est ab Ecclesia definita de fide, primum in Conciliis congregatis contra Berengarium, de quibus supra dictum est. Solum est in eis considerandum, in prioribus Conciliis non fuisse hoc tam aperte declaratum, quia Berengarius nondum mentem suam et errorem hunc satis prodiderat; postea vero ad retractandum hunc errorem, coactus est in Concil. Romano, sub Gregor. VII, conversionem substantialem expresse confiteri, ut notarunt Waldens., t. 2 de Sacram., c. 43; Surius, 3 tom. Concil., in Scholio ad Concil. Roman., sub Nicol. II. Apertius hanc tradidit veritatem Concil. Lateran., sub Innocent. III, et habetur in c. Firmiter, de Summ. Trinitat. et fide Cathol. Deinde in Constantiensi, sess. 8, ubi damnantur errores Wiclef., dicentis manere in Eucharistia substantiam panis et vini, et accidentia panis non esse sine subjecto. Refert etiam Joan. Cochlæus, in historia Hussitarum, lib. 1, anno 1413, fuisse congregatum Concil. Romanum contra Joan. Hus; et eosdem errores in eo fuisse damnatos. Idem tradit Concil. Florent. in Litteris unionis, et Trid., sess. 13, cap. 4, et can. 2. Secundo probatur hæc veritas ex SS. Patribus; omnes enim, qui nomine conversionis, transmutationis, vel transubstantiationis, usi sunt, hanc veritatem supponunt; citabimus autem illos disputatione sequente. Expressiora vero testimonia sunt sequentia. Primum, Irenæi, lib. 4, cap. 34 : *Qui est antea panis, percipiens invocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia, ex duabus rebus constans, terrena, et cœlesti;* id est, ex corpore Christi et accidentibus panis. Secundo, Justin., Apol. 2, in fine : *Non ut vulgarem panem et commune poculum hæc sumimus;* et infra dicit hæc mutari per verbum precationis. Tertio, Cyrill. Hierosol., Catech. 3 mystag. : *Hoc sciens, ac pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur, non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat.* Quarto, Chrysostom., hom. de Eucharist. in encœniis : *Num vides panem? num vinum? num sicut reliqui cibi in secessum vadit? absit ne sic cogites,* etc. Quibus evidenter hanc veritatem confirmat. Quinto, Gregor. Nyssen., lib. de Sancto baptismo, non longe ab initio ; *Panis iste panis est in initio communis; sed ubi eum mysterium sacrificaverit, corpus Christi dicitur et est.* Euseb. Emiss., hom. 1, de Pasch. : *Antequam consecretur, substantia illic est panis et vini; post verba autem Christi, corpus et sanguis ejus est; nec dubi-*

tet quisquam nutu potentiæ et præsentiæ majestatis, in Dominici corporis transire posse naturam, cum ipsum hominem videat artificio cœlestis misericordiæ Christi corpus effectum. Septimo, Ambros., de Sacram., cap. 4 : *Panis hic, panis est ante verba sacramentorum; sed ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi;* et lib. de Myster., cap. 19 : *Probemus igitur, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, majoremque vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictione ipsa natura mutatur.* Et in cap. Omnia, de Consecr., dist. 2, ex Ambros. hæc verba referuntur : *Licet figura panis et vini hic sit, nihil tamen aliud, quam corpus Christi et sanguis post consecrationem credendum est.* Quæ licet non ad verbum, in sententia sumpta sunt ex lib. 4 de Sacram., c. 4 et 5, et lib. 6, cap. 1. Octavo August., in cap. Utrum sub figura, de Consecrat., dist. 2 : *Fideliter fatemur ante consecrationem panem esse et vinum, quod natura formavit; post consecrationem vero carnem Christi et sanguinem esse, quod benedictio consecravit.* Et serm. 28 de Verbis Dom. : *Ante verba Christi, quod offertur, panis dicitur; ubi Christi verba deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur;* et ibidem ait vocari hunc panem, non communem, sed supersubstantialem. Sunt etiam optima verba Augustini, quæ refert, et se vidisse testatur Waldens., tom 2, de Sacr., cap. 83, ex tractatu August. de corp. et sanguine Domini : *Nec dubitare debet aliquis, quod panis et vinum mutentur in veram substantiam Christi, ita ut non remaneat substantia panis vel vini.* Nono, Remig., Psalm. 21 : *Panis*, inquit, *et vinum a Christiana veritate dicuntur, non quod naturam panis et vini post consecrationem retineant, sed quod nutriant.* Decimo, Beda, lib. de Myster, Missæ : *Ibi forma panis videtur, ubi substantia panis non est.* Undecimo, Bernard., de Cœna Dom.: *Hostia, quam vides, jam non est panis, sed caro mea; similiter liquor iste, quem vides, jam non est vinum, sed sanguis meus; quemadmodum illic species cernuntur, quarum res vel substantiæ ibi non esse creduntur, sic res veraciter et substantialiter creditur, cujus species non cernitur.* Denique Petrus Cluniacen. contr Petrobusianos dicit, reservari species panis et vini, ut appareat in ipso sacramento panis et vinum quod non est, et lateat oculos carnis caro et sanguis quod est. Vide Claud., repet. 9; Ruard., art. 4; Alan., lib. 2, cap. 34; Bellarm., lib. 3, cap. 18 et sequent.

6. Tertio, fundamentum hujus fidei sumitur a gravioribus Theologis ex verbis Christi : *Hoc est corpus meum*, ut videre licet in D. Thom. hic, et in 4 contra Gentes, cap. 63, et in 4, dist. 11, quæst. 1, et aliis Theologis ibi, uno vel alio exceptis, et in aliis recentioribus, et ab omnibus ita explicatur : quia, si maneret panis, finita consecratione, non posset vere dici, *Hoc*, quod in manibus habent, esse corpus Christi, sed solum dicere potuisset Christus : *Hic est corpus meum;* illud enim pronomen *hoc*, quod substantiale est, præsertim substantive sumptum, non potest per adverbium locale explicari, quia non esset expositio, sed corruptio propriæ significationis vocis. Non ergo designat locum, sed substantiam præsentem, et sub accidentibus contentam; ergo, si ibi maneret substantia panis, ex vi suæ significationis designaret illam. Ergo redderetur tota propositio falsa, quia falsum est dicere, panem esse corpus Christi; sola enim intima præsentia non satis est, ut unum possit de alio vere prædicari. Quando enim Christus exivit de utero, vel de sepulchro, intime erat præsens cum lapide, quando in illo erat penetrative, et tamen non poterat vere dici, signato lapide, *Hoc est corpus Christi.* Ergo etiamsi intercederet aliqua unio, si illa non esset hypostatica, non satis esset ad veritatem et proprietatem illius sermonis; ut anima non dicitur corpus, nec signato corpore vere dici potest, Hoc est anima, etiamsi intime sit illi præsens et unita, quia si non sit identitas inter prædicatum et subjectum, saltem in supposito, pro quo utrumque supponit, non potest vere unum prædicari de alio, ut in Dialectica est principium per se notum, et in Theologia fides mysterii incarnationis hoc principio potissimum nititur, et multa etiam, quæ ad mysterium Trinitatis spectant, et de hoc mysterio idem ostensum est supra, disput. 8, ubi exclusimus metaphoras, ac improprias interpretationes, ad quas etiam hoc loco hæretici recurrunt, in quibus refellendis, quia ejusdem rationis sunt, amplius immorari non expedit.

7. *Scoti et aliorum sententia, de inefficacia verborum consecrationis ad convertendum panem in Christum, expungitur. — Evasio. — Impugnatur.* — Sed hæc ratio non convincit Scotum in 4, d. 11, quæst. 3; nec Durandum, quæst. 1, n. 14; nec Paludan., quæst. n. 24; dicunt enim, quamvis sub speciebus maneret substantia panis, dummodo cum illa simul adesset substantia corporis Christi, vere ac

proprie potuisse a Christo dici : *Hoc est corpus meum,* quia potuisset per illud pronomen designari id, quod speciebus continetur, et illud revera esset corpus Christi, quamvis etiam esset substantia panis. Quod si dicas, facta illa hypothesi, non solum corpus esset contentum sub speciebus, sed etiam aggregatum ex corpore et substantia panis; hoc autem totum aggregatum non posse vere dici corpus Christi; respondebunt, non oportere, ut hoc pronomine demonstretur totum id, quod sub sensibilibus accidentibus continetur, sed ex intentione loquentis posse, salva omni proprietate et veritate verborum, quando res plures sub eisdem accidentibus continentur, definiri, ac determinari pronomen illud ad designandam unam et non aliam rem; præsertim quando ea res, quæ signatur, est præcipua, et majoris æstimationis; sicut, signato marsupio, vere dicimus, Hoc est aurum, quamvis aliquid argenti ibi etiam inclusum sit. Adde, quando substantia una intra aliam continetur, recte designari pronomine, *hoc,* etiamsi sola substantia continens per sua accidentia sensibus objiciatur, ut prædictis exemplis constat. Posset autem hic manere substantia panis, et intra illam contineri corpus Christi, atque ita in ea, seu per eam designari. Sed horum auctorum sententia et multum favet hujus temporis hæreticis, et nullo modo defendi potest. Nam Concilium Trident., sess. 13, cap. 4, expresse probavit prædictum fundamentum et verborum Christi expositionem, dicens : *Quoniam Christus redemptor noster, corpus id, quod sub speciebus panis offerebat, vere esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, conversionem fieri totius substantiæ panis,* etc. Quibus verbis aperte docet, ex veritate verborum Christi collegisse Ecclesiam desitionem substantiæ panis; ergo ex veritate verborum, prout ab Ecclesia intellecta sunt, colligitur absentia panis. Et confirmatur, quia si nec sola præsentia sacramenti corporis Christi, nec veritas verborum ejus absentiam panis postularent, gratis et sine fundamento videretur hoc assertum, ac persuasum Ecclesiæ. Dici tamen potest, Ecclesiam non fundari in veritate verborum, secundum omnem sensum, quem habere possunt per se, et nude sumpta, sed secundum illum sensum, quem Ecclesia intellexit. Sed licet hoc sit probabile, nihilominus verissimum etiam est, Ecclesiam interpretatam esse illa verba in sensu maxime proprio, quem verba præ se ferunt. Ut autem intelligatur vis hujus rationis, et satisfiat objectionibus, supponendum imprimis est, illud pronomen *hoc,* applicari posse, vel ad rem, quæ natura sua, aut ex arte et usu aliam continet, et tunc in propria significatione designare posse substantiam contentam sub alia substantia, ut patet in exemplo adducto de marsupio, et idem est de dolio, cum dicimus, Hoc est vinum, vel oleum; interdum vero applicatur rei seu substantiæ, quæ non est apta continere aliam, ut est, verbi gratia, triticum, et res similis, et tunc ex vi et proprietate sua, designat illam substantiam, quæ proxime sub illis accidentibus continetur, neque potest aliam designare, sermonis proprietate ac veritate retenta, quia, ut supra diximus, pronomen *hoc,* prout in hac forma usurpatur, est signum sensibile demonstrans rem ad sensum, et non indicat directe et proprie ipsa accidentia (nisi fortasse prædicatum interdum hoc requirat), sed demonstrat substantiam materialem, sub accidentibus latentem, ac proxime sub illis contentam. Unde, quando talis substantia de se non est apta ad continendam aliam, nec accidentia nata sunt continere talem substantiam, ex vi illius vocis designatur illa substantia, quæ sub talibus accidentibus continetur. Cum ergo panis de se non sit res apta nata ad continendam aliam, neque in hunc usum assumi soleat, si sub accidentibus illius adest substantia panis, illa demonstratur ex vi et proprietate talis pronominis. Et declaratur, nam si quis in pomo aurum includeret, et deinde diceret, Hoc est aurum, in proprio et simplici sermone non censeretur verum dicere, quia, cum pomum non sit de se res apta, nec usurpata ad continendam aliam, absolute censeretur demonstrare id, quod proxime sub accidentibus pomi continetur; simile autem est in præsente.

8. *Replicatio.* — *Responsio.* — Dices : hoc argumento probaretur, non posse ullo modo designari, in proprietate sermonis, corpus Christi sub ratione substantiæ contentæ sub his accidentibus, quia illud pronomen natura et vi sua designat substantiam, quæ sit proprium subjectum illorum accidentium; hæc enim est usitata significatio et intelligentia illius vocis. Respondetur, hinc potius confirmari quod intendimus; quamdiu enim sub illis accidentibus substantia panis continetur, non potest excludi a propria et usitata significatione ac demonstratione illius pronominis; postquam vero illa in aliam convertitur, quæ vice illius sub eisdem accidentibus subest,

jam non substantia panis, sed illa, quæ loco illius substituitur, illo signo propriissime demonstratur, quia nihil aliud est, quod ibi jam demonstrari possit. Denique confirmatur, quia cum pronomen, *hoc,* substantiam ipsam sub accidentibus præsentem ostendat, et non locum, vel partem ejus (nisi admittatur magna improprietas et æquivocatio), de se cadit in totam substantiam sub accidentibus contentam, ac totam illam demonstrat, et ideo qui, demonstrato ligno, diceret, Hoc est materia prima, falsum est in rigore dicere, quia, licet ibi sit materia, tamen illud totum, quod ibi continetur, non est materia; si autem Deus, ablata forma, sub illis accidentibus conservaret solam materiam, jam vere diceretur, Hoc est materia, quia, licet illa accidentia de se non sint nata illam solam continere, tamen hic et nunc, jam de facto nihil aliud continent; ita ergo dicendum est in præsenti. Denique licet demus hæc omnia per se non sufficere ad convincendum intellectum, tamen ut supra dicebam, nemo negare potest, quin hic sensus sit proprior et simplicior; Ecclesia autem a Spiritu Sancto edocta intellexit, Christum Dominum in hoc sincero ac proprio sensu fuisse locutum, et non sine mysterio fuisse usum illis pronominibus, ad suam substantiam sub accidentibus designandam accommodatis. Huic rationi addi possunt congruentiæ. Prima, quia non expediebat ad significationem hujus sacramenti ibi manere substantiam panis cum corpore Christi; necessarium enim erat, ut substantia ibi manens per sua accidentia primario significaretur; decuit autem solum Christum significari, ita ut quærenti, quid hoc sit, simpliciter respondeatur esse corpus Christi, non panem. Secundo, hoc decuit propter adorationem, ut simpliciter et absolute exhiberi posset, sine ulla occasione et periculo erroris et idololatriæ, ut recte D. Thom. exposuit. Tertio, ut hoc modo mysterium hoc esset mirabilius, magisque declarans divinam potentiam; ac denique, ut Christi caro, quasi substituta loco substantiæ panis, quodam modo magis proprio fieret panis, ac cibus noster juxta illud : *Panis, quem ego dabo, caro mea est.* Et ex his omnibus intelligitur, doctrinam datam procedere tam de tota substantia panis, quam de singulis partibus integrantibus illius, quia, quando consecratur tota hostia, singulæ partes consecrantur et transmutantur in corpus Christi, quod totum sub singulis partibus specierum existit.

9. *Ad fundamentum primi erroris responsio.* — Ad fundamentum igitur primi erroris negatur veritatem verborum Christi proprie ac simpliciter posse subsistere, si substantia panis sub speciebus manere dicatur, ut declaratum est. Ad primam confirmationem, primo jam responsum est, materialem panem non posse vere ac proprie dici corpus Christi, neque ad hoc sufficere intimam præsentiam, neque Damascenus ad hoc utitur exemplo carbonis igniti, sed ad declarandum, hunc cœlestem panem esse corpus Christi divinitati unitum. Unde dicitur secundo, hoc sacramentum interdum vocari panem, ut supra etiam (cum de nominibus ejus ageremus) notavimus, primo, quia ex pane confectus est, et speciem et figuram sensibilem panis refert, et panis usum retinet; cibat enim hominem et nutrit. Ita Remig. supra. Et in Scriptura sæpe res, quæ fit per conversionem, ac mutationem alterius in ipsam, appellatur nomine rei conversæ, ut Joan. 2 : *Cum vidisset architriclinus aquam vinum factam,* ubi ipsum vinum adhuc aqua appellatur. Sic etiam Exod. 7, virga Aaron, in serpentem conversa, virga appellatur; et Genes. 2, dixit Adam : *Hoc nunc os ex ossibus meis.* Secundo vocatur panis, quia in Scriptura sacra omnis cibus, præsertim si sit solidus, ac perfectus, hoc nomine solet appellari, quomodo manna, quod fuit potissima figura hujus mysterii, panis vocatur Psal. 77, Sapientiæ 16, quanquam non absolute panis, sed cum addito, panis Angelorum dicatur, quod etiam in hoc sacramento observandum esse supra annotavimus. Quandocumque enim vocatur panis, aliquid additur, quod excellentiam hujus panis indicet. Unde dicitur tertio, ipsum Christum, qui sub specie panis datur, vocari panem vitæ, cœlestem, et supersubstantialem, ut notarunt Cyprianus, Augustinus et Damascenus supra relati. Unde Damasc. : *Cibus,* inquit, *panis ipse vitæ, hoc est, Dominus noster Jesus Christus;* et similia habet Ambros., 5 de Sacram., cap. 4, et in cap. Omnia, de Consecrat., dist. 2, dicens : *Panem ipsum quem sumimus in mysterio, illum utique intelligo, qui manu Spiritus Sancti formatus est in utero Virginis, et igne passionis coctus in ara crucis.* Unde eleganter Hieronymus super ad Titum 2, declarans verbum Græcum ἐπιούσιον, interpretatur, id est, præcipuum, egregium, peculiarem, videlicet, qui descendens ait : *Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi;* et similia habet Ezech. 18,

circa illa verba : *Panem suum esurienti dederit*. Denique Christus ipse, Joan. 6, videtur satis aperte ita exposuisse, tum citatis verbis quæ ponderavit Hieronym., tum in illis : *Panis, quem ego dabo, caro mea est*. Unde Paulus, 1 ad Corint. : *Panis, quem frangimus*, id est, quem sacrificamus et distribuimus, *nonne communicatio corporis Christi est?*

10. *Replicatio*. — *Solutio*. — Sed urgent hæretici, quia Evangelistæ dicunt : *Cœnantibus eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis*. Ubi quatuor ponunt verba, accepit, benedixit, fregit, dedit; sed tria priora referunt ad verum materialem panem; ergo et ultimum. Respondetur primum, si verbum, *benedixit*, consecrationem significet, falsum esse assumptum, sed sensum esse, Accepit panem, consecravit, id est, in corpus suum mutavit, et tunc fregit, ac dedit. Deinde, si concedamus, benedictionem illam non esse consecrationem, sed aliquid prævium, et similiter fractionem illam factam esse circa materialem panem, dicendum est, verbum illud, *dedit*, positum esse per anticipationem; prius enim dixit : *Accipite, hoc est corpus meum*. Unde idem sensus redit, scilicet, dedit panem, non qualis antea erat, sed consecratum, et ad sacramentalem usum paratum, sicut Genes. 18, dicitur de Abraham : *Tulit vitulum, deditque puero, et coxit illum, et posuit coram eis;* ubi constat, non fuisse omnino eumdem vitulum, quem tulerat, et quem posuit coram eis, sed substantialiter mutatum; tum quia per modum unius, et una veluti continuata actione illa omnia fiebant, et circa eamdem rem secundum externam speciem, ideo etiam eadem continuata serie verborum narrantur.

11. Ad secundam confirmationem, ex testimoniis Patrum. Primum erat ex Gelasio, ad quod primum dicitur, verisimilius esse, istum librum non esse Gelasii P., quod aliqui inde conjectant, quia in Concil. Chalcedonensi, cum multa alia ex Patribus contra Eutychetem referantur, nulla in eo fit mentio ejus libri Gelasii. Sed melius sumerent conjecturam ex eo quod auctor illius libri, scribens contra Eutychetem, nullam facit mentionem Concilii Chalcedonensis; fuit enim Gelasius post illius Concilii tempora; unde non poterat opus ejus a Concilio allegari. Si autem Gelasius Papa esset auctor illius libri, non est verisimile prætermissurum auctoritatem Concilii Ephesini et Chalcedonensis, ac Leonis P., a quibus ille error potissime damnatus est. Accedit, in eo libro multum laudari Eusebium Cæsariensem, cujus opera Gelasius P. inter apocrypha recensuit. Denique Theodoretus, qui antiquior est Gelasio P., in dialogo contra Eutychetem, multa ex illo libello sumpsisse videtur, et ideo verisimile est, auctorem illius libri fuisse Gelasium Cæsariens., Græcum scriptorem, cujus meminit Hieronymus, lib. de Scriptoribus Eccles. Ita opinatur Can., lib. 6 de Locis, c. ult., ad 9, et Claudius, repet. 8, cap. 4. Secundo tamen hic exponi possunt illa verba, ut auctor Biblioth. Sanct. annotavit, non desinere naturam panis, quoad proprietates et effectus panis, quia eodem modo nutrit sicut antea; quæ expositio eo facilius admitti potest, quod in aliis verbis ibi indicat transmutationem panis in corpus Christi, dum dicit, panem et vinum in divina transire. Ad verba, secundo loco ibi citata ex Chrys., eadem expositio accommodari potest, præsertim cum constet, Chrysostomum aliis locis veram de transubstantiatione doctrinam docuisse, ut hom. 83 in Matth., et sæpe alibi; vera tamen responsio est, illum Joannem Constantinopolitanum, cui illa epistola tribuitur, non fuisse Chrysostomum, sed quemdam alium, ut late ostendit Claudius supra, et latius Turrianus, lib. 1 de Euchar., cap. 18. Ad tertium ex Theodoreto optime quadrat expositio data, cum inquit, *Non naturam mutans*, scilicet; quoad externam speciem et sensibilem; vere enim illa, quæ manent, sunt accidentia panis, quamvis non in pane maneant, sed sub illis positum sit corpus Christi; unde ibidem ait, non esse attendendum ad naturam eorum, quæ videntur, sed credendum mutationi, quæ hic fit ex gratia.

12. *Ad fundamenta secundi erroris*. — Ad fundamentum secundi erroris, primum, quod ad Rupertum attinet, Robertus Bellarminus Sotum reprehendit, quod Rupertum excusare voluerit ab errore; non solum enim putat, non posse excusari ab errore, sed etiam fuisse primum auctorem erroris de impanatione per hypostaticam unionem. Ego vero nec invenio, ubi Soto eum excusaverit, nam potius in eo loco, quem ipse citat, scilicet in 4, dist. 9, quæst. 2, art. 2, illi tribuit hunc errorem. Deinde censeo, non fore reprehensione dignum eum, qui varia hujus auctoris dicta observando, eum pie interpretari studuerit; sunt enim in prædictis ejus locis multa, quæ indicare possunt, illum non habuisse erroneum sensum. Primo et præ-

cipue, quia sæpe utitur nomine conversionis, maxime Joan. 6, ubi sæpius et verissime et elegantissime explicat hoc mysterium; et tractans illa verba : *Pater meus dat vobis panem de cælo verum*, dicit, panem in veram substantiam corporis Christi divina virtute converti. Quod vero non loquatur de pane, quod fiat corpus Christi ratione unionis, patet, tum quia idem dicit de vino, scilicet verti in sanguinem, quod per solam unionem non posset esse verum; tum etiam quia dicit, illud corpus esse ipsum, et quod de cœlo descendit, et sumptum est ex Virgine, quia Christus dixit. *Hoc est corpus, quod pro vobis tradetur;* quod etiam non potest verificari de corpore panis ratione unionis, ut nos etiam supra argumentabamur. Præterea ibidem dicit, hæreticos decipi, eo quod panis et vinum nihil de externa specie mutarint, propter quod putant non esse vere facta corpus et sanguinem Domini; et subdit : *Crede, quia panis iste sensibilis, et vinum, quamvis nihil de exteriori specie mutatum sit, in alium transierint, et in illum cibum potumque conversa sint, qui Angelorum victus est.* Denique tractans eadem verba, *panis, quem ego dabo, caro mea est,* inquit, *panem, ut vitam det æternam, in carnem suam transmutari.* Nomina autem conversionis, et transmutationis non videntur cum hypostatica unione quadrare; nunquam enim ille dixit, humanitatem esse conversam in divinitatem propter hypostaticam unionem. Videtur ergo posse pie explicari, suppositis prædictis ejusdem auctoris verbis, et conjecturis, si distinguamus in pane, substantiam et speciem sensibilem, et intelligamus, Christum esse factum panem, non materialem, sed panem vitæ, assumendo panem, non quoad substantiam, sed quoad speciem sensibilem, quam sibi aliquo modo univit. Unde in citato loco Exod. aperte dicit, panem secundum exteriorem speciem, quæ sensibus subjicitur, non mutari; quod inferius explicans dicit, panem non esse mutatum in carnis saporem, nec vinum in sanguinis horrorem. Denique non minus expressa videntur verba Theodoreti, et tamen pie exponimus propter alias ejusdem sententias. Cur ergo non poterit idem fieri in Ruperto? Postremo, si alicui videntur tam expressa verba Ruperti, ut expositionem non patiantur, non immoror; potuit enim errare; si tamen erravit, a culpa et pertinacia excusatur, quia nondum erat res tam aperte explicata et definita, quoad hanc partem de absentia substantiæ panis; nam præsentiam corporis Christi ille nunquam negavit; et hoc ipsum aliqui de Theodoreto respondent; unius enim, vel alterius Doctoris lapsus non potest Catholicæ veritati præjudicare.

13. Prætermissa ergo auctoritate Ruperti, ad rationem factam negatur, proprietatem ac veritatem verborum Christi requirere hypostaticam unionem panis, vel eam ea sola salvari posse, ut probatum est. Ad sanctos vero Patres, comparantes hoc sacramentum cum mysterio incarnationis, respondeo, eos uti illa comparatione, vel, ut unum opus admirabile ac divinum credibile faciant per aliud mirabilius et divinius, vel, ut per quamdam proportionem et analogiam unum per alium explicent; intercedit enim quædam analogia, quia Christus aliquo modo conjungitur accidentibus panis, et ratione illorum denominatur panis. Quod vero non intendunt docere unionem esse similem, et ejusdem rationis, constat, quia docent Christum non esse materialem panem, quo corpus reficitur, sed cœlestem ac divinum reficientem animas; tenet ergo illa similitudo solum in hoc, quod, sicut in Christo sunt duæ naturæ, ex quibus constat, ita in Eucharistia sunt duæ res, scilicet, corpus Christi, et species panis, ex quibus aliquo modo inter se conjunctis hic divinus panis et Eucharistiæ sacramentum coalescit, ut supra disput. 4, ex Irenæo, Augustino, et aliis Patribus comprobavimus, essentiam hujus sacramenti declarando, et nonnalla etiam adduximus disp. 40, sect. 3, explicando unionem, quæ inter Christi corpus et species sacramentales intercedit.

14. *Dubium. — Solutio.* — Sed quæret aliquis (esto, ita sit, substantiam panis non manere sub speciebus cum corpore Christi) an sit de fide certum, non manere in rerum natura; posset enim alibi manere cum accidentibus aliis, vel, si non tota substantia, saltem materia ejus sub forma aeris, vel alia simili, et hoc satis esset ad veritatem verborum Christi. Non est ergo, unde sit de fide certum, substantiam illam omnino ac substantialiter desinere; præsertim quia, ut infra videbimus, Scotus et alii censent, hoc satis esse ad conversionem et transubstantiationem, scilicet, ut substantia expellatur, ne sub his accidentibus maneat, et alia loco illius inducatur, sive substantialiter una fiat, et alia desinat, sive non. Respondeo, nihilominus certum omnino esse, substantiam pa-

nis et vini substantialiter desinere esse, in qua sententia omnes Theologi conveniunt, ita explicantes hoc mysterium. Patres etiam, et Concilia in hoc sensu docent, fieri conversionem substantialem, et ipsa ratio conversionis substantialis hoc requirit, ut infra videbimus. Ratio vero est fere eadem, scilicet, quia veritas verborum Christi hoc requirit, si non fingantur nova miracula, quæ sine ratione et auctoritate temere fingenda non sunt; non potest enim tota substantia materialis privari quantitate et omnibus accidentibus suis, quin naturaliter desinat esse substantialiter; quia ergo hic substantia panis expellitur, ne sub suis accidentibus maneat, pro comperto habuit Ecclesia, ab Spiritu Sancto edocta, simpliciter non manere in rerum natura, quod præsertim certissimum est de tota substantia; quid vero de materia sentiendum sit, in sequenti sectione dicam.

SECTIO III.

Utrum aliqua pars physica substantiæ panis et vini maneat sub speciebus consecratis.

1. *Sententia asserentium manere formam panis et non materiam, in Eucharistia.* — In superiori sectione ostensum est, non manere suppositum, neque integram naturam panis et vini. Nunc videndum superest, de partibus naturæ, materia, scilicet, et forma; postea vero dicemus de existentia et subsistentia, et de gradibus communibus et genericis; nam de his omnibus, etiam inter Catholicos, nonnulla sententiarum diversitas reperta est. De partibus vero integrantibus non oportet movere quæstionem; nam eadem est de illis ratio, quæ de tota substantia, quia singulæ earum in totum Christum convertuntur; unde de singulis verificantur verba : *Hoc est corpus meum;* in singulis ergo substantia panis et vini convertitur. Igitur circa partes essentiales est prima opinio, post consecrationem manere formam panis, ut D. Thom. infra refert, art. 2, et sunt, qui hanc opinionem tribuant Scot., dist. 12, quæst. 6; Major., quæst. 1; Gabr., quæst. 2, et lect. 25 in canon., eo quod sentiant formam, qua panis constituitur in esse panis, esse accidentalem. Ex quo sequi videtur illam formam manere post consecrationem, sicut manent cætera accidentia. Sed hi auctores non dicunt manere formam substantialem illius rei seu substantiæ, quæ est panis; quocirca, nec auctorem aliquem invenio, qui hanc sententiam defenderit, nec rationem, qua niti potuerit.

2. *Altera est opposita, manere materiam et non formam.* — Secundus error est, manere materiam panis, quæ sit subjectum accidentium et totius conversionis. Hæc fuit antiqua sententia, ut refert Bonavent., d. 11, art. 1, quæst. 2, et Scot., quæst. 3, art. 2, et tribuitur Ægid., Theorema. 1 et 2. Sed præcipuus ejus defensor fuit Durand., dist. 11, quæst. 3, qui potissimum motus est, ut mysterium conversionis panis in corpus Christi faceret intelligibile; est enim propria conversio, quando subjectum manet idem sub utroque termino; et confirmat, quia Patres explicant hanc conversionem per illam, quæ fiebat in alimento, quando Christus convertebat illud in corpus suum, ut constat ex Damasc., lib. 4, cap. 14, et Theoph., Joan. 6. Ubi propterea conversionem hanc transformationem appellant; et similiter comparant hanc conversionem cum aliis conversionibus formalibus, aquæ in vinum, virgæ in serpentem, etc., ut patet in Ambros., libro de Myst., cap. 9; Cyrillo Hierosolymit., Cateches. 4 Mystag.; Gregorio Nysseno, in Orat. Catechet., et aliis infra citandis.

3. *De fide est, facta consecratione solum manere in Eucharistia accidentia panis.* — Principio statuendum est fidei fundamentum, ex quo cætera omnia definienda sunt, scilicet, post consecrationem tantum manere accidentia panis, sub quibus Christus continetur. Hæc propositio sub his terminis jam est de fide; priora enim Concilia, præsertim Romanum contra Bereng. coactum, et Lateranens. sub Innocent. III, in c. Firmiter, de Sum. Trinit. et fid. Cathol., et Constant., sess. 8 et 15, et Florentin., in decreto Eugenii, solum definierant, substantiam converti; postea vero additum est, totam substantiam converti; sic enim Trident., sess. 13, c. 4, docet, totam substantiam panis converti in corpus, et totam substantiam vini in sanguinem Christi; non enim sine mysterio addit Concil. particulam, *totam,* ut nimirum significaret, quidquid substantiæ est in pane, totum id converti; quod magis explicans can. 2, dixit, mysterium hoc perfici per conversionem totius substantiæ panis et vini; et addit, manentibus duntaxat speciebus panis; ubi accidentia species vocat, juxta usitatum Theologorum morem. Unde Concil. Coloniense, part. 7, cap. 15, rectissime dixit : *Quid enim panis, vinique species post consecrationem*

sunt, nisi species sacramentales et accidentia sine subjecto? et similiter in c. Omnia, de Consecrat., dist. 2, ex Ambrosio dicitur, post consecrationem nihil aliud manere, nisi accidentia panis, et corpus Domini. Ratio autem hujus veritatis petenda est ex institutione, voluntate et verbis Christi, ut in sequentibus magis explicabimus, afferendo congruentias hujus institutionis.

4. *Prima conclusio. — Post consecrationem non manent formæ panis et vini, et est de fide.* — Et hoc supposito, dico primo, post consecrationem non manere formam substantialem panis et vini. Est certa secundum fidem; et ita in ea conveniunt omnes Theologi cum D. Thom. hic, art. 6, et in 4, dist. 11, ubi Bonavent., art. 1, quæst. 2; Richard., art. 1, quæst. 2, et reliqui; Hugo Vict., lib. 2, part. 8, cap. 9; Innocent., lib. 4 de hoc myst., cap. 8 et 19; et probatur ex principio posito, quia forma substantialis non est accidens; sed secundum fidem, post consecrationem non manent, nisi accidentia : ergo. Et confirmatur primo, quia alias non esset transubstantiatio integra; quia non esset conversio totius substantiæ, sed alterius tantum partis. Confirmatur secundo, quia vel illa forma maneret in materia; et ita non maneret illa forma, sed totus panis; vel separata; et hoc fieret, vel quia esset naturale tali formæ; et hoc dici non potest, alias illa forma esset immaterialis; vel ex speciali miraculo, et hoc etiam dici non potest, quia nullum habet fundamentum, neque in forma hujus sacramenti, neque in alia ratione, vel auctoritate, neque utile aut conveniens est huic mysterio; accidentia enim conservantur, quia sensibus percipiuntur; et ita deserviunt, ad occultandum mysterium, et conservandam fidem Christi. At vero substantialis forma, cum omnino insensibilis sit, non potest ad rationem sacramenti deservire, et cum ipsa ex natura sua indigeat materia sustentante, non magis potest per se esse, vel rationem subjecti subire, quam quantitas; ergo, nulla ratione manet, et juxta hunc discursum interpretandæ sunt rationes, quas D. Thom. affert infra, art. 6.

5. *Dubium. — Responsio.* — Sed quæres : quid si aliquis negaret, formam panis esse substantialem, et ideo affirmaret, manere formam panis? nunquid in fide erraret? Thomistæ enim videntur eam sententiam ut erroneam damnare, ut videre licet in Cajet. hic, art. 6; Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 6; Ledesma, quæst. 6, art. 6; et eodem fere modo loquitur Bellarm., lib. 3, cap. 11 et 14. Respondeo, dupliciter posse intelligi illam assertionem : primo si juxta antiquum Philosophorum errorem, quis arbitretur, panem, et vinum, et hujusmodi res alias non constitui, et distingui per formas substantiales, sed solum per accidentia, quibus substat unum et idem subjectum, sive illud appelletur materia prima, sive simplex quædam substantia completa; et hoc sensu invenio Greg. de Valentia, lib. 2 de Transubst., cap. 7, explicantem in hunc modum sententiam Ruperti locis in superiori sectione citatis, ut dicat asseruisse Rupertum, non mutari consecratione naturam et essentiam panis, quia non mutantur accidentia, quibus formaliter constituitur in esse panis. Sed non video, quid eum moverit ad hoc tribuendum Ruperto, quia in locis ibi citatis nullum habet fundamentum, et ipse non citat locum alium; neque ego invenire potui, ubi Rupertus neget formas substantiales, aut veram transmutationem substantialium rerum naturalium. Itaque hæc sententia non est Ruperti; et illam asserere plus esset, quam temerarium ; nam præter apertum errorem in Philosophia, pugnat cum multis principiis fidei. Quapropter certum est, aliquam formam substantialem hic transmutari. Alio ergo sensu negare quis posset, illam esse formam substantialem propriam panis, sed communem massæ ac pultibus, et aliis id genus : proprium vero constitutivum panis, ut sic, esse accidens aliquod, quia panis ut sic non dicit solum rem naturalem, seu substantialem, sed artificialem, quæ forma accidentali completur; atque hoc sensu, etiam si sola accidentia maneant, posset quis dicere, formam panis manere; sicut posset dici manere formam domus, conservata quantitate cum eadem figura, etiam si tota substantia lignorum, ac lapidum periret; et hoc sensu in re nihil est periculi; pendet enim ex re philosophica valde dubia ; nam fides solum docet, totam substantiam panis, quæ est sub illis accidentibus, converti et desinere esse; an vero illa substantia ut sic sit panis, vel tantum ut affecta aliquo accidente, nihil de hoc docet fides; qui tamen sic opinaretur, dicere deberet, manere formam artificialem panis, non tamen formam absolute. Nam per formam panis jam omnes intelligunt formam illius substantiæ, quæ est panis; et simpliciter probabilius est, panem substantialiter differre a massa, ut supra diximus.

6. *Secunda conclusio. — Post consecratio-*

nem non manet materia panis, et oppositum est error in fide. — Dico secundo, post consecrationem non manere materiam panis. Conclusio est de fide, et sententia Durandi error in fide reputatur a gravissimis Theologis, Palud., Cajetan., Soto, et aliis; et, ut ego existimo, etiam tempore Durandi erat hæresis, quia tunc etiam erat de fide transubstantiari panem in corpus Christi, ex definitione Concil. Lateran. sub Innocentio III, et ex traditione Sanctorum; quamquam ipse hæreticus non fuerit, quia sine contumacia id asseruit, et cum subjectione ad Ecclesiam; addunt vero aliqui, etiam hoc non fuisse de fide, quia adhuc in Philosophia non est certum, materiam esse partem quidditatis substantiæ materialis; sed hoc nihil juvat, quia quicquid sit de quidditate sub hac voce, tamen omnino indubitatum est, materiam esse partem substantiæ, et substantialiter componere panem; qui ergo dicit totam substantiam, materiam etiam includit. Sed Concil. Trident. apertius hoc declaravit addendo particulam exclusivam, et dicendo, dumtaxat manere accidentia; evidens autem est materiam non esse accidens. Præterea argumentor ratione, quia, si materia panis manet, vel manet informata aliqua forma, vel non; posterius nec Durand. dicit, nec in alicujus mentem venire potuit. Quæram enim rursus, an in illa materia maneant subjective accidentia panis; et hoc dici non potest sine hæresi, quia de fide est, accidentia manere sine subjecto; et præterea est contra veritatem formæ, quia proxime contentum sub his accidentibus non esset corpus Christi, sed materia panis; vel maneret illa materia sine accidentibus panis, et sine ulla forma substantiali, et hoc esset novum inusitatum miraculum, impertinens omnino ad hoc sacramentum, et sine ullo fundamento; vel manet illa materia informata aliqua forma substantiali, et hoc dici non potest; quia neque illa esse potest forma panis, alioqui maneret panis; neque aliæ quæcumque, præter animam Christi; quia, præterquam quod esset impertinens, et sine ullo fundamento, non minus certum est, non manere sub illis accidentibus substantiam cujuscumque alterius rei, quam panis, ut patet, tum ex necessitate formæ, tum ex separatione accidentium ab omni subjecto. Denique non potest illa forma esse anima Christi (quæ est sententia Durandi), primo, quia jam non esset transubstantiatio, sed transformatio per veram corruptionem panis, et generationem novi corporis, vel saltem novæ partis corporis Christi, quod est contra Ecclesiæ traditionem et definitionem, et est per se absurdissimum; quid enim indignius est et absurdius, quam existimare gloriosam animam, et impassibile corpus Christi esse nunc in continua resolutione partium materialium? Quotiescumque enim consecratur sacramentum, anima Christi incipiet informare novam materiam; et quoties species sacramentales corrumpuntur, corrumpetur pars corporis, anima Christi informati; alioqui oporteret nunc Christi animam informare pene infinitam materiæ molem; unde rursus fit, ex vero corpore Christi generari vermes per veram corruptionem ejus, vel partis illius, quæ omnia Durandus non ducit incommoda, cum sint absurdissima. Quin potius ait, etiam post Christi resurrectionem accidisse, ut cum Christus comedebat, alimentum converteretur in substantiam corporis gloriosi, non necessitate, sed potestate, et voluntate; sed in hoc etiam valde errat. Nam licet Christus vere comederit post resurrectionem, ad veritatem corporis viventis demonstrandam, non tamen in substantiam Christi cibus ille conversus est, de quo superiori tom. dictum est.

7. Secundo quæro a Durando, utrum anima Christi in Eucharistia simul informet corpus, quod habet in cœlo, et materiam panis, vel solam panis materiam, ita ut sub illis speciebus corpus ipsum Christi, quod est in cœlo, non contineatur? si hoc posterius dicat, est plane hæreticum, ut patet ex verbis Christi : *Quod pro vobis tradetur,* et : *Qui pro vobis effundetur,* quæ supra contra impanatores adduximus; omnia, quæ ibi dicta sunt, ad hoc improbandum sufficiunt; ostendunt enim, illud idem corpus, quod in cœlo est, quodque in cruce pependit, esse sub speciebus sacramentalibus; si vero primum dicat, ponit quoddam miraculum, quod nec in verbis Christi habet fundamentum (nam ipse solum dixit, hoc esse corpus suum, quod crucifigendum erat pro nobis), neque in aliqua auctoritate vel ratione, et sine ulla prorsus necessitate, quia vel negare debet conversionem in ipsum Christi corpus, quod pro nobis traditum est, quod etiam est hæreticum; vel ad illam explicandam nihil confert hoc aliud corpus ex materia panis de novo productum; et præterea ponit quid monstrosum, et non minus absurdum, quam sit impanatio, quod recte notavit Alan., lib. 1, cap. 35; oportebit

enim, ut Christus in sacramento vel habeat duo corpora, vel unum majus quam habeat in cœlo. Neque fundamentum Durandi alicujus est momenti, ut ex dictis patet, et latius disputat. sequent. Exempla vero quibus Sancti utuntur, non afferuntur, ut in omnibus sint similia; imo, quia nullum hujusmodi inveniri potest, varia usurpant, vel hanc esse veram et realem conversionem, vel posse Deum supernaturales conversiones efficere, vel ut declarent, hic esse per conversionem verum ac proprium corpus Christi. Quod vero hæc conversio alterius rationis sit ab omnibus conversionibus naturalibus, variis nominibus, ac rationibus declarant, ut sequente disputatione videbimus.

8. *Objectio.* — *Responsio.* — Sed dicet aliquis, non esse de fide, esse vel non esse materiam in rebus; quomodo ergo potest esse de fide hic non manere materiam? Respondetur, per se et directe esse de fide, hic non manere particulam aliquam panis, quicquid illa substantia sit; unde posita materia in rebus, ut necessario in lumine naturæ ponenda est, sequitur juxta principia fidei, non posse manere materiam.

9. *Objectio altera.* — *Solutio.* — Dices tandem : quid si aliquis confiteretur, materiam panis non manere sub accidentibus panis; negaret tamen substantialiter desinere esse, sed manere, v. gr., in aere circumstante sub forma ejus? contra hoc enim non procedunt rationes factæ, neque ex verbis formæ potest aliud colligi. Respondetur, hunc non esse tam clarum errorem in fide, esse tamen valde temerarium id asserere contra omnium Scholasticorum doctrinam, et contra id, quod videntur docere Patres, et Concilia; et præterea, quia eadem ratione posset quis dicere, conservari in rerum natura totam substantiam panis, tamen alio in loco, et sub aliis accidentibus, quod est contra veritatem conversionis et transubstantiationis, ut infra ostendam; ac præterea est novum genus miraculi, sine fundamento; substantia enim panis separata a suis accidentibus naturaliter esse desinit. Rursus materia illius, cum non disponatur ad aliam formam, non potest naturaliter illam recipere; ergo ex hoc mysterio necessario sequitur substantialis desitio totius substantiæ, et materiæ ejus, si non finguntur temere nova miracula.

SECTIO IV.

Utrum post consecrationem maneat aliquis realis modus, seu gradus, vel entitas metaphysica substantiæ panis.

1. *Subsistentiam panis manere in Eucharistia docent aliqui.* — Duas, seu tres fere sententias circa hanc quæstionem reperio. Prima est, manere post consecrationem subsistentiam panis, destructa natura integra ejus. Ita sentit Godofr., Quodlib. 8, q. 16, ut refert Paludan., dist. 12, quæst. 3; et Picus Mirand., in Apolog., quæst. 9, defendit, hanc sententiam esse possibilem, nihil affirmando. Fundamentum est, quia subsistentia est distincta a natura; ergo potest conservari sine illa. Rursus tantum illud desinit in pane, quod convertitur in corpus Christi; sed in corpus Christi non potest converti subsistentia, sed sola natura, quia in Christo sola natura humana est creata, subsistentia vero est increata, in quam non potest fieri conversio; ergo convertitur natura, et manet subsistentia; quæ deserviet, ut per illam subsistant accidentia.

2. *Alii manere existentiam.* — Secunda opinio esse potest, manere existentiam substantialem panis, quam hoc tempore moderni aliqui Thomistæ defendunt. Et fundari potest, supponendo duo principia metaphysica : primum est, existentiam esse realitatem omnino distinctam; ex quo colligunt, posse conservari sine essentia, sicut e contrario in humanitate Christi existimant conservatam esse essentiam sine existentia propria. Unde applicari potest fundamentum factum pro prima sententia, quia in Christo Domino solum est essentia creata, et non existentia, quia conversio solum fieri potest in id, quod creatum est; quod autem non convertitur ex pane, manet post consecrationem; ergo manet existentia panis. Secundum principium est, accidentia non habere proprias existentias, sed existere eodem esse, quo existit substantia, in qua sunt; ex quo fit, necessariam hic esse existentiam panis, ut per illam existant accidentia, quæ manent, quia, ut D. Thom. docet infra, quæst. 77, existunt per idem esse, quod antea habebant.

3. *Alii manere eamdem substantiam, quæ antea erat panis, factam per conversionem corpus Christi.* — Tertia opinio negat, manere aliquid substantiæ panis sub eadem differentia specifica, sub qua antea erat. Affirmat tamen,

hanc individuam entitatem, vel substantiam, quæ antea erat panis, per conversionem fieri corpus Christi, et ita manere. Hanc sententiam insinuat Henric., Quodl. 9, quæst. 9, et Quodl. 11, quæst. 4; præcipue tamen tribui solet Cajet., qui multum illam insinuat infra art. 3, circa solutionem ad 3, ubi sæpe repetit, manere, quod erat panis, et explicat illud relativum *quod,* referre substantiam, et veram realitatem, quæ manet, et est corpus Christi, et infra concludit, pronomen *hoc* in verbis consecrationis designare hanc substantiam, quæ est panis, non sub esse panis, sed absolute; et illam dicit esse corpus Christi in fine prolationis verborum; similia vero habet in art. 4. Ubi in primo dubio dicit, id, quod erat panis, per conversionem fieri id, quod est corpus Christi; et in fine dicit, illud relativum, *quod,* referre eamdem substantiam; et hanc sententiam Cajetan. et modum loquendi ejus, approbat Richard., art. 14, circa principium; Waldens. etiam interdum videtur ita loqui, tom. 2 de Sacr., c. 48, 68, 69; imo et D. Thom. in 4, dist. 11, q. 1, art. 2, ad 1, dicit, in hac conversione, terminum a quo, scilicet, substantiam panis, converti in terminum ad quem, scilicet corpus Christi, non ut sit sub ipso, sed ut sit ipsummet. Adducit etiam Cajetan. locutiones Ambros., 4 de Sacr., cap. 4 et 5, ubi sic inquit : *Si tanta vis fuit in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse, quæ non erant, quanto magis operatorius erit, ut sint, quæ erant, et in aliud commutentur.* Sæpe etiam Patres, ut disput. sequente videbimus, dicunt, panem fieri corpus Christi; et in cap. Berengarius, dicitur, panem et vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem esse corpus et sanguinem Christi. Quæ verba non possunt in alio sensu vera esse. Fundamentum vero hujus sententiæ esse potest, quia, nisi saltem hoc modo substantia seu entitas panis maneret in corpore Christi, nulla esset conversio, sed annihilatio potius panis. Et confirmari potest ex D. Thom. infra, quæst. 77, art. 5, et in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 4, ubi dicit, non posse reproduci panem conversum in corpus Christi, nisi per conversionem corporis Christi in ipsum; quod non potest esse verum, nisi quia entitas, et substantia panis manet aliquo modo in corpore Christi, in quo absorbetur et imbibitur; quia, si substantia panis omnino desiisset, quid impediret, quominus Deus posset illam iterum producere absque mutatione corporis Christi?

4. *Prima conclusio. — Non manet subsistentia.* — Dico primo, in hoc sacramento non manere subsistentiam seu suppositalitatem panis. Probatur primo ex verbis Concil. Trident. : nam hæc subsistentia non est accidens; dixit autem Concilium, manere duntaxat accidentia. Deinde, quia si subsistentia dicitur manere, ut aiebat Godofr., ut sit verum ac proprium subjectum accidentium, illud est contra fidem traditam in Concil. Constant., sess. 8. Si vero dicitur manere, ut terminet, et subsistere faciat accidentia, illud imprimis non est necessarium, quia non oportet, ut accidentia illa subsistant propria subsistentia substantiali. Deinde non est possibile, tam ex parte accidentium, quam ex parte subsistentiæ creatæ. Primum patet, quia, si accidentia terminarentur et subsisterent tali subsistentia, oporteret fieri novum miraculum unionis cujusdam hypostaticæ inter quantitatem panis, et subsistentiam panis, nam sine hac unione nova, non potest intelligi quantitas illa subsistens tali subsistentia magis post consecrationem, quam antea; prius enim non erat quantitas unita subsistentiæ immediate, sed rei subsistenti, ratione naturæ, et propterea non subsistebat, sed inhærebat; ergo, si postea subsistit, et terminatur nova subsistentia, oportet, ut nova unio quasi hypostatica facta sit; at vero accidens non est capax talis unionis, ut in materia de incarnatione diximus, ostendendo, hac de causa accidens non esse immediate assumptibile a Verbo; et licet non esset omnino impossibile, esset vanum, et superfluum, tantum et tam novum miraculum sine fundamento affirmare. Secundum patet, quia juxta veriorem sententiam, subsistentia est modus naturæ, et non res, omnino realiter ab illa distincta; quando autem duo se habent tanquam res et modus, licet res possit manere sine modo, non tamen modus sine re, quia non affert secum entitatem propriam, sed ex intrinseca ratione sua identificatur rei, cujus est modus, ut agendo de subsistentia latius in materia de incarnatione declaravimus.

5. *Ad fundamenta primæ opinionis responsio.* — Neque contra hanc conclusionem obstat fundamentum primæ opinionis; jam enim ostensum est, non obstante distinctione subsistentiæ a natura, non posse subsistentiam manere, destructa natura, et quamvis posset, in præsenti mysterio non esset necessarium. Ad aliam vero confirmationem, scilicet, subsistentiam panis non posse converti in sub-

sistentiam corporis Christi, quæ increata est, et ideo manere, negatur consequentia; primo, quia facere potest Deus, ut suppositum integrum convertatur in naturam alterius corporis. Deinde, quia sicut subsistentia corporis Christi est in hoc sacramento, non ex vi conversionis, sed per concomitantiam, ita intelligi potest, subsistentiam panis desinere esse, non ex vi conversionis, formaliter loquendo, sed per concomitantiam, scilicet, quia ipsa natura panis desinit esse, sine qua non potest manere subsistentia panis.

6. *Secunda conclusio. — Non manere existentiam panis. — Evasio. — Impugnatur.* — Dico secundo, post consecrationem non manere existentiam substantialem panis. Hæc conclusio est omnium Theologorum, præter eos, quos supra commemoravimus. Probatur primo ex principiis fidei : unum est, quod tota substantia panis convertatur; nomine vero totius substantiæ non intelligitur essentia abstracta, et præcisa ab existentia, sed intelligitur substantia completa, prout erat in rerum natura, quæ maxime existentiam includit, tanquam proprium et intrinsecum actum constituentem hanc entitatem in esse actualis entitatis; imo sicut productio, ita et conversio potissimum fit ratione existentiæ, ut alibi latius tractatum est. Alterum est, post consecrationem duntaxat manere accidentia, ut Concil. Trident. dixit. Existentia autem substantiæ panis non est accidens, ut omnes quotquot sunt Philosophi docent, et est per se evidens, quia, vel est ipsamet entitas substantiæ, ut substantia actualis est, vel intrinsecus actus sub ea ratione illam constituens. Respondet tamen quidam auctor ad hanc Concilii definitionem, quod qui ad pauca respiciunt, facile hallucinantur; si enim (inquit) sophisticus argumentator attenderet, eo ipso quod Concilium definit accidentia manere, definire etiam, manere cum existentia, videret, consequentiam sui argumenti nullam esse, quia dictio exclusiva non excludit a concomitantibus; unde non excludit existentiam; ad fidei autem mysterium nihil refert, quod illa existentia sit res distincta a substantia, necne. Sed, si quis attente consideret, facile, ut existimo, intelliget, hanc fugam non enervare vim testimonii Concilii Trident.; verum est enim, illud non excludere existentiam accidentium; quod tamen non excludat existentiam substantiæ, falsum est. Quod si licet alicui dicere, existentiam substantiæ non excludi, quia est connexa cum existentia accidentis, pari ratione posset alius assumere licentiam dicendi, manere illam rem, quæ est forma panis, quia posset in metaphysica opinari, formam esse ipsam existentiam rei, vel omnium proprietatum ejus; et Durandus posset confingere, materiam esse existentiam quantitatis, et ideo manere. Deinde consequenter posset quis opinari, manere subsistentiam panis, quod prorsus falsum est, et tamen necessarium sequitur, loquendo magis probabiliter et consequenter in illa sententia, quæ necessario supponit, existentiam esse rem distinctam a substantia et separabilem ab illa; qui autem hoc sentiunt, probabilius et consequentius dicunt, existentiam substantialem esse ipsam subsistentiam. Unde ulterius ex illo principio posset quis opinari in materia de incarnatione, manere in humanitate Christi subsistentiam creatam, non ut per illam subsistat humanitas, sed ut per eam existant accidentia; cum Concilia negant, manere subsistentiam in humanitate Christi, posset esse licentia explicandi, non manere ut sic, id est, ut respicit humanitatem et terminat illam; manere autem, ut respicit accidentia. Denique non deberent hi auctores negare, manere in humanitate Christi existentiam substantialem creatam, saltem ut per eam existant accidentia, nisi velint dicere, etiam accidentia humanitatis existere per existentiam increatam Verbi; atque adeo tam immediate esse unita Verbo, sicut animam et corpus, quod inauditum est et improbabile; Concilium ergo Tridentinum, absolute excludendo quicquid substantiale est, satis significavit, nullum substantialem actum esse necessarium, ut accidentia existant et conserventur.

7. *Evasio. — Impugnatur.* — Secundo principaliter probatur conclusio ex metaphysicis principiis. Primum enim, quod substantia pereat et maneat existentia ejus, impossibile est, cum nihil aliud sit perire, quam amittere esse existentiæ, nam esse essentiæ immutabile est, nisi ratione existentiæ. Dicent, substantiam amittere esse, non quia ipsum esse in se destruatur, sed quia desinat actuare hanc naturam, vel substantiam. Sed hæc responsio fingit substantiam esse velut subjectum existentiæ, hanc vero esse actum realiter distinctum ab illa, quod in prima philosophia, et in materia de incarnatione probavi esse impossibile, quia actualitas existentiæ est ita intima rei, prout est vera, realis et actualis entitas, ut nullo modo discerni possint tanquam actus et

potentia receptiva, quia separata existentia, etiam per intellectum, solum intelligitur manere potentia objectiva; nam si intelligitur manere aliquid actu ens, illud est existens; sed de hoc latius dictis locis; unde ex hoc principio, falsum est fundamentum, quo nitebatur illa sententia; scilicet, accidentia realiter distincta a substantia, realiter existere per ipsam existentiam substantiæ, quia in universum impossibile est, quod aliqua entitas existat per entitatem a se realiter distinctam. Sed non solum posito hoc principio, sed etiam admisso, quod existentia sit res distincta ab essentia, est falsum illud fundamentum, quia supposita illa distinctione, existentia comparatur ad essentiam, ut actus ad potentiam; sicut ergo essentiæ substantiæ et accidentis sunt diversarum rationum et ordinum, ita requirunt actus, re ipsa distinctos; loquor enim de accidentibus, quæ realiter a substantia distinguuntur. Vel aliter comparatur essentia ad existentiam, sicut principium vel radix ad actum vel terminum ab illa manantem, aut sicut principium formale ad effectum formalem, quasi secundarium; ergo si principia sunt omnino diversa, erunt etiam diversæ existentiæ. Denique existentia substantiæ est existentia simpliciter, et natura sua postulat intrinsecum terminum subsistentiæ; existentia autem accidentis natura sua est imperfecta, et postulat per modum termini unionem ad alterum, a quo sustentetur; sunt ergo distinctæ, ut aperte docuit D. Thomas in his articulis, et in tota hac quæstione, et supra, quæst. 17, art. 2, et 4 contra Gent., cap. 14, et sæpe alias; et Cajetan., de Ente et essent., c. 7; et Palud.; Soncin., 7 Metaph., quæst. 5; et Scotus in 2, dist. 12, quæst. 1.

8. *Dubium.* — Sed quæres, qua certitudine tenenda sit hæc conclusio; nam Dominicus Bannes, cum in priori editione primæ partis simpliciter docuisset, existentiam substantialem panis manere, ut per eam existant accidentia panis, in posteriori ita illam retractavit, ut tamen probabiliter posse sustineri dicat, solum, quia probabile est, accidentia non habere existentiam præter existentiam substantiæ, et dicit, se consuluisse Theologos doctissimos, qui ita censuerint. Ego vero, cum multum de hac re cogitaverim, nunquam in eam sententiam adduci potui, ut crederem eam opinionem esse probabilem, imo nec tolerabilem in Theologia, et cum plures etiam, eosque doctissimos de hac re consuluerim, neminem aliter sentientem inveni; quin potius legi apud Pic. Mirand., in citato loco, cum ipse de hac re Romæ quæstionem movisset, a pluribus Theologis judicatum esse, non posse sine errore defendi, manere in hoc sacramento existentiam substantialem, quibus ipse contradicere non est ausus, loquendo de mysterio, prout factum est, licet contenderit potuisse aliter fieri. Deinde etiam in Metaphysica, illa opinio, quod accidentia, realiter a substantia distincta, non habeant propriam existentiam, revera, non est probabilis, quia nec ratione firma utitur, neque habet auctorem gravem. Nam licet fortasse Sotus in philosophia id interdum insinuaverit, non tamen rem ex professo disputans et examinans; et postea in 4, disp. 10, tota q. 2, contrarium aperte supponit. Ac denique, quamvis illa opinio esset probabilis, non tamen omne id, quod ex metaphysica opinione probabile colligitur, est in Theologia probabile; alioqui etiam dici posset, esse probabile, manere materiam in hoc sacramento, quia manet quantitas, et probabile est, materiam esse eamdem rem cum quantitate; vel formam panis manere, quia opinio est, formam illam esse accidentalem, quod tamen simpliciter damnatur a Thomistis, ut alienum a doctrina fidei; et facile esset similia exempla afferre, quæ docent, quando ex opinione metaphysica sequi videtur aliquid in Theologia, quod doctrinæ fidei non est consentaneum, sed videtur adversum, aut quærendam esse probabilem viam ad vitandum tale consequens, et negandam consecutionem, vel si hæc inveniri non potest, illud esse sufficiens argumentum ad judicandum, illam opinionem metaphysicam esse improbabilem potius, quam e converso. Theologia enim, quæ suprema sapientia est, judicat de inferioribus doctrinis et illas corrigit, non e contrario. Quocirca idem judicium ferendum est in præsenti controversia; si ex illo principio metaphysico vitari nullo modo potest, quin sequatur, existentiam substantialem manere in hoc sacramento, hoc est sufficiens argumentum, ut illud judicetur improbabile; si tamen quis mordicus vellet illud defendere, potius debet negare consequentiam, et dicere, naturaliter quidem accidentia existere illo modo, tamen ablata substantia, Deum illis conferre novam existentiam, qua existant; et licet prædictus auctor dicat, eum desipere, qui ita sentit, et mihi quidem absolute loquendo idem videatur, supposito tamen illo alio errore, existimo fore, ut hoc modo minus desipiat.

9. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : post consecrationem non manet eadem numero entitas vel substantia, quæ fuit panis, sub esse corporis Christi. Hæc est aperta sententia D. Thomæ hic, et art. 3, ad 3, et art. 4 et 8, ubi negat, in transmutatione, quæ fit in hoc sacramento, manere aliquid commune utrique termino, præter accidentia panis et vini, et idem in 4, dist. 11, quæst. 1, art. 4; et eam late defendit Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 4; Ledesma, quæst. 16, art. 4; qui contrariam sententiam Cajetano tribuunt et eam impugnant; sed fortasse Cajetanus, licet in modo loquendi minus proprie et caute loquatur, tamen in re non sentit contra hanc conclusionem, ut apertius explicabo in commentario art. 4 D. Thom., ubi Cajetanus nonnulla dicit, quæ non possunt vera esse, nisi supposita hac sententia, præsertim illud, scilicet, quod possit a Deo reproduci idem numero panis, absque conversione corporis Christi in ipsum, quod etiam docent Capreol. in 4, dist. 11, q. 1, art. 3, ad 1 Scoti contra 2 conclus.; et Ferrar., 4 contra Gent., cap. 63, qui proinde possunt pro hac sententia afferri. Nam aperte supponunt totalem distinctionem numericam inter corpus Christi et panem, etiam ut sunt hæ substantiæ, seu entitates; non ergo manet hæc entitas panis in corpore Christi. Probatur autem primo ex principiis fidei; sequitur enim ex illa sententia, primo, non totam substantiam panis converti, quia, quod manet, non convertitur; dicitur autem manere illa substantia, prout hæc substantia vel entitas est. Sequitur secundo, non manere duntaxat accidentia panis, quia hæc entitas vel substantia panis non est accidens, et manere dicitur. Sequitur tertio, non esse omnino idem corpus Christi, quod est in cœlo, et quod est in sacramento, quoad entitatem vel substantiam suam, quod est contra fidem; patet sequela, quia corpus, quod est in sacramento, est illa entitas, vel substantia, quæ fuit panis; corpus autem, quod est in cœlo, non est illa substantia, neque illa entitas, quia non est creatum ex illa. Quin potius sequitur quarto, hæc corpora saltem numero distingui, quod ita declaro, quia ante consecrationem hæc entitas panis distinguebatur numero a corpore Christi, quod est in cœlo, et tamen post consecrationem dicitur manere eadem numero entitas vel substantia sub esse corporis Christi in sacramento; ergo corpus Christi, prout est in sacramento, est res et substantia numero distincta ab eodem corpore, prout est in cœlo; non enim potest manere eadem numero entitas, et non distingui numero suo realiter ab eo a quo per se ipsam distinguebatur. Quin potius cum per conversionem dicatur hæc entitas, vel substantia mutare specificationem suam, et ita ex pane transire ad esse corporis Christi, necesse est, ut illud esse corporis Christi, quasi individuetur per hanc substantiam, quam contrahit. Ulteriusque sequitur quinto, sub diversis speciebus sacramentalibus multo magis esse corpora Christi numero distincta, quia sub illis erant panes numero distincti, non solum in esse panis, sed etiam in esse hujus entitatis et substantiæ; unde posita fide, quod in omnibus his sacramentis est idem corpus Christi, sequitur ulterius, non solum idem corpus Christi esse in pluribus locis, sed etiam esse plures entitates realiter inter se distinctas, quod est mysterium quodammodo majus mysterio Trinitatis, quia una res finita erit idem realiter cum innumeris rebus absolutis et infinitis, quæ antea inter se tam essentia, quam supposito distinguebantur.

10. Secundo principaliter probatur conclusio ex principiis metaphysicis. Primo, quia non potest, mutata essentia rei, manere eadem numero entitas; quia per illam constituitur in esse hujus entitatis; sed hæc entitas vel substantia, quæ est panis, essentialiter est panis. Non enim constituitur hæc entitas per sola prædicata transcendentalia, seu generica, sed per propria et specifica : ergo. Secundum principium, quod ex hoc colligitur, est, non posse fieri transmutationem realem inter differentias specificas, manente eodem individuo generis sub illis, tanquam subjecto manente sub utroque termino, ut, quod ex leone fiat equus, manente eodem individuo animalis, quia hæc compositio est metaphysica, et extrema non realiter, sed ratione formali tantum distinguuntur. Ergo fieri non potest, ut maneat hæc entitas, vel eadem numero substantia, quæ fuit panis, sub esse corporis Christi; quod si non manet eadem numero entitas vel substantia, ut sic, nihil omnino manet de substantia et entitate panis, neque ut erat panis, neque ut erat hæc substantia, aut hoc ens. Nam individuum substantiæ, vel entis, quod sub illis accidentibus incipit, omnino est numero distinctum. Tandem confirmatur, quia, si hic fieret transmutatio solum in his, quæ sunt propria panis, et non in his, quæ sunt communia, etiam si substantialia sint, consequenter dicendum esset manere materiam,

ut materia prima est, et eamdem formam sub communi ratione formæ.

11. *Responsio ad fundamentum tertiæ sententiæ.* — Ad fundamentum tertiæ sententiæ non potest exacte responderi usque ad sequentem disputationem, ubi explicabimus, quomodo panis non annihilatur, sed vere convertitur in corpus Christi, et explicabimus locutiones inter terminos hujus conversionis, docendo cum D. Thom. hic, art. 4, et q. 78, art. 5, panem non proprie fieri corpus, sed ex pane corpus. Confirmatio vero ibi adducta potius contrarium persuadet; nam certum est, posse Deum, conservato corpore Christi in sacramento, iterum producere, seu creare eamdem substantiam panis, quæ transubstantiata fuerat, ut docent Cajetan., Capreol., et Ferrar., locis citatis; signum est ergo, illam entitatem panis non manere proprie in corpore Christi, nec realiter, nec formaliter, sed solum esse conversam in illud; et ideo dicitur id, quod erat panis, esse nunc corpus Christi, sumendo vage illud relativum, *quod,* quantum ad rationem contenti sub speciebus, sub quibus corpus Christi quasi loco panis constituitur, et quodammodo illius officium subit; ac propter eamdem causam dici potest secundum naturæ ordinem, non posse eamdem numero substantiam panis redire, nisi per conversionem corporis Christi in ipsam, quia deberet redire sub eisdem numero accidentibus, et ita explicant D. Thomam prædicti auctores, et et de eadem re iterum dicemus in sequentibus.

ARTICULUS III.

Utrum substantia panis vel vini post consecrationem hujus sacramenti annihiletur (4, dist. 11, quæst. 1, art. 2, et 4 contra, cap. 63, et Quodlib. 5, art. 11, et Quodlib. 9, art. 5, ad 3, et 1 Cor. 11, lect. 5, col. 5).

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod substantia panis post consecrationem hujus sacramenti, annihiletur, ac in pristinam materiam resolvatur. Quod enim est aliquid corporale, oportet alicubi esse. Sed substantia panis, quæ est quiddam corporale, non manet in hoc sacramento, ut dictum est* (art. præc.), *nec etiam est dare aliquem locum, ubi sit. Ergo non est aliquid post consecrationem. Igitur aut est annihilata, aut in præjacentem materiam resoluta.*

2. *Præterea, illud quod est terminus a quo, in qualibet mutatione non remanet, nisi forte in potentia materiæ, sicut cum ex aere fit ignis, forma aeris non manet, nisi in potentia materiæ, et similiter, quando ex albo fit nigrum. Sed in hoc sacramento substantia panis et vini se habet, sicut terminus a quo; corpus autem vel sanguis Christi, sicut terminus ad quem; dicit enim Ambros. in lib. de Officiis* (in lib. de His qui mysteriis initiantur, c. 9, a med., tom. 4, refertur de Consecr., dist. 2, cap. Ante) : *Ante benedictionem alia species nominatur; post benedictionem corpus Christi significatur. Ergo facta consecratione substantia panis vel vini non manet, nisi forte resoluta in suam materiam.*

3. *Præterea, oportet alterum contradictorium esse verum. Sed hæc est falsa : Facta consecratione, substantia panis vel vini est aliquid. Ergo hæc est vera : Substantia panis vel vini est nihil.*

Sed contra est, quod Augustinus dicit (lib. 83 Quæst., quæst. 21, in med., tom. 4) : *Deus non est causa tendendi in non esse. Sed hoc sacramentum divina virtute perficitur. Ergo in sacramento non annihilatur substantia panis aut vini.*

Respondeo dicendum, quod quia substantia panis vel vini non manet in hoc sacramento, quidam impossibile reputantes, quod substantia panis vel vini in corpus vel sanguinem Christi convertatur, posuerunt, quod per consecrationem substantia panis vel vini, vel resolvitur in præjacentem materiam, vel quod annihilatur. Præjacens autem materia, in quam corpora mixta resolvi possunt, sunt quatuor elementa. Non enim potest resolutio fieri in materiam primam, ita quod sine forma existat, quia materia sine forma esse non potest. Cum autem post consecrationem nihil sub speciebus sacramenti remaneat, nisi corpus et sanguis Christi, oportebit dicere, quod elementa, in quæ resoluta est substantia panis vel vini, inde discedant per motum localem, quod sensu perciperetur. Similiter etiam substantia panis vel vini manet usque ad ultimum instans consecrationis. In ultimo autem instanti consecrationis jam est ibi substantia corporis vel sanguinis Christi, sicut in ultimo instanti generationis jam inest forma. Unde non erit dare aliquod instans, in quo sit ibi præjacens materia. Non enim potest dici, quod paulatim substantia panis, vel vini resolvatur in præjacentem materiam, vel successive egrediatur de loco specierum, quia si hoc inciperet fieri in ultimo instanti suæ consecrationis, simul sub aliqua parte hostiæ esset corpus Christi cum substantia panis, quod est contra prædicta (in isto art. et præc.).

Si vero hoc incipiat fieri ante consecrationem, erit dare aliquod tempus, in quo sub aliqua parte hostiæ neque erit substantia panis, neque erit corpus Christi, quod est inconveniens, et hoc ipsimet perpendisse videntur. Unde posuerunt aliud sub disjunctione, scilicet, quod vel annihiletur, vel in præjacentem materiam resolvatur. Sed nec hoc potest esse, quia non est dare aliquem modum, quo corpus Christi verum esse incipiat in hoc sacramento, nisi per conversionem substantiæ panis in ipsum, quæ quidem conversio tollitur, posita vel annihilatione substantiæ panis, vel resolutione in præjacentem materiam. Similiter etiam non est dare, unde talis resolutio, vel annihilatio in hoc sacramento causetur, cum effectus sacramenti significetur per formam. Neutrum autem horum significatur per hæc verba formæ : Hoc est corpus meum. Unde patet, prædictam positionem esse falsam.

Ad 1 ergo dicendum, quod substantia panis vel vini, facta consecratione, neque sub speciebus sacramenti manet, neque alibi. Non tamen sequitur, quod annihiletur. Convertitur enim in corpus Christi. Sicut non sequitur, si aer, ex quo generatus est ignis, non sit ibi vel alibi, quod sit annihilatus.

Ad 2, dicendum, quod forma, quæ est terminus a quo, non convertitur in aliam formam, sed una forma accedit alteri in subjecto, et ideo prima forma non remanet, nisi in potentia materiæ. Sed hic substantia panis convertitur in corpus Christi, ut supra dictum est (in corp., et in art. præced.). *Unde ratio non sequitur.*

Ad 3, dicendum, quod licet post consecrationem hæc sit falsa : Substantia panis est aliquid, id tamen, in quod substantia panis est conversa, est aliquid. Et ideo substantia panis non est annihilata.

COMMENTARIUS.

Conclusiones D. Thom. — Prima est panem in Eucharistia non annihilari; secunda, non resolvi in præjacentem materiam. — Respondet D. Thomas duabus assertionibus. Prima est, panem non annihilari, quia verba formæ tantum efficiunt quod significant; non significant autem annihilationem, sed conversionem panis in corpus Christi, cui annihilatio repugnat, quia terminus annihilationis est, non esse simpliciter; terminus autem conversionis est aliud esse. Altera est, panem non resolvi in præjacentem materiam; quam eadem fere ratione confirmat, quia videlicet verba formæ neque significant hanc resolutionem in præjacentem materiam, sed solum conversionem in corpus Christi ; ex qua non modo non sequitur illa resolutio, sed etiam cum illa stare non potest, quod longo discursu D. Thom. declarat, cujus littera satis est perspicua. Solum est tam in hoc, quam in aliis articulis hujus materiæ observandum, quod et Cajet. infra notavit quæst. 77, art. 5, non esse mentem D. Thom. docere, esse simpliciter impossibilia, vel contradictionem implicantia, quæ assumit; sensum illius esse, in hoc mysterio non esse sine fundamento fingenda vel multiplicanda miracula, sed ea solum asserenda, quæ ex verbis seu significatione formæ, supposita fide et interpretatione Ecclesiæ, necessario consequuntur; et ideo omnia, quæ hujusmodi non sunt, et naturali virtute fieri non possunt, dicuntur in hac materia impossibilia, quamvis absolutam contradictionem non implicent; et ita facile exponi possunt multa, quæ tam in hoc articulo, quam in aliis hujus materiæ dicuntur.

ARTICULUS IV.

Utrum panis possit converti in corpus Christi (infra, art. 6, corp., et art. 8, corp., et ad 3; et 4, dist. 11, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, ad 1, et quæst. 3, ad 3, et art. 3, q. 1 per tot. ; et 4 contra, c. 63; et Quodlib. 5, art. 11; et opusc. 2, cap. 8; et 1 Cor. 11, lect. 4, col. 6, et lect. 5, col. 3)

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod panis non possit converti in corpus Christi. Conversio enim quædam mutatio est. Sed in omni mutatione oportet esse aliquod subjectum, quod prius est in potentia, et postea est in actu; ut enim dicitur* 3 *Physic.* (tex. 6) : *Motus est actus existentis in potentia. Non est autem dare aliquod subjectum substantiæ panis et corporis Christi, quia de ratione substantiæ est, quod sit non in subjecto, ut dicitur in Prædicamentis* (in cap. de Substantia). *Non ergo potest esse, quod tota substantia panis convertatur in corpus Christi.*

2. *Præterea, forma illius, in quod aliquid convertitur, de novo incipit esse in materia ejus quod in ipsum convertitur, sicut cum aer convertitur in ignem prius non existentem, forma ignis incipit de novo esse in materia aeris, et similiter cum cibus convertitur in hominem prius non existentem, forma hominis incipit esse de novo in materia cibi. Si ergo panis convertitur in corpus Christi, necesse est, quod forma corporis Christi de novo in-*

cipiat esse in materia panis, quod est falsum. Non ergo panis convertitur in substantiam corporis Christi.

3. *Præterea, ea quæ sunt secundum se diversa, nunquam unum eorum fit alterum, sicut albedo nunquam fit nigredo. Sed subjectum albedinis fit subjectum nigredinis, ut dicitur in* 1 *Physic. Sed sicut duæ formæ contrariæ sunt secundum se diversæ (utpote principia formalis differentiæ existentes), ita duæ materiæ signatæ sunt secundum se diversæ, utpote existentes principia materialis distinctionis. Ergo non potest esse, quod hæc materia panis fiat hæc materia, qua individuatur corpus Christi, et ita non potest esse, quod substantia hujus panis convertatur in substantiam corporis Christi.*

Sed contra est, quod Eusebius Emiss. dicit (ex homil. 10. Refertur de Consecr., dist. 2, cap. 35) : *Novum tibi et impossibile esse non debet, quod in Christi substantiam terrena et mortalia convertuntur.*

Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est (art. 1 hujus quæst.), *cum in hoc sacramento sit verum corpus Christi, nec incipiat ibi esse de novo per motum localem, cum etiam nec corpus Christi sit ibi, sicut in loco, ut ex dictis patet* (art. 2 hujus quæst.), *necesse est dicere, quod incipiat ibi esse per conversionem substantiæ panis in ipsum. Hæc tamen conversio non est similis conversionibus naturalibus, sed est omnino supernaturalis, sola Dei virtute effecta. Unde Ambrosius dicit in lib. de Sacram.* (l. 4, c. 4) : *Accipe quemadmodum sermo Christi mutet, quando vult, instituta naturæ; consuetudo est ut non generetur homo nisi ex viro et muliere; vides ergo quia contra instituta et ordinem homo est natus ex Virgine. Ut et lib. de Initiandis* (c. 9, a med.) : *Liquet, quod præter naturæ ordinem Virgo generavit, et hoc quod conficimus corpus, ex Virgine est; quid ergo quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex Virgine. Et super illud Joan.* 6 : *Verba quæ ego locutus sum vobis, scilicet, de hoc sacramento, spiritus et vita sunt, dicit Chrysostomus* (Homil. 46 in Joan., ante med., tom. 3) : *Id est, spiritualia sunt, nihil habentia carnale, neque consequentiam naturalem, sed eruta sunt ab omni tali necessitate, quæ in terra, et a legibus, quæ hic positæ sunt. Manifestum est enim, quod omne agens agit in quantum est actu. Quodlibet autem agens creatum, est determinatum in suo actu, cum sit determinati generis et speciei; et ideo cujuslibet agentis creati actio fertur super aliquem determinatum actum; determinatio autem cujuslibet rei in esse actuali est per ejus formam. Unde nullum agens naturale, seu creatum, potest agere, nisi ad immutationem formæ, et propter hoc omnis conversio, quæ fit secundum leges naturæ, est formalis. Sed Deus est actus infinitus, ut in prima parte habitum est* (q. 7, art. 1, et q. 25, art. 2), *unde ejus actio se extendit ad totam naturam entis. Non igitur solum potest perficere conversionem formalem, ut scilicet diversæ formæ sibi in eodem subjecto succedant, sed conversionem totius entis, ut, scilicet, tota substantia hujus convertatur in totam substantiam illius. Et hoc agitur divina virtute in hoc sacramento. Nam tota substantia panis convertitur in totam substantiam corporis Christi, et tota substantia vini in totam substantiam sanguinis Christi. Unde hæc conversio non est formalis, sed substantialis, nec continetur inter species motus naturalis, sed proprio nomine potest dici transubstantiatio.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod objectio procedit de mutatione formali, quia formæ proprium est in materia vel subjecto esse. Non autem habet locum in conversione totius substantiæ. Unde cum hæc conversio substantialis importet quemdam ordinem substantiarum, quarum una convertitur in alteram, est sicut in subjecto in utraque substantia, sicut ordo et numerus.*

Ad 2, *dicendum, quod illa objectio procedit de conversione formali seu mutatione, quia oportet sicut dictum est* (in corp., et art. 3), *formam esse in materia vel subjecto. Non autem habet locum in conversione totius substantiæ, cujus non est accipere aliquod subjectum.*

Ad 3, *dicendum, quod virtute agentis finiti non potest forma in formam mutari, nec materia in materiam. Sed virtute agentis infiniti, quod habet actionem in totum ens, potest talis conversio fieri, quia utrique formæ et utrique materiæ est communis natura entis, et id, quod est entitatis in una, potest auctor entis convertere in id, quod est entitatis in altera, sublato eo, per quod ab illa distinguebatur.*

COMMENTARIUS.

1. *Conclusio D. Thom. est panem converti in corpus Christi.* — Quamvis de potestate sit quæstio, mens tamen D. Thom. est inquirere, an revera in hoc sacramento talis conversio fiat. Unde respondet, non solum possibilem, sed etiam necessariam esse hanc conversio-

nem, ut Christus hic esse incipiat, sine mutatione locali, quam conclusionem colligit ex principiis positis in art. 2. Deinde vero declarat hanc conversionem esse supra omnem naturæ ordinem, quia virtute agentis naturalis solum potest fieri conversio formalis, quæ fit per successionem formarum in eodem subjecto, quia naturale agens (inquit) cum sit finitum, et habeat determinatum esse per formam suam, solum agit ad immutationem formæ, id est, solum potest agere ex præsupposito subjecto; et ideo tantum potest convertere et immutare, aliquid inducendo, et expellendo formam a subjecto; in hac autem conversione fit transmutatio totius substantiæ in totam substantiam, nullo manente communi subjecto; et ideo supernaturalis est, et singularem rationem habet, et speciali nomine transubstantiatio dicitur, ac denique a solo agente virtutis infinitæ fieri potest.

2. *Objectio contra D. Thom. — Solutio. — Replicatio. — Solutio.* — In solutione ad primum et secundum videri potest D. Thom. docere contraria; nam in priori dicit, conversionem hanc fieri in utraque substantia, panis scilicet et corporis Christi, tanquam in subjecto; in posteriori vero simpliciter negat, hanc conversionem habere subjectum. Dicendum vero est mentem D. Thom. esse, hanc conversionem, prout est effectio quædam vel transitus unius substantiæ in aliam, non habere proprium subjectum, ex quo fiat, vel quod maneat sub utroque termino, ut eleganter explicat infra art. 8. Cum ergo in hac solutione ad primum dicit, conversionem esse in terminis tanquam in subjecto, non loquitur de ipsa conversione proprie, et ratione sui, sed ratione ordinis et successionis substantiarum, quam connotat, vel includit; verba enim illius sunt : *Cum hæc conversio substantialis importet quemdam ordinem substantiarum, quarum una convertitur in alteram, est in utraque substantia, sicut in subjecto, sicut ordo et numerus.* Non ergo formaliter ipsa conversio, sed ordo illam consequens dicitur esse in utraque substantia. Dices : substantia panis non manet in instanti conversionis; quomodo ergo potest esse subjectum ordinis? Respondetur : hic ordo, et successio, cum sit inter ens et non ens, solum est relatio rationis, fundata in quadam denominatione extrinseca; cujus relationis et denominationis recte intelligitur esse quasi subjectum id, quod præteriit, ut constat in omnibus rebus, quæ inter se habent ordinem prioris et posterioris in successione temporis, et in terminis a quo, et ad quem, omnis mutationis, seu conversionis. Circa solutionem ad tertium habet Cajet. longum commentarium; breviter tamen duo in ea solutione explicat D. Thom.: primum est, cur possit Deus totum ens omnino in aliud commutare, et convertere, quod non possent agentia creata; et rationem inquit esse, quia ratio entis utrique termino est communis, et Deus est auctor totius entis; sicut ergo omne ens obedit Deo tam ad agendum, quam ad patiendum omne id quod non involvit contradictionem, quia subditur Deo, ut auctori, ita (inquit D. Thomas) potest Deus omnino convertere unum ens in aliud, quia est utriusque auctor; unde constat D. Thom. loqui de ente creato; constat etiam, rationem ejus communem esse omni supernaturali transmutationi, et non solius transubstantiationis propriam, quia revera non poterat aliam magis propriam afferre. Secundo indicat D. Thom. modum hujus conversionis, dicens posse auctorem entis convertere id, quod est in una re, in id, quod est in altera, sublato eo, per quod distinguuntur; in quo verbo fundare videtur Cajetani sententiam supra tractatam; sensus tamen D. Th. non est obscurus; solum enim dicit, totam entitatem unius rei posse converti in aliam, sublatis propriis prædicatis rei conversæ, et manentibus in re, ad quam fit conversio, prædicatis communibus utrique termino; non quidem eisdem numero (nunquam enim id D. Thom. excogitavit), sed gradu, aut genere; quod eodem fere modo accidit in conversione formali; solumque est differentia, quia in ea manet idem numero subjectum commune, quod non manet in hac conversione; et Cajet. etiam certe non videtur ab hac expositione alienus; dicit enim, hanc conversionem non esse intelligendam per abstractionem, vel separationem unius gradus, vel rationis formalis ab alia, scilicet superioris ab inferiori, ita ut intelligatur manere gradus superior, et fieri conversio in inferiorem; sic enim (inquit) non converteretur tota substantia; non ergo intelligit manere eamdem rem numero secundum gradum superiorem; alias non posset fieri conversio, nisi prædicto modo. Unde inferius subdit, panem secundum specificam rationem ita converti, ut neque in se, neque in suo simili maneat; secundum rationem autem, in qua communicat cum alia re, manere, non in seipso, sic enim, inquit, non converteretur, sed in sibi simili; et propterea

dicitur salvari formalis ratio ejus; non ergo videtur Cajet. male sensisse de re ipsa; nonnullas vero locutiones habet, quæ omnino vitandæ videntur; dicit enim : *Post conversionem panis, entitas conversa, entitas quædam est,* quod D. Thom. nusquam dicit; sed potius substantiam, vel entitatem panis post conversionem non esse aliquid, quia jam transiit in aliam entitatem. Alia propositio Cajet. est : *Res conversa ita salvatur secundum commune, ut eorum prædicationem suscipiat.* Quod non video, quomodo possit esse verum, quia sicut panis non est panis, ita neque substantia; neque ergo ita servantur prædicata communia, ut de re conversa dici possint; sed ut dici possint de re, in quam fit conversio, et fortasse hoc dicere voluit Cajet.

ARTICULUS V.

Utrum in hoc sacramento maneant accidentia panis et vini post conversionem (supra, art. 2, ad 3, et infra quæst. 76, art. 1, ad 3; et 4, d. 11, quæst. 1, art. 1, quæst. 2, et dist. 12, quæst. 1, art. 1, quæst. 2; et 1 Cor. 11, lect. 5, et 6).

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod in hoc sacramento non remaneant accidentia panis et vini; remoto enim priori removetur et posterius. Sed substantia est naturaliter prior accidente, ut probatur Metaph.* (lib. 7, text. 4, tom. 3); *cum igitur, facta consecratione, non remaneat substantia panis in hoc sacramento, videtur, quod non possint remanere accidentia ejus.*

2. *Præterea, in sacramento veritatis non debet esse aliqua deceptio; sed per accidentia judicamus de substantia. Videtur ergo, quod decipiatur humanum judicium, si remanentibus accidentibus, substantia panis non remaneat. Non ergo hoc est conveniens huic sacramento.*

3. *Præterea, quamvis fides nostra non sit subjecta rationi, non tamen est contra rationem, sed supra ipsam, ut in principio hujus operis dictum est* (q. 1, art. 2 et 8, et 2. 2, q. 1, q. 4 et 5, et q. 10, art. 1). *Sed ratio nostra habet ortum a sensu; ergo fides nostra non debet esse contra sensum Est autem contra sensum, dum sensus judicat esse panem, et fides credit esse substantiam corporis Christi. Non ergo hoc est conveniens huic sacramento, quod accidentia panis subjecta sensibus maneant et substantia non maneat.*

4. *Præterea, illud, quod manet conversione facta, videtur esse subjectum mutationis. Si ergo accidentia panis manent conversione facta, videtur, quod ipsa accidentia sint conversionis subjectum, quod est impossibile; nam accidentis non est accidens. Non ergo in hoc sacramento debent remanere accidentia panis et vini.*

Sed contra est, quod August. dicit in lib. Sentent. Prosperi : Nos in specie panis et vini, quam videmus, res invisibiles, id est, carnem et sanguinem honoramus (refertur de Consec., dist. 11, cap. Nos autem).

Respondeo dicendum, quod sensu apparet, facta consecratione, omnia accidentia panis et vini remanere. Quod quidem rationabiliter per divinam providentiam fit. Primo quidem, quia non est consuetum hominibus, sed horribile, carnem hominis comedere et sanguinem bibere. Et ideo proponuntur nobis caro et sanguis Christi sumenda sub speciebus illorum, quæ frequentius in usum hominibus veniunt, scilicet panis et vini. Secundo, ne hoc sacramentum ab infidelibus irrideretur, si sub specie propria Dominum nostrum manducaremus. Tertio, ut dum indivisibiliter corpus et sanguinem Domini nostri sumimus, hoc proficiat ad meritum fidei.

Ad 1 ergo dicendum, quod sicut dicitur in lib. de Causis (in propos. 1, habetur hic liber inter opera Arist., tom. 3), *effectus plus dependet a causa prima, quam a causa secunda. Et ideo virtute Dei, qui est causa prima omnium, fieri potest, ut remaneant posteriora, prioribus sublatis.*

Ad 2, dicendum, quod in hoc sacramento nulla est deceptio; sunt enim ibi secundum rei veritatem accidentia, quæ sensibus dijudicantur. Intellectus autem, cujus est proprium objectum substantia, ut dicitur in 3 *de Anima* (text. 29, tom. 3), *per fidem a deceptione præservatur.*

Et sic patet responsio ad 3. *Nam fides non est contra sensum; sed est de eo, quod sensus non attingit.*

Ad 4, dicendum, quod hæc conversio non proprie habet subjectum, ut dictum est (art. 4 hujus quæst., ad 1 et 2); *sed tamen accidentia, quæ remanent, habent aliquam similitudinem subjecti.*

COMMENTARIUS.

In hoc articulo nihil circa corpus ejus occurrit notandum, quia tam assertio, quam congruentiæ D. Thomæ satis perspicuæ. In solutione autem ad 1, rationem indicat, ob

quam potest accidens a substantia separari, quam infra, quæst. 77, art. 1, ex professo disputat. In solutione vero ad 2 et 3, agit de cognitione substantiæ, quæ ex sensibilibus speciebus consecratis acquiri potest; de qua re dicemus commodius infra, quæst. 77, disput. 16, sect. 1.

ARTICULUS VI.

Utrum facta consecratione remaneat in hoc sacramento forma substantialis panis (infra, quæst. 77, art. 1, et 6, corp.; et 4, dist. 11, quæst. 1, art. 1, quæst. 3, et dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 3, corp.; et Quodlib. 9, art. 5, ad 1; et 1 Cor. 11, lect. 4, fin.).

1. *Ad sextum sic proceditur. Videtur, quod facta consecratione, remaneat in hoc sacramento forma substantialis panis. Dictum est enim, quod facta consecratione, remanent accidentia. Sed cum panis sit quoddam artificiale, etiam forma ejus est accidens. Ergo remanet, facta consecratione.*

2. *Præterea, forma corporis Christi est anima; dicitur enim 2 de Anima* (tex. 4 et 6, tom. 3), *quod anima est actus corporis physici potentia vitam habentis. Sed non potest dici, quod forma substantialis panis convertatur in animam. Ergo videtur, quod remaneat, facta consecratione.*

3. *Præterea, propria operatio rei sequitur formam substantialem ejus. Sed illud, quod remanet in hoc sacramento, nutrit, et omnem operationem facit, quam faceret panis existens. Ergo forma substantialis panis remanet in hoc sacramento.*

Sed contra, forma substantialis panis est de substantia panis. Sed substantia panis convertitur in corpus Christi, sicut dictum est (art. 2 et 4 hujus quæst.). *Ergo forma substantialis panis non manet.*

Respondeo dicendum, quod quidam posuerunt, quod facta consecratione, non solum remanent accidentia panis, sed etiam forma substantialis ejus. Sed hoc esse non potest. Primo, quia si forma substantialis panis remaneret, nihil de pane converteretur in corpus Christi, nisi sola materia. Et ita sequeretur, quod non converteretur in corpus Christi totum, sed in ejus materiam, quod repugnat formæ sacramenti, qua dicitur : Hoc est corpus meum. Secundo, quia, si forma substantialis panis remaneret, aut remaneret in materia, aut a materia separata. Primum autem esse non potest, quia si remaneret in materia panis, tunc tota substantia panis remaneret, quod est contra prædicta (art. 2 hujus quæst.). *In alia autem materia remanere non posset, quia propria forma non est, nisi in propria materia. Si autem remaneret a materia separata, jam esset forma intelligibilis actu et etiam intelligens; nam omnes formæ a materia separatæ sunt tales. Tertio esset inconveniens huic sacramento. Nam accidentia panis in hoc sacramento remanent, ut sub eis videatur corpus Christi, non autem sub propria specie, sicut supra dictum est* (art. præc.). *Et ideo dicendum est, quod forma substantialis panis non remanet.*

Ad 1 ergo dicendum, quod nihil prohibet arte fieri aliquid, cujus forma non est accidens, sed forma substantialis, sicut arte possunt produci ranæ et serpentes; talem enim formam non producit ars virtute propria, sed virtute naturalium principiorum. Et hoc modo producit formam substantialem panis virtute ignis decoquentis materiam ex farina et aqua confectam.

Ad 2, dicendum, quod anima est forma corporis, dans ei totum ordinem esse perfecti, scilicet esse, et esse corporeum, et esse animatum, et sic de aliis. Convertitur igitur forma panis in formam corporis Christi, secundum quod dat esse corporeum, non autem secundum quod dat esse animatum tali anima.

Ad 3, dicendum, quod operationum panis, quædam consequuntur ipsum ratione accidentium, sicut immutare sensum. Et tales operationes inveniuntur in speciebus panis post consecrationem, propter illa accidentia, quæ remanent. Quædam autem operationes consequuntur panem, vel ratione materiæ, sicut quod convertatur in aliquid, vel ratione formæ substantialis, sicut est operatio consequens speciem ejus, puta, quod confirmat cor hominis. Et tales operationes inveniuntur in hoc sacramento, non propter formam vel materiam quæ remaneat, sed quia miraculose conferuntur ipsis accidentibus, ut infra dicetur.

COMMENTARIUS.

1. Hic articulus ex secundo expeditus erat; tamen D. Thom. illum movit propter specialem errorem impugnandum, quem in illo refert; negat ergo manere formam substantialem panis, et tres rationes affert, quarum prima solum in probabili proportione fundatur, quia cum tota substantia in totam substantiam convertatur, necesse est materiam

et formam in formam converti, de qua proportione infra dicemus.

2. Secunda ratio est difficilis; infert D. Thomas, si maneret forma panis a materia separata, illam fore intelligibilem actu, et intelligentem; quod tamen non sequitur, si illa forma non ex natura sua, sed per divinam omnipotentiam separata maneat; sed, ut supra dixi, D. Thomas his rationibus contentus est, probando hoc non esse fieri juxta rerum naturas; nam supponit, non esse asserenda miracula, quæ nec in verbis formæ fundamentum habent, neque mysterio deserviunt, et ad hoc inducit tertiam rationem, quæ optime probat, inutilem esse futuram hujusmodi formæ separationem, et miraculosam conservationem. In solutione ad 2 et 3, aliqua dicit, quæ pertinent ad explicandum terminum conversionis, et operationis accidentium, quæ separata manent, quæ non possunt usque ad quæst. 76 et 77, recte explicari.

ARTICULUS VII.

Utrum ista conversio fiat in instanti (supra, art. 3, corp., et infra, quæst. 78, art. 2, et 5, corp.; et 4, dist. 11, quæst. 1, art. 2, corp., et art. 3, quæst. 2, per tot. Et 4 contra, cap. 73).

1. *Ad septimum sic proceditur. Videtur, quod ista conversio non fiat in instanti, sed sit successiva. In hac enim conversione prius est substantia panis et postea substantia corporis Christi. Non ergo utrumque est in eodem instanti, sed in duobus instantibus. Sed inter quælibet duo instantia est tempus medium. Ergo oportet, quod hæc conversio fiat secundum successionem temporis, quod est inter ultimum instans, quo ibi est panis, et primum instans, quo ibi est corpus Christi.*

2. *Præterea, in omni conversione est fieri et factum esse. Sed hæc duo non sunt simul, quia, quod fit, non est; quod autem factum est, jam est. Ergo in hac conversione est prius et posterius, et ita oportet, quod non sit instantanea, sed successiva.*

3. *Præterea, Ambrosius dicit in lib. 4 de Sacram.* (c. 4, parum a princ., tom. 4), *quod istud sacramentum Christi sermone conficitur. Sed sermo Christi successive profertur. Ergo hæc conversio fit successive.*

Sed contra est, quod hæc conversio perficitur virtute infinita, cujus est subito operari.

Respondeo dicendum, quod aliqua mutatio est instantanea triplici ratione. Uno quidem modo ex parte formæ, quæ est terminus mutationis. Si enim fit aliqua forma, quæ recipiat magis et minus, successive acquiritur subjecto, sicut sanitas. Et ideo, quia forma substantialis non recipit magis et minus, inde est, quod subito fit ejus introductio in materia. Alio modo ex parte subjecti, quod quandoque successive præparatur ad susceptionem formæ, et ideo aqua successive calefit. Quando vero ipsum subjectum est in ultima dispositione ad formam, subito recipit ipsam, sicut diaphanum subito illuminatur. Tertio modo ex parte agentis, quod est infinitæ virtutis. Unde statim potest materiam ad formam disponere, sicut dicitur Marci 7, quod cum Christus dixisset Epheta, quod est, adaperire, statim apertæ sint aures hominis, et solutum est vinculum linguæ ejus. Ex his tribus rationibus hæc conversio est instantanea. Primo quidem, quia substantia corporis Christi, ad quam terminatur ista conversio, non suscipit magis neque minus. Secundo, quia in hac conversione non est aliquod subjectum, quod successive præparetur. Tertio, quia agitur Dei virtute infinita.

Ad 1 ergo dicendum, quod quidam non simpliciter concedunt, quod inter quælibet duo instantia sit tempus medium. Dicunt enim, quod hoc habet locum in duobus instantibus, quæ referuntur ad eumdem motum; non autem in duobus instantibus, quæ referuntur ad diversa; unde inter instans, quod mensurat finem quietis, et aliud instans, quod mensurat principium motus, non est tempus medium. Sed in hoc decipiuntur, quia unitas temporis et instantis, vel etiam pluralitas eorum, non accipitur secundum quoscumque motus, sed secundum primum motum cœli, qui est mensura omnis motus et quietis. Et ideo alii hoc concedunt in tempore, quod mensurat motum dependentem ex motu cœli. Sunt autem quidam motus ex motu cœli non dependentes, nec ad eos mensurati, sicut in 1 parte dictum est de motibus Angelorum (quæst. 53, art. 3). *Unde inter duo instantia, illis motibus respondentia, non est tempus medium. Sed hoc non habet locum in proposito, quia quamvis ista conversio secundum se non habeat ordinem ad motum cœli, consequitur tamen prolationem verborum, quam necesse est motu cœli mensurari. Et ideo necesse est inter quælibet duo instantia, circa istam conversionem signata, esse tempus medium. Quidam ergo dicunt, quod instans, in quo ultimo est panis, et instans, in quo primo est corpus Christi, sunt quidem duo per comparationem ad mensurata,*

sed sunt unum per comparationem ad tempus mensurans, sicut cum duæ lineæ se contingunt, sunt duo puncta ex parte duarum linearum, unum autem punctum ex parte loci continentis. Sed hoc non est simile, quia instans et tempus particularibus motibus non est mensura intrinseca, sicut linea et punctum corporibus, sed solum extrinseca, sicut corporibus locus. Unde alii dicunt, quod est idem instans re, sed aliud ratione. Sed secundum hoc sequeretur, quod realiter opposita essent simul, nam diversitas rationis non variat aliquid ex parte rei. Et ideo dicendum est, quod hæc conversio, sicut dictum est (in corp. art.), *perficitur per verba Christi, quæ a sacerdote proferuntur, ita quod ultimum instans prolationis verborum est primum instans, in quo est in sacramento corpus Christi; in toto autem tempore præcedente est ibi substantia panis, cujus temporis non est accipere aliquod instans proxime præcedens ultimum, quia tempus non componitur ex instantibus consequenter se habentibus, ut probatur 6 Physic.* (in princ. lib., text. 10, tom. 2). *Et ideo est quidem dare primum instans, in quo est corpus Christi. Non est autem dare ultimum instans, in quo sit substantia panis, sed est dare ultimum tempus. Et idem est in mutationibus naturalibus, ut patet per Philos. in 8 Physic.* (tex. 72, tom. 2).

Ad 2, dicendum, quod in mutationibus instantaneis simul est fieri et factum esse. Sicut simul est illuminari et illuminatum esse. Dicitur enim in talibus factum esse secundum quod jam est; fieri autem, secundum quod ante non fuit.

Ad 3, dicendum, quod ista conversio, sicut dictum est (in solut. ad 1 in isto art.), *fit in ultimo instanti prolationis verborum; tunc enim completur verborum significatio, quæ est efficax in sacramentorum formis. Et ideo non sequitur, quod ista conversio sit successiva.*

ARTICULUS VIII.

Utrum hæc sit falsa : Ex pane fit corpus Christi (4, d. 11, quæst. 1, art. 4).

1. *Ad octavum sic proceditur. Videtur, quod hæc sit falsa : Ex pane fit corpus Christi. Omne enim id, ex quo fit aliquid, etiam dicitur, quod fit illud, sed non convertitur. Dicimus enim, quod ex albo fit nigrum, et quod album fit nigrum, et licet dicamus, quod homo fiat niger, non tamen dicimus, quod ex homine fiat nigrum, ut patet in 1 Physic.* (text. 44). *Si ergo verum est, quod ex pane fiat corpus Christi, verum erit dicere, quod panis fiat corpus Christi. Quod videtur esse falsum, quia panis non est subjectum factionis, sed magis est terminus. Ergo non vere dicitur, quod ex pane fiat corpus Christi.*

2. *Præterea, fieri terminatur ad esse, vel ad factum esse. Sed hæc nunquam est vera : Panis est corpus Christi, vel panis factus est corpus Christi, vel etiam, panis erit corpus Christi. Ergo videtur, quod nec etiam hæc sit vera : Ex pane fit corpus Christi.*

3. *Præterea, omne id, ex quo fit aliquid, convertitur in id, quod fit ex eo. Sed hæc videtur esse falsa : Panis convertitur in corpus Christi, quia hæc conversio videtur esse miraculosior, quam creatio mundi, in qua tamen non dicitur, quod non ens convertitur in ens. Ergo videtur, quod etiam hæc sit falsa : Ex pane fit corpus Christi.*

4. *Præterea, illud, ex quo fit aliquid, potest esse illud. Sed hæc est falsa : Panis potest esse corpus Christi. Ergo et hæc est falsa : Ex pane fit corpus Christi.*

Sed contra est, quod Ambros. dicit in lib. de Sacramentis (4, c. 4, circa princ., tom. 5): *Ubi accedit consecratio, de pane fit corpus Christi.*

Respondeo dicendum, quod hæc conversio panis in corpus Christi, quantum ad aliquid, convenit cum creatione et cum transmutatione naturali, et quantum ad aliquid differt ab utraque. Est enim commune his tribus, ordo terminorum, scilicet, ut post hoc sit hoc (in creatione enim est esse post non esse, in hoc sacramento corpus Christi post substantiam panis, in transmutatione naturali album post nigrum, vel ignis post aerem), et quod prædicti termini non sint simul. Convenit autem conversio, de qua nunc loquimur, cum creatione, quia in neutra earum est aliquod commune subjectum utrique extremorum, cujus contrarium apparet in omni transmutatione naturali. Convenit vero hæc conversio cum transmutatione naturali in duobus, licet non similiter. Primo quidem, quia in utraque unum extremorum transit in aliud (sicut panis in corpus Christi, et aer in ignem), non autem non ens convertitur in ens. Aliter tamen hoc accidit utrobique. Nam in hoc sacramento tota substantia panis transit in totum corpus Christi, sed in transmutatione naturali materia unius suscipit formam alterius, priori forma deposita. Secundo conveniunt in hoc, quod utrobique remanet aliquid idem, quod non accidi

in creatione. Differenter tamen, nam in transmutatione naturali remanet eadem materia, vel subjectum; in hoc autem sacramento remanent eadem accidentia. Et ex his potest accipi, qualiter differenter in talibus loqui debeamus. Quia enim in nullo prædictorum trium extrema sunt simul, ideo in nullo eorum potest unum extremum de alio prædicari per verbum substantivum præsentis temporis; non enim dicimus : Non ens est ens, vel panis est corpus Christi, vel aer est ignis, vel album est nigrum. Propter ordinem vero extremorum possumus uti in omnibus hac præpositione, ex, quæ ordinem designat; possumus enim vere et proprie dicere, quod ex non ente fit ens, et ex pane corpus Christi, et ex aere ignis, vel ex albo nigrum. Quia vero in creatione unum extremorum non transit in alterum, non possumus in creatione uti verbo conversionis, ut dicamus, quod non ens convertitur in ens. Quo tamen verbo uti possumus in hoc sacramento, sicut in transmutatione naturali. Sed quia in hoc sacramento, tota substantia in totam substantiam mutatur, propter hoc hæc conversio proprie transubstantiatio vocatur. Rursus, quia hujus conversionis non est accipere aliquod subjectum, ea, quæ verificantur in conversione naturali ratione subjecti, non sunt concedenda in hac conversione. Et primo quidem manifestum est, quod potentia ad oppositum consequitur subjectum, ratione cujus dicimus, quod album potest esse nigrum, et aer potest esse ignis, licet hæc non sit ita propria, sicut prima. Nam subjectum albi (in quo est potentia ad nigredinem) est tota substantia albi; non enim albedo est pars ejus; subjectum autem formæ aeris, est pars ejus; unde cum dicitur : Aer potest esse ignis, verificatur ratione partis per synecdochen. Sed in hac conversione, et similiter in creatione, quia nullum est subjectum, non dicitur, quod unum extremum possit esse aliud, sicut, quod non ens possit esse ens, vel quod panis possit esse corpus Christi. Et eadem ratione non potest proprie dici, quod de non ente fiat ens, vel quod de pane fiat corpus Christi, quia hæc præpositio, de, designat causam consubstantialem, quæ quidem consubstantialitas extremorum in transmutationibus naturalibus attenditur penes convenientiam in subjecto. Et simili ratione non conceditur, quod panis erit corpus Christi, vel quod fiat corpus Christi, sicut neque conceditur in creatione, quod non ens erit ens, vel quod non ens fiat ens, quia hic modus loquendi verificatur in transmutationibus naturalibus ratione subjecti, puta, cum dicimus, quod album fit nigrum, vel album erit nigrum. Quia tamen in hoc sacramento, facta conversione, aliquid idem manet, scilicet accidentia panis, ut supra dictum est (art. 5 hujus quæst.), *secundum quamdam similitudinem aliquæ harum locutionum possunt concedi, scilicet, quod panis sit corpus Christi, vel panis erit corpus Christi, vel de pane fit corpus Christi, ut nomine panis non intelligatur substantia panis, sed in universali, hoc, quod sub speciebus panis continetur, sub quibus prius continetur substantia panis, et postea corpus Christi.*

Ad 1 ergo dicendum, quod illud, ex quo aliquid fit, quandoque quidem importat simul subjectum cum uno extremorum transmutationis, sicut cum dicitur : Ex albo fit nigrum, et sic etiam dici potest : Hoc fit illud, id est, album fit nigrum; quandoque vero importat solum oppositum vel extremum, sicut cum dicitur : Ex mane fit dies, et sic non conceditur, quod hoc fiat illud, id est, quod mane fiat dies. Et ita etiam in proposito, licet proprie dicatur, quod ex pane fiat corpus Christi, non tamen proprie dicitur, quod panis fiat corpus Christi, nisi secundum quamdam similitudinem, ut dictum est (in corp. art.).

Ad 2, dicendum, quod illud, ex quo fit aliquid, quandoque erit illud propter subjectum, quod importatur. Et ideo cum hujus conversionis non sit aliquod subjectum, non est similis ratio.

Ad 3, dicendum, quod in hac conversione sunt plura difficiliora, quam in creatione, in qua hoc solum difficile est, quod aliquid fit ex nihilo, quod tamen pertinet ad proprium modum productionis primæ causæ, quæ nihil aliud præsupponit. Sed in hac conversione non solum est difficile, quod hoc totum convertitur in illud totum, ita quod nihil prioris remaneat (quod non pertinet ad communem modum productionis alicujus causæ), sed etiam habet hoc difficile, quod accidentia remaneant corrupta substantia, et multa alia, de quibus in sequentibus agetur (quæst. 77). *Tamen verbum conversionis recipitur in hoc sacramento, non autem in creatione, sicut dictum est* (in corp.).

Ad 4, dicendum, quod sicut dictum est, potentia pertinet ad subjectum, quod non est accidere in hac conversione. Et ideo non conceditur, quod panis possit esse corpus Christi; non enim hæc conversio fit per potentiam passivam creaturæ, sed per solam potentiam activam Creatoris.

Hic explicat D. Thom. modum loquendi de hac conversione, de quo dicemus sectione penultima sequentis disputationis, explicata prius ipsa re.

DISPUTATIO L.

DE TRANSITU SEU CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPUS ET SANGUINEM CHRISTI, QUÆ TRANSUBSTANTIATIO DICITUR.

In superioribus disputationibus explicatum est, quid in consecratione hujus sacramenti fiat. Nunc exponendum est, quomodo et per quam actionem seu mutationem fiat; diximus enim, in hac consecratione esse successionem quandam duarum substantiarum, quarum altera desinit esse, et habet rationem termini a quo; altera vero incipit esse sub speciebus, et habet rationem termini ad quem principaliter tendit consecratio; videndum ergo superest, qualis sit hæc successio, seu transitus, quæ res Theologis omnibus difficillima visa est, quia et omnino supernaturalis est, et nullam similem habet in natura. Quoniam vero tota pendet ex doctrina fidei, primum statuemus, quid de hac conversione fides doceat; deinde, ut fidei doctrinam declaremus, proponemus ea, quæ sunt de ratione veræ conversionis; ac postea singula in hoc mysterio investigabimus; ac tandem, quomodo de hac conversione loquendum sit, docebimus.

SECTIO I.

An sacramentum Eucharistiæ perficiatur per veram conversionem, et transubstantiationem.

1. *Lutheranorum et Calvinistarum hæresis circa transubstantiationem.* — Primo hæretici, qui vel negant præsentiam Christi, vel affirmant præsentiam substantiæ panis, conversionem tollunt, et in hoc inter se conveniunt Lutherani et Calvinistæ, et alii supra relati, qui omnes in transubstantiationis nomen invehuntur, illud appellantes novum, barbarum, et portentosum. Secundo, qui negant, manere substantiam panis, concedunt tamen aliquid illius manere, admittunt quidem conversionem, transubstantiationem tamen evertunt, licet fortasse nomen transubstantiationis retineant; sed de his erroribus, et de eorum fundamentis nihil novi dicendum occurrit, quia non habent nova fundamenta, sed ex falsis principiis consequenter pullulant.

2. *Prima conclusio.* — ***Eucharistia*** *conficitur per veram conversionem panis et vini in corpus Christi, et est de fide.* — Dico ergo primo : sacramentum Eucharistiæ conficitur per veram conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi. Hæc assertio est de fide; nam licet sub his verbis non habeatur in Scriptura, ea tamen docet Ecclesia ab Apostolis edocta, docens simul, ita esse intelligenda verba formæ, et in vero sensu eorum hanc veritatem contineri. Hinc Concilium Florentinum dixit : *Substantia panis in corpus, substantia vini in sanguinem convertitur;* fusius Tridentinum, sess. 13, c. 4, dicens : *Quoniam Christus corpus suum, id quod sub speciebus panis offerebat, vere esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque nunc denuo sancta Synodus declarat, per consecrationem panis et vini, conversionem fieri totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiæ vini in substantiam sanguinis ejus.* Hanc vero esse Ecclesiasticam traditionem, ut Concilium dixit, constat ex antiquissimis Patribus; nomine enim conversionis utitur Ambros., lib. 4 de Sacramentis, cap. 5, et lib. 6, cap. 1, et lib. de Mysteriis, cap. 9, utitur nomine transmutationis, quod perinde est. Idem Cyprian., serm. de Cœna Domini, in illo verbo : *Non effigie, sed natura mutatus.* Idem Damasc., lib. 4, cap. 14; Chrysost., homil. de Proditione Judæ, et homil. 83 in Matth.; Cyrill. Hierosol., Catech. 4 Mystag.; et Cyrill. Alexand., in epist. ad Colosirium, apud D. Thom. in Catena., Luc. 22; Gregor. Nyssen., orat. Catech., cap. 37; Hesych., lib. 6 in Levit., cap. 22; Orig., 8 contra Celsum, dicit, panem fieri corpus sanctum per precationem. Quod etiam dixit Tertull., lib. 4 contra Marcionem, cap. 40; quod magis proprie dixit August., in cap. Utrum sub figura, de Consecr., dist. 2, corpus et sanguinem Christi virtute Spiritus Sancti ex panis et vini substantia effici; et Gaudentius Brixiens., tr. 2 in Exod., de pane effici corpus, et de vino sanguinem; et infra : *Ne terrenum putes, quod cœleste effectum est per eum, qui transit in illum, efficit illud corpus suum, et sanguinem.* Sic Euseb. Emiss., hom. 5 de Paschate dixit, sacerdotem visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis Christi secreta potestate convertere. Et ibidem ait, panem transire in naturam Dominici corporis; et eadem voce *transitus* usus est Remig., 1 ad Corint. 10. Anselm. vero,

epist. de Corpore et sanguine Domini, migrare dicit panem in corpus. Fulbertus vero, epist. ad Bereng., dixit, transfundi; Alger. dixit, trajici et transferri, in lib. de hoc sacramento; Theoph., Matt. 23 et Marc. 24, et converti dixit, et transelementari, et Joan. 6, dixit, transformari; et similia verba sæpe habet Rupertus, lib. 5 in Joannem; et plures loquendi formulas antiquissimas, quæ hanc conversionem aperte indicant, referam in progressu hujus disputationis; quæ adduximus etiam disput. præced., sect. 2, hanc veritatem confirmant, et ex veritate ibi tradita petenda est ratio hujus conclusionis. Nam ad veritatem verborum Christi necesse est, ut in fine illorum, contentum sub speciebus jam non sit panis, sed corpus Christi; ergo necesse est, ut panis desierit, et vice illius corpus Christi successerit; ergo facta est conversio unius in aliud. Probatio hujus ultimæ consequentiæ pendet ex omnibus dicendis in hac disputatione; nam ex hac ratione nascitur aliud dubium, scilicet an possint verba Christi esse vera absque vera conversione.

3. *Secunda conclusio.* — *Prædicta conversio est vera transubstantiatio.* — Dico secundo, sacramentum Eucharistiæ confici per veram transubstantiationem panis in corpus, et vini in sanguinem Christi. Hæc conclusio non continet rem distinctam a præcedente, sed solum ponitur ad explicandam vocem, qua usum est Concilium Lateranense sub Innocentio III, cap. 1, ubi sub hac voce fidem hujus sacramenti credendam proponit, et cap. 3, anathematizat eos, qui aliter sentiunt; et eamdem rem probavit Concil. Florent., in decreto Eugenii, quamvis non omnino sub eadem voce, sed illis verbis : *Substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertitur*. Clarius Tridentin. supra dixit : *Quæ conversio convenienter et proprie a sancta Catholica Ecclesia transubstantiatio est appellata;* et canone 4, *quam conversionem Catholica Ecclesia aptissime transubstantiationem appellat.* Ratio vero hujus conclusionis est eadem, quæ præcedentis, quod ad rem attinet; quin hic commutatur tota substantia in totam, quod singulare est huic conversioni; habet ergo propriam et specificam rationem, distinctam ab aliis conversionibus ex præsupposito subjecto; hanc ergo rationem illa voce significamus. Quod vero attinet ad nomen, ratio est, quia cum hic transeat tota substantia in totam substantiam, quod in nulla alia conversione accidit, nullum erat nomen conversiones alias significans, quod propriam rationem hujus conversionis indicaret; quapropter necessarium fuit, novum excogitare nomen, quod illam explicaret, tum, ut simpliciter possemus de hoc mysterio loqui, tum ad notandos et cavendos novos errores circa hoc mysterium insurgentes. Quocirca, licet antiqui Patres usi fuerint variis nominibus, ut vidimus inter explicandum hoc mysterium, omnia tamen illa, vel generalia sunt, ut nomen conversionis, mutationis, transitus et migrationis; vel accidentariæ mutationi magis sunt accommodata, ut nomen transfigurationis, et si quæ sunt similia; solum illud nomen transelementatio, quo usus est Theophylactus, magis accedere videtur ad proprietatem mysterii explicandam, quia significat mutationem usque ad prima elementa, etiam usque ad materiam primam; tamen illa vox et durior est, et non satis accommodata; significare enim potest conversionem unius elementi in aliud, vel resolutionem misti in elementa; at vero transubstantiatio propriissime et accommodatissime significat transitum seu conversionem totius substantiæ in totam substantiam. Neque est novum in Ecclesia, ad confutandas hæreses et explicanda mysteria, nova invenire nomina, quæ res antiquas proprie significent, et veritatem Catholicam satis exprimant; et sic olim inventum est ὁμούσιος, seu consubstantialis, et nomen Θεοτόκος, Deipara; sic etiam Evangelista mutationem Christi in externo splendore et specie transfigurationem vocavit; eodem ergo Spiritu ducta Ecclesia mutationem substantiarum transubstantiationem appellat.

4. Ex hac fidei doctrina colligitur primo, corrigendos esse Scholasticos, qui hanc doctrinam de conversione hac, seu de transubstantiatione, non admodum antiquam esse dixerunt, inter quos sunt Scotus, dist. 10, quæst. 1, § Quantum ergo ad istud argumentum, et dist. 11, quæst. 3; Gabriel, lectione 41 in canon. Constat enim ex dictis, et ex definitione Concilii Tridentini, et ex Concilio Romano sub Gregorio VII, supra relato, rem ipsam antiquissimam esse, ac perpetuo in Ecclesia creditam, quamvis fortasse superioribus temporibus non fuerit tam aperte explicata, sicut modo est.

5. Secundo infero, si quis confiteatur præsentiam corporis Christi, et absentiam panis, neget tamen veram conversionem unius in aliud, in hæresim labi, quia Ecclesia Catholica non solum duo priora, sed etiam hoc ter-

tium definit ac docet; sicut in miraculo facto a Christo, Joannis 2, non solum de fide est, illis hydriis prius fuisse aquam impositam, et postea inventum illic fuisse vinum; sed etiam est de fide, aquam conversam esse in vinum; si quis tamen confitendo rem totam, vocem transubstantiationis abjiceret, ut ineptam et barbaram, in re ipsa non existimo esse hæreticum, quia usus vocis per se non pertinet ad objectum fidei; esset tamen valde temerarius, scandalosus, ac pias aures offenderet, ac denique in externo foro habendus esset vehementer de hæresi suspectus.

SECTIO II.

Quæ sint ad veram conversionem et transubstantiationem necessaria.

1. *Conversio non est relatio.* — Hæc quæstio magna ex parte philosophica est; absque illius tamen cognitione non potest explicari hoc mysterium, nec reddi ratio veritatis traditæ. Supponendum vero imprimis est, quid nomine conversionis significetur; significat enim hæc vox transitum unius rei in aliam, ut constat ex communi conceptione hominum. Ex hac autem communi conceptione intulerunt aliqui, conversionem tantum esse relationem talium rerum, seu terminorum inter se, et adducunt D. Thomam hic, art. 4, ad 1, dicentem, conversionem substantialem importare ordinem substantiarum. Sed hoc, si de propria relatione intelligitur, verum esse non potest, ut ostendemus; potius igitur ex prædicta vocis significatione sumendum primo est, ad conversionem necessarium esse, ut sit inter duas res positivas, quarum altera habeat rationem termini a quo, et altera ad quem, quia ab una fit transitus in aliam, quod videre licet in omni conversione, si inductio fiat. Et confirmatur, quia in hoc distinguitur conversio a simplici productione, in qua non sequitur alterius desitio, vel corruptio; et a simplici desitione et corruptione, quæ non terminatur ad alterius rei productionem; creatio enim non est conversio, neque etiam annihilatio, neque illuminatio, vel obtenebratio. Est autem propria conversio, quando ex calido fit frigidum, etc.

2. *Objectio.* — *Responsio.* — Dices : motus localis fit inter terminos positivos, et tamen non est conversio, quia unum ibi non convertitur in aliud. Respondetur primo : non diximus omnem transitum inter terminos positivos esse conversionem, sed e contrario, omnem conversionem esse inter terminos positivos. Deinde illa etiam mutatio potest dici conversio non loci in locum, aut Ubi in Ubi, quia, ut D. Thom. docet, conversio non est inter formas, sed inter composita aut concreta; non enim convertitur albedo in nigredinem, sed album in nigrum; et similiter in præsenti ex sedente fit stans, et ex existente in loco superiori fit existens in loco inferiori.

3. *Objectio.* — *Aliquorum evasio.* — *Impugnatur.* — *Prima responsio.* — Sed potest rursus objici, quia generatio ignis est propria conversio, et tamen, si res attente consideretur, non fit ex termino positivo, sed privativo, quia prius natura expellitur forma ligni per dispositiones præcedentes, et ita cum fit ipsa generatio substantialis, jam non fit proprie ex ligno, sed ex non igne. Propter hoc dicunt aliqui, naturalem conversionem, præsertim substantialem, non esse propriam conversionem, et in hoc superari a supernaturali conversione, quæ subito fit, et sine alteratione prævia, ut quando Christus convertit aquam in vinum, vel Deus fœminam in statuam salis; nam ibi proprie fit transitus a substantia in substantiam. Sed imprimis in hoc nulla est differentia, quæ ad rem spectet; nam istæ supernaturales conversiones in exemplum adductæ vere sunt conversiones formales, et non differunt a naturali conversione, in substantia, sed in modo, ut D. Thomas docuit in 2, dist. 18, quæst. 1, art. 3, ad 4, et in 4, dist. 17, quæst. 1, art. 5, quæstiunc. 1. Modus autem ille solum est, quod subito et immediate fit, quod ab agente naturali, nonnisi paulatim, et interdum fortasse per multas transmutationes fieri posset; tamen sicut in naturali conversione præcedunt dispositiones, quæ prius incipiunt, et in instante generationis consummantur, ita in hac supernaturali conversione formali, in ipsomet instante conversionis subito fiunt integræ dispositiones, quæ natura etiam antecedunt formam substantialem, et eodem modo dici possunt expellere contrariam; ergo revera nulla est differentia. Nam quod illæ dispositiones prius fuerint inchoatæ, necne, nihil refert ad veritatem et proprietatem conversionis substantialis, quæ in momento fit. Et confirmatur, quia propriissime dicitur, vivens convertere alimentum in substantiam suam. Respondetur ergo, etiam si dispositiones aliquo modo dicantur in suo genere expellere formam, proprie tamen unam formam substantialem expellere aliam forma-

liter, et ex vi generationis unius sequi corruptionem alterius, et hoc satis esse ad veram conversionem.

4. Et addo ulterius, etiam si lignum corrumperetur per solam alterationem, quæ extrinsece tantum ad generationem terminaretur, illud fore sufficiens ad veram conversionem, quia simpliciter illa res fieret ex termino positivo, aliquo modo sibi repugnante, et talis terminus non desineret esse, nisi ex illo alius fieret, quod satis est ad conversionem, ut magis ex dicendis constabit.

5. Secunda conditio necessaria ad conversionem est, ut unus terminus, ex quo fit conversio, aliquo modo desinat esse, et alius, ad quem fit conversio, aliquo modo fiat seu incipiat esse. Hæc etiam assertio communis est et fere per se nota ex significatione vocis; patet enim prior pars, quia, quod convertitur, transit in aliud; ergo necesse est, ut aliquo modo desinat esse. Item in omni mutatione, terminus a quo, desinit; sed res, quæ convertitur, habet in hoc transitu rationem termini a quo; ergo necesse est, ut aliquo modo esse desinat. Denique si nullo modo esse desineret, nullo modo mutaretur, nec proprie, nec improprie, sed maneret, sicut antea; ergo nulla esset ratio, ob quam ex tali re diceretur fieri alia, magis quam ex aliis rebus, quæ immutatæ etiam manent. Altera pars de termino ad quem, fere eisdem modis probari potest, quia conversio, ut dixi, non est pura corruptio, vel desitio, sed includit positivum transitum vel effectionem aliquam positivam; ergo necesse est, ut per eam aliquid fiat in re, ad quam conversio tendit; nam impossibile est, intelligere positivum influxum causæ efficientis, quin illi respondeat aliquo modo fieri et factum esse in aliqua re. Secundo, quia hoc invenitur in omni termino ad quem cujuscumque alterius mutationis; ergo et in hoc. Tertio quia, si ille terminus eodem modo se haberet, sicut antea, non esset ratio, propter quam alia res diceretur in eum conversa, magis quam in res alias, quia talis denominatio nullum habet in re fundamentum, sed gratis est conficta. Quod ita ostendo et declaro, quia, cum res aliqua dicitur esse terminus, in quem alia est conversa, vel hæc denominatio est intrinseca tali termino, et sic necesse est sumi ab aliqua re in ipso existente, quæ in illo fiat nova vel novo modo, cum denominatio sit nova, et quæ antea non erat, sed ex conversione provenerit; ergo, quoad hoc necesse est, talem terminum esse aliquo modo de novo factum; vel illa denominatio est per se extrinseca, et tunc ulterius interrogo, an sumatur a forma reali positiva, licet extrinseca; de qua forma ulterius inquiram, ubi sit, et an facta sit de novo, et nihil poterit in his omnibus responderi probabiliter, et quicquid dicatur, talis forma, vel compositum in quo illa fuerit, erit potius terminus conversionis, quam res illa, quæ dicitur extrinsece denominari, quia realis effectio non tendit per se ad extrinsecam denominationem; vel sumitur extrinseca hæc denominatio solum a desitione alterius termini, et hoc etiam non potest, quia illa desitio est quid privativum, a quo non potest sumi denominatio positiva; esse autem terminum ad quem conversionis, est aliquid positivum; neque etiam intelligi potest, quæ alia denominatio, etiam privativa, redundet in terminum ad quem, ex sola desitione termini a quo, quandoquidem ille nulla re privatur propter desitionem alterius.

6. *Evasio. — Impugnatur. — Alia evasio etiam refutatur. — Evasio. — Impugnatur.* — Dicunt aliqui posse unam rem converti in aliam, solum quia desinit in illam; ita ut desitio unius non terminetur simpliciter ad non esse, sed ad aliam rem; potest autem hoc modo terminari (inquiunt) ad aliam rem, quæ antea existebat, etiam si in illa nihil de novo ponatur, nec novum esse, nec novus modus, nec nova dependentia. Cujus sententiæ videtur esse Cajet. supra, quæst. 2, art. 1; et Scotus in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 2, et in Quodlib. 10. Ille enim, etiam in hoc sacramento, videtur distinguere actionem conversivam ab adductiva; et priorem explicare videtur dicto modo; et ita eum intelligunt discipuli ejus, unde inferunt, posse fieri actionem conversivam panis in corpus Christi, manente corpore in cœlo, et eodem modo quo antea, si actioni conversivæ non conjungatur adductiva, et consequenter Cajetanus concedere videtur posse aliquid converti in Deum. Sed hæc ratio, et prædicta ratione facta, et suismet illationibus satis confutatur. Interrogo enim, quid sit, desitionem unius rei terminari ad aliam, si in illa nec rem, nec dependentiam novam ponit. Illud enim terminari, non poterit esse aliquid intrinsecum in illo termino ad quem, quia in illo nihil ponit de novo. Si autem est aliquid extrinsecum, illud esse non potest, nisi sola privatio, quæ non potest denominare talem terminum, cum non privet illum, neque extrinseco aliquo,

neque intrinseco. Deinde illud. quod in termino ad quem, supponitur actioni, quatenus supponitur, non est terminus, quia ut sic, nullo modo fit, sed potius, ut sic, se habet ad modum subjecti; ergo, si actio conversiva terminatur ad præexistentem, illa quatenus præexistens non poterit esse terminus; ergo oportet, ut sit terminus, quatenus aliquid de novo, vel novo modo in illa fit; non potest enim esse terminus actionis realis, solum quatenus de novo extrinsece denominatur, quia necesse est, ut actio realis positiva habeat realem et intrinsecum terminum, qui per illam fiat, a quo poterit resultare denominatio extrinseca; patet antecedens argumento facto, quia actio est realis influxus causæ efficientis cui respondet realis effectus. Nam, si datur facere, illi respondet fieri, et fieri respondet factum esse. Nec valet distinctio aliorum de actione conversiva, quia actio conversiva, si est vera actio, ut revera est, et statim etiam probabimus, necesse est ut illi conveniat id, quod est de essentia actionis realis ut sic. Præterea, si corpus Christi, v. gr., in cœlo post desitionem panis eodem modo prorsus se habet, quo corpus Virginis, quare panis magis conversus est in illud, quam in corpus Virginis? Certe, neque ex parte corporis, neque ex parte panis, reddi potest ratio. Sed dicere possunt, quia ex intentione agentis hæc desitio panis terminatur ad corpus Christi, et non ad corpus Virginis. Sed quid refert intentio agentis? aut qualis illa esse potest, si in re nihil operatur? Hic vero nihil operatur, quia non ponit majorem habitudinem in hac desitione respectu unius corporis, quam respectu alterius, quia neque ipsa desitio in se aliter se habet, cum sit mera negatio, vel privatio, neque ipsum corpus aliter etiam se habet, ut prædicta sententia supponit. Denique, quod aliqua creatura possit converti in Deum, est satis falsum et absurdum, et contra D. Thom. in illa quæstione, art. 2, et fere contra omnes Doctores, ut postea videbimus.

7. Tertio ex prædictis colligitur, in omni reali conversione necessariam esse, ut minimum, unam realem actionem, et duas partiales mutationes, vel quasi mutationes. Hoc totum manifestum est in omni conversione formali, tam naturali, quam supernaturali. Quod autem hoc sit simpliciter de necessitate conversionis realis ut sic, facile potest ex dictis probari. Et primo patet prior pas de actione, quia, ut dicebam, conversio differt a [illegible] desitione, vel corruptione; ergo conversio non fit per solam suspensionem influxus causæ agentis, quia ex hac desitione præcise non sequitur, nisi pura desitio vel corruptio; ergo requirit conversio positivum influxum causæ agentis; ergo requirit actionem. Quod præterea tam notum videtur ex terminis, ut superfluum sit illud probare, quia conversio passiva sine conversione activa, mente concipi non potest, et minus intelligi potest conversio activa sine reali actione. Dixi autem, ut minimum, quia in dubium verti potest, an necessarium sit actionem hanc esse unam tantum, vel possint interdum esse plures, quasi partiales, et inter se connexæ; in conversionibus enim formalibus una actio sufficit, per quam fit terminus ad quem, et consequenter expellitur etiam formaliter terminus a quo, et hoc fortasse invenitur in omni alia actione tam naturali, quam supernaturali, extra hoc mysterium; hic vero habet specialem difficultatem, quam infra tractabimus, quia pendet ex dicendis.

8. Altera pars conclusionis de duplici mutatione satis patet ex dictis, quia in conversione sunt duo termini, et unus transit aliquo modo de esse ad non esse; fit ergo in illo mutatio privativa; de hoc nullus dubitat, quia, quod convertitur, quatenus convertitur, non manet, ut supra dixit D. Thom. art. 2; et ex ipsa voce est per se notum; alter vero terminus, scilicet ad quem, aliquo modo fit, seu transit de non esse ad esse, ut probavi; ergo ex parte illius est mutatio positiva; dixi autem, vel quasi mutationes; quia juxta physicam proprietatem mutatio præsupponit subjectum, et hoc modo est quidem necessaria mutatio in omni conversione formali, quia in ea fit solum mutatio ratione formæ, manente eodem subjecto sub utroque termino. Non potest autem hoc esse de ratione conversionis ut sic, quia potest dari conversio, quæ non sit ex subjecto; latius ergo potest dici mutatio, omnis inceptio, vel desitio rei, quia, quod incipit, aut desinit, aliter se habet, quam antea; et hoc sensu diximus, necessariam esse in omni conversione duplicem mutationem, vel quasi mutationem. Atque hinc constat, conversionem non posse dici relationem; si proprie loquamur, quia conversio activa est actio, ut ostensum est; conversio autem passiva, prout se tenet ex parte termini, non potest esse sola relatio prædicamentalis, ut jam etiam ostendimus; sed necessario esse debet dependentia, vel fieri unius termini cum desitione alterius; et confirmatur, quia, si est

relatio, vel est inter terminos conversionis inter se, vel inter terminum ad quem, seu suppositivum terminum conversionis, et ipsum agens; primum dici non potest, quia illa relatio tantum potest esse relatio relationis, quæ est inter ens et non ens; quis autem dicat, realem conversionem esse tantum relationem rationis? Præterea, quamvis fingatur esse relatio realis, necessarium esset antecedere fundamentum ejus, ex quo consequeretur. Non est autem aliud, nisi ipsa conversio. Idem argumentum fieri potest in alio membro, si dicatur hæc relatio esse inter terminum conversionis, et causam agentem, quia etiam oportet, talem relationem fundari in ipsa emanatione talis termini ab agente, sive illa emanatio dicat aliquam dependentiam ex natura rei distinctam ab ipso termino, sive essentialiter in formali ratione ejus inclusam, hoc enim ad præsentem quæstionem non pertinet, dummodo intelligamus, hanc conversionem passivam non consistere proprie in illa relatione, sed in fundamento ejus, concurrentibus aliis conditionibus statim declarandis.

9. *Dubium.*—Sed occurrit in hac conditione gravis difficultas, an oporteat in conversione substantiali hanc duplicem mutationem esse substantialem ex parte utriusque termini, vel alterius. Sunt enim in hoc variæ sententiæ. Quidam enim existimant, requiri mutationem substantialem ex parte rei conversæ, non vero ex parte ejus, in quam fit conversio. Ita videtur sentire Okam in 4, quæst. 6, dub. 3, quem aliqui recentiores sequuntur, fundati solum in nomine conversionis, quod potissime significare videtur habitudinem termini a quo, qui dum convertitur, non manet; sed præsertim videtur inventus hic dicendi modus ad explicandum hoc mysterium, in quo nulla substantialis mutatio fieri videtur in termino ad quem, cum tamen hic fiat conversio substantialis. Sed nihilominus hæc sententia mihi non probatur. Primo quidem quia neque ad hoc mysterium explicandum est necessaria, ut infra ostendam, neque in aliqua alia conversione naturali, aut supernaturali habet fundamentum; semper enim conversio substantialis ad aliquam substantiam terminatur, vel ad aliquod esse substantiale, quod de novo acquiratur, saltem respectu totius compositi, quod dico propter generationem hominis, vel propter conversionem alimenti in hominis substantiam, in qua, licet non fiant de novo essentiales partes, ex quibus constat terminus ad quem talis conversionis, uniuntur tamen substantialiter, et ita de novo fit aliqua substantia. Et declaratur, nam, si fingeremus per alterationem fieri corruptionem substantiarum, et tamen formæ substantiali non succedere aliam substantialem formam, sed solum qualitatem aliquam conservantem materiam, nullus diceret esse conversionem substantialem, sed solam corruptionem, sicut opinati sunt multi, ponentes formam corporeitatis, et asserentes, interdum manere materiam cum sola illa, ablata specifica forma. Secundo, quia in conversione considerari potest vel actio, quæ dici potest conversio activa, vel passio, sive passiva conversio; si de actione sit sermo, illa necessario est accidentaria, quando terminus ad quem est accidens, quia actio totam suam rationem et entitatem habet ex termino ad quem. Si vero loquamur de conversione passiva, illa, ut dicebam, constat ex duplici mutatione, quæ partim fit in termino a quo, partim in termino ad quem. Si ergo illa, quæ fit in termino ad quem, est accidentalis, licet illa, quæ fit in termino a quo, sit aliquo modo substantialis, cur tota conversio dicetur substantialis, cum acquisitio termini ad quem sit per se intenta, desitio vero termini a quo sit per accidens consecuta, cumque illa mutatio, quæ est ad terminum ad quem, sit positiva, altera sit tantum privativa, ac denique cum omnis alia mutatio suam rationem præcipue sumat ex termino ad quem? Et confirmatur; nam, quis dicat fore conversionem substantialem, si substantia panis converteretur in solam quantitatem corporis Christi, fore vero accidentalem, si quantitas converteretur in materiam, seu substantiam? Ratio autem fundata solum in nomine conversionis non videtur esse ullius momenti, quia conversio utramque habitudinem significat, nec magis importat destructionem unius termini, quam alterius effectionem; et contrarium gratis et sine fundamento assumitur.

10. *Falsum est etiam quod requiratur ex parte termini ad quem.* — Propter has ergo rationes potest esse secundus dicendi modus, ad conversionem substantialem per se requiri ut in termino ad quem fiat mutatio, seu inceptio substantialis, sive in termino a quo fiat, sive non; et hoc videri potest verisimilius, quia terminus ad quem, est præcipuus, et per se intentus. Sed nihilominus etiam hoc non placet, quia neque hoc deservit ad præsens mysterium, in quo clarior est mutatio sub-

stantialis in termino a quo, quam in termino ad quem, neque afferri poterit aliud genus conversionis substantialis, in quo hoc reperiatur. Deinde quia conversio, licet respiciat terminum ad quem per se et directe, involvit tamen terminum a quo, et utriusque mutatione quodammodo componitur; et sicut substantia ex substantiis componitur, ita hæc conversio si substantialis sit, ex mutationibus substantialibus componi debet, et nomen ipsum conversionis substantialis significare videtur, substantiam esse, quæ convertitur; unde si ex accidentali termino fieret res substantialis, esset quidem illa substantialis productio, non tamen proprie substantialis conversio.

11. *Sententia Scoti est, quod non sit de ratione conversionis substantialis actio vel mutatio substantialis.* — Tertia ergo sententia esse potest, de ratione conversionis substantialis esse, ut substantia succedat substantiæ, non per inceptionem, vel desitionem aut mutationem substantialem earum, sed per hoc solum, quod inter eas fiat talis transmutatio, ut altera vice alterius substituatur. Ita sentit Scotus in 4, d. 11, quæst. 3, art. 2, § Quantum ergo ad istum articulum; et indicat etiam Ocham supra, dubio 6; et Ferrar., 4 contra Gentes, cap. 63; cum enim D. Thomas dixisset, conversionem substantialem esse substantialem successionem, ipse exponit esse successionem unius substantiæ post aliam. Juxta quam sententiam, ut magis intelligatur, si Deus ita transmutaret duos panes inter se, ut substantiam hujus sub accidentibus illius, et e converso substantiam illius sub accidentibus hujus poneret, esset mutua conversio substantialis unius in alterum. Quod si objicias, quia ibi nihil substantiale fit, nec deperditur, respondent, hanc non dici conversionem substantialem a termino acquisito, vel perdito, sed a rebus vel substantiis, inter quas fit transmutatio, quia nimirum sunt substantiæ. Et aliqui addunt, mutari tunc substantiam in officio substantiæ, quod est sustentare accidentia, et hoc satis esse, ut conversio sit substantialis. Hic modus dicendi præsertim inventus est propter hoc mysterium, in quo non videtur posse inveniri terminus substantialis, ut ex dubio 4 constabit; ex quo infert consequenter Scotus, ad conversionem substantialem, quæ hic fit, per se non requiri, ut substantia panis simpliciter desinat esse, sed solum, ut fiat extra hæc accidentia; an vero inde sequatur desitio simpliciter, aliunde petendum esse. Potest autem hæc Scoti sententia apparenter confirmari ex Concil. Trident., sess. 13, cap. 4, dicente: *Quoniam Christus corpus suum, id, quod sub speciebus panis offerebat, vere esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, per consecrationem panis et vini, conversionem fieri,* etc. Ex quibus verbis sic argumentor. Ex sola veritate verborum Christi colligitur vera conversio, ut aperte docet Concilium. Sed ad veritatem verborum Christi satis est, quod substantia corporis Christi in fine prolationis verborum sit sub accidentibus, et substantia panis jam ibi non sit; ergo hoc præcise sufficit ad veram conversionem; possunt autem illa duo fieri per solam successionem substantiarum sub illis accidentibus, quacumque ratione facta sit; id est, sive substantia panis in nihilum redacta sit, sive alibi conservata, et similiter, sive Christi corpus ibi fuerit productum, sive aliunde adductum.

12. *Refutatur prædicta sententia.* — Hæc tamen sententia mihi etiam displicet, quia nisi abutamur vocibus, illa non est conversio substantialis, sed commutatio substantiarum, quod non satis est ad conversionem substantialem; alias quandocumque una substantia alteri succedit solum in loco, aut situ aut alio accidentali munere, conversio fieret substantialis; quod est contra communem sensum omnium, et contra rationem, quia cum dicitur conversio substantialis, illa differentia *substantialis* dicit speciem, non subjectum conversionis, sicut et dicitur mutatio localis; at vero quando commutatio est inter substantias in re accidentali, licet subjectum conversionis sit substantia, tamen species conversionis non est substantialis; ut si Christus mutaret aquam in vinum, invisibiliter transferendo in alium locum substantiam aquæ, et inde adducendo vinum, et illud constituendo in locum aquæ, nullus diceret, esse conversionem substantialem. Unde August., lib. 18 de Civit., cap. 18, hanc assignat differentiam inter conversiones miraculosas ac veras, quas Deus facit, et apparentes, quæ fiunt a dæmone, quod illæ fiunt per veram, et substantialem rerum conversionem; hæ vero per solam invisibilem translationem, quam merito negat esse veram conversionem. Tota autem transmutatio, quæ in hac opinione asseritur, revera non est nisi translatio quædam. Illud autem, quod addebatur de officio substantiæ, nihil juvat, quia totum illud officium accidentale est, ut constat ex Dialectica, et infra

etiam dicam. Unde in illo casu de transmutatione inter duos panes, commutatio non fit, nisi ex uno composito accidentali in aliud; quæ tota fieri posset per mutationem accidentium; ut, si Deus privaret aliquam substantiam omnibus suis accidentibus, mutaretur compositum accidentale, et substantia ipsa mutaret modum substandi accidentibus; et tamen ibi sine dubio nulla fieret mutatio substantialis; in prædicta autem transmutatione duarum substantiarum sub accidentibus, revera nihil aliud fit. Nam quod hæc transmutatio fiat mutando substantias, secundum præsentiam, vel mutando accidentia, non excedit rationem accidentalis mutationis, unde non propterea erit mutatio substantialis. Addo, hoc etiam non posse applicari ad præsens mysterium, quia corpus Christi, ex vi conversionis præcise, non participat illum modum substandi accidentibus, ut in præcedentibus tactum est, et dicemus iterum statim dubio 4.

13. *Responsio ad objectionem Scoti.* — Ad objectionem in favorem Scoti factam, respondetur, duobus modis colligi posse ex veritate verborum formæ hujus sacramenti, fieri hanc conversionem substantialem. Primo, quia nulla alia ratione, etiam per potentiam Dei absolutam, possunt verba illa fieri vera, nisi intercedente vera, propriaque substantiali conversione, et hic sensus non est intentus a Concilio. Quis enim dicat, ConciliumTridentinum docuisse aut ad suam doctrinam tradendam supposuisse, quamcumque substantiarum commutationem esse veram conversionem substantialem? aut fieri non posse a Deo, nisi per ejusmodi conversionem? hoc enim totum pendet ex principiis metaphysicis, et philosophicis, et ad fidei doctrinam non est simpliciter necessarium. Secundo modo intelligendum est, ex veritate verborum collegisse Ecclesiam, hic fieri conversionem unius substantiæ in aliam, quia a Spiritu Sancto et ab Apostolis, Patrumque traditione edocta intellexit Deum fecisse hoc mysterium (sicut cætera aliquo modo similia perficere solet) modo sibi maxime proprio et convenienti, ipsisque rebus, ac verborum significationi maxime accommodato; hic autem modus est, ut fiat per conversionem propriam ac substantialem, ut in sequentibus latius exponemus. Dices : ergo illatio, quam Concilium facit ex veritate verborum, non procedit simpliciter, sed ex aliqua suppositione, scilicet, quod hic Deus operetur modo maxime connaturali, et convenienti, et quod hic modus, scilicet, per conversionem, talis sit. Respondeo, nullo modo posse illationem illam tenere, nisi aliquod principium supponatur in quo illa fundetur; ut in priori sensu supponebatur illud principium : Ubicumque fit commutatio substantiarum sub eisdem accidentibus, est vera conversio substantialis, vel illud : Verba formæ non poterant de absoluta potentia Dei verificari, nisi per veram conversionem; quia ergo non est verisimile, docuisse Concilium Ecclesiam fundasse doctrinam suam de conversione in solis his principiis metaphysicis, quæ valde infirma sunt et dubia, ideo nos dicimus, non fundari illam illationem in sola ratione physica, sed in traditione Ecclesiæ, quæ non solum naturali discursu, sed divinitus illustrata, intellexit, quia Christus in sensu proprio et vero dixit, Hoc est corpus suum, ideo illud dicendo, effecisse simul conversionem unius substantiæ in aliam. An vero ita illud effecerit, quia erat simpliciter necessarium, et quia erat convenientius, vel connaturalius, de hoc Ecclesia nihil dixit, quia nihil ad fidem pertinebat, sed Theologorum disputationi reliquit. Aliter ergo dici posset, Ecclesiam solum docuisse, hic fieri commutationem substantiarum, quæ omnino necessario sequitur ex veritate verborum; hancque vocasse conversionem, quia hæc vox in propria significatione quamcumque rerum commutationem significare potest. An vero ibi intercedat substantialis actio vel mutatio physica et propria, de hoc non oportet Concilium aliquid definivisse, quia ad fidem nihil referebat; et ita licet hanc commutationem vocaverit conversionem et transubstantiationem, nunquam tamen appellavit substantialem conversionem; et posset aliquis dicere, esse conversionem substantiarum, non substantialem, quia illa vox significat subjectum, hæc vero intrinsecam differentiam, et proprium ac formalem terminum conversionis, et hoc modo non loquimur de conversione substantiali. An vero cum hoc rigore et proprietate in hoc mysterio interveniat, hactenus dictum non est, dicetur autem inferius.

14. *In substantiali conversione terminus a quo et ad quem aliquam debent subire mutationem substantialem.* — Dicendum est ergo, ad veram conversionem substantialem requiri, ut ex parte utriusque termini fiat aliqua mutatio vel desitio, aut inceptio, aut denique nova dependentia substantialis, id est, ad ipsum esse substantiale aliquo modo termi-

nata. Hanc conclusionem colligo ex D. Thoma, tota hac quæst., ab art. 2; et Bonaventura in 4, d. 10, art. 1, quæst. 1, et ex aliis multis, quos referam statim dub. 4, et hujus rei probatio satis constat ex dictis contra alias sententias; neque est in hoc alia difficultas, nisi illa, quæ est in explicando, quomodo hæc conditio possit habere locum in hoc mysterio.

15. *Horum terminorum mutationes inter se aliqualiter connecti debent.* — Quarta principalis conditio necessaria ad conversionem est, ut terminus a quo et ad quem, seu mutatio unius et alterius habeant inter se aliquam connexionem seu ordinem, ita ut una ex altera aliquo modo sequatur. In hoc etiam videntur omnes convenire. Et ratio est clara, quia, nisi sit habitudo inter res illas, inter quas dicitur esse conversio, non habebunt rationem termini a quo et ad quem. Illa autem habitudo debet in aliqua connexione fundari, alias solum quasi ex accidente contingeret, ut quando unum desinit, alterum incipiat, quod non satis est ad rationem conversionis. Præterea conversio dicit aliquid quodammodo compositum, ex mutatione utriusque extremi, ut dictum est; ergo oportet, ut illæ mutationes sint aliquo modo unitæ, quæ unio non potest intelligi, nisi ratione alicujus connexionis, aut habitudinis per se inter illas, alioquin solum essent veluti aggregatum quoddam per accidens duarum simplicium mutationum; ut si in eodem instante, in quo aer, v. gr., fit calidus, amittat lucem, non est conversio, licet sit aggregatio duarum mutationum, unius productivæ alicujus rei, et alterius destructivæ. Tandem tertio patet inductione, in omnibus conversionibus naturalibus; agens enim naturale non convertit unum in aliud, nisi ex præsupposito subjecto, in quod inducit formam, et expellit aliam, quæ expulsio, atque adeo conversio non est, nisi quia ex natura rei sequitur ex tali actione. Et idem videre licet in conversionibus supernaturalibus, ut aquæ in vinum, et mulieris in statuam salis, et similibus, quæ formales sunt, et licet quoad modum sint supernaturales, tamen quoad substantiam terminorum sunt naturales, et ideo facile intelliguntur imitari conversiones naturales, quoad hanc conditionem, quæ sequitur ex repugnantia terminorum. Habet tamen hæc conditio in hoc mysterio singularem difficultatem, qui erit secundus punctus in hac disputatione explicandus.

16. *Hi termini tertium aliquod, circa quod versentur, requirunt.* — Quinta conditio est, ut præter terminos a quo et ad quem, sit aliquod tertium commune utrique termino, circa quod et termini formales sibi succedant et aliquo modo repugnent, ac denique fiat tota conversio. Ita colligitur ex D. Thom. hic, præsertim art. 5, et 4 contra Gent., cap. 63; et idem sentit Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 2, ad 3; Ledesma, quæst. 16, art. 2, ad 11 Scoti, et art. 4, dub. 3 et 5; Durandus, dist. 11, quæst. 2; et probatur primo inductione, nam in conversione formali manet materia, seu subjectum commune, sive conversio naturaliter fiat, sive supernaturaliter; et in conversione locali, si intelligatur conversio fieri inter duo locata, quatenus unum excluditur, et aliud introducitur, manet locus aliquo modo communis; si vero fiat inter diversa loca, necesse est, ut fiat in eodem subjecto. Denique etiam in hoc mysterio sunt accidentia panis aliquo modo communia utrique termino, sub quibus fit conversio. Ratio vero reddi potest, quia connexio, repugnantia, aut ordo per se inter terminos conversionis non potest convenienter intelligi, nisi ratione alicujus rei communis utrique, in qua, vel sub qua unus introducitur, et expellitur alius. Et quoniam in hac conversione fere nulla est difficultas, quæ ad hoc mysterium pertineat, et ad præcedentes non revocetur, idcirco solum est notanda differentia inter conversionem formalem, et hanc sacramentalem, quod in formali, id quod est commune utrique termino, est subjectum seu receptaculum formæ, et pars integri termini, quem cum forma componit; at vero in hac conversione, id, quod est commune, scilicet accidentia, nec sunt subjectum talis conversionis, nec pars integri termini, quia conversio propria non fit ex composito accidentali ad compositum accidentale, sed ex substantia ad substantiam, ut Concil. Trident. cum antiquis Patribus loquitur; accidentia vero non componunt substantiam, nec sunt partes ejus. Unde fit, quod ad modum loquendi spectat, ut in conversione formali minime dicatur forma converti in formam, ut D. Thom. hic annotavit, licet forma succedat formæ in materia, sed dicitur compositum converti in compositum, quia terminus integer, qui proprie fit, vel desinit, est compositum. At vero hic proprie substantia ipsa condistincta ab illo tertio, quod manet, id est, ab accidentibus, est, quæ convertitur, et similiter substantia est, quæ

per se intenditur, et quæ suo modo fit per se per hanc conversionem.

17. *Quidquid est de ratione conversionis, est item de ratione transubstantiationis.* — Ultimo constat ex dictis, ea omnia, quæ sunt necessaria ad veram conversionem, requiri etiam ad veram transubstantiationem, et præterea necessarium esse, ut in tota substantia fiat commutatio et conversio in aliam substantiam. Primum constat, quoniam transubstantiatio sub conversione continetur, tanquam sub genere. Omnia autem, quæ sunt de ratione generis, sunt de ratione speciei. Secundum vero patet, quia hæc conversio differt ab omnibus aliis in eo, quod est conversio totius substantiæ, ut nomen ipsum præ se fert, et Concilia explicarunt.

SECTIO III.

An in hac conversione intercedat vera et realis actio, quæ circa corpus Christi versetur.

1. *Sunt qui dicant in transubstantiatione nullam actionem veram intercedere.* — Explicatis omnibus, quæ sunt de ratione veræ conversionis, oportet, ut sigillatim inquiramus, quo modo illa omnia in hac conversione reperiantur. Quoniam vero diximus in omni conversione imprimis necessariam esse actionem agentis, a quo omnis transmutatio quodammodo incipit, ideo primum omnium de hac re quæstionem instituimus. Non defuerunt enim qui negarent, in hac conversione intercedere actionem aliquam, sed solam relationem ordinis Christi ad species; qui occasionem sumere potuerunt ex verbis D. Thom., art. 4, ad 1, dicentis, hanc conversionem substantialem importare ordinem substantiarum, quarum una convertitur in aliam. Item in art. 4, ad 2, et art. 8, ubi dicit, transubstantiationem similem esse creationi in hoc, quod non fit ex subjecto; at vero creatio, juxta doctrinam D. Thom., quia non fit ex subjecto, nihil ponit in creatura, præter relationem. Præterea in 4, dist. 11, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, ad 1, ponit differentiam inter hanc, et transmutationem naturalem, quod in naturali intercedit actus imperfectus inter subjectum, et ultimum ac perfectum terminum; transmutatio autem hujus conversionis, inquit, non ponit aliquem actum imperfectum, sed solum, successionem quamdam perfectorum, non solum actuum, sed rerum subsistentium; ac postea explicat hanc successionem esse relationem ordinis, quam dicit secundum rem esse in pane, qui mutatur; in corpore autem Christi tantum secundum rationem, quia immutatum manet. Et hæc potest esse ratio fundamentalis hujus sententiæ, quia corpus Christi non mutatur; non enim incipit hic esse per sui mutationem, sed per mutationem panis in ipsum. Ergo non est necessaria aliqua actio, quæ ad illud aliquo modo tendat. Confirmatur, quia vel talis actio esset in corpore Christi, et hoc non, quia non mutatur; vel in pane, et hoc non, quia in instante conversionis jam non est panis; neque vero in accidentibus esse potest, quia neque illa sunt subjectum conversionis, neque posset actio in illis recepta circa corpus Christi versari; ergo nulla est talis actio.

2. *Varii hujus quæstionis sensus explanantur.* — In hac quæstione possunt multa includi, quæ oportet distinguere, ne in æquivoco laboremus. Primum est, an in hoc mysterio necessario interveniat aliqua actio, quæ versetur circa corpus Christi, aut illud aliquo modo attingat. Secundum, an hæc actio sit in corpore Christi, vel in alia aliqua re creata, vel tantum in ipso Deo; certum est enim, creationem esse solius Dei, cum sit actus ultimus potentiæ activæ, cumque per illam aliquid fiat; tamen in quæstione versatur, an hæc actio sit in Deo vel in creatura. Tertium quod in quæstionem vocari potest, est, supponendo intervenire hic aliquam actionem, an illa sit transubstantiatio, vel intrinseca illi, an vero solum sit prævia et antecedens ipsam transubstantiationem, atque illam inducens; et hæc quæstio videtur mihi de nomine, suppositis his, quæ de conversione in genere dicta sunt, ut statim explicabo. Ex his ergo quæstionibus, prima est hoc loco præcipue intenta, quia ad explicandum mysterium maxime pertinet; breviter tamen reliquas attingemus.

3. *In hac conversione datur aliqua vera actio, qua corpus Christi sub panis speciebus constituatur.* — Dico ergo primo, in hac conversione necessariam esse aliquam actionem realem, qua corpus Christi sub speciebus panis constituatur, et hoc sensu dicimus, actionem hanc versari circa corpus Christi. Hanc conclusionem existimo prorsus certam, si ipsi termini intelligantur, supposita ipsius mysterii veritate; et ita in ea consentiunt omnes Theologi, ut sect. sequent. referam. Probatur primo ex Patribus, loquentibus de hoc mysterio; dicunt enim, Christum, quando consecravit, effecisse quod dixit, et panem effecisse

corpus suum, et Christum constitui sub speciebus, esse opus divinæ omnipotentiæ, et similia multa, quæ videbimus sectione sequente, et necessario includunt actionem realem; quid enim est actio, nisi effectio? aut quomodo potest divina omnipotentia operari sine actione seu operatione? Confirmatur exemplo creationis, incarnationis, aut alterius miraculosæ conversionis, quibus exemplis utuntur Patres ad hanc rem illustrandam; et in aliis omnibus, quatenus sunt a Deo, ut a causa efficiente, necessario intervenit aliqua actio, quæ sit veluti actus ultimus omnipotentiæ divinæ. Ergo similiter in proposito. Ultimo est ratio a priori, quia Christum Dominum esse sub accidentibus panis et vini, est aliquis effectus realis, qui antea non erat, et in ipso corpore Christi existens; ergo necesse est, ut sit per aliquam actionem factus; antecedens satis probatum et declaratum fuit supra disputat. 9; consequentia vero constat, primo inductione in omnibus aliis effectibus, tam naturalibus, quam supernaturalibus; ubicumque enim est novus effectus, nova actio necessaria est. Deinde quia si res nunc est, antea non erat; ergo est effecta; ergo per influxum causæ agentis; ergo per actionem, quia nomine actionis nihil aliud intelligimus, quam actualem influxum causæ agentis.

4. *Evasio.* — *Impugnatur.* — Posset tamen respondere aliquis, verum quidem esse, poni Christi corpus sub speciebus per aliquam actionem, non tamen per actionem, quæ circa ipsum corpus Christi versetur, sed circa panem, convertendo ipsum in corpus Christi, seu expellendo ipsum. Sed hoc nullo modo potest consistere, quia panem expelli, seu desinere esse, est terminus a quo, et privativus; ergo circa illum per se non versatur actio positiva, quæ essentialiter respicit terminum positivum, quem efficit, seu ad quem tendit. Deinde quamvis intelligi possit positiva actio circa accidentia panis, separans illa a substantia, et ita consequenter expellens substantiam, tamen per totam illam actionem ut sic non fit, ut corpus Christi sit sub speciebus; posset enim tota illa actio fieri sine hoc termino, vel certe cum alio termino, si Deus vellet, expulsa substantia panis, ponere sub illis accidentibus aliam substantiam, et non corpus Christi. Unde confirmatur ratio facta, nam Christum constitui sub speciebus, est novus effectus in rerum natura, et non sequitur ex alio effectu; nullus enim talis fingi potest, cum ex desitione panis non consequatur; quinimo si aliqua est consecutio, potius desitio panis sequitur ex introductione corporis Christi, quam e contrario; ergo necessaria est actio, quæ versetur circa ipsum corpus Christi.

5. *Actio illa non est prolatio verborum consecrationis.* — Et hinc tandem infertur, hanc actionem non esse prolationem verborum consecrationis, ut colligitur ex D. Thom. infra, quæst. 78, art. 4, et est per se notum, quia prolatio illorum verborum est actio per se sensibilis et naturalis; hæc autem actio conversiva est supernaturalis et insensibilis; unde illa actio antecedit istam, quia actio, qua proferuntur verba, ad verba ipsa terminatur, ut sunt sonus quidam, habens aliquod esse factum; at vero verba ipsa prolata per hanc actionem sunt instrumentum ad efficiendam transubstantiationem, cum tamen non sint instrumentum ad productionem sui ipsius; sunt ergo hæ actiones distinctæ, quod recte explicatur in formis aliorum sacramentorum, quatenus gratiam efficiunt; actio enim productiva gratiæ distincta est a prolatione formæ, cum sit actio supernaturalis, pendens ab ipsa forma prolata tanquam ab instrumento divino; huic enim actioni correspondet in forma hujus sacramenti actio conversiva panis in corpus Christi. Tandem tota actio, quæ est prolatio verborum, reperitur in non sacerdote vel in sacerdote proferente verba absque intentione consecrandi, et non est actio illa consecrativa, quæ terminatur seu versatur circa corpus Christi; ergo sunt valde distinctæ; neque in tota hac doctrina rationem dubitandi invenio, aut novam difficultatem, cui respondere necessarium sit.

6. *Talis actio non est in Deo proprie, sed in effectu.* — Dico secundo : hæc actio non est in ipso Deo proprie, sed est aliquid creatum in ipso effectu, per quod pendet a sua causa. Hæc conclusio communis est creationi, et aliis actionibus Dei ad extra; et ideo non est hoc loco latius probanda; sufficit illa ratio, quod actio nihil aliud est, quam emanatio effectus ab agente, ut sic; sed hæc emanatio est in effectu; confirmatur in præsenti, quia hæc actio est a verbis, ut ab instrumento; ergo necesse est, ut sit creatum quid. De qua re iterum occurret sermo sect. 5, et infra, q. 76.

7. *Transubstantiatio, ut et reliquæ actiones, ut passiva, et ut activa potest considerari.* — Dico tertio : sicut in omni effectu distinguitur productio activa et passiva, et in omni conversione conversio activa, et passiva, ...

in transubstantiatione distinguenda est transubstantiatio activa et passiva, quia in ea reperitur agens efficiens illam, cujus effectio dicetur transubstantiatio activa; ex parte vero effectus reperitur conversio unius rei in aliam, et hæc optime dicitur transubstantiatio passiva; illa igitur actio intrinseca est transubstantiationi activæ, ut ex terminis constat, et inducit transubstantiationem passivam, sicut actio inducit passionem. An vero illa actio sit tota transubstantiatio activa, vel cum illa requiratur alia actio, dicam postea sect. 6 et sequent. Addendum vero est, etiam transubstantiationem passive intellectam non consistere proprie in sola relatione prædicamentali, sed in dependentia effectus a causa, quæ est per modum cujusdam fieri, quia si est actio positiva, aliquid per eam fit, et ideo necesse est, ut illi respondeat fieri, quasi passivum; ergo transubstantiatio quasi passiva primario consistit in hac dependentia, seu fieri unius termini, cum desitione aut ex desitione alterius. Et confirmatur, quia in hoc effectu intelligi potest relatio inter ipsos terminos, et hæc non habet rationem conversionis realis, tum quia est tantum relatio rationis, tum quia ipsius relationis oportet esse aliquod fundamentum, et illud non est, nisi ipsa conversio; potest etiam intelligi relatio ipsius termini facti ad causam agentem, et hæc etiam supponit, ut fundamentum, emanationem et dependentiam talis termini a tali causa, sive illa dependentia sit ex natura rei distincta ab ipso termino, sive non; de hoc enim nunc non agimus, nec ad rem præsentem attinet; illa ergo emanatio, et dependentia est prior relatione; in illa ergo per se primo consistit conversio passiva; nam intellecta præcise tali emanatione cum desitione alterius termini, intelligitur facta conversio ante intellectam omnem aliam relationem; et in hoc etiam nullam invenio difficultatem, quam solvam; nisi fortasse sit quæstio de nomine, dependentiam ipsam appellando relationem. Ad rationem dubitandi in principio positam respondetur, falso niti fundamento; nam revera in corpore Christi fit aliqua mutatio per hoc mysterium, ut postea latius dicturi sumus.

SECTIO IV.

Qualis sit hæc actio, et quis terminus formalis ejus.

1. *Ratio dubii proponitur.* — Ratio dubii est, quia formalis terminus actionis videtur esse id, quod de novo fit in effectu; in corpore autem Christi nihil fit de novo, nisi præsentia realis sub speciebus; illa ergo erit formalis terminus actionis hujus; ergo tota actio erit accidentalis quædam mutatio. In contrarium vero est, quia actio accidentalis, et quæ solum est quasi totalis quædam motio, seu novi loci acquisitio, non satis est ad conversionem realem, et transubstantiationem.

2. *Terminum hujus actionis esse præsentiam Christi dixerunt aliqui.* — Propter hanc difficultatem Theologi, in explicanda hac actione et termino ejus, valde divisi sunt. Prima sententia est hujus actionis terminum esse præsentiam corporis Christi, et actionem ipsam esse adductivam hujus corporis ad hunc locum. Hæc opinio tribuitur Scoto in 4, dist. 10, quæst. 1, § Quantum ergo ad istud argumentum, et dist. 11, quæst. 3, § Quantum ergo ad istum articulum, et quæst. 4, et in Quodlib., quæst. 10. Verum est, sententiam Scoti esse obscuriorem; distinguit enim ille duplicem actionem, alteram conversivam, quam dicit terminari ad substantiam corporis Christi secundum se, nulla facta in illo mutatione, neque in aliquo modo, seu dependentia ejus; alteram adductivam, terminatam ad præsentiam; non tamen satis explicat, an hæ duæ actiones modo de facto concurrant ad conversionem, an vero sint duo modi distincti conversionis seu transubstantiationis possibilis : unus, quo incipiat esse substantia, quæ antea simpliciter non erat, ad quem dicat esse necessariam actionem substantialem, quæ ad substantiam ipsam terminetur; alius, quo substantia alibi existens, hic fiat præsens; et hujusmodi esse dicat, qui de facto est institutus, et in eo ponat solam actionem adductivam, cujus formalis terminus est præsentia, adæquatus vero est substantia præsens sub speciebus. Sed omissa nunc priori actione conversiva, non est dubium, quin juxta hanc sententiam posterior sufficiat ad consecrationem efficiendam, prout de facto fit, et ita sequuntur omnes Scotistæ in 4, dist. 10, 11; Tartaret. ibi., quæst. 4, et Quodlib. 10, q. 1, § Et si dicas; Leuchet. in 4, dist. 11, quæst. 4, art. 2, § Ulterius, quantum ad istum art., et § Contra ista; Guiliel. de Rubio., quæst. 1, art. 3; et multi ex Nominalibus, ut Major, quæst. 1; Franciscus Mayron., q. penult.; Ocham., quæst. 6; Petrus de Aliaco, quæst. 6. Eamdem sententiam indicat Palud., dist. 11, quæst. 3, art. 2, num. 24, ubi dicit, terminum hujus actionis esse modum corporis

Christi in altari, et infra dicit, panem non converti in corpus Christi secundum esse intrinsecum additum, sed in modum essendi ejus in sacramento. Quæ verba refert, et approbat Capreol. ibi., ad 2; Durand., cont. 2 concl. Item Ledes., quæst. 16, art. 2, ad 9 Scoti, et art. 4, dub. 3, ad 5; dicit enim, ad conversionem solum requiri successionem substantiarum, et novum modum essendi in substantia, quæ altari succedit. Ex aliis vero Theologis favent huic sententiæ Alens. 34, memb. 3, art. 1 et 2; Bonav., dist. 10, art. 2, quæst. 1; Marsil., quæst. 8, art. 2, concl. 7 et 8; dicunt enim per hanc actionem non fieri, quod non erat, sed, quod alicubi erat, poni alibi. Item per consecrationem corpus Christi non accipere esse, sed accipere esse hic. Nec multum discordat D. Thom., q. 78, art. 5, dicens, per consecrationem non fieri, ut corpus Christi sit corpus Christi, jam enim hoc antea erat, sed fieri, ut contentum sub his speciebus sit corpus Christi. Denique moderni scribentes contra hæreticos, libenter hanc sententiam amplectuntur, quia facilitatem quandam præ se fert, ut videre licet in Joan. Hessels., lib. de Corpore Christi, fol. 77 et 213; Claud., rep. 7, cap. 6; Guiliel. Paris., tractatu de Euchar., § 1, paulo ante finem; Bellarm., lib. 2 de Euchar., cap. 18. Fundamentum est, quod in principio quæstionis est indicatum; præterea, quia hoc satis est ad veritatem verborum, quia, si Christus vere fiat præsens sub speciebus, nihil amplius ex hac parte requiritur; ergo nihil aliud est ponendum; patet consequentia, quia, ut Tridentinum docuit, tota hæc actio et conversio solum excogitata est, quatenus in verbis Christi fundamentum habet, et ad eorum veritatem est necessaria, ad quod sine dubio satis esse videtur, quod corpus Christi adducatur sub speciebus, et inde expellatur substantia panis. Ad rationem vero dubitandi in contrarium positam respondebit hæc opinio, ad essentiam transubstantiationis satis esse conversionem, seu successionem substantiarum sub eisdem accidentibus, sive hæc vocetur conversio substantialis, sive tantum conversio substantiarum; neutrum enim potest ex Conciliis definite colligi. Solum enim dicunt, substantiam converti in substantiam, quod potest esse verum, non ratione termini formalis de novo producti, sed ratione termini adæquati, qui necessario debet includere substantiam, quæ loco alterius substituatur; quod etiam ipsum nomen transubstantiationis præ se ferre videtur, quia in illa particula *trans* de se transitum significat, ut patet in his verbis, transferre, transmutare, transvadere. Unde applicata substantiis, ut fit per eam vocem *transubstantiatio*, significat transitum unius substantiæ in aliam, qui veram rationem substantiæ obtinebit, sive substantia producatur de novo, sive adducatur. Ex quo tandem fit, ut juxta hanc opinionem transubstantiatio denominata sit, non a termino formali, sed a materiali, seu subjecto, circa quod fit terminus formalis; quemadmodum enim, si intelligeremus accidentia panis esse vacua omni substantia, et postea sub illis introduci substantiam aliquam, dici posset hoc sensibile substantiari illa actione, ita quando fit sub illis mutatio substantiarum, potest dici transubstantiatio; quæ sententia sic explicata non est omnino improbabilis.

3. *Alii esse unionem Christi cum accidentibus.*—Secunda sententia dicit, formalem terminum hujus actionis esse unionem corporis Christi ad species sacramentales, quam unionem dicit esse substantialem modum in ipso corpore Christi, quo supplet vicem substantiæ panis, et sustentat accidentia, eodem modo, quo substantia panis, seclusa inhærentia. Ita sentit Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 2, ad 2 Scoti, ubi dicit per consecrationem fieri corpus Christi præsens, sed taliter contentum sub speciebus, qualiter panis continebatur, seclusa inhærentia, et hoc existimat satis esse ad transubstantiationem; idem latius art. 4, § Igitur convertendo. Idem Palacius in 4, dist. 11, disput. 1. Indicat Ledesma, q. 16, art. 1, dub. ult.; et Capreol., dist. 11, ad 1 et 3 Scoti contra 1 concl., et ad 1 Durandi cont. 2, et ad argum. Scoti, Durandi, et Aureoli cont. 3 concl.; et Claud., rep. 4, cap. 4, et rep. 7, cap. 6. Sed clarissime omnium docuit hoc Alanus, lib. 1, cap. 34, 35, 36 et 37. Favet D. Thom. infra, quæst. 78, art. 5, in verbis supra citatis, per verba consecrationis non fieri, ut corpus Christi sit corpus Christi; jam enim hoc antea erat; sed fieri, ut contentum sub speciebus sit corpus Christi. Ergo sentit terminum hujus actionis solum esse, contineri, vel uniri corpus Christi speciebus. Et quidem, si supponamus, dari hanc unionem corpori Christi ad species, videtur satis consequenter loqui hæc opinio, quia necesse est unionem hanc fieri per aliquam actionem; ergo fit per illam actionem, qua conficitur hoc sacramentum, quia, cum hoc sacramentum componatur ex corpore Christi, et spe-

ciebus, intrinsece includit hanc unionem; ergo necesse est, illam fieri per actionem, qua conficitur hoc sacramentum; ergo fit per transubstantiationem, quia per transubstantiationem intelligimus confici sacramentum Eucharistiæ; ergo formalis terminus actionis transubstantiantis est hic modus unionis. Quod explicatur exemplo incarnationis : ibi enim distinguimus actionem, qua fit incarnatio, et terminum formalem ejus, qui est modus unionis humanitatis ad Verbum, ex qua resultat hic Deus homo, qui est integer terminus illius actionis, quæ substantialis est, quia modus ille est substantialis; et in generatione hominis, actio, qua ex embrione fit homo, est substantialis conversio, et tamen per eam formaliter non fit de novo, nisi modus unionis animæ ad corpus, unde resultat homo; sic igitur hic fiet modus unionis corporis Christi ad species, unde resultat hoc sacramentum. Quanquam enim supposita hac sententia, intelligi possit modus unionis, tam ex parte specierum, quam ex parte corporis Christi, et ideo necessaria sit actio, qua uterque fiat, vel resultet, tamen, consequenter in ea loquendo, dicendum est, actionem hanc, ut est transubstantiatio activa, directe versari circa corpus uniendo illud speciebus, ut etiam verba ipsa formæ præ se ferunt, Hoc est corpus meum, et ideo talem actionem proprie formaliter terminari ad hunc modum unionis, ut est in corpore Christi.

4. *Impugnatur præcedens opinio.* — Ut vero necesse non sit iterum ad hanc opinionem redire, quæ, ut a præcedente distinguitur, mihi non videtur fere probabilis, primum necesse est, ut præter hanc actionem unitivam, quam fingit, ponat actionem adductivam, et terminum ejus, prout præcedens sententia asserebat, quia, quandocumque res aliqua alteri unitur, ubi antea non erat, necesse est, ut vel ibi fiat denuo et producatur, vel ut aliunde illuc adducatur. Exemplis res constat, nam, quando anima rationalis unitur materiæ, quia non eadem actione, qua unitur, fit, necesse est, ut alia actione prius natura ibi fiat, et creetur, et in resurrectione, quia de novo non creatur, necesse est, ut ad eum locum, in quo unienda est, corpori afferatur. Ratio est, quia unio requirit præsentiam uniendorum, et actio unitiva ut sic non facit illam; prærequirit ergo illam, ut etiam exemplo incarnationis constat. Nam incarnationis actio solum facit unionem inter humanitatem et Verbum, et ideo supponit actionem, qua fit ipsa humanitas, seu anima et corpus, per quam consequenter fit, ut sit præsens Verbo, quod propter immensitatem ubique est præsens, et hoc modo intelliguntur illa extrema apta, et satis applicata ad unionem; cum ergo juxta hanc sententiam corpus Christi nullo modo fiat, aut producatur per consecrationem, et ante illam non sit præsens, ubi sunt species panis, non potest illis uniri, nisi prius illuc adducatur; ergo necessario hæc sententia supponere debet totam actionem et terminum, quem prima sententia probat. Secundo, id, quod addit hæc opinio, vel procedit ex falso fundamento, vel non potest consistere, nec ad mysterium explicandum conferre. Probatur, quia, si supponat unionem formalem inter corpus et species (ut videtur) falsum supponit, ut supra probatum est; et præterea, licet hanc admittamus unionem, et illam concedamus esse terminum transubstantiationis, non assequitur quod intendit, scilicet, assignare terminum substantialem hujus actionis, quia hæc unio non potest esse substantialis modus, sed accidentalis, ut supra probavimus, sicut substantiam actu substare accidentibus, non potest in ea esse modus substantialis, quandoquidem ad accidens terminatur, et ad componendum ens per accidens, et non substantiale, ordinatur. Adde, quod illa opinio asserit, uniri corpus Christi accidentibus eodem modo, quo substantia panis, seclusa inhærentia, apertam implicare contradictionem, quia ille modus consistebat in hoc, quod substantia uniatur accidentibus per modum subjecti, et in genere causæ materialis; repugnat ergo auferri hoc genus causalitatis, et remanere eumdem modum unionis; excluso autem hoc modo unionis, qui fit per modum causæ materialis, nullus alius intelligi potest superesse, nisi per efficientiam, ut supra ostensum est.

5. *Quorumdam aliorum placitum improbatur.* — Non desunt autem, qui, licet solam unionem effectivam in hoc sacramento admittant, nihilominus illam dicant terminum formalem hujus actionis, quia per illam datur corpori Christi, ut suppleat officium substantiæ panis, quod non facit, nisi sustentando accidentia, sub quibus continetur, etiam si effective solum illa sustineat. Sed hic dicendi modus defendi non potest, quia unio effectiva non fit nisi per actionem, ut supra declaratum est; actio vero non potest esse formalis terminus alterius actionis, quia essentialiter

includit, ut se ipsa fiat, dum per illam terminus fit, alioquin procederetur in infinitum. Nec dici potest, illam actionem unitivam vocari terminum alterius actionis, non quia per se primo ad illam terminetur, sed quia consequatur terminum alterius actionis, sicut dici solet generatio terminus alterationis, vel illuminatio terminus motus solis. Hoc (inquam) dici non potest, primo, quia interrogo, quis sit ille alius terminus, ex quo sequitur hæc actio, et ille potius erit terminus formalis hujus actionis. Secundo, quia nulla est hic necessaria consecutio. Nam illa unio effectiva, si est, non ideo est, quia sit necessaria simpliciter, sed ex ordinatione divina propter majorem perfectionem; ergo absque tali unione, manebit integra actio et formalis terminus ejus. Quidam dicunt, hanc actionem esse debitam corpori Christi ex vi modi, quo hic existit. Sed hoc infra erit latius examinandum. Nunc enim ad præsentem quæstionem non multum refert, quia etiam si id demus, non est satis, ut illa actio dicatur formalis terminus actionis transubstantiativæ, et multo minus sufficiet, ut dicatur terminus substantialis. Tertio, quia supra ostendi, hanc unionem effectivam, prout est actio corporis Christi et specierum, non inchoari intrinsece in instante consecrationis, et transubstantiationis, sed immediate post illud; et tamen in illo instante intrinsece est terminus illius actionis transubstantiativæ : ergo. Quarto, quia unio effectiva includit actionem corporis Christi circa species, et e contrario; ergo, vel dicitur esse terminus hujus actionis, prout est actio corporis Christi circa species, et hoc dici non potest, quia illa actio non est in corpore Christi, nec in eo ponit aliquid, sed in speciebus; et præterea tota est accidentalis; vel est actio specierum circa corpus Christi, et hoc etiam dici non potest, quia illa actio non est, nisi conservatio præsentiæ localis, quæ etiam est accidentalis; imo solum est conservatio termini facti per adductionem. Quinto, hæc unio effectiva proxime est a corpore Christi, et ab speciebus; at vero actio transubstantiativa, et terminus ejus, immediate fit virtute verborum; ergo illa unio non est terminus illius actionis.

6. *Alii illius actionis terminum Christi corpus esse asseverant, quod multipliciter explicant.—Prima explicatio confutatur.*—Tertia principalis sententia est, proprium ac formalem terminum hujus actionis esse ipsam substantiam corporis Christi. Quia vero tota substantia præexistit ante consecrationem, ideo difficile visum fuit explicare, quomodo possit esse terminus novæ actionis; unde orti sunt varii modi explicandi hanc sententiam, quos oportet referre, antequam auctores afferamus. Primus est, substantiam corporis Christi secundum se præexistere, per hanc vero actionem fieri, quatenus supplet officium substantiæ panis. Sed hic modus non differt a secundo modo explicandi primam sententiam, nuper improbato; in quo enim potest dici, corpus Christi supplere munus substantiæ panis, nisi quia fortasse sustentat accidentia, et continetur sub illis? ostensum est autem, totum hoc non pertinere ad terminum formalem hujus actionis.

7. *Secundus rejicitur.* — Alter modus est, substantiam corporis Christi considerari posse, vel secundum se, et hoc modo præexistere, et non esse terminum hujus actionis; vel prout id, quod erat panis, nunc incipit esse corpus Christi, et hoc modo non præexistere, sed fieri per actionem hanc conversivam, et hunc modum indicat Henric., Cajet. et Richard., disput. superiori, sect. 4, citati. Unde Cajet. hic, art. 4, dicit, substantiam panis, ut conversam, seu id, quod erat panis, aliquo modo pertinere ad terminum ad quem hujus actionis. Sed hic modus vel incidit in errorem supra improbatum disput. præced., sect. 3, vel in opinionem Scoti; nam, si ille terminus, *id quod erat panis,* designet aliquam rem individuam, et substantialem, quæ prius fuerit panis, et postea fiat corpus Christi, devolvitur in priorem errorem, et destruit hanc transubstantiationem in verum corpus Christi, quia ponit terminum a quo, manere aliquo modo in substantia sua, ex quo fit, non posse converti in verum corpus Christi, ut supra satis probatum est; si vero *id quod erat panis* non designet aliquam rem individuam, et substantialem, quæ maneat sub utroque termino, sed quasi singulare vagum in ordine ad species, scilicet, sub ratione contenti sub illis, quomodo explicandas esse similes locutiones, ut veræ sint, docuit D. Thomas hic, art. 4, et 4, dist. 11, quæst. 1, art. 5, quæstiunc. 1, ad 1, si, inquam, hoc modo exponatur hæc opinio, non differt ab opinione Scoti, quia in re solum dixit, substantiam corporis Christi, ut contentam sub speciebus, esse adæquatum terminum hujus actionis, et consequenter formalem terminum ejus, solum esse, Christum contineri sub speciebus loco panis; hoc autem totum est acci-

dentale, et in re nihil addit, nisi præsentiam realem sub speciebus; sed hoc ipsum confusius explicatur conjungendo terminum ad quem cum termino a quo; cum enim dicitur, per hanc actionem fieri, ut id, quod erat panis, sit substantia corporis Christi, nihil aliud dicitur, quam fieri, ut contentum sub speciebus, sit corpus Christi, cum antea esset substantia panis; non autem explicatur, quid per hoc fiat in corpore Christi, præter rationem contenti sub speciebus, quæ in illo non ponit, nisi præsentiam realem.

8. *Tertius modus explicandi. — Exploditur.* — Tertia explicatio est, substantiam corporis Christi esse terminum hujus actionis, quatenus in eam est conversus panis; dicitur autem panis conversus in illud corpus, non quia illud de novo fiat, vel conservetur, neque quia aliquid etiam additum sit, sed solum quia desitio panis terminatur in ipsum absque illius mutatione. Quod si inquiras, quid sit, desitionem panis terminari in ipsum corpus, quidam respondent, substantiam panis imbibi, et quasi absorberi in substantiam corporis Christi; hanc enim vim habet actio conversiva. Alii vero dicunt, hoc mysterium esse ininvestigabile, et non esse amplius inquirendum. Et hanc sententiam videntur supponere Theologi, qui putant conversionem hanc fieri sine ulla mutatione in corpore Christi, ut videtur loqui D. Thom. in tota hac quæstione, et alii, quos referam sectione sequente; et multi existimant, Scotum non dissentire ab hac sententia, quia licet ponat actionem adductivam, videtur simul ponere aliam priorem conversivam, quæ terminetur ad corpus Christi, solum priori modo. Et ita illum exponunt Tartar., d. 10, art. 1, et Angles in 4, part. 1, quæst. 5 de Euchar. Sed hæc explicatio videtur mente concipi non posse, propter ea, quæ sect. 1 tractavi, quia, si ex vi hujus actionis substantia corporis nullo modo aliter se habet, quam antea, impossibile est, conversionem panis terminari ad ipsam, ut ibi late probavi, et patet breviter, quia si in Christi corpore nihil reale denuo positum est, totum id, quod de illo denuo dicitur, est denominatio extrinseca, de qua nec explicari potest, in quo fundetur, vel a qua forma oriatur, vel quomodo terminet actionem. Secundum, esto admittamus hanc denominationem, et Christum, ut sic denominatum, esse terminum hujus actionis, necessario fit formalem terminum non esse substantiam, sed aliquid accidentarium. Probatur, quia substantia corporis Christi secundum se negatur esse terminus hujus actionis, quia hoc modo supponitur actioni; sed hæc ratio procedit de omni modo seu actione reali, ac substantiali, quia secundum omnem illum supponitur actioni juxta hanc sententiam; ergo sub nulla ratione substantiali est terminus hujus actionis. Rursus dicitur substantia Christi esse terminus, solum quatenus in eam est conversus panis, seu in quantum desitio panis terminatur ad ipsam; ergo terminus formalis hujus actionis non est ullo modo substantia Christi, sed solum illa denominatio, qua substantia corporis Christi dicitur esse id, in quod conversus est panis, seu forma, a qua provenit illa denominatio, cui substantia corporis Christi supponitur, ut subjectum, cui accidit, et omnino extrinseca est talis denominatio; ergo juxta hanc sententiam formalis terminus est aliquid accidentarium, eo modo, quo extrinseca denominatio potest dici accidentalis; ut si quis diceret terminum visionis Dei esse ipsum Deum ut visum, non assignaret pro termino formali aliquam substantiam; et si quis fingeret terminum calefactionis esse corpus, ut ad illud terminatur calefactio, ita tamen ut calefactio nihil in ipso corpore poneret, præterquam quod repugnantia diceret, ut sect. 2 probavi, tamen non assignaret pro termino formali calefactionis ipsum corpus, sed denominationem aliam. Tertio, quia, si ex vi talis modi conversionis substantia corporis Christi nullo modo se habet aliter, quam prius, ergo ex vi illius non constituetur substantia corporis Christi sub speciebus panis, quia talis conversio eodem modo potest fieri juxta hanc sententiam in corpus Christi in solo cœlo manens, et ideo Scotus, ponens talem conversionem, addit actionem adductivam; ergo illa conversio prorsus est inutilis ad hoc mysterium, et ad veritatem verborum Christi, nam illa sola facta non satis erit ad verborum veritatem, et quamvis illa fiat, ex illa, ut sic, non sequitur necessario adductio, sed per se, et quasi nova omnino causalitate facienda est; quod si hæc fiat, illa sufficiet ad veritatem verborum sine tali conversione; ergo impertinens est talis modus conversionis, etiam si esset possibilis.

9. *Quarta explicatio.* — Quartus modus explicandi hanc sententiam est, formalem terminum hujus actionis esse substantiam corporis Christi, non quia nunc de facto hæc actio influat esse substantiale in illud corpus,

sed quia de se efficax est ad illud influendum, si alibi non existeret, et hoc satis est, ut hæc actio dicatur nunc transubstantiatio, sicut absolutio sacramentalis simpliciter est absolutio, etiam quando actu non confert gratiam, et remissionem peccati. Hanc opinionem indicat Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 4, in solut. argum., quanquam illi non omnino acquiescat. In hoc autem dicendi modo magna esse potest æquivocatio; potest enim explicari juxta ea, quæ dicemus in ultima sententia; vel si aliter intelligatur, nihil in eo dicitur, quod ad rem pertineat; aliud enim est loqui de virtute verborum, quæ significat actum primum; aliud de actione, quæ significat actum secundum; hic non agimus de virtute, sed de actione, quia actualis consecratio, et transubstantiatio non solum requirit virtutem, sed actionem, et de hac actione inquirimus, quem terminum habeat. Quod autem hæc opinio dicit, ad summum accommodari potest virtuti, non actioni. Quod patet primo exemplo, quo utitur; nam si interdum absolutio sacramentalis est informis, et non habet effectum gratiæ, et remissionis peccati, licet de se virtutem habeat ad efficiendam gratiam, tamen hic et nunc, quando est informis, sicut non habet effectum gratiæ, ita neque actionem. Secundo, ex ipsa re, quia loquendo de actione, implicat dicere, esse aptam ad influendum in aliquem terminum, et non actu influere, quia actio non dicit actum primum, sed secundum; nec posse agere, sed agere; ergo si actio est non solum in potentia, sed etiam in actu, necesse est, ut actu influat in terminum, quia in hoc actuali influxu consistit essentia ejus. Confirmatur, et explicatur, quia aut verba consecrationis nunc actu influunt in substantiam corporis Christi, aut non. Si primum, male ergo negatur ab hac opinione, et hoc inquirimus, quomodo fiat. Si secundum, ergo nunc de facto verba non habent actionem, quæ ad substantiam corporis Christi terminetur; ergo, si hæc actio est necessaria ad transubstantiationem, nunc de facto non fit transubstantiatio per verba, esto concedamus, in illis esse virtutem ad faciendam illam, si esset necessarium; vel, si hæc actio non est necessaria ad transubstantiationem, sine causa fingitur illa virtus in verbis, cum talis actio, neque ad transubstantiationem necessaria sit, neque per verba sit unquam efficienda. Unde oritur tertia ratio, quod falso fingatur talis virtus sine actione, nam hæc virtus, si est, non est naturalis, sed obedientialis, et instrumentalis, ut per se constat; virtus autem obedientialis in instrumento divino præter naturalem entitatem ipsius instrumenti non addit, nisi divinam elevationem, seu auxilium proportionatum illi actioni. Verba igitur consecrationis non elevantur, ut instrumentum, nisi ad actionem quam actu efficiunt, et sine causa finguntur habere paratum divinum auxilium ad actionem, quam nunquam effectura sunt, neque secundum ordinariam legem possunt efficere, præsertim cum supra ostenderimus, hæc verba, sicut et omnia alia sacramenta, pendere in sua actione ab existentia humanitatis Christi, et influxu ejus. Quarto ita rem totam declaro et confirmo; nam, posita illa hypothesi, quod Christi humanitas alibi non existeret, vel hæc verba efficerent substantiam corporis Christi per actionem, quam nunc habent, vel per novam aliam; si primum, ergo non tantum sunt factiva, sed actu faciunt illam substantiam; si secundum, rursus interrogo, an illa actio sit necessaria ad transubstantiationem, vel non; si est necessaria, ergo sine illa non fit transubstantiatio; ergo nunc de facto non fit; si non est necessaria, ergo falso dicuntur verba habere virtutem ad hanc actionem, cum verba tantum habeant virtutem ad transubstantiandum. Ex his facile patet, quid sit dicendum ad exemplum prædictæ sententiæ; actio enim effectiva gratiæ non est necessaria ad constituendum sacramentum pœnitentiæ, sed potius manat ab illo jam constituto; et ideo, quando impeditur effectus propter obicem, cessat actio, manente sacramento, quod se dicitur habere virtutem ad illam actionem, quia ad illam est institutum, et de facto illam habet, si non ponatur obex; at vero in præsenti, actio, de qua agimus, est simpliciter necessaria ad constituendum hoc sacramentum; et ex parte materiæ impediri non potest, si sit verus panis, et ex parte ministri ac verborum concurrant omnia necessaria.

10. *Modus quintus explicandi hanc sententiam exponitur.* — Quintus ergo modus explicandi hanc sententiam est, substantiam corporis Christi esse terminum hujus actionis, quia verba consecrationis revera influunt de facto ipsum esse substantiale in corpus Christi, et consequenter habent veram actionem substantialem, quæ nunc dicitur esse per modum conservationis, quia aliunde supponitur eadem res alibi antea existens, et in hunc modum posset illa actio dici esse suffi-

ciens productio termini, si alibi non esset; nunc vero de facto solum habere rationem conservationis, juxta dicta supra disput. præced., sect. 1, ubi late ostendi, hunc modum actionis esse possibilem. Quod vero de facto ita fiat, docuit in terminis Gab., d. 11, quæst. 1, art. 3, dub. 2, et lect. 40 in can. Deinde necesse est, ut D. Thom. hoc senserit, quamvis aperte non explicuerit, nam supra art. 2, et fere in tota hac quæst. et sequente negat, Christi corpus incipere esse in hoc sacramento per mutationem localem; negat ergo, fieri præsens per actionem adductivam, quia illa revera non est, nisi quædam mutatio localis, cum per se primo tantum terminetur ad præsentiam, quæ, ut diximus, ad prædicamentum Ubi pertinet; exclusa autem actione adductiva, non superest, nisi prædicta substantialis actio, ut declaratum est; et hoc modo citari etiam possunt pro hac sententia Altisiodorensis, lib. Sum., tractatu 5, cap. 3; Richard. in 4, dist. 11, art. 1, quæst. 11; Palud., quæst. 2, art. 1, et alii, qui negant, actionem hanc esse similem acquisitioni novi loci. Deinde alia etiam ratione necesse est, ut D. Thom. in hac sit opinione, quia negat actionem hanc esse ex præsupposito subjecto, et in hoc dicit esse similem creationi; at vero, si actio hæc esset adductiva, esset ex præsupposito subjecto; ergo non est adductiva, sed potius de se productiva, seu conservativa corporis Christi, quod hic fit præsens, quia ut ex dictis patet, non potest fingi aliud probabile medium. Illud vero, quod hic assumitur, docuit D. Thom. hic, art. 3, in corp., et ad 2, et in 4, dist. 11, art. 2, quæst. 1. Idem Bonavent., dist. 10, art. 2, quæst. 1; Alens., 4 part., quæst. 43, membr. 3, art. 1; Henric., Quodlibet. 9, q. 8. Referri etiam possunt, qui dicunt, panem converti in corpus Christi, quod antea existebat, ut Bonavent. in 4, dist. 11, art. 1, q. 1, in fine, et quæst. 3, ubi expresse dicit, terminum finalem hujus conversionis non esse aliquid de novo factum, sed prius existens; quod etiam sentit Marsil., quæst. 8, art. 1, conclus. 2 cujusdam incidentis dubii, et in fine quæstionis in solut. ad 2 et 4. In quibus auctoribus, et in aliis etiam advertendum est, dicere quidem eos, nihil denuo fieri in corpore Christi præter modum præsentiæ sub speciebus, non tamen dicere, hunc modum esse formalem terminum conversionis, sed ipsummet corpus seu substantiam Christi. Quin potius Capr., dist. 11, ad 2 Durandi cont. 2, concl., approbat sententiam quamdam Paludani, dummodo intelligatur, inquit, terminum hujus conversionis non esse solum respectum, aut modum, sed substantiam sub modo essendi; quod clarius explicat in solutione ad 1 Scoti contra 1 conclus., dicens, sicut generatio per se primo terminatur ad substantiam, consequenter vero ad proprietates et locum substantiæ genitæ, ita actionem hanc per se primo terminari ad substantiam corporis Christi, consequenter vero ad præsentiam illius sub speciebus. Idem dicit Ferrar., 4 contra Gent., cap. 63, circa 2 dictum D. Thom., et ad 3 Scoti. Denique omnes, qui absolute dicunt, hanc actionem esse substantialem, et terminum ejus esse substantiam, possunt pro hac sententia referri, quia illud non potest aliter probabiliter explicari; docuit vero hoc aperte D. Thom. hic, art. 3, in corp., et ad 3, et art. 4, ubi in hoc docet, conversionem hanc convenire cum conversione formali, differre tamen, quia ibi formalis terminus est forma, hic vero tota substantia. Idem docet Altisiodor. supra, Alensis, quæst. 38, membr. 4; Albert., dist. 11; et ibi Richard., art. 1, quæst. 1; Paludan., quæst. 2, num. 1.

11. *Probatur ex modo loquendi Sanctorum Patrum.* — Secundo principaliter ostendo, hunc dicendi modum esse valde consentaneum antiquis Patribus. Primo, quia ubique explicant hoc mysterium per verba, quæ effectionem substantialem, et actionem ad substantiam terminatam indicant. Cyprian., serm. de Cœna Domini dixit, panem in carnem, et vinum in sanguinem mutari; et infra : *Panis iste non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia Dei factus est caro;* et clarius inferius : *Qui usque hodie* (de Christo loquitur) *verissimum et sanctissimum corpus suum creat et sanctificat, et benedicit, et pie sumentibus dividit.* Ubi alludit ad illa verba canonis Missæ : *Hæc omnia Domine semper bona creas, sanctificas, benedicis, et præstas nobis,* etc. Ambros., lib. 3 de Sacram., cap. 4 : *Panis iste panis communis est ante verba sacramentorum; ubi advenerit consecratio, de pane fit corpus Christi;* et infra : *Ergo didicisti, quod ex pane fiat corpus Christi.* Augustin., c. Utrum sub figura, de Consec., d. 2, dicit, per Spiritum Sanctum potentialiter creari, et ex substantia panis effici. Damasc., lib. 4, cap. 14 : *Panem et vinum carnem, et sanguinem suum fecit.* Gauden., tract. 2 in Exod. : *De pane efficit corpus.* Adelman.,

epist. ad Berengar. : *Christus per hos sacerdotes, corpus, et sanguinem suum creat.* Nota sunt etiam illa verba Hieronymi, quæ infra agentes de forma latius tractabimus : *Sacerdotes ore suo corpus Christi conficiunt.* Unde Bessar., lib. de Verb. Consecrat. : *Tota,* inquit, *Trinitas, hoc corpus altaris creat.* Quæ sane verba omnia, non loci acquisitionem, sed substantialem actionem et mutationem indicant. Secundo, aliquando ex parte termini ad quem, hoc distinctius explicant. Euseb. Emissen., homil. 5 de Paschate, dixit, creaturas in Dominici corporis transire naturam; non dixit, in præsentiam, sed in naturam; et simile est, quod infra subdit, *visibiles creaturas converti in substantiam corporis Christi.* Quo loco etiam notanda sunt verba Concilii Trid. dicentis, *substantiam mutari in substantiam.* Tertio, semper utuntur Sancti exemplis conversionum substantialium ad hoc mysterium explicandum. Ambr. supra utitur exemplo virgæ conversæ in colubrum, Cyrill. Hieros., Catech. 4, et Cypr., epist. 63, utuntur exemplo conversionis aquæ in vinum. August., apud Waldens., tom. 2, cap. 83, conversione uxoris Loth in statuam salis. Irenæus, lib. 4, cap. 34, alias affert transmutationes naturales : *Num per verbum,* inquit, *Dei lignum fert fructum, et semen emortuum transit prius in herbam, deinde in spicam, tandem in plenum fructum.* Denique Damasc. et Ansel. supra explicant per conversionem alimenti in substantiam viventis; et specialiter Gregor. Nyssen., orat. Catech., cap. 37, et Theoph. Joan. 6, exemplum ponit in illa conversione panis in corpus Christi, quæ fiebat in ejus nutritione vel augmento. Quæ fere omnia congerit Innocent., lib. 4 de hoc myst., cap. 7.

12. *Confirmatur rationibus.* — Tertio principaliter persuadetur hæc sententia rationibus. Prima et præcipua est, quia per solam actionem adductivam revera non explicatur vera conversio substantialis et transubstantiatio, sed solum translocatio quædam, ut supra sect. 2 explicatum reliquimus; est autem de fide, hanc esse veram conversionem, et valde consentaneum fidei est asserere, esse substantiarum conversionem, nam revera nomen transubstantiationis hoc præ se fert; et idem significat satis conversio substantiæ in substantiam, ut loquuntur Concilia; quando enim una substantia solum succedit loco alterius, non potest proprie dici una converti in aliam; ergo hoc mysterium non satis explicatur per solam adductionem; sed non potest præter adductionem excogitari alia actio substantialis, nisi prout in hac ultima sententia explicatur, ut constat, quia evidenter refutavimus omnes alios modos, qui vel dici, vel fingi possunt. Quod vero hic modus possibilis sit, supra disputatione præcedente, sect. 1, satis probatum est. Tandem, quod hic sufficiat ad veram actionem transubstantiationis, probatur, quia hoc modo intervenit hic actio influens verum esse substantiale in terminum ad quem, quæ ex ratione et specie sua sufficiens esset ad rem producendam, etiamsi alibi non esset; ergo hoc satis superque est ad transmutationem substantialem; nam ea, quæ sunt per accidens, non mutant specificam naturam rei.

13. Secundo potest probabiliter suaderi, hanc actionem esse necessariam, quia sola actio substantialis, qua Christi corpus conservatur in cœlo, non videtur sufficiens ad conservandum illud, prout est in sacramento, quia hic existit modo præternaturali corpori; unaquæque autem res, ut conservetur sine modo naturali, majorem influxum requirit a causa agente, quia necesse est, ut causa efficiens suppleat efficacia sua defectum naturalis modi; si autem mutatur influxus causæ agentis, mutatur actio. Exemplo res declaratur; nam, quando accidens existit extra subjectum, necesse est, ut distincta actione conservetur, ab illa, qua conservabatur in subjecto, quia ex diverso modo existendi necessario sequitur diversitas actionis, quæ suppleat defectum subjecti, ut latius quæst. 77 dicemus. Deinde, si Deus conservat materiam sine forma, vel substantiam materialem sine quantitate, vel aliis dispositionibus accidentariis, necesse est, ut mutet actionem conservativam, quia per efficientiam oportet, ut suppleat defectum formæ, vel dispositionum, sine quibus non posset materia vel substantia naturaliter conservari. Unde, si uno loco conservaret eamdem materiam vel substantiam naturali modo, in alio vero sine forma vel dispositionibus naturalibus, necessarium esset, ut diversis actionibus in illis diversis locis illas conservaret; cum ergo substantia corporis Christi tali modo supernaturali sit in sacramento, ut cum illo naturaliter esse non possit, videtur verisimile, actionem, qua hic conservatur ipsa substantia, esse diversæ rationis ab ea, qua conservatur in cœlo. Quod præterea hoc modo explicari et confirmari potest : nam illamet actio seu dependentia

substantialis corporis Christi in cœlo ex natura sua postulat extensionem in ordine ad locum, ita ut, sicut terminus ejus ex natura sua postulat esse totus in toto, et pars in parte, ita illa actio seu dependentia natura sua postulet similem extensionem partium, proportionatam suo termino; at vero actio substantialis, qua hic constituitur seu conservatur substantia corporis Christi, ex se est quodammodo indivisibilis, constituens totum suum terminum, ubicumque est aliquid ejus. Unde fit, ut etiam ipsa quantitas, consequens talem terminum, sic substantialiter effectum, amittat suum naturalem existendi modum, et accommodetur suo subjecto sic effecto; ergo talis actio est diversæ rationis ab alia, quæ est in cœlo. Sed, quamvis hic discursus sit probabilis, quia revera non satis percipitur actio mere accidentalis et localis, per quam substantia materialis, præexistens sub quantitate, præcise ac secundum se adducatur ad alium locum, ut in eo existat modo substantiali et indivisibili, et ratione illius adducatur quantitas, ac similem essendi modum recipiat, et facilius intelligitur hoc fieri per modum novæ cujusdam actionis substantialis, et quasi productionis illius novæ substantiæ, sub altiori ratione existendi, ad quam consequantur cæteræ proprietates, tali modo existendi accommodatæ, quamvis (inquam) hic discursus nonnullam apparentiam habeat, non tamen satis ostendit necessitatem hujus actionis; actio enim, per quam agens influit in effectum, tunc necessario variatur, variato modo existendi talis effectus, quando modus est de intrinseca ratione illius actionis seu dependentiæ effectus a causa, ut contingit in exemplo accidentis in subjecto vel extra subjectum conservati. Nam actio illa, qua accidens fit ex subjecto, essentialiter pendet ab illo, et ideo, ut fiat extra subjectum, longe diversam actionem et altiorem vim agendi requirit; at vero quando modus existendi ipsius rei factæ non est de intrinseca ratione actionis, seu dependentiæ illius rei a causa efficiente, sed aliquid omnino posterius, quanquam ille modus existendi varietur, et, ablato modo naturali, tribuatur rei modus supernaturalis, non propterea erit necessaria diversa actio terminata ad existentiam rei, sed satis erit, adjungere actionem, qua supernaturalis modus fiat, et impediatur naturalis, ut videtur fieri in mysterio incarnationis; et eadem ratio videtur esse in præsenti; et modus præsentiæ non est de intrinseca ratione actionis magis, quam termini, sed est proprietas accidentario consequens, et ideo, ut mutetur hic modus, non videtur simpliciter necessarium, mutari actionem terminatam ad substantiam rei, sed adjungere aliam, qua fiat modus supernaturalis, et naturalis impediatur.

14. *Objectio.* — *Responsio.* — Tertio igitur argumentor, retorquendo argumentum Scoti, quod erat, quia verba sufficienter verificantur per actionem adductivam; contra quod est, quia sufficienter, melius, ac proprius verificantur per actionem productivam, vel quasi productivam; ergo, licet concedamus, utrumque modum esse possibilem, non recte ipse infert fieri priori modo. Quod autem potius inferendum sit, fieri posteriori modo, declaratur imprimis, quia omnes mutationes miraculosæ, quas a Deo factas legimus, possent quoad omnia, quæ sensibiliter fiunt, salvari per transmutationem localem; ut, v. gr., in conversione aquæ in vinum, si aqua præexistens alibi, esset translata, et vinum aliunde invisibiliter adductum, id satis esset, ut Christus suppleret defectum vini, et nihilominus fatemur, et verissimum ac certissimum est, illud factum esse per conversionem substantiæ; et idem est de omnibus similibus conversionibus, ut supra annotavi ex August., 18 de Civitat., cap. 18, distinguente in hoc, veras Dei conversiones ab apparentibus dæmonis; ergo idem dicendum est de hac conversione, quam perfectissimo modo fieri oportet. Quod si quis dicat, de illo miraculo nuptiarum, dictum esse ab Evangelista : *Ut vidit Architriclinus aquam vinum factam,* et inde sumptam esse conversionem, hoc ipsum confirmat intentionem nostram, quia, si præcise consideremus verba Christi, scilicet : *Haurite nunc,* etc., et effectum sensibilem, scilicet, ubi erat aqua, inventum esse vinum, ex hoc præcise non poterat evidenter constare, an esset factum per adductionem, vel per conversionem; et nihilominus Evangelista in illis verbis, *aquam vinum factam,* intelligitur explicasse, factum esse miraculum per conversionem. Sed eodem modo explicat Ecclesia, panem fieri corpus, seu ex pane fieri corpus per veram conversionem substantiæ in substantiam : ergo. Et ratio utriusque reddi potest, vel quia propria et intrinseca transmutatio, facta in rei substantia, veluti ex natura sua postulat, ut substantiali modo fiat, et non per localem adductionem; vel quia hic modus operandi, præterquam quod est ipsis verbis magis accommodatus, est etiam magis con-

sentaneus divinæ omnipotentiæ. Quod item a simili confirmatur, quia etiam desitio panis, quæ in hoc mysterio fit, si divinam omnipotentiam attendamus, non fuit necessario substantialis; poterat enim Deus, salva veritate illorum verborum : *Hoc est corpus meum*, illam substantiam extra locum suorum accidentium conservare, vel nudam, vel sub aliis accidentibus, vel certe, saltem quoad materiam, constituendo illam sub alia forma; et nihilominus de facto intervenit in hoc mysterio desitio totius substantiæ panis, quia hoc magis est consentaneum ipsis rebus, supposito mysterio; cur ergo non eodem modo philosophabimur de termino ad quem?

15. Unde sumitur secunda conjectura, quia hic modus ex suo genere est nobilior, et perfectior, et, si aliunde consideretur rei difficultas, non est minus difficile intellectu, quod in substantia materiali præexistente modo quantitativo et naturali, per actionem mere localem adducatur per se primo ipsa substantia, ut condistincta a quantitate, ut in alio loco existat modo indivisibili, et ratione illius adductionis adducatur quantitas ad similem modum præsentiæ; ergo facilius intelligitur fieri ex vi alicujus actionis substantialis, qua substantia secundum se fiat, et consequenter recipiat talem modum existendi, et inde consequenter aliæ proprietates cum simili existendi modo. Deinde difficile est ad intelligendum, quomodo verba operentur independenter ab existentia corporis Christi in cœlo, illud inde adducendo, et tamen nihil imprimendo in illo, ut ibi est, neque respiciendo illud, ut sic, tanquam subjectum actionis suæ; si tamen actio est productiva ipsius substantiæ, facile intelligitur non pendere ab ipsa, ut alibi existente, formaliter loquendo; sed terminari ad illam, ut ad proprium terminum, non quatenus ibi existit, sed secundum se, seu quatenus existit in sacramento. Tertio, est magis accommodatum verbis consecrationis : *Hoc est corpus meum;* quæ non localiter (ut ita dicam) sed substantialiter significant; unde non indicant aliquid huc adduci, sed per modum substantiæ, hoc, quod significatur, esse corpus Christi, nec significant aliquod efficere circa corpus Christi, ut est in cœlo, sed circa hunc panem, transmutando illum in corpus Christi; ergo hic modus actionis magis est accommodatus modo significandi horum verborum, quam adductio sola. Et hoc videntur indicare SS. Patres, quando negant, Christum venire de cœlo, ut sub speciebus panis constituatur, sed hoc fieri per conversionem panis in ipsum; in quo genere observatione digna sunt verba Ecclesiæ Orientalis in censura doctrinæ Lutheranorum nuper ad eos missæ, cap. 10 : *Ecclesiæ sanctæ judicium est, panem et vinum in corpus et sanguinem Christi virtute Spiritus Sancti transire ac immutari, non quod Christus descendat de cœlo, ut in Eucharistia præsens adsit, sed quod per transmutationem et transitionem panis in ipsum corpus fiat præsens.* Quæ verba fere sunt ex Damascen., lib. 4 de Fide, cap. 14.

16. *Objectio. — Responsio. — Difficultates aliquot circa dicta enodantur.* — Sed, ut hoc amplius explicetur, instare possumus in favorem Scoti; nam hæc actio substantialis sic explicata, sola non sufficit ad conficiendum hoc mysterium, sine alia adductiva; illa vero sufficit sine hac; ergo illa tantum est ponenda. Antecedens explicatur, quia substantia corporis Christi secundum se non constituit hoc sacramentum, sed ut præsens sub speciebus; illa vero actio substantialis attingit substantiam secundum se, non vero præsentiam : est ergo necessaria alia actio, per quam fiat præsentia; si autem hæc sola fiat, substantia Christi erit præsens in sacramento, quod satis erit, ut illud sit constitutum. Respondetur, posita illa actione substantiali, nullam esse necessariam actionem adductivam, imo neque proprie actionem aliam; sicut quando creatum fuit cœlum, ex vi talis actionis consequenter positum est in tali loco, vel spatio, absque adductione, ut per se constat; nam adductio connotat rem adductam alibi præexistere; illa ergo præsentia localis intelligi potest, vel resultare ex substantia, prout nunc producta, vel certe (quod clarius est) sicut in re facta intelligitur esse realis præsentia, ita et in actione, seu dependentia, quæ hic nunc fit et non alibi. Unde sicut per illam actionem, secundum se consideratam, resultat esse substantiale, ita ex præsentia ejus consequitur, ut terminus ejus hic potius, quam alibi fiat, ita ut præsentia actionis sit quasi fieri præsentiæ termini; et ita nulla multiplicatur actio, sed illud solum asseritur, quod in omni actione necessarium est, scilicet, ut alicubi fiat. Addo præterea, sacramentum Eucharistiæ non constare ex sola præsentia, sed ex substantia corporis Christi præsente, et ideo verba non solum habere vim ad efficiendam præsentiam, sed etiam ad efficiendam substantiam præsentem debito modo et ordine,

scilicet, primario substantiam et consequenter præsentiam. Quod ita ulterius declaro contra Scotum, quia negari non potest, quin, si hic est substantia corporis Christi, hic etiam sit actio vel dependentia, per quam conservatur substantialiter existens in rerum natura, præsertim cum Scotus fateatur, existentiam corporis in hoc sacramento non pendere intrinsece ac formaliter ab existentia ejusdem corporis in alio loco; ergo prout est hic, sufficienter conservatur actione propria, conservante substantiam; hæc autem actio intelligi potest, hic adesse, vel concomitanter adducta cum termino, hic facto præsente per solam actionem adductivam, et e contrario, quod ipsa actio conservativa per se primo hic fiat, et præsentia sit modus ejus, qui consequenter resultet in termino. Sed hic posterior modus est magis proprius ad salvandam conversionem substantialem; ergo ille potius est asserendus; et posset defendi, etiamsi illa actio substantialis, qua hic conservatur corpus Christi, sit omnino eadem, qua conservatur in cœlo, hic repetita et quasi de novo facta. Sed magis hoc necessarium est, si supponamus, quod quæst. 78 probandum est, verba consecrationis efficere physice et active quicquid est in hoc sacramento; nam ex hoc necessario sequitur, actionem illam esse diversam, quia, ut diximus, agentes de sacramentis in genere, actio, quæ fit ab agente principali solo, vel mediante aliquo instrumento, necessario est distincta.

17. Supersunt tamen circa doctrinam traditam nonnullæ difficultates; nam si Christus hic constituitur per actionem terminatam ad substantiam et de se productivam, sequitur, verba habere vim ad ponendum hic corpus Christi, etiamsi alibi non existeret; consequens est falsum : ergo. Sequela patet, quia actio de se productiva ponit suum terminum, etiamsi alibi non sit. Item, quia si hæc actio necessario supponit corpus alibi, et tale illud ponit sub speciebus, quale est in propria specie, id est, vivens hic, si alibi vivat, vel exanime, si alibi sit mortuum, signum est, non hic illud producere, sed aliunde adducere; minor vero patet, tum ex dictis supra disp. 10; tum etiam ex verbis formæ : *Hoc est corpus meum,* quæ manifeste supponunt præexistentiam illius corporis; tum denique quia si per verba fieret corpus in sacramento, alibi non præexistens, vel fieret mortuum, vel vivum; neutrum dici potest, quia de se ad neutrum terminum sunt determinata; sed nunc possunt efficere aut mortuum, aut vivum, prout in re extiterit; in eo autem casu non esset, a quo determinarentur. Ex quo etiam sumitur conjectura, quia, cum hæc verba ad constituendum Christum in sacramento supponant illum extra sacramentum, ut etiam sumitur ex pronomine illo : *Hoc est corpus meum,* cumque tale constituant corpus in sacramento, quale est extra sacramentum, argumento est, non efficere corpus in sacramento, sed afferre tantum. Respondetur breviter, negando sequelam; potest enim dupliciter intelligi, hanc actionem pendere a corpore Christi extra sacramentum : uno modo intrinsece, et quasi a subjecto propter imperfectionem ipsius actionis, si formaliter tendat ad efficiendum accidens, et ideo supponat corpus, circa quod versetur. Alio modo potest intelligi pendere extrinsece, vel propter institutionem divinam, vel certe propter dependentiam in genere causæ efficientis; quamvis ergo actio substantialis non pendeat, nec supponat corpus Christi priori ratione, potest tamen pendere et supponere illud posteriori modo, quia eadem actio secundum speciem, seu rationem formalem, potest fieri per hoc vel illud instrumentum; ita ut diversitas instrumentorum materialis sit et non causet essentialem diversitatem in actione; hoc igitur modo pendet, ut supra dixi, actio, qua fit hoc sacramentum, a corpore Christi, in propria specie existente; et ideo illa actio esse non potest secundum præsentem institutionem, si corpus illud in propria specie non existat. Ad argumentum ergo negatur sequela propter rationem dictam. Et similiter ad confirmationem, negatur illa conjectura; potest enim illa necessitas oriri ex alio capite, quod non deroget perfectioni hujus actionis, et rationi transubstantiationis.

18. *Alia difficultas.* — Sed ex hac solutione oritur alia difficultas; nam sequitur idem corpus substantialiter efficere, seu conservare seipsum, et substantialiter actionem pendere effective a suo termino; hoc autem videtur valde absurdum, et contra prima philosophiæ principia, quia si idem posset efficere seipsum, esset antequam fieret, nec possent ex effectibus inferri existentiæ causarum efficientium. Respondetur, impossibile esse, idem efficere seu conservare seipsum secundum primam rationem existendi, vel secundum primam dependentiam, vel primum influxum causæ efficientis, per quam sufficienter constituitur vel conservatur in rerum natura; et hoc est,

quod demonstrant principia philosophiæ, quia causa efficiens supponitur existens et independens a suo effectu, quomodo dixit D. Thomas infra, q. 78, art. 4, ad 2, non potuisse corpus Christi, vel aliquid ab illo procedens, esse instrumentum ad suam primam formationem ex matre, et eodem modo est efficax ratio argumentandi ab effectibus ad causas efficientes; at vero, si postquam res semel sufficienter existit per actionem et influxum totalem unius causæ, per aliam actionem distinctam quasi iterum fiat, seu conservetur, nullum est inconveniens, quod eadem res, ut jam facta, possit esse instrumentum ad hanc actionem, quia jam cessat tota ratio, quæ obstare videbatur, cum res illa supponatur existens ante talem actionem, et aliunde possit Deus uti quacumque re, ut instrumento, ad omnem subsequentem actionem, quia ad hoc est potentia obedientialis in creatura, et aliunde nulla est contradictio, et ita fit in præsenti mysterio; propter quod dixerunt alii Patres supra citati, Christum Dominum quotidie corpus suum creare.

19. Aliæ difficultates hic erant de hac actione, an sit creatio nunc. Item, an per illam fiat materia sola corporis Christi, vel forma, vel sola unio compositi. Item, an per illam fiat etiam unio hypostatica. Ex quibus prima difficultas tractabitur commode dubio sequenti, aliæ vero pertinent ad quæst. 76.

SECTIO V.

Utrum hæc actio sit vera mutatio in corpore Christi.

1. *Quidam volunt actionem transubstantiationis non esse mutationem in Christi corpore, sed in pane, alii vero esse mutationem corporis Christi.* — Ratio dubitandi est, quia Christus Dominus cum sit in statu gloriæ et impassibili, non mutatur ullo modo ab eo statu; ergo incipit esse in hoc sacramento sine sui mutatione; ergo actio per quam hic constituitur, non est vera mutatio ejus. Atque ita videntur loqui, et sentire antiqui Theologi, qui etiam hinc colligunt necessariam mutationem panis, quia oportet, novum mysterium fieri per mutationem in aliquo factam; et non per mutationem factam in corpore Christi; ergo saltem per mutationem panis in ipsum; ita sentit D. Thomas hic, præsertim art. 4, ad 1, et in 4, dist. 11, quæst. 1, art. 3, q. 1, in corp., et ad 3. Ubi Capreol. idem docet ex doctrina D. Thom., q. 1, art. 2, conclus. 3, et in ejus defensione; Bonavent., dist. 10, art. 1, quæst. 1, ad 2; et Richard., dist. 11, art. 1, quæst. 5 et 6; Alens., 4 part., quæst. 34, membr. 3; Marsil., quæst. 8, art. 1; Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 4, paulo ante solutiones argumentorum. Alii vero absolute affirmant, actionem hanc fieri per mutationem corporis Christi. Ita loquitur Scotus, d. 10, quæst. 1, § Quantum ergo ad istud argumentum, et infra solut. ad 1; Palud., quæst. 3, num. 14, 15 et 16; Capreolus, q. 3, ad 4 et 5 Durand. contr. 2 conclus.; Gabr., art. 2, conclus. 8, et lect. 40 in canon.; Ocham, in 4, quæst. 8, et Quodlib. 6, quæst. 4, qui absolute vocat hanc mutationem localem, quomodo etiam loquitur Gabr., lect. 46 in can., et fere eodem modo loquuntur Nominales omnes.

2. Hæc quæstio, suppositis his, quæ in superiori dicta sunt, facile expediri potest; oportet enim distinguere, quid per se primo fiat per hanc actionem, quid vero secundario consequatur. Item oportet recolere, quod supra dictum est, mutationem posse sumi proprie, et in rigore, ut dicit passionem denuo factam circa præsuppositum subjectum; vel generaliter, ut dicit quamcumque rei inceptionem, vel desitionem, vel novum modum se habendi. Denique in superioribus etiam notavimus, mutationem posse fieri amittendo, vel solum acquirendo.

3. Primo ergo certum est, hic non posse esse quæstionem de mutatione, qua corpus Christi, prout est in cœlo, aliquid amittat eorum, quæ ibi habet; certum deinde est, in hoc sensu non fieri mutationem corporis Christi, quia, ut in hoc sacramento constituatur, nec deserit illum locum, neque aliquid, quod ibi habeat. Et hic potest esse unus sensus auctorum, quos in principio citavi, et hoc etiam solum probat ratio dubitandi ibi posita.

4. *Certum est per transubstantiationem fieri aliquam mutationem late sumptam in Christi corpore.* — Secundo etiam est certum, per hanc actionem fieri aliquam mutationem late sumptam in corpore Christi, quia ex vi illius aliter se habet, quam prius; primo quidem et per se, quia in suo esse substantiali habet aliquam dependentiam, quam antea non habebat, quia per novum influxum causæ agentis recipit idem esse substantiale; secundario vero, et consequenter, quia acquirit novam præsentiam realem, quam antea non habebat, ut in superioribus explicatum est. Nec vero ad hanc mutationem sufficit mutatio in pane; primo quidem, quia si sit sermo de

substantia panis, mutatio, vel quasi mutatio, quæ in illa fit, est privativa seu negativa, et terminatur ad non esse; ergo ab illa ut sic non potest Christus denominari mutatus, et positive aliter se habens, quam antea; si vero sit sermo de accidentibus panis, licet admitteremus, in illis factam esse mutationem positivam, tamen neque ab illa corpus potest denominari mutatum, cum longe sit diversus terminus mutationis, resultans in corpore Christi, ac in accidentibus panis, ut ex supra dictis constat; nam illa præsentia, quæ est in corpore Christi, est quid distinctum ab omni modo accidentium; non potest ergo totum hoc mysterium perfici per solam mutationem accidentium. Secundo, quia ostensum est, de novo non solum esse in corpore Christi denominationem aliquam extrinsecam, aut propriam relationem; ergo non potest fieri per solam mutationem alterius in ipsam. Quinimo si præcise loquamur de eo, quod fit in corpore Christi, ut id fieret, non esset necessaria mutatio alterius in Christum, quia posset hic fieri, vel conservari substantia corporis Christi, et præsentia ejus, absque mutatione ulla facta in substantia vel accidentibus panis, ut ex supra dictis satis patet.

5. *Non est mutatio proprie dicta illa actio substantialis transubstantiationis.* — Tertio ergo addendum est, actionem hanc substantialem, per quam hic fit, seu conservatur corpus Christi, non esse mutationem proprie dictam, sed solum actionem seu dependentiam quamdam. Hunc etiam sensum fortasse intendunt primi auctores supra citati, et sequitur ex dictis, quia propria mutatio fit ex præsupposito subjecto; hæc autem actio non fit ex subjecto; nam licet fiat ex pane, non tamen tanquam ex subjecto, sed tanquam ex termino a quo; unde substantia panis nullo modo est subjectum hujus actionis : ergo. Et confirmatur ex D. Thom., 1 part., quæst. 45, dicente, creationem non esse mutationem, quia non fit ex præsupposito subjecto; hic vero art. 8, dicit, hanc actionem in hoc esse similem creationi, quod non fit ex præsupposito subjecto; ergo est in hoc etiam illi similis, quia non est proprie mutatio.

6. *Imo nec altera illa quæ est acquisitio præsentiæ localis.* — Quarto denique hinc concluditur, acquisitionem præsentiæ, quæ consequenter hic fit, non esse proprie mutationem localem, sed acquisitionem simplicem concomitantem alteram actionem. Et explicatur exemplo; nam quando res creatur, consequenter acquirit aliquem locum, vel præsentiam; quæ acquisitio non dicitur proprie mutatio localis, quia non per se fit, sed concomitanter; et quia non proprie facit, ut res aliter existat in loco, quam antea, sed simpliciter constituit rem in loco; sed ad eumdem modum se habet hæc actio ex vi sua, quia, ut dictum est, per se primo facit substantiam, reliqua consequenter; et ita de se facit hanc præsentiam, ac si corpus Christi alibi non præexisteret; ergo. Et confirmatur : nam propter hanc causam antiquiores et graviores Theologi negant Christum constitui in hoc sacramento per mutationem localem, ut videre est in D. Thom., q. seq., art. 6; Alexand. Alens., 4 part., quæst. 38, membr. 4, art. 4; Capreol. et Palud., dist. 10, quæst. 3, et aliis auctoribus ibi; qui negare non possunt, hic fieri acquisitionem localis præsentiæ, negant tamen esse proprie mutationem localem, quia non per se fit, sed concomitanter ad actionem substantialem.

7. *Dubium, utrum actio transubstantiationis sit creatio.* — Una tantum circa hæc superest difficultas, præsertim circa tertiam conclusionem; nam ex illa sequi videtur, actionem illam, per quam hic fit corpus Christi, esse creationem, quia est actio ex vi solius causæ efficientis sine concursu causæ materialis, in quo consistit essentia actionis creativæ; quæ propterea dicitur esse ex nihilo, quia fit ab agente ex nullo subjecto. Nec satis est, si quis dicat, non esse creationem, quia terminus ejus non fit omnino de novo, sed quasi conservatur : tum quia actio conservativa, quæ terminatur ad totum ejus, revera in substantia sua est creatio, et solum denominatur conservatio, ut denotetur, non incipere de novo, sed permanere et durare, quæ antea inceperat; tum etiam quia huic actioni per se et formaliter consideratæ accidentarium est, quod terminus ejus alibi præexistat, ut ex dictis constat; ergo illa de se, et in substantia sua erit vera creatio, quamvis nunc denominetur potius conservatio propter terminorum præexistentiam. Neque etiam satisfacit, si quis respondeat, non esse creationem, quia fit ex pane, aut vino, quæ sunt aliquid, cum tamen creatio debeat esse ex nihilo; tum quia illa particula, *ex*, quando creatio dicitur ex nihilo, solum dicit habitudinem causæ materialis, id est, ex nullo subjecto; hic autem significat habitudinem tantum termini a quo; ergo illud non repugnat creationi; tum etiam quia, ut supra dixi, tota hæc actio de poten-

tia absoluta potuisset fieri conservata substantia panis; tunc ergo non fieret ex pane; ergo illud nunc non est essentiale huic actioni; alias non esset separabile, etiam de potentia Dei absoluta. Solum ergo dicitur fieri ex pane nunc, quia ex ordinatione divina non fit hæc actio sine desitione panis; ordinatio autem divina non mutat naturam rei; ergo ejusdem rationis est hæc actio, cujus esset, si non desineret substantia panis. Tunc autem esset creatio, quia fieret ex nihilo, et tanquam ex subjecto, et tanquam ex termino a quo; ergo et nunc est vera creatio. Consequens autem videtur falsum imprimis, quia D. Thom. hic, art. 8, dixit actionem hanc esse similem creationi, distinctam tamen ab illa. Unde SS. Patres, arguentes tanquam a majori ad minus, ex creatione colligunt, hanc actionem esse possibilem; sentiunt ergo esse distinctam, et minoris virtutis, quam sit creatio. Assumptum patet ex Ambrosio, lib. 4 de Sacram., c. 4; et Innoc., l. 4 de hoc myster., cap. 7; et eodem modo loquuntur Scholastici; Alens. 34, membr. 3; Bonavent., Richard., Capreol. et Palud., Marsil. et Soto, locis paulo ante citatis. Et confirmatur, quia desitio panis non est annihilatio; ergo nec confectio corporis Christi erit creatio.

8. *Respondetur non esse creationem.* — *Impugnatur.* — Ad hanc difficultatem primo responderi solet, actionem hanc non esse creationem, quia non attingit corpus Christi, in quantum ens, seu secundum totam rationem entis, quam in se habet, sed solum in quantum corpus; quia per hanc actionem, nec fit materia, nec forma, sed solum unio earum inter se; hoc enim satis est, ut illa actio sit substantialis, et consequenter sufficit ad salvandam rationem transubstantiationis. Sed hæc responsio mihi non probatur; et imprimis repugnat illi D. Thomas, tum quia dicit, actionem transubstantiativam non præsupponere subjectum; illa autem actio explicata isto modo supponit materiam et subjectum, circa quod versatur; tum etiam quia dicit, in hac conversione materiam transire in materiam, et formam in formam, et totum in totum; aperte ergo sentit tam materiam, quam formam, fieri, seu attingi per hanc actionem. Secundo ratio transubstantiationis hoc postulat, quia illa actio explicata dicto modo, ut non sit creatio, erit generatio quædam substantialis; ergo non est transitus in totam substantiam simpliciter; sicut e contrario, si ex parte termini a quo, esset desitio panis per separationem formæ a materia, manente tamen in rerum natura ipsa materia, esset corruptio quædam totius compositi, non tamen sufficiens desitio ad transubstantiationem. Tertio, quia ad intelligendum illum modum actionis sunt multiplicandæ multæ actiones valde miraculosæ; non potest enim illa unio inter materiam et formam corporis Christi fieri virtute verborum, nisi sub speciebus, quia extra illas nihil operantur illa verba; ergo necesse est, illam materiam et formam præsupponi sub speciebus ad illam unionem; quia, ut supra dixi, non possunt aliqua uniri intime, nisi ubi sunt præsentia; ergo vel fiunt ibi substantialiter eadem virtute verborum, et habetur intentum; vel adducuntur alia priori actione distincta, et ita jam multiplicantur actiones, et additur novum miraculum, quia partes alibi unitæ inde adducuntur sine unione, ut sola unio substantialiter alibi fiat. Et præterea inquiro, an illa adductio fiat virtute verborum, vel non; si non, ergo verba non efficiunt totum id, quod necessarium est ad suam veritatem, quod est contra eorum officium; si vero fit eorum virtute, procedunt argumenta supra facta contra actionem adductivam; nam illa probant, verba hic operari quicquid operantur sine dependentia intrinseca et formali a corpore Christi alibi existente, tanquam a subjecto vel termino a quo.

9. *Potest responderi esse creationem, non tamen per modum creationis.* — Alia ergo responsio esse potest, concedendo illam actionem esse creationem; Patres enim supra citati sic illam vocant, et nullum ex hoc videtur sequi inconveniens; sed in hoc oportet non discedere a communi modo loquendi omnium, licet fortasse in re non sit diversitas, quia revera hic influxus substantialis habet in substantia sua quicquid habet influxus creativus, ut argumenta in principio facta probant; tamen in hoc mysterio non fit per modum creationis, non solum, quia non fit res omnino de novo, sed per modum conservationis; sed præcipue quia fit per modum conversionis unius in aliud, ita ut ex vi illius modi, quo fit hic corpus Christi a tali agente, requiratur res aliqua positiva, ex qua fiat, et sub qua fiat, ita ut verba non habeant virtutem ad efficiendum alio modo illud corpus. Et ex hac parte virtus eorum deficit a ratione virtutis creativæ estque inferior, quia est magis limitata. Et eadem ratione actio ipsa non appellatur creatio, sed conservatio, vel transubstantiatio, quia

de ratione creationis est, ut nullo modo supponat rem positivam, ex qua, vel circa quam aut sub qua fiat; sed solum ac præcise causam agentem. An vero hoc causet diversitatem essentialem in ipsis actionibus positivis præcise consideratis, auctores nihil dicunt; et fortasse non est talis diversitas. Oportet tamen caute loqui, et explicare propriam uniuscujusque rationem modo prædicto.

10. *Objectio.* — *Responsio.* — Sed hic tandem urgebit aliquis, quia si hæc actio est sine subjecto ullo modo, cum sit prior natura suo termino, non poterit esse in illo, neque extra ipsam causam agentem fieri. Respondeo, eamdem difficultatem esse de creatione, propter quam multi putant, actionem creativam non esse extra Deum; sed juxta nostram sententiam non potest hoc in præsenti accommodari. Existimamus enim illam actionem esse a verbis, et non a solo Deo; non potest autem esse subjective in verbis, ut per se constat, quia, ut supra ostendi, est actio distincta a prolatione verborum; et est omnino transiens respectu illorum; neque etiam potest esse in Deo; quia actio existens in Deo, non potest essentialiter pendere a verbis; et præterea in universum non satisfacit hæc responsio; quia eadem difficultas est de dependentia veluti passiva creaturæ a Deo, quam dubium non est esse in ipsa creatura. Propter quod alii dicunt, hanc dependentiam ita esse in creatura, ut nullo modo, etiam ex natura rei, ab ea distinguatur, sed sit formaliter et essentialiter ipsa creatura, quod tamen præsenti difficultati accommodari non potest; quin constat, hanc dependentiam non esse essentialem corpori Christi, quia sine illa existebat antea; et hoc quidem argumentum convincit, aliam etiam dependentiam, quam habet in cœlo, non esse essentialem, quia sine illa posset conservari per solam dependentiam, quam habet in sacramento hoc, mediis verbis. Et idem argumentum fieri potest in accidentibus, quæ una actione et dependentia conservantur in subjecto, alia vero distincta extra subjectum; hinc enim evidenter apparet, neutram illarum dependentiarum esse essentialem illi formæ, verbi gratia, quantitati. Et idem argumentum fieri potest in creatura, quæ diversis modis et actionibus fieri potest vel conservari. Respondetur ergo, hanc actionem, dependentiam, seu fieri, esse extra causam agentem, non proprie tanquam in subjecto, sed identice, ut in re, cum qua identificatur; est enim quasi modus seu via ad terminum, in quo manet; unde hæc via, quatenus præintelligitur termino, non præintelligitur in subjecto, sed veluti in se; quasi via quædam substantialis, et quodammodo fieri per se, seu in se; et hoc nullum habet incommodum, quia satis est, quod in eodem instanti illud met fieri identificetur cum re facta; imo in hoc differt hæc actio a propria et rigorosa mutatione.

11. *Objectio.* — Dices : si illa actio est prior natura, quam terminus, et ut sic, est accidens, quia non est substantia, et videtur esse proprie de prædicamento Actionis; ergo ut sic oportet, ut sit in aliquo subjecto; quomodo ergo intelligi potest prior natura, et absque subjecto? Respondetur primum, non oportere actionem seu dependentiam illam intelligi per modum accidentis, sed per modum cujusdam substantialis viæ ad substantiam, quæ reducitur ad prædicamentum Substantiæ, sicut de motu dicit Aristoteles in Postprædic., quatenus via quædam est, reduci ad prædicamentum sui termini. Secundo, si quis velit illam constituere in prædicamento Actionis, dicat, non oportere in illo priori illam concipere, ut in aliquo subjecto, sed ut ab aliquo agente, et quod habet esse ita diminutum, ut in eodem instante requirat substantialem terminum, cui per identitatem conjungatur. Quæ responsio est probabilis, sed altera est verior. An vero de actione generativa eodem modo loquendum sit, non est hoc loco disserendum.

SECTIO VI.

Utrum panis esse desinat ex vi actionis, qua corpus Christi ponitur sub speciebus, vel ex vi alterius.

1. *Prima sententia.* — Explicato termino ad quem hujus actionis, et modo effectionis ejus, sequitur, ut explicemus terminum a quo, et modum desitionis illius, et in hoc ultimo est tota difficultas; nam de re ipsa, quæ desinit, jam supra dictum est, esse totam substantiam panis et vini, quæ omnino substantialiter esse desinit in rerum natura. De modo ergo est prima sententia, eadem omnino actione, qua corpus Christi Domini sub speciebus constituitur, expelli atque desinere esse substantiam panis. Ita sentit Cajetan. hic, art. 4; et Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 4; Ledesma, 1, part. 4, quæst. 16, art. 4. Fundamentum esse potest, quia de ratione veræ conversionis est, ut ex vi effectionis termini ad quem, expellatur aut destruatur terminus

a quo, et consequenter, ut eadem actione, qua unus fit, aliud destruatur; ut videre licet inductive in omnibus conversionibus extra hanc : ergo. Et confirmatur primo, quia, si per hanc actionem non destruitur panis, ergo per nullam aliam, et per solam suspensionem influxus causæ agentis conservantis; ergo annihilatur, quia annihilatio nihil aliud est, quam desitio totalis per suspensionem influxus. Confirmatur secundo, quia Concilia et Sancti ex præsentia corporis Christi colligunt absentiam panis; intelligunt ergo introductionem unius esse formalem expulsionem alterius, et consequenter eadem actione fieri.

2. *Secunda sententia.* — Secunda sententia extreme contraria est, panis substantiam non desinere esse per illam actionem, qua efficitur corpus Christi, neque per ullam aliam positivam; sed solum ex pacto, et voluntate Dei, qui statuit non conservare panis substantiam, statim ac corpus Christi sub accidentibus panis constitueretur. Ita sentit Scotus in 4, dist. 11, quæst. 4, quem ibi sequuntur Scotistæ, Major, quæst. 1; Gabriel, quæst. unica, et lect. 40 et 41 in canon.; Ocham, in quæst. 6, dub. 6; Angel., Euch., 1, num. 31. Fundamentum est, quia nulla res desinit esse primo per actionem positivam; omnis enim positiva actio per se tendit ad dandum aliquod esse; ad destruendum autem, seu ad tollendum esse, non nisi ex accidente, et consequenter, quatenus unum esse alteri repugnat; quod docuit etiam D. Th., 1 part., quæst. 104, art. 3, ad 1; sed in præsenti esse corporis Christi non repugnat cum substantia panis; nec fingi potest aliqua alia res, quæ possit esse terminus actionis positivæ, quæ cum illa substantia repugnet; ergo nulla est actio positiva, per quam illa substantia expelli possit; ergo solum potest desinere, quia non conservatur a causa agente. Inter has tamen sententias media via tenenda est.

3. *Probabilius est panem desinere ex vi actionis positivæ.* — Dico ergo primo : probabilius est, panis substantiam desinere esse ex vi alicujus actionis positivæ. Ita sentit D. Th. in his articulis, et clarius in 4, dist. 1, q. 1, art. 4, quæst. 1, ad 6, dist. 8, quæst. 2, art. 3, ad 5; Capreol., dist. 1, ad argum. Scoti contra 3 concl. Et hæc conclusio probabitur a priori statim, declarando, qualis esse possit hæc actio; nunc solum probatur, quia ad veritatem verborum necesse est, ut substantia panis excludatur, ut in superioribus probatum est; sed hæc verba habent efficaciam ad veritatem efficiendam, quam significant; ergo possunt effective expellere substantiam panis; ergo possunt expellere ex vi alicujus actionis realis; patet consequentia, quia si illa substantia non expellitur per actionem, quicquid verba efficiant, non destructur, sed ad summum intelligi poterit, desinere esse illam substantiam, quia Deus suspendit influxum ad præsentiam talis actionis, non quia actio hoc requirat ex natura sua, sed quia ex institutione divina ita ordinatum est. Ex quo etiam sequitur, non posse ita proprie salvari rationem conversionis, nec satis explicari, cur illa substantia non annihiletur.

4. *Non tamen destruitur per eamdem actionem, qua introducitur corpus Christi.* — *Responsio.* — *Improbatur.* — Dico secundo : substantia panis non destruitur per eamdem omnino actionem, qua introducitur corpus Christi sub speciebus, sed per aliam distinctam. Hæc conclusio sumitur ex D. Thom. et Capreol. citatis locis, quatenus dicunt, verba consecrationis non attingere effective introductionem corporis Christi sub speciebus in se, ac per se, sed solum quasi dispositive, quatenus effective expellunt substantiam panis; quicquid enim sit de veritate hujus dicti, quod infra, quæst. 88, examinandum est, in illo tamen evidenter supponitur conclusio posita, quia non solum censetur actio distincta, qua introducitur corpus Christi, et qua expellitur substantia panis, sed etiam hæc posterior censetur esse talis, ut possit per se, ac immediate fieri per instrumentum, scilicet, per verba; prior vero minime. Ratio vero conclusionis sumenda est, partim ex dictis supra, disputat. 9, sect. 3, partim ex dictis disputatione præcedenti, sectione 1; substantia enim panis, et substantia corporis Christi inter se non repugnant formaliter intrinsece, propria physica repugnantia; ergo actio effectiva unius non est physice et intrinsece destructiva alterius. Patet consequentia ex fundamento posito in opinione secunda, quod actio non tendit ad destruendum, sed id facit tantum consequenter, quatenus termini inter se pugnant; antecedens vero declaratur, quia, si illæ duæ substantiæ absolute considerentur sine ordine ad aliquod tertium, nullam repugnantiam habent in suo esse, quia hoc modo nulla substantia alteri substantiæ repugnat; ut ergo intelligantur repugnare, necesse est, ut sumantur in ordine ad aliquod

tertium; quod in præsenti esse non potest, nisi vel spatium, seu locus, in quo sunt species sacramentales, nam ibi introducitur corpus Christi, et expellitur substantia panis; vel sunt ipsæmet species sacramentales; neutrum autem dici potest. Primum de loco seu spatio constat ex dictis, quia præsentia localis corporis Christi in hoc sacramento talis est, ut sit modo indivisibili, et consequenter, ut non expellat inde aliam substantiam ex natura sua; imo neque aliam quantitatem, ut de facto fit. Quod si quis fingat, potuisse a Deo fieri talem modum præsentiæ, qui ex natura sua repugnet cum præsentia substantiæ materialis, non vero cum præsentia quantitatis, neque cum præsentia alterius substantiæ spiritualis, mihi quidem et voluntarie dictum videtur, et nulla ratione concipi, aut explicari posse. Nam, si ille modus est indivisibilis ex se, cur excludet aliam substantiam? Item una pars substantiæ corporis Christi non excludit aliam ab eodem omnino spatio, licet utraque materialis sit. Item substantia materialis solum ratione quantitatis habet repugnantiam localem cum quacumque alia re; ergo si corpus Christi sic præsens non repugnat quantitati panis, non repugnabit substantiæ. Alterum membrum de speciebus sacramentalibus probatur, quia seclusa præsentia, non possunt duæ substantiæ repugnare in ordine ad accidentia, nisi propter aliquam unionem cum illis, quia, videlicet unio unius expellit unionem alterius; sed hoc dici non potest in præsente, tum quia ostensum est in superioribus, corpus Christi non habere unionem formalem cum accidentibus panis; unio autem effectiva non satis est, quia etiam demonstratum est, illam non esse formalem terminum transubstantiationis; tum etiam quia licet daremus esse aliquam unionem formalem inter corpus Christi et species panis, illa non esset talis, quæ formaliter dissolveret unionem inter illa accidentia, et substantiam panis, quia per talem unionem accidentia illa non constituerentur per se; ergo neque ex vi illius separarentur a subjecto; ergo ex vi illius non expelleretur substantia panis ab illis accidentibus, quia non expellitur, nisi quando accidentia separantur ab illa, et per se constituuntur. Dici tamen potest, repugnare his accidentibus, habere simul duas uniones, quamvis diversarum rationum, alteram cum corpore Christi, alteram cum substantia panis; et ideo, facta una, ex natura rei dissolvi aliam. Quæ responsio, ut verum fatear, non potest satis impugnari, quamvis nec admitti etiam debeat, quia, cum illa unio, quæ superaddi dicitur, supernaturalis sit, solum convenit subjecto secundum capacitatem obedientialem; ergo, si ex modo suo et effectu formali non habet directam repugnantiam et oppositionem cum alia unione naturali, propter solam multitudinem non repugnabunt. Quod vero ad rem pertinet, est, quia nulla fingi potest talis unio.

5. *Evasio.* — *Impugnatur.* — Sed adhuc possunt duo alii modi excogitari, quibus substantia corporis Christi per se ipsam, et ratione suæ præsentiæ, dicatur formaliter expellere substantiam panis. Prior est, si dicamus, substantiæ corporis Christi sic præsenti sub accidentibus ex natura et conditione illius præsentiæ debitum esse, ut alia substantia sub illis accidentibus non conservetur. Quod si ita est, satis erit ad expulsionem formalem, quia non alia ratione calor expellit formaliter frigus, nisi quia, posito calore in subjecto, illi debetur, ut frigus ibi non conservetur; illud autem ita verisimile fit ex communi ratione subjecti et accidentis; nam uni accidenti unum tantum subjectum debetur, unde hoc ipso, quod unum loco alterius constituitur, debitum est, ut aliud excludatur. Hic modus potest quidem facile sustineri, quia, cum non omnino nobis constet, qualis sit cujusve naturæ hæc præsentia corporis Christi in hoc sacramento, non est etiam evidens, quid illi ex natura ejus debitum sit. Mihi tamen, quantum ex his, quæ cognoscimus, philosophari licet, videtur ille modus voluntarius, quia nullum habemus fundamentum ad asserendum, hoc esse debitum illi præsentiæ, quia ratio præsentiæ substantialis hoc non postulat, ut ostensum est. Quod vero dicitur, hanc substantiam substitui loco alterius subjecti, si formaliter, et proprie de ratione subjecti intelligatur, falsum est, quia corpus Christi non est subjectum accidentium panis; si late, et improprie de supplente vicem subjecti in quocumque genere causæ, jam non erit sermo de exclusione formali, sed de effectiva, quia corpus Christi non supplet vicem subjecti formaliter, sed effective, et per illam effectionem non potest formaliter excludere substantiam panis, ut per se constat, et in sequente conclusione commodius dicetur. Denique, licet verum sit, quando unum expellit aliud, formaliter intercedere illud naturale debitum non conservandi unum simul cum alio, tamen hoc ipsum debitum sup-

ponit naturalem repugnantiam, vel contrarietatem inter ea, quæ sese mutuo excludunt. Ostensum est autem, hic non reperiri hanc repugnantiam, vel saltem nullum esse fundamentum ad affirmandam illam; illud ergo, quod de hoc debito dicitur, gratis et voluntarie dictum videtur.

6. *Evasio alia.*—*Refellitur.*—Alter modus posset excogitari, scilicet, quamvis illa duo ex natura rei formaliter non repugnent, tamen divina virtute fieri, ut sese formaliter excludant; nam, sicut e contrario facere potest Deus, ut quæ ex natura rei formaliter repugnant, et se excludunt, actu non se excludant, ita e contrario videtur fieri posse, ut, quæ non se excludunt formaliter ex natura rei, se excludant formaliter ex obedientia Dei. Cur enim potest Deus elevare aliquid ad destruendum aliud effective per potentiam obedientialem, et non poterit idem facere formaliter? Respondetur, hoc involvere contradictionem, si sermo sit de vera expulsione formali. Potest quidem Deus facere ut, posito hoc, infallibili lege aliud tollatur, etiam sine alia actione, vel causalitate positiva ex parte alterius; sed hoc non satis est ad intrinsecam formalem expulsionem, de qua loquimur; nam de alia, quæ est ex lege, vel pacto Dei, nulla potest esse quæstio. Tamen, quod ea, quæ ex natura sua non repugnant, novam repugnantiam formalem et intrinsecam habeant per solam potentiam obedientialem, id intelligi non potest, quia hæc repugnantia solum oriri potest ex posito effectu formali; hic autem crescere non potest nec mutari per potentiam obedientialem, non mutata, neque aucta forma; et ideo non est simile de efficientia. Nam potest elevari res ad efficiendum aliquid, quod ex natura sua facere non poterat; et ex illa actione potest naturaliter et intrinsece sequi destructio alterius; at vero forma non potest elevari ad dandum novum effectum formalem per potentiam obedientialem, et ideo neque ad novam expulsionem alterius; maxime quia hic loquimur, supposito eodem effectu, vel quasi effectu formali præsentiæ corporis Christi. Stante autem eadem actione positiva, vel productiva unius, non potest ex illa sequi destructio alicujus, quæ ex natura sua et intrinsece non sequatur, alias erit solum ex pacto Dei. Denique non est simile aliud, quod adducebatur, quia nulla est repugnantia, quod Deus alicui non conferat actu, quod ex natura sua illi debitum est, quia per hoc non mutatur rei natura, sed solum non expletur, seu satiatur in omnibus; tamen quod alicui intrinsece, et ex vi suæ entitatis fiat de novo debitum id, quod ex natura rei debitum non erat, non mutata rei entitate seu natura, id concipi non potest, quia hoc debitum nihil aliud est, quam intrinseca conditio, vel proportio talis rei vel naturæ cum tali actu; non est ergo possibilis ille modus formalis repugnantiæ.

7. *Substantia panis desinit esse per realem actionem, qua accidentia ab illa separantur.*—Dico tertio : substantia panis expellitur per realem actionem, qua accidentia ab illa separantur, et per se constituuntur. Hæc conclusio sumitur ex D. Thom. et Capreolo locis citatis, et a sufficiente enumeratione. Duo vero sunt in illa explicanda. Primum est, qualis sit hæc actio, et quis terminus ejus per se; nam separatio unius ab alio videtur tantum consistere in carentia unionis, quæ non potest esse terminus actionis positivæ. Duobus tamen modis potest explicari hæc actio. Primo, quia accidentia panis, quando a subjecto separantur, non solum privantur inhærentia, sed etiam accipiunt positivum modum per se existendi; hæc igitur actio per se primo efficit in his accidentibus hujusmodi modum, qui formaliter repugnat cum actuali inhærentia, et unione accidentium in subjecto, quia unus modus includit negationem alterius; et ideo ex vi hujus actionis separantur hæc accidentia a suo subjecto; et hic modus est facilis. Solum habet difficultatem, quia supponit sententiam de illo modo positivo, quæ non est certa. Satis vero est, quod sit probabilis, et fortasse est probabilior, ut videbimus infra, quæst. 77. Secundus modus explicandi hanc sententiam, est, quod terminetur solum ad conservandum entitatem ipsorum accidentium absolute, et sine dependentia a subjecto, per modum creationis, etiam si illis nullum positivum modum superaddat. Et in hoc modo explicandi non est dubium, quin talis actio interveniat de facto, ut infra etiam quæst. 77 demonstrabimus. Difficile vero est, quomodo hæc actio præcise sumpta repugnet formaliter actuali inhærentiæ et unioni accidentium cum subjecto, et excludat illam, quia solum terminatur ad entitatem formæ conservandam illa alia actione, et alio modo, quam antea conservaretur; recte autem intelligi potest, quod maneat sub priori modo, et conservetur priori actione, qua in subjecto conservabatur, et simul etiam conservetur actione superaddita, quia, ut supra

diximus, non repugnat, eamdem rem simul conservari duplici actione totali, præsertim quando naturalis est, et alias naturaliter additur. Maxime, quia non desunt, qui existiment, nunc de facto accidentia conservari seu fieri a Deo per actionem creativam, et ab agente naturali simul per actionem eductivam. Sed hoc ultimum mihi improbabile est; illud vero prius est probabile, supernaturaliter loquendo; dici tamen potest, satis esse, ex natura rei eamdem rem non esse capacem illius duplicis actionis, ut, una posita, ex natura rei cesset alia. Sed neque hoc plane satisfacit. Primo quidem, quia illa actio conservativa accidentium per se, et sine dependentia a subjecto, cum non sit connaturalis accidenti, sed tantum per divinam potentiam, non potest dici, illa posita, deberi accidenti, ut privetur naturali modo conservationis suæ, sicut, licet infundatur homini scientia infusa, non ideo debitum est, ut privetur naturali, et idem est de omni perfectione naturali, et supernaturali, quando inter eas non est formalis repugnantia; quæ inter prædictas minime videtur esse, si in terminis earum non inveniantur modi repugnantes. Adde, modum unionis inhærentiæ esse quid distinctum ab entitate accidentis; qui non conservatur per aliam actionem, qua conservatur accidens independenter a subjecto. Nec vero est, cur per illam destruatur, si per illam nihil fit repugnans illi unioni, etiamsi per illam fiat ipsa entitas accidentis alio modo non pendente ab unione. Denique, esto, verum sit, videri superfluam actionem conservativam accidentis sine dependentia a subjecto, si accidens adhuc manet unitum subjecto, tamen inde non tam fit, unam actionem excludi per aliam formaliter, quam supponere destructum subjectum, et ideo adjungi talem actionem, ne accidentia simul pereant. Prior ergo modus videtur solidior; quamvis, cui posterior placuerit, poterit illum sustinere.

8. *Quomodo remotis accidentibus substantia naturaliter desinat esse, exponitur.* — *Ad fundamentum contrarium respondetur.* — Alterum explicandum in hac tertia conclusione erat, quomodo, separatis accidentibus a substantia, statim illa ex natura rei naturaliter desinat esse. Quod per principia philosophiæ declarandum est, vel quia remotis accidentibus, tolluntur dispositiones necessariæ ad conservandam unionem formæ substantialis cum materia; et ideo statim solvitur illa unio, et consequenter desinit esse forma substantialis, quæ a materia pendebat; et, quia hæc actio non est talis, ut per eam introducatur alia dispositio vel forma in materiam, consequenter etiam fit desitio ipsius materiæ, quæ sine forma naturaliter esse non potest; vel certe, quia etiam est naturale materiæ, ut sine quantitate conservari non possit; per hanc autem actionem privatur omni quantitate. Potest autem hoc explicari, vel per modum dependentiæ, quia, scilicet materia pendet aliquo modo, vel in aliquo genere causæ, a forma, vel quantitate sua; vel per naturalem quamdam connexionem, et connaturale debitum, quia videlicet, ita postulat materia naturalem modum existendi cum quantitate et forma, ut si omnino illo privetur, non debeatur illi conservatio naturalis sub alio existendi modo; quomodo dici potest, animam naturaliter esse non posse sine intellectu et voluntate, ita ut, si illis privetur, naturaliter etiam postulet privari esse suo, et conservatione in rerum natura. Ex his ergo satis constat, quomodo possit tota substantia panis desinere per actionem positivam; et solutum est fundamentum secundæ sententiæ. Ad fundamentum ergo primæ cum prima confirmatione, dicemus fusius duabus sectionibus sequentibus. Ad secundam vero confirmationem dicitur, nunquam Concilia aut Patres, ex sola præsentia corporis Christi per se sumpta colligere desitionem panis; sed ex veritate verborum, ut aperte constat ex Tridentino. Unde recte colligitur utrumque fieri ex efficacia verborum, non vero fieri eadem indivisibili actione.

9. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed dicunt aliqui, etiam si verum sit, necessariam esse specialem actionem ad expellendum substantiam panis, distinctam ab ea, qua fit hic corpus Christi, tamen illam actionem ex natura rei sequi, posita altera actione, seu termino ejus, id est, ex corpore Christi hic præsente; et ideo dici posset, ex vi prioris actionis, per quam constituitur hic corpus Christi, destrui substantiam panis, non primario, sed effective. Sed hoc, licet videatur pie excogitatum ad inveniendum aliquem modum, quo omnia, quæ sunt necessaria ad transubstantiationem, dicantur esse connexa in una actione, tamen revera non est fundatum, nec potest illius sufficiens ratio reddi. Quo enim fundamento dicitur, ex corpore Christi hic præsente naturaliter sequi hanc actionem destructivam panis? nam illa actio neque est naturalis corpori secundum se, ut est per se notum, quia

est mirabilis actio et supernaturalis; neque etiam est naturalis præsentiæ sacramentali, quia illa præsentia per se non est magis activa, quam alia præsentia localis. Præterea illa actio conservativa accidentium sine subjecto est per modum cujusdam creationis; quomodo ergo dici potest, manare naturaliter ex corpore Christi, aut illi esse naturaliter debita, ex eo solum, quod ita sacramentaliter existit? Denique nulla virtus excogitari potest in illo corpore, cui sit connaturalis illa actio; sed est solum instrumentalis, per potentiam obedientialem elevata juxta divinum beneplacitum, et institutionem. Unde verius fortasse est, in primo instante consecrationis non esse illam actionem a corpore Christi, sed a solis verbis; non est ergo necessaria naturalis connexio physica inter has actiones, sed tota est ex divina institutione et lege, quam ex veritate verborum, prout ab Ecclesia intellecta sunt, colligimus.

SECTIO VII.

Utrum substantia panis annihiletur.

1. *Qui dicant in Eucharistia panem annihilari.* — Hæc quæstio ex præcedente expedienda est; qui enim negant, panem desinere per actionem positivam, consequenter non verentur concedere, substantiam panis annihilari. Ita Gabr., dist. 11, quæst. 1, et in canon., lect. 40 et 41; Major etiam, dist. 11, quæst. 1; Ocham, in 4, q. 6, dub. 7; Angel., verb. Eucharist., 1, num. 31, quos etiam quæstione præcedente citavimus. Tribuitur etiam Scoto, dist. 11, quæst. 4; sed ille, licet in re non differat, tamen modum loquendi vitare conatur, et fortasse tota quæstio est de modo loquendi; Durandus item idem sentit, supponendo materiam panis desinere; nam in ejus sententia non fit annihilatio, sed corruptio panis. Hanc vero opinionem probabiliorem existimat Albertus, dist. 10, art. 6. Fundamentum hujus opinionis esse potest, primo, quia substantia panis omnino desinit esse, nihilo illius manente, et non desinit ex vi alicujus actionis positivæ, per quam destruatur, sed per solam suspensionem divini concursus, quo conservabatur; ergo annihilatur. Major de fide est; minor supponitur ab his auctoribus ex rationibus factis in præcedente sectione; consequentia vero patet, quia neque ex parte termini, neque ex parte modi, aliquid ibi deest ad rationem annihilationis. Respondet Ledesma, q. 16, art. 4, ex parte termini deficere aliquid ad annihilationem, quia manent accidentia; sicut e contrario, si Deus destruat omnia accidentia per suspensionem influxus, conservando substantiam, non annihilabuntur, solum quia manet substantia. Sed hæc responsio non satisfacit, quia accidentia sunt extrinseca substantiæ; unde non mutant modum productionis, vel desitionis ejus. Quocirca, si Deus nunc produceret integram substantiam panis sub accidentibus præexistentibus, illa nihilominus esset creatio, quia esset productio substantiæ ex nihilo; ergo e contrario desitio substantiæ, quamvis maneant accidentia, erit annihilatio. Quapropter non est eadem ratio in exemplo adducto, quia accidens pendet a substantia tanquam a subjecto, de cujus potentia educitur; et ideo, quando destruitur, non est annihilatio, sed corruptio accidentalis compositi, manente subjecto tanquam materia, ex qua educitur accidens; at vero substantia per se est et non in accidentibus; unde, quando tota desinit esse per suspensionem influxus, quo ab efficiente causa conservabatur tale esse, illa per se primo est desitio totius substantiæ, nullo manente subjecto, et ideo est propriissime annihilatio; cujus signum etiam est, quia ex vi talis desitionis ex natura rei omnia accidentia desinerent; quod autem miraculose conserventur, non mutant prioris desitionis modum. Confirmatur et explicatur, quia annihilatio proprie opponitur creationi; sed omnis productio rei absque præsupposito subjecto est creatio, quamvis contingat, accidens vel formam supponi, ut patet, si post creatam animam Deus crearet materiam, uniendo illam animæ præexistenti, vel (sicut infra dicemus) nunc de facto in hoc sacramento, quando in illo desinit esse corpus Christi, Deus creat materiam et ponit illam sub quantitate præexistente; ergo desitio rei usque ad primum subjectum, seu quæ nullum subjectum, vel potentiam passivam relinquit in re, quæ desinit esse, est annihilatio. Unde confirmatur secundo, quia substantia conservatur a Deo per actionem creativam; ergo desinit per suspensionem illius actionis; ergo per annihilationem; nam, sicut corruptio opponitur generationi, seu conservationi formæ in subjecto, ita annihilatio creationi; nihil enim aliud esse videtur, quam suspensio influxus de se creativi.

2. *Prædicta sententia non est improbabilis.* — Hanc sententiam sic explicatam non exi-

stimc dignam censura aliqua, vel nota, imo neque esse omnino improbabilem: et valde miror, quam ob causam Dominicus Soto, d. 9, quæst. 2, art. 4, ante solutionem argumentorum dixerit, annihilationis opinionem minime citra errorem sustineri posse; cum enim hæc sit opinio gravium et Catholicorum Doctorum, et habeat probabilia fundamenta, et probabiliter salvet omnia, quæ docet fides, non video quo fundamento, aut ratione possit ita notari. Præsertim cum Innocent., lib. 4 de hoc myst., cap. 20, hanc attingens opinionem, etiam probabilem censeat. Dicet fortasse, annihilationis nomen et rationem pugnare cum ratione et nomine conversionis; at prædicti auctores facile hoc negabunt, quia, licet totus transitus panis in corpus Christi, ut includit duas mutationes et plures terminos, non possit dici annihilatio, quia altera illarum mutationum tendit ad terminum positivum, tamen altera præcise sumpta, quæ fit in substantia panis, seu termino a quo, potest juxta hanc sententiam dici annihilatio, quia est transitus in nihilum; non enim repugnat, eamdem substantiam omnino desinere esse, et ut sic annihilari; et illi succedere aliam substantiam, et ut sic converti; sicut in transmutatione rerum naturalium, eadem res simul corrumpitur, et convertitur in aliam, quia et desinit esse substantialiter per separationem formæ a materia, et illi formæ succedit alia forma in eadem materia. Unde, licet totus ille transitus unius rei in aliam non sit corruptio, sed conversio, tamen altera mutatio præcise sumpta, quæ fit in termino a quo, est corruptio. Sic ergo existimat hæc opinio dici posse in præsente conversione.

3. *Verior tamen sententia docet panem non annihilari. — Prima ratio illam defendendi improbatur.* — Nihilominus tamen verior sententia est, panem non annihilari. Ita docet D. Thom. hic, et graviores Theologi cum Magist., in 4, dist. 11; Alberto, Bonavent., Richard., Capreol., Palud.; et inclinat etiam Scotus, quæst. 4; Innocent., paulo ante citatus. Tenet Alens., 4 part., quæst. 38, membr. 3; Altisiodor., lib. 4 Summ., tract. 5, cap. 2; Hugo Victor., lib. 2 de Sacram., part. 8, c. 9; Henric., Quodlib. 9, quæst. 9, Quodlib. 11, quæst. 4; Ægid., Theorem. 1 et 34 de Eucharist. Rationes autem variæ redduntur, propter quas hæc desitio non est dicenda annihilatio; et quidem, qui dicunt, substantiam panis, vel aliquid ejus aliquo modo manere, facile se expediunt dicentes, non annihilari, quia non omnino desinit esse. Sed hæc ratio supponit fundamentum erroneum; et ideo ad reddendam rationem, statuendum imprimis est, illam substantiam ita desinere, ut nihil omnino illius maneat. Quocirca post conversionem ita jam non est, ac si esset annihilata, vel ac si nulla substantia sub accidentibus panis illi successisset. Denique post conversionem vere posset a Deo iterum creari et consequenter ex nihilo produci; ita ergo desii esse, ac si esset annihilata, quantum attinet ad negationem existendi. Quod autem hoc non satis sit ad propriam annihilationem, in genere ostendi potest, quia ad annihilationem non tantum attendendum est, ad quid tandem terminetur rei desitio, sed etiam qualis fuerit modus mutationis seu desitionis rei; sicut in corruptione naturali, etiam forma ita transit in non esse, ut post corruptionem vere sit nihil; cujus signum etiam esse potest, quia posset a Deo iterum creari ex nihilo; et tamen non dicitur annihilari, propter modum desitionis, quia ad corruptionem compositi desinit esse, manente subjecto, de cujus potentia est educta; sic ergo in præsente, quamvis post transubstantiationem jam substantia panis vere sit nihil, non sequitur necessario esse annihilatam, si aliunde ex modo desitionis potest sufficiens ratio reddi, in quo difficultas.

4. *Similiter et secunda. — Item tertia.* — Secundo dicunt aliqui panem non annihilari, quia ita transit in substantiam corporis Christi, ut in illa veluti imbibatur et absorbeatur. Sed, ut supra dixi, hæc tantum sunt verba, quibus nihil rei subest, quia in corpore Christi nihil manet substantiæ panis, sed solum quædam habitudo rationis ad illam, quatenus ille succedit sub eisdem accidentibus; qui respectus rationis non refert ad tollendam annihilationem, nisi aliquid aliud addatur. Tertio, alii affirmant, panem non annihilari, quia non omni modo desinit esse, quia manet in potentia obedientiali corporis Christi sub speciebus. Ita Paludan., in 4, dist. 11, quæst. 3, art. 2, num. 23; et ibi Capreol. ad 1 Scoti contra 2 concl. Sed hanc sententiam improbat Ferrar., 4 contra Gent., cap. 63, et merito. Quia, vel intelligitur manere panis in potentia obedientiali activa corporis Christi; et hoc non est ad rem, quia virtus activa est omnino extrinseca rei, quæ desinit esse; unde non impedit, quominus annihiletur, vel non sit; ut, licet Deus annihilaret cœlum, nihilominus maneret in potentia activa Dei, et in potentia obedientiali activa cujuscumque instrumenti divini. Vel

intelligitur de potentia obedientiali passiva, et hoc modo est falsum, quia totus panis, qui desiit esse etiam secundum materiam, non potest educi de potentia passiva corporis Christi, quia repugnat, materiam primam recipi in potentia passiva. Vel vocatur potentia obedientialis quælibet ratio termini a quo positivi; ita ut dicatur panis manere in potentia obedientiali corporis Christi, solum quia ex illo produci potest, tanquam ex termino positivo conversionis. Et hæc imprimis impropriissime dicitur potentia obedientialis; deinde, etiamsi Deus annihilet cœlum, manet illo modo in potentia obedientiali terræ, quia per conversionem terræ in ipsum potest reproduci. Deinde, quamvis admittamus cum D. Thom., quæst. 77, art. 5, et in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæstiuncul. 4, illam numero substantiam panis, cui successit corpus Christi sub speciebus, non posse modo accommodato naturis rerum reproduci, nisi per conversionem corporis Christi in ipsam, quia debet produci sub eisdem dimensionibus, et propter hanc rationem dicatur specialiter manere in potentia obedientiali corporis Christi, adhuc in hoc sensu per illum obscurum et improprium loquendi modum non explicatur alia ratio, propter quam panis non annihiletur, nisi quia illi succedit substantia corporis Christi sub illis eisdem speciebus. Quam rationem ipsi improbant in Scoto. Quod autem eorum verba nihil aliud in re contineant, probatur, quia Christus non continet panem in potentia obedientiali propria, ut probatum est, sed solum est terminus, qui loco alterius introducitur, et excludendus dicitur, ut iterum ibi fiat substantia, quæ desierat.

5. *Quarta etiam rejicitur.* — Quarto ergo alii dicunt, panem non annihilari, solum, quia ex intentione agentis tota illa mutatio ordinatur ad esse termini positivi sub illis speciebus; omnis enim mutatio sumit suam rationem et denominationem a termino ad quem. Ita Ferrar. supra, et Scoto non displicet hæc ratio; neque est omnino contemnenda; habet tamen nonnullam difficultatem, quia, licet illa ratione recte explicetur, totam conversionem non esse annihilationem, tamen quod illa pars hujus mutationis, quæ est desitio panis, non sit annihilatio, solum quia ordinatur ad introductionem alterius rei, non videtur satis persuaderi illa ratione; sicut in generatione hominis antecedit ordine naturæ creatio animæ, quæ ad illam generationem ordinatur, et nihilominus vera creatio est, quia est productio ex nihilo; ergo similiter, si hæc desitio panis sit in nihilum, quamvis ad præsentiam corporis Christi ordinetur, erit annihilatio. Et hoc maxime urget, si illa desitio solum per suspensionem divini concursus, et introductio corporis Christi est per actionem omnino distinctam, non habens ullam connexionem realem et physicam cum illa desitione; ut, si Deus statueret in instante, quo homo moritur et generatur cadaver, suspendere illum concursum, quo rationalem animam in esse conservat, illa esset vera annihilatio animæ, quamvis in re simul fieret cum productione alterius rei. Nihilominus tamen responderi potest, hæc exempla non esse similia, quia in illis creatio vel desitio animæ non componit unam integram conversionem cum aliis mutationibus, sed est quid antecedens, vel consequens conversionem, et ad illam quodammodo ultimate terminatur; et ideo non habet rationem annihilationis; annihilatio enim dicit mutationem quasi integram et totalem, quæ omnino desinit in non esse. Unde hoc ipso, quod ordinatur ad conversionem positivam, et illam quodammodo componit, deficit a ratione annihilationis.

6. *Ultima probatur.* — Quinta ratio, quæ mihi videtur præcipua, reddi potest, quia panis non desinit per meram suspensionem concursus Dei, sed ex vi actionis positivæ et physicæ, quam supra explicavimus. Est enim contra rationem annihilationis, ut per positivam actionem fiat, seu consequatur, ut sentit D. Thom., 1 part., quæst. 104, art. 3, ad 3; et Scotus in 4, dist. 11, quæst. 4, in ultimis verbis. Ratio vero est, quia actio positiva necessario terminatur ad positivum terminum, et, si ex illa sequitur desitio alicujus rei, non potest omnino destrui totum id, quod per se supponitur ad talem actionem; et ideo non potest habere rationis annihilationis. Et explicatur hæc ratio, quia omnis actio realis vel est in subjecto, vel sine subjecto : si est in subjecto, non destruit illud, præsertim si loquamur de actione substantiali, cujus subjectum sit materia, et eadem ratio est de omni actione, cujus subjectum est res simplex, quæ destrui non potest per actionem in se receptam, quia actio, præsertim momentanea, non destruit aliquid nisi in instante quo existit; ergo, si in illo instante est in subjecto, necesse est, ut in eodem instante existat subjectum; ergo impossibile est, per illam actionem destrui subjectum; ergo illa actio non potest esse destructio totalis illius rei, quam per se sup-

ponit; unde non erit vera annihilatio; talis ergo actio non potest esse annihilatio. Si vero actio sit sine subjecto, illa terminatur ad rem non receptam in subjecto; et consequenter ex sola sua vi et efficacia non infert totalem desitionem alicujus rei, quia per actionem non destruitur alia res, nisi in quantum est incompossibilis cum termino talis actionis. Si autem actio et terminus ejus non respiciunt aliquod subjectum, non habebunt repugnantiam in existentia cum alia re, quia duæ res ut sic absolute consideratæ non repugnant simpliciter, nisi in ordine ad aliquod tertium, quod sit subjectum, vel quasi subjectum; et ideo inter substantias ut sic, id est, quatenus subsistentes sunt, non est contrarietas nec oppositio, qua una, hoc ipso quod est, destruat aliam, ne sit in rerum natura; imo neque contrariæ qualitates hoc modo inter se pugnant, nisi in ordine ad idem subjectum; ergo ex actione, quæ nullo modo respicit subjectum, non potest intrinsece sequi ullo modo destructio alterius rei.

7. *Confirmatur.* — Et confirmatur hæc ratio, applicando illam rem præsenti mysterio; desinit enim substantia panis per actionem, qua separantur accidentia ab illa; ergo ex vi actionis per se primo non destruitur substantia, ut totum quoddam est, sed destruitur compositum ex illa substantia et accidentibus, et consequenter illa substantia desinit omnino esse, non tamen proprie annihilatur, quia non desinit ut totum quoddam per se, sed ut quædam pars illius compositi, manente alio extremo in rerum natura, quod est veluti subjectum illius actionis, præsertim, si actio illa efficit in quantitate modum per se existendi, formaliter repugnantem actuali inhærentiæ. Nam explicata hoc modo illa actio, optime dicitur versari in quantitate, tanquam in subjecto. At vero si sequamur alium dicendi modum, quod quantitas solum conservatur per actionem independentem a subjecto, et ex vi illius separatur ab illo, non poterit dici proprie quantitas subjectum talis actionis, sed solum terminus, quia illa actio solum fit per modum creationis, quod videtur obstare discursui facto, et ideo supra existimavi hunc modum dicendi dubium et difficilem. Dici tamen potest, hujusmodi agendi modum solum posse esse causam desitionis alterius rei, quando ex illo sequitur dissolutio alicujus compositi, cujus alterum extremum componens ex vi illius dissolutionis desinit esse, et tunc eamdem vim retinet ratio, quia necesse est, alterum extremum manere conservatum per talem actionem; unde fit, ut illa non sit annihilatio. Et juxta hanc rationem potest explicari et accommodari alia ratio, quæ dari solet, scilicet, panem ea ratione non annihilari, quia aliquid ejus manet, nimirum accidentia. Hæc enim ratio, si solum ex parte termini, qui desinit esse, consideretur, apparebit insufficiens, quia accidentia sunt valde extrinseca substantiæ, et ideo substantia potest per se creari sine accidentibus, vel sub accidentibus præexistentibus; et ideo videtur etiam posse annihilari, si per se primo desinat esse, etiam si accidentia ejus alias conserventur in esse. At vero explicata ratio hæc ex parte modi actionis, seu desitionis, est probabilis et coincidit cum præcedente; scilicet, hanc non esse annihilationem, quia fit ex vi cujusdam actionis conservantis accidentia per se existentia, et consequenter destruentis substantiam, non per se primo, ut totum quoddam est, sed ut componebat unum cum accidentibus, quæ manent.

8. *Objectio.* — *Responsio.* — Sed instabit aliquis, quia licet verum sit, ex hac actione immediate sequi dissolutionem illius compositi, tandem vero fit totalis destructio substantiæ panis, ita ut nihil illius maneat. Respondetur, jam hoc pertinere ad quæstionem de nomine; in omni enim vera, vel etiam probabili sententia, supponi debet, substantiam panis ita desinere, ut nihil illius maneat; unde post conversionem illa substantia omnino non est, ac si esset annihilata, vel ac si nihil sub accidentibus illi successisset, quia revera, post conversionem illa substantia est omnino nihil, cujus signum evidens est, quia posset iterum a Deo creari ex nihilo; si ergo propter hanc solam causam dicatur annihilatio, erit quæstio de nomine; impropria tamen erit locutio, quia ad rationem annihilationis, non tantum est attendendum ad quid tandem terminetur rei desitio, sed etiam qualis fuerit modus mutationis vel desitionis, sicut in corruptione rei naturalis, forma tandem ad hoc terminatur, ut omnino sit nihil; cujus etiam signum est, quia potest ex nihilo creari; et nihilominus non annihilatur, quia solum desinit ad dissolutionem compositi; ergo idem etiam erit in præsenti dicendum. Et hinc colligitur differentia inter corruptionem et annihilationem; nam, quia illa opponitur generationi, quæ fit per unionem formæ cum materia, quæ est subjectum illius actionis, ideo potest proxime ac necessario sequi cor-

ruptio ex generatione; at vero annihilatio proprie opponitur creationi, et dicit destructionem entis, in quantum ens, seu quatenus habet esse per creationem; creatio autem non versatur circa subjectum, et ideo esse rei, quatenus ab illa pendet, non potest destrui per actionem illi esse repugnantem, ac propterea non potest sequi annihilatio ex actione positiva, sicut sequitur corruptio. Et ex his satisfactum est rationi dubitandi initio hujus sectionis positæ.

9. *Objectio altera.* — *Respondetur.* — Sed objiciet aliquis, quia sequitur, panem non fore annihilandum, etiam si corpus Christi illi non succederet; patet sequela, quia etiam tunc desineret substantia, non per suspensionem influxus, sed per actionem positivam, ex qua per accidens sequitur destructio illius; consequens autem videtur falsum, tum quia fere omnes contrarium sentiunt, dum dicunt, illam non esse annihilationem, quia est conversio in substantiam corporis Christi; tum etiam quia si illa non est conversio, neque est annihilatio, neque corruptio, quid tandem erit, vel quomodo appellabitur illa desitio? Tandem, quia si intelligeremus, per alterationem expelli formam substantialem a materia, et illi non succedere aliam, et propter hanc causam materiam omnino desinere esse, fateremur illam annihilari, licet illa desitio per accidens consecuta sit. Respondetur, concedendo, etiam in eo casu, illam non esse proprie, et in rigore annihilationem, quia ut dixi, annihilatio est desitio totius entis secundum se; per hanc autem actionem non desinit substantia, quasi per se, ut est quoddam totum, sed quatenus componit unum cum accidentibus; ex quo tandem sequitur, ut omnino non sit. Neque est inconveniens, quod illa desitio sit innominata; nam etiam actio, qua separantur accidentia a subjecto, et per se constituuntur, innominata est, et nunc etiam non habet proprium nomen, quia nomen conversionis non significat illam partialem mutationem privativam, sed transitum unius rei in aliam; illa autem mutatio generali nomine vocatur desitio substantiæ, sicut in motu locali descensus, v. gr., significat transitum a superiori ad inferiorem locum; in quo includitur amissio unius loci, et acquisitio alterius, quæ sunt partiales mutationes, propriis nominibus carentes. Addi præterea potest etiam in eo casu deficere ex alio capite rationem annihilationis, quia illa actio separativa accidentium a subjecto quodammodo ad hoc terminatur natura sua, ut sub illis alia substantia introducatur; nam cum accidentia sint propter substantiam, connaturale illis est, ut non sint sine omni substantia; atque adeo, ut si aliquando separentur, non propter se tantum separentur, sed ut altiori modo alteram substantiam contineant, illique deserviant; hoc igitur modo illa actio ordinatur ad conversionem; et ideo desitio, quæ per illam fit, non est annihilatio, etiam si per accidens non consummetur conversio. Neque est simile illud aliud de materia, tum quia ibi totalis fieret desitio, ita ut nihil omnino maneret; tum quia ex ipso hoc sequitur, illud non posse fieri ex vi alicujus actionis, quæ fit in instante desitionis materiæ; quia oporteret talem actionem recipi in subjecto, quod esset impossibile, si jam in illo instante materia non esset, neque esset aliquod accidens separatum, ut supponitur; deberet ergo fieri per solam suspensionem divini influxus.

SECTIO VIII.

An prædicta actio et desitio substantiæ panis ad rationem conversionis et transubstantiationis sufficiant.

1. *Ratio dubii.* — Ratio dubitandi potest esse duplex. Prima est, quia hæc actio non est substantialis, sed accidentalis, cum solum versetur circa accidentia, quibus præbet modum per se essendi. Altera et major dubitatio est, quia hæc actio non est ex natura rei connexa cum actione effectiva præsentiæ corporis Christi, quia una non sequitur necessario ex alia, nec terminus unius ex termino alterius; supra enim ostendimus, posse hic constitui substantiam corporis Christi, manente substantia panis; et eadem ratione posse Deum conservare per se accidentia, excludendo substantiam panis, non introducendo corpus Christi, neque aliquod aliud; unde tandem videtur hic non fieri unum ex alio, sed unum post aliud; quod non satis est ad rationem conversionis.

2. Propter hanc difficultatem dixerunt aliqui Theologi, ad rationem conversionis non esse necessariam connexionem inter amissionem unius termini, et effectionem alterius, ita ut ex sola rei natura unum ex alio sequatur, sed satis esse, quod ex lege et pacto Dei connectantur. Ita sentit Scotus in Quodl. 10; Gabr., lect. 40 in can.; Major in 4, dist. 11, q. 1; Guil. de Rub., quæst. 1, art. 3; Palac., disput. 2, in fine; et idem sentit Capreol. ibi, citans varia loca D. Thom., quæst. 1, art. 1,

concl. 3; Ferrar., 4 contra Gent., cap. 63; Ledesma, part. 4, quæst. 16, dub. 3, in fin. Quod si objicias, quod divina lex seu ordinatio non mutat rerum naturas, et ideo, si unius inceptio, et alterius desitio non habeant ex se connexionem sufficientem ad conversionem, etiam si Deus statuat non facere unam absque alia, non propterea fore meram conversionem, respondere poterunt, primo, in naturalibus rebus, quæ naturis rerum coaptantur, id verum esse; tamen supernaturales, et miraculosas mutationes, quæ solum ex omnipotentia agentis mensurantur, non habere aliam naturam neque aliam legem, nisi quam Deus statuit; et ideo, quia hoc opus est omnino supernaturale, et Deus statuit, ut non fieret, nisi transmutando unam rem in aliam, id satis esse, ut hæc actio censeatur vera conversio, etsi ex pluribus actionibus non habentibus inter se naturalem connexionem componatur. Vel secundo dicere poterunt hanc conversionem non esse omnino physicam et naturalem, sed sacramentalem et artificialem; et ideo mirum non esse, quod actio, per quam fit, non sit simpliciter una, sed ex multis partialibus constans per artificialem compositionem, sicut est ædificatio domus, et similes. Et ad hanc satis est connexio illarum duarum mutationum ex pacto, seu institutione divina. Quod ita potest explicari. Quia, quod sacramenta physice causent, non est undequaque certum; et quamvis supponatur, causare physice aliquos effectus, nihilominus necessario fatemur, aliqua etiam causare tantum moraliter, quando vel effectus ipse talis est, ut physice causari non possit, vel quando alia ratio sufficiens occurrit ad impediendam causalitatem physicam; sic igitur in præsente mysterio actiones et mutationes, quibus fit præsens corpus Christi, et accidentia panis per se constituuntur, et a substantia separantur, et ipsa substantia excluditur, ac desinit esse, efficiuntur physice, quia in rebus ipsis nulla est repugnantia; at vero connexio inter has actiones non est physica, quia inter terminos earum nulla est repugnantia intrinseca, et formalis; nam cum non fit conversio formalis et totalis, termini non respiciunt subjectum aliquod, nec tertium aliquod, sub quo formaliter repugnent; solum ergo est connexio sacramentalis, et quasi artificialis ex institutione divina; quæ sufficit, et consentanea est termino hujus conversionis, qui non est unum simpliciter, sed artificiale, includens corpus Christi et species, quod etiam sufficit ad propriissimam veritatem verborum formæ, et rerum omnium, quæ Concilia et Patres de hac conversione docent. Et hic modus dicendi sic explicatus, non est certe improbabilis. Ad majorem tamen magisque propriam hujus rei explicationem duo addenda videntur.

3. *Explicatur et probatur relata sententia.* — Primo igitur addi potest, non esse de ratione conversionis simpliciter dictæ, ut illæ mutationes inter se necessario connexæ sint propter formalem terminorum repugnantiam, sed satis esse, ut una ad alteram ordinetur, et propter illam fiat ex intentione agentis, naturis rerum magis consentanea, quia nulla est ratio, quæ probet, aliud esse de ratione conversionis. Nam licet in omnibus conversionibus formalibus id fortasse reperiatur propter specialem rationem talis conversionis, quæ fit circa idem subjectum, non est tamen, cur hoc attribuamus omni conversioni ut sic, quia ubi est singularis modus conversionis, ibi etiam potest esse alia ratio vinculi seu ordinis inter mutationes, ex quibus constat conversio; ut in translocatione, quæ non fit circa idem subjectum proprie, sed inter diversa corpora, respectu ejusdem spatii, seu continentis, invenitur quodammodo alius modus transmutationis; nam unum corpus expellit aliud, non tantum formaliter, sed etiam effective; et fortasse prius effective, quam formaliter; unde alia actione et mutatione recedit unum, et alia introducitur aliud; interdum enim Angelus, v. gr., amittit unum partialem locum, ut alterum acquirat; quæ potest dici vera conversio seu commutatio locorum; quamvis fortasse illa loca non repugnent simul eidem Angelo; suppono enim, esse inadæquata. Denique ratio est, quia tota hæc connexio harum mutationum solum existimatur necessaria, ne illæ videantur concurrere quasi per accidens, sed habeant inter se aliquod vinculum, et unionem; sed ad hoc satis est ut sint per se ordinatæ, et una ad aliam tendat. Quod autem in hac conversione hoc reperiatur, ita explicari potest. Nam in primis actio, qua excluditur substantia panis, ad introductionem corporis Christi ordinatur; propter quod non male dixit Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 4, post recitatam quartam opinionem, expulsionem illius substantiæ esse quasi modum ad introductionem alterius; et in idem fere redit, quod dicit Ferrar., 4 cont. Gent., cap. 63, circa tertium dictum D. Thomæ, illam expulsionem esse dispositio-

nem ad aliam introductionem. Et supra declaravi, hoc habere aliquod fundamentum in ipsis naturis rerum, ne accidentia maneant vacua omni substantia; et aliunde consentaneum etiam est, ut sub eisdem accidentibus non contineantur duæ substantiæ corporales, et integræ. Unde cum hic introducitur substantia corporis Christi, ut sub illis accidentibus contineatur, et per illa ita significetur, ut simpliciter et absolute hoc sensibile possit dici esse corpus Christi, et non aliud quid, valde consentaneum, et quasi debitum huic mysterio est, ut ad introductionem corporis Christi expellatur alia substantia; vel ut hæc expulsio ad illam introductionem ordinetur.

4. Secundo adjungi potest, ad rationem conversionis non oportere, ut effectio unius termini, et destructio alterius conjungantur, propter formalem repugnantiam terminorum secundum se, sed satis esse, ut ratione agentis sint necessario conjuncta; v. gr., si ignis non posset producere ignem ex ligno, nisi corrumpendo illud, non propter formalem repugnantiam formarum substantialium, sed propter solas dispositiones præcise sumptas, quia videlicet non potest introducere formam ignis, nisi mediis dispositionibus destruentibus dispositionem ligni, et consequenter expellentibus formam ligni, hoc præcise consideratum sufficiet, ut ignis dicatur convertere unum in aliud, quia simpliciter unum expellit, et introducit aliud, et ejus virtus determinata est ad agendum hoc ordine et modo, sive hoc oriatur ex causalitate formali, sive ex dispositiva, vel effectiva; et sive id fiat una simplici actione, sive duabus subordinatis; cur enim, sicut conversio est composita ex duplici mutatione, non poterit interdum componi ex duplici actione subordinata et connexa, saltem in ordine ad talem causam, quæ non potest aliter producere talem effectum? Ad hunc ergo modum intelligi potest in præsenti, verba non habere vim ad agendum unum terminum, nisi expellendo alium, et quia non potest expelli, nisi per aliam actionem, ideo non posse unam efficere, nisi veluti præmittendo aliam, seu in ordine ad aliam; et ideo merito dici, virtutem verborum esse conversivam, et non agere, nisi convertendo; quod totum fundatur quidem in significatione verborum, et consequenter in divina lege, tanquam in prima radice, proxime tamen fundatur in virtute verborum, quia sicut posita institutione, verba revera habent virtutem ad agendum quod significant, ita in illa virtute connectuntur necessario illæ duæ actiones vel mutationes, quod satis est ad rationem conversionis; nam sicut illa est virtus activa physica, ita etiam est virtus conversiva non naturalis, sed obedientialis; cujus ratio non ex pura rerum natura, sed ex modo, quo ad agendum assumitur, et ex auxilio, seu modo concursus, quem habere potest secundum legem ordinariam, sumenda est.

5. Et hinc obiter colligitur primo, qua ratione existimata fuerit necessaria conversio ad conficiendum hoc mysterium, prout nunc a Christo institutum est; tota enim hæc necessitas fundata est in necessitate verborum, cui eorum efficacia est accommodata; sunt enim verba practica, quæ virtutem habent, ut sese vera efficiant in simplicissima significatione sua; et ad hoc fuit necessaria conversio substantialis, vel simpliciter, vel juxta modum agendi perfectiorem, et magis accommodatum, ut explicatum est.

6. Secundo colligitur responsio ad primam difficultatem positam; nam ad rationem conversionis substantialis ex parte termini a quo, satis est, quod desitio ejus sit substantialis, sive sequatur proxime ex actione substantiali, sive ex accidentali; hoc enim non refert, quia illa actio formaliter et intrinsece non est de conceptu substantialis conversionis, sed sola desitio; potest autem substantia desinere esse per actionem accidentalem, quatenus ab accidentibus pendere, vel cum eis necessario connexionem habere potest, quia ut res desinat esse, non est necessaria specialis actio præter eam, qua destruitur aliud, a quo ipsa pendet; quia desitio, ut sic, non fit per actionem, sed potius per carentiam actionis; secus vero est de productione et effectione substantiæ, quia illa fieri non potest per actionem accidentalem, quia requirit actionem, quæ directe tendat ad dandum esse substantiale.

7. Tertio infertur, si Deus de potentia absoluta efficeret corpus Christi præsens sub accidentibus panis, conservando simul substantiam panis, illam actionem tunc non fore conversionem, ut per se constat, quia non fieret ex termino positivo destructo; nihilominus tamen illa actio, quoad totam positivam rationem suam, ejusdem esset rationis cum actione, quæ nunc fit circa corpus Christi, quia ad eumdem terminum, eodem modo, et ex eodem termino a quo privativo tenderet; actio autem, ut sic, ex his principiis sumit

rationem suam. Quod etiam in naturalibus actionibus et conversionibus videre licet; conversio enim ultra rationem productionis solum addit respectum et ordinem ad terminum a quo positivum, qui non est de necessitate actionis ut sic, sed interdum necessario conjungitur ex parte materiæ circa quam versatur actio; ut calefactio si fiat in subjecto carente omni frigore, est simplex actio, non conversio; si vero fiat ex subjecto frigido, erit conversio frigidi in calidum; et tamen illa actio positiva, tendens ad calorem, ejusdem rationis est, cum inter eosdem intrinsecos terminos, et eodem modo versetur. Idem ergo, et majori ratione esset in præsenti mysterio in prædicto casu, quia solum deesset mutatio termini a quo, et etiam illa actio, per quam terminus ille nunc excluditur. Quocirca cum auctores interdum ex præsentia corporis Christi in hoc sacramento colligunt conversionem, intelligendi sunt, vel supposita veritate verborum, et efficientia illis accommodata : vel juxta modum actionis, vel mutationis magis accommodatum naturis rerum, ut sæpe explicatum est.

8. Quarto sequitur, totam hanc conversionem uno instante ac momento perfici, ita ut primum esse corporis Christi sub speciebus. sit primum non esse substantiæ panis, et primum esse per se existentiæ accidentium et separationis eorum a subjecto; in his enim omnibus non potest esse successio, quia non prius consecratur una pars materiæ, quam alia; nec prius, etiam per instans, introducitur corpus Christi, quam expellatur panis, vel e contrario. Quia in nullo momento, aut accidentia sunt vacua utraque substantia, aut utramque simul sub se continent. Unde vehementer errant, qui corpus Christi incipere ibi per primum sui esse, substantiam autem panis desinere per ultimum sui esse dicunt: nam si loquuntur proprie, et in ordine ad eamdem mensuram, et ad idem indivisibile instans nostri temporis, sequitur in aliqua duratione reali simul esse sub accidentibus substantiam panis, et corpus Christi, quod est erroneum. Quod si inquiras, quod sit illud instans, respondet D. Thom., art. 7, et cum illo cæteri Theologi, dist. 11, esse illud, in quo sensus verborum consummatur, sicut in genere dictum supra est de formis sacramentorum; est enim eadem ratio. Solet vero hic referri Altisiod., lib. 4 Sum., tract. 5, cap. 2, quod dicat, hanc conversionem non in instante, sed successive perfici; si tamen attente legatur, hoc non affirmat, nec ab aliquo probabiliter affirmari potest.

9. Quinto sequitur ex dictis hanc conversionem omni ex parte esse supernaturalem, scilicet ex parte actionum, quæ in ea interveniunt, et ex parte terminorum, qui per illas fiunt. Denique ex parte agentis, quia per materialia verba fit a Deo tam admirabilis transmutatio. Et propter has causas Sancti supra citati hoc opus valde exaggerant, tanquam unum ex maximis omnipotentiæ Dei.

10. Solet vero a Theologis quæri, quod sit majus opus, creationis, aut incarnationis, aut transubstantiationis, quod ex parte attigit hic D. Thom., art. 8, ad 3, et latius in 4, dist. 11, quæst. 1; Gabr. ibi, art. 3; Bonav., dist. 10, art. 1, quæst. 1, ad 2; Alens., quæst. 34, memb. 3; et Innocent., lib. 4 de hoc myst., cap. 7. Sed quod ad incarnationem attinet, non est dubium, quin sit majus opus; nisi fortasse quatenus in hoc mysterio ipsa incarnatio quodammodo iterum fit, de quo dicemus quæst. seq.; nam licet demus, ita esse, tamen illud est solum concomitanter, et præter rationem transubstantiationis, ut sic. De creatione autem jam in superioribus dictum est, et D. Thom. supra fatetur, in hoc mysterio esse plura mirabiliora, magisque naturas rerum superantia, quam in creatione.

11. *Dubium alterum.—Solutio.* — Denique solet quæri, an hoc opus dicendum sit proprie miraculum ; aliqui enim Theologi negare videntur, ut videre licet in Alber., dist. 11, art. 3, et Carth. ibi, quæst. 1; et ratio est, quia quod consuetum est, et quasi ordinaria lege statutum, non est miraculum, ut docuit etiam Cajet., quæst. 105, art. 8; quia miraculum dicitur, quasi admirationem inducens; quod autem ordinaria lege, et consuetudine fit, non efficit admirationem; et ideo justificatio impii non est miraculum. Alii vero existimant, hanc conversionem dicendam esse miraculosam; quibus favet D. Thom., 2. 2, quæst. 1, art. 8, ad 6. Et ratio est, quia hoc opus non solum est admirabile, sed etiam est compendium quoddam admirabilium operum Dei, unde de se natum est causare maximam admirationem, licet per accidens fortasse a fidelibus, vel propter consuetudinem, vel quod non satis attente rem considerant, hunc effectum non habeat. Sed hæc controversia est de modo loquendi; res enim de se satis constat.

SECTIO IX.

Quomodo loquendum sit de hac conversione, sive transitu unius rei in aliam.

1. Hæc quæstio movetur a Theologis propter varios modos loquendi SS. Patrum, eamque optime expedivit D. Thom. in art. 8, cujus doctrina ad tres breves regulas reducitur. Prima est, propositiones significantes successionem terminorum, seu transitum unius in alium esse veras et proprias; hujusmodi sunt: Ex pane fit corpus, quia illa particula, *ex*, latissime patet, et non necessario dicit habitudinem causæ, vel principii, sed successionis, vel termini a quo; unde dicimus, cœlum fieri ex nihilo, et ex nocte diem. Similes sunt illæ locutiones : Panis convertitur in corpus, seu transit in corpus; et hæ locutiones sunt valde usitatæ inter Sanctos Patres, ut constat ex adductis sect. 1 hujus disputationis. Et ratio etiam est ex dictis manifesta, quia illis verbis nihil aliud significatur, quam habitudo et successio terminorum inter se; sed hæc habitudo et successio revera intervenit inter substantiam panis et corpus Christi; ergo locutiones illæ quæ hoc significant veræ ac propriæ sunt.

2. Secunda regula est : propositiones, quæ denotant subjectum substantiale, seu materialem causam communem utrique termino, impropriæ sunt, et in rigore falsæ. Unde, si alicubi inventæ fuerint in probatis auctoribus, pie explicandæ sunt. Ratio regulæ clara est, quia in hac conversione nullum est subjectum commune utrique termino; ergo propositiones, quæ illud supponunt, nituntur falso fundamento; sunt ergo falsæ. Primum exemplum sit in hac propositione : *De pane fit caro Christi;* nam illa particula *de* in rigore significat consubstantialitatem, atque ita in illa locutione significatur, aliquam materiam, vel substantiam panis transire in corpus Christi, vel communicari corpori Christi. Ita sumitur ex communi doctrina Theologorum in 1, dist. 16, et in 3, dist. 4; et D. Thom. in 1 part., quæst. 41, art. 3, et hac 3 part., quæst. 32, art. 2. Nihilominus tamen reperitur illa locutio apud Ambros., 4 de Sacram., c. 4, dicentem : *Ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi;* et eodem modo loquuntur nonnulli ex supra citatis, qui non utuntur illa particula in tanto rigore, sed in sensu primæ regulæ; ita ut idem sit dicere *de pane,* quod ex pane. Secundum exemplum est : *Panis fit caro et vinum fit sanguis;* quæ quidem in formali conversione verificantur ratione subjecti communis; et quidem in conversione accidentali sunt propriissimæ, quia manet idem suppositum sub utroque termino; et sic dicimus, calidum fieri frigidum; tamen in conversione substantiali, etiam formali, videntur minus propriæ, quia non manet idem suppositum commune; nihilominus tamen habet aliquod veritatis fundamentum, quia manet eadem materia communis; atque hoc modo dicitur Joan. 2 : *Cum vidisset, aquam vinum factum;* ergo in conversione totali, ubi non est commune subjectum, in rigore non est propria, nec vera illa locutio. Potest autem altero e duobus modis explicari. Prior est, ut non tam panis dicatur fieri corpus, quam corpus fieri panis, non quidem sumendo panem specifice pro tali cibo materiali, sed pro cibo reficiente hominem, et præsertim pro illo cibo, qui sub forma panis datur. Quomodo 1 ad Cor. 11 : *Quotiescumque manducabitis panem hunc,* etc. Et multæ locutiones, quæ sunt Joan. 6, possunt in hunc modum explicari; et in VII Synodo, act. 6, t. 3, circa finem, dicitur, vere nos confiteri, divinum corpus panem fieri. Sic etiam Ambros., lib. 5 de Sacram., cap. 3 : *Non iste panis est* (inquit) *qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit.* Sic Cyprian., serm. de Cœna Domini : *Ipse enim et panis, et caro, et sanguis, idem cibus, et substantia, et vita factus est Ecclesiæ suæ.* Secunda explicatio est juxta sensum primæ regulæ, ut scilicet, verbum illud explicetur transitive, scilicet, panis fit corpus, id est, transit in corpus. Sicut Damasc., lib. 4 de Fide, cap. 14, dicit : *Panis ipse ac vinum in corpus et sanguinem Dei immutantur;* nam verbum faciendi, valde commune est, et ad significandam quamcumque similem habitudinem inter terminos conversionis extendi potest; sic exponendus est Augustin. citatus a Beda 1 ad Cor. 11, et habetur in cap. Non omnis, de Consecr., dist. 2, cum ait : *Non omnis panis, sed accipiens benedictionem Christi, fit corpus Christi.* Sic etiam exponi potest Cyril., Catech. 4, et alii statim citandi.

3. Tertia regula fit fere præcedenti similis : propositiones, in quibus id, quod erat ante consecrationem, affirmatur de corpore Christi, et generatim, quæ significant aliquid commune utrique termino manere, ut veræ sint, non debent sumi pro re aliqua, vel substantia individua, sed abstractive pro re contenta

sub accidentibus panis aut vini. Sic exponenda est hæc locutio : Panis et vinum post consecrationem sunt verum corpus et sanguis Christi, quæ habetur in cap. Ego Bereng., de Consecr., dist. 2 ; et apud Damasc., lib. 4 de Fide, cap. 14 : *Quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione.* Et illa : *Panis fit corpus, et vinum sanguis, consecratione;* et similes reperiuntur apud Innocentium, lib. 4 de hoc mysterio, cap. 6, et apud alios Patres supra citatos. Ratio ergo prioris partis hujus regulæ est, quia præter accidentia nulla res individua manet communis utrique termino; ipsa autem accidentia in recto et proprie de nullo terminorum prædicantur; non enim quantitas dici potest esse id, quod erat panis; ergo illæ locutiones non possunt esse veræ, si subjectum earum supponat pro re aliqua singulari communi utrique termino. Et hinc facile patet altera pars regulæ, quia termini hujus conversionis inter se conveniunt in ratione contenti sub his speciebus; ergo, ut locutio illa sit vera, oportet, ut subjectum præcise supponat pro contento; et hoc modo sunt veræ, quamvis non admodum proprie, quia illud subjectum in rigore priorem modum supponendi indicat; usurpatur tamen ad indicandam proprietatem veræ conversionis, scilicet, quod in ea maneat aliquid commune utrique termino, quæ prædicto modo in hac conversione salvatur, ut in superioribus explicatum est; et tota ex doctrina in his regulis contenta, facilis est, et communis Theologorum in 4, dist. 11, ubi etiam videri potest D. Thom., q. 1, art. 4; et Bonav., art. 1, quæst. 6; Scotus, quæst. 3; Albert., art. 6; Alens., 4 part., quæst. 39, memb. 2 et 3; Gabr., lect. 49; Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 8.

SECTIO X.

Utrum quodlibet possit converti in quodlibet.

1. Hactenus explicuimus mysterium Eucharistiæ; nunc ad complementum doctrinæ generaliter dicendum est, an possit hæc conversio alio modo fieri; et in universum, an possit quælibet res in aliam converti. Theologi enim absolute et sine distinctione affirmant; indicat D. Thom. hic, art. 4, ad 3, dicens, Deum propter infinitam virtutem, quam habet supra omne ens, posse totum ens in aliud totum convertere, hoc ipso, quod in ratione entis conveniunt. Quæ ratio inter quælibet entia procedit. Sentit ergo D. Thom. divina virtute posse quodlibet converti in quodlibet, et ita exponit, et late defendit Cajet. ibi, et Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 4, in fine; tenet Scotus, dist. 11, quæst. 1, art. 2, quæst. 2, in princ., et Quodlib., quæst. 10. Idem sentit Richard., dist. 10, art. 3, quæst. 1; Paludan., dist. 11, quæst. 3, num. 3; Capreol., art. 3, ad 1 Durand. contra 2 conclus.; Major, quæst. 1, art. 3; Guil. Rub., quæst. 1, art. 3; Gabr., quæst. 2, et lect. 40 in can. Quam sententiam debere esse fidelibus indubitatam, lib. 3 de Euchar., cap. 13, dicit Bellarm. Sed non existimo posse quæstionem hanc ita generatim sumptam commode definiri, et explicari.

2. Ut ergo res tota intelligatur, distinguenda sunt varia genera rerum, et conversionum; sunt enim in rebus substantiæ, et accidentia; et inter substantias quædam sunt compositæ ex materia et forma; aliæ simplices et integræ, ut Angeli; et partiales, ut materia et forma. Accidentia vero considerari possunt, vel per se, ut sunt quædam entia simplicia, et completa, vel ut cum subjecto unum aliquid componunt. Rursus conversio una est formalis, quæ fit per successionem diversarum formarum in eodem subjecto; altera intelligi potest materialis, ut si unum compositum convertatur in aliud ex parte materiæ, seu subjecti, manente eadem forma; altera esse potest totalis ex parte utriusque extremi, quæ intelligi potest, vel inter simplicia entia integra inter se, vel inter ens simplex, et compositum substantiale, vel etiam accidentale. Altera denique conversio esse potest totalis ex parte tantum alterius extremi, ut si tota aliqua substantia convertatur in materiam, vel formam alterius; et in his omnibus potest esse magna varietas, materialis potius, quam formalis.

3. Dico ergo primo : conversio formalis vel materialis proprie esse non potest inter res simplices, neque inter rem simplicem et compositam. Probatur ex definitione conversionis formalis; est enim illa, quæ fit inter duas res ratione formarum, manente eodem subjecto, vel materia communi utrique; ergo hæc conversio essentialiter postulat in utroque extremo compositionem ex materia seu subjecto, et forma, proportionatam conversioni. Confirmatur, quia si uterque terminus sit simplex, per modum integræ substantiæ, aut per modum materiæ, non poterit informare subjectum, et ita non poterit esse terminus hujus conversionis; si autem intelligatur esse

res simplex per modum formæ separatæ a materia, vel naturaliter, ut est anima rationalis, vel divina virtute, ut si Deus conservaret aliam formam per se existentem, et tunc si illa forma iterum uniatur materiæ, excludendo ab illa aliam formam, fit quidem conversio, non inter res simplices, sed inter composita, ad quæ per se primo terminatur actio vel corruptio; ergo nunquam hujusmodi corruptio fieri potest, si alter terminus est omnino simplex. Et hic discursus eadem proportione procedit in conversione, quam materialem vocabimus.

4. *Objectio.* — *Solvitur.* — Sed contra, fingamus materiam sine forma, et Angelum illi præsentem seu unitum illi, ut motorem; hoc posito Deus posset convertere illum Angelum in animam rationalem uniendo illam materiæ, vel in animam equi; ergo illa esset conversio formalis, et tamen fit ex re simplici in compositam. Respondetur, si talem modum conversionis admittamus, illam non esse proprie conversionem formalem, sed potius esse transubstantiationem Angeli in animam, cum qua conjungitur simplex productio alterius compositi. Quod quidem recte dicitur, si anima illa sit rationalis, quæ prius natura fit quam uniatur, et distincta actione; at vero in aliis formis materialibus, quæ nec prius nec alia actione fiunt, quam uniantur, non videtur hoc habere locum, cum ex parte termini, ad quem terminatur conversio, tantum sit una actio, quæ non ad formam, sed ad compositum per se primo terminatur; et ideo videtur tunc illa conversio quasi mista ex transubstantiatione et conversione formali. Et fortasse verius est, illam non fore veram et proprie conversionem, ut amplius ex dicendis constabit.

5. Dico secundo : ut fieri possit conversio formalis inter res aliquas compositas, etiam de potentia Dei absoluta, duas conditiones concurrere necesse est. Prima, ut una forma ita cum alia pugnet aliquo modo, ut ad introductionem unius altera excludatur. Secunda est, ut subjectum sit capax utriusque formæ, saltem capacitate obedientiali. Probatur primo exemplis; nam licet cœlum constet materia et forma, si tamen illa materia non est capax formæ ignis, aut e contrario, si forma ignis nullo modo potest conferre in illa materia suum effectum formalem, non posset cœlum converti in ignem; et idem est de compositis accidentalibus; nam album ut sic non potest converti in justum aut sapiens, quia subjectum albedinis proprium, non est capax sapientiæ, aut justitiæ. Et eisdem exemplis declaratur altera conditio. Nam quia albedo nullum ordinem habet cum sapientia aut justitia, non potest compositum ex una talium formarum in compositum ex alia converti. Et similiter, si fingamus, nullam esse formam, aut modum positivum, ex quo sequatur desitio luminis, non poterit lucidum, ut sic, per conversionem in aliud destrui, sed tantum per simplicem corruptionem; ratio vero utriusque partis est, quia hujusmodi conversio per se fit inter composita, quorum unum desinit, et aliud per conversionem fit; ergo, ut locum habeat talis conversio, necesse est, ut possit fieri compositio ex subjecto seu materia, et forma, ad quam introducendam alia expellitur; ergo ad hanc conversionem necessario supponendum est subjectum, quod unam formam amittat, et sit capax alterius; concurrentibus autem his duabus conditionibus, fieri potest hæc conversio inter quascumque res, cum neque in subjecto, neque in terminis sit repugnantia.

6. Dico tertio : ut conversio materialis seu ex parte subjecti fieri possit, duæ etiam conditiones necessariæ sunt. Prima est, ut fiat inter composita ex subjecto et forma realiter distincta. Altera est, ut forma, sub qua fit conversio, apta sit afficere subjectum utrumque, et consequenter, ut utrumque subjectum sit capax talis formæ. Ratio vero primæ conditionis est, quia si forma non sit res distincta, sed tantum modus, non poterit conservato tali modo seu forma destrui subjectum, quia essentialis ratio illius entitatis est ipsa ratio subjecti, et ideo non potest conservari illa entitas, destructa ratione subjecti; non conservata autem illa entitate, non potest conservari modus ejus, quia per se non habet propriam entitatem, in qua conservetur; et hac ratione non potest istud subjectum converti in aliud sub eadem numero subsistentia, una natura alteri succedente, quia destructa natura non potest conservari subsistentia, quæ tantum est modus ejus; et eadem ratione non potest hic globus converti in alium, succedentibus sibi quantitatibus sub eadem numero figura. Ratio vero alterius conditionis est eadem, quæ præcedentis conclusionis, quia etiam terminus istius conversionis est compositum ex forma manente, et subjecto alii succedente; ergo necesse est, ut forma possit uniri utrique subjecto, et consequenter, ut utrumque subjectum sit capax formæ, quia, sine

unione inter ipsa, non fiet compositum; si autem forma non sit apta ad informandum subjectum, vel hoc non sit capax ejus, non poterit inter ea formalis unio intercedere; suppono enim ex tractatis disputat. 47, non posse intervenire aliud genus unionis; et ex dictis hac disput., sect. 4, sumo, solam unionem effectivam nihil referre ad terminum hujus conversionis, tum quia non facit veram conversionem; tum etiam quia consistit in actione, quæ non potest esse terminus actionis; requiritur ergo illa duplex conditio ad hoc genus conversionis; illis vero concurrentibus, poterit fieri a Deo hæc conversio inter quascumque res, quia nulla est repugnantia ex parte alicujus termini, nec aliunde, ut patebit facile applicando conditiones omnes conversionis supra expositas.

7. *Dubium.* — *Responsio.* — Sed quæres, an hæc conversio sit transubstantiatio. Respondeo primo : si sit conversio ex parte solius materiæ, quia, v. gr., sub eadem forma una materia alteri succedit, et ita ex uno composito fit aliud, illa non erit transubstantiatio, quia non erit conversio totius substantiæ; si vero sit commutatio totius substantiæ in totam substantiam sub eisdem accidentibus, distinctione opus est, quia variis modis potest hoc accidere. Primo, per solam adductionem totius substantiæ, et quasi localem expulsionem alterius. Secundo, per unius adductionem, et desitionem alterius substantialem. Tertio, e contrario per productionem unius, et solam localem expulsionem alterius; et hos tres modos existimo non sufficere ad transubstantiationem, ut supra dixi. Quarto, intelligi potest hoc fieri per substantialem, totamque desitionem unius substantiæ, et effectionem alterius, et hæc erit vera transubstantiatio, sive cum illa actione conjungatur actio uniens ipsam substantiam cum accidentibus, sive non; utroque enim modo fieri potest, et neuter transubstantiationi repugnat.

8. Solum est advertendum, hujusmodi conversionem totius substantiæ non esse proprie conversionem materialem, de qua nunc loquimur, quia conversio materialis proprie dicta est, quæ per se primo fit in compositum ex parte tantum materiæ, quatenus est pars illius compositi; in supradicta vero conversione totali per se primo fit tota substantia; unio vero, vel compositio illius cum accidentibus, est accidentalis, et extrinseca, sive consequatur, sive non.

9. *Quarta conclusio.* — Dico ergo quarto : quælibet res existens sub accidentibus realiter a se distinctis, si ab illis in suo esse pendeat, potest converti in aliam, quæ loco illius sub eisdem accidentibus constituatur ac fiat. Hæc conclusio imprimis probatur exemplo præsentis mysterii, quia nulla major repugnantia in qualibet alia re ostendi potest, sive substantias materiales inter se comparemus, sive spirituales inter se, sive materialem et spiritualem, sive spiritualem et materialem, quod omnium difficillimum est. Explico breviter singula : primum enim membrum de substantiis materialibus facile est, quia est prorsus eadem ratio in omnibus aliis, quæ in pane et vino, et corpore ac sanguine Christi. Unde obiter colligo eadem proportione posse unam quantitatem converti in aliam divina virtute, v. gr., sub eadem albedine, ut ex eisdem principiis constat.

10. Secundum membrum est difficilius, quia substantiæ spirituales vix habent accidentia, quæ ab illis possint separari; nihilominus tamen, ponendo, intellectum et voluntatem distingui re ipsa a substantia Angeli, probabile fit, posse ab illa separari, et consequenter posse aliam substantiam spiritualem sub illis accidentibus constitui, vel per modum subjecti, vel per intimam præsentiam cum unione aliqua effectiva, simili sacramentali.

11. Tertium membrum facilius est, supposito mysterio Eucharistiæ, quia sicut loco substantiæ panis fit sub accidentibus substantia corporis Christi per veram actionem conversivam, ita fieri potest quælibet substantia angelica, quæ realem præsentiam, et similem unionem habeat cum illis accidentibus; nulla est enim major repugnantia; nam licet corpus Christi materiale sit, tamen hic fit, et constituitur ad modum rei spiritualis.

12. Quartum membrum propterea difficillimum est, quia non solum pendet ex separatione accidentium spiritualium a substantia spirituali, sed etiam ex eo quod non apparet, quomodo sub accidentibus spiritualibus substantia materialis constitui possit. Nihilominus tamen multi existimant, hanc conversionem spiritus in corpus non implicare apertam contradictionem, quia sub accidentibus angelicis potest etiam constitui substantia materialis, vel per modum subjecti, ut quidam volunt, vel saltem per intimam præsentiam, et aliquem modum unionis effectivæ, quanquam hæc non sit essentialis conversioni, sed eam consequatur. Ex quibus facile patet,

idem judicium esse (sicut in primo membro dixi) de accidentibus, quæ sub aliis a se realiter distinctis existunt. Nam sub illis commutari seu converti possunt. Quæ omnia eodem modo intelligi et applicari possunt ad conversionem, vel accidentium inter se, vel accidentis in substantiam, vel substantiæ in accidentia, dummodo transitus fieri possit sub aliqua re utrique termino communi; est enim eadem ratio, ut facile consideranti patebit.

13. Dico quinto : si aliqua res omnino destruatur, ita ut nihil illius maneat, id est, nec substantia, nec accidens aliquod, non potest proprie in aliam converti. Declaratur, ne forte disputemus de modo loquendi : potest enim Deus aliquam substantiam cum omnibus accidentibus ejus destruere, et loco illius aliam constituere; de quo nullus potest dubitare; quod vero hoc non sufficiat ad propriam rationem conversionis, sed solum sit ibi annihilatio unius substantiæ, et creatio alterius, sintque substantiæ sibi succedentes ex voluntate divina, patet ex supradictis, quia nulla alia connexio, vel ordo invenitur inter duas illas mutationes, vel quasi mutationes, neque desitio illa sequitur ex vi alterius actionis, ac denique non sibi succedunt illæ duæ res in aliquo tertio, in quo aliquo modo sibi repugnent.

14. *Objectio.* — *Solutio.* — *Replicatio.* — Dices : si in eodem corpore continente Deus omnino mutaret corpus contentum in aliud, illud posset sufficere ad rationem conversionis, etiam si nulla alia res maneret communis utrique termino; ut, v. gr., si Deus in loco unius cœli, v. gr., octavæ sphæræ, produceret aliud corpus cœleste, ex natura rei necessaria esset expulsio corporis cœlestis, quod nunc ibi est, et consequenter sequeretur desitio substantialis illius, quia non posset per solam motionem localem discedere, quia non posset penetrare alios cœlos, neque illos dividere, ut transiret; ergo hoc satis esset ad conversionem, quandoquidem ex vi productionis unius, sequitur desitio alterius. Respondetur, introductionem unius corporis in aliquem locum per se et ratione formali non sufficere ad conversionem, sed ad translocationem, quia ex vi illius solum sequitur localis mutatio in alio corpore. Quod si fortasse ob alia corpora interjacentia, et impedientia, non possit corpus extra locum suum moveri, non poterit substantialiter destrui ab alio corpore introducto, præsertim si illud, quod antea erat, sit incorruptibile, ita ut neque dividi, neque comminui possit, sed potius impedire, ne aliud illud introducatur. Unde, si Deus velit aliud corpus ibi creare absque penetratione, oportebit, ut prius saltem natura suspendat influxum, quo conservabat aliud corpus, ut desinat esse, ut cedat alteri corpori ibi creando. Sed contra : quia esto, hæc omnia vera sint, ut revera esse videntur, illud satis erit ad rationem conversionis, quia non est de ratione conversionis, ut ex vi productionis unius termini desinat alius, sed ut agens, prout potuerit, destruat unum, et faciat alium, præsertim si ad talem actionem, prout hic et nunc fit, necessaria sit talis desitio.

15. *Solvitur.* — *Altera replica.* — *Responsio.* — Respondetur, explicando hoc modo has mutationes, et earum conversionem, salvari aliqualiter rationem conversionis; tamen eo modo, quo ibi est conversio, manere sub utroque termino aliquid commune utrique, quod licet non sit proprie accidens illis inhærens, est tamen per modum accidentis, quatenus circumdat, et continet utrumque; nam ex hac circumscriptione oritur repugnantia, et consequenter connexio inter inceptionem unius, et desitionem alterius. Sed urgebis : fingamus, illam conversionem non fieri circa aliquod corpus continens, vel circumdans, sed solum in eodem spatio, ut si Deus totum hunc mundum subito transmutaret in alium constantem alia materia, et aliis corporibus, ac substantiis. Respondetur, illam non fore propriam conversionem, sed annihilationem unius, et creationem alterius, quia solo Dei arbitrio simul conjungerentur; et si viderentur habere aliquod vestigium conversionis, solum est, quatenus aliquo modo concipiuntur illi termini cum habitudine ad idem spatium.

16. Et hinc obiter colligo non posse unam rem in alteram converti, quin res, in quam fit conversio, succedat in præsentia rei conversæ, ita ut ibi fiat præsens, ubi alia erat, quanquam Scotus, d. 10, q. 1, et Durand., dist. 11, contrarium sentiant, dicentes, quando conversio fit in rem præexistentem, potius trahi rem conversam ad locum et conditionem ejus, in quam convertitur. Exemplum ponit Durand. in alimento, quod, ut convertatur in substantiam aliti, trahitur ubi alitum est. Sed non satis perpenderunt, et considerarunt; nam Patres omnes, ut magis explicarent præsentiam Christi, usi sunt nomine conversionis; supponentes, si panis convertitur in substantiam Christi, necessa-

rium fore, ut Christus fiat præsens, ubi erat panis. Quod recte etiam docuerunt Scholastici, dist. 11; Richardus, art. 1, quæst. 12, ad 2; Capreolus, ad 5 Scot. contra 5 concl.; Gabr., quæst. 1, art. 2; Major, quæst. 1; Palacius, disput. 1, concl. 2; Ferrar., 4 cont. Gent., cap. 63; et eodem sensu dixit D. Thom. et docent omnes discipuli ejus, conversionem esse rationem hujus præsentiæ, quia est quasi via, ex qua necessario sequitur talis præsentia, ut in superioribus explicatum est. Præterea quod Scotus dicit, posse fieri conversionem panis existentis in terra, in corpus Christi existens in cœlo, prout ibi est, nulla mutatione in eo facta, nec mente concipi potest, cum nihil omnino resultet in illo termino, nec sit aliqua successio, aut vera habitudo realis inter illas res.

17. *Objectio.* — *Solutio.* — Deinde exemplum, quo utitur Durandus, non est ad rem, vel potius confirmat quod intendimus, quia vivens convertit alimentum in se, non ut præexistens est, sed prout novam partem acquirit, secundum quam revera acquirit partialem præsentiam ibi, ubi erat materia alimenti, in instante, in quo fit illa partialis conversio. Ratio denique est, quia conversio proprie, ut supra dictum est, non fit in rem, ut præexistit, sed ut terminat conversionem, et consequenter ut recipit aliquo modo esse per illam; et quoniam conversio debet fieri circa aliquod commune utrique termino, in quo sibi repugnant, ideo necesse est, ut respectu illius sibi succedant in reali præsentia. Dices, fieri posse, ut in instante conversionis, res illa, circa quam fit conversio, in alium locum transferatur; v. gr., si species panis, quæ, dum proferuntur verba, hic sunt, in instante, quo perficitur consecratio, divina virtute ponantur alibi, tunc nihilominus erit vera conversio, et tamen corpus Christi non succedet ibi, ubi fuit panis. Respondetur primo, illud fieri non posse naturaliter; deinde in eo casu quasi materialiter variari præsentiam; nam formaliter Christus succedit sub eisdem speciebus, sub quibus erat panis, et ita ibi fit præsens, ubi adesset substantia panis, si tunc maneret, et hoc per se pertinet ad rationem conversionis, et ita est intelligendum quod diximus.

18. Ex his dico sexto, quamlibet creaturam posse in aliam converti, non quidem omni genere conversionis, sed uno aut altero, unicuique rei accommodato pro earum diversitate. Hæc assertio constat ex dictis. Solum potest objici August., lib. 6 super Gen. ad litteram, cap. 9 et 12, et lib. de Immortalitate anim., cap. 15, et Boet., lib. de Duabus naturis, qui negant corpus posse converti in animam, vel in spiritum. Sed hi Patres loquuntur de conversione naturali cuicumque rei, vel certe disputant de eo genere conversionis, in quo ex una substantia fit altera, non solum ut ex termino a quo, sed ut ex subjecto vel parte, quæ maneat in termino conversionis.

19. *Nonnulli contrarium tenuerunt.* — Ultimo addo, omnia hæc, quæ de rerum conversionibus diximus, intelligenda esse inter res creatas; nam inter Deum et creaturam nulla potest esse conversio, quia nec Deus potest converti in creaturam, ut est per se evidens, quia non potest mutari, nec desinere esse, ut recte docuit S. Thom. supra, quæst. 2, art. 1, et 4 contra Gent., c. 31; et Waldens., tom. 2 de Sacram., cap. 20; nec creatura potest converti in Deum, ut communior Theologorum sententia docet in 4, dist. 11; Palud., quæst. 3, num. 16; Capr., ad 4 Scoti cont. 3 concl.; Scotus, quæst. 2, et Quodlib. 8, art. 1 et 2; Gabr., quæst. 2, art. 1, et lect. 40 in canon.; Henric., Quodlib. 11, quæst. 4; Sotus, dist. 8, quæst. 2, art. 4; Ledes., quæst. 16, art. 4, dub. 5. Ratio vero est clara ex supra dictis, quia in termino ad quem conversionis, necessario fit aliquis modus mutationis, inceptionis, aut novæ dependentiæ, quia sola denominatio extrinseca non sufficit; illa vero omnia Deo repugnant, ut recte etiam docuit D. Thom. sup., quæst. 2, art. 1, ubi hoc explicuimus. Confirmatur primo : quia Deus non potest succedere substantiæ desinenti esse, ratione novæ præsentiæ, quia ante omnem creaturæ mutationem est ubique præsens; nec ratione novi modi existendi ipsius Dei, quia repugnat immutabilitati ejus; nec ratione novæ unionis alterius ad ipsum, quia illa unio non potest esse nisi hypostatica, et tunc non fieret conversio secundum se, sed in assumpta natura; hic autem loquimur de conversione in Deum, secundum propriam entitatem increatam; ut si Deus assumeret naturam, quæ prius existebat in propria persona, posset quodammodo dici persona creata converti in divinam; proprie tamen formalis terminus illius conversionis esset unio illius naturæ ad personam divinam; nam ex subsistente in se fieret unita, et illa esset quasi conversio formalis, quia in eadem humanitate succederet modus unionis modo substan-

tiæ; et ita conversio proprie non esset in personam divinam secundum se; posset tamen Deus succedere quodammodo substantiæ creatæ in officio sustentandi accidentia per efficientiam, ut si destructa substantia panis, conservaret Deus se solo accidentia ejus; sed hoc non satis est, ut dicatur panis converti in Deum, quia nullo modo se habet ut terminus actionis seu conversionis, sed solum ut principium efficiens illam mutationem; alias etiam nunc panis transubstantiaretur in divinitatem, quia illa est principalis causa effective sustentans accidentia sine subjecto. Contra hanc vero partem opinatus est Cajet. supra, quæst. 2, art. 1, et Major, d. 11, quæst. 1, quia sicut potest Deus assumere corpus, teste Aug., 3 de Trin., cap. 12, vel fieri homo sine sui mutatione, ita existimant, posse esse terminum conversionis sine sui mutatione. Sed non est simile, quia Deus dicitur assumere corpus vel per solam efficientiam, vel quia terminat unionem corporis ad ipsum, quod facere potest sine sui mutatione, per mutationem alterius; at vero non potest esse terminus actionis realis, quia includit intrinsecam dependentiam talis termini ab agente per actionem illam, quæ dependentia repugnat Deo.

QUÆSTIO LXXVI.

DE MODO QUO CHRISTUS EST IN HOC SACRAMENTO, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de modo, quo corpus Christi existit in hoc sacramento.

Et circa hoc quæruntur octo.

1. *Utrum totus Christus sit sub hoc sacramento.*
2. *Utrum totus Christus sit sub utraque specie sacramenti.*
3. *Utrum totus Christus sit sub qualibet parte specierum.*
4. *An dimensiones totæ corporis Christi sint in Eucharistia.*
5. *An corpus Christi sit localiter in Eucharistia.*
6. *Utrum corpus Christi moveatur ad motum hostiæ, vel calicis post consecrationem.*
7. *Utrum corpus Christi prout est in hoc sacramento, possit videri ab aliquo oculo, saltem glorificato.*
8. *Utrum verum corpus Christi remaneat in hoc sacramento, quando miraculose apparet sub specie pueri, vel carnis.*

ARTICULUS I.

Utrum totus Christus contineatur sub hoc sacramento (infra, quæst. 79, art. 1, ad 3; et 4, dist. 10, art. 2; et Quodlib. 7, art. 1; et Joan. 6, lect. 6, fin.).

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur, quod non totus Christus contineatur sub hoc sacramento. Christus enim incipit esse in hoc sacramento per conversionem panis et vini, sicut dictum est* (quæst. 75, art. 4). *Sed manifestum est, quod panis et vinum non possunt converti, neque in divinitatem Christi, neque in ejus animam. Cum ergo Christus existat ex tribus substantiis, scilicet, divinitate, anima, et corpore, ut supra habitum est* (quæst. 2), *videtur, quod totus Christus non sit sub hoc sacramento.*

2. *Præterea, Christus est in hoc sacramento, secundum quod competit refectioni fidelium, quæ in cibo et potu consistit, sicut supra dictum est* (quæst. 74, art. 1). *Sed Dominus dicit Joan. 6 : Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Ergo solum caro et sanguis Christi continentur in hoc sacramento. Sunt autem multæ aliæ partes corporis Christi, puta, nervi, ossa, et alia hujusmodi. Non ergo totus Christus continetur sub hoc sacramento.*

3. *Præterea, corpus majoris quantitatis non potest totum contineri sub minoris quantitatis mensura. Sed mensura panis et vini consecrata est multo minor, quam propria mensura corporis Christi. Non potest ergo esse, quod totus Christus sub hoc sacramento contineatur.*

Sed contra est, quod Ambros. dicit in lib. de Offic. : In illo sacramento Christus est (refertur de Consecr., dist. 2, cap. Ante benedictionem, et cap. In sacramento. Et habetur l. de His qui mysteriis initiantur, cap. 5).

Respondeo dicendum, quod omnino necesse est confiteri secundum fidem catholicam, quod totus Christus sit in hoc sacramento. Sciendum tamen, quod aliquid Christi est in hoc sacramento dupliciter. Uno modo, quasi ex vi sacramenti, alio modo ex naturali concomitantia. Ex vi quidem sacramenti est sub speciebus hujus sacramenti id, in quod directe convertitur substantia panis et vini præexistens, prout significatur per verba formæ, quæ sunt effectiva in hoc sacramento, sicut et in cæteris mutationibus, puta cum dicitur, hoc est corpus meum, vel hic est sanguis meus. Ex naturali autem concomitantia est in hoc sacramento illud, qaod realiter est conjunctum ei, in quod prædicta conversio terminatur. Si enim aliqua duo sunt realiter conjuncta, ubicumque est

unum realiter, oportet et aliud esse. Sola enim operatione animæ discernuntur, quæ realiter sunt conjuncta.

Ad 1 ergo dicendum, quod quia conversio panis et vini non terminatur ad divinitatem, vel animam Christi, consequens est, quod divinitas, vel anima Christi non sit in sacramento ex vi sacramenti, sed ex tali concomitantia. Quia enim divinitas corpus assumptum nunquam deposuit, ubicumque est corpus Christi, necesse est, et ejus divinitatem esse, et ideo in hoc sacramento necesse est esse divinitatem Christi concomitantem ejus corpus. Unde in symbolo Ephesino legitur (habetur in Concil. Ephes., in epist. ad Nestor., a medio illius. Et refertur de Consec., d. 2, cap. Necessariæ) : *Participes efficimur corporis et sanguinis Christi, non ut communem carnem percipientes, nec viri sanctificati et Verbo conjuncti secundum dignitatis unitatem, sed vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam. Anima vero realiter separata fuit a corpore, ut supra dictum est* (quæst. 50, art. 3 et 4). *Et ideo, si in illo triduo mortis fuisset hoc sacramentum celebratum, non fuisset ibi anima Christi, nec ex vi sacramenti, nec ex reali concomitantia. Sed quia Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, ut dicitur ad Rom. 6, anima ejus semper est realiter corpori ejus unita. Et ideo in hoc sacramento corpus quidem Christi est ex vi sacramenti; anima autem Christi ex reali concomitantia.*

Ad 2, dicendum, quod ex vi sacramenti sub hoc sacramento continetur, quantum ad species panis, non solum caro, sed totum corpus, scilicet Christi ossa, nervi, et alia hujusmodi. Et hoc apparet ex forma hujus sacramenti, in qua non dicitur, hæc est caro mea, sed, hoc est corpus meum. Et ideo cum Dominus dixit Joan. 6 : Caro mea vere est cibus, caro ponitur ibi pro toto corpore, quia secundum consuetudinem humanam videtur esse magis manducationi accommodata, prout scilicet homines carnibus animalium vescuntur communiter, non autem ossibus, vel aliis hujusmodi.

Ad 3, dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. 75, art. 5), *facta conversione panis in corpus Christi, vel vini in sanguinem, accidentia utriusque manent. Ex quo patet, quod dimensiones panis vel vini non convertuntur in dimensiones corporis Christi, sed substantia in substantiam. Et sic substantia corporis Christi, vel sanguinis, est sub sacramento ex vi sacramenti. Unde patet, quod corpus Christi est in hoc sacramento per modum substantiæ et non per modum quantitatis. Propria autem totalitas substantiæ continetur indifferenter in parva vel magna quantitate, sicut tota natura aeris in magno vel parvo aere, et tota natura hominis, in magno vel parvo homine. Unde et tota substantia corporis et sanguinis Christi continetur in hoc sacramento post consecrationem, sicut ante consecrationem continebatur ibi tota substantia panis et vini.*

COMMENTARIUS.

1. *Sensus articuli.* — Sensus tituli hujus articuli (ut a sequente distinguatur) est, an sub toto sacramento, sive sub singulis speciebus, sive sub utraque simul sumpta contineatur totus Christus, id est, persona ejus et integra humanitas, quæ corpus, animam, et quidquid est de veritate humanæ naturæ complectitur. Hoc ergo sensu affirmat D. Thom. totum Christum esse in hoc sacramento. Quod hac ratione ostendit, nam in hoc sacramento est corpus et sanguis Christi, nam hoc saltem necessarium est ad verborum formæ veritatem; ergo etiam in hoc sacramento sunt cætera omnia, quæ corpori et sanguini Christi in re ipsa conjuncta sunt, ut sunt anima et divinitas, et alia, ex quibus totus Deus homo constat; unde obiter colligit D. Thom., quanquam in hoc sacramento sit totus Christus, non tamen eodem modo fieri, seu poni in ipso; sed quædam ex vi verborum, alia per concomitantiam, quæ omnia in sequente disputatione copiosius sunt explicanda.

2. *Vis rationis D. Thom. exponitur.* — Nunc vero propositio illa, in qua illatio, et totus fere discursus D. Thom. nititur, declaranda est, scilicet, si aliqua duo sunt realiter conjuncta, ubicumque est unum realiter, oportet et aliud esse. Videtur enim hoc principium repugnare his, quæ a nobis fuse tractata sunt disputat. 48. Et adhuc difficilior est alia propositio, qua præcedentem probat D. Thom., scilicet, quia sola operatione animæ distinguuntur, quæ realiter conjuncta sunt. Contra hanc ergo rationem objicit Durand. in 4, dist. 10, quæst. 2. Quia, licet illud principium verum sit in his rebus, quæ localiter sunt alicubi, non tamen in his, quæ tantum sunt per habitudinem ordinis, sicut est Angelus in corpore; nam inde fit, ut possit habere præsentiam ad unum et aliud corpus, quamvis ipsa corpora inter se similem præsentiæ habitudinem non habeant. Sed hæc objectio Durandi nullius est momenti; procedit enim

ex falso errore; existimat enim, præsentiam hanc sacramentalem corporis Christi solum esse per habitudinem, nescio quam extrinsecam, et operativam, et non esse tam veram, propriam et realem, ac est præsentia sensibilis seu quantitativa, quod, ut supra dixi, est contra fidei veritatem, quam D. Thomas supponit, et ideo colligit concomitantiam præsentiæ ex conjunctione, seu unione rerum inter se. Nam si hujusmodi res inter se unitæ habent concomitantiam in loco sensibili et quantitativo, non id provenit ex modo præsentiæ, sed simpliciter ex veritate præsentiæ realis, quæ includit intimam propinquitatem, et indistantiam rerum inter se unitarum.

3. *Difficultas contra illam. — Solutio Cajetani. — Improbatur.* — Major difficultas est, quam nuper insinuabamus, quia, ut propositio a D. Thom. assumpta aliquam vim habeat, videtur intelligenda etiam de potentia Dei absoluta, per quam hoc mysterium factum est, et ita ad hoc tendere videtur probatio ejus; at vero supra ostendimus, illud principium non esse verum in ordine ad potentiam Dei absolutam. Deinde falsum est, quæ realiter sunt conjuncta, sola operatione animæ discerni; aliud enim est esse idem, aliud esse realiter unita; materia enim et forma, quamvis realiter unita sint, non sunt idem, sed re ipsa distinguuntur et non sola animæ operatione; ex quo in superioribus concludebamus, conservata unione earum in uno loco, posse unam earum in altero loco poni sine alia. Tandem inductione etiam hoc ostendi potest, nam anima et caput realiter sunt unita, et tamen in re ipsa ita discernuntur, ut alicubi sit anima, ubi non est caput; similiter humanitas Christi realiter est unita Verbo, et tamen non ubicumque est Verbum, ibi est humanitas, nam Verbum est ubique, non humanitas; et in triduo anima et corpus erant realiter unita Verbo, et tamen Verbum erat in inferno, et non corpus; et similiter Verbum erat in sepulchro, et non anima. Respondet Cajetan. propositionem D. Thom. intelligendam esse non de quacumque habitudine conjunctorum, sed de habitudine continentis et contenti; si enim ex duobus realiter conjunctis unum alicubi continetur, necesse est contineri et reliquum. Sed hæc distinctio et responsio Cajetani data est ab ipso ad objectionem Durandi, unde per habitudinem continentis nihil aliud significare videtur, quam habitudinem seu modum veræ et propriæ præsentiæ realis. Vel si aliud significat, nec ipse explicuit, quid illud sit, nec a nobis intelligitur, quid addat continentia supra realem præsentiam, nisi denominationem extrinsecam aut efficientiam aliquam, quæ non potest majorem concomitantiam requirere inter res unitas, quam præsentia; neque D. Thom. illud posuit in propositione sua, sed voluntarie additum est. Nec denique deservit proposito, quia Christus non aliter continetur sub speciebus, quam ratione præsentiæ realis, ut in superioribus ostensum est; quod si per illam continentiam, nihil aliud, quam realis præsentia significetur, non solvuntur argumenta facta, quæ de quacumque reali præsentia procedunt, ut patet ex eisdem exemplis, quia anima continetur in pede et in manu, et tamen ibi non continetur caput. Quod si dicas, continentiam non dicere quamcumque præsentiam, sed adæquatam, sicque non contineri animam in pede, quia non est in illo adæquate, contra hoc est, quia hoc modo enervatur totus discursus et petitur principium; nam pari ratione dicam corpus Christi non contineri sub speciebus, quia non est adæquate sub illis, cum sit etiam in cœlo; et ideo non oporteret, ut ibi sit anima, licet ibi sit corpus.

4. *Solutio vera.* — Aliter ergo responderi potest, in primis D. Thom. loqui non simpliciter de potentia absoluta, sed de ordinaria, quia, licet hoc sacramentum per omnipotentiam Dei factum sit, supponit tamen, Deum in eo non facere plura miracula, quam necessaria sint ad perfectionem sacramenti. Rursus propter exempla adducta addendum necessario est, priorem propositionem intelligi de his, quæ adæquata unione realiter uniuntur; neque in hoc petitur principium, sicut paulo ante objiciebam, quia hic non est sermo de adæquata præsentia, sicut in priori responsione, sed de adæquata unione, quæ a præsentia distincta est; et ex adæquata unione dicimus inferri necessariam concomitantiam in mutua præsentia rerum unitarum; quando vero unio non est adæquata, concomitantia non est mutua, sed solum ex parte inferioris extremi; ut in dictis exemplis, ubicumque est humanitas, ibi est Verbum, quamvis non e contrario, et ubi est caput, ibi est anima, licet non e converso. Unio autem adæquata dicetur, quando unum respicit aliud, ut adæquatum terminum suæ habitudinis, et e converso, vel quia aliquo modo habent inter se mutuam dependentiam, et hoc modo corpus organicum adæquate unitur animæ, non vero anima capiti, vel alicui parti ejus, nec humanitas

Verbo, quia, licet pendeat ab ipso, non tamen e contrario. Atque hæc responsio est satis probabilis; tamen ulterius addi potest (et colligitur etiam ex dictis) propositionem D. Thom. intelligendam esse de his, quæ realiter conjuncta sunt, et conjuncta permanent, nec privantur unione vel conjunctione, ut alicubi constituantur; sic enim impossibile est, quæ realiter conjuncta sunt, loco separari, nisi priventur unione, saltem alicubi; supponit autem D. Thom. ex fide, corpus Christi ita nunc esse conjunctum animæ, ut nunquam et nullibi privari possit hac unione, quia semper et ubique est vivum et immortale; et similiter supponit, illud corpus ita esse unitum divinitati, ut nullibi privari possit illa unione, quia ubicumque est, est corpus divinum ac deificum, quod patet ex solut. ad 1, ex qua hæc interpretatio facile sumi potest. Atque in hoc sensu prior propositio vera erit, etiam de potentia absoluta, quia fieri non potest, ut res realiter alteri conjuncta, ut sic, id est, retinens et secum deferens hunc modum unionis, sit ubi non est alia, cui unitur, quia talis conjunctio intrinsece requirit intimam præsentiam alterius rei, cui fit conjunctio, et ab illa omnino pendet; et sic non procedunt instantiæ adductæ, ut per se constat, quia Verbum non habet modum unionis ad humanitatem, quo privari possit, sed tota unio est ex parte humanitatis; et ideo ubicumque est humanitas, ibi est Verbum, quia ibi est unio; non tamen, ubicumque est Verbum, ibi est humanitas, quia non necessario ibi est unio; anima vero, licet habeat unionem ad corpus et singulas partes ejus, tamen quia illa unio, respectu singularum partium non est totalis, ideo non ubicumque est anima, ibi est unio ad singulas partes. Unde fit, ut possit esse anima alicubi sine unione ad hanc, vel illam partem corporis, et consequenter quod alicubi sit anima, ubi non sit caput, vel pes, etc. Tandem hinc facile intelligitur sensus posterioris propositionis D. Thomæ; non enim est sensus, quæ realiter conjunguntur, sola ratione distingui; hoc enim tam aperte falsum est, ut non potuerit in D. Thomæ mentem cadere; sed est sensus, quæ realiter conjuncta sunt, sola operatione animæ separari, præscindi, aut cogitari unum eorum alicubi, ac si ibi aliud non existeret.

5. De solutione ad 1 satis dictum est; quid vero sit in hoc sacramento ex vi verborum, quid autem per concomitantiam, quod in illa et in solutione ad 2 tangitur, in sequente disputatione tractandum est; quod vero tangitur in solutione ad 3, de modo existendi Christi in hoc sacramento per modum substantiæ, partim in superioribus est dictum, partim dicetur in disputatione 52.

ARTICULUS II.

Utrum totus Christus contineatur sub utraque specie hujus sacramenti (infra, quæst. 78, art. 6, ad 2, et quæst. 79, art. 1, ad 3, et quæst. 80, art. 12, ad 3, et 4, dist. 11. quæst. 2, art. 1, quæst. 1, ad 2. Et Joan. 6, lect. 7, et 1 Cor. 11, lect. 6).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod non sub utraque specie hujus sacramenti totus Christus contineatur. Hoc enim sacramentum ad salutem fidelium ordinatur, non virtute specierum, sed virtute ejus, quod sub speciebus continetur, quia species etiam erant ante consecrationem, ex qua est virtus hujus sacramenti. Si ergo nihil continetur sub una specie, quod non contineatur sub alia, sed totus Christus continetur sub utraque, videtur, quod altera illarum superfluat in hoc sacramento.*

2. *Præterea dictum est* (art. præced.), *quod sub nomine carnis omnes aliæ partes corporis continentur, sicut ossa, nervi, et alia hujusmodi. Sed sanguis est una partium humani corporis, sicut patet per Aristot.* (lib. 3 de Generat. animal., cap. 2, tom. 4). *Si ergo sanguis Christi continetur sub specie panis, sicut continentur ibi aliæ partes corporis, non deberet seorsum sanguis consecrari, sicut neque seorsum consecratur aliqua alia pars corporis.*

3. *Præterea, quod jam factum est, iterum fieri non potest. Sed corpus Christi jam incepit esse in hoc sacramento per consecrationem panis. Ergo non potest esse, quod de novo incipiat esse per consecrationem vini. Et ita sub specie vini non continebitur corpus Christi, et per consequens, nec totus Christus. Non ergo sub utraque specie totus Christus continetur.*

Sed contra est, quod 1 Corinth. 11, super illud: Et calicem, dicit Gloss., quod sub utraque specie, scilicet panis et vini, idem sumitur. Et ita videtur sub utraque specie totus Christus esse.

Respondeo dicendum, certissime tenendum esse, quod sub utraque specie sacramenti totus est Christus, aliter tamen et aliter. Nam sub speciebus panis est quidem corpus Christi ex vi sacramenti, sanguis autem ex reali

concomitantia, sicut supra dictum est de anima et de divinitate Christi (art. præced., ad 1). *Sub speciebus vero vini est quidem sanguis Christi ex vi sacramenti, corpus autem Christi ex reali concomitantia, sicut anima et divinitas, eo quod nunc sanguis Christi non est ab ejus corpore separatus, sicut fuit tempore passionis et mortis. Unde si tunc fuisset hoc sacramentum celebratum sub speciebus panis, fuisset corpus Christi sine sanguine, et sub speciebus vini sanguis sine corpore, sicut erat in rei veritate.*

Ad 1 ergo dicendum, quod quamvis totus Christus sit sub utraque specie, non tamen frustra. Nam primo quidem hoc valet ad repræsentandam passionem Christi, in qua seorsum fuit sanguis a corpore separatus. Unde et in forma consecrationis sanguinis fit mentio de ejus effusione. Secundo, hoc est conveniens usui hujus sacramenti, ut seorsum exhibeatur fidelibus corpus Christi in cibum et sanguis in potum. Tertio, quantum ad effectum, secundum quod supra dictum est (q. 74, art. 1), *quod corpus exhibetur pro salute corporis, et sanguis pro salute animæ.*

Ad 2, dicendum quod in passione Christi (cujus hoc sacramentum est memoriale) non fuerunt aliæ partes corporis ab invicem separatæ, sicut sanguis, sed corpus indissolutum permansit, secundum quod legitur Exod. 12: Nec os illius confringetis. Et ideo in hoc sacramento seorsum consecratur sanguis a corpore, non autem aliqua alia pars ab alia.

Ad 3, dicendum, quod sicut dictum est (in corp. art.), *corpus Christi non est sub specie vini ex vi sacramenti, sed ex reali concomitantia. Et ideo per consecrationem vini non fit ibi corpus Christi per se, sed concomitanter.*

COMMENTARIUS.

1. Juxta dicta in præced. art., hic titulus intelligendus est de utraque specie, non collective, sed distributive, ita ut resolutio sit, totum Christum esse sub singulis speciebus panis et vini; et ita est facilis tota doctrina corporis articuli, quæ fundatur in eodem principio posito in præced. articulo; unde nihil circa hanc litteram occurrit notandum, præter ea, quæ de re ipsa disputanda sunt.

2. Ex argumentis D. Thomæ solum secundum nonnullam habet difficultatem; sic enim colligit : sanguis est pars integralis corporis humani; sed aliæ partes humani corporis non consecrantur separatim a toto corpore; ergo nec sanguis debet ita consecrari; patet consequentia, quia ita continetur sanguis sub speciebus panis, sicut aliæ partes. Respondet autem negando consequentiam, eo quod in sanguine specialis ratio intercedat; quoniam sanguis separatus fuit, et a corpore effusus; aliæ vero partes non fuerunt a corpore Christi separatæ; ad repræsentandum autem hanc separationem, prout conveniens fuit ad expressiorem passionis Christi significationem, sanguis seorsum a corpore consecratur. Quæ responsio optima est ad satisfaciendum priori parti argumenti, et præcipue intentioni ejus; adhuc tamen solvenda superest altera pars difficultatis, quæ in ultima probatione insinuatur, scilicet, quod sanguis eodem modo sit sub speciebus panis, quo aliæ partes, scilicet, ex vi verborum, nam ex vi illorum est totum corpus cum suis partibus constans. Responderi tamen potest negando consequentiam, quia non est eodem modo pars; aliæ enim sunt partes in actu, sanguis vero tantum in potentia. Sed non placet mihi hæc responsio; nam si partes actu dicantur, quæ anima informantur, nihil ad præsens refert, quia ipsamet anima non est hic ex vi verborum; si vero dicantur, quæ actu componunt, et constituunt corpus, etiam sanguis potest dici actu pars. Et confirmatur, nam hac ratione Verbum divinum, assumendo corpus humanum, assumpsit etiam sanguinem, quia assumpsit totum, et quidquid est de veritate et integritate ejus. Aliter ergo respondet D. Thom. hic, quamvis implicite et subobscure, sicut sanguis seorsum a corpore consecratur, quia ab illo fuit effusus et separatus, ita etiam e contrario corpus ex vi verborum non consecrari, ut constans ex sanguine, sed præcise, ut est quid separabile ab ipso; et ut sic, non includit sanguinem, ut partem sui; est enim sanguis pars non corporis humani utcumque, sed vivi; corpus autem humanum ut sic, et ut consecratur ex vi verborum, præscindit, seu abstrahit a mortuo et vivo, et ideo sanguis non est sub speciebus panis ex vi verborum, et idem est de aliis humoribus, qui cum sanguine fluunt et miscentur; secus vero de aliis partibus solidis, quæ sunt de integritate corporis humani, in quocumque statu existat.

DISPUTATIO LI.

DE IIS, QUÆ SUNT SUB SINGULIS SPECIEBUS EUCHARISTIÆ.

Disput. 13 *de Eucharistia.* — Cum dictum sit, Christum sub speciebus panis et vini realiter contineri, Christusque plura includat, divinitatem scilicet, et humanitatem, quæ anima et corpore ejusque partibus constat, et accidentibus etiam ornata est, videndum superest, an hæc omnia sint realiter præsentia in hoc sacramento, et quo titulo, ac ratione. Duplex enim distingui solet, scilicet vis verborum, et concomitantia rerum, ita ut duobus modis possit aliquid esse præsens in hoc sacramento, scilicet aut ex vi verborum, aut per concomitantiam. Dicemus ergo primum absolute, quid hic sit præsens, deinde quid ex vi verborum, ac tandem quid per concomitantiam.

SECTIO I.

Utrum tota Christi substantia sit sub singulis speciebus Eucharistiæ.

1. Solet hoc loco adduci error Nestorii, negantis hic adesse totum Christum; sed ille quidem, cum Christum a Deo personaliter separaret, consequenter censere debuit in hoc sacramento nullo modo esse veram divinitatem; circa humanitatem vero nihil invenio in hoc specialiter errasse, carnem a sanguine, aut corpus ab anima in hoc sacramento separando. Fuerunt vero alii hæretici, dicti Intinctores, prout refert Waldens., tom. 2, cap. 87, qui panis species tinctas speciebus vini ad complementum communionis dabant, unde existimasse creduntur, sanguinem non esse sub speciebus panis; illa vero consuetudo damnata est a Julio I in cap. Cum omne crimen, de Cons., dist. 2. Hinc etiam Alan., lib. 1 de Euch., cap. 41, hunc errorem tribuit hæreticis existimantibus necessariam esse communionem sub utraque specie; videntur enim in hunc errorem incidere, quia non credunt, sub singulis speciebus esse totum Christum. Sed hæc collectio incerta est, nam ex aliis causis moveri potuerunt. Denique Lutherum fuisse hujus erroris magistrum, refert Eckius, homil. 32 de Sacram., eumque aliquos Lutheranos nunc sequi refert Bellar., lib. 4 de Euch., cap. 21. Calvinum etiam et alios, qui negant realem Christi præsentiam, eodem modo loqui necesse est, quia si Christus hic tantum est, ut in signo, id tantum erit sub singulis speciebus, quod per illas significatur.

2. *Totus Christus est sub singulis speciebus Eucharistiæ. — Primo probatio ex Patribus. — Secundo probatio ex Conciliis et Ecclesiæ traditione.* — Dicendum vero est, totum Christum, totamque substantiam ejus esse in hoc sacramento, et sub singulis speciebus ejus. Est de fide, et primo colligi potest ex verbis Christi Joan. 6 : *Ego sum panis vivus,* etc., et inf. : *Qui manducat me, vivet propter me;* ergo sub speciebus panis totus Christus continetur, et manducatur; et eodem modo loquuntur SS. Patres, agentes de hoc sacramento, prout manducatur in pane, vel prout permanet in altari, absque speciebus vini; sic loquitur Augustin., ser. 2 de Verbis Apost., ubi ait, eumdem Christum, qui in cœlo sedet, esse in altari; et Ambr., lib. de Myster., cap. 9 : *In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi;* et lib. 5 de Sacr., cap. 3 : *Venisti ad altare, accepisti corpus Christi; audi dicentem sanctum David; et ille in spiritu hæc mysteria prævidebat, et lætabatur, et nihil sibi abesse dicebat.* Similiaque sumi possunt ex Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierar.; et Nazianz., orat. de S. Gorgonia; et Cyril. Hierosol., Cateches. 4, ubi hac de causa dicit, Christianos manducando corpus Christi fieri Christiferos. Hoc etiam confirmant illa verba, quibus ex usu Ecclesiæ utuntur fideles ante communionem : *Domine non sum dignus,* etc., ut observavit etiam Origen., hom. 6 in diversos. Dices : etiam Christus dicitur jacuisse in sepulchro, quamvis ibi non esset sanguis, neque anima. Respondetur, non esse locutiones nude et abstracte considerandas, sed juxta intentionem loquentium, et omnibus circumstantiis pensatis; sic autem constat, Christum locutum fuisse de se ipso vivente, et perfecto Deo ac homine, cum dixit : *Qui manducat me,* etc., unde ibid. ait : *Panis Dei est, qui de cœlo descendit, et dat vivam mundo;* et iterum : *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Dici enim potest panis vivus, quia in eo datur caro ejus non mortua, sed viva; et de cœlo descendisse dicitur propter divinum suppositum. Atque idem est sensus SS. Patrum; dicunt enim, Christum ita esse hic, sicut in cœlo, itaque illum sub speciebus panis existentem alloquuntur, et ad eum orationes fundunt, ac si in propria specie videretur. Accedit, quod ex illa locutione, etiam

in sensu minus proprie sumpto, saltem concluditur, divinum Christi suppositum esse sub speciebus panis simul cum corpore; quod ex eo est, quod in propria specie ei unitur, nunquamque ab eo separatur; pari ergo ratione concludetur, non esse hic corpus sine anima et sanguine, aut e converso, propter realem conjunctionem, quam in re ipsa habent. Unde hic optime accommodari potest illud primæ Joan. 4 : *Omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est;* solvit enim quicumque alicubi separat aut humanitatem a divinitate, aut corpus a sanguine. Secundo principaliter probatur conclusio ex definitione et traditione Ecclesiæ, nam in Concil. Constant., sess. 13, et Basil., sess. 30, dicitur veritas hæc firmissime et sine dubitatione tenenda, quæ traditur etiam in Florent. in decreto Eugenii, et definitur in Trident., sess. 13, cap. 3, et can. 1 et 3, et sess. 21, c. 3; et habetur etiam in cap. Qui manducat, cap. Singuli, cap. Ubi pars, cap. Invitat, et aliis, de Consec., dist. 2; eamque explicuit Augustin. in hom. quam refert Beda, 1 ad Cor. 10; et Eusebius Emissenus, hom. 5, de Paschate; et alios infra referemus, qui non solum sub singulis speciebus, sed etiam sub singularum partibus dicunt Christum totum contineri. Tractando etiam de communione sub una specie, afferemus alios dicentes, ideo unam speciem sufficere laicis, quia sub ea totus Christus continetur. Tertio probatur ratione D. Thom., quæ jam satis explicata est; nullo enim modo decuit, gloriosum et divinum Christi corpus alicubi esse exanime, aut sine unione ad Verbum, præsertim cum in hoc sacramento sit ad homines spiritualiter vivificandos, quam vim habet caro illa ex unione ad Verbum, ut Concil. Ephes. dixit. Adde denique non esse consentaneum naturis rerum, ut corpus alicubi vivum, alibi sit ab anima separatum, neque quod corpus animatum sit exangue. Sunt ergo sub qualibet specie essentiales partes humanitatis Christi; sunt etiam inter se unitæ, quia hoc etiam necessarium est, ut sit ibi totus Christus; sunt præterea partes omnes, substantialiter integrantes corpus Christi, eo modo conjunctæ, qui ad perficiendum corpus humanum necessarius est, quia corpus Christi non est mutilum, nec monstrosum, sed pulchrum et ornatum, et ideo capillos etiam habet, et barbam, quia hæc etiam pertinent ad integritatem, et intrinsecum ornamentum humani corporis; sunt denique cum sanguine reliqui humores, quia omnes sunt de veritate corporis humani, ideoque in glorioso corpore existunt. De aere vero, qui intra corpus humanum, etiam gloriosum includitur, et aliquas partes porosas, vel concavas replet, ut locutioni deserviat, dubitari potest, an sit etiam in hoc sacramento, cum per se non pertineat ad corporis compositionem, et alioqui hic non sit necessarius, vel ad replendum aliquod vacuum, vel ad loquendum, quia Christi corpus, prout est hic, nec loqui potest, nec per spatium quantitative extenditur. Nihilominus contrarium videtur probabilius, et in universum omnem substantiam, quæ est intra corpus Christi gloriosum, præsentem fieri in hoc sacramento, quia aliquo modo est de necessitate et perfectione humani corporis; Christi autem corpus hic est omni ex parte perfectum et sufficiens ad omnes actiones, quamvis ratione modi existendi illas non exequatur. Secus vero dicendum est de aliis rebus mere extrinsece et accidentaliter adjunctis, quales fuerunt in nocte cœnæ vestes, quæ nullo modo componunt humanum corpus, sed adjacent extrinsecus; item saliva, cibus indigestus, et excrementa, quæ tunc fortasse erant in corpore Christi omnino per accidens; nam ad compositionem, et perfectionem corporis Christi non pertinebant, quod notarunt Soto in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 2; Ledesm., quæst. 17, art. 2.

SECTIO II.

Utrum in Eucharistia sit quantitas corporis Christi cum reliquis accidentibus.

1. *Prima opinio negans in Eucharistia esse Christi quantitatem.* — In præcedente sectione diximus de tota substantia, et omnibus partibus ejus; hic dicendum est de omnibus accidentibus, quam rem attigit D. Thom. inf., art. 4, sed eam anteponimus, ut institutum ordinem observemus, et plures quæstiones inter se fere connexas facilius expediamus. Punctus autem controversiæ versatur circa quantitatem, et alia accidentia, quæ ratione illius, vel per ipsam, substantiæ corporeæ insunt; nam de accidentibus spiritualibus nulla est difficultas, quin sint in hoc sacramento, quia nec locum occupant, neque ab illo pendent, neque ab extrinseco agente, sed ipsa Christi anima, ad cujus perfectionem pertinent, ac proinde illam comitantur, ubicumque existit. De quantitate vero est prima opinio, negans esse præsentem in Eucharistia

quantitatem corporis Christi, sed solam, ac nudam substantiam materiæ anima informatam. Ita docet Durand. in 4, dist. 10, q. 2, et probabile censent Major, quæst. 2; Gabr., art. 2, concl. 2, et lect. 43 in can.; Ocham, in 4, quæst. 4, et tract. de Euch., cap. 29. Est autem magnum discrimen inter hos auctores, nam Durand. distinguit realiter quantitatem a substantia, et putat in sacramento poni realitatem substantiæ sine re et forma quantitatis, quia putat primarium effectum formalem quantitatis esse ipsam extensionem in loco, seu quantitativam occupationem, et impenetrabilitatem, propter quod existimat implicare contradictionem, substantiam quantitate affectam, vel non occupare locum, vel in eodem loco cum alia quantitate penetrari. Unde ulterius infert, nullam qualitatem, seu proprium accidens absolutum, a materiali substantia realiter distinctum, illique media quantitate inhærens, esse in hoc sacramento, qualia sunt, color, calor et similia. At vero Ocham, et Nominales, non censent, quantitatem esse unam rem a substantia, et aliis accidentibus distinctam; sed esse vel ipsam substantiam, vel modum ejus, ita ut substantiam esse quantam, nihil aliud sit, quam habere nunc extensionem localem, ratione cujus corpus habet molem sensibilem, et naturaliter impenetrabilem; ex quo principio colligunt, substantiam carentem hac extensione non esse actu quantam, sed potentia tantum, quia caret illo modo actuali, quo fit quanta; et ita consequenter loquuntur de corpore Christi, quod in sacramento extensione caret; quanquam interdum dicant, identice habere hic rem illam, quæ est quantitas, non tamen formaliter quantitatem, cujus rationem in illo modo et extensione ponunt; de qualitatibus vero aliter sentiunt, quia putant, eas habere proprias quantitates distinctas a substantia et quantitate ejus; unde dicunt, esse in hoc sacramento sine propriis quantitatibus; sic enim sunt modo accommodato, ut inhærere possint substantiæ, tanquam immediato subjecto suo. Et hic modus Nominalium, licet in eo, quod supponit, magis falsus sit, tamen opinio Durandi, quod ad præsens attinet, multo est periculosior gravioremque errorem continet. Nominales enim solum dicunt, carere corpus Christi aliquo modo, quem habet in cœlo; quod in aliquo sensu omnes dicunt, ut videbimus; unde solum in modo loquendi videntur differre a communi sententia, vocando illum modum, quantitatem. Durandus vero dicit, carere corpus Christi in sacramento aliqua forma reali, propria et accidentaria; et quod difficilius est, dicit carere omnibus qualitatibus propriis, et connaturalibus. Solet autem hoc loco referri alia opinio, et tribui Ægidio, et Carthusiano, scilicet, esse in Eucharistia quantitatem corporis Christi, non tamen constituere illud quantum. Verum neque illi auctores hanc sententiam docent, ut constat ex Carthus. in 4, dist. 10, quæst. 1 et 3, ubi Ægid. etiam refert, neque in re ipsa potest habere aliquam probabilitatis speciem, nisi fortasse sit abusus terminorum, ipsum esse extensum in loco vocando esse quantum, seu effectum formalem quantitatis, ut facile patere potest ex dictis supra, disp. 48.

2. *Corpus Christi habet in Eucharistia suam quantitatem.* — Dicendum ergo est, corpus Christi in Eucharistia habere ibi præsentem suam quantitatem, qua afficitur, et vere quantum ibi constituitur. Est communis sententia; tenet D. Thom. hic, art. 4, et in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 3; Bonaven., art. 1, quæst. 2; Richard., art. 1, quæst. 2; Palud., quæst. 2; Scot., quæst. 1, § De secundo; Major, quæst. 3; Hervæus, quæst. 1, art. 3; Soto, quæst. 2, art. 4; Alens., 4 part., quæst. 40, membr. 3, art. 4; Altisiodor., lib. 4 Summæ, tract. 5, cap. 4; Marsil. in 4, quæst. 7, art. 1; Ledesm., quæst. 17, art. 4; Henric., Quodl. 1, quæst. 5; Ægid., Quodl. 2, quæst. 4, Quodl. 2, q. 17, et Theor. 10 et 33 de Euchar.; Ferrar., 4 cont. Gent., cap. 64; atque idem docuit Innoc., lib 4 de Myster. Euchar., cap. 8. Probatur autem in hunc modum, quia, vel procedimus in opinione negante quantitatem distingui realiter a re quanta, vel in alia, quæ affirmat, esse rem prorsus distinctam a substantia, et materia prima; in utraque autem sententia necessario dicendum est, Christi corpus habere hic suam quantitatem : ergo. Probatur prior pars contra Nominales, qui revera non loquuntur consequenter; confundunt enim ipsum Ubi intrinsecum cum quantitate, quia nihil aliud dicunt esse quantitatem, quam ipsam in loco extensionem, seu actualem loci occupationem, quæ non distinguitur ab ipso Ubi; hoc autem esse per se falsum, constat, quia per omnem loci mutationem, mutatur Ubi intrinsecum, et extensio in loco, saltem hæc numero in individuo; et tamen non mutatur quantitas in individuo; ergo non sunt omnino idem, sed quantitas et

esse quantum, est aliquid prius, quam actualis repletio loci, quod naturaliter subest successive variis ubicationibus, seu extensionibus in loco, et ad illas comparatur, ut potentia ad actum, seu ut actus primus ad secundum. Quod si fortasse hoc totum concedant, inquiram ulterius, an illud esse quantum, quod supponitur et permanet sub variis ubicationibus, sit ex natura rei distinctum a substantia, necne. Si non est distinctum, est inseparabile ab illa; et consequenter necesse est, ut corpus Christi in sacramento habeat illud esse quantum. Si vero distinguitur, aut tanquam res a re, et hoc ipsi negant, aut tanquam modus, et tunc non habent Nominales aliquod fundamentum, quo talem modum magis distinguant ex natura rei modaliter a substantia, quam proprie et in rigore realiter, ut rem a re, et ita revera solum ipsi explicant modum aliqualiter distinctum et separabilem secundum extensionem localem. Deinde esto, admittamus hunc modum ex natura rei distinctum, nullum est fundamentum ad negandum, corpus Christi in sacramento secum afferre talem modum, quia non est modus pendens a loco, sed prior omni loco, idemque permanens variatis locis; et alioqui est magis intrinsece conjunctus corpori Christi, quam alia accidentia vel qualitates ejus, quas ipsi Nominales concedunt comitari in sacramento corpus Christi. Quod si fortasse dicant, hunc modum posse quidem manere sine hac vel illa extensione ad locum, non vero simpliciter sine ulla extensione, hoc jam revocatur ad quæstionem de possibili, quæ cum Durando communis est, et fuse est a nobis in superioribus tractata, disputat. quadragesima octava, ubi ostendimus, posse quantitatem per potentiam Dei absolutam privari omni actuali extensione in ordine ad locum. Nec Nominales in prædicto sensu hoc negant, sed quia non admittunt rem aliquam, vel realem modum, inter substantiam, et actualem extensionem in loco. Unde necesse est, ut vel fateantur, substantiam per se ipsam formaliter esse quantam, et consequenter corpus etiam Christi in sacramento esse quantum, vel certe formaliter fieri quantam per ipsam actualem extensionem in loco, et consequenter quantitatem nihil aliud esse, quam actualem ipsam extensionem, et, hac mutata, mutari etiam quantitatem, quo nihil absurdius dici potest.

3. *Impugnatur Durandus.*—Procedendo autem in alia sententia, ponente quantitatem realiter distinctam a materia, fit argumentum contra Durandum ex D. Thom. supra, art. 1. Quia substantia corporis Christi ita est realiter conjuncta suæ quantitati, ut ab ea nullatenus usquam separetur; ergo ubicumque est substantia, ibi est quantitas; ergo etiam in sacramento. Respondet Durandus, negando secundam consequentiam, quia Christus non est in sacramento localiter, sed tantum secundum præsentiam ordinis, et ideo quamvis substantia ejus et quantitas nusquam localiter separentur, separari possunt secundum præsentiam sacramentalem, quia potest substantia habere quamdam habitudinem et ordinem ad hoc sacramentum, quem non habet quantitas. Sed hæc responsio Durandi et ex alio errore procedit, et sane in ea non consequenter loquitur. Primum patet, quia talem ponit præsentiam ordinis, ut videatur destruere veritatem realis præsentiæ, qua substantia corporis Christi intime sit contenta sub speciebus panis et ab illis realiter indistans. Secundum patet, quia, si hæc præsentia sacramentalis solum esset cujusdam ordinis et habitudinis extrinsecæ, facillimum intellectu esset, Christi corpus non solum habere illam habitudinem ratione substantiæ, sed etiam ratione quantitatis. Supposita autem sana doctrina de veritate, ac proprietate hujus præsentiæ realis sacramentalis, consequenter juxta contrariam sententiam concedendum esset, substantiam corporis Christi, licet in cœlo sit realiter unita quantitati, tamen, prout est in sacramento, esse separatam ab illa, quia ibi caret illa et unione ad illam; hoc autem, quamvis secundum potentiam Dei absolutam non sit impossibile, tamen concedere ita factum esse, est valde absurdum. Primo, quia in superioribus ostensum est, non esse impossibile, esse hic corpus quantum, quamvis non sit in loco extensum, et alioqui magis est decens, magisque connaturale, ut materia secum deferat suam quantitatem, suamque unionem cum illa ubique retineat; non est ergo, cur negetur ita factum esse. Secundo, quia alias eadem ratione dicetur, esse in sacramento corpus sine anima, quia etiam hoc non est impossibile, neque est majus inconveniens, materiam corporis Christi carere alicubi anima, quam quantitate, quæ est passio magis intrinseca, et ex natura rei inseparabilem unionem habens cum illa. Atque idem fere argumentum fieri potest de subsistentia divina, quia non est in illa major ratio concomitantiæ. Fortiusque fiet argumentum de sanguine, quod nimirum se-

quatur, non esse sub speciebus panis, quia multo minus vinculum habet cum corpore, quam intrinseca ejus quantitas. Quod si Durandus semel fatetur animam Christi sub speciebus panis informare materiam, etiamsi ibi nec quantitate, neque qualitate in temperamento sit disposita, multo facilius concedere posset et deberet, informare materiam corporis, etiamsi non habeat conjunctam materiam sanguinis, quia sanguinis conjunctio in corpore vivo solum requiritur ad debitam et connaturalem talis corporis dispositionem. Ac denique, si de sua præsentia ordinis Durandus consequenter loqueretur, dicere etiam facile posset, sanguinem ad species vini habere habitudinem ordinis, quam non habet corpus, et e contrario corpus ad species panis, atque ita in sententia Durandi fere omnis concomitantia destruitur. Tertio (et hoc argumentum etiam procedit contra Nominales) sequitur ex dicta sententia, in corpore Christi, prout est in sacramento, nullam esse organicarum partium distinctionem, et illud compositum ex anima et materia nuda quantitate, vel nullas habere partes, ut multi putant, vel, quamvis habeat entitativas, ut verius est, omnes illas esse quasi homogeneas et omnino similes, quia, seclusa quantitate, et proprietatibus, quæ necessario illam supponunt, non potest intelligi in corpore diversitas partium organicarum. Quod quidem in opinione Durandi, negantis etiam qualitatum temperamentum, est per se evidens; ponendo autem cum Nominalibus in illo corpore qualitates, posset intelligi in partibus aliqua diversitas ex vario temperamento qualitatum, non tamen sufficiens, quia imprimis non posset intelligi diversa figura, ut ipsi fatentur; est autem hæc una ex dispositionibus necessariis ad organizationem, et ad functiones vitales. Deinde non posset intelligi densitas et raritas, neque durities, cum tamen sine his non possit satis intelligi organizatio vitalis, neque distinctio propria inter os et carnem, etc. Ponere autem corpus Christi in sacramento ita confusum et homogeneum, absurdissimum est, tum quia anima non est apta ad informandum hujusmodi corpus, neque ipsum est capax vitæ, sicut nec vitalium actionum; tum etiam quia tale corpus careret omni pulchritudine, et esset valde monstrosum; tum maxime, quia hoc pugnat cum proprietate illorum verborum Christi : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus,* quia vera caro non est sine tali temperamento et tali densitate, et dispositione, neque aliter potest distingui ab osse et aliis membris, ut diximus.

4. Atque ex his probationibus intelligi potest, conclusionem positam non solum procedere de quantitate, sed etiam de modis quantitatis absolutis et independentibus a loco, et intrinsecis, ac connaturalibus corpori humano, et membris ejus, ut sunt talis densitas vel raritas, aut figura, et cætera. Item de qualitatibus similiter connaturalibus humano corpori in specie, et in tali individuo, ut ex rationibus factis satis patet. Item de omnibus, non in abstracto tantum (ut sic dicam), sed in concreto, seu quoad realem unionem et informationem corporis Christi, ita ut ei, prout existenti in Eucharistia, suos effectus formales conferant; nam ad hoc ponuntur hæc omnia in sacramento, ut rationes factæ ostendunt, et alioqui impertinenter et sine causa ibi esse dicerentur.

5. *Dubium.* — *Solutio.* — Sed inquires, qua certitudine tenenda sit hæc doctrina, prout a nobis explicata est, et qua censura rejicienda sit contraria. Aliqui enim sententiam Durandi hæresis damnant. Sed non invenio expressam contra illam definitionem, nec testimonium Scripturæ irrefragabile; imo nec quod omnino evidenter ex principiis revelatis convinci possit; nam fere omnes rationes factæ ex aliquibus philosophicis principiis pendent, veris quidem, ac fere certis, non tamen omnino evidentibus; et ideo nimia mihi videtur hæc hæresis censura; non tamen omnino displicet censura Alexandri Alensis, qui erroneam illam vocat; et saltem videtur mihi temeraria, quia et est contra mentem Doctorum, et sine ulla necessitate, vel urgente fundamento admittit in hoc sacramento multa indecentia et absurda, parumque consentanea modo loquendi Scripturæ, Conciliorum et Sanctorum Patrum, qui ubique docent, esse hic corpus Christi, quale est cœlo, aut quale erat in nocte cœnæ, juxta verba Christi : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur,* et : *Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur,* quia nec tradi potest corpus non affectum quantitate, nec effunditur sanguis, nisi liquidus, et consequenter tali modo quantitatis, et talibus dispositionibus temperatus. Est ergo hæc doctrina theologice certa, quamvis non de fide.

6. *Quæsitum.* — Sed quæret aliquis ultimo, an hæc doctrina ad reliqua etiam extrinseca accidentia extendenda sit. Respondetur, non universaliter, neque cum æquali certitudine; itaque inter hæc accidentia, et est præsentia

localis, et accidentia, quæ ab ea intrinsece pendent, ut sunt motus localis, relationes propinquitatis et distantiæ, etc., et hæc non concomitantur corpus Christi in hoc sacramento; non enim habet hic præsentiam quam habet in cœlo, tum quia præsentia non transfertur de loco ad locum, ut supra dictum est; tum quia hoc specialiter repugnat illi præsentiæ extensæ et divisibili, respectu indivisibilis præsentiæ hujus sacramenti, et hoc docuit D. Thom. infra, art. 5, ad 3. Alia vero sunt accidentia independentia quidem a loco, tamen mere contingenter evenientia, ut est nunc in cœlo species visibilis ad actus videndi hoc vel illud objectum, vel in terra aliquis calor vel frigus, et de his Major, dist. 10, quæst. 5, negat esse in hoc sacramento, quia pendent ab extrinseca causa, quæ alibi est propinqua et non hic, quæ opinio non est ita improbabilis, sicut opinio Durandi, vel Nominalium, quia hoc non est contra connaturalem dispositionem et perfectionem corporis Christi; neque contra communes locutiones Scripturæ et Sanctorum. Nihilominus probabilior est contraria sententia, quam D. Thom. insinuat dict. art. 5, ad 3, quam cæteri auctores communiter sequi videntur, quia etiam hic habet locum realis concomitantia; et nihil est quod illam impediat, præsertim cum in superioribus ostensum sit, magis connaturale esse corpori in duobus locis existenti, ut in utroque loco habeat quicquid in altero eorum denuo recipit, de qua re videnda sunt, et ad hunc locum applicanda, quæ supra disp. 48, de hac re tractata sunt.

SECTIO III.

Utrum caro et sanguis Christi sint sub speciebus sacramentalibus ex vi verborum vel per concomitantiam.

1. Lutherus, ut referunt Ruardus, art. 13, et Cochlæus, lib. 2 Miscellan., cap. 9, irrisit hanc distinctionem de iis quæ existunt in hoc sacramento ex vi verborum, et de iis quæ existunt per concomitantiam, quam omnes Scholastici recipiunt; eam vero approbavit Concil. Trident., sess. 13, cap. 3, non quod modum illum loquendi tanquam de fide certum definire intendat, sed rem solam; hæc enim est, quæ directe ad doctrinam fidei pertinet, scilicet, totum Christum sub singulis speciebus contineri, et ita hoc solum tradit sub anathemate can. 1 et 3. Quia vero hæc fides optime explicatur per illum duplicem modum constituendi aliquid in hoc sacramento, ideo Concilium, ad declarandum mysterium, ea distinctione usum est. Quocirca licet non sit aperta hæresis illam negare, est tamen ingens temeritas et magnus error; præsertim cum ex principiis fidei non obscure colligatur, ut ex dicendis constabit. Id ergo dicitur poni ex vi verborum in Eucharistia, cujus præsentia ad verborum veritatem necessaria est, seu (quod perinde est) quod præcise per verba significatur; nam tam veritas, quam efficacia significationi respondet; verba enim efficiunt conversionem, quam vere significant; unde etiam dici potest esse ex vi verborum id, quod per se terminat conversionem, quod quomodo intelligendum sit, postea trademus. Unde e contrario per concomitantiam dicitur esse, quidquid in hoc sacramento ponitur, non quia sit simpliciter necessarium ad veritatem verborum, sed quia habet realem unionem cum eo, quod necessarium est ad verborum veritatem; an vero id, quod tantum est per concomitantiam, nihilominus etiam fiat per verborum efficaciam, dicemus postea.

2. *Objectio. — Solutio. — Instantia. — Enodatur. — Dubium. — Responsio.* — Hac explicata distinctione, dicendum est primo, sub speciebus panis esse corpus Christi Domini ex vi verborum. Conclusio est de fide, definita in Concilio Tridentino supra, et ab omnibus Catholicis Doctoribus recepta, et satis per se clara, supposita veritate hujus mysterii, quia verba formæ, qua consecratur panis, nihil aliud immediatius significant, vel ad suam veritatem requirunt. Difficultas autem est in explicando quid complectatur ea vox, *corpus Christi;* includere enim potest materiam, formam et accidentia; et de forma quidem et accidentibus dicemus duabus sectionibus sequentibus. Hic igitur circa materiam certum imprimis videtur, totam illam materiam, quæ in nocte cœnæ, quando Christus instituit hoc sacramentum, constituebat seu integrabat corpus ejus, cœpisse esse ex vi verborum sub speciebus panis, et hoc convincit illa particula, *meum;* nam illa determinat significationem ad illam materiam, quæ tunc erat Christi; dicitur autem fuisse Christi, quia corpus ejus tunc componebat. Unde obiter primo colligitur, corpus, quod hic est ex vi verborum, non dicere materiam in communi, ut abstrahit ab hac vel illa individua materia, nec dicere solum communem illum gradum

corporis, quod est subalternum genus prædicamenti substantiæ, ut sentire visus est Picus Mirandulanus in Apologia, quæst. 6, quia non quælibet materia, sed hæc tantum individua Christi corpus composuit; et similiter corpus in illa generalitate sumptum non petit hanc determinatam et individuam materiam, quam petit corpus Christi, quod hic est ex vi verborum. Et ratio adhiberi potest, quia hæc sunt verba practica et operativa, et ideo oportet, ut, tam ex sua significatione, quam ex intentione operantis, individuum corpus significent, saltem ex parte materiæ, quia omnis actio circa singulare versatur. Unde ulterius colligitur, non tantum partem aliquam, sed materiam omnium partium organicarum, quæ tunc erant in corpore Christi, cœpisse esse sub speciebus panis ex vi verborum; ita docet D. Thom. hic, art. 1, quæst. 1, ad 2; et reliqui Doctores in 4, d. 10; Alexand. Alens., 4 part., quæst. 38, membr. 5; Gabr., lect. 42 in can.; et Ægidius, Theorem. 30 de Eucharist.; qui non solum docet, materiam harum partium, sed etiam ipsasmet partes organicas fuisse in sacramento ex vi verborum, quod nos supra insinuavimus contra Durand. et Nominales; tum quia illa particula (*meum*) determinat corpus humanum; corpus autem humanum intrinsece requirit, ut sit organicum; tum quia propria caro non intelligitur sine organizatione; est autem sub speciebus panis ex vi verborum propria et vera caro, juxta illud : *Caro mea vere est cibus,* etc. Et ideo Sancti indifferenter dicunt, converti panem virtute verborum in corpus, vel carnem Christi. Unde illud Ambros., 4 de Sacram., cap. 4 : *De pane fit corpus Christi.* Et Cyprian., serm. de Cœna Domini, dicit, Christum consecrasse his verbis : *Hæc est caro mea,* intelligens, carnem (a parte totum significando) interdum totum corpus homini indicare, juxta illud : *Caro mea requiescet in spe;* atque adeo, tam propriam carnis partem, quam cæteras, quæ totum corpus componunt, ex vi talium verborum sub speciebus panis constitui. Dices : aliquæ sunt partes, quarum licet una vel altera a corpore separetur, nihilominus permanebit verum corpus humanum, ut digitus, aut brachium, etc. Ergo sine illis vera essent illa verba : *Hoc est corpus meum;* ergo illæ non erunt hic ex vi verborum, juxta definitionem supra datam. Respondetur, negando consequentiam, quia corpus Christi proferentis illa verba non erat mutilum, sed perfecte integrum, et ideo tale corpus significatur et determinatur per illa verba (*Corpus meum*); hæ autem partes omnes necessariæ sunt in corpore humano integro et perfecto; omnes ergo conferunt ad perfectam et integram veritatem illorum verborum; sunt igitur omnes ex vi verborum, et ad omnes per se terminatur conversio, non sigillatim, sed ut omnes componunt unum totum perfectum. Dices ulterius : licet hæ partes requirantur in corpore vivo, non tamen in mortuo; hic autem non est corpus vivum ex vi verborum; ergo neque illæ partes. Respondetur negando simpliciter majorem, quia corpus, etiam mortuum, prout suo modo humanum est, suam requirit partium integritatem, ne truncum sit, vel mutilum; illæ ergo partes, quæ sunt de integritate hujus corporis perfecti in utroque statu vitæ, aut mortis, dicuntur hic esse ex vi verborum, nam ut supponimus, corpus hic præscindit a mortuo et vivo; et hujusmodi videntur esse partes solidæ; aliæ vero, quæ dici possunt partes fluidæ, ut sunt humores, non pertinent ad corpus exanime, sed tantum ad corpus vivum, ad cujus naturalem consistentiam requiruntur, et ideo necesse non est hujusmodi partes esse sub speciebus panis ex vi verborum, ut infra dicetur. Sed quid tandem dicendum est de præputio corporis Christi, quod in ipso non erat, quando primum dixit : *Hoc est corpus meum;* ergo tunc non fuit re ipsa positum in sacramento sub speciebus panis; ergo nec nunc ponetur ex vi verborum, sed ad summum per concomitantiam, quia tunc exercuerunt verba Christi totam vim suam. Nihilominus contrarium videtur probabilius, scilicet præputium Christi, seu materiam ejus, nunc poni sub sacramento ex vi verborum, quia revera pertinet ad integritatem illius corporis, et de substantia ejus, et ita etiam in prima consecratione futurum fuisse, si tunc corpori non deesset, quia revera clauditur sub perfecta corporis significatione. Quocirca, sicut interdum ponitur aliquid in hoc sacramento per concomitantiam, quamvis veritas verborum id non requirat, quia in re ipsa est conjunctum corpori Christi, ita e contrario, interdum aliquid quod fieri potest ex vi verborum, non fit, quia in re ipsa deest corpori Christi in propria specie existenti, quia juxta institutionem, tale corpus ponitur in sacramento, quale in se est.

3. *Sanguis Christi ex vi verborum est sub speciebus vini.* — Dico secundo : sanguis Christi Domini est sub speciebus vini ex vi verborum. Hæc conclusio eodem modo trac-

tanda est, quo præcedens; est enim eadem definitio Concilii et eadem communis doctrina, eademque ratio, ut per se constat. Quid vero nomine sanguinis significetur, quoad formam et accidentia, dicetur postea; quoad materiam vero dicendum est, sanguinem, qui fit ex vi verborum in calice, constare debere ex illa singulari materia, ex qua fuit totus sanguis, quem Christus in corpore suo habuit in nocte cœnæ, ut satis declarant illa verba : *Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur*. Sed ex his eisdem verbis sumpserunt aliqui occasionem dicendi non totum sanguinem corporis Christi cœnantis cum discipulis esse hic ex vi verborum, sed solum illum, quem in passione effudit; credunt enim, aliam sanguinis copiam remansisse in venis, vel in jecore, qui non consecraretur in triduo, quia non fuerat in passione effusus; verba enim Christi limitata fuerunt ad illum sanguinem; ergo nec nunc consecratur ex vi verborum. Imo fortasse neque ullo modo nunc consecratur; nam in corpore Christi glorioso minor copia sanguinis esse videtur, quam fuit in nocte cœnæ in corpore passibili, quia non requiritur nunc in alimentum, sicut tunc; ille autem sanguis præcipue creditur reassumptus in resurrectione, qui in passione fuit effusus. Unde juxta hanc opinionem satis erit dicere, nunc esse ex vi verborum in calice totum sanguinem in passione effusum, et totum etiam, qui nunc est in corpore Christi glorioso; nam creditur esse omnino idem. Sed quanquam hæc vera sint, etiam existimo verum, in nocte cœnæ fuisse ex vi verborum sub speciebus vini totum sanguinem, qui tunc erat in corpore Christi; quia essentialia verba formæ sunt hæc : *Hic est sanguis meus;* et Concilium Trident. absolute docuit, sanguinem Christi fuisse in calice ex vi verborum; hæc autem indefinita significatio æquivalet universali; neque est verisimile, Christum intentione sua potius unam partem sanguinis assignasse, quam aliam, cum verba totum significent. Neque obstant verba illa : *Qui pro vobis effundetur,* tum quia pium est, et valde probabile, Christum totum suum sanguinem in passione effudisse; cujus testes sunt aqua et sanguis, quæ de latere ejus fluxerunt; tum etiam quia (quicquid de hoc sit) illa particula non est de essentia formæ, ut infra dicam, neque addita est ad limitandam quantitatem sanguinis consecrandi, sed ad commendandum valorem et efficaciam hujus sanguinis, et indicandum finem, propter quem illa consecratio fit, scilicet in memoriam nostræ redemptionis, quæ effusione illius sanguinis peracta est. Exemplo res declaratur; nam, cum consecratur oleum ad infirmos ungendos, quamvis in ipsa benedictione sæpe fiat mentio hujus finis, non ideo tantum illa pars olei benedicta creditur qua postea perficitur unctio, sed similiter totum oleum; sic igitur Christus totum sanguinem suum simpliciter consecravit, quia illo nos erat redempturus, sive illum postea totum effuderit, sive non. Quapropter, si in triduo vinum consecraretur, totus sanguis, tam qui effusus est, etiam si esset per varia loca dispersus, quam si quis in corpore mansit, in calice esset sub speciebus vini; nunc vero consecratur totus, qui est in corpore glorioso, qui non est, cur censeatur minoris quantitatis, quam fuit in nocte cœnæ, quia licet non requiratur per modum alimenti, tamen corpus gloriosum est purius ab omnibus excrementis, et loca illa, quæ excrementa occupabant, plena sunt sanguine, et purissimis humoribus.

4. *Dubium.* — *Solvitur.* — Sed quæres obiter, an hic sanguis sit ex vi verborum, per modum unius continui sub speciebus vini; et est ratio dubii, quia contingit extra sacramentum illum sanguinem esse discontinuum, et per varia loca dispersum; ita autem est in sacramento, sicut extra, ut sæpe dictum est; esset ergo tunc sanguis in sacramento discontinuus et divisus; ergo vis verborum non requirit illam unitatem et continuitatem. Respondetur esse hoc probabile, neque aliquod inconveniens ex illo sequi, nihilominus tamen posse contrarium facile defendi, nam hic sanguis sine dubio per modum unius per formam significatur, atque ita etiam conficitur. Unde si ulterius addamus, ex vi verborum fieri, ut totus ille sanguis sub speciebus sit sibi conjunctus, et loco indistans, probabile etiam fit debere esse continuum; quia res liquidæ, et ejusdem rationis, et loco indistantes, statim continuantur; divisio autem illa, quæ interdum reperi potest inter partes sanguinis, præcise oritur ex distantia locali, et ideo necesse non est, ut sanguis qui est in sacramento, in hoc imitetur modum existendi, quem idem sanguis habet extra sacramentum, ut patet ex doctrina supra tradita de proprietatibus rei pluribus locis existentis.

5. *Tertia conclusio.* — *Nec corpus sub speciebus vini, nec sanguis sub panis speciebus est ex vi verborum; est tamen per concomi-*

tantiam. — *Scoti dictum rejicitur.* — Dico tertio : corpus non est sub specie vini, nec sanguis sub specie panis ex vi verborum; sunt tamen per concomitantiam. Prior pars negativa non ponitur expresse a Concil. Trident., nisi quatenus ex altera affirmativa inferri potest; eam tamen docent communiter Theologi cum Magistro in 4, dist. 10; D. Thom. hic; Alens., 3 part., quæst. 38, memb. 5; Bonavent., dist. 11, art. 1, quæst. 4; Marsil., quæst. 8, art. 2; et Gabr.; lect. 42 in canonem. Et patet ex terminorum expositione supra data, quia neque verba consecrationis panis quicquam de sanguine dicunt, neque verba calicis aliquid de corpore. Unde in triduo illorum veritas integra et efficax esset sine præsentia sanguinis sub specie panis, etc. : ergo. Et confirmatur ex fine talis institutionis, quia est expressa repræsentatio mortis Christi; ut enim effusio sanguinis, et separatio animæ a corpore expressius repræsentaretur, voluit Christus, corpus et sanguinem ex vi verborum seorsim consecrari; nam quia re ipsa separari jam non poterant, quoniam Christus resurgens a mortuis jam non moritur, saltem in modo, et vi consecrationis decuit separationem repræsentari. Quapropter non videtur mihi probabile, quod Scoto visum est in 4, dist. 10, quæst. 4, ad secundum, scilicet esse sanguinem in hostia ex vi verborum, non quidem, ut terminum consecrationis, sicut est in calice, sed ut partem integri termini, nam sanguis est pars corporis. Sed ad hoc jam responsum est in Comment. art. 2, et in hac ipsa sectione, circa conclusionem primam, sanguinem non esse partem corporis, prout est in hostia ex vi verborum, quia sanguis solius corporis vivi pars est; hic autem non est vivum ex vi verborum. Unde facile etiam constat, idem dicendum esse de aliis humoribus, et de spiritibus vitalibus; hæc enim sub neutra specie sunt ex vi verborum, quia non sunt partes corporis aut sanguinis, ut sic; unde nec sunt per se necessaria ad veritatem utriusque formæ.

6. *Solvitur.* — Altera pars conclusionis, quoad rem ipsam, de fide certa est, ut constat ex Concilio Trident., et ex hactenus tractatis; ostendimus enim totum Christum esse sub singulis speciebus; est ergo corpus in calice, et sanguis in hostia. Unde ad hoc probandum interdum sanguis miraculose ab hostia manavit, ut referunt Vincentius, in Speculo histor., lib. 30, c. 24, et Alens., 4 part., quæst. 53, membr. 1; et propter eamdem causam dicuntur fideles sumere sanguinem sub speciebus panis, juxta illud Oseæ 14, ut legunt 70 Interpretes : *Bibent, et inebriabuntur frumento, florebunt quasi vinea, et memoriale ejus, quasi vinum Libani.* Modus autem loquendi seu explicandi hanc rem concluditur ex dictis; nam sanguis est in hostia, et corpus in calice; et non ex vi verborum, ut ostensum est; ergo per concomitantiam. Rogabis, qualis sit hæc concomitantia, vel in qua reali connexione fundetur; nulla enim realis unio inter corpus et sanguinem intercedere videtur, sed tantum localis continentia ; est enim sanguis in corpore, tanquam in vase; hæc autem conjunctio sola non satis esse videtur ad concomitantiam sacramentalem. Respondetur : si vera esset opinio dicens sanguinem informari anima, facilis esset responsio; oporteret enim sanguinem aliqua ex parte esse continuum cæteris partibus, et ita esset facilis concomitantia; tamen quia illa opinio falsa est, dicendum aliter est, concomitantiam consistere in naturali dependentia, quam corpus vivum et sanguis habeant inter se, ratione cujus postulent, ut sint inter se connexa et commista, quia neque corpus in naturali statu suo potest conservari sine sanguine, neque sanguis extra corpus conservari potest incorruptus, neque in proprio et connaturali statu; unde mutuo se fovent, et juvant, vel per effectionem, vel aliis modis. Unde fatemur, localem continentiam per se solam non sufficere; nam, si in triduo pars aliqua sanguinis intra corpus remansisset, et fieret consecratio, nulla esset concomitantia, ut sentit D. Thom. hic, art. 2, quia tunc non esset inter illa prædicta naturalis connexio; sicut supra etiam de corpore et vestibus dicebamus.

SECTIO IV.

Utrum ex vi verborum sit in sacramento aliqua forma substantialis.

1. Quæstio hæc tractari solet specialiter de corpore Christi, prout sub speciebus panis continetur, fortasse quia illa species, et prior et notior, ac usu frequentior, et ita etiam a nobis prius disseretur, et deinde ad sanguinem facile applicabitur resolutio, quia quæstio revera communis est utrique speciei, ut a nobis proposita est.

2. *Prima opinio negat in Eucharistia esse aliquam formam substantialem ex vi verbo-*

rum. — Prima itaque opinio negat, aliquam formam substantialem esse hic ex vi verborum, sed solam materiam primam; tenet Gabr., lect. 42 in can., et in 4, dist. 11, q. 1, art. 1; Marsil., quæst. 8, art. 2, in fine; Ægidius, Theor. 28, 29 et 30; Major, d. 10, q. 5, in princ.; citatur etiam Palud., quæst. 3, art. 3, n. 32, sed immerito. Fundamentum, quia corpus, cum forma panis, non significat compositum, sed alteram partem physicam compositi, illo modo, quo dicitur homo constare ex corpore, et anima, vel quo Aristoteles dixit, animam esse actum corporis physici organici; ergo ex vi illius formæ solum illud corpus fit in sacramento, quod est pars physica, et essentialis humanitatis; hoc autem nullam includit formam, sed solam materiam. Assumptum declaratur primo, quia hoc satis est ad propriissimam significationem illius formæ. Secundo colligi potest ex illa particula, *meum*, quæ non proprie indicat totum compositum sub aliquo præciso gradu metaphysico, sed proprie partem aut rem physicam; ut si quis dicat, Hoc est animal meum, proprie designabit aliquod animal, quod possidet, non tamen proprie seipsum sub præciso gradu animalis, sed potius diceret, Ego sum hoc animal. Christus ergo dicendo : *Hoc est corpus meum*, designavit partem physicam humanitatis, quæ est materia. Tertio, quia in triduo fuit materia corporis Christi sine ulla forma substantiali, ut prædicti auctores putant; ergo, si tunc fieret consecratio, sola materia esset sub speciebus panis, et in illa salvaretur tota veritas et efficacia formæ; ergo sola illa est ex vi verborum. Quod si quis dicat, assumptum esse falsum, respondetur, vim argumenti non hinc dependere, quia saltem conditionalis est vera, quod si materia corporis Christi ita permansisset, consecratio etiam prædicto modo fieret, quod satis est ad vim verborum explicandam. Quarto, quia nulla forma substantialis potest hic esse ex vi verborum, quia neque anima, quia non est hic corpus vivum ex vi verborum; nec forma cadaveris, quia etiam non est mortuum ex vi verborum; nec aliqua forma physica, communis utrique, quia nulla est; nec forma communis abstracte seu logice secundum aliquem gradum metaphysicum, quia (ut supra dicebamus contra Mirandulanum) communis gradus non potest esse terminus actionis realis, qualis significari debet per verba hujus formæ, quæ practica sunt, et intendi ab operante seu consecrante. Quod tandem confirmatur, quia alias ex vi horum verborum non esset semper idem numero corpus sub his speciebus, contra vim illius vocis, *meum*, quæ designat singulare et individuum corpus.

3. *Secunda opinio ex vi verborum ponit formam corporeitatis.* — *Rejicitur.* — Secunda opinio est, esse hic ex vi verborum formam corporeitatis, ut loquuntur Scotus, dist. 10, quæst. 4, dist. 11, quæst. 3, art. 2; Richard., art. 2, quæst. 2; Ocham., in 4, quæst. 6; vel formam mixti, ut loquitur Henricus, Quodlib. 3, quæst. 6 et 8, Quodlib. 9, quæst. 8 et 9; qui eis fundamentis niti debent quibus præcedens opinio, addendo, corpus in prædicta forma panis non significare tantum corpus quantitativum, sed substantiale, quod non solam materiam includit, sed etiam formam constituentem illud sub ratione corporis; hujusmodi autem forma juxta hanc opinionem est specialis forma physica, distincta ab anima, quæ sola (secundum Scotum) mansit in corpore Christi in triduo. Quocirca, qui opinaretur, partes organicas distingui partialibus formis substantialibus, distinctis ab anima, et prioribus, independentibus ab illa, consequenter diceret, etiam illas esse hic ex vi verborum; atque idem censerent de formis elementorum, qui existimant eas esse formaliter in misto. Ego vero suppono has omnes opiniones philosophicas esse falsas, quibus sublatis nullus in Theologia relinquitur locus huic secundæ sententiæ, et ideo nihil amplius de illa dicam, quia non est hic locus latius examinandi et improbandi illa philosophica fundamenta; procedemus ergo supponendo, tantum esse in humano corpore unam formam substantialem, quæ est anima.

4. *Tertia docet ex vi verborum esse ibi animam ut anima est.* — Hinc ergo orta est tertia opinio affirmans, esse hic ex vi verborum animam, ut anima est. Quæ tribuitur Hervæo, opusculo de pluralitate formarum, ad argument. 143, qui dicit quidem, hic esse animam propter unionem ad Verbum, non tamen esse hic vivificantem et informantem corpus. In quo sensu, est opinio falsa et impertinens, primo, quia, si non informat corpus, adhuc superest quæstio, an ex vi verborum sit aliqua forma informans, vel sola materia. Secundo, quia, si non informat, est impertinens ad veritatem verborum; non ergo erit hic ex vi verborum; unio enim ad Verbum ad hoc non satis est, quia ipsamet unio ad Verbum non est ex vi verborum, sed per

concomitantiam, ut infra dicetur; imo talis unio neque ad concomitantiam sufficeret, quia non ubicumque est Verbum, ibi est anima, et ideo in triduo, licet anima esset unita Verbo, non propterea fuit per concomitantiam in sepulchro, ubi erat corpus, etiam unitum Verbo. Ut ergo hæc opinio aliquid ad rem afferret, dicere deberet, hic esse ex vi verborum corpus Christi vivum, et ideo eodem etiam modo esse animam. Potest autem assumptum suaderi, primo, quia, cum Christus dixit : *Hoc est corpus meum*, suum corpus designavit, prout tunc erat; ergo, sicut tunc erat vivum, ita significatur et conficitur ex vi illorum verborum. Secundo, quia significatio illorum verborum debet esse univoca et particularis, ut possit esse efficax, et practica; ergo debet determinate significare corpus vivum; nam si disjunctim significaret corpus vivum, vel mortuum, haberet significationem æquivocam, nam, teste Aristotele, caro, os, et similia æquivoce dicuntur de corpore vivo et mortuo. Tertio, quia in cap. In quadam, de Celebrat. Missar., dicitur corpus Christi esse humanum, quia informatur anima; corpus autem in illa forma significat corpus humanum, et in hac significatione prolatum fuit hoc verbum a Christo; non ergo potest in alia proferri. Quod si objiciatur, quia juxta hæc non posset hæc forma in triduo vere proferri, nec quicquam efficere, respondendum consequenter est, vel concedendo totum, ut supra ex quadam Glossa retulimus, vel certe dicendum esset, quod etiam tunc verba efficerent corpus Christi vivum, sicut illud significant, quia cum non sint tantum adductiva, sed etiam effectiva, non semper illud efficiunt, quale in propria specie existit, sed quale illa significant.

5. *Quarta dicit esse ibi animam, ut dat esse corporeum præcise.* — Quarta sententia est, hic esse ex vi verborum formam substantialem, ut præcise dantem esse corporeum, non quod talis forma in re ipsa sit physice distincta a forma specifica, sed quod sit ipsamet forma specifica, quæ a parte rei fuerit in tali corpore, non secundum propriam rationem suam, sed secundum præcisam rationem, qua constituit corpus. Quocirca, si in corpore Christi, in propria specie existente, fuerit anima rationalis, illa erit in hoc sacramento ex vi verborum, non tamen ut anima est, sed ut est forma corporis. Hæc est opinio D. Thom. præcedenti quæst., art. 6, ad 2, sed non eodem modo illam Thomistæ interpretantur; quidam enim dicunt, corpus in forma consecrationis supponere tantum pro materia, connotare autem animam, ut dat esse corporeum. Ita Soto, d. 10, quæst. 1, art. 1; Ledesma, quæst. 17, art. 1, dub. 4; Palacius, dist. 8, disp. 4, conclus. 4, qui refert Averroem in paraphrasi Metaphys. Sed hic modus loquendi mihi non videtur necessarius, nec D. Thom. consentaneus; hic enim, 1 part., quæst. 76, art. 4, ad 1, simpliciter dicit, corpus per animam constitui in esse corporis, sicut in esse viventis; nemo autem dicet vivens supponere pro materia connotando animam; ratio autem est, quia compositum ex materia et forma substantiali ut sic, est per se unum, quod per modum absolutum significatur per vocem corporis, sicut per vocem viventis, aut animalis; sicut ergo hæ voces non supponunt pro materia prima connotando formam, sed pro subsistente in tali natura composita ex materia et forma sub tali gradu, ita corpus non supponit pro materia, connotando animam, ut dantem esse corporeum, sed pro natura corporea, id est, composita ex materia et forma dante esse corporeum. Quocirca sine causa æquiparant prædicti auctores in hac suppositione corpus cum albo; alioqui, sicut hæc est vera locutio : Album est homo, vel nix, ita etiam hæc esset vera : Corpus est materia et pura potentia, quod est præter communem loquendi modum; dicitur enim corpus materiale, non materia ipsa. Ratio autem differentiæ est, quia compositio ex subjecto et albedine est accidentalis, et illa forma advenit supposito constituto, quod in illa subsistit, et ideo pro illo tantum supponit vox *album;* corpus vero dicit compositum per se unum et substantiale, cujus forma non advenit supposito constituto, sed ex illa cum materia resultat; quod proinde non in sola forma, vel materia subsistit, sed in tota natura ipsius compositi, et propterea etiam, album est terminus connotativus, de formali significans albedinem et connotans subjectum, corpus vero est terminus absolutus, adæquate significans naturam corpoream. Unde si corpus non sumatur per modum partis, sed in vi concreti et per modum totius, illique tribuendum sit aliquod formale significatum, illud certe non erit forma physica substantialis, dans esse corporeum, sed integra natura metaphysica, constans ex materia et forma substantiali, ut sic; sicut homo de formali significat, non animam rationalem, sed humanitatem. Tandem hoc

plane constat in forma calicis; quis enim dicat sanguinem ibi supponere pro materia prima, et non pro subsistente in tali natura composita ex materia et forma sanguinis? ergo idem æquali vel majori ratione dicendum est de corpore in forma consecrationis panis. Aliter ergo explicatur hæc sententia, scilicet, directe, et ex vi verborum esse hic corpus substantiale, quatenus dicit compositum ex materia et forma substantiali dante esse corporeum; et ita illam defendunt Cajet., circa dictam solut. ad 3 D. Thom.; Palud., in 4, dist. 10, quæst. 3, circa finem; Capreol., dist. 10, q. 2, art. 3, ad argum. Scoti contra 1 conclus.; et mihi videtur vera sententia, quam ut sigillatim probem, sequentes conclusiones subjicio.

6. *In Eucharistia est forma substantialis, et non pura materia, ex vi verborum.* — Prima sit: in hoc sacramento est forma substantialis, et non sola materia, ex vi verborum. Probatur ex propria significatione verborum : corpus enim substantiale, ut dictum est, non est sola materia, sed compositum aliquo modo ex materia et forma. Quod aptius declaratur ex forma sanguinis; nullus enim dicet sanguinem esse solam materiam, aut posse intelligi sine propria forma substantiali; ergo eadem ratione corpus includit suam formam; est enim par ratio, quia corpus illud est humanum, et includit carnem et ossa, etc. Et ideo ex vi verborum est hic caro, ut supra dicebamus; non magis autem potest intelligi caro, quam sanguis, sine forma substantiali. Denique sola materia non sufficit ad veritatem verborum; ergo non sola est ex vi verborum; antecedens patet, tum quia materia non est corpus, ut ostensum est; tum etiam quia hic esse non potest corpus Christi, nisi aut mortuum, aut vivum; in neutro autem statu includit solam materiam, ut de corpore vivo est per se notum, et de mortuo ostensum late est in superiori tomo; corpus enim Christi mortuum naturali modo existit, excepta unione hypostatica; materia autem non potest naturaliter existere sine omni forma; ergo id etiam, quod commune est corpori humano, vivo ac mortuo, scilicet, quod sit constans ex materia et forma substantiali aliquo modo organica, est hic ex vi verborum. Unde oritur duplex confirmatio : quia in hoc sacramento fit propria transubstantiatio; ergo ex vi verborum non terminatur ad solam materiam, sed ad compositum substantiale; ergo non solum materia, sed tale compositum est hic ex vi verborum. Secunda confirmatio est, quia terminus actionis, quam verba ex vi sua efficiunt, esse debet aliquid, quod naturaliter possit existere ex vi suæ substantiæ; sed non est hujusmodi sola materia; ergo non sola illa fit ex vi verborum.

7. *Anima ut anima est, non est determinate in hoc sacramento ex vi verborum.* — Secunda conclusio. Anima, ut anima est, non est hic definite ac determinate ex vi verborum. Hæc conclusio videtur certior, quam præcedens; nam Concilium Trident., sess. 13, cap. 5, diserte docet, animam esse sub utraque specie per concomitantiam. Et satis concluditur illa ratione, quia corpus Christi non est hic vivum ex vi verborum, tum quia alias etiam sanguis esset in hostia ex vi verborum, quia corpus vivum includit sanguinem, ut partem sui; consequens autem est contra Concilium Tridentin.; tum etiam quia in forma nulla fit mentio vivi, aut mortui, sed corporis, quod, ut sic, ab utroque statu præscindit. Neque illa particula, *meum,* aut tota forma prolata a Christo vivente, determinat significationem ad corpus vivum, sed solum ad corpus proprium, de quo tanquam de uno et eodem ipsemet homo vivens loqui potest, præscindendo ab illius vita aut morte. Nam, sicut Christus dixit, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur,* potuisset addere, Sepelietur et resurget, sicut Psal. 19, dicitur in persona Christi : *Caro mea requiescet in spe.* Et ita SS. loquuntur de hoc sacramento, dicentes, illud corpus esse in Eucharistia, quod natum est ex Virgine, pependit in Cruce, jacuit in sepulchro, et gloriosum resurrexit : Ambr., 4 de Sacram., c. 4 et 6; August., citat. a Beda, 1 ad Cor.; Paschasius, et alii; corpus ergo illud, quod Christus appellavit suum, indifferens est ad mortuum, et vivum; solumque dicit proprium corpus humanum. Tandem hoc convincit illa ratio de consecratione facta in triduo virtute horum verborum. Evasiones enim supra datæ probabiles non sunt. Prima namque in superioribus rejecta est; ostendimus etenim tunc revera potuisse corpus consecrari; et hic addi potest, quod de illo corpore jacente in sepulchro verissime dicitur : Hoc est corpus Christi; et anima Christi spiritualiter, vel sensibiliter per aliquod corpus loquens, vere dicere posset : *Hoc est corpus meum,* signando idem corpus, quod jacebat in sepulchro; ergo eadem ratione potuisset tunc sacerdos vere dicere in persona Christi super panem : Hoc

est corpus meum; intendendo illum convertere in illud corpus, quod vere dici poterat corpus Christi. Et idem etiam est manifestum in sanguine; nam sanguis effusus vere proprie dicitur sanguis Christi, et ab ipso vere vocaretur sanguis meus. Quod si de sanguine admittitur, tunc potuisse consecrari separatum a corpore, non potest ulla verisimilitudine negari de corpore a sanguine separato. Altera vero responsio, quod tunc fieret corpus Christi vivum, et non tale quale erat in propria specie, præterquam quod repugnat torrenti Doctorum, in multas incidit difficultates, quas non poterit explicare; quale enim esset illud corpus, gloriosumne, an mortale? neutrum dici potest, cum fundamento; sanguis item vel consecraretur tunc corruptus, qualis statim est extra corpus, vel in ea naturali dispositione, quam habet in corpore? si enim primum dicatur, non consequenter proceditur; si autem dicatur secundum, dicendum consequenter esset, tunc etiam futurum fuisse corpus sub speciebus vini, atque ita evertitur tota concomitantiæ ratio. Ac tandem, si corpus Christi in propria specie existens non sit quasi mensura et exemplar ejusdem existentis in sacramento, nihil certum dici potest de proprietatibus et conditionibus, quas hujusmodi corpus in sacramento habet; nam, ut dixi, ratio concomitantiæ tollitur, et alioqui vis verborum indifferens manet ad multa hujusmodi; ergo necessario dicendum est, tale fuisse consecrandum corpus in triduo, quale tunc erat in propria specie, et consequenter vim et veritatem verborum non requirere corpus vivum.

8. *Ex vi verborum est in Eucharistia forma substantialis quatenus sufficit constituere corpus organicum humanum.* — Tertia igitur conclusio sit, ex vi verborum esse hic formam substantialem, quatenus sufficiens est ad constituendum corpus organicum humanum, quæ, licet secundum hanc rationem præscindat a propria ratione animæ vel formæ cadaveris, tamen in re semper est anima, vel forma cadaveris. Tota hæc conclusio consequitur ex duabus præcedentibus, et probationibus earum, et ex aliis rationibus contra alias sententias adductis, et juxta illam existimo declarandam esse D. Thom. mentem; cum enim dicit formam panis converti in formam corporis Christi, secundum quod dat esse corporeum, non oportet intelligi de esse corporeo communissimo, quia revera non tantum est hic ex vi verborum corpus ut sic (quod alii nobis objiciunt, ac si id diceremus), sed est corpus ut tale aliquo modo, scilicet, ut organicum, et præterea non ut organicum in communi, sed tali organizatione, scilicet, humana, quia hic est ex vi verborum corpus humanum; ergo etiam est hic ex vi verborum forma substantialis, non ut est forma corporeitatis præcise, quia, ut sic, abstrahit ab organica vel non organica; neque ut est forma organica præcise, quia, ut sic, abstrahit ab humana, vel non humana; erit ergo forma corporis organici humani ut sic, quæ ex vi sui conceptus præscindit ab anima et forma cadaveris humani; utraque enim requirit aliquam organizationem propriam et accommodatam corpori humano. Duplex enim in hoc corpore intelligitur organizatio. Una perfecta et connaturalis; altera imperfecta, et in via corruptionis, ut constat ex Aristot., 1 de Gener., text. 37; et inter utramque concipi potest propria convenientia, non tantum ratione accidentium, sed etiam ratione formæ substantialis, quæ, si indivisibilis sit, ut est anima, est (ut ita dicam) eminenter heterogenea; si autem est divisibilis, ut forma cadaveris, erit formaliter heterogenea, constans ex partibus aliquo modo diversis, juxta diversum temperamentum, quod in diversis partibus materiæ requirit; sic igitur corpus humanum, propriis membris constans, potest concipi ut abstrahens quidem a vivo et mortuo, non tamen ut commune cuicumque corpori, sed solum ut humano; ergo, ut sic, includit formam corporis, non quamcumque, sed talem, quæ habeat formaliter vel eminenter humanam organizationem, seu illam in membris corporis requirat. Et ideo, ut in superioribus dicebamus, forma cinerum, etiam in eadem numero materia recepta, non sufficeret ad verificandam formam hujus sacramenti; si enim corpus Christi per impossibile in cineres fuisset redactum, non constitueretur in sacramento sub illa dispositione, neque illius præsentia ad verborum veritatem satis fuisset. Quanquam illa forma etiam esset forma dans esse corporeum. Et idem argumentum fieri potest de formis elementorum, et aliis similibus; necessario ergo illud esse corporeum determinandum est ad esse humanum, juxta modum explicatum. Atque hinc satis patet ultima conclusionis pars, formam scilicet, quæ hic est ex vi verborum, secundum propriam quidem rationem præscindere a ratione animæ, quia potest salvari in forma cadaveris; et e converso;

tamen in re semper esse, aut animam, aut formam cadaveris, quia corpus proprie humanum tantum potest altera ex his formis constare; quod magis declarabitur, solvendo argumenta aliarum opinionum, ubi expediemus difficultatem hinc emergentem, scilicet, quomodo verba attingant effectionem hujusmodi formæ.

9. *Ad argumenta primæ opinionis responsio.* — Ad primum igitur argumentum pro prima opinione, negatur, solam materiam sufficere ad propriam significationem, et veritatem verborum consecrationis, quia, ut dictum est, sola materia non est corpus, nisi includat formam, saltem sub aliquo gradu seu consideratione; itaque ita etiam a multis explicatur definitio animæ, quod ad hunc locum non spectat. Ad secundum respondetur, concedendo, corpus suum designasse Christum sub ratione partis; non tamen inde fit, designasse solam materiam, sed ut includit formam, præscindendo a ratione animæ, ut anima est. Dico autem significari hoc modo corpus Christi per modum partis, quia in re, sola materia est una pars physica, et tota forma est altera, quæ unamet realiter et indivisibiliter, et constituit corpus, et tale corpus; a nobis tamen præscinditur, et significatur, ac si essent in re formæ distinctæ; et ideo ita nunc significamus corpus per modum partis, ac si vere forma corporeitatis esset distincta ab anima, ut Scotus putavit; hic autem modus significandi sufficit ad proprietatem illius locutionis : *Hoc est corpus meum.* Ad tertium jam dictum est, in triduo non fuisse materiam corpus Christi sine forma, et ex hypothesi constat etiam ex dictis, illam conditionalem esse falsam; videlicet, si ita tunc existeret materia Christi sine forma, de illa sufficienter verificari verba formæ. Quocirca, posita illa hypothesi, idem dicendum esset, quod supra dicebamus de eo casu, in quo corpus Christi in cineres esset redactum, quod scilicet, talis suppositio repugnat institutioni, quæ simpliciter facta est ex certa præsuppositione, quod verum ac primum Christi corpus non erat defuturum in rerum natura, et sub propria specie existens; unde, cum illa suppositio sit impossibilis in sensu composito, in eodem possunt ex ea contradictoria inferri, scilicet, et quod fieret consecratio propter institutionem, et quod non fieret, quia non est in rerum natura verum Christi corpus. Vel, si quis velit simpliciter admittere, quod tunc fieret consecratio ex sola materia, consequenter diceret, futuram tunc fuisse imperfectam et mutilam, qualis esset, si fingeretur corpus Christi carens brachio, aut simili parte.

10. *Dubium primum circa quartum argumentum primæ opinionis.* — *Solutio dubii.* — Quartum argumentum petit nonnulla dubia. Primum est, an efficientia verborum attingat formam substantialem, quæ de facto ponitur in hoc sacramento; duplex enim excogitari potest modus dicendi. Primus est, verba attingere et efficere solam materiam; Deum autem supplere inefficaciam verborum, introducendo formam. Probatur, quia verba non possunt efficere formam secundum propriam specificam rationem ejus; alioqui anima, ut anima, esset ex vi et efficacia verborum; ergo nullo modo possunt illam efficere. Dices ex D. Thoma supra, formam panis converti in animam, ut forma corporis est, non ut anima est; et ita etiam verba per suam virtutem et actionem attingere animam sub una ratione, et non sub alia. Sed hoc non videtur posse intelligi, tum quia forma in se et physice sumpta indivisibiliter est eadem, nec gradus ille genericus distinguitur in re ab specifico; ergo non potest intelligi, actionem realem et physicam, qualis actio verborum, attingere unum, et non aliud; tum etiam propter rationem in argumento factam, quia actiones terminantur ad res singulares, prout in re ipsa existunt; in re autem non existit ratio generica, nisi media specifica. Confirmatur primo hic modus dicendi, quia alia, quæ hic sunt per concomitantiam, vel non fiunt speciali actione, ut divinitas, vel si indigent speciali actione, fit a Deo, et non a verbis, ut infra dicetur; ergo idem dicendum est in præsente de anima, ut anima. Confirmatur secundo : nam, si in triduo consecratus esset panis, ibi fuisset corpus sine anima; si autem ille panis consecratus usque ad diem resurrectionis conservaretur, inciperet esse anima sub illis speciebus, ut est communis doctrina D. Thom. infra, quæst. 81, et Doctorum in 4, dist. 10; ubi Scotus, quæst. 4; Capreol., q. 2, art. 3; Gabr., lect. 42 in can.; tunc autem non inciperet esse anima per actionem verborum, quæ jam non essent; ergo per actionem Dei; ergo idem nunc dici potest. Nihilominus alter dicendi modus verior mihi videtur, scilicet, eam formam corporis Christi, quæ in sacramento ponitur, ibi fieri, seu adduci ex efficacia verborum, a quibus fit una completa actio conversiva, quæ complete

terminatur ad corpus Christi constans ex materia et tali forma; ita tenet Capreolus supra, ad argumenta Aureoli et Scoti contra primam conclus.; et idem videntur sentire reliqui Thomistæ, Cajetanus, præcedente quæst., art. 5 et 6; Hispalensis, in 4, dist. 10, q. 1, art. 5, ad 2 Aureoli et Scoti; et Soto, quæst. 1, art. 1, ad 1. Et probatur convertendo rationem prioris sententiæ; nam hic est forma substantialis ex vi verborum, ut ostensum est; ergo fit in sacramento per efficaciam et actionem verborum, quia verba sacramentorum efficiunt quod significant; quod autem est in sacramento ex vi verborum, est ex propria significatione verborum; ergo ex efficacia et actione eorum; sed non potest actio terminari ad formam sub ratione communi, et non sub specifica; ergo terminatur ad totam formam physicam, prout in re est. Secundo, quia verba perficiunt totam transubstantiationem actione sua; sed transubstantiatio non terminatur ad materiam solam, neque ad compositum sub gradu generico tantum, sed ad corpus Christi, prout in re ipsa constituitur sub speciebus panis, quia actiones physicæ terminantur ad res ipsas singulares et physicas, prout in se existunt; præsertim actio transubstantiativa, quæ postulat, ut sit a tota substantia in totam substantiam. Quocirca ad rem intelligendam, et solvendum contrarium fundamentum, oportet distinguere, ex D. Thom. infra, quæst. 81, art. 2, ad 3, aliud esse poni in sacramento aliquid ex vi verborum, aliud vero poni per efficientiam verborum; hoc enim latius patet, quam illud; nam ex vi verborum solum dicitur esse illud, quod præcise necessarium est ad veritatem verborum; per efficientiam autem est omne illud, quod a parte rei identice conjunctum est cum veritate verborum, seu cum eo, quod ad illa est necessarium; Christus enim dedit virtutem verbis ad perficiendam veritatem, quam significant, et consequenter ad efficiendum omne id, sine quo res significata fieri non potest; quia ergo verba solum significant corpus ratione quadam de se indifferente, ideo sub ea ratione tantum dicitur esse in sacramento ex vi verborum; tamen quia in re fieri non potest, nisi secundum rationem specificam, ideo virtus activa verborum ad illam etiam extenditur, prout in re fuerit necessarium, non ex parte significationis verborum, sed ex parte ipsius termini. Ad fundamentum ergo prioris modi negatur assumptum, et ad probationem negatur sequela, quia, ut dictum est, aliquid est ex actione verborum, quod non est ex vi verborum, quia non est absolute necessarium ad veritatem eorum, sed solum ex suppositione, quod Christi corpus in propria specie taliter existit. Et ad hunc modum exponendum censeo D. Thom., cum dicit, converti formam panis in animam, ut non animam, sed ut formam corporis; scilicet, quantum est ex necessitate verborum secundum se, non secundum id, quod ex parte rei est necessarium. Unde ad primam confirmationem respondetur, non oportere omnia, quæ sunt hic per concomitantiam, fieri eodem modo; et quicquid de aliis sit, tamen, quando id, quod dicitur esse per concomitantiam, in re non distinguitur ab eo, quod est ex vi verborum, necesse est etiam fieri per actionem verborum. Ad secundam confirmationem respondetur, in eo casu animam poni sub speciebus panis divina virtute, tamen ratione verborum præcedentium, quæ tunc non effecerunt animam, quia, quoad hoc, fuerunt quasi impedita, quia anima non erat in corpore Christi in propria specie; virtus autem verborum ex institutione limitata est ad agendum talem formam, qualem corpus Christi habuerit in propria specie; inde autem non recte infertur, nunc verba non habere virtutem ad efficiendam animam; sed potius contrarium potest inde inferri. Sicut dici solet de effectu sacramenti, qui datur, recedente fictione, quod non fit tunc ab ipso sacramento, quia jam non existit, datur tamen ratione illius, quia ipsum per se erat causaturum talem effectum, si subjectum non esset impeditum.

11. *Dubium secundum.* — Secundo petitur in dicto argumento, quomodo forma secundum gradum abstractum et communem possit esse hic ex vi verborum; aut quomodo actio verborum determinetur ad talem formam in specie et individuo efficiendam, cum significatio practica et actio physica debeant versari circa singularia. Respondetur, virtutem verborum consideratam veluti in actu primo, et potentialiter (ut sic dicam), habere quasi pro adæquato subjecto corpus humanum, id est, constans ex materia et forma sufficiente ad constituendum corpus humanum; et secundum hanc adæquatam habitudinem considerandam esse formam, quæ hic dicitur esse ex vi verborum; et hoc modo nullum est inconveniens, virtutem verborum terminari ad aliquid abstractum et commune; nam hoc in omnibus fere potentiis et virtutibus reperi-

tur; præsertim in his, quæ sunt indifferentes ad plures effectus, vel objecta inadæquata, quæ comprehenduntur sub aliqua ratione communi et abstracta, quæ dicitur esse adæquata tali virtuti vel potentiæ. At vero in actu secundo semper actio verborum determinatur ad agendam hanc vel illam formam in particulari, sicut aliæ virtutes universales in particulari semper efficiunt hunc actum aut effectum. Hæc autem determinatio in præsente sumenda est ex statu, seu forma, quam in propria specie habet corpus Christi; et radicaliter eruitur ex institutione, per quam data est virtus verbis ad tale corpus efficiendum, quale in re ipsa extiterit; proxime vero sumi poterit ex intentione operantis, quæ debet esse institutioni conformis, et semper talis est sub aliqua saltem ratione universali, quamvis interdum ex errore privato alia esse videatur.

12. *Dubium tertium.* — *Solutio.* — Tertio petitur in eodem argumento, an corpus, quod per hæc verba sub sacramento constitui potest, semper sit idem numero, vel etiam specie; nam ex his, quæ diximus, consequi videtur, non semper esse idem numero, neque specie, quia non semper eadem specifica forma constituitur; unde ulterius fit consequens, transubstantiationem, quæ per hæc verba fieri potest, non esse semper ejusdem rationis ex parte termini ad quem; nam in triduo haberet terminum specie distinctum ab eo, quem nunc habet; erit ergo transubstantiatio diversa, sicut esset transubstantiatio facta in lignum, vel aurum; et sicut est diversa creatio equi, et leonis, ex parte terminorum, quamvis in modo conveniant. Respondetur ex prædictis auctoribus, præsertim Capreolo, et Hispalensi, esse quidem idem numero corpus, quod sub speciebus panis per actionem verborum constitui potest in quocumque statu, eo modo, quo est idem numero corpus Christi mortuum et vivum; est autem hujusmodi corpus idem ex parte suppositi, materiæ et quantitatis, non autem ex parte formæ, ut latius dixi in superiori tomo; hoc autem sufficit, ut humano modo de illo loquamur, tanquam de eodem numero, quamvis in rigore physico revera non sit idem numero compositum ex parte formæ. Atque eodem modo concedendum est, corpus Christi in triduo, et vivum, et specie differre ex parte formæ, et consequenter transubstantiationem in utroque statu factam, ex parte termini, ad quem conversio terminatur, esse diversam; neque ex hoc sequitur aliud inconveniens, qui cum hac distinctione salvatur veritas verborum in utroque statu, ut declaratum est.

13. *Ad argumenta tertiæ opinionis responsio.* — Et ex his patet etiam responsio ad argumenta tertiæ opinionis. Ad primum enim jam declaravimus, quomodo, licet Christus vivens illa verba protulerit : *Hoc est corpus meum*, non propterea in particulari locutus fuerit de suo corpore vivo, ut sic, quia verba, quæ protulit, ex præcisa sua significatione indifferentia sunt ad corpus vivum et mortuum indicandum, et utrumque potuit Christus appellare suum, ut explicuimus. Unde patet etiam responsio ad secundum; non est enim necesse, propriam æquivocationem in hac forma admittere, quia, licet oculus, caro, etc., secundum proprias et specificas rationes æquivoce talia dicantur in corpore vivo et mortuo, quo sensu locutus est Arist., 2 de Anima, et D. Thom., 1 part., quæst. 76, art. 8, nihilominus tamen in utroque corpore, ut constat ex tali materia, et forma, quæ sufficit ad rationem corporis humani ut sic, potest intelligi aliqua ratio communis, sub qua sit univoca significatio hujus vocis. Ad tertium vero, ex cap. In quadam, de Celebr. Miss., respondetur ibi non dici, animam ut sic esse de veritate, aut necessitate corporis humani ut sic, neque corpus Christi esse humanum, quia anima informatur; sed potius e contrario, animam non fuisse vivificaturam illud corpus, nisi esset humanum; Christumque esse verum hominem, quia anima et humano corpore constat.

14. Secundo, ex prædictis facile est definire, quid dicendum sit de forma substantiali sanguinis, quæ per verba consecrationis constituitur sub speciebus vini; nam eodem modo et proportione explicanda res est. Si enim verum est, sanguinem informari anima, distingui suo modo potest sanguis veluti vivens a mortuo, qui dici potest veluti cadaver sanguinis; quos necesse est secundum proprias rationes specifice differre; conveniunt tamen sub communi ratione sanguinis humani; uterque enim absolute et simpliciter sanguis humanus dicitur. Sic igitur ex vi verborum erit hic substantialis forma constitutiva sanguinis humani ut sic; tamen in particulari semper erit, aut anima, aut forma sanguinis effusi, juxta statum, quem sanguis ipse in propria specie habuerit, sicut dictum est de corpore. Supponendo autem, sangui-

nem non informari anima, duobus modis procedi potest. Primo, sustinendo, sanguinem, quamdiu verus sanguis est, semper retinere eamdem specie formam, sive in corpore, sive extra corpus sit. Unde fit consequens, illam formam poni in hoc sacramento ex vi verborum, quia illa determinate est juxta hanc opinionem de ratione sanguinis, quem verba significant. Alter modus, et fortasse probabilior, est sanguinem, quamvis non informetur anima, nihilominus distinctam formam habere, quando est intra corpus viventis in sua naturali dispositione, et postquam est effusus, præsertim post aliquam moram, et post immutatam naturalem dispositionem, quam in corpore viventis habet; et juxta hanc sententiam eodem modo philosophandum est, ac si sanguis informaretur anima, quia est omnino eadem proportio. Atque hinc facile solvitur objectio, quæ hic fieri posset, scilicet, quod si ex vi verborum tantum est forma substantialis, ut dat esse corporeum, non esset alia forma ex vi verborum sub speciebus vini, quam sub speciebus panis, quia sub utrisque est forma, ut dat esse corporeum. Respondetur autem negando sequelam, quia, ut diximus, non est hoc intelligendum de forma, ut dante esse corporeum in communi, sed in ratione corporis humani, vel sanguinis humani; hæc autem forma, etiam sub hac præcisa ratione, non est ejusdem rationis in corpore et in sanguine; et ideo non sequitur, eamdem formam esse ex vi utrorumque verborum sub utraque specie.

15. Tertio, juxta principia posita expediri facile potest dubitatio facta in superioribus, scilicet, per quam actionem ponatur sanguis sub speciebus panis, et corpus sub speciebus vini; an scilicet, per actionem conversivam, quæ ipsis verbis fit, vel per aliam, quam Deus conjungat cum actione verborum. Dicendum est enim, sicut sanguis est in re ipsa substantia distincta a corpore, quamvis habeat rationem partis respectu totius viventis, ita necessariam esse distinctam actionem, saltem partialem, per quam sanguis fiat sub speciebus panis, et corpus sub speciebus vini; præsertim, cum non tantum materia, sed etiam forma hæc duo distinguantur. Simpliciter tamen et absolute, sicut corpus vivum hominis una dicitur substantia constans corpore et sanguine, ita una est actio totalis et integra, qua totum hoc sub speciebus panis, aut vini constituitur; atque ita probabilius existimo, totum hoc fieri per efficientiam ipsorum verborum, et per actionem transubstantiativam. Nam, licet ex vi verborum, quibus consecratur corpus, absolute loquendo, non sit necessarius sanguis, tamen, quando in re ipsa necessarium est, corpus, quod fit per verba, esse animatum et vivens, juxta Christi institutionem, ex eadem habent verba efficaciam ad efficiendum quicquid est de necessitate corporis animati et vivi, juxta modum explicatum de forma substantiali; qui similiter applicandus est ad efficientiam corporis sub speciebus vini; nam in his omnibus est eadem proportionalis ratio. Legatur Innocent., lib. 4 de Myst., cap. 19; Alensis et Scotus, locis supra citatis, qui videntur alium sequi dicendi modum. Sed quod diximus, videtur probabilius, quamvis non sit tam certum, sicut quod de anima diximus, quia non est inter corpus et sanguinem illa identitas, quæ est inter formam secundum communem vel specificam rationem conceptam; et ita in præsente concomitantia, non est tanta necessitas, sicut in illa. Est autem magna congruentia, quia non repugnat, institutionem factam fuisse illo modo; et alioqui expediebat verba habere illam virtutem et efficaciam, ut simpliciter possent terminum suum, prout in re ipsa necessarium esset, sub speciebus sacramentalibus constituere; et ita potest hoc dici necessarium ad necessitatem verborum, non simpliciter, sed ex suppositione.

16. *Dubium alterum.* — *Resolutio.* — Ultimo expeditur obiter ex dictis aliud dubium, quando scilicet panis convertitur in corpus Christi et vinum in sanguinem, an materia convertatur in materiam, et forma in formam, vel simpliciter totum in totum; nam D. Thom., Quodl. 3, art. 11, ad 1, negat partem essentialem converti in partem, sed simpliciter totum in totum; idem Alens., 4 part., q. 10, membr. 5, art. 3, § 6; late Soto, dist. 9, quæst. 2, art. 5, circa finem; Ledesma, q. 16, art. 4, dub. 2; et videtur fuisse sententia Innocent., lib. 4 de hoc myst., cap. 8; ratio esse potest, quia unica actione introducitur corpus Christi sub speciebus, et expellitur substantia panis; ergo simpliciter totum convertitur in totum, neque est ulla specialis ratio, propter quam materia potius dicatur converti in materiam, quam in formam, vel e contrario. Nihilominus idem D. Thom., quæst. præcedent., art. 4, ad 3, et art. 6, ad 2, sentit, ita totum converti in totum, ut materia convertatur in materiam, et forma

in formam; idem in 4, dist. 11, quæst. 1, art. 1; et Scotus, quæst. 3, circa finem; Paludan., quæst. 1, art. 1, quæst. 3, art. 2; Capreol., quæst. unica, art. 3, ad 1 Durandi contra 1 conclus.; Richard., art. 1, quæst. 2; Marsil., quæst. 8, art. 2; et Henric., Quodl. 9, quæst. 9. Et videntur fundari solum in quadam debita proportione, quia totum non convertitur in partem, nec pars in totum; ergo totum in totum, et pars in partem; ergo materia in materiam, et forma in formam. Sed hæc dissensio videtur esse de modo loquendi; nam actio, qua introducitur corpus Christi sub speciebus, cum sit accommodata suo termino adæquato, non potest esse omnino simplex, cum terminus ipse simplex non sit; prout ergo illa actio una est, qua per se primo fit totum, recte dicitur totum converti in totum; quia vero ad integram transubstantiationem non satis est integram substantiam introduci, nisi etiam integra substantia expellatur, et consequenter materia ejus et forma, si ex eis constat, ut alterius materia et forma introducatur, et ideo satis etiam accommodate dicitur, materiam converti in materiam, et formam in formam; neque in hoc modo locutionis aliquod inconveniens invenio.

SECTIO V.

Utrum quantitas et accidentia humanitatis Christi sint in hoc sacramento ex vi verborum, vel per concomitantiam.

1. *Dubii ratio expeditur.* — Ratio dubitandi est, quia ex vi verborum est in hoc sacramento corpus organicum, ut ex D. Thom. et aliis supra docuimus; sed corpus organicum in suo intrinseco conceptu et ratione includit quantitatem, et alia accidentia; ergo hæc sunt ex vi verborum. Minor probatur, quia corpus organicum in suo conceptu includit membrorum distinctionem in figura, densitate, et raritate, atque adeo in quantitate et magnitudine; quo argumento supra concludebamus contra Durandum, hæc omnia fieri præsentia in hoc sacramento; eadem igitur, servata proportione, concluditur debere esse ex vi verborum. Confirmatur et explicatur, nam, si Christus dixisset : Hoc est corpus quantum meum, sine dubio quantitas hic fieret ex vi verborum, quia in ipsis verbis expresse contineretur; sed quamvis non ita explicite, implicite saltem idem continetur in illis verbis, quia qui dicit corpus humanum, et heterogeneum, dicit corpus quantum; imo loquendo familiariter, et juxta communem usum, prout Christus locutus est, nomine corporis non intelligunt homines nudam substantiam, sed habentem molem, et quantitatem; præsertim, cum addiderit Christus illa verba, Quod pro vobis tradetur; non enim tradi aut pati poterat corpus, nisi quantum.

2. *Nominales dicunt ex vi verborum esse in sacramento aliqua accidentia.* — In hac re Gabr. et Nominales, locis citatis in præcedenti sectione, propter difficultatem tactam sentire videntur, hæc accidentia esse ex vi verborum in hoc sacramento. Qui non de omnibus accidentibus, sed de his tantum, quæ videntur esse de ratione corporis, aut sanguinis humani ut sic, loquuntur. Aliter vero Ægid., Theor. 28 et seq., licet neget, quantitatem esse hic ex vi verborum, affirmat tamen, modum quantitatis esse ex vi verborum, quia saltem ille modus est de ratione corporis heterogenei, licet non sit quantitas ipsa. Sed difficile est intelligere, quid appellet modum quantitatis; nullus enim modus quantitatis intelligitur, nisi per modum extensionis, aut secundum se, aut in ordine ad locum; sed in præsente non potest esse sermo de extensione in ordine ad locum, quia hæc, nec ex vi verborum, neque per concomitantiam convenit corpori ut in hoc sacramento existenti; neque est ullo modo de ratione corporis humani seu organici; extensio autem in ordine ad se est effectus formalis quantitatis, modo in superioribus explicato; ergo repugnat, hunc modum convenire corpori in sacramento existenti ex vi verborum, et non quantitatem ipsam, quia effectus formalis convenire non potest, nisi mediante forma. Quod si forte sit sermo de extensione entitativa ipsius materiæ, illa non est modus quantitatis, neque est accidens aliquod, sed est modus substantialis, seu ipsamet naturalis entitas materialis substantiæ; nisi forte vocetur modus quantitatis, quia a nobis concipitur per habitudinem quamdam, seu analogiam, et proportionem ad quantitatem; quæ erit impropria locutio. Non est tamen contendendum de vocibus, quando res constant.

3. *Quantitas, et quæ illam consequuntur, sunt in hoc sacramento per concomitantiam.* — Dicendum est igitur, quantitatem, et reliqua accidentia, quæ quantitatem consequuntur, vel disponunt materiam ad hanc formam, esse in hoc sacramento per concomitantiam, et non ex vi verborum. Ita docet S. Thom. hic,

art. 4, quem sequuntur ibi omnes Thomistæ, Cajetanus, Soto, Ledesma, et communiter Doctores in 4, dist. 10. Et ratio D. Thom. est optima, quia transubstantiatio, quæ fit virtute verborum, non terminatur ad quantitatem vel alia accidentia, sed ad solam substantiam; ergo non sunt hic accidentia ex vi verborum, sed sola substantia; sunt ergo per concomitantiam; hæc ultima consequentia est per se nota, quia supra ostensum est, hic esse quantitatem et accidentia, et præterea etiam ostensum est, quicquid hic adest, altero ex dictis duobus modis fieri. Primum autem antecedens probatur a D. Thom. ex termino a quo, quia, scilicet, qui convertitur, est sola substantia panis, et non quantitas; ergo transit per se in substantiam, et non in quantitatem. Deinde optime confirmatur verbis Concilii Trident., sess. 13, cap. 4, ubi S. Synodus declarat, per consecrationem panis et vini conversionem fieri totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiæ vini in substantiam sanguinis ejus; quæ conversio proprie transubstantiatio appellatur. Ex quibus verbis alia etiam ratio desumitur ex natura talis actionis, quæ cum substantialis sit, solum ad substantialem terminum per se terminatur. Prima denique consequentia declaratur, et probatur in hunc modum : diximus enim in superioribus, aliud esse fieri aliquid in sacramento per efficaciam verborum, aliud ex vi significationis verborum; licet autem non omne id, quod in sacramento fit per efficientiam verborum, sit etiam ex vi significationis eorum, tamen e contrario, quicquid est ex vi verborum, necesse est, ut per se fiat ex efficientia verborum, quia potissima et primaria virtus verborum est ad efficiendum id quod per se primo significant; ergo quicquid est ex vi verborum, est etiam ex primaria efficientia verborum; ergo e contrario accidentia, quæ hic non sunt ex primaria efficientia verborum, non possunt esse ex vi verborum. Quæ ratio universaliter concludit de omnibus accidentibus, quia transubstantiatio ad nullum accidens per se terminatur, sed ad solam substantiam.

4. *Dubium.* — *Solutio.* — Sed quæres, quisnam sit hic concomitantiæ modus, et per quam actionem ponatur hic quantitas, vel quodlibet accidens. Respondetur, non esse in omnibus eamdem radicem; et consequenter, neque eumdem concomitantiæ modum; quantitas enim, et alia accidentia, quæ sunt intrinsece connaturalia huic substantiæ, ponuntur in hoc sacramento, non solum quia insunt in tali substantia, quatenus in propria specie existit, sed etiam quia quodammodo per se conveniunt huic substantiæ, et intrinsece illam comitantur. Quo fit, ut talia accidentia, quamvis non per se fiant per actionem transubstantiativam, concomitanter tamen et secundario fieri censeantur, quia naturaliter resultant ex primario termino illius actionis, sicut per creationem animæ dicuntur concreari intellectus, voluntas, vel quantitas per materiæ creationem. Alia vero sunt accidentia, quæ solum ponuntur per concomitantiam in hoc sacramento, quia realiter inhærent in eodem corpore, vel anima, extra sacramentum, quamvis non sint intrinseca, sed mere contingentia seu accidentia; hæc autem esse possunt duplicia : quædam per efficientiam intrinsecam ipsius animæ Christi, ut sunt actus vitales ejus, visio, amor, etc., et hæc fiunt in hoc sacramento per eamdem actionem ab anima Christi, per quam fiunt in cœlo; alia vero sunt omnino ab extrinseco agente, ut sunt habitus infusi, dotes gloriæ, species intentionales sensuum externorum, et hæc non videntur fieri in hoc sacramento, nisi per specialem Dei actionem, quia hæc concomitantia est magis extrinseca, ut in superioribus declaratum est, præsertim in hac disputatione, sectione secunda, et supra, disput. 48. An vero ad hanc ipsam actionem verba instrumentaliter concurrant, incerta res est; nam licet id sit possibile, tamen ex sola institutione non satis colligitur, an ita fiat, de quo iterum redibit sermo sect. seq.

5. *Responsio ad rationes dubitandi.* — Ad rationem dubitandi in principio positam, duo dici possunt. Unum est, duplicem distingui posse organizationem : unam substantialem, et alteram mere quantitativam, et priorem esse hic ex vi verborum, non autem quantitativam. Substantialis autem organizatio, quæ obscurior est, explicari potest ex parte formæ, et ex parte materiæ; et quidem ex parte formæ, si illa sit divisibilis et extensa per partes in partibus materiæ, consistit in hoc, quod non omnes partes talis formæ sunt omnino ejusdem rationis, sed partialiter diversæ; nam inde provenit, quod in diversis partibus materiæ diversas dispositiones requirat; si autem forma sit indivisibilis, ut anima rationalis, solum virtute et eminenter continet hujusmodi organizationem, quæ per ordinem etiam ad dispositiones a nobis explicatur,

quatenus diversas illas requirit in diversis materiæ partibus. Ex parte autem materiæ intelligi aliquo modo potest hæc organizatio, quia major multitudo materiæ intelligitur esse in una parte, quam in alia, quæ diversitas potest in illa substantia intelligi, etiam præcisa quantitate. Quamvis enim hæc varietas ex natura rei comitetur quantitatem, et quodammodo per illam fiat, nihilominus, si intelligeremus corpus animalis privari quantitate, et substantiam in reliquis manere immutatam, manerent plures materiæ in osse, quam in carne, majorque unio inter manum et digitum, quam inter digitos inter se, et sic de aliis partibus. Potest etiam hoc explicari juxta opinionem asserentem, non manere eamdem quantitatem in genito et corrupto, sed fieri resolutionem usque ad materiam primam; tunc enim in instanti generationis, materia secundum se, et præcisa omni quantitate, præintelligitur formæ, et absolute loquendo, prius natura forma ingreditur materiam, quam quantitas, quæ juxta hanc opinionem ex forma resultat; materia autem sic præintellecta non est uniformis secundum omnes partes, sed necesse est, ut alium modum præintelligatur habere in una parte, quam in alia; inde est, ut aliter informetur in una parte, quam in alia; vel si forma est divisibilis, ut aliam partem recipiat una pars materiæ, et aliam alia; et inde etiam fit ut variæ dispositiones in materiæ partibus consequantur, proportionatæ his, quæ immediate præcesserunt. Hic modus dicendi est probabilis, sed imprimis est valde obscurus, quia illa diversitas in sola substantia non satis concipitur, in quo consistat, seclusa quantitate, nisi fortasse in modo præsentiæ, quæ est valde extrinseca et per accidens. Deinde non videtur omnino satisfacere, quia organizatio debita corpori humano non tantum est illa substantialis, sed etiam accidentalis, ut supra dicebamus contra Durand. Et ideo ulterius addendum est secundo, concedendo quantitatem et accidentia esse de ratione corporis organici, ut organicum est, non tamen esse de substantia illius corporis simpliciter, sed esse proprietatem vel dispositionem debitam tali substantiæ, et ideo non oportere, ut hic sint ex vi verborum, quia verba per se ac formaliter solam substantiam significant, sicut etiam tantum per se primo efficiunt; quasi concomitanter vero possunt dici significare etiam accidentia, quatenus illa sunt necessaria tali corpori, ut esse possit in rerum natura cum tali esse substantiali. Quapropter, quamvis hæc accidentia intrinseca proprie non dicantur hic adesse ex vi verborum, dici tamen possunt necessitate quadam consequi ex veritate et proprietate talium verborum. Unde hæc concomitantia quodammodo major est, quam concomitantia animæ, ut anima est; quamvis aliunde videatur esse minor, nimirum, quia est minor identitas inter quantitatem et substantiam, quam sit inter animam, ut anima, et ut dat esse corporeum. Dico autem, ex alio capite concomitantiam quantitatis videri majorem, quia non ex suppositione aliqua, sed simpliciter ex intrinseca natura et necessitate corporis humani, ut sic, et, ut quantitas consequitur ad actionem verborum; anima vero, ut anima, non concomitatur ex necessitate simpliciter, sed solum ex suppositione, quod in propria specie tale corpus animatum existat.

SECTIO VI.

Utrum Verbum, divinitas, aut aliæ personæ sint in Eucharistia ex vi verborum, vel per concomitantiam.

1. *Verbum divinum esse speciali modo in Eucharistia, multis probatur.* — Hæc quæstio præcipue tractanda est de Verbo divino. Nam ex illius decisione facile reliqua constabunt. Est ergo imprimis certum de fide, esse divinum Verbum in Eucharistia speciali modo, quod colligitur ex Concilio Trident., sess. 13, can. 1, definiente, esse hic corpus, et sanguinem Christi, una cum anima et divinitate; non enim potest hic esse divinitas speciali modo, nisi ratione ipsius Verbi; sicut non est unita divinitas humanitati nisi ratione Verbi; tandem de fide est, in Eucharistia esse totum Christum, ut supra ostensum est; sed totus Christus dicit Verbum subsistens in natura divina et humana; ergo totum hoc præsens est in in hoc sacramento. Unde eodem modo certum est corpus Christi esse in hoc sacramento unitum Verbo, seu (quod idem est) esse hic non tantum substantiam corporis et sanguinis, sed etiam unionem ipsam hypostaticam, quam ad Verbum habet, quod colligit hic D. Thom. ex Conc. Ephesino, in quadam epistola ad Nestorianos dicente, nos accipere in Eucharistia carnem Christi non ut communem, neque ut alicujus viri sancti carnem, sed ut vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam. Est ergo in Eucharistia caro Christi, ut propria Verbi effecta est; sed est facta propria Verbi per unionem; est ergo in hoc sacramento, ut

unita Verbo; ergo est etiam hic ipsa unio. Item est hic caro Christi, ut vivificatrix; sed est vivificatrix ratione unionis; ergo est hic ut unita. Tandem ratio declarata in articulo primo hoc convincit, quia caro Christi est realiter et inseparabiliter unita Verbo; ergo, sicut nunquam est, nisi unita, ita etiam nusquam est, nisi unita; ergo ubicumque est, habet unionem ad Verbum; fuisset enim non solum indecens et indecorum, verum etiam magnum miraculum et minime necessarium (ut omittam, an sit possibile) ut idem corpus in uno loco esset unitum Verbo, et in alio careret unione, et consequenter in proprio supposito existeret; ergo dicendum est, habere hoc corpus in sacramento eamdem unionem ad Verbum, quam habet in cœlo. Et propter hanc causam dicitur esse hic Verbum speciali modo, quia ad illud terminatur hæc unio; Verbum enim divinum, cum sit immensum, non potest in se novam realem præsentiam alicubi acquirere; et ideo non dicitur esse specialiter in sacramento, quia in eo novum modum existendi sibi intrinsecum acquirat; ergo solum propter rationem extrinsecam seu propter novum titulum; scilicet, quia in hoc sacramento est ut terminus humanitatis seu corporis, quod in ipso sacramento existit ipsi unitum; ergo tam Verbum, quam unio ad Verbum, sunt in hoc sacramento.

2. *Argumenta quibus probatur esse ibi ex vi verborum.* — Superest ut explicemus, quomodo hic esse incipiant, et primum de unione; nam inde facile constabit, quid dicendum sit de Verbo. Primo ergo videri potest, unionem illam debere hic esse ex vi verborum, quia hoc requirit vis illius verbi, *corpus meum,* nam Verbum divinum est, quod loquitur, et dicit hoc esse corpus suum; non est autem suum nisi propter unionem; ergo perinde est ac si dicat, hoc esse corpus sibi unitum; ergo ex vi talium verborum necesse est, ut hic sit corpus unitum; ergo ut sit unio ipsa. Secundo, corpus proprie significat naturam corpoream subsistentem, supponit autem pro subsistente in natura corporea; ergo ex vi verborum est hic corpus subsistens; et non subsistentia propria; ergo subsistentia Verbi; sed corpus non subsistit subsistentia Verbi, nisi mediante unione; ergo oportet, ut etiam unio sit hic ex vi verborum. Tertio, ex parte termini a quo, non solum convertitur ex vi verborum natura substantialis panis, sed etiam subsistentia panis; ergo etiam ex parte termini ad quem, non solum est hic aliqua natura, sed etiam aliquid subsistens; nam terminus ad quem proportionaliter respondet termino a quo, et ipsamet ratio totalis transubstantiationis et perfectæ substantialis actionis, requirit in completo termino ad quem, subsistentem ut sic. Ac denique, vis etiam fieri potest in illa particula, *hoc;* nam, ut infra dicetur, designat id, quod sub his accidentibus continetur; unde ex vi suæ substantiæ sumitur, et aliquid sub his accidentibus subsistens designat; ergo ex vi illius necesse est, ut sit hic corpus Christi subsistens; ergo unitum ad subsistendum in Verbo divino, quia non est subsistens propria subsistentia. Et ad hoc confirmandum etiam possunt induci verba Concilii Ephesini supra citata, et rationes ex illis desumptæ.

3. *Rationes quibus oppositum ostenditur.* — In contrarium autem videtur, non posse hic unionem esse ex vi verborum, sed tantum per concomitantiam. Primo quidem quia, si unio esset ex vi verborum, etiam Verbum esset ex vi verborum; consequens est falsum; ergo et illud, ex quo sequitur. Sequela videtur evidens, tum quia unio non potest esse sine termino unionis; ubi ergo unio est ex vi verborum, etiam terminus ejus, qui est Verbum; tum etiam quia si unio hic est, solum est, quia est nexus inter corpus et Verbum, ex quibus resultat hoc mirabiliter compositum ex hac natura corporea et Verbo; ergo hoc compositum erit hic per se primo ex vi verborum. Nam hic est terminus adæquatus illius actionis, per quam fit unio; ergo utrumque componentium erit hic ex vi verborum; ergo Verbum erit ex vi verborum. Falsitas autem consequentis ostendi potest, primo ex Concilio Trident., sess. 13, cap. 3, ubi inter ea, quæ sunt per concomitantiam in hoc sacramento, videtur ponere divinitatem; neque est, quod aliquis vim faciat in divinitatis voce, quæ naturam, non suppositum, significat, ac si Concilium sentiat, naturam divinam esse hic per concomitantiam, non tamen Verbum ipsum; nam hoc videtur esse præter mentem Concilii; sed sub divinitate comprehendit Verbum, quod idem est cum illa, tum quia nullam aliam mentionem Verbi facit, cum tamen ibi numeret omnia substantialia, quæ sunt in Christo, et inde concludat, totum Christum esse in hoc sacramento; ergo necesse est, ut suppositum divinum sub divinitate includat; alioqui non sufficienter omnia numerasset, nec integram doctrinam tradidisset; tum quia alias dicturum erat, divinitatem esse hic concomitanter ratione Verbi;

non autem reddit hanc rationem, sed propter admirabilem (inquit) illam ejus cum corpore et anima hypostaticam unionem; quæ ratio propria est Verbi, ad quod per se terminatur illa unio; quin potius in prædictis verbis indicat Concilium, ipsammet unionem esse hic per concomitantiam. Secundo, constat falsitas ejusdem consequentis ex communi sententia Doctorum, asserentium Verbum esse hic tantum per concomitantiam, ut patet ex D. Thom. hic, art. 1, ad 1; et Innocentio, lib. 4 de hoc mysterio, cap. 19; Marsilio in 4, quæst. 8, art. 2; Durando, dist. 10, quæst. 2, et aliis Doctoribus communiter ibi, et d. 11. Tertio, quia Verbum divinum non potest esse terminus per se actionis verborum sacramentalium, seu conversionis; ergo non potest hic poni ex vi verborum. Antecedens patet, quia nihil potest in divinitatem converti; et consequenter neque in Verbum divinum, quod est ipsa divinitas, et æque immutabile; consequentia vero probatur, quia, ut supra ostensum est, quicquid est ex vi verborum, est etiam ex actione verborum. Dicet aliquis, satis esse conversionem terminari formaliter ad naturam corporis, ut unitam Verbo, ita ut sicut intelligimus materiam panis converti in materiam corporis, et formam in animam, ut dantem esse corporeum, ita intelligamus, subsistentiam panis converti in unionem corporis ad Verbum; non vero est necesse, ipsum Verbum fieri per talem actionem, sicut per actionem, qua generatur homo, fit unio formæ ad materiam, cum tamen per illam actionem non fiat materia. Hoc autem videtur satis, ut dicatur, Verbum hic esse ex vi verborum, quia Verbum esse hic, ut dixi, non est acquirere novam præsentiam, vel aliquid intrinsecum sibi, sed est acquirere novam rationem existendi hic, quæ in ipso, ut est hic, solum addit relationem rationis et denominationem extrinsecam terminantis humanitatem; hanc autem denominationem acquirit ex vi verborum, si verba vi sua ponunt hic corpus unitum; hoc ergo erit satis, ut Verbum dicatur hic esse ex vi verborum. Sed contra, quia licet Verbum non acquirat de novo præsentiam realem in hoc sacramento, illa tamen præsentia simpliciter necessaria est, ut Verbum vere sit in hoc sacramento; verba autem non possunt ex vi sua hanc præsentiam efficere; ergo non possunt, simpliciter loquendo, virtute sua ponere hic divinum Verbum.

4. *Unio corporis Christi ad Verbum in hoc sacramento tantum est per concomitantiam.* — In hac re, quamvis rationes in utramque partem factæ non convincant, simpliciter dicendum censeo primo, unionem corporis Christi ad Verbum non poni in hoc sacramento ex vi verborum, sed per concomitantiam. Ratio est, non quia sit impossibile, illam unionem fieri ex vi verborum, seu per actionem verborum, ut multi existimant; nam, si Christus per hæc verba voluisset consecrare : *Hoc est corpus Verbo Dei unitum,* aut per hæc : *Hoc est Christus,* aut per alia similia, ex vi talium verborum esset in sacramento, non solum corpus vel humanitas, sed etiam unio corporis vel humanitatis ad Verbum, seu totus Christus; hoc enim formaliter verba significarent, et consequenter idem efficerent per actionem suam; neque enim repugnat actionem divini instrumenti attingere hanc unionem, ut latius dixi in primo tomo hujus 3 partis. Ratio ergo solum est, quia verba, quibus de facto Christus consecravit, formaliter non significant unionem ad Verbum; nam, licet fingamus, corpus in sacramento non habere unionem ad Verbum, vere posset Christus de illo dicere : *Hoc est corpus meum,* quia illud relativum (*meum*) in rigore solum denotat identitatem illius corporis cum corpore quod ratione unionis est corpus Verbi; non vero denotat, corpus illud habere talem unionem, ubicumque existit, neque hoc requiritur in rigore ad veritatem talium verborum; ergo, si ita fit, ut vere fit, est solum propter concomitantiam supra explicatam.

5. *Verbum divinum est specialiter in hoc sacramento tantum per concomitantiam.* — Secundo consequenter dicendum est cum Theologis supra citatis, Verbum divinum esse hic per concomitantiam, non ex vi verborum. Hæc conclusio non est etiam ita probanda, ac si oppositum repugnaret, ut ratio superius facta in contrarium procedere videtur, quæ propterea mihi non placet; nam in prædictis casibus, si Christus consecrasset his verbis : *Ego sum hoc,* vel, *Hoc est Christus,* ex vi talium verborum, id, quod demonstraretur sub speciebus, esset Deus homo; ergo ex vi talium verborum esset Verbum sub speciebus sacramentalibus. Neque ad hoc esset necessarium, ut realis præsentia de novo fieret in Verbo, sed solum, quod Verbum novo modo ibi esse inciperet per præsentiam corporis seu humanitatis sibi unitæ, sicut in instanti incarnationis cœpit Verbum novo modo esse in utero Virginis, et nunc etiam dicitur Verbum per concomitantiam existere sub speciebus sacra-

mentalibus, non quia novam præsentiam accipiat, etiam per concomitantiam; sed solum per novam rationem existendi, quæ in illo solum addit denominationem quamdam, ut recte supra dicebatur; posset autem hoc ipsum, quod nunc est per concomitantiam, esse ex vi aliquorum verborum, ut ostensum est; ergo ad hoc non est necessarium, ut ipsa realis præsentia Verbi de novo fiat. Et ratio a priori est, quia, licet hæc præsentia revera sit necessaria, tamen ex se supponitur ex naturali immensitate Verbi; et ideo non oportet, quod verba vi sua illam efficiant, sed solum quod addant quicquid ex parte corporis, vel humanitatis deest. Aliter ergo probanda est hæc conclusio ex præcedente; nam verba non possunt ex vi sua efficere, ut Verbum incipiat novo modo esse sub speciebus ex parte ipsius Verbi; debent ergo id efficere ex parte humanitatis; constat autem ex parte humanitatis id non efficere, quia non efficiunt unionem, ut ostensum est; quia proxima ratio, ob quam Verbum dici potest hic esse novo modo, est ipsa unio; ergo nullo modo verba hoc efficiunt ex vi sua; ergo solum per concomitantiam. Et confirmatur, quia ex vi formalis et præcisæ significationis verborum non est necesse, ut id, quod est sub accidentibus panis, sit Deus, quia verba hoc non significant; ergo non est ibi divina persona ex vi verborum.

6. *Responsio ad argumenta prioris opinionis.* — Ad primam autem rationem pro priori opinione jam satis dictum. Ad secundam autem et tertiam duobus modis responderi potest. Prior est, corpus, quod sub speciebus panis ponitur ex vi verborum, non esse subsistens, ut ea voce significatur, sed tantum esse partem quamdam substantialem naturæ subsistentis; corpus enim pars est humanitatis; vere enim dicitur humanitas ex corpore et anima componi; et tamen humanitas, ut sic, non includit subsistentiam; et anima etiam, licet in re subsistat, tamen ut significatur hac voce (*anima*), non significatur ut subsistens, sed tantum ut pars. Unde, si per possibile vel impossibile, corpus et anima Christi dimitterentur a Verbo, et sine nova subsistentia conservarentur, nihilominus essent verum corpus et anima; ergo in significato corporis, ut sic, non includitur subsistentia; ergo ex vi verborum formæ nulla subsistentia, nec propria, neque aliena, ponitur in hoc sacramento. Et quamvis concedamus, in reipsa nunquam esse posse naturam corporis sine aliqua subsistentia, non inde fit, subsistentiam formaliter significari, aut fieri ex vi verborum, sed solum necessario comitari veritatem et efficientiam eorum. Et confirmatur, quia corpus Christi vere et proprie dicitur conceptum ex Virgine, quamvis non habuerit subsistentiam ex vi illius actionis, per quam conceptum est, sed per aliam, qua unitum est Verbo, quæ in eodem instanti simul fuit cum altera; et similiter anima Verbi creata dicitur in primo instanti per actionem creativam, et tamen per illam non fuit subsistens, nec unita Verbo; sic ergo, quamvis per actionem transubstantiativam, quæ fit virtute verborum, fiat hic corpus Christi, non est necesse, ut ex vi illius fiat subsistens, sed per aliam actionem concomitantem. Hæc responsio est probabilis, præsertim in forma consecrationis panis, quia vox *corpus* admittit illam significationem partis essentialis, præscindendo a subsistentia. Sed nihilominus adhuc ingerit difficultatem aliud argumentum sumptum ex particula *hoc*, quæ licet possit demonstrare hoc ens, vel hoc contentum, tamen revera demonstrat illud per modum subsistentis; indicat enim hunc cibum seu hoc edulium, quod subsistens est, et ut tale demonstratur. Deinde in forma calicis sanguis revera videtur significare rem subsistentem, sicut vinum, aqua et alia hujusmodi. Quocirca, persistendo in hac responsione, non esset negandum per has formas significari res subsistentes, sed dicendum esset non significari formaliter subsistentiam earum, sed substantiam, seu substantialem naturam, sicut homo, licet significet rem subsistentem, non tamen significat de formali subsistentiam seu humanitatem subsistentem. Et hoc satis est, ut actio verborum non terminetur formaliter et per se ad subsistentiam, sed solum ad substantiam corporis, ex qua consequitur subsistentia naturalis, vel eam concomitatur unio ad divinam subsistentiam. Alter dicendi modus esse posset, concedendo, ex vi verborum fieri hic corpus subsistens, non tamen subsistentia Verbi, aut connaturali corporis, sed præcise, quia licet in re semper debeat esse subsistens, altero ex prædictis modis, tamen neuter eorum est determinate necessarius ex vi verborum, nam idem numero corpus potest subsistere, et subsistentia creata, et increata; sicut supra dicebamus de forma corporis ut sic, quod licet sub hac præcisione sit hic ex vi verborum, nihilominus, ut anima est, est tantum per concomitantiam; sic ergo dici poterit de

subsistentia; scilicet, quod licet sub hac præcisa ratione ex vi verborum requiratur, nihilominus subsistentia divina, ut talis est, solum sit hic per concomitantiam; sicut beata Virgo, concipiendo hunc hominem, necessario concepit rem subsistentem; quod vero hac subsistentia subsistat, scilicet, divina, fuit quasi concomitans, et non ex vi Virgineæ conceptionis. Atque hæc responsio est etiam probabilis, et facile defendi potest, quamvis non invenio aliquem Theologorum hoc asserentem in subsistentia, sicut in anima.

7. *Declaratur per quam actionem ponatur Verbum et unio hypostatica.* — Ex his autem duobus respondendi modis colligere licet, per quam actionem ponatur sub speciebus sacramentalibus unio corporis vel sanguinis ad Verbum, et consequenter Verbum ipsum; hæc enim duo in præsente idem sunt; nam Verbum solum ratione unionis dicitur hic novo modo existere. Necesse est igitur, unionem hic fieri per actionem diversam ab illa actione, qua hic fit substantia corporis vel sanguinis, quia, sicut actio creativa animæ, seu humanitatis, secundum substantiam supponitur actioni unitivæ, quia substantia ipsa supponitur unioni, ita actio conversiva, quæ est ad substantiam corporis et sanguinis, distincta est ab actione, qua fit unio eorum in sacramento; nam etiam hic substantia supponitur unioni, et non necessario ex illa resultat, et ideo necessaria est actio specialis, qua hæc fiat, seu ponatur; sive talis actio sit eadem cum actione, qua Deus conservat hanc unionem humanitatis in cœlo, iterum posita in sacramento, sive sit alia distincta, quod ad præsentem quæstionem nihil refert, et incertum est. Atque eodem modo est incertum, an hæc actio, qua fit unio in sacramento, sit hic per efficientiam verborum, an non; utrumque enim est possibile, et neutrum colligi potest ex principiis certis. Quamvis juxta priorem modum respondendi supra positum probabile sit, fieri a solo Deo, quia est per meram concomitantiam valde extrinsecam; juxta posteriorem autem modum videtur probabile satis, debere fieri per verba, quia est magis intrinseca concomitantia, et saltem secundum communem rationem necessaria ad perfectam verborum veritatem, quod explicandum est ad modum supra dictum de forma substantiali.

8. *Solutio dubii.* — Secundo, potest obiter ex dictis expediri dubium, quod attigit Innocentius, dicto libro de hoc myster., cap. 19, an per communicationem idiomatum possit dici panis transubstantiari in Verbum, vel Christus consecrari, sicut dicitur manducari, vel in altari offerri; non enim offertur Christus, nisi quatenus consecratur; per consecrationem enim offertur; si autem Christus offertur, et consecratur, etiam Verbum; nam, quod de Christo dicitur, per communicationem idiomatum dici potest etiam de Deo. Unde in oblatione cruenta, quæ facta est in cruce, sicut oblatus est Christus, ita et Deus, et Verbum; ergo similiter in hac incruenta; nam ex parte rei oblatæ non est minus digna et infinita, quam illa; sicut ergo ibi Deus mortuus est, ita hic est consecratus, et manducatus; sic Cyrillus, lib. 4 in Joann., c. 18, et lib. 11, cap. 23, dicit, in Eucharistia nos suscipere Filium Dei; et Theodoretus, dial. 2, citans Ignatium, et explicans canon. 11 Concilii Ephesini, dicit nos suscipere carnem Verbi, seu potius carnem Verbum. Et eodem fere modo loquitur Theophylactus, Joan. 6, et Hilarius, lib. 8 de Trinit. Et hinc ulterius sequi videtur, concedendum esse, panem transubstantiari in Verbum, quia consecrari dicitur aliquid, aut tanquam terminus a quo; et hoc modo non dicitur de Christo, nec de Verbo, sed de pane, aut vino; aut tanquam terminus ad quem; ergo non potest, nisi hoc modo, dici de Verbo; ergo si Verbum consecratur, est terminus in quem transit panis. In contrarium vero est, quia per hanc actionem transubstantiativam revera non fit Verbum, nec talis actio ullo modo terminatur in ipsum; non ergo potest proprie panis dici converti in Verbum. Item panis solum dicitur converti in id, quod hic fit ex vi verborum; sed Verbum non fit hic ex vi verborum : ergo. Præterea, ratione partis proprie et in rigore non est communicatio idiomatum; et ideo non dicitur Verbum esse caput, aut sanguis; sed hic corpus significatur per modum partis, ut dictum est : ergo. Tandem licet anima Christi fuerit creata, et in eodem instanti assumpta, non tamen dicitur Verbum creari, vel quia anima est pars, vel quia illa creatio non attingit unionem, sed ad illam præsupponitur; ergo similiter in præsente. In hoc dubio Marsilius in 4, quæst. 8, art. 2, censet illas locutiones non esse admittendas; ego tamen nullum inconveniens in eis reperio; sed videntur a Patribus usitatæ, et consentaneæ principiis positis in materia de incarnatione; sicut enim Deus dicitur conceptus ex Virgine, quia corpus, seu humani-

tas, eodem instanti, quo ex Virgine procreata fuerant, assumpta sunt a Verbo divino, quanquam actione distincta, ita dici potest Verbum in hoc sacramento consecrari, quia caro Christi, quæ hic conficitur, non terminat actionem verborum, ut in se subsistens, sed in Verbo; nam in eodem instanti, in quo incipit esse sub speciebus, incipit esse unita Verbo. Patet consequentia a paritate rationis, quia utraque est actio substantialis, quæ per se tendit ad rem subsistentem, et ideo illam proprie denominat, præsertim, quia nihil includit repugnans Verbo divino secundum se, sicut creatio; eo vel maxime, quod licet ex vi verborum non significetur totus Christus, tamen de facto semper totus Christus constituitur sub speciebus per actionem verborum; et ideo recte dicitur consecrari, quia hoc nihil aliud est, quam per actiones verborum in sacramento constitui; quod autem de Christo simpliciter dicitur, potest etiam dici de Verbo. Atque hoc certius et notius est de illis denominationibus, quæ supponunt consecrationem jam factam, ut sunt manducari, moveri, etc.

9. Tertio ex dictis constat, quid sit dicendum de divinitate, prout significat proprie naturam divinam ratione distinctam a Verbo. Dicendum est enim, esse speciali modo in hoc sacramento, ut est certum ex definitione Concilii Tridentini dicentis, divinitatem hic esse ratione admirabilis unionis inter ipsam, et humanitatem. Nam, licet dixerimus, sub divinitate Verbum comprehendi, non excludenda est, neque excludi potest ipsa natura, quæ propriissime divinitatis voce significatur. Et ex re ipsa sumitur clara ratio, quia Verbum divinum intime et essentialiter includit divinitatem. Item, quia Christus dicitur subsistens in duplici natura, divina, et humana. Item, quia licet per unionem hypostaticam proxime divina natura unita sit substantiæ divinæ, hinc tamen simul ac necessario effectum est, ut duæ naturæ unitæ sint in una subsistentia Verbi; non ergo potest hic esse totus Christus, et Verbum, ratione unionis, quin sit etiam ipsa divinitas. Unde etiam concluditur, non esse hic ex vi verborum, sed per concomitantiam mediatam secundum rationem, ad eum modum, quo unio hypostatica dicitur terminata immediate ad subsistentiam relativam, et consequenter ad naturam absolutam; sic enim concomitantia, quæ in hac unione fundatur, proxime et immediate est respectu Verbi, consequenter vero, respectu divinæ naturæ.

10. *Pater et Spiritus Sanctus sunt per concomitantiam in Eucharistia, sed non sicut Verbum.* — Quarto et ultimo constat ex dictis, quid dicendum sit de Patre et Spiritu Sancto, an, scilicet, speciali titulo et ratione adsint in hoc sacramento; hoc enim dubium expediendum est ex alio principio posito in 1 tomo, tractatu de Incarnatione, videlicet, quamvis unio hypostatica nullo modo terminata sit ad Patrem, vel Spiritum Sanctum, nihilominus ratione illius effectum esse, ut Pater et Spiritus Sanctus speciali modo, ac titulo sint in Christi humanitate, vel quia in ea singulariter operantur, vel quia necessario ibi adsunt, ubi adest divinitas; cum ergo præsens concomitantia tota fundetur in hypostatica unione, prædicto modo et ratione extendi potest ad has personas, et nulla alia via. Unde nec verba habent ullam vim, ut speciali modo hic eas constituant, nec per sacramentales species significantur, nec ab actionibus sacramentalibus denominantur; non enim Pater offertur, aut Spiritus Sanctus manducatur, quia hæ personæ non sunt unitæ humanitati per modum suppositi, licet propter naturalem connexionem, quam habent cum persona Verbi, mediante divina natura, necessario sint ubi est illa, non tamen terminando eamdem unionem, in qua prædictæ denominationes fundantur. Quocirca, licet Pater et Spiritus Sanctus ob rationem superius factam dici possint esse hic per concomitantiam, aliter tamen, quam Verbum et divinitas; nam Verbum est immediate tanquam proprium suppositum humanitatis; divinitas vero secundum rationem quidem mediate, secundum rem autem immediate, quia est idem cum Verbo, et in illo vere est humanitati unita; Pater autem et Spiritus Sanctus omnino mediate, etiam secundum rem; realiter enim distinguuntur a Verbo, et ideo cum humanitate non habent unionem realem, sed solum intimam præsentiam, ratione jam dicta.

ARTICULUS III.

Utrum sit totus Christus sub qualibet parte specierum panis vel vini (4, dist. 10, art. 3, quæst. 3, et dist. 12, quæst. 1, art. 3, quæst. 2, ad 3; et 4 cont., c. 67. Et Quodl. 4, art. 8, corp., fin.).

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod non sit totus Christus sub qualibet parte specierum panis vel vini. Species enim illæ dividi possunt in infinitum. Si ergo Christus totus est sub qualibet parte specierum prædictarum,*

sequeretur, quod infinities esset in hoc sacramento, quod est inconveniens; nam infinitum repugnat non solum naturæ, sed etiam gratiæ.

2. *Præterea, corpus Christi cum sit organicum, habet partes determinate distantes; est enim de ratione organici corporis determinata distantia singularum partium ab invicem, sicut oculi ab oculo, et oculi ab aure. Sed hoc non posset esse, si sub qualibet parte specierum esset totus Christus; oporteret enim, quod sub qualibet parte esset quælibet pars, et ita ubi esset una pars, esset et alia. Non ergo potest esse, quod totus Christus sit sub qualibet parte hostiæ, vel vini contenti in calice.*

3. *Præterea, corpus Christi semper veram retinet corporis naturam, nec unquam mutatur in spiritum. Sed de ratione corporis est, ut sit quantitas positionem habens, ut patet in Prædicamentis* (cap. de Quantitate). *Sed ad rationem hujus quantitatis pertinet, quod diversæ partes in diversis partibus loci existant. Non ergo potest esse* (*ut videtur*), *quod totus Christus sit sub qualibet parte specierum.*

Sed contra est, quod August. dicit in quodam sermone (refertur de Consec., d. 1, c. Singuli): *Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis.*

Respondeo dicendum, quod, sicut ex supra dictis patet (art. 1 hujus quæst., et art. præc.), *quia in hoc sacramento substantia corporis Christi est ex vi sacramenti, quantitas autem dimensiva ex vi realis concomitantiæ, ideo corpus Christi est in hoc sacramento per modum substantiæ, id est, per modum, quo substantia est sub dimensionibus; non autem per modum dimensionum, id est, non per modum illum, quo quantitas dimensiva alicujus corporis est sub quantitate dimensiva loci. Manifestum est autem, quod natura substantiæ tota est sub qualibet parte dimensionum, sub quibus continetur, sicut sub qualibet parte aeris est tota natura aeris, et sub qualibet parte panis est tota natura panis. Et hoc indifferenter, sive sint dimensiones actu divisæ (sicut cum aer dividitur, vel panis secatur), vel etiamsi sint actu indivisæ, divisibiles vero potentia. Et ideo manifestum est, quod totus Christus est sub qualibet parte specierum panis, etiam hostia integra manente, et non solum, cum frangitur, sicut quidam dicunt, ponentes exemplum de imagine quæ apparet in speculo, quæ apparet una in speculo integro, in speculo autem fracto apparent singulæ in in singulis partibus. Quod quidem non est omnino simile, quia multiplicatio hujusmodi imaginum accidit in speculo fracto propter diversas reflexiones ad diversas partes speculi; hic autem non est nisi una consecratio, propter quam corpus Christi est in hoc sacramento.*

Ad 1 ergo dicendum, quod numerus sequitur divisionem. Et ideo, quamdiu quantitas manet indivisa actu, neque substantia alicujus rei est pluries sub dimensionibus propriis, neque corpus Christi sub dimensionibus panis, et per consequens, neque infinities, sed toties in quot partes dividitur.

Ad 2 dicendum, quod illa determinata distantia partium in corpore organico fundatur super quantitate dimensiva ipsius; ipsa autem natura substantiæ præcedit etiam quantitatem dimensivam. Et ideo, quia conversio substantiæ panis directe terminatur ad substantiam corporis Christi, secundum cujus modum proprie et directe est in hoc sacramento corpus Christi, talis distantia partium est quidem in ipso corpore Christi vero, sed non secundum hanc distantiam comparatur ad hoc sacramentum, sed secundum modum suæ substantiæ, sicut dictum est (in corp. art.).

Ad 3 dicendum, quod ratio illa procedit de natura corporis, quam habet secundum quantitatem dimensivam. Dictum est autem (in corp., et art. 1 hujus quæst.), *quod corpus Christi comparatur ad hoc sacramentum, non ratione quantitatis dimensivæ, sed ratione suæ substantiæ, sicut dictum est* (in corp. art.).

De materia hujus articuli multa dicta sunt in superioribus, disp. 48, ubi præcipue tractavimus omnia, quæ in solutionibus argumentorum tangit D. Thom.; cætera exponemus disputat. sequente.

DISPUTATIO LII.

DE HIS QUÆ SUNT SUB SINGULIS PARTIBUS SPECIERUM PANIS ET VINI.

Disputat. 14 de Eucharistia. — Diximus, totum Christum esse sub singulis speciebus panis et vini; quia vero ipsæ species extensæ sunt, partes habent; ideo necesse est, ut de ipsis etiam dicamus; quia vero hæ partes specierum esse possunt, vel divisæ, ut sunt partes hostiæ post fractionem, vel continuæ, ut ante fractionem, quando aliquo indivisibili termino copulantur, ideo dicemus prius

de partibus divisis, quia in eis res est clara; deinde de continuis; ac tandem de ipsis indivisibilibus terminis quantitatis.

SECTIO I.

An totus Christus sit sub singulis partibus specierum, post earum divisionem.

1. Hæc quæstio videri potest superflua, suppositis his quæ in præcedente disputatione dicta sunt; ostendimus enim, totum Christum esse sub singulis speciebus sacramentalibus panis, et vini; quod de singulis individuis harum specierum necessario intelligendum est, quia nec Christus esse potest sub speciebus in communi seu abstracte sumptis; neque est major ratio de uno earum individuo, quam de alio; est ergo sub omnibus; sed hoc ipso, quod partes specierum sunt actu divisæ, jam non sunt partes; sed tot sunt individua, quot per divisionem resultant; ergo nullus est locus quæstioni propositæ; constat enim ex superiori resolutione ita debere esse Christum sub his partibus divisis, quemadmodum est sub singulis individuis specierum sacramentalium.

2. Ut ergo quæstionis ratio et difficultas aperiatur, advertendum est, tribus modis accidere posse, species sacramentales panis et vini esse actu divisas : primo ante consecrationem et in consecratione ipsa, ita ut distinctis etiam consecrationibus, seu verborum prolationibus consecratæ fuerint, quomodo sunt distinctæ duæ hostiæ in distinctis sacrificiis consecratæ, et de his potissimum intelligitur doctrina tradita in præcedente disputatione, et de eis maxime procedit ratio dubitandi hic facta. Et accedit alia, quod per quamlibet formam totum Christi corpus, vel sanguis indicatur.

3. Secundo modo contingit, species esse actu divisas ante consecrationem, atque etiam dum consecrantur, in ipsa tamen consecratione unica forma consecrari, ut quando sacerdos unica verborum prolatione plures hostias, vel plures calices consecrat; et de his potest jam esse nonnulla major dubitandi ratio, quia in hoc casu magis videntur hæ species partes unius sacramenti, quam in priori; nam licet, ea consideratione, qua in superioribus dicebamus totum Eucharistiæ sacramentum esse unum tantum, possunt quælibet hostiæ actu divisæ, et seorsim consecratæ, dici partes unius sacramenti, tamen secundum se singulæ species illarum sunt integræ et totales, quantum in præsenti materia esse possunt; at vero in hoc posteriori casu magis videntur partes unius sacramenti, quia unica forma informantur. Unde etiam fit, ut per eam formam semel tantum indicetur, seu significetur totus Christus, ut sub illis omnibus speciebus contentus; et ideo major esse potest dubitandi ratio, an sub omnibus illis speciebus simul sumptis totus Christus simul actu contineatur, vel toties, quot sunt species actu divisæ. Nihilominus in hoc etiam casu certissima est resolutio superius tradita, totum scilicet Christum esse sub hujusmodi speciebus singulis, ut a fortiori constabit ex his, quæ in tertio puncto dicemus. Et declaratur breviter, quia sub singulis speciebus actu divisis est aliquid corporis Christi; ergo est totus Christus. Antecedens constat, quia illæ omnes species manent consecratæ, ut de fide constat ex usu Ecclesiæ, et ex facto Christi, quia unica verborum prolatione totum consecravit panem, quem discipulis distribuit, et ut supra diximus, prius panem ipsum in frusta divisit, vel si prius consecravit, et postea divisit, a fortiori idem inferri potest, ut jam dicam; ergo sub omnibus illis speciebus sic consecratis non manet substantia panis, sed corpus Christi. Consequentia vero probatur, tum ex dictis de præsentia sacramentali corporis Christi, quæ natura sua, ita est indivisibilis, ut ibi totum constituat, ubi partem; tum ex dictis de concomitantia, quia non potest corpus Christi esse in frusta divisum, saltem propter incorruptibilitatem suam, et realem partium unionem; tum denique quia non est major ratio cur una pars corporis sit sub his speciebus, quam alia; est ergo totum corpus sub singulis. Neque contra hoc obstat ratio dubitandi posita, tum quia licet hujusmodi hostiæ, seu species distinctæ per eamdem formam consecrentur, tamen quatenus discontinuæ sunt, et panis sub eis existens erat quoddam totum, dici possunt integra quædam individua specierum sacramentalium, saltem physice, et ideo necesse est, sub illis totum Christum contineri; tum etiam quia licet verum sit, illas esse partes unius sacramenti, hoc ipsum est, quod contendimus, adesse totum Christum in partibus actu divisis. Neque etiam refert, quod per unicam formam semel tantum in tota materia totus Christus designari videatur, quia ex vi talis formæ manent singulæ hostiæ consecratæ, et ideo

de singulis tota forma verificatur, quia per totam illam, et per efficientiam ejus consecrantur. Unde fit, ut pronomen, *hoc,* quamvis totam illam materiam demonstret per modum unius cibi, tamen ex Christi institutione et debita ministri intentione non solum designet totam collectionem, sed etiam quamlibet partem ejus; ita ut illa sit veluti indivisibilis forma, tota in toto, et tota in singulis partibus suo modo existens, et veritatem habens, ut magis ex sequentibus patebit.

4. *Divisa hostia post consecrationem, in singulis partibus manet Christus.* — Tertio modo contingit, species esse actu divisas solum post consecrationem, ut quando una hostia continua, vel unus calix prius consecratur, et postea frangitur seu distribuitur in plures; et tunc adhuc videtur esse major dubitandi ratio, quia illæ species ex vi prioris consecrationis non fuerunt species totales et integræ, et ideo ex principiis positis disputatione præcedente non satis videtur colligi in singulis earum esse totum Christum. Nihilominus de fide etiam certum est, sub singulis partibus hujusmodi totum Christum contineri. Hoc enim sensu definit hanc veritatem Conc. Trident., sess. 13, can. 3, dicens, sub unaquaque specie, et sub singulis cujusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri; quod prius docuerat Concil. Florent. in decreto Eugenii, et habetur etiam in c. Singulis, quod hic citat D. Thom. in argumento Sed contra, ex Augustino; est autem Ambrosii, vel Hieronymi, vel incerti auctoris, ut in decreto Gregoriano notatur. Ubi alia decreta referuntur, cap. Qui manducat, cap. Ubi pars, ubi Hilarius P. dicit, figuram hujus mysterii præcessisse *in manna, de quo dicitur: Qui plus collegerat, non habuit amplius, neque qui minus paraverat, habuit minus; non enim est quantitas visibilis in hoc æstimanda mysterio, sed virtus sacramenti spiritualis.* Unde Basilius in epist. ad Cæsaream Patritiam: *Idem est,* inquit, *virtute, sive unam partem quis accipiat, sive plures;* et Eusebius Emiss., hom. 5 de Pasch.: *Eucharistiæ sanctæ perceptio non in quantitate, sed in virtute consistit; nam corpus, sacerdote dispensante, tantum est in exiguo, quantum esse constat in toto;* et alia congerit Canisius in Catechismo, tit. de Euchar., § 8. Ratio vero est, quia post hujusmodi divisionem et separationem factam, aut Christus desinit omnino esse sub illis partibus divisis, aut pars corporis ejus sub una specie, et pars sub alia, aut totus Christus sub singulis; primum et secundum dici non possunt; ergo necessario dicendum est tertium. Probatur prima pars minoris, primo ex facto Christi juxta probabilem opinionem asserentem, prius consecrasse, postea fregisse; quod saltem in speciebus calicis videtur omnino certum; non enim duodecim calices consecravit, nec in eodem calice toties consecrationem repetivit, sed unica consecratione eam quantitatem vini in uno calice consecravit, quæ omnibus sufficeret, quibus propterea dixit, *Accipite et dividite inter vos;* singuli ergo sumendo partem specierum a reliquis partibus dividebant, et tamen verum Christi sanguinem sumebant; ergo per divisionem non amittunt species consecrationem, sed sub eis divisi corpus et sanguis Christi manent. Hoc etiam confirmat usus Ecclesiæ, nam in primis in Missa frangitur hostia, et nihilominus post fractionem quælibet pars consecrata manet, alioqui sacerdos postea non acciperet corpus Christi; similiter, solet frangi ad communicandos fideles; reliquiæ etiam, seu minimæ particulæ, quæ interdum ab hostia consecrata cadunt et separantur, magna veneratione servantur, tanquam Christi corpus continentes. De qua re multa in superioribus ex antiqua traditione adduximus. Ratio denique est, quia dum consecratur hostia integra, omnes ejus partes etiam consecrantur; neque enim posset consecrari totum, non consecratis partibus integrantibus ipsum, ut per se constat; sed per solam divisionem non amittunt partes consecrationem, tum quia si in initio ipsius consecrationis divisio jam facta fuisset, non impediret, quominus fieret omnium illarum consecratio; ergo nec postea impedire potest, quominus conservetur; tum etiam quia si sub illis accidentibus esset substantia panis, licet fieret divisio, sub singulis partibus divisis conservaretur panis substantia; ergo etiam conservatur corpus Christi. Patet consequentia ex quodam principio supra posito, et probato disput. 46, tamdiu corpus Christi sub speciebus consecratis manere, quamdiu sub eisdem naturaliter posset substantia panis conservari. Altera autem pars minoris facile probari potest ex dictis in secundo puncto, quia nec corpus Christi potest esse in partes divisum, neque etiam posset reddi ratio, ob quam magis una pars esset sub una parte speciei, quam alia, quod evidentius constabit ex sectione sequente; hoc enim pendet ex his quæ ibi dicemus; ita enim manet Christus in

partibus divisis specierum, sicut antea erat in eisdem conjunctis.

5. *Dubium.* — *Major.* — Solum potest hic oriri dubium, si pars aliqua specierum tam minima separaretur, ut sub ea non posset naturaliter substantia panis et vini conservari. Quæ res pendet ex alia philosophica quæstione, an hujusmodi entia naturalia homogenea terminentur ad minimum; nam supposita opinione hoc affirmante, recte dicitur consequenter sub tali particula non manere Christi corpus; neque hoc repugnat superius dictis, quia illa particula proprie non esset pars specierum panis; supponendo autem, ut fortasse verius est, non dari terminum minimum in hujusmodi rebus, Major in 4, d. 11, quæst. 3, adhuc docet posse separari tam minimam particulam specierum, ut sub ea non possit conservari corpus Christi, quamvis posset conservari substantia panis; ut ,v. gr., si tam sit minima, ut nullo sensu percipi possit. Sed hæc sententia est falsa, et præter generalem doctrinam fidei, seu quædam exceptio ejus sine fundamento; nam illud de perceptione sensus, est valde per accidens; nam satis est, quod illa res sit per se et natura sua sensibilis, ut dictum est supra, disp. 43, sect. 7.

SECTIO II.

Utrum sit totus Christus sub singulis partibus inter se continuis.

1. *Prima sententia.* — *Secunda sententia.* — *Impugnatur hæc sententia quatenus a prima differt.* — Prima opinio est, in una hostia integra semel tantum esse totum Christum, et partibus hostiæ non totum corpus, sed partes ejus respondere. Tribuitur Altisiodorensi, lib. 4 Sum., tract. 5, cap. 4, sed excusari posset, quia solum dicit, ante fractionem per se esse Christum in toto, et non in partibus, post fractionem vero per se etiam esse sub singulis partibus divisis. Hanc vero opinionem plane supponit Albertus in 4, dist. 13, art. 11; non enim probat, ante divisionem, non esse totum Christum sub singulis partibus specierum, sed id potius supponit; et rationem inquirit cur post divisionem sit totus in singulis partibus; et non affert aliam rationem, nisi quia ante divisionem solum significatur Christus per species continuas per modum unius cibi, et ideo semel tantum est sub illis; post divisionem vero significatur, ut plures cibi, et ideo oportet, ut pluries etiam sit sub talibus speciebus. Confirmari hoc potest, quia hoc satis est ad veritatem formæ, et ad omnem doctrinam fidei; non enim sine causa Concilia supra citata addunt illam particulam, *separatione facta*, et alioqui hoc modo fit hoc mysterium facilius, et intelligibilius, quia non cogimur dicere corpus quantum esse totum in toto, et totum in qualibet parte, absque ulla extensione in ordine ad locum, quod in hoc mysterio est difficillimum intellectu. Secunda sententia est, ante divisionem esse Christum in toto, et totum in singulis partibus, quæ tantam habent quantitatem, ut si separarentur a toto, posset in eis conservari substantia panis, in illis vero partibus minimis semel tantum esse Christum totum in toto, et partem in parte minore minima separabili. Tribuitur Alex. Alens., 4 part., quæst. 40, memb. 3, art. 5; et Bonav. in 4, d. 10, art. 1, quæst. 1; Gabr., lect. 80 in can., dub. 4, in fine; qui dicunt, totum Christi corpus non esse infinities in hoc sacramento, sed in aliquo numero finito, quia minima, ex quibus constat tota hostia, sunt in aliquo numero finito. Et ita hæc opinio, in eo, in quo cum præcedente convenit, habet idem fundamentum, nam excusat prædictum inconveniens, et non admittit corpus absolute esse totum in toto, et in qualibet parte; neque quod sit omnino inextensum in loco. Quoad id vero, in quo hæc sententia differt a præcedente, fundari potest, quia in ea parte, sub qua totus Christus potest post separationem conservari, est etiam totus ante separationem, quia separatio non mutat consecrationem, ut dicemus; sed potest totus conservari in parte minima separata : ergo. Et hinc etiam potest altera pars probari, quia sub ea parte, sub qua non potest totus Christus conservari post separationem, neque etiam est totus ante separationem, propter eamdem rationem. Et præterea, quia ibi non potest esse substantia panis per modum totius; ergo neque etiam est, cur ibi sit totus Christus. Sed hæc sententia in eo, in quo a præcedenti differt, supponit falsam philosophicam sententiam de minimo naturali in homogeneis; et adhuc illa supposita, non est verisimilis, tum quia illa minima possunt infinitis modis designari, præsertim in pane et vino, quæ homogenea sunt, quia illa minima inter se communicant in partibus, quæ omnes sunt ejusdem rationis. Unde non potest assignari ratio, cur totus Christus sit potius in hoc minimo, quam in illo, seu in tot minimis designatis ho

modo, potius quam in alio; tum maxime quia quando dividitur hostia, possunt dividi illa minima, quia pars minima conservari potest aliis unita; imo semper necesse est, ut aliquod minimum dividatur secundum aliquam designationem. Finge etiam hostiam constare tribus aut quinque minimis, et dividi postea in partes æquales; conservatur ergo postea corpus Christi in tota illa quantitate ex minimo et dimidio constante, quia in tota illa substantia panis conservaretur; si ergo in uno minimo est semel totum Christi corpus, quomodo erit sub alia dimidia parte minimi? Itaque hæc posterior opinio incidit in omnes difficultates prioris opinionis, et auget præterea multas, quibus satisfacere non potest; nam contingere sæpe potest, ut fractio hostiæ fiat dividendo illa minima, in quibus juxta hanc opinionem corpus Christi est totum in toto, et pars in parte; quare necesse erit, aut post divisionem Christi corpus secundum aliquam partem esse sub aliqua parte specierum absque integritate et conjunctione aliarum partium suarum, vel certe ratione divisionis mutare totum modum existendi, quem in illis minimis habebat; et adhuc hoc non satis erit, quotiescumque hostia, quæ manet integra, non constat præcise ex tot minimis, sed præterea includit aliquam quantitatem minorem minima, quia dici non poterit, quomodo in illa sit corpus Christi. Supposita ergo aliqua extensione corporis Christi sub speciebus consecratis, minus verisimiliter loquitur hæc sententia, quam præcedens.

2. *Christus in quibuslibet partibus hostiæ consecratæ, quantumvis exiguis, totus existit.* — Dicendum vero est, ante divisionem specierum sacramentalium totum Christum esse in tota quantitate et totum sub singulis partibus quantumvis minimis, et ejusdem quantitatis. Hæc est sententia communis Theologorum; tenet D. Thom. hic; Scotus, Richard., Palud., Major, et alii in 4, dist. 10; Marsil., quæst. 7, art. 1; Henric., Quodlib. 1, quæst. 5; Ægid., Quodlib. 1, quæst. 4; Hervæus, Quodlib. 1, art. 3; Gab., lect. 43 in can.; et idem sentit Hugo Vict., lib. 2 de Sacram., part. 8, cap. 11; Innoc., lib. 4 de hoc myst., c. 8. Favet Concil. Trident., nam licet can. 3 addat particulam illam, *separatione facta*, tamen cap. 3, ubi eamdem tradit doctrinam, illam omittit, simpliciterque dicit: *Totus et integer Christus sub panis specie, et sub qualibet ipsius speciei parte, totus item sub vini specie, et sub ejus partibus existit.* Favent denique varia decreta citata ex dist. 2, de Consec., in quibus hæc veritas absolute, et sine prædicta limitatione docetur; et præsertim prædictum cap. Ubi pars; ibi enim generatim dicitur, totum Christi corpus adesse ubi est pars ejus; sed ante divisionem sub qualibet parte specierum est aliqua pars corporis Christi; ergo ibidem est totum Christi corpus.

3. Rationes autem hujus veritatis variæ traduntur. Prima potest sumi ex dictis supra, disput. 48, quia Christum existere hoc modo in sacramento, non est impossibile, ut ibi ostensum est, quia extensio in ordine ad locum est omnino extra rationem quantitatis, posterior illa, atque adeo separabilis ab illa; de quo late Scot., dist. 10, quæst. 1, ubi varias rationes congerit, quæ hoc, ad summum, suadent; non tamen hoc sufficit ad inferendum quod intendimus, quia etiam fuit possibilis alius modus, quem prima sententia docet, ut ex dictis in eadem disputatione constare potest. Et ideo addendum ulterius est, hoc non solum esse possibile, sed etiam decentius magisque consentaneum principiis fidei. Hoc autem probatur, quia alias Christus esset extensus in ordine ad locum sub minori, et homogenea quantitate; hoc autem fieri non potuit convenienter, ac decente modo: ergo. Sequela per se constat ex declaratione aliarum opinionum, quia nihil aliud est esse extensum in ordine ad locum, quam habere totam quantitatem in tota quantitate loci, et partem in parte; minor vero probatur, quia, si magna quantitas corporis est sub minima quantitate specierum, necesse est, quod aliquæ partes corporis Christi sint per condensationem aut penetrationem ad eumdem locum redactæ, licet aliæ inter se loco distent, quia alias impossibile esset, majorem quantitatem in minimo spatio collocari, sed solum in adæquato, quod natura sua nata est occupare; non enim alia de causa illud naturaliter occupat, nisi quia tot partibus æqualibus constat, et quælibet earum nata est occupare tantum locum distinctum a loco alterius: si ergo totum hoc integre servatur, impossibile est grande corpus ad minus spatium reduci; necesse est ergo, ut partes aliquæ illius corporis, vel condensentur, vel in eodem spatio penetrentur. Primum autem horum, scilicet, condensatio, repugnat incorruptibilitati corporis Christi, et naturali dispositioni ejus; secundum autem etiam includit imperfectionem, nam cogitur contraria opinio admittere

id, quod vitare intendebat, nimirum, quod partes corporis quanti inter se loco non distent; et alioqui hoc ipsum fieri dicit modo maxime materiali, et imperfecto. Atque idem argumentum fieri potest, si ponamus, fieri consecrationem unius panis majoris quantitatis, quam sit corpus Christi; ut enim corpus Christi totam illam quantitatem occupet per unam tantum præsentiam extensam, necesse est, aut corpus ipsum Christi rarefieri in se, aut aliquas partes ejus constitui in pluribus locis partialibus, et sibi adæquatis; aliter enim concipi non potest. Accedit, quod cum species panis sint homogeneæ, et nullam habeant determinatam figuram, sed possint esse, vel circulares, vel angulares, etc., corpus autem Christi sit heterogeneum, et determinatæ figuræ, fieri non potest, secundum commensurationem et extensionem localem adæquate sibi respondeant, nisi corpus Christi, seu aliquæ partes ejus in se mutentur, et indecente modo constituantur, ut possit totum ad figuram circularem adæquate redigi, aut ut possit plures angulos panis implere, et alia hujusmodi. Possunt etiam hic afferri incommoda supra illata de variis positionibus corporis physici in ordine ad locum, et de sitibus indecentibus, etc. Denique si hoc dicatur, nulla potest reddi ratio, cur una pars corporis Christi sit potius in hac parte specierum, quam in alia, aut cur partes quædam corporis inter se penetrentur, et non aliæ, sed totum revocandum erit ad Christi beneplacitum.

4. Secunda ratio principalis sumi potest ex dictis sectione præcedente, nam post divisionem Christus totus est in singulis partibus; ergo ita erat ante divisionem; sed licet divisio procedat in infinitum, semper totus Christus erit in quibuscumque partibus divisis; ergo etiam ante divisionem totus Christus est in singulis partibus, quæ in infinitum dividi possunt; probatur utraque consequentia, quia sola separatio non mutat consecrationem, nec constituit corpus Christi, vel aliquam partem ejus, ubi antea non erat. Atque idem argumentum e contrario fieri potest de continuitate; nam contingit, duas species consecratas in duplici calice, in uno conjungi et copulari; prius autem erat totus Christus in singulis illis speciebus; ergo et postea; nam propter solam continuationem non amittit Christus præsentiam, quam antea habebat, nec mutat illam. Respondere quis potest, separationem esse conditionem sine qua non, ut Christus habeat repetitam præsentiam speciebus. Sed hoc est mere gratis et voluntarie dictum; nulla enim ratio hujus necessitatis afferri potest. Quod præterea in hunc modum declaratur : nam sumpta hostia integra, potest sacerdos solam dimidiam ejus partem consecrare, ut supra dictum est; tunc ergo esset totus Christus sub illa dimidia parte; ergo, ut sit totus Christus in aliqua parte hostiæ, non oportet, ut sit actu divisa. Rursus posset ibidem idem sacerdos alteram partem denuo consecrare; ergo etiam in illa esset totum corpus Christi, quia hoc etiam exigit veritas formæ; esset ergo totus Christus in singulis illarum partium, quamvis continuis. Idemque argumentum de quibuscumque aliis partibus fieri potest, quia quod per plures consecrationes intelligitur fieri posse circa eamdem materiam continuam, intelligendum est fieri posse per unam, quia tam efficax est una forma cadens in totam aliquam materiam, sicut plures, in pluribus hostiis divisis, quæ tam efficaciter et integre una forma consecrantur, sicut multis, ut ex dictis in præcedente sectione constat.

5. Unde adjungi potest tertia ratio, fundata in vero sensu verborum formæ, et ex modo conversionis, quæ ex efficacia eorum fit ex pane et vino, quæ est materia remota in se homogenea, et ejusdem rationis in omnibus suis partibus. Verba enim æque cadunt in totam hanc materiam, et in quamlibet partem ejus, et vi sua convertunt illam in corpus Christi; ergo æque convertunt illam totam, et quamlibet partem ejus in totum corpus Christi; ergo est totum corpus Christi in tota illa materia, et in qualibet parte ejus. Major declaratur, nam quando profero, *Hoc est corpus*, etc., per illud pronomen æque designo totam hanc quantitatem panis, ut continentem corpus Christi, nec magis designo unam partem, ut continentem caput, quam pedes; et sic de cæteris partibus; hoc ergo appello, indifferenter designare totum et partes. Hinc autem probatur prima consequentia (cætera enim omnia clara sunt) : primo, quia non est major ratio, cur una pars substantiæ panis convertatur in hanc partem corporis Christi potius, quam in aliam, v. gr., in caput potius, quam in pedes, etc. Neque hoc potest ex intentione ministri determinari, ut per se manifestum est; absurdum est autem expectare semper, ut a Deo determinetur, cum effectus sacramentorum ex institutione certi debeant esse et definiti. Secundo, quia sacra-

mentorum effectus significationi respondent, ac proportionati sunt; species autem sacramentales significant Christum, quem continent : et quælibet pars specierum indifferenter significat quamlibet partem corporis Christi, seu Christum ipsum, qui est panis vitæ; ergo indifferenter continent quamlibet partem, vel potius totum corpus Christi. Atque idem argumentum fieri potest ex parte formæ, ut dicebam; nam illud pronomen *Hoc* indifferenter indicat totam hostiam et partem ejus; sicut qui profert eamdem formam super plures hostias, indifferenter indicat singulas, et earum aggregatum; sicut ergo, quoad hoc, eadem est ratio de partibus hostiæ continuis, vel disjunctis, ita etiam quoad hoc, ut Christus sit in toto, et in qualibet parte, tam continua, quam disjuncta.

6. Quarto loco addi potest ratio, qua hic D. Thom. usus est; eamque Scotus, Gabriel, Ocham et Aureol. impugnant; defendunt autem Capreol., dist. 10, quæst. 2, et ibi Sotus, et Cajet., et Ferrar., 4 contra Gent., cap. 67, ejusque expositionem ex commentario huc remisi, quæ ex ratione proxime præcedente pendet. Est autem hæc summa rationis D. Th. : In Eucharistia est per se, et ex vi verborum substantia corporis Christi, quantitas vero solum ex reali concomitantia; ergo totum Christi corpus in hoc sacramento ad eum modum est, quo substantia est sub dimensionibus quantitatis, et non ad eum modum, quo dimensiones quantitatis sunt in loco; sed natura substantiæ tota est sub tota quantitate, et tota sub qualibet parte suarum dimensionum; tota enim natura panis est sub qualibet parte specierum panis; ergo totum Christi corpus est ad eumdem modum sub dimensionibus panis tam continuis, quam divisis; est ergo totum sub qualibet parte earum. In quo discursu duplex præcipua difficultas occurrit. Prima est circa illam consequentiam : Substantia est hic ex vi verborum, quantitas per concomitantiam; ergo Christi corpus est hic per modum substantiæ, et non per modum quantitatis; hæc enim consequentia nec a D. Thom. probatur, nec per se nota est ex parte materiæ; et si ad syllogisticam formam revocetur, fundata est in hoc principio, quod, quicquid est in hoc sacramento per concomitantiam, non est secundum proprium modum, sed ad modum alterius, quod ex vi verborum est; quod tamen videtur falsum, ut patet inductione, nam Verbum hic est per concomitantiam, et tamen non propterea est ad modum substantiæ corporeæ; et e contrario, substantia corporis est ex vi verborum, et tamen non est naturali modo, sed in Verbo. Item anima est per concomitantiam, et nihilominus est secundum modum suum, scilicet spirituali modo. Item ratione patet, quia quantitatem esse per concomitantiam, nihil aliud est, quam naturaliter resultare, seu comitari substantiam corporis Christi, ad quam per se terminatur conversio, quæ fit virtute verborum; sed hinc non sequitur, debere quantitatem privari suo effectu formali, aut proprietate connaturali, ut patet in simili forma; nam etiam in creatione, substantia corporis, vel materia per se terminat creationem, quantitas autem etiam fit ibi per concomitantiam; concreatur enim, et resultat ex materia, seu tota substantia corporea. Ac tandem quamvis hic esset quantitas ex vi verborum, ut si consecratio fieret his verbis : *Hoc est corpus meum sua quantitate affectum*, nihilominus posset corpus Christi esse totum in toto, et totum in qualibet parte, per conversionem factam virtute talium verborum; non est enim dubium, quin posset esse hæc Christi institutio; imo hæc esset magis accommodata mysterio, et significationi specierum, et ipsius formæ; e contrario vero, quamvis quantitas sit per concomitantiam, et transubstantiatio fiat per eadem verba, per quæ nunc fit, potuisset corpus Christi non esse hic totum in toto, et in qualibet parte, sed cum aliqua extensione, prout altera opinio affirmat; illud enim, quamvis de facto ita non sit, tamen non implicat contradictionem, sed ex institutione pendet; ergo principium illud, quod quantitas hic sit per concomitantiam, insufficiens est, et impertinens ad inferendum, totum Christi corpus esse in qualibet parte.

7. Secunda difficultas est circa posteriorem partem rationis D. Thom., de modo existendi substantiæ sub dimensionibus; fit enim transitus æquivocus a natura substantiæ ad substantiæ entitatem, quæ valde diversa sunt; sub quantitate enim substantiæ materialis, et sub qualibet parte ejus, dici potest esse tota natura, seu essentia talis substantiæ; et adhuc hoc non videtur universaliter verum, sed tantum in substantiis homogeneis; sic enim quælibet pars panis est panis, et pars vini est vinum; et ideo dicitur tota natura talis substantiæ esse sub qualibet parte dimensionum; in heterogeneis autem non ita est; non enim pars quælibet hominis est homo; loquend

autem de entitate substantiæ, etiam in homogeneis, non ita contingit, quod tota entitas substantiæ sit sub qualibet parte dimensionum, ut plane constat in pane; nam licet pars dimensionum ejus corrumpatur, non corrumpitur tota substantia panis, quoad entitatem ejus, quamvis corrumpatur aliquid ejus; non ergo tota entitas ejus erat sub qualibet parte dimensionum; neque hic modus existendi est connaturalis aut debitus substantiæ, hoc solo, quod substantia est, sed substantia spiritualis hoc habet ex se, quia spiritualis est, et partibus caret; materialis autem, quatenus materialis est, non postulat talem modum existendi, sed potius postulat natura sua, ut non sit tota entitas ejus, ubi est pars ejus; quamvis ad hunc effectum obtinendum postulet etiam quantitatem. In præsente autem corpus Christi, in quod fit conversio, non succedit substantiæ spirituali, sed materiali substantiæ panis, cujus entitas non tota erat in qualibet parte dimensionum, neque hunc modum existendi natura sua postulabat; ergo licet corpus Christi illi succedat, non erit tota entitas ejus sub qualibet parte dimensionum panis.

8. Omitto alia argumenta, quæ prædicti discipuli D. Thom. referunt, et solutiones eorum. Et respondeo breviter, rationem D. Thom. non esse sumendam, ut absolute et per se demonstrativam; in his enim mysteriis, quæ ex voluntate, et omnipotentia Dei pendent, hujusmodi rationes petendæ non sunt; est ergo convenientissima ratio ad explicandam institutionem, quæ facta est, et rationem ejus. Ad hoc ergo sumitur illud principium, quantitatem esse hic per concomitantiam, et non ex vi verborum, non quia hoc sit simpliciter necessarium, ut totum Christi corpus sub qualibet parte specierum constituatur, nec quia hoc ex illo necessario consequatur; sed quia, illo supposito, facilius intelligitur, quantitatem accommodari substantiæ, et non e converso; et ita facile patet responsio ad priorem difficultatem. Circa posteriorem vero explicare oportet, quid sit, esse per modum substantiæ; argumenta enim supponunt, hunc modum esse modum præsentiæ localis, quem substantia ex natura sua postulat; sed non est hic sensus D. Thom., et ideo difficultas procedit ex falso fundamento. Corpus igitur Christi esse hic per modum substantiæ, nihil aliud est, quam recipere modum præsentiæ, proportionatum naturæ substantiali panis; nam quia corpus Christi succedit substantiæ panis, et natura panis talis est, ut æque sit tota in toto, et tota in qualibet parte suarum dimensionum, ideo recte D. Thom. colligit, totam substantiam corporis Christi debere esse sub qualibet parte dimensionum panis, quia substantia Christi incipit esse hic ex vi conversionis panis in ipsam, quam verba ita efficiunt, ut absolute indicent totum corpus, et nihil aliud requirant, quam panem, ut ex illo Christi corpus efficiant. Nulla est ergo æquivocatio in discursu D. Thom.; non enim est necesse, ut tota entitas panis sit sub qualibet parte suarum dimensionum, sed solum ut tota natura panis sub illa sit, quia conversio in totum corpus Christi per se non requirit tantam entitatem panis, sed simpliciter panem, quem cum verba reperiant sub qualibet parte dimensionum, ibi totum Christi corpus constituunt, quod absolute et indifferenter indicant. Igitur (unico verbo) corpus Christi esse per modum substantiæ est, esse per illum modum, quo natura substantialis præexistens sub illis dimensionibus erat. Quod autem Christi corpus hunc modum habeat, colligendum est ex modo conversionis, quem ipsa verba indicant; est enim magis consentaneus significationi eorum et ipsius materiæ, ut in superioribus declaratum est. Quod vero quantitas ipsius corporis Christi non impediat talem modum existendi ipsius corporis sub speciebus panis, sed potius induat et participet illum, optime declarat D. Thom. ex eo, quod verba per se primo, et ex institutione sua ad hoc tendunt, ut substantiam corporis Christi loco substantiæ panis, et modo accommodato naturæ illius, sub ejus speciebus constituant; quantitatem autem solum concomitanter ponunt; et ideo, si naturalis, ac proprius modus quantitatis repugnat modo sacramentali, quem verba requirunt in substantia corporis Christi, non debet substantia propter quantitatem hoc modo privari, sed potius e contrario, naturalis modus quantitatis impediri debet propter substantiam. Quocirca licet necessarium non sit, ut id, quod est in hoc sacramento per concomitantiam, suo naturali modo privetur, erit tamen hoc necessarium, quando modus connaturalis talis rei pugnat cum sacramentali modo, quem verborum forma, seu actio transubstantiandi in suo primario termino requirit; atque hinc explicatur melius fundamentum rationis D. Thomæ, magisque declaratur, et expeditur prior difficultas.

9. Sed quæres, quam sit certa sententia et assertio a nobis confirmata. Bonaventura supra solum dicit esse probabiliorem, et utiliorem ad fidem defendendam. Alensis autem dicit, esse veram et sanam doctrinam; sed hi duo auctores non loquuntur de existentia totius corporis Christi in omnibus partibus hostiæ simpliciter, sed in qualibet parte minima; quo sensu, ut dixi, eorum opinio, non solum non est vera et sana doctrina, sed inter omnes opiniones est minus probabilis. Alii ergo existimant sententiam a nobis confirmatam esse de fide, ut Ledesma hic, quæst. 17, art. 3, dub. 4; et Palacius in 4, dist. 10, disput. 1, concl. 1. Sed argumenta, quæ proferunt, vel solum probant de partibus actu divisis, vel ad summum convincunt esse conclusionem valde conformem principiis fidei. Itaque non existimo, rem esse tam certam, ut contraria sit hæresis; non enim sine causa Concilia Florent. et Trident. in propria et expressa fidei definitione addiderunt illam particulam, *separatione facta;* sed illam plane addidisse videntur, ut a definitione fidei abstinerent, seu, ut definitionem suam limitarent. Unde non placet etiam, quod Soto dicit, tam certum esse, totum Christum esse sub qualibet parte specierum ante divisionem, sicut post; nam oppositum colligitur ex prædictis Conciliis, et ex antiquis Theologis, qui non censuerunt contrariam sententiam hæreticam, post quorum tempora non est expresse damnata, ut hæretica, neque contraria de fide definita; est ergo conclusio nostra Theologice tam certa, ut contraria sit, vel erronea, vel errori proxima, ut hoc probant omnia, quæ adduximus, et Concil. Trident. doctrina.

10. *Responsio ad argumenta primæ sententiæ.* — Ad fundamenta ergo primæ sententiæ respondetur, et in primis ad rationem Alberti, quod licet per species continuas repræsentetur Christus per modum unius cibi, non tamen repræsentatur ut extensus, sed potius ut indifferenter existens in toto, et in partibus; neque enim unitas cibi repugnat huic modo præsentiæ; sicut etiam corporis humani unitas seu continuitas indicat unam animam, non tamen propterea indicat illam, ut extensam; potest enim esse una, et tota in toto, et tota in qualibet parte. Ad confirmationem negatur, illum modum sufficere, aut aptiorem esse ad doctrinam fidei declarandam, ut satis a nobis demonstratum est. Ad fundamenta secundæ opinionis fere eadem est responsio, præterquam ad illud inconveniens, quod corpus Christi esset infinities repetitum in eadem hostia, ad quod responsum jam est in superioribus, cum D. Thoma in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 3, ad 1, Christum semel esse in actu sub tota quantitate specierum; in potentia vero esse infinities in singulis partibus; quod nullum est inconveniens, quia sicut partes continui sunt infinitæ, ita possunt esse et partiales præsentiæ, ut patet etiam in anima, quatenus tota in qualibet parte corporis existit. Vocatur autem hæc infinitas in potentia, non quia Christus totus non sit revera actu præsens singulis partibus, sed quia partiales illæ præsentiæ, licet sint totales ex parte subjecti, sunt partiales ex parte spatii, seu quantitatis panis, et actu sunt inter se unitæ, unamque integram præsentiam componunt. Et fortasse Alexand., Bonav. et Gabr. in re non dissentiunt, sed in modo loquendi. Gabriel concedit esse Christum in hostia infinities syncategorematice; et alii dicunt præsentias Christi in hostia tantum esse finitas in potentia, quia per divisionem specierum solum possunt fieri præsentiæ in actu plures, usque ad certum numerum finitum, scilicet usque ad tot minima, quot sunt in hostia, quia si ulterius procedat divisio, non conservabitur ibi præsentia corporis Christi in minoribus partibus, aut in majori numero præsentiarum; non tamen negant hi auctores, quamdiu illæ minores partes sunt in toto, in eis esse totum Christum; et consequenter saltem per designationem, negare non possunt, quin in illis sit totus Christus infinities in potentia; et hoc satis est ad mysterii veritatem; et in hoc sensu illa opinio Alensis in Theologia non continet errorem, sed solum pendet ex falso philosophico principio de termino quantitatis, quoad minimum in rebus homogeneis, quod nos non admittimus. Ex quo etiam facile respondetur ad ultimam rationem illius secundæ opinionis; negatur enim esse in pane aliquam partem, sub qua ab aliis divisa non possit substantia panis, et consequenter præsentia etiam Christi conservari; tamen hoc etiam dato, negatur consequentia, quia licet illæ partes per se non sufficiant, ut in eis separatis sit totus Christus, vel tota entitas panis, tamen quando sunt in toto, sicut sufficiunt, ut in eis sit tota natura seu essentia panis, ita etiam, ut sit in eis totus Christus, quia propter modum conversionis, et propter altiorem modum præsentiæ, quem habet, non potest esse præsens secundum partem, sed

secundum se totum; sicut in corpore humano est aliqua pars minima, in qua separata non potest anima conservari; tamen, quamdiu illa est in toto, necesse est, ut tota anima in illa sit propter modum entitatis, seu præsentiæ, quem habet; sic ergo de corpore Christi philosophandum est.

SECTIO III.

Utrum totum Christi corpus sit in terminis, seu punctis indivisibilibus specierum panis.

1. *Prima opinio negat.* — Prima sententia negat, quam consequenter tenet Albertus in 4, dist. 13, art. 10; ex auctoribus vero, qui tenent, Christum esse in singulis partibus continuis, tenent hoc Scotus, d. 10, quæst. 9, dist. 11, quæst. 4, paulo ante solutiones argumentorum; Richard., dist. 10, art. 6, q. 2; Ægidius, Theorem. 11 et 20 de Eucharist. Duobus autem modis potest hæc opinio fundari et defendi. Primo, si negentur hæc puncta indivisibilia esse aliquid positivum in rerum natura existens, affirmando præter partium quantitatem solum addere negationem quamdam; hoc enim supposito, manifestum est, nec totum Christi corpus, neque aliquid ejus, esse sub hujusmodi punctis; nam Christus solum est, ubi aliquid substantiæ panis fuit, vel saltem ubi manet aliquid quantitatis panis; si ergo punctum nihil est quantitatis panis, sed potius dicit negationem partium ejus, non erit ibi Christus, sed potius erit etiam negatio corporis Christi. Sed quamvis in hoc discursu quoad illationem recte procedatur, tamen fundamentum, ut existimo, est in philosophia valde falsum; nam licet hæc puncta dicantur esse in potentia, et non in actu, ad eum modum, quo partes unitæ dicuntur esse in potentia in continuo, et non in actu, in quibus locutionibus termini illi, in potentia et in actu, sumuntur in ordine ad actualem divisionem, non in ordine ad actualem existentiam, ita ut esse in potentia, non excludat esse in actu in rerum natura, sed excludat esse in actu divisum et separatum a toto; licet ergo puncta hoc modo dicantur esse entia in potentia, quia nec separata sunt a toto, nec naturaliter separari possunt; tamen negari non potest, quin in ipso toto aliquid entitatis habeant, qua totum ipsum aliquo modo componunt, partes ejus terminando, aut copulando. Hoc ergo principio supposito, potest aliter citata opinio fundari. Primo, quia videtur impossibile, corpus in se extensum, et magnæ molis, cum tota sua organizatione, quantitate et figura in puncto collocari. Secundo, quia substantia panis non erat in puncto, cum naturaliter extensa sit; corpus autem Christi solum succedit, ubi substantia panis erat. Tertio, quia alias posset sacerdos solum indivisibile consecrare, ut, v. gr., si intendat consecrare solam ultimam superficiem, quæ sensibus immediate objicitur, aut punctum, in quo hostia perfecte sphærica tangit planum, et similia, quæ videntur absurda. Quarto, quia alias, quoties frangitur hostia, sicut corrumpitur una linea, vel superficies continuans, et resultant duæ terminantes; ita Christi corpus amitteret præsentiam, quam habebat in priori superficie, et acquireret duplicem similem in duabus superficiebus; quod repugnare videtur superius dictis, quia propter solam separationem, nec præsentia mutatur, nec nova fieri potest, nisi per consecrationis verba. Et argumentum simile fieri potest, quando e contrario species consecratæ, prius divisæ, continuari incipiunt.

2. *Totum Christi corpus est in indivisibilibus, quantitatem terminantibus et continuantibus.* — Dicendum nihilominus est, totum Christi corpus et sanguinem intrinsece, ac realiter esse in omnibus terminis et punctis specierum sacramentalium, non quidem per se primo et adæquate, sed necessaria quadam consecutione. Ita docuit Capreol. in 4, dist. 10, quæst. 4, art. 3, ad 2 Scoti contra 1 conclus.; et Soto in 4, d. 49, quæst. 4, art. 6, ad argum. Durandi, ubi dicit non licere Theologo hoc negare. Et declaratur primo exemplo Angeli, vel animæ, quo D. Thom. et alii auctores in hac materia utuntur, qui proinde videntur idem sentire, quamvis distincte non explicent. Angelus itaque cum præsens adest loco, totus in toto, et in qualibet parte, continua quadam præsentia, necesse est, ut sit etiam totus intrinsece præsens in singulis punctis illius spatii, seu loci continui, quia intelligi non potest, præsentiam Angeli esse in se continuam et unitam, nisi simili modo respondeat omnibus partibus, et terminis alterius extremi; sic ergo in præsenti non potest corpus Christi esse continue præsens toti quantitati panis, nisi aliquid etiam corporis Christi sit intrinsece et realiter præsens omnibus terminis et punctis illius quantitatis; ubi autem est aliquid corporis Christi, ibi est totum corpus, ut sæpe dictum est. Responderi potest ex Richardo supra, dupliciter posse aliquid esse præsens puncto: uno modo in-

trinsece, quia est sub illo, ut ita dicam, quasi penetrative; et hoc modo non est necesse, id, quod est totum in singulis partibus, esse etiam totum in punctis, quia nec partes ipsæ hoc modo contingunt puncta. Alio modo potest id contingere extrinsece, quia immediate ante adest seu contingit punctum, sicut partes lineæ, quæ immediate continuantur puncto, possunt dici esse præsentes illi; et eodem modo corpus Christi potest dici esse præsens omnibus punctis, quia sicut indivisibile additum non facit majus, ita non causat distantiam; et ideo, quod est præsens parti immediatæ, potest dici esse præsens puncto. Sed hoc non satisfacit, tum quia in adducto exemplo de Angelo, non satis est, Angelum esse illo extrinseco modo in singulis punctis, sed etiam intrinsece per intimam præsentiam; tum etiam quia hoc est omnino necessarium, ut ipsa præsentia totius corporis Christi sub speciebus panis sit in se continua et unita; habet enim illa extensionem quamdam et compositionem partium ex parte spatii, ut supra dictum est; oportet ergo, ut partes illæ aliquo communi termino copulentur, qui terminus ex parte spatii necessario futurus est indivisibilis, alioqui non esset terminus, sed partibus constaret; ergo ille necessario respondet, et est intime præsens alicui termino seu puncto specierum sacramentalium; habet ergo ibi Christus intimam et indivisibilem præsentiam, et consequenter totus ipse ibi adest. Confirmatur ac declaratur, quia, nisi partes ipsius præsentiæ intelligantur sic unitæ, necesse est illam præsentiam esse divisam in omnem suam partem, quod omnino repugnat; et ideo æque repugnat, esse totum Christi corpus præsens in omnibus partibus specierum, et non esse intime in omnibus punctis earum.

3. Secundo declaratur exemplo durationis; nam si duratio Angeli sine ulla interruptione coexistit tempori nostro continuo, necesse est, ut tota sit non solum in omnibus partibus nostri temporis, sed etiam in instantibus ejus; nec potest mente concipi, quod duratio Angeli coexistat omnibus partibus ejus, et non etiam instantibus; aut si alicui non coexistit, necesse est, ut saltem in illo interrumpatur duratio, ita ut in illo verum sit dicere Angelum non esse; idem ergo est in præsentia locali; est enim omnino eadem proportio quoad hoc, quod, sicut duratio Angeli sine interruptione perseverat, quamdiu tempus continue discurrit, ita corpus Christi, seu præsentia ejus continue diffunditur per totam quantitatem continuam specierum panis. Atque hoc ipsum ex solutionibus argumentorum magis constabit.

4. *Respondetur ad argumentum primæ opinionis.* — Ad primam ergo rationem alterius opinionis negatur, esse impossibile, corpus quantum in indivisibili puncto collocari; quin potius impossibile est, Christi corpus esse totum in toto, et in qualibet parte, absque propria penetratione et extensione in ordine ad locum, quin sit etiam in punctis, seu terminis, quibus partes specierum sacramentalium continuantur; quomodo autem hoc possibile sit, superius in disp. 48, fuse tractatum est. Ad secundum argumentum respondetur, potius illo concludi contrarium; nam si quantitas corporis, ut sit continua, indiget his terminis indivisibilibus, necesse est, ut in ipsa substantia seu materia, aliqua indivisibilia substantialia illis proportionata respondeant; ut declarari potest applicando rationem factam, quia substantia materiæ existens sub quantitate adæquate est illi coextensa, et altera alteri ad invicem est intime et continue præsens; ergo necesse est, ut ubicumque est aliquid quantitatis, qualecumque illud sit, aliquid etiam materiæ proportionate respondeat. Et confirmatur primo, quia præcisa quantitate, posset intelligi et conservari substantia materiæ, in qua, ut supra dixi, necessario manerent omnes partes entitativæ, quæ antea præfuissent, quia illæ, cum sint distinctæ, non possunt in eamdem coalescere indivisibilem entitatem; manerent ergo partes entitative distinctæ, et non inter se omnino divisæ (quia non est possibile, manere continuum divisum in omnem suam partem); ergo unitæ propriis substantialibus terminis, quia illa unio non esset per modum actus et potentiæ, sed per modum integritatis entitative, proportionatæ integritati quantitatis. Confirmatur secundo, quia cum quantitas secundum se totam sit accidens substantiæ, necesse est ut ex parte substantiæ correspondeat aliquid substantialiter et entitative indivisibile, quod sit proportionatum subjectum indivisibilium quantitatis, sicut e contrario, quia albedo continue extenditur et subjectatur in superficie, necesse est, ut indivisibilibus quantitativis ipsius superficiei respondeant in albedine aliqua indivisibilia talis qualitatis, quæ in illis recipi possint. Hoc ergo principio supposito, sequitur, aliquod indivisibile materiæ panis præfuisse sub indivisibilibus terminis quantitatis ejus, et consequenter aliquod etiam indivisi-

bile formæ substantialis panis, quia talis forma extensa est, et continue diffusa per totam materiam, quia nihil in materia intelligi potest, quod in pura potentia maneat sine substantiali actu proportionato; præfuit ergo aliquid substantiale panis sub indivisibilibus terminis quantitatis, quod post factam transsubstantiationem non manet, sed illi termini quantitatis sine proprio subjecto relinquuntur; ergo succedit sub illis corpus Christi, in quod convertitur illud indivisibile substantiæ panis, quod sub eis erat, quidquid illud sit, sive illud vocetur substantia, sive initium aut terminus substantiæ; hoc enim spectat ad modum loquendi, et ad præsens institutum parum refert, hoc vel illo modo loqui; nam si panis vocetur, aperte sequitur convertendum fuisse in corpus Christi; si autem solum appelletur terminus substantialis panis, dicendum est, consecutione quadam et quasi per concomitantiam converti in corpus Christi, quia nec possunt partes omnes substantiæ panis converti sine suis terminis substantialibus, nec potest hujusmodi terminus converti in aliquid corporis Christi, quin ibi adsit totum. Ad tertium posset aliquis concedere sequelam, quia nihil contradictionis in eo casu involvitur. Quod si fortasse videtur inconveniens, etiam casus ibi excogitatus, est moraliter impossibilis et satis indecens. Melius vero negatur simpliciter sequela, quia, ut dixi, Christus non est per se in his indivisibilibus, sed quasi per concomitantiam; et ideo ablato eo quod est per se, necesse est, quod concomitatur, auferri; sicut enim substantia materialis intrinsece postulat suam extensionem, et non habet indivisibilia, nisi propter integritatem et continuitatem in ipsa extensione, ita hæc Christi præsentia intrinsece et per se postulat extensionem in speciebus panis; in indivisibilibus autem tantum est propter integritatem ipsius præsentiæ; quapropter in solis illis esse non potest, saltem secundum præsentem institutionem. Ad quartum respondetur, nullum esse inconveniens, mutata separatione seu continuatione specierum, sicut mutantur termini ipsarum specierum, ita etiam mutari, aliquo modo, præsentiam Christi quoad terminos suos, quia hoc intrinsece et ex natura rei sequitur ex illa separatione, vel continuatione; neque hoc est proprie mutari præsentiam, sed præsentiæ terminum; et ita hoc non repugnat superius dictis, ubi agebamus de præsentia simpliciter vel per se, quæ absolute non pendet a continuitate, vel divisione specierum.

ARTICULUS IV.

Utrum tota quantitas dimensiva corporis Christi sit in hoc sacramento (4, dist. 10, art. 2, quæst. 3 et 4; d. 12, quæst. 1, art. 2. quæst. 1, corp.; et 4 cont., cap. 63, 64 et 67. Et Quodlib. 7, art. 8, corp.).

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod non tota quantitas dimensiva corporis Christi sit in hoc sacramento. Dictum est enim* (art. præced.), *quod totum corpus Christi continetur sub qualibet parte hostiæ consecratæ. Sed nulla quantitas dimensiva tota continetur in aliquo toto, et in qualibet parte ejus. Ergo est impossibile, quod tota quantitas dimensiva corporis Christi contineatur in hoc sacramento.*

2. *Præterea, impossibile est, duas quantitates dimensivas esse simul, etiamsi una sit separata, et alia in corpore naturali, ut patet per Philos.* (in lib. 3 Metaph., text. 9). *Sed in hoc sacramento remanet quantitas dimensiva panis, ut sensu apparet. Non ergo est ibi quantitas dimensiva corporis Christi.*

3. *Præterea, si duæ quantitates dimensivæ inæquales juxta se ponantur, major extenditur ultra minorem. Sed quantitas dimensiva corporis Christi est multo major, quam quantitas dimensiva hostiæ consecratæ, secundum omnem dimensionem. Si ergo in hoc sacramento sit quantitas dimensiva corporis Christi cum quantitate dimensiva hostiæ, quantitas dimensiva corporis Christi extendetur ultra quantitatem hostiæ, quæ tamen non est sine substantia corporis Christi. Ergo substantia corporis Christi erit in hoc sacramento, etiam præter species panis, quod est inconveniens; cum substantia corporis Christi non sit in hoc sacramento, nisi per consecrationem panis, ut dictum est* (art. 1 hujus quæst.). *Impossibile ergo videtur, quod tota quantitas dimensiva corporis Christi sit in hoc sacramento.*

Sed contra est quod quantitas dimensiva corporis alicujus non separatur secundum esse a substantia ejus. Sed in hoc sacramento est tota substantia corporis Christi, ut supra habitum est (art. præced.). *Ergo tota quantitas dimensiva corporis Christi est in hoc sacramento.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est (art. 1 hujus quæst.) *dupliciter aliquid Christi est in hoc sacramento. Uno modo ex vi sacramenti, alio modo ex reali concomitantia. Ex vi quidem sacramenti quantitas dimensiva corporis Christi non est in hoc sacramento. Ex vi enim sacramenti est*

in hoc sacramento illud, in quod directe conversio terminatur. Conversio autem, quæ fit in hoc sacramento, directe terminatur ad substantiam corporis Christi, non autem ad dimensiones ejus. Quod patet ex hoc, quod quantitas dimensiva panis remanet facta consecratione, sola substantia panis transeunte. Quia tamen substantia corporis Christi realiter non dividitur a sua quantitate dimensiva et ab aliis accidentibus, inde est, quod ex vi realis concomitantiæ, est in hoc sacramento tota quantitas dimensiva corporis Christi et omnia accidentia ejus.

Ad 1 ergo dicendum, quod modus essendi cujuslibet rei determinatur secundum id, quod est ei per se, non autem secundum id, quod est ei per accidens, sicut corpus est in visu, secundum quod est album, non autem secundum quod est dulce, licet idem corpus sit album et dulce. Unde et dulcedo est in visu secundum modum albedinis, non secundum modum dulcedinis. Quia igitur ex vi hujus sacramenti est in altari substantia corporis Christi, quantitas autem dimensiva ejus est ibi concomitanter et quasi per accidens, ideo quantitas dimensiva corporis Christi est in hoc sacramento, non secundum proprium modum (ut scilicet sit tota in toto, et singulæ partes in singulis partibus), sed per modum substantiæ, cujus natura est tota in toto, et tota in qualibet parte.

Ad 2, dicendum, quod duæ quantitates dimensivæ non possunt naturaliter simul esse in eodem, ita quod utraque sit ibi secundum proprium modum quantitatis dimensivæ. In hoc autem sacramento quantitas dimensiva panis est secundum proprium modum, scilicet secundum commensurationem quamdam, non autem quantitas dimensiva corporis Christi, sed est ibi per modum substantiæ, ut dictum est (in corp. art., et art. 1).

Ad 3, dicendum, quod quantitas dimensiva corporis Christi non est in hoc sacramento secundum modum commensurationis, qui est proprius quantitati, ad quem pertinet, quod major quantitas extendatur ultra minorem, sed est ibi per modum jam dictum (in corp. art.).

Hic articulus explicatus est disputatione præcedente, sect. 2 et 3.

ARTICULUS V.

Utrum corpus Christi sit in hoc sacramento, sicut in loco (infrà, art. 6, corp., et ad 1; et 4, d. 10, art. 1, ad 5, 6, 7 et 8. et art. 3, quæst. 2, ad 2; et 4 contra, cap. 64, fin. Et Quodlib. 1, art. 12, ad 2).

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi sit in hoc sacramento, sicut in loco. Esse enim in aliquo definitive vel circumscriptive, est pars ejus quod est esse in loco. Sed corpus Christi videtur esse definitive in hoc sacramento (quia ita est ubi sunt species panis vel vini, quod non est in alio loco altaris); videtur etiam ibi esse circumscriptive, quia ita continetur superficie hostiæ consecratæ, quod nec excedit, nec exceditur. Ergo corpus Christi est in hoc sacramento, sicut in loco.*

2. *Præterea, locus specierum panis non est vacuus (natura enim non patitur vacuum), nec est ibi substantia panis, ut supra habitum est* (quæst. præced., art. 1, 2 et 3), *sed est ibi solum corpus Christi. Ergo corpus Christi replet locum illum. Sed omne quod replet locum aliquem est in eo localiter. Ergo corpus Christi est in hoc sacramento localiter.*

3. *Præterea, sicut dictum est* (art. præced., et 3 hujus quæst.), *in hoc sacramento est corpus Christi cum sua quantitate dimensiva et cum omnibus suis accidentibus. Sed esse in loco, est accidens corporis, unde et ibi connumeratur inter novem genera accidentium. Ergo corpus Christi est in hoc sacramento localiter.*

Sed contra est, quod oportet locum et locatum esse æqualia, ut patet per Philos. in 4 Physic., (tex. 30, tom. 2). *Sed locus, ubi est hoc sacramentum, est multo minor, quam corpus Christi. Ergo corpus Christi non est in hoc sacramento sicut in loco.*

Respondeo dicendum, quod, sicut jam dictum est (art. 3 hujus quæst.), *corpus Christi non est in hoc sacramento secundum proprium modum quantitatis dimensivæ, sed magis secundum modum substantiæ. Omne autem corpus locatum est in loco secundum modum quantitatis dimensivæ; in quantum scilicet commensuratur loco secundum suam quantitatem dimensivam. Unde relinquitur quod corpus Christi non est in hoc sacramento, sicut in loco, sed per modum substantiæ, eo scilicet modo, quo substantia continetur a dimensionibus. Succedit enim substantia corporis Christi in hoc sacramento substantiæ panis, unde sicut*

substantia panis non erat sub suis dimensionibus localiter, sed per modum substantiæ, ita nec substantia corporis Christi; non tamen substantia corporis Christi est subjectum illarum dimensionum, sicut erat substantia panis. Et ideo substantia panis ratione suarum dimensionum localiter erat ibi, quia comparabatur ad locum illum, mediantibus propriis dimensionibus. Substantia autem corporis Christi comparatur ad locum illum, mediantibus dimensionibus alienis, ita quod e converso dimensiones propriæ corporis Christi comparantur ad locum illum, mediante substantia, quod est contra rationem corporis locati. Unde nullo modo corpus Christi est in hoc sacramento localiter.

Ad 1 ergo dicendum, quod corpus Christi non est in hoc sacramento definitive, quia sic non esset alibi, quam in hoc altari, ubi conficitur hoc sacramentum, cum tamen sit et in cælo in propria specie, et in multis aliis altaribus sub specie sacramenti. Similiter etiam patet, quod non est in hoc sacramento circumscriptive, quia non est ibi secundum commensurationem propriæ quantitatis, ut dictum est (in corp., et art. 3 et 4). *Quod autem non est extra superficiem sacramenti, nec est in alia parte altaris, non pertinet ad hoc, quod sit ibi definitive vel circumscriptive, sed ad hoc quod incepit ibi esse per consecrationem et conversionem panis et vini, ut supra dictum est* (quæst. præced., art. 3 et 4).

Ad 2, dicendum, quod locus ille, in quo est corpus Christi, non est vacuus, neque tamen proprie est repletus substantia corporis Christi, qui non est ibi localiter, sicut dictum est (in corp. art.). *Sed est repletus speciebus sacramentorum, quæ habent replere locum, vel propter naturam dimensionum, vel saltem miraculose subsistunt per modum substantiæ.*

Ad 3, dicendum, quod accidentia corporis Christi sunt in hoc sacramento, sicut supra dictum est (art. præced.), *secundum realem concomitantiam. Et ideo illa accidentia corporis sunt in hoc sacramento, quæ sunt ei intrinseca. Esse autem in loco, est accidens per comparationem ad extrinsecum continens. Et ideo non oportet, quod Christus sit in hoc sacramento sicut in loco.*

COMMENTARIUS.

Materia hujus fuse tractata est supra disputat. 47 et 48, ubi declaravimus, hic non posse esse quæstionem de re, sed de modo loquendi. Sumit itaque D. Thom. hic, esse in loco, in rigore physico, prout dicit commensurationem inter locum et locatum in ratione continentis, et contenti; et hoc sensu negat in primis, corpus Christi esse sub quantitate panis tanquam in loco; quod est verissimum, quia corpus Christi non est sub illis speciebus modo quantitativo; neque ab eis continetur secundum extrinsecum contactum ultimæ superficiei, quomodo solet locus continere locatum; sed est intime in omnibus illis, et omnibus earum partibus per mirabilem quamdam substantialem præsentiam, quod D. Thom. appellat esse in eis per modum substantiæ, quia (ut supra declaratum est) corpus Christi succedit, sub speciebus, substantiæ panis, quæ non erat sub eis, ut in loco, sed per modum substantiæ; quamvis enim quantitas sit suæ substantiæ fundamentalis ratio existendi in loco, non tamen est locus ejus, ut per se constat, sed est prior; unde substantia cum movetur, secum defert suam quantitatem, non autem suum locum. Hinc vero addit secundo D. Thom., Christum non esse in loco ipsarum superficierum, mediantibus ipsis; ne videatur in omnibus esse similitudo inter substantiam panis, et corpus Christi, quod illi succedit; intercedit enim differentia, quia substantia panis quamvis non sit sub quantitate, ut in loco, tamen illa mediante, dicitur esse in loco ambiente, vel continente quantitatem suam, quia est proprium subjectum illius quantitatis, et per illam habet propriam extensionem et dimensionem; corpus autem Christi non est sub quantitate panis, ut subjectum ejus, nec per illam extenditur; et ideo nec ratione illius dici potest esse in loco ejusdem quantitatis. Atque hinc ulterius in solut. ad 1 negat, corpus Christi esse hic circumscriptive aut definitive; quod etiam verissimum est, ut prædicto loco declaravimus, non solum sumendo existentiam in loco in rigore prædicto, sed etiam latius ea voce utendo, pro quacumque vera, et reali præsentia, quo modo loquimur, cum dicimus, Christum esse hic; hoc enim modo negari non potest, quin possit Christus esse hic localiter alio excellentiori, et quodammodo spirituali modo, qui non est proprie definitivus, aut circumscriptivus, sed sacramentalis, ut ibidem declaratum est.

ARTICULUS VI.

Utrum corpus Christi sit mobiliter in hoc sacramento (4, dist. 10, art. 1, quæst. 4. Et opusc. 11, art. 34).

1. *Ad sextum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi sit mobiliter in hoc sacramento. Dicit enim Philosoph.*, 2 *Top.* (cap. 3, in declarat. 24 loci, tom. 1), *quod motis nobis, moventur ea, quæ in nobis sunt. Quod quidem est verum, etiam de spirituali substantia animæ. Sed Christus est in hoc sacramento, ut supra habitum est* (art. 1 hujus quæst.). *Ergo movetur ad motum ipsius.*

2. *Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed de agno paschali, qui erat figura hujus sacramenti, non remanebat quicquam usque mane, sicut præcipitur Exod.* 12. *Ergo neque etiam, si hoc sacramentum reservetur in crastinum, erit ibi corpus Christi. Et ita non est immobiliter in hoc sacramento.*

3. *Præterea, si corpus Christi remaneat sub hoc sacramento etiam in crastino, pari ratione remanebit et per totum sequens tempus; non enim potest dici, quod desinat ibi esse, cessantibus speciebus, quia esse corporis Christi non dependet a speciebus illis. Non autem remanet sub hoc sacramento Christus per totum tempus futurum. Videtur ergo, quod statim in crastino, vel post modicum tempus desinat esse sub hoc sacramento. Et ita videtur, quod Christus mobiliter sit in hoc sacramento.*

Sed contra, impossibile est idem esse motum et quietum, quia sic contradictoria verificarentur de eodem. Sed corpus Christi in cœlo quietum residet. Non ergo est mobiliter in hoc sacramento.

Respondeo dicendum, quod cum aliquid est unum subjecto, et multiplex secundum esse, nihil prohibet secundum aliquid moveri, et secundum aliquid immobile permanere, sicut corpori est aliud esse album, et aliud esse magnum; unde potest moveri secundum albedinem, et permanere immobile secundum magnitudinem. Christo autem non est idem esse secundum se, et esse sub hoc sacramento, quia per hoc quod dicimus, ipsum esse sub hoc sacramento, significatur quædam habitudo ejus ad hoc sacramentum. Secundum igitur hoc esse non movetur Christus per se secundum locum, sed solum per accidens, quia Christus non est in hoc sacramento, sicut in loco, sicut prædictum est (art. præced.). *Quod autem non est in loco, non movetur per se in loco, sed solum ad motum ejus, in quo est. Similiter autem neque per se movetur secundum esse, quod habet in hoc sacramento, quacumque alia mutatione, puta, quantum ad hoc, quod desinat esse sub hoc sacramento; quia illud, quod de se habet esse indeficiens, non potest esse deficiendi principium, sed alio deficiente, hoc desinit esse in eo; sicut Deus, cujus esse est indeficiens et immortale, desinit esse in aliqua creatura corruptibili per hoc, quod creatura corruptibilis desinit esse. Et hoc modo cum Christus habeat de se esse indeficiens et incorruptibile, non desinit esse sub sacramento, neque per hoc, quod ipsum desinat esse, neque etiam per motum localem sui, ut ex dictis patet* (art. præced.), *sed solum per hoc, quod species sacramenti desinunt esse. Unde patet, quod Christus, per se loquendo, immobiliter est in hoc sacramento.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod ratio illa procedit de motu per accidens, quo, ad motum nostri, moventur ea, quæ in nobis sunt. Aliter tamen ea, quæ per se possunt esse in loco, sicut corpus; et aliter ea, qua per se non possunt esse in loco, sicut formæ, et spirituales substantiæ. Ad quem modum potest reduci, quod dicimus Christum moveri per accidens secundum esse, quod habet in sacramento, in quo non est, sicut in loco.*

Ad 2, *dicendum, quod hac ratione moti videntur fuisse quidam, ponentes, quod corpus Christi non remaneat sub hoc sacramento, si in crastinum reservetur. Contra quos Cyrillus dicit : Insaniunt quidam dicentes, mysticam benedictionem cessare a sanctificatione, si quæ ejus reliquiæ remanserint in diem subsequentem; non enim mutatur sacratum corpus Christi, sed virtus benedictionis et vivificativa gratia, jugis in eo est. Sicut etiam omnes aliæ consecrationes immobiliter manent, permanentibus rebus consecratis, propter quod non iterantur. Veritas autem licet figuræ respondeat, tamen figura non potest eam adæquare.*

Ad 3, *dicendum, quod corpus Christi remanet in hoc sacramento, non solum in crastino, sed etiam in futuro, quousque species sacramentales manent. Quibus cessantibus desinit esse corpus Christi sub eis, non quia ab eis dependeat, sed quia tollitur habitudo corporis Christi ad illas species, per quem modum Deus desinit esse Dominus creaturæ desinentis.*

COMMENTARIUS.

1. *Christum non moveri per se in Eucharistia, sed per accidens, docet S. Thom.* — De

duplici genere mutationis mentionem facit D. Thom. in articulo, scilicet, de mutatione locali, et de mutatione, qua desinit esse corpus Christi præsens in hoc sacramento; et de utraque dicit duo. Primum est, non posse corpus Christi per se mutari hujusmodi mutationibus; de locali probat, quia Christi corpus, ut est in sacramento, non est per se in loco; ergo nec per se potest mutare locum. Quæ ratio probat quidem de motu physico proprie sumpto, non tamen de mutatione proportionata præsentiæ, quam hic habet, quæ est etiam mutatio localis ad eum modum, quo motus localis in Angelo reperitur; cur ergo non poterit corpus Christi secundum hanc mutationem per se moveri, sicut Angelus per se movetur localiter? Respondetur, hanc mutationem non esse simpliciter impossibilem, ut argumentum probat, D. Thom. autem loqui juxta præsentem institutionem; ita enim corpus Christi nunc habet hanc præsentiam in se, ut illam habeat quasi alligatam speciebus, a quibus hæc præsentia suo modo pendet et ab iis continetur, et cum eis unum quodammodo componit, et ideo quoad hunc modum, non est de illo corpore judicandum, sicut de re spirituali per se separata a corpore, sed ut de re conjuncta quantitati, sicut erat substantia panis, quæ conversa fuit in corpus Christi; et ideo recte dicitur corpus Christi, ut est in sacramento, non posse per se localiter mutari. Atque hinc probat D. Thom. eamdem conclusionem de altera mutatione, quia Christus non potest desinere esse sub speciebus per motum localem, qui per se fiat in ipso, ut dictum est; nec per desitionem simpliciter, quæ in ipso immediate contingat, quia corpus Christi est de se indeficiens et incorruptibile; ergo nullo modo potest per se desinere esse sub speciebus, ita ut hæc desitio ab ipso corpore Christi incipiat (ut sic dicam) et non ab speciebus; quod est certissimum de lege ordinaria, et juxta præsentem institutionem; nam de potentia absoluta recte posset fieri, ut facile ex dictis patet, et constabit amplius ex seq. disput.

2. Secundo ait D. Thom. posse corpus Christi per accidens mutari utroque genere mutationis, quia mutatis localiter speciebus mutatur etiam corpus Christi, et corruptis etiam speciebus, desinit ibi esse corpus Christi. Est autem advertendum, dupliciter posse explicari hanc mutationem per accidens. Primo ut tota mutatio inhæreat in solis speciebus, corpus autem Christi solum extrinsece ab ea denominetur. Secundo, ut mutatio primo quidem fiat in speciebus, inde autem resultet in corpus Christi, et ideo dicatur per accidens illi convenire, quamvis in ipso revera fiat, et suo modo ei inhæreat. Cajetanus ergo priori modo explicat D. Thom., quia existimat, res, quæ non sunt quantitative in loco, solum illo modo mutari. Sed ut omittam, hanc sententiam esse in se falsam et impossibilem, sine ullo fundamento eam tribuit D. Thom. Primo, quia D. Thom. absolute dicit, Christi corpus per accidens mutari, quod non posset dici propter solam extrinsecam denominationem, quia mutari, non est aliter denominari, sed aliter se habere, seu esse, quam prius; et ideo Deus, quamvis desinat esse in creatura illa corrupta, non mutatur, nec per se, nec per accidens, quia totum illud est sola extrinseca denominatio in Deo. Secundo, quia alias posset corpus Christi per accidens mutari, non solum mutatione locali, sed alteratione, et alia simili, quia calefactis speciebus sacramentalibus, per denominationem extrinsecam posset etiam dici corpus Christi calefieri; esset enim eadem ratio, quod tamen est falsum, ut constat ex supra tractatis disp. 47; et ideo non immerito D. Thom. aliarum mutationum hic mentionem non fecit, quia nec per se, nec per accidens possunt vere convenire corpori Christi, ut ibidem tactum est, et disputatione sequenti dicetur; cum ergo has mutationes affirmat illi convenire, non loquitur secundum solam denominationem extrinsecam, sed alio modo dicto. Tertio, quia alias idem corpus Christi, secundum idem esse, quod habet in cœlo, posset dici per accidens mutari, quia non repugnat, idem, secundum idem esse intrinsecum, manere immutatum, et extrinsecus aliter denominari; consequens autem est contra mentem D. Thom.; non enim sine causa in principio corporis articuli præmisit illam distinctionem, quod, quando in eodem subjecto est duplex esse, non repugnat secundum unum mutari, et non secundum aliud, et loquitur de esse proprio et inhærente, ut sunt esse album et nigrum, in quibus ponit exemplum, et non de extrinseca denominatione tantum. Sub quo principio sumit, corpus Christi habere aliud esse in cœlo, et aliud in sacramento, quod non de esse substantiali, sed de locali, seu de præsentiali (ut sic dicam) intelligendum est, ut per se constat. Atque ita concludit, quamvis non mutetur

secundum esse, quod habet in cœlo, posse mutari, quamvis per accidens, secundum esse, quod habet in sacramento; agit ergo de mutatione intrinseca et propria, quamvis ex alio resultante. Tandem in solut. ad 1, id manifeste declarat, nam dicit, hunc modum per accidens esse similem illi, quo movetur anima, moto corpore, vel quo, motis nobis, moventur ea, quæ sunt in nobis; constat autem, mutationem in his non esse solam extrinsecam denominationem. Atque ita intellexisse videntur D. Thomam Capreol. et Palud., in 4, dist. 10, quæst. 3. Sed objici potest pro Cajetani sententia argumentum Sed contra D. Thom.; sic enim argumentatur : Impossibile est idem moveri et quiescere; sed corpus Christi quiescit in cœlo; ergo non potest moveri in sacramento; hæc enim ratio absolute concludit de motu proprie afficiente ipsum corpus, sive per se in illo fiat, sive per accidens resultet. Secundo, quia D. Thom. circa finem corporis articuli, ad explicandam mutationem, quæ fit in corpore Christi, cum desinit esse in hoc sacramento, utitur exemplo Dei desinentis esse in creatura per mutationem ejus; constat autem desitionem hanc in Deo solum esse denominationem extrinsecam. Ad primum respondetur, imprimis argumentum Sed contra apud D. Thom. non esse semper efficax, et præsertim hic constat D. Thom. in principio articuli tacite solvisse, aut explicasse argumentum illud, dicentem, secundum idem esse, non posse idem simul quiescere et moveri, posse tamen secundum diversa esse; igitur argumento illo solum concluditur, corpus Christi, ut est in sacramento, non esse mobile proprio locali motu opposito illi quieti, seu locali esse, quod habet in cœlo, et hoc verum esse tali motu tam per se, quam per accidens; non autem procedit argumentum de mutatione opposita quieti sacramentali (ut sic dicam), nam secundum hanc rationem non quiescit corpus Christi, quando mutari dicitur per accidens, modo superius declarato. Ad secundum respondetur, exempla non esse applicanda nisi secundum id, in quo afferuntur, quia non semper sunt in omnibus similia; D. Thom. autem solum affert illud exemplum, quoad hoc quod, sicut desitio Dei in creatura non potest incipere a desitione Dei, cujus esse est indeficiens, ita nec desitio corporis Christi sub speciebus incipit ab ipso, et in hoc est aliqualis similitudo; in aliis vero neque est, neque esse potest.

3. In solutione ad secundum et tertium tangit D. Thom. quæstionem, quamdiu præsentia corporis Christi sub speciebus duret, quæ in superioribus tractata est disput. 48, sect. 8.

ARTICULUS VII.

Utrum corpus Christi, prout est in hoc sacramento, possit videri ab aliquo oculo, saltem glorificato (infra, art. 8, corp., et 4, dist. 10, art. 1, quæst. 2, ad 3, et art. 4, quæst. 1, per tot., et quæst. 4, art. 2, et in expos. litt., ad 1, 2 et 4).

1. *Ad septimum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi, prout est in hoc sacramento, possit videri ab aliquo oculo saltem glorificato. Oculus enim noster impeditur a visione corporis in hoc sacramento existentis, propter species sacramentales ipsum circumvelantes. Sed oculus glorificatus non potest ab aliquo impediri, quin corpora quælibet videat, prout sunt. Ergo oculus glorificatus potest videre corpus Christi, prout est in hoc sacramento.*

2. *Præterea, corpora gloriosa Sanctorum erunt configurata corpori claritatis Christi, ut dicitur Philip. 3. Sed oculus Christi videt se ipsum, prout est in hoc sacramento. Ergo pari ratione quilibet alius oculus glorificatus potest ipsum videre.*

3. *Præterea, Sancti in resurrectione erunt æquales Angelis, ut dicitur Luc. 20. Sed Angeli vident corpus Christi, prout est in sacramento, quia etiam dæmones inveniuntur huic sacramento reverentiam exhibere et ipsum timere. Ergo pari ratione oculus glorificatus potest Christum videre, prout est in hoc sacramento.*

Sed contra, nihil idem existens potest simul ab eodem videri in diversis speciebus. Sed oculus glorificatus semper videt Christum, prout est in sua specie, secundum illud Isai. 33 : Regem in decore suo videbunt. Ergo videtur, quod non videant Christum, prout est sub speciebus hujus sacramenti.

Respondeo dicendum, quod duplex est oculus, scilicet, corporalis proprie dictus, et intellectualis, qui per similitudinem dicitur; a nullo autem oculo corporali corpus Christi potest videri, prout est in sacramento. Primo quidem, quia corpus visibile per sua accidentia immutat medium. Accidentia autem corporis Christi sunt in hoc sacramento mediante substantia, ita, scilicet, quod accidentia corporis Christi non habent immediatam habitudinem, neque ad hoc sacramentum, neque ad corpora, quæ ipsum circumstant. Et ideo non possunt

immutare medium, ut sic ab aliquo corporali oculo videri possint. Secundo, quia sicut supra dictum est (art. 1 hujus quæst., ad 3), *corpus Christi est in hoc sacramento per modum substantiæ. Substantia autem, inquantum hujusmodi, non est visibilis oculo corporali, neque subjacet alicui sensui, sed nec etiam imaginationi, sed soli intellectui, cujus objectum est quod quid est, ut dicitur lib.* 3 *de Anima* (tex. 26, tom. 2). *Et ideo proprie loquendo corpus Christi secundum modum essendi, quem habet in hoc sacramento, neque sensu, neque imaginatione perceptibile est, sed solo intellectu, qui dicitur oculus spiritualis. Percipitur autem diversimode a diversis intellectibus. Quia enim modus essendi, quo Christus est in hoc sacramento, est penitus supernaturalis, a supernaturali intellectu, scilicet divino, secundum se visibilis est, et per consequens ab intellectu beato, vel Angeli, vel hominis, qui secundum participatam claritatem divini intellectus videt ea, quæ supernaturalia sunt, per visionem divinæ essentiæ; ab intellectu autem hominis viatoris non potest conspici nisi per fidem, sicut et cætera supernaturalia. Sed nec etiam intellectus angelicus secundum sua naturalia sufficit ad hoc intuendum. Unde dæmones non possunt videre per intellectum Christum in hoc sacramento nisi per fidem, cui non voluntarie assentiunt, sed ad eam evidentia signorum convincuntur, prout dicitur Jac.* 2 : *Quod dæmones credunt, et contremiscunt.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod oculus noster corporeus per species sacramentales impeditur a visione corporis Christi sub eis existentis, non solum per modum tegumenti, sicut impedimur videre id, quod est velatum quocumque corporali velamine, sed quia corpus Christi non habet habitudinem ad medium, quod circumstat hoc sacramentum, mediantibus propriis accidentibus, sed mediantibus speciebus sacramentalibus.*

Ad 2, *dicendum, quod oculus corporalis Christi videt seipsum sub sacramento existentem, non tamen potest videre ipsum modum essendi, quo est sub sacramento, quod pertinet ad solum intellectum. Nec tamen est simile de alio oculo glorioso, quia etiam ipse oculus Christi est sub hoc sacramento, in quo non conformatur ei alius oculus gloriosus.*

Ad 3, *dicendum, quod Angelus bonus, vel malus non potest aliquid videre oculo corporeo, sed solum oculo intellectuali. Unde non est similis ratio, ut ex dictis patet* (in corp. art.).

COMMENTARIUS.

1. *Christum non posse videri oculo corporeo prout est in Eucharistia, probat D. Thom.*— Quamvis in titulo articuli secundum verborum proprietatem solum videatur proponi quæstio de visu corporeo, tamen D. Thom. in corpore art. extendit sermonem ad visum intellectualem. Unde duplici assertione respondet. Prima est, non posse corpus Christi, prout est in hoc sacramento, videri aliquo oculo corporeo. Quam duabus rationibus probat. Prima est, quia corpus Christi, prout est in hoc sacramento, non potest multiplicare species per medium; ergo non potest imprimere speciem in oculo; ergo non potest videri; consequentiæ notæ sunt. Antecedens probatur, quia corpus non multiplicat species, nisi per accidentia sua; sed corpus Christi, prout est in sacramento, non potest per accidentia immutare medium : ergo. Probatur minor, quia accidentia corporis Christi non habent immediatam habitudinem ad hoc sacramentum, neque ad corpora, quæ ipsum circumstant, quia non sunt in sacramento, nisi mediante substantia. Et in solutione ad 1 magis hoc explicat, dicens, ipsum corpus Christi non habere habitudinem ad medium, quod circumstat hoc sacramentum, mediantibus propriis accidentibus, sed mediantibus speciebus sacramentalibus. Secunda ratio est, quia Christus est in sacramento per modum substantiæ; substantia autem non est visibilis oculo corporeo, scilicet per se, ita ut aut per propriam speciem illum immutet, aut sit proprius ac per se terminus, in quem visio tendat; ergo nec modus, quo Christus est in hoc sacramento, videri potest oculo corporeo; ergo nec ipsum corpus Christi, prout est in hoc sacramento, videri potest. Tertia ratio videtur insinuari in solut. ad 1, quod corpus Christi hic videri non potest, quia tegitur speciebus panis, sicut imago, quamdiu latet sub aliquo velo, videri non potest. Omnes tamen hæ rationes patiuntur difficultatem, et (contrario ordine incipiendo) tertia quidem ratio non approbatur a D. Thoma, sed potius rejicitur; ita enim accipienda sunt illa verba solutionis ad primum : *Non solum per modum tegumenti, sed quia,* etc., id est, non quod sola illa ratio tegumenti sufficiat ad impediendam visionem, sed quia ipsum corpus, prout est hic, visibile non est; quod enim sola quantitas panis non sufficiat tegere cor-

pus Christi, constat, quia corpus Christi non est tantum in profundo panis (ut sic dicam); sed in ipsa etiam superficie; quomodo ergo potest tegi ab illa, cum illa non interponatur inter oculum et corpus Christi? sicut, si imago esset penetrative in eodem loco, in quo est velum, non posset ab illo occultari, sed ad summum posset perturbari visio, et quodammodo oculus confundi, quia utrumque corpus simul, species sui simul multiplicaret.

2. In secunda vero ratione est nonnulla difficultas, primo quidem, quia D. Thom. videtur transgredi a metaphorica locutione ad propriam; nam, quod Christi corpus dicatur hic esse per modum substantiæ, solum videtur esse quædam metaphorica locutio, et accommodata proportio; nam revera modus, quem hic habet corpus Christi, non est substantia, sed accidens, neque est proprius alicujus substantiæ; quomodo ergo ex eo quod substantia non est visibilis, infert D. Thom. neque hunc modum esse visibilem? Secundo, quamvis demus probasse D. Thom. illum modum non esse visibilem, non recte infert, corpus ipsum non esse visibile; posset enim videri, non viso modo, cum ex natura rei distinguantur; sicut in solut. ad 2, dicit idem D. Thom., oculum Christi in sacramento videre se ipsum, quamvis non videat modum, quo est in hoc sacramento. Ad primum respondetur D. Thom. non intellexisse modum hunc corporis Christi in sacramento esse substantiam, sed esse talem, qui per se convenire potest substantiæ secundum se, et ut præscindit ab accidentibus corporalibus, et ideo dicit esse per modum substantiæ; et hinc recte infert, quod si substantia ipsa, ut abstracta ab accidentibus corporalibus, non est visibilis, neque etiam per accidentia corporalia est in se ipsa visibilis, ergo etiam hic modus non erit in se et proprie visibilis; est argumentum quasi proportionale, et satis efficax, quod ad hoc principium revocandum est, quod talis modus est supra naturam omnis accidentis visibilis, et alterius rationis ac ordinis. Ad secundum responderi potest D. Thom. semper posuisse conclusionem cum illa reduplicativa : Corpus Christi, prout est hic, videri non potest; de corpore autem ipso absolute nihil dicit in littera articuli; tamen in solut. ad 2 plane explicat conclusionem, etiam de ipso corpore absolute et simpliciter, et ideo dicendum est, respectu visionis corporalis non posse separari corpus a modo; et ideo, si modus est invisibilis, etiam ipsum corpus in sacramento est invisibile, cujus rationem postea in disputatione tractabimus. Ubi etiam examinabimus, quomodo intelligendum sit id, quod ex solut. ad 2 afferebatur, oculum scilicet Christi in sacramento videre se ipsum; proprie enim ac per se loquendo fortasse verum non est, sed ad summum per concomitantiam; sensus autem D. Thom. quoad hoc melius cum re ipsa explicabitur. Major difficultas esse videtur in prima ratione. Quid enim refert, quod accidentia corporis Christi sint hic mediante substantia, ut non possint medium immutare? nam illa mediatio solum esse potest in causalitate, seu in fieri, quatenus accidentia hic fiunt per concomitantiam cum substantia corporis Christi; tamen ita fiunt, ut ipsa revera hic sint tam proprie sicut ipsa substantia. Unde in facto esse dici possunt immediate hic esse per propriam præsentiam; ergo illa mediatio nihil obstare potest, quominus talia accidentia possint medium immutare; sicut etiam anima, ut anima, est mediante corpore, et omnia accidentia existunt mediante substantia, vel quantitate, quod non impedit actiones eorum. Deinde obscurum est, quid sit, accidentia corporis Christi, aut corpus Christi mediis suis accidentibus non habere habitudinem immediatam ad medium, quod species sacramentales circumstat; quæ est enim hæc habitudo? aut enim est habitudo agentis ad passum, et sic petitur principium; aut est habitudo propinquitatis et indistantiæ, et sic falsum est quod assumitur, nam accidentia corporis Christi revera habent immediatam habitudinem præsentiæ ad circumstantia corpora. Respondetur propriam causam et radicem, ob quam hæc accidentia non sint activa propriarum specierum visibilium, esse, quia non sunt hic modo naturali, et quantitativo, ut infra dicemus; et hoc ipsum circumscripsit D. Thom. illis verbis declarando causam, ob quam illa accidentia habent talem existendi modum, scilicet, quia sunt mediante substantia corporis, quod, ex vi conversionis, per quam hic ponitur, est hic per modum substantiæ; itaque sola mediatio causalitatis non sufficeret ad impediendam actionem, ut probat argumentum, sed illa mediatio, qua trahuntur accidentia ad supernaturalem modum existendi ipsius substantiæ. Et hoc ipsum significare voluit D. Thom. addens : *Ita quod accidentia corporis Christi non habent immediatam habitudinem ad corpus circumstans;*

quæ verba non intelliguntur de habitudine agentis et passi, nec de communi habitudine præsentiæ, ut ratio etiam facta probat, sed de habitudine coextensionis, seu commensurationis, aut continentiæ, seu contactus quantitativi, quæ est conditio necessaria ad physicam actionem.

3. *Asserit tamen esse visibile ab intellectu.* — Secunda assertio D. Thomæ est, corpus Christi, ut est in hoc sacramento, esse visibile ab intellectu divino, et ab intellectu creato supernaturaliter elevato per visionem beatam, non tamen ab intellectu creato virtute naturali. Prima pars relinquitur a D. Thom. ut per se nota. Secunda etiam clara est. Solum est advertendum, licet D. Thom. addat illam particulam, *per visionem divinæ essentiæ,* non tamen esse restringendam conclusionem ad solam illam formaliter, ac si præsentia corporis Christi in hoc sacramento solum possit videri in Verbo per ipsam formalem visionem Verbi; est enim hoc falsum, et sine fundamento; nam etiam potest videri in proprio genere per species et lumen infusa, sicut alia supernaturalia entia; non enim hic modus præsentiæ magis supernaturalis est, aut infinitus. Item, quia virtus divini intellectus ad videndam hanc præsentiam sufficienter participari potest per claritatem, et speciem supernaturalem, proportionatam et accommodatam tali rei; D. Thom. ergo, vel gratia illustrioris exempli, visionis beatæ meminit, vel cum dicit, *per visionem,* intelligit, vel formaliter, vel causaliter; omnis enim scientia per se infusa supernaturalium rerum censetur, saltem secundum legem ordinariam, esse propria beatorum, et causari aliquo modo ex visione Dei. Tertia pars conclusionis, ut probata relinquitur a D. Thom., ex eo quod modus existendi Christi in sacramento est penitus supernaturalis; quod autem hujusmodi est, cognosci non potest ab intellectu creato virtute naturali; de qua re fusius statim est disputandum.

DISPUTATIO LIII.

DE HIS, QUÆ CHRISTUS AGERE POTEST, AUT PATI, PROUT HIC EST IN SACRAMENTO.

Disputatio decima quinta de Eucharistia. — Postquam tractavimus, an sit, quid sit præsentia sacramentalis Christi, et quibus rebus et quomodo conveniat, sequebatur dicendum de proprietatibus, quæ illam consequuntur; hæ autem nullæ sunt præter relationes quasdam propinquitatis vel distantiæ, aut similes, de quibus in superioribus actum est, nihilque addendum occurrit; solum igitur superest dicendum de actionibus et passionibus, quæ possunt Christo Domino convenire ratione hujus præsentiæ, seu mediante illa; complectimur autem non solum transeuntes actiones, sed etiam immanentes, nec solum propriam mutationem seu receptionem, sed etiam denominationes illis similes ex extrinseca actione immanente provenientes, ut esse visum, cognitum, etc., ut hoc modo disputemus omnia, quæ D. Thomas in his duobus ultimis articulis attigit.

SECTIO I.

Utrum corpus Christi, prout est in hoc sacramento, possit localiter moveri.

1. Ut a quæstione de modo loquendi abstineamus, supponendum imprimis est, hic non esse sermonem de motu proprie physico, qui requirit extensionem secundum partes subjecti in ordine ad spatium, et terminatur ad Ubi quantitativum, seu circumscriptivum; constat enim, corpus Christi non esse hic mobile hoc genere motus, cum hic non habeat illum extensionis seu locationis modum; agimus ergo de motu proportionato sacramentali præsentiæ, quem possumus etiam sacramentalem, et quasi immaterialem appellare. De quo omnes conveniunt, posse corpus Christi aliquo modo hic mutari; quomodo autem vel a quo, id a nobis explicandum est. Nam de modo Cajet. hic ait, solum dici mutari per denominationem extrinsecam propter mutationem quæ fit in speciebus; de motore autem Scot., dist. 10, et Gabr., lect. 47 in can., existimant, a nemine moveri, nisi a Deo, vel a seipso, neque per se, neque mediis speciebus, quia tractis seu motis speciebus, non necessario trahitur, vel movetur Christi corpus virtute naturali. Quo fit, ut juxta hanc opinionem non possit Christi corpus per accidens moveri etiam ab ipso Deo, quia nulla est inter species et Christum colligatio sufficiens ad hoc genus motus; poterit ergo tantum per se moveri ab habente superiorem virtutem.

2. Aliorum vero sententia, et communior est, corpus Christi, ut est hic, a nemine posse per se moveri, nisi fortasse a Deo miraculose, per accidens autem posse moveri a quocumque agente, qui virtutem habeat ad movendas

localiter sacramentales species. Hæc videtur esse sententia D. Thomæ hic, quem sequuntur Paludan. et Capreolus, dist. 10, quæst. 3; Richardus, art. 4, quæst. 1; Gabriel, quæst. unica, art. 3, dub. 4; Marsilius, quæst. 7.

3. *Prima conclusio.* — Dico primo : corpus Christi existens in hoc sacramento mutari potest secundum localem præsentiam mutatione propria. et in ipsomet corpore Christi recepta. Hæc conclusio, quoad mentem D. Thom., probata est in commentario art. 6; quoad rem vero ipsam probata est supra, disputat. 47, sect. 4, quod hic repetere non est necesse.

4. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : corpus Christi, prout est in hoc sacramento, potest per se moveri localiter a Deo. Loquor de potentia absoluta, nam juxta legem statutam suppono, corpus Christi nunquam separari ab speciebus, nec moveri, nisi motis illis; si autem Deus vellet in hac lege dispensare, posset transferre corpus Christi in alium locum, relinquendo ibi species, vel constituendo Christi corpus sub aliis accidentibus, vel sub nullis, quia in his omnibus nulla est contradictio neque repugnantia. Posset etiam simul quidem movere totum sacramentum, ut ex Christi corpore et speciebus sacramentalibus constat, imprimendo tamen primo ac per se motum in corpus Christi, et efficiendo, ut ipsum corpus concomitanter et per accidens secum traheret species; nam in hoc etiam nulla est difficultas, supposita unione, quam supra diximus esse inter corpus Christi et species; neque in hac conclusione invenio difficultatem ullam, nec Theologum aperte contradicentem.

5. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : corpus Christi, ut est in hoc sacramento, non potest naturaliter moveri localiter ab intrinseco a propria anima, et interna virtute motiva naturali, neque per se, neque per accidens. Loquor de naturali virtute, quia si anima Christi consideretur ut instrumentum Verbi, et operetur per virtutem miraculorum effectricem, potest suum corpus in hoc sacramento existens primario movere, vel deserendo species, vel secum illas deferendo, quia sicut non repugnat, hoc fieri a Deo, ut principali operante, ita neque a creatura, ut instrumento ejus, quia non est in hoc major repugnantia, quam in aliis supernaturalibus effectibus, in quo genere communicata est Christi humanitati omnipotentia quædam instrumentalis, ut in 1 tomo hujus 3 partis dictum est. Quocirca licet nunquam fuerit Christus usus hac potestate priori modo, id est, deserendo species, et non corrumpendo, nec transmutando illas, quia hoc neque ab hominibus videri poterat, neque sciri, nisi per revelationem, neque ad fidei confirmationem utile esse poterat, cum non posset sensibus percipi, nec fortasse expediens, quia magis necessarium est, statutam legem de reali præsentia Christi, durantibus speciebus, esse omnino infallibilem, et immutabilem, nihilominus tamen existimo alio posteriori modo, scilicet deferendo secum species, interdum fuisse Christum usum hac potestate. Legimus enim interdum hostiam consecratam nullo deferente, sua sponte fuisse motam, vel ad aliquem justum et Dei amicum, ut communicare posset, ut de S. Catharina Senensi, et de aliis refertur, et legi potest Sozomenus, lib. 6 Histor., cap. 29, vel ut infidelium injuriam evitaret, et pertinaciam confunderet. Quanquam enim dicere quis posset, in his casibus moveri species consecratas ab Angelis, tamen etiam potuit Christi corpus interno impetu ferri, secumque species deferre. Quod autem hoc fieri non possit naturali animæ virtute, probatur, quia non potest anima movere corpus suum, nisi per membra organica, quibus non potest uti, ut in hoc sacramento sunt, quia naturalis motus horum membrorum requirit extensionem eorum in loco, ita ut in diversis locis partialibus existant, et unum impellat aliud; membra autem corporis Christi non existunt hoc modo in hoc sacramento.

6. Dices, hanc rationem solum procedere de motu progressivo, aut ei simili, in quo necesse est, unam partem prius moveri, quam aliam, et aliquam quiescere, ut aliæ moveantur, non autem in motu simplici aut impulsivo, ut ita dicam, qui uno impetu fit, ad quem non est necessaria extensio organorum in loco, sed sola vis imprimens impulsum seu motum.

7. Respondetur, non posse animam movere corpus suum hoc genere motus; duobus enim tantum modis potest a nobis hic motus intelligi, scilicet, aut per aliquem vehementem contactum physicum, aut per imperium efficax alicujus voluntatis habentis hujusmodi virtutem motivam sibi subordinatam. Primus autem modus non habet locum in toto corpore humano, respectu sui ipsius, quia non potest idem corpus, secundum se totum, seipsum contingere, ut per se constat, quia contactus supponit distinctionem, vel saltem

existentiam quantitativam in loco, et multiplicationem illius; et ideo, quamvis secundum diversas partes possit aliquo modo anima impellere corpus suum, ut per saltum, tamen ad hoc ipsum necessaria est extensio partium in loco, et aliquod genus contactus physici vel partium inter se, vel cum corpore circumstante, et ideo hujusmodi motus non potest habere locum in corpore sacramentaliter tantum existente. Secundus etiam modus movendi est præter virtutem naturalem animæ informantis corpus; non enim potest anima solo imperio voluntatis vel appetitus totum suum corpus transferre ab uno loco in alium, ita ut nec moveat unam partem, mediante alia, sed totum per se primo; nec corpus ad illum motum concurrat, sed tantum passive recipiendo illum; tota vero efficientia sit in anima; quamvis enim hujusmodi genus motus repugnantiam non involvat, ut aliqui putant, et supernaturaliter communicetur corporibus gloriosis, ut præcedente tomo dixi, tamen ipsa experientia docet, excedere naturalem animæ virtutem.

8. Constat igitur, non posse corpus Christi, ut est in sacramento, seipsum per se movere virtute naturali, et inde a fortiori fit, neque per accidens posse, quia multo minus potest movere ipsas species sacramentales, quas nec physice contingere potest, ut ex supra dictis patet, neque ad nutum voluntatis movere, loquendo de virtute naturali; utrumque enim per se satis clarum est.

9. *Corpus Christi in Eucharistia existens non potest per se moveri ab aliquo agente extrinseco naturali. — Objectio. — Responsio.* — Dico quarto : corpus Christi, ut in est hoc sacramento, non potest naturaliter per se moveri ab aliqua virtute naturali seu agente extrinseco, id est, primario illi imprimendo motum, et non per species. Hæc conclusio de agentibus corporalibus est per se manifesta, quia hæc non possunt movere alia corpora, nisi aut trahendo, quod faciunt (ut creditur) prævia aliqua alteratione, impressione alicujus qualitatis, aut impellendo, quod faciunt per contactum physicum ; neutro autem modo possunt movere corpus Christi immediate et per se, quia, neque illud possunt tangere, ut sæpe dictum est, neque alterare, ut sectione sequente dicam. De virtute autem motiva Angelorum potest esse nonnulla dubitatio, quia illi possunt movere corpus sine physico contactu, per virtualem, medio voluntatis imperio; nec solum corpora, sed etiam spiritus sic movere possunt; cur ergo non poterunt movere etiam corpus Christi hic, si supernaturali virtute non resistat? Nihilominus etiam de angelica virtute videtur probabilior conclusio posita, quia dupliciter intelligi potest Christum hinc mutari : primo, pure privative, amittendo præsentiam, quam hic habet, et nullam aliam acquirendo; et hoc non potest fieri ab Angelo, quia hujusmodi mutationis genus non potest fieri per actionem positivam, quia necesse est, ut omnis positiva actio tendat ad aliquem terminum positivum, quod est contra rationem mutationis pure privativæ; solum ergo potest fieri per ablationem concursus, vel alicujus causæ conservantis; Angelus autem nullum influxum habet in hanc præsentiam corporis Christi, quem auferre possit, nec aliquam causam auferre potest, e qua illa præsentia pendeat, nisi fortasse species sacramentales ; a quibus si mutatio incipiat, jam non per se fiet in corpore Christi, ut nunc loquimur. Alio modo potest fieri hæc mutatio, scilicet, efficiendo in corpore Christi aliam præsentiam incompossibilem huic, et sic mutando illud; sed neque ad hoc habet Angelus naturalem virtutem, quia illa præsentia est supernaturalis huic corpori; ergo non potest fieri ab Angelo naturali virtute. Dices : quamvis hic modus præsentiæ sit supernaturalis corpori Christi, et ideo non possit Angelus illum efficere in corpore Christi, nisi in eo præsupponatur, tamen postquam Christi corpus supponitur ita existens, non videtur adeo supernaturale, vel difficile, illud corpus transferre ab uno loco in alium, mutando habitudinem ad spatium, et propinquitatem vel distantiam ad alia corpora. Respondetur. Si hujusmodi præsentia, secundum speciem suam, superat naturalem virtutem angelicam, in quolibet individuo superabit, quia et tota species clauditur in quolibet individuo, et actio per se primo circa individuum versatur; sicut ergo Angelus non potest virtute naturali conferre corpori primam sacramentalem præsentiam, ita neque corpori, jam habenti unam præsentiam sacramentalem, potest dare alteram, ut priorem auferat, quia non est minus supernaturalis secunda, quam prima; et quod prima præcesserit, nihil refert, quia nec dedit corpori naturalem aptitudinem ad similem præsentiæ modum; neque auxit virtutem causæ agentis, nec minuit perfectionem, aut difficultatem effectus; nam ipsamet præsentia prior appetit suam conservationem, et suo modo resistit formaliter alteri

præsentiæ sibi incompossibili; excedit ergo hic effectus naturalem virtutem etiam Angelorum.

10. *Potest per accidens moveri Christus ab eo, qui localiter potest mutare sacramentales species. — Objectio. — Responsio.* — Dico ultimo: supposita institutione hujus sacramenti prout facta est, potest corpus Christi per accidens moveri ab eo, qui potest species consecratas secundum locum mutare. Hoc sæpe est in superioribus tactum, quia alias, nec sacerdos posset elevare corpus Christi, nec nos manducaremus illud. Ratio autem conclusionis reddenda est ex unione supra posita inter corpus Christi, et species sacramentales; communicatur enim divinitus his speciebus virtus trahendi, et conjungendi sibi corpus Christi, et consequenter conservandi sacramentalem præsentiam ejus, et efficiendi aliam similem, quod in superioribus probatum est. Hinc autem fit, ut motis speciebus, prout naturaliter moveri possunt ab agente naturali, illæ secum deferant corpus Christi, quod propterea dicitur per accidens moveri ab eo qui movet species, quia licet revera fiat mutatio in ipso corpore Christi, illa per se et immediate fit ab instrumentaria virtute specierum, ab alio autem non nisi remote, et per accidens; seclusa autem hac virtute, et connexione inter species et corpus Christi, impossibile esset, agens aliquod creatum movere corpus Christi, etiam per accidens, tum quia nulla esset ratio, cur Christi corpus comitaretur motum specierum, si cum eis non esset dicto modo conjunctum; tum etiam quia, quomodocumque Christus dicatur moveri, per se, aut per accidens, necesse est ut mutet præsentiam, et quod unam amittat, et alteram acquirat; ergo necesse est, ut aliqua virtute fiat talis præsentia; non potest autem fieri a naturali virtute per se, ut probatum est, nec per accidens, nisi sit aliqua alia causa, quæ per se illam efficiat, cujus actio resultet ex naturali mutatione alterius agentis naturalis; hæc autem causa non potest esse, nisi species sacramentales, ut per se notum. Ex quo discursu ulterius concludo, ad hujusmodi mutationem per accidens corporis Christi, ut fieri possit ab agente naturali, non sufficere formalem unionem inter ipsum et species, non solum, quia illa fortasse est impossibilis, ut supra dixi; sed etiam, quia licet admitteretur, illa sola esset insufficiens ad hunc effectum sine unione effectiva. Quia quantumvis corpus Christi, et species dicantur esse formaliter unita, semper tamen manent distincta, habentque præsentias omnino diversarum rationum; nam in speciebus est quantitativa, et naturalis; ergo, ut hoc compositum ex corpore et speciebus possit moveri, necesse est, ut in movente sit virtus activa utriusque præsentiæ, quam non habet agens creatum naturali virtute; ergo, si in ipsis speciebus non esset virtus activa in corpus ad trahendum illud, non posset extrinsecum agens movere totum hoc compositum ex corpore et speciebus; quare consequenter potius dicendum esset, non posse movere ipsas species, quia nec posset dissolvere unionem, nec cum speciebus trahere corpus Christi; est ergo necessaria hæc effectiva unio. Et ideo dixi in conclusione, supponendam esse institutionem, et unionem inter corpus et species, qualem factam esse censemus. Dices, etiam supposita hac unione effectiva, non sequi ex illa corpus Christi posse naturaliter moveri, sed potius sequi ipsas species non posse naturaliter moveri ab agente naturali, quia illamet unio et conjunctio est sufficiens ad resistendum illi, et quia ex motione naturali non potest necessario sequi supernaturalis mutatio, et quasi attractio corporis Christi. Vel certe alia ratione videri hoc potest supra virtutem naturalis motoris, quia quantitas est hic separata a substantia, et ideo non videtur naturaliter capax mutationis localis ab agente physico naturali, magis quam esset sola substantia sine quantitate existens. Respondetur ad priorem partem, negando assumptum, quia nec ex parte corporis Christi, nec ex parte specierum, est in hoc aliqua resistentia; supposita namque prædicta institutione, species, necessitate quadam simili agentibus naturalibus, semper trahunt ad se corpus Christi et agunt seu conservant præsentiam ejus; cui actioni corpus Christi non resistit, sed per obedientialem potentiam eam cum indifferentia recipit; consequenter, quando moventur species, neque ipsæ resistunt illi motui ratione prædictæ actionis, quia non privantur illa, et virtus earum indifferens est ad hanc numero præsentiam, vel aliam similem efficiendam; nec corpus etiam Christi resistit speciebus, ut dictum est, nec motori earum, quia cum hic non existat modo quantitativo, nec ratione ponderis aut gravitatis, neque alio titulo potest resistere. Neque mirum est, quod ex naturali motione per accidens sequatur aliqua supernaturalis actio, tanquam a causa applicante; sic enim species sacramentales, applicatæ ad hanc vel illam animam, diversam numero

gratiam in illis efficiunt; atque ita in præsente applicatæ per motum localem ad hunc vel illum locum, seu ad hoc vel illud spatium, consequenter efficiunt hanc vel illam numero præsentiam in corpore Christi. Ad posteriorem partem respondet D. Thom., hoc art. 5, ad 2, quantitatem separatam e substantia, hoc ipso, quod miraculose subsistit, naturaliter replere locum, in quo est, et ideo naturaliter etiam posse impelli et moveri, quia naturaliter resistit alteri corpori in eodem loco, et naturaliter etiam posse trahi, sicut potest etiam tangi et alterari. Et ideo non est simile de substantia carente quantitate, quia illa non ita repleret locum, ut posset tangi, aut alterari.

SECTIO II.

Utrum corpus Christi, prout est in hoc sacramento, aliquam aliam actionem physicam efficere possit, vel recipere.

1. *Prima sententia affirmat.* — Non agimus de Christi corpore glorioso, quod propter dotes gloriæ inalterabile est, et impassibile propria passione corruptiva, sed agimus de Christi corpore solum secundum suam præcisam naturam considerato, et sub speciebus sacramentalibus constituto, prout in nocte cœnæ fuit. De quo potest tractari hæc quæstio in ordine ad absolutam Dei potentiam, et sic etiam non habet difficultatem, quia Deus in actione sua non pendet a loco, tempore, aut modo existendi. Unde sine difficultate posset qualitatem quamcumque imprimere in corpus Christi, simul illam efficiendo, et modum sacramentaliter existendi illi præbendo. Eadem ratione posset Christi corpus corrumpere, et in illa materia aliam formam introducere, vel etiam posset illo corpore uti ut instrumento ad quamcumque actionem efficiendam circa alia corpora, sicut nunc illo utitur ad sanctificandas animas eorum, qui illo vescuntur; et juxta aliquorum sententiam, etiam in eorum corpora aliquam actionem habet, ut, vel ad statum gloriæ, vel ad virtutem operandam, melius illa disponat, in quo saltem certum est nullam esse repugnantiam, quia Deus non requirit in instrumento suo extensionem in loco. Omissa ergo quæstione de divina potentia, præsens disputatio solum est de naturali virtute, de qua est prima sententia generatim affirmans, posse naturalia agentia, alterare et immutare Christi corpus in hoc sacramento existens, ipsumque similiter posse extrinseca corpora propinqua alterare per calorem suum, frigiditatem, et similes qualitates. Ita sentiunt Nominales, Ocham in 4, quæst. 4; Aliaco, quæst. 5, art. 2; Major, dist. 10, quæst. 5; Gabr., lect. 45 in can.; ratione, quia Christi corpus non fit incapax harum actionum vel passionum propter modum existendi in sacramento; sed nihil est aliud, quod possit hanc actionem et passionem impedire : ergo. Probatur major, quia localis præsentia, respectu actionum et passionum, solum requiritur, ut conditio necessaria, ut agens et passum sint propinqua; sed quod hujusmodi præsentia sit sacramentalis, non impedit hanc propinquitatem, sed illam quodammodo auget; nam, dum tota res constituitur in qualibet parte, et in quolibet puncto loci, tota secundum omnem suam partem est propinquior agenti, vel passo; ergo non est, cur hic modus præsentiæ actionem vel passionem impediat; sicut, si duo corpora essent in eodem loco penetrative, ille existendi modus mutuam inter ea actionem non impediret, sed augeret potius; ignis enim velocius combureret lignum sic intime penetratum, quam in superficie tantum applicatum. Atque eadem ratione possent illa duo corpora simul agere in aliud sibi propinquum, et ab eodem pati, si sufficiens virtus agendi in illo esset; idem ergo dicunt hi auctores de corpore Christi, præsertim cum existiment, sacramentalem ejus existendi modum solum in quadam omnium suarum partium penetratione consistere. Dices, accidentia panis posse impedire hujusmodi actionem vel passionem naturalem. Sed hoc nullius momenti est, tum quia ipsamet accidentia sunt capacia hujus actionis et passionis, ut quæst. 77 dicetur; tum etiam quia corpus Christi æque est præsens seu propinquum circumstantibus corporibus, ac ipsæ sacramentales species.

2. *Secunda sententia negat.* — Secunda sententia, extreme contraria, negat Christi corpus, sacramentali modo existens, esse naturaliter capax hujusmodi actionum, et passionum. Ita sentit D. Thom. hic, et infra, quæst. 91, art. 4; Scotus in 4, d. 10, quæst. 9; Richard., art. 5, quæst. 2; Palud., quæst. 4; Capreol., quæst. 4, art. 3, ad arg. Scoti contra 1 conclus., ubi plura D. Thom. testimonia congerit; Carth., quæst. 4; Marsil., q. 8, art. 3; Ægid., Theor. 46 de Euch., et omnes moderni, qui non afferunt aliud fundamentum, nisi quia modus existendi in loco quantitativus et connaturalis corporibus est

necessaria conditio ad hujusmodi actiones et passiones, quia hæc naturalia agentia agunt per contactum. Et hæc sententia mihi probatur: non videtur tamen æque certa de actionibus sicut de passionibus.

3. *Christi corpus in Eucharistia pati non potest ab agentibus extrinsecis naturali virtute operantibus.* — Dico ergo primo, corpus Christi, ut in Eucharistia existit, nihil pati posse ab extrinsecis agentibus sola naturali virtute operantibus. Probatur primo ex fundamento adducto, quod est probabile. Secunda ratio etiam probabilis adjungi solet, quia corpora non patiuntur naturaliter, nisi per quantitatem, sicut e contrario, agentia naturalia non agunt immediate in substantiam, sed in quantitatem; sed corpus, prout in hoc sacramento existit, supplet vicem substantiæ panis, et ideo quantitas ejus est etiam hic per modum substantiæ; unde tantum media quantitate panis actionibus externorum agentium subjicitur; ergo illa solum possunt agere in hoc sacramentum, ratione quantitatis panis, non vero in corpus Christi et in quantitatem ejus immediate et secundum se. Tertia vero ratio est, quæ mihi videtur potissima, et maxime rem declarans; nam hujusmodi actio naturalis agentis, cum sit transiens, recipitur in passo, sicut et terminus ejus; omne autem quod recipitur, ad modum recipientis accommodatur; ut ergo talis actio posset recipi in corpore Christi, deberet recipi per modum ejus; ita ut sicut ipsum est indivisibiliter præsens et totum in qualibet parte, ita actio, vel qualitas, quæ in eo fieret, acciperet similem indivisibilem præsentiæ modum, et tota esset præsens in qualibet parte spatii seu specierum sacramentalium; sed nullum agens naturale potest efficere actionem suam vel terminum ejus cum tali modo existendi; nam, sicut corpus natura sua postulat modum existendi in loco extenso, ita etiam qualitates et passiones ejus; et sicut hic modus sacramentalis est supernaturalis corpori, ita et qualitatibus et actionibus ejus; agentia autem naturalia nihil supernaturale efficere possunt virtute naturali; ergo non possunt efficere actionem, passionem, aut qualitatem, cum tali modo; ergo absolute non possunt hæc efficere in corpore Christi in Eucharistia existente. Patet consequentia, quia non possunt hæc fieri in corpore Christi sine tali modo. Quæ ratio eadem fere est cum illa, qua probavimus sectione præcedente non posse agens naturale movere localiter corpus Christi, ut est in hoc sacramento; et propter eamdem dicebamus in superioribus, qualitatem, factam in corpore Christi in propria specie existente, non posse per concomitantiam poni in hoc sacramento ex sola virtute agentium naturalium. Atque hinc ulterius sequitur, inter heterogeneas partes corporis Christi, prout in hoc sacramento existunt, non posse esse mutuam actionem et passionem, quia omnes hic sunt indivisibili modo, sicut totum; unde et qualitates earum eodem modo existunt, et si de novo recipiantur, ad eumdem modum recipi debent; et ideo, sicut non possunt recipi in toto per virtutem naturalis agentis, ita neque in parte; igitur neque una pars potest pati ab alia; est enim eadem ratio, cum partes ipsæ etiam operaturæ sint per solam naturalem virtutem. Atque hinc ulterius fit, corpus Christi, ut est hic, non posse nutriri, augeri, aut minui, tum quia hæc non fiunt naturaliter sine alteratione partium corporis Christi; ostensum est autem non posse alterari; tum etiam quia non potest illi applicari nutrimentum per intus sumptionem, prout ad vitalem nutritionem necessarium est; et quamvis fingamus, nutrimentum divinitus applicari, oporteret existere modo indivisibili, sicut existit corpus Christi, alioqui non posset esse intra illud; sic autem applicatum non magis pati posset, quam ipsummet corpus Christi; non posset ergo alterari, distribui, aut in corpus Christi converti; non potest ergo corpus Christi, ut est hic, naturaliter nutriri, et consequenter neque augeri, quia auctio intrinsece requirit nutritionem, nec minui, quia diminutio requirit propriarum partium alterationem. Unde tandem fit, non posse Christi corpus, prout est hic, corrumpi, seu interfici, quia, neque ab intrinseco corrumpi potest, cum inter partes ejus nulla possit esse actio; neque ab extrinseco per alterationem, quia est illius incapax; nec per divisionem seu partium sectionem, quia hæc non fit naturaliter, nisi per motum localem, vel interpositionem alterius corporis, quæ necessario supponit extensionem in loco; præter hos autem modos nullus est alius, quo humanum corpus corrumpi possit. Et fortasse hoc sensu dixit Hugo de S. Victore, quem in superioribus citavi, in nocte cœnæ fuisse corpus Christi in sacramento impassibile; nam potuit hoc dici, non propter dotem gloriæ, quam Christi corpus tunc non habuit, sed propter modum existendi, ut declaratum est.

4. *Probabile est Christum non posse habere*

actionem transeuntem, ut est in Eucharistia. — Dico secundo : probabile est Christi corpus, ut est in hoc sacramento, non posse naturaliter habere actionem transeuntem in extrinsecum corpus, quanquam hoc magis sit dubium; ratio meæ dubitationis oritur ex differentia inter agens et patiens; actio enim transiens et passio recipitur in passo, non vero in agente; unde fit, ut necessario recipiatur ad modum patientis, et consequenter, ut participet modum existendi ejus; non est autem necesse, ut induat modum existendi agentis, quia non est in illo, sed ab illo; ab eo autem, qui existit modo spirituali, potest manare actio corporali extensoque modo recepta in passo, quia, quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur. Quamvis ergo corpus Christi sit supernaturali modo in Eucharistia, posset ab illo prodire actio, non recipiens illum modum; ergo ex hac parte non repugnat, hujusmodi actionem fluere a corpore Christi; hæc autem erat potissima repugnantia in ipsa passione; nam altera ratio de receptione passionis, media quantitate, non habet hic locum, quia immediata ratio agendi non est quantitas, sed qualitas aliqua; alia vero ratio de contactu quantitativo non videtur admodum urgens; nam hic contactus non est per se simpliciter necessarius, sed solum, supposita imperfectione modi existendi in loco, quem habent corpora; absolute tamen sufficit virtualis contactus cum sufficiente propinquitate per realem præsentiam, ut patet in agente spirituali. Igitur, quod agens naturale nunc debeat esse extensum, quanquam ex natura rei necessarium sit, non tamen ex necessitate ipsius actionis seu virtutis activæ, ut sic, sed ex necessitate materiæ, ratione cujus non potest corpus naturale alio modo naturaliter existere. Hæc igitur est dubitandi ratio, quæ certe ostendit et prædictas rationes in præsente non convincere, et rationem Nominalium, quoad hanc partem, esse probabilem. Nihilominus probatur conclusio, primo, quia in re incerta non est recedendum a communi sententia, quam graviores Theologi sequuntur. Secundo, quia de facto constat experientia, corpus Christi non alterare species sacramentales sub quibus est, nec corpus tangentis, aut recipientis ipsum; non est autem hoc tribuendum soli Christi voluntati, aut speciali miraculo, si, supposito priori mysterio, potest hujus effectus probabilis et naturalis ratio reddi; non enim facile sunt multiplicanda miracula. Tertio, quia probabile est, sicut corpus, et qualitas naturalis, natura sua postulant extensum modum occupandi locum, ut existere possint, ita eumdem modum postulare, ut naturaliter agere possint, quia modus agendi consequitur modum essendi, et quia materiale agens et patiens debent esse proportionata, et quia actio ipsa, cum sit materialis et extensa, videtur eam conditionem postulare in agente proportionato, et ejusdem ordinis.

SECTIO III.

Utrum Christus, prout est in hoc sacramento, possit virtute naturali actus immanentes exercere.

1. *Variæ opiniones circa quæstionem hanc.* — Distinguamus tres ordines horum actuum, scilicet, sensuum externorum, internorum cum appetitu sensitivo, intellectus cum voluntate; et supponamus, non esse hic sermonem per concomitantiam, sed per directum et primarium usum harum potentiarum in hoc sacramento. De sensibus ergo exterioribus Nominales citati sect. præced. consequenter concedunt, posse hic Christum videre, audire, etc., quia, si ab aliis agentibus pati potest, multo facilius poterit recipere ab objectis sensibilibus intentionales species; et si in alia agere potest, etiam actione materiali, multo magis poterit agere in se ipsum actione quodammodo immateriali, qualis est sensatio. Alii vero consequenter etiam negant, posse Christum in hoc sacramento exercere hujusmodi actus; et sunt nonnulli, qui etiam de potentia Dei absoluta negant id fieri posse, quia fieri non potest, ut corpus inextensum in loco videatur ab aliis; ergo etiam fieri non potest, ut ipsum alia videat.

2. *Naturaliter non potest Christus exercere actus sensuum externorum, ut est in sacramento Eucharistiæ.* — Dico tamen primo: Christus, ut est in hoc sacramento, non potest naturaliter exercere actus sensuum externorum. Ita tenet D. Thomas, et alii auctores; et præterea Ægidius, Theor. 16; Henricus, Quodlib. 5, quæst. 6; Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 13. Et probatur duplici via, juxta principia posita. Prima via est ex parte specierum, quia non possunt sensus Christi hic existentis recipere has species ab objectis externis; sine illis autem non possunt actus elicere, ut supponitur ex libris de Anima. Assumptum patet, quia pati non potest ab extrinsecis agentibus, ut ostensum est; eadem autem ratio est de his speciebus, quia etiam illæ natura sua petunt extensionem in

ordine ad locum; unde etiam modus existendi in hoc sacramento est illis supernaturalis; unde fieri non potest naturaliter ab objectis. Secunda ratio sumitur ex parte ipsorum actuum, idque duplici titulo; scilicet, quia etiam hic actus est materialis et extensus natura sua; hic autem recipitur in corpore Christi modo indivisibili, et supernaturali; et præterea, quia hic actus est effective ab ipsomet sensu, qui etiam est potentia materialis et extensa. Unde natura sua requirit modum extensum et divisibilem, ut operari possit, de qua ratione, plura statim. Atque ex his rationibus fit, Christi oculum in hoc sacramento, sicut non potest alia videre, ita nec posse seipsum, nec suum corpus videre; et idem est de tactu, et de quolibet alio sensu; nam rationes factæ eodem modo hic procedunt, quia etiam respectu proprii corporis non est aptus oculus hic existens, ut immutetur per speciem, atque efficiat actum, neque etiam, ut tribuat illi modum supernaturalem existendi. Addi etiam posset alia ratio ex parte objecti; de qua dicam sectione sequente. Alias vero addunt Henricus et Scotus sumptas ex principiis Perspectivæ, quæ in eis videri possunt.

3. *Supernaturaliter potest Christus in Eucharistia externorum sensuum actus elicere.* — Dico secundo : de potentia absoluta nihil repugnat, quominus sensus Christi externi hic exerceant suas operationes; neque est improbabile, id facere nunc circa objecta propinqua. Nam primo supra diximus, verisimilius esse habere hic Christum per concomitantiam species et actus sensuum externorum, quos habet in cœlo; sicut ergo hic recipit species distantium objectorum, eorum scilicet, quæ in cœlo quantitativo modo existens videt, ita posset recipere species propinquorum objectorum, vel Deo per se illas conferente, vel elevante objecta ad efficiendas illas; in neutro enim horum est major repugnantia, et uterque modus sufficeret ad sentiendum per tales species, quantum est ex parte earum, etiam si Christus alibi non esset quantitativo modo, vel si ibi non reciperet tales species; id enim impertinens est ad operandum hic per species hic receptas. Rursus eadem ratione posset Deus elevare virtutem activam oculi, vel ad agendum sine extensione connaturali, vel ad efficiendum actum, dando illi modum indivisibilem et supernaturalem existendi. Nam in hoc nulla est etiam repugnantia major in actu hic directe facto, quam in actu, qui ponitur hic per concomitantiam, quia etiam ille fit a potentia, ut est hic, et similiter in ea recipitur, et in ea habet suum effectum formalem; nam in hoc etiam nulla potest esse difficultas, cum talis potentia et actus ex natura sua sint ad hoc proportionata, et alioquin supponatur etiam hic habere divina virtute proportionatum modum existendi indivisibilem et sacramentalem; nulla ergo est repugnantia, aut difficultas, propter quam hoc fieri non possit, si alioqui objectum ipsum per se sit sensibile, ut supponimus; nam interdum propter conditionem aliquam poterit esse insensibile; et tunc aliud erit judicium ferendum, ut dicemus sectione sequente.

4. *Eodem modo loquendum est de sensibus internis, ac de externis dictum est. — Evasio aliquorum. — Impugnatur.* — Atque ex his constat, quid dicendum sit de sensibus interioribus, et appetitu sentiente; nam de potentia absoluta idem dicendum est, ut facile constat ex dictis; de naturali autem potentia aliqui existimant, non esse eamdem rationem de his sensibus, quæ de externis, saltem quoad eos actus exercendos, ad quos jam habent sufficientes species seu phantasmata, quia in eis non pendent ab extrinsecis agentibus. Dico tamen, etiamsi interior sensus Christi in hoc sacramento sit phantasmatibus seu speciebus in actu primo constitutus, non posse naturaliter illis uti, neque actum secundum elicere, quia, licet in sensu interiori non procedat prior ratio facta de sensibus exterioribus, tamen posterior eamdem vim habet, quia etiam actus secundus sensus interioris (et quoad hoc idem est de appetitu) est materialis, et naturaliter fieri non potest, nisi a principio materiali et extenso, et cum modo etiam existendi quantitativo et extenso, et consequenter etiam in subjecto, eodem modo existente; quæ omnia deficiunt supposita sacramentali existentia corporis Christi in sacramento. Respondent aliqui, hoc ipso, quod interior sensus cum suis speciebus existit sacramentali modo, habere virtutem ad efficiendum actum sibi proportionatum, et eodem modo existentem, quia ratione suæ naturæ et entitatis potest actus entitatem elicere; ratione autem modi existendi potest actio similem modum communicare. Sed hoc non recte dictum est, primo quidem, quia supra dictum est, materialem potentiam requirere extensionem in loco, ut possit suammet virtutem naturalem exercere; et per modum in-

divisibiliter existendi in sacramento impediri, ne hoc etiam possit; ergo similiter sensus interior ratione modi existendi impeditur, ne possit uti naturali virtute activa; ergo hac ratione neque actum quoad entitatem potest efficere. Secundo, quia hic modus præsentiæ non est activus sui similis, sicut Ubi non est ratio agendi aliud Ubi; sed, ad summum est conditio, sine qua non; ergo modus præsentiæ sacramentalis, quem habet potentia, non dat ei virtutem ad efficiendum similem modum in actu. Eo vel maxime, quod hic modus, cum sit supernaturalis, solum inest rei materiali per potentiam obedientialem; et ideo a solo Deo, vel a creatura, ut instrumento Dei, fieri potest. Confirmatur tandem, quia alias corpus Christi hic existens posset calefacere naturaliter aliud corpus simili modo existens, et sibi propinquum, vel ab illo calefieri, quod satis absurdum est, ut a fortiori constat ex dictis. Sequela patet, quia eadem proportione dici posset, calorem unius corporis ratione suæ entitatis posse efficere similem calorem in alio corpore quoad entitatem illius, ratione vero modi supernaturalis, quem ipse habet, posse efficere alium calorem simili modo existentem; sicut ergo hoc falsum est et impossibile, ita id, de quo nunc agimus.

5. *Idem judicium est, quoad hoc, de intellectu et voluntate, si non supponatur aliquod aliud miraculum.* — Ultimo constat ex dictis, quid dicendum sit de intellectu, nam imprimis intellectus humanus conjunctus corpori, sacramentali modo existenti, ut sic, non posset naturaliter novas species acquirere; quia naturaliter solum potest illas acquirere per sensus; corpus autem illud non posset uti sensibus, ut dictum est. Deinde præcise ut sic existens, et secluso omni alio miraculo, seu supernaturali privilegio, non potest uti speciebus prius acquisitis, quia intellectus non potest naturaliter intelligere, neque uti speciebus, quas in memoria retinet, nisi cum conversione ad phantasmata, id est, nisi simul phantasia cooperetur cum intellectu, ut experientia docet, et scientia de anima; ostensum est autem, in eo statu non posse esse usum phantasmatum; ergo neque intelligibilia recipi; loquor de speciebus acquisitis, quia, si intellectus habet species aliquas per se infusas, cum lumine seu auxilio proportionato, recte potest illis uti sine conversione ad phantasmata; et ideo bene posset illis uti Christus Dominus in hoc sacramento, sine novo miraculo, quia ex parte ipsius intellectus, vel actus ejus, nulla est repugnantia; nam, cum sint supernaturales, naturale illis est, esse modo indivisibili totum in toto, et totum in qualibet parte; unde neque intellectus caret ex hac parte modo connaturali ad operandum, nec actus indiget aliquo modo supernaturali, ut de novo fiat, etiam in sacramento. Atque idem dicendum est, quoad naturales actus, et usum specierum acquisitarum, si supponatur, animam informantem corpus aliunde habere supernaturalem vim ad intelligendas quascumque res, et quocumque modo, sine conversione ad phantasmata, ut censentur habere omnes animæ gloriosa corpora informantes, et ideo dixi in principio, secluso omni alio miraculo, vel privilegio supernaturali. Locutus sum etiam de intellectu, ut præcise existente in sacramento; nam, si simul alibi existat naturali modo, ut nunc existit Christus, et extitit in nocte cœnæ, tunc, quia in propria specie potest converti ad phantasmata, id satis erit, ut in sacramento possit exercere actus intellectus cum conversione ad phantasmata in propria specie; idque non solum quia illa conversio ad phantasmata erit etiam per concomitantiam in sacramento, sed etiam si non esset, vel prius natura quam sit, propter radicationem harum potentiarum in eadem anima, et sympathiam earum, quæ sufficit ad prædictam conversionem ad phantasmata sufficientem ad intellectionem; nam distantia vel propinquitas localis ipsorum actuum videtur nimis accidentaria ad hunc effectum, sicut variis exemplis ostendi potest, quæ superius, disputatione 48, tractavimus.

SECTIO IV.

Utrum corpus Christi, prout est in Eucharistia, possit naturaliter videri oculo corporeo.

1. Dictum est de omni genere actionis, et passionis, seu receptionis propriæ; superest dicendum de passivis denominationibus, quæ ad corpus Christi pertinent, ratione actuum immanentium, quæ circa illud versantur. In qua re non est difficultas de actibus appetitus, quia hi, neque immediate pendent ab aliqua efficientia, seu impressione objecti, neque repræsentant objecta ipsa, sed solum sunt veluti quidam motus in objecta, supposita eorum cognitione, et ideo non est dubium, quin possit Christus amari et diligi, prout est in hoc sacramento, si ejus cognitio supponatur; tota ergo difficultas versatur circa cognitionem; quæ hic

tractabitur de sensitiva, in sequenti vero sectione de intellectiva. Quoad sensus exteriores cum ex supra dictis constet, Christum, ut hic est, non posse loqui, certum etiam est, non posse audiri; in aliis vero tribus sensibus multiplicatio specierum non fit sine materiali contactu, et actione, quam corpus Christi hic exercere non potest. Et si aliquando possunt species hujusmodi tantum intentionaliter multiplicari, ut in odoratu, eadem fere ratio erit de illo, quæ de visu; et ideo de hoc sensu fere omnes Theologi tractant præsentem quæstionem, ex cujus resolutione facile etiam constabit, quid sit de interiori sensu dicendum.

2. *Prima sententia.* — Prima itaque sententia affirmat, Christi corpus, ut hic existens et cum suo modo sacramentali, posse naturaliter videri oculo corporeo, divinitus tamen nunc impediri propter fidem. Ita tenent Nominales citati sect. 3, eisdem locis. Fundantur, quia vel ad videndum non requiruntur species, vel Christi corpus potest illas efficere, sicut de quacumque alia actione transeunte ipsi opinantur; ergo in oculo sufficienter propinquo Eucharistiæ sufficiens erit virtus naturalis ad videndum corpus Christi; ergo poterit videri, quia nihil est, quod possit exercitium illius virtutis impedire, quia neque ex parte ipsius oculi, neque ex parte medii potest aliquid hujusmodi assignari, ut per se constat, neque ex parte sacramentalium specierum, ut supra in commentario articuli septimi ostensum est; nec denique ex parte ipsius corporis Christi; nam, si quid esset, esset maxime modus ipse existendi; nihil enim aliud fingi potest; modus autem ille, licet fortasse possit esse in causa, ut visio minus sit clara et distincta, non vero potest omnino illam impedire, quia solum efficit, ut omnes partes corporis sint æque propinquæ visui, et per eamdem lineam, et non per unam tantum, sed per infinitas, prout Christus infinities in potentia existit totus in infinitis partibus; ex quo fit, ut æqualiter, et variis modis multiplicentur species ab omnibus partibus corporis, quod non potest non parere aliquam confusionem in visione, ita ut non videatur Christus distincte secundum suam figuram et organizationem; non tamen omnino impeditur specierum multiplicatio; et ideo saltem videri poterit per modum cujusdam objecti lucidi. Sicut, si duo homines essent penetrative in eodem loco, non impediretur eorum visio, sed solum, ne tam distincte et clare unusquisque videretur.

3. *Secunda sententia.* — Secunda sententia est, naturaliter non posse videri corpus Christi in hoc sacramento, miraculose tamen posse; ita sentit D. Thom. in 4, d. 10, q. 9, art. 4, quæst. 1, ubi loquitur de oculo glorificato, et negat ordinarie videri corpus Christi in sacramento, per miraculum autem posse; idem dist. 11, quæst. 3, art. 1, ad 4, atque idem potest sumi ex hoc art. 7, ad 3, ubi D. Thom. ait, oculum Christi videre seipsum sub sacramento existentem; et idem dicit in priori loco citato ex 4, ad 2; non est autem major ratio de Christi oculo, quam de quocumque alio miraculose elevato. Unde etiam Alens., 4 part., quæst. 40, memb. 3, art. 8, § 2, dicit, beatam Virginem speciali privilegio videre hic corpus Christi; et de oculo Christi tenet idem Marsil. in 4, quæst. 7, art. 9, ad 4; et generaliter tenet eamdem opinionem Bonavent., dist. 10, quæst. ult.; Scotus, q. 9; Waldens., tom. 2 de Sacram., cap. 65; Vict., in Sum., num. 70; Soto, et omnes recentiores Thomistæ. Fundamentum hujus opinionis quoad priorem partem de potentia naturali sumendum est ex duabus sectionibus proxime præcedentibus; quoad posteriorem vero de potentia supernaturali, solum est, quia nulla est implicatio contradictionis, cum Deus possit speciem et sufficientem vim activam dare oculo, et alioqui Christi corpus sit objectum visibile, cum sit coloratum et lucidum.

4. *Tertia sententia.* — Tertia opinio negat hoc posse fieri, etiam de potentia absoluta. Tenent Paludan. et Capreol., dist. 10, quæst. ult.; Hispalens. ibi, quæst. 1, art. 3, ad 6 contra 5 conclus.; Richard., art. 5, quæst. 2; fundamentum esse debet, quia corpus Christi, ut est hic, non est objectum visibile. Hi tamen auctores omnes non distinguunt inter corpus Christi, et modum existendi in sacramento, quod nobis videtur imprimis distinguendum, ut distinctius quæstioni respondeamus; aliud enim est quærere, an corpus Christi cum modo sacramentali videri possit oculo corporali; aliud est, an, quamvis modus ipse sit invisibilis, corpus tamen ipsum præcise et secundum se videri possit, non viso modo.

5. *Modus existendi sacramentaliter, videri non potest oculis corporeis, etiam de potentia Dei absoluta.* — Dico ergo primo: modus, quo hic existit corpus Christi, omnino invisibilis est oculo corporali, non solum ex natura rei, sed etiam de potentia Dei absoluta. Explicatur et probatur conclusio. Quia tribus modis potest aliqua res dici visibilis: uno modo, per

accidens, sicut dicitur visibilis substantia materialis; et de hoc non est hic sermo, tum quia esse aliquid isto modo visibile, est valde improprium; nam visus revera non attingit, nec in se concipit, aut sibi repræsentat rem, quam solum per accidens videre dicitur, sed videt formam, quæ cum tali re conjuncta est, seu quæ in tali re subjectatur; quia tamen videt per modum unius, dicitur per accidens videre subjectum ipsum, aut aliam formam in illo inhærentem, ut hic attigit D. Thom., art. 4, ad 1; hic autem modus sacramentalis non comparatur ad formam visibilem, ut subjectum ejus; unde hac ratione non potest per accidens videri; an vero videri per accidens possit, ut forma simul conjuncta in eodem subjecto, coincidit cum alio membro quæstionis positæ, an possit videri corpus habens talem modum existendi, viso ejus colore, et non viso ipso modo in seipso. Secundo modo dicitur res propriissime visibilis per se primo, tanquam proprium objectum visus, ut lux, vel color; et hoc modo certum est, hunc modum non esse natura sua visibilem, quia neque est color, neque lux; præter lucem autem, aut colorem, nihil potest per se visum immutare. Quo fit, ut nec de potentia absoluta fieri possit, ut visus per se primo ac proprie in hunc modum feratur, vel ab eo immutetur, tanquam a proprio objecto, quia omnino repugnat, ut hujusmodi vitales potentiæ extra sua subjecta adæquata ferantur; hic autem modus præsentiæ non continetur sub objecto adæquato visus, quia, ut dictum est, et per se constat, neque est lux, nec per se lucidum, aut coloratum, sed est quidam modus per se conveniens substantiæ, ut sic, et concomitanter potens convenire tam quantitati, quam cuilibet qualitati. Tertio modo quasi medio potest aliquid esse visibile, nec omnino per accidens, nec per se primo, sed per se secundo, tanquam sensibile commune, quo modo videntur motus, aut quies, aut magnitudo rei, etc., et ad hunc ordinem revocanda est quantitativa præsentia corporis visibilis, sive sub quantitate rei comprehendatur, sive (quod verisimilius videtur) ad motum et quietem revocetur. Nam hæc præsentia nihil aliud est, quam ipsum Ubi, a quo fere non distinguitur motus localis, nisi ut fieri et factum esse, seu tanquam quædam successio diversorum Ubi. Quies autem secundum id positivum, quod in ea esse potest per se visibile, nihil aliud est, quam idem Ubi perseverans, quod nec videri potest, nisi mediante colore, vel luce, nec omnino per accidens videtur, sed per se visu percipitur, ut experientia ipsa docet. Videmus enim, hominem esse hic præsentem, et sedere, aut stare, moveri, aut quiescere, quæ in se videri non possent, nisi videretur etiam per se ipsa præsentia. De hoc igitur genere visionis seu visibilitatis, maxime apparere posset, esse visibilem modum præsentiæ sacramentalis, saltem quatenus modificat ipsum colorem, vel lucem corporis Christi; quod autem neque hoc modo sit naturaliter visibilis, per se notum videtur, quia hic modus, neque est connaturalis colori, neque color sic affectus aptus est ad suas naturales actiones præstandas; et hoc a fortiori ex dicendis constabit. Quod autem nec de potentia absoluta possit hic modus sic videri, probatur ratione proportionali supra facta, quia sicut non potest visus ferri ad per se primo videndum aliquid, quod omnino sit extra latitudinem proprii objecti adæquati, ita non potest elevari ad videndum per se secundo aliquid, quod omnino est extra latitudinem communis sensibilis; sed hujusmodi est modus præsentiæ sacramentalis, quæ sub nullo sensibili communi continetur, cum sit alterius ordinis a quantitate et ab omni Ubi quantitativo; imo hoc ipso, quod hic modus est per se indivisibilis, est etiam per se insensibilis, et extra ordinem rerum sensibilium; unde per se potest convenire substantiæ, ut substantia est; imo secundum genus suum soli spirituali substantiæ natura sua convenit, divinitusque communicatur substantiæ materiali et consequenter accidentibus ejus. Atque hæc ratio apud me etiam concludit, hunc modum existendi corporis Christi, seu, corpus ipsum, ut tali modo affectum, non posse cadere secundum proprium conceptum, vel secundum propria mimaginem, aut repræsentationem, in sensum internum, seu phantasiam, non solum naturaliter, verum nec supernaturaliter. Primum est per se evidens, quia non magis potest formare imaginatio, qualis sit hic modus, quam qualis sit substantia in se, vel qualis sit Angelus, vel præsentia ejus. Secundum autem patet proportionali ratione supra facta, quia hic modus est extra latitudinem objecti adæquati imaginationis, vel sensus interioris. Item propter hanc causam non potest elevari imaginatio ad formandum proprium idolum substantiæ vel Angeli, prout in se est; hic autem modus est quadam ratione ejusdem ordinis, cum ex sua essentia solum possit esse connaturalis substantiæ spirituali : ergo, etc.

6. *Non potest Christus naturaliter videri ut in Eucharistia est.* — Dico secundo : naturaliter non potest videri corpus Christi in Eucharistia existens, præciso modo ; imo probabile est, etiam de potentia absoluta id repugnare. Prima pars est mihi certa et satis clara. Primo, quia dictum est supra, corpus Christi sic existens nullam posse naturaliter habere transeuntem actionem; non igitur poterit sui speciem visibilem in medio, vel in oculo imprimere; non est ergo sic naturaliter visibile. Secundo evidentius, quia hoc ipsum, scilicet, videri objectum non visa ejus præsentia seu modo præsentiæ, est omnino præter naturas rerum, juxta quas non potest oculus videre suum sensibile proprium, nisi prout in re est affectum suis sensibilibus communibus, ut non potest videre colorem, nisi prout in re est affectus tali extensione vel præsentia. Maxime, quia non potest sensibilis oculus videre, nisi per modum intuitionis; intuitiva autem cognitio, præsertim sensitiva, tendit in rem prout existentem, et secundum omnes conditiones existentiæ; intelligi ergo non potest, quod talis intuitio ita naturaliter tendat in rem, ut præscindat ab intrinseco modo realis præsentiæ. Atque hinc declaratur posterior pars conclusionis; nam, si oculus a Deo elevatus videt corpus Christi, vel videt illud sub speciebus, vel abstrahendo ab omni loco et præsentia; neutrum autem horum dici potest : ergo. Probatur prima pars minoris, quia, si videtur corpus Christi sub speciebus, ergo formaliter et per se videtur, ut sub eis præsens; ergo videtur præsentia, quam sub illis habet, quia hæc est formalis ratio existendi ibi; non potest autem per se videri aliquod quasi concretum, quin simul per se videatur forma, qua formaliter constituitur. Item, quia Christus sub speciebus non videtur, ut extensus; ergo non videtur pars ejus sub parte specierum, et totus in totis; ergo videtur totus sub singulis partibus; ergo necesse est, ut modus præsentiæ videatur. Dices, divinitus posse fieri, ut videatur ibi, quasi extensus. Respondetur, aliud esse loqui de apparente visione, aliud de propria et vera visione, quæ repræsentat rem, prout revera est in se; hoc enim loco de hac posteriori visione disputamus; hoc autem modo impossibile est, videri corpus Christi in sacramento, et videri quasi extensum, quia, cum in se non habeat talem extensionis modum, jam non videretur prout est in se; priori autem modo nihil repugnaret Deum imprimere in oculo speciem corporis Christi, per quam videretur ac si esset præsens et extensum in tali distantia, ut notavit D. Thom. in 4, dist. 10, q. 1, art. 4, quæstiunc. 2; nam species visibilis non ita pendet ab objecto, quin possit Deus per se solum illam efficere et conservare in oculo; neque actus visionis ita pendet ex vera præsentia et existentia objecti, quin fieri possit ab oculo informato specie, etiamsi objectum in re ipsa non existat, cujus vestigium habemus etiam in naturalibus, in visione colorum apparentium in nubibus ex refractione lucis, et in speculo, in quo videtur apparere objectum per species in eo reflexas, ac si ibi esset vel ipsummet vel imago ejus depicta, de quo genere visionis multa scribunt Scotus hic, dist. 10, et quæst. 5 et 9; et Durand., in prolog. Sentent., q. 3; Gabriel, quæst. 1, art. 3, dub. ult.; sed nihil referunt ad præsentem quæstionem, quia, ut dixi, non agimus de apparente visione, sed de vera, et quæ in objecto, prout in re existit, vere fundetur. Dices : cum totum Christi corpus sit in singulis partibus specierum, fieri poterit, ut totum illud corpus, non prout in singulis partibus existit, sed tantum prout est in toto, efficiat speciem sui, ita ut, prout est in una parte specierum, efficiat per unam partem, verbi gratia, per caput, et ut est in alia parte, per aliam, verbi gratia, manum, et sic de aliis; atque ita fiet, ut totum videatur quasi extensum. Respondetur, argumentum procedere, ac si Christus existeret in sacramento per partium penetrationem cum extensione aliqua; non autem ita est, sed existit altiori modo et indivisibili, ut supra dixi, et ideo fieri nullo modo potest, ut videatur cum extensione, si videtur prout est in re; quare, etiamsi fingatur, tantum partes corporis videri in partibus specierum, semper videbuntur, ut indivisibili modo existentes; nunquam ergo videbitur totum ut extensum, ex vi talis visionis.

7. *Christus nullo sensu etiam interiori percipi potest ut est in Eucharistia.* — Superest probanda alia pars propositionis assumptæ, scilicet, per hanc visionem non posse videri corpus Christi abstrahendo a speciebus, seu a loco specierum, quia videtur repugnare materiali sensui hoc modo abstrahere in actione et cognitione sua; primo, quia alias posset etiam elevari ad videndum colorem in communi, abstrahendo ab hoc et illo individuo coloris. Secundo, quia actus videndi intrinsece est visio intuitiva, aut per modum intuitionis; de ratione autem hujusmodi cognitionis est, ut

tendat in rem, ut actualiter existentem et sub conditionibus existendi. Tertio, quia videtur impossibilis ille modus abstractionis. Necesse est enim ut videatur corpus Christi, aut extensum, aut inextensum, neque inter hæc videtur posse dari medium, cum immediatam contradictionem includere videantur; nam licet dici possit, respectu ipsius rei includere hujusmodi immediatam contradictionem, et nihilominus respectu mentis posse consideratione utrumque præscindi, et rem solam considerari, nihilominus in potentia visiva, quæ valde materialis est, non videtur posse reperiri hoc medium, quia ille modus præscindendi est valde spiritualis, et excedens capacitatem et objectum oculi materialis. Dices : extensio in loco seu præsentia realis non est ratio, sed tantum conditio necessaria objecti visibilis; ergo poterit Deus facere, ut objectum sine tali conditione videatur. Aut e contrario, quia color corporis Christi de facto est affectus tali modo præsentiæ sacramentalis, et ad hoc elevatur per divinam potentiam, eadem ratione poterit elevari oculus ad videndum colorem sic affectum; nam hoc ipso, quod ille est modus coloris, etiamsi supernaturalis sit, videtur comprehendi sub latitudine communis sensibilis, seu visibilis, quia est aliquid ipsius coloris; nec refert, quod sit quid supernaturale, quia divina virtute potest potentia elevari ad objectum supernaturale, quando illud comprehenditur aliquo modo sub naturali objecto talis potentiæ, ut de intellectu constat. Propter has conjecturas et similes, quæ facile excogitari possunt, dixi tantum, hanc partem esse probabilem, quia implicatio contradictionis non est tam aperta, quin possit aliquis contrarium opinari. Nihilominus, quod diximus, verisimilius videtur; et ad priorem partem respondeo, præsentiam objecti non esse tantum conditionem per accidens requisitam in objecto visus, sed esse objectum per se visibile, tanquam sensibile commune, quod separabile non est sensibili proprio in actuali visione intuitiva, præsertim materiali et sensitiva. Ad aliam partem respondetur, præsentiam sacramentalem nullo modo contineri sub objecto sensibili, proprio vel communi; non enim præsentia, ut sic, sed talis, id est, extensa et quantitativa, est unum ex sensibilibus communibus objecti visibilis; et adeo sacramentalis præsentia, quæ indivisibilis est, nullo modo sub hoc subjecto continetur. Nec refert, quod possit esse supernaturalis modus coloris, quia non omnis modus coloris est per se visibilis, ut patet de intensione et similibus. Atque hinc tandem constat, quid sit, quoad hoc, dicendum de sensu interiori, seu imaginatione, quia in illa facile intelligi potest, formari idolum corporis Christi, præscindendo a modo sacramentali; sed tunc non cognoscetur Christus in sacramento, nec prout est in sacramento, sed tantum cognitione quadam abstractiva, ad quam impertinens est existentia Christi in sacramento; et ideo simpliciter dicendum est, Christum in sacramento nullo sensu, etiam interiori, apprehendi posse, sed solum fingi aliquo modo quantitativo.

8. *Responsio ad fundamenta primæ opinionis.* — Ad fundamentum primæ opinionis responsio patet ex supra dictis; supponit enim falsum, quoad omnes partes, scilicet, vel quod species intentionales non requirantur ad videndum, vel quod illæ naturaliter fieri possint a corpore inextenso in ordine ad locum, aut quod repræsentare possint talem modum existendi, aut corpus ipsum, præscindendo ab omni præsentia et situ. Ad fundamentum secundæ sententiæ negatur, corpus Christi tali modo existens esse objectum visibile; neque enim satis est, quod sit coloratum, nisi existat modo accommodato visioni. Ad D. Thom. autem ibi citatum solum respondeo, in hac 3 parte nunquam illam sententiam docuisse. Solum indiget explicatione, quod hic dicit, oculum Christi videre se ipsum sub sacramento. Capreolus enim, dist. 10, quæst. 4, ad 7 contra 1 conclusionem, et Cajet. hic, exponunt, oculum Christi videre se, non per se, sed per accidens, quod diverso modo explicant. Cajet. enim ait, oculum Christi ita videre se, ut statim intellectus videat modum; sed hoc est gratis dictum, quia hoc non est videri per oculum, Christum in sacramento, sed per intellectum. Et præterea, quia ostensum est, non posse oculum videre se in sacramento, non videndo modum, quia quoad hoc non est alia ratio de oculo ipsius Christi, quam de quolibet alio. Capreolus vero ait, videre Christum in hoc sacramento quædam corporalia signa, quæ sunt testimonia præsentiæ ejus; et sumpsit occasionem ex D. Thom., tum a simili ex 1 part., q. 12, art. 3, ad 2, ubi hac ratione dicit, oculum beati quodammodo videre Deum; tum ex alia antiqua lectione hujus loci, quæ sic habet : *Oculus Christi videt se ipsum in sacramento, quantum pertinet ad intellectum.* Sed hæc etiam expositio est gratis conficta; nihil enim fingi potest, quod ibi videat oculus corpora-

lis Christi, quod sit signum præsentiæ sacramentalis ejus; neque enim videt absentiam substantiæ panis, nec subsistentiam accidentium, neque aliquem alium sensibilem effectum supernaturalem, quia revera nullus est, et si esset, posset æque videri ab alio oculo glorificato; et tamen D. Thom. plane constituit differentiam inter Christum et alios beatos. Adde, veram lectionem non habere particulam illam, *quantum pertinet ad intellectum,* nec congrue posse conjungi cum cætero contexu, nec cum intentione D. Thom., qui aperte solum loquitur de corporali visione. Vera responsio est, cum D. Thom. dicit, Christum in sacramento videre se ipsum, illud, *in sacramento,* non esse conjungendum cum objecto visionis, quod significatur illa particula *se ipsum,* sed cum oculo vidente, qui etiam sub sacramento habet visionem sui ipsius, non prout in sacramento est, sed prout in propria specie existit. Habet autem hic illam visionem, non per se primo hic elicitam, sed per concomitantiam; nam quia in cœlo habet visionem sui, illa visio in sacramento per concomitantiam ponitur. Et ideo merito dixit, D. Thomas, per hanc visionem videre oculum Christi se ipsum, non tamen modum, quo in sacramento existit; quod non ideo dictum est, quia oculus Christi videat se, seu corpus suum præcise, et abstrahendo ab omni modo præsentiæ localis; hoc enim diximus fieri non posse in corporali oculo; intelligendum ergo est ideo oculum Christi videre se, non tamen modum sacramentalem, quia videt se præsentem in cœlo, et extensum in loco, prout ibi existit. Atque hinc etiam optime intelligitur ratio differentiæ inter oculum Christi, et aliorum beatorum; nam, Christi oculus (inquit) videt se in sacramento, quia ibi est; oculi vero aliorum beatorum non vident Christum in sacramento, quia ibi non sunt; quæ ratio aperte declarat illam particulam, *in sacramento,* referendam esse ad oculum videntem, non ad objectum visum; sic enim ratio est efficax, et alio sensu esset impertinens; nam si objectum esset in sacramento videndum, et esset visibile ab aliquo oculo corporali, quid referret, quod oculi beatorum non essent in sacramento, ut illud videre non possent, cum necesse non sit, oculum videntem esse in eodem loco, ubi est objectum visum, igitur non est sermo de objecto viso in sacramento, sed de oculo vidente in sacramento, seu (ad tollendam æquivocationem) ex sacramento. Ratio autem hujus necessario sumenda est ex concomitantia, ut dixi, nam quia oculus Christi simul est extra et in sacramento, ideo per concomitantiam habet in sacramento actum visionis, quem habet extra; oculi autem aliorum beatorum, licet sint extra sacramentum, non tamen intra illud, et ideo non habet in eis locum concomitantiæ ratio; et hanc expositionem significavit etiam D. Thom., in 4, dist. 10, quæst. 2, art. 2, quæst. 1, et 2, ad 3; Ægid., Theor. 16 et 17.

SECTIO V.

Utrum Christus, prout est in hoc sacramento, possit cognosci ab intellectu creato.

1. Principio supponendum est, non esse sermonem de cognitione fidei, quæ obscura est, et alterius testimonio nititur; nam per se constat, posse hoc mysterium cognosci per fidem, non solum divinam et supernaturalem, sed etiam humanam et naturalem, si quis velit ex humano tantum testimonio id credere. Imo non tantum fide voluntaria, sed etiam fide coacta, seu necessitante intellectum, potest interdum naturaliter credi hoc mysterium, præsertim ab Angelo, secundum illud Jacobi : *Dæmones credunt, et contremiscunt;* sicut enim in aliis mysteriis fidei, evidentibus signis et miraculis, ac testimoniis coguntur dæmones credere vera esse, quæ fides docet, ita etiam in hoc mysterio, ut in art. 7 expresse docuit D. Thomas.; imo addit Bonavent., dist. 10, quæst. ult., ad 1, quem imitatur Waldens., tom. 2 de Sacram., cap. 62, aliquando etiam intellectum humanum, et sensibus conjunctum, certis indiciis cognoscere, esse ibi corpus Christi. Quod quidem, si solum intelligatur juxta generalem doctrinam, qua probabile est, aliquos Sanctos, visis miraculis Christi, habuisse evidentiam in testificante mysteriorum fidei, non habet hic aliquid speciale; si vero intelligatur, aliquos consequi hujusmodi cognitionem per indicia aliqua, aut effectus, quos in ipsius sacramenti usu experiuntur, in hoc sensu suspecta est illa doctrina, et plena periculi, nisi caute intelligatur; quæ enim sunt hujusmodi indicia præsentiæ Christi? sensibilia enim nulla sunt, et si quæ interdum sunt, possent a dæmone causari; spiritualia vero in ipsomet sacramento nulla etiam excogitari possunt; in suscipiente vero interdum sunt aliqui boni motus, quos posset Christus causare, etiam si in sacramento realiter præsens non adesset; simpliciter ergo ex his effectibus

nulla haberi potest rei evidentia; supposita tamen certa fide realis præsentiæ Christi, ex hujusmodi effectibus, adjunctis etiam Spiritus Sancti donis sapientiæ et intellectus, fit hæc veritas ita evidenter credibilis, ut intellectus fere non indigeat motione voluntatis ad illam credendam, quia ipsa experientia et affectu ita inducitur intellectus, ut necessitari quodammodo videatur ad assentiendum, quamvis revera non sit necessitas simpliciter, sed magna quædam promptitudo et facilitas.

2. *Christus in Eucharistia existens cognitione supernaturali videri potest, et actu a beatis omnibus videtur.*—Secundo supponendum est, non esse difficultatem ullam de cognitione supernaturali evidente ac per se infusa; nam, ut in commentario diximus, duobus modis potest Deus infundere scientiam hujus mysterii. Primo, per visionem beatam, quo modo non solum potest, sed etiam credibile est, omnes beatos videre in Verbo hoc mysterium, quanquam Gabr., lect. 47 in can., in fine, hoc limitet ad eos tantum, qui in via hujus mysterii fidem habuerunt; sed mihi verisimilius est, hunc esse unum ex effectibus divinæ providentiæ, qui ex generali perfectione status beatifici omnibus beatis patet in Verbo; magis enim hoc pertinet ad perfectionem illius status, quam videre genera et species rerum naturalium, quod omnibus beatis commune est; neque est credibile, omnes fere qui in lege gratiæ salvantur, etiam si infimi ordinis sint, videre hoc mysterium in Verbo, Angelos vero, et omnes antiquos Patres, etiam si sanctissimi fuerint, non videre illud, solum quia in via expressam ejus revelationem non habuerunt; sed de hoc latius alibi. Secundo modo potest supernaturaliter infundi scientia hujus mysterii, infundendo speciem propriam, repræsentantem Christum in sacramento, et modum existendi quem ibi habet, et modum quo accidentia existunt, et vinculum, si quod est, inter Christum et accidentia panis, et dando lumen et auxilium usui talis speciei accommodatum; et in hoc etiam genere scientiæ nulla est repugnantia; imo in 1 cap. ostendi, Christi animam habere illam; idemque pie credendum est de beata Virgine in statu gloriæ; de aliis autem beatis res est incerta; et hæc vocari potest scientia perfecta in proprio genere.

3. Tertius tamen modus excogitari posset hujus scientiæ infusæ, imperfectæ tamen in illo ordine, et per effectus, quæ appellatur a dialecticis scientia Quia. Et quidem, si sunt aliqui supernaturales effectus, qui necessariam habeant connexionem cum hac reali præsentia Christi in sacramento, non est dubium, quin illa scientia sit possibilis; ego tamen non satis capio qui sint, vel esse possint tales effectus, et ideo existimo, saltem de facto, nullos fieri a corpore Christi, ut est in sacramento, qui non possent fieri ab eodem sine tali præsentia sacramentali; nisi forte quis dicat, ipsummet dependentiæ modum, quo nunc fluit sacramentalis gratia a corpore Christi, ita pendere essentialiter ab hac præsentia, ut quamvis ipsa gratia possit aliter fieri, non tamen ille modus dependentiæ; et ideo, cognito illo modo dependentiæ, prout in se est, ex illo posse a posteriori cognosci præsentiam Christi.

4. Sed hoc, licet acutum videatur, non tamen solidum, quia licet fortasse ille modus dependentiæ essentialiter pendeat a corpore Christi, non tamen a præsentia sacramentali; illa enim non est ratio agendi, etiam instrumentalis; sed solum est conditio requisita, non tam ex natura rei, quam ex institutione divina. Unde, licet illa dependentia dicat habitudinem ad corpus Christi essentialiter, tamen forte non respicit illud ut propinquum vel distans, et multo minus, ut existens in hoc vel illo spatio. At denique, licet dicat habitudinem ad instrumentum creatum, fortasse, ex vi rationis specificæ talis dependentiæ, non magis respicit hoc instrumentum, quam aliud. Itaque nullum effectum invenio, ex quo possit hæc scientia a posteriori infundi. Unde, seclusa evidentia in testificante, nullam existimo esse posse de hoc mysterio mere abstractivam, et per extrinseca signa, secluso proprio lumine et specie ipsius mysterii; at hæc de supernaturali cognitione.

5. *Christus ut in Eucharistia existit non potest cognosci evidenter lumine naturali.* — Tertio de naturali cognitione supponendum est, id quod a fortiori sequitur ex dictis, non posse Christi corpus in sacramento existens evidenter cognosci lumine naturali, cognitione abstractiva per signa vel effectus; quod quidem in intellectu humano corpori conjuncto per se notum est; accipit enim cognitionem per sensus; nullus est autem sensibilis effectus, qui ex præsentia corporis Christi in sacramento oriatur, ex quo, vel ipsamet præsentia, vel existentia ipsius corporis, vel absentia panis, vel subsistentia accidentium, probabiliter colligi possit, nedum evidenter. Quæ ratio, eadem proportione, potest ad in-

tellectum separatum, seu angelicum applicari, quia similiter nullus est insensibilis, seu spiritualis effectus, ex quo in hujusmodi cognitionem deveniri possit.

6. *Dubium.* — *Solutio prima.* — Solum posset aliquis dubitare, quia Angelus videt evidentia naturali, non esse substantiam panis sub accidentibus ejus; ergo et videt accidentia esse sine subjecto, quod inde necessario sequitur; et ex eodem effectu potest satis manifeste elicere, ibi adesse corpus Christi. Primum antecedens patet ex Aristotele, 2 de Anima, dicente, visum, qui naturaliter cognoscit præsentiam lucis, percipere etiam tenebras, quod eadem proportione applicari potest ad omnem potentiam et objectum, præsertim ad intellectum, qui per actum positivum potest aliquo modo cognoscere privationem; intellectus ergo angelicus, qui naturaliter videt præsentiam substantiæ, quando adest, videt etiam absentiam ejus quando non adest, non solum per privationem actus, id est, quia caret intuitione ejus (sicut contingit in corporali visu), sed etiam, quia per positivum actum cognoscit, ideo a se non videri, quia ibi non est; nam sibi est evidens, quod si adesset, potest illam videre; neque aliter cognoscit Angelus absentiam aliarum substantiarum, quando corrumpuntur, nisi quia non videt illas in rerum natura existentes. Respondetur primum : licet hoc concederemus de absentia panis, non esset magnum inconveniens, quia, licet illa carentia supernaturali modo fiat in hoc sacramento, tamen in se, et in facto esse (ut sic dicam) non est aliquid supernaturale, sed aliquid mere naturale, quia solum est negatio cujusdam entis naturalis; sicut e contrario, licet Deus supernaturali modo produceret Angelum per transubstantiationem, vel hominem per resurrectionem, postea naturaliter posset videri, ut actu existens; idem ergo est proportionaliter de desitione. Unde consequenter etiam nullum erit inconveniens, Angelum cognoscere accidentia panis existere, et carere actuali inhærentia ad substantiam; nam utrumque hoc naturalis ordinis est; illud positivum, scilicet, ipsa actualis entitas accidentium; hoc privativum cujusdam formæ seu modi naturalis, qualis est actualis inhærentia accidentis. Quod, si hæc accidentia separata habent modum positivum subsistendi, illum non oportet cognosci ab Angelo, quia neque habet naturalem speciem ejus, neque ex aliis effectibus sufficienter manifestatur, quia potest Deus variis modis conservare hæc accidentia sine actuali inhærentia in substantia panis. Unde etiam fit, multo minus hinc consequi, cognoscere Angelum ex his effectibus præsentiam corporis Christi sub illis speciebus, seclusa alia fide, quia hoc non sequitur immediate ex absentia panis, cum possit Deus alia accidentia conservare omni substantia carentia.

7. *Solutio secunda.* — Secundo dicitur, etiam ipsam absentiam substantiæ panis, vel vini, non esse satis evidentem Angelo evidentia naturali, quia, quamvis sit evidens non videri ab ipso, tamen non est evidens, non videri, quia non est; posset enim illam non videre, quia divinitus impediretur; potest ergo merito dubitare, unde sibi proveniat, quod substantiam panis ibi non videat? an, quia non est, vel quia Deus secum non concurrat? neutrum ergo horum potest definite ac evidenter judicare. Unde quoad hoc magna est differentia inter positivam productionem substantiæ naturalis modo supernaturali, et desitionem; nam productio habet terminum positivum, qui per propriam speciem et imaginem potest evidenter et directe in se videri; carentia vero non videtur in se directe positive, sed per formalem vel virtualem discursum, inferendo rem non esse, quia non videtur; quæ illatio non semper est evidens, quando illa carentia cognitionis potest habere aliam causam ejusdem rationis et ordinis. Unde non est eadem ratio de omni alia absentia substantiæ, quæ fit per naturalem desitionem, seu corruptionem, quia ibi videri possunt causæ et principia corruptionis; et alioqui nulla videntur principia, seu naturales causæ, quæ ad existentiam talis substantiæ sufficiant; et ideo evidens est, talem substantiam non esse; quia, licet posset contingere, ut aliter res se haberet, Deo supernaturali virtute impediente, vel immutante ordinem rerum naturalium, tamen hoc non tollit naturalem evidentiam, quando nullum est principium, vel fundamentum in natura ad suspicandum, vel judicandum, ibi intervenire aliquem supernaturalem effectum; at vero in præsente nullum apparere potest principium desitionis hujus substantiæ; imo aliunde videntur adesse sufficientes dispositiones, et causæ ad conservandam illam substantiam, nullumque adesse principium sufficiens naturale desitionis ejus. Unde fit evidens, illam non desivisse naturaliter, et consequenter etiam est evidens, carentiam

intuitionis ejus non esse sine aliqua supernaturali causa vel mysterio; et ideo non potest definite sciri naturaliter quomodo supernaturalis causa id effecerit, cum possit variis modis illud præstare. Et hæc de cognitione per extrinsecos effectus.

8. *Quorumdam opinio.* — Superest præcipua quæstio de cognitione rei directa per propriam speciem et naturale lumen, quodcumque illud sit. Potest autem de duobus dubitari, quæ sectione præcedente distinximus, scilicet, vel de præsentia corporis Christi sub sacramento, vel tantum de existentia ejus in rerum natura, sunt enim hæ duæ quæstiones valde diversæ. Prima est, an Angelus, verbi gratia, per species suas naturales possit naturaliter videre corpus Christi esse sub speciebus panis, intuendo illud ibi; circa quam multi affirmant, posse Angelum virtute naturali cognoscere evidenter et in se hoc mysterium, intuendo corpus Christi sub speciebus, et modum existendi, quem ibi habet. Ita tenet Scotus in 4, dist. 10, quæst. 8; Major, quæst. 5; Palacius, d. 3, conclus. 7; Ocham, in 4, quæst. 5; Gabr., lect. 45 in can.; Ægidius, Theor. 46. Fundamentum hujus sententiæ est, quia nihil est in corpore Christi, prout est in Eucharistia, quod latere possit naturalem virtutem Angeli, præter modum existendi; sed hic non : ergo. Probatur minor primo, quia ille modus est res quædam finita; ergo non est, cur necessario excedat in ratione intelligibilis naturalem virtutem intellectivam Angeli. Secundo, quia si quid obstaret, maxime, quia supernaturaliter fit; sed hoc non refert, quia etiam duo corpora, se penetrantia in eodem loco, supernaturaliter ita constituuntur, et tamen postquam ita sunt, possunt ab Angelo virtute naturali videri; ita vero se habent omnes partes corporis Christi hic, ut supra vidimus ex horum auctorum sententia. Tertio, addunt hi auctores nihil creatum esse simpliciter supernaturale, sed tantum respective, scilicet, respectu hujus vel illius naturæ; ut in præsente, modus hic existendi, quamvis sit supra naturam corporis, tamen absolute non est quid supernaturale, quia non est supra naturam Angeli; non ergo repugnabit ab Angelo naturaliter cognosci. Præsertim, quia secundum Scotum, Angelus accipit species a rebus; poterit ergo accipere etiam a corpore Christi sic existente. Tandem maxime videtur urgere argumentum de Christi anima; modus enim existendi, quem in sacramento habet, non est illi supernaturalis, quia naturale illi est, esse totam in toto, et in qualibet parte; ergo poterit Angelus intueri animam Christi hic; ergo et unionem ejus ad corpus; ergo et corpus ipsum, quasi per concomitantiam, ut sic dicam.

9. *Creatus intellectus naturali virtute, nec modum quem in Eucharistia habet Christi corpus, nec corpus ipsum ibi esse, cognoscere potest.* — Nihilominus dicendum est, non posse intellectum creatum virtute naturali videre modum existendi, quem corpus Christi habet in sacramento, et consequenter neque intueri corpus Christi, ut est sub speciebus, seu cognoscere clare, quod ibi sit; hæc enim omnia sunt inter se connexa, quia ille modus essentialiter nihil aliud est, quam præsentia, quam hic habet; quæ præsentia est ratio existendi hic; et ideo nisi modus ipse in se videatur, non potest clare videri corpus sub speciebus existere. Hanc ergo conclusionem tenet D. Thom. hic; et Bonav. in 4, dist. 10, quæst. ult.; Richar., art. 5, quæst. 1; Durand., quæst. 4; et Thomistæ omnes, Palud., Capreol., Hervæus, Soto, Cajet.; et Henric., Quodlib. 11, quæst. 12; Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 13. Et probatur primo supponendo, intellectum corpori conjunctum non posse accipere species a corpore Christi, ut hic existit, ut ex supra dictis patet, quia non potest recipere species nisi per sensus, sensus autem non possunt immutari a corpore Christi ut est hic; intellectum autem separatum, non accipere species a rebus, sed habere illas congenitas; et consequenter solum posse naturaliter cognoscere ea, quorum habet naturales species congenitas, seu quorum species ei debentur ex natura rei, quod suppono ex prima parte. Tunc sic : intellectus angelicus (et idem est de quolibet creato) non habet ex natura sua speciem illius modi, quo Christus existit in sacramento, quia talis species non debetur ei ex natura rei; ergo non potest illum naturaliter cognoscere; antecedens patet primo, quia ille modus est supernaturalis simpliciter, ut supra ostensum est; non enim pertinet ad naturalem ordinem; Angelo autem solum debentur species rerum pertinentium ad ordinem naturæ. Secundo, quia Angelus, aut cognoscit accidentia per species ipsius substantiæ, seu subjecti, aut per distinctas et proprias species; priori modo non cognoscit hanc præsentiam sacramentalem per speciem corporis Christi naturalem, quia talis modus non habet conjunctionem naturalem cum corpore Christi, sed

potius ex natura rei videtur illi repugnare, maxime comparando hunc modum ad quantitatem ipsam. Posterior autem modus cognoscendi accidens per propriam speciem distinctam ab specie subjecti, vel non est connaturalis Angelo, ut multi putant, vel, ad summum, pertinet ad naturalem ordinem intelligendi, quando accidens tale est, ut conveniat subjecto secundum naturalem capacitatem ejus, ita ut ex illo et accidente resultet unum compositum naturale, pertinens ad naturæ ordinem. Tertio, quia ea, quæ potest Angelus naturaliter intueri, quando existunt, potest etiam, naturaliter cognoscere esse possibilia, antequam existant, cognoscendo eorum essentiam et naturam per proprias eorum species; sed non potest Angelus cognoscere hoc mysterium esse possibile, nec scire rationem et essentiam hujus præsentiæ sacramentalis, priusquam fiat; quod Deus decrevisset, nunquam hoc mysterium facere, fortasse nunquam ascendisset in cogitationem Angeli illud esse possibile; unde SS. Patres illud vocant ineffabile, et supra omnem intellectum.

10. *Evasio.* — *Rejicitur.* — *Alia evasio.* — *Rejicitur.* — Dici autem posset, dupliciter posse Angelum cognoscere hunc modum, primo per speciem quantitatis, quia per illam videtur quantitas corporis Christi existens; et non cum proprio modo; ergo cum alio illi repugnante; sunt enim hi duo modi immediate oppositi. nec potest unus, nisi per alium excludi. Sed imprimis adhuc incertum est, an per illam speciem videatur quantitas existens, ex vi solius existentiæ, quam habet in sacramento. Deinde illo dato, non recte infertur ex negatione positivam, id est, ex eo quod Angelus non videat modum extensum, videre modum indivisibilem, ut patere potest ex dictis sect. præced., et constat etiam in humanitate Christi, quæ naturaliter videbatur existens ab Angelo, et in ea non videbatur modus propriæ subsistentiæ; et non propterea videbatur modus unionis ad aliam subsistentiam, cum tamen duo illi modi etiam sint immediate oppositi, et unus non nisi per alium excludatur. Et ratio est, quia, licet respectu ipsius rei ita sit, tamen respectu cognitionis potest per solam abstractionem, seu præcisionem, unum cognosci sine alio, sicut paulo antea dicebamus, interdum posse modum seu proprietatem alicujus rei latere, seu non cognosci, non quia in re non sit, sed quia cognitio ad illam non extendatur, vel ex defectu virtutis, vel ex alio impedimento. Quocirca, cum hic modus sit aliquid positivum, et alterius ordinis a quantitate corporea, non est verisimile, posse videri per solam speciem naturalem quantitatis absque alio principio. Secundo ergo modo dici posset, hunc modum præsentiæ convenire in communi ratione sua cum modo substantiæ spiritualis, quæ tota est in toto, et tota in qualibet parte, cujus Angelus habet propriam speciem; et hoc satis esse ut Angelus utendo simul illa specie, et specie corporis, possit cognoscere illum modum, ut existentem in corpore. Sicut, si Deus poneret formam cœli in materia ignis, vel formam ignis in materia cœli, quamvis Angelus non habeat unam speciem naturalem, repræsentantem illud compositum, conjungendo tamen species partium, et simul illis utendo, posset illud cognoscere. Sed imprimis valde dubito de veritate exempli, quia, sicut totum non dicit tantum partes, sed præterea unionem earum, ita ad cognoscendum totum, non satis est habere species partium, nisi adsit species, qua unio earum repræsentetur; unio autem inter materiam cœli, et formam ignis, per nullam speciem naturalem repræsentatur. Præterea in præsente est specialis ratio; nam hic modus præsentiæ in corpore Christi, licet secundum quamdam communem rationem videatur convenire cum spirituali modo Angelorum, tamen re ipsa, in specifica ratione est valde diversus, quia revera est materialis, et habet extensionem quamdam ex parte subjecti, quamvis habeat inextensionem in habitudine omnium partium ad idem spatium; ac tandem illud compositum ex corpore, et tali modo, est omnino præter ordinem naturæ; unde nec per unam, nec per plures species naturales repræsentatur.

11. *Responsio ad argumenta proposita.* — Ad fundamenta ergo respondetur. Ad primum negando consequentiam, quia, licet res sit finita, hoc ipso, quod ad ordinem naturæ non pertinet, satis est, ut excedat naturalem virtutem intellectivam Angeli. Dices, hactenus probatum non esse, hunc modum non posse cognosci ab Angelo ex defectu virtutis intellectivæ, sed ex defectu specierum; quod videtur valde diversum; nam, licet demus hujusmodi speciem non esse Angelo naturaliter debitam, tamen, si illi detur, naturali virtute poterit illa uti ad cognoscendum talem modum; non ergo deest illi virtus intellectualis, proprie loquendo. Respondetur,

hunc esse alium modum dicendi, et respondendi, aliis fortasse probabilem; mihi tamen non probatur, nec videtur consequenter dictum, quia, ut Philosophus ait, omni potentiæ passivæ naturali respondet potentia activa naturalis, unde si Angelus haberet naturalem virtutem ad cognoscendum hunc effectum, deberet respondere illi aliquod principium naturale, quo posset capacitas ejus naturalis in actum reduci; et consequenter illi esset debita species, tanquam actus primus, et proprium principium, quo posset comparare actum secundum. Dico ergo : sicut species est supernaturalis Angelo, ita etiam requireret lumen intellectuale superioris ordinis, quo posset tali specie uti, ut latius in genere tractavi in primo tomo, disputando de scientia beata, et infusa animæ Christi. Ad secundum respondetur, hunc modum, non solum esse supernaturalem in modo, quo fit, sed in se, et in facto esse, neque est simile de penetratione corporum, ut sæpe dixi. Ad tertium respondetur, illud dogma esse falsum; sunt enim multæ res simpliciter supernaturales, et hic modus secundum propriam speciem suam nulli rei potest esse connaturalis, quia, neque corporibus, ut per se constat, neque spiritibus, quia ut dixi, est longe diversæ rationis a naturali modo illorum. Ad ultimum de anima, probabile valde est posse Angelum vel animam separatam, videre animam Christi existentem sub speciebus sacramentalibus, quoad substantiam ejus, existentiam, et localem præsentiam; non tamen inde fit, posse videre corpus, quia sunt res distinctæ, et nihil repugnat videri unam non visa alia, si in una est impedimentum, et non in alia; de unione vero ad corpus probabilius est non posse videri naturaliter, vel quia non potest videri non viso corpore, vel certe, quia illa unio ex natura sua coextenditur corpori, unde etiam respectu illius, modus ille existendi totam in toto, et in qualibet parte, est supernaturalis; et ideo ratione talis modi videri non potest, prout est in sacramento; nec repugnat videri animam cum sua præsentia locali, non visa unione, quia sunt ex natura rei distinctæ, sicut humanitas Christi videtur existens, et præsens, non visa unione ejus ad Verbum, ut paulo antea dicebamus.

12. *Dubium.* — *Prima sententia.* — Hinc vero oritur secunda quæstio supra proposita, videlicet, si fingeremus Christi corpus non existere alibi in rerum natura, nisi in sacramento, utrum Angelus per naturalem speciem, quam habet corpus Christi, possit naturaliter cognoscere illud corpus existere in rerum natura, esto, non possit cognoscere ubi, vel quomodo existat; auctores enim non tam distincte hoc disputant; multi tamen ex citatis pro nostra sententia absolute videntur negare omnem cognitionem corporis Christi ex vi talis existentiæ; et potest suaderi, quia visio rei existentis per propriam speciem non potest esse nisi intuitiva; visio autem intuitiva non satis concipitur, nisi res alicubi præsens videatur, quia hæc est conditio maxime intrinseca et inseparabilis a productione, et existentia rei; non enim potest res produci, nisi alicubi producatur; et ut supra dicebam, cum cognitio intuitiva tendat ad naturalem existentiam, ut sic, non videtur posse naturaliter separari a conditionibus necessariis ad existendum.

13. *Secunda sententia.*— Nihilominus Cajet. hic, art. 7, ad 1 Scoti, sentit, posse Angelum per species et lumen naturale cognoscere existentiam corporis Christi, quamvis non videat modum, quem in sacramento habet; idem significat Ægid., Theor. 29; et potest declarari exemplo incarnationis, quo sæpe usi sumus; nam dæmon videt Christi humanitatem existentem, præscindendo a modo subsistentiæ, vel unionis; ergo eadem ratione posset videre corpus Christi existens, præscindendo a modo præsentiæ; probatur consequentia, quia naturæ substantiali actu existenti tam intrinsecus est ex natura rei modus subsistentiæ, sicut modus præsentiæ ipsimet substantiæ vel quantitati; imo quodammodo videtur magis intrinsecus, quia est substantialis, et ad complementum substantiæ pertinens; et aliunde etiam tam necessarium est, ut natura substantialis habeat alterum ex his duobus modis, subsistentiæ, vel unionis, sicut est necessarium, corpus quantum habere hanc vel illam præsentiam; est ergo eadem ratio. Neque enim refert, si dicatur, præsentiam esse modum absolutum, et independentem ab alio, ut subjecto, et termino, præterquam ab ipso corpore quanto; et ideo necessarium esse simul cum illo cognosci; modum autem unionis esse quodammodo respectivum, et dependere a Verbo, sine quo videri non potest; hæc enim differentia, quamvis quoad aliquid vera sit, parum referre videtur ad præsentem causam. Tum quia, licet modus unionis terminetur ad Verbum, potest fortasse videri, non viso Verbo intuitive, sed tantum abstractive, sub

ratione personæ terminantis illum modum unionis; tum etiam quia, licet concedamus, hoc titulo esse minus cognoscibilem modum unionis virtute naturali, nobis satis est, quod etiam ratione supernaturalitatis, ut sic, cognosci non potest; et hæc ratio sufficit, ut possit videri natura existens, non viso unionis modo; sed eadem ratio locum habet in modo præsentiæ sacramentalis, quia supernaturalis etiam est; est ergo eadem ratio. Tum denique, quia argumentum illud ostendit, ex parte objecti non esse repugnantiam, quominus naturaliter videatur existentia alicujus rei, non viso modo ejus, sive absolutus sit, ut est subsistentia, sive respectivus, ut unio; ergo si ex parte potentiæ est sufficiens principium ad videndum existentiam, et non modum, non repugnabit, videri unum, non viso alio, sive ille modus sit absolutus, sive respectivus, imo sive naturalis sit, sive supernaturalis, vel etiam si in re ipsa desit, sive non; nam etiam in natura habente propriam subsistentiam posset Deus facere, ut Angelus videret existentiam talis naturæ, et non subsistentiam, vel non dando speciem magis repræsentantem, vel non magis concurrendo. Atque hinc sumitur ratio a priori hujus sententiæ, quia existentia, et modus præsentiæ sunt ex natura rei distincta; et existentia est secundum se prior; et alioqui ex parte Angeli est sufficiens principium naturale ad cognoscendam existentiam, scilicet, species propria illius corporis, et naturale lumen; et non habet principium ad cognoscendum modum præsentiæ; ergo potest naturaliter cognoscere substantiam, et existentiam talis corporis, et quantitatem ejus, independenter a modo præsentiæ. Et confirmatur, quia intellectui, cum sit spiritualis potentia, non repugnat præscindere rem a modo, et existentiam a præsentia locali, sive illa cognitio vocetur simpliciter intuitiva, sive secundum quid, quia terminatur ad existentiam, ut actu exercitam, et secundum quid abstractiva, quia præscindit ab aliqua conditione existentiæ.

14. *Approbatur et explicatur secunda sententia.* — Atque hæc posterior opinio videtur efficacioribus niti fundamentis, et difficultatibus omnibus satisfacere. Solum addo, quando corpus Christi existit, non solum in sacramento, sed etiam extra, modo naturali, et quantitativo, Angelum per speciem ejus naturaliter videre illud in propria specie existens, quia totum illud objectum cadit sub illam speciem, et proprium actum ejus; unde non posset tunc Angelus lumine naturali per illam speciem cognoscere, corpus Christi alibi existere quasi iteratum seu repetitum, quia in hac multiplicatione præsentiæ, non multiplicatur existentia substantiæ, vel quantitatis, sed est prorsus eadem; ergo Angelus per naturalem speciem illius corporis, quatenus repræsentat existentiam ejus, non potest cognoscere illam existentiam, ut replicatam, seu per modum plurium, sed præcise ut unam. Rursus per illam speciem, quatenus repræsentare potest præsentiam localem, non repræsentatur nisi una præsentia, scilicet, naturalis; non autem sacramentalis, nec per illam, nec per aliam speciem, ut supponimus; ergo nullo modo potest Angelus naturaliter cognoscere corpus Christi esse in rerum natura, quasi bis existens, quod proprius dicitur bis præsens; et consequenter, si alicubi videt illud præsens, scilicet, ubi est modo naturali, non potest naturaliter percipere, an alibi existat. Et hac ratione, loquendo de facto, nullus Angelus potest lumine naturæ cognoscere existentiam corporis Christi, ratione sacramentalis præsentiæ, quia semper potest videre illud in propria specie existens; si autem fingeremus, corpus Christi omnino amittere naturalem seu quantitativam præsentiam, conservata sacramentali, tunc posset Angelus per alium actum percipere, corpus Christi adhuc manere existens in rerum natura, quamvis ipse non videat, ubi sit.

DISPUTATIO LIV.

DE MODO, QUO CHRISTUS DESINIT ESSE SUB SPECIEBUS SACRAMENTALIBUS.

Disputatio 16 *de Eucharistia.* — Disputationem hanc brevissime attigit D. Thom. in hoc art. 6, cæterique Theologi perpauca de illa disputant, habet tamen non parum difficultatis; et ideo diligentius examinanda est, optimeque in hunc locum cadit; est enim hoc fere postremum, quod de hac Christi præsentia desiderari potest.

SECTIO I.

An corpus Christi, cum in Eucharistia esse desinit, mutetur, acquirendo aliquid, vel amittendo.

1. *Prima opinio.* — Prima sententia esse potest, corpus Christi in hujusmodi desitione nullo modo mutari, sed mutationem totam

fieri circa species, et ab ea denominari corpus Christi, desinens esse sub speciebus. Hæc opinio tribuitur D. Thomæ hic, sed jam ostendimus, non esse hanc ejus mentem; indicant eam Alens., 1 part., quæst. 45, memb. 1, art. 2; Marsil., in 4, quæst. 7, art. 1, ad 6; Ledesma, quæst. 17, art. 6, dub. 5 et 6; et clarius Cajetanus hic, art. 6. Fundamentum esse potest, quia ad illam denominationem sufficit mutatio facta in speciebus, sicut sufficit in Deo, ut dicatur desinere esse in creatura; et alioqui est hoc magis consentaneum perfectioni corporis Christi, quod impassibile est, et immutabile. Et confirmatur, quia non potest explicari, quale sit hoc mutationis genus.

2. *Secunda opinio.* — Secunda sententia est extreme contraria, scilicet corpus Christi ex vi hujus desitionis mutari quadam mutatione substantiali ex genere suo, quia ex vi hujus desitionis amittit non solum præsentiam localem, sed esse simpliciter, si alibi non existeret, quod est per accidens ad intrinsecam rationem talis mutationis; ratio autem hujus est, quia corpus Christi ex vi hujus desitionis non transfertur in alium locum; ergo ita desinit esse hic, quod, si alibi non esset, simpliciter desineret esse; ergo talis desitio ex se est desitio existentiæ substantialis, quia repugnat substantiam manere, et non alicubi existere. Et confirmatur ex supra dictis de conversione et effectione hujus sacramenti; diximus enim, hic poni corpus Christi per substantialem actionem, quæ revera dat substantiale esse, et denuo daret, si alibi non esset, quod ei accidentarium est; ergo eodem proportionali modo philosophandum est de desitione, quia resolutio compositioni opponitur cum proportione debita; et ita illud esse amittit corpus Christi per desitionem in hoc sacramento, quod per effectionem ejus acquisierat, quantum erat ex vi actionis.

3. *Tertia opinio.* — Tertia sententia est, Christum desinere esse sub speciebus per mutationem localem, qua ex hoc sacramento in alium locum transfertur, scilicet, in cœlum. Quo fit, ut hæc mutatio non sit tantum privativa, sed acquisitiva alicujus loci. Tribuitur Marsil., d. quæst. 7, art. 1, sed falso; Ledesma etiam tribuit Canonistis, quia interdum dicunt, Christum avolare in cœlum, ut patet ex Glossa in c. Tribus gradibus, de Consecr., dist. 2; sed illa locutio recte potest per metaphoram intelligi, ut avolare dicatur in cœlum, quia ibi tantum manet; sicut e contrario dicit interdum Gregorius aperiri cœlos, et Christum descendere, quando Eucharistia consecratur. Non defuere tamen moderni Theologi, qui hanc sententiam publice defenderint, ac docuerint, qui consequenter aiebant, Christum ex sacramento ascendere in cœlum motu continuo, habereque præsentiam in cœlo toties repetitam, quoties Eucharistia consumpta est post institutionem ejus. Fundamentum est fere idem, quod secundæ sententiæ, licet diverso modo, quia, nisi corpus Christi hoc modo mutetur, necesse est fateri, illud substantialiter mutari, quantum est ex vi hujus mutationis, et consequenter, vel annihilari, vel converti in corpus humanum, aut aliam substantiam; utrumque autem est valde absurdum. Sequela probatur argumentis secundæ opinionis. Et declaratur præterea in hunc modum, quia in Eucharistia non solum est præsentia, sed est substantia corporis, ut subjectum præsentiæ; ergo, si per hanc desitionem perditur præsentia, et corpus non alio transfertur, non solum destruitur præsentia, sed ipsa etiam substantia.

4. *Aliqua mutatio est in Christi corpore desinente esse sacramentaliter.* — Dico primo, corpus Christi non desinere esse sub speciebus sine aliqua mutatione facta in ipso. Probatur primo, quia præsentia realis est aliquid in corpore Christi, ut in proprio subjecto, quod intrinsece afficit; sed amittit hanc præsentiam; ergo amittit aliquem realem modum se intrinsece afficientem; ergo aliter se habet, quam prius; ergo mutatur. Secundo, hac seu proportionali ratione supra ostendimus Christi corpus non poni in sacramento sine aliqua mutatione in ipso facta, qua aliquid acquirit, quod antea non habebat; sed similiter amittit hic aliquid, quod antea habebat; ergo mutatur. Tertio, Christi corpus de potentia absoluta posset desinere esse præsens sub speciebus sacramentalibus, nulla facta mutatione in ipsis speciebus, neque succedente ibi aliqua alia substantia; nulla enim in hoc potest excogitari implicatio contradictionis; sed tunc desineret esse per sui mutationem, quia non esset facta mutatio in alio, a quo posset denominari; ergo et nunc mutatur. Probatur consequentia, quia revera idem nunc amittit, quod tunc amitteret, et nihil minus, et in hoc consistit ratio mutationis. Quod autem cum hac conjungatur, vel non conjungatur mutatio specierum, accidentarium est, pendens ex institutione divina, unde

non variat rationem mutationis in ipso corpore Christi. Quarto a priori patet, quia in corpore Christi mutatur relatio propinquitatis vel distantiæ ad alia corpora, nulla facta mutatione in terminis; ergo oportet, ut mutatio fiat in ipso fundamento, et corpore Christi, quia mutatio in solis speciebus non satis est, tum quia per se formaliter non est necessaria, ut ostendi; tum etiam quia sola non sufficit, ut patet, si corruptis, vel mutatis speciebus, adhuc vellet Deus conservare præsentiam corporis Christi, ut sine controversia facere posset. Quinto declaratur exemplo animæ rationalis, quando abscinditur pars corporis, et ibi esse desinit; nam illa desitio non fit sine aliqua mutatione facta in anima, per quam amittit partialem unionem, et præsentiam; ergo simili modo philosophandum est de corpore Christi. Ultimo declaratur ex differentia, quæ est inter Deum desinentem esse in creatura, illa destructa, et corpus Christi desinens esse sub speciebus; nam, licet Deus desinat esse in creatura, non tamen desinit esse ibi, ubi erat creatura; hoc enim convenit Deo ratione immensitatis, quæ est immutabilis in ipso; quod ex relationibus distantiæ, vel propinquitatis a posteriori intelligitur; nam omnes creaturæ eamdem retinent habitudinem propinquitatis ad Deum, præter illam quæ desinit esse; cui si aliqua successit, tam intime est conjuncta Deo, vel Deus in ipsa, sicut quæ antecessit; si autem nulla illi successit (utpote quæ annihilata fingitur) ita manet Deus in se dispositus, ut sine sui mutatione, possit esse in creatura, quotiescumque ibi fiat; qua ratione dicitur Deus manere in illo spatio imaginario, quod creatura replebat. Atque hinc etiam est, ut non possit Deus desinere esse in creatura, nisi illa mutetur, etiam præcisa per intellectum ratione causalitatis, et præcise considerata immensitate, ratione cujus impossibile est, quin Deus maneat, ubicumque manet creatura; hæc autem omnia longe diverso modo contingunt in corpore Christi; quia non solum desinit esse in speciebus, sed etiam desinit esse ibi ubi erant species, seu (quod idem est) desinit esse in re genita ex speciebus; et, si illæ iterum ibi reproducerentur, non inciperet esse in illis ex vi prioris præsentiæ, sed necessaria esset nova consecratio, et ideo mutantur relationes in ipso corpore Christi; et ut ibi esse desinat, non sufficit (ex natura rei loquendo, et seclusa institutione) nec simpliciter necessaria est specierum mutatio, ut ostendi; est ergo necessaria mutatio in ipso corpore Christi; et ita obiter satisfactum est fundamento primæ sententiæ.

5. *Christus nihil acquirit per hanc mutationem.* — Dico secundo : Christus per hanc mutationem nihil omnino acquirit, sed amittit tantum præsentiam sacramentalem; est itaque hæc mutatio privativa tantum, non acquisitiva; hoc videntur supponere Theologi omnes; distincte vero id attigit Palud., d. 9, quæst. 1; Major, dist. 10, quæst. 6, dubit. ult.; Marsil., quæst. 7, art. 1, in fine; Gabr., lect. 84 in canon.; Ledesma, dicto dub. 5; et patet rationibus factis sectione præcedente; omnes enim probant, Christum amittere aliquid per hanc mutationem, non autem acquirere. Deinde nihil probabiliter cogitari, aut affirmari potest, quod revera acquirat; et quoniam de rebus omnium prædicamentorum, præter Ubi, id est per se notum, et a nemine contrarium est affirmatum, ideo de solo Ubi, probatur primo. Quia si Christus cum desinit esse sub speciebus sacramentalibus, acquirit aliud Ubi, vel illud est proprium, et quantitativum, vel est ejusdem rationis cum præsentia sacramentali, ita ut in illo sit totus in toto, et totus in qualibet parte modo indivisibili. Hoc posterius est omnino alienum a doctrina fidei, quæ sicut tantum docet, Christum esse hoc modo sub speciebus panis et vini, ita simpliciter et virtute negat, alibi habere hujusmodi genus præsentiæ; alias etiam posset quis fingere, Christum manere cum eodem modo existendi, ubi erant species panis, simul cum alia re ibi genita, quia non est major ratio ad fingendum, manere alibi cum illo modo existendi, quam ibi; et similia deliramenta facile fingi possent. Quapropter in hujusmodi rebus doctrina fidei, quæ aliquid singulare affirmat, habet vim exclusivam. Si autem dicatur primum, scilicet, Christum hinc transferri in alium locum, ubi connaturali seu quantitativo modo existat, inquiram rursus, quisnam sit ille locus, an cœlestis, quem nunc habet, vel aliquis alius. Ad quod imprimis nihil potest cum fundamento responderi, quia, quicquid dicatur, nec ratione probari, nec testimonio ullo confirmari poterit. Deinde potest facile impugnari, nam si quis gratis affirmet, illum locum esse distinctum ab illo loco cœlesti, quem Christus occupavit per ascensionem suam, sequitur, nunc esse actu Christum circumscriptive seu quantitative in pluribus locis; imo in tot locis, quot fuerunt consecra-

tiones Eucharistiæ factæ post ascensionem ejus in cœlum; nam qua ratione dicitur semel fuisse translatus in locum diversum, eadem ratione dicendum erit, semper ita fieri. Si vero alia pars eligatur, eodem modo inquiri poterit, an in illo loco existat modo diverso, seu sitibus diversis, et hoc habet fere idem inconveniens, et præterea non poterunt non sequi indecentissimi situs in corpore Christi, ut cuilibet recte cogitanti facile patebit; an vero existat prorsus eodem modo et situ, et adhuc inquiram, an in illo habeat plura Ubi, seu plures præsentias omnino similes in specie, et in habitudine ad spatium, numero tamen diversas. Et hoc est quodammodo majus miraculum, quam simul esse circumscriptive in pluribus locis, et spatiis distinctis, ut patet ex supra tractatis disput. 48. Et præterea est miraculum prorsus inutile, et sine fundamento. Aut tandem dicitur, cum ad cœlum pervenit, ibi postea manere in eodem situ, et cum eodem Ubi, quod antea habebat; et hoc nihil prorsus est, sed videtur contradictio; nam inde concluditur, per hanc desitionem nihil denuo acquirere, quod intendimus; solum enim retinet idem Ubi, quod ante consecrationem habebat; quomodo ergo dicitur illuc translatus ex sacramento? Item, quia in illo Ubi cœlesti nulla est facta mutatio juxta hanc responsionem; ergo non est terminus ad quem alicujus mutationis; nisi forte quis dicat, in illo Ubi cœlesti additas esse plures dependentias; quod est prorsus impertinens, quia neque aliquid confert, ad amittendam sacramentalem præsentiam, quod Ubi cœleste fiat per unam, vel plures actiones, neque ad aliquid aliud id utile est, neque talis miraculi est aliquod fundamentum, aut vestigium, sicut de aliis dictum est. Adde præterea, similem discursum fieri posse ex parte ipsius motus, seu transitus ab uno loco in alium; nam vel est discretus sine transitu per medium, et hoc modo, revera nullus est transitus, quia in instanti, in quo primum desinit esse Christus sub speciebus sacramentalibus, Christus non est in medio, ut nunc responsum est; neque etiam in ultimo termino habet novum Ubi, ut præcedente discursu conclusum est; ergo nullus est transitus; vel est motus continuus per medium, et tunc inquiro, quomodo Christus est in medio, postquam desinit esse sub speciebus; quia nec potest esse modo sacramentali, nec quantitativo, ut patebit applicando priorem discursum factum. Præterea ex termino ad quem posset discursus fieri non admodum diversus; nam, cum in termino ad quem, sit Christus totus in toto, et totus in qualibet parte, et aliquando sit in una hostia continua, aliquando in diversis, vel propinquis, vel loco distantibus, inquiri poterit, an amittendo has omnes præsentias habeat semper eamdem mutationem acquisitivam, vel diversam. Quod sit semper eadem, non videtur dici posse, propter rationes factas in primo discursu, et quia termini a quibus sunt valde distincti, et interdum distantes, et nullam habent connexionem necessariam cum aliquo termino positivo; si vero dicantur esse diversæ, non poterit dici, an ex singulis hostiis, sive distantibus, sive propinquis, discedat per distinctas mutationes positivas, nec ne; vel si ex singulis hostiis, cur non ex singulis partibus ejusdem hostiæ? aut si ex divisis partibus, cur non ex conjunctis, cum in utrisque æque sit totus Christus? aut si ex singulis etiam conjunctis, quomodo non procedetur in infinitum? itaque nihil solidum, nihil firmum affirmari potest. Ac denique de nocte cœnæ, quando Christus nondum erat in cœlo, inquiram, quo transivit, quando consumptis speciebus panis per calorem naturalem, desiit esse sub illis; nihil enim video, quod responderi possit, quod non male sonet in fide; nam quis audeat cogitare, nedum dicere, Christum, quando a Judæis tenebatur, et cruci tradebatur, alibi simul fuisse?

6. *Hæc mutatio est privativa loci.* — Dico ergo tertio, hanc mutationem tantum esse privativam loci mutationem, seu quasi localem. Hæc conclusio sequitur ex dictis, et partim etiam suadetur argumentis secundæ sententiæ; nam præter Sanctorum omnium, et Theologorum mentem est, dicere, fieri in corpore Christi mutationem aliquam substantialem; neque id videtur decens, et consentaneum dignitati illius corporis, etiam si non dicatur re ipsa amittere aliquid substantiale, sed solum, quantum est ex parte desitionis; relinquitur ergo, tantum esse mutationem localem; nam de aliis mutationum generibus nulla est dubitandi ratio; ostensum est autem non esse mutationem positivam; erit ergo tantum mutatio localis privativa. Deinde (ut simul solvamus fundamenta secundæ et tertiæ opinionis) constat, hanc mutationem non esse impossibilem, et esse sufficientem ad hoc mysterium. Primum patet exemplis naturalibus; nam Angelus existens in loco adæquato potest relinquere partem ejus, et in

alia parte manere, nihil de novo acquirendo. et tunc fit in eo aliqua mutatio, nam aliter se habet, quam prius; et tamen illa non potest esse, nisi mutatio localis, qua amittitur, et non acquiritur aliquid loci; idemque erit, si fortasse Angelus simul esse potest in partialibus locis distantibus, nam potest unum amittere, et in alio solo manere. Idem etiam est de anima, quæ unam partem corporis amittit, nam revera aliquo modo mutatur, cum aliter se habeat, quam prius, et tamen nihil acquirit, sed perdit, quanquam (quia anima non amittit tantum præsentiam localem, sed etiam partialem unionem, quæ modus substantialis est) ex hac parte dici illa potest substantialis mutatio, tamen pure privativa. Alterum membrum assumptum patet, quia omnes rationes, quibus supra probavimus, mutationem hic fieri in corpore Christi, non probant de alia mutatione; ergo hæc sufficit. Item quia Christus, ut existit in hoc sacramento, non pendet ab speciebus, nisi quoad præsentiam, non vero quoad substantiæ conservationem, ut supra dictum est; neque in eo aliquid aliud permanet, quod fuerit de novo per consecrationem ei additum; ergo nihil aliud amittitur per desitionem; sed amissio præsentiæ est quædam localis mutatio pure privativa, vel quasi localis (ne sit quæstio de nomine, juxta superius explicata) : ergo.

7. *Dubium.* — *Responsio.* — Solum superest respondere, quid fieret in eo casu, si Christus non esset in propria specie, sed tantum sub una hostia, et ibi esse desineret. Ledesma non male respondet, hypothesim esse impossibilem juxta præsentem institutionem; et ideo, casu posito, petenda esset alia institutio, quæ talis esset, qualem Deus vellet. Addit vero Marsil. ex vi talis desitionis non desiturum Christum in rerum natura, sed in aliquo loco futurum; in quo tamen, vel quomodo, fortasse penderet ex ipsius Christi arbitrio, qui fortasse tunc necessario eligeret alium locum, quod est etiam rebus ipsis naturalibus, et exemplis supra adductis consentaneum; nam, quando Angelus existit in duobus locis partialibus, facile potest unum dimittere per mutationem pure privativam; si tamen sit in uno tantum, non potest totum illum dimittere, quin acquirat alium, quia non potest seipsum in nihilum redigere; sic ergo in præsenti philosophandum est.

SECTIO II.

Utrum Christo desinente esse sub speciebus sacramentalibus, semper aliqua substantia succedat.

1. *Quorumdam placitum.* — Nonnulli auctores docuerunt, recedere corpus Christi ab speciebus sacramentalibus, etiam si in eis nulla mutatio facta sit, quæ ad introductionem novæ substantiæ possit esse sufficiens; quod duobus modis assertum est : primo, semper ita fieri quotiescumque homo accedit ad sumendum hoc sacramentum, quia statim ac species ore sumentis attinguntur, vel saltem statim atque in stomachum trajiciuntur, prius quam alterentur, Christus recedit. Ita sentit Gloss., c. Tribus gradibus, de Consec., dist. 2; nec censet improbabile Bonav. in 4, dist. 13, art. 2, quæst. 2, saltem finita manducatione, ante specierum alterationem; et favet Hugo de S. Vict., lib. 2 de Sacram., p. 8, cap. 13; Innocent., lib. 4 de hoc mysterio, cap. 15; citantur etiam Ambr., lib. 1 de Sacram., cap. 4, et August., serm. 28 de Verbis Domini, quia dicunt : *Panis iste non est ille, qui vadit in corpus, sed ille, qui animæ nostræ substantiam fulcit.* Secundus modus asserendi hanc sententiam est, hoc non esse regulare, sed in aliquibus casibus ita fieri, quando videretur indecens, corpus Christi manere sub speciebus, etiam si non sit in eis facta alteratio sufficiens ad panis vel vini corruptionem; vel quando hostia consecrata in locum immundum projicitur; aut quando a mure comeditur; et in hunc modum magis inclinat Bonav. supra, et Gloss., 1 ad Cor. 11, et Waldensis, tom. 2 de Sacram., cap. 60, qui solum videntur in quadam pietate fundari. Juxta hos ergo dicendi modos videtur plane sequi, deserere Christum interdum sacramentales species, etiam si nulla substantia in eis succedat, quanquam non defuerunt, qui dicerent, Deum tunc sub eis creare substantiam panis et vini, vel eamdem numero que antea fuerat, reproducere; quod probabile judicat Magist., d. 13; Innoc., lib. 4, cap. 12.

2. *Nunquam species deseruntur a Christo, nisi succedente aliqua substantia.* — Dico primo, nunquam corpus Christi deserere sacramentales species, nisi quando ibi succedit alia substantia, in qua subjectetur quantitas, quæ manet, sive sit eadem omnino, sive alia similis. Hæc est certa et communis

sententia Theologorum, quam significat D. Thom. hic, art. 7, infra, quæst. 80, art. 4, clarius in 4, d. 9, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 1; et ibi Albertus, art. 5; Alens., 4 part., quæst. 45, membr. 1, art. 2; Palud., dist. 12, quæst. 1; Durand., quæst. 3; Richard., art. 2, quæst. 2; Scot., quæst. 6; Capr., dist. 13, quæst. 1, art. 3; Gabr., dist. 12, q. 1, art. 3, dub. 2 et 3, et lect. 84 in can., dub. 1. Probatur, quia supra, disputat. 46, sect. ult., ostendimus, tamdiu Christum manere sub speciebus consecratis, quamdiu ibi maneret substantia panis; sed substantia panis ibi maneret, quamdiu alia forma substantialis ibi non introduceretur, seu alia substantia generaretur, quia substantia panis aut vini naturaliter non desinit, nisi per corruptionem; nulla autem substantia corrumpitur, nisi ejus corruptio sit alterius generatio; ergo non recedit substantia Christi, nisi ibi succedat alia substantia. Secundo, quia, vel in accidentibus consecratis fit alteratio sufficiens ad corruptionem panis, vel non; si fit sufficiens, ex vi illius aliqua alia substantia generabitur, non minus, quam si ibi adesset substantia panis, ut quæstione sequente ostendemus, experientiaque ipsa docet, quia necessarium hoc fuit ad fidei nostræ confirmationem; si autem non fit prædicta alteratio, non desineret ibi substantia panis; ergo nec recedit substantia Christi. Tertio, quamdiu accidentia sunt sine subjecto, sub illis est Christus; ergo, quando recedit, oportet, vel accidentia annihilari, quod nunquam fit, vel succedere substantiam, in qua subjectentur; antecedens probatur, quia supra dictum est, accidentia conservari sine subjecto, ab ipso corpore Christi; item, quia, quamdiu accidentia separata durant, manent etiam consecrata; quamdiu autem consecrationem retinent, significant Christum præsentem, et sub se contentum ex vi significationis formæ, qua consecrata fuerunt, quæ significatio semper est vera; et ideo juxta communem sensum Ecclesiæ perinde est dicere, accidentia esse sine subjecto, et Christum sub illis esse, quia hæc duo censentur semper esse connexa.

3. *Christo recedenti ab speciebus semper succedit alia substantia a substantia panis, et vini. — Probatur primo. — Probatur secundo. — Dubium.* — Dico secundo : Christo recedenti ab hoc sacramento nunquam succedit substantia panis et vini, sed semper aliqua alia. Ita D. Thom., quæst. 77, art. 5. Et colligitur ex dictis auctoribus, et eisdem principiis : primo, quia Christus non hinc recedit, donec talis fiat alteratio in accidentibus, quæ ad corrumpendum panem, vel vinum sufficeret; ergo non potest ibi succedere alia substantia panis, aut vini; patet consequentia, quia alteratio corrumpens substantiam panis non disponit ad alterius panis generationem; sunt enim hæc opposita; sed ad aliam substantiam generandam, cui sunt connaturalia talia accidentia; illa ergo succedet corpori Christi; nunquam enim introducitur hic substantia, nisi quæ ex natura rei est accommodata accidentibus. Secundo, si substantia panis interdum succedit, vel esset eadem numero, vel diversa; non eadem, ut D. Thom. supra ait, quia non posset eadem numero substantia panis redire, nisi per conversionem corporis Christi in ipsam, quæ est impossibilis; quæ ratio est difficillima, quia illa conversio nec necessaria, nec impossibilis videtur, de qua re dicam in commentario illius articuli; nunc sufficiens ratio sit, quod reproductio ejusdem numero substantiæ est speciale miraculum, quod in hoc sacramento fingendum non est, nisi ubi necessitas cogit, quæ hic nulla est, nam, ut infra ostendemus, productio substantiæ, quæ succedit corpori Christi, a naturali agente aliquo modo fieri potest. Denique, facta alteratione necessaria, non manent eadem numero accidentia, quæ ad priorem substantiam conservandam erant requisita; non ergo redibit eadem numero; neque etiam alia numero distincta, quia substantiæ solo numero distinctæ non ita invicem alterantur, ut una aliam corrumpat. Unde per corruptionem unius nunquam disponitur materia ad generationem alterius, intra eamdem speciem. Solum possunt duo casus excogitari. Unus est, in quo videtur succedere eadem numero substantia, scilicet, si panis consecratus in pultes redigeretur; tunc enim non maneret ibi Christus, quia sub tali materia consecrari non potest; ergo nec conservari; neque illa immutatio sufficeret ad corrumpendum substantiam panis, quæ antea erat, quia ibi solum mutatur forma et usus panis, non substantia; quod satis est, ut ibi non possit fieri consecratio, ut supra diximus; redibit ergo tunc eadem numero substantia panis. Alter casus est, in quo redire videtur substantia vini, numero, aut specie diversa, ut si species vini albi consecratæ corrumpantur a vino rubro non consecrato, generabitur sub eis substantia vini aut numero, aut specie distincta. Ad primum res-

pendetur, si supponamus, immutationem talem esse, quæ non sufficeret ad corrumpendam substantiam panis præexistentem, non desinere sub eis esse corpus Christi, quia illa immutatio solum esset per mistionem quamdam accidentalem factam per juxtapositionem, et divisionem in minimas particulas; diximus autem supra, manere Christum in speciebus panis, etiam divisis in particulas adeo parvas, ut sentiri non possint. Quocirca, sicut minima et insensibilis particula in principio non posset sufficere ad consecrationem faciendam, quia non posset sensibiliter demonstrari per formam, et tamen postquam consecrata est, retinet corpus Christi, donec sufficienter immutetur usque ad corruptionem panis, ita in proposito casu dicendum erit, illam materiam in pultes redactam non sufficere in principio ad consecrationem, quia non proponitur ibi forma cibi apti ut comedatur; postquam vero consecrata semel fuit, permanere ibi corpus Christi, donec alteretur sufficienter usque ad corruptionem panis. Ad alterum casum dicendum est, diversas esse philosophorum opiniones de differentia inter vinum album et rubrum; si ergo non differunt specie substantiali, sed in accidentibus tantum, dicendum est, nunquam vinum album a rubro substantialiter transmutari, sed tantum in accidentibus assimilari; et tunc, licet species vini albi consecrati ita alterentur a vino rubro, non desinit sub eis esse corpus Christi; quia nec desineret substantia vini; et ita non oportebit, ut aliqua substantia succedat numero distincta. Si vero hæc vina specie differunt, poterit rubrum corrumpere substantialiter album, et generare sibi simile, et tunc concedendum est, in prædicto casu succedere corpori Christi substantiam vini specie distinctam; conclusio autem posita intelligenda erit de substantia panis et vini ejusdem omnino rationis specificæ cum illa, ex qua facta est consecratio.

4. *Tertio probatur conclusio ex refutatione fundamenti primæ sententiæ.* — Tertio principaliter probatur utraque conclusio, excludendo illos casus, quos fingebat prior sententia; nam imprimis dicere, statim ac species consecratæ sunt intra os sumentis, recedere Christum, hæreticum est, contra veritatem illorum verborum : *Accipite et manducate, hoc est,* etc., et illorum : *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem,* etc., nam comedere et bibere non significant, intra os sumere, sed intra corpus trajicere; si ergo Christus statim recederet, nec comedi posset, nec bibi, de qua re latius dicetur infra, quæst. 80, ubi ostendemus, etiam in quibusdam hæreticis fuisse damnatam, quod de solis peccatoribus assererent, non sumere corpus Christi, sed recedere statim ac ore suo species attingerent. Rursus, quod Christus recedat statim ac species deglutiuntur, antequam alterentur, nullo fundamento assertum est, et est contra generale principium supra demonstratum; et est contra propriam rationem illius, qui non transmutatur, nisi per actionem ipsius sumentis. Alii vero speciales casus ficti sunt ex falsa quadam pietate, quia quamvis in eis permaneat corpus Christi sub speciebus, nihil indignum patitur, cum sit hoc modo impassibile, nec magis lædatur ex his, quæ circa species fiunt, quam Verbum divinum ex his, quæ humanitas ejus passa est. Unde quidam ex Catholicis non tam videntur negare rem, quam modum loquendi; ut, v. gr., quando hostia consecrata comeditur a mure, negant comedi corpus Christi, non quia ibi non sit, sed quia illa, ut aiunt, non est sacramentalis sumptio; sed in hoc etiam sine causa timuerunt, quia denominationes, quæ tantum indicant modum localem vel terminum ejus, proprie tribuuntur corpori Christi, a quocumque fiant; hujusmodi autem est illa, quæ revera est sacramenti comestio, quicquid sit de nomine sacramentalis sumptionis, de quo postea suo loco dicemus.

SECTIO III.

An hæc substantiarum successio sit conversio, vel transubstantiatio.

1. *Qui dicant Christi corpus transubstantiari in nostram substantiam, cum desinit esse in sacramento. — Opposita sententia tenenda est.* — Ratio dubitandi est, quia est transitus totius substantiæ in totam substantiam sub eodem sensibili; nihil ergo deest, quia nec deest terminus ad quem, cum fiat productio totius substantiæ; nec terminus a quo, cum tota aliqua substantia recedat; neque aliquid commune utrique termino, quia species accidentales sunt communes; nec connexio inter unius termini introductionem, et expulsionem alterius, quia hæc etiam reperitur, saltem ex pacto Dei, quia non potest aliter mutari corpus Christi, ut ostensum est, quod est aliquo modo in ipsis rebus fundatum,

tum ex parte accidentium, ne vacua maneant, sicut adveniente Christo, recedit substantia panis ne duplicem substantiam contineant; tum ex parte agentis, quod expellendo accidentia disponit ad alterius substantiæ introductionem; hæc autem connexionis ratio sufficit ad rationem conversionis, quia necesse non est, ut semper sit per formalem incompossibilitatem terminorum. Propter hæc aliqui moderni ausi sunt concedere, corpus Christi converti, et transubstantiari in nostram substantiam, quando illud communi- [illegible] sententia confirmari potest, ex alia, a multis Theologis recepta; posse scilicet corpus Christi, ut est in sacramento, converti in aliquam substantiam, etiam si in cœlo maneat, quod alii dicunt posse converti secundum esse sacramentale, quod hic habet, etiam si non convertatur secundum esse simpliciter, quod habet in rerum natura. Ita Paludanus, in 4, dist. 11, quæst. 3, num. 23; Capreol., quæst. 1, art. 3, ad 1 Scoti, et ad 1 et 7 Durandi contra 2 conclus.; Cajet. hic, quæst. 75, art. 4, ad 3 Durandi, et infra quæst. 77, art. 5. Non apparet autem, quo alio modo possit converti corpus Christi in aliam substantiam sibi succedentem, quam nunc fiat. Nihilominus dicendum est, in hujusmodi substantiarum successione non fieri transubstantiationem, neque ullam propriam conversionem. Hæc conclusio probari imprimis potest auctoritate negativa omnium Theologorum; nullus enim eorum vel antiquorum Patrum, talem conversionem agnovit; in re autem adeo gravi non est tutum, novum aliquid introducere, præsertim, quia concedendum consequenter esset, Christi corpus converti in corpus sumentis, seu in carnem aut vermem, quæ pias aures offendunt, et aliena sunt a modo loquendi sanctorum Patrum, qui potius dicunt, Christum nos in se convertere, quam ipsum in nos converti. Imo addit D. Thom., quæst. seq., art. 5, et in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 4, et ibi Richard, art. 2, quæst. 2, impossibile esse, corpus Christi in aliud converti; quod saltem est verum de potentia ordinaria, et secundum virtutem agentium naturalium, supposita Christi impassibilitate, et modo, quo in hoc sacramento existit. Ratio autem hujus veritatis reddi potest, primo ex parte accidentium, supposita opinione, quæ negat, eamdem numero quantitatem et cætera accidentia manere in genito, quæ fuerant in corrupto; nam, si hoc verum est, nihil manet commune, sub quo fiat conversio; quæ tamen ratio nititur fundamento minus probabili, ut ego existimo. Addi vero potest, quamvis maneat quantitas eisdem qualitatibus affecta, id tamen esse modo quodam accidentario ad rationem conversionis; non enim ideo manet, ut sub illa fiat conversio, neque quia actio, quæ ibi intervenit, per se hoc requirat, sed quia hoc est consentaneum naturæ ejus, quia supponitur in materia prima subjectari, et ideo quod eadem quantitas maneat, admodum accidentarium videtur ad rationem conversionis.

2. *Responsio.* — *Impugnatur.* — Secunda ratio sumi potest ex parte termini a quo, quia ex vi modi, quo Christus hic desinit, non mutatur substantialiter sed localiter tantum; ergo hic non intervenit conversio totius substantiæ. Hæc vero ratio duobus modis solvi posse videtur : primus est, dicendo, ad conversionem sufficere, terminum ad quem, esse substantialem; nam ab hoc termino omnis actio et conversio speciem sumit. Etenim, si juxta opinionem Scoti ad transubstantiationem sufficit accidentalis et localis mutatio seu actio adductiva ex parte termini ad quem, multo magis sufficiet in termino a quo, mutatio amissiva præsentiæ sacramentalis quia magis necessarius est terminus ad quem; aut certe, si hoc non sufficit ad propriam transubstantiationem, saltem sufficere poterit ad aliquod genus propriæ conversionis, sive illa substantialis dicatur, sive mista ex accidentali, et substantiali. Sed hæc responsio non satisfacit, primo quidem quia conversio, ut conversio, intrinsecam dicit habitudinem ad terminum a quo, et ad quem, ut supra dictum est, et ideo, si substantia aliqua non transit in aliam secundum esse substantiale, non potest conversio substantialis intelligi. Deinde, quia illa mutatio amissiva loci seu præsentiæ per se clauditur intra suos terminos, qui sunt præsentia, quæ amittitur, et carentia ejus, vel alia ei incompossibilis; nullo modo ordinatur ad productionem alicujus substantiæ, neque est pars alicujus conversionis. Unde, quod ibi succedat alia substantia, accidentarium est; possetque fieri, aut per meram creationem, aut per aliam mutationem localem adductivam; et hic fit per physicam quamdam generationem supposita materiæ creatione, ut infra dicetur.

3. *Altera responsio.* — *Impugnatur.* — Secunda responsio esse potest, ex parte termini a quo, aliquid substantiale deperdi, scilicet,

vel specialem dependentiam substantialem corporis Christi, juxta opinionem asserentem necessariam esse specialem actionem substantialem, ad conservandum Christi corpus in sacramento, propter specialem modum existendi, quem ibi habet; vel certe amitti modum aliquem substantialem, quem (juxta aliquorum opinionem) acquirit corpus Christi per transubstantiationem, quod satis erit ad conversionem substantialem; sicut, quando homo moritur, fit vera conversio formalis in cadaver, quamvis partes essentiales hominis solum substantialem modum unionis amittant. Sed hæc responsio supponit etiam falsas opiniones, quæ a nobis in superioribus rejectæ sunt; et præterea, ut vera fiat conversio substantialis, necesse est, ut ex vi alicujus actionis, tendentis aliquo modo ad substantialem terminum, destruatur in termino a quo illud esse, cui aliud succedit; hic autem non ita fit, quia actio, quæ hic intervenit, solum est alteratio quædam naturalis, tendens ad generationem alicujus rei; et ad hoc expellens dispositiones panis conservativas. Unde natura sua non ordinatur, nisi ad formalem conversionem, quæ esse potest inter panem, et aliam substantiam; non autem ad conversionem corporis Christi in aliquid aliud, quia neque ex natura sua id habet, neque ex institutione divina, neque per illam aliquid fit, quod per se sufficiat ad destruendum illud esse, quod Christus habet in sacramento, qualecumque illud sit; nec per illam dissolvitur aliquod compositum physicum, ad cujus dissolutionem corpus Christi necessario desineret esse; non ergo fit mutatio hic per modum conversionis; sed ad præsentiam rei, quæ generatur, Christus voluntare discedit, juxta legem et institutionem ab eo statutam.

4. Unde potest tertia ratio formari ex parte termini ad quem; qui, si materialiter (ut sic dicam) consideretur, non est determinatæ rationis, seu speciei, sed pro diversitate agentum, et alterationum potest esse quælibet res ex pane et vino generabilis; si autem consideretur formaliter ut producibilis, sic proprie terminat generationem substantialem, quæ solum pertinet ad conversionem formalem, qua non potest hic corpus Christi converti, ut per se notum est; si autem consideretur productio materiæ primæ, quæ prius natura ad hanc generationem subintroducitur, per nullam conversionem fit, sed per creationem, ut infra dicetur; nullus est ergo hic terminus ad quem, qui fiat per conversionem corporis Christi in ipsum.

5. Quarto inter mutationes, et actiones, quæ hic interveniunt, nulla est connexio, nec subordinatio ad conversionem necessaria, sed sunt omnino diversarum rationum et ordinum; et unaquæque est in suo genere completa, solumque ex Christi arbitrio et institutione ita conjunguntur, ut quotiescumque ab agente naturali talis mutatio fiat, ipse suam sacramentalem præsentiam deserat, ut declarari breviter potest : hæc enim omnia hoc ordine hic interveniunt, scilicet alteratio specierum usque ad talem gradum, quæ naturaliter fit virtute agentis naturalis; creatio materiæ; unio ejus cum præexistente quantitate et accidentibus; eductio formæ seu generatio compositi; et amissio præsentiæ corporis Christi, in quibus facile perspici potest, quasdam esse supernaturales, alias naturales; quasdam accidentales, alias substantiales; et inter eas nullum esse per se ordinem, neque intercedere ibi aliquam virtutem activam, cui illæ omnes subordinentur, sed solum ex voluntate divina conjungi, partim ad occultandum fidei mysterium, partim ad supplendum naturæ defectum; non est igitur in hoc transitu seu successione substantiarum vera conversio, sed solum plurium mutationum et actionum aggregatio.

ARTICULUS VIII.

Utrum, quando in hoc sacramento apparet miraculose caro vel puer, sit ibi vere corpus Christi (4, d. 10, art. 2, quæst. 2, ad 3, et art. 4, quæst. 2 et 3. Et opusc. 58, cap. 11).

1. *Ad octavum sic proceditur. Videtur, quod quando in hoc sacramento miraculose apparet caro vel puer, non sit ibi vere corpus Christi. Corpus enim Christi desinit esse sub hoc sacramento, quando desinunt esse species sacramentales, ut dictum est* (art. præced., ad 3 arg.). *Sed quando apparet caro vel puer, desinunt esse species sacramentales. Ergo non est ibi vere corpus Christi.*

2. *Præterea, ubicumque est corpus Christi, vel est ibi sub specie propria, vel sub specie sacramenti. Sed quando tales apparitiones fiunt, manifestum est, quod non est ibi Christus sub specie propria (quia in hoc sacramento totus Christus continetur, qui permanet integer in forma qua ascendit in cœlum, cum tamen id, quod miraculose apparet in hoc sacramento, quandoque videatur ut quædam*

parva caro, quandoque autem, ut parvus puer); manifestum est etiam, quod non est ibi sub specie sacramenti, quæ est species panis vel vini. Ergo videtur, quod corpus Christi nullo modo sit ibi.

3. *Præterea, corpus Christi incipit esse in hoc sacramento per consecrationem et conversionem, ut supra dictum est* (q. 75, art. 2). *Sed caro et sanguis miraculose apparens, non sunt consecrata, nec conversa in verum corpus et sanguinem Christi. Non ergo sub his speciebus est corpus et sanguis Christi.*

Sed contra est, quod tali apparitione facta eadem reverentia exhibetur ei quod apparet, quæ primo exhibebatur. Quod quidem non fieret, si vere non esset ibi Christus, cui reverentiam latriæ exhibemus. Ergo etiam tali apparitione facta, Christus est sub hoc sacramento.

Respondeo dicendum, quod dupliciter contingit talis apparitio, qua quandocumque in hoc sacramento miraculose videtur caro, aut sanguis, aut etiam aliquis puer. Quandoque enim hoc contingit ex parte videntium, quorum oculi immutantur tali immutatione, ac si expresse viderent exterius carnem, vel sanguinem, vel puerum, nulla tamen immutatione facta ex parte sacramenti. Et hoc quidem videtur contingere, quando uni videtur sub specie carnis vel pueri, alii tamen videtur sicut et prius sub specie panis; vel quando eidem ad horam videtur sub specie carnis, vel pueri, et postmodum sub specie panis. Nec hoc tamen pertinet ad aliquam deceptionem, sicut accidit in magorum præstigiis, quia talis species divinitus formatur in oculo, ad aliquam veritatem figurandam, ad hoc scilicet quod manifestetur vere corpus Christi esse sub hoc sacramento, sicut etiam Christus absque deceptione apparuit discipulis euntibus in Emaus. Dicit enim August. in lib. 2 de Quæst. Evang. (cap. ult., non procul a princ., tom. 4), *quod cum fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modum nulla immutatio fit ex parte sacramenti, manifestum est, quod non desinit Christus esse sub hoc sacramento, tali apparitione facta. Quandoque vero contingit talis apparitio, non per solam immutationem videntium, sed specie quæ videtur, realiter exterius existente. Et hoc quidem videtur esse, quando sub tali specie ab omnibus videtur, et non ad horam, sed per longum tempus ita permanet. Et in hoc casu quidam dicunt, quod est propria species corporis Christi; nec obstat, quod quandoque non videtur ibi totus Christus, sed aliqua pars carnis, vel etiam videtur, non in specie juvenili, sed in effigie puerili, quia in potestate corporis gloriosi est, quod videatur ab oculo non glorificato, vel secundum totum, vel secundum partem, et in effigie vel propria, vel aliena, ut infra dicetur* (non absolvit morte præventus, sed vide in Sent., lib. 2, dist. 44, quæst. 2, art. 4). *Sed hoc videtur esse inconveniens, primo quidem, quia corpus Christi non potest in propria specie videri, nisi in uno loco, in quo definitive continetur. Unde cum videatur in propria specie et adoretur in cœlis, sub propria specie non videtur in hoc sacramento.*

Secundo, quia corpus gloriosum, quod apparet ut vult, post apparitionem cum voluerit disparet, sicut dicitur Lucæ ultimo, quod Dominus ex oculis discipulorum evanuit. Hoc autem quod sub specie carnis in hoc sacramento apparet, diu permanet; quinimo legitur quandoque esse inclusum, et multorum Episcoporum consilio in pyxide reservatum, quod nefas esset de Christo sentire secundum propriam speciem. Et ideo dicendum est, quod, manentibus dimensionibus, quæ prius fuerant, fiat miraculose quædam immutatio circa alia accidentia (puta figuram et colorem, et alia hujusmodi), ut videatur caro, vel sanguis, aut etiam puer. Et, sicut prius dictum est (in ipsomet art.), *hoc non est deceptio, quia fit in figuram cujusdam veritatis, scilicet, ad ostendendum, per hanc miraculosam apparitionem, quod in hoc sacramento est vere corpus et sanguis Christi. Et sic patet, quod remanentibus dimensionibus, quæ sunt fundamenta aliorum accidentium, ut infra dicetur* (quæst. sequent., art. 2), *remanet vere corpus Christi in hoc sacramento.*

Ad 1 ergo dicendum, quod facta tali apparitione species sacramentales quandoque quidem totaliter remanent in se ipsis, quandoque autem secundum id, quod est principale in eis, ut dictum est (in corp. art.).

Ad 2, dicendum, quod in hujusmodi apparitionibus, sicut dictum est (in corp. art.), *non videtur propria species Christi, sed species miraculose formata, vel in oculis intuentium, vel etiam in ipsis sacramentalibus dimensionibus, ut dictum est* (ibidem).

Ad 3, dicendum, quod dimensiones panis et vini consecrati manent, immutatione circa eas miraculose facta, quantum ad alia accidentia, ut dictum est (quæst. 75, art. 5 et 6).

COMMENTARIUS.

Duplicem sensum facere possunt verba hujus tituli. Unus est, an in his apparitionibus id, quod exterius videtur, sit verum Christi corpus. Alius est, an facta hujusmodi apparitione sub speciebus sic immutatis, maneat adhuc Christi corpus. Et hunc posteriorem sensum videtur maxime intendere D. Thom., quanquam illi respondendo, alteri etiam obiter satisfacere videatur. Ut igitur quæstioni respondeat, distinguit duplicem modum harum apparitionum : nam interdum fiunt sine immutatione specierum sacramentalium per solam immutationem vel impressionem sensibilium specierum factam in sensu videntis; aliquando vero fiunt per veram mutationem specierum sacramentalium. Qua distinctione supposita, tria respondet. Primum est, quando apparitiones fiunt primo modo, corpus Christi manere sub speciebus, et revera non videri in propria specie, quod est clarissimum, nec nova indiget probatione. Secundo ait, in secundo modo apparitionum, id, quod videtur, non esse verum corpus Christi, quia non potest esse in propria specie simul in cœlo et in hoc sacramento, maxime quia id, quod sic apparet, sæpe diu permanet eodem modo, clausum in pyxide; quod nefas, inquit, esset de corpore Christi sentire. Tertio ait, tunc nihilominus manere corpus Christi sub speciebus, quia illa immutatio fit solum in qualitatibus, manente eadem quantitate, circa quam fiunt, seu in qua fundantur; manentibus autem dimensionibus permanet etiam corpus Christi in hoc sacramento. Hæc est summa doctrinæ D. Thomæ, quæ magna indiget examinatione, et expositione, quam commodius trademus disputat. sequente.

DISPUTATIO LV.

DE APPARENTIBUS MUTATIONIBUS, QUÆ IN EUCHARISTIA CONTINGUNT.

Disp. 47 de Euchar. — Diximus de veris mutationibus, quæ communi et ordinaria lege in hoc sacramento, et Christi corpore fieri solent; optimo ergo ordine sequitur, ut dicamus de his, quæ sensibus apparent, et extraordinarie fiunt; et primum videbimus, quot modis accidant, deinde quomodo corpus Christi attingant, ac denique quid in hujusmodi eventibus agendum sit.

SECTIO I.

Quot modis fieri soleant hujusmodi mutationes, quæ in Euchari tia apparent.

1. Primum omnium statuendum est, negari non posse, quin sæpius hujusmodi mutationes contigerint, quia non solum eas referunt graves auctores, Paschasius, lib. de Euchar., cap. 14; Guitmundus, lib. 3 de eodem sacramento; Garetius, Classe 6; verum etiam adhuc extant, et oculis conspiciuntur vestigia harum mutationum, quæ ante multos annos miraculose factæ sunt, ut in Hispania, Darocæ, et Abulæ, et aliis locis. Secundo observat Paschasius supra, hujusmodi apparitiones, quando a Deo procedunt, frequentius ordinari ad confirmandam fidem de reali præsentia Christi in hoc sacramento, quod non semper eodem modo fit, ut statim dicam; nam interdum fiunt ad confundendum infideles, et præsertim hujus veritatis impugnatores; aliquando ad terrendos peccatores, qui indigne accedunt; nonnunquam ad confirmandos debiles, ac infirmos in fide; sæpe vero ad amicos consolandos, ac recreandos. Quocirca ad discernendum, an visio quæ apparet, divina sit, vel illusio dæmonis, aut tantum propriæ imaginationis debilitas, prudenter considerandus est et fructus visionis, et dispositio videntis, et alii effectus, seu circumstantiæ occurrentes.

2. Tertio, cum dictum sit has immutationes fieri ad confirmandam fidem de præsentia Christi, oportet observare, interdum apparitionem fieri in testimonium præsentiæ, non quæ tunc duret, sed quæ præcessit; hujusmodi autem sunt illæ, quas ex Cypriano, Nicephoro, et aliis supra retulimus, disp. 46, videlicet, Eucharistiam interdum versam esse in lapidem in ore indigne sumentis, interdum in cineres, et similia; et tunc dubitari non potest, quin desinat Christi corpus esse sub speciebus sacramentalibus, subitoque virtute divina vere generari ibi rem illam, quæ apparet, et tam veram ac realem, tantamque mutationem fieri in accidentibus panis, ut jam sub eis esse non possit substantia panis, sed lapidis, aut alterius similis, quæ apparet. Hoc enim Deo facile est, estque magis consentaneum fini talium mutationum, scilicet, ad confundendum peccatorem, et significandum Christum ab eo fugere propter infidelitatem, vel impuritatem ejus. Idem etiam indicat modus harum mutationum; sunt enim perma-

nentes, neque amplius species sacramentales apparent, ut antea erant, neque sub aliarum rerum specie; atque ita sentit Cypr., in lib. de Lapsis; nec D. Thom. contrarium hic sentit, quia in his mutationibus nunquam apparet Christus vel caro Christi, sed potius res adeo diversæ, et a natura carnis et omnis cibi alienæ, ut vel hac ipsa tantum mutatione satis significetur, Christum discessisse. Aliæ igitur mutationes fiunt ad significandam actualem Christi præsentiam; de aliis vero incertum esse potest, cujusmodi sunt eæ de quibus D. Thom. proprie loquitur, et a nobis dicetur.

3. Est igitur circa hoc observandum quarto, multiplex posse esse visibile signum, quo invisibilis præsentia corporis Christi confirmatur; possunt vero ad duo capita revocari. Unum est, quando hoc fit cum visibili præsentia Christi, aut carnis vel sanguinis ejus, ut quando circa species sacramentales apparet splendor, vel audiuntur Angeli laudantes, vel adorantes Dominum, ut legimus apud Cyprianum, lib. de Lapsis, et apud Chrysost., lib. 6 de Sacerdotio; huc etiam pertinet, quod ipsæmet species consecratæ aliquando visæ sunt suo impulsu moveri, ut quando ab infidelibus projectæ sunt in ignem, et ipsæ absque ulla læsione sursum motæ sunt. Item huc spectat, quod interdum conculcatæ, et lapidibus contusæ, integræ et quasi intactæ permanserunt; item quod aliquando ita patenæ adhæserunt, ut nec frangi, nec divelli potuerint, propter indispositionem indigne accedentis. Atque in hoc toto priori genere mutationum nulla potest esse dubitandi ratio, quin sub illis speciebus Christus permaneat, quia nulla in eis facta est alteratio, nec mutatio, quæ ad corruptionem panis sufficeret, estque hoc magis consentaneum fini talium miraculorum, in quorum confirmationem sæpe contingit species sic immutatas, v. gr., patenæ adhærentes, longo tempore conservari. Quo etiam fit, ut temporis successione possit tanta corruptio fieri, ut ibi jam non maneat corpus Christi, et nihilominus conservari semper potest cum reverentia id, quod exterius permanet, quasi in monumentum et testimonium prioris miraculi, et ob reverentiam sacramenti, quod ibi præcessit. Solum igitur supersunt mutationes, quæ fiunt cum apparente ostensione Christi, aut corporis vel sanguinis ejus. De quibus solis non sine causa D. Thom. quæstionem proposuit; et illius varia exempla referunt auctores citati; et Amphilochius in vita Basilii refert, quemdam Hebræum solitum fuisse videre, quemdam infantem ad comedendum dari iis quibus hoc sacramentum dabatur.

4. *Objectio.* — Quinto observanda est distinctio a D. Thom. data, quod hujusmodi visio interdum fit per immutationem objecti, interdum per immutationem solius potentiæ, aut organi seu medii. Adhibet autem D. Thom. duplex signum ad hoc discernendum : primum est, si eodem tempore uni vel alteri apparet talis immutatio, alii vero solum vident speciem panis, sicut antea ; tunc enim signum est, immutationem illam non esse factam in objecto, nam si esset, omnibus eodem modo ostenderetur, nisi novum adderetur miraculum, quod non est sine causa fingendum aut dicendum. Secundum signum est, si immutatio brevi tempore duret, et species consecratæ iterum statim videantur absque ulla mutatione, sicut in principio erant, quod signum minus certum aliquibus videtur, quia facile fieri potest, ut revera sit immutatio facta in objecto, quod postea iterum ad propriam formam redeat, et ita aliquando accidisse referunt Gabr., lect. 41 in can., et Palac., dist. 10, disp. ult., circa finem. Sed nihilominus signum, a D. Thom. datum, est moraliter satis verisimile, quia facilius est ita fieri, et quando ex aliis conjecturis aliud non constiterit, ita certe existimandum est; quia in omnibus his rebus, quæ miraculose apparent, id semper judicandum est fieri, quod facilius est, magisque consentaneum apparentibus signis, et ad finem ipsius apparitionis est sufficiens. Dices : ergo omnes apparitiones quæ hoc modo fiunt, virtute dæmonis efficientur, quia sunt deceptoriæ; solum enim sunt quædam sensuum illusiones. Respondetur ex D. Thom. hic, et August., lib. 2 Quæstionum Evangel., et lib. contra mendacium, cap. 9, negando sequelam, quia in hujusmodi apparitionibus nullum miscetur mendacium, quia licet in objecto non fiat id, quod sensui apparet, tamen ea immutatio, quæ in sensu fit, ad aliquam veritatem significandam ordinatur; nam, quando simulatio (inquit August.) ad aliquid verum significandum refertur, non est mendacium. Adde, posse hujusmodi apparitionem fieri per aliquam immutationem objectivam factam in medio, ad eum modum, quo fiunt in nubibus apparentes colores, et tunc nulla est deceptio ex parte agentis, seclusa intentione decipiendi; ut non decipit pictor, qui tam perfecte depingit imaginem, aut florem, ut alteri veram rem esse appareat.

Deinde vero dicitur, verum esse hujusmodi apparitiones posse sæpe fieri virtute dæmonis, et ideo necessariam esse spirituum discretionem, ad quam, ut dixi, multa considerare necesse est, et quod est præcipuum, orationibus ad Deum, et prudentium consilio uti; quin potius interdum possunt accidere ex vehemente imaginatione, aut læsione, vel debilitate phantasiæ; de quo recte videri potest Alex., 4 part., quæst. 53, membr. 4, art. 3; de hoc igitur toto genere apparitionum nihil dicendum relinquitur, quod ad præsentem materiam pertineat, quia manifestum est, non obstantibus his visionibus, Christum Dominum manere eodem modo præsentem sub speciebus sacramentalibus, quia ut supponitur, nulla est in eis facta mutatio; et similiter certum est, non videri veram carnem aut sanguinem Christi, cum id, quod apparet, non sit in objecto, sed solum appareat esse, propter immutationem factam in sensu. Solum igitur superest dicendum de alio genere harum apparitionum, quæ fiunt per veram et realem mutationem factam in speciebus sacramentalibus; nam quod aliquando ita fiant, nemo dubitat, præsertim quando duæ illæ conditiones concurrunt, scilicet et quod omnibus videntibus eodem modo apparent species sacramentales, et quod diu ita permanent; quid ergo tunc appareat, quæve mutatio in talibus speciebus, explicandum est.

SECTIO II.

Utrum vera Christi caro, aut sanguis aliquando in Eucharistia videatur.

1. *In miraculosis apparitionibus carnis vel sanguinis in Eucharistia nec verum corpus, nec sanguis Christi apparet.* — Prima sententia affirmat, quoties per realem immutationem specierum apparet videri Christus sub speciebus pueri, aut carnis vel sanguinis, revera videri Christum; ita opinatur Alens., 4 part., quæst. 53, membr. 4, art. 3; Gabr., lect. 51 in can.; Palacius, dist. 10, disputat. ult., circa finem, qui præcipue hoc affirmat, quando species apparens brevi tempore durat; omnes tamen modeste et magna cum dubitatione loquuntur. Fundari potuerunt, quia imprimis hoc non est impossibile, quia, ut diximus, potest idem corpus simul esse, et consequenter videri simul in duobus locis; item potest corpus gloriosum sese, prout voluerit, humanis sensibus manifestare in majori, vel minori quantitate, et secundum unam partem, et non secundum aliam, quod maxime verum est in corpore Christi, qui quamdam omnipotentiam participat circa corpus suum; potest ergo, vel retinens sacramentalem præsentiam, vel illam mutans, si voluerit, incipere esse in Eucharistia modo quantitativo, ostendendo humano visui partem, et non totum, aut sub hac vel illa figura, sicut se ostendit Magdalenæ aut discipulis euntibus in Emaus. Deinde, si modus hic est possibilis, videtur etiam convenientior, quia hæc ostensio fit in veritatis testimonium, aut in singularem favorem, et solatium alicujus justi; veritas autem confirmanda est veris, et non tantum apparentibus indiciis aut signis; justo etiam non erit vera consolatio, rem tantum apparentem, et non veram Christi carnem videre; imo videtur ei creari quoddam idololatriæ periculum, nam adorabit, ut carnem Christi, quæ vere non est.

2. Dicendum est tamen primo, in hujusmodi apparitionibus non videri Christum Dominum in se, nec carnem ejus, et sanguinem. Ita D. Thom. hic, et communiter Theologi in 4, dist. 10; Richard., art. 5, quæst. 2; Durand., Palud. et Carthus., q. 4; Marsil., quæst. 7, art. 3, dub. 5; Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 14; Ægidius, Theor. 33, et omnes Thomistæ. Et colligitur ex Paschasio et Guitmundo supra; Lanfranco, lib. de hoc sacram., circa medium. Et probatur, quia vel hæc immutatio diu permanet, ita ut caro, aut sanguis Christi semper ibi videri, diuque in pyxide conservari videatur, aut cito transit, et sacramentales species eodem modo, sicut antea, apparent; quando priori modo fit, nefas est credere, dixit D. Thom., illud, quod apparet, et pyxide clauditur, esse carnem Christi in propria specie existentem; et revera non est verisimile, quia, et est valde indecens, et non necessarium; primum patet, quia tangi facile potest, et contrectari ab hominibus; imo experientia docet, diuturnitate temporis mutari et tabescere id, quod caro aut sanguis esse videbatur, quod non potest ulla ratione carni Christi attribui. Unde Alensis, et Gabriel concedunt, non esse veram carnem Christi, quando in ea talis mutatio fit; aiunt tamen, tunc esse signum, priorem apparitionem non esse factam virtute Dei, sed dæmonis; sed hoc gratis est dictum, et contra plures antiquas traditiones; nam multis in locis referuntur aliqua miracula hujusmodi, quæ et ex ratione ob quam facta sunt, et ex effectibus eorum, vera esse non dubi-

tantur; et tamen in eis prædictus effectus aperte conspicitur. Deinde, quæ est ratio, ob quam hoc semper dæmoni tribuatur, cum in hoc nulla sit intrinseca malitia, nullave deceptio? Unde facile probatur altera pars supra assumpta, scilicet, hoc non esse necessarium, quia neque ad vitandam deceptionem, ut a simili patet ex dictis in fine sectionis præcedentis, neque ad commovendos animos aut mentes fidelium, quia, si id tantum, quod in sensibus fit, consideretur, eumdem effectum parit in anima, sive objectum sensibile tale sit in se, quale apparet, sive non; si autem consideretur fides animæ, quæ his signis excitatur, hæc non indiget illa sensibili præsentia carnis Christi. Quod si sit sermo de his apparitionibus, quæ brevi tempore durant, habent etiam in eis locum rationes factæ, et præterea probabilissimum est, non fieri tunc illam immutationem in objecto. Deinde, quis facile credat, quando visus est sanguis ab hostia fluere, illum esse sanguinem Christi, et in terram, vel linteum cadere, et similiter, quando calix visus est repleri Christi sanguine, ibi esse verum sanguinem Christi extra venas corporis, ita ut et tangi et bibi possit? Et simile est, quando apparet, quasi frustum carnis, quod illa sit vera caro Christi? nam per sese apparent indecentia, sive multo, sive brevi tempore durent, et nulla est necessitas tot miracula multiplicandi.

3. *Nec vera caro, vel sanguis in talibus apparitionibus conspicitur.* — *Dubium.* — *Solutio.* — Secundo dicendum est, in hujusmodi apparitionibus id, quod videtur, non solum non esse carnem et sanguinem Christi in propria specie, verum etiam non esse veram carnem aut verum sanguinem, sed colore tantum et figura eum referre. Probatur fere eodem discursu, nam hoc satis est ad ea omnia salvanda, quæ apparent, et ad omne id, quod per hæc intenditur, et non multiplicantur miracula sine causa. Deinde, quia nec probabiliter cogitari potest, quod illa sit caro humana; alterius autem animalis non est decens. Tandem, quia, si res tota cito transit, non est in objecto necessaria mutatio, ut sæpe dictum est; si autem diu permanet, non est ad hoc apta vera caro, quæ cito corrumperetur, nisi speciali miraculo conservaretur; satis ergo est, ut ibi objiciatur aliquid affectum colore et figura carnis. Rogabis, ubi inhæreant illa accidentia carnis, quæ ibi apparent. Ægidius respondet species sacramentales converti in dimensiones carnis. Sed hoc est impertinens, quia, si sit sermo de quantitate, ejusdem rationis est in pane et carne; non est ergo necessaria talis conversio; ut omittam an, proprie loquendo, sit possibilis. Richard. dicit illa accidentia inhærere in quodam corpore circumdante species sacramentales; sed hoc est negare quod supponimus, scilicet, immutationem fieri in speciebus; et deinde hoc non est verisimile, quando id, quod apparet, est ejusdem figuræ et quantitatis cum speciebus sacramentalibus. D. Th. ergo ait, illum colorem adhærere ipsismet speciebus sacramentalibus, quod est facillimum, et sufficiens, quando, ut dicebam, quod apparet, est ejusdem figuræ et magnitudinis, cujus erant sacramentales species; aut, si est in majori magnitudine, non est tanta quin per rarefactionem specierum fieri potuerit; quando vero multo majus est augmentum, necessario dicendum est, aut immutationem simul factam esse in corpore circumstante, aut certe sacramentales species fuisse corruptas, juxta ea, quæ sectione seq. dicemus.

4. *Ad fundamentum oppositæ opinionis.* — Ad fundamentum contrariæ sententiæ responsum jam est, hic nullam intervenire deceptionem; negari enim non potest in omni opinione, quin res aliter appareat quam sit; apparet enim caro separata a cæteris partibus corporis, et sanguis, ac si esset in vase extra venas, et tamen neutrum in re ita est; fit ergo hic aliquid, quasi in externa imagine sine deceptione, imo ad veritatis confirmationem, ad quod sufficit, quod ibi intervenit aliquod opus divinitus factum, quamvis non fiat ibi vera caro aut sanguis, et idem sufficit ad quemlibet alium effectum, ut jam dixi; adoratio vero, quæ ibi fit, non sistit in eo, quod sensibiliter apparet, sed per illud transit ad verum Christi corpus, aut in sacramento latens, aut in propria specie existens.

SECTIO III.

Utrum Christi caro et sanguis maneant sacramentaliter sub speciebus, in quibus sensibiliter apparent.

1. *Prima sententia, Christi carnem et sanguinem non manere quando sub speciebus illa visibiliter apparent.—Secunda extreme opposita.* — Duæ sunt sententiæ extreme contrariæ : prima absolute negat, manere in sacramento corpus Christi post prædictam immutationem. Ita tenet Durand., dicta quæst. 4, n. 10. Fundamentum ejus est, quia sub spe-

ciebus sic immutatis non potest substantia panis conservari; nam sub accidentibus carnis non potest manere substantia panis; et idem fere sentit Palacius supra, quamvis addat, si talis mutatio non sit facta in tota hostia, sed in parte simpliciter, dicendum esse, manere ibi corpus Christi, saltem ratione alterius partis, quæ immutata permansit. Secunda opinio est, Christum manere sub speciebus sacramentalibus, quamvis facta sit mutatio in qualitatibus, dummodo eadem quantitas perseveret. Hæc videtur esse opinio D. Thom. hic, et in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 4, quæstiunc. 2, quem ita interpretantur et defendant Palud., dist. 12, quæst. 5, et Capreol., quæst. 1, ad argum. contra 2 conclus.; et ex parte consentit Cajet. hic, addit vero, tunc manere species in eadem quantitate, quando manent ejusdem magnitudinis; quando vero multum augentur, ut quando calix, in quo erat modicum vinum, sanguine plenus apparet, tunc inquit, immutatam esse quantitatem, et ideo non manere ibi Christum. De qua posteriori parte postea dicetur. Fundamentum hujus sententiæ est, quia quantitas est primum fundamentum specierum panis; et ideo quamdiu illa manet, Christi etiam præsentia conservatur.

2. *Prima conclusio. — Si mutatio est tanta, ut non patiatur formam panis, non patitur etiam Christi præsentiam.* — Dicendum vero est primo : quotiescumque fit tanta immutatio in qualitatibus harum specierum, ut sub eis non possit conservari substantia panis et vini, non manet sub eis Christus, sive maneat eadem quantitas, sive non. Hoc principium positum est a nobis in superioribus, et est expresse D. Thom., quæst. 77, art. 4, et illud probat Palacius supra, et alii auctores in superioribus citati; hic autem solum proponitur ad refellendam sententiam Paludan. et Capreoli, prout ab eis intelligi videtur; aut enim procedimus in opinione asserente, quantitatem esse in toto composito, et destrui ac mutari illo corrupto, aut in opinione contraria; neutro autem modo potest opinio hæc constanter defendi. Probatur prior pars; nam, si quantitas est in toto composito, et cum illo destruitur, ergo facta alteratione sufficiente ad corrumpendum substantiale compositum panis et vini, destruetur quantitas; ergo supposita institutione hujus sacramenti, implicat in adjecto, dicere, facta mutatione in qualitatibus necessariis ad conservandam substantiam panis, manere quantitatem panis, quia jam non maneret substantia panis; unde absolute concluditur, non posse manere corpus Christi, quia solum tamdiu manet, quamdiu maneret substantia panis, ut supra probatum est; et facile patet, quia hæc alteratio est sufficiens dispositio ad alterius substantiæ generationem; ergo revera generatur, quia ex speciebus sacramentalibus ita fit alterius rei generatio, sicut fieret ex vero pane; ergo non potest jam manere substantia corporis Christi, et consequenter concludi potest juxta opinionem, in qua procedimus, non manere quantitatem panis, quia cum nova substantia congenita fuit nova quantitas, et antiqua ex consequenti destructa est. Posterior pars assumptæ propositionis patet, nam, si quantitas est in materia prima, et manet in genito eadem, quæ erat in corrupto, non potest esse necessaria transmutatio seu desitio quantitatis panis, ut desinat hic esse corpus Christi, alias nunquam esse desineret, quia juxta hanc opinionem quantitas non corrumpitur, sed manet semper coæva materiæ, quia nec per se corrumpi potest a contrario, quia illud non habet, nec per accidens ad corruptionem subjecti, cum non sit in composito corruptibili, sed in materia incorruptibili; et eadem ratione in hoc mysterio, postquam generatur aliquid ex speciebus panis, manebit eadem quantitas, quæ fuerat in pane, in re genita, ut infra latius dicetur; ergo juxta hanc etiam opinionem dici nullo modo potest, mutatis qualitatibus, propter solam quantitatem conservari Christi præsentiam. Nec refert, quod quantitas sit fundamentum accidentium panis; solum enim dicitur fundamentum, quia est subjectum eorum, non quia per se sufficiat ad panis substantiam conservandam, et consequenter, neque ad conservandam præsentiam corporis Christi, nam sola quantitas non est signum sensibile panis, et vini, sed ut est talibus qualitatibus affecta, et consequenter neque est sufficiens signum sub se continens corpus et sanguinem Christi. Atque ita concluditur generalis ratio conclusionis, quia facta prædicta immutatione qualitatum, non maneret substantia panis, sed generaretur alia; ergo nec manet corpus Christi, sed generatur alia substantia, sive maneat eadem quantitas, sive non; sicut eadem ratione, si duæ qualitates in tali gradu simul essent necessariæ ad conservandam substantiam panis, et una corrumperetur infra illum gradum, quamvis alia maneret, desineret ibi esse

corpus Christi, quia per similem alterationem corrumperetur substantia panis; sicut ergo non sufficit, quod maneat una qualitas sine alia necessaria, ita non satis est, quod maneat eadem quantitas sine necessariis qualitatibus. Respondet Ægidius, Theorem. 23, hoc quidem esse regulare, et secundum legem ordinariam ita fieri, tamen in his apparitionibus dispensari, ut Christus conservetur sub quantitate sine qualitatibus necessariis ad conservandam substantiam panis. Sed, qui affirmat dispensationem in divina lege, oportet, ut illam ostendat aut probet, alias temere loquitur; deinde ex hoc sequeretur, Christum manere sacramentaliter sub quodam signo ab ipso non instituto; item alia accidentia, præterquam panis et vini, manere sine subjecto, et alia, quæ inaudita sunt. Quomodo autem exponendus sit D. Thomas hic, statim dicam.

3. Hoc itaque posito principio solum superest examinare, an ad prædictas apparitiones necessaria sit tanta qualitatum immutatio, ut sub eis non possit substantia panis conservari; quod a nobis certe difficile dijudicari potest; nam, licet nos per accidentia cognoscamus substantiam, et per accidentium mutationem substantialem transmutationem factam esse conjectemus, difficile tamen est, præsertim in his rebus inanimatis, discernere, quando accidentalis transmutatio sit tanta, ut substantialem etiam secum habeat conjunctam; utendo tamen conjectura, verisimilius videtur, regulariter non fieri in his apparitionibus tantam mutationem accidentium panis, quæ ad substantiam corrumpendam sufficiat; unde consequenter fit, manere hic corpus Christi sacramentaliter post prædictam apparitionem, ut D. Thom. hic sentit. Probatur, quia mutatio in accidentibus communibus non sufficit ad corrumpendam substantiam, nisi fiat in propriis; sed hic præcipua immutatio fit in accidentibus communibus, ut sunt color, qui potest esse diversus in individuis ejusdem speciei, et in eodem facilius mutari potest, quamvis non omnino dissolvatur temperamentum primarum qualitatum, ad conservandam substantiam necessarium, ut tractat Soto, dist. 10, quæst. 1, art. 8, ubi refert, etiam per artem id sæpe fieri; et idem facile est in figuræ mutatione, et hæc duo fere sufficiunt, ut appareat caro, sanguis, et similia; accidentia autem magis intrinseca et propria sunt odor et sapor, quæ non necessario mutantur propter has apparitiones, et multo minus e converso sentiuntur ibi similes proprietates carnis aut sanguinis; hujusmodi etiam est tanta condensatio, nam revera ob nimiam rarefactionem corrumperetur substantia; sed hæc regulariter non intercedit, præcipue, quando apparent species in eadem magnitudine, quod fortasse intellexit D. Thom. hic, cum dixit, manere easdem dimensiones, scilicet, cum eadem densitate, et consequenter, cum temperamento ad illam necessario; ita enim exponendus est, ne sibi contrarius videatur, quam expositionem Cajetanus etiam sua distinctione et exceptione indicat; cujus sententia, quoad casum illum, seu exceptionem, scilicet, quando immutatio apparet facta in multo majori magnitudine, quam erant species, probabilis est; et ideo dixi, regulariter, seu frequenter; quia non repugnat aliquando aliter accidere, ut in eo casu, quia videtur nimia rarefactio in speciebus fieri; quamvis (ut supra dicebam) etiam posset dici, in eo casu non rarefieri species, quæ, si tangantur, videntur sentiri æque densæ; sed ex corpore circumstante adjungi partem aliquam, eisdem coloribus affectam, ut illa magnitudo appareat; et consequenter manere Christum sub speciebus, non vero in reliqua parte corporis circumstantis. Præterea hoc modo sunt hæ apparitiones proportionatæ fini earum; nam, vel fiunt ad confirmandam fidem præsentiæ corporis Christi, et ita conveniens est, ut illa duret; vel ad solatium alicujus justi, quod non esset solidum, si Christus discederet quoad veram præsentiam sacramentalem, solumque appareret secundum sensibilem repræsentationem. Tandem huic sententiæ sic expositæ videtur consentanea Ecclesiæ consuetudo, quæ hostias consecratas immutatas in colore carneo, aut sanguineo, diu conservat, et veneratur, ut verum Eucharistiæ sacramentum.

4. Dices, hoc nimium probare, quia interdum tam diuturno tempore conservantur, ut in eis non possit substantia panis conservari sine corruptione. Respondetur, fortasse interdum divinitus conservantur, sicut aliæ Sanctorum reliquiæ, maxime quando eodem modo, et ejusdem omnino coloris semper apparent; fortasse etiam substantia panis, si ab extrinsecis corrumpentibus multum activis reservetur, longo tempore durare potest; non est denique negandum, aliquando posse diuturnitate temporis apparere sufficientia signa corruptionis; quod observandum est, ut jam tunc non adhibeatur veneratio, quæ corpori

Christi ibi existenti dari solebat, sed quæ dari potest signo, seu vestigio corporis Christi, quod ibi fuit.

SECTIO IV.

Quid agendum sit, quando apparent hujusmodi mutationes in Eucharistia.

1. Primo inquiri potest, quid sit agendum quoad adorationem talium specierum, et hoc jam est sufficienter explicatum, et fere eamdem doctrinam habet Cajetanus hic.

2. *Species circa quas fiunt prædictæ mutationes esse conservandas.* — Secundo inquiri potest, quid sit agendum quoad usum; et dicendum est, non esse consumendas, sed conservandas in loco decente et sacro, quamdiu sunt sub tali forma. Ita D. Thom. hic, et in 4, dist. 10, quæst. 1, art. 4, quæstiunc. 3, et cæteri Theologi. Et usus Ecclesiæ id confirmat; et ratio, quia sub illa forma non possunt sine horrore sumi; et quia tunc non proponuntur sub specie cibi humani; nempe sub specie panis et vini, sub quibus tantum Christus sumi voluit, ut argumentatur D. Th. ex capit. De hac, de Consecratione, distinctione secunda. Fateor tamen, rationes has non concludere, hoc esse proprie et rigorose præceptum, seu prohibitum, quia posset esse minister, qui nullum haberet horrorem, nec desunt ibi omnino species panis et vini, ut probatum est, sub quibus Christus sumatur; Christus autem nunquam prohibuit sumere corpus suum propter solam hujusmodi mutationem, neque etiam est ullum expressum Ecclesiasticum præceptum; nihilominus tamen servanda est Ecclesiæ consuetudo, a qua non licet facile discedere, præsertim quia hoc conferre potest ad majorem sacramenti reverentiam, et ad vitandum omne periculum horroris et vomitus, etc. Dixi autem, quamdiu sunt sub tali forma, quia si ad priorem redeant, tunc consumi possunt, quia cessant rationes factæ, et est probabile, non esse factam mutationem in speciebus, sed in oculis; qua ratione colligit D. Thom., si immutatio appareat uni, et non alteri, posse species consumi, quia non est facta in illis; idem autem est, etiam si sit facta, et postea cesset, et nudæ species panis ac vini appareant; sicque refert Paschasius supra accidisse cuidam viro sancto, qui, cum similem visionem vidisset, rogavit Deum, ut ad formam sacramenti rediret quod posset consumere, atque ita factum est; et similia legi possunt apud Guitmundum et Garecium supra, et Petrum Diaconum in vita Gregorii.

3. Ultimo quæri potest, quid aget sacerdos, si post perfectam consecrationem utriusque speciei, talis accidat immutatio. Respondetur, si in aliqua parte nihil est immutatum, illud consumi potest, et satis erit ad perfectionem illius sacrificii; si autem nihil consumi potest corporis et sanguinis, dicunt quidam esse necessarium ex præcepto consecrare iterum et consumere alias species. Ita Antoninus ex Alberto, 3 part., tit. 16, cap. 6, § 14, quia est præceptum divinum, ut sacerdos consumat sacrificium, et videtur favere D. Thom. supra. Nihilominus verius est, hoc non esse præceptum, sed consilium; et ita esse exponendum D. Thom., censent Palud. et Cajet.; Soto, dist. 13, quæst. 1, art. 4; Sylvester, verbo Euchar. 3, in fine; Victoria, in Summa, num. 70; et ratio est, quia in eo casu non potest impleri illud præceptum in inchoato sacrificio, seu in speciebus consecratis; denuo vero consecrare alias, non esset prius sacrificium consummare, sed aliud inchoare, quod ex vi prioris consecrationis præceptum non est, prout nunc loquimur; nam aliunde, et per accidens, posset tunc occurrere aliud præceptum, ut, v. gr., audiendi Missam, vel quid simile, de quo hic non agimus, et fortasse probabilius est, etiam ex illis præceptis non oriri talem obligationem, maxime si verum est, consumptionem specierum non esse de substantia sacrificii, ut infra dicemus.

QUÆSTIO LXXVII.

DE REMANENTIBUS IN SACRAMENTO ACCIDENTIBUS, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de accidentibus in hoc sacramento.

Et circa hoc quæruntur oct.

1. *Utrum accidentia, quæ remanent, sint sine subjecto.*
2. *Utrum quantitas dimensiva sit subjectum aliorum accidentium.*
3. *Utrum hujusmodi accidentia possint immutare aliquod corpus extrinsecum.*
4. *Utrum possint corrumpi.*
5. *Utrum ex eis possit aliquid generari.*
6. *Utrum possint nutrire.*
7. *De fractione panis consecrati.*
8. *Utrum vino consecrato possit aliquid permisceri.*

ARTICULUS I.

Utrum accidentia remaneant sine subjecto in hoc sacramento (supra, quæst. 75, art. 5; et 1, dist. 47, art. 4, corp. Et 4, d. 12, quæst. 1, art. 1; et 4 contra, cap. 63 et 66; et Quodlib. 3, art. 1. Et Quodlib. 4, art. 5. Et opusc. 3, c. 8; et 1 Cor. 2, lect. 5, col 5).

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur, quod accidentia non remaneant in hoc sacramento sine subjecto. Nihil enim inordinatum, aut fallax debet esse in hoc sacramento veritatis. Sed accidentia esse sine subjecto, est contra rerum ordinem, quem Deus naturæ indidit; videtur etiam ad quamdam fallaciam pertinere, cum accidentia naturaliter sint signa naturæ subjecti. Ergo in hoc sacramento non sunt accidentia sine subjecto.*

2. *Præterea, fieri non potest etiam miraculose, quod definitio rei ab ea separetur, vel quod uni rei conveniat definitio alterius rei (puta, quod homo, manens homo, sit animal irrationale); ad hoc enim sequeretur, contradictoria esse simul vera; hoc enim, quod significat nomen rei, est definitio, ut dicitur in 4 Metaph.* (text. 28, t. 3). *Sed ad definitionem accidentis pertinet quod sit in subjecto; ad definitionem vero substantiæ, quod per se subsistat, non in subjecto. Non ergo potest miraculose fieri, quod in hoc sacramento sint accidentia sine subjecto.*

3. *Præterea, accidens individuatur ex subjecto. Si ergo accidentia remanent in hoc sacramento sine subjecto, non erunt individua, sed universalia, quod patet esse falsum, quia sic non essent sensibilia, sed intelligibilia tantum.*

4. *Præterea, accidentia per consecrationem hujus sacramenti non adipiscuntur aliquam compositionem. Sed ante consecrationem non erant composita, neque ex materia et forma, neque ex quo est, et quod est. Ergo etiam post consecrationem non sunt composita altero horum modorum, quod est inconveniens, quia sic essent simpliciora, quam Angeli, cum tamen hæc accidentia sint sensibilia. Non ergo accidentia remanent in hoc sacramento sine subjecto.*

Sed contra est, quod Gregor. dicit in homilia Paschali (refertur de Consecr., dist. 2, cap. Species), *quod species sacramentales sunt illarum rerum vocabula, quæ ante fuerunt, scilicet, panis et vini. Et ita, cum non remaneat substantia panis et vini, videtur quod hujusmodi species remaneant sine subjecto.*

Respondeo dicendum, quod accidentia panis et vini (quæ sensu deprehenduntur in hoc sacramento remanere post consecrationem), non sunt sicut in subjecto, in substantia panis et vini, quæ non manet, ut supra habitum est (quæst. 75, art. 2 et 6); *neque etiam in forma substantiali, quæ non manet, et si remaneret, subjectum esse non posset, ut patet per Boetium* (in lib. 1 de Trinit., ante med.). *Manifestum est etiam, quod hujusmodi accidentia non sunt in substantia corporis et sanguinis Christi, sicut in subjecto, quia substantia humani corporis nullo modo potest his accidentibus affici, neque etiam est possibile, quod corpus Christi, gloriosum et impassibile existens, alteretur ad suscipiendas hujusmodi qualitates.*

Dicunt autem quidam, quod sunt sicut in subjecto, in aere circumstante. Sed nec hoc esse potest. Primo quidem, quia aer non est hujusmodi accidentium susceptivus. Secundo, quia hujusmodi accidentia non sunt ubi est aer, quinimo ad motum harum specierum aer depellitur. Tertio, quia accidentia non transeunt de subjecto in subjectum, ut, scilicet idem accidens numero, quod primo fuit in uno subjecto, postmodum fiat in alio; accidens enim numerum accipit a subjecto; unde non potest esse, quod idem numero manens sit quandoque in hoc, quandoque in illo subjecto. Quarto, quia cum aer non spolietur accidentibus propriis, simul haberet accidentia propria et aliena. Nec potest dici, quod hoc fiat miraculose virtute consecrationis, quia verba consecrationis hoc non significant, quæ tamen non efficiunt, nisi suum significatum. Et ideo relinquitur, quod accidentia in hoc sacramento manent sine subjecto. Quod quidem virtute divina fieri potest. Cum enim effectus magis dependeat a causa prima, quam a causa secunda, Deus, qui est prima causa substantiæ et accidentis, per suam infinitam virtutem conservare potest in esse accidens, subtracta substantia, per quam conservabatur in esse, sicut per propriam causam, sicut etiam alios effectus naturalium causarum potest producere sine naturalibus causis, sicut humanum corpus formavit in utero Virginis sine virili semine.

Ad 1 ergo dicendum, quod nihil prohibet aliquid esse ordinatum secundum communem legem naturæ, cujus tamen contrarium est ordinatum secundum speciale privilegium gratiæ, ut patet in resuscitatione mortuorum et in illuminatione cæcorum, prout etiam in rebus humanis quædam aliquibus conceduntur ex speciali privilegio, præter legem communem.

Et ita etiam, licet sit secundum communem naturæ ordinem, quod accidens sit in subjecto, ex speciali tamen ratione, secundum ordinem gratiæ, accidentia sunt in hoc sacramento sine subjecto, propter rationes supra inductas.

Ad 2, dicendum, quod cum ens non sit genus, hoc ipsum, quod est esse, non potest esse essentia substantiæ, vel accidentis. Non est ergo definitio substantiæ ens per se sine subjecto, nec definitio accidentis, ens in subjecto; sed quidditati seu essentiæ substantiæ competit habere esse, non in subjecto; quidditati autem, sive essentiæ accidentis competit habere esse in subjecto. In hoc autem sacramento non datur accidentibus, quod ex vi suæ essentiæ non sint in subjecto, sed ex divina virtute sustentante. Et ideo non desinunt esse accidentia, quia nec separatur ab eis definitio accidentis, quæ est aptitudo ad subjectum, quæ semper manet in iis, non actualis inhærentia; nec competit eis definitio substantiæ.

Ad 3, dicendum, quod hujusmodi accidentia acquisierunt esse individuum in substantia panis et vini, qua conversa in corpus et sanguinem Christi, remanent virtute divina accidentia in illo esse individuato, quod prius habebant. Unde sunt singularia et sensibilia.

Ad 4, dicendum, quod accidentia hujusmodi, manente substantia panis et vini, non habebant ipsa esse, sicut nec alia accidentia, sed subjecta eorum habebant hujusmodi esse per ea, sicut nix est alba per albedinem. Sed post consecrationem ipsa accidentia, quæ remanent, habent esse; unde sunt composita ex esse et quod est, sicut in 1 parte de Angelis dictum est (quæst. 50, art. 2, ad 3), *et cum hoc habent compositionem partium quantitativarum.*

COMMENTARIUS.

1. Circa titulum articuli advertendum est, non esse sermonem de singulis accidentibus, sed de tota collectione, seu aggregato, aut composito accidentium panis, et vini, quæ post consecrationem manent; atque hoc sensu facilis est responsio articuli, manere scilicet hæc accidentia sine subjecto, quia manent sine propria substantia, quamvis non singula eorum careant proprio inhæsionis modo, ut in sequente articulo D. Thom. docet. Nisi quis velit potius de subjecto distinguere; aliud est enim subjectum proximum, cui accidens immediate inhæret, de quo procedunt, quæ diximus; aliud vero est subjectum remotum, id est, suppositum, quod ex natura rei omnia accidentia sustentat, sive illi immediate inhæreant, sive quædam mediis aliis, et hoc modo omnia, et singula accidentia carent hujusmodi subjecto. Utrumque autem horum sufficienter ostensum est ex illo principio fidei, substantiam, scilicet, panis et vini sub eis non manere; D. Thom. autem, ad magis confirmandum veritatem, discurrit per alia subjecta, quæ fingi possent, et singula excludit. Unum est, forma substantialis panis, de qua eadem est ratio, quæ de tota substantia, quia similiter non manet, et quoad hoc idem est de materia panis. Addit vero D. Thom. quod licet forma maneret, non posset esse subjectum accidentium, quod satis est, si ex natura rei intelligatur, et sine novo miraculo, quod fingere non est necesse, quanquam etiam de potentia absoluta facile posset defendi, hoc non esse possibile, quia et in forma materiali deest intrinseca capacitas passiva et receptiva accidentium, et in ipsis accidentibus deest intrinseca habitudo ad tale subjectum, et formalis aptitudo ad illud formandum; sed non libet in hac disputatione, quæ præsenti mysterio nihil deservit, amplius immorari. Aliud subjectum, quod fingi posset, est corpus ipsum Christi, quod etiam D. Thomas excludit, tum ex generali ratione humani corporis, quod hujusmodi accidentibus affici non potest; tum ex speciali ratione corporis gloriosi, quod impassibile est, et alterari non potest; utrumque autem horum intelligendum est juxta connaturalem conditionem, seu statum talis corporis, quia revera, illud non implicat contradictionem; esset tamen valde præternaturale, et indecens, ac monstrosum corpori humano, præsertim glorioso; et ideo nullo modo est tribuendum corpori Christi. Addo tamen, specialem repugnantiam involvere, ut Christi corpus hic existat modo indivisibili et invisibili, et tamen, quod, illi inhæreat quantitas panis, occupans locum modo extenso et divisibili. Tertium subjectum excogitari posset, corpus, quod species sacramentales circumstat (de aliis enim, quæ remotius distant, non potest hoc fingi, vel a fortiori illa excludantur illo excluso); hoc ergo excludit D. Thom. quatuor facillimis rationibus, quæ in eo legi possunt; nam ipsemet explicat, eis non probari, hoc esse simpliciter impossibile in ordine ad divinam potentiam, sed fieri non posse sine alio extraordinario miraculo, quod neque ex forma talis sacramenti colligi potest, nec gratis

fingendum est, cum sacramenti forma solum efficiat quod significat, quod est valde notandum ad explicandas similes rationes D. Thom. in tota hac materia. Observandum vero existimo circa secundam ex his rationibus, omnino repugnare, etiam de potentia absoluta, quantitatem panis inhærere aeri circumstanti, suppositis his quæ credimus, et visu experimur de his accidentibus; credimus enim, neque substantiam aeris, neque ullam aliam, præter corpus Christi, esse intime intra quantitatem panis penetrative, seu realiter ibi præsens secundum totam profunditatem suam; nam, sicut ex veritate formæ sacramenti hujus excluditur substantia panis, aut vini, ita et quælibet alia peregrina substantia, præter corpus Christi; quantitas autem inhærere nulli potest substantiæ, nisi intime illi sit præsens, sicut nec forma materiæ, quia hoc intrinsece includitur in hujusmodi compositione. Rursus experimur, quantitatem hostiæ consecratæ solum esse contiguam aeri circumstanti illam, et ideo facile experimur moveri, eumque dividere, et a suo loco pellere, quod facere non potest forma in subjecto, in quo inhæret; relinquitur ergo, nullum esse subjectum, in quo talia accidentia possint subjectari.

2. Ultimo vero probat D. Thom. divina virtute posse ita conservari, quia potest Deus causalitatem subjecti supplere. Sed objici potest, quia quantitas maxime pendet a subjecto, ut a causa materiali, quicquid sit de dependentia in genere causæ efficientis; Deus autem, licet supplere possit efficientiam causarum secundarum, non tamen causalitatem materialem, sicut nec formalem, quæ intrinsecæ sunt. Respondetur, Deum non posse supplere causalitatem materialem, vel formalem, quæ consistit in intrinseca compositione ex subjecto et forma, quia hoc et imperfectionem includit, et repugnantiam involvit; potest autem Deus supplere causalitatem quandam, quæ consistit in extrinseco influxu, seu adhæsione unius ad aliud; prioris generis est causalitas materiæ et formæ, respectu compositi, quod sine illis neque intelligi potest, quia alias esset compositum, quia supponitur esse, et non esset, quia deessent componentia; posterioris autem generis est mutua causalitas, quam ad invicem habent inter se materia et forma, nam neutra alteram componit, et utraque aliquo modo pendet ex consortio alterius, quod Deus supplere potest per vim activam, et creativam, quia neque in Deo hoc ponit imperfectionem, sed supponit potius perfectionem, neque in rebus ipsis est repugnantia, quod de accidentibus respectu subjecti, de quibus nunc est sermo, probat D. Thom. solvendo argumenta, quibus apparens repugnantia ostendi posset.

3. Solutio ad primum est facilis, indicatur vero in ea esse contra naturam accidentis, quod sit sine subjecto; intelligendum est autem esse supra naturam, aut præter ordinariam legem naturæ, aut esse quemdam modum existendi, contrarium illi, quem natura sua postulat; aut denique esse contra naturam, quod talis modus sit ei connaturalis, nisi naturale vocetur creaturæ, quidquid Deus circa illam operatur, ut Augustinus loquitur, 26 contra Faustum, cap. 3; ubi etiam addit, posse Deum dici agere contra naturam, quando agit contra usitatum cursum naturæ; proprie vero dicitur agere præter, vel supra naturam.

4. Secundum argumentum D. Thomæ est proprium et vulgare in hac materia, quia est contra essentiam accidentis esse sine subjecto, quia ejus esse est inesse, propter quod dixit Aristoteles, 1 Physicorum, text. 30, affectus esse inseparabiles, et absurdam esse mentem, quæ ea quærit, quæ fieri nequeunt, scilicet, accidentium separationem. At communis facilis responsio est, aptitudine inesse, pertinere ad essentiam accidentis, non tamen actu inesse, sed hunc esse modum comitantem talem essentiam; sicut in substantia non est de essentia ejus subsistentia, sed modus substantiæ; de qua solutione videri potest Scotus in 4, dist. 12, ubi late conatur ostendere, non esse de essentia accidentis actu inhærere, cum habeat entitatem absolutam, distinctam ab entitate substantiæ, quarum una non est de essentia alterius, saltem intrinsece, sed ad summum, ut terminus alicujus transcendentalis habitudinis; est ergo hoc satis probabile, etiam in ratione naturali, præter fidei certitudinem, et quamvis non sit omnino evidens, tamen manifestissimum est, non posse contrarium demonstrari. Aristot. vero locutus est ex natura rei; sic enim accidentia sunt inseparabilia; indigent enim naturaliter concursu subjecti, ut conserventur; et in idem recidit, quod D. Thom. in solutione dicit, scilicet, esse in subjecto, non esse de essentia accidentis, sed esse talem naturam, cui competat esse in subjecto, quantum ex se, seu quod ex vi sua non possit sine subjecto conservari.

5. In solutione ad tertium explicat D. Thom.

quomodo possint accidentia individuata conservari sine subjecto, cum ab illo individuentur; et dicit, rationem esse, quia jam acquisierunt individuationem in tali subjecto, in qua postea conservantur; non est autem dubium, quin a principio potuerint creari eadem individua accidentia sine tali subjecto; dicuntur autem habere tunc aptitudinalem habitudinem ad tale subjectum, et inde individuari. Veritas autem est, intrinsece unumquodque accidens esse tale individuum ex vi suæ entitatis, et per illam distingui ab alio simili in specie, etiam si contingat habere habitudinem ad idem numero subjectum, eique inhærere, saltem successive; respectu vero naturalium agentium dicitur accidens individuari a subjecto, non solo, sed talibus circumstantiis applicato; neque intrinsece, et in facto esse, sed extrinsece, et in fieri, quia, scilicet, a tali subjecto et circumstantiis determinatur hoc agens naturale ad efficiendum hoc; Deus vero non indiget extrinseco determinante; et ideo potest, quando, et quomodo voluerit, quodlibet individuum producere; et ita potest creare individua accidentia extra subjectum, et similiter conservare; non nego tamen, esse probabile, hoc accidens numero tantum dicere habitudinem ad hoc numero subjectum, quamvis e contrario non omne accidens, quod dicit habitudinem ad idem subjectum, sit idem numero; nec dubitari posse videtur, quin possit Deus simul et eodem loco creare duo accidentia numero distincta, habentia ordinem ad idem numero subjectum; sed de hoc alias.

6. Solutio ad quartum caute legenda est, et intelligenda; cum enim ait D. Thom., accidentia in subjecto non habere esse, non intendit negare propriam et accidentalem existentiam accidentium; id enim esset improbabile; sed solum docet, hujusmodi existentiam non convenire accidenti, ut ei quod habet esse, sed esse talem, quæ indiget sustentante, quod proprie dicitur (ait D. Thom.) habere tale esse per talem formam, ubi clare concedit, formam accidentalem afferre esse secum, et conferre illud tali subjecto. Unde cum subdit, accidentia post consecrationem habere esse, non intelligit acquirere novam existentiam, ut aperte constat ex eodem, art. insequente, sed solum novum modum habendi illam, ratione cujus dicuntur aliqualiter subsistere, et esse composita ex esse, et quod est; quod magis in disputatione explicabimus.

ARTICULUS II.

Utrum in hoc sacramento quantitas dimensiva panis, vel vini, sit aliorum accidentium subjectum (4, d. 12, quæst. 1, art. 1, quæst. 3; et 4 contra, cap. 62, et cap. 64; et 1 Cor. 11, lect. 5, in fin.).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod in hoc sacramento quantitas dimensiva panis, vel vini non sit aliorum accidentium subjectum. Subjectum enim accidentis non est accidens; nulla enim forma potest esse subjectum, cum subjici pertineat ad proprietatem materiæ. Sed quantitas dimensiva est quoddam accidens. Ergo quantitas dimensiva non potest esse subjectum aliorum accidentium.*

2. *Præterea, sicut quantitas individuatur ex substantia, ita etiam et alia accidentia. Si ergo quantitas dimensiva panis aut vini remanet individuata secundum esse prius habitum, in quo conservatur, pari ratione et alia accidentia remanent individuata secundum esse, quod prius habebant in substantia. Non ergo sunt in quantitate dimensiva, sicut in subjecto, cum omne accidens individuetur per suum subjectum.*

3. *Præterea, inter alia accidentia panis et vini, quæ remanent, deprehenduntur etiam sensu rarum et densum, quæ non possunt esse in quantitate dimensiva præter materiam existente, quia rarum est, quod habet parum de materia sub magnis dimensionibus; densum autem, quod habet multum de materia sub parvis dimensionibus, ut dicitur 4 Physicorum* (text. 84, tom. 2). *Non ergo videtur, quod quantitas dimensiva possit esse subjectum accidentium, quæ remanent in hoc sacramento.*

4. *Præterea, quantitas a subjecto separata videtur esse quantitas mathematica, quæ non est subjectum qualitatum sensibilium. Cum ergo accidentia, quæ remanent in hoc sacramento sint sensibilia, videtur, quod non possint esse in hoc sacramento, sicut in subjecto, in quantitate dimensiva panis et vini remanente post consecrationem.*

Sed contra est, quod qualitates non sunt divisibiles, nisi per accidens, scilicet ratione subjecti. Dividuntur autem qualitates, remanentes in hoc sacramento, per divisionem quantitatis dimensivæ, sicut patet ad sensum. Ergo quantitas dimensiva est subjectum accidentium, quæ remanent in hoc sacramento.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, accidentia, alia, quæ remanent in hoc sacramento, esse, sicut in subjecto, in quantitate

dimensiva panis vel vini remanente. Primo quidem per hoc, quod ad sensum apparet aliquid quantum ibi esse coloratum, et aliis accidentibus affectum, nec in talibus sensus decipitur. Secundo, quia prima dispositio materiæ est quantitas dimensiva; unde et Plato (apud Arist., lib. 1 Metaph., text. 6 et 7), *posuit primas differentias materiæ, magnum et parvum. Et quia primum subjectum est materia, consequens est, quod omnia alia accidentia referantur ad subjectum, mediante quantitate dimensiva (sicut et primum subjectum coloris dicitur esse superficies), ratione cujus quidam posuerunt, dimensiones esse substantias corporum, ut dicitur in 1 Metaphys.* (text. 19 et seq.). *Et quia subtracto subjecto, remanent accidentia secundum esse, quod prius habebant, consequens est, quod omnia accidentia remaneant fundata super quantitatem dimensivam. Tertio, quia cum subjectum sit principium individuationis accidentium, oportet id, quod ponitur aliquorum accidentium subjectum, esse aliquo modo individuationis principium. Quantitas autem dimensiva est quoddam individuationis principium; est enim de ratione individui, quod non possit in pluribus esse. Quod quidem contingit dupliciter : uno modo, quia non est natum esse in aliquo, et hoc modo formæ immateriales separatæ, per se subsistentes, sunt etiam per se ipsas individuæ. Alio modo ex eo, quod forma substantialis vel accidentalis est quidem nata in aliquo esse, non tamen in pluribus, sicut hæc albedo, quæ est in hoc corpore.*

Quantum igitur ad primum, materia est individuationis principium omnibus formis inhærentibus, quia cum hujusmodi formæ, quantum est de se, sint natæ in aliquo esse, sicut in subjecto, ex quo aliqua earum recipitur in materia, quæ non est in alio, ideo nec forma ipsa sic existens potest in alio esse. Quantum autem ad secundum dicendum est, quod individuationis principium est quantitas dimensiva. Ex hoc enim aliquid est natum esse in uno solo, quod illud est in se indivisum, et divisum ab omnibus aliis. Divisio autem accidit substantiæ, ratione quantitatis, ut dicitur in 1 Physic. (text. 15, tom. 2). *Et ideo ipsa quantitas dimensiva est quoddam individuationis principium hujusmodi formis, in quantum scilicet, diversæ formæ numero sunt in diversis partibus materiæ. Unde et ipsa quantitas dimensiva secundum se habet quamdam individuationem; ita quod possumus imaginari duas lineas separatas ejusdem speciei, differentes positione, quæ cadit in ratione hujus quantitatis; convenit enim dimensioni, quod sit quantitas positionem habens. Et ideo potius quantitas dimensiva potest esse subjectum aliorum accidentium, quam e converso.*

Ad 1 ergo dicendum, quod accidens per se non potest esse subjectum alterius accidentis, quia per se non est. Secundum vero quod est in alio, unum accidens dicitur esse subjectum alterius, in quantum unum accidens recipitur in subjecto, alio mediante, sicut superficies dicitur esse subjectum coloris. Unde, quando accidenti datur divinitus, ut per se sit, potest etiam per se alterius accidentis subjectum esse.

Ad 2, dicendum, quod alia accidentia, etiam secundum quod erant in substantia panis, individuabantur mediante quantitate dimensiva, sicut dictum est (in corp. art.). *Et ideo potius quantitas dimensiva est subjectum aliorum accidentium remanentium in hoc sacramento, quam e converso.*

Ad 3, dicendum, quod rarum et densum sunt quædam qualitates consequentes corpora ex hoc, quod habent multum, vel parum de materia sub dimensionibus; sicut etiam omnia alia accidentia consequuntur ex principiis substantiæ. Et ideo, sicut subtracta substantia divina virtute conservantur alia accidentia, ita subtracta materia, divina virtute conservantur qualitates materiam consequentes, sicut rarum et densum.

Ad 4, dicendum, quod quantitas mathematica non abstrahit a materia intelligibili, sed a materia sensibili, ut dicitur 7 Metaphysic. (text. 35). *Dicitur autem materia sensibilis ex hoc, quod subjicitur sensibilibus qualitatibus. Et ideo manifestum est, quod quantitas dimensiva, quæ remanet in hoc sacramento sine subjecto, non est quantitas mathematica.*

COMMENTARIUS.

Quantitatem in Eucharistia esse subjectum reliquorum accidentium sentit D. Thom. — Respondet D. Thomas, quantitatem panis vel vini esse subjectum aliorum accidentium, quæ remanent. Quæ assertio supponit duo principia : unum est quantitatem substantiæ esse specialem formam realiter ab illa distinctam, quæ separari et conservari possit sine illa ; de quo hic D. Thomas nihil dicit, sed tacite illud supponit, quod et nobis faciendum est, ne rebus philosophicis implicemur. Secundum principium est, quantitatem

esse primam materiæ dispositionem, qua mediante recipit alias formas accidentales, ita ut proxime illi inhæreant, sicut color in superficie, ut ipsa experientia videtur ostendere; et potest etiam declarari, quia per eamdem substantiæ quantitatem extenduntur aliæ qualitates, et omnes quantitativas dimensiones recipiunt; et hoc non fit, quia informentur quantitate; ergo erit e contrario, quia illæ immediate inhæreant quantitati. Ex his ergo optime concludit D. Thom. in ratione secunda, ablato subjecto primario, seu fundamentali accidentium, quod est substantia, solum mutari quantitatem quoad existendi modum, reliqua vero eodem modo manere in quantitate fundata, quia nullam aliam mutationem necesse est fieri ad veritatem hujus mysterii. Et hoc confirmat, in prima ratione, satis probabili et sensibili experientia, qua videmus manere ibi quoddam quantum coloratum, etc. Tertiam vero rationem adhibet valde metaphysicam, quam pertractare non est necesse; involvit enim longam disputationem de principio individuationis ab hoc loco satis alienam. Neque in solutionibus argumentorum aliquid declarandum occurrit.

DISPUTATIO LVI.

DE MODO EXISTENDI ACCIDENTIUM PANIS ET VINI POST CONSECRATIONEM.

Disp. 48 *de Eucharistia.* — Diximus in superioribus, hoc Eucharistiæ sacramentum ex parte materiæ duobus constare, corpore scilicet et sanguine Christi realiter præsente, de quo hactenus dictum est, et accidentibus panis et vini, de quibus subinde dicendum sequitur. Duo autem in illis consideranda occurrunt : unum est eorum esse; aliud, quo modo agant, et patiantur; illud prius declarabimus in hac disputatione, posterius vero in sequente.

SECTIO I.

Quæ accidentia panis et vini post consecrationem maneant sine substantia.

1. Supponimus ut certum, manere aliqua accidentia panis et vini consecratione peracta, quod non solum fide certum est, ut patet ex Concil. Trident., sess. 13, can. 2, sed etiam sensibus est manifestum. Quanquam non defuerit unus Petrus de Aliaco, qui dixerit, sensibus non satis judicari, an illa sint vera, vel apparentia; posseque probabiliter negari; quod si verum est, nullum plane judicium ob sensuum experimentum, potest esse certum, etiam in objectis propriis ac per se ipsorum sensuum; quo nihil potest dici absurdius. Ad hanc ergo certitudinem satis est, ut naturaliter sit evidens ibi non posse esse deceptionem, et alioqui nullum sit fundamentum ad fingendum miraculum; præsertim, cum illud fingere contra fidem sit, et contra veritatem sensibilis sacramenti. Atque hinc ulterius colligitur, hæc accidentia, quæ in hoc sacramento videntur, esse eadem numero, quæ in pane et vino præfuerunt, de quo minus certum existimari potest sensuum judicium, quia non minori sensuum apparentia seu experimento videntur manere eadem numero accidentia in corpore mortuo, quæ immediate antea fuerant in vivo; et tamen multis Philosophis visum est, non esse eadem; nihilominus in præsenti res est evidentior, quia neque in ipsis, neque in subjecto eorum facta est aliqua naturalis mutatio, quæ sensibus, aut ratione naturali discerni possit; et est etiam res certa in doctrina fidei, ut patet ex Concil. Trident., loco nuper citato; Florent. in decreto Eugenii; Constantiensi., sess. 8; Lateranens., in cap. Firmiter, de Summ. Trinitat.; et ex communi traditione Sanctorum, quos supra retuli tractando de reali præsentia Christi in Eucharistia, et aliorum, qui referuntur de Consecr., dist. 2, cap. Quia corpus, cap. Quia passus, cap. Forte, cap. Sanguis, cap. Hoc est, cap. Utrum sub figura. Omnes enim docent, sub eisdem accidentibus corpus et sanguinem Christi contineri, sub quibus prius substantia panis et vini continebatur. Idemque docet Hugo de S. Victor., 2 de Sacrament., part. 8, cap. 7; D. Thom. hic, et supra, quæst. 75, art. 5, et optime, 4 contra Gent., cap. 36; Alens., 4 part., quæst. 40; Gabr., lect. 44 in can.; et reliqui Theologi in 4, dist. 12. Ratio vero, seu congruentia hujus est, quia imprimis, ad rationem sacramenti necessarium fuit, ut sub signo sensibili Christus sumeretur. Secundo, quia oportuit Christum manere sub aliena specie, ut fides conservaretur et exerceretur, propriis sensibus divinam auctoritatem præferendo, propter quod sacramentum hoc, quasi per antonomasiam, dictum est mysterium fidei, quia in eo aliud videtur, et aliud traditur, ut dicitur in cap. Cum Marthæ, de Celebrat. Missarum. Unde, et utile fuit, ut hoc mysterium infidelibus esset occultum; item fuit ratione sacramenti,

ut posset manducari et bibi, tum in ratione sacrificii, ut posset in altari offerri, et necessarium ad convenientem usum fidelium tum incruente immolari. Ad hæc autem omnia sufficiunt, et aptiora sunt eadem numero accidentia, quæ in pane et vino extiterunt, et facilius fuit, illa eadem conservari, quam, illis destructis, alia omnino similia sine subjecto creari; fuit etiam hoc magis expediens ad veritatem conversionis, ut aliquid utrique termino commune maneret; ac denique ipsa verba formæ hoc indicant, et ad suam veritatem requirunt ut pronomen *Hoc* possit aliquod individuum sensibile designare, quod in principio et termino prolationis idem sit, saltem per habitudinem ad eadem numero accidentia. Atque hinc ulterius concludo, et sumo ut certum, manere post consecrationem eadem numero accidentia, non solum quoad essentiam, sed etiam quoad existentiam, vel quia existentia (juxta veram sententiam) nihil est, nisi actualis entitas rei; unde fieri non potest, ut maneat eadem numero entitas essentiæ realis et actualis sub diversis existentiis, ut in primo tomo de incarnatione late tractavi; vel etiam si demus, distingui in re ipsa existentiam ab essentia actuali, posseque variari existentiam in eadem numero essentia, nihilominus hic nulla est necessitas, nec ratio probabilis ad hoc asserendum, et multiplicanda miracula, quia non magis pendet a subjecto existentia connaturalis accidenti, quam essentia; unde nulla est ratio, cur una maneat, et non alia; et alioqui, saltem ex natura rei, ut essentia accidentis et cujuscumque formæ conservetur eadem in individuo, et in entitate sua, necesse est, ut eamdem existentiam retineat; manent ergo eadem numero accidentia quoad essentiam, et existentiam. Ex his autem, quæ diximus, non probatur, omnia accidentia panis et vini post consecrationem manere, sed solum aliqua, præsertim ea, quæ externis sensibus per se percipi possunt; et ideo explicandum superest, quid in hoc certo tenendum sit; Soto enim in 4, dist. 9, quæst. 1, art. 5, censet esse errorem negare, quod maneant omnia accidentia panis et vini, etiam propriæ passiones; nam, licet Concilia indefinite dicant, manere accidentia, seu (ut ipsa loquuntur) species panis et vini, tamen in hujusmodi locutionibus, quæ doctrinales sunt, indefinita æquivalet universali. In contrarium vero est ratio nuper facta; item, quia multi existimant, esse aliquas proprias passiones ita intrinsecas, ut non possint a subjecto separari, et quædam esse accidentia, quæ a substantia non distinguuntur ut res omnino distinctæ, sed tantum ut modi, qui etiam manere non possunt, destructo subjecto.

2. *Prima conclusio.* — Dicendum est ergo primo, certum esse ablata substantia panis et vini post consecrationem manere omnia accidentia, quæ per se possunt sensibus percipi; hoc probant, ut dixi, omnia, quæ ex Conciliis et Patribus adduximus, et experientia ipsa, quæ necessaria fuit, ut mysterium fidei esset occultum, quia si aliquod accidens per se sensibile non maneret, ergo posset hoc naturaliter cognosci quadam naturali, seu morali evidentia; nam, si ante consecrationem sentiretur, v. gr., odor vini, et statim post verba consecrationis prolata non sentiretur, esset humano modo evidens fuisse ablatum; ergo eodem modo esset evidens, ad præsentiam illorum verborum aliquam realem mutationem ibi esse factam; ergo mysterium consecrationis aliquo modo experimento cognosceretur. Quæ ratio potest eodem modo fieri in objecto cujuscumque sensus, imo et in communibus sensibilibus, ut figura, etc. Nam de iis etiam satis evidenter judicat sensus, præcipue quando sunt satis applicata, et nullum intercedit impedimentum. Sed an sit eadem certitudo et evidentia de quantitate? Respondeo loquendo in communi, esse eamdem, quia hoc modo quantitas est unum ex sensibilibus communibus; unde evidenter percipimus manere aliquid extensum, habens molem, loco impenetrabile, et hoc vocamus quantum, et consequenter habens quantitatem; an vero illa quantitas sit aliqua res distincta a qualitatibus ipsis, et consequenter, an sit quantitas substantiæ, vel accidentium tantum, quæ manet, non potest sensibus percipi, neque in hoc est aliquid de fide certum, sed in opinione Theologorum versatur; est autem, ut in Commentario dixi, probabilius, unam esse quantitatem substantiæ, et qualitatum omnium in ea existentium, quæ est res ab omnibus illis distincta, quam necesse fuit in hoc sacramento manere; tum, ut omnes qualitates haberent corpoream molem, qua possent occupare locum, tangi, videri, etc.; tum, ut retinerent in se conjunctionem aliquam, naturalemque unionem. Denique, ut essent loco impenetrabiles; nam hoc, revera, habent ab hujusmodi quantitate; nam, si hoc per se haberent, nulla posset naturalis ratio reddi, ob quam duæ albedines in duabus hostiis conse-

cratis existentes essent inter se loco impenetrabiles, et tamen calor, et color, sapor et odor, in eadem hostia possent in eodem loco penetrari, cum sint tamen corporeæ et extensæ quatuor qualitates, sicut duæ albedines; quæ ratio applicari facile potest ad ostendendum, non habere accidentia quantitatem suam distinctam a quantitate substantiæ, et consequenter illam esse unum accidens realiter ab omnibus illis distinctum.

3. *Secunda conclusio. — Objectio. — Solutio.* — Dico secundo : non est certum manere post consecrationem alia accidentia panis et vini, præter prædicta per se sensibilia; probabilius tamen videtur, manere omnia, quæ habent entitatem propriam distinctam ab entitate substantiæ. Probatur prior pars, quia Concilia aut Patres non potuerunt habere aliquod certum fundamentum, præsertim Theologicum, ad id definiendum in eo sensu; ergo non sunt in eo sensu intelligendi. Antecedens patet, quia ad occultandum mysterium fidei nihil aliud est necessarium; neque ullo experimento aliud constare potest; neque etiam sunt alia principia, ex quibus colligi possit. Unde ipso modo loquendi hoc insinuarunt Concilia; nam hac ratione videntur appellasse hæc accidentia panis et vini, species sacramentales; scilicet, vel quia per species sensibiles percipi possunt, vel quia in externa specie eo modo substantiam referunt, quo sensibus percipi potest. Dices : fides docet in hoc mysterio fieri solam transubstantiationem, per quam sola substantia desinit; ergo ex principio satis certo colligi potest, nullum accidens desinere. Respondetur, negando consequentiam; nam licet ex vi transubstantiationis per se non desinat nisi substantia, quod tamen cum illa concomitanter desinat aliquod accidens, non repugnat transubstantiationi : nam quoad hoc, non videtur major ratio de termino a quo, quam de termino ad quem; nam transubstantiatio ita est ad substantiam, sicut ex substantia; et tamen huic rationi non repugnat, quod cum illo termino ad quem, concomitanter veniant accidentia; ergo similiter non repugnabit, quod concomitanter recedant, seu esse desinant cum termino a quo, saltem aliqua, si in eis est specialis ratio aut difficultas.

4. *Objectio. — Solutio.* — Aliter objici potest, quia sunt in pane et vino quædam proprietates occultæ, quæ, licet non sint per se sensibiles, sunt tamen principia sensibilium dispositionum, quibus corruptio et generatio fit; ergo necesse est has manere; alioqui non essent æque activa sensibiliter accidentia, quæ manent; atque ita posset mysterium hoc sensibili experimento aliquo modo cognosci. Respondetur, hanc esse probabilem rationem, quæ juvat ad posteriorem partem conclusionis probandam; non esse tamen certam, quia certum non est dari hujusmodi proprietates occultas; id enim præter alios philosophos negat Claudius de Sainctes, repet. 6, cap. 2, quia temperamentum primarum qualitatum sufficit ad hujusmodi actiones; fortasse tamen probabilius est, hujusmodi proprietates esse admittendas. Vinum enim vehementius calefacit, quam solus formalis calor ipsius vini posse videatur calefacere; eis vero admissis, necessario fatendum est, manere in hoc sacramento; et prima conclusio intelligenda erit de accidentibus per se sensibilibus formaliter vel eminenter; nam quod ad præsens attinet, eadem est utrorumque ratio, eademque necessitas, ut ratio facta probat.

5. *Objectio. — Solutio.* — Nihilominus posterior pars conclusionis est conformis doctrinæ Conciliorum, Sanctorum, et Theologorum, eamque late probat Ferrariens., 4 contr. Gent., cap. 65. Et probatur in hunc modum, quia omnia hæc accidentia, aut sunt quantitas, aut qualitates materiales, aut modi aliqui accidentales, qui cum quantitate, aut qualitate realiter identificantur, ut sunt Ubi quantitativum, figura, relationes aliquæ, et alia hujusmodi; sed ostensum est, quantitatem manere, et de quibusdam qualitatibus id est certum, ut dixi; est autem fere eadem ratio de omnibus, tum quia omnes inhærent proxime quantitati; unde illa conservata, conservant eamdem inhærentiam, qua possunt in esse conservari; tum etiam quia ostensum est, manere omnes qualitates formaliter per se sensibiles, et omnes etiam proprietates occultas, quæ possunt esse principia similium qualitatum; at vero præter has qualitates, nullæ aliæ videntur posse excogitari in pane aut vino. Denique, quamvis aliæ esse fingantur, non erit difficilius, illas conservari, quam cæteras; neque erit ulla specialis ratio, cur potius destruantur. Dices, fortasse esse proprias quasdam passiones magis intime pendentes a substantia. Sed hoc gratis dictum est, quia tam intrinseca proprietas materiæ seu corporis est quantitas, quam esse potest ulla qualitas, respectu panis et vini; et similiter connaturales et intrinseeæ proprietates habent eamdem naturalem unio-

nem et dimanationem, quam possunt aliæ qualitates habere; ergo eadem est omnium ratio. Tandem relationes, aut alii modi accidentales, cum fundentur in quantitate, vel qualitate, eisque solis proxime adhæreant, non solum manere possunt, sed etiam necessario manent, manentibus quantitate et qualitatibus, nisi speciali actione corrumpantur, quod est extrinsecum, et per accidens ad transubstantiationem, quam solam hic consideramus. Loquimur autem de modis accidentalibus propriis, qui ad aliquod ex prædicamentis pertinent; nam loquendo de modo inhærentiæ, hic manere non potest, ut infra dicam, saltem in quantitate, quia essentialiter est modus unionis, de cujus intrinseca ratione est, ut pendeat a termino talis unionis, qui in præsenti est substantia; et ideo, illa ablata, non potest manere quantitatis inhærentia.

6. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : si qui sunt in substantia modi accidentales, qui non sunt re omnino ab illa diversi, sed tantum modi ex natura rei distincti, hi non manent post consecrationem in hoc sacramento; hujusmodi esse possunt modus præsentiæ, modus unionis materiæ ad quantitatem, et aliquæ relationes; de quibus omnibus ita sentiunt Scot., Durand., Gabr., et alii dicta dist. 12, nam, licet diversis utantur vocibus, scilicet relationum transcendentalium, aut prædicamentalium, aut respectuum extrinsecus advenientium, vel modorum, illis tamen omnibus eamdem rem significant; ratio autem omnium esse debet, quia hujusmodi accidentia conservari non possunt, destructa substantia. Sed in hujus rei reddenda ratione laborant prædicti auctores, quia etiam de his accidentibus dici potest, essentiam eorum non esse actu inesse, sed aptitudine, et consequenter posse conservari sine subjecto. Dico tamen non esse eamdem rationem de his, et de reliquis. Nam cætera accidentia, aut ex propria ratione sua secum afferunt propriam entitatem, et realitatem, in qua possunt conservari, ut sunt quantitas et qualitas; aut sunt modi hujus entitatis, quæ est quantitas vel qualitas, in qua sufficienter conservari possunt; hi autem modi, de quibus agimus, ex proprio conceptu non afferunt propriam entitatem; et ideo essentialiter requirunt entitatem, quam immediate afficiant, ut conservari possint; illa autem entitas est substantia, quæ cum includat in sua essentiali ratione, quod sit substantia, nullo modo conservari potest, ratione substantiæ destructa. Est enim hoc metaphysicum principium observandum, in omni re, quæ variis modis affici potest ex natura rei ab illa distinctis, dari unam rationem essentialem, et invariabilem, sine qua talis res conservari non potest, quamvis in cæteris rationibus, et modis possit esse varietas. Ex quo fit, ut res illa manere possit in rerum natura cum sua ratione formali essentiali sine aliis rationibus modificantibus ipsam, non possit autem manere sub ratione alicujus modi, sine primaria ratione essentiali tali entitati; et consequenter fit, ut nec modus possit manere sine tali re quam modificat, quia cum per se non constituat propriam entitatem, essentialiter pendet ab entitate sui subjecti, et cum sit tantum modus, non inhæret per alium modum, sed per se ipsum unitur; unde fit, ut in suo conceptu includat actualem unionem, et non tantum aptitudinalem.

SECTIO II.

Quænam mutatio fiat in quantitate, ut possit sine subjecto conservari.

1. *Difficultas gravis circa quantitatem separatam a substantia.* — Ad explicandum modum, quo sacramentales species sine substantia existunt, a quantitate incipimus, quæ est cæterorum fundamentum; nam de illa certius est, sine subjecto manere, quia in nulla substantia esse potest, ut in art. 1 D. Thom. satis probatum est; neque est aliud accidens quantitate prius, in quo ipsa subjectari possit, ut per se constat ex Philosophia; nec denique inter substantiam et accidens aliquod medium excogitari potest, quod sit quantitatis subjectum. Quocirca, cum de fide sit, accidentia in hoc sacramento manere sine subjecto, ut universa Ecclesia sentit, et Concilia citata definiunt, quod saltem de tota collectione accidentium verum esse necesse est, ut supra diximus, maxime verificandum est de illo accidente, quod est primum, et reliquorum fundamentum, quod est quantitas. Cum ergo certum sit, quantitatem sine subjecto manere in eadem entitate numero quoad essentiam, et existentiam, ut dictum est supra, explicandum superest, quæ mutatio in ea sit necessaria, ut ita conservetur; id est, qua re privetur, aut quid ei addatur, aut in fieri, quoad actionem et dependentiam per quam sic constituitur et conservatur, aut in facto esse, quoad modum per se existendi.

2. *Prima opinio circa illam.* — Prima sententia esse potest, nullam prorsus in ea mutationem intrinsecam fieri, neque privativam, neque positivam, neque in fieri, neque in facto esse; sed solum destrui subjectum, et inde quasi per extrinsecam denominationem dici manere per se sine subjecto; qui modus dicendi plures partes includit, quas omnes simul non invenio apud aliquem auctorem; et ideo oportet sigillatim de eis dicere. Primo itaque negat hæc opinio, privari quantitatem aliquo reali modo, quem in subjecto suo habet, quia in subjecto nihil habet, nisi entitatem suam, id est, essentiam, et existentiam, quam Deus conservat, non conservando subjectum; sicut posset conservare tectum domus immutatum, destruendo fundamenta, et parietes; et tunc nihil positivum auferret a tecto, sed solum per destructionem aliorum diceretur conservare tectum, quasi per se, sine fundamentis, quibus nitatur. Dices, privari quantitatem inhærentia. Sed contra; nam etiam in prædicto exemplo posset dici tectum privari contactu, et sustentatione; sicut autem his verbis non significatur aliqua res intrinseca, qua tectum privetur, sed denominatio, et ad summum, quædam extrinseca causalitas, ita per illud verbum (inhærentia) nulla res denotatur intrinseca quantitati, sed cum existentia ejus connotatur subjectum, illam sustentans et conservans; dicitur ergo auferri inhærentia, ablato subjecto, non quia a quantitate tollatur aliquid præter subjectum, sed quia illa denominatio seu connotatio tollitur; id est, quia illa existentia jam non conservatur ab eodem subjecto, in quo prius nitebatur.

3. Secundo negat hæc opinio addi quantitati a subjecto separatæ modum aliquem positivum, quo per se existat, sed a sola negatione subjecti sic denominari. Hoc opinatur Scot., dist. 12, quæst. 1 et 6; inclinant Richard., art. 1, quæst. 2; Palud., quæst. 1 et 3; Marsil., quæst. 9, art. 4, ad 4; indicat etiam Soto, dist. 10, quæst. 2, art. 2; impugnat enim Cajet. contrarium sentientem. Et D. Thom. hic, cum solum dicat accidentia conservari sine subjecto, divina virtute sustentante, nullum alium positivum modum ponere videtur. Et probatur, quia hic modus positivus, nec facile intelligi potest, neque est necessarius; nam ex præciso conceptu negationis subjecti et inhærentiæ satis denominatur accidens esse per se; non est ergo superflue multiplicandus hic modus; sicut anima rationalis, cum separatur a corpore, per solam negationem unionis, seu informationis, dicitur per se esse, seu separata; nam licet aliqui censeant illi addi positivum modum subsistendi, tamen Scotus illum negat, et saltem probabilius est illum non accipere ratione separationis, sed eumdem habere etiam in corpore, quia natura sua est res subsistens; ac denique, licet antea illo modo careret, et postea ex separatione resultaret, illud esset ex speciali ratione, quia anima natura sua conservatur separata, et ideo positive subsistit, et quasi se ipsam sustinet; quantitas autem non est nata ex se sic existere, sed tantum virtute agentis extrinseci separata durat; et ideo nullum intrinsecum modum requirit, sed solum extrinsecum influxum causæ agentis. Possumus autem in favorem hujus sententiæ argumentari; nam hic positivus modus in quantitate videtur impossibilis, quia si talis modus adderetur quantitati, necessario futurus esset accidentalis; sed hujusmodi esse non potest: ergo. Major patet, tum ex principio fidei, quia in accidentibus Eucharistiæ nihil substantiale manet, nec denuo ponitur præter Christum; tum etiam quia cum quantitas sit accidens, non est capax modi substantialis; neque e contrario substantialis modus separabilis est a substantia, quam adæquate respicit, non ut res distincta, sed ut modus tantum, ut a fortiori patet ex dictis in fine sectionis præcedentis. Minor autem patet, quia nullum potest esse accidens, cui ex natura sua repugnet inesse subjecto. Est enim hoc contra essentiam accidentis; huic autem modo intrinsece repugnat inhærere, quia cum sit modus per se existendi, habet quasi formalem effectum directe et immediate actuali inhærentiæ contrarium; sicut e converso actuali inhærentiæ repugnat ut per se sit.

4. Tertio negat hæc opinio mutari in quantitate actionem seu dependentiam, per quam in esse conservabatur, quod duobus modis defendi potest; primo conjungendo hanc partem simul cum præcedentibus, ut si concludatur, nullam in quantitate fieri mutationem; et in hoc sensu fundari debet, quia Deus eadem omnino actione, qua conservat quantitatem in subjecto, potest illam conservare sine subjecto, solum continuando eamdem actionem seu influxum; ergo nihil aliud est necessarium. Antecedens declaratur, altero e duobus modis: prior est, quia quantitas, præsertim si est in materia prima, non conservatur ab illa effective, sed tantum materialiter;

ergo solus divinus influxus sufficiens est in genere causæ efficientis ad conservandum quantitatem. Suppono enim, nullam aliam causam secundam efficientem per se intervenire in hac actione; ergo si Deus illummet influxum conservat, sufficiet ad quantitatem sine subjecto conservandam; miraculum solum in hoc consistet, quod ille influxus non est quantitati debitus, nisi in subjecto; Deus autem vult illum etiam extra subjectum dare; et juxta hunc modum nulla mutatio actionis, seu dependentiæ hic intervenit, nec positiva nec negativa. Alio modo declaratur ab aliquibus illud antecedens. Nam in omni re creata est intrinseca et essentialis dependentia a Deo, per quam solam potest sufficienter e nihilo educi, quia est vera creatio, et per eamdem solam potest similiter in esse conservari; quantitas ergo cum sit forma creata, habet hanc dependentiam essentialem a Deo, etiam cum inhæret subjecto, quamvis præter eam habeat aliam dependentiam non essentialem, per quam educitur de potentia subjecti, seu conservatur dependenter ab illo; ergo cum separatur a subjecto, sufficienter conservari potest per priorem dependentiam essentialem, absque ulla nova actione. Unde juxta hunc modum hic quidem non intervenit positiva mutatio, seu additio novi influxus, sed intercedit privativa mutatio, seu ablatio illius actionis, qua conservabatur quantitas dependenter a materia, quasi per continuatam eductionem ex illa; repugnat enim esse actionem eductivam, ubi non est subjectum. Unde tandem fit (quod mirabile est) minori influxu, seu paucioribus actionibus conservari quantitatem sine subjecto, quam in illo.

5. Aliter vero principalis modus negandi specialem actionem novam, qua conservetur quantitas separata, insinuatur a Cajetan. hic; supponit tamen principium contrarium, quoad secundam partem supra tractatam, scilicet quantitati separatæ addi positivum modum, quo per se existat, quo addito, dicit naturali modo posse quantitatem conservari, sicut antea conservabatur in subjecto per idem genus actionis, et dependentiæ, quia modus ille supplet vicem subjecti, et dat quandam substantialem vim quantitati; et ideo quamvis supernaturaliter accipiat illum existendi modum, tamen illo supposito (ait Cajetan.) naturaliter conservatur.

6. *Quantitas a subjecto separata privatur modo positivo reali et intrinseco.* — Dico primo, quantitatem separatam privari positivo, reali et intrinseco modo, quem in subjecto habebat, qui appellatur actualis inhærentia, seu modus unionis. In hac conclusione videntur consentire auctores citati in secunda parte præcedentis opinionis, et alii statim citandi, quia hæc inhærentia, vel unio non est in quantitate sola denominatio a subjecto, sed internus modus ejus; quod sic patet, quia in omni composito ex partibus, seu actu et potentia, realiter distinctis, præter entitates partium seu componentium, unio est aliquid reale distinctum ab illis, et in utroque, vel altero eorum intrinsece existens; ergo idem dicendum est in hoc composito ex materia et quantitate; ergo talis modus unionis, ut minimum, esse debet intrinsecus quantitati, sive alius correspondeat in materia, sive non; ergo necesse est quantitatem, cum separatur a subjecto, privari hoc intrinseco modo. Primum antecedens cum prima consequentia probatur, quia est omnium eadem ratio; positis enim in rerum natura, materia et anima, Verbo et humanitate, quantitate et substantia, non resultat compositum, nisi aliquid aliud addatur, nimirum quod illa sint unita; ergo hoc addit aliquid præter unibilia, quod non potest esse, nisi in illis, vel aliquo illorum. Nec potest dici, solum addi intimam præsentiam et indistantiam eorum inter se, nam existente hujusmodi præsentia potest non esse unio, ut evidenter patet in Verbo et humanitate, et in Angelo intime existente in corpore, et eodem modo posset Deus ponere animam intime præsentem corpori et non informantem illud; et hoc discursu in materia de incarnatione probatum est, unionem hypostaticam esse aliquid ex natura rei distinctum a Verbo, et humanitate, et necessario esse in humanitate, cum non possit esse in Verbo.

7. Jam ergo probatur secunda consequentia, quia si modus unionis inter materiam et quantitatem non est in materia prima, seu substantia, necesse est, ut sit in quantitate; suppono enim hanc unionem non posse esse aliquam rem, seu formam habentem propriam entitatem omnino realiter distinctam ab utroque componente, seu unibili, sed tantum esse modum quemdam illorum, vel alterius eorum; tum quia est supervacaneum addere novam entitatem, cum modus hic sufficiat ad discursum factum; tum etiam quia ad uniendam illam formam requireretur alia unio; cum enim esset entitas distincta, esset separabilis ab utroque extremorum; tum denique, quia alias non immediate uni-

rentur talia unibilia inter se, sed in illo tertio; quod in præsente dici non potest, quia quantitas et substantia immediate uniuntur, sicut actus et potentia; de qua re legi possunt, quæ de unione humanitatis ad Verbum diximus in 1 tomo; nam quoad hoc habent præsentem proportionem. Si vero quis contendat, unionem hanc esse intrinsecum modum in subjecto ipso seu materia, esto hoc ita sit, non propterea negari potest consequenter, etiam ex parte quantitatis esse modum ipsi intrinsecum, tum quia, non repugnat, uniones quasi partiales esse in utroque componente, quando utrumque mutabile est; hac enim sola ratione in Verbo divino negatur partialis unio, quia immutabile est, et novi modi incapax; hic autem utrumque componentium est mutabile, neque est major ratio, cur in materia hic modus sit intrinsecus, quam in quantitate; tum etiam quia quantitas magis pendet a substantia, quam e converso; ergo hæc unio, quæ est cum dependentia, et ideo inhærentia dicitur, magis esse debet in forma, quæ pendet, quam in subjecto, a quo pendet. Denique, quia unio formæ ad subjectum fit per actionem magis intrinsecam ipsi formæ, quam subjecto; hic autem quantitas est forma accidentalis substantiæ; est ergo illi intrinsecus modus unionis, seu inhærentia ad substantiam.

8. Atque hinc evidens relinquitur ultima illatio, quia implicat contradictionem, destructo altero unibilium manere unionem; destructa ergo substantia non manet in quantitate unio, quam cum illa habebat; quid autem hic modus sit, non spectat ad hunc locum explicare, nam commune est omnibus accidentibus, imo et omnibus unionibus; et ideo, ut supra dixi, quæ de unione ad Verbum tractavi, applicari possunt ad reliquas, proportione servata; ostendi autem, hunc modum non esse relationem secundum esse, sed modum absolutum, quamvis per modum relationis explicari soleat, propter dependentiam, quam habet non solum a subjecto, sed etiam ab altero extremo, cum quo fit unio, propter quod fortasse ab Scoto vocatur relatio extrinsecus adveniens. Qui tamen sine causa dicit, hanc inhærentiam quantitatis pertinere ad prædicamentum passionis; passio enim consistit in fieri, seu in actuali mutatione subjecti; hæc autem inhærentia habet esse permanens et in facto esse, et ad illud potius terminatur actio, seu passio unitiva, quamvis in accidentibus, quæ connaturali modo fiunt, hæc actio non sit distincta ab illa, qua fit ipsamet entitas formæ, quæ unitur; hic ergo inhærentiæ modus, prout est in quantitate, ad prædicamentum quantitatis revocatur, quia spectat ad formalem causalitatem; et idem est, proportione servata, in cæteris accidentibus; in communi vero ad nullum prædicamentum spectat, sed est veluti transcendens, quod pluribus prædicamentis commune est. Ad fundamentum autem contrariæ partis præcedentis opinionis jam responsum est, falsum esse, quod sine probatione assumit; exemplum autem illud de parietibus et tecto non est simile, tum quia ibi non est formalis et intrinseca unio, sed localis tantum propinquitas, et contactus; tum etiam quia ibi non est propria causalitas intrinseca, sed solum resistentia quædam, qua unum impedit aliud, ne a suo loco illud depellat; quod si est aliqua causalitas effectiva, tantum erit respectu illius Ubi, in quo tectum detinetur, et hanc necesse est mutari, mutato sustentante, et per alterius efficientiam suppleri.

9. *Probabile est quantitatem separatam recipere modum positivum quo per se existat.* — Dico secundo : probabile est quantitatem, quæ separata conservatur, positive mutari recipiendo modum per se essendi, actuali inhærentiæ repugnantem. Hanc conclusionem dico tantum esse probabilem, quia demonstrari non potest; et opinio Scoti non difficile posset defendi; hæc tamen mihi magis probatur, quia videtur esse opinio D. Thom., art. 1, ad 4; dicit enim, in quantitate separata esse novam compositionem ex esse, et quod est, ubi non loquitur de compositione de esse et essentia, quia hæc etiam erat in quantitate inhærente; item quia indicat, hanc compositionem advenire ipsi existentiæ; non potest autem intelligi compositio, nisi addatur aliquid, quod cum præexistente compositionem faciat. Unde art 2, ad 1, dicit, divinitus dari accidentibus, ut per se sint; et in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 1, quæst. 3, dicit dari quantitati, ut per se subsistat; et ita explicant et defendunt Cajet. hic; Ferrar., 4 contra Gent., cap. 66; Richard., art. 14, pag. 295. Rationes, quas Cajetanus adducit, sunt ad explicandam necessitatem, et utilitatem hujus positivi modi ex effectibus ejus; et omnes huc tendunt, quod posito hoc modo, quantitas naturaliter conservabitur separata; sine hoc autem modo erit violenter. Rursus, posito hoc modo, absque novo miraculo poterit sus-

tentare reliqua accidentia, et nova recipere, et vicem materiæ subire, ut pati possit et transmutari, præsertim in raritate et densitate, quæ intrinsecam habitudinem dicunt ad materiam. Denique posito hoc modo, potest quantitas esse principium non tantum ut quo, sed ut quod, quia jam non tantum erit quo aliquid est, sed etiam id, quod est; secluso autem hoc modo non possent hæc fieri sine multis miraculis. Deinde adhibet Cajetanus varia exempla, quibus hoc explicet et suadeat, quæ vel magis obscura, vel minus certa sunt, quam id, de quo agimus; et ideo illa omitto.

10. Ut autem hujus conclusionis sensus, et vis rationis intelligatur, advertendum est, duobus modis posse intelligi addi aliquid quantitati separatæ, ut per se sit : primo, ut id, quod additur, sit res aliqua ex se habens propriam entitatem realiter a quantitate distinctam; secundo, ut solum sit quidam modus ex natura rei seu formaliter distinctus a quantitate, non tamen addens propriam entitatem omnino realiter distinctam; prior sensus tribuitur Henric., Quodl. 4, quæst. 7, 16 et 36, et Quodl. 8, quæst. 37; sed revera id non decet; Cajetanus vero, quamvis non distincte sic explicet suam sententiam, tamen indicat illam, tum in discursu et rationibus suis; dicit enim, hanc entitatem supplere vicem materiæ, et esse quasi instrumentum ejus, sicut semen, aut calor est instrumentum substantiæ, licet in alio genere; tum etiam quia supra dixit, subsistentiam naturæ substantialis esse entitatem omnino realiter distinctam ab illa; videtur autem hic cum eadem proportione loqui. Ego vero non loquor in hoc sensu in conclusione posita, nec mihi videtur verisimilis, quia nulla est necessitas talis entitatis; omnia enim, quæ Cajetan. accumulat, in quocumque sensu non admodum urgent, in hoc vero nihil omnino suadent; nam quantitas proprie non est principium agendi, nisi quatenus sustentat qualitates, quæ sunt principia agendi; non ergo magis indiget hac entitate ad hoc munus agendi, quam ad illud sustentandi; ad sustentandum autem solum necesse est, ut ipsa quantitas in sua entitate et existentia conservetur; nam quacumque ratione id fiat, naturaliter, et sine novo miraculo sequitur, ut sustentet reliqua accidentia, quia quantitas per suam entitatem recipit, et in se habet inhærentia reliqua accidentia; ergo hoc ipso, quod entitas quantitatis conservatur, conservabit in se reliqua accidentia sibi inhærentia, quod est sustentare illa; et per eamdem entitatem suam similiter conservatam poterit alterari, seu transmutari secundum hæc accidentia, quia idem potest esse principium recipiendi in fieri, quod est principium retinendi, seu sustentandi formam in facto esse, ad quam terminatur illud fieri; omnes autem transmutationes, quæ in quantitate separata fiunt, terminantur ad qualitates, quæ in illa recipiuntur; nam ad formam substantialem ipsa proprie non transmutatur, ut inferius dicam.

11. Igitur ad hæc omnia non magis indiget quantitas illa entitate, quam ad existendum separata; ergo ex illis omnibus non potest probari necessitas talis entitatis; neque etiam probatur ex sola conservatione quantitatis separatæ in existentia sua; nam sine tali entitate facile concipitur quantitas existens per influxum Dei sine subjecto. Imo non facile intelligitur, quomodo entitas illa deservire possit ad sustentandam quantitatem; inquiro enim, an illa sit substantia, vel accidens. Primum dici non potest secundum fidem, quia in speciebus consecratis nulla est substantia præter Christum; hæc autem entitas, cum per se dicatur afferre propriam realitatem distinctam a cæteris, si substantialis est, erit vera substantia, et cum materialis sit, erit, aut materia, aut forma, aut compositum; si autem dicatur esse accidens, erit vera ac propria accidentalis forma, cum dicatur habere propriam entitatem; potius ergo indigebit ipsa alio sustentante, quam sustentare possit quantitatem; redibitque de illa quæstio, quomodo per se sit, atque ita poterit in infinitum procedi; item orietur quæstio, in quo genere causæ sustentet illa entitas quantitatem, nam, si id faciat in ratione subjecti, seu materialis causæ, erit quantitas inhærens, et non per se; si in ratione efficientis, est impertinens, nam ad hoc sufficit virtus divina, ut principalis, et virtus verborum, seu corporis Christi, ut instrumentalis; si vero solum est in ratione termini, impertinens etiam est res sic distincta, sed sufficit intrinsecus modus, sicut alias dictum est de subsistentia substantiali.

12. Tandem illa entitas, cum materialis sit, debet esse extensa, et corpoream molem habere; ergo necesse est, ut per quantitatem illam habeat; ergo oportet, ut, vel quantitas illi inhæreat, quod omnino falsum est; vel illa inhæreat quantitati, quod huic positioni repugnat, cum dicatur ipsa sustentare quan-

titatem. Conclusio ergo posita a nobis est in posteriori sensu; et quamvis etiam in illo non satis probetur illis conjecturis Cajetani, ut ostendi potest applicando discursum factum, est tamen per se facilis, et valde credibilis; primo ex proportione ad subsistentiam substantiæ; est enim illa realis modus positivus, quo natura substantialis terminatur, ut per se sit: cum ergo hic quantitas separetur, ut per se sit, verisimile est, illi dari realem modum proportionatum; nam per se esse, non dicit tantum privationem; alias vix posset probari, subsistentiam esse plus quam privationem. Secundo, quia hi modi non distincti realiter a rebus, sed tantum ex natura rei, facile in eis resultant, quando privantur aliis contrariis modis; imo sæpe experimur, non auferri unum ex his modis, præsertim connaturalem, nisi addito alio opposito; nec facile intelligimus posse aliter fieri; sic enim aufertur ab humanitate Christi modus subsistentiæ, posito in illa modo unionis ad Verbum; et a quantitate corporis Christi aufertur modus extensionis in ordine ad locum, posito modo indivisibiliter existendi in loco; sicut etiam in naturalibus non aufertur a corpore quanto unum Ubi, nisi detur aliud; neque a corpore sedente, vel stante aufertur talis situs, nisi detur alius; et e linea recta non aufertur rectitudo, nisi detur obliquitas, vel similis modus; sic ergo, cum a quantitate auferatur inhærentia, quæ est modus positivus connaturalis illi, verisimile est, dari illi alium modum immediate oppositum, quo per se sit.

13. Tertio, hoc maxime declaratur in his modis, qui sunt veluti ultimi termini illius rei, quam afficiunt; nam ablato uno, statim resultat alius, ne res sine termino maneat; sic divisa linea, et ablato puncto continuante, resultant alii terminales; et hac ratione non potest quantitas privari una figura, quin aliam recipiat, quia figura est quasi terminus quantitatis; sic etiam subsistentia est terminus existentiæ substantialis, et ideo non aufertur, nisi addito alio termino, media unione; e contrario vero inhærentia suo modo est connaturalis terminus existentiæ accidentalis; et ideo non aufertur, nisi addito alio termino opposito, quem vocamus modum per se essendi. Tandem, quicquid sit, an hoc sit simpliciter necessarium in ordine ad potentiam Dei absolutam, negari non potest, quin sit possibilis; quæ est enim repugnantia? Nam quæ supra insinuabatur in favorem Scoti, scilicet, quod repugnet, modum accidentalem carere naturali ordine ad subjectum, revera nulla est, tum quia statim ostendemus necessario esse concedendum in quantitate separata alium modum habentem hujusmodi naturam; tum etiam quia, licet hic modus non possit esse connaturalis formæ accidentali, supernaturaliter tamen potest ei advenire, quia Deus potest facere, ut accidens aliqualiter participet modum existendi substantiæ, per quemdam modum, qui formaliter (ut sic dicam) similitudinem habeat cum substantiali modo, materialiter autem et entitative sit accidentalis, ad quod satis est, quod afficiat et terminet entitatem accidentalem, quamvis aliud subjectum non respiciat. Quod si hic modus est possibilis, negari non potest, quin perfectiori ratione separetur quantitas affecta illo modo, quam per solam negationem inhærentiæ, quia ille modus aliquid perfectionis affert; imo majoris perfectionis videtur, quam inhærentia, propter majorem cum substantia similitudinem. Atque hoc sensu fient probabiles conjecturæ Cajetani; præsertim illa, quod quantitas sic terminata minus violenter erit, magisque connaturali modo, meliusque disposita ad actiones et passiones, nec solum erit actu non inhærens subjecto, sed etiam erit incapax inhæsionis ex vi talis modi existendi, quem habet; in quo intelligitur differre ab anima separata, nam hæc licet careat actuali informatione, non tamen habet positivum modum repugnantem informationi; unde quoad id incompleta manet, et quasi interminata, et violenter; quantitas vero separata recipit modum incompossibilem inhærentiæ, ut secundum eum statum terminata maneat, et in statu quasi connaturali, supposito miraculo. Denique hic modus necessarius est, ut possit quantitas per positivam actionem separari a substantia, quod supra diximus convenientius dici, ad vitandam in hoc mysterio substantiæ annihilationem, meliusque rationem conversionis, et transubstantiationis explicandam. Argumenta vero facta in favorem opinionis Scoti in his, quæ diximus, soluta sunt.

14. *Quantitate a subjecto separata mutatur actio qua illa in subjecto conservabatur.* — Dico tertio : cum quantitas a substantia separatur, necesse est actionem mutari, qua conservatur a Deo, ita ut cesset actio, qua prius in substantia conservabatur, et per novam aliam in se conservetur. Ad hanc conclusionem probandam suppono primo,

quantitatem, et omnem formam, quæ in subjecto, et dependenter a subjecto a Deo conservatur, unica tantum actione conservari; vanum est enim plures actiones conservativas totales fingere, cum una sufficiat. Inauditum etiam est, formam, quæ educitur de potentia subjecti, simul per aliam actionem vere ac proprie creari; hoc enim modo fieri, ex natura sua proprium est animæ rationalis; alioqui, sicut hæc conservatur separata, ita aliæ naturaliter conservarentur, quia, licet cessaret actio conservativa ex subjecto, non tamen conservativa per modum creationis, quæ per se sufficere dicitur, et non est cur pendeat ab alia actione, cum tantum concomitanter se habeant. Quod autem dicebatur de dependentia essentiali, intellectum de unica et determinata dependentia actuali per modum creationis, falsum omnino est, ut supra etiam attigi tractando de sacramentis in genere. Secundo suppono, actionem, qua conservatur quantitas dependenter a subjecto, vel extra subjectum, tantum inter se differre, quantum differunt generatio seu eductio formæ de potentia materiæ, et creatio ejus; ita enim inter se comparantur actiones conservativæ, sicut productivæ inter se; nam conservatio per se et in eodem ordine, nihil aliud est, quam actio productiva durans; sed productio quantitatis extra subjectum esset creatio, quia esset productio ex nihilo; productio vero quantitatis in et ex subjecto, non est creatio, sed eductio talis formæ de potentia subjecti, alterationi seu potius augmentationi similis; sunt ergo illæ actiones inter se omnino diversæ; ergo eadem diversitas est inter actionem, qua quantitas conservatur separata, vel dependenter a subjecto; nam illa est ad modum creationis, hæc ad modum eductionis, cum quantitas ex natura sua a materia pendeat. Ex his ergo manifeste concluditur assertio posita, nam, ablata materia, necesse est, tolli actionem, qua in ea quantitas conservabatur; tum quia per illam solum conservabatur quantitas dependenter a materia; tum etiam quia illamet actio essentialiter pendebat a concursu materiæ; in hoc enim differt ab actione creativa; neque ad hanc actionem potest quicquam conferre modus per se essendi datus quantitati, tum quia ille nullo modo habet vicem causæ materialis, respectu talis actionis; tum etiam quia ille modus ordine naturæ supponit existentiam quantitatis, ut possit illam terminare, et consequenter etiam supponit actionem, per quam conservatur; non est ergo illa actio eadem, quæ antea erat cum concursu materiæ; oportet ergo, ut sit alia per modum creationis, quæ nec sit ex subjecto, nec sit quantitati connaturalis. Atque ita facile intelligitur, quomodo Deus suppleat causalitatem subjecti per novam actionem altioris ordinis; intelligitur etiam hanc actionem esse aliquid ex natura rei distinctum a quantitate ipsa, cum possit illi advenire, et ab illa separari; est ergo modus ejus, de quo negari non potest, quin nullam dicat habitudinem ad subjectum, sed solum ad terminum, qui est quantitas ipsa, quia actio creativa intrinsece et essentialiter postulat independentiam a materiali causa.

SECTIO III

Utrum alia accidentia panis et vini, quæ cum quantitate manent post consecrationem, mutent existendi modum.

1. Quæstio intelligitur de qualitatibus, quæ proprias entitates habent. Nam de relationibus et aliis modis nulla est difficultas, quin in suis fundamentis maneant. De qualitatibus ergo Nominales consequenter dicunt, omnes mutare existendi modum, et manere per se separatas, quia negant esse unam aliquam quantitatem substantiæ, quæ maneat, in qua reliqua accidentia possint inhærere, et non est ulla ratio, ob quam una qualitas magis in alia sit, quam e contrario. Ita Ocham, tract. de Eucharist., cap. 28, et in 4, q. 7; Alinco, quæst. 5; Major, dist. 12, quæst. 2; Gabriel, lect. 44 in canon. At vero Marsil., in 4, q. 9, art. 2, admittens propriam quantitatem a substantia distinctam, negat, qualitates manentes in ea inhærere; fortasse, quia existimavit, cum hæ omnes sunt in subjecto, neutram alteri inhærere, quia nihil potest substare, nisi quod subsistit, ut Aristot. indicat, 4 Metaph., text. 14, et patet, quia nullum afferri potest signum hujus inhæsionis; nam, sicut quantitas est alba, ita albedo est quanta; ergo vel mutuo sibi inhærent, quod est impossibile, vel neutra alteri, cum sit æqua ratio; solum ergo, quia in eodem subjecto uniuntur, mutuo se denominant. Atque hinc necessario sequitur qualitates omnes mutare existendi modum, quia amittunt inhærentiam, quam in substantia habebant. Unde concludit Marsil. acquirere modum per se essendi. Posset autem alius fingere, quod, licet ex natura rei non inhæreant quantitati, postea vero

divinitus fit, ut inhæreant; ita ut non mutent inhærentiam in per se existentiam, sed unam inhærentiam in aliam, ut maneant magis unita et colligata quantitati, et ut hæc subeat vicem materiæ, possitque alterationibus subesse.

2. *Qualitates panis et vini post consecrationem quantitati unitæ maneat.* — Dico primo, qualitates panis et vini post consecrationem inhærere quantitati. Ita D. Thom. hic, et in 4, dist. 12; ubi Bonav., art. 1, q. 3, art. 2, q. 3; Richard., art. 1, q. 2; Scotus, quæst. 2 et 5; Durand., quæst. 1; Paludan., q. 3; Capreol., Soto, et alii moderni; Alens., 4 part., q. 40, memb. 1 et 2; Henric., Quodlib. 8, q. 17; Ægid., Theorem. 45; Ferrar., 4 contra Gentes, cap. 65. Probatur primo, quia necesse est, sacramentales species manere inter se unitas, alias solum haberent inter se intimam præsentiam et quasi penetrationem; unde ex natura rei non moveretur vel traheretur calor, v. gr., mota albedine, aut e contrario, quia non habent inter se colligationem; sed qualitates non uniuntur inter se immediate, quia nec possunt uniri per modum actus et potentiæ, propter rationem Nominalium, quia non est major ratio de una, quam de alia; et quia neutra respectu alterius habet rationem subjecti aut formæ; neque inter eas fingi potest aliud genus immediatæ unionis, ut ex his, quæ dicemus, e fortiori constabit; ergo oportet, ut in aliquo tertio uniantur; ergo in quantitate, quia nullum potest cogitari aliquid aptius, magisque proportionatum; nam non potest esse substantia, ut ex principiis fidei constat; nec qualitas, cum sit eadem omnium ratio; ergo quantitas, nam de cæteris prædicamentis nulla potest esse suspicio; ergo uniuntur in illa tanquam formæ in subjecto, quia scilicet, omnes inhærent illi. Probatur hæc ultima consequentia, quia, si omnes qualitates in quantitate uniuntur, necesse est, ut singulæ qualitates immediate uniantur cum quantitate ipsa; non potest autem inter eas aliud genus unionis excogitari, nisi formæ et subjecti; nam effectiva unio nulla est, nisi miraculose sine fundamento fingatur; neque etiam alia unio formalis, quia nullum aliud compositionis genus inter se habere possunt, ut facile etiam patebit, accommodando hic discursum supra factum de unione inter corpus Christi et species. Secundo probatur, quia necesse est, qualitates esse in aliquo subjecto, alias non possent species consecratæ naturaliter alterari, nec calor et frigus inter se pugnarent, nec quantacumque unius intensio alterius remissionem causaret, quia formaliter solum inter se pugnant in ordine ad idem subjectum; sed non possunt esse in alio, nisi in quantitate : ergo.

3. *Objectio.* — *Solutio.* — Dices : eodem argumento probaretur quantitatem esse in subjecto, quia alias non posset naturaliter rarefieri aut condensari, quod consequenter concedit Scotus, dist. 12, quæst. 4, quia putat per rarefactionem acquiri novam quantitatem; Cajetan. vero hic admittens idem fundamentum conatur nihilominus defendere, quantitatem separatam posse naturaliter rarefieri; sed mihi non sunt intelligibilia, quæ dicit; negatur ergo consequentia ex D. Thom. hic, art. 2, ad 3; sed potius sequitur, raritatem et densitatem esse in quantitate, ut in subjecto; nam quantitatem rarefieri, non est acquirere quantitatem, sed modum quemdam, qui est qualitas, seu dispositio illius, ut ex Philosophia suppono.

4. Tertio argumentor, retorquendo rationem factam pro Marsilio, quia experimur, albedinem existentem in speciebus consecratis, esse ita extensam in loco, ut penetrari non possit ab alio corpore; ergo hoc habet ratione quantitatis; ergo, vel quia quantitas est in ipsa, ut in subjecto, quod nullus dicet, quia quantitas est propinquior materiæ, magisque participat rationem potentiæ receptivæ, quam qualitas, quæ formam consequitur; vel quia ipsa est in quantitate ut in subjecto, quod intendimus, quia non potest excogitari alius modus, quo id fiat, quia sola concomitantia in præsentia locali non sufficeret ad illum effectum; nam posset pelli quantitas et penetrari qualitas, si tantum concomitanter ibi essent; imo nec qualitas posset habere extensionem in ordine ad locum, nisi quia inhæret subjecto habenti talem extensionem; simileque argumentum sumitur ex eo quod superficies est et videtur alba; nisi enim afficeretur albedine, non posset in ea talis effectus esse, aut apparere, quia sola concomitantia non sufficit, alioqui etiam aliæ qualitates inter se afficerentur aliquo modo propter solam concomitantiam.

5. *Inhærentia qualitatum in quantitate post consecrationem eadem, quæ ante, permanet.* — Dico secundo : hæc inhærentia qualitatum in quantitate in speciebus consecratis, non est ex speciali miraculo, sed quia ante consecrationem erat, et per illam non tollitur, sed manet. Ita docent consequenter prædicti auctores, potestque a posteriori probari, argu-

mento in præcedente conclusione facto, nam experientia ibi adducta, præsertim ultima, æque procedit de his accidentibus in subjecto existentibus; et potest ita declarari, quia aliter uniuntur in eodem subjecto superficies et albedo, quam albedo et calor; sed albedo et calor, licet non uniantur immediate inter se, uniuntur tamen in uno tertio, scilicet subjecto; ergo albedo et superficies magis debent inter se uniri, quam in illo tertio; ergo immediate, et consequenter ut potentia et actus. Major probatur illa experientia, quod calor, propter solam unionem, quam habet in subjecto cum albedine, non fit per se visibilis, sed tantum per accidens; superficies vero fit aliquo modo per se visibilis, ut sensibile commune, saltem secundum extensionem, quam causat in ipsa albedine; ergo est inter hæc major unio, ratione cujus proprietates suas aliquo modo sibi invicem communicant.

6. Secundo solet ratio a priori reddi, quia hæ qualitates non recipiuntur, nisi in materia seu subjecto extenso; ergo recipiuntur media quantitate; ergo recipiuntur proxime in ipsa; hæc vero secunda consequentia, ut existimo, non est formalis; nam ex vi antecedentis solum sequitur, quantitatem esse dispositionem præviam, seu medium quo; prout fortasse est respectu substantialis formæ; non vero sequitur esse medium quod, sicut non est respectu formæ substantialis. Addendum ergo est, quantitatem in materia esse præviam cæteris accidentibus; et alioqui esse proportionatam illis, ut in ea recipiantur; accidens enim potest esse proportionatum subjectum proximum respectu alterius accidentis; sic enim potentiæ animales et rationales sunt subjectum proximum suorum actuum et habituum, quia sunt ex suo genere potentiæ passivæ et proportionatæ talibus formis; sic ergo quantitas est tanquam potentia passiva respectu qualitatum corporalium; est enim in hoc similis materiæ primæ, cujus est proprietas, esse aptam, ut afficiatur his accidentibus, sicut experientia etiam monstratum est; et ipsæ etiam qualitates, cum sint materiales, aptissime recipiuntur in quantitate, ut ab illa recipiant corpoream molem et extensionem. Tandem hoc etiam confirmatur ex mysterio Eucharistiæ, quod hoc modo facilius intelligitur; nam si qualitas ex natura sua non esset forma quantitatis, fortasse nec supernaturaliter posset elevari ad informandam illam, quia forma non habet effectum formalem extra adæquatum subjectum suum; qua ratione non potest una qualitas informare aliam, ad quam non dicit naturalem habitudinem, ut albedo colorem, aut intentio voluntatem. Dices : nulla substantia potest alteri inhærere; ergo nullum accidens potest alteri substare. Respondetur, ut primum subjectum aptum de se ad sustentandum accidens tanquam primum fundamentum, sic conceditur consequentia, et hoc modo est proprium substantiæ substare accidentibus; et de eodem dixit Aristoteles, accidens non accidere accidenti; scilicet, nisi in ordine ad aliquod subjectum utrique commune; et eodem sensu dici solet sola substantia subjectum quod, accidens vero subjectum quo, quamvis in quantum accidens vere inhæret accidenti, dici potest unum esse subjectum quod alterius, ut intellectus suorum actuum, et quantitas qualitatum; et hoc modo substare, neque est proprium substantiæ, nec excedit naturam accidentis.

7. *Nulla fit mutatio per consecrationem in qualitatibus panis et vini.* — Dico tertio : per consecrationem nulla fit mutatio in qualitatibus ex pane et vino remanentibus. Probatur, quia non mutant inhærentiam, et consequenter non acquirunt modum per se; ergo nulla in eis fit mutatio. Dices, amittere unionem, quam cum substantia habebant. Respondeo, immediate nullam habebant, sed media quantitate; et ideo in se non mutantur, sed in quantitate ; sicut si humanitas desineret esse unita Verbo, accidentia ejus non mutarent modum existendi, quamvis dicerentur desinere esse unita Verbo media humanitate, quia solum per illam uniebantur Verbo; hoc autem intelligendum est, quantum ad modum unionis; nam quantum ad modum dependentiæ effectivæ, si aliquæ proprietates panis et vini effective pendent in conservari a forma substantiali, ablata illa, necesse est, dependentiam illam ab alio agente suppleri, et consequenter dependentiam mutari; et eadem ratione, destructa substantia, et conservata quantitate, naturaliter et sine novo miraculo conservantur accidentia, quæ effective a substantia non pendebant, quia non habebant immediatam unionem cum illa; sicut etiam postea similia accidentia naturaliter recipiuntur in quantitate, ut, v. gr., cum species calefiunt; at vero accidentia, quæ pendebant effective a substantia, non conservantur naturaliter, nisi Deus efficientiam suppleat.

8. *Dubium.* — Obiter vero hic inquiri solet, an supernaturaliter possint qualitates per se

conservari, separatæ non solum a substantia, sed etiam a quantitate; aliqui enim negant hoc esse possibile, ut Ægid., Theorem. 36 et sequent.; Hervæus, Quodlib. 11, quæst. 29; et videtur esse opinio D. Thom., Quodlib. 7, art. 10; quia qualitas (inquiunt) separata, neque esset individua, neque haberet, quo distingueretur ab aliis, sicut habet quantitas, quæ ex se et natura sua est principium distinctionis, ut hic ait D. Thom., art. 2. Unde, 1 part., q. 50, art. 4, dicit, si albedo esset separata, non posset secundum numerum multiplicari. Mihi tamen hæc opinio est incredibilis, præsertim suppositis mysteriis fidei, et contrarium docent reliqui Theologi citati conclus. 1, et specialiter Capreol., dist. 12, quæst. 1; Marsil., quæst. 9; Ferrar., 4 contra Gentes, cap. 65; Soto, d. 10, quæst. 2, art. 2; Ledesma, quæst. 18, art. 2; et ratio est, quia, si quantitas conservatur a Deo, cur non potest qualitas? neque enim magis est de essentia qualitatis actu inhærere quantitati, quam sit de essentia quantitatis actu inhærere materiæ. Illud vero, quod de individuatione dicebatur, valde frivolum est, quia melius potest una qualitas per suam entitatem numero et realiter distingui ab alia, quam una quantitas ab alia, quia qualitas magis habet de actualitate; actus autem est, qui distinguit; unde impossibile est, quod Capreolus et Ferrar. significant, posse quidem albedinem sic separatam conservari, illam tamen non fore individuam, et quia impossibile est, aliquid realiter existere et non esse singulare et individuum, et specialiter repugnat, eamdem qualitatem, quæ prius inhærebat, postea separatam conservari, et tamen non esse individuam, sicut antea erat, cum eamdem entitatem retineat, eo vel maxime, quod, licet non sit in subjecto, retinet habitudinem ad subjectum, per quam potest intelligi individua, sicut de anima rationali ipsi docent. D. Thom. autem in prima parte (quicquid sit de illo Quodlibeto) non loquitur solum de separatione actualis existentiæ formæ a materia, sed de omnimoda abstractione, quæ abstrahat formam etiam ab habitudine ad materiam, qualis esse non potest in albedine, neque in individuo, neque in specie, sed reperitur in Angelis, de quibus alia quæstio est.

ARTICULUS III.

Utrum species, quæ remanent in hoc sacramento, possint immutare aliquid extrinsecum (4, dist. 12, quæst. 1, dist. 2, quæst. 1 et 2).

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod species, quæ remanent in hoc sacramento, non possint immutare aliquid extrinsecum. Probatur enim 7 Physic., quod formæ, quæ sunt in materia, fiunt a formis, quæ sunt in materia, non autem a formis, quæ sunt sine materia, eo quod simile agit in sibi simile. Sed species sacramentales sunt species sine materia, quia remanent sine subjecto, ut ex dictis patet* (art. 1 hujus quæst.). *Non ergo possunt immutare materiam exteriorem, inducendo aliquam formam.*

2. *Præterea, cessante actione principalis agentis, necesse est, quod cesset actio instrumenti, sicut quiescente fabro, non movetur martellus. Sed omnes formæ accidentales agunt instrumentaliter in virtute formæ substantialis tanquam principalis agentis. Cum ergo in hoc sacramento non remaneat forma substantialis panis et vini, sicut supra habitum est* (quæst. 75, art. 2 et 3), *videtur, quod formæ accidentales remanentes, agere non possint ad immutationem exterioris materiæ.*

3. *Præterea, nihil agit ultra suam speciem, quia effectus non potest esse potior causa. Sed species sacramentales omnes sunt accidentia. Non ergo possunt exteriorem materiam immutare, ad minus ad formam substantialem.*

Sed contra est, quod si non possent immutare exteriora corpora, non possent sentiri. Sentitur enim aliquid per hoc, quod immutatur sensus a sensibili, ut dicitur lib. 2 de Anima (text. 74, et 121, tom. 2).

Respondeo dicendum, quod quia unumquodque agit, in quantum est ens actu, consequens est, quod unumquodque sicut se habet ad esse, ita se habeat ad agere. Quia igitur secundum prædicta (art. 1 hujus quæst., ad 3), *speciebus sacramentalibus datum est divina virtute, ut remaneant in suo esse, quod habebant, substantia panis et vini existente, consequens est, quod etiam remaneant in suo agere, et ideo omnem actionem, quam poterant agere, substantia panis et vini existente, possunt etiam agere, substantia panis et vini transeunte in corpus et sanguinem Christi. Unde non est dubium, quod possunt immutare exteriora corpora.*

Ad 1 ergo dicendum, quod species sacra-

mentales, licet sint formæ sine materia existentes, retinent tamen idem esse, quod habebant prius in materia. Et ideo secundum suum esse assimilantur formis, quæ sunt in materia.

Ad 2, dicendum, quod ita actio formæ accidentalis dependet ab actione formæ substantialis, sicut esse accidentis dependet ab esse substantiæ. Et ideo, sicut divina virtute datur speciebus sacramentalibus, ut possint esse sine substantia, ita datur eis ut possint agere sine forma substantiali, virtute Dei, a quo sicut a primo agente dependet omnis actio formæ, et substantialis et accidentalis.

Ad 3, dicendum, quod immutatio, quæ est ad formam substantialem, non fit a forma substantiali immediate, sed mediantibus qualitatibus activis et passivis, quæ agunt in virtute formæ substantialis. Hæc autem virtus instrumentalis conservatur in speciebus sacramentalibus divina virtute, sicut et prius erat. Et ideo possunt agere ad formam substantialem instrumentaliter. Per quem modum aliquid potest agere ultra suam speciem, non quasi virtute propria, sed virtute principalis agentis.

COMMENTARIUS.

Conclusio D. Thom. est, species separatas posse habere omnes actiones, quas haberent in subjecto.—Respondet D. Thom. species separatas posse habere omnem actionem, quam in substantiis panis et vini habere possent; et ratio ejus est, quia retinent idem esse; subintelligendum vero est, retinere illud cum modo suo naturali ad actionem physicam accommodato; nam etiam corpus Christi habet suum esse, et tamen non potest naturaliter habere omnem actionem suam, quia non habet illud modo accommodato ad agendum; hoc autem non distincte explicuit D. Thom., quia per se facile erat ex præcedentibus articulis; quantitas enim non est principium agendi, sed sustentat qualitates, quæ sunt actionum principia; qualitates autem, ut diximus, non mutant existendi modum; et quamvis mutarent quoad inhærentiam, ita ut per se essent, hoc non posset impedire actionem, tum quia modus per se existendi est satis accommodatus ad agendum; tum quia in humanitate Christi nihil impedit ejus actiones, quod non in se subsistat, sed in Verbo. Ultimo, conclusio intelligenda est de illis actionibus, quarum principia adæquata sunt accidentia. Nam, si quæ est actio, ad quam præter concursum accidentis requiratur immediatus concursus formæ substantialis, aliter erit de illa philosophandum, ut in sequent. disput. dicemus, ubi explicabimus solutiones ad 2 et 3, in quibus hoc D. Thom. tetigit.

ARTICULUS IV.

Utrum species sacramentales possint corrumpi (infra, art. 5, corp. Et 4, dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 3. Et 4 contra, cap. 66).

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod species sacramentales corrumpi non possint. Corruptio enim accidit per separationem formæ a materia. Sed materia panis non remanet in hoc sacramento, sicut ex supra dictis patet* (quæst. 75, art. 2 et 6). *Ergo hujusmodi species non possunt corrumpi.*

2. *Præterea, nulla forma corrumpitur, nisi per accidens, corrupto subjecto; unde formæ per se subsistentes incorruptibiles sunt, sicut patet in substantiis spiritualibus. Sed species sacramentales sunt formæ sine subjecto; ergo corrumpi non possunt.*

3. *Præterea, si corrumpuntur, aut hoc erit naturaliter, aut miraculose. Sed non naturaliter, quia non est ibi assignare aliquod corruptionis subjectum, quod maneat, corruptione terminata; similiter etiam nec miraculose, quia miracula, quæ sunt in hoc sacramento, fiunt virtute consecrationis, per quam species sacramentales conservantur; non est autem idem causa conservationis et corruptionis. Ergo nullo modo species sacramentales corrumpi possunt.*

Sed contra est, quod sensu deprehenditur, hostias consecratas putrefieri et corrumpi.

Respondeo dicendum, quod corruptio est motus ex esse in non esse. Dictum est autem supra (art. præced.), *quod species sacramentales retinent idem esse, quod prius habebant, substantia panis et vini existente. Et ideo, sicut esse horum accidentium poterat corrumpi, substantia panis et vini existente, ita etiam potest corrumpi, illa substantia abeunte. Poterant autem hujusmodi accidentia primo corrumpi dupliciter: uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem, sicut per alterationem qualitatum, et augmentum, vel diminutionem quantitatis. Non quidem per modum augmenti vel diminutionis, qui invenitur in solis corporibus animatis (qualia non sunt substantia panis et vini), sed per additionem vel divisionem. Nam sicut dicitur 3 Metaph., per divisionem una dimensio corrumpitur, et fiunt duæ; per additionem autem*

e converso, ex duabus fit una. Et per hunc modum manifeste possunt corrumpi hujusmodi accidentia post consecrationem, quia et ipsa quantitas dimensiva remanens potest divisionem et additionem suscipere, et cum sit subjectum qualitatum sensibilium, sicut dictum est (art. 2 hujus quæst.), *potest etiam esse subjectum alterationis earum, puta, si alteretur color aut sapor panis aut vini. Alio modo poterant corrumpi per accidens per corruptionem subjecti; et hoc modo possunt corrumpi etiam post consecrationem. Quamvis enim subjectum non remaneat, remanet tamen esse, quod habebant hujusmodi accidentia in subjecto, quod quidem est proprium et conforme subjecto. Et ideo hujusmodi esse potest corrumpi a contrario agente, sicut corrumpebatur substantia panis vel vini, quæ etiam non corrumpebatur, nisi præcedente alteratione circa accidentia.*

Distinguendum tamen est inter utrumque modum harum prædictarum corruptionum. Quia cum corpus Christi et sanguis succedant in hoc sacramento substantiæ panis et vini, si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quæ non suffecisset ad corruptionem panis et vini, propter talem immutationem non desinit corpus et sanguis Christi esse sub hoc sacramento, sive fiat immutatio ex parte qualitatis (puta cum modicum immutatur color aut sapor panis vel vini), sive ex parte quantitatis, sicut cum dividitur panis aut vinum in tales partes, quod adhuc in eis possit salvari natura panis aut vini.

Si vero fiat tanta immutatio, quod fuisset corrupta substantia panis et vini, non remanent corpus et sanguis Christi sub hoc sacramento, et hoc sive ex parte qualitatum, sicut cum ita immutatur color et sapor, et aliæ qualitates panis et vini, quod nullo modo possent compati naturam panis aut vini; sive etiam ex parte quantitatis, puta si pulverizetur panis, vel vinum in tam minutas partes dividatur, ut jam non remaneat species panis vel vini.

Ad 1 ergo dicendum, quod ad corruptionem per se pertinet, quod auferat esse rei, unde in quantum esse alicujus formæ est in materia, consequens est, quod per corruptionem separetur forma a materia. Si vero hujusmodi esse non esset in materia, simile tamen ei, quod est in materia, posset per corruptionem auferri, etiam materia non existente, sicut accidit in hoc sacramento, ut ex dictis patet (in corp. art.).

Ad 2, dicendum, quod species sacramentales, licet sint formæ non in materia, habent tamen esse, quod prius in materia habebant.

Ad 3, dicendum, quod corruptio illarum specierum non est miraculosa, sed naturalis. Præsupponit tamen miraculum, quod est factum in consecratione, scilicet, quod illæ species sacramentales retineant esse sine subjecto, quod prius habebant in subjecto, sicut et cæcus miraculose illuminatus, naturaliter videt.

COMMENTARIUS.

1. *Conclusio D. Thom. est, eodem modo posse corrumpi accidentia omnia separata, sicut et conjuncta subjecto.* — Titulus articuli duobus modis intelligi potest, primo indefinite, utrum aliquæ species sacramentales, et sic est facilis, nam sufficienter intelligitur quoad qualitates, et hic sensus videtur consentaneus his, quæ D. Thom. docet in art. 5 et 8, in quibus significat, quantitatem non corrumpi. Secundo potest intelligi titulus universaliter de omnibus speciebus, et hunc sensum videtur indicare D. Thom. in progressu articuli; est autem difficilior propter quantitatem; abstrahamus ergo ab utroque sensu, et intelligamus, hanc quæstionem ad eum modum, quo quæstio præcedentis art. definita est, an scilicet ita possint corrumpi accidentia separata sicut poterant conjuncta, et hoc sensu intelligetur quæstio universaliter de omnibus accidentibus. Huic autem sensui consentanea est responsio D. Thom., scilicet, ita posse esse horum accidentium destrui sine substantia sicut in substantia poterat, quam explicat D. Thom. distinguendo duplicem modum corruptionis, per se, et per accidens, et utrumque conclusioni applicando. De corruptione autem per se nulla est difficultas, neque in qualitatibus, quæ per alterationem fiunt, et corrumpuntur, quæ alteratio hic fieri potest media quantitate, ut subjecto; neque in quantitate ipsa, eo sensu, quem D. Thom. explicat, scilicet, non de propria corruptione, sed de divisione solum, per quam continuum, ut sic, potest dici corrumpi; sic enim quantitas separata divisibilis per se est non minus, quam dum erat conjuncta. At vero de corruptione per accidens, quæ est ad corruptionem subjecti, difficilius intelligitur conclusio, tam in qualitatibus, quam in quantitate; in illis quidem, quia non habent aliud subjectum, nisi quantitatem; ergo non possunt per accidens corrumpi, nisi corrupta quantitate; hæc au-

tem corrumpi non potest, ut supra significatum est; unde in quantitate separata est difficilior hic modus corruptionis, quia illa non habet subjectum; non ergo potest corrumpi ad destructionem subjecti. Unde ulterius est specialis difficultas circa rationem D. Thom., scilicet, hæc accidentia posse per accidens corrumpi, quia licet non maneat subjectum, manet tamen idem esse accidentium; hoc enim non satis esse videtur, quia hoc genus corruptionis non oritur tantum ex ipso esse, ut sic, sed ex dependentia illius e subjecto; ergo ablata hac dependentia, non poterit illud esse corrumpi illo genere corruptionis.

2. Respondetur discursum D. Thom. partim in philosophico principio, partim in Theologico fundari; supponit itaque ex philosophia, accidentia per accidens corrumpi ad corruptionem substantiæ, quod absolute verum est, non descendendo ad omnia et singula accidentia, de quo hic D. Thom. nihil dicit. Deinde ex Theologia, quamvis in Eucharistia non sit substantia panis, Christi tamen corpus ita substitui loco illius, ut tamdiu conservetur sub accidentibus, quamdiu substantia panis conservaretur; et e contrario ita desinant accidentia, ablata præsentia corporis Christi, sicut desinerent ablata substantia; atque hinc recte concludit non minus corrumpi posse hic accidentia per accidens, quam corrumperentur, præsente substantia, quia retinent idem esse, et quodammodo eamdem dependentiam, quia, licet non sit omnino ejusdem rationis, est tamen ejusdem proportionis, quoad hoc, quod ablato corpore Christi, illa accidentia destruuntur, quæ destruerentur, ablata substantia panis. Unde hanc corruptionem per accidens non est necesse intelligi de ea quæ est ad corruptionem subjecti proprie et in rigore sumptam, sed, aut de tali subjecto, aut de eo, quod aliquo modo supplet vicem illius; et ita est sufficienter responsum ad omnes difficultates tactas. Quæ vero accidentia hoc modo corrumpantur, an omnia, vel aliqua, hic D. Thom. diserte non explicat. Dicemus tamen disputatione sequente, post sequentium articulorum explicationem in quibus aliud D. Thom. insinuat. Et hæc sufficiant etiam de solutionibus argumentorum.

ARTICULUS V.

Utrum ex speciebus sacramentalibus aliquid possit generari (infra, art. 8, ad secundum. Et 4, dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 4. Et 4 contra, cap. 66. Et Quodlib. 9, art. 5, ad 3. Et 1 cor. 11, lect. 4, fin.).

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod ex speciebus sacramentalibus nihil possit generari. Quod enim generatur, ex aliqua materia generatur. Ex nihilo enim nihil generatur, quamvis ex nihilo fiat aliquid per creationem. Sed speciebus sacramentalibus non subest aliqua materia, nisi corpus Christi, quod est incorruptibile. Ergo videtur, quod ex speciebus sacramentalibus nihil possit generari.*

2. *Præterea, ea, quæ non sunt unius generis, non possunt ex se invicem fieri, non enim ex albedine fit linea. Sed accidens et substantia differunt genere. Cum ergo species sacramentales sint accidentia, videtur, quod ex eis non possit aliqua substantia generari.*

3. *Præterea, si ex eis generetur aliqua substantia corporea, illa substantia non erit sine accidente. Si ergo ex speciebus sacramentalibus generetur aliqua substantia corporea, oportet, quod ex accidente generetur substantia et accidens, duo ex uno, quod est impossibile. Ergo impossibile est, quod ex speciebus sacramentalibus aliqua substantia corporea generetur.*

Sed contra est, quod ad sensum videri potest, ex speciebus sacramentalibus aliquid generari, vel cineres, si comburantur, vel vermes, si putrefiant, vel pulveres, si conterantur.

Respondeo dicendum, quod cum corruptio unius sit generatio alterius, ut dicitur in primo de Generatione (text. 17, tom. 2), *necesse est, quod ex speciebus sacramentalibus aliquid generetur, cum corrumpantur, ut dictum est* (art. præced.). *Non enim sic corrumpuntur, ut omnino dispareant, quasi in nihilum redigantur, sed manifeste aliquid sensibile eis succedit. Quomodo autem ex eis aliquid generari possit, difficile est videre. Manifestum est enim, quod ex corpore et sanguine Christi, quæ ibi veraciter sunt, non generatur aliquid, cum sint incorruptibilia. Si autem substantia panis, aut vini remaneret in hoc sacramento, vel eorum materia, facile esset assignare, quod ex eis generatur illud sensibile, quod succedit, ut quidam posuerunt. Sed hoc est falsum, ut supra habitum est* (q. 75, art. 2 et 6). *Et ideo quidam dixerunt,*

quod ea, quæ generantur, non fiunt ex speciebus sacramentalibus, sed ex aere circumstante. Quod quidem multipliciter apparet esse impossibile. Primo, quia ex eo generatur aliquid, quod prius alteratum et corruptum apparet. Nulla autem alteratio vel corruptio prius apparuit in aere circumstante, unde ex eo vermes, vel cineres non generantur. Secundo, quia natura aeris non est talis, quod ex eo per tales alterationes talia generentur. Tertio quia potest contingere in magna quantitate hostias consecratas comburi, vel putrefieri; nec esset possibile tantum de corpore terreno ex aere generari, nisi magna et valde sensibili inspissatione aeris facta. Quarto, quia idem potest accidere, corporibus solidis circumstantibus (puta, ferro aut lapidibus), quæ integra remanent post prædictorum generationem. Unde hæc positio stare non potest, quia contrariatur ei, quod ad sensum apparet. Et ideo alii dixerunt, quod redit substantia panis et vini in ipsa corruptione specierum; et sic ex substantia panis et vini redeunte generantur cineres, aut vermes, aut aliquid hujusmodi. Sed hæc positio videtur esse impossibilis. Primo quidem, quia si substantia panis et vini conversa est in corpus et sanguinem Christi, ut supra habitum est (quæst. 75, art. 2 et 4), *non potest substantia panis et vini redire, nisi corpore et sanguine Christi iterum converso in substantiam panis vel vini, quod est impossibile; sicut si aer sit conversus in ignem, non potest aer redire, nisi iterum ignis convertatur in aerem. Si vero substantia panis, aut vini sit annihilata, non potest iterum redire, quia quod in nihilum decidit, non redit idem numero, nisi forte dicatur redire prædicta substantia, quia Deus de novo creat aliam novam substantiam loco primæ. Secundo videtur hoc esse impossibile, quia non est dare, quando substantia panis redeat. Manifestum est enim ex supra dictis* (art. 4 hujus quæst., et quæst. 76, art. 6, ad 3), *quod manentibus speciebus panis et vini, manent corpus et sanguis Christi, quæ non sunt simul cum substantia panis et vini in hoc sacramento, secundum præhabita* (quæst. 75, art. 2 et 6). *Unde substantia panis et vini non potest redire, speciebus sacramentalibus manentibus. Similiter etiam nec eis cessantibus, quia jam substantia panis et vini esset sine propriis accidentibus, quod est impossibile. Nisi forte dicatur, quod ipso ultimo instanti corruptionis specierum, redit, non quidem substantia panis et vini (quia illud idem instans est, in quo primo habent esse substantiæ generatæ ex speciebus), sed materia panis et vini, quæ magis de novo creata diceretur, quam rediens, proprie loquendo. Et secundum hoc posset sustineri prædicta positio. Verum quia non rationabiliter videtur dici, quod miraculose aliquid accidat in hoc sacramento, nisi ex ipsa consecratione, ex qua non est, quod materia creetur, vel redeat, melius videtur dicendum, quod in ipsa consecratione miraculose datur quantitati dimensivæ panis et vini, quod sit primum subjectum subsequentium formarum. Hoc autem est proprium materiæ, et ideo ex consequenti datur prædictæ quantitati dimensivæ omne illud, quod ad materiam pertinet. Et ideo quicquid posset generari ex materia panis vel vini si adesset, totum potest generari ex prædicta quantitate dimensiva panis, vel vini, non quidem novo miraculo, sed ex vi miraculi prius facti.*

Ad 1 ergo dicendum, quod quamvis non sit ibi materia, ex qua aliquid generetur, quantitas tamen dimensiva supplet vicem materiæ, ut dictum est (in corp. art.).

Ad 2, dicendum, quod illæ species sacramentales sunt quidem accidentia, habent tamen actum et vim substantiæ, ut dictum est (ibidem).

Ad 3, dicendum, quod quantitas dimensiva panis et vini retinet naturam propriam, et accipit miraculose vim et proprietatem substantiæ. Et ideo potest transire in utrumque, id est, in substantiam et dimensionem.

COMMENTARIUS.

1. Quamvis D. Thom. proponat quæstionem, an hæc generatio fiat, præcipue tamen intendit explicare quomodo fiat, nam, quod fiat, dubium non est, cum experimentis constet; difficultas ergo circa modum est, quia generatio substantialis, de qua est sermo, non fit, nisi ex materia; hic autem nulla est materia, ex qua fiat, cum constet ex corpore Christi fieri non posse. Refert ergo primo opinionem asserentem, id, quod ex speciebus consecratis generari videtur, ex aere circumstante, seu materia ejus fieri, quam opinionem dicit esse contrariam ei, quod ad sensum apparet, quod revera ita est, satisque ab ipso quatuor rationibus explicatur. Secundo refert opinionem asserentem, redire substantiam panis, ut ex illa aliquid aliud generetur, quam duabus rationibus impugnat, quarum prima est valde difficilis quia, in ea sumit

D. Thom., substantiam panis, si annihilata est, non posse eamdem numero redire per creationem; si autem in Christi corpus conversa est, non posse redire, nisi per conversionem corporis Christi in ipsam, quæ omnia dicit esse impossibilia; hoc autem videtur esse plane falsum, quia certum est posse Deum reproducere per creationem idem individuum, etiam si in nihilum redactum sit, ut idem D. Thom. docet, Quodlib. 4, art. 5, et aliis locis, ut fuse tractavi præcedente tomo, in materia de resurrectione. Deinde constat, quamvis lignum, v. gr., sit conversum in ignem, posse Deum idem numero lignum producere, non per conversionem ignis in ipsum, sed per creationem, quia nihil est, quod limitet potentiam Dei ad unum agendi modum. Tandem certum mihi est, non esse impossibile Deo, convertere corpus Christi in priorem substantiam panis, ut etiam in superioribus dixi. Cum ergo D. Thom. dicit, hæc esse impossibilia, non est intelligendus de potentia absoluta; sic enim esset improbabilis ejus sententia; sed intelligendus est, non posse fieri sine novis miraculis, quæ cum consecratione non habent necessariam connexionem, et ita exponit Cajet., et in superioribus, præsertim in commentario art. 1, notavimus hanc esse D. Thom. mentem in hac materia. Fateor tamen, stante hac expositione rationem non esse admodum efficacem, quoad illationem; satis vero est, esse probabilem. Secunda vero ratio est optima et efficax, quia substantia panis non potest redire ante instans, in quo fit generatio alterius ex speciebus sacramentalibus, quia toto illo tempore non recedit corpus Christi, quia toto illo tempore non est facta alteratio, quæ sufficeret ad corrumpendam substantiam panis; nam, si facta fuisset, prius etiam fuisset generatio, cum corruptio unius sit generatio alterius. Rursus nec redit substantia panis in eo instanti, quo fit generatio, quia tunc jam est facta alteratio sufficiens ad corrumpendum panem; unde nec jam sunt propriæ dispositiones ad substantiam panis requisitæ, nec materia prima est in eo instanti capax formæ panis, cum habeat formam alterius rei quæ ex illa in eodem instanti generatur.

2. Tertio refert D. Thom. opinionem asserentem, in instanti corruptionis ac generationis redire, seu creari materiam panis et vini, ut ex illa fiat generatio, quam etiam rejicit D. Thom., solum, quia non est asserendum in hoc mysterio miraculum, quod non accidat ex ipsa consecratione, ex qua (inquit) non est, quod materia creetur, vel redeat.

3. *Conclusio D. Thom., generationem factam ex accidentibus Eucharistiæ fieri ex quantitate ut ex subjecto.* — Quarto itaque concludit, hanc generationem fieri ex ipsa quantitate, quæ per consecrationem miraculose accepit, quod sit primum subjectum subsequentium formarum. Quæ sententia difficillima est, et ideo in ea explicanda varii sunt discipuli D. Thom.; duplicem enim potest habere sensum : primus est planus et simplex, quem verba præ se ferunt, scilicet, solam quantitatem esse subjectum hujus generationis; ita ut res genita non constet ex forma, et propria materia, sed ex forma et quantitate, loco materiæ; et ita intellexerunt D. Thom. omnes, qui illum impugnant, et ex sectatoribus Ferrariensis, 4 contra Gentes, cap. 66, et verba D. Thom., hic, aperte hoc sonant, primo, quia dicit quantitati dari ut sit primum subjectum, quod est proprium materiæ, ideoque dari illi omne illud, quod ad materiam pertinet. Secundo, quia dicit fieri generationem ex quantitate, sine novo miraculo; at vero quacumque ratione aliqua materia præter quantitatem necessaria sit, non poterit fieri sine novo miraculo. Nam si dicas, necessariam quidem esse novam actionem, non tamen esse necessarium novum miraculum, quia sequitur ex vi prioris consecrationis, contra hoc est, quia si hic esset sensus D. Thom., male impugnasset tertiam sententiam; nam similiter in ea dicendum esset, creationem seu reditum materiæ esse ex vi prioris consecrationis; quid est enim esse ex vi prioris consecrationis, nisi quod ex vi institutionis hæc actio est cum illa connexa, ut mysterium sit omnino sensibus occultum? Hoc autem dici potest de quacumque actione, sive hæc actio vocetur reditus, sive creatio, sive conversio; parum enim hoc refert, magisque ad modum loquendi, quam ad rem pertinet. Unde sumitur tertium argumentum; nam D. Thom., impugnando tertiam opinionem, absolute negat redire materiam, quod generale est, sive dicatur redire per creationem, sive per conversionem, sive quocumque alio modo, ut expresse declarat Quodlib. 9, art. 5, ad 3. Ubi etiam exponit, non loqui solum de eadem numero materia, quæ prius fuit, neque in hoc constitui vim rationis, sed simpliciter de materia, quia non potest redire, nisi per novam actionem miraculosam. Secundo in solutione ad primum expresse negat, ibi

esse materiam ex qua fiat generatio, affirmat vero quantitatem supplere vicem ejus; et in solutione ad secundum addit, licet quantitas sit accidens, habere vim, et actum substantiæ; et in solutione ad tertium, clarissime subdit, quantitati, retenta propria natura, accidere miraculose vim et proprietatem substantiæ; et in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 2, quæstiunc. 4, dicit, sicut datur quantitati, ut subsistat, ita etiam dari, ut subjiciatur alteri formæ. Præterea idem D. Thom., 4 contra Gentes, cap. 66, expresse reprobat opinionem dicentem, accidentia miraculose converti in substantiam; unde concludit sola accidentia ad generationem substantialem sufficere. Nihilominus alii Thomistæ alium sensum adhibent, nimirum quantitatem panis in instanti generationis revera non manere, neque per se ipsam subjici formæ substantiali, aut substantialiter componere substantiam genitam, sed in illo instanti converti in materiam quantam, ex qua proxime fit generatio, et ideo dici, quantitatem accipere vim substantiæ, quia accipit vim transeundi in substantiam, non quod ipsa accipiat vim activam hujusmodi conversionis; hoc enim est impossibile, cum ipsa sit terminus a quo ejusdem conversionis, et desinat esse per illam; sed quod ex vi institutionis sequatur hæc conversio, et quantitati datum sit, ut media conversione, suppleat absentiam materiæ; ita exposuit D. Thom. Capreolus, in 4, quæst. 12, ad argument. cont. 3 conclus., quem secuti sunt Cajet., Soto, et alii, qui potissimum moti sunt hac ratione, quia hæc opinio in priori sensu est incredibilis; nam si littera D. Thom. sincere inspiciatur, aliquantulum violenta videtur; favent tamen ultima verba art., in solut. ad 3; cum enim D. Thom. dixisset manere quantitatem in propria natura, et accipere proprietatem substantiæ, subdit: *Et ideo potest transire in utrumque, id est, in substantiam et dimensionem;* nam verbum, transire, conversionem significat, et ita ponderavit Capreol.; quanquam, si consideretur argumentum, et cum illo conjungatur solutio, magis videtur significare productionem, seu eductionem formæ substantialis et accidentalis ex una quantitate; de hac enim re argumentum procedebat, et in solutione explicatur, quomodo hoc fiat, supposito priori miraculo. Et similem æquivocationem habent verba sequentis articuli in corp., et ad 2; ubi D. Thom. ait, species sacramentales converti in substantiam et species rerum, quæ ex eis generantur; tamen in 4, loco supra citato, præsertim in solutionibus argumentorum, videtur apertius huic sensui favere. Quapropter satis obscura est in hac re mens D. Thom., nec video, quomodo possit satisfieri omnibus difficultatibus ibi expositis; unde in 4 Sent., præsertim solut. ad 4, hunc posteriorem sensum indicat; in hac vero 3 part., magis in priorem inclinat; de re vero ipsa in disputatione sequenti dicemus.

ARTICULUS VI.

Utrum species sacramentales possint nutrire (4, d. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 5. Et 4 contra, cap. 66. Et 1 Cor. 11, lect. 4, fin.).

1. ***Ad sextum sic proceditur. Videtur, quod*** *species sacramentales non possint nutrire. Dicit enim Ambros.* (lib. 5 de Sacram., cap. 4, in med., tom. 4) : *Non iste panis est, qui vadit in corpus, sed panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Sed omne, quod nutrit, vadit in corpus. Ergo panis iste non nutrit. Et eadem ratio est de vino.*

2. *Præterea, sicut dicitur de Generatione* (lib. 2, text. 50, tom. 2), *ex eisdem nutrimur, ex quibus sumus. Species autem sacramentales sunt accidentia, ex quibus homo non constat; non enim accidens est pars substantiæ. Ergo videtur, quod species sacramentales nutrire non possint.*

3. *Præterea, Philosophus 2 de Anima dicit* (text. 47, tom. 2), *quod alimentum nutrit, prout est substantia quædam, auget autem, prout est aliquid quantum. Sed species sacramentales non sunt substantia. Ergo non possunt nutrire.*

Sed contra est, quod Apostol., 1 *Cor.* 11, *loquens de hoc sacramento, dicit : Alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Ubi dicit Gloss.* (ord. ibi), *quod notat illos, qui post celebrationem sacri mysterii et consecrationem panis et vini, suas oblationes vendicabant, et aliis non communicantes soli sumebant, ita ut inde etiam inebriarentur. Quod quidem non posset contingere, si sacramentales species non nutrirent. Ergo species sacramentales nutriunt.*

Respondeo dicendum, quod hæc quæstio difficultatem non habet, præcedenti quæstione soluta. Ex hoc enim, ut dicitur 2 de Anima, cibus nutrit, quod convertitur in substantiam nutriti. Dictum autem est (art. præc.), *quod species sacramentales possunt converti in substantiam aliquam, quæ ex eis generatur. Per*

eamdem autem rationem possunt converti in corpus humanum, per quam possunt converti in cineres, vel in vermes, et ideo manifestum est, quod nutriunt. Quod autem quidam dicunt, quod non vere nutriunt, quasi in corpus humanum convertantur, sed reficiunt et confortant quadam sensuum immutatione (sicut homo confortatur ex odore cibi et inebriatur ex odore vini) ad sensum patet esset falsum. Talis enim refectio non diu sufficit homini, cujus corpus propter continuam deperditionem restauratione indiget, et tamen homo diu sustentari posset, si hostias et vinum consecratum sumeret in magna quantitate. Similiter etiam non potest stare, quod quidam dicunt, quod species sacramentales nutriunt propter formam substantialem panis et vini, quæ remanet, tum quia non remanet, ut supra habitum est, (quæst. 75, art. 6), *tum quia non est actus formæ, nutrire, sed magis materiæ, quæ accipit formam nutriti, recedente forma nutrimenti. Unde dicitur in 2 de Anima* (tex. 45, tom. 2), *quod nutrimentum in principio est dissimile, in fine autem simile.*

Ad 1 ergo dicendum, quod facta consecratione dupliciter potest dici panis in hoc sacramento esse. Uno modo ipsæ species panis, quæ retinent nomen prioris substantiæ, ut Gregor. dicit in homil. Paschali (refertur de Consecr., dist. 2, cap. Species). *Alio modo potest dici panis mysticus de cœlo descendens. Ambros. ergo, cum dicit* (loco cit.), *quod iste panis non transit in corpus, accipit panem secundo modo, quia scilicet, corpus Christi non convertitur in corpus hominis, sed reficit mentem ejus; non autem loquitur de pane primo modo dicto.*

Ad 2, dicendum, quod species sacramentales, etsi non sint ea, ex quibus corpus hominis constat, tamen in ea convertuntur, sicut dictum est (in corp. art.).

Ad 3, dicendum, quod species sacramentales quamvis non sint substantia, habent tamen virtutem substantiæ, sicut dictum est (ibidem).

ARTICULUS VII.

Utrum species sacramentales frangantur in hoc sacramento (4, dist. 10, art. 1, ad 1, et dist. 12, quæst. 1, art. 3, quæst. 1 et 2; et 4 contra, c. 67. Et opusc. 2, cap. 8. Et 1 Cor. 11, lect. 5, col. 6).

1. *Ad septimum sic proceditur. Videtur, quod species sacramentales non frangantur in hoc sacramento. Dicit enim Philos., 4 Meteor.* (Summa 3, cap. 11, ante medium), *quod corpora dicuntur frangibilia propter determinatam dispositionem pororum; quod non potest attribui sacramentalibus speciebus. Ergo sacramentales species non possunt frangi.*

2. *Præterea, fractionem sequitur sonus. Sed species sacramentales non sunt sonabiles. Dicit enim Philos., 2 de Anima* (text. 77 et 78, tom. 2), *quod sonabile est corpus durum, habens superficiem lenem. Ergo species sacramentales non franguntur.*

3. *Præterea, ejusdem videtur esse manducari, frangi et masticari. Sed verum corpus Christi est quod manducatur, secundum illud Joan. 6 : Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem; ergo corpus Christi est, quod frangitur et masticatur. Unde in confessione Berengarii dicitur* (de Consecrat., d. 2, cap. Ego Berengarius) : *Consentio sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et corde et ore profiteor, panem et vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem, verum corpus et sanguinem Christi esse, et in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri. Non ergo fractio debet attribui sacramentalibus speciebus.*

Sed contra est, quod fractio fit per divisionem quanti. Sed nullum quantum ibi dividitur, nisi species sacramentales, quia neque corpus Christi, quod est incorruptibile, neque substantia panis, quæ non manet, neque substantia vini. Ergo species sacramentales franguntur.

Respondeo dicendum, quod apud antiquos circa hoc multiplex fuit opinio. Quidam enim dixerunt, quod non erat in hoc sacramento fractio secundum rei veritatem, sed solum secundum aspectum intuentium. Sed hoc non potest stare, quia in hoc sacramento veritatis sensus non decipitur circa ea, quorum judicium ad ipsum pertinet, inter quæ est fractio, per quam ex uno fiunt multa, quæ quidem sunt sensibilia communia, ut patet in lib. 2 de Anima (tex. 64, tom. 2). *Unde alii dixerunt, quod erat quidem ibi vera fractio, sine subjecto existente* (alias non habetur, ly, existente). *Sed hoc etiam sensui contradicit. Apparet enim in hoc sacramento aliquid quantum, prius unum existens, postea in multa partitum, quod quidem oportet esse subjectum fractionis. Non autem potest dici, quod ipsum corpus Christi verum frangatur, primo quidem, quia est incorruptibile et impassibile. Secundo, quia est totum sub qualibet parte, ut supra habitum est* (quæst. 76, art. 3), *quod quidem est contra rationem ejus, quod frangi-*

tur. Unde relinquitur, quod fractio sit, sicut in subjecto, in quantitate dimensiva panis, sicut et alia accidentia. Et sicut species sacramentales sunt sacramentum corporis Christi veri, ita fractio hujusmodi specierum est sacramentum Dominicæ passionis, quæ fuit in corpore Christi vero.

Ad 1 ergo dicendum, quod sicut in speciebus sacramentalibus remanet rarum et densum, ut supra dictum est (art. 2 hujus quæst., ad 3), *ita etiam remanet ibi porositas, et per consequens fragilitas.*

Ad 2, dicendum, quod densitatem sequitur duritia. Et ideo, ex quo in speciebus sacramentalibus remanet densitas, consequens est, quod remaneat ibi duritia, et per consequens sonabilitas.

Ad 3, dicendum, quod illud, quod manducatur in propria specie, ipsum et frangitur et masticatur in sua specie. Corpus autem Christi non manducatur in sua specie, sed in specie sacramentali. Unde et super illud Joan. 6 : Caro non prodest quicquam, dicit Augustin. (tract. 27 in Joan., inter princip. et med., tom. 9) : *Hoc est intelligendum secundum illos, qui carnaliter intelligebant; carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur. Et ideo ipsum corpus Christi non frangitur, nisi secundum speciem sacramentalem. Et hoc modo intelligenda est confessio Berengarii* (posita in arg.), *ut fractio et attritio dentium referatur ad speciem sacramentalem, sub qua vere est corpus Christi.*

COMMENTARIUS.

Quæstio hujus articuli, quantum ad rem spectat, non habet difficultatem, nam res est sensibus nota; nam cum species sacramentales continuæ sint, et extensæ in se, et in ordine ad locum, facile possunt discontinuari, et hoc est frangi; dicuntur autem esse subjectum fractionis, quia sunt subjectum motus, quo fractio fit, et terminantur terminis, qui inde resultant. Quod vero spectat ad denominationem, respectu corporis Christi, tractatum est supra, disput. 10 de Euchar., seu 48, sect. 4, ubi solutionem ad 3 hujus articuli explicatam reliquimus.

ARTICULUS VIII.

Utrum aliquis liquor possit vino consecrato commisceri (4, dist. 12, quæst. 1, art. 2, q. 6; et Quodlib. 10, art. 3).

1. *Ad octavum sic proceditur. Videtur, quod vino consecrato non possit aliquis liquor misceri. Omne enim, quod permiscetur alicui, recipit qualitatem ipsius. Sed nullus liquor potest recipere qualitatem sacramentalium specierum, quia accidentia illa sunt sine subjecto, ut dictum est* (art. 1 hujus quæst.). *Ergo videtur, quod nullus liquor possit permisceri speciebus sacramentalibus vini.*

2. *Præterea, si aliquis liquor permisceatur illis speciebus, oportet, quod ex his fiat aliquid unum. Sed non potest fieri aliquid unum, neque ex liquore, qui est substantia, et speciebus sacramentalibus, quæ sunt accidentia, neque ex liquore et sanguine Christi, qui ratione suæ incorruptibilitatis neque additionem recipit, neque diminutionem. Ergo nullus liquor potest admisceri vino consecrato.*

3. *Præterea, si aliquis liquor admisceatur vino consecrato, videtur, quod etiam ipsum efficiatur consecratum, sicut aqua, quæ admiscetur aquæ benedictæ, efficitur benedicta. Sed vinum consecratum est vere sanguis Christi. Ergo etiam liquor permistus esset sanguis Christi. Et ita aliquid fieret sanguis Christi aliter, quam per consecrationem, quod est inconveniens. Non ergo vino consecrato potest aliquis liquor permisceri.*

4. *Præterea, si duorum unum totaliter corrumpatur, non erit mistio, ut dicitur in 1 de Gener.* (text. 82, usque ad 90, tom. 2). *Sed ad permistionem cujuscumque liquoris, videtur corrumpi totalis species sacramentalis vini, ita quod sub ea desinat esse sanguis Christi, tum quia magnum et parvum sunt differentiæ quantitatis, et diversificant ipsam sicut album et nigrum, colorem; tum etiam quia liquor permistus, cum non habeat obstaculum, videtur undique diffundi per totum, et ita desinit ibi esse sanguis Christi, qui non est ibi simul cum alia substantia. Non ergo aliquis liquor potest permisceri vino consecrato.*

Sed contra est, quod ad sensum patet, alium liquorem vino permisceri posse post consecrationem, sicut et ante.

Respondeo dicendum, quod istius quæstionis veritas manifesta est ex præmissis. Dictum est enim supra (art. 1 et 5 hujus quæst.), *quod*

species in hoc sacramento remanentes, sicut adipiscuntur virtute consecrationis modum essendi substantiæ, ita etiam consequuntur modum agendi et patiendi, ut, scilicet, agere et pati possint quicquid ageret vel pateretur substantia, si ibi præsens existeret. Manifestum est autem, quod si esset ibi substantia vini, liquor aliquis posset ei permisceri. Hujus tamen permistionis diversus esset effectus, et secundum formam liquoris, et secundum quantitatem. Si enim permisceretur aliquis liquor in tanta quantitate, quod posset diffundi per totum vinum, totum fieret permistum. Quod autem est commistum ex duobus, neutrum miscibilium est, sed utrumque transit in quoddam tertium ex his compositum. Unde sequeretur, quod vinum prius existens, non remaneret, sed liquor permistus esset alterius speciei; puta, si permisceretur aqua, solveretur species vini, et esset liquor alterius speciei; si autem esset ejusdem speciei liquor adjunctus (puta, si vinum permisceretur vino) remaneret quidem eadem species, sed non remaneret idem numero vinum, quod declarat diversitas accidentium, puta si unum vinum esset album et aliud rubeum. Si vero liquor adjunctus esset tam parvæ quantitatis, quod non posset perfundi per totum, non fieret totum vinum permistum, sed aliqua pars ejus. Quæ quidem non remaneret eadem numero propter permistionem extraneæ materiæ; remaneret tamen eadem specie, non solum, si parvus liquor permistus esset ejusdem speciei, sed etiam si esset alterius speciei, quia gutta aquæ multo vino permista, transit in speciem vini, ut dicitur 1 de Gener. (text. 34, 39 et 88, tom. 2). *Manifestum est autem ex prædictis* (art. 4 hujus quæst., et q. 76, art. 6, ad 3), *quod corpus et sanguis Christi remanent in hoc sacramento, quamdiu illæ species manent eodem numero; consecratur enim hic panis et hoc vinum. Unde si fiat tanta permistio liquoris cujuscumque, quod pertingat ad totum vinum consecratum et fiat permistum, erit aliud numero et non remanebit ibi sanguis Christi. Si vero fiat tam parva alicujus liquoris adjunctio, quod non possit diffundi per totum, sed usque ad aliquam partem specierum, desinet esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, remanebit tamen sub alia.*

Ad 1 ergo dicendum, quod Innocent. III dicit (in decr., lib. 3, tit. 41, c. Cum Marthæ, § Quæsivisti), *quod ipsa accidentia vinum appositum videntur afficere, quia si aqua fuerit apposita, vini saporem assumit; contingit igitur, accidentia mutare subjectum, sicut et subjectum contingit accidentia permutare; cedit quippe natura miraculo, et virtus supra consuetudinem operatur. Hoc tamen non est sic intelligendum, quasi idem numero accidens, quod prius fuit in vino ante consecrationem, postmodum fiat in vino apposito, sed talis permutatio fit per actionem. Nam accidentia vini remanentia, retinent actionem substantiæ secundum prædicta* (in corp. art.), *et ita immutando, afficiunt liquorem appositum.*

Ad 2, dicendum, quod liquor appositus vino consecrato, nullo modo miscetur substantiæ sanguinis Christi, miscetur tamen speciebus sacramentalibus. Ita tamen quod permistione facta, corrumpuntur prædictæ species, vel in toto, vel in parte, secundum modum, quo supra dictum est (art. 5), *quod ex speciebus illis potest aliquid generari. Et si quidem corrumpantur in toto, nulla jam remanet quæstio, quia jam totum erit uniforme. Si autem corrumpantur in parte, erit quidem una dimensio secundum continuitatem quantitatis, non tamen una secundum modum essendi, quia una pars ejus erit sine subjecto, alia erit in subjecto, sicut si aliquod corpus constituatur ex duobus metallis, erit unum corpus secundum rationem quantitatis, non tamen unum secundum speciem materiæ.*

Ad 3, dicendum, quod sicut Innocent. III dicit in Decretali prædicta (loco citat. in sol. 1 art.), *si post consecrationem calicis aliud vinum mittatur in calicem, illud quidem non transit in sanguinem, neque sanguini commiscetur; sed accidentibus prioris vini commistum, corpori, quod sub eis latet, undique circumfunditur, non madidans circumfusum. Quod quidem intelligendum est, quando non fit tanta permistio liquoris extranei, quod sanguis Christi desinat esse sub toto; tunc enim dicitur undique circumfundi, non quia tangat sanguinem Christi secundum ejus proprias dimensiones, sed secundum dimensiones sacramentales, sub quibus continetur. Nec est simile de aqua benedicta, quia illa benedictio nullam immutationem facit circa substantiam aquæ, sicut facit consecratio vini.*

Ad 4 ergo dicendum, quod quidam posuerunt, quod quantumcumque parva fiat extranei liquoris permistio, substantia sanguinis Christi desinit esse sub toto, et hoc ratione inducta (in argum.). *Quæ tamen non cogit, quia magnum et parvum diversificant quantitatem dimensivam, non quantum ad ejus essentiam,*

sed quantum ad determinationem mensuræ. Similiter etiam liquor appositus adeo potest esse parvus, quod sua parvitate impediatur, ne diffundatur per totum, et non solis dimensionibus, quæ licet sint sine subjecto, tamen obstant alteri liquori, sicut et substantia, si ibi adesset, secundum ea quæ præmissa sunt.

DISPUTATIO LVII.

DE HIS, QUÆ POSSUNT SPECIES SACRAMENTALES AGERE ET PATI.

Disputat. 19 *de Eucharist.* — Quoniam materia hujus disputationis philosophica valde est, eam breviter expedire curabimus, primoque dicemus de actione tam intentionali, quam materiali, postea de passione tam accidentali, quam substantiali.

SECTIO I.

Utrum species sacramentales possint consecratæ efficere, quicquid poterant non consecratæ.

1. *Species consecratæ possunt facere omnem actionem intentionalem, quam non consecratæ efficere possunt.* — Dico primo : possunt species consecratæ efficere omnem actionem intentionalem, quam antea poterant. Ita D. Thom. hic, et supra, q. 75, art. 5, et omnes Theologi. Et patet experientia, quæ necessaria fuit ad occultandum mysterium et fidem conservandam. Ratio vero jam est facta in commentariis, quia tota ratio agendi hujusmodi actionum est accidentalis forma, quæ eadem, eodemque modo perseverat; quod autem quantitas per se sit, vel in subjecto, nihil refert ad hanc actionem, præsertim, quia ipsa non imprimit speciem sui, sed modificat qualitates per se primo sensibiles eodem modo, quo antea. Atque hinc expeditur prolixa disputatio, quam Soto persequitur d. 9, quæst. 2, art. 5, de notitiis sensitivis et intellectivis, quas species sacramentales possunt in nobis efficere; ubi contendit, posse tam in sensu, quam in intellectu, causare non solum notitiam accidentis, sed etiam substantiæ. Dicendum autem est, idem omnino posse efficere in quacumque potentia post consecrationem, quod antea poterant, quia per se nihil aliud possunt, quam efficere species in sensibus externis, in quo eamdem vim semper habent, ut dixi. Unde fit, has species non posse per se causare notitiam substantiæ, sed accidentis per modum cujusdam concreti, ut hujus albi aut rubei, quia etiam ante consecrationem non habebant majorem vim, ut recte docet D. Thom. supra. q. 75, art. 5, et 1 part., quæst. 57, art. 1, ad 2, et 1. 2, q. 31, et ideo omnes Philosophi docent, substantiam non sentiri per se, sed tantum per accidens; unde evidens est, sensum non posse discernere clare et in se, præsentiam vel absentiam substantiæ sub eisdem accidentibus, quia eadem notitia de hoc objecto sensibili formatur in sensu externo, quæ idem, et eodem modo repræsentat, sive adsit substantia, sive non. Quo tandem fit, idem proportionaliter esse dicendum de simplici notitia apprehensiva, quæ per exteriores sensus in interioribus, vel in intellectu causatur, quia etiam illa præcise sumpta non repræsentat substantiam in se ipsa, sed tantum hoc quantum, vel hoc album; inde vero intellectus per discursum colligit, sub his accidentibus esse aliquod subjectum, quod illa sustentat, et ad hunc modum pervenit ad aliqualem substantiæ notitiam, saltem connotativam, quam aliqui intuitivam vocant propter præsentiam accidentium; alii abstractivam, quia non est propria rei, ut in se est. Quomodocumque autem vocetur, species sacramentales ita ad illam concurrunt et ministrant, quantum est ex se, ac si non essent consecratæ, ut in homine infideli videre licet; nam in fideli fides corrigit discursum, ut non judicet, ibi esse substantiam, seu (quod idem est) non concipiat substantiam tanquam ibi existentem. Et hinc etiam explicatur facile, quomodo in hoc sacramento nulla sit deceptio, etiamsi maneant species sine substantia, quam significare, et referre videntur; dicendum est enim illas de se eamdem offerre sensibus notitiam, in quo neminem decipiunt (ut sic dicam); quod homo autem inde discurrens decipiatur, per accidens est, et fide potest eam deceptionem prævenire.

2. *Species consecratæ possunt efficere omnem accidentalem alterationem, quam ante consecrationem.* — Dico secundo : species consecratæ possunt efficere omnem accidentalem alterationem, quam antea poterant. Est etiam communis, et habet idem fundamentum, quia tota ratio agendi in hujusmodi alteratione est aliqua qualitas; quantitas vero per se non concurrit, sed solum ut sustentans qualitatem. Quod si interdum ad actionem aliquam videtur per se concurrere, ut ad imprimendum impetum, ad dividendum aliquid, vel suo loco pellendum, id non facit absque qua-

litatibus, quibus est affecta, ut sunt siccitas, durities, gravitas, et si quid ipsa per se juvat, etiam separata potest idem conferre, quia non id facit per inhærentiam, sed per entitatem suam, quæ manet. Nec refert, quod hæ actiones tribuantur quantitati; nam ut significavit D. Thom. in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 3, et Cajetan. hic, et alii, illud solum est secundum quamdam denominationem, qua actiones dicuntur esse subsistentium; quantitas enim hic suo modo subsistit in his accidentibus, et ideo ita dicitur calefacere, sicut aqua calida, in qua tota ratio calefaciendi est calor.

3. *Species consecratæ possunt substantiam corrumpere et generare.* — Dico tertio : species consecratæ possunt substantiam corrumpere et generare; est etiam communis, et sequitur ex præcedentibus, nam hæc accidentia possunt alterare substantiam; ergo possunt in ea alteratione eousque procedere, ut illam corrumpant. Patet consequentia, quia eadem est ratio de initio et progressu alterationis; imo, cæteris paribus, ac per se loquendo, quo in eadem parte alteratio magis ac magis intensive procedit, eo facilius agens in ea progreditur, quia semper est minor resistentia in passo, et plura sunt, quæ juvant ipsum agens; ergo possunt hæc accidentia alterando disponere substantiam ad corruptionem unius et generationem alterius. Et confirmatur, quia hoc etiam fuit necessarium, ut hoc mysterium magis esset occultum; verum est, minorem hic esse necessitatem, quia sensus minus percipit ipsius substantiæ transmutationem, præsertim quod panis non videtur adeo activus, ut possit generare sibi similem, et quamvis vinum hoc possit, tamen sensus nunquam satis percipit, an perveniat alteratio ad corruptionem substantialem, maxime, cum semper antecedat imperfecta mistio, qua confunduntur partes utriusque miscibilis, ut sensu non discernantur. Denique, esto, sit necessarium, hanc generationem consequi ex alteratione sensibili, quadam naturali consecutione, eo quod non possit assignari gradus, in quo cesset alteratio, veluti sponte sua, et sine impedimento, et priusquam agens agat quantum potest, nihilominus tamen non est necessarium, ut sequatur ex virtute specierum, sed ex virtute alicujus agentis superioris supplentis earum defectum; sæpe enim ita contingit in physicis alterationibus et generationibus.

4. *Quæsitum.* — Unde hoc loco quæri solet, qua virtute efficiant accidentia consecrata formam substantialem, nam non videntur habere sufficientem vim naturalem, cum sint imperfectiora. Quæ dubitatio pendet ex celebri quæstione physica, quomodo accidentia attingant ad productionem substantiæ; qui enim opinantur, eductionem formæ substantialis immediate fieri a forma accidentali, ut est virtus substantiæ, ita tamen, ut quamvis substantia præsens sit, immediate nihil influat per substantialem formam, facile et consequenter dicunt, eodem modo operari nunc species consecratas, quia qualitas manens est eadem virtus substantiæ, et absentia substantiæ non minuit actionem, quia, cum est præsens, non auget illam, sed tantum conservat et sustentat qualitates, quod supplet Deus in hoc sacramento ; et hæc videtur esse D. Thom. sententia hic, art. 3, ad 3, quam Cajet. sequitur, et Caprecl., in 4, d. 12, q. unica; Palud., q. 4; Richard., art. 3, q. 2; Ferrar., cont. Gent., cap. 66; Soto, et recentiores. Alii existimant, accidentia, vel solum attingere dispositionem ultimam, eductionem autem formæ substantialis solum fieri, vel a forma substantiali simili, vel a superiori principio; vel certe, si accidentia aliquid immediate influunt in substantialem formam, sola tamen non sufficere, quacumque ratione considerentur, nisi forma substantialis actu juvet et immediate etiam influat. Et hi consequenter dicunt, accidentia quidem consecrata conferre ad generationem substantialem totum influxum, quem darent substantiæ conjuncta; tamen quia ille non sufficit, necessarium esse, ut Deus suppleat illam efficacitatem, quam substantia præsens conferret. Ita procedit Scotus, dist. 12, q. 1; Durand., quæst. 2; Bonav. art. 2, quæst. 3; Ocham, quæst. 7; Alens., 4 part., quæst. 40, membr. 2, art. 3; Gabriel, lect. 45 in can., qui dicit, accidentia concurrere partialiter, et Deum supplere reliquum. Et hoc tenet etiam Richard., art. 14, pag. 295, nec censetur ab hac sententia alienus D. Thom. hic, art. 3, ad 2, dum ait, accidentia consecrata efficere formam substantialem virtute Dei, quod imitatus etiam est Paludan. dicta q. 4. Neque in hoc ponitur aliquod novum miraculum; sed est naturalis modus concurrendi primæ causæ, qui debetur ex suppositione prioris miraculi; nam, ut supra dicebam, sæpe in naturalibus corruptionibus et generationibus id accidit, quod agens proximum possit alterare et corrumpere, non vero per se solum substantialem formam efficere, et tunc naturalis

ordo postulat, ut id suppleatur per influxum causarum universalium, præsertim primæ.

5. *Difficultas specialis solvitur.* — Et juxta hæc expedienda est specialis difficultas hic occurrens, quando contingit species vini frigefieri, v. gr., præter naturalem vim et dispositionem, postea vero remoto agente, et suæ naturæ relictas se reducere ad pristinum calorem connaturalem substantiæ vini, a quo principio fiat illa alteratio, quia naturaliter est ab intrinseca forma substantiali per naturalem resultantiam. Nam quod quidam respondent, fieri a generante, non satisfacit, quia oportet assignare immediatum principium agendi, sive actio tribuatur generanti, sive non, quod magis pertinet ad verborum denominationem, quam ad rem. Nec potest dici, principium illud esse qualitatem ipsam, quæ intenditur, quia in proprio subjecto nunquam qualitas remissa est vis activa suæ intensionis. Neque etiam satis est dicere, hanc reductionem fieri ab alia qualitate virtuali seu proprietate occulta; nam hæc etiam remitti potest, ut experimento constat in vino, quando ad corruptionem tendit; unde de illa redibit quæstio. Dicendum ergo est, in eo casu, quando omnes qualitates remissæ sunt, et reducenda est ad pristinum statum illa, quæ immediatam habet dimanationem a forma, necessarium esse, ut Deus suppleat efficientiam formæ, quia connaturale principium illius actionis ibi deest, deficiente forma.

SECTIO II.

Utrum species consecratæ possint mutari, aut corrumpi.

1. *Species consecratæ ab agente naturali alterari possunt.* — *Item augmentari vel diminui.* — De motu locali nulla potest esse quæstio, quia species hæ ita sunt in loco, et illum occupant, ac si ibi esset substantia; et ideo ita etiam moveri possunt, ut re ipsa experimur. Secundo certum est, hujusmodi species posse alterari virtute naturalis agentis; quamvis Nominales, qui negant, qualitates, quæ in his speciebus manent, inhærere quantitati, sed per se esse, consequenter negare debeant posse naturaliter intendi et remitti, et ideo necessarium illis sit multiplicare miracula; nam experientia constat, has species calefieri, etc. Si ergo id non potest fieri virtute agentis naturalis, oportet, ut supernaturaliter a Deo fiat ad mysterium occultandum. At vero, suppositis quæ diximus, has scilicet qualitates eodem modo inhærere quantitati, quo ante consecrationem inhærebant, facile intelligitur, posse ab agente naturali in eadem quantitate intendi, vel denuo produci, quia ex parte quantitatis est sufficiens potentia passiva, ex qua educantur, quia immediate in illa recipiuntur, et ab illa pendent, et in suo esse conservantur; ergo fieri etiam possunt ex illa, quia nihil aliud est educi de potentia subjecti, quam in illo fieri cum dependentia in fieri et in esse ab illo. Tertio de motu augmentationis, vel diminutionis ipsius quantitatis res est etiam facillima, si augmentum et diminutionem a productione et corruptione separemus; tribus enim modis intelligi potest, quantitatem panis et vini augeri, aut diminui : primo per rarefactionem, vel condensationem, et de hoc jam in superioribus diximus, hoc non esse proprium augmentum, vel diminutionem quantitatis, quia per hunc modum nulla pars quantitatis additur, vel demitur, sed solum mutatur qualitas, seu quidam modus ipsius quantitatis; unde fit, ut novis etiam terminis terminetur, et majorem vel minorem locum occupet, ut disputat. præced., sect. 3, attigimus. Secundo, per divisionem vel additionem, seu novam continuationem, et hoc modo etiam est per se notum, species sacramentales posse dividi, atque ita diminui; proprie vero continuatio, seu additio non tam facile fit, præsertim in speciebus panis, propter earum duritiem et siccitatem; nam ea, quæ liquida sunt, ut vinum, facilius continuantur; quia tamen hoc naturaliter non fit sine mistione, de qua est specialis difficultas, tractabimus illam in ultima sectione hujus disputationis. Tertio modo fit diminutio per corruptionem alicujus partis, de qua eadem est ratio, quæ de corruptione totius; augmentum autem huic corruptioni contrarium non fit nisi per mistionem, de qua infra, ut dixi.

2. Solum ergo superest hic dicendum de corruptione, an locum habeat in quantitate consecrata; in qua quæstione existimo, diverso modo esse procedendum, juxta diversa principia philosophica de subjecto et natura quantitatis. Est enim opinio satis communis, quantitatem inesse toti composito, et ita esse per accidens corruptibilem ad corruptionem ejus, et novam aliam cum re genita comproduci; et juxta hanc opinionem consequenter hic dicendum est, facta in his speciebus alteratione sufficiente ad corruptionem panis, quantitatem corrumpi per accidens; non quia

de facto pereat ad corruptionem subjecti, quod non habet, sed quia ex natura rei ita desineret, si subjectum adesset; hic autem supposito mysterio, servatur naturalis ordo in reliquis omnibus, quoad fieri potest. Item quia corrumpitur ad desitionem præsentiæ corporis Christi, quod loco propriæ substantiæ quantitatem conservabat. Denique quia in termino illius alterationis substantia nova succedit, secum afferens quantitatem novam, quæ aliam secum non admittit, et ideo necesse est, præexistentem perire; et hæc censetur esse sententia D. Thom. hic, art. 4, quam sequuntur Cajetan. hic; et Capreol., dist. 12, quæst. 1; et Paludan., quæst. 4; Carthus., quæst. 3; Richard., art. 2, quæst. 2, art. 4, quæst. 2; Scot., quæst. 5; Durand., quæst. 2; Ægid., Theor. 43 et 44; Soto, et omnes Thomistæ. Est autem differentia inter hos auctores, primum in casu hujus corruptionis; Scotus enim et Durandus dicunt, corrumpi solum ex pacto Dei, qui statuit illam non conservare, nisi sub talibus accidentibus, et ideo suspendit influxum facta illa alteratione, quia aliunde nulla potest reddi causa hujus corruptionis, quia cum hæc quantitas sit primum subjectum alterationum, quæ hic fiunt, non magis potest per illas destrui ex natura rei, quam materia prima per generationem seu corruptionem substantialem; præsertim quia quantitas de se independens est a qualitatibus, et est æque indifferens, et quasi in potentia neutra ad quascumque qualitates; et hoc sane est satis consequenter dictum, si supponatur corpus Christi, ut est sub hac quantitate, nullo modo concurrere ad conservandam illam per se existentem. At vero supponendo Christi corpus non subjective, sed effective supplere vicem substantiæ, et conservare quantitatem, facile videtur, sicut remoto sole, destruitur lumen aeris, quod in suo esse a præsentia solis pendebat, ita ablata sacramentali præsentia corporis Christi perire quantitatem, quæ ab illo, ut a principio conservante pendebat; hoc tamen totum necessario revocandum est ad institutionem et pactum divinum, quo statuit Deus, non conservare ibi præsentiam Christi, nisi sub dispositionibus panis et vini. Secundo est differentia circa modum seu qualitatem hujus desitionis; nam quidam dicunt annihilari quantitatem, ut Ocham in 4, quæst. 7, quia desinit solum ex defectu causæ effectivæ conservantis; sed illa conservatio erat per actionem per se creativam, ut supra dictum est; ergo illa suspensio seu carentia actionis est annihilatio. Item, quia illa desitio omnino sistit in non esse, et in nihilo; neque est ibi ulla actio positiva tendens ad aliquod esse, ex quo sequatur hujusmodi non esse; hoc autem solum est de ratione annihilationis. Multi vero ex Thomistis dicunt, desinere quantitatem per conversionem in materiam, quæ ibi succedit. Sed, quicquid sit de hoc modo loquendi, de quo dicam sectione sequente, certum est talem conversionem non posse fieri virtute agentis naturalis, prout ipsi affirmare videntur, quia in illa conversione nullum est subjectum, circa quod versari possit naturalis actio; neque etiam terminus ad quem illius conversionis potest a naturali agente fieri; melius tamen potest hæc desitio vocari corruptio per accidens, prout D. Thom. loqui videtur, si ad quantitatem ejus sententia extendatur, propter rationes factas.

3. Multo vero aliter philosophandum est juxta opinionem aliam, quæ affirmat, quantitatem in sola materia recipi, et ab ea sola pendere in genere causæ materialis; ideoque manere eamdem numero in genito et corrupto, esseque ingenerabilem et incorruptibilem, sicut est materia, et cum ea sola concreari posse, et coannihilari, si materia annihiletur; nam juxta hanc opinionem dicendum est, quantitatem specierum sacramentalium non corrumpi, etiamsi alteratio fiat usque ad corruptionem panis, primo quidem, quia si substantia adesset, quantitas non corrumperetur per illam alterationem; ergo nec nunc destruitur; patet consequentia, quia, ut dixi, in hoc mysterio, suppositis his, quæ per se ad ipsum pertinent, in reliquis, quoad fieri potest, naturalis ordo servatur. Secundo, quia, sicut substantiæ panis successit corpus Christi conservans quantitatem, ita præsentiæ corporis Christi succedit aliqua materia, cui potest illa quantitas uniri, et naturaliter conservari; ergo non destruitur, sed in ea conservatur, quia hoc est magis consentaneum naturis rerum. Tertio, quia juxta illam philosophicam opinionem de quantitate, reliquæ etiam qualitates, quibus disponitur materia ad introductionem novæ formæ, non pereunt, sed manent in re genita; ergo etiam hic, quando generatur aliquid ex speciebus consecratis, manent dispositiones in re de novo genita; ergo multo magis quantitas, quæ est subjectum earum; et hanc sententiam tenet Alens., 4 p., quæst. 49, memb. 2, art. 4, § 1; et Henric., Quodl. 8, quæst. 36;

Ferrar., 4 contra Gent., cap. 66, tenet quidem manere quantitatem, quamvis non ex prædicto fundamento, sed quia supernaturaliter subit vicem materiæ, de quo statim; et videtur favere huic opinioni D. Thom. hic, art. 5, et in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 3, ad 2. Et fundamentum illud philosophicum mihi semper probabilius visum est, ex quo in Theologia etiam hæc opinio est magis consequens, et facilius omnes difficultates expedit.

SECTIO III.

Utrum ex speciebus consecratis possit aliqua substantia generari, vel nutriri.

1. Prima sententia negat, ex his speciebus fieri generationem, vel nutritionem, quia deest materia, ex qua fiant, unde ad experientias apparentes dicit hæc opinio, id, quod generari videtur, revera non esse id quod apparet, vel si est, miraculose creari a Deo; dicit etiam, hominem posse confortari odore, vel alteratione earum specierum, non vero proprie nutriri. Ita sentit Algerus, lib. 2 de hoc sacram., cap. 1; Guitmundus, lib. 2 de hoc myster.; et Waldens., tom. 2 de Sacram., cap. 26; qui addunt, non decere, hominem his speciebus nutriri, quia oporteret aliquid etiam earum in secessum mitti. Hæc vero opinio antiquata jam est, et ut improbabilis omnino ab scholis rejecta, quia omnino præter rationem est, experientias negare; constat enim, ex hostiis consecratis vermes generari, et non minus comburi, quam non consecratas; in quibus effectibus non est tantum externa species, seu apparentia, quia sunt permanentes, et eodem semper modo fiunt. Item, si Deus est auctor eorum, tam facile potest illos vere efficere, sicut fingere; et alioqui est magis consentaneum ad veritatem mysterii occultandam; si vero naturale agens eos efficit, non potest eos fingere, aut simulare, et hoc posterius est magis rationi consentaneum, quia non sunt hic plura miracula fingenda, quam sint necessaria; non est autem necessarium, ut solus Deus totum effectum operetur, ut videbimus. Atque eadem experientia sumi potest ex nutritione, nam si homo integrum panem consecratum comedat, non solum confortabitur, sed etiam nutrietur, et saturabitur eodem modo, quo id assequeretur pane non consecrato.

2. Secundo, hac relicta sententia, circa difficultatem, quæ auctores ejus movit, scilicet, ex qua materia fiat hæc mutatio, est alia opinio dicens, nullam esse necessariam materiam, sed solam quantitatem sufficere, ut substet formæ substantiali advenienti, sive de potentia ejus educatur, sive per nutritionem uniatur. Hæc, ut dixi, videtur esse opinio D. Thom. hic, quam ita exponit et sequitur Ferrar., dict. cap. 66, et eam tenet Henric., Quodl. 8, quæst. 36, et Viguerius in Summa, v. 9 de Euchar., et Ruar., art. 14; Soto etiam et Ledesm. citant Ægidium, Theor. 44 et 45. Dionys. autem Carthus., dist. 12, quæst. 2, oppositum illi tribuit. Fundamentum non est aliud, nisi quia hoc sufficit, et est magis consentaneum, ut ex vi prioris consecrationis reliqua fiant naturali modo, sine novis miraculis.

3. *Oppositum placet auctori.* — Hæc vero opinio mihi videtur omnino falsa et incredibilis; dicendum est ergo solam quantitatem non sufficere, sed necessariam esse aliquam materiam, ex qua hæc generatio fiat; ita docent omnes auctores statim citandi. Et probatur prior pars, primo, quia forma substantialis non potest habere suum effectum formalem circa aliquod accidens, cum quo non habet proportionem, neque habitudinem; alias posset etiam una forma informare aliam, vel qualitatem aliquam. Secundo, quia inter quantitatem et formam non potest esse substantialis unio, tum quia, cum quantitas sit accidens, unio etiam illius, vel cum illa necessario est accidentalis; et compositum ex illa non potest esse substantiale, nec potest esse ignis, aut carbo, vel quid simile, quia de ratione essentiali hujus compositi est substantialis materia, propter quod dixit Aristot., 1 Phys., impossibile esse substantiam componi ex non substantiis. Et confirmatur, nam impossibile est, qualitatem elevari, ut formaliter suppleat vicem formæ substantialis, et substantialiter aliquid componat; ergo similiter est impossibile, ut quantitas elevetur ad proprium munus materiæ, et substantialem causalitatem ejus. Tertio, etiam si daremus, hoc esse possibile, tamen illo posito, sequuntur multo plura miracula, quod tamen vitari intenditur. Probatur, quia imprimis eductio formæ substantialis de potentia quantitatis, non posset fieri ab agente naturali, propria virtute, quia quantitas non est in potentia naturali ad hujusmodi formam, quicquid sit de obedientiali, sicut non potest agens naturale virtute sua educere formam ignis de materia cœli, quia non est in potentia

naturali ad illam, supposita opinione, quod sit alterius rationis a materia generabilium. Item, quia alias etiam nunc ignis educeret formam ignis ex quantitate ligni, eamque ipsi uniret, quia eamdem capacitatem habet hæc quantitas, et est propinquior igni.

4. *Evasio.* — *Impugnatur.* — Fortasse dicetur, in quantitate, ex sola natura rei, seu secundum se sumpta, non esse capacitatem naturalem ad hujusmodi formam et actionem seu passionem; at vero in quantitate elevata, quæ per consecrationem accepit vim substantiæ, esse hujusmodi capacitatem, et ideo supposito illo miraculo agens naturale posset naturaliter ex illa educere formam. Sed hoc imprimis intelligi non potest, quia quantitati per consecrationem nihil additum est, neque immutatum, præter existendi modum; tamen in entitate sua eadem omnino est; at vero capacitas passiva non est in quantitate, ratione modi essendi, sed ratione suæ entitatis; ergo, si antea non habebat capacitatem naturalem, nec postea habebit; quæ est enim illa elevatio, aut quæ vis materiæ? Si enim diceretur, esse in potentia obedientiali, et ratione consecrationis manere quasi in potentia proxima, fortasse non esset tam evidens contradictio, quamvis revera etiam hoc sit falsum propter argumenta priora; tamen quod res, quæ non habet capacitatem naturalem ex se, incipiat habere illam, non mutando entitatem vel naturam, intelligi non potest; sicut in causis agentibus repugnat, quod id, quod non habet naturalem virtutem agendi, incipiat habere eam per solam suam entitatem, sine sui mutatione; imo nec posset agere per potentiam obedientialem, nisi hæc intime innata in ipsa re præsupponeretur. Adde, etiam hoc posito, non vitari inconveniens illatum, scilicet, quod majora miracula multiplicentur; nam revera majus est hoc, quam quod creatur materia, vel quodcumque simile; et præterea durabit quantitas per se existens, et sine subjecto, non solum quamdiu durat hoc sacramentum, sed etiam in omnibus rebus, quæ ex illa generantur; et, quamvis plurimæ transmutationes in illa fierent, semper ita maneret, quia non est major ratio de una generatione, quam de reliquis; ac deinde tota materia prima, quæ ab institutione hujus sacramenti usque nunc transubstantiata est, deficiet in orbe, et loco illius sola quantitas erit substituta; unde fiet, ut magna pars naturalium rerum jam non constet materia et forma, sed quantitate et forma; quæ nec substantialia entia erunt, neque accidentalia, sed monstra quædam naturæ.

5. *Dubium quoddam dissolvitur.* — Unde etiam contingere posset, ut illa quantitas per varias transmutationes informaretur alia forma panis et consecraretur; quomodo ergo tunc fieret transubstantiatio? quia, si totum compositum transmutaretur, non maneret quantitas; si sola forma, non esset transubstantiatio. Dicendum ergo esset ex tali pane non posse fieri consecrationem, quod revera non male diceretur, quia ille non esset panis, cum non constaret ex principiis essentialibus panis; sed tunc idem consequenter dicendum esset de quacumque re genita ex hujusmodi speciebus, quod revera non sit substantia illa, quæ apparet, sed semisubstantia, ut sic dicam. Unde, si contingeret, hominem longo tempore solis speciebus consecratis nutriri, successu temporis, aut totum, aut fere totum substantiale corpus amitteret, maneretque anima solam quantitatem informans; et similia monstra possunt facile excogitari, et maximum omnium est dicere, hæc omnia naturaliter sequi ex priori miraculo solius consecrationis. Necessario ergo dicendum est, in instanti quo hujusmodi generationes fiant ex speciebus consecratis, aliquam veram, et substantialem materiam ibi existere, ex qua fiant.

6. Sed quænam est hæc materia? Circa hoc fuit tertia opinio antiqua, esse aliquam antea præexistentem in aliquo corpore, et tunc denuo poni sub speciebus sacramentalibus in illo instanti generationis. Et quidam dixerunt, esse quamdam partem materiæ ipsius corporis Christi, ut refert Algerus supra, quod maxime videbatur dici posse, si vera esset sententia Durandi, quod materia panis manet in corpore Christi; sed hic est error in fide, quia Christi corpus nunc est incorruptibile, et impassibile. Unde non potest partem materiæ acquirere, et multo minus perdere. Unde Durandus, qui primum temere dixit, non est ausus dicere secundum. Alii vero dixerunt, illam materiam esse corporis circumstantis, vel alterius similis, quam optime impugnat D. Thom. hic, ut in commentario articuli quinti vidimus; quibus addere possumus, quando hostia consecrata in ignem injecta comburitur, ibi totum corpus circumstans habere rationem agentis, et non patientis; non potest ergo aliquid generare ex suamet materia. Solum posset quis fingere, Deum aliunde sumere materiam ex aliquo

corpore, et in eodem instanti illam sub speciebus sacramentalibus constituere; at vero, licet hic modus non sit impossibilis Deo, non est tamen aptus neque conveniens præsenti mysterio, primum, quia oporteret alteram rem in alio loco divinitus corrumpi; non enim constituenda est eadem materia in duobus locis sub duabus formis. Secundo necesse esset, materiam illam in instanti, et miraculoso modo transferri ab alio loco in locum specierum. Tertio consequenter etiam dicendum esset, deesse in his generabilibus rebus totam materiam, quæ hactenus per consecrationem transubstantiata est, quod magnum videtur inconveniens. Quarto denique oporteret, aut duplicem quantitatem destrui, ut una fieret in re genita ex speciebus consecratis, juxta opinionem asserentem, quantitatem corrumpi ad corruptionem substantiæ; aut juxta contrariam sententiam oporteret, vel duas quantitates manere in eadem materia, quod est satis absurdum, vel alteram sine causa naturali a solo Deo corrumpi. Unde etiam fieret, tantam quantitatem deesse nunc in hoc orbe generabilium rerum, quanta fuit in toto pane et vino simul sumptis, quæ hactenus consecrata sunt, nulla æqualis magnitudinis alteri succedente, quæ sine dubio esset magna diminutio hujus inferioris universi corporei. Dicendum est igitur (quod omnes Theologi citandi sentiunt) in instanti generationis quæ fit ex speciebus consecratis, prius natura, quam talis generatio fiat, poni sub illis speciebus quamdam materiam primam, quæ immediate ante illud instans in rerum natura non existebat; hoc enim necessario ex dictis concluditur; ostensum est enim, aliquam materiam primam esse necessariam sub illis speciebus, seu in loco earum, quia ibi fit generatio. Rursus ostensum est, illam non fuisse præexistentem, neque ibi, neque alibi, in illo proximo tempore, quo fiebat alteratio, quove Christi præsentia durabat; ergo necesse est ibi de novo fieri.

7. Rursus deinde inquirendum superest, an hæc materia sit eadem numero, quæ prius fuit sub talibus speciebus, et transubstantiata est, vel alia. D. Thom. enim hic significat, non esse eamdem numero, quia idem numero reproduci, est novum miraculum, quod non est ponendum sine necessitate. Mihi tamen (quamvis res sit incerta) verisimillimum est esse eamdem numero, et in hoc sensu intelligendam existimo quorumdam veterum sententiam dicentium redire substantiam panis, ut ex ea fiat generatio, quod tenuit Alexand. Alens., 4 p., quæst. 40, memb. 2, art. 4; et Bonav., dist. 12, art. 2, quæst. 1; et Innoc., lib. 4 de hoc mysterio, cap. 11; non est enim verisimile, eos locutos esse de tota substantia panis, tum quia hoc sensu est res valde improbabilis, ut D. Thom. convincit in articulo; tum etiam quia ad talem generationem impertinens est, quod redeat forma panis, cum potius illam corrumpi necesse sit. At vero, quod eadem materia redeat, conjectura esse potest, primo respectu naturæ universalis, quia sic nulla fiet propter hoc mysterium mutatio in materia rerum generabilium, et corruptibilium, sed eadem semper durabit. Secundo respectu naturæ particularis, quia manet eadem quantitas numero, cui connaturale est esse in hac materia, eique inniti. Tandem respectu Dei æque facile est eamdem materiam facere, sicut diversam, unde non est majus miraculum, nec proprie est novum, quia congruente quadam necessitate connexum est cum ipso mysterio.

8. Ulterius autem interrogandum superest, per quam actionem fiat hæc materia. Thomistæ enim, ut aliquo modo D. Thom. interpretentur, contendunt fieri per conversionem, ut in commentario art. 5 citavi, quod tenet etiam Palud., dist. 12, quæst. 2; Hervæus, quæst. 1, art. 3; et Hispal., quæst. 1, notab. 4, qui addit, non solum materiam, sed totum compositum fieri per conversionem quantitatis in ipsum, quod est improbabile, et sine fundamento, ut a fortiori patebit ex dicendis, et refutatur etiam a D. Thom. ex professo, 4 contra Gent., cap. 66. Alii dicunt illam materiam congenerari; ita loquitur Soto supra. Reliqui vero auctores citati dicunt, iterum creari, seu per creationem reproduci. Scotus, dist. 12, quæst. 5; Durandus, q. 2; Major, quæst. 4; Marsil., quæst. 8, art. 4; Gabr., lect. 45 in canon.; Ægid., Theor. 44 et 45, et alii communiter. Et hoc sine dubio verius est, primo quidem quia existimo, quantitatem panis non desinere esse per hanc generationem, sed manere in re genita; non ergo convertitur. Secundo, quia, etsi non maneat, negari non potest, quin sit ibi necessaria nova actio, generatione prior ordine naturæ, per quam hæc materia fiat, quia educitur de non esse ad esse, prius quam ex illa fiat generatio; hæc autem actio non est ex præsupposito subjecto, quia quantitas non est subjectum prius, ut per se constat; est ergo creatio. Neque est ulla ratio, ob quam

appelletur conversio, etiam si desinat esse quantitas, quia, neque ibi relinquitur aliquid commune, circa quod fiat conversio, et quia rationes omnes, quibus supra probatum est corpus Christi non converti in talem materiam, idem probant de quantitate, quia non est major connexio inter actionem, qua producitur materia, et desitionem quantitatis, quam sit inter illam actionem, et desitionem vel absentiam corporis Christi. Tandem, si ratio conversionis aliquid in re ipsa addit creationi, illud est magis miraculosum, quam sola creatio, nec potest probabiliter dici, naturaliter sequi ex priori miraculo; quod autem post alterationem sub illis accidentibus fiat creatio materiæ, est maxime connaturale, supposito priori mysterio, et indigentia, quæ ex illo nascitur in rebus ipsis naturalibus ad suas generationes et corruptiones; sicut in generatione hominis naturale est, ut Deus creet animam post sufficientem alterationem in materia disposita. Atque hinc etiam constat, quam sit falsum dicere, materiam congenerari quoad entitatem suam, de qua agimus, nam quoad unionem id dici posset, sicut anima rationalis, quoad unionem dici potest congenerari, non vero secundum se, quod magis patebit ex sequente puncto.

9. Adhuc enim inquirendum superest, a quo agente fiat hæc materia. Richard. enim, dist. 12, art. 2, quæst. 2, dicit fieri ab agente naturali ex possibilitate materiæ, quæ ibi mansit. Quod frivolum valde est, quia illa possibilitas nihil est, nisi potentia objectiva, unde non excludit creationem, quæ non potest fieri ab agente naturali; nam potentia subjectiva repugnat materiæ primæ, cum ipsa sit primum subjectum; statimque inquiremus, an hæc possibilitas sit substantia, vel accidens; primum esse non potest, tum, quia repugnat mysterio, quod aliqua substantia manserit; tum quia necesse est, ut sit materia, aut forma, aut compositum; si vero est accidens, quomodo potest esse subjectum, ex quo fiat materia? Soto, dist. 10, quæst. 2, art. 6 (et significat etiam Hispalensis supra), dicit, materiam illam comproduci ab agente naturali, idque naturaliter, supposito primo miraculo. Sed, si loquuntur proprie de virtute naturali, dicunt rem plane impossibilem, quia prius miraculum non dedit virtutem naturalem igni, aut simili agenti ad producendum aliquid ex nullo subjecto, cum potius tota necessitas hujus materiæ sit, ut possit naturale agens ex subjecto aliquo formam substantialem educere; si autem non loquantur de virtute connaturali ipsi agenti secundum se, sed potius ipsi mysterio, ita ut ratione illius debitus sit naturali agenti concursus, quo possit materiam producere, hoc gratis et sine fundamento dicitur; nam, licet hic modus agendi non sit impossibilis, tamen necesse est, ut in eo concurrat naturalis causa, solum ut instrumentum Dei, et non qualecumque, sed creationis, quod omnium difficillimum esse censetur; hoc autem est magnum miraculum, quod non est fundatum in consecratione, quia non oportet, ut agens creet materiam, etiam si a Deo creanda sit; non est ergo asserendum hoc miraculum sine majori fundamento, ut etiam Sotus fatetur; fit ergo hæc actio a solo Deo absque ullo instrumento separato; probabile tamen est, humanitatem Christi ad illam concurrere, ut instrumentum conjunctum; de qua re nonnulla dixi in 1 tomo, ad quæst. 13 D. Thom.

10. Ultimo inquiri potest, quomodo ex hac materia possit naturale agens educere formam, et aliquid generare. Et ratio dubitandi est, quia illa materia de novo creatur a Deo in eodem instante, in quo fit generatio; agens autem naturale non potest tam subito illam disponere, nec sine dispositione prævia potest naturaliter formam ex illa educere. Propter hanc enim rationem Scotus, quæst. 6, et alii ex citatis auctoribus existimant, agens naturale non concurrere ibi ad generationem substantialem, nec solam materiam primam creari tunc a Deo, sed totam substantiam compositam, cui debita sunt illa accidentia. Sed immerito ita opinantur. Juxta nostram ergo sententiam, qua credimus, manere eamdem quantitatem in genito et corrupto, dicendum est, præter actionem creativam materiæ, de qua jam diximus, duas alias hic esse considerandas actiones. Una est, qua species sacramentales, sive quantitas panis præexistens unitur materiæ; hic enim est novus effectus realis, qui specialem causalitatem requirit; potest autem intelligi fieri altero e duobus modis: prior est per naturalem resultantiam ex intrinseca natura ipsius materiæ et quantitatis, nam cum in illo instanti desinat ibi esse corpus Christi, consequenter desinit esse in quantitate modus ille per se existendi, quem habebat separata, et aliunde materia prima in eodem instanti fit per creationem intime præsens tali quantitati, et ideo ablato jam omni impedimento, ex naturali propensione et inclinatione, quam ad invicem

habent, propria virtute copulantur et uniuntur, et hic modus subtilis est et probabilis. Alter vero modus facilior est, ut a Deo speciali actione uniantur, nam actio pure unitiva, et non eductiva quantitatis de potentia materiæ, non est naturalis, unde non potest resultare ex sola natura materiæ et quantitatis; neque ab aliquo agente naturali fieri; si vero (ut probabile est) actio unitiva, quæ ibi intervenit, est ejusdem rationis cum eductiva, seu cum illa, qua naturaliter conservatur quantitas in materia, illa non potest esse a quantitate, quia respectu illius non supponitur prius natura existens; neque etiam esse potest ab aliquo extrinseco agente naturali, quia præsupponitur alterationi ejus, et quia juxta hanc opinionem, quam prosequimur, quantitas naturaliter solum fit per concreationem cum materia, et similiter conservatur; fit ergo prædicta unio per actionem Dei, quæ, supposito mysterio, dici potest naturalis, quia debetur materiæ sic creatæ sub illa quantitate; sicut deberetur illi concreatio quantitatis, si non supponeretur quantitas existens. Altera actio, quæ hic intervenit, est eductio formæ substantialis rei genitæ, v. gr., vermis, aut unio animæ rationalis in nutritione hominis, et hæc naturali virtute fit ab agente naturali, quod est facillimum, suppositis quæ diximus; nam, facta unione quantitatis ad illam materiam, manet etiam disposita per qualitates, quæ in illa inhærebant, et, media quantitate, illi conjunctæ manent, et ab eodem agente introductæ fuerant, et ideo nullum est impedimentum, quominus idem agens suam formam introducat. Atque idem facile defendi potest, juxta opinionem asserentem, fieri resolutionem usque ad materiam primam, juxta quam consequenter dicendum est, in omni naturali corruptione et generatione manere materiam primam spoliatam quantitate et qualitatibus omnibus, quæ immediate ante illud instans in illa præcesserunt, et nihilominus dicitur manere disposita, ut agens hanc formam in illa introducat, vel positive per habitudinem nescio quam ad totam alterationem præcedentem, et dispositiones, quæ immediate antea antecesserunt, vel negative, quia per hoc, quod manet non repugnans, neque indisposita, agens potens est ad agendum in illa, quantum potest in uno instanti, et consequenter ad introducendam formam substantialem cum ultima dispositione ejus. Ad eumdem autem modum loquendum est in hoc mysterio juxta hanc sententiam, vel quod Deus introducit materiam, ubi præfuit quantitas, cum eadem sigillatione et habitudine, ac si illa quantita toto tempore antecedente inhæsisset materiæ, vel certe creari tunc materiam nudam et non repugnantem, in quam proinde operatur agens tota virtute formam substantialem introducendo.

SECTIO IV.

Utrum species sacramentales possint misceri, et an tunc desinat ibi sanguis Christi.

1. Hæc quæstio proponitur propter difficilem doctrinam D. Thom., in art. 8, et melius faciliusque explicabitur in speciebus vini; nam regulariter solum illæ possunt proprie misceri, eo quod liquidæ sint. Dupliciter autem solent liquores misceri, primo imperfecte per divisionem in minutissimas partes, earumque localem interpositionem, et nonnullam alterationem mutuam, quæ ad substantialem corruptionem non perveniat. Secundo fieri potest cum transmutatione substantiali, vel unius miscibilium in alterum, quod prædominatur, quæ potius est corruptio unius et generatio, vel adgeneratio, seu accretio alterius, quam mistio; vel cum transmutatione utriusque in unum tertium, si debita proportione misceantur, et hanc vocavit propriam mistionem Arist., 1 de Gener., text. 88, et lib. 2, text. 48.

2. Secundo suppono, inter liquores ejusdem speciei solum posse fieri imperfectam mistionem, quia unus non potest corrumpere alium substantialiter, nec per divisionem in minimas particulas, nec per nimiam alterationem. Prior pars probatur, vel quia in his rebus homogeneis non datur minimum, vel certe, quia licet detur minimum existens, non autem inexistens; in præsente autem, quamvis divisio fiat in minutissimas partes, illæ non manent per se separatæ, sed statim uniuntur aliis partibus ejusdem speciei, cum quibus miscentur, ut patet, cum una aqua alteri infunditur; nam quomodocumque partes sese dividant, et interponant, nulla fit corruptio; nam eadem facilitate, qua dividuntur, uniuntur. Posterior autem pars de alteratione patet, quia nulla res corrumpit alteram suæ speciei, ut in alia specie aliam producat, cum omne agens tendat ad producendum sibi simile; neque etiam corrumpit illam, ut in eadem specie producat aliud individuum, quia agens non intendit individualem similitudi-

nem, quam consequi non potest, sed specificam, quæ jam præsupponebatur. Dices, hoc solum procedere, quando res sunt similes in substantia et accidentibus, ut sunt duo vina alba, non vero quando, licet sint similia in substantia, sunt dissimilia in accidentibus, ut sunt vinum album et rubrum; tunc enim videtur posse vinum, aliud corrumpere, ut producat aliud sibi simile, non tantum in substantia, sed etiam in accidentibus. Sed hoc non videtur recte dici, nam cum tota dissimilitudo tunc sit in accidentibus, satis erit, quod possit unum accidentaliter aliud immutare, ut illud sibi reddat omnino simile, quæ immutatio ad alterius substantialem corruptionem non erit sufficiens, quia cum substantiæ sint omnino similes et homogeneæ, accidentia unius sufficiunt ad conservandam formam substantialem alterius, et e converso, de quo latius in philosophia, ex cujus principiis, adjunctis Theologicis supra positis, præsens quæstio definienda est.

3. *Species vini consecrati possunt misceri vino ejusdem speciei, et tunc non desinit sanguis sub eis.* — Omissis ergo opinionibus, dico primo : species vini consecrati possunt misceri cum alio liquore ejusdem vel alterius speciei tantum imperfecte, et tunc non desinit sub eis esse sanguis Christi. Probatur prima pars experientia, et ratione, quia hæ species sunt facile divisibiles, et penetrabiles, et quia eis fieri potest, quicquid ex vino fiebat, quia ita se gerit quantitas affecta illis accidentibus, ac si esset substantia, et ideo nihil obstat, quod secundum Aristotelem accidens non possit misceri substantiæ, quia tunc non miscetur quantitas per modum accidentis, sed per modum substantiæ, tanquam per se existens; et hinc patet secunda pars, quia semper hæc mistio in principio pro aliquo tempore est imperfecta, quando alteratio non potuit usque ad corruptionem substantialem perducere. Et inde etiam concluditur pars ultima, nam quamdiu alteratio non est tanta, quæ ad corruptionem vini sufficiat, manet ibi sanguis Christi, ut supra probatum est; sed quamdiu mistio est imperfecta, alteratio est hujusmodi; ergo manet ibi sanguis Christi. Dices : ergo miscetur sanguis Christi alteri liquori. Respondetur, proprie loquendo non misceri, ut hic dicit D. Thom., art. 8, ad 2, quia mistio non tantum dicit mutationem localem, sed etiam divisionem, interpositionem, et alterationem partium, quæ non fiunt in corpore Christi; unde, si alicubi reperiatur illa locutio, est metaphorica, et per extrinsecam quamdam denominationem; sicut dicitur frangi corpus Christi, juxta supra dicta disput. 48, sect. 4.

4. *Si species vini consecratæ perfecte misceantur cum liquore specie distincto, non manet ibi sanguis Christi. — Dubium. — Solutio.* — Dico secundo : species consecratæ perfecte misceri possunt cum liquore specie distincto, et tunc non manet sub eis sanguis Christi. Ita D. Thom., dicto art. 8, et in 4, dist. 12, ubi Durand., quæst. 3; Palud., quæst. 5; Richard., art. 4, quæst. 1; Capreol., dist. 13, quæst. 1, ad argumenta contra secundam conclusionem; et prior pars constat ex dictis, quia facta mistione imperfecta cum liquore specie distincto, potest tanta alteratio fieri in speciebus consecratis, quanta sufficeret ad vinum corrumpendum, et aliam rem generandam, juxta dicta sectione præcedente; ergo tunc fiet generatio seu mistio perfecta. Et inde etiam concluditur ultima pars, quia jam tunc non mansisset ibi substantia vini; ergo nec manet sanguis Christi. Rogabis, quid fiet, si in hujusmodi mistione cum liquore specie distincto (v. gr., cum aqua), virtus activa specierum sacramentalium prædominetur, et aquam corrumpat. Dicunt aliqui totam illam manere consecratam et conversam in species vini, quia si in principio ante consecrationem facta fuisset illa alteratio, postea, per verba, tota illa materia consecraretur; ergo idem postea fiet virtute prioris consecrationis, sicut, si pars aquæ non benedictæ cum alia benedicta misceatur, tota manet benedicta, cap. Quod in dubiis, de Consecr. Eccl. vel altaris. Nihilominus dicendum est, tunc quidem ex illa particula extranea, quæ miscetur, generari vinum, juxta dicta in prima sectione hujus disputationis; sub illius tamen accidentibus, non esse sanguinem Christi, quia præcedentia verba consecrationis tantum potuerunt consecrare materiam sibi præsentem; hæc autem materia, nec tunc erat præsens, imo neque erat materia, quia non erat vinum; species autem consecratæ non possunt postea alias species consecrare, quia non est eis data hæc vis, sed tantum verbis consecrationis. Neque est simile de aqua benedicta; quia ejus consecratio solum est per quamdam extrinsecam denominationem ab Ecclesia institutam, quæ voluit, eam extendi et ad partes postea admistas, seu voluit eam fieri solum per contactum seu admistionem cum alia aqua benedicta; hæc autem conse-

cratio fit per realem transmutationem, et supernaturalem actionem, ad quam efficiendam solis verbis virtus et efficacia data est.

5. *Sub speciebus consecratis mistis vino non consecrato manet sanguis Christi.* — Dico tertio : quando species consecratæ miscentur vino non consecrato, sub eis semper manet sanguis Christi. Est communis sententia, quam tenent Durand., Richard. et Palud., paulo antea citati; Scot., dist. 12, quæst. 4; Bonav., art. 1, quæst. 2; et significat Alens., 4, part. 40, memb. 2, art. 3; et Innocent., lib. 4 de hoc myster., cap. 32; et idem in re sentiunt recentiores Thomistæ, Soto, Ledesma hic; et Victor., in Sum., num. 64; et colligitur ex cap. Cum Marthæ, de Celebrat. Missar., ubi in § Quæsivisti, dicitur, si post calicis consecrationem aliud vinum mittatur in calicem, non transire in sanguinem, sed commistum manere cum speciebus consecratis. Supponit vero hæc conclusio, omnia vina ejusdem speciei, et ea, quæ sunt ejusdem speciei, non substantialiter, sed accidentaliter tantum transmutari, et consequenter tantum posse inter se imperfecte misceri; unde concluditur ratio, nam species consecratæ tantum imperfecte miscentur vino non consecrato, quia non magis alterantur, quam si ibi esset substantia vini; sed quamdiu mistio est imperfecta, ibi manet sanguis Christi, ut dictum est in prima conclusione, quia ibi etiam maneret substantia vini; ergo, quandocumque fit mistio inter species consecratas, et aliud vinum, non amittitur consecratio, etiamsi minima quantitas majori misceatur, et longo tempore duret. Sed obstat auctoritas D. Thom. qui contrarium docere videtur hic, et in 4, dist. 12, art. 2, quæstiunc. 1, et Quodlib. 10, art. 3. Exponi tamen potest, primo, quod tantum loquatur de vinis distinctæ qualitatis, inter quæ est alteratio. Sed revera D. Thom. absolute loquitur, et non fundatur in ratione alterationis, sed solum quia per divisionem fit distinctum individuum, et ideo dicit desinere ibi esse Christum. Quæ ratio æque procedit in vinis ejusdem qualitatis; imo etiam procedit in divisione hostiæ, vel calicis, quia etiam tunc fiunt duo individua, et ita non manebit Christus sub partibus divisis, quod est contra fidem. Sicut ergo hic dicuntur fieri plura individua quoad terminos quantitatis, non tamen quoad substantiam, quæ eadem manet sub eis divisis, quæ erat sub conjunctis, et ideo sub utrisque manet Christus, ita dicendum est de mistione specierum. Adde etiam in vinis distinctæ qualitatis non esse veram illam sententiam, quia, ut dixi, non fit inter ea alteratio usque ad corruptionem substantialem. Aliter ergo Victoria et Soto dicunt, sententiam D. Thomæ intelligi, quando species consecratæ per mistionem dividuntur in partes minores minimis. Sed hoc etiam rejectum est, quia illæ partes minores non manerent per se separatæ, sed unitæ alteri vino, cum quo miscentur; ergo sub eis conservaretur vinum; ergo sanguis Christi. Respondent alii, posse vinum, cui miscentur species, esse adeo crassum, ut non possint species divisæ statim illi continuari, et in hoc casu loqui D. Thom. Sed hoc est plane voluntarium, et præterea recte Soto notavit, in eo casu, si non potest fieri continuatio, multo minus posse fieri tantam divisionem specierum, quæ ad corruptionem sufficiat, præsertim quia hæc omnia supponunt opinionem valde incertam, quod vinum terminetur ad minimum. Quocirca nullam expositionem, quæ mihi satisfaciat, invenio, nec ratio ejus quicquam convincit, ut probatum est; ratio autem conclusionis videtur convincens, et ideo hæc opinio magis probatur.

6. Sed quæres, quid fiet de illo vino non consecrato. Finge enim in magno dolio vini non consecrati apponi paucam quantitatem specierum consecratarum. Aliqui affirmant, illud existimandum et habendum, ut vinum commune. Ita sentiunt Paludan., Soto. Sed mihi certe non probatur, quia est contra reverentiam debitam speciebus consecratis; et ideo existimo, separandum, et ad sacros usus reservandum, quia, ut Richardus dixit, totum manet quodammodo benedictum, ratione contactus; et licet non fiat contactus in omnibus et singulis partibus, tamen propter periculum et dubium prædicta diligentia adhibenda est.

QUÆSTIO LXXVIII.

DE FORMA SACRAMENTI EUCHARISTIÆ, IN SEX ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de forma hujus sacramenti.

Et circa hoc quæruntur sex.

1. *Quæ sit forma hujus sacramenti.*
2. *Utrum sit conveniens forma consecrationis panis.*

3. *Utrum sit conveniens forma consecrationis sanguinis.*

4. *De virtute utriusque formæ.*

5. *De virtute locutionis.*

6. *De comparatione unius formæ ad aliam.*

ARTICULUS I.

Utrum hæc sit forma hujus sacramenti : Hoc est corpus meum, et : Hic est calix sanguinis mei (4, dist. 8, quæst. 2, art. 2 et 3).

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur, quod hæc non sit forma hujus sacramenti : Hoc est corpus meum; et : Hic est calix sanguinis mei. Illa enim verba videntur pertinere ad formam hujus sacramenti, quibus Christus corpus suum et sanguinem consecravit. Sed Christus antea benedixit panem acceptum, et postea dixit : Accipite et comedite, hoc est corpus meum, ut habetur Matth.* 26, *et similiter fecit de calice. Ergo prædicta verba non sunt forma hujus sacramenti.*

2. *Præterea, Euseb. Emissen. dicit* (refertur de Consecr. d. 2, c. Quia corpus assumptum), *quod invisibilis sacerdos creaturas in suum corpus convertit, dicens : Accipite et comedite, hoc est corpus meum. Ergo totum hoc videtur pertinere ad formam hujus sacramenti. Et eadem ratio est de verbis pertinentibus ad sanguinem.*

3. *Præterea, in forma baptismi exprimitur persona ministri et actus ejus, cum dicitur : Ego te baptizo. Sed in præmissis verbis nulla fit mentio de persona ministri, nec de actu ejus. Ergo non est conveniens forma sacramenti.*

4. *Præterea, forma sacramenti sufficit ad perfectionem sacramenti, unde sacramentum baptismi quandoque perfici potest solis verbis formæ prolatis, omnibus aliis prætermissis. Si ergo prædicta verba* (in argum. 1 posita), *sunt forma hujus sacramenti, videtur, quod aliquando possit hoc sacramentum perfici his solis verbis prolatis et omnibus aliis prætermissis, quæ in missa dicuntur. Quod tamen videtur esse falsum, quia ubi verba alia prætermitterentur, prædicta verba* (ibidem), *acciperentur ex persona sacerdotis proferentis, in cujus corpus et sanguinem panis et vinum non convertuntur. Non ergo prædicta verba sunt forma hujus sacramenti.*

Sed contra est, quod Ambros. dicit in lib. 4 *de Sacramentis* (c. 4, paulo a princ., tom. 4) : *Consecratio fit verbis et sermonibus Domini Jesu; nam per reliqua omnia, quæ dicuntur, laus Deo defertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris. Ubi autem venitur, ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non suis sermonibus sacerdos utitur, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum.*

Respondeo dicendum, quod hoc sacramentum ab aliis sacramentis differt in duobus : primo quidem, quantum ad hoc, quod hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ; alia vero sacramenta perficiuntur in usu materiæ consecratæ. Secundo, quia in aliis sacramentis consecratio materiæ consistit solum in quadam benedictione, ex qua materia consecrata accipit instrumentaliter quamdam spiritualem virtutem, quæ per ministrum, qui est instrumentum animatum, potest ad instrumenta inanimata procedere. Sed in hoc sacramento consecratio materiæ consistit in quadam miraculosa conversione substantiæ, quæ a solo Deo perfici potest. Unde minister in hoc sacramento perficiendo non habet alium actum, nisi prolationem verborum. Et quia forma debet esse conveniens rei, ideo forma hujus sacramenti differt a formis aliorum sacramentorum in duobus : primo quidem, quia formæ aliorum sacramentorum important usum materiæ, puta baptizationem, vel consignationem; sed forma hujus sacramenti importat solam consecrationem materiæ, quæ in transubstantiatione consistit, puta, cum dicitur : Hoc est corpus meum, vel : Hic est calix sanguinis mei. Secundo, quia formæ aliorum sacramentorum proferuntur ex persona ministri, sive per modum exercentis actum; sicut cum dicitur : Ego te baptizo, vel : Ego te confirmo; sive per modum imperantis, sicut in sacramento Ordinis dicitur : Accipe potestatem, etc., sive per modum deprecantis, sicut cum in sacramento extremæ unctionis dicitur : Per istam unctionem, et nostram intercessionem, etc. Sed forma hujus sacramenti profertur, quasi ex persona ipsius Christi loquentis, ut detur intelligi, quod minister in perfectione hujus sacramenti nihil agit, nisi quod profert verba Christi.

Ad 1 *ergo dicendum, quod circa hoc est multiplex opinio. Quidam enim dixerunt, quod Christus, qui habebat potestatem excellentiæ in sacramentis, absque omni forma verborum hoc sacramentum perfecit et postea verba protulit, sub quibus alii postmodum consecrarent. Quod videntur sonare verba Innocentii III dicentis* (habetur in l. 4 de Sacro altaris mysterio, c. 6, circa fin.) : *Sane*

dici potest, quod Christus virtute divina confecit, et postea formam expressit, sub qua posteri benedicerent. Sed contra hoc expresse sunt verba Evangelii, in quibus dicitur, quod Christus benedixit, quæ quidem benedictio aliquibus verbis facta est. Unde prædicta verba Innocentii sunt opinative magis dicta, quam determinative. Quidam autem dixerunt, quod benedictio illa facta est quibusdam aliis verbis, nobis ignotis. Sed nec hoc stare potest, quia benedictio consecrationis nunc perficitur per recitationem eorum, quæ facta sunt. Unde si tunc per hæc verba non est facta consecratio, nec modo fieret. Et ideo alii dixerunt, quod illa benedictio eisdem etiam verbis facta est, quibus modo fit, sed Christus ea bis protulit, primo quidem secrete ad consecrandum, secundo manifeste ad instruendum. Sed nec hoc stare potest, quia sacerdos consecrat, proferens hæc verba non ut a Christo in occulta benedictione dicta, sed ut publice prolata. Unde, cum non habeant vim hujusmodi verba, nisi ex Christi prolatione, videtur, quod etiam Christus manifeste ea proferens consecraverit. Et ideo alii dixerunt, quod Evangelistæ non semper eumdem ordinem in recitando servaverunt, quo res sunt gestæ, ut patet per Augustin., in lib. 2 de Consensu Evangel. (colligitur ex cap. 30, et 31, et 44, tom. 4). *Unde intelligendum est, ordinem rei gestæ sic exprimi posse : Accipiens panem benedixit, dicens : Hoc est corpus meum, et deinde fregit et dedit discipulis suis. Sed idem sensus haberi potest, etiam verbis Evangelii non mutatis, nam hoc participium, dicens, concomitantiam quamdam importat verborum prolatorum ad ea, quæ præcedunt. Non autem oportet, quod hæc concomitantia intelligatur solum respectu ultimi verbi prolati, quasi Christus tunc ista verba protulerit, quando dedit discipulis suis. Sed potest intelligi concomitantia respectu totius præcedentis, ut sit sensus : Dum benediceret, frangeret et daret discipulis suis, hæc verba dixit : Accipite, etc.*

Ad 2, dicendum, quod in his verbis : Accipite et comedite, intelligitur usus materiæ consecratæ, qui non est de necessitate hujus sacramenti, ut supra habitum est (quæst. 74, art. 7), *et ideo nec verba sunt de substantia formæ. Quia tamen ad quamdam perfectionem sacramenti pertinet materiæ consecratæ usus (sicut operatio non est prima, sed secunda perfectio rei), ideo per omnia ista verba exprimitur tota perfectio hujus sacramenti. Et hoc modo Eusebius intellexit* (loco citato in arg.) *his verbis confici sacramentum, quantum ad primam, et secundam perfectionem ipsius.*

Ad 3, dicendum, quod in sacramento baptismi minister aliquem actum exercet circa usum materiæ, qui est de essentia sacramenti, quod non est in hoc sacramento. Et ideo non est similis ratio.

Ad 4, dicendum, quod quidam dixerunt, hoc sacramentum perfici non posse prædictis verbis prolatis et aliis prætermissis; præcipue quæ sunt in can. Missæ. Sed patet esse falsum, tum ex verbis Ambros. supra inductis (in arg. Sed contra); *tum etiam, quia canon Missæ non est idem apud omnes, nec secundum omnia tempora, sed diversa sunt a diversis apposita. Unde dicendum est, quod si sacerdos sola verba prædicta proferret cum intentione conficiendi hoc sacramentum, perficeretur hoc sacramentum, quia intentio faceret, ut hæc verba intelligerentur, quasi ex persona Christi prolata, etiamsi verbis præcedentibus hoc non recitaretur. Graviter tamen peccaret sacerdos sic conficiens hoc sacramentum, utpote ritum Ecclesiæ non servans. Nec est simile de baptismo, quod est sacramentum necessitatis; defectum autem hujus sacramenti potest supplere spiritualis manducatio, sicut Augustin. dicit* (tract. 26 in Joan., tom. 9. Colligitur etiam ex eo quod ex August. refertur de Consecrat., dist. 4, cap. Nulli).

COMMENTARIUS.

1. *Conclusio D. Thomæ, formam Eucharistiæ materiæ consecrationem significare.* — Disputaturus D. Thom. de forma Eucharistiæ, ex generica convenientia sacramentorum supponit, hoc sacramentum habere formam; ex differentia vero inter hoc sacramentum et reliqua, propriam ejus formæ rationem colligit. Dicit ergo primo, formam hujus sacramenti debuisse materiæ consecrationem significare. Probatur, quia forma ordinatur ad complendum et constituendum sacramentum; sed hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ; ergo debuit forma hanc consecrationem significare. Unaquæque enim forma debet significare quod facit; in quo differt hæc forma a formis reliquorum sacramentorum; nam alia in usu consistunt; unde illorum formæ non consecrationem materiæ significant, sed usum, nec confectionem materiæ, sed effectum aliquem, qui fit in suscipiente, ut in pœnitentia : *Ego te absolvo;* in Ordine : *Accipite potestatem*, etc.; in ma-

trimonio : *Accipio te in meum,* vel *in meam;* in aliis enim tribus apertum est formam significare usum materiæ. Respondetur, hoc ipsum in prædictis etiam materiis quodammodo reperiri, nam, cum in pœnitentia materia remota sunt peccata, proxima vero, confessio peccatorum, quæ est veluti quædam judicialis confessio, proprius illius usus esse videtur, ut juxta ipsius qualitatem et merita, condemnetur reus, vel absolvatur; et hoc illa forma significat. Et in sacramento Ordinis interior potestas datur per aliquod signum, seu instrumentum potestatis exterius exhibitum; et hoc totum significant verba formæ; unde usum materiæ significant, qui in illo sacramento est traditio, seu contactus talis instrumenti. Denique in matrimonio, cum materia sit mutua traditio corporum, et forma significet acceptionem illius traditionis, significat usum materiæ, qualis in talem materiam cadere potest.

2. *Formam Eucharistiæ proferri a sacerdote in persona Christi, non sic in aliis sacramentis ex opinione S. Thom. — Objectio. — Solutio.* — Addit deinde D. Thom. in aliis sacramentis formam proferri in persona ministri exercentis aliquem actum; in hoc vero formam proferri in persona Christi, ut significetur, in hoc sacramento ministrum nihil agere nisi verba Christi proferre. Quæ differentia explicatu difficilis est : primo, quia in aliis etiam sacramentis minister profert formam in persona Christi ; ut enim inquit August. super Joan. : *Cum Petrus baptizat, Christus est, qui baptizat;* et similiter, quando sacerdos absolvit, in persona Christi absolvit. Secunda ratio difficultatis est : nam sicut in aliis sacramentis minister profert verba a Christo instituta et prolata, et per illa efficit effectum verborum, ita in hoc sacramento; ergo nulla est differentia, nam, quod in aliis sacramentis minister non solum proferat formam, sed etiam applicet materiam, et impertinens est ad hanc differentiam, et non universale, cum hoc in pœnitentia non servetur. Respondetur ad priorem partem, dupliciter posse aliquem loqui in persona alterius : primo, ut ministrum ejus, ad operandum potestate ab ipso data, ita ut ratione hujus potestatis verba de ipsa persona ministri veritatem habeant; et hoc modo loquitur minister aliorum sacramentorum in persona Christi, non excludendo propriam, ut cum dicit : *Ego te baptizo, Ego te absolvo.* Secundo, loquitur aliquis in persona alterius præcise, ut repræsentans illum, ita ut tota veritas verborum non ad personam ministri, sed ejus, in cujus persona loquitur, referenda sit; sic enim aiebat Angelus in persona Dei : *Ego sum Deus;* et hoc modo loquitur minister hujus sacramenti in persona Christi, cum dicit : *Hoc est corpus meum.* Quæ doctrina supponit, ministrum non tantum materialiter, sed formaliter etiam proferre illa verba, quod infra disputandum est. Hinc ad alteram partem difficultatis respondetur; verum est enim, in modo instrumentaliter operandi non esse differentiam inter ministrum hujus sacramenti et aliorum, ut probat objectio. Differentia ergo intenta a D. Thom. est, quod in sacramento minister ita profert verba, quæ Christus protulit, ut illud ipsum tantum significet, quod Christus significavit; in aliis vero profert verba tanquam propria, significans actionem propriam, quam ipse exercet. Quæ differentia supponit aliam, nam hic intervenit specialis actio circa materiam, quæ licet sit a ministro, ut instrumento, principaliter tamen est a Deo, juxta doctrinam D. Thom. infra, art. 4, ad 1; in aliis vero sacramentis, si quæ est actio ministri circa materiam, ab illo est, ut a principali agente, quia solum est actio quædam exterior; et quia verba ministri significant hanc actionem, ideo non tantum loquitur minister, ut proferens verba Christi, sed etiam in propria persona, ut significans actionem propriam.

3. Ex tota hac doctrina conclusio a D. Thom. intenta esse videtur, formam hujus sacramenti ita debuisse significare consecrationem materiæ, ut in persona Christi proferatur et verificetur; utrumque autem fit illis verbis : *Hoc est corpus meum,* etc. Et ideo est hæc convenientissima forma.

DISPUTATIO LVIII.

DE FORMA SACRAMENTI EUCHARISTIÆ IN COMMUNI.

Disputat. 20 *de Eucharist.* — In hoc sacramento sicut est duplex materia, ita et est duplex forma partialis; ideo sicut disputantes de materia, prius quæ communia sunt utrique parti, postea unicuique propria, tractavimus, ita nunc agentes de forma, eamdem methodum observabimus. Dicemus ergo primo de hac forma in communi, deinde de forma panis, postea de forma calicis.

SECTIO I.

Quibus verbis Christus Dominus consecrarit.

1. *Prima sententia.* — Quoniam veritas hujus formæ ex facto Christi Domini potissimum sumenda est, ideo a quæstione hac disputationem istam exordimur, quam attigit D. Thom. hic, in solutione ad 1, ubi tres de illa sententias refert. Prima negat, Christum consecrasse aliquibus verbis, sed sola voluntate et tactu, vel alio signo externo, prout voluit, utens sua excellentiæ potestate. Ita Innocent., lib. 4 de hoc mysterio, cap. 6. Idem Innocent. et Archidiac., in c. Qui scelerate, de Consecr., d. 2; Guil. Durand., in Ration., lib. 4, c. 44, num. 15; citantur etiam Gotfred. Mayronius et alii; Erasm., annot. in cap. 14 Marci, et 1 ad Cor. 11; Catherin., opusc. de hac re in Concil. Trident. edito. Quam sententiam censent probabilem Gabr., lect. 36 et 48 in can.; Armach., lib. 9 de quæst. Armen., cap. 5; Petrus Aliac., in 4, quæst. 5, qui falso illam tribuit Scoto. Fundamentum hujus sententiæ fuisse videtur, quia quando Christus protulit illa verba, jam consecraverat, ut patet ex contextu Evangelistarum : *Accepit Jesus panem, benedixit, fregit, deditque discipulis suis dicens : Accipite et manducate, hoc est corpus meum;* ergo prius benedixit, quam consecraverit; sed illa benedictio ex communi sententia fuit consecratio : ergo. Quod argumentum maxime urget in contextu Marci, ubi prius dicitur, Apostolos bibisse sanguinem, quam Christus dixerit illa verba : *Hic est sanguis meus.* Et confirmari solet, quia hæc verba : *Hoc est corpus meum,* ut vera sint, supponunt consecrationem factam, tum quia Christus præmisit : *Accipite et comedite,* quæ verba supponunt jam habuisse in manibus cibum, quem ad comedendum dabat; tum quia si jam non fuisset factum ex pane corpus, sed efficiendum esset per verba, non dixisset Christus : *Hoc est,* sed *Hoc sit corpus meum.* Maxime cum alias pronomen illud *Hoc,* nihil posset significare, de quo vere diceretur, esse corpus Christi. Quod si dicas, idem argumentum fieri posse in consecratione, quæ nunc fit a sacerdote, respondet Innocentius, non esse eamdem rationem, quia nunc profertur recitative tantum et materialiter.

2. *Secunda sententia.* — Secunda opinio convenit cum præcedente, dum negat, Christum prædictis verbis consecrasse; differt tamen, quia affirmat consecrasse aliis. Fundamentum esse potest, quia prima opinio non probavit, Christum sine ullis verbis consecrasse, sed tantum non consecrasse illis : *Hoc est,* etc. Aliunde, vero, ut argumentatur D. Thom. verbum illud, *benedixit,* ex propria significatione requirit, ut benedictio aliquibus verbis fiat; fuit autem illa benedictio consecratio, ut dictum est. Confirmatur ex Justino, Apol. 2, in fine, ubi prius dicit consecrationem fieri per verbum precationis et gratiarum actionis; postea vero subdit Christum Dominum, sumpto pane actisque gratiis, dixisse : *Hoc est corpus meum;* sentit ergo prius aliis verbis consecrasse.

3. *Tertia sententia.* — Tertia sententia est, Christum consecrasse illis verbis : *Hoc est corpus meum,* ita tamen, ut bis ea protulerit, semel secreto, antequam panem acciperet, daretque discipulis, iterum publice, ut Evangelista refert. Unde fit, juxta hanc sententiam, non consecrasse Christum illis verbis, prout ab ipso prolata sunt, quando ab Evangelistis referuntur. Et in hoc convenit hæc sententia cum præcedentibus, propter primum fundamentum primæ sententiæ; differt tamen a prima, et convenit cum secunda, dum dicit, Christum aliquibus verbis consecrasse, propter ipsius secundæ sententiæ fundamentum; sed differt ab hac secunda, quia affirmat Christum non aliis verbis, sed eisdem consecrasse. Et quidem, quod ad hoc attinet, fundamentum hujus sententiæ esse potest, vel quia nulla alia verba possunt esse commodiora; vel quia alia sine ullo, aut Scripturæ, aut rationis fundamento, fingerentur; vel denique, quia oportuit, ut ea forma Christus uteretur, quam erat Ecclesiæ traditurus. Unde, quando dixit Apostolis : *Hoc est corpus meum,* ac postea : *Hoc facite in meam commemorationem,* illis manifestavit et quod ipse fecerat, et quod illos facturos statuerat.

4. *Christus consecravit semel proferendo verba, Hoc est corpus meum.* — Dicendum est tamen, Christum consecrasse prædictis verbis semel prolatis, prout ab Evangelistis referuntur. Hæc ita certa est meo judicio, ut contraria non possit absque temeritate defendi; est communis Theologorum, cum D. Thom. hic, et Magistro, dist. 8, quos latius referam sectione sequente. Eamdem docent omnes expositores Evangeliorum, quique hoc tempore contra Lutheranos scribunt. Probatur primo auctoritate Ecclesiæ, quæ in canone Missæ, in verbis illis : *Qui pridie, quam pateretur, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas,*

fregit, deditque discipulis suis, dicens, Accipite et manducate, Hoc est corpus meum, plane significat, Christum illis verbis prædicto modo prolatis consecrasse; simul enim sacerdos, factum Christi et refert, ac repræsentat, et imitatur; Concilium item Florentinum dicit, formam hujus sacramenti esse verba, quibus Christus confecit; vel (ut alia exemplaria habent) quibus Salvator confecit hoc sacramentum; et in cap. Cum Marthæ, de Celebr. Miss., dicitur Christus formam hujus sacramenti expressisse, cum panem et vinum in suum corpus et sanguinem transubstantiavit. Denique Trident., sess. 13, c. 1 : *Christus* (inquit) *in cœna hoc sacramentum instituit, cum post panis vinique benedictionem, se suum corpus illis præbere ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est.* Si ergo tunc instituit, tunc etiam consecravit, quia non aliter instituit, quam efficiendo consecrationem, ritu, et verbis, quibus nos postea uti voluit, ut illis verbis declaravit : *Hoc facite in meam commemorationem;* quod statim indicavit idem Concil., cap. 3, et 4, sentiens, illorum verborum prolationem fuisse panis et vini consecrationem.

5. Secundo, principaliter probatur antiquorum Patrum traditione. Tertullianus, l. 4, contra Marcionem, cap. 4 : *Acceptum panem, corpus suum illum fecit, Hoc est corpus meum dicendo;* et lib. de Orat., cap. 6 : *Corpus ejus in pane censetur, Hoc est corpus meum.* Cyprian., serm. de Cœna Dom. : *Ante verba illa, cibus communis erat, sed ex quo a Domino dictum est, Hoc est corpus meum,* etc. Ambros., lib. 4 de Sacramentis, cap. 4 et 5, et lib. de His qui initiantur, cap. 10; Eusebius Emissen., hom. 5 de Paschate, et habetur in cap. Quia corpus, de Consecr., dist. 2; August. apud Bedam, 1 ad Cor. 10, et in cap. Utrum sub figura, de Consecr., dist. 2; Auctor homil. de corpore et sanguine Christi, quæ habetur inter opera Hieronymi, tom. 9 : *Christus* (inquit) *verbo suo panem sua potestate convertit, dicens, Accipite,* etc. Omnium aptissime, et elegantissime Chrysostomus, hom. 2 de Prodit. Judæ, et hom. 2 in epist. 2 ad Tim., et hom. 83 in Matth., et hom. 60 ad Pop., quibus locis inter alia dicit, sacerdotes nunc eisdem verbis conficere, quibus Christus, proferendo illa in persona illius, factoque suo factum illius repræsentando; quare, ut imago respondeat prototypo, necesse est dicere, Christum ita consecrasse, sicut nunc repræsentatur, et in canone Missæ refertur.

6. Tertio probatur, nam omnes aliæ opiniones loquuntur sine fundamento Scripturæ, traditionis, aut Ecclesiæ; nam ex Evangelio non potest colligi alius modus consecrationis, quam per illa verba, et qui alium modum fingit, omnino divinat. Nec minus voluntarie, et sine fundamento dicitur, Christum dixisse bis illa verba; præsertim cum non fuerit necessarium. Nam semel dicta, erant satis efficacia, et ad nostram instructionem sufficientia, ut ex sequentibus sectionibus evidentius constabit, in quibus satisfiet etiam fundamentis aliarum opinionum. Quarto accedit congruentia, quia decuit, ut verba illa ex Christi facto, solemnem ritum hujus sacramenti continente, vim transubstantiandi acciperent. Item oportuit, ut verba prius ab ipso Christo prolata haberent efficaciam, quam postea habitura erant, cum in ejus persona dicerentur. Denique decuit, ut sacramentum hoc, quod omnium divinissimum est atque sanctissimum, primum omnium ab ipso Christo proprio ac sacramentali ritu conficeretur; et hoc etiam sumi potest ex ratione sacrificii; decuit enim, ut Christus primus omnium illud incruente offerret, ac conficeret eo modo, quo in Ecclesia, et conficiendum, et offerendum erat.

SECTIO II.

Utrum benedictio Christi, et gratiarum actio fuerit ipsa consecratio.

1. Quoniam opinionum diversitas, quæ in præcedente sectione tractata est, ex ordine verborum, quibus Evangelistæ Christi factum referunt, et ex varia intelligentia benedictionis Christi, et gratiarum actionis, orta est, ideo, quo cuncta enucleatius intelligantur, res hæc diligenter explicanda est.

2. *Prima opinio.* — Prima igitur opinio asserit gratiarum actionem et consecrationem idem esse. D. Thom. hic, ad 1; Durand., dist. 88, q. 2, ad 3; Marsil., quæst. 6, art. 1; Gabr., lect. 36 in can.; Bessarion, tit. de Verbis consecrationis. Et probatur primo hæc sententia ex Catechismo Pii V, tit. de Eucharist., post medium; et ex sacræ Scripturæ expositoribus illam sequuntur Hugo Cardin., Marci 14; Remigius, 1 ad Cor. 10; Brunus, et Lyran., cap. 11. Ac primum consecrationem appellari nomine benedictionis suaderi potest ex Paul. ibi, cap. 10, ubi calicis consecrationem, benedictionem appellat, dicens : *Calix cui benedicimus, nonne communicatio sangui-*

nis Christi est? Quare Cyril., epist. 10 ad Nestorium, consecrationem vocat mysticam benedictionem et lib. 4 in Joan., cap. 17, et lib. 10, c. 13, ipsummet sacramentum benedictionem mysticam appellat, et lib. 9, c. 17 et 19, eodem sensu dicit Judam benedictionem sprevisse, quam dæmon timuit. Sic etiam Chrysost., hom. 25 in 1 ad Cor. : *Cum benedictionem*, inquit, *dico*, *Eucharistiam dico;* et Ambros., lib. de Iis qui initiantur, cap. 9 : *Hic est panis, quem benedictio consecravit; major est vis benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur*. Et adjungi potest conjectura, quia in sacra Scriptura benedictio non solam deprecationem significat, sed etiam sanctificationem, vel effectionem, vel collationem alicujus boni; unde dicitur Deus benedixisse creaturas, quando eis vim ad suam propagationem dedit; dicitur etiam benedixisse Abraham, quando illum ditavit, vel sanctificavit; ergo, si illa benedictio Christi ad panem referatur, recte intelligitur facta per sanctificationem panis. Et confirmatur, nam Evangelistæ illius benedictionis meminerunt, non autem benedictionis, qua vel agnus Paschalis, vel alii communes cibi benedici solebant; ergo signum est, annotasse illam benedictionem, ut singularem; atque adeo ut sacramentalem et consecrativam; et non tantum esse locutos de communi et cæremoniali seu deprecativa benedictione. Denique, quod hæc eadem benedictio, seu consecratio, sit etiam gratiarum actio, colligi potest ex Justin. Mart., apolog. 2, in fine; Irenæo, lib. 4, cap. 57, qui dicunt, hoc sacramentum confici gratiarum actione. Unde Cyprian., epist. 63, dicit, Christum accepto calice benedixisse (cum tamen Evangelistæ dicant, *gratias egisse*, significans utrumque idem esse; et similiter Hieronym., 1 ad Cor. 11, exponit *Gratias egit*, id est, *benedixit*. Et potest hoc confirmari ex usu Scripturæ sacræ; primo his locis Evangeliorum, quia Evangelistæ indifferenter loquuntur, et utuntur verbo benedicendi et gratias agendi; Marcus enim et Matthæus in consecratione corporis utuntur verbo Eulogeo, in consecratione autem calicis, verbo Eucharisteo. Unde Chrysost., hom. 83 in Matth., verbum Eulogeo, per gratiarum actionem explicat. Idem Euthym., cap. 64 in Matth.; Theophyl., Matth. 36; Origenes, tractat. 35 in Matth. Præterea ex aliis etiam locis hoc idem colligitur; Matth. enim, cap. 25, dicit, Christum gratias egisse super septem panes et duos pisces; et tamen Marcus, cap. 8, circa panes utitur verbo Eucharisteo, circa pisces vero, verbo Eulogeo. Paul. item, 1 ad Cor. 14, sic inquit : *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit; quoniam tu quidem bene gratias agis, sed alter non bene ædificatur.* Ubi aperte, quod in priori versu dictum erat, benedicere, in posteriori vocatur gratias agere; unde in priori est verbum Eulogeo, in posteriori, Eucharisteo; et, ubi vulgata habet, *super tuam benedictionem*, Græca habet, super tuam Eucharistiam; sunt ergo idem benedictio et gratiarum actio; et, si benedictio est consecratio, etiam erit gratiarum actio. Confirmari potest, quia hæc consecratio est quædam sacrificatio; sed hoc sacrificium est laudis et gratiarum actionis; ergo recte ipsa consecratio dici potest quædam gratiarum actio.

3. *Solvitur objectio contra prædictam sententiam facta.* — Quod si contra hanc sententiam objiciatur, quia Evangelistæ dicunt, Christum prius benedixisse panem, postea vero protulisse illa verba : *Hoc est corpus meum,* respondetur primum, Evangelistas in ea narratione servasse ordinem, non quo res factæ sunt, sed quo melius et commodius poterant explicari; nam, cum in aliquo contextu multa verba conjungantur, ad rem breviter et concise explicandam, si aliquid addendum est uni verbo, quod aliis non convenit, ne rumpatur filum orationis, non fit additio in medio, sed in fine, quia facile intelligi potest, cui verbo debeat accommodari; quod sæpe in Evangeliis fieri docet Augustinus, libr. de Consensu Evangelistarum, c. 30, 31 et 44. Sic ergo in præsente, cum conjungantur illa quatuor verba : *Accepit Jesus panem, benedixit, fregit deditque discipulis suis,* in fine facta est illa additio : *Dicens : Hoc est corpus meum*, quæ cum verbo *benedixit,* quod per anticipationem prius positum fuerat, construenda est, ut sensus sit : Benedixit, dicens : *Hoc est corpus meum*. Ex quo sensu potius colligitur, benedictionem illam fuisse consecrationem. Et potest hic sensus confirmari, quia apertum est, in illa narratione Evangelistarum aliqua per anticipationem dicta esse. Est enim prius consecrasse, quam sacramentum Apostolis porrexit, cum tamen prius Evangelistæ dicant, porrexisse, postea referant verba consecrationis. Deinde Marcus prius dicit, Apostolos bibisse calicem; postea vero refert verba

consecrationis, cum tamen hæc præcessisse dubium non sit, tum ex aliis Evangelistis, tum ex re ipsa; quia saltem per instructionem oportuit Apostolos prius audire, quid illud esset, quam sumerent.

4. *Secunda opinio.* — Secunda opinio est, benedictionem illam, et gratiarum actionem fuisse distincta a consecratione, non vero inter se. Ita Bonavent., d. 8, art. 2, quæst. 3, ad 1; Soto, dist. 13, quæst. 1, art. 2, ad 1; Armach., lib. 9 de quæst. Armen., cap. 5; et inter expositores Evangel., Beda, Marc. 14; Gloss. ordin., Cajetan., et Titelman., Matth. 26; Jansen., cap. 131 Concordiæ. Cujus sententiæ posterior pars, scilicet, gratiarum actionem et benedictionem inter se non esse distinctas, satis sumitur ex præcedentibus rationibus, atque testimoniis; quod vero illæ a consecratione distinguantur, in sequentibus opinionibus melius confirmabitur.

5. *Tertia opinio.* — Tertia igitur opinio esse potest, benedictionem et consecrationem non esse distinctas, ut asserebat prima sententia cum suis fundamentis, sed gratiarum actionem a consecratione distingui. Indicat Alan., lib. 1 de Euchar., cap. 23; concludit enim in fine, benedictionem nihil aliud fuisse quam consecrationem, cum in principio dixisset, gratiarum actionem, præparatorium quid fuisse ad operationem tanti mysterii, neque fuisse nudam laudem, sed simul aut invocationem aliquam, aut orationem, complexam esse. Explicatur ex aliis Christi factis : solebat enim, operaturus aliquid magnum, præmittere gratiarum actionem, ut Joann. 6, Matth. 13, multiplicaturus panes, et Joan. 11, Lazarum suscitaturus. Potest etiam hæc sententia suaderi ex proprietate verbi, agendi gratias, et benedicendi vel consecrandi; consecratio enim proprie refertur ad panem, ut per se constat; benedictio autem, licet interdum sit idem quod gratiarum actio, tamen ex propria significatione latius patet; et, prout ab Evangelistis hæ voces usurpantur, videtur ab illa esse diversa. Quod ita declaro. Nam benedicere, idem esse videtur, quod imprecari, vel impertiri aliquod bonum alicui. Unde, relatum ad diversas res vel personas, varia significat; nam, si Deus est, qui benedicit, significat efficacem benedictionem, qua bonum aliquod impertitur; si vero homo benedicit rei inferiori, significat deprecationem alicujus boni; et hic usus est frequentissimus in Scriptura, ut patet Gen. 27, et 47, et sæpe alias. Unde quia Christus simul Deus est et homo, cum dicitur benedictionem impertiri rei inferiori, potest utrumque sensum reddere; verbi gratia, Lucæ 9, et Marci 8, dicitur, benedixisse panibus, quod potest intelligi, vel precatione prævia, vel potestate, qua illos multiplicavit. Si vero homo est, qui benedicit, et benedictio ad Deum refertur, proprie significat laudem Dei, vel gratiarum actionem, vel quamcumque grati animi significationem, ut patet, tum ex frequente usu Scripturæ sacræ, Gen. 24, Exod. 13, Deut. 8 : *Ut, cum comederis et saturatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi;* tum etiam quia homo non potest alia ratione Deum benedicere, quam, aut bona ejus prædicando, aut beneficia ejus recognoscendo, aut gloriam et honorem ejus reputando. Sic igitur benedictio relata tamen ad creaturam, præsertim irrationalem, non potest esse gratiarum actio, ut per se constat. Jam vero in præsenti mysterio benedictio illa Christi, non in Deum, sed in panem cecidit, ut patet, tum ex illis verbis : *Accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis;* quæ omnia ad panem referuntur; tum etiam ex Paulo, 1 ad Cor. 10, dicente : *Calix cui benedicimus,* etc. Ergo illa benedictio non fuit gratiarum actio; ergo, si benedictio fuit consecratio, ut dictum est, necessario concluditur, gratiarum actionem ab illa distingui.

6. *Quarta opinio.* — Quarta opinio est, tria ista esse inter se distincta, quæ mihi valde probabilis, ac verisimilis esse videtur.

7. *Prima conclusio.* — Sed, ut explicem, dico primo, benedictionem fuisse aliquid distinctum a consecratione, et velut præparationem quamdam ad illam. Hanc partem eligo cum auctoribus supra citatis, præsertim propter Concil. Trident., sess. 13, cap. 1, dicens, Redemptorem nostrum hoc sacramentum in cœna instituisse, cum post panis, vinique benedictionem, se suum corpus illis præbere ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est. Ergo, teste Concilio, protulit Christus verba consecrationis post benedictionem; ergo fuit illa benedictio aliquid diversum a consecratione. Secundo hoc confirmo ex canone Missæ, et ex omnibus liturgiis; ante consecrationem enim semper benedictio aliqua cæremonialis præmittitur, quæ est veluti præparatio ad consecrationem; et fieri solet simul, cum profertur verbum, *benedixit.* Tertio, hæc interpretatio consentanea est narrationi Evangelistarum, et propriæ significationi illius verbi; et facillime, ac sine ulla

figura explicat contextum; et nullum habet incommodum, neque ullam difficultatem; cur ergo retinenda non est? Denique per se verisimile est, Christum Dominum ante operationem tanti mysterii præparasse animos discipulorum, illosque elevasse præmittendo insignem aliquam orationem, et invocationem, sicut aliis locis supra adductis fecisse legimus, et ex dicendis amplius constabit.

8. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : probabilius videtur gratiarum actionem fuisse distinctam a consecratione. Hoc recte probant, quæ in tertia sententia adducta sunt, et videtur communior Patrum sententia. Anselm., Matth. 16, et 1 Cor. 10, aperte dicit, gratiarum actionem præmissam fuisse ante consecrationem. Idem Theophyl., et Euthym., c. 64 in Matth.; Beda, Lucæ 22; et Justinus, dicta Apolog. 2, in fine, diserte inquit, Christum, actis gratiis dixisse : *Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* Chrysost. etiam, hom. 83 in Matth., et 28 in 1 ad Cor., dicit, illam gratiarum actionem fuisse actum gratitudinis ad Deum pro beneficiis suæ humanitati collatis; vel etiam pro laboribus, seu doloribus pro ipso susceptis. Unde etiam formatur ratio, nam illa gratiarum actio proprie refertur ad Deum; consecratio vero ad panem; sunt ergo actiones distinctæ.

9. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : benedictio panis, et gratiarum actio, secundum proprias rationes et significationes distinctæ fuerunt, quamvis simul, et fere una et eadem actione perfectæ fuerint. Ratio prioris partis supra tacta est in tertia opinione, quia gratiarum actio secundum propriam rationem refertur ad Deum, benedictio autem (de qua Evangelistæ loquuntur) ad panem. Ultima vero pars, et simul tota conclusio explicatur, quia uno orationis contextu, simul gratiæ Deo agi possunt, et bonum aliquod creaturæ postulari; quæ oratio sub priori ratione erit gratiarum actio; sub posteriori vero, benedictio illius rei, cui bonum deprecamur. Exemplum est Gen. 24, ubi Melchisedech benedicens Abrahæ dixit : *Benedictus Abraham Deo excelso, qui creavit cœlum et terram, et benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt.* Alterum exemplum est apud Paulum, 1 ad Tim. 4, ubi agens de cibis, quos creavit Deus ad percipiendum cum gratiarum actione, inquit : *Nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione recipitur; sanctificatur enim per verbum Dei, et orationem.* Denique Joan. 11, unico verbo videtur Christus conjunxisse gratiarum actionem et deprecationem, dicens : *Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me.* Sic igitur in præsente mysterio, ut Anselmus supra notat, videtur benedixisse, gratias agendo Patri, et gratias egisse benedicendo panem, quia simul et unica oratione, et gratias egit, et perfectionem tanti mysterii deprecatus est. Quod videtur significasse Ecclesia in canone Missæ, cum dicit : *Qui pridie quam pateretur, accepit panem in sanctas, ac venerabiles manus suas, et elevatis oculis in cœlum, ad te Deum Patrem suum omnipotentem tibi gratias agens, benedixit;* et postea ante calicis consecrationem : *Item, tibi gratias agens, benedixit,* quibus verbis non obscure significatur, et gratiarum actionem antecessisse consecrationem, et cum illa conjunctam fuisse panis benedictionem, quia illa gratiarum actio, non nudam laudem, sed etiam orationem seu invocationem aliquam continebat. Quod etiam confirmari potest ex usu Græcorum, qui in sua Anaphora, id est, diviniori Missæ parte, dicunt, Christum, cum gratias egit, et in cœlum aspexit, simul sumpsisse panem, elevasse ac ostendisse Deo Patri, ut nomen Domini, ac Spiritus Sancti virtutem super eam invocaret, et ita benedictionem adhibuisse ad propositorum donorum commutationem postulandam; et ita Nicephorus, lib. 1 Hist., c. 28, dicit, Christum benedixisse panem per gratiarum actionem, et sanctificationem.

10. Sed observandum hoc loco est, cavendos esse hæreticos hujus temporis, qui hac sententia abutuntur. Ita enim distinguunt hanc benedictionem, et gratiarum actionem a consecratione, ut dicant, nihil aliud fuisse, quam communem benedictionem, quæ ad usualem cœnam et cibos communes adhiberi solet, quod ideo confingunt, ut dicant, Christum per verba consecrationis nullum admirabile opus effecisse, propter quod illam benedictionem et gratiarum actionem præmiserit, in quo manifeste errant, et contra omnium Patrum, et Ecclesiæ interpretationem, et contra vim verborum Evangelii; ideo enim fit specialis mentio hujus benedictionis, et gratiarum actionis, quia etiam ipsa fuit singularis, continens singularem invocationem, et præparationem ad divinum et mirabile mysterium; et ideo singulari ritu, et modo facta dicitur; scilicet, sigillatim circa panem et vinum, et assumendo prius illa in manibus, et elevando oculos in cœlum; quæ omnia indicant, illam non fuisse vulgarem bene-

dictionem, quia illa in principio tantum cœnæ fieri solet, et non circa singulos cibos, neque ritu ita solemni, ac tanto verborum apparatu.

11. Ex his etiam facile intelligi potest, quare consecratio interdum a Patribus vocetur benedictio, vel gratiarum actio. Potest enim ita vocari, non quia nulla gratiarum actio vel benedictio distincta illam antecedat; contrarium enim observari videmus in communi ritu Ecclesiæ, de quo Sancti supra citati potissimum loquuntur; sed quia interdum actio sacramentalis a circumstantiis nomen accipit, sicut confirmatio appellatur interdum manus impositio; et præterea, quia tota illa præcedens invocatio ad sanctificationem panis ordinatur, quæ suo etiam modo est benedictio efficax et operativa.

12. *De ordine verborum, Accepit, Benedixit, Fregit, Dedit.* —Ultimo ex dictis recte intelligitur, illa quatuor verba, quæ ab Evangelistis ponuntur circa panem, videlicet : *Accepit, benedixit, fregit, dedit,* eumdem ordinem in re tenuisse, quem habent in ipsa narratione, quanquam non omnia antecedere potuerint prolationem verborum consecrationis; nam prius consecravit, quam daret panem; licet enim, ut recte dixit D. Thom., simul potuerit dare, et verba consecrationis proferre, id tamen verum est, morali, non metaphysica concomitantia, quia, scilicet, simul cœpit porrigere, et quasi offerre panem, ac verba proferre; secundum physicam autem durationem, verius est, prius absolvisse verba consecrationis, quam panem vel vinum discipulis dederit, ut expresse docet Tridentin., sess. 13, cap. 3. Nec vero timendum est, quod objicit Soto, ne videlicet multitudine actionum Christus impediretur; nam perfectissima attentio poterat simul has actiones omnes exercere. Hoc ergo sensu, plane facileque exponitur, quod dictum est : *Accepit, benedixit, fregit, dedit, dicens : Accipite,* etc.

13. Quanquam de illo verbo, *fregit,* controversia sit, num fuerit positum per anticipationem. Volunt enim aliqui fractionem factam esse post consecrationem, et consequenter ibi esse anticipationem; quia Ecclesiæ usus ita habet; et illa fractio, mystica videtur et significativa, sicut nunc est; et ideo videtur facta circa corpus Christi. Contra quod objicit Soto, quia esset periculum, ne in fractione aliquæ particulæ dilaberentur. Sed hoc leve est; id enim Christus facile vitare posset, vel ita frangendo, ut nec minutæ partes laberentur, vel frangendo super patinam, et postea reliquias consumendo; idem enim periculum excogitari posset, etiam si fractio antecessisset, quia totus panis, qui erat in patina, consecratus fuit, et verisimile est, ibi fuisse micas, vel ex quocumque contactu facile capere potuisse.

14. Nihilominus Bonavent. et alii supra citati existimant, fractionem antecessisse, quia illa figuralis non fuit, sed usualis, et licet hoc sit etiam incertum, est tamen valde probabile, et indicatur a Clemente Papa, lib. 8 Constitut., cap. 12, et ordo contextus valde favet; ubi autem nulla ratio cogit, non oportet illum immutare, præsertim cum ab Evangelistis, et Paulo tanta consensione observatus sit. Itaque postquam Christus accepit et benedixit panem, illum in partes sufficientes distribuit, et in patina accommodate posuit, ac porrexit discipulis suis, dicens verba consecrationis, quibus finitis, singuli partem suam acceperunt, et communicarunt.

SECTIO III.

An illa verba, quibus Christus consecravit, sint forma, qua hoc sacramentum in Ecclesia perficitur.

1. *Varii hæreticorum errores circa formam consecrationis.* — Nomine formæ intelligimus verba illa, quibus fit præsens corpus Christi in hoc sacramento in omni consecratione, quæ a ministris Christi fit, juxta ejus institutionem. Primum igitur quidam hæretici negarunt, ad conficiendum hoc sacramentum requiri determinata verba, in quem errorem referri possunt Ophitæ, qui non utebantur ullis verbis, sed incantationibus quibusdam, ut videre est apud August., hær. 17. Hæretici etiam hujus temporis, vel non utuntur verbis, vel, si quæ recitant, id quidem faciunt propter instructionem, non vero propter consecrationem, qui non solum de hoc, sed etiam de reliquis sacramentis ita sentiunt. Legatur Ruard., artic. 14; Hosius, lib. 1 contra Brentium, et in confession., cap. 39; Clictovæus, lib. 2 Antiluther., cap. 19; Claud., repetit. 7, cap. 5. Secundo alii hæretici, Christi verbis prætermissis, alias formas consecrandi confinxerunt. Pauperes de Lugduno, septies recitata oratione dominica, et quibusdam aliis orationibus, panem et vinum benedicebant, ut testes sunt Guido Carmelita, de hær., cap. 9; et Prateolus, verbo Pauperes de Lugduno, num. 12. Quanquam Castro, verb. Euchar., hær. 3, et Claud., repet. 7, cap. 5, eos liberent ab hac nota,

quia nec Æneas Sylvius, in hist. Bohemor., cap. 25; nec D. Antonin., 4 p. Hist., tit. 11, cap. 7; nec Directorium Inquisitorum, 2 part., quæst. 14, qui accurate referunt horum hominum errores, hujus mentionem fecerunt. Refert item Claudius, Anabaptistas solitos esse consecrare his verbis : *Accipe, ede, memento Domini;* Hosius vero, lib. 1 contra Brentium, et idem Claud. referunt, quosdam novatores mutasse verba consecrationis in hæc : *Hic est panis meus.* Alios vero prætermissis essentialibus verbis solum dicere : *Accipite, comedite, hoc facite in meam commemorationem.* Alios legere caput sextum Joannis. Alios, 1 ad Corinth., cap. 11. Alios hoc relinquere ministrorum arbitrio, prout magis ad ædificationem fidelium expedire censuerint. Quibus non parum favet Erasmus, qui, 1 ad Corinth., exoptat, ut in sacra Scriptura nobis esset expressum, quibus verbis Christus consecravit, quibusque nos consecrare oporteat. Antiquorum vero hæreticorum deliramenta videri possunt in Irenæo, libro 1 contra hæreses, c. 9; Epiph., hæres. 34.

2. *Alii errores circa efficaciam verborum.* — Tertia sententia esse potest, illa verba, quibus Christus consecravit, esse necessaria, non tamen sufficere, nisi quædam alia addantur. Quod variis modis affirmari potest : primo, de quibusdam verbis Evangelistarum, quæ a Christo dicta non sunt; et ab Ecclesia in sacrificio referuntur : *Qui pridie quam pateretur,* etc. Secundo de quibusdam verbis, quæ ab ipso Christo dicta sunt, etsi illis non consecraverit; ut sunt illa : *Accipite et comedite,* vel, *bibite,* et illa : *Hoc facite in meam commemorationem.* Et de hoc duplici capite sequentibus disputationibus dicendum est. Tertio intelligitur hæc sententia de quibusdam precationibus, quæ post illa verba adduntur ab Ecclesia. Ita sentiunt quidam Græci, Nicol. Cabasilas, in expositione liturgiæ, c. 29 et 30; Marcus, Episcopus Ephes., lib. de Verbis consecr.; Hieremias, Patriarcha Constantin., in censura Lutheranæ doctrinæ, cap. 10. Hi dicunt, non confici hoc sacramentum statim ac verba Christi proferuntur, sed post quasdam orationes Ecclesiæ. Fundantur, quia in Liturgia Jacobi post prædicta verba precatur Deum sacerdos, ut mittat *Spiritum Sanctum super dona sancta proposita, ut superveniens sancta et gloriosa sua præsentia sanctificet, et efficiat hunc panem corpus sanctum Christi, et calicem hunc pretiosum sanguinem Christi,* et postea gratias agit Deo, quod hæc dona perficere, sanctificare, et in odorem suavitatis acceptare dignatus est. Ergo hæc oratio supponit, ante hanc Spiritus Sancti invocationem, consecrationem non esse factam, etiam si verba Christi recitata sint. Idem argumentum sumi potest ex Clement., lib. 8 Const., cap. 12, alias 17. Et præsertim videtur hoc confirmari ex Basilio; nam post illa verba : *Hoc est corpus meum,* vocat panem et vinum, antitypa corporis et sanguinis Christi. Dixit autem Damasc., lib. 4, cap. 14; et Epiphan., in 7 Synod., act. 8, tom. 3, hæc dicta esse antitypa a Basilio, ante consecrationem, non post. Tandem hinc ortum videtur, quod antiqui Patres dicunt, consecrationem perfici invocatione Spiritus Sancti, precatione, vel oratione. Unde nunc etiam orat Ecclesia in canone Missæ, ut hoc sacramento fiat corpus et sanguis Christi; et in abjuratione Berengarii sub Gregorio VII hæc verba leguntur : *Ego Berengarius corde credo, et ore profiteor panem et vinum, quæ ponuntur in altari per mysterium sacræ orationis, et verba Redemptoris, substantialiter converti.* Sic etiam Cyril. Hieros., Catech. 3, ad hoc alludere visus est, cum dixit, *post Spiritus Sancti invocationem panem illum non esse panem communem.* Et Ambr., 4 de Fide ad Grat., c. 5, per sacræ orationis mysterium dicit transfigurari panem in corpus. Just., Apol. 2, in fine : *Mystica* (inquit) *prece.* Iren., libr. 4, cap. 32 : *Invocatione Dei.* Hier., epist. 85, ad Evagrium : *Ad quorum preces Christi corpus conficitur.* Similia habet August., lib. 3 de Trinit., cap. 4, et epist. 59, ad 5 quæst. Difficilia sunt verba Procli Episcopi, Constant., opusc. de traditione Missæ : *Per has preces Spiritus Sancti adventum expectabant, ut ejus divina præsentia propositum in sacrificio panem, et vinum aqua permistum, ipsum illud corpus et sanguinem Salvatoris nostri Jesu Christi efficiat.* Nec dissimilia sunt verba Samonæ, Gazensis Episcopi, in disceptatione de corpore et sanguine Christi : *Sacerdos panem super mensam sanctam deponit, et comprecando invocatione sancta, Spiritus Sanctus descendit, panem in corpus Domini commutat.* Cumque sibi objecisset, quod Christus non indiguit precatione, respondet, Christum, utpote Deum, statim ac dixit : *Hoc est corpus meum,* convertisse panem in suum corpus, sacerdotes autem, qui tantum ministri sunt ejus, indigere precatione.

3. *Eucharistia solis verbis sacerdotis conficitur, et non alias.* — Dicendum vero est

primo, hoc sacramentum solis verbis a sacerdote prolatis confici, ita ut verba in omni proprietate et rigore sumpta sint ad hunc effectum necessaria. Est certa conclusio ex definitione Concilii Florent., ubi dicit, verba esse formam, qua conficitur hoc sacramentum; utitur autem proprie nomine verborum, sicut in baptismo, confirmatione, et aliis similibus sacramentis, et ita universa Ecclesia intelligit; et est antiqua traditio SS. Patrum. Unde Iren., lib. 5, c. 2 : *Quando mistus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis et sanguinis Christi.* Et Greg. Nys., in ser. Catech., cap. 37, dicit, panem in corpus mutari per verbum Dei. Hier., epist. 1, ad Heliod : *Sacerdotes* (inquit) *proprio ore corpus Domini conficiunt,* quæ verba habentur etiam in epist. 1 Pontiani P.; et apud Damas., epist. 3 ad Steph., c. 9; et Felicem II, epist. 1, in principio. Ratio a priori sumenda est ex Christi institutione, quæ ex illius facto, quo verbis consecravit, et verbis quæ adjunxit : *Hoc facite,* et Ecclesiæ declaratione satis constat. Congruentia vero sumi potest, primo ex generali ratione sacramentorum novæ legis, quæ habere oportuit expressam significationem; verba autem expressius significant, quam res. Secundo, quia verba sunt aptum instrumentum sensibile, ut, sicut ipse dixit, et factum est, ita minister in persona ejus loquendo operetur, sicut Ambrosius dixit.

4. *Consecrationis verba certa sunt et præscripta.* — Dico secundo : verba, quibus hoc sacramentum conficitur, sunt certa, et præscripta. Est de fide ex eodem Concil. Florent. Indicatur etiam in Trident., sess. 13. Probatur ex doctrina sacramentorum in genere; requiruntur enim in omnibus sacramentis formæ certæ et determinatæ, non tantum propter instructionem, sed etiam propter consecrationem et institutionem sacramenti. Optimum est testimonium August., 2 contra Faust. : *Panis noster et calix non quilibet, sed certa consecratione mysticus fit nobis; proinde quod non ita fit, quamvis sit panis et calix, non sacramentum est religionis, sed alimentum refectionis, nisi quod benedicimus et gratias agimus Domino in omni munere suo.* Orig., Matth. 15 : *Non materia panis, sed super illum dictus sermo est, qui prodest.* Et hoc sensu sæpe inquiunt Patres, hoc sacramentum confici verbis cœlestibus, verbis Dei, verbis Christi, quorum statim testimonia referam. Rationes sunt eædem, quæ præcedentis conclusionis. Prima, quia Christus ita fecit, faciendumque præcepit et instituit. Secunda, quia oportuit, verba sacramentorum esse certa et præscripta, tum propter certiorem, et expressiorem significationem; tum propter majorem effectus certitudinem. Quæ ratio in hoc sacramento maxime locum habet, nam, cum præsentia Christi per verba fiat, ut de illa certi esse possimus, oportuit, verba esse definita, ac certa, ut illis prolatis certum esse possit, Christi corpus adesse. Intelligenda est autem hæc conclusio de certis verbis, non quoad materialem sonum, sed quoad sensum et significationem, juxta doctrinam de sacramentis in genere; quæ in sequentibus magis explicabitur, magisque ad præsentem formam accommodabitur. Hinc constat delirium esse hæreticorum, hoc sacramentum confici legendo epistolam aliquam, aut partem Evangelii. Tum quia antiquior est ritus consecrationis, quam, vel Epistolæ Pauli, vel Joannis Evangelium. Tum quia sæpe hæc non leguntur, vel certe a diacono, vel subdiacono; demum, quia in Evangelio Joannis nec habetur institutio hujus sacramenti, nec forma, sed promissio duntaxat; in Epistola autem ad Corint. narratur institutio hujus sacramenti, quæ ex tali narratione non pendet; sed eadem esset, quamvis Paulus illam Epistolam nunquam scripsisset.

5. *Verba consecrationis eadem sunt, quibus Christus confecit.* — Dico tertio : verba sufficientia, et necessaria ad hoc sacramentum conficiendum, sunt illa, quibus Christus illud confecit. Est de fide ex eisdem Conciliis, Florent. dicente : *Forma hujus sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc confecit,* vel (ut alia exemplaria habent) *confecit sacramentum.* Trident., sess. 13, cap. 3; et colligitur ex cap. Cum Marthæ, de Celebr. Missarum, ubi dicitur, Christum conficiendo hoc sacramentum expressisse formam, qua hoc sacramentum conficitur. Unde, in c. Utrum sub figura, de Consecr. dist. 2 : *Credendum est* (inquit Augustinus, vel Paschasius) *quod verbis Christi sacramenta conficiantur; cujus enim potentia creantur prius, ejus utique verbo ad melius procreantur. Reliqua omnia, quæ sacerdos dicit, aut cleri chorus cantat, nihil aliud quam laudes, et gratiarum actiones sunt, aut certe obsecrationes, et fidelium petitiones; unde sacerdos dicit prius, Evangelistarum verba assumens : Qui pridie, quam pateretur,* etc.; *porro deinceps sunt verba, Dei potestate, et omni efficientia plena : Accipite*

et manducate, Hoc est corpus meum; in hoc ergo corpus illud creatur. Sic etiam August., serm. 28 de Verbis Domini : *Ante verba Christi panis dicitur; ubi Christi verba deprompta fuerint, jam non panis, sed corpus appellatur.* Clarius Amb., 4 de Sacr., cap. 4 : *Quomodo potest quod panis est, corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio igitur cujus verbis est et cujus sermonibus? Domini Jesu. Nam reliqua quæ dicuntur, laus Deo defertur,* etc. *Ubi venitur, ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Christi ergo sermo hoc conficit sacramentum.* Idem repetit cap. 5, et lib. de Iis qui initiantur, c. 9, et lib. de Bened. Patriar., c. 7; Chrys., hom. 2 in 2 ad Tim., in fine, inquit : *Sicut verba, quæ locutus est Christus, eadem sunt, quæ sacerdotes nunc quoque pronunciant, ita et oblatio eadem est.* Et homil. de Prod. Judæ : *Hoc est,* inquit, *corpus meum, hoc verbo proposita consecrantur.* Et Cypr., serm. de Cœna Domini : *Ex quo a Domino dictum est : Hoc facite in meam commemorationem, hæc est caro mea, et hic est sanguis meus, quotiescumque his verbis, et hac fide actum est, panis ipse substantialis, et calix benedictione solemni sacratus, ad totius hominis vitam salutemque profecit.* Sic etiam Hesych., lib. 6 in Lev., cap. 22, per virtutem Christi, et verborum a Deo prolatorum dicit, sacrificari ea, quæ in altari proferuntur. Similia sumi possunt ex Just., Apol. 2; et Cyr. Hier., Catech. 4, et aliis supra citatis. Ratio est eadem, quæ præcedentium conclusionum. Prima, quia Christus, postquam suis verbis confecit, dixit : *Hoc facite.* Respondent hæretici, non dixisse, *Hoc dicite;* sed : *Hoc facite,* id est, consecrate. Sed contra, quia ipsum loqui est quoddam operari; ergo etiam illud potest comprehendi sub illo verbo : *Hoc facite.* Deinde licet verum sit, illis verbis præcepisse, ut consecrarent, tamen etiam præcepit modum, quia alias non posset illis constare quomodo consecraturi essent; non præcepit autem alium modum, nisi quem ipse exercuit. Unde egregie Damasc., lib. 4, cap. 14 : *Dixit Deus, Hoc est corpus meum, et, hic est sanguis meus, et, hoc facite in meam commemorationem; atque omnipotenti ejus præcepto, donec ipse veniat, hoc efficitur (his enim verbis usus est, donec veniat), ac pluvia huic novæ segeti per consecrationem existit Sancti Spiritus vi inundans.* Denique cum præcepit ritum baptizandi, non dixit : *Dicite, Ego te baptizo in nomine Patris,* sed solum : *Baptizantes eos in nomine Patris,* etc.; ergo, sicut ex materia subjecta, et apostolica traditione intellexit Ecclesia, illis verbis præscriptam fuisse formam et ritum baptizandi, ita majori ratione in præsente, ex facto Christi, et subjunctis ejus verbis, *Hoc facite,* intelligimus, præscriptum esse ritum consecrandi. Et confirmatur, quia alioqui incertum reliquisset Christus, quomodo facienda esset consecratio. Unde inutile esse præceptum consecrandi, si modum non docuisset; ergo necessario dicendum est, utrumque verbis illis intendisse. Secundo est congruentia, quia sacerdos conficit in persona Christi, ut dicit Concilium Florent., et explicabimus sectione sequenti; ergo nulla verba aptiora sunt ad conficiendum, quam illa, quibus Christus confecit. Præterea quia, cum hoc sacramentum sit admirabilius, et maxime declarans Christi omnipotentiam, maxime etiam decuit, ut verbis ejusdem Christi conficeretur; et ideo de nullo sacramento legimus, quod illud simul instituerit et fecerit, seu quod conficiendo illud instituerit, nisi de hoc. Unde neque alia verba instituit, nisi illa, per quæ confecit. Quod si, cum baptizatus est, ut Patres dicunt, vim regenerativam contulit aquis, multo magis, cum consecravit, verbis, quæ tunc protulit, largitus est consecrandi vim.

6. *Prima illatio ex dictis.* — Ex his sequitur primo, ad consecrandum non esse necessarium totum canonem Missæ, loquendo de necessitate sacramenti; nam de Ecclesiastico præcepto postea dicemus. Patet, quia nec Christus totum canonem dixit, cum consecravit; nec in Ecclesia semper fuit in usu totus canon, neque eodem modo. Nam licet ab initio nascentis Ecclesiæ aliquid ejus inchoatum fuerit, tamen non semper integre ac perfecte fuit præscriptus, sed temporis successu auctus est, partimque mutatus, ut constat ex antiquis liturgiis, et ex Dionysio, cap. 3 Eccl. Hier.; et Justin., Apolog. 2; et Clem., lib. 8 Constit., cap. 12 et 17. Quinimo addit Greg., lib. 7 Registri, epist. 63, tempore Apostolorum, solam orationem Dominicam adjungi solitam verbis consecrationis. De qua re videri potest Gabr., lect. 5 in canon., et Guil. Durand., lib. 4 Ration., cap. 34.

7. *Secunda.* — Secundo sequitur, non omnia verba et orationes, quæ in Missa proferuntur, ante verba, quibus Christus consecravit, esse simpliciter necessaria ad conficiendum hoc sacramentum, sive sint verba

Ecclesiæ, ut illa : *Communicantes, et memoriam venerantes*, etc., sive Evangelistarum, ut illa : *Simili modo, postquam cœnatum est,* etc. Patet iisdem rationibus, quia verba Ecclesiæ nec semper adhibita sunt, nec Ecclesia potest instituere aliquid necessarium. Unde Dionys., Clem., Ambr., et alii Patres supra citati aperte docent, orationes omnes, quæ antecedunt verba Christi, esse, ut ita dicam, cæremoniales, et prævias, non vero simpliciter necessarias. Et ex eisdem Patribus et rationibus constat altera pars de verbis Evangelistarum et Pauli, quia Christus ad consecrandum non dixit illa, sed fecit id, quod per ea refertur; ostensum est autem, sola verba Christi esse sufficientia ad consecrandum. Et confirmatur, nam antequam Evangelistæ, et Paulus scriberent similia verba, fiebat in Ecclesia consecratio, et tamen non recitabantur ea verba. Tandem, quod significatur per illa verba, non est essentiale nec necessarium ad conficiendum hoc sacramentum; non enim est necesse, ut sacerdos accipiat panem in manus; neque ut præmittat aliam benedictionem, nec gratiarum actionem; ergo nec verba ipsa erunt simpliciter necessaria. Contra hanc partem referri solet opinio Scoti, quam tractabimus disputatione sequente, in princ.

8. *Tertia.* — Tertio sequitur, nec verba, nec orationes, quæ adjunguntur post verba Christi, esse necessaria simpliciter ad consecrandum. Hoc est jam omnino certum de fide, et primum constat ex principio posito, quod hoc sacramentum conficitur verbis Christi, ut Concil. Florent. dixit, et Sancti supra citati; ergo tantum verba Salvatoris sunt necessaria. Confirmatur primo, quia statim ac Christus dixit, hoc esse suum corpus vel sanguinem, cœpit esse verum, quod dixit, et consecratio perfecta fuit, ut docuit Trident., sess. 13, cap. 4; et statim subjunxit : *Hoc facite in meam commemorationem,* quæ verba sine dubio non sunt necessaria ad consecrationem, cum supponant factam; ergo multo minus quælibet alia necessaria erunt. Patet consequentia, quia implendo verbum illud Christi : *Hoc facite,* sufficienter fit consecratio. Sed fortasse pro Græcis aliquis dicet, Christum ante illa verba panem benedixisse, quam benedictionem probabile est, ut supra vidimus, fuisse orationem sive deprecationem aliquam præviam, qua tanti mysterii sanctificationem a Patre postulavit; sic igitur dicet, ex facto Christi colligi aliquam orationem vel deprecationem esse necessariam, quamvis fortasse necessarium non sit, ut fiat his verbis, aut illis; nam idem est substantialis sensus, ut in variis liturgiis videre licet. Unde etiam Catherin., op. de Verbis consecr., circa finem, existimat, deprecationem esse necessariam, quamvis interdum anteponi possit, interdum postponi aliis verbis Christi. Et consequenter sentit, quando deprecatio anteponitur, ut nunc fit in Ecclesia Latina, statim post verba Christi, incipere ipsum esse in sacramento; si vero postponatur, non incipere donec fiat deprecatio, in quo gravissime errat, ut dicam statim.

9. Cæterum hæc Græcorum fuga facile refellitur, tum quia valde incertum est, fueritne Christi benedictio oratio prævia, a consecratione distincta, et qualis fuerit; verba autem ad consecrationem necessaria certa esse oportet; tum etiam quia esto, admittamus illam orationem, nullo fundamento dicitur necessariam esse, cum adhiberi potuerit solum propter exemplum, ut miraculi magnitudinem commendaret, ut Joan. 11, et alias sæpe facere solebat. Præsertim, quia non omnia, quæ tunc fecit Christus, de necessitate consecrationis sunt; alias omnino necessarium erat sumere panem in manus, levare oculos, gratias agere, et similia; ergo ex traditione Ecclesiæ, et præcisa verborum significatione ac veritate est discernendum, quid sit simpliciter necessarium; Ecclesia autem nunquam judicavit, aliam deprecationem esse necessariam, cum nec semper illam adhibuerit, nec semper eodem modo illa usa fuerit, neque eodem tempore. Unde secundo confirmatur, quia, sicut in facto Christi, ita etiam nunc in consecratione, quæ fit per ministros Christi, statim post illa verba : *Hoc est corpus meum,* nullo superaddito, est Christus præsens sub speciebus panis; ergo alia verba necessaria non sunt. Antecedens de fide est, et satis constat ex usu Ecclesiæ, nam statim, illis verbis finitis, Christi corpus adorandum populo proponitur. Respondet Catherinus, in Ecclesia Latina ita fieri, quia jam præcesserat deprecatio, quod temere et sine fundamento dictum est, tum quia Ecclesia et Patres non tribuunt efficaciam deprecationi præcedenti, sed verbis Christi; tum etiam quia nullus Catholicorum censet, aliquam orationem ex his, quæ præcedunt in canone Missæ ante verba Christi, esse ita necessariam, ut si fortasse, vel oblivione, vel malitia mutetur, consecratio non teneat, quia non est defectus essentialis, sed cæremonialis

duntaxat. Præterea, quia etiam in Ecclesia Græca creditum est, adesse Christum post ipsius verba, etiam si deprecatio postea subjiceretur; quod recte probat Bessarion, lib. de Verbis consecrationis, quia etiam ex usu antiquorum Græcorum, statim ac verba Christi super oblata proferebantur, populo adoranda proponebantur, quod ex antiquis liturgiis colligere licet, præsertim Basilii, et Chrysost., in quibus statim post illa verba : *Hoc est corpus meum*, ostenditur populo corpus Christi, et populus respondet *Amen*, quasi huic veritati consentiens; nam, ut recte dicit Leo P., serm. 6 de Jejunio septimi mensis : *Frustra ab illis respondetur, Amen, qui non credunt adesse vere corpus et sanguinem Domini*. Unde in Missa Æthiopum, post verba consecrationis dicit populus : *Amen, amen, amen, credimus et confidimus, te laudamus Deus noster, hoc vere corpus tuum est;* et similia repetunt post verba calicis. Denique Græci in Florent., sess. 25, hanc veritatem confessi sunt; nam ex eorum antiquis Patribus, Chrysost., Damasc. et Cyrill., evidenter colligitur. Ultimo confirmatur hæc veritas, quia in omni sacramento verba formæ sufficiunt ad effectum ipsius formæ, neque indigent alia precatione adjuncta, ut constat ex doctrina de sacramentis in genere, et de baptismo specialiter docuit Augustin., lib. 6 de Baptism., cap. 25, et est eadem ratio de reliquis; nam, licet in extrema unctione requiratur oratio deprecativa, tamen illa non est adjuncta formæ, sed est ipsa forma, sic a Christo instituta propter specialem rationem illius sacramenti; deprecatio autem ab Ecclesia adjuncta nunquam requiritur ad efficaciam formæ; ergo multo minus requiritur in hoc sacramento. Probatur consequentia, non solum a paritate rationis, sed etiam ex majori nobilitate hujus sacramenti; et quia in eo speciali modo operatur minister in persona Christi, et utitur verbis ejus, repræsentans illum. Item, quia alias valde ambigua, et indeterminata esset hæc forma, et efficacia ejus. Unde enim constaret, quando esset facta oratio vel deprecatio necessaria? Denique veritas illorum verborum valde esset incerta; neque ex illa satis posset convinci infallibilis Christi præsentia, quia sæpe non fieret, si non esset facta sufficiens deprecatio; et tunc esset falsa forma. Vel, si dicatur esse quasi suspensa, donec fiat precatio, eadem ratione poterit dicere alius hæreticus, esse suspensam usque ad usum, vel ad aliud tempus pro uniuscujusque placito. Unde (ut hoc obiter dicamus) propter hanc rationem inter alias non oportet, formam hujus sacramenti esse deprecativam; quia cum talis forma non significet, ita esse, vel futurum esse, quod postulatur, ex modo suo non indicat infallibilem effectum, quamvis aliunde possit esse infallibilis ex pacto divino. Oportuit autem, formam hujus sacramenti, ita significare Christi præsentiam, ut ex veritate ejus infallibilis esset talis præsentia.

10. *Ad fundamentum tertiæ opinionis solutiones variæ. — Prima.* — Ad fundamentum tertiæ sententiæ (reliquæ enim nullum habent) sunt qui existiment, ut refert supra Bessarion, orationes positas esse olim ante verba consecrationis, nunc autem ordinem liturgiarum inversum esse. Quæ responsio inventa est ad vitandam argumenti vim; sed nulla conjectura nititur; quin potius Græci in Concil. Florentino concesserunt, se illum ritum servare, quem a Patribus acceperant; et Germ. Constantinop., coætaneus Damasceno, in Theoria rerum Eccles., illas preces ponit post consecrationem. Denique apud Clementem eodem ordine collocantur. Quapropter variæ adhibentur a Bessarione et ab aliis responsiones. Prima, ut illa deprecatio non tam intelligatur in sensu deprecatorio, quam gratulatorio, quemadmodum cum oramus, ut Deus ab Angelis laudetur, et ut sit infinite beatus ac gloriosus. Cui responsioni addi potest, voluisse Patres hac oratione explicare simul, et Spiritum Sanctum esse auctorem hujus doni, et affectum suum, quo vehementer exoptant illud; et ideo per modum deprecationis illam orationem protulisse.

11. *Secunda.* — Secundo additur, eos non petere, ut denuo conficiatur sacramentum, sed ut permaneat, et conservetur Christus in illo; non quia necessaria existimetur oratio, vel quia dubitetur, an illa præsentia Christi sub speciebus duratura sit, sed solum ad explicandum affectum, quasi per exaggerationem quamdam; sicut etiam nunc ante consecrationem petit Ecclesia, ut fiat corpus Christi, et ut illa oblatio benedicta, adscripta, et rata habeatur; non quia formidet de effectu verborum, neque quia existimet, illam orationem esse necessariam, sed ut fateatur, auctorem illius operis esse Spiritum Sanctum, simulque affectum suum explicet; ad hunc ergo modum potest explicari oratio post consecrationem facta. Sicut Marci 15, mulieri, cui sanitatem contulerat, dixit Christus : *Vade*

in pace et esto sana a plaga tua, ubi non concedit novum beneficium, sed ostendit beneplacitum suum, ut sanitate sibi concessa fruatur; ita ergo potuit Ecclesia, illa oratione, divinum hoc beneplacitum postulare. Quæ responsio placuit Gentiano Herveto in præfatione ad libr. Nicolai Cabasilæ.

12. *Tertia.* — Tertio, intelligendo orationem illam deprecatorie et per illam postulari consecrationem, dicunt aliqui, quamvis posterius tempore fiat, tamen referri ad ipsummet tempus consecrationis; nam, licet hæc successive fiant, quia non potest homo simul omnia explicare, tamen ita geruntur, ut ad idem instans consecrationis referantur; quomodo Gabr., lect. 54 in can., exponit illam orationem canonis Missæ : *Fiat commistio et consecratio;* sed illa oratio alium habet sensum, ut statim dicemus, et, ut verum fatear, hæc tertia expositio captu est difficilis.

13. *Quarta.* — Quarto ergo, et præcipue exponitur illa deprecatio, ut per illam non postuletur consecratio corporis Christi veri, sed mystici; id est, non petitur, ut fiat sacramentum, sed ut ita fiat, ut illis proficiat, qui ad illud adorandum, vel suscipiendum accedunt. Et hanc responsionem dederunt Patres Græci in Concil. Florent., et patet ex ipsis verbis; apud Clem. enim dicitur : *Ut ostendat panem hunc corpus Christi;* non dicit, *ut faciat,* sed, *ut ostendat,* scilicet in effectu; et ideo concludit : *Ut qui eum participaverint, in pietate firmentur.* Sic etiam Basilius *orat venire Spiritum Sanctum super nos et super proposita munera, et benedicere ea et sanctificare, et ostendere corpus Christi, nos autem de uno pane et calice participantes coadunet invicem,* etc.; Chryst., sic inquit : *Fac panem istum pretiosum corpus Filii tui, et quod est in calice isto, pretiosum sanguinem, ut fiat communicantibus in emundationem animæ.* Hic est ergo scopus illarum omnium orationum. Unde Jacobus sic inquit : *Ne propter me, et peccata mea repudies populum tuum, benigne Domine, miserere nostri Domine, et mitte super nos et super hæc dona Spiritum Sanctum tuum;* et concludit : *Ut sint nobis ex iis sumentibus in remissionem peccatorum.* Et in eumdem sensum dicebatur antea in can. Missæ illa oratio : *Fiat commistio et consecratio corporis et sanguinis tui accipientibus nobis in vitam æternam;* quæ ad tollendam ambiguitatem mutata est in hunc modum : *Hæc commistio, et consecratio corporis et sanguinis Domini fiat accipientibus nobis in vitam æternam.*

14. Ad Patres, qui dicunt, consecrationem perfici precatione, vel gratiarum actione, primum dicitur, sæpe significari per has voces totum Missæ officium, in quo fit corporis et sanguinis Domini consecratio; solent enim sæpe Sancti appellare sacramentum, vel effectionem sacramenti, a cæremoniis, quæ in illo peraguntur; quando vero oportet distinguere Ecclesiasticas preces a verbis consecrationis, satis distincte et expresse id faciunt, ut vidimus. Deinde ipsamet consecratio in actu exercito (ut sic dicam) est quædam invocatio Spiritus Sancti et deprecatio; nam, quia ex promissione et institutione Christi, Spiritus Sanctus assistit his verbis ad perficiendum consecrationem, ideo minister hujus sacramenti profert illa verba, nixus in virtute Spiritus Sancti, et ideo implicite invocat illum, quod quia commune est omnibus formis sacramentorum, ideo hoc eodem modo de omnibus Sancti loquuntur. Quod autem consecratio sit etiam gratiarum actio, jam in superioribus dictum est, nam hoc est sacrificium laudis, et gratiarum actionis, quod ipsa consecratione perficitur, et offertur. Alii denique Patres intra doctrinam traditam exponendi sunt. Quod si interdum videntur requirere preces Ecclesiæ, exponendum est ex quadam congruitate et decentia, tum, ut minister sacramenti fateatur indignitatem et infirmitatem suam; tum etiam ut populus ad devotionem excitetur; de loco autem Damasceni ibi citato, in superioribus dictum est, etiam post consecrationem vocatam esse a Patribus antitypon ; quando autem Damasc. ibi citat Basil., fortasse non meminit hujus loci liturgiæ, vel in oratione, qua ipse utebatur, non erat verbum antitypon. Nam quod ipse non dubitaverit, quin statim post verba Christi perficiatur consecratio, ex aliis ejus verbis manifeste ostensum est.

SECTIO IV.

Utrum forma hujus sacramenti proferatur a ministro, recitando, vel etiam significando.

1. *Prima sententia.* — Prima sententia est, ministrum recitare quid Christus dixerit, atque adeo in verbis ministri non oportere aliam veritatem quærere, nisi solum, quod Christus talia verba protulerit. Ita Innocent., lib. 4 de hoc myst., cap. 17; Durand., in 4, dist. 8, quæst. 2, ad 1; Major ibi, ad 2; Gloss., in cap. Timor, de Consecr., dist. 2; Ocham,

Quodlib. 2, quæst. 1; Cath., opusc. Quibus verbis Christus consecraverit; et Picus Mirand. in Apolog., quæst. 10. Et hanc opinionem satis probabilem esse existimant Gabriel, lect. 48 in can.; Ledesm., quæst. 19, art. 5. Fundamentum est, quia sacerdos non potest significative vere dicere : *Hoc est corpus meum*, quia illud nullo modo est corpus sacerdotis. Dices, illud *meum*, referri ad Christum, in cujus persona sacerdos loquitur, sicut cum Angelus in persona Dei dicebat : *Ego sum Deus*. Sed contra, quia ex ipso modo, quo sacerdos loquitur, ostendit se non agere personam alterius, sed referre quæ alter locutus est ; sic enim inquit : *Qui pridie, quam pateretur, accepit panem, fregit, deditque discipulis suis, dicens : Hoc est corpus meum*; ergo aperte refert quod alter dixit. Et deinde, ut Durand. ponderavit, subjungit verbum de futuro : *Qui pro vobis effundetur*, vel, *quod pro vobis tradetur*, ut Græci addunt, quæ verba nunc formaliter prolata falsa essent, quia jam nunc non est effundendus sanguis Christi; est ergo tota illa materialis tantum recitatio.

2. *Secunda sententia.* — Secunda sententia extreme contraria est, sacerdotem etiamsi priora verba canonis, usque ad illud verbum, *dicens*, tantum recitando proferat, tamen quando verba consecrationis profert, jam nullo modo recitando, sed significando loqui. Ita Marsil., quæst. 6, art. 1, 2 p., dub. 6, in fine; Gabriel, dicta lect. 48. Fundamentum est, quia repugnat, eadem verba simul materialiter et formaliter proferri, tum quia non potest idem homo simul in propria et in aliena persona eisdem verbis loqui; tum etiam quia illi duo modi proferendi requirunt diversam, et æquivocam significationem in verbis; ut in præsente, si sacerdos refert quid Christus dixerit, verba Christi designabunt illas numero species panis, quæ fuerunt in manibus Christi; si vero formaliter et significative loquitur, designabunt species, quæ sunt in manibus ipsius sacerdotis. Repugnat ergo simul conjungi illos duos modos in eodem sermone.

3. *Tertia sententia.* — Tertia opinio est, sacerdotem materialiter et formaliter dicere verba consecrationis; indicat D. Thom. hic, art. 5; expressius tenet Bonavent., dist. 8, 2 p., art. 1, quæst. 1; Ægidius, Theor. 42; clarius Soto, dist. 11, q. 1, art. 5, qui tamen videtur distinguere inter proferre materialiter et proferre recitative; ait enim sacerdotem proferre hæc verba et significative et recitative, non tamen materialiter, et subdit, D. Thom. non reprobare dictum Innocentii, quatenus dicit accipi hæc verba recitative, sed quatenus dicit accipi materialiter. Quæ verba alicui videri poterunt involvere repugnantiam, sed non ita est, si termini intelligantur, quia Soto accipit illud, materialiter, quasi privative, ita ut idem sit quod recitative, absque ulla præsente significatione. Omissis autem verbis, ut rem exponamus, considerandum est, aliud esse loqui de his verbis, prout nunc dicuntur a sacerdotibus in canone Missæ, et aliud prout necessarium est ea proferri ad sacramentum conficiendum.

4. *Verba quibus consecravit Christus Dominus recitat sacerdos.* — Dico ergo primo : nunc de facto sacerdos ita profert verba consecrationis, ut referat ac recitet quid Christus dixerit. Hæc est evidens ex ipso contextu canonis Missæ : *Benedixit, fregit, deditque discipulis suis, dicens : Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* Ubi in tribus primis verbis refert, quid Christus fecerit; in verbo autem illo, *dicens*, refert, quid dixerit; unde illa duo verba : *Accipite et comedite*, recitative proferuntur; ergo idem est de immediate sequentibus : *Hoc est corpus meum*. Cur enim contra omnium conceptionem dicemus subito præscindi, ac prætermitti historiæ recitationem? Et confirmatur primo, ex illa particula *enim;* nam si illa non sumitur recitative, incongrue, et absque ullo sensu adjungitur, quia prout hic et nunc profertur, nihil formaliter significare potest, cum reddat causam præcedentium verborum, quæ solum recitando fuerunt prolata. Confirmatur secundo, quia ut verus sit totus ille sermo sacerdotis, necesse est, ut Christus protulerit illa verba : *Hoc est enim corpus meum*, quia revera, et sacerdos hoc affirmare intendit, et qui audiunt, ita intelligunt; ergo revera est recitatio.

5. *Consecrationis verba non recitative tantum, sed significative simul a sacerdote proferuntur.* — Dico secundo : verba consecrationis non tantum recitando, sed formaliter etiam significando proferuntur a sacerdote. Hanc conclusionem, præter auctores supra citatos in secunda et tertia opinione, tenet Alexand. Alens., 4 part., q. 33, membr. 3, art. 2, § 1; Richard., d. 8, art. 3, quæst. 1, ubi idem sentit Scotus, quæst. 2; Paludan., Capreol., et alii; Ocham, Quodlib. 2, quæst. ultim. Ratio D. Thomæ est, quia, si verba non proferrentur formaliter, non applicarentur ad

materiam præsentem, et ita non perficeretur sacramentum. Quam rationem impugnant Richard. et alii, quia potuisset Christus instituere, ut verba solum materialiter prolata haberent vim sacramentalem, et ita possent applicari ad materiam per intentionem ministri, supposita institutione. Tamen D. Thomas non loquitur de potentia Dei absoluta, sed supposita ordinaria lege gratiæ; et hoc modo est ratio solida, quia sacramenta efficiunt quod significant; ergo, ut verba efficiant consecrationem præsentis materiæ, oportet ut illam significent, vel e contrario, si illam non significant, nec etiam efficiunt, et hic est sensus rationis D. Thom. Et amplius explicatur, quia, si illa verba solum materialiter proferrentur, ex veritate illorum non posset colligi, hoc, quod nunc est in manibus sacerdotis, esse verum corpus Christi, quia illa hoc non significant. Dices, colligi hoc ex veritate verborum Christi; nam ipse formaliter illa protulit. Contra, quia ex illis solum colligitur, id quod fuit in manibus Christi, fuisse corpus ejus, quia verba Christi, formaliter sumpta solum illud significabant. Dices, ex facto Christi colligi, idem fieri in manibus sacerdotis, quia ipse Christus dixit : *Hoc facite in meam commemorationem;* sed certe, si sacerdos tantum recitat verba Christi, et veritas verborum, ut a sacerdote proferuntur, non requirit præsentiam realem, valde enervantur hujus fidei fundamenta, dum ad solam facti Christi similitudinem revocantur; nam posset aliquis dicere, similitudinem tantum esse in externa cæremonia et recitatione verborum, non in efficacia et potentia; multo ergo congruentius dicitur accipi verba formaliter. Unde Concil. Trident. cum ex veritate verborum colligit præsentiam, et cum dicit quædam esse hic ex vi verborum, non loquitur tantum de verbis, ut a Christo prolata sunt, sed etiam ut a sacerdote proferuntur. Sancti præterea propter hanc causam dicunt, sacerdotem loqui in persona Christi, ut virtute verborum conficiat. Sic Chrysostom., hom. 83 in Matth., et hom. 2 in 2 ad Tim., eumdem esse dicit, qui nunc consecrat, quippe per os sacerdotis eadem verba pronuntiat; sic etiam Ambros., 4 de Sacram., cap. 4 : *Quando pervenit* (inquit) *sacerdos ad conficiendum sacramentum, jam non suis, sed utitur sermonibus Christi.* Et confirmatur primo a posteriori, quia alias ex vi talis formæ non esset necessaria præsentia materiæ, quia si sacerdos non profert significative, ergo per pronomen *Hoc,* non designat aliquid, sed solum refert quid Christus dixerit et designaverit. Confirmatur secundo, quia alias formaliter ac proprie non uteremur nunc ea forma, qua Christus usus est, sed solum in materiali sono verborum, quia Christus usus est illis verbis, ut sunt propositio significans verum vel falsum; nos vero materialiter tantum illa sumimus, ut extremum cujusdam propositionis, in qua affirmamus, Christum illa dixisse. Confirmatur tertio, quia in omnibus aliis sacramentis novæ legis verba formaliter proferuntur; ergo majori ratione et altiori modo, id debuit servari in hoc sacramento, quod excellentius est. Hoc vero ex sequente conclusione amplius constabit.

6. *De necessitate consecrationis est quod verba significative proferantur, non vero quod recitentur. — Objectio. — Solutio. — Objectio altera. — Solutio.* — Dico tertio : de necessitate consecrationis est, quod hæc verba formaliter proferantur, non vero quod recitentur, Christum ea protulisse. Hæc posterior pars probari facile potest, quia, si sacerdos nulla alia proferat verba, nisi sola illa, quibus corpus conficitur, sufficient ad consecrationem; sed, si sola illa proferat, non referet, Christum illa dixisse, quia non conficit propositionem, qua id affirmet; ergo recitatio illa, seu materialis prolatio, non est de necessitate sacramenti. Dicet aliquis fortasse : ex intentione ministri possunt tunc materialiter tantum proferri, ut, si non intendat aliquid affirmare, sed solum proferre verba similia iis, quæ Christus protulit. Respondetur et hanc intentionem vix esse possibilem, si minister revera intendit præsentem panem consecrare, et esto, sit possibilis, constat nulla ratione esse necessariam. Quod præterea explicatur, probando simul formalem significationem esse necessariam, quia necesse est, ut sacerdos intendat conficere præsentem panem; ergo necesse est, ut hoc ipsum intendat, cum dicit : *Hoc est,* etc., quod est, formaliter verba illa proferre. Patet consequentia, quia non potest aliter hunc panem conficere et transmutare in corpus Christi, nisi hoc significando per verba, quæ profert, quia in sacramentis novæ legis non sunt separabilia illa duo, scilicet, proferre ad efficiendum et ad significandum; imo hoc secundum est quasi fundamentum alterius, et magis essentiale sacramento, ut sic. Dices : ergo qui priorem opinionem sequitur, cum intendat verba illa materialiter tantum proferre, non conficiet. Respondetur,

aliud esse opinari, aliud intendere; licet ergo quis opinetur, illa verba materialiter proferre, tamen re ipsa intendit ea proferre, prout Christus instituit; unde, licet quis ex privato errore intenderet materialiter proferre, tamen quia semper habet intentionem faciendi, prout Christus instituit, necessario habet implicitam intentionem proferendi verba formaliter et significative; nec prior intentio hanc posteriorem excludit, sed hæc potius illam corrigit. Dices : quid si expressa intentione excluderet formalem significationem verborum, ita ut omnino nolit aliquid verbis illis affirmare? Respondetur, dummodo semper retineat generalem intentionem, existimans, ob privatum errorem, unam non esse contrariam alteri, vere conficiet, quia semper submittet particularem intentionem, quæ materialis est, alteri universali, quæ est veluti formalis et non procedens ab aliquo errore, sed ex absoluta voluntate conficiendi sacramentum, et ideo est omnino efficax; male autem faceret minister habendo illam intentionem, et abutendo sua privata opinione, præsertim, cum nihil, vel parum probabilis sit; quod si adeo esset temerarius, ut directe excluderet generalem intentionem, si suæ privatæ repugnaret, id est, si intenderet non proferre verba formaliter, etiamsi ex Christi institutione ita proferenda sint, tunc nihil conficeret, quia non habet debitam intentiotionem, scilicet, formaliter loquendi et proferendi verba, quæ aliqua ratione necessaria est; sed hic modus intentionis non potest moraliter accidere; quin potius existimo, quidquid speculative opinentur ministri hujus sacramenti, practice tamen nullum esse, qui cum incipit proferre formam : *Hoc est corpus meum,* non intendat demonstrare id, quod habet in manibus, vel coram oculis; atque ita formaliter et significative loqui.

7. *Ad fundamenta primæ opinionis responsio.* — Ad fundamenta primæ opinionis jam responsum est, illud pronomen *meum* non referre sacerdotem, sed Christum, in cujus persona minister loquitur. Ad primam vero confirmationem in contrarium respondetur, illam probare, sacerdotem etiam loqui recitative; non vero, non loqui significative. Ad secundam Durandi, prima expositio est, verba hæc, *qui pro vobis effundetur,* non significare effusionem cruentam, quæ facta est in passione, sed incruentam, quæ fit in sacramento, ut sensus sit : *Qui pro vobis effundetur,* id est, ad bibendum dabitur separatim a corpore ex vi verborum; vel certe, ut referatur ad effectum, quia, cum sanguine Christi abluamur, quando illum suscipimus, merito pro nobis effundi dici potest; quæ expositio indicatur de Consecr., dist. 2, cap. Si quotiescumque, ex Ambros., lib. 4 de Sacram., c. ult.; et eam videtur probare Cano, 12 de Locis, c. 12. Melius Jansen., c. 121 Concord., dicit, effundi in sacramento, non esse dari ad bibendum, seu in nobis infundi; hoc enim modo non effunditur, sed de se supponit potius peccata remissa. Igitur effundi in sacramento, est, offerri et libari Deo in sacrificium. Cui expositioni favet, quod in Græcis codicibus de præsente legitur, *effunditur,* et præsertim apud Lucam, non solum dicitur sanguis effundi, sed calix, quod proprie indicat effusionem sacramentalem. Et ita etiam in præsenti legitur in VII Synodo, act. 6, tomo 3, in fine; legisse etiam ita videntur Theoph., Euthym., et alii Græci. Secunda expositio, quæ communior, sine dubio, magisque litteralis est, Christum fuisse locutum de cruenta effusione, quæ, quia jam proxime instabat, de præsente etiam significari potuit, quanquam recte Vulgatus interpres ad exprimendum sensum magis litteralem, de futuro verterit; et ita legunt et exponunt, non modo Latini Patres, sed etiam Græci, Basil., Damasc., Chrysost., superius citati, et Scholastici, præsertim D. Thom., art. 3 sequent. Hac ergo expositione supposita, ad Durandi argumentum responderi potest, primo, sicut loquitur sacerdos in persona Christi, ita sua intentione fieri præsentem illi tempori, in quo Christus illa verba protulit; atque ita illa verba de futuro referri ad tempus, pro quo dicta fuerunt, sicut nunc interdum orat Ecclesia : *Veni Domine, et noli tardare.* Sed hoc non placet, quia est sensus valde metaphoricus, et solum est verus per quamdam repræsentationem, et multum potest derogare veritati hujus sacramenti; nam similiter posset quis dicere illa verba : *Hoc est corpus meum,* non referri ad præsens tempus, sed ad illud, pro quo Christus illa protulit. Verius ergo dicitur, illa verba de futuro non esse de essentia formæ, et ideo non proferri formaliter, sed materialiter tantum, sicut enim verba quæ proxime præcedunt, *Accipite et comedite,* quia non sunt de essentia, proferuntur tantum materialiter, et immediate post illa sacerdos induit personam Christi, et jam non tantum recitative, sed formaliter loquitur, ita finitis essentialibus verbis formæ deponit personam Christi, quia jam explevit

munus, quod sub ea ratione exercebat, et materialiter tantum sensum, recitationemque prosequitur. Neque est inconveniens, in eodem contextu orationis, quædam verba intermedia significative proferri, cum antecedentia et subsequentia solum proferantur materialiter, quia tota illa oratio continua unum integrum sensum reddit, quia omnia verba recitative proferuntur; quædam tamen ex illis sumi possunt ultra hunc sensum significative, propter mysterium, quod operantur, et hoc nullam parit confusionem, vel æquivocationem, quia ratio ipsius mysterii et intentio sacerdotis exterioribus signis indicata utrumque sensum facile admittit.

8. Unde ad fundamentum secundæ opinionis negatur, esse impossibile idem verbum proferri recitative et significative, quando utrumque potest cadere sub intentionem loquentis, et accommodari verbis; ut, si quis dicat : Christus docuit orare, dicens : *Pater noster*, etc., potest simul recitare factum Christi et orare; et ita secundum diversos respectus potest loqui in persona aliena, et in propria; in propria, quatenus verba alterius refert; in aliena, quatenus personam alterius induit et repræsentat; ut, si regium consilium hoc modo sententiam proferat his vel similibus verbis : Nobis injunctum est ut sententiam feramus, dicentes : Ego rex in hac causa dico, etc. Aliud exemplum est, si quis ita loquatur : Aristoteles dixit, quod ego etiam dico, Mundus fuit ab æterno, ille simul recitative proferret illa verba : Mundus fuit ab æterno, et significative, nam sic loquendo hæreticus esset. Hoc ergo non est impossibile, et ita in proposito fit ex intentione sacerdotis, qui intendit, et verba Christi referre, et circa materiam sibi præsentem significare et facere effectum similem illi, quem Christus effecit et significavit. Dices, illum duplicem sensum recte conjungi, quando in utroque verba habent eamdem omnino significationem, ut servatur in omnibus allatis exemplis; hic vero habet specialem difficultatem, propter pronomen illud *Hoc*, quod aliud demonstrat in ore Christi, aliud in ore sacerdotis. Respondetur, satis esse, verba esse eadem et ejusdem formalis significationis, et demonstrare idem proportionaliter, scilicet, corpus Christi, ut contentum sub speciebus præsentibus respective. Unde non repugnat, sacerdotem, simul et eodem verbo, referre, Christum dixisse *Hoc*, quod sibi erat præsens, esse corpus suum, et simul affirmare, hoc, quod sibi est præsens, esse corpus Christi; præsertim, quia illa verba : *Hoc est corpus meum*, considerari possunt, vel continuata cum præcedentibus, vel præcise et absolute, ac si sola dicerentur, et priori modo tenent materialiter, posteriori vero formaliter.

SECTIO V.

Quomodo sint vera verba formæ, si primum non supponunt consecrationem factam.

1. *Prima sententia.* — Hanc quæstionem attigit D. Thomas, art. 5, sed quia communis est utrique formæ, et ad earum intelligentiam necessaria, necesse est illam hoc loco expedire. Ratio igitur difficultatis est, quia verbum, *est*, indicativi modi, conjungit extrema pro tempore, in quo profertur; ergo si in illo instanti non est facta consecratio, non erit vera illa propositio; ergo, ut sit vera, oportet ut, cum incipit proferri, supponatur consecratio facta. Major patet, quia copula de præsente non indicat tempus præteritum, vel futurum, sed illud pro quo profertur. Unde non videtur satisfacere communis responsio, scilicet, ad veritatem illius propositionis satis esse, quod in primo non esse verborum ita sit, sicut per illam significatur, quia illud instans non est præsens, sed futurum, respectu talis locutionis. Et patet exemplo, nam, si quis diceret : *Hoc est album*, de re, quæ erat alba, quando copula prolata est, verum diceret, etiamsi contingeret in fine verborum illam jam non esse albam; e contrario vero, si tempore, quo propositio proferebatur, non erat alba, licet in fine sit alba, propositio esset falsa, quia jam tunc propositio, nec est, nec significat. Propter hanc dificultatem dixerunt quidam Theologi, propositionem illam nude et ex vi verborum consideratam esse falsam; ex intentione tamen proferentis habuisse veritatem, quia retulit significationem illius verbi, *est*, ad illud instans, in quo jam propositio non erat. Ita sentire videtur Scot., in 4, dist. 8, q. 2, art. 3, § Aliter ergo; et Gabriel, lect. 48 in can., littera R.; Marsil. in 4, quæst. 6, art. 1; Major, dist. 8, quæst. unica.

2. *Rejicitur.* — Hæc vero sententia, ut proposita est, nullo modo probari potest; nam verba illa Christi in omni rigore, et proprietate, vera esse oportet, quia, si locutio non sit vera in propria verborum significatione, quam habent ex institutione sua et communi usu, non fiet vera propter solam intentionem loquentis; quid enim refert intentio, nisi verbis ipsis verus sensus exprimatur?

et fortasse Scotus et Gabr. non aliter censuerunt, ut explicabimus.

3. *Secunda sententia.* — Secunda opinio dicit illam locutionem esse veram, quia sensus illius est : Hoc est, vel proxime futurum est corpus meum. Ita Richardus, dist. 8, art. 3, quæst. 1, ad 5. Sed etiam displicet, tum quia verbum *est,* in rigore non significat illam disjunctionem, sed tantum de præsente; tum maxime, quia juxta illam interpretationem non potest ex veritate verborum colligi, Christum esse præsentem in hoc sacramento in fine prolationis verborum ; quod est contra Concil. Trident. Sequela patet, quia illud membrum disjunctionis, *vel proxime futurum est,* latius potest ampliare.

4. *Tertia sententia.* — *Rejicitur etiam.* — Tertia sententia est, illam locutionem esse veram, quia in primo non esse illius, ita est, sicut per illam significatur, licet antea non fuerit; et hoc satis esse in omni rigore et proprietate ad veritatem cujuscumque propositionis de præsente, quia tota significatio hujusmodi propositionis refertur ad instans, quod est terminus prolationis ejus, quia ante illud non est completa, cum pendeat ex prolatione omnium dictionum sic conjunctarum; unde ante illud instans, significatio est quasi inchoata et incompleta, et suspensa, ut exemplis facile declarari potest; ut, si quis dicat : Adam est mortuus, verum dicit; et tamen illa propositio non potest esse vera, cum profertur copula; nam potius, si ibi sistatur, erit falsa, quia significabit Adam esse; est ergo significatio, et veritas suspensa, donec absolvatur prædicatum; et idem est in præsente, nam cum dixit Christus : *Hoc est corpus,* adhuc erat suspensa significatio, quia posset adjungere aliam determinationem, scilicet, Petri, vel Pauli; ergo, donec absolvit *meum,* suspensa erat significatio; completur ergo in primo non esse verborum. Ita Ocham, Quodlib. 2, quæst. ult., et Quodlib. 30, quæst. 11. Quæ opinio, quod ad rem Theologicam pertinet, veritatem continet, sed modus explicandi displicet. Primum, quia aliud est, significationem propositionis compleri in fine prolationis ejus, et tunc incipere esse veram et falsam; aliud vero est totam significationem propositionis et copulæ referendam esse ad illud instans; primum enim est verissimum et recte explicatum, quia ut Aristotel. dicit, primo de Interpretation., copula significat compositionem, quam sine extremis non est intelligere; secundum vero non est universaliter verum, quia non semper uniuntur extrema pro illo instanti, sed pro alio tempore, ut in propositionibus de præterito, aut de futuro plane constat, et in propositionibus de præsente patebit ex dicendis. Deinde non placet quod illud instans vocetur, primum non esse propositionis, quia cum propositio in illo instanti incipiat esse vera, oportet, ut in eo aliquo modo sit.

5. *Instans consummativum sensus propositionis, intrinsecum est ipsi propositioni.* — Quocirca, ut rem breviter explicemus, suppono primo, instans in quo consummatur sensus propositionis, esse aliquo modo intrinsecum ipsi propositioni, ita ut in illo vere sit; imo potius primum in quo incipit esse absoluta propositio. Ita D. Thom. hic, art. 5, ad 3, et in 4, dist. 8, q. 2, art. 3, ad 6 et 7; et Cajet. hic. Et probatur argumento facto, quia propositio in eo instanti incipit esse vera, vel falsa, quia veritas indivisibiliter consurgit ex tota significatione et unione extremorum; ergo in illo instante est, seu incipit esse propositio. Patet consequentia, tum quia non est propositio, donec verum vel falsum significet; tum etiam quia veritas inest propositioni, ut subjecto. Præterea magis physice hoc declaratur, quia propositio vocalis, de qua loquimur, est sonus articulatus, qui licet successive causetur ex motu labiorum, et linguæ, tamen in instante terminatur, ita ut tantus sonus, ut sic, incipiat esse in instante, sicut tantus calor, vel tantus ignis, et in universum terminus tantæ quantitatis, qui in instante perficitur; propositio autem tunc primo existit, cum tantus sonus articulatus est, in quo instante adhuc ille sonus durat, et habet esse; ergo etiam propositio in illo instante realiter existit. Quod tandem confirmatur ex effectibus, quia in eo instante movet intellectum, illique objicitur, ut proprium ejus conceptum formet, quia tunc primo complete significat; sed hæc sunt proprietates rei existentis; ergo in illo instanti realiter existit propositio. Denique supra agentes de sacramentis in genere ostendimus, formas sacramentorum, quæ sunt propositiones quædam, habere esse in instanti, quo consummantur. Unde facile solvitur objectio, si quis dicat, res successivas incipere per ultimum non esse, et desinere per primum non esse. Dicendum est enim illud esse verum in rebus, quæ consistunt in continua quadam successione; esse autem propositionis non esse hujusmodi, sed potius incipere, quando successio termi-

natur, præsertim quia sonus, licet successive fiat, cito transeat, non tamen omnino in successione consistit, sed potest interdum habere plures partes simul durantes.

6. *Verbum, est, indicat tempus præsens, et ad ejus veritatem satis est unum instans.* — *De variis modis, quibus verificatur verbum, est.* — Secundo suppono, verbum *est* indicare tempus præsens, quia tum tempus non est præsens secundum aliquam partem divisibilem, nisi ratione instantis, ideo ad illius verbi significationem, et ad veritatem propositionis ex tali verbo compositæ, satis est unum instans, quia quod in instante est, vere ac proprie esse dicitur. Quapropter ad veritatem hujusmodi propositionis de Indicativo, non est necesse, ut significatum ejus pro aliquo tempore successivo existat, nisi interdum specialis significatio verbi, aut prædicati hoc requirat; generatim tamen loquendo satis est, quod in aliquo instante sit; nam licet hujusmodi propositio successive et in tempore a nobis proferatur, quia non possumus nisi per motum loqui, tamen per hanc successivam locutionem explicare possumus id, quod in instante fit, aut existit. Quod autem oporteat esse hoc instans, pro quo veritas propositionis de præsente metienda est, non facile explicatur, nec videtur posse in omnibus verbis seu propositionibus eodem modo declarari, quia, licet omnium propositionum veritas in instante terminante propositionem esse incipiat, non tamen semper ab illo instante mensuratur. Nam imprimis verba significantia motum, qui successive fit, non possunt nisi tempore mensurari. Deinde quædam sunt verba, quæ, dum proferuntur, proprie verificantur, ut in hac propositione : *Ego loquor,* quæ, dum profertur, quasi per se ipsamet vera est; alia autem sunt verba, quorum veritas mensurari non potest pro tempore vel instante, quo proferuntur, sed pro immediate antecedente aut sequente, juxta intentionem loquentis, ut in hac propositione : *Ego taceo,* nam cum quis illam profert, tacere non potest. Unde sensum ejus esse oportet : Hactenus tacui, vel, jam tacere incipio; et idem judicium est de *ego dormio, ego bibo,* et similibus, quæ significant actum, vel privationem locutioni repugnantem; imo ex accommodatione usus solet hic sermo ad alia verba extendi, ut si dicas : *Ego venio,* id est, statim veniam; *ego eo,* id est, statim ibo. Alia denique sunt verba quorum veritas pro uno instanti existit vel existere potest, ut sunt illa, quæ non significant motum, sed vel actionem instantaneam vel existentiam rei permanentis, et ad id existimo in omni proprietate et rigore sermonis sufficere quodlibet instans eorum, quæ coexistunt prolationi propositionis, ut ex illo possit veritas propositionis mensurari, quia nullum tempus potest ad hominem magis præsens designari, et ad illam præsentiam sufficit unum instans, sive illud continuativum sit, sive terminativum propositionis, et fortasse etiam initiativum sufficit, quia, si res existit, cum homo incipit loqui, vel dum loquitur, satis proprie affirmare potest, rem illam esse. Quocirca, sicut in propositione indefinita, et termino communi constante, ut vera sit, satis est, ut verificetur pro uno singulari, quodcumque illud sit, ita ut hæc propositio indicantis modi de præsente sit vera, sufficit unum instans prolationis, quodcumque illud sit; et intra hanc latitudinem potest valere intentio proferentis, ut ad unum, vel ad aliud instans dirigat sui sermonis significationem, præsertim, quia ultimum instans propositionis aliquo modo pendet ex intentione proferentis, quatenus potest addere prædicato unam vel alteram determinationem, a quibus pendeat sermonis veritas, quæ nulla est, donec extrema propositionis sint integre prolata, quia (ut recte Cajetan. dixit) sunt veluti suspensa, quatenus sunt partes talis compositionis; statim vero, ac prædicatum omnino absolvitur, incipit propositio suam veritatem, vel falsitatem habere. Quæ doctrina generalis esse mihi videtur, tam ad propositiones speculativas, quam ad practicas, seu operativas; quanquam multi Theologi inter eas diversitatem constituant, quod propositiones practicæ verificentur pro ultimo instante, speculativæ vero pro instante in quo incipiunt proferri, quia, cum tantum explicent mentis conceptionem, supponunt jam rem conceptam esse. Ita videre licet in Palud., dist. 8, quæst. 3, art. 1, conclus. 3; Capreol. ibi, ad 1 contra 1 conclus.; Ferrar., 4 contra Gentes, cap. 63, in fine; sed, quod dixi, est magis consentaneum D. Thom. citatis locis, et ita sentiunt Cajet., Soto, et alii; et ex discursu facto satis patet, et in præsente mysterio declarari potest; nam si eodem tempore, quo sacerdos dicit : *Hoc est corpus meum,* dicat laicus : *Hoc est corpus Christi,* quamvis sermo unius sit operativus, alterius vero solum speculativus, seu ostensivus, uterque tamen verus est, quia in instante in quo utraque propositio absolvitur, habet

conformitatem cum re, quam significat; solum est differentia, quod quando locutio est operativa, ipsa facit suam veritatem, non vero quando est tantum ostensiva. Unde etiam fit, ut, quando locutio est operativa seu conversiva, necessario referat suam veritatem totam ad ultimum instans, quia in eo operatur, et non antea; quando vero locutio est speculativa, de se non determinatur ad illud instans, sed est indifferens, ut pro ratione rei significatæ in uno vel alio instante verificetur, et hoc sensu accipienda sunt, quæ Cajet. hic docet; et eadem fere sentit Gabr.; et Scot. non contradicit; et eamdem doctrinam videtur amplecti Carth., dist. 10, quæst. 5; Ledesm., quæst. 19, art. 5, dub. ult.

7. Ex his ergo facillime explicari potest, quo sensu locutio illa Christi vera esse potuerit; nam in primis ad ejus veritatem necessarium fuit ut saltem in ultimo instante prolationis ita esset, sicut per illam significabatur. Deinde constat etiam ex dictis, hoc satis fuisse ad illius propositionis veritatem; imo non potuisse aliter propositionem illam verificari, quia erat locutio practica et conversiva. Dices: quid, si Deus in illo instante impediret conversionem? Dicunt aliqui, etiam tunc futuram propositionem veram, quia sensus est: *Hoc est corpus Christi* ex vi verborum, si aliunde non impediatur; sicut est etiam vera propositio : *Ego te absolvo,* etiam si propter impedimentum non maneat pœnitens absolutus. Sed illa hypothesis contradictionem involvit, supposita Christi locutione, et institutione, quia sicut impossibile est, Christum mentiri, ita impossibile est, ipso dicente: *Hoc est corpus meum,* Deum impedire conversionem, vel ad illam non concurrere. Unde ego existimo, posita illa hypothesi, propositionem tunc esse falsam, quia sensus illius non est ullo modo conditionatus, sed omnino absolutus, simpliciter significans, hoc ita esse; et similiter institutio, et efficacia horum verborum est simpliciter absoluta et infallibilis, si a debito ministro, debita intentione, et super debitam materiam proferantur.

SECTIO VI.

An prædicta Christi verba ratione suæ veritatis hoc mysterium perficiant.

1. Ex dictis sectione præcedente dubium inter Theologos controversum oritur, an illa verba efficiant conversionem, ut vera. Et est ratio dubii, quia si efficiunt conversionem, prius natura sunt, quam corpus Christi sit sub speciebus, cum prius natura efficiant; ergo efficiunt prius natura, quam sint vera, quia non sunt vera, donec Christus intelligatur sub speciebus, quia veritas consistit in conformitate ad rem significatam, unde non potest esse prior natura, quam illa, sicut non potest esse relatio prior natura, quam terminus. In contrarium vero est, quia, si verba non efficiunt ut vera, efficiunt ut falsa; patet sequela, quia efficiunt, quatenus significant; ergo prius natura significant, quam efficiant; ergo in illo priori naturæ significant vere vel falso, quia necesse est significationem terminari ad rem significatam; ergo, vel terminatur ad illam, ut est in re, et sic erit vera, vel non, et erit falsa.

2. *Primus modus dicendi refellitur.* — Ad hanc difficultatem aliqui dicunt, verba non prius natura significare, aut esse vera, vel falsa, quam efficiant, quia significatio, cum sit tantum extrinseca denominatio in verbis, non potest esse ratio agendi; et ideo, quamvis verba, quæ significant, efficiant, non tamen efficiunt, quatenus significant; ac propterea, quamvis verba, quantum ad realem entitatem suam, prius natura sint, quam efficiant, non tamen prius natura significant; quia significatio concomitanter se habet ad efficientiam, non causaliter. Sed hæc responsio fugit potius quam declaret difficultatem, quia, licet verba non efficiant physice per significationem, sed per suam entitatem, significatio tamen est aliquo modo conditio ex parte divinæ institutionis prævia et necessaria ad illam causalitatem; est enim conditio, sine qua Deus non uteretur verbis, ut instrumento. Hoc ergo modo dicendum est, verba prius natura significare, quam efficere. Et confirmatur primo, quia sacramentum prius natura est sacramentum, quam efficiat; ergo prius natura est signum; ergo cum hæc verba sint sacramentalia, prius natura significant, quam efficiant. Confirmatur etiam ex distinctione communi Theologorum, et Concil. Trident., quædam in hoc sacramento fieri ex vi verborum, quædam per concomitantiam, quæ distinctionis membra ex significatione verborum distinguuntur; ergo ordine naturæ supponitur significatio ad efficientiam, et est velut ratio et mensura ejus. Dicunt aliqui, has rationes procedere de significatione in actu primo, non vero in actu secundo. Sed non video, quomodo possit hæc distinctio præsenti instituto accommodari, quia supposita

institutione verborum, et debita eorum prolatione, non apparet, quomodo in eis possit distingui significatio in actu primo et secundo, nisi actus secundus vocetur actualis motio alicujus intellectus ad cognoscendam rem significatam. Sed hæc est impertinens, quia neque est necessaria ad rationem sacramenti, neque ad efficientiam; significatio ergo, de qua loquimur, tantum consistit in aptitudine, quam res habet ex impositione ad repræsentandum aliquid; non est ergo in ea distinctio actus primi et secundi.

3. *Secundus modus dicendi impugnatur.* — Secundo ergo Soto supra respondet, conversionem panis et veritatem verborum ad invicem esse priorem et posteriorem in diversis generibus causarum; nam conversio, inquit, est prior in genere causæ materialis, veritas autem est prior in genere causæ efficientis, et exemplum ponit in apertione fenestræ et ingressu aeris. Sed hæc doctrina, et generaliter obscura est, et illo exemplo non bene explicatur: nam licet impulsus aeris sit prior in genere causæ efficientis, quam apertio fenestræ, tamen ingressus aeris non est proprie prior in illo genere. Ac denique, quicquid sit de aliis materiis, in præsente non bene accommodatur, neque expedit difficultatem positam, quia cum veritas consistat in adæquatione ad rem, non potest esse causa efficiens sui termini, nec prior natura illo in aliquo genere causæ, quia relatio nullo modo potest esse prior natura suo termino. Dicunt aliqui, cum veritas sit relatio rationis, nihil obstare, quominus intelligatur prius natura quam terminus ejus. Sed hoc dici non potest de propositione significante existentiam rei actualem, et præsentem, quia veritas ejus consistit in adæquatione ad illam ut existentem, et ad hoc nihil refert, quod veritas sit relatio rationis, vel realis. Et his rationibus confutatur opinio, quam indicat Capreolus, supra, ad 1 cont. 5 conclus., scilicet, verba illa, ut vera, esse causam existentiæ Christi in sacramento, et ita, etiam ut vera, esse prius natura; et in nullo genere esse posteriora, etiam ut vera, quia res significata nullo modo est causa veritatis propositionis; et hoc ultimum docuit etiam Ledesma supra. Sed non videtur esse consentaneum Aristoteli dicenti, ex eo quod res est, vel non est, propositionem esse veram, vel falsam; sicut enim, posito fundamento et termino, resultat relatio, ita posita propositione, et re significata, resultat veritas per illam : ergo, etc.

4. *Tertius modus dicendi rejicitur.* — Tertio, Cajetanus distinguit veritatem speculativam, et practicam, et dicit, verba illa utramque habere veritatem; tamen, ut sunt vera practice, esse causam præsentiæ Christi, et hanc veritatem antecedere natura suum objectum, quia est causa illius; tamen, ut sic, seu in illo priori naturæ non esse vera speculative, sed hanc veritatem resultare posterius natura, posito effectu. Sed in hac opinione non est facile ad explicandum, quid sit veritas illa practica in hujusmodi verbis, quia illa verba, licet significent aliquid quod non erit sine operatione eorum, non tamen significant modo practico, neque aliter quam significarent ante institutionem, a qua nunc habent efficaciam; veritas autem fundatur in significatione, et modo significationis; ergo in illis verbis nulla est veritas practica, nisi fortasse ipsa efficacia verborum dicatur veritas practica, quæ magis erit veritas in causando quam in significando. Et confirmatur, quia si est veritas, debet consistere in conformitate ad rem significatam; sed illa verba, ut priora natura, nullam conformitatem habent; ergo neque veritatem. Minor patet, quia in illo priori non intelligitur esse terminus, quem respicit ipsa conformitas. Confirmatur denique, quia (quidquid sit de veritate practica) interrogo, an verba efficiant, prout vera speculative, necne : et redit difficultas in principio tacta, quia illa verba efficiunt, quatenus significant, non tantum practice, sed etiam speculative; ergo quatenus vere, vel falso significant.

5. *Sententia Scoti proponitur.* — Quarto, Scotus loco supra citato dicit, verba non efficere, ut vera, quia ex efficientia eorum resultat eorum veritas; imo indicat, totam significationem propositionis prius duratione esse, quam illius veritatem, eo modo, quo instans est duratione posterius tempore, quod ipsum immediate antecedit, quia ipse existimat, significationem propositionis perfici in tempore, veritatem autem ejus incipere esse in primo non esse propositionis. Hoc tamen ultimum ipse solum dubitando proponit; tamen juxta ea, quæ supra diximus, stare non potest, tum quia supra ostendimus, illud instans, in quo propositio incipit esse vera, non esse extrinsecum, sed in illo propositionem intrinsece durare, et consummari significationem ejus; tum etiam quia si admittamus, totam propositionem, et significationem ejus, consummatam esse in tempore antecedente, necesse est, ut dicamus, in eodem fuisse

veram vel falsam, quia, vel significatum ejus referebatur ad tempus, pro quo ipsamet propositio proferebatur, et sic necesse est, ut pro eodem tempore habuerit conformitatem, vel difformitatem ad rem significatam, et consequenter, ut fuerit vera, vel falsa, vel referebatur ad instans, quo terminatur ipsa propositio, et redit fere idem argumentum, quia si in eo instante ita res est, sicut per propositionem significatur, propositio fuit vera, si vero res ita non est, fuit falsa. Unde nunquam fuit veritas vel falsitas suspensa, sed determinata ad alterutram partem; sicut in propositionibus de futuro, licet earum significatio referatur ad futurum tempus, nihilominus earum veritas et falsitas non est suspensa, seu indifferens, sed determinata juxta exigentiam objecti.

6. *Ex parte probatur.* — Prior vero pars hujus sententiæ probabilis est, quam videtur etiam sequi Durand., dist. 8, quæst. 2; et Carth., quæst. 5, et favere videtur D. Thom. hic, art. 5, ad 3, et potest ita explicari : nam significatio propositionis significantis existentiam rei non pendet ab existentia rei significatæ; veritas autem pendet ab existentia rei significatæ. Utrumque facile patet ex Dialectica, quia propositio ex vi suæ impositionis significat, sive ita sit, sive non sit, quod per illam significatur, indeque oritur, quod Dialectici dicunt, eamdem propositionem posse esse veram et falsam successive; veritas autem non convenit propositioni ex vi solius impositionis, sed requirit præterea conformitatem cum re significata.

7. Ex quo principio sequitur primo, posse propositionem ut significantem intelligi prius natura, quam existat res significata, quia tam impositio, quam significatio ejus est independens ab illa re, et fieri potest, ut res ipsa dependeat in aliquo genere causæ a propositione significante.

8. Sequitur secundo posse propositionem prius natura significare, quam vera, vel falsa esse intelligatur, quia est magis independens in significando, et quia comparatur ad veritatem, ut subjectum ad proprietatem, vel sicut universale, seu indifferens, ad particulare, seu determinatum. Neque contra hoc procedit ratio in principio facta, tum quia significatio, ut sic, terminatur ad rem secundum se, abstrahendo a conformitate vel difformitate rei significatæ; tum etiam quia prioritas naturæ solum est prioritas dependentiæ; unde non recte colligitur, in aliquo instante vel signo propositionem significare, in quo non sit vera vel falsa; sed solum potest inferri, aliquid pendere a significatione propositionis, quod non pendeat a veritate, et ab aliquo pendere veritatem, a quo non pendeat significatio; ac denique veritatem resultare a significatione et effectu ejus, quæ omnia vera sunt, et absque difficultate.

9. Sequitur tertio illam Christi propositionem : *Hoc est corpus meum*, efficere præsentiam Christi, non quia vera est, sed ut vera sit; et consequenter, licet prius natura significet, quam efficiat, non tamen prius natura est vera: efficit enim rem, quam significat, et ex illo effectu resultat conformitas in ipsa ad rem significatam; et quia hoc totum est in illo eodem instante, hoc sufficit ad illius veritatem, quod aperte docuit D. Thom. supra, et Scotus, Durand., Carth., locis citatis, et explicatur exemplo : nam, si calor in instanti faciat calorem, consequenter facit, ut resultet similitudo inter calores, non tamen facit calorem, quatenus similis est, licet ex efficientia resultet similitudo.

10. Addo denique ultimo, hæc omnia recte procedere de propria veritate speculativa, seu enunciativa. Quod vero Cajetanus addit de veritate practica, non omnino rejiciendam est, sed dici potest hæc forma efficere, quia vera practice est, quia illa propositio efficaciam habet infallibilem, ut suam veritatem efficiat, ratione cujus potest aliquo modo dici vera practice, quia veritas consistere videtur in conformitate ad intentionem et potestatem loquentis; unde potest esse prior, quam conformitas ad rem significatam; ut cum quis dicit : Hoc a me fiet, intentione faciendi, practice verum dicit, licet fortasse cum re significata non sit conformitas speculativa, quia de facto futura non est, et quamvis de facto contingat habere utramque conformitatem, tamen potest una præintelligi natura prior et independentior altera. Sic igitur illa verba Christi possunt dici vera practice, etiam prius natura, quam efficiant, quia erant conformia intentioni loquentis, a qua prius natura prodeunt, quam efficiant, et ut sic sunt vera, quia prodeunt ab intentione efficaci, et cum sufficiente virtute ad suam veritatem efficiendam, et ita possunt dici efficere, quia vera practice sunt. In his igitur formarum verbis primo intelligitur materialis verborum sonus, deinde significatio, postea conformitas cum intentione et potestate loquentis, quæ est veritas practica; ex hac subinde subsequitur

efficientia, et consequenter præsentia corporis Christi, ac tandem speculativa veritas, quæ consurgit, posito illo effectu, qui est terminus conformitatis.

SECTIO VII.

Quid designetur in forma per pronomen, *hoc*, vel *hic*.

1. De sensu harum formarum diximus multa supra, disputatione 46, agentes de reali præsentia corporis Christi in hoc sacramento; ubi conclusimus, illo pronomine *hoc* designasse Christum id, quod habebat in manibus, et discipulis tradebat, in quo Catholici omnes conveniunt; dissentiunt tamen in explicando in particulari, quid illud sit, an substantia panis, an accidentia, an corpus Christi, an aliquid commune.

2. *Prima sententia. — Primus modus explicandi hanc sententiam. — Secundus modus explicandi eamdem. — Tertius modus explicandi prædictam sententiam impugnatur.* — Prima sententia est, pronomen *hoc* designare panem. Quod variis modis exponitur : primo, ut revera designet panem, quatenus in sua substantia adhuc permanet; totam autem propositionem non esse substantive, sed transitive interpretandam, scilicet, *hoc est corpus*, id est, transit in corpus, seu, ex hoc fit corpus. Ita Bonav., dist. 8, part. 2, et idem fere docet Ocham, in 4, dist. 8; et Holcot, quæst. 3; insinuat etiam Waldens., tom. 2, cap. 50, in fine. Sed hæc opinio nullo modo a Catholicis sustinenda est; corrumpit enim propriam significationem verbi *est,* quod si semel permittatur, nulla est vis in hujusmodi verbis ad probandam realem præsentiam corporis Christi, ut ex supradictis patet. Item probari non poterit, substantiam panis hic non manere, quia, sicut ipsi exponunt, *hoc*, id est, panis, transit in corpus, ita hæreticus poterit exponere, *hoc,* id est, panis, retinet, vel repræsentat corpus. Præterea illud pronomen *hoc,* positum in recto, et substantive sumptum, non recte accommodatur ad rem præsentem, prout est nota sensibus, et per se patet; ut signato Petro, non recte dicitur : *Hoc* est doctor, vel quid simile, sed, hic; quia illud pronomen *hoc,* sic usurpatum, designat rem sub conceptu valde confuso et universali, sub quo non recte designatur res, quæ sensibus clare et distincte nota est; ergo non designavit Christus illo pronomine panem, quia est res masculini generis, et per se nota sensibus. Secundus modus explicandi est, illud pronomen designare substantiam panis, non ut est in se, sed ut est conversa in corpus Christi, in termino prolationis verborum. Ita referunt antiqui Theologi. Sed hoc nihil est dictum, quia in instanti conversionis non est panis, sed corpus Christi, et panis ut conversus, nihil est, nisi corpus Christi. Tertius modus est, pronomen *hoc,* designare substantiam panis, non ut panis est, sed ut hæc substantia, vel hoc ens. Sed hæc explicatio supponit falsam sententiam supra improbatam, quod eadem res vel substantia, quæ prius erat panis, sit postea corpus Christi; nullo ergo modo illud pronomen potest designare panis substantiam, cum illa non possit vere dici esse corpus Christi, nisi metaphorice explicando significationem verbi *est,* quod secundum rectam fidem fieri non potest.

3. *Secunda sententia.* — Secunda principalis opinio est, pronomen *hoc,* designare accidentia, seu species panis, quia illud pronomen designat rem sensibilem, quæ est eo tempore, quo fit designatio, et manet, quando perficitur significatio verborum; in hoc autem mysterio nihil est in principio prolationis verborum, et permanet in fine, præter accidentia. Hæc opinio tribuitur D. Thom. hic, art. 2, et Ruard., art. 13. Sed longe alia est D. Thom. sententia, ut videbimus. Hæc vero opinio, si intelligat, sola accidentia proprie et in recto designari, eadem ratione rejicitur, qua præcedens; oportet enim, ut corrumpat propriam significationem verbi *est,* quia accidentia panis non sunt corpus Christi; exponetur ergo, *hoc est*, id est, hoc continet corpus Christi, quod est dare ansam sacramentariis, ut explicent, *hoc est,* id est, hoc significat corpus Christi. Si vero hæc opinio intelligat, designari accidentia non in recto, sed in obliquo, verum quidem dicit, sed non explicat difficultatem, scilicet quid sit illud, quod sub accidentibus in recto designetur.

4. *Tertia sententia.* — Tertia sententia dicit, pronomen *hoc,* designare corpus Christi; quæ variis modis intelligitur. Primo, ut intelligatur corpus Christi, prout est in se, et in propria specie, quem sensum indicat Ocham, Quodl. 2, quæst. ult.; clarius Major, dist. 8, quæst. unica, in solut. 2 argumenti, dub. 2, qui dicit, posse demonstrari corpus Christi prout est in cœlo, intendendo, quod prolatis verbis incipiat esse sub hostia hac. Sed hic sensus nullo modo potest adaptari verbis, quia verba non dicunt, hoc esse, vel incipere esse sub his accidentibus, sed, hoc

esse corpus meum. Unde supra, contra hæreticos argumentabamur, si pronomen *hoc* demonstraret corpus, ut est in propria specie, locutionem hanc fore valde frivolam, quia solum indicaret rem per se notam et claram, scilicet corpus Christi esse corpus Christi, et nihil pertinentem ad rem, de qua Christus agebat, cum sacramentum panis et vini discipulis distribuebat; unde juxta illam expositionem, nec præsentia corporis Christi, nec transmutatio panis ex vi verborum significaretur. Addo denique, cum corpus Christi, prout nunc est in propria specie, sit absens, non posse proprie designari pronomine *hoc*.

5. *Quarta sententia.* — Quarta ergo opinio sit, demonstrari illo pronomine *hoc*, corpus Christi prout est sub accidentibus panis in termino prolationis verborum. Ita sentiunt Alens., quæst. 43, membr. 3, art. 2, § 1; Major, supra; Marsil., in 4, quæst. 6, art. 1, dub. 7; Gabr., lect. 48 et 52 in canon.; Richard., dist. 8, art. 3, quæst. 1; Angel., verb. Eucharist., 1. Ex quibus auctoribus Alensis et Major dicunt, designari corpus Christi, ut significatum per accidentia panis, ut sensus sit : Hoc, quod significatur his accidentibus, est corpus meum. Sed accurate hoc interpretandum est, quia absolute dictum continere potest sensum hæreticum, quia posset corpus Christi significari per accidentia panis, etiam si non esset præsens, et verum esset dicere: Quod significatur per hæc accidentia, est corpus Christi; sed hi auctores catholice explicant, demonstrari corpus, ut significatum per accidentia, tanquam realiter præsens, et contentum sub illis; et in idem fere redit, quod Marsilius et alii exponunt, sensum verborum esse : Hoc, in quod panis convertitur, est corpus Christi; non formaliter sub ratione termini conversionis, hoc enim gratis et sine fundamento diceretur, sed materialiter, quia, scilicet, demonstratur corpus Christi. Fundamentum autem hujus opinionis sic explicatæ est, quia in propositionibus practicis et effectivis, subjectum, si sit aliquod pronomen demonstrativum, demonstrare solet ipsum prædicatum; sed talia sunt verba consecrationis; ergo in eis subjectum *hoc* demonstrat prædicatum, quod est corpus Christi. Major patet, primum exemplis, si quis describendo circulum dicat : Hoc est circulus, vel si Christus ad convertendam aquam in vinum diceret : Hoc est vinum, vel si Deus daret virtutem his verbis : Hic est Angelus, ad producendum Angelum; in his enim intelligitur subjectum demonstrare prædicatum. Ratio est, quia in hoc genere locutionis est veluti suspensa significatio, et demonstratio subjecti, donec absoluta sit propositio; includit enim quamdam necessariam habitudinem ad prædicatum ipsum. Optimum exemplum esset, si Christus consecrasset his verbis : Hoc corpus meum vobis trado, non conficiendo conversionem usque ad ultimum instans verborum, quod non fuit impossibile, et tunc recte intelligitur, subjectum demonstratum fuisse corpus Christi, quamvis non adsit, donec absolvantur verba; vel, si transmutando propositionem diceret : Corpus meum est hoc, vel sicut in Græcis exemplaribus legimus 1 ad Cor. 11 : *Hoc meum est corpus*, ubi particula *meum*, licet prius proferatur, ad corpus refertur; ergo necesse est totam significationem extremorum esse suspensam, donec absolvatur propositio, et ita nihil obstat, quominus demonstratio subjecti ad prædicatum ipsum referatur; sicut in hac propositione : Pater respicit filium, subjectum perfecte percipi nequit sine prædicato. Contra hanc vero sententiam objici solet, tum quod juxta illam interpretationem propositio esset identica; tum etiam quia per hanc formam non fit, ut corpus Christi sit corpus Christi; ergo neque hoc forma significat, quod facit; ergo in illo subjecto non demonstratur corpus Christi; tum denique quia in propositionibus, in quibus subjectum demonstrat prædicatum, si res significata non supponatur toti propositioni, poterit quidem demonstrari ad intellectum, non tamen ad sensum, quia sensui non ostenditur, nisi quod jam est præsens, et existit; hic autem fit demonstratio ad sensum; ergo, cum corpus Christi non adsit, quando pronomen *hoc* profertur, non poterit per illud demonstrari. Sed hæc satis probabiliter dissolvi possunt. Primo enim non magis sequitur, hanc propositionem esse identicam, quam omnem aliam, in qua subjectum demonstrat prædicatum, ut in hac : *Hic est Filius meus dilectus,* quia, ut propositio non sit identica, satis est, rem eamdem magis confuse demonstrari per subjectum, quam per prædicatum. Ad secundum respondetur, per actionem substantialem, præsertim quæ non fit ex præsupposito subjecto, non fieri proprie, ut unum sit aliud, sed fieri ut aliquid sit, et ita in præsente non fit, ut corpus Christi sit corpus Christi, sed ut corpus Christi sit sub speciebus. Quocirca, licet per verba significetur id, quod fit, non tamen eo modo,

quo fit; significatur enim complexe, et attribuendo unum alteri; fit autem actione simplici, qua corpus Christi sub speciebus constituitur; ac propterea, licet subjectum demonstret prædicatum, non ideo in illa propositione significatur, corpus Christi fieri corpus Christi, sed significatur, corpus Christi esse, quod per actionem conversivam fit; sicut in illo exemplo, si per hæc verba : *Hic est Angelus,* fieret Angelus, non propterea significaretur, Angelum fieri Angelum, sed Angelum esse, qui fit. Ex quo obiter optima reddi potest ratio, ob quam in hac forma melius dictum est *hoc est,* quam, hoc fit corpus meum, quia, cum dicitur aliquid fieri tale, significatur tendentia unius rei ad aliam, et distinctio aliqua inter rem et terminum, ad quem tendit; at vero cum dicitur, hoc esse tale, non significatur talis habitudo, seu distinctio. Ad tertium, responderi potest, ut fiat demonstratio ad sensum, satis esse, rem, quæ demonstratur, fieri sensibiliter præsentem in fine prolationis verborum; ut, cum Christus dixit : *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem,* non videtur tantum facta demonstratio ad intellectum, sed etiam ad sensum, quia demonstratum est præceptum, quod auditui statim objectum est. Et potest etiam addi, inchoari quidem significationem per demonstrationem factam intellectui, terminari vero ad demonstrationem factam sensui, quod in omni sententia videtur necessario dicendum, saltem secundum ordinem naturæ, ut scilicet, hæc verba prius natura demonstrent ad intellectum, quam ad sensum; quia verba hoc faciunt; quod significant; id autem significant, quod designant; illud ergo designant, quod faciunt; prius ergo natura designant, quam efficiant, quia prius natura significant, quam efficiant, ut supra dictum est; ergo illa designatio, ut ordine naturæ antecedit, fit ad intellectum, cum nondum sit res facta præsens sensibus. Et hæc sententia sic explicata et defensa, est valde probabilis, et absque ullo inconveniente.

6. *Quinta sententia.* — Quinta tamen sententia est, illo pronomine formaliter, ac per se primo designari aliquid commune substantiæ panis ac corpori Christi, commune (inquam) non secundum rem, illud enim nullum esse potest, ut supra contra Cajetanum disputatum est, sed secundum rationem, seu denominationem, nimirum sub ratione contenti sub his accidentibus, ita ut sensus sit : *Hoc,* quod sub his accidentibus continetur, *est corpus meum.* Ita sentit Guitmund., lib. 2 de hoc mysterio, in fine : et videtur esse sententia D. Thom. hic, art. 5, et in 4, dist. 8, quæst. 2, art. 1, ad 1, quæst. 4, ad 1; Scoti, quæst. 2, art. 3; Durand., quæst. 2, ad 1; Capreol., art. 3, ad 1 Scoti contra 1 conclus., et ad argumenta contra 5 conclus.; Palud., quæst. 3, et aliorum ibi; Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 5, § 4; et Ferrar., 4 contra Gent., cap. 63; Cajetan., tom. 2 opusc., tract. 2, cap. 7; Jansenii, cap. 131 Concord.; Soto, dist. 11, quæst. 1, art. 5; Altisiodor., lib. 4, tract. 5, cap. 2; Ægid., Theor. 42; Victor., in Sum., num. 75; Ledesm., q. 19, art. 5, et eamdem sequitur Bellarm., lib. 1 de Euchar., cap. 11; et Richard., et multi alii ex auctoribus citatis in præcedente sententia non multum ab hac discrepant. Fundamentum hujus sententiæ est, quia juxta hanc explicationem, et veritas illius propositionis est facillima, et accommodatissima propriæ significationi verborum, et valde apta ad explicandam conversionem, quæ per hæc verba significatur, et efficitur. Explico singula, quia pronomen *hoc,* substantive sumptum, demonstrat substantiam, quæ mediis accidentibus sensibus objicitur, ut constat ex usu vocis; in illis autem verbis Christi, pronomen *hoc,* substantive sumitur, cum locum habeat integri subjecti in propositione illa; ergo designat, seu demonstrat in confuso ens sive substantiam contentam sub illis speciebus. Dices, rationem hanc non posse accommodari formæ calicis, ubi pronomen, non substantive, sed adjective sumitur, cum dicitur : *Hic calix novum testamentum est.* Respondetur, apud Matthæum, et Marcum in textu Græco non legi, *Hic est,* sed, *Hoc est sanguis meus novi testamenti,* et ita fuisse vertendum censet Jansen., cap. 131 Concord., et refert Cypr., ep. 63, ita legentem. Refertur etiam Justinus Mart., Apol. 2, in fine; Latinus tamen interpres vulgatus in masculino vertit *Hic est,* et ita legunt antiqui Patres omnes, et universa Ecclesia, ut videre licet in omnibus liturgiis, quæ in lib. 4 Biblioth. referuntur; et apud Cyprian. et Just., citatis locis, ita etiam habent emendatiores codices. Et potest reddere eumdem sensum; nam etiam pronomen masculini generis potest substantive accipi, ut apud Matth., cap. 17 : *Hic est Filius meus dilectus;* et Exodi 16, ubi interrogantibus Hebræis : *Quid est hoc,* respondit Moyses : *Hic est panis, qui de cœlo descendit.* Quod si

hæc adjective interpretemur subintelligendo aliquid, v. gr., hic homo, vel hic cibus, eodem modo interpretabitur terminos hujus formæ; ut cum dicitur, *Hic est sanguis,* subintelligi poterit, hic potus, vel hic calix, sicut expressius habent Lucas et Paulus. Et eadem ratione in forma panis subintelligi potest, cum dicitur, *Hoc est corpus,* hoc edulium, vel hoc ens contentum sub his speciebus, et ita redit idem sensus, quem hæc opinio et ratio facta intendunt, quia semper subintelligitur demonstrari aliquid sub ratione communi ipsi pani et corpori Christi, vino ac sanguini, nimirum, sub ratione cibi, vel potus, edulii aut calicis, vel entis sub his speciebus contenti.

7. *Objectio. — Solutio.* — Deinde hinc patet, hanc interpretationem esse accommodatam propriæ significationi verborum, quia et pronomen *hoc,* statim ac profertur, demonstrat id, quod præsens est sensibus; ergo demonstrat contentum sub his accidentibus, quæ præsupponuntur, et subjiciuntur sensibus; et demonstrat illud sub ratione confusa, scilicet, contenti sub speciebus, quæ ratio tunc etiam præsupponitur existens, licet non in eadem re individua, et materiali, in qua permanet in termino prolationis verborum; propositio tamen est vera, ac propria, quia non designatur hæc res materialis sub propria ratione, sed simpliciter aut formaliter sub ratione contenti sub speciebus, quod in fine prolationis est corpus Christi. Dices: imo videtur pronomen *hoc,* designare substantiam illam, quæ tunc est sub accidentibus, quando ipsum profertur, quia illa est tunc præsens, et pronomen *hoc,* demonstrat rem præsentem; imo proprie videtur demonstrare hoc sensibile, in quo includitur substantia, quatenus unum concretum cum accidentibus componit. Et augetur difficultas, quia pronomen *hoc,* ex propria impositione, tantum designat substantiam, cui hæc accidentia inhærent, quæ solum est substantia panis. Respondetur ex doctrina tradita, præcedenti sectione, pronomen *hoc,* posse considerari, primo, per se, ut est simplex quidam terminus habens significationem incomplexam, et hoc modo significatio ejus est vaga et multiplex, et quasi æquivoca; cum enim signo *hoc,* ibi sistendo, ex vi talis vocis possum designare, vel solum accidens, vel solum substantiam, vel compositum ex utroque. Quapropter dum profertur talis propositio, suspensa est significatio illius termini, donec absoluta propositione determinetur. Secundo ergo potest considerari significatio hujus vocis, quatenus est extremum alicujus propositionis, et componit unum integrum significatum ejus, quod non est, donec absolvatur propositio, quia, ut Aristotel. dixit, propositio significat aliquid, quod sine extremis non est intelligere, et hoc modo significatio talis termini non est integra, donec absolvatur propositio. Ad difficultatem ergo propositam respondetur, illud pronomen *hoc,* non designare substantiam panis, cum primum profertur, cum tunc habeat quasi suspensam et indefinitam significationem suam; tantum ergo designat hoc sensibile seu contentum sub speciebus, quacumque ratione sub illis existat; in fine tamen prolationis determinatur ratione prædicati ad significandum, vel supponendum pro re contenta sub accidentibus, cui tale prædicatum possit convenire.

8. *Difficultas. — Solvitur.* — Et hinc denique ostenditur, hanc interpretationem esse aptam ad significandam conversionem, quæ per hæc verba fit. Primum, quia per hæc verba hoc efficitur, scilicet, ut contentum sub speciebus sit corpus Christi. Deinde, quia, cum in omni conversione requiratur aliquid utrique termino commune, hoc apte significatum est per subjectum hujus propositionis. Una tantum videtur superesse difficultas in hac sententia, quia juxta prædictam interpretationem, hæc propositio, *Hoc est corpus meum,* non est singularis, sed indefinita, æquivalens huic : Contentum sub his speciebus est corpus meum ; consequens est contra proprietatem pronominis demonstrativi *hoc,* quod, sicut significat singularem rem, ita et singularem propositionem constituit, præsertim cum fit demonstratio ad sensum. Soto respondet, interdum per hæc pronomina non demonstrari rem individuam, sed communem, ut cum quis dicit : Hæc herba nascitur in horto meo, illud pronomen non significat hanc numero herbam, sed herbam huic similem. Quod exemplum videtur accommodatum, saltem ad probandum, hujusmodi pronomen demonstrativum non semper demonstrare directe et quasi in recto rem singularem et præsentem, sed satis esse, quod demonstret aliquid cum habitudine ad rem singularem præsentem, ut in prædicto exemplo demonstratur herba, quatenus est similis huic, quæ sensibus objicitur. Et ita in præsente, ex parte contenti, ut sic, est quasi in-

definita propositio, tamen ex parte specierum, in ordine ad quas fit demonstratio sensibilis, est singularis, quia demonstratur contentum sub his numero speciebus, unde sub formali ratione contenti potest quodam modo dici idem numero designari, quia est eadem numero forma, sub qua continetur.

9. *Ultima sententia approbatur, penultima vero probabilis judicatur.* — Hæ duæ ultimæ sententiæ sunt probabiles, et magis in modo loquendi, quam re ipsa differunt; ultima vero simpliciter probanda est, quia constat, pronomen *hoc*, non significare corpus Christi secundum propriam rationem ejus, licet in prolationis verborum termino supponat pro illo tantum, et de illo verificetur prædicatum. Constat insuper, in principio prolationis pronomen *hoc*, neque demonstrare definite ac determinate corpus Christi, neque omnino carere significatione, seu demonstratione aliqua, quia statim demonstrat aliquo modo accidentia, seu aliquid habens connexionem seu habitudinem ad illa, quod optime explicatur sub ratione contenti sub illis; ergo distincte nunquam designat corpus Christi; materialiter autem demonstrat illud in eo instanti, in quo absolvitur significatio verborum.

ARTICULUS II.

Utrum hæc sit conveniens forma consecrationis panis, Hoc est corpus meum (supra, quæst. 60, art. 8, corp., et quæst. 75, art. 2, corp., et infra, quæst. 83, art. 4, ad 1, et quæst. 84, art. 3, corp. Et 4, dist. 8, q. 2, art. 1, q. 1 et 2; et art. 4, q. 3; et 1 Cor. 11, lect. 5, col. 4).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod hæc non sit conveniens forma consecrationis panis, Hoc est corpus meum. Per formam enim sacramenti debet exprimi sacramenti effectus. Sed effectus, qui fit in consecratione panis, est conversio substantiæ panis in corpus Christi, quæ magis exprimitur per hoc verbum Fit, quam per hoc verbum, Est. Ergo in forma consecrationis deberet dici, Hoc fit corpus meum.*

2. *Præterea, Ambros. dicit in libro 4 de Sacrament.* (c. 4, non procul a princ., tom. 4): *Sermo Christi hoc conficit sacramentum; quis sermo Christi? hic, quo facta sunt omnia; jussit Dominus et facti sunt cœli et terra. Ergo et forma hujus sacramenti convenientior esset per verbum imperativum, ut diceretur, Hoc sit corpus meum.*

3. *Præterea, per subjectum hujus locutionis importatur illud, quod convertitur, sicut per prædicatum importatur conversionis terminus. Sed sicut est determinatum id, in quod fit conversio, non enim fit conversio, nisi in corpus Christi, ita est determinatum id, quod convertitur, non enim convertitur in corpus Christi, nisi panis. Ergo sicut ex parte prædicati ponitur nomen, ita ex parte subjecti debet poni nomen, ut dicatur: Hic panis est corpus meum.*

4. *Præterea, sicut id, in quod terminatur conversio, est determinatæ naturæ, quia est corpus, ita etiam est determinatæ personæ. Ergo sicut ad determinandam naturam, dicitur corpus, ita ad determinandam personam, deberet dici, hoc est corpus Christi.*

5. *Præterea, in verbis formæ non debet poni aliquid quod non sit de substantia ejus. Inconvenienter ergo additur in quibusdam libris hæc conjunctio, enim, quæ non est de substantia formæ.*

Sed contra est, quod Dominus hac forma in consecrando est usus, ut patet Matth. 26.

Respondeo dicendum, quod hæc est conveniens forma consecrationis panis. Dictum est enim (art. præced.), *quod hæc consecratio consistit in conversione substantiæ panis in corpus Christi. Oportet autem formam sacramenti significare id, quod in sacramento efficitur. Unde et forma consecrationis panis debet significare ipsam conversionem panis in corpus Christi. In qua tria considerantur, scilicet, ipsa conversio, et terminus a quo, et terminus ad quem. Conversio autem potest considerari dupliciter. Uno modo, ut in fieri; alio modo, ut in facto esse. Non autem debuit significari conversio in hac forma, ut in fieri, sed ut in facto esse. Primo quidem, quia hæc conversio non est successiva, ut supra dictum est* (q. 75, art. 7), *sed instantanea. In hujusmodi autem mutationibus, fieri, non est nisi factum esse. Secundo, quia ita se habent formæ sacramentales ad significandum effectum sacramenti, sicut se habent formæ artificiales ad repræsentandum effectum artis. Forma autem artificialis est similitudo ultimi effectus, in quem fertur intentio artificis, sicut forma artis in mente ædificatoris est forma domus ædificatæ principaliter, ædificationis autem per consequens. Unde et in hac forma debet exprimi conversio, ut in facto esse, ad quod fertur intentio. Et quia ipsa conversio exprimitur in hac forma, ut in facto esse, necesse est, quod extrema conversionis significentur, ut se habent in facto esse conversionis. Tunc autem terminus ad quem, habet propriam naturam suæ substantiæ, sed terminus a quo, non*

manet secundum suam substantiam, sed solum secundum accidentia, quibus sensui subjacet, et ad sensum determinari potest. Unde convenienter terminus conversionis a quo, exprimitur per pronomen demonstrativum relatum ad accidentia sensibilia, quæ manent; terminus autem ad quem. exprimitur per nomen significans naturam ejus, in quod fit conversio. Quod quidem est totum corpus Christi, et non sola caro ejus, ut dictum est (quæst. 76, art. 2). *Unde hæc forma est convenientissima : Hoc est corpus meum.*

Ad 1 ergo dicendum, quod, fieri non est ultimus effectus hujus consecrationis, sed factum esse, ut dictum est (in corp. art.). *Et ideo hoc potius exprimi debet in forma.*

Ad 2, dicendum, quod sermo Dei operatus est in creatione rerum, qui etiam operatur in hac consecratione, aliter tamen et aliter. Nam hic operatur effective et sacramentaliter, id est, secundum vim significationis. Et ideo oportet in hoc sermone significari ultimum effectum consecrationis per verbum substantivum indicativi modi et præsentis temporis. Sed in creatione rerum operatus est solum effective, quæ quidem efficientia est per imperium suæ sapientiæ. Et ideo in creatione rerum exprimitur sermo divinus per verbum imperativi modi, secundum illud Gen. 1 : Fiat lux, et facta est lux.

Ad 3, dicendum, quod terminus a quo, in ipso facto esse conversionis, non retinet naturam suæ substantiæ, sicut terminus ad quem, et ideo non est simile.

Ad 4, dicendum, quod per hoc pronomen, meum, quod includit demonstrationem primæ personæ, quæ est persona loquentis, sufficienter exprimitur persona Christi, ex cujus persona hæc proferuntur, ut dictum est (art. præced.).

Ad 5, dicendum, quod hæc conjunctio, enim, apponitur in hac forma secundum consuetudinem Romanæ Ecclesiæ, a beato Petro Apostolo derivatam, et hoc propter continuationem ad verba præcedentia. Et ideo non est de forma, sicut nec verba præcedentia formam.

COMMENTARIUS.

Sententia D. Thom., verba consecrationis esse aptissima ad significandam conversionem panis in Christi corpus. — Declarat D. Thomas, hæc verba esse aptissima ad significandam conversionem panis in corpus Christi. Primo, quia non debuit significari, ut in fieri, sed ut jam facta, quoniam fit in instanti, et non prius fit, quam sit facta. Quod intelligendum est ordine temporis, non naturæ, et ideo addit secundam causam, scilicet, quia forma artis, ut sit perfecta, repræsentat opus, quale esse debet in termino actionis, non quale est in fieri; quod, servata proportione, expediens fuit servari in forma hujus sacramenti. Dices : cur ergo non servatur in formis aliorum sacramentorum, quæ etiam in instante operantur, et etiam significant suos effectus, ut in fieri : *Ego te absolvo*, *Ego te baptizo?* Respondeo ex D. Thom., art. 1, ad 3, et in 4, dist. 8, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 3, et Gabr., lect. 83 in can., in aliis sacramentis materiam consistere in usu, et in fieri; quia ergo forma accommodatur materiæ, necesse est, ut significet per modum actionis, vel passionis ; at vero hæc forma cadit in rem permanentem, et eam consecrat consecratione durabili et permanente, et ideo accommodatissime significat per modum rei jam existentis. Ex quo ulterius D. Thom. infert, debuisse per hanc formam significari extrema conversionis, prout sunt in termino ad quem conversionis, quod optime explicatur per vocem significantem naturam ejus, quia in eo instante vere et realiter adest corpus Christi sub accidentibus; terminus autem a quo, scilicet, panis, quia non manet secundum substantiam, sed secundum accidentia, ideo non debuit significari per nomen significans naturam ejus, sed per pronomen demonstrativum, referens, inquit D. Thom., accidentia sensibilia, quæ manent. Quo ultimo verbo non intendit docere, pronomen *hoc*, demonstrare sola accidentia, sed, cum ordine ad hæc accidentia, designari quasi in confuso, id, quod sub eis latet et continetur, et per ea sensibus objicitur; atque ita est perspicuus textus D. Thomæ ; solutiones autem argumentorum non indigent expositione.

DISPUTATIO LIX.

DE FORMA CONSECRATIONIS PANIS.

Disputatio 21 de Eucharistia. — Suppositis, quæ in superiori disput. dicta sunt, duo solum declaranda supersunt. Primum est, quæ verba sint præcise de essentia hujus formæ. Alterum, quæ sit ejus propria ratio et significatio.

SECTIO I.

An solum hæ quatuor voces : *Hoc est corpus meum*, sint de necessitate et essentia hujus formæ.

1. *Quatuor hæc verba: Hoc est corpus meum, sunt de essentia consecrationis panis.* — Quod hæc quatuor sint de essentia est certum, et extra controversiam, ex dictis in disputatione præcedente, quia hæc potissimum significant effectum hujus formæ, et Christus Dominus his præsertim consecravit, et ideo ab omnibus Evangelistis, qui describunt institutionem hujus sacramenti, et a Paul., 1 Cor. 11, hæc summa diligentia observata sunt absque variatione ulla, quod etiam fit in omnibus liturgiis, et in canone Missæ; quæstio ergo superest, an præter hæc sit aliquid aliud essentiale, et potest esse controversia de antecedentibus, vel de consequentibus, vel denique de interpositis.

2. *Prima sententia. — Improbatur.* — Prima igitur sententia est, aliqua verba antecedentia, esse de necessitate hujus sacramenti, et quidam dicunt omnia illa : *Qui pridie, quam pateretur,* etc., esse necessaria. Scot., dist. 8, quæst. 2, art. 2; Angel., verb. Euchar., num. 14; Scotus tamen non dicit, hæc omnia esse de essentia formæ, sed existimat esse necessaria, ut forma possit significative proferri in persona Christi, quia nisi minister illa verba præmittat, non poterit constare, an in propria vel aliena persona loquatur. Sed hæc sententia, hoc modo explicata, est certe improbabilis. Primo, quia supra ostensum est, omnia illa, quæ non sunt verba Christi, non esse de necessitate hujus sacramenti; omnia autem illa verba : *Qui pridie, quam pateretur,* etc., non sunt verba Christi : ergo. Deinde quia per illa verba non indicat sacerdos, se induere personam Christi, cum tunc non utatur verbis ejus, sed potius referat, quid ipse fecit, utens verbis Evangelistarum. Ac denique quia, quod minister loquatur in persona Christi, non pendet ex antecedentibus verbis, sed ex intentione, quam postulat veritas verborum, quæ profert. Unde hoc ipso, quod illa verba profert ut vera, necesse est, ut in persona Christi loquatur, quia alias non possent esse vera. Sicut Angelus repræsentans Deum simpliciter loquitur : *Ego sum Deus;* et concilium regium loquitur majestate regia, induens personam Regis in actu exercito (ut ita dicam), quamvis non præmiserit alia verba, quibus in actu signato declaraverit, se loqui in persona Regis. Quod evidenter patet in sacramento pœnitentiæ, ubi minister absolute dicit : *Ego te absolvo,* ubi ut minister Dei loquitur, et necessarium non est ut verba aliqua præmittat, quibus hoc significet, et idem fere est de aliis sacramentis. De illis ergo verbis, quæ non sunt Christi, nulla potest esse contentio. De illis autem duobus : *Accipite et comedite*, quæ sunt Christi, nonnihil potest esse dubitationis, quia nonnulli ex Sanctis citatis, omnibus his dicunt confici sacramentum. Ambros., 4 de Sacrament., cap. 5 : *Ante consecrationem panis est, ubi autem verba Christi accesserint, est corpus Christi;* explicans autem hæc verba subdit : *Audi dicentem : Accipite et edite, hoc est corpus meum.* Et eodem modo videtur loqui Euseb. Emis. supra, et alii; et in Concil. Florent., sess. 25, sub finem, legimus : *Ex panis autem transmutatione Latinis quærentibus cur Græci post hæc dominica verba, Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quibus profecto verbis sacramentum confici creditur, hac etiam utantur oratione : Et fac panem hunc,* etc., et infra : *Responderunt Græci, se firmiter credere, verbis illis dominicis sacramentum confici.*

3. *Secunda sententia.* — Secunda sententia est Græcorum dicentium, esse de essentia illud verbum : *Quod pro vobis tradetur,* seu *traditur,* vel *frangitur;* in omnibus enim liturgiis additur hoc verbum aliquo ex his modis. Jacob. : *Quod pro vobis frangitur, et datur in remissionem peccatorum;* Basil. : *Quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum.* Idem Clem., lib. 8 Const., c. 17; Damasc., l. 3 de Fide, cap. 14; Chrysost. : *Quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum.* Et Ambros., 4 de Sacram., dicit : *Quod pro vobis confringetur.* Et habent Græci fundamentum in Luca et Paulo; Lucas enim de præsente addit : *Quod pro vobis datur*, vel, ut Ambros. et alii legunt : *Quod pro vobis frangitur.* Paul. vero, 1 ad Cor. 11, etiam addit eamdem particulam, quæ in Græco legitur per participium præsentis. Chrysost. vero et Theodor. de futuro legunt : *Quod pro vobis tradetur,* sicut Vulgata legit; et Durand., dist. 8, q. 2, refert se vidisse eadem verba in liturgia Basilii; ergo hæc particula uno vel altero modo necessaria est, quandoquidem illa Christus est usus, et videtur esse determinatio prædicati, et pars ejusdem propositionis; illa autem varietas non refert, quia non est essentialis; facile enim potest eumdem sen-

sum reddere, sicut in præcedenti disputatione dicebamus de verbis, quæ adduntur in forma sanguinis. Unde Alex. P., epist. 1, cap. 4, ait Christum nos docuisse conficere hoc sacramentum, cum, accepto pane, dixit, *Accipite et manducate, hoc est enim corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Et confirmatur secundo, nam saltem videtur necessarium propter rectam rationem, hanc particulam addere, quia, illa posita, nullum sequitur incommodum, et tollitur periculum; illa vero ablata, est periculum nihil faciendi, si fortasse est necessaria; cur ergo Latina Ecclesia non elegit tutiorem partem?

4. *Tertia sententia.* — Tertia sententia esse potest, præter illas quatuor voces, esse necessariam particulam *enim*, quæ illis interponitur; quæ sententia necessario sequitur ex alia, quæ asserit, antecedentia verba esse necessaria, quia conjungit propositionem hanc cum præcedentibus verbis, et illa addita, vel mutata, multum variatur locutionis sensus; posita enim hac particula, sensus fit causalis, qui in rigore plura requirit ad veritatem propositionis, quam si fiat simplex assertio. Unde absolute, et in omni opinione concludi potest, hanc particulam esse necessariam; non enim addidisset Ecclesia vocem variantem sensum propositionis, nisi existimasset esse necessariam. Et confirmatur: nam Ecclesia in canone Missæ refert, illam dixisse Christum; ergo censenda est necessaria. Tandem, quia, cum interponatur verbis formæ, componit illam, et cum illa concurrit ad effectum ejus : ergo.

5. *Verba antecedentia pronomen : Hoc, non sunt de necessitate Eucharistiæ.* — Dicendum tamen est primo : verba antecedentia illud pronomen, *hoc,* etiam si sint a Christo prolata, non sunt de necessitate hujus sacramenti. Est communis sententia Theologorum cum D. Thoma hic, et in 4, dist. 8; Durand., q. 2; Richard., art. 3, quæst. 1; Alens., quæst. 33, membr. 3, art. 1; Gabr., lect. 38 in can. Bessar., opusc. de Verbis consecrat., sub finem, et reliqui omnes, et Patres statim citandi. Ratio vero est, quia illa duo verba, *Accipite et comedite*, de quibus est controversia, nec sunt per se necessaria tanquam de essentia formæ, neque per accidens, ut necessaria conditio ex parte ministri. Hoc posterius satis probatum est contra Scotum. Et præterea patet, quia illa verba solum recitantur nunc materialiter a sacerdote, et ideo solum cadunt in illam numero actionem, quam Christus exercuit, et de illa tantum verificantur; ergo nulla est ratio, cur sint conditio necessaria ad præsentem actionem ministri. Illud vero prius probatur, quia qualis sit essentia formæ, ex institutione Christi petendum est; qualis autem fuerit Christi institutio, ex Scriptura sacra, aut ex Ecclesiæ traditione, præcipue est sumendum, aut aliqua ratione conjectandum; ex nullo autem capite istorum potest ostendi, illa verba esse de essentia, sed potius contrarium : ergo. Declaratur minor propositio, quia licet Matthæus et Paulus referant, Christum dixisse illa verba : *Accipite et comedite,* tamen Marcus alterum omittit, et solum ponit verbum *Sumite;* Lucas vero utramque omittit, sic enim ait : *Et accepto pane, gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens : Hoc est corpus meum;* ergo signum est hæc verba non esse essentialia, quia credibile est singulos Evangelistas integre narrasse institutionem, quoad ea quæ essentialia sunt. Adde, Ecclesiam in canone Missæ addere verbum, quod omnes Evangelistæ omiserunt, scilicet : *Accipite et comedite ex hoc omnes.* Secundo idem probatur ex traditione et auctoritate Ecclesiæ, quam quia latius referam statim, nunc sufficiat Concilium Florentinum, quod sic loquitur : *Forma hujus sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc conficitur sacramentum; sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum.* Sentit ergo Concilium solum illa verba esse formam, quæ proferuntur a sacerdote in persona Christi; sed illa verba : *Accipite et comedite,* non proferuntur in persona Christi, sed tantum materialiter, et recitative, alias non essent vera : ergo. Tertio, est optima ratio D. Thomæ, quia hæc verba non significant aliquid intrinsecum vel essentiale huic sacramento, sed aliquid posterius, et extrinsecum, id est, non significant consecrationem, et præsentiam Christi, sed usum et distributionem, quæ non est de necessitate hujus sacramenti, ut supra dictum est; ergo illa duo verba non sunt de essentia formæ. Unde contraria sententia occasionem præbet hæreticis, qui dicunt, hoc sacramentum non confici, nisi in usu.

6. *Verba prolata post illud pronomen: Meum, non sunt de necessitate hujus sacramenti.* — Dico secundo : verba, quæ consequuntur post illud pronomen, *meum,* non sunt de necessitate hujus sacramenti. Est de fide : probatur ex usu Ecclesiæ Romanæ, quæ sine illis verbis consecrat corpus Christi; si autem illa

verba essent de necessitate, intolerabilem errorem Ecclesia committeret; careret enim vera consecratione, veroque Eucharistiæ sacramento, quod asserere hæreticum est, cap. Ad abolendam, de Hæret. Secundo, Matthæus et Marcus illa verba omittunt, et tamen credendum est, unumquemque Evangelistarum sufficienter narrasse institutionem. Ponamus enim, quod verum est, Matthæum ante Lucam scripsisse, et Ecclesiam consecrasse juxta formam a Matthæo traditam, sine dubio sufficienter consecrasset; imo ex hoc principio existimo ortum esse, ut Ecclesia Latina, illa verba inter consecrandum omiserit. Nam usus consecrationis prior fuit in consuetudine Ecclesiæ, quam Evangelium esset scriptum. Quocirca, sicut Matthæus et Marcus illa verba sola referunt, ita D. Petrus Ecclesiæ Romanæ solum tradidit ad consecrandum, verba illa : *Hoc est corpus meum,* et ideo illa sola semper habita sunt ut essentialia, et sufficientia ad consecrandum. Tertio, accedit ratio, quia illa verba : *Hoc est corpus meum,* sine sequentibus sufficienter significant realem præsentiam corporis Christi, et conversionem panis in ipsum; ergo sufficienter illam efficiunt; ergo illa sola sunt de necessitate formæ. Et hinc concluditur, non solum non esse de necessitate sacramenti, sed nec etiam de necessitate præcepti; utrumque enim confirmat usus Ecclesiæ, et ratio, quia nullum tale extat præceptum divinum, cum neque in Scriptura habeatur, neque traditione constet; quod autem neque Ecclesiasticum sit, per se notum est. Et hinc a fortiori constat, illa verba : *Hoc facite in meam commemorationem,* non esse necessaria, tum quia Ecclesia illa omittit, et quamvis similia proferat, id tamen facit post calicis consecrationem, postquam hostia populo adoranda proposita est; tum etiam quia Matthæus et Marcus illa non ponunt immediate post consecrationem corporis, de qua nunc agimus. Tum denique, quia illa verba non significant effectum formæ hujus sacramenti, sed potestatem ac præceptum consecrandi hoc sacramentum, illudque in sacrificium offerendi.

7. *Dubio aliquorum enodantur.* — Quæri vero potest, esto illa particula, *Quod pro vobis tradetur,* non sit necessaria, cum tamen constet, Christum illam dixisse, an recte faciant Græci addendo particulam illam. Respondetur, per se non esse malum, illam addere, quia neque est contra ullum præceptum, neque aliunde intrinsece malum. Est tamen malum, illam addere, ut necessariam, et damnare eos, qui illam non addunt, quia hæc existimatio seu intentio continet errorem in fide. Sed quæres rursum, an Græci, addentes illam particulam ut necessariam, vere conficiant; videntur enim velle introducere errorem, et formam, quam Christus non instituit, quod derogat veritati sacramenti. Respondetur tamen, eos rite conficere, quia vera forma utuntur a Christo instituta, et id, quod addunt, non corrumpit verum sensum illius formæ, et ideo, licet illud addant ut necessarium, et errorem inducant, non tamen agunt contra veritatem sacramenti. Rursus tamen quæri potest an, quando illa particula conjungitur cum forma, vel in consecratione Græcorum, vel in ipsamet consecratione calicis, dici possit de substantia formæ, vel concurrere sacramentaliter ad effectum formæ. De hoc dicam disputat. seq., sect. 1, quia, quoad hoc, eadem est ratio de hac, et de forma calicis.

8. *Particula, enim, non est de essentia hujus formæ. — Particula, enim, non est de integritate formæ.* — Dico tertio : particula *enim* non est de essentia hujus formæ, et consequenter nec de necessitate sacramenti. Ita D. Thom. hic, ad 4; Alex. supra; reliqui Theologi, d. 8 et 11. Probatur, quia licet illa particula, *enim,* a Christo Domino dicta fuerit, ut ex can. Missæ colligitur, in quo nullus error est, ut traditur in Concil. Trident., sess. 22, cap. 4 et can. 6, et ideo credendum sit ex traditione Apostolorum additam esse, ut colligitur ex cap. Cum Marthæ, de Celebrat. Miss., tamen, cum Evangelistæ et Paulus illam prætermiserint, non tenue indicium est, non esse necessariam. Secundo, quia illa particula nullo modo confert ad significandum effectum formæ; ergo neque ad illum efficiendum; sacramenta enim id efficiunt, quod significant; ergo non est pars formæ. Tertio, quia illa non dicitur a sacerdote significative, sed tantum recitative materialiter, quia illa reddit causam rei, quæ significatur per præcedentia verba; unde, cum præcedentia non dicantur, nisi materialiter, nec particula *enim* potest aliter dici; ergo hac ratione non est pars formæ. Rursus, quatenus causaliter conjungit verba sequentia cum præcedentibus, reddit causam illorum verborum : *Accipite et comedite,* quæ significant usum hujus sacramenti; reddit ergo rationem hujusmodi usus; ergo sicut usus non est de necessitate materiæ vel sacramenti, ita nec particula *enim,* quæ indicat rationem talis usus, erit de necessitate formæ

vel sacramenti. Ex quo ulterius colligo, hanc particulam non esse de integritate formæ, cum non significet formalem ejus significationem. Ita significat D. Thomas hic, et dist. 8, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 2, ad 2, unde etiam fit, non concurrere ad effectum formæ, ut notavit Soto, dist. 11, quæst. 1, art. 3, quia effectus solum fit a forma. Item, quia illa particula non magis concurrit, quam verba præcedentia : *Accipite et comedite,* propter quæ solum hæc particula additur, et sine quibus congrue addi non posset.

9. Sed quæres, an saltem sit præceptum Ecclesiasticum addere illam. Respondetur, affirmando, ex communi omnium sententia, qui dicunt, peccatum esse, illam particulam omittere, contra perpetuam, ac universalem Ecclesiæ consuetudinem. Unde Richard., dist. 8, art. 3, quæst. 1, absolute dicit, hoc esse peccatum. Victor., in Sum., n. 74, dicit, esse malum. Petrus Soto, lection. 2 de Euchar., dicit, esse addendam ex præcepto, et esse peccatum non parvi faciendum illam omittere; non tamen explicant esse mortale. Id vero affirmant expresse Gabr., dist. 8, quæst. 3; Holcot, in 4, dist. 3; citantur etiam Angel., verb. Euchar. 1, § 22; Gerson, in Floreto, cap. de Euchar., et aliqui ex Summistis; at vero Marsil., in 4, quæst. 6, art. 1, part. 2, dub. 3, solum dicit esse mortale, si ex contemptu omittatur; clarius Ledesma dicit non esse mortale, secluso contemptu, quia materia (inquit) levis est. Imo addit Soto in 4, dist. 1, quæst. 4, art. 8, etiam si ex contemptu omittatur, non esse certum, esse mortale, quia etiam contemptus potest esse veniale peccatum ex levitate materiæ. Mihi vero hæc materia non adeo videtur levis esse, nam licet particula *enim,* levissima sit, illa tamen addita vel subtracta, sermonis sensus multum variatur, quod in re tam gravi non adeo videtur exigui momenti; et ideo quamvis excusarem a culpa mortali eum, qui ex negligentia, vel inadvertentia culpabili, eam omitteret, non tamen eum, qui ex contemptu, quia talis contemptus, et Ecclesiæ, et ejus institutis injuriosus est. Posset vero timeri hujusmodi contemptus in eo, qui sciens, et advertens, eam pro libito prætermitteret.

10. *Solæ illæ quatuor voces, Hoc est corpus meum, sunt de essentia formæ sacramentalis.*— Ultimo ex his concludo, solas illas quatuor voces : *Hoc est corpus meum,* esse de essentia, necessitate, et forma hujus sacramenti, ita ut si quis illas solas debita intentione proferat super debitam materiam, sine dubio perficiat sacramentum, licet peccet ex alio capite. quia id facit Ecclesiæ usu prætermisso. Ita D. Thom., Alex., Bonavent., et alii Theologi supra citati; et Chrysost., homil. de Proditione Judæ, dicens : *Hoc est corpus meum, hoc verbum res propositas transmutat.* Damasc., l. 4, c. 14 : *Dixit Deus, Hoc est corpus meum, et donec ipse veniat, hoc efficitur,* etc. Et cætera, quæ supra adducta sunt ex Patribus, qui dicunt hoc sacramentum confici verbis Christi, quæ ipsius præsentiam significant ; et licet aliqui eorum non ponant hæc præcisa verba, sed alia etiam, vel antecedentia vel sequentia, non ideo existimant, omnia esse necessaria, sed propter majorem quamdam perfectionem, ut D. Thom. dixit de illis verbis : *Accipite et comedite,* nam quia hoc sacramentum ordinatur ad usum, ideo ad quamdam significationem magis expressam pertinet, quod hoc etiam inter consecrandum significetur, non tamen propterea sunt illa verba necessaria. Neque oportet aliam probationem adjungere, nam hæc conclusio sequitur evidenter ex præcedentibus. Unde in Missalibus Romanis hæc sola verba majoribus characteribus describuntur; nec refert, quod particula *enim,* eodem modo scribatur, quia id fit, quoniam aliis est interposita in eadem propositione, non quod sit æque necessaria. Rursus, licet in aliis verbis committantur defectus aliqui, dummodo in his non fiant, sine dubitatione creditur perfecta consecratio, et ideo statim corpus Domini populo adorandum proponitur; ergo certum est, hæc verba sufficere, etiam si præcise proferantur ; et improbabile prorsus est hoc amplius in dubium revocare.

11. *Responsio ad fundamenta aliarum opinionum.* — Ad fundamenta ergo aliarum opinionum responsum est, præsertim ad fundamenta primæ et tertiæ. Addit Capreol., dist. 8, quæst. 1, art. 3, ad 6 Durand. cont. 2 concl., quem sequitur Ledesma, quæst. 9, art. 1, dub. 2, Christum non dixisse illa verba, *Quod pro vobis tradetur,* immediate post consecrationem corporis, sed ante, vel postea, quod fieri quidem potuit, et non repugnat Evangelio, quia non est necesse, omnia fieri eodem ordine, quo narrantur. Sed unde ipsi hoc collegerint, non video : Lucas enim et Paulus omnia describunt in contextu, et illud relativum, *quod,* indicat immediatam consecutionem, sicut in verbis illis : *Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur.* Quod vero alii Evangelistæ verbum illud prætermiserint,

nullum indicium est non esse dictum a Christo eodem ordine, quo ab aliis narratur. Est autem certum, non dictum fuisse a Christo, ut essentiale, et ut sæpe dictum est, et notarunt Richardus, dist. 8, art. 3, quæst. 2, ad 1, et Marsilius, quæst. 6, art. 1, verisimile est, nullum Evangelistarum, qui institutionem narravit, verbum aliquod essentiale prætermisisse. Addi ergo potuit, tum ad magis exprimendam corporis veritatem, tum ad passionis commemorationem; cur autem Ecclesia Latina verbum illud omittat, jam explicatum est; indubitata enim fide tenet, illa verba sufficere, quod usu eorum voluit comprobare, et satis existimavit determinationem similem adjungere in forma calicis, in cujus consecratione repræsentatio passionis Christi consummatur.

SECTIO II.

An singula verba hujus formæ ita sint apte et convenienter tradita, ut mutari nullo modo possint.

1. Quoniam verisimile est, in singulis verbis, quibus tantum sacramentum conficitur, mysterium latere, singulorum rationem reddere necesse est, ex quo etiam constabit, quomodo possit interdum loco unius aliud substitui.

2. Primo igitur in subjecto illius propositionis positum est pronomen *hoc,* quod veluti indefinite significat, quia, cum his verbis significanda esset conversio panis in corpus, oportuit in subjecto ejus aliquid poni, quod ad demonstrandum panem, vel corpus, de se esset indifferens; nam si a principio nominaretur panis, in fine esset falsa propositio, et contraria veritati sacramenti, quia panis non est corpus Christi; si autem a principio expresse ac definite nominaretur corpus Christi, et locutio esset impropria et identica, et non tam significaret conversionem panis in corpus, quam identitatem ipsius corporis secum, ac denique omnino esset prætermissus in hac significatione terminus a quo. Oportuit ergo subjectum illud esse aliquo modo indifferens, et commune utrique termino, ut in fine propositionis per prædicatum determinaretur ad supponendum pro termino ad quem; hoc autem fieri non potuit commodius per aliam vocem, quam per pronomen demonstrativum. Quia licet per aliam orationem, aut circumlocutionem hoc posset explicari, non tamen aliquo simplici, ac præciso termino ita proprio; et aliunde fuit aptissimus ad demonstrandam præsentiam materiæ subjectæ, quod in practica et efficaci prolatione verborum necessarium fuit.

3. *Si quis loco pronominis hoc, ponat, illud, nihil efficiet; secus, si poneret, istud.*—Unde infero, si quis loco pronominis *hoc*, dicat, *illud,* non solum male facturum, sed etiam nihil effecturum, quia non retinet idem significatum formæ, quia pronomen *illud,* ex vi suæ significationis, non demonstrat materiam præsentem, unde in tali mutatione prætermittitur res valde necessaria, et practica significatio hujus formæ. De hoc vero pronomine *istud*, non videtur eadem ratio, ut notavit Soto supra, dist. 1, quæst. 1, art. 8, quia interdum usurpatur ad demonstrandum rem præsentem, ut ex usu latinæ linguæ constat. Si quis vero huic particulæ adjungeret aliquod aliud, respiciendum esset ad sensum, an maneat idem necne. Nam si diceret: Hoc contentum sub speciebus est corpus Christi, verus sensus maneret, et ideo forma esset valida; si autem diceret: Hoc quod est panis, vel, hic panis est corpus Christi, nihil efficeret, quia mutaretur sensus, et hæc proportione quadam accommodanda sunt ad omnia idiomata, juxta regulas supra traditas de sacramentis in genere.

4. *Si loco, hoc, constituatur hic adverbium, nihil efficietur; si vero ponatur, hic pronomen, peccabitur, attamen conficietur sacramentum.* — *Dubium quoddam solvitur.* — Secundo colligitur, quid dicendum sit, si quis mutet pronomen *hoc,* in *hic;* duplici enim sensu id fieri posset. Primo, ut illud *hic,* sit adverbium locale, et hoc modo constat mutationem non solum esse iniquam, sed etiam esse contra substantiam sacramenti, quia facit, ut forma non significet conversionem substantialem. Si autem vox *hic* sit pronomen, imprimis peccatum esset, talem mutationem facere, tum quia est in re gravi, et contra consuetudinem; tum etiam quia ut minimum, redderet sensum dubium; probabilius tamen censeo, illam non esse mutationem substantialem. Primo, quia potest illud pronomen substantialiter sumi, vel sub illo intelligi cibus; hæc autem forma: *Hic cibus est corpus meum,* est sufficientissima, sicut et hæc etiam: *Hæc res est corpus meum.* Præterea, quia, si in aliquo idiomate corpus esset masculini generis, non est dubium, quin illud pronomen posset mutari in masculinum; ergo etiam si in lingua latina, illa mutatio faciat compositionem legibus grammaticæ repugnantem, tamen, si in com-

muni modo loquendi reddat eumdem sensum, non est contra substantiam sacramenti, sicut si diceretur *corpus meus,* ut in forma baptismi : *In nomine Patria, Filia,* etc., et in forma pœnitentiæ : *Absolvo tibi.* Dubitari vero solet, an si fieret hæc mutatio : *Ecce corpus meum,* esset substantialis mutatio; videtur enim esse idem sensus; nam illud *ecce* æquivalet pronomini et verbo. Probabile fortasse est hoc; non est tamen dubium, quin esset peccatum talem mutationem facere, et mihi est valde verisimile, esse mutationem substantialem, quia, ut minimum, mutatur explicita significatio in implicitam. Deinde illa locutio non videtur significare conversionem, sicut alia.

5. *In forma Eucharistiæ aptissime collocatur verbum, est.* — Dico secundo, aptissime positum esse in hac forma verbum substantivum *est;* hoc recte declarat D. Thom. in art. duplici ratione ibi explicata, quibus adjungi potest, nullum aliud verbum potuisse poni, salva proprietate ac veritate verborum; nam, vel tale verbum significaret effectionem, vel transitum unius in aliud; reliqua enim non possunt esse accommodata, ut per se notum est; sed neque etiam illa duo sunt apta. Patet, quia, si diceretur, Hoc fit corpus, vel pronomen *hoc* demonstraret panem, et sic in proprietate verborum propositio esset falsa, quia panis non fit corpus, sed ex pane fit corpus; vel demonstraret corpus Christi, et hoc etiam dici non posset, quia corpus Christi non fit corpus Christi; vel denique demonstraret contentum sub speciebus, ut sic, et hoc modo locutio adhuc non esset satis propria, quia esse contentum est veluti accidentaria denominatio, respectu corporis Christi, et ideo non potest proprie dici contentum fieri corpus, sed potius a contrario corpus fieri contentum, sicut proprie corpus fit album, album autem proprie non fit corpus. Denique in actione substantiali, præsertim quæ non fit ex præsupposito subjecto, nunquam proprie dicitur unum fieri aliud. Præterea, si diceretur, Hoc transit in corpus meum, seu alio æquivalente verbo, esset quidem propria locutio, sed oporteret pronomen *hoc* designare panem, qui est terminus a quo, et nullo modo terminus ad quem; et præterea oporteret addere particulam *in;* ac denique adhuc esset imperfecta significatio, quia, cum transitus, vel conversio paulatim fieri soleat, non satis significaretur, an simul cum verbis perficiatur conversio. Oportuit ergo verbum illud non transitum, sed existentiam termini ad quem, per identitatem inter subjectum et prædicatum significare, ut recte dixit Alex. Alens., quæst. 33, membr. 3, art. 2, § 2; Bonavent., dist. 8, 2 part., art. 1, quæst. 1. Dices, sicut in baptismo, vel pœnitentia, hæc est accommodata forma : *Ego te baptizo, Ego te absolvo,* ita hic posset esse optima forma : *Ego te consecro,* vel, *consecro hunc panem in corpus meum,* quia, sicut hic sanctificatur materia per actionem ministri, ita ibi sanctificatur subjectum per actionem ejusdem. Respondetur, potuisse Christum hoc modo instituere hoc sacramentum, si voluisset, sed non esset forma tam propria, tam præcisa, brevis, ac substantialis; quia enim hæc conversio substantialis est, et in instante fit, et per eam sacramentum permanens et durabile efficitur, non potuerunt hæc omnia commodius per aliud verbum significari, quam per verbum *est.*

6. Ex his intelligitur primo, quomodo verba hæc significant conversionem, ut passim Theologi dicunt, et videre est in D. Thom., Alens., Bonavent., Richard., et aliis, tam hic, quam præced. sect. citatis; non autem est intelligendum, verba hæc significare conversionem, expresse et formaliter, quia conversio dicit actionem, seu transitum, et nullum est verbum in forma, quod hoc formaliter significet; intelligendum ergo est, significare virtualiter et quasi in actu exercito; nam affirmando, hoc esse aliud, quam antea erat, virtute affirmatur factam esse conversionem unius in aliud, et hic est sensus Concilii Trident., sess. 13, cap. 4.

7. *Probabile est, si verbum, est, mutetur in aliud, nihil effici.* — Secundo sequitur, si verbum, *est,* mutetur in quodcumque aliud, imprimis grave esse peccatum, quia est res valde gravis, et deinde verisimile esset, talem mutationem esse substantialem, ideoque non fieri sacramentum, quia necessario sensus formæ substantialiter variatur.

8. Unde ultimo infero, falsam esse sententiam asserentem, ablato verbo *est,* posse fieri consecrationem, si quis dicat hoc modo : *Accipite et comedite hoc corpus meum.* Imo non defuerunt hæretici, qui dicerent, Christum hoc modo consecrasse, quibus favet Erasmus, 1 ad Cor. 11, dicens in Græcis codicibus ita legi apud Paulum, et non cum verbo *est.* Sed falsum imprimis est, in Græcis codicibus deesse illud verbum *est,* ut cuivis erudito facile constare potest. Deinde erroneum est

dicere, Christum consecrasse illo modo, et non affirmando : *Hoc est,* etc., ut constat ex omnibus tractatis disput. præced. Præterea ea sententia favet hæreticis dicentibus, Christum esse hic tantum in usu, et ideo illa forma est sine dubio insufficiens, quia illud verbum : *Accipite et comedite,* non pertinet ad formam consecrationis, et significat aliquid, quod non est de illius necessitate; unde mutat sensum formæ substantialis.

9. *Recte positum est in hac forma nomen illud, corpus.* — Dico tertio, recte positum esse in hac forma nomen *corpus.* Primum enim, quia ad repræsentandam passionem, voluit Christus corpus et sanguinem seorsum consecrare, ideo non est usus nomine significante totum, sed solum corpus, a quo sanguis separatus est et effusus; magis autem est usus nomine corporis, quam carnis, quia caro proprie condistinguitur ab ossibus et nervis; corpus vero, totum heterogeneum corpus complectitur; item non sola caro, sed totum corpus pro nobis est passum. Denique hoc sacramentum etiam significat unitatem corporis mystici, quod ex diversis ordinibus, quasi partibus heterogeneis, constat. Ita docent Theologi supra citati. Sed quid si fiat mutatio nominis corporis in nomen carnis? eritne mutatio substantialis? Cyprian. quidem, serm. de Cœna Domini, dicit, Christum consecrasse his verbis : *Hæc est caro mea;* sentit ergo verba esse æquivalentia, nam etiam Christus, Joan. 6, dicit : *Caro mea vere est cibus;* et Ecclesia canit : *Verbo carnem efficit.* Ac denique in Scriptura per eam vocem significatur, vel totus homo, ut Joan. 1 : *Verbum caro factum est;* vel totum corpus hominis, Psal. 1 : *Caro mea requiescet in spe.* At vero Scholastici censent illam esse mutationem substantialem, ut Alens., dicta quæst. 36, membr. 3, art. 3, et Gabriel, lect. 38 in can., quia in rigore et proprietate sermonis voces illæ non sunt synonymæ. Ergo ex vi verborum non reddunt eumdem sensum; ergo est mutatio substantialis. Et confirmatur primo, quia illa vox *caro* in propria significatione sua non explicat adæquatum terminum hujus conversionis, qui ex vi verborum hic ponitur; ergo non est sufficiens. Neque enim satis est, quod interdum per synecdochen caro sumatur pro toto homine, vel corpore, quia in forma hac vis et proprietas verborum servanda est; alioqui etiam dici posset, illo verbo significari totam Christi humanitatem, quia corpus vel caro per eamdem figuram synecdochen totum significare solet. Et hæc sententia mihi videtur multum probabilis, et saltem certum est, illam formam fore valde dubiam, et graviter peccaturum, qui eam fecerit mutationem; Christus autem Dominus, Joan. 6, hoc sacramentum vocavit carnem suam, quia tunc non tradebat verba formæ, sed potius tractabat de usu hujus sacramenti, et in ordine ad usum recte explicatur nomine carnis, quia homines carne vesci solent.

10. Ex quo tandem concluditur, hanc mutationem : *Hæc est substantia mea,* multo esse majorem, magisque substantialem, quia terminus ille non significat id, quod virtute verborum conficitur, sed est valde communis, ita ut ratione totius, vel ratione sanguinis, aut animæ, vel alterius partis dici potuisset. Et per hæc judicandum est de similibus.

11. *Particula, meum, aptissime posita est in forma Eucharistiæ. — Dubium. — Solvitur.* — Dico quarto, particulam illam, *meum,* quæ est determinatio prædicati, aptissime adjunctam esse, quia non potuit prædicatum illud, *corpus,* indeterminatum relinqui, alias neque ex vi verborum fieret præsentia corporis Christi, neque alia conversio, quia de pane vere dici posset : *Hoc est corpus.* Quia vero Christus fuit primus, qui confecit hoc sacramentum, et illud conficiendo instituit, non potuit commodius verba ad suum corpus determinare, quam per pronomen *meum;* decuit etiam, ut sacerdotes hoc modo conficerent potius, quam dicendo : *Hoc est corpus Christi,* ut ex ipso modo loquendi constaret, eos, non in propria, sed in Christi persona loqui, quod maxime congruebat dignitati, ac majestati hujus sacramenti. Quæres, quid si sacerdos diceret : *Hoc est corpus Christi.* Respondetur primum, gravissime peccare, mutando verba Christi, et ab Ecclesiæ consuetudine discedendo. Item, si illa verba conjungeret cum præcedentibus verbis canonis, in rigore falsum diceret, ut colligitur ex D. Thom., in 4, dist. 8, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 4, ad 4, quia Christus non dixit illa verba. Deinde existimo, illam formam non fore sufficientem, quia licet videatur eamdem rem significare, tamen in modo significationis longe est diversa, cum ad ejus veritatem necesse sit, sacerdotem loqui in persona Christi, ad aliam vero satis sit, loqui in propria. Cætera, quæ de hujus formæ mutatione dici possunt, videri poterunt in Alexand. Alens., 4 part., q. 31, membr. 3, art. 3; Gabriel., lect. 39 in can., et in iis quæ de sacramentis in genere dicta sunt.

ARTICULUS III.

Utrum hæc sit conveniens forma consecrationis vini : Hic est calix sanguinis mei, etc. (4, d. 8, quæst. 2, art. 3, q. 2 et 3. Et 1 Cor. 11, lect. 6, col. 3, 4 et 5).

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod hæc non sit conveniens forma consecrationis vini : Hic est calix sanguinis mei, novi et æterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Sicut enim panis convertitur in corpus Christi ex vi consecrationis, ita et vinum in sanguinem Christi, sicut ex prædictis patet* (quæst. 76, art. 1 et 2). *Sed in forma consecrationis panis ponitur in recto corpus Christi, nec aliquid aliud additur; inconvenienter ergo in hac forma ponitur sanguis Christi in obliquo, et additur calix in recto, cum dicitur : Hic est calix sanguinis mei.*

2. *Præterea, non sunt majoris efficaciæ verba, quæ proferuntur in consecratione panis, quam ea, quæ proferuntur in consecratione vini, cum utraque sint verba Christi. Sed statim dicto : Hoc est corpus meum, est perfecta consecratio panis; ergo statim cum dictum est : Hic est calix sanguinis mei, est perfecta consecratio sanguinis, et ita ea, quæ sequuntur, non videntur esse de substantia formæ, præsertim cum pertineant ad proprietates hujus sacramenti.*

3. *Præterea, Testamentum novum pertinere videtur ad internam inspirationem, ut patet ex hoc, quod Apostolus, ad Hebr. 8, introducit verba, quæ habentur Hier. 31 : Consummabo super domum Israel Testamentum novum, dando leges meas in mentem eorum. Sacramentum autem exterius visibiliter agitur. Inconvenienter ergo in forma sacramenti dicitur, novi Testamenti.*

4. *Præterea, novum dicitur aliquid ex eo, quod est prope principium sui esse; æternum autem non habet principium sui esse. Ergo inconvenienter dicitur, novi et æterni, quia videtur contradictionem implicare.*

5. *Præterea, occasiones erroris sunt hominibus subtrahendæ, secundum illud Isaiæ 57 : Auferte offendicula de via populi mei. Sed quidam erraverunt, æstimantes mystice solum esse corpus et sanguinem Christi in hoc sacramento. Ergo in hac forma inconvenienter ponitur mysterium fidei.*

6. *Præterea, supra dictum est* (quæst. 73, art. 3, ad 3), *quod sicut baptismus est sacramentum fidei, ita Eucharistia est sacramentum charitatis. Ergo in hac forma magis debet poni charitas, quam fides.*

7. *Præterea, totum hoc sacramentum et quantum ad corpus, et quantum ad sanguinem, est memoriale Dominicæ passionis, secundum illud 1 Cor. 11 : Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis. Non ergo magis debuit in forma consecrationis sanguinis fieri mentio de passione Christi et ejus fructu, quam in forma consecrationis corporis, præsertim cum Luc. 22, Dominus dixerit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.*

8. *Præterea, passio Christi, ut supra habitum est* (quæst. 48, et 49, art. 2), *ad sufficientiam profuit omnibus, quantum vero ad efficientiam profuit multis. Debuit ergo dici : Qui effundetur pro omnibus, aut pro multis; sine hoc, quod adderetur, pro vobis.*

9. *Præterea, verba, quibus hoc sacramentum conficitur, efficaciam habent ex institutione Christi. Sed nullus Evangelista recitat, Christum hæc omnia dixisse. Ergo hæc non est conveniens forma consecrationis vini.*

Sed contra est, quod Ecclesia, ab Apostolis instructa (de Celebrat. missarum, cap. Cum Marthæ), *utitur hac forma in consecratione vini.*

Respondeo dicendum, quod circa hanc formam est duplex opinio. Quidam enim dixerunt, quod de substantia formæ hujus est hoc solum, quod dicitur : Hic est calix sanguinis mei; non autem ea, quæ sequuntur. Sed hoc videtur inconveniens, quia ea, quæ sequuntur, sunt quædam determinationes prædicati, id est, sanguinis Christi, unde pertinent ad integritatem ejusdem locutionis. Et propter hoc sunt alii, qui melius dicunt, quod omnia sequentia sunt de substantia formæ usque ad hoc, quod postea sequitur : Hæc quotiescumque feceritis, quod pertinet ad usum hujus sacramenti, unde non est de substantia formæ. Et inde est, quod sacerdos eodem ritu et modo, scilicet, tenendo calicem in manibus, omnia hæc verba profert. Lucæ etiam 22, interponuntur verba sequentia verbis præmissis, cum dicitur : Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine. Dicendum est ergo, quod omnia prædicta verba (posita in argum. 1), *sunt de substantia formæ. Sed per prima verba, cum dicitur : Hic est calix sanguinis mei, significatur ipsa conversio vini in sanguinem eo modo, quo dictum est in forma consecrationis panis* (art. præced.). *Per verba autem sequentia designatur virtus sanguinis effusi in pas-*

sione, quæ operatur in hoc sacramento. Quæ quidem ad tria ordinatur. Primo quidem et principaliter ad adipiscendam æternam hæreditatem, secundum illud Hebr. 10 : *Habentes fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi. Et ad hoc designandum dicitur, novi et æterni Testamenti. Secundo ad justitiam gratiæ, quæ est per fidem, secundum illud Rom.* 3 : *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, ut sit ipse justus et justificans eum, qui ex fide est Jesu Christi; et quantum ad hoc, subditur, mysterium fidei. Tertio autem ad removendum impedimenta utriusque prædictorum, scilicet peccata, secundum illud Hebr.* 9 : *Sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, id est, a peccatis. Et quantum ad hoc subditur : Qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod cum dicitur, Hic est calix sanguinis mei, est locutio figurativa. Et potest dupliciter intelligi. Uno modo secundum metonymiam, qua ponitur continens pro contento, ut sit sensus : Hic est sanguis meus contentus in calice, de quo fit hic mentio, quia sanguis Christi in hoc sacramento consecratur, in quantum est potus fidelium, quod non importatur in ratione sanguinis, et ideo oportuit hoc designari per vas huic usui accommodatum. Alio modo potest intelligi secundum metaphoram, prout per calicem similitudinarie intelligitur passio Christi, quæ ad similitudinem calicis inebriat, secundum illud Thren.* 3 : *Replevit me amaritudinibus; inebriavit me absynthio. Unde et ipse Dominus passionem suam calicem nominat Matth.* 26, *dicens : Transeat a me calix iste; ut sit sensus : Hic est calix passionis meæ, de qua fit mentio in sanguine seorsum a corpore consecrato; quia separatio sanguinis a corpore fit per passionem.*

Ad 2, *dicendum, quod quia, ut dictum est* (in corp. art., et q. 76, art. 2, ad 1), *sanguis seorsum consecratus expresse passionem Christi repræsentat, ideo potius in consecratione sanguinis fit mentio de effectu passionis, quam in consecratione corporis, quod est passionis subjectum. Quod etiam designatur in hoc, quod Dominus dicit : Quod pro vobis tradetur, quasi diceret : Quod pro vobis passioni subjicietur.*

Ad 3, *dicendum, quod Testamentum est dispositio hæreditatis. Hæreditatem autem cœlestem disposuit Deus hominibus dandam per virtutem sanguinis Jesu Christi, quia ut dicitur Hebr.* 9 : *Ubi est testamentum, mors necesse est intercedat testatoris. Sanguis autem Christi dupliciter est hominibus exhibitus. Primo quidem in figura, quod pertinet ad vetus Testamentum. Et ideo Apostolus ibidem concludit : Unde nec primum Testamentum sine sanguine dedicatum est. Quod patet ex hoc, quod sicut dicitur Exod.* 24 : *Lecto omni mandato legis a Moyse, omnem populum aspersit, dicens : Hic est sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus. Secundo autem est exhibitus in rei veritate, quod pertinet ad novum Testamentum. Et hoc est, quod Apostolus ibidem præmittit dicens : Ideo novi Testamenti mediator est Christus, ut morte intercedente remissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Dicitur ergo hic sanguis novi Testamenti, quia jam non in figura, sed in veritate exhibetur, unde subditur : Qui pro vobis effundetur. Interna autem inspiratio ex hujus sanguinis virtute procedit, secundum quod passione Christi justificamur.*

Ad 4, *dicendum, quod hoc Testamentum est novum ratione exhibitionis. Dicitur autem æternum, tam ratione æternæ Dei præordinationis, quam etiam ratione æternæ hæreditatis, quæ per hoc Testamentum disponitur. Ipsa etiam persona Christi, cujus sanguine Testamentum disponitur, est æterna.*

Ad 5, *dicendum, quod mysterium hic ponitur, non quidem ad excludendam rei veritatem, sed ad ostendendam occultationem, quia et ipse sanguis Christi occulto modo est in hoc sacramento, et ipsa passio Christi occulte fuit figurata in veteri Testamento.*

Ad 6, *dicendum, quod dicitur, mysterium fidei, quasi fidei objectum, quia quod sanguis Christi secundum veritatem sit in hoc sacramento, sola fide tenetur; ipsa etiam Christi passio per fidem justificat. Baptismus autem dicitur sacramentum fidei, quia est quædam fidei protestatio. Hoc autem est sacramentum charitatis quasi significativum et effectivum.*

Ad 7, *dicendum, quod, sicut dictum est* (in solut. ad 2, et locis ibi citatis), *sanguis seorsum consecratus a corpore, expressius repræsentat passionem Christi et fructum ipsius. Et ideo potius in consecratione sanguinis fit mentio de passione Christi, et fructu ipsius, quam in consecratione corporis.*

Ad 8, *dicendum, quod sanguis passionis Christi non solum habet efficaciam in Judæis electis, quibus exhibitus est sanguis veteris Testamenti, sed etiam in Gentilibus, nec solum in sacerdotibus, qui hoc conficiunt sacramentum, vel aliis qui sumunt, sed etiam in illis*

pro quibus offertur. Et ideo signanter dicit : Pro vobis, Judæis, et pro multis, scilicet, Gentilibus, vel pro vobis manducantibus, et pro multis, pro quibus offertur.

Ad 9. dicendum, quod Evangelistæ non intendebant tradere formas sacramentorum, quas in primitiva Ecclesia oportebat esse occultas, ut dicit Dionys. in fine Ecclesiast. Hierarch. (cap. 7, part. 3, inter med. et fin.), *sed intenderant historiam de Christo texere. Et tamen hæc omnia fere verba ex diversis Scripturæ locis accipi possunt. Nam quod dicitur : Hic est calix, habetur Luc. 22, et 1 Cor. 11. Matth. autem 26 dicitur : Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quod autem additur, æterni; et iterum, mysterium fidei, ex traditione Domini habetur, quæ ad Ecclesiam per Apostolos pervenit, secundum illud 1 Cor. 11 : Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis. Ut et 1 ad Timoth. 3, 9 : Habentes mysterium fidei, etc.; et ad Hebr. 13, 20 : In sanguine Testamenti æterni, etc.*

COMMENTARIUS.

De sententia S. Thom., verba quæ sunt a pronomine hic, usque ad, hæc quotiescumque, etc., esse de substantia forma calicis. — Interpretatio aliquorum Thomistarum rejicitur. — Duo præstat D. Thom. in hoc articulo. Primo docet, de substantia hujus formæ non tantum esse illa verba : *Hic est calix sanguinis mei;* sed etiam sequentia, usque ad illud exclusive : *Hæc quotiescumque feceritis.* Deinde explicat significationem et rationem singulorum verborum, et hæc posterior pars articuli est perspicua; in priori vero obscurum est, quid intelligat D. Thom. per substantiam formæ. Recentiores quidam Thomistæ, distinguentes inter essentiam et substantiam formæ, dicunt, D. Thom. non loqui de essentia, sed de substantia; vocant autem de essentia id, sine quo effectus formæ non potest subsistere; atque ideo, quod est simpliciter necessarium ad sacramentum; de substantia autem vocant, quod ex institutione Christi requiritur ad integritatem et effectum formæ; quanquam, si desit, non propterea sacramentum sit nullum. Ita exponunt D. Thomam Soto, Ledesma, et alii. Nec propter aliam causam ita eum interpretantur, nisi quia rem ipsam non valent alio modo defendere. Sed, quicquid sit de veritate ipsius rei, tamen hæc D. Thom. interpretatio est valde aliena ab ejus mente, ut constat, tum ex antiquorum Thomistarum expositione, tum ex aliis locis D. Thom.; ubicumque enim agit de formis sacramentorum, id vocat de substantia formæ, quod est de essentia ejus, ut patet supra, quæst. 60, art. 8. Ubi in communi de forma sacramenti sic inquit : *Si diminuatur aliquid eorum, quæ sunt de substantia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborum; et ideo non perficitur sacramentum;* et ad eumdem modum loquitur, quæst. 66, et sæpe alias. Tum etiam ex hoc eodem articulo, non solum in corpore, sed etiam in argumento 2, cum solutione; ubi declarat, priora verba sine sequentibus non habere efficaciam; et in solutione ad nonum, ubi dicit, Evangelistas non tradidisse formas sacramentorum, indicans, illa præcedentia verba sine sequentibus non esse formam sacramenti. Sensus ergo D. Thom. est, omnia illa verba esse de essentia et necessitate simpliciter hujus sacramenti, quod clare etiam explicuit in 4, dist. 8, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 1. Unde absolute dicit, omnia illa verba esse de forma. Et ad tertium ait, omnia illa, quæ per illas particulas significantur, esse essentialia sanguini Christi, prout in hoc sacramento conficitur, id est, prout effuso in passione pro nobis; et lect. 6, in cap. 11, 1 ad Cor., expresse dicit, hæc omnia verba esse de necessitate formæ, et illis omnibus consecrationem perfici, nec sufficere sola ea, quæ a Paulo, et Evangelistis referuntur; est ergo hæc aperta mens D. Thom.; veritatem autem et rationes ejus postea examinabimus

DISPUTATIO LX.

DE FORMA CONSECRATIONIS SANGUINIS.

Disp. 22 de Eucharistia.— Primum omnium nonnulla supponenda sunt, quæ ejusdem rationis sunt cum tractatis in disputatione præcedente. Unum est, verba illa antecedentia, quæ in canone leguntur, *Simili modo, postquam cœnatum est,* usque ad illa : *Hic est enim,* etc., non esse de necessitate sacramenti; nam quædam sunt verba Evangelistæ, de quibus disputat. 19 dictum est; illa vero, quæ sunt Christi, scilicet, *Accipite et bibite,* eamdem rationem habent, quam similia, quæ dicuntur circa corpus; de quibus disputatione præcedente diximus. Alterum est, particulam *enim,* non esse de essentia, quamvis Matthæus referat Christum illam dixisse, propter

easdem rationes tractatas disputatione præcedente. Ultimum denique est, illud verbum : *Hoc facite,* sive : *Hæc quotiescumque feceritis, in mei,* etc. Et omnia, quæ postea sequuntur, non esse essentialia, ut satis etiam constat ex dictis. Tria ergo alia explicanda supersunt. Primo, quæ verba sint essentialia. Deinde, quæ sit eorum ratio. Tertio quare illis adjuncta sint aliqua non essentialia.

SECTIO I.

Utrum hæc sola verba, *Hic est calix sanguinis mei,* vel, *hic est sanguis meus,* sint de essentia hujus sacramenti.

1. Quod hæc sint essentialia, certa fides est; est enim eadem de his ratio, quæ de illis : *Hoc est enim corpus meum,* quia significant conversionem vini in sanguinem, quod amplius explicabitur sect. seq. ; præsens ergo controversia est de verbis sequentibus : *Novi et æterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissiouem peccatorum.*

2. *Prima sententia.* — De quibus prima sententia est, hæc omnia esse de substantia et essentia hujus sacramenti. Hæc est opinio D. Thom., ut explicuimus; et ita eam interpretantur et defendunt Capreol., dist. 8, quæst. 1, art. 3, ad argum. contra 4 conclus.; Palud., quæst. 3; Hervæus, dist. 10, quæst. 2; Anton., 3 part., tit. 13, cap. 15, § 4; Sylvest., verbo Eucharist. 1, quæst. 6; Armil., verbo Eucharist., num. 14; Viguer., in Inst., c. 16; Petr. Soto, lect. 2 de Euchar., ubi hanc dicit esse certam sententiam et tutam ; eamdem tenet Gerson, Alphab. 26, in fine; et insinuatur ab Innocent., lib. 4 de hoc myster., cap. 5, dicente, Ecclesiam accepisse ab Apostolis hanc verborum formam, Apostolos autem a Christo. Fundamenta pro hac sententia tria insinuantur a D. Thom. Primum est, quia, Luc. 22, hæc posteriora verba interponuntur prioribus; sic enim dicitur : *Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine;* ergo signum est, omnia esse essentialia. Secundum est ex consuetudine Ecclesiæ, quia, scilicet, sacerdos eodem ritu et modo, tenendo calicem in manibus, hæc omnia verba profert, et ideo omnia eisdem characteribus singulariter describuntur. Cui adjungi potest, quod in Concil. Florent., in decreto Eugenii, in fine, omnia illa verba ponuntur in forma sanguinis, ut refert Barth. Miranda, in sua Summa (in tomis enim Conciliorum non inveniuntur tres clausulæ, quas ibi Miranda addit, nescio ex quo codice); Concil. item Coloniens., part. 7, cap. 14, et in Enchirid. Christian. instit., titul. de sacram. Euch., omnia hæc verba posuit in forma, et subjunxit : *Reliqua, quæ dicuntur, vel ad usum sacramenti pertinent, vel laudes, vel gratiarum actiones sunt, vel certe obsecrationes, et fidelium petitiones; tam autem apertus est Christi sermo, quo hoc sacramentum conficitur, ut plane insani sint, qui eum depravare contendunt.* Sentit ergo, illa verba esse essentialia, ac omnibus iis confici sacramentum. Ac denique in Catech. Pii V omnia illa verba dicuntur esse forma hujus sacramenti. Unde ejusdem Pii V opera, commentarius Cajetani circa hunc articulum, in quo D. Thom. opinionem deserebat, expunctus est.

3. *Prædicta opinio est valde probabilis.* — Tertio insinuat D. Thom. rationem, quia tota illa est una integra propositio, et omnia illa verba : *Novi et æterni Testamenti,* etc., sunt determinatio prædicati; et ideo, donec illa omnia finiantur, non est absoluta propositio; ergo omnia illa pertinent ad integritatem ejusdem locutionis; sunt ergo de essentia. Et confirmatur primo, quia illa verba determinant sacramentalem significationem; nam, quia hoc sacramentum est repræsentatio passionis Christi, debuit hoc exprimi in forma; et ideo oportuit illam determinationem in forma ponere; magis autem adhibita est in forma sanguinis, quam corporis, quia et in passione sanguis est separatus a corpore, et in consecratione sanguinis separata a consecratione corporis consummatur hæc repræsentatio. Confirmatur secundo, quia per illam determinationem, *qui pro vobis effundetur,* significatur esse sacrificium, quod in consecratione sanguinis perficitur; est ergo illa determinatio essentialis. Et hæc opinio est valde probabilis, et magnæ auctoritatis, cui Scot., dist. 8, quæst. 2, art. 2, contradicere non est ausus, sed rem dubiam reliquit, quanquam eo loco multa etiam, quæ certa sunt, in dubium revocet; et eodem modo dubitant Gabriel, dist. 9, quæst. 3, et lect. 53 in can.; Angel. et Rossel., Euchar. 1; et Nicolaus de Nirce, tract. 6 de Eucharist., quæst. 1.

4. *Secunda sententia.* — *Evasio.* — *Impugnatur.* — Secunda opinio principalis et extreme contraria, est, sola illa verba : *Hic est sanguis meus,* vel æquivalentia esse essentialia, substantialia, ac necessaria, atque adeo

in solis illis esse vim effectricem hujus sacramenti. Hæc est communior antiquorum Scholasticorum cum Magistro in 3, dist. 8; Bonavent., 2 part., art. 1, quæst. 2, ad 1; Major., quæst. unica; Aliaco, quæst. 5; Aureol., apud Capreol. ibi; Carthus., quæst. 2, licet cum formidine, et eodem modo Marsil., quæst. 6, art. 1; Alens., quæst. 33, membr. 4, art. 1 et 3, ad 3; Henric., Quodlib. 9, quæst. 10; Albert., lib. de Sacrific. Miss., cap. ultim., quem refert Gabriel supra; Cajetan. hic; Victor., in Summa, num. 74, qui dicit, illa posteriora verba esse de perfectione formæ, sicut pronomen *Ego,* in forma baptismi; et in hanc sententiam inclinat Innocent., lib. 4, cap. 6 et 17, dum ait sacerdotem his verbis conficere : *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.* Probatur primo hæc sententia ex Scriptura, quia, ut in superioribus sæpe dictum est, verisimile est, Evangelistas retulisse omnia verba essentialia ad consecrationem, tam in forma sanguinis, quam corporis; sed singuli Evangelistæ omittunt aliqua ex prædictis verbis; et quædam in nullo eorum reperiuntur; ergo non sunt de necessitate sacramenti. Major constat, quia singuli Evangelistæ narrant factum et institutionem Christi, et unusquisque eorum subdit, Christum dixisse : *Hoc facite in meam commemorationem;* necessarium ergo videtur, ut singuli narrent institutionem, saltem quoad essentialia; constat autem, omnes omisisse particulam, *mysterium fidei,* et *æterni.* Matthæus item et Lucas particulam, *pro vobis,* omiserunt; Marcus, *in remissionem peccatorum.* Paulus denique ex omnibus illis verbis solum illud, *novi Testamenti,* retinet, reliqua, prætermittit. Unde hæc ratio de omnibus illis verbis procedit, præterquam de illo, *novi Testamenti,* quod a nullo prætermissum est; tamen a paritate rationis sumi potest argumentum; quia illud verbum non magis significat substantiam sacramenti, quam reliqua, sed significat potius effectum, vel usum. Ad hoc argumentum respondet D. Thom. hic, et Scholastici, Evangelistas non assumpsisse onus tradendi formas substantiales sacramentorum, sed solum narrandi et texendi historiam, et ideo non esse necessarium, ut omnium verborum essentialium mentionem fecerint. Sed profecto non videtur hoc satisfacere, quia, licet verum sit, primario voluisse narrare historiam, tamen, cum ipsa historia contineat sacramenti institutionem, et præceptum celebrandi illud, cumque ipsi mentionem faciant illius præcepti, *Hoc facite,* credibilius est, integre, saltem quoad essentialia, narrasse quid faciendum sit; quod satis videtur insinuare Paulus illis verbis : *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis.* Dices, hac ratione posse concludi, illam particulam, *calix,* non esse de essentia, quia Marcus illius non meminit, sed tantum dixit : *Hic est sanguis meus.* Respondeo, verum esse, illam materialiter sumptam non esse necessariam, sed solum quoad sensum; unde, quia in re idem est, *sanguis,* et, *calix sanguinis,* quidquid horum dicatur, sufficit, quantum ad sacramenti necessitatem pertinet; et ideo Evangelistæ utroque modo hoc referunt, ita ut incertum esse videatur, quomodo Christus sit locutus.

5. *Clemens.* — Secundum et urgentissimum argumentum pro hac sententia sumitur ex Ecclesiæ consuetudine, et auctoritate; quanquam enim Ecclesia Romana omnia illa verba eodem tenore proponat, quia in eis contineri formam certissimum est, tamen inde non fit, Ecclesiam Romanam sentire illa omnia esse de necessitate formæ; nam particula, *enim,* eodem modo proponitur, et profertur, cum tamen certissimum sit, non esse de substantia formæ. Sed, quod caput est, omnes liturgiæ antiquæ Græcorum omittunt particulam *æterni,* et, *mysterium fidei,* ut videre licet in Jacobo, Basilio, et Chrysost., et eamdem particulam, *mysterium fidei,* omittit Concilium Coloniense, part. 7, cap. 14. Æthiopes vero in sua missa, cujus auctor dicitur fuisse Matthæus, hac forma utuntur : *Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur, et pro redemptione multorum;* in qua, præter duas dictas particulas omittitur etiam, *novi Testamenti.* Præterea apud Clementem, lib. 8 Constit., cap. 12, alias 17, habentur hæc verba notanda : *In qua nocte tradebatur, cum accepisset panem sanctis manibus suis, sustulissetque oculos ad te Deum suum ac Patrem, ac fregisset, dedit discipulis suis, dicens : Hoc est mysterium novi Testamenti, accipite ex eo, et comedite, hoc est corpus meum, quod pro multis frangitur in remissionem peccatorum. Similiter et calicem, dicens : Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Ex quo contextu imprimis colligitur, verba illa, *mysterium fidei,* et, *novi Testamenti,* non esse partem alicujus formæ, sed præambula, sicut illa : *Accipite et comedite.* Deinde colligitur illa verba, *qui pro vobis effundetur,* non

magis esse necessaria in forma sanguinis, quam illa, *quod pro vobis tradetur,* sint necessaria in forma corporis. Ad hæc respondet Capreol., Deum dispensasse cum illis Ecclesiis, in quibus illæ particulæ omissæ sunt. Sed hoc, qua facilitate dicitur, eadem rejiciendum est; est enim voluntarium, atque ridiculum; nullum enim fundamentum habet, neque unquam talis dispensatio visa est, quæ essentialem ritum sacramenti in diversis Ecclesiis mutet; alioqui melius diceretur a principio fuisse diversas formas diversis Ecclesiis traditas, quod tamen absurdissimum esset et erroneum. Paludanus igitur aliter respondet, in omnibus his liturgiis et Ecclesiis formas esse insufficientes; unde concedit, Græcos illis solis utentes non conficere. Sed est plusquam temeraria sententia, contra universalem traditionem, quæ illas liturgias recipit et probat, ut videre est in sexta Synodo. Deinde, ille fuisset intolerabilis error in magna parte universalis Ecclesiæ, quem Ecclesia Romana minime permittere debuisset; nunquam autem Ecclesia Romana reprehendit, vel notavit Græcos de hoc errore. Quin potius in Concilio Florentino, sess. ultim., in fine, aperte supponitur, Græcos rite conficere corpus et sanguinem Domini, formis, quibus ipsi utuntur, et ab eis solum quæritur, cur post illas formas addant orationes, quibus videntur consecrationem postulare, Græcique responderunt, se firmiter credere, illis verbis confici sacramentum, quod Latinis summe placuit; neque ullam aliam controversiam de forma habuerunt cum Græcis, sed solum circa materiam de azymo et de mistione aquæ. Propter quod Eugenius in litteris unionis nulla verba posuit, sed generatim dixit, hoc sacramentum confici verbis Salvatoris. Et confirmatur tandem, quia ex usu Ecclesiæ Latinæ omittentis in forma corporis particulam illam, *quod pro vobis tradetur,* recte concludimus, illam particulam non esse de essentia; ergo similiter ex usu aliarum Ecclesiarum ab Ecclesia Romana tolerato, si non æquali, magna saltem certitudine, censendum est illa verba, quæ a multis Ecclesiis omittuntur in forma sanguinis, non esse de essentia, sed sola illa, quæ ab omnibus Ecclesiis proferuntur.

6. *Patres.* — Tertio argumentari possumus Patrum auctoritate. Ambrosius, 4 de Sacramentis, cap. 5, tantum ponit hæc verba, *Accipite et bibite, hic est enim sanguis meus.* Eusebius Emissen., in cap. Quia corpus, de Consecr., dist. 2, dicit, Christum convertisse vinum in sanguinem suum, dicendo, *Hic est sanguis meus.* Cyprianus, serm. de Cœna Domini : *Ex quo a Domino dictum est, Hoc facite in meam commemorationem, Hoc est caro mea, Hic est sanguis meus, quotiescumque his verbis, et hac fide actum est, panis iste, et calix benedictione solemni sacratus, ad totius hominis vitam salutemque proficit.* Similiter Justinus, Apolog. 2, in fine. sicut ponit sola illa verba, *Hoc est corpus meum,* ita et illa sola, *Hic est sanguis meus.* Chrysostomus autem, homilia de Proditione Judæ, in consecratione corporis horum meminit verborum : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et similiter in consecratione sanguinis tantum dicit : *Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur,* satis indicans, non magis necessariam esse determinationem in una forma, quam in alia; unde inferius vim facit in solis illis verbis : *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.* Et eodem modo procedit Damascen., lib. 4, cap. 15, ubi prius dixit, Christum consecrasse, dicendo : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur; hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur;* postea vero indicans, quæ sunt verba essentialia, inquit : *Sicut Deus, dicendo, Fiat lux, fecit lucem, ita dicendo, Hoc est corpus meum, et, hic est sanguis meus, perfecit hoc sacramentum; et quoniam dixit, Hoc facite, omnipotente ejus præcepto, donec ipse veniat, efficitur.*

7. Quarto argumentor ratione, quæ, licet ex se sola non sufficiat in re, quæ ex divina institutione et voluntate pendet, tamen, supposita sufficiente auctoritate allata, magnum pondus habere potest. Præcipua ergo ratio sit, quia verba sacramentorum efficiunt quod significant; sed hæc verba sola, *Hic est sanguis meus,* vel, *hic est calix sanguinis mei,* significant conversionem; ergo illam efficiunt; ergo illa sola sunt essentialia. Et confirmatur, quia in primo instante, quo hæc verba absolvuntur, constituunt propositionem integram, et non possunt esse falsa, neque quando a Christo prolata sunt, neque quando in persona ejus rite proferuntur; ergo in primo instante efficiunt; ergo, quidquid postea profertur, non est essentiale, cum non sit necessarium ad veritatem sacramenti. Responderi poterit, verba sacramentorum efficere sacramentaliter, et prout instituta sunt; verba autem hujus formæ non esse instituta ad significandam conversionem in sanguinem Christi

absolute, sed ut effusum, aut confirmantem novum Testamentum; et ideo donec completa est tota hæc significatio, nihil efficere. Unde ad confirmationem consequenter dicetur, verba illa, *Hic est calix sanguinis mei,* ut in hac forma proferuntur, non continere propositionem integram, sed inchoatam; quia omnia, quæ sequuntur, sunt determinatio et pars prædicati; et ideo, donec consummetur propositio, non esse significationem veram, nec falsam; sicut in forma baptismi, licet quis dicat, *Ego te baptizo,* nondum significabit verum aut falsum sacramentaliter, donec perficiat formam, et dicat : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti,* quia totum hoc est pars illius propositionis sacramentalis. Et confirmatur tota hæc responsio, quia non repugnabat, Christum instituere hanc formam hoc modo, ut per se notum videtur; et, si tunc objiceretur ratio facta, necessario solvenda esset prædicto modo; ergo signum est, non esse efficacem.

8. Sed ad hæc omnia jam dictum est, rem, quæ pendet ex sola Christi institutione, non posse sola ratione convinci, neque in hoc sensu afferri rationem prædictam; sed solum ut conjecturam, et congruentiam; nam in sacramentis, verba, quæ sufficienter significant effectum proprium, ac primarium, solent etiam institui ut sufficientia ad talem effectum efficiendum, constituendumque sacramentum; quod si interdum fit aliqua additio, est propter aliquam specialem causam; ut in forma baptismi, et confirmationis, additur invocatio Trinitatis, quia sunt janua, et professio fidei; hic autem illa verba sufficienter significant effectum, et nulla est ratio sufficiens, ut fieret illa additio tanquam necessaria ad veritatem sacramenti, ut patet, quia illa verba, *novi et æterni Testamenti,* significant aliquid accidentarium, et extrinsecum, quod consequenter se habet, et non fit proprie per illa verba; ergo non sunt hæc essentialia. Simili enim ratione probavit D. Thom. supra, illa verba, *Accipite et comedite,* non esse de essentia, quia significant usum, qui est posterior, et extrinsecus. Et idem fere argumentum fieri potest de illis verbis, *qui pro vobis effundetur.* Sed de illis præterea est speciale argumentum, quia illa, ut supra dixi, non dicuntur formaliter a sacerdote, sed referuntur materialiter. Alias enim non essent vera, quia jam nunc non est effundendus sanguis; verba autem formæ essentialia dicuntur significative et formaliter a sacerdote. Quod si dicantur proferri formaliter, et intelligi de effusione sacramentali, præterquam quod sensus non est ita proprius, redit argumentum factum, quod hoc modo non significant, nisi usum vel effectum, quem sacramentum confert suscipienti, quæ sunt extrinseca.

9. Tandem, non videtur contemnenda illa conjectura, quia in forma corporis, determinatio illa, *quod pro vobis tradetur,* non est de substantia formæ, vel quia sumitur materialiter, vel quia non significat de novo aliquid substantiale, sed solum usum, vel effectum; ergo idem erit in forma sanguinis, quia revera in illo verbo, *Hic est sanguis meus,* includitur, quod ille sit sanguis novi Testamenti, et effusus in remissionem peccatorum; ergo, quidquid postea additur, non est substantiale, propter easdem causas.

10. *Tertia sententia. — Rejicitur.* — Præter has opiniones extremas, invenio tres alias medias, quæ licet mea sententia parum sint probabiles, tamen, ut veritas magis constet, commemorandæ sunt. Tertia ergo opinio affirmat, præter illa verba, *Hic est sanguis meus,* esse essentiale verbum illud, *novi Testamenti;* non vero cætera omnia. Ita sentit Armachanus, lib. 9 de Quæstionibus Armenorum, cap. 3 et 4, et aliqui addiderunt etiam illud verbum, *mysterium fidei,* esse de essentia, ut referunt Marsilius, quæst. 6, art. 1, 2 parte illius, et Gabriel, lect. 35 in can. Sed hoc posterius, non video, quo fundamento niti possit, cum omnes rationes factæ pro secunda sententia æque contra hoc procedant. Opinio autem Armachani aliquo modo fundari potest in consensione Evangelistarum omnium, et Pauli; omnes enim illud verbum commemorant, et subjungunt, Christum dixisse, *Hoc facite.* Præterea, hic magis urget argumentum illud D. Thom., quod Lucas interponit illud verbum dicens : *Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine.* Unde Tertullianus, lib. 4 contra Marcion., cap. 40, cum dixisset, Christum corpus suum confessum esse, dicendo, *Hoc est corpus meum,* subdit : *Sic calicis mentione Testamentum constituens sanguine suo obsignavit.* Sed hæc sententia non loquitur constanter, nec expedit difficultates propositas in secunda, licet unam vel alteram evitet; præcipua tamen est, quod non omnes Ecclesiæ, aut liturgiæ particulam illam, *novi Testamenti,* adjungunt, ut vidimus; seclusa autem traditione Ecclesiæ, nulla est ratio sufficiens, ob quam illa particula censeatur essentialis; nec enim satis est, quod

omnes Evangelistæ illius meminerint, quia non omnia, quæ ipsi narrant dixisse Christum, sunt de essentia, sed illa sola, quæ proprium sacramenti effectum significant, et ex usu et traditione Ecclesiæ colliguntur esse essentialia. Illud autem verbum, *novi Testamenti,* neque pertinet ad significandum effectum, neque ex communi usu et consensu Ecclesiæ constat esse essentiale.

11. *Quarta sententia. — Rejicitur.* — Quarta sententia est quorumdam, qui dixerunt, illa verba postrema, *Qui pro vobis, et pro multis effundetur, in remissionem peccatorum,* esse essentialia; verba autem intermedia non esse essentialia, sed proferri ad explicandum magis mysterium; scribi autem, et dici eodem tenore et ritu, solum quia interponuntur in medio, sicut particula *enim.* Quod ergo hæc non sint essentialia, probat hæc opinio argumentis secundæ sententiæ. Quod autem postrema verba essentialia sint, probat, quia hoc mysterium est sacrificium incruentum, quod est commemoratio, et repræsentatio cruenti sacrificii; ergo de necessitate formæ illius est, quod in ea fiat expressa mentio effusionis sanguinis Christi, quod per illam particulam fit; et ideo omnes Evangelistæ illam scribunt. Sed hæc etiam opinio et leve habet fundamentum, et inconstanter procedit, quia si fundamenta secundæ opinionis efficaciter probant verba intermedia non esse essentialia, idem necessario concludunt de posterioribus verbis; eodem enim modo de illis procedunt, præsertim illud, quod non solum Paulus illa omisit, et Evangelistæ aliqua prætermittunt, sed etiam multæ Ecclesiæ sine illis consecrant, ut patet ex liturgiis supra adductis, et ex verbis Clementis, et ex aliis citatis. Adde, quod si hæc verba essent essentialia, non interposuisset Ecclesia tot verba non essentialia. Neque est simile de particula *enim,* quia et brevissima est, et ad historiam narrandam necessaria. Præterea, cur magis hæc additio seu determinatio censenda est necessaria in sanguine, quam in corpore, ut supra argumentabamur? Denique nullus Scholasticorum hac distinctione usus est, affirmans, quædam ex his verbis necessaria esse, et non alia.

12. *Quinta sententia.* — Quinta ergo opinio est quorumdam recentium Thomistarum, qui convicti argumentis secundæ sententiæ, concedunt, nulla esse verba essentialia, neque de necessitate simpliciter hujus sacramenti, præter illa, *Hic est sanguis meus,* seu, *Hic est calix sanguinis mei.* Nihilominus tamen addunt, verba sequentia esse de integritate et substantia formæ, quia ex institutione Christi omnia dicenda sunt, ut forma sit integra, et quando dicuntur, ad consecrationem concurrunt, quæ non perficitur, donec illa omnia absolvantur, si minister debita intentione conficiat, intendendo scilicet agere, prout Christus instituit, vel fecit. Non sunt tamen hæc verba simpliciter necessaria, quia, licet non proferantur, et minister velit solis aliis conficere, tenebit consecratio, quamvis male faciet. Quod ita declaratur, quia, quando omnia illa verba proferuntur, sunt per modum unius integræ propositionis, cujus veritas non subsistit, donec tota proferatur; et ideo tunc omnia sunt de integritate formæ; et effectus non fit usque ad ultimum instans prolationis omnium, quia usque ad illud est quasi pendens, et suspensi significati; cujus signum est, quia si post illa verba, *Hic est calix sanguinis mei,* aliquis adderet hanc determinationem, *pro Angelis effusi,* vel quid simile, redderetur falsa propositio, et nihil conficeretur; ergo neque est absolutus sensus, neque fit effectus, donec absolvatur tota determinatio prædicati. At vero, quando solum proferuntur illa verba : *Hic est calix sanguinis mei,* illa perfecta est oratio, cujus sensus absolvitur in fine ejus; et ideo tunc fit effectus; atque ita fit, ut illa forma per se possit esse sufficiens; et consequenter, ut alia verba non sint simpliciter necessaria et essentialia, quamvis substantialia sint. Quod non esse novum, exemplis declaratur. Nam particula *enim,* et particula *calix,* substantialis est, et tamen non est simpliciter necessaria. Secundo, ait Soto, dum profertur in hac forma pronomen *meum,* ultima particula potest breviori et prolixiori sono proferri; et tamen, cum prolixius profertur, totus sonus est de substantia, et concurrit ad effectum, licet dimidia pars ejus sufficeret ad essentiam. Tertio, in forma baptismi, vel pœnitentiæ, pronomen *Ego* non est de essentia; et tamen, cum profertur, de substantia est, et concurrit ad effectum. Quarto, quando baptismus fit trina mersione, omnes sunt de substantia, licet non de essentia. Et clarius in sacramento pœnitentiæ, confessio unius peccati venialis esset sufficiens ad essentiam in eo, qui non habet conscientiam mortalis, et tamen, si fiat confessio plurium venalium, tota erit de substantia, et integritate sacramenti. Hanc opinionem sic explicatam defendunt Soto,

Ledesma, et alii, qui potissimum moti sunt ad ita dicendum, ut non viderentur D. Thom. contradicere.

13. *Rejicitur prædicta opinio.* — Sed hæc opinio in primis aliena est a mente D. Thom., ut in Comment. ostendi; et ita non assequitur, quod intendit. Secundo, fingit quid novum et inauditum in formis sacramentorum sine ullo fundamento, ut ex responsione ad ejus fundamenta patebit. Tertio, si verum est, ut revera est et ipsi fatentur, illa verba non esse de essentia, neque de necessitate formæ, consequenter etiam dicendum est, non esse ex institutione aut præcepto Christi, ut adjungantur, vel conjungantur verbis formæ; in quo auctores prædicti non loquuntur consequenter. Patet, quia Ecclesiarum usus, et auctoritas, quæ docent, hæc non esse essentialia, docent, non esse præcepta a Christo, quia jus divinum est immutabile. Neque est credibile, magnam partem Ecclesiæ, et gravissimos Patres ignorasse hoc jus divinum, aut Ecclesiam Romanam hunc errorem tolerasse. Adde, si hoc esset divinum præceptum, gratis negaretur de essentia formæ, quia in nulla forma alicujus sacramenti invenitur aliquid ex præcepto Christi addendum, quod non sit essentiale, quia non aliter instituit Christus essentiam sacramenti, quam præcipiendo, ut ita fieret; ergo non dicuntur hæc verba ex præcepto Christi; ergo neque ex institutione; quæ enim hic potest esse institutio, si non est præceptum? Nisi quis fortasse dicat, instituisse Christum, ut hæc verba dici possint, et veluti consilium dedisse, ut dicantur, quasi ad melius esse, quod est gratis dictum et sine exemplo aut fundamento; neque ad rem præsentem pertinet, ut ostendam. Præterea hoc modo omnes cæremoniæ sacramentorum ab Ecclesia institutæ possunt dici ex institutione Christi, quia Christus instituit, ut possint fieri, et est melius. Item, cur etiam illa additio, *quod pro vobis tradetur,* non dicetur ex institutione Christi? et in utraque forma, verba illa : *Accipite et comedite,* vel, *bibite,* et sic de aliis? ergo ratione institutionis, vel præcepti Christi, non possunt hæc verba dici de substantia, et integritate formæ. Quarto, nec ratione efficientiæ, quia, si verum est, Christum nec instituisse, nec præcepisse, ut hæc verba dicerentur, necessarium est dicere (si verba consecrationis calicis debita intentione proferantur) illa verba nihil efficere. Probatur primo, quia, si Christus non præcepit, ut illa verba dicerentur, neque ea instituit, ut sacramentalia, nullam illis contulit virtutem agendi; unde ergo habent illam? quia verba non possunt habere efficaciam, nisi ex institutione Christi; neque Ecclesia potest illam conferre; neque credibile est, quod efficacia verborum ex solo usu humano pendeat; nec denique Christus hanc efficaciam contulit, nisi illis verbis, quæ ad sacramentaliter significandum instituit.

14. Unde argumentor secundo, quia supposita Christi institutione, verba sacramentorum agunt per modum naturæ; et ideo agentes de sacramentis in genere diximus, non esse in potestate ministri, applicando materiam et formam sufficientem cum intentione sacramentum conficiendi, suspendere effectum sacramenti, etiam si maxime velit, et intendat nihil efficere usque ad tale tempus; ergo, si illa verba : *Hic est calix sanguinis mei,* sunt sufficientia, et cadunt super debitam materiam, debita intentione, non potest voluntas ministri, aut Ecclesiæ usus impedire quin, illis finitis, consecratio perficiatur. Tertio, si sola additio facta post prædicatum simplicis propositionis satis est, ut dicamus effectum non fieri, donec additio illa finiatur, sequitur primo, Christum Dominum non consecrasse corpus illis solis verbis : *Hoc est corpus meum,* nec commutasse panem in corpus donec absolvit verba sequentia, *quod pro vobis tradetur;* et consequenter sequitur, omnia illa esse de substantia illius consecrationis; consequens autem videtur satis absurdum; alias Ecclesia Latina non conficeret eisdem verbis, quibus Christus, neque proferret omnia substantialia verba, quæ ipse protulit. Sequitur etiam, additionem illam, qua utitur Ecclesia Græca, esse de substantia illius formæ, et de ejus integritate, et consequenter Ecclesiam Latinam habere mutilam formam corporis, saltem quoad substantialem integritatem ejus, quod non est mediocre absurdum. Dices, non sufficere, quod Christus addiderit determinationem aliquam, sed, quod addiderit cum intentione suspendendi significationem, et effectionem sacramentalem, usque ad finem totius prolationis, et hanc intentionem habuisse in verbis calicis, non autem in verbis corporis. Sed quam hoc voluntarie, et sine fundamento dicatur, per se notum est. Ac præterea, si ita esset, sine causa negaretur, omnia illa verba esse essentialia, ac simpliciter necessaria, quia si Christus ea intentione ea protulit, aut illis confecit et statim subdi-

dit : *Hoc facite,* quomodo illa verba non sunt essentialia, et de necessitate præcepti divini? Rursus, quis dicat, Græcos aliis, vel paucioribus verbis consecrasse, quam Christum? Ac denique quis credat, Christum, omnibus illis verbi consecrando, omnia instituisse, et omnibus dedisse virtutem ad efficiendam consecrationem, simulque voluisse, aut permisisse, ut pauciora verba sufficerent, cum hujus rei nullum sit exemplum, nullum testimonium, nullave ratio sufficiens? Et confirmatur, nam pari ratione posset quis dicere, quamvis Christus instituerit ad baptizandum illa verba : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti,* nihilominus, si aliquis hæc sola proferat : *Ego te baptizo,* illa sola sufficere, quia tunc constituunt integram propositionem, quæ videtur baptismi effectum significare. Vel e contrario posset alius dicere, in forma absolutionis, esse substantialem illam additionem : *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti,* quæ usu communi adhiberi solet, et non perfici effectum, donec illa absolvatur, quia est quasi suspensa integra significatio totius propositionis. Et eadem ratione, posset quis in forma calicis addere hæc verba : *Hic est sanguis meus infiniti valoris,* vel quid simile, et dicam non fieri consecrationem, donec illa determinatio absolvatur, et ita illa verba dici substantialia; quod satis absurdum est. Quod si quis dicat, hæc exempla non esse similia, quia hujusmodi additiones non sunt ex verbis Christi, hoc sane nihil refert, quia verba non sunt de substantia formæ, quia sunt a Christo dicta; sed quia sunt a Christo instituta, ut per ea fiat consecratio. Deinde, licet exempla adducta per se non convincant, sunt tamen efficacia ad refellendum fundamentum contrariæ sententiæ, quia omnis determinatio prædicati, undecumque sumpta sit, potest dici suspendere significationem propositionis, et mutare veritatem ejus. Nam si quis diceret : Hic est sanguis veteris Testamenti, aut, Verbo non unitus, tota propositio falsa redderetur; ergo, si hoc satis est ad suspendendam efficaciam, id fiet, etiam si additio sumpta non sit ex verbis Christi; nullus autem, ut existimo, hoc concedet, alias fieret effectus, postquam verba Christi omnino non existunt, per aliquod aliud voluntarie additum.

15. *Illa verba, Hic est calix sanguinis mei, vel æquivalentia, sunt de essentia formæ, et de substantia ejus.* — Quocirca dicendum est nohac quæstione primo, sola illa verba : *Hic est calix sanguinis mei,* vel æquivalentia, esse de essentia, necessitate, ac substantia hujus formæ, et in illis solis esse totam efficaciam; atque adeo in ultimo instante prolationis eorum perfici transubstantiationem vini. Hæc omnia convincunt rationes factæ pro secunda sententia, et contra tres ultimas. Neque fundamenta primæ opinionis nova indigent solutione, quia ostensum est, neque ex Scriptura, neque ex Ecclesiæ usu aliud haberi. Ratio vero sumpta ex determinatione prædicati, qua etiam nitebatur ultima opinio, manifestis exemplis rejecta est, eo vel maxime, quod hujusmodi additio non semper suspendit significationem aut veritatem proprie præcedentis propositionis simplicis, sed interdum est per modum alterius partis formaliter, aut virtute componentis unam hypotheticam propositionem, et tunc non suspenditur veritas; et hoc sensu intelligendum est, dixisse Christum : *Hoc est corpus meum,* et postea subjunxisse, *quod pro vobis tradetur,* simpliciter affirmando primum, et quasi copulando secundum; et idem omnino dicendum est de verbis calicis, quæ prout nunc proferuntur a sacerdotibus, minorem difficultatem habent, quia illa additio, *qui pro vobis effundetur,* solum materialiter refertur, et ideo non suspendit veritatem formæ essentialis, quæ formaliter profertur. Et hoc argumentum etiam probat illa verba neque esse essentialia, neque substantialia, proprie loquendo. Neque exempla, quibus ultima opinio utebatur ad distinguenda verba essentialia a substantialibus, sunt ad rem; nam pronomen *Ego* in forma baptismi neque essentiale est, neque substantiale, teste D. Thom. supra, quæst. 66, art. 5, ad 3. Nomen autem *calicis,* quatenus concurrit ad significationem essentialem, essentiale est, neque potest sine illo perfici consecratio, nisi quatenus mutari potest in æquivalens, quod commune est omnium formarum verbis. Secundum autem exemplum Soti non est ad rem; cum primum enim perficitur sensus formæ, perficitur etiam consecratio, sive ultima syllaba brevius, sive diutius protrahatur, et idem est in ablutione baptismi : cum primum enim est sufficiens ablutio, si forma integra sit prolata, perficitur sacramentum, et quidquid postea fit, non est de substantia sacramenti, nisi sit quæstio de nomine. Denique exemplum de confessione non est ad rem, quia materia sacramenti pœnitentiæ non est definita ad hæc vel illa peccata, sed est sim-

pliciter confessio, vel omnium mortalium, quæ fuerint in conscientia pœnitentis, vel venialium, quæ pœnitens clavibus subjicere voluerit; et ideo quoad hoc definire tantam vel talem materiam, pendet partim ex conscientia, partim ex voluntate pœnitentis; at vero forma sacramenti est certa, et definita ex institutione Christi.

16. *Reliqua verba, quæ post pronomen, mei, sequuntur, sunt de necessitate præcepti Ecclesiastici.* — Addo vero ultimo, de necessitate præcepti Ecclesiastici esse, præsertim in Latina Ecclesia, ut omnia illa verba proferantur in consecratione sanguinis. Hæc est communis sententia, quæ probari potest, vel quia in re aliquo modo dubia, eligenda est via certior, cum sine incommodo possit fieri; vel certe, quia in re adeo gravi, Ecclesiæ consuetudo et traditio habet vim præcepti; et juxta hanc assertionem conantur aliqui exponere D. Thom., quod solum intellexerit, illa verba esse de necessitate præcepti, et quodammodo de substantia formæ non formaliter, sed materialiter, quatenus relative proferuntur, et necessaria sunt ad narrandum integre verba Christi. Sed est dura expositio, et præter mentem D. Thom., ut in commentario articuli dixi. Quocirca non existimo, injuriam fieri D. Thom., si propter multarum Ecclesiarum, et liturgiarum auctoritatem ab ejus opinione discedamus, quam sine dubio ipse mutasset, si vel prædictas liturgias, vel aliarum Ecclesiarum usum agnovisset. Quod enim non agnoverit, signum est, quod nullam earum mentionem in articulo faciat. Unde, cum aliis argumentis utcumque satisfaciat, de hoc nihil dicit; nec invenio, quid probabiliter responderi posset.

SECTIO II.

Utrum hæc verba, *Hic est calix sanguinis mei*, sint essentialia et immutabilia.

1. Diximus, hanc formam esse simpliciter necessariam; superest, ut singulorum verborum ejus rationem et immutabilitatem explicemus. Ex his autem quinque verbis tria sunt ejusdem rationis cum similibus verbis consecrationis formæ panis, scilicet, pronomen *hic*, quod, ut supra diximus, potuisset in neutro poni, quamvis nunc propter consuetudinem Ecclesiæ, peccatum esset talem mutationem facere; item verbum *est*, et pronomen *mei*. Hæc igitur explicata sunt ex dictis in præced. disputat.

2. *Certum est posse loco horum verborum, calix sanguinis, poni tantum verbum, sanguis.* — Solum ergo exponenda sunt illa verba: *Calix sanguinis*. Et primo dubium non est, quin loco illorum poni possit sola vox *sanguis*, in recto, dicendo: *Hic est sanguis meus*, sicut Matthæus et Marcus dixerunt, quia his verbis sufficienter significatur conversio vini in sanguinem Christi. Et in sensu aliis æquivalente, ut jam dicam. Quocirca non immerito dubitari potest, cur Ecclesia Latina, prætermissis verbis Matthæi et Marci, quæ clariora erant, et sine figuris ac metaphoris, elegerit potius uti verbis illis obscuris, ac metaphoram continentibus. Videtur enim melius fuisse uti verbis propriis, tum propter majorem claritatem, et uniformitatem inter utramque formam; tum, ne hinc sumerent occasionem hæretici metaphorice interpretandi cætera verba harum formarum. Sed imprimis sufficit Romanæ Ecclesiæ auctoritas, ut credamus, convenientissimum fuisse, uti his verbis; deinde Paulus et Lucas nomen *calicis* posuerunt, et verisimile est, Petrum hujusmodi verba Romanæ Ecclesiæ tradidisse. Et congruentia adjungi potest, quia illa vox proprie significat sanguinem, ut potabilem, et ita in voce *sanguinis*, nulla est metaphora, et accommodate significatur, prout est sub altera specie hujus sacramenti. Deinde vox *calix*, quamvis metonymice possit exponi, ut accipiatur pro re contenta in calice, ut idem sit, calix sanguinis, quod, potus sanguinis, seu, sanguis in calice contentus, tamen hæc acceptio tam est usitata et frequens, ut omnino clara sit, et propriæ significationi æquivaleat; et hæc est communis expositio Theologorum, D. Thom. hic, et in 4, d. 8; ubi Bonavent., 2 part., art. 1, quæst. 2; Richard., art. 3, quæst. 2, ad 5; Palud., quæst. 1; Gabriel., lect. 52 in can.; Anton., 3 part., tit. 13, cap. 5, § 4. Cavendum vero est, quod aliqui dicunt, calicem quidem sumi metonymice pro contento, non tamen pro sanguine, sed pro vino, ut sensus sit: *Hoc est vinum sanguinis*, id est, quod convertitur in sanguinem. Nam hoc modo esset impropria, et in rigore falsa locutio in termino prolationis ejus; esset enim affirmativa propositio de subjecto non supponente; quia tunc non est vinum, quod convertendum est in sanguinem, sed tantum est sanguis, in quem conversum est vinum. Vel, ut esset vera locutio, fatendum esset, tunc non esse factam conversionem, quod falsum est. Item, verba in

proprietate sumpta non habent illam significationem, sed voluntarie sic exponuntur. Probabile autem est, quod dixit Titelmanus in expositione Canonis, calicem proprie sumi pro vase ipso, ut sensus sit : Hoc est vas sanguinis mei, id est, continens meum sanguinem. Quæ expositio quoad sensum coincidit cum prima, illa tamen prima est magis usitata, et accommodata modo loquendi. Sicut cum dixit Christus : *Qui dederit calicem aquæ frigidæ,* etc., non est sensus, qui dederit vas continens aquam; non enim oportet dare ipsum vas ad obtinendum illud præmium, sed aquam contentam in vase. Addit vero D. Thom., quem alii sequuntur, retentum esse nomen calicis ad metaphorice significandam passionem, quæ per separatam vini consecrationem significatur; quia nomine calicis solet in Scriptura passio significari, ut constat Matthæi 20, et Joannis 6; quæ tamen metaphora ita intelligenda est, ut non excludatur alia significatio immediata, et quasi propria, et cum illa conjungatur.

3. *Grave peccatum est mutare verba, Hic est calix, etc., in hæc, Hic est sanguis meus, licèt nulla sit substantialis mutatio.* — Sed quæres, an nunc liceat mutare illa verba : *Hic est calix sanguinis mei,* in hæc, *Hic est sanguis meus;* constat enim, hanc non esse mutationem substantialem, tum quia multi Patres eam formam tradunt; tum etiam quia apertissime significat consecrationem, et in re eumdem habet sensum; unde videri potest licita hæc mutatio, tum quia fere nulla est; tum etiam quia verisimile est, Christum fuisse hac forma usum, ut ex Matthæo et Marco colligi potest. Nihilominus tamen in Ecclesia Latina non existimo, posse fieri hanc mutationem sine gravi peccato, ut Soto, et alii affirmant; non solum propter scandalum, sed etiam propter Ecclesiæ consuetudinem et traditionem, a qua non licet in re tam gravi discordare. At vero si in Ecclesia Græca, vel in alia regione esset consuetudo utendi illis verbis, sine ullo peccato posset observari. De Christi autem facto non satis constat, an ipse usus fuerit uno, vel altero dicendi modo, quia in sacra Scriptura uterque habetur. Quanquam enim ipse alterutro tantum dicendi modo usus fuerit, tamen cum idem sit sensus, salva historiæ veritate, potuit illius factum utroque modo referri; verisimile autem est, usum fuisse voce, *calicis,* quia præter Lucam et Paulum, traditio Apostolica hoc magis indicat.

4. *Dubium.* — *Solutio.* — Tandem quæres: Quid si mutatio fiat in illa verba Luc. : *Hic est calix novum Testamentum in sanguine meo,* vel, ut Paul. dixit : *Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine?* Aliquibus enim videtur hæc mutatio substantialis, et illa verba non sufficere, quia non videntur significare conversionem, neque in illis videtur affirmari de hoc contento in calice, quod sit sanguis Christi, sed quod sit testamentum, quod videtur esse quid extrinsecum et metaphoricum. Nihilominus censeo verius esse, illam mutationem non esse substantialem, sed formam a Luca et Paulo positam, esse in rigore sufficientem, quia, ut sæpe dixi, verisimilius est, quemlibet Evangelistam, et Paulum, retulisse ritum essentialem, præsertim cum Paulus dicat, se referre traditionem, quam, qui servaverit, verum sacramentum conficiet, juxta illud : *Hoc facite in meam commemorationem.* Item quia, revera, sensus illorum verborum est idem in substantia, etsi aliquid accidentarium addatur; affirmatur enim in illa propositione, hunc calicem esse sanguinem Christi, quo novum Testamentum stabilitum est, et confirmatum. Addo vero, grave esse peccatum, illam mutationem facere, tum propter rationes nuper factas; tum propter nonnullum periculum; tum denique, quia licet Evangelista, referendo historiam, interponat illam particulam, *Testamentum,* inter essentialia verba, quia magis refert modo historico, quam rituali, tamen in ritu sacrificandi non licet mutare ordinem, et contextum verborum essentialium, quem Ecclesia servat.

SECTIO III.

Utrum Ecclesia convenienter addiderit huic formæ aliquas particulas.

1. Ratio dubitandi esse potest, quia non omnia illa verba habentur in Evangelio. Item quia, ut diximus, non omnia sunt essentialia; ergo non debuerunt conjungi cum forma essentiali, et præsertim sub eodem tenore, et ritu.

2. *Omnia verba, quæ in calicis consecratione profert Ecclesia, a Christo Domino in eadem consecratione sunt prolata.* — Dicendum vero est, primo, omnia illa verba esse prolata a Christo. Hæc est communis sententia, et mihi certa, etsi illam in dubium revocet Palacius, dist. 8, quæst. 1. Tenet D. Thom. hic; Alens., 4 part., quæst. 33, art. 1; Bonavent., Scot.,

Palud., et reliqui Doctores, dist. 8; et fere omnes Theologi citati in sect. 2; Durandus, lib. 4 Ration., cap. 41; idem significat, licet non expresse affirmet, Innocentius, in capit. Cum Marthæ, de Celebrat. Missarum. Ubi inquit, licet non omnia illa verba ab Evangelistis referantur, referri tamen fere omnia, et cætera traditione constare, esse dicta a Christo. Quod etiam confirmat canon Missæ illis verbis : *Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic est calix*, etc., ubi omnia verba subsequentia referuntur, ut dicta a Christo. Hoc igitur certum est. An vero dicta fuerint eo ordine, quo in canone proferuntur, non est certum, quia neque scriptum est, neque traditum, neque oportet ut quæ referuntur, eodem ordine gesta sint. Unde et Evangelistæ in ordine referendi hæc et alia verba, varii sunt, et Clemens Papa loco supra citato, illo ordine indicat fuisse dicta; ergo hoc ad veritatem et substantiam mysterii non refert.

3. *Omnia hæc verba sunt convenienter posita in forma consecrationis.* — Dico secundo, illa omnia verba convenienter fuisse conjuncta in forma consecrationis. Est etiam certa conclusio, quæ primo sufficienter probatur ex usu Ecclesiæ. Secundo, in formis aliorum sacramentorum interdum aliquid adjungitur, ad majorem ornatum, vel expressiorem significationem; ut in forma absolutionis adjungi solet invocatio Trinitatis, et similiter in forma extremæ unctionis adduntur aliquæ particulæ. Tertio, quia illa omnia sunt verba Christi, et magis explicant effectum, dignitatem, et excellentiam hujus sacramenti, et sacrificii, ut recte hic explicat D. Thom., in solutionibus argumentorum, et Alensis supra, articulo quarto. Et declaratur breviter discurrendo per singula verba.

4. *Singulatim explicantur verba addita formæ calicis.* — Prima ergo particula est : *Novi et æterni Testamenti;* quæ dupliciter exponi potest. Primo, hunc esse sanguinem Christi, quo novum Testamentum firmatum est, quia, ut dicitur ad Heb. 9 : *Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa; et ideo novi Testamenti mediator est; ubi enim testamentum est, mors necesse est, intercedat testatoris.* Secunda expositio colligitur ex eisdem verbis Pauli; Testamentum enim novum dicitur promissio æternæ hæreditatis, juxta illud : *Novi Testamenti mediator est, ut repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.* Nam in Testamento veteri, quatenus tale erat, præcipue fiebant temporales promissiones; in novo autem factum est novum quoddam promissionis genus; et ideo novum Testamentum dicitur, quia homines interius renovat. Dicitur autem æternum, et quia æterna bona promittit, et quia hoc Testamentum et sacrificium sanguinis Christi, quo firmatum est, usque ad finem sæculi durabit; neque illi alia lex, aut sacrificii genus succedet; et propterea hic sanguis dicitur esse novi Testamenti, quia hoc sacrificium proprium est novæ legis, et non est sanguis hircorum, aut vitulorum, sicut erat in sacrificiis veteris legis.

5. Secunda particula est, *Mysterium fidei.* In qua primum indicatur, hoc sacramentum esse unum ex mysteriis fidei maxime reconditis et abditis, in quo aliud videtur, aliud sub speciebus latet. Unde hæc particula additur in fine consecrationis totius sacramenti, ad altitudinem hujus sacramenti explicandam; vel certe, quia in consecratione sanguinis expressius repræsentatur passio Christi, quæ est maximum mysterium a sæculis absconditum, et in omnibus veteribus sacrificiis præfiguratum; in hoc vero, quoad rem oblatam, vere ac realiter contentum, quoad ipsam vero effusionem sanguinis, mirabiliter repræsentatum.

6. Tertia particula est : *Qui pro vobis, et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* De quibus verbis nonnulla sunt in superioribus dicta; an, scilicet legendum sit *effunditur*, vel *effundetur*, et an explicandum sit de effusione cruenta in passione, vel de sacramentali. Et diximus, proprium, et litteralem sensum esse de reali effusione facta in passione; quo posito, difficiles sunt illæ particulæ : *Qui pro vobis, et pro multis.* Et communis expositio esse videtur, per illas non explicari sufficientiam, sed efficaciam passionis Christi; et ideo dicitur *pro vobis,* scilicet, qui præsentes estis, *et pro multis,* id est, pro aliis etiam electis, et prædestinatis. Ita exponunt Paludanus, Richardus, et alii, et habetur hæc expositio in Catechismo Pii V, et ratio adjungi potest, quia hoc sacrificium incruentum institutum est ad applicandum meritum et valorem passionis Christi; applicatio autem magis pertinet ad efficaciam, quam ad sufficientiam; et ideo illa potius per hæc verba significata est. Sed contra hoc obstare potest, quia, si illa particula *pro vobis* refer-

tur ad præsentes Apostolos, inter eos erat Judas reprobus; ergo non potest significare efficaciam, sed sufficientiam. Et ideo alii ita concedunt, quibus favent Chrysostomus, et Theophylactus, dum ita exponunt, *pro vobis,* scilicet, discipulis meis, qui præsentes estis, et *pro multis,* id est, pro aliis omnibus; nam omnes etiam multi sunt. Vel aliter cum D. Thom., *pro vobis,* id est, pro sacerdotibus, qui offerunt, et *pro multis,* id est, pro laicis omnibus, pro quibus offertur. Vel aliter, *pro vobis,* id est, Judæis, ex quibus Apostoli erant, et *pro multis,* id est, pro gentibus, ex quibus majori ex parte erat Ecclesia congreganda. Quæ omnes expositiones accommodari possunt, sive intelligamus, hic esse sermonem de effusione sanguinis Christi quoad sufficientiam, quod est valde probabile; sive, quoad efficaciam tantum, quod frequentius Scholastici docent. Et defendi etiam potest, dicendo, *pro vobis,* non supponere pro omnibus Apostolis præsentibus, sed pro electis, quibus revera sanguis Christi profuturus erat.

ARTICULUS IV.

Utrum prædictis verbis formarum insit aliqua vis creata, effectiva consecrationis (infra, art. 5 corp. Et 4, dist. 1, quæst. 1, art. 4, quæst. 2; et dist. 8, q. 2, art. 3; et dist. 10, in expos. lit., ad 6 et 8).

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod prædictis verbis formarum non insit aliqua vis creata, effectiva consecrationis. Dicit enim Damascenus in quarto libro* (Orthod. fid., cap. 14, circa med.) : *Tota virtute Spiritus Sancti fit conversio panis in corpus Christi. Sed virtus Spiritus Sancti est virtus increata; ergo nulla virtute creata horum verborum conficitur hoc sacramentum.*

2. *Præterea, opera miraculosa non fiunt aliqua virtute creata, sed sola virtute divina, ut in prima parte habitum est* (q. 110, art. 4). *Sed conversio panis et vini in corpus et sanguinem Christi, est opus non minus miraculosum, quam creatio rerum, vel etiam formatio corporis Christi in utero virginali, quæ quidem nulla virtute creata fieri potuerunt. Ergo neque hoc sacramentum consecratur aliqua virtute creata dictorum verborum.*

3. *Præterea, prædicta verba* (posita in art. 2 et 3, in argum. 1), *non sunt simplicia, sed ex multis composita, nec simul, sed successive proferuntur. Conversio autem prædicta, ut supra dictum est* (quæst. 75, art. 7), *fit in instanti, unde oportet, quod fiat per simplicem virtutem. Non ergo fit per virtutem horum verborum.*

Sed contra est, quod Ambrosius dicit in libro 4 de Sacramentis (c. 4, ante med., t. 4): *Si tanta est vis in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse, quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut sint, quæ erant, et in aliud commutentur. Et sic quod erat panis ante consecrationem, jam corpus Christi est post consecrationem, quia sermo Christi in aliud creaturam mutat.*

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt, nullam virtutem creatam esse, nec in prædictis verbis (art. 2 et 3 positis, in argum. 1), *ad transubstantiationem faciendam, nec etiam in aliis sacramentorum formis, vel etiam in ipsis sacramentis ad inducendos sacramentorum effectus. Quod, sicut supra habitum est* (q. 62, art. 1, 3, 4), *et dictis Sanctorum repugnat, et derogat dignitati sacramentorum novæ legis. Unde, cum hoc sacramentum sit præ cæteris dignius, sicut supra dictum est* (q. 65, art. 3), *consequens est, quod in verbis formalibus hujus sacramenti, sit quædam virtus creata ad conversionem hujus sacramenti faciendam; instrumentalis tamen, sicut et in aliis sacramentis, sicut supra dictum est* (quæst. 62, art. 1 et 4). *Cum enim hæc verba ex persona Christi proferantur, ex ejus mandato consequuntur virtutem instrumentalem a Christo, sicut et cætera ejus facta, vel dicta habent instrumentaliter salutiferam virtutem, ut supra dictum est* (quæst. 62, art. 4).

Ad 1 ergo dicendum, quod cum dicitur, sola virtute Spiritus Sancti panem in corpus Christi converti, non excluditur virtus instrumentalis, quæ est in forma hujus sacramenti, sicut cum dicitur : Solus faber facit cultellum, non excluditur virtus martelli.

Ad 2, dicendum, quod opera miraculosa nulla creatura potest facere, quasi agens principale, potest tamen ea facere instrumentaliter, sicut ipse tactus manus Christi sanavit leprosum. Et per hunc modum verba Christi convertunt panem in corpus Christi. Quod quidem fieri non potuit in conceptione corporis Christi, qua corpus Christi formabatur, ut aliquid a corpore Christi procedens haberet instrumentalem virtutem ad ipsius corporis formationem. In creatione etiam non fuit aliquod extremum, in quod instrumentalis actio creaturæ posset terminari, unde non est simile.

Ad 3, dicendum, quod prædicta verba (posita in art. 2 et 3, in arg. 1), *quibus fit*

consecratio, sacramentaliter operantur. Unde vis conversiva, quæ est in formis horum sacramentorum, consequitur significationem, quæ in prolatione ultimæ dictionis terminatur; et ideo in ultimo instanti prolationis verborum, prædicta verba consequuntur hanc virtutem, in ordine tamen ad præcedentia. Et hæc virtus est simplex, ratione simplicis significati, licet in ipsis verbis exterius prolatis sit quædam compositio.

COMMENTARIUS.

1. *Sententia D. Thom., inesse verbis virtutem effectivam consecrationis.* — Hæc quæstio dupliciter intelligi potest, primo de vi verborum, an sit res aliqua, vel qualitas, superaddita ipsis. Secundo absolute de virtute efficiente verborum, id est an vere et realiter efficiant. Priorem sensum indicare videntur verba tituli articuli; posterior autem est verus, et in eo intelligenda est resolutio D. Thom. affirmantis, esse in his verbis virtutem effectivam consecrationis; idem enim censet D. Thom. de hac forma, quod de omnibus aliis sacramentis novæ legis, et de formis eorum, de quibus in superioribus explicuimus, quid D. Thom. censuerit.

2. In solutione ad secundum duo notanda sunt. Primum est, quod D. Thom. ait, non potuisse in conceptione Christi aliquid concurrere ad ipsius Christi formationem. Duo enim in illa conceptione intelligi possunt: primum est dispositio et organizatio, usque ad animæ introductionem; secundum est unio ad Verbum. Primum licet quoad modum miraculose factum sit, quoad terminum vero totum fuit naturale; et ita fieri potest, ut aliqua causa secunda effective ad illud concurrerit, non quidem, ut instrumentum ejusdem corporis Christi, sed, vel ut causa secunda, quæ aliquid in eo instante operari poterat saltem dispositive, vel ut instrumentum a Deo elevatum. Secundum, scilicet, unio ad Verbum, fieri non potuit a causa secunda proprie; existimo tamen non repugnare fieri a creatura, ut ab instrumento Dei; nec D. Thom. hoc loco id negat; sed solum, potuisse creaturam, ut instrumentum humanitatis Christi, concurrere ad conceptionem et formationem corporis sui; fieri enim non potest, ut aliqua res concurrat ad suam absolutam, seu primariam productionem, ut etiam in superioribus dictum est. Secundo est in eadem solutione advertendum, D. Thom. obiter attingere differentiam inter instrumentum transubstantiationis, et creationis, quia in creatione, inquit, nihil extrinsecum supponitur, ad quod possit actio instrumenti terminari, seu in quo possit versari, sicut in transubstantiatione supponitur panis. Quæ verba obscurissima esse videntur, quia actio instrumenti proprie et per se non terminatur ad extremum, quod desinit esse, quod proprie est terminus a quo, sed ad extremum, quod incipit esse, quod est terminus ad quem, qui etiam in creatione reperitur. Quod vero in transubstantiatione supponatur materia, ex qua, tanquam ex termino a quo, fiat aliud, non videtur referre, ut sit possibile instrumentum transubstantiationis, non vero creationis, quia illa materia, quæ supponitur in transubstantiatione, non est subjectum illius actionis, per quam fit terminus ad quem, sed illa actio est similis creationi sine subjecto, ut supra disputatum est. Quocirca existimo non posse assignari rationem sufficientem differentiæ, nisi negando instrumentum transubstantiationis attingere proprium terminum transubstantiationis, et actionem, per quam fit; de qua re dicemus statim, disputatione sequente.

3. In solutione ad 3, docet D. Thom. verba sacramentorum efficere in ultimo instanti prolationis; quæ res in materia sacramentorum in genere disputata est.

ARTICULUS V.

Utrum prædictæ locutiones sint veræ (4, d. 13, q. 2, art. 1, quæst. 4).

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod prædictæ locutiones non sint veræ. Cum enim dicitur, Hoc est corpus meum, ly, hoc, est demonstrativum substantiæ. Sed secundum prædicta* (art. 2), *quando profertur hoc pronomen, hoc, adhuc est ibi substantia panis, quia transubstantiatio fit in ultimo instanti prolationis verborum. Sed hæc est falsa: Panis est corpus Christi; ergo et hæc est falsa: Hoc est corpus meum.*

2. *Præterea, hoc pronomen, hoc, facit demonstrationem ad sensum. Sed species sensibiles, quæ sunt in hoc sacramento, neque sunt ipsum corpus Christi, neque accidentia corporis Christi. Ergo hæc locutio non potest esse vera: Hoc est corpus meum.*

3. *Præterea, hæc verba, sicut dictum est* (art. præced.), *sua significatione efficiunt conversionem panis in corpus Christi. Sed causa*

effectiva præintelligitur effectui. Ergo significatio horum verborum præintelligitur conversioni panis in corpus Christi. Sed ante conversionem hæc est falsa : Hoc est corpus meum. Ergo simpliciter est judicandum, quod sit falsa. Et eadem ratione de hac locutione : Hic est calix sanguinis mei, etc.

Sed contra est, quod hæc verba proferuntur ex persona Christi, qui de se dicit Joan. 14 : Ego sum veritas.

Respondeo dicendum, quod circa hoc multiplex fuit opinio. Quidam enim dixerunt, quod in hac locutione : Hoc est corpus meum, hæc dictio, hoc, importat demonstrationem, ut conceptam, et non ut exercitam, quia tota ista locutio sumitur materialiter, cum recitative proferatur. Recitat enim sacerdos, Christum dixisse : Hoc est corpus meum. Sed hoc stare non potest, quia secundum hoc, verba hæc non applicarentur ad materiam corporalem præsentem, et ita non perficeretur sacramentum; dicit enim Augustinus super Joannem (tract. 80, a med.) : *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. Et præterea ex hoc totaliter non evitatur difficultas hujus quæstionis, quia eædem rationes manent circa primam prolationem, qua Christus hæc verba protulit; quare manifestum est, quod non materialiter, sed significative sumebantur; et ideo dicendum est, quod etiam quando proferuntur a sacerdote, significative et non tantum materialiter sumuntur. Nec obstat, quod sacerdos ea recitative profert, quasi a Christo dicta. Quia propter infinitam virtutem Christi, sicut ex contactu carnis suæ vis regenerativa pervenit non solum ad illas aquas, quæ Christum tetigerunt, sed ad omnes ubique terrarum, per omnia futura sæcula, ita etiam ex prolatione ipsius Christi, hæc verba virtutem consecrativam sunt consecuta, a quocumque sacerdote dicantur, ac si Christus ea præsentialiter proferret. Et ideo alii dixerunt, quod hæc dictio, hoc, in hac locutione facit demonstrationem, non ad sensum, sed ad intellectum, ut sit sensus, hoc est corpus meum, id est, significatum per hoc est corpus meum. Sed nec hoc stare potest, quia cum in sacramentis hoc efficiatur, quod significatur, non fieret per hanc formam, ut corpus Christi sit in hoc sacramento secundum veritatem, sed solum sicut in signo, quod est hæreticum, ut supra dictum est* (quæst. 75, art. 1). *Et ideo alii dixerunt, quod hæc dictio, hoc, facit demonstrationem ad sensum, sed intelligitur hæc demonstratio non pro illo instanti locutionis, quo profertur hæc dictio, sed pro ultimo instanti locutionis; sicut cum aliquis dicit, nunc taceo, hoc adverbium, nunc, facit demonstrationem pro instanti immediate sequenti locutionem. Est enim sensus, statim his verbis dictis, taceo. Sed nec hoc stare potest, quia secundum hoc, hujus locutionis esset sensus, corpus meum est corpus meum. Quod prædicta locutio non facit, quia hoc fuit etiam ante prolationem verborum. Unde nec hoc prædicta locutio significat. Et ideo aliter dicendum est, quod sicut prædictum est* (in isto art., in argum. 3, et art. præced., ad 3), *hæc locutio habet virtutem factivam conversionis panis in corpus Christi. Et ideo comparatur ad alias locutiones, quæ habent solam vim significativam et non factivam, sicut comparatur conceptio intellectus practici, quæ est factiva rei, conceptioni intellectus nostri speculativi, quæ est accepta a rebus. Nam voces sunt signa intellectuum, secundum Philosophum* (lib. 1 Periher., in princ. lib., tom. 1). *Et ideo sicut conceptio intellectus practici non præsupponit rem conceptam, sed facit eam, ita veritas hujus locutionis non præsupponit rem significatam, sed facit eam; sic enim se habet verbum Dei ad res factas per verbum. Hæc autem conversio non fit successive, sed in instanti, sicut dictum est* (art. 2 hujus quæst., et quæst. 75, art. 7). *Et ideo oportet quidem intelligere prædictam locutionem secundum ultimum instans prolationis verborum, non tamen ita, quod præsupponatur ex parte subjecti id, quod est terminus conversionis, scilicet, quod corpus Christi sit corpus Christi, neque etiam illud, quod fuit ante conversionem, scilicet panis, sed id quod communiter se habet, quantum ad utrumque, scilicet contentum in generali sub istis speciebus. Non enim faciunt hæc verba, quod corpus Christi sit corpus Christi, neque quod panis sit corpus Christi, sed quod contentum sub his speciebus, quod prius erat panis, sit corpus Christi. Et ideo signanter non dicit Dominus : Hic panis est corpus meum, quod esset secundum intellectum secundæ opinionis, neque : Hoc corpus meum est corpus meum, quod esset secundum intellectum tertiæ opinionis, sed in generali : Hoc est corpus meum, nullo nomine apposito a parte subjecti, sed solo pronomine, quod significat substantiam in communi, sine qualitate, id est, forma determinata.*

Ad 1 ergo dicendum, quod hæc dictio, hoc, demonstrat substantiam, sed absque determinatione propriæ naturæ, sicut dictum est (in corp. art.).

Ad 2, dicendum, quod hoc pronomen, hoc, non demonstrat ipsa accidentia, sed substantiam, sub accidentibus contentam, quæ primo fuit panis, et postea est corpus Christi. Quod licet non informetur his accidentibus, tamen sub eis continetur.

Ad 3, dicendum, quod significatio hujus locutionis præintelligitur rei significatæ ordine naturæ, sicut causa naturaliter est prior effectu. Non tamen ordine temporis, quia hæc causa simul habet secum suum effectum. Et hoc sufficit ad veritatem locutionis.

COMMENTARIUS.

Materia hujus articuli superius, disput. 58, tractata a nobis est, quia est communis utrique formæ hujus sacramenti, et ibi explicuimus etiam hunc articulum. In quo D. Thom. primum rejicit opiniones asserentes, vel verba harum formarum referri tantum materialiter, vel pronomen *hoc* demonstrare id, quod significatur per panem, vel demonstrare corpus Christi absolute et simpliciter; ac tandem concludit, locutiones esse veras et effectivas suæ veritatis, et in eis pronomen demonstrare contentum sub speciebus. Quæ omnia in superioribus explicata sunt. Et juxta supra dicta intelligenda sunt, quæ D. Thom. dicit in solut. ad 1, demonstrari scilicet per pronomen *hoc* substantiam sub accidentibus contentam, quæ primo fuit panis, postea corpus Christi; non enim est intelligendum, signare rem aliquam communem, nec solam rationem communem, sed rem singularem sub ratione communi, et ita quoad hanc rationem communem dicitur substantia contenta prius fuisse panis, deinde corpus Christi, non vero quoad rem, quæ in termino actionis demonstratur.

ARTICULUS VI.

Utrum forma consecrationis panis consequatur suum effectum, antequam perficiatur forma consecrationis vini (4, dist 8, quæst. 2, art. 4, quæst. 2; et d. 11, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, ad 4; et 1 Cor. 11, lect. 6, col. 1).

1. *Ad sextum sic proceditur. Videtur, quod forma consecrationis panis non consequatur suum effectum, quousque perficiatur forma consecrationis vini. Sicut enim per consecrationem panis incipit esse corpus Christi sub hoc sacramento, ita per consecrationem vini incipit esse sanguis. Si ergo verba consecrationis panis haberent suum effectum ante consecrationem vini, sequeretur, quod in hoc sacramento inciperet esse corpus Christi sine sanguine* (alias exangue), *quod est inconveniens.*

2. *Præterea, unum sacramentum unum habet complementum; unde licet in baptismo sint tres immersiones, non tamen prima immersio consequitur suum effectum, quousque tertia fuerit terminata. Sed totum hoc sacramentum est unum, ut supra dictum est* (q. 73, art. 2). *Ergo verba, quibus consecratur panis, non consequuntur suum effectum sine verbis sacramentalibus, quibus consecratur vinum.*

3. *Præterea, in ipsa forma consecrationis panis sunt plura verba, quorum prima non consequuntur effectum, nisi prolato ultimo, sicut dictum est* (art. 4 hujus quæst., ad 3). *Ergo pari ratione, nec verba, quibus consecratur corpus Christi, habent effectum, nisi prolatis verbis, quibus sanguis Christi consecratur.*

Sed contra est, quod statim dictis verbis consecrationis panis, hostia consecrata proponitur populo adoranda. Quod non fieret, si non esset ibi corpus Christi, quia sic ad idololatriam pertineret. Ergo verba consecrationis panis suum effectum consequuntur, antequam proferantur verba consecrationis vini.

Respondeo dicendum, quod quidam Doctores dixerunt, quod hæ duæ formæ, scilicet, consecrationis panis et vini, se invicem expectant in agendo, ita, scilicet quod prima non perficit suum effectum, antequam proferatur secunda. Sed hoc stare non potest, quia, sicut dictum est (art. 2 et 5 hujus quæst.), *ad veritatem hujus locutionis : Hoc est corpus meum, requiritur propter verbum præsentis temporis, quod res significata simul tempore sit cum ipsa significatione locutionis; alioquin si in futurum expectaretur res significata, apponeretur verbum futuri temporis, non autem verbum præsentis, ita, scilicet quod non diceretur : Hoc est corpus meum, sed : Hoc erit corpus meum. Significatio autem hujus locutionis completur statim, completa locutione horum verborum, et ideo oportet rem significatam statim adesse, quæ quidem est effectus hujus sacramenti; alioquin locutio non esset vera. Est etiam hæc positio contra ritum Ecclesiæ, quæ statim post prolationem verborum corpus Christi adorat. Unde dicendum est, quod prima forma non expectat secundam in agendo, sed statim habet suum effectum.*

Ad 1 ergo dicendum, quod ex hac ratione videntur fuisse decepti, qui prædictam positionem posuerunt (positam initio corp.). *Unde*

intelligendum est, quod, facta consecratione panis, est quidem corpus Christi ibi ex vi sacramenti, et sanguis ex reali concomitantia; sed postmodum per consecrationem vini fit ibi e converso sanguis Christi ex vi sacramenti, corpus autem ex reali concomitantia. Ita, quod totus Christus est sub utraque specie, sicut supra dictum est (quæst. 76, art. 1 et 2).

Ad 2, dicendum, quod hoc sacramentum est unum perfectione, sicut supra dictum est (quæst. 73, art. 2), *in quantum scilicet constituitur ex duobus, scilicet cibo et potu; quorum utrumque per se habet suam perfectionem. Sed tres immersiones baptismi ordinantur ad unum simplicem effectum. Et ideo non est simile.*

Ad 3, dicendum, quod diversa verba, quæ sunt in forma consecrationis panis, constituunt veritatem unius locutionis, non autem verba diversarum formarum. Et ideo non est simile.

Littera D. Thom. est perspicua; res vero ipsa satis disputata est supra, disputat. 45, cum de materia remota hujus sacramenti ageremus.

DISPUTATIO LXI.

DE CAUSA EFFICIENTE SACRAMENTI EUCHARISTIÆ, ET EFFICACIA FORMÆ, AC MINISTRI.

Disputatio 23 *de Eucharistia.* — Explicuimus hactenus institutionem et essentiam hujus sacramenti; superest, ut de causis et effectibus ejus dicamus. Ex causis autem sola efficiens proxima explicanda superest; materialis enim et formalis simul cum essentia sacramenti explicatæ sunt; finalis vero partim declarata est in superioribus, ubi rationes hujus institutionis et præsentiæ Christi reddidimus, partim explicabitur simul cum effectu, cum quo fere coincidit. De causa autem efficiente principali, quæ est Deus, et de organo illi conjuncto, quod est Christi humanitas, nihil superest dicendum præter ea, quæ supra dicta sunt de sacramentis in genere, et de dependentia corporis Christi, prout est in hoc sacramento, a se ipso, prout est in propria specie. Solum ergo superest dicamus de verbis sacramentalibus, quæ sunt veluti proxima causa efficiens hujus sacramenti, quod optime in hunc locum cadit, ut, post explicatam hujus formæ substantiam, ejusdem efficaciam declaremus. Est enim singulare in hoc sacramento, ut eadem verba, quæ sunt forma ejus, sint principium consecrationis materiæ, qua hoc sacramentum perficitur, et ita etiam simul explicabimus et causam sacramenti, et effectum formæ ejusdem sacramenti, qui omnino distinctus est ab effectu, qui postea fit a sacramento, quando ad usum applicatur; cum autem in verbis nihil supernaturale fiat, non est necesse specialem eorum causam explicare; non habent enim aliam præter eam, quam habere solent verba humana. Quia vero hæc verba, non a quolibet homine prolata, sed juxta Christi institutionem sunt verba sacramentalia et efficacia ad efficiendum sacramentum, ideo ad explicandum exacte hanc efficientiam necesse est nonnulla attingere de ministro, a quo necesse est, hæc verba proferri, ut efficacia sint. Nam, licet D. Thom. infra, quæst. 82, de ministro disputet, tamen hoc loco pauca ex illis attingemus, quæ ad substantiam declarandam videbuntur necessaria; reliqua vero, quæ pertinent ad ministrum sacrificii, ut sic, vel ad partem moralem, et præcepta, quæ in ministrum cadunt, inferius suo ordine tractabuntur.

SECTIO I.

Utrum verba consecrationis sint causa physica præsentiæ corporis Christi in hoc sacramento.

1. Diximus in superioribus, duas actiones concurrere ad efficiendum hoc sacramentum: alteram circa corpus Christi, ut hic esse incipiat; alteram circa accidentia, seu circa panem, ut hinc expellatur. Ut ergo distincte explicemus efficaciam horum verborum, de utraque actione sigillatim dicemus. Et suppono, nullum Catholicum dubitare, quin verba aliquo modo efficiant totum hunc effectum, quia, illis prolatis, infallibiliter fit effectus, unde quasi applicant virtutem divinam ad illum efficiendum. Quæstio ergo est de propria efficientia physica; et quidem Theologi, qui negant cæteris sacramentis efficientiam gratiæ, majori ratione negabunt his verbis hanc efficaciam, quia vel est major, vel certe æqualis ratio, ut videbimus. In hac præterea sententia videtur esse D. Thom., in 4, dist. 1, quæst. 1, art. 4, quæstiunc. 1, ad 6, ubi distinguit duo in transubstantiatione, et terminum a quo, et ad quem; et dicit, quamvis verba attingant recessum a termino a quo, non tamen accessum ad terminum ad quem; et dist. 8, quæst. 2, art. 3, ad 5, dicit, totam actionem verborum versari circa substantiam panis, non tamen attingere terminum ad

quem. Quam sententiam sequitur Capreolus, eadem dist. 1, quæst. 1, ad 1 Aureol. contra 3 conclus., et d. 8, art. 3, ad 3 Scoti contra 3 conclus.; Bonavent. etiam, dist. 10, art. 1, quæst. 3, negat, verba efficere corpus Christi hic. Idem Gabriel, lect. 47 in can.; Abul., in c. Matth. 17, q. 119; Catherin., opusc. 1 de Verb. consecrat., in fine, et alii recentiotiores, et possunt pro hac sententia adduci nonnulla Sanctorum testimonia. Damascen., lib. 4, cap. 14, soli Spiritui Sancto tribuit actionem hanc qua Christi corpus conficitur, et comparat cum conceptione Verbi Dei ex Virgine; nam sicut ibi ad præsentiam verborum, quibus beata Virgo consensum suum expressit, Spiritus Sanctus corpus Christi condidit, ita hic prolatis a sacerdote verbis, Spiritus Sanctus corpus Christi consecrat. Chrysostom., hom. 2 de Prodit. Judæ : *Sacerdotis ore verba proferuntur, sed Dei virtute consecrantur et gratia;* et hom. 83 in Matth. : *Non sunt humanæ virtutis opera; qui tunc in illa cœna confecit, ipse quoque nunc operatur, ipse perficit; ministrorum ordinem tenemus, qui vero hæc sanctificat, et transmutat, ipse est.* Et infra : *Non enim illam Christus, hanc homo quisque facit, sed utramque ipse Christus.* Ambros., lib. 4 de Sacram., cap. 4, prius dicit, hoc sacramentum confici sermone Domini Jesu. Statim vero inquirens, quis sit hic sermo, respondet, esse illum, quo creata sunt omnia. Sentit ergo, solo divino imperio et voluntate confici hoc sacramentum. Ratione potest confirmari, primo, quia hoc sufficit ad veritatem verborum et hujus sacramenti; et non est necesse, multiplicare miracula et difficultates sine necessitate. Secundo, quia, ut supra dictum est, actio, qua hic fit corpus Christi, ést sine subjecto, et similis creationi; non ergo potest per verba fieri magis, quam creatio. Tertio, quia si verba concurrerent effective, etiam humanitas Christi haberet similem efficientiam, quia verba sunt veluti instrumentum ipsius humanitatis; ergo humanitas efficeret se ipsam; quod videtur aperte repugnare.

2. *Verba sua virtute efficiunt conversionem et consecrationem.* — Dico primo, verba virtute sua perficere conversionem et consecrationem. Hæc est sententia Theologorum, quos statim referam. Et favet Concilium Florent., et Trident., sess. 13, cap. 3, quæ hoc modo loquuntur. Neque aliter loquuntur antiqui Patres; Damascenus enim supra ita tribuit hanc actionem Spiritui Sancto, ut simul dicat, verba Christi esse efficacia; et similiter Chrysostomus dicit, his verbis confici hoc sacramentum; et ibidem comparat et æquat efficientiam horum verborum cum efficientia aquæ baptismi; ibidem etiam expresse dicit, Christum in nocte cœnæ effecisse hoc mysterium, et nunc etiam efficere per verba ministrorum, qui in persona Christi loquuntur. Manifestior est sententia Ambrosii, qui sæpe repetit, sermonem Christi esse efficacem, et quamvis comparet hoc verbum cum verbo Dei, quo creavit mundum, non tamen excludit efficaciam verbi sensibilis, sed potius illo exemplo declarat, omne Christi verbum esse efficax et habere vim operandi. Augustinus, 2 contra Faust., cap. 3 : *Panis,* inquit, *certa consecratione mysticus fit nobis.* Præterea supra, disputat. 58, cum ageremus de verbis formæ, multas similes Sanctorum locutiones retulimus; et alias, disputat. 2, tractantes de actione, qua hic constituitur corpus Christi. Quæ omnes fundamentum habent in verbis Christi : *Hoc facite in meam commemorationem.* Nam illud verbum tantumdem valet, ac si diceret : Consecrate, offerte, sumite, distribuite, ut Sancti omnes exponunt, ut eleganter tractat Paschas., lib. de hoc sacram., c. 15; ergo ministri hujus sacramenti vere faciunt consecrationem; non autem faciunt, nisi per verba; ergo verba efficiunt consecrationem, et conversionem panis in corpus Christi. Tandem simpliciter est de fide, sacramenta novæ legis esse causas gratiæ, et efficere quod significant; ergo proportionali modo idem absolute dicendum est de forma hujus sacramenti, efficere, nimirum, quod significat; et consequenter efficere consecrationem et conversionem panis in corpus, et vini in sanguinem.

3. *Probabilius est physice verba concurrere ad prædictum effectum.* — Dico secundo, probabilius esse, hæc verba proprie per se, ac physice concurrere ad hunc consecrationis effectum. Ita sentit D. Thom. hic, et Alexand., 4 part., quæst. 24, memb. 1, art. 2; Albertus, dist. 8, art. 6; Cajetan., Soto, et reliqui, qui sacramenta constituunt causas physicas. Et confirmari potest hæc conclusio ex omnibus dictis in genere de efficacia sacramentorum, quia, si in aliis sacramentis verba sunt operativa, cur non in hoc, quod est omnium maximum ac nobilissimum? Neque enim in eo est major repugnantia, quia, ut ibidem diximus, non repugnat dari instrumentum creationis, ut etiam convincit sacramentorum

efficientia. Neque operis excellentia aut difficultas sufficit, ut hoc negetur; quin, si in re non est repugnantia, potius propter hanc causam ita asserendum est; præsertim cum in hoc sensu magis proprie, ac perfectius verba Scripturæ et Sanctorum intelligantur. Præterea in priori tomo late ostendimus, humanitatem Christi, quando miracula operabatur, facto aut verbo suo proprie ac physice ipsa effecisse; ergo eadem, vel majori ratione, quando in nocte cœnæ confecit hoc sacramentum, proprie ac physice illud est operatus. Dicunt autem Sancti, eamdem efficaciam habere hoc verbum, quoties in persona ejus et ex præcepto illius profertur : ergo.

4. *Verba physice efficiunt corpus Christi in hoc sacramento.* — *Evasio.* — Dico tertio, hæc verba physice efficere corpus Christi seu præsentiam ejus in hoc sacramento. Hæc conclusio est conformis citatis auctoribus, et videtur sequi ex duabus præcedentibus. Primo, quia verba efficiunt totum, quod significant; significant autem realem præsentiam corporis Christi. Secundo, quia alias non efficiunt transubstantiationem, neque conversionem, quia quod non attingit terminum ad quem alicujus actionis, non potest efficere talem actionem. Quomodo enim verba convertent panem in corpus Christi, si efficacitate sua non possunt illud attingere? Respondent Capreol. et alii, sicut sacramenta dicuntur efficere gratiam, non quia illam attingant, sed quia efficiunt characterem, vel ornatum quemdam, qui est dispositio ad gratiam, ita dici, hæc verba efficere conversionem et transubstantiationem, quia efficiunt quamdam dispositionem ad illam, expellendo substantiam panis, licet non attingant ipsum corpus Christi. Sed primo, exemplum, quod adducitur de ornatu, falsum est et improbabile; et licet verum esset, sicut verum est, in quibusdam sacramentis dari characterem, tamen sola efficientia illius non satis esset, ut sacramenta dicerentur efficere gratiam, si illam non attingerent, quæ omnia supra probata sunt, cum ageremus de sacramentis in genere. Præterea, si verba non attingunt corpus Christi, quod directe ac proprie significant, gratis dicitur, attingere accidentia panis, vel excludere substantiam, cum hoc etiam supernaturale sit, et eamdem difficultatem habeat, ut infra videbimus. Tandem, nulla est in hoc specialis repugnantia, aut difficultas. Nam quæ adduci potest de creatione seu de actione sine subjecto, a me facile expeditur, quia existimo, non repugnare dari instrumentum creationis; neque aliter puto posse hanc sententiam sustineri, suppositis his, quæ supra de transubstantiatione diximus. Nam, si quis diceret transubstantiationem fieri per solam actionem adductivam, posset aliquam rationem differentiæ assignare; quanquam aliunde posset urgeri difficultas ex parte actionis præviæ instrumenti, quia, vel necessaria est, ut instrumentum possit elevari, vel non. Si non, poterit ergo creatura esse instrumentum creationis, quia solum ponitur repugnantia in defectu actionis præviæ; si vero illa est necessaria, nihil hic poterunt efficere verba, quia non habent actionem præviam. Respondent aliqui habere verba significationem propriam, et hanc satis esse per modum actionis præviæ. Sed hoc nihil refert, quia significatio tantum est quid rationis, vel quædam extrinseca denominatio, et idem dici posset de instrumento creationis. Alii vero dicunt, verba habere actionem præviam, quia possunt species intentionales multiplicare in auditu. Sed refellitur eodem modo, tum quia hæc actio est impertinens; non enim versatur circa panem, neque circa corpus Christi; tum etiam quia idem potest dici de instrumento creationis. Et idem est de aliorum responsione, qui dicunt ipsam prolationem verborum esse actionem præviam ministri, nam quidquid sit de hoc modo loquendi, idem dici potest de creatione. Censeo igitur, in instrumentis divinis non esse necessariam actionem præviam, atque adeo posse usque ad creationem extendi.

5. Alia vero specialis difficultas de modo, quo Christus alibi existens concurrit ad effectionem seu consecrationem sui corporis, in alio loco supra, disputat. 12, tractata est, et expedita; supposita enim existentia rei per actionem totalem et independentem ab ipsa, non implicat contradictionem, posse per aliam actionem conservare se ipsam, ut ibi latius explicavimus. Quibus unum solum addendum occurrit, fere idem necessario dicendum esse in opinione eorum, qui dicunt, verba tantum esse causam moralem, seu conditionem sine qua non, quia negari non potest, quin hæc causalitas verborum, qualiscumque illa sit, supponat existentiam Christi in propria specie, quia ab illius meritis et institutione manat; ergo Christus, ut realiter præexistens et operans, est causa suæ existentiæ in hoc sacramento; ergo eadem ratione potest esse causa physica, quia in hoc genere causalitatis non est alia repugnantia nisi præexistentia.

Dices, ad consecrationem, prout nunc fit, non præsupponi Christum, ut præexistentem in hoc instanti, ex vi talis causalitatis et per se, sed supponi tantum extitisse aliquando. Sed contra urgeo difficultatem in ipsa nocte cœnæ, quando ipsemet Christus protulit verba consecrationis; tunc enim pro eodem tempore necessaria erat existentia humanitatis Christi, quæ consecrationem ordine naturæ antecederet, quia verba physice pendebant ab illa, et ita consecratio, licet dicatur moraliter tantum fieri a verbis, præsupponit tamen physicam causalitatem humanitatis in verba ipsa, et hoc satis est, ut humanitas præsupponatur ante verba ipsa, et ante consecrationem, etiam pro illo instante, in quo fit, quia pro illo verbum consecratorium physice ab humanitate Christi pendebat; ergo in omni sententia, actio, qua fit hic corpus Christi, supponit existentiam ejusdem corporis, per aliam actionem totalem, et consequenter non repugnat actionem consecrativam ab eodem corpore, ut præexistente, oriri.

6. *Dubium.* — Sed inquiri potest, per quid agant verba. D. Thom. hic significat, agere per qualitatem ipsis inditam, ut sit illis virtus agendi; idem dist. 8, quæst. 2, art. 3; Alens., quæst. 34, memb. 1 et 2. Sed in materia de incarnatione, et de sacramentis in genere satis multa diximus contra hanc qualitatem, quæ omnia hic applicari possunt. D. Thom. autem exponi potest, sicut a Cajetano exponitur, quod in ipsis verbis est virtus, non quæ sit qualitas distincta, sed quod sit potentia obedientialis ipsorum verborum elevata, et sufficiente concursu ad agendum applicata, ut dictis locis late declaravimus.

SECTIO II.

Utrum verba, physice efficiendo, expellant substantiam panis.

1. Ratio dubitandi esse potest, quia verba non possunt effective expellere substantiam directe, ac per se, operando in ipsam substantiam panis, quia, cum illa substantia desinat esse, non potest esse terminus per se alicujus actionis, neque etiam possunt effective expellere consequenter, et introducendo corpus Christi, quia illi termini non sunt formaliter repugnantes, ut supra diximus; causa autem effective introducens rem aliquam, non expellit effective aliam, nisi quatenus illæ duæ res sunt formaliter inter se repugnantes; neque etiam possunt illam expellere per actionem, quæ versetur circa accidentia panis, quia illa, vel est actio in subjecto, et sic supponit substantiam, unde non potest esse destructiva illius; vel est actio extra subjectum, et ita erit per modum creationis, quæ repugnat instrumento creato. Et præterea non apparet, quomodo talis actio ita repugnet substantiæ, ut destruat illam.

2. *Prima sententia.* — *Secunda sententia.* — In hac re Scotus, et alii, qui dicunt, substantiam panis annihilari, consequenter negare tenentur, verba posse expellere substantiam panis per propriam, ac physicam efficientiam, quia non existimant, panem desinere ex vi alicujus actionis, aut rei incompossibilis ipsi, sed ex solo pacto Dei. Aliorum vero opinio est, verba quidem expellere effective substantiam, non per actionem, quæ versetur circa accidentia panis, sed per operationem, quæ est supra substantiam panis. Ita sentit D. Thom. in 4, dist. 8, quæst. 2, art. 2, ad 5, ubi dicit, verba consecrationis non esse causam eorum, quæ sunt in termino ad quem, neque quod accidentia sint sine subjecto; habere tamen operationem supra substantiam panis, quæ inde expellitur. Idem Capreol. ibi.

3. *Substantia panis effective expellitur a verbis.* — Dicendum vero est primo, verba effective expellere substantiam panis. Hæc conclusio est D. Thom., Capreol. et aliorum, quos retuli sect. præced., præsertim Alberti, in 4, dist. 8. Et probanda est ex principiis positis in sect. præcedente. Primo, quia verba efficiunt conversionem, ut Sancti docent; sed conversio includit utriusque termini mutationem, et transitum ab uno in alium : ergo. Secundo, quia verba efficiunt quod significant, et, cum sint practice vera, efficiunt quidquid necessarium est ad suam veritatem; sed significant, hoc esse corpus Christi, et ad suam veritatem requirunt, ut nulla alia substantia sub his accidentibus contineatur; ergo hoc totum efficiunt. Tertio, quia hæc efficientia non repugnat, ut jam declarabimus.

4. *Substantia panis expellitur per veram actionem realem.* — Dico secundo : non possunt verba expellere substantiam effective, nisi per aliquam actionem realem, ex qua necessario et ex natura rei sequatur desitio substantiæ panis. Probatur, quia dupliciter potest causa efficiens rem aliquam destruere: primo, privative, seu negative, suspendendo influxum, quo illa res conservabatur in esse.

Et hic modus, quamvis ad causam efficientem pertineat, tamen non tam est per efficientiam, quam per negationem efficientiæ, et in præsenti locum non habet, quia, cum substantia panis non pendeat effective a verbis, non potest desinere esse per suspensionem influxus verborum, quia nullus erat. Alio ergo modo potest causa efficiens destruere aliquam rem, per actionem scilicet positivam. Nec inter hos duos modos potest inveniri medium, cum contradictorie distinguantur; ergo, excluso priori modo a verbis consecrationis, si effective expellunt, necesse est, ut id faciant posteriori modo, id est, per actionem positivam, quam ex natura rei consequatur desitio substantiæ, quia, si non sequitur ex natura rei, revera non sequitur ex vi talis causæ proprie ac physice efficientis, sed solum ex pacto et lege Dei suspendentis influxum ad præsentiam ejus.

5. *Hæc actio expulsiva substantiæ panis est illa eadem qua accidentia per se constituuntur. — Evasio. — Rejicitur.* — Dico tertio : hæc actio verborum, per quam expellitur substantia panis, non est alia, nisi illa, per quam talia accidentia per se constituuntur, illa vero est sufficiens. Ita videtur sentire D. Thom. hic, et mutasse sententiam, quam in 4 docuerat, et ita significant Soto, Ledesma, et alii. Et probatur prior pars, quia in primis non potest esse actio, quæ ad substantiam, vel præsentiam corporis Christi terminatur, ut argumentum in principio factum probat, suppositis iis, quæ de transubstantiatione diximus. Neque etiam potest esse actio, quæ in ipsa substantia panis versetur, quia hæc actio non est, nisi in ipso instanti consecrationis, quod instans est primum non esse substantiæ panis, et primum esse hujus actionis; ergo non potest hæc actio in illa substantia recipi, aut circa illam versari. Aut enim esset circa illam, ut subjectum; et hoc non, cum jam non sit illa substantia, quando incipit esse hæc actio; vel ut circa terminum proprium; et hoc etiam dici non potest, quia ille terminus non est res positiva, sed desitio et carentia substantiæ; hæc autem non potest esse terminus actionis positivæ, cum quo positiva actio idem est realiter, et ad quem per se primo tendit; unde repugnat, talem actionem directe versari circa terminum, quem destruit. Relinquitur ergo a sufficiente partium enumeratione, hanc actionem debere circa accidentia panis versari; quia ibi non potest alius positivus terminus excogitari; sed per eam actionem non fit sola entit[illegible] eorum, quia non est cum illa incompossibilis substantia panis; fit igitur in eis modus ille, per quem talia accidentia per se constituuntur. Respondet Capreolus, actionem hanc esse illam, per quam accidentia separantur a subjecto, non vero eam, per quam per se constituuntur. Sed hæc duo inter se repugnant, quia separatio duarum rerum dupliciter fieri potest, primo destruendo omnino alteram ipsarum, sicut destruitur substantia, et hoc non potest per se primo fieri per actionem positivam, sed necesse est, ut per eam fiat aliquis terminus, ex quo talis destructio sequatur, quem hic inquirimus. Alio modo fieri potest, dissolvendo modum unionis, sicut hic fit ex parte accidentium, et de hoc redit eadem ratio, quia, cum hæc dissolutio unionis sit quædam privatio, et quasi corruptio modi unionis, non potest esse primo et per se terminus actionis positivæ; neque potest effective fieri, nisi quatenus sequitur ex tali termino; si vero verba effective separant accidentia a substantia panis, privant illa actuali inhærentia, quæ est modus unionis ad substantiam; ergo faciunt in illis aliquid repugnans actuali inhærentiæ, quod nihil est, nisi esse per se; ergo non recte dicitur, verba effective separare accidentia, et non efficere, ut per se sint.

6. *Dubium. — Solutio.* — Sed statim hic sese insinuat difficultas, quia hoc esse per se accidentium, est etiam privatio quædam, unde redire potest eadem ratio facta. Sed de hac difficultate supra, disput. 56, diximus, hunc modum per se esse positivum, quod argumento facto potest confirmari, retorquendo illud; nam, si ille non est positivus modus, vix intelligi potest, quomodo verba separent accidentia a substantia. Scio, dici posse, verba incipere conservare accidentia per actionem independentem a subjecto, et creationi similem, et hunc modum dependentiæ ex natura rei repugnare cum actuali inhærentia, ut jam in superioribus insinuavimus, ubi hoc diximus esse probabile; quamvis nec ita satisfaciat, neque etiam si admittatur, necesse est alterum modum excludi; nam utrumque possunt verba circa hæc accidentia efficere.

SECTIO III.

A quo proferri debeant verba consecrationis, ut efficacia sint.

1. Certum in primis est, horum verborum efficientiam esse infallibilem, si rite proferantur, quia effectus sacramentorum divina promissione, et virtute nituntur; et ideo de se infallibiles sunt; efficacia autem horum verborum sacramentalis est, et in divino illo verbo fundatur, *Hoc facite*. Solum ergo inquiri potest, quid necessarium sit, ut hæc verba recte proferantur, et consequenter, quæ conditiones sint necessariæ, ut infallibiliter habeant effectum. Possunt autem hæ conditiones assignari, aut ex parte ipsorum verborum, aut ex parte materiæ, cui applicantur, aut ex parte proferentis seu ministri. Ex priori capite nulla conditio necessaria est, præter eas, quas, agentes de forma, tractavimus; solum enim necesse est, et essentialia verba integre, et sine substantiali mutatione, vel corruptione proferantur; hoc enim huic sacramento cum reliquis commune est. Ex secundo similiter capite nihil addendum occurrit iis, quæ de materia remota hujus sacramenti diximus. Si enim illa sit substantia panis, aut vini debite applicata, seu præsens, ac certa et definita, nihil aliud ex parte illius necessarium est, ut effectus verborum sit infallibilis. In quo notanda est differentia inter hanc et alias formas sacramentales; aliæ enim operantur suum effectum simul cum materia sacramenti in subjecto, et ex subjecto, scilicet homine suscipiente sacramentum. Unde fit, ut effectus possit impediri ex obice, seu indispositione hominis suscipientis, et ideo in aliis formis sacramentorum conditio est necessaria ex parte subjecti, ut habeant effectum, ut scilicet suscipiens non ponat obicem; at vero forma hujus sacramenti non operatur in homine recipiente sacramentum, sed in ipsa materia, seu circa ipsam, et ex ipsa tanquam ex termino a quo, quæ materia non potest ponere obicem; et ideo, ut effectus sit infallibilis, nulla specialis conditio ex parte materiæ necessaria est. Cavendus tamen hic est error quorumdam hæreticorum, qui, ut refert Guitmund., lib. 1 et 3 de hoc sacram., dixerunt, quando materia, quæ ad consecrandum assumitur, danda est indignis, verba non habere suum effectum circa illam. Hæc enim sententia hæretica est, et ex hæretico fundamento procedit, scilicet indignos, et peccatores, non vere manducare corpus Christi, quod infra refellemus. Et, ex illo præterea errore sequitur alius, scilicet iniquos sacerdotes non conficere, quia conficiunt, ut ipsi sumant. Præterea, quia alias nunquam esset certa, etiam humano modo, consecratio hujus sacramenti; penderet enim ex futuro eventu, cui scilicet, danda esset hostia, digno vel indigno, quod solus Deus præscientia sua posset discernere; non ergo posset a nobis adorari hostia consecrata, neque judicari, sub qua esset Christus. Denique in aliis sacramentis vera substantia sacramenti consistit, etiamsi indignis tribuantur; ergo multo magis hæc verba operabuntur circa materiam hujus sacramenti, etiam si postea indignis applicandum sit, quia hæc applicatio extrinseca est huic sacramento, et quid posterius; ergo ex hac parte nulla conditio necessaria est, ut effectus formæ sit infallibilis.

2. Superest ergo, ut dicamus de tertio capite; simulque explicemus, quæ sint necessaria in ministro hujus sacramenti; hæc enim duo disputatione conjuncta sunt, ut supra insinuavi.

3. Dico primo : ut hæc verba sint efficacia necesse est, ut a sacerdote consecrato, et rite ordinato proferantur. Hoc est de fide, ut constat ex communi consensu et traditione Ecclesiæ, et Conciliorum definitione. Nicæno I, cap. 14; Lateran., in cap. Firmiter.; Florentin., in Decret. Eugen.; Tridentin., sess. 22 et 24. Et idem docent omnes Patres citati tam in hac disput., sect. 1, quam disputat. 20, sect. 4 et 5. Ubicumque enim agunt de efficacia verborum Christi, simul cum verbis sacerdotalem dignitatem et potestatem conjungunt, et exaggerant, ut latius, quam cæteri, prosequitur Chryst., lib. de Sacerdotio, præsertim 3. Unde Hieronym. ex hoc maxime dignitatem sacerdotum commendat, quod ore suo Christi corpus conficiunt. Hinc etiam Clem., lib. 2 Const., cap. 28, alias 31, dicit laicum, qui sine sacerdote tentat sacrificare, vel offerre, nihil facere. Et Cyprian., epist. 77, solis sacerdotibus tribuit sacrificare et offerre; et Isidor. in cap. Perlectis, dist. 25. Hæc autem fidei traditio fundata est in verbis Luc. 22, *Hoc facite*, quibus inter alia hoc præcipue Apostolis Christus præcepit, ut consecrarent, et offerrent; hoc enim ipse præcipue egerat; præcipiendo autem, potestatem ad consecrandum dedit, quia,

nisi potestatem daret, rem impossibilem præciperet. Unde fit, non omnibus id præcepisse, sed quibus potestatem dedit; neque omnibus potestatem dedisse, sed quibus ipse dixit : *Hoc facite,* quod non dixit, nisi Apostolis, et in eorum personis, illorum successoribus in sacerdotali dignitate, qui non sunt, nisi qui ab illis rite ordinati sunt, et potestatem acceperunt. Unde Justin. Martyr, Apologia 2, *Apostoli* (inquit) *in suis scriptis, quæ vocantur Evangelia, sic sibi mandasse Jesum tradiderunt, sumptoque pane, actisque gratiis dixisse, Hoc facite.* Et eodem modo exponit factum et verba Christi Clemens, lib. 8 Constit., cap. ult.; et ita semper intellexit universa Ecclesia ab Apostolis edocta. Et hæc est ratio a priori hujus veritatis, ut notavit D. Thom., quæst. 82, art. 1. Nam hæc potestas non est naturalis homini, sed supernaturalis, ut per se constat; oportet ergo, ut sit a Christo concessa; nullibi autem data est omnibus hominibus, aut omnibus fidelibus et baptizatis, sed solis Ecclesiæ pastoribus. Congruentia vero est, tum quia ad tantum et tale ministerium, oportebat ministros esse singulari modo consecratos, et sanctificatos; tum etiam quia, ut Paulus inquit ad Hebr. 9, munus sacerdotale non est omnibus hominibus commune, sed eis, qui specialiter a Deo assumuntur, et pro hominibus constituuntur in his, quæ sunt ad Deum.

4. Contra hanc autem veritatem multa objiciunt hæretici, contendentes omnes Christianos esse sacerdotes, et habere potestatem ad conficiendum hoc sacramentum, quamvis ea uti non debeant, nisi a Republica vel communitate ad hoc ministerium designati sint. Sed contra hanc hæresim dicemus inferius agentes de sacramento Ordinis; interim videantur, qui contra hæreticos Lutheranos his temporibus scripserunt, Ruard., art. 17; Roffen., art. 13; Bellarm., lib. 4 de Eucharist., cap. 16. Item Waldens., lib. 2 de Sacram., cap. 7 et 28. Legi etiam potest Epiphan., hær. 78 et 79, ubi refert et improbat hæresim dicentium, mulieres posse conficere, seu offerre.

5. *Objectio.* — Sed quæres, an saltem in casu necessitatis, vel ex aliqua dispensatione, possit ab alio, quam a sacerdote, hoc sacramentum confici. Respondetur non posse, quod etiam de fide certum est, quia Concilia non tantum definiunt, sacerdotem esse ministrum ordinarium consecrationis, sed etiam necessarium. Et idem docet Ecclesiæ usus, ac traditio; nunquam enim in Ecclesia aliter visum est fieri propter ullam necessitatem aut dispensationem. Legimus quidem in articulo necessitatis interdum esse Eucharistiam ministratam a laico, vel diacono, quæ tamen prius esset a sacerdote consecrata, quia, cum sacramentum semel factum permaneat, in usu et applicatione non potest essentialiter pendere a conditione, vel qualitate applicantis, sed solum illa erit necessaria, ut recte ac debite fiat, ut explicabimus latius infra, tractantes de præceptis hujus sacramenti ad ministros pertinentibus. Non legimus autem, propter ullam necessitatem consecratam esse Eucharistiam ab alio, quam ab eo, qui sit sacerdos. Sed potius legimus, urgentibus necessitatibus, magna diligentia curatum esse a pastoribus Ecclesiæ, ut Christiana plebs non careret sacerdotibus, ne simul etiam hoc sacramento privaretur, ut ex antiquis historiis refert Robertus Bellarminus supra. Ratio vero est eadem, quia potestas ad hoc sacramentum conficiendum est supernaturalis, et datur in consecratione sacerdotis; sine potestate autem non potest actio exerceri. Congruentia autem est, quia, cum hoc sacramentum non sit necessitatis simpliciter, non oportuit, ut propter alicujus necessitatem, ejus consecratio aliis, quam sacerdotibus, committi posset. Et confirmatur, nam, licet pœnitentia sit magis necessarium sacramentum, nihilominus non potest in necessitate ab alio, quam a sacerdote confici : ergo. Sed contra, sicut est dictum Apostolis : *Hoc facite,* ita est eis dictum : *Ite, baptizate;* sed in casu necessitatis possunt alii, quam sacerdotes, baptizare : ergo. Respondetur, negando consequentiam. Ratio supra data est, cum de baptismo ageremus; propria enim potestas consecrandi datur in ordinatione, ut constat ex forma et materia sacramenti Ordinis; potestas autem baptizandi non proprie tunc datur, sed jus. Ratio vero est propter majorem necessitatem sacramenti baptismi; et a priori est institutio Christi, quam traditio manifestavit.

6. *Verba, ut efficiant, proferenda sunt cum debita intentione consecrandi.* — Dico secundo : ut verba formæ hujus operentur, necesse est, ut proferantur a ministro cum debita intentione faciendi sacramentum, seu, quod Christus instituit, aut quod Ecclesia facit. Hæc conclusio est de fide; et probanda est ex fundamentis adductis in materia de sacramentis in genere; multa vero, quæ ad illam explicandam hic tractari possent, petenda sunt,

vel ex disputatione de materia remota, ubi declaravimus, quomodo minister dirigere debeat intentionem ad certam et definitam materiam, vel ex disputatione de forma, ubi exposuimus, quomodo intendere debeat proferre verba formaliter, et non materialiter tantum. Solum est hoc loco addendum ex Gabr., lect. 52 in can., circa finem, quosdam asseruisse, si quis sacerdos ignoret verum sensum horum verborum, eum ex intentionis defectu non vere consecrare, quia ille accommodat suam intentionem sensui verborum, quem putat esse verum; unde, si in sensu formæ errat, consequenter deficiet in vera et necessaria intentione, quam opinionem ipse tribuit Alexandro Alens. Sed tamen Alensis, 4 part., quæst. 33, memb. 4, art. 2, solum dicit, ex negligentia sacerdotis posse interdum frustrari effectum verborum, et hujusmodi negligentiam esse peccatum mortale; non vero explicat, qualis sit hæc negligentia. Quocirca dicendum est, ut etiam Gabriel dicit, ignorantiam sacerdotis, imo quamcumque intentionem erroneam privatam, ac particularem, non impedire effectum verborum, dummodo integre proferantur, et ex generali intentione faciendi quod Christus instituit, quia hæc intentio corrigit quamcumque aliam particularem, quæ solum materialiter se habet, altera vero est quasi formalis, ut latius dictum est de sacramentis in genere.

7. *Non necessario requiritur ad verborum efficaciam quod proferantur ab homine sancto et fideli.* — Ultimo addendum est, ut hæc verba sint efficacia, non esse necessarium, ut proferantur ab homine sancto, aut fideli; sed satis esse, quod characterem sacerdotalem habeat; reliquæ enim conditiones accidentariæ sunt, et characterem sacerdotalem non delent, est enim indelebilis, ex Trident., sess. 7, et sess. 23, cap. 4; character autem manens est sufficiens potestas. Ita docet D. Thom. infra, quæst. 82, art. 5 et 8. Et est conclusio de fide, ex iis, quæ tradita sunt supra, in simili quæstione de sacramentis in genere.

8. *Dubium, an hæretici, ordinati rite, conficiant Eucharistiam.* — Occurrit tamen hic specialis difficultas ibi omissa, ex nonnullis decretis ac testimoniis Pontificum et Sanctorum, qui de hæreticis et schismaticis specialiter docere videntur, eos non posse conficere consecrationem. Unde Innocent., epist. 18 et 22 : *Solum baptisma* (inquit) *illis ratum esse permittimus* Gregor., lib. 4, epist. 5, cap. 49, et habetur in c. Accedens, 50 d., idem indicat specialiter de degradatis, ut ibi Glossa affirmat; et 1, quæst. 1, in multis decretis consecrationes hæreticorum et schismaticorum irritæ dicuntur, ut ibidem significat Gratianus, post cap. Manus, c. Dictum est, et cap. Quod quidam. Favet etiam August., 2 cont. Cresc. Gram., cap. 13, ubi ait, extra Ecclesiam non esse verum sacrificium, nec verum sacerdotium. Hieron., Aggæi 2, et Oseæ 7, ubi dicit, panem hæreticorum esse pollutum, et Soph. 3 : *Sacerdotes, qui Eucharistiæ serviunt et sanguinem populis ejus dividunt, impie agunt in legem Christi, putantes Eucharistiam imprecantis facere verba, non vitam; et necessariam esse tantum solemnem orationem et non sacerdotum merita.* Propter quæ Magister in 4, dist. 13, dicit hæreticos vel schismaticos, qui extra Ecclesiam existunt, etiam si sint rite ordinati, et debita intentione verba proferant, non conficere. Sed est erronea sententia, quam merito rejecerunt cæteri omnes Theologi ibi. Est enim contra manifesta principia fidei. Ex quibus constat, verum sacerdotem propter hæresim, vel aliquam pœnam, aut censuram Ecclesiæ neque amittere characterem, neque esse incapacem illius, ut constat ex Trident., sess. 7, can. 9. Propter quod sacerdotes, qui ab hæresi ad Ecclesiam redeunt, non iterum ordinantur, ut constat ex VII Synodo, act. 1, et habetur in cap. Convenientibus, 1, q. 1, et ex Urbano P. in c. Ordinationes, 9, q. 1, et constat ex usu, et consuetudine Ecclesiæ, ut late tractat Hieron., dialog. cont. Lucif., et August., lib. 2 cont. Parm., cap. 13. Sed per characterem sacerdotalem datur potestas ad conficiendum corpus Christi; ergo si is, qui habet hujusmodi characterem, rite proferat verba essentialia super debitam materiam, infallibiliter conficiet sacramentum, quia, ut recte dixit Nicol. P. ad Consulta Bulg., cap. 17 : *Non potest aliquis, quantumcumque pollutus sit, sacramenta divina polluere,* c. Sciscitantibus 15, q. 8, c. Christus, c. Non nocet, cum multis aliis 1, quæst. 1. Cum ergo canones interdum dicunt, ordinationes hæreticorum esse irritas, intelligendi sunt, vel quoad debitum usum, quia Ecclesia eos suspendit, et prohibet, ne ad sacerdotalia munera admittantur; quanquam eorum actus, qui jurisdictionem non requirunt, irritare non possit; qui sensus plane colligitur ex Urban. P. in dicto c. Ordinationes, et ex Innocent., epist. 22, et ex Concilio Nicæno 1, can. 1, can. 8, ubi Episcopi, qui revertuntur

a Novati hæresi, in sua dignitate admittuntur; et idem dicunt prædicti Pontifices, fieri posse in aliis, si vel bona fide ordinati sint, vel ratio sufficiens, aut necessitas id requirat; vel interdum possunt hi canones exponi de ordinationibus, quæ non fiunt debito, ac essentiali ritu; nam consecrationes factæ a ministris sic ordinatis, omnino irritæ sunt, et hujusmodi sunt ordinationes, quæ nunc fiunt a ministris Lutheranorum, et Calvinistarum. Quid vero dicendum sit de ministro hujus sacramenti, ut sacrificium est, dicemus infra in proprio loco.

SECTIO IV.

Utrum plures formæ possint efficere consecrationem ejusdem materiæ, simul, aut successive

1. Hæc quæstio tractatur de ministro a D. Thom. infra, quæst. 82, art. 3; ejus vero difficultas præcipue consistit in efficacia, ac veritate verborum, et communis fere est cæteris sacramentis, et ita disputata est superius, cum de baptismo ageremus; hoc vero loco tractatur a Theologis occasione cujusdam consuetudinis Ecclesiæ, quæ in Romana, et in multis aliis observatur; olim enim Cardinales simul cum Papa concelebrare solebant, et consecrare eamdem hostiam, et nunc idem faciunt sacerdotes noviter ordinati cum Episcopo ordinante, nam omnes simul verba consecrationis proferunt super eadem materia. Dupliciter ergo tractari potest hæc quæstio : primo de possibili, scilicet, quid in hoc modo consecrationis fieri possit. Secundo de facto, scilicet, quid in prædicta consuetudine fiat.

2. *Non possunt concurrere plures ministri ad consecrandum, si unusquisque partem solum formæ proferat.* — Prior pars definiri breviter potest ex dictis supra de baptismo. Primo enim certum est, non posse plures ministros concurrere ad consecrandum hoc sacramentum, ut causas partiales ex parte formæ, ita ut unus proferat partem formæ, alius aliam partem, quia tunc neuter eorum proferret formam, neque ex verbis diversorum hominum una forma componi potest, ut prædicto loco latius probatum est. Dico autem, ex parte formæ, quia ex parte materiæ fieri potest, ut unus consecret partem unius hostiæ, alius vero reliquam partem, si uterque certam ac definitam partem sua intentione designet, ut supra diximus, agentes de materia; tunc vero illi non sunt proprie causæ partiales, quia unusquisque suam consecrationem, ut integra causa, perficit; sed ex parte materiæ accidentarium est, quod species consecratæ sint continuæ inter se, et ideo ex hac parte quælibet earum consecrationum videtur esse partialis respectu ejusdem hostiæ.

3. *Non possunt plures sacerdotes hostiam consecrare, si alter prius altero absolvat verba formæ.* — Dico secundo : etiam si duo sacerdotes integre proferant formam, et unusquisque habeat intentionem consecrandi, si tamen alter eorum prius tempore absolvat formam, quam alius, non possunt illæ duæ formæ efficere consecrationem ejusdem materiæ, sed altera tantum. Ita sentiunt Durand., Cajet., Richard., Soto, Ledesma, et alii, infra citandi. Quorum sententia mihi verissima videtur, quamvis nonnulli ex antiquioribus contradicere videantur. Ratio est, quia integra forma consecrandi cadens super debitam materiam, cum primum perficitur, constituit, seu conficit sacramentum; ergo forma postea superveniens nihil potest efficere. Patet consequentia, tum quia jam invenit factum, tum etiam quia jam non cadit super debitam materiam, quia materia consecrationis non est res prius consecrata, sed panis vel vinum. Antecedens vero declaratur, quia quando sacerdotes hoc modo proferunt formas, vel uterque eorum habet intentionem absolutam consecrandi independenter ab alio, et tunc sine ulla dubitatione, qui primo absolvit, consecrat, quia ibi concurrunt omnia necessaria ad conficiendum sacramentum; vel uterque habet intentionem non conficiendi sine alio, et hoc variis modis potest contingere : primo, ut uterque velit partialiter concurrere, et nullo modo esse causa integra consecrationis, et hæc intentio fortasse in universum est contra substantiam sacramenti, quia Christus hoc non instituit, sed uniuscujusque sacerdotis verba voluit esse causam integram et sufficientem, sicut in simili de baptismo diximus; aut saltem est contra substantiam sacramenti, hoc intendere, quando formæ non in eodem instante absolvuntur, sed altera prius tempore, quam altera, quia præter institutionem Christi, et contra veritatem hujus formæ est, ut non efficiat, cum primum ejus significatio absolvitur, quia illius veritas cum illius efficacia conjuncta est, et ab illa quodammodo pendet. Et eadem ratione est contra Christi institutionem, ut una forma non faciat sine concursu alterius, quæ præcessit; igitur ministri, qui hoc modo intenderent

conficere, nihil efficerent. Alio modo posset unus sacerdos intendere non consecrare sine alio, intentione quasi conditionata, ita ut unusquisque intendat conficere, si alius jam absolvit verba, et non alias; et tunc is, qui primo absolvit, non conficit, quia tantum habet conditionatam intentionem, et conditio impleta non fuit, quando absoluta fuit forma; et ideo neque tunc fecit sacramentum, ex defectu intentionis, neque postea, quia jam forma evanuit, ut latius dictum est in materia de sacramentis in genere; ille vero, qui posterius absolvit, conficit, quia, licet habuerit conditionatam intentionem, tamen conditio jam erat impleta, et ita conditio transit in absolutum; ergo, quicquid sacerdotes intendant facere, non possunt plures formæ, quæ successive, et non in eodem instante consummantur, eamdem consecrationem efficere. Neque hic locum habet distinctio vulgaris de simultate metaphorica aut morali, quia verba in eodem metaphysico, seu physico instante, in quo absolvuntur, consecrationem perficiunt, neque eorum efficientia suspendi potest per minimum vel brevissimum tempus, quia hoc esset contra eorum veritatem; ergo nihil refert, quod alia verba censeantur simul moraliter absolvi, si revera intercedit vel brevissimum tempus inter ultimum instans unius et alterius formæ, quia jam inveniunt factum, quicquid facere poterant, et cadunt in materiam jam consecratam. Confirmatur tam conclusio, quam totus hic discursus, quia, si duæ formæ, quarum una prius absolvitur, quam alia, possent ejusdem materiæ consecrationem efficere, etiam unus minister posset, duabus formis repetitis, successive ejusdem materiæ consecrationem efficere, proferendo proxime et immediate unam post aliam, et per intentionem suspendendo efficientiam prioris, donec posterior absolvatur; consequens est absurdissimum, et contra omnium communem consensum. Sequela autem a paritate rationis facillime probari potest.

4. *Si plures formæ simul absolvantur, omnes efficiunt sacramentum. — Dubium. — Solutio.* — Dico tertio : si duæ formæ simul et in eodem instante absolvantur, utraque efficit consecrationem, etiam si in eamdem materiam cadant. Hæc est communis sententia; probatur, quia supponimus, utramque proferri a debito ministro supra debitam materiam, et debita intentione; ergo vel utraque efficit, vel neutra, quia non est major ratio de una, quam de alia; at non est dicendum neutram efficere, quia ibi concurrunt omnia necessaria ad sacramentum, et nihil est contra substantiam ejus; ergo utraque efficit. Quæres, an singulæ efficiant, ut causæ totales vel partiales; id est, an efficiant una sola actione dependente ab utraque, vel duabus, quarum unaquæque integra sit, et a sua forma pendeat. Respondetur, utrumque modum esse possibilem, et incertum esse, quomodo fiat. Videtur autem magis consentaneum institutioni et veritati verborum, ut unaquæque forma sua integra actione efficiat, ac si alia non concurreret; quamvis aliud videatur rerum naturis magis consentaneum, ut causæ, quæ per se singulæ efficerent, si simul applicentur ad unum et eumdem indivisibilem effectum, non agant duabus veluti superfluis actionibus, sed una.

5. *Difficultas, utrum sit bona consuetudo consecrandi plures in eadem materia, quam Ecclesia Romana in sacerdotum ordinatione servat. — Quidam negant.* — Ex his definienda est altera pars quæstionis, quid de facto fiat in prædicta Ecclesiæ consuetudine. Et ratio difficultatis est, quia humano modo loquendo non possunt omnes illæ formæ in eodem instante physico absolvi, ex quo videtur sequi, illam consuetudinem esse contra rectam rationem, quia exposita est multis periculis. Primo, ut Episcopus, qui est principaliter sacrificans, nihil conficiat. Secundo, ut a multis proferantur verba super materiam consecratam. Tertio, ut multi inaniter ac frustra verba proferant, nihil efficiendo. Propter hæc quidam non verentur hanc consuetudinem improbare, quia licet Romana Ecclesia, ut particularis quædam Ecclesia, illam servet, tamen non observatur in universa Ecclesia, ut de Moguntina Gabr. refert. Ita vere sentit Durand., dist. 13, quæst. 3; et in eadem sententia citatur Albertus in Sum.; Pisan., verb. Euchar. 3; et in eamdem inclinat Gabr., lect. 6 in can.; Angel., Eucharist. 2, § 3; nec multum repugnant Soto, dist. 3, art. 3, et Palacius, quæst. 4; sed nullo modo sentiendum est, illam consuetudinem esse malam, simpliciter loquendo; id enim valde esset temerarium, tum propter Ecclesiæ Romanæ auctoritatem a multis Pontificibus approbatam, tum quia quamplures aliæ Ecclesiæ eamdem consuetudinem observant.

6. *Alii explicant modum quo debeat fieri.* — Alii ergo Theologi, ut hanc consuetudinem defendant, dicunt, omnes sacerdotes, qui cum Episcopo proferunt verba, debere illo

proferre cum intentione consecrandi, ita tamen, ut referant intentionem suam ad illud instans, in quo Episcopus absolvit verba consecrationis, in quo omnes consecrant, sive prius, sive posterius verba absolvant. Hæc fuit sententia Innocentii. l. 4 de hoc mysterio, cap. 25, quem D. Thom. hic sequi videtur, quæst. 82, art. 2; Alens., quæst. 36, memb. 8; Paludan., dist. 3, quæst. 4; Soto, Ledesma, et alii Thomistæ; Victor., in Sum., num. 88; Sylvest., Euchar. 2, quæst. 13, et alii fere Summistæ. Sed hæc sententia non videtur posse consistere cum his, quæ supra diximus. Quia dupliciter potest explicari intentio horum sacerdotum : primo, ut sit absoluta, ut illam explicant Palud. et alii, et hoc modo est impossibilis, quia si sacerdotes habent intentionem consecrandi, et prius absolvunt verba, quam Episcopus, non possunt eorum efficaciam suspendere, ut ostensum est, neque hoc est in potestate totius Ecclesiæ. Sicut si quis vellet suspendere actionem verborum consecrationis formæ panis, donec proferat formam sanguinis, non posset; vel, si duo convenirent ad consecrandas duas hostias, singuli singulas, ita tamen, ut neuter conficeret, donec alius absolveret, nihilominus fieret consecratio absolutis verbis; et in omni sacramento, absoluta materia et forma, non potest universa Ecclesia retardare effectum ejus, sicut nec potest impedire illum, si ex parte subjecti et materiæ non est impedimentum. Respondet Paludanus supra, in hoc speciali casu, Dei dispensatione fieri, ut virtus præcedentium verborum conservetur in aere, donec omnes formæ absolvantur, et tunc omnium virtus simul operetur. Sed hæc, ut recte dixit Durand., ridicula sunt, et sine fundamento conficta, eo vel maxime, quod virtus verborum non est res aliqua, præter verba, et quamvis esset aliqua qualitas, illa non posset sine novo miraculo conservari transeuntibus verbis, aut de subjecto in subjectum migrare. Deinde, si hoc modo fieret, non oporteret diligentiam adhibere, ut omnes cum Episcopo proferrent, vel saltem curandum potius esset, ut omnes ante Episcopum absolverent verba, quandoquidem dicuntur non esse operativa priusquam Episcopus absolvat, verba autem Episcopi expectatura non sunt reliquos. At vero usus Ecclesiæ non ita habet, sed adhibet potius diligentiam, ut, vel omnes simul absolvant, vel saltem nullus ante Episcopum. Alio modo explicari potest hæc intentio, ut sit conditionata, ut, verbi gratia, quod sacerdotes consecrantes cum Episcopo intendant consecrare sub hac conditione, si Episcopus jam absolvit verba; et ita videtur explicare hanc sententiam Victor., num. 88. Sed hinc necessario sequitur juxta dicta, ut nec illi consecrent, qui prius tempore, neque illi, qui posterius, quam Episcopus, verba absolvunt, sed ad summum illi, qui in eodem physico instante cum illo verba perficiunt, quod paucissimis continget; et ita non evitantur omnia supra dicta incommoda; nam intentio conficiendi sacramentum sub conditione, quæ moraliter fere semper impediret efficaciam formæ sacramentalis, vitiosa est, et præter rationem ; quin potius uti intentione conditionata et non absoluta, sine necessitate urgente, etiam et merito videtur esse contra debitum modum conficiendi sacramentum.

7. Sed dicunt aliqui, in eo casu omnes sacerdotes cum Episcopo quasi componere unum integrum ministrum, et ideo eum primo conficere, qui primo absolvit verba. quicumque ille sit, omnes tamen dici referre intentionem suam ad unum instans, quia omnes intendunt simul absolvere verba; quocirca si aliquando accidit, quod unus prius absolvat, quam alius, est præter intentionem, et ita moraliter loquendo est per accidens, et quicquid inde sequitur, ut, v. gr., quod unus consecret corpus solum, alius solum sanguinem, et alius, scilicet Episcopus, sumat utramque speciem, qui fortasse neutram confecit, hæc, inquam, et similia, non reputantur incommoda, tum quia sunt per accidens, tum etiam quia omnes concurrunt per modum unius ministri integri, qui simpliciter facit totum, quamvis per diversa verba et ora veluti personalia. Sed hic dicendi modus mihi displicet, quia revera est inconveniens, ut Episcopus, qui est principalis offerens, et sacrificans, non conficiat; et reliqua omnia, quæ consequuntur, revera sunt magna incommoda; neque possunt dici moraliter per accidens, et præter intentionem, cum voluntarie adhibeatur intentio, quæ moraliter impleri non potest. Præterea illa collectio ministrorum, seu potius ille minister collectus ex multis personis, est præter institutionem Christi, et præter veritatem verborum, quæ ab unaquaque persona integre proferuntur.

8. *Aliorum modus hanc consuetudinem defendendi refertur et refellitur.* — Aliorum ergo sententia est, solum Episcopum proferre verba formaliter, et cum intentione con-

secrandi, alios vero materialiter illa referre in signum potestatis sibi concessæ, et in memoriam illius cœnæ in qua Christus cum Apostolis cœnavit, eisque eamdem potestatem concessit. Ita sentit Richard., dist. 13, art. 2, quæst. 1; Cajet., quæst. 82, art. 2; Angel., verb. Euchar. 2, § 3; et ex antiquo Pontificali Romano referuntur verba quibus hoc indicatur, scilicet: *Ordinati dicant, ac celebrent.* Ratio est, quia hoc modo tolluntur omnia incommoda, et sufficit ad intentionem et consuetudinem Ecclesiæ. Et confirmatur, quia illi non communicant sub utraque specie; ergo non communicant, ut sacrificantes; ergo non sacrificant, et consequenter non conficiunt. Sed obstat, quia in Pontificali Romano admonetur Episcopus, ut alte et paulatim dicat verba, ut alii possint simul cum illo dicere, et omnes adhibent diligentiam, ut, quoad fieri possit, simul absolvant; ergo ex modo ipsius consuetudinis videtur colligi, omnes proferre verba, ad consecrandum. Præterea in consecratione Episcopi, plures Episcopi simul proferunt verba, et Cajetan. fatetur omnes proferre formaliter, et ad consecrandum, cum tamen ex Pontificali Romano non possit hoc magis colligi de his Episcopis, quam de illis sacerdotibus, et incommoda fere sunt eadem, si recte ponderentur. Et idem argumentum est de consuetudine, quam Innocentius supra refert, usitatum fuisse aliquando in Ecclesia Romana, ut interdum Cardinales simul cum Pontifice consecrarent. Ad hæc vero dici potest in hac opinione, adhiberi in hac cæremonia hujusmodi modum et diligentiam, quia non satis constat in particulari, qua intentione debeant proferri verba, et ideo securiorem partem eligunt, quoad fieri possit.

9. Quocirca in hac re, quæ valde lubrica est, mihi placet concilium Cajetani, ut scilicet, hi sacerdotes intendant proferre verba meliori modo, quo possunt; hujusmodi autem existimo, imprimis, ut nullo modo præsumant prævenire Episcopum in consecrando, quia revera hoc est magnum incommodum, et contra intentionem Ecclesiæ, ut rationes factæ probant; deinde habeant intentionem conditionatam, ut Victoria aiebat, seu potius et disjunctam, vel consecrandi simul cum Episcopo, si possunt; sin minus, tantum materialiter verba proferendi, et ita evitantur incommoda omnia, quæ inferebantur.

SECTIO V.

An hæc virtus activa principalius sit in verbis, quam in ministro.

1. *Quorumdam opinio.* — Hoc dubium moveo propter nonnullos ex antiquis Theologis, qui illud tractant, et definiunt, hanc virtutem esse in verbis et in ministro, simpliciter tamen principalius esse in ministro, tum quia est similior principali agenti, tum etiam quia ejus virtus est permanens, et ad plures effectus extenditur; secundum quid vero principalius esse in verbis, quia propinquius attingunt effectum. Ita Alex., q. 34, membr. 2, quem sequitur D. Thom., d. 8, q. 2, art. 3, ad 9; Richard., art. 3, q. 3. Ne tamen fortasse sit quæstio de nomine, oportet nonnulla supponere, quæ ad rem pertinent. Primum est virtutem verborum non esse qualitatem illis superadditam. Secundum est, characterem sacerdotis, qui videtur esse virtus ministri, licet sit qualitas physica illi inhærens, non tamen habere proprium et immediatum influxum physicum, vel in verba, cum in illis nihil fiat, vel in effectum verborum seu consecrationem, cum hæc immediate sit tantum ab ipsis verbis, ut etiam prædicti auctores docent, et D. Thom. hic, quæst. 78, art. 1, qui etiam docet, sacerdotem non habere aliam immediatam actionem in consecratione, nisi prolationem verborum, neque per aliam actionem aut influxum influere in consecrationem nisi per verba, et eorum actionem. Quod præterea confirmari potest testimoniis Sanctorum Patrum dicentium, sacerdotes proprio ore conficere hoc sacramentum per verba Christi. Ac denique, quia omnis alius influxus supervacaneus est, et sine fundamento confictus, ut latius generatim dixi in materia de charactere, ubi propter hanc causam docui, characterem non esse potentiam physicam, cum non habeat influxum physicum immediatum, ut ostensum est; neque remotum aut mediatum, quia hic supponit semper aliquem immediatum, in quo fundetur. Quomodo enim potest intelligi, efficaciam alicujus potentiæ, mediate redundare in aliquid, nisi immediate quippiam aliud attingat? at probatum est, characterem non habere influxum seu actionem immediatam, cum illam non habeat neque in verba, neque in effectum verborum, et nihil aliud sit, in quod possit immediate agere; ergo neque mediate aliquid physice agit; ergo non est potentia physica, sed moralis, seu

potius signum, seu quasi sigillum pacti divini, quo statuit, et promittit, semper concurrere cum verbis sacerdotis ad effectum consecrationis.

2. *Virtus consecrativa radicaliter solum est in ministro, formaliter in verbis.* — His ergo de re ipsa suppositis, necessario dicendum videtur in præsente quæstione, virtutem instrumentalem, ac physicam, qua fit consecratio, intrinsece ac realiter esse tantum in verbis, vel potius esse ipsa verba, ut dictum est; et ita cessat comparatio, quæ supponit hanc virtutem in utroque comparationis extremo; nos autem dicimus esse in altero; at vero secundum quamdam rationem seu denominationem potest dici hæc virtus principalius esse in ministro, radicaliter, et quasi potestative, tum quia ipse est, qui operatur per verba; tum quia ab intentione ejus pendet virtus verborum, et ita illi data est potestas consecrandi, et utendi illo instrumento, cum voluerit; tum etiam quia illi debitus est concursus ad sic operandum, verbis autem non nisi quatenus sunt ab illo et ab ejus intentione procedunt; neque hac in re invenio difficultatem aliquam, quæ explicatione indigeat; et juxta hæc exponenda sunt, quæ D. Thom. docet infra, quæst. 82, art. 1, ad. 1.

DISPUTATIO LXII.

DE SUSCIPIENTIBUS HOC SACRAMENTUM, ET DE VARIIS MODIS SUMENDI ILLUD.

Disp. 24 de Euchar. — Explicatis causis hujus sacramenti, priusquam ad ejus effectus accedamus, oportet de suspiciente, quod est subjectum, in quo sacramentum hoc operatur, nonnulla dicamus; simulque dicemus de usu, non ut in præceptum cadit, sed prout per illum applicatur sacramentum ad operandum; quanquam enim singulare sit in hoc sacramento, quod usus ejus ab illius substantia distinguatur, tamen, ut supra, disput. 42, dixi, habet se hujusmodi usus tanquam applicatio agentis ad passum; quia ergo hæc applicatio antecedit effectum, respectu cujus suspiciens est causa materialis, optime disputatio hæc in hunc locum cadit.

SECTIO I.

Quid sit, et quot modis fiat sumptio hujus sacramenti.

1. *Eucharistia sumi potest spiritualiter, vel sacramentaliter.* — Hæc quæstio disputatur a D. Thom., quæst. 80, art. 1; et aliis Theologis, dist. 9, ubi omnes cum Hilario, lib. 8 Trinit.; Raban., de Corp. et sang. Domini, cap. 26; et Augustin., variis locis, quæ referuntur de Consecr., d. 2, cap. Quid est, cap. Qui manducat, cap. Qui discordat, et aliis, distinguunt duplicem usum hujus sacramenti in sacramentalem et spiritualem. Quam partitionem hæretici hujus temporis rejiciunt, quia errant in fundamento de reali Christi præsentia in hoc sacramento; et ita solam spiritualem Christi manducationem per fidem agnoscunt. Illam tamen divisionem probat Concil. Trident., sess. 13, cap. 8, sess. 22, et sacramentalis manducatio evidenter colligitur ex facto Christi in institutione hujus sacramenti, et ex verbis ejus, Joan. 6, ut in superioribus ostensum est; et ex Paulo, 1 ad Cor. 11. Ut tamen hæc divisio, ejusque membra explicentur, oportet prius singula aliis modis subdividere.

2. *Spiritualis sumptio sacramenti hujus est per votum vel desiderium ortum ex viva fide.* — Secundo ergo spiritualis sumptio dividi potest in spiritualem tantum, et in spiritualem et sacramentalem simul; priori modo spiritualis sumpto propriissime sumpta est, quæ fit per votum seu desiderium hujus sacramenti, ut ex Concilio Tridentino, sess. 13, colligitur, et ex usu omnium Theologorum; et præter citatos recte tractat Alens., quæst. 43, membr. 3. Quia, ut vere ac proprie dicatur spiritualis usus sacramenti, oportet, ut ad ipsam Eucharistiam formaliter terminetur; cum autem non terminatur per actum corporis, sed per actum animæ, nullus est actus qui hanc denominationem possit suscipere, nisi desiderium, et propositum, quia in actibus humanis solum propositum, vel desiderium efficax, censetur aliquo modo actui externo æquivalere, quando hic exerceri non potest. Est autem observandum ex Concilio Trident., sess. 13, cap. 8, non omne desiderium, seu propositum hujus sacramenti, censeri spiritualem sumptionem ejus, sed solum illud, quod ex fide viva proficiscitur, quia hæc non tantum dicitur sumptio spiritualis, quia spirituali actu seu modo fit, sed præcipue, quia parit fructum spiritualem majoris unionis cum Christo; hunc vero fructum non habet, nisi ex charitate oriatur. Quocirca si quis in peccato existens desideret Eucharistiam sumere, ita ut in subjecto illius desiderii conjungat usum sacramenti cum statu, quem tunc habet, id est, si desideret sumere

in eo statu, non solum non spiritualiter manducabit, sed etiam graviter peccabit. Si vero non ita componat objectum, sed desideret sumere in meliori statu, actus quidem non erit malus, tamen non perveniet ad rationem spiritualis sumptionis, propter rationem dictam, nisi fortasse appelletur sumptio spiritualis mortua, et secundum quid. Denique sciendum est, hoc desiderium seu votum haberi posse vel explicite, vel implicite, sicut in baptismo, et in aliis sacramentis contingit; nam utroque modo potest desiderium ad hoc sacramentum terminari, vel in se in particulari, vel in alio, et in communi, ut desiderando servare omnia mandata Christi, vel omnibus modis uniri Christo. Unde obiter colligitur, hanc sumptionem spiritualem solum habere locum in lege Evangelica proprie, quia sicut in illa solum institutum est hoc sacramentum, ita et omnis ejus usus. Itaque illa spiritualis manducatio antiquorum Patrum, quam late explicat August., tract. 26 in Joan., ex illo 1 Cor. 10 : *Omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt*, non est proprie spiritualis manducatio hujus sacramenti, quia illi sane non desiderabant sumere hoc sacramentum; sed est figurata et materialis manducatio; nam quia illi desiderabant Christum in illis sacramentis præfiguratum, illum spiritualiter manducasse dicuntur; et similiter omnis unio cum Christo, vel desiderium Christi solet dici spiritualis sumptio hujus sacramenti, large tamen ac materialiter, quia Christus res est hujus sacramenti, ut supra, disput. 2, late dictum est. Unde tandem colligi potest multiplex divisio spiritualis manducationis; sed illa est præcipue notanda ad tollendam æquivocationem, quod alia est spiritualis manducatio Christi absolute, alia vero Christi in hoc sacramento, seu ipsius Eucharistiæ, quam supra indicavi, juxta quæst. 73, et optime eam tractat Palud., dist. 9, disput. 2. Prior enim fit per fidem et charitatem, et absolute terminatur ad Christum secundum se, et ideo omni tempore fuit necessaria; posterior vero terminatur proprie ad hoc sacramentum, et ad usum ejus; estque proprie ad usum ejus, ut dixi.

3. *Dubium, utrum sumptio spiritualis Eucharistiæ habeat fructum præter meritum operantis.* — *Respondetur non habere.* — Sed quæri potest circa hanc sumptionem pure spiritualem, an habeat fructum præter omne meritum operantis; hæretici enim nostri temporis dicunt, non esse minus fructuosam, quam si cum sacramentali conjuncta sit, ut refert Hosius, lib. 1 contra prolegomena Brentii. Qui error damnatur in Trident., sess. 13, cap. 8, et can. 8, et a D. Thoma refellitur, quæst. 80, art. 1, ad 3. Quæ censura intelligenda est fieri in eos, qui negant sumptionem sacramentalem aliquid addere merito operantis; nam hæc est aperta hæresis contra efficaciam sacramentorum. Aliter vero posset quis opinari, sacramentum esse adeo efficax, ut non solum re ipsa susceptum, sed etiam solo animo et desiderio applicatum, habeat sacramentalem efficaciam; et non est tam aperta hæresis, quia non defuerunt Catholici, qui dicerent, hoc sacramentum hoc modo operari, saltem in extrema necessitate, ut quando ægrotus non potest sacramentaliter sumere; præsertim quando petit, adorat, ac veneratur sacramentum, ut referunt Soto, dist. 12, quæst. 2, art. 1; Ledesm., quæst. 22, art. 4. Alii vero dixerunt, sacramentum operari quidem hoc modo gratiam aliquam majorem, quam respondeat merito operantis, non tamen tantam, quantam conferret sacramentaliter sumptum, nec tam proprie ex opere operato, quia non per efficientiam physicam; et ita sentit Ledesma. Sed hæc omnia sunt falsa et improbabilia, et aperte contra D. Thomam supra; Alens., quæst. 41, membr. 3, art. 3 ; et contra rationem, quia promissio effectus sacramentalis non est facta desiderio, sed manducationi. Item, quia si quis prius desideret sacramentum, et postea re ipsa sumat, non minorem effectum sacramentalem recipiet in re, quam si antea non desiderasset, si cætera sint paria ; signum est ergo, sacramentum nihil prius contulisse ratione desiderii, alioqui idem sacramentum plures conferret effectus ejusdem rationis ex opere operato. Ex quo ulterius inferri potest, si quis post susceptum sacramentum gaudeat, et delectetur in consideratione sumptionis, inde etiam novum obtinere effectum ex opere operato, quia non est minus efficax sacramentum susceptum, quam suspiciendum, neque actus minus bonus gaudium, quam desiderium, de qua re plura diximus in simili quæstione agentes de baptismo. Quocirca, quando Trident. supra dicit, illos, qui voto cœlestem panem edunt fide viva, quæ per dilectionem operatur, fructum ejus et utilitatem sentire, non est intelligendum de fructu ex opere operato, sed merito operantis, quod dicitur fructus hujus sacramenti, vel objective, quia ex illius desiderio et amore percipitur, vel gene-

rali quadam ratione, quatenus omnis unio per gratiam dicitur effectus sacramenti, quia est effectus Christi, qui in hoc sacramento continetur.

4. Tertio rursus dividitur sacramentalis sumptio, in sacramentalem tantum, et spiritualem et sacramentalem simul, et ita perficitur trimembris divisio, quam tradit Trident., dicto cap. 8, et intelligitur bimembris, quam posuit D. Thom. hic, art. 1, qui in hoc sensu locutus videtur. Ut vero explicetur divisio, oportet advertere, sumptionem sacramentalem omnino sumi interdum materialiter pro quacumque sumptione sacramenti, etiam si fiat sine propria cognitione ejus, ut quæ fit a bruto animali, vel ab homine existimante hostiam non esse consecratam, et de hac manducatione in hoc loco non est sermo, quia, ut dixit D. Thom., est veluti per accidens; unde impropriissime dicitur usus sacramenti, ut sacramentum est; interdum vero contingere potest ut sacramentum hoc sumatur intentione et cognitione, tamen ab homine incapace effectus illius, ut quando sumitur ab homine non regenerato per baptismum, et hæc etiam sumptio censetur materialis, quia per illam non applicatur sacramentum, ut sacramentum est, subjecto sibi proportionato. Sacramentalis ergo sumptio proprie ac formaliter dicitur, realis manducatio sacramenti Eucharistiæ, cum aliqua intentione sumendi illud, in subjecto capaci et proportionato. Nam sicut in aliis sacramentis, quæ consistunt in usu, capacitas et intentio sumentis, sunt de necessitate sacramenti, ita hic sunt de necessitate sumptionis sacramentalis proprie dictæ; et sicut in aliis sacramentis, in adultis requiritur propria intentio formalis, vel virtualis, explicita, vel implicita, in parvulis vero sufficit intentio Ecclesiæ, ita etiam hic, ut inferius dicemus. Hæc igitur sacramentalis sumptio, si fiat sine fructu spirituali, dicitur sacramentalis tantum; si vero fiat cum fructu, dicitur etiam spiritualis, sive ita determinetur ab effectu, sive ab statu, et dispositione, cum qua fit. Quocirca sicut potest manere sacramentum sine effectu vel debita dispositione, ita potest esse in præsenti sumptio sacramentalis tantum sine spirituali. Hic vero inquiri poterat de sumptione, qua Christus seipsum communicavit, an dicenda sit sacramentalis tantum, vel simul spiritualis, sed de hoc dicetur infra.

5. Ex quibus ultimo concluditur, sacramentum hoc perfectius applicari quam reliqua, quæ in exteriori usu alicujus elementi consistunt; in aliis enim applicatio fit per solum externum contactum, hic vero fit per internam sumptionem, et vitalem actionem, et quodammodo per gustum, qui est sensus perfectior, quam tactus; et ita applicatio est proportionata sacramento, quod perfectius est, et per modum cibi sumitur, ut latius tractat Durand., dist. 9, quæst. 1.

SECTIO II.

Utrum soli homines possint hoc sacramentum manducare.

1. *Homo potest Eucharistiam manducare.* — Hæc quæstio per se est facilis, et fere in superioribus exposita, et ideo brevissime expediri potest. Primo ergo certum est, homines posse hoc sacramentum manducare, nomine sacramenti non solum species intelligendo, de quibus experientia notum est, sed etiam corpus Christi, de quo dicitur : *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, etc., quia ad hoc est institutum hoc sacramentum, ut ab homine manducetur Christus Dominus, et per hoc sacramentum in nobis sit, et nos in ipso; ut hinc excludatur error dicentium, discedere corpus Christi statim ac ori admovetur, qui bis in superioribus impugnatus est.

2. *Creaturæ homine superiores non possunt Eucharistiam manducare.* — Secundo est certum, hoc sacramentum non posse sumi a creaturis homine superioribus; hæ enim non sunt nisi Angeli; Angeli autem non habent corpora, ut corporaliter manducare possint. Dices, posse assumere corpora, et in eis manducare. Respondetur, etiam in assumptis corporibus non proprie manducare, quia motus ille, prout est in corpore, non est vitalis actio; illa ergo non esset proprie sumptio sacramenti, sed quædam alia mutatio localis. Loquimur autem de sumptione sacramentali; nam spiritualiter interdum dicuntur Angeli manducare Christum, quatenus ei per charitatem uniuntur; quanquam neque hoc modo possint spiritualiter sumere hoc sacramentum proprie loquendo, quia, cum non sint capaces sacramenti, non possunt habere votum, aut desiderium ejus.

3. *Creaturæ homine inferiores sacramentaliter proprie sumere nequeunt Eucharistiam.* — Tertio est certum, inferiores creaturas homine, vel omnino non posse, vel saltem non proprie et sacramentaliter posse sumere hoc sacramentum. Patet, quia, quæ non vi-

vunt, nullo modo possunt sumere, cum non possint comedere; et hinc fit, corpus hominis mortuum, jam non esse capax hujus sacramenti; quæ autem vivunt, et comedere possunt, licet materialiter valeant species sacramentales, et consequenter corpus Christi, manducare, ut in superiore disputatione 55 traditum est, non tamen formaliter, seu sacramentaliter, ut ex præcedente sectione constat. Quocirca sententia quorumdam Catholicorum, qui absolute negant bruta manducare corpus Christi, ut Waldens., tom. 2, cap. 60, et aliorum, vel omnino rejicienda est, vel pie explicanda. Nam certum est, species sacramentales posse a mure manducari, et comedi, sicut alium panem, ut experientia constat, et in hoc fingere aliquod miraculum, est vanum, et sine fundamento. Deinde etiam est certum, corpus Christi non discedere, sed intrare, quo intrant species, quia, cum manducatio solum importet motum localem, proprie convenire potest, et denominare corpus Christi, juxta principia supra posita, et hoc sensu erroneum esset negare, bruta manducare corpus Christi, saltem materialiter. Pie vero exponi possunt illi auctores, quod hoc negant, solum quia illa sumptio formaliter et ex intentione sumentis non est sacramentalis.

SECTIO III.

Utrum omnes homines adulti possint recipere hoc sacramentum.

1. Ex iis hominibus, quidam sunt baptizati, alii non; quidam justi, vel re ipsa, vel in existimatione et conscientia sua, cum dispositione aliqua ad justitiam sufficiente, alii sunt peccatores, id est, qui in statu peccati permanent, nec satis disponuntur, ut ab illo mundentur, etiam per sacramentum, ita enim nunc hac voce utemur. Rursus ex parte sumptionis distinguere possumus sacramentalem tantum, ab ea, quæ simul spiritualis est.

2. *Eucharistia potest sumi sacramentaliter a peccatoribus hominibus.*—Dico primo : homines peccatores accipere possunt Eucharistiam sacramentaliter, non vero spiritualiter. Hæc posterior pars constat ex dictis de effectu; prior vero pars est de fide. Circa quam aliqui olim erraverunt, ut supra, disput. 47 et 23, annotavimus, et videre licet in Waldensi, tom. 2, cap. 60; Castro, verb. Euch., hæresi 11. Cui errori videtur favere Orig., Matth. 16, circa id : *Non quod intrat per os,* ubi inquit, malos non accipere Verbum incarnatum; nisi exponatur de sumptione spirituali, sicut exponenda sunt alia Sanctorum testimonia, quæ statim indicabimus. Sed conclusio posita est de fide, ut constat ex 1 ad Cor. 11 : *Qui autem manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.* Ridicula enim est interpretatio hæreticorum dicentium, manducare indigne, qui manducat externa signa, et ineptum se præbet ad manducandum corpus. Paulus enim expresse dicit, manducare indigne totum sacramentum, non dijudicando illud, nec se disponendo juxta dignitatem ejus, et ita exponunt Chrysost., Ambros., Ansel., D. Thom., denique omnes Græci et Latini. Præterea Chrysostom., homil. 83 in Matth., 45 in Joan.; Origenes, homil. 2 in Psalm. 37; Hieron., Malach. 1; et alii Sancti, qui hanc veritatem docent, hoc eodem testimonio nituntur. Augustinus, libro 1 contra Crescon., cap. 25, in fin., lib. 2 cont. litteras Petil., cap. 47, et epist. 120, cap. 27, et lib. 5 de Baptismo, c. 8 : *Corpus* (inquit) *Domini, et sanguis Domini erat illis, quibus dicebat Apostolus : Manducat et bibit indigne,* etc. Et hinc Cyr., serm. de Cœna Domini, inquit : *In sceleratum os panis sanctificans introivit.* Hinc etiam Hier., lib. 2 cont. Jovin, versus finem : *Æqualiter, omnes corpus Christi accipimus, quanquam pro accipientium meritis diversum fiat, quod unum est;* hinc denique Ecclesia canit : *Sumunt boni, sumunt mali, sorte tamen inæquali, vitæ vel interitus.* Ratio sumenda est ex illo principio supra posito, corpus Christi manere sub speciebus, quamdiu species panis manent; nam hinc manifeste sequitur, peccatores, dum sumunt species, sumere corpus Christi. Deinde cætera sacramenta rata sunt, etiam cum ab iniquis suscipiuntur, si nihil essentiale illi desit; ergo et hoc ratum permanet, etiam si ab iniquo sumatur, quia propter hanc causam nihil essentiale illi deest. Præterea hoc sacramentum ratum est etiam si ab iniquo sacerdote fiat; ergo eadem ratione ratum durabit, cum ab illo sumitur. Ad hæc alias daretur occasio erroris supra impugnati, Eucharistiam vere non confici, quando ab iniquo sumenda est, et ita penderet consecratio a futuro eventu, et omnia essent ambigua, et incerta, nec posset aliquis certius credere, se accipere Christum, quam se esse justum. Certum ergo est, omnes, quantumvis peccatores, revera accipere corpus Domini sacramentaliter; quod tam de baptizatis, quam

de non baptizatis verum est aliquo modo, propter principium supra positum, quanquam sit aliquod discrimen in formalitate sumptionis, ut sic dicam, et in aptitudine seu capacitate, respectu sumptionis spiritualis, juxta dicta in 1 sectione, et quæ statim subjiciam. Quocirca, si apud August. vel alium Patrem interdum reperiatur, peccatores non sumere rem hujus sacramenti, seu non vere illud sumere, intelligendi sunt et de re tantum sacramenti, quæ est gratia, et de spirituali sumptione seu fructuosa, et quæ animam reficiat, et ita intelligendus est August., tract. 28 et 29 in Joan., et serm. 2 de Verbis Apost., et lib. 22 de Civit. Dei, c. 25, et sæpe alias.

3. *Omnes homines adulti baptizati et justi possunt sumere Eucharistiam et sacramentaliter et spiritualiter, per se loquendo.* — Dico secundo : omnes homines adulti, baptizati, justi, possunt recipere hoc sacramentum sacramentaliter et spiritualiter; loquimur per se, seclusis aliis impedimentis corporis; et ita est conclusio certa, et per se clara, quia, quod pertinet ad sumptionem sacramentalem, a fortiori constat ex dictis de peccatoribus, et ex dictis supra de permanente duratione Christi sub speciebus; quod vero pertinet ad spiritualem sumptionem, constabit ex dicendis infra de effectibus. Solum potest esse difficultas de amentibus seu phreneticis, sed hæc facile expeditur ex dictis, et dicendis sectione sequente. Nam, si sint amentes perpetui, non reputantur adulti, sed tanquam infantes; si autem prius habuerunt rationis usum, de illis judicandum est juxta illum statum, in quo inventi sunt, quando judicium rationis amiserunt. Unde si tunc erant justi, habebant virtualem hujus sacramenti voluntatem, et ita sunt capaces illius. An vero expediat illis conferre, alia quæstio est, infra tractanda cum D. Thom., quæst. 80, art. 9.

4. Unica tantum superest dubitatio de hominibus justis non baptizatis, ut sunt Catechumeni, an formaliter et proprie sint capaces sacramentalis et spiritualis sumptionis hujus sacramenti. Nam Mars. in 4, quæst. 6, art. 2, dicit, in casu necessitatis Catechumenum suscipere hoc sacramentum, unde sentit, tunc eum recepturum propriissime sacramentaliter et spiritualiter hoc sacramentum; alioquin non posset sine gravi peccato illud sumere. Et huic sententiæ videtur favere Innocent., in cap. Veniens, de Baptismo; expresse enim dicit, Eucharistiam sumi posse a non baptizatis.

5. *Homines justi non baptizati non possunt sumere sacramentaliter Eucharistiam.* — Sed hæc sententia singularis est, et aliena a principiis receptis ab omnibus Theologis; baptismus enim est janua sacramentorum et Ecclesiæ, et per illum recipit homo characterem, qui est potentia ad recipienda sacramenta, et effectum eorum; qui ergo non habet hunc characterem, non est capax alicujus sacramentalis effectus, et consequenter neque sumptionis proprie sacramentalis, vel spiritualis. Quocirca, sicut, qui caret charactere Ordinis, quantumvis sit justus, non potest conficere hoc sacramentum, quia ille character est veluti potentia activa illius effectus, ita neque, qui caret baptismi charactere, est capax hujus sacramenti prædicto modo, quia ille character est quasi potentia passiva cæterorum sacramentorum. Ac denique sicut homo non genitus, seu productus, non capax est cibi et nutrimenti, ita neque homo non regeneratus per baptismum est capax hujus sacramentalis cibi; quanquam ergo hi Catechumeni, quatenus comedere possunt, possint etiam velut materialiter sumere hoc sacramentum, non tamen proprie sacramentaliter, id est, cum ordine ad spiritualem sumptionem. Innocentius autem, in d. cap. Veniens, non scripsit illa verba, docendo, sed disputando, unde ex resolutione totius capitis potius nostra sententia confirmatur; concludit enim ante baptismum, sacramenta cætera non esse valida. Deinde intelligi potest de sumptione mere materiali ac fructuosa, sicut ibidem ait, ante baptismum esse homines capaces conjugii, quod est verum materialiter in ratione contractus, non autem formaliter in ratione sacramenti.

SECTIO IV.

Utrum infantes possint hoc sacramentum suscipere.

1. Omittamus imprimis sumptionem pure corporalem seu materialem, quia certum est, si possint comedere, posse etiam hoc modo sumere; omittamus præterea sumptionem pure spiritualem, quæ fit per propositum seu desiderium, quia hujus parvuli non sunt capaces; unde, licet dicatur interdum ab Aug. et D. Thoma spiritualiter manducare hoc sacramentum, late ac metaphorice intelligendum est, vel quia per baptismum spiritualiter uniuntur Christo et corpori ejus, vel quia per habitualem justitiam, quam in baptismo recipiunt, censentur appetere perfectam unionem

cum Christo, et habere jus ad hoc sacramentum, et veluti voluntatem sumendi illud, ut notarunt Cajet., quæst. 73, art. 3; Palacius, dist. 9, disput. 2. Omittamus rursus parvulos non baptizatos, de quibus eadem ratio est, quæ de adultis; est igitur quæstio de baptizatis infantibus, sub quibus perpetuo amentes comprehenduntur, et de sumptione proprie sacramentali et spirituali simul, seu quæ propter spiritualem fiat.

2. *Prima sententia.* — Prima sententia est, infantes non esse capaces hujus sacramenti. Tenet Major, dist. 9, ad 2; Petrus Soto, lect. 8 de Eucharist.; Cather., opusc. de Commun. parvul.; et Dominicus Soto in hanc partem est propensus; vide illum; potest tribui Cajetano, quæst. seq., qui ad effectum hujus sacramenti requirit actualem devotionem, cujus parvuli non sunt capaces. In hanc sententiam inclinat Alens., quæst. 49, memb. 5; Gabr., dist. 9, quæst. 2, art. 3, dub. 4; et Palud., quæst. 4, in fine. Sed hi solum dicunt non esse dandam Eucharistiam parvulis. Fundamentum prædictæ sententiæ est, quia hoc sacramentum est cibus spiritualis; ergo est accommodatum iis solummodo, qui possunt actus spiritualis vitæ exercere, quod parvuli non possunt. Et confirmatur ex illo 1 ad Cor. 11 : *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat,* etc.; ergo, qui se probare non potest, nec de illo pane edere potest. Confirmatur denique ex usu Ecclesiæ, quæ non dat parvulis hoc sacramentum : datura autem esset, si existimaret illis futurum esse utile.

3. Secunda sententia est, infantes esse capaces hujus sacramenti proprie ac spiritualiter. Tenet Soto, dist. 2, quæst. 2, art. 9; Ledesm., q. 31, art. 9, dub. 5; Vict., n. 84; Cordub., lib. 1, quæst. 8; Alens., lib. 2 de Euchar., cap. 37; insinuant Ruard., art. 15; Hesius in Confess., cap. 40. Fundamentum esse potest, quia sacramentum confert gratiam non ponentibus obicem; sed hi parvuli non ponunt obicem, et corporaliter vere manducant, ut suppono, vel, si sint tam parvuli, ut manducare non possint, saltem possunt bibere; ergo, si manducent, vel bibant, recipient effectum, et consequenter manducabunt proprie ac spiritualiter. Secundo ex usu Ecclesiæ, qui est interpres institutionis Christi; constat enim fuisse consuetudinem in multis Græcis, et Latinis Ecclesiis, ut Eucharistia daretur infantibus ante usum rationis, id approbantibus sanctissimis, pariter et doctissimis Episcopis, ut constat ex Dionysio, c. 2 de Eccl. Hierarch, part. 2 et 3; nam licet D. Thom., quæst. 80, art. 9, eum interpretetur loqui solum de adultis, tamen ibi Dionysius in communi loquitur de baptizatis, quibus dicit, solitam fuisse dari Eucharistiam statim post baptismum et sacram unctionem, quod etiam refert Justin., Apol. 2, in fine: Cyprian., lib. 2, epist. 3; Ambros., lib. de Myst., cap. 8. Præterea idem Dionysius, cap. 7, part. 3, sub finem, nullam videtur expositionem admittere, sic enim ait : *Illud vero, quod pueri quoque qui nondum possunt intelligere divina, sacri baptismatis, altissimorumque communionis sacrosanctæ signorum participes fiant, videtur quidem profanis irridendum.* Et infra : *Tradit autem puero sancta mysteria Pontifex, ut nutriatur in ipsis, neque vitam aliam habeat, nisi hanc, quæ divina inspiciat semper, et quæ hujusmodi sancta communione proficiat.* Præterea Cypr., lib. de Laps., narrat miraculum, quod accidit : puella, cui cum datum esset sacramentum, illud trajicere non potuit, quia idolothyta prius manducaverat; et aperte supponit, illam non habuisse usum rationis, neque peccasse in illo facto. Cujus etiam videtur meminisse Aug., epist. 23 ad Bonif., qui etiam, epist. 107, aperte dicit, infantes Eucharistiam manducasse; idem significat, lib. 4 de Trinit., cap. 10; et clare, lib. de Eccles. dogm., cap. 62. Omitto alia testimonia, quæ afferri possent ex libro contra Pelagian., quia illa possunt facile exponi de manducatione spirituali, seu metaphorica, quæ fit per baptismum. Ad hæc, optimus locus apud Clement., lib. 8 Const., c. 20, ubi dicit, pueros solitos esse communicare cum plebe; pueri enim proprie appellari videntur, qui nondum ratione utuntur; et eadem consuetudo insinuatur in Concilio Tolet. XI, c. 11, cum dicitur, eum, qui ob infirmitatem, necessitatem, mentis incapacitatem vel infantiam, susceptam Eucharistiam evomuerit, puniendum non esse; supponit ergo, solere infantes sumere Eucharistiam; non potest ergo negari hæc consuetudo, quamvis in tota Ecclesia suscepta non fuerit, nec fortasse fuerit admodum frequens et generalis, cum major illius mentio apud veteres non reperiatur. Illa vero consuetudo prudens fuit eo tempore, quod aperte colligitur ex Conc. Trident., sess. 2, cap. 4, dicente, eos Patres pro sui temporis ratione probabilem causam sui facti habuisse. Quamobrem admittendum non est, illos Patres non tam consuetudinem illam servasse, quam tolerasse, quia non poterant plebi resistere;

hoc enim, et repugnat Concilio, et in se involvit repugnantiam, quia hæc ipsa tolerantia supponit consuetudinem. Revocemus ergo rem ad primam originem, quando illa consuetudo introduci cœpta est; non est enim verisimile, quod cœperit introduci propter plebis perturbationem et seditionem; nulla enim hujus rei mentio in veterum monumentis habetur; imo Dionys. dicit solos profanos irridere solitos illum morem. Addo non debuisse SS. Patres, consuetudinem illam non solum permittere, sed etiam observare et exequi, propter populi tumultum, si sancta et licita non esset; non esset autem honestum, dare sacramentum infantibus, nisi formaliter et spiritualiter essent capaces illius, et fructus ejus. Respondent aliqui, potuisse dari solum, ut propter Christi præsentiam et contactum, quodammodo sanctificarentur, et contra dæmonum insidias munirentur. Sed hoc non placet, tum quia sacramentum per se est dandum propter suum primarium effectum, et non alias; tum etiam quia vel ille effectus erat ex opere operato, et sic, qua ratione unus admittitur, potest admitti alius; vel solum propter impetrationem, vel alio modo, et ad hoc non erat necessaria manducatio, sed sufficere poterat, vel oratio, vel ad summum extrinsecus contactus, vel præsentia in templo, ubi adest Christus, vel quid simile; tum denique quia, si id esset verum, potuisset etiam dari Catechumenis, quod nunquam in Ecclesia factum esse legimus. Alii tandem dicunt, veteres Patres introduxisse illam consuetudinem, quia, vel existimabant, vel dubitabant, an sacramentalis manducatio Eucharistiæ esset parvulis necessaria ad salutem, ut late tractat Claud., rep. 6, cap. 7. Sed hæc ratio primo supponit, illam consuetudinem de se non fuisse rationabilem, sed solum ob ignorantiam; quod non est consentaneum Concilio Trident. Deinde ex illamet existimatione sequitur, illos credidisse, hoc sacramentum esse fructuosum parvulis; cur enim arbitrarentur esse necessarium, quod non existimabant esse fructuosum? Non videtur ergo dubium, quin judicaverint, Eucharistiam dare gratiam infantibus, et ideo illis eam dedisse, quod apertis fere verbis docet Dionysius supra. Tertio est ratio a priori, quia in illis habet locum promissio Christi: *Qui manducat me, vivet propter me, et in me manet, et ego in eo.* Dices, parvulos non posse manducare spiritualiter; sed imprimis hæc verba Christi de corporali manducatione intelliguntur, et promittitur spiritualis; hoc autem modo pueri possunt spiritualiter manducare. Deinde spiritualis manducatio actualis non est necessaria; habitualis autem etiam in pueris locum habet. Denique sacramentum confirmationis dat suum effectum parvulo; cur ergo non etiam Eucharistia? quia infans non minus potest nutriri, quam augeri; nec pro tempore magis indiget auxilio, ut fidem profiteatur, aut hostibus fidei resistat, quam devotione et dulcedine Eucharistiæ; neutrius enim est capax pro illo statu. Simile argumentum fieri potest de sacramento Ordinis, quod, juxta probabilem sententiam, datum parvulis, ratum est.

4. *Infantes capaces sunt Eucharistiæ sumendæ proprie ac spiritualiter.—Ob rationabiles causas Ecclesia nunc denegat parvulis Eucharistiam.* — Quocirca hæc posterior sententia est sine dubio probabilior; habet enim majus auctoritatis pondus et rationis. Unde ad fundamentum alterius respondetur, hunc cibum nutrire convertendo alitum in se: et ideo, ut suum effectum conferat, satis est, ut ab eo, qui vivit spirituali vita, comedi possit. Paulus autem in citato loco de adultis loquitur; de infantibus autem satis est, quod Ecclesia illos probet, si post baptismum velit illis Eucharistiam conferre. Quod vero Ecclesia hoc nunc non faciat, non est, quia parvuli sunt incapaces, sed quia hoc nunc magis expedit ad decentiam et reverentiam sacramenti, quæ aliquali utilitati parvulorum præferenda est. In principio enim Ecclesiæ, quando minor erat fidelium numerus, facilius poterant vitari incommoda, quibus illa consuetudo exposita est; postmodum vero, crescente numero fidelium, et præsertim, cum refrigescente charitate, minori cura ac diligentia sacramenta administrarentur, non potuerunt hujusmodi pericula alia ratione conveniente vitari; et ideo merito Ecclesia contrariam consuetudinem amplexa est; de qua re iterum redibit sermo, cum de præcepto communionis agemus.

QUÆSTIO LXXIX.

DE EFFECTIBUS SACRAMENTI EUCHARISTIÆ, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de effectibus hujus sacramenti.

Et circa hoc quæruntur octo.

1. *Utrum hoc sacramentum conferat gratiam.*

2. *Utrum effectus hujus sacramenti sit adeptio gloriæ.*

3. *Utrum effectus hujus sacramenti sit remissio peccati mortalis.*

4. *Utrum per hoc sacramentum remittatur peccatum veniale.*

5. *Utrum per hoc sacramentum tota pœna peccati remittatur.*

6. *Utrum hoc sacramentum homines præservet a peccatis futuris.*

7. *Utrum hoc sacramentum prosit aliis, quam sumentibus.*

8. *De impedimento effectus hujus sacramenti.*

ARTICULUS I.

Utrum per hoc sacramentum conferatur gratia (infra, art. 4, corp., et 4, dist. 12, q. 2, art. 2, q. 1, ad 2).

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur, quod per hoc sacramentum non conferatur gratia. Hoc enim sacramentum est nutrimentum spirituale. Nutrimentum autem non datur, nisi viventi. Cum ergo vita spiritualis sit per gratiam, non competit hoc sacramentum, nisi habenti gratiam. Non ergo per hoc sacramentum confertur gratia, ut primo habeatur; similiter etiam nec ad hoc, quod augeatur, quia augmentum spirituale pertinet ad sacramentum confirmationis, ut dictum est* (q. 72, art. 1 et 7). *Non ergo per hoc sacramentum gratia confertur.*

2. *Præterea, hoc sacramentum confertur, ut quædam spiritualis refectio. Sed refectio spiritualis magis videtur pertinere ad usum gratiæ, quam ad gratiæ collationem. Ergo videtur, quod per hoc sacramentum gratia non conferatur.*

3. *Præterea, sicut supra dictum est* (q. 74, art. 2, et 76, art. 2, ad 1), *in hoc sacramento corpus Christi offertur pro salute corporis, sanguis autem pro salute animæ. Sed corpus non est subjectum gratiæ, sed anima, ut in 2 part. habitum est* (1. 2, quæst. 110, art. 4). *Ergo ad minus, quantum ad corpus, per hoc sacramentum gratia non confertur.*

Sed contra est, quod Dominus dicit Joan. 6 : Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Sed vita spiritualis est per gratiam. Ergo per hoc sacramentum gratia confertur.

Respondeo dicendum, quod effectus hujus sacramenti debet considerari, primo quidem et principaliter ex eo, quod in hoc sacramento continetur, quod est Christus. Qui sicut in mundum visibiliter veniens contulit mundo vitam gratiæ, secundum illud Joan. 1 : Gratia et veritas per Jesum Christum facta est, ita in hominem sacramentaliter veniens, vitam gratiæ operatur, secundum illud Joan. 6 : Qui manducat me, vivet propter me. Unde et Cyrill. dicit (lib. 4 in Joan., cap. 2 et 3) : *Vivificativum Dei Verbum, uniens seipsum propriæ carni, fecit ipsam vivificativam; decebat enim cum nostris quodammodo uniri corporibus per sacram ejus carnem et pretiosum sanguinem, quæ accepimus in benedictionem vivificativam in pane et vino. Secundo consideratur ex eo, quod per hoc sacramentum repræsentatur, quod est passio Christi, sicut supra dictum est* (quæst. 74, art. 1, et quæst. 76, art. 2, ad 1). *Et ideo effectum, quem passio Christi fecit in mundo, hoc sacramentum facit in homine. Unde super illud Joan. 18 : Continuo exivit sanguis et aqua, dicit Chrysostom.* (homil. 84 in Joan., circa med., tom. 3) : *Quia hinc suscipiunt principium sacra mysteria, cum accesseris ad tremendum calicem, ut ab ipsa bibiturus Christi costa ita accedas. Unde et ipse Dominus dicit, Matth. 26 : Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Tertio consideratur effectus hujus sacramenti ex modo, quo traditur hoc sacramentum, quod traditur per modum cibi et potus. Et ideo omnem effectum, quem cibus et potus materialis facit, quantum ad vitam corporalem, quod scilicet, sustentat, auget, reparat, et delectat, hoc totum facit hoc sacramentum, quantum ad vitam spiritualem. Unde Ambros. dicit in lib. 5 de Sacram.* (cap. 4, in med., tom. 4) : *Iste panis est vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Et Chrysost. dicit super Joan.* (hom. 45, a med. illius, tom. 9) : *Præstat se nobis desiderantibus, et palpare, et comedere, et amplecti. Unde et ipse Dominus dicit Joan. 6 : Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Quarto consideratur effectus hujus sacramenti ex speciebus, in quibus traditur hoc sacramentum. Unde August. ibidem dicit* (tract. 26 in Joan., non multum remote a fine, tom. 9) : *Dominus noster corpus et sanguinem suum in eis rebus commendavit, quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis; namque aliud, scilicet, panis, ex multis granis unum constat; aliud, scilicet, vinum, in unum ex multis acinis confluit. Et ideo ipse alibi dicit super Joan.* (tract. 26, inter finem et med. illius, tom. 9) : *O sacramentum pieta-*

tis, o signum unitatis, o vinculum charitatis. Et quia Christus, et ejus passio, est causa gratiæ, et spiritualis refectio, et charitas sine gratia esse non potest, ex omnibus præmissis manifestum est, quod hoc sacramentum gratiam confert.

Ad 1 ergo dicendum, quod hoc sacramentum ex seipso virtutem habet gratiam conferendi; nec aliquis habet gratiam ante susceptionem hujus sacramenti, vel nisi ex aliquo voto ipsius, vel per seipsum, sicut adulti, vel voto Ecclesiæ, sicut parvuli, sicut supra dictum est (quæst. 73, art. 3). *Unde ex efficacia virtutis ipsius est, quod etiam ex voto ipsius aliquis gratiam consequatur, per quam spiritualiter vivificetur. Restat igitur, ut, cum ipsum sacramentum realiter sumitur, gratia augeatur et vita spiritualis perficiatur. Aliter tamen, quam per sacramentum confirmationis, in quo augetur et perficitur gratia ad persistendum contra exteriores impugnationes inimicorum Christi. Per hoc autem sacramentum augetur gratia et perficitur spiritualis vita, ad hoc, quod homo in seipso perfectus existat per conjunctionem ad Deum.*

Ad 2, dicendum, quod hoc sacramentum confert gratiam spiritualiter cum virtute charitatis. Unde Damascen. (lib. 4 Orthod. fid., cap. 14, a med.), *comparat hoc sacramentum carboni, quem Isaias vidit, Isaiæ 6. Carbo enim lignum simplex non est, sed unitum igni; ita et panis communionis non simplex panis est, sed unitus divinitati. Sicut Gregor. dicit in hom. Pentecost.* (30 in Evang., non longe a princ.) : *Amor Dei non est otiosus; magna enim operatur, si est. Et ideo per hoc sacramentum, quantum ex sui virtute, non solum habitus gratiæ et virtutis confertur, sed etiam excitatur in actum, secundum illud 2 Cor. 5 : Charitas Christi urget nos. Et inde est, quod ex virtute hujus sacramenti anima spiritualiter reficitur per hoc, quod anima spiritualiter delectatur, et quodammodo inebriatur dulcedine bonitatis divinæ, secundum illud Cant. 5 : Comedite amici, et bibite, et inebriamini, charissimi.*

Ad 3, dicendum, quod, quia sacramenta operantur salutem, quam significant, ideo secundum quamdam assimilationem dicitur, quod in hoc sacramento corpus offertur pro salute corporis, et sanguis pro salute animæ; quamvis utrumque ad salutem utriusque operetur, cum sub utroque totus sit Christus, ut supra dictum est (quæst. 76, art. 1 et 2). *Et licet corpus non sit immediatum subjectum gratiæ, ex anima tamen redundat effectus gratiæ ad corpus, dum in præsenti membra nostra exhibemus arma justitiæ Deo, ut habetur Rom. 6, et in futuro corpus nostrum sortietur incorruptionem et gloriam animæ.*

COMMENTARIUS.

1. *Conclusio S. Thomæ, Eucharistiam dare gratiam digne sumentibus. — Objectio. — Solutio.* — Titulus hujus articuli de gratia sanctificante, quæ a charitate non separatur, intelligendus est, ut ex communi usu hujus vocis, maxime in præsenti materia, et fine corporis art. satis constat. Quoniam vero gratia sanctificans in primam et secundam dividi solet, seu in eam, quæ datur, cum primo infunditur, vel in augmentum ejus, in præsente quæstione abstracte et præcise sumitur gratia pro quocumque gradu ejus. Et hoc sensu respondet D. Thom., sacramentum Eucharistiæ dare gratiam digne sumentibus. Quam assertionem probat quatuor optimis rationibus, quæ supponunt quidem institutionem et promissionem Christi, ex qua tota hæc efficacia pendet; declarant autem, quam fuerit conveniens hæc efficacia, quamque accommoda et quasi connaturalis huic sacramento, tam ratione rei contentæ, quam ratione rei repræsentatæ, quam denique ratione signorum sensibilium, sub quibus hoc sacramentum perficitur, ad usumque applicatur. Prima ergo ratio, et secunda in hoc fundantur, quod Christus hic contentus, et passio ejus in hoc mysterio representata, est primum atque efficacissimum principium gratiæ. Contra quas rationes objici potest, quia, si efficaces sunt, ex eis concludi potest, hoc sacramentum per se et directe conferre gratiam primam, quia Christus in hunc mundum veniens hujusmodi primam gratiam contulit hominibus per passionem suam; ergo etiam sacramentaliter veniens eamdem gratiam conferet. Item, simili ratione probatur, hoc mysterium non tantum dare gratiam, ut sacramentum est, sed etiam, ut est sacrificium, quia representatio passionis potissimum fit in hoc mysterio, ut sacrificium est. Respondetur, his rationibus, ut dixi, solum probari, esse in hoc sacramento, quantum est ex parte rei contentæ et repræsentatæ, sufficientem rationem, et fundamentum, ut illi data sit efficacia ad spiritualem vitam hominibus conferendam; quia vero Christus et passio ejus est (ut sic dicam) generalis fons gra-

tiarum omnium, non potest ex hoc solo fundamento colligi et definiri modus gratiæ, quæ per hoc sacramentum datur. Neque hoc D. Thom. intendit. Sed consideranda ulterius est specialis ratio hujus sacramenti, in quo non venit Christus ad nos redimendos, sicut in propria specie venit, sed ad nos spiritualiter reficiendos et nutriendos; et ideo non oportet, ut sacramentaliter veniens conferat primam gratiam, per se loquendo, ut statim art. 3 idem D. Thomas declarat. Quid vero de effectu sacrificii dicendum sit, infra tractabitur; nunc breviter negatur sequela, loquendo proprie de effectu gratiæ ex opere operato, quia, nec passio Christi per se operatur gratiam hujusmodi, donec applicetur; non applicatur autem, quoad hunc effectum, per sacrificium ut sic, sed per ipsum sacramentum. Atque ex his manet exposita tertia ratio, quæ fundatur in ratione cibi, sub qua hoc sacramentum datur; et optima est ad explicandam proportionem, quæ est inter hoc sacramentum, et effectum proprium ejus, qui est nutritio spiritualis vitæ; et ita hac potissimum ratione utuntur Concil. Florent. et Trident. Et hæc congruentia optime confirmatur quarta ratione, fundata in propria natura specierum panis et vini, quæ sunt res, quæ ex plurimorum granorum unione, seu conjunctione coalescunt. De qua re nonnulla ex August. et Cypriano supra adduximus, cum ageremus de materia remota hujus sacramenti.

2. *Qua ratione intelligendus sit D. Thom. dicens, Eucharistiam conferre primam gratiam.* — In solutione ad primum indicat D. Thomas quæstionem, an conclusio posita de prima vel secunda gratia intelligenda sit; et significat de utraque veram esse; nam hoc (inquit) sacramentum realiter sumptum per se confert gratiæ augmentum, et perficit spiritualem vitam, quam supponit. Primam autem gratiam non ita confert per se loquendo, quia supponit illam; tamen de se efficax est illius; imo nulla prima gratia datur, nisi ex voto hujus sacramenti; quod ad efficaciam illius maxime attinet. Hæc in summa D. Thomas. In qua doctrina id, quod ultimo loco dicitur, maximam difficultatem habet, quia ex eo sequi videtur, hoc sacramentum esse per se institutum ad dandam primam gratiam, esseque medium ad salutem necessarium, quod in superioribus improbatum est. Sed, ut in superioribus etiam significavi, in hujusmodi locutionibus de hoc sacramento cavenda est maxime æquivocatio, quam hic etiam Cajetanus recte declaravit; aliud est enim loqui de hoc sacramento, ratione rei in ipso contentæ, et omnium, quæ illi secundum se conveniunt; aliud vero, secundum propriam rationem et usum hujus sacramenti. Priori modo attribuuntur huic sacramento, quæ Christo Domino secundum se conveniunt, et hoc modo recte dicitur, esse de se efficax primæ gratiæ, et ab illo manare omnem gratiam, et omnem primam gratiam dari aliquo modo per votum hujus sacramenti, id est, per affectum ad Christum, et desiderium unionis cum ipso; tamen hoc sensu et modo non loquimur formaliter de hoc sacramento, sed materialiter, vel (ut ita dicam) per quamdam communicationem idiomatum; nam, quia hoc sacramentum est corpus Christi, ideo, quæ conveniunt corpori Christi, dicuntur de hoc sacramento, non tamen ratione propriæ institutionis, nec ratione usus sacramentalis ejus, sed tantum ratione rei contentæ, seu inclusæ. Alio autem modo convenit per se huic sacramento, conferre augmentum gratiæ, quia est vitalis cibus hominum spiritualiter viventium, ut partim hic, partim art. 3, D. Thomas explicuit, et bene Durand. in 3, dist. 9, quæst. 4, ad 1, et hujusmodi effectus proprie et formaliter tribuitur huic sacramento; nam est proprius effectus sacramentalis ejus; sic autem nec prima gratia per se loquendo, neque effectus gratiæ aliorum sacramentorum, tribui potest huic sacramento, aut voto ejus secundum proprium usum sacramentalem illius; et hoc modo procedunt, quæ supra tradidimus, tractando de necessitate hujus sacramenti. Dices : ergo æquivoce loquitur D. Thom. de hoc sacramento in hac solutione. Respondetur, non esse proprie æquivocationem, sed virtualem quamdam argumentationem; nam ex efficacia Christi, hic contenti secundum se, colligit D. Thom. efficaciam sacramentalem ejusdem Christi, quatenus hic sacramentaliter continetur ac sumitur; nam, cum ex se habeat virtutem ad omnem gratiam conferendam, recte colligitur, multo magis habere virtutem ad conferendam per sacramentalem usum hujus sacramenti gratiam tali signo et usui accommodatam. De differentia autem, quam D. Thom. ponit inter effectum sacramenti Eucharistiæ et confirmationis, satis est dictum supra.

3. *Effectus Eucharistiæ.* — In solutione ad secundum addit D. Thom., hoc sacramentum

non solum perficere habitus gratiæ et charitatis, sed etiam actualem gratiam, et spiritus delectationem ac suavitatem dare; quod non aliter probat, nisi quia amor Dei magna operatur, si adest; et ideo, cum hoc sacramentum perficiat charitatem, de se etiam excitabit ad actualem amorem. Quæ ratio, si efficax est, idem probat de omnibus sacramentis, quæ virtutem habent ad gratiam et charitatem augendam; nisi dicamus, esse in hoc specialem rationem, tum quia per se primo institutum est ad charitatem nutriendam et augendam; tum etiam quia, cum detur per modum cibi et potus, ex propria sua ratione postulat, ut spiritualem delectationem et fructum afferat; et hoc insinuavit D. Thomas in fine solutionis, accommodans verba illa Canticor. 5 : *Comedite amici, et bibite, et inebriamini, charissimi.*

4. In solutione ad 3, addit D. Thom., hunc effectum gratiæ, quem Eucharistia habet in anima, aliquo modo in corpus redundare, vel in hac vita, in qua corpus efficitur organum animæ ad opera justitiæ perficienda; vel in futura, in qua corpus gloriam animæ participat; de qua re propriam disputationem statim instituemus.

ARTICULUS II.

Utrum effectus hujus sacramenti sit adeptio gloriæ (infra, quæst. 80, art. 2, ad 1, et Joan. 6).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod effectus hujus sacramenti non sit adeptio gloriæ; effectus enim proportionatur suæ causæ. Sed hoc sacramentum competit viatoribus, unde et viaticum dicitur; cum igitur viatores nondum sint capaces gloriæ, videtur, quod hoc sacramentum non causet adeptionem gloriæ.*

2. *Præterea, posita causa sufficienti, ponitur effectus. Sed multi accipiunt hoc sacramentum, qui nunquam pervenient ad gloriam, ut patet per August., lib. 21 de Civitat. Dei* (cap. 25, in fin., tom. 5). *Non ergo hoc sacramentum est causa adeptionis gloriæ.*

3. *Præterea, majus non efficitur a minori, quia nihil agit ultra suam speciem. Sed minus est, accipere Christum sub specie aliena, quod fit in hoc sacramento, quam frui eo in specie propria, quod pertinet ad gloriam. Ergo hoc sacramentum non causat adeptionem gloriæ.*

Sed contra est, quod dicitur Joan. 6 : Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Sed vita æterna est vita gloriæ. Ergo effectus hujus sacramenti est adeptio gloriæ.

Respondeo dicendum, quod in hoc sacramento potest considerari, et id, ex quo habet effectum, scilicet ipse Christus contentus et passio ejus repræsentata; et id, per quod habet effectum, scilicet, usus sacramenti, et species ejus. Et quantum ad utrumque competit huic sacramento, quod causet adeptionem vitæ æternæ. Nam ipse Christus per suam passionem aperuit nobis aditum vitæ æternæ, secundum illud Hebr. 9 : Novi testamenti mediator est, ut morte intercedente, qui vocati sunt, accipiant repromissionem æternæ hæreditatis. Unde et in forma hujus sacramenti dicitur : Hic est calix sanguinis mei, novi et æterni Testamenti. Similiter etiam refectio cibi spiritualis, et unitas significata per species panis et vini, habentur quidem in præsenti, sed imperfecte, perfecte autem in statu gloriæ. Unde August. dicit super illud Joan. 6 : Caro mea vere est cibus (tract. 26 in Joan., non multum remote a fin., tom. 9) : *Cum cibo et potu id appetant homines, ut non esuriant, neque sitiant, hoc veraciter non præstat, nisi iste cibus et potus, qui eos, a quibus sumitur, immortales et incorruptibiles facit in societate Sanctorum, ubi pax erit, et unitas plena atque perfecta.*

Ad 1 ergo dicendum, quod sicut passio Christi, in cujus virtute hoc sacramentum operatur, est quidem causa sufficiens gloriæ, non tamen ita, quod statim per ipsam introducamur in gloriam, sed oportet, ut prius simul compatiamur, ut postea simul glorificemur, sicut dicitur Romanor. 8, ita hoc sacramentum non statim nos in gloriam introducit, sed dat nobis virtutem perveniendi ad gloriam, et ideo viaticum dicitur. In cujus figuram legitur, 3 Reg. 19, quod Elias comedit et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Oreb.

Ad 2, dicendum, quod sicut passio Christi non habet suum effectum in his, qui se ad eam non habent ut debent, ita per hoc sacramentum non adipiscuntur gloriam, qui indecenter ipsum suscipiunt. Unde August. dicit super Joan., exponens illa verba (tract. 26, parum a med., tom. 9, et Gloss. ord. super illud 1 Cor. 11 : Probet) : *Aliud est sacramentum, et aliud virtus sacramenti. Multi de altari accipiunt, et accipiendo moriuntur. Panem ergo cœlestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate. Unde non est mirum, si illi, qui innocentiam non servant, effectum hujus sacramenti non consequantur.*

Ad 3, dicendum, quod hoc, quod Christus

sub aliena specie sumitur, pertinet ad rationem sacramenti, quod instrumentaliter agit. Nihil autem prohibet, causam instrumentalem producere potiorem effectum, ut ex supra dictis patet (quæst. 77, art. 3, ad 3 argum.).

COMMENTARIUS.

In hoc articulo, si res attente consideretur, non declaratur novus effectus hujus sacramenti distinctus ab eo, qui articulo præcedente positus est, et ab illo, quem, art. 6, D. Thom. docet; constat enim, sacramentum hoc non conferre gloriam immediate, sed gratiam, per quam anima in se ipsa perficiatur, gloria vero in futura vita danda reservetur; solum ergo adeptio gloriæ potest tribui huic sacramento in semine et radice, vel quia, conferendo gratiam, dat jus ad gloriam, quod suo modo commune est omnibus sacramentis; vel quia non solum, dat gratiam, sed etiam dat speciale auxilium ad perseverandum in illa, ut dicitur art. 6; gratiæ enim usque ad finem conservatæ debetur gloria; et ideo specialiter hic effectus huic sacramento tribuitur; et ita sunt faciles rationes D. Thomæ et solutiones argumentorum. In quarum prima satis aperte prædictum sensum D. Thomas exponit.

ARTICULUS III.

Utrum effectus hujus sacramenti sit remissio peccati mortalis (4, dist. 9, art. 3, quæst. 2, corp., fin.; et dist. 12, quæst. 2, art. 2, quæst. 2).

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod effectus hujus sacramenti sit remissio peccati mortalis; dicitur enim in quadam Collecta: Sit hoc sacramentum ablutio scelerum. Sed scelera dicuntur peccata mortalia. Ergo per hoc sacramentum peccata mortalia abluuntur.*

2. *Præterea, hoc sacramentum agit in virtute passionis Christi, sicut et baptismus. Sed per baptismum dimittuntur peccata mortalia, ut supra dictum est* (quæst. 69, art. 1). *Ergo et per hoc sacramentum, præsertim, cum in forma hujus sacramenti dicatur : Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

3. *Præterea, per hoc sacramentum gratia confertur, ut dictum est* (art. 1 hujus quæst.). *Sed per gratiam justificatur homo a peccatis mortalibus, secundum illud Rom.* 3 : *Justificati gratis per gratiam ipsius. Ergo per hoc sacramentum remittuntur peccata mortalia.*

Sed contra est, quod dicitur 1 *Cor.* 11 : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit. Dicit autem Gloss. ibidem, quod ille manducat et bibit indigne, qui in crimine est, vel irreverenter tractat; et talis manducat, et bibit sibi judicium, id est, damnationem. Ergo ille, qui est in peccato mortali, per hoc, quod accipit hoc sacramentum, magis accumulat sibi peccatum, quam remissionem sui peccati consequatur.*

Respondeo dicendum, quod virtus hujus sacramenti potest considerari dupliciter. Uno modo secundum se, et sic hoc sacramentum habet virtutem ad remittendum quæcumque peccata ex passione Christi, quæ est fons et causa remissionis peccatorum.

Alio modo potest considerari per comparationem ad eum, qui recipit hoc sacramentum, prout in eo invenitur, vel non invenitur impedimentum percipiendi hujus sacramenti effectum. Quicumque autem habet conscientiam peccati mortalis, habet in se impedimentum percipiendi effectum hujus sacramenti, eo quod non est conveniens susceptor hujus sacramenti, tum quia non vivit spiritualiter, et ita non debet spirituale nutrimentum suscipere, quod non est nisi viventis; tum quia non potest uniri Christo, quod fit per hoc sacramentum, dum est in affectu peccandi mortaliter. Et ideo, ut dicitur in lib. de Ecclesiasticis dogmatibus (cap. 53, parum a princ., tom. 3, inter opera August.), *si mens in actu peccandi est, gravatur magis Eucharistiæ perceptione, quam purificetur. Unde hoc sacramentum in eo, qui ipsum percipit in conscientia peccati mortalis, non operatur remissionem peccatorum. Potest tamen hoc sacramentum operari remissionem peccati dupliciter. Uno modo non perceptum actu, sed voto, sicut cum quis primo justificatur a peccato. Alio modo etiam perceptum ab eo, qui est in peccato mortali, cujus conscientiam et affectum non habet. Forte enim primo non fuit sufficienter contritus, sed devote et reverenter accedens, consequitur hoc sacramento gratiam charitatis, quæ contritionem perficiet et remissionem peccati.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod petimus, ut hoc sacramentum sit ablutio scelerum, vel eorum, quorum conscientiam non habemus, secundum illud Psalm.* 18 : *Ab occultis meis munda me Domine; vel ut contritio in nobis perficiatur ad scelerum remissionem, vel etiam, ut nobis robur detur ad scelera vitanda.*

Ad 2, *dicendum, quod baptismus est spiritualis generatio, quæ est mutatio de non esse*

spirituali in esse spirituale, et datur per modum ablutionis. Et ideo quantum ad utrumque non inconvenienter accedit ad baptismum, qui habet conscientiam peccati mortalis. Sed per hoc sacramentum homo sumit in se Christum per modum spiritualis nutrimenti, quod non competit mortuo in peccatis. Et ideo non est similis ratio.

Ad 3, dicendum, quod gratia est sufficiens causa remissionis peccati mortalis, non tamen actu remittit peccatum mortale, nisi cum primo datur peccatori. Sic autem non datur in hoc sacramento. Unde ratio non sequitur.

COMMENTARIUS.

1. *Conclusio D. Thomæ, per Eucharistiam non remitti peccatum mortale ei, qui accedit cum conscientia talis peccati. — Aliud esse accedere cum conscientia peccati, aliud cum affectu ad peccatum.* — Præcipua assertio D. Thom. in hoc articulo est, hoc sacramentum non remittere peccatum mortale ei, qui ad illud suscipiendum accedit cum conscientia peccati mortalis. Ad intelligendum autem sensum D. Thom., oportet declarare, quid sit accedere cum conscientia peccati mortalis. Aliqui enim existimant, accedere cum conscientia mortalis peccati, nihil aliud esse, quam accedere cum affectu actuali, vel virtuali ad peccatum mortale. Quæ expositio fundari potest in textu D. Thom., nam probat prædictam conclusionem hac ratione, quia non potest uniri Christo (quod fit per hoc sacramentum) qui est in affectu peccandi mortaliter; et ideo, ut dicitur in lib. de Eccles. Dogmat., si mens in actu peccandi est, gravatur magis Eucharistiæ perceptione, quam purificetur. Unde concludit : *Hoc sacramentum in eo, qui ipsum percipit in conscientia peccati mortalis, non operatur remissionem peccati;* ergo juxta mentem D. Thom. idem sunt accedere cum conscientia, et cum affectu peccati, vel saltem unum aliud includit; alioqui non recte argumentaretur. Nihilominus dicendum est, aliud esse, accedere cum conscientia, aliud cum affectu peccati, ut recte docuit Cajet. hic, et expresse colligitur ex solutione ad 2, ubi D. Thom. dicit, posse aliquem accedere ad baptismum, habentem conscientiam peccati mortalis; et tamen non indigne accedere, nec ponere obicem; impossibile autem est, accedere cum affectu ad peccatum mortale, et non indigne accidere; imo, si quis habet conscientiam peccati mortalis, non satis est, ut non habeat affectum ad tale peccatum, sed necesse est, ut accedat cum aliqua detestatione ejus, ut non ponat obicem baptismi sacramento, ut in superioribus demonstratum est contra Cajet., qui etiam hic oppositum indicat; ergo habere conscientiam peccati juxta mentem D. Thom. non est habere affectum peccati; sed est accedere cum scientia et cognitione proprii peccati mortalis prius commissi, et adhuc perseverantis, quoad maculam et reatum in anima ob defectum doloris seu detestationis sufficientis ad expulsionem ejus; quo modo accedit cum conscientia peccati, etiam ille, qui accedit cum attritione cognita, quia accedit judicans se adhuc esse in peccato. Et confirmatur hæc expositio primo ex vi et proprietate ipsius nominis *conscientiæ*, quod non affectum, sed scientiam et dictamen practicum significat. Secundo, quia hoc modo est vera et facilis differentia, quam D. Thom. ponit inter baptismum et Eucharistiam, quæ alia ratione intelligi non posset; scilicet, quod Eucharistia interdum potest hominem justificare, dummodo conscientiam et affectum peccati excludat; baptismus autem ut justificet, non necesse est, ut excludat conscientiam, sed satis est, quod affectum peccati excludat, non tantum negative, sed etiam contrarie per aliqualem detestationem, ut dixi. Tertio, quia D. Thom. in prima ratione probat suam assertionem, quia non est conveniens susceptor hujus sacramenti, qui spiritualiter non vivit; non vivit autem spiritualiter, quicumque habet conscientiam peccati mortalis, quamvis non habeat affectum ejus. Tandem, id expresse exposuit D. Thom. infra, q. 80, art. 4, ad 5, ubi, ut aliquis dicatur accedere sine conscientia peccati, non solum requirit, ut accedat sine affectu, aut cum aliquali detestatione peccati, sed etiam ut accedat cum inculpabili ignorantia sui peccati, existimans in simili, quod vere contritus accedit.

2. Neque contra hanc expositionem obstat modus loquendi D. Thom. in secunda ratione; supponit enim ex priori ratione, eum, qui ad hoc sacramentum accedit cum conscientia peccati mortalis, hoc ipso accedere cum actuali affectu peccati, quia in eo ipso, quod ita vult accedere, actualiter peccat; et ideo in præsente materia confundit illa duo, accedere cum conscientia, et cum affectu peccati. Ex hac ergo expositione sequitur, juxta mentem D. Thom., nullum, qui in peccato mortali existit, consequi illius remissionem per hoc

sacramentum, si absque illius contritione accedat, aut vera, aut saltem invincibiliter existimata. Addit vero D. Thom. in fine art. posteriorem conclusionem, posse interdum per hoc sacramentum remitti peccatum mortale, si quis reverenter illud sumat in statu peccati mortalis, de quo non satis in re ipsa conteritur, quamvis, inculpabiliter tamen, existimet se esse contritum; tunc enim, inquit, consequetur per hoc sacramentum gratiam charitatis, quæ contritionem perficiet, et remissionem peccati. Ubi non intelligendum est, contritionem intrinsece perfici per mutationem ipsius actus, quæ in eodem instante fieri non potest, sed per infusionem habitus gratiæ, vel charitatis, ut in superioribus dictum est. Hanc vero conclusionem D. Thom. non probat, quia supponit, facile posse a simili probari ex dictis in art. 1, et in hoc eodem articulo, in quo D. Thom. repetit distinctionem ibi declaratam de hoc sacramento secundum se. seu ratione rei contentæ in ipso; ratione cujus ait esse ex se sufficiens ad remittenda omnia peccata, et illa de facto remittere in voto susceptum, quæ omnia necessario intelligenda sunt juxta sensum ibi declaratum, scilicet, quod tribuantur huic sacramento per communicationem idiomatum, ratione Christi in ipso contenti. Hinc vero satis probabiliter colligitur, cum Christus secundum se sit efficax ad remittendum peccatum, etiam in hóc sacramento habere eamdem efficaciam, si ex parte suscipientis non sit impedimentum; cujusmodi nullum est in eo, qui absque conscientia, et cum detestatione peccati, reverenter communicat.

ARTICULUS IV.

Utrum per hoc sacramentum remittantur peccata venialia (infra, quæst. 87, art. 3, corp.; et 4, dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, corp., et art. 2, quæst. 1, per totum).

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod per hoc sacramentum non remittantur peccata venialia. Hoc enim sacramentum, ut August. dicit super Joan.* (tract. 26, a med., tom. 9), *est sacramentum charitatis. Sed venialia peccata non contrariantur charitati, ut in 2 part. habitum est* 1. 2, quæst. 88, art. 1 et 2). *Cum ergo contrarium tollatur per suum contrarium, videtur, quod peccata venialia per hoc sacramentum non remittantur.*

2. *Præterea, si peccata venialia per hoc sacramentum remittuntur, qua ratione remittitur unum, remittuntur et omnia. Sed non videtur, quod omnia remittantur, quia sic frequenter aliquis esset absque omni peccato veniali, contra id quod dicitur 1 Joan. 1 : Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Non ergo per hoc sacramentum remittitur aliquod peccatum veniale.*

3. *Præterea, contraria mutuo se expellunt. Sed peccata venialia non prohibent a perceptione hujus sacramenti; dicit enim August. super illud Joan. 6 : Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt* (tract. 26, parum a med., tom. 9) : *Innocentiam, inquit, ad altare apportate; peccata, etsi sunt quotidiana, non sint mortifera. Ergo neque peccata venialia per hoc sacramentum tolluntur.*

Sed contra est, quod Innocent. III dicit (in lib. 4 de Sacro mysterio altaris, cap. 44, ante med.), *quod hoc sacramentum venialia delet, et cavet mortalia.*

Respondeo dicendum, quod in hoc sacramento duo possunt considerari, scilicet, ipsum sacramentum, et res sacramenti. Et ex utroque apparet, quod hoc sacramentum habet virtutem ad remissionem venialium peccatorum. Nam hoc sacramentum sumitur sub specie cibi nutrientis. Nutrimentum autem cibi est necessarium corpori ad restaurandum id, quod quotidie deperditur per actionem caloris naturalis. Spiritualiter autem quotidie aliquid in nobis deperditur ex calore concupiscentiæ per peccata venialia, quæ diminuunt fervorem charitatis, ut in 2 part. habitum est (2. 2, quæst. 24, art. 10). *Et ideo competit huic sacramento, ut remittat peccata venialia. Unde et Ambros. dicit in lib. 5 de Sacrament.* (cap. 4, a med., tom. 4), *quod iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis. Res autem hujus sacramenti est charitas, non solum quantum ad habitum, sed etiam quantum ad actum, qui excitatur in hoc sacramento, per quod venialia solvuntur. Unde manifestum est, quod virtute hujus sacramenti remittuntur peccata venialia.*

Ad 1 ergo dicendum, quod peccata venialia, etsi non contrariantur charitati quantum ad habitum, contrariantur tamen ei, quantum ad favorem actus, qui excitatur per hoc sacramentum, ratione cujus peccata venialia tolluntur.

Ad 2, dicendum, quod illud verbum non est intelligendum, quin aliqua hora possit homo esse absque omni reatu peccati venialis, sed

quia vitam istam Sancti non ducunt sine peccatis venialibus.

Ad 3, dicendum, quod major est virtus charitatis, cujus est hoc sacramentum, quam venialium peccatorum. Nam charitas tollit per suum actum peccata venialia, quæ tamen non possunt totaliter impedire actum charitatis. Et eadem ratio est de hoc sacramento.

COMMENTARIUS.

1. Affirmat D. Thom., Eucharistiam remittere venialia peccata, et assignans duplicem rationem hujus veritatis, duplicem modum insinuat, quo fieri potest hic effectus. Unus est, immediate conferendo ex opere operato remissionem peccati venialis, absque mutatione actualis dispositionis in homine existentis, sicut articulo præced. dicebamus, interdum remitti peccatum mortale per hoc sacramentum. Secundus modus esse potest mediatus, nimirum, si ratione sacramenti fiat actualis immutatio in homine, qua perficiatur talis actus charitatis, quo expellantur venialia peccata. D. Thom. ergo utrumque modum docere videtur. Et primum probat in prima ratione ex ipso signo sensibili talis sacramenti, quod in cibo et potu confertur; nam proprium est cibi instaurare quod per actionem caloris deperditur; per calorem autem fomitis quodammodo imminuitur virtus charitatis, non in se ipsa, sed propter adjuncta impedimenta venialium peccatorum; hæc ergo tolluntur virtute hujus spiritualis cibi et potus. Secundum autem modum probat secunda ratione, quia hoc sacramentum habet ex se vim excitandi actualem fervorem charitatis; et ideo hoc etiam modo potest tollere venialia peccata. Et juxta hæc facilis est solutio ad 1, ubi D. Thom. ait peccata venialia impedire fervorem charitatis, qui excitatur per hoc sacramentum, et ideo per illud tolluntur; hæc enim verba possunt ad utrumque dictum sensum accommodari, scilicet, quod hoc sacramentum tollit peccatum veniale, excitando ferventem actum charitatis illi repugnantem; vel e contrario, quod remittit peccata venialia, ut ipsa charitas expedita sit ad ferventer operandum. Unde falso aliqui tribuunt D. Thom. quod asserat per hoc sacramentum non remitti peccatum veniale, nisi mediante actu charitatis formaliter illi repugnante; hoc enim D. Thom. nunquam dixit, neque verum est, ut in disputatione sequente ostendetur.

2. *Explicatur solutio ad 2.* — In solutione ad 2 D. Thomas indicat, per hoc sacramentum non remitti aliquod peccatum veniale, quin remittantur omnia; hoc etiam in argumento sumpserat, et id tacite concedit; nam propterea respondet, posse hominem aliqua hora esse sine ullo peccato veniali, quamvis non possit totam vitam sine venialibus peccatis transigere. Sed non est hoc intelligendum universaliter, sed permissive tantum; itaque potest hoc sacramentum remittere omnia venialia, et hoc intendit D. Thom. in responsione sua; non est tamen necesse, ut, quandocumque aliqua remittit, remittat omnia, quia potest homo obicem ponere quorumdam remissioni, et non aliorum, ut latius in materia de pœnitentia dicturi sumus.

ARTICULUS V.

Utrum per hoc sacramentum tota pœna peccati remittatur (4, dist. 4, quæst. 2, art. 1, quæst. 2, ad 3; et dist. 11, q. 2, art. 2, q. 3).

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur quod per hoc sacramentum tota pœna peccati remittatur. Homo enim per hoc sacramentum suscipit in se effectum passionis Christi, ut dictum est* (art. 1 et 2), *sicut et per baptismum. Sed per baptismum percipit homo remissionem omnis pœnæ, virtute passionis Christi, quæ sufficienter satisfecit pro omnibus peccatis, ut ex supra dictis patet* (q. 69, art. 2). *Ergo videtur, quod per hoc sacramentum homini remittatur totus reatus pœnæ.*

2. *Præterea, Alexand. P. dicit* (in epist. ad Omnes orthod., post med. illius) : *Nihil in sacrificiis majus esse potest, quam corpus et sanguis Christi. Sed per sacrificia veteris legis homo satisfaciebat pro peccatis suis; dicitur enim Levit. 4 et 5 : Si peccaverit homo, offerat hoc, vel illud pro peccato suo, et remittetur ei. Ergo multo magis hoc sacramentum valet ad remissionem omnis pœnæ.*

3. *Præterea, constat, quod per hoc sacramentum aliquid de reatu pœnæ dimittitur, unde et in satisfactionem aliquibus injungitur, quod pro se missas faciant celebrari. Sed qua ratione una pars pœnæ dimittitur, eadem ratione et alia, cum virtus Christi, quæ in hoc sacramento continetur, sit infinita. Ergo videtur, quod per hoc sacramentum tota pœna tollatur.*

Sed contra est, quod secundum hoc non esset homini alia pœna injungenda, sicut nec baptizato injungitur.

Respondeo dicendum, quod hoc sacramentum

simul est sacrificium et sacramentum. Sed rationem sacrificii habet, in quantum offertur; rationem autem sacramenti, in quantum sumitur. Et ideo effectum sacramenti habet in eo, qui sumit; effectum autem sacrificii in eo, qui offert, vel in his, pro quibus offertur. Si igitur consideratur ut sacramentum, habet effectum dupliciter. Uno modo, directe ex vi sacramenti; alio modo quasi ex quadam concomitantia, sicut et circa continentiam sacramenti dictum est (quæst. 76, art. 1 et 2). *Ex vi quidem sacramenti directe habet illum effectum, ad quem est institutum. Non est autem institutum ad satisfaciendum, sed ad spiritualiter nutriendum per unionem ad Christum et ad membra ejus, sicut et nutrimentum unitur nutrito. Sed quia hæc unitas fit per charitatem, ex cujus fervore aliquis consequitur remissionem non solum culpæ, sed etiam pœnæ, inde est, quod ex consequenti per quamdam concomitantiam ad principalem effectum homo consequitur remissionem pœnæ, non quidem totius, sed secundum modum suæ devotionis et fervoris. In quantum vero est sacrificium habet vim satisfactivam. Sed in satisfactione magis attenditur affectus offerentis, quam quantitas oblationis. Unde Dominus dicit Luc. 21, de vidua, quæ obtulit duo æra, quod plus omnibus misit. Quamvis ergo hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna, tamen fit satisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus, secundum quantitatem suæ devotionis, et non pro tota pœna.*

Ad 1 ergo dicendum, quod sacramentum baptismi directe ordinatur ad remissionem pœnæ et culpæ, non autem Eucharistia, quia baptismus datur homini, quasi commorienti Christo; Eucharistia autem, quasi nutriendo et perficiendo per Christum. Unde non est similis ratio.

Ad 2, dicendum, quod alia sacrificia et oblationes non operabantur remissionem totius pœnæ, neque quantum ad quantitatem oblati, sicut hoc sacrificium, neque quantum ad devotionem hominis, ex qua contingit, quod etiam hic non tollitur tota pœna.

Ad 3, dicendum, quod hoc, quod tollitur pars pœnæ, et non tota pœna per hoc sacramentum, non contingit ex defectu virtutis Christi, sed ex defectu devotionis humanæ.

COMMENTARIUS.

Conclusio D. Thom., non remitti directe pœnam per Eucharistiam ex opere operato, sed indirecte, et non totam, sed juxta qualitatem et fervorem charitatis. — Ratio conclusionis declaratur.—Summa doctrinæ D. Thom. in hoc articulo est, Eucharistiam, ut sacramentum est, non remittere pœnam directe et ex opere operato, sed solum indirecte et concomitanter, quatenus excitat actum charitatis, per quem remittitur hæc pœna, non semper tota, sed juxta quantitatem et fervorem ipsius charitatis; at vero in quantum sacrificium est, remittit (inquit) pœnam offerentibus vel pro quibus offertur, non tamen semper totam, sed juxta eorum devotionem et dispositionem. Quæ posterior pars solum est hic advertenda et notanda; nam inferius in materia de sacrificio ex professo disputanda est, ubi examinabuntur etiam, quæ hic Cajetanus notat. Circa priorem vero partem solum est advertendum, longe diverso modo loqui D. Thom. hic, de hoc effectu remittendi pœnam, quam præcedenti articulo locutus fuerat de remissione venialis culpæ; ibi enim simpliciter docuit, hoc sacramentum remittere venialia peccata directe et ex opere operato; hic autem simpliciter hoc negat, quia solum mediante actu hominis communicantis fieri putat hujusmodi remissionem. Ratio autem differentiæ reddi potest, et ab ipso etiam D. Thom. indicatur, quia quælibet culpa, etiam venialis, repugnat aliquo modo perfectioni amicitiæ et unionis charitatis; et ideo sacramentum hoc, quod ad hanc unionem perficiendam institutum est, quamlibet culpam directe et virtute sua destruit; reatus autem temporalis pœnæ non est contra perfectionem charitatis, et ideo non ita directe tollitur per hoc sacramentum, sed solum per quamdam concomitantiam, medio actu charitatis, quam in sumente excitat, ut dictum est.

ARTICULUS VI.

Utrum per hoc sacramentum præservetur homo a peccatis futuris (4, dist. 12, q. 2, art. 2, quæst. 2, ad 1; et dist. 45, quæst. 2, art. 3, q. 1, ad 3).

1. *Ad sextum sic proceditur. Videtur, quod per hoc sacramentum non præservetur homo a peccatis futuris. Multi enim digne sumentes hoc sacramentum postea in peccatum cadunt. Quod non accideret, si hoc sacramentum præ-*

servaret a peccatis futuris. Non ergo effectus hujus sacramenti est, a peccatis futuris præservare.

2. *Præterea, Eucharistia est sacramentum charitatis, ut supra dictum est* (art. 4 hujus quæst., ad 3). *Sed charitas non videtur præservare a peccatis, quia semel habita potest amitti per peccatum, ut in secunda parte habitum est* (2. 2, quæst. 24, art. 11). *Ergo videtur, quod nec hoc sacramentum præservet hominem a peccato.*

3. *Præterea, origo peccati in nobis est lex peccati, quæ est in membris nostris, ut patet per Apostol., Rom. 7. Sed mitigatio fomitis, qui est lex peccati, non ponitur effectus hujus sacramenti, sed magis baptismi. Ergo præservare a peccatis futuris non est effectus hujus sacramenti.*

Sed contra est, quod Dominus dicit Joan. 6 : Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Quod quidem manifestum est non intelligi de morte corporali. Ergo intelligitur, quod hoc sacramentum præservet a morte spirituali, quæ est per peccatum.

Respondeo dicendum, quod peccatum est quædam spiritualis mors animæ. Unde hoc modo præservatur aliquis a peccato futuro, quo præservatur corpus a morte futura. Quod quidem fit dupliciter. Uno modo, in quantum natura hominis interius roboratur contra corruptiva; et sic præservatur a morte per cibum et medicinam. Alio modo per hoc, quod munitur contra exteriores impugnationes, et sic præservatur per arma, quibus munitur corpus. Utroque autem modo hoc sacramentum præservat a peccato. Nam primo quidem per hoc, quod Christo conjungit per gratiam, roborat spiritualem vitam hominis, tanquam spiritualis cibus et spiritualis medicina, secundum illud Psalm. 103 : Panis cor hominis confirmat; et Augustin. dicit super Joannem (tract. 26, a med., tom. 9) : *Securus accede, panis est, non venenum. Alio modo, in quantum est quoddam signum passionis Christi, per quam victi sunt dæmones, repellit omnem dæmonum impugnationem. Unde Chrysostom. dicit super Joannem* (homil. 45, a med. illius, tom. 9) : *Ut leones flammam spirantes, sic ab illa mensa discedimus terribiles effecti diabolo.*

Ad 1 ergo dicendum, quod effectus hujus sacramenti recipitur in homine secundum hominis conditionem, sicut contingit de qualibet causa activa, quod ejus effectus recipitur in materia secundum modum materiæ. Homo autem in statu viæ est hujus conditionis, quod liberum arbitrium ejus potest flecti in bonum et malum. Unde licet hoc sacramentum, quantum est de se, habeat virtutem præservativam a peccato, non tamen aufert homini possibilitatem peccandi.

Ad 2, dicendum, quod etiam charitas, quantum est in se, præservat hominem a peccato secundum illud Rom. 13 : Dilectio proximi malum non operatur. Sed ex mutabilitate liberi arbitrii contingit, quod aliquis post habitam charitatem peccat, sicut et post susceptionem hujus sacramenti.

Ad 3, dicendum, quod licet hoc sacramentum non directe ordinetur ad diminutionem fomitis, diminuit tamen fomitem ex quadam consequentia, in quantum auget charitatem, quia, sicut August. dicit in lib. 83 Quæstionum (quæst. 36, paulo a princ.), *augmentum charitatis est diminutio cupiditatis. Directe autem confirmat cor hominis in bono, per quod etiam præservatur homo a peccato.*

Littera D. Thom. satis clara est, rem autem ipsam postea disputabimus.

ARTICULUS VII.

Utrum hoc sacramentum prosit aliis, quam sumentibus (supra, quæst. 78, art. 3, ad 8; et præcedenti quæst., art. 5, corp. Et 4, dist. 12, quæst. 2, art. 2, quæst. 2, ad 4; et dist. 45, quæst. 2, art. 3, quæst. 1, ad 3; et Joan. 6, lect. 6, fin.).

1. *Ad septimum sic proceditur. Videtur, quod hoc sacramentum non prosit nisi sumenti. Hoc enim sacramentum est unius generis cum aliis sacramentis, utpote aliis condivisum. Sed alia sacramenta non prosunt nisi sumentibus, sicut effectum baptismi non suscipit, nisi baptizatus. Ergo nec hoc sacramentum prodest aliis nisi sumentibus.*

2. *Præterea, effectus hujus sacramenti est adeptio gratiæ et remissio culpæ ad minus venialis. Si ergo hoc sacramentum haberet effectum in aliis, quam in sumentibus, posset contingere, quod aliquis adipisceretur gratiam, et gloriam, et remissionem culpæ, absque actione et passione propria, alio sumente vel offerente hoc sacramentum.*

3. *Præterea, multiplicata causa multiplicatur effectus. Si ergo hoc sacramentum prodesset aliis, quam sumentibus, sequeretur, quod magis prodesset alicui, si multi sumerent hoc sacramentum, multis hostiis in una missa con-*

secratis, quod non habet Ecclesiæ consuetudo, ut scilicet communicent pro alicujus salute. Non ergo videtur, quod hoc sacramentum prosit, nisi sumenti.

Sed contra est, quod in celebratione hujus sacramenti fit pro multis aliis deprecatio. Quod frustra fieret, nisi hoc sacramentum aliis prodesset. Hoc ergo sacramentum non solum sumentibus prodest.

Respondeo dicendum, quod, sicut prius dictum est (art. 5 hujus quæst.), *hoc sacramentum non solum est sacramentum, sed etiam est sacrificium. In quantum enim in hoc sacramento repræsentatur passio Christi, qua Christus obtulit se hostiam Deo, ut dicitur Ephes. 5, habet rationem sacrificii; in quantum vero in hoc sacramento traditur invisibilis gratia sub visibili specie, habet rationem sacramenti. Sic ergo hoc sacramentum, sumentibus quidem prodest, et per modum sacramenti, et per modum sacrificii, quia pro omnibus sumentibus offertur. Dicitur enim in canone missæ : Quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti et gratia repleamur. Sed aliis, qui non sumunt, prodest per modum sacrificii, in quantum pro salute eorum offertur. Unde et in canone missæ dicitur : Memento Domine, famulorum, famularumque tuarum, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ. Et utrumque modum proficiendi Dominus expressit, dicens, Matth. 26, et Luc. 22 : Qui pro vobis, scilicet, sumentibus, et pro multis, scilicet aliis, effundetur in remissionem peccatorum.*

Ad 1 ergo dicendum, quod hoc sacramentum præ aliis habet, quod est sacrificium, et ideo non est similis ratio.

Ad 2, dicendum, quod sicut passio Christi prodest quidem omnibus quantum ad sufficientiam, et ad remissionem culpæ, et adeptionem gratiæ et gloriæ, sed effectum non habet, nisi in illis, qui passioni Christi conjunguntur per fidem et charitatem, ita et hoc sacrificium, quod est memoriale Dominicæ passionis, non habet effectum, nisi in illis, qui conjunguntur huic sacramento per fidem et charitatem. Unde et Augustinus dicit ad Renatum (in lib. 1 de Anima et ejus origine, cap. 9, tom. 7) : *Quis offerat corpus Christi, nisi pro his, qui sunt membra Christi? Unde et in canone missæ non oratur pro his, qui sunt extra Ecclesiam; illis tamen prodest plus vel minus, secundum modum devotionis eorum.*

Ad 3, dicendum, quod sumptio pertinet ad rationem sacramenti, sed oblatio pertinet ad rationem sacrificii. Et ideo ex hoc, quod aliquis sumit corpus Christi, vel etiam plures, non accrescit alii aliquod juvamentum. Similiter etiam ex hoc, quod sacerdos plures hostias consecrat in una missa, non multiplicatur effectus hujus sacramenti, quia non est nisi unum sacrificium. Nihil enim plus est virtutis in multis hostiis consecratis, quam in una, cum sub omnibus, et sub una non sit, nisi totus Christus. Unde nec si aliquis simul in una missa multas hostias consecratas sumat, participabit majorem effectum sacramenti. In pluribus vero missis multiplicatur sacrificii oblatio, et ideo multiplicatur effectus sacrificii et sacramenti.

COMMENTARIUS.

Conclusio, Eucharistiam ut sacramentum est, solum prodesse sumentibus; ut sacrificium vero, etiam non sumentibus. — Doctrina hujus articuli maxime spectat ad materiam de sacrificio, et ideo in proprium locum illam remittemus; nam de Eucharistia, quatenus sacramentum est, simpliciter docet D. Thom. solis prodesse sumentibus, quod ex opere operato intelligendum est, ut latius in disputatione dicemus; de eadem vero Eucharistia, quatenus sacrificium est, dicit prodesse offerentibus, et pro quibus offertur, etiamsi non sumant, quod solum probat ex usu Ecclesiæ, quia etiam pro aliis non sumentibus offertur hoc sacrificium, ut constat ex canone missæ, et juxta hæc explicat illa verba Christi, Luc. 22 : *Qui pro vobis et pro multis effundetur;* de quibus supra, disput. 60, satis dictum est. Cætera, quæ D. Thom. docet, tam in corpore articuli, quam in solutionibus argumentorum, valde notanda sunt pro his, quæ infra dicemus de essentia et effectibus hujus sacrificii; nam fere omnia ipse insinuat, quamvis brevissimis verbis, quæ ibi commodius expendemus, et ponderabimus.

ARTICULUS VIII.

Utrum per veniale peccatum impediatur effectus hujus sacramenti (4, dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæst. 3, et art. 2, quæst. 1, ad 2).

1. *Ad octavum sic proceditur. Videtur, quod per veniale peccatum non impediatur*

effectus hujus sacramenti. Dicit enim August. (tract. 26, post med., t. 9, et habetur de Consecrat., dist. 2, cap. 64) *super illud Joan.* 6 : *Patres vestri manducaverunt manna, etc.: Panem cœlestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate, peccata etsi sunt quotidiana, non sint mortifera. Ex quo patet, quod venialia peccata, quæ quotidiana dicuntur, spiritualem manducationem non impediunt. Sed spiritualiter manducantes, effectum hujus sacramenti percipiunt. Ergo peccata venialia non impediunt effectum hujus sacramenti.*

2. *Præterea, hoc sacramentum non est minoris virtutis, quam baptismus. Sed effectum baptismi, sicut supra dictum est* (quæst. 69, art. 9), *impedit sola fictio, ad quam non pertinent peccata venialia, quia, sicut Sap.* 1, *dicitur, Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictum; qui tamen per peccata venialia non fugatur. Ergo neque effectum hujus sacramenti impediunt peccata venialia.*

3. *Præterea, nihil, quod removetur per actionem alicujus causæ, potest impedire ejus effectum. Sed peccata venialia tolluntur per hoc sacramentum. Ergo non impediunt ejus effectum.*

Sed contra est, quod Damascen. dicit (lib. 4 Orthod. fid., cap. 13, a med.) : *Ignis ejus, quod in nobis est desiderii, assumens eam, quæ ex carbone, id est, ex hoc sacramento est, ignitionem, comburet peccata, et illuminabit corda nostra, ut participatione divini ignis, igniamur, et deificemur. Sed ignis nostri desiderii vel amoris impeditur per peccata venialia, quæ impediunt fervorem charitatis, ut in secunda parte habitum est* (1. 2, quæst. 81, art. 4; et 2. 2, q. 24, art. 10). *Ergo peccata venialia impediunt effectum hujus sacramenti.*

Respondeo dicendum, quod peccata venialia dupliciter accipi possunt. Uno modo, prout sunt præterita, alio modo prout sunt actu exercita. Priori quidem modo peccata venialia nullo modo impediunt effectum hujus sacramenti. Potest enim contingere, quod aliquis post multa peccata venialia commissa devote accedat ad hoc sacramentum, et plenarie hujus sacramenti consequatur effectum. Secundo autem modo peccata venialia non ex toto impediunt hujus sacramenti effectum, sed in parte; dictum est enim (art. 1 et 2 hujus q.), *quod effectus hujus sacramenti non solum est adeptio habitualis gratiæ vel charitatis, sed etiam quædam actualis refectio spiritualis dulcedinis. Quæ quidem impeditur, si aliquis accedat ad hoc sacramentum, per peccata venialia mente distractus. Non autem tollitur augmentum habitualis gratiæ vel charitatis.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod ille, qui cum actu venialis peccati ad hoc sacramentum accedit, habitualiter quidem manducat spiritualiter, sed non actualiter. Et ideo habitualem effectum hujus sacramenti percipit, non autem actualem.*

Ad 2, *dicendum, quod baptismus non ita ordinatur ad actualem effectum, id est, fervorem charitatis, sicut hoc sacramentum. Nam baptismus est spiritualis regeneratio per quam acquiritur prima perfectio, quæ est habitus, vel forma. Hoc autem sacramentum est spiritualis manducatio, quæ habet actualem delectationem.*

Ad 3, *dicendum, quod illa ratio procedit de venialibus præteritis, quæ per hoc sacramentum tolluntur.*

COMMENTARIUS.

Conclusio, peccata venialia præterita non impedire, actualia vero impedire effectum devotionis, non gratiam communionis. — Respondet D. Thomas, peccata venialia præterita, seu in habitu solo manentia, per se nullum effectum hujus sacramenti impedire; actualia vero venialia peccata, id est, quæ quis actu committit, vel quibus distractus est, cum actu communicat, impedire quidem effectum actualis devotionis, non autem effectum augmenti gratiæ vel charitatis; cujus rationem significat in solutione ad 1, quia, qui sic recipit hoc sacramentum, habitualiter quidem spiritualiter manducat, non tamen actualiter. Unde in solut. ad 3, etiam indicat, venialem peccatum habituale non impedire remissionem sui ipsius; actuale autem impedire sui remissionem, quia repugnat, peccatum tolli, dum actu committitur; alioqui simul esset, et non esset; unde, cum dicitur, peccatum veniale habituale non impedire sui remissionem, necessario intelligendum est, non de peccato sic existente in eodem instante, in quo datur effectus sacramenti; nam hoc eamdem repugnantiam involvit; sed de peccato immediate antea existente; quodque in eodem etiam instante duraret, nisi per sacramentum auferretur.

DISPUTATIO LXIII.

DE EFFECTIBUS, QUOS HOC SACRAMENTUM EUCHARISTIÆ EFFICIT IN ANIMA.

Disput. 25 *de Eucharistia.* — Postquam de essentia hujus sacramenti, et de omnibus causis ejus disputatum est, ad absolvendam priorem partem hujus tractationis, quæ veluti speculativam cognitionem hujus sacramenti continet, solum superest, ut de effectibus ejus dicamus. Possunt autem hi effectus in anima, et in corpore intelligi; dicemus ergo prius de effectibus animæ, qui plures ac certiores sunt; deinde, quidnam corpori conferat hoc sacramentum, explicabimus. Et, quoniam effectus sacramenti conjunctus est cum dispositione suscipientis, simul de illa dicemus, non quatenus sub præceptum cadere potest; hoc enim ad moralem partem spectat; sed quatenus ad effectum sacramenti potest esse necessaria.

SECTIO I.

Utrum hoc sacramentum conferat gratiam sanctificantem, vel augmentum ejus.

1. *Errores circa præsentem quæstionem.* — Primus error fuit, hunc cibum nec prodesse quicquam, nec obesse. Ita senserunt Messaliani, ut refert Theodor., lib 4 Hist., cap. 10, et lib. 7 Tripart., cap. 11. Huic errori favet Orig. in id Matt. 15 : *Non quod intrat per os*, etc., nisi pie exponatur. Prateol. etiam et Castro hunc errorem Armenis tribuunt, dicentibus, hoc sacramentum prodesse corpori, non animæ. Et hæretici hujus temporis idem sentiunt de hoc sacramento, quod de baptismo, tantum, scilicet, prodesse ut objectum excitans fidem, quod posset etiam facere panis non consecratus, si ad aliquid significandum imponeretur. Unde admiratione dignum est, quod hi hæretici alium errorem extreme contrarium postea confinxerint, tribuentes huic sacramento quod peccata mortalia, etiam sine ulla pœnitentia, possit remittere, de quo dicemus latius sect. sequente.

2. ***Eucharistia per se confert gratiæ augmentum.*** — Dico primo, hoc sacramentum per se ex propria institutione conferre gratiæ augmentum, ut magis ac magis hominem cum Christo uniat. Hæc conclusio est de fide, ut docent Scholastici omnes, D. Thom. hic, et Magist., dist. 9 et 12; Innoc., lib. 4 de hoc myst., cap. 44; Alens., 4 part., quæst. 41; Marsil. in 4, quæst. 6, art. 4; Gabr., lect. 85 in can.; Anton., 3 part., tit. 14, cap. 12. Et omnes recentiores, qui contra hæreticos scribunt. Ruard., art. 15; Clictovæus, lib. 2 de hoc sacram.; Hosius, in Confes., cap. 39 et 40; Claud., repet. 6, cap. 12; Pet. Soto, lect. 11 de Euch.; Canis., in Catech., tit. de Euch., § 9; Torrens., in Conf. Augustin., cap. 6, de Euch., § 10 et 11; Bellar., lib. 4 de Euchar., cap. 27. Et probatur primo, quia hoc sacramentum confert gratiam ex opere operato; ergo per se maxime confert gratiæ augmentum. Antecedens constat primo ex duobus principiis fidei, nimirum, omnia sacramenta novæ legis conferre gratiam, et Eucharistiam esse sacramentum novæ legis. Secundo ex Joan. : *Qui manducat me, vivet propter me*, et : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo*; et : *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.* Quam Christi promissionem ita intelligunt Patres. Unde in Concil. Ephes., in ep. Cyril. ad Nestorium, sic dicitur : *Ad mysticam benedictionem accedimus et sanctificamur, participes facti pretiosi corporis et sanguinis Christi.* Et infra : *Manducamus carnem Christi, ut vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam.* Et Basil., ser. 1 de Bapt., cap 13 : *Qui per baptismum regeneratus est, participatione divinorum mysteriorum deinceps nutriri debet.* Similia habet ser. 14 de Pass. Domini; et Cyril., lib. 4 in Joan., cap. 16; et optime omnium Chrys., lib. 6 de Sacerd., et hom. 45 in Joan., et hom. 83 in Matth. : *Majori*, inquit, *desiderio, quasi lactentes pueri gratiam Spiritus sugamus; unus sit nobis dolor, una mœstitia, si hoc alimento spirituali privemur.* Optime etiam Cypr., ser. de Cœn. Dom., dicens : *Panis hic per speciem et sacramentum res tactu sanctificat; fide illuminat, veritate Christo conformat;* significans, præter opus suscipientis hoc sacramentum tactu suo sanctificare animam, sicut Matth. 9 ad tactum fœminæ dixit Christus : *Ego sensi virtutem ex me exiisse;* plura alia in sequentibus referemus. Tertio definitur hæc veritas, et explicatur hic effectus, in Conc. Florent., in Decreto Eugenii, et Trident., ita explicante supra citata verba Joan., sess. 13, cap. 2. Et idem habetur in Conc. Viennens., sub Clem. V, et habetur in Clem. unica, de Reliq. et venerat. Sanct. Et colligitur etiam ex Concil. Later.,

Sub Innoc. III, quod habetur in cap. Firmiter, de Sum. Trin. et fide Cath., ex cap. Cum Marthæ, de Celebr. Miss. Quarto adjungitur ratio, quia hoc sacramentum institutum est per modum cibi et potus, juxta illud : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus,* Joan. 6, et illud : *Accipite, manducate, et bibite;* sed propria ratio cibi est, ut conferatur ad nutrimentum et augmentum viventis ; ergo hic cibus datur ad nutrimentum et augmentum spiritualis vitæ. In quo est notanda differentia inter cibum corporalem, et hunc spiritualem, quod ille non semper auget, quando nutrit, quia vivens non semper est in statu augmenti, etsi nutriri possit, quia non semper plus acquirit, quam perdat ; at vero in hoc sacramento idem est nutrire et augere gratiam, quia gratia nunquam remittitur, et ubicumque est nutritio seu additio sine remissione, necesse est fieri augmentum.

3. *Objectio.* — *Solutio.* — Dices : augere gratiam, est communis effectus sacramentorum novæ legis, eorum præsertim, quæ instituta non sunt ad remittendum mortale peccatum ; ergo in hoc nihil habet proprii Eucharistia. Confirmatur, quia etiam sacramentum confirmationis ordinatur ad augendam spiritualem vitam. Sed imprimis nos hactenus non diximus, hunc esse proprium effectum Eucharistiæ, sed solum, esse effectum ejus. Deinde etiam in hoc habet aliquid proprium Eucharistia, quia reliqua sacramenta vivorum non ordinantur per se primo et directe ad nutriendam charitatem propter solam majorem perfectionem ejus, majoremque unionem cum Christo; sed ordinantur ad speciales effectus, propter quos conferunt specialia auxilia, et aliquod augmentum gratiæ; at vero hoc sacramentum per se primo ordinatur ad perficiendam unionem cum Christo, et cum corpore ejus, juxta illud, 1 ad Cor. 10 : *Unum corpus sumus, qui de uno pane et de uno calice participamus*, qui effectus, ut in superioribus sæpe notavimus, ex Augustin. et Cypriano, in ipsis speciebus sacramentalibus significatur, quæ ex pluribus rebus in unam coalescentibus conficiuntur. Et propter hanc etiam causam dicunt Patres, reliquos cibos converti in substantiam aliti, cui similes redduntur, hunc vero cibum in sese convertere hominem se manducantem, quia illum sanctiorem ac puriorem reddit, sibique similiorem ac magis unitum. Et hinc etiam patet ad confirmationem ; nam etiam sacramentum confirmationis datur ad determinatum effectum, ut supra tractantes de illo sacramento latius diximus, et attigit etiam D. Thom. hic, art. 1, ad 1, et latius Alens., 4 part., quæst. 41, memb. 2.

4. *Eucharistia non est per se primo instituta ad conferendam primam gratiam et remittendum peccatum mortale.* — Dico secundo: hoc sacramentum non est per se institutum ad conferendam primam gratiam, nec remittendum mortale peccatum; simul hæc duo conjungo, quia ita sunt in re conjuncta, ut vel constituant unicum effectum gratiæ, vel certe per modum unius, et ab eisdem causis prodeant, ut ex materia de justificatione constat. Hæc ergo conclusio communis est Theologorum in 4, dist. 9 et 12; Scoti, Durand., Richard., Palud., Marsil., quæst. 6, art. 4; et eandem tenet D. Thom. hic, art. 3; Innoc., lib. 4 de hoc myst., 44. Et late probata est supra, disp. 2 de hoc sacramento. Nunc breviter confirmatur : nam Concil. Trident., sess. 13, cap. 2, dicit, hoc sacramentum præservare a mortalibus, et remittere venialia; satis ergo aperte significat, non esse per se institutum ad remittendum mortale, unde enumerans alios effectus hujus sacramenti, istius nunquam meminit ; et eodem fere modo loquitur Concil. Florent., et alia infra referenda. Secundo confirmatur ex Ecclesiæ consuetudine : consuevit enim nunquam præbere hoc sacramentum nisi eis, quos existimat mundatos esse a peccato per baptismum, vel pœnitentiam, et prohibet dari publicis pœnitentibus, donec absolvantur. Concil. Nicæn., cap. 21, et Concil. Ancyran., c. 4 et 5 ; de qua re frequens sermo est apud Cyprianum in epistolis ejus; ergo nunquam Ecclesia sensit, Eucharistiam esse remedium per se institutum ad tollendum mortale peccatum. Unde argumentor tertio, quia sacramentum non supponit effectum, ad quem dandum, per se primo est institutum ; sed Eucharistia, ut possit suum effectum præstare, per se supponit hominem justum, ut sect. sequente demonstrabimus : ergo. Quarto, cibus non ordinatur de se ad vivificandum, seu suscitandum mortuum, sed ad nutriendum, vel confortandum hominem jam vivum; atqui hoc sacramentum est institutum per modum cibi et potus : ergo. Reliqua videantur citato loco, quæ ex hoc repetere necesse non est.

5. *Prima objectio ex forma calicis.—Secunda ex Conciliis. — Tertia ex Patribus. — Quarta*

ex ratione. — Sed contra hanc conclusionem objici possunt imprimis verba formæ calicis : *Qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum;* et verba illa Joan. 6 : *Hic est panis, qui dat vitam mundo.* Ex quibus formari potest hæc ratio, fundata etiam in testimonio Concil. Ephes. supra citato, quia in hoc sacramento sumitur Christus, qui peccata remitit, et tactu suo vivificat mortuos; ergo, sicut hoc sacramentum per se et ex sua institutione Christum continet, ita per se et ex sua institutione habet virtutem dandi vitam gratiæ, et remittendi peccata mortalia. Secundo objici potest Concil. Florent., dicens, *hoc sacramentum incorporare nos Christo,* et Trident., supra, can. 5, dicens : *Si quis dixerit, vel præcipuum fructum hujus sacramenti esse remissionem peccatorum, vel ex eo non alios effectus provenire, anathema sit;* supponit ergo, hoc sacramentum habere hunc effectum, quamvis, non solum, nec præcipuum. Tertio objici possunt frequentes Patrum locutiones. Chrysost., homil. 83 in Matth., comparans hoc sacramentum cum veteri agno : *Si hoc,* inquit, *remissionem peccatorum facit, sicut certe facit, supervacaneum illud omnino est;* et homil. 45 in Joan. : *Hic nostrarum animarum salus est, hoc lavatur anima, hoc ornatur.* Ambros., libr. de Bened. Patriarch., cap. 9 : *Panis hic remissio peccatorum est;* et serm. 15 in Psal. 118 : *Accedat,* inquit, *ad illud poculum, quo inebriatur affectus fidelium, et lætitiam induat de remissione peccati.* Cyprian., serm. de Cœn. Domin. : *Hæc ebrietas non accendit, sed extinguit peccatum;* et inf. : *In hujus præsentia non supervacue mendicant lacrymæ veniam, nec unquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam;* et epistol. 63, dicit, hoc sacramento fieri, ut mœstum pectus ac triste, quod prius peccatis ingentibus premebatur, divinæ indulgentiæ lætitia resolvatur. Damas., lib. 4, cap. 14 : *Iis, qui sacramentum hoc per fidem digne suscipiunt, in peccatorum remissionem et vitam æternam animique et corporis præsidium cedit, omne incommodum propulsat, eamque vim habet, ut spurcitiam omnem abstergat, neque in quibus sumus peccatis consideret, sed ægrotos curat, collisos redintegrat, et, sicut pastor bonus, qui animam suam pro ovibus suis posuit, ab omni nos eripit casu.* Similia sunt apud Cyril., lib. 4 in Joan., cap. 16, 17; et Augustin., cap. Cum omne crimen, de Consec., dist. 2, et plura statim. Quarto non repugnat, eamdem rem esse cibum, et pharmacum ; ergo hoc sacramentum potest per se ex vi suæ institutionis utramque rationem habere, quia licet peccatum mortale sit mors animæ, quatenus tollit vitam gratiæ, tamen quatenus non statim affert ultimam et desperatam mortem, nec tollit omnem motum spiritualis vitæ, dicitur animæ infirmitas, quæ, ut sic, potest per pharmacum repelli. Unde Ecclesia et Sancti utramque rationem et denominationem huic sacramento attribuunt; in Missa enim orat Ecclesia, ut hoc sacramentum sit fortitudo fragilium et ablutio scelerum; et in omnibus liturgiis habentur similes orationes. Unde Ignatius, ep. 14 ad Eph., in fine : *Frangentes,* inquit, *panem, quod pharmacum immortalitatis est, mortis antidotum, vitamque in Deo concilians per Jesum Christum, medicamentum purgans vitia, et omnia pellens mala.* Chrysost., hom. 4 in Matth. : *Omnis morbus hoc remedio extinguitur.* Cyp., dict. serm. de Cœn. : *Panis hic ad totius hominis vitam salutemque proficit, simul medicamentum et holocaustum, ad sanandas infirmitates et purgandas iniquitates existens;* et infra tribuit huic sacramento vim nutriendi, et vivificandi, dicens : *Panis propter nutrimenti congruentiam; sanguis propter vivificationis efficientiam.* Et infra : *Ut penetrans omnia hujus medicamenti virtus, sanaret quidquid morbi carni vel spiritui veteris vitæ adhæserat corruptela.* Augustin., serm. 28 de Verbis Dom. : *Qui vulnus habet, medicinam requirat; vulnus est, quia sub peccato sumus, medicina est cœleste et venerabile sacramentum;* eodem modo loquitur Ambros., 1 ad Cor. 11, et Cyril., 4 in Joan., cap. 17.

6. *Ad primam objectionem.* — Ad primam objectionem respondetur, verba illa formæ non significare, bibi sanguinem in remissionem peccatorum, sed fuisse effusum in remissionem peccatorum; nunc vero offerri et consecrari, ut fructus illius passionis nobis applicetur. Deinde ex illis verbis ad summum habetur, hoc mysterium, quatenus sacrificium est, consecrari et offerri in remissionem peccatorum; quomodo autem hoc possit fieri per sacrificium, infra suo loco dicemus. Ad testimonium ex Joan. 6, dici potest, in illis verbis : *Panis enim Dei est, qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo,* nondum Christum locutum esse de hoc sacramento, sed absolute de seipso sub metaphora panis. Sed quia in sequentibus habentur verba de hoc sacramento fere æquivalentia, dicendum est hoc sacramentum dare vitam eo modo, quo

cibus, scilicet, conservando et nutriendo illam. Unde Cypr. supra : *Sicut panis communis vita est corporis, ita supersubstantialis, vita est animæ.* Adde interdum etiam reparare vitam, quamvis non per se, et ex propria institutione, ut jam dicam.

7. *Ad Concil.* — Ad secundum, Concilium Flor., ut etiam in superioribus dixi, manifeste declarat, se loqui de augmento gratiæ. Trident. generaliter loquitur de remissione peccatorum, abstrahendo a mortalibus vel venialibus, de quibus prius jam explicuerat, quid circa illa hoc sacramentum operaretur.

8. *Ad Patres.* — Ad tertium ex Patribus respondetur primo, Sanctos in communi loqui de hoc mysterio, ut sacramentum, et ut sacrificium est, et ita dicere, valere ad remissionem vel emundationem peccatorum; loqui etiam generatim abstrahendo a mortalibus, vel venialibus peccatis, sub quibus pœnas etiam peccatorum comprehendunt. Unde intelligi possunt, vel de remissione venialium quoad culpam, vel de remissione mortalium quoad reatum pœnæ temporalis, vel etiam quoad culpam, vel mediate tantum, et per modum impetrationis boni motus, scilicet, contritionis, qua tollatur peccatum mortale, vel immediate quidem et ex opere operato, non tamen per se, sed ex accidente, ut postea exponemus. Denique hoc sacramentum dicitur esse medicina contra peccata, quia adjuvat, et præservat, ne committantur. Quibus modis D. Thom. hic, art. 3, ad 1, explicat illam orationem Ecclesiæ : *Sit ablutio scelerum.*

9. *Ad rationem.* — Unde ad quartum respondetur, hoc sacramentum posse quidem dici medicinam et pharmacum, vel leviores morbos curans, vel præservans a gravioribus, vel imbecillitatem ex eis relictam, aut alios defectus expellens. Non oportuit autem, ut etiam esset medicina instituta ad remittendum mortale peccatum, quia et decuit illud supponi absolute et simpliciter remissum, et esse alia remedia necessaria ac per se sufficientia ad illum effectum. Unde, licet in Christo secundum se sit virtus ad omnes illos effectus, noluit tamen per se ipsum, quatenus est sub hoc sacramento, applicari nisi ad effectus institutioni hujus sacramenti consentaneos.

10. *Interdum Eucharistia confert gratiam primam et delet peccatum.* — Dico tertio : interdum hoc sacramentum confert gratiam primam, et peccatum mortale delet. Hæc est sententia D. Thom. hic, et quæst. 80, art. 4, ad 2, et in 4, dist. 9, q. 1, art. 3, quæstiunc. 2, et dist. 12, quæst. 1, art. 3; Palud., dist. 9, quæst. 1, n. 14; Richard., art. 2, quæst. 1, et dist. 12, art. 5, quæst. 1. Indicat Scotus, dist. 9, quæst. unica; Alens., quæst. 46, membr. 3 art. 2, in fin.; dicit enim : *Quandoque gratia collata in hoc sacramento unit non unitum*; quæ verba probat Gabr., lect. 8 in can.; in eamdem sententiam inclinat lect. 85. Tenet etiam Anton., 3 part., tit. 14, cap. 12, § 6; Sylvest., Verb. Eucharistia; Victoria, in Summa, n. 76; Vega., lib. 9 in Trident., cap. 34; Claud., repet. 6, cap. 10; Bellarm., lib. 4; Petr. Soto, lect. 12 de Euchar.; Jansen., in Concor. Evang., c. 131; Palac., in 4, dist. 9, disp. 4; Ledesm. hic, quæst. 20, art. 3, et plures alii, quos in sect. sequenti referam. Et possunt in favorem hujus sententiæ referri omnia, quæ ex Patribus attulimus in objectionibus factis contra præcedentem assertionem, quia licet hoc sacramentum non sit per se primo institutum ad remittenda peccata mortalia, tamen propter excellentiam rei, quam in se continet, verisimile est, posse etiam vivificare mortuos, quando illi non omnino obsistunt spirituali vitæ, sicut caro Christi tactu suo mortuos vivificabat; hoc enim exemplo ad hanc rem utitur Cyrill. lib. 4 in Joan., cap. 14, et in eodem sensu possunt accommodari reliqua dicta Patrum. Ratio vero sumi potest primo ex generali ratione sacramenti novæ legis; definiunt enim Concilia, omnia hæc sacramenta conferre gratiam non ponentibus obicem; ergo per se, et ex vi generica sacramenti novæ legis, convenit omnibus sacramentis novæ legis, ut faciant ex attrito contritum, quia omnia sunt instituta ad conferendam gratiam. Sed hoc fundamentum valde infirmum mihi videtur, quia sacramenta hæc non habent vim conferendi gratiam, nisi ex Christi institutione; Christus autem non fecit aliquam institutionem sacramenti in communi, sed singularum specierum, scilicet, baptismi, confirmationis, pœnitentiæ, Eucharistiæ, et aliorum; ergo conferre gratiam non convenit singulis sacramentis ratione generis, sed ratione suæ speciei, et propriæ institutionis; quia vero singula instituta sunt ad aliquam gratiam conferendam, inde fit, quod conferre gratiam omnibus commune sit, eo modo quo gratia abstrahit a prima vel secunda, prout loquitur D. Thom. hic, art. 1; eodem enim sensu loquuntur Concilia, cum dicunt, sacramenta novæ legis con-

ferre gratiam. Quocirca non existimo (quidquid alii dicant) posse conclusionem hanc certo fundamento probari, nam sine ulla dubitatione res pendet ex Christi voluntate et institutione, et in hac parte non est nobis manifestata certa aliqua auctoritate, neque ex revelatis potest certa ratione colligi; solum ergo est conjectura, quia, cum ipse instituerit sacramenta, ut sint organa, per quæ illius merita nobis applicentur, et gràtia conferatur, verisimile est, etiam instituisse, ut eam conferant omnibus, qui impedimentum non ponunt, et sunt dispositi ad illam suscipiendam; fieri autem potest, ut aliquis carens gratia accedat bona fide, et cum sufficiente dispositione ad gratiam; ergo probabilius est, eum consequi gratiam in sacramenti susceptione. Huic autem generali rationi, quæ communis est omnibus sacramentis, adjungi potest alia supra indicata ex propria ratione hujus sacramenti, in quo Christus ipse continetur, qui est fons vitæ, et ideo verisimile est, habere efficaciam ad vitam spiritualem conferendam, saltem quando homo non est omnino indispositus, et bona fide accedit, ut jam explicabimus.

11. *Oppositum multis placere ostenditur.*— Contra hanc vero conclusionem sentiunt multi et graves Theol., Gabr. in 4, dist. 9, quæst. 2, art. 2, con. 1. Indicat ibi Bonavent., art. 2, quæst. 3, ubi dicit, eum, qui accedit digne secundum probabilem existimationem, non peccare, neque gratiam consequi. Idem sentit dist. 12, art. 4, quæst. 2. Idem Alens., quæst. 41, memb. 3, et art. 2, ad ult., qui tamen dicit, licet tunc sacramentum non conferat gratiam, pie credi posse, Deum illam conferre, vel donum aliquod, quo homo se ad illam præparet. In eadem opinione est Major, dist. 9, quæst. 1, qui non solum ait eum, qui sine gratia accedit ad hoc sacramentum, non consequi illam, sed etiam semper peccare mortaliter. Sed hoc posterius est falsum, et improbabile, de quo sectione sequente dicam. Ili vero auctores fundantur, vel in generali ratione sacramentorum omnium, quia existimant, nullum facere hominem ex attrito contritum, quia peccatum remitti non potest sine vera contritione; vel certe quia putant hoc non facere, nisi ea sacramenta, quæ dicuntur mortuorum, alia enim, cum hanc vim non habeant ex propria institutione, non est unde talem efficaciam habeant. Sed primum est omnino falsum, ut constat ex dictis de baptismo; de pœnitentia vero suo loco dicetur. Secundum vero solum probat, sacramenta vivorum per se, et juxta propriam dispositionem, quam secundum propriam institutionem requirunt, hoc non facere, ut latius diximus, agentes de sacramentis in genere; quocirca utrumque in sua institutione includunt, et quod per se hoc non efficiant, neque ad hunc finem suscipiantur, et quod ex accidente id possint præstare, intercedente bona fide, aut aliqua dispositione sufficiente. Tertio vero objici potest ratio fundata in propria natura hujus sacramenti, quia cibus nunquam resuscitat mortuum, neque per se, neque per accidens. Respondetur tamen, id verum esse de cibo materiali, qui convertitur in substantiam aliti; secus vero esse de illo, qui alitum in se converteret hominem etiam mortuum, si alioqui non resistat, nec obicem ponat; præsertim, cum non sit ita mortuus, quin possit aliquem actum vitæ exercere, et manducare cibum, non tantum corporaliter et materialiter, sed etiam aliquo modo spiritualiter, suscipiendo illum fide, reverentia, et dispositione debita.

SECTIO II.

Quam dispositionem requirat hoc sacramentum in suscipiente, ut primam gratiam conferat.

1. *Lutheri hæresis.*—*Prima Catholicorum opinio.* —In hac re hæretici dicunt, nullam esse necessariam dispositionem, nisi fidem; imo addit Lutherus, neminem esse melius dispositum ad suscipiendum hoc sacramentum, quam qui habet conscientiam peccatis gravatam ac perturbatam, dummodo credat sibi non imputari peccata per Christum, quam fidem dicunt ipsi, excitare hoc sacramentum, et hunc solum esse effectum ejus. Sed missum faciam hunc errorem, quia aliis in locis magis propriis impugnatus est supra, in tractatu de Sacramentis in genere, et in materia de justificatione; videri etiam possunt Bellarminus lib. 4 de hoc myster., cap. 17; Claud., repet. 10, cap. 2; et quæ dicemus, etiam sufficient ad ejusdem erroris improbationem. Inter Catholicos ergo est prima sententia affirmans, eum, qui bona fide accedit sine actuali conscientia peccati mortalis, imo probabiliter existimans se accedere in gratia, ex ignorantia inculpabili, per hoc sacramentum justificari, etiam si nullam aliam dispositionem habeat. Ita sentit Durand., dist. 9, q. 4; Palud., q. 2; Ant., 3 part., tit. 12, cap. 6, § 7. Fundamentum esse potest, quia sacramenta dant gra-

tiam non ponentibus obicem; sed ille, qui sic accedit, non ponit obicem, cum non peccet sic accedendo; ergo justificatur; possuntque pro hac sententia citari Soto, dist. 11, quæst. 1, art. 4, et Ledesm. hic, et Cather., 1 ad Cor. 11, quatenus non agnoscunt in hoc sacramento accessum medium absque peccato, vel gratia; sed existimant, omnem eum, qui non peccat mortaliter, cum sumit hoc sacramentum, justificari. Major etiam, dist. 9, q. 1, alia via negat statum medium, quia vel is (inquit), qui accedit ad hoc sacramentum, facit quod in se est, ut accedat in gratia, et sic justificatur ante sacramenti usum, et accedit justus, vel non facit quod in se est, et sic peccat mortaliter accedendo.

2. *Secunda opinio.* — Secunda opinio dicit, ad consequendam primam gratiam in hoc sacramento sufficere attritionem, etiam si homo habeat conscientiam peccati mortalis non remissi. Cujus sententiæ fundamentum potest duobus modis explicari. Primo, quod hoc sacramentum sit per se institutum ad remissionem peccati mortalis, simul cum sacramento pœnitentiæ vel baptismi, servato hoc ordine, ut baptismus præcedat, vel etiam pœnitentia, si peccatum mortale est post baptismum commissum; ita tamen, ut effectus tribuatur ex voto hujus sacramenti. Unde fit, si contingat, alterum illorum sacramentorum non conferre primam gratiam, per hoc dari posse, etiam si homini constet prior defectus, dummodo de peccato doleat, saltem vera attritione. Sed hoc fundamentum imprimis non potest habere locum respectu baptismi, quia, si quis non est baptizatus, non est capax effectus hujus sacramenti, ut supra dixi; si autem est baptizatus, vel in baptismo est justificatus, et ita non habet locum quæstio respectu eorum peccatorum, quæ antea commisit; vel non justificatur in baptismo, et tunc vel peccavit in ipsa fictione, aut postea, et sic jam est in statu, quo indiget sacramento pœnitentiæ, juxta supra tradita de baptismo; vel solum habet peccata ante baptismum commissa, et tunc si de illis doleat per attritionem, etiam cognitam, justificabitur ante susceptionem Eucharistiæ ex vi prioris baptismi; ergo respectu baptismi præcise nunquam potest dari casus, in quo Eucharistia deleat peccata, quæ per baptismum delenda fuere cum sola attritione cognita. Atque idem discursus proportione servata fieri potest in sacramento pœnitentiæ, si in re ipsa prius susceptum sit, quam Eucharistia, et post illud nullum novum peccatum mortale commissum sit. Solum ergo potest hoc habere locum in eo casu, in quo aliquis habet conscientiam peccati mortalis, et confiteri non valet; et adhuc in eo casu prædictum fundamentum valde improbabile est, quia supra satis demonstratum est, hoc sacramentum non esse per se institutum ad remittenda peccata mortalia. Aliter ergo fundatur hæc opinio, quia vel attritio est sufficiens dispositio, ut homo justificetur per hoc sacramentum, vel non; si non, etiam si existimetur contritio, non sequetur effectus, quia ea existimatio non auget dispositionem, et ita hoc sacramentum nunquam conferet primam gratiam; si autem attritio est sufficiens dispositio, etiam si cognita sit, sufficiet, quia falsa existimatio non confert ad effectum sacramenti. Dices, teneri hominem ad accedendum cum contritione; et ideo necesse esse, ut saltem existimet implevisse se hoc præceptum, nec aliunde ponat obicem gratiæ. Sed contra, nam imprimis nihil constat de tali præcepto, quia, licet confessio præcepta sit ante communionem, tamen eum, qui non potest confiteri, teneri conteri, nullibi præceptum est. Deinde nec videtur necessaruim, quia, si demus hominem justificari cum sola attritione, et sacramento, quando consummatur usus sacramenti, jam est justus, et ita non facit irreverentiam sacramento; ergo ex sola natura rei, et dignitate sacramenti, non potest colligi, quod sit major dispositio sub præcepto; sed neque de speciali præcepto positivo constat : ergo. Et confirmatur; nam præceptum præmittendi confessionem ante communionem divinum est; et tamen in eo casu in quo id fieri non posset, non est illa dispositio necessaria ad effectum sacramenti; ergo, etsi demus contritionem esse præceptam, si tamen quis non possit habere illam propter vehementem aliquam passionem, vel pravum habitum, poterit excusari, et in illo erit attritio, sufficiens dispositio. Tandem demus, hominem ignorare invincibiliter illud præceptum, et bona fide accedere cum attritione cognita, probabiliter putantem id sibi licere, ille non peccat accedendo; ergo, si attritio alias est sufficiens dispositio, justificatur.

3. *Vera ac supernaturalis attritio peccati commissi requiritur, ut Eucharistia recepta conferat primam gratiam.* — Dico tamen primo, ut hoc sacramentum conferat primam gratiam necessariam esse veram ac supernaturalem attritionem peccati commissi. Itaque non satis est ignorantia, seu oblivio inculpa-

bilis peccati, si revera illud habet homo, et non detestatur illud; nec satis est, detestari imperfecto actu mere naturali, et ex humano motivo. Hæc conclusio probata latius est supra in materia de baptismo; nam, quæ ibi diximus, fortius et efficacius probant de hoc sacramento, quod non ita est institutum ad delendum peccatum sicut baptismus. Et fundamentum breviter est, quia pœnitentia infusa de peccato commisso, et in re ipsa habita, etiam in lege gratiæ, est medium simpliciter necessarium ad remissionem peccati mortalis, quæ necessitas non est ablata per sacramentorum institutionem, sed potius hæc dispositio necessaria est, ut obex tollatur; hæc autem pœnitentia esse non potest, nisi vel contritio, vel supernaturalis attritio, quæ ex motivo supernaturali procedat, et in omnia peccata commissa cadat, quod fundamentum in materia de pœnitentia latius probandum est. Præterea his probatur, quæ de baptismo diximus.

4. *Requiritur ultra bona fides qua putet accedens se esse in gratia.* — Dico secundo : ut hoc sacramentum conferat primam gratiam non satis est prædicta attritio, nisi accedat simul bona fides, quæ per se loquendo in hoc consistit, ut quis ignoret statum suum, et existimet se in gratia accedere, ac denique non habeat conscientiam peccati mortalis, de quo non existimet sufficientem se pœnitentiam egisse. Hanc conclusionem existimo certam, contrariam vero neque esse probabilem, neque sine temeritate posse affirmari. Primo enim omnes Theologi ita docent, et neminem ex scriptoribus legi qui contrarium doceret. Id patet ex D. Thom, hic, art. 3, ubi hoc explicatum est, et ex Alens., Bonavent., Gabr., locis citatis in fine præcedentis sectionis, qui a fortiori hoc docent, cum requirant contritionem. Auctores item citati hic in prima sententia magis requirunt hanc bonam fidem, quam ipsam attritionem. Omnes denique, qui dicunt, hoc sacramentum interdum conferre primam gratiam, hanc primam conditionem requirunt, ut videre est in supra citatis, et in Adriano, quæst. 1 de Eucharist.; Cajet. hic; Gabr., lect. 85 in canon.; Soto, dist. 12, q. 1, art. 4, qui dicit, hanc esse D. Thom. sententiam, et omnium. Patres etiam omnes hanc primam conditionem requirunt, ut quis digne accedat ad hoc sacramentum, et tunc maxime explicant, hominem indigne accedere, cum accedit cum conscientia peccati mortalis. Unde concluditur ratio in hunc modum. Qui indigne sumit Eucharistiam, non justificatur; sed qui sumit cum sola attritione cognita indigne sumit; ergo non justificatur. Major est de fide ex illo, 1 ad Corinth. 11 : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans*, etc. Minor colligitur ex eodem loco 1 ad Cor. 11 : *Probet autem se ipsum homo;* ubi non agit de probatione fidei, sed probatione morum, ut constat ex contextu : *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est,* ubi non infidelitatem, sed vitia reprehendit. Et hæc est expositio omnium Sanctorum; omnes enim (ut etiam Concilium Trid. notavit) colligunt ex hoc loco, debere hominem, priusquam accedat ad hoc sacramentum, examinare suam conscientiam, ut puro corde (sicut Chrysostomus dixit, hom. 51 in Matth.) accedat. Et ita etiam exponunt idem Chrysost., Theodor., et omnes expositores ibi. Idem colligitur ex eodem Chrysost., hom. 83 in Matth. : *Adeat nullus crudelis, nullus immisericors, nullus impurus quovis modo;* et infra : *Dæmoniaco pejor est, qui peccati sibi conscius accedit;* et ibidem sic loquitur ad sacerdotes : *Non parva vobis imminet pœna, si quem aliqua improbitate teneri scientes, ei hujus mensæ participationem permittatis;* quanto ergo magis delinquet is, qui non alium permittit, sed ipsemet accedit cum tali conscientia? Similia habet idem Chrysost., hom. 45 in Joan. : *Si pure accesseris, ad salutem accessisti, si in prava conscientia, ad pœnam et supplicium.* Idem late et eleganter in 1 ad Cor., hom. 21 et 60 ad Populum; Damasc., lib. 4, cap. 14 : *Summo cum metu et pura conscientia;* Bas., serm. de Bapt., part. 2 : *Purus ab omni inquinamento carnis et spiritus;* et lib. 2, cap. 3, et in Reg. compend. explic., in 172; Cyril., lib. 3 in Joan., c. 37 : *Oportet omnibus viribus a peccato mundari, et recte vivendi jactis fundamentis, magna cum fiducia ad sumendam vitam concurrere.* Justin., Apo. 2, in fine; Dionys., c. 3 de Eccl. Hier., part. 3, in principio, et fine; Origen., Matth. 15, circa id, *Non quod intrat per os;* August., serm. 1 de Temp., et lib. de Eccles. dog., cap. 53, et tract. 26 in Joan. : *Innocentiam ad altare portate;* Ambr., lib. 6 in Luc., cap. 9 : *Nemo cibum accipit Christi, nisi qui fuerit antea sanatus, et illi, qui vocantur ad cœnam, prius vocatione sanantur;* et infra : *Ubique igitur mysterii ordo servatur, ut prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, post alimonia mensæ cœlestis exhibeatur.* Et lib. 7, in cap. 15 Lucæ, pon-

derat in parabola de Filio prodigo, prius patrem dedisse filio stolam gratiæ, postea ad epulas vituli saginati illum introduxisse, *ut carnem Domini spirituali opimam virtute per gratiam sacramenti mysteriorum consortio restitutus epuletur. Nemo enim nisi timuerit Deum, nisi signaculum spirituale custodierit, vel receperit, sacramentis debet interesse cœlestibus.* Quæ videtur Ambr. mutuasse ex Tert., lib. de Pudic., c. 9, ubi circa eamdem parabolam sic loquitur : *Recordatur patris Dei, ad eum redit, vestem pristinam recipit, statum scilicet eum, quem Adam transgressus amiserat, annulum quoque accipit, quo fidei pactum interrogatus obsignat, atque ita exinde opimitate Dominici corporis vescitur.* Greg., 1 in 1 Reg., cap. 1, circa illa verba : *Repleti prius pro panibus se locaverunt. Salutem* (inquit) *non percipiunt in comestione salutaris hostiæ, quia ea, quibus se repleverant, flagitia portant in mente;* et infra ponderans dicta verba Pauli : *Probet autem se ipsum homo : Quid est* (inquit) *hoc loco se probare, nisi, evacuata peccatorum nequitia, se probatum ad Dominicam mensam, et purum exhibere?* Idem fere Hesych., lib. 7 in Levit., cap. 16. Ac denique Cypr., lib. 3, ep. 14, explicans, quid sit indigne sumere, inquit : *Id est, nondum pœnitentia acta, nondum facta exomologesi;* idem, epist. 15 et 16, et lib. de Lapsis.

5. Ex quibus omnibus constat, juxta communem Patrum doctrinam, debere hominem, ut digne accedat ad hoc sacramentum, purum a peccato mortali accedere; ergo, qui cognoscit, se esse in peccato mortali, indigne accedit, et consequenter non recipit effectum sacramenti. Nec possunt hi Patres exponi, ut loquantur de eo, qui non solum se agnoscit in peccato, sed etiam permanet in affectu peccati, quia, ut probavi exponendo art. D. Thom., non dicitur aliquis habere conscientiam peccati mortalis, solum quando est in affectu peccati mortalis, et in eo statu permanet; sicut etiam docent SS. et Theologi, peccare mortaliter sacerdotem, qui cum conscientia peccati mortalis ministrat sacramentum; quod non potest intelligi de eo, qui est in affectu peccati; alias, qui ministraret sacramentum in statu peccati cum attritione cognita, non peccaret mortaliter, quod absurdissimum est. Deinde, quia requirunt hominem purum, et mundum, et in statu gratiæ, ut ex eorum verbis satis constat, et plura ad hoc probandum afferemus infra agentes de præcepto.

6. Tertio hoc ipsum probatur ex generali ratione illorum sacramentorum, quæ dicuntur sacramenta vivorum, et ad peccatum mortale tollendum per se non ordinantur; omnia enim illa requirunt, ut homo in gratia accedat ad sacramentum, ut supra suo loco probatum est, quia sancta sancte tractanda sunt; si enim ad dandum sacramentum requiritur gratia in ministrante, cur non magis in suscipiente, quando tale sacramentum institutum non est, ut mortuos vivificet? Et confirmatur, quia alias ad omnia sacramenta liceret accedere cum attritione cognita, et omnia justificarent hominem sic accedentem; consequens inauditum est, et absurdissimum, nam in re morali et gravi magnam licentiam præbet hominibus sine fundamento, et præter naturam et institutionem talium sacramentorum; cum enim hoc ex voluntate Christi pendeat, et nulla auctoritate probari possit, hanc fuisse ejus voluntatem, et ex fine proprio talium sacramentorum hoc colligi non possit, neque ex reverentia, quæ sacramentis, et rebus sacris debetur, valde temere dicitur, hoc esse licitum, vel fructuosum. Si ergo hoc generaliter de omnibus affirmari non potest, neque de hoc in particulari poterit, cum sit etiam sacramentum vivorum, et sanctius reliquis. Unde argumentor quarto ex propria ratione hujus sacramenti; ostensum enim est, hoc sacramentum non esse per se institutum ad delendum mortale peccatum, sed ad nutriendam charitatem; ergo contra rationem propriam hujus sacramenti est, quod recipiatur, ut deleat peccatum, et primam charitatem conferat per se, et ex directa intentione recipientis; ergo similiter est contra rationem hujus sacramenti, et contra dispositionem ei debitam, ut recipiatur in statu peccati mortalis, et cum conscientia ejus. Quod etiam confirmat ratio supra facta, scilicet, cibum natura sua præsupponere vitam, quam possit nutrire et augere; hoc autem sacramentum institutum est per modum cibi ad animam nutriendam; ergo ex ratione suæ institutionis præsupponere debet spiritualem vitam, quæ est per gratiam et charitatem; ergo accedere ad hoc sacramentum ex certa scientia sine gratia et charitate, est grave peccatum directe pugnans cum fine et institutione ejus. Addo ultimo, esse etiam contra dignitatem tanti sacramenti, ad quod digne suscipiendum angelica puritas merito posset requiri; ergo mirum non est, quod ab homine peccatore exigatur, ut quod in se est, faciat, ut in

gratia et absque peccato accedat; et hac ratione, ut infra videbimus, præcipitur hujusmodi peccatori, ut, si potest, confessionem præmittat, scilicet ut prius se ad gratiam disponat via et modo certiori; ergo multo magis eidem præcipitur, ut, quando confiteri non potest, alia via, scilicet, per contritionem, in statu gratiæ constitui procuret; ergo quando sciens et videns, hoc non implet, indigne accedit, et obicem ponit, et effectum sacramenti recipere non potest.

7. *Potest quis in Eucharistiæ receptione, nec mortaliter peccare nec gratiam consequi.* — Ex his infero, posse interdum dari statum medium in recipiente hoc sacramentum, id est, ut in ipsa receptione, nec mortaliter peccet, nec fructum gratiæ consequatur, quod recte docuerunt Bonaven., Gabr., Marsil., Adrian., et Cajet., locis citatis. Patet, quia potest homo existens in peccato mortali accedere ad hoc sacramentum recipiendum, non solum sine contritione, sed etiam sine vera attritione, absque nova culpa; ergo in illo dabitur prædictus medius status, quia, nec peccat mortaliter, ut supponitur, nec recipit gratiam, quia nullam habet sufficientem dispositionem juxta dicta in prima conclusione. Antecedens patet primo, si fingamus aliquem accedere cum probabili aut inculpabili existimatione contritionis, qui non solum contritus non sit, verum etiam nec supernaturaliter attritus; hoc enim impossibile non est. Deinde accidere etiam potest, ut aliquis sit naturaliter oblitus mortalis peccati prius commissi, vel quod ex naturali inadvertentia non existimet, se esse in malo statu, sed bona fide accedat; aut etiam contingere potest, ut credat esse veniale peccatum, quod revera fuit mortale; nam, licet aliqui ex dictis auctoribus significent, illam ignorantiam non posse esse ita invincibilem, ut excuset, et regulariter fortasse ita sit, maxime quando illa ignorantia est juris, nihilominus absolute non repugnat, interdum hanc ignorantiam excusare, tum quia potest esse ignorantia facti proveniens ex naturali oblivione, ut, verbi gratia, qui existimat jurasse verum sine necessitate, et tamen juravit falsum sine sufficiente diligentia, de qua postea naturaliter non cogitat; tum etiam quia sæpe accidit, ut ignorantia, quæ respectu unius actus immediate ab ea procedentis non excusat, respectu alterius actus remote seu mediate resultantis excuset, vel potius sit sufficiens excusationis occasio, quia transacta priori culpa, commissa ex tali ignorantia, jam homo facile obliviscitur, aut non advertit ad præcedentem culpam, vel effectus ejus; ita ergo potest facile in præsenti accidere. Tandem, alius casus excogitari potest, in quo accidat hic medius accessus, scilicet, si aliquis ex ignorantia probabili putet se non peccare, accedendo ad hoc sacramentum cum conscientia peccati, sine affectu ejus, vel etiam cum attritione illius, quam se habere existimat probabiliter, cum tamen in re illam non habeat; hic enim et a culpa excusaretur propter ignorantiam, et effectu privaretur propter dispositionis defectum. Addit vero Gabr., lect. 8 in canon., citans Durandum in 4, dist. 10, quæst. 10, quæ non extat, et Gerson., tract. de Poll. noct., consi. 2, in prædictis casibus, præsertim, qui ex oblivione provenire possunt, virtute sacramenti fieri, ut homo veniat in cognitionem, seu memoriam peccatorum, ut sic possit ad gratiam disponi. Sed hoc non habet fundamentum, quia nullibi est promissio talis cognitionis, vel memoriæ; nec talis effectus deservire potest ad fructum gratiæ per sacramentum suscipiendum, quia, vel illa memoria peccati datur ante sacramentum susceptum, et sic jam non datur ratione sacramenti; vel post sacramentum susceptum, et sic jam non deserviet ad fructum gratiæ suscipiendum. Dices, dari in ipso instante, in quo finitur susceptio sacramenti, seu in quo danda esset gratia, si homo esset dispositus. Sed hoc in primis non est satis, ut ipsa susceptio sacramenti fiat cum debita dispositione, quia in eo instanti jam est finita communio; et deinde non est morale, ut in eo instante peccata revocentur in memoriam, et debita dispositio statim concipiatur, et experientia ipsa docet, non ita fieri; alioqui, quoties homo bona fide actuali accedit, adhibita morali diligentia, ut peccatorum suorum recordetur, si neque tunc, neque in ipsa communione, neque post illam, talia peccata in memoriam veniant, poterit esse securus et certus, quod nulla habeat peccata, quorum non habuerit sufficientem dolorem, quod tamen falsum est.

8. *Dubium, utrum in eo medio statu homo accedat digne vel indigne. — Talis homo in eo statu constitutus in se accedit indigne, in existimatione digne.* — Sed quæres, an in eo statu medio homo accedat digne vel indigne; nam si indigne, peccat; si digne, non carebit gratia. Similis interrogatio est, an ponat obicem, vel non ponat; nam, si ponit, peccat; si

non ponit, consequitur effectum. Item (Major interrogat) vel facit quod in se est, quantum probabiliter existimat se debere facere, et sic justificabitur; vel non facit, et sic non excusabitur a peccato, quia talis ignorantia non potest dici invincibilis. Respondetur, hujusmodi hominem in re accedere indigne, et ideo non consequi effectum, tamen in existimatione sua accedere digne, et ideo excusari a peccato. Similiter dicitur, in re ipsa ponere, vel potius non tollere obicem, scilicet, peccatum commissum, nullo modo detestatum, et ideo non consequi effectum, tamen in existimatione sua probabili non ponere obicem. Similiter dicendum est, illum hominem in re non facere quod in se est, quamvis probabiliter existimet facere, et ideo, licet excusetur a novo peccato, non tamen justificatur, quia ad hoc non satis est probabilis existimatio medii necessarii, nisi re ipsa tale medium vere applicetur, prout potest, ac necessarium est. Et per hæc responsum est ad fundamentum primæ opinionis.

9. *Ad fundamenta secundæ sententiæ responsio.* — Ad fundamentum secundæ opinionis respondetur, attritionem quidem de se esse sufficientem dispositionem ad effectum sacramenti suscipiendum, per se tamen non esse sufficientem dispositionem ad dignum usum hujus sacramenti, et ideo, probabilem existimationem contritionis posse conferre ad excusandam culpam et obicem indignæ sumptionis. Unde autem constet, necessarium esse statum gratiæ ad dignam sumptionem hujus sacramenti, jam declaratum est, et plura dicemus infra agentes de præceptis hujus sacramenti. Nec conjectura ibi adducta est alicujus momenti, quia ipsa institutio et ratio hujus sacramenti postulat, ut justificatio supponatur, et non expectetur per ipsum sacramentum. Casus autem ille, qui in confirmatione ponitur, de homine, qui contritionem habere non possit, admittendus non est, quia semper est in potestate hominis de peccatis conteri cum divina gratia. Unde, si ex sua malitia, vel fragilitate, non vult conari ad contritionem habendam, potius debet a communione abstinere, quam sic accedere. Ad ultimum vero casum de homine, qui probabili fide et ignorantia putat sufficere ad dignam sumptio[illegible]em cognitam, dicendum est revera consecuturum primam gratiam per hoc sacramentum, quia illa ignorantia etiam excusat a peccato et obice indignæ sumptionis; dictum est autem attritionem esse sufficientem dispositionem ad effectum sacramenti, quacumque ratione aliunde obex non ponatur; hoc tamen est per accidens ratione ignorantiæ juris, et ideo in secunda conclusione addidi particulam *per se*, ad excludendam hanc ignorantiam; quamvis dici possit illa attritio æquivalere attritioni existimatæ contritioni, quia existimatur sufficiens dispositio tam ad gratiam, quam ad dignum usum sacramenti.

SECTIO III.

Quæ dispositio necessaria sit ad augmentum gratiæ per Eucharistiam consequendum.

1. Ex dictis in præcedente sectione constat, in primis necessariam esse habitualis gratiæ dispositionem, ut hoc sacramentum conferat interioris gratiæ effectum; et ex re ipsa constat, non posse habitualem gratiam augeri, nisi existere supponatur. Sicut autem quælibet gratia, quantumvis minima, efficit hominem simpliciter justum, et augeri potest, ita quælibet in hoc genere sufficit, ut hoc sacramentum suum effectum conferre possit. Quanquam de facto, ut minimum, requiratur gratia baptismalis, vel qualis in principio infunditur, vel saltem qualis per pœnitentiam reparari potest. Nihil autem obstabit, quod hæc gratia conjuncta sit cum vitiorum habitibus, aut cum venialibus culpis habitualibus, aut cum quocumque temporalis pœnæ reatu, quia hæc omnia non impediunt, quominus homo vere vivat spirituali vita, et in ea nutriri et augeri possit. De hac ergo dispositione habituali nihil superest dicendum, sed quæstio superest de actuali, an scilicet, aliqua necessaria sit, ut per Eucharistiam gratia augeatur. Potest autem esse quæstio de duplici dispositione : unam vocare possumus privativam, quæ est carentia omnis venialis culpæ; alteram positivam, quæ sit aliquis actus devotionis seu honoris.

2. *Prima sententia.* — Prima itaque sententia est, ut Eucharistia suum proprium effectum conferat, necessariam esse positivam dispositionem actualis devotionis, quæ simul adsit in ipsa sumptione; carentiam autem venialis peccati non esse per se necessariam, sed solum quatenus tale peccatum actualem devotionem impedire potest. Ita sentit D. Thom. in 4, dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 3; Alens. 4 p., quæst. 41, memb. 3, art. 2; Ant., 3 p., tit. 13, cap. 6, § 8; Bonav., dist. 12, art. 2, quæst. 1; Durand.,

quæst. 4, a 1 2; Palud., quæst. 1, art. 2, et dist. 4, quæst. 5; Sylvest., verb. Euchar., in fine; Cajet. hic; et Petrus Soto, lect. 12 de Euchar. Fundamentum hujus opinionis non potest sumi ex sola natura rei, nam, cum tractemus de effectu ex opere operato, constat ex natura rei non pendere ex merito operantis, neque ex actu ejus, nisi quatenus necessarius esse potest ad tollendum obicem peccati; petendum ergo est ex Christi voluntate et institutione, quæ fundari imprimis potest in Sanctorum locutionibus; ubicumque enim de hoc sacramento loquuntur, magnam devotionem requirunt, ut patet ex Basil., lib. 1 de Baptism., c. ult., et in Reg. brev., in 172, et ex aliis statim citandis. Secundo potest ratione fundari, tum in dignitate et majestate tanti sacramenti, quod, cum sit infinitæ excellentiæ, merito ab homine postulat actualem reverentiam, cum ad illud sumendum accedit; tum in fine ejusdem sacramenti, qui est nutritio charitatis, ratione cujus non solum habitum, sed exercitium ejus requirit, quia amicitia multis actibus maxime fovetur et crescit; tum denique in materia et modo, quo sacramentum hoc applicatur ad usum, scilicet, per modum nutrimenti; cibus enim non nutrit, nisi medio actu ipsius viventis; ergo, ut hoc sacramentum spiritualiter nutriat, congruum est, ut aliquis actus sumentis concurrat. Tertio argumentatur Cajet. ab effectu, quia multi sacerdotes in statu gratiæ quotidie communicant, quos necesse esset, magnum cumulum gratiæ et charitatis comparare, si nihil aliud ad effectum hujusmodi esset necessarium; at vero experientia fere constat, eos non consequi tale charitatis augmentum, quia, si illud haberent, darent aliquod indicium ejus; aut aliquo modo in virtute proficerent, quia charitas non est otiosa, ubi est : ergo.

3. *Secunda sententia.* — Secunda sententia extreme contraria est, ut Eucharistia conferat suum proprium effectum, necessarium per se esse, ut homo in ipsa, seu cum ipsa sumptione sacramenti actualiter non peccet, etiam venialiter; non vero esse necessariam aliam dispositionem actualem positivam, nisi quatenus necessaria esse potest ad actuale peccatum veniale vitandum; nam, si quis voluntarie accedat distractus, aut sine ullo bono motu seu dispositione, non potest ab aliqua veniali culpa irreverentiæ excusari; et hac ratione poterit effectus impediri. Ita Mars. in 4, quæst. 6, art. 4, circa finem. Fundari potest, quia alias fieri posset, ut homo simul cresceret in gratia et venialiter peccaret; imo, ut per ipsummet actum venialis peccati in gratia cresceret; nam ipsemet actus sumendi sacramentum potest esse veniale peccatum ex defectu finis, vel alterius circumstantiæ debitæ; quæ ratio communis est omnibus sacramentis. Secundo, potest ad hanc sententiam applicari fere totum fundamentum primæ sententiæ, servata proportione. Tertio, videtur huic sententiæ favere August., de Eccles. dogm., cap. 53, et tract. 26 in Joan.

4. *Tertia sententia.* — Ex his posset tertia opinio elici, affirmans, utrumque esse directe et per se necessarium ad effectum sacramenti, scilicet, carentiam omnis actualis peccati, et actualem devotionem. Quam sententiam non invenio apud ullum auctorem. Posset tamen fundari rationibus utriusque sententiæ simul applicatis, quæ non solum inter se non repugnant, verum potius eamdem vim et proportionalem efficaciam habent; ita ut, si unum illorum propter eas rationes affirmandum sit, consequenter etiam alterum asserendum videatur.

5. *Quarta sententia.* — Quarta nihilominus et vera sententia est, neutram harum dispositionum esse per se necessariam ad augmentum gratiæ per Eucharistiæ sumptionem consequendam. Quæ sigillatim et per partes probanda est.

6. *Veniale peccatum actu concomitans sumptionem Eucharistiæ non impedit ejus effectum. — Evasio. — Refutatur.* — Dico ergo primo : peccatum veniale, actu concomitans sumptionem hujus sacramenti, non impedit gratiæ et charitatis augmentum. Ita D. Thom. hic, art. 8; Alens., dicta quæst. 41, membr. 1, art. 1, ubi dicit, hoc sacramentum, non quidem remittere illud peccatum veniale, cujus actualem affectum homo habet, dum communicat; remittere autem alia venialia peccata, non obstante illo affectu; eadem autem ratio est de augmento gratiæ, quæ de remissione aliorum venialium. Eamdem assertionem tenet Gabriel, lect. 85 in canon.; Adrian., quæst. 1 de Eucharist.; Soto, dist. 12, quæst. 2, art. 8; Ledesma, quæst. 20, art. 1, dub. 4, et art. 8; Victor., in Summ., num. 66; Cordub., lib. 1 Quæst. Theol., quæst. 8. Et potest utcumque confirmari ex Concil. Trident., sess. 13, c. 7, ubi ad effectum hujus sacramenti solum requirit pœnitentiam et confessionem peccati mortalis, et ita explicat verba Pauli, 1 ad

Cor. 11 : *Probet autem seipsum homo*. Ratio est, quia vel is, qui accedit ad hoc sacramentum in gratia cum peccato veniali, digne accedit, vel indigne. Si digne, ergo recipit effectum sacramenti, quia jam non ponit obicem. Si indigne, ergo jam non tantum venialiter, sed etiam mortaliter peccat, quando ita suscipit sacramentum. Dicetur fortasse, illum accedere digne habitualiter, indigne autem actualiter per culpam tantum venialem, et hoc satis esse, ut gratiam non accipiat, et ponat obicem, etiamsi de novo mortaliter non peccet, quia, licet seipsum privet aliquo augmento gratiæ, nec sacramento, neque alicui gravem irrogat injuriam. Sed hæc evasio refutatur primo, quia gratis et sine fundamento dicitur, peccatum veniale posse per se impedire augmentum gratiæ, præstandum ab alia causa sufficiente et actualiter applicata, quia peccatum veniale hoc non habet ex se et ex natura sua, neque specialiter hoc habet in hoc sacramento ex singulari institutione Christi. Primum patet, quia peccatum veniale in cæteris sacramentis hoc non impedit, ut omnes fatentur, neque in augmento ex opere operantis, si homo simul cum actu simpliciter bono et meritorio habeat concomitanter aliquam culpam venialem. Et ratio a priori est, quia peccatum veniale non pugnat cum gratia habituali, neque cum quocumque augmento ejus in facto esse; ergo neque etiam in fieri, si aliunde possit simul applicari causa sufficiens. Peccatum enim mortale ideo ex se est obex effectui gratiæ sacramenti, quia ex natura sua non potest simul esse cum illa; ergo e contrario, si peccatum veniale ex natura sua simul esse potest cum quocumque augmento gratiæ habitualis, ex se non erit obex respectu talis effectus. Secundum autem, id est, quod hoc non habeat in hoc sacramento ex speciali Christi institutione, probatur, tum quia nullo fundamento constat de tali institutione, neque ex Scriptura, neque ex Patribus; et ideo non est asserendum sine sufficiente fundamento aliquid extraordinarium et novum in re tam gravi; tum etiam quia talis institutio non fuisset conveniens, neque fragilitati hominum accommodata; veniale enim peccatum levis res est et facile ab homine committitur; et ideo non est verisimile, voluisse Christum, ut tantum fructum hujus sacramenti impediat. Secundo, si peccatum veniale esset obex, magis certe consequenter diceretur, accedere ad hoc sacramentum cum tali dispositione, esse peccatum mortale et indignam sumptionem hujus sacramenti, quia accipere sacramentum, ponendo obicem principali effectui sacramenti, est gravis irreverentia et abusus ipsius sacramenti.

7. Unde posset aliquis aliter subterfugere principalem rationem factam, eligendo alteram partem, scilicet, eum qui accedit cum veniali peccato, indigne accedere, et mortaliter peccare, nihilominus tamen hoc totum tribui peccato veniali, quia illud est prima causa et totalis hujus impedimenti et gravioris lapsus, qui ex illo sequitur. Sed hoc imprimis est contra mentem omnium auctorum, qui de hac materia scripserunt; deinde est per se improbabile, nam inquiro, in quo consistat illud peccatum mortale: aut enim in hoc, quod ponitur obex effectui sacramenti, et hoc non; nam, vel talis obex est ipsum veniale peccatum, vel mortale; primum sufficienter improbatum est; secundum pugnat cum ipsa responsione, quia si peccatum mortale est obex, non ideo mortaliter peccatur, quia ponitur obex, sed potius ideo ponitur obex, quia mortaliter peccatur; oportet ergo aliam priorem rationem assignari, propter quam mortaliter peccetur. Aut ergo in eo accessu mortaliter peccatur propter injuriam, quæ fit sacramento, venialiter peccando, dum ipsum actualiter contingitur et sumitur, et hoc non, quia talis injuria sacramenti levis est, sicut peccatum ipsum veniale leve est; nam injuria ipsius Dei potest esse levis ex levitate materiæ; ergo etiam injuria sacramenti; accedere autem cum peccato veniali, levis materia est; ergo solum peccatum veniale non potest esse ratio talis peccati mortalis, et consequenter impedire non potest augmentum gratiæ per hoc sacramentum conferendum. Unde infero, idem dicendum esse, etiamsi sumptio ipsa sacramenti peccaminosa sit ex aliqua levi negligentia seu culpa, quia eodem modo tunc procedit dicta ratio, quod tale peccatum veniale non est obex repugnans effectui gratiæ; neque etiam potest tollere vim et efficaciam ipsi sacramento seu usui ejus, quia licet ille actus, ut est ab homine, denominetur malus, et ut sic non sit fructuosus ex merito operantis, tamen de se bonus est, et potest esse instrumentum Dei, seu, in præsente materia, applicatio sacramenti, quod semper est ejusdem sanctitatis, et efficacitatis ad dandam gratiam cuicumque non ponenti obicem.

8. *Actualis devotio non requiritur, ut Eucharistia conferat suam propriam gratiam.*—

Dico secundo : nulla actualis dispositio necessaria est ut hoc sacramentum conferat augmentum gratiæ et charitatis. Ita sentiunt Victor., Soto, et alii recentiores, qui non putant hoc esse alienum a mente D. Thom. Et probatur, nam imprimis, si homo sit prorsus incapax talis actualis dispositionis, ut contingit in infantibus, amentibus aut phreneticis, carentia talis dispositionis non potest in eis impedire hunc effectum, alias omnino irrationabile esset, eis dare hoc sacramentum. Quid enim magis contra rationem, quam dare sacramentum ei, qui est incapax effectus ejus? consequens autem omnino falsum est, ut præcedenti disputatione ostendimus, et dicemus iterum cum D. Thom. circa quæst. 80. Ulterius igitur hinc addo, etiamsi homo sit sui compos, et rationis usum habeat, si tamen in ipsa actuali sumptione sacramenti quasi naturalem oblivionem patiatur ex distractione omnino involuntaria, et ideo careat actuali dispositione, non propterea privari hoc fructu sacramenti, quia tunc non est magis in potestate talis hominis, talis dispositio, quam si non haberet libertatem; ergo, si in aliis actus ille non est necessarius, propter impotentiam, etiam in hujusmodi homine non erit necessarius, nec carentia ejus potest dici obex, cum non sit aliquid voluntarium, humanum; quod si non est obex, sacramentum habebit suum effectum, quia infallibile est, sacramenta dare gratiam non ponentibus obicem, quia non conferunt illam per actum operantis, sed per se ipsa. Atque hinc tandem concluditur, idem esse dicendum, etiamsi carentia talis dispositionis actualis voluntaria sit, ut probari facile potest, conjungendo omnia quæ diximus, quia aut illa carentia est obex præcise propter privationem actus, et hoc non, ut ex dictis in primo et secundo puncto constat; aut propter culpam, quæ est in voluntaria carentia, et hoc etiam non, quia talis culpa non est mortalis, secluso contemptu, ex omnium sententia, quia non est gravis irreverentia; culpa autem venialis non est obex, ut in prima conclusione ostensum est.

9. Secundo principaliter probatur conclusio, quia hæc actualis dispositio non est ex natura rei necessaria ad effectum hujus sacramenti, neque etiam ex institutione Christi, ergo nullo modo. Major evidens est, tum quia tota efficacia hujus sacramenti non potest ex sola rei natura definiri, sed pendet ex institutione, tam quoad suum esse, quam quoad quantitatem effectus et quoad modum; tum etiam quia augmentum habitualis gratiæ et charitatis fieri potest sine ullo actu; ergo, considerando tantum naturam rei, etiam potest fieri per hoc sacramentum sine ulla dispositione. Minor vero probatur; nam, ubi est talis institutio? In Scriptura enim non habetur, nam Christus solum dixit : *Qui manducat me, vivet propter me*. Paulus autem explicuit, hoc esse intelligendum de manducante digne; declarat autem eum digne manducare, qui prius probat seipsum, et sic de pane illo edit; addit vero Concil. Trident., ex doctrina Patrum, illam probationem in hoc consistere : *Ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat;* in quibus omnibus nulla est mentio actualis dispositionis; cum tamen illa probatio sui ad dignam manducationem sufficiat, per quam vita comparatur. Neque aliud institutionis genus ab aliquo Concilio, aut Pontifice, aut ab aliquo SS. Patrum traditur, nam licet omnes hortentur ad accedendum ad hoc sacramentum cum magna reverentia et devotione, nullus tamen docuit, actualem dispositionem necessario debere simul concurrere cum ipsa sumptione, ut illa digne vel fructuose fiat. Ac denique nulla est sufficiens ratio, vel congruentia, ad conjectandum, voluisse Christum, pios et justos homines ad has angustias redigere, quia facillimum est homini, ita distrahi, ut nullam actualem attentionem vel devotionem habeat, aut omnino sine culpa, aut certe ex levi culpa, quæ non satis est ad impediendum fructum sacramenti.

10. Et confirmo, ac inquiro, quænam sit ista actualis dispositio, quæ ex Christi institutione necessaria est; aut enim in intellectu est necessaria actualis fides hujus mysterii, et hoc dici non potest, nam si quis dum communicat, solum cogitet de Deo, ut illi gratias agat, vel de Christi amore, ut eum redamet, aut de propriis peccatis, ut de eis doleat, quodcumque horum, vel quidvis aliud simile, satis erit ex parte intellectus, non solum ad fructuosam, sed etiam ad devotam et reverentem sumptionem; et eadem ratione ex parte voluntatis non potest determinari certus actus, qui necessarius sit, ut ex simili discursu facile constare potest. Dicere autem, in communi saltem requiri, ut accedatur cum aliqua attentione, et bono affectu ad res divinas, in tantum esse potest verum, in quantum omnes actus sacri hoc modo exercendi sunt

ut debite, et pro dignitate, et cum majori utilitate fiant. Quod autem hoc sit simpliciter necessarium ad effectum sacramenti ex opere operato, nec ex communi ratione actus sacri colligi potest, ut in cæteris sacramentis constat, nec ex speciali ratione hujus sacramenti, quod de se et ex peculiari institutione ad fervorem charitatis excitat. Unde, si aliqua actualis dispositio esset necessaria, illa deberet esse per proprium actum charitatis; cum ergo id necessarium non sit, signum est, nullam actualem dispositionem esse simpliciter necessariam ad effectum, quamvis sit valde utilis. Unde confirmatur ultimo, quia, si peccator, existimans se esse contritum, accedat ad hoc sacramentum cum sola attritione actuali, justificabitur juxta dicta in præcedentibus; ergo, qui accedit in statu gratiæ, etiamsi non habeat actualem dispositionem, consequetur augmentum. Patet consequentia, quia dignius communicat iste, quam ille, et quia melius dispositus est justus per solam justitiam ad augmentum ejus, quam peccator attritus per attritionem ad ipsam justitiam consequendam, cæteris paribus ex parte sumptionis sacramenti. Quod amplius in hunc modum declaratur, nam sola attritio, ut sic, solum est dispositio, ut per peccatum non ponatur obex effectui sacramenti, nam ad ipsam quidem sumptionem non est sufficiens dispositio; et ideo requiritur ignorantia excusans defectum dispositionis, et nihilominus hoc est satis ad effectum sacramenti, quia non ponitur obex; ergo multo magis sufficiet gratia, quæ non solum tollit obicem, sed etiam disponit ad dignam sumptionem, saltem quantum ex præcepti rigore necessarium est. Ac denique in peccatore communicante, non solum attritio actualiter concurrens in sumptione sacramenti, sed etiam, quæ præcessit et moraliter manet, sufficit, ut in ipsa sumptione sacramenti remittatur peccatum; ergo multo magis in homine justo, ut fructum ex communione percipiat, sufficiet præcedens devotio, aut pia voluntas communicandi, vel aliquid simile. Atque hinc tandem concluditur, in homine justo communicante non dari statum medium, ita ut nec justitiam communicando amittat, neque in illa crescat; quia si justus permanet, digne communicavit, et obicem non posuit; ergo in gratia crevit; nam hic effectus per se oritur ex hoc sacramento. Unde moraliter loquendo semper ita fiet, nam si homo prius erat justus, non est cur justitiam communicando amittat, nisi propter extrinsecas causas, ut si illi prohibitum sit communicare, vel tali tempore, vel tali loco, vel a tali persona, vel tali modo, aut alia quacumque ratione ob conscientiam erroneam putet se peccare communicando et nihilominus accedat, aut denique si ex aliquo contemptu gravi ad hunc panem, tanquam ad communem cibum, accedat. In quibus casibus prius quam homo accedat, et reipsa communicet, per voluntatem sic communicandi peccavit mortaliter et gratiam amisit. Et ideo vix fieri potest, quin ille, qui in ipsamet sacramentali communione justus invenitur, justior evadat, dummodo circa aliam materiam non habeat in eodem instante pravam aliquam cogitationem et deliberatum consensum, quod est valde per accidens ad ea, de quibus nunc agimus.

11. *Ad fundamenta primæ opinionis responsio.* — Ad fundamenta primæ opinionis respondetur, nullum esse probabile vestigium talis institutionis; Basilius enim et reliqui Sancti nihil aliud docent, quam quod a nobis explicatum est. Ad secundum vero respondetur, Christum non solum respexisse ad dignitatem hujus sacramenti, sed etiam ad hominis fragilitatem; et ideo propter dignitatem sacramenti, voluit hominem accedere cum justitia; propter hominis vero fragilitatem, devotionem actualem requisivit solummodo, ut utiliorem et magis fructuosam, non ut necessariam, et hoc est magis consentaneum fini hujus sacramenti, quod non tantum ad actualem charitatem, sed etiam ad habitualem augendam per se primo ordinatur. Unde, ut hoc modo spiritualiter nutriat hominem, satis est ipsamet sacramentalis sumptio, quæ suo modo actus est spiritualis vitæ; eo vel maxime, quod in alimento corporali nutritio fit per actionem viventis circa alimentum; hic autem nutritio fit in actione cibi circa alitum; et ideo non est tam necessaria actio ex parte sumentis. Ad tertium respondetur, illam experientiam nullius esse momenti, quia habitus infusi et eorum augmentum non possunt experientia cognosci, quia per se ac formaliter nec mortificant passiones, nec excludunt vitiorum habitus, nec venialia peccata impediunt; et ideo fieri potest, ut homo, qui per sacramenti frequentiam multum in gratia crescit, in ratione vivendi et exercendi virtutes non admodum mutetur; quanquam si hujusmodi homo diu in gratia perseverat, et omnia mortalia peccata evitat, satis in hoc effectu manifestatur frequentis communionis efficacia.

12. *Ad fundamenta secundæ sententiæ.* — Ad primum et secundum fundamentum secundæ sententiæ, jam est responsum ex dictis. Ad tertium ex Augustino respondetur, in priori loco nostram confirmare sententiam, quia solum requirit, ut mens sine affectu peccandi sit; et ut, si prius peccavit, sufficientem sui peccati pœnitentiam præmittat; in secundo autem loco nihil aliud requirit ad spiritualiter manducandum, nisi ut innocentiam ad altare portemus, et præcedentium peccatorum pœnitentiam præmittamus. Hæc autem intelligenda sunt cum debita proportione; nam de peccato mortali sunt simpliciter necessaria; de veniali autem sunt utilia, et ad vitandam omnem culpam etiam venialem, suo modo necessaria, non tamen ad omnem fructum sacramenti recipiendum.

SECTIO IV.

Quando conferat Eucharistia hunc gratiæ effectum in ipsa sumptione.

1. Antequam de aliis effectibus hujus sacramenti tractemus, oportet declarare tempus et modum, quo sacramentum hoc prædictum gratiæ effectum conferat; nam, simul etiam explicabitur, quantus sit hic effectus in singulis communicantibus, et an in omnibus sit æqualis. Possunt autem quatuor tempora in præsente distingui. Primum, ante sumptionem sacramentalem Eucharistiæ. Secundum tempus est ipsius sumptionis seu manducationis. Tertium est post manducationem, quamdiu præsentia Christi durat in homine. Quartum est, postquam, transmutatis speciebus, jam Christi præsentia cessavit. De primo ergo tempore nihil est in præsente dicendum, quia illud nec confert, nec sufficit ad effectum ex opere operato per hoc sacramentum recipiendum. Nam, licet hæretici dicant, Eucharistiam, antequam manducetur, posse excitare fidem et sic conferre suum effectum, tamen certum est, effectum hujus sacramenti non in eo consistere, sed in vera infusione gratiæ, quæ non est promissa, nisi manducantibus sacramentum, Joan. 6. Unde, licet aliqui Catholici interdum significent, effectum hujus sacramenti dari per votum ipsius ante sacramentalem manducationem ejus, tamen hoc non est intelligendum de proprio effectu ex opere operato, sed formaliter de simili effectu gratiæ, vel augmento charitatis, ut sæpe in superioribus dictum est; quoad hoc enim eadem est ratio de omnibus sacramentis. Hic ergo dicendum est de secundo tempore, postea vero de reliquis.

2. *Effectus Eucharistiæ confertur sumenti in ipsa sumptione.* — Principio igitur conveniunt auctores omnes, hunc gratiæ effectum conferri non ponenti obicem, in ipsa sumptione. Primo quidem, quia manducanti facta est promissio, ut dixi; ergo in manducatione datur. Secundo, quia neque ante manducationem datur, ut probavi, alias daretur per quemlibet contactum, aut per visionem Eucharistiæ, neque esset necessaria sumptio ad effectum, quæ omnia sunt absurda. Neque post sumptionem aliquid est, quod expectetur, quia sane jam homo manducavit, et licet statim moreretur, vel non posset alterare seu digerere species, consequeretur effectum. Tertio, quia alia sacramenta dant suum effectum in usu; ergo et hoc, cum applicatur ad usum; applicatur autem per manducationem. Quia vero manducatio in quodam motu successivo consistit, difficultas est, an in toto illo, aut in qua parte, aut in instante ejus, detur hic effectus. Ratio autem dubitandi est, quia non potest dari in toto motu; nam gratia sacramentalis uno instante perficitur, quæ ratio enim probat de qualibet parte illius motus. Neque etiam potest dari in instante initiativo, quia cum illud sit ultimum non esse, nondum in illo manducatio facta est; neque etiam dari potest in aliquo instante continuativo, tum quia nullum est primum, et de cæteris non est major ratio de uno, quam de alio, tum etiam quia in nullo illorum est perfecta manducatio. Nec denique in instante terminativo, tum quia in illo jam non est manducatio; tum maxime quia nullum potest signari primum instans, in quo Christus sit manducatus, quia Christus est in toto, et in qualibet parte specierum; sed non datur prima pars specierum, quæ manducata sit; ergo nec datur primum instans, in quo Christus manducatus sit; ergo nec potest dari primus aut certus terminus manducationis, in quo detur hæc gratia.

3. *Primus modus dicendi rejicitur.* — Circa hanc difficultatem Major in 4, d. 9, quæst. 1, duos dicendi modos excogitavit; ad quos examinandos supponendum est ex tractatis supra de sacramentis in genere, et ex communi sententia, hoc sacramentum majorem gratiam conferre homini melius disposito, non solum ex opere operantis, ut significant Victoria, in Summ., n. 76 de Eucharist., et Ledesma in 4, part. 1, quæst. 22, art. 4, sed

etiam ex opere operato, ut docet D. Thomas, quæst. 69, art. 8; Alens., 4 part., quæst. 21, membr. 3, et alii Doctores in 4, dist. 4, quos supra retuli, et referunt ac sequuntur Corduba, lib. 2 Quæst. Theolog., quæst. 3; Soto, dist. 6, quæst. 1, art. 6; et favet multum Concil. Tridentin., sess. 6, ut citato loco de Sacramentis in genere annotavi; ubi etiam ostendi, hanc esse convenientiorem rationem institutionis, magisque accommodatam ad humanos mores, et ad modum efficiendi cujuscumque causæ, quæ cæteris paribus magis operatur in passum melius dispositum. Hoc ergo supposito, primus modus dicendi Majoris est, hoc sacramentum dare suum effectum in instante manducationis, in quo invenit hominem melius dispositum. Sed hic modus est voluntarie confictus, et non satisfacit. Primo, quia ante omnia necesse est, ut sufficiens manducatio, seu applicatio sacramenti facta sit, quia ante illam, etiam si homo sit optime dispositus, multoque melius quam in ipsa sumptione futurus sit, non recipiet effectum, quia nondum recipit sacramentum; si autem supponitur sacramentum sufficienter applicatum, et homo est ita dispositus, ut non ponat obicem, non expectabit sacramentum meliorem dispositionem futuram, sed statim dabit suum effectum. Primo, quia agit ad modum causæ naturalis. Secundo, quia omnia sacramenta conferunt effectus suos statim ac applicantur ad usum; qui usus de se est certus et determinatus independenter a futura dispositione sumentis. Tertio, quia effectus sacramenti non debet pendere ex præscientia Dei de futura meliori dispositione sumentis; alioqui ex simili præscientia futuri obicis posset impediri effectus. Tandem hic modus non est universalis, quia sæpissime accidere potest, ut toto illo tempore sit uniformis dispositio sumentis; quid ergo tunc dicendum erit?

4. *Secundum modus dicendi Majoris. — Absolute rejicitur modus prædictus.* — Secundus modus dicendi hujus auctoris est, hoc sacramentum conferre gratiam successive toto tempore sumptionis. Quem modum impugnat Soto duabus rationibus. Prima est supra tacta inter arguendum, quia gratia datur in instanti. Secunda, quia alia sacramenta conferunt effectus suos in instanti. Hæ tamen rationes non videntur convincere, quia licet productio formæ sit instantanea, intensio et augmentum potest esse in tempore, propter applicationem agentis, vel alias occasiones, ut plane constat in productione et intensione loci, et idem accidere potest in augmento gratiæ, quod fit per continuum meritum operantis; nam, cum meritum sit sufficiens causa talis augmenti, si meritum continue majus est vel propter perseverantiam in eodem actu, vel propter continuam intensionem majorem ejusdem actus, etiam majus augmentum ejusdem gratiæ erit continuum; cum ergo effectus per se hujus sacramenti sit augmentum gratiæ et charitatis, ex parte talis effectus non repugnabit successive dari, si ex parte ipsius causæ aliqua sufficiens ratio talis successionis assignetur. In quo (ut de secunda ratione dicamus) non est eadem ratio hujus et aliorum sacramentorum; alia enim successive fiunt et transeunt, et in instante, in quo consummantur, conferunt effectum; et quia amplius non sunt, actionem continuare non possunt, quia tantum sunt in usu, et tunc simpliciter esse incipiunt, quando usus perficitur, et statim etiam desinunt, et ideo non possunt agere in tempore; at vero hoc sacramentum est permanens, et factum supponitur ante usum, applicatur autem ad agendum per ipsum usum, et totum integrum permanet toto tempore manducationis et usus, et in qualibet parte et instanti illius temporis; et ideo ex hoc etiam capite non repugnabit, quin toto illo tempore agat. Rationem autem hujus successionis nullam aliam Major assignat, nisi quia Christus ita statuit, dare scilicet gratiam in tota manducatione hujus sacramenti, juxta illud : *Qui manducat me, vivet propter me,* quia non est major ratio de una parte, vel instanti manducationis, quam de aliis. Unde sentit, hunc modum efficientiæ successivæ esse universalem in hoc sacramento, qualitercumque sit subjectum dispositum. Sed hæc sententia sic explicata mihi omnino displicet. Primo quidem quia nullo sufficiente fundamento nititur; nam, quod Christus promiserit gratiam manducantibus hoc sacramentum, nullum argumentum est, dandam esse gratiam toto tempore manducationis; sicut quod promittitur fieri in hac hora, non necessario intelligitur continue efficiendum per totam horam; sed intra illam, sive in toto, sive in parte, sive in instante illius fiat. Secundo, quando causa est efficax, et subjectum æque dispositum applicatur sufficienter, statim agit quantum potest; et ideo tunc non est successio; sed Christus instituit hoc sacramentum, sicut et cætera, conferendo illi virtutem et modum causandi maxime proportionatum perfectio-

ribus causis; ergo irrationabiliter hic fingitur successio in actione ex sola voluntate Christi, si in rebus ipsis nullum est fundamentum, vel ratio talis successionis; sæpè autem nullum est hujusmodi fundamentum, quia sacramentum semper est idem, et æque efficax; totumque sufficienter applicatur in quacumque parte vel instante manducationis, nec per successivam manducationem magis ac magis applicatur, quia totum est in quolibet puncto illius; ergo, si alioqui subjectum sit æque dispositum, nulla erit ratio successionis. Tertio, necesse est assignare aliquod instans manducationis, in quo incipiat fieri hujusmodi effectus, ut per se constat; inquiro ergo, an in illo instante incipiat tantum extrinsece actio sacramenti per ultimum non esse, vel intrinsece per primum sui esse. Si hoc secundum dicatur, necesse est etiam dicere, simul quoque tunc fieri aliquem gradum gratiæ, vel aliquam partem, qua vere augeatur gratia præexistens; ergo gratis dicitur, postea continuari illam actionem, et amplius augeri effectum, si subjectum non est amplius dispositum. Si vero dicatur primum, non videtur posse generaliter defendi, quia interdum datur prima gratia per hanc manducationem, quæ semper in instanti et non successive fit; et præterea explicare deberet hic auctor, quod sit illud instans manducationis, in quo incipit actio sacramenti. In hoc enim versatur præcipua ratio hujus difficultatis, quam ipse in utroque dicendi modo inexplicatam reliquit. Tandem sequitur ex hac opinione, eum, qui hostiam majoris quantitatis recipit, cæteris paribus, recipere majorem effectum, quia tunc manducatio longiori tempore durat; ergo, si toto illo tempore durat actio, magis augebitur gratia; et idem erit de illo, qui lentius accipit cibum et potum. Respondet Major negando sequelam, quia illa actio, quamvis majori tempore duret, non fit æque intense, quia Deus (inquit) certum eumdemque gradum gratiæ statuit dare per quamcumque manducationem Eucharistiæ. Unde, sive manducatio breviori, sive longiori tempore duret, ita Deus accommodat velocitatem vel tarditatem actionis suæ, ut in fine utriusque manducationis idem gradus effectus sit. Sed hæc responsio impugnata est ex dictis, tum quia est voluntaria; tum etiam quia effectus et actio sacramenti, ut sæpe dixi, debet esse determinata, et non pendens ex accidentariis eventibus, præsertim corporalibus, nihilque ad effectum sacramenti pertinentibus, ut sunt quantitas hostiæ, vel difficultas trajiciendi illam.

5. *Aliquis terminus debet dari, indivisibiliter dividens manducationem a non manducatione.* — Ut ergo rem totam aperiamus, supponendum est, necessario assignandum esse aliquem terminum indivisibilem dividentem manducationem a non manducatione antecedente; qui terminus non solum in tempore (quod manifestum est), sed etiam in ipsis partibus, seu organis humani corporis intercedit; nam, cum manducatio consistat in transitu cibi per guttur ad stomachum, quamdiu cibus est in ore, nondum manducatur proprie, quia nondum trajicitur; quando vero jam ad stomachum pervenit, jam etiam non manducatur, quia jam trajectum est; ergo necesse est intercedere aliquem terminum indivisibilem, quem Deus vel Angelus novit, et nos mente concipimus, dividentem totum spatium, quasi externum, in quo cibus non manducatur, ab interno spatio gutturis, per quod dum cibus actu et intrinsece transit, tunc proprie et intrinsece manducatur. Unde etiam necesse est, in duratione, et successione temporis assignare aliquod instans, in quo cibus pervenit ad prædictum terminum; quod instans dividit non manducationem a manducatione, tanquam finis unius, et initium alterius; nam usque ad illud instans nondum cibus manducatur, quia nondum ab ore trajicitur; tunc autem incipit extrinsecus terminus manducationis, quia immediate post illud trajicietur. Quo etiam fit, ut illo instante incipiat sacramentalis actio hujus sacri cibi, quia ante illud certum est non inchoari, cum ante illud instans non manducetur. Quomodo autem in illo instante incipiat, aut fiat hic effectus, id explicandum relinquitur.

6. *Eucharistia simul et non successive confert suum effectum.* — Circa quod dicendum imprimis videtur, sacramentum Eucharistiæ conferre totum suum effectum simul et non successive, si ex parte subjecti nulla sit ratio successionis ob successivum augmentum dispositionis. Hæc conclusio, quoad priorem partem, est communis, ut ex auctoribus citatis et citandis constat; quam sufficienter probant, quæ contra Paludanum adduximus; præsertim illa ratio: Causa efficax simul producit totum effectum suum, quando nec in passo, nec ex parte effectus est repugnantia; hoc autem sacramentum est causa de se efficax, et gratia de se producibilis est in instante in quocumque gradu, cum sit qualitas

permanens; et maxime cum non habeat proprium contrarium positivum. Denique ex parte subjecti supponitur eadem dispositio, seu indifferentia. Propter quod addidi posteriorem conclusionis partem; nam, si ex parte subjecti sit aliqua varietas, non repugnabit, ut censeo, effectum sacramenti successive augeri, vel successione continua, vel discreta; hæc autem veritas non est consideranda in materiali seu corporali applicatione sacramenti secundum pauciores vel plures partes specierum, ut Major existimasse videtur; hoc enim nihil refert, quia, cum totus Christus, totumque sacramentum hoc sit in qualibet parte, quælibet applicatio de se sufficit ad totum effectum, si cætera sint paria. Igitur varietas, quæ ad rem pertinet, consideranda est in dispositione recipientis; nam cum hoc sacramentum det majorem gratiam melius disposito, si subjectum circa finem manducationis sit melius dispositum, quam in initio, majorem gratiam recipiet, quam si non fuisset magis dispositum; illam autem gratiam non recipiet simul, sed successive : ergo. Major patet, primo, quia totum tempus manducationis est tempus aptum, ut conferatur gratia; ergo datur juxta perfectissimam dispositionem concurrentem in quacumque parte manducationis. Secundo, quia si contingeret peccatorem in initio manducationis non esse sufficienter contritum, et in progressu manducationis perficere contritionem suam, non privaretur effectu sacramenti, quia absolute loquendo jam digne manducat, et non ponit obicem sacramento in ipso usu ejus; ergo majori ratione, qui in principio fuit dispositus, et in fine magis perfecit dispositionem suam, non privabitur majori fructu respondente majori dispositioni. Tandem hoc a fortiori constabit ex his quæ dicemus sequentibus sectionibus, ubi ostendemus, quando communio fit per plures sumptiones partiales et discretas, augeri effectum per secundam, si aucta est dispositio subjecti; nam, si hoc verum est, idem erit in præsente, nam quod species sint continuæ vel discretæ, valde accidentarium est et per accidens ad propriam rationem et efficaciam hujus sacramenti. Minor autem propositio, nimirum quod hujusmodi augmentum talis effectus debeat necessario fieri successive, probatur facile, quia cum in principio manducationis sacramenti subjectum sit dispositum et sine obice, statim recipiet aliquam gratiam proportionatam suæ dispositioni, quia nihil est, quod impediat, ut probatum satis est contra primum modum dicendi Majoris; sed postea sequente tempore, ut suppono, augetur dispositio, et cum illa effectus; ergo prius tempore fit una pars hujus effectus quam alia; hoc autem est ipsum fieri successive. Atque hinc etiam constat, hanc successionem interdum esse posse continuam, interdum vero discretam; ut si dispositio continue augeatur, continue etiam augebitur effectus propter rationem factam, quæ eadem proportione applicanda est. Potest autem dispositio continue augeri duobus modis. Unus est per continuam intensionem majorem ejusdem actus; possunt enim vitales actus continue augeri, sicut aliæ qualitates. Alius modus est solum per continuam durationem ejusdem omnino actus; nam licet talis actus non fiat melior physice, tamen propter majorem perseverantiam, seu continuationem illius, fit dispositio moraliter melior, ut constat ex 1. 2, q. 18, nam qui toto illo tempore, quamdiu sacramentum trajicit, in actu amoris Dei ut quatuor perseverat, digniori certe et laudabiliori modo manducat, quam qui in initio tantum manducationis similem actum habuit, et statim ab illo destitit; ergo ille majus recipiet augmentum charitatis; ergo illud augmentum continua successione fiet in illo tempore, quia et est eadem ratio de toto illo tempore, et in toto illo continue crescit dispositio. Nec tamen sequitur, hoc augmentum fore infinitum, quia ipsius etiam dispositionis augmentum finitum est moraliter, et fit per partes proportionales tempori correspondentes, ut latius alibi dictum est, de merito per continuationem actus. Per discretam autem successionem potest hoc augmentum fieri, si prius in uno instante communicans habeat unum actum, et postea in alio instante habeat aliquem æqualem, vel majorem, in tempore autem medio cesset ab operando, ut facile constabit applicando doctrinam datam; juxta quam etiam intelligendum est hoc augmentum non esse conferendum juxta æqualitatem ad singulos actus, sed juxta proportionem et excessum unius ad alium, vel physicum, ratione majoris intensionis, vel moralem, ratione multiplicationis plurium actuum. Neque contra hunc modum successivæ actionis video rationem aut difficultatem alicujus momenti, quamvis aliquibus difficilis videatur; si quæ tamen hic potest esse difficultas, statim explicabitur, et qua ratione possit etiam contrarium defendi.

7. *Probabile est Eucharistiam non conferre*

suum effectum in primo aliquo instanti nostri temporis. — Objectio. — Solutio. — Dico secundo : quamvis hoc sacramentum simul conferat totum effectum suum, probabile nihilominus est non conferre illum in primo aliquo instante nostri temporis, sed solum in intrinseca duratione indivisibili coexistente alicui tempori nostro, et non alicui primo instanti. Declaratur, quia dictum est, dari unum terminum indivisibilem dividentem spatium, per quod fit manducatio, ab alio, in quo non fit, et consequenter dari etiam unum instans, in quo cibus pervenit ad illum terminum, quod est ultimum non esse manducationis; ergo necesse est dicere, in illo instante nondum esse effectum sacramenti, quia sacramentum non agit, donec manducetur; sed tunc non manducatur; ergo neque tunc agit; et eadem ratione concluditur, acturum esse immediate post illud instans, quia immediate post illud jam manducatur; ergo in ordine ad nostrum tempus incipit agere hoc sacramentum per ultimum non esse actionis seu effectus. Et confirmatur, nam post illud instans non potest assignari aliquid, in quo primo agat hoc sacramentum, quia quolibet signato, præcessit aliqua manducationis pars sufficiens ad actionem; ergo, vel per nullam partem manducationis fit actio, et ita nunquam fiet, vel ante quamlibet signatam, jam facta est, quia non est major ratio de una, quam de alia; tantum ergo incipit extrinsece in ordine ad nostrum tempus. Quod vero in intrinseca duratione sua sit indivisibilis, patet, quia intrinsece est tota simul, et non pars post partem, ut in prima conclusione ostensum est. Neque repugnat durationem in se indivisibilem incipere coexistendo successive tempori nostro, sicut non repugnat eodem modo esse, quia tota coexistit toti tempori, et tota etiam est in qualibet parte, vel instante intrinseco nostri temporis, quod commune est aliis rebus permanentibus, et indivisibiliter incipientibus post instans nostri temporis, ut constat ex Philosophia. Solum potest hic obstare, quia necessario fatendum est, illam actionem sacramenti durare pro aliquo tempore nostro; non potest autem certum tempus assignari, pro quo duret, quia quocumque signato minus sufficit; solum autem videtur durare tempore necessario ad effectum, quia aliud superfluum est et gratis confictum. Respondetur, concedendo primam sequelam, et consequenter necessario esse determinandum aliquod certum tempus nostrum, pro quo duret illa actio, quia oportet illud tempus esse finitum, et inter duo instantia clausum; ergo certum et determinatum; hæc autem determinatio altero tantum e duobus modis videtur posse intelligi. Primo, quod illa actio duret toto tempore manducationis sacramenti, non per modum novæ productionis continuæ, ut dicebat Major, sed per modum conservationis, quia non est major ratio de una parte, quam de alia, et quia toto illo tempore adest eadem causa cum eodem genere applicationis. Secundo dici potest, necessarium fuisse, ut Christus in sua institutione determinaverit suo arbitrio et voluntate, quanto tempore duratura esset talis actio, quia non poterit alia ratione determinari.

8. *Probabile est hanc actionem fieri in instanti nostri temporis. — Primus modus explicandi conclusionem.* — Dico tertio, probabiliter etiam defendi posse, hunc effectum fieri in instanti etiam nostri temporis; hoc suadet opinio Theologorum, qui frequentius ita sentire videntur. Item objectio nuper facta contra præcedentem conclusionem; nam responsiones datæ non omnino satisfaciunt, et saltem suadent, si per momentaneam omnino actionem satis potest hæc efficientia intelligi, superfluam esse illam diuturnam, vel voluntariam conservationem ejusdem actionis. Denique hoc per se loquendo est magis connaturale rei permanenti. Modus autem declarandi instans, in quo fit hæc actio, potest esse triplex. Primus est, ut hic effectus fiat in illo primo instante, in quo cibus pervenit ad illum terminum dividentem spatium internum, per quod fit manducatio, ab externo. Solum potest contra hoc obstare ratio facta in secunda conclusione, quia in illo instanti nondum manducatur Christus, quia nondum manducatur panis; hæc enim denominatio non redundat in corpus, nisi mediis speciebus panis; corpus autem Christi non confert gratiam, nisi manducatum. Dici vero potest, quod totum corpus Christi est in qualibet parte specierum, et in qualibet superficie, vel puncto earum. Ideo, cum primum pervenit ad prædictum terminum, dare gratiam sacramentalem, quia cum ille terminus sit continuans interiorem partem gutturis cum exteriori, est intrinsecus utrique earum; et ideo jam totus Christus dici potest sufficienter et intrinsece applicatus ad illum effectum. Quod ita potest commode explicari. Nam, quando cibus materialis manducatur, quamvis, cum

primum attingit illum terminum, nondum trajiciatur, nec manducetur quasi materialiter quoad modum localem, tamen quoad aliquam vim agendi vel patiendi, tunc incipit esse sufficienter applicatus, ita ut, vel tunc primo attrahi possit, vel alterari ab interiori virtute nutritiva, cum antea non posset; nam hæc applicatio in instante perficitur, et ita formaliter, et quoad vim agendi, vel patiendi dici posset manducatio intrinsece incipere; sic igitur in eodem instante incipiet spiritualis nutritio, quæ fit per hoc sacramentum, et incipiet simul tota, quia hæc nutritio est ab ipso cibo, et non ab homine, qui nutritur; verus autem cibus est ipse Christus, qui totus jam tunc est applicatus.

9. *Secundus modus explicandi conclusionem.* — Secundus modus esse potest, non incipere hanc actionem, donec species sacramentales incipiant deglutiri, ita ut non solum attingant, sed etiam pertransire incipiant prædictum terminum, a quo incipit propria manducatio. Quia vero in illa manducatione seu transitu sunt infinita instantia, ad assignandum unum, in quo, et manducatio duret, seu continuetur, et fiat effectus, dici potest, illum non esse ultimum, quia in eo jam non est, nec continuatur manducatio; sed esse unum aliquod intermedium, illud videlicet, in quo maxima pars specierum devorata est, quia tunc jam videtur manducatio virtute perfecta; quoniam illa pars, quæ trajecta est, sufficiens est suo pondere alias secum trahere. Sed hic modus videtur valde incertus et voluntarie excogitatus. Item fortasse non semper potest dari punctum, vel instans primum, in quo pars major specierum manducata sit; sed dabitur instans, in quo medietas specierum primum sit trajecta, et immediate post illud transibit major pars; unde, sicut non datur maxima pars post medietatem, ita nec dabitur primum instans, in quo aliquid majus medietate manducatum sit. Denique inde fieret, propter solam specierum magnitudinem differri effectum, cæteris paribus, quod non videtur rationabile. Item possunt inferri alia incommoda, quæ in tertio modo proponam.

10. Tertius modus est, effectum non dari usque ad illud primum instans, in quo tota hostia, seu formula manducata est, seu in quo stomachum attigit, et finitur motus manducationis. Et ratio reddi potest, quia non censetur manducatio, et usus sacramenti perfectus usque ad illud instans; promissio autem facta est manducationi, scilicet, perfectæ; antea enim Christus manducatus non est, quia Christus in illa hostia habet unam præsentiam totalem; et ideo, donec secundum totam illam præsentiam transierit ab ore usque ad stomachum, non dabit effectum. Quod si hic modus verus est, cessant omnia supra dicta de successiva actione hujus sacramenti in manducatione ipsa, quia jam non potest esse varia dispositio in subjecto manducante, sed tota erit consummata in illo instante. Sed hic modus, hoc sensu explicatus, est valde rigorosus et plures continet difficultates, quas statim attingam; sed illa est maxime propria, quod in illo instante jam Christus non manducatur, sed manducatus est; Christus autem non tantum promisit gratiam ei, qui se manducavit, sed manducanti se. Quod ita declaro. Finge hominem, qui sacramentales species reverenter accepit, et ab ore trajecit, mori prius, quam species ad stomachum perveniant, ille juxta prædictam sententiam periret sine effectu sacramenti, quia periit ante perfectum usum ejus, et ante illud instans, in quo daturum erat suum effectum; consequens autem videtur contra Christi promissionem : *Qui manducat me, vivet propter me;* nam de illo homine verum fuit dicere : Hic digne manducat Christum.

11. *Tertius modus explicandi conclusionem.* — Et ideo posset hic modus leniri, et aliter declarari, dicendo, non expectari tantum temporis, ut detur effectus, sed solum, quod tota sacramentalis formula, seu buccella pertranseat supradictum terminum, in quo incipit manducatio, ita ut illud instans, in quo ultima superficies sacramenti attingit intrinsece terminum illum, sit illud, in quo datur effectus, quia jam totum sacramentum et manducatur, et intrinsece manducatum est; et hoc sensu est hic modus aliquantulum probabilior, et in eo locum habent quæ supra dicta sunt de successione actionis, quia post illud instans superest magna pars manducationis, in qua potest dispositio subjecti perfici. Sed etiam in hoc sensu sunt difficultates. Primo enim, etiam hic habet locum illa difficultas, quod magnitudo specierum retardaret effectum, cæteris paribus. Secunda est, quod sola etiam continuitas speciei retardaret effectum. Finge enim, aliquem accipere hostiam in plures partes divisam, prius unam, et postea aliam, tunc post trajectionem primæ particulæ statim daretur effectus; et tamen

si manducasset hostiam integram, quamvis trajecisset partem continuam æqualem, vel majorem alteri divisæ, non statim acciperet effectum, juxta hanc sententiam, donec totam hostiam trajiciat; ergo per solam continuationem retardaretur effectus, vel omnino etiam impediretur, si contingeret hominem mori in eo instanti; consequens autem est valde absurdum, quia continuitas vel divisio specierum est valde accidentaria ad usum et fructum hujus sacramenti, cum æque adsit Christus in partibus continuis, et divisis, et æque sit unum sacramentum, et una communio, ut ex sequente sectione constabit. Et hæc ratio convincit de quacumque particula specierum, quantumvis minima, vel separata, vel designata in toto continuo. Item, quia utroque modo verum est dicere, hunc hominem jam manducare totum Christum, quamvis non manducaverit totam quantitatem specierum; promissio autem gratiæ facta est manducanti Christum. Quocirca tota hæc res videtur incerta, et Christi Domini sapientiæ et arbitrio remittenda; omnibus tamen pensatis, ex tribus his modis primus videtur minora habere incommoda, satisque probabiliter explicari per analogiam ad materialem nutritionem, magisque commendare efficaciam hujus sacramenti, Christique in gratia communicanda largitatem.

SECTIO V.

Utrum plures species sacramentales ejusdem rationis successive manducatæ conferant unum et eumdem effectum, et quando illum tribuant.

1. Quæ in præcedenti sectione diximus, procedunt de unica manducatione Eucharistiæ, tam morali, quam physica; contingit autem sumi idem sacramentum per partes, ita ut prius tempore manducetur una pars specierum, et illa manducatione finita, alia tempore posterior fiat, quæ licet sit alia physice, non tamen moraliter, ut supra diximus, agentes de unitate hujus sacramenti. Nam, si communiones sint moraliter etiam distinctæ, non est dubium, quin in singulis dentur diversi effectus. Sed quando communio est una moraliter, et fit prædicto modo per partes, difficultas est tam de effectu, quam de tempore, in quo datur. Agimus autem nunc de partibus specierum ejusdem rationis, quales sunt species panis inter se collatæ, vel species vini inter se; partes autem diversarum rationum erunt species panis et vini inter se comparatæ, de quibus in sequenti sectione est dicendum.

2. Ratio autem difficultatis est, quia aut effectus datur per partes in singulis sumptionibus; et hoc non, quia vel in singulis partialibus sumptionibus daretur tantus effectus, quantus in una earum daretur, si sola fieret per modum totius, vel minor. Primum dici non potest, quia alias per illas sumptiones darentur plures effectus integri, non minus, quam si illæ essent plures communiones moraliter distinctæ; quod est plane absurdum. Secundum etiam dici non potest, quia una illarum sumptionum non potest impedire aliam, quominus in ea totus effectus detur, qui dandus esset, si sola illa fieret. Aut hic effectus datur simul totus in una ex his sumptionibus, et hoc etiam est difficile, quia, si hic effectus datur in prima sumptione partiali, cur sequentes sunt privandæ omni effectu? si vero datur in secunda, aut ultima, si plures sint, cur prima sumptio privanda est effectu, quem haberet, si sola fieret?

3. *Idem consequitur effectus per unam communionem, sive sumatur hostia tota, sive per partes successive.* — In hac re primo statuendum est, in hujusmodi communione, cæteris paribus ex parte sumentis, non dari majorem gratiæ effectum, quam si tota communio simul physice fieret, vel in una forma continua specierum. Hoc sumitur ex D. Thom. hic, art. 7, ad 3, ubi dicit: *Si aliquis simul in una Missa multas hostias consecratas sumat, non participabit majorem effectum sacramenti;* et rationem reddit, quia non plus virtutis est in multis hostiis consecratis, quam in una, cum sub omnibus et sub una non sit, nisi totus Christus. Loquitur autem sine dubio de simultate morali, et non tantum de physica, quia hæc est impertinens, et quia vix contingit, plures hostias simul manducari eodem physico tempore. Et confirmatur præterea, quia vel illa est duplex communio moraliter, vel una. Non primum, quia alias illicita esset talis communio, quia non licet bis eodem die communicare; est ergo una communio, ut latius etiam citato loco dictum est; ergo unus datur effectus per se ac integer et totalis. Confirmatur secundo, quia alias fructuosius esset sacerdotibus sumere partes hostiæ fractæ successive unam post aliam, quam simul utramque, quod est vanum, et dictum superstitiosum.

4. *Eucharistiæ effectus datur totus simul per se loquendo.* — Dico secundo: hic effec-

tus non datur per partes in singulis sumptionibus, sed simul totus, per se loquendo; hoc convincit ratio dubitandi in principio facta, et a fortiori sequitur ex dictis sectione præcedenti; nam quando species sunt continuæ, effectus datur simul totus, per se loquendo; ergo idem erit, etiam si species sint discontinuæ, vel in ipsa sumptione discontinuentur; ut si quis uno hausto continuo bibat totum calicem, vel pluribus, id impertinens est, ut effectus detur simul, aut per partes, quia ut sæpe dixi, continuitas vel discretio specierum non variat effectum, et hæc assertio magis patebit ex sequenti. Dico autem, per se loquendo, quia ex dispositione subjecti potest esse aliqua successio, juxta dicta in præcedenti sectione, ut statim etiam explicabitur.

5. *Hic effectus datur in prima sumptione partiali.* — Dico tertio, hunc effectum dari in prima sumptione partiali, et in primo instanti ejus, juxta modum, quem elegimus præcedenti sectione. Priorem partem probat sufficienter ratio dubitandi in principio posita; addendo, quod sæpe dixi, effectum sacramenti non debere pendere a futuro et contingente eventu; quod enim post primam illam sumptionem partialem futura sit alia, contingens est, et accidentarium; non ergo inde pendere debet effectus, qui sine dubio daretur in prima sumptione, si illa esset sola. Confirmatur et declaratur, nam fingamus, sacerdotem, successive sumentem partes hostiæ fractæ, mori, sumpta prima, antequam possit sumere secundam; numquid privaretur effectu sacramenti? Non quidem. Nam, si voluntarie decrevisset sumere solam illam partem, consequeretur effectum; ergo multo magis, si ob impotentiam, solam illam sumat; datur ergo effectus in prima partiali sumptione. Nec recurrendum est ad præscientiam Dei de partiali sumptione futura; nam hoc est impertinens ad effectum sacramenti, ut differatur, vel statim detur. Et confirmatur, quia in prima sumptione est manducatus totus Christus; ita in illa jam habet locum promissio gratiæ. Et ad hunc modum applicari possunt omnes rationes factæ in sectione præcedente, quibus etiam probanda est posterior pars conclusionis, quia eadem est ratio de communione una moraliter, vel etiam physice, et de speciebus continuis, vel discretis; nam quacumque ratione totus Christus primum manducatur, vel applicatur, confert effectum. Item, quia non potest assignari aliud tempus, vel instans primæ sumptionis partialis, in quo dari potest hic effectus.

6. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed contra, quia in sacramento extremæ unctionis non datur effectus usque ad ultimam unctionem, ut suo loco dicetur, et docet D. Thom. in additionibus, quæst. 30, art. 1, ad 3; ergo similiter in præsente. Item, quia hæc communio, est, moraliter loquendo, una, constans ex multis communionibus; ergo recipit complementum suum in ultima, quæ est tanquam forma totius; ergo usque ad illam non datur effectus, quia hic non datur usque ad completum usum sacramenti. Tandem, quia alias per secundam et tertiam hujus sacramenti sumptionem nihil prorsus fieret, cum tamen utraque hæc sacramenti sumptio sit tam vera manducatio Eucharistiæ, sicut prima. Respondetur ad primum argumentum, id verum esse, si loquamur de ultima unctione essentiali sacramento; et ideo non est omnino quoad hoc similis ratio, quia usque ad illam ultimam unctionem sacramento essentialem non est ipsum extremæ unctionis sacramentum; in præsenti autem totum Eucharistiæ sacramentum est a principio, ut supra abunde satis declaratum est. Ad secundum autem, quod objiciebatur, dicimus, id esse verum, loquendo de tota sumptione, quoad species sacramentales, non vero quoad manducationem ipsius Christi, in quo est tota virtus hujus sacramenti, et totus est in toto, et totus in singulis partibus; et ideo non oportet expectare complementum totius manducationis, quantum ad species visibiles, ut a fortiori patet ex dictis præcedente sectione. Ad tertium respondetur, illud nullum esse inconveniens, nam hæ sumptiones, licet physice distinctæ sint, non sunt tamen considerandæ ut integræ communiones, seu usus sacramenti, sed ut integrantes unam communionem moralem, per quam unus datur effectus, quem non est necesse dari per totam illam per se primo, seu per omnes partes ejus; sicut cætera sacramenta, quæ consistunt in usu, non agunt per omnes partes, sed ultimum terminum, in quo consummantur; hoc autem sacramentum e contrario, quia factum supponitur, et statim in initio totum applicatur, ideo in ipso etiam initio manducationis operatur. Unde, sicut in manducatione, quæ unico continuo motu fit, circa easdem species continuas, vel simul sumptas, non est inconveniens, quod in posterioribus partibus manducationis nihil novi fiat, sed effectus tri-

buitur toti ratione partis, ita in manducatione, quæ fit per partiales motus discretos, nullum est inconveniens in posterioribus sumptionibus nihil novi fieri; quia etiam ex illis omnibus fit unum totum, quod per partem suo modo operatur; et quia in hoc continuitas, vel discretio nihil refert, ut sæpe dictum est.

7. Addo tamen, hæc esse intelligenda et limitanda juxta doctrinam datam in præcedente sectione, id est, per se loquendo, et quantum est ex parte sacramenti, existenteque eadem dispositione ex parte subjecti; nam si hæc varietur, seu perficiatur, fieri potest, ut aliqua gratia detur in posteriori sumptione partiali, quæ non est data in priori. Unde si contingat, sacerdotem successive sumentem partes hostiæ, dum sumit priorem partem, habere obicem, seu non esse attritum, cum vero sumit partem posteriorem, jam esse dispositum et contritum, recipiet effectum gratiæ in secunda sumptione partiali, quem non sumpsit in prima. Probatur, quia ille jam manducat corpus Christi Domini digne; ergo recipiet effectum. Item, quia dictum est, virtutem conferendi gratiam ita applicari per manducationem, ut æque applicetur per totam, et per quamlibet partem ejus, quia semper applicatur totus Christus; sed in una parte hujus sumptionis applicatur hæc virtus subjecto recte disposito; ergo confert effectum. Item, quia si prior sumptio non præcessisset, sequens daret effectum subjecto disposito; sed quod prior præcesserit, non impedit, quia peccatum, quod in ea commissum est, per pœnitentiam etiam deleri potest. Tandem, in cæteris sacramentis, quamvis in principio ablutionis, v. gr., vel prolationis verborum, homo sit indispositus, si in instante, in quo perficitur sacramentum, jam est dispositus, recipit effectum; ergo erit idem in præsente; nam, quoad hoc, est eadem ratio, quia hoc sacramentum, licet totum sit in priori sumptione, est etiam totum cum eadem virtute in posteriori.

8. Ex quo ulterius fit, si in priori sumptione subjectum fuit digne dispositum, tamen remisse, recipere tunc effectum proportionatum tali dispositioni; si tamen in secunda sumptione habeat intensiorem, seu perfectiorem dispositionem, augeri etiam, seu intendi sacramenti effectum; probatur, quia est eadem proportio hominis indispositi nunc ad seipsum postea dispositum, et hominis nunc remisse dispositi, ad seipsum postea intense dispositum; nam, quod in priori casu nulla data sit gratia, in posteriori autem data sit aliqua, quamvis remissa, non refert, quia gratia danda per sacramentum, non est absolute determinata, sed juxta dispositionem recipientis; sed in priori sumptione sacramentum non egit, quantum potest facere in subjecto intense disposito; ergo illud, quod defuit, operabitur in secunda sumptione, quando subjectum jam sic est dispositum. Patet consequentia, quia adhuc durat tota virtus sacramenti, et sufficiens applicatio ejus ad agendum. Quod ita secundo declaratur et probatur, quia ex omnibus illis partialibus sumptionibus coalescit una integra communio; ergo in illa datur effectus proportionatus optimæ dispositioni, quam subjectum habet in illa communione, tum quia de illo homine sic communicante verum est dicere non solum quod digne communicat, sed etiam quod tam digne, seu cum tanta perfectione communicat; tum etiam quia virtus sacramenti, et applicatio ejus ad operandum, in tota communione durat, et in singulis partibus ejus; sed optima dispositio hujus subjecti communicantis non est tantum remissa, sed etiam intensa; ergo effectus datur, non solum proportionatus priori, sed etiam posteriori. Præterea, si in prima sumptione adfuisset intensior dispositio, datus fuisset intensior effectus; ergo, si adest in secunda, ratione illius intendetur inchoatus effectus. Denique cætera argumenta hic possunt applicari, scilicet, quod si prior sumptio non præcessisset, aut in illa nullus fuisset datus effectus, postea daretur juxta dispositionem intensam. Item, quod in aliis sacramentis, licet in principio dispositio sit remissa, si in termino sit intensa, datur gratia proportionata illi: idem est ergo in præsente. Nec video difficultatem alicujus momenti, quæ contra hanc doctrinam objici possit.

SECTIO VI.

Utrum per species sacramentales diversarum rationum, ut sunt panis et vini, detur idem effectus gratiæ, et quando.

1. Duplex potest esse sensus hujus quæstionis : unus est, comparando singulas species inter se, ut sensus sit, an, si duo communicent, unus in sola specie panis, alius in sola specie vini, æqualem et omnino ejusdem rationis effectum recipiant, cæteris paribus ex parte sumentium. Alter sensus est, compa-

rando sumptionem utriusque speciei ad sumptionem unius tantum, sive panis, sive vini; quo sensu coincidit quæstio cum illa celebri, an, cæteris paribus, plus gratiæ detur communicantibus sub duabus speciebus, quam sub una, et in hoc posteriori sensu tractatur quæstio ab omnibus auctoribus, in priori autem vix ab aliquo attingitur. Censeo tamen, posteriorem multum a priori pendere, et ideo hunc prius esse tractandum, ac explicandum.

2. Circa priorem ergo partem quæstionis advertendum est, aliud esse loqui de gratia habituali absolute, aliud vero formaliter de illa, ut sacramentalis est; nam, licet hæc non addat ipsi gratiæ habituali aliquam rem intrinsecam, vel novum aliquem habitum, addit tamen respectum ad speciale aliquod munus, propter quod datur illa gratia habitualis, vel ad aliquem specialem actum, cum proprio et peculiari auxilio actuali; quo modo, licet omnia sacramenta conferant gratiam habitualem ejusdem rationis, tamen diversa sacramenta dicuntur dare gratias sacramentales formaliter diversas; et interdum per duas partes unius integri sacramenti contingit dari diversas gratias sacramentales, ut per diaconatum, et sacerdotium. Utrumque igitur explicare necesse est circa has partes hujus sacramenti.

3. *Sumptio cujuscumque speciei Eucharistiæ per se sola sufficit ad dandam gratiam aliquam habitualem et sacramentalem.* — Dico ergo primo : sumptio cujuscumque speciei hujus sacramenti, etiam si per se sola sumatur, est sufficiens ad dandam aliquam gratiam habitualem, et sacramentalem. Est certa, et indubitata hæc conclusio. Nam de specie panis certa fides est, ut constat ex usu, et consuetudine Ecclesiæ, atque etiam ex verbis Christi Domini, dicentis : *Qui manducat hunc panem vivet in æternum.* De specie autem vini, quamvis non sint verba Christi adeo expressa, est tamen omnino eadem ratio, ut omnes Catholici Doctores, de hac materia scribentes, tanquam certum supponere videntur; sed maxime omnium huic sententiæ favet Concil. Tridentinum, sess. 21, cap. 1, ubi docet, laicos et non conficientes, non teneri ad communicandum sub utraque specie, neque ullo pacto, salva fide, dubitare posse, quin illis alterius speciei communio ad salutem sufficiat. Est enim considerandum, Concilium, non sine causa, nec nominasse, nec determinate locutum fuisse de specie panis, quamvis de illa esset tota cum hæreticis controversia, sed indefinite dixisse, *alterius speciei,* ut significaret eamdem esse rationem de qualibet earum, ut quævis per se sufficere censenda sit; et consequenter quamlibet per se posse gratiam ad salutem sufficientem dare. Et eodem sensu, cap. 3, subdit, licet Christus sub duabus speciebus hoc sacramentum instituerit, fatendum tamen esse etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque sacramentum sumi. Ubi illa particula *altera,* in eodem sensu necessario est intelligenda, scilicet, ut indifferenter de qualibet specie vera sit, quia de fide est, sub singulis speciebus esse totum Christum, et hanc doctrinam fidei intendit tradere Concilium. Unde in eodem sensu ulterius sic concludit : *Ac propterea quod ad fructum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui unam solam speciem accipiunt;* ergo sicut hoc verum est de accipientibus unam tantum speciem panis, ita etiam de accipientibus unam tantum speciem vini; nam verba Concilii, licet indefinita, doctrinalia sunt, et utrique speciei communia. Secundo sumitur hæc sententia ex omnibus Patribus, qui, quoad effectum gratiæ conferendum, eodem modo loquuntur de calice, quo de pane. Unde Ambr., 4 de Sacr., cap. 6, lib. 5, cap. 3, dicit, bibendo sanguinem inebriari hominem spiritualiter eique peccata remitti; et Cypr., lib. 1, epist. 63, dicit, subeunti martyrium prius esse dandum sanguinem Domini, ut vires accipiat ad effundendum pro ipso sanguinem. Tertio interdum usitatum fuit in Ecclesia aliquibus dare solam speciem vini, ut infra dicemus, agentes de præcepto; ergo supponebatur, ut certum, per illam dari gratiam. Quarto illa species est verum sacramentum; unde significationem habet sacramentalem, quia etiam sumptio vini significat refectionem animi, spiritualem cordis lætitiam, charitatis fervorem, et unionem membrorum Christi in uno corpore, inter se et cum capite; et ideo notarunt Cyprianus et August., sicut panis est unum quid, consurgens ex multis granis tritici, ita vinum esse unum quid, consurgens ex multis granis uvæ; ergo et hæc species, etiam per se sumpta, habet efficaciam sacramentalem; nam sacramenta novæ legis efficiunt quod significant. Ultimo hæc efficientia convenit his speciebus propter rem quam continent; sed æque continetur totus Christus sub speciebus vini, sicut sub speciebus

panis; ergo æque datur gratia per illas. Atque hoc modo facile intelligitur facta promissio, Joan. 6, sumptioni Christi sub speciebus vini, sicut sub speciebus panis; nam verba illa : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam,* non copulatim tantum, sed copulative, sunt intelligenda, ita ut de singulis membris divisim, et distributive veritatem habeant, ut patet ex ratione, quam Christus subdit : *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* Utrumque enim horum non solum collective, sed etiam divisive, et distributive verum est, sicut etiam illud, quod superius Christus dixerat : *Qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam.* Igitur utrique speciei per se et sigillatim facta est promissio. Nec refert, quod nunquam Christus dixerit similia verba separatim de calice, sicut de pane, tum quia satis poterat ex uno aliud intelligi; tum etiam quia id accidere tunc potuit, vel quoniam sermo de ea re fuit occasione miraculi de quinque panibus; vel quia de manna inciderat sermo, quod manducatum fuit, non potatum; tum denique quia fortasse Christus præsignificare voluit usum panis futurum esse frequentiorem, et communi populo Ecclesiæ aptiorem.

4. *Per sumptionem unius speciei æqualis confertur gratia ac per sumptionem alterius, cæteris paribus.* — Dico secundo, per sumptionem unius speciei æqualem conferri gratiam habitualem, ac per sumptionem alterius, cæteris paribus. Hæc conclusio, ut existimo, sequitur aperte ex præcedente, quia nulla est ratio, cur uni speciei tribuatur major effectus gratiæ quam alteri, quia promissio est eadem, et eisdem verbis; dignitas rei contentæ similiter eadem; significatio etiam æqualis est; nullo ergo fundamento dici potest, majorem gratiam conferri per unam speciem, quam per aliam. Unde Concil. Trident. æque de utraque definit, eum, qui unam tantum earum sumit, nulla gratia ad salutem necessaria privari, quod intellectum de necessitate simpliciter est certissimum, quia hæc necessitas in præsente solum esse potest necessitas præcepti; ostendemus autem inferius, præceptum communionis sufficienter impleri, stando in solo jure divino, sumpta quacumque specie sacramenti. Si autem intelligamus illa verba Concilii de necessitate morali, seu ad melius esse, profecto qua ratione hoc sacramentum ab eodem Concilio dicitur antidotum præservans a mortalibus, et a Concil. Alex. auxilium opportunum, sine quo vix potest homo in gratia conservari, eadem ratione id ipsum dici potuit de specie vini per se sumpta; et quidem de specie panis probatur, quia alias Ecclesia non satis provideret fidelibus laicis, dando illis solam panis speciem. De specie autem vini sumitur argumentum a paritate rationis, et ex ratione, quam Concil. Trident. ut præcipuum fundamentum posuit, quando dixit, sub singulis speciebus contineri totum Christum omnium gratiarum fontem, ut intelligamus, sub quacumque specie hunc fontem sumamus, posse nos exhaurire omnem gratiam ad salutem, vel necessariam, vel perutilem ac sufficientem.

5. *Non confertur per unam speciem gratia sacramentalis distincta formaliter ab ea quæ per aliam datur.* — Dico ergo tertio, per unam harum specierum non conferri gratiam aliquam sacramentalem formaliter diversam ab ea, quæ per aliam datur. Hæc etiam sequitur ex præcedentibus; et eisdem fundamentis ostendi potest. Primo ex verbis Christi, quæ æqualem promissionem continent; sunt autem accurate notanda verba illa : *Qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet in æternum;* nam, ut August. notat, venire ad Christum, et credere in illum idem sunt; nam fide viva ad Christum accedimus; et tamen huic actui tribuitur, satiare famem, et extinguere sitim spiritualem, ut intelligamus (ait August., tract. 25 in Joan.) in spiritualibus non esse aliud, famem, quam sitim, neque aliis bonis, seu gratiis depelli; quod etiam notavit idem August. exponens verba Psal. 103 : *Panis cor hominis confirmat;* et significat Cypr., serm. de Cœna Domini; et colligitur ex illo Ecclesiastici 24 : *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient,* et ex verbis Christi, Matth. 5 : *Beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam;* nam si eadem est materia famis et sitis spiritualis, scilicet, sapientia vel justitia, idem etiam erunt potus et cibus spiritualis; idem ergo erit appetitus utriusque, sive nomine famis, sive nomine sitis metaphorice significetur. Cum igitur hæ duæ species panis et vini ad satiandam famem, et extinguendam sitim spiritualem referantur, ad eumdem etiam sacramentalem effectum institutæ sunt, quamvis sub diverso signo semper repræsententur.

6. In quo etiam adjungere possumus, quamvis hæ partes, quoad res sensibiles et mate-

rialia signa, diversæ sint, tamen, quoad rationem et modum significandi, formaliter etiam convenire, quia significant per modum unionis, vel unius rei coalescentis ex multis granis, vel nutrimenti, quod per unionem conjungitur et unitur sumenti; ergo conveniunt etiam formaliter in effectu. Præterea, eamdem rem sub se continent et applicant, Christum scilicet, omnium gratiarum fontem; ergo omnis gratia, quæ per unam datur, potest dari per aliam, quia virtus conferendi gratiam potissimum est in re contenta. Præterea si sacramentales gratiæ harum specierum essent distinctæ, aut esset propter habitudinem ad distincta munera (et hoc non, quia utraque ordinatur ad nutriendam charitatem, et consequenter ad accendendum fervorem ejus, et efficiendam unionem cum Christo); aut esset propter habitudinem ad diversa auxilia; et hoc etiam non, quia utraque species confert auxilia ejusdem rationis, æqualia, et ad eumdem finem ordinata, et ideo quælibet earum, ut dicebam, sufficienter adjuvat hominem ad perseverandum in vita gratiæ; alioqui, si aliquod auxilium daretur per unam speciem, quod non per aliam, nunquam posset auxilium illud obtineri ex opere operato per alteram speciem quacumque devotione et frequentia receptam. Atque ita ex hac parte nunquam posset satis subvenire spirituali hominis necessitati, qui omnibus his auxiliis indiget ad finem charitatis nutriendæ, et conservandæ. Addo denique, non posse facile cogitari, aut explicari, qualis sit hic effectus formaliter diversus, aut quodnam auxilium detur per unam speciem, quod non possit dari per aliam; nam si quis, verbi gratia, fingat, per sumptionem panis confirmari spiritualiter cor, per sumptionem autem vini lætificari, hoc nihil rem explicat, quia his verbis metaphoricis eadem res significatur, quia eadem charitas est, qua et confirmatur cor, et in Domino lætificatur : ergo.

7. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed contra, quia hæ duæ species sunt partes heterogeneæ ejusdem sacramenti; sunt ergo diversarum rationum; ergo conferunt effectus diversarum rationum. Confirmatur primo, quia ita contingit in aliis sacramentis constantibus ex hujusmodi partibus integrantibus, ut sunt in sacramento Ordinis distincti Ordines, et in pœnitentia, confessio, v. gr., et satisfactio. Confirmatur secundo, ex Ambros., 1 ad Corinth. 11, dicente, carnem Domini esse propter salutem corporis, sanguinem propter salutem animæ. Respondetur ad argumentum has species esse diversarum rationum, quoad res ad significandum impositas, non vero quoad significationem, vel rem significatam, ut declaratum est, et ideo non est necesse, ut habeant effectus diversarum rationum; sicut in baptismo, v. gr., ablutio et verba sunt diversarum rationum prædicto modo; et in pœnitentia, confessio et contritio; tamen in ratione signi habent eamdem significationem; sicut etiam in actionibus moralibus, scriptura et verbum sunt diversa instrumenta significantia, non tamen formaliter diversa in significatione; et ideo, si de eis æque constet, æqualem vim habent; et ratio est, quia efficacia sacramenti correspondet significationi, magis, quam rei significanti materialiter consideratæ; et ideo, si est eadem formalis significatio, non est cur effectus sit formaliter diversus. Ad primam confirmationem respondetur, non esse similia exempla, quæ afferuntur, nam diversi Ordines sacri ordinantur et ad diversos fines, et ad munera distincta, et ita etiam habent significationes diversarum rationum; satisfactio vero directe solum significat remissionem pœnæ temporalis, cum tamen confessio, vel absolutio, significet per se remissionem culpæ; an vero per satisfactionem sacramentalem aliqua specialis gratia conferatur, suo loco tractandum est. Ad secundam confirmationem respondet hic D. Thom., art. 1, ad 3, illud esse dictum ab Ambrosio per quamdam accommodationem; alioqui enim certum est corpus Domini sub specie panis maxime operari ad salutem animæ.

8. *Dubium, utrum communicanti sub utraque specie plus gratiæ conferatur, quam communicanti sub una.* — Ex dictis in priori parte hujus sectionis facile intelligitur ratio dubitandi circa posteriorem partem supra positam. Videtur enim ex dictis sequi, majorem gratiam dari per sumptionem duarum specierum, quam unius tantum, quia utrique per se et sigillatim ratione sui promissa est gratia, ut in priori parte ex verbis Christi demonstratum est; ergo, sive una harum specierum separatim ab altera sumatur, sive conjuncta cum altera, semper confert propriam gratiam sibi promissam, quia neque una impedit alteram, neque e contrario, neque promissio alicui earum facta est sub ea conditione ut separatim, et non conjunctim cum altera sumatur; ergo per sumptiones singularum specierum, cæteris paribus, da-

bitur duplo major gratia, quam per sumptionem unius tantum. Secundo, quia effectus sacramenti correspondere ei debet secundum id, quod ex vi propria in se continet; nam hoc est in eo per se, reliqua per accidens; sed licet nunc totus Christus sit per concomitantiam sub singulis speciebus, tamen ex vi verborum sub una est caro, et non sanguis; in altera vero è contrario; ergo ex vi verborum plus continent duæ species quam una; ergo plus etiam operantur. Unde, si in triduo utraque species simul sumeretur, plus efficeret quam una tantum, propter dictam rationem; ergo etiam nunc ita fit, quia promissio est eadem; neque augetur, aut minuitur effectus propter res per concomitantiam contentas, alioqui nunc per unam speciem plus gratiæ daretur, quam in triduo per duas, quia continet animam Christi, quam in triduo ambæ species non continerent. Tertio, utraque species simul sumpta perfectiorem significat effectum, quam alterutra tantum; ergo et confert. Patet consequentia, quia in sacramentis novæ legis efficacia adæquata est significationi, quia efficiunt quod significant. Antecedens vero probatur, quia sumptio utriusque speciei representat integrum convivium, et ita significat perfectam animæ refectionem, quam una species sola non significat. Item, per utramque speciem significatur expressius ac distinctius passio Christi, quam per alteram tantum. Quarto, quia si eadem gratia, quæ daretur sumpta una specie, datur sumptis ambabus, vel illa datur dum manducatur panis, vel dum bibitur calix, vel partim per unam speciem, partim per aliam; nihil autem horum potest, aut sine difficultate, aut satis probabiliter dici, ut patebit facile, applicando argumenta præcedentibus sectionibus tacta. Propter hæc fuit multorum Catholicorum opinio, plus gratiæ dari per duas species, quam per unam tantum. Quam viri graves referunt tenuisse plures ex Patribus, qui Concil. Trident. affuerunt, et ideo idem Concil., sess. 21, cap. 3, caute dixisse, fideles, eo quod communicent sub una tantum specie, nulla gratia ad salutem necessaria defraudari; et tribuitur hæc opinio Bonavent. et aliis auctoribus, qui revera hoc non sentiunt, ut statim ostendam. Eam vero tenet Alex. Alens., 4 part., quæst. 32, memb. 1, art. 2, alias quæst. 11, art. ult., § 3; et ex modernis Casalius, lib. 2 de Cœna et calice Domini; et afferri solet in favorem hujus sententiæ Clem. VI, qui, in quadam Bulla ad Regem Galliæ anni 1341, ei concedit, ut communicet sub utraque specie ad gratiæ augmentum. Hæretici etiam, qui nullum effectum hujus sacramenti agnoscunt, nisi excitationem fidei, consequenter dicent, hunc effectum melius fieri per duas species, quam per unam. Sed hoc jam satis rejectum est. Sed et illi hæretici, qui damnant Ecclesiæ consuetudinem communicandi laicos sub una tantum specie, libenter hanc sententiam amplectuntur, ut exaggerent, male facere Ecclesiam, privando laicos illo gratiæ augmento. Sed non est, quod hac Catholicorum sententia suum tueantur errorem, quia etiam si hæc sententia vera esset, non male fecisset Ecclesia, nec privasset fideles aliquo fructu, quem ipsi non possent facili diligentia compensare; nam cum hæc major gratia solum distinguatur quasi materialiter et numerice, frequentius communicando sub una specie posset comparari; unde, cum alioqui illa gratia, ut danda per speciem vini, non sit simpliciter necessaria ad salutem, nulla eis fit injuria, nullumque subeunt detrimentum. Sicut per duas communiones major gratia datur, quam per unam tantum; et nihilominus merito prohibuit Ecclesia bis eodem die communicare, propter reverentiam sacramenti. Hæc ergo opinio nullum errorem in fide continet, sed probabilis est, ut fatentur etiam multi ex auctoribus jam citatis.

9. *Secunda sententia tenenda negat, per se loquendo, dari majorem gratiam sumenti utramque speciem, quam sumenti unam tantum.* — Nihilominus dicendum est, non dari per se loquendo, ac cæteris paribus ex parte sumentis, majorem gratiam per sumptionem utriusque speciei, quam alterius tantum. Hæc est sententia D. Thom. infra, q. 80, art. 12, ad 3, ubi dicit, laicos communicantes in una tantum specie, non pati aliquod detrimentum, quia totus Christus sub quacumque specie continetur. Clarius, opusc. 58, cap. 29, dicit sanguinem Christi a laicis sumptum sub specie panis, esse eis tam utilem, tamque dulcem, sicut sacerdotibus sub specie vini. Idem tenet Bonav. in 4, dist. 11, 2 part., art. 1, quæst. 2, ubi dicit, sumpta una specie, sumi totum sacramentum quoad efficientiam; eodem modo loquitur Richard. ibi, art. 4, q. 6. Expressius Gabr., lect. 94 in can. Latissime Cajet. infra, quæst. 84, art. 12; Soto, dist. 12, quæst. 1, art. 12; Ruard., art. 15; et Roffens., art. 16 contra Luther.; Petr. Soto, lect. 10 de Euchar., Castro, verbo Euchar.; hæresi ult.:

Canisius, § 4 de Euchar.; Claud., Rep. 6 de Euchar., cap. 3; Bellarm, lib. 4 de Euchar., cap. 23; Alan., lib. 1 Euchar., cap. 39; et alii communiter, qui his temporibus contra Lutheranos scripserunt; et quidam ex eis existimant, rem jam esse indubitatam post Conc. Trid., sess. 21, et Constant., sess. 13. Sed ex his nulla major certitudo hujus opinionis colligitur, quam antea erat, quia solum approbant, et definiunt, sanctam esse consuetudinem Ecclesiæ, communicandi laicos sub una tantum specie, quæ veritas independens est a prædictis opinionibus, tum propter rationem supra allatam; tum quia licet fideles privarentur aliquo fructu gratiæ, id fieri posset propter reverentiam sacramenti, sicut de facto nunc privantur infantes. Et quamvis prædicta Concilia in confirmationem suæ doctrinæ inter alia afferant, quod totus Christus æque continetur sub una specie, ac sub utraque, non tamen dicunt æque etiam agere; imo Concil. Trident., quod de effectu gratiæ locutum est, limitationem addit de gratia necessaria ad salutem, ut ab opinionibus abstineret, sicut supra notavi. Ruardus autem refert, Concil. Basiliense concessisse Bohemis communionem sub utraque specie, dummodo hos articulos confiterentur. Primus est, communionem sub utraque specie non esse præceptam. Secundus, communionem sub una specie non esse prohibitam. Tertius, non plus sumi sub duabus speciebus, quam sub una. Quartus, sub una specie sumi corpus et sanguinem Christi. Ex quibus tertius videtur intelligendus de effectu; nam quartus est de re contenta. Unde distingui non possent, nisi in tertio sermo esset de effectu. Asserit ergo in illo articulo Concilium, non plus gratiæ accipi ex communione duarum specierum, quam unius. Sed neque hoc testimonium cogit, non solum quia hoc Concilium certam auctoritatem non habet, et maxime in hac parte, quæ nec doctrinam fidei continet, neque in actis ejus Concilii nunc extat; sed etiam quia hæc dicta expositio neque est necessaria, neque admodum consentanea citatis verbis; nam verbum sumendi in tertio et quarto articulo in eadem significatione interpretandum videtur, nimirum esse de sumptione sacramenti, prout necessario sumitur in quarto articulo, et hæc est propria significatio illius vocis juxta communem usum; nec necesse est, illos articulos aliter distingui, quam quia unus est veluti conclusio alterius, et magis explicite proponit quod in alio implicite continetur; nam etiam primus et secundus articulus in re fere idem sunt, et solum prædicto modo distinguuntur.

10. *Objectio.* — *Solutio.* — Conclusio ergo posita non potest certa aliqua auctoritate probari, et ideo non est certa, sed solum probabilior, magisque rationabilis opinio; nam, cum hæc res pendeat ex Christi intentione, seclusa auctoritate, qua de Christi voluntate certo constat, non potest sola ratione hæc veritas convinci, quia nullum est principium fidei, ex quo possit necessario concludi. Quod vero hoc sit verisimilius, probari potest ex illo principio, totum Christum esse sub singulis speciebus, ex quo Concil. Trident. concludit, fideles communicantes in una specie nulla gratia necessaria ad salutem privari, quia Christus ibi contentus est fons gratiarum omnium; ergo eadem ratione possumus nos simpliciter concludere, nullum effectum gratiæ dari per duas species, qui non detur per unam, quia etiam Christus est fons et præcipua causa totius gratiæ, quæ per has species datur. Dices, sub duabus speciebus bis contineri Christum, in una autem semel tantum, et ideo per eas bis conferre gratiam, semel autem tantum per unam; et ideo, si per unam speciem datur unus gradus gratiæ, per duas dari duos. Sed contra, nam etiam sub duabus hostiis bis continetur Christus; ergo, si successive sumantur eo modo quo una hostia et calix, dabit sub eis Christus duas gratiæ portiones; hoc autem est falsum, ut supra vidimus, quia illa materialis divisio est per accidens, et moraliter est una communio; sed in præsenti etiam duæ species sunt veluti duæ partes materiales, quarum sumptio est tantum una moralis communio Christi; ergo est de illis eadem ratio. Urgebis, multiplicationem hostiarum esse omnino per accidens, quia sunt partes ejusdem omnino rationis, quibus accidit, esse continuas vel discretas; duas vero species, cum sint diversarum rationum, per se postulare distinctionem, seu discretionem, et multiplicationem sumptionis, et ideo non esse eamdem rationem. Sed contra, nam tota hæc diversitas est valde accidentaria, et impertinens ad multiplicandos effectus duarum specierum; quia imprimis ostensum jam est, duas species solum materialiter distingui, non in re contenta absolute et simpliciter, neque in effectu significato, neque in virtute agendi, quæ æqualis est in quacumque parte, et in toto etiam ex utraque specie composito; ergo non est, unde multiplicentur effectus seu por-

tiones; nam sola multiplicatio materialium instrumentorum ad hoc non sufficit, ut patet in ablutione et verbis baptismi, vel in pluribus baptismis, si contingat eumdem hominem a pluribus baptizari, quia propter sola instrumenta non crescit virtus agendi, et consequenter neque effectus. Secunda ratio aliter confici potest, quamvis fortasse in re in eamdem coincidat, quia unum sacramentum, quamvis ex multis partibus constet, si ad unum finem et formalem effectum ordinatur, unum etiam habet adæquatum et quasi indivisibilem effectum, ad quem totum suo modo concurrit, aut per se primo, aut per aliquid sui, modo scilicet accommodato suæ naturæ et applicationi: sed Eucharistia, ut constans ex duabus speciebus, est tantum unum integrum sacramentum, ordinatum ad eumdem finem, et formalem effectum unionis cum Christo et fervoris charitatis; ergo habet unum tantum et indivisibilem effectum gratiæ. Major quoad omnes partes probata est in superioribus; minor vero certissima etiam est, ut patet inductione in omnibus sacramentis, et ex dictis etiam in prima parte hujus sectionis, quia unum sacramentum hujusmodi unam habet significationem adæquatam fini, et formali effectui, ad quem ordinatur; ergo absolute unum etiam habet effectum adæquatum gratiæ quasi materialem seu individualem.

11. *Objectio.* — *Solvitur.* — Dices, totum quidem sacramentum unum habere adæquatum effectum, tamen non totum illum dari sumpta una tantum specie. Sed imprimis hoc excluditur ratione sæpe facta, quia virtus, perfectio, et significatio hujus sacramenti, talis est, ut æque sit tota in toto et in singulis partibus propter præsentiam totius Christi in illis. Deinde ad hanc evasionem excludendam dixi, hujusmodi effectum esse quodammodo indivisibilem, quia non datur per partes, sed simul totus, quam primum sacramentum est sufficienter applicatum; quando ergo sacerdos sumit duas species, non recipit duas partes gratiæ, unam, dum sumit hostiam, aliam, dum sumit calicem, ut ex eis censeatur consurgere adæquatus effectus sacramenti, sed simul recipit totum effectum; ergo idem totus effectus recipitur, cæteris paribus, quandocumque tale sacramentum recipitur, sive in una, sive in multis speciebus sumatur. Præsertim quia in hoc sacramento, juxta modum ejus supra explicatum, effectus totius sacramenti datur in initio applicationis ejus; ergo idem totalis effectus tunc datur, sive sumptio postea consummanda sit in solo pane, sive in solo calice, sive in utroque, quia ut sæpe dixi, effectus sacramenti, et quantitas ejus, non pendent ex futuro eventu. Atque hæc sententia magis explicata et confirmata manebit ex argumentorum solutionibus.

12. *Ad fundamenta primæ sententiæ.* — *Ad primum.* — Ad primum respondetur, eamdem omnino esse promissionem, quæ facta est huic sacramento toti, et singulis speciebus ejus; et ideo æque impleri in quocumque digne sumente Christum in hoc sacramento, sive sumat totum sacramentum quoad signum sensibile, sive alteram speciem tantum, quia sicut tota perfectio sacramenti est in toto, et in qualibet parte, ita promissio una est, quæ æque cadit in totum, et in quamlibet partem, quo sensu intelligenda sunt illa verba : *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* Et ideo dicunt Sancti, tantam virtutem esse in singulis partibus hujus sacramenti, quantam in toto, ut supra citavi, disputat. 51, sect. 1 et 2; et optimum est testimonium Paschasii, lib. de Corp. Christi, cap. 14, ubi comparans hoc sacramentum cum manna, inquit : *Si ergo in figura unicum alimentum omnia præstabat, quanto magis ipsum Christi corpus sanguine plenum, unica specie sumptum, omnia perficiet?* Quando ergo duæ species simul sumuntur, neutra privatur effectu sibi promisso, neque una impedit alteram, neque alicui diximus promissionem factam esse sub conditione alterius, sed una promissio utrique facta intelligitur in toto, seu ratione totius, et hæc adimpletur, et ideo neque augetur, nec multiplicatur effectus.

13. *Ad secundum.* — Ad secundum respondetur, nihil ad effectum referre, quod aliquid Christi ex vi verborum seu per concomitantiam sub speciebus contineatur, sed satis esse, quod totus Christus ibi contineatur; nam, licet respectu præcisæ significationis et veritatis verborum, reliqua, quæ comitantur, videantur ibi esse per accidens, non tamen respectu institutionis, aut intentionis instituentis, qui per se intendit, ac voluit totus esse sub singulis speciebus, et ideo promissio gratiæ, facta huic sacramento, æque cadit in omne id, quod totum Christum continet; unde eodem modo dixit Christus : *Qui manducat meam carnem*, etc., et : *Qui manducat me.* Quid vero dicendum esset in illo casu de triduo ibi proposito, Claud., Repet. 10, cap. 3, sentit, minorem gratiam tunc fuisse dandam

per unam speciem, quam per duas, imo et minorem tunc fuisse dandam per utramque speciem, quam nunc per unam, et fundatur in hoc, quod tunc redemptio non erat consummata. Sed hoc fundamentum parvi momenti est, quia revera redemptio consummata est in morte; tum etiam quia sufficiebat mors prævisa ad dandum æqualem effectum, sicut credendum est fuisse datum in baptismo, ante et post mortem Christi, et per Eucharistiam Apostolis in nocte cœnæ et postea; quia institutio una est et una promissio; nec est, cur multiplex fingatur pro diversis temporibus; eo vel maxime, quod pro illo tempore tridui nullus erat futurus usus Eucharistiæ, et ideo non est verisimile, specialem effectum pro illo tempore Christum instituisse. Et hoc argumentum videtur concludere, nihil firmum aut certum dici posse de illo casu, quia cum nunquam esset in re ponendus, nihil pro illo Christus statuit; tamen, si conjectare licet, quid facturus fuisset Christus, si dandus aliquando esset ille casus, videtur verisimile, quod in argumento sumitur, minorem gratiam fuisse dandam in una specie, quam in duabus, et potest sumi argumentum a contrario ex Concil. Trident.; nam, si affirmatio est causa affirmationis, negatio erit causa negationis; si ergo causa, cur detur totus effectus in una specie, est, quia ibi continetur totus Christus, ubi non contineretur totus, non daretur totus effectus. Neque hoc, etiamsi admittatur, obstabit nostræ conclusioni, quia tunc oporteret id fieri ex nova aliqua institutione; nunc autem judicium ferendum est juxta præsentem institutionem. Quocirca, cum præsens institutio generalis sit, omniaque tempora comprehendat a nocte cœnæ, sive in aliquo futurus fuerit usus hujus sacramenti, sive non (hoc enim est per accidens), probabilius dicitur, etiam in triduo, dandum fuisse æqualem effectum per unam speciem. Primo quidem, quia ita est a principio simpliciter et sine exceptione institutum. Secundo, quia alias, ut supra argumentabar, etiam nunc daretur plus gratiæ per unam speciem, quam tunc per duas, propter animam, quæ ibi continetur. Tertio, quia licet in triduo non esset corpus Christi sub singulis speciebus, quantum ad naturam humanam, seu partes ejus, esset tamen totus, quantum ad divinum suppositum; quo modo verum est, totum Christum jacuisse in sepulchro et descendisse ad inferos; tota autem dignitas, et efficacia hujus sacramenti est ex infinito supposito; caro enim Christi non est efficax, nisi ut divina est, ut dixit Cyrill., lib. 4 in Joan., cap. 14 et 17, et sanguinis ejus est infinitum pretium propter unionem ad Verbum, et ideo etiam propter dignitatem ejusdem suppositi non minueretur effectus. Neque contra hoc obstat ratio supra facta, vel quia potest ad prædictum sensum accommodari; vel certe, quia causa ibi sumpta non est adæquata, sed est clarior et certior, præsertim quoad nos.

14. *Ad tertium responsio Cajetani rejicitur. — Vera proponitur.* — Ad tertium respondet Cajetan. concedendo, in utraque specie esse perfectiorem significationem, et negando consequentiam de efficientia; quod dicit esse speciale in hoc sacramento, quia in eo visibile signum non est gratiæ instrumentum, sed solus Christus. Sed hæc responsio primo assumit falsum; nam supra ostendimus in principio hujus materiæ, species sensibiles hujus sacramenti esse instrumentum gratiæ, non minus quam in cæteris, nec esse rationem ullam, cur hac perfectione priventur. Deinde non videtur id multum referre ad argumenti solutionem; nam, quicquid sit de effectione physica, negari non potest, quin species moraliter concurrant, applicando Christum verum cibum; ergo dabit Christus effectum significationi specierum accommodatum. Respondetur ergo, posse nos loqui de significatione, aut ex parte rei significatæ, aut ex modo tantum significandi; priori modo non est perfectior significatio in duabus speciebus, quam in una, quia utraque significat animæ refectionem et unionem, quæ eadem est significata in singulis, et in ambabus speciebus simul; in modo vero significandi est perfectior et expressior modus in duabus speciebus, quam in una, et hoc sensu est verum antecedens ibi assumptum, nec aliud concludunt probationes ibi adductæ. Illo autem sic concesso, negatur consequentia, quia ad perfectionem effectus sacramentalis attendenda est perfectio significationis ex parte rei significatæ, non autem ex solo modo significandi, quia sacramenta efficiunt quod significant, non prout significant, nec modus significandi est conditio necessaria ad agendum, sed significatio ipsa, sicut baptismi effectus expressius significatur per trinam mersionem, quam per unam, ut tractat. Cypr., lib. 4, epist. 7, et expressius per formam, quam per materiam, ut D. Thom. supra docuit, et tamen non propterea datur perfectior effectus per unum quam per aliud. Adde, expressam illam signi-

ficationem, quæ in consecratione separata duplicis speciei reperitur ad repræsentandam separationem animæ Christi a suo corpore, vel effusionem sanguinis in passione, magis pertinere ad rationem sacrificii, quam sacramenti, et ideo ad summum illa ratione concludi posse, effectum sacrificii ut sic, non dari per consecrationem unius speciei, sed utriusque, de qua re inferius disputaturi sumus.

15. *Ad quartum.* — Quartum argumentum petit, cum sumitur utraque species, quando detur effectus; quidam enim aiunt, dari post sumptum calicem, quia tunc consummatur sumptio sacramenti. Ita Claud., Repet. 10, cap. 3. Alii, dari in sumptione hostiæ seu primæ speciei, Soto, dist. 13, q. 1, art. 12; Palacius, q. 5, concl. 7; Ledesm. 2, part. 4, q. 31, art. 2. Alii putant esse problema, ut idem Ledesma 1, part. 4, q. 21, art. 12, dub. 3; et Bellarm., lib. 4 de Euchar., c. 23. Mihi vero secundus modus dicendi verus videtur, qui probandus et explicandus eodem modo est, quo supra id fecimus circa duplicem partialem sumptionem hostiæ diversæ, aut duplicem haustum ejusdem calicis; nam non aliter judicandum est de duplici specie, quam de duabus partibus ejusdem speciei, ut rationes supra factæ probant. Unde, si sacerdos, cum sumit hostiam, est dispositus, statim accipit fructum gratiæ, ut patet, quia jam digne accipit corpus Christi. Item, quia si acciperet illam speciem sine intentione sumendi aliam, ut in die Parasceves, statim acciperet totum effectum, non expectato calice; ergo idem erit, etiam si habeat intentionem sumendi aliam speciem, quia illa intentio, neque abstulit virtutem sacramento, neque posuit obicem in communicante, nec eum fecit deterioris conditionis, ut ei differatur effectus; unde etiam posset accidere, ut interdum eo privaretur, si contingeret, vel ipsum mori, vel calicem prorsus effundi ante sumptionem ejus; nam dicere, in his eventibus Deum specialiter prævenire ex præscientia futuri eventus, est præter legem sacramentorum, ut sæpe dictum est; datur ergo effectus, statim in sumptione corporis; quod si dispositio subjecti nullo modo crescat, per sumptionem calicis nullus novus effectus dabitur. Nec præterea privatur sacramentum suo effectu, quia illud non est sacramentum per se distinctum a priori, sed ex utroque unum componitur, cui tribuitur effectus; operatur enim totum illud, per aliquid sui, cum primum potest. Neque etiam est inutilis illa sumptio calicis, tum quia etiamsi non sit utilis sumenti ex opere operato, pertinet ad perfectionem sacrificii, per quamdam integritatem sacramenti, et ad divinum cultum, et hoc satis est; et inde etiam resultare potest fructus ex opere operantis. Adde, et accedenti posse etiam conferre ad aliquem fructum ex opere operato; nam, si communicans melius sit dispositus in sumptione calicis, quam fuit in sumptione hostiæ, augebitur in illo effectus cum debita proportione; vel, si contingat in sumptione hostiæ habere peccatum mortale non satis detestatum, et ante sumptionem calicis dolorem perfici, vitam gratiæ consequetur, quam prius non obtinuerat, quia jam digne communicat, et bibit sanguinem Christi, ut latius sectione præced. dictum est.

SECTIO VII.

Utrum Eucharistia conferat aliquem effectum gratiæ post sumptionem, quamdiu Christi præsentia durat.

1. *Quidam affirmant, quamdiu Christus est intra corpus sumentis, in illum continuo gratiam influere. — Qualiter ab aliis reprehendantur.* — Hanc quæstionem propono propter celebrem opinionem, quæ tribui solet Cajet., quæst. 79, art. 1; eam tamen prius docuit Gabr., si attente legatur, lect. 85 in canon.; et Major in 4, dist. 9, quæst. 1, argum. 5; et Palud. in 4, dist. 17, quæst. 8, num. 30; et eam postea secutus est Ruard., art. 15. Hi enim auctores affirmant, quamdiu Christus præsens est intra corpus ejus, qui digne communicavit, gratiam continue in illum influere, accommodantes illud Joan. 6: *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Congruentiæ pro hac sententia esse possunt (neque enim habet firmiora fundamenta). Prima, quia hoc sacramentum institutum est per modum cibi; unde concludit Concil. Florent., quos effectus operatur in corpore cibus materialis, secundum proportionen operari in anima hoc sacramentum; pari ergo modo concludere possumus, etiam in modo et diuturnitate operationis imitari hoc sacramentum materialem cibum; sed cibus materialis non tantum operatur, dum sumitur, sed, quamdiu durat in stomacho, nutrit et confortat; ergo idem censendum est de hoc sacramento. Secunda, nam cur dicemus tunc ibi esse Christum quasi otiosum, cum habeat vim sanctificandi, et passum satis proportionatum et applicatum? Dicunt aliqui, excitare tunc hominem ad devotionem. Sed contra, quia, si confert hunc

effectum ex opere operato, tanquam sacramentalem, semper hic effectus supponit effectum communis gratiæ sanctificantis; ergo influet illam; si vero ille effectus non fit, ut sacramentalis, non est certus et infallibilis, sed gratis asseritur. Hanc vero opinionem graviter reprehendunt recentiores Thomistæ, Soto, dist. 11, quæst. 2, art. 1; Ledesma, quæst. 20, art. 1; Victor., in Sum., n. 79, et putant, esse contra D. Thom., q. 80, art. 8, ad 6, dicentem : *Maxima devotio requiritur in ipsa sumptione hujus sacramenti, quia tunc perficitur sacramenti effectus.* Rationes etiam afferunt varias. Summa omnium est, quia hoc sacramentum confert gratiam per manducationem et potum, quatenus consistunt in usu sumentis; postea enim tantum sequitur digestio specierum, quæ non est actio humana, sed mere naturalis et physica, quæ nihil refert ad effectum sacramenti, nam solus ille contactus, qui permanet inter species et hominem, non satis est ad effectum; alioqui etiam si fingamus Eucharistiam poni intra corpus hominis absque manducatione, id satis esset, ut conferret effectum; vel e contrario, dicere quis posset, effectum inchoari a primo contactu, quo in ore recipit homo Eucharistiam, vel labiis illam contingit. Inferuntur præterea ex hac sententia varia incommoda. Primum, justificari hominem per hoc sacramentum, qui indigne manducavit illud, si, durante Christi præsentia, satis de peccato suo doluit. Secundum, si digne accepit, augeri gratiam continue longo aliquo tempore. Tertium, peccare hominem mortaliter non solum indigne sumendo, sed etiam indigne Christum intra se retinendo, id est, perseverando in peccato toto eo tempore, quo Christus in ipso adest, quia in toto illo ponit obicem sacramento, et Christum retinet in vase immundo; tenebitur ergo pro toto eo tempore conteri, seu tollere obicem. Quartum, quia sequitur per se utilius esse, cæteris paribus, communicare in majori specierum quantitate, ut plus durent in stomacho, ut ita Christus majorem gratiam conferat, et hinc sequuntur superstitiones illæ, inquisitorum judicio merito punitæ in his sacerdotibus, qui suis devotis plures formas tribuunt. Imo etiam sequitur, solum ob debiliorem vim digerendi species, fieri, ut consequatur homo majorem gratiæ fructum.

2. *Auctores prædictæ opinionis non esse tam acerba reprehensione dignos ostenditur.* — In hac re mihi in primis videtur, prædictam opinionem non esse tanta reprehensione dignam, quia certum est, potuisse Christum Dominum hoc modo, et sub hac lege instituere hoc sacramentum, quia nullam involvit repugnantiam, nec indecentiam; imo speciem quamdam benignitatis et pietatis præ se fert; non constat autem, Christum non ita instituisse, nec a prædictis auctoribus probatur; imo, si aliquo apparente argumento id probari potest, ab eis prætermittitur. Illud autem est, quia promissio gratiæ solum videtur facta hujus sacramenti manducationi, juxta illud : *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.* Hoc autem non multum suadet, nam gratia ibi promittitur manducanti et bibenti, non ratione manducationis, sed ratione cibi manducati; nam manducatio ipsa non est ratio agendi, sed conditio per modum applicationis; applicatio autem non tantum solet esse utilis ad effectum, quamdiu est in fieri, sed etiam ratione sui termini, quamdiu ille durat; recte ergo posset illa promissio sic declarari, ut sub manducatione, terminus ejus seu cibus, ut manducatus, quatenus sic durat, comprehendatur. Et eodem modo possumus D. Thom. interpretari; præterquam quod illo loco obiter tantum loquitur, et ita affirmat unum, quod certum est, et aliud, quod est incertum, non negat. Ratio autem Soti non cogit, sed potius videtur petere principium. Assumit enim, hoc sacramentum conferre gratiam in sola manducatione, aut in libero usu sumentis, quod est contradictorium ejus quod contraria sententia affirmat, scilicet, non tantum in manducatione, prout dicit motum, sed in termino ejus, gratiam dare. Nec refert, quod eo tempore jam ex parte hominis, non sit actio corporalis libera circa sacramentum, sed physica, et naturalis digestio, quia tunc non datur gratia propter actionem ipsius hominis, sed propter sacramentum et præsentiam ejus, non qualemcumque, sed ut terminantem manducationem, et constituentem Christum in ratione cibi manducati, ut explicatum est, juxta vim promissionis, et ideo non est similis ratio de quolibet contactu antecedente manducationem, nec de alia præsentia, quæ miraculose fieri posset intra corpus sine manducatione. Alia vero incommoda, quæ inferuntur, vel incommoda non sunt, vel non inferuntur, si res ipsa, prout debet, explicetur; de quo statim dicemus.

3. *Non augeri gratiam in sumente Eucha-*

ristiam, quamdiu ipsa durat in corpore, si dispositio illius non perficiatur. — Dico secundo : si eo tempore, quo Christi præsentia durat, prius quam transmutentur sacramentales species, dispositio hominis non perficiatur, nullum gratiæ augmentum ei confertur. Hæc conclusio sequitur a fortiori ex dictis in præcedentibus sectionibus, nam si in ipsismet sumptionibus partialibus non augetur gratia, non aucta dispositione sumentis, multo minus augebitur per solam durationem præsentiæ sacramentalis, quia certius est, gratiam conferri in manducatione, quam postea. Secundo, quia si præsentia Christi manducati potest interdum conferre ad effectum gratiæ, solum est, quatenus cum ipso motu manducationis complet unum integrum usum sacramenti, tanquam intrinsecus terminus ejus; sed per unum usum, seu per unam communionem, unus tantum effectus datur, qui simul totus fit, si ex parte subjecti sit eadem dispositio, ut supra ostensum est : ergo. Tertio, hoc probant duo inconvenientia supra illata, scilicet, secundum et ultimum; nam, revera, ostendunt institutionem, eo sensu explicatam, non fore ita convenientem; cur enim homini, qui post actualem communionem statim distrahitur, vel dormit, esset gratia continue augenda, quamdiu Christi præsentia durat? præsertim, cum hæc duratio præsentiæ posset esse major tantum casu, vel propter accidentales causas, ut supra dicebamus.

4. *Probabile est augeri gratiam sacramentalem quamdiu Christus durat in corpore sumentis, si ille magis ac magis se disponat.* — Dico tertio : si eo tempore, quo Christus est realiter præsens intra hominem, ipse homo sese magis ac magis disponat, valde probabile est augeri in illo sacramentalem gratiæ effectum. Hoc sensu videntur locuti Major, et Gabr., et Cajetan. Et suadetur satis conjecturis adductis inter referendum primam opinionem, et circa primam conclusionem in defensionem ejus. Et urgeri potest amplius illa ratio, quod promissio gratiæ præcipue sit facta huic sacramento propter Christum manducatum, juxta illud : *Qui manducat me, vivet propter me;* et illud : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* Ubi August., tract. 26, inquit : *Manducare Christum est, illum manentem in se habere;* et potest fieri etiam conjectura ex manducatione materiali; quando enim illa dicitur necessaria ad vitam, non præcipue tribuitur ipsi manducationi, ut significat actualem motum, sed præcipue ratione termini; ergo hoc etiam sensu recte intelligitur promissio facta huic sacramento, ita ut, cum dicitur : *Qui manducat hunc panem, vivet,* non intelligatur dictum solum ratione motus manducationis, sed etiam ratione ipsius panis manducati, quatenus in manducante manet; ergo toto illo tempore est hic panis efficax gratiæ, si in sumente inveniat dispositionem. Præterea, videtur hic modus institutionis aptissimus ad excitandos homines ad devotionem, et reverentiam exhibendam huic sacramento, saltem eo tempore, quo in ipsis permanet; nam hoc majori cura et diligentia præstabunt, si spem habeant majoris fructus; imo videtur tempus illud magis accommodatum, ut homo interius se totum colligat, et ad fructum ex hoc cibo hauriendum disponat; nam illo brevi tempore, quo est occupatus circa sumptionem exteriorem, non potest circa interiores actus tam attente versari. Est etiam ex parte ipsius sacramenti hic modus institutionis valde conveniens, tum, ut majorem habeat efficaciam, tum etiam, ut intelligamus, totam efficaciam tribuendam esse ipsi sacramento; nam manducatio solum est applicatio causæ, et ideo, si, dum applicatur, operatur, etiam applicatum manens, potens esse debet ad operandum, quantum est de se, si subjectum sit dispositum.

5. *Ad fundamentum secundæ opinionis responsio.* — Denique contra hanc sententiam sic expositam nihil urgent objectiones contrariæ opinionis, nam ad D. Thom. et rationem, responsum jam est; ad incommoda vero facile dicitur, primum, non solum non esse inconveniens, sed etiam maxime dignum Christi benignitate et efficacia in redimendo et salvando homine; nam, si ad hunc finem venit in hominem per hoc sacramentum, ut illum sibi uniat, et in itinere veniens, ut sic dicam, non invenit illum dispositum, antequam vero discedat, homo se convertit ac disponit, cur non operabitur in illo effectum, propter quem ad eum sacramentaliter venit? Est etiam hoc valde accommodatum humanæ fragilitati, et ad spem ejus erigendam aptissimum, ut per se manifestum est. Secundum etiam prædicto modo intellectum non est inconveniens, sed potius convenientissimum; nam si toto illo tempore continue augeatur dispositionis perfectio, et consequenter gratia ex opere operantis, quod inconveniens esse potest, ut etiam augeatur ex opere operato? Item, cum homo hunc panem comedat, ut ex illo spiri-

tualiter nutriatur, si toto illo tempore circa panem illum vitaliter operatur, ut ex illo fructum capiat, quid mirum, quod talis nutritio continue toto illo tempore fiat? Ad tertium concedo, per se loquendo, esse in homine illam obligationem; neque in hoc ostenditur ulla ratio absurdi vel inconvenientis; nam, si statim post communionem, quando homo est certus adhuc in se Christum habere, mortaliter peccet, sine dubio gravem injuriam Christo facit, et specialem malitiam inde contrahit; ergo, qui in illo etiam tempore perseverat in peccato mortali, per se loquendo, in hoc specialiter peccat. Hoc autem peccatum non est distinctum ab ipsa indigna sumptione, sed est idemmet factum gravius ex hac circumstantia; dico autem, per se, quia ob inadvertentiam facile potest homo excusari ab hac malitia, præsertim, cum sit valde incertum tempus pro quo durat sacramentalis Christi præsentia. Adde etiam, hanc opinionem non esse certam, et ideo propter ignorantiam, vel contrariam opinionem probabilem, intervenire posse prædictam excusationem. Ad quartum, negatur simpliciter sequela : nam juxta nostram sententiam effectus non augetur præcise propter diuturniorem præsentiam, sed propter meliorem dispositionem recipientis. Unde, si tota illa dispositio in uno instante haberetur, simul totus obtineretur effectus; quod ergo ibi sit successio, et duratio, est per accidens ex defectu dispositionis, et ideo non sequitur ex hac sententia, superstitiose, et introducendo ritus ab Ecclesiæ consuetudine alienos, curandum esse, ut præsentia Christi in homine magis duret, sed potius sequitur, magnam diligentiam esse adhibendam, ut homo perfectius se disponat; reliqua etiam per accidens sunt, ut constat etiam ex dictis de successiva sumptione, continua, vel discreta.

SECTIO VIII.

Utrum hoc sacramentum habeat effectum gratiæ post transactam sumptionem et præsentiam Christi, scilicet recedente fictione.

1. *Quorumdam opinio.* — Certum est, si tempore sumptionis homo recepit totum gratiæ effectum, quem per hoc sacramentum accipere potest, nihil superesse quod postea fiat, loquendo de effectu gratiæ habitualis, prout nunc loquimur. Unde in hoc eadem est ratio hujus sacramenti, et cæterorum; nam per se loquendo omnia causant gratiam, quando applicantur ad usum, non vero postea, nisi forte per accidens, si contingat, prius effectum impediri propter obicem, postea vero fieri remoto obice. Solum igitur in hoc sensu potest præsens quæstio tractari, an in eo, qui ficte Eucharistiam accepit, postea recedente fictione incipiat habere effectum, etiam si manducatio, et præsentia sacramentalis Christi omnino transacta jam sint. Quam quæstionem superius attigimus disput. 8, sect. 3. Unde hic pauca addenda occurrunt. Quidam ergo sentiunt, Eucharistiam habere effectum, recedente fictione, quod in particulari, et in specie de hoc sacramento pauci affirmant, sed solum hi, qui generaliter hoc tribuunt omnibus sacramentis, ut Petrus Soto, lect. 4 de Baptism., et lect. ultim. de Satisfact., et alii, quos prædicto loco citavi. Unde potest argumentum sumi; nam, si cætera sacramenta hoc habent, cur non etiam hoc, quod sicut est cæteris dignius, ita debet esse efficacius? Aliter Cajet. hic, art. 1, quæst. 79, sub distinctione videtur respondere; hoc enim sacramentum per se dat augmentum gratiæ, per accidens autem contingit, ut interdum det etiam primam gratiam. Quantum ad augmentum igitur ait, hoc sacramentum habere effectum, recedente fictione, seu impedimento, quodcumque illud sit; nam juxta suam opinionem, si quis tempore actualis manducationis distractus est, et sine actuali dispositione, non recipit augmentum; si tamen postea se disponat, consequetur (inquit) illud augmentum; quod non aliter probat, nisi quia, licet prius non receperit in actu illud augmentum, recepit, inquit, habitualiter, seu clarius, recepit jus, ut postea, remoto obice, detur. At vero quantum ad primam gratiam, sentit, non dari postea, remoto obice, si ille duravit toto tempore sumptionis, comprehendendo totam durationem præsentiæ Christi, quia si quis, inquit, tempore sumptionis, non resuscitatur ad vitam, non apparet, quare deinceps ex virtute hujus sacramenti resuscitabitur. Sed hæc ratio non est magni momenti, quia facile potest reddi ratio, quia prius non fuit dispositus, et postea se disposuit, sicut ipse necessario esset responsurus in priori membro, si eadem interrogatio ab eo fieret. Unde nulla etiam videtur sufficiens reddi ratio differentiæ inter illa duo membra; nam, licet verum sit, hoc sacramentum per se conferre augmentum gratiæ, per accidens autem primam gratiam, cur tamen, sicut recedente fictione habet effectum augmenti eodem modo, scili-

cet, per se, non habebit etiam effectum primæ gratiæ eodem modo, scilicet, per accidens, cum uterque modus sit ex opere operato, et ratione sacramenti suscepti possit comparari jus ad unum, sicut ad aliud. Denique alia sacramenta vivorum, quæ habent effectum recedente fictione, ut confirmatio, et extrema unctio, sicut dant augmentum gratiæ recedente fictione, ita et primam gratiam, servata proportione, quamvis per accidens illam conferant; imo revera solum primam gratiam conferunt recedente fictione, quia respectu solius augmenti nunquam ponitur fictio, ut in superioribus dictum est; ergo in præsente, vel utraque gratia datur, recedente fictione, vel neutra, quod sine dubio verius est.

2. *Eucharistiam non conferre suum effectum recedente fictione, si præsentia Christi desiit in sumente.* — Dicendum est ergo, hoc sacramentum non habere effectum, recedente fictione, si jam omnino desiit sumptio, et præsentia Christi in sumente; quod tenet D. Thom. in 4, dist. 4, q. 3, art. 3, quæstiunc. 3, ad 3; et ibi Durand., quæst. 4; Major, quæst. 2; Bonav., art. 2, quæst. 3, ad penult., et dist. 12, 2 part., art. 1, quæst. ad ult.; et ibi Palud., quæst. 4; Alens., 4 part., quæst. 10, membr. 7, art. 3, § 11, membr. 8, art. 3, § 1; Soto, dist. 6, quæst. 1, art. 8, dist. 11, quæst. 2, art. 1; Medina, Cod. de Pœnit., tract. 2, 46 de Pœnit. extra gratiam impleta; Sylvest., verb. Baptism. 4, n. 12; Cano, relect. de Pœnitent., part. 1; Cordub., lib. 1, quæst. Theolog., quæst. 2. Fundamentum potest in hunc modum explicari, quia, si auctoritatem spectemus, nulla est, unde aliud colligi possit; nullus enim Sanctorum hoc docuit; imo Paulus de indigne communicante dixit, judicium sibi manducare et bibere; nunquam autem dixit talem communionem postea esse posse illi utilem. Si autem conjecturis utendum est, non est consideranda solum excellentia et perfectio sacramenti, sed etiam reverentia illi debita, et necessitas aliqua hujusmodi efficaciæ, recedente fictione; in cæteris enim sacramentis oritur hæc necessitas ex eo, quod vel iterari non possunt, aut simpliciter, aut pro aliquo statu, vel quia sunt ad salutem media necessaria; hoc autem sacramentum et frequentissime iterari potest, et effectus ejus non est simpliciter ad salutem necessarius; ergo nulla est necessitas, ob quam habeat effectum, recedente fictione; magis autem spectat ad reverentiam tanti sacramenti, ut homines intelligant, si ficti, aut non satis dispositi ad illud accedant, non solum fructu, sed etiam spe fructus ex tali communione privari. Et confirmatur specialiter contra Cajet., nam si is, qui privatur augmento gratiæ propter actualem distractionem, postea illud recipit, quando advertit, et se disponit, ergo similiter, qui accessit cum remissa dispositione, si, post omnino transactam sumptionem, intensiorem actum habeat, recipiet etiam intensiorem effectum sacramenti ob præcedentem communionem; quod dicere ridiculum est; sic enim posset in infinitum procedi, et quotidie recipere possemus gratiam ex opere operato propter omnes communiones in vita factas, si unum actum devotionis eliceremus omnibus superioribus intensiorem. Sequela autem patet a paritate rationis, seu potius a fortiori, quia sicut prior posuit obicem totius effectus per carentiam totius dispositionis, ita posterior posuit obicem intenso effectui propter carentiam intensæ dispositionis; ergo quando illam adjunxerit, suppletur illi quicquid de perfectione effectus ei defuit; quod enim aliquem effectum receperit per remissam dispositionem, non propterea fit pejoris conditionis, ut non possit id, in quo defecit, resarcire. Et confirmatur, nam, supposita opinione Cajetani, si is, qui nullam dispositionem habuit, postea per intensum actum se disponat, recipiet effectum intensæ dispositioni proportionatum; ergo multo magis, qui remissam dispositionem habuit, si postea intensionem addat, recipiet quicquid effectus sibi defuit; sicut ergo hoc falsum est, ita et primum. Posset quidem responderi juxta probabilem opinionem supra tractatam de baptismo, disput. 28, sect. 4, quandocumque datur gratia, recedente fictione, dari minimam gratiam, et non juxta perfectionem dispositionis, per quam fictio tollitur, et ideo, quando nihil gratiæ datum est ex defectu dispositionis, aliquid postea recuperari, habita dispositione; quando vero aliqua gratia in principio comparata est, nihil esse, quod postea redeat per ablationem fictionis seu obicis. Sed, licet illa opinio sit valde probabilis, supponendo (quod verum est), solam carentiam actualis devotionis non esse obicem, sed peccatum aliquod non detestatum, tamen supponendo (ut Cajetanus supponit), solam carentiam actualis dispositionis impedire gratiam sacramenti, et hanc restitui habita tali dispositione, idem consequenter dicendum esset de intensione dispositionis, quod de tota dispositione, cum debita proportione. Verius

ergo est, nunquam augmentum gratiæ dari per hoc sacramentum, seu ratione illius, postquam omnino esse desiit, seu transactum est; idemque est dicendum de prima gratia, non solum, quia per accidens datur per hoc sacramentum, sed etiam propter alias rationes supra adductas.

3. Sed contra, nam gratia semel habita per hoc sacramentum, et postea per peccatum perdita, per pœnitentiam reparatur; ergo etiam gratia, per peccatum impedita in susceptione hujus sacramenti, per pœnitentiam restituitur. Respondetur, negando consequentiam, quia gratia, semel habita, re ipsa jam fuit applicata propter merita Christi, et ideo est de se perpetua, et dat jus ad gloriam cum effectu obtinendam, si homo in gratia decesserit, ut latius dicturi sumus in materia de Pœnitentia; at vero quando gratia fuit a principio impedita, nunquam homo acquisivit dominium ejus, nec jus ad perpetuitatem ejus, et gloriæ illi correspondentis, si in gratia decesserit, quia merita Christi non fuerunt ei re ipsa applicata. Quocirca longe alia est ratio reviviscentiæ meritorum, quæ fundatur in lege, et promissione, sub qua meremur de condigno apud Deum, alia vero efficaciæ sacramenti recedente fictione, quæ colligenda est ex propria natura et institutione sacramenti, quod in hoc sacramento fieri nullo modo potest. Neque certe est verisimile, perditum sacerdotem, qui quotidie indigne communicat, per unum actum pœnitentiæ in fine vitæ, consequi omnem gratiam quam ex opere operato obtinuisset, si digne communicasset.

SECTIO IX.

Utrum Eucharistia det aliquem effectum gratiæ actualis, et quando illum conferat.

1. Quæ hactenus diximus, ad habitualem gratiam, et virtutes ac dona, quæ illam consequuntur, pertinent; reliquum est, ut de gratia actuali pauca dicamus, de qua specialis est ratio difficultatis, quia hæc gratia consistit in actibus nostris, qui ex nostra libertate pendent; ergo non potest infallibiliter dari per hoc sacramentum. Item, quia alioqui experiremur in nobis gratiam illam, quod tamen non ita est. Denique quia nullibi facta est huic sacramento, magis quam cæteris, hujus gratiæ promissio.

2. *Eucharistia de se est efficax ad excitandam devotionem et fervorem.* — Nihilominus dico primo, hoc sacramentum de se efficax esse ad excitandam animi devotionem et charitatis fervorem, cum speciali spiritus suavitate ac dulcedine. Et hæc est gratia quædam actualis, quam confert hoc sacramentum; quæ est sententia D. Thom. hic, art. 1, ad 2, et communis Scholasticorum. Et potest ex Scriptura et Patribus ita colligi; nam, Joan. 6, de hoc sacramento dicitur : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus;* unde colligit Concil. Florent., hunc cibum spiritualiter conferre eos effectus, quos corporalis cibus confert materialiter, quorum unus est, oblectare viventem, et vires confortare; et Clemens V, cum Concilio Viennensi, de Reliquiis et venerat. Sanctor. : *In hoc* (inquit) *sacramento habetur omne delectamentum, et omnis saporis suavitas, ipsaque dulcedo Domini degustatur.* Sic etiam Ambros., serm. 15 in Psal. 118, dicit, hoc sacramentum inebriare affectus fidelium, ut curam sæculi hujus, metum mortis sollicitudinemque deponant; et ad hoc probandum nonnulla ex Scripturis congerit, lib. de Myster., capit. 8; et plura Cyprian., epist. 63, et serm. de Cœna Domini; et Ecclesia accommodat illud Gen. 49 : *Pinguis est panis ejus, et præbebit delicias Regibus.* Unde etiam est illa locutio Tertull. : *Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut anima de Deo saginetur,* lib. de Resurrection. carnis, cap. 8. Denique accommodari solent verba illa Psalm. 79 : *Pluviam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, et infirmata est, tu vero perfecisti eam, animalia tua habitabunt in ea; parasti in dulcedine tua pauperi, Deus;* hæc enim, et multa alia similia, quæ de manna scripta sunt, recte huic sacramento attribuuntur, cum constet, manna fuisse unam ex potissimis figuris hujus sacramenti. Ex his ergo satis probabiliter, et sensui Ecclesiæ conformiter, intelligimus, Christum ex vi institutionis promisisse hunc effectum huic sacramento; hic autem effectus requirit actualem gratiam, quia spiritualis dulcedo non est sine animæ attentione, et affectione actuali. Est autem hic effectus maxime conveniens fini hujus sacramenti, quod ordinatum est ad nutriendam et fovendam divinam amicitiam, quod potissimum fit ferventioribus actibus amoris ac devotionis. Tandem, ut Tridentinum dixit, *Christus in hoc sacramento divitias amoris sui erga homines veluti effudit;* ergo etiam debet in eo existens, eosdem homines ad sui amorem vicissim et peculiari modo excitare.

3. *Eucharistia confert etiam actuale auxilium ad peccata vitanda.* — Dico secundo : sacramentum hoc confert etiam ex opere operato actuale Dei auxilium, et favorem ad peccata vitanda, et tentationes superandas. Ita sentit D. Th. hic, art. 3, ad 1, et art. 4, citans Innocent., lib. 4 de hoc myst., c. 14; et significat Conc. Trid., sess. 13, c. 2, dicens, hoc sacramentum esse institutum, ut antidotum, quo a mortalibus peccatis præservemur, et a venialibus liberemur; et colligi potest ex verbis illis Joan. 6 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* adjuncta expositione Cyrilli supra tractata, declarantis hæc verba de vitæ spiritualis conservatione, ad quam sacramentum hoc est medium adeo utile, ut possit dici moraliter necessarium; quam indicavit etiam Cyprian. in exposit. orationis Dom., dicens : *Ut manifestum est, eos vivere, qui corpus ejus attingunt, et Eucharistiam jure communicationis accipiunt, ita contra timendum est et orandum, ne dum quis abstentus separatur a Christi corpore, procul remaneat a salute, comminante ipso, et dicente, Nisi ederitis carnem Filii hominis, et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis.* Sentit igitur, hoc sacramentum esse adeo efficax ad vitam gratiæ conservandam, ut, qui ab illo abstinent, in magno periculo illam amittendi versentur. Propter quod fortasse dixit idem Cypr., epist. 54, non esse idoneum ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad prælium, quia mens deficit, quam recepta Eucharistia non erigit et accendit. Unde ad hoc propositum accommodari solet illud Psal. 21 : *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me.* Unde Bernard., serm. de Cœna Dom. : *Hoc sacramentum* (inquit) *minuit sensum in minimis, et in gravioribus tollit omnino consensum;* et plura similia legi possunt in Chrysost., hom. 51 in Matth., 45 in Joan., et 24 in 1 ad Cor. 11; et in Cyrillo, lib. 3 in Joan., cap. 37, et aliis, quos disputatione seq., sect. 3, referam; et supra etiam agentes de necessitate hujus sacramenti, nonnulla adduximus. Quod autem hic effectus non fiat, nisi per auxilia actualia, constat, quia quodammodo pertinet ad donum perseverantiæ; est enim quædam inchoatio vel participatio ejus; certum est autem ex materia de gratia, donum perseverantiæ dari per auxilia actualia; per eadem ergo fit hic effectus. Sub auxiliis autem actualibus comprehendimus omnem rationem divinæ providentiæ, qua ita gubernat, et protegit hominem ut vel illum a tentationibus liberet, vel ad eas superandas vires præbeat, sive hoc faciat per illuminationes intellectus, sive per varios voluntatis motus, sive removendo exteriores occasiones peccandi, sive aliis modis.

4. *Ad rationes dubitandi responsio.* — Ut autem rationibus dubitandi satisfaciamus, advertendum est primo, hæc auxilia actualia, quædam esse omnino prævenientia liberum consensum, de quibus non procedit difficultas tacta, quia etiam si requirant hi actus consensum vitalem nostrarum potentiarum, nihilominus potest tota illa motio, quæ speciali modo fit a Deo, tribui sacramento, qu[i] ratione illius datur, sive sacramentum ad ta[]lem effectum physice concurrat, sive tantum moraliter, de quo satis est in superioribus dictum. Hinc vero fit, ut etiam consensus liber, qui postea a voluntate sequitur, sicut est effectus gratiæ Dei, ita etiam sit effectus hujus sacramenti, non quidem solius, sed concurrente simul libertate voluntatis, excitatæ tamen et adjutæ per auxilium datum ratione ipsius sacramenti. Nec refert, quod effectus hic non sit infallibilis absolute, quia ad effectum sacramenti satis est, quod ex parte illius sit infallibilis, si ex parte recipientis dispositio vel conditio necessaria adhibeatur. Sicut autem ad effectum habitualis gratiæ necessaria dispositio est, ut non ponatur obex, ita ad hunc effectum gratiæ actualis, necessaria dispositio erit, ut liberum arbitrium non resistat, sed gratiæ cooperetur. Dices : hoc, ad summum, est verum de gratia cooperante ad actualem consensum liberum, non vero de excitante, nam hæc, ut dixi, non pendet ex consensu libertatis, sed antecedit illum; si ergo hæc gratia est effectus sacramentalis, erit infallibilis; hoc autem non ita esse videtur, ut experientia ostendit. Circa hoc est secundo advertendum, cum hic effectus gratiæ actualis excitantis non sit propter se, sed propter aliud, scilicet, propter actus supernaturales liberos, et humanos, non semper dari statim, quando recipitur sacramentum, sed tempore opportuno, quia tunc est utilis vel moraliter necessarius, vel ad vitandum peccatum, vel ad fervorem charitatis; et ideo, si infallibilitas illa referatur ad tempus sumptionis sacramenti, non est necesse, ut omnis effectus sacramentalis sit infallibilis pro eo tempore, etiam si ex parte hominis nullus sit obex, ut constat ex doctrina generali supra data de sacramentis; si autem in-

fallibilitas referatur ad tempus opportunum, sic effectus est infallibilis, quia pro eo tempore est promissus; oportet autem, ut homo digne receperit Eucharistiam (quia, ut dixi, in hoc sacramento non reviviscit effectus, si cum obice susceptum fuit), et quod postea homo prædicto tempore opportuno non se reddat indignum hujus effectus per aliquod peccatum, aut aliam causam impedientem talem motionem Dei. Unde fit, nullum argumentum posse ex experientia sumi ad judicandum, an hic effectus sit infallibilis, necne, tum quia non potest homini satis constare, an digne susceperit sacramentum; tum etiam quia nescit, an postea ponat obicem, vel impedimentum aliquod; ignorat etiam, quando sit illud tempus commodum et opportunum. Deinde non raro hoc auxilium gratiæ consistit in aliquo effectu divinæ providentiæ, quem homo sæpe non advertit, sæpe etiam comprehendere non potest. Ac denique quando hoc auxilium consistit in actu vitali ipsius hominis, quamvis possit illum in se experiri, non tamen potest satis dijudicare, qualis sit ille actus, neque unde veniat, aut quo vadat, et ideo multo minus experiri potest, an, quando sentit in se talem motionem, illa sit effectus hujus sacramenti, necne; quando vero illam motionem in se non sentit, an id proveniat ex impedimento aliquo, vel quia tunc non est illi expediens. Et ideo non est, cur conscientiæ timoratæ, et qui moralem diligentiam adhibent, ut digne accedant ad hoc sacramentum, contristentur, aut nimium timeant, si fortasse, dum communicant, nec fervorem illum charitatis, nec dulcedinem ac suavitatem illam sentiant, quam dicimus esse effectum hujus sacramenti, quia, quamvis digne communicent, possunt non recipere hunc fructum, vel quia fortasse tunc illis non expedit, præsertim quatenus interdum redundat in inferiorem appetitum, vel quia etiam sine peccato gravi potest hic effectus impediri, quia homo negligenter accedit, aut quia naturaliter distractus est.

SECTIO X.

Utrum Eucharistia remittat venialia peccata et temporales pœnas, eam digne sumentibus.

1. *Peccata venialia remittuntur ex opere operato per Eucharistiam.* — De peccatis venialibus vera est sententia D. Thom., quam supra in commentariis explicavimus, ex opere operato remitti per hoc sacramentum, quam etiam docuit Magister in 4, dist. 12, et ibi D. Thom., art. 2, quæstiunc. 1; Bonav., 2 part., art. 5, quæst. 2, et reliqui Theologi; et Innoc., lib. 4 de hoc myster., cap. 44; et optime Concil. Coloniense, et Catechis. Pii V, dum tractant de hoc sacramento; et sumitur etiam ex Patribus; Ambros., lib. 4 de Sacram., cap. 6; et Augustin., cap. Utrum sub figura; et Greg., in cap. Quid sit sanguis, de Consec., dist. 2; Bern., dicto serm. de Cœn. Dom., cujus verba sectione præced. citavi, cum Chrysost. et Cyrill.; et alios referam disputatione seq., sect. 1; et favet Concil. Trident., sess. 13, cap. 1, dum aliter loquitur de hoc sacramento, respectu venialium peccatorum, et mortalium; dicit enim, liberare nos a venialibus, præservare autem a mortalibus; sentit igitur, a venialibus non solum præservare, sed etiam ab eis jam commissis nos liberare, quod facere non potest, nisi remittendo illa. Ratio a priori petenda est ex institutione, quam omnia adducta probant; quam vero congrua hæc institutio, quamque consentanea perfectioni ac fini hujus sacramenti, et per se satis notum est, et optime a D. Thom. in art. explicatur.

2. *Dubium de dispositione requisita ad hunc effectum. — Solutio.* — Sed quæres, quænam dispositio necessaria est ex parte sumentis, ut Eucharistia conferat hunc effectum. Respondetur imprimis, non esse necessariam talem ac tantam dispositionem actualem, quæ per se sufficeret ad veniale peccatum tollendum per formalem repugnantiam, aut condignam satisfactionem, qualis esset fervens actus charitatis, aut formalis detestatio talis peccati propter Deum. Nam si tam perfecta dispositio esset necessaria, per illam esset ablatum peccatum veniale; et ideo sacramentum nunquam hunc effectum conferret ex opere operato, nisi forte mediate et remote, quatenus auxilium ad talem actum datur per sacramentum, et tunc jam ille actus non esset dispositio ad sacramentum, sed potius effectus ejus, et adhuc ille modus non est sufficiens, ut dixi circa litteram D. Thom. ex mente ejus; sic enim illa remissio quasi per accidens tantum esset ab hoc sacramento, cum tamen finis et perfectio ejus per se et directe requirat hujusmodi effectum. Adde sacramentum hoc tollere peccatum mortale sine actuali dispositione, quæ per se sola sufficiat ad expellendum illud; multo ergo magis poterit venialia peccata ita tollere, cum magis per se sit ad illa remittenda institutum, eo

vel maxime quod hic effectus communis est aliis sacramentis, ut in superioribus tactum est, et latius dicetur in materia de Pœnitentia; ergo perfectius et proprius convenit huic sacramento, cujus est debiles confortare, et languores sanare, ut D. Thom. ait, opusc. 59, cap. 5. Ad hunc ergo effectum duo tantum videntur necessaria ex parte sumentis, unum, ut sit in statu gratiæ, et propter dignam sumptionem sacramenti, et quia non potest veniale peccatum sine mortali remitti; aliud est, ut non inveniat actualem affectum talis peccati, ut supra dictum est; præter hæc autem nihil aliud est necessarium; sed infundendo suam gratiam sacramentalem, simul Eucharistia delet venialia, et hoc est proprie illa tollere ex opere operato, et sic distinguitur hic effectus a præcedente, alias confunduntur.

3. *Non dimittitur pœna temporalis ex opere operato per Eucharistiam.* — Unde ulterius de remissione temporalis pœnæ concluditur, non dari per Eucharistiam ex opere operato, ut ex mente Thom. supra explicuimus, et ex differentia, quam ponit inter remissionem culpæ venialis, et pœnæ temporalis; nam illa simpliciter tollitur per hoc sacramentum; hæc vero non, sed juxta valorem actus ipsius hominis. Et propterea neque Scriptura, neque Concilia, aut Patres, hujus effectus meminerunt, quod satis est, ut sine fundamento non asseratur, præsertim, cum neque ex augmento gratiæ colligi possit, ut per se constat, neque ex fine hujus sacramenti, quia reatus pœnæ non includit malitiam moralem impedientem fervorem charitatis. Adde, Eucharistiam, quatenus sacrificium est, per se ordinatam esse ad remissionem pœnæ temporalis, et ideo necesse non fuisse, ut sub ratione etiam sacramenti ad eumdem effectum ordinaretur.

4. Atque hinc tandem concluditur, Eucharistiam, ut sacramentum est, (nam de sacrificio postea dicemus) non habere effectum aliquem ex opere operato, nisi in solis sumentibus; nam, si aliquem habere posset, maxime effectum remissionis pœnæ temporalis; sed hunc non habet, etiam in ipsis sumentibus; multo ergo minus poterit eumdem habere in aliis; ergo neque ullum alium. Major et ultima consequentia patent, tum ex generali doctrina supra data de sacramentis; tum etiam inductione, quia constat gratiam sanctificantem, et omnia dona, quæ ad illam pertinent, et remissionem culpæ, non posse aliis donari etiam quando comparantur ex merito operantis, nedum quando ex opere operato, quia semper dantur ad propriam sanctificationem, vel operantis, vel recipientis sacramentum, et ita promissio gratiæ, semper respicit solum recipientem, juxta illud : *Qui manducat me, vivet propter me;* et : *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum;* et : *In me manet, et ego in eo.* Effectus autem non excedit promissionem. Unde etiam ipsum sacramentum in usu et applicatione sua solum significat sanctificationem ipsius sumentis, maxime in hoc sacramento, quod datur per modum cibi, qui solum manducanti prodest. Adde, etiam si hoc sacramentum remitteret pœnam temporalem sumenti, nihilominus, ut sacramentum est, non posset ea voluntas suscipientis effectum illum alteri communicare, quia omnis effectus, quicumque ille sit, datur suscipienti, ut proprium ejus beneficium ac privilegium; et ita fit in baptismo, pœnitentia, et aliis sacramentis; nec contrarium docuit D. Thom. in 4, dist. 45, quæst. 2, art. 3, quæstiunc. 1, ad 3, nam ibi non agit de ratione sacramenti, sed sacrificii; hic autem apertius distinguens, et loquens de hoc sacramento, ut sacramentum est, negat habere effectum in alio, præterquam in sumente; idem docet super cap. 6 Joan., lect. 6.

5. *Objectio.* — *Solutio.* — Dices : interdum fideles non solum pii, sed etiam docti, pro aliis communicant, et pro animabus purgatorii, quibus talis communio, si ad remissionem pœnæ prodesse non potest, nullum fructum afferre valet. Unde impertinens esset, et superstitiosa talis relatio, vel oblatio communionis pro anima purgatorii. Respondetur : ideo dixi ex opere operato, nam aliis modis actus communicandi, pro aliis oblatus, illis prodesse potest; est enim actus religionis, unde ex opere operantis de se est satisfactorius coram Deo, et ita potest pro alio offerri quoad satisfactionem ex opere operantis, et illi prodesse per modum suffragii. Deinde est etiam actus meritorius, et ita etiam potest aliis prodesse per modum meriti de congruo, vel per modum impetrationis. In quo censetur hoc sacramentum habere specialem efficaciam, vel quia, cum excitet ad fervorem charitatis, ex hac parte habere potest ille actus majorem congruitatem ad meritum, et impetrationem; vel quia propter realem Christi præsentiam et conjunctionem, familiarius et ferventius solet tunc ad illum et per illum oratio fundi, ut D. Thom. citato loco notavit.

DISPUTATIO LXIV.

DE EFFECTU, QUEM SACRAMENTUM EUCHARISTIÆ HABET IN CORPORE.

Disp. 26 *de Eucharistia.* — Postquam dictum est de effectibus animæ, superest, ut inquiramus, an etiam in corpore habeat sacramentum hoc aliquos effectus, et primo dicemus de tempore hujus vitæ, deinde de statu glorioso resurrectionis, ex quibus tandem quæstionem illam his temporibus controversam definiemus, de unione corporali inter Christum in hoc sacramento existentem, et corpus hominis manducantis illum.

SECTIO I.

Utrum sacramentum Eucharistiæ in corpore suscipientis aliquid efficiat.

1. *Prima sententia.* — Duo possunt esse dicendi modi extreme contrarii. Prior est, hoc sacramentum efficere in corpore quasdam qualitates, per quas corpus Christi dicitur uniri corpori nostro, sicut in anima efficit gratiam, per quam Spiritus divinus spiritui nostro conjungitur. Quod si inquiras, quænam sint istæ qualitates, responderi potest, esse participationes quasdam dotum gloriæ, per quas quodammodo caro nostra disponitur ad immortalitatem, quæ est effectus hujus sacramenti, ut postea dicemus, ita ut sicut gratia est semen et pignus beatitudinis animæ, ita hæ qualitates sint pignora quædam gloriæ corporis. Hujus sententiæ non invenio auctorem; aliqui vero ex recentioribus conati sunt eam defendere, et in hunc modum explicare unionem corporalem, quam Sancti aliqui fieri asserunt per dignam communionem hujus sacramenti, et hoc est præcipuum hujus sententiæ fundamentum. Quod ita potest confirmari, nam hoc sacramentum aliquid amplius conferre debet corpori digne communicantis, quam ejus, qui indigne communicat, quia aliter illi conjungitur; sed nihil est quod conferat, nisi hujusmodi qualitates: ergo.

2. *Secunda sententia.* — Posterior sententia est, hoc sacramentum nihil omnino efficere in corpore, sed solum in anima; quam docuit Turrecremata, in cap. In Christo Pat., de Consecr., dist. 2, et Petrus Martinez, in ep. Judæ, loc. 23; et sumi potest ex D. Thom. hac quæst., art. 1, ad 3, dum ait, hoc sacramentum non operari in corpus, nisi quatenus effectus gratiæ in corpus redundat, cum membra nostra exhibemus arma justitiæ Dei. Et favent Sancti, qui negant, hoc sacramentum esse institutum, ut corporalem effectum conferat, sed spiritualem tantum, ut videtur loqui Cypr., serm. de Cœn. Dom.; Damas., lib. 4 de Fide, cap. 14; et Cyrill. Hieros., Catech. 4 mystag. Fundamentum vero hujus sententiæ est, quia omnes promissiones a Christo factæ suscipientibus hoc sacramentum sunt spirituales, et si aliquæ pertinent ad corpus, respiciunt vitam futuram, non præsentem, ut Joan. 6 : *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Sed inter has sententias media via tenenda est.

3. *Eucharistia non efficit in corpore qualitates supernaturales.* — Dico ergo primo hoc sacramentum non efficit in corpore qualitates aliquas supernaturales, per quas illud ad gloriam disponat, seu corpori Christi conforme efficiat. Hanc conclusionem existimo ita certam, ut contraria opinio non probabilis, sed nova temeritas judicanda sit; nam, licet antiqui Theologi doctrinam hanc expresse non doceant, tamen cum harum qualitatum nullam mentionem fecerint, pro comperto habuerunt illas non dari, neque aliquo probabili fundamento fingi posse, quia neque ulla extat de hoc effectu promissio, ut constat, neque enim in Evangelio Joan., cap. 6, aut alibi est scripta, neque ab Ecclesia, vel Patribus est tradita. Neque etiam est ulla necessitas vel utilitas hujus effectus, quidquid sit de possibilitate ejus; hæc enim non est satis, ut affirmemus absque alio fundamento de facto conferri, quia non omnia, quæ supernaturaliter et miraculose in homine fieri possunt, per hoc sacramentum fiunt. Assumptum vero ita declaratur, quia illæ qualitates fingi possunt, vel immediate in corpore seu materia, vel in potentiis animæ, quæ in corpore inhærent; si priori modo ponantur, ut prior opinio sentire videtur, sunt prorsus inutiles, quia neque in hac vita deserviunt ad opera virtutis, quia non sunt operativæ; neque ad pulchritudinem vel ornatum corporis, quia neque visu, neque alio corporis sensu percipi possunt. Rursus, neque ad perfectionem vitæ futuræ quicquam conferre possunt, quia, corrupto corpore per mortem, ipsæ etiam corrumpentur, in quo magna est differentia inter eas et gratiam

quæ est in anima, nam hæc est perpetua, et ita est in hac vita semen vel pignus gloriæ, ut eadem perseverans in beatitudine consummetur; quod de his corporis qualitatibus dici non potest; nisi quis fingat, post mortem conservari in cadavere, et in vermibus, et in quacumque re alia, quæ ex illa materia generetur, quod per se satis absurdum est et incredibile. Ut autem hæ qualitates dicantur infundi in potentiis animæ sensitivæ, oportet, ut sint aut species aliquæ, aut virtutes infusæ. Et quod ad species attinet, si aliquæ infunderentur, experimento cognosci possent. Et eadem ratione posset quis fingere imaginarias visiones seu phantasmata, quæ ratione hujus sacramenti tribuerentur. Atque idem argumentum est de habitibus infusis per accidens; nam hi, si sint studiosi, moderantur passiones, et excludunt vitiorum habitus; qui tamen non tolluntur per solum usum hujus sacramenti, sine exercitio virtutis. Denique, illa ratio his omnibus effectibus communis est, quod nimirum non infunduntur per accidens, nisi miraculose, aut per modum gratiæ gratis datæ, et neuter modus agendi est attribuendus sacramentis, nisi de promissione constet. De virtutibus autem per se infusis, si quæ fortasse sunt in appetitu sensitivo, nihil est quod dicamus, quia hujusmodi effectus non est a gratia gratum faciente distinctus, sed sub illa continetur.

4. *Eucharistia habet aliquam efficaciam in corpore digne suscipientis.* — Dico secundo, hoc sacramentum habere aliquam efficaciam in corpore digne suscipientis, moderando fomitem peccati, et alios bonos affectus in sensitivo appetitu excitando, ut promptius ac jucundius homo virtutem operetur. Hæc assertio colligitur ex communi modo loquendi Theologorum et Patrum, dicentium hoc sacramentum ardorem concupiscentiæ extinguere, fomitem minuere, devotionem augere. Sic fere loquitur D. Thom. hic, art. 1, ad 3, et art. 6, ad 3, et opusc. 58, cap. 21, et opusc. 59, cap. 6; Richard. in 4, dist. 9, art. 1, quæst. 2; Gabr., lect. 83 in can.; Soto, dist. 11, quæst. 2, art. 5; Gerson, serm. 9 super Magnificat. Et ex Patribus Cyril. Hieros., Catech. 4 mystag. : *Animam* (inquit) *et corpus sanctificat.* Damasc., lib. 4, cap. 14 : *Cedit* (inquit) *in animæ et corporis præsidium;* et infra : *Corpus et sanguis Christi est ad animæ et corporis nostri incolumitatem tendens;* Chrys., hom. 4 in Matth. : *Quonam* (inquit) *modo ab hac tam noxia peste liberabimur* (disputat de passione iræ)? *Si illam utique potionem bibamus, quæ omnes intra nos vermes serpentesque mortificat. Et quodnam, inquies, istud est poculum, quod eam vim habeat? Pretiosus scilicet Christi sanguis, si cum fiducia sumatur;* idem, hom. 51 in Matth., et 45 in Joan.; Cyril., lib. 3 in Joan., cap. 37, et lib. 4, cap. 17 : *Sedat, cum in nobis manet Christus, sævientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationem animæ extinguit.* Multa similia habet Cyprian., in serm. de Cœn. Dom.; sic etiam Greg. Nyss., orat. Catech., cap. 37, hoc sacramentum vocat, salutare medicamentum, pravas nostri corporis affectiones corrigens; et eodem modo dixit Bernard., serm. de Cœn. Dom. : *Hoc sacramentum minuit sensum in minimis;* et Ambr., serm. 15 in Ps. 118, hoc sacramento ait inebriari affectus fidelium, ut curas sæculi hujus, metum mortis, sollicitudinemque deponant. Atque in hunc fere modum de hoc sacramento exponit Hieron., Zach. 9, verba illa : *Et vinum germinans virgines;* et ideo in Catech. Pii V dicitur, hoc sacramentum sensum libidinis cohibere. Atque idem late tradit Concil. Coloniense, fol. 78, cujus optima sunt verba, sed vitandæ prolixitatis causa ea omitto.

5. Ratione declaratur, quia dupliciter hic effectus intelligi potest. Primo, solum indirecte, quia, dum augetur charitas, concupiscentia minuitur, et hunc modum indicat S. Thomas, quem Soto sequitur. Et hic modus est verus, non tamen sufficiens ad veritatem assertionis positæ, quia non requirit efficientiam aliquam circa corpus. Alter ergo modus est directe per actionem aliquam circa ipsum corpus, qui etiam variis modis intelligi potest. Primo, per redundantiam ex affectibus voluntatis, ita tamen, ut ea redundantia sit intenta ex propria institutione hujus sacramenti, cujus efficacia tales affectus excitantur in voluntate, ut ex eis redundet in appetitum moderatio concupiscentiæ, et omnis terrenæ voluptatis. Secundo intelligi potest, per actionem propriam circa imaginationem vel appetitum, qua excitentur phantasmata, et humores vel spiritus animales ita commoveantur, prout ad hujusmodi effectus necessarium, vel magis accommodatum est; et hi duo modi sunt faciles, et vix inter se distinguuntur, et ad quandam gratiam excitantem pertinent. Tertius vero modus addi potest,

nimirum per alterationem corporis, seu temperamenti ejus. Nam, quia motus fomitis et concupiscentiæ multum pendet ex temperamento, et materiali actione, seu alteratione ejus, intelligi potest, hoc sacramentum habere hanc vim moderandi hoc temperamentum, remittendo, v. gr., nimium calorem, atque hoc modo paulatim ardorem libidinis extinguendo, sive hoc fiat immediate ab ipso sacramento, modo supernaturali, sive applicando aliquam causam naturalem, ex qua talis effectus sequatur. Sicut extrema unctio, altero ex prædictis modis, salutem corporis confert. Et juxta piam aliquorum opinionem idem interdum efficit hoc sacramentum, si ad salutem animæ expediat, et aliquando præstat corporis robur, ad opera virtutis exercenda necessarium, ut significat Laurent. Justin., serm. de Euchar.; Claud., Repet. 6, c. 10. Et hic modus est pius quidem et probabilis, sed incertus. Illud autem certius affirmari potest, ratione hujus sacramenti conferri hanc fomitis moderationem per specialia Dei auxilia, et extrinsecam providentiam seu gubernationem, per quæ fit primum, ut in homine excitentur cogitationes et affectus ad eum finem valde accommodati; deinde, ut tollantur omnes occasiones extrinsecæ, quæ pravos motus in homine movere possunt, et illæ potius offerantur, quæ omnem temperantiam, ac moderationem afferant. Denique ut arceantur dæmones, ne fomitis incendium augeant, ut Chrys. dicit, hom. 45 in Joan. His ergo modis sacramentum hoc, vel physice, vel certe moraliter, corpus ipsum moderatur, et ad operandum virtutem, ac vitandum malum, magis habile, magisque dispositum reddit. Et hinc sumi potest propria ratio hujus effectus, quia hoc sacramentum institutum est ut antidotum ad præservandum hominem a malis, ut supra dictum est. Unde, quia fomes peccati est veluti primus fons et origo peccatorum, non potest suavius, neque efficacius sacramentum hoc, hominem a malis præservare, quam fomitem ipsum mitigando, et ad operandum bonum, hominem confortando. Merito ergo hujusmodi effectus huic sacramento tribuitur. Et ex his expedita sunt fundamenta aliarum opinionum. Nam, quæ prima afferebat, et parum sunt urgentia, et ad summum confirmant hanc posteriorem conclusionem, contra quam non procedunt quæ adducta sunt in secunda sententia, quia totus hic effectus, quem in corpore fieri diximus, ad spiritualem fructum ordinatur, et hac ratione spiritualis dici potest, et inter auxilia gratiæ, quibus homo præservatur a malis, comprehendi.

SECTIO II.

Utrum resurrectio vel gloria corporis sit specialis effectus hujus sacramenti.

1. Ratio dubitandi est, quia de hoc effectu fit specialis promissio sumentibus hoc sacramentum, Joan. 6 : *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum;* et : *Qui manducat me, vivet propter me.* Et : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Est ergo hic effectus specialiter promissus huic sacramento; ergo aliquam propriam et specialem causalitatem circa illum habet. Propter quam fortasse causam Concil. Nicæn. hoc sacramentum vocavit symbolum resurrectionis; et Ignatius, epist. 14 ad Eph., vocat pharmacum immortalitatis; Cyril. vero, lib. 4 in Joan., cap. 16, vocat, cibum nutrientem ad immortalitatem et vitam æternam, quod latius explicat cap. 15, et lib. 10, c. 13; unde Chrys., lib. 6 de Sacerdotio, dicit, animas eorum, qui hoc sacramentum in fine vitæ suscipiunt, ab Angelis propter assumptum illud sacramentum, hinc recta in cœlum deduci; eorum vero corpora, satellitum more stipantibus Angelis, custodiri in vitam æternam. Greg. autem Nyss., dicta orat. Catech., cap. 37, addit corpus nostrum non posse consequi immortalitatem, nisi huic corpori immortali Christi fuerit conjunctum; et similia fere habent Cypr., serm. de Cœna Dom., et Tertul., lib. de Resur. carn. Ac denique Iren., lib. 4 contra hæres., cap. 34, ad probandam futuram resurrectionem, ex usu hujus sacramenti argumentum sumit : *Quomodo dicunt carnem in corruptionem devenire, et non percipere vitam, quæ a corpore Domini et sanguine alitur;* et infra : *Quemadmodum qui est a terra panis percipiens invocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus existens, terrena et cœlesti, ita et corpora nostra percipientia Eucharistiam jam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia.* Atque similem sententiam habet, lib. 5, cap. 2.

2. In contrarium autem est, quia gloria corporis respondet gloriæ animæ, sicut beatitudo animæ respondet gratiæ, et charitati; et sicut hoc sacramentum neque habet, neque habere potest aliam efficaciam circa gloriam animæ

præter eam, quam habet circa gratiam et charitatem, ita neque aliter potest efficere gloriam corporis, quam gloriam animæ. Unde concluditur de primo ad ultimum, hoc sacramentum non aliter conferre immortalem vitam corporis, quam nutriendo et conservando gratiam et charitatem, quæ in virtute et in semine omnia illa continent, juxta illud Joan. 4 : *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

3. *Hæresis circa præsentem quæstionem.* — In hac re plures possunt excogitari modi dicendi. Primus est, immortalem vitam corporis ita esse promissam huic sacramento, ut certum ac simpliciter infallibile sit, eum, qui semel communicat, æternam vitam esse consecuturum; atque ita senserunt aliqui, quorum sententiam crimine hæreseos damnat August., 21 de Civ., cap. 25, quia, ut recte docuit D. Thom. hic, quæst. 79, art. 6, ad 1 et 2, hoc sacramentum non aufert possibilitatem peccandi, neque suscipientem statim in gratia confirmat, ut ipsa etiam experientia evidentius est, quam ut probatione indigeat. Rursus non confert infallibiliter pœnitentiam finalem ei, qui semel communicavit; ubi enim est de hac re lex, aut promissio? Et ipso rerum eventu, et experientia, est etiam hoc fere evidens, eademque est communis traditio, et sensus totius Ecclesiæ. Promissio ergo vitæ æternæ facta huic sacramento intelligitur sicut promissiones aliæ de effectibus sacramentorum, quæ includunt subintellectam conditionem, scilicet, si per hominem non steterit, vel si non ponat obicem, seu, quantum est ex parte sacramenti.

4. *Prima sententia.* — Prima sententia excogitari potest, asserens ratione hujus sacramenti conferendum esse corporibus aliquam specialem perfectionem gloriæ et immortalitatis; ita ut in hoc, futura sit aliqua differentia inter eos, qui in hac vita participes facti sunt hujus sacramenti, et alios, qui hoc beneficio non sunt potiti; nam illi afficientur singulari aliqua pulchritudine, vel aliqua alia qualitate, ad eum modum, quo martyrio, vel castitati respondet singularis aureola. Sed hæc sententia, si, quemadmodum potest pie cogitari, ita posset auctoritate aliqua fundari, existimari posset probabilis; quia vero nullum habet fundamentum, relinquenda est; nam in Scriptura sacra, quod ad præsens attinet, tantum promittitur huic sacramento vitæ immortalitas, quæ communis est omnibus beatis. Nec sancti Patres explicant specialem aliquam dotem vel aureolam, vel aliquid simile specialiter conferendum corporibus eorum, qui in hac vita usi sunt hoc sacramento; sed ad summum dicunt, illa corpora, quæ conjunguntur corpori Christi per hoc sacramentum, participatura gloriam et immortalitatem illius, quam etiam participabunt omnia viva membra ejus, juxta illud : *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.*

5. *Secunda sententia.* — Secunda sententia esse potest, resurrectionem et vitam corporis immortalem non aliter esse effectum hujus sacramenti, nisi quatenus sequitur ex effectibus gratiæ, quos in hac vita confert, sicut ratio in principio facta suadebat. Hoc potest explicari dupliciter. Primo ratione generali, quia, dando gratiam, dat jus ad vitam æternam animæ, et corporis. Sed hoc non videtur esse satis ad satisfaciendum omnibus testimoniis in principio adductis, quia hoc commune est omnibus sacramentis, et præcipue baptismo et pœnitentiæ; hæc enim per se conferunt primam gratiam, atque adeo primum jus ad gloriam, quod reliqua sacramenta augent et corroborant. Secundo ergo id explicatur ratione speciali, quia hoc sacramentum datum specialiter est ad perseverandum in gratia, et ut in fortitudine hujus cibi pervenire possimus usque ad montem Dei, 3 Reg. 19, et hac ratione adeptio gloriæ, et consequenter vitæ æternæ, potest specialiter attribui huic sacramento; sicut in statu innocentiæ immortalitas vitæ tribuebatur cibo ligni vitæ et efficaciæ illius. Atque in hunc modum recte etiam intelligitur differentia, quam Christus constituit, Joan. 6, inter manna et panem hunc, in illis verbis : *Patres vestri manducaverunt manna, et mortui sunt; qui manducat hunc panem, vivet in æternum.* Nam quod attinet ad præsentem vitam, neuter ex his cibis præservat a corporali morte; quod vero pertinet ad vitam quam post resurrectionem speramus, manna de se nullo modo illam præstabat, quia de se nihil ad spiritualem vitam conferebat; hic autem panis, conservando nunc spiritualem vitam, confert seu juvat ad obtinendam immortalem vitam corporis, quæ spirituali vitæ animæ respondet. Et hæc sententia est valde probabilis, sed juxta illam nullum hinc habemus specialem effectum hujus sacramenti diversum ab illis, quos supra posuimus.

6. *Tertia sententia.* — *Ejus possibilitas probatur.* — Tertium ergo modum addere

possumus, resurrectionem et immortalitatem corporis esse specialem effectum hujus sacramenti, quia, licet ratione illius non conferatur corpori aliquod donum, quod ratione gratiæ, vel gloriæ, animæ non debeatur, dabitur tamen proprio et speciali titulo, scilicet propter specialem conjunctionem cum Christo factam per hoc sacramentum. Et imprimis hunc modum esse possibilem facile declaratur, tum ratione generali, quia non repugnat eamdem rem pluribus titulis promitti et deberi; tum etiam exemplis, nam Christo debebatur corporis resurrectio et gloria, et ratione unionis, et propter gratiam et gloriam animæ, et nihilominus, speciali titulo, fecit sibi debitam illam gloriam per sua merita. Deinde, hunc modum fuisse congruentem, ita declaratur, quia ad augendam nostram spem et devotionem, ac reverentiam ad hoc sacramentum, decuit Christum specialiter promittere immortalitatem corporibus, quæ corpori Christi per illud conjunguntur. Item, ut significaretur efficacia vivificæ carnis Christi, quæ futura est proxima causa nostræ resurrectionis, et vitæ immortalis. Propter quod dixit Cyrill., dict. lib. 10 in Joan., cap. 13, et lib. 11, cap. 27 : *Non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis ad immortalitatem et vitam perpetuam traduci, nisi naturalis vitæ corpus illi conjungeretur;* ubi verbum illud, *non poterat,* non significat necessitatem, seu impossibilitatem simpliciter, sed congruentiam et maximam decentiam, vel etiam necessitatem quamdam supposita divina ordinatione; sic enim necessarium fuit, carnem humanam Verbo divino, quod est fons vitæ, conjungi, ut per illam mors vinceretur et corpora nostra immortalitatem acquirerent. Et ideo etiam decuit, corpora nostra carni Christi conjungi per hoc sacramentum, tanquam principio et origini suæ immortalitatis; et consequenter etiam decuit, ut hoc speciali titulo debeatur immortalitas hujusmodi corporibus. Denique hæc specialis promissio videtur satis indicari locis citatis in principio hujus sectionis. Et fortasse hac de causa dicitur hoc sacramentum datum, ut pignus felicitatis et gloriæ, ut dicit Trident., sess. 13, cap. 2. Et Chrys., hom. 45 in Joan., ubi sic facit Christum loquentem : *Ego autem mea carne alo quos genui, me eis exhibeo, omnibus faveo, omnibus optimam de futuris spem præbeo. Qui in hac vita ita se nobis exhibet, multo magis in futura.* Hic ergo modus explicandi hunc effectum pius est et probabilis, in quo non occurrit difficultas aliqua explicanda, quia revera non continet novum effectum, sed solum novum modum promittendi, seu novum titulum et rationem conferendi eumdem effectum; unde fit, eos, qui non suscipiunt hoc sacramentum, vel, qui ante institutionem ejus vixerunt, non privari aliqua perfectione gloriæ animæ, vel corporis, si alias perfectione gratiæ et charitatis non sint inferiores; sed solum privari illo speciali titulo, quia scilicet, non dabitur eis gloria propter specialem promissionem factam huic sacramento, quod parum, vel nihil refert ad perfectionem gloriæ, quanquam fortasse aliquod accidentale gaudium possit inde accrescere his, qui hujus sacramenti participes fuerint. Unde tandem colligo, si hic posterior modus verus est, solum habere locum in his, qui re ipsa hoc sacramentum suscipiunt, non vero in aliis, etiam si voto et desiderio illud suscipiant, quia ille specialis titulus fundatur in sacramentali et reali conjunctione inter Christum, et eum, qui digne communicat. Unde hic effectus sub hac ratione est proprie sacramentalis, qui non solet conferri per solum votum vel desiderium sacramenti; sicut etiam alii effectus gratiæ, qui per hoc sacramentum conferuntur ex opere operato, non dantur eis, qui tantum spiritualiter et in voto hoc sacramentum recipiunt, nisi etiam sacramentaliter communicent. Sic ergo in præsenti dicendum est de hoc effectu gloriæ sub hoc titulo dato; nam sub ea ratione est veluti effectus ex opere operato hujus sacramenti. Ex quo fit, communionem hujus sacramenti non solum in voto, sed etiam in re, esse medium necessarium ad obtinendum hunc effectum sub hoc titulo, quanquam non sit necessarium absolute ad obtinendam ipsam gloriam, vel immortalitatem, ut in superioribus latius dictum est.

SECTIO III.

Utrum per susceptionem hujus sacramenti fiat aliqua unio realis inter corpus Christi, et corpus suscipientis.

1. *Prima sententia.* — Hæc sola quæstio superest de effectibus hujus sacramenti, de qua licet in SS. Patribus nonnulla vestigia reperiantur, tamen ab Scholasticis ex professo disputata non est, propter causam inferius explicandam. His autem temporibus accuratius disputatur, nam multi viri Catholici in odium hæresis negantis veram præsen-

tiam Christi in hoc sacramento, simpliciter docent in sumptione hujus sacramenti fieri unionem inter corpus Christi et suscipientis, quam realem, naturalem, substantialem, atque etiam corporalem, interdum vocant. Qui potissimum fundantur in nonnullis SS. Patrum locutionibus. Chrys., hom. 88 in Matt., sic ait : *Nos secum, ut ita dicam, in unam massam reduxit; neque id fide solum, sed re ipsa nos suum corpus efficit.* Et hom. 45 in Joan. : *Ut non solum per dilectionem, sed re ipsa, in illam carnem convertamur, per cibum hunc efficitur, quem nobis largitus est.* Et hom. 55 ad Pop. : *Manduca me, dixi; bibe me, te sursum habeo, et deorsum tibi connector; non satis est tibi, quod tui primitias sursum habeo, hoc non tuum satiat desiderium; et, deorsum rursum descendi, nec simpliciter tibi commisceor, sed connector, manducor, paulatim attenuor, ut magna fiat commistio, temperies, et unio; nam quæ uniuntur, in propriis permanent terminis; ego vero tecum connector, nolo deinceps esse quicquam intervalli; unum utraque esse volo;* atque similes locutiones habet, hom. 60 et 61 ad Pop.; Cyril. Alex., lib. 4 in Joan., cap. 17 : *Qui manducat* (inquit) *carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in illo; sicut enim si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat necesse est, ita si quis carnem et sanguinem Domini recipit, cum ipso ita conjungitur, ut Christus in ipso, et ipse in Christo inveniatur.* Apertius, ac fusius, lib. 10, c. 13 : *Non negamus recta nos fide, veritateque sincera Christo spiritualiter conjungi, sed nullam nobis conjunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profecto pernegamus; idque a divinis Scripturis omnino alienum dicimus. Quis enim dubitabit, Christum etiam sic vitem esse, nos vero palmites, qui vitam inde nobis acquirimus? Audi Paulum dicentem, quia omnes unum corpus sumus in Christo, omnes enim de uno pane participamus. An fortasse putat adversarius Christi ignotam mysticæ benedictionis virtutem esse, quæ cum in nobis fiat, nonne corporaliter facit, communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare? Cur enim membra fidelium membra sunt Christi?* et infra : *Considerandum est, non habitudine solum, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam et participatione naturali;* et postea subjungit exemplum ceræ liquefactæ superius positum; et lib. 11, cap. 26 : *Considerandum* (inquit) *est, si ad unitatem consensus et voluntatis, naturalem etiam invenire possumus, per quam inter nos, et omnes Deo colligemur, fortassis enim etiam corporali unione conjungimur;* et inferius subdit : *Quod autem corporalis hæc unio ad Christum participatione carnis ejus acquiratur, ipse rursus Paulus de mysterio pietatis disserens testatur, dicens, esse gentes cohæredes et concorporales, et comparticipes promissionis in Christo;* et cap. 27 : *Corporaliter Filius per benedictionem mysticam nobis ut homo unitur, spiritualiter autem, ut Deus.* Fuse etiam de hoc loquitur Iren., lib. 5 cont. hæres., cap. 2, dicens : *Quando mistus calix et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis et sanguinis Christi, ex quibus augetur et consistit carnis nostræ substantia; quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, quæ sanguine et corpore Christi nutritur, et membrum ejus est? quemadmodum et B. Apost. ait, in ea, quæ est ad Ephes. epist., quoniam membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus, non de spirituali aliquo et invisibili homine dicens hæc; spiritus enim neque ossa neque carnes habet; sed de ea dispositione, quæ est secundum verum hominem, quæ ex carnibus, et nervis, et ossibus consistit, quæ de calice, qui est sanguis ejus, nutritur, et de pane, qui est corpus ejus, augetur.* Quæ omnia, et alia, quæ ibi subjungit, corporalem unionem significant, et ideo, lib. 4, cap. 34 : *Offerimus* (inquit) *ei, quæ sunt ejus, communicationem et unitatem prædicantes carnis et spiritus;* sic etiam Greg. Nyss., orat. Catech., cap. 37 : *Sicut parum fermenti sibi assimilat totam conspersionem, ita corpus a Deo morte affectum, cum fuerit intra nostrum, totum ad se transmutat, et transfert.* Damasc., lib. 4, cap. 14, agens de hoc sacramento, inquit : *Per illud purgati, corpori Domini illiusque spiritui unimur, ac Christi corpus efficimur.* Ex Latinis Leo P., epist. 23, et habetur de Consecr., dist. 2, c. In quibus : *In illa* (inquit) *mystica distributione spiritualis alimoniæ hoc sumitur, ut accipientes virtutem cœlestis cibi in carnem ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus.* Ac similia habet Augustinus in cap. Christus passus, de Consecr., dist. 2 : *Humana* (inquit) *caro, quæ erat peccato obnoxia, et ideo mortua, carni ejus mundæ unita et incorporata, unumque cum illo effecta, vivit de spiritu ejus, sicut vivit corpus de spiritu suo.* Cui consonat illud lib. 7 Conf., cap. 10 : *Cibus sum grandium; cresce, et*

manducabis me; nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Insignior vero locus est apud Hilarium, lib. 8 de Trin., et habetur in c. In Christo Pater, de Consec., dist. 2, ubi, ut probet inter divinas personas esse non tantum unionem per consensionem voluntatis, sed etiam unitatem naturalem, argumentum sumit ab hoc sacramento, dicens : *Interrogo, utrum per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis? si enim vere Verbum caro factum est, et nos vere Verbum carnem cibo Dominico sumimus, quo modo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui et naturam carnis nostræ jam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, et naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? ita enim omnes unum sumus, quia et in Christo Pater, et Christus in nobis est.* Propter has ergo, et similes Patrum locutiones, multi auctores simpliciter concedendum existimant, fieri corporalem unionem inter nos et Christum per hoc sacramentum, quomodo videtur loqui Algerus, lib. 1 de hoc sacram., c. 3; et Guitmund., lib. 3 de Veritate Eucharist., tractans prædictum Hilarii testimonium. Et Waldens., tom. 2 de Sacram., cap. 21, 59 et 95; et Turrecrem. in cap. In Christo Pater, de Consecr., dist. 2, qui citat Albertum, in tract. de Corp. et sanguin. Dom.; Roffens., lib. 4 contra OEcolampad., cap. 21 et seqq., et lib. 5, in princ.; Richard., art. 13; Hosius, in Confess. Polon., cap. 42; Claud. de Sainctes, Repet. 5, cap. 1 et 2; Turrian., lib. 1 de Euchar., cap. 8 et 9, et lib. 2, cap. 5, 6 et 7; Bellarminus, lib. 1 de Euchar., cap. 11, et lib. 2, cap. 12; Alan., lib. 1 de hoc sacram., cap. 8, et latius, cap. 28; Jansen., in Concordia Evang., cap. 59; Tolet., Joan. 6, annot. 29, et cap. 17, annotat. 23. Denique recentiores omnes, qui de hoc sacramento contra hæreticos scribunt, hoc fere modo loquuntur. Quo autem sensu asseratur hæc unio ab his auctoribus, et quomodo explicetur, inferius dicam.

2. *Secunda sententia.* — Nihilominus hæc sententia multis Theologis visa est improbabilis et aliena a dignitate et majestate hujus sacramenti, quod non propter corporalem conjunctionem, sed spiritualem, institutum est, dicente Christo, quando hoc sacramentum promisit : *Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.* Cyprianus, serm. de Cœna Dom. : *Fidei nostræ* (inquit) *infirmitas edocetur visibilibus sacramentis inesse vitæ æternæ effectum, et non tam corporali, quam spirituali transitione Christo nos uniri*; et infra : *Sicut in persona Christi humanitas videbatur, et latebat divinitas, ita sacramento visibili ineffabiliter divina se infudit essentia, ut esset religioni circa sacramenta devotio, et ad veritatem, cujus corpus sacramenta sunt, sincerior pateret accessus, ad participationem spiritus, non quod usque ad consubstantialitatem Christi, sed usque ad societatem germanissimam ejus hæc unitas pervenisset*; et infra : *Nostra et ipsius conjunctio nec miscet personas, neque unit substantias, sed affectus consociat et confœderat voluntates.* Damascen. etiam, lib. 4, cap. 14, post verba superius citata subjungit, *hoc sacramentum appellari communionem, quia per illud cum Christo commercium habemus, ac carnem ipsius et divinitatem percipimus, atque adeo nos inter nos communicamus, atque copulamur; quoniam enim ex uno pane participamus, omnes unum Christi corpus et unus sanguis, et alii aliorum membra efficimur, Christique concorporei existimus.* Infra vero hanc unionem declarans addit : *Nam si omnino hoc affert istud sacramentum, ut Christo, et aliis uniamur, non est dubium, quin omnibus, qui nobiscum illud percipiunt, animo ac voluntate copulemur; ex voluntate quippe conjunctio hæc existit, non autem citra animi nostri sententiam; omnes enim, ut Apostoli verbis utar, unum corpus sumus, quoniam ex uno pane participamus.* Quibus verbis satis explicat Damascen., hanc unionem solum esse affectivam et spiritualem. Nec dissimilia sunt, quæ tradit Cyril. Hier., Catech. 4 myst., cum dicit, sumpto corpore et sanguine Christi effici nos comparticipes corporis et sanguinis, χριστοφόροι γινόμεθα, et addit : *Sic Christophori erimus, cum ejus corpus et sanguinem in membra nostra receperimus, atque ita, ut beatus Petrus dicit, divinæ naturæ consortes efficiamur.* Ubi propter sacramentalem susceptionem non agnoscit aliam unionem præter spiritualem, quæ fit per gratiam. Accedit, quod nec D. Thom., neque ullus Scholasticorum, qui exacte et cum proprietate effectus sacramenti explicarunt, mentionem ullam hujus unionis corporalis fecerunt, quæ sit effectus hujus sacramenti. Quod ideo addo, quia distinguunt, et merito, effectum hujus sacramenti ab usu seu manducatione ejus; effectus enim supponit usum tanquam rationem seu conditionem necessariam, ut effectus fiat. Unde, licet usus

possit dici consistere, vel fieri per quamdam unionem corporalem, seu potius per materialem contactum inter nos et Christum, mediis speciebus, tamen post hujusmodi usum nullum agnoscunt effectum hujus sacramenti, qui possit dici corporalis aut realis unio.

3. Ratione etiam potest hæc sententia confirmari, quia, ut supra dixi in simili, agens de essentia hujus sacramenti, hic non potest intelligi unio realis et physica, nisi vel formalis, seu per modum compositionis, vel effectiva per influxum alicujus effectus; neutra autem potest in præsenti habere locum. De priori patet, quia neque ex corpore Christi et nostro fit unum corpus, vera et reali unitate, quia neque uniuntur ad componendam unam naturam, neque unam personam, neque habent realem modum unionis unius ad alterum, nec denique fit aliqua corporalis transmutatio alterius in alterum, quæ omnia sunt per se evidentia, nec sine temeritate negari possunt; nulla ergo excogitari potest physica unio formalis. De posteriori vero seu effectiva, est imprimis argumentum, quia probabile est, quod S. Thom. indicat, hoc sacramentum nihil directe influere in corpus; secluso autem influxu reali, nulla est unio effectiva. Deinde, etiamsi demus agere directe in corpus, non quælibet effectio sufficit ad unionem effectivam; nam licet sol illuminet aerem, non propterea dicitur illi uniri; oportet ergo, ut effectio talis fiat, ut per eam una res aliam ad se trahat et sibi præsentem vel secum conjunctam habeat. Hoc autem sacramentum non habet hujusmodi actionem in corpus nostrum, sed si quid agit, id solum pertinet ad diminutionem fomitis, aut quid simile, ut supra dictum est. Quin potius, si talis effectus fit per hoc sacramentum, non necesse est fieri eo tempore, quo præsentia Christi durat in suscipiente, sed tempore opportuno. Nam hic effectus non datur per modum habitus, sed per modum auxilii, vel specialis custodiæ et providentiæ divinæ; hujusmodi autem effectus, ut supra dictum est, tam in hoc, quam in cæteris sacramentis, non semper dantur in ipso usu, sed tempore opportuno; ergo propter solum hunc effectum dici non potest, quod intercedat hic unio effectiva. Atque hinc sumi potest alia confirmatio hujus sententiæ, quia, si aliqua est hic corporalis unio, vel illa durat solum, quamdiu Christi præsentia durat sub speciebus, vel etiam postea. Hoc posterius dici non potest. Qualis enim corporalis unio fingi potest inter me et Christum existentem in cœlo? aut quæ alia manere potest post communionem et sacramentalem Christi præsentiam transactam, quæ antea non esset, si erat eadem fides et charitas ad Christum? Si autem dicatur primum, id est contra mentem Sanctorum, quos prior sententia in suum favorem afferebat. Illi enim dicunt, unionem, quæ inter nos et Christum fit per susceptionem hujus sacramenti, esse illam, qua totum Ecclesiæ corpus Christo ut capiti conjungitur, et quatenus efficimur membra ejus; quin etiam dicunt, hanc unionem non solum perfici inter nos et Christum, sed etiam inter nosmetipsos, qui sumus membra ejus, quatenus inter nos conjungimur et unimur. Item testimonia Pauli, quibus iidem Sancti confirmant suam sententiam, non loquuntur de unione, transeunte (ut sic dicam) cum speciebus sacramentalibus, sed permanente et durabili, cujusmodi est illud, 1 ad Cor. 10 : *Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane participamus*, ubi ex unitate panis colligit unum esse corpus, quia ille panis est Christus, qui hanc in suo corpore efficit unitatem; illa vero unitas non durat solum, quamdiu panis ille manducatur, vel quamdiu sacramentaliter permanet in nobis. Et simile est illud ad Ephes. 5 : *Membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus*, quæ verba de hoc mysterio interpretantur dicti Sancti, præsertim Irenæus, qui etiam comparat hanc unionem cum illa, quæ est inter virum et uxorem, qua efficiuntur una caro, de qua Paul. ibidem ait : *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo et in Ecclesia;* quæ unio non durat solum eo tempore, quo est inter conjuges corporum conjunctio, sed illo actu quodammodo perficitur, permanet autem postea; idem ergo est, si exemplum analogiæ aliquid valet in hoc mysterio. Quod si hoc tandem concedatur, videtur aperte concludi, hanc unionem non esse corporalem, sed spiritualem tantum et mysticam, quia nulla est alia, quæ duret inter nos et Christum, transactis seu corruptis sacramentalibus speciebus. Ultimo confirmari potest hæc sententia, quia, si fit corporalis unio inter nostrum corpus, et hoc sacramentum, distincta ab ipsa susceptione et quantitativo contactu, vel illa fit cum toto corpore et omnibus partibus hominis communicantis, vel tantum cum illa parte, ad quam sacramentales species perveniunt; neutrum horum potest dici probabiliter. Non quidem primum, quia realis et corporalis unio sup-

ponit mutuam præsentiam realem seu propinquitatem et indistantiam eorum quæ unienda sunt. Non etiam secundum, tum quia non est major ratio de illa parte, quam de alia, præsertim de illis, quas sacramentum tangit, cum manducatur; et maxime, cum probabile sit, effectum sacramenti dari in ipsomet motu manducationis, cum primum deglutiuntur species; tum etiam quia illa unio non potest fingi per modum continuationis quantitatis, nec per efficientiam sacramentalem circa illam partem corporis magis, quam circa alias. Fertur Cardinalem Mendozam Burgensem, in libro, quem de hac unione scripsit, quem præ manibus habere non potui, docuisse, Christum sacramentaliter manducatum non solum fieri realiter præsentem in loco, quem sacramentales species possent naturaliter occupare, sed quodammodo diffundi per totum corpus hominis, ut toti illi et omnibus partibus ejus realiter uniatur, seseque illi immisceat. Verum hæc cogitatio non solum improbabilis et absurda est, sed etiam plus quam temeraria, quia vel dicendum esset Christum ex vi communionis hujus sacramenti esse realiter præsentem, etiam ubi non sunt præsentes species sacramentales; et hoc est contra receptam sanam doctrinam, qua docemur, Christum ita contineri sub speciebus, ut eas comitetur, et per illas suo modo in loco constituatur, et sacramentaliter duret quamdiu illæ duraverint. Vel oportebit dicere, ipsas species diffundi per totum corpus hominis, et penetrari cum omnibus partibus ejus, quo nihil absurdius potest excogitari, magisque alienum a communi sensu omnium Theologorum et totius Ecclesiæ, et est fingere miraculum inutile et sine fundamento, nam de hoc sacramento scriptum est, manducandum esse et bibendum, quod fit per determinatas vias et partes corporis; illa vero diffusio et penetratio, aliena est a veritate manducationis. Non est ergo necessaria ad effectum seu unionem, quam efficit hoc sacramentum.

4. *Enodatio quæstionis. — Inter Christi corpus et sumentis Eucharistiam nulla intervenit realis unio præter contactum et præsentiam realem.*—Tota hæc controversia, quamvis a multis magna contentione disputetur, videtur magis in verbis, quam in re aliqua versari, si certa fidei principia stabiliantur, præsertim tria, vel quatuor. Primum est, in usu hujus sacramenti, nos non tantum suscipere Christum in figura, aut per fidem, sed vere ac realiter per os corporeum. Hoc constat ex dictis supra de præsentia reali Christi in hoc sacramento, et hoc est, quod potissimum intendunt docere aliqui ex Sanctis in priori sententia citatis, et hanc vocant corporalem unionem, quia est vere corporalis sumptio; dicitur etiam naturalis, ut distinguitur contra umbratilem, aut per solam figuram vel signum, et sic de aliis nominibus. Hæc vero unio, ut dixi, quantum ad hoc, non est effectus sacramenti hujus, sed potius usus ejus, prout in usu includitur motus manducationis et physicus terminus ejus, nam per illum motum descendunt species et sub illis Christus usque ad certum locum stomachi; unde hæc unio, quoad hoc, communis est peccatoribus indigne manducantibus sacramentaliter corpus Christi, quamvis nullum effectum illis conferat. Ac denique in hoc solum consistit naturalis illa unitas Christi in nobis, de qua Hilarius loco citato loquitur, nam illa unitas naturalis nihil aliud est, quam quod una et eadem caro Christi vera ac naturalis, vere etiam ac realiter sit in nobis per prædictam realem præsentiam ac manducationem. Secundo existimo omnino certum, præter hanc propinquitatem, vel contactum inter corpus nostrum et Christi, mediis speciebus sacramentalibus, non intervenire materialem aliquam unionem physicam ac veram, et hoc existimo convincere argumenta secundæ sententiæ. Neque aliquis ex auctoribus, qui in priori citantur, contrarium dicere ausus est, sed omnes diserte explicant, non esse hoc sensu concipiendam hanc unionem. Tertio est certum, illam unionem, quæ in ipso usu fit per contactum ad species, non fieri immediate in omnibus partibus corporis communicantis, sed solum in determinata parte, ad quam species sacramentales perveniunt; hoc etiam satis probatum est. Quarto est certum, ex hac sacramentali manducatione et corporali receptione carnis Christi sequi in his, qui digne illam sumunt, spiritualem unionem cum Christo, seu perfectionem ejus, et omnes effectus supra numeratos, qui omnes ad perfectionem hujus unionis tendunt, et ideo spirituales sunt, ut in superioribus diximus. Et hæc sunt, quæ ad rem ipsam explicandam spectant.

5. Ex quibus infero, nullam unionem realem fieri per hoc sacramentum, quæ aliquid in re ipsa addat ultra condignam sacramentalem receptionem hujus sacramenti, et spirituales ejus effectus supra numeratos. Et hoc sensu verissima est secunda sententia supra

posita, quæ ex omnibus adductis sufficienter convincitur. Ostensum est enim præter sacramentalem receptionem corporis Christi, et spirituales effectus ab illa manantes, nihil aliud in toto hoc mysterio, et ejus participatione, intervenire.

6. *Ratione sacramentalis unionis Christi cum sumente, simul cum spirituali unione, dicitur Christus magis uniri nobis, quam ratione alterius sigillatim sumptæ.* — Nihilominus addo ultimo, ratione sacramentalis unionis spirituali conjunctæ, posse dici Christum nobis uniri magis, quam per solam spiritualem unionem vel sacramentalem solam. Hoc addo, ut explicem locutiones Sanctorum, et aliorum recentiorum auctorum, quas in eodem sensu, paucis quidem verbis, et distinctius tamen, quam cæteri, explicuit Franciscus Toletus, loco supra citato. Et declaratur breviter, quia, quando Christus digne sumitur, realiter conjungitur suscipienti, quia vere ac proprie intra ipsum constituitur, et quasi quodam corporali amplexu apprehenditur. Ex quo fit, ut quamdiu Christus ibi adest, quantum est ex sacramentali virtute ejus, excitet suscipientem, ut diligat, et affectu etiam complectatur eum, quem corporaliter habet præsentem. Ac rursus ex eadem corporali sumptione et quasi permistione, ut Sancti loquuntur, relinquitur, etiam post transactam realem Christi præsentiam, moralis quædam habitudo inter Christum et suscipientem, nam ratione illius contactus, speciali titulo censetur hic esse quasi aliquid Christi, et Christum habere specialem curam non solum animæ, sed etiam corporis ejus, ut illud sanctificet, suæque gloriæ particeps faciat, quæ habitudo non manet in eo, qui indigne communicavit, quia obicem posuit effectui sacramenti; propterea, licet dentibus premat sacramentum, et realiter Christum inter se suscipiat, non tamen dicitur hoc speciali modo uniri Christo, nec in eo manere, et Christus in ipso, ut ponderant Augustinus, et D. Thom., in hæc verba Joan. 6, et idem Augustin., serm. 2 de Verbis Domini; neque etiam manet illo modo, et sub illo titulo in eo, qui nunquam communicavit, etiamsi spiritualiter Christo conjunctus sit, ut infra dicam. Igitur, consideratis omnibus, quæ in hoc mysterio, et in usu et effectu ejus interveniunt, recte explicantur per modum specialis unionis sumptio carnis Christi, et effectus illius. Neque alium sensum potuerunt intendere Patres citati, quia nullus alius est probabilis, nec doctrinæ fidei consentaneus. Quod si inquiras, qualis sit dicenda hæc unio, multi dicunt, posse vocari substantialem, quia est inter substantias, et corporalem, quia est inter corpora. Sed primum non placet, quia inter substantias potest esse unio accidentalis, et quia valde improprie dicitur, esse substantialem unionem inter Christum et Ecclesiam, vel inter virum et uxorem. Secundum etiam non omnino probatur, quia inter Christum et Joannem Baptistam, verbi gratia, vel alios justos, qui fuerunt ante hoc sacramentum, est aliqua unio, quæ tantum est spiritualis, licet non tantum sit inter animas, sed etiam inter corpora; sicut enim possunt corpora spiritu informari, ita et spirituali nexu seu affectu uniri. Nihilominus tamen in bono sensu potest hæc unio corporalis dici, quia quodammodo fundatur in illa corporali permistione, seu susceptione sacramenti; maxime tamen spiritualis est, quia et præcipuum vinculum ejus est spirituale, et ipsa corporalis susceptio debet etiam spiritualiter fieri, id est, sancte et digne, ut hæc unio fiat. Unde etiam dici potest hæc unio realis et naturalis, sensu supra exposito, scilicet, ut excludantur sola signa et figuræ, et unio, quæ est per solam apprehensionem fidei, aut affectus. Proprie vero potest hæc unio vocari mystica, seu moralis, fundata aliquo modo in corporali vinculo, seu mistione; hujusmodi enim est unitas illa, quæ est inter conjuges, per quam explicant hanc unionem prædicti Patres, et indicat etiam August., lib. 2 contra Adversarium legis et Prophetarum, cap. 9.

7. Unde non placet, quod Alanus et alii ex citatis auctoribus dicunt, quando re ipsa non potest suscipi hoc sacramentum, ad perficiendum hanc unionem sufficere, quod sacramentum hoc in voto suscipiatur, quia hoc satis est, ut homo fiat vivum Christi membrum, et uniatur illi, et corpori ejus, quod est Ecclesia; hoc (inquam) non placet, quia illa unio est mere spiritualis, et non fundatur in reali conjunctione corporis Christi cum nostro, et ideo non potest vocari corporalis, et naturalis, quia per votum sacramenti non est corpus Christi vere ac naturaliter intra nostrum; quare illa unio non est proprie effectus sacramentalis hujus sacramenti, qui, ut sæpe dixi, non datur ex solo voto, sed ex reali usu. Quod sic facile ex dictis explicatur, quia ille specialis titulus, quo caro nostra manet sub protectione Christi, quia carni ejus commista fuit, et illa moralis habitudo, quæ ex hoc contactu relinquitur, non intelligitur esse in

eo, qui solo voto Christum suscepit. Sicut igitur sacramentales effectus proprii hujus sacramenti, quatenus tales sunt, non dantur, nisi per realem usum ejus, ita neque ista unio aliter perficitur, quia revera per hanc unionem nihil aliud explicatur, quam ipsa realis susceptio sacramenti cum suis effectibus. Quod etiam explicari potest illo exemplo matrimonii, quia vir et uxor proprie et perfecte non efficiuntur una caro, donec reipsa carnaliter commisceantur, ut latius in materia de matrimonio tractatur. Quod si quis dicat, etiam per solum vinculum matrimonii fieri aliquo modo unam carnem, quia accipiunt jus ad commistionem carnalem, præterquam quod id improprie dicitur, quia illud vinculum non est carnale, sed morale, tamen illo admisso, et ad præsentem materiam illud applicando, talis seu proportionalis unio inter nos et Christum non fit per hoc sacramentum, sed per baptismum, per quem accipimus jus ad corporalem unionem, quæ fit in hoc sacramento. Ex quo tandem infero quod, licet ex hac unione optime et a fortiori colligatur unitas corporis mystici cum Christo, et membrorum ejus inter se, quomodo videtur argumentari Paulus, 1 ad Corinth. 10, juxta Sanctorum interpretationem supra traditam, quam ibi Haymo latius explicat, et attingit Theodor., tam ibi, quam ad Ephes. 5, non tamen e contrario necessaria est hæc sacramentalis vel corporalis unio ad unionem mysticam Ecclesiæ, et membrorum ejus cum Christo et inter se, quia ad hanc sufficit unio omnino spiritualis, quam includit et speciali modo causat realis et condigna susceptio hujus sacramenti; addit vero aliquid pertinens ad specialem gratiam sacramentalem, quod simpliciter necessarium non est ad constituendum membrum Christi vivum, corpori ejus specialiter conjunctum, ut constat de omnibus justis, qui ante institutionem hujus sacramenti fuerunt, atque etiam de illis, qui sine reali usu hujus sacramenti salvi facti sunt, et maxime, si nec baptismum re ipsa susceperunt. Et hæc sint satis de locutione potius mystica, quam omnino propria et rigorosa.

DISPUTATIO LXV.

DE ADORATIONE HUIC SACRAMENTO DEBITA.

Disputat. 27 *de Eucharistia.* — Hactenus doctrinam speculativam ad hoc sacramentum pertinentem, prosecuti sumus; reliquum est, ut partem moralem aggrediamur, quæ versabitur circa actus, quos nos circa hoc sacramentum exercere possumus, aut debemus; propria enim materia moralis doctrinæ sunt actus humani; hoc autem sacramentum, ut sæpe diximus, prius in suo esse constituitur, quam ad usum applicetur. Unde fit, ut duobus modis possimus nos circa illud operari: prior est, exercendo aliquos actus circa ipsum sacramentum, prout in se existit ante usum; posterior est, utendo ipso sacramento. Et hunc posteriorem modum prosecutus est D. Thom., tota quæst. 80; priorem vero prætermisit, propter hanc fortasse causam, quia ille modus operandi non potest esse, nisi per aliquos actus religionis seu cultus; de quibus non videbatur hic necessaria specialis disputatio, quia suppositis principiis generalibus de adoratione, Christo Domino et rebus sacris debita, supra, quæst. 25, traditis, et supposita veritate realis præsentiæ Christi in hoc sacramento, nihil novi de hac re superesse videbatur. Nihilominus tamen ad hujus materiæ complementum, necessarium est, hanc brevem disputationem præmittere, tum, ut hæreticis hujus temporis satisfaciamus; tum, ut generalia principia ad præsentem materiam distinctius applicemus.

SECTIO I.

Utrum licitum, vel præceptum sit, Eucharistiam adorare.

1. *Hæresis circa præsentem quæstionem.* — Hæretici, qui negant realem Christi præsentiam, idololatriæ scelus esse dicunt, cultum aliquem huic sacramento tribuere, præsertim latriæ. Nonnulli etiam negant, etiam si Christus in eo adsit, esse adorandum, quia non est adorandus, nisi ubi ipse vult adorari; nunquam autem non docuit, ut in Eucharistia eum adoraremus; nec legimus Apostolos in nocte cœnæ panem aut calicem, quem Christus eis porrexit, adorasse. Alii vero ex hæreticis solum negant hoc sacramentum ante usum debere adorari, quia negant præsentiam Christi in illo esse permanentem, sed tantum in ipso usu, atque damnant cultum, quem Ecclesia præbet huic sacramento, vel in Missa, quando statim post consecrationem elevatur, et populo adorandum proponitur, vel quando in processionibus circumgestatur, et colitur, vel quando eidem in pyxide conservato reverentia exhibetur. Ultima sententia esse potest, mente discernendum esse

Christum a sensibili signo; et Christum quidem adorandum esse, non tamen sacramentum, quia species illæ sunt res creatæ, et inanimes, et consequenter incapaces adorationis; neque enim satis est, ut Christus sub illis sit, quia etiam Deus est in anima tanquam in templo suo, et tamen adoratur Deus, et non anima.

2. *Christus adorandus est in Eucharistia, sicut si in propria specie videretur.* — Dico primo, Christum in hoc sacramento existentem non minori veneratione, ac cultu dignum esse, quam si in propria specie clare, et sensibiliter ibi conspiceretur. Hæc assertio est de fide, quam definit Concil. Trident., sess. 13, c. 5, et can. 6, et in ejus confirmationem adducit, Christum esse in terris adoratum, et ab Angelis, ad Hebr. 1, et ab hominibus, Matth. 2 et 28, Luc. 24, et Joan. 6, atque etiam in cælis, Apoc. 5 et 7; subdit autem Concilium, eamdem esse rationem de Christo existente in hoc sacramento, quia eadem est ejus excellentia, eadem majestas. Differentia autem in modo existendi naturali, vel sacramentali, sensibili aut insensibili, nihil refert, quia adoratio non nititur sensibus, sed fide, alioqui nec Deus ipse esset adorandus, quia non clare a nobis videtur, sed tantum creditur. Nam, quod hæretici aiunt, Christum non esse adorandum, nisi ubi ipse vult adorari, si intelligant, necessarium esse, ut Dei voluntas speciali præcepto aut revelatione nobis manifesta sit, vanum est, et contra omnem Scripturam et rationem; Magi enim ubi habuerunt speciale præceptum, vel revelationem, ut Christum in præsepe adorarent, nisi ubi intellexerunt, et crediderunt ipsum esse Deum, ac Regem suum? Et idem est dicendum de cæco, qui a Christo illuminatus procidit, et adoravit ipsum, et de cæteris similibus. Et ratio generalis est, quia ex divina et naturali lege tenemur Deum colere, et sancta sancte tractare; ergo, posita fide ac revelatione, Christum verum Deum ac summe sanctum hic adesse, non est nova revelatio necessaria, ut adorandus sit. Quapropter merito Sancti omnes ex reali præsentia Christi colligunt adorationem, et e converso nos supra a posteriori argumentantes, ex perfecta adoratione et latria, quæ Christo in hoc sacramento tribuitur, illius realem præsentiam probavimus, ubi multa ex SS. Patribus adduximus, quibus addi possunt Chrysost., hom. 61 ad Pop., 83 in Matth. et 24 in 1 ad Corinth.; Cyril. Hieros., Catech. 5 mystag. : *Accede* (inquit) *pronus, adorationis in modum, et venerationis;* et Damascen., lib. 4, cap. 14, dicens : *Veneramur ipsum, tum animæ, tum corporis puritate.* Idem Euseb. Emissen., hom. 5 de Paschate. Et August., de Consecr., dist. 2 : *Nos autem* (inquit) *in specie panis et vini, quam videmus, res invisibiles, id est, carnem et sanguinem honoramus;* et in Concione 1 super Psalm. 21, tractans illa verba : *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.* Et confirmatur ex antiquo ritu et consuetudine Ecclesiæ elevandi hostiam statim post consecrationem, nam licet ea cæremonia mysticam etiam habeat significationem vel moralem; potest enim significare, vel elevationem Christi in cruce, vel resurrectionem, aut ascensionem ejus, ut significat Concil. Ephesin., in epist. ad Nestorium, et August., serm. 28 de Verbis Apost.; potest item significare internum cultum, et elevationem mentis ad Deum, quomodo etiam in lege veteri oblata elevabantur super altare coram Deo, Exod. 23, Levit. 8, Num. 5; licet hæc (inquam) vera sint, tamen propria et litteralis ratio hujus actionis est, ut populus fidelis, qui credit statim post consecrationem Christum hic adesse, ipsum adoret, ut constat ex omnibus Liturgiis, et ex Dionys., de Eccl. Hier., cap. 3, part. 2 : *Pontifex* (inquit) *augustissima mysteria conficit, et, quæ ante laudaverat, in apertum agit, divina munera reverenter ostendens;* et Basil., lib. de Spiritu Sancto, cap. 27 : *Invocationis verba, cum ostenditur panis Eucharistiæ, et poculum benedictionis, quis Sanctorum in scripto nobis reliquit?* Ubi docet esse traditionem non scriptam, non solum venerandi, sed etiam orandi, et invocandi Christum in Eucharistia, quando a sacerdote elevatur. Et ad hanc consuetudinem alludit Chrysost., hom. 36 in 1 ad Cor., hom. 3 ad Ephes., hom. 61 ad Pop., cum ait : *Cum vela videris retrahi, tunc superne cœlum aperiri cogita;* pluraque alia de hac elevatione, et adoratione erudite congerit Durand., lib. 2 de Ritibus Eccles., cap. 40. Huc etiam spectat, quod Sancti dicunt, ad verba consecrationis cœlos aperiri, et Angelorum multitudinem ad Christum adorandum descendere, ut videre est in Gregor., 4 Dial., cap. 58; Chrysost., lib. 6 de Sacerdotio; Ambrosio, circa id Lucæ 1 : *Apparuit ei Angelus.* August., lib. de Corpore Christi, ut Magister citat in 4, dist. 13; Innocent., lib. de hoc myst., cap. 24, et lib. 5, cap. 6. Denique idem confirmat alia traditio Ecclesiæ, quam præ

manibus habemus, ejusque initium ignoramus, quod scilicet, omnes, qui communicaturi sunt, prius adorent Christum in hoc sacramento, quod factum semper legimus in omnibus liturgiis, Jacobi, Basilii, et Chrysostomi, et apud Augustinum, et alios Patres supra citatos. Neque oportet, ut rationem aliam hujus assertionis adjungamus, quoniam a Concilio Trident. satis explicata est.

3. *Latriæ cultus non solum Christo, sed etiam toti sacramento, ut ex Christo et speciebus constat, deferendus est.* — Dico secundo : non solum Christus sub speciebus existens, sed etiam totum sacramentum visibile, ut ex Christo et speciebus constat, unico latriæ actu adorandum est. Conclusio est certissima, quæ imprimis probatur ex usu Ecclesiæ, quæ absolute totum sacramentum adorat, unde etiam canit: *Tantum ergo sacramentum, veneremur cernui.* Et Concil. Viennense in Clem. unica, de Reliquiis et venerat. Sanct., inter alia inquit : *O adorandum, ac reverendum excellentissimum sacramentum;* et Trident., non sub nomine Christi, sed sacramenti docet, adorandum esse hoc sanctissimum sacramentum; et Alex. Papa, epist. 1, cap. 4, sub nomine oblationis loquens de hoc sacramento, dicit, pura mente sumendam esse, atque ab omnibus venerandam, et sicut potior est cæteris, ita potius excoli et venerari debere. Optime Cyprian., serm. de Cœna Domini : *Sicut in persona Christi humanitas videbatur, et latebat divinitas, ita sacramento visibili ineffabiliter divina se infudit essentia, ut esset religioni ad sacramenta devotio, et ad veritatem, cujus corpus sacramenta sunt, sincerior pateret accessus.* Et Euseb. Emissen., hom. 5 de Paschate : *Ut coleretur* (inquit) *per mysterium, quod semel offerebatur in pretium.* August., ep. 118, serm. 28 de Verbis Apostol., hoc vocat cœleste ac venerabile sacramentum; et 20 contra Faust., cap. 13, vocat hoc sacramentum religionis, cui longe diversus cultus debetur, quam communi pani aut vino. Item Ambros., 4 de Sacram., cap. 2 : *De cœlo* (inquit) *ista sacramenta venerunt*, etc. Et similia multa legi possunt in Patribus supra citatis, quæ Gabriel et alii per synecdochen interpretantur, per sacramentum intelligendo Christum, qui est res et sacramentum, quia est id, quod est præcipuum in hoc sacramento; sed cum possint proprie et simpliciter verificari, non oportet ad metaphoras recurrere, præsertim cum ex illo metaphorico sensu facile colligi possit quod intendimus. Ratio ergo hujus assertionis partim ex dictis de substantia hujus sacramenti, partim ex principiis de adoratione sumenda est; diximus enim hoc sacramentum esse unum quid ex Christo et speciebus coalescens; ergo hoc totum sacramentum potest uno actu adorari, quo primo et per se adoretur Christus, qui est unicum suppositum hujus sacramenti, ad quod per se tendit adoratio, coadorantur autem species, tanquam Christo conjunctæ, et cum illo unum componentes. Quod exemplis declaratur; diximus enim in materia de adoratione, quando adoratur persona Imperatoris, coadorari thronum vel purpuram ejus; imo per vestem vel calceum adorari personam; quia licet intentio adorantis prius tendat in personam, tamen actio adorandi, præsertim externa, sæpe immediatius versatur circa vestem, quam deosculando, personam veneratur; major autem conjunctio vel habitudo est in hoc sacramento inter Christum et species, quæ sunt veluti thronus, in quo Christus continetur, seu quasi vestimentum, quo tegi voluit. Quæ ratio locupletari potest ex multis, quæ de venerando tactu, et osculatione Eucharistiæ cum reverentia et timore, tractat Chrysost., hom. 5 in Matth., 45 in Joan., 20 in 1 ad Cor.; Greg. Nazianz., orat. de sorore Gorgonia; Petrus Chrysol., serm. 33 et 34; et alia videri possunt apud Claud., Repet. 9, cap. 6, ubi ad tuendam hanc conclusionem, fingit, species non habere diversam existentiam ab existentia corporis et sanguinis Domini. Sed hoc falsum est, ut ex superioribus constat, si in rigore intelligatur; et non est necessarium, quia ad prædictam coadorationem specierum sufficit unio accidentalis seu sacramentalis supra explicata, ut ex adductis exemplis a fortiori probari potest. Neque existimo, prædictum auctorem in metaphysico rigore esse locutum, sed dixisse, species non habere aliam existentiam, quia non habent aliud suppositum, a quo sustententur, præter Christum.

4. *Eucharistia non tantum interiori, sed etiam exteriori cultu adorari debet.* — Dico tertio, hoc sacramentum non tantum interiori, sed etiam exteriori et visibili cultu, esse adorandum. Hæc assertio est æque certa ac præcedentes, et sequitur ex illis. Et ratio sumi potest primo ex parte rei, quæ adoratur, quæ quodammodo constat ex re sensibili et insensibili; nam, licet Deus, qui omnino spiritualis est, possit non solum spi-

ritu, sed etiam corpore adorari, tamen majori quadam ratione ac proportione id convincitur, quando res, quæ adoratur, habet aliquo modo speciem visibilem, et interius latentem excellentiam invisibilem. Secundo, ex parte hominum adorantium, qui animo et corpore constant, et ideo animi et corporis actibus colere debent hoc sacramentum. Tertio hoc constat ex usu et traditione Ecclesiæ, de qua legi possunt citati Patres, præsertim Chrysost., hom. 7, 19 et 52 in Matth., et 21 in Acta, et 24 in 1 ad Corinth.; Cyrillus Hierosol., Catech. 5 mystag.; et Dionysius, cap. 3 de Cœlest. Hierarch.; Jacobus, Basil., Chrysostomus, in Liturgiis, et quæ pie satis ordinat Honorius III in cap. Sane, de Celebratione Missarum. Ubi sacerdotibus mandat, ut Eucharistiam honorifice tractent, et plebem doceant, ut, cum in celebratione missarum elevatur hostia salutaris, reverenter inclinet, idem faciens, cum eam defert presbyter ad infirmum. Et postea præcipit, quo cultu et honore deferenda sit Eucharistia ad infirmos. Hoc vero observandum est, quod in materia de adoratione diximus, actiones, vel gestus corporis, quibus exterior hic cultus deferri solet, de se indifferentes esse, et ex intentione interna vel impositione, aut communi usu pendere. Hoc ergo est etiam in præsenti externa adoratione observandum. Nam pro varietate consuetudinum diversi sunt ritus colendi hoc sacramentum; ad cavendam autem superstitionem, et indecentiam, publice servanda est uniuscujusque Ecclesiæ consuetudo; secrete vero unusquisque illis actibus uti potest, qui et nullo modo indecentes sint, et ad humilitatem et reverentiam ostendendam, et unicuique ad devotionem excitandam accommodati videantur.

5. *Laudabilis est usus Ecclesiæ, proponendi et circumferendi publice Eucharistiam.* — Et ex hac conclusione colligitur laudabilem esse Ecclesiæ consuetudinem, quæ hoc divinum sacramentum publice interdum proponit, vel circumfert per vias et loca publica cum solemni pompa, cultu, ac veneratione. Ita docet ac definit Concilium Trident., sess. 13, cap. 5, et canon. 6, ubi hujus consuetudinis optimas rationes insinuat : prima, ut Christiani homines singulari ac rara quadam significatione gratos et memores testentur animos erga communem Dominum; cujus rei, et figuram, et exemplum habemus 2 Reg. 6 et 7, ubi David ludebat coram arca Domini, quando totus populus solemni pompa illam circumducebat. Et simile prorsus exemplum habemus in 3 lib. Regum, cap. 8. Secundo ait Concilium, hoc divino beneficio, mortis Christi victoriam et triumphum repræsentari; indicans, quando Ecclesia Catholica publica devotione ac lætitia hoc admirabile sacramentum Eucharistiæ colit ac veneratur, gaudere et quasi triumphalem diem agere pro gloriosa victoria, quam Christus Dominus de inimicis reportavit. Tertio, inquit, oportuisse victricem veritatem de mendacio et hæresi triumphum agere, ut ejus adversarii in conspectu tanti splendoris, et in tanta universæ Ecclesiæ lætitia positi, vel debilitati et fracti tabescant, vel pudore affecti et confusi aliquando resipiscant. De qua re optima figura legi potest, Josue cap. 6.

6. *Omnes tenentur præcepto ad non tractandam Eucharistiam irreverenter.* — Secundo ex dictis facile intelligi potest, quomodo hæc adoratio in præceptum cadere possit. Hactenus enim solum explicatum est, quam sit sancta, et laude digna. Duplex ergo præceptum hic intelligi potest, negativum scilicet, et affirmativum. Negativo præcepto prohibemur injuriam aliquam aut irreverentiam huic sacramento irrogare; et hoc præceptum naturale est et divinum; nam intrinsece malum est, rem honore dignam irreverenter tractare. Hoc autem præceptum explicatur in particulari in multis decretis juris canonici, quæ prohibent, aliquid indecens agere circa hoc sacramentum, vel immediate, ut effundendo, vel projiciendo in terram, vel ita incaute custodiendo, ut vel corrumpi possit, vel a muribus comedi, vel ab hostibus fidei conculcari; vel mediate, ut irreverenter tractando, vel immunde, vasa, aut vestes, et res alias ad cultum hujus sacramenti deputatas, de qua relegi possunt multa, quæ habentur extra, de Celebrat. Missar., et de custod. Eucharist., et de Consecr., dist. 1 et 3, præsertim in cap. Si per negligentiam, et c. Si quis per ebrietatem, et c. Qui non bene. In quibus nonnullæ pœnæ imponuntur his, qui aliquid negligenter vel irreverenter egerint contra hoc sacramentum, quæ nec fere sunt in usu, neque incurruntur ex obligatione, donec a superiori imponantur, cujus prudenti arbitrio commissa fere jam est hujusmodi pœna, ut D. Thom. infra significat, quæst. 83, art. 6, ad 7.

7. *Præceptum affirmativum est de honore aliquo Eucharistiæ exhibendo.* — Affirmativum præceptum erit exhibendi interdum ho-

norem aliquem huic sacramento. De quo præcepto non est dubium, quin sit nobis impositum; consequitur etiam, ex natura rei, ex institutione hujus sacramenti, quod nobis datum est, ut illud tractemus, et eo utamur; hinc enim fit, ut pro illius dignitate et majestate tractandum sit. Ex quo facile intelligere licet, quando obliget hoc præceptum; cum enim affirmativum sit, licet semper obliget, non tamen pro semper, sed tempore opportuno. Illud autem præscribi potest : primo in generali, quandocumque talis occurrit occasio exhibendi honorem, ut eam prætermittere sit quidam virtualis contemptus, et moraliter existimetur irreverentia quædam, et non pura negatio, sed privatio, seu omissio, aut ablatio honoris debiti, quod humano exemplo explicari potest, quia licet non teneamur semper Regem honorare, tamen si præsens nobis fiat vel cum eo loqui velimus, et nullam ei reverentiam exhibeamus, merito censebitur inhonoratio quædam; multo ergo majori ratione quippiam simile in hoc sacramento reperitur, ut omittam rationem scandali, quæ semper adjungitur, si publice in hujusmodi opportunitate adoratio omittatur; imo si frequenter id fiat, suspicionem posset alicujus infidelitatis vel erroris generare. Secundo ex hoc generali principio possumus in speciali aliqua tempora designare: primum ac præcipuum est, quando accedimus ad sacrificandum, ut est per se manifestum, tum quia ille est perfectissimus actus exterior religionis, et supremus Dei cultus; tum etiam quia illa actio est maxime sacra, quæ circa hoc sacramentum exerceri potest. Secundum simile huic est, quandocumque fideles ad communicandum accedunt, ut rationes factæ, et Ecclesiæ consuetudo probant. Tertium est, quando hoc sacramentum ab Ecclesia proponitur adorandum, ut quando elevatur in Missa, ut significatur in dicto cap. Sane, de Celebr. Missar., ex quo colligitur, hanc esse Ecclesiæ intentionem. Et ratio facta idem probat, quia tunc est tempus maxime opportunum. Quartum esse potest, si sacramentum nobis occurrat, aut præsens fiat, ut in eodem capit. significatur, et idem erit in omnibus similibus. Addendum vero est, secluso formali contemptu, et scandalo, hujusmodi omissionem per negligentiam aliquam, non esse mortale peccatum, regulariter loquendo, propter materiæ levitatem. Et interdum nulla erit culpa, si vel propter naturalem inadvertentiam, vel ob urgentem necessitatem involuntaria censeatur.

SECTIO II.

Utrum hoc sacramentum debeat absolute adorari.

1. Duplex potest esse hujus quæstionis sensus : prior erit, si absolutam adorationem a respectiva distinguamus, quæ distinctio consideratur ex parte objecti, prout secundum se adoratione dignum est, ut latius exposuimus in primo tomo hujus tertiæ partis, de adoratione tractantes. Posterior sensus erit, si absolutam adorationem sumamus, prout distinguitur a conditionata, quæ distinctio consideratur ex parte adorantis, seu ex modo, quo res adoranda ei proponitur, seu ab ipso cognoscitur; et hic posterior sensus est præcipue intentus hoc loco; nam prior expeditus fere est ex dictis in sectione præcedenti, adjunctis generalibus principiis de adoratione; tamen, ut doctrina sit clarior, pauca adjiciemus.

2. *Eucharistia simpliciter est adoranda latria absoluta et perfecta.* — In priori ergo sensu dicendum est, simpliciter hoc sacramentum adorandum esse adoratione latriæ absoluta et perfecta, qua per se adoretur Christus, coadorentur autem species. Probatur, quia hoc sacramentum in re est unum constans ex Christo et speciebus; ergo eadem adoratione est adorandum, qua ipsemet Christus; et ipsæ species sunt coadorandæ, sicut vestis vel thronus Christi, ut explicatum jam est, neque frequenti et communi usu aliter debent adorari species consecratæ per se, et tanquam tota materia adorationis, sicut nec per se adoratur humanitas Christi, sed coadoratur Verbo, quia, sicut humanitas reipsa est conjuncta Verbo, neque ab ipso unquam separatur, nec suppositum per se constituit, ita species consecratæ, quamdiu consecrationem retinent, et dignæ sunt adoratione, non separantur a Christo, cui sacramentaliter conjunguntur; in quo est magna differentia inter has species, et alia sacramentalia signa, vel alias res sacras, quæ respective adorantur, et re ipsa, ac supposito, et loco, a Christo separantur, ut crux, imago, et similes, quæ facile possunt separatim adorari, ut tota materia adorationis respectivæ, seu propter rationem extrinsecam, a qua re ipsa disjunctæ sunt. Et ideo, ut aliquando possint uno actu coadorari simul cum ipsa re principaliter et absolute adorata, oportet, ut mente vel apprehensione cum illa conjungantur. At vero in his speciebus sacramenta-

libus e contrario. Nam re ipsa semper sunt conjunctæ Christo, semperque per modum unius simul cum illo objiciuntur; ideo regulariter, et juxta ordinarium modum, nunquam per se nec distincto actu adorantur, sed coadorantur illomet actu absoluto, quo adoratur Christus. Dico autem regulariter, et juxta ordinarium modum, quia, si quis velit mente disjungere quæ in re conjuncta sunt, sicut alias diximus de Christi humanitate, poterit solas species adorare, tanquam rem quandam sacram, et ex conjunctione ad Christum sanctificatam. Talis vero adoratio non poterit esse absoluta, nec latria primaria et perfecta, quia illæ species non habent in se excellentiam increatam, propter quam sint hujusmodi adoratione dignæ; sed erit adoratio respectiva, et secundaria latria, qualis est adoratio imaginis, quando hoc modo, et separatim e prototypo adoratur. Qua etiam veneratione digna sint cætera sacramenta, seu sacra signa, ex VII synodo multis in locis colligi potest; et ex Dionys., cap. 3 de Eccl. Hier.; et August., lib. de Catech. rudib., cap. 26; et Damasc., orat. de imaginibus. Et hæc de priori parte.

3. Circa posteriorem sensum difficultas est, an, cum adoramus hoc sacramentum, necesse sit, mente concipere conditionem aliquam, scilicet, si rite est consecratum; an vero possimus absolute et sine conditione adorare. Et ratio dubitandi est, quia licet sit certum, sub speciebus consecratis adesse Christum, tamen non est certum, has species esse rite consecratas; ergo non est certum, adesse Christum; ergo hoc, quod proponitur adorandum, non est absolute adorandum, sed sub conditione, ne fortasse contingat, substantiam panis, ut Deum, adorari, quod periculum non est in sola speculatione, sed videtur esse morale, quia multæ sunt causæ, propter quas hoc potest accidere, ut si sacerdos non sit baptizatus, vel non habeat intentionem, vel non sit rite ordinatus, quod pendet ex multis aliis causis, in quibus fere in infinitum progredi possumus; et ex parte materiæ sæpe accidit defectus, præsertim in calice, aquam loco vini infundendo. Unde S. Bonavent., in 3, dist. 24, art. 1, quæst. 1, ad ultimum, sic inquit : *Omnis fidelis recte adorans hostiam consecratam, adorat sub ea conditione, si perfecta sunt circa ipsam ea, quæ ad consecrationem sunt necessaria secundum divinam institutionem, et sic nunquam decipitur, nec errat.* Alens. etiam, 3 part., q. 30, membr. 3, art. 1, § 3, requirit conditionem tacitam, vel expressam.

4. *Secundo, esse adorandam sine conditione aliqua, per se loquendo.* — Dicendum vero est, per se loquendo, ac seclusis specialibus circumstantiis per accidens occurrentibus, absolute adorandum esse hoc sacramentum, nulla in actu apposita conditione. Ita sentit D. Thom. in 3, dist. 9, quæst. 1, art. 2, q. 6, ad 2, ubi solum dicit, non requiri conditionem explicitam, sed satis esse, quod habitu retineatur. Habitu autem illam retinere nihil aliud esse videtur, nisi mente et animo habere intentionem adorandi verum Christum, verumque sacramentum, et non exhibendi adorationem, nisi cum hac prudenti existimatione. In eadem sententia est Richard. in 3, dist. 24, quæst. 4, ad secundum, ubi inquit, *licet fides credat, Christum esse sub speciebus, sub conditione, si omnia sunt facta, quæ ad consecrandum sunt necessaria, tamen ad adorandum non oportere, ut fideles hanc conditionem adhibeant in actuali cogitatione.* Idem Gabr., lect. 50 in can., ubi explicat Alensem, et Bonavent., quod solum loquantur de habituali intentione. Idem tenet Marsil. in 3, q. 8, art. 2, dub. 5, et communiter Summistæ, verbo Adoratio. Et probatur primo, quia, ut homo simpliciter et absolute operetur, sufficit moralis certitudo; non enim debet major ab homine exigi. Alioqui nec parentes possemus absolute venerari, quia non nisi fide quadam humana eos ut parentes recognoscimus. Nec sacerdos posset absolvere, intentione absoluta, sed sub conditione, Si es baptizatus, et sic de aliis; in præsenti autem materia seu actione est moralis certitudo, quæ nascitur ex uno principio de fide, et alio humano modo certo; nam licet pendeat ex multis conditionibus, tamen omnes sunt faciles, et regulariter non deficiunt. Secundo argumentor, nam is, qui sic adorat, totam intentionem suam et rationem adorandi ponit in vera Christi dignitate et excellentia, unde et simpliciter vult solum verum Christum adorare, et habitu retinet hanc voluntatem, nimirum, quod, si sciret, illum esse nudum panem, non adoraret, quæ habitualis seu implicita intentio virtute continetur in illa intentione adorandi, quæ tota nititur in vera Christi divinitate, tanquam in adæquato motivo; ergo hæc satis est, ut vere ac formaliter nulla committatur idololatria, etiam si contingeret, falsum fuisse adorationis objectum, quia illa deceptio materialis est; formaliter vero tota adoratio

refertur in Christum. Tertio probatur conclusio ex consuetudine omnium fidelium, qui simpliciter ita adorant, et aliud ab eis exigere, esset et inutile, et vanis scrupulis ac superstitionibus expositum. Unde colligo, hunc adorationis modum non solum esse licitum, sed etiam expedientem, et omnino servandum. Neque enim est prudentiæ consentaneum, ibi trepidare, ubi non est, nec probabilis ratio timendi, neque utilitas, sed potius periculum, ne ex hac conditione, et dubitatione, animi devotio minuatur. Unde aliquibus videtur, non solum non expedire, verum etiam nonnullum peccatum esse, talem conditionem sine speciali causa vel necessitate ponere, quia est actus otiosus, et impertinens scrupulus. Certum est tamen, per se loquendo, non esse grave peccatum, quia nec continet errorem, nec temerarium judicium, aut suspicionem de facto, sed solum de possibili. Neque gravem irreverentiam, aut nocumentum infert; unde si bona fide et intentione fieret, facile etiam posset a veniali culpa excusari; semper tamen consulendum et cavendum est, ne ita fiat.

5. Dixi autem, per se loquendo, et seclusis specialibus circumstantiis. Quia si ex accidenti occurrat aliqua probabilis ratio dubitandi de veritate sacramenti, vel ex parte materiæ, vel ex parte ministri, quæ talis sit, ut prudenter considerata sufficiat ad formandum vehemens dubium, vel suspendendum assensum, tunc non est adorandum sacramentum sine explicita conditione, propter rationem superius factam, ut, scilicet, excludatur omne periculum adorandi purum panem, aut vinum; sicut quando alicui apparet, vel apparere videtur Christus in revelatione aliqua, quamdiu res est dubia, non est absolute adoratio exhibenda, donec de veritate revelationis moralis certitudo habeatur. Item, quia operatio humana, ut prudens sit, debet excludere morale dubium, et niti in morali certitudine, quoad fieri possit; in prædicto autem casu non potest haberi moralis certitudo ad exhibendam absolutam adorationem; posita autem conditione, practice tollitur omne periculum, et omne dubium; ergo in eo casu adhibenda est.

6. *Dubium.* — *Solutio.* — Sed quæret aliquis, si contingat, quando aliquis prudenter et absolute adorat hostiam, revera non esse consecratam, an ille actus sit vera latria, vereque procedat a virtute religionis. Videtur enim non esse, quia ille actus in re ipsa non terminatur ad Christum, nec ad Deum; ergo non est vera latria, neque actus religionis. Item quia repugnat, fidei subesse falsum; ergo et religioni infusæ, quæ a fide movetur ad Eucharistiam adorandam. Respondetur nihilominus, illum actum esse moraliter bonum et honestum, quia procedit ex motivo honesto, et per prudentiam regulatur, ut suppono; unde fit, esse latriam et actum religionis, quia non est alia virtus, ad quam pertineat, et quia proficiscitur ex motivo, et honestate religionis; atque eadem ratione esse potest a virtute infusa, si procedat ex motivo supernaturali seu conformitate ad supernaturalem regulam. Sicut, quando quis dat eleemosynam homini petenti nomine Christi, ex misericordia infusa operatur, si prudenter existimat illum esse pauperem, quamvis speculative decipi contingat. In quo est magna differentia inter fidem, et virtutem moralem, quia fidei veritas est speculativa, et consistit in conformitate intellectus ad rem; virtus autem moralis immediate regulatur per prudentiam, cujus veritas est practica, et versatur circa judicium de re facienda secundum præsentes circumstantias, quod judicium practice potest esse verum, quamvis aliqua falsitas speculativa in materiali persona seu objecto misceatur.

QUÆSTIO LXXX.

DE USU, SEU SUMPTIONE HUJUS SACRAMENTI IN COMMUNI, IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de usu, sive sumptione hujus sacramenti.

Et primo quidem in communi; secundo, quomodo Christus sit usus hoc sacramento.

Circa primum quæruntur duodecim.

1. *Utrum sint duo modi manducandi hoc sacramentum, scilicet sacramentaliter et spiritualiter.*

2. *Utrum soli homini conveniat manducare spiritualiter hoc sacramentum.*

3. *Utrum solius hominis justi sit manducare sacramentaliter.*

4. *Utrum peccator, manducans sacramentaliter, peccet.*

5. *De quantitate hujus peccati.*

6. *Utrum peccator accedens ad hoc sacramentum sit repellendus.*

7. *Utrum nocturna pollutio impediat hominem a sumptione hujus sacramenti.*

8. *Utrum sit solum a jejunis sumendum.*

9. *Utrum sit exhibendum non habentibus usum rationis.*

10. *Utrum sit quotidie sumendum.*

11. *Utrum liceat omnino abstinere.*

12. *Utrum liceat percipere corpus sine sanguine.*

ARTICULUS I.

Utrum distingui debeant duo modi manducandi corpus Christi (infra, art. 2, et 3, corp.; et 4, dist. 9, art. 1, quæst. 1, ad 1, et quæst. 3, per totam. Et Joan. 6, lect. 7; et 1 Cor. 11, lect. 7, fin. Et opusc. 58, cap. 17, 18, 19 et 20).

1. ***Ad primum sic proceditur.*** *Videtur, quod non debeant distingui duo modi manducandi corpus Christi, scilicet, sacramentaliter et spiritualiter. Sicut enim baptismus est spiritualis regeneratio, secundum illud Joan.* 3 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, etc., ita etiam hoc sacramentum est spiritualis cibus; unde Dominus de hoc sacramento loquens, dicit Joan.* 6 : *Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Sed circa baptismum non distinguitur duplex modus sumendi, scilicet, sacramentalis et spiritualis. Ergo neque circa hoc sacramentum debet hæc distinctio adhiberi.*

2. *Præterea, ea, quorum unum est propter alterum, non debent ad invicem dividi, quia unum ab alio speciem trahit. Sed sacramentalis manducatio ordinatur ad spiritualem, sicut ad finem. Non ergo debet sacramentalis manducatio contra spiritualem dividi.*

3. *Præterea, ea, quorum unum non potest esse sine altero, non debent contra se dividi. Sed videtur, quod nullus possit manducare spiritualiter, nisi etiam sacramentaliter manducet, alioqui antiqui Patres hoc sacramentum spiritualiter manducassent; frustra etiam esset sacramentalis manducatio corporis Christi, si sine ea spiritualis esse posset. Non igitur convenienter distinguitur circa hoc sacramentum duplex manducatio, scilicet, sacramentalis et spiritualis.*

Sed contra est, quod super illud 1 *Cor.* 11 : *Qui manducat et bibit indigne, etc., dicit Gloss.* (Ord. ibid.) : *Duos dicimus esse modos manducandi, unum sacramentalem et alium spiritualem.*

Respondeo dicendum, quod in sumptione hujus sacramenti duo sunt consideranda, scilicet, ipsum sacramentum, et effectus ipsius, de quorum utroque jam supra dictum est (quæst. præced.). *Perfectus igitur modus sumendi hoc sacramentum, est, quando aliquis ita hoc sacramentum suscipit, quod percipit ejus effectum; contingit autem quandoque, sicut supra dictum est* (quæst. præced., art. 3 et 8), *quod aliquis impeditur a percipiendo effectu hujus sacramenti. Et talis sumptio hujus sacramenti est imperfecta. Sicut igitur perfectum contra imperfectum dividitur, ita sacramentalis manducatio, per quam sumitur solum sacramentum sine effectu ipsius, dividitur contra spiritualem manducationem, per quam quis percipit effectum hujus sacramenti, quo spiritualiter homo Christo conjungitur per fidem et charitatem.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod etiam circa baptismum, et alia hujusmodi sacramenta, similis distinctio adhibetur. Nam quidam suscipiunt tantum sacramentum, quidam vero sacramentum et rem sacramenti. In hoc tamen differunt, quia, cum alia sacramenta perficiantur in usu materiæ, percipere sacramentum est ipsa perfectio sacramenti; hoc autem sacramentum perficitur in consecratione materiæ, et ideo uterque usus est consequens hoc sacramentum. In baptismo etiam et in aliis sacramentis characterem imprimentibus, illi, qui accipiunt sacramentum, recipiunt aliquem spiritualem effectum, scilicet, characterem, quod non accidit in hoc sacramento. Et ideo magis in hoc sacramento distinguitur usus sacramentalis a spirituali, quam in baptismo.*

Ad 2, *dicendum, quod sacramentalis manducatio, quæ pertingit ad spiritualem, non dividitur contra spiritualem, sed includitur ab ea. Sed illa sacramentalis manducatio contra spiritualem dividitur, quæ effectum non consequitur; sicut imperfectum, quod non pertingit ad perfectionem speciei, dividitur contra perfectum.*

Ad 3, *dicendum, quod, sicut supra dictum est* (quæst. 66, art. 11; quæst. 68, art. 2; quæst. 73, art. 3), *effectus sacramenti potest ab aliquo percipi, si sacramentum habeat in voto, quamvis non accipiat in re. Et ideo, sicut aliqui baptizantur baptismo flaminis propter desiderium baptismi, antequam baptizentur baptismo aquæ, ita etiam aliqui manducant spiritualiter hoc sacramentum, antequam sacramentaliter sumant. Sed hoc contingit dupliciter. Uno modo propter desiderium sumendi ipsum sacramentum, et hoc modo dicuntur baptizari et manducare spiritualiter et non sacramentaliter, illi qui desiderant sumere hæc sacramenta jam instituta.*

Alio modo propter figuram, sicut dicit Apostolus, 1 Cor. 10, quod antiqui Patres baptizati sunt in nube et in mari; et quod spiritualem escam manducaverunt et spiritualem potum biberunt. Nec tamen frustra adhibetur sacramentalis manducatio, quia plenius inducit sacramenti effectum ipsa sacramenti susceptio, quam solum desiderium, sicut supra circa baptismum dictum est (quæst. 69, art. 4, ad 2).

COMMENTARIUS.

Conclusio D. Thom., Eucharistiam sumi spiritualiter, et sumi sacramentaliter. — Quoniam hoc sacramentum id habet singulare, ut in eo usus a sacramento distinguatur, ideo D. Thom. postquam de sacramento ipso et causis, atque effectibus ejus, copiose disseruit, specialem tractationem de illius usu aggreditur. Dixi autem in superioribus, hunc usum dupliciter considerari posse : primo secundum se, et quoad substantiam suam; secundo in ordine ad præceptum, seu obligationem moralem. Priori modo tractatur a D. Thoma in tribus primis articulis hujus quæstionis, posteriori vero modo in reliquis. Considerandum tamen ulterius est, quamvis hic usus non sit de substantia sacramenti, sed potius sit posterior illa, esse tamen priorem quam effectus, quem ex opere operato sacramentum confert; nam per usum applicatur sacramentum ad efficiendum; et propter hanc causam nos in superioribus ante disputationem de effectu, disputationem speculativam de hac sumptione sacramenti præmisimus; ubi diximus, quid illa sit, et quot modis, et in quo subjecto fieri possit; atque ita ibi explicatum reliquimus quidquid D. Thomas in his tribus articulis tradit. Solum igitur circa litteram hujus articuli addendum occurrit, distinctionem a D. Thoma datam dupliciter explicari posse : primo, ut dividat sumptionem hujus sacramenti in communi, in sacramentalem tantum, et sacramentalem et spiritualem simul, qui sensus videtur indicari in corpore articuli, ubi dicitur, has duas sumptiones distingui, ut perfectam, et imperfectam. Perfecta autem dicitur, in qua et sacramentum et effectus illius sumitur. Et in solutione ad 2, dicitur, spiritualem manducationem includere sacramentalem. Sed juxta hunc sensum divisio est diminuta; nam omittitur sumptio per solum desiderium, quæ spiritualis manducatio vocatur a D. Thom. hic, ad 3, et art. seq., unde non est hic sensus ab eo intentus. Secundus ergo sensus est, ut sumptio hujus sacramenti dividatur in sacramentalem tantum, et spiritualem; et quod sub hoc secundo membro comprehendatur ea, quæ est spiritualis tantum, et spiritualis et sacramentalis simul. Et hoc modo sumptio spiritualis dicitur includere sacramentalem perfectam, ut commune includit particulare; dicitur etiam perfectior, non quod semper comparetur ad illam ut totum ad partem, sed ut spirituale ad materiale; juxta hunc vero sensum, qui spiritualiter manducat hoc sacramentum, non semper recipit sacramentalem effectum ejus; sed dicitur recipere effectum, quia recipit gratiam, seu unionem cum Christo.

ARTICULUS II.

Utrum solius hominis sit hoc sacramentum spiritualiter sumere (4, dist. 9, art. 2, quæst. 3 et 5. Et 1 Cor. 11, lect. 7, col. 3).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod non solius hominis sit hoc sacramentum spiritualiter sumere, sed etiam Angelorum, quia super illud Psalm. 77 : Panem Angelorum manducavit homo, dicit Gloss. : Id est, corpus Christi, qui est vere cibus Angelorum. Sed hoc non esset, si Angeli spiritualiter Christum non manducarent. Ergo Angeli spiritualiter Christum manducant.*

2. *Præterea, August. dicit super Joan. :* (tract. 26, tom. 9) : *Hunc cibum et potum, societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum, quod est Ecclesia in prædestinatis. Sed ad istam societatem non solum pertinent homines, sed etiam sancti Angeli. Ergo sancti Angeli spiritualiter manducant.*

3. *Præterea, August. in l. de Verbis Domini, serm.* 46, *dicit : Spiritualiter manducandus est Christus, quoniam ipse dicit : Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo. Sed hoc convenit non solum hominibus, sed etiam SS. Angelis, in quibus per charitatem est Christus, et ipsi in eo. Ergo videtur, quod spiritualiter manducare, non solum sit hominum, sed etiam Angelorum.*

Sed contra est, quod August. dicit super Joan. (tract. 26, parum post med., tom. 9, refertur de Consecrat., dist. 2, cap. Panem de altari) : *Panem de altari spiritualiter manducate, innocentiam ad altare portate. Sed Angelorum non est accedere ad altare, tanquam aliquid inde sumpturi. Ergo Angelorum non est spiritualiter manducare.*

Respondeo dicendum, quod in hoc sacramento continetur ipse Christus, non quidem in specie propria, sed in specie sacramenti. Dupliciter ergo contingit manducare spiritualiter ipsum Christum. Uno modo, prout in sua specie consistit. Et hoc modo Angeli manducant spiritualiter ipsum Christum, in quantum ei uniuntur fruitione charitatis perfectæ, et visione manifesta, quem panem expectamus in patria, non per fidem, sicut nos ei hic unimur. Alio modo contingit spiritualiter manducare Christum, prout est sub speciebus hujus sacramenti, in quantum scilicet aliquis credit in Christum, cum desiderio sumendi hoc sacramentum. Et hoc non solum est spiritualiter manducare Christum, sed etiam spiritualiter manducare hoc sacramentum, quod non competit Angelis. Et ideo licet Angeli spiritualiter manducent Christum, non tamen convenit eis spiritualiter manducare hoc sacramentum.

Ad 1 ergo dicendum, quod sumptio Christi sub hoc sacramento ordinatur ad fruitionem patriæ, sicut ad finem, eo modo, quo Angeli eo fruuntur. Et quia ea, quæ sunt ad finem, derivantur a fine, inde est, quod ista manducatio Christi, qua eum sumimus sub sacramento, quodammodo derivetur ab illa manducatione, qua Angeli fruuntur Christo in patria. Et ideo dicitur homo manducare panem Angelorum, quia primo et principaliter est Angelorum, qui eo fruuntur in specie propria; secundario autem est hominum, qui Christum sub sacramento accipiunt.

Ad 2, dicendum, quod ad societatem corporis mystici pertinent quidem et homines, et Angeli; sed homines per fidem, Angeli autem per manifestam visionem. Sacramenta autem proportionantur fidei, per quam veritas videtur in speculo et in ænigmate. Et ideo proprie loquendo, non Angelis, sed hominibus convenit manducare spiritualiter hoc sacramentum.

Ad 3, dicendum, quod Christus manet in hominibus secundum præsentem statum per fidem, sed in Angelis beatis est per manifestam visionem. Et ideo non est simile, sicut dictum est (in solut. præced. arg. 1 et 2 in isto art.).

COMMENTARIUS.

Conclusio D. Thom., Angelos non appetere unionem cum Christo per sumptionem Eucharistiæ. — Objectio. — Solutio. — Divus Thom. solum movet hanc quæstionem propter Angelos, nam de inferioribus creaturis, ut per se evidens ac manifestum supponit, non esse capaces spiritualis manducationis sacramenti. De Angelis vero videbatur posse esse dubium, quia voluntate possunt Christo conjungi; unde videntur posse desiderare ac appetere unionem cum Christo, in quo consistit spiritualis manducatio hujus sacramenti. Respondet autem D. Thom., Angelos, quamvis affectu uniantur Christo secundum se, non tamen appetere manducationem ejus, prout est sub speciebus sacramentalibus, quia, cum sint incorporei, non sunt capaces hujus manducationis; et ideo, licet spiritualiter manducent Christum, non tamen hoc sacramentum; et in hunc modum explicat D. Thom. in solut. ad 1, illud Psal. 77 : *Panem Angelorum manducavit homo;* ut scilicet Christus dicatur panis Angelorum, quia illum spiritualiter manducant; qui sensus spiritualis est; ad litteram enim de manna ibi est sermo, quæ dicitur panis cœli, et panis Angelorum, quia et superne descendit, et per Angelos est subministratus, ut ex contextu constat; et ita exponunt Basil., Theodor., Arnobius, et alii. Sed dicet aliquis, quamvis Angeli non desiderent efficaci desiderio sumere hoc sacramentum, tamen simplici quadam complacentia ita ad illud affici, ut virtute saltem sumendi illud, si possent, spiritualiter manducare possint dici, sicut dicunt interdum Patres, Angelis ita placere passiones pro Christo susceptas, ut quodammodo invideant hominibus, quod illarum sint capaces; nam vellent eas sustinere, si possent; hic autem affectus videtur sufficiens ad spiritualem manducationem hujus sacramenti; homines enim quando non possunt sacramentaliter accipere hoc sacramentum, non aliter sumunt illud spiritualiter, quam per similem affectum; tunc enim non possunt habere actum efficacem, sed simplicem tantum, seu conditionalem. Et confirmatur, nam ante institutionem hujus sacramenti, non erant homines capaces illius; et tamen dicuntur illud manducasse spiritualiter per fidem, et desiderium explicitum, vel implicitum; ergo idem dici potest de Angelis; nam quod incapacitas oriatur ex parte subjecti, vel ex parte sacramenti, nihil ad rem præsentem referre videtur. Respondetur ad argumentum, non oportere fingere in Angelis illum modum desiderii conditionalis, quia neque eorum naturæ est accommodatum, neque etiam eorum statui, quia non per fidem ambulant, sed per speciem, et ideo nihil appetunt, nisi quod eorum statui est accommodatum, et ita D.

Thom. magis hoc fundat in statu gloriæ, quam in conditione spirituali Angelicæ naturæ; unde illius conclusio, non solum de Angelis, sed etiam de hominibus beatis vera est, etiam si animo et corpore sint gloriosi; secus vero est de viatoribus, qui secundum præsentem statum capaces sunt hujus sacramenti, et absolute possunt ac tenentur illud accipere; et ideo fide saltem, et proposito illi debent uniri, si ex accidenti contingat, non posse actione corporis illud manducare; hoc autem propositum in affectu appetentis de se efficax est, licet in re non possit esse per modum absolutæ voluntatis, ob impedimentum in objecto propositum. Et hinc ad confirmationem facile est differentiam assignare inter beatos, et viatores fideles, qui præcesserunt institutionem hujus sacramenti; quanquam de iis etiam non constat, eos proprie ac formaliter manducasse spiritualiter hoc sacramentum, sed tantum metaphorice et in figura, ut D. Thom. dixit articulo præcedenti, ad 3. Non tamen repugnat, aliquos perfectiores, qui habuerunt fidem explicitam hujus mysterii, habuisse etiam quædam desideria fruendi tanto beneficio, quæ potest dici spiritualis manducatio hujus sacramenti; quæ utilis esse potuit illis hominibus et accommodata eorum statui ad meritum, et ad excitandum affectum erga Christum, quamvis non esset simpliciter ad salutem necessaria.

ARTICULUS III.

Utrum solus homo justus possit Christum sacramentaliter manducare (4, dist. 9, art. 2, quæst. 1 et 2, et art. 3, quæst. 2, corp., fin.; et d. 12, quæst. 1, art. 2, quæst. 2, corp.

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod nullus possit manducare Christum sacramentaliter, nisi homo justus. Dicit enim August. in lib. de Remed. pœnit.* (habetur tract. 25 in Joan., circa med.) : *Ut quid paras dentem et ventrem? Crede, et manducasti, credere enim in eum, hoc est panem vivum manducare. Sed peccator non credit in eum, quia non habet fidem formatam, ad quam pertinet credere in Deum, ut in secunda parte habitum est* (2. 2, quæst. 4, art. 5); *ergo peccator non potest manducare hoc sacramentum, quod est panis vivus.*

2. *Præterea, hoc sacramentum maxime dicitur esse sacramentum charitatis, ut supra dictum est* (quæst. præced., art. 4, ad 3 arg.). *Sed sicut infideles privantur fide, ita omnes peccatores privantur charitate. Infideles autem non videntur posse sacramentaliter sumere hoc sacramentum, cum in forma hujus sacramenti dicatur mysterium fidei. Ergo pari ratione, neque aliquis peccator potest corpus Christi sacramentaliter manducare.*

3. *Præterea, peccator est magis abominabilis Deo, quam creatura irrationalis; dicitur enim in Psalm. 48 de homine peccatore : Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. Sed animal brutum, puta, mus aut canis, non potest sumere hoc sacramentum, sicut etiam non potest sumere sacramentum baptismi. Ergo videtur, quod pari ratione, neque peccatores hoc sacramentum manducent.*

Sed contra est, quod super illud Joan. 6 : Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt, dicit August. (tract. 26 in Joan., parum a med., super illud : Ego sum panis vitæ, tom. 6) : *Multi de altari accipiunt, et accipiendo moriuntur; unde dicit Apost. : Judicium sibi manducat et bibit. Sed non moriuntur sumendo, nisi peccatores. Ergo peccatores corpus Christi sacramentaliter manducant, et non solum justi.*

Respondeo dicendum, quod circa hoc quidam antiqui erraverunt, dicentes, quod corpus Christi nec etiam sacramentaliter a peccatoribus sumitur, sed quam cito labiis peccatoris contingitur, tam cito sub speciebus sacramentalibus desinit esse corpus Christi. Sed hoc est erroneum; derogat enim veritati hujus sacramenti, ad quam pertinet, sicut supra dictum est (quæst. 76, art. 6, ad 3, et q. 77, art. 8), *quod manentibus speciebus, corpus Christi sub eis esse non desinat. Species autem manent, quamdiu substantia panis maneret, si ibi adesset, ut supra dictum est* (q. 77, art. 5 et 8, et aliis ejusdem quæst.). *Manifestum est autem, quod substantia panis assumpta a peccatore, non statim esse desinit, sed manet, quamdiu per calorem naturalem digeratur. Unde tamdiu corpus Christi sub speciebus sacramentalibus manet a peccatoribus sumptis. Unde dicendum est, quod peccator sacramentaliter corpus Christi manducare potest, et non solum justus.*

Ad 1 ergo dicendum, quod verba illa et similia, sunt intelligenda de spirituali manducatione, quæ peccatoribus non convenit. Et ideo ex pravo intellectu horum verborum videtur prædictus error processisse, dum nescierunt distinguere inter corporalem et spiritualem manducationem.

Ad 2, dicendum, quod, etiamsi infidelis sumat species sacramentales, corpus Christi sub sacramento sumit. Unde manducat Christum sacramentaliter, si ly sacramentaliter determinat verbum ex parte manducati; si autem ex parte manducantis, tunc proprie loquendo, non manducat sacramentaliter, quia non utitur eo quod accipit, ut sacramento, sed ut simplici cibo, nisi forte infidelis intenderet recipere illud, quod Ecclesia confert, licet non haberet fidem veram circa alios articulos, vel etiam circa hoc sacramentum.

Ad 3, dicendum, quod, etiamsi mus, vel canis, hostiam consecratam manducet, substantia corporis Christi non desinit esse sub speciebus, quamdiu species illæ manent, hoc est, quamdiu substantia panis maneret, sicut etiam si projiceretur in lutum. Nec vergit in detrimentum dignitatis corporis Christi, qui voluit a peccatoribus crucifigi absque diminutione suæ dignitatis, præsertim cum mus, aut canis non tangat ipsum corpus Christi secundum propriam speciem, sed solum secundum species sacramentales. Quidam autem dixerunt, quod statim, cum sacramentum tangitur a mure vel cane, desinit ibi esse corpus Christi. Quod etiam derogat veritati sacramenti, sicut supra dictum est (in corp. art.). *Nec tamen dicendum est, quod animal brutum sacramentaliter corpus Christi manducet, quia non est natum uti eo, ut sacramento. Unde non sacramentaliter, sed per accidens, corpus Christi manducat, sicut manducaret ille, qui sumeret hostiam consecratam, nesciens eam esse consecratam. Et quia id, quod est per accidens, non cadit in divisionem alicujus generis, ideo hic modus manducandi corpus Christi, non ponitur tertius, præter sacramentalem et spiritualem.*

COMMENTARIUS.

Conclusio D. Thom., quamdiu durant species, et Christus sub illis, sumi posse a quocumque accedente ad illud. — Quatuor quæstiones tractat D. Thom. in hoc articulo. Prima, an peccatores fideles manducent sacramentaliter corpus Christi. Secunda, in solutione ad 2, an peccatores etiam infideles illud manducent; et eadem quæstio procedit, quandocumque homo comedit hostiam consecratam, existimans esse purum panem. Tertia, in solutione ad 3, an brutum animal, comedens species consecratas, comedat etiam corpus Christi. Quarta, in eadem solutione, an corpus Christi maneat in loco immundo, si in illum sacramentum projiciatur. Ad quæ omnia ex uno eodemque principio respondet, scilicet, Christum manere sub speciebus, quamdiu species consecratæ durant. Ex hoc etiam sequitur affirmativa responsio ad omnes quæstiones propositas, quamvis ex parte suscipientium sit quædam diversitas; nam, qui habet cognitionem et fidem hujus sacramenti, per se et ex intentione suscipit sacramentum, et ideo dicitur sacramentaliter manducare corpus Christi, tam ex parte rei sumptæ, quam ex parte sumentis; qui autem caret et fide, et cognitione, ex parte sua seu intentione non recipit sacramentum, et ideo per accidens dicitur manducare corpus Christi, ex vi et necessitate rei manducatæ, quæ omnia et per se sunt facilia, et in superioribus latius tractata sunt.

ARTICULUS IV.

Utrum peccator sumens corpus Christi sacramentaliter, peccet (infra, art. 7, et 8, corp.; et 4, dist. 9, art. 3, quæst. 1 et 2, et art. 4, quæst. 2, corp. Et 1 Cor. 11, lect. 7, col. 2).

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod peccator sumens corpus Christi sacramentaliter, non peccet. Non enim est majoris dignitatis Christus sub specie sacramenti, quam sub specie propria. Sed peccatores tangentes corpus Christi sub specie propria, non peccabant; quin etiam veniam peccatorum consequebantur, sicut legitur Luc. 7, de muliere peccatrice; et Matth. 2, dicitur : Quicumque tetigerunt fimbriam vestimenti ejus, salvi facti sunt. Ergo non peccant, sed magis salutem consequuntur, sacramentum corporis Christi sumendo.*

2. *Præterea, hoc sacramentum, sicut et alia, est quædam spiritualis medicina. Sed medicina datur infirmis ad salutem, secundum illud Matth. 9 : Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Infirmi autem, vel male habentes spiritualiter, sunt peccatores. Ergo hoc sacramentum absqueculpa sumere possunt* (Al. Ergo sacramentum corporaliter absque culpa sumi potest).

3. *Præterea, hoc sacramentum cum in se Christum contineat, est de maximis bonis. Maxima autem bona, secundum August. in lib. 2 de Liber. arbitr.* (cap. 19, non longe a princ., t. 1), *sunt, quibus nullus male potest uti. Nullus autem peccat, nisi per abusum alicujus rei. Ergo nullus peccator sumens hoc sacramentum peccat.*

4. *Præterea, sicut hoc sacramentum sentitur gustu, et tactu, ita et visu. Si ergo peccator ex eo, quod sumit hoc sacramentum peccet, videtur etiam, quod peccaret videndo. Quod patet esse falsum, cum Ecclesia omnibus hoc sacramentum videndum et adorandum proponat. Ergo peccator non peccat ex hoc, quod manducat hoc sacramentum.*

5. *Præterea, contingit quandoque, quod aliquis peccator non habet conscientiam sui peccati, nec tamen talis peccare videtur, corpus Christi sumendo, quia secundum hoc omnes peccarent, qui sumunt, quasi periculo se exponentes, cum Apostolus dicat, 1 Cor. 4 : Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. Non ergo videtur, quod peccatori cedat in culpam, si hoc sacramentum sumat.*

Sed contra est, quod Apost. dicit, 1 Cor. 11 : Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, id est, condemnationem. Dicit autem Gloss. ibidem, quod indigne manducat et bibit, qui in crimine est, vel irreverenter tractat. Ergo, qui est in peccato mortali, si hoc sacramentum accipiat, damnationem acquirit, mortaliter peccans.

Respondeo dicendum, quod in hoc sacramento sicut in aliis, id quod est sacramentum, est signum ejus quod est res sacramenti. Duplex autem est res hujus sacramenti, sicut supra dictum est (quæst. 73, art. 6). *Una quidem, quæ est significata et contenta, scilicet, ipse Christus; alia autem est significata et non contenta, scilicet corpus Christi mysticum, quod est societas Sanctorum. Quicumque ergo hoc sacramentum sumit, ex hoc ipso significat se esse Christo unitum, et membris ejus incorporatum, quod quidem fit per fidem formatam, quam nullus habet cum peccato mortali. Et ideo manifestum est, quod quicumque cum peccato mortali hoc sacramentum sumit, falsitatem in hoc sacramento committit, et ideo incurrit sacrilegium, tunquam sacramenti violator, et propter hoc mortaliter peccat.*

Ad 1 ergo dicendum, quod Christus in propria specie apparens non exhibebat se tangendum hominibus in signum spiritualis unionis ad ipsum, sicut exhibetur sumendus in hoc sacramento. Et ideo peccatores eum in propria specie tangentes non incurrebant crimen falsitatis circa divina, sicut peccatores sumentes hoc sacramentum. Et præterea Christus adhuc gerebat similitudinem carnis peccati, et ideo convenienter se peccatoribus tangendum exhibebat. Sed remota similitudine carnis peccati per gloriam resurrectionis, se tangi prohibuit a muliere, quæ defectum fidei circa ipsum patiebatur, secundum illud Joan. 20 : Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum, scilicet, in corde tuo, ut August. exponit (tract. 121 in Joan., a med. ejus innuitur, tom. 9). *Et ideo peccatores, qui defectum fidei formatæ patiuntur circa Christum, repelluntur a contactu hujus sacramenti.*

Ad 2, dicendum, quod non quælibet medicina competit secundum quemlibet statum infirmitatis. Nam medicina, quæ datur jam liberatis a febre ad confortationem, noceret, si daretur adhuc febricitantibus. Ita etiam baptismus et pœnitentia sunt quasi medicinæ purgativæ, quæ dantur ad tollendam febrem peccati. Hoc autem sacramentum est medicina confortativa, quæ non debet dari, nisi liberatis a peccato.

Ad 3, dicendum, quod maxima bona intelligit Augustin. (loco in arg. citato), *virtutes animæ, quibus nullus male utitur, quasi principiis mali usus. Utitur tamen eis aliquis male, quasi objectis mali usus, ut patet in his, qui virtutibus superbiunt. Ita et hoc sacramentum, quantum est ex se, non est principium mali usus, sed objectum. Unde August. dicit* (tract. 62 in Joan., circa princ., et tract. 6, ad cap. 1 Joan., tom. 9, de Consecrat., d. 2, c. 66) : *Multi indigne accipiunt corpus Christi, per quod docemur, quam cavendum sit male accipere bonum. Ecce enim per bonum factum est malum, dum male accipitur bonum; sicut e contra Apostolo per malum factum est bonum, cum bene accepit malum, scilicet cum stimulum Satanæ patienter portavit.*

Ad 4, dicendum, quod per visum non accipitur ipsum corpus Christi, sed solum sacramentum ejus, quia, scilicet, non pertingit visus ad substantiam corporis Christi, sed solum ad species sacramentales, ut supra dictum est (quæst. 76, art. 7). *Sed ille qui manducat, non solum sumit species sacramentales, sed etiam ipsum Christum, qui est sub eis. Et ideo a visione corporis Christi nullus prohibetur, qui sit sacramentum Christi consecutus, scilicet baptismum. Non baptizati autem non sunt admittendi etiam ad inspectionem hujus sacramenti, ut patet per Dionys. in lib. Eccles. Hierar.* (cap. 7, part. 3, paulo a princ.). *Sed ad manducationem non sunt admittendi, nisi soli illi, qui non solum sacramentaliter, sed etiam realiter sunt Christo conjuncti.*

Ad 5, dicendum, quod hoc, quod non habeat aliquis conscientiam sui peccati, potest contin-

gere dupliciter. Uno modo per culpam suam, vel quia per ignorantiam juris, quæ non excusat, reputat non esse peccatum quod est peccatum, puta, si aliquis fornicator reputaret simplicem fornicationem non esse peccatum mortale; vel quia negligens est in examinatione sui ipsius, contra id, quod Apostolus dicit, 1 Cor. 11 : Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Et sic nihilominus peccat peccator, sumens corpus Christi, licet non habeat conscientiam peccati, quia ipsa ignorantia est ei peccatum. Alio modo potest contingere sine culpa ipsius, puta, cum doluit de peccato, sed non est sufficienter contritus. Et in tali casu non peccat sumendo corpus Christi, quia homo per certitudinem scire non potest, utrum sit vere contritus. Sufficit enim, si in se signa contritionis inveniat, puta, si doleat de præteritis et proponat cavere de futuris. Si vero ignorat, hoc, quod fecit, esse actum peccati, propter ignorantiam facti, quæ excusat, puta si accessit ad non suam, quam credebat esse suam, non est ex hoc dicendus peccator. Similiter etiam, si totaliter est peccatum oblitus, sufficit ad ejus deletionem generalis contritio, ut infra dicetur (non complevit morte præventus). *Unde jam non est dicendus peccator.*

COMMENTARIUS.

1. *Conclusio D. Thom., esse peccatum mortale sumere Eucharistiam cum conscientia peccati mortalis.* — Responsio D. Thom. est, esse peccatum mortale sumere hoc sacramentum cum conscientia mortalis peccati. Quam probare posset ex communi ratione sacramentorum, eorum præsertim, quæ dicuntur sacramenta vivorum. Nam, cum sint vasa gratiæ, et ad augendam gratiam per se instituta, non nisi ab homine existente in gratia suscipi debent, ut supra dictum est. Quæ generalis ratio majorem vim habet in hoc sacramento, quia ipse fons gratiæ in eo continetur, qui est res maxime sancta, et ideo sanctius quam cætera sacramenta tractari debet. Quam rationem attigit Paul., 1 ad Cor. 11, in illis verbis : *Qui autem manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini,* ut art. seq., ad 2, D. Thom. notavit. In hoc vero articulo usus est D. Thom. ratione desumpta ex propria significatione hujus sacramenti; significat enim hoc sacramentum unionem et amicitiam sumentis cum Christo et membris; qui autem est in peccato, non habet hanc unionem; ergo, quantum in se est, falsam reddit significationem hujus sacramenti, quæ est gravis irreverentia et sacrilegium. Et propter hoc, ut art. seq., ad 2, D. Thom. notat, comparatur hoc peccatum cum peccato Judæ, qui osculo tradidit Christum, nam uterque Christo in propria ejus persona præbet falsum amicitiæ signum.

2. *Objectio. — Solutio.* — Dicet aliquis, hanc rationem recte probare de peccatore accedente cum affectu peccati, et animo perseverandi in Christi inimicitia; non vero de illo, qui licet conscientiam peccati mortalis habeat, accedit tamen attritus, et cum desiderio comparandi amicitiam Christi per ipsum sacramentum; de hoc enim dici non potest, quod falsum signum præbeat, quia ipsum signum est practicum et efficax, ut suam possit veritatem efficere. Sed imprimis quod mens D. Thom. fuerit, absolute loqui de peccatore communicante cum conscientia peccati mortalis, constat. Primo, ex generalibus verbis conclusionis : *Quicumque cum peccato mortali hoc sacramentum sumit;* et similia sunt, quæ refert in argum. Sed contra, ex Glos., 1 ad Cor. 11 : *Indigne manducat et bibit, qui in crimine est.* Item ex solut. ad 2, ubi differentiam constituit inter hoc sacramentum, et baptismum et pœnitentiam. Nam illa (inquit) sunt quasi medicinæ purgativæ, quæ dantur ad tollendam febrem peccati, et ideo (ut significat) dari possunt antequam tollatur febris peccati. Hoc autem sacramentum (inquit) est medicina confortativa, quæ non debet dari, nisi liberatis a peccato. Præterea, in solutione quinta, requirit signa contritionis, et ignorantiam inculpabilem peccati, ut quis digne accedat. Denique ut difficultati propositæ respondeamus, ratio, prout a D. Thom. traditur, hoc etiam probat; non enim dicit : Quicumque hoc sacramentum sumit, ex hoc ipso significat, se Christo uniri. Sed dicit : *Hoc ipso significat, se esse Christo unitum;* et ideo nisi accedat Christo unitus, falsa est significatio; quod ita potest explicari, quia hoc sacramentum significat spiritualem vitam per modum cibi, et ideo non significat illam, ut faciendam per hoc sacramentum, sed ut nutriendam. Quod etiam confirmari potest ex dictis supra de institutione, et de effectu per se hujus sacramenti.

3. *Difficultas circa solutionem D. Thom. ad 1. — Oppositum tamen probatur.* — Solutio ad 1 D. Thom. nonnullam difficulta-

tem continet, quia videtur confundere, seu idem judicium ferre de tactu et de sumptione hujus sacramenti, et utrumque æque peccati damnare, si in peccato fiat, quod tamen difficile creditu est; docebimus enim infra, agentes de obligationibus ministrorum dispensantium hoc sacramentum, per se et ex suo genere non esse mortale peccatum tangere, vel deosculari hoc sacramentum in peccato mortali. Quod autem D. Thom. id sentire videtur, patet, nam argumentum ejus erat : Peccatores tangentes corpus Christi in propria specie non peccabant; ergo, nec qui sumunt sub speciebus sacramentalibus. Cui argumento respondet, negando consequentiam, et reddit duas rationes differentiæ. Prior est, quia in propria specie non exhibebat se Christus tangendum in signum spiritualis unionis ad ipsum, quo modo nunc se præbet sumendum sub speciebus sacramentalibus. Posterior est, quia Christus in propria specie gerebat carnem, in similitudinem carnis peccati, et ideo convenienter se exhibebat tangendum peccatoribus, absque eorum culpa; sed remota similitudine carnis peccati per gloriam resurrectionis, se tangi prohibuit a Magdalena, quæ defectum fidei patiebatur. Unde concludit : *Et ideo peccatores, qui dictum defectum fidei formatæ patiuntur circa Christum, repelluntur a contactu hujus sacramenti.* In quibus verbis aperte transfert sermonem a sumptione ad contactum, et idem de utroque judicat. Et augetur difficultas, quia non videtur convenienter assignata differentia inter Christum in carne passibili, vel gloriosa. Primo, quia sicut ante resurrectionem non repellebantur peccatores a Christi contactu, nec in eo peccabant, si ex fide et reverentia, vel benevolentia aliqua procedebant, ita etiam post resurrectionem. Thomas enim, qui nondum credebat, ab ipso Christo invitatus est ut se tangeret, ut ipso tactu curaretur, Joan. 20; et Lucas refert, cap. 24, dixisse Christum ad discipulos, qui nondum credebant : *Palpate et videte.* Expositio vero, quam D. Thom. hic affert verborum Christi ad Magdalenam : *Noli me tangere,* non est litteralis, ut in præced. tomo late ostendi. Et verisimilius videtur, Magdalenam tunc, quamvis imperfecta esset in fide, non tamen simpliciter caruisse fide charitate formata, et maxime in eo momento, in quo Christum tangere voluit; jam enim ipsum agnoverat, et crediderat. Accedit præterea ratio desumpta ex priori ratione D. Thom., quia sicut in contactu carnis Christi passibilis, facto a peccatore, non erat falsa significatio, pertinens ad divina, ita nec in contactu Christi gloriosi; ergo si propter hanc causam illud non erat peccatum mortale, etiam neque hoc. Ratio etiam procedit de contactu hujus sacramenti, seclusa sumptione, quia in solo illo non est etiam falsa significatio. Dicetur fortasse, adæquatam rationem hujus peccati non sumi ex falsa significatione, sed etiam ex dignitate et sanctitate humanitatis Christi, quam audere in statu peccati mortalis contrectare, temeritas magna et sacrilegium est, ut in principio hujus commentarii ex Paulo notabamus. Verumtamen si hæc ratio verum sumit, sequitur, per se loquendo, etiam in statu vitæ mortalis fuisse grave peccatum, Christum contingere in statu peccati, nisi per ignorantiam, vel bonam fidem peccatores excusemus, qui hoc facere audebant; hoc autem nec D. Thom. concedit, neque ullus Doctor. Sequela patet, quia tanta erat dignitas, et sanctitas humanitatis Christi in statu vitæ mortalis, quanta nunc est. Gloria enim corporis parum illi addidit, neque majori honore aut reverentia dignum illum effecit.

4. *Impugnatur.* — In hac difficultate quidam contendunt, diversam esse rationem, quoad contactum, de quo agimus, Christi Domini in statu passibili vel impassibili; nam in priori, inquiunt, nullum fuit peccatum, per se loquendo, ad illius pedes contingendos accedere in statu peccati. Tum quia in eo statu exhibebat se Christus veluti medicum, qui ad curanda et delenda peccata veniebat; tum etiam quia mutando, ut sic dicam, habitum, et majestatem suam ac gloriam occultando, quodammodo præbebat aliis facultatem, ut ad se accederent. At vero in statu gloriæ non habent locum rationes prædictæ, et ideo considerata dignitate Christi, dicunt, per se loquendo, nonnullam fuisse culpam eum contingere in statu peccati. Et idem judicium faciunt de hoc sacramento, in quo Christus est cum tota sua gloria et majestate, quæ licet occultetur sensibus, non tamen fidei, et hic non tam se exhibet, ut medicum peccatorum, quam ut cibum viventium. Quæ doctrina præ se fert quamdam pietatem, et probabilis est, et satis consentanea iis, quæ D. Thom. docet in hac solutione. Sed imprimis mihi certum videtur, seclusa sumptione hujus sacramenti, et ministeriali dispensatione, ac secluso etiam contemptu, in solo contactu hujus sacramenti, per se loquendo,

non intervenire mortalem culpam, ex hoc solo capite, quod in mortali peccato fiat. Quæ est communis sententia, quam infra in citato loco latius probabo; quanquam, si peccator advertat statum suum, nonnulla irreverentia videatur, sic attingere hoc sacramentum, ex illo principio, quod sancta sancte tractanda sunt. Atque idem judico de Christo in propria specie etiam post statum gloriæ, quia non video grave peccatum in eo actu, etiamsi peccator illum tangeret, præsertim si ex bono affectu, et cum reverentia ad illum accederet, ut ab eo sanaretur, vel illuminaretur, quia in hoc nulla fieret gravis irreverentia, vel injuria personæ Christi. Neque in hoc fere video differentiam inter Christum in statu passibili vel impassibili, ut ratio supra facta satis probat; et non refert, quod majestas Christi esset magis occulta in statu passibili, quia licet esset occulta sensibus, non tamen fidei, ut supponimus, nam alias posset ignorantia excusare; hic autem consideramus rem secundum se. Deinde in utroque statu poterat peccator accedere ad Christum, ut ad medicum, et cum timore ac reverentia, et ita in utroque posset excusari a culpa. Quod si aliter accederet ex negligentia vel irreverentia, in utroque non fieret sine culpa; nulla ergo videtur esse differentia, nisi quod in statu passibili facilius poterant homines excusari propter ignorantiam vel inadvertentiam. Quocirca prior ratio D. Thom. videtur solidior, quæ differentiam merito assignat inter contactum et sacramentalem sumptionem. Cui etiam addere possumus, hunc modum continendi Christum per sumptionem, illum nobis intime conjungendo, esse longe alterius rationis, et majorem quamdam familiaritatem et amicitiam præ se ferre, et ideo ex hoc etiam capite multo gravius est, eum sumere in peccato mortali, quam contingere. Ut si respectu Christi in propria specie comparemus eum modum, quo beata Virgo Christum intra se habuit, ac cum tetigit exteriori contactu corpus ejus, ille prior longe est nobilior, et altiorem multo ac sanctiorem dispositionem requirit. Ad hunc ergo modum in præsenti dicendum est, proportione servata. Atque huc etiam spectat differentia, quam D. Thom., in solut. ad 4, assignat inter visionem et sumptionem hujus sacramenti; nam visus, inquit, pertingit ad solas species, et ideo non est peccatum, etiamsi in statu peccati fiat; qui autem sumit sacramentum, sumit etiam ipsum Christum; hæc enim differentia etiam versatur inter sumptionem et exteriorem tactum, quia etiam tactus attingit solas species, quamvis, quia immediatius ac proprius attingit, quam visus, ideo in illo major cautio et reverentia adhibenda est, quam in solo visu.

5. Solutio ad quintum multa continet, quæ expositione indigent prolixiori, et ideo commodius tradentur disputatione sequenti, et nonnulla diximus supra, agentes de effectibus hujus sacramenti.

ARTICULUS V.

Utrum accedere ad hoc sacramentum cum conscientia peccati sit gravissimum omnium peccatorum (4, d. 9, art. 3, quæst. 3. Et 1 Cor. 11, lect. 5).

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod accedere ad hoc sacramentum cum conscientia peccati, sit gravissimum omnium peccatorum. Dicit enim Apostolus* 1 *Corinth.* 11 : *Quicumque manducaverit panem et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Gloss. ibidem* (interlin. ibi in sententia) : *Hoc est, ac si Christum occideret, punietur. Sed peccatum Christum occidentium videtur fuisse gravissimum. Ergo et hoc peccatum, quod aliquis cum conscientia peccati ad mensam Christi accedit, videtur esse gravissimum.*

2. *Præterea, Hieron. dicit in quadam epistola : Quid tibi cum fœminis, qui ad altare cum Deo fabularis? Dic sacerdos, dic clerice, qualiter eisdem labiis Filium Dei oscularis, quibus osculatus es labia meretricis? Cum Juda osculo Filium hominis tradis. Et sic videtur fornicator ad mensam Christi accedens peccare sicut Judas peccavit, cujus peccatum fuit gravissimum. Sed multa alia peccata sunt graviora, quam peccatum fornicationis, et præcipue peccatum infidelitatis. Ergo cujuslibet peccatoris ad mensam Christi accedentis peccatum est gravissimum.*

3. *Præterea, magis est abominabilis Deo immunditia spiritualis quam corporalis. Sed si quis projiceret corpus Christi in lutum, vel sterquilinium, gravissimum reputaretur ejus peccatum. Ergo gravius peccat, si ipsum sumat cum peccato, quod est immunditia spiritualis. Ergo hoc peccatum est gravissimum.*

Sed contra est, quod super illud Joan. 15 : *Si non venissem, et locutus eis non fuissem, peccatum non haberent, dicit August.* (tract. 89 in Joan., inter medium et princip., tom. 9), *hoc intelligendum esse de peccato infidelitatis, quo tenentur cuncta peccata. Et ita videtur,*

hoc peccatum non esse gravissimum, sed magis peccatum infidelitatis.

Respondeo dicendum, quod, sicut in 2 part. dictum est (1. 2, quæst. 73, art. 6, et 2. 2, quæst. 73, art. 3), *dupliciter aliquod peccatum potest dici gravius alio, uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem secundum rationem suæ speciei, quæ attenditur ex parte objecti. Et secundum hoc, quanto id, contra quod peccatur, est majus, tanto peccatum est gravius. Et quia divinitas Christi est major humanitate ipsius, et ipsa humanitas potior, quam sacramenta humanitatis, inde est, quod gravissima peccata sunt, quæ committuntur in ipsam divinitatem, sicut est peccatum infidelitatis et blasphemiæ. Secundario autem sunt gravia peccata, quæ committuntur in humanitatem Christi. Unde et Matth.* 12 *dicitur: Qui dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei; qui autem dixerit verbum contra Spiritum Sanctum non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Tertio autem loco sunt peccata, quæ committuntur contra sacramenta, quæ pertinent ad humanitatem Christi. Et post hæc sunt alia peccata contra puras creaturas. Per accidens autem unum peccatum est gravius alio ex parte peccantis; puta, peccatum, quod est ex ignorantia vel infirmitate, est levius peccato, quod est ex contemptu, vel ex certa scientia. Et eadem ratio est de aliis circumstantiis. Et secundum hoc, istud peccatum in quibusdam potest esse gravius, sicut in his, qui ex actuali contemptu, cum conscientia peccati, ad hoc sacramentum accedunt; in quibusdam vero minus grave, puta, in his, qui ex quodam timore, ne deprehendantur in peccato, cum conscientia peccati ad hoc sacramentum accedunt. Sic ergo patet, quod peccatum est multis aliis gravius secundum suam speciem, non tamen est omnium gravissimum.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod peccatum indigne sumentium hoc sacramentum comparatur peccato occidentium Christum, secundum similitudinem, quia utrumque committitur contra corpus Christi, non tamen secundum criminis quantitatem. Peccatum enim occidentium Christum fuit multo gravius. Primo quidem, quia illud peccatum fuit contra corpus Christi in specie propria; hoc autem peccatum est contra corpus Christi in specie sacramenti. Secundo, quia illud peccatum processit ex intentione nocendi Christo; non autem hoc peccatum.*

Ad 2, *dicendum, quod fornicator accipiens corpus Christi comparatur Judæ Christum osculanti, quantum ad similitudinem criminis (quia uterque ex signo charitatis Christum offendit), non tamen quantum ad criminis quantitatem, sicut etiam prius dictum est* (in solut. præced.). *Hæc tamen criminis similitudo non minus competit aliis peccatoribus, quam fornicatoribus. Nam et per alia peccata mortalia agitur contra charitatem Christi, cujus signum est hoc sacramentum, et tanto magis, quanto peccata sunt graviora. Secundum quid tamen peccatum fornicationis magis reddit hominem ineptum ad perceptionem hujus sacramenti, in quantum scilicet per hoc peccatum spiritus maxime carni subjicitur, et ita impeditur fervor dilectionis, qui requiritur in hoc sacramento. Plus tamen ponderat impedimentum ipsius charitatis, quam fervoris ejus. Unde et peccatum infidelitatis, quod funditus separat hominem ab Ecclesiæ unitate, simpliciter loquendo, maxime hominem ineptum reddit ad susceptionem hujus sacramenti, quod est sacramentum Ecclesiasticæ unitatis, ut supra dictum est* (q. 79, art. 1, et q. 73, art. 4). *Unde et gravius peccat infidelis, accipiens hoc sacramentum, quam fidelis peccator, et magis contemnit Christum, secundum quod est sub hoc sacramento; præsertim si non credat, Christum vere sub hoc sacramento esse, quia quantum est in se, diminuit sanctitatem hujus sacramenti, et virtutem Christi operantis in hoc sacramento, quod est contemnere ipsum sacramentum in se ipso. Fidelis autem, qui cum conscientia peccati sumit, contemnit hoc sacramentum, non in se ipso, sed quantum ad usum, indigne accipiens. Unde et Apostol.,* 1 *Cor.* 11, *assignans rationem hujus peccati, dicit : Non dijudicans corpus Domini, id est, non discernens ipsum ab aliis cibis, quod maxime facit ille, qui non credit, Christum esse sub hoc sacramento.*

Ad 3, *dicendum, quod ille, qui projiceret hoc sacramentum in lutum, multo gravius peccaret, quam ille, qui cum conscientia peccati mortalis ad hoc sacramentum accedit. Primo quidem, quia ille hoc faceret ex intentione injuriam faciendi huic sacramento, quod non intendit peccator indigne corpus Christi accipiens. Secundo, quia homo peccator est capax gratiæ, unde etiam magis est aptus ad suscipiendum hoc sacramentum, quam quæcumque alia irrationalis creatura. Unde maxime inordinate uteretur hoc sacramento, qui projiceret ipsum canibus ad manducandum, vel, qui projiceret in lutum ad conculcandum.*

Littera D. Thomæ est perspicua; de re autem ipsa dicemus sequenti disputatione.

DISPUTATIO LXVI.

DE SPIRITUALI DISPOSITIONE NECESSARIA EX PRÆCEPTO AD SUSCIPIENDUM HOC SACRAMENTUM.

Disput. 28 *de Eucharist.* — Incipimus disputare de præceptis pertinentibus ad usum hujus sacramenti. In quo duæ interveniunt personæ ad quas possunt hæc præcepta pertinere, nimirum suscipiens et dispensans sacramentum, de quibus suo ordine dicendum est. Primo de suscipientibus; secundo de dispensantibus, cum D. Thom. infra, q. 82. Rursus in ipso usu duo vel tria possunt considerari, scilicet modus ejus ex parte suscipientis, quo spectat, ut cum hac dispositione vel illa sumat, vel exercitium ejus, scilicet, quod interdum sumat, vel modus ejus ex parte sacramenti, scilicet, quod in una vel duabus speciebus sumatur. Et circa hæc omnia possunt versari diversa præcepta; de quibus ordine proposito dicemus sequentes ordinem articulorum D. Thom. In hac ergo disputatione agimus de præcepto præscribente modum in spirituali dispositione necessarium ad dignam sumptionem hujus sacramenti, quod potest explicari, vel per modum præcepti negativi, scilicet, ut nemo communicet in peccato mortali, vel affirmativi, mandantis potius specificationem actus, ut sic dicam, quam exercitium, scilicet, ut hoc sacramentum in gratia recipiatur; hoc enim præcepto non mandatur exercitium actus, sed ut, si fiat, tali modo fiat.

SECTIO I.

Utrum sit peccatum mortale recipere hoc sacramentum in peccato mortali sine ulla dispositione.

1. *Absque baptismo nullus est capax Eucharistiæ.* — Suppono primam ac maxime necessariam dispositionem ad dignam manducationem hujus sacramenti esse characterem baptismalem, sine quo nullus, quantumvis justus, seu contritus, potest digne suscipere hoc sacramentum, quia non est capax effectus ejus, ut supra dictum est, quia baptismus est janua ad cætera sacramenta, unde qui non est baptizatus, non solum dici potest indispositus, sed etiam incapax sumptionis hujus sacramenti, quoad significationem et effectum sacramentalem; nam sicut, qui non est genitus, nutriri non potest, ita qui non est regeneratus in Christo, non est capax alimenti ejus, et ex hac parte ficte sumit, et falsam reddit significationem hujus sacramenti, si non regeneratus illo nutriri velit, etiamsi alioqui peccator non sit.

2. *Hæreses circa hanc quæstionem.* — Igitur quæstio superest de dispositione necessaria in homine baptizato, in quo hæretici hujus temporis, ut referunt Roffensis, art. 15, Bellarminus, et alii, non solum dispositionem gratiæ non requirunt, verum potius asserunt, quo magis ejus conscientia peccatorum onere gravatur, eo melius esse dispositum ad hoc sacramentum recipiendum, dummodo firmiter credat, ea peccata sibi non esse imputanda propter Christum, quia hoc sacramentum non solum est cibus animæ, sed etiam medicamentum; ut autem dicitur Matth. 9 : *Non sani egent medico, sed qui male habent.* Illi vero hæretici errant imprimis in generali doctrina de justificatione et remissione peccatorum, dum existimant, peccata non tolli, sed solum non imputari, idque non per veram pœnitentiam, sed per solam fidem. Deinde specialiter errant in effectu, fine et institutione hujus sacramenti. Putant enim esse institutum ad tollenda peccata mortalia, idque solum excitando fidem, de quibus in superioribus satis dictum est. His ergo omissis :

3. *Qui accedit ad Eucharistiam sine dispositione ad gratiam et cum conscientia peccati mortaliter lethaliter peccat.* — Dico primo : accedere ad hoc sacramentum cum conscientia peccati mortalis, et sine dispositione sufficienti ad gratiam, est peccatum mortale. Conclusio est absolute de fide, licet in modo explicandi illam possit esse inter Catholicos diversitas, ut sect. 3 videbimus. Probatur autem conclusio ex illo Pauli, 1 ad Cor. 11 : *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat, qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.* Ubi sermo est de probatione morum per recognitionem, seu examinationem conscientiæ, ut supra ostendimus, agentes de dispositione necessaria ad effectum hujus sacramenti; unde ille dicitur indigne sumere, qui accedit cum prava conscientia. Manducare autem sibi judicium, est, novam culpam ex tali manducatione contrahere. Atque ita exponit hunc locum Concil. Trident., sess. 13, c. 7; et significat Origen., homil. 5 in diversos, ubi tractans illa verba Centurionis : *Domine non sum dignus, ut in-*

tres sub tectum meum, inquit : *Quando manducas, et bibis corpus et sanguinem Domini, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur; et tu ergo humilians temetipsum imitare hunc centurionem, et dicito, Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum; ubi enim in indigno ingreditur, ibi ad judicium ingreditur accipienti.* Clarius, homil. 2 in Psalm. 37, prope finem : *Communicare,* inquit, *non times corpus Christi accedens ad Eucharistiam, quasi mundus ac purus, quasi nihil in te sit indigni, et in his omnibus putas quod effugies judicium Dei; non recordaris illud, quod scriptum est, quia propterea in vobis multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Quare multi infirmi? Quoniam non seipsos dijudicant, neque seipsos examinant, neque intelligunt, quid est accedere ad tanta sacramenta; patiuntur hoc, quod febricitantes pati solent, cum sanorum cibos præsumunt, sibimet ipsis inferentes exitium.* Eamdem veritatem ex eisdem verbis Pauli colligit Cyrill. Alexand., lib. 12 in Levit., non longe a fine, et Cyprian., lib. de Lapsis, circa med., ubi adjungit illa verba Levit. 22 : *Omnis mundus manducavit carnem, et anima quæcumque manducaverit ex carne sacrificii salutaris, quod est Domini, et immunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo.* Et illud, 1 ad Cor. 10 : *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum,* etc. Atque de eadem re eleganter loquitur in serm. de Cœna Domini. Hieronym., Mar. 3 : *Turbæ,* inquit, *quæ impediunt panem manducare, et peccata et vitia sunt, quia, qui manducat indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.* Et Isidorus, lib. de Summo bono, cap. 4 : *Qui scelerate vivunt in Ecclesia et communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari, discant, nihil ad emundationem sibi proficere, dicente Propheta : Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Numquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas? et Apostol. : Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat.* Ac denique Clemens P., lib. 7 Constit., cap. 27 : *Si quis,* inquit, *sanctus est, accedat; si non est, curet, ut fiat per Dei misericordiam;* et similis admonitio habetur in antiquis liturgiis. Multaque similia adduximus supra in citato loco, de dispositione necessaria ad effectum hujus sacramenti. Ratio vero hujus conclusionis satis explicata est in comment. art. 4, et indicatur a Paulo illo verbo : *Non dijudicans corpus Domini.* In quo magna injuria fit Christo, non discernendo inter ipsum et vulgares cibos. Indicatur etiam a Concil. Trident., quia *sancta,* inquit, *sancte tractanda sunt; multo ergo magis illud sacramentum, quod est omnium sanctissimum.* Unde intelligimus, hujusmodi præceptum non accedendi ad hoc sacramentum in peccato mortali, non esse positivum, vel ecclesiasticum, vel etiam divinum, si proprie loquamur; sed naturale, id est, intrinsece et ex natura rei consequens ex institutione, dignitate et significatione hujus sacramenti, quemadmodum diximus, agentes de sacramentis in genere, nam illa omnia hic a fortiori locum habent.

4. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed objices : interdum potest homo obligari ad suscipiendum hoc sacramentum, quando moraliter loquendo non potest se ad gratiam disponere, ut si sit publicus concubinarius, vel habeat diuturnum ac vehemens odium inimici, quod deponere non possit, et maxime, si copia confessoris careat, et contritionis gradum non valeat attingere, nec denique absolutum propositum non peccandi de cætero concipiat, quod non solum ad contritionem, sed ad veram etiam attritionem est necessarium. Addamus ad difficultatem explicandam, Deum ei negare auxilium ad dolendum de peccato, atque ipsi peccatori constare se esse a Deo desertum; tunc ille non peccaret, accedendo ad hoc sacramentum sine dispositione, quam non potest habere; ergo non est per se malum in peccato accedere. Respondetur ad priorem partem, neminem esse posse in agendis ita perplexum, ut ex duobus malis mortalibus alterum simpliciter eligere cogatur. Unde in præsenti casu, si quis revera obligatur hoc sacramentum accipere, non erit illi impossibile, ita se disponere, ut digne accipiat; quod si hoc fortasse sit illi valde difficile, tenebitur cum divina gratia eam difficultatem superare, quæ non illi deerit, si, quod in se est, facit. Quod si tanta sit difficultas, ut moraliter censeatur quædam impossibilitas, interdum esse poterit sufficiens ratio ad excusandum hominem, ne pro eo tempore communicare teneatur, et differat, donec paulatim eam difficultatem vincere, ac digne se disponere valeat; illa vero duo, scilicet, obligatio communicandi, et impossibilitas digne communicandi, non possunt simul ac pro eodem tempore absolute et simpliciter conjungi. Quocirca, ad alteram partem, quæ fingitur de homine destituto a Deo, imprimis negandum est, illud fieri a Deo in hac vita. Deinde eo

casu, argumentandi gratia, admisso, respondeo non teneri hominem illum ad hoc sacramentum suscipiendum, nec posse licite communicare; peccaret enim sic communicando, eodem genere sacrilegii, quo nunc peccat quilibet peccator indigne communicans, quia licet ille homo non posset digne communicare, posset tamen vitare actum, ne illum faceret sine debita circumstantia et honestate, ad quod obligatur ex vi hujus præcepti, de quo agimus, quod, ut supra dixi, negativum est, vel saltem negationem includit, non communicandi in statu mortalis peccati.

5. *Objectio.* — *Solutio.* — Dices : ergo, si quis prohibeatur non communicare, sicut nunc excommunicatus prohibetur, et communicet, duo peccata committit, alterum, quia exercet actum prohibitum, alterum, quia indigne communicat; non enim potest hujusmodi homo non indigne communicare, quandoquidem ipsamet communione aliud præceptum violat, et peccat (suppono enim illum nullam habere ignorantiam, quæ ab ejusmodi peccato eum excuset). Respondetur, concedendo, ibi esse duas causas seu rationes malitiæ; an vero ex illis oriantur duæ malitiæ specie distinctæ, vel tantum efficiant unam graviorem, speculative controverti potest; sed res est parvi momenti, quamvis posterior pars videatur verisimilior, quia totus ille est unus actus eidem honestati religionis contrarius, cui plures circumstantiæ necessariæ desunt, quia non solum fit quando non debet, sed etiam quomodo non debet fieri, quod augmentum ad eamdem speciem pertinet; ut si quis comedat tempore prohibito, et in qualitate et quantitate prohibita. Sed quidquid sit de speculativa quæstione, practice tamen et in ordine ad confessionem, existimo, eam circumstantiam esse talem, quæ aperienda sit, quia plurimum aggravat, ac merito variare potest morale judicium. Hic occurrebat alia difficultas, an tangere hoc sacramentum in peccato mortali, sit peccatum mortale, sed eam commodius tractabimus infra, disputantes de dispensatione hujus sacramenti.

6. *Recipere Eucharistiam in peccato veniali non est ex eo solum capite mortale.* — Dico secundo : recipere hoc sacramentum in peccato veniali, vel etiam peccando venialiter in ipsa sumptione, non est ex eo capite peccatum mortale. Hæc est communis sententia. Et ratio est, quia nec circa hoc est speciale præceptum positivum, neque ex sola natura rei potest colligi tale peccatum, quia hæc non est gravis injuria vel irreverentia, quia per peccatum veniale non ponitur impedimentum principali et quasi essentiali effectui sacramenti, cum tale peccatum non excludat charitatem; ergo non committitur gravis fictio aut simulatio; ergo nec peccatum grave. Et confirmatur, quia alioqui non possunt ad hoc sacramentum accedere, nisi sanctissimi viri; quis enim est, qui non merito timere possit, non solum, ne in peccato veniali sit, sed etiam ne in ipsa sumptione venialiter peccet, vel ex vana aliqua intentione, vel ex negligenti distractione, aut alia simili causa. Et confirmatur ex cap. Si non sunt, de Consecr., dist. 2, ubi ex sententia Hilar. sic dicitur : *Si non sunt tanta peccata, ut excommunicetur quis, non se debet a medicina corporis et sanguinis Domini separare;* et in cap. Si quotiescumque, dicitur ex sententia Amb. *: Qui semper pecco, debeo semper accipere medicinam.*

7. *Dubium, an sit veniale sic accedere.* — *Aliqui negant.* — *Aliqui affirmant.* — Sed quæres, an saltem sit veniale peccatum in ea dispositione sumere hoc sacramentum. Major, dist. 9, quæst. 1, ad 1, absolute negat, quanquam est, inquit, bene impudens, qui cum proposito venialiter peccandi communicat. Richard. etiam ibi, art. 2, quæst. 1, ad 2, simpliciter docet, non peccare, qui cum veniali peccato communicat. Idem Adrian., quæst. 1 de confessione; Soto, dist. 12, q. 1, art. 1, licet sit dubius, tamen in hanc sententiam est magis propensus. In contrarium vero est, quia illa videtur aliqualis irreverentia, maxime si peccatum veniale, vel propositum ejus, in ipsomet actu communionis committatur, vel habeatur. Et confirmatur ex Anselm., 1 ad Cor. 11, dicente : *Indigne accedit, qui vel aliquod grave peccatum, vel multa levia commisit, et non est confessus.* Quod cum non possit intelligi secundum æqualitatem, necesse est, ut saltem secundum quamdam proportionem intelligatur; nam qui grave peccatum commisit, indigne accedit mortaliter peccando; qui autem multa venialia, indigne etiam saltem venialiter. Confirmatur secundo ex verbis Augustin., lib. de Eccles. dog., cap. 53, quæ referuntur in cap. Quotidie, de Cons., dist. 2, ubi cum dixisset : *Si adhuc habet voluntatem peccandi, gravari magis dico Eucharistiæ perceptione, quam purificari, et ideo, quamvis quis peccato mordeatur, peccandi non ha-*

beat de cætero voluntatem, et communicaturus satisfaciat lachrymis, etc., subdit inferius : *Sed hoc de illo dico, quem capitalia et mortalia peccata non gravant.* Sentit ergo Augustin., vel potius Gennad., quod recipere Eucharistiam sine pœnitentia venialium peccatorum, gravet conscientiam; erit ergo, ut minimum, peccatum veniale.

8. *Si peccatum veniale sit velut circumstantia communionis, est peccatum veniale sic communicare. — Peccat venialiter accedens ad Eucharistiam cum conscientia multorum venialium.—Accedens ad Eucharistiam cum uno vel altero peccato habituali veniali non peccat, etiam venialiter.* — Dicendum imprimis videtur, si peccatum veniale sit aliquo modo circumstantia ipsius actus communicandi, peccatum esse veniale sic communicare, ut, v. gr., si quis communicet propter ostentationem, seu vanam gloriam, vel certe si actu sit in ipso peccato veniali, ut in vana aliqua cogitatione, aut delectatione, et ea ratione accedat distractus, et sine debita attentione et devotione. Ratio est, quia si non habeat circumstantias debitas, est aliquo modo malus; ergo, ut minimum, erit peccatum veniale. An vero tunc impediatur effectus ex opere operato, supra tractatum est. Deinde, si quis consuetudinem habeat committendi multa venialia peccata, vel certe conscientiam sentit eorum multitudine oneratam, et ideo ad spiritualia tractanda tepidam, et quodammodo indispositam, non videtur posse excusari a culpa veniali, si sine ullo dolore aut proposito emendandi vitam ad Eucharistiam accedat. Et hoc saltem probat ratio in contrarium facta, quia ille est aliquo modo indignus, et non satis dijudicat corpus Domini, et ponit obicem aliquibus effectibus hujus sacramenti non contemnendis, quales sunt, remissio venialium peccatorum, et actualis fervor charitatis; ac denique quod caput est, non potest omnino excusari actio illa ab irreverentia contra hoc sacramentum. Præterea Anselm. et Augustin. hoc ad minimum sentiunt, et in hunc modum explicari possunt, quamvis in rigore plus dicere videantur, præsertim Anselmus; nam Augustinus exponi posset, cum inquit : *Hoc de illo dico, quem capitalia et mortalia peccata non gravant*, quod non distinguat illa a venialibus, sed ab eo statu conscientiæ, quæ licet mortali peccato mordeatur, tamen eorum multitudine non gravatur, nec obruitur; huic enim homini dat licentiam Augustin. frequenter communicandi, præmissa confessione, illi vero minime, nisi post diuturnam pœnitentiam, etiam publicam, si peccatoris status publicus fuerit. Denique extra prædictos casus, si quis fortasse habeat peccatum veniale in habitu, licet sine dolore ejus, et proposito, emendandi ad Eucharistiam accedat, vel quia non recordatur, vel quia ob humanam aliquam fragilitatem, non potest voluntatem avertere ab illo levi affectu, non existimo, peccare venialiter sic communicando, si alioqui procuret cum timore, reverentia et devotione accedere. Et quoad hoc placet prior Theologorum sententia. Et ratio est, quia tunc illa culpa venialis non est circumstantia illius actus, neque ab homine fragili exigenda est summa diligentia, vel perfectissima dispositio.

9. *Nulla actualis dispositio requiritur ad sumendam Eucharistiam ex præcepto rigoroso præter gratiam habitualem.* — Ex dictis in hac sectione obiter colligimus, præter dispositionem gratiæ habitualis, nullam actualem requiri ex rigoroso præcepto ad dignam sumptionem hujus sacramenti, ita ut illius omissio peccatum mortale sit. In quo conveniunt omnes Theologi, et a fortiori patet ex eo, quod supra diximus, ad effectum hujus sacramenti nullam actualem dispositionem requiri. Ad vitandum autem peccatum veniale, illa interior attentio, ac reverentia necessaria est, quam ex natura sua talis actus sacer ac religiosus postulat, ut convenientiori modo fiat. Excusabitur tamen homo ab hujusmodi culpa veniali, si fortasse ex naturali tantum distractione hujusmodi attentionem omittat, quia tunc nec voluntaria est, nec humana.

SECTIO II.

Quam grave peccatum sit indigna susceptio hujus sacramenti in peccato mortali.

1. Cum constet ex dictis, peccatum hoc ex genere suo mortale esse, inquirere possumus gravitatem ejus, vel genericam, vel specificam, vel numericam seu individualem.

2. *Eucharistiam in mortali suscipere sacrilegium est.* — Dico primo, peccatum hoc habere gravitatem sacrilegii virtuti religionis contrariam. Sic Hieronym., epist. 22 ad Eustochium, in quosdam invehitur, qui indigne communicabant : *Ebrietati sacrilegium copulantes aiunt : Absit, ut ego me a sanguine Domini abstineam.* Et ratio est, quia hoc sa-

cramentum est res maxime sacra, cui ex virtute religionis proprius cultus et reverentia debetur; nam sicut Christi adoratio ad religionem spectat, ita et hujus sacramenti veneratio. Ergo injuria, quæ illi fit, contraria est religioni, atque adeo sacrilegium.

3. *Non tamen est tam grave peccatum sicut hæresis, desperatio, aut odium Dei.* — Hinc sequitur primo, hoc peccatum ex suo genere non esse tam grave, sicut illa, quæ sunt contra virtutes Theologales, ut sunt odium Dei, hæresis, desperatio; nam, ut recte fiat comparatio, debet maximum peccatum cum maximo conferri, alioqui nihil certum affirmari potest. In eo vero sensu ratio est clara, quia peccatum, quod privat majori honestate, ex suo genere gravius est. Item, quia illæ virtutes sunt perfectiores religione, quia immediatius Deum attingunt; ergo eadem ratione vitia illis contraria sunt graviora.

4. *Gravius tamen est iis, quæ sunt contra virtutes morales.* — Secundo sequitur, hoc peccatum ex suo genere gravius esse, quam ea, quæ sunt contraria virtutibus moralibus religione inferioribus. Quod eisdem rationibus ostendi potest; nam privat perfectiori honestate, et immediate attingit Deum, vel res divinas. Cum vero dicimus, peccatum hoc esse ex suo genere gravius, intelligendum est proprie de genere, id est, quantum est ex vi suæ rationis genericæ; hoc enim immediate convincitur rationibus factis. An vero etiam in specie sit gravius quocumque alio peccato contra proximum vel contra aliquam virtutem moralem, paulo inferius dicemus.

5. *Peccatum hoc non est omnium quæ religioni opponuntur maximum in specie sua.* — Dico secundo : hoc peccatum in specie sua non est maximum omnium, quæ religioni opponuntur; sed in tertio gradu, seu ordine constitui potest. Ita colligitur ex D. Thom. qui supponit, quod ex 1. 2 satis clarum est, contra eamdem virtutem posse committi peccata specie diversa, quia ab eodem medio variis modis recedi potest; inter peccata ergo, quæ religioni opponuntur, primum gradum tenent illa, quæ sunt contra Deum secundum se, seu contra divinitatem ejus; quia, quo excellentior est divinitas cæteris rebus, eo injuria illi facta gravior est. Et hujusmodi est blasphemia, perjurium; et in hoc ordine annumerari solet peccatum contra Spiritum Sanctum, quod Christi testimonio gravissimum est. In secundo gradu sunt peccata contra humanitatem Christi, ut in propria specie existit, quia illa proxime conjuncta est Deo, et major est injuria et irreverentia, majusque potest inferri nocumentum, quando in propria specie offenditur, ac læditur. Tertium ergo ordinem constituit peccatum sacrilegii contra hoc sacramentum, quia in ipso realiter Christus continetur, quamvis sub aliena specie. Unde inter omnes alias res sacras, hoc sacramentum maxime sacrum ac divinum est; ergo injuria et sacrilegium, contra illud factum, maximum est, post alia enumerata. Additur ex D. Thom. hic, in hoc tertio ordine, posse esse varia sacrilegia, quæ videntur specie diversa, inter quæ indigna sumptio vel communicatio non habet summam gravitatem; majus enim peccatum est, ut D. Thom. hic docet, art. 5, ad 3, projicere hoc sacramentum canibus ad manducandum, vel in lutum ad conculcandum illud, quod ex terminis ipsis videtur manifestum; nam præ se fert majorem horrorem et injuriam, et indicat animum magis aversum, magisque Christo injuriosum. Et præterea id explicat D. Thom. optima conjectura, quia peccator, licet sit indispositus ad unionem cum Christo, quia peccator est, tamen de se est capax illius, quia homo est; at vero brutum est omnino incapax; et ideo major est improportio, majorque abusus in illis actionibus.

6. *Dubium, an hoc peccatum sit gravius omnibus iis, quæ opponuntur virtutibus moralibus. — Aliqui affirmant. — Aliqui negant. — Gravius peccatum regulariter esse homicidium quam sumptio indigna hujus sacramenti.* — Ex hac vero assertione sic exposita oritur dubitatio supra tacta, an hoc peccatum ex specie sua sit gravius homicidio, quod est contra justitiam; aut adulterio, quod justitiæ et temperantiæ repugnat; vel omnibus peccatis contra naturam, contrariis castitati; et idem inquiri potest de cæteris oppositis virtutibus moralibus. Quidam enim Theologi ita existimant, ut Gabr., lect. 77 in can.; et Petr. Sot., lect. 12 de Euchar.; Ledes. in 4, 5 part., quæst. 21, art. 5; Sot., dist. 12, quæst. 1, art. 5, qui dicit, homicidium quidem esse gravius, quam sit indigna sumptio hujus sacramenti ex fragilitate commissa, nihilominus tamen indignam sumptionem ex specie sua esse graviorem, quia, si ex contemptu fiat, gravius peccatum est. Quæ ratio non admodum probat, quia, ut comparatio recte fiat, debent æquales circumstantiæ ex parte operantis adhiberi. Huic vero sententiæ favent Patres,

qui adeo exaggerant hoc peccatum, ut cum peccato crucifigentium Christum, et Judæ, qui eum vendidit, comparent illud; Chrysost., hom. 45 in Joan., 61 ad Populum; Remig., Matth. 26; et Beda, Marc. 14, circa illa verba: *Per quem Filius hominis tradetur*. Anselm. et Theod., 1 ad Cor. 11. Hæc vero sententia non placuit Durando, d. 9, q. 4; et idem sentit Palud., quæst. 2, art. 6. Primo, quia non habet illa opinio sufficiens fundamentum; nam imprimis prædicti Patres, ut etiam D. Thom. notat, non secundum æqualitatem, sed secundum quamdam proportionem, et imitationem, locuti sunt; quia sicut Judas osculo tradidit Christum indignis hominibus ac inimicis ejus, ita peccator communicando indigne, veluti quodam osculo Christum tradit homini indigno, ejusque inimico. Et sicut crucifixores Christi sanguinem Christi fuderunt in suam perniciem, ita etiam peccator quodammodo sanguinem Christi fundit in suum magnum detrimentum, quando illum indigne sumit. Ex hac vero analogia non potest inferri, vel hoc peccatum esse æquale illis, vel esse majus omnibus supra enumeratis. Rursus neque ex ratione sacrilegii potest concludi hæc major gravitas specifica, quia sub graviori genere potest sine dubio contineri species aliqua moralis minus gravis, quam sit alia sub inferiori genere contenta; majus enim peccatum est peccatum contra naturam, quam furtum, licet illud sit sub genere intemperantiæ, hoc vero sub genere injustitiæ, quod gravius est; et similiter gravius est homicidium, quam oratio inattenta, licet hæc sit sub genere sacrilegii. Et in physicis speciebus est etiam probabile, id posse accidere. Ratio vero est, quia, licet objectum virtutis contrariæ secundum se sit nobilius, tamen modus attingendi illud potest esse inferior ac levior. Denique quod ita sit in præsenti, potest in hunc modum exponi : nam homicidium infert magnum nocumentum proximo et irreparabile; indigna vero communicatio, quamvis sit Christo injuriosa, re tamen ipsa, non infert ei nocumentum. Ergo, licet Christus absolute sit nobilius objectum, quam alius proximus, nihilominus hæc ejus injuria potest ex specie sua esse levius peccatum, quam homicidium. Quæ omnia, ut minimum, faciunt controversiam hanc satis dubiam speculative; nec video posse esse certa principia ad illam decidendam, si verum est illud principium, quod posterior sententia assumit, posse peccatum, sub inferiori genere contentum, secundum specificam rationem suam esse gravius, de quo dubitari etiam posset; sed hæc res ad 1. 2 spectat. Et ideo nunc satis sit dicere, practice loquendo, fere semper illa peccata homicidii esse graviora, vel propter majus nocumentum, vel quia majorem deformitatem et rectæ rationis eversionem præ se ferunt.

7. *Objectio.* — *Solutio.* — Superest vero objectio contra assertionem positam, ex Augustin., lib. 50 Homiliarum, hom. 26, et habetur in cap. Interrogo, 1, quæst. 1, ubi dicit, *non esse minus peccatum, indigne audire verbum Dei, quam indigne communicare, quia non est minus*, inquit, *verbum Dei, quam corpus Christi;* quod fere eisdem verbis prius dixerat Origen., hom. 13 in Exodum, ubi ait, non esse minorem culpam negligere verbum Dei, quam corpus Christi; sed negligere verbum Dei, aut negligenter et sine fructu illud audire, non est peccatum adeo grave; ergo neque indigne communicare. Respondetur imprimis hæc videri dicta per quamdam hyperbolem et exaggerationem, et aliquo prudenti moderamine esse temperanda. Nam si proprie sit sermo de verbo Dei formaliter, id est, de prædicatione, seu doctrina divina, non potest secundum æqualitatem intelligi, cum dicitur, verbum Dei non esse minus, quam corpus Christi; sed secundum quamdam habitudinem, et respectum ad divinam personam; ac si diceremus, non esse minus verbum Regis, quam corpus Regis; vel sicut dicimus, non esse minus venerandam imaginem Regis, vel alium, qui gerit personam ejus, quam ipsum Regem; si vero loquamur de verbo Dei objective, sic secundum veram æqualitatem non est minus verbum Dei, quam corpus Christi, quia res, quæ hoc verbo prædicatur, non est minus digna; atque hoc modo negligere verbum Dei, potest esse gravissimum peccatum, quia sub hoc genere comprehendi potest contemptus fidei, et ipsius Dei, qui per verbum ejus prædicatur. Affert præterea hujusmodi peccatum ex se gravissimum nocumentum, quia verbum Dei est veluti organum, et instrumentum, quo Deus potissimum utitur ad humanam salutem; et ideo illud contemnere, vel negligenter atque indigne suscipere, non minora damna creare potest, quam indigne communicare.

8. *Peccatum hoc in particulari gravius et levius esse potest, quam alia peccata virtutibus aliis opposita.* — *Dubium.* — Tertio, de gravitate hujus peccati in individuo dicendum

est, ex variis atque inæqualibus circumstantiis, fieri posse, ut interdum sit gravius, interdum vero levius, quam alia peccata, perfectioribus vel minus perfectis virtutibus opposita. Hæc conclusio non indiget probatione, nam hoc fere commune est omnibus peccatis.

9. *Gravius peccatum est accedere ad Eucharistiam cum gravioribus peccatis, quam cum levioribus, per se loquendo.* — Duo vero quæ circa illam docet D. Thom. in dubitationem afferri possunt. Primum est, an accedere ad hoc sacramentum cum gravioribus culpis, sit semper, et ex se gravius peccatum. Aliquibus enim videtur, non semper ita esse, si peccata non sint ejusdem ordinis, quia majus malum est accedere cum peccatis carnalibus, quam cum spiritualibus, etiam si hæc graviora sint. Quod sentit Alens., 4 part., quæst. 46, membr. 4 et 5, ubi variis utitur distinctionibus, quas referre et examinare operosum esset, et parum utile. Paschasius etiam, libr. de hoc sacramento, periculosius dicit esse luxuriosis ad hoc sacramentum accedere, quam aliis peccatoribus. Quod verum existimo, propter majus periculum incidendi in pravam ac detestabilem consuetudinem, etiam contemnendi paulatim. Nihilominus tamen per se loquendo, vera est regula, quam D. Thom. statuit, gravius peccare, qui in pejori statu et cum gravioribus culpis accedit, quia est indignior; tum etiam quia majus impedimentum ponit effectui hujus sacramenti, majoremque fictionem simulat, cum simpliciter magis sit a Christo separatus. Ratione vero scandali, vel alterius circumstantiæ accidere potest e converso, ut gravius peccet, accedendo ad hoc sacramentum, qui minora habet peccata.

10. *Dubium alterum. — Moraliter loquendo gravius peccat infidelis accedens ad Eucharistiam, quam fidelis.* — Secunda dubitatio est, quis gravius peccet, fidelis peccator, vel infidelis, vel hæreticus? Quidam existimant plus peccare fidelem peccatorem, ut Palud., 4, dist. 9, quæst. 2, et Carthus., quæst. 4, dicens, infidelem esse indigniorem, non tamen indignius accedere, quia fidelis operatur contra veritatem et dignitatem sacramenti sibi cognitam, infidelis vero contra ignoratam. D. Thom. autem generaliter dicit gravius peccare infidelem, quia peccat contra ipsum sacramentum, et usum ejus, cum tamen fidelis solum peccet contra usum. Quæ ratio solum videtur probare, infidelem gravius peccare sua infidelitate, qua negat veritatem sacramenti, quam fidelem indigna sumptione, cum tamen hic non comparemus infidelitatem cum sacrilegio, sed præcise sacrilegium infidelis cum sacrilegio fidelis. Dico tamen, etiam in hoc sensu esse veram sententiam D. Thom., moraliter loquendo ac per se, quia status infidelis simpliciter est pejor et indignior; quod autem aliqua ignorantia excusari possit, est per accidens, et interdum accidere potest, ut non intercedat; ut, si sit hæreticus circa alia mysteria, non vero circa hoc; interdum vero talis esse potest, et tam crassa, ut fere nihil excuset. Atque ita per se magis aggravat indignus infidelitatis status. Dico autem, moraliter considerando ex genere, seu ex objecto ipsos status; nam in individuo fieri posset, ut sit tanta malitia, tantaque multitudo, et acerbitas peccatorum hominis fidelis, ut simpliciter indignior sit, quam infidelis, et tunc juxta responsionem datam præcedenti dubio negandum non est, illum gravius peccaturum, sic accedendo.

SECTIO III.

Utrum habens conscientiam peccati mortalis teneatur confessionem præmittere ante usum hujus sacramenti.

1. *Prima sententia.* — Post decretum Concilii Trident., sess. 13, cap. 7, et can. 11, non potest in dubium revocari, an hujusmodi præceptum omnibus fidelibus impositum sit, quia in illis decretis expresse continetur, et certissimum est, habere Concilium potestatem ad hujusmodi præceptum imponendum, etiam si antea latum non fuisset. Quanquam, si tale præceptum a Concilio esset de novo latum, dubitari posset, an obligaret omnes, et ubique, et an excusarentur aliqui, ex defectu promulgationis vel acceptationis, ut postea dicemus. Hic ergo præcipue inquiritur, quale, quamque antiquum sit hoc præceptum. In qua re duas reperio sententias extreme contrarias. Prior affirmat esse præceptum juris divini naturalis, ex ipsa institutione sacramentorum intrinsece consecutum; ita sentit Sylvest., verb. Eucharist. 2, quæst. 1; et inclinat Petrus Soto, lect. 12 de Eucharistia; et favet Bonavent., distinct. 13, dub. 1 circa litteram, et dist. 16, dub. 12 circa litteram; qui auctores videntur hoc præceptum fundare in sola dignitate et significatione hujus sacramenti. Alii vero videntur hoc fundare non in solo hoc sacramento, sed in institutione

ejus simul cum institutione sacramenti pœnitentiæ, ut interdum significat Scotus locis citandis et inferius, refellendo hanc sententiam melius explicabimus.

2. *Secunda sententia.* — Secunda sententia est, hoc præceptum esse positivum Ecclesiasticum, quæ duobus modis asserta est : quidam enim dixerunt, tale præceptum non esse novum, nec Pontificio aut Conciliari decreto scriptum, vel introductum, sed Apostolica traditione, et perpetua Ecclesiæ consuetudine observatum. Ita opinatur Medina, Cod. de de Confess., quæst. 17, quem recentiores aliqui secuti sunt, ut Palacius in 4, dist. 9, quæst. 10, ad 1; et indicat Navarrus, de Pœnitent., dist. 5, in princ., circa tertiam partem Glossæ, num. 32; sentit enim, hoc præceptum ortum esse ex consuetudine Ecclesiæ; idem in Summ., cap. 21, n. 49. Alii vero (quod minus tolerabile est) dixerunt, hoc præceptum esse novum ac recens in Ecclesia, quæ sententia tribui solet Richard., Palud. et Adriano, quod negaverint, usque ad sua tempora fuisse in Ecclesia tale præceptum, sed non aperte id negant, ut videbimus. Primus ergo auctor hujus sententiæ videtur fuisse inter Theologos Cajet. hic, et in proprio quodam opusculo de hac re, et in Sum., verb. Communio, et super 1 ad Cor. 11. Eum secutus est Armilla, verbo Communio, § ult., et ejusdem sententiæ fuit Abbas, in cap. de Homine, de Celebrat. Missar. Fundamentum est, quia ad satisfaciendum juri divino naturali satis est quod homo accedat in gratia; satis ergo erit quod per contritionem ad illam se disponat, sicut etiam hoc sufficit ad ministranda sacramenta ex officio, vel ad recipienda alia sacramenta vivorum. Positivum autem divinum jus ostendi non potest, neque scriptum, neque traditum; quin potius verba illa Pauli, 1 ad Cor. 11 : *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat*, significant solum esse necessarium, ut unusquisque suam conscientiam examinet, et interius se disponat, ac de se ipso judicium ferat; ita enim exponere videtur Chrysost., homil. 28 in illam epistolam, dicens : *Non præcipit, ut alter alteri probetur, sed ipse sibi sine traductione faciens judicium, et sine teste redargutionem;* quem imitatus Theophil. inquit : *Non alium tibi judicem attribuo, sed teipsum tibi ipsi commendo; judica igitur, et explora conscientiam tuam, et sic accede.* Patres etiam omnes citati sect. 1, licet pœnitentiam requirant, nullam tamen confessionis faciunt mentionem. Et hinc ulterius colligi videtur, hoc præceptum non fuisse in Ecclesia tempore horum Patrum : non potest autem ostendi, ubi fuerit postea latum ante Concil. Trident.; ergo non est fundamentum ad asserendum antea fuisse.

3. *Semper fuit in Ecclesia prædictum præceptum.* — Dico primo, semper fuisse in Ecclesia præceptum præmittendi confessionem ante communionem, interveniente conscientia peccati mortalis, post baptismum commissi. Ita docuit fere verbis apertis Concil. Trident., dicens : *Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat.* Ubi aperte docet, non ipsum hanc necessitatem Ecclesiæ imposuisse, sed in Ecclesia semper fuisse. Probari autem primo potest ex communi consensu Theologorum; aperte id docet D. Thom., 4, dist. 17, quæst. 3, art. 1, quæstiunc. 4, et Quodlib. 1, art. 11, et 1 ad Cor. 11, lect. 7; Scot. in 4, dist. 9, quæst. unica, ubi rationem adducit, quia non tantum Deo, sed etiam Ecclesiæ satisfacere oportet, priusquam recipiat sacramentum Ecclesiasticæ unitatis. Quæ est bona congruentia, ut latum sit præceptum, non tamen per se sola sufficit ad fundandum illud. Idem Scotus, dist. 17, artic. 2, inter alia tempora, in quibus homines obligantur ad confessionem, ponit illud, in quo suscipienda est Eucharistia ; idem Gabr., ibi, quæst. 1, et lect. 7 in can.; Durand., dist. 7, quæst. 4, et dist. 17, quæst. 10; Richard., dist. 9, art. 2, quæst. 2, qui tamen dist. 17, art. 3, quæst. 6, videtur hoc limitare, de quo postea dicam ; tenet etiam Major, dist. 17, quæst. 2; Anton., 3 part., tit. 14, c. 19, § 3, et idem supponunt Bonavent. et alii citati in prima opinione. Qui omnes non referunt, aliquem antiquorum sensisse contrarium, quod est signum communis consensionis valde receptæ; Paludan. vero, dist. 17, quæst. 2, et Adrian., quæst. 3 de Confessione, tam ad alia sacramenta, quam ad Eucharistiam, dicunt præmittendam esse confessionem; quanquam significent, non esse peccatum mortale, illam omittere, si adsit contritio, in quo videntur primæ sententiæ favere, quia nihil speciale dicunt de hoc sacramento.

4. Secundo potest hæc veritas colligi ex Cypriano, qui in suis epistolis vehementer invehitur in eos peccatores, qui ante actam pœnitentiam, et ante reconciliationem Eccle-

siæ ad communionem accedunt; imo et sacerdotes ipsos reprehendit, qui peccatores ad communionem facile admittunt, ante perfectam satisfactionem, ut videre licet in epist. 10, 11, 12, 14, 18, lib. de Lapsis, et aliis locis frequenter. Atque idem sentit August., epist. 118, cap. 3; dicit enim, eum, qui conscientia peccati mortalis gravatur, non suo, sed sacerdotis arbitrio, debere ad hoc sacramentum accedere, vel ab eo abstinere. Et auctor lib. de Ecclesiast. dogmat., cap. 53, sic inquit : *Sacerdotis judicio reconciliatum communioni sociari debere;* et loquitur de eo, qui habet conscientiam mortalis peccati, et ut declaret esse præceptum, subdit : *Si vult non ad judicium et condemnationem Eucharistiam percipere.* Optimum vero testimonium est Leonis Papæ, epist. 91, cap. 2, ubi sic inquit : *Mediator Dei et hominum hanc præpositis Ecclesiæ dedit potestatem, ut et confitentibus actionem pœnitentiæ darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum, ad januam reconciliationis admitterent.* De quo testimonio plura dicam in sequenti assertione. Citari etiam potest Chrysost., homil. 10 in Matth., sed ille locus obscurior est; sic enim inquit : *Tempus confessionis, tam iis, qui baptismo loti sunt, quam profanis, incumbit, illis, ut ad gratiam restituti possint ad divina mysteria accedere, his ut loti et mundi per baptismum possint communicare;* ubi non potest loqui de sacramentali confessione, quæ locum non habet in iis, qui baptismo loti non sunt; loquitur ergo vel de confessione interiori, vel de illa exteriori confessione, qua unusquisque se peccatorem agnoscit, et ideo medicina ad tollenda peccata instituta uti cupit; nisi dicamus eum generatim de confessione esse locutum, et intellexisse singulis membris eum confessionis modum esse accommodandum, qui in unoquoque potest locum habere. Quæ expositio in verbis ipsis videtur habere aliquod fundamentum; nam iis, qui baptizati sunt, confessionem dicit esse necessariam, ut per eam ad gratiam restituantur; profanis vero, ut per baptismum mundentur; aliter ergo in illis, quam in his, confessionem requirit; et de eadem re legi potest idem Chrysost., homil. 60 et 61 ad Populum.

5. Tertio fundatur præcipue hæc sententia in Ecclesiæ consuetudine, ut Concil. Trident. dixit; hujus autem consuetudinis optimum indicium est consensus frequens antiquorum Patrum et Doctorum. Deinde, signum etiam hujus traditionis est, quia semper in Ecclesia observatum fuit, ut peccatores non prius ad communionem admitterentur, quam judicio Ecclesiæ condignam satisfactionem facerent, et Ecclesiæ reconciliarentur, ut patet ex Concilio Niceno, can. 11 et 12; et ex Concilio Ancyrano, cap. 4 et sequentibus; et Concilio Elibertino in pluribus canonibus. Et confirmari hoc solet ex historia Philippi imperatoris, qui primus Christianus fuit, et a Pontifice ad participationem cum aliis fidelibus ante confessionem admissus non fuit, ut referunt Eusebius, lib. 6 Histor., cap. 26, et Nicephor., lib. 5, cap. 25. At vero si necessarium non esset, ad communionem confessionem præmittere, et absolutionem accipere, non essent hi peccatores a communione separandi.

6. *Hoc præceptum esse de naturali jure non potest probari, etiam supposita institutione sacramentorum. — Objectio. — Solutio.* — Dico secundo : hoc præceptum præmittendi confessionem ante communionem non potest satis colligi ex solo naturali jure, etiam supposita institutione utriusque sacramenti, confessionis et communionis; nam si hæc non supponantur, nullus erit quæstioni locus, cum confessionis usus ex se et absolute non sit de jure naturali. Probatur ergo conclusio, quia tribus modis colligi potest hoc præceptum ex prædicta institutione præcise sumpta; nullus autem eorum est sufficiens. Primus est ex dignitate et sanctitate hujus sacramenti; nam, cum sit omnium sanctissimum, et ipsum sanctitatis fontem in se contineat, vi et natura sua exigit ab homine summam diligentiam moralem, ut sancte, atque adeo in statu gratiæ, ad illud accedat; et similiter requirit, ut moralem dubitationem, quæ in hoc esse potest, convenienti etiam et morali modo conetur excludere. Sed medium ad hæc omnia maxime accommodatum est confessio, quia justificatio per solam contritionem multo est difficilior, multoque magis incerta; ergo ex natura rei est confessio necessaria ad dignum usum hujus sacramenti, supposita illius utilitate; sicut nunc tenetur sacerdos ex naturali lege charitatis, subvenire per confessionem peccatori extreme indigenti, quia, licet per contritionem salvari possit, illud est valde difficile et incertum; quæ obligatio ex sola rei natura nulla esset, si nullum esset sacramentum confessionis; supposita vero ejus institutione, ex natura rei consequitur, absque alia lege positiva; sic ergo videtur dicendum in

præsenti. Nec sequitur, idem esse dicendum de cæteris sacramentis, quia cum hoc sit singularis excellentiæ et dignitatis, ipsa ratio dictat, in illius usu majorem ac singularem diligentiam esse adhibendam, ut cum debita dispositione fiat. Qui discursus est quidem probabilis, et optime declarat congruentiam hujus præcepti; non tamen videtur per se solum sufficiens ad præceptum fundandum. Ratio est, quia ex vi solius juris naturalis solum præcipimur sancta sancte tractare, et ad sacramentum non accedere ficte; ergo, si per contritionem hoc præstet homo, atque de hoc sit moraliter certus, eo modo, quo per humanas conjecturas esse potest, id satis erit, ut naturali obligationi satisfaciat, quia in rebus agendis, regulariter ac moraliter loquendo, non tenetur homo adhibere summam diligentiam ac certitudinem, sed probabilem et humanam; dico autem, regulariter, quia in periculo damnationis perpetuæ, quod in articulo mortis occurrit, propter rei magnitudinem, et propter periculum maximi detrimenti, quod non tantum in conscientia et existimatione, sed in re ipsa existit, est peculiaris ratio, ut debeat homo, quoad possit, omnem dubitationem excludere. Quæ ratio non ita procedit in præsenti, quia si homo accedat cum probabili conscientiæ existimatione, quamvis in re ipsa decipiatur, nullum in re ipsa sequetur irreparabile detrimentum, nec propria et formalis injuria sacramenti. Secundo a signo evidentius ostenditur, non esse hoc proprium fundamentum hujus præcepti; nam contingere potest, quod aliquis sit certior de sua contritione, quam alius de attritione sua et de sanctificatione per sacramentum, et nihilominus ille tenetur confessionem præmittere, alter vero per illam dispositionem suæ obligationi satisfecit, et non tenetur ad contritionem procurandam, vel alium dolorem, dummodo probabiliter credat se esse attritum, et rite confessum; quinimo etiam si alicui per revelationem constaret, sibi esse per contritionem remissum peccatum, nihilominus teneretur confessionem præmittere; ergo signum est, hoc præceptum non fundari in certitudine procuranda de statu gratiæ. Dices : ergo etiam si alicui constaret, post confessionem factam non fuisse sanctificatum, non teneretur amplius se disponere ad hoc sacramentum. Respondetur, negando sequelam, nam vel revelatur illi, confessionem fuisse invalidam, et tunc debet iterum confiteri, quia revera non fuit sacramentaliter confessus; vel validam, informem tamen et sine effectu, et tunc non tenetur quidem iterum confiteri, tenebitur tamen disponi, ut prius gratiam consequatur, quam ad hoc sacramentum accedat, quia hoc ex naturali lege est necessarium, ut dictum est.

7. Secundus modus colligendi hanc obligationem sumitur ex significatione hujus sacramenti; est enim signum unionis Ecclesiæ visibilis cum suo capite Christo, et membrorum ejus inter se; ergo ex vi suæ significationis et institutionis postulat, ut, qui ad illud accedit, sit Christo conjunctus, non tantum interius et invisibiliter, sed etiam exterius per sacramentum visibile; atque etiam, ut non solum sit reconciliatus Deo invisibiliter, sed etiam Ecclesiæ visibiliter, quod fit per confessionis sacramentum. Quæ ratio facta etiam est ad explicandam aliam congruentiam hujus præcepti; non vero sola sufficit ad fundandum illud : primo, quia sæpe aliquis est in peccato mortali interiori, aut occulto, qui, quoad exteriorem unionem, eodem modo est Ecclesiæ conjunctus, quod alia membra viva. Secundo, quia per contritionem, et signa exteriora ejus Ecclesiæ exhibita, censeri potest peccator conjungi Deo et Ecclesiæ satis visibiliter; sicut quando sacerdos ministrat aliquod sacramentum, licet se gerat ut publicus Ecclesiæ minister, satisfacit suæ obligationi, si contritionem præmittat, vel mere interius, vel etiam exterius exhibendo signa ejus, prout ratio, vel status ejus id postulaverit. Quomodo etiam dixit Christus, Matth. 5 : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, vade et reconciliare prius fratri tuo.*

8. Tertius modus est, ut hoc præceptum colligatur ex institutione utriusque sacramenti, communionis et confessionis, cum potestate clavium data Ecclesiæ et sacerdotibus ejus; hæc enim potestas clavium, quæ est supra corpus Christi mysticum, derivatur ex potestate supra corpus Christi verum, ad quod tanquam ad finem ordinatur. Data enim est hæc potestas ad disponendos fideles, ut digne ac convenienter possint verum Christi corpus accipere; ergo ad hanc potestatem clavium pertinet, vel dignos admittere, vel indignos repellere, ut Leo Papa loco supra citato significat, et habetur in c. Multiplex, de Pœnit., dist. 1; ergo non possunt fideles peccatores digne ad hoc sacramentum accedere, nisi prius huic potestati clavium se submit-

tant, ut per eam dijudicentur. Quæ ratio aliam continet congruentiam hujus præcepti. Sed, nisi illud aliunde latum esse ostendatur, non posset ex hac sola institutione colligi, quia ex institutione Eucharistiæ et potestate clavium, ut in sacramento pœnitentiæ exercetur, non sequitur necessarius ordo vel connexio inter usum unius et alterius sacramenti. Tum quia illa potestas per se et absolute data est ad remissionem peccatorum. Tum etiam quia, licet fateamur, datam esse propter hoc sacramentum, ut melius et facilius disponantur homines ad illud suscipiendum, tamen ex hoc præcise non potest colligi necessitas, sed utilitas, scilicet, ut, qui voluerint, possint facilius et melius se disponere.

9. *Hoc præceptum est divinum positivum a Christo Domino latum.* — Dico tertio, hoc præceptum præmittendi confessionem ante communionem esse divinum positivum, a Christo Domino specialiter latum, et Apostolis, et per eos Ecclesiæ traditum. Hanc conclusionem indicant antiqui Theologi, quatenus designando tempora, pro quibus obligatur homo ad confessionem, sine Ecclesiæ determinatione, unum esse dicunt, si suscipienda sit Eucharistia; sentiunt ergo hoc tempus esse jure divino determinatum per hoc præceptum, de quo agimus. Apertius hoc docent recentiores; Soto in 4, dist. 15, quæst. 1, art. 4; alter Soto, lect. 12 de Euchar.; Cano, Relect. de pœnitentia, part. 5; Castro, verbo Eucharistia, hæresi 10; Corduba, lib. 1 Quæstionum Theologic., quæst. 16; Covar., qui alios refert in c. Alma mater, part. 1, § 1, num. 7. Et primo ex antiquis Patribus hoc indicant Cyprian., qui in citatis epistolis sentit, nisi ita fiat, contra divinam legem fieri. Et Leo Papa, dicta epistola, qui sentit, ex Christi ordinatione manare, ut peccatores per sacerdotum judicium ad hoc sacramentum admittantur; quod tamen non posset esse necessarium secluso hoc præcepto, ut dictum est. Secundo plurimum favet huic assertioni Concil. Trident., sess. 13, cap. 7, ubi tractans ad rem præsentem verba Pauli : *Probet autem seipsum homo,* dicit, in eis contineri præceptum; sic enim inquit : *Quare communicare volenti revocandum est in memoriam ejus præceptum* : *Probet autem se ipsum homo.* In quibus verbis videri potest ambiguum, an hoc vocet præceptum Apostoli, vel Christi, quia utriusque mentionem fecerat. Tamen sine dubio intelligendum est illud relativum, *ejus,* non referre Apostolum, sed Dominum, cujus mentio immediate præcesserat; et ex ipso etiam Paulo colligi potest, qui ante omnia illa, quæ de hoc sacramento tradit, præmittit illa verba : *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis;* et postea cætera persequitur, inter quæ hoc præceptum continetur : proponit ergo illud tanquam a Christo traditum, nam si præceptum aliquod a se latum proposuisset, utique distinxisset illud, sicut in eadem epist., cap. 7, fecerat. Addit ulterius Concilium : *Ecclesiastica consuetudo declarat, ut nemo sibi conscius alicujus criminis sine prævia confessione accedat.* Quæ verba Concilii variis modis intelligi possunt : primum, ut docere voluerit atque exponere, Paulum esse locutum de probatione per confessionem. Sed hic sensus difficilis creditu est, tum quia verba Pauli generalia sunt; tum etiam quia ratio illa, quam subdit illis verbis : *Qui enim manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit,* satis indicat eum non agere de obligatione orta ex speciali præcepto præmittendi confessionem, sed ex generali lege digne et sancte tractandi quæ sancta sunt; ergo in illis etiam verbis, *probet se ipsum homo,* generatim etiam loquitur Apostolus, et præcipit, ut homo debitam diligentiam adhibeat. Alio igitur sensu declaranda sunt verba Concilii, scilicet, quamvis verba Apostoli ex se generalia sint, tamen Ecclesiasticam consuetudinem declarasse, eam probationem ac diligentiam per confessionem esse faciendam, interveniente culpa mortali. Sed hæc ipsa Ecclesiæ declaratio dupliciter interpretari potest : primum, quod Ecclesiastica consuetudo introduxerit ac determinaverit eam probationem, quæ de se indifferens erat, ad obligationem faciendi illam per confessionem, quo sensu erunt vera Concilii verba, etiam si hoc præceptum Ecclesiasticum esset; sicut dicere possumus, Ecclesiasticam consuetudinem declarasse, sacerdotes alendos esse decimis, aut jejunia esse servanda tali modo et tempore. Tamen hic sensus non videtur ita proprius, nec a Concilio intentus; alias potius dixisset, Ecclesiasticam consuetudinem hoc introduxisse aut determinasse; unde, cum tantum dixit : *Declarat,* indicare voluit, hoc jus non esse introductum ab Ecclesia, sed perpetuo observatum, et hoc declarasse Ecclesiasticam consuetudinem. Qui sensus præter vim et proprietatem verborum, inde etiam confirmari potest, quia solet Concilium, quando præ-

ceptum est Ecclesiasticum, illud explicare, sicut sess. 22, cap. 7, fecit de præcepto miscendi aquam vino in sacrificio; hic autem diligenter abstinuit ab omni verbo, quod posset solum Ecclesiasticum præceptum indicare. Confirmatur, nam juxta regulam Augustini, lib. 5 de Baptismo, cap. 24, indicium juris divini est, quando aliquid ab universa Ecclesia observatur, quod neque ab aliquo Pontifice, neque a Concilio præceptum est, sed initium ejus ignoratur, ac perpetuo in Ecclesia observatum est; sed hujusmodi est hæc consuetudo de qua agimus, ut Concilium significat, et ex dictis non obscure colligitur. Denique talis est hæc lex, ut semper ac in omni ætate et tempore utilis futura esset Ecclesiæ, imo et videtur esse talis, ut Papa in ea dispensare non possit. Poterit quidem interpretari, an in tali opportunitate obliget, necne; tamen, supposita obligatione, non potest in ea dispensare, neque hoc unquam visum est in Ecclesia. Hæc ergo omnia simul sumpta sufficientia indicia sunt divini juris.

10. *Dubium.* — Sed quæres, quo certitudinis gradu hæc veritas tenenda sit, quidque Trident. Concil. sanxerit, quando in can. 11, sess. 13, imponit excommunicationis pœnam ipso facto incurrendam in eos, qui prædicaverint, docuerint, aut defenderint, non esse necessarium præmittere confessionem ante communionem. Nam vel solum loquitur de iis, qui negant hoc esse necessarium post decretum ejusdem Concilii; et in hoc sensu res videtur adeo clara, ut appareat superflua, nam cum Concilium dixisset : *Sancta synodus statuit, declarat ac decernit,* nemo sine aperto errore potest negare, post illud decretum, hoc esse necessarium, quia esset contra verba ejus, aut etiam contra potestatem ejus. Vel illis verbis Concilium docet, ut teneamus ac doceamus, hoc semper fuisse necessarium; et hoc etiam est nimium extendere illam pœnam, quæ non videtur extendenda, sed coarctanda. Primum, quia in Concilio nullum est verbum de præterito, scilicet, necessarium semper fuisse; sed de præsenti, necessarium esse; deinde quia non sine mysterio in illo canone posuit illa duo verba, *statuit ac declarat,* cum tamen in cap. 7, ubi non tradit præceptum, sed doctrinam, solum usum fuisset verbo declarandi. Denique cum ad mores non fuerit necessarium, non videtur verisimile voluisse Concilium, Scholasticam controversiam dirimere, aut alterutram opinionem damnare. Quocirca in hac mente Concilii explicanda, auctores, qui post illud scripserunt, varii esse videntur; quidam enim dicunt, illam pœnam latam esse in eos, qui sententiam Cajetani nunc defendere auderent, quam propterea dicunt, nunc esse in fide erroneam; ita sentit Canus supra, et Catherinus, lib. 5 contra Cajetan., et Sixtus Senensis, lib. 6 Biblioth. sanctæ, annot. 261. Aliis autem placet, posteriorem expositionem Concilii esse veriorem, in quam partem inclinat Petrus Soto supra, et Victoria, in Summa, num. 77. Mihi videtur, directam intentionem Concilii fuisse, simpliciter pœnam illam imponere in eos, qui ausi fuerint quocumque titulo, vel quæsito colore, negare obligationem præmittendi confessionem ante communionem. Unde si quis diceret hoc non esse alicubi necessarium, vel quia ibi non est promulgatum Concilium, vel quia non est receptum, contra intentionem Concilii ageret et prædictam pœnam incurreret, ut existimo, quia illa est veluti definitio quædam pertinens ad doctrinam, quæ in Ecclesia tenenda est, et docenda, et est universalis absque ulla limitatione, et Concilium non fundat illam in præcepto a se lato, sed in necessitate, quam Ecclesiæ consuetudo declarat, ut in cap. 7 dixerat, et ideo simul utitur verbo statuendi, et declarandi, quia et statuit novum præceptum et declarat antiquum, et ideo absolute decernit, hoc esse necessarium. Quo fit, ut consequenter Concilium rejiciat Cajetani sententiam, quia non potest aliter consistere universalis obligatio, et necessitas, quam Concilium statuit, nisi fundetur in antiquo præcepto, et non tantum in novo. Quapropter plus esset, quam temerarium, nunc defendere Cajetani opinionem; non tamen incurreret excommunicationem a Concilio latam, qui ita sentiret, donec aliquem actum exerceret eorum, quos Concilium numerat, qui sunt docere, prædicare, pertinaciter asserere, aut publice defendere, non esse necessarium confiteri ante communionem. Admittendo autem hoc universale et antiquum præceptum, an illud sit juris humani, vel divini, mera opinio est, nostramque sententiam solum ut probabiliorem, et magis piam defendimus.

11. Quod attinet ad fundamentum secundæ sententiæ, jam explicuimus, unde hoc præceptum colligamus, et quomodo verba Pauli intelligenda sint. Nam licet confessionem expresse non requirat, tamen sub verbis ejus optime intelligi potest. Nam confessione

optime homo probat seipsum, suamque conscientiam examinat, et consuetudo Ecclesiæ declaravit, ita esse intelligendam illam probationem, ut Concilium dixit. Ex quo etiam nos adjungimus, eamdem consuetudinem declarare, sanctos Patres, quando pœnitentiam ad communionem requirunt, intelligendos esse de pœnitentia sacramentali propria Christianorum. Et similiter dicimus, Chrysostomum non excludere judicium confessionis, quod non est tam humanum quam divinum, et in eo solus reus est accusator et testis; solum ergo excludit aliam manifestationem vel publicationem delicti, ut latius in materia de confessione dicturi sumus, ubi etiam tractabimus aliud dubium, quod hic occurrebat, an committat duo peccata, qui sine prævia confessione communicat cum conscientia mortalis peccati; pendet enim ex aliis ibi tractandis, et ideo illud remittimus.

SECTIO IV.

Quibus de causis liceat communicare sine prævia confessione post peccatum mortale commissum.

1. Duo sunt certa : primum est, interdum licere ei, qui peccavit mortaliter, sine prævia confessione Eucharistiam accipere. In hoc enim conveniant omnes Theologi citati, et idem significat Concil. Trident. Ratio vero est, quia hoc præceptum, ut diximus, positivum est; præcepta autem positiva non obligant semper in omni casu cum quovis discrimine; præsertim, si hoc præceptum consideretur ut affirmativum præcipiens actum confessionis, natura cujus est, ut obliget semper, non tamen pro semper, et ideo tales possunt occurrere circumstantiæ, ut pro tunc non obliget; si vero consideretur ut negativum, non prohibet rem intrinsece malam, sed potius facit malam, quia prohibitam, et ideo etiam fieri potest, ut excusetur illa obligatio, et tollatur talis malitia. Secundo est certum, duas debere circumstantias vel conditiones concurrere, ut hoc liceat, quas Concil. Trident. his verbis posuit : *Necessitate urgente, et modo desit copia confessoris*. Et ratio est, quia præceptum divinum obligat, ubi impleri potest. Ergo ubi nulla est necessitas agendi aliter, quam præceptum est, omnino servandum est præceptum, quia servari potest; sed ubi non concurrunt illa duo, nulla est necessitas, quia si est copia confessoris, potest præmitti confessio. Si autem non est copia confessoris, et nulla est necessitas communicandi, poterit omitti communio, ne aliter, quam præcepta est, fiat; ergo, ut possit licite communio fieri sine confessione, primum omnium necessarium est, ut sit aliqua necessitas communicandi, et deinde ut ex defectu confessoris non possit præmitti confessio. Dices : possunt aliæ causæ occurrere ex parte pœnitentis, ob quas non possit confiteri, ut, v. gr., si loqui non possit, vel non in eo idiomate, quo possit intelligi. Respondetur, omnes has comprehendi a Doctoribus sub inopia confessoris, quia qui non potest loqui, ita ut possit intelligi, ex parte sua confiteri potest; deest tamen illi confessor, qui illum intelligat; supponimus enim, confessorem nulla signa posse percipere; unde nunquam pœnitens ex parte sua confiteri non potest, nisi quia fortasse sensum et usum rationis amisit, et tunc non est judicandus secundum præsentem statum, sed juxta præcedentem, in quo signa contritionis dare debuit, ut postea possit communicare, et tunc censetur habuisse inopiam confessoris. Itaque omnis hujusmodi impotentia confitendi ad hanc inopiam confessoris revocatur. Ex his ergo duo alia declaranda supersunt, primum, quando dicendus sit aliquis carere copia confessoris; secundum, quæ necessitas sufficiat ad communicandum tunc sine confessione.

2. Circa primum ab auctoribus varii casus recensentur, quos breviter attingere necesse est. Primus est, si quis habeat præsentem sacerdotem, cui potest quidem integre et legitime confiteri, de propinquo vero alium expectat, cui solet devotius confiteri. Hanc causam sufficientem existimant ad differendam confessionem, etiam si communicare, vel sacrum facere necesse sit, Richardus in 4, dist. 17, art. 3, quæst. 6, et inclinat Sylvester, Eucharistia 3, quæst. 14, et Armilla, verbo Communio, in fine, et aliqui Summistæ, et specialiter Summa Rosell., dicens, posse religiosum, quamvis confiteri valeat sacerdoti laico, differre confessionem et facere sacrum, ut more suo intra religionem confiteatur, et ut aliquam suæ religionis infamiam excuset. Sed hæc doctrina, præsertim ut a Richardo est tradita, nec secura, nec practice probabilis mihi videtur, præcipue post Concil. Trident., et ita sentiunt posteriores auctores, Soto, Cano, Covar., Cord., et prius docuerat Sylvest., Confess. 1, § 2; et probatur, quia non potest vere dici in eo casu deesse copiam confessoris, cum præsto sit aliquis sufficiens, absque morali incommodo

gravi. Item ille sufficeret, ut teneretur aliquis ei confiteri ad servandum præceptum annuæ confessionis, si alius intra debitum tempus non expectaretur; cur ergo non erit sufficiens, ut teneatur quis hoc præceptum divinum servare? Præterea, quia si hujusmodi peccator vult confiteri alteri sacerdoti, cui cum majori fructu et devotione confiteri solet, poterit hoc postea facere, si velit, et præsentem confessionem non omittere; sicut si quis speraret, se majori fructu et devotione communicaturum in Pentecoste, quam in Paschate, non propterea posset differre, sed deberet tempore præscripto præceptum implere, et postea si vellet, posset iterum communicare, ut ea majori devotione fruatur. Neque quoad hanc doctrinam differentiam invenio inter religiosum et laicum, quia et utrumque æque obligat divinum præceptum, et laicus sacerdos potest esse sufficiens minister ad confessionem religiosi audiendam sine ullo morali incommodo, vel religiosi, vel religionis, per se loquendo. Tum quia personalis lapsus religiosi per se non est infamia religionis; quod autem sit aliquid infamia ipsius religiosi, non refert, quia est intrinsece annexa confessioni; tum etiam, ubi est servandum confessionis sigillum, moraliter non existimatur infamia gravis, quando excusari non potest; sola autem verecundia, vel difficultas, quæ sentiri tunc potest, non excusat.

3. Secundus casus assignari solet, quando est absens proprius sacerdos et necesse est alieno confiteri; tunc enim, cum id non possit facere pœnitens, nisi ex privilegio, non videtur obligare ad utendum illo, sed posse jus commune servare, quo præcise considerato ac servato, talis homo non habet copiam confessoris. Hæc sententia etiam est falsa, ut recte Corduba notavit, quia tunc absolute et sine incommodo potest præceptum divinum impleri. Cur ergo non est servandum? aut quid refert, quod confessor, qui adest, sit ordinarius, vel extraordinarius, si revera jurisdictionem habet? divinum enim jus non requirit hunc vel illum ministrum, sed solum illum, cui homo recte et rite confiteri possit. Præterea fundamentum, quod in eo casu supponit, scilicet non teneri aliquem ad implendum præceptum utendo privilegio, ita universe et indistincte sumptum, falsum est, ut patet; nam tenetur quis in die festo audire Missam in loco interdicto, si privilegium habet. Et similiter, qui haberet privilegium consecrandi in fermentato, si non haberet azymum, teneretur eo privilegio uti, vel in die festo, ne omnino sacrum omitteret, si non possit aliter audire illud, vel ut communicaret in Paschate, aut in mortis periculo. Ac denique in præsenti casu, qui non posset aliter implere præceptum annuæ confessionis, nisi utendo facultate, quam haberet eligendi confessorem, teneretur ea uti, quia posset commode implere præceptum, et hoc non est gravamen, aut onus, si recta ratione censetur, sed commodum et utilitas magna. Itaque, quando ex privilegio resultat, ut aliquis habeat materiam seu potestatem moralem, et facilitatem ad præceptum implendum, tunc præceptum obligat, quia solum requirit potestatem, undecumque illa orta sit, sicut obligatur homo ad dandam eleemosynam, si divitias habet, sive dono, sive alio titulo, vel privilegio illas compararit.

4. Tertius, magisque receptus casus est, quando peccator timet, eum sacerdotem, qui solus adest qui possit confessionem audire, non observaturum sigillum, aut aliam gravem injuriam sibi illaturum audita confessione, quia tunc illa est causa sufficiens ad tacendum peccatum in confessione, salva ejus integritate formali, ut suo loco dicetur; ergo in præsenti etiam erit sufficiens causa ad excusandum a confessione. Ita Sylvester, verbo Confessio 1, § 2, et alii communiter. Et est vera sententia, si recte explicetur. Dupliciter enim hoc accidere potest. Primo, ut homo tantum habeat illud peccatum mortale, ex cujus confessione timet illud grave detrimentum, et tunc sine dubio potest confessionem omittere, quia non habet moraliter loquendo copiam confessoris. Solum est in praxi observandum, ut revera tale periculum intercedat, et non sit confictum; nam cum homo ex se sit propensus ad tacendum hujusmodi peccata propter difficultatem, facile fingit hæc pericula, ubi non sunt. Secundo fieri potest, ut homo habeat aliqua peccata mortalia, ex quorum confessione nullum timet detrimentum, simul cum alio, in quo solo est periculum, et tunc priusquam communicet, tenetur confessionem facere omnium peccatorum mortalium, illud solum tacendo, quod sine illo incommodo gravi confiteri non potest. Ita sentit Major in 4, dist. 17, quæst. 5; et Navar., in Sum., cap. 7, num. 5. Et ratio est, quia ex vi hujus præcepti tenetur quis confiteri omnia peccata mortalia, antequam Eucharistiam accipiat; ergo quamvis non possit omnia, tenetur ea confiteri, quæ potest,

maxime cum possit integram confessionem formalem tunc facere. Dices: ergo, cum quis habet unum solum peccatum mortale, ex cujus confessione timet periculum, tenebitur confiteri de venialibus, ut indirecte saltem absolvatur de illo mortali, et fiat ex attrito contritus, si necesse sit, et ita securius accedat; nam etiam tunc potest in illo modo facere confessionem formaliter integram. Respondetur, posse quidem, si velit, et alia necessaria concurrant, de quibus suo loco dicemus, non tamen teneri ex vi præcepti, de quo agimus, quia illo solum obligatur homo ad confessionem omnium peccatorum mortalium præmittendam; unde, cum tunc non possit confiteri peccatum mortale, non obligatur, quia, ut diximus, non tenetur homo ad hanc confessionem, ut sit certior de dispositione sua, sed præcise, ut peccata sua subjiciat clavibus Ecclesiæ, et eorum absolutionem directe recipiat. Dixi autem, ex vi hujus præcepti, quia si accideret, hujusmodi peccatorem non existimare, se esse contritum, sed tantum attritum, teneretur non communicare, nisi vel ad probabilem existimationem suæ contritionis perveniret, vel prius sacramentum confessionis, eo modo quo posset, acciperet, ut per illud justificaretur. Ea tamen obligatio tunc non oriretur ex hoc præcepto, sed ex naturali ac divina lege, sancte tractandi quæ sancta sunt, ut sequenti sectione latius explicabimus.

5. Quartus casus est præcedenti similis, quando scilicet homo habet peccatum reservatum superiori, et non potest illum adire, nec facultatem petere, quia tunc necessitate urgente, potest communicare sine confessione; ita tenet Summa Armill., verbo Communio, § 18, citans Adrianum et Paludanum, et significat Soto hic, et Victoria, in Sum., num. 79. Videtur tamen eadem limitatio adhibenda, quæ in præcedenti casu posita est, scilicet, ut procedat, quando pœnitens non habet aliud peccatum mortale, nisi reservatum; nam si aliud habeat, ratione illius videtur teneri ad confessionem præmittendam, cum onere et proposito comparendi postea coram superiori, quoad casum reservatum, eo modo, quo explicabimus infra, de confessione tractantes. Et ita sentit Soto in 4, dist. 17, quæst. 2, art. 5. Verum est tamen, non esse omnino eamdem rationem de hoc casu, et de præcedenti; nam in illo, cum homo taceat peccatum, quod sine incommodo confiteri non potest, sine ullo gravamine potest reliqua peccata confiteri. At vero in præsenti, si confitetur peccatum non reservatum, tenetur juxta communem doctrinam, simul confiteri reservatum, etiam si tantum indirecte possit de illo absolvi; et postea tenetur iterum idem peccatum superiori confiteri; unde, si tenetur confessionem præmittere, consequenter obligatur ad confitendum bis idem peccatum mortale, quod est onus grave; ergo propter hoc unum vitandum, excusari tunc poterit a præmittenda confessione. Atque eadem difficultas est, si quis habeat solum casum reservatum, et facultatem, ut possit illum inferiori sacerdoti confiteri, et ab eo absolvi cum onere et obligatione comparendi coram superiori, an tunc teneatur uti illa facultate, si necessitas communicandi occurrat. Videtur enim non teneri cum tanto onere, ut explicatum est. Propter quam rationem prior sententia simpliciter et sine illa limitatione intellecta non videtur improbabilis; nihilominus posterior securior est, et omnino consulenda, et in rigore videtur probabilior; quia illud gravamen fere nullius momenti est, ut excusare sufficiat ab obligatione hujus divini præcepti. Item, quia propter illam causam non excusaretur aliquis ab obligatione implendi præceptum de annua confessione, quando casum reservatum habet, et non potest superiorem adire, potest autem confiteri inferiori, et ab illo absolvi, cum onere comparendi. Item, alias posset quis eo prætextu multis annis non confiteri, et sæpius communicare sine confessione, quia habet casum reservatum, a quo non potest directe et simpliciter absolvi ab inferiori, sine onere comparendi coram superiori, quem toto illo tempore adire non potest; consequens autem est satis absurdum: ergo.

6. *Quæsitis aliquot satisfit.* — Ex his igitur, et similibus casibus, qui excogitari possunt, colligitur moralis ac generalis regula, quæ in hoc puncto assignari potest, scilicet, tunc censendum esse aliquem non habere copiam confessoris, quando non adest sacerdos habens jurisdictionem super peccata mortalia, vel super aliquod ex iis, quorum conscientiam habet is, qui communicaturus est, vel certe quando, etsi sacerdos adsit, tamen homo non potest illi confiteri sine gravi damno, et periculo. Regula patet ex dictis. Statim vero inquiret aliquis, quantum, et quale debeat esse hoc damnum vel periculum; sed de hoc dicemus late infra, agentes de integritate confessionis, quanquam vix possit

aliud dici, quam moraliter, et prudenter esse pensandum. Atque idem respondendum est, si quis interroget, quam debeat distare confessor, ut dicatur non esse præsens; potest enim per leucam, aut magis vel minus distare, et non potest eadem regula pro omnibus tradi, nam unus facile conficit iter unius leucæ, alter magna difficultate. Item, unus potest ire sine nota, vel scandalo, alter minime. Rursus, idem potest ire semel, vel iterum, non tamen sæpius et frequenter, cum tamen frequenter peccare contingat; sunt igitur omnia prudenter consideranda, et juxta diversitatem locorum, ac personarum, judicium ferendum est, et hæc de priori parte.

7. Circa posteriorem, quanta esse debeat necessitas communicandi, in generali est certum, debere esse gravem; quia res satis gravis est, prætermittere executionem cujusdam præcepti divini, et in materia tam gravi. Unde licere non potest sine gravi causa. In particulari vero difficile est judicare, quando necessitas sit gravis; pendet enim multum ex circumstantiis, et ideo pendet ex prudenti arbitrio, utile tamen erit singulares aliquas causas proponere, ex quibus facilius possit in similibus ferri judicium.

8. *Causæ aliquot excusantes eum qui suscipit hoc sacramentum a præmittenda confessione. — Prima. — Secunda.* — Prima ergo et indubitata necessitas est, periculum mortis ejus, qui communicaturus est, ut si ipse sit sacerdos, vel certe, si sit laicus, et hostia sit consecrata, et non adsit sacerdos, sed solus diaconus, qui ministret. Ratio est clara, quia hæc est necessitas, et magna, et maxime propria. Secunda non dissimilis est necessitas alterius in periculo mortis existentis, ut si oporteat facere sacrum ad consecrandum, et communicandum illum, quod merito est ab omnibus receptum, quia necessitas alterius gravis est, et spiritualis, et propter unionem et obligationem charitatis, ut propria reputanda est.

9. *Tertia.* — Tertia ab omnibus etiam recepta est, si non possit quis communionem omittere sine gravi infamia, quæ moraliter grave damnum existimatur, et non est verisimile, præceptum positivum cum tanto rigore ac detrimento obligare. Tenetur autem unusquisque animadvertere, an possit alia via infamiam vitare, probabilem aliam excusationem causando, nam quando id fieri potest, cessat causa et necessitas communicandi.

10. *Quarta.* — Quarta etiam communis est, si sequatur scandalum, missam vel communionem omittendo, quia scandalum ex obligatione charitatis vitandum est, affert enim magnum et spirituale nocumentum. Est autem observandum, aliud esse scandalum, aliud vero populi quamdam admirationem: hæc enim posterior (quicquid aliqui Summistæ dicant) non est sufficiens causa ad communicandum sine confessione, ne alii admirentur, videntes eum consuetam communionem omittere; sola enim admiratio non affert hac in parte aliquid nocumenti, neque est res magni momenti, nisi simul cum illa vel scandalum, vel infamia conjuncta sit, quod tamen, moraliter loquendo, sæpe accidere solet. Ex hac enim admiratione solet vulgus, et leves homines, occasionem facile sumere, aut judicandi de aliquo temere, aut de eo murmurandi, et consequenter infamandi proximum; quando ergo hujusmodi periculum merito timetur, est causa justa et sufficiens. Ita Corduba, qui alios refert in Summa Hispana, quæst. 142.

11. *Quinta.* — Quinta, et gravis causa est, necessitas absolvendi inchoatum sacrificium, ut si quis, incepta jam Missa, recordetur, se commisisse peccatum mortale, et non esse confessum, vel certe, si (quod humanum est) in ipsomet actu sacrificii illud committat, vel interiori odio, vel pravo consensu, aut dubitatione circa fidem. Et quidem, si hæc memoria vel necessitas post consecrationem superveniat, sine controversia et limitatione dicendum est, progrediendum esse ad communionem sine confessione, cum sola interiori pœnitentia, propter integritatem et perfectionem sacrificii, quæ res gravissima est, et maxime necessaria. Quinimo, licet facile et sine ullo scandalo possit sacerdotem ad altare vocare, et confiteri, nec tenetur, nec debet id facere, quia non decet sacrificium jam substantialiter inchoatum interrumpere, nisi forte tanta esset necessitas, ut non speraret, posse se ad contritionem sine confessione pervenire; tunc enim ex duobus incommodis minus esset eligendum.

12. *Dubium. — Solutio.* — Difficultas vero est, si hæc memoria vel necessitas post inchoatam quidem Missam, ante consecrationem tamen, eveniat, nam in hoc auctores varii sunt. Breviter tamen dicendum videtur, in primis, si sacerdos recordetur in altari, antequam Missam inchoet, debere confessionem præmittere, etiam si oporteat exui vestibus sacris, ut sacerdotem adeat. Ita sentit Scotus

in 4, dist. 9, quæst. 1, et alii, quos refert. Et ratio est, quia cum sacra actio non sit inchoata, nulla est rationabilis causa communicandi sine confessione, ex vi hujus causæ seu capitis, nam si aliunde futurum sit scandalum, vel infamia, jam erit alia necessitatis ratio, quod in omnibus sequentibus observandum est, ne id semper admonere opus sit. At vero, si memoria peccati vel necessitas occurrat, jam inchoata missa, et facile et sine incommodo possit ad altare vocari confessor, faciendum est, et præmittenda confessio. Ita Bonav., in 4, dist. 13, et in expositione litteræ, circa principium; Sylvester, verbo Euchar. 2, quæst. 6. Et ratio est, quia illa prior pars Missæ est extrinseca sacrificio, et ideo sine indecentia interrumpi potest, ex causa rationabili, sicut fieri solet per concionem, aut populi orationem. Si autem non potest ad altare vocari confessor, non tenetur sacerdos inde discedere, et missam inchoatam relinquere; ita sentit Bonav. supra, dicta dist. 13; et Soto ibi, quæst. 1, art. 6; Victor., in Summa, num. 79; Navarr., cap. 21, num. 49, clarius cap. 25, num. 76; et est aperta doctrina D. Thom. infra, quæst. 83, art. 6, ad 2, ubi, cum tres casus enumerasset, scilicet, quando sacerdos ante consecrationem recordatur se esse excommunicatum, vel non esse jejunum, vel non esse confessum peccatum mortale, dicit tutius esse, inceptam missam relinquere, si sine scandalo potest, maxime in casu manducationis, et excommunicationis, ubi cum dicit tutius, sentit hoc non esse præceptum, sed consilium; cum vero addit, maxime in duobus primis casibus, sentit in tertio, de quo nunc agimus, esse magis liberum, seu æque tutum, missam absolvere, quamvis etiam sit liberum missam relinquere, si sine scandalo possit. Ratio vero utriusque partis est, quia cum illa prior pars non sit de substantia sacrificii, non est per se malum illam inchoatam relinquere sine sacrificio, præsertim ex aliqua honesta causa. Aliunde vero, quia illa simul fit cum sacrificio ex institutione Ecclesiæ per modum unius actionis sacræ, ideo in dicto casu potest absolvi, postquam semel est inchoata.

13. Sexta causa quodammodo præcedenti similis assignari solet, quando aliquis recordatur peccati mortalis non confessi, postquam jam est altari admotus ad communicandum, quia jam tunc est quodammodo inchoata actio sacra communicandi, et ideo non decet recedere donec perficiatur, sicut esset indecens, postquam aliquis sedet ad mensam Principis, discedere ante convivium peractum; ita Victoria supra. Sed si intelligatur, hanc causam per se sumptam esse sufficientem, seclusa omni ratione scandali vel infamiæ, est difficilis doctrina, et quæ licentiam nimis amplam præbere videtur, quia illa indecentia moraliter nulla est, vel est tam parvi momenti, ut propter graviorem causam contemnenda videatur, nam multo major est irreverentia, adesse convivio sine digna præparatione. Et ideo alii auctores semper adjungunt, hoc licere, quando homo non potest retrocedere sine aliquo scandalo vel nota, ut videre licet in Corduba supra, et Armilla, verbo Communio, num. 28, et in Rosella, § 26. Et hoc quidem securius est, quando revera nulla est incommoditas, et homo potest facile communionem differe. Nihilominus tamen moraliter et practice loquendo, quando communio fit publice, et coram aliis, sine scrupulo fieri potest quod Victoria docet, præsertim si jam sacerdos incepit actionem sacram, ut si ad hunc finem communicandi alium, consecravit formulam, vel pyxidem e suo loco duxit, nam tunc aliqua est indecentia, et moraliter nunquam deest aliqua nota, vel obmurmuratio. Non est autem consulendum, ut in eo casu is, qui communicare vult, confiteatur sacerdoti ministranti sacramentum, quia neque locus est aptus ad hoc munus, et minus decet, et aliunde majorem admirationem aliis ingerit.

14. *Dubium.* — Sed hujus occasione quæri potest, si quis ante communionem confessionem præmisit formaliter integram eorum omnium, quæ memoriæ occurrerunt, postea vero recordetur alicujus peccati non confessi, an per se loquendo teneatur illud confiteri, priusquam communicet, vel satis sit propositum confitendi illud suo tempore. Videtur enim hoc sufficere, quia ille jam implevit præceptum præmittendi confessionem ante communionem; ergo ex vi hujus præcepti jam tunc ad nihil amplius tenetur. Aliunde vero peccatum illud jam est remissum per absolutionem sacerdotis, saltem indirectam; ergo neque propter dignam dispositionem necessarium est, statim præmittere confessionem. Nihilominus dicendum est, ex vi hujus præcepti teneri hominem in eo casu ad confitendum illud peccatum mortale, priusquam communicet, per se loquendo, et seclusis circumstantiis, quæ excusare possint. Ita sentiunt, vel supponunt ulterius, auctores omnes supra citati. Et ratio est, quia hoc præceptum,

de quo agimus, non tantum obligat ad confitendum ante communionem, sed simpliciter ad confitendum omnia mortalia peccata, et ad subjiciendum ea clavibus Ecclesiæ, priusquam ad communionem accedatur. Eadem enim Ecclesiæ consuetudo, quæ hoc præceptum declaravit, hunc esse illius sensum explicavit, et omnia, quæ supra adduximus ad hoc præceptum probandum, hoc confirmant. In prædicto autem casu, licet ille homo sacramentum confessionis susceperit, tamen absolute non subjecit omnia peccata sua clavibus Ecclesiæ; quod vero illud peccatum fuerit indirecte ablatum per absolutionem, non magis refert, quam si per solam contritionem esset remissum, quia non magis est latum de illo judicium in sacramentali foro pœnitentiæ.

15. *Ultima causa.* — Ultima causa, seu ratio necessitatis est, quando sacerdos tenetur ex officio facere sacrum, ut frequenter accidit in parochis plebicolis, et hanc necessitatem maxime indicavit Concil. Trident. Addit vero Soto, eam satis esse, ut possit hoc bis aut ter fieri, non vero sæpius. Quod frequenter fortasse ita est, non tam ex parte ipsius necessitatis, quam ex parte absentiæ confessoris, quæ moraliter censebitur sufficiens pro uno vel alio die, non autem pro pluribus, nam in tanto tempore poterit conveniri confessor, etiamsi aliquantulum distet. Nihilominus tamen moralis illa regula non potest esse generalis, quia fieri potest, ut inopia confessoris pluribus diebus duret, et hoc est per se in hac necessitate considerandum, quia si vere non est copia confessoris per multos dies, omnibus illis potest fieri sacrum sine confessione præmissa, propter dictam causam. Merito autem advertunt Doctores, hujusmodi parochos versari in magno periculo, si hinc occasionem sumant facilius peccandi; et ideo si frequentius illis accidat hæc necessitas, debent etiam cum majori labore et dispendio confessorem quærere.

16. *Dubium.* — Sed quæret aliquis, quando sacerdos non tenetur ex officio facere sacrum, ut alii audiant, tamen non est alius a quo audire possint, an sit hæc sufficiens ratio ad dicendum sacrum sine confessione præmissa, ne alii sacrum omittant in die festo? videtur enim hæc sufficiens causa, scilicet, propter vitandum proximi peccatum. Sed contrarium videtur verius, per se loquendo, seu quantum ex vi cujus causæ, quia revera id non est tunc necessarium ad peccatum proximi vitandum, nam etiamsi hujusmodi sacerdos tunc non faciat sacrum, alii non peccabunt, non audiendo, quia nullus est, a quo possint audire; ergo cum alias sacerdos non habeat obligationem, nulla est ratio sufficiens, quæ illum cogat ad faciendum sacrum sine confessione; sola autem utilitas vel consolatio aliorum non videtur causa sufficiens, alioqui multo magis id liceret propter solum proprium fructum, vel consolationem. Atque ex hac ratione colligitur, eam licentiam, quæ parochis datur in hoc negotio, intelligendam esse solum pro illis diebus, in quibus ex officio tenentur ad sacrum faciendum, sive sint dies festi, sive non; nam in utrisque potest parochus teneri ad sacrum faciendum; quia vero non tenetur in omnibus et singulis diebus ferialibus, ideo, quando obligatio non urget, et commode excusari potest, debet non facere sacrum absque præmissa confessione. Dixi autem, per se, et præcise ex hac causa; nam si adjungatur scandalum, vel infamia, ut facile potest moraliter contingere, judicandum est juxta superius dicta.

17. *Difficultas.* — Major difficultas est, quando obligatio audiendi sacrum cadit in ipsum sacerdotem, an propter implendam illam possit sacrum facere, ac similis quæstio est, si occurrat obligatio communicandi in Paschate, et sit commoditas communicandi, non autem confitendi. Hanc necessitatem sufficere existimant Paludan., in 4, dist. 9, q. 4, conclus. 10; et Sylvester supra. Ratio esse potest, quia tunc potest homo commode implere ecclesiasticum præceptum, quod per se tunc obligat, et alioqui non fit contra divinum præceptum, propter impotentiam exequendi illud. Alii vero sentiunt, illam causam per se solam non sufficere, nisi infamia vel scandalum adjungatur, Anton., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 7; Soto, et Corduba supra; et Archidiaconus, quem Sylvester citat; et ratio est, quia tunc ecclesiasticum præceptum non potest impleri convenienti modo; ergo excusatur homo ab obligatione seu transgressione illius; ergo cessante obligatione alterius præcepti, nulla superest sufficiens causa communicandi. Et hæc posterior sententia mihi simpliciter magis probatur, quia lex ecclesiastica, quæ præcipit communionem, non intendit obligare, nisi quando debito modo servari potest, et præsertim requirit seu postulat ordinem et præparationem per confessionem, ut colligitur ex capitul. Omnis utriusque sexus, de Pœnitentia et remissione. Et idem facilius credi potest de præcepto

audiendi sacrum, quod per se non obligat ad sacrum faciendum; quamvis autem obligare possit eum, qui aliter audire non potest, tamen non cum tanto rigore, ut propter hanc causam sit sacrum faciendum, etiam sine confessione præmissa, nam hoc præceptum non est adeo grave, et propter leviores causas cessare solet ejus obligatio. Et hæc pars est sine dubio securior et regulariter consulenda, quia minus habet periculi et spiritualis incommodi. Nihilominus prior est etiam probabilis, et potest quis in praxi illam sequi, si velit, et præsertim, si multo tempore communione, vel Missæ sacrificio ob eamdem causam privandus sit.

18. Alii casus adjungi solent a quibusdam Summistis, ut videre licet in Sylvest., Armilla, Tabiena, Rosella, et aliis, qui non tam sunt necessitatis, quam commoditatis, ut, v. gr., si quis habeat consuetudinem frequenter communicandi, et necesse sit illam interrumpere; vel si ita se sentiat dispositum et ad communionem affectum, ut probabiliter speret magnum fructum se consecuturum ex communione; vel si occurrat dies solemnissimus, ut dies natalis Domini; vel si necesse sit, sacrum facere pro anima purgatorii, quæ suffragiis indigere probabiliter existimatur. Sed hi casus et alii similes mihi non videntur sufficientem causam continere, nam cum Tridentinum dicat: *Necessitate urgente,* non sola commoditas spectanda est, sed vera necessitas.

SECTIO V.

Utrum, quando non præmittitur confessio mortalis peccati, sit necessaria contritio.

1. Ratio dubitandi est, quia eo casu, quo quis confiteri non potest, sufficit ad effectum sacramenti hujus, ut attritionem habeat, ut in superioribus dictum est; ergo non est necesse, ut habeat contritionem. Patet consequentia, primo, quia seclusa speciali lege positiva, ad suscipiendum digne sacramentum, satis est recipere illud sine obice, atque adeo cum dispositione sufficiente ad effectum sacramenti. Secundo, quia si homo est attritus, per sacramentum sanctificabitur; ergo in ipsa communione erit sanctus; ergo sancte sumet; ergo ad nihil aliud tenetur. Tertio, quia si majorem obligationem habet, inquiro quo jure? Non enim naturali, quia hoc tantum obligat ad digne et sancte tractandum quæ sancta sunt; hoc autem præstat ille homo, ut declaratum est. Non positivo divino, vel ecclesiastico jure, quia hoc tantum invenitur de præmittenda confessione, in quo non continetur obligatio specialis præmittendi contritionem, quando non est locus confessioni; sicut, qui tenetur confiteri in quadragesima, si non possit, non propterea tenetur conteri, nisi alia occurrat causa, quæ obliget. Et ratio in præsenti adjungi potest, nam licet confessio præcipiatur ante communionem, ut homo accedat ad hoc sacramentum jam justificatus, tamen hic est finis, non materia præcepti; ergo, cum in præsenti non possit fieri confessio, quæ est materia præcepti hujus, ex vi illius non obligatur homo, ut per contritionem prius justificetur, quam ad hoc sacramentum accedat; ergo nullo jure obligatur. Quarto possumus ab incommodis argumentari, quia sæpe sacerdos (qui ex officio tenetur sacrum facere, cum confiteri non potest), vel esset perplexus, vel ad rem difficillimam cogeretur, nempe ad habendam veram contritionem, quod aliquibus difficillimum est, vel propter consuetudinem peccandi, vel propter speciales occasiones, ut sunt, inveteratum odium, immoderata quædam affectio. Quæ difficultas multo erit major, si fingamus, necessitatem repente occurrere, et statim esse communicandum, ut si in ipsomet sacro, facta jam consecratione, animadvertat sacerdos statum suum.

2. *Qui mortalis peccati conscientiam habet, nec confiteri potest, conteratur prius necesse est, si Eucharistiam sumere vult.* — De hac quæstione nulla fere controversia invenitur inter scriptores; non defuerunt tamen Theologi recentiores, qui ausi fuerint docere, sufficere in eo casu attritionem, etiamsi cognita sit, quia existimatio contritionis per se nihil confert, vel ad effectum sacramenti, vel ad dignam dispositionem, sed solum potest excusare a peccato, seu transgressione præcepti de habenda contritione, si illud esset impositum; hic autem nullum invenitur tale præceptum, et ideo non est necessaria illa existimatio contritionis, ut digne accedat is, qui attritionem habet. Ad quam sententiam fundandam addunt, præter rationes factas, sacramentum hoc per se institutum esse ad dandam gratiam primam, et consequenter ad remittendum mortale peccatum, tamen cum quodam ordine ad confessionem, quæ (si fieri potest) antecedere debet; quando ergo id fieri non potest, imitari potest hoc sacramentum cætera, quæ per se instituta sunt ad

dandam gratiam primam; sicut ergo illa digne recipiuntur cum attritione cognita, ita et hoc sacramentum in prædicto casu.

3. Dicendum vero est, eum, qui habet conscientiam peccati mortalis, et confiteri non potest, teneri ad habendam prius contritionem, quam ad hoc sacramentum accedat. Atque adeo nunquam digne accedere, nisi probabiliter et inculpabiliter existimet sibi esse peccatum per contritionem remissum. Hæc assertio tam certa est, ut contraria nec probabilis sit, nec sine temeritate defendi posse videatur. Primo enim in hac veritate consentiunt omnes Theologi, sect. 3 et 4 citati, nemine discrepante, nam Cajetanus et qui cum eo negant necessitatem confessionis, ut certam supponunt necessitatem contritionis, et quia hæc satis est ut homo constituatur in gratia, colligunt, confessionem non esse necessariam. Eodem modo opinantur, qui præceptum confessionis præmittendæ admittunt, ecclesiasticum tamen, non divinum, ut videre licet in Medina, Cod. de Confess., quæst. 17. Alii vero, qui præceptum divinum confessionis agnoscunt, a fortiori docent, esse necessarium accedere sine conscientia peccati mortalis, quod aperte docet D. Thomas in his articulis. Qui autem solam attritionem habet cognitam, cum conscientia peccati mortalis accedit, quia conscientia non dicit affectum, sed scientiam talis status; ille autem, qui sic est dispositus, scit se adhuc esse in peccato mortali. Idem expresse docent Soto et Cano, locis citatis, et Hosius in confessione, cap. 43, et multi alii, quos refert Cordub., lib. 1 Quæstionum Theologic., quæst. 7.

4. *Probatur Patrum auctoritate.*—Secundo, Patres antiqui eodem modo loquuntur, ut constat ex his, quos in prima sectione hujus disputationis retuli, et præterea videri potest Basilius, lib. 2 de Baptism., cap. 3, ubi, argumentum sumens ex præceptis veteris legis, in quibus exterminantur de populo, qui immundi accedunt ad legalia, inquit : *Quid dicendum de eo, qui in tantum, ac tam vitale mysterium temerarius est?* et post multa concludit : *Quanto magis, qui cum in peccato sit, corpus Domini contingere audet, gravius sibi accersit judicium? Mundemus itaque nos ab omni inquinamento.* August., serm. 252 de Temp. : *Unusquisque consideret conscientiam suam, et quando se aliquo crimine vulneratum esse cognoverit, prius studeat eam emundare, alias potius se debet excommunicare et ab altari removere, quam aliter accedere;* et adducit illud Matth. 5 : *Vade et prius reconciliare fratri tuo,* et illud Matth. 22 : *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* Paschas., lib. de hoc sacram., c. 22, tractans ad hoc propositum figuram de Agno paschali, post multa concludit : *Patet igitur, quod nisi desiderio cœlestis patriæ, ad superna, ubi Christus est in dextra Patris, fide plenissima, spe certa, et charitate non ficta, festinus transeat, de carnibus Agni jure non comedit, quia legem in hoc violat.* Eamdem doctrinam tradit optime Algerius, lib. 1 de hoc sacram., cap. 20, 21 et 22; et Cassian., collat. 22, cap. 5.

5. *Item auctoritate Concil. Trident.* — Tertio plurimum favet huic sententiæ Concil. Trident., sess. 13, cap. 7, primum in illis verbis : *Si non decet ad sacras functiones quempiam accedere, nisi sancte, certe quo magis sanctitas et divinitas cœlestis hujus sacramenti viro Christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id percipiendum accedat.* Ex quibus verbis duplex argumentum confici potest : primum, quod vel ad nullum sacramentum digne suscipiendum necessaria sit contritio, sed sufficiat semper attritio cognita, quod est absurdissimum et inauditum in Theologia; vel si ad aliquod necessaria est, maxime ad istud, quod est sanctius reliquis, ut Concilium argumentatur. Alterum est, quia peccator, qui sine confessione et sine contritione accedit, simpliciter sine sanctitate accedit; at Concilium negat hoc licere; et ideo subdit sequentia verba : *Præsertim, cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus : Qui manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat, non dijudicans corpus Domini.* Præterea favent multum huic sententiæ illa verba, quæ inferius Concilium subdit : *Ecclesiastica consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat.* In quo dicendi modo aperte significat, ablata necessitate confessionis, contritionem ex se veluti ex natura rei esse necessariam. Et hoc, quasi indubitatum ac certum apud omnes supponere videtur; et ideo addit, confessionem esse necessariam ex speciali præcepto, quia de hoc poterat esse controversia. Unde, cum exceptionem subdit de casu necessitatis, aperte supponit, tunc saltem esse necessarium quod prius dixerat,

scilicet, ut, qui sic accedit, contritus sibi esse videatur.

6. *Idem probatur ratione.* — *Objectio.* — *Solutio.* — Quarto argumentor ratione, quia si neque a Christo, neque ab Ecclesia, datum esset præceptum positivum præmittendi confessionem ante communionem, ex ipsa rei natura, seu ex naturali lege consequente institutionem tanti sacramenti, necessarium esset, præmittere contritionem; sed lex illa positiva confessionis non abstulit naturalem obligationem, et in eo casu, quo non potest præmitti confessio, reducitur res ad eum statum, in quo esset ex natura rei; ergo hinc ex divino præcepto naturali tenetur peccator conteri, priusquam communicet. Dices : hoc argumento probatur, teneri hominem conteri ante communionem, etiamsi confiteatur, quia lex positiva non abstulit naturalem; consequens autem est aperte falsum; nam, qui est attritus et confessus, satis digne accedit ad hoc sacramentum. Respondetur, non esse simile, quia, licet lex positiva non auferat naturalem, tamen efficacia sacramenti aufert necessitatem, vel, ut ita dicam, materiam necessariam contritionis, quæ ideo ante communionem præmittenda erat, ut peccatum expelleret, quod facit sacramentum vi sua, et ideo dicitur facere hominem ex attrito contritum, et attritio conjuncta sacramento æquivalet contritioni, et ideo per illam impletur obligatio naturalis sancte accedendi ad hoc sacramentum, non minus, quam per contritionem. Secus vero est, quando nullum intercedit sacramentum, quia tunc contritio est necessaria dispositio ad gratiam et ad expellendum peccatum, et nullum aliud adhibetur medium, quod suppleat hunc effectum, et ideo semper manet eadem materia, atque adeo eadem necessitas, et obligatio naturalis præcepti.

7. *Evasio.* — *Confutatur.* — Solum superest, ut ostendamus, hoc esse præceptum divinum naturale. Quod probatur primo, quia considerata dignitate et significatione hujus sacramenti, ex vi illius oritur obligatio non sumendi illud, nisi in statu gratiæ, et consequenter ad exhibendum aliquod medium, per quod in eo statu constituamur, priusquam ad Eucharistiam accedamus; ergo hæc obligatio ex ipsa rei natura oritur. Antecedens satis est a nobis declaratum in comment. art. 4 D. Thom. Et confirmari potest inductione supra indicata in omnibus sacramentis vivorum, quæ per se requirunt statum gratiæ, ut digne ad ea accedatur, in quo differunt a sacramentis, quæ vocantur mortuorum, quæ, cum per se sint instituta ad dandam primam gratiam, et expellendum peccatum, ex natura sua non prærequirunt vitam gratiæ, sed solum dispositionem sufficientem ad eam per sacramentum acquirendam. At vero sacramenta vivorum, cum instituta non sint ad dandam primam gratiam, per se, et ex intentione, non possunt digne recipi ad hunc effectum, et ideo ex natura rei prærequirunt gratiam, ut digne sumantur, tum quia sancta debent sancte tractari; tum etiam quia eorum proprii effectus statum gratiæ præsupponunt; utraque vero causa majorem vim habet in hoc sacramento, quia est sanctius reliquis, ut diximus, ponderando verba Concil. Trident., et proprius ejus effectus est per modum nutritionis et augmenti, et ideo per modum cibi et convivii tribuitur; cibus autem et nutritio ex se vitam præsupponunt. Secundo confirmatur, quia sacerdos administraturus hoc sacramentum, si conscientiam habeat peccati mortalis, tenetur conteri, priusquam ad ministrandum accedat, nec satis erit habere attritionem; ergo multo magis tenebitur hoc facere, qui communicaturus est, quia majus est recipere, quam ministrare sacramentum, et ideo jure divino recipiens obligatur ad præmittendam confessionem, si potest, non tamen qui ministrat, si non sit ipse communicaturus. Responderi potest esse diversam rationem, quia minister non fit ex attrito contritus, dando sacramentum, suscipiens vero fieri potest ex attrito contritus. Sed hæc fuga petit principium; hoc enim ante omnia negamus, scilicet, eum, qui accedit cum sola attritione cognita, fieri ex attrito contritum, quia ponit obicem et peccat mortaliter sic accedendo, quia per se, et ex certa scientia indigne accedit. Quinimo etiam de illo, qui bona fide accedit cum sola attritione, putans, se esse contritum, est valde incertum, an per sacramentum justificetur; et omnes Doctores, qui probabiliter hoc affirmant, requirunt illam bonam fidem, quia tale sacramentum nunquam est per se, et ex intentione recipiendum ad illum effectum. Ergo, sicut ad ministrandum sacramentum debet supponi gratia et contritio, ita ad recipiendum illud.

8. *Fundamenta contrariæ opinionis diluuntur.* — Ad fundamenta contrariæ sententiæ negatur, attritionem per se sufficere cum hoc sacramento, nisi intercedat bona fides, quæ a peccato excuset; et ita expediuntur facile tria

prima argumenta, quæ ita procedunt, ac si diceremus hanc obligationem præmittendi contritionem in eo casu oriri ex præcepto positivo præmittendi confessionem, quod tamen falsum est, quia non hinc oritur hæc obligatio, sed ex ipso jure naturali, ut declaravimus. Nam, qui cum sola attritione recipit hoc sacramentum, non sancte, sed indigne recipit illud, quia accipit in pravo statu, et revera manducat illud in peccato mortali; nam prius manducat sacramentum, quam ab illo possit recipere effectum; in termino enim manducationis dandus esset effectus, et ideo si sciens et videns hoc faciat, peccatum committet, per quod ponet obicem sacramento; qui vero accedit bona fide, excusatur ab hoc peccato, et ideo non ponit obicem, et recipere potest effectum.

9. *Ex dictis prima illatio.* — Ex hac vero responsione colligitur, quod si quis cum attritione cognita communicaret ex invincibili ignorantia, putans hoc sibi licere, et contrariam opinionem esse securam, illum etiam excusari a peccato propter ignorantiam, et ideo fieri posse, ut per sacramentum justificaretur, ex quo colligitur, per se, et ex natura rei sufficere attritionem, ut dispositionem condignam. Aliud enim est, attritionem esse sufficientem dispositionem, ut possit tolli peccatum per sacramentum, si aliunde non ponatur novum impedimentum; aliud vero, quod attritio per se sit sufficiens et condigna dispositio ad tale sacramentum suscipiendum. Primum enim est probabile, ut supra dictum est; secundum autem minime, quia ad dispositionem condignam sacramenti non solum est considerandum, quid satis sit absolute loquendo, ut possit tolli peccatum, sed multo magis, quid debeatur dignitati talis sacramenti, et quid sit consentaneum fini et institutioni ejus, atque adeo quid, per se loquendo, supponat gratia sacramentalis talis sacramenti.

10. Ad quartum respondetur, omnia illa incommoda nullius esse momenti; eadem enim objici possunt in parocho, qui ex officio tenetur ministrare sacramentum, quando non potest, aut non vult confiteri, etiam si habeat conscientiam peccatis mortalis; tenetur enim saltem conteri; nulla ergo est perplexitas in prædictis casibus, quia semper est facultas cum divina gratia ad habendam contritionem, et vincendam difficultatem, si quæ occurrit; nam hæc difficultas, quæ oritur ex prava consuetudine, aut alia simili occasione, revera est eadem in attritione vera, si res attente consideretur. Nam tota hæc difficultas posita est in proposito absoluto et efficaci non peccandi de cætero, quod tam ad veram attritionem, quam ad contritionem, necessarium est. Si autem illud propositum semel concipiatur, facillimum erit elevare mentem ad quodcumque motivum perfectum, atque ita ex vera contritione peccatum detestari.

11. Ad illud vero, quod prior opinio subjiciebat, hoc sacramentum esse per se institutum ad dandam primam gratiam, et tollendum peccatum mortale, respondetur imprimis, assumptum esse falsum, et parum vel nihil probabile, ut supra ostendi. Deinde, qui illud admittit, ne in majorem errorem incidat, consequenter dicere debet, hoc sacramentum non esse institutum ad illum effectum, ut propriam et particularem causam ejus, sed solum ut cum aliis sacramentis, quæ ad hoc sunt specialiter instituta, aliquo modo concurrat, saltem ut in voto susceptum, et ideo nunquam debet per se, et ex intentione applicari ad illum effectum, nisi per sacramentum, vel cum sacramento pœnitentiæ, aut in re ipsa applicatum, aut saltem in voto per contritionem.

SECTIO VI.

Utrum, qui sine confessione præmissa communicat post conscientiam peccati mortalis, teneatur ex jure divino statim confiteri, quam primum possit.

1. *Quorumdam opinio.* — Multi et graves auctores videntur sentire, in eo casu teneri hominem ad confitendum post communionem, cum primum commode possit. Ita sentit Glossa recepta a Canonistis in c. De homine, extra, de Celebr. Missar.; dicit enim, eum, qui ob inopiam confessoris accedit cum sola contritione, teneri ad habendum propositum confitendi, cum primum possit; non teneretur autem ad hoc propositum, nisi haberet obligationem confitendi statim, quia ad contritionem solum est necessarium propositum confitendi tempore debito. Atque eodem modo loquuntur ex recentioribus Soto, Covarr., et alii locis supra citatis; et apertius Scot. in 4, dist. 9, quæst. unica, ad 2, dicit, in eo casu posse differri confessionem, donec occurrat opportunitas confitendi. Et ratio esse potest, quia præceptum obligabat ad confitendum ante communionem; ergo cum hoc factum non fuerit, perseverat illa obligatio, et veluti semper instat, et urget, donec impleatur. Et

confirmatur, quia consuetudo fidelium ita videtur interpretari hoc præceptum; omnes enim qui accedunt absque confessione præmissa, cum timore accedunt, et proponunt illico confiteri, cum primum potuerint.

2. *Qui indigne suscipit Eucharistiam non præmittens confessionem, ex hoc capite ante alias statutum tempus confiteri non tenetur.* — Dupliciter accidere potest, ut quis communicet sine confessione: primo sine causa et excusatione, sed cum gravi culpa; secundo ob veram necessitatem et sine culpa. Dico ergo primo: qui indigne communicavit sine confessione, non tenetur postea hoc titulo statim confiteri, sed solum tempore alias debito. Dico, hoc titulo, quia si sit iterum communicaturus, propter eam causam, vel aliam similem, poterit teneri; sed non de hoc agimus, sed præcise de obligatione relicta ratione præcedentis communionis. Et ita est evidens assertio, primo exemplis, nam si sacerdos ministret sacramentum in peccato mortali, non tenetur postea hoc titulo statim conteri, quamvis debuisset prius conteri quam ministraret sacramentum, et omittendo peccaverit; et in universum, qui omisit actum, ad quem tenebatur in tali occasione vel opportunitate, licet tunc peccaverit omittendo, transacta illa occasione, non tenetur postea exercere actum. Et hinc sumenda est ratio a priori hujus veritatis, quia, si hoc præceptum consideretur ut affirmativum, non obligat pro semper, sed pro determinatis temporibus, extra quæ non obligat, etiamsi contingat pro aliquo tempore debito non impleri; nam præcepta affirmativa non obligant per modum restitutionis ad faciendum actum tempore debito omissum; alias qui omisit sacrum in die festo, debere statim in die sequenti audire. Si autem hoc præceptum consideretur ut negativum, sic non obligat postea ad aliquem actum, sed solum ad non communicandum iterum sine prævia confessione; ergo, si non sit iterum communicaturus, ex vi prædicti præcepti divini non tenetur statim confiteri. Secundo hinc sequitur, idem dicendum esse de illo, qui bona conscientia et ob necessitatem, confessionem prætermisit ante communionem, scilicet, ex vi juris divini non teneri ad statim confitendum. Ita docuit Navarrus, in Summ., cap. 2, n. 10. Et patet a fortiori ex præcedenti. Nam si is, qui peccando communicavit sine confessione præmissa, non tenetur statim confiteri, cur obligabitur is, qui sine peccato id fecit? Præterea exemplis declarari potest, nam si quis obligatus fuit ad confessionem faciendam ratione periculi mortis, et id facere omisit ob inopiam confessoris, transacta occasione, non tenetur statim confiteri, postquam periculum evasit; idem est de illo qui omisit sacrum sine culpa, tempore debito, propter absentiam sacerdotis, qui non tenetur postea audire, cum primum possit. Denique ratio generalis est, quia præcepta affirmativa non obligant pro semper, sed pro certis temporibus et opportunitatibus, quibus transactis, cessat eorum obligatio, sive tunc impleta fuerint, sive non, cum culpa vel sine illa; hoc autem præceptum, de quo agimus, est affirmativum, et solum præcipit confessionem, ut dispositionem ad communionem, seu ratione Eucharistiæ sumendæ; ideo transacta illa opportunitate seu necessitate, cessat obligatio; et idem reperitur in omni præcepto, quod aliquid præcipit solum ut dispositionem ad aliud. Nam cessante illo actu, ad quem ordinatur dispositio, cessat ratio dispositionis, ut sic, et ita etiam cessat materia seu objectum talis præcepti, et ideo nullius momenti est illa ratio, quod obligatio præcepti, quia non fuit impleta, semper maneat et urgeat; non est enim hoc necessarium, quando mutata est occasio, et consequenter pertransiit proprium tempus, pro quo obligat præceptum.

3. Tertio hinc concluditur, ad communicandum digne sine præmissa confessione, confessoris inopia, non esse necessarium speciale propositum confitendi statim nacta occasione, sed solum illud propositum confitendi, quod ad contritionem necessarium est. Ita sentit D. Thom. infra, quæst. 83, art. 6, ad 2. Ubi solum requirit propositum confitendi et satisfaciendi. Et ratio est clara ex dictis, quia ille non tenetur statim confiteri post communionem; ergo nec tenetur proponere id facere; ergo tale propositum neque est necessarium necessitate præcepti, neque sub aliqua ratione medii, quia ad habendam contritionem satis est propositum confitendi tempore debito. Neque ex usu fidelium aliud colligi potest; si vero aliqui Doctores aliter locuti sunt, exponendi sunt, docuisse id, quod est melius et securius, non vero quod est simpliciter necessarium ac sufficiens.

SECTIO VII.

Utrum qui post conscientiam peccati mortalis communicat sine confessione, jure Ecclesiastico teneatur confiteri cum primum potest.

1. *Qui post conscientiam peccati lethalis non præmissa confessione communicat, jure Ecclesiastico tenetur confiteri cum primum possit.* — Hæc dubitatio proponitur ad explicandum jus latum a Concil. Trident., sess. 13, cap. 7, in illis verbis : *Quod si necessitate urgente sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quam primum confiteatur.* Nam ex horum tenore verborum constat, in eis contineri præceptum, et ita sunt ab omnibus Doctoribus intellecta. Rursus ex materia constat, esse rem gravem, atque ita præceptum hoc obligare sub mortali. Denique ex dictis colligitur, hoc præceptum esse Ecclesiasticum; ostendimus enim ex solo jure naturali, aut divino, non posse colligi hujusmodi obligationem; atque ex modo loquendi ipsius Concilii non obscure idem colligitur, nam de priori generali præcepto confitendi ante communionem dicit, Ecclesiæ consuetudinem illud declarasse, quod non affirmat de hoc præcepto, sed solum illud statuit; est ergo præceptum Ecclesiasticum, non antiquum, sed de novo ab ipso Concilio latum, quia ante illud nec scriptum, nec traditum, nec consuetudine introductum reperitur. Ex quo tandem fit, eos, qui obligantur hoc præcepto, ita teneri in eo casu ad habendum propositum confitendi, quam primum possint, sicut tenentur habere propositum servandi alia præcepta, quia hoc est unum ex præceptis, et non est major ratio de illo, quam de aliis. Supersunt vero nonnulla circa hoc præceptum declaranda.

2. *Dubium. — Præceptum prædictum solos obligat sacerdotes.* — Primum est, an hoc præceptum obliget solos sacerdotes, vel etiam laicos. Navarr., cap. 2, n. 10, affirmat obligare omnes, quia si Concilium interrogaretur de laicis, idem dixisset, cum sit eadem omnium ratio; quod ergo illis verbis positum sit nomen sacerdotum, ex accidenti vel casu accidisse videtur, fortasse, quia hæc necessitas frequentius in sacerdotibus contingit. Dico tamen, hoc præceptum non obligare laicos, sed solos sacerdotes. Probatur, quia in explicanda lege positiva standum est verbis; neque obligatio ejus amplius est extendenda, quam verba legis in proprietate intellecta requirant. Dicere autem verba Concilii casu cecidisse seu irrepsisse, præsertim in re tam gravi, et in lege ferenda, absurdissimum est, et temeritate non vacat; cum ergo Concilium nominet sacerdotes, de illis est proprie ac præcise intelligendum. Quod autem Navarr. dicit, Concilium interrogatum, fuisse responsurum idem de laicis, primum nihil refert, nam, sicut non peccat quis in eis, quæ esset facturus, si tentaretur, sed in iis quæ facit, ita non obligat superior per ea, quæ præciperet, si animadverteret, vel si ei daretur occasio, sed per ea, quæ præcipit. Deinde, illud est omnino incertum; quis enim hoc ei revelavit? aut qua certa ratione id colligi potest? præsertim, cum argumentum a simili in materia præceptorum invalidum sit. Addo, posse sufficientem rationem differentiæ assignari, tum quia ad celebrandum major quædam reverentia ac præparatio requiritur; tum etiam quia eo ipso, quod hæc necessitas frequentius accidit sacerdotibus, merito hac obligatione præveniuntur, ne facile assuescant, confessionem prætermittere. Ex qua resolutione sequitur, sacerdotem, qui communicat more laicorum, non obligari hac lege, tum quia ille non se gerit tunc ut sacerdos, sed ut laicus, et ideo solum communibus legibus laicorum astringi videtur; tum etiam quia ille tunc non celebrat, Concilium autem solum loquitur de sacerdote celebrante. Sed quæres, an sit idem dicendum de sacerdote faciente officium in die Parasceves? ille enim neque consecrat, neque sacrificat, unde non videtur proprie celebrare. Et idem quæri potest de illo, qui post consecrationem peccavit mortaliter, et statim communicat præmissa contritione. Item de illo, qui assumitur ad complendum et consummandum sacrificium ab alio inchoatum, quem fortasse contingit mori statim post consecrationem. Respondetur in hujusmodi casibus obligare hoc præceptum, quia satis est, quod sacerdos solemni ritu Ecclesiæ, et ut minister publicus, consummet sacrificium seu sacramentum, nam hæc actio est proprie sacerdotis, et sub nomine celebrationis merito comprehenditur juxta communem usum, et sensum hujus vocis.

3. *Sacerdos, qui ob oblivionem ante communionem non est confessus, prædicto jure non tenetur cum primum postea possit confiteri.* — Secundo explicandum est, an obliget hoc præceptum eum sacerdotem, qui solum propter oblivionem celebrat absque confessione præmissa. Videtur enim eum obligare,

tum propter paritatem rationis, tum etiam quia illa est quædam humana necessitas; ergo vere dici potest talis sacerdos celebrare sine confessione propter urgentem necessitatem; ergo obligatur verbis illius legis. Nihilominus probabilius existimo, hunc casum non comprehendi sub hac lege, si verba ejus exacte pensentur, tum quia qui est oblitus, proprie non habet conscientiam sui peccati pro eo tempore, nam conscientia dicit actum. Concilium autem aperte loquitur de sacerdote celebrante cum conscientia peccati. Præterea oblivio non proprie dicitur urgens necessitas, de qua Concilium loquitur. Denique addi potest ratio, nam qui bona fide accedit oblitus, juxta conscientiam suam nihil omittit, neque formaliter, neque materialiter, quod jure divino præceptum est, sed excusatur eo modo, quo omni fere humana actione intervenire potest excusatio; et ideo non oportuit, ut in hujusmodi casu aliquid speciale Concilium disponeret, novum onus et obligationem imponendo; secus vero est in eo, qui sciens, et videns, confessionem omittit ob causam urgentem. Animadvertendum autem est, hoc procedere, quando oblivio durat, donec sacramentum sumptum sit; nam, si quis ex oblivione accedat ad celebrandum, et in ipsa actione ante sumptionem sacramenti recordaretur sui peccati, et nihilominus sacramentum sumeret sine confessione, juxta doctrinam traditam præcedenti sectione, in eo casu obligaretur hac lege, quia manifeste comprehenditur verbis ejus; tunc enim communicat sine confessione propter urgentem necessitatem, et cum conscientia peccati. Sed quid si prius esset confessus, et tunc recordaretur unius peccati in confessione obliti? Respondetur, etiam teneri ex vi hujus legis, quia juxta supra dicta tenebatur illud confiteri ante communionem ex divino præcepto, et solum illud omittit sine peccato, ob necessitatem urgentem; ergo quoad hoc comprehenditur sub lege a Concilio lata.

4. *Sacerdos, qui ob malitiam ante communionem non præmisit confessionem peccati mortalis cujus conscientiam habebat, hac lege non tenetur.* — Tertio declarandum est, an sacerdos, qui sine necessitate ob malitiam celebrat absque confessione præmissa, hac lege comprehendatur; videtur enim obligatus multo majori ratione; nam, si obligatur is, qui non peccavit omittendo confessionem, cur non multo magis obligabitur is, qui peccando eam omisit? Nihilominus dicendum est, hujusmodi hominem non comprehendi hac lege, quia Concilium solum loquitur de illo, qui necessitate urgente hoc facit; lex autem positiva solum obligat, prout lata est, et argumentum a paritate rationis in hac materia est inefficax. Deinde reddi potest ratio diversitatis, nam hoc præceptum inter alias causas videtur impositum ad tollendam occasionem fingendi necessitatem celebrandi sine prævia confessione, vel differendi nimium confessionem. Cum enim sit sacerdoti imposita obligatio confitendi statim post celebrationem, si antea non potuit, ac bona fide omisit, multo magis erit sollicitus quilibet timoratus sacerdos de præmittenda confessione, antequam celebret; hæc autem ratio non procedit in iis, qui sine titulo necessitatis in peccato celebrant, et ideo non oportuit de novo obligationem vel laqueum eis imponere, quia ipso divino jure satis obligantur ad præmittendam confessionem, antequam celebrent.

SECTIO VIII.

Utrum qui peccavit mortaliter, etiamsi contritus sit et confessus, teneatur aliquo temporis spatio communionem differre.

1. Solent nonnulli præcedente nocte mortaliter peccare, et statim die sequenti, confessione præmissa, sacrum facere vel communicare; inquirimus igitur, an hoc liceat, quia non desunt graves auctores, qui dicunt esse peccatum mortale. Ita sentit Navarrus, in Summ. Hispana, cap. 21, num. 50, et de Pœnitentia, dist. 6, cap. 1; et Covarruv. in Clement. Si furiosus, part. 3, num. 8, ubi dicit, esse impium negare, peccare mortaliter eum sacerdotem, qui post fornicationem præcedenti nocte commissam, sequenti die celebrat, etiamsi contritus sit et confessus; et in hanc sententiam videtur inclinare Marsilius, in 4, quæst. 6, art. 4; et Gerson, de Præparatione ad Miss., consid. 8, et Alphab. 37, lit. ult. Tribuitur etiam D. Thom. hic, art. 7, qui dicit, pollutionem nocturnam, quæ ex peccato mortali oritur, ex necessitate impedire communionem. Et eodem modo citari potest Gregorius, qui ad interrogationem primam August. dicit, oportere, ut per diem a communione abstineat, qui ex prava cogitatione pollutus est. Fundamentum solum esse potest, quia videtur hæc esse magna indecentia et irreverentia.

2. *Peccatum mortale non patrat, qui, paulo post aliud commissum, præmittens confessionem*

communicat.—Nihilominus dicendum est, per se loquendo, nullum esse peccatum, paulo post commissum peccatum mortale communicare, præmissa confessione debita. Hæc est sententia D. Thom. hic, art. 7, ad 4, ubi dicit, solum peccatum mortale durans in anima impedire ex necessitate communionem hujus sacramenti, atque in hunc modum explicat doctrinam in corpore articuli traditam. Clarius, dist. 9, in art. 4, quæstiunc. 3, ad 2, dicit, consulendum esse ei, qui peccavit mortaliter, ut non statim accedat ad communionem, etiamsi confessus sit, nisi magna necessitas urgeat, ubi cum dicit consulendum esse, plane sentit non esse præceptum; atque idem sentit ibi Paludan., quæst. 3; Major, q. 2; Gabriel, lect. 10 in canon.; Adrian., q. 4 de Eucharist.; Sylvest., verbo Euchar. 3, q. 10; Cajetan., verbo Communio; Corduba, lib. 1, quæst. 7, qui in specie loquitur de illo, qui nocte proxima vel fornicatus est, vel mortaliter pollutus; atque idem tandem docuit Navarr., in Summa, c. 21, num. 51. Ratione probatur, quia imprimis nulla est lex positiva, humana, vel divina, quæ hanc obligationem imponat, nec generatim de omni peccato, nec specialiter de aliquo, ut Covarruvias et Navarrus fatentur. Et patet, quia talis lex nec scripta est, nec tradita. Deinde ex sola ratione naturali colligi non potest, quia licet tempus breve intercedat, potest talis esse hominis conversio, ut non solum sanctus sit, sed etiam sanctior et devotior, quam antea esset; ergo dilatio temporis per se non est necessaria. Propter quod Paul., 1 ad Cor. 11, solum dixit: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat*, id est, si post probationem nullum in se agnoscit mortale peccatum, ut omnes exponunt. Quod vero addit : *Qui enim manducat indigne*, omnes etiam intelligunt, id est, cum conscientia mortalis peccati; ergo si peccatum mortale jam non est in anima, neque in conscientia, per se non impedit, etiamsi ante breve tempus præcesserit. Et confirmatur primo, nam talis homo est capax effectus hujus sacramenti, nam cum jam vivat, nutriri etiam potest; ergo potest illud sine peccato sumere. Confirmatur secundo, quia non potest certa aliqua ratione definiri, quanto tempore necesse sit abstinere; nam quod aliqui dicunt de tempore unius diei naturalis, gratis confictum est sine fundamento. Confirmatur tertio ex usu, quo constat, viros etiam doctos et timoratæ conscientiæ sine scrupulo celebrare eadem die post confessionem, etiamsi aliquid humanum antea passi sint. Et præsertim, quando peccatum, quod intercessit, magis est spirituale, vel internum. Unde neque in omni genere peccatorum sine discrimine possumus verisimili fundamento omnes homines obligare ad hanc communionis dilationem, neque etiam possumus probabilem rationem reddere, cur hoc censeatur necessarium in quibusdam peccatis, et non in aliis, quia, licet in quibusdam videatur esse major indecentia, tamen id, quod necessario ac essentialiter impedit, scilicet carentia divinæ amicitiæ, ejusdem rationis est in omnibus. Tandem, olim erat consuetudo in Ecclesia quotidie communicandi; et tamen non est verisimile, neminem eorum, qui quotidie communicabant, solitum esse aliquando mortaliter peccare; ergo necesse erat, ut multi communicarent eodem die, quo mortaliter peccaverant, mutato tamen affectu, et deleto mortali peccato. Et ita August. cum dicit, se nec laudare, nec vituperare eum, qui quotidie communicat, solum ab eo requirit, ut conscientia peccati mortalis non gravetur, ut videre licet epist. 116, et de Ecclesiast. dogm., c. 53, et in c. Quotidie, de Consecr., dist. 2.

3. Dixi autem, per se loquendo, quia ex accidenti posset esse hoc peccatum grave. Primo, ratione scandali aliorum, si peccatum sit publicum, et maxime si sit in consuetudine, quæ aliis nota sit. Secundo, ratione contemptus, seu ratione proprii scandali (ut sic dicam), ut si homo ea occasione acquirit facilitatem peccandi, et non adhibet medicinam moraliter necessariam, ut sese contineat, quanquam ex hoc solo capite raro vel nunquam erit culpa mortalis. Facilius committi posset propter periculum communicandi sine vera detestatione peccati, et proposito emendæ, quia peccatum recens non tam facile odio habetur, et ideo periculosius est hoc in peccatis carnalibus, quæ vehementius adhærent, magisque hominem alliciunt et excæcant.

4. *Illatum ex conclusione*. — Ex quo infero, frequentius consulendum esse, ut post mortale peccatum commissum, etiamsi videatur homo satis esse dispositus, aliquo tempore abstineat a communione, saltem per diem, ut sese magis colligat, animumque suum magis a peccato abstrahat. Et hæc videtur esse mens D. Gregorii, et D. Thomæ locis citatis; et auctores pro nostra sententia citati hoc consilium approbant; imo Cajet. et Adrian. sentiunt, non solum esse consilium, sed etiam

semper esse aliquod peccatum veniale, non interponere hujusmodi tempus, præsertim si peccatum, quod præcessit, carnale fuit; tum quia est nonnulla indecentia; tum etiam, quia semper hujusmodi homo accedet sine convenienti præparatione ac devotione; et hoc fortasse moraliter loquendo ita frequentius accidit, non tam propter præcedens peccatum, quam propter præsentem distractionem, vel alium similem affectum, qui ex illo relinquitur; at vero intrinsece et ex objecto non est intrinseca malitia in hujusmodi actu, etiam levis, ex sola brevitate temporis interpositi inter peccatum et communionem. Et ideo si ex cæteris circumstantiis præsentibus honestetur actus, poterit nullum esse peccatum. Et si specialis necessitas, vel obligatio celebrandi urgeat, non solum non erit peccatum, sed etiam erit melius, vel aliquando etiam necessarium, ut recte D. Thom. supra docuit. Atque satis responsum est ad fundamenta prioris sententiæ.

ARTICULUS VI.

Utrum sacerdos debeat denegare corpus Christi peccatori petenti (infra, quæst. 81, art. 2, corp., et ad 2; et 4, dist. 9, art. 5, quæst. 1, per tot., et quæst. 2, corp.; et Quodlib. 5, art. 12).

1. *Ad sextum sic proceditur. Videtur, quod sacerdos debeat denegare corpus Christi peccatori. Non enim est faciendum contra Christi præceptum, propter vitandum scandalum, vel infamiam alicujus. Sed Dominus præcepit Matth.* 7 : *Nolite sanctum dare canibus. Maxime autem datur sanctum canibus, cum hoc sacramentum peccatoribus exhibetur. Ergo, neque propter vitandum scandalum, neque propter vitandam infamiam alicujus, debet hoc sacramentum peccatori petenti dari.*

2. *Præterea, de duobus malis minus malum est eligendum. Sed minus malum esse videtur, si peccator infametur, vel etiam si ei hostia non consecrata detur, quam si sumens corpus Christi, mortaliter peccet. Videtur ergo hoc potius esse eligendum, quod vel infametur peccator petens corpus Christi, vel etiam, quod detur ei hostia non consecrata.*

3. *Præterea corpus Christi interdum datur suspectis de crimine, ad eorum manifestationem; legitur enim in Decr.* (quæst. 5, c. 23) : *Sæpe contingit, ut in monasteriis monachorum furta perpetrentur : idcirco statuimus, ut, quando ipsi fratres de talibus expurgare se debent, Missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo ex præsentibus, et sic expleta Missa, omnes communicentur in hæc verba : Corpus Domini sit tibi hodie ad probationem; et infra* (cap. 26) : *Si Episcopo, aut presbytero aliquod maleficium fuerit imputatum, pro singulis Missam celebrare debet, et communicare, et de singulis sibi imputatis innocentem se ostendere. Sed peccatores occultos non oportet manifestari, quia si frontem verecundiæ abjecerint, liberius peccabunt, ut August. dicit in libro de Verbis Domini. Ergo peccatoribus occultis non est corpus Christi dandum, etiam si petant.*

Sed contra est, quod super illud Ps. 21 : *Manducaverunt, et adoraverunt omnes pingues terræ, dicit August.* (refertur de Consecr., dist. 2, cap. Non prohibeat, tom. 9) : *Non prohibeat dispensator pingues terræ, id est, peccatores, mensam Domini manducare.*

Respondeo dicendum, quod circa peccatores distinguendum est. Quidam enim sunt occulti, quidam vero manifesti, scilicet, per evidentiam facti, sicut publici usurarii, aut publici raptores, vel etiam per aliquod judicium ecclesiasticum, vel sæculare. Manifestis ergo peccatoribus non debet, etiam petentibus, sacra communio dari. Unde Cyprian. scribit ad quemdam (lib. 1, ep. 10, in princ.) : *Pro dilectione tua consulendum me existimasti, quid mihi videatur de histrionibus, et mago illo, qui apud vos constitutus, adhuc in artis suæ dedecore perseverat, an talibus sacra communio cum cæteris christianis debeat dari; puto nec majestati divinæ, nec evangelicæ disciplinæ congruere, ut pudor et honor Ecclesiæ tam turpi et infami contagione fœdetur. Si vero non sunt manifesti peccatores, sed occulti, non potest eis petentibus sacra communio denegari. Cum enim quilibet christianus ex hoc ipso quod est baptizatus, sit admissus ad Dominicam mensam, non potest ei jus suum tolli, nisi pro aliqua causa manifesta. Unde super illud* 1 *Cor.* 5 : *Si is qui frater nominatur inter vos, etc., dicit Glossa Augustin.* (in lib. de Medicina pœn., c. 3, in med., t. 9) : *Nos a communione quemquam prohibere non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo judicio ecclesiastico, vel sæculari nominatum, atque convictum. Potest tamen sacerdos, qui est conscius criminis, occulte monere peccatorem occultum, vel etiam in publico generaliter omnes, ne ad mensam Domini accedant, antequam de peccatis pœniteant, et Ecclesiæ reconcilientur. Nam post pœnitentiam et reconciliationem, etiam publicis peccatori-*

bus non est communio deneganda, præcipue in articulo mortis. Unde in Concil. Carthagin. (c. 35), *legitur : Scænicis, atque histrionibus, cæterisque hujusmodi personis, vel apostatis conversis ad Deum, reconciliatio non negetur.*

Ad 1 ergo dicendum, quod sancta prohibentur dari canibus, id est, peccatoribus manifestis. Sed occulta non possunt publice puniri, sed sunt divino judicio reservanda.

Ad 2, dicendum, quod licet pejus sit peccatori occulto peccare mortaliter, sumendo corpus Christi, quam infamari, tamen sacerdoti ministranti corpus Christi, pejus est peccare mortaliter, infamando injuste peccatorem occultum, quam quod ille mortaliter peccet, quia nullus debet peccatum mortale committere, ut alium liberet a peccato. Unde August. dicit in lib. Quæst. super Genes. (quæst. 42, tom. 4) : *Periculosissime admittitur hæc compensatio, ut nos faciamus aliquid mali, ne alius gravius malum faciat. Peccator tamen occultus potius deberet eligere infamari, quam indigne ad mensam Domini accedere. Hostia tamen non consecrata nullo modo debet dari loco consecratæ, quia sacerdos hoc faciens, quantum in se est, facit idololatrare illos, qui credunt esse hostiam consecratam, sive alios præsentes, sive etiam ipsum sumentem, quia, ut August. dicit* (in Psalm. 98, circa med. expositionis), *nemo carnem Christi manducat, nisi prius adoret. Unde extra. de Celebratione Missarum, cap. de homine, dicitur* (in decret., lib. 3, tit. 41, cap. 7, in fin.) : *Licet is, qui pro sui criminis conscientia reputat se indignum, peccet graviter, si se ingerat irreverenter ad illud, gravius tamen videtur offendere, qui fraudulenter illud præsumpserit simulare.*

Ad 3, dicendum, quod decreta illa sunt abrogata per contraria documenta Romanorum Pontificum. Dicit enim Stephan. P. (in decr., lib. 5, tit. 34, cap. 8) : *Ferri candentis, vel aquæ ferventis examinatione, confessionem extorqueri a quolibet, sacri canones non concedunt. Spontanea enim confessione, vel testium approbatione, publicata delicta commissa sunt regimini nostro judicare; occulta vero, et incognita illi sunt relinquenda, qui solus novit corda filiorum hominum. Et idem habetur extra. de Purgationibus, cap. Ex tuarum. In omnibus enim talibus esse videtur Dei tentatio, unde sine peccato fieri non possunt. Et gravius videretur, si in hoc sacramento, quod est institutum ad remedium salutis, aliquis incurreret judicium mortis. Unde nullo modo corpus Christi debet dari alicui suspecto de crimine, quasi ad examinationem.*

Materia hujus articuli pertinet potius ad obligationem ministrorum, de quibus postea dicturi sumus, quam ad obligationes communicantium, de quibus nunc agimus. Tamen a D. Thom. hoc loco inserta est, quoniam connexionem quamdam habet cum præcepto digne communicandi, de quo hactenus disputatum est. Igitur, ne invertamus ordinem a D. Thom. servatum, eam hoc loco expediemus, et disputando de ipsa re, simul declarabimus D. Thom. contextum et doctrinam, nam circa litteræ explicationem nulla specialis difficultas occurrit.

DISPUTATIO LXVII

DE OBLIGATIONE REPELLENDI INDIGNOS AB USU HUJUS SACRAMENTI.

Disput. 29 *de Euchar.* — Primum omnium explicabimus generale præceptum, et quale illud sit; quoniam vero illud latissimum est, et varios casus morales complectitur, trademus postea quædam generalia principia, seu regulas quasdam, quibus explicemus, quomodo hujusmodi præceptum servandum sit.

SECTIO I.

Utrum teneantur ministri hujus sacramenti non dare illud homini existenti in peccato mortali.

1. *Ministri Eucharistiæ denegare debent illam in peccato mortali existentibus.* — Respondetur, certum esse habere ministros hujus sacramenti hanc obligationem, simpliciter et absolute loquendo. Ita docet D. Thom. in hoc articulo; Alexand. Alens., 3 part., quæst. 48; Albert., in 4, dist. 13, art. 17; reliqui Doctores, dist. 9; Bonavent., art. 2, q. 5; Richard., art. 3, quæst. 2; Paludan., q. 4; Durand., quæst. 5; Gabriel, 2; D. Anton., 3 part., tit. 14, cap. 12; Navarr., in Summ., cap. 11, num. 55, et in cap. Sacerdos, de Pœnitent., d. 3, num. 101; Sylvest., verbo Euchar. 3, et reliqui Summistæ. Ratio est, quia sacerdos tenetur non dare sanctum canibus, et non tractare indigne tantum sacramentum; ergo tenetur, per se loquendo, non dare illud homini indigno. Et confirmatur ex eo, quod de omnibus ut in superioribus dictum est; ergo multo magis in hoc, quod est cæteris dignius, locum habet.

2. *Prima illatio.* — Ex quibus sequitur primo, hanc obligationem oriri ex ipsa lege naturali ac divina, supposita tali sacramenti institutione et potestate ac munere commisso sacerdotibus. Primo quidem, quia hoc ipso, quod facti sunt dispensatores mysteriorum Dei, tenentur esse fideles dispensatores, et prudenti ac convenienti modo tantum sacramentum dispensare. Secundo, quia obligatio exhibendi reverentiam huic sacramento, et digne illud tractandi, naturalis est, ex intrinseca ipsius sacramenti dignitate orta; ad hanc vero pertinet obligatio non dandi sacramentum hoc indignis, sicut non projicere illud in locum immundum, et similia. Tertio addi potest, naturalem obligationem esse non cooperandi alterius peccato; qui autem dat sacramentum indigno, cum possit illud vitare, peccato ejus cooperatur.

3. *Secunda illatio. — Objectio. — Solutio.* — Secundo sequitur, hoc præceptum tunc maxime obligare, quando sacerdos potest commode, et sine inconvenienti, negare hoc sacramentum peccatori, etiamsi ipse petat. Nam, si obligatio illa est divina et naturalis, tunc maxime urgebit et servanda erit, quando sine ullo inconvenienti servari potest. Dices, hoc ipso, quod peccato petit, non posse illi negari sine inconveniente morali; nam ille habet jus petendi, ratione characteris baptismalis; ergo, si illi denegetur, negabitur illi jus suum, non servato justitiæ ordine; hoc autem videtur esse grave morale incommodum. Respondetur, negando assumptum, nam peccator, dum est in eo statu, per se loquendo, revera non habet jus ad petendum hoc sacramentum, quia non habet jus ad sacrilegum usum ejus; ergo nec ad petitionem sacrilegam et Christo injuriosam; solus enim character baptismalis non dat tale jus, neque in aliqua alia re fundari potest. Quod ita declaratur et confirmatur. Nam baptismus, sicut dat characterem, qui est veluti potestas ad suscipiendum sacramentum, ita dat gratiam ad digne suscipiendum; ergo re ipsa non dat jus ad aliter suscipiendum; ergo, amissa gratia per peccatum mortale, non manet in peccatore jus verum ac reale ad petendum hoc sacramentum, donec per claves Ecclesiæ, vel in ordine ad illas, ad priorem statum restituatur.

4. *Non petens Eucharistiam peccator invitari a sacerdote non debet. — Objectio. — Prima solutio rejicitur. — Secunda ibidem. — Vera solutio.* — Tertio sequitur, si peccator non petat Eucharistiam, nunquam licere sacerdoti invitare illum ad communicandum, quamdiu in eo statu perseverat. Potest quidem consulere illi, ut pœnitentiam agat, et communicet; tamen invitare eum, quem scit non egisse pœnitentiam, ut in eo statu communicet, per se malum est, tum quia in eo casu potest facile et sine incommodo non dare sacramentum peccatori; tum etiam quia illud esset non solum cooperari, sed etiam inducere ad malum. Dices : Christus Dominus generaliter dicens omnibus discipulis, *Comedite,* seu, *bibite ex hoc omnes,* invitavit Judam ad communicandum, quando ipse non petebat. Responderi potest, Christum Dominum non solum fuisse dispensatorem, sed etiam supremum Dominum; imo fuisse ipsummet, qui datur in cibum, cuique injuria fieri poterat indigne communicando, atque ita juri suo cedere potuisse. Sed hoc non recte dicitur, quia non est dubium, quin Judas gravissime peccaverit indigne communicando; erat enim hoc intrinsece malum, et contra reverentiam Christo, et rebus sacris debitam; non potuit autem Christus illum ad peccandum inducere. Aliter dicitur, Christum naturali et humana scientia, qua in suis operationibus uti tenebatur, non cognovisse occultum Judæ peccatum ; et ideo, licet illud cognosceret per superiorem scientiam, non debuisse ex necessitate illa uti, ut Judam cum aliis ad communicandum non invitaret. Sed neque hoc satisfacit, quia falsum est, Christum in suis actionibus solum naturali scientia, et non supernaturali, uti debuisse; sæpe enim illi necessarium erat uti supernaturali cognitione, præsertim ad exercendas supernaturales actiones, et vitandum quicquid illis poterat esse contrarium. Quocirca, si actio illa fuisset inductio Judæ ad peccandum, quacumque via ac ratione hoc illi constaret, debuisset actionem illam vitare. Dicendum est ergo, Christum non induxisse Judam ad peccandum, sed permisisse illius peccatum, suoque jure usum fuisse; instituit enim sacramentum eo tempore ac modo, quo secundum ordinem divinæ providentiæ magis expediebat, nec debuit propter Judam differre. Rursus non induxit Judam, ut in eo pravo statu communicaret, sed omnem diligentiam adhibuit, ut eum disponeret, ac cor ejus immutaret; unde ex parte sua, neque induxit ad malum, neque aliquid gessit dignitati hujus sacramenti contrarium; aliunde vero Judas ibi assistens, ut bonis communibu

cum cæteris Apostolis frueretur, virtualiter petebat, et a communi convivio excludi nolebat; et ideo non debuit Christus Dominus eum excludere, ut iterum in sequentibus dicemus.

5. *Dubium.* — Sed quæret aliquis, an sacerdos vel diaconus, communicans seipsum in peccato mortali, duo peccata committat. Videtur enim ex dictis sequi pars affirmans; quia ille violat duo præcepta valde distincta; alterum de receptione sacramenti cum dispositione digna, quod omnibus fidelibus commune est; alterum de fideli et prudente dispensatione, quod specialiter ad ministros pertinet; quæ duo præcepta tantum inter se differunt, quantum differunt inter se, dare, et recipere. Et confirmatur, nam, si sacerdos det peccatori hoc sacramentum, dans et recipiens duo peccata committunt specie distincta; nam aliud consistit in recipiendo indigne, aliud in dispensando infideliter; sed, quando sacerdos peccator communicat se ipsum, utraque ratio peccati ibi reperitur; quod autem persona sit eadem, non impedit, quominus peccata sint distincta : ergo. In contrarium vero est, quia tota illa actio et receptio est per modum unius actus moralis, cui multæ circumstantiæ desunt ad honestatem ejus; ergo est unum peccatum; nam defectus plurium circumstantiarum in uno actu non sufficiunt ad multiplicanda peccata, sicut sacerdos celebrans in peccato mortali, non est dicendus plura peccata committere in una continuata actione sacrificandi, quamvis in ea intercedat consecratio, dispensatio, et sumptio hujus sacramenti, quia omnia hæc fiunt per modum unius actionis moralis, ad eamdem virtutem religionis pertinentis.

6. *Solutio.* — Nihilominus dicendum videtur, ibi reperiri plures malitias, secundum moralem speciem diversas, ut rationes prius factæ probant, quia moraliter aliud est agere, aliud recipere; et diversas requirunt circumstantias; unde illa conjunctio in eadem persona, vel entitate physica, aut in eadem, vel propinqua temporis duratione, non tollit malitiarum diversitatem. Quapropter in ordine ad confessionem non est dubium, quin necessarium sit, utrumque aperire; non enim satis esset dicere dispensasse sacramentum in peccato mortali, ut est per se notum, nec etiam sufficeret dicere communicasse in peccato mortali, quia non explicaretur tota essentialis malitia; sed oportebit dicere, vel celebrasse in peccato mortali, quia in hoc omnia includuntur, vel si extra sacrificium se ipsum communicavit, oportebit illud explicare propter rationem factam; et præterea, quia in peccato mortali dispensavit tantum sacramentum; quod est novum malitiæ genus, ut postea dicemus.

7. *Dubium.* — Ultimo quæri potest, quando obliget hoc præceptum; cum enim negativum esse videatur, scilicet, non dandi sacramentum indigne, videtur obligare semper, et pro semper, et consequenter, cum sit præceptum naturale, semper erit intrinsece malum contra illud agere; cum tamen constet, aliquando esse licitum dare hoc sacramentum peccatori. Quare dicendum est, hoc præceptum non esse simpliciter negativum, sed reducendum esse ad affirmativum, prudenter et fideliter dispensandi hoc sacramentum; quod quidem formaliter sumptum (ut sic dicam) semper servandum est, quotiescumque hoc sacramentum dispensatur; et hinc fit, ut, si commode possit, debeat indigno denegari, non tamen, quod semper denegari debeat cum quocumque incommodo, et sine ulla exceptione, quod declarandum superest in sectionibus sequentibus.

SECTIO II.

Utrum publico peccatori petenti Eucharistiam, semper sit deneganda.

1. Respondetur, si peccator publicus sit, sive publice, sive occulte Eucharistiam petat, illi esse denegandam. In hac regula conveniunt auctores omnes, quos nunc non refero, quia in sequentibus sectionibus commodius id fiet. Probatur autem primo ex Patribus : Chrysost., hom. 83 in Matth., sic ad sacerdotes loquitur : *Non parva vobis imminet pœna, si quem aliqua improbitate teneri scientes, ei hujus mensæ participationem permittatis; sanguis enim Christi de manibus vestris exquiretur;* subdit vero inferius : *Non de ignotis, sed de notis id disputo;* et rursus : *Hæc de notis et manifestis disputata sunt.* Similia repetit hom. 60 ad Populum, et in id Ps. 49 : *Cum adulteris portionem tuam ponebas.* Eamdem doctrinam inculcat sæpe Cyprian., gravissime reprehendens eos sacerdotes, qui peccatores, post publicum lapsum, ante publicam pœnitentiam et satisfactionem ad communionem admittunt, ut videre licet, epist. 10, 17, et seq. Præterea idem tradit August., lib. 50 hom., in ult., cap. 12, et habetur in c. Multi, 2, quæst. 1, ubi solum

loquitur de his peccatoribus publicis, qui de crimine convicti sunt; sed eadem est ratio de omnibus illis, quorum peccatum ita est publicum, ut nulla possit tergiversatione celari, ut constat ex c. Tua nos, etc. Quæsitum, de Cohabitatione clericorum et mulierum, de qua re dicemus plura infra, sect. 5.

2. *Peccatores publici in jure a communione repelli præcipiuntur.* — Secundo, ex hac generali regula oritur, ut omnes publici peccatores, quales sunt usurarii, meretrices, et similes, in jure præcipiantur a communione repelli, ut constat ex Clem., lib. 8 Const., cap. 32, et ex Concil. Arelat. I, cap. 4 et 5, et ex Cypr., epist. 61, quibus locis varii status horum hominum recensentur, ut sunt histriones, theatrici, agitatores, et alii; de quibus sigillatim et copiose disputat Alens., 4 part., quæst. 48. Sed non oportet in hoc immorari, quia inter hos omnes tantum est materialis quædam diversitas; et ideo solum est considerandum (quod bene notavit Glos., de Consecr., dist. 2), an publica actio, quam exercent, ex se, et ex objecto suo talis sit, ut sine peccato mortali exerceri non possit; vel si ex objecto non sit hujusmodi, an saltem ex modo, quo fit, publicum ac manifestum sit, non fieri sine peccato mortali; quando enim alterutro ex his modis exercent actionem pravam, isti expelluntur a communione, et non alias, quia tunc solum sunt publici peccatores. Ratio autem tam generalis regulæ, quam hujus consectarii, est primo, quia hi peccatores, neque re ipsa, neque externa specie habent jus petendi sacramentum, quandoquidem eorum status manifestus est, et alioquin jus divinum petit, ut ipsis non detur. Deinde potest illis negari sine ullo incommodo, quia nec sequitur infamia eorum, nam hæc potius supponitur, cum eorum peccatum sit publicum; neque etiam sequitur scandalum; majus enim esset, si hujusmodi hominibus sacramentum daretur. Sequebatur autem statim explicandum, quæ infamia requiratur, ut peccatum censeatur publicum; sed hoc explicabitur melius sect. 5.

3. Inquiri autem potest hoc loco, quæ pœnitentia vel satisfactio ex parte horum hominum necessaria sit, ut possint ad communionem admitti. Respondetur, si occulte petant, satis esse, quod occulte egerint pœnitentiam, seu confessi fuerint, et quod sacerdoti, et aliis, si fortasse adsint, hoc constet. Ratio est clara, quia coram Deo hic jam est dispositus, et apud homines non indiget majori manifestatione, seu dispositione, quam sit necessaria ad tollendum scandalum; ad hoc autem satis est, quod non sit magis publica communio, quam pœnitentia. Hoc autem moraliter potius, quam physice, intelligendum est; parum enim refert, quod communio, quando fit, sit occulta, si paulo post futurum est publicum, illum peccatorem esse ad communionem occultam admissum. Nam occultam appellamus, quæ et occulte fit, et non est postea publice divulganda. Secundo, si publice petat, pro ratione peccati, seu status, necesse est, ut publicam satisfactionem exhibeat, vel saltem, ut ejus dispositio ac conversio publica et manifesta sit, ut colligitur ex cap. Si peccaverit, 2, quæst. 1, et c. Scenicis, de Consec., dist. 2. Et ratio est, quia hoc est necessarium et sufficit ad tollendum scandalum, et ut sacramentum coram Deo et hominibus digne tractetur. Addo vero, si peccator publicus sit in articulo mortis, satis esse, ut pro temporis opportunitate, et necessitate, vel confiteatur, vel signa contritionis exhibeat, quia tunc temporis, propter periculum et urgentem necessitatem, non est major diligentia exigenda, quam commode exhiberi possit; et alioqui de quolibet fideli præsumendum est, in eo articulo facere quod potest, ut se bene disponat.

SECTIO III.

Utrum peccatori occulto occulte petenti Eucharistia deneganda sit.

1. *Occulto peccatori occulte petenti Eucharistia deneganda est.* — Respondetur, teneri sacerdotem ad negandam communionem peccatori occulto, si occulte petat. Ita sentiunt omnes Doctores, sect. 1 citati, et præterea Alens., 4 part., quæst. 49, memb. 5; Vict., in Sum., num. 80; et Concil. Vasens., cap. 8, et habetur 6, quæst. 2, c. Si tamen, ubi dicitur, debere Episcopum, qui novit aliquem esse peccatorem, si solus ipse hoc novit, secrete eum monere, corrigere, et communione privare. Et ratio colligitur ex generali regula supra posita, quia ille peccator revera non habet jus petendi, nec etiam in externo foro, seu apparentia, quia occulte petit; unde fit, ut sine ullo incommodo possit illi denegari, quia nec sequitur infamia, nec scandalum, cum totum negotium occulte transigatur; ergo omnino illi debet negari.

2. *Soti limitatio.* — *Improbatur.* — Hanc vero communem doctrinam limitat Sot., dist.

12, quæst. 1, art. 6, ut procedat in his sacerdotibus, qui non tenentur ex officio ministrare hoc sacramentum; non vero in parochis, qui ex officio tenentur; et ratio differentiæ est, quia peccator non habet jus petendi sacramentum a sacerdote, qui non tenetur illud ministrare; et ideo hujusmodi sacerdos non facit illi injuriam denegando, et proinde negare tenetur, cum possit. At vero habet peccator jus petendi a suo parocho, qui ex justitia tenetur illi ministrare; et ideo, quamvis indigne petat, et occulte, non potest parochus sua propria auctoritate privare illum jure suo, donec juridice privetur. Sicut, qui alteri debet mutuatam pecuniam, non potest eam privata auctoritate illi denegare, licet sciat male petere, et ad pravos usus. Et existimat Soto hanc esse sententiam D. Thom. Sed neque est D. Thomæ, nec aliorum auctorum, nec vera; D. Thom. enim in hoc articulo nullam distinctionem hujusmodi tradit; imo in hoc articulo, in solutione ad primum, insinuat contrarium, dum ait, peccatorem occultum non posse publice privari hoc sacramento; addens enim, *publice,* absolute sentit occulte privari posse. Præterea contra Sot. urget decretum adductum ex Concil. Vasens., quia non loquitur de sacerdote simplici, sed de Episcopo et pastore. Tertio, sumere possumus argumentum ex c. Ad auctores, de Temporibus ordinandorum, ubi dicitur, religiosos non esse ordinandos contra voluntatem suorum superiorum, quia ipsi norunt secreta delicta eorum, propter quæ fortasse ordinare non expedit; ergo potest superior et pastor propter occultum delictum denegare aliquid, quod fieri non expedit, quando sine scandalo et infamia negari potest. Quarto ostensum est, peccatorem in re ipsa non habere jus ad petendam communionem in eo statu; ergo e contrario pastor revera non tenetur ex justitia dare pro illo statu; ergo tenetur denegare. Et confirmatur, nam publico peccatori publice petenti denegare tenetur, ut diximus; ergo et occulto peccatori occulte petenti, quia est eadem ratio; nam si expectare oportet judiciarium ordinem, ut peccator privari possit sacramento, in utroque casu expectandus esset. Tandem etiamsi aliquod esset jus peccatoris, majus est jus sacramenti (ut sic dicam) seu Christi, ut digne tractetur, ne ipsi fiat injuria; et pastor Ecclesiæ non minus tenetur ex officio suo servare hoc jus illæsum, quam illud; ergo, per se loquendo, et quando non interveniunt extrinseca incommoda, potius est consulendum dignitati et irreverentiæ sacramenti, quam juri peccatoris. Quocirca hæc dispensatio, vel denegatio sacramenti non est consideranda, ut actio judicialis, vel inflictiva pœnæ, sed solum, ut prudens ac fidelis administratio sacramenti; et ideo non pendet ex testibus aut probationibus, sed solum ex ea scientia et cognitione, quæ prudenti existimatione secundum occurrentes circumstantias judicatur sufficiens, ut sine incommodo possit, et debeat negari sacramentum. Quæ doctrina non solum in hoc sacramento, sed in omnibus locum habet.

3. *Gravis difficultas. — Prima opinio. —* Sed est dubium grave, utrum sacerdos, qui per solam confessionem cognovit peccatum, possit negare hoc sacramentum, quando pœnitens ab ipso petit tam occulte, ut nullus alius adsit; nam, si aliquis alius sit præsens, certum est, non posse negare propter scientiam confessionis, quia respectu illius esset confessionis revelatio; quæ tamen nulla esse videtur, quando a solo sacerdote sacramentum petit; et ideo in hac re valde inter se dissentiunt graves auctores. Prima ergo opinio est, sacerdotem non posse uti scientia confessionis ad negandum Eucharistiam peccatori, etiamsi occultissime petat; ita refert, et approbare videtur Gabr. in 4, dist. 9, q. 2, art. 3, dub. 1; et idem sentit Palud. ibi, quæst. 2, concl. 3; dicit enim, non posse negari Eucharistiam propter peccatum in confessione cognitum, posse tamen inde sumi occasionem ad negandam illam alio prætextu. Clarius hoc docet Antonin., 3 part., tit. 14, cap. 12, § 2; Adrian., Quodl. 3, quæst. 3; Sylvest., verbo Euchar. 3, quæst. 5; Nav., in Sum., c. 21, num. 55. Citatur pro hac sententia capitulum Si sacerdos, de Offic. ord., ubi dicitur, neminem esse a communione removendum propter peccatum in confessione cognitum. Sed hujus textus decisio nihil hanc sententiam juvat, quia non simpliciter negat Pontifex, posse sacerdotem removere alium a communione, propter peccatum in confessione cognitum, sed verba ejus sunt: *Non potest eum nominatim removere;* illa autem particula *nominatim* idem valet, quod publice, seu nomine ejus coram aliis expresso, ut Gloss. ibi notat. Ratio autem illius textus potest ad hanc sententiam confirmandam afferri, scilicet, quia confessor non scit peccatum, ut homo, sed, ut Deus. Ergo non potest uti illa scientia ad negandum alteri jus suum, quod habet in exteriori et humano foro; ergo

nec potest uti illa ad negandam Eucharistiam homini petenti. Secundo potest ratio aliter explicari, quia sigillum confessionis obligat, non solum respectu aliorum, sed etiam respectu ipsiusmet pœnitentis, id est non solum tenetur confessor non revelare aliis peccatum in confessione auditum, sed etiam tenetur, non loqui de ipso extra confessionem cum ipso pœnitente contra voluntatem ejus, nec exprobare, aut objicere illi crimen in confessione auditum; ergo sicut tenetur non negare Eucharistiam coram aliis, quia tunc revelaret aliis peccatum ejus, ita etiam tenetur non negare, etiam si solus sit, et occulte petat, quia tunc saltem ipsi pœnitenti objicit, et facto ipso reprehendit extra confessionem, crimen in confessione cognitum. Tertio afferri potest generalis ratio, quia fieret onerosa confessio, si posset sacerdos uti illius scientia ad hunc effectum.

4. *Secunda opinio.* — Secunda sententia est, non solum posse, sed etiam debere sacerdotem negare Eucharistiam peccatori in prædicto casu. Ita D. Thom. in 4, dist. 9, quæst. 1, art. 5, quæstiunc. 1, ubi Durand., quæst. 6, dicit, omnes in hoc concordare; citantur etiam Bonav. ibi, art. 2, quæst. 4; Major, quæst. 4; Richard., art. 3, quæst. 1. Sed quamvis hi auctores generaliter doceant, peccatori occulto posse negari occulte Eucharistiam absque ulla exceptione, non tamen loquuntur in speciali de scientia confessionis, quanquam Major aliquid insinuet. Apertius docuit hanc sententiam Alexand. Alens., 4 part., quæst. 49, membr. 1; Angel., verbo Eucharistia 3, § 20; Tabiena, verbo Communio, § 52; Victoria, in Summa, num. 86; Ledesma, 1, part. 4, quæst. 21, art. 6, dub. 3. Afferri solet pro hac sententia cap. Placuit, 6, quæst. 2, ubi dicitur, posse Episcopum, propter peccatum in confessione cognitum, negare communionem secrete, non tamen publice. Sed ille textus non potest de sacramentali confessione intelligi, nam loquitur in eo casu, in quo Episcopus dicit, reum sibi fuisse confessum tale crimen; constat autem, hoc nullo modo habere posse locum in sacramentali confessione. Fundamentum igitur hujus sententiæ esse debet, quia negare communionem peccatori in eo casu, est actus consentaneus potestati clavium; et alias nullo modo est contra sigillum; ergo est actus licitus; ergo est etiam debitus. Major patet, quia potestas clavium, inter alios effectus, ad hoc data est, ut, qui illam habet, dignos admittat, et indignos a communione repellat; ergo sacerdos, negans sacramentum, utitur potestate clavium, et jure sibi concesso. Minor imprimis declaratur exemplo. Nam si sacerdos per confessionem sciret, pœnitentem habere propositum occidendi ipsummet confessorem, et illius ensem seu gladium haberet apud se depositum, quamvis postea pœnitens illum peteret, posset denegare, et in hoc nullus fere auctor dubitat.

5. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed dicet aliquis exemplum non esse simile, tum quia jus vitæ custodiendæ est majus et strictius; tum etiam quia nocumentum inde secutum esset irreparabilius. Sed hoc nihil refert, quia non utimur illo exemplo, ut argumentemur a simili; sed solum, ut explicemus, illum actum negandi aliquid extra confessionem ex scientia in confessione comparata, non esse revelationem sigilli; nam, si esset, neque pro tuenda vita liceret; ergo similiter in præsenti ille actus non esset revelatio sigilli. Deinde ratione declaratur eadem minor, quia licet confessor dicatur scire peccatum, ut Deus, quia scit, ut minister Dei, et ad judicandum de illo, vice ipsius Dei in sacramentali foro, nihilominus negari non potest, quin illa scientia sit in homine, et quod hoc sensu sit humana, et consequenter, quod possit homo illa uti ad suas actiones dirigendas, quando sine alterius injuria, infamia, aut scandalo, illa uti potest, quia tunc nulla revera intercedit revelatio sigilli; ita vero est in præsenti casu, quia neque apud alios sequitur infamatio (supponimus enim, nullum alium adesse); neque ipsi pœnitenti fit injuria, quia revera nullum habet jus ad petendum sacramentum; neque aliud grave incommodum ei sequitur; nam, si fortasse aliquis pudor inde oritur, illud non est nocumentum alicujus momenti, neque grave onus, aut irrationabile, vel injuriosum, præsertim quia necesse non est, ut sacerdos directe objiciat homini peccatum confessum, aut in memoriam illud revocet; potest enim negare sacramentum, nulla alia ratione reddita, nisi quia tunc commode non potest. Unde Paludanus supra, de sacerdote, qui ex officio non tenetur dare sacramentum, concedit, posse illud negare in prædicto casu, solum quia habet sufficientem rationem se excusandi, nulla facta mentione peccati, scilicet, quia non tenetur. Non erit autem difficile parocho, seu cuilibet sacerdoti, qui ex officio alias teneatur, similem excusationem invenire, scilicet, quia tunc commode non potest.

Nec refert, quod illa videatur virtualis quædam objurgatio, eo quod, licet sacerdos non exprimat causam, ipse tamen pœnitens, moraliter loquendo, satis eam intelligit; tum quia hoc magis consistit in discursu pœnitentis, quam in actione sacerdotis; tum etiam quia si aliquod est ibi incommodum, non sacerdoti, qui utitur jure suo, sed pœnitenti imputandum est, qui se immiscet actioni sacræ, et petit rem iniquam et sacrilegam; sicut dicendum necessario est in alio casu, quando denegatur ensis, aut gladius, propter vitam custodiendam. Atque ex his probata relinquitur prima consequentia principalis argumenti, quia, seclusa fractione sigilli, nulla alia malitia potest in hoc casu excogitari, quandoquidem, neque illa actio est injuriosa, neque ex illa sequitur scandalum, vel infamia; ergo, si denegando tunc sacramentum non frangitur sigillum, sancte ac licite denegatur. Unde facile etiam probatur secunda consequentia, scilicet, quod si hoc licet, sit etiam debitum, ex quodam principio supra posito, quod si sacerdos commode et sine impedimento potest negare sacramentum peccatori, ratione sui muneris et officii tenetur id procurare; sed in præsenti potest licite, et sine inconveniente : ergo.

6. *Ultima opinio approbatur.* — Inter has sententias hæc posterior mihi magis probatur, speculative rem considerando; habet enim solidius fundamentum; practice vero loquendo, vix potest occurrere occasio utendi illa; si vero aliquando occurrat, imprimis est prudenter observandum, an certo constet sacerdoti de malo statu pœnitentis; nam si sit inter pœnitentem et confessorem opinionum diversitas, non est pœnitens a communione repellendus, quia revera non est satis convictus de crimine. Quocirca ex hoc capite illa cognitio peccati et pravi status pœnitentis sufficiet ad negandam ei communionem, quæ satis est ad negandam juste absolutionem. Præter hoc vero cavendum est omne scandalum, atque omnis infamia, omnisque criminis seu revelationis suspicio, quæ omnia, ut dixi, vix possunt moraliter concurrere; et ideo regulariter loquendo, necessarium est extra confessione peccatum agnoscere.

7. *Dubium.* — *Solutio.* — Sed inquies, quando peccatum cognoscitur extra confessionem, qualis, et quam certa debeat esse hæc cognitio. Respondetur, si peccator statum suum agnoscat, ac fateatur, id sine dubio satis esse. Deinde, si sacerdos vidit crimen, et certo scit peccatorem non esse confessum, quamvis adhibere non possit testes, quibus ipsum convincat de crimine, potest ei communionem negare, etiam si delictum suum neget, quia hæc non est proprie punitio quæ judiciarium ordinem et probationem delicti requirat; sed est prudens administratio sacramenti, et virtualis quædam correctio secreta et paterna, ad quam non semper expectanda est probatio delicti, neque ipsius peccatoris confessio, quia non est actio publica et judiciaria, sed privata et occulta, quæ vix potest alio modo exerceri; sufficit ergo, quod quacumque via sufficienter de delicto constet. Unde idem dicendum est, si per testimonia fide digna sacerdoti constet de pravo hominis statu, quamvis nolent testes se prodere ad peccatorem convincendum. Quam vero occulta esse oporteat delictum et petitionem sacramenti, ut possit juste denegari, inferius dicemus in sectione ultima.

SECTIO IV.

Utrum peccatori occulto publice petenti Eucharistiam deneganda sit.

1. *Occulto peccatori, cujus peccatum latet, publice petenti Eucharistiam, denegari nullatenus debet.* — Respondetur, non posse sacerdotem sine gravi peccato, negare Eucharistiam peccatori publice petenti illam, quando peccatum ejus occultum est. In hac assertione conveniunt fere omnes Theologi superius citati; et colligitur ex Concil. Vasensi I, cap. 8, et ex Concil. Africano, cap. 99 et 100, quæ habentur in cap. Si tantum, et in cap. Placuit, 6, quæst. 2, in quibus cavetur, ut Episcopus, qui alienum peccatum novit, quod probare non potest, neminem ea de causa publice a communione repellat. Atque idem significatur in cap. Si sacerdos, de Officio ordinarii. Ubi Pontifex adducit exemplum Christi Domini, qui in publica dispensatione hujus sacramenti, illud non denegavit Judæ, cujus peccatum occultum erat. Rationes ad hanc veritatem confirmandam plures a Theologis afferuntur, quia difficile est propriam et adæquatam invenire.

2. *Prima ratio probandæ conclusionis.* — Prima ratio est, quia negare tunc sacramentum peccatori, esset infamare illum, quod est intrinsece malum. Hac ratione utuntur Alens. et Bonav., et D. Thom., cum aliis in 4; habet tamen difficultatem; primo, quia ibi intervenit perplexitas quædam; quia vel infamandus

est proximus, vel sacramentum dandum est indigno, quod fieri non potest sine Christi injuria; ergo ex his duobus malis potius est eligenda infamatio proximi, quam injuria Christi; probatur consequentia primo, quia ex duobus malis minus est eligendum; inter illa autem duo, minus est proximi infamatio. Secundo, quia nec Christus, nec sacerdos, sed solus peccator, qui inique se ingerit, est causa hujus perplexitatis et incommodi; ergo ratio justitiæ postulat, ut ipse solus damnum et detrimentum sentiat, et non Christus. Quapropter illa infamatio tunc non est intrinsece mala, tum quia non est formalis, sed materialis, quia non est per se intenta, sed quasi permissa; tum etiam quia talis peccator non tam infamatur a sacerdote, quam ipse se ipsum infamat, qui sacerdotem quodammodo cogit ut ipsum manifestet.

3. *Secunda ratio.* — *Objectio.* — *Solutio.* — Propter hanc difficultatem addi potest secunda ratio, ob quam in ea perplexitate potius videtur danda communio peccatori quam neganda, quia, si negetur, est certum atque infallibile infamiæ detrimentum; si autem detur sacramentum, non est ita certum sacrilegium indignæ communionis, quia fieri potest, ut peccator subito mutetur interius, et convertatur, ac se ita disponat, ut digne communicet. Et hac ratione utuntur etiam prædicti auctores. Sed non videtur magis satisfacere, quam præcedens. Primo, quia sæpe potest evidenter constare evidentia morali, illum, qui petit sacramentum, peccare graviter sic petendo et communicando, ut si constet certo esse excommunicatum, et non absolutum, vel peccasse mortaliter, et non esse confessum; tum enim non potest præsumi bona dispositio, quia ad illam non sufficit interior pœnitentia sine exteriori confessione. Dices, quamvis hoc verum sit, per se loquendo, tamen per accidens posse sufficere interiorem dispositionem, atque ita posse accidere in præsenti casu; nam postquam peccator publice accessit ad sacramentum, in ipso momento, in quo sacerdos proxime accedit ad tribuendum illud, potest interius dolore, et se disponere, et excusari a confessione, eo quod jam non potest se removere atque abstinere sine scandalo et infamia. Respondetur in paucis, posse accidere, ut sine ullo scandalo, vel infamia non possint removeri. Deinde in rebus moralibus non est quærenda metaphysica evidentia, sed sufficit moralis certitudo, qualis est in præsenti casu; et præsertim, quando nullum est signum contritionis, nec probabilia motiva, ut præsumatur. Denique eodem modo posset dici, non esse certam et infallibilem infamiam peccatoris, etiam si illi publice denegetur sacramentum, quia sperari potest, alios adhuc existimaturos et credituros, eum, non propter peccatum, sed propter alias causas, aut rationes excludi. Quod si hoc dici non potest probabiliter, quia moraliter loquendo fieri potest, ut nulla sit probabilis ratio ad hoc sperandum, eodem modo sæpe etiam fieri potest, ut nulla sit probabilis ratio ad sperandam vel præsumendam convenientem peccatoris dispositionem.

4. Tertia ratio additur a prædictis auctoribus, scilicet, non esse negandum sacramentum occulto peccatori, publice petenti Eucharistiam, propter vitandum scandalum, quod moraliter loquendo sequi necesse est. Sed hæc etiam ratio imprimis est per accidens, et extrinseca; et ideo non videtur per se sufficiens ad generalem doctrinam. Deinde, aut est sermo de scandalo improprio, quod nihil aliud est, quam admiratio quædam, vel rumor, qui in hujusmodi eventibus oriri solet; et hoc non videtur esse grave incommodum, nec res tanti momenti, ut propterea irroganda sit injuria sacramento; vel est sermo de scandalo proprie dicto, ut significat occasionem ruinæ et peccati; et hoc sensu non videtur sequi scandalum necessario ex prædicto casu; quod enim est peccatum, cujus moralis occasio tunc præbetur? Aut enim est judicium temerarium et murmuratio adversus sacerdotem, quod propter odium, vel injustam causam, neget sacramentum homini petenti; hoc autem facile vitari potest, tum quia tanta potest esse auctoritas, talisque vita sacerdotis, ut moraliter existimandum sit eum juste et sancte egisse; tum etiam quia sæpe potest sacerdos rationem sui facti reddere, ostendendo, illum esse peccatorem et indignum tanto sacramento. Aut illud scandalum in hoc consistit, quod populus judicabit, eum hominem, cui negatur sacramentum, esse illo indignum, et in statu peccati; hoc autem nullum scandalum est, quia illud non est peccatum, cum non sit judicium temerarium; moventur en[illegible] ad judicandum ex gravi facto et auctor[illegible] sacerdotis, de qua jam dictum est. N[illegible] autem aliud peccati genus habet mora[illegible] connexionem cum illo actu, ut propter illud scandalum timeri possit.

5. *Quarta ratio.* — Quarta ratio ac sola illa traditur a D. Thom. in hoc articulo quem

interpretamur, scilicet, quia peccator occultus habet jus petendi publice Eucharistiam; non potest autem privari hoc jure, donec de suo crimine sufficienter convincatur, sicut non potest puniri peccator, nisi convictus de crimine; sed non censetur convinci peccator de crimine, nisi vel ejus peccatum notorium sit, et publicum per infamiam publicam, vel sufficientibus testimoniis juridice convictus sit. Sed hæc ratio non minorem patitur difficultatem, quia peccator, quamdiu in eo statu est, nullum habet jus ad petendum hoc sacramentum, ut supra probatum est; ergo neque ad petendum publice habet aliquod jus. Patet consequentia, quia non est actio minus sacrilega et injuriosa Christo, publica, quam occulta petitio; ergo, quamvis illi negetur, nullo privabitur jure; neque illa negatio habet rationem pœnæ, sed prudentis administrationis sacramenti, ut supra dixi.

6. *Adæquata ratio conclusionis.* — Posui has rationes, et difficultates circa illas occurrentes, non ut eas rejicerem, aut impugnarem; sed ad indicandum, ex illis omnibus esse conficiendam adæquatam rationem conclusionis, quæ in hunc modum explicari potest, scilicet, ad commune bonum, et convenientem Ecclesiæ, vel cujuscumque reipublicæ gubernationem pertinere, ut communia bona, quæ publice dispensanda ac distribuenda sunt juxta merita et dignitatem singularum personarum a publico ministro ad hoc munus a republica vel principe reipublicæ destinato, dispensentur, non juxta privatam scientiam ipsius ministri, sed per publicam et notoriam; hujusmodi autem est dispensatio hujus sacramenti, ut per se constat; ergo, quando publice fit, non est regulanda per scientiam privatam, sed publicam; quod non habet locum in occulta petitione, quia tunc non fit per modum publicæ dispensationis, sed occultæ ac privatæ actionis. Major propositio videtur esse morale quoddam principium, fere ex ipsis terminis notum. Et ad illud declarandum ac suadendum deservire possunt rationes supra adductæ, quia nisi hæc regula in prædicta publica dispensatione servetur, talis dispensandi modus, moraliter loquendo, erit expositus multis scandalis, perturbationibus, et injuriis; quanquam autem scandalum non sit prima ratio malitiæ hujus actionis, tamen, quando moraliter ac frequenter conjunctum est cum tali modo operandi, est vehemens signum, in eo non servari debitum ordinem, neque esse communi bono convenientem. Et confirmatur ac declaratur, quia nisi prædicta regula servaretur, possent facile ministri publici infamare quos vellent, et peccatum, vel indignitatem fingere, ubi non esset. Et e contrario possent fideles sæpe formidare, et timere, ne a ministris hujus sacramenti infamarentur. Et hac ratione, quamvis peccator absolute non habeat jus ad petendum hoc sacramentum, tamen quilibet fidelis habet jus, ut si publice petat, non repellatur, nisi debito modo, id est, ex publica manifestatione et scientia sui peccati, propter quod dixit recte D. Thom., in 4, dist. 9, quæst. 1, art. 5, per peccatum mortale amitti jus petendi hoc sacramentum; oportet tamen, ut in facie Ecclesiæ amittatur, scilicet, ut in eadem facie Ecclesiæ, id est, publice denegari possit. Tandem explicatur, et confirmatur hoc, illo communi exemplo de judice, qui tenetur judicare secundum allegata, et probata, etiam contra privatam scientiam, solum ob simile principium, quia ad commune bonum necessarium est, ut illa publica actio reguletur publica scientia, et non privata; quoniam, si aliter fieret, esset res exposita infinitis injuriis et scandalis. Quamvis autem dispensatio, de qua agimus, non sit judicialis actio, tamen, quando est publica, in hoc convenit cum sententia judicis, quod est actus publicæ potestatis, et communis gubernationis, et ideo in ea locum habet eadem ratio, quæ in sententia judicis invenitur.

7. *Dictorum impugnatio.* — Possunt autem contra hanc veritatem multa objici. Primum, quia actus dandi Eucharistiam homini indigno est intrinsece malus, quia est cooperari ad malum; ergo non potest esse licitus, etiam si peccator publice petat; quia tunc etiam est cooperari ad indignam susceptionem; esset enim agere contra propriam conscientiam, quia sacerdos judicat illum indignum. Et confirmatur, quia projicere Eucharistiam in ignem, aut in locum immundum est ita intrinsece malum ut nulla ratione possit esse licitum; ergo similiter. Secundo argumentor a simili, quia peccator occultus, qui mihi ensem custodiendum tradit, si publice illum petat, et mihi constet, petere illum, ut se vel alium occidat, possum et debeo negare illi gladium, etiam si necesse sit pravum ejus animum manifestare, ut majus damnum minori vitetur; ergo eadem ratione in præsente casu licebit negare Eucharistiam, etiam si necesse sit infamare peccatorem. Tertio argumentor, quia potest esse aliquis

modus, quo et sacramentum non detur peccatori, et omnia incommoda vitentur; ergo ille servandus est; antecedens patet, quia potest sacerdos dare hujusmodi homini hostiam non consecratam, absque ullo inconvenienti; nam si aliquod esset, maxime periculum idololatriæ exterioris; sed hoc etiam vitare potest sacerdos, si in manu habeat hostiam consecratam, quamdiu adorandam illam proponit, postea vero secrete illam mutet, quando manum admovet ori peccatoris, ut illi sacramentum tribuere videatur. Quarta denique objectio est, quia licet admittantur omnia, quæ dicta sunt, ad summum videntur procedere in eo sacerdote, qui ex officio tenetur Eucharistiam ministrare, quia ille est velut publicus minister ad hoc munus deputatus; non tamen videntur habere locum in aliis sacerdotibus, qui ex officio ad hoc non tenentur, quia illi, nec sunt ad hoc munus deputati, nec peccator habet jus ullum petendi ab illis Eucharistiam; unde ipsi semper possunt habere commodam excusationem sine manifestatione delicti, vel alio publico incommodo.

8. *Prima propugnatio impugnationi primæ respondens.* — Ad primam difficultatem respondetur, actionem dandi Eucharistiam homini indigno, non semper esse intrinsece malam, sed tunc solum, quando ipse, qui dat sacramentum, est aliquo modo causa indignæ susceptionis; vel quando, commode vel debito modo exercendo munus suum, potest illam vitare, et non facit. Ac denique, quando illi constat, eum, qui petit, esse indignum, ea scientia ac modo, quo opus est; at vero quando moraliter vitare non potest actionem dandi, quia prava dispositio petentis non est illo modo cognita, quo opus est, tunc actio dandi non est mala ex parte dantis, et intentio ejus est bona, quamvis ex parte recipientis receptio sit mala, quod nullo modo imputatur danti, quia nullo modo est causa, quod alius indigne sumat, neque cum actione ejus est per se ac necessario conjuncta indigna susceptio. Quamobrem ibi nulla est cooperatio ad malum, sed sola permissio, quæ moraliter vitari non potest, nam, qui dat sacramentum, solum cooperatur ut hic homo sumat, non tamen ut indigne sumat; posset enim, si vellet, digne sumere; quamvis autem sacerdoti constet, hic et nunc indigne sumpturum, tamen, quia non potest id vitare, ideo neque tenetur, neque illa censetur cooperatio, sed permissio. Atque eadem ratione non operatur sacerdos tunc contra conscientiam, quia dictamen conscientiæ tunc non est regulandum per scientiam privatam, et quasi speculativam, quod is, qui petit, est indignus et peccator, sed per scientiam practicam, qua homo considerat, quid hic et nunc agere oporteat, concurrentibus his circumstantiis, scilicet, occulta malitia hujus hominis cum publica petitione sacramenti; tunc enim verum dictamen conscientiæ est, dandum esse hic et nunc sacramentum huic homini. Ad confirmationem autem in illo primo argumento factam respondetur, non esse similem rationem de projicienda Eucharistia in locum immundum, quia illa actio de se est determinata ad malum, et ex proprio objecto habet deformitatem, per se loquendo, secus vero est de actione dandi Eucharistiam homini.

9. *Secundæ objectionis prima solutio improbatur. — Secunda solutio explicatur et approbatur.* — In secundo argumento solvendo, varii sunt auctores supra citati. Alens. enim et Bonav. negant, in casu seu exemplo ibi adducto, licere negare gladium domino petenti, et potius esse permittendum homicidium, quam occultum delictum manifestandum. Sed hoc est creditu difficile; et ideo Sotus cum aliis, admisso illo exemplo, negat consequentiam, et similitudinem. Cujus rei possunt variæ rationes differentiæ assignari. Prima, quod sæpe est major obligatio subveniendi proximo in corporalibus detrimentis, quam in spiritualibus, quia, cum hæc non committantur sine propria voluntate, sæpius est minor necessitas incurrendi illa, et ideo minus etiam necessarium est alterius auxilium ad vitanda illa. Secundo, quia damnum mortis in exemplo adducto revera vitatur, negando gladium homini petenti illum ad homicidium perpetrandum; peccatum vero, quod est præcipuum animæ detrimentum, non vitatur negando sacramentum peccatori petenti, quia per voluntatem sumendi jam est peccatum commissum, et solum vitatur actus exterior, qui per se non addit malitiam. Tertio, quia illud damnum corporis est irreparabile, damnum vero animæ reparari potest, moraliter loquendo. Et hæ quidem differentiæ satisfaciunt, considerando indignam sumptionem sacramenti solum, ut est spirituale quoddam detrimentum ipsius peccatoris petentis Eucharistiam; at vero considerando illam sumptionem, ut est quædam irreverentia, et injuria sacramenti, et quasi detrimentum quoddam ipsiusmet Christi, sic non videntur satisfacere, quia magis vitanda

est vel minima injuria Christi, quam magnum detrimentum alterius proximi. Respondetur tamen, etiam quoad hanc partem posse accommodari rationes prædictas, quia ipsemet Christus vult, ut aliqua ejus injuria potius permittatur, quam indebito modo ac ordine caveatur. Item, quia præcipua injuria, quæ consistit in affectu peccati, vitari ab altero non potest. Ac denique quia, licet in ratione injuriæ illa magna sit, tamen in ratione detrimenti, non proprie infertur Christo, nec est damnum irreparabile. Accedit, quod actio reddendi gladium est actio omnino privata, et ideo juxta occurrentes circumstantias per privatam scientiam regulanda est; at vero dispensatio sacramenti est actio publica, et communis, ac propterea, ut diximus, publicam scientiam requirit.

10. *Tertiæ objectionis impugnatur prima solutio.* — Circa tertiam objectionem nonnulli Theologi asserunt, medium illud dandi hostiam non consecratam pro consecrata licitum esse, quod sumi potest ex Altisiodor., lib. 5 Sum., tract. 5, cap. 5, quæst. 4, ubi, quamvis expresse non loquatur de re, quam nos tractamus, agit tamen de alia fere omnino simili. Dicit enim si contingat, hominem esse in articulo mortis, et indigere viatico, et nullam esse reservatam hostiam consecratam ex negligentia parochi, tunc ad vitandum scandalum licere dare hostiam non consecratam pro consecrata. Sed hæc sententia improbabilis et intolerabilis est, ut ex dicendis constabit. Alii distinctione utuntur; nam duobus modis posset hoc fieri : primo ignorante homine, qui communicaturus est, et existimante sibi dari verum sacramentum, cum tamen sacerdos solum det hostiam non consecratam. Secundo fieri potest ex conventione inter sacerdotem et peccatorem. Si priori modo fiat, omnes fere auctores docent esse illicitum, et videtur res certa. Primo, quia datur manifesta occasio idololatriæ; nemo enim communicat, nisi prius adoret; imo ipsa susceptio sacramenti est quidam religionis cultus. Nec refert, quod illa sit materialis idololatria præter conscientiam et intentionem adorantis, quia etiam est per se malum, ut aliquis sciens et prudens proponat alteri adorandam creaturam cultu divino, et mentiatur esse Deum, quod revera non est. Est enim hoc mendacium perniciosum, et valde injuriosum Deo. Addo, in hoc medio nullum vitari peccatum, nec formalem (ut sic dicam) Christi injuriam, quia ille peccator, illa conscientia et existimatione panem accipiens, non minus peccat, quam si verum reciperet sacramentum. At vero, si fiat posteriori modo, scilicet, ex conventione inter dantem et accipientem, dicunt aliqui auctores hoc medium esse licitum, quia vitantur omnia incommoda, nimirum, indigna susceptio sacramenti, tam vera, quam existimata, et periculum idololatriæ, respectu peccatoris; nam, cum jam ipse sciat, quid sibi detur, non adorabit; respectu vero aliorum, qui adsunt, facile vitabitur idem periculum, modo supra inter argumentandum proposito. Quæ sententia placuit Bonavent. in 4, dist. 9, et Albert. Mag., dist. 13, art. 20, et Adrian., Quodl. 3, art 3. Sed, quod neque hoc posteriori modo hoc sit licitum, sentit D. Thom. hic, ad 1, et in 4, dist. 9, art. 5; Alens., 4 part., quæst. 49, memb. 6, art. 2; Palud., Durand., Richard., Major, et Soto locis supra citatis, et mihi videtur verior sententia, et moraliter ac in praxi aliter fieri non posse, quæ colligitur ex Innoc. III in cap. De homine, de Celebr. Miss., ubi ad hoc propositum dixit : *Falsa sunt abjicienda remedia, quæ veris sunt periculis graviora.* Et ratio est fere eadem. Primo, quia illa est perniciosa fictio, quia vel verbis, vel gestu, et facto ipso affirmat sacerdos, esse Christum ac verum Deum, quod revera non est. Secundo, quia non potest vitari, moraliter loquendo, exterior idololatria, respectu quidem ipsius hominis qui communicat, quia, ut supra dicebam, ipsamet sumptio, tali modo facta, est actus religionis et cultus; respectu vero aliorum, qui, etiam si oculis non videant, adorant id, quod alteri datur ad communicandum; nullatenus ergo hujusmodi medio uti licet.

11. In quarta objectione inquirebatur, an doctrina supra data pertineat ad omnes sacerdotes, vel ad solos illos, qui ex officio tenentur sacramentum ministrare, nam aliqui auctores hoc posteriori modo illam limitant; licet in hoc sit quædam varietas, quidam enim dicunt, sacerdotem, qui ex officio tenetur, posse ministrare sacramentum peccatori occulto, etiam si publice petat, non tamen ad hoc teneri. Ita sentit Cajet. Alii vero dicunt, etiam teneri; quia, cum licite possit, consequens est, ut etiam teneatur, propter reverentiam debitam sacramento; quia jure naturæ tenetur non dare sacramentum indigno, si commode possit; satis autem commode potest, qui potest licite; atque ita

sentiunt Durand., Palud. et Major. Aliorum vero opinio est, doctrinam datam generalem esse, ita ut nec simplex sacerdos licite possit negare Eucharistiam peccatori occulto publice petenti. Ita sentiunt Soto et Ledesma, qui in eo fundantur, quod etiam hic sacerdos tenetur vitare scandalum, et infamiam proximi. Mihi videtur distinctione utendum; nam, si peccator occultus petat ab hujusmodi sacerdote sacramentum, antequam in altari sit publice expositus ad dispensandum illud, sacerdos potest licite illud denegare, quia facilem habet excusationem, cum non teneatur. Unde fit, ut moraliter loquendo, nec infamet proximum, nec ullam scandali occasionem præbeat. Item, quia tunc nullam exercet actionem publicam, ad quam exercendam scientia publica necessaria sit. Unde infero, in eo casu non solum posse licite, sed etiam teneri ad negandum sacramentum, propter rationem nuper factam. At vero, si sacerdos jam sit publice expositus, et actu dispensans sacramentum iis, qui ad illud suscipiendum accedunt, tunc, si inter eos accedat peccator occultus, non potest repellere, quod satis confirmat Christi exemplum. Et ratio est, quia tunc jam subit ille sacerdos munus publici ministri et dispensatoris, et ita in eo locum habet ratio supra facta, et aliæ rationes sumptæ ex scandalo, seu infamia, prout a nobis explicatæ sunt.

SECTIO V.

Quis sit censendus in præsenti materia peccator publicus vel occultus.

1. *Varii gradus occulti et publici peccati.* — Hæc materia valde necessaria est ad intelligenda omnia, quæ in superioribus sectionibus tradita sunt, tractaturque satis prolixe, non vero admodum distincte, ab auctoribus supra citatis. Ex quibus distinguendi imprimis sunt varii gradus occulti, et publici. Primo enim dicitur occultus peccator, qui vel a solo sacerdote cognoscitur, vel certe ab uno vel altero, nulla tamen infamia, vel publico rumore laborat. Secundo dici potest peccator occultus, quia certa scientia ejus crimen uni vel alteri notum est, tamen apud alios est publica suspicio, aut rumor, et aliqua infamia inde orta, et hoc solet dici delictum occultum, sed famosum. Tertio fieri potest, ut delictum notum aut manifestum sit tribus vel quatuor, et tunc adhuc censetur retinere gradum delicti occulti, vocatur autem probabile. Quarto est peccatum publicum evidentia facti pluribus nota. Dissentiunt autem auctores in explicando, quæ multitudo hominum necessaria sit, ut delictum censeatur hoc modo publicum. Adrian., quæst. penult. de Eucharist., cum Panor. et aliis, requirit numerum decem hominum, quia hic numerus necessarius est ad constituendum populum, seu parochiam. Sylvest., verb. Notorius, § 4, quem sequitur Navar., in Sum., cap. 25, num. 75, existimat satis esse numerum sex hominum, quia satis est, ut sciatur a majori parte populi; numerus autem senarius est major pars numeri denarii, qui ad populum constituendum sufficit. Soto vero, omissis his regulis, dicit, prudentiæ sacerdotis esse hoc relinquendum, quia reliqua omnia incerta sunt et parum fundata, et vix possunt præsenti instituto accommodari. D. Thom. autem in hac materia solum illud delictum vocavit absolute publicum et notorium, quod nulla tergiversatione potest celari, quod sumpsit ex cap. Quæsitum, et cap. Tua nos, de Cohabit. cleric. et mulierum. Quinto tandem dicitur aliquid notorium evidentia juris, quando juridice aliquis convictus est de crimine per propriam confessionem, vel per sententiam et declarationem judicis.

2. His positis, Doctores citati absolute docent, ut Eucharistia possit negari peccatori publice petenti, necessarium esse, ut peccatum sit publicum vel juridice, vel publica notitia facti, quæ juridicæ manifestationi æquivaleat, quod solum contingit, quando tam publicum est delictum, ut nulla tergiversatione possit celari, nec D. Thom. hic aliam assignat regulam, nec alii Doctores generatim aliam tradunt, quamvis in ea explicanda, et applicanda in particulari, multum inter se dissentiant, quod molestum esset, atque inutile referre. Brevi enim distinctione utendum esse censeo; nam peccator potest dici publicus, vel respective, vel absolute; respective voco, id est, comparatione facta ad modum, quo petit sacramentum, quia videlicet tam publicum est peccatum ejus, quam petitio sacramenti, ut quando illi, in quorum præsentia petit sacramentum, norunt delictum, quod alias est absolute occultum, quia duobus tantum, vel tribus notum est. Absolute autem publicum voco, quod est multis cognitum notitia juris, vel facti, cum qua notitia stare potest, ut illi, in quorum præsentia sacramentum petitur, ignorent delictum.

3. *Prima conclusio.* — *Objectio.* — *Solutio.* — Dico ergo primo : ut sacramentum negari possit peccatori, satis est, quod ejus peccatum sit publicum respective, quamvis alias respectu aliarum actionum sit absolute occultum, itaque satis est, ut illi, in quorum præsentia petitur sacramentum, norint delictum. Ratio est, quia hæc notitia sufficit, ut sine infamia, scandalo, vel alio incommodo, possit negari sacramentum; ergo non est, cur ad hanc actionem major facti evidentia, vel cognitio requiratur. Secundo, quia oportet cum debita proportione loqui de publico delicto, et de publica petitione, quia, si tunc vocetur delictum occultum, etiam petitio sacramenti vocatur occulta, quia tantum fit coram paucis, qui delictum sciunt; ergo negandum est sacramentum ex alio principio supra posito, quod occulto peccatori, occulte petenti Eucharistiam, non est danda; ergo, sive uno, sive alio modo loquamur, idem est, sive tunc vocemus petitionem occultam, sive peccatorem publicum respective, res tamen eodem revolvitur, scilicet, quod in eo casu neganda sit Eucharistia, quandocumque petitur coram eis tantum, qui delictum noverunt. Dices, esse periculum, ne illi statim referant aliis, huic homini esse negatum sacramentum, propter peccatum ejus, atque ita illum infament. Respondetur, eodem modo possunt illum infamare, manifestando peccatum ejus, et majus periculum est, si in publicum proferant, quod indigne communicavit, et quod sacerdos dedit sacramentum peccatori, sibi et aliis adstantibus cognito; ergo ex eo, quod sacerdos in eo casu neget sacramentum, nullum accrescit periculum infamiæ.

4. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : quando vel omnes, vel aliqui eorum, qui adsunt petitioni sacramenti, ignorant delictum peccatoris, non potest negari sacramentum, nisi alias delictum sit publicum per evidentiam juris, aut facti, quæ illi æquivaleat. Ita censeo esse intelligendam sententiam D. Thom. et communem. Et ratio est, quia tunc delictum est occultum respective, id est, respectu eorum, qui vident sacramentum ab hoc homine postulari; ergo si etiam sit occultum absolute, nullo modo est publicum ; ergo nullum est jus ad negandum sacramentum, nec negari poterit sine periculo scandali, aut infamiæ, cum ille peccator, neque absolute infamatus sit, neque respectu eorum hominum, qui adsunt. Et hac ratione notant auctores, non satis esse, quod delictum sit probabile, ut videre licet in Richard. in 4, dist. 9, art. 3, quæst. 1; Gabr., quæst. 2; Navar., cap. 21, num. 55; quia sola probabilitas delicti non facit illud publicum, nec tollit jus in foro Ecclesiæ, donec talis probatio in judicio fiat, atque ita sit jam delictum publicum notitia juris, ut colligitur ex cap. Tua nos, de Cohabit. cleric. et mulier.

5. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : si delictum sit absolute publicum altero e duobus modis supra positis, scilicet, evidentia juris, vel facti, id satis est, ut sacramentum negari debeat, etiam si peccatum non sit notum illis, in quorum præsentia sacramentum petitur. Hoc colligitur ex D. Thom. qui sine restrictione locutus est, et Soto etiam generatim hoc voluit. Et ratio est, quia per illam publicam notitiam amittit peccator jus petendi hoc sacramentum publice et in foro Ecclesiæ; quod autem hæ personæ, quæ huic facto adsunt, illud peccatum ignorent, est per accidens, et ideo peccatori nullum inde jus oritur. Et confirmatur primo, quia tunc nulla sequi possunt moralia incommoda, quia ille peccator jam est publice infamis, et ideo nullius momenti esse censetur, quod denuo infametur apud aliquos, qui adsunt petitioni sacramenti, et peccatum ignorabant; et hoc ipsum imputandum est ipsi peccatori, qui cum sit in peccato publico, audet ad sacramentum accedere; et eadem ratione non sequitur scandalum, quia si res est adeo nota, facile poterit iis, qui adsunt, satisfieri. Et confirmatur secundo, quia quando sic est delictum publicum, morale est, ut paulo post deveniat in eorum notitiam, qui nunc ipsum ignorant; unde si tali peccatori sacramentum detur coram eis, moraliter etiam consequetur, ut postea intelligant, illum indigne communicasse, et sacerdotem dedisse illi sacramentum cognoscendo peccatum ejus, quod verget in majus scandalum. Et hæc quidem in genere vera sunt, et (ut ego existimo) nullam habent exceptionem, quando delictum est notorium juridice, sive petitio fiat in eodem loco, sive in alio. Quod enim quidam existimant, quamvis non sit contra justitiam, negare publice sacramentum peccatori juridice alicubi infamato, esse tamen contra charitatem negare in illo loco, ubi non est infamatus, propter illam vulgarem doctrinam, quod ex charitate non licet manifestare crimen, propter quod aliquis punitus est in aliquo loco, infamando illum in alio, ubi ignoratur ejus crimen, hoc

(inquam) non mihi probatur, nec censeo regulam illam communem convenienter hic applicari; nam licet charitas obliget ad non infamandum in uno loco peccatorem, alibi juridice infamatum, sine causa rationabili, aut ad vitandum aliquod malum, cujus ipse peccator sit causa, tamen, si hujusmodi infamationis justa aliqua et rationabilis causa intercedat, cessabit obligatio charitatis, supposito, quod peccator per sententiam judicis omne jus justitiæ amisit; ita vero est in præsente, quia peccator, cujus crimen est juridice publicum, omne jus justitiæ amisit, et alioqui inique se ingerit, et est causa gravissimi sacrilegii; non ergo obligabit tunc charitas ad tuendam famam ejus. De alio vero genere infamiæ, quod est per evidentiam facti, illud solum supererat explicandum, quando sit censendum delictum sufficienter publicum, ac nulla tergiversatione celari posse. In qua re veram esse judico sententiam Soti, videlicet ex solo numero personarum non posse universalem regulam tradi, sed prudentia opus esse, ut pensata qualitate loci, delicti, et personarum, quæ illud norunt, judicetur, an sit sufficienter publicum, nec ne.

SECTIO VI.

Utrum hoc sacramentum dandum sit hominibus de crimine aliquo suspectis.

1. Duobus modis intelligi potest, dari Eucharistiam homini suspecto de crimine: primo, ad probationem seu purgationem delicti; secundo, ad usum sacramenti, et effectum ejus; et de utroque modo breviter dicendum est.

2. Circa primum communis doctrina est, nunquam licere dari alicui Eucharistiam in probationem, seu purgationem suspicionis criminis. Ita D. Thom. hic, ad 3, et in 4, dist. 9, ubi reliqui Theologi; et Alens., 4 part., quæst. 49, memb. 2, art. 2; Summistæ, verbo Euch.; Glos. et Doctores juris canonici in cap. Sæpe contingit, 2, quæst. 4. Et ratio est, quia hoc fine dare, et sumere sacramentum, est tentare Deum; nam est petere ab eo, ut aliquo extraordinario signo manifestet hominis delictum, quod est superstitiosum; cur enim hoc facturus est Deus, cum nec promiserit, nec necessarium sit? aut, cur homo, qui suscipit sacramentum, existimabitur innocens et immunis a delicto, solum quia Deus nihil miraculosum et inusitatum cum ipso operatur? vana quidem est, et sine fundamento, talis existimatio. Et ideo hujusmodi probationis modus reprobatus est in jure, cap. Ex tuarum, et reliquis de Purg. canon., et de Purg. vulg., et in cap. Consuluisti, et cap. Monas, 2, quæst. 5, de qua re latius agitur 2. 2. quæst. 95, art. 8; neque obstat, quod in lege veteri fiebat similis probatio in lege Zelotypiæ, Num. 5, nam illud factum est jussu Dei, qui promisit, exhibiturum se in eo eventu aliquod signum, quo veritas manifestaretur, et ideo postulare tale signum, non erat tentare Deum, sed erat consentaneum voluntati et promissioni ejus; secus vero est, ubi nulla intercedit talis promissio.

3. *Dubium.* — *Solutio.* — Superest vero in hac communi doctrina difficultas ex cap. Si Episc., et cap. Sæpe contingit, 2, quæst. 5, quæ sumpta sunt ex Conc. Wormat., cap. 10 et 13, ubi approbatur hic modus probationis; et in cap. Nobilis homo, quod Grat. in eadem quæst. citat ex Conc. Triburiensi, approbatur per ferrum candens, vel per aquam ferventem; quod decretum citat etiam Burch., lib. 16 sui decreti, cap. 19, et ex eodem Conc., cap. 10, ubi non reperio, neque expresse in toto Concil., quamvis in cap. 22 aliquid significetur. Respondetur ad priora decreta, duobus modis posse suscipi Eucharistiam ad purgandam suspicionem delicti. Primo in sensu explicato, scilicet, ut si homo sit nocens, Deus id ostendat aliquo signo, v. gr., occidendo illum, aut alio simili, aut illæsum servando, si sit innocens; et ita videtur intellexisse D. Thom. illa decreta, quæ dicit, fuisse per posteriora Concilia retractata, quod fuit modeste dicere, illud Concilium errasse; potuit enim errare, cum provinciale fuerit, et paucorum Episcoporum. Alio modo potest intelligi hæc probatio per modum juramenti in testimonium veritatis, et hoc sensu intellexit illa decreta idem D. Thom. in 4, dist. 9, quæst. 2, ad 2; Gab., quæst. 2, art. 3, dub. 5; Major, quæst. 4, in arg. cont. 5 concl.; Adrian., Quodl. 3, art. 3; Alens. supra; qui omnes docent, ex natura rei hoc non esse intrinsece malum, quia non est tentare Deum, sed solum est grave quoddam juramentum. Dices, esse quemdam abusum sacramenti, et occasionem indigne illud sumendi, ut aliquis se innocentem ostendat, cum non sit. Respondetur, per se non esse abusum, cum ille finis non sit malus, neque a rebus sacris alienus; nam juramentum etiam est res sacra, et tamen illo utimur ad confirmandam veritatem, et purgandum delictum; quapropter exigere ab aliquo juramentum ad hunc finem,

non est per se malum, quamvis fortasse multi inde sumant occasionem ad committendum perjurium, quia hæc occasio non est data, sed accepta; imo ait D. Thom. hunc modum posse esse utilem ad præservandum hominem a peccato; nam, si intelligat se daturum testimonium suæ innocentiæ illo gravissimo modo, peccare timebit. Nihilominus tamen sentiunt iidem auctores, hunc modum probationis seu juramenti esse jure positivo prohibitum. Ego vero non invenio hoc jus scriptum; nam jura prius citata non loquuntur de hoc modo probationis, sed de priori, in quo tentatur Deus. Quapropter non auderem hunc juramenti modum semper damnare; consulerem tamen non uti illo, et præsertim non exigere illum, quia revera non est consentaneus reverentiæ debitæ huic sacramento, et expositus multis sacrilegiis, præsertim quando ab alio exigitur; atque ita ipso usu et consuetudine videtur omnino abrogatus hic jurandi modus, qui maxime est illicitus, et inutilis, quando is, a quo purgatio exigitur, non tenetur delictum suum manifestare; et ideo graviter peccat maritus, qui ad hoc interdum cogit uxorem, ut se a suspicione adulterii purget; peccant etiam Prælati, et superiores, qui hoc modo volunt occulta delicta inquirere, quia non habent jus hoc præcipiendi, aut eo modo inquirendi delictum. At vero, si quis voluntate sua, sine alterius coactione, hoc medio communicandi utitur, ad adstruendam et confirmandam suam innocentiam, id neque per se malum est, neque omnino inusitatum; sic enim fecisse legimus Gregor. VII Pont. coram Henric. IV, in probationem suæ innocentiæ, et invitasse illum ad communicandum, et simile testimonium suæ innocentiæ reddendum, eum autem non fuisse ausum sumere, ut refert Lambert. in Histor. rerum Germaniæ.

4. *Quando suspicio peccati sufficiat, ut alicui deneget minister Eucharistiam.* — Circa posteriorem partem Soto absolute docet, non posse negari hoc sacramentum alicui propter solam criminis suspicionem. Sed distinctione opus est, quam significavit Glossa in cap. Dixit Dominus. Ubi distinguit triplicem suspicionem, temerariam, probabilem, violentam. De prima certum est, non sufficere ad negandum sacramentum, quia talis suspicio nullo probabili fundamento nititur; unde non est rationabilis, sed potius injusta. De secunda etiam est dicendum, non sufficere ad negandum sacramentum; tunc enim dicitur suspicio probabilis, quando intercedit sufficiens ratio ad generandum dubium, non vero ad judicandum simpliciter de peccato alterius; in casu autem dubii melior est conditio possidentis; et quando aliquis non sufficienter probatur malus, præsumendus est bonus; ergo, cum homo habeat jus ad sacramentum, non debet propter solam prædictam suspicionem vel dubitationem illo privari. Dices: etiam potest sacramentum dici possidere jus suum, ut digne tractetur. Respondetur : quando sacramentum datur homini sic suspecto, non fit contra hoc jus ex parte dantis; quod si fortasse suscipiens indigne illud tractat, cum hoc lateat, non potest danti imputari, et ideo non potest hac sola de causa alterum privare jure suo, de quo illi constat, non autem de peccato ejus. Tertia suspicio, quæ scilicet violenta est, et probabili ratione deponi non potest, sufficit ad negandum sacramentum, juxta communem Theologorum doctrinam in 4, dist. 9, ubi D. Thom., quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 2; Rich., art. 3, quæst 7; Gabr., quæst. 2, art. 3, dub. 2; Alens., 4 part., quæst. 49, memb. 2, art. 1; Antonin., 3 p., tit. 14, cap. 12, § 2. Et ratio est, quia violenta suspicio nititur talibus signis et indiciis, quæ, licet non faciant evidentiam rei in se, faciunt tamen moralem probabilitatem, et sufficiunt ad probabile judicium ferendum, quando in contrarium nihil est, quod excuset, aut suspicionem elevet; ergo sufficit etiam ad negandum sacramentum. Hæc vero doctrina intelligenda est juxta principia supra posita; nam si suspicio sit publica, sufficiet ad negandum sacramentum publice; si vero sit privata et occulta, sufficiet ad negandum sacramentum occulte, non tamen publice. Aliqui vero limitant hanc doctrinam, ut non procedat in articulo mortis; nam, si in illo homo, de quo talis suspicio habetur, neget delictum, et alioqui præbeat signa bonæ dispositionis, non videtur illi negandum sacramentum, tum propter periculum, tum quia illæ circumstantiæ videntur maximi ponderis ad deponendam suspicionem. Quæ doctrina mihi non displicet, quia est pia, et non tam est limitatio, quam declaratio communis sententiæ; nam, ut diximus, in eo casu signa occurrunt, quæ suspicionem enervant.

ARTICULUS VII.

Utrum nocturna pollutio aliquem impediat a sumptione hujus sacramenti (2. 2 quæst. 154, art. 5; et 4, d. 9, q. 4, quæst. 2. Et Ver., quæst. 28, art. 3, ad 6).

1. *Ad septimum sic proceditur. Videtur, quod nocturna pollutio non impediat aliquem a sumptione corporis Christi. Nullus enim impeditur a sumptione corporis Christi, nisi propter peccatum. Sed nocturna pollutio accidit sine peccato; dicit enim Augustin. super Genes. ad litt.* (lib. 12, c. 15, in med., t. 3) : *Ipsa phantasia, quæ fit in cogitatione sermocinantis, cum sic expressa fuerit in visione somniantis, ut inter illam et veram conjunctionem corporum non discernatur, continuo movetur caro, et sequitur, quod eum motum sequi solet, cum hoc tam sine peccato fiat, quam sine peccato a vigilantibus dicitur, quod, ut diceretur, procul dubio, cogitatum est. Ergo nocturna pollutio non impedit hominem ab ejus sacramenti sumptione.*

2. *Præterea, Gregor. dicit in epist. ad August. Episcopum Anglorum* (lib. 11 Registri, epist. 31, ad 10 interrogationem Augustin., non longe a fin.) : *Si quis sua conjuge, non cupidine voluptatis captus, sed tantum procreandorum liberorum gratia utitur, ille profecto, sive de ingressu Ecclesiæ, sive de sumendo corporis Dominici mysterio, suo est judicio relinquendus, quia prohiberi a nobis non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Ex quo patet, quod carnalis pollutio, etiam vigilantis, si sit sine peccato, non prohibet hominem a sumptione corporis Christi. Multo igitur minus prohibet nocturna pollutio dormientis.*

3. *Præterea, nocturna pollutio videtur solam immunditiam corporalem habere. Sed aliæ immunditiæ corporales, quæ secundum legem impediebant ab ingressu sanctorum, in nova lege non impediunt a sumptione hujus sacramenti; sicut de muliere pariente, vel menstruata, vel fluxum sanguinis patiente, scribit B. Gregor. Augustino Anglorum Episc.* (loc. nunc dicto, parum ante med.,). *Ergo videtur, quod neque etiam nocturna pollutio impediat hominem a sumptione hujus sacramenti.*

4. *Præterea, peccatum veniale non impedit hominem a sumptione hujus sacramenti, sed nec etiam peccatum mortale post pœnitentiam. Sed dato, quod nocturna pollutio provenerit ex aliquo peccato præcedenti, sive crapulæ, sive turpium cogitationum, plerumque tale peccatum est veniale; et si aliquando sit mortale, potest contingere, quod de mane pœniteat et peccatum suum confiteatur. Ergo videtur, quod non debeat impediri a sumptione hujus sacramenti.*

5. *Præterea, gravius peccatum est homicidium, quam fornicatio. Sed si aliquis de nocte somniet se homicidium perpetrare, aut furtum, aut quodcumque aliud peccatum, non propter hoc impeditur a sumptione corporis Christi. Ergo videtur, quod multo minus fornicatio somniata, cum pollutione subsequente, impediat a sumptione hujus sacramenti.*

Sed contra est, quod Levit. 15 dicitur : Vir, de quo egreditur semen coitus, immundus erit usque ad vesperam. Sed immundis non patet aditus ad sacramenta. Ergo videtur, quod propter pollutionem nocturnam aliquis impediatur a sumptione hujus sacramenti, quod est maximum sacramentum.

Respondeo dicendum, quod circa pollutionem nocturnam duo possunt considerari. Unum quidem, ratione cujus ex necessitate impedit hominem a sumptione hujus sacramenti. Aliud autem, ratione cujus non ex necessitate impedit hominem ab hujusmodi sacramenti perceptione, sed ex quadam congruentia. Ex necessitate quidem impedit hominem ab hujus sacramenti perceptione solum peccatum mortale. Et quamvis nocturna ipsa pollutio secundum se considerata, peccatum mortale esse non possit, nihilominus tamen ratione suæ causæ quandoque habet peccatum mortale annexum. Et ideo consideranda est causa pollutionis nocturnæ. Quandoque enim provenit a causa extrinseca spirituali, scilicet, ex dæmonum illusione, qui sicut in prima parte habitum est (quæst. 111, art. 3), *phantasmata commovere possunt, ex quorum apparitione pollutio interdum subsequitur. Quandoque vero provenit pollutio ex causa intrinseca spirituali, scilicet ex præcedentibus cogitationibus. Aliquando autem ex causa intrinseca corporali, vel ex superfluitate sive debilitate naturæ, sive etiam ex superfluitate cibi vel potus. Quælibet autem harum trium causarum potest, et sine peccato, et cum peccato veniali, vel mortali existere. Et si quidem sit sine peccato, vel cum peccato veniali, non ex necessitate impedit sumptionem hujus sacramenti, ita scilicet, quod homo sumendo sit reus corporis et sanguinis Domini. Si vero sit cum peccato mortali impedit ex necessitate.*

Illusio enim dæmonum quandoque provenit ex præcedente negligentia præparationis ad devotionem, quæ potest esse et mortale et veniale peccatum. Quandoque vero provenit ex sola nequitia dæmonum, volentium impedire hominem a sumptione hujus sacramenti. Unde legitur in Collationibus Patrum, quod cum quidam frater pateretur pollutionem semper in festis, in quibus erat communicandam, seniores, comperto, quod nulla causa ab ipso præcesserat, decreverunt, quod propter hoc a communione non cessaret; et ita cessavit illusio dæmonum. Similiter etiam præcedentes cogitationes lascivæ, quandoque possunt esse omnino sine peccato, puta, cum aliquis causa lectionis, vel disputationis cogitur de talibus cogitare. Et si hoc fit sine concupiscentia et delectatione, non erunt cogitationes immundæ, sed honestæ. Ex quibus tamen pollutio sequi potest, sicut patet ex auctoritate August. supra inducta (argum. 1). *Quandoque vero præcedentes cogitationes sunt ex concupiscentia, et delectatione; et si adsit consensus, erit peccatum mortale; si autem desit, erit veniale. Similiter etiam, et causa corporalis, quandoque est sine peccato, puta, cum est ex infirmitate. Unde et quidam, etiam in vigilando, absque peccato fluxum seminis patiuntur. Vel etiam si sit ex superfluitate naturæ. Sicut enim contingit, sanguinem fluere absque peccato, ita et semen, quod est superfluitas sanguinis, secundum Philosoph.* (lib. 1 de Gener. animal., cap. 11, a med., et cap. 19, parum a princ.). *Quandoque vero est cum peccato, puta, cum provenit ex superfluitate cibi, vel potus; et hoc etiam potest esse peccatum veniale, vel mortale, licet frequentius peccatum mortale accidat circa turpes cogitationes propter facilitatem consensus, quam circa sumptionem cibi et potus. Unde et Gregor., scribens August. Anglorum Episcop., dicit* (loco cit. in arg. 1 et 2, c. 11, et habetur 33, quæst. 4, cap. Vir cum propria), *cessandum esse a communione, quando ex turpibus cogitationibus provenit, non autem quando provenit ex superfluitate cibi vel potus, præsertim si necessitas adsit. Sic igitur ex causa pollutionis considerari potest, utrum nocturna pollutio impediat ex necessitate sumptionem hujus sacramenti. Ex quadam vero congruentia impedit quantum ad duo, quorum unum semper accidit, scilicet, quædam fœditas corporalis, cum qua propter reverentiam sacramenti non decet ad altare accedere, unde et volentes tangere aliquid sacrum, manus lavant, nisi forte talis immunditia sit perpetua, vel diuturna, sicut est lepra, vel fluxus sanguinis, vel aliquid hujusmodi. Aliud autem est evagatio mentis, quæ sequitur pollutionem nocturnam, præcipue quando cum turpi imaginatione contingit. Hoc tamen impedimentum, quod ex congruitate provenit, postponi debet propter aliquam necessitatem, puta, ut Gregor. dicit* (loco jam nunc dict., ad interr. 11 August., cap. 1), *cum fortasse, aut festus dies exigit, aut exhibere ministerium, pro eo, quod sacerdos alius deest, ipsa necessitas compellit.*

Ad 1 ergo dicendum, quod ex necessitate quidem non impeditur homo a sumptione hujus sacramenti, nisi propter peccatum mortale, sed ex quadam convenientia potest homo impediri propter alias causas, sicut dictum est (in corp. art.).

Ad 2, dicendum, quod coitus conjugalis, si sit sine peccato, puta, si fiat causa prolis generandæ, vel causa reddendi debitum, non alia ratione impedit sumptionem hujus sacramenti, nisi sicut dictum est (in corp. art.), *de pollutione nocturna quæ accidit sine peccato, scilicet, propter immunditiam corporalem et mentis distractionem. Ratione cujus Hieron. dicit super Matth.* (refertur 33, q. 4, c. Sciatis) : *Si panes propositionis ab his, qui uxores tetigerant, comedi non poterant, quanto magis ille panis, qui de cœlo descendit, non potest ab his, qui conjugalibus paulo ante hæsere complexibus, violari, atque contingi? Non quod nuptias condemnemus, sed quod eo tempore, quo carnes agni manducaturi sumus, vacare a carnalibus operibus debeamus. Sed quia hoc secundum congruitatem, et non secundum necessitatem est intelligendum, Gregor. dicit* (loco cit. in argum., et habetur 33, quæst. 4, cap. Vir cum propria), *quod talis est suo judicio relinquendus. Si vero non amor procreandæ sobolis, sed voluptas dominatur in opere, ut ibidem Gregor. subdit, tunc prohiberi debet, ne accedat ad hoc sacramentum.*

Ad 3, dicendum, quod sicut Gregor. dicit in Epistola supra dicta ad August. Anglorum Episcopum, in veteri Testamento aliqui polluti dicebantur figuraliter, quod populus novæ legis spiritualiter intelligit. Unde hujusmodi corporales immunditiæ, si sint perpetuæ vel diuturnæ, non impediunt sumptionem hujus sacramenti salutaris, sicut impediebant accessum ad sacramenta figuralia. Si vero cito transeant, sicut immunditia pollutionis nocturnæ, ex quadam congruentia impediunt

sumptionem hujus sacramenti, per illum diem, quo hoc accidit. Unde et Deut. 23 dicitur : Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra; et non revertetur, priusquam ad vesperam lavetur aqua.

Ad 4, dicendum, quod licet per contritionem et confessionem auferatur reatus culpæ, non tamen aufertur corporalis immunditia, et distractio mentis ex pollutione consecuta.

Ad 5, dicendum, quod somnium homicidii non inducit corporalem immunditiam, nec etiam tantam distractionem mentis, sicut fornicatio somniata propter delectationis intentionem. Si tamen somnium homicidii proveniat ex causa, quæ est peccatum, præsertim mortale, impedit a sumptione hujus sacramenti, ratione suæ causæ.

COMMENTARIUS.

Notandum est, in pollutione duo posse considerari, primum est fœditas, vel macula corporalis, quam ipsa secum portat. Secundum est culpa, vel causa, ex qua procedit, quæ interdum est peccatum mortale, interdum veniale, interdum vero nullum. Et quidem, quando ex peccato mortali oritur, eadem ratio est de illa, quæ de cæteris peccatis, nam post talem pollutionem non licet sumere sacramentum, ut D. Thom. docet in corpore articuli, nisi præmissa debita pœnitentia, ut ipse limitat ac declarat in solutione ad quartum; nam si prioris peccati debita pœnitentia fiat, jam eadem ratio erit de illa pollutione, et de quacumque alia, quæ sequitur ex causa inculpabili. Unde intelligitur, hoc impedimentum sub hac ratione culpæ non provenire proprie ex ipsa externa pollutione, quam aliquis in somno patitur, sed ex peccato unde pollutio orta est, quia in illo est tota ratio culpæ quæ impedit. Quare si contingeret, posita illa causa, non sequi pollutionem in somnis, idem maneret impedimentum necessitatis, licet non congruentiæ, ut postea dicemus. Et hinc etiam intelligimus, nihil ad præsens impedimentum referre, quomodo in causa pollutionis reperiatur culpa mortalis; duobus enim modis id potest accidere. Primo, ut tota malitia, quæ præcessit in actu, formaliter ac præcise reperta fuerit in eo, quatenus fuit causa pollutionis, quod in duobus tantum casibus videtur accidere : unus est, si illa actio, quæ fuit causa pollutionis, ex natura sua est turpis et ordinata ad actus venereos excitandos et consummandos. Secundus est, quando illa actio, licet ex natura sua turpis non sit, tamen ex intentione operantis ad hunc finem fit, ut sequatur pollutio. Alio autem modo contingit, esse culpam mortalem in causa pollutionis solum materialiter, quia, scilicet, illa actio in suo genere habet alias malitiam mortalem; tamen, ut est causa pollutionis, non habet inde specialem malitiam, vel quia effectus non est prævisus, vel si prævisus sit, non est intentus, nec propter illum solum teneretur homo illam causam vitare, ut si quis, v. gr., comedat rem graviter saluti nocivam, ex qua etiam sequitur pollutio; nam tota ratio peccati mortalis tunc consistit in priori nocumento. Igitur, quod ad præsens attinet, nihil refert, quod uno vel alio modo culpa mortalis committatur, quia tota ratio hujus impedimenti necessario provenit ex generali ac communi ratione peccati mortalis, non ex modo ejus. Et ita D. Thom. varia exempla ponit, quæ ex dictis facile intelligentur; nam utrumque modum peccandi continent, et pro eorum diversitate, facile possunt singulis accommodari. Illud solum videri potest difficile, quod D. Thom. ait, in pollutione, quæ provenit ex illusione dæmonum, interdum præcedere peccatum mortale, si illusio dæmonum proveniat ex præcedenti negligentia præparationis ad devotionem, quæ potest esse et mortale, et veniale peccatum. Vix enim reperiri potest, quando, et quomodo hujusmodi negligentia sit peccatum mortale, quia neque ex se, aut ex objecto suo videtur habere hanc malitiam, neque etiam ex pollutione secuta, supponimus enim non esse intentam. Quapropter nisi hæc negligentia habeat conjunctum mortale periculum consensus in ipsam pollutionem, vel in aliquod aliud peccatum mortale, non potest in hac negligentia inveniri mortalis lapsus. Atque hinc satis exposita est, quoad hanc partem litteræ, mens D. Thom. Solet autem hac occasione hic disputari, quando actus, qui est causa pollutionis, sit ex hoc capite peccatum mortale. Item, quando causa fuit peccatum, an pollutio ipsa, quæ in somnis accidit, dicenda sit peccatum, vel tantum effectus peccati; sed hæc aliena sunt ab hoc loco, habent autem eum proprium in 1. 2, in materia de peccatis, et in 2. 2, quæst. 154, art. 5. Videri etiam possunt D. Thom., opusc. 64, et quæst. 28 de Veritate, art. 3, et in 4, dist. 9, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, ubi late Palud., Major, Rich., Bonav., Dur.; et Gab. ibi, et dist. 17, et lect. 10 in can.; Alex, Alens.,

4 part., quæst. 47, memb. 4; Adr., quæst. 4 de Euch.; Caj., in 2. 2 supra, et opusc. 27; Gers., Alphabeto 37, et opusc. de Præpar. ad Miss., consider. 8; Ant., 2 part., tit. 6, cap. 5; Turrecrem., dist. 6 Decreti, cap. 1; Sot. in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 7; Cord., lib. 1, quæst. 7, et lib. 2, quæst. 23; Nav., in Sum., cap. 16, num. 6 et 8, et cap. 21, n. 51; Vict., in Sum., n. 72, et reliqui Summist., verb. Pollut., et verb. Euch. vel Communio. Omissa ergo culpa, ex qua pollutio manare potest, de quo satis dictum est propria quæstione, solum superest de impedimento, quod ad communicandum potest afferre ipsa exterior pollutio ratione corporalis maculæ, et hoc sensu dicit secundo D. Th. ipsam per se non impedire ex necessitate, seclusa culpa mortali, impedire tamen ex congruitate et decentia, tum propter fœditatem corporis, tum propter distractionem mentis, quæ inde oriri solet, quod in fine articuli limitat, nisi propter occurrentem rationabilem causam aliud expedire judicetur, de quo dicemus plura disput. sequent.

ARTICULUS VIII.

Utrum cibus, vel potus præassumptus impediat sumptionem hujus sacramenti (infra, art. 9, corp. Et 2. 2, quæst. 147, art. 6, ad 2. Et 4, d. 8, quæst. 1, art. 4, quæst. 1 et 2. Et 1 Cor. 11, lect. 4, col. 4).

1. *Ad octavum sic proceditur. Videtur, quod cibus vel potus præassumptus non impediat sumptionem hujus sacramenti. Hoc enim sacramentum est a Domino institutum in cœna. Sed Dominus postquam cœnavit, hoc sacramentum discipulis suis tradidit, sicut patet Luc.* 22, *et* 1 *Cor.* 11. *Ergo videtur, quod etiam post alios cibos assumptos nos debeamus sumere hoc sacramentum.*

2. *Præterea,* 1 *Cor.* 11, *dicitur : Cum convenitis ad manducandum, scilicet corpus Domini, invicem expectate, si quis autem esurit, domi manducet. Et ita videtur, quod postquam aliquis domi manducaverit, possit in Ecclesia corpus Christi manducare.*

3. *Præterea, in Concil. Carthag. III legitur* (can. 29), *et habetur de Consecrat., dist.* 1 : *Sacramenta altaris non nisi a jejunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario, quo cœna Domini celebratur. Ergo saltem illa die aliquis potest corpus Christi post alios cibos sumere.*

4. *Præterea, sumptio aquæ, vel medicinæ, vel alterius cibi, vel potus in minima quantitate, vel reliquiarum cibi in ore manentium, neque jejunium Ecclesiæ solvit, neque sobrietatem tollit, quæ exigitur ad hoc, quod aliquis reverenter sumat hoc sacramentum. Ergo per prædicta non impeditur aliquis a sumptione hujus sacramenti.*

5. *Præterea, quidam de nocte profunda comedunt, aut bibunt, et forte totam noctem insomnem ducentes, de mane percipiunt sacra mysteria nondum plene digesti. Minus autem impediretur sobrietas hominis, si in mane parum comederet, et postea circa nonam sumeret hoc sacramentum, cum etiam sit quandoque major distantia temporis. Ergo videtur, quod talis cibi præassumptio non impediat hominem ab hoc sacramento.*

6. *Præterea, non minor reverentia debetur huic sacramento jam sumpto, quam ante sumptionem. Sed sumpto sacramento licet cibum, aut potum sumere. Ergo et ante sumptionem.*

Sed contra est, quod August. dicit in lib. Responsionum ad Januarium (epist. 118, c. 6, ante med., tom. 2) : *Placuit Spiritui Sancto, ut in honorem tanti sacramenti, prius in os Christiani corpus Dominicum intraret, quam cæteri cibi.*

Respondeo dicendum, quod aliquid impedit sumptionem hujus sacramenti dupliciter. Uno modo secundum se, sicut peccatum mortale, quod habet repugnantiam ad significatum hujus sacramenti, ut supra dictum est (art. præced., et art. 4 hujus quæst.). *Alio modo propter prohibitionem Ecclesiæ. Et sic impeditur aliquis a sumptione hujus sacramenti post cibum et potum assumptum, triplici ratione. Primo quidem, sicut August dicit, in honorem hujus sacramenti, ut scilicet, in os hominis intret, nondum aliquo cibo, vel potu infectum.*

Secundo propter significationem, ut scilicet, detur intelligi, quod Christus, qui est res hujus sacramenti, et charitas ejus, debet primo fundari in cordibus nostris, secundum illud Matth. 6 : *Quærite primum regnum Dei. Tertio, propter periculum vomitus et ebrietatis, quæ quandoque contingunt, ex hoc quod homines inordinate cibis utuntur, sicut et Apostolus dicit* 1 *Cor.* 11 : *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Ab hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui statim communicandi sunt, etiam post cibum, si de eorum periculo dubitatur, ne sine communione decedant, quia necessitas legem non habet. Unde dicitur de Consecr., dist.* 2, cap. 93 : *Presbyter*

infirmum statim communicet, ne sine communione moriatur.

Ad 1 *ergo dicendum, quod sicut August. in eodem lib. dicit* (epist. 118, cap. 6, in med., tom. 2), *neque quia post cibos Dominus dedit, propterea pransi aut cœnati fratres ad hoc sacramentum accipiendum convenire debent, aut mensis suis miscere, sicut faciebant quos Apostol. arguit et emendat. Namque Salvator, quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit arctius infigere cordibus et memoriæ discipulorum, et ideo non præcepit, quod deinceps tali ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, servaret hunc modum.*

Ad 2, *dicendum, quod illud verbum in Gloss.* (interlin.) *sic exponitur : Si quis esurit et impatiens non vult expectare alios, manducet domi cibos suos, id est, paneterreno pascatur, nec post Eucharistiam sumat.*

Ad 3, *dicendum, quod capitulum illud loquitur secundum consuetudinem aliquando apud aliquos observatam, ut in repræsentationem Dominicæ cœnæ illo die a non jejunis corpus Christi sumeretur. Sed nunc hoc abrogatum est, nam sicut August in lib. prædicto dicit* (in epist. 118, c. 6, ante med., tom. 2), *per universum orbem mos iste servatur, ut scilicet corpus Christi a jejunis sumatur.*

Ad 4, *dicendum, quod, sicut in* 2 *part. habitum est* (2. 2, quæst. 147, art. 6, ad 2), *duplex est jejunium. Primum est jejunium naturæ, quod importat privationem cujuscumque præassumpti, per modum cibi vel potus; et tale jejunium requiritur ad hoc sacramentum, propter prædicta* (in corp. art.). *Et ideo, neque post assumptionem aquæ, vel alterius cibi aut potus, vel etiam medicinæ, in quantumcumque parva quantitate, licet hoc sacramentum accipere. Nec refert, utrum aliquid hujusmodi nutriat, vel non nutriat, aut per se, aut cum aliis, dummodo sumatur per modum cibi vel potus. Reliquiæ tamen cibi, remanentes in ore, si casualiter transglutiantur, non impediunt sumptionem hujus sacramenti, quia non trajiciuntur per modum cibi, sed per modum salivæ. Et eadem ratio est de reliquiis aquæ vel vini, quibus os abluitur, dummodo non trajiciantur in magna quantitate, sed permistæ salivæ, quod vitari non potest. Aliud autem est jejunium Ecclesiæ, quod instituitur ad carnis macerationem. Et tale jejunium per prædicta non impeditur, quia prædicta non multum nutriunt, sed magis ad alterandum sumuntur.*

Ad 5, *dicendum, quod cum dicitur, quod hoc sacramentum prius, quam alii cibi, debet in os Christiani intrare, non est intelligendum absolute, respectu totius temporis; alioquin, qui semel comedisset vel bibisset, nunquam posset postea hoc sacramentum accipere; sed est intelligendum quantum ad eumdem diem. Et licet principium diei secundum diversos diversimode sumatur, nam quidam a meridie, quidam ab occasu, quidam a media nocte, quidam ab ortu solis, diem incipiunt, Ecclesia tamen Romana, diem a media nocte incipit; et ideo, si post mediam noctem aliquis sumpserit aliquid per modum cibi vel potus, non potest eadem die hoc sumere sacramentum; potest vero, si ante mediam noctem. Nec refert, utrum post cibum vel potum assumptum dormierit, aut etiam digestus sit, quantum ad rationem præcepti; refert autem quantum ad perturbationem mentis, quam patiuntur homines propter insomnietatem vel indigestionem. Ex quibus si mens multum perturbetur, homo redditur ineptus ad sumptionem hujus sacramenti.*

Ad 6, *dicendum, quod maxima devotio requiritur in ipsa sumptione hujus sacramenti, quia tunc percipitur sacramenti effectus, quæ quidem devotio magis impeditur per præcedentia, quam per sequentia. Et ideo magis est institutum, quod homines jejunent ante sumptionem hujus sacramenti, quam post. Debet tamen esse aliqua mora inter sumptionem hujus sacramenti et reliquos cibos. Unde et in missa, oratio gratiarum actionis post communionem dicitur, et communicantes etiam suas privatas orationes dicunt. Secundum tamen antiquos canones statutum fuit a Papa Clemente, ut habetur de Consecrat., d.* 2 (c. Tribus gradibus) : *Si mane Dominica portio editur, usque ad sextam jejunent ministri, qui eam sumpserunt, et si tertia vel quarta hora acceperint, jejunent usque ad vesperum. Antiquitus enim rarius missarum solemnia celebrabantur, et cum majori præparatione; nunc autem, quia oportet frequentius sacra mysteria celebrare, non posset de facili observari, et ideo per contrariam consuetudinem est abrogatum.*

Littera D. Thom. clara est; de ipsa vero re statim disputabimus.

DISPUTATIO LXVIII.

DE CORPORALI DISPOSITIONE EX PRÆCEPTO NECESSARIA AD SUSCIPIENDUM HOC SACRAMENTUM.

Disp. 30 *de Euch.* — In præcedentibus disputationibus dictum est de præceptis pertinentibus ad spiritualem animæ dispositionem. Sequitur ergo, ut dicamus de his, quæ convenientem corporis dispositionem injungunt. Possumus autem hic triplicem dispositionem distinguere, antecedentem, concomitantem, et consequentem, et quælibet harum esse potest, aut privativa, ut abstinentia cibi et potus, aut positiva, ut actus aliquis, aut decens corporis ornatus. Denique in his omnibus considerari potest, quid ex natura rei sit necessarium, quid vero ex Ecclesiæ præcepto. Hæc igitur omnia breviter attingemus, et obiter declarabimus externum ritum in usu hujus sacramenti servandum.

SECTIO I.

Utrum aliqua corporis bona dispositio necessaria sit ad hoc sacramentum suscipiendum.

1. Dispositio corporis positiva, de qua loquimur, non potest intelligi, nisi aut in vestitu, aut in habitu externo, aut in decente corporis compositione, seu exteriori actione et gestu; nam præter hæc non potest aliqua corporis qualitas excogitari, quæ ad digne communicandum necessaria sit, qualis est sanitas aut pulchritudo, vel aliquid ejusmodi; hæc enim, ut per se constat, necessaria non sunt, nisi fortasse interdum propter vitandam aliquam indecentiam, de quo dicemus sectione sequente. Deinde supponendum est, de hujusmodi corporali dispositione nihil esse divino jure positivo statutum; tale enim jus, neque scriptum, nec traditum est; quinimo ut Augustin. dixit, ep. 118, cap. 6, et significavit Conc. Trid., sess. 21, cap. 2, in his, quæ ad modum dispensandi hoc sacramentum pertinent, et sunt extra substantiam ejus, Christus Dominus nihil statuit, sed eam potestatem Ecclesiæ commisit.

2. *Secunda conclusio.* — Secundo dicendum est, jure etiam Ecclesiastico nihil esse fere in hac re statutum; nulla enim specialis cæremonia præcepta est communicanti, neque quoad corporis vestimenta, neque quoad aliquam corporis actionem, seu gestum, aut situm corporis. Probatur, quia nullum decretum de hac re scriptum invenitur, neque Ecclesiastica consuetudine aliquid hujusmodi introductum est, ut experentia constat, et statim amplius explicabimus. Solum quoad sacerdotes, quando extra sacrificium communicant more laicorum, invenio præceptum in Concil. Brach. III, cap. 3 et habetur in cap. Ecclesiastica, 23 dist., ut stolam super utrumque humerum impositam habeant, quando communicant, et pœna excommunicationis ferendæ imponitur eis, qui hoc non observant; quæ lex videtur etiam nunc usu recepta et servata. Sed imprimis, si verba illius decreti attente expendantur, non videntur generaliter hoc præcipere, sed cum sacerdos, inquit, ad solemnia Missarum accedit aut per se Deo sacramentum oblaturus, aut sacramentum corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi sumpturus. Quæ verba sufficienter videntur intelligi de sacerdote communicante in Missa, solemni ritu. Et ita exponit Navar. in Sum., cap. 21, num. 54, cum Sylvest., verbo Sacerdos, § 4, contra Angelum eodem verb. Sacerdos, quia textus loquitur de communione corporis et sanguinis. Ita etiam exponit Jacobus de Grassis, lib. 2 suarum decisionum, cap. 40, num. 2. Unde concludunt hi auctores, non peccare mortaliter sacerdotem non celebrantem, communicando sine stola ob infirmitatem, vel aliam rationabilem causam. Tamen Glossa dictum textum intelligit de communione extra sacrificium. Quod videtur magis consentaneum illi disjunctæ locutioni, qua Concil. utitur. Nec refert, quod loquatur de corpore et sanguine, nam olim extra sacrificium etiam ita communicabant; tamen, hac etiam admissa expositione, non videtur obligare sub mortali, secluso contemptu, quia res non est admodum gravis, nec communi usu videtur eo sensu recepta, cujus signum est, quia, licet interdum omittatur, nunquam ob hanc causam sacerdos ab Episcopo punitur, nec scandalum inde oriri solet. Imo viri etiam timorati solent hoc omittere facile, quando commode servari non potest.

3. *Ultima conclusio.* — Ultimo dicendum est, in usu hujus sacramenti, in communi solum dici posse, ex jure naturæ illo corporis habitu et compositione accedendum esse, qui animi reverentiam ac devotionem præ se ferat, neque aliquid aliud esse in hac re præceptum. Primum constat, quia illud principium traditum a Paulo, 1 ad Cor. 11, dijudi-

eamdem esse corpus Domini a communibus cibis, non solum quoad interiorem dispositionem veram est, sed etiam quoad exteriorem sumendi modum; nam sicut exterior reverentia signum est interioris fidei, et religionis, ita e contrario indecens ac vulgaris sumendi modus, infidelem, aut irreligiosum animum indicat. Præterea, quia supra docuimus, deberi huic sacramento, non solum internam, sed etiam externam venerationem, et adorationem, quia Christus mediis speciebus sensibili quodam modo in eo existit, atque tractatur; sed ad hunc exteriorem cultum pertinet exterior devotio et reverentia, quæ in illius sumptione servanda est. Denique ipsemet actus suscipiendi sacramentum est actus sacer, et religiosus, et ex se aliis hominibus manifestus; ergo ipsa ratio virtutis et honestatis religionis postulat, ut decenti modo fiat; ergo eadem ratione necesse est, ut is, qui accedit, in ipso habitu et actione corporis convenientem ac decentem modum servet, quem optime tractat Cyril. Hier., Catech. 5 Mystag., ubi inter alia inquit : *Pronus accedat adorationis in modum ac venerationis.* Et similia legi possunt in Damascen., 4 de Fide, cap. 14; et hic etiam optime accommodatur, quod dixit Cyprian. in expositione orationis Dominicæ : *Placendum esse divinis oculis, etiam in habitu corporis.* Posterior pars assertionis ex illo generali principio probanda est, quod cultus externus ex natura rei non est definitus, et ideo in parte servanda est ecclesiastica consuetudo, quæ pro locorum, ac temporum diversitate varia ac multiplex fuit, ut late tractat Claud. de Sainct., Repet. 9, cap. 9, et in superioribus agentes de reali Christi præsentia in hoc sacramento nonnulla attigimus. Quod vero nunc ad mores attinet, ritus Ecclesiæ hac in parte est simplicissimus, atque omnibus notus; ille ergo servandus est, neque aliæ indiscretæ cæremoniæ sunt introducendæ; id enim non carebit aliqua culpa, quanquam, secluso contemptu et scandalo, nihil in hoc ritu sit, quod obligationem mortalis culpæ inducere videatur. Duo vero poterunt hoc loco inquiri. Primum, quo loco possit licite hoc sacramentum sumi. Secundum, a quo ministro; sed de priori dicemus infra, agentes de loco sacrificandi; de posteriori vero, agentes de obligationibus ministri dispensantis hoc sacramentum.

SECTIO II.

Utrum sit præceptum accedendi ad hoc sacramentum sine ulla corporis macula, ex pollutione vel aliunde contracta.

1. Postquam dictum est de positiva dispositione, dicendum sequitur de privativa, quæ ad duo tantum capita revocatur; quæ sunt carentia corporalis maculæ, et abstinentia cibi et potus. De priori multa in particulari tractantur a scriptoribus, ut de iis, qui passi sunt pollutionem, de conjugatis, qui copulam licitam habuerunt, de fœminis menstruatis, seu quæ ante breve tempus pepererunt, de leprosis, et similibus. De quibus omnibus imprimis separanda est culpa ab externa macula, ut in comment. art. 7 adnotavimus; nam, si mortalis culpa adjungatur corporali defectui, sive ut causa, sive ut effectus, sive ut concomitans, utendum est generali doctrina supra tradita de impedimento peccati mortalis; quia non intervenit hic peculiaris ratio, aut speciale impedimentum, propter determinatam speciem peccati. Rursus advertendum est, hujusmodi defectum corporalem esse posse, vel jam præteritum, vel adhuc durantem, quando sacramentum suscipitur; si autem nondum contractus sit, sed in futurum timeatur, per se non refert ad præsentem communionem, nisi directe cedere possit in aliquam irreverentiam sacramenti, antequam Christus sub speciebus esse desinat, ut, v. gr., si vomitus timeatur; tunc enim potius esset omittenda communio, quam permittendus vomitus adeo indecens, et reverentiæ Christo debitæ contrarius. Unde graviter peccaret, qui cum hujusmodi periculo sacramentum acciperet, quod iterum attingemus infra, agentes de communione in articulo mortis. Præterea est observandum, hujusmodi corporis defectum posse considerari, vel ratione sui, vel ratione aliquorum effectuum, quos secum affert, sive præsens sit, sive præteritus, ut, v. gr., mentis distractionem, aut tarditatem animi, et difficultatem ad res spirituales tractandas.

2. *Corporalis macula per se non necessario impedit usum Eucharistiæ.* — Dico igitur primo, corporalem maculam per se non impedire ex necessitate hujus sacramenti usum seu communionem. Hæc est sententia D. Gregorii in respons. 10 et 11 ad August. Anglor. Episcop., ubi in particulari attigit omnes casus supra positos, et eum secuti sunt reli-

qui scriptores omnes; D. Thom. hic; Alexand. Alens., 4 part., quæst. 37; Adrian., quæst. 4 de Euchar.; Gabr., lect. 10 in can.; Bonav., Richard., Palud. et Major in 4, d. 9; Durand. et Soto, d. 12; Summistæ, verb. Eucharistia, et verb. Communio. Et ratio est, quia hic externus defectus corporis per se non refert ad honestatem morum, nec pertinet ad bonitatem vel malitiam moralem. Præterea, vel hujusmodi macula jam est omnino præterita, vel adhuc durat; si præterita est, nec impedire poterit, nec indecentiam afferre, cum jam non sit; si enim peccatum mortale, et macula ejus, quæ jam sunt omnino præterita et ablata, non impediunt ex necessitate, ut supra dictum est, multo minus impediet corporalis macula præterita, quæ jam sit omnino extincta, seu ablata; si autem hæc macula adhuc durat, aut est de se perpetua seu diuturna, aut temporalis, quæ brevi auferenda speratur; si sit prioris modi, non est homo privandus, aut semper, aut multo tempore, fructu hujus sacramenti; propter hujusmodi defectum innoxium et inculpabilem. Solum ergo pro ratione maculæ, vel defectus, cavendus esset aliorum horror, vel etiam scandalum; sicut in c. Tua nos, de Cleric. ægrotante, præcipit Innocent. III, ut clericus leprosus abstineat ab altaris ministerio, propter scandalum et horrorem populi. Si vero macula sit posterioris modi, ut aliquam videatur afferre indecentiam, ad reverentiam hujus sacramenti pertinebit, prius illam auferre, aut per breve tempus expectare, donec auferatur, et interdum esse poterit culpa venialis hoc negligere, mortalis vero non erit, secluso scandalo et contemptu. Et ita intelligendum est, quod dixit Dionys. Alex., ep. ad Basilid., can. 2 : *Ad Sancta Sanctorum, qui animo, et corpore purus non est, accedere prohibetur;* propter quod de fœminis menstruatis subdit ibidem, *si piæ et fideles sint, non debere sic affectas attingere corpus et sanguinem Domini;* et idem habet Timoth. Alexand., in suis responsionibus, cap. 7; intelligendum est enim, quando commode differre et expectare possent. Atque eadem est ratio de fœminis, quæ nuper pepererunt, de quibus Theodorus Balsam., super dictam epistolam Dionys., refert constitutionem Leonis imperatoris, qui sapiens dictus est, qua prohibuit, ne fœminæ ante quadragesimum diem post partum accedant ad hæc mysteria; et Alex. Alens., dicta quæst. 37, membr., dicit consuetudinem Ecclesiæ esse, ut aliquibus diebus abstineant. Sed nec prior prohibitio vim aliquam habet aut efficaciam, tum quia hujusmodi legem ferre, non ad imperatorem, sed ad Pontificem, et spiritualem potestatem spectat; tum etiam quia non est recepta usu; nec etiam illa consuetudo, quam Alensis refert, videtur introducta per modum legis, aut prohibitionis, sed solum quasi ex natura rei introducta est ex debilitate et ægritudine harum fœminarum, ob quam nec possunt ad Ecclesiam accedere, ut sacramentum accipiant, nec sunt in tanta necessitate constitutæ, ut ad earum domos deferri debeat. Itaque non existimo, esse in hoc humanam prohibitionem aliquam, positiva lege, aut consuetudine introductam, ut colligi etiam potest ex cap. 1 de Purificat. post part., et ideo solum est attendenda decentia, quæ ex natura rei necessaria est.

3. *De congruo potest quis impediri ab usu Eucharistiæ ob effectum aliquem ex corporali macula dimanantem.* — Secundo dicendum est, hujusmodi defectum, seu corporalem maculam, propter effectus aliquos ex illa resultantes, posse aliquando impedire usum hujus sacramenti, non ex necessitate, sed ex congruitate, secluso scandalo et contemptu, id est, non sub peccato mortali, sed de consilio, vel ad summum, sub veniali. Hæc regula colligitur etiam ex D. Thom. et cæteris auctoribus. Ratio autem prioris partis est, quia supponimus, in his effectibus non intervenire peccatum mortale; solum autem peccatum mortale in anima durans impedit ex necessitate usum hujus sacramenti, ut in superioribus probatum ac declaratum est. Ratio vero posterioris partis est, quia homo ita se debet præparare ad usum hujus sacramenti, ut non solum habitu, sed etiam actu, devote ac reverenter accedat, quod negligere sæpe est peccatum veniale; sed interdum propter corporis defectum aut maculam impeditur homo, ne possit ita se disponere, ut cum debita, devotione ac reverentia accedat; ergo et sæpe erit consilium ad tempus abstinere, et interdum erit peccatum veniale, non facere. Sed, quanquam in hac doctrina omnes conveniant, tamen, quando corporalis macula præteriit, differunt in præscribenda mora temporis, quo abstinendum est in hujusmodi eventu. Et quidam assignant tempus 3 aut 4 dierum, ex cap. Omnis homo, de Consecrat., dist. 3, ubi in particulari est sermo de copula conjugali. Alii ponunt tempus 24 horarum, ut D. Thom. et Alex. Alens., qui in particulari

loquuntur de nocturna pollutione, sumpto proportionali argumento ex Levitic. 25, et Deut. 23. Alii existimant satis esse, ut defectus non accidat intra eumdem diem naturalem, qui incipit a media nocte. Sed, quia nulla temporis definitio potest sufficienti ratione fundari, existimo, non oportere aliquam in particulari tradere, quia, cum hoc pendeat ex dispositione hominis, vel ex effectibus ex actu vel macula præcedente relictis, quamdiu ille effectus duraverit, durabit hæc congruitas, et illis cessantibus, cessabit, quod in uno vel altero casu particulari melius explicabitur, ex quibus facile erit similes definire.

4. *Dubium, an liceat communicare die insequente noctem in qua accidit involuntaria pollutio.* — *Responsio.* — Ex hac enim generali regula intelligitur, quid dicendum sit de pollutione nocturna, seclusa culpa mortali; de qua omnes conveniunt, non obligare sub mortali ad abstinendum ab usu hujus sacramenti, etiam eodem die, quia neque ex natura rei hoc est intrinsece malum, neque etiam est aliquod positivum jus, quo prohibeatur. Aliqui vero censent esse culpam venialem, communicare eodem die post nocturnam pollutionem, etiam inculpabilem, quæ videtur esse sententia August., serm. 244 de Tempore, ubi absolute negat licere, et postea inquit : *Peccatum quidem est, sed tamen parvum est, neque enim dicimus esse capitale.* Idem sentit Gregor., dict. resp. 11 ad August., et multi ex Scholast. citatis, et ex Summist. Alii dicunt, per se quidem non esse peccatum veniale, tamen esse consilium ac melius, saltem illo die, abstinere. Hæc videtur esse mens D. Thom. hic, et eodem modo posset facile exponi Gregor., et eamdem opinionem tenet Gloss. in cap. Testamentum, dist. 6. Alii existimant, non esse consilium abstinere eodem die; sed si homo, quod in se est faciat, ut devote ac reverenter accedat, melius esse communicare, per se loquendo. Ita sentit Justin. Martyr, quæst. 21 ad Gentes, dicens : *Non est æquum propter hanc involuntariam passionem abstinere a mysteriis;* et idem dicit Theoph. Alex., in suis responsionibus, resp. 8, nec multum discrepat Gregor. Quocirca existimo, non posse in universum dari generalem regulam, quanquam hæc tertia sententia in hoc vera sit, quod considerando pollutionem in se, illa non potest impedire, nec sub præcepto, nec sub consilio, quia jam non est. Unde per se non magis potest impedire, quam si non fuisset; consideranda ergo est, quatenus aliquo modo manet, vel in suis effectibus, vel in memoria hominis; nam, si ea de causa homo se sentit ineptum ad res spirituales, et divinas tractandas; vel si magnam mentis distractionem, vel varias cogitationes patitur, consultius erit abstinere, donec præteritæ passionis omnino obliviscatur. Et quia hoc frequentius accidit in vulgaribus hominibus, hoc illis est regulariter consulendum. At vero, si pollutio nullum hujusmodi effectum reliquit, et homo potest eadem reverentia et devotione accedere, non aliter, quam si nihil in somnis passus fuisset, non est cur communionem prætermittat, cum nulla rationabilis causa intercedat. Præter hæc autem considerandæ sunt circumstantiæ extrinsecæ temporis, loci, etc.; nam, si occurrat aliqua necessitas, vel specialis utilitas, multum juvabit, ut propter hujusmodi passionem inculpabilem non sit omittenda communio, vel sacrificium, etiam si interdum oporteat, cum minori actuali devotione, aut actuali aptitudine, ad sacramentum accedere, quia hæc, quæ involuntaria sunt, sæpe sunt propter majus bonum permittenda. Maxime autem conferet, causam hujus passionis expendere; nam, si ex dæmonis tentatione oriri intelligatur, multo magis est contemnenda; signum autem hujus inter alia esse potest, si eo præsertim die pollutio soleat accidere, quo habet homo propositum, vel consuetudinem communicandi; intendit enim dæmon illum perturbare, et impedire, et ideo debet eum negligere, et prout potuerit cum reverentia et devotione debita ad hoc tantum sacramentum accedere. Et similiter, si creditur causa esse mere naturalis, minus impediet; magis autem, si fuerit ex negligentia, vel hominis distractione.

5. *Quid dicendum, si præcessit conjugalis copula.* — Secundo intelligitur ex eodem principio, quid dicendum sit de copula conjugali; cum enim hæc non sit actus malus, certum est, non impedire ex necessitate, id est, sub peccato mortali; tamen, quia multum avocat mentem ab spiritualibus rebus, et præ se fert quamdam indecentiam, ideo multi existimant, non solum esse consilium, eo die abstinere, sed etiam esse peccatum veniale, non abstinere, saltem ea nocte, quæ communionem antecedit; eadem ratione, qua de pollutione ita aliqui sentiunt, vel certe majori, quia hic actus magis est voluntarius, et in potestate hominis, quam nocturna pollutio; atque ita sentit Albert. in 4, d. 12; et Timot.

Alexand., in suis responsionibus, in 5 et 13; et August., serm. 216 et 244 de Tempore; et D. Hier., in Apolog. ad Pamach. pro libris contra Jovinianum: *Illorum* (inquit) *conscientiam convenio, qui eodem die post coitum communicant;* et lib. 1 contra Jovinian., dicit, *ad munditiam corporis Christi omnem coitum esse immundum.* Ibique ex veteri Testamento multa symbolica argumenta congerit. Nihilominus dicendum est, hoc quidem regulariter esse consulendum conjugibus, tamen intrinsece non continere venialem culpam, nec semper esse damnandum. Et imprimis, quando alter conjugum operatur hunc actum non petendo, sed reddendo debitum, ex se multo minus impedit, quia tunc copula non tam ex voluntate, quam ex obligatione justitiæ processit, unde non solum peccatum non fuit, sed etiam sine peccato non potuit excusari. Deinde, si non sit ex voluptate, sed ex pura intentione prolis, minus etiam de se impedit, quia nullam culpam continet, et interdum pro ratione status et circumstantiarum potest esse, non solum honesta, sed etiam expediens; et ita D. Greg. in prædictis responsionibus ad August., et habetur in c. Vir cum propria, 33, quæst. 4, in his duobus casibus uniuscujusque judicio committit, ut pro ratione impedimenti, aut spiritualis affectus, quem in se senserit, vel communicet, vel abstineat; et eamdem doctrinam significat August., serm. 46 de Verbis Apostoli. At vero, quando copula est omnino voluntaria, et ex nimia concupiscentia carnis, et voluptate, consulendum est, ut eo die quis abstineat a communione, et regulariter erit peccatum veniale, ita communicare, ut sentit hic D. Thom., ad 7; et Alens., 4 part., quæst. 47, membr. 2; Major, dist. 9, et alii; quia illud est signum animi parum dispositi ad res divinas tractandas; et alioquin ex hujusmodi actu, præsertim quando procedit ex hoc affectu, regulariter oritur magna distractio, seu hebetudo mentis ad res spirituales; et juxta hæc limitanda est doctrina Hieron. et August. in prioribus locis. Quod vero ex Conc. Elibertino refertur de Consecr., dist. 2, in cap. : *Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet, tribus, aut quatuor, aut octo diebus,* hoc (inquam) consilium est, non præceptum, ut Concilii verba perpendenti facile patebit.

SECTIO III.

Utrum ex præcepto necessarium sit ad hoc sacramentum non accedere, nisi jejunum.

1. *Nullum est divinum præceptum de jejunio ante usum Eucharistiæ.* — Unum est certum, jure divino non esse præceptum impositum de sumenda Eucharistia ante omnem cibum vel potum, quia hoc præceptum nec est positivum divinum, cum nec sit scriptum, nec traditum, neque ex his, quæ in institutione gesta sunt, colligatur; nam potius ea nocte datum est sacramentum Apostolis post prandium et post esum agni. Neque etiam esse potest præceptum naturale; nam ex sola excellentia et dignitate hujus sacramenti, non potest satis colligi aut oriri hæc obligatio, quanquam Soto in 4, dist. 8, quæst. 3, dicat, hanc esse institutionem divinam fundatam in reverentia debita tanto sacramento. Sed, si per institutionem divinam intelligat divinum præceptum, nullo fundamento nititur, quia revera nec invenitur prohibitum jure divino, nec per se est intrinsece malum, communicare post cibum et potum. Atque hinc multo majori ratione colligitur, non esse præceptum sumendi hoc sacramentum post cibum et potum; nam licet Christus ita fecerit, tamen factum ejus non inducit obligationem; alioqui necessarium esset, noctu semper communicare, et feria quinta, et post esum agni, et lotis pedibus. Quod ergo tunc factum est, propter speciales circumstantias, neque in præceptum, neque in exemplum adducendum est, ut Cyprianus recte docuit, epist. 63.

2. *Quid inde inferant hæretici.* — Ex hoc autem vero principio tria falsa dogmata colligunt hæretici. Primum est, non potuisse Ecclesiam præcipere jejunium ante communionem servandum, quia, quod Christus liberum reliquit, non est in necessitatem redigendum. Secundum, contemnendam esse consuetudinem Ecclesiæ de hoc jejunio servando. Tertium, melius et commodius esse ante communionem aliquid cibi et potus temperate sumere. Primo, quia est magis consentaneum facto Christi. Secundo, quia tempore Apostolorum ita fiebat, ut colligitur ex prima ad Cor. 11 : *Si quis esurit, domi manducet,* scilicet, priusquam ad Ecclesiam ad communicandum veniat; nam de hac re ibi agebat Apostolus. Tertio, quia sumpto moderato cibo, est homo habilior ad opera mentis.

3. *Jejunium ab Apostolorum tempore ante*

sumptionem Eucharistiæ servari solitum. — Dicendum vero est primo, a temporibus Apostolorum servatam esse in Ecclesia consuetudinem non sumendi aliquem cibum, vel potum ante Eucharistiam. Probatur primo ex his, quæ antiquissimi Patres memoriæ prodiderunt. Epiphan. enim, lib. 3 contra hær., in fine, et Nazianz., orat. 40, quæ est de Baptismo, sub finem, et Chrys., hom. 27 in 1 ad Cor., et Basil. in epist. ad Cæsariam Patriciam, hanc numerant inter Apostolicas traditiones. Unde August., epist. 118, c. 6, et ex eo Isidor., lib. 1 de Officiis Eccles., cap. 18 : *Placuit Spiritui Sancto per Apostolos, ut in honorem tanti sacramenti, in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi, et ideo per universum orbem mos iste servatur.* Idem Cyprian., epist. citata 63; Ambr., serm. 8 in Ps. 118, circa illa verba : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi;* Tertul., lib. 2 ad Uxorem, cap. 5, in illis verbis : *Non sciat maritus, quid ante omnem cibum gustas.* Secundo idem constat ex antiquissimis Conciliis, Africano, cap. 8, Carth. III, cap. 29, in quibus tamen excipitur dies cœnæ Domini, atque in eo permittitur post sumptum cibum communicare. Sed hoc ipsum revocatur in Concil. Bracharensi I, c. 16; expressius in VI Synodo, can. 29, ubi dicitur, Patres Concilii Carthaginensis usos fortasse fuisse illa exceptione, propter speciales occasiones in ea regione occurrentes; simpliciter tamen non oportet Apostolicam traditionem, etiam in eo die, immutari. Præterea in eodem Concilio Carthag. III, cap. 48, dicitur, hanc consuetudinem sumendi Eucharistiam ante omnem cibum fuisse in Concilio Niceno confirmatam. Ubi est animadversione dignum, non dicere, fuisse institutam, sed fuisse confirmatam; idem traditur in Concil. Matisconensi II, c. 6, ubi adduntur pœnæ in eos, qui hunc ritum non servant, quæ solum ad sacerdotes sacrificantes pertinent; nam de illis ibi præcipuus sermo est. Quod etiam colligitur ex Concil. Brach. II, cap. 10. Dicitur autem ibidem, reliquias hujus sacramenti solitas fuisse dari innocentibus quarta vel quinta feria, indicto prius eis jejunio. Præterea habetur eadem traditio in Concilio Tolet. VII, cap. 2, in quo notanda sunt illa verba : *Post cibum vel potum quantumvis minimum.* Idem habetur in Concil. Altisiodorensi, cap. 19, ubi etiam ministri altaris prohibentur post cibum et potum ministrare. Denique idem traditum est in Concil. Constant., ses. 13.

4. *De jejunio ante communionem servando præceptum ab Ecclesia optimo jure impositum.* — Dico secundo, recte ac convenienter ab Ecclesia præceptum esse, ut hoc sacramentum tantum a jejunis sumatur. Est de fide, et imprimis certum est, esse in Ecclesia hanc potestatem ad ferendas leges, etiam in his rebus, quæ a Christo præcepta non sunt, ut supponimus ex materia de fide, et de legibus. Quod autem hic actus, et hoc objectum sint apta materia legis positivæ, probatur, quia in illis est sufficiens honestas, et quia hic ritus ad reverentiam hujus sacramenti conferre potest; ergo de potestate, tam generali, quam particulari circa hunc actum dubitari non potest. Quod autem Ecclesia usa fuerit hac potestate, satis constat ex decretis adductis, et ex consuetudine; ex qua etiam satis constat, hanc legem fuisse convenientissimam; nam Ecclesia a Spiritu Sancto regitur; et ideo dixit Augustinus, non nisi Spiritu Sancto inspirante, hanc legem, et consuetudinem introductam esse. Congruentiæ autem illius sunt. Prima, propter reverentiam hujus sacramenti, et ut fideles assuescant discernere inter hunc sacrum cibum, et alios communes. Secunda, propter spiritualem significationem, ut indicetur fidelibus, debere esse Christum primum ac primarium eorum cibum. Tertia, ad vitanda pericula vomitus, vel alterius irreverentiæ, et ut mens sit liberior, et expeditior ad res spirituales et divinas tractandas.

5. *Hæreticorum fundamenta diruuntur.* — Ad primum hæreticorum fundamentum, in superioribus agentes de institutione hujus sacramenti, diximus, quas ob causas Christus illud instituit ad vesperam, et post esum agni, quæ fuerunt propriæ illius temporis, et illius individuæ actionis, et ideo quoad hoc, non debet factum illud in exemplum adduci. Ad secundum ex 1 ad Cor. 11, quidam concedunt, tempore Apostolorum fuisse consuetudinem communicandi post cibum et potum, quod, licet gratis admitteretur, nihil nobis obstaret; potuit enim postea propter majorem reverentiam sacramenti, illa consuetudo mutari; præsertim, quia refrigescente charitate, et crescente fidelium multitudine, potuit hoc magis expedire. Secundo vero dicitur ex loco Pauli non colligi talem consuetudinem; nam, cum Paulus dicit : *Qui esurit, domi manducet,* non agit de modo sumendi hoc sacramentum, sed de ordine ac decentia servanda in conviviis communibus,

quæ tunc inter fideles solita erant fieri; huc etiam spectant illa verba : *Cum convenitis ad manducandum, invicem expectate;* de eadem igitur re tractans, subdit : *Si quis esurit, domi manducet.* An vero cibus sumeretur ante vel post Eucharistiam susceptam, nihil de hoc Paulus disserit. Verisimile tamen est, fuisse consuetudinem, ut post Ecclesiastica officia, et communionem, interdum fideles ad commune prandium convenirent; et de hoc potest intelligi illud Pauli : *Qui esurit, domi manducet,* id est, qui alios expectare non potest, domum redeat, et ibi manducet; vel si ita interpretemur : Qui est ita debilis, ut non possit expectare commune prandium, domi manducet, non possumus propterea colligere, huic permittere Paulum, ut post cibum ad Eucharistiam accedat. Ad tertium, moraliter et generatim loquendo, falsa sunt, quæ in eo assumuntur; nam fortasse, licet in aliqua particulari persona, et in aliqua occasione juvare possit moderatus cibus et potus ad animæ attentionem, tamen generaliter et regulariter non ita est, et præsertim si vulgaribus hominibus hæc licentia tribuatur; leges autem morales feruntur de his, quæ regulariter omnibus magis expediunt.

SECTIO IV.

Quale jejunium servandum sit ante communionem.

1. Duplex est jejunium, ut D. Thom. hic, et 2. 2, quæstione 147, art. 6, distinguit : unum dicitur jejunium naturæ, quod includit carentiam seu abstinentiam ab omni cibo et potu; alterum dicitur jejunium Ecclesiasticum, quod, nec privat potu, neque omni cibo, nisi definitis temporibus, et in certa qualitate, et quantitate, permittitque, ut sumi aliquid possit per modum medicinæ. Referunt ergo fere omnes scriptores, quosdam auctores dixisse ante communionem satis esse Ecclesiasticum jejunium servare. Quæ sententia tribuitur Godofredo, et Joann. Paris., qui dixerunt, post sumptionem alicujus rei per modum medicinæ posse sacrum fieri, aut communicari, quia solum est prohibita sumptio cibi et potus; quod autem sumitur per modum medicinæ, non habet rationem cibi, quia non sumitur nutritionis causa, sed curationis; intentio autem seu finis est, qui dat speciem actioni.

2. *Prima conclusio.* — Dico primo, ante communionem necessarium esse ex Ecclesiastico præcepto jejunium naturæ servare, et contrariam sententiam erroneam esse; repugnat enim communi sensui et usui Ecclesiæ. Atque ita sentiunt Theologi omnes, D. Thom. hic, art. 8 ad 3; Scotus, dist. 8, q. 3; Durand., quæst. 4; Paludan., quæst. 2; Gabriel, quæst. 2, art. 2, et lect. 10 in can.; Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 8; et colligitur ex Conciliis citatis, in quibus hæc lex lata est, cujus optimus interpres est Ecclesiastica consuetudo.

3. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : quicumque cibus vel potus, etiam si sit in minima quantitate, et sub quacumque intentione medicinæ, vel salutis, si tamen per modum cibi vel potus sumatur, impedit ex præcepto communionem hujus sacramenti. Ita docent prædicti Doctores. Et ita interpretatur præceptum hoc prædicta Ecclesiastica consuetudo; et pars illa, de quantitate minima, expressa est in Concil. Tolet. VII, et Brac. II, supra citat., et colligitur ex c. Ex parte, de Celebr. Miss., ubi sacerdos secundam Missam dicturus prohibetur in priori sumere calicis ablutionem, ne naturale jejunium solvat, cum tamen illa sit minima quantitas, et non sumatur propter nutritionem, sed propter reverentiam sacramenti. Sumptio autem ipsius sacramenti, quamvis ex speciebus possit homo nutriri, non computatur inter ea, quæ solvant jejunium naturæ, propter excellentiam sacramenti, quod non censetur commune corporis alimentum, et ideo illa non judicatur sumptio communis cibi et potus.

4. *Dubium.* — *Solutio.* — Sed quæres, quando minima quantitas cibi sumpta est, an tunc sit peccatum mortale, postea communicare. Quibusdam enim visum est esse tantum veniale, quia illa est levis materia; cur enim non potest ex hoc capite peccatum veniale fieri in hac materia, sicut in aliis? Respondetur, esse mortale, et contrarium non esse probabile practice, si quantitas illa minima per modum cibi et potus sumpta sit. Atque ita sentit D. Thom., Durand., Palud., Soto, et alii. Et hoc idem declarat consuetudo Ecclesiæ, et communis consensus omnium fidelium; unde recte colligimus, ita esse interpretandum præceptum. Et propterea, quia hic non est levitas materiæ in proprio actu, in quem cadit prohibitio; non enim hic prohibetur cibus vel potus, sed prohibetur communio post cibum, vel potum; hoc autem præceptum simpliciter violatur in suo actu principali, etiam si jejunium in parva materia solutum sit.

5. *Quæsito satisfit.* — Quæres rursus, quid sit sumi aliquid per modum cibi, et potus, et cur illa particula addita sit. Respondetur, additam esse ad excludendum, si quid sumitur per modum salivæ, aut, si per modum respirationis attrahatur aliquid, quod possit nutrire, vel alterare; hoc enim non violat jejunium naturæ, quia illud non est comedere, vel bibere. Dicitur ergo aliquid sumi per modum cibi vel potus, quando aliquid hujusmodi ore accipitur, quod per se et propria actione vitali in stomachum trajicitur comedendo, aut bibendo, et ita explicant hoc præceptum omnes auctores, et ipsa consuetudo. Unde fit primo, nihil referre, quod id, quod sumitur, per modum medicinæ sumatur, quia hoc pertinet ad extrinsecam intentionem, non ad proprium actum, quem intrinsece respicit præceptum, qui est comedere aut bibere; illa enim medicina vere comeditur, aut bibitur; ergo, quacumque intentione fiat, frangitur jejunium ad communionem necessarium. Secundo colligitur, si quis deglutiat sanguinem, aut alium humorem a capite in os descendentem, aut casu ex ore manantem, non frangere hoc jejunium, quia illud nec sumitur, nec trajicitur per modum cibi. Ita D. Thom. in 4, dist. 8, quæst. 1, art. 4, quæst. 2, ubi generalem tradit regulam, quidquid ab intrinseco provenit, et ore non sumitur ab extrinseco, non vere comedi, et ideo nec tollere jejunium naturæ, nec per se impedire susceptionem hujus sacramenti.

6. Tertio infertur, si quis, eluendo os, casu deglutiat guttam aquæ, aut vini, salivæ admistam, hoc non impedire communionem, quia non trajicitur per modum cibi, sed per modum salivæ. Dicunt tamen Durand. et Gabr. supra, necessarium esse, hujusmodi guttam aquæ prius in ore alterari, et in salivam converti. Sed hoc nimis scrupulosum est, et non necessarium, nec morale, ut Palud. et Sylvester notarunt; quo modo enim de hac transmutatione constare posset? Advertit autem D. Thom., oportere, quantitatem aquæ, aut vini, esse valde parvam, quia debet ita permisceri salivæ, ut separari non possit, sed per modum unius trajici. Atque idem judicium est de his, qui degustant jus, vel aliquod simile condimentum, solum ut saporem percipiant, et statim expuant; nam licet contingat aliquid manere salivæ permistum, et cum ea deglutiri, non solvitur jejunium, quia illa non est comestio. Ita Doctores citati, præsertim Paludanus, qui fuse hoc explicat. Denique idem dicendum est de reliquiis cibi casu manentibus in ore ex præcedenti nocte. Nam, licet postea trajiciantur, non solvitur jejunium, quia neque censetur sumi per modum cibi et potus, sed per modum salivæ; nec censentur venire ab extrinseco, sed ab intrinseco, ac denique censentur pertinere ad comestionem, quæ præcedente die præcessit.

7. *Dirimitur.* — Dices : ergo, si quis noctu misit in os aliquid, v. gr., saccari paulatim deglutiendi, quod duret usque ad initium diei sequentis, non solvet jejunium, etiam si post mediam noctem aliquas partes trajiciat, quia illud non sumitur illo die ab extrinseco, nec trajicitur per modum cibi, sed per modum salivæ. Respondetur negando consequentiam, quia illæ non sunt reliquiæ cibi, sed verus cibus; et tota illa est quædam successiva manducatio, quæ ex parte fit eadem die; oportet ergo, ut tota manducatio per se et ex intentione absolvatur præcedente die; reliquiæ autem dicuntur, quæ casu et præter intentionem in ore manent et trajiciuntur, quod significavit D. Thom. in illo verbo, *si casualiter transglutiantur*. Et idem docet Palud., dist. 18, art. 2, num. 21, ubi significat, si contingat, reliquias cibi casu manere in ore usque ad sequentem diem, et priusquam deglutiantur prævideri ab homine, eumque non casu, sed ex certa scientia et intentione illas deglutire, hoc satis est ad violandum jejunium, et impediendam communionem, quod tamen Summa Tabien., verbo Communio, rejicit, ut scrupulosum. Sed revera non est improbabile, neque alienum a mente D. Thom., quia jam illa actio videtur esse nova comestio, cum ex vi prioris non sequatur, sed nova actio voluntaria fiat. Item, quia jam non videtur id sumi per modum salivæ. Quamvis ergo non sint scrupuli injiciendi, tamen semper securior pars eligenda est. Et ideo consulendum est, ut in hujusmodi casu hæ particulæ expuantur potius, quam trajiciantur.

8. *Tertia conclusio.* — *Quæsito fit satis.* — Dico tertio : hoc jejunium hac lege præceptum ex necessitate solum servandum est intra eum naturalem diem, in quo fit communio, scilicet, ab initio ejus usque ad communionem, quia ut recte dixit D. Thom. hic, ad 5, non est absolute prohibitum hac lege, ne post cibum et potum sacramentum sumatur; alias qui semel comedisset, et bibisset, non posset communicare; ergo oportet, ut hoc jejunium

definitis claudatur terminis; declaravit autem consuetudo Ecclesiæ, hoc tempus terminandum esse intra diem naturalem. Quod duobus modis posset intelligi : primo, esse necessarium per integrum naturalem diem abstinere a cibo et potu ante communionem. Et hic sensus est falsus; alias oporteret viginti quatuor horis integris prius jejunare, totidem enim naturalis dies integer conficitur, quod est contra Ecclesiæ consuetudinem. Superest ergo, ut secundus sensus verus sit, scilicet, quod a principio diei naturalis usque ad tempus communionis servatum sit jejunium. Sed quæres, unde computandum sit naturalis diei principium. Respondetur, in nostris regionibus rem esse satis claram; nam juxta Ecclesiæ consuetudinem fundatam aliquo modo in ipsa rerum natura, naturalis dies a media nocte incipit, quia tunc incipit sol ad nos redire, ut alibi latius tractavi. Et idem dicendum est de omnibus regionibus, in quibus naturalis dies in diem artificialem et noctem distinguitur, quia, licet in ordine ad communes usus, vel actiones, in diversis regionibus diversæ sint consuetudines sumendi initium diei ab occasu, vel ab ortu solis, tamen in ordine ad res Ecclesiasticas in universa Ecclesia computatur dies a media nocte in mediam noctem, nec scio alicubi esse aliam consuetudinem; si tamen est, illa est servanda, ut hic Soto notavit. In illis vero regionibus, ubi non possunt distingui naturales dies per ortum et occasum solis, quia, vel præsentia, vel absentia solis continue durat per plures dies naturales nostros, in illis, inquam, regionibus oportebit lege Ecclesiastica designari, seu dividi dies proportionatos nostris diebus naturalibus, eorum principia et fines modo aliquo artificiali designando, ut in simili quæstione iterum infra dicemus agentes de hora sacrificandi.

9. *Dubium.* — *Dissolvitur.* — Sed quid si, quamvis post mediam noctem nihil sumptum sit, tamen, vel ob carentiam somni, vel propter nimium cibum, ita sit homo indigestus, ac si eadem die, vel parum antea comedisset? Quidam enim dixerunt, hanc dispositionem non minus impedire communionem, quam si cibus sumptus esset eadem die. Quod significavit Glossa in c. Nihil, 7, quæst. 1, propter c. Tribus, de Cons., dist. 2, ubi dicitur, hunc sacrum cibum non esse profanis cibis miscendum; et idem colligitur ex Gloss. in c. Si constiterit, de Accusationibus, quæ in illo textu fundatur, in quo punitur sacerdos, qui post cibum præcedente nocte sumptum, nulla dormitione interposita, Missam dixerat sequente die. Respondetur tamen, hoc non esse per se malum, quia revera nullo est jure prohibitum; finis enim præcepti non cadit sub præceptum, sed materia; quod autem hic præcipitur solum est, ut eo die nihil cibi vel potus ante communionem sumptum sit, et hoc servatur in eo casu; quod autem homo hoc sit vel illo modo dispositus, pertinet ad finem præcepti, non ad rem præceptam, et ita est intelligendus ille canon Tribus. Seclusa autem positiva prohibitione hoc non est per se, et ex objecto malum, ut ex se constat. Dico autem, per se, quia ex accidente, si sit periculum vomitus, vel alterius similis irreverentiæ, inde poterit contrahi aliqua malitia. Et hinc etiam fit, non esse necessarium, ut interponatur aliquis somnus, quia nullum est de hoc præceptum; et interdum sancti viri traducunt integras noctes insomnes in vigiliis et orationibus, et statim sacrum faciunt. Neque in dicto c. Si constiterit, punitur sacerdos propter solam carentiam somni; sed quia tota præcedente nocte in taberna fuerat, et inde ivit ad publicam Missam cantandam; punitur ergo propter scandalum, et propter irreverentiam, et quia vehemens præsumptio esse poterat, etiam post mediam noctem aliquid comedisse, vel bibisse.

10. Ex quo tandem addendum est cum D. Thom. hic, hac lege non esse prohibitum ne post communionem cibus sumatur post tempus aliquod, quia hæc lex solum requirit jejunium antecedens, non consequens communionem; præcipitur enim jejunium, tanquam dispositio ad ipsam communionem in qua maxima devotio ac præparatio hominis requiritur, et ideo præceptum est hoc jejunium usque ad communionem, qua finita, cessat hæc obligatio, et reliquum tempus relinquitur hominis arbitrio, vel naturali obligationi, ex qua sola colligi potest, non posse esse per se malum statim post communionem aliquid cibi vel potus sumere, cujus signum est, quia in Missa, statim post communionem, ablutionem sumimus, quod in illa actione non solum licet, sed etiam decet, quia non tam propter corporis refectionem fit, quam propter ipsius sacramenti reverentiam. Alias vero expedit regulariter post communionem aliquo tempore a communi cibo et potu abstinere propter majorem devotionem, majoremque sacramenti reverentiam. Sic Chrysostomus, hom. 25 in 1 ad Cor., scribit : *Quid igitur*

jejunare oportet post ejus acceptionem? Non hoc dico, nec cogo, licet bonum sit; non tamen compello, sed admoneo.

SECTIO V.

Quibus in casibus liceat post cibum et potum, hoc sacramentum accipere propter sumentis necessitatem.

1. Cum hoc præceptum naturale non sit, sed positivum et Ecclesiasticum, certum est, posse interdum propter graves causas non obligare, quia lex positiva non obligat tam stricte, quin aliquando cesset. Duo ergo sunt præcipua capita, ex quibus maxime fieri potest, ut hoc præceptum non obliget. Unum esse potest ex parte ipsius hominis, scilicet aliqua ejus necessitas. Alterum ex parte ipsius mysterii, si ad illud consummandum, vel reverenter tractandum, necessarium interdum sit, hoc jejunium non omnino servare. De priori capite dicemus in hac sectione, de posteriori in sequente.

2. *In solo mortis articulo non jejuno communicare licet.* — In præsente ergo quæstione dicendum est in mortis articulo, et in solo illo, licere homini non jejuno hoc sacramentum accipere propter necessitatem; quando, scilicet, oportet viaticum accipere, et ægrotus non potest sine gravi detrimento, vel periculo jejunus expectare, quod detrimentum seu periculum judicio medici expendendum est. Ita docent omnes auctores supra citati. Ratio vero esse potest, vel quia in eo articulo obligat præceptum divinum communionis, ut infra dicetur; vel certe, quia cum eo tempore maxime indigeat homo auxilio et ope hujus sacramenti, non fuit expediens, ut Ecclesia id prohiberet, cum tanto dispendio. In qua re illud etiam morale est, et observandum, quamvis fortasse possit infirmus una vel altera hora post mediam noctem jejunus accipere hoc sacramentum, amplius vero expectare non possit, non esse propterea necessarium ea intempestiva hora sacramentum dare vel accipere, quia nec moraliter fieri potest sine magna difficultate, nec regulariter ad reverentiam hujus sacramenti expedit ita fieri, nec Ecclesiastica consuetudo, quæ est optima hujus legis interpres, ita esse faciendum declarat. Illud etiam observandum est, hujusmodi casum non solum habere locum in periculo mortis naturalis, sed etiam violentæ, quando nec anticipari potest communio, nec differri mors, vel supplicium; tunc enim eadem est ratio necessitatis. Nec quicquam refert, quod ab intrinseco, vel ab extrinseco proveniat.

3. *Dubium.* — Duo vero dubia hic occurrunt : primum est, an in eadem ægritudine liceat sæpius Eucharistiam accipere post cibum et potum; nam Doctores fere omnes significare videntur semel licere. Et ratio adhiberi potest, quia per unam communionem fit satis divino præcepto communicandi in articulo mortis; ergo postea servandum est Ecclesiasticum præceptum non communicandi post cibum et potum, quia jam nulla est sufficiens necessitas vel ratio, cur cesset hujusmodi obligatio. Nihilominus aliqui recentiores dicunt, licere communicare hoc modo sæpius in eadem ægritudine. Quam opinionem tenet summa Tabien., verbo Communio, § 48, et Summa Armilla, § 18. Et mihi videtur pia satis et probabilis, et imprimis si status ægritudinis varietur, quia videlicet, homo prius fuit in periculo mortis, atque illud evasit, et aliquantulum convaluit, postea vero iterum incidit in simile periculum; et tunc non est dubium, quin possit iterum atque iterum totiesque communicare, quoties talis varietas acciderit, quia illa censetur quasi nova ægritudo, et novus necessitatis articulus. Deinde, si perseveret vel augeatur periculum, tamen duret aliquot diebus post primam communionem, v. gr., octo aut decem diebus, existimo posse postea communicare post cibum et potum, si ægrotus commode non possit sacramentum suscipere jejunus. Ratio est, quia non sola obligatio divini præcepti est in causa ut Ecclesia in eo articulo non obliget ad jejunium, sed etiam ipsa necessitas, quæ in illo tempore et periculo maxima est; non est enim verisimile, voluisse Ecclesiam, hominem maxime indigentem auxilio tanti sacramenti privare illius ope et subsidio, præsertim, cum non sit in ejus potestate morali jejunum accedere, et alioqui possint eo tempore multa occurrere, quæ necessitatem augeant, ut, v. gr., tentationes, peccatorum pericula, ad quæ vincenda et superanda maxime indiget homo auxilio et solatio hujus sacramenti. Non est autem hoc extendendum extra tempus periculi mortis, tum quia nulla alia esse potest tanta, tamque urgens necessitas; tum etiam quia, secluso hoc periculo, vix potest esse moralis casus, in quo cogatur homo diu privari hoc sacramento, eo quod non possit jejunus accedere; leges autem humanæ dantur de his quæ mo-

raliter ac frequentius accidunt. Denique, si post sumptum viaticum ægrotus brevi tempore vivat, non est illi sæpius dandum hoc sacramentum post cibum et potum, quia jam nulla est moralis necessitas, et ita sunt exponendi Doctores, qui tantum semel communicandi hoc modo videntur licentiam præbere; loquuntur enim de re morali, prout frequentius accidit; moraliter autem loquendo, et, ut in plurimum, hoc satis est.

4. *Difficultas.* — Secundum dubium est, an liceat sacerdoti, communicare post cibum et potum propter similem necessitatem, non suam, sed alterius, id est, ut conficiat sacramentum ad communicandum ægrotum, qui est in probabili periculo mortis in eadem die futuræ. In qua re Major in 4, d. 49, q. 3, ad 5, amplissimam facultatem sacerdotibus concedit; dicit enim propter similem necessitatem posse sine vestibus sacris conficere, et sine pane azymo, et sine integritate sacrificii, secrete, inquit, accipiendo frustum panis, et conficiendo, et dando ægroto. Juxta quam sententiam non oportebit, ut sacerdos non jejunus communicet; sed solum, ut conficiat ad communicandum alium. Verumtamen hæc sententia illa amplitudine ab omnibus rejicitur, et merito, quia multa continet contra reverentiam sacramenti, et contra Ecclesiæ consuetudinem. Ut ergo in præsenti casu habeat aliquam probabilitatis speciem, supponamus, tantum deesse hanc circumstantiam jejunii, et tunc sane videtur probabile, posse sacerdotem conficere, ut proximo subveniat; nam ut Bernardus dixit in lib. de Præcepto et dispensatione, quæ propter charitatem introducta sunt, non debent contra charitatem militare; sed charitas obligat ad subveniendum proximo in tam gravi necessitate; ergo non est verisimile Ecclesiastico præcepto impediri, ne id fiat. Et confirmatur primo, nam tunc urget præceptum divinum communicandi in articulo mortis; quod, sicut obligat ægrotum ad communicandum, ita etiam ministros Ecclesiæ ad dandum sacramentum; ergo sicut hac de causa potest ægrotus accipere non jejunus, potest etiam sacerdos conficere non jejunus. Confirmatur secundo, quia propter similem proximi necessitatem potest sacerdos conficere sine confessione præmissa; ergo multo magis potest conficere absque servato jejunio. Antecedens supra est a nobis traditum; consequentia vero probatur, quia obligatio præmittendi confessionem oritur ex jure divino, hæc vero de præmittendo jejunio ex jure Ecclesiastico. Si ergo hæc censetur sufficiens causa ut cesset obligatio juris divini, cur non erit etiam sufficiens, ut cesset obligatio juris Ecclesiastici? nam etiam leges Ecclesiasticæ non obligant cum tanto rigore, sed cessant propter graves causas. Si autem potest tunc sacerdos conficere, potest, imo et debet etiam communicare, quia præceptum perficiendi sacrificium, et consummandi illud, strictius obligat, quam præceptum jejune communicandi, ut inferius latius tractabimus, et colligitur ex c. Comperimus, de Consecrat., d. 2.

5. *Sacerdoti non jejuno ob alterius summam necessitatem non licet sumere Eucharistiam, ac proinde nec illam conficere.* — Nihilominus auctores frequentius censent, hoc non licere. Ita Palud. in dist. 8, quæst. 2, num. 9; Gabr., quæst. 2, art. 5; Soto et Ledesma hic; Victor., in Summa, n. 83; Navarr., in Summ., cap. 21, num. 53; Palacius in 4, dist. 9, qui addidit, ex dispensatione Episcopi posse hoc fieri, non tamen sine illa; quod mihi non probatur, quia, si in eo casu hoc præceptum ex se non obligat, non est necessaria Episcopi dispensatio; si vero obligat, non potest Episcopus dispensare, quia est præceptum universale totius Ecclesiæ, et nulla auctoritate, vel consuetudine constat, datam esse Episcopo facultatem dispensandi in illo; per se autem non potest inferior in lege superioris dispensare. Fundamentum ergo hujus sententiæ est, quia consuetudo Ecclesiæ ita interpretatur hoc præceptum. Item, quia non est hoc minus grave, quam alia præcepta pertinentia ad ritum servandum in hoc sacramento conficiendo, ut sunt præceptum conficiendi in azymo, aut cum vestibus sacris, hæc autem et similia prætermittenda non sunt propter communicandum ægrotum. Tertio est ratio universalis, quia hoc sacramentum, sicut majoris est dignitatis, ita minoris est necessitatis; ergo in simili eventu major est habenda ratio reverentiæ debitæ sacramento, quam necessitatis proximi, quia hæc non est necessitas simpliciter seu medii; necessitas autem præcepti tunc non urget ex parte sumentis, quia non est in potestate ejus sumere, nisi sit, qui possit dare; neque etiam ex parte dantis, quia solum tenetur dare, quando commode potest cum debita exteriori reverentia, et servato conveniente ritu præscripto ab Ecclesia, quæ propterea providit, ut semper servetur Eucharistia pro infirmis, ne propter eventus similes hoc auxilio priventur, ut patet ex Concilio Niceno, c. 14,

et cap. Presbyter, de Consecrat., dist. 2. Dices : his rationibus probaretur, etiam propter propriam necessitatem hominis ægrotantis. et communicaturi, non licere ei dare communionem post cibum et potum, quia etiam respectu illius non est sacramentum necessitatis, et major est habenda ratio reverentiæ sacramenti. Respondetur Ecclesiasticam consuetudinem declarasse, in eo casu non obligare præceptum, et hoc satis est. Deinde non est eadem ratio, quia propria necessitas hominis communicaturi est necessitas intrinseca, et quæ formaliter frequenter accidit; et ideo nec oportuit, neque decuit, ut tunc impediretur homo a susceptione sacramenti, propter humanum impedimentum, quod vitare non potest: at vero necessitas ex parte ministri est valde extrinseca, et accidentaria, quæ moraliter rarissime potuit accidere, supposita providentia, quam Ecclesia habet, servandi Eucharistiam pro infirmis. Et ideo non fuit expediens, ut propter similem necessitatem daretur occasio violandi hoc præceptum, et male illud interpretandi.

6. Ad exemplum ergo illud de confessione præmittenda, primo in genere dicitur, aliquod præceptum Ecclesiæ posse universalius obligare, quam aliquod præceptum divinum, si materia id requirat, quia licet præceptum immediate feratur ab Ecclesia, tamen nititur in potestate a Christo data, et habet vim obligandi juxta exigentiam uniuscujusque materiæ, et sæpe est determinatio quædam juris divini ac naturalis; ut in proposito de jure divino est, ut in hoc sacramento conficiendo exterior reverentia ac decentia servetur; modum autem hujus reverentiæ determinavit Ecclesia per potestatem sibi a Christo concessam. Deinde in particulari potest assignari differentia inter hæc duo præcepta. Prima, quia necessitas conficiendi, absque confessione præmissa, est moralis, et quæ sæpe accidit; necessitas autem conficiendi post cibum et potum est rarissima, et quasi speculativa; leges autem morales traduntur juxta ea, quæ moraliter accidunt. Secunda, quia confessio non propter se præcipitur, sed ut medium ad justificationem, quæ est dispositio per se necessaria ad hoc sacramentum; deficiente autem illo medio, potest aliud applicari, quo eadem dispositio obtineatur, scilicet, contritio; et ideo potest illud præceptum sæpius non obligare, quia, licet desit confessio, non necessario deest gratia, quæ est dispositio per se intenta; at vero in præsenti aufertur jejunium, quod est exterior dispositio per se intenta per præceptum. Tertia addi potest, quia, licet interior dispositio per se sit major, tamen quoad homines exterior reverentia solet esse valde necessaria; et ideo, ne hoc sacramentum indigne tractetur, aut tanquam vulgaris cibus conficiatur, et distribuatur, voluit Ecclesia, ut hæc præcepta de exteriori ritu, quoad fieri moraliter possit, inviolabiliter serventur, atque adeo, ut propter privatas causas, rarissimas et speculativas potius, quam morales, non prætermittantur. Magis enim expedire censuit, prorsus auferre occasiones male interpretandi præceptum, et irreverenter tractandi sacramentum, quam propter hujusmodi eventus raros licentiam dare operandi aliter, quam præceptum est.

7. *Illatio.* — Atque hinc colligitur, non habere locum in hoc præcepto omnes casus supra enumeratos in præcepto de præmittenda confessione, propter rationes factas; quin potius, ut dixi, Doctores nullum alium casum expresse excipiunt ex parte necessitatis humanæ, nisi solum periculum mortis hominis communicaturi. Adeo ut Navarr., d. 21, num. 53, dicat, etiam propter vitandum scandalum, non licere hoc sacramentum sumere post cibum et potum. Sed fortasse per scandalum intellexit solam populi admirationem, vel certe locutus est moraliter; quia ex hoc, quod homo non sit jejunus, moraliter loquendo, non sequitur scandalum, quia multis de causis accidere potest, quod homo non sit omnino jejunus absque ulla culpa; quod autem homo non jejunus propter eam causam non communicet, non solum non est culpa, quin potius est virtus; ex hoc ergo, moraliter loquendo, non potest sequi scandalum, vel si sequatur, aut erit mere passivum, aut facile aliis modis vitari potest. Nihilominus tamen, si constituatur casus, in quo revera sequatur scandalum verum et grave, quod aliter vitari non possit, non dubito, quin propter illud vitandum cesset obligatio hujus præcepti, quia spiritualis salus animarum, et obligatio charitatis Dei et proximi, est major, et ita hæc exceptio de vitando scandalo in omnibus præceptis locum habet, ubi contrarium non est extrinsece malum. Maxime, quia cum hujusmodi scandalo semper est conjuncta gravis aliqua infamia ejus, qui scandalum præbet, ob quam vitandam cessare etiam communiter solet obligatio legis positivæ, quæ non obligat cum tanto onere ac discrimine. Atque in hunc modum interpretandi sunt reliqui

auctores supra citati, qui hunc casum non exprimunt, non quia illum excludere intendant, sed quia et raro moraliter accidit, et regula, de vitando scandalo et propria infamia, tam generalis est, ut eam in singulis rebus declarare non sit necesse.

SECTIO VI.

Quibus in casibus liceat sacerdoti non jejuno communicare propter reverentiam sacramenti, et perfectionem sacrificii.

1. *Tres casus proponuntur in quibus sacerdoti non jejuno communicare licet.* — Tres videntur esse casus præcipui, in quibus licet sacerdotibus propter suum altaris ministerium implendum, vel propter sacramenti reverentiam, sacramentum hoc post cibum et potum sumere. Primus communiter receptus est, si hoc sit necessarium ad perficiendum vel consummandum sacrificium, ut contingit, quando sacerdos loco vini aquam calici infundit, atque id non advertit, donec illam sumpsit post consumptam hostiam; tunc enim debet iterum conficere et sumere, vel utramque speciem, vel saltem sanguinem, ut perficiat sacrificium, quia hoc magis necessarium est, quam communicare jejunum. Ita D. Thomas infra, quæst. 83, art. 6, ad 2, ubi de re iterum redibit sermo; et nonnulla supra attigimus, disp. 5, sect. 4. Præterea idem est, si aliquis post inchoatum sacrificium, præsertim post consecrationem alicujus speciei, recordetur, se aliquid comedisse, aut bibisse; imo licet mala fide et peccando ad sacrificium accessisset post cibum et potum, consecrata altera specie, tenetur jam non desistere ab inchoato mysterio donec illud consummet, et ideo si sui peccati pœnitentiam agat, poterit etiam tunc digne communicare. Dico autem, post consecratam saltem alteram speciem, nam, si antea recordetur, D. Thom. supra tutius reputat, omittere Missam, etiam jam inchoatam quoad partem quæ consecrationem antecedit, quod intelligendum est, quando potest fieri sine infamia, vel scandalo. Cum vero D. Thom. dicat, hoc esse tutius, plane sentit, non esse necessarium, ut ibidem latius dicemus. Præterea idem esse censeo, quando sacerdos, qui sacrificium inchoavit, et ægritudine correptus, non potest illud perficere, et ab alio sacerdote perfici debet, juxta decretum Concilii Tolet. VII, in cap. Nihil, 7, quæst. 1; tunc enim si non adsit sacerdos jejunus, qui possit perficere sacramentum, potest et debet illud perficere alius sacerdos, etiamsi aliquid comederit, vel biberit, propter eamdem rationem, scilicet, quia magis interest perfectio sacramenti; nam quod personæ sint diversæ vel eædem, nihil refert, ut idem Concilium Tolet. dixit, quia ex utraque persona unus minister Christi componitur.

2. *Secundus.* — Secundus casus est, si necessarium sit sacerdoti sumere reliquias hujus sacramenti, post fractum jejunium, ut, v. gr., post sumptam calicis ablutionem; illa enim reliquiarum sumptio, vera est hujus sacramenti communio, quia tam est totus Christus sub qualibet reliquia, sicut sub toto sacramento. Circa hunc vero casum divisi sunt aliquo modo auctores; quidam enim negant, licere sumere has reliquias post cibum, vel potum. Ita Palud. in dist. 9, quæst. 1, in fine; D. Anton., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 9; Summ. Rosel., verbo Euchar. 3, § 13, quibus favet Concil. Matiscon. II, can. 6, quod præcipit has reliquias dari hominibus jejunis. Et fundamentum hujus sententiæ potest esse supra tactum, quia sumptio harum reliquiarum est vere communio hujus sacramenti; ergo non est, cur permittatur homini non jejuno. Contrarium vero, scilicet, hoc licere sacerdoti, tenet Cajetanus in Summa, et latius tomo 2 Opusc., tract. 33, de Celebr. Missar., quæst. 1; Sylvest., verbo Euchar. 3, et Soto in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 8; Victor., in Summa, num. 83; Navarr., in Summa, cap. 23, num. 89. Sed fortasse hi auctores non docent contraria; nam priores intelligi possunt, quando reliquiæ sumuntur per se, ac per modum communionis integræ; nam tunc revera sumi non debent, nisi a jejunis, per se etiam loquendo, ac seclusa alia gravi necessitate, ut ratio facta probat. Posteriores vero auctores intelligendi sunt, quando sumptio reliquiarum solum est circumstantia, et quasi complementum actionis sacrificandi, et convivii ibi peracti; atque ita fundamentum eorum est optimum, scilicet, quia tota illa actio sacerdotis est per modum unius moralis actionis integræ, et ad totam illam accessit jejunus; ergo implevit præceptum Ecclesiæ, nec postea frangit illud, etiam si aliquid sumpserit, prius quam totum sacramentum consumat, quia totum illud ordinatur, et moraliter est necessarium ad perficiendam suam actionem et ministerium suum huic sacramento debitum. Potest autem hæc ratio variis exemplis confirmari: primo in die Parasceves, quando particula hostiæ consecratæ vino miscetur, et

postea sumitur. Tunc enim moraliter loquendo, prius sumitur aliqua pars vini, quam particula consecrata; et idem contingit, quotiescumque corpus Domini accipitur in vino, quod propter necessitatem, seu nimiam ægroti sumentis siccitatem, interdum fieri potest. Secundo, si contingat, particulam hostiæ consecratæ, quæ sanguini fuit mista, adhærere calici post sanguinis sumptionem; tunc enim non debet sacerdos illam digito trahere ad os calicis, ut illam absque vino sumat; id enim indecens est, quidquid sentiat Scotus in 4, dist. 8; debet ergo vinum imponere ad purificandum calicem, et ita sumere, etiam si accidat, aliquid vini prius bibere; imo, quamvis eveniat ut, hausto illo vino, adhuc particula calici adhæreat, debet iterum atque iterum, si necesse sit, vinum ponere et sumere, donec particulam hostiæ consumat. Tertio licitum est, non solum sacerdoti, sed etiam cuilibet communicanti, si contingat particulam hostiæ ita ori adhærere, ut non possit illam trajicere, sumere vinum vel aquam, semel ac sæpius, donec trajiciatur. In quibus omnibus conveniunt auctores supra citati, et præterea Sylvest., verbo Euchar. 2, quæst. 6, et inclinat Angelus, verbo Missa, § 20. Et ratio omnium est supra tacta, quia tota illa actio ordinatur ad consumptionem ipsius sacramenti, et per modum unius fit. Idem ergo erit in præsente casu, de quo agimus, propter similem rationem. Unde tandem confirmatur, quia non potest aliter sacerdos conveniente modo suum ministerium explere; sæpe enim non possunt reliquiæ in crastinum conservari, neque ante ablutionem sumi; ergo non est verisimile, intentionem Ecclesiæ, præcipientis jejunium ante communionem, esse, ne sacerdos possit reliquias sacramenti sumere post ablutionem, quando moraliter potuerit.

3. *Quæsita aliquot circa secundum eventum.* — Possunt vero circa hunc casum nonnulla interrogari. Primum est, cujus quantitatis esse oporteat hujusmodi reliquias, ut sumi possint. Soto enim dicit, si grandiusculæ sint, sumi non posse. Secundum, intra quod tempus possint consumi, an quando sacerdos est in altari sacris vestibus indutus, vel etiam postea, præsertim, si antea non vidit reliquiam, quæ in patena adhærebat; atque idem est, si sacerdos post sacrum factum per horam fuit in altari communicando populum, an, finita communione possit reliquias consumere? Unde potest tertio inquiri, an possint hæ reliquiæ dari alicui ex his, qui communicaverunt, præsertim post sumptam aquam.

4. *Enodantur.* — Ad primum respondetur, non esse attendendam quantitatem, sed an reliquia sit pars illius sacrificii, id est, ab ipso sacerdote consecrata, et oblata in illa Missa; tunc enim consumi potest, etiam si sit grandiusculæ quantitatis. Unde Clem. Papa, in c. Tribus gradibus, de Consecr., dist. 2, dicit, tot esse hostias consecrandas, quot populo sufficiant; si autem aliquæ superfuerint, esse consumendas a sacerdote; quin potius addit, non esse reservandas. Quod verbum sano modo intelligendum est; non enim prohibet eas reservare, hoc enim non est malum, ut ex supra dictis constat, et ex usu Ecclesiæ; unde, si id commode fieri potest, melius est et commodius ita facere, præsertim si sit integra formula, aut magna particula, quæ consumenda est. Sensus ergo est, per se loquendo, non esse necessarium reservare id, quod superest ex sacramento, sed posse consumi, nisi propter infirmos aliquid reservandum sit, ut ibidem subditur. Si autem reliquiæ non sint ex illo sacrificio, sed ex alio præcedente, regulariter loquendo, consumendæ sunt ante omnem ablutionem, tum quia illa sumptio proprie non est pars præsentis ministerii, neque ad illud pertinet; tum etiam quia, moraliter loquendo, semper ita fieri potest, nec expectare oportet tempus post sumptam ablutionem. Quod quidem per se, ut dixi, verum est de reliquiis tam minimis, quam majusculis. Si autem ex accidente aliquid aliud interdum necessarium sit, fieri quidem poterit, non autem ex vi hujus casus, de quo agimus, sed ex vi eorum, quæ in tertio dicemus.

5. Ad secundam interrogationem Doctores nihil in particulari dicunt; Sylvester tamen ait, requiri, ut non intercedat magna mora. Victoria addit, hoc licere, quamdiu sacerdos suum ministerium non explevit. Alii dicunt, oportere, ut non recesserit ab altari. Igitur prudenti arbitrio opus est, vixque potest aliquid certius in particulari dici. Quanquam non videatur dubitandum, quin possit sacerdos, qui post peractum sacrificium multo tempore fuit in altari, dispensando hoc sacramentum, purificare postea vasa sacra, et reliquias sumere consecratas, quæ ad præsens sacrificium pertineant, quia tota illa est una actio moralis; si autem sint ex præsanctificatis, consultius erit eas reservare, sicut antea conservabantur. Postquam autem sa-

cerdos ab altari recessit, existimo, non posse reliquias consumere per se loquendo, quia jam explevit ministerium suum; secus vero esset ex accidenti, si non possint conservari sine majori irreverentia, juxta ea, quæ in tertio casu dicemus.

6. Unde ad tertiam interrogationem similiter dicendum est, hujusmodi reliquias non esse dandas laicis post ablutionem, quia hoc non pertinet ad eorum ministerium; et ita eorum actio censetur omnino consummata in prima sumptione ipsius sacramenti, quare, nec dandæ illis sunt post finitam omnino communionem, etiam si ablutionem non sumpserint, nisi, moraliter loquendo, simul dentur cum priori formula, ita ut censeatur una moralis communio, quia non possunt iterum communicare post primam communionem; sumptio autem reliquiarum est vera communio, si per se ac separatim fiat.

7. *Tertius casus in quo non jejuno sacerdoti communicare licet.* — Tertius principalis casus est, si occurrat extrinseca necessitas consumendi sacramentum, propter vitandam gravem aliquam irreverentiam ejus, ut, v. gr., quia igne comburendum est, aut quia deveniet in manus hæreticorum, vel infidelium, a quibus injuriose tractabitur, aut propter aliam similem causam. Sicut enim dixit Bernardus, quod propter charitatem institutum est, non debere contra charitatem militare, ita dicere possumus, quod propter reverentiam sacramenti introductum est, non debere contra reverentiam sacramento debitam obligare. Hic ergo casus est veluti extrema, seu gravis necessitas ex parte ipsius sacramenti, et ideo tunc cessat hujus præcepti obligatio.

ARTICULUS IX.

Utrum non habentes usum rationis, debeant suscipere hoc sacramentum (4, dist. 3, art. 5, quæst. 3 et 4, et dist. 23, quæst. 2, art. 2, quæst. 4, corp., et Joan. 6, lect. 7).

1. *Ad nonum sic proceditur. Videtur, quod non habentes usum rationis, non debeant hoc sacramentum suscipere. Requiritur enim, quod aliquis ad hoc sacramentum devotione et præcedenti sui examinatione accedat, secundum illud 1 Corinth. : Probet se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Sed hoc non potest esse in his, qui carent usu rationis. Ergo non debet eis hoc sacramentum dari.*

2. *Præterea, inter alios, qui carent usu rationis, sunt etiam arreptitii, qui energumeni dicuntur; sed tales etiam ab inspectione hujus sacramenti arceantur, secundum Dionys. in lib. Eccles. Hierar.* (cap. 3). *Ergo carentibus rationis usu hoc sacramentum dari non debet.*

3. *Præterea, inter alios carentes usu rationis, maxime pueri videntur esse innocentes. Sed pueris hoc sacramentum non exhibetur. Ergo multo minus aliis carentibus usu rationis.*

Sed contra est, quod legitur in Concilio Arausicano, et habetur in Decr., 26, quæst. 6, cap. Qui recedunt : Amentibus, quæcumque pietatis sunt, conferenda sunt. Et ita est eis conferendum hoc sacramentum, quod est sacramentum pietatis.

Respondeo dicendum, quod aliqui dicuntur non habere usum rationis dupliciter. Uno modo, quia habent debilem usum rationis, sicut dicitur non videns, qui male videt. Et quia tales possunt aliquam devotionem hujus sacramenti concipere, non est eis hoc sacramentum denegandum. Alio modo dicuntur aliqui non habere totaliter usum rationis. Aut igitur nunquam habuerunt usum rationis, sed sic a nativitate permanserunt. Et sic talibus non est hoc sacramentum exhibendum, quia in eis nullo modo præcessit hujus sacramenti devotio. Aut non semper caruerunt usu rationis; et tunc, si prius quando erant compotes suæ mentis, apparuit in eis devotio hujus sacramenti, debet eis in articulo mortis hoc sacramentum exhiberi, nisi forte timeatur periculum vomitus, vel expuitionis. Unde in Concil. IV Carthag. legitur (c. 76, et habetur in Decr., 26, q. 6) *: Is, qui in infirmitate pœnitentiam petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim conversus fuerit, dent testimonium, qui eum audierunt, et accipiat pœnitentiam; et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem et infundatur ori ejus Eucharistia.*

Ad 1 ergo dicendum, quod carentes usu rationis possunt devotionem ad sacramentum habere, quantum ad aliquos quidem, præsentem, quantum ad alios autem, præteritam.

Ad 2, dicendum, quod Dionys. (loco citato in argum.), *loquitur ibi de energumenis, nondum baptizatis, in quibus, scilicet, nondum est vis dæmonis extincta, quæ viget in eis per originale peccatum. Sed de baptizatis, qui corporaliter ab immundis spiritibus vexantur, est eadem ratio et de aliis amentibus. Unde Cassian. dicit : Eis qui ab immundis vexantur spiritibus, communionem sacrosanc-*

tam a senioribus nostris nunquam meminimus interdictam.

Ad 3, dicendum, quod eadem ratio est de pueris recenter natis et de amentibus, qui nunquam habuerunt usum rationis, unde talibus non sunt sacra mysteria danda. Quamvis, quidam Græci contrarium faciant, propter hoc, quod Dionys., 2 Cœlest. Hierar., dicit (in part. 2, in fine), *baptizatis esse sacram communionem dandam; non intelligentes, quod Dionys. ibi loquitur de baptismo adultorum. Nec tamen per hoc aliquod detrimentum vitæ patiuntur, propter hoc, quod Dominus dicit, Joan. 6 : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis, quia sicut August. scribit Bonifacio* (refertur de Consecr., d. 3, cap. Nulli), *tunc unusquisque fidelium, corporis et sanguinis Domini particeps fit, scilicet spiritualiter, quando in baptismate membrum corporis Christi efficitur. Sed quando jam pueri incipiunt aliqualem usum rationis habere, ut possint devotionem concipere hujus sacramenti, tunc potest eis hoc sacramentum conferri.*

COMMENTARIUS.

Secundum D. Thom., iis, qui nunquam rationis usu sunt potiti, dari non debet Eucharistia ; iis vero qui aliquando sunt usi, in mortis discrimine debet. — De his, qui usu rationis carent, duplex est disputatio : una, an sint capaces hujus sacramenti, non omnino materialiter, sicut brutum potest sacramentum comedere, sed aliquo modo formaliter et spiritualiter; quod in re est quærere, an sint capaces effectus ejus; et ideo hanc quæstionem supra conjunximus disputationi de effectu; et cum ea fere coincidit, seu connexa est quæstio, an liceat hujusmodi hominibus dare hoc sacramentum. Altera vero disputatio magis moralis est, an sit necessarium, dari hoc sacramentum his hominibus, et hoc sensu tractat hic D. Thom. hanc quæstionem. Et in summa respondet, his, qui nunquam sunt usi ratione, non esse dandum hoc sacramentum, quia nunquam erga illud proprium devotionis actum habuerunt; eis vero, qui aliquando usi sunt ratione, et postea illius usum amiserunt, debere dari hoc sacramentum in articulo mortis, si nullum sit irreverentiæ periculum, quod solum confirmat auctoritate Concil. Arausican. I, canon. 3, et Carthag. IV, c. 76. Unde concludit in solutione ad 3, infantibus et perpetuo amentibus non esse dandum hoc sacramentum ; et ibidem explicat Dionysium, qui oppositum dicere videtur, intelligendum esse de adultis. Sed, quod ad Dionysium attinet, supra citato loco ostendi, negari non posse, quin aliquando scribat, Eucharistiam olim fuisse datam infantibus; id tamen solum declarat, hoc non esse per se malum, nec jure divino prohibitum ; non tamen probat esse necessarium, vel præceptum, et ita non est contra doctrinam, quam hic D. Thom. intendit, quæ in prædicto sensu intelligenda est, ut latius disputatione sequente tractabimus, ubi etiam solutionem ad 2 explicabimus.

ARTICULUS X.

Utrum liceat quotidie hoc sacramentum suscipere (4, dist. 12, quæst. 3, art. 1. Et 1 Cor. 11, lect. 7).

1. *Ad decimum sic proceditur. Videtur, quod non liceat quotidie hoc sacramentum suscipere. Sicut enim baptismus repræsentat Dominicam passionem, ita et hoc sacramentum. Sed non licet pluries baptizari, sed semel tantum, quia Christus semel tantum pro peccatis nostris mortuus est, ut dicitur 1 Pet. 3. Ergo videtur, quod non liceat hoc sacramentum quotidie suscipere.*

2. *Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed agnus Paschalis, qui fuit figura præcipua hujus sacramenti, ut supra dictum est* (q. 73, art. 6), *non manducabatur nisi semel in anno. Semel etiam in anno Ecclesia celebrat Christi passionem, cujus hoc sacramentum est memoriale. Ergo videtur, quod non liceat quotidie sumere hoc sacramentum, sed solum semel in anno.*

3. *Præterea, huic sacramento, in quo totus Christus continetur, maxima reverentia debetur. Ad reverentiam autem pertinet, quod aliquis ab hoc sacramento abstineat. Unde et laudatur centurio, qui dixit Matth. 8 : Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum; et Petrus, qui dixit Luc. 5 : Exi a me, quia homo peccator sum, Domine. Ergo non est laudabile, quod homo quotidie hoc sacramentum suscipiat.*

4. *Præterea, si esset laudabile frequenter hoc sacramentum accipere, quanto frequentius sumeretur, tanto esset laudabilius. Sed major esse frequentia, si homo pluries in die sumeret hoc sacramentum. Ergo esset laudabile, quod homo pluries in die communicaret. Quod tamen non habet Ecclesiæ consuetudo. Non*

ergo videtur esse laudabile, quod aliquis quotidie hoc sacramentum accipiat.

5. *Præterea, Ecclesia intendit suis statutis fidelium utilitati providere. Sed ex statuto Ecclesiæ fideles tenentur solum semel communicare in anno; unde dicitur extra. de Pœnitentia et remissione* (in Decret., lib. 5, tit. 38, cap. Omnis utriusque sexus) : *Omnis utriusque sexus fidelis suscipiat reverenter, ad minus in Pascha, Eucharistiæ sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationalem causam, ad tempus ab ejus perceptione duxerit abstinendum. Non ergo est laudabile, quod quotidie hoc sacramentum sumatur.*

Sed contra est, quod August. dicit in lib. de Verbis Domini (in serm. 28, parum ante med., tom. 10) : *Iste panis quotidianus est, accipe quotidie, ut quotidie tibi prosit.*

Respondeo dicendum, quod circa usum hujus sacramenti duo possunt considerari. Unum quidem ex parte ipsius sacramenti, cujus virtus est hominibus salutaris. Et ideo utile est, quotidie ipsum sumere, ut homo quotidie ejus fructum percipiat. Unde Ambros. dixit in lib. 4 de Sacram. (cap. 6, ante med., tom. 4, de Consecr., dist. 2, cap. 14) : *Si quotiescumque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco, debeo semper habere medicinam. Alio modo potest considerari ex parte sumentis, in quo requiritur, ut cum magna devotione et reverentia ad hoc sacramentum accedat. Et ideo, si aliquis se quotidie ad hoc paratum inveniat, laudabile est, quod quotidie sumat. Unde Augustin. cum dixisset* (in serm. 28 de Verb. Dom., parum ante med., tom. 10) : *Accipe quotidie, ut quotidie tibi prosit, subjungit : Sic vive ut quotidie merearis accipere. Sed quia multoties in pluribus hominum, multa impedimenta hujus devotionis occurrunt, propter corporis indispositionem, vel animæ, non est utile omnibus hominibus quotidie ad hoc sacramentum accedere, sed quotiescumque se ad illud homo invenerit præparatum. Unde in lib. de Eccles. dogm. dicitur* (cap. 53, in princip., habetur lib. hic inter opera August., tom. 3 ; habetur de Consecrat., d. 2, c. 13) : *Quotidie Eucharistiæ communionem accipere, nec laudo, nec vitupero.*

Ad 1 ergo dicendum, quod per sacramentum baptismi configuratur homo morti Christi, in se suscipiens ejus characterem. Et ideo, sicut Christus semel mortuus est, ita solum semel debet homo baptizari. Sed per hoc sacramentum non recipit homo Christi characterem, sed ipsum Christum, cujus virtus manet in æternum. Unde Hebr. 10 dicitur : Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos; et ideo, quia quotidie homo indiget salutifera Christi virtute, quotidie potest laudabiliter hoc sacramentum suscipere. Et quia præcipue baptismus est spiritualis regeneratio, ideo sicut homo semel carnaliter nascitur, ita debet semel spiritualiter renasci per baptismum, ut August. dicit (tract. 11 in Joan., non multum ante med., t. 9) *super illud Joan. 3 : Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Sed hoc sacramentum est cibus spiritualis, unde sicut cibus corporalis quotidie sumitur, ita et hoc sacramentum quotidie sumere laudabile est. Unde Dominus, Luc. 11, docet petere : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. In cujus expositione August. dicit in lib. de Verbis Dom.* (serm. 28, a med., tom. 10) : *Si quotidie accipis, scilicet, hoc sacramentum, quotidie tibi est hodie, tibi quotidie Christus resurgit; hodie enim est, quando Christus resurgit.*

Ad 2, dicendum, quod agnus Paschalis præcipue fuit figura hujus sacramenti, quantum ad passionem Christi, quæ repræsentatur per hoc sacramentum. Et ideo semel tantum in anno sumebatur, quia Christus semel mortuus est, et propter hoc etiam Ecclesia celebrat semel in anno memoriam passionis Christi. Sed in hoc sacramento traditur nobis memoriale passionis Christi, per modum cibi, qui quotidie sumitur. Et ideo quantum ad hoc, significatur per manna, quod quotidie dabatur populo in deserto.

Ad 3, dicendum, quod reverentia hujus sacramenti habet timorem amori conjunctum; unde timor reverentiæ ad Deum, dicitur timor filialis, ut in 2 part. dictum est (1. 2, q. 67, art. 4, ad 2, et 2. 2, q. 19, art. 9, et aliis); *ex amore enim provocatur desiderium sumendi; ex timore autem consurgit humilitas reverendi. Et ideo utrumque pertinet ad reverentiam hujus sacramenti, et quod quotidie sumatur, et quod aliquando abstineatur. Unde August. dicit* (epist. 118, cap. 3, tom. 2) : *Si dixerit quispiam non quotidie accipiendam Eucharistiam, alius contra, faciat unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum. Neque enim litigaverunt inter se Zachæus, et ille centurio, cum alter eorum gaudens suscepit Dominum, alter dixit : Non sum dignus, ut intres sub tectum meum, ambo*

Salvatorem honorificantes, quamvis non uno modo. Amor tamen et spes, ad quæ semper Scriptura nos provocat, præferuntur timori. Unde et cum Petrus dixisset : Exi a me, Domine, quia homo peccator sum, respondit Jesus : Noli timere.

Ad 4, dicendum, quod, quia Dominus dicit : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, non est pluries in die communicandum, ut saltem per hoc, quod aliquis semel in die communicat, repræsentetur unitas passionis Christi.

Ad 5, dicendum, quod secundum diversum statum Ecclesiæ diversa circa hoc statuta emanaverunt. Nam in primitiva Ecclesia, quando magna vigebat devotio fidei Christianæ, statutum fuit, ut quotidie fideles communicarent. Unde Anacletus P. dicit (in epist. sua 1, in med. illius, et habetur de Consecr., d. 2) : *Peracta consecratione, omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus, sic enim et Apostoli statuerunt, et sancta Romana tenet Ecclesia. Postmodum vero diminuto fidei fervore, Fabianus Pap. indulsit* (c. 16, de Consecrat., dist. 2), *ut si non frequentius, saltem ter in anno omnes communicent, scilicet, in Pascha, Pentecoste, et Natali Domini. Soter etiam Papa in Cœna Domini dicit esse communicandum, ut habetur in Decret., de Consecrat., d. 2* (in epist. ad Episc. Italiæ). *Postmodum propter iniquitatis abundantiam, refrigescente charitate multorum, statuit Innocent. III* (in Concil. Later., c. 21), *ut saltem semel in anno, in Pascha fideles communicent. Consulitur tamen in lib. de Eccles. dogm.* (cap. 53, circa princ., habetur lib. hic inter opera August., tom. 5), *omnibus diebus Dominicis esse communicandum.*

Littera D. Thomæ est elegantissima, sed adeo perspicua, ut nullo indigeat commentario; de re vero ipsa pauca in disputatione addemus; solum adverte titulum articuli et consequenter totam doctrinam intelligendam esse præcipue de communi populo, seu laicis communicantibus; nam de sacerdotibus, qui ratione sacrificii communicant, est specialis ratio, ob quam facilius possunt quotidie communicare, ut infra dicemus.

ARTICULUS XI.

Utrum liceat omnino a communione cessare (4, d. 12, quæst. 3, art. 2).

1. *Ad undecimum sic proceditur. Videtur, quod liceat cessare omnino a communione. Laudatur enim centurio de hoc, quod dicit Matth. 8 : Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum. Cui comparatur ille, qui reputat a communione sibi esse abstinendum, ut dictum est* (art. præced., in argum. 3). *Cum ergo nunquam legatur, Christum in ejus domum venisse, videtur, quod liceat alicui toto tempore vitæ suæ a communione abstinere.*

2. *Præterea, cuilibet licet abstinere ab his, quæ non sunt de necessitate salutis. Sed hoc sacramentum non est de necessitate salutis, ut supra dictum est* (q. 73, art. 3, ad 1). *Ergo licet a sumptione hujus sacramenti omnino cessare.*

3. *Præterea, peccatores non tenentur communicare. Unde Fabianus Pap. cum dixisset* (habetur de Consecrat., dist. 2, cap. Etsi non frequentius) : *Ter in anno omnes communicent, adjunxit : Nisi forte quis majoribus criminibus impediatur. Si ergo illi, qui non sunt in peccato, tenentur communicare, videtur, quod melioris conditionis sint peccatores, quam justi, quod est inconveniens. Ergo videtur, quod etiam justis liceat a communione cessare.*

Sed contra est, quod Dominus dicit Joan. 6 : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 1 hujus quæst., et quæst. 73, art. 3, ad 1), *duplex est modus percipiendi hoc sacramentum, scilicet, spiritualis et sacramentalis. Manifestum est autem, quod omnes tenentur saltem spiritualiter manducare, quia hoc est Christo incorporari, ut supra dictum est* (quæst. 73, art. 3). *Spiritualis autem manducatio includit votum seu desiderium percipiendi hoc sacramentum, ut supra dictum est* (ibidem). *Et ideo sine voto percipiendi hoc sacramentum, non potest homini esse salus. Frustra autem esset votum, nisi impleretur, quando opportunitas adesset. Et ideo manifestum est, quod homo tenetur hoc sacramentum sumere, non solum ex statuto Ecclesiæ, sed ex mandato Domini dicentis, Luc. 22 : Hoc facite in meam commemorationem. Ex statuto autem Ecclesiæ* (c. Omnis utriusque sexus), *sunt determinata tempora exequendi Christi præceptum.*

Ad 1 ergo dicendum, quod sicut Gregor. dicit in Pastorali (in 1 part., cap. 6, circa princ.), *illa est vera humilitas, cum ad respuendum, quod utiliter præcipitur, pertinax non est. Et ideo non potest esse laudabilis humilitas, si contra præceptum Christi et Ecclesiæ aliquis*

omnino a communione abstineat; neque enim centurioni, præceptum fuit, ut Christum in sua domo reciperet.

Ad 2, *dicendum, quod hoc sacramentum dicitur non esse necessitatis, sicut baptismus, quantum ad pueros, quibus potest esse salus sine hoc sacramento, non autem sine sacramento baptismi; quantum vero ad adultos, utrumque est necessitatis.*

Ad 3, *dicendum, quod peccatores magnum detrimentum patiuntur, ex hoc, quod repelluntur a perceptione hujus sacramenti, unde per hoc non sunt melioris conditionis. Et licet in peccatis permanentes non excusentur propter hoc a transgressione præcepti, pœnitentes tamen, qui, ut Innocent. dicit* (in Concil. Lateran., can. 21), *secundum consilium sacerdotis abstinent, excusantur.*

DISPUTATIO LXIX.

DE PRÆCEPTO DIVINO CIRCA USUM EUCHARISTIÆ.

Disputat. 31 *de Eucharist.* — Hactenus dictum est de præceptis, quibus præscribitur modus servandus in usu hujus sacramenti ex parte sumentium, tam in anima, quam in corpore; nunc consequenter dicendum superest de præceptis pertinentibus ad exercitium hujus sumptionis, seu sacramentalis manducationis Eucharistiæ; nam de spirituali manducatione non oportet interponere sermonem, ne materiam confundamus, ut multi ex scriptoribus faciunt; nam si loquamur large et omnino metaphorice de spirituali manducatione, constat, illam esse tam necessariam, quam necessarium est, viva fide credere in Christum; tamen hæc necessitas non oritur ex præcepto pertinente ad hoc sacramentum, sed ex præceptis fidei et charitatis, quia hæc manducatio, ut supra dixi, non est manducatio Eucharistiæ formaliter, sed valde materialiter, quia non terminatur ad Christum, ut sacramentum est, seu quatenus in hoc sacramento continetur, sed ad Christum secundum se, ut est Deus et homo, hominumque redemptor; si autem loquamur de manducatione spirituali Eucharistiæ formali et propria, qualis est per votum hujus sacramenti, et sacramentalis usus ejus, in tantum potest hæc esse in præcepto, in quantum ipsa realis et sacramentalis sumptio fuerit præcepta, ut recte D. Thom. in hoc articulo notavit, et ideo tota disputatio revocatur ad præceptum de sacramentali sumptione. Hoc autem præceptum duplex esse potest, divinum scilicet, et humanum seu ecclesiasticum; de hoc posteriori dicemus disputatione sequente, hic de priori, de quo prius declarabimus, quid præceptum sit, et consequenter quando et quos obliget; deinde, quid liceat, præter id, quod præceptum est, quid vero sit prohibitum.

SECTIO I.

Utrum jure divino latum sit præceptum obligans ad sacramentalem usum Eucharistiæ.

1. *Quorumdam opinio.* — Suppono in tota hac disputatione esse sermonem de communione laica, quæ non ratione sacrificii præcepta sit, sed per se propter usum sacramenti, de quo nunc sermo est; nam de altera dicemus postea, tractantes de sacrificio. Et hæc ergo est prima opinio, negans esse præceptam jure divino, quam tenuit Alexand. Alensis, 4, part. 1, quæst. 51, membr. 4; D. Thom. in 4, dist. 9, quæst. 1, art. 1, quæstiunc. 2; et ibi Carthusian., quæst. 1; et Palacius, disput. 2; Bonaventura, dist. 12, art. 5, q. 1; Gabriel, lect. 87 in canonem; Sylvester, verbo Euchar.; Ferrar., 4 contra Gent., c. 61; Cajetan. hic. Fundamentum est, quia nullum præceptum est admittendum sine sufficienti probatione; hoc autem probari non potest, nec ratione, nec auctoritate. Primum per se evidens est, quia hoc præceptum ut sit, non pendet ex sola rei natura, sed ex Christi voluntate, quæ solo discursu, vel ratiocinatione investigari non potest; præsertim, quia supra diximus, hoc sacramentum non esse medium simpliciter ad salutem necessarium; nam inde fit per se et ex natura rei, non esse præceptum, etiam supposita institutione. Secundum probatur, quia neque antiqui Patres, neque Ecclesia quidquam de hoc præcepto tradiderunt, neque in Scriptura continetur; duo enim testimonia, quæ hic affert D. Thomas, et afferri tantum possunt, non videntur urgentia, nec sufficientia, ut in eorum expositione tractabitur.

2. *Communicandi præceptum de jure est divino.* — Dicendum nihilominus est præceptum communicandi jure divino esse a Christo Domino latum. Hanc sententiam elegit D. Thom., non solum ut tutiorem, quod Cajetan. ait, sed etiam ut probabiliorem, et magis piam, quam etiam tenuerunt in 4, dist. 9, Durandus, quæst. 2, num. 7; Paludan., q. 1, art. 1, ad 2; Richardus, d. 12, art. 6, q. 11;

Sot., q. 1 de Eucharist.; Petrus Soto, lect. 9 de Eucharist.; Navarrus, in Summa, cap. 21, num. 57; Victor., in Summ., num. 86; Hosius, lib. 3 contra Brentium; Claudius de Sainct., Repet. 6, cap. 5; et inclinat Innocent., lib. 4 de hoc mysterio, cap. 42. Et imprimis est hæc sententia per se valde credibilis, adeo ut nonnulli existimaverint, quamvis hoc præceptum absolute non possit dici naturale, tamen supposita institutione hujus sacramenti et fine illius, et efficacia ac fructu ejus, hominisque fragilitate, necessario consequi et quasi naturaliter ex tali institutione. Tum quia usus hujus sacramenti est maxime utilis et moraliter necessarius ad salutem animarum; ergo ex lege propriæ necessitatis obligatur homo ad utendum illo, supposita ejus institutione et efficacia. Antecedens constat ex dictis supra de effectu hujus sacramenti, et quæ antea diximus de ejusdem necessitate, ubi inter alia adduximus Cyrillum de hac necessitate explicantem verba illa : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis.* Quia nimirum homo hujus sacramenti ope et auxilio destitutus spiritualem vitam conservare non potest, moraliter loquendo. Ex quo facile probatur prima consequentia, quia homo non solum tenetur media simpliciter necessaria suæ saluti adhibere, sed etiam utilissima et quæ ita sunt opportuna, ut sine eis vix possit moraliter salvari. Accedit, quod perpetua omissio hujus communionis videtur esse quædam spiritualis prodigalitas, valde gravis et animæ perniciosa; imo addit Durandus, esse virtualem contemptum tanti beneficii, qui est intrinsece malus. Has autem rationes non ideo affero, quia censeam per se sufficere ad hoc præceptum demonstrandum; non enim ita est, nam secluso præcepto, posset sine dubio omitti sine contemptu et sine prodigalitate, quæ sit peccatum saltem grave, ut de sacramento confirmationis supra diximus, et idem est de extrema unctione; nam licet hoc sit dignius et utilius, tamen homo etiam ex charitate propria non obligatur ad id, quod est optimum, ut de usu consiliorum per se notum est; alioqui si hæc ratio facta efficax esset, multum probaret, nimirum, jure divino præceptum esse, non tantum aliquando, sed frequenter etiam hoc sacramentum sumere; hoc enim modo ad conservandam spiritualem vitam utilissimum est; nam semel in vita, vel in anno sumptum, parum certe juvare potest. Afferuntur ergo prædictæ rationes ad ostendendam congruentiam hujus præcepti; est enim hic actus maxime accommodatus, ut a Christo Domino præciperetur, non solum propter sumentium utilitatem, sed etiam propter ipsius sacramenti dignitatem et reverentiam; et alioqui tale præceptum non est præter rationem et libertatem, ut sic dicam, legis gratiæ, in qua esse debuerunt præcepta fidei et sacramentorum, pauca quidem, dignissima tamen et utilissima. Inter hæc ergo merito constituitur hoc præceptum. Et a signo confirmari potest, quia tale præceptum Ecclesiæ futurum erat utilissimum; hac enim de causa nunquam in Ecclesia defuit, essetque intolerabilis error, si Ecclesia tentaret illud prorsus e medio tollere; cur ergo Christus Dominus prætermisisset illud? Atque hinc ulterius colligere licet hunc fuisse semper fidelium sensum et ecclesiasticam traditionem; nam a principio nascentis Ecclesiæ usus hujus sacramenti fuit fidelibus omnibus in observatione maxima, tanquam pertinens ad Christi traditionem et mandatum; et hæc existimatio videtur semper in Ecclesia durasse, et ab illa manasse perpetua observatio, et cura pastorum Ecclesiæ, ut Christianus populus aliquando communicet. Unde addit Paludanus, ex præcepto ecclesiastico colligi hoc divinum, quia non potuisset Ecclesia tempus communionis præscribere, nisi res ipsa esset a Christo præcepta. Sed hæc collectio, si, ut verba sonant, necessaria censeatur, non solum est mala, sed gravem etiam continet errorem; potuisset enim Ecclesia hoc præcipere, etiamsi Christus non præcepisset, cum materia sit ad præceptum aptissima, et potestas ferendarum legum in Ecclesia non desit; si autem solum afferatur, ut probabile indicium traditionis et voluntatis Christi, est, ut dixi, verisimilis conjectura.

3. *Ab auctoritate petitur conclusionis probatur. — Evasio. — Refutatio.* — Sed ad Scripturæ testimonia veniamus. Primum est illud Joan. 6 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ex quibus verbis hoc præceptum colligit Justin., Apolog. 2 pro Christ.; in eis enim sermo est de hoc sacramento, et de proprio usu seu sacramentali manducatione ejus, ut supra ostendimus; non potest autem illa conditionalis esse vera, nisi hæc manducatio sit aliquo modo ad salutem necessaria, quia, si non est necessaria, sine illa poterit homo salvari, et vitam habere; si autem est necessaria, aut est ex necessitate

præcepti, et habetur intentum; aut necessitate medii, et hæc etiam necessitas, respectu talis actus, necessario supponit præceptum, quia, cum per se sumptus ex natura sua non sit necessarius ad gratiam vel gloriam obtinendam, non potest induere rationem medii necessarii, nisi mediante præcepto. Responderi potest, significari his verbis necessitatem medii in sensu, quo id, quod est maxime utile, solet dici necessarium, et ideo non oportere hanc necesitatem manare ex præcepto, sed ex instututione, juxta expositionem Cyrilli insinuatam, juxta quam verbum illud, *non habebitis vitam,* non significat necessitatem simpliciter, nec impossibilitatem contrarii effectus, sed morale periculum; id est, versabimini in magno periculo amittendi vitam, destituti eo speciali auxilio, quod manducantibus carnem meam daturus sum. Verumtamen hæc evasio nullo modo evacuat efficaciam hujus sacramenti; nam illa expositio Cyrilli singularis est, et quamvis moralis sit, et sub hac ratione utilis esse possit, et non rejicienda, non tamen ut unica et litteralis admittenda est; sic enim esset perniciosa, cum sit contra proprietatem verborum Christi, quæ maxime observanda est, et retinenda, quoad fieri possit; veritas enim illius conditionalis locutionis significat necessariam connexionem et infallibilem effectum in consequente significatum, si antecedens in esse ponatur, sicque intelligitur illud : *Nisi quis renatus fuerit,* etc., *non intrabit in regnum cœlorum,* et illud : *Nisi pœnitentiam egeritis,* etc., et similia, quæ vim suam amitterent, si prædicto modo liceret subterfugere. Est ergo testimonium hoc satis efficax. Duæ tamen oriuntur graves difficultates. Nam illa verba sic exposita nimium probant, scilicet, non solum adultis, sed etiam infantibus, necessarium esse hoc sacramentum, et non solum in una specie, sed etiam in utraque; de quibus in sequentibus dicemus.

4. *Secundum Scripturæ testimonium ad præceptum divinum de communicando stabiliendum. — Duobus modis eludi potest hoc testimonium.—Primus.—Secundus.*—Secundum testimonium continetur in illis Christi verbis, quæ referunt Lucas, cap. 22, et Paulus, 1 ad Cor. 11 : *Hoc facite in meam commemorationem;* præmiserat autem : *Accipite et comedite,* seu *bibite,* et hoc solum Apostoli tunc fecerunt communicando, et sacramentaliter suscipiendo hoc sacramentum. Ergo hoc præceptum significatum in illis verbis : *Hoc facite,* cadit super hujusmodi usum talis sacramenti, et non pertinuit ad solas Apostolorum personas, sed ad universam Ecclesiam, quæ in illis repræsentabatur. Ergo per hæc verba datum est præceptum universæ Ecclesiæ recipiendi hoc sacramentum in Christi memoriam. Ita fere D. Thom. hic. Hoc vero testimonium duplici ratione videri potest inefficax : primam persequitur Cajetanus hic, quia in illis verbis non tam præcipitur usus seu exercitium manducationis, quam modus seu intentio, qua debent fideles accedere ad hoc sacramentum, quando illud sumpserint, quod clarius explicatum est in verbis canonis Missæ, ubi post verba utriusque consecrationis dicitur : *Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis;* quæ verba videntur continere interpretationem eorum, quæ Lucas posuit; et Paulus eamdem indicavit, subdens post superiora verba : *Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Unde Chrys., homil. 17 ad Hebr., Basil., et Gregor., in Moralibus, reg. 21, cap. 3, dicunt his verbis significari qua mente et reverentia suscipiendum sit hoc sacramentum, in commemorationem obedientiæ Domini usque ad mortem. Juxta hanc igitur interpretationem non est hoc præceptum de exercitio, sed de specificatione actus (ut sic dicam), id est, non est præceptum de usu, sed de fide et reverentia, qua suscipiendum est hoc sacramentum, cum sumitur; quod præceptum locum habet, etiam si ipsa susceptio præcepta non sit, sed voluntaria; ut, si dicamus, Ecclesiam præcepisse, ut hoc sacramentum a jejunis sumatur, non est sensus præcepisse sumptionem, sed modum servandum etiam in libera et voluntaria sumptione, scilicet, ut non fiat, nisi ab homine jejuno; sicut etiam, cum dicimus, attente esse orandum, non significamus orationem esse præceptam, sed modum. Secunda et non minus difficilis evasio est, quia, cum Christus dixit : *Hoc facite,* non designavit id, quod Apostoli tunc fecerant communicando, sed quod ipse fecerat, consecrando, offerendo et sacramentum dispensando; ergo ex illis verbis non potest colligi, Apostolis ut fidelibus datum esse præceptum communicandi, sed eisdem ut sacerdotibus datum esse præceptum conficiendi, et dispensandi hoc sacramentum; et, si aliqua ejus sumptio præcepta est, potius est illa, quæ aliquo modo ad integritatem sacrificii pertinet, et sacerdotum est propria,

eaque verisimilius est Christum tunc fuisse usum, ut postea dicemus. Antecedens expressum videtur in Concilio Trident., sess. 22, cap. 1, dicente Christum illis verbis Apostolos, novi Testamenti sacerdotes constituisse, eisque et eorum in sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepisse; constat ergo, tunc Christum locutum esse ad Apostolos, non ut communem plebem repræsentabant, sed ut sacerdotes; non ergo communio laica illis præcepta est, sed sacrificalis oblatio et sumptio.

5. *Corroboratur testimonium prædictum.* — Nihilominus testimonium hoc, quamvis non sit omnino certum, neque evidenter convincat, propter rationes factas, est tamen valde probabile, et nullatenus rejiciendum, cui magnam vim adhibuit Concil. Trident., sess. 13, cap. 2, dicens : *Salvator noster discessurus ex hoc mundo ad Patrem sacramentum hoc instituit, et in illius sumptione colere nos sui memoriam præcepit, suamque annunciare mortem, donec ipse ad judicandum veniat, sumi autem voluit sacramentum hoc, tanquam spiritualem animarum cibum,* etc. Ex quibus verbis non solum testimonium hoc roboratur, sed etiam ipsa sententia, quam confirmare intendimus, sufficienter probatur, et prima difficultas tacta expeditur; declarat enim Concilium, Christum non tantum præcepisse nobis, quasi sub conditione, ut recoleremus memoriam passionis ejus in hoc sacramento, si vellemus illo uti, sed simpliciter præcepisse, ut in illius sumptione sui memoriam coleremus; nam, quia voluit, ut hæc memoria frequens in nobis esset, et hoc divinum memoriale nobis reliquit, et illo nos uti præcepit, et hoc est, quod Concilium adjunxit, dicens : *Sumi autem voluit;* ibi enim verbum *voluit* voluntatem præcipientem indicat, et positum est, ut æquivalens superiori verbo *præcepit,* ut plane ex contextu constat. Nec dici potest, Concilium ibi non loqui de sumptione laica, seu privata, sed tantum de sacerdotali et publica, quæ a sacerdotibus nomine omnium fieri censetur, ita ut sicut universa plebs per sacerdotes censetur offerre, per eosdem etiam memoriam ejus recolere, seu in memoriam ejus sumere censeatur; hæc enim expositio est valde violenta, quia nullibi est talis usus loquendi, quod plebs communicet, vel sumat per sacerdotes, quamvis interdum dici soleat sacerdos in persona omnium sumere, ut patet apud D. Thom. infra, art. 12, ad 7. Præterea dicta expositio repugnat menti Concilii dicentis : *Sumi autem voluit sacramentum hoc, tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius, qui dixit : Qui manducat me, et ipse vivet propter me.* Ubi evidenter est sermo de manducatione omnium fidelium. Hanc ergo dicit Concilium fuisse a Christo præceptam. Et revera, supposita institutione hujus sacramenti, sumere illud, ut sacramentum est, et sumere in Christi memoriam, non sunt duo, sed unum et idem; nec fideles, quando hoc sacramentum recipiunt, aliter tenentur illud sumere in Christi memoriam, quam sumendo illud, ut revera in se continens Christum ipsum, qui pro nobis mortuus est; ergo præcipere sumptionem hujus sacramenti in Christi memoriam nihil aliud fuit, quam præcipere sacramentalem usum ejus.

6. *Hic primus modus eludendi prædictum testimonium rejicitur.* — Atque ex his patet solutio ad primam difficultatem. Aliquando enim similes locutiones habent sensum ibi explicatum; tamen quando illa determinatio seu modificatio continet propriam et essentialem rationem actus præcepti, non intelligitur tantum præcepta conditio, ut specificatio actus, sed absolute actus sub tali conditione; ut cum dicitur : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,* non tantum est sensus : Cum dilexeris, diliges hoc modo; sed simpliciter est præceptum, ut diligamus tam perfecto amore; et similia possent multa afferri; sic ergo in præsenti additur illa determinatio, *in mei commemorationem,* non ut ad illam solam limitetur præceptum, et non sit etiam præceptum faciendi id, in quo recolitur talis memoria, id est, sumendi Eucharistiam, sed ad explicandum potius, hanc sumptionem, quæ præcipitur, debere esse sacramentalem, id est, ex fide Christi, et institutionis ejus profectam, ad significandam, et recolendam passionem ejus, et talem sumptionem esse, quæ præcipitur. Et quanquam quis contendat, hunc sensum esse saltem ambiguum, tamen nemo negare potest, esse verbis ipsis satis accommodatum, et ex verbis Concilii Trident. ambiguitatem fere ablatam. Quod tamen potest ex secunda difficultate tacta ita confirmari; nam, si illa expositio admittitur, sequitur etiam in illis verbis non contineri præceptum sacrificandi, consecrandi, aut dispensandi hoc sacramentum, quoad exercitium, sed tantum, quoad specificationem, seu sub conditione, quod, si

hæc fiant, in memoriam Christi fiant; est enim in utraque expositione æqualis ratio; consequens autem est aperte falsum, et contra expressam Concilii sententiam in altero loco citato; non est ergo ille sensus illorum verborum, sed per ea actus et exercitium ejus absolute præcipitur; simul autem modus talis actus, et ratio institutionis ejus significatur.

7. *Rejicitur item secundus modus.* — Ad secundam difficultatem primo concedi potest, illa verba : *Hoc facite,* et cætera, directe ac per se dicta esse ad Apostolos, ut sacerdotes, et actiones sacerdotales eis præcepisse, inter quas non sola oblatio, vel consecratio, sed etiam Eucharistiæ dispensatio continetur; has enim omnes Christus exercuerat, omnesque sacerdotalis muneris sunt, et pronomen, *hoc,* absolute totum Christi factum demonstrat, et non est ratio, ob quam magis una actio, quam alia excludatur. Præceptum est ergo sacerdotibus per hæc verba, ut dispensent hoc sacramentum; et hinc aliis etiam consequenter præceptum est, ut sumant, quia dare et sumere correlativa sunt, nec unum sine alio impleri potest. Hoc enim modo ex eo, quod Christus dixit Apostolis : *Baptizantes eos,* colligimus, aliis præceptum esse ut baptismum accipiant; et ex eo, quod Apostolis dictum est : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis,* colligit Ecclesia, aliis præceptum esse, ut confiteantur; et ex eo, quod Petro dictum est : *Pasce oves meas,* colligimus, ovibus præceptum esse, ut pareant. Sed hæc responsio et deductio, quamvis sit probabilis, non tamen videtur omnino efficax, quia sane præceptum donandi, vel dispensandi, per se non infert in aliis præceptum accipiendi; nam potest illud præceptum dari pro his, qui accipere voluerint, sicut divites tenentur dare eleemosynam, quamvis pauperes non teneantur accipere; et nunc Episcopi tenentur interdum dare sacramentum Ordinis et confirmationis, et sacerdotes sacramentum extremæ unctionis, vel matrimonii, quamvis alii non teneantur accipere; et in hoc eodem sacramento sæpius tenentur parochi dispensare illud, etiam cum fideles non tenentur accipere, voluntarie tamen id faciunt. Et quoad hoc est magnum discrimen de illis verbis, *Pasce oves meas,* quibus data est potestas gubernandi, quæ vi sua constituit subditos, ad quos intrinsece relationem dicit, et ideo ex illis bene colligitur in aliis obligatio parendi; secus vero est de potestate dispensandi, quæ in altero extremo tantum requirit capacitatem, non necessitatem; et similiter obligatio dispensandi non requirit in alio extremo obligationem, sed solum voluntatem. Ex illis autem verbis : *Quorum remiseritis,* etc., præcise sumptis, non colligeretur præceptum, nisi adjuncta fuissent alia : *Et quorum retinueritis, retenta sunt,* quæ virtute continent hanc conditionalem : Nisi a vobis remittantur, non erunt remissa, quæ optime declarant præceptum, juxta superius dicta in primo testimonio, ut latius tractabitur in sequente tomo; et idem dici posset de illis verbis, *Baptizantes eos,* quod per se sumpta non satis ostendunt præceptum, nisi alibi esset posita conditionalis illa : *Nisi quis renatus fuerit,* etc., et ideo post illa verba statim subdidit Christus : *Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.* Posset etiam ex parte materiæ assignari differentia; nam ibi præcipitur Apostolis, ut per baptismum, et non alias, recipiant intra Ecclesiam Christi eos, quibus fidem prædicaverint, ex quo melius colligitur, aliis etiam esse præceptum suscipiendi baptismum, ut possint ingredi Ecclesiam, intra quam solum est salus. Itaque in exemplis adductis, non est sufficiens similitudo, nec prædicta responsio omnino evacuat difficultatem. Secundo ergo dicitur, cum Christus dixit : *Hoc facite,* per illud pronomen, *hoc,* designasse totam illam actionem, omnesque partes ejus, quæ in illa sacra mystica cœna peractæ fuerunt, tam ex parte Christi, quam ex parte Apostolorum, et ideo Concilium in uno loco unius partis meminit, et in alio alterius, in neutro vero alteram exclusit. Atque ita sensus erit : *Hoc facite,* id est, quod nunc egimus, me consecrante, accipiente, et dante, et vobis etiam recipientibus, hoc volo, ut in Ecclesia mea fiat, quæ, quia ex sacerdotibus et laicis constat, aliquid in illis verbis continetur ad solos sacerdotes pertinens, et aliquid, quod omnibus laicis commune est. Atque ita SS. Patres ad utrosque secundum id, quod singulis convenire potest, verba illa applicanda esse significarunt. Chrysostomus, enim, hom. 17 ad Hebr., de obligatione sacrificii, verba illa declaravit; idemque indicavit Damascenus, lib. 4, cap. 14, nam illa ad consecrationem refert, dum ait : *Ex quo a Domino dictum est : Hoc facite, omnipotenti ejus verbo hoc efficitur.* Nec differt Cyprian., epist. 63, dicens, illo verbo præceptum esse a Christo, ut in offerendo, eum ritum servemus, quem ipse servavit. Idem vero Cyprian., in serm. de

Cœna Domini, videtur illud verbum Christi referre ad totam actionem, dicens: *Ex quo a Domino dictum est : Hoc facite, panis ille solemni benedictione sacratus ad totius hominis vitam, salutemque proficit, simul medicamentum existens et holocaustum.* Cyrill. autem, lib. 12 in Joan., cap. 58, intelligit illa verba de participatione hujus mysterii, quam dicit a fidelibus accipi in passionis Christi commemorationem. Basilius denique, supra citato loco Moral., plane intelligit hæc verba de ipsa sumptione. Satis ergo probabiliter præceptum hoc ex Scriptura et ratione colligitur, per quod fundamento contrariæ opinionis satisfactum est.

SECTIO II.

Quas personas obliget hoc præceptum.

1. *Quotquot baptizati ratione uti possunt præcepto communicandi divino obligantur.* — Unum est certum, scilicet, omnes adultos baptizatos, qui ratione uti possunt, hoc præcepto obligari, quia omnes sunt capaces hujus sacramenti et effectus ejus, et possunt ad illud recipiendum per proprium actum disponi, et alioqui verba præcepti generalia sunt, et sine exceptione. Ergo dubium non est, quin saltem has personas omnes comprehendat. De cæteris vero quadruplex breve dubium occurrit.

2. *Primum dubium de non baptizatis.* — *Præceptum divinum communicandi infideles etiam adultos quoscumque etiam non baptizatos obligat.* — *Dubium dissolvitur.* — Primum est de hominibus nondum baptizatis, sive fideles sint, ut catechumeni, sive infideles, de quibus Soto, dist. 18, quæst. 1, art. 3, negat, eos obligari hoc præcepto, quia ante baptismum solum divinum præceptum baptismi obligat, et non aliud, sicut præcepta religionis ante illius professionem non obligant eum, qui ex voto tenetur religionem ingredi. Et confirmatur, quia præceptum confessionis non obligat ante baptismum; ergo neque communionis. Nihilominus verius existimo, præceptum hoc absolute obligare omnes homines, etiam non baptizatos et infideles. Ratio est, quia verba Christi sunt generalia : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis;* non enim loquebatur solum ad fideles seu Christianos homines, sed simpliciter ad omnes, qui audiebant, et per eos ad omnes, qui quovis tempore et loco futuri erant. Rursus potestas Christi ad leges ferendas, omnes complectitur; est enim divina et universalissima. Deinde, ut præceptum hoc obliget, non necessario supponit baptismum; differt enim obligatio a sumptione; licet ergo sumptio, ut licite et cum fructu fiat, supponat baptismum, obligatio tamen non est, cur illum supponat; quin potius potest etiam hoc titulo obligari homo ad baptismum, ut possit præceptum hoc communicandi implere; sicut, qui peccavit mortaliter post baptismum, antequam confiteatur, jam obligatur ad hoc sacramentum suo tempore sumendum, quamvis sumere non possit, nisi confessione præmissa, si potest, scilicet, ut debite communicare possit. Atque hinc colligo, si catechumenus in fine vitæ baptismum et Eucharistiam voluntarie omittat, duo peccata committere, quia duo diversa præcepta divina per sese obligantia violat. Statim vero occurit interrogatio, an, si communicet et non baptizetur, impleat hoc divinum præceptum communionis? Sed de hoc dicemus commodius disputatione sequente; nunc solum dicimus, valde materialiter illud implere, nihilque illi deservire ad vitandam culpam; gravius enim sic sumendo delinquit, quam si omnino non sumeret. Ad fundamentum ergo Soti negatur assumptum ; nam præcepta divina obligare possunt, etiam ante baptismum, si aliunde non sit speciale impedimentum, ut patet de præcepto credendi explicite incarnationem, vel Trinitatem, et de præcepto ipsiusmet baptismi. Est enim eadem ratio de cæteris. Unde Scotus, Richardus, Adrian. et alii, etiam præceptum confessionis dicunt obligare infideles ante baptismum, quia divinum est; qui, licet in illa speciali materia falsum dicant, tamen in hoc, præsenti veritati favent, quod censent, baptismum non esse necessarium, ut divina præcepta obligent, quia potestas, a qua manant, est suprema, et non supponit characterem in subditis. Unde non est simile illud de religione, quod Soto affert, quia illa tantum sunt vel humana statuta, quæ solum obligant membra illius politici corporis, quæ per professionem uniuntur, vel oriuntur ex speciali voto, quod non obligat, donec emittatur. Ad confirmationem negatur consequentia, quia non baptizatus non habet materiam confessionis, neque est capax illius, etiam si baptizetur, quia neque etiam confiteri potest, donec aliquid post baptismum peccet; sicut autem non potest obligari quis ad peccandum

post baptismum, ita non potest obligari ad confessionem ante baptismum; et ideo ibi est specialis ratio, quæ non habet locum in Eucharistia.

3. *Dubium secundum de infantibus.* — Secundum dubium est de infantibus, sub quibus perpetuo amentes, cujuscumque ætatis sint, comprehendimus, quos omnes clarum est, vel non esse capaces, vel certe excusari ab obligatione præcepti, nec de hoc inquirimus, sed an teneatur Ecclesia illis hoc sacramentum dare, prout nonnulli hæretici affirmarunt, quod Cajet. hic, art. 12, tribuit Nestorio et Pelagio; nescio tamen, unde id sumpserit, quia nec Cyrillus, nec Augustinus, nec alii antiqui hoc referunt. Waldensis vero, tomo 2 de Sacram., cap. 91, hujus erroris notat Armenos. Fundamentum supra insinuatum est, quia illa Christi verba : *Nisi manducaveritis*, tam generalia sunt, sicut illa : *Nisi quis renatus fuerit;* ergo, sicut hæc comprehendunt infantes, ita et illa. Confirmatur, nam ex multorum sententia sacramentum est medium necessarium ad salutem, non solum adultis, sed etiam parvulis, ex similitudine etiam prædictorum verborum; et ideo Augustinus ubique conatur, illorum verborum veritatem, etiam in infantibus salvare, ut patet epist. 16 et 17, et lib. 1 de Peccat. merit. et remiss., cap. 20, et lib. 3, cap. 4, et sæpe alias; ergo etiam est infantibus sacramentum hoc necessarium, necessitate præcepti divini; nam, sicut unusquisque adultus tenetur accipere medium sibi necessarium ad salutem, ita tenetur Ecclesia providere infantibus de remediis eis necessariis ad salutem. Tandem hac ratione antiqui Patres observarunt, ne hoc sacramentum negaretur infantibus, quia existimasse videntur jure divino illis deberi.

4. *Hoc præcepto infantes non tenentur.* — Nihilominus certa fides est, hoc divinum jus non extendi ad infantes vel amentes perpetuos, seu Ecclesiam non teneri ad dandum illis hoc sacramentum. Ita definit Concilium Trident., sess. 21, cap. 4. Nam licet solum dicat, hos parvulos nulla necessitate obligari ad sacramentalem Eucharistiæ communionem, tamen intentio ejus manifesta est, scilicet, infantes non obligari eo modo, quo obligari possunt, scilicet aut necessitate medii, aut necessitate præcepti, per pastores Ecclesiæ, aut per parentes suos; nam obligatio præcepti, quæ immediate obliget hujusmodi infantes, per se impossibilis est; unde ad hanc excludendam non addidisset Concilium decretum illud. Atque hinc sumitur ratio a priori hujus veritatis, quia hoc sacramentum non est medium necessarium infantibus, ut in superioribus late ostensum est, et Concilium in citato loco plane docet; sed Ecclesia tantum tenetur providere hujusmodi personis media ad eorum salutem necessaria, non vero omnia, quæ possunt esse utilia; sed in his debet etiam ipsorum sacramentorum venerationi prospicere, ut idem Concilium eadem sess., cap. 2, significavit : ergo. Unde sumitur secundum argumentum evidens ex Romanæ Ecclesiæ universali consuetudine, quæ satis declaravit, obligatione hac parvulos non comprehendi; nam eis denegat Eucharistiam, etiam si in ea ætate moriantur; et non agit contra divinum præceptum; impossibile enim est, universam Ecclesiam approbare errorem contra bonos mores, et præsertim in usu et dispensatione sacramentorum, ut significavit Concilium citato loco, et traditur in cap. Ad abolendam, de Hæretic., et latius in materia de fide. Tertio hinc etiam sumitur argumentum, declarans verba illa Christi : *Nisi manducaveritis,* solis adultis dicta fuisse, quia, cum non sint dicta propter necessitatem medii, sed præcepti, ad eos tantum diriguntur, qui sunt capaces præcepti; hi autem sunt tantum adulti. Ac propterea diverso modo locutus est Christus Dominus in illis duobus locis, de baptismo et de Eucharistia; nam de baptismo passive dixit : *Nisi quis renatus fuerit,* et non direxit sermonem ad ipsos baptizandos, tanquam ad eos, qui intelligere poterant, et vim obligationis, et magnitudinem comminationis, quod nimirum amissuri essent vitam, nisi præceptum custodirent; sed ea tantum forma locutionis usus est, quæ propriissime cadere posset in omnes homines, sive intelligere possent, aut præcepto obligari, sive non. De Eucharistia autem active loquitur, sermonem dirigens ad eos, qui audiebant, et percipere poterant vim præcepti, dicens : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis;* non est ergo eadem ratio utrorumque verborum proprie intellectorum; Augustin. enim, quando verba illa ad infantes extendit, non secundum proprietatem, nec de hoc sacramento ea interpretatur, sed de spirituali Christi manducatione, quæ fit per unionem fidei et charitatis; et ita dicit, parvulos manducare Christum, cum baptizantur, quia illi per fidem et charitatem uniuntur. Fundamentum ergo contrariæ sententiæ expeditum jam est. Ad consuetudinem autem antiquam in

superioribus ostensum est, non fuisse universalem, sed quarumdam Ecclesiarum, præsertim Græcarum; deinde falsum est, illam consuetudinem, qualiscumque fuerit, ortam esse ex necessitatis seu obligationis existimatione, sed utilitatis tantum, et cujusdam pietatis. Unde ex illa consuetudine solum potest colligi, non esse per se malum, dare hoc sacramentum parvulis, vel amentibus; atque adeo, seclusa Ecclesiæ prohibitione esse licitum; non vero, quod sit necessarium. Nunc vero in Ecclesia Latina non solum necessarium non est, verum etiam nec licitum; nam ita est hæc consuetudo introducta, ut prohibitionem induxerit: jam enim existimatum est, considerata personarum et temporum qualitate, ad debitam hujus sacramenti venerationem ita expedire. Hic vero occurrebat dicendum, quando incipiat hoc præceptum obligare eos, qui ad usum rationis perveniunt; sed de hoc dicetur commodius disp. seq.

5. *Tertium dubium.* — *Prima opinio.* — *Amentibus qui aliquando rationis usu gavisi sunt, Eucharistam dare, illicitum non est.* — *Imo in mortis articulo talibus amentibus dari debet.* — Tertium dubium est de adultis, qui ratione usi fuerunt, jam vero in phrenesim, vel amentiam inciderunt; de quibus, si infirmitas illa non est perpetua seu continua, et tempore, quo durat, non occurrat necessitas, certum est, non esse tunc eis dandum sacramentum, sed expectandum esse, ut ad saniorem mentem redeant, quia hoc debetur reverentiæ sacramenti, ut a fortiori patebit ex dicendis. Difficultas ergo est, quando dispositio illa perpetua censetur, aut quando, ea durante, necessitas communicandi occurrit. Duo autem possunt inquiri: primum, an liceat; secundum, an necessarium sit eos communicare. Aliqui ergo Theologi negant licere, Alens., 4 part., quæst. 49, memb. 4; Gabr., dist. 9, quæst. 2, dub. 4. Fundamentum esse potest, vel quia hoc est contra reverentiam sacramenti; Paulus enim, 1 ad Cor. 11, ad dignam sumptionem, requirit, ut prius homo probet se ipsum, et ideo indigne videtur sacramentum tractari, quando ei datur, qui se probare non potest; vel quia hi homines existimantur incapaces effectus hujus sacramenti, nam sacramentum non licite datur ei, qui indispositus est ad effectum suscipiendum; antecedens probari potest, quia ad effectum hujus sacramenti necessaria est actualis dispositio recipientis. Dico tamen, certum imprimis esse, hoc non esse illicitum. Ita D. Thom. hic, art. 9, et alii statim citandi; et præter jura, quæ D. Thom. citat, est observanda generalis regula ex cap. Quod in te, de Pœnit. et remission., ubi sic dicitur: *In illo verbo, per quod pœnitentiam morientibus nan negamus, viaticum etiam, quod vere pœnitentibus exhibetur, intelligi volumus, ut neque ipsum decedentibus denegetur;* sunt autem frequentissima jura, in quibus statuitur, ut pœnitentia non negetur ægrotis, qui in phrenesim inciderunt, si constiterit, prius confessionem desiderasse, et signa contritionis dedisse; ergo intelligendum est, in eodem casu dandum esse illis viaticum; quæ consuetudo colligitur etiam ex Concil. Tolet. II, cap. 11; ibi enim supponitur, interdum licite dari Eucharistiam iis, qui a propria mente alienati sunt. Ratio autem est, quia hoc nullo jure positivo prohibetur; nullum enim tale extat, aut ostendi potest, neque est per se et natura sua malum; fundamenta vero contrariæ sententiæ valde debilia sunt, et ex falsis principiis procedunt, et si quid probarent, etiam concluderent, non licere, infantibus Eucharistiam dari, quod omnino falsum esse supra est ostensum. Imo hinc potest a fortiori confici argumentum; nam, si per se et intrinsece non est malum, dare Eucharistiam infantibus, et perpetuo amentibus, multo minus erit malum eam dare iis, qui aliquando ratione usi sunt. Secundo vero addendum est, hoc non solere fieri ab Ecclesia, nisi in mortis periculo, et tunc non solum licere, sed etiam debere ita fieri a pastoribus Ecclesiæ. Hoc sumitur ex D. Thoma, et ex usu Ecclesiæ. Et ratio est, quia, ut Concil. Trident. supra citato loco dixit, in sacramentorum dispensatione, duo, quoad fieri possit, conjungenda et procuranda sunt, scilicet, sacramenti veneratio, et fidelium utilitas; quod ergo extra casum necessitatis non detur Eucharistia hujusmodi hominibus, spectat ad venerationem debitam huic sacramento, quia non decet, ut hi, qui non possunt cum propria devotione accedere, sine gravissima causa fiant tanti sacramenti participes; quod vero in eo articulo non negetur sacramentum hujusmodi hominibus, eorum exigit utilitas, et nulla fit irreverentia sacramento; nam id facile caveri potest, ut statim dicam. Est autem specialis ratio, ob quam hi potius quam perpetuo amentes, hoc beneficio fruantur, quia hi jam fuerunt re ipsa obligati præcepto accipiendi Eucharistiam, a qua obligatione semper alii fuerunt excusati; hæc autem obli-

gatio maxime urget in mortis articulo, ut dicemus; unde, si hujusmodi homines statum suum et periculum advertissent, debuissent per Eucharistiæ susceptionem sese præparare; quod ergo propter impotentiam, vel naturalem inadvertentiam non impleverunt, merito in eis per Ecclesiam impletur; unde etiam fit, ut hi homines vel explicite, vel saltem implicite, hoc sacramentum petierint, et petendo, speciale jus ad illud acquisierint, quod merito Ecclesia in eis observari vult; hoc autem locum habere non potuit in his, qui nunquam ratione uti potuerunt. Denique hi homines potuerunt peccare mortaliter, et in amentiam incidere tantum attriti, et nondum perfecte contriti, unde fieri potest, ut per Eucharistiam efficiantur contriti ex opere operato; quæ utilitas, vel potius necessitas, locum non habet in aliis, semper carentibus usu rationis. Nec refert, si dicas, illud beneficium sufficienter conferri per absolutionem, vel extremam unctionem, contingere enim sæpe potest, ut neutrum horum sacramentorum applicari possit, possit autem Eucharistia, ut, si jam consecrata sit, et diaconus adsit, non autem sacerdos. Quod si tunc danda est, cur non etiam, quando simul absolutio, extremaque unctio possunt applicari? quia, licet videatur minor esse necessitas, est tamen major dignitas suscipientis et maxima utilitas. In quocumque ergo mortis articulo certissimum est, hoc licere. Quod tamen sit etiam debitum, et pastoribus præceptum, non est ita clarum, et ab auctoribus expressum; mihi autem omnino verum esse videtur, tum quia citata jura plane videntur hoc præcipere; tum etiam quia sic ægrotans habet jus ad hoc sacramentum, et immerito illo privatur.

6. *Primæ sententiæ fundamentum diluitur.* — Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ negatur, in hoc fieri irreverentiam sacramento; nam, vel est sermo de irreverentia corporali et extrinseca, quæ contingere potest per vomitum, expuitionem, aut quid simile; et hæc non semper adjungitur, sed cavenda est, et, quando moraliter timetur periculum ejus, a sacramenti administratione abstinendum est; aut est sermo de irreverentia spirituali et intrinseca; et hæc etiam nulla necessario est, nam, licet hujusmodi homo tunc non possit probare seipsum, potuit tamen prius quam in phrenesim incideret, et juxta dispositionem, quam tunc habuit, postea judicandus est; et ideo tunc potius pertinet ad pastorem Ecclesiæ, probare illum, ejusque dispositionem examinare, nam, si de eo non constat, prius fuisse in statu peccati mortalis, præsumendus est bonus, qui malus non probatur; si autem constiterit, peccasse mortaliter, oportet ut constet, vel fuisse confessum, si potuit, vel, si non potuit, saltem signa contritionis dedisse; ad quod sufficiet unum vel aliud fide dignum testimonium, ut ex prædictis Conciliis sumitur. Itaque, quacumque probabili fide credatur esse bene dispositus, id satis est, ut recte docent Paludanus, dist. 9, quæst. 4; Sylvester, verbo Euchar. 3, num. 7; et in Catechismo Pii V his verbis declaratur : *Si, antequam in insaniam inciderint, piam et religiosam animi voluntatem præ se tulerint;* ex quibus verbis aliqui colligunt, necessarium etiam esse, ut hoc sacramentum petierint, quod significant Armilla, verbo Communio, num. 25; et Victoria, in Summ., num. 48; Ledesma, quæst. 21, art. 9, dub. 1. Sed, si hoc intelligant de expressa petitione, non est necessarium in re favorabili hoc gravamen adjungi; sufficit enim implicita petitio, quæ in ipsa contritione, et signis ejus includitur, quatenus includit voluntatem implendi omnia præcepta; imo, dum contrarium non constat, nullus est, qui non velit, ut Ecclesia ei in necessitate subveniat remediis ad salutem tam opportunis, et quasi necessariis. Unde altera pars illius fundamenti falsissimo nititur principio; sunt enim hi capaces effectus hujus sacramenti, multo magis, quam infantes; neque actualis devotio est necessaria, ut supra probatum est.

7. *Dubium de energumenis.* — *Energumenis qui rationis luce potiuntur Eucharistia non est deneganda.* — Quarto loco dubium est de energumenis seu obsessis a dæmone, de quibus Dionys., cap. 3 de Eccl. Hierarch., part. 2, negare videtur esse illis dandum hoc sacramentum, quem D. Thom. hic, ad 2, interpretatur du energumenis nondum baptizatis; nam de baptizatis ait, idem servandum cum illis esse, quod cum cæteris amentibus; nimirum, quod, si absque periculo irreverentiæ communicare possint, non est illis Eucharistia deneganda; nam ejus virtute, et auxilio, aut dæmon expelletur, si ad hominis bonum expedit, vel certe juvabitur homo, ut patienter, et cum fructu, laborem suum sustineat; quam doctrinam refert D. Thom. ex Cassiano, qui videri potest collatione 3, cap. 30, ubi nonnulla miracula refert. Sic etiam Timotheus Alexand., in suis responsionibus, cap. 3, dicit,

obsessos a dæmone communicandos esse non singulis diebus, sed statis temporibus; in Conc. autem Elibert. dicitur, qui a spiritibus immundis vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, et fideles fuerint, dandam eis esse communionem; quibus verbis significatur, solum in illo necessitatis articulo communicandos esse. Sed Concilium non addidit particulam exclusivam; et Timot. Alex. latius loquitur, dicens, *statis temporibus;* et D. Thom. ac Cassian. generatim loquuntur; quare non est hoc nimium restringendum, sed prudenti arbitrio pastoris relinquendum est; nam, si obsessus omnino privatur rationis usu, servanda est regula de amentibus posita; si vero est compos sui, tantumque corporaliter vexatur, illa solum est quasi quædam corporalis ægritudo; et ideo per se non impedit, quominus Eucharistiæ auxilium et solatium sæpius his hominibus conferatur. Sed objici potest canon. 39 ejusdem Concil. Elibert., ubi statuitur, energumenum, qui ab erratico spiritu exagitatur, hujus nomen neque ad altare cum oblatione esse recitandum; ergo multo minus illi erit danda communio. Sed cum Concilium non sit sibi contrarium, exponendum videtur de his energumenis, qui propter publica aliqua scelera, publice etiam a dæmonibus vexantur, et ab Ecclesia excommunicantur, juxta illud Paul., 1 ad Cor. 5: *Judicavi tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini.*

SECTIO III.

Quando obilget hoc præceptum ex vi solius juris divini.

1. *Prima opinio.* — Prima sententia esse potest, tantum obligare semel in vita, sive id fiat in mortis articulo, sive antea; ita tamen, ut, si prius expleta fuerit obligatio, jam amplius non obliget, etiam in mortis articulo. Ita opinatur Cajet., in Summ., verbo Communio, quem sequitur Ledesma, quæst. 21, art. 11, in fine, et Victor., in Summ., n. 86; idemque prius insinuaverat Palud. in 4, d. 9, quæst. 1, num. 16, qui consequenter ait, etiam nunc ex vi præcepti Ecclesiastici non obligari hominem ad communionem in articulo mortis, quocumque anni tempore succedat, si tempore Paschatis jam communicavit, quia per hoc implevit præceptum Ecclesiasticum, simulque divinum. Ratio vero hujus opinionis est, quia tota obligatio hujus præcepti divini nititur illis verbis: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis;* sed in rigore fit satis veritati horum verborum, semel in vita communicando, quocumque tempore id fiat, sicut per unicum baptismum satisfacit homo præcepto in illis verbis contento: *Nisi quis renatus fuerit;* et unica confessione eorumdem peccatorum satisfacit illis verbis: *Quorum remiseritis peccata, remissa sunt, et quorum retinueritis, retenta sunt.* Et confirmatur, quia, cum hoc præceptum sit affirmativum, non obligat pro semper; et seclusa determinatione Ecclesiæ, nullum potest tempus rationabiliter designari, pro quo obliget; ergo per se non obligat usque ad articulum mortis, nam præcepta affirmativa, quæ non designant tempus, tantum obligant tempore necessitatis, ut est communis doctrina; solus autem articulus mortis potest, quoad hoc, dici tempus necessitatis, quando nulla communio antea præcessit, quia in hoc tantum casu imminet periculum transigendi totam vitam sine communione; antea enim semper potuit aliud et aliud commodum tempus expectari. Atque eadem ratione e converso, si antea quis communicavit, illum non obligat necessitas articuli mortis, cum jam præceptum impleverit. Et confirmatur hoc ultimum, quia nullum potest assignari divinum jus, in quo specialiter præcipiatur communio in articulo mortis, etiam si prius facta fuerit, alioqui non posset Ecclesia privare hominem in illo articulo communionis viatico, quia non potest Ecclesia jus divinum violare, cum tamen constet, sæpe Ecclesiam hoc fecisse, ut refert Innoc. I, epist. 3, et constat ex Conc. Elibertino, per plures canones, et Conc. Sardicensi, cap. 2. Multoque tempore fuit consuetudo in Gallia et Hispania non dandi communionem his, qui morte plectebantur, quam non fuisse irrationabilem defendit Navarr., in Sum., cap. 25, num. 23.

2. *Prima conclusio.* — Dico primo: probabile est jure divino obligari hominem ad communionem in articulo mortis per se et ratione illius periculi, sive prius communicaverit in vita, sive non; et consequenter toties ut minimum obligari ad communionem, quoties in illum articulum venerit. Hæc sententia non est admodum recepta inter Theologos, et ideo solum illam affirmo, ut probabilem et piam; nec auctores citati in prima sententia illam absolute negant, quamvis Paludan. significet, nunc quidem esse hanc obligationem inter

fideles, non tamen ex jure divino, sed ex consuetudine et præcepto Ecclesiæ ortam, quod etiam docuit Bonavent. in 4, dist. 10, art. 3, quæst. 1; Sylvest. autem, verbo Euch. 3, in princ., et Armill., verbo Communio, n. 4, solum dicunt esse mortale omittere Eucharistiam in illo articulo ex contemptu, non tamen ex negligentia, unde plane sentiunt, per se non esse præceptum; tamen conclusionem positam tenent Richard., dist. 12, art. 6, quæst. 1; Durand., dist. 9, quæst. 2, art. 2; Gabr., quæst. 1; Dominicus Soto, dist. 12, quæst. 1, art. 11; Petrus Soto, lect. 9 de Eucharistia. Et imprimis, quod hujusmodi præceptum nunc extet, Ecclesiastica consuetudo satis declarat; nam ex antiquissimis Conciliis et Pontificibus constat, semper ab Ecclesia diligentissime curatum esse, ne morientes sine viatico decedant, ut patet ex Concilio Niceno, can. 13; Tolet. XI, cap. 18; Agathens., cap. 11; Ancyrano, cap. 22; Arausic., c. 13; Arelaten. II, cap. 12; Aurelian., cap. 24; in quibus sermo fere est ex parte ministrorum; ex parte autem ipsorum communicantium idem habetur in Concil. Carthaginen. IV, cap. 77 et 78. Quæ consuetudo ita est recepta, ut sine magno scandalo violari non possit, quod est signum gravis obligationis; meritoque suæ salutis negligentissimus, et de statu animæ suæ, vel etiam de fide suspectus haberetur, qui voluntarie in mortis articulo viaticum negligeret; est ergo hæc res gravis et sub obligationem cadens. Ex hujus autem consuetudinis antiquitate ulterius colligere licet, eam, ut minimum, esse traditionem Apostolicam, quia ejus initium ignoratur. Ac denique ex ejus immutabilitate conjectamus, in Christi mandato esse fundatam. Ac propterea semper hæc obligatio prælata fuit obligationi jejune communicandi; nam hæc Ecclesiastica est, illa divina, quanquam hoc ex aliis etiam capitibus oriri potuerit. Alia etiam conjectura addi potest, quia in hoc præcepto illa tempora oportuit Ecclesiæ determinationi relinquere, quæ de se erant indifferentia, et pro temporum varietate immutari poterant et debebant; articulus autem mortis non est hujusmodi; sed de se est tempus maxime opportunum, et quandam communicandi necessitatem secum afferens; nec poterat unquam non expedire Ecclesiæ, ut præceptum communicandi pro illo articulo obligaret; ergo, quoad tempus illud, non oportuit præceptum hoc indefinitum relinquere, sed determinatum, ut pro illo articulo semper obliget, ita ut voluntaria ejus omissio et libera, etiam ex negligentia, speciale peccatum mortale sit, quia materia gravis est, et ad salutem animæ multum pertinens.

3. *Quæsitum.* — *Responsio.* — Rogabis, quomodo sit designandum hoc tempus articuli vel periculi mortis (hæc enim duo nunc pro eodem reputamus, ut latius in materia de confessione dicemus), id est, quantum temporis necesse est, intercedere inter ultimam communionem, et mortis periculum, ut novo hoc titulo periculi mortis obligari ad communionem censeamur. Aliqui enim existimant, non esse hoc explicandum per temporis brevitatem aut longitudinem, sed per communicantis intentionem, ita ut, qui sanus communicavit sine mortis existimatione, aut sine intentione sumendi viaticum, ut ex hac vita discederet, si paulo post, verbi gratia, post duos aut tres dies, in periculum mortis incidat, obligetur ad sumendam iterum Eucharistiam in viaticum. Cui opinioni videntur favere Concilia citata, dicentia, obligari hominem hoc præcepto ad sumendum viaticum, ut ex hac vita migret; sed qui hoc animo non communicavit, non proprie sumpsit viaticum; ergo tenetur iterum, occurrente periculo, eo animo communicare. Et confirmatur, quia hæc obligatio est propria illius temporis, in quo adest tale periculum; unde orta non fuerat quamdiu periculum non imminebat. Non ergo implere potuit per communionem prius factam, sicut e contrario, si existente periculo mortis, homo peccasset communionem omittendo, et postea periculum evaderet, non teneretur priorem obligationem implere, quia jam cessavit. Hæc tamen sententia, neque ab ullo auctore expresse tradita est, nec videtur simpliciter amplectenda, quia nimis rigida et scrupulosa videtur, et quia, si ratio facta firma est, etiam de tempore intra eumdem diem procedit, quod, si quis communicavit sine ulla viatici intentione, aut mortis cogitatione, et vespere incidat in mortis periculum, debeat iterum eodem die communicare per modum viatici, quia non ita sumpserat, nec divinum præceptum impleverat. Consequens autem non solum contra omnes Doctores, sed etiam contra Ecclesiæ consuetudinem esse videtur. Aliter ergo explicari potest hæc obligatio per brevitatem aut longitudinem temporis, ita ut sensus præcepti sit, ut homo teneatur paulo ante mortem communicare; nam finis præcepti esse videtur, ut per communionem se ad transi-

tum ex hac vita homo præparet; quod satis assequitur paulo ante mortem communicando; quantum autem futurum sit illud tempus, prudenti arbitrio videtur relinquendum, ut si, v. gr., octo aut decem dierum esse censeatur, intra quos si homo communicavit, non tenebitur iterum communicare, etiam si mortis periculum occurrat, quod significat Paludanus, dicens : *Si paulo post in morbum incidat;* et idem clarius docet Soto, qui adhibet limitationem, scilicet, dummodo inter talem communionem et periculum mortis, peccatum mortale non intercedat. Sed hoc nihil refert, ut paulo inferius dicam. Atque hic modus explicandi hanc obligationem mihi etiam videtur probabilis, solum advertendo, aliud esse, quid consulendum sit, aliud, quid sub obligationem cadat; obligationi ergo censeo prædicto modo satisfieri, vel quia quando tempus est breve, jam moraliter periculum imminet, quod in re vere existit, licet homo illud ignoret; et ideo jam censetur adesse obligatio in re ipsa, quamvis homo ob ignorantiam excusetur, quod tamen non obstat, quominus homo per communionem eo tempore factam illi obligationi satisfaciat. Eo vel maxime, quod unusquisque in suis actibus censetur habere intentionem virtualem et implicitam implendi omnem obligationem, quam potest et debet, licet fortasse eam ignoret. Hanc ergo virtualem voluntatem in eo casu habere censetur, quæ per hanc conditionalem recte explicatur, quod si homo cognovisset suum periculum, per modum viatici communicare voluisset, quod merito præsumitur, quando tempus est breve; nam si esset longum, potius credendum esset, velle iterum communicare. Quapropter non est hoc tempus, seu hæc licentia extendenda, sed restringenda potius, quia et securius est, et animabus fructuosius. Quocirca, de consilio loquendo, melius erit in simili eventu iterum semper in occurrente periculo communicare, etiam si tempus interceptum breve sit, v. gr., præcedentis diei; nam tunc licitum est, per modum viatici iterum communicare, etiam post cibum et potum, quia Ecclesia non limitavit hanc facultatem ad eos, qui ante longum vel breve tempus non communicarunt, sed simpliciter illam concessit omnibus, qui viaticum non acceperunt; in dicto autem casu proprie et formaliter non accepit homo Eucharistiam per modum viatici; si autem hoc licitum est, etiam erit melius, per se loquendo, ut per se constat. At vero intra eumdem diem non est hæc licentia danda, quia non solum non est in usu, sed etiam iterata communio intra eumdem diem est simpliciter ab Ecclesia prohibita, ut infra dicam.

4. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : præceptum divinum de sumenda Eucharistia non tantum obligat in articulo mortis, sed etiam ante illum, nec semel tantum, sed aliquoties in vita, si tempus ejus nimium breve non sit. Ita fere docent reliqui auctores, qui hoc præceptum divinum admittunt. Et ratio est, quia præceptum affirmativum, quamvis per sese non determinet tempus, non habet ex ratione sua, ut semel tantum in vita obliget, quia licet indefinite detur, non tamen limitatur ad unum actum, seu ad unum tantum tempus, sed comprehendit quicquid juxta materiam præceptam diversis temporibus occurrere potest, secundum rectam rationem, et prudentem talis præcepti interpretationem. Exempla hujus rei aperta sunt in præcepto fidei, diligendi Deum, sacrificandi, etc. Quis enim dicat, hæc præcepta semel tantum in vita obligare ad exercendum actum fidei, vel ad amandum Deum, aut ei sacrificium offerendum? ergo neque de præcepto communicandi hoc potest rationabiliter dici. Probatur, quia si ex generali ratione præcepti affirmativi hoc non colligitur, neque ex speciali et propria ratione seu materia hujus præcepti colligi potest, sed contrarium potius. Quod probatur primo de fine hujus sacramenti et præcepti, qui est charitatis robur et nutritio ac perseverantia; ad hos enim fines unus solus actus in diuturna vita sufficere non potest, ut per se constat. Secundo ex materia; datur enim per modum cibi. Sicut ergo non satis est, corporalem cibum semel in vita manducare, ita neque spiritualem, quia calor concupiscentiæ et fomes peccati non minus debilitant animæ vires, quam naturalis calor vires corporis. Atque eisdem rationibus probari potest, esse valde alienum a natura et præcepto hujus sacramenti, ut usus ejus in finem vitæ reservetur, cum tempus cibandi animam, nutriendi charitatem, et vincendi concupiscentiam, per totum vitæ tempus protrahatur, sicut est omnino alienum a natura cibi corporalis, ut ejus usus in extremam vitæ necessitatem reservetur.

5. *Difficultas.* — Sed statim occurrit difficultas tacta in fundamentis contrariæ sententiæ, quænam sint hæc tempora, pro quibus hoc præceptum obligat, vel quomodo

essent definienda, si Ecclesia suo præcepto ea non præscripsisset? Respondent aliqui, data hypothesi, impossibile esse talia tempora definiri, et ideo fieri non posse, ut Ecclesia hoc facere omittat, quia deficeret ejus providentia in re necessaria ad bonos mores fidelium. Sed hoc est potius difficultatem fugere, quam expedire. Neque enim illa conditio videtur omnino impossibilis; imo in principio nascentis Ecclesiæ fortasse per aliquod tempus nulla facta est determinatio, quamdiu scilicet duravit fervor fidelium, qui sua sponte frequentius communicabant, quam ex præcepto tenerentur. Item in aliis præceptis affirmativis, præsertim de actibus interioribus fidei aut charitatis, nulla est facta determinatio temporis per Ecclesiam, et non propterea relinquitur ut impossibilis explicatio obligationis talium præceptorum, neque in ultimum mortis articulum rejicitur. Advertendum ergo est, hanc obligationem posse intelligi, vel per se ac præcise ex vi præcepti obligantis ad communionem, vel per accidens ex alia occasione occurrente, mediante alio præcepto; hic de priori obligatione loquebamur; ad complementum autem doctrinæ dicemus etiam de posteriori.

6. *Tertia conclusio.* — Dico ergo tertio : tempora, pro quibus per se et vi sua obligat communionis præceptum, non possunt singula indivisibiliter designari, sed prudente arbitrio dijudicanda sunt, negative potius præcavendo, ne talis communio nimium differatur, quam præcise determinando diem vel horam. Hanc conclusionem probat ratio difficultatis supra tacta; et potest præterea in hunc modum declarari. Primo enim Ecclesiæ usus ac determinatio probat dilationem unius anni non esse divino præcepto contrariam; nam qui nunc implet præceptum Ecclesiæ, non violat divinum, etiamsi frequentius non communicet; nam licet Ecclesia præcipiendo unum, non excludat aliud, nec expresse approbet tantam dilationem, tamen dum id permittit, et non damnat ut malum, tacite declarat hoc sufficere ad non peccandum contra hoc divinum jus. Maxime, cum ad pastores Ecclesiæ pertineat curare, ut divina jura communiter a Christiano populo serventur; et hic videtur esse sensus totius Ecclesiæ, quare vane ac sine fundamento aliud introducere tentaretur, ut bene notavit Petrus Soto, lect. 1 de Euchar. An vero duorum vel trium annorum tempus nimium sit, ita ut, secluso præcepto Ecclesiæ, per id temporis differre communionem, sit contra jus divinum, incertum quidem est, videtur tamen probabile, propter rationes supra factas. Unde concludere possumus, obligare hoc præceptum divinum ad communicandum aliquoties in vita, saltem tertio, vel quarto quoque anno, quia major dilatio valde esset irrationabilis. Addit tamen Petrus Soto, hoc tempus non esse idem, respectu omnium personarum; quidam enim frequentius obligantur, quam alii, quia in majoribus tentationibus, et periculis versantur. Sed hoc est miscere obligationem per accidens, cum obligatione per se; nam, si quæ obligatio interdum nascitur ex tentationibus, illa est per accidens, et non nascitur ex hoc præcepto, quod tractamus, sed ex præcepto charitatis, vel castitatis, vel ex aliis hujusmodi; per se ergo non obligat hoc præceptum ad majorem frequentiam hos, quam illos. Nam seclusis accidentalibus casibus, et obligationibus, nulla fingi potest inæqualitatis ratio; est ergo uniformis hæc obligatio. Sicut præceptum Ecclesiasticum communionis annuæ uniformiter omnes obligat, etiam si demus, aliquem propter tentationes posse obligari ad communicandum frequentius. Loquimur autem de laicis; nam de obligatione sacerdotum ad sacrificandum, et ad communicandum ratione sacrificii, postea dicturi sumus.

7. *Quarta conclusio.* — Dico tamen quarto, moraliter loquendo, obligationem ad communicandum nunquam oriri per accidens ex aliis præceptis, neque per extrinsecas circumstantias posse hæc tempora communionis designari. Probatur breviter, discurrendo per omnes modos hujus accidentariæ obligationis, qui hactenus excogitati sunt. Primus est proxime tactus de tempore tentationis, quando, scilicet, tam gravis est et diuturna, ut ad illam superandam hujus sacramenti auxilium moraliter necessarium existimetur, quia, tentatis aliis remediis, experimento cognitum est, ea non sufficere. Ita Petrus Soto supra. Ego vero, quamvis non censeam esse hunc casum omnino impossibilem, existimo tamen esse rarissimum, et vix moraliter accidere posse, quia sunt multa alia remedia, orationis, pœnitentiæ, etc., quæ de se efficacia sunt; præsertim si otium et occasiones peccandi auferantur, et homo, quantum est de se, moralem diligentiam adhibeat. Quod si ipse in his deficit, etiam communionis remedium invenietur inefficax; ergo propter vincendam tentationem raro obligabitur homo

ad communionem. Accidere tamen potest, ut homo in se ipso expertus sit, quoties communicat, facile abstinere a tali peccato, vel propter fidem et reverentiam conceptam, vel propter singularem Dei providentiam; e contra vero, quando omittit communionem, facile peccare; et tunc talis fortasse posset esse casus, ut, prudenter rem considerando, judicaretur hujusmodi homo obligatus ad communionem, et illam omittendo peccaret, non contra præceptum divinum communicandi, sed contra præceptum illud, quo obligatur vincere talem tentationem; tamen, ut dixi, hujusmodi casus non est moralis, seu regulariter accidens, et ideo posui in conclusione, moraliter esse intelligendum. Atque hinc constat pari ratione non posse hominem obligari ad communionem propter extrinsecam causam obtinendi a Deo aliquod beneficium, vel proprium vel commune; ut quod Ecclesiæ vel reipublicæ periclitanti subveniat, vel in gratiarum actionem propter aliquod beneficium a Deo susceptum, vel alias similes extrinsecas causas; nam, licet usus communionis accommodatum medium sit ad hos fines, non est tamen necessarium, secluso voto, et humano præcepto, quæ in tota conclusione intelligi debent exclusa, quia non agimus de obligationibus ortis ex voluntate humana, sed ex divina, vel ex rebus ipsis.

8. Secundum modum hujus obligationis tetigit Dominicus Soto supra citatus, scilicet, ex peccato mortali superveniente post ultimam communionem, etiam si in fine vitæ per modum viatici facta sit; ita ut semper teneatur homo, postquam mortaliter peccavit, communicare, priusquam ex hac vita decedat; ita significat etiam Summa Tabien., verbo Communicare, num. 16, et Summ. Armil., verbo Communio, num. 11. Nullum tamen afferunt testimonium, aut efficacem vel probabilem rationem, et ideo qua facilitate asseritur tale præceptum, rejiciendum est, quia neque ex Scriptura colligitur, neque ex traditione aut consuetudine Ecclesiæ, nec denique ex institutione, aut natura hujus sacramenti, quia non est institutum ad peccatum mortale tollendum; propter quam causam præceptum confessionis obligat, quoties mortaliter peccatur. Unde neque institutum est hoc sacramentum, ut medium ad salutem necessarium, ut suo loco vidimus; præceptum autem ejus sufficienter jam impletum fuit debito tempore et in mortis articulo, ut patet, quia, si non intercessisset peccatum, obligatio præcepti sufficienter judicaretur expleta; peccatum autem non est, unde novam obligationem induxerit. Dices, ideo eam inducere, quia hominem effectu hujus sacramenti privat. Sed hoc nullius momenti est, tum quia ille effectus non est simpliciter necessarius ad salutem; tum etiam quia juxta veriorem sententiam, per pœnitentiam reparatur. Alioqui, si hæc ratio esset valida, etiam si intra eumdem diem homo peccasset mortaliter post viatici sumptionem, et eodem die timeretur mors, deberet iterum communicare; imo sæpius eodem die, sicut tenetur sæpius confiteri in tali casu. Accedit tandem, quod regulariter hujusmodi peccatum est occultum; viaticum autem non nisi publice accipi potest; quomodo ergo obligabitur ægrotus paulo post acceptum viaticum ad iterum petendum illud propter occultum peccatum, ex fragilitate commissum? id sane est præter morem Ecclesiæ, nec fieret sine admiratione et scandalo Christiani populi. Unde communis usus Ecclesiæ satis ostendit, non quotiescumque occurrit in hujusmodi hominibus necessitas confitendi, esse etiam obligationem communicandi.

9. *Qui Missæ inservit, vel assistit, communicare in illa non tenetur.* — Tertius modus hujus accidentalis obligationis excogitatus fuit a quibusdam hæreticis, dicentibus, teneri hominem ad communicandum, quotiescumque sacrificio Missæ assistit, non ut sacerdos sacrificans, de quo postea, sed ut laicus Missam audiens. Fundatur primo in Christi facto et verbis; ille enim cum primum consecravit, omnes astantes communicavit, et subjunxit: *Hoc facite.* Ergo præcepit, ut semper ita fieret. Unde Chrysostomus, homilia 61 ad Populum, sic scribit : *O consuetudinem! O præsumptionem! sacrificium frustra quotidianum! incassum assistimus altari, nullus qui communicet. Omnis qui mysteriorum participatione non fruitur, impudens et procax est, si adstat.* Secundo, nam qui Missam audit, concurrit ad sacrificium, ut offerens; ergo debet etiam concurrere ut participans, alioqui ex parte sua non consummat sacrificium, et ideo dicitur hæc obligatio oriri, non ex præcisa ratione communionis, sed ex ratione sacrificii. Tertio favet antiqua consuetudo, qua hoc legimus observatum, ut ex antiquis liturgiis constat, et in nostra ante ultimas orationes est versiculus, qui appellatur Communio, qui olim cantari solebat dum populus communicabat, eademque consuetudo sumitur ex

Clemente, lib. 2 Constitut., cap. 37, et lib. 8, cap. 20; et ex Dionysio., c. 3 de Eccl. Hier., part. 2. Et (quod maxime urget) Anacletus Pap., epist. 1, et habetur in cap. Episcopus, de Consecr., dist. 1, significat hoc fuisse præceptum Apostolicum : *Peracta,* inquit, *consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus, sic enim et Apostoli statuerunt, et S. Romana tenet Ecclesia;* cui decreto consonat canon 10 Apostolorum : *Omnes fideles, qui ingrediuntur Ecclesiam, et Scripturas audiunt, non autem perseverant in oratione, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines Ecclesiæ commovent, et convenit communione privari;* et nunc etiam dicuntur Æthiopes sub Preste Joanne hanc servare consuetudinem; nam quotidie una tantum dicitur Missa, cui omnes, qui assistunt, communicant. Nihilominus certa res est, ex hoc solo capite nunquam oriri communicandi obligationem, præsertim ex vi juris divini. Primo enim ita definit Concil. Trident., sess. 22, cap. 6, et can. 8. Secundo, universalis usus præsens Ecclesiæ hoc satis approbat. Tertio antiqua decreta, quæ approbant communionem certis temporibus factam, hoc sufficienter docent, ut patet ex Concilio Elibertino, in cap. Omnis homo, de Consec., dist. 2, et ex Fabiano Papa in cap. Etsi non frequentius, de Consecr., dist. 2, et ex Concilio Toletano I, cap. 13; nam tempore, quo illa decreta servabantur, non prohibebantur fideles plures Missas audire, quamvis in eis non communicarent, sed ter tantum in anno. Ubi adjungere etiam possumus illud Pauli, 1 ad Cor. 11 : *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat,* etc.; loquitur enim ibi de fidelibus, qui ad Ecclesiam Christi conveniunt, et eam probationem in iis non requirit, ut Missæ sacrificio assistant, sed ut communicent cum devotione et dispositione tanto sacramento debita, et ad illud rite sumendum plane necessaria; non ergo necesse, hæc duo esse semper conjuncta. Ultimo, nullum est fundamentum probabile ad hanc obligationem inducendam. Primum enim fundamentum hæreticorum nullius momenti est; nam licet Christus dixit : *Hoc facite,* non tamen dixit : Hæc omnia simul facite, neque eodem modo quoad omnes circumstantias extrinsecas et accidentarias, alias nunquam esset sacrificandum nisi coram duodecim, et omnibus communicantibus; item oporteret semper nocturna hora id facere; item nunquam liceret ex præconsecratis communicare extra sacrificium, quod etiam est contra usum Ecclesiæ.

10. Ad secundum respondetur, assistentes sacrificio Missæ, offerre quidem, non per se, sed per sacerdotem; unde satis est, quod ipse etiam sacerdos sacrificium consumat, populus autem spiritualiter participet, sicut et offert, ut Concilium Tridentinum indicavit. Ad tertium respondetur, primo non omnem antiquam consuetudinem ortam esse ex præcepto juris divini, sed ex fervore et sanctitate fidelium, quod ipsemet usus ostendit, quando illa consuetudo facile mutata est, absque perturbatione vel schismate orto in Ecclesia, sed potius Ecclesia utrumque approbante, pro diversa temporum ratione; fieri autem potuit ut pro aliquo tempore consuetudo illa præceptum humanum induxerit, quod postea fuit immutatum, ut sentit D. Thomas hic, art. 10, ad 5, propter verba Anacleti, supra citata; quanquam non dicit fuisse præceptum communicandi in omnibus Missis, sed quotidie; ex quo potest novum confici argumentum. Quia communicare sæpius eodem die nunquam fuit in Ecclesia usitatum; audire autem plures Missas semper licuit. Ergo non est præceptum, ut omnes, qui Missam audiunt, in illa communicent; nec tale præceptum, etiam Ecclesiasticum, unquam fuit, sed ad summum communicandi quotidie; et ita etiam explicat hoc præceptum Durandus in 4, dist. 12, et significat Ruard., art. 15. Et ita potest exponi Chrysostomus in principio citatus, quanquam multa ibi per exaggerationem, concionantium more, dicta esse videantur; omnia tamen eo tendunt, ut terreat, et reprehendat eos, qui in pravo statu sæpius ad Missas audiendas accedunt, non quia hoc per se absolute malum sit, sed quia est periculosum et indecorum; unde inter alia inquit : *Hæc non ut temere communicetis, dico, sed ut vos dignos reddatis.* Item reprehendit eos, qui nunquam, vel rarissime, non vero eos, qui non semper communicabant, cum Missæ assistebant. Addo etiam, probabilissimum esse, illam consuetudinem nunquam obligasse omnes fideles ad communicandum quotidie, tum quia verba Anacleti potius sonant, referenda esse ad omnes, qui Missæ assistunt; sed ostensum est, consuetudinem nunquam ad hoc obligasse omnes fideles. Unde Dionysius citato loco solum dicit : *Sacerdos et ipse communicat, et alios, ut communicent, hortatur,* quo verbo satis indicat, non fuisse præcep-

tum; tum etiam quia multi graves auctores censent, verba Anacleti non esse intelligenda absolute de omnibus fidelibus, sed de clericis qui sacerdoti ministrabant, ut Alensis, 4 part., quaest. 51, membro 1, art. 2; Hosius, in Confess., cap. 41; Turrianus, lib. 1 pro canon. Apostol., cap. 22; et est satis consentaneum intentioni Anacleti; nam de his specialiter loquebatur in illa epistola prima, et cum dicit Apostolos sic statuisse, citat canon. 9 Apostolorum, qui sic habet : *Si quis Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, vel quilibet ex sacerdotali catalogo, facta oblatione, non communicaverit, aut causam dicat, ut si rationalis fuerit, veniam consequatur, aut si non dixerit, communione privetur.* Ubi constat, sermonem esse tantum de clericis, et adhuc de illis non fuisse absolutum præceptum, sed ubi rationabilis causa non interveniret; ut si aliquis eodem die jam communicasset, sufficientem causam haberet non communicandi iterum, quamvis posset iterum ministrare; et fortasse ob hanc causam præceptum erat in Concil. Altisiodor., cap. 19, clericis, ut jejuni ad ministerium altaris accederent, quia nimirum in Missis communicaturi erant; tamen hoc totum jam est consuetudine abrogatum. Alter autem canon Apostolorum ibi citatus revera difficilis est; unde Glossa in cap. Omnes fideles, de Consecr., dist. 1, exponit, esse intelligendum non de his qui in eadem Missa non communicant, sed de his qui temporibus statutis non communicant; nam absolute est sermo de his qui ingrediuntur Ecclesiam, et Scripturas audiunt, non autem perseverant in oratione, nec sanctam communionem percipiunt; et in decretis collectis a Martino Brachar., in 83, sic expressius legimus : *Si quis intrat Ecclesiam Dei, et sacras Scripturas audit* (vel, *non audit*, ut habet alia lectio), *et pro luxuria sua avertit se a communione sacramenti, et in observandis mysteriis declinat constitutam regulam disciplinæ, illum talem projiciendum de Ecclesia Catholica esse decernimus.* Non ergo est ibi sermo de his qui non communicant in Missa, quam audiunt, sed de his qui absolute se præbent communione indignos, etiam legitimis temporibus. Quod in Antioch. Concil., cap. 2, clarius sic dicitur : *Qui sanctam Eucharistiæ participationem propter aliquam insolentiam aversantur.* Imo alia lectio sic habet : *Aversantur etiam factam assumptionem Dominici sacramenti secundum aliquam propriam disciplinam.* Quo verbo insinuatur, fuisse aliquos, qui nolebant cum cæteris in oratione et sacramentis communicare, sed tantum in Scripturis audiendis, et contra eos editum esse canonem illum. Alia vero lectio illius canonis Apostolici sic habet : *Quicumque fideles ingrediuntur et Scripturas audiunt, in precatione autem et sacra communione non permanent, ut Ecclesiæ confusionem afferentes segregari oportet.* Ubi non est sermo de non communicantibus, sed de his qui non assistunt integro sacrificio usque ad consummationem.

11. *Ad fundamenta contrariæ sententiæ.* — Ad fundamenta in principio posita pro contraria sententia respondetur, modum obligationis hujus præcepti divini non esse sumendum ex nuda forma illorum verborum : *Nisi manducaveritis;* sed adjuncto usu Ecclesiæ, qui est optimus legum interpres, et considerata etiam natura et materia talis præcepti, in qua re non sunt similia, quæ de baptismo et confessione ibi afferuntur; illa enim præcipiuntur solum ut media necessaria ad tollendam culpam, quæ unico actu perfecte tollitur; baptismus etiam datur per modum generationis, quæ una tantum est, et confessio per modum judicii, et Deus non judicat bis in idipsum; Eucharistia vero ad nutritionem datur, quæ uno actu non perficitur. Ad confirmationem jam declaratum est, quomodo possint tempora obligationis hujus præcepti designari, quia non in omnibus præceptis affirmativis spectanda est æqualis necessitas, ut eorum urgeat obligatio.

12. Ad ultimam confirmationem, negatur sequela, nimirum, non posse Ecclesiam aliquem privare viatico in articulo mortis, quia in hoc ipsa non violat prædictum jus divinum; nam, licet homo obligetur jure divino suscipere viaticum, tamen hoc jus non obligat Ecclesiam. ut semper det; potest ergo ex causa negari, vel in pœnam, ad aliorum correctionem, vel ob majorem sacramenti reverentiam; sicut etiam tenetur homo sumere cibum ad conservandam vitam corporis, et tamen ex justa causa potest illo privari. Quanquam autem hoc ita sit, tamen regulariter non expedit, ut Ecclesia tam gravi censura et pœna utatur; potest enim esse animarum saluti valde nociva, et ideo revocati sunt illi antiqui canones, ut Innocentius loco citato docuit; et in cap. Super eo, de Hæreticis, in 6, viaticum dari præcipitur hæreticis relapsis, ante ultimum supplicium, si sufficientia signa fidei et pœnitentiæ dederint; et c. Quæsitum, 13, quæst. 2, idem servandum præcipitur cum

aliis qui propter alia delicta morte plectuntur; et idem nuper præcepit Pius V, motu proprio edito anno 1569, qui in Hispania receptus est; et lege regia idem est confirmatum, quia revera prior consuetudo nulla sufficiente ratione fundabatur.

SECTIO IV.

Quam frequens usus Eucharistiæ licitus sit, et consulendus.

1. *Nulla frequentia in Eucharistiæ usu jure divino est prohibita.* — Explicuimus hactenus quæ frequentia ut minimum necessaria sit ex præcepto divino in usu Eucharistiæ. Superest explicandum, an aliqua etiam frequentia sit nimia, et jure divino, vel animarum saluti contraria, et consequenter, quæ sit licita, et consulenda.

2. Dico primo : nullus Eucharistiæ usus propter solam frequentiam videtur jure divino prohibitus. Probatur, quia frequentissimus usus videtur quotidianus, et tamen hic nec divino, nec Ecclesiastico jure prohibitus est, ut per se patet, tum quia nullibi est talis prohibitio, et Christus absolute dixit : *Hoc facite*, vel : *Quotiescumque manducabitis panem hunc;* tum etiam quia olim fideles quotidie communicabant, ut insinuatur Actor. 2, verbis illis : *Erant perseverantes in doctrina Apostolorum, et orationibus, et communicatione fractionis panis,* id est Eucharistiæ, ut omnes exponunt; qui etiam intelligunt, communionem fuisse quotidianam, sicut orationem, et doctrinam. Hoc etiam ostendit consuetudo, de qua in præcedente sectione dicebamus, communicandi in Missa, quam singuli fideles audiebant; nam inde fit, sicut usus audiendi Missam quotidianus est, et ita communicandi fuisse; quod etiam constat ex Hieron., epist. 28 ad Lucinum, ubi servatam dicit eam consuetudinem in Ecclesia Romana; eamque laudat Basil. in epistola ad Cæsariam Patritiam; quamvis etiam dicat sufficere quater in hebdomada communicare, et festis diebus. Colligitur etiam ex Tertull., lib. 2 ad Uxorem, cap. 5, in illis verbis : *Non sciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustat, et si sciverit panem, non illum credit esse qui dicitur.* August. ejusdem consuetudinis meminit, lib. 2 de Serm. Dom. in monte, c. 21, et serm. 27 de Verbis Domini, et epist. 121 ad Probam, ubi in verbis Dominicæ orationis : *Panem nostrum quotidianum,* Eucharistiam intelligit, quæ sumpsit ex Cypr. in ejusdem orationis expositione, qui addit non parvi esse detrimenti, a quotidiana communione abstinere; vel ex Ambros., lib. 5 de Sacram., cap. 4, dicente : *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis? quotidie accipe, ut quotidie tibi prosit; sic vive, ut quotidie merearis accipere.* De eadem re late scribit Chrysost., hom. 17, et 61 ad Populum, ubi præsertim reprehendit eos, qui per annum differunt communionem. Epiphan. vero, in compendio doctrinæ, solum refert consuetudinem communicandi feria quarta, Sabbatho, et Dominica; significat vero hanc frequentiam fuisse præceptam, majorem tamen prohibitam. Justin. vero, Apolog. 2, tantum indicat, communem totius populi consuetudinem fuisse singulis diebus Dominicis communicare. Tandem Ignatius, epist. ad Ephes., indefinite consulit : *Date operam, ut frequentius congregemini ad Eucharistiam.*

3. *Satisfit objectioni.* — Dices, saltem esse jure divino prohibitum sæpius eodem die communicare. Respondetur hanc prohibitionem ex jure humano colligi, ut constat ex D. Thom. in 4, d. 12; Paludan., Durand., et aliis; et Alensi, 4 part., quæst. 52, membro 3; Gabriel., lect. 87 in canon.; scilicet, ex cap. Consuluisti, de Celebratione Missar., et cap. Sufficit, de Consecrat., dist. 1, in quibus de sacerdotibus sacrificantibus sermo est, et inde sumitur argumentum ad laicos communicantes, quam collectionem usus Ecclesiæ approbavit, et præcepto confirmavit; præcipue ob reverentiam tanti sacramenti, ne scilicet, ob nimiam frequentiam vilescat; et D. Thomas addit mysticam congruentiam, scilicet, ut saltem per unicam unius diei communionem unitas et sufficientia passionis Christi repræsententur. At vero, stando in solo jure divino, nulla est talis prohibitio, quia nec scripta est, nec tradita, nec sola ratione probari potest; et ex eisdem juribus potest sumi proportionale argumentum, quia sæpius eodem die sacrificare, non est prohibitum jure divino; ergo nec communicare. Unde, sicut Papa dispensat interdum, ut aliquis eodem die sæpius sacrificet, ita posset dispensare in iterata communione extra sacrificium; non est ergo prohibitum jure divino. Dices : ergo nec singulis horis communicare, vel etiam sæpius eadem hora. Respondetur verum esse, de tota hac re, positivo jure divino nihil declaratum esse, sed prudentiæ, quam jus ipsum naturale dictat, relinqui, quæ dictat, ea cavenda esse, quæ contemptum, vel irrisionem sacramenti pa-

rere possunt, et ideo Ecclesiastica providentia in his modum et ordinem adhibuit.

4. *Dubiolo respondetur.* — Quæri autem obiter potest, an in aliquo casu possit nunc aliquis bis in die communicare, extra sacrificium, de quo postea dicemus, non obstante Ecclesiæ prohibitione. Sylvester, verbo Missa 1, quæst. 7, negat unquam licere. Sed excipiendus est casus, in quo, ad impediendam injuriam hujus sacramenti, vel irreverentiam, id sit necessarium, ut, v. gr., ne in manus hæreticorum veniat, vel ne comburatur, aut in similibus, quemadmodum in superioribus de jejunio diximus; ratio enim eadem est; nam quod propter reverentiam sacramenti introductum est, non debet ita observari, ut in illius injuriam, vel irreverentiam ullo modo cedat; et ita merito sentit Angelus, v. Euchar. 3, n. 39, et Summistæ frequentius, et Palud. supra.

5. *Difficultas enodatur.* — Tandem inquiri hic potest quomodo computandus sit dies, intra quem non licet bis communicare. Respondetur, a media nocte in mediam noctem esse computandum, eodem modo, quo supra dictum est de jejunio, propter easdem causas, et propter Ecclesiæ usum, qui hoc satis declarat; sicut enim datur communio statim post mediam noctem, etiamsi homo ante paucas horas aliquid comedisset, ita etiam dari potest, etiam si communicasset. Est enim advertendum, servato jejunio, et secluso scandalo, ac per se loquendo, in qualibet hora diei, posse hominem communicare, quia, licet frequentius soleat communio dari usque ad meridiem, quia illud est tempus opportunius, tamen nulla est lex, quæ ad hoc obliget, nec consuetudo hactenus ita introducta est, ut præceptum induxerit, quod notarunt Angelus supra, et Sylvester, verb. Eucharistia 3, quæst. 14.

6. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : generatim loquendo, consultius est frequentius communicare, quam rarius; magisque est in frequentiam, quam in raritatem inclinandum, considerando actum ipsum absolute, seu ex suo genere. Hæc est communis sententia Theologorum, D. Thom. hic, et in 4, dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 2, ubi etiam Bonavent., Richard., Palud. et Gabr. ibi, et lect. 87 in can.; Adrian., quæst. 3 de Eucharist.; Petrus Soto, lect. 9 de Eucharist. Et sumitur ex Concil. Trident., sess. 13, c. 8, ubi ad frequentiam hortatur; et sess. 22, cap. 6, optat Sancta Synodus, ut in singulis Missis fideles adstantes communicarent; atque ad idem conferunt dicta Sanctorum Patrum citata præcedente conclusione, quibus addendus est Cyrill., lib. 3 in Joan., c. 37, et lib. 4, cap. 17, ubi inter alia notat, solam dilationem per se non conferre ad meliorem dispositionem, et regulariter contingere, ut, qui tarde accedunt, minus dispositi sint, quam qui frequenter. Chrysost. item multa de hac re scribit hom. 28 in 1 ad Cor., et inter alia dicit, semper esse tempus accedendi, si semper conscientia sit pura. Idem, hom. 1 ad Timoth., et orat. de S. Philogonio. Augustinus etiam, epist. 119, non præfert eum, qui ex reverentia abstinet, ei, qui ex devotione quotidie communicat; et de Eccles. dogm., c. 53, nec laudat, nec vituperat eum, qui quotidie communicat. Ambros. vero, 4 de Sacram., cap. 6, hoc etiam consulit; et similia multa sumi possunt ex Bernard. in serm. de Cœn. Dom.; nonnulla ex Hieronym., Apologia pro libris contra Jovin.; et Gregor., hom. 22 in Evang.; Innocent., lib. 4 de hoc myster., c. 42. Rationes etiam sunt perspicuæ. Prima, quia communicare digne per se bonum est; abstinere vero solum est bonum per accidens, vel ex defectu dispositionis, vel ut homo ad reverentiam excitetur; sed bonum per se præferendum ex genere suo est bono per accidens. Secundo, quia frequenter accedere est ex propensione charitatis; differre autem aut est ex negligentia, aut ex timore; sed per se loquendo melius est ex charitate operari, quam ex timore : ergo. Tertio, quia, qui communicat, cæteris paribus, excedit alium in fructu sacramenti ex opere operato; potest autem facile in aliis esse æqualitas, quia voluntas communicandi digne, ex se non est minus bona et meritoria, quam affectus abstinendi etiam ex reverentia; ergo ex suo genere illud est eligibilius. Quarto quia, si propter aliquid est interdum probanda abstinentia hujus cibi, maxime propter conservandam, vel concipiendam reverentiam seu devotionem; sed ad hoc ipsum non minus juvat ipse frequens usus, si prudenter fiat, et mediocri diligentia adhibita; nam et bona consuetudo juvat ad similes actus melius exercendos, et efficacia etiam sacramenti multum confert; ergo, simpliciter et generatim loquendo, favendum est potius frequentiæ, quam dilationi.

7. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : in particulari non potest una regula dari de frequentia, quæ omnibus expediat, sed pro

diversitate statuum et morum id est prudenti arbitrio definiendum. Hæc conclusio tam per se nota est, ut non indigeat probatione. Ut tamen in re morali rationem aliquam insinuemus ad ferendum prudens judicium, videtur sane raro esse alicui consulendum, ut ordinaria consuetudine frequentius, quam octavo quoque die communicet. Ita significant Doctores citati; et ita sentiunt prudentes et experti viri in hac materia, et communis usus Ecclesiæ non parum favet. Ratio autem est, quia hoc modo, et sufficienter subvenitur fructui animarum; et ratio etiam habetur reverentiæ debitæ sacramento; nam regulariter loquendo, tot sunt humanæ vitæ negotia, et impedimenta, quæ et animum distrahunt, et tempus occupant, ut non possint homines frequentius accedere, cum debita dispositione, nec tantum temporis huic actioni dare, quantum par esset; hoc tamen semel in hebdomada præstare regulariter non est difficile; imo hinc sæpe eveniet, ut una communiò, facta opportuno tempore, cum majori fiat fructu, quam plures sine debita præparatione et gratiarum actione. Advertit autem Bernardus supra, non esse omittendam hujusmodi frequentiam propter sola peccata venialia, neque quia homo minorem fervorem devotionis et charitatis in se sentire videatur, quia non est exiguus hujus sacramenti fructus, *quod in magnis peccatis impedit consensum, et in minimis sensum minuit.* Unde Bonav., lib. de Processu relig., processu 7, cap. 21, sic inquit: *Licet tepide, accedas fiducialiter, confidens de misericordia Dei, quia quo magis æger, magis indiges medico;* et juxta hoc dictum, sunt exponenda verba, quæ ex Hilario referuntur de Consecratione, dist. 2, cap. : *Si non sunt tanta peccata, ut excommunicetur quis, non se debet a medicina corporis et sanguinis Domini separare;* id est, si non sunt mortaliter, vel si sunt, si jam est præmissa eorum confessio; reperiuntur autem illa verba apud August., epist. 118; et Beda, 1 ad Cor. 11. Non est autem negandum interdum posse hujusmodi frequentiam differri propter aliquam occasionem similem, ad conciliandam majorem reverentiam; id tamen potius esse debet rarum et extraordinarium, quam frequens; nec tanta debet esse dilatio, ut plus nocere possit, quam prodesse; ne forte alicui contingat illud Psalm. 101 : *Percussus sum, ut fœnum, et aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.* Denique ta est hæc doctrina accipienda, ut non intelligatur, omnibus hominibus omnibusque statibus uniformiter applicanda; nam continentibus frequentius convenire potest, quam conjugatis, et religiosis, quam laicis; solum ergo assignamus regulam, quæ facilius potest fere in omnibus observari, qui timoratam conscientiam habent; reliqua prudentiæ confessorum, et pastorum relinquenda sunt.

DISPUTATIO LXX.

DE PRÆCEPTO ECCLESIASTICO CIRCA USUM EUCHARISTIÆ.

Disputat. 32 *de Euchar.* — Omissa quæstione, an sit hoc præceptum, quæ in præsenti per se nota est, eadem fere occurrunt de hoc præcepto declaranda, quæ de divino. Supponenda vero sunt verba legis latæ in c. Omnis utriusque sexus, de Pœnitent. et remiss., quæ sunt fundamentum hujus disputationis. Omnis, dicitur, utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, semel saltem in anno confiteatur, suscipiens reverenter, ad minus in Pascha, Eucharistiæ sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab hujusmodi perceptione duxerit abstinendum, alioqui et vivens ab Ecclesiæ ingressu arceatur, et moriens Ecclesiastica careat sepultura.

SECTIO I.

Quas personas obliget hoc præceptum.

1. *Soli fideles baptizati tenentur semel in anno communicare.* — Dico primo, solum obligare fideles baptizatos. Hoc constat primo ex verbis ipsius legis; nomine enim fidelium intelliguntur illi, qui fidem Christi et Ecclesiæ professi sunt per baptismum. Item, quia solum illi obligantur ea lege, qui possunt obligari ad confessionem, quando ea indigent; soli autem baptizati possunt obligari ad confessionem. Tandem hoc præceptum est pure Ecclesiasticum; sed potestas Ecclesiastica solum est super baptizatos; nam, de his qui foris sunt, nihil ad nos, ait Paul., 1 ad Cor. 5.

2. *Iique non omnes, sed adulti.* — Dico secundo : hoc præceptum obligat omnes et solos fideles adultos. Patet ex verbis legis. Item, quia soli adulti sunt capaces proprii præcepti et obligationis; omnes autem illi indigebant hac Ecclesiastica determinatione præcepti divini. Unde nullus, cujuscumque

status existat, sive sit clericus, sive laicus, sive religiosus, sive sæcularis, ab hujus præcepti obligatione eximitur. Solum de Summo Pontifice dubitari potest, an hoc præcepto obligetur; sed quia dubium hoc in hac speciali materia non potest moraliter ad praxim revocari, et quia in eadem forma tractatur ab omnibus circa eamdem legem in materia de confessione, illud differemus eo usque.

3. Sed explicandum superest, quando incipiat homo hoc præcepto obligari. De qua re multa scribunt Theologi in 4, d. 9; D. Thom., quæst. 1, art. 5, quæstiunc. 4; Major, q. 2; Cajet. hic, art. 9; Soto, art. 11; Navarr., in Sum., cap. 21, n. 58; Summistæ, verbo Eucharist., et verbo Communio. Qui omnes in primis notant, quamvis verba hujus legis generatim loquantur de hominibus, postquam ad annos discretionis perveniant, simulque obligationem confitendi et communicandi conjungant, nihilominus non statim ac homo habet usum rationis, quo sit capax peccati mortalis, et obligationis confitendi, non statim (inquam) obligari hac lege Paschalis communionis, sed per aliquod tempus, vel etiam per aliquot annos posse ad confitendum, priusquam ad communicandum, obligari, tum quia verba legis sunt accommodate intelligenda, juxta genus materiæ; est autem magnum discrimen inter utrumque sacramentum; confessionis enim sacramentum magis necessarium est, et ex hac parte est anticipandum; Eucharistiæ vero est longe dignius, et ideo ad illius usum maturior ætas expectanda est, ut possit suscipiens conveniente devotione accedere, et graviori judicio inter hunc et alios communes cibos discernere; tum etiam quia in ipsismet verbis legis implicite hæc differentia insinuatur; nam confessio absolute præcipitur, communio vero cum quodam ordine ad prudens judicium confessoris; omnes autem prudentes confessores judicant expedire, plus communionem, quam confessionem differri. Unde communi etiam usu Ecclesiæ ita hæc lex declaratur, quidquid Palud. sentiat, 4, dist. 10, quæst. 1, n. 25.

4. Deinde fere omnes in hoc conveniunt, non posse generaliter definiri hanc obligationem per hominum ætates, seu annorum numerum; nam, licet Soto dicat, hanc obligationem incipere duodecimo ætatis anno, quo tempore, inquit, incipiunt obligari homines aliis legibus Ecclesiasticis, tamen neque illud principium potest esse universale; quia non omnes pueri ea ætate habent omnino perfectum rationis usum. Unde alii hoc extendunt ad 14 et 15 annum; quod etiam non potest generaliter affirmari, quia ante hoc tempus, imo et sæpe ante duodecimum ætatis annum, sunt multi ita doli capaces, itaque instructi in rebus fidei, ut sine dubio obligentur hoc præcepto. Neque ratio generalis, quam secundo loco Soto posuit, video, quo fundamento niti possit, aut qua ratione id valeat universe affirmari; nam præceptum jejunii non obligat a duodecimo ætatis anno; præceptum autem abstinendi a carnibus die prohibito sine dubio antea obligat, et idem existimo de præcepto audiendi Missam; non est ergo illa generalis regula. Dicendum igitur est, hunc ætatis terminum non posse indivisibiliter præscribi, sed ad summum dici posse, hunc terminum contineri posse a decimo usque ad decimum quartum ætatis annum, quia, moraliter loquendo, neque ante decimum incipit, neque ultra decimum quartum differtur hæc obligatio, sicut nec rationis usus. In hac vero ætatis latitudine solet esse magna varietas; alii enim citius, alii tardius ratione uti incipiunt, et ideo non omnibus simul incipit hæc obligatio; satisfaciet autem unusquisque, si parentum et confessorum judicium sequatur, quos debet consulere, cum dubitare inceperit; ipsi vero debent puerorum capacitatem et judicium examinare, ut prudenter de eorum obligatione judicent. Ita fere D. Thom., Palud. et Major, locis citat.; Alens., 4 part., quæst. 49, membr. 4; Cajet., in Sum., verbo Communio; et Catechismus Pii V. Addit vero Soto, et mihi etiam probatur, non statim ac hi pueri perveniunt ad ætatem, in qua possunt licite communicare, ad id obligari, sed post aliquod tempus, verbi gratia, post unum et alterum annum; nam et usus Ecclesiæ ita videtur hanc legem declarasse; et rationi consentaneum est, ut Ecclesia non obliget, cum primum potest; sed facultatem concedat expectandi per aliquod tempus, vel propter majorem reverentiam sacramenti, vel propter majorem fructum recipientis, vel ne hi pueri facile exponantur periculo transgressionis; securius autem hoc fiet, si consilio confessoris fiat; sic enim non discordabitur, etiam a verbis legis.

5. *Quæsitum.* — *Solvitur.* — Quæres tandem, an hæc doctrina, quæ de præcepto Ecclesiastico data est, eodem modo solvenda sit respectu divini præcepti; nam in superioribus dubium hoc in hunc locum remisimus. Et quidem aliqui auctores simpliciter affir-

mant, quoad hoc, eamdem esse rationem utriusque præcepti. Ita Navarr., dicto c. 21, num. 57, et Cordub., in summa Hispana, quæst. 60. Sed aliqua declaratione et limitatione opus est, nam in communi usu communionis, qui fit extra articulum necessitatis, prædicta regula servanda est, quia hoc præceptum Ecclesiæ est determinatio præcepti divini, quoad tempus, in quo utendum est hoc sacramento extra mortis periculum; hæc autem determinatio Ecclesiæ est sufficiens ad satisfaciendum præcepto divino, eo modo, quo ab ipsa Ecclesia recepta, et ejus usu est declarata, et approbata ; ergo quoad hoc est eadem ratio utriusque præcepti, ut probant etiam rationes et morales conjecturæ adductæ. At vero de communione facienda in articulo mortis non est eadem ratio, neque hoc præceptum Ecclesiæ determinavit divinum, quoad illud tempus; quia quoad hoc ex se erat sufficienter determinatum. Unde existimo, in illo articulo dandam esse communionem cuicunque homini habenti usum rationis ad peccandum, et capaci confessionis, et extremæ unctionis. Quod Navarrus quidem fatetur esse omnibus consulendum; ego vero existimo esse obligationem, tam ex parte petentis, quam dispensantium, quia talis homo est capax fidei, et sufficientis reverentiæ sacramenti; et est in eo periculo, in quo non expectat commodius tempus ad recipiendum sacramentum cum meliori dispositione; ergo debet tunc accipere eo modo, quo potest; patet consequentia, quia in illo homine jam habent locum verba illa Christi : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis;* quorum vim et obligationem potest talis homo percipere, et voluntarie manducare, ac se probare, ut digne recipiat; nihil ergo est, quod illum excuset, neque contra hoc video rationem aliquam aut consuetudinem.

SECTIO II.

Quando obliget hoc præceptum.

1. *Baptizati adulti semel in anno communicare tenentur.* — Dico primo, obligare tantum semel in anno. Hoc patet ex verbis legis, cujus rationem ut declaremus, advertendum est, hanc temporis obligationem, pro temporum diversitate variam in Ecclesia fuisse. In principio enim, ut D. Thom., et alii sentiunt, obligatio illa determinata erat ad quotidianam communionem; quod tamen incertum est, ut supra dixi; imo probabile est, in principio nullam factam esse determinationem, quia fidelium devotio obligationem præcepti præveniebat, ut supra etiam tetigi. Postea creditur determinatio facta ad singulos dies Dominicos, de quo etiam non invenio sufficientem traditionem, neque expressum decretum alicujus Pontificis, vel Concilii ; solum in decretis Pii I, et in Concil. Nannetensi, cap. 9, legimus, præcipi sacerdoti, ut singulis Dominicis diebus panem benedictum habeat, quem his fidelibus distribuet, qui communicare non potuerint; hinc enim fit conjectura, prius solitos fuisse fideles omnes diebus Dominicis communicare; quod vero hoc fuerit in præcepto, non satis constat. Postea vero statutum est, ut ter saltem in anno, in Natali, scilicet, Domini, Paschate et Pentecoste, fideles communicarent, ut patet ex Fabiano Papa, epist. 2, c. 4; Concil. Agath., c. 18, cap. Etsi non frequentius, de Consecr., dist. 2. Refert autem Burch., lib. 6 Decreti, cap. 19, Sylver. Papam, quosdam alios dies addidisse, quam legem apud nullum alium reperio; Soter autem Papa, c. In cœna Domini, de Consecr., dist. 2, præscripserat, ut in die cœnæ Domini omnes communicarent, quam communionem videtur hic D. Thom. a Paschali distinguere. Tandem vero, crescente nimium fidelium numero, et charitate refrigescente, visum est Ecclesiæ, sufficere unam communionem singulis annis præcipere, ne fragilibus hominibus laqueos injicere videretur, quia, non obstantibus superioribus præceptis introduci cœpit consuetudo differendi communionem per annum integrum, ut sumitur ex Chrysostomo, hom. 61 ad Populum, ubi eam consuetudinem reprehendit; et ex Augustino, serm. 28 de Verb. Domin., et Ambros., lib. 5 de Sacram., cap. 4, dicentibus : *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodum in Oriente Græci facere consueverunt?* Ex his ergo constat prima ratio hujus præcepti, nam, ut esset certa aliqua ratio implendi divinum jus, quam posset Ecclesia exigere, et transgressores punire, oportuit ab ea aliquam determinationem fieri; ut vero præceptum esset accommodatum multitudini, et fragilitati, et præsenti rerum statui, non oportuit frequentiorem usum præcipi. Unde colligitur secundo (quod supra dicebamus), stante hoc ecclesiastico præcepto neminem obligari ad majorem frequentiam, nec peccare eum, qui semel tantum in anno, tempore ab Ecclesia præscripto, communicat; nam im-

plendo præceptum Ecclesiæ simul satisfacit divino, alioqui Ecclesia non sufficienter providisset fidelibus. Navarrus tamen, cap. 21, n. 59, excipit nonnullas personas, quæ pluries tenentur communicare in anno, non ex solo divino jure, neque ex hac lege ecclesiastica, sed ex aliis; nam in Clementina In agro, § Sane, de Statu monach., præcipitur monachis Benedictinis, ut singulis mensibus communicent, et idem dicitur de monialibus in Concil. Trid., sess. 25, c. 10, de Regularibus. Sed in his decretis non sunt verba, quæ præceptum clare exprimant, sed solum consilium, vel regularem constitutionem. Unde Tridentinum sic ait : *Attendant diligenter Episcopi, et cæteri superiores monasteriorum sanctimonialium, ut in constitutionibus earum admoneantur sanctimoniales, ut saltem singulis mensibus,* etc. Quapropter nisi speciale votum intercedat, aut nisi ex instituto religionis constet, constitutiones ejus obligare sub mortali, nulla talis est rigorosa obligatio.

2. *Hoc præcepto communicare tenentur fideles tempore Paschatis.* — Dico secundo : hoc præceptum specialiter obligat tempore Paschatis, ut patet ex illis verbis legis : *Ad minus in Pascha;* et Concil. Trident., sess. 13, can. 9, definit, teneri omnes fideles singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, juxta præceptum Sanctæ matris Ecclesiæ. Ratio autem hujus determinationis fuit, et ut tempus esset magis determinatum et certum; et quia eo tempore videntur esse fideles magis dispositi, et devoti ad hoc sacramentum recipiendum; et quia eo tempore institutum et celebratum fuit hoc mysterium nostraque redemptio consummata.

3. *Difficultas.* — *Enodatur.* — Sed circa hoc tempus nonnulla supersunt explicanda. Primum, quid nomine Paschatis significetur; videtur enim significari tantum ipsa dies Dominica Paschæ, in qua Christus resurrexit. Respondetur, quidquid sit de vi vocis, Ecclesiasticam consuetudinem declarasse ex decreto Eugenii IV, ut refert Navarr., dict. cap. 21, num. 45, hoc tempus complecti quindecim dies a Dominica Palmarum usque ad Dominicam in Albis, inclusive; nam quolibet horum dierum aliquis communicet, implet hoc præceptum; et quamvis sæpius extra hos dies communicet, non implet præceptum, nisi communicet intra illos dies, quia verba legis limitant actum ad illud tempus, quod merito ad omnes illos dies extensum est, ne omnes fideles ad unum tantum diem ex præcepto obligati facile exponerentur periculo transgrediendi illud. Quod si alicubi introducta esset consuetudo extendendi amplius hoc tempus, illam etiam servare sufficeret, sicut referunt, Mediolani consuetudice receptum esse, ut quolibet die quadragesimali communicando impleatur hoc præceptum. Quod etiam in Hispania fieri posse declaratum dicitur a Clement. VII, idque constituisse testimonio Laurentii Cardinalis SS. quatuor Coronatorum, et Episcopi Prænestini, et usu etiam receptum fuisse. Sed mihi nec de usu, nec de concessione satis constat; ubi autem constaret, ita facere sufficeret. Hic vero advertendum est, teneri fideles, ad hoc præceptum servandum, Eucharistiam suscipere de manu proprii pastoris, aut alterius, qui vicem ejus gerat, seu de ejus facultate; ita enim et usus Ecclesiæ declarat, et Summi Pontifices in variis rescriptis seu privilegiis significarunt; et ex eodem cap. Omnis utriusque sexus colligitur, dum confessionem dicit faciendam esse proprio sacerdoti, et non alieno, nisi de proprii licentia, sine qua alter non potest solvere vel ligare ; hic enim eadem est ratio, quia etiam alienus non potest alterius oves pascere sine licentia proprii pastoris, ut infra dicemus, agentes de obligationibus ministrorum. Et ideo in eodem capite solum judicio proprii sacerdotis relinquitur, ut ejus consilio possit communio differri; sic igitur, solum illius ministerio, vel de facultate ejus, impleri potest hoc præceptum. Quomodo autem intelligenda sint aliqua privilegia Pontificum, quæ de hac re loquuntur, dicemus infra tractando de præceptis ministrorum.

4. Secundum dubium explicandum est, an, qui in Paschate transgressus est hoc præceptum, liber maneat ab obligatione communicandi usque ad sequens Pascha. Ita enim sentiunt graves auctores, D. Anton., 2 part., tit. 9, cap. 9, § 3; Sylvest., verb. Euchar. 3, quæst. 15; Tabiena, verb. Communicare, quæst. 7; Medina, Codice de Pœnit., quæst. de Confess. semel in anno agenda; Soto, in 4, dist. 18, quæst. 1, art. 4; Victor., in Sum., num. 37. Fundamentum est, quia præceptum affirmativum, obligans ad aliquem actum præscripto die, vel tempore, transacto illo non obligat, etiam si per impotentiam vel malitiam in illo impletum non sit; sed hujusmodi est hoc præceptum respectu temporis Paschalis : ergo, etc. Major constat apertissimis exemplis, in præcepto audiendi Missam

diebus festis; in præcepto jejunii quadragesimalis vel quocumque alio; et idem contingit in voto, quando fit de actu pro die seu tempore determinato. Ratio autem est, quia præceptum affirmativum non obligat pro semper; unde, quando ipsum designat tempus, ad illud limitatur obligatio; non enim potest ultra verba legis obligatio extendi, cum verba explicent voluntatem legislatoris, a qua vis obligationis pendet. Et potest in hunc modum explicari, quia, si transacto tempore a lege præscripto, homo teneretur ad actum præcepti, vel hoc esset ex directa intentione et obligatione legis, et hoc non, ut ratio facta probat; vel esset quasi ex consequenti per modum cujusdam restitutionis, et hoc non, quia non omnes transgressiones præceptorum obligant ad restitutionem, sed quæ sunt contra justitiam commutativam; etenim, si quis hodie teneatur eleemosynam facere Petro indigenti, et peccet non faciendo, et crastina die Petrus jam non indigeat, jam non tenetur facere, nec restituere, quam prius omisit, quia non peccavit contra justitiam; et occasio ac materia præcepti transacta est. Minor vero prioris syllogismi constat ex verbis legis, ibi : *Ad minus in Pascha, suscipiens reverenter Eucharistiæ sacramentum.* Item, quia ibi constituitur differentia inter præceptum confessionis et communionis; in illo enim tantum dicitur semel in anno esse confessionem faciendam, et totum anni tempus indifferens relinquitur; hic vero Paschale tempus designatur.

5. Alii vero auctores distinctione hac in re utuntur : nam contingit non impleri præceptum die Paschatis pluribus de causis; aut ex impotentia ac legitima excusatione, aut ex malitia; quando contingit non impleri præceptum ex malitia, inquiunt extingui obligationem, ut prior sententia dicebat; quando vero est ex impotentia, dicunt durare obligationem, et teneri ad communicandum, quam primum possit, quia lex ipsa dat facultatem confessori ad differendum tempus illud, quando expedire judicarit; et tunc non tollitur, sed differtur obligatio; quandocumque autem intervenit legitimum impedimentum, ita suspenditur obligatio, sicut judicio confessarii suspendi potest, quia, per se loquendo, et juxta verba legis, tale impedimentum judicio confessoris declarandum esset; unde, si accidat omitti non confessoris judicio, vel quia conveniri non potest, vel quia res est tam evidens, ut non sit moraliter necessarium, nihilominus, eodem modo judicandum est, non tolli, sed suspendi obligationem, propter tale impedimentum; nam hujusmodi esse debet prudens consilium proprii pastoris, quod ibi saltem interpretative interponitur; debet ergo aliquis in hujusmodi eventu, ut non peccet omittendo, habere propositum communicandi, cum primum impedimentum auferetur. Quod si objicias, non debere esse melioris conditionis eum, qui peccando, quam qui sine peccato omittit, respondetur, non esse melioris conditionis; nam ille astringitur obligatione præcise pro tempore Paschali, quando nullum est impedimentum, et hoc non est priviligium, sed gravamen potius; at vero, quando occurrit impedimentum, augetur quodammodo vel differtur obligationis tempus; quod privilegium potius est quam gravamen. Ita sentit Summa Armil., verbo Communio, num. 6, nec dissentit Tabiena, loc. cit. Et quidem posterior pars hujus sententiæ mihi videtur valde conformis verbis et intentioni legis, atque omnino vera; tamen si prædicti auctores rem attentius considerassent, ex hac eadem posteriori parte potuissent elicere, priorem sententiam esse falsam, et non esse idem judicium ferendum de hac lege, et de omnibus aliis, quæ certa tempora designant; nam jejunium aut Missa, sive per impotentiam, sive per malitiam præscripto die omittantur, non cadunt amplius in obligationem subsequenti die. Et per sese incredibile est, voluisse legislatorem in hoc præcepto, ut non extingueretur statim obligatio, sed differretur, quando propter justum impedimentum non potest in Paschate communicari, et tamen non multo magis voluisse, ut, quacumque ratione vel temeritate omitteretur, non extingueretur statim obligatio, sed permaneret, semperque urgeret, donec impleretur.

6. *Si quis, cum Paschali tempore communicare teneretur, communionem omisit, deinceps ligatus manet, quam primum præceptum implere. — Objectio. — Dissolvitur. — Evasio confutatur.* — Dico ergo, Paschale tempus ita indicari hoc præcepto, ut, si in illo non impleatur, non cesset obligatio usque ad futurum Pascha, sed obliget semper idem præceptum ad non differendam communionem, sed statim communicandum, quam primum moraliter homo possit. Ita docet Navar., cap. 21, num. 45; et Viguerius, in Institutionibus, cap. 16, § 3, vers. 19; et sumitur ex D. Thom.

in 4, dist. 13, quæst. art. 1, quæstiunc. 4, quatenus eodem modo loquitur de communione, quo de confessione; et idem sentit Palud. in 4, dist. 10, quæst. 1, num. 25. Et probatur primo ratione insinuata contra præcedentem sententiam. Secundo, ex intentione hujus legis, quæ duas partes principales includit : una est, ut communio ultra annum non differatur; altera est, ut saltem fiat tempore Paschatis; et utraque est principaliter intenta, præsertim prior; posterior enim, ut supra dicebam, addita videtur propter majorem congruentiam illius temporis, et ut certius constet, priorem partem impleri, seu communionem ultra annum non differri; ergo quamvis ex malitia communio facta non sit tempore Paschali, debet ex vi hujus præcepti quam primum fieri, quia, licet præceptum jam impleri non possit, quoad illam partem, quæ talem diem determinat, potest tamen aliquo modo servari, seu non magis ac magis violari, quoad aliam partem, quæ prohibet dilationem communionis ultra annum. Atque, ut hujus rationis vis amplius declaretur, distinguendi sunt varii modi, quibus potest certum tempus lege præscribi. Primo enim potest lex determinare tempus propter specialem solemnitatem, aut circumstantiam illius, ut præcipitur jejunium in vigilia alicujus Sancti, vel Missa in die festo. Secundo designatur actus præceptus, ut proprium onus talis temporis, ut recitare horas canonicas est proprium onus singulorum dierum; et de his duobus modis procedunt recte quæ prima sententia assumit, quia in eis obligatio talis præcepti omnino limitatur ad tempus illud. Tertio interdum principaliter et absolute præcipitur actus quoad substantiam; temporis vero circumstantia designatur, ut magis congrua, seu conveniens ex ratione accidentali; ut in præcepto recitandi horas canonicas, substantia præcepti est, ut intra eumdem diem omnes dicantur; congruentia vero est, ut singulæ horæ dicantur certis diei temporibus, in quibus, si omittantur, non cessat obligatio, quamdiu durat dies; similiter, si confessor præcipiat, feria sexta jejunare in satisfactionem, principaliter intendit unius diei jejunium; et propter majorem congruentiam designat talem diem. Unde, si tunc omittatur, non extinguitur obligatio. Item, in obligatione solvendi tributum, id frequenter contingit; tenetur enim aliquis tantum tributum solvere quotannis; tamen ad majorem certitudinem certa dies designatur, ut, v. gr., S. Joannis; quod si ea dies absque solutione tributi transigatur, non cessat obligatio; sed potius post illum diem semper magis ac magis urget; unde Juristæ dicunt, talem terminum non designari, ut in illo obligatio extinguatur, etiam si non impleatur; sed ut solutio usque ad illum differri possit et non amplius. Et eodem modo si sacerdos ex beneficii seu capellaniæ obligatione teneatur singulis festis B. Virginis, vel similibus diebus, Missam dicere, et id facere omittat, non extinguitur obligatio, sed tenetur alio die, quam primum possit, obligationem implere, quia substantialis intentio instituentis est de substantia actus; de circumstantia autem temporis, solum secundario. Et in universum, quando in præcepto aliquid est substantiale, illud faciendum est, quamvis circumstantiæ accidentales vel secundariæ impleri non possint; ut in præcepto jejunii, abstinentia a carnibus est quid substantiale, modus autem, scilicet, ut tantum semel in die comedatur, est quid secundarium; et ideo quamvis hoc posterius impleri non possit, primum sine dubitatione servandum est, si fieri potest; licet e converso, qui a primo excusatur, consequenter excusetur a secundo, ut communis tenet opinio. Præsens ergo præceptum, quod declaramus, in hoc tertio ordine collocandum est, ut ex principali fine et ratione hujus præcepti colligi potest; præcipue enim in eo intenditur, ut fideles non nimium differant usum communionis; est ergo hoc præceptum determinatio juris divini ad temporis dilationem limitandam, et præscribendam; substantia ergo hujus præcepti est, ut communio ultra annum non differatur; dies autem Paschatis propter speciales congruentias supra notatas designatur; non quia actus communicandi sit proprium onus illius diei, neque ut terminus ita præfixus sit ad solutionem hujus debiti, ut illo transacto, implendum non sit; sed potius, ut terminet dilationem temporis intra quod implenda est obligatio, ut saltem in illo impleatur, et multo magis post illum, si absque observatione seu executione obligationis transigatur; sicut de solutione debiti ad diem S. Joannis supra declaratum est. Dices : quamvis fortasse hic sit finis hujus præcepti, hoc non satis est, ut præceptum ad hoc obliget, quia finis præcepti non cadit sub præceptum, sed materia; sicut etiam dici potest, in præcepto audiendi Missam die Dominico, intendi, ut semel saltem in hebdo-

mada Missa audiatur, et non amplius differatur; et nihilominus non propterea obligat statim post transactum Dominicum diem, etiam si in illo non fuerit impletum. Respondetur primum, quamvis finis legis non cadat sub obligationem legis, nisi etiam sit materia legis, tamen quando ille finis est maxime proprius et principalis, ex illo recte conjectamus sensum et intentionem legis, et materiam ejus. Secundo dicitur, hunc finem non esse extrinsecum, sed intrinsecum, substantialemque materiam hujus legis, quod patet, tum ex ratione facta, quia hoc præceptum est sufficiens determinatio divini præcepti; non esset autem sufficiens determinatio, nisi ita præscriberet tempus, ut prohiberet majorem dilationem; tum etiam ex verbis ipsius decreti : *Omnis fidelis semel in anno confiteatur, suscipiens reverenter, ad minus in Pascha, Eucharistiæ sacramentum;* ex quo contextu constat, illud verbum, *semel in anno,* æque cum utroque actu confitendi et communicandi conjungi; clauditur ergo hoc in materia hujus præcepti, sicut de præcepto confessionis graviores Theologi sentiunt, ut suo loco dicemus; nec sequentia verba, *ad minus in Pascha*, excludunt absolutam obligationem communicandi semel in anno, sed potius declarant, illam obligationem esse implendam, saltem in tali die; quod potius additum est communionis, quam confessionis præcepto, quia confessio, propter necessitatem suam, differenda non est; et, postquam semel est facta, non est iterum ex præcepto iteranda, et ideo nullus certus terminus illi potuit designari, quia, quam primum homo peccat, confiteri potest, et satis implet obligationem suam; communio vero iterari potest etiam ex præcepto, et ideo potuit designari dies, in quo homo illam obligationem, ad minimum, implere teneatur, etiam si prius sæpius voluntarie communicaverit. Fuit autem ita expediens fieri propter rationes superius adductas. Atque in hoc sensu videtur hoc præceptum declarasse Concil. Trident., sess. 13, can. 9, dicens : *Si quis negaverit, omnes fideles teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, anathema sit;* ponit ergo hoc in materia et substantia illius præcepti, et non tantum in fine extrinseco. Præterea hoc etiam videtur declarare usus Ecclesiæ; nam, si quis Paschalem communionem omisit, censuris compellitur, ut quam primum communicet, nec permittitur usque in alium annum differre; et tamen parochi vel pastores non imponunt ad hoc novam obligationem, sed cogunt ad implendam obligationem dicta lege positam in Concil. Lateranensi; neque solum puniunt præteritam transgressionem, ut per se constat ex praxi et sensu Ecclesiæ, et quia excommunicatio non solet ferri propter præteritum, ut sic, sed in ordinem ad futurum, ut aliquis non permaneat in peccato commisso, vel ut illud non continuet; ergo signum est, obligationem hujus præcepti durare, et transgressionem ejus magis ac magis continuari, quamdiu magis communio differtur. Tandem declaratur a simili, quia ex vi hujus præcepti tenetur homo communicare in parochia, seu alibi ex facultate parochi; si autem contingat non posse illam circumstantiam servari, nihilominus tenebitur homo alibi communicare, si possit, quia hæc est substantia præcepti, et præcipue intenta, quæ non est omittenda, etiam si modus ejus omnino impleri non possit; sic ergo, quamvis, transacto die Paschatis, non possit hoc præceptum impleri quantum ad circumstantiam talis diei, implendum est quantum ad substantiam actus communicandi, ne ultra tempus lege præscriptum differatur. Hæc ergo sententia est sine dubio vera, et rationabilis, magisque favens bonis moribus fidelium; nec dubitari potest, quin in sensu explicato potuerit hæc lex dari, nec rationem probabilem video, ob quam existimemus non esse hanc Ecclesiæ intentionem. Solum video dici posse, rationes factas non procedere de eo, qui, v. gr., in Natali Domini ex devotione communicavit, et postea præceptum Paschalis communionis transgressus est; ille enim quamvis differat communionem usque ad alium Natalem, non differt ultra annum; ergo ex hac parte non denuo transgreditur præceptum; ergo nec tenebitur statim communicare, quam primum possit. Respondetur, quod de hoc fortasse posset minus improbabiliter id defendi; nihilominus mihi non placet, quia illud est per accidens, et præceptum intelligendum est de communione præcepta, seu, quæ fit ad satisfaciendum Ecclesiastico præcepto, et hanc prohibet ultra annum differri.

7. *Difficultas. — Explicatur. — Replicatur. — Improbatur.* — Tertium dubium præcedenti simile est, si quis prævideat fore, ut intra illos quindecim Paschales dies communicare non possit, an teneatur prævenire et communionem anticipare. Videtur enim ex dictis sequi, teneri hominem ad hujusmodi

anticipationem, quia tenetur servare substantiam præcepti, quantum potest, etiamsi circumstantiam illius determinati temporis servare non possit; sed ad servandam substantiam præcepti necessarium est anticipare, quia, si expectet præfinitum diem, nec servabit præceptum quoad circumstantiam, quia, ut supponimus, ita erit impeditus, ut communicare non possit; nec quoad substantiam, quia differet communionem ultra annum; præsertim, si supponamus a præcedente Paschate non communicasse. Confirmatur primo, nam in simili casu, tenetur quis prævenire confessionem, ut probabilior est opinio, et inferius suo loco dicemus: ergo. Confirmatur secundo, nam qui in die festo prævidet, ab hora octava, v. gr., non futurum sacrum, tenetur prævenire, et audire prius, si potest, quamvis absolute totum tempus matutinum sit per se liberum ad audiendum sacrum. His ergo conjecturis videtur hæc pars probabilis fieri. Nihilominus dicendum censeo, non teneri hominem in hujusmodi casu anticipare communionem ex vi hujus præcepti. Ratio, qua moveor, est, quia nullus obligatur ad anticipandum actum præceptum, nisi per talem actum possit satisfacere obligationi præcepti; sed per communionem anticipatam non implet quis obligationem hujus præcepti; ergo ex vi ejus ad hoc non obligatur. Major videtur vere per se nota ex terminis, quia lex non obligat, nisi ut impleatur; ergo ad actum, quo impleri non potest, non obligat. Minor vero patet; nam si quis in eo casu anticipasset communionem, et postea Paschali tempore non occurrisset impedimentum, quod timebat, teneretur illo tempore communicare, quia hoc præcipit lex, et tunc impleri potest, cum factum non sit. Dices, in eo casu jam non teneri, sed excusari, quia jam rationabiliter communicavit ex voluntate implendi præceptum; et præcipue, si ex consilio confessoris hoc facit; quanquam enim hoc in lege non sit expressum, videtur tamen ex ea rationabiliter seu a fortiori colligi, quia, cæteris paribus, melius est anteponere, quam postponere; sed lex ipsa dat facultatem postponendi ex rationabili causa; ergo multo magis censenda est dare ad anticipandum; ergo, si ita fiat, satisfiet præcepto, neque erit obligatio postea iterum communicandi; ergo ratio facta non obstat, quominus præceptum hoc obliget ad anticipandum propter rationem supra factam. Sed, licet hic discursus probabilis etiam sit, non tamen auderem excusare ab obligatione communicandi in Paschate eum, qui sic anticipasset communionem, si postea nihilominus communicare posset tempore præcepti, quia cum lex ipsa expresse hoc præcipiat, non video, cur sit omittendum, cum servari potest. Unde, neque aliquis Doctorum aliud docuit, neque aliud est in usu Ecclesiæ. Et ideo consequenter nemo est obligandus ad anticipandam communionem, quia illa communio non est impletiva præcepti, et eamdem obligationem relinquit, quæ antea erat. Neque ex facultate differendi, quam lex concedit cum consilio confessoris, colligi potest facultas ita anticipandi, ut possit postea omitti Paschalis communio, etiamsi illo tempore commode fieri possit; sed potius videtur colligi contrarium; nam tunc solum datur facultas postponendi, quando in illo tempore præscripto non est commoditas communicandi; et fortasse ideo in lege datur hæc facultas differendi communionem, quia jam supponit præsens impedimentum, de quo certo constare potest, quod non ita contingit respectu anticipationis. Atque hinc patet solutio ad rationem dubitandi, et ad exempla inducta; non enim sunt similia, quia illa præcepta nullam certam partem illius temporis requirunt ad suum actum; et ideo per actum anticipatum sufficienter impletur præceptum. Quo fit, idem esse dicendum in hoc præcepto, si quæstio tantum proponatur de illis quindecim diebus, intra quos potest hoc præceptum impleri, nam, si quis in primo aut secundo eorum prævideat fore, ut in omnibus sequentibus communicare non possit, tenebitur prævenire et implere præceptum, quia in quacumque parte illius temporis sufficienter impleri potest, et præceptum ipsum obligat, ut intra illud tempus impleatur, eo modo quo fieri potuerit.

SECTIO III.

Per quem actum impleatur hoc præceptum, quæve pœna transgressori imposita sit.

1. *Quorumdam opinio.* — Ratio dubitandi est, nam interdum aliquis indigne communicat; de communicantibus enim digne debito tempore et loco nulla est dubitandi ratio; indigna vero communio, ut multi existimant, non sufficit ad explendum hoc præceptum; quod tenet Durand. in 2, dist. 28, quæst. 4; Capreol. in 2, dist. 41, quæst. 1, art. 3, quatenus dicunt requiri gratiam sanctificantem ad implendum hoc præceptum; qui tamen

generaliter loquuntur de supernaturalibus præceptis sacramentorum; et forte intelligunt, esse necessariam gratiam, ut nullum præceptum in eorum sumptione violetur, quod longe aliud est. Adrian. vero, in 4, materia de Confess., quæst. ultim., generatim loquens de omni præcepto tam divino, quam humano, censet impleri non posse per malum actum, et hoc potest esse unum fundamentum hujus sententiæ; quod erit magis apparens, si restringatur ad usum sacramentorum; cum enim ad cultum Dei ordinetur, non videtur præceptum ejus posse impleri per sacrilegum usum, cultui divino contrarium; unde videtur maxime credibile, Ecclesiam non præcipere substantiam actus communionis sine hoc modo digne communicandi, quia sine illo neque ad salutem animæ, neque ad cultum Dei spectat; et tamen ab Ecclesia, non nisi sub hac ratione præcipitur. Tandem verba ipsius decreti utrumque præcipere videntur: *Suscipiens reverenter, ad minus in Pascha, Eucharistiæ sacramentum;* nam vox illa *reverenter,* maxime intelligenda videtur de reverentia (ut ita dicam) spirituali; qualis est, dignæ sumptionis; sicut quando in cap. Dolentes, de Celebratione Missarum, in præcepto recitandi horas dicitur : *Devote recitentur,* omnes intelligunt, per vocem illam, *devote,* significari præcipue devotionem substantialem orationis, quæ consistit in attentione et integritate.

2. *Qui sacramentum Eucharistiæ volontarie in Paschate suscipit, licet ob sacrilegam sumptionem peccare contingat, Ecclesiæ præcepto satisfacit. — Objectioni fit satis.* — Nihilominus dicendum est, eum, qui voluntarie suscipit sacramentum Eucharistiæ, etiamsi indigne sumat, implere præceptum communicandi, etiamsi alias peccet mortaliter per sacrilegium indignæ sumptionis. Ita tenet in specie Cordub., in Summ, Hisp., quæst. 15; et in genere Soto, lib. 2 de Justitia, quæst. 3, art. 10; Covar,, in cap. Alma mater, 1, § 5, qui alios referunt. Et probatur, nam alia præcepta, tum sacramentorum, tum in aliis materiis, impleri possunt per actum peccaminosum; ut patet, si quis Missam audiat prava intentione, vel jejunet comedendo aliquid saluti contrarium, aut plus quam indigeat, non tamen contra formam ecclesiastici jejunii; item per susceptionem baptismi factam sine gratia sanctificante impletur præceptum, etiam divinum, suscipiendi baptismum; et idem esset de sacramento confirmationis vel Ordinis, si de eis suscipiendis præcepta darentur; aut, si quis voto se obligasset ad suscipiendos Ordines, quamvis in peccato eos susciperet, votum impleret, quamvis alias peccaret contra reverentiam debitam sacramento. Ratio autem sumitur ex principio generali, quod trahit D. Thom., 1. 2, quæst. 101, art. 9, quia lex præcipiens actum præcipit substantiam ejus, non autem modum, nisi modus sit essentialis actui secundum se, vel prout sub legem cadit; quomodo attentio est de essentia orationis, et formalis integritas, de essentia confessionis, et talis forma abstinentiæ, de ratione jejunii, et dilectio super omnia est intrinsecus modus charitatis Dei; at vero suscipere Eucharistiam cum dispositione debita non est modus essentialis sacramentali communioni, ut sic; nam, licet aliquis indigne communicet, tamen revera sacramentaliter communicat, dummodo voluntarie et scienter sacramentum sumat. Quod ideo addo, quia si aliquis casu comedat hostiam consecratam, cogitans esse communem panem, illa sumptio non esset satis ad implendum præceptum, quia voluntas sumendi sacramentum est de essentia sacramentalis sumptionis; hæc autem est, quæ ab Ecclesia præcipitur, non autem sumptio etiam spiritualis, quia hæc pertinet potius ad effectum sacramenti, qui consequitur actum præcepti, quam ad ipsum actum sumendi, qui præcipitur; et, quamvis hic effectus pendeat aliquo modo ex actu ipsius hominis, tamen ille actus est mere interior, et non est de intrinseca ratione ipsius sumptionis sacramenti, prout actus humanus est; et ideo non comprehenditur sub præcepto ipsius. Neque etiam talis actus est expressus verbis hujus legis; nam illa particula *reverenter,* non satis est ad inducendam hanc specialem obligationem, tum quia, cum sit res valde difficilis, debuisset clarius exprimi; unde probabile est, hanc particulam non esse additam ad aliquid specialiter præcipiendum, sed tantum ad exprimendum actum cum conditione sibi debita ex natura sua; tum etiam quia illa particula satis posset explicari de reverentia exteriori, de qua potest Ecclesia judicare, vel de reverentia intrinseca, quæ consistit in recognitione sanctitatis hujus sacramenti, et voluntate recipiendi illud, ut rem sacram et divinam. Dices : si is, qui indigne communicat, mortaliter in eo peccat, quid interest dicere, quod impleat quasi materialiter hujusmodi præceptum? Respondetur primo, ne duo peccata committat, unum commissionis, et

alterum omissionis; et quoad hoc omnia dicta procedunt, tam de præcepto divino, quam de ecclesiastico. Secundo, ne pœnas, vel censuras ecclesiasticas incurrat, etiamsi contra hujus præcepti transgressores latæ sint.

3. Ultimo vero circa hoc præceptum ecclesiasticum est annotandum, jure communi nullam pœnam seu censuram, ipso jure incurrendam, latam esse contra hujus præcepti transgressores, ut constat ex dicto c. Omnis utriusque sexus, sed solum præcipitur, ut hujusmodi transgressor ab ingressu Ecclesiæ arceatur, et moriens ecclesiastica careat sepultura, quæ pœnæ, donec imponantur, non incurruntur; imponi autem debent, non solum adversus eos, qui utrumque præceptum ibi positum confessionis et communionis violant, sed etiam si hoc solum transgrediantur, quia lex contra omnes loquitur, qui utrumque præceptum non implent; tamen, quia regulariter loquendo, nullus transgreditur hoc communionis præceptum, nisi prius transgrediatur præceptum confessionis, ideo communiter censentur pœnæ latæ contra eos, qui tempore debito non confitentur; et ideo de eis tractari latius solet in materia de confessione. Solent autem in singulis Episcopatibus esse circa hoc speciales leges synodales; solent etiam ipso facto excommunicari, qui post octo, vel quindecim dies, in ea transgressione perseverant, de quibus nihil aliud occurrit dicendum, quam in singulis Episcopatibus proprias leges et consuetudines esse observandas. Contra indigne autem communicantes nulla est pœna posita, vel quia de hoc etiam nulla est specialis prohibitio ecclesiastica, eo quod satis sit ipso naturali jure prohibitum, vel quia regulariter hæc indignitas ex interiori pendet dispositione, de qua Ecclesia nil judicat; quod si aliquando exterius de ea constaret, pro ratione scandali et delicti esset a pastoribus Ecclesiæ punienda.

ARTICULUS XII.

Utrum liceat sumere corpus Christi sine sanguine (infra, quæst. 83, art. 3; et 4, dist. 12, q. 3, art. 5, quæst. 2).

1. *Ad duodecimum sic proceditur. Videtur, quod non liceat sumere corpus Christi sine sanguine. Dicit enim Gelas. Papa, et habetur de Consecr., d. 2 : Comperimus, quod quidam, sumpta tantummodo corporis sacri portione, a calice sacrati cruoris abstinent, qui procul dubio, quoniam nescio qua superstitione docentur astringi, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Non ergo licet sumere corpus Christi sine ejus sanguine.*

2. *Præterea, ad perfectionem hujus sacramenti concurrit et manducatio corporis et potatio sanguinis, ut supra habitum est* (q. 74, art. 1, et quæst. 76, art. 2, ad argum. 1). *Si ergo sumatur corpus sine sanguine, erit sacramentum imperfectum, quod ad sacrilegium pertinere videtur. Unde idem Gelasius subdit* (loc. citat.) : *Quia divisio unius ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio provenire non potest.*

3. *Præterea, hoc sacramentum celebratur in memoriam Dominicæ passionis, ut supra dictum est* (quæst. 74, art. 1, et quæst. 76, art. 2, ad 1), *et sumitur pro animæ salute. Sed passio Christi magis exprimitur in sanguine, quam in corpore; sanguis etiam pro salute animæ offertur, ut supra habitum est* (q. 76, art. 4, ad 1). *Potius ergo esset abstinendum a sumptione corporis, quam a sumptione sanguinis. Ergo accedentes ad hoc sacramentum non debent sumere corpus Christi sine ejus sanguine.*

Sed contra est, multarum Ecclesiarum usus, in quibus populo communicanti datur corpus Christi sumendum, non autem sanguis.

Respondeo dicendum, quod circa usum hujus sacramenti duo possunt considerari : unum ex parte ipsius sacramenti, aliud ex parte sumentium. Ex parte quidem ipsius sacramenti convenit, quod utrumque sumatur, scilicet, et corpus et sanguis, quia in utroque consistit perfectio sacramenti. Et ideo, quia ad sacerdotem pertinet, hoc sacramentum consecrare et perficere, nullo modo debet corpus Christi sumere sine sanguine. Ex parte autem sumentium requiritur summa reverentia et cautela, ne aliquid accidat, quod vergat ad injuriam tanti mysterii. Quod præcipue posset accidere in sanguinis sumptione, qui quidem, si incaute sumeretur, de facili posset effundi. Et quia crevit multitudo populi Christiani, in qua continentur senes, et juvenes, et parvuli, quorum quidam non sunt tantæ discretionis, ut cautelam debitam circa usum hujus sacramenti adhibeant, ideo provide in quibusdam Ecclesiis observatur, ut populo sanguis sumendus non detur, sed solum a sacerdote sumatur.

Ad 1 ergo dicendum, quod Gelasius loquitur, quantum ad sacerdotes, qui sicut totum consecrant sacramentum, ita etiam toti communicare debent. Ut enim legitur in Concilio XII Toletano (can. 6, de Consecrat., dist. 2

cap. Relatum) : *Quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur?*

Ad 2, dicendum, quod perfectio hujus sacramenti non est in usu fidelium, sed in consecratione materiæ. Et ideo nihil derogat perfectioni hujus sacramenti, si populus sumat corpus sine sanguine, dummodo sacerdos consecrans sumat utrumque.

Ad 3, dicendum, quod repræsentatio Dominicæ passionis agitur in ipsa consecratione hujus sacramenti, in qua non debet corpus sine sanguine consecrari. Potest autem a populo corpus sine sanguine sumi. Nec inde sequitur aliquod detrimentum, quia sacerdos in persona omnium sanguinem offert et sumit, et sub utraque specie totus Christus continetur, ut supra habitum est.

COMMENTARIUS

D. Thomæ conclusio.—Distinguit D. Thom. de sacerdotibus et laicis, et de prioribus dicit, nullo modo debere sumere corpus sine sanguine, quod formaliter intelligendum est de sacerdotibus, ut sacerdotes sunt, id est, conficientibus et sacrificantibus, et ita procedit ratio D. Thom., scilicet, quia ad sacerdotem pertinet, hoc sacramentum perficere; non potest autem perfici sine ea integritate, quam sacramentum secundum se postulat. De qua conclusione, quia ad materiam de sacrificio spectat, infra dicemus in disputationibus de sacrificio, et nonnulla supra attigimus, tractando de materia remota hujus sacramenti, de necessitateque utriusque partis ejus. De laicis D. Thom. solum dicit, propter cautelam et reverentiam sacramenti, in quibusdam Ecclesiis dari laicis corpus sine sanguine, quam consuetudinem sentit esse rationabilem et laudabilem; nam, licet considerando tantum ex parte sacramenti perfectionem ejus, utraque potius species sumenda esset, tamen considerando, ex parte sumentium, reverentiam et cautelam, quam adhibere debent, merito communis plebs unica specie corporis contenta est. Quæ res longiorem postulat disputationem, in qua graves difficultates, quas D. Thom. in argumentis tangit, expediemus.

DISPUTATIO LXXI.

DE PRÆCEPTO COMMUNICANDI SUB UNA VEL DUABUS SPECIEBUS.

Disp. 33 *de Euchar.* — Quæ hactenus de præcepto communicandi diximus, communia sunt, sive in una, sive in duplici specie communio facienda sit; superest ergo exponendum, quid in hoc sit prohibitum, quidve liceat; quid denique magis expediat: simulque de jure divino, et Ecclesiastico dicam.

SECTIO I.

Utrum per se malum, ac prohibitum sit in una tantum specie communicare.

1. *Naturali jure stando, communio sub utraque specie laicis licita est.* — De communione sub utraque specie non est, quod quæstionem moveamus; nam stando in solo jure divino et naturali, certum est non esse laicis prohibitam, nec esse per se malam. Quod, et de fide est, et evidens etiam, suppositis principiis fidei de institutione et veritate hujus sacramenti. Primum horum satis probat antiquus Ecclesiæ usus; solebat enim Christianus populus frequenter sub utraque specie communicare, ut constat ex Justino, Apologia 2 pro Christian., et Hieron., Sophoniæ 3, et refertur in cap. Sacerdotes, 1, quæst. 1, et dialog. 2 contra Pelag., ex Chrys., hom. 18 in 2 ad Cor., ubi inter alia dicit, in participatione Eucharistiæ quoad utramque speciem, non esse jure divino inter sacerdotem et laicum differentiam constitutam; quod intelligendum est, quoad hoc, ut utrique liceat, non vero quoad hoc, ut utrique sit æque necessarium; de quo infra dicemus. Idem sumitur ex Ambros., lib. de Iis qui initiantur, cap. 9; et Theodor., lib. 5 Histor., cap. 16, refert, eumdem Ambrosium Imperatori Theodosio dixisse : *Qua audacia poculum pretiosi sanguinis ore tuo participabis?* et plura in sequentibus referemus. Secundum vero patet, quia, supposita institutione, utriusque speciei sumptio est actio sacra et sacramentalis, et potest fieri sine ulla irreverentia et indecentia; ergo actio illa, neque ex objecto, neque ex circumstantiis, habet intrinsecam malitiam; neque etiam ostendi potest scriptum aut traditum aliquod divinum jus, in quo aliqua ex his speciebus sit laicis prohibita. De jure autem Ecclesiastico quid dicendum sit, in sect. 3 dicemus.

2. Difficultas ergo proposita est, an e contrario liceat laicis in una sola specie communicare, ita ut hoc, nec per se malum sit, nec jure divino prohibitum (nam de Ecclesiastico, ut dixi, nunc non agimus); et idem est quærere, an non solum liceat, sed etiam necessarium sit, quoties communicatur, utramque

speciem sumere. Ratio autem dubitandi est, quam tetigit hic D. Thom., arg. 2, quia utraque species est de integritate et perfectione hujus sacramenti; ergo non licet unam sine altera sumere. Respondet D. Thom. perfectionem hujus sacramenti non consistere in usu, sed in consecratione materiæ; et ideo non esse contra perfectionem hujus sacramenti, quod in una tantum specie a laicis sumatur. Sed hoc non videtur satisfacere, quia non solum debitum est reverentiæ sacramenti, ut integrum fiat, sed etiam ut integrum sumatur, et non mutilum. Unde Gelas. Papa, in c. Comperimus, de Consecr., dist. 2: *Quidam* (inquit) *sumpta tantum corporis Christi portione a calice sacri cruoris abstinent, qui procul dubio aut integra sacramenta suscipiant, aut ab integris arceantur, quia divisio unius ejusdemque mysterii, sine grandi sacrilegio provenire non potest.* Leo etiam Papa, serm. 4 Quadrag. Manichæos reprehendit, quod panem sumerent et calice abstinerent; et ad idem propositum dixit August., apud Algerum, lib. 2 de hoc myst., cap. 8, et apud Bedam, 1 ad Cor. 10, nec carnem sine sanguine, nec sanguinem sine carne jure communicari; et fortasse hanc ob causam olim præcipiebatur dari ægrotis, qui calicem bibere non poterant, corpus sanguine intinctum, ut colligitur ex Prospero, in Dimid. tempor., c. 6; et aliqui ad hoc citant Concil. IV Carth., cap. 76, quia ibi dicitur: *Infundatur ori ejus Eucharistia.* Sed hoc nihil probat, quia hæc verba optime possunt de corpore solo verificari.

3. Secundum argumentum sumi potest ex speciali Christi præcepto, in illis verbis contento: *Hoc facite quotiescumque sumitis;* in quibus verbis diximus supra contineri præceptum, tam respectu sacerdotum de consecrando, sumendo et dispensando hoc sacramentum, quam respectu laicorum, de participando eodem mysterio; ergo, etiam ibi præceptum est omnibus servare ritum, quem Christus et Apostoli servaverunt; sicut ergo ipsi in utraque specie sumpserunt, ita omnibus præceptum est sumere, quotiescumque sumpserint. Et confirmatur primo, nam hinc colligunt omnes præceptum esse sacerdotibus, utramque speciem sumere, quando conficiunt, quia Christus ita fecit, et dixit: *Hoc facite;* ergo idem concludi potest de aliis sumentibus, quia ut supra diximus, illud pronomen *hoc,* non tantum designat facta Christi, sed etiam Apostolorum sumentium. Confirmatur secundo ex verbis subjunctis: *In mei memoriam facietis,* id est, in repræsentationem passionis meæ, ut omnes exponunt; repræsentatio autem passionis non fit expressa sine sumptione sanguinis; nam per duas species distinctas significatur separatio sanguinis a carne, et animæ a corpore, facta in passione. Hæc sunt fundamenta hæreticorum, qui reprehendunt communionem in una specie, prout est in communi usu Ecclesiæ, ut refert Waldensis, tom. 2 de Sacram., c. 87; et Bellar., lib. 4 de Euchar., cap. 20 et seq. Alii vero hæretici, ut refert Joan. Alban., lib. de Communione sub una specie, part. 1, art. 4, distinctione usi sunt; aliquando enim fit communio privatim ex præconsecratis, et tunc inquiunt non procedere argumenta facta, quia non oportet tunc fieri communionem propter repræsentationem passionis Christi, sed propter effectum, qui in una tantum specie dari potest; aliquando vero fieri publice in ipso sacrificio, et tunc dicunt concludere argumenta facta, præcipue secundum, quia illa communio pertinet ad consummationem sacrificii, et repræsentationem passionis; et ita exponunt illa verba: *Hoc facite, quotiescumque sumitis, in mei commemorationem,* ita ut illa particula: *In mei commemorationem,* conjungatur cum verbo *sumitis,* non cum verbo *facite,* et sensus sit: *Quotiescumque sumitis in mei* (id est, passionis meæ) *commemorationem, hoc facite,* id est, corpus et sanguinem sumite.

4. *Nec per se malum, nec divino prohibitum est jure unam Eucharistiæ speciem sine altera sumere. — Objectio rejicitur.* — Veritas Catholica est, nec per se esse malum, nec jure divino prohibitum, unam speciem hujus sacramenti sine altera sumere. Ita definitur in Concilio Constantiens., sess. 13, et in epist. Martini V, et clarius in Concil. Trident., sess. 21, cap. 1, idemque traditum fuerat in Concil. Basileens., sess. 30. Et probatur, satisfaciendo duabus difficultatibus positis, quia neque ex sola rei natura, neque ex speciali mandato Christi colligi potest, esse necessarium, sumere semper utramque speciem; ergo ex nullo capite esse malum aliquando unam solam speciem sumere. Probatur prima pars antecedentis, nam quatuor sunt in hoc sacramento, ex quibus hæc obligatio posset oriri, scilicet, effectus, significatio, res contenta, et species continentes; sed propter effectum non est semper necessarium, utramque speciem sumere, tum quia in superioribus visum est, per se loquendo, totum effectum

dari per singulas species, non minus, quam per utramque; tum etiam quia, licet daretur major effectus per duas, quam per unam speciem, tamen neque est necessarium ad salutem, neque est in præcepto, totum Eucharistiæ effectum semper recipere; ex hoc ergo capite non potest hæc necessitas oriri. Rursus neque ex significatione, quia significatio, quæ per se pertinet ad hoc mysterium, ut sacramentum est, et ad effectum ejus, perfecte reperitur in singulis speciebus; præcipue enim significat hoc sacramentum unionem membrorum cum suo capite Christo et ipsorum inter se, quæ repræsentatur in pane, quatenus ex multis granis unus panis conficitur, et quatenus, per modum cibi sumptus, sumenti conjungitur; et idem fere est in vino, nam etiam unus liquor ex multis granis efficitur, et sumenti unitur; repræsentatio autem expressa passionis magis ad rationem sacrificii, quam sacramenti pertinet. Dices, etiam sumptionem sacramenti esse participationem sacrificii; et ideo debere esse integram. Sed hoc nihil refert, quia non est de ratione sacrificii, ut omnes, qui adstant, et consentiunt sacrificio, illudque per sacerdotem offerunt, de ipso participent; sed satis est, ut publicus minister illud consumat; et ideo supra probavimus, non esse necessarium, ut omnes fideles communicent in omnibus Missis, quas audiunt; multo ergo minus erit necessarium, saltem ex vi ipsius sacrificii, et significationis ejus, de utraque illius specie participare; sed hoc ad summum, pertinebit ad sacerdotem. Unde in lege veteri, qui offerebant aliquid in sacrificium, non semper participabant de omnibus rebus oblatis, sed solum ex parte, juxta præscriptum legis; non est ergo hoc necessarium ex communi ratione sacrificii; et in hoc nostro Eucharistico minor erit necessitas, cum in singulis speciebus tota res oblata contineatur, ut jam dicam. Nam ex tertio capite, scilicet, ex re contenta multo minus colligi potest hæc obligatio, nam res hic contenta est Christus, qui totus continetur sub singulis speciebus; ergo nec ipsi rei contentæ, et principaliter manducatæ, nec manducanti aliqua fit injuria vel detrimentum, ex eo quod una tantum species sumatur, quia tantumdem sumitur uno modo sicut altero; nam, quod idem Christus bis sumatur, per se non refert ad integram sumptionem ejus, et ad perfectam cum ipso unionem, magis quam quod sumatur sub hostia majoris vel minoris quantitatis, aut sub una vel duabus hostiis.

5. *Tacito scrupulo respondetur.* — Unde tandem concluditur, neque ex parte ipsarum specierum posse hanc obligationem nasci, quia specierum sumptio tantum est aut propter significationem, aut propter effectum, aut propter rem contentam; si ergo his tribus rebus non deroget, quod communio fiat in una specie, profecto speciebus secundum se nulla in hoc potest fieri injuria. Quocirca nec sacramento huic, ut sacramentum est, potest injuria fieri ex eo quod in una tantum specie sumatur, quia, si consideretur id, quod est res et sacramentum simul, hoc totum sumitur in singulis speciebus; si vero id, quod est sacramentum tantum, licet materialiter pars tantum sumi videatur, tamen formaliter in ratione signi, et virtualiter in ratione causæ, totum sumitur in singulis partibus, quia totum est in illis, ut declaratum est. Unde facile excluditur objectio, si quis dicat, non significari integrum ac perfectum convivium in una specie, et consequenter neque perfectam refectionem. Respondetur enim, satis esse, hanc refectionem repræsentari in re contenta, et effectu ejus; nam etiam in corporali manducatione interdum fit sufficiens refectio per solum cibum, vel potum, nimirum si conferant totum illum effectum corporalem, quo homo indiget. Unde, si esset aliquis corporalis cibus, qui sitim simul cum fame extingueret, non esset imperfecta corporis refectio, quæ per solum hujusmodi cibum fieret absque alio potu; idem ergo dicendum est de hoc sacramento.

6. *Evasionis vis enervatur.* — Secunda pars probanda superest, nimirum, hanc necessitatem non haberi ex speciali Christi mandato vel facto. Primo quidem, quia probabile est, quod multi opinantur, Christum in castello Emaus dedisse discipulis corpus suum ad manducandum, cum tamen certum sit, non dedisse potum sanguinis, quia cognoverunt eum in fractione panis, et statim evanuit ab oculis eorum. Et, quamvis mihi in superioribus probabilius visum sit, illam panis fractionem non fuisse consecrationem, tamen negari non potest, quod August. et alii frequenter dicunt, Christum illo facto adumbrasse communionem sub una specie, et efficaciam ejus, et consequenter significasse, illam esse licitam. Secundo hoc colligit Concil. Trident. ex verbis illis Christi, Joan. 6 : *Qui manducat me, vivet propter me;* manducatur autem Christus in una specie; ergo etiam tunc vivificat; licita ergo est talis manducatio, quæ

etiam significata est in illo convivio, quod paulo antea Christus fecerat, Joan. 6, in quo multitudinem hominum ex quinque panibus satiavit; nullaque ibi potus, aut vini fit mentio. Et ad idem adduci possunt veteres figuræ, de manna, et panibus propositionis, etc., quæ sacramentum hoc sub ratione cibi, et non sub ratione potus significabant. Tertio, quod verba illa, *hoc facite*, non induxerint hoc præceptum, declarari potest ex Luca, qui non circa singulas species repetit illa verba; non est ergo illorum sensus, ut semper sumatur ac detur utraque species, sed, ut sumatur, et distribuatur hoc sacramentum modo conveniente; nam, etiam in superioribus dictum est, non esse intelligendum, per ea verba, fuisse præcepta ea omnia, quæ a Christo ea nocte peracta sunt, eodem modo et cum eisdem circumstantiis; hoc enim per se constat esse irrationabile; nam multa tunc acta sunt propter speciales rationes tunc occurrentes, quæ per se non sunt ad mysterium necessariæ, et consequenter, nec sub præcepto sunt comprehensæ; quæ quidem, licet conjecturis, et rationibus discerni possint, maxime tamen Ecclesiæ auctoritate et traditione, quæ optima interpres est verborum Christi; tunc igitur conveniens fuit utramque speciem dari Apostolis, tum quia erat initium institutionis, et erant pauci communicantes, nullumque periculum effusionis, et indecentiæ; tum etiam quia tunc illos ordinavit sacerdotes, et voluit eos totum sumere, quod postea sumpturi erant. Denique in signum specialis benevolentiæ, et ad solatium passionis suæ, in qua sanguinem suum effusurus erat, voluit cum eis communicare totum id, quod ipse sumebat, eosque sui sanguinis poculo recreare et animare. Hæ autem congruentiæ omnes non semper simul concurrunt in omni dispensatione hujus sacramenti, ut per se notum est; et ideo non oportet ex illo singulari facto ad omnem aliam hujus sacramenti dispensationem et participationem exemplum et argumentum sumere. Denique, quod Christus præceperit hoc sacramentum sumi in sui memoriam, quid refert, ut communio in una vel duplici specie fieri debeat? nam et singularum specierum sumptio in Christi memoriam fieri potest, cum in singulis sit totus Christus. Unde Paulus, 1 ad Cor. 11, post singularem specierum consecrationem, et elargitionem, ponit illa verba : *Hoc facite in meam commemorationem*, et postea subjungit illa : *Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Lucas vero solum post consecrationem corporis ponit illa verba : *Hoc facite in meam commemorationem;* ergo etiam sola sumptio corporis potest fieri in Christi commemorationem. Dices : non tamen fiet in memoriam passionis; Paulus autem in omni sumptione corporis et sanguinis vult, mortem Christi annuntiari. Respondetur, dupliciter posse fieri memoriam mortis : uno modo veluti per expressam repræsentationem ejus; et hoc proprie fit per consecrationem corporis et sanguinis separatim, et per se pertinet ad hoc mysterium, ut sacrificium est, ut postea dicemus. Alio modo implicite, vel tanquam quodam signo aut pignore, quomodo solemus memoriam beneficii suscepti renovare aliquo speciali signo, vel imagine ejus, qui beneficium contulit; et hoc modo per quamlibet speciem per se sumptam recolimus memoriam mortis Christi, vel quia per ordinem ad præcedentem consecrationem, per quam solum corpus, verbi gratia, ex vi verborum confectum est, implicite mors ejus, et separatio a sanguine recolitur; vel quia sumendo in quacumque specie totum Christum pro nobis mortuum, qui etiam paulo ante mortem hoc beneficium nobis contulit, sufficienter mors ejus, quantum est ex parte mysterii, et talis communionis, in memoriam revocatur; vel, ut ait Algerus supra : *Quia panis dum dentibus teritur, carnem Christi in passione attritam; et dum vinum in ora fidelium funditur, sanguinem de latere Christi fusum signat.* Nulla ergo ratio superest, ob quam hæc actio per se mala sit; neque ulla auctoritas, ob quam sit jure divino prohibita. Neque oportet distinguere de communicantibus publice vel privatim, aut de hostiis præconsecratis, aut de his quæ consecrantur in Missa; Ecclesia enim Catholica nihil inter hæc distinguit, et indifferenter utitur utroque communicandi modo, quia nulla est distinctionis ratio; omnis enim communio laica, privata est ex parte sumentis, sive fiat ex præconsecratis, sive in præsente Missa, quia semper sumens accipit, ut privata persona, et non ut publicus minister. Quod vero hæc communio fiat secrete, vel coram testibus, et ideo publica dicatur, impertinens est ad hoc, ut sub una vel duplici specie fieri debeat. Et eadem ratione nil refert, quod fiat ex præconsecratis, necne, quia, etiam si laicus communicet ex his quæ sacerdos in eadem Missa consecravit,

semper accipit ut laicus, et privata persona, et ejus sumptio nil refert ad rationem sacrificii, sed pertinet ad secundarium usum ejus, seu rei oblatæ; quam rationem etiam habet communio facta ex præconsecratis; sola enim temporis distantia eam variare non potuit.

7. *Hæreticorum laquei disrumpuntur. — Patrum dicta exponuntur. — Dubii propositi solutio.* — Argumenta in principio facta soluta sunt, quia non potest melius honestas, vel saltem indifferentia alicujus actus probari, quam excludendo omnem umbram, seu speciem malitiæ, quod hactenus fecimus; nam communicare sub una specie tantum, quatenus dicit sumptionem unius speciei, per se et ex objecto bonum est; quatenus vero dicit negationem alterius, per se indifferens est; potest autem justis ex causis honestari; et ex eisdem poterit etiam sub præcepto constitui, ut infra dicemus. Exponenda vero supersunt quædam Patrum testimonia ibi adducta. Primum erat Gelasii Papæ; quem hic D. Thom. ad 2 exponit, loqui de sacerdotibus sacrificantibus, quæ expositio sumpta est ex Gratiano, et antiquis Glossis, et eamdem sequitur ibi Glossa, tractatu de communione laicorum sub utraque specie. Eam vero rejecit ibi Antonius Demochares, solum quia textus indefinite loquitur : *Quidam sumpta tantummodo*, etc., et non dicit, quidam sacerdotes. Sed, si hoc ipsum verba expresse continerent, non indigerent interpretatione; satis ergo est, verba ipsius esse indefinita, et ratione materiæ non posse, nisi de solis sacerdotibus intelligi, ut de solis ipsis dicta esse interpretemur. Et fortasse Gratianus aut Glossa eam interpretationem sumpserunt ex integro decreto, seu rescripto Gelasii, quod mihi videre non licuit. Alius etiam sensus sumi posset ex parenthesi in eo textu interposita, (*quoniam nescio qua superstitione docentur astringi*) *aut integra sacramenta suscipiant*, etc., ubi non videtur hoc præceptum, quod per se esset necessarium, sed quia ex nescio qua superstitione aliter fiebat. Prior tamen interpretatio mihi magis probatur. Secundum testimonium erat Leonis, cui melius accommodatur secunda expositio data; Leo enim loquitur contra Manichæos, qui ideo respuebant speciem vini, quia dicebant esse quid malum, et a malo Deo factum, vel, quia negabant, Christum vere pro nobis mortuum fuisse, et suum sanguinem fudisse, et hoc reprehendit Leo; non vero unius speciei sumptionem absque superstitione factam. Tertium testimonium erat Augustini, qui ab Algero citatur in eodem sensu, quo Gelasius. Unde eodem sensu exponi potest, et similiter intelligendus est ipse Algerus; vel certe probabile est, Augustinum locutum esse contra Manichæos, prout frequenter scribit. Alii vero exponunt, locutum esse contra quosdam, qui existimabant, sub specie panis non esse sanguinem Christi, et nihilominus solam speciem panis sumebant, contra quos recte dicit, non posse jure carnem sine sanguine sumi; sed quid horum verum sit, incertum mihi est, quia illa opera August. non extant. Quartum erat Prosperi indicantis consuetudinem dandi corpus in calice tinctum; dicendum est autem, illam consuetudinem non fuisse universalem, sed alicujus privatæ provinciæ, quæ consuetudo ex speciali aliqua cæremonia introduci cœpit, parvoque tempore duravit; nam in Concilio Brachar. III, cap. 1, prohibita est; ubi non prohibetur mistio corporis et sanguinis, quæ fit in Missa, quæ antiquissima est in Ecclesia, a tempore Sergii Papæ, ut creditur et probatur in Concilio Toletano IV, cap. 17, et refertur ab omnibus antiquis, qui de Officiis Ecclesiasticis scribunt, et videri potest Algerus, lib. 1, cap. 19; sed prohibetur communio laica facta illo modo, vel propter irreverentiam vitandam, vel propter vitandam superstitionem et varios errores, in quibus ille usus fundari poterat. Sed quæret aliquis, an hæc doctrina intelligenda sit indifferenter de utraque specie, an potius de specie panis, quam vini? nam hoc posterius solum potest Ecclesiæ consuetudine confirmari; de specie autem vini sola sumenda nunquam fuit in Ecclesia consuetudo; at vero de corpore est consuetudo antiquissima; nam, licet usus utriusque speciei antiquus etiam fuerit, tamen non creditur, unquam eo sensu fuisse observatum, quin etiam corpus sine sanguine sumere liceret, et sæpe etiam ita fieret, ut multi colligunt ex Act. 2 et 20, ubi solius panis fit mentio; et significat etiam Hieronym., in Apolog. pro libris contra Jovinian., et habemus triplex hujus rei indicium antiquissimum, et certissimum. Primum, quia fideles Eucharistiam secum ad proprias domos deferebant, quia non poterant tam frequenter in Ecclesias ad communicandum convenire, ut ex Tertull., Cyprian., August. et Hieron. supra ostendi; deferebant autem secum consecratum panem; de vino autem nulla fit mentio, neque est verisimile, tum propter periculum effusionis,

et corruptionis; tum etiam quia non habebant singuli sacra vasa, in quibus solis sacratum sanguinem recipi mos semper extitit. Denique quia panis sacratus solebat dari manibus communicantium; calix autem minime, ut colligitur ex Cyrillo Hierosolym., Catech. 5 Mystag. Secundum indicium est, Eucharistiæ servatæ pro infirmis, quæ in specie panis semper servata est, ut supra ex variis Conciliis et historiis ostendimus; nunquam autem legitur servata in specie vini, ut ex eisdem locis supra citatis constare potest, quia, revera, nec commode servari poterat absque periculo, vel effusionis, vel corruptionis. Unde omnibus nota est historia illa, quam refert Euseb., lib. 6 Histor., c. 36, de Serapione sene, qui, cum esset morti vicinus, ad sacerdotem misit, ut sibi communionem afferret, ad quem sacerdos misit particulam Eucharistiæ, non autem consecratum calicem. Tertium indicium sumitur ex Officio Parasceves, in quo sumitur corpus sine specie sanguinis, quem morem esse antiquissimum constat ex Gregorio in suo Sacramentali; Alcuino, libro de Officiis Eccles., cap. de Die Paras.; Rabano, lib. 2 de Instit. Cleric., cap. 37; et Mycrologo, lib. de Reb. Eccles., cap. 19; et supra etiam ostendimus, in Ecclesia Græca similem ritum fere omnibus diebus quadragesimæ fuisse servatum; et indicatur in VI Synod., can. 52 Trullano. Respondetur, ita quidem esse, veritatem hanc certius constare de specie panis; nihilominus tamen mihi non est dubium, quin eodem modo locum habeat in specie vini, propter rationis paritatem, quia etiam in hac specie est totus Christus; et habet totum vel sufficientem effectum, sufficientemque significationem; et nullum est speciale præceptum divinum, quod hoc prohibeat; igitur doctrina data indifferenter vera est in qualibet specie. Quod vero magis sit ad praxim redacta in specie panis, quam vini, non est ex eo quod aliud non liceat, sed fortasse ex eo quod aliud non expediat, quia non est in specie vini ea commoditas ad varios et communes usus, quæ est in specie panis. Non desunt autem viri docti, qui existiment, fuisse olim consuetudinem communicandi aliquando sub sola specie vini, præsertim erga infantes, quibus prius, quam possent edere, infundebatur Eucharistia sub specie vini, quod videtur indicari a Cypriano, libro de Lapsis; et erga infirmos, quando non poterant panem trajicere; tunc enim permittebatur infundi sub specie vini; quod citari solet ex Concilio Toletano XI, cap. 11. Sed ibi potius significatur, utramque speciem solitam fuisse dari. Quapropter incerta mihi hæc consuetudo est; ita vero sentiunt Ruardus, art. 15, et Claudius, Repetition. 10.

SECTIO II.

Utrum omnibus necessarium sit de jure divino, aliquando saltem sub utraque specie communicare.

1. *Hæresis circa usum Eucharistiæ.* — Quamvis malum non sit, unam speciem sine alia sumere, neque sit necessarium, quotiescumque hoc sacramentum suscipitur, in utraque specie suscipi, nihilominus posset esse præceptum, ut aliquando saltem, seu aliquoties in vita, sub utraque specie sumeretur; et ideo post definitam præcedentem quæstionem, hæc, quæ proposita est, examinanda superest. In qua nulla potest esse dubitandi ratio, stando in solo jure naturali, seu loquendo de necessaria consecutione ex vi solius institutionis; nam ex vi illius non oritur obligatio communicandi absolute, ut supra ostensum est; ergo multo minus potest oriri obligatio communicandi sub utraque specie; patet consequentia, quia communicare sub utraque specie est quidam usus hujus sacramenti; ergo, si institutio per se non obligat ad usum, neque ad hunc usum obligabit; et alioqui ostensum etiam est, hujusmodi usum non esse necessarium ad rectitudinem actus, etiam ex suppositione, quod aliquis communicare velit; ergo præcise ex vi institutionis nulla oriri potest obligatio ad communicandum aliquando sub utraque specie. Tota ergo dubitatio est de jure positivo divino, in qua multi hæretici errarunt, dicentes, esse a Christo Domino præceptum, ut omnes fideles aliquando utramque speciem sumant; qui error primum in Bohemia ortus est, auctoribus Petro Dresdensi, et Jacobello Misnensi, ut refert Æneas Sylvius, in Historia Bohemorum, cap. 35. Hos secuti sunt Joannes Wicleff, et Joann. Huss, et deinde Lutherus ac Novatores omnes; aliqui etiam ex Catholicis non recusant admittere in principio latum fuisse a Christo hoc præceptum, et ad tempus in Ecclesia durasse; differunt tamen ab hæreticis, quia non reprehendunt Ecclesiæ consuetudinem, sed dicunt auctoritate a Christo accepta, vel interpretatam esse, et hoc præceptum jam cessasse, vel certe in eo dispensasse. Ita Claudius, Repetit. 10, cap. 4; tamen ejus sententia non minus pugnat cum

Concil. Trident., ut videbimus; et minus consequenter, valdeque voluntarie loquitur, ad defendendam consuetudinem Ecclesiæ. Ili omnes fundantur in illis verbis, Joan. 6 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* sed ex vi horum verborum colligitur præceptum divinum sumendi Eucharistiam, ut supra visum est; ergo ex eisdem colligitur præceptum divinum communicandi sub utraque specie, si non semper, saltem aliquando. Patet consequentia, quia, sicut ibi dicitur necessaria ad vitam communio hujus sacramenti, ita dicitur necessaria utriusque speciei sumptio, et modus sumendi, comedendo et bibendo; ergo est eadem ratio præcepti, quia illa necessitas non potest, nisi ex præcepto oriri. Unde Christus Dominus, Matthæi 26, non sine mysterio dixit : *Bibite ex eo omnes,* ubi ad Apostolos in persona omnium fidelium loquitur, quia ibi de dispensatione, et sumptione sacramenti agebat, quæ communis est omnibus. Unde Paulus, 1 ad Cor. 10, in figuram hujus sacramenti et usus ejus, dicit de antiquis fidelibus : *Omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt;* ad omnes ergo pertinet, atque adeo necessarium est, non solum manducare, sed etiam bibere de petra, quæ est Christus. Secundo argumentor ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, quæ ita interpretata est hoc Christi præceptum; ideo enim dabatur hoc sacramentum omnibus sub utraque specie, quia existimabatur ad salutem necessarium; quod imprimis colligi videtur ex Paulo, 1 ad Cor. 10, dicente : *Unum corpus sumus, qui de uno pane, et calice participamus;* et cap. 11 : *Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat;* omnes ergo tunc edebant et bibebant; referunt etiam Clem. Pap., lib. 8 Constit., cap. 13 et 14; Dionys., cap. 3 de Eccles. Hier., part. 1 et 3; Ignat., epist. 9 ad Philadelph.; et sumitur etiam ex Ambr., de Offic., cap. 41, ubi refert verba Laurentii ad Sixt. Pontif. : *Experire, utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem?* et ex Cypr., epist. 54, dicente : *Quomodo eos ad effundendum pro Christo sanguinem provocamus, si eis Christi sanguinem denegamus?* et epist. 63 : *Quidam* (inquit) *vel ignoranter, vel simpliciter, in calice sanctificando, et populo ministrando, non hoc faciunt, quod Christus fecit, et docuit;* et serm. de Cœn. Dom., obscurius dicit : *Lex esum sanguinis prohibeat, Evangelium præcipit, ut bibatur.* Justin. etiam, Apolog. 2 pro Christianis, et consuetudinem docet, et præceptum indicat; de consuetudine etiam expressum est testimonium Cyrill. Hierosol., Catech. 5 Mystag.; et Chrys., hom. 48 in 1 ad Cor., præter alia, quæ præcedente sectione adducta sunt.

2. Tertio potest ratio adjungi, seu congruentia, quia non est major ratio de una specie, quam de alia; et quia utraque propter usum fidelium instituta est; ergo de utraque debuit dari præceptum; et hoc etiam suadent omnes congruentiæ, quibus supra probavimus, datum esse divinum præceptum de usu hujus sacramenti, eo vel maxime, quod præceptum non est credibile esse datum de parte sacramenti, sed de toto; ergo, saltem quandocumque divinum præceptum communionis obligat, et communio fit ad implendum illud præceptum, tunc fieri debet sub utraque specie; atque hoc modo evitari facile poterunt omnia pericula, quibus hujusmodi usus censetur expositus, quia, nec pueris oportebit dare utramque speciem, neque adultis, nisi raro.

3. *Nullo divino præcepto tenentur laici utramque Eucharistiæ speciem accipere.* — *Objectio.* — *Responsio.* — Dico primo : nullum est præceptum divinum fidelibus laicis impositum communicandi aliquando sub utraque specie. Est de fide definita in Conciliis citatis sectione præcedente; et primo probatur, quia tale præceptum, nec scriptum est, nec traditum; præceptum autem divinum positivum affirmandum non est, nec admittendum, nisi sufficiente auctoritate constet. Prior pars probatur, nam, si ex aliquo testimonio colligeretur hoc præceptum, maxime ex verbis illis : *Nisi manducaveritis,* etc. Sed ex illis non colligi, probat Concil. Trident., sess. 21, c. 1, quoniam *qui dixit : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis, dixit quoque : Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et qui dixit : Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, dixit etiam : Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et denique, qui dixit : Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo, dixit nihilominus : Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.* In quibus verbis sic tacite argumentatur Concilium : Christus affirmat, panis, seu carnis manducationem ad

vitam sufficere; ergo non asseruit in prioribus verbis, formalem utriusque speciei sumptionem esse ad vitam necessariam. Sed dicet aliquis, hanc Concilii argumentationem non esse legitimam; primo, quia per panis manducationem intelligi potest integra refectio, tum quia nomen panis habet hanc in Scriptura sacra frequentem significationem; tum etiam quia usitatissimum est, totum a parte nominare, præsertim in his moralibus actionibus; ergo verisimile est, ita fecisse Christum, ne toties eadem integra verba repeteret. Secundo, quia ad sic exponendum cogit vis priorum verborum conditionalium, quæ multo major est, quam simplicis locutionis promissivæ; nam prior locutio declarat apertam necessitatem; posterior vero non excludit illam, sed solum proponit alterius speciei efficaciam; hujusmodi autem simplex affirmatio, et promissio, non solet in Scriptura excludere alia concomitantia, et necessaria; sicut cum Christus dixit : *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo,* non exclusit necessitatem baptismi aut pœnitentiæ vel communionis, si commode adhiberi posset, sed potius subintelligitur conditio, scilicet, nisi alia, quæ necessaria sunt, voluntarie omittantur, seu (quod idem est) si id debito modo fiat; sic ergo in proposito dici poterit. Tertio, et maxime, quia Concilium adducit quidem illa alia testimonia, non tamen declarat, quomodo verba illa intelligenda sint, quæ apertissime utriusque speciei necessitatem proponere videntur. Respondetur, his argumentis ostendi, quam sit necessaria animata regula ad sacram Scripturam explicandam, quæ, per se sumpta, quasi mortua est, et sui rationem reddere non potest; unde fit, ut facile in hunc vel illum sensum trahatur; Concilium ergo, quod vere est animata et infallibilis regula, indicare intendit verum sensum verborum Christi, qui maxime conformis est intentioni ejus, ut facile patebit totum illum Christi sermonem, et occasionem ejus consideranti; docuit enim Christus eo loco, unionem cum ipso, tam spiritualem, quam sacramentalem, esse hominibus necessariam ad vitam; quia vero hæc unio fieri sufficienter potest per duas, vel per unam speciem, ideo nunc de utraque, nunc de altera loquitur, et utroque modo sumentibus vitam promittit; et inter alia sic inquit : *Qui venit ad me, non esuriet, et, qui venit ad me, non sitiet,* significans, quacumque ratione et modo ad ipsum veniatur, dummodo revera perveniatur, ipsum solum sufficere ad sitim, et famem tollendam; et inferius comparat hoc sacramentum cum manna, utque similitudo omni ex parte quadret, declarat, solum cibum, etiam si potus non interveniat, ad salutem sufficere, et ideo dicit : *Ego sum panis vitæ, patres vestri manducaverunt in deserto manna, et mortui sunt; hic est panis de cœlo descendens, ut, si quis ex ipso manducet, non moriatur.* Ac tandem sermonem concludit, totam sufficientiam et efficaciam constituens in unione ad ipsum, dicens : *Qui manducat me, vivet propter me.* Ex his ergo declaravit Concilium, Christi mentem non fuisse, loqui metaphorice, aut sub aliqua conditione, sed simpliciter et absolute, ut verba sonant, quia revera Christus ipse manducatus, vereque animæ unitus, ad salutem sufficit; non adhibuit autem clariorem priorum verborum expositionem, quia sciebat in hoc varias esse Patrum expositiones, quarum nullam voluit, aut rejicere, aut definire; sed solum sumit ex omnibus tale præceptum in eis verbis non contineri, *utcumque* (inquit) *juxta varias sanctorum Patrum, et Doctorum interpretationes intelligantur.*

4. *Prima expositio verborum Christi : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, etc. — Secunda. — Tertia. — Quarta.* — Quatuor igitur sunt illorum verborum expositiones. Prima, ut non sit ibi sermo de hoc sacramento, nec de sacramentali usu, sed de Christo, et de spirituali manducatione ipsius per fidem et charitatem. Hanc vero interpretationem supra rejecimus; nunc ex illa solum sumimus, non posse esse de fide certum, a Christo Domino latum esse tale præceptum in illo loco; imo, ut supra diximus, neque præceptum divinum communicandi absolute, seu sub aliqua specie, certa fide colligitur ex illo loco; unde quando nulla ratio subesset, subterfugiendi vim horum verborum, nisi hanc expositionem admittendo, quilibet fidelis ac prudens deberet potius hoc eligere, quam receptam Ecclesiæ consuetudinem sensumque damnare. Sed non desunt aliæ interpretationes. Secunda est, ibi præcipi sacramentalem sumptionem corporis et sanguinis Domini, non tamen præcipi modum sumptionis, id est, quod manducando et bibendo sumatur; nam quilibet horum modorum sufficit, dummodo utrumque seu totum sumatur, quia necessitas tota constituta est in ordine ad Christum sumendum; quia ergo totus in qualibet specie sumitur, quamvis sub specie panis non biba-

tur proprie sanguis, ut dixit Innocentius, lib. 4 de hoc mysterio, cap. 21, quia tamen revera sacramentaliter sumitur, ideo eminenter (ut sic dicam) bibitur, et id sufficit ad salutem; sicque dixit Tertullian., lib. de Resurrectione carnis : *Caro corpore et sanguine Domini vescitur, ut anima saginetur;* et Cyprian., serm. de Cœna Dom.: *Panis* (inquit) *in carnem et sanguinem mutatus vitam confert;* et hujusmodi panem dicit manducari et bibi; nam *potus* (inquit) *et esus ad eamdem pertinent rationem;* et Bernardus, serm. 3 in Dominic. Palmarum dicit, alimoniam corporis et sanguinis Domini a fidelibus frequentari; est ergo hic sensus sufficiens, solumque illi obstare potest, quia non cum tanto rigore singulorum verborum proprietatem sustinet. Tertia expositio est, in illis verbis contineri præceptum sumptionis utriusque speciei, hoc tamen non eodem modo obligare omnes fideles, sed cum proportione, juxta uniuscujusque capacitatem, ita ut necessarium sit, corpus et sanguinem Christi in Ecclesia manducari et bibi, non tamen utrumque sit singulis necessarium; sed quibusdam, scilicet sacrificantibus, utrumque necessarium sit; non sacrificantibus vero alterum sufficiat, juxta Ecclesiæ dispositionem et interpretationem. Sed hæc expositio magis libera est, difficiliusque potest accommodari verbis, quæ plane ad omnes fideles indifferenter diriguntur; propter quod, ut existimo, nihil ex eis potest specialiter probari de sacerdotibus magis quam de aliis. Quarta expositio est, ut illa, quæ speciem habet copulativæ locutionis, vim habeat disjunctivæ, scilicet: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, vel biberitis ejus sanguinem;* solet enim particula, *et,* in Scripturis hunc sensum reddere, Exod. 15 et 21 : *Qui occiderit patrem et matrem, morte moriatur,* id est patrem vel matrem; et Job 21, sæpissime reperitur particula, *et,* in hac significatione; et sæpe alias. Dices, multo magis videri hanc expositionem voluntariam, et non solum præter, sed etiam contra vim verborum, quandoquidem signum universale et distribuens in particulare convertitur; neque in Scriptura unquam illa expositio admittenda est, nisi quando illa particula, *et,* non terminos, sed propositiones conjungit; tunc enim in toto rigore revocari potest ad sensum propositionis de disjuncto extremo; ut in illo exemplo : *Qui occiderit patrem et matrem, morte moriatur,* sensus est : *Qui occiderit patrem, morte moriatur, qui occiderit matrem, morte moriatur.* Quæ duæ æquivalent huic disjunctæ : *Qui occiderit patrem vel matrem,* morte moriatur ; et simile est illud Apoc. 1 : *Beatus qui legit, et audit verba prophetiæ hujus;* sensus enim est : *Beatus qui legit, et beatus qui audit,* et ideo recte etiam exponitur : *Beatus qui legit, vel audit.* Respondetur, eumdem sensum hic esse adhibendum, servata proportione; et particulam, *et,* non esse extrahendam a propria, et rigorosa significatione quam habet. Sed consideranda ulterius est negatio inclusa in illa particula, *nisi,* in initio totius propositionis posita : *Nisi manducaveritis,* quod perinde est, ac si diceretur : *Si non manducaveritis,* prout Græci etiam codices habent; illa autem particula, *non,* in principio talis propositionis copulativæ posita, utramque partem negat; et juxta phrasim Hebraicam, quasi bis, scilicet in utraque parte repetita, intelligitur; ut in illo Psal. 1 : *Non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum,* Hebraico lectio habet : *Non resurgent impii in judicio, et peccatores in concilio justorum;* recta autem est versio Latina, quia illa particula, *non,* intelligitur repetita in utraque parte; sic etiam Psal. 128 : *De quo non implebit manum suam qui metit, et sinum suum, qui manipulos colligit,* sensus est, *neque sinum suum,* subintelligendo repetitam negationem; sic Actor. 3 : *Argentum et aurum non est mihi,* id est, neque aurum habeo, neque argentum; sic etiam Joan. 15 : *Si non venissem, et locutus eis fuissem,* id est, *et nisi eis locutus fuissem,* repetita negatione; est enim frequens apud Joannem, phrasim Hebraicam retinere, ut expositores ejus notant; eumdem ergo in præsente retinuit, sensusque erit : *Si non manducaveritis carnem Filii hominis, et, si non biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* juxta quem sensum solus ille non habebit vitam, qui neque carnem Domini manducaverit, neque sanguinem biberit; ex quo sensu copulativo propositionum, recte sequitur alia propositio affirmativa de disjunctivo extremo, *qui comederit carnem, vel biberit sanguinem Domini, habiturum vitam,* quia prior comminatio solum cadit in eum, qui utrumque omittit; et hæc expositio salvat omnium verborum vim et proprietatem; et est consentanea usui scribendi Evangelistæ Joannis; et cum ea quadrant optime antecedentia et subsequentia; est ergo probanda; eamque moderni expositores magis probant.

5. *Ad alia testimonia respondetur.* —

Hæreticorum scrupulus rejicitur. — Objectio. — Et ex his facile excluduntur alia testimonia, quæ minoris momenti sunt, ut est illud : *Accipite et bibite ex eo omnes;* nam imprimis hæc verba non sunt præcipientis, sed invitantis, seu dantis, ut solet fieri in quocumque convivio; ut, quando Christus dixit, Joan. 20 : *Accipite Spiritum Sanctum,* nihil præcepit, sed dedit, simulque explicuit, quid daret. Deinde illud signum, *omnes,* non distribuit pro omnibus fidelibus, sed pro Apostolis tantum, ut patet, tum ex contextu, tum ex Marco dicente : *Et biberunt ex eo omnes;* quod non potest esse verum de omnibus fidelibus. Sed urgent hæretici, Christum non sine mysterio addidisse illud signum, *omnes,* dando potum, et non dando panem. Respondetur, falsum esse, quod sumunt; nam, licet Evangelistæ non exprimant, Christum dixisse : *Manducate ex hoc omnes,* non tamen negant; et canon Missæ ex Apostolica traditione affirmat, ita dixisse; et ita etiam legit Ambros., 4 de Sacram., cap. 5; et Paschas., lib. de Corpor. et sanguin. Domin., cap. 15. Deinde, etiam si ita esset, posset sufficiens ratio differentiæ dari absque tali præcepto; nam Christus obtulit panem in duodecim partes divisum, et ideo non erat tam necessarium explicare, ab omnibus esse sumendum; quando vero dedit potum, unum et eumdem calicem dedit, ut ex eo omnes biberent; et ideo oportuit dicere: Bibite omnes; et alius Evangelista dixit : *Accipite et dividite inter vos.* Sed urgebit aliquis, quia licet Christus ad litteram locutus sit cum Apostolis, tamen in persona eorum loqui potuit ad omnes fideles; constat enim ex Evangelio, Christum aliquando locutum fuisse cum Apostolis secundum proprias eorum personas, ut cum eis dixit : *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis;* aliquando vero, ut repræsentabant omnes Episcopos vel sacerdotes, ut cum dixit : *Hoc facite, Quorum remiseritis peccata,* etc.; aliquando tamen etiam fuisse ipsis locutum, ut repræsentabant omnes fideles, sicut ipsemet Christus explicuit, Matth. 13, dicens : *Quod vobis dico, omnibus dico;* sic ergo in præsenti fuisse locutum sentit Pasch., dict. cap. 15, dicens : *Accipite et bibite ex hoc omnes, tam ministri, quam et reliqui credentes.* Respondetur, concedendo Christum omnibus illis modis fuisse locutum variis locis, quorum sensus ex circumstantia litteræ, ex materia de qua agitur, ex Sanctorum expositionibus, potissimum ex Ecclesiæ sensu discernendus est. In præsenti ergo loco nihil est, quod cogat ad intelligenda illa verba, nisi de solis personis Apostolorum, quia nec præceptum, neque aliquid aliud continent, quod ad commune regimen Ecclesiæ pertineat; sed solum familiarem quemdam sermonem inter assidentes eidem mensæ. Posset etiam admitti, ibi Apostolos repræsentasse sacerdotes omnes, quia ibi indicatum est, quid sacerdotes agere debeant. Denique, licet concedamus, etiam posse illa verba ultimo modo intelligi, nil refert, quia illa verba non continent præceptum, sed facultatem bibendi, quæ jure divino nemini denegata est, et hoc solum significat Paschasius, qui non exponit verba Christi, sed referens consuetudinem communicandi in utraque specie, quæ tunc vigebat, considerat Christum per ministrum dicentem omnibus : *Accipite et bibite.*

6. Neque etiam colligi potest hoc præceptum ex testimoniis Pauli; illa enim verba, quæ explicant veterem figuram : *Omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et eumdem potum spiritualem biberunt,* nullam vim habent ad colligendum præceptum, tum quia argumentum ex figuris ex se est infirmum; tum etiam quia in ipsamet figura non omnes, qui manducaverunt manna, biberunt de petra; nam manna multo ante datum fuit, ut patet Exod. 16, Num. 20, Josue 5; et qui manducaverunt, non ex speciali præcepto id fecerunt, sed voluntarie. Alia autem verba : *Probet autem se ipsum homo,* etc., solum probant, tam ad bibendum calicem, quam ad manducandum panem, esse necessariam bonæ conscientiæ probationem; præceptum autem manducandi aut bibendi ex illis verbis, aut ex aliis ejusdem capitis, colligi non potest; unde statim sub disjunctione addit Paulus : *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, et sanguinis Domini.* Ubi considerandum est, eum, qui manducat panem hunc indigne, quamvis non bibat, dici reum corporis et sanguinis Domini, quia revera utrumque sumit; sic ergo e contrario, qui digne manducat, corpus et sanguinem Domini digne sumit; et ideo tam præcepto sumendi, quam præcepto digne sumendi satisfacit; nullibi ergo est scriptum divinum præceptum, obligans laicos ad sumendam aliquando Eucharistiam sub utraque specie.

7. *Præceptum de sumenda a laicis utraque Eucharistiæ specie traditum non est.* — Altera vero pars, scilicet, quod nec traditum sit

tale præceptum, evidentior est, quia non solum non est in Ecclesia talis traditio; quin potius est contraria, in qua potissimum fundatur fides conclusionis positæ; nam Ecclesia Romana et Catholica denegat laicis per totum tempus vitæ usum calicis, et judicat eos satisfacere Christi præcepto esu corporis; judicat ergo, nullum tale præceptum esse a Christo impositum, in quo judicio errare non potest, quia esset intolerabilis error contra bonos mores. Nec refert, si quis dicat, hanc consuetudinem Ecclesiæ non esse valde antiquam; tum quia in nullo tempore potest universalis Ecclesia errare in hujusmodi materiis; tum etiam quia ex Concil. Constantiensi, D. Thoma et aliis, constat, consuetudinem hanc ante quadringentos vel quingentos annos incepisse; non constat autem aliquando fuisse in Ecclesia usum, ut omnes omnino aliquando sub utraque specie communicarent, quia nec constat, illam consuetudinem fuisse universalem in omnibus Ecclesiis, et multo minus in omnibus personis. Certum autem est, nunquam in universali Ecclesia fuisse hanc consuetudinem observatam propter existimationem necessitatis aut præcepti divini; sed quia tunc commode fieri poterat, quia erat numerus fidelium minor, et major devotio; et ideo non est nunc propria contrarietas in Ecclesiæ consuetudine; nam, mutatis rebus et circumstantiis, mutare consuetudinem, est quidem diversum, non tamen contrarium. Et confirmatur, quia, si esset præceptum divinum communicandi sub utraque specie, maxime obligasset in articulo mortis; sed nunquam fuit universalis consuetudo communicandi infirmos sub utraque specie; sed potius in vita Basilii, et Ambrosii, et aliorum Sanctorum, legimus eos communicasse in fine vitæ accepto tantum corpore Domini; et antiqua decreta, quæ loquuntur de viatico dando ægrotis, aut de Eucharistia pro eis servanda, fere semper de solo corpore loquuntur.

8. *Congruentiæ quibus tale præceptum necessarium non fuisse persuadetur.* — Ultimo addere possumus congruentias explicantes hoc præceptum non fuisse necessarium, quæ fere ex præcedente sectione sumi possunt, quia ad utilitatem fidelium necessarium non fuit, cum illis satis sit per unam speciem provisum, quoad omnes gratiæ effectus, præsertim, si per eos non stet, quominus digne et frequenter illa utantur, ut in superioribus dictum est. Nec etiam hoc pertinuit ad divinum cultum, fidei professionem, aut Christi memoriam, vel repræsentationem passionis; quia hæc in ipso sacrificio fiunt, concurrentibus omnibus qui assistunt, et per sacerdotem illum cultum Deo offerentibus, eamdemque fidem profitentibus, et Christi passionem repræsentantibus, cujus memoriam etiam renovant quando sacramentum sumunt in quacumque specie; ergo neque ex hoc capite oportuit dari tale præceptum; præter hæc autem nullum aliud videtur posse excogitari. Alioqui vero oportuit hanc dispositionem prudentiæ et judicio Ecclesiæ relinqui, quia potuit ad reverentiam sacramenti expedire, ut neque omnibus in utraque specie daretur; ita igitur factum est.

9. *Nulla est divina lex qua alteram determinate ex his speciebus sumendam assignet.* — Dico secundo, etiam non esse jure divino præceptum sumere alteram ex his speciebus determinate, sed solum confuse, seu disjunctim, ita ut, quacumque earum accepta, præceptum divinum impleatur. Hæc conclusio solum ponitur propter speciem panis; nam de specie vini, manifestum est ex dictis, nullum esse præceptum sumendi illam, neque solam, neque cum alia specie; de specie autem panis, aliqui Catholici putant necessario esse sumendam de jure divino, ita ut communicando tantum sub specie vini, non satisfiat divino præcepto de usu hujus sacramenti. Ita sentiunt Joan. Alban., lib. de Communione sub una specie, tract. 4, ad §, et Bellarm., lib. 4 de Euchar., cap. 25, ad 3, 4 et 5. Fundantur, quia Lucas, et Paulus referunt, Christum statim post communionem sui corporis dixisse : *Hoc facite;* post communionem autem calicis, Lucas nihil refert; Paulus vero non absolute, sicut prius, sed sub conditione refert dixisse : *Hoc facite, quotiescumque sumitis, in meam commemorationem;* ex qua diversitate colligunt, sumptionem sub specie panis esse simpliciter præceptam; sub specie autem vini, solum, quando fit Christi commemoratio in sacrificio. Ratio vero differentiæ reddi potest, quia usus panis semper futurus erat conveniens omnibus fidelibus, ut Ecclesiæ consuetudo satis probat; et ideo hunc determinate videtur pro omnibus Christus præcepisse; cujus indicium etiam est, quod in toto illo sermone Joan. 6, quandocumque Christus loquitur de una tantum specie, seu sumptione ejus, loquitur de carne, corpore aut pane; et antiquæ figuræ hujus sacramenti necessitatem cibi indicant, non potus, ut manna, agnus Paschalis, panis propositionis, et subcineri-

cius panis Eliæ. Tandem additur congruentia in significatione fundata, quia panis magis est necessarius ad vitam, quam vinum: debuit ergo magis determinate præcipi usus ejus, ad significandam unionis cum Christo necessitatem. Item panis repræsentat corpus, quod præstantius quid est, quam sanguis. Item, species panis sunt aptiores ad memoriam Christi, quæ facilius per corporis, quam sanguinis repræsentationem concipitur. Item, quoad usum; panis ab omnibus facile sumi potest, vinum autem non item; multi enim sunt, qui vino uti non possunt; verisimile ergo est, præceptum determinate esse positum de specie panis; solumque usum speciei vini relictum esse indifferentem. Nihilominus conclusio posita mihi videtur omnino vera, quam postea expresse docuit idem Bellarmin., cap. 27, ad 8, et idem sentit Sebastianus Oxemensis hic, art. 12, n. 4. Et ratio est, quia totus discursus factus in prima conclusione, hanc etiam convincit; diximus enim illa verba : *Nisi manducaveritis*, etc., reduci ad sensum disjunctivum; ergo dicendum consequenter est, præceptum in eis contentum per quamcumque disjunctionis partem sufficienter impleri. Item, quia sicut in Scriptura nullum est præceptum de utraque specie, ita nec de specie panis determinate. Item, quia illæ promissiones : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo,* non copulatim, seu copulative intelligendæ sunt, ita ut per se, et sigillatim verificentur et de manducante carnem, et de bibente sanguinem; ergo quodlibet horum per se ad vitam sufficit. Item, tam est totus Christus sub specie vini, quam sub specie panis; ergo ex vi juris divini tam est sufficiens sumptio illius, sicut hujus. Patet consequentia; quia efficit æqualem unionem tam sacramentalem quam spiritualem cum Christo, propter quam est specierum sumptio, ut diximus, et significat Concil. Trident., utens illo fundamento ad probandum, unam speciem sufficere, quia totus Christus est sub illa, in quo multum huic sententiæ favet. Præterea conjecturæ contrariæ nihil suadent, quia illa verba : *Hoc facite*, simpliciter dicta, vel cum illo addito, scilicet, *in meam commemorationem*, aut cum illa conditione, *quotiescumque sumitis*, ad eumdem sensum referuntur, ut præcedente sectione diximus, et significat Ecclesia, quæ in canone, solum post utriusque speciei consecrationem, refert illa verba : *Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis;* nullum ergo mysterium latet in illa diversitate verborum Pauli, ut propterea censeatur magis determinate præcepta una species, quam alia ; sed solum in posteriori loco explicatur, quod in priori omissum fuerat. Tandem, licet verum sit, usum panis communiter esse faciliorem et aptiorem pro tota communitate, non tamen propterea oportuit sub præcepto, ac necessitate determinate poni; præsertim, cum aliquando etiam posset applicari usus vini et non panis, ut in superioribus etiam diximus probabile esse in aliquibus casibus seu cum aliquibus personis factum esse, et sufficiens existimatum.

SECTIO III.

An potuerit Ecclesia prohibere laicis usum calicis, idque fuerit expediens.

1. Ratio dubitandi circa priorem partem est, nam licet Christus non præceperit omnibus hujus speciei usum, tamen pro omnibus illam instituit, omnibusque dedit jus illam petendi, cum dixit : *Accipite et bibite;* et, sicut pro omnibus suum sanguinem fudit, ita omnibus suum sanguinem in testamento reliquit, dicens : *Hic est calix novi Testamenti, qui pro vobis, et pro multis effundetur;* non ergo potest inferior potestas privare subditos jure, et facultate sibi concessa a superiori potestate; sicut non potest procurator, seu minister, aut testamentarius, privare hæredem re a testatore sibi testamento relicta, aut usu ejus. Et optimum exemplum est in sacramento confirmationis, et extremæ unctionis, de quibus Christus speciale præceptum fidelibus non imposuit; tamen, quia pro ipsis ea instituit, jusque illis utendi eisdem concessit, non potest Ecclesia eorum usum eis interdicere; idem ergo est in præsente sacramento. Secundo nunquam expedire potest, uti hac potestate, quia Ecclesiastica potestas non est in destructionem, sed in ædificationem; privare autem fideles usu sanguinis Christi, non potest esse in ædificationem, sed in magnum detrimentum, quia privantur magno fructu gratiæ, magnaque consolatione et devotione, ratione cujus acciperent, per utramque speciem, majorem gratiam ex opere operato, quam per alteram tantum. Et aliunde nulla est sufficiens ratio, cur tanto bono priventur, quia reverentia et decentia sacramenti posset multis aliis modis provideri; præsertim, si non frequenter potus calicis omnibus daretur, sed raro, aut

semel in anno, aut aliquoties in vita. Et hoc modo certius esset, fideles omnes integre et perfecte implere divinum præceptum. Cum tamen aliud, vel sit dubium, vel saltem controversiis et scandalis expositum. Ergo expediret potius, ut Ecclesia hanc partem eligeret; nam semper certa sunt præferenda dubiis; et quæ unionem conciliant, his, quæ scandala parere possunt.

2. *Ecclesia, quo modo, in unane an duplici specie, fideles communicare debeant, decernere potest.* — Dico primo, esse in Ecclesia potestatem ordinandi, quomodo sit a fidelibus hoc sacramentum sumendum; in una scilicet, vel duplici specie. Est de fide, ex definitione Concilii Trident., sess. 21, cap. 1 et 2, ubi hac occasione definit, esse in Ecclesia potestatem, ut in sacramentorum dispensatione ea statuat, vel mutet, quæ suscipientium utilitati, et sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum, et locorum varietate, magis expedire judicaverit, quo sensu intelligit, dictum esse a Paul. illud 1 ad Cor. 4 : *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.* Itemque colligit ex illo 1 ad Cor. 11 : *Cætera autem, cum venero, disponam.* Ex quo eamdem potestatem collegit Augustin., epist. 128, cap. 6; eamdemque veritatem confirmat traditio et consuetudo Ecclesiæ. Ratio autem moralis est evidens. Nam erat hæc potestas in Ecclesia necessaria, quia ea, quæ pertinent ad modum dispensandi sacramenta, pro temporum, et circumstantiarum varietate, possunt etiam requirere usus seu modos diversos, vel ad fidelium utilitatem, vel ad sacramentorum venerationem pertinentes; data est ergo Ecclesiæ hujusmodi potestas, sicut ei data est ad alias Ecclesiasticas leges ferendas, et ad ea omnia, quæ ad perfectum regimen Ecclesiæ pertinent. Quod autem sub objecto hujus potestatis contineatur usus seu modus sumendi hoc sacramentum sub una vel duabus speciebus, constat ex præcedentibus, quia hoc non spectat ad substantiam sacramenti, neque ad effectum vel usum ejus ex præcepto divino necessarium, sed tantum ad voluntarium usum, vel (ut ita dicam) arbitrarium; et in eo potest committi irreverentia hujus sacramenti; ergo est ex his rebus, quæ sub prædicta potestate clauduntur.

3. *Valde prudenter ac rationabiliter Ecclesia laicis, sacerdotibusque extra sacrificium, utriusque speciei sumptionem prohibuit.* — *Motiva ob quæ Eucharistiæ bina species modo laicis concessa, modo denegata est.* — *Ratio ob quam nunc simplex Eucharistiæ species laicis concedatur.* — *Eaque panis, non vini.* — Dico secundo : Ecclesia utens hac potestate jam prohibuit usum calicis omnibus, præterquam sacerdotibus sacrificantibus, quæ prohibitio et valida, et rationabilis, ac prudens fuit. Constat conclusio ex Concil. Constantiens., sess. 13; clarius ex Trident., sess. 21, cap. 2, ubi dicit, Ecclesiam consuetudinem communicandi sub una specie approbasse, et pro lege habendam decrevisse; Ecclesia autem non potest in his, quæ ad mores totius Ecclesiæ pertinent, errare, neque aliquid injustum, aut malum præcipere; ergo talis lex est justa et bona; ergo valida, et obligationem inducens. Quod autem sit etiam prudens et expediens, declaratur, distinguendo duas res, quæ ad hanc legem ferendam Ecclesiam movere potuerunt : una dici potest, occasio legis; alia, propria ratio ejus. Prior sumpta est ex variis hæresibus, ut notat Turrianus, lib. 8 Const. Clementis, cap. 13; in principio enim Ecclesiæ usus unius, vel duplicis speciei, indifferens fuit; et pro rerum commoditate alterutro modo fiebat, ut facile ex hactenus dictis intelligi potest; postea vero ad vitandas hæreses Manichæorum, usum calicis peculiariter commendarunt Pontifices, ut sect. 1 vidimus; illo vero errore extincto, alius exortus est, negans totum Christum esse sub singulis speciebus, et ideo necessarium esse affirmans, utramque speciem sumere, cujus occasione in contrarium extremum declinatum est, ususque unius speciei panis magis ac magis propagari cœpit; hic autem error ex hæresi Berengarii confirmatus necessario fuit, quia, si Christus non esset realiter præsens in hoc sacramento, sed tantum, ut in signo, recte sequeretur, nec adesse, nec sumi totum sub singulis speciebus. Quapropter necessarium etiam in ea doctrina fuisset, utramque speciem sumere ; et hac etiam occasione consuetudo communicandi sub una specie in Ecclesia Catholica a temporibus Berengarii maxime aucta et confirmata creditur, ut notat Waldensis, tom. 2 de Sacrament., cap. 87. Tandem vero orta est hæresis directe reprehendens communionem sub una specie; et in hujus hæresis detestationem Ecclesia Catholica hanc consuetudinem magis ac magis amplexa est, et ex hac ipsa occasione sumpsit aliquam causam probandi et retinendi hanc

consuetudinem, nimirum, ad detestandos errores, et scandala vitanda. Accessit vero propria ratio, quæ per se movit Ecclesiam ad consuetudinem hanc lege stabiliendam, et contrarium usum interdicendum, quia per hoc nihil commodi, vel utilitatis fidelibus adimitur, multum autem reverentiæ et venerationis sacramento ipsi providetur. Primum constat ex supra tractatis de effectibus hujus sacramenti, ubi ostensum est primum, nullum effectum formaliter diversum conferri per speciem vini, qui per speciem panis non detur; deinde, stante æquali dispositione ex parte recipientis, tantam gratiam dari per unam speciem, quantam per utramque simul sumptam. Quod autem propter usum utriusque speciei existimetur futura major devotio et dispositio ex opere operantis ipsorum recipientium, id et gratis dictum est, et est omnino per accidens; et compensari præterea facile potest diligentia ipsorum fidelium et majori frequentia hujus sacramenti in una et eadem specie. Propter quam rationem etiam in superioribus dicebamus, quod licet verum esset, dari majorem gratiam per duas species, quam per unam, nulla fieret injuria fidelibus, privando illos usu calicis, quia diligentia et majori frequentia Eucharistiæ sub specie panis possent facile totum illum fructum gratiæ recuperare. Secunda pars constat, quia hoc modo vitat Ecclesia omne periculum effusionis sanguinis, quod moraliter vix posset caveri in tanta hominum frequentia et multitudine, et præsertim eo tempore, quo religionis devotio adeo tepida est, et res sacræ ita negligenter tractantur. Secundo, ut possit vinum in parva quantitate decentius consecrari; neque necesse sit, illud consecratum servare, quod fieri non posset sine periculo corruptionis. Tertio accedit congruentia, ut communis plebs fidelium assuescat ponere devotionem suam in Christo sub speciebus contento, magis quam in una vel duabus speciebus ipsum continentibus. Quæ rationes maxime procedunt, ut sæpe dixi, post magnam multiplicationem Christiani populi, et vivæ fidei remissionem.

4. *Rationes in oppositum diriminuntur. — Ad secundam. — Quare, nec aliquoties aliquibus vel laicis utramque speciem concedi oportuerit.* — Rationes dubitandi ex dictis fere solutæ sunt. Ad primam enim respondetur, Christum non dedisse laicis absolutum jus utendi utraque specie, quasi positive volendo ut, quoties peterent, eis daretur, sed dedit eis jus utendi hoc sacramento, ita ut sine rationabili causa eo privari non possent; hoc autem jus voluit esse subordinatum Ecclesiæ, quoad modum, et alias circumstantias in ipso usu servandas. Et ideo non est simile, quod ibi affertur de extrema unctione et confirmatione, quia ibi privarentur fideles usu talium sacramentorum; hic autem non privantur usu, sed adhibetur modus servandus in ipso usu, quia sacramentum in una vel duabus speciebus idem sacramentum est, et eamdem virtutem ac substantialem perfectionem habet. Ad secundam rationem jam declaratum est, quomodo expediat hujusmodi lex seu prohibitio. Nec fuit conveniens, aliquam moderationem in hujusmodi prohibitione adhibere, tum quia nulla erat necesssitas, ut dictum est; tum etiam quia licet inde possent diminui incommoda, non tamen ita radicitus auferri; tum denique quia, si hoc committeretur arbitrio dispensantium, vel devotioni sumentium, multa possent per imprudentiam fieri; si autem fieret personarum delectus, oriri possent vel scandala vel schismata, aut querimoniæ; si vero certa tempora et rariora determinarentur, in eis fortasse concurreret majori fervore tota fidelium multitudo, et ita esset majus periculum alicujus irreverentiæ; et præterea maxime deberet concedi in articulo mortis, in quo majus potest esse effusionis periculum. Ac tandem hoc modo debuerunt hæreticorum ora penitus obstrui.

5. *Quæstiuncula.* — Ex quibus principiis illa frequens dubitatio decidenda est, an expediat in hac lege dispensare cum aliquo regno, vel personis. Quamdiu enim hoc petunt persistentes in errore, tanquam si necessarium sit ad salutem, nullo modo concedendum est, tum quia esset virtute confirmare errorem; tum etiam quia esset sanctum dare canibus, quia talis gens indisposita esset ad usum hujus sacramenti; unde referunt auctores citati in principio sectionis præced., et Ruard., art. 25, Paulum III dispensasse cum Bohemis sub conditione, ut ab errore discederent; ipsis autem semper sentientibus, utramque speciem esse necessariam, dispensatio locum non habuit. Unde fit, ut remoto errore, possit Ecclesia hoc concedere, ut de Paulo III dictum est, et refert Gaspar Casalius, lib. 3 de Cœna et de calice Dom., cap. 2; et de Clemente VI refertur, hoc concessisse Regi Galliæ anno 1344; quia, cum tota hæc res sit juris Ecclesiastici, per

supremam Ecclesiæ potestatem dispensationem recipit; nunc autem pensatis omnibus, vix potest hoc expedire, et ad vitandum scandalum, et hæreticis omnem occasionem pertinaciæ auferendam, et propter majorem fidelium unionem et conformitatem. Quod tamen non obstat, quod si in aliquo casu consuetudo obtinuit, ut alicui detur utraque species, talis consuetudo servetur; ut Romæ est consuetudo, ut diaconus, qui in Missa solemni ministrat Pontifici, sub utraque specie communicet. Quam tamen interdum prætermissam esse a Paulo III in odium Hussitarum, et Bohemorum, refert Turrian., lib. 8 Constit. Clement., cap. 31, et Augustin. Patritius, in lib. de Adventu Frederici III imperat. Romani. Addit etiam Claud., Repet. in cap. 20, Parisiis servari similem consuetudinem in Conventu Cluniacensi. Omitto alias consuetudines, quæ dicuntur esse apud Moscovitas, ut refert Petr. Comestor, in Histor. Scholast., cap. 151, et apud Æthiopes, ut refert Claud. supra, Repet. 10, cap. ult.; nam hi schismatici sunt, sicut etiam Græci, qui eumdem usum observant, quamvis Græci in hoc non videantur esse schismatici, quia nec ob eam consuetudinem ab Ecclesia Romana dissentiunt, neque de nostra consuetudine male sentiunt, quantum ego potui, vel audiendo, vel legendo, assequi.

6. *Dubiolum.* — *Responsio.* — Sed quæret tandem aliquis, an hæc prohibitio Ecclesiæ tanto rigore obliget laicos, ut in nullo casu, et nulla de causa, eis liceat bibere sanguinem Domini, absque speciali dispensatione. Aliqui enim ita exaggerant hanc prohibitionem, in odium fortasse hæreticorum, ut nunquam hujusmodi casum admittant, in quo id permittere sit necessarium. Unde Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 6, dicit, si contingat, sacerdotem sacrificantem mori post consecratum et ante consumptum sanguinem, et nullum adesse sacerdotem, a quo possit consumi, etiam si species vini corrumpendæ, et in acetum mutandæ, vel paulatim consumendæ censeantur, non licere laico illas sumere. Sic etiam dicunt aliqui, si contingat, sanguinem Domini in terram cadere, et nullum esse sacerdotem, qui illum velit lambere, non permitti laico, ut id faciat, sed solum ut diligenter caveat, ne conculcetur, sed servetur, donec exsiccetur, et postea radatur, et comburatur. Sed hæc, et similia, valde rigida sunt, et sine sufficienti fundamento; nam hoc solum est Ecclesiaticum præceptum, et ob majorem reverentiam ipsius sacramenti introductum; non est ergo, cur obliget cum tanto rigore, et cum evidente periculo, et occasione majoris irreverentiæ ejusdem sacramenti. Dico igitur, solum propter usum sacramenti, et utilitatem suscipientis, nunquam licere laico sumere sanguinem Domini absque dispensatione. Probatur ex generali prohibitione absque ulla exceptione, quia nulla occurrere potest sufficiens causa, ob quam cesset hæc obligatio, solo illo fine durante, quia, illo non obstante, facta est prohibitio. Dices, occurrere posse mortis articulum, in quo possit infirmus Dominici calicis haustum, non tamen Eucharistiam, id est, corpus deglutire, ut dicitur in Concil. Toletan. XI, cap. 11; tunc enim licebit sumere, quia jus divinum præferendum est Ecclesiastico. Respondeo, casum esse moraliter impossibilem, vel rarissimum, quia, qui potest trajicere species vini, poterit etiam deglutire minimam hostiæ consecratæ particulam, aquæ aut vino non consecrato immissam; et quamvis admittatur casus, cum ille rarissimus sit, propter illum solum non censerem, dandam esse hanc licentiam, ne detur occasio indiscretis ministris ampliandi illam, et similes casus facile admittendi sine necessitate. Unde minister nolens tunc dare sacramentum, jure excusabitur, quia propter gravissimam causam et publicam id facit; et consequenter etiam excusabitur ægrotus, vel quia non habet copiam sacramenti, vel quia moraliter censetur impotens; et ita non violabitur jus divinum, quod, cum affirmativum sit, non obligat semper, sed occurrentibus moralibus circumstantiis. Nec tunc jus humanum præfertur divino, sed occasione humani juris tales concurrunt circumstantiæ morales, ut jus divinum affirmativum non obliget, quod frequens est in hujusmodi præceptis. At vero, si ex parte ipsius sacramenti occurrat necessitas, ut in prædictis casibus, aut, si calix consecratus venturus sit in manus infidelium, et effundendus, existimo, consumi posse a laico in absentia ministri consecrati; tunc enim servare verba legis, esset agere contra finem legis, qui est, ne sanguis effundatur, aut illi fiat irreverentia : solum ergo cavendum est scandalum, et procurandum, ut maxima reverentia adhibeatur.

QUÆSTIO LXXXI.

DE MODO, QUO CHRISTUS USUS EST HOC SACRAMENTO, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de usu hujus sacramenti, quo Christus usus est in prima sui institutione.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

1. *Utrum Christus sumpserit suum corpus et sanguinem.*
2. *Utrum Judæ dederit.*
3. *Quale corpus sumpserit aut dederit, utrum, scilicet, passibile vel impassibile.*
4. *Quomodo se habuisset Christus sub hoc sacramento, si fuisset in triduo mortis reservatum aut consecratum.*

Quæstio hæc solum per occasionem hoc loco est a D. Thom. interposita; omnia vero, quæ in ea tractantur, fere pertinent ad institutionem hujus mysterii declarandam, prout a Christo Domino res gesta fuit. Et ideo partim a nobis in superioribus tractata sunt, declarando primam institutionem hujus mysterii in ratione sacramenti; partim addentur inferius, tractando de institutione ejusdem mysterii in ratione sacrificii. Et ideo ne institutam seriem disputationum interrumpamus, hic solum circa litteram D. Thom. si quid occurrerit, annotabimus.

ARTICULUS I.

Utrum Christus sumpserit suum corpus et sanguinem (infra, quæst. 84, art. 7, ad 4, et 4, dist. 11, q. 3, art 1).

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non sumpserit corpus suum et sanguinem. Non enim de factis Christi, et dictis asseri debet, quod auctoritate sacræ Scripturæ non traditur. Sed in Evangeliis non habetur, quod Christus corpus suum manducaverit, aut sanguinem suum biberit. Non ergo est hoc asserendum.*

2. *Præterea, nihil potest esse in seipso, nisi forte ratione partium, prout, scilicet, una pars ejus est in alia, ut habetur 4 Physic.* (text. 34, tom. 2). *Sed illud, quod manducatur et bibitur, est in manducante et bibente. Cum igitur totus Christus sit sub utraque specie sacramenti, videtur impossibile fuisse, quod ipse sumpserit hoc sacramentum.*

3. *Præterea, duplex est sumptio hujus sacramenti, scilicet, spiritualis et sacramentalis. Sed spiritualis non competebat Christo, quia nihil a sacramento accepit, et per consequens nec sacramentalis, quæ sine spirituali est imperfecta, ut supra habitum est* (quæst. præc., art. 1). *Ergo Christus nullo modo hoc sacramentum sumpsit.*

Sed contra est, quod Hieronym. dicit ad Hedibiam (q. 2, refertur de Consecrat., d. 2, c. Nec Moys.) : *Dominus Jesus Christus, ipse conviva et convivium, ipse comedens, et qui comeditur.*

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt, quod Christus in cœna corpus et sanguinem suum discipulis suis tradidit, non tamen ipse sumpsit. Sed hoc non videtur convenienter dici, quia Christus ea, quæ ab aliis observanda instituit, ipse primitus observavit. Unde et ipse prius baptizari voluit, quam aliis baptismum imponeret, secundum illud Actuum 1 : Cœpit Jesus facere, et docere. Unde et primo ipse corpus suum et sanguinem sumpsit, et postea discipulis sumendum tradidit. Et hoc est, quod Ruth 3, super illud : Cumque comedisset et bibisset, etc., dicit Gloss. (ord. ibid.), *quod Christus comedit et bibit in cœna, cum corporis et sanguinis sui sacramentum discipulis tradidit. Unde, quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse participavit eisdem.*

Ad 1 ergo dicendum, quod in Evangeliis legitur, quod Christus accepit panem et calicem; non est autem intelligendum, quod acceperit solum in manibus, ut quidam dicunt, sed eo modo accepit, quo aliis accipiendum tradidit. Unde, cum discipulis dixerit : Accipite, et comedite, et iterum : Accipite, et bibite, intelligendum est, quod ipse accipiens comederit et biberit. Unde quidam metrice dixerunt : Rex sedet in cœna, turba cinctus duodena, Se tenet in manibus, se cibat ipse cibus.

Ad 2, dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. 76, art. 5), *Christus, secundum quod est sub hoc sacramento, comparatur ad locum, non secundum proprias dimensiones, sed secundum dimensiones specierum sacramentalium, ita quod in quocumque loco, ubi sunt illæ species, est ipse Christus. Et quia species illæ potuerunt esse in manibus, et in ore Christi, ipse totus Christus potuit esse in suis manibus, et in suo ore. Non autem hoc potuisset esse secundum quod comparatur ad locum per proprias dimensiones.*

Ad 3, dicendum, quod, sicut supra dictum

est (quæst. 79, art. 1), *effectus hujus sacramenti est non solum augmentum habitualis gratiæ, sed etiam quædam actualis delectatio spiritualis dulcedinis. Quamvis autem Christo gratia non fuerit augmentata ex susceptione hujus sacramenti, habuit tamen quamdam spiritualem delectationem in nova institutione hujus sacramenti. Unde ipse dicebat Lucæ* 22 : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum; quod Eusebius exponit de novo mysterio novi Testamenti, quod tradebat discipulis. Et ideo spiritualiter manducavit, et similiter sacramentaliter, in quantum corpus suum sub sacramento sumpsit, quod sacramentum sui corporis intellexit et disposuit. Aliter tamen quam cæteri sacramentaliter et spiritualiter sumant, quia augmentum gratiæ suscipiunt sub sacramentalibus signis, quibus indigent ad veritatis perceptionem* (alias qui augmentum gratiæ suscipiunt et sacramentalibus signis indigent, etc.)

COMMENTARIUS.

1. *D. Thom. conclusio.*—Affirmat D. Thom. rationabiliter credi, Christum seipsum communicasse, suumque corpus et sanguinem sumpsisse; non est enim hæc assertio certa, cum neque in Scriptura, nec certa traditione, aut definitione habeatur, et ideo merito D. Thom. solum ut probabilem eam proponit, quam, in argumento Sed contra, probat ex Hieron., epist. ad Hedibiam; est autem in epist. 150 ad Hedibiam, ubi de Domino Jesu inquit : *Ipse conviva et convivium, ipse comedens, et qui comeditur;* quæ verba referuntur etiam in cap. Nec Moyses, de Consec., dist. 2. Sed, si attente considerentur, non dicit in eis expresse Hieronymus, Christum comedisse se ipsum, sed solum comedisse, et manducatum fuisse, quæ possent esse vera, etiam si se non comedisset; nam comedit agnum, vel alios cibos, et se præbuit aliis comedendum. Sed nihilominus sensus Hieronymi, quem D. Thom. indicat, est valde probabilis, quia Hieronym. illis brevibus verbis significare voluit grande miraculum, quod in hoc potissimum declaratur, quod ipse comedens sit qui comeditur, non tantum respectu diversorum, sed etiam respectu sui ipsius; quomodo etiam dixit auctor carminum, quæ D. Thom. citat ad 1 : *Se tenet in manibus, se cibat ipse cibus;* quod recte explicabitur, si verum esse supponatur, quod supra diximus, cœnam mysticam peractam esse a Christo post legalem, et ante inchoatam usualem : in illa ergo cœna, etiam fuit Christus comedens, et qui comedebatur; in ea autem nihil comestum est, nisi ipse Christus; et in eodem sensu, auctore D. Thom., de Christo canit Ecclesia : *Se nascens dedit socium, convescens in edulium.* Secundo hoc probat D. Thom. ex Glos. ordinaria Ruth 3, in qua citatur etiam Theodoret., qui ad hoc confirmandum usus est verbis Pauli ad Hebr. 2 : *Quia pueri communicaverunt carne et sanguine, et Filius Dei participavit eisdem ;* quæ verba solum per accommodationem quamdam adducta esse videntur; nam ibi non de hoc mysterio disserit Paulus, sed de mysterio incarnationis, in quo Filius Dei mortalem carnem assumpsit, ut fratribus fieret similis. Tertio videtur hoc probare D. Thom., in solut. ad 1, ex illis verbis Evangeliorum : *Accepit Jesus panem,* etc., quia non tantum intelligendus est accepisse in manibus, sed etiam, ut ex eo comederet, sicut Apostolis dixit, ut acciperent et comederent. Sed hoc recte quidem dicitur, et præsumitur, vel a paritate rationis conjectatur, tamen ex verbis non probatur, quia verbum, *accepit*, in rigore solum significat, *accepisse in sanctas ac venerabiles manus suas*, ut in canone Missæ explicatur. Unde postmodum Apostolis Christus dixit : *Accipite,* subdens : *Et comedite,* acceptionem manuum a manducatione distinguendo; unde videtur posse retorqueri argumentum, nam, quia in Apostolis duplex acceptio fuit, manibus, et ore, duplici verbo explicatur; Christo vero sola acceptio manuum attribuitur; ergo altera tacite negatur. Sed hæc etiam collectio nullius momenti est, quia ex hoc, quod aliquid taceatur, non ideo sequitur negari; potest enim taceri, vel quia ad causam vel historiam, de qua agitur, non refert, vel quia ex aliis, quæ narrantur, facile subintelligi potest; et ita credendum est, in præsenti accidisse. Quarto adhibet D. Thom. congruentiam, ob quam decuit Christum comedere quod aliis dabat, ut exemplo præstet, observando ea, quæ observari instituebat, in qua congruentia difficultatem habet exemplum baptismi, quod D. Thom. adducit; sed de eo videantur dicta superius, quæst. 72, art. 3.

2. In solut. ad 3 tractat D. Thom. an hæc manducatio Christi fuerit sacramentalis tantum, vel simul spiritualis; sed de hac re, et de aliis, quæ ad illam spectant, dicemus infra, disp. 75, sect. 2.

ARTICULUS II.

Utrum Christus dederit Judæ corpus suum (4, dist. 11, quæst. 3, art 2, quæst. 1 et 2. Joan. 13, lect. 3, col. 4, fin., et lect. 4, col. 3, fin.).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus Judæ non dederit corpus suum. Ut enim legitur Matth.* 26, *postquam dedit Dominus corpus suum, et sanguinem discipulis, dixit eis : Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. Ex quo videtur, quod illi, quibus corpus suum et sanguinem dederat, cum eo essent iterum bibituri. Sed Judas postea cum ipso non bibit. Ergo non accepit cum aliis discipulis corpus Christi et sanguinem.*

2. *Præterea, Dominus implevit quod præcepit, secundum illud Act.* 1 : *Cœpit Jesus facere et docere. Sed ipse præcepit, Matth.* 7 : *Nolite sanctum dare canibus. Cum ergo ipse cognosceret Judam esse peccatorem, videtur, quod ei corpus suum et sanguinem non dederit.*

3. *Præterea, Christus specialiter legitur Judæ panem intinctum porrexisse, Joan.* 13. *Si ergo corpus suum ei dedit, videtur, quod sub buccella ei dederit, præcipue cum legatur ibidem, quod post buccellam introivit in eum Satanas. Ubi August. dicit* (tract. 62 in Joan., circa princip., tom. 9) : *Hinc nos docemur, quam sit cavendum male accipere bonum; si enim corripitur, qui non dijudicat, id est, non discernit corpus Domini a cæteris cibis, quomodo non damnabitur, qui ad ejus mensam fingens se amicum, accedit inimicus? Sed cum buccella intincta non accepit corpus Christi; ut enim August. dicit* (ibid.) *super illud Joan.* 13 : *Cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ : Non, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas corpus Christi accepit. Ergo videtur quod Judas corpus Christi non acceperit.*

Sed contra est, quod Chrysostom. dicit (homil. 45 in Joan., non remote ante fin., tom. 3) : *Judas particeps existens mysteriorum, conversus non est. Unde fit scelus ejus utrinque immanius, tum quia tali proposito imbutus adiit mysteria; tum quia adiens melior factus non fuit, nec metu, nec beneficio, nec honore.*

Respondeo dicendum, quod Hilarius posuit super Matthæum (can. 30, circa med.), *quod Christus Judæ corpus suum et sanguinem non dedit. Et hoc quidem conveniens fuisset, considerata malitia Judæ. Sed quia Christus nobis debuit esse exemplum justitiæ, non conveniebat ejus magisterio, ut Judam, occultum peccatorem, sine accusatore et evidenti probatione ab aliorum communione separaret, nec per hoc daretur exemplum Prælatis Ecclesiæ similia faciendi, et ipse Judas exasperatus inde sumeret occasionem peccandi. Et ideo dicendum est, quod Judas cum aliis discipulis corpus Domini et sanguinem suscepit, ut dicit Dionys. in lib. de Eccles. Hierar.* (c. 3, p. 3, non longe a princ.); *et August. super Joan.* (tract. 62, tom. 9).

Ad 1 *ergo dicendum, quod illa est ratio Hilarii* (loco citat. in corp. art.), *ad ostendendum quod Judas corpus Christi non sumpsit; non tamen cogit, quia Christus loquitur discipulis, a quorum collegio Judas se separavit, non autem Christus eum exclusit. Et ideo Christus, quantum est in se, etiam cum Juda vinum in regno Dei bibit, sed hoc convivium ipse Judas repudiavit.*

Ad 2, *dicendum, quod Christo nota erat Judæ iniquitas, sicut Deo; non autem erat sibi nota per modum, quo hominibus innotescit. Et ideo Christus Judam non repulit a communione, ut daret exemplum, tales peccatores occultos non esse ab aliis sacerdotibus expellendos.*

Ad 3, *dicendum, quod sine dubio Judas sub pane intincto corpus Christi non sumpsit, sed simplicem panem. Significatur autem fortassis, ut August. ibidem dicit* (tract. 62 in Joan., circa med., tom. 9), *per panis intinctionem fictio Judæ; ut enim inficiantur nonnulla, intinguntur. Si autem bonum aliquid hic significat tinctio, scilicet dulcedinem bonitatis divinæ, quia panis ex intinctione sapidior redditur, eidem bono ingratum non immerito est secuta damnatio. Et propter hanc ingratitudinem, id, quod est bonum, factum est ei malum; sicut accidit circa sumentes corpus Christi indigne. Et, sicut Augustin. ibidem dicit, intelligendum est, quod Dominus jam antea distribuerat omnibus discipulis suis sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et ipse Judas erat, sicut Lucas narrat. Ac deinde ad hoc ventum est, ubi secundum narrationem Joannis, Dominus per buccellam tinctam, atque porrectam suum exprimit proditorem.*

COMMENTARIUS.

Conclusio D. Thom. — Rejicit D. Thom. sententiam Hilarii negantis Christum communicasse Judam, et sequitur sententiam Dionys., Chrysost., et August. (quos citat), contrarium asserentium. Solumque hanc sententiam confirmat, quia non expediebat, Judam occultum peccatorem sine accusatore et evidente probatione ab aliorum communione separare; quæ ratio supponit, Judam adfuisse, quando Dominus cæteris discipulis Eucharistiam dedit, quod in solut. ad 3 D. Thomas confirmat ex narratione Lucæ et Joannis; de hac vero re disputatum a nobis est supra, disputat. 41, sect. 2, quia ad tempus institutionis declarandum necessarium fuit.

ARTICULUS III.

Utrum Christus sumpserit et discipulis dederit corpus suum impassibile (4, d. 11, quæst. 2, art. 3, et d. 12, quæst. 1, art. 3, quæst. 1, corp.).

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus sumpserit, et discipulis dederit corpus suum impassibile. Quia super illud Matth.* 17 : *Transfiguratus est ante eos, dicit quædam Gloss.* (ord. ibid.) : *Illud corpus, quod habuit per naturam, dedit discipulis in cœna, non mortale et passibile. Et Levit.* 2, *super illud : Si oblatio tua fuerit de sartagine, dicit Gloss.* (ibidem) : *Crux super omnia fortis carnem Christi, quæ ante passionem non videbatur esui apta, post aptam fecit. Sed Christus dedit corpus suum, ut aptum ad manducandum. Ergo dedit tale quale habuit post passionem, scilicet impassibile, et immortale.*

2. *Præterea, omne corpus passibile per contactum et manducationem patitur. Si ergo corpus Christi erat passibile, per contactum et comestionem discipulorum passum fuisset.*

3. *Præterea, verba sacramentalia non sunt modo majoris virtutis, quando proferuntur a sacerdote in persona Christi, quam tunc, quando fuerunt prolata ab ipso Christo. Sed nunc virtute verborum sacramentalium, in altari consecratur corpus Christi impassibile et immortale; ergo multo magis tunc.*

Sed contra est, quod sicut Innocent. III dicit (in lib. 4 de Sacro myst. altaris, c. 12, post med.), *tale corpus tunc dedit discipulis quale habuit. Habuit autem tunc corpus passibile et mortale; ergo corpus passibile et mortale discipulis dedit.*

Respondeo dicendum, quod Hugo de S. Vict. posuit, quod Christus ante passionem diversis temporibus quatuor dotes corporis glorificati assumpserit, subtilitatem, scilicet, in nativitate, quando exivit de clauso utero Virginis; agilitatem, quando ambulavit siccis pedibus super mare; claritatem, in transfiguratione; impassibilitatem, in cœna, quando corpus suum discipulis tradidit manducandum, et secundum hoc dedit discipulis suis corpus suum impassibile et immortale. Sed quidquid sit de aliis, de quibus supra dictum est (q. 28, art. 2, ad 3, et quæst. 54, art. 1, ad 1), *quid sentiri debeat, circa impassibilitatem tamen impossibile est esse quod dicitur. Manifestum est enim, quod idem verum corpus Christi erat, quod a discipulis tunc in propria specie videbatur, et in specie sacramenti sumebatur. Non autem erat impassibile, secundum quod in propria specie videbatur, quinimo erat passioni paratum. Unde nec ipsum corpus Christi, quod in specie sacramenti dabatur, impassibile erat. Impassibili tamen modo erat sub specie sacramenti, quod in se erat passibile; sicut invisibiliter, quod in se erat visibile. Sicut enim visio requirit contactum corporis, quod videtur, ad circumstans medium visionis, ita passio requirit contactum corporis, quod patitur, ad ea, quæ agunt. Corpus autem Christi, secundum quod est sub sacramento, ut supra dictum est* (quæst. 76, art. 4, 5 et 6), *non comparatur ad ea, quæ circumstant, mediantibus propriis dimensionibus, quibus corpora se tangunt, sed mediantibus dimensionibus specierum panis et vini. Et ideo species illæ sunt, quæ patiuntur et videntur, non autem ipsum corpus Christi.*

Ad 1 ergo dicendum, quod Christus dicitur in cœna non dedisse corpus suum mortale et passibile, quia non dedit mortali et passibili modo. Crux autem fecit carnem Christi aptam manducationi, in quantum hoc sacramentum repræsentat passionem Christi.

Ad 2, dicendum, quod ratio illa procederet, si corpus Christi, sicut erat passibile, ita passibili modo fuisset sub hoc sacramento.

Ad 3, dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. 76, art. 4), *accidentia corporis Christi sunt in sacramento ex reali concomitantia, non autem ex vi sacramenti, ex qua est ibi substantia corporis Christi. Et ideo virtus verborum sacramentalium ad hoc se extendit, ut sit sub sacramento corpus Christi, scilicet, quibuscumque accidentibus realiter in eo existentibus.*

Materia hujus et sequentis articuli fuse tractata est supra, in disputationibus de præsentia.

ARTICULUS IV.

Utrum, si hoc sacramentum tempore mortis Christi fuisset servatum vel consecratum, ibi moreretur (4, dist. 10, art. 2, quæst. 1 corp., et dist. 11, q. 3, a. 4; et 4 contra, cap. 64; et Quodlib. 5, art. 11, ad 1; et Joan. 6, lect. 6; et 1 Cor. 11, lect. 6, col. 1, fin.).

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod si hoc sacramentum tempore mortis Christi fuisset servatum in pyxide, vel ab aliquo Apostolorum consecratum, non ibi moreretur. Mors enim Christi accidit per ejus passionem. Sed Christus impassibili modo etiam tunc erat in hoc sacramento. Ergo non poterat mori in hoc sacramento.*

2. *Præterea, in morte Christi separatus fuit sanguis ejus a corpore. Sed in hoc sacramento simul est corpus Christi, et sanguis. Ergo Christus in hoc sacramento non moreretur.*

3. *Præterea, mors accidit per separationem animæ a corpore. Sed in hoc sacramento continetur tam corpus, quam anima Christi. Ergo in hoc sacramento non poterat Christus mori.*

Sed contra est, quod idem Christus, qui erat in cruce, fuisset in sacramento. Sed in cruce moriebatur. Ergo et in sacramento conservato moreretur.

Respondeo dicendum, quod corpus Christi idem in substantia est in hoc sacramento, et in propria specie, sed non eodem modo; nam in propria specie contingit circumstantia corpora per proprias dimensiones, non autem prout est in hoc sacramento, ut supra dictum est (art. præced., et quæst. 76, art. 4, 5 et 6). *Et ideo, quicquid pertinet ad Christum, secundum quod in se est, potest tribui ei, et in propria specie, et in sacramento existenti, sicut vivere, mori, dolere, animatum vel inanimatum esse, et cætera hujusmodi. Quæcumque vero conveniunt ei per comparationem ad corpora extrinseca, possunt ei attribui in propria specie existenti, non autem prout est in sacramento, sicut irrideri, conspui, crucifigi, flagellari, et cætera hujusmodi. Unde et quidam metrice dixerunt : Pyxide servato poteris sociare dolorem Innatum, sed non illatus convenit illi.*

Ad 1 ergo dicendum, quod, sicut dictum est (in corp. art.), *passio convenit corpori passo, per comparationem ad agens extrinsecum. Et ideo Christus, secundum quod est sub hoc sacramento, pati non potest, potest tamen mori.*

Ad 2, dicendum, quod sicut supra dictum est (quæst. 76, art. 1, ad 1), *sub specie panis est corpus Christi ex vi consecrationis, sanguis autem sub specie vini. Sed nunc quidem, quando realiter sanguis Christi non est separatus ab ejus corpore, ex reali concomitantia et sanguis Christi est sub specie panis simul cum corpore, et corpus sub specie vini simul cum sanguine. Sed si, tempore passionis Christi, quando realiter sanguis fuit separatus a corpore Christi, fuisset hoc sacramentum consecratum, sub specie panis fuisset solum corpus, et sub specie vini fuisset solum sanguis.*

Ad 3, dicendum, quod, sicut supra dictum est (in solut. præced., et loco ibi citato), *anima Christi est in hoc sacramento ex reali concomitantia, quia non est sine corpore, non autem ex vi consecrationis. Et ideo, si tunc fuisset hoc sacramentum consecratum vel peractum, quando anima erat a corpore realiter separata, non fuisset anima Christi sub hoc sacramento, non propter defectum virtutis verborum, sed propter aliam dispositionem rei.*

QUÆSTIO LXXXII.

DE MINISTRO HUJUS SACRAMENTI, IN DECEM ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de ministro hujus sacramenti.

Et circa hoc quæruntur decem.

1. *Utrum consecrare hoc sacramentum sit proprium sacerdotis.*

2. *Utrum plures sacerdotes simul possint eamdem hostiam consecrare.*

3. *Utrum dispensatio hujus sacramenti pertineat ad solum sacerdotem.*

4. *Utrum liceat sacerdoti consecranti a communione abstinere.*

5. *Utrum sacerdos peccator possit conficere hoc sacramentum.*

6. *Utrum Missa mali sacerdotis minus valeat, quam boni.*

7. *Utrum hæretici, schismatici, vel excommunicati possint conficere hoc sacramentum.*

8. *Utrum degradati.*

9. *Utrum peccent, a talibus communionem recipientes.*

10. *Utrum liceat sacerdoti omnino a celebratione abstinere.*

ARTICULUS I.

Utrum consecratio hujus sacramenti sit propria sacerdotis (4, dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 1, et d. 17, quæst. 3, art. 2, quæst. 1, corp., et dist. 14, quæst. 2, art. 1, quæst. 2, corp., et art. 2, ad 2).

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur, quod consecratio hujus sacramenti non sit propria sacerdotis. Dictum est enim supra* (quæst. 78, art. 4), *quod sacramentum consecratur virtute verborum, quæ sunt forma hujus sacramenti. Sed illa verba non mutantur, sive dicantur a sacerdote, sive a quocumque alio. Ergo videtur, quod non solus sacerdos, sed etiam quilibet alius possit hoc sacramentum consecrare.*

2. *Præterea, sacerdos hoc sacramentum conficit in persona Christi. Sed laicus sanctus est unitus Christo per charitatem. Ergo videtur, quod etiam laicus possit hoc sacramentum conficere. Unde et Chrysost. dicit super Matth.* (hom. 43, in opere imperfect., non remote a princip., tom. 2), *quod omnis sanctus est sacerdos.*

3. *Præterea, sicut baptismus ordinatur ad hominum salutem, ita et hoc sacramentum, sicut ex supra dictis patet* (quæst. 79). *Sed etiam laicus potest baptizare, ut supra dictum est* (quæst. 67, art. 3). *Non ergo est proprium sacerdotis conficere hoc sacramentum.*

4. *Præterea, hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ. Sed alias materias consecrare, scilicet chrisma, et oleum sanctum, et oleum benedictum, pertinet ad solum Episcopum, quorum tamen consecratio non est tantæ dignitatis, sicut consecratio Eucharistiæ, in qua est totus Christus. Ergo non est proprium sacerdotis, sed solius Episcopi, hoc sacramentum conficere.*

Sed contra est, quod Isidor. dicit in quadam epistola, et habetur in decret., dist. 25 (c. Perlectis, et dicitur id habere in epist. ad Ludifred.) : *Ad presbyterum pertinet hoc sacramentum corporis et sanguinis Domini in altari Dei conficere.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. 78, art. 1 et 4), *hoc sacramentum est tantæ dignitatis, quod non conficitur, nisi in persona Christi. Quicumque autem aliquid agit in persona alterius, oportet hoc fieri per potestatem ab illo concessam. Sicut autem baptizato conceditur a Christo potestas sumendi hoc sacramentum, ita sacerdoti, cum ordinatur, confertur potestas hoc sacramentum consecrandi in persona Christi. Per hoc enim ponitur in gradu eorum, quibus dictum est a Domino : Hoc facite in meam commemorationem. Et ideo dicendum est, quod proprium est sacerdotum conficere hoc sacramentum.*

Ad 1 ergo dicendum, quod virtus sacramentalis in pluribus consistit, et non in uno tantum; sicut virtus baptismi consistit in ipsis verbis, et in aqua. Unde et virtus consecrativa non solum consistit in ipsis verbis, sed etiam in potestate sacerdoti tradita in sua consecratione et ordinatione, cum ei dicitur ab Episcopo : Accipite potestatem offerendi in Ecclesia sacrificium tam pro vivis, quam pro mortuis. Nam et virtus instrumentalis in pluribus instrumentis consistit, per quæ agit principale agens.

Ad 2, dicendum, quod laicus justus unitus est Christo unione spirituali per fidem et charitatem, non autem per sacramentalem potestatem. Et ideo habet spirituale sacerdotium ad offerendum spirituales hostias, de quibus dicitur in Psalm. 50 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; et Rom.* 12 : *Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. Unde et* 1 *Petr.* 2, *dicitur : Sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias.*

Ad 3, dicendum, quod perceptio hujus sacramenti non est tantæ necessitatis, sicut perceptio baptismi, ut ex supra dictis patet (quæst. 73, art. 3, et quæst. 80, art. 11, ad 2). *Et ideo, licet in necessitatis articulo laicus possit baptizare, non tamen potest hoc sacramentum conficere.*

Ad 4, dicendum, quod Episcopus accipit potestatem, ut agat in persona Christi super corpus ejus mysticum, id est, super Ecclesiam. Quam quidem potestatem non accipit sacerdos in sua consecratione, licet possit eam habere ex Episcopi commissione. Et ideo, ea, quæ non pertinent ad dispositionem corporis mystici, non reservantur Episcopo, sicut consecratio hujus sacramenti. Ad Episcopum vero pertinet, tradere non solum populo, sed etiam sacerdotibus ea, ex quibus possunt propriis officiis uti. Et quia benedictio chrismatis, et olei sancti, et olei infirmorum, et aliorum, quæ consecrantur (puta, altaris, Ecclesiæ, vestium et vasorum), præstat quamdam idoneitatem ad sacramenta perficienda, quæ pertinent ad officium sacerdotum, ideo tales consecrationes Episcopo reservantur, tanquam principi totius ecclesiastici ordinis.

COMMENTARIUS.

Actio ministri in hoc sacramento duplex est, scilicet effectio ejus, et dispensatio; in cæteris enim sacramentis hæc duo non distinguuntur, quia consistunt in usu, et ideo effectio, et applicatio ad usum, quæ fit, cum dispensatur sacramentum, idem sunt in eis; hoc vero sacramentum consistit in facto esse, et ideo prius fit, et postea dispensatur seu applicatur ad usum; distinguuntur ergo in illo hæ duæ actiones. Inter quas notari potest hæc differentia, quod confectio sacramenti quædam requirit ex parte ministri, ut rata sit et valida; quædam vero, ut digne ac debite fiat; dispensatio vero, cum jam supponat sacramentum factum, non potest esse irrita ex parte dantis, dummodo ex parte rei, quæ datur, sit vera Eucharistia consecrata, et ideo in hac actione solum supersunt consideranda ea, quæ necessaria sunt, ut digne fiat. D. Thom. ergo in hac quæstione omnia hæc promiscue tractat et considerat, quæ nos, claritatis et methodi servandæ causa, distinguenda censuimus, et diversis locis tractanda. De prima ergo actione, et de his, quæ necessaria sunt, ut effectio hujus sacramenti sit rata, dictum fuit supra, disp. 52. Ubi ad declarandam causam efficientem hujus sacramenti, necessario id attingendum fuit, et ibi explicatum reliquimus hunc primum articulum. Quia vera actio, qua fit hoc sacramentum, ut sacramentum, est eadem omnino cum ea, qua immolatur, ut sacrificium est, ideo de illa dicendum erit iterum, quamvis sub diversa ratione, infra in materia de sacrificio; et in parte morali illius materiæ explicabimus obiter, quæ observare debet minister, ut hujusmodi actionem digne exequatur; et ideo nihil amplius hoc loco de illa superest dicendum; solum de his, quæ observare debet minister ut digne hoc sacramentum dispenset, de quo statim sermo fiet.

ARTICULUS II.

Utrum plures sacerdotes possint unam et eamdem hostiam consecrare (4, d. 13, q. 1, art. 2, q. 1).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod plures sacerdotes non possint unam et eamdem hostiam consecrare; dictum est enim supra* (quæst. 67, art. 6), *quod plures non possunt simul unum baptizare. Sed non minor vis est sacerdotis consecrantis, quam hominis baptizantis. Ergo etiam non possunt simul plures unam hostiam consecrare.*

2. *Præterea, quod potest fieri per unum, superflue fit per multos. In sacramentis autem nihil debet esse superfluum. Cum ergo unus sufficiat ad consecrandum, videtur, quod plures non possint unam hostiam consecrare.*

3. *Præterea, sicut dicit Augustin. super Joannem* (tract. 26, c. 19), *hoc sacramentum est sacramentum unitatis. Sed contrarium unitati esse videtur multitudo. Ergo non videtur conveniens esse huic sacramento, quod plures sacerdotes eamdem hostiam consecrent.*

Sed contra est, quod secundum consuetudinem quarumdam Ecclesiarum, sacerdotes, cum de novo ordinantur, concelebrant Episcopo ordinanti.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præced.), *sacerdos, cum ordinatur, constituitur in gradu eorum, qui a Domino acceperunt potestatem consecrandi in cœna. Et ideo secundum consuetudinem quarumdam Ecclesiarum, sicut Apostoli Christo cœnanti concœnaverunt, ita novi ordinati, Episcopo ordinanti concelebrant. Nec propter hoc iteratur consecratio super eamdem hostiam, quia sicut Innocent. III dicit* (lib. 4 de Sacro altaris mysterio, c. 28, circa med.), *omnium intentio debet ferri ad idem instans consecrationis.*

Ad 1 ergo dicendum, quod Christus non legitur simul baptizasse cum Apostolis, quando injunxit eis officium baptizandi. Et ideo non est similis ratio.

Ad 2, dicendum, quod si quilibet sacerdotum operaretur in virtute propria, superfluerent alii celebrantes, uno sufficienter celebrante. Sed quia sacerdos non consecrat, nisi in persona Christi, multi autem sunt unum in Christo, ideo non refert, utrum per unum aut multos hoc sacramentum consecretur, nisi quod oportet ritum Ecclesiæ servare.

Ad 3, dicendum, quod Eucharistia est sacramentum unitatis ecclesiasticæ, quæ attenditur secundum hoc, quod multi sunt unum in Christo.

COMMENTARIUS.

De hac re tractavimus supra, in prædicta disputatione de causa efficiente hujus sacramenti. Solum est circa litteram D. Thomæ advertendum, cum quærit, an hoc possit fieri, non tantum interrogare, an possit valide, sed etiam an possit licite fieri; hac enim ratione posuit in solutione ad 2, illa verba :

Nisi quod oportet ritum Ecclesiæ servare; nam, licet, ut validum sit sacramentum, non referat, an per unum vel multos consecretur, ut ibidem dicitur, tamen, ut licite fiat, oportet, ut juxta ritum et consuetudinem Ecclesiæ, et non aliter fiat; in re enim adeo gravi non licet novum ritum in Ecclesiam introducere privata auctoritate; et ideo in argumento Sed contra, ex quadam Ecclesiæ consuetudine probat D. Thom. hoc posse fieri, et in corpore nihil aliud agit, quam congruentem quamdam rationem illius consuetudinis reddere, ob quam rationabilis censeatur; nam quod ad valorem sacramenti sufficiat, D. Thom. non tam probat, quam supponit. Et juxta eumdem sensum intelligendam censeo differentiam, quam, in solutione ad 1, ponit inter Eucharistiam et baptismum, ut magis possit Eucharistia a pluribus ministris fieri, quam baptismus, scilicet, quia Christus simul communicavit cum Apostolis, quando eis injunxit officium consecrandi, non tamen legitur, simul baptizasse cum Apostolis, quando eis injunxit officium baptizandi; hæc enim ratio, ad summum, probat fuisse aliquam congruentiam, ut magis una consuetudo introduceretur, quam alia, ratione cujus nunc magis unum etiam liceat, quam aliud. Quoad potestatem vero simpliciter, ut factum scilicet teneat, nulla est differentia, si de eadem pluralitate ministrorum sermo sit, ut patet ex tractatis citato loco, his adjunctis, quæ in simili quæstione de baptismo diximus.

ARTICULUS III.

Utrum dispensatio hujus sacramenti pertineat solum ad sacerdotem (4, d. 11, quæst. 2, art. 1, quæst. 1, ad 3. Et dist. 13, q. 1, a. 3, quæst. 1 et 2).

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod non pertineat solum ad sacerdotem dispensatio hujus sacramenti. Sanguis enim Christi non minus pertinet ad hoc sacramentum, quam corpus. Sed sanguis Christi dispensatur per diaconos, unde et beatus Laurentius dixit beato Sixto* (ut habetur in ejus legenda) : *Experire, utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem. Ergo et pari ratione dispensatio corporis Christi, non pertinet ad solos sacerdotes.*

2. *Præterea, sacerdotes constituuntur ministri sacramentorum. Sed hoc sacramentum perficitur in consecratione materiæ, non in usu, ad quem pertinet dispensatio. Ergo videtur, quod non pertineat ad sacerdotem corpus Domini dispensare.*

3. *Præterea, Dionys. dicit in lib. Eccles. Hierar.* (cap. 3, part. 1, etc.). *quod sacramentum habet perfectivam virtutem, sicut et chrisma. Sed signare chrismate baptizatos, non pertinet ad sacerdotem, sed ad Episcopum. Ergo etiam dispensare hoc sacramentum, pertinet ad Episcopum, non ad sacerdotem.*

Sed contra est, quod dicitur de Consecratione, distinctione 2, cap. 29 : Pervenit ad notitiam nostram, quod quidam presbyteri laico aut fœminæ corpus Domini tradunt ad deferendum infirmis; igitur interdicit Synodus, ne talis præsumptio ulterius fiat, sed presbyter per semetipsum infirmos communicet.

Respondeo dicendum, quod ad sacerdotem pertinet dispensatio corporis Christi, propter tria. Primo quidem, quia, sicut dictum est (art. 2 hujus quæst.), *ipse consecrat in persona Christi. Ipse autem Christus, sicut consecravit corpus suum in cœna, ita et aliis sumendum dedit. Unde sicut ad sacerdotem pertinet consecratio corporis Christi, ita ad eum pertinet dispensatio. Secundo, quia sacerdos constituitur medius inter Deum et populum. Unde sicut ad eum pertinet dona populi Deo offerre, ita ad eum pertinet, dona sanctificata divinitus populo tradere. Tertio, quia in reverentiam hujus sacramenti, a nulla re contingitur, nisi consecrata. Unde et corporale et calix consecrantur, et similiter manus sacerdotis, ad tangendum hoc sacramentum. Unde nulli alii tangere licet, nisi in necessitate, puta, si caderet in terram, vel in aliquo alio necessitatis casu.*

Ad 1 ergo dicendum, quod diaconus, quasi propinquus ordini sacerdotali, aliquid participat de ejus officio, ut scilicet, dispenset sanguinem, non autem corpus, nisi in necessitate, jubente Episcopo, vel presbytero. Primo quidem, quia sanguis Christi continetur in vase; unde non oportet, quod tangatur a dispensante, sicut tangitur corpus Christi. Secundo, quia sanguis designat redemptionem a Christo in populum derivatam; unde et sanguini admiscetur aqua, quæ significat populum. Et quia diaconi sunt inter sacerdotem et populum, magis convenit diaconis dispensatio sanguinis, quam dispensatio corporis.

Ad 2, dicendum, quod ejusdem est hoc sacramentum dispensare et consecrare, ratione jam dicta.

Ad 3, dicendum, quod sicut diaconus in aliquo participat illuminativam virtutem sa-

cerdotis, in quantum dispensat sanguinem, ita sacerdos participat perfectivam dispensationem Episcopi, in quantum dispensat hoc sacramentum, quo perficitur homo secundum se, per comparationem ad Christum. Aliæ autem perfectiones, quibus homo perficitur per comparationem ad alios, Episcopo reservantur.

DISPUTATIO LXXII.

DE PRÆCEPTIS ET OBLIGATIONIBUS AD MINISTROS EUCHARISTIÆ DISPENSATORES PERTINENTIBUS.

Disp. 34 *de Eucharistia.* — Hæc est ultima disputatio moralis pertinens ad Eucharistiam, ut sacramentum est, in qua breviter dicemus, quis possit licite dispensare; deinde, cum quibus possit licite dispensare; ac tandem, quomodo digne, et licite dispensabit.

SECTIO I.

Utrum solus sacerdos possit hoc sacramentum jure ac licite dispensare.

1. *Quorumdam placitum.* — Quidam sentiunt, ex divino jure solos sacerdotes posse licite ministrare hoc sacramentum, Sot., dist. 13, quæst. 1, art. 3; Ledesma, quæst. 23, art. 3. Et videtur esse sententia D. Thom. hic, qui, licet non addat, hoc esse divinum jus, tamen absolute docet dispensationem hujus sacramenti ad sacerdotes pertinere. Et potest primo probari ex illo 1 ad Cor. : *Sic nos* (id est, sacerdotes) *existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei;* nam, si in genere de sacramentis hoc dicit Paulus, multo magis de hoc sacramento, quod omnium est dignissimum, et summa veneratione tractandum. Secundo ex verbo illo : *Hoc facite,* nam ut hoc verbum demonstrabat Christi actiones, ad solos sacerdotes pertinet; Christus autem et consecravit, et dispensavit; ergo utrumque commisit sacerdotibus solis. Tertio ex Concilio Rhemens., c. 2, in cap. Pervenit, de Consecr., dist. 2, ubi horribile et detestandum dicitur, quod per laicos Eucharistia ad infirmos mittatur, qua exaggeratione et dicendi modo satis indicatur, illam non esse novam vel Ecclesiasticam prohibitionem, sed reprehensionem actionis per se iniquæ, et juri divino contrariæ; et videntur ibi omnes alii gradus excludi; nam concludit textus, ut presbyter per semetipsum infirmum communicet; quod si aliter fecerit, gradus sui periculo subjaceat. Quarto accedit consuetudo Ecclesiæ ratione fundata; nam, quia solus sacerdos sacrificat, ideo ad illum solum spectat, quæ Deo obtulit, populo communicare. Unde ait Dionys., cap. 2 de Eccles. Hierarch., part. 2 et 3 : *Orat sacerdos, ut sacramenta sancte conficiat, et caste distribuat.*

2. In contrarium esse videtur, quia ex antiqua Ecclesiæ consuetudine constat, hoc sacramentum interdum esse dispensatum a diaconis, præsertim quoad speciem sanguinis, quando hæc populo dabatur, ut colligitur ex Clem., lib. 8 Const., cap. 2, et ex verbis Cyprian., lib. de Lapsis, circa finem : *Solemnibus adimpletis, diaconus calicem offerre præsentibus cœpit;* et ex verbis Laurentii ad Sixtum : *Experire, utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem.* Et ex antiquis liturgiis idem constat, qui usus forte inde manavit, quod tunc frequenter fideles communicabant, et ideo, ut brevius et commodius fieret, commissum est diaconis, ut presbyteros in eo munere juvarent; quia vero prius dabatur corpus, quam sanguis, ideo præcedebat sacerdos offerens corpus, et sequebatur diaconus ministrans calicem; quod etiam ideo facilius concedi potuit, quia ad ministrandum corpus oportet illud tangere manibus, ad dispensandum vero sanguinem satis est calicem attingere. Unde nunc etiam Romæ, cum Pontifex solemniter ministrat, corpus prius propriis manibus sumit; diaconus vero ei postea sanguinem ministrat. Hæc autem differentia non refert, quominus intelligamus, jure divino idem dicendum esse de utraque specie, quia Scriptura indifferenter de eis loquitur. Quid? quod aliquando etiam legimus, utramque speciem per diaconos fuisse ministratam, apud Justin., Apol. 2 pro Christianis circa fin., ubi sic scribitur : *Absoluta gratiarum actione Præsidis, et ominatione totius plebis, diaconi (quos vocamus) dant singulis præsentibus partem panis, et calicis diluti, super quos facta est gratiarum actio, quod alimentum apud nos vocatur Eucharistia.* Et saltem in necessitate, diaconos ministrasse corpus Domini, ex Episcopi, vel presbyteri facultate, constat ex Concilio Niceno, cap. 14; Arelat., cap. 15; expressius, Carth. IV, cap. 38 : *Diaconus præsente presbytero Eucharistiam corporis Christi populo, si necessitas cogat, jussus eroget.* Adde, interdum, licet raro, legi missam Eucharistiam ad

infirmum per laicum, apud Eus., lib. 6 Hist., cap. 36. Notavimus etiam supra, agentes de reali præsentia, solitum esse dari corpus Christi in manibus laicorum, præsertim vivorum, ut se communicarent; retulimus etiam, solitos esse fideles secum deferre Eucharistiam in proprias domos, ut ibi privatim communicarent. Hæc autem omnia essent contra jus divinum, si solus sacerdos posset hoc sacramentum dispensare; quia in his omnibus includitur administratio hujus sacramenti per alios plures facta, quam per sacerdotes.

3. *Dubium.* — Ut veritatem explicemus, advertendum est, aliud esse dispensative, seu ex potestate distribuere hoc sacramentum; aliud vero illud tangere, deferre, aut ad os sumentis applicare; quamvis enim hæc omnia sæpe in una actione conjungantur, ut nunc in Ecclesia fit, tamen separabilia sunt, et interdum sunt separata, ut declaratur facile in prima dispensatione hujus sacramenti, quæ in cœna Dominica facta est, in qua solus Christus fuit proprius dispensator hujus sacramenti, ex potestate et auctoritate propria illud distribuens, et dicens : *Accipite et comedite;* et tamen ut est probabilior opinio, et ipsa verba indicant, non applicuit ipse propria manu panem consecratum ad ora Apostolorum, sed obtulit tantum catinum, et ipsi propriis manibus sumpserunt, quod in calice est evidentius ex illis verbis : *Accipite et dividite inter vos;* fuit ergo per proprias Apostolorum manus ab uno in alium delatus; ibi ergo separata fuit actio dandi seu distribuendi, ab actione, qua proxime fuit applicatum sacramentum ad os sumentis; imo hæc posterior actio potius se habuit per modum usus passivi, seu receptionis, quam per modum usus activi, seu distributionis; et hoc ipsum declarat antiqua consuetudo dandi sacramentum in manibus communicantium, ut ipsimet acciperent, quod interdum statim fiebat in præsentia ipsiusmet dantis, interdum vero postea in propriis domibus, quando sacramentum illuc deferebant, et illa receptio sic facta potest dici privata, respectu ejus, quæ publice et solemniter fit coram Ecclesiæ ministro.

4. *Prima conclusio.* — Dico primo : primum jus, seu ordinaria potestas et auctoritas dispensandi hoc sacramentum est penes solos sacerdotes ex divino jure. Hic est sensus D. Thom. hic, et in 4, dist. 13, quæst. 1, art. 2, ubi Richard., art. 1, quæst. 3; Durand., quæst. 4; Paludan., quæst. 2, art. 4; et sumitur ex Concil. Trid., sess. 13, cap. 8, ubi traditione Apostolica descendere dicit, *ut laici a sacerdotibus communionem accipiant; nam semper hic mos fuit in Ecclesia observatus.* Et primo declaratur, quia nunc sermo est de potestate ordinis, non jurisdictionis, de qua sectione sequente; supponimus enim potestatem jurisdictionis non convenire jure divino omnibus sacerdotibus, et interdum etiam posse reperiri absque sacerdotali charactere, quamvis, per se loquendo, illum respiciat et requirat, ut sit in subjecto, veluti connaturali, et convenienter disposito ad potissimos actus sacros, seu sacramentales exercendos. Quo fit, ut quamvis aliquis habeat potestatem jurisdictionis ante characterem sacerdotis, non possit legitime per se ipsum corpus Domini dispensare, quia deest illi potestas ordinis. Quod ergo sacerdotalis ordo in eo genere per se sufficiat ad hoc ministerium dispensandi hoc sacramentum, evidens est per se ex praxi, et perpetua consuetudine totius Ecclesiæ, et patet etiam ex Conciliis, Niceno, Arelat., Carthag., supra citatis, quæ dicunt, diaconos in necessitate et jussu presbyteri hoc posse; de presbytero autem minime, sed ordinarie, et propria potestate. Unde Clemens P., lib. 8 Constit., c. 28, alias 34 : *Diaconus* (inquit) *non offert; oblationem vero ab Episcopo, vel presbytero factam dat populo, non tanquam sacerdos, sed tanquam qui ministrat presbytero*, id est, non tanquam is, qui ex vi suæ ordinationis hoc potest, quasi ordinario jure, sed ut organum seu instrumentum alterius; et ex his testimoniis simul constat, solum presbyterum habere hoc, quia si diaconus non habet, multo minus alii inferiores. Item, sacerdos habet hanc potestatem, tanquam necessario annexam potestati, quam habet supra corpus Domini, nam, si potestatem habet ad consecrandum illud, rationabile est, ut multo magis habeat ad dispensandum, quantum ex vi potestatis ordinis; inferiores vero non habent potestatem conficiendi; et ideo neque ordinariam potestatem dispensandi ex vi suæ ordinationis recipiunt.

5. *Illatio.* — Atque hinc etiam intelligitur, quare, et quo sensu dicatur hoc esse de jure divino; nam imprimis, quod jure divino hoc conveniat sacerdoti, probant omnia, quæ in prima sententia allata sunt, et decreta nuper adducta, quæ non censent hoc convenire presbytero ex concessione Ecclesiæ, sed ex se. Et declaratur in hunc modum, quia potestas

ordinis sacerdotalis ex jure divino sufficit in suo genere ad proprios actus circa corpus Christi exercendos, tam verum, quam mysticum: hæc autem potestas dispensandi, et versatur circa corpus Christi verum, annexaque est potestati conficiendi, ut dixi; et aliquo modo versatur circa corpus mysticum, quatenus hoc cibo pascitur, et ad illud suscipiendum disponitur. Quod vero hoc conveniat soli sacerdoti jure divino, duobus modis intelligi potest. Primo, mere negative. scilicet, quia jus divinum hoc dedit sacerdotibus, non autem inferioribus; et hoc sensu est res clara et certa, quia nulli præterquam sacerdoti data est potestas ordinis in corpus Christi verum; neque etiam in corpus Christi mysticum, quantum ad proprios et perfectos actus sanctificandi, et pascendi illud. Ac denique, quia sacerdos est, qui ex proprio munere constituitur pro hominibus in his, quæ sunt ad Deum. Alio sensu potest hoc intelligi privative, ita ut non solum non sit omnibus non sacerdotibus data jure divino specialis potestas ad dispensandum hoc sacramentum, sed etiam prohibitum eis sit, hujusmodi actum exercere; et hic sensus non est ita certus, sed, ad summum cum hac limitatione intelligendus est, scilicet ut nullus inferior sine commissione sacerdotis hoc munus sibi usurpet, ut ex dicendis patebit.

6. *Quanquam solis sacerdotibus jure divino data sit potestas distribuendi Eucharistiam, non tamen necessarium est, ut per se ipsos eam exequantur.* — Dico ergo secundo : licet soli sacerdotes habeant hanc potestatem divino jure, non tamen est eodem jure necessarium, ut per se ipsos illam exequantur, neque est eis prohibitum, quin aliorum opera et ministerio in hoc uti possint, sed hoc est dispositioni Ecclesiæ commissum. Hoc probant, saltem quoad diaconos, quæ de antiqua Ecclesiæ consuetudine secundo loco adduximus, et omnia decreta citata. Ratio a priori sumenda est ex Christi voluntate, et institutione, quam usus Ecclesiæ ita declaravit; potest autem fundari in propria ratione talis sacramenti; in aliis enim non distinguitur usus a sacramento ipso; et ideo cui ex divino jure datum non est, ut possit conficere sacramentum, eidem prohibitum est, ne possit illud dispensare; non enim possunt illa duo separari; hic vero effectio et collatio sacramenti sunt distinctæ et separabiles, et ideo non est necesse, ut cui non est data potestas conficiendi, sit semper, et jure divino prohibita dispensatio; et quia usus hujus sacramenti est extra substantiam ejus, ideo non repugnat, ut alicui possit dispensatio committi, cui non potest sacramenti confectio delegari; quia ea, quæ substantiala sunt, sunt immutabilia; accidentalia vero facilius variationem recipiunt, præsertim, quando jam substantia sacramenti effecta supponitur. Unde hic etiam applicari potest doctrina Concilii Trident., scilicet, salva substantia sacramentorum, Christum commisisse Ecclesiæ, quæ ad eorum dispensationem pertinent; nam quod hoc sacramentum dispensetur a sacerdote, vel a diacono, non spectat ad substantiam sacramenti; ergo in hoc nihil præcise statuit jus divinum, sed commissum est Ecclesiæ dispositioni. Tandem addere possumus congruentiam, quia, nec tale jus divinum satis ostendi potest, neque fuit necessarium, quia interdum potest ad utilitatem fidelium pertinere, ut per alium, quam per presbyterum, detur hoc sacramentum; et potest fieri cum debita reverentia.

7. *Quæsito respondetur.* — Sed quæret aliquis, an jure divino prohibitum sit, ne hoc ministerium committatur diacono, extra casum necessitatis; inferioribus vero nec in necessitate. Respondeo, rem esse incertam, probabilius tamen videri, nihil circa hoc esse specialiter dispositum divino jure, præter id, quod ipsa naturalis ratio dictat, supposita institutione hujus sacramenti, de veneratione et reverentia, qua contrectandum et dispensandum est; et hoc indicant consuetudines variæ, quas retulimus; nemo enim prudens eas, ut divino juri contrarias damnavit. Hoc etiam probat doctrina Concilii allegata; et denique, quia nullum est principium sufficiens, in quo tale jus fundari possit. Dices: hæc actio dispensandi hoc sacramentum est supernaturalis; ergo exerceri non potest licite absque supernaturali potestate; ergo hoc ipso, quod Christus non dedit inferioribus potestatem ad hujusmodi actionem, eam ipsis prohibuit. Respondetur, imprimis negari posse, illam actionem esse supernaturalem proprie ac formaliter, sed tantum materialiter ex parte rei, quæ sub speciebus sacramentalibus datur; et ob hanc causam dici posset, ad eam actionem nullam esse necessariam potestatem supernaturalem; sed solum, quod in re ipsa supponatur supernaturalis consecratio facta. Sed, licet hoc verum sit, considerando actionem illam metaphysice, tamen considerando illam moraliter,

merito dici potest supernaturalis, quia est dispensatio cujusdam rei supernaturalis in ordine ad supernaturalem finem et bonum animarum, et ideo jus illius secundum potestatem excellentiæ ad solum Christum pertinet, secundum potestatem autem participatam ad alios spectat, juxta Christi Domini concessionem et ordinationem; ut autem actus licite fiat, non tantum physice, sed moraliter considerandus, ut per se constat, et ideo sine potestate et concessione aliqua supernaturali non potest hæc actio legitime fieri. Respondetur ergo secundo, illas rationes solum probare, jure divino esse prohibitam hanc actionem inferioribus absque concessione sacerdotis, vel absque necessitate, quæ illi æquivaleat, ut jam dicemus; facta autem hujusmodi concessione, per eam aliquo modo extenditur, et communicatur illis potestas supernaturalis, per quamdam delegationem extrinsecam, seu conjunctionem quamdam moralem instrumenti cum suo principali agente, et hoc est satis, ut actio illa, per se loquendo et stando in jure divino, licite fiat.

8. *Ecclesiastica lege sancitum est, ut soli presbyteri seipsis regulariter Eucharistiam distribuant; in necessitate vero soli diacono ex presbyterorum commissione.* — Dico tertio, nunc juxta præsentem praxim Ecclesiæ solos sacerdotes posse per se dispensare hoc sacramentum, in casu vero necessitatis posse id committere tantum diacono. Ita sentiunt Theologi citati, et præterea Alens., 2 part., quæst. 50, memb. 3, et Summistæ, verbo Euchar., et verbo Communio. Et ad hanc doctrinam declarandam est observandum primo, supposita consuetudine, quam jam tenet Ecclesia communicandi populum sub una tantum specie panis, doctrinam hanc consentaneam etiam esse traditioni et frequentiori usui primitivæ Ecclesiæ, quæ semper fuit, ut corpus Domini per solos presbyteros ordinarie dispensaretur; dispensatio autem sanguinis, quæ olim per diaconos fiebat, jam cessavit. Secundo quod in casu necessitatis hoc possit committi diacono, per Episcopum, vel presbyterum, constat, quia non est specialiter ab Ecclesia prohibitum. Quæri vero potest, an necessaria sit justa aliqua causa, ut hæc facultas concedatur, et ut is, cui conceditur, ea legitime utatur; nam Sylvester, verbo Diaconus, significat præceptum Episcopi vel presbyteri sufficere, etiam si nulla subsit causa. Quod tamen absolute dictum, ut sonat, non videtur verum, nam jura, quæ concedunt hanc facultatem, expresse requirunt rationabilem causam; ergo nulla justa causa intercedente, iniquum et contra jura esset tale mandatum; ergo non obligaret, imo neque ei obedire posset, quando certo constaret, nullam intervenire hujusmodi causam; secus vero esset, quando hoc non constaret; nam tunc parendum esset superioribus, vel credendum Episcopo, aut presbytero causanti impedimentum, quamvis inferiori esset ignotum, maxime, quia non oportet hanc causam esse extremam, sed moralem, ut quod sacerdos sit debilis, vel infirmus, etc. Quo fit, si præter diaconum sint alii presbyteri, qui possint, et velint illud munus suscipere, non posse Episcopum illud committere diacono, neque diaconum illud acceptare, quia jam cessat omnis necessitatis ratio; et fortasse propter hanc causam fere nunquam hoc munus per diaconos exercetur, quia nunquam moraliter loquendo, talis occurrit necessitas; est enim magnus sacerdotum numerus; diaconi vero pauci sunt, et brevi tempore in eo solo gradu consistunt; et ubi contingit, unum tantum esse sacerdotem, vix reperiretur unquam, quod diaconum habeat, qui sibi ministret.

9. *Concil. Nicen.* — *Soto.* — Difficultas vero est, quid facturus sit diaconus, quando urget necessitas communicandi infirmum, et nullus adest sacerdos, qui, vel id per se faciat, aut facultatem faciendi diacono tribuat, vel certe si adest, neutrum præstare velit, sed hominem potius deserere, ut sine viatico moriatur. Respondeo, in priori casu, si tanta sit necessitas, ut moraliter timeatur, proximum sine viatico discessurum, tunc diaconum posse illud dispensare, vel quia tunc præsumitur interpretativa voluntas pastoris, vel certe, quia pro tali casu jure communi censetur illi talis facultas concessa. Unde in dicto can. Conc. Carth., solum requiritur jussus presbyteri, quando presbyter adest, et sumitur etiam ex Gelas., epist. 1, cap. 9 et 20, ubi simpliciter hanc facultatem concedit diacono in absentia presbyteri ob necessitatem; et idem fere habetur in Conc. Nicen., cap. 14. In aliis vero occasionibus extra mortis articulum raro concedendum est diacono, ut hac facultate utatur, præsertim juxta præsentem Ecclesiæ statum, in quo fere omnino jam in dissuetudinem abiit, ut diaconi hoc munere fungantur. At vero in alio casu Sylvester sentit, non posse diaconum ministrare in præsentia presbyteri, etiam si ille ex malitia

diacono facultatem deneget; quia diaconus non potest hoc facere, nisi ut instrumentum presbyteri; tunc autem non potest diaconus habere rationem instrumenti, si principale agens illum movere nolit. Soto autem tenet contrarium, et mihi magis probatur, quando necessitas tanta est, ut viaticum sit ægro ministrandum, quia præsentia sacerdotis sua potestate abutentis, ac si nulla esset, reputanda est, et recurrendum ad voluntatem interpretativam superioris Episcopi, vel Pontificis, seu ad commune jus, vel certe si necesse sit ad Christi voluntatem, quæ in eo casu censetur dedisse hujusmodi facultatem; semper autem supponendum est, et nullum esse grave scandalum, et satis constare, sacerdotis vel superioris voluntatem, hanc facultatem negantis, esse iniquam; nam si fortasse aliquam justam et rationabilem suæ negationis causam habeat, tunc cessaret ratio præsumptionis, ejusque voluntati merito parendum esset.

10. *Munus administrandi Eucharistiam nullus diacono inferior obire potest.* — Ultimo dicendum est munus hoc non committendum inferiori clerico infra diaconum, et multo minus laico. Ita sentiunt communiter Doctores, citantque dictum cap. Pervenit, quod certe, vel nihil, vel nimium probat, quia ibi nec diaconus excipitur, sed solus presbyter per se præcipitur ministrare. Unde necesse est intelligi, quando potest, et non urget alia necessitas. Magis videtur hoc suadere consuetudo Ecclesiæ; nunquam enim legimus, hoc sacramentum fuisse ministratum per subdiaconos, nedum per inferiores, maxime laicos, quibus etiam sacra vasa tangere prohibitum est; ergo multo magis Eucharistiam tangere. Sed, quamvis hæc doctrina communis regulariter et extra casum necessitatis vera sit, tamen de casu extremæ necessitatis merito dubitari potest, an sit excipiendus, ne proximus sine viatico moriatur. Nam doctores idem in eo casu sentiunt, quibus in re morali contradicere difficile est. Ratio tamen videtur oppositum persuadere, quia tunc non est ex natura rei malum, vel contra reverentiam sacramenti, ut a laico, v. gr., ministretur, quia vel id esset malum propter contactum, et hoc non, quia, ut supra dixi, fideles solebant hoc sacramentum manibus accipere; vel propter sacramenti usum, et hoc non, quia supponitur, ex parte recipientis, et necessitas et dispositio sufficiens, et ex parte dantis, reverentia debita et necessitas etiam, quia non adest alius, qui ministret; cur ergo talis usus ex se malus est? Neque etiam est malus, quia jure divino prohibitus, quia, ut dixi, nullum est tale jus, neque ostendi potest; neque etiam est malus, quia prohibitus jure Ecclesiastico, nullum enim est, quod specialiter de hoc casu necessitatis loquatur, et jura, quæ generaliter loquuntur, nunquam hunc casum comprehendunt, qui semper censetur exceptus in hujusmodi prohibitionibus, ut patet de excommunicatis, schismaticis, etc. Denique consuetudo Ecclesiæ, cum ad summum habeat vim legis positivæ, eamdem recipit interpretationem, præcipue, quia hic casus tam rarus est, ut de illo non possit dici consuetudo introducta; nam, si quando occurrit, etiam interdum legitur datum sacramentum a laico; ergo ex nullo capite probari potest, hoc esse malum; sed de hac re iterum inferius redibit sermo.

SECTIO II.

Utrum omnibus sacerdotibus liberum sit Eucharistiam administrare.

1. *Ratio dubii.* — Ratio dubitandi oritur ex præcedente sectione. Nam sacerdos habet hanc potestatem ab ipso Christo, et ejus actus non est jurisdictionis, sed ordinis tantum; ergo potest suo arbitrio illum exercere, maxime si non sit ab Ecclesia suspensus, sicut potest sua voluntate sacrificium offerre pro aliquo. In contrarium est, quia non est liberum sacerdoti dare Eucharistiam in aliena Ecclesia, seu homini sibi non subdito, sine proprii pastoris facultate.

2. *Potestas hoc sacramentum ministrandi jurisdictionem exigit vel facultatem ab eo qui jurisdictione fruitur.* — In præcedente sectione explicuimus potestatem ordinis ad hoc munus necessarium, quam diximus communem esse omnibus sacerdotibus; nunc agimus de potestate jurisdictionis, an scilicet necessaria etiam sit, ut hunc actum ordinis exercere liceat. In qua re dicendum est, præter potestatem ordinis requiri etiam potestatem jurisdictionis, et ideo non esse liberum cuilibet sacerdoti hoc sacramentum ministrare, sed solum habenti jurisdictionem respectu ejus, cui illud administrat, vel facultatem ab eo, qui talem jurisdictionem habet. Conclusio est certa et recepta ab omnibus, et colligitur ex doctrina supra tradita de sacramentis in genere; ubi ostendimus, sacramentorum administrationem jurisdictionem requirere, ut

licite fiat, ut etiam colligitur ex Clement. Dudum, de Sepulturis. In particulari vero de hoc sacramento in Concil. Carthag. I, cap. 7, sic legitur : *Statuat gravitas vestra, unusquisque clericus, vel laicus, non communicet in aliena plebe absque litteris Episcopi sui; et omnes Episcopi responderunt, in hoc, clero et laicis convenientissime provideri.* Et idem decernitur in Concil. Milevit., cap. 18, quibus locis, licet prohibitio fiat ex parte communicantium, ne ab alienis Eucharistiam percipiant, tamen relatio hæc mutua est, et reciproca obligatio. Quæ etiam in ipso naturali jure fundata est, supposita Christianæ Reipublicæ institutione, et debita gubernatione, ut nemo mittat falcem in messem alienam, nec jus alienum usurpet, alioqui nec justitia aut pax servari possunt, nec divina mysteria convenienter dispensari, neque animabus fidelium pro earum captu vel necessitate provideri; et ideo antiqua etiam consuetudine servatum est, ut, qui præest, hoc sacramentum populo dispenset, ut colligere licet ex Dionys., cap. 3 de Ecclesiast. Hierarch.; et Justino, Apolog. 2 pro Christian.; et Tertul., lib. de Corona militis, cap. 3; et ex c. Omnis utriusque sexus, de Pœnit. et remis. Tandem, pascere gregem Christi non est munus cujuscumque sacerdotis, sed proprii pastoris, propter quod etiam actus publice concionandi hoc jus aliquo modo requirit, quia est actus pascendi oves; ergo multo magis requiritur in dispensatione hujus sacramenti, quod et est potissimum animæ cibus, et majorem dispositionem in suscipiente requirit.

3. *Illatio.* — Hinc sequitur esse peccatum mortale, ministrare hoc sacramentum sine debita jurisdictione aut facultate, ut omnes docent, quia est alienum usurpare jus in re gravi, et cum animarum periculo, per se loquendo, et contra pacem et debitam gubernationem et ordinem Ecclesiæ; intelligendum autem hoc est ex suo genere, quia si intercedat bona fides, et interpretativa seu præsumpta voluntas pastoris probabili causa, exusari poterit peccatum, vel omne, vel saltem mortale. In quo est notanda differentia inter hoc sacramentum et pœnitentiam; nam in confessione necesse est, ut antecedat jurisdictio, quia ab illa pendet substantia actus, et ideo non sufficit ad illam ratihabitio de futuro, nec præsumptio consensus postea præstandi, sed requiritur præcedens voluntas dandi jurisdictionem; hic vero jurisdictio non requiritur ad substantiam actus, sed ad debitum ordinem et modum; et ideo sufficere poterit probabilis spes et præsumptio voluntatis pastoris, qui approbaturus creditur, quod gestum fuerit; et ita sentit Navar., cap. 21, num. 52.

4. *Quæsito respondetur.* — Sed inquires, an huic peccato sit aliqua pœna vel censura annexa. Respondetur, nullam esse generatim latam pro omnibus sacerdotibus, nam irregularitas, quæ contrahitur propter indebitam executionem Ordinis, non incurritur propter hoc peccatum, quia, ut in superioribus etiam dixi, illa non est imposita contra usurpantes jurisdictionem alienam, sed contra exercentes solemniter actum Ordinis, sine tali Ordine suscepto; in hoc autem casu, de quo agimus, non intervenit defectus Ordinis, sed jurisdictionis. Juxta dicta vero sectione præcedenti, qui hoc sacramentum ministraret solemniter sine debito Ordine, illam pœnam incurreret, non minus quam qui solemniter baptizaret, quia etiam dispensatio hujus sacramenti vere est actus Ordinis, et illa irregularitas generaliter lata est. At vero circa casum, de quo nunc agimus, lata est excommunicationis censura in Clem. Religios. de Privileg., specialiter contra religiosos, qui sine facultate pastorum Eucharistiam administrant, et ipso jure incurritur, et Papæ reservatur, quam legem explicant Sylvest., verbo Excommunicat. 7, Excom. 14; Cajet., verbo Excommunicatio, cap. 64; Navar., cap. 27, n. 102; breviter tamen hæc videntur observanda. Primum est, hanc legem, ut dixi, quæ specialiter dirigitur ad religiosos, ut ex verbis ejus constat, non esse extendendam ad cæteros sacerdotes, etiam si quædam similitudo, vel rationis æqualitas, intercedere videatur, quia neque hoc sufficit in hujusmodi legibus, præsertim pœnalibus, quæ restringendæ sunt; neque fortasse est verum, quia in religiosis potuit esse specialis causa, quia cum non possint tam facile ab Episcopis coerceri, liberius possunt prædictam jurisdictionem usurpare, ut ibi Glossa notat. Secundo, ut hæc censura incurratur, necesse est, ut transgressio ex præsumptione fiat, nam, qui ex ignorantia id facit, putans sibi licere, vel ex ratihabitione probabiliter præsumpta, non incurrit hanc censuram, ut Cajet. notat, nam hanc vim habet verbum illud in hac lege positum : *Religiosi, qui,* etc., *præsumpserint.* Tertio non tantum incurritur hæc excommunicatio, si Eucharistia detur in necessitate per modum viatici (ut aliqui eam limitant), sed in univer-

sum, sive in necessitate, sive extra illam, sive publice, sive occulte ministretur, quia verba legis sunt generalia, neque est ulla ratio ad limitanda illa, præsertim cum eadem censura ibi apponatur propter alios actus minus graves, minusque necessarios, quam sit communio quomodocumque data. Quarto hæc censura comprehendit religiosos, qui ministrant Eucharistiam secularibus clericis aut laicis, non vero eos, qui eam administrant aliis religiosis sine Prælatorum facultate, etiam si in eo fortasse peccent; patet ex verbis legis, *Religiosi qui clericis aut laicis sacramentum Eucharistiæ administrare præsumpserint,* etc., in quibus verbis omnes interpretantur, condistingui clericos et laicos a religiosis. Et ex fine legis non licet colligere, quia illa lex lata est in favorem parochorum, sub quibus non comprehenduntur superiores religiosorum. Unde cum ibi requiritur licentia presbyteri parochiani, eo nomine non comprehenditur superior religionis; nunquam enim sic appellari consuevit; ergo neque etiam comprehenditur administratio, quæ religiosis fit, qui non indigent licentia parochiani presbyteri. Quinto, cum ibi exigitur licentia parochialis presbyteri, a fortiori subintelligitur, vel comprehenditur omnis qui superiorem jurisdictionem habeat in sacramentorum administratione, ut sunt Papa, Episcopus, vel vicarius ejus, ut latius dicetur in materia de Confessione, quia hi comparantur causæ universali, quæ per se potest quicquid potest particularis; unde ibidem excipiuntur religiosi habentes privilegia a sede Apostolica; nam illi eis legitime utendo non male faciunt, neque contra illum canonem; unde nec censuram incurrunt. Tandem, quod ibi parœcialis presbyter appellatur, modus loquendi tantum est; nam licet contingat, non esse presbyterum, potest hanc concedere facultatem, quæ non a potestate ordinis, sed a potestate jurisdictionis per se ac directe manat.

5. *Secunda conclusio.* — Secundo dicendum est, hanc potestatem dispensandi hoc sacramentum quoad jurisdictionem esse duplicem, ordinariam, et delegatam, et priori modo convenire Episcopis, parochis, aliisque, quibus ex officio animarum cura incumbit; posteriori autem modo convenire his, quibus ordinarii pastores per facultatem, vel privilegium illam concedunt; unde his omnibus, et illis solis licita est hæc dispensatio. Tota hæc conclusio certa est, et quoad ultimam partem sequitur ex præcedente; de illo autem duplici modo jurisdictionis dicendum latius est in materia de Confessione; nam quia in illo sacramento jurisdictio magis est necessaria, et quodammodo substantialis, ideo illo loco magis ex professo de illa disseritur. Nunc declaratur breviter, nam hic actus dispensandi hoc sacramentum maxime necessarius est ad oves Christi pascendas; ergo potestas exercendi illum actum necessaria est pastori earum; ergo ex proprio munere, et officio illi convenit; hoc autem ipsum est habere hanc potestatem ordinariam, sive jure ordinario, et hoc modo habet illam Summus Pontifex supra totam Ecclesiam, Episcopus in suo Episcopatu, parochus in sua parochia, et eadem proportione Generalis, provincialis, et rector seu superior in sua religione; habentes autem ordinariam potestatem possunt illam committere seu delegare, sicut in omni jurisdictione constat, et in præsenti parochus potest hanc facultatem dare, ut constat ex cap. Omnis utriusque sexus, et ex Clement. 1, de Privilegiis; unde a fortiori potest superior potestas Episcopi, vel Pontificis, quia jurisdictio superioris universalior est, magisque independens. Hoc autem in præsenti dupliciter fieri potest, uno modo ex parte ministrantium, dando eis facultatem ad ministrandum hoc sacramentum, vel ex parte recipientium, dando eis facultatem, ad eligendum sacerdotem, qui eis hoc sacramentum ministret. Et hoc posteriori modo conceditur fidelibus hæc facultas per bullam Cruciatæ, ut quidam putant; posteriori autem modo conceditur mendicantibus religiosis, et aliis, per sua privilegia; et aliquibus eorum non solum datur, ut per se possint ministrare, sed etiam, ut in eorum domibus, seu Ecclesiis, id possint facere alii simplices sacerdotes, ex facultate superioris talis domus seu religionis; itemque hoc conceditur ipsis religiosis in aliis Ecclesiis, quando in eis concionantur, ut constat ex privilegiis mendicantium, Societatis, et aliarum religionum.

6. *Difficultas.* — Duo vero circa hæc privilegia dubitari solent in praxi. Primum est, an ad hujusmodi ministerium eligi possit simplex sacerdos non expositus, seu approbatus ab Ordinario, vel necesse sit, esse expositum ab Episcopo ad ministranda sacramenta, juxta novum jus Concil. Tridentin., sess. 23, c. 15, de Reformat., et idem quæri potest de parocho, an possit in sua parœcia delegare hanc facultatem cuilibet simplici sacerdoti. Quidam enim non indocti ita consulunt, vel

etiam necessarium existimant, fortasse quia sub confessione solet etiam communio comprehendi, quando expresse non excipitur, ut supra dicebamus, quandocumque in jure datur facultas absolvendi in articulo mortis, dare etiam facultatem dandi Eucharistiam. Et in bulla Cruciatæ non conceditur expresse facultas eligendi, qui Eucharistiam ministret, et tamen in facultate elegendi confessorem, intelligitur concessa; ergo e contrario, sicut requiritur ex decreto Concilii Trident., ut sit ab Episcopo approbatus sacerdos, cui deleganda est facultas audiendi confessionem, ita etiam cui deleganda est facultas ministrandi Eucharistiam. Nihilominus tamen non existimo hanc sententiam proprie et in rigore sumptam veram esse ex vi decreti Concilii Trident., quod limitandum censeo ad solum sacramentum confessionis, ut verba ejus formaliter continent. Primo quidem, quia cum illa lex sit quodammodo odiosa, quatenus restringit, et limitat jurisdictionem, non est extendenda ultra verborum proprietatem, et formalem decisionem, neque in eis rebus argumentum a simili est alicujus momenti. Secundo, quia spectando intentionem illius legis, est valde diversa ratio de confessione et de Eucharistia; nam ibi multo major scientia et prudentia, et aliæ qualitates requiruntur in ministerio, quam in hoc sacramento, ut per se constat, quia ille est judex et medicus spiritualis, hic autem nihil aliud præstat, quam consecratum sacramentum ad usum applicare, et ei distribuere, quem supponit a proprio pastore jam esse approbatum, cum ab illo habeat dandi facultatem. Neque ratio in contrarium facta urget. Nam etiam si totum, quod assumitur, concedatur, non recte colligitur, quia, cum administratio sacramenti confessionis difficilior sit, quam communionis, concesso difficiliori potest intelligi concessum quod facilius est; negato vero actu difficiliori, non inde infertur, faciliorem etiam esse negatum, ut per se separatum ab alio, maxime, cum illud prius ad privilegium pertineat, et ideo ampliandum sit, aliud vero minime, et ideo sit potius restringendum.

7. *Quæstiuncula.* — Addo tamen circa illud, quod in ea ratione assumitur, non immerito dubitari posse, an concessa alicui facultate administrandi sacramentum confessionis, censeatur etiam concessa administrandi Eucharistiam; et e converso, an habita facultate ad eligendum confessorem, intelligatur etiam habita ad eligendum ministrum Eucharistiæ, seu ad suscipiendum hoc sacramentum a quocumque sacerdote voluerit. Quidam enim ita sentiunt, et quia, ut Cajet. ait in Sum., verbo Excommunicatio, cap. 63, non semper necesse est, ut in hujusmodi licentiis hoc sacramentum in specie nominetur, sed satis est, ut ex verbis licentiæ communiter intelligi valeat, concedentem licentiam dare etiam hanc facultatem; sed ex prædictis verbis communiter omnes hoc intelligunt propter rationes adductas. Nihilominus hæc sententia mihi non videtur vera, neque secura. Primo, quia hi actus sunt diversi et separabiles, et similiter potestas ad utrumque requisita, ut per se evidens est. Ergo concessa una facultate non necessario conceditur altera, neque e contrario, ex vi et proprietate verborum; ergo sine alio majori fundamento non est extendenda talis facultas, nec recte Cajetan. doctrina applicatur, quia ille solum intendit docere, non esse necessarium, ut in hujusmodi facultatibus hæc sacramenta in specie nominentur, sed satis esse, quod generalibus verbis aut indefinitis, aut alia quacumque ratione, voluntas concedentis exprimatur; hic autem contendimus solam expressionem sacramenti pœnitentiæ non satis esse, ut intelligatur concessa facultas ad sacramentum Eucharistiæ, de quo Cajetan. nihil dicit. Secundo in bulla Cruciatæ conceditur facultas omnibus fidelibus eligendi confessorem approbatum ab Ordinario, quotiescumque voluerint, et tamen ibi non intelligitur posse eligere sacerdotem, a quo recipiant sacramentum Eucharistiæ, alioqui, sicut ex vi illius clausulæ generalis possunt satisfacere præcepto annuæ confessionis, cuicumque approbato sacerdoti simplici confiteantur, ita etiam possent implere præceptum annuæ communionis ab eodem suscipiendo Eucharistiæ sacramentum; quod est plane falsum, et contra consuetudinem Ecclesiæ, et contra verba contenta in alia priori clausula ejusdem bullæ. Unde hic habemus evidens exemplum, ubi sub facultate ad sacramentum annuæ confessionis non intelligitur expressa facultas ad sacramentum annuæ communionis; ergo idem intelligendum est de facultate ad confessionem absolute, quod non necessario comprehendatur sub illa facultas ad communionem.

8. Quocirca (ut hoc obiter notetur) ex vi illius clausulæ bullæ Cruciatæ, in qua conceditur facultas ad eligendum confessorem, non intelligo, esse concessam facultatem ad reci-

piendam Eucharistiam a tali confessore, vel ab alio simplici sacerdote electo ad hoc munus per ipsummet pœnitentem, quia nullum est verbum in ea clausula, ex quo hoc colligi possit. Neque hoc mirum esse debet, quia etiam non datur facultas ad recipiendum sacramentum extremæ unctionis, vel matrimonii. Et ratio esse potuit, vel quia sacramentum confessionis est majoris necessitatis, vel quia in eo est specialis difficultas, ratione cujus, et conveniens sæpissime, semperque grata est hominibus hæc libera facultas eligendi confessorem, qui, vel pœnitentem de facie non agnoscat, vel qui facilius conscientiam ejus intelligat, vel denique qui propter alias causas gratior sit pœnitenti; aut certe id fieri potuit, quia sacramentum pœnitentiæ magis private et occulte ministratur, quam cætera; et ideo magis expedit, ut quamvis quoad sacramentum confessionis quodammodo eximatur fidelis a subordinatione, quam suo ordinario pastori debet, in usu tamen aliorum sacramentorum illam observet. Et hæ rationes confirmant etiam quod intendimus, scilicet, non esse necessarium, ut in his facultatibus sub confessione comprehendatur communio, quando vel in jure expressum non est, ut in articulo mortis, vel ex aliis verbis facultatis id non satis colligitur. Exemplum etiam illud de extrema unctione, hoc non parum confirmat, quia data facultate administrandi sacramentum confessionis, non intelligitur data ad extremam unctionem; ergo neque ad communionem. Dices : ergo simpliciter in tota bulla Cruciatæ non datur hæc facultas. Respondetur, etiam si hoc concedatur, nullum esse inconveniens, propter differentias assignatas. Deinde posset apparentius colligi hæc facultas ex alia clausula ejusdem bullæ, in qua conceditur fidelibus, ut possint tempore interdicti Eucharistiam recipere in privatis Ecclesiis, monasteriis, et religionibus, præterquam in die Paschatis; nam si pro tempore interdicti datur hæc facultas, multo magis videtur data pro aliis temporibus. Sed neque hac ex clausula recte colligitur hujusmodi privilegium, alioqui ex vi illius etiam liceret sacramenta extremæ unctionis et matrimonii a quocumque sacerdote recipere, quia in ea clausula non tantum de Eucharistia sermo est, sed etiam de aliis sacramentis; hoc autem plane falsum est, ut per se constat; in illa ergo clausula nullum speciale privilegium conceditur circa personam ministri, quæ datura est sacramentum, sed per se et directe circa tempus, quod alias interdictum erat, concomitanter vero circa locum, scilicet, quod in quacumque Ecclesia vel oratorio approbato id fieri possit; ex vi tamen illius concessionis non tollitur, quin tale sacramentum suscipiendum sit ab eo, qui alioqui habeat potestatem illud administrandi; sicut ibidem conceditur eo tempore posse audiri Missam in oratorio privato, per quod non excluditur, quin Missa dicenda sit a sacerdote habente a suo Episcopo facultatem rem sacram faciendi. Itaque in tota Cruciatæ bulla nullam ego clausulam invenio, in qua hæc licentia concessa sit.

9. *Dubium.* — Secundum dubium est, circa hæc privilegia regularium, an ex vi illorum possint in die Paschatis in suis Ecclesiis Eucharistiam ministrare, et e contrario, an possint fideles ibi illam recipere. Et ratio dubitandi est, quia in hujusmodi privilegiis excipi solet dies Paschatis, seu dies Resurrectionis, in quo specialiter exigitur parochi aut diœcesani licentia, ut constat ex supplemento Minorum, concess. 160, et ex compendio Minorum, verbo Communicare, concess. 149 et 150, ubi Nicolaus V, Sixtus IV et Leo X, hanc exceptionem adhibuerunt. Unde difficultas non est, quin hæc exceptio sit certa et indubitata, de sensu autem illius non immerito dubitari potest. Multi enim intelligunt hoc de primo die Resurrectionis, ita ut in eo non possit communio fieri extra propriam parochiam, sine licentia parochi, sive fiat ex devotione, sive ad implendum præceptum. Ita tenet Navarr., cap. 21, num. 32, quem multi recentiores secuti sunt, qui solum fundari possunt in rigore et proprietate illius verbi, *præterquam in die Paschatis,* seu, *in die Resurrectionis.* Quod si objicias, sequi, eum, qui feria quinta in Cœna Domini in parochia communicavit ad implendum præceptum, si velit in die Paschatis communicare, debere necessario in parochia iterum communicare, et non alibi, nisi ex parochi facultate, concedunt sequelam, quia ille dies est simpliciter exceptus, fortasse, quia voluerunt Pontifices eum diem reservare, ut in eo omnes fideles ad suas parochias convenirent, et obedientiam pastoribus debitam profiterentur.

10. Quod si rursus objicias, quia e contrario sequitur extra primum diem Paschatis posse fideles communicare in Ecclesiis Mendicantium, etiam ad implendum præceptum, seu licet non habeant animum iterum communicandi in parochia in die Paschatis, quod

plane videtur absurdum et contra intentionem Pontificum facientium illam exceptionem, quæ facta est in favorem parochorum; hoc autem modo intellecta omnino derogaret eorum jurisdictioni et obedientiæ, quia nullus fidelis cogeretur unquam ex vi præcepti in parochia communicare, sed solum illi, qui præceptum communionis annuæ in primo die Paschatis implere vellent; unde hoc etiam est contra consuetudinem Ecclesiæ, quæ leges et privilegia optime interpretatur; ad hanc objectionem nihil Navarrus respondet, nec alii, qui (ut opinor) sequelam non auderent concedere; nam potius aiunt, eum, qui communicat feria quinta in Cœna Domini in Ecclesiis horum religiosorum, teneri nihilominus ad communicandum in parochia alio die infra octavas Paschæ. Quod licet in se verum sit, non videtur tamen consequenter dictum, quia tunc fidelis recipit Eucharistiam tempore præcepto, et de manu ejus, qui habet a superiori facultatem ministrandi; cur ergo non implet præceptum? Dices: quia non recipit in parochia. Sed contra, quia nullum est præceptum specialiter obligans ad recipiendum in parochia; nam in capitulo Omnis utriusque sexus, in quo præceptum hoc fundatur, nihil de hoc dicitur, sed solum, quod accipiat Eucharistiam in Pascha a proprio sacerdote; in prædicto autem casu jam iste recipit in Pascha, nam hoc verbum per quindecim dies jam ampliatur, ut supra diximus; et recipit a proprio sacerdote, quia recipit ab eo, qui dandi facultatem habet a Summo Pontifice, sicut confitetur proprio sacerdoti, eidem ex eadem facultate confitendo; ergo nulla est ratio, cur per talem communionem non impleat hoc præceptum. Accedit, quod juxta hanc expositionem, nimis et ultra rationem et intentionem Pontificis limitantur hæc privilegia religiosorum. Primum patet, quia juxta prædictam interpretationem duplex fit exceptio unico tenore vel forma verborum. Una est de tempore, seu de communione tali die facta, scilicet, primo die Resurrectionis; alia est de communione, qua Ecclesiasticum præceptum impletur, quæ distincta est a præcedenti; nam prior abstrahit a communione præcepta, et non præcepta; hæc vero abstrahit a communione facta in illo primo die, vel alio ex quindecim supra dictis; hoc autem præter omnem rationem esse videtur, quia illa verba unicum simplicem sensum, et univocam significationem habere debent; illi autem sensus diversi sunt, et in multiplici verborum significatione fundati. Secundum autem patet, quia Pontifices in illa exceptione solum intendunt, ut fideles semel in anno suos pastores recognoscant, ab eis Eucharistiam suscipiendo, ex eorumve licentia et facultate; ad hoc autem satis est, ut communionem, qua præceptum implent, ab eis necessario sint suscepturi, vel ex eorum facultate; ergo sine causa exciperent ultra hoc omnem communionem primo die Paschatis factam, tum quia ipsi non intendunt per hoc conferre illi diei aliquam specialem celebritatem, aut solemnitatem, sed solum intendunt favorem parochorum; tum etiam quia si fidelis jam implevit præceptum in sua parochia, et in die Paschæ potest non communicare in sua parochia, etiam si alibi non communicet, cur, si communicare vult, cogetur in parochia communicare magis illo die, quam in aliis? aut quæ ratio potuisset Pontifices ad hoc movere?

11. *Dubii enodatio.* — Censeo igitur, veriorem interpretationem esse, mentem Pontificum fuisse excipere communionem Paschalem non materialiter (ut sic dicam), id est, quæ fit in ipso primo die Paschatis, sed formaliter, seu prout præcepta est lege, quæ præcipit, semel communicare in Paschate; nam, quia c. Omnis utriusque sexus, in initio, solum præcipit semel communicare in Paschate, quamvis postea declaratum sit, illud, Pascha, comprehendere octo, vel quindecim dies, omnis communio, qua impletur illud præceptum, dicitur Paschalis, seu in Paschate facta; exceptio autem, quæ fit in dictis privilegiis, sine dubio respicit hoc præceptum, ut in sua vi maneat, et eodem modo impleatur, quo in eo statutum est; et ideo eodem sensu loquitur de communione in Paschate, quo præceptum ipsum juxta expositionem Pontificum, et Ecclesiæ usum; excipitur ergo ibi (ut existimo) sola communio, qua impletur hoc præceptum in Paschate, sive fiat primo die, sive quolibet alio sufficiente; et e contrario, si præceptum jam impletum est in parœcia ante illum primum diem, vel postea implendum est, non censeo esse per se exceptum primum diem Paschatis, quominus in eo possint religiosi uti suis privilegiis, et ministrare hoc sacramentum. Neque contra hoc obstat, quod in dictis privilegiis dicitur: *Præterquam in festo Paschæ Resurrectionis Dominicæ*, seu, *præterquam in die Resurrectionis Domini;* quia non est attendendus materialis sonus verborum, sed sensus et intentio Pontificis, qui, ut dixi, communionem, qua impletur præcep-

tum, vocat communionem in die Paschæ, seu, quod idem est, in die Resurrectionis, propter rationem supra dictam. Neque hæc interpretatio est violenta, sed satis obvia et clara, ac litteralis, supposito modo loquendi c. Omnis utriusque sexus, et intelligentia totius Ecclesiæ. Et juxta eamdem interpretationem, intelligendam censeo similem exceptionem, quæ habetur in bulla Cruciatæ, in clausula, qua conceditur facultas accipiendi Eucharistiam tempore interdicti in aliis Ecclesiis, vel privatis oratoriis, ubi etiam additur: *Præterquam in die Paschatis,* id est, præterquam in ea communione, qua implent præceptum communicandi in die Paschatis. Quia, nisi sic exponamus, sequitur illud absurdum, quod possent implere hoc præceptum in privato oratorio, et postea in die primo Paschæ, neque ibi, neque in parochia communicare.

12. *Corollarium.* — Ultimo vero est in hoc dubio advertendum, hæc privilegia intelligenda esse de ordinariis communionibus, quæ extra mortis periculum fiunt, in quibus non accipitur Eucharistia per modum viatici; nam, quando hoc modo datur in mortis periculo, illius administratio etiam est proprio parocho reservata, et ita expresse excipitur a Paulo III in privilegiis Societati concessis in bulla anni 1549. Quod si in aliquo alio privilegio non excipitur expresse, ipso jure et communi sensu intelligitur excepta, vel, quod non sit de illa sermo, sed de illis solis, in quibus Eucharistia non accipitur per modum viatici, ut dixi, et hæc est communis omnium sententia. Unde licet ex dictis colligere, voluisse Ecclesiam, omnem communionem, qua impletur præceptum, sive divinum, sive Ecclesiasticum, propriis Pastoribus reservare, neque de ea aliquod privilegium concedere, sed solum de aliis, quæ voluntarie fiunt. Quod si inquiras, cur hoc potius fecerit Ecclesia in præcepto communionis, quam confessionis : hoc enim, sive sit divinum in mortis articulo, sive Ecclesiasticum annuæ confessionis, satis impletur per confessionem factam religiosis per hujusmodi privilegia, vel per bullam Cruciatæ, nam in hoc nulla fit exceptio : respondetur, rationem sumendam esse ex differentiis supra positis inter sacramentum confessionis et communionis, quod illud magis necessarium est, et quandam habet difficultatem ex parte ministri, propter quam oportuit privilegia majora et generaliora circa illud concedere, quod notavit etiam Palacius in 4, dist. 28, disp. 6, concl. 2.

13. *Quæstiuncula.* — Sed quæres, an deficiente parocho, et necessitate urgente, possint fideles in his casibus accipere Eucharistiam a religiosis vel aliis sacerdotibus Aliqui enim hoc negant, etiam si necessitas sit extrema, et articulus mortis. Ita sentit Navarr., cap. 21, num. 25, citans Cardinalem in Clem. 1 de Privilegiis, quæst. 1; et Sylvest., verb. Excommunicatio 7, Excom. 14, § 3. Et fundari possunt, quia Eucharistia non est sacramentum simpliciter necessarium ad salutem. Sed, quod attinet ad articulum mortis, si parochus non adsit, et necessitas urgeat, non dubito, quin possit simplex sacerdos licite viaticum dare, sive sit religiosus, sive non, quia hæc nec fundatur in privilegiis religiosorum (quanquam Paulus III in citata bulla Societatis, excipiendo festum resurrectionis, et mortis articulum, addit *nisi necessitas urgeret,* neque eis magis, quam aliis denegatur; fundatur ergo vel jure communi, quo supra diximus, explicatum esse, ut cui conceditur confessio in articulo mortis, censeatur etiam concessa communio, ex c. Quod in te, de Pœnit. et remiss.; vel in præsumpta rationabili voluntate parochi, vel certe Episcopi, aut Summi Pontificis, si fortasse de alterius privata voluntate iniqua constet. Ac denique est hoc valde consentaneum juri ipsi naturali, quo tenemur, et tenetur Ecclesia proximis subvenire, præsertim in spiritualibus necessitatibus; necessitas autem hujus sacramenti, quamvis non sit extrema, est tamen valde gravis. Et hanc sententiam tenet Angel., citans Director.; Host., et Archidiac., verb. Excommun., cap. 5, casu 12, num. 5. In necessitate autem implendi Ecclesiasticum præceptum, non videtur urgere ratio tantæ necessitatis; tamen ex alio capite interdum potest fieri, quia vel fidelis non potest tempore debito in propria parochia communicare, quia extra illam peregrinatur, et tunc jure peregrinationis potest ibi sacramentum accipere, ubi commode potest, dummodo accipiat ab his, qui in eo loco habent potestatem administrandi, juxta ea, quæ inferius latius dicemus in materia de confessione. Si autem ex alio impedimento excusatur, debet, quamvis tunc communionem omittat, postea, cum primum possit, in parœcia communicare, et satisfacere præcepto Ecclesiæ; et ideo quamvis tunc de manu alterius communicet, illa communio non erit impletiva præcepti, ac proinde, licet fiat virtute dictorum privilegiorum, non erit contra exceptionem in eis

factam, juxta datam a nobis expositionem. Semper tamen intercedit hæc notanda differentia inter articulum mortis, et alias necessitates, vel potius utilitates, quod illo licitum est cuilibet sacerdoti ministrare hoc sacramentum, etiam si non habet ad hoc specialem facultatem a pastore concessam, ut dictum est; in aliis vero hoc non licet, nisi supposita aliqua facultate, vel privilegio ministrandi hoc sacramentum, quia rationes factæ non aliter procedunt.

SECTIO III.

Cui debeat hoc sacramentum administrari.

1. *Titulus explicatur.* — Multa possunt hoc articulo comprehendi. Primum est, obligatio ministri ad hoc sacramentum dispensandum; hactenus enim solum diximus, quibus liceat hæc administratio; statim vero quæstio oritur, quinam ad illam teneantur, et quoniam hæc obligatio non est respectu omnium, sed habet proprium aliquem terminum, ideo simul explicandum est respectu quorum sit talis obligatio. Hæc autem res brevissime explicanda est ex principiis positis de sacramentis in genere, quia nihil habet hic propriæ ac specialis difficultatis. Duplex enim esse potest obligatio hæc, per se loquendo. Una est, ex officio, quæ ad justitiam pertinet, et propria est pastorum Ecclesiæ, ut sunt parochi, et reliqui superiores animarum, quibus ex officio incumbit eas regere in ordine ad spiritualem salutem et finem, et consequenter hæc obligatio tantum est respectu subditorum, ut per se constat. Altera est, ex charitate, quæ potest esse communis omnibus, quibus hoc sacramentum ministrare licet, respectu cujuscumque in spirituali necessitate existentis, quia charitas omnia complectitur. Omitto obligationem omnino per accidens, et extrinsecam, qualis potest esse ex voto, quia nihil ad rem præsentem pertinet; nec de obligatione charitatis aliquid hic addendum est, sed servanda sunt et applicanda generalia principia, et præcepta charitatis ac misericordiæ, ut etiam diximus citato loco de sacramentis in genere. De obligatione autem justitiæ quæri potest, quando, vel quoties obliget parochos ad dandum hoc sacramentum suis parochianis; quidam enim Theologi sentiunt, solum obligare, quando ipsos parochianos præceptum communicandi obligat. Ita Rich. in 4, dist. 18, art. 2, q. 3; Sylvester, verb. Confessor 2, quæst. 18; itaque juxta hoc solum tenebuntur semel in anno ministrare, quod sane per se statim apparet improbabile, et absurdum. Dicendum ergo est teneri proprium pastorem ad ministrandum hoc sacramentum, quoties oves rationabiliter et opportune petunt; itaque si non nimis frequenter petant, neque ultra id, quod earum statum, et reverentiam sacramenti decet, tenebitur parochus, per se loquendo, sacramentum concedere, ut recte docuit Adrian. in 4, quæst. 5 de Conf., dub. 8; Soto, dist. 12, art. 6; Navar., in c. Placuit, de Pœn., dist. 6, num. 152. Et ratio est, quia parochi non aluntur a fidelibus, solum ut sibi ministrent necessaria ad implenda præcepta, sed etiam ea, quæ sunt valde utilia et opportuna saluti animarum; imo hoc maxime pertinet ad munus pastorum; alioqui non satis esset saluti ovium provisum; et ideo non solum in diebus festis, sed etiam in aliis tenentur parochi ordinarie facere sacrum in sua parochia, et similiter tenentur confessiones audire, quando subditi indigent, quamvis non urgeat præceptum Ecclesiæ; sic ergo dicendum est de hoc sacramento, quod est valde utile, et ad hoc institutum, ut frequenter accipiatur. Dixi autem, *per se,* quia ex accidente poterit excusari parochus, vel propter rationabilem occurrentem causam, vel certe, quia habet alios coadjutores, ad quos possunt oves sine ullo dispendio vel difficultate accedere; et ideo potest eas ad illos remittere, et se excusare, etiam si illi voluntarie et ex privilegio sacramenta ministrent, ut religiosi; regulariter tamen cavere tenentur parochi, ne se ostendant difficiles in hoc ministerio, ne animos suorum subditorum remittant, sed ad piam potius frequentiam alliciant.

2. Secundum in titulo contentum est, qualis debeat observari petentis dispositio, et conditio, ut ei possit et debeat hoc sacramentum ministrari; sed omnia, quæ in hoc puncto dici possunt, in superioribus tractata sunt; nam primum omnium observanda est ætas, de qua dictum est, disp. 70, sect. 1. Deinde observandum est, an bene dispositus accedat, de qua re longissime disputatum est supra, disp. 67. Et huc spectat, ut recipiens accedat jejunus, et ut servet omnia, quæ necessaria sunt, ut digne petat hoc sacramentum. Ultimo observari potest status petentis, an scilicet uxoratus, vel continens, et similia, quamvis hoc raro necessitatis sit, sed consilii, ad prudenter judicandum, quæ frequentia illi

expediat; quæ tamen cura magis ad confessorem pertinet, quam ad dispensantem hoc sacramentum, et de ea re satis dictum est supra tractando de frequentia.

3. *Æger sacerdos, deficiente alio sacerdote, propriis et non diaconi manibus communicare debet. — Quæsito satisfit. — Reginæ Scotiæ laudabile factum.* — Tertio principaliter proposita est quæstio ad inquirendum, an oporteat, eum, cui datur hoc sacramentum, esse personam distinctam a ministrante, atque adeo, an liceat aliqui communicare se ipsum, et est quæstio de communione, quæ fit extra sacrificium, nam de ipso sacerdote sacrificante certa fides est, posse communicare seipsum, ut definit Trident., sess. 13, can. 10, contra quosdam hujus temporis hæreticos, qui contrarium docere cœperunt sine ullo fundamento, nam et Christus seipsum communicavit, et infra ostendemus, sacerdotem sacrificantem teneri ad participandum quod obtulit, unde cum in illo munere ipse sit supremus minister post Christum, non est alius a quo accipiat, nisi a se ipso, et ideo seipsum facit participem sacrificii, sicut etiam orando et offerendo pro aliis, orat et offert pro seipso. Difficultas ergo est de communione laica, sive persona, quæ recipit sacramentum, sit sacerdos, sive non. Et ratio dubitandi est, quia in hoc semper est longe diversa ratio, quam in sacrificante, quia sacrificans, ut dixi, est in eo munere supremus minister, et ideo seipsum facit participem sacrificii; alii vero omnes, qui non sacrificant, sunt inferiores, et tantum per sacerdotem offerunt, ita ut, licet contingat, aliquos esse ex se sacerdotes, illud sit per accidens et materialiter, quia tunc non se gerunt ut sacerdotes; ergo nullus potest hoc modo communicare, nisi per sacerdotem, et de manu illius. Et confirmatur, nam in cæteris sacramentis nullus potest sibi ipsi ministrare sacramentum, sed oportet semper ministrantem, et qui ministratur, esse personas distinctas; ergo idem erit in præsente, considerando tantum rationem sacramenti. Propter quas forte rationes Summistæ aliqui ita sentire videntur; Armilla enim, verb. Communio, n. 8 dicit, sacerdotem non sacrificantem non debere communicare seipsum regulariter. Cajet. vero in Sum., verb. Communio, significat, hoc non licere sacerdoti, nisi in necessitatis articulo, in quo casu affirmat licere; de aliis vero inquit, se nihil sancitum legisse. Et revera nullum in jure invenitur præceptum, ratione cujus necessarium sit dantem et sumentem hoc sacramentum, esse personas distinctas; hoc enim jus nec scriptum est, quod ego legerim, nec etiam potest ex sola consuetudine colligi; nam olim fideles communicabant seipsos, vel in Ecclesia accipientes propriis manibus, quod et de Apostolis in nocte cœnæ supra diximus, vel ad proprias domos deferendo; ibique se communicando. Unde, neque ex vi solius institutionis potest colligi hæc prohibitio, quia talis consuetudo non erat institutioni contraria; et ratio est clara, quia hoc sacramentum est institutum per modum cibi, et usus ejus per modum manducationis; hæc autem actio accommodate fit ab ipsomet sumente; ergo ex vi talis institutionis nil repugnat, quod aliquis sibi sumat hunc cibum, neque in hoc concluditur indecentia aliqua, aut injuria sacramenti, nec repugnat effectui ejus, quia potest sumi sine obice, et cum debita dispositione; et tunc sacramentum est quod per se causat effectum, ministrans vero solum se habet ut applicans; nihil autem repugnat, ut idem sibi applicet causam, a qua foveatur seu nutriatur. Tandem differt multum inter hoc sacramentum, et reliqua, ut notavit D. Thom., art. sequent., ad 2. Nam, alia consistunt in usu, et ex vi talis actionis seu formæ dicunt habitudinem ad personam distinctam; hoc vero sacramentum est permanens, et ab una tantum persona fit, non circa illam personam, sed circa materiam ipsam, et ideo potest sacramentum sic factum applicari ad usum, vel ab ipso sumente, vel ab alio. Quocirca nullum fundamentum invenio ad asserendum, per se, et ex intrinseca ratione, ob solam identitatem dantis et sumentis, prohibitum esse, ut aliquis possit communicare seipsum, quia nullum etiam fundamentum est ad dicendum distinctionem personarum esse necessariam; nec satis est dicere, consuetudinem induxisse hanc necessitatem, quia hæc consuetudo magis est negativa, quam positiva. Est enim advertendum, hic nos loqui, ex vi identitatis et distinctionis personarum; nam ex vi juris dispensandi clarum est neminem posse sibi sumere, qui non habet jus dispensandi, quia sibi sumere etiam est dispensare; et hinc oritur, ut nec laici, nec inferiores clerici possint seipsos communicare; et idem est de diacono, saltem sine licentia presbyteri, et de quolibet sacerdote non habente jus, vel facultatem dispensandi; consuetudo ergo prædicta magis in hoc fundata est, quam in necessaria distinctione personæ dantis et

recipientis, præsertim quia diaconi jam nunquam administrant hoc sacramentum; sacerdotes vero regulariter communicant sacrificando; extra sacrificium vero, aut cum ægrotant, aut in Missa alterius sacerdotis; et in utroque casu necesse est, moraliter loquendo, ut ab alio accipiant. Unde recte dixit Durand., in 4, dist. 13, quæst. 4, si contingat sacerdotem ægrotare, et non adesse, nisi diaconum, qui sacramentum deferat, debere sacerdotem propriis manibus se communicare; et in die Parasceves sacerdos communicat seipsum, quamvis non sacrificet; nulla ergo est consuetudo, ex qua talis prohibitio satis colligi possit; quia vero res non est usitata, non debet facile fieri, nisi ubi unus tantum esset sacerdos, qui non posset sacrificare, posset tamen ex præconsecratis seipsum devotionis causa communicare; secluso enim scandalo, ut existimo, non peccaret. Rogabis, utrum possit idem facere laicus, saltem in extrema necessitate mortis, quando non habet sacerdotem, quia extra illam certum est non posse; nonnulli autem idem docent de illo casu, sed nullo jure probant, quia ex institutione præcise non sequitur, ut dictum est, nec ostendi potest jus divinum positivum; Ecclesiasticum autem non obligat cum tanto rigore, maxime cum jus sibi subveniendi in tam gravi necessitate, sit maxime intrinsecum; et ideo Cajet., Matth. 26, opinatur hoc esse licitum, quod mihi maxime placet; et nostra ætate Regina Scotiæ, martyrium subitura, prius sacramentum, quod apud se habebat, propriis manibus sumpsit cum summa omnium laude, et quamvis fortasse habuerit amplam circa hoc Pontificis concessionem, tamen etiam sine illa pie et sancte fecisset.

SECTIO IV.

Quibus modis peccet mortaliter, qui indigne ministrat hoc sacramentum, vel qui ab indigno ministrante suscipit.

1. *Minister Eucharistiæ ad quid teneatur, ut recte munus suum obeat.* — Circa priorem partem hujus quæstionis, quæ proprie ad præsentem disputationem spectat, generalis regula tradi potest, ut minister digne dispenset hoc sacramentum, oportere, ut observet omnes leges, quæ tam ex parte sacramenti, quam ex parte recipientis, quam etiam ex modo et circumstantiis, ac denique ex parte ipsius ministri, necessariæ sunt ad hujus sacramenti reverentiam. Primo itaque ex parte sacramenti necesse est, ut ministretur sub specie panis rite consecrati, et huc pertinet, ut neque sub utraque specie, nec sub sola specie vini dispensetur, juxta superius dicta præcedente disputatione. Secundo ex parte sumentium observare debet omnia, quæ supra tractata sunt, quæ omnia sub hoc verbo concluduntur, ut non det indigne accedentibus vel irreverenter tractantibus hoc sacramentum, quando in foro Ecclesiæ constat de indigna sumptione; voco autem sumptionem indignam, non solum ratione peccati, sed etiam ætatis, ut infantiæ, supposita Ecclesiæ consuetudine; ratione amentiæ aut phrenesis, cum evidente periculo expuitionis, aut ratione ægritudinis cum simili periculo vomitus; quæ omnia sunt per se clara ex principiis positis, ut notavit Cajet. in Summ., verb. Communio, quia in his omnibus intervenit injuria sacramenti, quam vitare tenetur minister, quantum potest, et nullo modo illi cooperari, et in his omnibus intervenit peccatum mortale ex suo genere; excusari tamen potest interdum propter ignorantiam, vel inadvertentiam, præsertim facti, vel futuri eventus.

2. Tertio observare debet minister omnes circumstantias necessarias, quæ præcipue considerandæ erunt juxta Ecclesiasticas leges vel receptas consuetudines, nam ex sola natura rei vix possunt particulares aliquæ circumstantiæ designari, præter illud generale principium, quod Paulus posuit: *Omnia vestra ordinate fiant;* quod maxime observandum est in re tam gravi ac religiosa; ex Ecclesiæ autem ordinatione, peccari in hoc graviter potest, si vel tempore ab Ecclesia interdicto ministretur, vel in loco prohibito, ut in privata domo, sine debita facultate, et Episcopi approbatione. Item, si ministretur sine vestibus sacris, quæ juxta morem Ecclesiæ necessariæ sunt. Item, si ministretur sine debito cultu, et apparatu, et cæremoniis usitatis; in qua re perpauca esse videntur juxta usum Ecclesiæ necessaria, loquendo præcise de dispensatione sacramenti, quæ fieri potest ex præconsecratis; nam sufficit, ut fiat in loco sacro, aut approbato ab Episcopo, et quod minister indutus saltem sit superpelliceo, et stola, ut notat Turrecrem., c. Eccles., d. 23, et Jacob. de Graffiis, lib. 2, cap. 40, qui dicunt hæc esse necessaria sub præcisa obligatione; præter hæc autem, nihil aliud esse videtur in rigore, et ex gravi præcepto necessarium; nam licet soleat accendi lumen, et præmitti generalis confessio, et aliquæ oratio-

nes, non videntur tamen hæc tam gravia tamque rigorosa præcepta, ut, secluso scandalo, et contemptu, eorum omissio mortale peccatum esse videatur; omnino tamen cavendum est, ne id fiat; est enim nonnulla irreverentia, quia gravis culpa venialis excusari non potest, præsertim si voluntarie et ex sola animi remissione fiat, absque alia causa rationabili.

3. Quarto, ex parte ministri, præter ea, quæ supra dicta sunt de potestate Ordinis et jurisdictionis, necessaria est conveniens dispositio, saltem ut non sit in statu peccati mortalis, alioqui novum peccatum mortale committeret, ut sentiunt doctores in 4, dist. 13; Palud., quæst. 1; Soto, art. 3; Sylvest., verb. Eucharist. 3, num. 4; et colligitur ex Nicolao P. in cap. ult., 25, quæst. 8, ubi dicit, adulterum sacerdotem, ministrando hoc sacramentum, se tantummodo lædere, et unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium præbere. Ratio vero sumi potest ex dictis supra de sacramentis in genere, ubi hoc generaliter ostendimus de omni ministrante quodlibet sacramentum in peccato mortali. Dices, non videri hic esse eamdem rationem, quia hic non agimus de conficiente Eucharistiam, sed præcise de dispensante, qui nec sumit, nec conficit sacramentum, sed tantum applicat jam factum. Respondetur : quamvis in hoc non sit rationis similitudo, tamen in eo est, quod hæc dispensatio est sacrum et gravissimum ministerium, ad quod sancte perficiendum sacerdos est peculiariter consecratus, et specialem gratiam accipit; et ideo grave peccatum committit, suo munere abutendo, et sacramentum sanctissimum non sancte ministrando. Adeoque superat hoc sacramentum cætera, ut non sit actio minus sacra et religiosa hoc sacramentum jam factum distribuere, quam unctionem, v. gr., efficiendo ministrare ; sicut ergo hoc peccatum mortale, ita et illud; unde fit, tanto fore gravius, quanto pejor fuerit status ministrantis, magisve publicus, præsertim si sacrilegio scandalum conjungatur; augebitur deinde, si Ecclesiastica censura accedat, ut si sit hæreticus, vel alia ratione excommunicatus; nam sola Ecclesiæ prohibitio, et censura, est speciale impedimentum per se sufficiens, ut ejus violatio speciale peccatum mortale sit, ut constat ex materia de censuris, et ex hoc titulo poterit irregularitas incurri; nam hæc administratio hujus sacramenti revera est actus ordinis sacerdotalis, et ideo, qui illum exercet excommunicatus, irregularis fit, juxta communem doctrinam de irregularitate.

4. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed objicies contra precedentem assertionem, quia sequitur semper esse peccatum mortale, hoc sacramentum tangere in peccato mortali, quia, quod maxime videtur facere, qui hoc sacramentum ministrat, est illud tangere. Ad hoc quidam absolute concedunt sequelam, ut Adrian., quæst. 3 de Baptismo, 2 parte illius, circa fin.; et favet D. Thom. supra, quæst. 80, art. 4, dist. 1, ubi rationem quandam assignat, ob quam peccatores, qui tangebant Christum in propria specie existentem, non peccabant, nunc autem repelluntur a contactu hujus sacramenti. Sed hoc non est universaliter verum; primum enim, si, occurrente necessitate ex parte ipsius sacramenti, v. gr., ut a terra elevetur, tangatur ab aliquo in peccato mortali existente, non est peccatum mortale, secluso contemptu et scandalo, quia illud ministerium non est proprie sacrum, quod requirat ministrum consecratum, sed potest exerceri a laico, ut hic dixit D. Thom., qui hanc etiam partem docuit in 4, dist. 23, quæst. 1, art. 3, quæstiunc. 5, ad 4; et Alens., 4, part. 52, memb. 7; Bonav., in 4, dist. 9, art. 2, quæst. ult.; Sot., 13, quæst. 1, art. 3. Quin potius etiam si causa adorationis aliquis deoscularetur hoc sacramentum in statu peccati mortalis, ab hoc capite non peccaret mortaliter, quamvis Bonav. significet esse aliquod peccatum, et Soto addat, fortasse esse mortale; sed non video, qua ratione, quia illa actio, neque est receptio, neque administratio sacramenti, nec per se requirit ministrum consecratum, ut ex officio deputatum; licet ergo sit aliqualis irreverentia, maxime si homo advertat statum suum, tamen non est gravis injuria, nec morale sacrilegium; dico autem, præcise ex hoc capite, quia suppono, hujusmodi contactum seu osculum non esse alioqui prohibitum, sed per se licitum esse. Ad argumentum ergo negatur sequela, quia administratio, ut dixi, est actus proprius ministri sacri, ad quem ex officio sanctificatur. Unde fit majorem rationem scrupuli esse in sacerdote, qui existens in peccato mortali tangit hoc sacramentum, vel immediate, ut ab uno in aliud vas mutet, vel mediate, ut deferendo in processione, vel in alium locum transferendo; nam totum hoc munus videtur per se proprium sacerdotis. Quapropter, ut minimum, videtur res dubia, et in sacerdote reprehendenda ; sed nihilomi-

nus non audeo dicere, hoc esse peccatum mortale, quia res non videtur adeo gravis, neque quæ per se ita requirat ministrum consecratum, et ex officio ad hoc deputatum. Sed quid, si laicus non solum tangat, sed etiam deferat hoc sacramentum ad infirmum propter extremam necessitatem? Respondeo, non peccare mortaliter, etiam si in peccato mortali id faciat. Ita Palud., in 4, dist. 5, quæst. 2, concl. 3, et ratio est, quia, licet illa sit dispensatio sacramenti, tamen non solemniter facta, neque a ministro per se consecrato ad illud munus, sed solum privatim ob necessitatem, sicut dictum est de laico baptizante in necessitate; est enim fere eadem ratio. Unde addit Paludanus, idem esse dicendum de sacerdote ministrante hoc sacramentum in simili necessitate; sed non est verum, per se loquendo. Poterit quidem interdum excusari ob naturalem inadvertentiam ortam ex sollicitudine et diligentia adhibita ratione necessitatis; tamen per se loquendo, revera tenetur se disponere ad tale ministerium, quia sacerdos exercet semper hoc ministerium, ut minister ex officio ad illud consecratus, et tale ministerium, ut ab illo fit, semper est de se solemne ac maxime sacrum, alioqui quotiescumque sacerdos præbet viaticum, excusaretur ab hac obligatione; nam, quod deferat cum majori, vel minori pompa exteriori, aut ex obligatione justitiæ, vel ex charitate, parum interest ad obligationem prædictam. Non est autem necesse, ut ad hujusmodi ministerium confessionem præmittat, sed sufficiet contritio, cum communicaturus non sit. Præter hanc autem dispositionem non invenio aliam simpliciter necessariam ad hoc ministerium, ut, v. gr., quod dispensans hoc sacramentum sit jejunus, vel aliquid simile; nullum enim de hoc extat positivum præceptum divinum, aut Ecclesiasticum.

5. Ultimo ex dictis definitur quod supra huc remisi, et ad recipientes pertinet, quomodo, scilicet, peccent recipiendo hoc sacramentum ab indigne ministrante; servanda enim est, et applicanda doctrina supra data de sacramentis in genere; hoc enim per se et intrinsece malum non est, ut docet Nicolaus P., dict. cap. ult., 15, quæst. 8, quia hoc non est operari malum, sed permittere, et uti jure suo, bene utendo malitia alterius in proprium commodum. Quo fit, ut in duobus casibus possit hoc esse malum. Primus, si in tali receptione includatur cooperatio ad peccatum alterius, quia cooperari ad peccatum intrinsece malum est; erit autem cooperatio, si quis sine causa, vel utilitate, inducat alium non paratum ad tale ministerium, aut si facile evitare posset tale peccatum proximi, talemque sacramenti irreverentiam, accipiendo sacramentum ab alio digno ministro, et nolit facere, quæ omnia latius prædicto loco declarata sunt. Secundus casus est, si minister sit ab Ecclesia prohibitus, vel præcisus, quod jam intelligendum est juxta limitationem Concil. Constant., prædicto loco tractatam. Hic vero inquiri solet, an sit specialis prohibitio recipiendi hoc sacramentum a sacerdote concubinario publico, sicut Navarr. affirmat, cap. 25, num. 80, ex cap. Nullus, et c. Præter hoc, dist. 32, ubi etiam Missam prohibemur audire ab hujusmodi sacerdote. Sed verius censeo contrarium, quod tenet Soto, in 4, dist. 21, quæst. 1, art. 4, quia illa prohibitio, vel per contrariam consuetudinem cessavit, vel, quod solidius est, revocata videtur per Concil. Constant. Nam regula ibi statuta generalis est ad omnes censuras et suspensiones, et illa sola jam est servanda. Ultimo inquiri solet, an in casu necessitatis extremæ liceat a quocumque ministro recipere hoc sacramentum, etiam si sit præcisus ab Ecclesia, et maxime, si sit hæreticus. Durand. enim, Palud. et alii, dist. 13, absolute negant; et Gregor., lib. 6 Dialog., c. 31, et habetur in c. Superveniente, 1, quæst. 1, cap. ult., 24, quæst. 1, laudat Hermenigildum, eo quod in fine vitæ noluit ab hæretico Eucharistiam accipere. Nihilominus censeo, a quocumque licet in eo casu accipere sacramentum pœnitentiæ, licere etiam sumere sacramentum Eucharistiæ, juxta generalem regulam positam in cap. Quod in te, de Pœnit. et remiss., ubi, licet formaliter sit sermo ex parte recipientis, est tamen eadem ratio ex parte ministrantis; sicut ergo sacramentum pœnitentiæ permittitur accipi in extrema necessitate a quocumque sacerdote quamtumvis præciso et hæretico, ita etiam sacramentum communionis, quod licet non sit tantæ necessitatis, est tamen maximæ utilitatis, et gravissimæ ac sufficientis necessitatis, ut non sit verisimile voluisse Ecclesiam suos fideles privare tanto beneficio in extremo mortis articulo, præsertim quia hujusmodi censuræ sunt in odium iniquorum sacerdotum, ita tamen ut non cedant in gravissimum detrimentum bonorum fidelium; unde in hoc nullus fit favor hujusmodi malis ministris, sed solum ipsis fidelibus in extrema necessitate existentibus :

licet ergo ab eis hoc sacramentum suscipere, per se loquendo, id est, secluso periculo scandali publici, aut infamiæ religionis, aut periculi alterius mali, ad quod possit hominem talis minister inducere, quæ rationes maxime occurrere possunt, quando minister est hæreticus; et quantum ex historiis colligi potest in facto illo Hermenigildi intervenerunt, et ideo merito laudatur, tum ob rectam intentionem, tum ob prudentem actionem, qualis Catholicum et sanctum principem decebat.

ARTICULUS IV.

Utrum sacerdos consecrans teneatur sumere hoc sacramentum (supra, quæst. 80, art. 12; et 4, d. 12, quæst. 3, art. 2, quæst. 2).

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod sacerdos consecrans non teneatur sumere hoc sacramentum. In aliis enim consecrationibus ille, qui consecrat materiam, non utitur ea, sicut Episcopus consecrans chrisma, non linitur eodem. Sed hoc sacramentum consistit in consecratione materiæ. Ergo sacerdos perficiens hoc sacramentum non necesse habet uti eodem, sed potest licite a sumptione ejus abstinere.*

2. *Præterea, in aliis sacramentis minister non præbet sacramentum sibi ipsi; nullus enim baptizare potest seipsum, ut supra dictum est* (quæst. 66, art. 4, ad 4 argum.). *Sed sicut baptismus ordinate dispensatur, ita et hoc sacramentum. Ergo sacerdos perficiens hoc sacramentum non debet ipsum sumere a seipso.*

3. *Præterea, contingit quandoque, quod miraculose corpus Christi in altari apparet sub specie carnis, et sanguis sub specie sanguinis, quæ non sunt apta cibo et potui; unde, sicut supra dictum est* (quæst. 75, art. 5, et quæst. 79, art. 8), *propter hoc sub alia specie traduntur, ne sint horrori sumentibus. Ergo sacerdos consecrans non semper tenetur sumere hoc sacramentum.*

Sed contra est, quod in Concilio Toletano legitur (can. 5) *et habetur de Consecrat., dist. 2, cap. Relatum : Modis omnibus tenendum est, ut quotiescumque sacrificans corpus Christi, et sanguinem Domini nostri Jesu Christi in altari immolat, toties perceptionis corporis et sanguinis Christi participem se præbeat.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. 79, art. 5 et 7), *Eucharistia non solum est sacramentum, sed etiam sacrificium. Quicumque autem sacrificium offert, debet sacrificii fieri particeps, quia exterius sacrificium, quod offertur, signum est interioris sacrificii, quo quis seipsum offert Deo, ut August. dicit lib. 10 de Civit.* (c. 5, tom. 5). *Unde per hoc quod participat sacrificio, ostendit ad se sacrificium interius pertinere. Similiter etiam per hoc, quod sacrificium populo dispensat, ostendit se esse dispensatorem divinorum, quorum ipse primo debet esse particeps, sicut Dionys. dicit in lib. Eccles. Hier.* (cap. 3, declinando ad fin.). *Et ideo ipse ante sumere debet, quam populo dispenset. Unde in prædict. cap. legitur* (Eodem c. 5, XII Concil. Toletan.) *: Quale est sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur? Per hoc autem fit particeps, quod de sacrificio sumit, secundum illud Apostol., 1 Cor. 10 : Nonne qui edunt hostias participes sunt altaris? Et ideo necesse est, quod sacerdos, quotiescumque consecrat, sumat integre hoc sacramentum.*

Ad 1 ergo dicendum, quod consecratio chrismatis, vel cujuscumque alterius materiæ, non est sacrificium, sicut consecratio Eucharistiæ. Et ideo non est similis ratio.

Ad 2, dicendum, quod sacramentum baptismi perficitur in ipso usu materiæ. Et ideo nullus potest baptizare seipsum, quia in sacramento non potest esse idem agens et patiens. Unde nec in hoc sacramento sacerdos consecrat seipsum, sed panem et vinum. In qua consecratione perficitur sacramentum; usus autem sacramenti est consequenter se habens ad hoc sacramentum. Et ideo non est simile.

Ad 3, dicendum, quod, si miraculose corpus Christi in altari sub specie carnis appareat, aut sanguis sub specie sanguinis, non est sumendum. Dicit enim Hieron. super Levit. (refertur de Consecrat., dist. 2, cap. De hac. Ex Orig., homil. 7) *: De hac quidem hostia, quæ in Christi commemoratione mirabiliter fit, edere licet, de illa vero, quam Christus in ara crucis obtulit, secundum se nulli edere licet. Nec propter hoc sacerdos transgressor efficitur, quia ea, quæ miraculose fiunt, legibus non subduntur. Consulendum tamen esset sacerdoti, quod iterato corpus et sanguinem Domini consecraret et sumeret.*

COMMENTARIUS.

D. Thom. conclusio affirmativa. — Satisfit objectioni. — Affirmat D. Thom. necessarium esse, ut sacerdos consecrans integre sumat hoc sacramentum, quia consecrando sacrificat; qui autem sacrificat, debet fieri sacrificii

participeps, edendo ex illo, quia vel hoc spectat ad perfectionem sacrificii, vel est obligatio consequens ipsum. De qua re hoc loco nihil amplius dicemus; pertinet enim ad materiam de sacrificio, infra tractandam. Solum adverto, ex discursu D. Thom. non videri probari conclusionem quoad illam particulam *integre,* quia ut minister ostendat se esse dispensatorem divinorum, et ad sacrificium pertinere, satis est, ut aliquid ex illo edat, non est autem necesse, quod totum atque integrum sacrificium comedat. Respondetur, non esse mentem D. Thom., necessarium esse, sacerdotem sumere totum, quod consecrat, sed sumere utramque speciem, et hoc vocat *integre,* et hoc satis probatur, si supponamus utramque speciem esse de essentia hujus sacrificii, quia oportet sacerdotem participare de eo, quod est essentiale in sacrificio. Solutio ad secundum explicata est disputatione præcedente, sect. 3.

ARTICULUS V.

Utrum malus sacerdos Eucharistiam consecrare possit (4, dist. 18, quæst. 2, art. 2. quæst. 3, ad 2).

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod malus sacerdos Eucharistiam consecrare non possit. Dicit enim Hieron. super Soph.* 3: *Sacerdotes, qui Eucharistiæ serviunt et sanguinem Domini populis dividunt, impie agunt in lege Christi, putantes Eucharistiam precantis facere verba, non vitam, et necessariam esse tantum solemnem orationem, et sacerdotis merita; de quibus dicitur : Sacerdos in quacumque fuerit macula, non accedat offerre oblationes Domino. Sed sacerdos peccator, cum sit maculosus, nec vitam habet, nec merita huic convenientia sacramento. Ergo sacerdos peccator non potest consecrare Eucharistiam.*

2. *Præterea, Damasc. dicit in 4 lib.* (Orthod. fid., cap. 14, non longe a med.), *quod panis et vinum per adventum Sancti Spiritus supernaturaliter transit in corpus et sanguinem Domini. Sed Gelas. Pap. dicit* (*sicut habetur in decret.,* 1, *quæst.* 1, *cap. Sacrosancta*) *: Quomodo ad divini mysterii consecrationem cœlestis Spiritus invocatus adveniet, si sacerdos, qui eum adesse deprecatur, criminosis plenus actionibus comprobetur. Ergo per malum sacerdotem non potest Eucharistia consecrari.*

3. *Præterea hoc sacramentum sacerdotis benedictione consecratur. Sed benedictio sacerdotis peccatoris non est efficax ad consecrationem hujus sacramenti, cum scriptum sit Malach.* 2 : *Maledicam benedictionibus vestris; et Dionys. dicit in epistola ad Demophilum Monachum* (circa med. illius) : *Perfecte cecidit a sacerdotali ordine, qui non est illuminatus, et audax quidem nimium mihi videtur talis, sacerdotalibus manum apponens, et audet immundas infamias* (*non enim dicam orationes*), *super divina symbola Christi formaliter enunciare.*

Sed contra est, quod August. dicit in lib. de Corp. Dom. (refertur 1, quæst. 2. Et de Consecr., dist. 2, cap. Utrum sub, ex lib. de Corpore Domini) : *Intra Ecclesiam catholicam, in mysterio corporis et sanguinis Domini, nihil a bono majus, nihil a malo minus perficitur sacerdote, quia non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur creatoris, et virtute Spiritus Sancti.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 1 et 2 hujus quæst.), *sacerdos consecrat hoc sacramentum, non virtute propria, sed sicut minister Christi, in cujus persona consecrat hoc sacramentum. Non autem ex hoc ipso desinit aliquis minister esse Christi, quod est malus; habet enim Dominus bonos et malos ministros, seu servos. Unde Matth.* 24, *dicit : Quis putas est fidelis servus et prudens? et postea subdit : Si autem dixerit ille servus in corde suo, etc. Et Apostol. dicit,* 1 *Cor.* 4 : *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi; tamen postea subdit : Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. Erat ergo certus, se esse ministrum Christi; tamen non erat certus, se esse justum. Potest ergo aliquis esse minister Christi, etiamsi justus non sit. Et hoc ad excellentiam Christi pertinet, sicut vero Deo serviunt, non solum bona, sed mala, quæ per ipsius providentiam in ejus gloriam ordinantur. Unde manifestum est, quod sacerdotes, etiamsi non sint justi, sed peccatores, possunt Eucharistiam consecrare.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod Hieron.* (loco cit. in argum.), *per illa verba improbat errorem sacerdotum, qui credebant se digne posse Eucharistiam consecrare, ex hoc solo, quod sunt sacerdotes, etiamsi sint peccatores. Quod improbat Hieronymus per hoc, quod maculosi ad altare accedere prohibentur. Non tamen removentur, quin, si accesserint, sit verum sacrificium quod offerunt.*

Ad 2, *dicendum, quod ante illa verba, Gelasius Papa præmittit* (in princ. c. citat. in arg.) : *Sacrosancta religio, quæ Catholicam*

continet disciplinam, tantam sibi reverentiam vendicat, ut ad eam quilibet, nisi pura conscientia, non audeat pervenire. Ex quo manifeste apparet, ejus intentionem esse, quod peccator sacerdos non debet ad hoc sacramentum accedere. Unde per hoc, quod subdit : Quomodo cœlestis Spiritus invocatus adveniet? intelligi oportet, quod non advenit ex merito sacerdotis, sed ex virtute Christi, cujus verba profert sacerdos.

Ad 3, dicendum, quod sicut eadem actio, in quantum fit ex prava intentione ministri, potest esse mala, bona autem in quantum fit ex bona intentione Domini, ita benedictio sacerdotis peccatoris, in quantum ab ipso indigne fit, est maledictione digna, et quasi infamia sive blasphemia, et non oratio reputatur; in quantum autem profertur ex persona Christi, est sancta et efficax ad sanctificandum. Unde signanter dicitur : Maledicam benedictionibus vestris.

De quæstione hujus articuli nihil occurrit dicendum præter ea, quæ de ministris sacramentorum in genere tractavimus, et quæ addidimus sub finem quæstionis 78, disput. 61, sect. 3.

ARTICULUS VI.

Utrum Missa mali sacerdotis minus valeat, quam Missa sacerdotis boni (4, dist. 13, quæst. 1, a. 1, quæst. 5).

1. *Ad sextum sic proceditur. Videtur, quod Missa sacerdotis mali non minus valeat, quam Missa sacerdotis boni. Dicit enim Gregor. in Registro* (refertur hoc in decret., 1, quæst. 1, c. Multis, ante med.) : *Heu, in quam magnum laqueum incidunt, qui divina et occulta mysteria, plus ab aliis sanctificata posse fieri credunt, cum unus idemque Spiritus Sanctus mysteria occulte, atque invisibiliter operando sanctificet? Sed hæc occulta mysteria celebrantur in Missa. Ergo Missa mali sacerdotis non minus valet, quam Missa boni.*

2. *Præterea, sicut baptismus traditur a ministro in virtute Christi, qui baptizat, ita et hoc sacramentum in persona Christi consecratur; sed non melior baptismus datur a meliori ministro, ut supra dictum est* (q. 64, art. 5, et quæst. 67, art. 5, et aliis). *Ergo etiam neque melior Missa est, quæ celebratur a meliori sacerdote.*

3. *Præterea, sicut merita sacerdotum differunt per bonum et melius, ita etiam differunt per bonum et malum. Si ergo Missa melioris sacerdotis est melior, sequitur, quod Missa mali sacerdotis sit mala. Quod est inconveniens, quia malitia ministrorum non potest redundare in Christi mysteria, sicut August. dicit in libro de Baptismo* (lib. 2 contra litt. Petilian., cap. 62, circa finem, aliis verbis, tom. 6). *Ergo neque Missa melioris sacerdotis est melior.*

Sed contra est, quod habetur in decretis, 1, quæst. 1 (cap. 91, Ipsi sacerdotes) : *Quanto sacerdotes fuerunt digniores, tanto facilius in necessitatibus, pro quibus clamant, exaudiuntur.*

Respondeo dicendum, quod in Missa duo est considerare, scilicet, ipsum sacramentum, quod est principale, et orationes, quæ in Missa fiunt pro vivis et mortuis. Quantum ergo ad sacramentum non minus valet Missa sacerdotis mali, quam boni, quia utrobique idem conficitur sacramentum. Oratio etiam, quæ fit in Missa, potest considerari dupliciter. Uno modo in quantum habet efficaciam ex devotione sacerdotis orantis. Et sic non est dubium, quod Missa melioris sacerdotis magis est fructuosa. Alio modo in quantum oratio in Missa profertur a sacerdote in persona totius Ecclesiæ, cujus sacerdos est minister. Quod quidem ministerium, etiam in peccatoribus manet, sicut supra dictum est de ministerio Christi (art. præced.). *Unde etiam quantum ad hoc, est fructuosa non solum oratio sacerdotis peccatoris in Missa, sed etiam omnes ejus orationes, quas facit in ecclesiasticis officiis, in quibus gerit personam Ecclesiæ, licet orationes ejus privatæ non sint fructuosæ, secundum illud Proverb. 2 : Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.*

Ad 1 ergo dicendum, quod Gregor. loquitur ibi (loco citat. in argum.), *quantum ad sanctitatem divini sacramenti.*

Ad 2, dicendum, quod in sacramento baptismi non fiunt solemnes orationes pro omnibus fidelibus, sicut in Missa. Et ideo, quantum ad hoc, non est simile. Est autem simile quantum ad effectum sacramenti.

Ad 3, dicendum, quod per virtutem Spiritus Sancti (qui per unitatem charitatis communicat invicem bona membrorum Christi), fit, quod bonum privatum, quod est in Missa sacerdotis boni, est fructuosum aliis. Malum autem privatum unius hominis non potest alteri nocere, nisi per aliquem consensum, ut Augustinus dicit in 2 libro contra Parmen. (ex c. 13, tom. 7, et tract. 5 in Joan., tom. 6).

COMMENTARIUS.

D. Thom. conclusio. — Explicantur quædam D. Thom. verba. — Hæc quæstio intelligi potest de effectu hujus sacramenti, ut sacramentum est, qui potest duplex distingui: alter est effectus formæ, qui est consecratio, seu sacramentum in facto esse, et hoc modo constat ex dictis art. præced., bonitatem vel malitiam ministri nihil referre ad hunc effectum. Alter effectus est ipsius sacramenti applicati ad usum, qui non pertinet proprie ad effectum Missæ, ut sic, et ideo nec D. Thom. de illo loquitur, nec aliquid addendum occurrit doctrinæ traditæ de sacramentis in genere, nam hic effectus per se, et ex opere operato, nec augetur, nec minuitur ex conditione dantis, ut sic. Quod ideo dico, quia etiam ipse minister, qui Missam dicit, sumit hoc sacramentum; et sic malitia ejus potest impedire effectum, et bonitas potest conferre ad augmentum ejus, non tamen, ut est dispositio dantis, sed recipientis. Alio modo intelligi potest quæstio de effectu hujus mysterii, ut sacrificium est, et hoc modo distinguit D. Thom. substantiam sacrificii ab orationibus adjunctis ex institutione Ecclesiæ, quas dupliciter dicit considerari posse: uno modo in quantum fiunt in persona Ecclesiæ, cujus sacerdos est minister; alio modo in quantum sacerdos ut privata persona orat. Et sic tria respondet. Primo, effectum sacrificii secundum se non augeri, nec minui ob vitam sacerdotis. Secundo idem dicit de effectu orationum, ut fundantur in merito Ecclesiæ, et de his dicturi sumus in materia de sacrificio. Tertium est, fructum illarum orationum, prout funduntur a ministro, ut privata persona, multum pendere ex devotione, quia, quo fuerit sanctior, et majore devotione oraverit, eo magis meritoriæ, magisque efficaces erunt orationes ejus coram Deo. Si autem fuerit peccator, non erunt fructuosæ. Quæ omnia constant ex materia de merito et de oratione; nam hæc doctrina generalis est. Solum indiget expositione illud ultimum verbum, quod hujusmodi orationes peccatoris non sunt fructuosæ, quod non est generaliter verum de omnibus orationibus peccatorum, ut constat ex eodem D. Thom., 2. 2, q. 83, art. 16, ubi ex sententia August. et Chrysost. docet etiam orationes peccatorum exaudiri, si debitis conditionibus fiant, quanquam non ex justitia, sed ex divina benevolentia exaudiantur, quia tales orationes ex parte ipsius orantis nullius valoris sunt; et hoc modo posset exponi, quod hic dicitur, tales orationes esse infructuosas. Vel aliter, et fortasse melius, aliud est orationem fieri a peccatore, de quo est sermo in 2. 2, aliud vero est, orationem ipsam esse peccaminosam, ita ut ipsa mala sit, et offensionem Dei contineat, et hæc infructuosa prorsus est, cum Deum potius ad vindictam, quam ad misericordiam provocet, et hujusmodi est oratio sacerdotis mali in Missa deprecantis Deum; quia tota illa actio male fit et indigne, et in hoc sensu locutus est D. Thom., et in eo recte intelligitur testimonium, quod affertur ex Proverb. 28 : *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.*

ARTICULUS VII.

Utrum hæretici, schismatici et excommunicati possint consecrare (in lib. sent. ex August. collectarum, cap. 15, in 3).

1. *Ad septimum sic proceditur. Videtur, quod hæretici, schismatici et excommunicati, Eucharistiam consecrare non possint. Dicit enim August., quod extra Ecclesiam Catholicam non est locus veri sacrificii. Et Leo Papa dicit* (in ep. 38, habetur in decretis, 1, q. 1, cap. In Ecclesia Dei) : *Aliter scilicet, quam in Ecclesia, quæ corpus Christi est, nec rata sunt sacerdotia, nec vera sacrificia. Sed hæretici, schismatici et excommunicati, sunt ab Ecclesia separati. Ergo non possunt verum sacrificium conficere.*

2. *Præterea, sicut ibidem legitur, Innocent. Pap. dicit* (1, quæst. 1, cap. 74) : *Arrianos, cæterosque ejusmodi pestes, quia laicos eorum sub imagine pœnitentiæ suscipimus, non videntur clerici eorum cum sacerdotii, aut cujuspiam mysterii, suscipiendi dignitate esse, quibus solum baptisma ratum esse permittimus. Sed non potest aliquis consecrare Eucharistiam, nisi sit cum sacerdotii dignitate. Ergo hæretici et cæteri hujusmodi, non possunt Eucharistiam consecrare.*

3. *Præterea, ille, qui est extra Ecclesiam non videtur aliquid posse agere in persona totius Ecclesiæ. Sed sacerdos consecrans Eucharistiam hoc agit in persona totius Ecclesiæ. Quod patet ex hoc, quod omnes orationes proponit in persona Ecclesiæ. Ergo videtur, quod illi, qui sunt extra Ecclesiam, scilicet hæretici, schismatici et excommunicati non possint consecrare Eucharistiam.*

Sed contra est, quod August. dicit in lib. 2

contra Parmen. (cap. 13, t. 7) : *Sicut baptismus in eis, scilicet hæreticis, schismaticis et et excommunicatis, ita Ordinatio mansit integra. Sed ex vi Ordinationis sacerdos potest consecrare Eucharistiam; ergo hæretici, schismatici et excommunicati, cum in eis maneat Ordinatio integra, videtur, quod possint consecrare Eucharistiam.*

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt, quod hæretici, schismatici et excommunicati, quia sunt extra Ecclesiam, non possunt conficere hoc sacramentum. Sed in hoc decipiuntur, quia sicut Augustin. dicit in lib. 2 *contra Parmenianum* (cap. 13, ante med., tom. 7), *aliud est aliquid omnino non habere, aliud autem non recte habere, et similiter etiam est aliud non dare, et aliud non recte dare. Illi igitur, qui intra Ecclesiam constituti receperunt potestatem consecrandi Eucharistiam in Ordinatione sacerdotii, recte quidem habent potestatem, sed non recte ea utuntur, si postmodum per hæresim, aut schisma, aut excommunicationem, ab Ecclesia separantur. Qui autem sic separati ordinantur, nec recte habent potestatem, nec recte utuntur. Quod tamen utrique potestatem habeant, patet per hoc, quod, sicut Augustin. ibidem dicit* (lib. 2 contra Parmen., c. 13, tom. 7), *cum redeunt ad unitatem Ecclesiæ, non reordinantur, sed recipiuntur in suis Ordinibus. Et quia consecratio Eucharistiæ est actus consequens Ordinis potestatem, illi, qui sunt ab Ecclesia separati per hæresim, aut schisma, vel excommunicationem, possunt quidem consecrare Eucharistiam, quæ ab eis consecrata verum corpus et sanguinem Christi continet, non tamen hoc recte faciunt, sed peccant facientes. Et ideo fructum sacrificii non percipiunt, quod est sacrificium spirituale.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod auctoritates illæ, et similes, intelligendæ sunt, quantum ad hoc, quod non recte extra Ecclesiam sacrificium offertur. Unde extra Ecclesiam non potest esse spirituale sacrificium, quod est verum veritate fructus, licet sit verum veritate sacramenti, sicut supra dictum est, quod peccator sumit corpus Christi sacramentaliter, sed non spiritualiter.*

Ad 2, *dicendum, quod solus baptismus permittitur esse ratus hæreticis, et schismaticis, quia possunt licite baptizare in articulo necessitatis. In nullo autem casu licite possunt Eucharistiam consecrare, vel alia sacramenta conferre.*

Ad 3, *dicendum, quod sacerdos in Missa, in orationibus quidem loquitur in persona Ecclesiæ, in cujus unitate consistit. Sed in consecratione sacramenti loquitur in persona Christi, cujus vicem in hoc gerit per Ordinis potestatem; ideo, si sacerdos ab unitate Ecclesiæ præcisus Missam celebret, quia potestatem Ordinis non amittit, consecrat verum corpus et sanguinem Christi; sed quia est ab Ecclesiæ unitate separatus, orationes ejus efficaciam non habent.*

COMMENTARIUS.

De hoc articulo legenda sunt loca citata in art. 5. Solum est notanda solutio ad 3 D. Thom., in qua sentit, hujusmodi sacerdotes ab Ecclesia præcisos non amittere quidem ministerium, quod exercent in persona Christi, amittere autem ministerium, quod faciunt in persona Ecclesiæ, quia ab Ecclesiæ unitate separati sunt; contra quam rationem facere potest, nam etiam est separatus ab unitate Christi, et maxime si sit hæreticus; sicut ergo Christus utitur interdum ministro a se separato, ita potest Ecclesia. Respondeo hujusmodi ministrum semper esse unitum Christo, vel per characterem sacerdotalem, qui est veluti participatio quædam potestatis Christi, vel per subordinationem instrumenti ad principale agens, quomodo baptizare potest ethnicus; sufficit enim Christo ratione suæ potentiæ prædicta subordinatio, quamvis sola in solo baptismi sacramento sufficiat, non quia non potuisset Christus aliter instituere, sed quia non oportuit, ut alibi dictum est. Dices : etiam respectu Ecclesiæ intercedit unio per characterem, et subordinationem moralem, quia talis minister est illi subjectus, et si fidelis sit, est membrum ejus. Respondeo non esse sermonem de hac unione, sed de illa, quæ per se ordinatur ad prædictum ministerium, scilicet, quod talis minister sit ab Ecclesia deputatus, ut suo nomine preces ad Deum fundat, a quo ministerio separatur per censuram, qua dicitur separatus ab unitate Ecclesiæ, quæ est ratio sufficiens, ut non offerat, neque oret in persona Ecclesiæ, de qua re plura inferius, de sacrificio tractantes.

ARTICULUS VIII.

Utrum sacerdos degradatus possit hoc sacramentum conficere (4, dist. 13, quæst. 2, art. 1, quæst. 4. Et quæst. 12, art. 16).

1. *Ad octavum sic proceditur. Videtur, quod sacerdos degradatus non possit hoc sa-*

cramentum conficere. Nullus enim conficit hoc sacramentum, nisi per potestatem consecrandi, quam habet. Sed degradatus non habet potestatem consecrandi, licet habeat potestatem baptizandi, ut dicit can. 1, *q.* 1, *c. Quod quidam* (circa med.). *Ergo videtur, quod presbyter degradatus non possit Eucharistiam consecrare.*

2. *Præterea, ille, qui aliquid dat, potest etiam auferre. Sed Episcopus dat presbytero potestatem consecrandi ordinando ipsum. Ergo etiam potest ei auferre, degradando eum.*

3. *Præterea, sacerdos per degradationem, aut amittit potestatem consecrandi, aut solam executionem. Sed non solam executionem, quia sic non plus amitteret degradatus, quam excommunicatus, qui etiam executione caret. Ergo videtur, quod amittat potestatem consecrandi. Et ideo videtur, quod non possit conficere hoc sacramentum.*

Sed contra est, quod August., lib. 2 *contra Parmen.* (cap. 13, tom. 7), *probat, quod apostatæ a fide non carent baptismate, per hoc, quod per pœnitentiam redeuntibus non restituitur, et ideo amitti non posse judicatur. Sed similiter degradatus, si reconcilietur, non est iterum ordinandus. Ergo non amisit potestatem consecrandi. Et ita sacerdos degradatus potest conficere hoc sacramentum.*

Respondeo dicendum, quod potestas consecrandi Eucharistiam pertinet ad characterem sacerdotalis Ordinis. Character autem quilibet, quia cum quadam consecratione datur, indelebilis est, ut supra dictum est (q. 63, art. 5), *sicut et quarumcumque rerum consecrationes perpetuæ sunt, nec amitti, nec reiterari possunt. Unde manifestum est, quod potestas consecrandi non amittitur per degradationem. Dicit enim August. in lib.* 2 *contra Parmen.* (ubi supra) : *Utrumque, scilicet, baptismus et Ordo, sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud, cum baptizatur, istud, cum ordinatur, ideoque non licet a Catholicis utrumque iterari. Et sic patet, quod sacerdos degradatus potest conficere hoc sacramentum.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod canon ille non loquitur assertive, sed inquisitive, sicut ex circumstantia litteræ haberi potest.*

Ad 2, *dicendum, quod Episcopus non dat potestatem sacerdotalis Ordinis propria virtute, sed instrumentaliter, sicut minister Dei, cujus effectus per hominem tolli non potest, secundum illud Matth.* 19 : *Quos Deus conjunxit, homo non separet. Et ideo Episcopus non potest hanc potestatem auferre, sicut nec ille, qui baptizat, potest auferre characterem baptismalem.*

Ad 3, *dicendum, quod excommunicatio est medicinalis. Et ideo excommunicatis non aufertur executio sacerdotalis potestatis, quasi in perpetuum, sed ad correctionem, usque ad tempus. Degradatis autem aufertur executio, quasi in perpetuum condemnatis.*

ARTICULUS IX.

Utrum liceat ab excommunicatis, vel hæreticis, seu peccatoribus, communionem recipere, et eorum Missam audire (supra, quæst. 64, art. 9, ad 2, et 3; et 4, dist. 13, quæst. 1, art. 3).

1. *Ad nonum sic proceditur. Videtur, quod aliquis licite possit communionem recipere a sacerdotibus hæreticis, vel excommunicatis, vel etiam peccatoribus, et ab eis Missam audire. Sicut enim August. contra Petilian. dicit* (refertur hoc in decr., 1, q. 1, in princip.) : *Neque in homine bono, neque in homine malo, aliquis Dei fugiat sacramenta. Sed sacerdotes, quamvis sint peccatores, et hæretici, vel excommunicati, verum conficiunt sacramentum. Ergo videtur, quod non sit vitandum ab eis communionem accipere, vel eorum Missam audire.*

2. *Præterea, corpus Christi verum figurativum est corporis mystici, sicut supra dictum est* (quæst. 80, art. 4). *Sed a prædictis sacerdotibus verum corpus Christi consecratur. Ergo videtur, quod illi, qui sunt de corpore mystico, possunt eorum sacrificiis communicare.*

3. *Præterea, multa peccata sunt graviora, quam fornicatio. Sed non est prohibitum audire Missas sacerdotum aliter peccantium. Ergo etiam non debet esse prohibitum audire Missas sacerdotum fornicariorum.*

Sed contra est, quod can. dicit, 32 *dist.* (cap. Nullus) : *Nullus Missam audiat sacerdotis, quem indubitanter concubinam novit habere. Et Gregor. dicit in* 3 *Dial.* (cap. 31, parum a princ.), *quod pater perfidus Arrianum Episcopum misit ad filium, ut de ejus manu sacrilegæ consecrationis communionem perciperet, sed vir Deo deditus Arriano Episcopo venienti exprobravit, ut debuit.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 5, 6, 7 et 8 hujus quæst.), *sacerdotes si sint hæretici, vel schismatici, vel excommunicati, vel etiam peccatores, quamvis habeant potestatem consecrandi Eucharistiam,*

non tamen ea recte utuntur, sed peccant utentes. Quicumque autem communicat alicui in peccato, is particeps peccati efficitur. Unde et in 2 *can. Joan. dicitur* (circa finem illius), *quod qui dixerit ei ave* (*scilicet hæretico*), *communicat operibus illius malignis. Et ideo non licet a prædictis communionem accipere, aut eorum Missam audire. Differt tamen inter prædictas sectas. Nam hæretici, et schismatici excommunicati, sunt per sententiam Ecclesiæ executione consecrandi privati, et ideo peccat, quicumque eorum Missam audit, vel ab eis accipit sacramenta. Sed non omnes peccatores sunt per sententiam Ecclesiæ executione hujus potestatis privati. Et sic quamvis sint suspensi quantum ad se ex sententia divina, non autem quantum ad alios ex sententia Ecclesiæ. Et ideo usque ad sententiam Ecclesiæ, licet ab eis communionem accipere et eorum Missam audire. Unde super illud* 1 *Corinth.* 5 : *Cum hujusmodi nec cibum sumere, dicit Gloss. August.* : *Hoc dicendo, noluit hominem ab homine judicari ex arbitrio suspicionis, vel etiam extraordinario usurpato judicio, sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ, sive ultro confessum, sive accusatum et convictum.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod in hoc, quod refugimus audire Missas talium sacerdotum, aut ab eis communionem recipere, non refugimus Dei sacramenta, sed potius ea veneramur. Unde hostia a talibus sacerdotibus consecrata est adoranda, et si reservetur, licite potest sumi a sacerdote legitimo. Sed refugimus culpam indigne ministrantium.*

Ad 2, *dicendum, quod unitas corporis mystici est fructus corporis veri percepti. Illi autem qui indigne percipiunt, vel ministrant, privantur fructu, ut supra dictum est* (q. 80, art. 5, et art. 7 hujus quæst.). *Et ideo non est sumendum ex eorum dispensatione sacramentum, ab eis, qui sunt in unitate Ecclesiæ.*

Ad 3, *dicendum, quod licet fornicatio non sit gravior cæteris peccatis, tamen ad eam proniores sunt homines propter carnis concupiscentiam. Et ideo specialiter hoc peccatum sacerdotibus prohibitum est ab Ecclesia, et ne aliquis audiat Missam concubinarii sacerdotis. Sed hoc intelligendum est de notorio, vel per sententiam, quæ fertur in convictum, vel per confessionem in jure factam, vel per evidentiam facti, quando non potest peccatum aliqua tergiversatione celari.*

Hic articulus explicatus est in fine disputationis præcedentis.

ARTICULUS X.

Utrum liceat sacerdoti, omnino a consecratione Eucharistiæ abstinere (4, dist. 12, quæst. 3, art. 2, quæst. 3; et dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 1).

1. *Ad decimum sic proceditur. Videtur, quod liceat sacerdoti, omnino a consecratione Eucharistiæ abstinere. Sicut enim ad officium sacerdotis pertinet Eucharistiam consecrare, ita etiam baptizare, et in aliis sacramentis ministrare. Sed sacerdos non tenetur ministrare in aliis sacramentis, nisi propter curam animarum susceptam. Ergo videtur, quod nec etiam teneatur Eucharistiam consecrare, si curam non habeat animarum.*

2. *Præterea, nullus tenetur facere, quod sibi non licet, alioquin esset perplexus. Sed sacerdoti peccatori, vel etiam excommunicato, non licet Eucharistiam consecrare, ut supra dictum est* (art. 7 hujus quæst.). *Ergo videtur, quod tales non teneantur ad celebrandum. Et ita nec alii, alioquin ex sua culpa commodum reportarent.*

3. *Præterea, dignitas sacerdotalis non perditur per subsequentem infirmitatem; dicit enim Gelas. Pap.* (Palladio Episcopo scribens. Habetur in decret., dist. 55, cap. Præcepta canonica, in princ.) : *Præcepta canonica, sicut non patiuntur venire ad sacerdotium debiles corpore, ita si quis in eo fuerit constitutus, ac tunc fuerit sauciatus, amittere non potest, quod tempore suæ sinceritatis accepit. Contingit autem quandoque, quod Ordinati in sacerdotes incurrunt aliquos defectus, ex quibus a celebratione impediuntur, sicut est lepra vel morbus caducus, vel aliquid aliud hujusmodi. Non ergo videtur, quod sacerdotes ad celebrandum teneantur.*

Sed contra est, quod Ambros. dicit in quadam oratione : Grave est, quod ad mensam tuam mundo corde, et manibus innocentibus non venimus, sed gravius est, si, dum peccata metuimus, etiam sacrificium non reddamus.

Respondeo dicendum, quod quidam dixerunt, quod sacerdos potest omnino a consecratione licite abstinere, nisi teneatur ex cura sibi commissa celebrare populo, et sacramenta præbere. Sed hoc irrationabiliter dicitur, quia unusquisque tenetur uti gratia sibi data, cum fuerit opportunum, secundum illud 2 *ad Cor.* 6 : *Exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Opportunitas autem sacrificium offerendi non solum attenditur per comparationem ad fideles Christi, quibus oportet sacramenta*

ministrari, sed principaliter per comparationem ad Deum, cui consecratione hujus sacramenti sacrificium offertur. Unde sacerdoti, etiamsi non habeat curam animarum, non licet omnino a celebratione cessare, sed saltem videtur, quod celebrare teneatur in præcipuis festis, et maxime in illis diebus, in quibus fideles communicare consueverunt. Et hinc est, quod 2 Machab. 4, contra quosdam sacerdotes dicitur, quod jam non circa altaris officia dediti erant, contempto templo, et sacrificiis neglectis.

Ad 1 ergo dicendum, quod alia sacramenta perficiuntur in usu fidelium. Et ideo in aliis ministrare non tenetur, nisi ille, qui super fideles suscepit curam. Sed hoc sacramentum perficitur in consecratione Eucharistiæ, in qua sacrificium Deo offertur; ad quod sacerdos obligatur Deo ex Ordine jam suscepto.

Ad 2, dicendum, quod sacerdos peccator, si per sententiam Ecclesiæ sit executione Ordinis privatus, vel simpliciter, vel ad tempus, redditus est impotens ad sacrificium offerendum, et ideo obligatio tollitur. Hoc autem cedit sibi in detrimentum spiritualis fructus, magis quam in emolumentum. Si vero non sit privatus potestate celebrandi, non solvitur obligatio; nec tamen perplexus est, quia potest de peccato pœnitere et celebrare.

Ad 3, dicendum, quod debilitas, vel ægritudo superveniens Ordini sacerdotali, Ordinem non tollit, executionem tamen Ordinis tollit, quantum ad consecrationem Eucharistiæ. Quandoque quidem propter impossibilitatem executionis, sicut si privetur oculis, aut digitis, aut usu linguæ. Quandoque autem propter periculum, sicut patet de eo, qui patitur morbum caducum, vel etiam quamcumque alienationem mentis. Quandoque propter abominationem, sicut patet de leproso, qui non debet publice celebrare. Potest tamen Missam dicere occulte, nisi lepra adeo invaluerit, quod per corrosionem membrorum eum ad hoc reddiderit impotentem.

COMMENTARIUS.

D. Thom. conclusio. — Sententia D. Thomæ est, non licere sacerdoti, etiam si curam animarum non habeat, omnino a consecratione hujus sacramenti abstinere, quia consecratione (inquit) hujus sacramenti sacrificium Deo offertur, ad quod (dicit in solutione ad primum) sacerdos obligatur Deo ex ordine jam suscepto. Addit deinde D. Thom. tempus hujus obligationis esse in præcipuis festis, et maxime in illis diebus, in quibus fideles communicare consueverunt. Quæ doctrina exponetur in disputationibus moralibus de sacrificio, ubi etiam declarabimus solutionem ad 3, in qua D. Thom. corporales ægritudines numerat, quæ executionem sacerdotalis ordinis impedire possunt.

ET HÆC DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

TRACTATUS

DE MISSÆ SACRIFICIO.

Hactenus expedivimus omnia, quæ de mysterio Eucharistiæ, quatenus sacramentum est, dicenda nobis occurrerunt; nunc alteram rationem hujus mysterii, quatenus sacrificium est, explanare aggredimur. Quam tractationem D. Thom. in his quæstionibus non distinxit, nec separavit, sed promiscue de utraque ratione sacramenti et sacrificii disseruit, de priori quidem ex professo, de posteriori vero, quasi incidenter et brevissime; optime tamen accommodatur hæc materia ad octogesimam tertiam quæstionem D. Thom., in qua, postquam egit de sacramento, quod permanens est, de modo seu ritu conficiendi illud agere videtur; sic enim intelligendum censeo titulum sequentis quæstionis, qui est de ritu hujus sacramenti, id est, de ritu conficiendi, quia omnis ritus est in ordine ad aliquam actionem. Hic autem non agit de ritu servando in usu, quia de eo jam dictum est; agit ergo de ritu servando in ejus effectione, et ita in omnibus fere articulis agit D. Thom. de celebratione; idem autem est celebrare, quod consecrare, seu sacrificare. Tractat autem D. Thom. præcipue de ritu accidentario in quinque posterioribus articulis; in primo vero breviter attingit ritum substantialem sub ratione sacrificii, et ideo commodissime tota doctrina de sacrificio in hunc locum servata est.

QUÆSTIO LXXXIII.

DE RITU HUJUS SACRAMENTI, IN SEX ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de ritu hujus sacramenti.

Et circa hoc quæruntur sex.

1. *Utrum in celebratione hujus mysterii Christus immoletur.*
2. *De tempore celebrationis.*
3. *De loco et aliis, quæ pertinent ad apparatum hujus celebrationis.*
4. *De his, quæ in celebratione hujus mysterii dicuntur.*
5. *De his, quæ circa celebrationem hujus mysterii fiunt.*
6. *De defectibus, qui circa celebrationem hujus sacramenti occurrunt.*

ARTICULUS I.

Utrum in hoc sacramento Christus immoletur (infra, art. 2, corp., et ad 1 et 2).

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur, quod in celebratione hujus sacramenti, Christus non immoletur. Dicitur enim Hebr.* 10, *quod Christus una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Sed illa oblatio fuit ejus immolatio. Christus ergo non immolatur in celebratione hujus sacramenti.*

2. *Præterea, immolatio Christi facta est in cruce, in qua tradidit semetipsum oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis, ut dicitur Ephes., cap.* 5. *Sed in celebratione hujus mysterii Christus non crucifigitur. Ergo nec immolatur.*

3. *Præterea, sicut Augustinus dicit in quarto libro de Trinitat.* (cap. 4, in fin., et cap. 7, in princip., tom. 3), *in immolatione Christi idem est sacerdos et hostia. Sed in celebratione hujus sacramenti non est idem sacerdos et hostia. Ergo celebratio hujus sacramenti non est Christi immolatio.*

Sed contra est, quod August. dicit in lib. Sent. Prosperi (habetur de Consecrat., d. 2): *Semel immolatus est in semetipso Christus, et tamen quotidie immolatur in sacramento.*

Respondeo dicendum, quod duplici ratione celebratio hujus sacramenti dicitur immolatio Christi. Primo quidem, quia sicut dicit August. ad Simplic. (lib. 1, quæst. 3, parum ante

med., tom. 4), *solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt; sicut cum intuentes tabulam, aut parietem pictum, dicimus, ille Cicero est, et ille Salustius. Celebratio autem hujus sacramenti, sicut supra dictum est* (q. 79, art. 1 et 3), *imago quædam est repræsentativa passionis Christi, quæ est vera ejus immolatio. Et ideo celebratio hujus sacramenti dicitur Christi immolatio. Unde Ambros. dicit super Epistol. ad Hebr.* (c. 10, a princ., t. 5) : *In Christo semel oblata est hostia, ad salutem sempiternam potens; quid ergo nos? nonne per singulos dies offerimus? sed ad recordationem mortis ejus. Alio modo, quantum ad effectum passionis Christi, quia scilicet per hoc sacramentum participes efficimur fructus Dominicæ passionis. Unde in quadam Dominicali oratione secreto dicitur : Quoties hujus hostiæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exercetur. Quantum igitur ad primum modum poterat dici Christus immolari etiam in figuris veteris Testamenti. Unde et Apoc. 13, dicitur : Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Sed quantum ad secundum modum, proprium est huic sacramento, quod in ejus celebratione Christus immoletur.*

Ad 1 ergo dicendum, quod sicut Ambros. ibidem dicit (in c. 10 ad Hebr., non remote a princ.), *una est hostia, (quam, scilicet, Christus obtulit et nos offerimus), et non multæ, quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius. Sicut enim, quod ubique offertur, unum est corpus, et non multa corpora, ita et unum sacrificium.*

Ad 2, dicendum, quod sicut celebratio hujus sacramenti est imago repræsentativa passionis Christi, ita altare est repræsentativum crucis ipsius, in qua Christus in propria specie immolatus est.

Ad 3, dicendum, quod per eamdem rationem etiam sacerdos gerit imaginem Christi, in cujus persona et virtute verba pronunciat ad consecrandum, ut ex supra dictis patet (q. 82, art. 1 et 4), *et ita quodammodo idem est sacerdos et hostia.*

COMMENTARIUS.

1. *Christum in hoc sacramento immolari affirmat D. Thom. — Objectio. — Diluitur. —* Responsio D. Thom. est, Christum immolari in hoc sacramento, id est, in confectione, seu celebratione hujus sacramenti; cum enim sacramentum hoc sit res permanens, potest quidem habere rationem rei oblatæ, non tamen potest habere rationem oblationis vel sacrificii, quod in aliqua actione consistit; dicitur ergo Christus immolari in hoc sacramento, quando ipsum sacramentum conficitur; tunc enim sacramentum celebrari dicitur, et hoc sensu ait D. Thom. celebrationem hujus sacramenti esse Christi immolationem. Hanc autem assertionem duplici ratione satis difficili confirmat. Prima est, quia eo modo appellatur hæc celebratio, immolatio, quo imago solet appellari nomine rei repræsentatæ; celebratio autem hujus sacramenti est quædam repræsentatio passionis Christi, quatenus in ea conficiuntur corpus et sanguis Christi separatim ex vi verborum; ergo, sicut passio Christi fuit vera immolatio; ita celebratio hujus sacramenti est immolatio per modum imaginis alterius veræ immolationis. In quo discursu statim occurrit objectio, quia sequitur, hoc mysterium non esse verum sacrificium, sed imaginem ejus; neque univoce sic appellari, sed solum per extrinsecam analogiam, sicut imago hominis, homo esse dicitur. Dicendum vero est, rationem D. Thom. optimam esse, ejus tamen expositionem pendere ex intelligentia rationis propriæ, et essentiæ sacrificii. Et ideo breviter supponendum est, sacrificium quasi materialiter consistere in actione facta circa rem aliquam in cultum Dei; formaliter autem constitui in genere signi, vel excellentiæ divinæ, vel interioris sacrificii; quia ergo ex superioribus satis constat, celebrationem hujus sacramenti esse quamdam actionem sacram pertinentem ad cultum Dei, ideo D. Thom. hic solum fuit sollicitus in explicando, qua ratione et quemadmodum sit in actione hac significatio sufficiens ad rationem sacrificii; quod recte declarat per hoc, quod repræsentat passionem Christi. Quod intelligendum est, non solum de illa passione, quatenus mors cujusdam hominis fuit, sed quatenus a summo sacerdote Christo oblata est Deo in sacrificium; nam eadem intentione, et sub tali modo fit ejus repræsentatio in hoc mysterio; et ideo non sequitur, hoc non esse proprie, univoce, et intrinsece sacrificium; nam in his, quæ constituuntur in genere signi vel imaginis, esse tale per repræsentationem alterius, non excludit, verum esse in tali genere, sicut imago imaginis tam vera imago est, sicut prior imago repræsentata. Addi etiam potest, si vim faciamus in verbo immolationis, hoc sa-

crificium non dici proprie immolationem, nam immolatio proprie significat sacrificium cruentum, per veram interfectionem animalis, vel alterius rei destructionem; et hoc sensu mysterium hoc, quamvis sit verum sacrificium, non tamen est proprie immolatio; et hoc modo concedi potest esse analogice immolationem, quia revera repræsentat immolationem in cruce factam; quanquam non videatur hic sensus D. Thom., qui indifferenter loquitur de immolatione et oblatione, ut patet ex verbis de Ambrosii, quibus suam rationem confirmat.

2. *Explicatur secunda ratio D. Thom.* — Secunda ratio D. Thom. in forma est hæc: per hoc sacramentum efficimur participes fructus Dominicæ passionis; ergo in eo immolatur Christus. Quæ illatio difficilis sane est; quia participare fructum passionis Christi, communiter fit per usum sacramentorum omnium, in quibus non propterea Christus immolatur, et ideo hæc supponenda, vel subintelligenda videntur, ut hæc ratio vim habeat, nimirum, per celebrationem hujus mysterii, solum quatenus est consecratio ipsius corporis et sanguinis Christi, nobis applicari ex opere operato fructum passionis ejus, quo sensu intelligit hic D. Thom. quædam verba Ecclesiæ dicentis, quoties hoc mysterium celebratur, opus nostræ redemptionis exerceri; dicitur enim exerceri, non tantum secundum repræsentationem, sed etiam secundum efficaciam, quia nobis applicatur. Hinc ergo a posteriori concluditur, hanc celebrationem esse sacrificium, vel quia opus redemptionis non applicatur ex opere operato, nisi aut per receptionem sacramenti, aut per oblationem sacrificii; sed hæc celebratio Eucharistiæ, ut sic, non est receptio sacramenti, et tamen, per illam, ut sic, applicatur ex opere operato passio Christi; ergo est oblatio sacrificii; vel certe, quia sicut nostra redemptio quoad sufficientiam quodam sacrificio est perfecta, ita debuit per aliquod sacrificium applicari; nullum autem est aliud, præter hoc mysterium.

3. *D. Thom. verba explicantur.* — In solutione ad primum tangit D. Thom. locum Pauli in epist. ad Hebræos, infra late tractandum. In solutione ad secundum, uno verbo dici poterat, argumentum solum concludere, hic Christum non immolari cruenter; D. Thom. vero, ut magis explicet primam rationem articuli, declarare voluit, sicut per consecrationem repræsentatur passio, ita altare crucem significare. Et in eodem loco, in solut. ad 3, declarat, sacerdotem consecrantem gerere imaginem Christi, cujus personam induit, dum consecrat. Unde concludit in hæc verba: *Et ita quodammodo idem est sacerdos et hostia,* circa quæ verba dubitatum aliquando est, cur D. Thom. addiderit, *quodammodo,* cum simpliciter sacerdos et hostia idem esse videantur. Respondeo, significasse D. Thom., Christum esse hostiam, quæ immediate offertur, non tamen esse sacerdotem per se ipsum immediate offerentem, sed per alium, verum etiam sacerdotem, et ita sacerdotem et hostiam non esse omnino idem. Addi etiam potest, esse sacerdotem, prout in propria specie existit, hostiam vero, ut est sub alieno modo sacramentali.

DISPUTATIO LXXIII.

DE SACRIFICIO IN COMMUNI.

Disputat. 1 de sacrificio. — Quanquam D. Thom. de communi ratione sacrificii tractaverit 2. 2, quæst. 85, nihilominus hoc loco præmittenda necessario est, ut ex propriis principiis ostendere possimus, quomodo in mysterio Eucharistiæ vera sacrificii ratio inveniatur, quod ad hujus materiæ complementum necessarium est, ut tota hæc doctrina de signis sensibilibus, ad divinum cultum institutis, perfecta sit; hactenus enim quædam signa declaravimus, quæ ad sanctificationem hominum instituta sunt, quæ sacramenta vocamus; præter hæc autem necessarium est signum aliquod, quod directe et per se ritum ipsum colendi Deum contineat, quod sacrificium appellamus. De quo dicendum hoc loco est, quoniam re ipsa conjunctum est cum Eucharistiæ sacramento.

SECTIO I.

Utrum sacrificium in genere signi rei sacræ constituatur.

1. *Difficultatis causa.* — Ratio dubitandi est, quia D. Thom. supra, quæst. 60, art. 1, sacramentum definiens, dicit, esse signum rei sacræ; sed ratio sacrificii diversa est a ratione sacramenti; ergo non potest hoc convenire sacrificio. In contrarium vero est, quia sacrificium dicit aliquod sensibile ad cultum Dei pertinens; sed nihil sensibile potest pertinere ad cultum Dei, nisi aliquid significet

ad honorem Dei pertinens, quod necesse est aliquo modo sacrum esse.

2. *Quid nominis sacrificii explicatur.* — *Sacrificii definitio.* — Sacrificii significatio multiplex et analoga est, ut sect. 6 declarabimus; nunc vero, ut procedere possit disputatio, supponenda necessario est propria significatio hujus vocis, in qua, et a nobis usurpatur, et communi usu recepta est. Sacrificium ergo proprie dictum est externa et sensibilis actio, qua res aliqua ita Deo offertur, ut legitimo ac solemni ritu in Dei honorem et cultum aliquo modo immutetur a publico et legitimo ministro; quibus verbis nunc solum significationem vocis describimus, ut ita possimus ad essentiam rei declarandam accedere. Hæc autem significatio primo sumpta est ex usu omnium Latinæ loquelæ professorum, apud quos fere nullus alius usus hujus vocis reperitur. Secundo sumpta etiam est ex usu Scripturæ sacræ; licet enim verum sit, quælibet opera in cultum Dei relata interdum in Scriptura appellari sacrificium, ut interna contritio, Ps. 50 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus;* et vocalis laus, Psal. 46 : *Sacrificium laudis honorificabit me*; eleemosyna, ad Heb. 13 : *Talibus enim hostiis promeretur Deus;* et martyrium, Sapient. 3, et corporis castigatio, ad Roman. 12; nihilominus tamen omnis hæc significatio, ut infra videbimus, metaphorica est, et ex priori, quæ propria est, derivatur. Quod facile perspicere licet ex discursu veteris Testamenti, in quo ea proprie et simpliciter dicebantur sacrificia, in quibus res aliquæ in Dei cultum mactabantur, seu immolabantur, et hoc modo sæpe distinguitur sacrificium ab actibus aliarum virtutum, ut a misericordia, Oseæ 6 : *Misericordiam volo, et non sacrificium;* ab obedientia, 1 Reg. 15 : *Melior est obedientia, quam victima;* et in hac significatione dicitur Psal. 50 : *Quoniam, si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis.* Et in novo Testamento est frequens hæc significatio, præsertim in epist. Pauli ad Hebr., a 5 cap. usque ad 10, in quo adducit verba Psal. 39 : *Sacrificium et oblationem noluisti*, etc.; cap. 5, dixerat : *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, et sacrificia pro peccatis.* Ex quo loco possumus in hunc modum argumentari : nam sacerdos proprie significat ministrum publice deputatum, ut nomine totius populi apud Deum intercedat, ut constat ex Pauli definitione, et ex communi usu; sed sacrificium proprie dictum significat proprium actum sacerdotis; ergo sacrificium non significat quemlibet actum virtutis, sed specialem actum a sacerdote factum in cultum Dei, nomine totius populi; imo nec significat quemlibet actum sacerdotis, sed potissimum ac supremum actum ejus, qui consistit in oblatione aliqua, in qua sacrum aliquid in honorem Dei conficiatur. Atque hoc modo dicimus, in antiqua lege fuisse multa sacrificia, in nova vero esse unum tantum ac singulare sacrificium, in quo Christianus populus ritu publico et solemni Deum colit; nam, si sacrificium in prædicta significatione propria non sumatur, non erit unum sacrificium in lege nova, sed multiplex. Tandem in hunc modum declaratur, quia prædictus actus colendi Deum, qualis per datam definitionem, quid nominis sacrificii, explicatus est, possibilis est, et honestus, ac rationi conformis, si debito modo fiat, ut patet ex perpetuo usu Ecclesiæ, tam in lege gratiæ, et scripta, ex divina institutione manifesta, quam in lege naturæ ex interiori instinctu divinæ gratiæ, et ex ipsa naturali propensione rationalis naturæ. Cum enim homo animo et corpore constet, non solum internis actibus, sed etiam externis, et rebus ipsis sensibilibus Deum colere debet, ejusque dominium, et principatum confiteri; quod fit accommodatissime, dum res aliqua ita Deo offertur, ut in ejus honorem immutetur, seu conficiatur. Est ergo hic actus possibilis, et specialem habens honestatem; potest ergo proprio etiam nomine significari; hoc ergo dicimus esse nomine sacrificii, ut ex usu monstratum est, et ex etymologia ipsius nominis potest declarari, quia sacrificare idem est, quod sacrum facere; sacrificium ergo significat sacrificationem ipsam, seu actionem, per quam res aliqua offertur, sacrum aliquid circa illam efficiendo. Neque est aliqua vox latina, quæ hujusmodi actum proprie significet; hæc ergo est propria significatio hujus vocis, in qua a nobis in hac materia usurpatur, et in hoc sensu loquitur de sacrificio D. Thom. in tota hac materia, in 2. 2, quæst. 65, præsertim art. 3.

3. *Sacrificium sub signo sacro, ut sub genere, collocatur.* — Ex his facilis est resolutio propositæ quæstionis. Dicendum est enim, sacrificium constitui in genere signi sacri. Ita docet D. Thom. 2. 2, quæst. 85, art. 1 et 2, nam ex hoc principio probat,

usum sacrificii esse connaturalem homini, cui proprium est mentem et animum suum signis sensibilibus declarare; et inde etiam concludit, sacrificium soli Deo esse offerendum, quia divinam excellentiam aliquo modo significat; supponit ergo sacrificium in genere signi sacri constitui. Quod etiam docuit Augustin., lib. 5 de Civit., cap. 5, dicens, sacrificium visibile invisibilis sacrificii signum esse. Et epist. 49, quæst. 3, dicens, significativa esse omnia talia sacrificia, et quorumdam rerum similitudines. Ratione patet ex dictis, quia sacrificium significat quamdam actionem externam, et sacram, eo quod cultum Dei externum continet; sed hujusmodi actio materialiter sumpta, ut quidam motus est, nihil in se habet, quod ad honorem Dei spectet, ut constat in occisione vituli, et similibus sacrificiis; de quibus sub hac ratione sæpe in Scriptura dicitur, nihil in se habere, unde placeant Deo, et ab ipso postulentur; tota ergo ratio honoris et cultus talis actus in significatione consistit, scilicet, quia per talem actum homo significat existimationem, quam de Deo habet, et submissionem animi sui ad ipsum, vel aliquid hujusmodi; est ergo de ratione sacrificii hujusmodi sacra significatio.

4. *Sacrificii signum est ad placitum inventum.* — Atque hinc colligitur primo, sacrificium esse signum ad placitum, et ex institutione, qualia fere sunt omnia signa, quibus homo exprimit rationalem mentem suam. Patet, quia hujusmodi significatio, non est naturalis tali actioni exteriori secundum se consideratæ, v. gr., occisioni vituli, aut alteri simili; oportet ergo, ut ex impositione illi conveniat; ad quam impositionem potest quidem in actibus ipsis externis considerari aliqua proportio et analogia, quæ ab Augustino supra similitudo vocata est, et dici potest fundamentum remotum hujus significationis; proximum autem est ipsa impositio, sine qua nulla esset talis significatio, ut de sacramentis etiam in genere supra tractavimus; et diximus etiam in priori tomo, in materia de adoratione, actus exteriores de se esse indifferentes ad cultum præbendum, quia ex sola rei natura non habent determinatam significationem; unde fit, ut eodem actu utamur interdum ad colendum Deum et Sanctos sub diversa intentione; sacrificium autem, ut diximus, significat actum continentem proprium Dei cultum et honorem ratione suæ significationis; non ergo habet hanc significationem ex sola rei natura, sed ex institutione, neque in hoc esse potest ulla dubitandi ratio. Atque in hoc sensu videtur dixisse D. Thom. 2. 2, quæst. 85, art. 4, sacrificium non habere aliunde laudem, nisi quia fit ob reverentiam Dei; non enim est sensus, sacrificium de se esse actum indifferentem, qui solum fiat bonus ex relatione extrinseca; hoc enim est præter mentem D. Thom., nam sacrificium formaliter significat quemdam externum actum religionis, qui ex proprio objecto et intrinseco motivo bonus est, eo modo, quo actus exterior capax est bonitatis; sensus ergo est, actum illum externum, quem nomine sacrificii significamus, de se non habere honestatem, sed solum quatenus impositus est ad significandum Dei cultum et honorem; est ergo sacrificium sacrum signum ad placitum significans.

5. *Responsio ad rationem dubitandi.* — Ad rationem dubitandi in principio positam respondetur, rationem sacri signi esse communem sacrificio et sacramento, et neutrius propriam rationem et differentiam continere; quæ autem illa sit in sacramento, supra dictum est; de sacrificio autem explicanda superest.

SECTIO II.

Quid sacrificium significare debeat, seu quæ significatio de ratione sacrificii sit.

1. In omni signo ad placitum duo sunt præcipue consideranda, materiale scilicet, quod est res vel actio ad significandum imposita, et formale, quod est significatio ipsa, quæ, cum in relatione consistat, vel ad modum relationis explicetur, a fundamento proximo, quod est impositio, et a termino seu re significata pendet. Hæc igitur omnia sunt a nobis in sacrificio sigillatim consideranda : primum vero de termino et re significata dicendum est, quia species relationis solet a termino sumi, et ex illo maxime pendet aliorum cognitio. Duo igitur possunt per sacrificium significari : unum est, internum seu invisibile sacrificium, ut Augustin. dixit; aliud est mysterium aliquod fidei, v. gr., passio Christi; quomodo dicitur Christus immolatus ab origine mundi in veteribus sacrificiis, ut ex Apoc. 13 notavit D. Thom. in hoc art. 1. Et hinc duplex significatio consurgit : una dici potest moralis, quia consistit in significatione alicujus actus humani interioris, ac moralis, quia per se pertinet ad bonos mores hominis;

alia dici potest mystica, quia in repræsentatione alicujus reconditi et supernaturalis mysterii consistit. Declarandum igitur superest, quænam istarum significationum sit de ratione sacrificii.

2. *De essentia sacrificii est aliqua moralis significatio. — Differentia inter sacrificium et sacramentum.* — Dico primo : aliqua significatio moralis est de ratione sacrificii. Unde aliquid in Deo, et aliquid in homine offerente significare debet, in Deo quidem supremam excellentiam, et dignitatem primi principii, ultimi finis, et supremi domini rerum omnium, in homine vero subjectionem ad Deum, et recognitionem prædictæ divinæ excellentiæ ac potestatis. Hæc assertio sumitur ex D. Thom. et Augustino, locis citatis præcedente sectione; hac enim ratione dixit Augustinus, sacrificium visibile esse signum invisibilis sacrificii; hoc enim invisibile sacrificium nihil est aliud, quam interna devotio et dispositio, qua homo, et per intellectum recognoscit Deum, ut supremum dominum; et per voluntatem vult se Deo submittere, colendo ipsum, et profitendo hanc ejus excellentiam; ergo hæc significatio moralis est de ratione sacrificii, quæ, tam ex parte Dei, quam ex parte hominis, ea, quæ diximus, complectitur. Unde ex hac significatione concludunt in primis dicti Patres, sacrificium esse de lege naturæ, quia naturale est homini, se interius subjicere Deo, et internum hunc affectum externo signo prodere; deinde concluditur, sacrificium continere singularem cultum Dei, solique vero Deo esse offerendum, ut late tractat Augustin., contra Adversarium legis et Prophetarum, cap. 18, et lib. 8 de Civit., cap. 28, et lib. 10, cap. 5, ubi hac ratione inquit : *Sacrificium, etsi ab homine offertur, res tamen divina est;* et epist. 49, quæst. 3 : *Intelligendum est,* inquit, *quam sit res antiqua sacrificium; quod non nisi uni vero Deo offerri debere, veraces ac sacræ litteræ monent;* et ob hanc causam, ut ibidem docet, dæmones omni tempore vehementer optarunt, ut homines sibi sacrificium offerant, scilicet, ut divinum honorem usurparent. *Dæmones enim* (ait lib. 10 de Civit., cap. 19) *non cadaverinis nidoribus, sed divinis honoribus gaudent.* Unde ex omnium hominum communi consensu et conceptione, sacrificium, supremum latriæ cultum continet, qui per antonomasiam nomine adorationis simpliciter dictæ significari solet, et ideo eadem vox sacrificio tribuitur, Genes. 22 : *Postquam adoraverimus, revertemur ad vos,* et aliis locis infra citandis; omnia autem hæc in prædicta significatione fundantur; est ergo illa de ratione sacrificii. Quod tandem exemplo aliquo ex re ipsa sumpto declaratur, nam, quando in sacrificio aliquo interficitur animal in honorem Dei, illa actione significatur, omnia a Deo procedere, et sub ejus esse potestate, et ideo in illius cultum interimitur; dum autem homo illam actionem exercet, vel nomine suo exerceri facit, profitetur se recognoscere quod per illam significatur. Unde Levit. 1 et sæpe in veteri Testamento præcipitur, ut homo, offerens sacrificium, manum imponat super animal quod immolatur, ut significet ipsummet esse, qui in illa victima tanquam in signo quodam se immolat, Deoque submittit; et D. Thom. supra, quæst. 82, art. 4, dicit, eum qui sacrificat, solere de re sacrificata participare, ut per hoc ostendat ad se sacrificium interius pertinere, quia exterius sacrificium signum est interioris sacrificii; est ergo hæc significatio maxime essentialis sacrificio. Denique ex hac significatione sumitur prima et potissima differentia inter sacrificium et sacramentum; nam sacrificium per se primo ordinatur ad divinam excellentiam, et cultum ei debitum profitendum et significandum; sacramentum vero non item, sed ordinatur ad aliquam hominis sanctificationem significandam, ut supra dictum est.

3. *Mystica significatio non imbibitur in ratione sacrificii primaria, licet ei annexam esse non raro contingat. — Objectioni occurritur. — Evasio refutatur.* — Dico secundo : significatio mystica, etiamsi cum sacrificiis præsertim a Deo institutis conjuncta sit, non tamen videtur esse de primaria ratione et essentia sacrificii. Probatur primo, quia si sacrificium visibile habeat prædictam significationem invisibilis sacrificii, hoc ipso erit verum sacrificium; sed potest prædictam significationem habere absque alia mystica significatione, ut per se manifestum est; nihil enim repugnat, actionem aliquam externam ordinari ad prædictum Dei cultum significandum, et non ad repræsentandum aliquod aliud mysterium; ergo talis mystica repræsentatio non est essentialis sacrificio. Dices : etiam potest per aliquam actionem hujusmodi repræsentari aliquod mysterium reconditum, et non divina excellentia, nec subjectio hominis ad Deum. Respondetur, hoc quidem fieri posse; tale autem signum

non esse futurum sacrificium, quia deest illi prima et essentialis significatio sacrificii. Dices, idem responderi posse de alia actione significante prædictum Dei cultum et excellentiam, et non aliud mysterium. Respondetur non esse similem rationem, quia, posita illa priori significatione, servatur ratio et definitio sacrificii ab Augustin. tradita, et ex communi omnium gentium usu, et conceptione sumpta. Unde argumentor secundo ex usu omnium hominum tam fidelium, quam infidelium : omnibus enim fuit communis sacrificiorum usus, diverso tamen modo; nam infideles falsis diis sacrificia offerebant, qui licet nulla alia mysteria per sua sacrificia repræsentare intenderent, præterquam supremum cultum ejus numinis, quod colebant, hoc ipso sacrificia offerebant; ergo signum est, hanc solam significationem esse de ratione sacrificii; quæ vera erit in vero sacrificio, falsa autem in falso, seu idololatriam continente. At vero fideles et justi vero Deo vera sacrificia semper obtulerunt, ex Adamo usque, saltem post lapsum, ut D. Thomas docet, dict. quæstione 85, 2. 2, art. 1, ad 2, et tamen non videtur necessarium, ut in omnibus illis sacrificiis fuerit mystica significatio, præsertim in his, qui tempore legis naturæ sacrificia offerebant, non ex speciali revelatione divina, sed proprio arbitrio et determinatione ; in illis enim sacrificiis non potest facile fingi mystica significatio, præsertim apud eos, qui non habebant explicitam fidem Christi; non est ergo prædicta significatio de ratione sacrificii. Unde sumitur confirmatio, quia sacrificium est de lege naturæ, ut dicemus; erat ergo possibile ex vi solius rationis naturalis; sed mystica significatio non dictatur solo lumine rationis naturalis; ergo talis significatio non est de ratione sacrificii, sed sufficit altera moralis, quæ ratione naturali inveniri potest. Tandem, sacrificium ipsum mortis Christi fuit verum et perfectum sacrificium, habens prædictam moralem significationem; nulla tamen significatio mystica in eo excogitari potest, quia non est impositum ad aliquod aliud sacrificium, vel supernaturale mysterium significandum : ergo. Atque hinc a fortiori concluditur, non esse de ratione veri sacrificii, ut significet sacrificium mortis Christi, quia hæc significatio mystica est; si ergo nulla mystica significatio est de ratione sacrificii, neque hæc etiam erit. Item, quia ratio sacrificii prior est, et independens a lapsu humanæ naturæ; consequitur enim rationem ipsam naturalem secundum se; unde supra etiam ostendimus, si, non interveniente peccato Adæ, status innocentiæ durasset, futurum in illo fuisse sacrificii usum ; sed sacrificium crucis Christi posterius est, quam lapsus humanæ naturæ, ab illo, suo modo pendens; ergo esse signum ejus, non potest esse de primaria ratione sacrificii.

4. *Contra prædictam conclusionem objectiones aliquot dissolvuntur. — Prima.* — Sed contra hanc conclusionem objici potest, primo, quia mystica significatio est de ratione sacramenti, ut supra declaratum est; ergo etiam erit de ratione sacrificii. Respondetur, negando consequentiam; imo hæc esse potest altera notanda differentia inter sacramentum et sacrificium. Cujus ratio primum reddi potest ex notatione ipsorum nominum; nam sacramentum idem est, quod sacrum mysterium, et ideo de ratione illius est, ut aliquod arcanum in se recondat atque significet; at vero sacrificium idem est, quod sacrum factum, et ideo ad rationem illius satis est, quod respectu Dei religiosam mentem indicet.

5. *Secunda.* — Secundo objicitur, quia omnia sacrificia habent virtutem et valorem ex sacrificio mortis Christi; ergo est de ratione eorum, ut respectu illius mysticam aliquam significationem habeant; neque propterea necessarium erit, ut ipsummet sacrificium crucis similem significationem mysticam habeat, quia, cum sit primum exemplar, superioris rationis esse debet, satisque est, quod seipsum repræsentet; quanquam respectu suorum effectuum non omnino carere videatur aliqua significatione mystica; nam mors Christi peccati mortem significavit. Respondetur primo, negando consequentiam; nam posset sacrificium participare virtutem et valorem ex sacrificio mortis Christi, quamvis solum divinum cultum, et nullum aliud supernaturale mysterium, neque ipsum crucis sacrificium significaret; sicut actus animi, quibus apud Deum meremur, vel satisfacimus, ex Christi meritis valorem participant, quamvis non sint impositi ad significandum illam, quia hæc participatio non fundatur in significatione, sed in morali causalitate, seu dimanatione, nimirum, quia omnes hi actus nostri innituntur Christo, tanquam primæ causæ in suo ordine. Secundo dicitur, esse extra rationem sacrificii, ut sic, habere aliquam virtutem vel valorem ex sacrificio Christi; nam in statu

innocentiæ potuisset esse sacrificium, etiam si Christus in illo futurus non fuisset, et idem potuisset Deus ordinare in statu naturæ lapsæ; quamvis ergo demus, omnia sacrificia, quæ de facto habent valorem aliquem a Christo, consequenter habere aliquam significationem mysticam ejus, vel passionis illius, non inde fit, talem significationem esse de ratione sacrificii. Unde dicitur tertio, aliud esse, declarare, quid sit de primaria ratione et essentia sacrificii, quod hactenus fecimus; aliud vero inquirere, quid de facto habuerint omnia sacrificia, præsertim ea, quæ aliquo modo divinam habuerunt institutionem, quod in prædicta objectione insinuatur; sic enim verisimile est, omnia sacrificia supernaturalia et grata Deo, a morte Christi distincta, fuisse imagines et repræsentationes quasdam sacrificii cruenti Christi, quod quidem de sacrificio legis novæ certissimum est, ut postea videbimus; de sacrificiis autem legis veteris id docet Augustin., 10 de Civit., cap. 25, 20 contra Faustum, cap. 21, et 2 contra Adversar. legis et Proph., cap. 18; et D. Thom., 1. 2, quæst. 102, art. 3; et sumitur ex Paulo, fere tota epist. ad Hebræos; et ex generali regula, quam tradit., 1 ad Cor. 10: *Omnia in figura contingebant illis;* et inductione posset ostendi, si res non esset valde prolixa, et a præsente instituto aliena. Et eadem fere ratio est de sacrificiis legis naturæ, maxime quæ offerebantur ab omnibus habentibus expressam fidem mysteriorum Christi, et ex speciali revelatione et instinctu divino, quale fuit sacrificium Melchisedech, quod et sacrificium nostrum Eucharisticum, et consequenter crucis sacrificium significavit, ut in 1 tomo hujus 3 partis, circa quæst. 22 D. Thom., late dictum est. Idemque credi potest de sacrificio Abel, qui de primogenitis gregis sui obtulit, ut dicitur Genes. 4; et Paulus ad Hebr. 11, explicat fide obtulisse hostiam, quam Ecclesia in canone declarat, fuisse verum sacrificium; unde multi probabiliter existimant, obtulisse agnum aliquem ex fide passionis Christi, et ad repræsentandum illam, sive id fecerit ex speciali Dei revelatione, ut ex his, quæ Augustin. tradit, lib. 1 de Mirabil. sacræ Sripturæ, cap. 5, colligi potest, sive ex paterna traditione, utroque enim modo fieri potuit. Adam enim statim post peccatum redemptionem agnovit futuram per Christi mortem, unde in ejus fidei protestatione talia sacrificia instituisse probabile est. Et de hac fide Christi recte intelligitur prædictus locus Pauli; atque idem dici potest de sacrificiis Abrahæ, et aliis hujusmodi. Quod si aliquod sacrificium oblatum fuit absque fide explicita mortis Christi, illud quidem repræsentare non potuit sacrificium Christi ex speciali impositione, saltem hominibus cognita. Nam Deus fortasse in omnibus sacrificiis hanc repræsentationem intendebat, et ideo inspirabat modum sacrificii ad hanc significationem accommodatum, licet non semper homines mysterium perciperent. Nihilominus tamen, sicut tales homines salvabantur in fide Christi implicita, ita dici possunt suis sacrificiis implicite, et in actu exercito, Christi sacrificium repræsentasse, quia omnia faciebant ad colendum et placandum Deum, qui nisi per Christi sacrificium placari non potuit. Atque hoc modo dici potest, in omnibus sacrificiis, quæ de facto fuerunt, inventam fuisse aliquam significationem mysticam sacrificii Christi, propter quod fortasse dixit Sander., lib. 1 de Visib. Monarch., cap. 6, sacrificium Christi esse velut primum exemplar cæterorum, quæ eo magis propria sacrificia sunt, quo perfectius illud repræsentant. Et ratio reddi potest, quia sicut voluit Deus, omnes homines per Christi mortem salvari, ita etiam voluit, ut hanc fidem suis sacrificiis profiterentur, ipsum sacrificium mortis Christi eis repræsentando.

SECTIO III.

Utrum ad rationem sacrificii necessaria sit divina impositio, vel humana sufficiat.

1. *Deum necessario esse sacrificiorum auctorem, qualiter probetur.* — Quæstio hæc videtur magis ad causam, seu institutionem sacrificii explicandam, quam ad essentiam ejus pertinere; tamen quia impositio ipsa intrat essentialem rationem sacrificii, tanquam proxima ratio significationis ejus, ideo non possunt hæc duo disputatione sejungi, quia ad declarandum, qualis requiratur impositio, necessarium est simul exponere, a quo, quave auctoritate fieri possit. Videtur ergo, solum Deum posse sacrificium instituere, seu ad significandum imponere, et hoc sensu impositionem hanc debere esse divinam. Primo, quia solus Deus potest esse auctor sacramentorum; ergo et sacrificiorum, quia non est sacrificium res minus sacra et divina, quam sacramentum. Secundo, quia in sacrificio aliquid offertur, et quasi donatur Deo, quo ipse honoretur, et colatur; sed non potest, aut

donatio rata esse, nisi constet, Deum tale donum acceptare, aut oblatio esse honorifica, nisi ei sit grata; neutrum autem horum constare potest, nisi talis modus oblationis ab ipso Deo traditus sit; est ergo hoc necessarium ad legitimum et verum sacrificium; quis enim ausus fuisset per occisionem vituli Deum honorare, nisi ipsemet declararet, se tali honore esse contentum, eamque actionem ad id significandum imposuisset? Tertio, quia alias possent nunc in Ecclesia institui nova sacrificia ab Eucharistia distincta, et similiter in veteri synagoga licuisset diversa instituere sacrificia ab his, quæ in ipsa lege tradita erant; utrumque autem horum manifeste falsum est.

2. In hac re supponendum est, sermonem esse de institutione seu impositione divina proprie dicta, id est, quæ immediate a Deo, seu a Christo Domino facta sit; nam illa, quæ fit ab homine per potestatem a Deo acceptam, licet referri possit in Deum, a quo est omnis hujusmodi potestas, simpliciter tamen humana est; nam humano arbitrio definitur, et statuitur; quomodo supra diximus, institutionem sacramentalium esse humanam, quamvis sit ab Ecclesia per potestatem a Christo acceptam. Secundo statuendum est, non esse sermonem de potentia absoluta, quia supra dictum est, de potentia absoluta posse Deum committere puro homini potestatem ad instituenda sacramenta; multo ergo certius est, posse etiam committere potestatem instituendi sacrificia; loquimur ergo de potentia connaturali homini, seu naturæ humanæ, aut secundum se, id est, in pura natura, aut prout elevata est ad supernaturalem statum per ordinem gratiæ; nam in utroque statu exercere posset actum sacrificandi sibi accommodatum, quia, sicut Deum posset interius colere invisibili sacrificio, ita etiam posset aliquo sacrificio visibili suum invisibile sacrificium manifestare.

3. *Homines in qualicumque statu existentes ex se poterant sacrificia instituere.* — Dico ergo primo : ex natura rei potest humanum genus in quocumque statu viæ existens instituere sacrificia suo statui accommodata, quibus Deum colat, et honoret; quapropter, si sola essentialis ratio sacrificii consideretur, quamvis ex divina institutione seu impositione esse possit, non tamen eam necessario requirit; sed potest etiam esse ex humana institutione. Probatur primum ex generali principio posito, quod ad rationem sacrificii visibilis sufficit significatio moralis invisibilis sacrificii ; hæc enim significatio est adeo proportionata humanæ naturæ, ut propterea dicatur sacrificium esse de lege naturæ; ergo impositio alicujus signi ad hoc significandum non est adeo supra naturam hominis, ut semper requirat divinam auctoritatem, a qua immediate proficiscatur. Secundo potest homo imponere voces, quibus significet interiorem existimationem, quam de divina excellentia habet, et subjectionem ad illam ; ergo etiam potest imponere res aliquas, vel actiones ad illam significandam, quia non solum verbis, sed etiam rebus et actionibus potest homo interiorem mentem exprimere; ergo eadem ratione potest illam significationem tribuere alicui actioni ad sacrificium accommodatæ; quia non est in hoc ulla specialis repugnantia, ut clarius ex duabus sectionibus sequentibus constabit. Tertio id declaratur in singulis statibus humanæ naturæ; nam si constituamus hominem in pura natura, ille solum posset cognitione et ratione naturali Deum recognoscere, ut naturæ auctorem et dominatorem, et consequenter posset hujusmodi mentem suam signis visibilibus ostendere, et hæc potestas ei esset omnino connaturalis, ex solo naturæ lumine illi conveniens. Quia, sicut est naturale homini colere Deum, non solum interius, sed etiam exterius, ita etiam imponere signa ad hunc finem accommodata; externus namque cultus non fit, nisi signis visibilibus, ad placitum et ex impositione significantibus; nec deberet homo in eo statu expectare divinam impositionem et revelationem ; hæc enim non est debita homini secundum se, sed excedit potius statum puræ naturæ. Si vero loquamur de homine elevato ad statum gratiæ, consequenter in eo supponenda est fides, et supernaturalis cognitio; qua supposita, sicut est connaturale homini sic instituto interius colere Deum supernaturali cultu, ita etiam est illi connaturalis potestas ad utendum signis visibilibus, inter quæ sacrificia comprehenduntur, quibus talem interiorem cultum significet, propter easdem rationes, quæ servata proportione applicari possunt, quia, neque in tali statu hominis necessarium absolute esset, specialem revelationem, aut impositionem Dei expectare, quia hæc etiam non est illi simpliciter debita, cum possit homo, per fidem et gratiam convenienter operando, hujusmodi opera et munera sufficienter exercere. Et ideo D. Thom., 2. 2, quæst. 85, art. 1, ad 1, sub

disjunctione dixit, oblationem sacrificii in communi esse de lege naturæ, sed determinationem sacrificiorum esse ex institutione humana, vel divina, in quo aperte docet conclusionem positam.

4. *Sacrificiorum diffiniendorum in aliqua republica potestatem sibi Deus reservare, et potuit et voluit. — Sic Eucharisticum sacrificium legitimaque ex veteribus instituta sunt.* — Dico secundo, fieri posse a Deo, et sæpe etiam factum esse, ut sacrificiorum institutio in aliqua republica solum Deo reservata sit. Hoc probant ex parte argumenta in principio posita. Et quidem potestas hæc divina per se fere nota est. Nam licet in humana natura, vel republica, sit potestas ad ferendas leges, quibus se ipsam gubernet et regat, tamen, quia hæc potestas est sub potestate Dei, qui supremus est Rector et provisor humanæ naturæ, potest Deus prævenire illam humanam potestatem, proprias leges ferendo, quas humana potestas nec mutare, nec minuere ulla ratione possit, neque etiam augere, si Deus velit; eamdem ergo potestatem habet circa leges sacrificiorum; nam eadem est de illis, quæ de cæteris, ratio, vel certe major, quia proximius divinum honorem attingunt. Quod vero ad usum pertinet, certum est, in lege nova Christum Dominum usum esse hac potestate; ita enim unicum Eucharistiæ sacrificium instituit, ut noluerit cum illo aliud multiplicari aut misceri, ut inferius locis suis demonstrabimus. Atque idem censendum est de statu legis veteris, ut ipse usus satis probavit; nulla enim in populo Hebræo legitima ac vera sacrificia introducta sunt, præter ea, quæ in lege sunt a Deo tradita. Ratio autem hujus rei ita potest explicari : nam quod Deus specialiter voluerit aliqua sacrificia sua auctoritate instituere, ex multis capitibus oriri potuit; videlicet, vel quia opus, quo sacrificium perficitur, supernaturale est, et ex divina omnipotentia pendens, ut contingit in nostro Eucharistico sacrificio; vel quia voluit in tali sacrificio non tantum esse significationem, sed etiam efficaciam, quam solus Deus tribuere potest, quod etiam convenit nostro sacrificio; vel certe, quia præter significationem moralem, voluit esse mysticam, quodammodo continentem divinam testificationem alicujus mysterii absconditi; quod etiam suo modo reperitur in nostro sacrificio, multo autem apertius in sacrificiis veteribus, quæ futura mysteria soli Deo cognita significabant, quod commune etiam est aliquibus sacrificiis legis naturæ, ut sacrificio Melchisedech, etc. Quod autem interdum voluerit Deus potestatem humanam circa hoc coarctare, ut aliquis populus, v. gr., nunc Christianus, et olim Judaicus, nullis aliis sacrificiis uteretur, nisi ab ipso Deo immediate institutis, ex multis etiam capitibus oriri potuit; primo ex speciali Dei dilectione erga talem populum; melius enim et honorificentius est sacrificiis divinis uti, quam humanis; et ideo in principio in lege naturæ, quando tam fides, quam alia dona supernaturalia, minus liberaliter hominibus communicabantur, nulla talis lex hominibus imposita est, sed determinatio sacrificiorum, hominum arbitrio est relicta, paucis fortasse exceptis, quibus ex speciali gratia Deus interdum definita dedit sacrificia; in lege autem veteri, quando Deus specialem populum sibi specialiter dilectum elegit, cœperunt etiam sacrificia specialiter divina lege definiri. Secundo, hoc potuit provenire ex speciali dignitate et excellentia alicujus sacrificii, quæ ratio potissime locum habet in lege nova, ut infra late tractabimus; nam in lege veteri potius sumenda est ratio ex multitudine sacrificiorum; tot enim ac tanta sunt a Deo instituta, et præcepta, ut vix potuerint homines alia superaddere, neque id posse facere omnino oportuerit. Unde in Christiano populo, quod unico sacrificio contentus esse debeat, ad illius dignitatem et spiritualem libertatem pertinet; in populo autem Judaico potius ob ignorantiam et imbecillitatem ejus, oportuit tot sacrificiis carnalibus a Deo institutis gravari, ut per illa ab idolorum cultu abstraheretur; et ideo non decuit, alia sacrificia eis permitti, ne divinis sacrificiis profana aliqua, et indecentia miscerent.

5. *Respondetur oppositis rationibus.* — Ad primum igitur respondetur, negando consequentiam, quia sacramentum includit practicam significationem gratiæ sanctificantis, quam solus Deus potest sub signo sensibili infallibiliter, aut statim dare, aut in futurum promittere; et ideo potestas ad imponendum hujusmodi signum non potest hominibus esse connaturalis; sacrificium autem ex primaria ratione sua non includit significationem, quæ potestatem humanam excedat, quia satis est, ut invisibile sacrificium significet; et ideo non est similis ratio. Ad secundum respondetur, ad illam partem de donatione, primum, in sacrificio non necessario intervenire propriam aliquam donationem, quæ Deo fiat, sed

rei alicujus consumptionem factam in protestationem excellentiæ divinæ; quod, si hæc appelletur donatio, non est talis, quæ requirat propriam acceptationem alterius, quia non transfert dominium rei in illum, sed solum illam immutat, vel consecrat in honorem ejus. Deinde, esto admittamus propriam donationem, quæ acceptationem requirit, non oportet, ut speciali revelatione talis acceptatio a Deo fiat, sed satis est, ut aliqua generali lege contineatur; sicut votum, quod est promissio quædam, acceptationem requirit ejus, cui fit promissio; et tamen, ut votum obliget, non est necesse, ut speciali revelatione constet, Deum illud acceptare; sufficit enim generalis lex, qua Deus vult, vota sibi rationabiliter facta adimpleri. Unde ex materia voti et honestate rei promissæ, statim recta ratio dictat, an tale votum sit divinæ voluntati consentaneum et acceptum; idem ergo dicendum est de aliis oblationibus, seu sacrificiis. Unde ad alteram partem de gratitudine sacrificii, seu quod sit Deo honorificum, similiter dicendum est, ad hoc non esse necessariam specialem revelationem, aut institutionem, sed duo sufficere : unum est, quod a Deo non sit prohibitus talis sacrificii modus; aliud est, ut in ipsa re, vel actione, quæ ad usum sacrificii sumitur, nulla sit indecentia, neque improportio ad sacrum usum, et ad significandum animum subjectum Deo, ut supremo Domino. Nam, ut D. Thom. recte dixit, citata quæst. 85, art. 2, ad 2, dignitas sacrificii non ex pretio occisi pecoris, sed ex significatione pensanda est. Ad tertium respondetur, probare secundam assertionem positam. Aliquæ vero difficultates, quæ circa illud inculcari possent, proprie spectant ad sacrificium novæ legis; et ideo commodius tractabuntur inferius.

SECTIO IV.

Utrum sacrificium, quod hominibus instituere licet, possit privata auctoritate institui, vel tantum publica.

1. *Difficultatis ratio.* — Ratio dubitandi oritur ex dictis sectione præcedente. Nam hæc potestas instituendi sacrificium fundatur in potestate exprimendi interiorem mentem per sensibilia signa ; sed hoc positum est in potestate privata cujuscumque hominis; quilibet enim potest, quibus voluerit, uti signis, præsertim cum Deo loquens, qui omnia intelligit. Et confirmatur primo ex D. Thom., dicta quæst. 85, art. 4, ubi loquens de hominibus, qui non erant sub lege, tenebantur (inquit) ad aliqua exteriora facienda in honorem Dei, secundum condecentiam ad eos, inter quos habitabant, non tamen determinate ad hæc, vel illa. Itaque totam hanc determinationem eorum arbitrio committit, dummodo decenter fiat; et ideo in solut. ad 3, videtur distinguere quædam sacrificia publica offerenda per sacerdotes, alia privata, quæ unusquisque propria auctoritate offerre potest ; igitur impositio seu institutio sacrificii privata auctoritate fieri potest. Et fortasse Abel et Cain ita coluerunt Deum, alius ex fructibus terræ, alius ex primogenitis ovium, unusquisque suo arbitrio et voluntate; dicere enim, divina vel paterna auctoritate id fecisse, voluntarium est, quia nec ulla auctoritate, nec necessaria ratione fundatur. Tandem ex aliis actionibus externis, quæ per solum motum proprii corporis ab homine fiunt, potest homo eligere suo arbitrio, quas decentes judicaverit ad colendum Deum, ut sunt genuflexio, manuum elevatio, pectoris tunsio, terræ deosculatio; quibus posset quilibet homo uti ad internam reverentiam significandam, etiam si non essent in frequente usu aliorum hominum ; ergo idem facere potest oblatione sensibili alicujus rei materialis.

2. *Humana respublica potestate ad instituenda in honorem sacrificia gaudet.* — In hac re primo statuendum est, esse in humana republica potestatem ad instituenda sacrificia, quæ nomine totius populi Deo offerantur, quæ non possunt alicujus privata auctoritate institui, aut immutari. Hæc conclusio est certa, et communi omnium gentium usu satis probata ; nam, ut Augustinus dixit 19 contra Faust., cap. 11 : *In nullum nomen religionis, seu verum seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum visibilium consortio colligentur;* quæ signa, visibilia potissime, fuerunt semper sacrificia, aut vero Deo, aut dæmonibus oblata; hæc enim sola differentia semper fuit inter fidelem populum et infidelem, cum utrique sacrificiorum usus communis fuerit, ut idem August. notavit, 2 cont. Faust., cap. 21. Hujusmodi autem sacrificia semper fuerunt publico et solemni ritu instituta, communi et publica potestate. Hujus autem rei ratio primo ex eo reddi potest, quod natura hominum postulat, ut in unum politicum corpus reipublicæ congregetur ; hoc autem politicum corpus ad Dei cultum debet potissimum ordinari ; ergo ne-

cesse est, ut non solum singuli privatc colant Deum, sed etiam ut tota respublica per modum unius corporis cultum Deo exhibeat; ergo necesse est, ut talis cultus offeratur per sacrificium publica auctoritate institutum, quia alioqui non posset nomine totius populi offerri; ergo oportet, ut hæc potestas sit in tota republica, seu ejus capite, aut principe, sicut est in republica potestas ad illa omnia, quæ ad bonam ejus gubernationem pertinent, ut, verbi gratia, ad præscribenda rerum pretia, et ad imponenda alia signa ad significandum, et ad definiendos titulos seu signa honoris, quibus vel principes, vel magistratus, vel cives inter se mutuo honorari debent; ergo multo magis extenditur hæc potestas ad cultum, seu sacrificium definiendum, quod nomine totius populi Deo offerendum est; et ideo Arist., 7 Polit., c. 8, et 6 Ethic., inter magistratus, sine quibus respublica conservari non potest, sacerdotes seu sacrificos ponit; quibus proinde in republica principem locum tribuit. Et confirmatur, quia, ut homines in unum corpus reipublicæ debito modo congregentur, necesse est, ut etiam in unum nomen religionis conveniant; id autem fieri non potest, nisi in usu sacrificiorum etiam conveniant; sed neque id fieri potest, nisi illa sint publica, et communi auctoritate instituta. Nam, si unusquisque proprio privatoque arbitrio sacrificaret, quot essent capita, tot essent sacrificandi ritus.

3. Ex his ulterius dico secundo, non solum posse sacrificium publica auctoritate institui, sed etiam solum illud esse proprie ac simpliciter legitimum sacrificium, quod publica auctoritate, vel divina, vel humana, institutum est; atque adeo potestatem instituendi sacrificium proprie dictum, prout est in hominibus, non residere in singulis privatis personis, sed in tota republica, seu principe gerente vicem ejus. Quæ assertio potest primum probari ex Paulo, 1 ad Cor. 5, dicente: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Ex quo loco imprimis colligunt omnes, sacerdotem et sacrificium mutua quadam relatione connecti. Nam et sacerdos propter sacrificium offerendum potissimum constituitur, et sacrificium non nisi a sacerdote offerri potest; sunt ergo hæc inter se conjuncta, ut notavit Concil. Trid., sess. 23, cap. 1, et late tractat Bellarminus, lib. de Missa, cap. 2. Deinde colligitur ex eisdem verbis Pauli, munus sacerdotis, non cuilibet homini propria auctoritate convenire, sed ei, qui specialiter constituitur pro hominibus in his, quæ sunt ad Deum, et ideo subdit: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron,* id est, qui ad tale munus legitime deputatus est, vel immediate a Deo, vel mediante eo, qui auctoritatem habet hanc dandi potestatem, et ideo, 2 Paralip. 26, Ozias, qui sine auctoritate sacerdotii sacrificandi munus usurpare voluit, lepra fuit a Deo percussus; est ergo sacerdos minister publicus nomine totius populi deputatus.

4. *Sacrificium legitimum, nisi ab auctoritate publica, oriri nequit.* — Ex his ergo concluditur sacrificium debere esse publica auctoritate institutum, cum requirat sacerdotale munus, quod publica etiam auctoritate institui debet; nam si sacrificium a quolibet posset institui, a quolibet etiam posset exerceri et offerri, quia et majus est instituere, quam offerre; et qui potest sacrificium ordinare, potest etiam ministrum ejus designare; nam hæc ejusdem sunt rationis et auctoritatis, et se mutuo consequuntur. Secundo potest simile argumentum sumi ex Paulo, ad Heb. 7 dicente: *Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat;* nam, sicut dixit, *translato sacerdotio*, ita potuisset dicere, translato sacrificio, quia, ut diximus, illa duo semper juncta sunt, et e contrario etiam dicere potuisset, mutato legis statu, mutari etiam sacrificandi ritum. Et ita videmus inter Gentiles in diversis rebuspublicis, seu nationibus, sicut diversæ sunt leges, ita etiam esse diversos sacrificiorum ritus. Et in populo Dei, quandocumque facta est legis mutatio, vel a statu legis naturæ in statum legis scriptæ, vel ab hoc in statum legis gratiæ, semper cum lege mutatus est sacrificiorum usus; signum ergo est, sacrificium absolute dictum esse ex his, quæ ex publica potestate, et communi lege pendent. Tertio sumitur non dissimile argumentum ex circumstantiis ipsius sacrificii, propter quod introducta sunt templa, altaria, vasa sacra, et vestes, sine quibus sacrificium offerre, nec decet, nec licet; sed non est in privata cujusvis potestate hujusmodi circumstantias definire, vel immutare; ergo multo minus sacrificium ipsum quoad substantialem ritum ejus. Quarto accedit moralis ratio supra tacta, quia ad unitatem et concordiam humanæ reipublicæ expedit, ut omnes conveniant in substantiali modo colendi Deum, qui consistit in sacri-

ficio. Ad hoc autem requiritur, ut dixi, sacrificia auctoritate publica esse instituta, et aliter introduci non posse, tum quia alias esset infinita varietas et confusio in republica; tum quia alioqui daretur occasio superstitionibus et variis idololatriis; unde etiam Arist., lib. Rhetor. ad Alex., dixit, necessarium esse, in sacrificiorum religione ritus patrios et receptos servari. Et confirmatur, nam sacrificium est res maxime sacra inter omnes externas, et ideo oportet, ut decentissime fiat; ergo decet, ut ritus ejus non possit cujusvis hominis privati arbitrio institui, sed aliqua publica potestate.

5. *Difficultas dissolvitur.* — *Objectio.* — *Responsio.* — Ad rationem dubitandi in principio positam responderi imprimis potest, sacrificium non significare quodlibet signum sensibile, sed tale, quod aptum esse possit ad significandum, non solum ipsi utenti tali signo, sed etiam aliis, et ideo necessarium esse, ut tale signum non sit privata auctoritate inventum, sed auctoritate publica, ut habeat significationem omnibus notam; in quo est magna differentia inter oblationem sacrificii, et alios exteriores actus religionis, quos per proprii corporis membra potest homo privatim exercere; nam hi solum fiunt ad exercendum seu excitandum interiorem affectum juxta privatam devotionem; illa vero est quasi publica professio cultus Deo exhibendi. Sed urgebit aliquis, quia, licet verum sit, constitui posse in republica hujusmodi sacrificia, quæ sunt signa publici cultus, adhuc reddenda est ratio, cur non possit unaquæque privata persona similia signa ad proprium et privatum usum deputare, quibus non significet aliis mentem suam, sed solum Deo, suamque privatam devotionem ritu etiam privato exerceat atque excitet. Responderi potest, applicando hic doctrinam traditam sectione præcedente; nam sicut, quando Deus per seipsum instituit ac tribuit sacrificia alicui populo, consequenter prohibet, ne alia sacrificia ab hominibus in tali populo introducantur, ita quando respublica auctoritate communi determinat ritus sacrificiorum (eo quod a Deo nihil immediate receperit, ut in lege naturæ accidebat), consequenter prohibet, ne aliquod membrum reipublicæ nova sacrificia propria auctoritate introducat; nam cum hoc ad bonum regimen totius reipublicæ necessarium sit, in ipsamet determinatione sacrificiorum intrinsece includi censendum est, ita ut talis institutio non solum habeat vim directivam approbandi talem sacrificii modum, sed etiam prohibendi alia quælibet privata sacrificia. Sicut, quando lex præscribit certos titulos, aut certa signa honoris, consequenter prohibet alia; et lex Ecclesiastica instituens vestes, quibus sacrificium peragendum est, prohibet, ne aliis fiat; et similiter in usu verborum, postquam publico usu, vel auctoritate imposita sunt ad significandum aliquid, non potest homo suo arbitrio alio modo illis uti, alioqui nec veritas, nec fidelitas inter homines firma esse posset.

6. Sed ex hac responsione videtur colligi, præcise et ex natura rei tantum hoc considerando, esse in qualibet privata persona potestatem ad instituenda sacrificia, saltem ad suum proprium et privatum usum, sicut præcedente sectione dicebamus esse in humana republica potestatem ad instituenda sacrificia, seclusa Dei prohibitione. Patet sequela, applicando doctrinam datam, servata proportione, quia nulla ratio redditur, ob quam privatæ personæ hoc non possint, nisi quia est prohibitum a republica; sed hæc prohibitio pertinet ad jus positivum et humanum; ergo illo secluso, esset in privatis personis talis potestas; ergo habent illam ex jure naturæ præcise considerato, quamvis possit respublica usum illius prohibere. Et confirmatur, nam fingamus rempublicam nihil statuisse de sacrificiorum ritu; tunc sane possent privatæ personæ suo arbitrio determinare hæc sacrificia, quia jam non esset prohibitum a tali republica; ergo hujusmodi prohibitione ablata, illa actio neque excedit vim naturalem hominis, neque est per se mala, ut rationes in principio factæ concludere videntur. Tandem, si contingeret, aliquos homines tam solitariam vitam agere, ut nullius reipublicæ essent membra, liberum unicuique esset, uti decentibus signis externis proprio arbitrio determinatis ad colendum Deum, quia homo habet jus colendi Deum cultu externo, quem sibi potest definire, si non habet superiorem, a quo determinetur. Idem ergo erit, etiam si illa signa per modum sacrificiorum determinentur. Respondetur, quoad rem ipsam argumenta convincere quod intendunt, quod etiam videtur sensisse D. Thom., locis in principio hujus sectionis citatis. Nihilominus tamen, quia neque est naturale homini solitariam vitam agere, neque etiam est moraliter possibile, ut in republica humana, præsertim bene instituta, non sint sacrificia, publica auctoritate definita, ideo simpliciter loquendo

de sacrificiis, prout moraliter veniunt in usum hominum, dicendum est, ut legitima sint, necessario publica auctoritate fore instituenda, nec nomen sacrificii, in propria et usitata significatione, posse attribui alicui signo, nisi publica lege sancitum sit, ut supra in simili dicebamus de sacramento.

SECTIO V.

Qualis debeat esse res vel actio, quæ in sacrificio ad significandum imponitur.

1. *Difficultatis punctus.* — Explicata significatione, quæ est veluti forma sacrificii, sequitur, ut declaremus, qualis esse debeat materia, cui talis significatio debet imponi, ut integra ratio sacrificii consurgat; hujus enim rei cognitio necessaria omnino est ad concludendam definitionem, et essentiam totam sacrificii; et ad distinguendum hunc actum a cæteris actibus exterioribus propriis divini cultus, qui non semper possunt a sacrificio ex formali distingui, sed solum ex materiali. Et in hoc consistit tota ratio præsentis difficultatis, quia, licet omne sacrificium consistat in aliqua actione sensibili pertinente ad proprium Dei cultum (agimus enim nunc tantum de sacrificio visibili, imo illud solum proprie sacrificium vocamus, juxta primam nominis impositionem, ut dictum est), non tamen e contrario omnis actus sensibilis, quo redditur Deo religiosus cultus illi proprius, potest dici sacrificium, cum tamen habere possit eamdem significationem et honestatem, quam habet sacrificium. Assumptum patet primo in vocali laude Dei, qua confitemur illum esse supremum dominum, nosque illi subjicimus, quæ metaphorice vocari solet sacrificium laudis; non est tamen proprie sacrificium, prout de illo nunc agimus; et tamen idem prorsus significat, quod sacrificium, ut ex dictis patet. Similiter tunsio pectoris et genuflexio fieri possunt in recognitionem propriæ excellentiæ divinæ, et ita idem significabunt, quod sacrificium; et tamen juxta communem concipiendi modum, illa non sunt sacrificia proprie dicta; unde in his non requiritur publicus minister, nec publica auctoritas, sicut in sacrificio. Tandem, omnis cultus latriæ exterior est proprius Dei, si sit perfectus et absolutus; et tamen non omnis talis cultus est sacrificium, ut patet de ipso usu sacramentorum, quo profitemur Deum esse principalem auctorem sanctitatis; et in usu etiam sacramentalium, ut, v. gr., erigere templum, consecrare altare, quæ in solius Dei cultum facere licet; in his ergo omnibus est eadem significatio divinæ excellentiæ, et consequenter eadem moralis honestas, quæ attingit Deum, ut subjectum, cui honor et cultus debitus exhibetur. Quid ergo proprium in sacrificio, per quod ab hujusmodi actibus distinguatur? Et augetur difficultas ex quodam dicto D. Thom., allegata quæst. 85, art. 3, ubi cum dixisset, actus aliarum virtutum, prout a religione imperantur, et referuntur in cultum Dei, solere metaphorice appellari sacrificia, ita concludit : *Sunt tamen quidam actus, qui non habent ex alio laudem, nisi quia sunt propter reverentiam divinam; et isti actus sacrificia dicuntur, et pertinent ad virtutem religionis.* Nam, si D. Thomas intelligit, omnes actus hujusmodi esse propria sacrificia, falsum est, quod dicit; nam votum est actus religionis non habens ex alio laudem, nisi quia fit in honorem Dei, et tamen non est sacrificium; et idem est de laudatione divina, genuflexione, et aliis similibus; si autem intelligit sacrificium contineri sub genere talium actuum, quamvis cum illo genere non convertatur, esto, id verum sit, non tamen explicatum manet, quid speciale talis actus requirat, ut in genere proprii sacrificii constituatur. Adde, etiam non videri necessarium, ut proprium sacrificium sub tali genere actus constituatur; nam mors Christi fuit verissimum et propriissimum sacrificium, et tamen infinitis aliis titulis laudem habens; fuit enim actus maximæ charitatis, fortitudinis, etc.

2. *Sacrificandi actus circa rem aliquam permanentem debet versari quæ Deo offeratur.* — *Quid oblationis nomen importet.* — Dico primo, de necessitate actionis, quæ est sacrificium, esse, ut sit oblatio alicujus rei permanentis Deo facta. In hac conclusione omnes conveniunt, et probatur ex modo loquendi sacræ Scripturæ, in qua sacrificare, et sacrificium offerre idem sunt; si ergo sacrificare est offerre, sacrificatio ipsa erit oblatio; antecedens patet Genes. 8 : *Obtulit holocausta supra altare;* et cap. 22 : *Offeres filium tuum in holocaustum;* Isa. 1 : *Non offeratis ultra sacrificium frustra;* et ad Heb. 5 : *Ut offerat dona et sacrificia pro peccatis;* et cap. 9, ut declaret Paul. cruentum sacrificium Christi : *Per Spiritum Sanctum* (inquit) *semetipsum obtulit immaculatum Deo.* Et infra : *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda*

peccata. Prima vero consequentia probatur; nam sacrificium proprie significat actionem sacrificandi, ut supra visum est; si autem sacrificare est offerre, necesse est, ut ipsa actio sacrificandi in oblatione consistat; erit ergo sacrificium oblatio aliqua facta. Secundo declaratur; nam ex hoc capite differt actus sacrificii a multis actibus religionis supra numeratis, ut patet simul explicando, quid nomine oblationis proprie significetur. Dicimur enim offerre Deo cor nostrum, preces seu orationes, seu vitulos labiorum, et res aliquas, quæ Deo immolantur, in quibus omnibus non est idem oblationis genus. Oportet ergo considerare, externam Dei cultum interdum fieri per puros actus externos, interdum aliquibus etiam rebus. Puros actus externos voco, qui consistunt solum in aliquo motu, vel actione hominis, et in ea perficiuntur et consummantur absque aliqua re externa, circa quam versentur, ut sunt genuflexio, vocalis oratio, et similes. Res autem appello, quascumque res permanentes, quæ, licet non possint in cultum Dei cedere, nisi media aliqua actione hominis, tamen quia ille cultus fit per usum, seu exhibitionem talium rerum, ideo dicitur fieri per ipsas res, ut distinguatur a priori modo cultus; hujusmodi ergo actio, qua ita utimur aliqua re permanente, ut in cultum Dei illam transferamus, dicemus, aut consumamus, dicitur proprie hoc loco oblatio talis rei facta in cultum ejus. Rursus considerandum est, aliud esse referre aliquid in Deum, aliud vero offerre aliquid Deo; quanquam enim hæ voces interdum confundi soleant, et ut synonymæ usurpari, tamen secundum propriam rationem differunt, quia referre in Deum, proprie dicit habitudinem finis ultimi, unde proprie cadit in humanas actiones, quatenus propter Deum fiunt; offerre autem aliquid Deo, dicit habitudinem objecti proximi, seu personæ, cui aliquid donatur, seu exhibetur; quod quidem, quamvis convenire possit in aliquas externas actiones, quæ non habent aliunde laudem, quam ex eo, quod Deo offeruntur in cultum et honorem, propriissime tamen dicitur de rebus permanentibus, quas homo, prout potest, Deo offert, et quasi dono dat in obsequium ejus. Etenim, quia Deus rebus nostris non indiget, neque novum earum dominium acquirere potest, ac si nullum antea haberet, non possunt hoc titulo vel ratione illi offerri, sed solum, ut in honorem ejus consecrentur, immutentur, aut consumantur; quæ omnia nulla alia probatione indigent, quia ex ipsa verborum proprietate, et communi omnium sensu, et consensu satis constat. Ultimo vero est circa rem hanc considerandum, dupliciter aliquid offerri Deo, etiam prædicto posteriori modo, seu intra latitudinem objecti. Primo, proxime et directe, ut quando animal interficitur in Dei honorem. Secundo, mediate et remote; nam ut notavit D. Thom., 2. 2, dicta quæst. 85, art. 3, ad 3, decimæ, licet dicantur offerri Deo, quia ob cultum ejus dantur ministris, qui divino cultui vacant, tamen immediate non offeruntur Deo, sed ipsis ministris; sacrificium ergo oportet, ut sit oblatio immediate et directe Deo facta, quia continet supremum Dei cultum externum; oportet igitur, ut per sacrificium res aliqua directe et immediate offeratur Deo in significationem supremi honoris et cultus ejus.

3. *Illatum ex conclusione. — Nomen sacrificii proprius de actione sacrificandi quam de sacrificata re dicitur.* — Dico secundo : ex hac conclusione infertur, in sacrificio ex parte rei, seu materiæ, quæ ad significandum imponitur, duo posse considerari præter significationem. Unum est res, quæ offertur; aliud est actio, per quam offertur. Unde, sicut in sacramentis, præter significationem, in re ipsa, quæ significationi substernitur, aliquid consideratur ut materia, et aliquid ut forma, ita in sacrificio fieri potest, servata proportione; res enim, quæ offertur, potest dici materia sacrificii, quia est veluti primum fundamentum ejus; actio autem, per quam offertur, est veluti forma sacrificii, quia per illam completur et quasi constituitur. Res autem, quæ in sacrificio offertur, considerari potest, vel ut antecedit actionem offerendi, vel secundum eum statum, in quo constituitur in termino oblationis; et utroque modo est materia sacrificii, seu res in sacrificium oblata; ut, verbi gratia, animal, quod offertur Deo in sacrificium per jugulationem, vivum supponitur huic actioni; at in termino est mortuum; et utroque modo potest dici materia sacrificii, quamvis frequentius et generalius, ac principalius, dici hoc soleat de tali re, prout supponitur toti actioni sacrificandi. Et hinc ulterius ortum est, ut, nomen sacrificii æquivoce sumatur. Nam, et res oblata, et actio ipsa, per quam offertur, solent sacrificium appellari; propriissime tamen dicitur de actione, ut ex ipsa etiam voce patet. Nihil enim aliud est sacrificium, nisi factio sacri, unde apertius posset sacrificatio

appellari; idem vero extenditur ad rem oblatam, seu, quæ jam est ad sacrificium proxime destinata, ut in sequentibus latius videbimus. Quocirca ad concludendam propriam sacrificii rationem, duo supersunt explicanda. Primum est, qualem esse oporteat rem, in sacrificium offerendam. Secundum est, per quam actionem debeat offerri.

4. *Illa tantum oblatio, quæ immutationem, sacrificationemque includit, sacrificium est proprie.* — Quæ duo ut explicentur, dico secundo : non omnis oblatio proxime facta Deo est sacrificium, sed sola illa, quæ fit per aliquam immutationem rei oblatæ, circa quam necesse est aliquid sacrum fieri, quando proprie sacrificatur. Sumitur hæc conclusio ex D. Thom., citato art. 3, ad 3, ubi distinguit duplicem oblationem Deo directe factam : alia vocatur oblatio simplex, quæ genericum nomen oblationis retinere solet, quæ non est proprie sacrificium; alia vero est oblatio magis sacra, per quam aliquid sacrum fit circa rem oblatam; et hæc est proprie sacrificium, licet interdum hac voce omnis oblatio directe facta Deo comprehendi soleat, ut notavit D. Thom., 1. 2, q. 101, art. 4, ad 5. Quam divisionem significavit etiam Paul., ad Hebr. 5, ita verbis illis : *Ut offerat dona et sacrificia.* Ubi de rebus oblatis Deo loqui videtur, et quædam vocat dona, quia quasi per simplicem donationem offeruntur; alia vero vocat sacrificia, quia per actionem effectivam alicujus rei sacræ offeruntur, ut ibi etiam notavit Chrysost., hom. 28, afferens illud Ps. 38 : *Sacrificium, et oblationem noluisti*, et dicens, *quidquid est extra sacrificium, oblationem appellari;* quod intelligendum est, ut diximus, quia commune nomen accommodatur speciei minus perfectæ, quo modo potest oblatio a sacrificio distingui, quamvis alioqui commune nomen sit. Quod etiam notavit Theophylactus, ad Hebræos 8 dicens : *Sacrificium est, quod est per sanguinem, aut ignem; oblatio autem est ex fructibus, et sine sanguine, aut igne, aut alia immutatione fit;* ubi tradens prædictam divisionem, non tam propriis et adæquatis definitionibus, quam usitatioribus exemplis eam declarat, additque etymologiam Græcorum verborum, quibus hæc duo genera oblationum significantur; nam quædam oblatio dicitur προσφορὰ, quæ vox simplicem oblationem significat, ut ex proprietate ipsius verbi constat; alia vero oblatio dicitur θυσία, quæ proprie de victima seu de sacrificio dicitur; nam, licet in primæva significatione suffitum, seu oblationem per ignem factam significare videatur, quia verbum Græcum, unde derivatur, ardere significat, quia fortasse olim sacrificia apud Græcos hoc præsertim modo fiebant, jam vero derivata vox est ad significandum etiam oblationem cum effusione sanguinis, aut alia simili immutatione. Quam doctrinam prius tradidit Eusebius, lib. 1 de Præparatione Evangelica, c. 6, et indicavit Isidorus, lib. 6 Etymolog., cap. de Officiis. Præterea hoc confirmat D. Thom. ex ipsa voce, *sacrificium*, quæ, ut diximus, effectionem alicujus sacri significat; et ideo Gregor., in c. Multi, 1, quæst. 1, sacrificium interpretatur, quasi sacrum factum, quod a simplici oblatione distinguitur. Tandem ex rebus ipsis potest hoc declarari; nam constat hæc duo oblationum genera in religioso Dei cultu intervenire; olim enim primitiæ offerebantur Deo, et primogeniti, et alia similia, quæ non sacrificabantur; et nunc etiam primitiæ offeruntur Deo, ut constat ex can. 3 et 4 Apostolorum; et in professione religionis homo seipsum offert Deo; et generaliter ait August., epist. 59 : *Multa offeruntur Deo, maxime tamen altaris oblatio;* est ergo in lege Evanlica aliqua oblatio præter altaris oblationem, cum tamen sola altaris oblatio sit sacrificium; igitur in re ipsa est hoc duplex genus oblationis; ergo illis etiam duabus vocibus, oblationes et sacrificia, recte significantur. Et confirmatur, nam sacrificium fit in significationem, et protestationem divinæ excellentiæ, ac supremi dominii Dei; hoc autem expressius significatur, quando res aliqua ita offertur, ut in illius honorem immutetur, seu consumatur, vel aliquid aliud sacrum fiat; nam simplex oblatio de se communis est aliis rebus; unde non habet tam proprie hanc significationem, nisi ex intentione offerentis; ergo proprie sacrificii nomen prædictum genus oblationis significat.

5. *Oblatio in sacrificio reperta rei oblatæ consecrativa et immutativa esse debet.* — Ex his ergo constat primo, qualis esse debeat actio, quæ rationem oblationis in sacrificio habet; in communi enim solum dicere possumus, debere esse actionem consecrativam aliquo modo rei oblatæ, et immutativam ejus. Ita D. Thom., dicta solutione ad 3, dicens : *Sacrificia proprie dicuntur, quando circa res Deo oblatas aliquid fit.* Quid autem sit illud aliquid, quod fieri debeat, nulla definitione seu descriptione declarat, sed tantum quibusdam exemplis docet : *Sicut quod animalia*

occidebantur, et comburebantur, quod panis frangitur, et comeditur, et benedicitur. Unde quod quidam aiunt, necessarium esse, ut hæc actio talis sit, ut per eam res oblata interficiatur seu pereat, quamvis ita sit secundum frequentiorem usum; animalia enim interfici solebant, et sanguis eorum fundebatur, aliæ vero res solebant igne torreri, aut consumi, quia hujusmodi immutationum genera aptiora credebantur ad repræsentandum, et supremum Dei dominium, et cruentum Christi sacrificium; nihilominus tamen non fuit hoc ita perpetuum, et necessarium, quin absque hujusmodi actione, vel tanta immutatione, interdum legamus sacrificium oblatum. Melchisedech enim, Genes. 7, sacrificium Deo obtulit in pane et vino, ubi non legimus immutationem aliquam factam circa rem oblatam, nisi fortasse, quod panis ille et vinum aliqua externa demonstratione oblata sunt Deo cum aliqua benedictione, seu elevatione, vel fractione, et distributione, ac sumptione per modum cibi et potus sanctificati; et in Levitico similia sacrificia reperientur, præsertim in panibus propositionis, et aliis sacrificiis ex simila et hujusmodi; semper tamen aliqua immutatio in re oblata reperietur, quia hoc modo, ut dixi, expressius significatur, Deum esse omnium auctorem; ergo in genere hoc, satis est dicere, actionem illam debere esse aliquo modo consecrativam, et immutativam rei in Dei honorem.

6. Quidam vero distinguunt triplicem actionem, aliam consecrativam, aliam immutativam seu consumptivam rei, et aliam, quæ sit oblatio ejusdem rei Deo facta. Sed, quicquid sit de nostro Eucharistico sacrificio, de quo postea videbimus, an hæ actiones in eo distinguantur, et ad illius essentiam pertineant, tamen, in genere loquendo de ratione sacrificii, non est necesse intelligere eas actiones re, sed ad summum ratione distinctas; actio enim illa, per quam res mactatur, aut frangitur, aut alio simili modo immutatur, est sufficiens immutatio ad rationem sacrificii, neque aliqua alia consumptio est de illius essentia; nulla enim sufficiente necessitate, aut rationi fingi potest. Nam, licet in veteribus sacrificiis res oblatæ et sacrificatæ, interdum consumerentur per usum sacerdotis aut populi, tamen neque id erat commune omnibus sacrificiis, ut constat de holocausto, neque in his, in quibus fiebat, pertinebat ad essentiam sacrificii, sed post consummatum sacrificium fiebat ad significandum, hominem per sacrificium acceptari ad divinorum consortium, participationemque eorum donorum, quæ jam Deo oblata fuerant, juxta illud 1 ad Cor. 10: *Qui edunt hostias, participes sunt altaris.* Rursus hæc eadem immutatio rei oblatæ, quatenus fit ex institutione divina, et ad divinam excellentiam significandam, consecratio dicitur, quia ut sic est quid sacrum; unde per eam sacratur, seu sacra efficitur res illa, quæ sic immutatur. Ac denique hæc eadem sacra immutatio, quatenus in Dei cultum et honorem fit, est ipsamet oblatio sacrificativa, quia per eam res oblata humanis usibus inepta redditur, Deoque dicatur, et in illius cultum transfertur. Non igitur his vocibus actiones diversæ significantur, sed una et eadem sub diversis respectibus.

7. *Sacrificium quodvis, a quo, cui, quod, pro quo offeratur, qua item actione, includat necesse est. — Quæ debent inter prædicta versari distinctio. — His altare conjungendum.* — Atque ex his tandem colligitur, recte dixisse August., lib. 4 de Trinit., cap. 14, in omni sacrificio quatuor esse necessaria, qui offerat, cui, pro quo, et quæ offerat; distinguit enim ibi tantum personas seu supposita, præter quæ actionem etiam offerendi seu sacrificandi intervenire necesse est; quæ omnia etiam indicavit Paulus ad Hebr. 5, dicens: *Omnis Pontifex ex hominibus, assumptus pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis;* et cap. 8: *Omnis Pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur, unde et necesse est, et hunc habere aliquid, quod offerat.* Ubi Deus est, cui sacrificium offertur; homines, præsertim peccatores, pro quibus offertur; Pontifex, qui offert, quem necesse est habere aliquid, quod offerat. Unde Isaac, Gen. 22, cum videret patrem euntem ad offerendum Deo pro se ipsis, ubi esset victima, inquirebat. Observandum est autem, hæc quatuor, quæ numerantur, non semper esse re distincta, sed habitudine; Christus enim et fuit offerens, et hostia oblata, et ut erat Deus, sibi etiam sacrificium offerebat, et aliquo etiam modo pro se ut homine, non quatenus sacrificium illud propitiatorium erat, sed quatenus etiam erat sacrificium laudis, et gratiarum actionis, et gloriæ ac claritatis sui corporis impetratorium; et alii sacerdotes non solum aliis, sed etiam pro se ipsis offerunt, ut dicitur ad Hebr. Denique observa, præter illa quatuor, quæ maxime substantialia sunt, posse addi quintum, quod licet

magis extrinsecum videatur, tamen ex usu sacræ Scripturæ et gentium omnium ad omnia sacrificia deputatum est, scilicet, altare, de quo ait Fulg., lib. 2 ad Monim., cap. 3 : *Non ob aliud ædificari solitum, nisi ad sacrificium Deo offerendum, veteris Testamenti lectio frequenter insinuat;* ac propterea August., 20 contra Faust., cap. 21, ait, *sicut sacrificium soli Deo offertur, ita et altare solum in divinum honorem erigi, quia nimirum, non nisi ad sacrificandum construitur.* Quod etiam ex Gen. 8 colligere licet, ubi prima mentio altaris in Scriptura fit, et ad sacrificium Deo offerendum erectum esse legitur. Nam quia sacrificatio, actio sacra est, publica, et solemnis, ideo decentissimum semper fuit, certum ac sacrum locum destinare, in quo et actio illa fieret, et res Deo oblata constitueretur, et offerretur; hunc autem locum, altare vocamus, seu alio nomine, aram, vel templum, vel simile quid, ei respondens, quod ampliorem locum significat, qui et ipsum altare continet, et recipere eos potest, qui ad sacrificium conveniunt; nam, licet hoc semper necessarium non sit, tamen regulariter et ordinarie ita fieri expedit, ut latius in sequentibus dicemus.

8. *Sacrificii effectio legitimum ministrum sibi vendicat. — In naturæ lege primogeniti, in scripta tribus Levitica et Aaron familia, in lege gratiæ supernaturaliter consecrantur sacerdotes.* — Ultimo ex his obiter etiam constat, esse de ratione actionis, quæ sacrificium est, ut a legitimo ministro fiat, quem Paulus Pontificem, seu sacerdotem appellavit, unde nullus alius potest legitime hoc munus usurpare. Quod si id facere tentet, non erit sacrificium, sed sacrilegium. Quia, ut dicitur ad Hebr. 5, solus sacerdos est, qui pro hominibus constituitur, ut sacrificium offerat; neque ullus alius potest hunc honorem sibi usurpare, nisi qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ratio vero est, quia, sicut sacrificium propriissime dictum, prout nunc de illo loquimur, requirit, ut publica auctoritate institutum sit, et ut nomine totius populi, seu reipublicæ fiat, ita etiam postulat ministrum, habentem publicam et communem auctoritatem ad offerendum, quem sacerdotem appellamus. Quale autem esse debeat hoc sacerdotium, neque ad hunc locum id tractare spectat, nec potest eadem lege in omnibus definiri; pendet enim ex varia institutione, quæ publica lege fit. Propter quod merito dixit Paulus ad Hebr. 5 et seq., hæc tria esse inter se connexa, lex, sacerdos et sacrificium. Unde in lege naturæ, vel ex institutione divina, vel ex usu et introductione hominum, primogeniti, et familiarum principes simul erant sacerdotes, ut auctor est Hieron., epist. 136 ad Evang., et in q. Hebraic. circa Gen. 7, et eamdem traditionem Hebræorum amplectuntur alii expositores ibi; et Aug., Gen. 25, explicans, quæ fuerint primogenita, quæ Esau vendidit; D. Thom., 1. 2, quæst. 103, art. 1, ad 3, dicit hoc servatum esse eo tempore ex humana determinatione; et idem sentit 2. 2, quæst. 87, art. 1, ad 3. Postea vero in lege veteri ex institutione divina, Levitica tribus ad ministerium divini cultus deputata est, et familia Aaron ad fungendum sacerdotio, quod tunc per carnalem successionem, quasi hæreditario jure, obtinebatur. Jam vero in lege nova altius sacerdotii genus a Christo institutum est; quod non per carnis originem, nec per solam populi designationem, sed per veram ac legitimam consecrationem datur, ut in proprio loco copiosius dicturi sumus, de sacramento Ordinis disputantes.

SECTIO VI.

Quænam ratio ac definitio proprii sacrificii ex dictis colligatur.

1. *Quorumdam placitum.* — Quidam auctores sine distinctione affirmant, omne opus bonum in Dei laudem et honorem relatum, esse vere ac proprie sacrificium. Ita sentit Gabr., lect. 85 in canon., littera D.; et Castro, verbo Missa, hæres. 1. Quam sententiam libenter amplectuntur hæretici hujus temporis, ut inde colligant, mysterium Eucharistiæ non aliter, nec proprius esse sacrificium, quam cætera religionis opera, et consequenter, nullos esse necessarios speciales sacerdotes, quia omnes homines sufficientes sunt ad operandum propter cultum et honorem Dei. Potestque in favorem hujus sententiæ afferri August., lib. 5 de Civit., cap. 5, ubi cum dixisset, misericordiam, et alia pia opera propter Deum facta, esse sacrificia, talem sacrificii definitionem concludit : *Sacrificium est omne opus, quod agitur, ut sancta societate inhæreamus Deo, relatum, scilicet, ad illum finem bonum, quo beati esse possimus.*

2. *Vera sententia sacrificium proprium ab improprio distinguit.* — Communis tamen ac vera sententia, quam sæpe in superioribus insinuavimus, duplex genus sacrificii distinguit, unum proprium, alterum per metaphoram seu analogiam ad illud. Quo posteriori

modo, verum est, quodlibet opus bonum, in Dei honorem relatum, appellari posse sacrificium; proprie tamen sacrificium esse specialem actum religionis distinctum, non solum ab operibus aliarum virtutum relatis in honorem Dei, sed etiam ab aliis actibus externis virtutis religionis. Ita sentit D. Thom., 2. 2, quæst. 85, art. 3, et tenet Soto, lib. 6 de Just. et jure, 1, art. 3; Can., 12 de Locis, cap. 13, et omnes recentiores, qui contra hæreticos de sacrificio disputant.

3. *Sacrificii proprii definitio per partes physicas. — Per metaphysicas partes sacrificii definitio.* — Ut autem hæc sententia explicetur et probetur, oportet rationem veri et proprii sacrificii ex dictis colligere, quæ duobus modis tradi potest. Unus est, per modum physicæ definitionis, ex materia et forma constantis, ita ut sacrificium sit oblatio facta Deo per immutationem alicujus rei in signum, legitime institutum, divinæ excellentiæ et reverentiæ. Cujus definitionis partes omnes satis ex superioribus constant. Solum circa ultimam animadvertendum est, per illam distingui verum a falso sacrificio, quod non tam sacrificium est, quam sacrilegium et idololatria; quanquam enim toto ritu externo possit cum vero sacrificio interdum convenire, tamen, si falsis diis offeratur, aut non fiat ex intentione colendi, et profitendi divinam excellentiam, sed ficto animo et fide, non erit verum, sed falsum vel apparens sacrificium. Unde recte Lactan., l. 4 de Vera sap., cap. 3 et 4, negat posse veram religionem a vera sapientia seu fide separari; additque, eum cultum, qui non officio mentis, sed ritu corporis constat, nihil habere veritatis. Excluditur etiam aliud genus sacrificii, vel potius superstitionis, quale est, quod non ritu legitimo, neque secundum debitam institutionem offertur, de quo August., epist. 49: *Sacrificium* (inquit) *cum exhibetur Deo secundum veram ejus inspirationem et doctrinam, vera religio est; quod si hoc non habeat, erit noxia superstitio.* Alter modus definiendi esse potest, si dicamus: Sacrificium est signum sensibile ad divinam excellentiam et cultum illi debitum immediate significandum impositum, per alicujus rei immutationem; vel aliter, esse externum actum religionis, continentem supremum latriæ cultum, solique Deo debitum. Ubi, ut adæquata sit definitio, oportet per actum externum intelligere actionem aliquam exteriorem distinctam a prolatione verborum, seu a laude, et cultu, qui verbis datur. Ut enim in materia de adoratione in priori tomo latius dictum est, actus exteriores ex natura sua non sunt definiti ad solius Dei cultum; neque ullus est, qui ex se, et natura sua habeat, solam divinam excellentiam significare; ex institutione autem humana, vel divina sola actio sacrificandi ad hoc munus profitendi divinam excellentiam prorsus determinata est, ut frequenter docet August. locis supra citatis; et ideo peccatum idololatriæ maxime relucet in actione sacrificii, quando alteri, præterquam Deo vero offertur. Hoc autem intelligendum est de actibus, seu factis exterioribus; nam verba, cum sint potissima instrumenta ad mentem et interiorem fidem explicandam, facilius etiam determinata sunt ad solius Dei cultum, et excellentiam significandam et profitendam, ut cum ore laudamus Deum tanquam supremum bonum, et finem nostrum. Atque ita satis constat vera ratio proprii ac veri sacrificii.

4. *Quæ definitione hac non comprehenduntur sacræ actiones, analogice sacrificia dici consuevere. — Hujusmodi sunt internus cultus. —Sacrificandi propositum.— Vocalis laus divina. —Corporis mortificatio, Rom. 12. Martyrium, Sap. 3. Eleemosyna, Hebr. 13, Jac. 1.* — Ex qua colligi potest, reliqua omnia, quæ sacrificia dicuntur, per analogiam quandam et derivationem e prædicta ratione hoc nomen accepisse. Primo ergo, quia sacrificium est signum interioris cultus, ipse etiam interior cultus solet invisibile sacrificium appellari; interdum enim nomen signi transfertur in rem signatam, sicut etiam e converso, aliquando nomen rei significatæ ipsi signo tribuitur. Imo interdum cultus internus appellari solet sacrificium maxime verum, aut etiam veritas sacrificii, veritate, scilicet, rei, et perfectione virtutis, quia scilicet ipse cultus interior est id, quod præcipuum est in sacrificio, et veluti anima seu forma ejus, a qua habeat ut sit actus virtutis; quamvis in ratione signi proprietas et veritas sacrificii maxime sit in ipso actu exteriori; sicut in superioribus dicebamus in sacramento Eucharistiæ corpus Christi esse præcipuum sacramentum in genere seu perfectione et veritate rei, quamvis in ratione signi species sensibiles proprius sint sacramentum, quia verius et proprius sunt signum sensibile. Et juxta hæc intelligitur illud Psal. 50: *Si voluisses, sacrificium dedissem utique;* ubi de sacrificio sensibili aperte loquitur; nam sub-

dit : *Holocaustis non delectaberis*. Paulo autem inferius transfert sermonem ad invisibile sacrificium, dicens : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies,* significans, hoc perfectissimum sacrificium maximeque placens Deo; nam per illud, interna et invisibili oblatione se totum homo Deo offert, ut cum per amorem, contritionem, aut internam devotionem cor suum et omnia Deo subjicit; hoc est enim, quod proprie appellamus sacrificium invisibile. Alio autem modo potest etiam dici invisibile sacrificium, voluntas seu propositum offerendi sacrificium externum, ad eum modum, quo voluntas occidendi vocari solet internum seu mentale homicidium; hæc autem sacrificii appellatio non est tam usitata; unde ille actus proprius et clarius vocabitur propositum sacrificandi. Secundo translata est vox sacrificii ad significandos alios actus externos divini cultus; nam, cum sacrificium contineat supremum cultum Dei externum, ut dixi, quæ participant rationem hujus cultus, facile etiam potuerunt sacrificii nomen participare. Unde, quia divina laus, quæ per vocem fit, proprius et clarius indicare solet divinam excellentiam propter expressiorem verborum significationem, ideo vocari solet sacrificium laudis, Ps. 49 : *Immola Deo sacrificium laudis, et sacrificium laudis honorificabit me;* et eodem fere sensu dixit Ambros., lib. 5, epist. 28 : *Simplex oratio sacrificium est*. Tertio translata est vox sacrificii ad significandos quoscumque exteriores actus virtutum, qui ob Dei honorem, seu laudem fiunt, ut corporis castigatio et mortificatio, ad Rom. 12 : *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam sanctam, Deo placentem*. Item mors propter Deum suscepta, Sap. 3 : *Quasi holocausti hostiam accepit illos*. Item eleemosyna, quia per eam aliquid videtur Deo offerri in persona pauperis, ad Heb. 13 : *Communionis et beneficentiæ nolite oblivisci; talibus enim hostiis promeretur Deus;* Jac. 1 : *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire ab hoc sæculo;* et juxta hæc intelligenda est doctrina D. Thom., dict. quæst. 85, art. 3.

5. Ultimo facile ex dictis constare potest, sacrificium, ut hæc omnia complectitur, non dicere unam rationem univocam, nec in genere signi, nec in ratione actus virtutis; nam propria ratio sacrificii, supra explicata, non eodem modo, nec secundum proprietatem, in his omnibus reperitur; et quia ratio virtutis non convenit eodem modo internis et externis actibus, neque elicitis, et imperatis. Quapropter in Scriptura sacra illud, quod est proprie sacrificium, simpliciter et absolute ita appellatur; reliqua vero minime, sed regulariter cum aliquo addito, vel explicatione aliqua, ut, cum dicitur, sacrificium laudis, sacrificium contriti cordis, vel quid simile; ita ut saltem ex antecedentibus et consequentibus semper possit translata significatio colligi. Quocirca, quamvis sacrificium cum aliis actibus exterioribus religionis conveniat univoce in ratione cultus externi et religiosi, tamen, ut significantur hoc nomine, *sacrificium,* non conveniunt univoce, quia non participant eamdem rationem; unde multo minus possunt interiores et exteriores actus charitatis, orationis, pœnitentiæ, misericordiæ, et similes, univoce convenire in ratione sacrificii, cum vix conveniant, nisi in communissima ratione virtutis, quam vox *sacrificium* non significat. Quod etiam inde facile declarari potest, quia ea omnia, quæ diximus esse ad sacrificium necessaria, scilicet, altare, sacerdos, victima, ad prædictos actus virtutum applicata, constat metaphorice tantum dici, non proprie; hinc est enim illud Cypr., epist. 77, dicentis, *nos ipsos esse hostiam in sacrificio contriti cordis;* et Bas., Ps. 115, in fine, dicentis, *cor nostrum esse altare, in quo sacrificium laudis offerimus;* et Orig., homil. 9 in Levit., dicit, *corda nostra esse altaria, et nos omnes esse sacerdotes ad hostias orationis et pietatis offerendas Deo;* et Greg., 25 Moral., cap. 7, dicit, *cor nostrum esse divinum altare, in quo præcipitur ignis semper accendi;* quæ omnia constat per translationem et metaphoram esse dicta; eodem ergo modo hujusmodi actus sacrificia dicuntur. Atque juxta hæc interpretandus est Augustin., in favorem prioris sententiæ citatus. Locutus est enim generatim de sacrificio, magisque attendit rationem virtutis et honestatis, quæ est in divino cultu, et in sacrificio, quam illius vocis proprietatem, quam non omnino prætermisit. Nam, cum definit sacrificium esse signum invisibilis sacrificii, de proprio sacrificio videtur locutus.

SECTIO VII.

Quotuplex sit sacrificium.

1. Ex dictis in præcedente sectione possunt nonnullæ divisiones sacrificii colligi. Aliud est

enim invisibile, aliud visibile. Unum verum, aliud falsum. Unum proprium, aliud metaphoricum; de quibus satis dictum est; ac proinde hic jam non dividimus, nisi proprium, verum, ac sensibile sacrificium; cujus partitiones juxta quatuor causarum genera ad quatuor capita revocari possunt.

2. Primo ergo ab origine, seu efficiente causa, dividi potest sacrificium, in sacrificium legis naturæ, veteris aut novæ; nam, sicut hæ leges diversæ sunt, ita diversa sacrificiorum genera illas comitantur, quæ multipliciter inter se differunt, primo, in auctore; nam sacrificia legis naturæ non fuerunt a Deo immediate tradita, sed determinatio eorum hominibus commissa est, quod regulariter et juxta frequentiorem usum intelligendum censeo; nam interdum fortasse aliquod sacrificium institutum tunc fuit ex speciali revelatione, et instinctu divino, ut de sacrificio Melchisedech credibile est. Sacrificia autem legis veteris omnia fuerunt a Deo immediate instituta, licet per Moysen fuerint promulgata. Sacrificii autem legis novæ solus Christus Deus et homo auctor est, ut postea dicemus. Secundo differunt in effectu; sacrificia enim legis naturæ per se et vi sua, seu ex opere operato, nullum habebant effectum, sed solum ex devotione et fide operantium valere poterant ad satisfaciendum Deo, vel aliquid ab ipso impetrandum; nam quod Gregor. interdum dicit, valuisse tunc aliquod sacrificium ad remissionem originalis peccati, quomodo intelligendum sit, superius in materia de sacramentis in genere explicatum est; nam ille effectus, quomodocumque datus fuerit, magis pertinet ad rationem sacramenti, quam sacrificii. Sacrificia autem legis veteris in hoc etiam fuerunt præcedentibus similia, quia nullum etiam spirituale et internum donum vi sua conferebat; differebant tamen, quia saltem irregularitates aut immunditias legales auferebant; at vero sacrificium legis novæ habet effectus proprios vi sua, et ex opere operato, de quibus postea dicemus. Tertio differunt in significatione et ritu externo. Et de ritu quidem id satis patet ex historia veteris Testamenti, præsertim ex Levitico. De significatione vero declaratur; nam intelligendum id est, quoad significationem mysticam passionis Christi. Nam quoad moralem, omnia significabant eumdem cultum internum, eamdemque existimationem de divina excellentia et majestate. Passionem autem Christi vetera sacrificia significabant, ut futuram; et ideo omnia erant veluti umbræ quædam aut figuræ; quamvis sacrificia legis veteris expressius ac pluribus modis hanc Christi passionem significaverint, quam sacrificia legis naturæ, uno vel alio excepto, v. gr., sacrificio Melchisedech, quod satis expresse sacrificium legis novæ, hoc est, Eucharistiam significavit; quæ non tantum est figura rei futuræ, sed etiam veluti expressa imago passionis Christi jam exhibitæ; neque etiam est tantum umbra, sed ipsa veritas, quia in eo Christus ipse continetur, et æterno Patri offertur, ut dicemus.

3. *Ab ipsa re oblata oblationes distingui solent.* — Secunda principalis divisio sacrificiorum sumitur ex parte materiæ, seu rei oblatæ; et ad tria præcipua membra revocatur. Primo enim solebant offerri animalia, et in Dei honorem mactari, ut vituli, columbæ, agni, etc., et tunc oblata interdum appellabantur hostia, interdum victima, de quorum nominum etymologia legi potest Isid., lib. 6 Origin. Solebant enim gentes hæc sacrificia præmittere, quando ad bellum contra hostes incedebant, et ideo hostiam vocabant; aut certe, quia in ostio templi mactabantur; et similiter vocabantur victimæ, vel quia offerebantur pro victoria impetranda, aut in gratiarum actionem pro jam obtenta, vel certe quia animal vinctum ad sacrificium offerebatur. Secundo offerri solebat sacrificium ex fructibus terræ, ut ex tritico, etc., et hæc proprie dicebantur immolationes, a mola, ut multi existimant. Tertio offerebantur liquores aliqui, ut vinum, etc. Et hæc proprie dicebantur libamenta; quanquam usu jam hæc voces confundi soleant, et quodlibet sacrificium his fere omnibus nominibus appellari; reperiuntur autem in lege veteri omnia hæc sacrificiorum genera, ut ex Genesi, Exodo, et Levitico constat; in lege autem nova unicum sacrificium omnia hæc eminenter continet; in eo enim Christus offertur, qui est viva hostia, et excellentissima victima; et quia sub specie panis et vini offertur, et sumitur, excellentiori modo habet quidquid ad rationem immolationis et libamenti spectat.

4. *Ex variis actionum consecrativarum modis, varia sacrificia distinguuntur.* — Tertia divisio sacrificiorum sumi potest ex forma seu ex varia actione, per quam res oblata sacrari, aut immutari solita est, in qua re tanta invenitur varietas, ut vix possit ad pauca capita revocari. Possumus autem ex veteri Testamento tria potissimum colligere;

interdum enim tota res oblata igne consumebatur, et tale sacrificium vocabatur *holocaustum,* quod verbum, juxta proprietatem hebraicam interpretatum, idem significare dicitur, quod ascendens, quia nimirum hoc sacrificium igne consumptum, totumque in vaporem et fumum resolutum, quasi ascendebat. Alii vero, ut Isidorus supra refert, existimant, holocaustum, nomen esse Græcum, idemque significare quod totum incensum. Secundo, sacrificium post jugulationem seu interfectionem animalis, partim igne consumebatur, partim in usum sacerdotum reservabatur, illudque in atrio, vel in templo comedebant, ut in hostia, quæ dicebatur *pro peccato.* Tertio erat sacrificium *hostia pacifica* dictum, quod partim igne, partim sacerdotum, partim etiam ipsorum sacrificantium usu consumebatur, ut constat ex Levitico, præsertim sex capitibus primis, ubi Cyril., Rupert., et alii expositores, varias horum sacrificiorum rationes tradunt, quas breviter collegit D. Thom., 1. 2, quæst. 102; et prius attigit Philo. lib. de Victimis; et Joseph., lib. 3 Ant., cap. 13. Hæc autem partitio potissimum habet locum in sacrificiis animalium; accommodari autem suo modo potest etiam ad ea, quæ erant ex fructibus terræ, ut simila, tritico, etc.; omnia enim aliquo ex prædictis modis consumebantur.

5. *Aliud sacrificium cruentum, aliud incruentum.* — Unde etiam obiter declarata relinquitur alia divisio sacrificii in incruentum, et cruentum, quæ tum ex parte rei oblatæ, tum ex modo offerendi, sumi potest; quandocumque enim offerebantur fructus terræ, aut aliquid ex illis confectum, sacrificium fiebat incruentum, quia nulla sanguinis effusio in eo fiebat, aut fieri poterat. Quando vero offerebantur animalia, semper fiebat sacrificium cruentum; jugulabantur enim et sæpe ad humanos usus parabantur, quod fieri non poterat sine sanguinis seu cruoris effusione. Quod etiam maxime fiebat ad significandum cruentum sacrificium, quod in Christi passione peractum est, sicut per priora sacrificia adumbratum etiam fuit incruentum sacrificium, quod in nocte cœnæ Christus obtulit. Unde in lege etiam naturæ utrumque sacrificii genus inventum est, nam Melchisedech sacrificium obtulit incruentum; de Abraham vero et aliis Patriarchis sæpe legimus, sacrificia cruenta immolasse. Sacrificium autem legis novæ, ut postea videbimus, formaliter, et proprie incruentum est, tum quia Christus, in eo oblatus, semel tantum mori debuit, idque de se sufficientissimum fuit ad nostra exhaurienda peccata; tum etiam quia ita decebat ad perfectionem, et puritatem legis gratiæ; potest autem hoc sacrificium dici eminenter et mystice cruentum, quia in eo vera caro, et verus sanguis offertur, cum quadam mystica repræsentatione sacrificii cruenti, et sacramentali eorum separatione, quantum est ex vi verborum, quamvis propter realem concomitantiam minime in re ipsa separentur, sed conjuncta sint.

6. *Sacrificia item pro significantium fine et intentione fiunt varia. — Legis gratiæ unicum sacrificium eminentissime sacrificia omnia vetera continet.* — Quarta divisio sacrificii sumitur ex parte finis, et continet tria vel quatuor membra. Primo enim institui potest sacrificium solum ad Deum venerandum, ejusque excellentiam, et supremam dominationem protestandam; et hujusmodi erat holocaustum, quod propterea totum cremabatur, ut significaretur id totum, quod creatura est, Dei esse; totumque in Dei honorem et laudem esse perfectissimum sacrificiorum omnium, unde et ad statum perfectorum dicitur pertinere. Secundo potest institui sacrificium in expiationem peccatorum, et dicitur *hostia pro peccato,* quæ in lege veteri frequens est, et multiplex pro diversitate peccatorum, aut personarum; sæpe enim ad diversa diluenda peccata, diversa præcipiebantur sacrificia, non quidem in omni peccatorum genere, id enim fuisset immensi cujusdam oneris, sed in quibusdam, quæ juxta illius legis statum censebantur graviora, vel pro quibus talia sacrificia præciperentur aptiora. In quo etiam significatum est, illa sacrificia per se non fuisse sufficientia ad internam peccatorum remissionem quoad culpam, quia hoc modo unum peccatum mortale sine alio non tollitur; sacrificia autem illa pro peccatis, mortalibus præsertim, offerebantur; non ergo ad remissionem culpæ ex vi illorum, sed vel ad satisfaciendum pro pœna ex opere operantis; ad id enim valere poterant, si offerens erat sufficienter contritus; vel ad impetrandam a Deo talem contritionem, si saltem ex vera fide, et aliquali dispositione, et bono ac supernaturali motu cordis oriretur. Vel denique (quod certius erat) ad legalem justitiam seu veniam obtinendam. Tertio, instituebatur aliud genus sacrificii, quod *hostia pacifica* appellabatur, ut tradit

D. Thom., 1. 2, quæst. 102, art. 3, ubi hoc modo trimembrem facit hanc divisionem, ad eam omnia sacrificia referens, quæ, vel in lege veteri instituta sunt, vel ex cogitari possunt. Majoris autem claritatis gratia possumus tertium hoc membrum in duo subdividere; sit ergo tertium sacrificii genus, quod ad gratias Deo agendas pro beneficiis susceptis instituitur; et hoc propriissime vocabatur hostia pacifica, sacrificium laudis, seu gratiarum actionis. Quartum vero genus est, quando sacrificium instituitur ad impetrandum a Deo aliquod beneficium, præter remissionem peccatorum, quod dici potest sacrificium impetratorium. In qua tota divisione observandum est, sumptam esse ex motivo virtutis, quatenus ad finem virtutis pœnitentiæ, gratitudinis, religionis, aut alterius similis proxime ordinatur. Quapropter, quamvis ex vi et intentione instituentis fieri possit, ut sacrificia, ad hos fines ordinata, sint etiam (ut sic dicam) realiter, seu materialiter diversa, non tamen repugnat, hæc omnia motiva ad idem reale sacrificium applicari, vel ex intentione proximi offerentis, vel etiam ex mente, et institutione primi instituentis. Atque ad hunc modum unicum sacrificium legis novæ omnes has sacrificiorum rationes perfectissime continet. Est enim holocaustum, quia potissimum fit in recognitionem divinæ excellentiæ. Est Eucharisticum, quia fit in recognitionem et gratiarum actionem passionis Christi, quæ fuit summum Dei beneficium, et fons beneficiorum omnium. Est etiam impetratorium, quia in eo Christum offerimus, in quo, et per quem, omnia divina beneficia sperare debemus.

SECTIO VIII.

Utrum sacrificium sit de lege naturæ.

1. *Hæreticorum delirium.* — Hactenus sacrificii naturam et proprietatem contemplati sumus, et obiter, quæ in communi de causis et effectibus desiderari possunt, sufficienter attigimus; superest igitur, ut aliam partem de sacrificio tractemus, quæ ad eam moralem pertinere potest, nimirum, an hujusmodi ritus, et modus colendi Deum licitus sit, vel præceptus, et quo præcepti genere, naturalis, scilicet, an positivi, divini vel humani. Prima sententia est hæreticorum quorumdam negantium, exhibendum esse Deo cultum externum, et præsertim per sacrificia cruenta. Ita refert Augustin., 1 lib. cont. Advers. leg. et Proph., cap. 18. E contrario vero Euseb., lib. 1 de Demonst. Evang., cap. 10, refert gentiles quosdam rejecisse incruenta sacrificia tanquam indigna Deo; cruenta vero approbasse. Averroes autem, 12 Metaph., in universum hæc sensibilia sacrificia contemnenda putavit; imo apud Lactan. legimus, Senecam vocem illam protulisse : *Quod est supra nos, nihil ad nos*, quasi abjiciendum putaverit omnem Dei cultum, fortasse sensibilem et externum.

2. Sed, quod pertinet ad generalem quæstionem de cultu Dei externo, an sit licitus et honestus, non est hic disputandi locus; sed supponendum est ex 2. 2, loc. cit.; et in primo tomo hujus tertiæ partis tractantes de adoratione idem ostendimus, non solum ex Scripturis, et ex perpetuo usu Ecclesiæ et justorum omnium, verum Deum colentium, sed etiam ex naturali ratione. Quia, cum homo constet animo et corpore, et utrumque a Deo habeat, ejusque providentia in utroque conservetur, et gubernetur, per sese maxime decet, ut non solum animo, sed etiam corpore ipsum colat; præcipue cum hujusmodi cultus externus, et ad proprium spiritualem profectum utilis sit, et ad aliorum exemplum, et reipublicæ convenientem gubernationem. Est enim homo animal sociale, et ideo non satis est, ut veram de Deo existimationem habeat, sed necessarium etiam est, ut eam prodat, et coram aliis profiteatur; quod maxime fit per hujusmodi externum cultum religiosum. Unde hæc veritas non tantum est fide certa, sed etiam ratione generali evidens; et locum habet, non solum in hominibus ad supernaturalem finem elevatis, sed etiam in pura natura, respectu Dei, ut auctor est et finis naturalis illius.

3. *Deo justorum externa sacrificia gratissima semper extitere.* — Hoc autem principio supposito, non est difficile ostendere, etiam esse honestum, Deoque gratum, externum cultum per sensibile sacrificium, sive cruentum, sive incruentum; quod etiam de fide est et rationi naturali consentaneum. Unde probatur primo ex historia sacræ Scripturæ; nam a principio mundi consueverunt homines justi Deoque grati, offerre Deo hujusmodi sacrificia, annuente Deo, et signis aliquibus significante sibi esse placitum, ut manifeste legimus de Abel, Genes. 4, ad cujus sacrificium respexit Deus; et cap. 8, Noe, postquam egressus est de arca, *obtulit holocausta super altare*,

odoratusque est Dominus odorem suavitatis; et idem legimus de Melchisedech, cap. 14, et de Abraham, cap. 15 et 22, et de aliis posterioribus, excepto Isaac; sicut nulla etiam fit mentio in Scriptura sacrificii oblati ab Adam, licet credibile sit illud non omisisse post peccatum, quamvis Scriptura sacra id non commemoret, cujus rationem mysticam attigit D. Thom., dicta quæst. 85, art. 1, ad 2; fortasse tamen nullum mysterium in hoc latet, quia necesse non est, ut in Scriptura sacra omnia referantur, præsertim quia fortasse nihil speciale aut memoria dignum in horum Patrum sacrificiis accidit. Secundo, hæc veritas evidentius constat ex his, quæ Deus fecit in lege scripta, in qua Deus multa hujusmodi sacrificia non solum probavit, sed etiam præcepit, quæ lex non potuit non esse sancta, cum a Deo fuerit data. De qua re legi possunt Euseb., lib. 1 de Demons., cap. ult.; August., epist. 49, quæst. 3; et ex recentioribus Franciscus Ribera, Oseæ 5, a num. 20. Tertio, nota fuit etiam hæc veritas Philosophis gravioribus, et qui de rebus moralibus melius senserunt ut constat ex Platone, dialog. 8 de Legib.; Aristot., 7 Polit., cap. 8, et 8 Ethic., cap. 9; et Cicer., de Nat. Deorum. Quarto accedit ratio, quia in hujusmodi genere cultus nulla est specialis deformitas aut indecentia, quia et finis ejus religiosus est, et actio ipsa est satis accommodata ad significandam excellentiæ divinæ recognitionem; neque aliunde ostendi potest aliqua malitia, quæ per se sit tali actui annexa; ergo talis actus per se ex objecto et fine suo, et circumstantiis sibi debitis, honestus est. Confirmatur, quia honestum est, ut homo tributum solvat regi seu principi, eique honorem exhibeat in recognitionem dominii, et dignitatis ejus; ergo honeste etiam potuit ab hominibus introduci, ut de rebus suis aliquid Deo offerant, quasi tributum ei debitum persolventes; hæc autem obligatio non potest in utilitatem Dei cedere, qui bonis nostris non indiget; decenter ergo factum est, ut hujusmodi oblatio interdum in solum Dei cultum et honorem cedat, per aliquam immutationem seu consecrationem rei oblatæ; est ergo hujusmodi cultus ex genere suo decens, et honestus.

4. *Scripturis proposita veritas impugnatur. — Adductis Scripturis satisfit.* — Sed objici possunt nonnulla Scripturæ testimonia, in quibus Deus significat, hujusmodi sacrificia sibi non esse placita, Psal. 39 : *Sacrificium et oblationem noluisti;* Psalm. 50 : *Holocaustis non delectaberis;* apertius Isaiæ 1 : *Sanguinem hircorum et taurorum nolo; quis enim hæc requisivit de manibus vestris?* Et similia fere habentur Hierem. 7; imo Ezech. 20, sacrificiorum præcepta appellantur *non bona.* Confirmatur, quia si hæc sacrificia verum et honestum cultum Dei continerent, essent excellentiora, quam opera misericordiæ, eisque præferenda, quia religio excellentior est, quam misericordia; at vero Scriptura sacra præfert opera misericordiæ his sacrificiis, Oseæ 6 : *Misericordiam volo, non sacrificium;* hinc Lactant., lib. 6 de Vero cultu, cap. 1, obscure loquitur de ritu et sacrificio, quo Deus colendus est, dicens : *Nihil sancta et singularis illa Majestas ab homine desiderat, nisi solam innocentiam, quam si quis obtulerit, satis pie religioseque litavit.* Ad priora testimonia respondetur, in eis non improbari hæc sacrificia, sed imprimis admoneri homines, non satis esse illis hujusmodi sacrificia, si alioqui negligenter vivant; quod recte docuit Lactantius supra dicens : *Homines neglecta justitia, cum sint omnibus sceleribus inquinati religiosos se putant, si templa et aras hostiarum sanguine cruentaverint.* Itaque non sacrificia, sed sacrificantes reprehenduntur, qui, contemnentes alia opera virtutum, putant se per sola sacrificia fore Deo gratos; unde in citato loco Isaiæ 1, post superiora verba subditur : *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt;* et cap. 66 : *Hæc omnia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est.* Juxta quod scribit etiam Clemens Papa, lib. 6 Constit., cap. 22 : *Recusabat sacrificia populi sæpe numero in eum peccantis, et existimantis eum sacrificiis, et non pœnitentia, placatum iri;* et fere idem habet Irenæus, lib. 4, cap. 32; et Augustin., lib. Quæst. novi et vet. Test., quæst. 103; et hoc indicant verba illa Psalm. 50 : *Si voluisses, sacrificium dedissem utique; holocaustis non delectaberis; sacrificium Deo spiritus contribulatus;* et postea subditur : *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes, et holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos.* Non ergo hæc Deo displicebant, sed, ut a contrito corde procederent, requirebat. Secundo, ac præcipue insinuatur in illis locis, omnia antiqua sacrificia debuisse valorem suum ex fide passionis Christi accipere, et illa seclusa, per sese nullius fuisse existimationis, quod indicatum est in illis verbis Psalm. 39 : *Sacrificium et oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum et pro peccato*

non postulasti, tunc dixi, Ecce venio, ut Paulus etiam exposuisse videtur ad Hebr. 10; unde Augustin. super eumdem Psalm. dicit, multa ex prædictis verbis referenda esse ad tempus legis gratiæ, in quo, oblato jam Christi sacrificio, quod illa sacrificia prænuntiabant, non possunt esse Deo grata; quod docuit etiam Chrysost., in Demonstrat. quod Christus sit Deus; et Anast. Nyss., lib. Quæstionum sacræ Scripturæ, quæst. 50. Tertio docemur in prædictis locis, quamvis opera divini cultus ex genere suo meliora sint, quam opera misericordiæ, interdum vero hæc esse magis necessaria, Deoque gratiora, ideoque sacrificiis præferenda; maxime cum relata in Dei honorem, et amorem, participent honestatem religionis et charitatis Dei; hoc enim modo dicitur, Marci 12, misericordiam esse majorem omnibus holocaustis et sacrificiis. Tandem ultimo significatur prædictis locis, dedisse Deum tot sacrificia carnalia illi populo, non quia per se illi maxime placerent, sed ut eum ab idolorum cultu abstraheret. Ita Hieronymus interpretans citata Prophetarum testimonia, et Matth. 5; Chrysost., 61 in Matth., et 24 in 1 ad Cor.; Epiphan., hær. 42; D. Thom., 1. 2, quæst. 102, art. 3. Unde constat, quomodo exponendum sit verbum illud Ezech.: *Dedi ei præcepta non bona;* non enim possunt dici non bona, quia fuerint mala; alioqui quomodo Deus illa dedisset? dicuntur ergo *non bona*, id est, laboriosa, onerosa, aut certe etiam minus perfecta, et carnali populo potius, quam spirituali accommodata, ut a majoribus malis arceretur. Ac denique *non bona* dicuntur, quia onus imponebant, gratiam autem non dabant, et jubebant quidem, non autem adjuvabant, ut late persequitur August., toto lib. de Spiritu et littera, et docet D. Thom., 1. 2, quæst. 98, art. 1. Ad confirmationem satis ex dictis responsum est. Lactantius etiam pie exponendus est juxta dicta, maxime quia in eis verbis, non tam de honestate, quam de necessitate horum sacrificiorum loquitur, de qua nondum dictum est.

5. *Difficultas.* Secundo igitur loco declarandum superest, utrum sacrificium sensibile non solum licitum sit, sed etiam præceptum; est autem quæstio de præcepto legis naturæ; nam de jure positivo divino et humano dubium non est, quin talis actus possit esse materia præcepti, sicut fuit in lege veteri, et postea dicemus de lege nova; difficultas vero est, quid sit dicendum, stando in sola lege naturæ. D. Thom., 2. 2, q. 85, art. 1, ad 4, sentit, determinationem quidem sacrificii esse de jure positivo, tamen usum ejus in communi esse de lege naturæ; et ita interpretantur et sequuntur Cajetan. et Soto ibi; et favet Eusebius, loco supra citato dicens, hominem debere vitam suam offerre Deo in sacrificio; tamen, quia non expediebat, humanum sanguinem sacrificari, ideo lege naturæ introductum esse, ut in sacrificium animalis vel aliquid ejusmodi, commutaretur; sic enim Clement. Rom., lib. 6 Constit. cap., 20, dicit, antiquos Patres naturali lege admonitos sacrificasse; et Cassian., Coll. 8, c. 23, dicit, Abel naturali lege adductum sacrificasse. Sed in hac re aliud est loqui de cultu Dei absolute, aliud de cultu externo, aliud denique de tali cultu externo, qui est per sacrificium. Rursus aliud est dicere, aliquid esse simpliciter præceptum in lege naturæ; aliud vero, esse sufficiens ad implendum aliquod naturale præceptum.

6. *Deum colere jure naturæ præceptum est.* — Dico ergo primo: cultus Dei absolute loquendo præceptus est naturali lege. Hanc conclusionem probat optime ratio, qua D. Thom. utitur loco citato, quia nimirum homo debet Deo non tantum, amorem sed etiam honorem, tanquam supremo domino et auctori suo, a quo habet et originem, et cætera omnia. Et confirmatur, nam hac ratione præceptum naturale est de honorandis parentibus; quanto magis de honorando Deo?

7. *Idque cultu externo.* — Dico secundo, etiam esse jure naturæ præceptum, colere Deum cultu externo. Hoc quidem non videtur esse tam evidens, sicut primum. Probatur tamen primo ex usu omnium gentium; nam omnes eo modo, quo Deum cognoscunt, illum colunt aliquo externo cultu; ergo signum est id fieri naturali ratione dictante. Secundo, quia cum homo a Deo habeat non solum animam, sed etiam corpus, non solum animo, sed etiam corpore tenetur eum colere; non quidem, quia Deus sensibili aliquo signo indigeat, ut mentis nostræ affectum cognoscat, ut hæretici argumentantur, sed ut nos totos, et non solum animas, sed etiam corpora, Deo subjiciamus. Honor enim est in honorante; et ideo exhiberi debet modo ipsi accommodato. Unde argumentatur tertio D. Thomas, quia naturale est homini, ut mentem suam sensibilibus signis exprimat; ergo hoc etiam modo tenetur colere Deum, primum, quia ex interno affectu naturaliter sequitur externa manifestatio; vix enim potest homo animi sui

sensum et mentem interius omnino continere, et ideo, si interior cultus Dei est de lege naturæ, consequenter fit, ut sit etiam exterior. Deinde, quia hoc multum juvat, et fere necessarium est ad interiorem cultum; anima enim per actus corporis ad interiores animi motus excitatur. Denique (quod caput est), quia tenetur homo mentem et animum suum erga Deum, non solum Deo, et sibi, sed etiam aliis hominibus significare, propter quod non solum fides, sed etiam confessio fidei, est ad salutem necessaria, ut significavit Paul., ad Rom. 10, et idem proportionaliter est in lege naturæ. Præsertim, quia cum homines in unius reipublicæ seu populi corpus congregantur, naturalis ratio postulat, ut non tantum sigillatim et privatim, sed etiam publice, et communi nomine et auctoritate Deum colant, quod facere non possunt, nisi externo cultu, quia cultum mere internum homines non vident.

8. *Sacrificii oblatio, licet de jure naturæ stricte sumpto non sit, est tamen actio idonea ad præceptum naturale, de cultu externo exhibendo Deo exequendum.* — Dico tertio : quamvis sacrificium visibile satis accommodatum sit ad prædictam obligationem implendam, tamen proprie et in rigore non est ex vi solius legis naturæ præceptum. Prior pars satis nota est ex dictis. Posterior sumitur ex Anacleto Pap., epist. 2, dicente, antiquos Patres spontanea voluntate sacrificium obtulisse; et Clemente, qui loco supra citato dicit, non ex obligatione, sed ex voluntate sacrificasse. Ratio vero est, quia, licet hic modus colendi Deum, sit honestus, et sufficiens ad implendam obligationem colendi Deum, tamen præter hunc modum possunt esse alii, etiam honesti et sufficientes, ut per vocalem orationem et laudem, per genuflexiones vel alias similes actiones; cultus enim Dei externus multiplex est, et nullum est naturale principium, ex quo sufficienter colligi possit, determinationem illius ad talem modum cultus, scilicet, per sacrificium, esse omnino necessariam ad morum honestatem. Quando igitur aliqui Doctores significant, sacrificium esse de lege naturæ, vel loquuntur de sacrificio in communi, prout includit non solum propria, sed etiam metaphorica sacrificia. Vel loquuntur de sacrificio formaliter, ratione cultus latriæ externi, ut sic, non ratione talis determinationis. Vel denique si de hac etiam loquantur, interpretandi sunt, esse de lege naturæ, id est, consentaneum illi, et impletivum legis naturæ, non tamen simpliciter necessarium.

9. *Objectioni respondetur.* — Dices : considerando hoc præceptum eo modo, quo præceptum est, scilicet in ordine ad cultum Dei externum, ut sic, pro quo tempore obligat, stando in sola lege naturæ? Respondetur breviter (quoniam hoc magis spectat ad materiam de religione), hic occurrere generalem difficultatem et communem omnibus præceptis affirmativis, in quibus, si determinatio facta non est per legem positivam, difficile est designare tempus, pro quo determinate obligent. Quocirca, ablata prædicta determinatione legis positivæ, nihil aliud dicere possumus, quam hujusmodi cultum esse ab homine exhibendum Deo, aliquoties in vita, et non esse nimium differendum; nec potest temporis punctus et articulus generaliter definiri, sed prudenti usui et arbitrio id committendum est.

DISPUTATIO LXXIV.

DE MISSA SEU SACRIFICIO LEGIS NOVÆ.

Disp. 2 de sacrificio. — *Doctrinæ ordo.* — Superius de sacramentis tractantes, prius de sacramentis legis novæ in communi, quam de aliquo in particulari disseruimus, quoniam sacramenta multa sunt et in quibusdam rebus conveniunt, in aliis differunt; in lege autem nova non sunt plura sacrificia, sed unicum tantum, ut postea videbimus, et ideo de hoc singulari sacrificio statim disputationem instituimus. In quo pertractando duas illas partes distinguemus, speculativam scilicet, seu dogmaticam, et moralem, sicut in sacramentis observavimus. Prior autem, quam nunc aggredimur, sex vel septem capita complectetur, scilicet, an sit hoc sacrificium, quid sit, quas causas habeat, et præsertim a quibus offerri possit, et pro quibus, et quam habeat efficaciam seu valorem, ac denique quo ornatu et cæremoniis peragendum sit. In hac ergo disputatione tantum prima quæstio, et consequenter institutio hujus sacramenti declaranda a nobis est.

SECTIO I.

Utrum in lege nova sit aliquod verum ac proprium sacrificium.

1. *Hæreticorum pertinax insania.* — *Fundamentum.* — Una ex præcipuis controversiis

cum hæreticis hujus temporis est de hujusmodi sacrificio; illi enim omnino negant, instituisse Christum in nova lege aliquod verum sacrificium, et quamvis potissimum intendant tollere sacrificium propitiatorium, et impetratorium, tamen, ut hoc efficiant, absolute de sacrificio loquuntur, et quicquid vel in Scriptura, vel in sanctis Patribus, de Eucharistiæ sacrificio, vel insinuatum, vel aperte scriptum reperitur, id totum de improprio ac metaphorico sacrificio interpretantur. Fundamentum eorum præcipuum est, quia, vel hoc sacrificium est Ecclesiæ Christi necessarium, vel non; si non, superflue et sine causa id esset institutum; si vero dicitur necessarium, fit injuria sacrificio crucis Christi. Nam sequitur, illud fuisse imperfectum, et insufficiens. Hoc autem fundamentum, quamvis specie videatur infirmum, magnum tamen robur sumit ex ep. Pauli ad Hebr., in qua simili argumento uti videtur Apostolus, ut concludat, vetera sacrificia fuisse infirma, quandoquidem post illa omnia necessarium fuit sacrificium crucis; hæc enim argumentandi ratio, si efficax est, eodem modo concludit de quocumque posteriori sacrificio; unde aperte Paulus ex illius sacrificii perfectione concludit, illud unicum ad consummandam nostram salutem suffecisse. Igitur, c. 9, dicit, antiquos sacerdotes solitos fuisse frequenter introire in sancta, sacrificiorum officia consummantes, atque iterantes, eo quod nihil ad perfectionem possent perducere : *Christus autem* (subdit) *introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa;* et infra : *Non enim in manu facta sancta Jesus introivit exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat vultui Dei pro nobis*; *neque ut sæpius offerat semetipsum quemadmodum Pontifex, quando intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno; alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi; nunc autem semel ad destructionem peccati in consummatione sæculi per hostiam suam apparuit.* In cap. autem 10, postquam dixerat, sacrificia vetera repetita sæpius fuisse propter suam imperfectionem, subdit : *Christus autem unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici sub pedibus ejus, una enim oblatione consummavit sanctificatos.* Postmodum vero exponens de tempore legis gratiæ, verba Hier. 33 : *Dabo legem meam in cordibus, et peccatorum eorum non recordabor amplius,* subjungit Paul. : *Ubi horum remissio est, jam non est oblatio pro peccato;* tollit igitur sacrificium propitiatorium, unde et subjungit : *Voluntarie peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia.*

2. Secundo argumentari possumus ex Paulo ad Hebræos 5, ubi dicit, neminem posse sibi assumere dignitatem vel honorem Pontificis seu sacerdotis, nisi qui vocatur a Deo tanquam Aaron; sed in lege nova nullus vocatur sacerdos, nisi Christus, quod maxime pertinet ad dignitatem, et ad excellentiam et perfectionem sacerdotii ejus; nam, ut subjungit Apostolus, alii quidem plures facti sunt sacerdotes, eo quod morte prohiberentur permanere; hic autem, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Ex quo videtur Paulus tacite concludere, illum esse unicum sacerdotem, post quem nullus alius succedit, quod magis inferius significat, dicens : *Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem jurisjurandi qui post legem est, Filium in æternum perfectum.* Igitur post Christum nullus est proprius institutus sacerdos, sed omnes fideles sunt sacerdotes, ea lata et metaphorica significatione, quæ sacrificio simili modo dicto correspondet, juxta illud : *Vos autem genus electum, regale sacerdotium;* ablato autem proprio sacerdotio, necesse est, et sacrificium proprium auferre; nam hæc duo inseparabili nexu conjuncta sunt. Dices, ipsum Christum esse perpetuum sacerdotem, qui perpetuo potest sacrificium offerre et iterare. Sed obstat Paul., ad Hebr. 7, dicens, Christum talem esse Pontificem, qui non habet necessitatem quotidie (quemadmodum sacerdotes) prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi; hoc enim fecit semel, seipsum offerendo; et idem repetit cap. 10, ut supra visum est.

3. Tertium argumentum sumunt hæretici ex Joan. 4, ubi Samaritana Christum interrogavit : *Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet;* Christus autem respondit : *Venit hora, quando neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis Patrem. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate;* quo in loco verbum *adorare*, idem significat, quod sacrificium offerre, nam quia (ut supra dicebamus), in oblatione sacrificii supremus cultus externæ latriæ positus est, ideo *sacrificare*, per antonomasiam, *adorare* dici potest. Hunc autem esse sensum constat, quia de hoc

solum erat controversia inter Samaritanos et Judæos; nam hi solum in templo Hierosolymitano dicebant, licere sacrificia offerre; illi vero in monte Garizin, ubi templum ædificaverant, teste Joseph., lib. 11 Antiq., cap. 8, nam de aliis actionibus, quibus coli Deus potest, ut sunt oratio aut similes, non poterat esse dubitatio, quin quovis in loco licite fieri possent. Accedit, non esse novum, sed usitatum in Scriptura, quod verbum *adorandi*, pro verbo *sacrificandi* ponatur. Genes. 22 : *Postquam adoraverimus, revertemur ad vos*, id est, postquam sacrificium obtulerimus; sunt enim illa verba Abrahæ, qui ad filium sacrificandum ibat; et eodem sensu sumi videtur Joan. 12, in illis verbis : *Erant autem quidam Gentiles ex iis, qui ascenderant, ut adorarent in die festo;* et Act. 8 de Eunucho Candacis Reginæ dicitur : *Venerat adorare in Hierusalem*, etc.; eodem ergo modo sumitur in citato loco. Interrogatus ergo Christus de loco, ubi sacrificium esset offerendum, respondere videtur, venisse jam tempus legis gratiæ, ubi nullibi erat Deus sacrificiis honorandus, sed tantum in spiritu et veritate, id est, sacrificio spirituali et invisibili.

4. *Christi Ecclesia propriissimo, externo, visibilique sacrificio gaudet, quo Deum colit.* — Dicendum vero est, esse in Ecclesia Christi aliquod verum, proprium, externum ac visibile sacrificium, quo a Christiano populo colitur Deus. Hæc est catholica veritas, ac de fide certa. Quam ostendo primo ex veteri Testamento, in quo prædictum est, fore in lege gratiæ hujusmodi sacrificium, ut testis est Augustin., lib. 13 de Trinitate, cap. 17, et epist. 49, quæst. 3. De qua re possunt varia testimonia afferri, quale est illud Daniel. 12, ubi de ultima ætate legis gratiæ, quæ erit tempore Antichristi, prædicitur, cessaturum in ea juge sacrificium; supponitur ergo esse duraturum sacrificium aliquod toto illo tempore; nec potest hic locus exponi de sacrificio improprio et invisibili, quia illud non cessabit etiam tempore Antichristi. Aliud testimonium est Isaiæ 19 : *Cognoscent Ægyptii Dominum, et colent eum hostiis.* Quo loco, Ægyptiorum nomine gentes intelliguntur, et eorum vocatio ad fidem Christi, et verus Dei cultus prædicitur, ut Hieronymus ibi exponit, et significat Tertullian., lib. contra Judæos, cap. 5. Sed præcipuum testimonium est illud Malach. 1 : *Ad vos o sacerdotes, qui despicitis nomen meum, et offertis super altare meum panem pollutum, et cæcum, claudum ac debilem immolatis; non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra; ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Quorum verborum planus ac perspicuus sensus est, iis prædicere Deum reprobationem Judæorum, sacrificiorum, ac cæremoniarum legalium cessationem, vocationem gentium, et mundissimam sacrificii oblationem in gentium Ecclesia futuram; quæ tamen tanquam præsens describitur prophetico more, propter certitudinem prophetiæ, et cum legalibus oblationibus comparatur, eisque præfertur. Nam sacrificia Judaica tantum in uno templo offerri poterant, hoc autem offerendum dicitur in omni loco; illa, et carnalia erant, et ab hominibus pollui poterant, hoc autem dicitur sacrificium mundum, quod nulla hominum nequitia contaminari, aut fœdari potest, ut Concil. Trident. dixit, sess. 22, cap. 1.

5. *Hæreticorum refutatur eludendi modus.* — Aiunt vero hæretici, ibi non esse sermonem de proprio sacrificio visibili, sed de improprio et invisibili, aut de metaphorico, quod in oratione, vel aliis bonis operibus consistit. Sed huic evasioni repugnant, primo proprietas verbi *sacrificium*, quod simpliciter dictum et sine ulla limitatione, quæ ex antecedentibus, aut subsequentibus colligi possit, proprie sumendum est, ut ex supra dictis, et ex generali regula interpretandi Scripturam, ostendi potest. Secundo, quia, si antecedentia et subsequentia considerentur, alium sensum commodum non patiuntur; nam ibi comparatur unum sacrificium cum aliis, et hoc approbatur et reprobantur reliqua; ergo necesse est, totum sermonem intelligi de propriis et visibilibus sacrificiis; nam illa sacrificia, quæ reprobantur, propria et visibilia fuerunt, et illud, quod eis præfertur, tantum dicitur esse unicum, quod ab omnibus gentibus offerendum est, cum tamen constet, sacrificia invisibilia esse varia et multiplicia. Accedit, quod illud unicum sacrificium prædicitur tanquam novum et singulare futurum, et aliis veteribus sacrificiis successurum; at vero invisibilia sacrificia non fuerunt de novo introducenda, nec proprie successerunt veteribus sacrificiis, sed simul etiam cum eis fuerunt, imo sunt eis antiquiora, quia semper cum visibilibus sacrificiis debuere invisibilia conjungi, alioqui ficta essent, et impia talia sacrificia. Denique

specialiter ibi prædicitur futuram esse mundam hanc oblationem Ecclesiæ, quod potest duobus modis intelligi : primo ratione ritus externi, quod egregie convenit huic sacrificio novæ legis, præsertim, si cum cruentis sacrificiis veteribus conferatur; nam in solis speciebus panis et vini, facili et purissimo ritu offertur. Vel secundo dici potest munda, propter sanctitatem et puritatem ipsius sacrificii, et hoc etiam optime quadrat in idem sacrificium propter excellentiam rei oblatæ, et sanctitatem primi offerentis, qui est Christus; ratione cujus semper hoc sacrificium mundum est, et infiniti valoris, etiamsi contingat, proximum offerentem iniquum esse, quod non ita erat in veteribus sacrificiis, quæ a solis puris hominibus offerebantur, et ob eorum nequitiam totum valorem suum amittere poterant; invisibili autem sacrificio, cum totum penderet ex justitia et sanctitate offerentis, non potest prædicta differentia satis accommodari; nam et in lege veteri offerebantur munda sacrificia invisibilia a justis hominibus, et in lege nova possunt inquinari, vel potius omnino corrumpi, si absque honestate, vel debitis circumstantiis fiant. Imo hæreticorum judicio omnia opera nostra, quantumvis bona, sunt aliquo modo coinquinata et immunda, quod, licet ita universe dictum verum non sit, sæpe tamen ita accidere non est dubium; non ergo propter nostra opera potest sacrificium legis novæ mundum appellari, sed propter mundissimam oblationem a Christo institutam. Quapropter interpretatio hæc communi etiam omnium Patrum consensu firmata est, ut inter Latinos constat ex Clement. Rom., lib. 7 Constit., cap. 31; et Cyprian., lib. 2 contra Judæos, cap. 16; August., 18 de Civit., cap. 25, et lib. 1 contra Advers. leg. et Proph., cap. 10; et Græcis, Chrysost., Psal. 95, et orat. 2 contra Judæos; Irenæo, lib. 2 contra Hæres., c. 33; Justin., in Dial. cum Tryph.; Damasc., lib. 4 de Fide, c. 14; et ex aliis tam Latinis quam Græcis, qui Prophetam ipsum exponunt; ac denique ex Hebræis Rabbi Samuel eamdem expositionem eleganter persequitur in libello, seu epistola de adventu Messiæ, cap. 21 et sequent.; et ex antiquioribus Hebræis eamdem referunt Burgens., in Scrutinio Scriptur., 2 part., c. 7, et Galat., lib. 10, cap. 4.

6. *Improbatur hujus loci extranea expositio. — Respuitur hæreticorum ficta evasio.* — Quocirca sæpe miratus sum, cur Arias Montanus, vir alioqui eruditus et pius, hunc locum Malachiæ interpretans, ad peregrinum et improbabilem sensum deflexerit, dicens, non esse ibi sermonem de Ecclesia per Christum ex Gentibus congreganda, sed de ipsis gentibus, quæ eo tempore vivebant, et eorum sacrificia et oblationes, quas lege naturali ducti Deo offerebant, dicitque appellari oblationem mundam, oblationibus Judæorum comparatam, ad Judæorum confusionem. Hæc autem interpretatio non solum cum tota antiquitate repugnat, verum etiam cum verbis Prophetæ et cum re ipsa, si per sese spectetur; vix enim tunc erat in Gentibus unus vel alter, qui verum Deum agnosceret, eumque sacrificiis coleret. Quomodo ergo in hoc sensu verum est illud : *A solis ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco offertur mihi sacrificium mundum?* Deinde, quodnam est hoc sacrificium mundum? nam etiamsi admittamus, fuisse tunc in Gentibus usum sacrificandi vero Deo, tamen, imprimis dici non potest, illud sacrificium fuisse unum in Gentibus, sed varia pro hominum arbitrio. Deinde, si illa sacrificia cum sacrificiis Judæorum conferantur, non possunt illis mundiora existimari in ritu sacrificandi, quia etiam erant sacrificia cruenta; neque in re oblata, quia tantum esse poterant ex animalibus, vel ex fructibus terræ; neque in sanctitate offerentium, quia omnes erant puri homines, et si inter Judæos erant aliqui iniqui, multo plures erant in Gentibus; et si inter gentes erant aliqui justi, qui sancte offerebant, multo plures erant eo tempore inter Judæos, quibus expressior Dei fides, et abundantior gratia, regulariter communicabatur. Nullo ergo modo dicta expositio probari potest. Longe vero improbabilior est alia evasio ab hæreticis inventa, nimirum, oblationem mundam, quæ in Ecclesia offerenda dicitur, non esse aliam præter sacrificium crucis, quæ per fidem ac devotionem fidelium Deo semper offertur. Sufficiunt enim quæ dicta sunt, ad hanc expositionem rejiciendam, tum quia hujusmodi oblatio non est proprium sacrificium, quatenus solum per fidem et devotionem fit; tum etiam quia hæc oblatio non est propria Ecclesiæ per Christum congregatæ, nec proprie succedit veteribus sacrificiis, sed cum eis conjuncta fuit; imo ab origine mundi fuit in Ecclesia fidelium; omnes enim fide Christi vivebant, ejusque passionem Deo offerebant; quod autem illi, ut futuram, nos, ut jam factam, offeramus, nihil ad propositum refert, nec in eo loco ulla de hac re

mentio fit. Est ergo hoc testimonium satis efficax ad hanc fidem, et veritatem confirmandam.

7. *Probatur conclusio ex Scriptura legis gratiæ.* — Secundo potest suaderi hæc veritas ex novo Testamento, in quo licet non sint testimonia, quæ per se sumpta convincant, sunt tamen nonnulla, quæ aliis adjuncta plurimum suadent. Unum est illud Act. 13 : *Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit Spiritus Sanctus*, etc., ubi verbum *ministrandi,* pro verbo sacrificandi positum est; verbum enim Græcum λειτουργέω, quod ibi positum est, quamvis etiam ministrare significet, tamen in Scriptura frequenter sumitur pro ministerio sacrificandi, ut ex ad Hebr. 8, 9 et 10, et ex aliis locis colligere licet; et ita vertit Erasmus in citato loco Act.; et hoc maxime declarat illa particula, *Domino;* nullum enim externum ministerium tam proprie Domino exhibetur, sicut sacrificium; sic ergo ex hoc testimonio colligimus, fuisse in primitiva Ecclesia sacrificandi usum. Aliud testimonium sumi solet ex verbis Christi, Matth. 5 : *Si offers munus tuum ad altare,* etc., nam licet illa verba præceptum sacrificandi non contineant, tamen, quia pro tempore legis novæ a Christo ipso dabatur, supponere videtur Christus futuram fuisse in sua Ecclesia oblationem ad altare, seu in altari, quæ sacrificium est, ut ex hoc loco colligunt Irenæ., lib. 4 contra Hæres., c. 34; et Optat. Milevit., lib. 6 contra Parmenian., in princip. Tertio, retorquere possumus argumentum sumptum ex Joan. 4; recte enim probatum credimus, adorationem ibi pro cultu sacrificii sumi, de quo docet quidem eo loco Christus venisse tempus, in quo cultus sacrificandi, neque ad templum Hierosolymitanum, neque ad Garizitanum erat limitandum; non tamen negat Christus Dominus, hoc tempore nullibi esse sacrificandum Deo; imo aperte id affirmare videtur, cum dicit : *In spiritu et veritate adorabitis Patrem.* Namque, ne in usu ejusdem vocis in eodem contextu æquivocationem gratis admittamus, fatendum est, verbum *adorandi,* etiam in his verbis cultum proprii sacrificii significare; est igitur ex testimonio Christi hujusmodi cultus in Ecclesia; et illum merito dicit futurum *in spiritu et veritate,* quibus verbis sapientissime indicat nostrum sacrificium, quod non fit carnali modo (ut sic dicam), seu actione valde materiali, sicut fiebant antiqua sacrificia, sed fit actione quodammodo spirituali; nam, si externum ritum spectemus, fit solo verbo; si vero immutationem, quæ ibi fit, consideremus, divina quadam actione perficitur, et solius Spiritus Sancti virtute fit. Merito igitur hæc oblatio, seu adoratio, dicitur *in spiritu* fieri; *in veritate* autem fit, quia jam non in umbræ figura, sed vere ac realiter caro et sanguinis Christi in illo offertur. Unde cum his verbis recte consonant alia verba, quæ Christus, Joan. 5, idem mysterium promittens, dixit : *Verba, quæ ego loquor vobis, spiritus et vita sunt.* Unde in priori etiam loco, veluti rem novam promittens, dixit : *Venit hora, et nunc,* etc.; non ergo agit de sola adoratione interna et spirituali, quæ antiquissima est, sed de novo adorandi et sacrificandi ritu a se introducendo. Quam expositionem indicavit Martialis, epistola ad Burdegalenses, c. 3; et Euseb., 1 de Demonstrat., c. 6; Theodoret., et Ruper., Malach. 2.

8. *Probatur item conclusio ex requisitis ad sacrificium consummandum, quæ sunt sacerdos.* — *Altare.* — Tertio probari potest conclusio ex his, quæ cum sacrificio necessario conjuncta sunt, et a quibus ipsum separari non potest, qualia sunt in primis sacerdos; nam, si in lege nova est proprium sacerdotium, necesse est, ut in ea sit proprium sacrificium, ut ex principiis supra positis satis constat. Quod autem in lege nova proprium sacerdotium sit, ut certum sumimus ex materia de Ordine, ubi hoc proprium locum habet, et nonnulla adduximus tractantes de ministro sacramentorum in communi, et de ministro consecrationis, ut per eam perficitur Eucharistia, quatenus sacramentum est; et addemus aliqua inferius agentes de ministro hujus sacrificii. Similiter, ubi est proprium altare, ibi necesse est proprium sacrificium esse, ut ex dictis etiam patet; sed in lege nova est altare, juxta illud Isaiæ 19 : *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti,* per quam metaphorice significatur Ecclesia gentium, ut supra vidimus; et ita citantur verba Christi : *Si offers munus tuum ad altare.* Sic etiam a multis intelligitur illud Pauli ad Hebr. 13 : *Habemus altare, de quo edere non habent facultatem, qui tabernaculo deserviunt;* et illud 1 ad Cor. 10 : *Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum;* mensa enim dæmoniorum erat ara, seu altare, in quo diis immolabant; similiter ergo per mensam Domini intelligit Paulus altare, in quo Ecclesia Christi suum Deo sacrificium offert, et ideo dicit : *Nonne, qui*

edunt hostias, participes sunt altaris? quia videlicet edendo significant et confirmant, se consentire sacrificio. Atque hunc fuisse in Ecclesia usum altaris, et mensam Domini, in qua corpus Christi dispensatur, verum altare fuisse semper existimatum, constat ex antiqua traditione, quæ sumitur ex canone 3 et 4 Apostol., ubi et altaris, et sacrificii fit mentio, et in eo servanda dicitur Domini ordinatio. Item ex liturgiis antiquis, præsertim Jacobi, Basilii, et Chrysost.; et ex Dionys., de Eccles. Hierar., cap. 3, ubi et altaris et aræ mentionem facit; et optime Gregor. Nazianz., orat. 2 contra Julian., et oratione funebri de sorore sua Gorgonia.

9. *Idipsum Sanctorum sacris testimoniis roboratur.* — Quarto potest conclusio posita confirmari Sanctorum testimoniis, sed, ut prolixitatem vitemus, ab eorum recitatione abstinebimus, tum quia existimo, sufficere ea, quæ inter exponenda Scripturæ testimonia indicata sunt; tum etiam quia sunt tam multa, tamque communia, ut facillime possint cuicumque occurrere, et necessario erunt in sequentibus quæstionibus attingenda. Denique, quia hæretici non negant Sanctos et antiquissimos Patres frequenter loqui de sacrificio, non tamen de proprio, sed de improprio ac metaphorico, quod quam sit voluntarium, constabit facile ex ipsorum Patrum lectione, et ex modo, quo de hoc sacrificio loquuntur, et illud cum antiquis sacrificiis conferunt, et ex comparatione ejus cum sacrificio crucis, quod fuit propriissimum ac verissimum sacrificium, quæ omnia in sequentibus videbimus.

10. *Rationibus ac conjecturis munitur.* — *Hæreticorum calumnia rejicitur.* — Ultimo loco adjungere possumus rationes et conjecturas. Et potissima omnium est. Nam nulla ratio patitur, ut Christiana respublica careat sacrificio, quo publico ritu et nomine totius sui populi Deum colat, magis quam Synagoga vel Ecclesia quæ fuit tempore legis naturæ; cur enim Christus Ecclesiam suam in hac parte, quæ præcipua est, et ad Dei cultum maxime spectat, imperfectam ullo modo reliquisset? Fortasse dicent hæretici, statum Ecclesiæ in lege gratiæ esse ita perfectum, ut non indigeat sacrificii usu. Sed hoc falsum est, primo, quia gratia non destruit naturam, sed perficit; usus autem sacrificii, esto, non sit absolute præceptus de lege naturæ, est tamen valde consentaneus illi, et accommodatus homini non videnti clare Deum, viventique in aliorum hominum consortio ac societate, et utenti sensibus et signis sensibilibus ad aliorum sensa participanda, et sua explicanda; Ecclesia autem Christi, quamdiu hic militat, semper est in hoc statu; nondum ergo attigit perfectionem, quæ sacrificii usum excludat. Et ideo Clem. Rom., lib. 6 Const., cap. 23, ad hoc propositum dixit, *Christum legem naturæ non sustulisse, sed confirmasse.* Unde subdit inferius : *Baptismum, sacrificium, sacerdotium, localem adorationem alio modo mutavit;* et infra : *Pro sacrificio cruento rationale et incruentum, ac mysticum sacrificium instituit, quod in mortem Domini per symbola corporis et sanguinis sui celebratur;* et ad eumdem fere modum scribit Iren., lib. 5 cont. Hæres., cap. 34 : *Non genus oblationum reprobatum est; oblationes enim et illic, oblationes autem et hic; sacrificia in populo, sacrificia et in Ecclesia; sed species immutata est tantum, quippe cum jam non a servis, sed a liberis offeratur;* et Petrus Clunaic., epistola contra Petrobrus., in eamdem sententiam scripsit : *Qui ab Ecclesia sacrificium tollunt, hoc tentant, dæmone suggerente, ut gens illa, quæ pluribus est a Deo cumulata beneficiis, minus grata illi sit, minoremque cultum et honorem illi exhibeat.*

11. *In unoquoque sacrificio tria consideranda sunt, cultus Dei externus.* — *Significatio mystica, vel moralis.* — Secundo, quia in sacrificio visibili nihil designari potest, quod, vel cum perfectione legis gratiæ, vel cum perfecta Christi redemptione pugnet. Tria enim sunt, quæ maxime possunt in sacrificio considerari. Primum est, cultus Dei externus. Secundum, significatio moralis vel mystica. Tertium est, effectus satisfactionis pro peccato. Primum horum, non solum non repugnat perfectioni legis gratiæ, verum potius est ad illam necessarium, ut a fortiori patet ex dictis, quia cultus Dei externus cadit sub naturale præceptum; lex autem naturalis etiam obligat in lege gratiæ; imo majori obligatione debemus Deo tam externum, quam internum cultum, qui in hac lege vivimus, qua majora beneficia interna et externa ab illo accipimus. Item, quia nunc maxime congregatur tota Ecclesia in unum visibile corpus, quod signis visibilibus indiget ad colendum Deum, ut in unum corpus religionis conveniant, sicut Augustinus contra Faustum scripsit; igitur, neque cultus externus ut sic, neque ut talis, scilicet per sacrificium, alienus est ab statu Ecclesiæ in lege gratiæ. Ne-

que alicujus momenti est, quod respondent hæretici, satis nunc esse sacrificium crucis. Quia, licet illud fuerit satis ad redemptionem nostram, non tamen ad cultum nostrum (ut sic dicam), seu ut nos exhibeamus cultum Deo, quia nos neque obtulimus, neque offerimus sensibiliter illud sacrificium, ut in cruce oblatum est. Et quamvis in ratione rei oblatæ illud sacrificium nobis sufficiat, quatenus idem Christus, qui tunc est oblatus, a nobis nunc offertur sub visibilibus signis, tamen in ratione oblationis non potest sufficere, quia oblatio illa cruenta semel tantum facta est, et iterari non potest; unde nec proprie pertinet ad legem novam, quia sub eam non cadit, nec cum illa durat, sed ipsam antecessit. Oblatio etiam privata, quæ per internam fidem et devotionem ab unoquoque fieri potest, ut supra dicebam, neque est propria legis novæ, nec sacrificium visibile; est ergo aliud genus sensibilis oblationis in hac lege necessarium. In qua secundum considerandum erat significatio, de qua etiam facile ostendi potest, non esse repugnantem legi gratiæ; aut enim est significatio moralis, aut mystica; utraque autem et verissima est, et decentissima. De priori constat, quia indicat cultum interiorem, quem et habere, et ostendere debent, qui cultum exteriorem exhibent. De posteriori probatur, quia potest hoc sacrificium non significare passionem Christi futuram, sed jam exhibitam, ut revera est; potest etiam indicare corpus et sanguinem Christi, non tantum ut absentia, sed etiam ut in ipso mysterio vere et realiter præsentia, et Deo oblata; tota autem hæc significatio, et vera est, et nobis maxime utilis, tum ad renovandam passionis Christi memoriam, ejusque beneficia recolenda; tum etiam ad fruendum ipsa Christi præsentia. Nec vero usus hujusmodi signorum visibilium indecens existimari potest mortalibus hominibus, ut supra de sacramentis in genere tractantes latius vidimus.

12. *Effectus satisfactionis pro peccato.* — Quod vero ad tertium caput de effectu satisfactionis pro peccato spectat, imprimis id non habet locum in sacrificio in communi, sed tantum in propitiatorio. Deinde, quamvis de illo in specie loquamur, nihil derogat sacrificio crucis . primo, quia Christus in cruce, non solum sufficienter et copiose satisfecit pro peccatis hominum in lege gratiæ viventium, sed etiam eorum, qui in lege veteri, et naturali fuerunt; sed illi sine injuria, imo cum mera fide crucis Christi obtulerunt sacrificia propitiatoria; ergo idem possumus nos facere in lege gratiæ. Secundo sumitur argumentum simile ex institutione sacramentorum, quæ in lege etiam gratiæ ad remissionem peccatorum data sunt, et ad gratiam conferendam, quamvis Christus in cruce sufficienter fuerit nostram salutem operatus, et remissionem omnium peccatorum copiosissime nobis meruerit. Tertio, ratio omnium est, quia Christus in cruce meruit et satisfecit infinite quoad sufficientiam, non tamen quoad efficaciam, quia illud meritum et satisfactio non applicantur nobis per solam crucem; et ideo necessaria sunt alia media; et hæc sunt, ex parte nostra, dispositiones et opera cum auxilio gratiæ facta; ex parte autem Christi, sacramenta, et sacrificium etiam propitiatorium, per quod fructus passionis ejus nobis applicatur; nulla ergo fit injuria illi passioni; nam quod hæc applicatio necessaria sit, non est ex defectu, sed potius ex virtute passionis Christi, quia non solum per se operari potuit, sed etiam aliis dare virtutem ad operandum; fuitque hujusmodi providentiæ modus ad convenientem hominum gubernationem maxime conveniens.

13. *Hæreticorum destruitur fundamentum. Sacrificium propitiatorium triplex. — Imperfectum. — Perfectissimum. — Perfectum.* — Superest, respondeamus ad præcipuum fundamentum contrarii erroris, quod directe procedebat contra id, quod nuper diximus de sacrificio propitiatorio. Et ideo, ut clarius respondeamus, et Apostoli mentem exponamus, distinguere possumus triplex sacrificium propitiatorium. Primum est ita imperfectum, ut ex se, nec virtutem habeat ad remittenda peccata, neque ad applicandam virtutem, vel satisfactionem jam exhibitam per aliud sacrificium, sed solum sit umbra et figura alicujus rei futuræ, et ad summum, quatenus est quoddam virtutis opus, valeat, vel ad impetrandam remissionem culpæ, vel ad aliquam satisfactionem pro pœna, si alia necessaria concurrant ex parte hominis operantis. Secundum sacrificium est adeo perfectum, ut de se habeat valorem et sufficientiam ad tollenda peccata, ita ut propter hoc etiam offeratur, scilicet, ad satisfaciendum Deo sufficienter pro peccatis, et (ut ita dicam) ad exhibendum pretium ad eorum remissionem sufficiens. Tertium sacrificium est veluti medium, scilicet quod non offertur propter acquirendum pretium, sed ad applicandum jam

acquisitum. Primum sacrificiorum genus inventum est in lege veteri; repugnat autem perfectioni legis novæ, quia non expectamus redemptorem, qui pro nobis patiatur, sed credimus redemptionem jam factam. In secundo ordine fuit solum sacrificium crucis Christi, ultra quod non est aliud simile necessarium; illud enim fuit tam dives ad pretium, ut post illud nullum aliud requiri possit ad pretium redemptionis nostræ acquirendum, vel augendum; et petere tale sacrificium in lege gratiæ, esset magnam injuriam Christi cruci irrogare. Tertium sacrificium habemus in lege nova, quod non solum non derogat abundanti redemptioni Christi, verum potius eam in nobis perficit, et applicat. Et ita satis est hæreticis responsum.

14. *D. Pauli testimonium dilucide exponitur.* — Atque ex eadem distinctione facilis est Pauli intelligentia; loquitur enim in illis locis de sacrificio cruento mortis Christi, per quod sufficiens pretium nostrorum peccatorum solutum est, et de hoc affirmat, esse unicum tantum, neque posse iterari, sicut vetera sacrificia. Hanc vero esse mentem Pauli constat ex fine et intentione epistolæ, quam ad Hebr. scribit; qui suis sacrificii legalibus nimium adhærebant, et ideo in hoc potissimum incumbit, ut illorum sacrificiorum imperfectionem ostendat, et necessitatem alterius sacrificii, et sacerdotii perfectioris, quale fuit sacrificium crucis Christi. Secundo idem ostenditur ex verbis Pauli, dicentis : *Introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa*. Redemptio enim inventa seu peracta est quoad sufficientiam per sacrificium crucis, de quo etiam dicit : *Una oblatione consummavit sanctificatos*, nimirum, quoad sufficientiam; nam, quoad efficaciam neque ipsi hæretici dicunt, una illa crucis oblatione consummatos esse omnes sanctificatos, quandoquidem etiam illi aliquid aliud requirunt, ut illa sanctificatio nobis applicetur, scilicet, vel baptismum, vel fidem, vel aliquid hujusmodi. Rursus, cum dixisset Paulus, Christum ingressum esse in cœlum, non ut quotidie offerat semetipsum, subdit : *Alioqui oporteret ipsum pati ab origine mundi;* loquitur ergo de oblatione per passionem. Sicut autem non excludit spiritualem oblationem, qua Christus in cœlo se pro nobis offert, passionem suam Patri repræsentando, quam idem Apostolus alibi significat, dicens, ascendisse Christum, ut appareat vultui Dei pro nobis, et ut pro nobis interpellet, ita etiam non excludit quotidianam oblationem incruentam, qua per ministros suos in Eucharistia seipsum offert; non enim magis una oblatio, quam alia, derogat sacrificio crucis Christi; utraque enim ordinatur, ut fructus sacrificii crucis nobis applicetur, non ut denuo comparetur. Verum est, Paulum eo loco nullam mentionem fecisse hujus oblationis incruentæ, quæ per ministros Christi fit; vel quia proposito, et intentioni suæ non erat tunc necessarium; vel quia illi, ad quos scribebat, tunc non erant dispositi, et capaces, et non oportebat eos mysteriorum magnitudine obruere, ut latius in 1 tom., circ. quæst. 21, dixi.

15. *Pauli testimonium ad Hebr. 10 dilucidatur.* — Ex his ergo omnia fere verba Pauli in argumento adducta exposita manent; illa vero ex cap. 10, speciali annotatione indigent : *Ubi horum remissio est, jam non est oblatio pro peccato;* duplicem enim sensum habere possunt. Primus est, ut intelligantur de oblatione legali, quæ in lege veteri pro peccato fiebat, quamque Judæi magni faciebant; quibus Paulus respondet illam potuisse quidem durare, et alicujus esse utilitatis, quamdiu oblatio in cruce facta non est, quæ et veram confert remissionem peccatorum, et in alia legali oblatione figurabatur. Illa vero jam completa, et remissione peccatorum per Christum facta, consequens est, ut illa prior umbra transierit, et talis oblatio pro peccato cessaverit, et jam non sit. Secundus sensus est, ut intelligantur illa verba de oblatione pro peccato, quæ sit ejusdem rationis cum illa, per quam facta est remissio peccatorum, id est, acquisitiva pretii ad redemptionem sufficientis; talis enim oblatio pro peccato requiri non potest, ubi prior redemptio sufficiens et copiosa fuit. Atque ad eumdem modum interpretari possumus alia verba ejusdem capitis : *Voluntarie enim peccantibus nobis, jam non relinquitur hostia pro peccato;* nam, licet hic locus varias habeat expositiones, ut supra in materia de baptismo insinuatum est, et in materia de pœnitentia fusius fortasse dicetur, hæc tamen non videtur contemnenda; scribit enim Paulus ad Hebræos, qui vel fidem Christi non admittunt, vel cum illa conjungere volunt legales cæremonias; quibus dicitur, non relinqui hostiam pro peccato, quia nec vera hostia a Christo in cruce oblata frui volunt, cum ab ejus fide ita voluntarie deficiant; nec legalis hostia pro peccato illis prodesse potest; neque etiam est, quod no-

vum Messiam, qui novam redemptionem afferat, expectent. Plura de hoc testimonio legi possunt apud Turrian., lib. 4 pro epist. Pontificiis, cap. 1.

16. *Contra prædictam expositionem objectio. — Respondetur.* — Sed adhuc instari potest contra responsionem, et expositionem datam, quia vel Paulus omnino excludit sacrificii usum a lege gratiæ, vel non recte concludit, sacrificia veteris legis fuisse imperfecta, ex frequente et iterato eorum usu. Probatur, quia, si in lege nova est sacrificii usus, ergo oblatio ejusdem sacrificii sæpius iteratur; ergo vel tale sacrificium imperfectum est, vel collectio Pauli de imperfectione antiquorum sacrificiorum non est sufficiens. Quæ difficultas magis consistit in explicanda efficacia rationis Pauli, quam in re ipsa; facile enim dici posset, iterari sacrificium, non quia imperfectum sit, sed quia peccata iterantur, si de sacrificio propitiatorio sermo sit; sicut sacramentum confessionis sæpius iteramus, non quia illud sit imperfectum, sed quia sæpius peccamus; et ita loquuntur Patres dicentes, nos quotidie offerre Christum, quia quotidie peccamus, ut patet ex Paschasio, lib. de Corp. et sang. Dom., c. 9, et ex aliis, quæ referuntur de Consecr., dist. 2. Sed licet hæc responsio quoad rem ipsam posset satisfacere, semper tamen manet difficultas de efficacia rationis Pauli. Ad quam responderi potest, Paulum non loqui de iteratione ejusdem sacrificii, sed de multiplicatione sacrificiorum, in quibus variæ hostiæ, et diversis ritibus offeruntur; nam hoc est signum, hujusmodi hostias esse imperfectas, et insufficientes ad hominem sanctificandum; et hoc modo multiplicabantur sacrificia in lege veteri; in nostro autem sacrificio, quamvis oblatio iteretur, hostia tamen, seu res oblata eadem semper est, ac de se sufficiens ad sanctificandos homines. Sed neque hoc omnino satisfacit, quia etiam videtur Paul. excludere iterationem ejusdem sacrificii; nam, si oporteret mortem Christi iterari ad nostram redemptionem, argumentum certe esset, sacrificium semel in cruce oblatum fuisse imperfectum; et hæc est Pauli intentio. Respondetur ergo, Paulum solum agere de iteratione sacrificii facta ad acquirendum pretium remissionis, non vero de illa, quæ fit ad applicandum satisfactionem; et hinc recte colligitur imperfectio veterum sacrificiorum, quia in ea lege per sacrificia, ex vi illorum, applicari non poterat redemptio, cum nondum esset facta, et ipsa etiam erant insufficientia ad redemptionem operandam, sed tantum fiebant in fide et spe illius sacrificii futuri, per quod erat perficienda redemptio; atque hoc modo iteratio sacrificiorum ex imperfectione fiebat; unde Paulus non simpliciter ex iteratione colligit imperfectionem, sed ex tali iteratione cum prædictis circumstantiis facta in umbra et figura futurorum, per sanguinem taurorum, aut vitulorum.

17. *Replicatio.* — Dices : etiam in lege nova potuisset Christus instituere sacrificium aliquod cruentum, v. gr., per interfectionem alicujus agni, et quod tale sacrificium iteraretur, non solum quoad oblationem, sed etiam quoad rem oblatam, atque hoc totum fieri posset sine injuria sacrificii crucis Christi ad applicandum fructum ejus, et non ad operandum iterum redemptionem ; sicut instituta sunt sacramenta in variis rebus sensibilibus et creatis ad applicandum fructum passionis Christi, absque ulla injuria ejus; ergo ex hujusmodi sacrificiorum ritu et iteratione non potest colligi imperfectio sacrificiorum veteris legis; vel fatendum est, legem gratiæ esse capacem ejusdem imperfectionis. Respondetur, de potentia absoluta potuisse Christum hoc genus sacrificii in sua Ecclesia instituere, quia revera nullam includit contradictionem, aut malitiam, vel falsam significationem, quia materia ipsa vel actio de se indifferens est, et posset ordinari et imponi ad significandum cultum Dei, et sacrificium Christi cruentum, non ut futurum, sed ut jam factum; nulla est enim in hoc repugnantia. In eo autem casu tale sacrificium, quamvis in re proxime oblata, et in ritu externo haberet aliquam similitudinem cum sacrificiis veteribus, tamen in impositione, significatione, et efficacia, multum ab eis differret; niteretur enim in redemptione Christi jam consummata, quam significaret, et ideo fructum ejus ex opere operato applicaret; et hac ratione multum superaret vetera sacrificia, nec esset infirmum et egenum, sicut illa. Addendum est tamen juxta supra dicta, tale sacrificii genus, licet absolute non repugnet statui legis gratiæ, non esse tamen necessarium, nec consentaneum illi, ut tetigit D. Thom. supra, quæst. 74, art. 1, ad 1; habemus enim jam hostiam vivam, rationalem, infinitam, ac perpetuam, quam semper possimus Deo in sacrificium offerre; et ideo nec necessarium, nec expediens fuit, aliam victimam mortalem vel irrationalem ad sacrificium nobis dari, seu

designari. Unde etiam fit consequens, cruentam sacrificationem non esse huic tempori decentem, non solum propter majorem munditiam, puritatem ritus externi, sed maxime, quia viva hostia, quæ offertur, non debuit iterum mactari et interfici, quia jam non propter impetrandam, sed propter applicandam redemptionem offertur; et ideo non passibili et cruento, sed mystico et impassibili modo offerri debuit. Et juxta hæc interpretandi sunt auctores, qui interdum dicunt, non potuisse in lege nova esse sacrificium cruentum, scilicet, secundum decentiam et congruentiam, non secundum absolutam Christi potentiam.

18. *Ad secundam hæreticorum rationem responsio. — In Scriptura fit de sacrificio mentio et de attinentibus ad illum. — Licet Christus in æternum sacerdos sit, ut visibiliter tamen offerat, vicariis sacerdotibus, ut ministris, utatur oportet.* — Ad secundum principale fundamentum negatur, in Ecclesia Christi deesse proprium et verum sacerdotium. Cum autem dicitur, nullam in Scriptura sacra fieri mentionem hujus sacerdotii, primum respondere possumus, hoc nihil referre, quia traditio sufficit ad faciendam fidem, quamvis Scripturæ testimonium desit. Deinde negatur assumptum, quia et Christus Dominus in nocte cœnæ ordinavit sacerdotes; et in Actibus Apostolor. sæpe legimus, Apostolos ordinasse Episcopos, et presbyteros per manus impositionem, ut latius in propria materia dicendum est. Neque etiam obstat, quod Christus sit sacerdos in æternum; nam hinc potius colligunt Theophylactus, OEcumenius, et alii Pauli expositores, perpetuo esse Christum oblaturum sacrificium in Ecclesia sua per ministros suos usque ad sæculi finem, quod in Scriptura sacra solet vocari in perpetuum, seu in sæculum, aut in ævum; nam, licet toto hoc tempore etiam Christus oret, et interpellet pro nobis, quod ad sacerdotem etiam spectat, tamen hoc non est tam proprium munus sacerdotis, nam commune est etiam aliis sacrificare autem est propriissimus sacerdotis actus, et ideo, si Christus est perpetuus sacerdos, non est verisimile, vacare omnino ab hoc sacrificandi munere; præsertim cum Ecclesia, quæ est populus ejus, hoc subsidio maxime indigeat, ut salutem, et remissionem peccatorum cum effectu consequatur; tamen quia Christus Dominus jam non est in statu, in quo proxime et per seipsum possit sacrificium offerre, ideo indiget ministris sacerdotibus, per quos offerat, et hoc est novæ legis sacerdotium. Unde etiam intelligitur differentia assignata a Paulo inter sacerdotium veteris et novæ legis, nam in veteri erant successive plures Pontifices, quorum unus alteri succedebat in præcipuo munere sacerdotali, quia nullus perpetuo durabat, sed unusquisque tempore suo erat principalis sacerdos; nunc vero unus tantum est principalis Pontifex et sacerdos, cui nullus proprie succedit, quia ipse perpetuo durat; reliqui vero solum sunt vicarii ejus et ministri, per quos humano ac sensibili modo sacerdotalia munera exercet, quia non fuit expediens, ipsum inter homines manere ad illa obeunda. Atque hoc modo dicitur, nunc esse in Ecclesia unum Pontificem, sicut in regno est unus Rex, quamvis habeat plures ministros, per quos gubernet; vel sicut Christus de se dixit : *Magister vester unus est Christus*, quamvis ministerio hominum utatur ad Ecclesiam docendam. Ad tertium fundamentum, sumptum ex Joan. 4, jam responsum est.

SECTIO II.

Utrum novæ legis sacrificium in Eucharistiæ mysterio positum sit.

1. *Hæretici Eucharistiæ effectionem nullatenus sacrificium esse blaterant, cœnæ Dominicæ nomine ipsam appellantes. — Fundamentum. — Ab inconveniente.* — Sententia hæreticorum hujus temporis est, Eucharistiam nullo modo esse sacrificium, et ideo cœnam tantum Dominicam illam appellant; quod supra in principio quæst. 74 notavimus. Cujus erroris fundamentum sic explicari potest : quia in conficiendo vel consummando Eucharistiæ mysterio non possumus nos plus aliquid facere, quam Christus fecit; sed Christus, quando perfecit hoc mysterium in nocte cœnæ, non obtulit sacrificium; ergo neque nos. Major constat, tum quia exemplatum (ut sic dicam) non potest suum exemplar excedere; tum etiam quia Christus solum dedit potestatem faciendi quod ipse fecit, dicens : *Hoc facite*. Minor vero probatur primo, quia neque in verbis, neque in factis Christi in cœna aliquod sacrificii vestigium invenitur, sed tantum cujusdam mystici convivii; nam solum accepit panem et vinum, deditque discipulis suis in symbolum sui corporis et sanguinis, ut hæretici volunt; vel ad summum, dedit se ipsum in cibum et sacramentum; hoc autem totum consistere potest sine ra-

tione sacrificii. Secundo, quia alias tunc per illud sacrificium consummasset redemptionem nostram, quod est falsum, quia una oblatione crucis consummavit sanctificatos. Sequela patet, quia tale sacrificium fuisset propitiatorium, et tam infinitum, sicut sacrificium crucis. Item, quia vel fuisset ad operandam redemptionem nostram, et habemus intentum; vel ad applicandam redemptionem jam factam, et hoc fieri non potuit, antequam esset consummata redemptio. Tertio, quia si tunc Christus obtulisset sacrificium, per illud repræsentasset sacrificium crucis; ergo repræsentasset illud ut futurum, cum nondum esset factum; ergo cum nos nunc sacrificemus eodem modo, quo Christus in nocte cœnæ, etiam repræsentabimus passionem Christi, ut futuram; erit ergo falsa et sacrilega nostri sacrificii significatio.

2. Secundo principaliter argumentari possumus, quia in hoc mysterio nulla est realis mactatio, aut sanguinis effusio, sed, ad summum, est imago et repræsentatio quædam mactationis, et sanguinis effusionis in cruce factæ, ut loquuntur Patres, et colligitur ex illis Christi verbis : *Hoc facite in meam commemorationem.* Est ergo mysterium Eucharistiæ imago sacrificii, non sacrificium, sicut imago hominis non est homo, et in universum sola repræsentatio non est veritas. Unde mysterium hoc, signum sacrificii appellat August., ep. 23; et Euseb., lib. 1 de Demonst., cap. 10; Chrys., hom. 17 ad Hebr.; Theophyl., ad Hebr. 8.

3. Tertio, Eucharistia est sacramentum; ergo non est sacrificium. Probatur consequentia, quia sacramentum et sacrificium diversas habent rationes, et habitudines, seu significationes. Et confirmatur, nam mysterium Eucharistiæ dicitur testamentum Christi, juxta illud : *Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine.* Sed ratio testamenti opposita est rationi sacrificii; nam testamentum consistit in promissione, seu donatione testatoris nobis facta; sacrificium vero in oblatione facta Deo : ergo, etc.

4. *In Tridentino Bitontinus episcopus nullo modo Eucharistiam esse sacrificium, alii non propitiatorium incassum asserere conati sunt. — Christum in ultima cœna Eucharistiam consecrando sacrificium obtulisse de fide est.* — In hac questione initium sumendum est ex facto Christi, quod exemplar est actionis nostræ, et fundamentum ac primum initium hujus mysterii. Deinde vero dicemus de actione hujus mysterii, ut nunc in Ecclesia durat, semperque facta est per ministros et vicarios Christi, quod est præcipue intentum in quæstione proposita. Circa priorem partem, quidam Episcopus Bitontinus (ut Cano, et alii referunt) tentavit in Conc. Trident. defendere, propter rationes in primo fundamento tactas, Christum in nocte cœnæ non obtulisse sacrificium. Alii vero indicabant saltem non obtulisse propitiatorium sacrificium. Utrumque autem merito fuit a Patribus Concilii rejectum. Ideoque in sess. 22, cap. 1, absolute docent, Christum in nocte cœnæ corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri in sacrificium obtulisse, quod proinde, ut de fide certum, jam habendum est. Et confirmari potest, primo ex veteri Testamento, ex quo adduci solet illud Prov. 9 : *Sapientia ædificavit sibi domum, immolavit victimas suas, miscuit vinum, et posuit mensam*, etc. Ita enim explicat hunc locum Cypr., lib. 2, ep. 3; et August., 17 de Civit., cap. 20; Greg., 17 Moral., cap. 17. Adduci etiam alia solent in sensu mystico, aut quæ fuerunt hujus sacrificii figuræ. Unum tamen testimonium satis efficax insinuatum est a Concil. Trid., loco supra citato, dicente : *Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, corpus et sanguinem sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit.* In quibus verbis alludit ad illud Psal. 109 : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech;* nam Psalmum illum de Messia esse intelligendum, et tota antiquitas, etiam Hebræorum, unanimiter fatetur, et ipse contextus satis aperte id confirmat, ut præcedente tomo sæpius attigimus, et manifeste docet Paul. ad Hebr. Hinc ergo argumentum conficitur. Nam Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Sed offerre sacrificium, est proprissimum sacerdotis munus. Ergo necesse est, ut Christus aliquando obtulerit sacrificium, secundum illum ordinem sacerdotii, seu simile sacrificio, quod Melchisedech offerre consuevit. Sed Melchisedech obtulit sacrificium incruentum in pane et vino, ut ex Gen. 14 late ostendimus in 1 tom., circa q. 12 D. Thom.; ergo aliquando Christus obtulit sacrificium incruentum sub speciebus panis et vini; unde et Ecclesia canit : *Sacerdos in æternum Christus Dominus secundum ordinem Melchisedech panem et vinum obtulit;* et Cypr., dicta ep. 3 : *Nam quis magis sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Jesus Christus, qui sacrifi-*

cium Deo Patri obtulit? et obtulit hoc ipsum, quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, scilicet corpus et sanguinem suum? Constat autem, Christum, neque ante, neque post mysticam cœnam, tale obtulisse sacrificium; tunc igitur obtulit; de quo subjungit Cypr. : *Præcedit autem imago sacrificii Christi, in pane, scilicet, et vino constituta, quam rem perficiens, et adimplens Dominus, panem et calicem mistum vino obtulit.* Similia habet Euseb. Emiss., hom. 5 de Paschate, cap. de Sacrificio, quamvis non dicat, Christum primum obtulisse, sed instituisse sacrificium, quod a Christianis Deo offertur, quando commendavit Apostolis corpus et sanguinem suum, priusquam traderetur; sed intelligit instituisse simul perficiendo, unde inferius addit : *Hoc itaque fit a nobis, quod pro nobis ipse Dominus fecit, quod non mane, sed in vesperum obtulit;* et alios Patres retuli dicto loco 1 tomi.

5. *Ex Christi Domini imitabili facto conclusio roboratur.* — Secundo principaliter colligenda est hæc veritas ex facto et verbis Christi, quæ ab Evangelistis referuntur, adjuncta Ecclesiæ traditione et expositione, sine qua sola Evangelica historia non potest satis convincere; nulla namque in ea fit expressa mentio sacrificii, vel oblationis; factum item Christi, quod narratur, potuisset certe de potentia absoluta ab illo fieri sine sacrificio, consecrando, scilicet, panem et vinum, eaque discipulis dando absque ulla intentione offerendi immediatum cultum Deo; nam ratio sacrificii pendet ex intentione, quæ non est necessario conjuncta cum tali exteriori actione, sed est voluntaria; potuisset ergo Christus totam illam actionem sine tali intentione, atque adeo sine oblatione, vel sacrificatione efficere; necessaria ergo est Ecclesiæ auctoritas et traditio, quæ de Christi intentione certam nobis faciat fidem. Ex historia tamen Evangelica conjectare possumus, hoc esse factis et verbis Christi valde consentaneum. Primo, quia illa actio, ut per se constat, de se sufficiens esse poterat ad offerendum Deo cultum per modum sacrificii, quia per illam factum est aliquid maxime sacrum, et res Deo maxime grata, scilicet, consecratio corporis et sanguinis Christi, quibus maxime colitur et honoratur Deus. Atque hoc ipsum factum est per modum mysticæ mactationis, separatim ex vi verborum corpus et sanguinem consecrando; ergo per se credibile est, sub hac intentione cultus et sacrificii Christum hoc mysterium perfecisse, quia perfectissimo modo omnia operatus est, et in omnibus, quoad fieri potuit, gloriam Dei quæsivit. Et hoc etiam indicant illæ circumstantiæ elevandi oculos in cœlum et gratias agendi Deo, etc.; imo supra agentes de forma sacramenti Eucharistiæ vidimus Patres multos, interpretantes illam benedictionem et gratiarum actionem de ipsamet consecratione, sentire, ipsam consecrationem Eucharistiæ esse cultum Deo oblatum in gratiarum actionem, quod pertinet ad rationem sacrificii.

6. *Ex mysteriorum in ultima cœna concursu eadem veritas confirmatur.* — Secundum hoc ipsum colligunt Sancti ex conjunctione mysteriorum, quæ Christus in ea nocte in cœna peregit; nam prius legalem agnum, postea mysticum panem comedit; certum est autem, legalem agnum, quia fuit una ex potissimis figuris Eucharistiæ, potius sacrificari solitum, quam comedi; ideo enim, Exod. 12, victima Domini appellatur, quia sacrificabatur, ut expressius dicitur Num. 9 et 34; ergo etiam ipsa veritas in illa figura repræsentata impleta est a Christo per modum sacrificii. Unde Hesych., lib. 2 in Lev., cap. 8 : *Prius figurativam ovem cum discipulis cœnans, postea suum obtulit sacrificium;* et Chrys., hom. de Prodit. Judæ : *Adimplevit Pascha novum condens et offerens.* Sicque sumendum est, quod scribit Hieron., Matt. 26 : *Absoluto priori Paschate ad novi Paschatis transgreditur sacramentum,* etc. Multaque similia scribit Leo Papa, in serm. de Passion. Domini; et Cypr., in serm. de Cœna Domini; Rupert., lib. 2 in Exod., cap. 6; qui omnes sentiunt, sicut agnus Paschalis prius sacrificabatur, postea dabatur in cibum, ita Christus non dedisset Apostolis corpus suum et sanguinem in cibum et potum, nisi ut victimam jam sacrificatam. Quod potest confirmari, quia caro animalis non solebat sanctificari, nisi per sacrificationem, nec res vivens apta censeri potest ad cibum, præsertim sacrum, nisi prius mactetur; ita ergo credendum est, Christum consecrasse suum corpus et sanguinem. Neque enim dici potest, carnem Christi in cruce fuisse immolatam, et in animarum cibum præparatam; tunc enim nondum immolatio crucis præcesserat; debuit ergo antecedere aliud immolationis genus. Unde eleganter Greg. Nyss., hom. 1 de Resurrect. : *Qui omnia pro Dominica potestate et auctoritate administrat, non expectat Pilati judicium, sed*

per ineffabilem, et arcanum sacrificii modum sua dispositione et administratione præoccupat impetum violentum, ac sese in oblationem, et victimam offert pro nobis sacerdos simul et agnus Dei. Quando hoc accidit? cum suum corpus ad edendum, et sanguinem suum familiaribus ad bibendum præbuit. Cuilibet enim perspicuum est, quod ove vesci homo non possit, nisi comestionem mactatio præcesserit; cum igitur dedit discipulis suis corpus ad comedendum, aperte demonstravit jam fuisse perfectam et absolutam immolationem.

7. Tertium indicium sumi potest ex his verbis : *Hic est sanguis novi Testamenti;* allusisse enim videtur Christus ad figuram, quæ præcessit Exod. 24. Ubi institutione, et quasi promulgatione veteris Testamenti oblatum est sacrificium, et Moyses sanguine aspersit populum, dicens : *Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his;* vel ut Paulus refert ad Hebr. 9 : *Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus.* Sic igitur Christus in cœna novum condens Testamentum, ut præced. tomo circa quæstionem 49 late probatum est, volensque suo sanguine illud confirmare, eum effudit in ora discipulorum; ergo, ut veritas figuræ respondeat, dicendum est, sanguinem illum ex sacrificio manasse, seu sacrificatum esse, et ut, sicut vetus Testamentum sacrificio figurativo et sibi accommodato firmatum est, ita novum suo proprio et perfectissimo sacrificio stabilitum sit. Quod etiam confirmari potest ex illis verbis : *Qui pro vobis datur,* seu *effunditur;* ita enim de præsente legunt Lucas et Paulus, juxta quam lectionem possunt ista verba referri non ad realem effusionem, quæ in passione postea accidit, sed ad mysticam, et incruentam, quæ in ipsamet cœna facta est; ait autem Christus actam esse pro nobis, quia nimirum ibi etiam intercessit oblatio sanguinis in sacrificium pro hominibus facta; quæ solum est conjectura probabilis, et licet per se sola non convincat, tamen cum aliis conjuncta non parum confert.

8. Ultimo fieri potest argumentum a posteriori, quia nos nihil aliud facimus, quam quod Christus fecit; sed nos sacrificamus, quando Eucharistiam conficimus; ergo et Christus. Major recte probatur ab adversariis ex verbis Christi : *Hoc facite,* etc. Et patet etiam, quia tota actio, quoad substantiala et essentialia, eadem est; intentio autem in nobis sufficiens erit, si totam intentionem nostram ad Christi intentionem referamus, et eandem habere velimus, quam ipse habuit. Minor autem propositio in sequenti puncto confirmanda est; unde hoc argumentum solum est efficax contra eos, qui admittunt, Eucharistiam, prout nunc fit in Ecclesia, esse sacrificium.

9. *Ad fundamenta hæreticorum.* — Rationes, quas hæretici in primo fundamento afferunt contra hanc assertionem, facilem habent ex dictis solutionem. Ad primum negatur assumptum, scilicet, in verbis et factis Christi in cœna nullum esse sacrificii vestigium; multa enim non solum vestigia, sed etiam manifesta indicia a nobis explicata sunt; neque oportet, ut nomen sacrificii vel oblationis ibi reperiatur scriptum, quia necesse non est, ut, qui sacrificat, in actu signato (ut sic dicam) proferat verbum *offero* aut *sacrifico,* sed quod actu exerceat opus sacrificii, ut constat ex ratione sacrificii supra explicata, et exemplo omnium veterum sacrificiorum, et ex his, quæ de essentia nostri sacrificii infra dicemus. Sic igitur, quamvis non legamus, Christum protulisse verbum *offero* vel *sacrifico,* legimus tamen opere ipso satis exercuisse sacrificandi actionem, ut explicatum est. Ad secundum negatur sequela, scilicet, Christum illo sacrificio consummasse redemptionem nostram; alioqui idem argumentum fieri posset de quolibet opere Christi; nam quodlibet fuit infiniti meriti et satisfactionis. Concedimus ergo, sacrificium illud fuisse propitiatorium, et habuisse utramque rationem in argumento propositam; nam, quia tunc oblatum fuit a Christo in statu viatoris, fuit sufficiens ex dignitate offerentis ad infinitam satisfactionem; noluit tamen Christus per illud consummare redemptionem, sicut neque per alia opera, quia ex divina ordinatione decrevit, omnes actiones vitæ suæ ita referre, et quasi suspendere, ut non haberent consummatum effectum usque ad mortem. Potuit etiam sacrificium illud esse propitiatorium per modum applicantis satisfactionem Christi jam inchoatam, et in passione consummandam; sicut baptismus ante passionem institutus applicat merita Christi in passione consummanda. Ad tertium de significatione respondetur, idem argumentum procedere, etiam si illa actio Christi non fuisset sacrificium, sed sacramentum tantum; dicendum ergo est, illud sacrificium tunc fuisse impositum, ut significaret passionem factam et consummatam; quod factum est sine ulla falsitate, quia impositio et significatio relata est

ad tempus, pro quo sacrificium illud duraturum erat, et in Ecclesia exercendum, sicut supra de baptismo diximus, et amplius infra commodiori loco explicabimus.

10. *Eucharistiæ mysterium verum est sacrificium. — Probatio prima ex veteri Testamento.* — Circa secundam partem hujus sectionis, quæ hic est principaliter intenta, dicendum est, mysterium Eucharistiæ, prout in Ecclesia Christi conficitur, esse verum ac proprium novæ legis sacrificium. Conclusio est de fide, ad quam probandam primum ex veteri Testamento applicari possunt nonnulla ex his, quæ in superioribus adduximus; nam, sicut ex sacrificio Melchisedech sumitur argumentum ad probandum Christum sacrificasse in pane et vino, ita etiam ulterius sumi potest ad probandum, sacerdotes, Christi ministros, eodem modo sacrificare, vel quia faciunt quod Christus facit, vel certe, quia ipsi non sunt veluti principales sacerdotes per se offerentes, sed sunt ministri, et instrumenta Christi, qui est principalis et æternus sacerdos secundum ordinem Melchisedech, qui per eos perpetuo offert; hinc enim fit, eos etiam offerre sacrificium accommodatum ordini Melchisedech, scilicet, sub speciebus panis et vini. Quod argumentum etiam concludit, durare debere hoc sacrificium, quamdiu durat status militantis Ecclesiæ, ut ejus summus sacerdos Christus pro ea semper offerat sacrificium per ministros suos; ideo enim est sacerdos in perpetuum secundum ordinem Melchisedech. Simili modo, si ut ex sacrificio agni Paschalis collegimus, Christum in nocte cœnæ sacrificasse, ita etiam mediate colligere possumus, Ecclesiam Christi retinere et imitari mysticum sacrificandi ritum, ea nocte inchoatum; sicut enim sacrificium agni Paschalis ea nocte inchoatum fuit, in qua populus Judaicus ex Ægypto adductus est, ex eo vero tempore fuit perpetua lege sancitum, ut quamdiu status illius populi seu Synagogæ duraret, tamdiu eodem modo fieret, in suscepti beneficii recordationem et gratiarum actionem, ita Eucharistiæ sacrificium, in illo præfiguratum, eo die inchoatum est, in quo nos redempti, et de captivitate dæmonis liberati sumus, et ideo ex eo etiam die perpetua lege sancitum est, ut in memoriam tanti beneficii semper in Ecclesia offeratur, juxta illud : *Hoc facite in meam commemorationem.* Ita fere ex his figuris argumentantur Castro, verbo Missa, hæres. 2, et Bellarm., lib. 5 de Missa. Solent etiam ex aliis figuris alia argumenta desumi, quorum efficacia maxime posita est in auctoritate et traditione Sanctorum, qui ita eas interpretantur; sæpe enim generatim docent, sacrificia vetera nostrum Eucharistiæ sacrificium adumbrasse ideoque per illud fuisse completa. Leo Papa, serm. 8 de Pass.; August., 17 de Civit., c. 20, et lib. 1 cont. Advers. leg. et Proph., c. 20; Chrysost., in Psalm. 95; Damascen., lib. 4 de Fide, cap. 14; Tertull., lib. cont. Judæos, cap. 5; ubi specialiter docet, sacrificium Abel fuisse figuram hujus sacrificii. Quod interpretans Sander., lib. 4 de Visib. Monarch., c. 5, animadvertit, Abel prius obtulisse optimum ex primogenitis gregis sui, postea vero ipsum fuisse injuste occisum, et in priori sacrificio præfigurasse sacrificium Eucharistiæ; in posteriori vero, scilicet, in morte ejus, præfiguratum fuisse sacrificium crucis. Addit Justin. Martyr, in Dial. cum Tryphon., sacrificium ex simila fuisse etiam figuram hujus Eucharistici sacrificii; et idem dicere possumus de panibus propositionis, et similibus; cum enim teste Paulo omnia in figura illi populo contigerint, verisimile est, hoc tam magnum mysterium in cæremoniis illius legis sæpe fuisse præfiguratum. Præterea credendum est a Prophetis fuisse prædictum, præsertim a Malachia, cap. 1, ut ex testimonio supra tractato non obscure colligitur, ubi declaravimus, quam vere ac proprie sacrificium hoc sub speciebus panis et vini oblatio munda dicatur, tum ratione talis ritus externi, tum ratione rei oblatæ, quæ est agnus immaculatus, tum etiam quia summam munditiam in offerentibus requirit; hanc autem unam oblationem in universo orbe Deo offerri per Ecclesiam ex Gentibus congregatam, ipsa experientia compertum est, unde eventus ipse obscuritatem prophetiæ satis declaravit, ut supra monuit Justinus Martyr, et sumitur ex Clem., lib. 7 Const., cap. 31; et Iren., lib. 4 cont. Hær., cap. 32, ubi videri potest Feuarden., n. 16; et Rabbi Samuel, epist. supra citata, cap. 20 et 22. Denique adduci solent verba illa Psalm. 71, qui de Messia sine dubio scriptus est : *Erit frumentum in terra in summis montium;* ubi in Hebr. legitur : *Erit placenta,* seu *frustum frumenti in capitibus sacerdotum;* et Chald. Paraph. legit : *Erit substantificus panis,* ut latius tractat Galat., lib. 10, cap. 4; et Garet., lib. de hoc myst., class. 9.

11. *Secunda probatio ex novo Testamento.* — Secundum argumentum sumi potest ex

novo Testamento, adjuncta Patrum expositione; optimumque testimonium est illud Paul., 1 ad Cor. 10 : *Non potestis participes esse mensæ Domini, et mensæ dæmoniorum*; ubi mensam Domini sine dubio appellat illam, in qua Eucharistia conficitur; ad eam enim fideles accedunt, ut illius participes fiant; hanc autem mensam, ut supra ponderavimus, opponit Paulus mensæ dæmoniorum, id est, aris Gentium, significans hanc mensam esse verum altare, et aram, in qua Deo sacrificium offertur. Rursus, est etiam probabile testimonium, quod supra tractatum est, ex Joan. 4; explicatumque est, quam apte et proprie sacrificium hoc vocetur, *adoratio in spiritu et veritate*. Tertio declarari hoc potest ex illis verbis institutionis : *Hoc facite in meam commemorationem*. Primo quidem expendendo verbum illud, *Hoc facite*. Nam in Scriptura sacra idem significare solet, quod sacrificare, præsertim, quando juxta materiam subjectam talis significatio convenienter aptatur, cujus rei varia sunt in Scriptura exempla ; sufficiat tamen unum ex veteri, et alterum ex novo Testamento adducere. Levit. 15 : *Sumetque duos turtures, dabitque sacerdoti, qui faciet unum pro peccato, et alterum pro holocausto*; et Luc. 2 : *Duxerunt eum in Hierusalem, ut sisterent eum Domino, et facerent secundum consuetudinem legis, pro eo*, id est, ut offerrent, seu sacrificarent; quod argumenti genus, quamvis per se non convincat, tamen recte explicat, veritatem hanc cum verbis Christi apte convenire. Deinde ponderari solet verbum illud : *In meam commemorationem;* ex eo enim colligunt SS., saltem hoc esse sacrificium laudis et gratiarum actionis; propter hanc enim potissimam causam a nobis requirit Dominus hanc sui memoriam, ut pro tanto beneficio semper Deo gratias referamus ; ergo instituens hoc mysterium, ut suæ mortis memoriale, sine dubio intendit, ut per illud colamus eum, cui ipse in passione sua sacrificium obtulit, et consequenter, ut ei gratias agamus, et consequenter, ut ei satisfaciamus, sicut ipse Christus per mortem suam fecit. Hinc Justin. Martyr dicto Dialogo advertit, dictum esse a Christo, ut hoc mysterium fiat in sui memoriam, quia in gratiarum actionem offerendum est; et optime Chrysost., hom. 7 in epist. ad Hebr. : *Nonne* (inquit) *quotidie offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis ejus*. Sic etiam Euseb., lib. 1 de Demonstr., c. ult., dicit : *Cessarunt sacrificia animalium, quia jam venit victima pretiosa pro toto genere humano oblata, qui est Christus, qui instituit, ut per commemorationem suæ passionis sacrificaremus Deo*. Tandem ponderandum est illud pronomen, *hoc*, quod, ut supra vidimus, actionem designat, quam Christus fecerat; sicut ergo ipse sacrificavit, ita etiam sacrificare præcepit; unde Cypr., dicta epist. 3 : *In sacrificio* (inquit) *quod Christus obtulit, non nisi Christus sequendus est; oportet enim nos obedire, et facere quod Christus fecit, et quod faciendum esse mandavit;* et Clem., lib. 5 Const., c. 18: *Facite sacrificium, de quo vobis constitit, cum dictum est : Hoc facite in meam commemorationem*. Idem late, epist. 3; et Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierarch., dicit, *sacerdotem solitum esse apud Deum se excusare, eo quod ausus fuerit, tale ac tantum sacrificium offerre. Atque ita loqui cum Deo : Tu dixisti: Hoc facite in meam commemorationem*. Martinus etiam, epist. ad Burdeg., cap. 3 : *Quod Judæi* (inquit) *per invidiam immolaverunt, causa salutis nostræ in ara sanctificata proponimus; hoc enim ipse Dominus jussit nos agere in sui commemorationem*. Similia habet Iren., dicto lib. 4, c. 32; et optime Chrysost., homil. 83 in Math., et homil. de Proditione Judæ.

12. *Ex consensu traditioneque Ecclesiæ eadem veritas communitur.* — Tertium argumentum sumitur ex consensu et traditione Ecclesiæ; nam ipso usu constat, in Ecclesia Catholica fieri nunc hoc mysterium, ritu, animo ac intentione sacrificandi, ut ex sensu omnium fidelium patet, et ex ipso canone Missæ, quem hoc nomine maxime reprehendunt hæretici, quia in eo sæpe fit mentio oblationis, hostiæ et sacrificii. Respondent tamen, morem hunc solum a temporibus Gregorii esse in Ecclesia introductum. Sed, licet hoc concederemus, ad veritatis confirmationem sufficeret; nam Ecclesia, quæ columna est et fundamentum veritatis, non potest tota in re gravissima, et ad mores pertinente, errare; tota autem ante mille annos consensit in hoc modo et ritu sacrificandi. Est autem præterea evidens, hoc non incepisse a tempore Gregorii, sed ab ipso initio Ecclesiæ, et ex Apostolica traditione perpetuo durasse, ut facile ostendi potest ex liturgiis Jacobi, Basilii et Chrysostomi, et ex Clemente, lib. 2 Const., cap. 61, lib. 3 Const., cap. 10; Dionys., c. 3 de Eccles. Hier.; Cyrill. Hieros., Catech. 4 myst.; Ambros., lib. 5 et 6 de Sacrament. Secundo id ostendi potest ex his, quæ Apostoli

et eorum successores Pontifices circa modum celebrandi hoc sacrificium disposuerunt, nam in can. 2, prohibent Apostoli, ne aliquid præter Domini præceptum et ordinationem, super altare in sacrificium offeratur; et can. 8 præcipiunt, ut facta oblatione omnes communicent; et apud Clem., lib. 2 Const., cap. 63, est locus animadversione dignus; tractans idem de Dominico die, inquit : *Quam excusationem habere potest, qui hoc die non convenit ad audiendum salutarem de Resurrectione sermonem, in quo tres orationes stantes concipimus, in memoriam illius, qui tertio die resurrexit, in quo Prophetarum lectio habetur, et Evangelii prædicatio, et sacrificii oblatio, et sacri cibi dispensatio?* Idem late toto lib. 8 earumdem Constit.; et multa similia leguntur fere in omnibus epistolis decretalibus summorum Pontificum, præsertim apud Anacletum, ep. 1, c. 1 et 2; Alexand. I, ep. 1 : *In sacramentorum oblationibus, quæ inter Missarum solemnia Domino offeruntur, passio Domini miscenda est;* et ex Sotero Pap., cap. Illud, 7, quæst. 1, et cap. Ut illud, de Consecr., d. 1, ubi sacrificium distinguit a Psalmorum cantu; et Cœlest. Papa statuit, Psalterium cani antequam sacrificium offeratur. Syric., epist. ad Himerium, cap. 7, hortatur sacerdotes, ut in his sacrificiis, quæ quotidie offerunt, Deo per pudicitiam placere studeant; et Innocentius I, epist. 3 ad Exuper., sacrificium hoc ab oratione, et aliorum sacramentorum administratione distinguit. Leo Papa, epist. 81, cap. 2, de hujus sacrificii oblatione nonnulla disponit. Similia etiam leguntur in antiquis Conciliis; in Niceno, canone 13, fit mentio sacræ oblationis, et in fine illorum canonum refert Surius alium canonem ejusdem Concil. ex Tonstalo Angliæ Episcop., lib. 1 de Verit. corporis et sanguinis Domini, qui sic habet : *Fide intelligamus, situm in sacra illa mensa agnum illum Dei tollentem peccata mundi, incruente a sacerdotibus immolatum.* Item in Concil. Ephes., in epist. ad Nestorium, quæ est Cyrilli cum Concilio Alexand., et in Ephesino recipitur, incruentum sacrificium celebrari dicitur in mysterio corporis et sanguinis Domini : et similiter Cyrillus, in defensione 21 Anathem. : *Sanctum* (inquit) *ac vivificum incruentumque in Ecclesia celebramus sacrificium;* et in VI Synodo, can. 32 Trullano, vocatur hoc mysterium, sacrificium incruentum et mysticum, et sacrum ministerium. Similia legi possunt in Concil. Tolet. I, c. 9; Brach. III, can. 1 et 2; Altisiodoren., c. 8; Laodicen., can. 19 et 58; Later., in cap. Firmiter; Constant., in Bulla Martini V; Florentin., in Decret. Eugenii; Trident., sess. 22. Testimonia Sanctorum Patrum satis multa adduximus explicantes sacræ Scripturæ testimonia, et plura erunt sæpius in sequentibus necessario attingenda. Solum est observandum, propter hæreticos, qui hic etiam ad metaphoram detorquent nomen, *sacrificium,* sanctos Patres nunquam vocasse ministerium baptismi, aut alterius sacramenti, nomine sacrificii, cum tamen sacrificium metaphorice sumptum etiam in eo conveniat; cum ergo Eucharistiam frequentissime et absolutissime vocent sacrificium, signum est, eos proprie de sacrificio loqui, præsertim quia distinguunt illud ab oratione, Psalmorum cantu, et aliis cæremoniis, quæ etiam sunt metaphorica sacrificia; sentiunt ergo, hoc mysterium esse proprium sacrificium; imo sæpe vocant, verum, plenum ac perfectum sacrificium, ut videre licet in Chrysost. et Eusebio, locis supra citatis; August., 10 de Civit., cap. 20, et lib. 17, cap. 17 et 20, et epist. 23, ubi dicit Christum hic vere immolari; Cypr., epist. 68 et 77, vocat sacrificium divinum; Cyrill. Hieros., Catech. 5 mystag., vocat spirituale sacrificium, propter rationem supra datam, scilicet, quia Spiritus Sancti virtute perficitur; vocat etiam cultum incruentum, nimirum, latriæ cultum, ut alii Patres loquuntur, quia supremus cultus latriæ externus per sacrificium datur; et ideo Epiphanius, in compend. fidei, latriam Œconomiæ vocat.

13. *Eadem veritas ratione fulcitur.* — Ultimo adjungitur ratio, quia in hoc mysterio reperiuntur omnia, quæ ad sacrificium necessaria sunt, quod latius tractandum est explicando essentiam hujus sacrificii; nunc breviter numerantur. Nam primo hic est, qui offerat, scilicet, Christus principaliter, et sacerdos, ut minister proximus, ad hoc munus consecratus. Secundo est aliquid, quod offeratur, scilicet, Christus sub speciebus panis et vini. Tertio est Deus, cui offertur, nam, licet Christus etiam sit Deus, cui sacrificium offertur, tamen ut homo esse potest victima, quæ in cultum Dei offerri potest, sicut in cruce oblatus est. De quo S. Andreas dicebat : *Immaculatum agnum quotidie in altari sacrifico,* de quo testimonio plura in superioribus dixi. Quarto est, pro quo offeratur, scilicet, Ecclesia et fideles, ut Sancti supra citati docent, ut supra colligebamus ex illis verbis : *Qui pro vobis, et pro multis effundetur;* et

infra latius dicemus. Hinc enim clare ostenditur, hoc mysterium plus esse, quam sacramentum, ut notavit D. Thom. supra, q. 78, art. 7, nam sacramentum illi tantum prodest, cui applicatur; sacrificium vero pro aliis offertur. Quinto est altare, ut supra ex Paulo probatum est, et est in ore omnium fidelium; unde Optatus, lib. 6 contra Parmen. : *Quid est* (inquit) *altare, nisi sedes corporis et sanguinis Domini?* et eleganter Theodoret. Ancyr., orat. de Nativit., inquit : *Non jam in præsepe positus, sed in altari, illud enim præsepe mater factum est hujus mensæ.* Sexto est etiam sufficiens actio sacrificandi; quæ in omnibus, vel aliqua earum continetur, scilicet, oblatione, consecratione, et consumptione, de quibus infra dicendum est. Nam, quod institutio, seu impositio non desit, auctoritate magis probandum est, quam ratione, quod jam effectum est. Estque optimum testimonium illud Aug., 20 contra Faust., cap. 6 : *Sacrificamus non Martyribus, sed Deo Martyrum, illo dumtaxat ritu, quo sibi sacrificari novi Testamenti manifestatione præcepit.* Congruentia vero addi potest, quia ostendimus oportuisse, sacrificium aliquod in lege nova institui; sed nullum poterat excogitari aptius, aut perfectioni hujus status magis consentaneum; decebat etiam tam grande mysterium, ministerio hominum factum, in divinum cultum, et recognitionem divinæ potentiæ et majestatis ordinari et institui, cum in eo tam divina potentia, quam sapientia, charitas, et reliqua attributa, excellentiori quodam modo manifestentur.

14. *Secundum hæreticorum fundamentum destruitur. — Quare aliquoties Patres Christum in Eucharistiæ confectione immolari concedere renuant.* — Superest, respondeamus ad secundum et tertium fundamentum hæreticorum, quæ contra hanc partem procedebant. Secundum ergo in hoc nitebatur, quod in hoc mysterio fit repræsentatio sacrificii, ad quod breviter dicendum est, si exclusive intelligatur, falsum esse assumptum; si absque exclusione, nullam esse illationem. Sicut enim non sufficit ad rationem sacrificii, esse figuram, vel signum sacrificii, ita non est contra rationem veri sacrificii, quod sit repræsentatio vel imago alterius sacrificii, si cætera necessaria concurrant, ut concurrere possunt. Primum patet, nam mors Abel fuit figura sacrificii Christi, et baptismus est repræsentatio mortis Christi, et multæ cæremoniæ sunt ab Ecclesia in repræsentationem mortis Christi, quæ non sunt sacrificia, et hoc ad summum probat ratio hæreticorum, necesse non esse, signum habere in se veram ac propriam rationem ejus rei, quam significat. Probatur autem altera pars; nam sacrificia vetera, et agnus Paschalis, et oblatio Melchisedech fuerunt vera sacrificia, simulque fuere signa et repræsentationes sacrificii, ut Augustinus sæpe docet, signatim 20 contra Faustum, cap. 18. Ratio autem est, quia intervenire potest actio sufficiens, per quam aliquid Deo in sacrificium offeratur, et tamen quod illa imposita sit ad aliud sacrificium significandum. Item in signis ad placitum, sæpe contingit dari signum rei, et signum signi, et utrumque in suo genere veram signi rationem participare; sic enim hæc vox, *Petrus,* est signum ad placitum significans talem rem, et hæc vox, *nomen proprium,* est etiam signum ad placitum significans ipsum nomen, *Petrus,* et utrumque verum nomen est, seu vocalis terminus; sic igitur cum sacrificium sit signum ad placitum, et præter significationem moralem habeat mysticam, dari potest sacrificium immediate significans rem aliquam, quæ sacrificium non sit, et dari etiam potest sacrificium significans aliud sacrificium; nam hoc etiam ad mysticam significationem spectare potest. Ita igitur contingit in præsente mysterio, in quo imprimis intervenit sufficiens actio, et cæremoniæ sensibiles, ad rationem seu significationem sacrificii, ut declaratum est; ac deinde impositum est ad significandum non solum realem Christi præsentiam, sed etiam præteritam ejus mortem et passionem, quam pro nobis in sacrificium obtulit, et ideo non est solum imago sacrificii, nec solum sacrificium, sed utrumque simul, sicut simul est verum corpus et sanguis Christi, et sacramentum, seu sacrum signum ejus. Oportet autem ad intelligendos Patres advertere, eos sub nomine immolationis interdum dicere in hoc mysterio non immolari Christum vere ac realiter, sed tantum mystice per repræsentationem veræ immolationis in cruce factæ, quia immolatio in rigore et proprietate vocis significare videtur cruentam oblationem, seu veram mactationem cum reali sanguinis effusione; et in hac proprietate verum est, non esse hic realem immolationem, sed tantum repræsentationem ejus, atque in hunc modum loquuntur, non solum Patres, ut Chrysostom., Ambrosius et alii ad Hebr., et Augustin., ep. 23, 120 et in Psalm. 79, sed etiam interdum Scholastici,

Magister cum aliis in 4, dist. 12, et D. Thom. in hoc art. 1, quæst. 83. Immolatio autem in hoc rigore sumpta non est de ratione sacrificii ut sic, sed sacrificii tantum cruenti. Nam ad rationem sacrificii, ut sic, sufficit oblatio, quacumque ratione in ea aliquid sacrum fiat circa rem oblatam, et ideo de sacrificio, seu sacrificatione loquendo absolute, dicendum est, in hoc mysterio non tantum imaginem et repræsentationem sacrificii, sed verum etiam sacrificium, veramque sacrificationem fieri.

15. *Tertia hæreticorum ratio refutatur.* — Tertium fundamentum sumebatur ex ratione sacramenti et sacrificii. Ad priorem ergo partem dicitur, posse idem mysterium diversis rationibus participare seu induere rationem sacramenti et sacrificii; nam eadem res, quæ in Dei honorem consecratur, potest deinde ad nostram sanctificationem dari et ordinari; hæ namque duæ rationes et habitudines in ordine ad diversos terminos non ita inter se repugnant, ut non possint eidem rei convenire; unde eadem etiam res, quæ Deo in cultum offertur, potest esse cibus hominis, et, ut sic, esse signum gratiæ sanctificantis, et ideo simul esse sacrificium, et sacramentum; ita fere D. Thom., 1. 2, quæst. 101, art. 4, ad 2, ubi significat hoc non accidisse in sacrificiis veteribus, sed hujus mysterii esse proprium, propter ejus excellentiam. Non desunt autem, qui existiment, in agno Paschali, qui fuit potissima figura hujus mysterii, illas duas rationes fuisse conjunctas; nam prius sacrificabatur, vel in templo a sacerdotibus, ut contendit Abulensis, Exod. 23, quæst. 27, vel in privata domo a patrefamilias, de quo satis in præcedente tomo disputatum est, et postea ut sacer quidam cibus comedebatur, sub certo ritu et cæremoniis, in quo videtur rationem sacramenti habuisse. Quomodo autem hæ duæ rationes sacramenti et sacrificii in Eucharistia conjungantur, et utra earum prior, aut potior sit, dicetur commodius disputatione sequente; oportet enim prius essentialem rationem hujus sacrificii declarare.

16. Ad alteram partem de testamento primum negari potest, Eucharistiam esse, aut dici testamentum, sed mysterium novi Testamenti, aut etiam sanguinem novi Testamenti, juxta id, quod in forma calicis dicimus, ex traditione Ecclesiæ, et canone Missæ : *Hic est calix sanguinis mei novi et æterni Testamenti mysterium fidei;* et juxta illud, quod apud Matthæum et Marcum legimus : *Hic est sanguis meus novi Testamenti,* id est, quo novum Testamentum confirmatum et stabilitum est. Atque hoc modo recte respondet figuratum figuræ; proprie enim sanguis, quo Moyses populum aspersit, non erat ipsum vetus Testamentum, sed erat veluti confirmatio ejus. Secundo admittimus, Eucharistiam et sanguinem Christi in illa contentum, dici posse testamentum, eo modo, quo res sperata solet spes nostra vocari, et res promissa, nomine promissionis, et hæreditas testamento legata, nomine testamenti; sic enim id, quod præcipue Christus in novo Testamento Ecclesiæ suæ legavit, fuit corpus et sanguis ejus in Eucharistia; unde est illud ad Hebr. 7 : *Melioris Testamenti sponsor factus est Jesus.* Dici etiam solet testamentum, instrumentum ipsum continens et significans voluntatem testatoris, et hoc etiam modo Eucharistia dici potest testamentum, tanquam signum et instrumentum continens et significans Christi voluntatem, et liberalem omnium suorum bonorum largitionem nobis collatam. Hujusmodi autem testamenti appellatio non pugnat cum ratione sacrificii, quia idem sanguis, quo novum Testamentum confirmatum est, potest etiam in Dei cultum et sacrificium consecrari, et eadem res, quæ nobis a Deo datur, et a Christo in hæreditatem hujus vitæ, et signum suæ voluntatis et æternæ hæreditatis testamento donata est, potest et debet Deo a nobis offerri in ejus honorem et sacrificium; nihil enim magis decens, aut conveniens esse potest, quam ut donis, quæ Deus nobis contulit, ipsum colamus ac veneremur; et hoc ipsum indicavit nobis Christus verbis illis : *Hoc facite in meam commemorationem,* juxta expositionem in superioribus datam.

SECTIO III.

Utrum Missa sit sacrificium, quod tantum a Christo Domino institui potuerit.

1. *Usus hujus vocis, Missa, ad hoc sacrificium significandum antiquissimus.* — In hac sectione non solum rem ipsam (quæ fere jam ex dictis perspicua est) sed etiam ipsam Missæ vocem explanare ac defendere intendimus. Hæretici enim vehementer invehuntur in eam, irridentque et rejiciunt, tanquam novam et barbaram vocem, quod eo animo faciunt, ut rem prorsus evertant. Catholici vero e contra vocis antiquitatem et etymologiam erudite et accurate inquirunt, ut veritatem rei significatæ magis stabiliant. Dicendum ergo impri-

mis est, usum hujus vocis *Missa,* in Ecclesia Latina esse antiquissimum. Legitur enim in Concil. Cathag. II, can. 3; Concil. Carthagin. IV, can. 84; Milevit., cap. 12; Vasens., cap. 3 et 4, ubi etiam distinguitur Missa publica a privata; Concil. Agathensi, can. 11, de loco, ubi est Missa celebranda, et can. 47; de præcepto audiendi Missam die Dominico. Leo P., epist. 82, plures præcepit celebrare Missas, ubi pro multitudine populi una non sufficit. Thelesph., epist. 1, instituit, ut in Missa hymnus Angelicus dicatur, et tres Missæ nocte Nativitatis. Felix I, epist. 2, præcepit Missas celebrari supra memorias Martyrum; Eucharius, ut Basilicæ cum Missa consecrentur, ut est apud Burchard., lib. 3 Decret., cap. 27, quod tamen Gratian. tribuit Higinio, in cap. Omnes, de Consecr., dist. 1, qui omnes et alii Patres ibi relati hoc nomine, Missa, usi sunt; et præterea Ambros., lib. 1, epist. 33; et Augustin., serm. 91 et 241 de Tempore; et Greg., lib. 1, epist. 12, et lib. 4, epist. 10.

2. *Hanc vocem alios Græcam facere immerito. — Alii Hebræam. — Melius qui Latinam. — Horum quidam a mitto.* — Secundo de origine hujus vocis, quidam existimant esse vocem Græcam, ut Covarr., lib. 4 Variar. resolut., cap. 22; non est autem verisimilis opinio, quia nullus ejus vocis fundamentum in Græca lingua reperitur; unde neque usum ejus in Græcis Patribus legimus, sed quam nos *Missam,* illi *Liturgiam* vocant, vel *Synaxin,* vel aliis vocibus utuntur, quæ communes sunt huic mysterio, ut sacramentum est. Alii ergo censent esse vocem Hebræam, a verbo Missa, quod spontaneam oblationem significat; ita Concil. Senon., in decr. Fidei, cap. 11; et Claud. de Sainct., in præfat. ad Græcas liturg.; et Pamel. in præfatione ad Latinas, et in Scholiis ad Tertull., lib. de Orat., in principio; et Demochares, tract. 2 et 4 de Sacrificio Missæ. Quæ opinio est probabilis; quamvis eam suspectam faciat auctoritas negativa Patrum Græcorum, et Syrorum, qui nunquam ea voce usi sunt, cum tamen soleant frequenter uti illis vocibus Hebraicis, quas Ecclesia Latina retinuit, ut sunt *Hosanna, Alleluia,* etc. Tertia igitur opinio est, hanc vocem esse Latinam, a verbo *mitto,* quam late tractat Lindan., lib. 4 Panop., cap. 3, et Bellarm., lib. 1 de Missa, cap. 1. Et videtur fuisse sententia D. Thom. hac quæst., art. 4, ad 9, et Hug. Vict., lib. 2 de Sacram., part. 9, cap. 14, qui etymologiam hujus vocis explicantes, oblationem subintelligendam esse censent, ita ut *Missa* dicatur, quia oblatio sacrificii ad Deum mittitur, et missa est, vel quia Deus ad nos mittit hostiam hujus sacrificii, quam nos ad ipsum, iterum per sacerdotem in sacrificio remittimus, juxta illud, quod in can. Missæ dicitur : *Jube hæc perferri per manum sancti Angeli tui in sublime altare tuum;* atque hoc modo sentit etiam Innoc., lib. 3 de hoc myst., cap. 12; et Bonav., opusc. de Mysterio Missæ. At vero Isidorus sentiens, etiam hanc vocem esse Latinam, lib. 2 Etymol., cap. 19, censet dictam a dimittendo, quia finito Missæ sacrificio populus mittitur, seu dimittitur, ita ut subintelligenda sit congregatio seu concio missa vel dimissa, et in eadem sententia est Alcuin., lib. de Offic. Eccles., de Celebratione Miss.; et Gab., lect. 15 in can.; et non dissentit Hugo Victor., loc. cit. Ad quod intelligendum observandum est, antiquum Ecclesiæ morem fuisse, ut, dum Missæ sacrificium celebrabatur, populus non discederet, donec a sacerdote vel diacono dimitteretur; ita enim ad tanti sacrificii reverentiam decebat, et ut debitus ordo in Ecclesia servaretur. Hæc autem populi dimissio bis in Missa fieri solita est : primo, finito Evangelio, ante primam oblationem; tunc enim dimittebantur Catechumeni, vel si qui aderant Gentiles, quibus mysteriis interesse, aut ea videre minime permittebatur, ut constat ex Clemente, lib. 8 Constitut.; Dionys., cap. 3 de Ecclesia Hierarch.; Cyrill. Alexand., lib. 12 in Joan., cap. 50; et Augustin., tract. 11 in Joan.; Gregor., 12 Dialog., cap. 23. Alia dimissio fiebat post sacrificium finitum, ad quam videtur allusisse Cyprian., lib. de Spect., dicens: *Festinat ad spectaculum dimissus, et adhuc secum ferens, ut assolet, Eucharistiam;* et Tertull., lib. de Anima : *Post transacta solemnia, dimissa plebe,* etc. Hinc ergo factum est, ut hæc ipsa dimissio *Missa* dicta fuerit, et ita videtur sumi in Concil. Carth. IV, can. 84, et in Concil. Illerdensi, can. 4, in quibus dicitur, hæreticos, Judæos, et Gentiles permitti posse adesse usque ad Missam Catechumenorum, id est, usque ad dimissionem, ut exposuit Glossa in cap. De incestis, et in cap. De his, 25, quæst. 2, et in cap. Episcopus, de Consecr., dist. 1; et Augustin., serm. 237 de Tempore apertius dicit : *Ecce post sermonem fit Missa Catechumenis, et fideles manent,* id est, fit dimissio Catechumenorum. Et eodem modo sumi videtur a

S. Benedicto in regula sua, cap. 17, et a Cassiano, lib. 2 Instit., cap. 13 et 15, et lib. 3, cap. 7 et 8; et juxta hanc deductionem, quod nunc in Missa dicimus : *Ite, Missa est,* ita est interpretandum : *Ite, jam enim est dimissionis tempus;* quamvis exponi etiam possit juxta priorem etymologiam, subintelligendo oblationem, vel totam illam actionem sacram, id est : *Ite, jam enim est oblatio ad Deum missa,* vel, jam tota hæc actio sacra est completa. Quacumque vero ratione originem et impositionem hujus nominis accipiamus, certum est tamen, jam deductam esse illam vocem ad significandam totam illam actionem, in cujus fine populus dimittitur, et inde duplex etiam Missa distincta est. Una, *Catechumenorum Missa,* quæ durabat usque ad primam oblationem exclusive, cujus fit mentio citatis locis, et in Conc. Valent., can. 1, et apud Cassian., lib. 11 Instit., cap. 15. Alia dicitur *Missa fidelium,* quæ incipit ab offertorio, et durat usque ad finem, de qua Ambr., lib. 5, epist. 33 : *Dimissis Catechumenis, Missam sacramentorum,* ut loquitur, *facere cœpit;* et hinc in plurali vocari solet totum officium *Missarum solemnia,* ut est apud Augustin., serm. 81 de Temp., et Gregor., hom. 22 in Evang.; nunc vero Missa etiam in singulari dicta, significat totam actionem sacram a principio usque ad finem, quæ utramque prædictam Missam complectitur; jam enim illa prior dimissio sublata est, et tota res una veluti continuata actione conficitur, et quæ nomine Missæ jam significatur. Et hactenus de voce *Missa,* de qua plura erudite congerit Joannes Durand., lib. 2 de Ritibus Ecclesiast., cap. 1.

3. *Missa, ut nunc fit, præter sacrificii substantiam accidentalia complectitur, quod totum complexum non est a Christo institutum.* — Quod igitur ad rem attinet, de Missa loqui possumus, vel ratione totius actionis, ut includit omnes cæremonias et orationes, quæ ibi fiunt et dicuntur, vel tantum de substantia sacrificii, quod inter illam actionem offertur. Dicendum ergo est primo, Missam, ut comprehendit totam illam actionem, complecti quidem sacrificium, non tamen solam substantiam ejus, sed etiam accidentia (ut sic dicam), et ideo secundum hoc totum, non est a solo Domino instituta. Conclusio hæc est certa et clara, quoad omnes partes, suppositis, quæ diximus; nam Missa hæc complectitur totum Eucharistiæ mysterium a consecratione usque ad consumptionem; ostendimus autem hoc mysterium esse sacrificium; ergo Missa quoad substantiam suam sacrificium est, aut (quod perinde est) in Missa sacrificium offertur, ut Patres omnes supra citati loquuntur. Secunda vero pars et tertia per se notæ sunt; nam canon Missæ non a Christo, sed ab Apostolis et eorum successoribus traditus est et compositus, ut Concil. Trident. dicit, sess. 22, et idem est certum de aliis cæremoniis et Collectis, et colligi potest ex Clem. et aliis Pontificibus, et Conciliis citatis, et ex Isidoro, lib. 2 de Officiis, ubi dicit, ordinem Missæ et orationum a S. Petro esse institutum, et supra agentes de forma ostendimus, Apostolorum tempore paucas cæremonias et orationes adjunctas esse oblationi hujus sacrificii, quæ postea successu temporis ab Ecclesia additæ sunt, de quibus in sequentibus dicendum est late.

4. *Missæ sacrificii substantia est a Christo Domino instituta.* — Dico secundo : Missa, quoad substantiam sacrificii, a Christo Domino instituta est. Est de fide et sufficienter probatur ex dictis in duabus præcedentibus sectionibus. Nam Christus in nocte cœnæ obtulit hoc sacrificium, et potestatem ac legem perpetuo duraturam, de illo in Ecclesia offerendo, tradidit illis verbis : *Hoc facite in meam commemorationem,* ut declaratum et probatum est; hoc autem ipsum, et nihil aliud, est sacrificium instituere; unde Iren., lib. 4 cont. Hæres., cap. 32 et 34 : *Novam,* inquit, *docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo.* Ambr., in præpar. ad Miss. : *Ego licet peccator accedo ad altare tuum, et offero sacrificium, quod tu instituisti, et offerre præcepisti.* Augustin., conc. 2 in Psal. 33 : *Ipse de corpore et sanguine suo instituit sacrificium secundum ordinem Melchisedech.* Leo P., serm. de Passione : *Jesus vetus Testamentum consummabat, et novum Pascha condebat, et docebat, qualis hostia Deo deberet offerri.* Denique Alexand. I, epist. 1, cap. 4 : *Veritas nos instruxit calicem et panem offerre.* Et similia multa citata sunt in superioribus, et alia sumi possunt ex modernis auctoribus citatis, præsertim ex Durand., dict. lib. 2, cap. 2 et 3, ubi multa congerit. Ratio addi potest, quia Christus est auctor novæ legis; ergo instituere debuit omnia, quæ de substantia sunt hujus legis; hujusmodi autem est sacrificium, sicut et sacerdotium; nam hæc duo necessario sunt connexa, et de sacerdotio ait Paulus transferri simul cum lege,

aut ipso translato, necesse esse legem etiam transferri. Et confirmatur primo, quia Christus instituit Eucharistiæ mysterium, ut in superioribus tractatum est; ergo sub utraque ratione sacramenti et sacrificii instituit, quia non est major ratio de una, quam de altera, nec minus requiritur Christi auctoritas ad significationem et efficaciam ejus, ut sacrificium est, quam ut sacramentum. Denique quia ratio sacrificii prior est, et quodammodo potior, quam sacramenti, ut infra dicam. Confirmatur secundo, quia Christus abrogando legem veterem, ejus sacrificia abstulit; ergo e contrario stabiliendo legem novam, ejus sacrificium instituit.

5. *Quæstiunculæ satisfit.* — Sed quæret aliquis, an potuisset Ecclesia hoc sacrificium instituere, si Christus illud non instituisset. Respondetur, duobus modis hoc intelligi posse. Primo, quod Christus Dominus neque instituerit hoc mysterium, quoad rationem sacrificii, ut sic, neque etiam quoad actionem ipsam, in qua significatio sacrificii fundatur, id est, quod non dederit hominibus corpus et sanguinem suum. Secundo, ut dederit quidem hanc potestatem in ordine tantum ad sacramentalem usum, non vero quoad rationem oblationis seu sacrificii. In priori casu evidens est, non potuisse Ecclesiam tale sacrificium instituere; unde enim illa haberet potestatem ad conficiendum corpus Christi, si Christus non dedisset? Est enim hæc potestas maxime supernaturalis, ut per se manifestum est. In secundo autem casu potuisset Ecclesia instituere, seu addere huic mysterio rationem sacrificii, dummodo Christus non prohibuisset; ita enim supponendum est. Ratio est, quia illa actio de se est apta, et decens ad rationem sacrificii; et alioqui in Ecclesia est potestas connaturalis, vel naturæ, vel gratiæ, ad instituendum sacrificium in qualibet actione ad illud munus proportionata; ergo potuisset hanc specialem actionem, jam sibi possibilem, in signum protestativum divinæ excellentiæ ordinare, ut ad Deum colendum primario fieret, et ita posset instituere hoc mysterium sub ratione holocausti et sacrificii laudis, seu gratiarum actionis, et impetratorii, et aliquo modo propitiatorii, vel impetrando tantum, vel etiam aliquam satisfactionem applicando per modum indulgentiæ, quamvis non proprie et in rigore ex opere operato.

SECTIO IV.

Utrum Missæ sacrificium unicum sit in lege nova, ita ut aliud in ea esse non possit.

1. *Duplex quæstio. — Circa primum difficultatis ratio.* — Duo in hoc titulo comprehenduntur. Unum est, an ipsummet sacrificium Eucharisticum sit unum tantum. Alterum est, an cum illo possint in Ecclesia Christi esse alia sacrificia. Circa primum ratio dubitandi esse potest, quia in Missa multa fiunt circa corpus Christi, quæ per se singula ad rationem sacrificii sufficiunt, ut sunt, duplex consecratio corporis et sanguinis; nam unaquæque per se sufficit, ut sacrificium integrum sit. Item fractio, quæ postea fit circa corpus Christi, cum sanguinis mistione; nam ibi fit aliquid sacrum circa rem oblatam; ac denique idem argumentum fieri potest de consumptione corporis et sanguinis Christi, prout fit a sacerdote. Vel aliter, quia prius sacrificantur panis et vinum; transmutantur enim in Dei cultum; et deinde offeruntur corpus et sanguis Christi, nam prius conficiuntur, postea offeruntur, quoniam offerri supponit esse; sunt ergo diversa sacrificia, sicut et diversæ res oblatæ. Tandem habere plura sacrificia, videtur ad perfectionem et complementum alicujus legis pertinere; maxime, quando talia sacrificia ad diversos fines ordinantur, ut sunt holocaustum, gratiarum actio, propitiatio pro peccato; ergo decuit, ut Deus hanc sacrificiorum varietatem in lege nova institueret; si enim id fecit in lege veteri, multo magis in nova, quæ perfectior est; Christus autem Dominus extra mysterium Eucharistiæ nullum sacrificium instituit; ergo in hoc mysterio tota illa sacrificiorum varietas et multitudo continetur, ut si intelligamus, consecrationem ipsam habere rationem holocausti, quatenus per eam tota substantia panis in substantiam corporis Christi transmutatur; fractionem vero, quæ expressius passionem Christi significat, rationem habere sacrificii propitiatorii, aut oblationem ipsam corporis Christi, quæcumque illa sit.

2. *Eucharistiæ sacrificium unicum solumque a Christo institutum.* — Dicendum nihilominus est, sacrificium Eucharistiæ esse unum tantum, illudque solum esse a Christo Domino in lege nova institutum. Ita sentiunt omnes Theologi; imo Concilium Trident., in proœmio sess. 22, hac ratione dixit, hoc esse unum

verum ac singulare sacrificium; et cap. 1, de hoc solo sacrificio tradit, fuisse a Christo Domino institutum, et de illo semper, ut de unico sacrificio loquitur; et multo antea Concil. Toletan. XII, can. 5, sacrificium hoc, verum et singulare, vocavit; et cæteri Patres hac ratione dicunt, Christum Dominum multitudinem veterum sacrificiorum in unum ac singulare sacrificium commutasse. Leo Papa, serm. 7 de Pass. Domini : *Omnem differentiam hostiarum unius corporis et sanguinis tui complet oblatio.* Similia leguntur apud Chrysostom., Psal. 95; August., l. 10 de Civ., c. 20, lib. 3 de Baptism., cap. ult., et lib. 20 contra Faust., cap. 18 et 21, et lib. 1 contra Adversarium leg. et Prophet., c. 20 : *Huic summo veroque sacrificio cuncta sacrificia falsa cesserunt;* et alibi : *Sacrificium, quod ipse est, in Ecclesia voluit pro illis omnibus celebrari, quia illis omnibus prænunciabatur.* Denique Ecclesia in Collecta quadam sic habet : *Deus qui legalium differentiam hostiarum unius sacrificii perfectione sanxisti*, etc. Ratione sic declaratur : nam quod præter hoc sacrificium nullum aliud sit a Christo institutum, illa ratio satis probat, quia de Christi voluntate solum nobis constare potest per Ecclesiam declarantem Scripturam vel traditionem. Sed Ecclesia nec docuit, nec insinuavit unquam institutionem alterius sacrificii, neque in Scriptura aut traditione aliquod est ejus vestigium, maxime cum nulla sit ejus necessitas, ut ostendam. Quod autem sacrificium ipsum Eucharisticum unum sit, præter auctoritates adductas, patet ex dictis supra de unitate sacramenti Eucharistiæ; est enim eadem ratio de sacrificio, et omnia ibi adducta hic applicari possunt. Declaraturque breviter, satisfaciendo simul rationibus dubitandi; duæ enim consecrationes corporis et sanguinis, quamvis per se sigillatim sumptæ possent institui in integrum sacrificium, tamen, prout nunc facta institutio est, ordinatæ sunt ad consummandum unum signum, atque unam mysticam Christi immolationem, et ideo ex utraque componitur unum sacrificium. Rursus panis et vinum, et corpus ac sanguis Christi, ad unammet actionem sacram, seu sacrificationem concurrunt, tanquam terminus a quo, et ad quem, et tanquam materia proxima et remota ejusdem oblationis, et ideo ex hoc etiam capite non est ibi duplex sacrificatio; imo neque est alia corporis Christi oblatio, præter ipsam consecrationem, ut in disputatione sequenti latius dicemus. Denique gratis et sine fundamento assignantur distincti effectus seu fines distinctis partibus vel actionibus hujus sacrificii, sed ipsum totum perfectiori et altiori modo continet omnem illam perfectionem, seu habitudinem, aut rationem, quæ in distinctis sacrificiis veteribus inventa est, ut supra, disputat. præcedent., sect. 7, obiter attigimus. Est enim hoc sacrificium ex parte rei oblatæ, et principalis offerentis, infinitæ dignitatis, et ideo ad omnem sacrificii rationem sufficiens est, et in cultum Dei, et gratiarum actionem et recognitionem divinæ excellentiæ simul offertur, et nihilominus simul etiam efficax, et ad impetrandum, et ad satisfaciendum pro peccato, ut latius infra, tractando de effectibus ejus, explicabimus, et ideo necesse non fuit aliud sacrificium præter hoc a Christo Domino institui. Dices : etiam Eucharistia in ratione sacramenti est summe perfecta, et nihilominus præter illud Christus alia multa instituit; cur ergo non idem dicetur de sacrificio? Respondetur primo : quia sacramenta per se ordinantur ad fidelium sanctificationem, quæ pluribus modis perficitur, scilicet, per modum generationis, aut augmenti, aut per modum specialis remedii vel auxilii, quo pluribus etiam modis, et variis ex causis, fideles indigent, juxta varias occasiones et status eorum; et ideo ut convenientius, et accommodato modo provideretur hominibus, utilis fuit sacramentorum varietas. At vero sacrificium per se ordinatur ad cultum Deo præstandum, et ex consequente, et quasi secundario aliquem effectum habet in offerentibus, vel his, pro quibus offertur, quæ omnia facillime potuerunt in eodem sacrificio conjungi, et ideo supposita hujus sacrificii perfectione et infinitate, non oportuit alia multiplicare. Adde, mysterium hoc Eucharistiæ esse finem aliorum sacramentorum, et ideo illa multiplicari, quia homo indiget pluribus modis disponi, et quia media multiplicari solent, quamvis finis unus tantum sit.

3. *Quoad secundam quæstionem ratio dubitandi.* — Circa secundam partem imprimis esse potest quæstio de potestate Ecclesiæ ad instituendum aliud sacrificium. Et est ratio dubii, quia hæc potestas est connaturalis, tam naturæ, quam gratiæ, ut supra dicebam. Non est ergo ablata per institutionem Eucharistiæ, quia, quod naturale est, non aufertur, nec gratia destruit naturam, sed perficit. Neque etiam est impedita; nam Christus non prohibuit usum talis potestatis; ubi enim est talis prohibitio? Neque enim per se tradita est, aut

scripta, neque intrinsece sequitur ex sola institutione Eucharistiæ, nam etiam si hoc sacrificium datum sit nobis a Deo, non inde sequitur, esse intrinsece malum, aliud ab hominibus institui. Deinde potest esse dubitatio de facto, an sit aliud sacrificium ab Ecclesia institutum. Nam, can. 3 Apostol., dicitur, Thymiama posse offerri Deo; hoc autem erat in lege veteri quoddam sacrificii genus; ergo et nunc etiam est, quia ibi consumitur creatura in honorem Dei; ibidem etiam dicitur offerri posse manipulum spicarum; et aliæ similes oblationes leguntur, de Consecrat., dist. 2. Quod si quis dicat, illas esse simplices oblationes, et non sacrificia, inde fit argumentum, sicut Ecclesia has instituit, ita etiam potuisse sacrificium instituere, vel si in his exerceat aliquid sacrum, hoc ipso facere sacrificium. Item cæremonia cerei Paschalis instituta est ab Ecclesia, et tamen est sacrificium juxta id, quod in ejus benedictione Gregor. Pap. dixit : *Suscipe Sancte Pater incensi hujus sacrificium vespertinum.* Et ratione patet, quia ibi est oblatio, benedictio et consumptio cujusdam rei creatæ, in Dei honorem. Præterea in celebratione Missæ ante consecrationem, atque adeo ante sacrificium a Christo institutum, offertur hostia et calix, quæ actio sola habet sufficientem rationem veri sacrificii, ut patet tum ex verbis Ecclesiæ, quibus illa oblatio fit : *Suscipe Sancte Pater omnipotens æterne Deus, hanc immaculatam hostiam;* tum ex ipsa actione et definitione sacrificii, nam ibi est oblatio in honorem Dei, faciendo aliquid sacrum circa rem oblatam; nam ipsa elevatio panis et calicis in altari coram Deo, cum benedictione aliqua, est sufficiens actio sacra ad rationem sacrificii; hoc enim in multis sacrificiis veteribus sufficiebat, ut in panibus propositionis, in manipulo spicarum, in sacrificio similæ, et id genus aliis, ut patet Levit. 7, c. 23 et 24. Unde Scot. in 4, d. 13, q. 2, dicit, in Missa et esse sacrificium quod non est sacramentum, scilicet, oblationem hostiæ non consecratæ, et sacrificium quod est sacramentum, scilicet, mysterium Eucharistiæ; quod maxime declarari potest, quando contingit illam hostiæ oblationem separari omnino a substantiali mysterio Missæ, ut fit in Missa, quæ sicca seu nautica dicitur, in qua fiunt Missæ cæremoniæ sine consecratione, aut præsentia corporis Christi; nam illa actio externa sic facta, revera ordinatur ad cultum Dei; non est enim actio superstitiosa, nec ficta, sed religiosa, et ibi intervenit oblatio cujusdam rei creatæ, cum aliqua benedictione et consumptione; est ergo ibi actio et significatio moralis ad sacrificium sufficiens; neque etiam deest significatio mystica; nam illa actio fit in significationem et recordationem, et quasi ex desiderio et voto veri sacrificii incruenti, et consequenter etiam ibi intelligi potest significatio et recordatio passionis Christi; cur ergo non erit illud verum sacrificium, quamvis non sit ita perfectum et efficax, sicut sacrificium Eucharistiæ?

4. *Neque institutum, neque oblatum est in Ecclesia aliud sacrificium ab Eucharistia.* — In hac re, incipiendo ab eo, quod certius est, dicendum est primo, Ecclesiam hactenus nullum instituisse sacrificium, neque aliud unquam, vel alicubi obtulisse præter Eucharistiam. Ita supponit D. Thom. in tota hac quæst., et alii Doctores in 4, dist. 12 et 13; Cajet., 2. 2, q. 85, art. 4; Hosius, in Confess., cap. 41; Clictov., lib 1 de Eucharist., cap. 14, et omnes Scriptores Catholici idem sentiunt, et insinuatur a Patribus supra citatis, præsertim August., illis verbis, lib. 20 de Civitat., cap. 21 : *Sacrificamus Deo illo duntaxat ritu, quo sibi sacrificari novi Testamenti manifestatione præcepit;* ubi ponderanda est illa dictio exclusiva; et ideo, lib. 1 contra Crescon., cap. 25, hoc appellat unicum sacrificium, et lib. de Spirit. et litt., cap. 11, vocat unicum et singulare, et lib. 8 de Civitat., cap. ult., probat, epulas seu cibos, quos fideles offerunt ad sepulchra mortuorum, non esse sacrificium, quia unum tantum est sacrificium Christianorum. Quæ ratio manifeste supponit, nullum aliud esse in usu Ecclesiæ, neque a Christo, neque ab ipsa institutum. Præterea Cyprianus, serm. de Cœna Domini, dicit, Eucharistiam esse inconsumptibilem cibum, quia, *si consumeretur,* inquit, *nullum nobis relinqueretur sacrificium,* quæ ratio etiam supponit nos tantum in Eucharistia sacrificium offerre. Præterea in Ecclesia nulla est actio sacra, quæ per solos sacerdotes rite exerceatur, et verum altare requirat, præter Eucharisticum sacrificium; ergo nullum aliud de facto est in Ecclesia. Patet consequentia, quia sacrificium, non nisi a sacerdote et in altari offerri potest, ut supra dictum est. Antecedens patet ex traditione et sensu totius Ecclesiæ; nam sacerdotium Christi per se tantum ordinatum est ad sacrificandum Christi corpus, et similiter in altari Ecclesiæ solum Christi corpus et sanguis offerendus est; cætera vero proprie non offeruntur Deo, nisi quatenus ad hoc sa-

crificium ordinantur, ut colligitur ex can. 3 Apostol., et ex aliis decretis, de Consecrat., d. 2, a princ. Præterea, ratio, quæ Christum movit, ut præter Eucharistiam nullum aliud sacrificium nobis relinqueret, movere etiam Ecclesiam debuit, ne aliud sacrificium desideraret, ne videretur hoc Missæ sacrificium per se solum, vel imperfectum, vel ad colendum Deum, et fructum sacrificii percipiendum insufficiens existimare, quod etiam posset devotionem fidelium circa hoc sacrificium remittere, et ab illius usu et frequentia aliquo modo divertere. Tandem (ut respondeamus etiam dubitationibus posteriori loco positis), ex ipso Ecclesiæ usu declaratur : nam cæremoniæ omnes, quas Ecclesia instituit, non eo animo ab ipsa fiunt, ac si per se contineant supremum Dei cultum, neque ut immediate ad hoc referantur, sed instituit eas ad ornatum, et cultum hujus sacrificii, et ad fidelium devotionem excitandam, quod his verbis egregie docuit Concil. Trident., sess. 22, can. 5 : *Cæremonias adhibuit* (scilicet, mater Ecclesia), *mysticas benedictiones, lumina, Thymiamata, vestes, aliaque id genus multa ex apostolica disciplina et traditione, quo et majestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per hæc visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quæ in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Quæ verba sufficiunt ad omnes difficultates supra tactas solvendas; nam de ratione sacrificii est, ut sit oblatio immediate ordinata ad Deum, et ejus cultum, et non satis est, ut sit cæremonia ordinata ad ornatum ejus oblationis, quæ verum sacrificium est. Quocirca sicut Ecclesia adhibens cæremonias ad ornatum sacramentorum non instituit nova sacramenta, sed ea sacramentalia vocamus, et quasi accidentia sacramentorum, ita instituendo cæremonias ad ornatum hujus sacrificii, non instituit nova sacrificia, sed ea possumus sacrificalia vocare, seu accidentia hujus sacrificii, de quibus postea videbimus. Quod si interdum aliqua ex his cæremoniis sacrificium vocatur, id est rarissimum, et interpretandum est de sacrificio late sumpto, prout attribuitur cuivis actioni, vel oblationi sacræ.

5. *Ecclesiam non posse sacrificium aliquod instituere probabile.* — Hinc addo ultimo, probabile esse, non habere Ecclesiam potestatem ad instituendum aliud sacrificium. Quam assertionem existimo satis colligi ex doctrina Theologorum, quamvis fere nullus expresse et in terminis illam asserat. Item ex modo, quo Sancti et Pontifices loquuntur; negant enim, licitum esse in Ecclesia Christi, aliud, vel aliter sacrificare, quam ipse instituit; et Concil. Trident., sess. 21, can. 2, dicit, Ecclesiam circa substantiam sacramentorum nihil posse immutare, sed solum in his, quæ ad eorum administrationem, vel dispensationem pertinent; sub sacramentis autem videtur plane comprehendere mysterium Eucharistiæ absolute et simpliciter, circa quod magna certe fieret immutatio, si aliud sacrificium præter illud institueretur, sicut institutio novi sacramenti esset magna immutatio in substantia sacramentorum; non ergo habet Ecclesia talem potestatem, neque pertinet ad bonum usum, vel dispensationem mysteriorum Christi. Præterea, potest hæc res explicari, et ratio ejus reddi ex his, quæ de sacrificio in communi in superioribus dicta sunt : quia licet potestas instituendi sacrificium hominibus conveniat, non tamen singulis, sed vel toti corpori reipublicæ, vel ei in quo est suprema potestas illam gubernandi. In Ecclesia igitur Christi potestas hæc est in solo Christo, qui est caput ejus; nam, sicut institutio hujus Ecclesiæ ab ipso Christo manavit, ita potestas illam gubernandi non est primario in ipso corpore, sed in capite; in corpore autem et in membris est solum secundum modum et mensuram, qua ab ipso capite communicatur; nunquam autem ab ipso communicata est hæc potestas instituendi sacrificium. Dices : quamvis hæc potestas principaliter resideat in capite, tamen etiam potest convenire corpori, non ex concessione capitis, sed ex ipsa rei natura, vel certe potest convenire Vicario ejus, non ex speciali, sed ex generali potestate gubernandi et administrandi ea, quæ ad commodum hujus reipublicæ spectant. Respondetur, si Christus nullum instituisset sacrificium, probabile quidem esse, ipsum relicturum, aut permissurum fuisse Ecclesiæ vel Vicario suo sacrificii institutionem, sicut accidit in lege naturæ; tamen, cum Christus jam instituerit et definierit certum modum et ritum sacrificandi Deo in Ecclesia sua, hoc ipso censetur exclusisse ab ea omnem alium sacrificiorum ritum; sicut in lege veteri, postquam Deus præbuit illo populo certa sacrificia, non licuit illi populo, vel Pontificibus ejus novos sacrificiorum ritus instituere, quia nimirum determinatio a Deo facta virtute includit prohibitionem introducendi alia. Et confirmatur, quia

alias posset Ecclesia nunc instituere nova sacrificia hircorum, aut vitulorum, aut agni alicujus, vel similia, quæ sunt satis absurda. Tandem usus hujus potestatis, neque fuit hactenus in Ecclesia, neque potest unquam esse conveniens, et alioqui nullum est aliud indicium, aut fundamentum hujus potestatis; non est ergo temere asserenda. Sed dicendum est potius, sicut sacramenta sunt Ecclesiæ fundamenta, ita etiam sacrificium, vel æquali, vel potiori ratione, quia cum omnia ordinentur ad Dei cultum, qui potissimum per sacrificium tribuitur, videtur sacrificium esse veluti finis proximus cæterorum sacramentorum; merito ergo inter Ecclesiæ fundamenta numeratur; sicut ergo ad Ecclesiæ unitatem, confessionem et perpetuitatem conveniens fuit, ut sacramenta tam in substantia quam in numero, essent immutabilia, ita fuit idem expediens in sacrificio, ideoque non est Ecclesiæ relicta potestas ad sacrificium instituendum, sed solum ad cæremonias addendas, quæ ad convenientem illius ornatum deservirent, in quibus licet sit aliqua varietas in Ecclesia, nullum est inconveniens, dummodo substantia sacrificii non immutetur. Et ex his satis sunt expeditæ difficultates in principio factæ.

DISPUTATIO LXXV.

DE ESSENTIA SACRIFICII EUCHARISTIÆ.

Disputat. 3 *de sacrificio. — Significatio moralis sacrificio Eucharistiæ communis cum cæteris. — Mystica, commemoratio Christi passionis. — Objectum cui, Deus.* — Essentia sacrificii in duobus consistit, nempe in ritu externo, et in significatione. De hac posteriori parte nihil est, quod in præsenti dicamus; nam significatio moralis eadem est in hoc, et in cæteris; omnia enim sunt signa interioris cultus latriæ, et recognitionis excellentiæ divinæ, quod maxime fit per sacrificium, quod holocaustum dicitur, nam sacrificium laudis specialiter indicat gratum animum erga Deum. Sacrificium autem propitiatorium est signum animi contriti, quæ omnia perfectissime in hoc mysterio significantur. Rursus significatio mystica clara est in hoc sacrificio, quod memoriale est passionis Christi, quæ omnia inter explicandum essentialem ritum hujus mysterii magis declarabuntur. Igitur disputatio hæc tota est de essentiali ritu et actione hujus sacrificii, in qua duo possunt considerari, scilicet objectum actionis sacrificandi, et ipsa actio. Rursus in objecto aliquid considerari potest, ut materia sacrificii, quod potest vocari objectum quod, et hujusmodi est res, quæ in sacrificium offertur; aliquid vero considerari potest, ut ultimus terminus, in quem tendit actio sacrificandi, et appellari potest objectum cui, et hujusmodi est persona, cui sacrificium offertur. Et de hoc posteriori objecto nihil est etiam, quod in præsenti dicamus, quia hoc objectum idem est in omnibus sacrificiis, scilicet, Deus, cui soli sacrificium offerendum est. Illud solum hic adnotandum est, sacrificium hoc non tantum Patri, sed etiam Filio, et Trinitati toti offerri, in quo nonnulli hæretici male senserunt, quia circa Filii etiam divinitatem erraruntur, contra quos disputat Fulgent., lib. 2 ad Monimum, a principio; supposita autem veritate de trium personarum Deitate, nulla ratio dubitandi relinquitur, quin omnibus, quatenus unus Deus sunt, sacrificium offeratur; imo addere possumus, illud reperiri in hoc sacrificio majoris cujusdam perfectionis, quod expressius in honorem Dei unius et trini offertur, quia ex fide expressiori totius Trinitatis procedit, et quamdam illius confessionem continet, quatenus in illo offertur Christus, verus Filius æterni Patris, in quantum Deus est, et Spiritus Sancti virtute incarnatus seu conceptus, quatenus homo est. Poterat autem hoc loco impugnari error dicentium, aut B. Virgini, aut sanctis Martyribus sacrificium offerri. Sed contra hoc videri potest Epiphan., hæres. 78 et 79, et August., 20 contra Faust., cap. 21. Nos enim satis in tomo 1 et 2 ostendimus, nec B. Virgini dandum esse cultum latriæ, sub quo certum est, sacrificium contineri. Dicendum ergo solum superest, quod et per quam actionem in hoc sacrificio offeratur.

SECTIO I.

Utrum totus Christus sit res oblata in Missæ sacrificio.

1. *Difficultatis occcasio.* — Ratio dubitandi est, quia res oblata videtur esse panis et vinum; ergo non Christus. Patet consequentia, quia in uno sacrificio una tantum est res, quæ offertur. Antecedens vero probatur primo, quia illud offertur, quod sacrificatur; illud autem sacrificatur, quod immutatur seu destruitur in honorem Dei, ut constat in sacrificiis veteribus; agnus enim, qui interficiebatur, sacrificabatur; hic autem panis et vinum sunt, quæ immutantur, dum in corpus et

sanguinem Christi convertuntur; ergo hæc sunt, quæ sacrificantur et offeruntur. Secundo, quia in omni sacrificio res oblata est, quæ supponitur actioni sacrificandi, et non illa, quæ ex tali actione resultat; ut in immolatione agni, res oblata est agnus vivus, non cadaver ejus, quod ex immolatione resultat; sed in præsenti, quod supponitur, est panis et vinum; ergo hæc sunt res oblata in sacrificium; Christus autem, qui per talem actionem conficitur, solum erit sacramentum, seu sacer cibus, sicut erat agnus Paschalis post immolationem. Tertio ex usu et verbis Ecclesiæ, et Sanctorum; nam Ecclesia in Missa prius offert panem et vinum, et illa vocat hostiam, seu rem oblatam; et in quadam antiphona dicit : *Sacerdos in æternum Christus secundum ordinem Melchisedech panem et vinum obtulit.* Et similiter Cypr., epist. 63 : *Panem et calicem mistum vino obtulit.* Et Iren., lib. 4, cap. 32 : *Præcipit Christus Apostolis, ut primitias creaturarum, scilicet, panem et vinum, Deo in sacrificium offerant;* et Alex. I, epist. 1 : *Panis tantum et vinum aqua permistum in sacrificio offerantur.* Et idem sumi potest ex Gregor., lib. 3 Dial., cap. 23, et lib. 4, cap. 55; et ex Fulgent., de Fide ad Pet., cap. 18, qui hoc vocat sacrificium panis et vini; et ex Clemente Papa, epist. 2, dicente : *Tot holocausta in altari offerantur, quot populo sufficiant,* ubi ipsas panis hostias holocausta vocat.

2. Supponendum est, in omni sacrificio, in quo fit realis transmutatio, aliquid posse in re oblata considerari, quod supponitur actioni sacrificandi; aliquid vero, quod per illam resultat, ex qua consideratione variæ opiniones in præsenti quæst. ortæ sunt.

3. *Prima opinio, duplex sacrificium subordinatum constituens, exploditur.* — Prima opinio est, duplex esse sacrificium, alterum panis et vini, alterum corporis et sanguinis Domini; prius autem esse præambulum ad posterius, ad quod ordinatur tanquam ad id, quod primario intentum est, ideoque unum sacrificium appellari, quia ubi est unum propter aliud, ibi est unum tantum. In priori ergo sacrificio dicunt, rem oblatam esse panem et vinum; in posteriori vero esse corpus et sanguinem Christi. Ita tenet Ruard., art. 18 contr. Luth., et Cassal., lib. 2 de Sacrificio Missæ, cap. 25. Hæc vero opinio et procedit ex falso fundamento, ut constat ex disputatione præcedente, et non explicat, quid sit materia, quid vero terminus hujus sacrificationis. Item, cum duplex sacrificium distinguat, duplicem etiam oblationem assignare deberet; quod tamen facere non potest, quia illa oblatio cæremonialis, quæ circa panem et vinum antecedit in Missa, non est ratione sacrificii Eucharistiæ, neque ex Christi institutione, ut infra ostendemus; unde inquiri etiam ab his auctoribus potest, an hæc duo sacrificia sint essentialiter conjuncta ex Christi institutione; nam si primum dicatur, oportet distinctas actiones sacrificandi a Christo institutas designare, quod fieri non poterit. Si autem non sunt ita connexæ, separemus sacrificium illud, quod solum circa panem et vinum ut sic versatur; et de alio quæstio relinquitur quomodo ex parte rei oblatæ concurrant panis et vinum, et corpus et sanguis Christi, cum hæc omnia sint in illo necessaria.

4. *Secunda opinio. — Rejicitur.* — Secunda opinio est, solum Christum esse rem oblatam in hoc sacrificio, ita ut, quatenus in propria specie existit, sit res oblata, ut materia sacrificii, quia ut sic supponitur actioni sacrificandi; ut vero est sub speciebus, et habet modum existendi sacramentalem, sit res oblata, ut terminus significationis, quia ut sic fit per actionem sacrificandi. Sed hæc opinio est plane falsa quoad priorem partem, ut infra ostendam, quia existentia Christi in propria specie est omnino extra rationem hujus sacrificii, quod attinet ad materiam ejus, ac deinde male excludit omnino panem et vinum, et non declarat, quomodo ad hoc sacrificium concurrant.

5. *Tertia opinio. — Improbatur.* — Tertia opinio est Christum, ut existentem sub speciebus, esse materiam hujus sacrificii, quæ actioni ejus supponitur; ut oblatum vero, seu ut manducatum, vel aliquid simile, esse rem oblatam per modum termini sacrificationis. Juxta quam sententiam consequenter dicendum erit consecrationem non pertinere intrinsece ad actionem sacrificandi, sed esse quasi præambulam, sicut incarnatio Christi intrinsece non pertinuit ad actionem sacrificii cruenti, sed fuit quasi præparatio materiæ; sic enim Christus per consecrationem constituitur sub speciebus, et ita fit materia apta incruentæ sacrificationi. Hæc vero opinio supponit sententias valde dubias de actione sacrificandi, ut postea videbimus, et non explicat, quomodo panis et vinum pertineant ad rem oblatam in hoc sacrificio.

6. *Christus est in Eucharistico sacrificio res primario oblata.* — Dico primo : Christus Do-

minus est res primo ac principaliter oblata in hoc sacrificio. Est conclusio certa, et ita in ea omnes Catholici consentiunt. Quæ probatur primo ex illis verbis Christi : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur;* nam referendo hæc verba ad mysticam fractionem seu effusionem, ut multi SS. exponunt, ex eis colligitur, corpus et sanguinem Christi hic sacrificari, et pro aliis offerri. Accedunt præterea verba illa : *Hoc facite,* quæ duobus modis possunt exponi : primo, ut perp ronomen *Hoc* designetur id, quod Christus proxime ante illa verba discipulis dederat, scilicet seipsum sub speciebus panis et vini, et verbum *facite* pro verbo *sacrificate* usurpetur, juxta phrasim Scripturæ supra tactam. Secundo modo potest exponi, *Hoc facite*, id est, Quod ego feci, id vos facite; ipse autem seipsum sacrificaverat, ut in proxima disputatione late ex SS. Patribus declaratum est, et adjungi nunc potest illud 1 ad Cor. 5 : *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Constituit enim Paulus differentiam inter Judæorum Pascha, et Christianorum, nam Pascha Judæorum erat materialis agnus immolatus Deo, Christianorum autem Pascha est Christus Agnus Dei, non tamen sine immolatione, sed jam immolatus, non in cruce tantum, nam prius cœpit esse Pascha fidelium, scilicet Apostolorum in ultima cœna, quam crucifigeretur; est ergo Pascha, quatenus incruente immolatus est, ut in hoc mysterio perfecte impleatur figura agni Paschalis. Unde, sicut illud Pascha cum gaudio celebrabatur, et sacrificabatur in memoriam suscepti beneficii, ita immolatio quæ hoc nostrum Pascha antecedit, non est tantum illa cruenta et luctuosa, sed est hæc incruenta et gratiarum actionis in memoriam suscepti beneficii. Sicut ergo Christus est Pascha nostrum, ita etiam est res præcipue oblata seu immolata in hoc sacrificio. Et hanc expositionem indicat Chrysost., Beda et alii, in eum locum, et idem Chrys., hom. de Jejunio Paschatis. Et ad hoc confirmandum valent etiam illa verba Pauli, 1 ad Cor. 10 : *Panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* Et infra : *Qui edunt hostias, participes sunt altaris, non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ dæmoniorum;* nam eo loco intendit Paul. quod sicut Gentiles vel Judæi fiebant participes sacrificiorum, comedendo ex carnibus immolatis, quæ erant hostia sacrificii, ita nos efficimur participes hujus sacrificii, corpus Christi edendo, in quo Christus hostia est in hoc sacrificio præcipue oblata. Valent etiam ad hoc persuadendum, quæ supra adduximus ex Andrea Apostol. dicente : *Ego quotidie sacrifico Deo Agnum immaculatum;* et Hyppol., in oratione de Consum. mundi, ubi Christum introducit dicentem ad sacerdotes : *Venite qui quotidie meum corpus et sanguinem immolatis;* et ex Dionys., cap. 3 de Cœlesti Hier., part. 3, dicente, sacerdotem immolare hostiam salutarem, quæ supra ipsum est; et Gregor. Nyss., orat. 1 Paschatis : *Arcano sacrificii modo idem est sacerdos et agnus.* Idem fere Euseb. Emiss., homil. de Corpore et sanguine Domini, qui habetur etiam inter opera Hieron., tom. 9, et in cap. Quia corpus, de Consecrat., dist. 2; et Cyrill. Alex., in defens. anath. 11; Gregor., 4 Dial., cap. 58; et optime Ambros., 1 Offic., cap. 48, et super Psalm. 38, et lib. 1 in Luc., cap. 1 : *Cum sacrificamus, Christus adest, Christus immolatur.* Denique facit, quod Patres omnes dicunt, quoad rem oblatam idem esse hoc sacrificium cum sacrificio crucis, in quo certum est, Christum fuisse victimam oblatam; de qua re legi potest Chrysost., homil. 17 in epist. ad Hebr., et homil. 2 in 2 ad Tim.; Ambros., Theoph., Theodor., supra, ad Hebr. 8 et 1; August., concio. 1 in Psalm. 34, et epist. 120, c. 24, et in cap. Semel, de Consecrat., dist. 2; et Concil. Trident., sess. 22, ubi in cap. 1, dicit, Christum in cœna obtulisse Patri suum corpus et sanguinem; et cap. 2, dicit eamdem nunc esse hostiam, quæ fuit in cruce, sola offerendi ratione diversam; et can. 2, definit, Christum illis verbis : *Hoc facite,* ordinasse sacerdotes, ut offerrent corpus et sanguinem suum. Ultimo adjungitur ratio, quia hoc pertinet ad excellentiam hujus sacrificii, quod propterea *terribile et honoris plenum* appellat Chrysost., hom. 67 ad Popul.; Eusebius vero, 1 de Demonst., cap. 11, vocat, *sacrificium Deo plenum;* August. vero, de Spirit. et lit., *summum, ac singulare.* Et confirmatur, quia, cap. 11, hac ratione hoc sacrificium ex parte rei oblatæ dicitur, oblatio munda, semperque efficax ad placandum Deum. Ac denique est valde consentaneum perfectioni Ecclesiæ, ut offerat Deo id, quod in ea majus et excellentius est; hoc autem est corpus et sanguis Christi. Etenim, sicut ad substantiam religionis pertinet, sacrificium Deo offerre, ita ad perfectionem ejus spectat, ut ex melioribus bonis sacrificium Deo offeratur. Item conveniens fuit ad significandam excellentiam et sufficientiam sacrificii crucis,

ut hoc nostrum sacrificium unum esset cum illo in re oblata, et in principali offerente, ut Sancti supra citati docent, explicantes locum Pauli ad Hebr. 10.

7. *Christus, ut est sub propria specie, in hoc sacrificio neutiquam offertur.* — Dico secundo : Christus ut in propria specie existens nullo modo est res oblata in hoc sacrificio. Probatur, quia in primis certum est nullo modo esse rem oblatam, ut terminum hujus sacrificationis, quia ut est in propria specie, nullo modo fit, aut immutatur per actionem, qua hic sacrificatur; ergo nullo modo est terminus ejus. Deinde, quod nec etiam sit res oblata, ut materia hujus oblationis, probatur primo, quia in hoc sacrificio nulla est actio, quæ versetur circa Christum, ut in propria specie existentem; neque ut materia ex qua, neque ut materia, circa quam aliquid fit; quia sumptio non versatur circa Christum, ut existentem in propria specie, ut per se notum est, quia solum potest Christus sumi, ut est sub speciebus. Idemque est de fractione quæ proxime fit tantum in speciebus, solumque per denominationem attribuitur corpori Christi sub illis existenti. Rursus, idem est de oblatione externa, sive per vocem, sive per aliam actionem sensibilem fiat, ut per elevationem in altari, vel aliquid hujusmodi, quia semper hæc oblatio fit de re præsenti, quatenus sensibus subest; Christus autem, ut existens in propria specie, est longe distans et veluti insensibilis nobis, et ideo non est apta materia hujus oblationis. Tandem neque consecratio versatur hoc modo circa Christum, ut in propria specie existentem, quia, ut supra vidimus, de transubstantiatione tractando, consecratio non est actio, quæ Christum aliunde adducat, ut sub speciebus illum constituat, sed per se ac substantialiter illum ponit sub speciebus; ergo actio, quæ ibi intervenit, nullo modo versatur circa Christum, ut in propria specie existentem. Et confirmatur ac declaratur, quia Christus, ut in propria specie existens, non est materia hujus actionis, ut terminus a quo; nam hujusmodi materia est substantia panis et vini; nec etiam est materia, ut subjectum, ex quo fiat talis actio, quia, ut supra ostendimus, illa actio non fit ex subjecto, propter quod supra etiam diximus, existentiam Christi in propria specie per se et intrinsece non esse necessariam ad hujusmodi actionem, quod etiam est evidens signum, Christum sub ea ratione non esse materiam hujus actionis; et ideo sub ea ratione non esse materiam sacrificii, cujus materia possit esse Christus, ut in propria specie existens. Denique ratio generalis esse potest, quia materia, quæ ad sacrificium sensibile supponitur, debet esse sensibilis, et in altari sensibili; ita enim servatum videmus in omnibus aliis sacrificiis, quia hic est modus connaturalis homini, utenti sensibus, et exercenti actiones sensibiles; Christus autem existens in propria specie, nec est præsens in altari sensibili, nec nobis est naturaliter sensibilis; ergo, ut sic, non est materia hujus oblationis, atque adeo nec res oblata ullo modo in hoc sacrificio. Et revera hoc satis confirmat intentio omnium offerentium; nullus enim est, qui intendat Christum offerre, prout in cœlo existit, sed prout in altari ponitur.

8. Dico tertio : Christus ut existens sub speciebus sacramentalibus, est res oblata in hoc sacrificio, ut terminus sacrificationis, non proprie ut materia, quæ actioni sacrificandi supponatur. Prima pars sequitur necessario ex dictis, quia Christus est res oblata, et non ut materia; ergo saltem ut terminus; et non ut existit modo naturali; ergo ut existens sub speciebus modo sacramentali. Item probatur, quia Christus est res oblata in hoc sacrificio, ut consecratus per actionem transubstantiativam; sed ut sic, est terminus ad quem talis actionis, et per illam habet esse sub speciebus sacramentalibus : ergo. Posterior autem pars probatur, supponendo actionem, qua perficitur hoc sacrificium, esse consecrationem vel solam, vel potissimam, ut infra probabitur. Unde sic potest ratio colligi : nam materia hujus sacrificii debet præsupponi actioni sacrificandi, ut patet in cæteris omnibus sacrificiis; ergo debet supponi consecrationi, quia consecratio est actio sacrificandi; sed Christus ut sacramentaliter existens non supponitur consecrationi, ut per se notum est; ergo neque est materia hujus sacrificii.

9. *Species sacramentales cum Christo, quem velant, unum sacrificii hujus terminum conficiunt.* — Dico quarto : species sacramentales panis et vini intrinsece pertinent ad rem oblatam in hoc sacrificio, ita ut hujusmodi res oblata per modum termini non sit tantum Christus nude sumptus, sed simul cum speciebus, seu quatenus cum ipsis unum compositum sacramentale constituit. Juxta hanc conclusionem intelligenda existimo verba Concil. Trident., sess. 22, c. 1, dicentis : *Christus Dominus noster in nocte cœnæ, ut dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ visibile, sicut ho-*

minum natura exigit, relinqueret sacrificium, sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit, et sacerdotibus, ut offerrent, præcepit; et infra : *Novum instituit Pascha, seipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum.* Ex quibus verbis hanc rationem conficio : de ratione visibilis sacrificii est, ut res, quæ offertur, sit visibilis; sed hoc sacrificium est visibile; ergo res oblata est etiam visibilis; ergo quod offertur non est tantum Christus, ut habens sacramentalem existendi modum; nam, ut sic, invisibilis est; ergo, ut per species est hostia aliquo modo visibilis, et a nobis contrectari, et participari potest; ergo ipsæ species intrinsece pertinent ad hanc rem oblatam. Secunda ratio ex eisdem verbis sumpta est, quia Christus instituit, et obtulit hoc sacrificium, ut summus sacerdos secundum ordinem Melchisedech; ergo obtulit aliquo modo panem et vinum, non solum ut materiam, sed etiam ut terminum oblationis; tale enim fuit sacrificium Melchisedech; ergo Christus est res oblata in hoc sacramento, quatenus est panis vitæ, quod habet, ut existit sub speciebus panis, et cum illis constituit unum visibilem cibum. Et ita exponi possunt Patres, dicentes obtulisse panem, id est, seipsum, quia ipse de se dicit : *Panis, quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita.* Unde Augustin., in cap. Hoc est, de Consecrat., dist. 2 : *Hoc est* (inquit) *quod dicimus, hoc est, quod modis omnibus probare contendimus, sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobus constare, visibili sacramentorum specie, et invisibili Domini nostri Jesu Christi carne et sanguine.* Ubi manifeste sacrificium pro re oblata sumitur; idemque colligi potest ex eodem Augustin., 17 de Civit., cap. 6, et Cypr., epist. 3. Tertia ratio sit, quia hostia in hoc sacrificio oblata cedit in usum fidelium, tanquam verus cibus, et admirabile sacramentum; sed sacramentum hoc intrinsece includit species sensibiles, simul cum corpore et sanguine Christi, ut in superioribus probatum est; ergo idem est dicendum de hostia oblata in hoc sacrificio. Denique consecratio, quatenus est aliquo modo sacramentalis et sensibilis, non terminatur ad solum Christum secundum se, sed etiam ad species, seu ad sacramentale compositum; ergo totum hoc est res oblata in hoc sacrificio, tanquam terminus actionis sacrificandi, quæ vel omnino, vel præcipue in consecratione consistit.

10. *Objectiones aliquorum.* — *Singulorum solutio.* — Sed contra, nam sequitur hoc sacrificium non esse idem in re oblata cum sacrificio crucis; quia ibi fuit solus Christus; hic autem dicitur esse compositum ex Christo et speciebus. Item sequitur, principalius hic offerri accidentia, quam corpus Christi, quia licet Christus sit res nobilior, tamen in ratione signi sensibilis excedunt species, propter quod supra diximus, rationem sacramenti primario illis convenire; ergo idem est de sacrificio; nam sacrificium signum sensibile est, sicut sacramentum. Item sequitur, sub speciebus panis tantum offerri corpus, et sub speciebus vini solum sanguinem, et consequenter hic non offerri, vel animam, vel alia, quæ in Christo sunt; atque adeo, neque totum Christum, quod est absurdum. Sequela patet, quia solum corpus et sanguis conficitur ex vi verborum, et significatur ex vi sensibilium specierum. Ad primum negatur sequela; nam sicut substantiale individuum idem est, quamvis diversis temporibus diversis accidentibus sit affectum, ita in præsente res oblata in utroque sacrificio eadem simpliciter est, quia substantialiter est eadem ; quod autem in hoc sacrificio sit novis accidentibus conjuncta, non tollit unitatem simpliciter rei oblatæ; sed indicat diversum offerendi modum. Ad secundum negatur etiam sequela, quia Christus est, qui principaliter consecratur in Dei honorem ; species vero comparantur ad ipsum ut accidentia ad substantiam; sicut in sacrificio agni Paschalis, v. gr., agnus secundum substantiam principaliter offerebatur, quamvis necessarium omnino esset, illum esse suis accidentibus affectum, ut esset res apta ad humanum sacrificium. Quapropter non est eadem ratio de sacramento ut sic, et de sacrificio, quoad rem oblatam ; nam sacramentum dicit formaliter rationem signi; at vero in sacrificio significatio potissimum est in ratione sacrificandi; hostia vero, seu res oblata, principalius est res ipsa, quæ offertur, in qua magis consideranda est dignitas et valor, quam accidentia sensibilia. Ad tertium negatur etiam sequela ; sed dicendum simpliciter est, totum Christum hic offerri, sicut et in cruce oblatus fuit; diverso tamen modo seu ordine; nam ibi materia oblationis fuit totus Christus, ut vivens vita humana; oblatio autem terminata fuit ad amissionem illius vitæ, et dissolutionem humanitatis. Unde fit, ut terminus illius oblationis fuerit cadaver Christi, et sanguis ejus effusus, et anima se-

parata; at vero in præsenti, Christus est res oblata, ut terminus oblationis, non per separationem realem unius partis ab alia, sed per mysticam tantum, quæ in hoc consistit, quod per diversas formas consecrantur corpus et sanguis ex vi verborum, re tamen ipsa totus Christus consecratur per quamlibet formam, et ita etiam totus offertur. Quamvis enim possit sub distinctione dici, sicut consecratur aliud ex vi verborum, et aliquid per concomitantiam, ita etiam sacrificari, nihilominus absolute dicendum est, offerri totum Christum, quia intentio offerentis est totum offerre, et efficacia verborum ad totum se extendit, quamvis expresse non totum significet.

11. ***Panis et vinum offeruntur ut materia ex qua Eucharisticum sacrificium consurgit.*** — Dico ultimo: panis et vinum offeruntur in hoc sacrificio etiam tanquam materia, ex qua sacrificium conficitur. Declaratur ac probatur. In pane enim et vino duo possunt considerari, substantia, scilicet, et accidentia; substantia dici potest materia ex qua transiens; nam destruitur in ipsa effectione sacrificii; accidentia vero manent in re, quæ offertur; sicut in omni fere sacrificio, materia, quæ sacrificationi supponitur, partim destruitur, scilicet, quoad totum, partim manet, utpote quoad materiam. Est autem differentia, quia in aliis sacrificiis immutatio est naturalis, et ideo dissolvitur totum, et quod manet, est vere materia, uti subjectum sub utroque termino; hic vero transmutatio est alterius ordinis, et per eam destruitur tota substantia; unde id, quod manet, non est subjectum, sed quasi forma sensibilis, in se continens utrumque terminum. Jam ergo probatur conclusio, quia constat ex dictis, et ex locutionibus Ecclesiæ et Sanctorum, panem et vinum hic aliquo modo offerri; sed non offeruntur tantum quoad accidentia, sed etiam quoad substantiam; ergo quoad utrumque pertinent ad rem oblatam; sed secundum substantiam non sunt res oblata, tanquam manens in termino sacrificationis; ergo ut materia transiens. Deinde, hoc modo sunt materia consecrationis, per quam transmutantur, et eorum accidentia suo modo sacrificantur; totumque hoc fit in Dei honorem et cultum; ergo pertinent aliquo modo ad materiam sacrificii. Tandem, in omni sacrificio, in quo aliqua res destruitur in honorem Dei, est aliqua res oblata per modum materiæ sensibilis, circa quam actio sacrificandi versatur, quæ per eamdem actionem aliquo modo transmutatur; ergo similis materia reperitur etiam in hoc sacrificio; hæc autem non est alia, nisi panis et vinum: ergo.

12. *Oppositarum rationum dilutio.* — ***In veteribus sacrificiis, materia ex qua, erat quod principaliter offerebatur, in Eucharistia terminus ad quem.*** — Ad argumenta in principio posita patet responsio fere ex ultima conclusione. Fatemur enim non solum Christum esse rem oblatam, sed aliquo etiam modo panem et vinum. Neque inde fit, esse duo sacrificia, quia illæ duæ res concurrunt, ut termini a quo, et ad quem ejusdem sacrificationis, quia panis convertitur in corpus Christi, per cujus præsentiam species sanctificantur. Est autem hic, pro his, quæ inferius dicemus, valde notanda differentia inter hoc sacrificium, et alia antiqua; nam in illis materia sacrificii erat res principalis oblata, cujus destructio erat etiam præcipue intenta in cultum Dei; hic vero, non materia, sed terminus sacrificationis est res præcipue oblata; et destructio materiæ non est tam per se intenta, sicut effectio termini, ad quem tendit actio, nam desitio panis tantum est quasi via ad introductionem corporis Christi. Ratio autem hujus differentiæ sumenda est tum ex dignitate ipsius rei, tum ex modo actionis tendentis magis ad efficiendum, quam ad destruendum, tum ex intentione offerentis; ex quibus omnibus constat, terminum consecrationis hic principalius offerri, quamvis etiam materia suo modo offeratur; et utrumque significatum est in can. 32 Trullano, dicente: *In sacrificio nihil plus, quam corpus et sanguis Domini offeratur, ut ipse Dominus tradidit, hoc est, panis et vinum aqua mistum;* qui canon sumptus est ex Concil. Carthag. III, cap. 4, ubi additur: *Neque amplius in sacrificiis offertur, quam de uvis et frumentis;* utrumque ergo ibi conjungitur; nam corpus et sanguis offeruntur, ut terminus, in quem panis et vinum convertuntur; panis autem et vinum, ut materia, ex qua corpus et sanguis conficiuntur.

SECTIO II.

Quibus actionibus perfecerit Christus Dominus hoc sacrificium in nocte cœnæ.

1. *Sex actiones in Missa exercitæ.* — ***In harum quanam sacrificium consistat, ambigitur.*** — *Panis et vini oblatio.* — Dicturi de essentiali actione, in qua hoc sacrificium consistit,

a sacrificio Christi, quod exemplar est nostri sacrificii, initium sumimus; quoniam, ut eleganter dixit Cyprian., ep. 63, *si Jesus Christus Dominus noster ipse est summus sacerdos Dei Patris, et primus se ipsum in sacrificium obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem præcepit, utique ille sacerdos vice Christi bene fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur; et sacrificium verum ac plenum tunc offert in Ecclesia, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum viderit obtulisse.* Itaque essentialis actio hujus sacrificii ex factis et verbis Christi, juxta Ecclesiæ sensum et traditionem intellectis, colligenda est; nam tota hæc essentia ex institutione pendet; institutio autem tunc facta est, cum Christus sacrificavit, et dixit : *Hoc facite.* Est autem ulterius considerandum, sex potissimum actiones fieri nunc in Missa, de quibus dubitatum est, in qua, vel in quibus eorum, essentia hujus sacrificii consistat, quia omnes videntur ad munus sacrificandi accommodatæ; et ideo de illis sigillatim dicendum est, quas earum Christus exercuerit in nocte cœnæ. Prima est oblatio panis et vini, quæ per elevationem hostiæ et calicis, cum vocali oratione, et aliquibus cæremoniis ante consecrationem fit; et de hac nihil in Evangelio legimus. Aliqui autem existimant Christum, loquendo ad Patrem, fuisse usum verbo offerendi aut sacrificandi, quia hoc necessarium fuisse existimant ad rationem sacrificii, sive ante, sive post consecrationem factum fuerit; imo putant, hoc insinuari ab Evangelistis in illis verbis : *Gratias agens, benedixit.* Sed hoc, sicut non potest evidenter improbari, quia fortasse ita factum est; nulla est enim repugnantia; ita non potest cum probabili fundamento affirmari, quia per Ecclesiam nihil de hac re nobis traditum est; nam, licet utatur in Missa illis verbis et cæremoniis, tamen nec significat, Christum hæc fecisse, aut dixisse; neque ipsa semper eis usa est, neque in omnibus Liturgiis eodem modo habentur. Imo supra, tractantes de forma sacramenti, ostendimus, in primæva Ecclesia consecrationem fieri solitam sine hujusmodi cæremoniis, paucis orationibus additis. Rursus ex Evangelio nihil colligi potest, quia illa verba longe alium habent sensum, ut in superioribus vidimus; neque ullus sanctorum Patrum ita illa exposuit, aut mentionem fecit hujusmodi cæremoniæ a Christo observatæ, cum talium verborum prolatione. Præterea ex ratione sacrificii id colligi non potest, quia ut supra dicebam, licet opere ipso offerre, sit de ratione sacrificii, tamen quasi in actu signato exprimere oblationem per verbum offerendi, non est necessarium, nec talis necessitas potest exemplo aut ratione monstrari; nam in veteribus sacrificiis non legimus dici fuisse solita hujusmodi verba; neque Christus in cruce offerens tale verbum protulit; nam, si aliquod hujusmodi fingi potest, maxime illud : *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum;* hoc autem magis fuit deprecantis, quam offerentis. Ratio etiam nulla afferri potest, quia, ut aliquis visibilem honorem alteri deferat, non oportet, ut verbis proferat : *Ego te honoro;* sed satis est, quod actione sensibili signum honoris exhibeat cum intentione honorandi; ergo similiter ad sacrificium offerendum non est necesse, voce proferre, *offero* aut *sacrifico*, sed satis est exercere actionem sacrificandi cum intentione cultus; ergo ex ratione sacrificii colligi non potest, Christum illa verba protulisse. Præterea, de tempore post consecrationem ex contextu Evangelico colligi potest, Christum non dixisse hujusmodi verba; sic enim habetur : *Accepit panem, deditque discipulis, dicens : Hoc est corpus meum;* statim ergo post consecrationem distribuit, neque ullam aliam oblationem interposuit. Ante consecrationem vero exhibuit illa signa reverentiæ divinæ, gratias agendo, et benedicendo panem, quem in manus accepit, in quo adumbrasse videtur illam præviam oblationem quam Ecclesia exercet; non tamen proprie illam exercuit, neque verbum offerendi protulit, de quo nobis constare possit. Inter consecrandum vero protulit illa verba : *Qui pro vobis datur,* aut *frangitur,* vel *effunditur.* Quibus verbis potest mystica oblatio significari. Sed quamvis admittamus hunc probabilem sensum, tamen oblatio, illis verbis significata, non est aliquid ab ipsa consecratione diversum, quia corpus Christi pro nobis dari, vel frangi in hoc sensu, nihil aliud est, quam pro nobis consecrari, sacrificari, aut in cibum præparari; et similiter, sanguinem Christi mystice effundi, nihil est aliud, quam separatim a corpore ex vi verborum consecrari. Itaque de hac prima actione vel oblatione, quæ consecrationem antecedit, simpliciter negandum est, Christum per illam sacrificasse.

2. *Confectio corporis ac sanguinis Christi.* — Secunda actio est consecratio corporis et sanguinis; et de hac satis expressum est in

Evangelio, Christum eam perfecisse illis verbis : *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus;* unde probabiliter credimus per illam sacrificasse, ut infra videbimus; certum autem videtur, saltem in illa actione sacrificium inchoasse.

3. *Oblatio post consecrationem.* — Tertia actio, quæ in Evangelio expresse etiam legitur, est dispensatio, seu distributio sacramenti consecrati, quæ patet ex illis verbis : *Deditque discipulis suis, dicens : Accipite et comedite;* de hac vero etiam est certum, non pertinuisse ad rationem sacrificii, sed fuisse quid consequens, non ut necessarium pertinens ad rationem sacrificii, sed tanquam actus ultimus, ad quem sacrificium ordinatur, ut evidentius constabit sectione sequente.

4. *Hostiæ fractio et mistio cum speciebus vini.* — Quarto fit nunc in Missa alia oblatio post consecrationem, illis verbis : *Unde et memores, Domine, nos servi tui, sed et plebs tua sancta, ejusdem Christi Filii tui Domini nostri, offerimus præclaræ Majestati tuæ hostiam puram,* etc. De hac vero actione idem dicendum est, quod de prima, ut ex rationibus ibi factis satis constat.

5. Quinto post consecrationem frangitur nunc in Missa hostia consecrata, et particula ejus miscetur sanguini; quæ actio sine dubio fit propter mysticam significationem. Quocirca sub ea ratione constat, Christum hujusmodi actionem non exercuisse, nec per illam sacrificasse; nam imprimis de mistione nulla mentio fit in Evangelio. Quamvis enim Christus intinctum panem Judæ porrexerit, tamen nec ille panis consecratus erat, neque in vino intinctus fuit, sed jure aliquo, ut in superioribus visum est. Deinde, quamvis legamus, Christum fregisse panem, tamen et dubium est, an illa fractio antecesserit consecrationem, vel subsecuta fuerit; ac fortasse probabilius est, antecessisse; et præterea, quicquid de hoc sit, constat, non fuisse mysticam, sed usualem, ut sentit Aug., epist. 59 ad Paulinam, quæst. 5, quia Christus non fregit panem, nisi ut distribueret discipulis, ut patet ex illis verbis : *Fregit, deditque discipulis suis;* unde expositores colligunt in tot particulas panem dividisse, quot erant ad communicandum discipulos necessariæ; sicut etiam de calice dixit : *Accipite et dividite inter vos;* nulla est ergo ibi significatio mystica. Atque in hunc modum hoc factum Christi interpretantur omnes antiqui Patres, apud quos nulla est mentio mysticæ fractionis aut mistionis a Christo factæ.

6. *Sacramentalium specierum consumptio.* — *Seipsum Christus Dominus communicavit.* — Sexta et ultima actio sacerdotis in Missa est sumptio utriusque speciei consecratæ. De qua magna dubitatio est, an Christus in cœna seipsum communicaverit. In qua hæretici hujus temporis, ut consuetudinem Ecclesiæ improbent, negant, Christum seipsum communicasse, quia, quod Scriptura non affirmat, nos Christo tribuere non debemus; præsertim, quia videtur indecens, quod Christus se communicaverit sacramentaliter, cum spiritualiter communicare non posset, quia non erat capax effectus sacramenti, cum in gratia crescere non posset. Nihilominus communior et probabilior sententia est, Christum hanc actionem in cœna exercuisse communicando. Ita tenet D. Thom. supra, quæst. 81, art. 1, ubi ejus fundamenta expendimus ac declaravimus. Idem tenet Alens., 4 part., quæst. 44, memb. 1 et 2; Bonav. in 4, dist. 9, art. 1, quæst. 4; Richard., dist. 11, art. 4, quæst. 1; Albert. Mag., dist. 12, art. 15; Gabr., lect. 37 in can., et alii recentiores. Et præter testimonia, quæ D. Thom. citato loco attulit, probari hoc potest ex illis verbis Lucæ 22 : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum,* etc., quæ verba non solum de veteri et legali Paschate, sed de novo etiam et mystico intellexit D. Thom., cum Eusebio Emiss., in Caten., Lucæ 22; Tertull., lib. 4 contra Marcion., cap. 40; et significat Hieron., Matt. 19; manducavit ergo Christus novum Pascha, quod est corpus suum, cum discipulis suis. Bibisse autem sanguinem probabiliter etiam colligitur ex sequentibus verbis ejusdem Lucæ : *Non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat,* nam, licet a Luca hæc verba referantur ante consecrationem, videtur tamen id factum esse per anticipationem; nam Matth. et Marcus post consecrationem illa referunt, et ita intellexit August., lib. 3 de Consens. Evang., cap. 1; et Chrysost., hom. 83 in Matth., qui addit conjecturam, quam D. Thom. etiam supra indicavit, dicens : *Ipse quoque bibit ex eo, ne, auditis illis verbis, dicerent : Quid? ergo sanguinem bibimus, et carnem comedimus? et perturbarentur;* ne igitur hoc accideret, primus ipse hoc fecit, ut tranquillo animo ad communicationem mysteriorum induceret. Idem tenet Euthym. in Lucam, dicens : *Si poculum accepit, utique et panem;* et Theoph.,

Matth. 26. Potest etiam citari Dionys., cap. 3 de Ecclesiast. Hierar., dicens : *Auctor ipse signorum, eum, qui secum non pie, neque concorditer sacra concœnaverat,* etc. De quo testimonio plura diximus circa initium hujus materiæ; citatur Aug., conc. 1, Psal. 33, sed is dicit quidem, Christum se gessisse in manibus, sed non dicit, se ipsum comedisse. Aliud etiam Hieronymi testimonium, quod solet ad hanc rem afferri, tractatum et explicatum est supra, dicta quæst. 81, in Comment. art. 1. Ratio seu congruentia pro hac sententia jam est a Chrysost. et D. Thom. exposita. Et alia congruentia addi potest, sumpta ex ratione convivii; decet enim, ut is, qui alios invitat, cum eis simul comedat, et bibat. Item, quia ad dignitatem hujus sacramenti pertinet, ut Christus Dominus illo usus fuerit. Neque est ulla probabilis conjectura, ob quam credibile fiat, abstinuisse tunc Christum ab hujusmodi cibo et potu. Quod enim de sumptione spirituali vel sacramentali dicebatur, magis pertinet ad modum loquendi, quam ad rem; nam in re constat, Christum Dominum summa cum sanctitate, dignitate, ac decentia potuisse corpus suum et sanguinem manducare, non propter effectum, sed propter mysterium et exemplum.

7. *Sacramentaliter et spiritualiter Christus proprium corpus manducavit.* — An vero dicenda sit illa manducatio sacramentalis, an spiritualis, varie loquuntur auctores. Alensis, et Bonav., quos sequitur Palacius in 4, dist. 9, disput. 1 et 2, dicunt, fuisse sacramentalem, et non spiritualem, quia effectu caruit. Alii e contrario dicunt, Christum manducasse spiritualiter, quia magna devotione et amore sacramentum accepit; non tamen sacramentaliter, quia respectu illius non erat mysteriosa illa sumptio, quia nullum ejus mysterium eum latebat. D. Thom. autem dicit, sacramentaliter, et spiritualiter manducasse. Qui modus loquendi mihi magis placet; nam ad sacramentalem manducationem non est necesse ignorare mysteria in tali sacramento contenta; nec propterea sumptio non est mysteriosa, quia sumens intelligit sacramenta, quæ ibi repræsentantur; sed potius hoc ipsum supponit, quod in tali actione sensibili altiora significantur mysteria, quæ ab eo percipi possunt, qui perfectam habet spiritualem intelligentiam. Unde, sicut vox non desinit esse signum, eo quod alius ejus significationem intelligat, ita nec sacramentum desinit esse sacramentum, eo quod sumens omnem ejus significationem comprehendat. Neque igitur sumptio desinit esse sacramentalis propter mysteriorum cognitionem; sed satis est, quod ipsum sacramentum vere ac realiter manducetur cum intentione sumendi; ut autem talis sumptio simul spiritualis dicenda sit, satis est, quod digne et sancte fiat; quicquid enim in Spiritu Sancto fit, recte dicitur spiritualiter fieri; Christi autem sumptio fuit dignissima, et sanctissima, et cum perfecta spirituali dispositione, tum habituali, tum actuali. Quod autem ex tali sumptione non sit secutus effectus gratiæ sacramentalis, fuit per accidens, eo quod subjectum erat summe gratum, et habebat gratiam in supremo gradu, ultra quem augeri non poterat; talis autem carentia effectus non impedit spiritualem sumptionem; sed solum, quando provenit ex alio obice, seu indignitate subjecti. Supposito autem, Christum Dominum sumpsisse suum corpus et sanguinem, adhuc superest difficultas, an illa actio pertinuerit intrinsece ad rationem sacrificii, an vero fuerit quid posterius, seu veluti quædam participatio hostiæ jam sacrificatæ; nam cum Evangelistæ debuerint satis clare et expresse referre quicquid ad essentiam hujus sacrificii pertinet, et de hac sumptione non ita aperte loquantur, videntur certe supponere, illam non pertinuisse ad essentiam sacrificii. Aliunde autem videtur, si Christus se communicavit, hoc potissimum fecisse, ut suum incruentum sacrificium consummaret. De hac igitur re, quid sentiendum sit, dicemus commodius in sequentibus.

SECTIO III.

Utrum oblatio vocalis, fractio, aut distributio Eucharistiæ sint partes hujus sacrificii.

1. *Oblatio consecrationem præcedens, nullatenus est de essentia hujus sacrificii.* — Incipimus jam nostri sacrificii essentiam inquirere, discurrendo per sex actiones supra enumeratas. Et primo dicendum est de oblatione, quæ antecedit consecrationem, quam Soto loco infra citando cum aliis involvere et confundere videtur, significans, pertinere aliquo modo ad substantiam hujus sacrificii; et nonnulli eam vocant partem integralem sacrificii, quamvis non audeant dicere, esse de essentia. Dico tamen, hanc oblationem nullo modo pertinere ad substantiam hujus sacrificii, neque ut essentialem partem, neque ut integralem; sed tantum esse cæremonialem

quamdam præparationem ab Ecclesia institutam ad conciliandam devotionem, et reverentiam, animosque fidelium excitandos ad mysterium ipsum peragendum. Ita sentire videntur omnes, qui de hac materia scribunt; sed inter alios bene hoc explicuit Alan., lib. 3 de Sacrif., cap. 18. Et probatur primo ex dictis; nam Christus Dominus obtulit hoc sacrificium perfectum, quoad omnes partes essentiales, substantiales, et integrales ejus; et tamen nullam hujusmodi oblationem præmisit ante consecrationem; ergo illa nullo modo est pars sacrificii. Secundo, quia ostensum etiam est, illam cæremoniam non semper fuisse ab Ecclesia observatam; cum tamen ex his, quæ sunt de substantia vel integritate sacrificii, nihil unquam prætermissum sit. Tertio, quia Ecclesia statim post illam oblationem orat, dicens : *Veni sanctificator omnipotens, æterne Deus, et benedic hoc sacrificium tuo sancto nomini præparatum;* ergo satis significat, illam solum esse quamdam præparationem materiæ ad futurum sacrificium, et quasi dedicationem illarum rerum sensibilium ad cultum Dei, ideoque oblationem vocavit. Tandem, quia per illam oblationem nihil fit circa rem oblatam, præter quamdam extrinsecam orationem; nam elevatio, quæ fit a sacerdote, aut consignatio crucis, et aliæ similes actiones, mere accidentales sunt; unde, si contingat prætermitti, nihilominus, si postea rite fiat consecratio, sacrificium Missæ censebitur perfectum, quoad substantiam, et essentiam suam; neque in hoc videtur esse controversia inter probatos auctores, neque ulla probabilis dubitandi ratio.

2. *Oblatio consecrationem subsequens non est de essentia Eucharistici sacrificii.* — *Concil. Trident.* — Secundo dicendum est de oblatione, quæ post consecrationem subsequitur, de qua major est dubitatio inter Catholicos. Quidam enim videntur in ea ponere totam essentiam hujus sacrificii, Eckius, lib. 3 de Sacrif. Missæ, cap. 9; Clictovæus, lib. 2 contra Luth., cap. 16; Ruard., art. 16, qui absolute dicit prius, consecrationem esse sacrificationem; subdit vero posterius, consecrationem antecedere oblationem sacrificii, et sacrificium consistere in usu Eucharistiæ consecratæ, qui fit per oblationem; unde videtur prius sacrificationem vocasse effectionem victimæ sacrificandæ. Alii vero sentiunt hanc oblationem esse de essentia, quamvis non sit tota essentia sacrificii. Significat Scotus in 4, dist. 13, quæst. 2; Gabr., quæst. 1, art. 3; clarius Soto, quæst. 2, art. 5, ubi dicit, sacrificium consistere in oblatione; postea vero requirit alias actiones, de quibus infra; Cano etiam, lib. 11 de Locis, cap. 13, ad 4, inter quatuor actiones, quibus hoc sacrificium constare dicit, unam ait esse hanc oblationem; et quamvis distincte non explicet, an essentialis sit necne, tamen, cum absolute, et indifferenter eam cum aliis numeret, sentit, esse ita necessariam, sicut sunt aliæ. Fundamentum esse potest, quia de essentia sacrificii est oblatio; nam est genus ejus; sed hic non est alia oblatio, quæ possit esse de essentia hujus sacrificii, præter hanc; nam illa, quæ antecedit consecrationem, neque est pars sacrificii, ut dictum est; nec versatur circa propriam victimam hujus sacrificii, quæ est Christus Dominus, quia nondum ibi existit. Rursus nec consecratio ipsa potest dici habere rationem oblationis, quia oblatio præsupponit rem offerendam; consecratio vero non supponit illam, sed potius eam antecedit, saltem ordine naturæ; unde Concil. Trident., sess. 23, c. et can. 1, eas actiones distinguere videtur, et suo ordine numerare, dicens, sacerdotibus datam esse potestatem consecrandi, offerendi et ministrandi Eucharistiam; et D. Thom., quæst. 83, art. 4 : *Offertur* (inquit) *Eucharistia, ut sacrificium; consecratur et sumitur, ut sacramentum;* sunt ergo hæ actiones diversæ, et consecratio oblationem præcedit; ergo illa oblatio, quæ fit post consecrationem, est de essentia hujus sacrificii. Dico tamen, tam certum videri, hanc oblationem non esse de essentia hujus sacrificii, quam est certum, antecedentem oblationem non esse de essentia. Et imprimis, dicere, totam essentiam sacrificii in hac oblatione consistere, prorsus videtur improbabile, tum propter ea, quæ infra de consecratione dicemus; tum etiam quia per illam oblationem nihil fit circa rem oblatam, sed est solum extrinseca deprecatio, quæ non est propria sacrificii, sed fieri potest, et iterari sæpius supra rem oblatam, etiam post peractum sacrificium; sicut in lege veteri fiebant hujusmodi deprecationes circa res oblatas; et nos possumus hoc modo offerre Deo Christi passionem; et Christus in cœlo hoc modo sese perpetuo offert Patri pro nobis, repræsentando illi passionem suam, quam pro nobis consummavit. Deinde, quod talis oblatio, nec de essentia hujus sacrificii sit, probatur ex dictis, quia Christus non adhibuit illam in

nocte cœnæ. Item, quia non constat, semper Ecclesiam illam adhibuisse; unde, licet sit antiqua cæremonia, non tamen est de institutione Christi, sed Ecclesiæ. Item, quia ostendimus non esse de ratione sacrificii, ut sic, quod offerens verbo explicet oblationem, sed quod opere illam exerceat ex intentione cultus; ergo, neque in præsenti est fundamentum ad asserendum, illam verbalem oblationem esse de essentia; nam sufficere potest actio ipsa consecrandi; per illam namque fit aliqua res maxime sacra in Dei cultum. Unde Ambr., Psal. 39 : *Vidimus,* inquit, *principem sacerdotem ad nos venientem; vidimus, et audivimus offerentem pro nobis sanguinem suum;* nunquam autem audivimus Christum offerentem pro nobis sanguinem suum, nisi quando dixit : *Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis, et pro multis effundetur;* hanc igitur consecrationem vocavit Ambros. oblationem. Unde subdit apertius : *Tunc ipse offertur in terris, quando corpus Christi offertur, et tunc ipse offerre manifestatur in nobis, quando sermo ejus sanctificat sacrificium, quod offerimus.* Cypr., in serm. de Cœna Domini : *Ex quo dictum est a Domino : Hoc facite in meam commemorationem, Hoc est corpus meum, et, Hic est sanguis meus, quotiescumque his verbis, et hac fide actum est, panis iste ad totius hominis vitam salutemque proficit, simul medicamentum et holocaustum existens.* Sentit ergo, verbis illis fieri Christum holocaustum et offerri. Unde Greg., 4 Dial., cap. 56, consecrationem ipsam immolationem vocat, dum inquit : *Quis fidelium habere in dubium possit, in qua immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, Angelorum choros adesse?* etc. Hoc autem certum est dictum esse propter consecrationem; ipsam ergo consecrationem, immolationem vocat. Quapropter in ordinatione sacerdotis, quamvis primario illi detur potestas consecrandi, nihilominus in ipsa forma ordinationis solum exprimitur potestas offerendi, in quo satis indicatur, oblationem ipsa consecratione fieri; alioqui non satis una potestas per aliam significaretur; ex quo etiam Concil. Trident., dict., c. et can. 1, sess. 23, definit, illis verbis Christi : *Hoc facite in meam commemorationem,* datam esse sacerdoti potestatem offerendi, cum tamen potissimum data sit potestas consecrandi; igitur in ipsamet consecratione est intrinsece ratio oblationis inclusa; non est ergo, cur alia oblatio vocalis fingatur esse de essentia hujus sacrificii. Atque ita simul satisfactum est fundamento contrariæ sententiæ. Quod vero Concil. Trident. distincte numeret potestatem consecrandi, offerendi, etc., non arguit, hos actus re ipsa esse distinctos; sed positum est ad majorem doctrinæ claritatem, quia illa verba non sunt omnino synonyma; et absolute loquendo posset una ratio ab altera separari, mutata institutione; et ideo ad vitandas opiniones expresse docere voluit Concilium, utrumque conferri sacerdoti, quamvis re ipsa eadem actione fiat. Atque eodem modo D. Thom. distinguit veluti rationes formales, non physicas actiones.

3. *Fractio hostiæ mistioque particulæ illius cum speciebus vini mere accidentaliter in hoc sacrificio se habet.* — Tertio dicendum est de fractione, et mistione. De quibus Cano loco supra citato dicit, esse de substantia hujus sacrificii. Quæ sententia fundari potest, quia illa actio fit in cultum Dei; est enim cæremonia sacra, et habet mysticam significationem; nam per fractionem significatur passio Christi; per mistionem autem resurrectio. Unde in Concil. Ephes., epist. ad Nestorium, dicitur, in hoc sacrificio repræsentari passionem et resurrectionem Domini; utrumque autem horum per aliam actionem non fit, et alioqui hæc actio ex suo genere est accommodata ad rationem sacrificii, quia per eam fit aliquid sacrum circa rem oblatam. Unde D. Thom., 2. 2, quæst. 85, adhibens exempla actionum, quæ sunt aptæ ad sacrificium, numerat inter alia fractionem panis. Dico tamen, actionem hanc, neque ad essentiam, neque ad integritatem hujus sacrificii pertinere, sed esse mere accidentalem. Quæ est aperta sententia D. Thom., quæst. 83, art. 6, ad 6, ubi dicit, si contingat, fractionem omitti, non propterea fieri imperfectum sacrificium; et idem sentiunt alii Doctores supra relati, et multi alii, quos sequentibus sectionibus referemus. Et sequitur etiam ex principiis positis sectione præcedente; nulla enim actio est de substantia hujus sacrificii, quam Christus in cœna non exercuit; sed ipse non fuit usus fractione mystica, ut ostendimus, neque ulla mistione : ergo. Item, quia substantia sacrificii eadem est in universa Ecclesia, et in omni tempore; hæc autem fractio, licet sit valde antiqua, ut patet ex Liturgia Jacobi et Chrysostomi, tamen in Liturgia Basilii nulla fit ejus mentio, quod est signum, non fuisse universalem, et consequenter, neque ex Christi institutione. Imo ex eisdem Liturgiis Ja-

cobi et Chrysostomi constat, hujusmodi actionem non fuisse factam eodem modo apud omnes, cum tamen in his actionibus modus ipse multum ad substantiam pertinere videatur. Præterea, aliquando potest tota hæc cæremonia omitti, non solum absque mutilatione sacrificii, sed etiam absque peccato; ut, si contingeret, vel ex naturali oblivione (si id accidere potest), vel ex ignorantia invincibili, ut si quis existimaret id licere propter diligentiam adhibendam, ut se citius expediret ad communicandum ægrotum, vel denique si casu eveniret, ut hostia consecrata laberetur e manibus sacerdotis, et caderet intra calicem; tunc enim non esset frangenda, quia fieri non posset cum debita reverentia sacramenti; ergo signum est, hanc actionem non esse simpliciter necessariam ad hoc sacrificium, et consequenter non esse de substantia ejus. Denique ratio, in contrarium facta, ad summum probat, potuisse actionem illam imponi a Christo Domino, ut esset de essentia sacrificii; non tamen probat, ita esse factam institutionem, cum neque a Christo ostendatur præcepta, neque ad significandum imposita, sed utrumque introductum sit ab Ecclesia ad majorem reverentiam sacramenti, et declarationem mysteriorum, quæ in consecratione continentur; sicut adhibuit etiam ad eumdem finem alias cæremonias, quas indubitatum est, non esse partes hujus sacrificii. Quod vero Concilium Ephesinum dicit in hoc mysterio repræsentari passionem et resurrectionem Christi, et ascensionem, et alia Christi mysteria, quæ ibi enumerat, primo exponi potest, non esse intelligendum de hoc mysterio quoad solam essentiam, vel substantiam ejus, sed de tota Missa, prout includit omnes Ecclesiasticas cæremonias; vel, si ad solam substantiam sacrificii referatur, per se clarum est, passionem satis expresse in illo repræsentari; consequenter vero, et quasi implicite dici possunt alia mysteria resurrectionis et ascensionis significari, vel quia a passione duxerunt originem, et in illa quodammodo virtute continentur; vel certe, quia, dum in Christi persona, et verbis ejus, consecratio fit in memoriam et honorem ipsius, hoc ipso satis profitemur, et significamus ipsum vivere, et in cœlis regnare.

4. *Hæreticorum placitum. — Distributio Eucharistiæ inter fideles sacrificio astantes nec ex jure divino fit necessario, nec, si fiat, ad sacrificium ullatenus spectat.* — Quarto dicendum est de distributione, seu dispensatione Eucharistiæ. Circa quam hæretici hujus temporis licet non admittant, Eucharistiam esse sacrificium, docent tamen, hujusmodi actionem, seu distributionem, esse de necessitate hujus convivii seu cœnæ, ita ut contra divinum præceptum sit, conficere hoc sacramentum, et non distribuere. Et fundari possunt in verbis Christi : *Hoc facite in meam commemorationem*. Ex quibus duplex sumitur argumentum, primum, quia Christus consecravit, et distribuit, et præcepit facere quod ipse fecit; ergo utrumque fieri voluit, quoties hoc sacramentum fit. Secundum est, quia Christi passio et memoria præcipue recolitur in usu, juxta illud 1 ad Cor. 11 : *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis*. Unde Concil. Trident., sess. 13, c. 2, sic ait : *Sacramentum hoc instituit, et illius sumptione recolere nos sui memoriam præcepit;* et Aug., cap. Cum frangitur, de Consec., d. 2 : *Dum corpus,* inquit, *frangitur* (loquitur de fractione usuali) *et sanguis Domini in ora fidelium mittitur, Dominici corporis immolatio, ejusque sanguinis effusio designatur;* et 20 cont. Faust., c. 18 : *Christiani* (inquit) *peracti ejusdem sacrificii* (scilicet crucis) *memoriam celebrant sacrosancta oblatione, et participatione corporis et sanguinis Christi;* actio ergo repræsentativa passionis Christi includit usum seu communionem fidelium; sed illa est actio sacrificativa : ergo. Atque hinc quidam etiam Catholici quamvis non dicant hujusmodi distributionem esse de necessitate hujus sacrificii, dicunt tamen, quando fit, aliquo modo ad complementum sacrificii pertinere; quod indicat Soto supra, cum dicit, populum fidelem sacrificio astantem, dum sacramentum sumit, per ipsam sumptionem suo gradu et ordine sacrificare, quia mors Christi non repræsentatur in consecratione, sed in consumptione; et Cano supra fere eodem modo loquitur de consumptione sacerdotis, et de sumptione aliorum. Dico tamen, hujusmodi sacramenti distributionem factam a sacerdote inter fideles astantes, neque esse jure divino præceptam, quoties consecratio fit, neque etiam, cum fit, pertinere ullo modo ad rationem, vel substantiam sacrificii. Prior pars supra satis probata est, disputat. 69, sect. 3, et definita est in Concil. Trident., sess. 22, cap. 6 et can. 8; et ne in re vulgari et clara immoremur, plura de illa videri possunt apud Durandum, dicto lib. 2 de Ritibus Ecclesiast., cap. 1. Posterior vero pars, quamvis non sit ita certa, nam Concil.

Trident., sess. 22, can. 1, solum damnat eos, qui dicunt offerri hoc sacrificium nihil aliud esse quam nobis Christum ad manducandum dari, nihilominus videtur mihi satis certa, et sequi ex priori; nam si quotidiana Ecclesiæ sacrificia integre ac perfecte fiunt sine hujusmodi distributione, ergo omnino extrinseca est ad substantiam vel perfectionem sacrificii. Dices fortasse, hoc argumento solum concludi, hanc actionem non ita pertinere ad perfectionem sacrificii, ut sine illa sit mutilum, vel imperfectum sacrificium, aut contra institutionem Christi; non vero concludi, cum adhibetur, non pertinere ad quamdam majorem perfectionem seu integritatem, quasi extensivam. Respondetur ex primo inferri secundum; nam, si Christus non instituit aut præcepit, ut, cum Eucharistia sacrificatur, populo distribuatur, qua ratione dici potest, quando contingit, has actiones proxime conjungi, distributionem ipsam fieri partem sacrificii? Item, sæpe etiam contingit, in Ecclesia Eucharistiam distribui, et tunc non fieri sacrificium, ut quando ex præconsecratis ministratur; tuncque distributio non est ullo modo pars sacrificii, sed est mera dispensatio sacramenti, quæ fieri etiam potest in memoriam Christi; ergo nunquam est hæc distributio pars sacrificii; nam, quod tempore conjungantur, vel parum inter se distent, non mutat rationem, significationem, aut institutionem harum actionum. Præterea hoc confirmat usus Ecclesiæ; frequenter enim non dispensatur communio, donec omnino est peractum sacrificium, et populo discedendi facultas data illis verbis : *Ite Missa est;* non ergo censet Ecclesia, dispensationem sacramenti, postea subsecutam, ad perfectionem sacrificii ullo modo pertinere. Deinde, tota actio sacrificandi proxime fit a sacerdote; sumptio autem sacramenti, quatenus dicit usum passivum, communis est laicis; quatenus vero dicit dispensationem activam, potest per diaconos proxime exerceri; nullo igitur modo pertinet ad actionem sacrificandi. Tandem, in omni sacrificio, participatio victimæ, præsertim quæ a populo fit, supponit sacrificium consummatum, non autem perficit illud, juxta illud Prov. 9 : *Immolavit victimas suas, posuit mensam suam;* præcedit ergo immolatio, et inde convivium ex immolatis præparatur. Unde est illud 1 ad Cor. 10 : *Nonne, qui edunt hostias, participes sunt altaris?* et ideo 1 Cor. 5, *Pascha nostrum* dicitur *Christus immolatus.* Ex quo etiam Gregor. Nyss., quem supra citavimus, orat. 1 de Resurr., colligit, prius Christum se sacrificasse, quam discipulis in cibum dederit. Et ita etiam intelligitur modus loquendi Gregor., 4 Dial., c. 58, dicentis : *Pro nobis Christus in hoc mysterio immolatur; ejus quippe corpus sumitur;* vis enim hujus causalis in hoc posita est, quod sumptio immolationem supponit. Neque existimo, doctores Catholicos aliquid contra veritatem hanc docere potuisse. Nam, si aliquando dicunt, hanc dispensationem pertinere ad perfectionem sacrificii, non intelligunt de perfectione quasi intrinseca et constitutiva sacrificii, sed de extrinseca, quæ est per modum actionis transeuntis. Et similiter, quando fideles dicuntur offerre, non est intelligendum, quod per se offerant, ratione communionis, quam recipiunt, sed quod per sacerdotem offerant modo infra explicando. Quod vero Soto ait passionem Christi non repræsentari in consecratione, sed in sumptione, improbabile est; prius enim repræsentatur in consecratione, ut dicemus latius sectionibus sequentibus; deinde vero etiam repræsentatur in sumptione, vel quia vis consecrationis quodammodo manet in re consecrata; inde enim fit, ut quantum est ex vi verborum, corpus separatim a sanguine sumi possit; vel certe, quia per sumptionem expressius repræsentatur Christi sepultura et consequenter etiam mors. Ex quo obiter satis responsum est ad fundamentum contrariæ sententiæ. De verbis autem illis : *Hoc facite,* sæpius in superioribus dictum est, signatim vero dicta disput. 69, sect. 3.

SECTIO IV.

Utrum consecratio sit de essentia hujus sacrificii.

1. Prima sententia est, consecrationem esse quidem aliquid prævium ad sacrificium, proprie tamen neque esse de essentia, neque partem sacrificii, quod declaratur exemplo supra posito de incarnatione, quæ necessaria quidem fuit ad sacrificium Christi cruentum, non tamen fuit pars ejus, sed veluti præparatio quædam rei offerendæ, seu materiæ sacrificandæ, juxta illud ad Hebr. 7 : *Corpus autem adaptasti mihi;* ita enim se habet consecratio ad sacrificium incruentum, sicut se habuit incarnatio ad cruentum; nam, sicut Deus factus homo, in cruce oblatus est, ita Christus factus panis vitæ, in altari offertur; sicut ergo ibi supponitur incarnatio, ita hic consecratio; non ergo est pars ipsius sacrificii. Et simile argumentum sumi potest ex veteribus sacri-

ficiis, v. gr., agni Paschalis; productio enim agni necessaria erat ad sacrificium, non ut pars ejus, sed ut effectio rei sacrificandæ; sic enim comparatur consecratio ad hoc sacrificium, seu ad rem in ipso offerendam. Et confirmatur; nam in die Parasceves offertur verum sacrificium absque consecratione, quæ jam supponitur antea facta; nam illa oblatio fit ex præconsecratis; ergo signum est consecrationem solum requiri, ut quid prævium; nam consecratio, quæ præcessit, non potest esse pars præsentis sacrificii. Primum antecedens patet ex oratione, quam Ecclesia in officio illius diei profert : *In spiritu humilitatis, et in animo contrito suscipiamur a te Domine, et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi Domine Deus;* et postea dicit sacerdos : *Orate fratres, ut meum et vestrum sacrificium,* etc. Et confirmari potest, quia non est verisimile, Ecclesiam illo die omnino privari sacrificio et oblatione ad Deum. Unde August., epist. 118, cap. 2, generaliter et sine exceptione dicit : *Omnibus diebus offertur Deo sacrificium in Ecclesia;* et D. Thom. hic, art. 2, ad 2, dicit, eo die offerri et consumi hostiam prius consecratam, ne privetur Ecclesia fructu passionis Christi; sentit ergo ibi fieri sacrificii oblationem, nam fructus passionis Christi non applicatur Ecclesiæ per mysterium Eucharistiæ, nisi ut sacrificium est; nam, ut est sacramentum, solum prodest sumenti. Et confirmatur secundo, nam si dies Parasceves sit dies festus, tenentur fideles adesse ecclesiastico officio; ergo signum est, ibi offerri sacrificium, et dici Missam, quoad substantiam ejus, quia fideles solum tenentur ad audiendum Missam in die festo; unde, si illa non esset Missa, non tenerentur illam audire. Confirmatur ultimo, nam in Concil. Laod., c. 49, et in VI Synodo, can. 52, sic dicitur : *In omnibus sanctæ Quadragesimæ jejunii diebus, præterquam Sabbatho, et Dominica, et sancto Annunciationis die fiat sacrum præsanctificatorum ministerium.* Quibus verbis significatur, fuisse Græcorum consuetudinem, ut in diebus jejunii Quadragesimalis consecratio non fieret, sed quod fieret oblatio ex præconsecratis; non est autem verisimile, omnibus illis diebus fuisse sacrificium prætermissum; ergo censebatur fieri sacrificium absque consecratione. Unde et sacrum ministerium appellatur, quo nomine sacrificium significari solet. Et hanc sententiam sic expositam tenet Ledesm. in 4, 1 part., quæst. 23, art. 7; citans Albert., dist. 13, art. 24. Qui tamen ibi dicit, in die Parasceves fieri immolationem, mox subjungens, illo die non fieri immolationem in sacramento. Et Scot., Gabriel. et Ruard., sect. præced. relati, videntur asserere consecrationem non esse essentialem sacrificio.

2. *Eucharistico sacrificio consecratio est essentialis.*—Dico tamen, consecrationem esse omnino intrinsecam et essentialem huic sacrificio. Hanc existimo esse sententiam D. Thom., quæst. 83, art. 4; et eam indicat Gabriel, lect. 15 et 16 in canon.; Soto, Cano et Alan. citati sect. præced.; Cassal., lib. 1 de Sacrif., c. 20; Tiletan., in Resp. ad Apolog. Illyric., cap. 15; Bellarm., lib. 1 de Miss., cap. ult., et alii citandi sect. sequent. Ut autem hanc sententiam probemus, oportet advertere eam non posse convinci pura ratione, ex sola rei natura desumpta (quicquid multi ex prædictis auctoribus conentur), quia ratio sacrificii, ut sæpe dixi, ex institutione pendet; institutio autem multis modis fieri potuit; neque per se ex natura rei repugnabat, Christum instituere hoc sacrificium in aliqua actione consequente consecrationem; ipsam autem consecrationem solum requirere, ut effectionem rei consecrandæ et tanquam præparationem ad sacrificium, sicut præcedens opinio dicebat. Et similiter, sicut consumptio animalis per ignem in sacrificium aliquando instituta est, ita consumptio Eucharistiæ consecratæ potuit in sacrificium institui, non ut est usus sacramenti, sed ut est quædam immutatio rei sacræ facta a ministro publico ritu solemni in honorem Dei. Itaque nulla ratione negari potest, hoc fuisse possibile, quia in hujusmodi genere institutionis nulla potest repugnantia ostendi. At vero, loquendo de possibili, etiam videtur per se notum et certum, potuisse consecrationem institui, ut essentialiter sit actio sacrificandi seu essentia ejus; nam etiam hæc actio est maxime sacra et aptissima ad profitendam Dei majestatem et omnipotentiam, ut ex dicendis evidentius constabit. Cum igitur utrumque horum possibile sit, quid jam sit factum, non ex sola ratione, sed institutione petendum est; quod autem talis fuerit Christi institutio, qualis a nobis in conclusione explicatur, probatur primo ex facto Christi, prout ab Evangelistis narratur; nam expresse solum dicunt, consecrasse panem et vinum, et dedisse discipulis suis, et ex hoc solum colligimus cum Patribus, illum sacrificasse; ergo maxime ratione consecrationis; distributio enim non pertinet ad sacrificium,

ut dixi; ergo consecratio est de essentia sacrificii. Neque enim est verisimile, Evangelistas prætermisisse actionem maxime essentialem huic sacrificio. Et confirmatur ex illis verbis : *Hoc facite in meam commemorationem,* quibus consecratio principaliter præcepta est; nam per illam Christi passio expressius repræsentatur, dum corpus et sanguis ex vi verborum separatim consecrantur. Secundum argumentum sumimus ex sacerdotio legis novæ, in quo præcipua potestas datur supra corpus Christi verum, ad consecrandum seu conficiendum illud; nam forma, quæ formaliter et essentialiter constituit sacerdotem novæ legis, est character sacerdotalis; hic autem character per se primo est potestas consecrandi, in qua fundatur alia potestas in corpus Christi mysticum. Atque ita Concil. Trident., sess. 23, can. 1, primum omnium dicit, datam esse sacerdotibus potestatem consecrandi, quam, in cap. 4, dicit dari per impressum characterem; est ergo potestas consecrandi de essentia sacerdotis novæ legis; ergo et consecratio ipsa erit de essentia sacrificii. Probatur consequentia, quia sacerdotium per se primo est propter sacrificium; ergo illa actio, ad quam per se primo datur sacerdotalis potestas, erit etiam primario de essentia seu ratione sacrificii. Dices, hoc argumento solum probari, consecrationem necessario supponi ad sacrificium; ideoque datam esse sacerdoti potestatem consecrandi, quia data est potestas offerendi, quæ potestates in re sunt una; prout tamen ratione distingui possunt, potestas consecrandi dicetur prior ordine executionis, quia consecratio antecedere debet, et hoc sensu verum est, primo datam esse illam potestatem ad consecrandum; ordine autem intentionis, dicetur prior potestas offerendi, quia consecratio est propter oblationem; et ita in hoc genere erit oblatio prior consecratione. Sed contra, nam, si hoc verum esset, ergo, per se loquendo, non esset necessarium habere potestatem consecrandi, eum, qui habet potestatem offerendi; cur enim non posset aliquis offerre ab alio consecrata? Etenim, si nunc potest oblatio fieri ex præconsecratis, potest unus sacerdos offerre hostiam ab alio consecratam; ergo similiter posset etiam aliquis non habens potestatem consecrandi offerre consecrata ab alio, sicut sacramentum extremæ unctionis dari non potest, nisi ex oleo benedicto ab Episcopo; tamen, quia benedictio olei non est pars essentialis aut intrinseca ipsius sacramenti, sed quædam conditio necessario præsupponenda ex parte materiæ, ideo potest sacerdos simplex habere potestatem conferendi illud sacramentum, licet non habeat potestatem benedicendi oleum, quia potest uti oleo ab Episcopo benedicto; et idem suo modo est in confirmationis sacramento, cujus materia est chrisma ab Episcopo consecratum, nec potest illa consecratio simplici sacerdoti committi, et tamen administratio ipsius sacramenti potest illi tribui, saltem ex Pontificis dispensatione, quia illa consecratio non est intrinseca pars sacramenti, sed conditio præsupposita. Sic igitur in præsenti, si consecratio non est de essentia, sed præsupposita ad sacrificium, posset aliquis sacrificare præconsecratum ab alio; et tunc non posset reddi ratio, cur potestas offerendi non posset convenire, vel committi ei, qui non habet potestatem consecrandi, v. gr., diacono, cui interdum etiam committitur dispensatio hujus sacramenti consecrati, solum quia dispensatio non includit intrinsece consecrationem, sed supponit eam, et ita potest illam supponere, ut ab alio factam.

3. *Occurritur tacitæ evasioni.* — Video, posse aliquem respondere, voluisse Christum illas duas potestates esse in re inseparabiliter conjunctas, et potestatem offerendi, vel intrinsece supponere ex Christi ordinatione, vel identice includere potestatem consecrandi in eodem supposito; et ideo non posse potestatem offerendi inesse, vel communicari ei, qui non habet potestatem consecrandi. Sed licet hoc verum sit, tamen hoc ipsum est probabilissimum signum, sicut potestas consecrandi et offerendi inseparabiliter conjunguntur in eodem supposito, ita utramque unam et eamdem in re esse; et quamvis ratione a nobis distinguantur hæ actiones, tamen in re ipsa, Christum consecratione offerri et sacrificatione consecrari; nam hinc etiam fit, ut utraque potestas simul, et unico verbo, et influxu (ut sic dicam), conferatur. Tertio principaliter argumentari possumus ex testimoniis Patrum, qui consecrationem ipsam, oblationem seu immolationem vocant, ut ex Cyprian., Ambros. et Gregor. retulimus in sect. præced., et plures afferam sect. sequent, ne fiat repetitio. Quarto possumus argumentari ex congruitate ipsius actionis; est enim consecrationis actio ad sacrificandum aptissima; nam, et est maxime sacra, et per eam fit aliquid maxime sacrum, scilicet, caro et sanguis Christi, quibus Deus maxime colitur; fitque admirabili modo, in

qua divina omnipotentia, et sapientia maxime declaratur; unde fit, ut per hujusmodi actionem, et ejus usum fiat quædam professio, et recognitio divinæ omnipotentiæ; est ergo hujusmodi actio ad rationem sacrificii aptissima: cur ergo dubitabimus, hanc potissimum elevasse et imposuisse Christum Dominum, ut esset novæ legis sacrificium?

4. Quinto est optima conjectura, nam principale offerens in hoc sacrificio est Christus; ergo illa actio maxime est de essentia hujus sacrificii, quæ potissimum fit in persona Christi; hæc autem est actio consecrandi: ergo. Primum antecedens infra late probandum est; prima vero consequentia per se nota videtur, quia in tantum Christus est principale offerens, in quantum in nomine ejus, et in persona ejus, actio sacrificandi exercetur. Secundum autem antecedens, præterquam quod est communis sententia Sanctorum, præsertim Ambr., lib. 3 et 4 de Sacram., probatur sufficienter ex verbis consecrationis, quæ in persona Christi proferuntur, quia non materialiter, sed formaliter dicuntur, ut supra vidimus; cætera vero fieri possunt a sacerdote, vel in persona propria, vel ut a publico ministro Ecclesiæ, ut sunt sacramenti sumptio, et aliæ cæremoniæ vel orationes. Sexto sumitur argumentum ex aliis actionibus; etenim, si consecratio excluditur ab essentiali ratione sacrificii, nulla remanet actio, in qua possit hæc essentia consistere, præter sumptionem sacramenti, quia omnes aliæ actiones, de quibus esse posset aliqua apparentia vel dubitatio, exclusæ sunt; incredibile autem videtur, totam essentiam hujus sacrificii in sola sumptione sacerdotis positam esse. Primo quidem, quia consecratio est multo excellentior actio, et majora continet mysteria. Secundo, quia sumptio magis pertinet ad usum sacramenti, magisque videtur consistere in receptione, quam in actione ad offerendum accommodata. Tertio, quia alias, quoties sacerdos aliquis communicaret, offerret, vel saltem posset offerre, si vellet ea intentione id facere; nam, quod sit indutus vestibus sacris, vel alias cæremonias adhibeat, vel omittat, non obstat, quominus sacrificium factum teneat, quamvis fortasse illicite fiat, cum illa omnia non sint de essentia; sicut, si verum est, sacrificium in consecratione consistere, quoties sacerdos consecrat, sacrificat, etiamsi ex malitia id faciat sine vestibus, aut cæremoniis aliis. Et hoc eodem exemplo satis probatur prima sequela, et ratio ejus est manifesta; nam potestas offerendi est inseparabilis et indelebilis a sacerdote, ita ut, licet per Ecclesiam ligari possit quoad usum, non tamen potest radicitus auferri quoad vim et facultatem; ergo, si alias sufficiens actio ad sacrificandum est sola sumptio sacramenti, a sacerdote facta animo offerendi, nihil vetat, quominus sacerdos, quoties communicat, possit habere hunc animum, et consequenter verum usum talis potestatis; ac denique, quod verum sacrificium efficiat; quod tamen per se videtur satis absurdum. Quarto, quia hinc sequitur, sacrificium hoc in exteriori actione visibili non differre ab usu sacramenti, sed solum in intentione interna, vel ad summum, in conditione personæ, scilicet, quod debet esse sacerdos, ut sumptio ejus sit sacrificalis; tamen in ipsomet sacerdote non poterunt distingui, nisi per intentionem internam, supponendo præcipue, quod ipsemet sumat utramque speciem, et non ab alio recipiat; hoc autem, et per se incongruum videtur; nam visibile sacrificium debuit etiam in ipso ritu externo distingui aliquo modo ab usu sacramenti; et nulla etiam ratione suaderi aut probari potest. Ultimo probatur nostra sententia ab inconveniente; nam, si consecratio non est de essentia sacrificii, sed solum quid prævium, et sacrificatio consistit solum in usu rei præconsecratæ, inquiro, cur non possit consecratio fieri, etiamsi sacrificatio subsecutura non sit? suppositis enim illis principiis, nulla sufficiens hujus rei ratio dari potest, quia illa duo non sunt per se et essentialiter connexa; imo sacrificatio dicitur posse fieri sola et separata a consecratione, quæ multo tempore antecessit; ergo pari ratione poterit consecratio fieri sola et separata a sacrificatione; facilius enim prius separatur a posteriori, quam e converso. Posset autem id fieri, vel propter sacrificationem, longo post tempore futuram, ut, v. gr., possit sacrificatio publice et coram populo fieri, si fortasse tunc non posset fieri commode consecratio; exemplum esse potest in die Parasceves: si, v. gr., in die Cœnæ oblitus esset sacerdos consecrare hostiam pro sequente die, cur non posset peracta Missa illius diei novam hostiam consecrare, non ut tunc sacrificaret iterum, sed pro die sequente? vel certe posset hoc fieri propter alios fines, ut, v. gr., propter communicandum ægrotum in periculo mortis existentem.

5. *Fundamenta contrariæ opinionis dissolvuntur.* — Ad fundamentum contrariæ sententiæ negatur, consecrationem esse præpa-

rationem ad sacrificium, et non potius ipsam essentialem actionem sacrificii, vel totam vel præcipuam. Ad probationem autem respondetur ex dictis, Christum hic esse rem oblatam, non ut materiam, sed ut terminum sacrificationis; et ideo non oportere, ut prius tempore, vel natura supponatur actioni sacrificandi, quare non est simile, quod de incarnatione afferebatur; tum quia Christus, ut homo vivus, fuit materia sacrificii cruenti; tum etiam quia idemmet fuit principale offerens, non ut Deus tantum, sed ut Deus homo, quomodo per incarnationem esse cœpit; at vero in præsenti Christus, ut principale offerens, supponitur ante consecrationem, quia non offert, ut est sub speciebus, sed ut in propria specie existit; offertur autem, ut est sub speciebus, non ut materia, sed ut terminus oblationis, ut dictum est.

6. *In die Parasceves non offertur Eucharistiæ sacrificium.* — In confirmatione petitur, quid dicendum sit de officio diei Parasceves, an in illo fiat verum sacrificium, necne. Respondetur autem juxta principium positum, illo die non offerri sacrificium proprium novæ legis, et a Christo Domino institutum. Ita sentit D. Thom., art. 2, ad 2, ubi in argumento supponit illo die non offerri sacrificium, et rationem inquirit, cur in die Natalis Domini ter celebretur hoc sacramentum, in Parasceve autem totaliter omittatur. In responsione autem non negat quod assumptum fuerat, sed reddit rationem, cur in nocte Nativitatis tres Missæ dicantur, scilicet propter tres Christi generationes, scilicet æternam, temporalem secundum carnem, et spiritualem; in Parasceve autem significat, nullam Missam dici, seu non fieri sacrificium, in quo mystice repræsentetur mors Christi, quia eo die recolimus realem mortem ejus, seu sacrificium cruentum, prout in simili die, re ipsa gestum est. Ubi etiam animadversione dignum est, D. Thom. asserere, ideo non fieri tunc consecrationem, ne fiat expressa, ac mystica repræsentatio mortis Christi; supponit ergo hanc repræsentationem fieri in ipsa consecratione; et consequenter in illa maxime consistere mysticam sacrificationem. Et idem sentiunt communiter Theologi de officio illius diei Parasceves, in 4, dist. 13, ubi Richard., art. 2, quæst. 2, eamdem rationem tetigit; Palud., quæst. 2; Major, dist. 12, q. 2; Gabr., lect. 14 in can.; Durand., in Rationali divinorum officiorum, l. 6, c. 77, n. 34 et seq.; Waldens., de Sacram., c. 88 et 89; Raban., lib. de Institut. Cleric., cap. 67, ubi adducit figuram hujus mysterii; nam in lege veteri eo die, quo semel in anno summus sacerdos intrabat in sancta Sanctorum, alii sacerdotes non sacrificabant. Unde Hugo de Sanct. Vict., lib. 3 Miscell., c. 83 : *Non sacrificant* (inquit) *amici, dum trucidant inimici.* Et idem sentiunt Doctores juris canonici, quos sequuntur et partim referunt Navar., in Sum., cap. 25, n. 78; Covar., in cap. Alma mater, part. 1, § 5, n. 6, cum Gloss. in cap. Visum est, de Consecrat., dist. 1, et in cap. Sabbatho, de Consecrat., dist. 3; et insinuatur in illo textu, ubi Innocent. dicit, Ecclesiam eo die sacramenta penitus non celebrare; celebrationem enim sacramentorum, quasi per antonomasiam vocat Missæ sacrificium, ut omnes exponunt. Et confirmatur optima conjectura; nam de essentia, vel saltem de substantiali integritate hujus sacrificii est, quod fiat sub duabus speciebus consecratis, ut infra ostendemus; sed eo die non consumitur, nisi una species; ergo signum est, non fieri sacrificium; quomodo enim Ecclesia faceret sacrificium mutilum, cum, vel in hoc dispensare non possit, vel certe nulla sit sufficiens ratio dispensandi? Tandem, tota illa cæremonia, prout illo die fit, est ab Ecclesia instituta, nihilque in ea fit in propria Christi persona. Imo fortasse ideo tunc non fit consecratio, ne Christus in propria persona vivens et loquens introducatur eo die, quo mortuus recolitur; et eadem ratione non interponitur ejus persona, ut offerens sacrificium incruentum, sed solum fit repræsentatio ejus, ut offerentis cruente; non ergo fit eo die proprium sacrificium in Ecclesia, quia nullum fieri potest in ea sacrificium, in quo Christus non sit principale offerens. Quando ergo in officio illius diei sacrificium nominatur, vel late sumitur pro quocumque sacro ministerio, vel significatur ipsa hostia consecrata, eo modo, quo victima sacrificii solet interdum sacrificium appellari. Generales autem locutiones, quod omnibus diebus effertur Deo sacrificium in Ecclesia, non excludunt singularem exceptionem, quamvis illam expresse non exprimant. De consuetudine autem Græcorum non consecrandi in diebus Quadragesimæ, præterquam sabbathis et Dominicis diebus, respondetur primum, illam consuetudinem non satis colligi ex Concil. Laodiceno; nam verba ejus in can. 49, sunt, quod *non oportet in Quadragesima panem benedictum offerre, nisi in sabbatho et Dominica;* non enim consuevit

nomine panis benedicti Eucharistia significari; quod si fortasse ibi ita exponatur, ibidem absolute dicitur non esse offerendum aliis diebus; de oblatione autem ex præconsecratis nulla ibi fit mentio; consequenter vero concedendum est, illis diebus non fuisse oblatum sacrificium; quod si hoc inconveniens videatur, respondemus, illam consuetudinem non fuisse receptam, nec probatam ab Ecclesia Romana.

SECTIO V.

Utrum sumptio sacramenti, prout a sacerdote fit, sit de essentia hujus sacrificii, vel potius tota essentia in sola consecratione consistat.

1. *Prima opinio.* — Prima sententia est, sacerdotalem sumptionem esse de essentia hujus sacrificii, non quatenus est qualiscumque usus sacramenti, sed quatenus est perfecta consumptio, et immutatio victimæ oblatæ. Ita insinuat Gabr., lect. 26 in can.; et apertius docent moderni Thomistæ; Soto, d. 13, quæst. 1, art. 6, et 8, quæst. 2, art. 2, qui etiam dicit, potiorem partem essentialem hujus sacrificii esse sumptionem sacerdotis; idem tenet Ledesm., 1, part. 4, quæst. 23, art. 4; Can. 12, de Locis, cap. 13, quos secutus est Bellarm., lib. 1 de Missa, cap. ult.; favet D. Thom., quæst. 80, art. 12, ad 3, quatenus dicit, sacerdotem, in persona totius populi, corpus et sanguinem sumere; nam in hoc significat, illam sumptionem non esse merum usum sacramenti, qui est mere personalis, sed esse actionem sacrificalem; solum enim actiones, quæ hujusmodi sunt, fiunt a sacerdote in persona totius populi; et hac quæst., art. 4, dicit, Eucharistiam offerri, ut sacrificium; consecrari vero et sumi, ut sacramentum; qui locus, quamvis alias difficilis sit, quia videtur utramque actionem distinguere ab actione offerendi, in hoc tamen favere videtur præsenti sententiæ, quia illas inter se æquiparat, ut ad rationem sacrificii admittantur, vel excludantur, formaliter, aut materialiter; et eadem quæst., art. 6, ad 3, significat, sacrificium perfici per sumptionem; dicit enim, si contingat, post consecrationem utriusque speciei, aliquid mortiferum reperiri in calice, propter quod non possit a sacerdote sumi, debere iterum vinum apponi et consecrari, ut sacrificium perficiatur; at vero, si sola consecratio esset de essentia sacrificii, sacrificium jam fuisset perfectum, quia jam fuerat utraque species consecrata. Ratione probari potest, primo, quia de ratione sacrificii generatim est, ut sacerdos sacrificans de victima oblata participet, ut D. Thom. docet, q. 82, art. 4, ex Concil. Tolet. XII, et ex Dionysio et Augustino, quos ibi citat. Unde concludit, etiam in hoc sacrificio necessarium omnino esse, ut, quoties sacerdos sacrificat, toties corpus et sanguinem Domini sumat, juxta illud 1 ad Cor. 10: *Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?* quod ad hoc propositum citatur a dicto Concilio Toletano XII, can. 5.

2. Secunda ratio, et præcipua hujus sententiæ est, quia de essentia sacrificii est, et præsertim holocausti, ut tota victima consumatur, et realiter immutetur; sed hoc non fit in hoc sacrificio, nisi per sumptionem sacerdotis, ut constat, quia ante illam Christus realiter manet sub speciebus; et ut sic, est victima sacrificanda; ergo sumptio, per quam quodammodo perfecte immutatur, et amittit illud esse, quod sub speciebus habet, est de essentia sacrificii; nam hoc sacrificium est etiam holocaustum, in quo victima debet perfecte consumi. Responderi potest, ibi fieri realem immutationem totius substantiæ panis et vini. Sed hoc non satis est, tum quia panis non est præcipua res oblata, sed Christus; tum etiam quia nec panis ipse omnino consumitur per illam immutationem, cum adhuc species ejus remaneat, et ita nondum videtur holocaustum consummatum; tum denique, quia illa immutatio panis et vini insensibilis est; mutatio autem victimæ, cum in sacrificio sensibili fit, debet esse sensibilis. Aliter respondent alii, hic fieri immutationem, non realem, sed mysticam, quatenus ex vi verborum corpus et sanguis separatim consecrantur, et per eas cruenta Christi mors, quæ fuit verum holocaustum, repræsentatur. Sed neque hoc satisfacit; alioqui hoc non esset verum et reale sacrificium, sed tantum figura et imago sacrificii, quia illa non est realis immutatio seu mactatio, sed tantum signum et repræsentatio realis mactationis; non ergo hoc satis est ad verum et reale sacrificium.

3. *Secunda opinio.* — Secunda sententia est, sumptionem sacerdotalem sacramenti Eucharistiæ non esse de essentia sacrificii ejusdem Eucharistiæ, sed esse quid posterius, solumque pertinens ad perfectionem quasi extrinsecam talis mysterii, totamque essentiam sacrificii in consecratione consistere. Ita sentiunt ex Scholasticis, D. Thom. hic, q. 79,

art. 5, ubi dicit, Eucharistiam habere rationem sacrificii, in quantum offertur, rationem autem sacramenti, in quantum sumitur; et quæst. 82, art. 4, ad 1, ait, quod consecratio chrismatis, vel cujuscumque alterius materiæ, non est sacrificium, sicut est consecratio Eucharistiæ; et quæst. 83, art. 4, ubi omnes fere cæremonias et actiones Missæ declarat, sic inquit : *Quarto petit,* scilicet sacerdos, *hoc sacrificium peractum, esse Deo acceptum, cum dicit : Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris,* etc., quam orationem profert sacerdos statim post consecratam utramque speciem; tunc ergo censet D. Thom. jam esse peractum sacrificium; et inferius subdit : *Deinde agitur de perceptione sacramenti, primo percipiente sacerdote; postmodum aliis;* censet ergo, totum hoc fieri jam peracto sacrificio, et tam perceptionem sacerdotis, quam aliorum, esse extra rationem sacrificii. Idem sentit Bonav. in 4, dist. 14, art. 1, quæst. 4; Major, dist. 9; et ex modernis, Alanus, lib. 2 de Sacrificio Missæ, cap. 25; Cassal., lib. 2 de Sacrificio, cap. 25; Episcop. Oxom., tractatu de Sacrificio, c. 11; Catherin., opusc. de Sacrif. Missæ; Palacius in 4, dist. 8, disp. 1 et 4; Turrianus, lib. 8 Constit., in Scholiis ad cap. 5, 10, 11, 12 et 14, ubi inter alia refert Simeonem, Archiepisc. Thessalon., lib. de Myster. Miss., c. 3, distincte inquirentem, an Christus sacrificaverit ante vel post consecrationem, respondentemque, neque ante, neque post, sed in ipsa consecratione sacrificasse, quia tunc facta est mutatio ex pane non mactato in corpus Christi mactatum; quæ verba fere habentur apud Nicolaum Cabasilam in expositione Liturgiæ, cap. 32. Fundamentum hujus sententiæ esse potest, quia consecratio est sufficiens actio ad sacrificandum, et continet repræsentationem mortis Christi; est ergo sufficiens mactatio mystica; ergo in illa sola consistit essentia hujus sacrificii. Quod fundamentum probabile est, indiget tamen majori declaratione. Et ideo, ut radix hujus dubitationis intelligatur, illud, quod supra notavimus, hic etiam observandum est, sacrificii essentiam in particulari, et quoad actionem ad significandum impositam, pendere ex institutione : institutionem autem supponere quidem in ipsis actionibus aliquid, quod ex se illis convenit, scilicet aptitudinem et decentiam ad talem usum, seu significationem, non tamen ex solis rebus ipsis oriri, aut in eis solis fundari posse, cum pendeat ex voluntate instituentis; fieri enim potest, ut aliqua actio de se apta sit ad sacrificium, et tamen non sit ad talem usum assumpta. Item, quod aliqua actio per se sola possit esse sufficiens ad sacrificandum, si imponatur, et tamen, quod de facto non sufficiat, quia non est per se assumpta, et imposita, sed conjuncta cum aliis; sicut in sacramentis sola ablutio sine verbis, vel sola unctio manuum, sine unctione oculorum, etc., posset sufficere ad sacramentum baptismi, vel extremæ unctionis conficiendum, si Christus voluisset; de facto tamen non ita est. Triplex ergo hinc oritur quæstio. Prima est de aptitudine, an sola consecratio, per se sumpta, fuerit apta ad totam sacrificii essentiam constituendam. Secunda, an etiam consecratio simul cum sumptione potuerit conjungi, ut per modum unius artificialis compositi unum sacrificium constituatur. Tertia, si utrumque horum est possibile, quomodo institutio facta sit.

4. *Sola consecratio apta est ad integrum sacrificium fundandum.* — Dico ergo primo : sola consecratio est sufficiens, et de se apta, ut possit imponi, ut in ea tota essentia alicujus sacrificii consistat. Hæc conclusio videtur mihi certissima, quia in consecratione potest fundari tota significatio, tam mystica, quam moralis, ad sacrificium sufficiens; ergo illa per se est apta, ut in ea ponatur tota essentia sacrificii. Antecedens patet, quia per illam repræsentatur passio Christi. Potest etiam imponi in recognitionem supremi cultus Deo debiti, ut auctori rerum omnium, quatenus per hanc actionem fit mirabilis quædam et supernaturalis rerum immutatio, in hunc finem, ut Deo offeratur, seu in honorem ejus in altari ipsius præsens fiat res nobilissima, maximeque illi grata, quæ est Christus Deus homo; ergo est sufficiens de se illa actio, ut integra ratio, et significatio sacrificii in ea fundetur; ergo, ut imponatur, ut sit tota essentia sacrificii. Neque fundamentum secundæ sententiæ plus probat, quod tamen non satis est ad ostendendam essentiam sacrificii, prout jam est a Christo instituta.

5. *Satisfit rationibus in oppositum adductis.* — Fundamentum autem primæ opinionis, quatenus contra hanc conclusionem procedit, debile est, et necessario nobis solvendum; intendit enim concludere, consecrationem non esse totam essentiam hujus sacrificii, ac si esset incapax hujus impositionis, et inepta ad hoc munus, nisi ei conjungatur consumptio sacramenti, quod tamen plane falsum est. Ad

primum ergo negatur, de necessitate actionis sacrificativæ ut sic, esse, quod sacrificans proximus participet de sacrificio; hoc enim nulla ratione, vel inductione ostendi potest; nam, seclusa manducatione, seu participatione sumentis, potest esse aliud genus actionis, qua sufficienter consecretur, vel conficiatur res oblata; ergo nulla est ratio, cur ille determinatus modus actionis dicatur necessarius ad rationem sacrificii, ut sic. Unde in lege veteri multa erant sacrificia, quæ omnino incendebantur, neque ex eis aliquid reservabatur in usum sacerdotum, vel fidelium, et, licet in aliquibus id fieret, ille tamen usus, vel participatio sacerdotum, non erat de intrinseca essentia sacrificii, sed tanquam quid consequens, aut indicans effectum sacrificii, vel aliquid simile; de quibus legi potest D. Thom., 1. 2, quæst. 102, art. 3, ad 8 et 10. Unde hujus rei signum colligere licet ex distantia temporis, et loci; nam, quod sacrificabatur, non statim comedebatur, sed vel eodem die, vel in aliquibus sacrificiis etiam in crastino; et non comedebatur in eodem loco; sed, vel in atrio a sacerdotibus, vel in propriis domibus a reliquo populo. Nec D. Thom. loco ibi citato dicit, hoc esse de ratione sacrificii ut sic; sed solum hujusmodi sumptionem, seu participationem esse congruentem ad perfectionem sacrificii, meritoque ex præcepto esse posse necessariam sacrificanti; quod potest esse verum, etiam si non sit de essentia; an vero de facto ita sit in nostro sacrificio, dicemus statim; nunc enim solum explicamus, quid ex parte actionis imponendæ ad sacrificium necessarium sit.

6. Ad secundam rationem recte ibi responsum est, ad rationem sacrificii potuisse sufficere transmutationem panis et vini in corpus et sanguinem Christi, quæ per consecrationem fit; et ad primam replicam in contrarium respondetur, hoc esse singulare et excellens in hoc sacrificio, quod per se primo potius est propter efficiendum, quam propter destruendum; in omni enim sacrificio, quod per realem immutationem fit, invenitur destructio alicujus rei oblatæ, ex qua necessario resultat aliud, quasi consurgens, et oblatum in honorem Dei. Est tamen differentia inter vetera sacrificia, et hoc nostrum, quod illa, quia erant imperfecta, et fiebant per actiones mere naturales et humanas, potissimum consistebant in destructione alicujus rei, per quam significabatur, Deum esse auctorem omnium, vel aliquid simile. Unde, quod principaliter offerebatur, erat res illa interficienda, vel destruenda in Dei honorem; consequenter etiam, quod inde resultabat, offerebatur in honorem Dei, seu incendebatur in odorem suavissimum Domino, ut sæpe dicitur in Levitico; at vero in nostro sacrificio, quia per actionem supernaturalem et divinam perficitur, licet substantia panis et vini destruatur, tamen, quod potissimum intenditur, est effectio et præsentatio (ut sic dicam) corporis et sanguinis Christi super altare Dei in honorem ejus. Et ideo res oblata in hoc sacrificio principaliter ac simpliciter est Christus, qui est terminus talis actionis; unde necesse non est, ut materia, quæ transmutatur, sit semper res principaliter oblata, si terminus actionis, qua sacrificium perficitur, sit magis intentus, tam ex vi talis actionis, quam ex intentione sacrificantis, et de se etiam sit dignior, et ad cultum Dei magis pertinens; tunc enim illa esse potest præcipua res sacrificata; et ita contingit in præsenti sacrificio.

7. *Objectio.* — *Responsio.* — Unde facile solvitur objectio, si in hunc modum fiat: nam si quis agnum vivum sumeret, eumque Deo offerret, solum præsentando illum super altare, et illum non interficiendo, neque immutando, illud non satis esset ad sacrificium, sed esset quædam simplex oblatio; ergo similiter sola consecratio, per quam Christus præsentatur Deo in altari, si non intercedat alia sumptio vel immutatio, non potest sufficere ad sacrificium. Respondetur enim, licet quod in antecedente assumitur, frequentius ita factum fuerit, juxta communem usum veterum sacrificiorum, tamen simpliciter id non esse necessarium; posset enim sacrificari agnus absque immutatione reali et physica, si aliquid aliud sacrum circa illum fieret, quo censeretur manere moraliter sanctificatus, et ad sacros usus deputatus; nam, ut supra dixi, non est de absoluta ratione sacrificii realis immutatio seu destructio alicujus materiæ oblatæ, quia, et in Levitico interdum legimus sacrificia facta sine tali immutatione, ut patet cap. 23 et 24; et ipsum nomen *sacrificium* solum postulat, ut circa rem oblatam fiat aliquid sacrum, quo divina excellentia recognosci possit; quod non repugnat, alio modo fieri, quam per realem immutationem.

8. Secundo vero, et facilius, negatur consequentia et similitudo, quia ille agnus non repræsentaretur Deo per actionem sacram, immutativam unius creaturæ, ut efficiat agnum immaculatum in Dei honorem, repræ-

senta do simul cruentum sacrificium talis agni; per quam actionem offertur Christus in Eucharistia, quæ sufficientissima est, ut dixi, ad rationem sacrificii. Præsertim, quia, sicut per actionem destructivam potest coli Deus, et significari suprema ejus potestas et dominium, ita etiam per actionem effectivam ad hoc deputatam a Deo, maxime si illa effectio sit supernaturalis et divina, et terminetur ad præsentandam Deo rem illi gratissimam, qua ipse maxime colitur et honoratur; unde, licet demus, necessariam esse ad sacrificium realem immutationem alicujus creaturæ, non inde fit, esse necessariam per modum destructionis in re principaliter oblata, quia etiam esse potest per modum effectionis. Unde ad secundam probationem de holocausto respondetur, formalem rationem holocausti non consistere in hoc, quod tota res oblata consumatur vel comburatur, vel aliquid simile, alioquin sacrificium crucis non fuisset holocaustum, quia corpus Christi post mortem incorruptum mansit; ratio vero holocausti formaliter in hoc consistit, quod totum sacrificium ordinetur in reverentiam et amorem divinæ majestatis et bonitatis, et consequenter, ut totum id, quod offertur, maneat Deo consecratum, quod totum habet Eucharistia ex vi consecrationis, etiamsi realiter non consumatur.

9. Ad tertiam probationem de signo sensibili respondetur, actionem consecrativam etiam esse sufficienter sensibilem, ut in ea possit sacrificium sensibile constitui, quia, licet sensibus non percipiatur, prout in se intime et substantialiter fit, tamen per verba consecrationis aliquo sensibili modo significatur; et hoc satis est in supernaturali sacrificio, quod non utcumque consistit in actione, sed ut facta per talia verba sensibilia; alioquin, neque sumptio corporis Christi dicetur sensibilis, quatenus versatur circa ipsum corpus, quia, ut sic non sentitur, nisi ratione specierum continentium, significantium ipsum Christum, quod totum fundatur in significatione et efficacia verborum; si ergo illud satis est, ut Christus dicatur sensibiliter manducari, ita hoc erit satis, ut dicatur sensibiliter significari seu consecrari, quia nimirum signo sensibili consecratur. Nulla ergo ratione dubitari potest, quin consecratio Eucharistiæ, prout modo fit, potuerit esse actio sufficiens ad rationem sacrificii.

10. *Consecratio et sumptio institui potuerunt, ut simul nec separate sufficientes ad sacrificium fundandum.*— Dico secundo, consecrationem simul cum sumptione potuisse a Christo Domino institui ad integrandum seu constituendum essentialiter unum sacrificium, ita ut neutra actio sine altera per se illud compleret. Probatur, quia in hoc nulla est repugnantia, et aliunde institutio pendet tota ex voluntate instituentis; et declaratur præterea, quia in hac duplici actione simul sumpta, est major quædam exterior sensibilis mutatio, seu consumptio rei oblatæ, ut convincit argumentum prioris sententiæ; est etiam majus quoddam fundamentum ad plenius repræsentandam mortem Christi, usque ad sepulturam ejus, et effectum sanctificationis nostræ ex ea provenientem; ergo propter has et similes causas potuit Christus instituere, ut hæc duplex actio ad essentiam hujus sacrificii pertineret. Præterea, potest hoc confirmari ex figura hujus mysterii, quæ in sacrificio Melchisedech præcessit; in illo enim nulla fiebat mutatio sensibilis circa panem et vinum oblatum, præter esum et potum ejus. Similiter in jugi sacrificio agni, quod in figuram hujus fiebat quotidie in lege veteri, videtur de substantia ejus fuisse, præter interfectionem agni, sumptio panis et vini, ut ex cap. 29 Exod. et 28 Num. colligitur; ergo idem potuit in præsente institui. Neque obstat, quod sumptio victimæ debet supponere immolationem ejus; nam hoc est verum de sumptione, quæ ab aliis fit, solum ad participandum de sacrificio; non repugnat autem sumptionem ipsius sacerdotis institui, ut sit consummatio ipsiusmet immolationis, et immutationis faciendæ circa rem offerendam.

11. *Totam sacrificii Eucharistici essentiam, in consecratione positam, præcisa sumptione, probabile est.* — Dico tertio : verisimilius est, de facto sumptionem sacerdotis non esse institutam, ut sit de essentia hujus sacrificii, atque adeo totam essentiam positam esse in consecratione. Hæc assertio non est certa, quia voluntas Christi, ex qua omnia hæc pendent, non est in hoc satis nota nobis; neque ex Scriptura, neque ex traditione, neque etiam ex revelatis, potest necessaria ratione colligi, et ideo solum dixi, hoc esse verisimilius. Quod probatur primo ex auctoritate quasi negativa Evangelistarum, quos verisimile est, narrantes historiam et institutionem tanti mysterii, non prætermisisse essentialem ritum hujus sacrificii; referunt autem expresse, Christum Dominum consecrasse Eucharistiam; non autem ita referunt,

sumpsisse illam; nam, licet id probabiliter colligatur ex quibusdam verbis Lucæ, tamen et sensus illorum verborum, ex quo id colligitur, incertus est, et præterea illa verba non sunt directe dicta ab Evangelista, ut nobis referret, Christum sumpsisse suum corpus et sanguinem, sed solum, ut referret quædam verba, quæ Christus protulit in cœna, scilicet: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum;* et illud : *Non bibam amodo de hoc genimine vitis;* ex quibus nos quasi indirecte colligimus, Christum manducasse et bibisse novum Pascha; si autem hoc esset de essentia sacrificii, debuisset directe et satis clare ab Evangelistis referri, sicut sæpe in superioribus diximus de his, quæ sunt essentialia huic mysterio, quatenus sacramentum est, quia non minus est necessarium Ecclesiæ, ut sacrificium est.

12. Secundo hinc sumitur secundum argumentum ex doctrina Sanctorum Patrum, qui sola consecratione contenti videntur ad explicandam hujus sacrificii rationem. Unde sunt illa verba Ambrosii, quæ in superioribus citavimus : *Videmus principem sacerdotum,* etc., usque ad illud : *Ipse offerre manifestatur in nobis, cujus sermo sanctificat sacrificium, quod offerimus;* ponit ergo oblationem in sanctificatione sacrificii, quæ verbis Christi fit, quæ nihil aliud est, quam consecratio. Et consentire videtur Cyprian. in serm. de Cœna Dom., quem supra citavimus; dicit enim ex vi verborum Christi incipere Eucharistiam simul esse medicamentum et holocaustum; videtur etiam expressum testimonium, quod ex Greg. refertur in cap. Multi, 1, q. 1; reperitur autem apud Isid., lib. 6 Orig., cap. 18 : *Sacrificium dicitur, quasi sacrum factum, qui a prece mystica consecratur pro nobis in memoriam Dominicæ passionis.* Unde etiam Beda, hom. Domin. infra Octav. Epiph. : *Memoria,* inquit, *passionis replicatur, cum panis et vini creatura in sacramentum carnis et sanguinis ejus, ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur;* docet autem D. Thom. in hoc art. 1, et supra, quæst. 79, art. 7, hoc mysterium habere rationem sacrificii, quatenus in eo repræsentatur passio Christi, qua se obtulit hostiam Deo. Præterea in cap. Relatum, de Cons., dist. 2, et Concil. Tol. XII, cap. 5, sic legitur : *Relatum est nobis, quosdam e sacerdotibus non tot vicibus communionis sanctæ gratiam sumere, quoties sacrificium in uno die videntur offerre, sed in uno die si plurima per se Deo offerant sacrificia, in omnibus se oblationibus a communione suspendant, et in sola tantum extremi sacrificii oblatione communionis sanctæ gratiam sumant, quasi non sit toties illi vero et singulari sacrificio participandum, quoties corporis et sanguinis immolatio facta constiterit.*

13. In quibus verbis imprimis notandum est, in eis supponi immolationem prius esse factam, quam de sacrificio participet sacerdos; hoc enim significant illa verba : *Participandum est de sacrificio, quoties immolatio facta constiterit*, ubi consecratio nomine *immolationis* significata videtur; nam perinde dictum videtur, ac si diceretur, communicandum esse sacerdoti, quoties ab eo consecratio facta fuerit. Unde non docetur sacerdotem debere sumere, ut immolet vel offerat, sed ut de re jam oblata et immolata participet, juxta illud, quod supra ex Greg. Nyss., orat. 1 de Resurrect., retulimus, et præsentem conclusionem non parum confirmat; dicit enim in universum, sumptionem hujus sacramenti supponere immolationem jam factam, et ad hoc propositum adducit eadem verba Pauli, quæ Concil. etiam Tolet. citavit : *Qui edunt hostias, participes sunt altaris,* 1 ad Cor. 10, id est, eduntur hostiæ ad participandum de altari, id est, de sacrificio in altari oblato; sumitur enim continens pro contento. Denique, hoc confirmant verba ejusdem Gregorii Nyss., lib. de Baptismo, prope initium : *Panis in principio panis est; at ubi illum mysterium sacrificaverit, corpus Christi et dicitur, et est;* ubi consecrationem, sacrificationem vocat, panem autem sacrificari dicit, ut materiam sacrificationis. Tertio est optima conjectura supra etiam indicata, quia in hoc sacrificio principalis sacerdos offerens est Christus; in tantum vero Christus est principalis offerens, in quantum proximus minister in persona ejus operatur; ergo sola illa actio est essentialis oblatio hujus sacrificii, quam sacerdos ministerialis in persona Christi exercet; hæc autem est sola consecratio; in illa enim loquitur in persona Christi, ut supra ostensum est; in sumptione vero nihil operatur in persona Christi, sed in propria; nihil enim in ea fit, quod in persona Christi fieri sit necesse. Et potest in hunc modum declarari : nam in sumptione duo sunt, scilicet, collatio sacramenti, et acceptio; primum fit quidem a sacerdote, ut ministro Christi, non tamen ut operante, et repræsentante formaliter personam ejus, sed per potestatem ab eo receptam, sicut quando

baptizat, vel aliud sacramentum confert; imo hæc actio per se et in rigore, licet requirat potestatem ministerialem, non tamen sacerdotalem, nisi ratione consecrationis; potest enim per se a diacono fieri. Ut autem sumptio est receptio sacramenti, multo minus fit in persona Christi; fit enim a sacerdote, ut membro Christi, participante victimam oblatam; unde sacerdos sumpturus sacramentum eodem modo pro se, et pro aliis orat, *ut quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus, omni benedictione cœlesti et gratia repleamur*, et ideo statim in propria persona dicit : *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum;* dum ergo sumit, propriam tantum gerit personam, non Christi; ergo illa sumptio non pertinet ad essentialem actionem hujus sacrificii.

14. Quarto potest addi congruentia, quia nulla fuit necessitas instituendi sumptionem ut essentialem sacrificio; et alioqui conveniens fuit, unicuique actioni proprium locum et gradum tribuere; ergo verisimile est, ita factum esse. Major sufficienter constat ex dictis in prima conclusione, et quoad mysticam significationem amplius declaratur, quia Christus ad hoc ordinavit hoc sacrificium, ut esset suæ passionis memoriale, juxta illud : *Hoc facite in meam commemorationem;* propter quod dixit D. Thom., locis supra citatis, hoc mysterium habere rationem sacrificii, quatenus in eo agitur repræsentatio passionis Christi; sed hoc agitur in consecratione ipsa, et propterea non debet corpus sine sanguine consecrari, ut dixit idem D. Thom., q. 78, art. 3, ad 2 et 7, et quæst. 80, art. 12, ad 3; ergo non oportet, ad repræsentationem, vel significationem hujus sacrificii, addere sumptionem ut essentialem; nam cruentum sacrificium Christi in puncto mortis consummatum est; sepultura autem ejus non fuit de substantia sacrificii, sed veluti quædam extrinseca perfectio seu consummatio, aut potius testificatio ejus; sic igitur in præsenti, sacrificium hoc incruentum tunc substantialiter perficitur, quando mors Christi expresse repræsentatur, quod per consecrationem fit; in sumptione autem repræsentari potius videtur Christi sepultura; non ergo fuit necesse, illam adhibere, ut essentialem, sed solum ut participationem, et quasi testificationem sacrificii peracti. Atque hinc etiam patet minor propositio in argumento assumpta; nam sumptio Eucharistiæ, etiam si a sacerdote fiat, habet propriam rationem suam in ratione sacramenti, formaliter namque est usus sacramenti; habere etiam potest suam propriam significationem distinctam a significatione sacrificii, ut declaratum est; ergo conveniens fuit, ut hic usus sacramenti omnino distinctus ac separatus fuerit ab actione sacrificandi; et quod hæc prius consummata sit, ut sacerdos, sicut reliqui, de victima jam plene immolata participet Quo fit, ut tam vere immolatus sit Christus, ut manet sub hostia consecrata non sumpta a sacerdote, quam, ut fuit sub hostia, quam sacerdos consumpsit; imo licet contingat, post consecrationem non sequi sumptionem, revera manet Christus sacrificatus, et perfecte immolatus, ut, si post consecrationem contingat, apparere carnem aut sanguinem, vel aliam similem immutationem in speciebus fieri; tunc enim, nec sumendum est sacramentum, nec necessarium est ex præcepto iterum conficere, ac sumere, ut constat ex D. Thom., quæst. 82, art. 4, ad 3; signum ergo est, jam fuisse perfectam immolationem, alioqui non esset sacrificium imperfectum relinquendum. Unde tandem solet conjectura sumi ab effectu sacrificii, qui non differtur usque ad sumptionem, sed statim post consecrationem datur; alioqui in eo casu sacrificium maneret sine effectu. Quæ conjectura, licet ex re æque incerta sumi videatur, in hoc tamen habet congruentiam aliquam, quod per se decens esse videtur, ut consecratio ipsa vi sua aliquem in nobis habeat effectum; ut, sicut passionem Christi nobis repræsentat ex ipsius institutione, ita etiam virtutem ejus aliquo modo nobis applicet. Ac denique, ut sicut effectus sacrificii et sacramenti diversi sunt, ita etiam diversis temporibus conferantur, nec sacrificium, ut sic, suo effectu careat, etiam si ad usum sacramenti non perveniatur.

15. *Objectioni respondetur.* — Dices : cur ergo Ecclesia differt commemorationem et oblationem pro defunctis usque ad tempus post consecrationem? sic enim jam erit applicatus sacrificii effectus, quando defunctorum commemoratio fit, quod videtur magnum inconveniens, et contra mentem Ecclesiæ, quæ vult sacrificium etiam ex opere operato prodesse defunctis. Adde, quod post consecrationem fit nova oblatio sacrificii, et deprecatio, ut, et sit Deo acceptum, et prosit offerentibus, et his, pro quibus offertur. Respondetur, applicationem sacrificii, quoad effectum ex opere operato, quæ non fit, nisi

per intentionem sacerdotis offerentis, fieri debere ante consecrationem, ut infra dicam, sive viventibus, sive defunctis applicetur, quia effectus esse non debet quasi suspensus, sed statim dari, ac sacrificium consummatur; consummatur autem in utriusque speciei consecratione, ut dictum est, et dicetur sectione sequente; et ideo jam tunc adesse debet intentio applicantis, ut statim fiat applicatio. Neque ex ritu, quem Ecclesia servat in Missa dicenda, aliud colligi potest; nam potius statim post finitam consecrationem incipit sacerdos deprecari pro sumentibus, et participantibus victimam oblatam, ut eis proficiat ad salutem, etc. Quod vero sacerdos etiam tunc orat, ut Deus acceptum habeat sacrificium, non est quia essentialis oblatio sacrificii non sit jam peracta, sed quia adhuc habemus præsentem rem oblatam, et per illam possumus plura semper beneficia impetrare, et iterum atque iterum Deum deprecari, ut et majorem in ipsum reverentiam ostendamus, et ut ad plura beneficia nobis conferenda sacrificium nostrum acceptet, ac denique ut effectus sacrificii propter demeritum nostrum non impediatur, quam rem explicuit optime Cyrill. Hierosolym., Cateches. 5 mystag., dicens : *Deinde vero postquam confectum est illud spirituale sacrificium, et ille cultus incruentus, super ipsa propitiationis hostia, obsecramus Deum pro communi Ecclesiæ pace*, etc., et infra : *Cum hoc sacrificium offerimus, postea facimus mentionem etiam eorum, qui ante nos obdormierunt;* et infra : *Denique pro omnibus oramus, qui inter nos vita functi sunt, maximum credentes animarum juvamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius et tremendi, quod in altari positum est, sacrificii;* quibus verbis satis declarat post consecrationem orari pro defunctis, non de novo pro eis sacrificium offerendo, sed interpretando et impetrando, ratione sacrificii oblati, et Deo iterum repræsentando oblatam hostiam, quæ præsens adest.

16. *Dubium. — Solvitur. — Ordo ad sumptionem est de essentia Eucharistici sacrificii. — Sacerdotem de sacrificio participare, de jure esse divino probabile est.* — Una vero superest difficultas circa dicta; nam videtur ex his sequi, jure divino non teneri sacerdotem sacrificantem ad sumendum sacramentum; consequens autem falsum est : ergo. Sequela patet, quia nullum habemus præceptum positivum a Christo specialiter latum et sacerdotibus impositum de hac sumptione; si ergo hoc esse potest de jure divino, solum est, in quantum hæc obligatio intrinsece continetur in generali et naturali obligatione efficiendi perfectum sacrificium; hæc autem obligatio nulla est, si sumptio non est pars sacrificii, quia, si non est pars, sacrificium erit sine illa perfectum; obligatio autem participandi de hostia sacrificata, non est intrinseca et naturalis, cum necessaria non sit in omni sacrificio, ut dictum est; stante ergo doctrina tradita, quod sumptio non est de substantia sacrificii, non est cur dicatur talis sumptio jure divino necessaria; consequens autem est in primis contra D. Thom., quæst. 82, art. 4; imo videtur esse contra antiqua decreta in c. Comperimus, de Consecr., dist. 2, ubi dicitur immane esse sacrilegium, non sumi utramque speciem ab eo, qui sacrificat; et in cap. Relatum, de Consecrat. dist. 2, ubi idem præceptum declaratur, dicitur : *Quale erit sacrificium, cujus neque ipse sacrificans particeps esse dignoscitur?* Ubi hoc videtur fundari in ipsa ratione sacrificii. Idem colligitur ex Concil. Trident., sess. 13, c. 8; quin potius tam necessarium judicatum est in Ecclesia, ut post consecrationem sequatur sumptio, ut, si contingat sacerdotem consecrantem non posse sumere, debeat alius loco ejus substitui, ut consummet sacrificium, ut docet D. Thom. in hac quæst., art. 6, ad 1, ex can. Illud, et cap. Nihil. 7, quæst. 1; et idem habetur in regulis Missalis de supplendis defectibus Missæ; indicatur ergo hanc sumptionem esse præceptam tanquam de substantia sacrificii; alias non oportuisset Ecclesiam tam sollicitam esse de supplenda re accidentali et extrinseca, si supponeretur jam perfectum sacrificium. Quin potius vix potest assignari ratio differentiæ, cur magis sit necessarium, sacerdotem sumere, quam distribuere aliis astantibus, et per ipsum offerentibus, ut ipsi sumant, cum certius constet, Christum distribuisse Eucharistiam, quam sumpsisse, et utrumque dicatur esse extra rationem sacrificii, et tantum quidam usus sacramenti, et participatio victimæ immolatæ. Respondetur esse quidem præceptum sacerdotibus, ut utramque speciem sumant, cum sacrificant, ut est satis constans ex dictis, et ex usu Ecclesiæ. Addo vero deinde, non ideo hoc esse præceptum, ut per eam actionem sacrificent, sed ut participent de oblato sacrificio, et ipso opere ostendant, se consentire sacrificio, juxta illud 1 ad Cor. 10 : *Qui edunt hostias, participes sunt*

altaris. Ita sumitur ex D. Thom. in hac et præcedente quæst., utrobique art. 4. Dici vero ulterius potest, de ratione hujus sacrificii esse ordinem ad sumptionem, quia licet per se primo sit propter divinum cultum, consequenter vero etiam est institutum, ut hostia, in eo immolata et consecrata, sit animarum seu fidelium cibus; et hoc modo, ordo ad sumptionem potest aliquo modo dici de ratione hujus sacrificii, quamvis sumptio ipsa non sit de substantia ejus, sed extrinseca quædam perfectio, et consecutio cujusdam finis intenti in ipsa re consecrata et sacrificata; et hoc sensu intelligendum est quod ait August., 16 de Civit., cap. 5, manducare panem esse in novo Testamento sacrificium Christianorum, scilicet quantum ad rem oblatam; nam sicut sacrificia vetera post oblationem dabantur Judæis in escam, ita loco illorum in lege nova datur fidelibus panis consecratus in cibum, ideoque præcipitur sacerdotibus ut vel ipsi sumant, et de sacrificio participent. An vero hoc præceptum juris divini sit, non satis mihi constat; nam Concil. Trident. solum dicit, Ecclesiæ morem semper fuisse, ut sacerdotes celebrantes, se ipsos communicent. *Qui mos,* inquit, *tanquam ex traditione Apostolica descendens jure ac merito retineri debet.* Ubi nihil dicit de divino jure, quia nec traditio Apostolica statim infert jus divinum; nec tam intendit Concilium ibi docere quid præceptum sit, quam, quid liceat, scilicet, quod liceat sacerdoti offerenti communicare se ipsum, ut statim can. 10 definit. Alia vero antiquiora decreta, quamvis præceptum declarent, non tamen satis explicant, jure divino latum esse; imo nec D. Thom. docet expresse, hoc esse præceptum juris divini. Si autem propter conjecturas adductas dicendum videatur hoc esse præceptum divini juris, ad difficultatem propositam respondendum est, tale præceptum non colligi ex sola ratione, nec ex natura sacrificii ut sic, sed ex traditione et sensu Ecclesiæ, ex quo intelligimus, hanc fuisse Christi voluntatem, non quia sumptio sit de substantia sacrificii, sed ut mysterium Eucharistiæ omni ex parte, tam in ratione sacrificii quam sacramenti, consummetur, et ad usum reducatur, saltem a ministro publico conficiente illud, et præterea, ut minister ipso opere se exhibeat perfectum ministrum, ostendendo ad se sacrificium pertinere, seque illi consentire, esseque dispensatorem illius cibi cujus primo fit particeps.

SECTIO VI.

Utrum consecratio unius, an utriusque speciei, sit de essentia hujus sacrificii, et sub qua ratione.

1. *Dubitandi ratio.* — *In oppositum.* — Hæc sola quæstio superesse nobis videtur, ut tota hujus sacrificii essentia explicata maneat. Duo vero in titulo conjungimus, quæ inter se connexa sunt. Ut vero id, quod quæritur, distinctius intelligatur, advertendum est, tria posse in consecratione considerari. Primum est, destructio panis et vini facta in honorem et cultum Dei, sicut olim animal interficiebatur. Secundum est, quod Christus sit præsens sub speciebus, similiter in Dei cultum et honorem. Tertium est quod per consecrationem utriusque speciei fit mactatio mystica, quatenus ex vi verborum corpus et sanguis sacramentaliter separantur, licet re ipsa conjuncta sint per concomitantiam. Et quidem primum et secundum, quamvis ratione physica distincta sint, tamen in ordine ad sacrificium per modum unius consideranda sunt, quatenus unam componunt consecrationem, et quasi mutationem, sicut in aliis propriis mutationibus contingit, ex desitione termini a quo, et effectione termini ad quem, unam componi mutationem. Itaque primum illud (scilicet destructio panis) præcise sumptum non constituit rationem sacrificii, sed est quasi via quædam seu dispositio ad sacrificium, quia in ea solum intelligitur id, quod se tenet ex parte materiæ seu termini a quo; nondum autem intelligitur terminus ad quem, qui est Christus immolatus. De secundo igitur et tertio est disputatio. Et ratio dubii esse potest, quia in consecratione singularum specierum est non solum desitio materiæ, quoad substantiam panis et vini, sed etiam præsentia sacramentalis ipsius Christi in honorem Dei facta; est ergo in unaquaque consecratione essentialis ratio sacrificii. Et confirmari potest ex dictis, quia statim ac consecratur panis, jam est aptus et sacer cibus fidelium, etiam antequam consecretur calix; ergo jam est victima immolata, quia ante immolationem non est victima apta in cibum, et ideo terminus consecrationis dicitur a Patribus esse Christus immolatus, qui propterea statim incipit esse hostia sancta et immaculata. In contrarium vero est, quia hoc sacrificium essentialiter requirit expressam repræsentationem sacrificii cruenti; sed hæc non fit in consecratione unius speciei, sed utriusque simul,

quatenus separatim consecrantur ex vi verborum; ergo in utraque simul posita est substantia sacrificii.

2. *Prima opinio.* — Duas in hac re invenio extreme dissidentes sententias. Prima affirmat, consecrationem cujuscumque speciei per se sumptam, essentialiter esse veram sacrificationem; ratio enim facta ostendit, in singulis esse quicquid est de ratione sacrificii, quia per eam res oblata ex profana efficitur sacra, et divino cultui dicatur, quod satis est ad rationem sacrificii, juxta doctrinam D. Thom. in 2. 2, quæst. 85, art. 3, ad 3. Idem tenet Ruard., et Cassal., locis supra citatis. Quod si objicies primo, quia in singulis consecrationibus ex vi verborum non conficitur totus Christus, sed corpus vel sanguis, respondent hoc nihil referre, nam satis est, quod reipsa consecretur totus Christus, sive id sit ex vi verborum, sive per concomitantiam, eo vel maxime, quod corpus, vel sanguis Christi, per se sufficeret ad essentiam sacrificii, cum sit infiniti valoris. Si objicias secundo, quia sequitur, duas consecrationes esse duo sacrificia, quia in unaquaque earum reperitur æqualis ratio sacrificii, quia per utramque fit æqualis immutatio creaturæ, et offertur res infiniti valoris, tam ex vi verborum quam per concomitantiam, et utramque Christus æque adhibuit, et de utraque dixit : *Hoc facite*, et in utraque considerare licet æqualem significationem, tam moralem quam mysticam; ergo utraque erit verum sacrificium, et consequenter erunt duo sacrificia; respondebunt negando sequelam, quia, licet in singulis sit essentia sacrificii, tamen, quando moraliter uniuntur, non est in singulis earum per modum totius, sed per modum partis integrantis unum integrum sacrificium. Sicut in rebus physicis quamvis essentia aquæ sit in qualibet parte ejus, tamen, cum uniuntur, non sunt plures aquæ, sed una. Et in hoc eodem mysterio in ratione sacramenti considerato, quamvis in singulis speciebus sit vera ratio sacramenti, nihilominus ex utrisque unum constat sacramentum, quod, licet in specie heterogeneum videatur, tamen in ratione formali signi homogeneum est. Sic ergo erit in præsenti, quoad rationem sacrificii; nam etiam sub hac ratione completur una significatio expressior ex utraque consecratione, quæ ad ipsum sacramentum terminatur, unde sicut sacramentum est unum, ita sacrificatio erit una. Quod si tandem objicias tertio, in singulis consecrationibus non esse perfectam imaginem et repræsentationem passionis Christi, respondebunt significationem mysticam non esse adeo intrinsecam et essentialem sacrificio, sicut moralem; ideoque in hoc genere satis esse, quod quælibet consecratio per se aliquo modo dictam passionem indicet; nam hoc ipso, quod corpus solum consecratur ex vi verborum, vel solus sanguis, illud conficitur ut exangue, hic vero ut effusus, seu separatus a corpore existens; et ita per singulas consecrationes indicatur mors; quod si per utramque simul expressius repræsentatur, inde solum fit, in eis esse magis integrum et perfectum sacrificium, non vero totam sacrificii essentiam, ita ut tota sit in utraque simul et non in singulis consecrationibus; erunt ergo hæ consecrationes, partes integrales, non essentiales unius sacrificii.

3. *Secunda opinio.* — Secunda opinio extreme contraria est, consecrationem tam unius quam duarum specierum, quatenus est realis transmutatio vel transubstantiatio, et includit illa duo, quæ in principio considerari posse diximus, non pertinere intrinsece ad essentiam hujus sacrificii, sed esse quid præsuppositum ad mactationem mysticam, quæ consistit in repræsentatione corporis et sanguinis, ac si in re essent separata; sub qua ratione mysticæ mactationis dicunt, consecrationem habere finem et essentiam hujus sacrificii; nam reliqua mutatio panis neque est primario intenta a sacrificante, neque in ea posita est aliqua religionis actio, quæ sacrificali modo fiat ad Deum placandum, quia solum potest placari respiciendo in faciem Christi sui sacrificati; est ergo solum veluti conditio præsupposita, et quasi instrumentum quoddam, quo utitur Deus ad mactandum mystice Christum in altari; in qua mactatione posita est essentia hujus sacrificii. Hanc opinionem tenet et late exponit Sebastianus, Episcop. Oxomens., tract. de Sacrif., cap. 11, et 14, secutus Alanum, lib. de Sacrif., cap. 19 et 20. Ex quibus vix colligere possum solidum hujus sententiæ fundamentum, aut quomodo percipi possit mactatio mystica, quin intrinsece includat aliquam actionem realem, ut infra dicam. Potest tamen in hunc modum ex eorum doctrina fundari : nam ex tribus supra numeratis, primum, quod est panis destructio, non potest per se ad rationem sacrificii intrinsece pertinere, propter rationes insinuatas inter explicandam ipsam opinionem; scilicet, quia neque est per se intenta, neque fit ad placandum Deum; etenim alias

panis esset res principaliter oblata in hoc sacrificio; sicut in veteribus sacrificiis, in quibus alicujus rei destructio vel interfectio fiebat ad honorandum vel placandum Deum, res quæ peribat, erat principaliter oblata, quod in hoc sacrificio nullo modo dici potest; primum ergo illud non potest ad essentiam hujus sacrificii per se pertinere. Secundum autem, scilicet, præsentia corporis et sanguinis Christi sub speciebus, pertinet ad rationem sacramenti quod conficitur per mutationem panis et vini in corpus et sanguinem Christi sacramentaliter existentia; ergo illud etiam sub ea ratione non pertinet intrinsece ad essentiam sacrificii; nam ratio sacrificii, et ratio seu constitutio sacramenti, diversæ esse debent. Superest ergo tertium, scilicet mystica mactatio, in qua essentia sacrificii consistat. Et quia hæc mactatio intelligi non potest sine duplici specie separatim ex vi verborum continente corpus et sanguinem Christi, inde consequenter concludunt, consecrationem utriusque speciei sub prædicta ratione ad essentiam sacrificii necessario requiri. Non explicant autem prædicti auctores, an dicenda sit utraque species de essentia, vel de integritate sacrificii; magis vero indicant esse de essentia, quia ad mactationem, ut sic, non satis est quodcumque signum vel indicium mortis Christi, sed necessaria est veluti actualis effusio et separatio sanguinis a corpore; hæc autem non est, nisi ambæ species concurrant.

4. *Unius speciei consecratio ab altera præcisa fieri potest.* — In utraque harum opinionum aliquid verum reperitur; neutra tamen earum videtur omnino rem explicasse, et fortasse aliqua ex parte de modo loquendi magis, quam de re disputant. Supponamus ergo quod sæpe diximus, aliud esse loqui de institutione, quæ fieri posset circa has easdem actiones, aliud vero, de institutione, quæ facta est; nam de possibili loquendo, constat, potuisse Deum instituere vel unam vel duplicem consecrationem in ratione sacrificii, idque vel ratione mutationis panis in honorem ejus factæ, vel ratione termini sub speciebus panis constituti, vel præcise propter ipsum, vel simul propter repræsentationem alterius realis mactationis; nihil enim horum per se repugnat, et in quolibet reperiri potest sufficiens aptitudo et proportio, ut ex impositione possit recipere significationem ad sacrificium requisitam; ut, si fingamus hominem non peccasse, et consequenter Christum non fuisse pro illo mortuum, Verbum tamen factum fuisse hominem; tunc enim institui potuisset sacrificium, in quo sub sola specie panis totus Christus consecraretur, et offerretur Deo in cultum ejus absque ulla mactatione mystica, vel repræsentatione passionis, quia tunc illa actio posset ad cultum Dei ordinari, et per illam posset aliquid incruente offerri; nulla est enim in hoc repugnantia; sicut, neque e contrario potest ulla assignari in hoc, quod nunc utriusque speciei consecratio ad rationem sacrificii imponi potuerit. At modo de hoc non agimus. Sed inquirimus institutionem prout facta est, de qua nonnulla tanquam certa et indubitata supponenda sunt. Primum est, singulas consecrationes panis et vini per sese posse fieri ita, ut factæ teneant, quia ut supra dictum est, ut una fiat, non pendet essentialiter ab alia; nam statim ac verba consecrationis panis consummantur, fit aliquid sacrum, etiam si contingat, vinum non sacrari; et idem esset, si e converso calix ante panem, vel etiam sine pane consecraretur. Unde fit, quamcumque ex his actionibus per se sumptam esse sufficientem ad efficiendum aliquid sacrum, et consequenter rationem hanc essentialiter convenire cuilibet earum per se consideratæ, scilicet, esse effectricem alicujus sacri ad cultum Dei pertinentis; nam quoad hoc præcise, neutra pendet ab altera; unde, quoad hoc non possunt dici partes essentiales alicujus totius; nam quando duo partes sunt essentiales, si una pars adhibeatur sine altera, nihil fit, ut patet in baptismo, si ablutio sine verbis vel e converso applicetur. Quamvis autem hoc ita sit, adhuc superest quæstio, an illud sacrum, quod per unam vel alteram consecrationem præcise fit, secundum præsentem institutionem habeat essentialem rationem sacrificii, vel quidnam illud sit.

5. *Desitio panis et vini non est primario intenta in Eucharistico sacrificio.* — Secundo est certum, mutationem illam panis, quæ in consecratione fit, non esse per se primo intentam in hoc sacrificio, ut panis, vel vinum destruatur in honorem Dei, non quia hoc fuerit impossibile, sed quia tale sacrificium esset imperfectum ex parte rei oblatæ, ut recte probant rationes secundæ sententiæ; nostrum autem sacrificium est perfectissimum et infinitum ex hoc capite; non ergo per se primo fit ob destructionem panis; essentia ergo hujus sacrificii non potest primario consistere in desitione panis. Adhuc tamen superest quæstio, an hæc desitio intret aliquo modo essentiam hujus sacrificii, prout de facto institutum est.

6. Dico ergo primo, consecrationem habere rationem sacrificii sub ratione mysticæ mactationis, ac separationis corporis et sanguinis ex vi verborum, totumque hoc ad essentiam hujus sacrificii pertinere. Quoad hanc partem veram esse censeo secundam opinionem, quam tenet etiam, quoad hoc, Bellarm., lib. 4 de Eucharist., cap. 22; et sumi potest ex D. Thom., quæst. 80, art. 12, ad 5, quatenus dicit, repræsentationem Dominicæ passionis in consecratione peragi, ideoque non posse corpus sine sanguine consecrari; et ex hoc art. 1, in quo probat, in mysterio Eucharistiæ immolari Christum, quatenus continet expressam imaginem et repræsentationem sacrificii cruenti, quod etiam multi Patres docuerunt, quorum testimonia in præcedentibus sectionibus retulimus. Ex quo principio potest in hunc modum ratio concludi : hoc mysterium ita est sacrificium incruentum ut esse debeat repræsentatio cruenti sacrificii, juxta Christi verba in hunc modum ab Ecclesia intellecta : *Hoc facite in me commemorationem*, id est, in repræsentationem passionis meæ. Unde est illud Cypr., lib. 2, epist. 3 : *Scriptura dicit : Quotiescumque ederitis panem istum, et calicem istum biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat; quotiescumque ergo calicem in commemorationem Domini et passionis ejus offerimus, id quod constat Dominum fecisse, facimus;* et illud August., in c. Semel, de Consecrat., dist. 2 : *Semel immolatus est Christus in semetipso, et tamen quotidie immolatur in sacramento;* et alia multa, quæ in ea dist. referuntur, præsertim in cap. In Christo, ubi Ambros. ait, hoc sacrificium esse exemplum illius, quo semel in cruce Christus oblatus est; est ergo hoc de ratione et essentia hujus sacrificii, unde fit, quicquid fuerit de ratione hujus expressæ repræsentationis, esse etiam de essentia et ratione hujus sacrificii.

7. *Hoc sacrificium, a Christo institutum, utriusque speciei consecrationem essentialiter includit. — Probatur ex conformitate ad sacrificium cruentum Christi.* — Dico ergo secundo, ut hoc mysterium absolute et simpliciter sit verum sacrificium, prout a Christo est institutum, essentialiter requiri utriusque speciei consecrationem. Ita videtur mihi sentire D. Thom. Et probatur ex præcedente conclusione, quia de essentia hujus sacrificii est expressa repræsentatio mortis et passionis Christi; sed hæc intrinsece requirit consecrationem utriusque speciei; ergo utriusque consecratio est de ratione sacrificii. Minor declaratur, quia aliud est loqui de quolibet signo, seu indicio mortis Christi; aliud vero, de expressa repræsentatione passionis ejus. Primum enim reperiri potest in qualibet specie per se sumpta, tamen valde implicite et obscure, quia corpus, licet ex se et ex vi verborum non dicat determinate corpus vivum, tamen etiam non excludit illud; et ideo consecratio corporis, ut sic, non satis significat corpus mortuum, cum de se indifferens sit ad vivum et mortuum; et idem fere est de consecratione sanguinis per se sumpta; nam etiam sanguis potest esse in venis, et extra venas; ergo sola illius consecratio ex vi sua non representat sanguinem, ut separatum a corpore; necessaria ergo est separata utriusque speciei consecratio, ut sit expressa repræsentatio passionis, atque adeo mystica mactatio. Accedit alia differentia notanda. Nam sacrificium Christi cruentum non consistit in hoc, quod corpus ejus fuerit mortuum, vel quod sanguis fuerit extra venas, sed in ipsamet actuali passione, et sanguinis effusione usque ad separationem animæ a corpore. Unde fit, ut, licet demus, per unam speciem corporis significari corpus mortuum, et per sanguinis speciem per se sumptam significari sanguinem effusum, non inde fit, per singulas species per se sumptas repræsentari sacrificium cruentum, nisi fortasse in suo termino. At vero, quando sanguis statim post corpus separatim consecratur, quasi in viva imagine repræsentatur ipsa effusio sanguinis, et consequenter separatio animæ a corpore, quæ ex effusione sanguinis secuta est; nam (ut Scriptura interdum loquitur), vita hominis in sanguine est; et ideo solet anima per sanguinem repræsentari.

8. *Ex Christi facto in cœna. — Ex antiquorum sacrificiorum figuris. — Similitudine ab arte factis. — Scrupulo occurritur.* — Secundo probari potest conclusio verbis et factis Christi. Ipse enim in utraque specie obtulit, quas non sine causa in diversis materiis, et diversis verbis consecravit, nec sine mysterio in consecrando calice addidit illa verba : *Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum*, indicans, per sui sanguinis effusionem perfectam esse remissionem peccatorum. Et ideo ad hunc effectum applicandum institui sacrificium, quod illam effusionem repræsentet per separatam sanguinis a corpore consecrationem. Post illud autem factum præcepit nobis, ut

eodem modo offerremus, dicens : *Hoc facite in meam commemorationem;* et ita Ecclesia semper intellexit, et servavit; est ergo utraque consecratio simpliciter necessaria, ut hoc sacrificium constet; et hoc sensu dicitur de essentia ejus, quæ non potest aliunde melius intelligi, quam ex verbis et factis instituentis. Tertio declaratur exemplis et figuris. Etenim in lege veteri, quando plures actiones, aut res præcipiebantur ad conficiendum aliquod sacrificium, omnes illæ erant de substantia sacrificii, ut, v. gr., si præcipiebatur animal interfici et cremari. Similiter in sacrificio Melchisedech, panis et vinum censenda sunt fuisse de essentia, quia Scriptura simpliciter dicit, obtulisse panem et vinum; nec posset rationabiliter dici, unam potius, quam aliam materiam, aut alterutram potius, quam utramque fuisse de essentia, cum Scriptura simplici et copulativa locutione utramque æque comprehendat; et (quod proxime ad rem spectat), sacrificium Christi cruentum, licet in passione fuerit inchoatum, tamen essentialiter mortem requisivit; ita ut si mors non fuisset revera subsecuta, sacrificium non fuisset essentialiter perfectum, nec consummasset redemptionem nostram, supposita Dei institutione et revelatione; ergo cum hoc sacrificium multis actionibus et speciebus constet, ex præcepto Christi, cumque in utraque simul sumpta, et compleatur proprie figura sacrificii Melchisedech, et in illa consistat propria significatio sacrificii cruenti, quantum ad id, quod in eo maxime essentiale fuit, verisimile valde est, utriusque speciei consecrationem esse de essentia. Quarto a simili sumitur alia conjectura a rebus artificialibus, in quibus illæ partes materiæ essentiales censentur, ex quibus resultat forma totius, et sine quibus esse non potest; ut, v. gr., in triangulo tres lineæ sunt de essentia, quia sine illis non potest esse talis figura, quæ est de essentia trianguli; et similiter in domo et aliis; sic igitur in præsenti, significatio propria et integra sacrificii est quasi forma totius sacrificii; et ideo res illæ seu actiones, sine quibus talis significatio esse non potest, merito existimandæ sunt essentiales. Hoc autem modo se habet in præsenti utraque consecratio, ut satis explicatum est, quia, licet in singulis speciebus per se sumptis possit intelligi aliqua significatio, ea tantum est implicita et obscura; quando autem, aliquod signum institutum est, ut explicite præsentet, non satis est ad essentiam ejus implicita et obscura significatio; sicut in forma baptismi non satis est dicere : In nomine Trinitatis, quia illa forma instituta est cum explicita significatione mysterii, per illa autem verba tantum implicite significatur. Nec refert, si quis dicat, per singulas consecrationes significari cultum Dei, quia non significatur, prout significari debet, juxta voluntatem instituentis; imo non significatur ille cultus, qui per mactationem cruentam, et incruentam Christi exhibitus est, quia non repræsentatur Christi redemptio et satisfactio, donec utraque consecratio finiatur; et ita illa potius est quædam inchoatio cultus, qui per utramque speciem essentialiter consummatur.

9. *Ad rationem in contrarium respondetur.* — Ex quibus non solum probata est conclusio posita, sed etiam responsum est ad fundamentum prioris sententiæ; nil enim refert, quod per primam consecrationem aliquid sacrum fiat, quod factum maneret, etiamsi secunda non sequeretur; inde enim solum fit, in illa consecratione esse inchoatum sacrificium, non vero essentialiter perfectum; sicut etiam jacto fundamento, et erecto pariete, aliquid factum manet, quamvis ædificatio non ulterius progrediatur; nemo tamen dicet jam esse domum essentialiter factam, sed inchoatam; et in aliis sacrificiis idem est; nam, si animal, quod interfici et comburi præcipitur, ut in sacrificium offeratur, prius interficiatur, et postea non comburatur, revera interfectum manet, non tamen propterea ibi fuit sacrificium essentialiter perfectum, sed inchoatum tantum ; et idem proportionaliter fuisset in sacrificio cruento Christi, si post flagella et clavorum etiam infixionem , mors non fuisset secuta ; nam revera mansisset sanguis effusus, et corpus vulneribus, seu cicatricibus affectum, et quodam speciali modo sanctificatum; non tamen fuisset sacrificium essentialiter perfectum. Ita igitur in præsenti per priora verba fit consecratio materiæ, quia hoc Christus instituit, et veritas formæ idem requirit; illa vero est quædam inchoatio sacrificii, cujus actio physica statim habet effectum circa suam materiam; expectat tamen (ut sic dicam) aliam partem, donec compleatur significatio sacrificii; et ideo non fuit in illa essentialiter completum.

10. *Effectus huic sacrificio proprie respondens non ante utriusque speciei consecrationem datur.* — Atque hinc intelligitur primo, proprium effectum hujus sacrificii, ut sic, non dari consecrata una specie, donec utriusque

consecratio consummetur, quia effectus non datur, donec sacrificium sit essentialiter perfectum, sicut dicebamus de sacrificio cruento, non fuisse per illud consummatam redemptionem, et propitiationem apud Deum, nisi quatenus in morte consummatum est; idem enim dicendum est in præsente sacrificio, nihil per illud fieri, donec mactatio mystica perfecta est. Ad quod applicari potest illud ad Hebr. 9 : *Sine sanguinis effusione non fit remissio;* ergo neque hoc sacrificium est propitiatorium sine mystica sanguinis effusione, et ideo, ut dixi, Christus in consecratione sanguinis mentionem fecit remissionis peccatorum. Non licet tamen hinc colligere, solam sanguinis consecrationem posse sufficere; tum quia in sacrificio præter sanguinem requiritur victima; tum etiam quia, ut dixi, consecratio sanguinis per se sola non repræsentaret sanguinis effusionem. Ultimo colligitur, quam sit verum, quod supra diximus, non posse unam speciem sine alia consecrari, et quæ ibi diximus, possunt etiam ad præsentem doctrinam confirmandam applicari.

11. *Qui prius sanguinem, quam corpus in Eucharistia conficeret, sacrilegio ligaretur, vere tamen sacrificium offerret.* — Sed quæret aliquis, an non solum utraque species, sed etiam aliquis ordo, in consecratione earum servandus, sit de essentia hujus sacrificii, id est, quod prius corpus, postea sanguis conficiatur. Ratio autem dubitandi esse potest, quia hoc sacrificium est unum per modum entis artificialis; in artificialibus autem non solum materiales partes componentes, sed etiam ordo in compositione earum est de essentia artificiati, ut patet in domo et aliis. Et in præsenti declaratur, quia nisi ille ordo servetur, non significabitur effusio sanguinis a corpore, quia, ut sanguis effundatur, necesse est, ut corpus præexistat, eademque ratione non significabitur separatio animæ a corpore. In hoc dicendum quidem est, grave peccatum esse hujusmodi ordinem immutare contra totius Ecclesiæ consuetudinem, conformem Christi Domini facto ac verbis; ex quibus, et ex ratione facta, posset aliquis non omnino sine causa dubitare, an inversio talis ordinis sit non solum peccaminosa, sed etiam contra substantiam sacrificii; unde dubium non est, quin hoc sit grave sacrilegium. Nihilominus tamen non video sufficiens fundamentum ad dicendum, sacrificium, in quo prius sanguis, quam corpus consecraretur, non habere veram rationem hujus sacrificii, quia in re reperitur totum id, quod Christus instituit, et præscriptus ordo non videtur ita necessarius ad prædictam significationem seu mactationem mysticam; nam in eodem momento, in quo ultima consecratio absolvitur, quæcumque illa sit, sufficienter repræsentatur separatio sanguinis a corpore seu animæ a corpore. Neque ad hanc repræsentationem necesse est, ut corpus prius tempore antecedat; nam si per possibile vel impossibile simul possent verba utriusque formæ proferri, et utriusque speciei consecratio simul finiri, nihilominus verum fieret sacrificium.

12. *Tertia conclusio. — Objectio. — Solutio.* — Dico tertio : actio essentialis hujus sacrificii necessario includit consecrationem, prout continet transubstantiationem panis et vini in corpus et sanguinem Christi, unde illi duo termini, scilicet, destructio panis et vini quoad substantias, et præsentia Christi sub speciebus, etiam suo modo pertinent ad essentiam hujus sacrificii. In hac conclusione dissentio a posteriori sententia supra relata, et ut existimo, eam tenent reliqui auctores citati. Et probatur ex dictis, quia hujusmodi actio et transmutatio necessaria est ad hoc sacrificium, prout institutum est, ut etiam auctores secundæ sententiæ fatentur, et est per se evidens, quia sine hac actione impossibile est, Christum offerri sub speciebus; est ergo necessaria; et non ut aliquid præsuppositum ad sacrificium; ergo ut intrinsece pertinens ad essentiam sacrificii. Probatur minor, quia realis sacrificatio non potest consistere in mera significatione, quæ, nostro modo loquendi, intelligitur esse in rebus jam factis seu constitutis in facto esse, qualis intelligi potest in speciebus panis et vini in pyxide consecratis. Tum quia sacrificium proprie consistit in actione, propter quod species, quæ conservantur consecratæ, non tamdiu sunt sacrificium, quamdiu conservantur, etiam si ambæ species conserventur, quia non toto illo tempore offeruntur, cum tamen sacrificium consistat in oblatione ipsa. Tum etiam quia sacrificium cruentum Christi positum fuit in ipsa actuali oblatione passionis, quam, ut sic, repræsentare debet hoc sacrificium; species autem prius consecratæ et conservatæ non repræsentant hoc modo actualem passionem, licet repræsentent Christum passum aut mortuum, ut supra dicebam; ergo, ut sic, non sunt sacrificium; ergo sacrificium non consistit in significatione

specierum consecratarum, ut sunt in facto esse; ergo ut est in actuali consecratione earum; ergo ipsa actualis consecratio intrinsece et essentialiter pertinet ad hoc sacrificium, et non tantum, ut conditio præsupposita. Patet consequentia, quia hoc sacrificium non est significatio tantum, sed est actio significans, sicut sacramentum non est sola significatio, sed est res, vel actio, aut receptio sensibilis significans; unde, sicut ablutio sensibilis vel alia similis actio est de essentia sacramenti, ita hic actio consecrandi est de essentia sacrificii. Dices, hoc argumento, ad summum probari, prolationem sensibilium verborum esse de essentia hujus sacrificii sensibilis. Respondetur, hinc ulterius consequi, ipsammet transubstantiationem, quæ in materia hujus sacrificii fit, quatenus per verba formæ aliquo modo sensibilis est, includi intrinsece et essentialiter in mystica mactatione hujus sacrificii, quia hæc mactatio mystica non fit per nuda signa, sed vere ac realiter præsentando, et offerendo res illas, quæ mystice separari dicuntur, ut constat ex fide, qua credimus, tam perfectum esse hoc sacrificium, ut in ipso corpus et sanguis Christi offerantur, non in signo tantum, sed vere ac realiter; ergo actio consecrandi, etiam ut per eam fiunt præsentes sub speciebus hujusmodi res, quæ Deo offeruntur, pertinet ad essentiam hujus sacrificii, tum ratione sui, tum ratione sui termini, ut actualiter terminat ipsam actionem.

13. Et confirmatur ac declaratur, quia hæc separatio mystica non ita fit, ut prius supponantur præsentes res, quæ separari dicuntur, et postea per aliquam actionem et significationem separari dicantur, quia nec corpus, aut sanguis Christi adest in altari, antequam consecratio fiat, nec postquam ibi sunt, fit circa illa aliqua nova separatio mystica præter illam, quæ in ipsamet consecratione intrinsece imbibita est; sed, quia per consecrationem ipsam separatim fiunt ex vi verborum, inde postea separata manent, sed non fit postea nova separatio; igitur solum dicuntur separari mystice corpus et sanguis Christi in hoc sacrificio, quia separatim fiunt ex vi verborum; ergo in hac mystica separatione, non præsuppositive tantum, sed intrinsece et essentialiter includitur ipsa effectio corporis et sanguinis Christi sub speciebus cum tali modo, ut ex vi verborum ponatur solum corpus sub speciebus panis, et solus sanguis sub speciebus vini. Nec præter hanc potest fingi alia actio separativa, sed per hanc formalissime fit mystica ratione, prout fieri potest. Et confirmatur secundo, quia de ratione veri et realis sacrificii est, ut aliquid sacrum fiat circa materiam, et rem oblatam; sed hic non est alia actio, per quam fiat aliquid sacrum circa materiam et rem oblatam, præter actionem transubstantiativam, per quam et Christus, qui est res oblata, sub speciebus constituitur, et substantia panis excluditur, et ejus accidentia sanctificantur per conjunctionem ad Christum; ergo totum hoc est de essentia hujus sacrificii et mactationis mysticæ. Tandem declaratur exemplo; nam in sacrificio, v. gr., agni Paschalis, est considerare realem mactationem ipsius agni, et mactationem mysticam Christi in agno repræsentati, qui propterea dicitur agnus occisus ab origine mundi; non potest autem intelligi, quod illa mactatio mystica fuerit de essentia talis sacrificii, nisi quatenus fundata in reali mactatione talis agni; nam ea fundabatur significatio passionis Christi; et ideo necessarium etiam fuit, ut illamet actio realis, per quam interficiebatur agnus, esset de essentia illius sacrificii, quia per illam, ut sic, fiebat aliquid sacrum circa rem oblatam, et significatio passionis Christi non fiebat, nisi per illammet actionem, ut terminatam ad talem terminum; idem ergo est proportionaliter dicendum in nostro sacrificio, quod tam verum et reale sacrificium est, et multo perfectius.

14. *Prima illatio ex prædictis.—Habitudo, quam hoc sacrificium dicit ad corpus et sanguinem Christi, primario intenta est.* — Atque hinc infertur primo, illam habitudinem, quam dicit hoc sacrificium ad suum terminum ad quem, id est, ad corpus et sanguinem Christi sub speciebus, esse præcipuam ac maxime intentam et essentialem in hoc sacrificio, et consequenter includere intrinsece hujusmodi terminum, ut actu terminantem hanc actionem, quod habet in ipsomet instante consecrationis. Probatur, quia res hic præcipue oblata est Christus, qui non offertur, nisi ut terminus hujus actionis, ut supra declaratum est; neque aliter hæc actio illum attingit, ut constat ex dictis supra de transubstantiatione; ergo hæc actio sub prædicta ratione est maxime essentialis huic sacrificio. Patet consequentia, nam in omni sacrificio, actio, quæ primario versatur circa rem oblatam, ut sic, est maxime essentialis unicuique sacrificio. Et confirmatur, quia Christus non est res oblata, prout existit in

propria specie, sed prout existit sacramentaliter sub speciebus; ergo et oblatio debet attingere aliquo modo Christum, ut est sub speciebus, quia oblatio dicit habitudinem ad rem oblatam, ut sic; sed talis oblatio non dicit habitudinem ad Christum præsuppositum sub speciebus, quia postquam ibi est, nihil ultra circa illum operatur; ergo, ut ponit illum sub speciebus.

15. *Habitudo ad panem et vinum, ut destructa in hoc sacrificio, essentialis secundario. — Accidentium panis et vini separatio, de essentia Eucharistici sacrificii.* — Secundo infero, habitudinem ad terminum a quo, id est, destructionem panis, esse suo etiam modo essentialem huic sacrificio, eo nimirum modo, quo habitudo ad terminum a quo solet esse essentialis in qualibet mutatione. Probatur, quia, ut sæpe dixi, ad declarandum essentiam hujus sacrificii, non est considerandum, quid Deus facere potuerit, sed quid facere decreverit, aut instituerit, quia essentia præsentis sacrificii ex præsente institutione pendet; quamvis autem potuerit Deus, corpus et sanguinem hic efficere per aliam actionem, quæ non includeret habitudinem ad non esse panis, ut termini a quo, tamen de facto instituit, ut hæc actio fieret per admirabilem transmutationem panis et vini in corpus et sanguinem Christi; ergo de facto actio hæc sacrificandi essentialiter includit totam hanc transmutationem, primario quidem actionem positivam, quæ est ad terminum ad quem, secundario vero mutationem termini a quo, quæ est destructio panis. Neque hinc sequitur, panem et vinum esse res principaliter oblatas in hoc sacrificio; sed solum sequitur, esse materiam sacrificii; quo modo nemo negare potest esse de essentia hujus sacrificii, quatenus ex aliis materiis confici non potest. Ex quo etiam sequitur, id, quod fit circa hujusmodi materiam, qualis est separatio specierum sacramentalium, ad quam necessario sequitur desitio panis et vini, essentialiter pertinere ad essentiam hujus sacrificii. Patet consequentia, quia est aliquid sacrum, quod fit circa rem oblatam, quæ non est tantum caro et sanguis Christi per se ac nude sumpta, sed ut conjuncta speciebus sacramentalibus; ergo tota illa actio vel mutatio est de essentia hujus sacrificii. Denique tota est supernaturalis, et aptissima ut fiat in cultum Dei, et tota fit per modum unius; ergo tota instituta est per modum unius essentialis sacrificationis.

16. *Ad fundamenta secundæ opinionis responsio.* — Fundamentum igitur secundæ sententiæ fere ex dictis expeditum est; ostendimus enim, quomodo tria illa, supra numerata, sint de essentia hujus sacrificii; quod autem dicitur, desitionem panis non esse per se intentam, neque fieri ad placandum Deum, non obstat, quia terminum a quo non oportet esse per se intentum, quanquam ad essentiam mutationis suo modo pertineat; eo tamen modo, quo necessarius est ad mutationem, dici potest per se intentus, non ut fiat, sed potius ut ab illo recedatur, non propter se, sed ut ad terminum ad quem perveniri possit, et hoc modo, etiam desitio panis potest hic dici per se intenta, non propter se, sed ut corpori Christi cedat. Et eadem ratione desitio illa ex se non habet, unde placet Deum; tamen ut est via, vel dispositio ad introductionem corporis Christi, recte dici potest fieri ad placandum Deum. Neque hinc fit, panem esse rem principaliter oblatam, quia jam supra ostensum est, in hoc sacrificio, non materiam sacrificii, sed terminum, ad quem tendit, esse rem principaliter oblatam, sicut est etiam principaliter intenta. Ad aliam vero partem de effectione corporis Christi sub speciebus, verum quidem est, per illam fieri Eucharistiæ sacramentum, ut sic, sed hoc non tantum non obstat, ut in ea ratio sacrificii consistat, ut potius sit valde consentaneum, quod ex ipsa sacrificatione resultet sacramentum Eucharistiæ. Nam sacrificium consistit in actione, seu in fieri; sacramentum autem Eucharistiæ est permanens; et ideo ipsamet sacrificatio est effectio sacramenti. Terminus autem illius actionis, ut refertur ad Deum in cultum ejus, est res oblata in hoc sacrificio; eadem vero, ut est cibus fidelium, sacramentum est, et habet usum sacramenti. Cujus rei figura in sacrificio Melchisedech, in quo sine ulla controversia offerebatur Deo sacrificium, ut supra dixi, per interfectionem ejus, per quam simul fiebat sacer cibus, et illius legis sacramentum.

DISPUTATIO LXXVI.

DE COMPARATIONE HUJUS SACRIFICII AD ALIA SACRIFICIA ET SACRAMENTA.

Quamvis essentia hujus sacrificii satis videri possit explicata, tamen, ut ratio et perfectio ejus exactius cognoscatur, utile erit, eam cum aliis mysteriis conferre; prius ergo compara-

bimus illud ad sacrificium cruentum Christi, et reliqua, quæ illud præcesserunt, tam in distinctione, quam in perfectione; deinde fiet collatio cum sacramentis, præsertim cum ipsomet mysterio Eucharistiæ, ut rationem sacramenti habet.

SECTIO I.

Quomodo distinguatur hoc sacrificium a sacrificio Christi et reliquis, quæ illud præcesserunt.

1. Sacrificium Christi appello, quod ab ipsomet Christo mortalem vitam degente, ut a sacerdote et offerente proximo, oblatum est. Quod duplex distingui potest, unum incruentum, oblatum in cœna, aliud cruentum, oblatum in cruce; cum utroque ergo comparari potest nostrum sacrificium, et inde obiter constabit, quomodo et illa duo sacrificia inter se, et hoc nostrum a reliquis distinguatur.

2. *Missæ sacrificium numero tantum et accidentalibus circumstantiis differt ab oblato in ultima cœnæ nocte. — Differentiæ aliquæ accidentales inter sacrificium Missæ, et oblatum in ultima cœna. — Prima. — Secunda. — Tertia. — Quarta. — Quinta. — Sexta. —* Dico ergo primo : sacrificium Missæ non differt specie aut essentia a sacrificio incruento, quod Christus obtulit in cœna, distinguitur tamen numero, et quibusdam accidentalibus conditionibus. Prior pars recepta est ab omnibus, et necessario sequitur ex principiis fidei; nam hæc duo sacrificia conveniunt essentialiter : primo in materia oblationis; secundo, in re principaliter oblata; tertio, in forma seu actione, per quam fit oblatio; quarto, in offerente principali; ergo essentialiter conveniunt. Consequentia est evidens; nam in his consistit essentia sacrificii; tria autem membra antecedentis per se nota sunt ex his, quæ hactenus diximus, et continentur in illo verbo Christi : *Hoc facite;* nam, ut sæpe diximus, ibi virtute continetur totus ritus essentialis sacrificii. Quartum autem membrum constabit amplius ex disputatione sequenti. Posterior autem pars probatur et declaratur primo, quia ex parte rei oblatæ intercedit quædam differentia; nam in cœna oblatus est Christus mortalis, nunc vero offertur immortalis et gloriosus; et ratio differentiæ est, quia ita offertur in sacramento, sicut est in propria specie, variato tantum modo locali vel sacramentali; sicut autem hæc differentia non causat in ipso Christo nisi accidentalem statum, ita etiam respectu sacrificii, accidentalis est, quia, nec substantiam rei oblatæ, nec dignitatem, et valorem immutat. Secundo, differunt in proximo sacerdote offerente, nam tunc obtulit Christus per se ipsum; nunc autem per manus et os sacerdotis, quæ differentia nonnulla etiam est. Quod autem sit accidentalis, probatur facile, quia, si principale offerens est idem, quod per se, vel per ministrum operetur, non variat essentialiter actionem, neque secundum rationem vel valorem moralem, nam eleemosyna facta per se vel per ministrum, ejusdem rationis est; neque physicam speciem, præsertim, si proximum principium, seu instrumentum actionis, ejusdem rationis sit, ut in præsente contingit; nam, tam sacrificium, quod Christus per se obtulit, quam quod nunc per sacerdotes offert, voce humana, et supernaturali actione ab illa ut ab instrumento procedens, perfectum est, et perficitur. Tertio differunt in effectu morali, quia in nocte cœnæ sacrificium illud fuit meritorium et satisfactorium, ut fuit a Christi persona; nunc autem, ut est ab eadem, nec meritorium est, nec satisfactorium, quia jam illa persona non est in statu merendi et satisfaciendi; est tamen morale instrumentum ad applicandum effectum meriti vel satisfactionis in illo priori sacrificio inchoatæ et in sacrificio crucis consummatæ, ut inferius late dicetur; hæc vero differentia, quoad priorem partem, etiam est aperte accidentalis, cum tantum oriatur ex diverso statu principalis offerentis; imo in hoc servatur quædam proportio, nam etiam nunc proximum offerens per eam actionem meretur, et satisfacit ex opere operantis, si in debito statu sit. Quoad posteriorem vero fere est nulla, quia etiam sacrificium cœnæ fuit propitiatorium, ut supra dixi, et efficax ad applicandam satisfactionem jam tunc inchoatam et in passione consummandam. Quarta differentia assignari solet, quia sacrificium cœnæ significabat mortem Christi, tunc futuram, nunc autem significat præteritam. Quæ tamen differentia sano modo intelligenda est, nam, si ex parte ipsorum signorum orta esset, valde intrinseca videri posset; tamen revera solum oritur ex conditione seu statu rei significatæ. Quod ita declaro : nam significatio, quæ non in verbis, sed in rebus ponitur, non est (ut ita dicam), per modum compositionis, et ideo hujusmodi signa non significant, rem præteriisse vel futuram esse, sed simpliciter repræsentant rem, ut imago crucifixi simpliciter repræsentat Christum, nunc quidem crucifixum præ-

terito tempore, quia revera ita factum est; si autem fuisset ante tempus passionis depicta, significasset Christum crucifigendum ex parte rei repræsentatæ, non tamen ex parte ipsius imaginis. Ita ergo est in præsenti; et ideo hæc differentia accidentalis est, præsertim quia ex intentione Christi semper fuit hoc sacrificium institutum, ut esset signum permanens pro eo tempore, in quo mors Christi jam esset peracta. Quinto differunt, quia sacrificium cœnæ non fuit imago alterius sacrificii incruenti, sed potius veritas, respectu præteritorum sacrificiorum, præsertim Melchisedech, et exemplar respectu nostri; nostrum autem, quamvis sit etiam veritas respectu antiquorum sacrificiorum, est tamen vera imago et repræsentatio ipsiusmet sacrificii cœnæ. Quæ differentia sumitur ex Dionysio, cap. 3 de Eccles. Hierar., part. 3, et est etiam plane accidentalis; spectat enim ad originem et extrinsecam causalitatem, non ad naturæ diversitatem; sicut filius est imago patris, et una imago potest esse exemplar alterius, quamvis ejusdem rationis. Sexto differunt in aliis circumstantiis, vel physicis, ut sunt tempus, locus, hæc vel illa numero materia panis et vini, et similes; vel moralibus, ut quod cum hoc ritu vel apparatu fiat; nam in hoc Christus fere nihil adhibuit, quia ipse per se non indigebat, et pro Apostolis vel non erat tempus opportunum, vel ipsi capaces non erant. Constat igitur satis, totam hanc diversitatem accidentalem esse.

3. Ex his autem satis elicitur, quod ultimo est in conclusione propositum, hæc sacrificia saltem numero differre; nam ea, quæ in actione consistunt, si diversis temporibus tam physice, quam moraliter distantibus, et a diversis causis, et circa diversas materias, et in diversis locis fiant, necesse est numero distingui; ita vero comparantur hæc sacrificia; nam et in actione consistunt, et inter ea tota illa diversitas reperitur; et ideo non satis est, ut res principaliter oblata eadem numero substantialiter sit, ut sacrificia hæc non distinguantur numero; quin potius in nostro sacrificio plures Missæ sunt sacrificia numero diversa, ut sumitur ex Leone P., ep. 81, solum quia, vel diversis temporibus, vel in distinctis locis, a diversis personis offeruntur; ergo multo magis reperitur distinctio numerica inter sacrificium cœnæ et nostrum sacrificium.

4. *Sacrificium Eucharisticum cum sacrificio crucis in re oblata convenit, in sacrificandi modo differt.* — Dico secundo : nostrum sacrificium convenit cum sacrificio crucis in re oblata, differt tamen in actione et ritu sacrificandi. Tota conclusio sumitur ex Concil. Trident., sess. 21, c. 2, dicente : *In divino hoc sacrificio, quod in Missa peragitur, idem ille Christus continetur, et incruente immolatur, qui in ara crucis semel se ipsum cruente obtulit;* et infra : *Una enim eademque hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa.* Et prior pars constat ex dictis, disput. præced., sect. 1, ubi ostendimus rem oblatam in hoc sacramento esse eumdem Christum, qui se in cruce obtulit; et quanquam in accidentibus, seu statu corporis Christi Domini sit aliqua diversitas, illa tamen ad rationem sacrificii nil refert, ut ex ibidem dictis et hic in præcedenti conclusione facile constat. Posteriorem partem declarat bene Algerus, lib. 1 de Euchar., cap. 16, quia hac ratione unum horum sacrificiorum, sacrificium est cruentum, et aliud incruentum; hæc enim diversitas sumpta est ex ritu sacrificandi, nam sacrificium crucis per realem passionem et mortem oblatum est, non quatenus fuit actio prava interficientium Christum, sed ut fuit passio voluntarie suscepta et oblata, ut in 1 tom. 3 part., circa quæst. 22 D. Thom., late declaravi; nostrum vero sacrificium absque reali morte per realem consecrationem et præsentiam corporis et sanguinis Christi per modum mysticæ mactationis perficitur. Differunt ergo in ritu sacrificandi; unde fit, etiam differre in significatione mystica (quanquam in morali, quæ communis est omnibus sacrificiis, conveniant); nam sacrificium crucis non fuit alterius sacrificii repræsentatio vel imago; sed potius fuit prototypon omnium supernaturalium sacrificiorum; nostrum autem sacrificium, et verum sacrificium est, et repræsentatio illius sacrificii. Præterea differunt aliquo modo in effectu. Nam sacrificium crucis operatum est nostram redemptionem, quoad sufficientiam, et aperuit januam regni, ut late docuit Paulus, in epist ad Hebr.; Missæ vero sacrificium applicat, quoad efficaciam, fructum illius sacrificii, ut docet Trident., sess. 22, c. 1, et infra latius dicemus. Ex his autem differentiis, secunda de significatione, et tertia de effectu, accidentales sunt, ut facile constabit applicando ea, quæ in prima conclusione diximus.

5. *Dubium. — Dubitandi ratio. — Ratio difficultatis in oppositum.* — Circa primam vero de ritu difficultas est, an sufficiens sit

ad essentialem et specificam differentiam inter hæc sacrificia constituendam; nam de differentia numerica nulla est dubitandi ratio, ut a fortiori patet ex dictis in præcedente conclusione. Quidam ergo Catholici existimant, hanc etiam differentiam in ritu sacrificandi esse accidentalem; non enim audent concedere, hæc sacrificia esse specie et essentialiter diversa, quia Paulus in epistola ad Hebr. significat, in Ecclesia Christi non esse aliud sacrificium præter illud, quod Christus obtulit; hoc non est verum, si intelligatur de alio sacrificio, solo numero distincto: nam hoc modo, ut certum supponimus, esse nunc in Ecclesia plura sacrificia numero distincta, et inter se, et multo magis a sacrificio crucis; ergo oportet intelligi de sacrificio specie diverso; ergo illud sacrificium, quod in lege nova est, secundum essentiam et speciem non est aliud a sacrificio crucis; et hoc significare videtur Soto in 4, dist. 13, quæst. 2, art. 1, dum ait, nostrum sacrificium esse prorsus idem cum sacrificio crucis. Et ratione confirmari potest hæc opinio, nam essentia sacrificii potissimum sumenda est ex re oblata, et ex motivo seu ratione, sub qua in divinum cultum offertur; sed in his non differunt hæc sacrificia; ergo illa diversitas in ritu est tantum materialis et accidentalis. Major declaratur imprimis exemplo, nam, si quis offerat agnum Deo in gratiarum actionem, quod offerat gladio interficiendo, aut alio modo sacrificando illum, accidentarium erit. Ratio autem est, quia sacrificium est actus religionis; et ideo ex objecto suo et motivo, sumere debet speciem et essentiam. In contrarium autem est, quia imprimis ex testimonio Pauli nihil ad rem præsentem colligi potest; nam, ut supra vidimus, Paulus loquitur de sacrificio oblato ad redemptionem nostram perficiendam et consummandam; unde juxta mentem suam non tantum excludit aliud sacrificium specie, sed etiam numero diversum; alias non recte concluderet, non esse necessarium, aliud sacrificium cruentum, seu aliam mortem Christi; loquitur ergo de unitate etiam numerica talis sacrificii, juxta illud: *Introivit semel in sancta æterna redemptione inventa;* non tamen excludit sacrificium, quod offertur ad applicandam redemptionem jam factam, sive hoc diversum sit numero, sive specie, a priori sacrificio; hoc enim nihil refert ad perfectionem et sufficientiam illius sacrificii, quam Paulus declarare intendit. Deinde, neque ratio facta sufficere videtur ad specificam et essentialem unitatem horum sacrificiorum; alias eodem argumento probaretur, etiam diversitatem in re oblata nihil conferre ad essentialem diversitatem sacrificii, quia sacrificium est actus virtutis, qui sumit speciem suam ex motivo operandi, et non ex re materiali, circa quam versatur; si quis det in eleemosynam, ad sublevandam necessitatem proximi, pecunias, panem aut vinum, actus eleemosynæ erit ejusdem speciei, quamvis res donatæ in suo esse specie differant; sic ergo, si quis offerat sacrificium Deo in gratiarum actionem, sive offerat agnum, sive Christum, erit sacrificium ejusdem speciei. Ex quo ulterius fit consequens, nostrum sacrificium non differre specie a veteribus, si sub eodem motivo virtutis considerentur; et in universum sequitur, omnia sacrificia esse ejusdem speciei, si in eis offerendis servetur idem motivum divini cultus, et ad summum, posse distingui secundum rationes formales ex illis motivis supra positis, scilicet, quod vel solum in recognitionem divinæ excellentiæ, vel in gratiarum actionem pro beneficiis susceptis, vel ad impetrandum nova, vel in expiationem et satisfactionem pro peccato fiant. Quæ diversitas per se magis pertinet ad interiores actus, quam ad externum sacrificium visibile, quod potest idem manens omnes illas appellationes recipere per denominationem a diversis actibus internis. Hæc autem omnia sunt valde absurda, et præter communem modum sentiendi, et loquendi de sacrificio. Quis enim dicat, nostrum sacrificium esse ejusdem speciei cum veteribus? sacerdotium namque plus quam genere differt; ergo et sacrificium.

6. *Dubii enodatio.—Sacrificium Eucharisticum, et vetera, essentialiter differunt.* — Distinctione igitur utendum videtur; potest enim sacrificium considerari, vel præcise sub ratione actus virtutis, vel sub ratione externi et sensibilis signi in Dei cultum ordinati. Priori modo procedit ratio facta, et recte concludit, si motivum offerendi idem sit, in ratione virtutis sacrificium etiam esse idem, quia hæc ratio magis consistit in interiori actu, quam in exteriori; actus autem interior sumit suam speciem ex motivo operandi, propter quod etiam verum est posse sacrificium externum esse idem, et in ratione virtutis posse diversas denominationes accipere per ordinem ad diversa motiva virtutis, ut in superioribus etiam tactum est, et in sequente sectione amplius declarabitur. At vero, loquendo de sacrificio sub ratione sensibilis

signi, prout de eo frequentius loquimur, sic dicendum est, essentiam sacrificii multum pendere ex re sensibili, quæ ad offerendum assumitur, et ad significandum imponitur, et consequenter ex ritu etiam sacrificandi, et hoc convincit argumentum factum. Nam sacrificium propitiatorium legis novæ et veteris, essentialiter diversa sunt, et idem est de holocausto, quamvis in motivo virtutis non necessario differant. Item, hoc constare potest ex communi ratione sensibilium signorum et rerum artificialium, quæ simpliciter ex parte materiæ differre censentur, et hoc modo loquela latina et græca censentur simpliciter diversæ, et sacramentis ipsis, quorum essentiam consideramus ex materia et forma, quibus constat. Hac igitur posteriori consideratione dici potest, differentiam illam in ritu sacrificandi esse essentialem inter sacrificium Christi cruentum et incruentum. Quod patet, quia ille ritus est essentialis, et est omnino diversus; neque enim satis est, quod res oblata sit eadem, quia sacrificium non consistit essentialiter in re ipsa permanente, sed in actione circa illam; unde, si actiones sint omnino diversæ rationis, quamvis circa eamdem rem materialiter versentur, erunt sacrificia diversa; sicut in lege veteri, erat sacrificium agni paschalis, et sacrificium agni, quod juge sacrificium dicebatur, quæ erant essentialiter diversa ex diverso ritu, quamvis res oblata esset ejusdem rationis; multo autem major est diversitas in præsente, inter ritum sacrificandi per realem Christi mortem, vel per consecrationem. Quod autem ita simpliciter loquendum sit, probatur ex dictis, quia sacrificium ut sic magis sumitur pro ritu externo et sensibili, sicut sacramenta. Item, quia sacrificium nostrum unum est propter unum ritum externum, etiamsi propitiatorium, vel laudis, aut holocaustum esse possit, ex diversis motivis. Præterea, quia sacerdotium est diversum, juxta diversum sacrificandi ritum, etiamsi sub eadem ratione seu motivo sacrificium offerre possit; et ita distinguimus sacerdotem secundum ordinem Melchisedech vel Aaron; ergo similiter sacrificia præcipue dicenda sunt differre ex ritu externo. Quod maxime verum est; quando cum ritus diversitate aliqua etiam differentia in significatione conjungitur, ut in præsenti contingit, ut satis jam explicatum est. Atque ex his manet etiam sufficienter expositum, quid intersit inter hoc nostrum sacrificium et omnia antiqua; simpliciter enim dicendum est, essentialiter differre; nam, et in re oblata, et in modo seu ritu offerendi, et in persona principaliter offerente, infinite inter se distant; et præterea in significatione; nam illa Christum et passionem ejus futuram, hoc vero Christum realiter præsentem, passionem vero ejus præteritam repræsentat. Atque hinc oriuntur aliæ differentiæ in valore et efficacia, de quibus in sequentibus dicturi sumus.

SECTIO II.

In quo perfectionis gradu sit Missæ sacrificium cum aliis comparatum.

1. *Missæ sacrificium maximæ est dignitatis. — In ritu. — In significatione. — Habet Eucharisticum sacrificium eminenter omnium aliorum perfectiones. — Est enim holocaustum. — Sacrificium laudis et gratiarum actionis. — Propitiatorium. — Impetratorium.* — Duobus modis possumus perfectionem sacrificii Missæ declarare. Primo absolute, in illo considerando omnia, quæ ad dignitatem ejus spectant. Secundo modo, illud cum aliis conferendo; utrumque ergo breviter præstabimus. Circa priorem ergo partem est rursus considerandum, in sacrificio reperiri, ut paulo antea dicebamus, et exteriorem ritum sensibilem, et significationem, et honestatem virtutis. Dicendum est ergo, in his omnibus habere sacrificium Missæ maximam quamdam excellentiam et dignitatem; nam primo, quod ad ritum attinet, res oblata est infinitæ dignitatis; modus autem offerendi in se, et quoad substantiam suam (ut sic dicam), est maxime supernaturalis et divinus; quoad sensibilem vero actionem est simplicissimus, mundissimus et facillimus; nihil ergo amplius in ritu sacrificandi ad perfectionem ejus desiderari potest. Secundo, quod pertinet ad significationem, est etiam in hoc sacrificio suprema quæ esse potest, tam in rebus significatis, quam in modo significandi. Est enim expressa quædam, et viva imago passionis Christi, et consequenter incarnationis, et aliorum Christi mysteriorum; quibus nihil altius et excellentius operatus est Deus. Et (quod mirabilius est) hæc ipsamet significatio fit media alia actione divina prorsus ac supernaturali, per quam eadem res, quæ uno modo significatur, alio modo fit realiter præsens, et sub eisdem signis sensibilibus contenta. Unde etiam fit, ut divina virtus et sapientia in hujusmodi sacrificatione perfectissime manifestetur. Ac denique in ordine etiam ad offerentem hoc

sacrificium, quantum in se est, significat animum valde religiosum erga Deum, et ad Christum maxime gratum, nam hic fit perfectissima quædam professio divinæ potentiæ, et dominii in omnem creaturam, quam ad nutum voluntatis suæ unico verbo transmutare potest; fit etiam eximia quædam confessio supremæ excellentiæ et majestatis, quæ tanta est, ut res infiniti valoris ei debeat in sacrificium offerri. Fit denique grata commemoratio beneficiorum Christi, et charitatis erga humanum genus; est ergo sacrificium hoc in sua significatione perfectissimum. Omitto efficaciam et valorem, de quibus inferius dicendum est. Tertio, quod spectat ad honestatem virtutis, reperiuntur in hoc sacrificio conjuncta bona omnia, quæ in aliis sacrificiis divisa reperiebantur, ut in superioribus tactum est, et nunc breviter explicatur. Nam imprimis hoc est honorarium sacrificium, quod alio modo, *holocaustum,* dici solet, ut ex his, quæ nunc diximus, satis patet; nam prima ratio sacrificii est ad tribuendum Deo honorem, illi proportionatum, quantum homo potest; ad hunc autem finem aptissima sunt omnia, quæ in hoc sacrificio interveniunt, præsertim principale offerens, res oblata, et modus offerendi; ex perfectione ergo ejus satis constat, hunc esse primarium finem hujus sacrificii, quod, et verbis et factis, quantum potest, Ecclesia declarat in modo offerendi hoc sacrificium; nam hoc maxime pertinet ad perfectionem et sanctitatem ipsius. Secundo, est hoc sacrificium laudis et gratiarum actionis, ut eodem fere discursu facile ostendi potest, et tradidit Trident., sess. 22, c. 2; idemque docuit Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierar., part. 3; et Aug., in Enchir., c. 209, et epist. 120, et lib. 20 cont. Faust., cap. 21, et lib. 1 cont. Adversar. legis et Prophet., cap. 18, ubi de hoc sacrificio exponit illud Ps. 49 : *Sacrificium laudis honorificabit me,* dicens : *Quod est sacrificium laudis, nisi gratiarum actio? aut unde Deo majores gratiæ sunt agendæ, quam per Christum Dominum nostrum? quod faciunt fideles Ecclesiæ sacrificio.* Hinc etiam Iren., lib. 4 cont. Hæres., cap. 32, dicit, instituisse Christum hujus sacrificii oblationem, ne nos ingrati esse Deo videremur, affertque verba Malach. 1 : *Nomen meum glorificatur inter gentes, et nomini meo offertur sacrificium purum;* quæ verba ad priorem rationem sacrificii honorarii applicari possunt. Addit denique Chrysost., hom. 24 in 1 ad Cor., per hoc sacrificium specialiter esse laudandum Deum, propter tantum beneficium in ipsomet sacrificio nobis collatum. Tertio, est etiam propitiatorium hoc sacrificium, ut idem Conc. Trident. docuit; et August., epist. 59, et lib. 1 cont. Crescon., cap. 25, et serm. 31 de Verb. Apost.; Cyprian., lib. 1, epist. 9; Ambros., 1 Officior., cap. 48; Damasc., in sermone de Defunctis, si tamen illius est, ubi etiam Athanas. refertur. Idque ostendi potest, nam, teste Paulo, sacerdotium ordinatur ad propitiandum peccatoribus, juxta illud ad Hebr. 5 : *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis;* in lege autem nova institutum est perfectissimum sacerdotium; oportet ergo, ut aliquod sacrificium propitiatorium illi respondeat, quod pro peccatis offerat, quod non est, nisi in mysterio Eucharistiæ, ut supra ostendimus. Tandem, quia hæc propitiatio est per modum applicationis et efficaciæ ex opere operato, magis declarabitur in his, quæ de efficacia hujus sacrificii postea dicemus. Et ex ibi dicendis constabit etiam esse hoc sacrificium impetratorium, nam in eo repræsentatur passio Christi; et ideo aptissimum est ad impetrandum omnia bona, quæ passione sua Christus nobis promeruit; nam, sicut Christus, nunc in cœlo pro nobis orans et passionem suam Patri repræsentans, magna bona nobis impetrat, ita etiam per ministros suos sacrificium hoc Patri offerens, suamque passionem commemorans, idem impetrationis beneficium nobis confert. Sunt ergo in hoc uno sacrificio collecta bona omnia, omnesque virtutis rationes, quæ in cæteris omnibus sacrificiis excogitari possunt, ut recte concludit Trident. in dicta sess. 22, cap. 1, dicens, hanc esse hostiam, quæ per varias sacrificiorum naturæ et legis tempore similitudines figurabatur, utpote, quæ bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio et perfectio complectitur; juxta id, quod in Missa Dominicæ sextæ post Pentecosten Ecclesia orat : *Deus, qui legalium differentiam hostiarum unius sacrificii perfectione sanxisti.* Qui modus loquendi Patribus etiam frequens est, ut patet ex Leone Papa, serm. 7 de Passio.; August., 20 cont. Faust., lib. 7 de Civit., c. 20; Chrysost., in Psalm. 95; qui id colligunt ex eo quod hic Christus offertur, qui per vetera sacrificia adumbratur, in ejusque fide propitiatoria erant, et impetratoria. Neque contra hanc veritatem occur-

rit nova hæreticorum objectio, quæ difficultatem ingerat, præter eas, quæ in superioribus expeditæ sunt.

2. *Omnia simul antiqua sacrificia Eucharisticum infinite superat.* — Ex his facile est, alteram partem hujus sectionis expedire. Potest enim hoc sacrificium, vel cum sacrificiis veteribus, vel cum sacrificio, quod Christus per seipsum obtulit, conferri. In priori comparatione non est, quod denuo immoremur; satis enim ex dictis constat, non tantum singula, sed etiam omnia illa sacrificia in unum collecta, ab hoc nostro infinite superari, tum in principali offerente et re oblata, quæ infinitæ est dignitatis, tum in modo offerendi, ut sæpe dictum est. Item, in efficacia ex opere operato, et in valore ad impetrandum, propter realem Christi præsentiam et oblationem. Denique quia excellentiori modo complectitur omnem honestatem sacrificii in illis divisam. Solum videri possunt sacrificia vetera superare hoc nostrum in proportione quadam ad repræsentandum sacrificium cruentum Christi, quia illa etiam cruenta erant. Sed neque in hoc excellunt, quia illa significabant per alienum sanguinem; hoc vero per proprium Christi sanguinem, quem realiter præsentem continet; unde illa proportio seu convenientia in effusione cruenta valde materialis est, quæ puritatem legis gratiæ non decebat; sed alia magis mystica, quæ altior est, et a sensibus abstractior.

3. *In cœna novissima Eucharisticum sacrificium oblatum, sibi ipsi in Missa oblato æquale.* — In secunda comparatione, si illa fiat cum sacrificio cœnæ, nulla fere est, quia ostensum est, esse sacrificia ejusdem rationis, et consequenter ejusdem essentialis perfectionis, quamvis in accidentali aliquo modo differant, et mutuo se excedant, ut ex dictis facile sumi potest. Hinc est illud Chrysostom., hom. 2 in epist. 1 ad Timoth. : *Sacra ipsa oblatio, cujusvis meriti sacerdos illam offerat, eadem est, quam dedit Christus; nihil habet ista, illa minus,* etc. Si vero comparatio fiat cum sacrificio cruento crucis, cum idem in utroque sit principale offerens, eademque res oblata, simpliciter dici possunt hæc sacrificia æqualia, nam hæc duo capita sunt, ex quibus simpliciter pendet perfectio sacrificii. In reliquis vero se habent sicut excedens, et excessum; nam in genere moris, oblatio crucis superatur in difficultate, et majori quadam divina dignatione. Assumpsit enim maxima mala pœnæ, quæ pro nobis obtulit, unde ex hoc etiam capite, et ratione status offerentis, illud etiam sacrificium excessit in actuali merito et satisfactione. Tamen hoc sacrificium excedit in modo oblationis, quia et fit per actionem magis supernaturalem, ac modo impassibili; et ideo sacrificium crucis magis aptum fuit ad operandam redemptionem; utrumque vero in ratione sua optimum est.

SECTIO III.

Utrum ratio sacrificii Missæ potior et prior sit ratione sacramenti.

1. Comparatio hæc fieri potest, vel ad rationem sacramenti in communi, vel in particulari ad illam rationem sacramenti, quæ in mysterio Eucharistiæ reperitur. Priori modo vix potest comparatio fieri, cum illæ rationes quasi genere differant, si formaliter sumantur præcise ac abstracte; si tamen considerentur, ut in his, vel illis rebus existere possunt, infinitam possunt recipere varietatem. Eo tamen modo, quo comparari possunt, jam supra insinuavimus, rationem sacrificii, ut sic, altiorem esse ratione sacramenti, quia immediatius ad divinum cultum, divinamque majestatem et excellentiam significandam ordinatur, quamvis in particulari fieri possit, ut aliquod sacramentum, propter mysteria, quæ continet, aut propter efficaciam, vel alias similes causas, excellentius sit aliquo sacrificio, ut constat de nostris sacramentis ad sacrificia vetera comparatis. Hoc autem de isto sacrificio dici non potest, quia certum est, non solum in formali ratione sacrificii, sed etiam in excellentia ipsius rei, et mysterii, quæ continet, superare omnia sacramenta ab ipso realiter distincta, ut constare facile potest ex his, quæ supra diximus de excellentia mysterii Eucharistiæ super omnia alia sacramenta; nam illa manifeste procedunt de toto mysterio Eucharistiæ sub quacumque ratione consideretur. Id quod evidentius constabit ex his, quæ statim addemus. Negari autem non potest, quin alia etiam sacramenta legis novæ excedant hoc sacrificium in efficacia gratiæ, ut infra videbimus; hic autem excessus est tantum secundum quid, oriturque ex propria ratione sacramenti; ordinatur enim magis directe et per se ad personas sanctificandas. Omissa ergo generali comparatione, dicendum solum est de ratione sacramenti et sacrificii, prout in mysterio Eucharistiæ inveniuntur, quæ in tribus comparari possunt, scilicet, in prioritate durationis seu

temporis, in dignitate seu perfectione, in ordine naturæ, seu causalitate, et de singulis breviter dicemus.

2. *Ordine durationis Eucharistia, ut sacramentum et sacrificium, æqualis.* — Primo igitur de ordine durationis dicendum est, in mysterio Eucharistiæ, si propria comparatio fiat, nullum ssee ordinem durationis inter rationem sacramenti et sacrificii. Probatur ac declaratur, nam et in sacrificio considerari potest sacrificatio, ac terminus per sacrificationem effectus seu oblatus, et in sacramento considerari potest effectio sacramenti, et sacramentum jam factum ; omitto usum sacramenti, qui extra rationem hujus sacramenti est, et constat esse tempore posteriorem, tam ratione sacramenti, quam sacrificii, juxta ea, quæ in præcedenti disputatione tractata sunt ; ut ergo proportionalis fiat comparatio, debet actio cum actione, et terminus cum termino comparari; sic igitur constat, sacrificationem non solum simul tempore esse cum effectione sacramenti Eucharistiæ, sed etiam secundum rem, eamdem actionem esse; et eadem ratio est de terminis, nam illa res, quæ est terminus hujus actionis, et est res sacrificata, et sacramentum permanens. Quocirca, etiam si actionem sub quacumque ratione sacrificii, aut sacramenti in fieri, cum hujusmodi termino comparemus, simul tempore sunt; neque est proprie inter ea durationis ordo; quia, licet exterior actio, quatenus fit per prolationem verborum, prius tempore incipiat, quam sit terminus seu sacramentum in facto esse, quia illa prolatio successive fit, et sacramentum non incipit esse perfectum usque ad ultimum instans prolationis, tamen actio propria et intrinseca, per quam fit terminus sacrificii, et sacramentum, non est successiva, sed unico instanti perficitur, in eo scilicet, in quo prolatio verborum absolvitur, et ita in eo instanti simul est effectio et terminus tam sacrificii quam sacramenti. Solum est consideranda differentia, nam sacramentum potest aliquo modo dici essentialiter perfectum, cum primum unius speciei consecratio absolvitur, sacrificium autem minime, donec utriusque speciei consecratio finiatur, ut vidimus. Atque hoc sensu dici potest sacramentum prius tempore incipere esse, quam sacrificium, saltem quoad essentiam sacrificationis, quamvis non quoad rem oblatam, quæ tota incipit esse sub qualibet specie; neque etiam quoad completam et integram entitatem sacramenti. Cujus differentiæ ratio est, quia ratio sacramenti in hoc consistit, quod significet et contineat Christum, ut cibum dantem vitam animæ et spiritualem refectionem, et efficientem unionem sui corporis mystici cum suo capite, et membrorum ejus inter sese, quæ tota significatio essentialiter reperitur in qualibet specie; et quamvis per duas pluribus modis fiat, illi tamen necessarii non sunt ad essentiam, sed tantum ad integritatem sacramenti. Sacrificium autem requirit mysticam mactationem, et expressam repræsentationem mortis Christi ; quæ in consecratione unius tantum speciei non reperitur, ut supra declaratum fuit. Hac ergo ratione dici potest essentia sacramenti prius tempore perfici, quam sacrificium. Atque eadem ratione docent fere omnes utramque speciem magis esse necessariam propter perfectionem sacrificii, quam sacramenti ; ideoque facilius posse unam speciem ab altera separari in usu sacramenti, quam in effectione sacrificii. Quin potius hinc fit, posse in rigore usum sacramenti antecedere sacrificium essentialiter perfectum. Posset enim aliquis communicare, statim post consecrationem corporis, antequam sanguis conficiatur; posset, inquam, ita ut factum teneret; nam licite non existimo fieri posse, moraliter loquendo, ut excludam casum ignorantiæ invincibilis, aut si fortasse in aliqua necessitate extrema id fieri sine peccato posset ; si tamen ita fieri contingeret, posset non solum usus, sed etiam effectus sacramenti, antecedere perfectionem sacrificii, et effectum ejus; quia, si sumatur digne una species, statim datur effectus sacramenti ; effectus autem sacrificii non datur usque ad consummatam essentiam ejus per utriusque speciei consecrationem. Quo fit, ut (secluso hujusmodi extraordinario eventu, qui moraliter nunquam accidet) effectus sacrificii ex se tempore antecedat effectum sacramenti, quia cum sacrificium consistat in actione, non habet usum a se ipso distinctum ; sed ipsamet sacrificatio est usus sacrificii, ut sic ; et ideo statim ac essentialiter efficitur sacrificatio, datur effectus sacrificii, nimirum, cum primum absolvitur utriusque speciei consecratio ; at vero in hoc sacramento distinguitur usus sacramenti, et effectus datur in ipso usu, qui semper fit posterius tempore, quam consecratio.

3. *In rei dignitate sacrificium et sacramentum, quoad terminos æqualia inter se, perfectiora, si terminus cum via comparetur.* — *Sacrificatio perfectior sacramenti usu.* —

Secunda comparatio proposita est in dignitate seu perfectione, quæ fieri potest, aut in esse rei, aut in esse virtutis. Priori igitur modo, si comparatio cum proportione fiat, nulla fere hic locum habet, quia, ut ex dictis patet, non solum est æqualitas, sed etiam identitas, nam eadem actio, quæ est sacrificatio, est effectio sacramenti, et eadem, quæ est res oblata, ut terminus sacrificationis, est sacramentum in facto esse; sub hac igitur consideratione non potest unum esse perfectius alio. Quanquam si sacrificium (ut solet) proprie sumatur pro actione sacrificandi, et sacramentum Eucharistiæ pro re permanente, et jam facta, sic dici potest sacramentum perfectius quam sacrificium, eo modo, quo perfectior est terminus actionis, quam actio, per quam fit; sic autem etiam dicendum est, sacrificium hoc sumptum pro re oblata perfectius esse sacrificatione et effectione sacramenti; est enim eadem proportio. Quod si obiter quæras, comparando sacrificationem ipsam cum usu sacramenti, quid perfectius sit, dicendum est, sacrificationem esse perfectiorem, quia usus sacramenti solum fit per localem applicationem sacramenti, sacrificatio autem fit per ipsam effectionem sacramenti; nobilior autem est sacramenti effectio quam applicatio, tum in ipsa actione sensibili, quæ est locutio; tum maxime in supernaturali actione, per quam fit, quæ tam est excellens, ut non solum applicationem sacramenti, verum etiam effectionem gratiæ sacramentalis, quæ ad illam applicationem consequitur, superare videatur, quia nobiliorem habet effectum, Christum scilicet, qui est totius gratiæ fons. Et hæc sufficiant de comparatione in esse rei.

4. *Sacrificatio in esse virtutis perfectior sacramenti effectione. — Objectio. — Dilutio.* — Altera vero comparatio esse potest in esse virtutis, quæ non habet locum inter terminos, sed inter actiones; et hoc modo jam diximus, sacrificationem ex ratione formali sua perfectiorem esse usu et effectione sacramenti; si ergo hæ duæ rationes ad idem mysterium, cæteris paribus, applicentur, perfectior etiam in illa erit ratio sacrificii, quod nihil aliud est, quam dicere, melius esse, conficere corpus Christi in Dei honorem et cultum, quam in utilitatem fidelium. Propter quod dixit D. Thom. supra, quæst. 63, art. 6, cultum Dei potissimum pertinere ad Eucharistiam, ut sacrificium est. Sed contra, nam etiam sacrificium ad nostram utilitatem ordinatur, scilicet, ut aliquem effectum ex opere operato nobis afferat; quanquam in hoc minorem habeat excellentiam, quam eadem Eucharistia, ut sacramentum est, quia non dat gratiam sanctificantem, sed solum remittit pœnam temporalem, ut infra videbimus; alioqui vero, etiam ut sacramentum est, ad cultum Dei refertur; nam usus ejus ad religionem spectat, et unio charitatis, ac sanctificatio, quæ inde consequitur, ad maximum Dei cultum pertinet; hæc enim est, quam Deus maxime intendit, et propter illam præcipue totum hoc sacramentum instituit; ergo pensatis omnibus, ratio sacramenti, et usus ejus perfectior est. Et confirmatur, quia ipsummet sacrificium quodammodo ordinatur ad sacramenti usum; hæc enim sacrificatio (quæ est ipsamet consecratio) eo tendit, ut per eam fiat panis vitæ, qui sit animarum cibus et refectio; ergo hic est finis maxime intentus ac præcipuus. Respondetur, in his actionibus, quatenus rationem studiosi actus habent (sic enim nunc a nobis considerantur), imprimis respiciendum esse ad id, quod unicuique actui ex suo proprio objecto convenit; et sub hac ratione, actio sacrificandi excellentior dicitur ex vi objecti sui, quia per se et immediate ordinatur in cultum Dei, et significationem animi subjecti et grati erga ipsum, quæ ratio honestatis maxima est inter omnes morales; nam ipsa nostra sanctificatio ordinari debet ad Dei gloriam, ut in finem; et ideo ratio sacramenti, ut sic, non est tam perfecta, neque tam proxime ac perfecte continet cultum Dei, ut sic. Neque refert, quod ex opere operato effectus sacramenti major, vel melior sit; nam hoc non pendet ex honestate actionis, sed ex institutione Christi, qui voluit, et instituit, per actum minus nobilem in ratione virtutis majorem effectum dare; quanquam hoc ipsum sit sub controversia; non enim est certum, sacrificium ut sic, non dare gratiam ex opere operato; et præterea constat, posse impetrare illam, et aliunde etiam superare in ratione causæ, quia saltem per hunc modum impetrationis quoslibet effectus gratiæ obtinere potest; et non solum sumentibus prodest, ut sacramentum, sed etiam aliis, ut postea videbimus. Ad confirmationem respondetur, sacramentum proprie ac per se loquendo non esse finem sacrificii; nam per se solum tendit ad rem oblatam ut sic; quasi materialiter vero inde fit, quod eadem res, quæ fuit terminus sacrificii, aptissima fuerit ut ad usum sacramenti institueretur.

5. *Naturæ ordine terminum termino, actionem actioni adaptando, sacrificium et sacramentum æqualia. — Ordine intentionis sacrificium prius, executionis posterius sacramento.* — Circa tertium de ordine naturæ nihil fere dicendum occurrit, quia, si cum proportione fiat comparatio, nulla est hic causalitas propria, et consequenter nec naturæ ordo, id est, si actionem sacrificandi cum effectione sacramenti, et terminum sacrificationis cum sacramento jam facto comparemus; nam re ipsa sunt idem, et ita non habent inter se causalitatem; si autem sacrificationem cum sacramento jam facto conferamus, sic antecedit quidem sacrificium naturæ ordine, si sola actio consideretur, quia actio antecedit suum terminum. Si eum sub sacrificatione terminum includamus (prout includi debet, saltem prout in ipso instante sacrificationis attingitur, quia non potest intelligi sacrificium peractum, nisi jam intelligatur res oblata), secundum diversas rationes, sacrificium et sacramentum erunt prius, vel posterius; nam ordine intentionis videtur prior ratio sacrificii, ut ex dictis in præcedente puncto sumi potest, nam est maxime intenta; unde in genere causæ finalis, dici aliquo modo potest natura prior, cujus signum etiam esse potest, quia potestas sacerdotalis, quæ data est ad hoc mysterium efficiendum, primario ordinata est ad sacrificium offerendum; unde in ordinatione sacerdotis hoc præcipue exprimitur in verbis formæ : *Accipite potestatem offerendi sacrificium*, etc. Et sacerdotium Christi primario fuit ad offerendum Deo sacrificium crucis; et de omni sacerdotio id significat Paulus, cum dicit, sacerdotem constitui, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis; cum ergo præcipuus actus sacerdotis sit effectio hujus mysterii, recte dicitur, rationem sacrificii esse in illo primam ordine intentionis. At vero ordine executionis potest sacrificii ratio dici posterior, quia ex parte rei oblatæ supponit quicquid pertinet ad rationem sacramenti, et ultra hoc requirit aliquod ad rationem sacrificii; ergo supponitur quodammodo sacramentum in genere causæ materialis, quia ad perfectionem sacrificii requiritur res oblata (ut dictum est), quæ in præsenti est Christus, ut contentus sub speciebus, in quo ratio sacramenti salvatur, ultra quod ratio sacrificii requirit mactationem mysticam, seu ordinem ad illam, et quod ad Dei cultum supremum ordinetur.

6. *Difficultas solvitur.* — Sed supersunt duæ difficultates : prima est, quia ex dictis sequitur, rationem sacrificii essentialiter includere rationem sacramenti, quod videtur impossibile, quia hæ duæ sunt rationes specificæ, et ultimæ, ac omnino diversæ, quarum una non potest aliam contrahere; ergo nec potest una esse de essentia alterius. Respondetur, si sacrificium sumatur pro re oblata, sacrificium includere rationem sacramenti, quia de ratione ejus est, ut sit sensibilis, et consequenter, ut per sensibiles species significetur, in quo ratio sacrificii includitur. Nec satisfacit dicere, Christum significatum per species esse rem oblatam in sacrificio, non tamen ut sic, seu quatenus significatur; et ideo necessarium non esse, ut species, quatenus significant, pertineant ad rem oblatam in sacrificio : hoc (inquam) non satisfacit, quia Christus non est res oblata in hoc sacrificio, nisi quatenus fit aliquo modo sensibilis per species; non fit autem per eas sensibilis nisi quatenus per eas significatur, ut res sub illis contenta, in quo ratio sacramenti perficitur; ergo ab illis speciebus pertinentibus ad rem oblatam non potest excludi ratio sacramenti seu signi, quia non agimus de signo in actu, sed aptitudine et impositione. Neque hoc est inconveniens, quia, quod res oblata dicatur hostia, vel sacrificium, solum addit habitudinem seu denominationem ex actione sacrificandi sumptam; non est autem ullum inconveniens, quod sicut res mere sensibilis, ut agnus, v. gr., denominatur hostia ab actione offerendi, ita etiam res mystice sensibilis, quæ in se est sacramentum, denominetur hostia, seu sacrificium ab actione offerendi. At vero, si loquamur de sacrificio pro actione sacrificandi, sic non constituitur intrinsece ex ratione sacramenti; sed dicit habitudinem ad Eucharistiæ sacramentum, tanquam ad rem oblatam, quod nullum est incommodum, quia hæc habitudo ejusdem rationis est cum illa, quam quælibet actio sacrificandi dicit ad rem oblatam, tanquam ad materiam, vel terminum suum.

7. *Dubio fit satis. — Qui sacramentum Eucharistiæ sub duabus speciebus conficit, velit, nolit, sacrificium offerat necesse est.* — Secunda difficultas est, quia sequitur, sacramentum Eucharistiæ posse re ipsa separari a sacrificio per intentionem consecrantis, quia sacrificium necessario supponit sacramentum, et addit aliud; potest ergo minister intendere, verum efficere sacramentum con-

secrando panem in usum fidelium, non intendendo per eam actionem sacrificare Deo, imo excludendo omnem intentionem cultus, sicut nunc faciunt Lutherani, et alii hæretici hujus temporis, qui nullo modo volunt sacrificium efficere, sed cœnam Dominicam, ut ipsi aiunt; quia si supponamus, eos uti vera materia et forma, et esse veros sacerdotes, et habere sufficientem intentionem conficiendi sacramentum, revera illud efficient, non obstante quocumque errore privato; non tamen efficient sacrificium, quia, sicut sacramentum confici non potest sine intentione ministri, ita neque sacrificium offerri. Respondetur primo, fortasse nullum esse inconveniens totum hoc concedere, nam Doctores omnes, qui ponunt rationem sacrificii in sumptione, vel in aliqua alia actione, quæ post consecrationem fiat, necessario concedent, posse re ipsa separari confectionem sacramenti a sacrificio, si minister iniquus velit consecrare, et nullam postea actionem efficere ad offerendum sacrificium, quia, cum actiones illæ, non tantum ratione aut intentione, sed etiam duratione distinguantur, facile poterunt separari, vel ex voluntate ministri, vel ex impotentia, si casu accidat, post consecrationem non posse reliquas actiones efficere. Sic igitur, quamvis nos dicamus, consecrationem sacramenti, et oblationem sacrificii, realiter idem esse, tamen, cum ratione formali distingui possunt, ut D. Thom. supra citatus significat, non est inconveniens, concedere rationem sacrificii, quæ posterior est ordine executionis, posse per intentionem ministri separari a ratione sacramenti, ita ut factum teneat, quamvis male fiat. Secundo, et fortasse probabilius negatur sequela; nam ex institutione Christi hæc consecratio, et oblatio sacrificii ita sunt necessario conjuncta, ut posita una non possit minister voluntate seu intentione sua aliam auferre, sicut substantia sacramenti et effectus ejus ita sunt connexa, ut non possit minister intentione sua impedire effectum, si revera habuit voluntatem conficiendi sacramentum. Quod quidem ita esse in præsenti declaratur, nam, si minister revera intendat conficere hoc sacramentum, nihilque directe velit, quod substantiali intentioni conficiendi sacramentum contrarium sit, consequenter necesse est, ut velit proferre verba in persona Christi, qui est principale offerens in hoc sacrificio; ergo quamvis ex privato errore putet, se non offerre sacrificium, aut ex iniquitate nolit cultum Deo exhibere, tamen ex generali intentione necessario offert, vel potius est instrumentum, per quod Christus offert, et cultum Deo exhibet; quamvis ergo privata intentione excludat personalem cultum, non tamen ministerialem, maxime cum necesse sit, ut formali vel virtuali intentione velit facere quod Christus fecit, et instituit. Quod præterea exemplo declaratur, nam, si regis legatus in nomine et persona regis Pontifici exhibeat honorem, factis ac verbis regis personam repræsentans, quamvis ipse in propria persona nolit Pontificem colere, nihilominus ut minister alterius re ipsa id præstat; quia ad hoc sufficit intentio faciendi ministerium, quod in persona alterius fit per actiones et verba illi intentioni accommodata; sic igitur contingit in præsenti, et ideo illa consecratio est etiam sacrificatio, et intentio necessario debet esse ad utrumque sufficiens, quia privatus error non abstulit absolutam voluntatem faciendi quod Christus instituit.

DISPUTATIO LXXVII.

DE OFFERENTIBUS EUCHARISTIÆ SACRIFICIUM.

Disp. 5 *de sacrificio.* — Diximus in superioribus quatuor necessaria in omni sacrificio, scilicet quod, et cui offertur, qui offert, et pro quo offertur. Ex quibus duo priora explicata jam sunt, quia connexa sunt cum essentia sacrificii, quam hactenus tradidimus; qua jam exposita cum principiis intrinsecis sacrificii, reliquum est, ut causas ejus extrinsecas declaremus, ad quas alia duo posteriora pertinent, nam, qui offert, causa est efficiens sacrificii, de qua hic dicemus; is autem, pro quo fit oblatio, ad causam finalem revocari potest, de qua dicemus disputatione sequenti.

SECTIO I.

Utrum Christus Dominus sit principalis offerens in hoc sacrificio.

1. *Quorumdam placitum.* — Quidam Theologi negasse videntur, Christum proprie in hoc sacrificio offerre, sed sacerdotis oblationem illi attribui, solum remote, quia oblationem hujus sacrificii instituit, et juxta ejus voluntatem et præceptum offertur; et præterea, quia merita ejus in hoc sacrificio operantur. Ita videtur sensisse Scotus, Quodlib. 20; et Gabriel, lect. 26 et 27 in can.; et

Cordub., lib. 1 Quæst. Theolog., quæst. 3, circa opinionem secundam et quintam. Quæ opinio ita probari potest, quia Christus Dominus, neque interna intentione, neque externa actione, actu semper offert, quoties Missæ sacrificium offertur; ergo nullo modo nunc offert tanquam offerens, seu causa aliquo modo per se; ergo solus sacerdos offert per potestatem sibi datam a Christo et juxta ritum ab eo institutum; Christus autem solum denominatione extrinseca, et ut causa remota ac per accidens poterit denominari offerens. Antecedens, quoad priorem partem de oblatione interna, probatur, quia gratis et sine fundamento fingeremus, Christum semper nunc esse attentum, et quasi sollicitum, ut semper habeat actualem intentionem offerendi in singulis Missis : *Non enim* (ut ait Paul. ad Hebr. 9), *in manufacta sancta Jesus introivit, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, neque ut sæpe offerat semetipsum.* Quoad secundam vero partem de actu externo, sine quo sacrificium sensibile esse non potest, patet tum ex eisdem verbis Pauli; tum etiam quia tota actio externa a solo sacerdote fit. Quod argumentum maxime procedit, si verum est, sacerdotem, non formaliter, sed tantum materialiter, verba consecrationis proferre. Unde confirmatur, quia non aliter Christus hic offert, quam baptizare vel absolvere dicatur; Christus autem non baptizat proprie et per se, sed solum per accidens extrinseca denominatione, quia ab illo est virtus et institutio baptismi; ergo idem est in præsenti dicendum.

2. Dico primo : Christus Dominus est summus sacerdos, qui principaliter offert sacrificium Eucharistiæ, quandocumque et ubicumque offertur. Hæc assertio ita simpliciter sumpta certa nunc est, quam D. Thom. hic docuit, ad 3, et quæst. præced., art. 7, ad 3, et in 4, dist. 13, quæst. 1, art. 1, ubi cæteri Theologi; et Alber., lib. 3 de Euchar., art. cap. 5; et Simeon Thessal., lib. de Mysteriis Eccles., cap. 44, quem refert Turrianus, qui hanc etiam veritatem docet, lib. 4 pro Epistolis Pontif., cap. 1, et in Schol. ad Clem., lib. 3 Constit., cap. 12; Lindan., lib. 4 Panopl., cap. 41; Ballarm., lib. 1 de Miss., cap. 4; et probatur primo ex Scriptura sacra, tum quia Christum appellat æternum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, qui ordo in oblatione hujus sacrificii completur, et exercetur, ut in superioribus explicatum est, et ponderant Anselm., Theoph. et OEcumen., quia non potuit dici Christus sacerdos æternus propter solam hostiam, quæ in cruce peracta est, sed quia nunc perpetuo sacrificat per sacerdotes offerentes; tum etiam quia Paul., in epist. ad Hebr., differentiam constituit inter legem novam et veterem, quod in illa plures erant sacerdotes secundum illud tempus offerentes, nunc autem unus est sacerdos æternus, cui nullus succedit, sed reliqui omnes sunt ministri ejus; sentit ergo Paulus, nunc etiam Christum offerre per sacerdotes; alioqui, si Christus omnino ab hoc munere cessasset, nulla esset differentia in sacerdotum pluralitate inter legem veterem, et novam. Et juxta hanc veritatem interpretantur Paulum fere omnes expositores, Chrys., hom. 17 ad Hebr.; Theoph., ad Hebr. 5; Haimo, 6; Anselm., 10. Secundo insinuatur hæc veritas in Concil. Lateran., in cap. Firmiter, de Summ. Trin. et fide Cath., quatenus in eo dicitur, Christum in hoc mysterio esse simul sacerdotem et sacrificium ; et in Concil. Florent., in decret. Eugen., quatenus ibi dicuntur sacerdotes conficere hoc mysterium in persona Christi. Clarius hoc docuit Tridentin., sess. 22, cap. 1 et 2, dicens eumdem Christum, qui in cœna et in cruce obtulit, esse in hoc mysterio principalem offerentem; ideoque propter sacerdotum offerentium iniquitatem, mundam hanc oblationem inquinari non posse. Tertio probatur ex Patrum traditione. Iren., lib. 4 cont. Hæres., cap. 32 et 24 : *Per Jesum Christum* (inquit) *offert Ecclesia;* Cyp., epist. 63 : *Sacerdos in altari vice Christi fungitur, et sacrificium verum ac plenum Deo Patri offert.* Idem insinuat Euseb., lib. 1 de Demonst., cap. ult.; August., 4 de Trin., cap. 7 et 14, et lib. 20 de Civit., cap. 20 : *Christus ipse offerens, ipse est et oblatio; cujus rei sacramentum, quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium;* Ambr., 1 Offic., cap. 48, et super Psal. 38 : *Ipse offerre manifestatur in nobis, cujus sermo sanctificat sacrificium, quod offertur.* Optime Chrys., hom. 83 in Matth. : *Qui tunc in illa cœna confecit, ipse nunc quoque operatur,* etc. Et hom. 2 in 2 ad Timoth., hom. 17 ad Hebr., hom. 60 ad Popul., et hom. de Prodit. Judæ : *Cum videris sacerdotem offerentem, ne ipsum consideres hoc facientem, sed Christi manum invisibiliter extensam;* et in Liturg. : *Ipse est, qui offert, ipse, qui offertur.*

3. *Differentia inter sacrificii et sacramenti*

efficientem causam. — Quarto argumentor ratione, quia Christus nunc potest semper offerre, ut principale offerens; ergo offert. Antecedens patet, quia nunc etiam est verus sacerdos, et intercedit pro nobis, et omnia semper prospicit; nihil ergo eum impedit, quominus possit semper offerre. Prima vero consequentia probatur, tum quia non est, cur sacerdos dignissimus perpetuo vacet ab offerendi munere, cum illud, et pro dignitate sua, et ad majorem Dei gloriam, exercere possit; tum etiam quia hoc spectat ad excellentiam hujus sacrificii; nam oblationis dignitas ex offerentis dignitate maxime pendet, juxta illud : *Respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus.* Et præterea, hoc etiam quodammodo postulat dignitas rei oblatæ in hoc sacrificio, quæ infinita est, et purissima; et ideo a simili offerente principaliter offerri debet, ut talis oblatio nunquam fieri possit a persona, quæ non sit Deo grata, et in omnibus suis actionibus pura, et sancta; nam, ut sacrificium sit purum, non satis est, quod res oblata pura sit, sed idem requiritur in persona offerente, quia sacrificium in actione et oblatione consistit; sola autem Christi persona est per se sancta, et in omnibus suis actionibus rectissima; non ergo debuit hoc sacrificium ab alio, quam a Christo, principaliter offerri. Unde notanda est differentia inter sacramentum et sacrificium, nam ad sacramenti dignitatem per se necessarium non est, ut ministerium ejus, quod consistit in applicatione ad usum, sit omnino impollutum ex parte ministri aut personæ exercentis illud ministerium, sed satis est, ut secundum eum ritum applicetur, quo institutum est; at vero sacrificium ad suam excellentiam requirit, ut, quatenus est ab aliquo offerente principali, sit omnino purum et gratum Deo, quod non posset semper infallibiliter habere hoc sacrificium, nisi Christus necessario esset principalis offerens illius, quia solus ipse est per se immaculatus et innocens; reliqui vero sacerdotes semper possunt indigne offerre; Ecclesia vero, quamvis semper sit sancta, et in ejus persona etiam offeratur sacrificium, tamen et quamdiu in hac vita militat, non omnino caret omni macula et ruga, donec in cœlo triumphet; et præterea non est ipsa tam proprie offerens sicut Christus, ut videbimus; neque etiam est offerens simpliciter necessarium ex vi institutionis hujus sacramenti; potest enim a sacerdote valide offerri, etiamsi personam Ecclesiæ non agat, ut postea videbimus. Ratio autem hujus differentiæ inter sacrificium et sacramentum nulla alia est, nisi quia sacrificium consistit in actione, cujus dignitas ex operante maxime pendet; sacramenti autem usus magis consistit in receptione; per se enim ordinatur ad aliquid significandum, et faciendum in suscipiente, propter cujus utilitatem proxime instituitur.

4. *Actu offert Christus hoc sacrificium, licet per ministrum.* — Dico secundo : Christus Dominus est principalis offerens in hoc sacrificio, non tantum per accidens ac remote, sed etiam, quia aliquo modo actu offert, licet per sacerdotem offerat. Probatur, distinguendo multa, quæ in hoc sacrificio Christo possunt attribui, et declarando modum, quo ad ea concurrit. Primum sit institutio, qua voluit, ut in memoriam ejus hoc sacrificium fieret. Sed hoc, vel nihil, vel parum conducit, ut Christus principalis offerens dicatur. Primo, quia ratio seu habitudo offerentis, valde diversa est a ratione instituentis; et hæc est omnino ab illa separabilis; nam Deus instituit vetera sacrificia, et non propterea erat principalis offerens in illis. Secundo, hoc non satis est, ut oblatio sit munda ex parte offerentis, Deoque accepta, ut in iisdem veteribus sacrificiis constat; erant enim a Deo instituta, et tamen, quando ab iniquis offerebantur, erant illi invisa, quia ipse non respicit ad instituentem, ut sic, sed ad offerentem; et eadem ratione hoc non satis est ad dignitatem et quamdam infinitatem sacrificii, ut in veteribus etiam sacrificiis constat; fuerunt enim instituta a Deo, qui est infinitæ dignitatis, et tamen in usu habebant solum valorem moralem, juxta dignitatem offerentium; et in sacrificio crucis, quamvis fuerit a Deo ordinatum (supposita iniquitate interficientium Christum), ut tamen habuerit infinitum valorem, requirimus infinitatem in persona Christi offerente. Quod etiam diligenter distinguendum est in sacrificio cœnæ, quod fuit a Christo, ut ab instituente et ab offerente; infinitatem autem habuit ab ipso, ut offerente, non præcise ut ab instituente. Sunt ergo hæ duæ rationes valde diversæ; ut ergo Christus sit offerens, non satis est, quod fuerit instituens. Nec refert, si addas, ita fuisse instituentem, ut voluerit in sui memoriam celebrari; nam per hoc non additur habitudo offerentis, sed præcise habitudo exemplaris, seu rei repræsentatæ per sacrificium, quæ omnino etiam est extra rationem offerentis.

5. Secundo invenitur in hoc sacrificio, quod

tota ejus virtus et efficacia in merito Christi fundatur; et hoc etiam non sufficit ad rationem offerentis. Primo, quia efficacia meritorum magis respicit effectum sacrificii, quam oblationem ipsam, in qua ratio sacrificii consistit; nam effectus quid secundarium est respectu sacrificii; ergo, quod oblatio ipsa habeat efficaciam operandi ab ipso Christo, non satis est, ut propterea dicamus ab ipso offerri. Secundo ita explicatur; fingamus enim oblationem aliquam ita institui a Deo, ut habeat similem efficaciam ex sola voluntate divina, numquid propterea dicendus esset Deus ipse offerens in tali sacrificio? Minime quidem. Tertio, potuisset Christus instituere aliquod sacrificium finitum, ut a solo ac puro homine offerretur, et haberet aliquam efficaciam, propter merita ipsius Christi; nam hoc etiam non repugnat; in tali ergo sacrificio, Christus non esset offerens, quamvis in efficacia niteretur meritis ejus. Tandem hoc non satis est, ut hoc sacrificium, prout nunc fit, dicatur ex parte offerentis æquale sacrificio crucis, aut cœnæ; nam illa non fuerunt infinita, quia niterentur meritis Christi, sed potius, quia illa fuerunt ab offerente infinito, ideo fuerunt etiam valoris et meriti infiniti.

6. *Quare Christus modo, quandocumque hoc sacrificium offertur, principaliter offerre dicatur.* — Tertio considerari potest in hoc sacrificio, quod Christus per humanitatem suam physice concurrit ad actionem illam, per quam hoc sacrificium conficitur, scilicet, ad transubstantiationem, in qua ratione dici potest Christus, ut homo, principalis offerens respectu ministri, quia, licet humanitas ejus in ea actione instrumentaliter concurrat, est tamen instrumentum conjunctum, et (ut sic dicam) præcipuum organum divinitatis. Et hæc quidem efficientia aliquid confert ad rem, de qua agimus, quia unum ex requisitis ad offerendum sacerdotali modo in hoc sacrificio est, ut qui offert, concurrat ad actionem sacrificandi; non tamen hæc sola ratio per se sufficit, quia alia est habitudo efficientis, alia offerentis; Deus enim efficit eamdem actionem, et tamen non offert. Quarto igitur addendum est, quod sacerdos conficit in persona Christi, et tanquam legatus ejus, ipsum repræsentans; et in hoc videtur D. Thom. ponere hanc Christi oblationem; et revera videtur sufficere, etiam si nihil aliud intercederet; ibi enim reperitur quædam habitudo moralis ad Christum, ut ad colentem Deum, quamvis per alium; sicut, qui dat eleemosynam per famulum, recte dicitur principalis donans; et licet famulus sit iniquus, si ipse est justus, eleemosyna illa est munda apud Deum. Et similiter orationes Ecclesiæ per sacerdotes dicuntur principaliter fieri ab Ecclesia, et exaudiri, esseque acceptæ Deo propter Ecclesiæ sanctitatem, quamvis contingat, sacerdotes proxime orantes pravos esse. Quinto ad majorem perfectionem, et rei explicationem addere possumus, Christum Dominum in eomet concursu, quo concurrit cum sacerdotibus ad hujus sacrificii actionem, se gerere ut supremum Dei cultorem, et intercessorem pro hominibus, quia totam illam suam actionem ordinat in cultum Dei, eamque Patri repræsentat in memoriam suæ passionis, ut hominibus propitius sit. Quod quidem ita posse a Christo fieri est evidens, supposito priori principio, nam, si actu concurrit ad omnia sacrificia, actu de illis cogitat, et vult concurrere; quia non concurrit tanquam inanime instrumentum, sed per intellectum et voluntatem; ergo eadem facilitate potest sub ea ratione et intentione concurrere; nil enim refert, quod loco distet, aut quod per se ipsum sensibilia verba non proferat, cum hæc non sint de ratione offerentis, ut sic, ut per se constat; maxime, cum Christus in cœlo existens intueatur omnes actiones ministrorum suorum, et possit velle in omnibus et per omnes Deum colere, et pro hominibus intercedere. Quod autem ita fiat, facile ostendi potest ex dictis in prima assertione; et quia hoc est melius et perfectius, magisque conducens ad dignitatem et valorem hujus sacrificii; nam, licet aliquis eleemosynam mittat per ministrum, tamen magis misericordem se ostendet, et meliori modo operabitur, si dum minister eleemosynam confert, ipse per sese (ut posset) ad elargitionem concurrat, eique actu consentiat; et similiter, quamvis honor a Rege per suum legatum exhibitus habeat quamdam specialem dignitatem a persona Regia, tanquam a principali honorante per suum ministrum, multum tamen secundum moralem existimationem adderetur, si Rex per se ipsum (ut posset) concurreret. Sic igitur in præsenti, ad exactam perfectionem hujus sacrificii, et ut omnino æquale sit ex parte offerentis sacrificio crucis et cœnæ, oportet ut Christus per se ipsum aliquo modo offerat, et non tantum per legatum repræsentantem, et hoc modo melius salvatur, quod nunc exercet munus sacerdotis summi, et æterni; nam ad offerendum tantum per

alium repræsentantem, fuisset satis, aliquando exercuisse munus sacerdotis; nam potest aliquis repræsentare eum qui fuit, et in persona ejus offerre.

SECTIO II.

Utrum omnes et soli sacerdotes offerre possint hoc sacrificium, ut proprii ministri illius.

1. *Hæreticorum absonum placitum.* — Duæ possunt esse extremæ sententiæ. Prima docet, nullos requiri sacerdotes ab Ecclesia rite ordinatos ad hoc sacrificium offerendum, sed quoslibet fideles ad hoc sufficere, vel saltem eos, qui a populo, vel magistratibus deputantur, tanquam ministri ad hoc munus peragendum. Hæc est sententia hæreticorum; qui vel in eo fundantur, quod in hoc mysterio nihil supernaturale fit, sed tantum cæremonia quædam et significatio exterior; vel quia simul negant, hoc mysterium esse verum sacrificium, sed solum quoddam convivium cum aliqua significatione et commemoratione Christi, quod totum a quolibet ministro ab hominibus deputato peragi potest; vel tandem, quia nunquam legimus, Christum Dominum aliquid aliud instituisse, vel postulasse in hujusmodi ministro, sed generatim omnibus dixisse : *Hoc facite,* etc.

2. *Aliorum sententia.* — Secunda sententia extreme contraria est, non omnes sacerdotes, etiam rite ordinatos, posse hoc sacrificium offerre, sed solum eos, qui sunt ab Ecclesia tolerati; excluduntur itaque ab hoc sacrificandi munere sacerdotes excommunicati, suspensi, depositi, degradati, schismatici, hæretici, ac denique omnes ab Ecclesia præcisi; atque ita excluduntur, ut non solum male faciant, si sacrificare tentent, verum etiam omnino non sacrificent. Hanc sententiam secutus est Magist. Sent., dist. 13, ubi Scot., quæst. 2, in eam est propensus, cujus sententiam refert, et non improbat; Gab., ibid., quæst. 1, art. 3, dub. 2; eamdem tenuit Guliel. Paris., in tract. de Sacr. Ordinis; et Grat., in c. Quod quidam, 1, quæst. 1, ubi multa ex Patribus adducit, et hanc sententiam confirmat; dicunt enim interdum Patres, extra Ecclesiam esse non posse vera sacrificia. Hæretici ergo, etiam si alioqui sacerdotes fuerint ordinati, non offerunt verum sacrificium; idem ergo erit de quibuscumque aliis sacerdotibus ab Ecclesia præcisis, quia est omnium eadem ratio. Assumptum patet ex August., lib. Sent., cap. 15, et ex Hieron., Aggæi 2, Amos 5, et Dial. cont. Lucif., ubi cum dixisset, malos sacerdotes posse offerre sacrificium, subdit : *Hoc de Catholicis intelligendum est, non de hæreticis.* Quæ omnia et similia in illa causa, et quæst. 1, referuntur.

3. *Hæretici confutantur.* — *Solus sacerdos rite ordinatus sacrificium hoc offerre potest.* — Prior harum sententiarum, simpliciter et sine distinctione ulla, hæretica est; nam, et principiis nititur hæreticis, ut retulimus, et principiis fidei repugnat. Etenim verum sacrificium offerri non potest, nisi a vero sacerdote, ex Paulo, ad Hebr. 5. Sed hoc est verum sacrificium : ergo. Item, hoc sacrificium offerri non potest, nisi in vero corpore et sanguine Christi; sed nullus habet potestatem in corpus Christi verum, nec potest valide illud conficere, nisi solus sacerdos rite ordinatus, ut supra ostensum est, cum de ministro sacramenti Eucharistiæ ageremus. Dicendum est ergo solum sacerdotem rite ordinatum habere potestatem offerendi hoc sacrificium, ita ut, si alius id facere tentet, nihil efficiat. Quæ assertio de fide certa est, colligiturque ex Concil. Nicen., c. 14; negat enim diaconum habere potestatem offerendi hoc sacrificium; ergo a fortiori idem negat de omnibus inferioribus; item ex Concil. Arelat. I, c. 13, ubi idem rescribitur; et ex Concil. Florent., ubi ponitur hæc forma ordinandi sacerdotem : *Accipite potestatem offerendi,* etc.; est ergo hæc potestas tantum apud illum, qui ordinatus est sacerdos. Idem significavit Concil. Trident., sess. 22, c. 1, docens Christum in nocte cœnæ Apostolis, quos tunc novi Testamenti sacerdotes constituebat, eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent præcepisse per hæc verba : *Hoc facite in meam commemorationem,* uti semper Catholica Ecclesia intellexit et docuit; et can. 2, anathema profert in eum, qui negaverit Christum prædictis verbis : *Hoc facite,* etc., instituisse Apostolos sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi, aliique sacerdotes, offerrent corpus et sanguinem suum, quod repetit sess. 23, c. et can. 1, dicens sacrificium et sacerdotium esse conjuncta, et ideo esse in Ecclesia sacerdotium visibile, ad quod proprie spectat potestas offerendi hoc sacrificium. Eamdem veritatem eleganter tractat August., lib. QQ. veter. Test., q. 46; Hier., epist. 117 ad Fabiol., de veste sacerdotali; præter alios, quos de ministro Eucharistiæ supra citavi. Ratio tacta est a Concil. Trident., quia determinatum sacrificium requirit

determinatum sacerdotem; nam hæc duo juxta divinam ordinationem conjuncta sunt. Unde præcipue in lege veteri, ubi sacrificia fuerunt divinitus instituta, sacerdotes etiam fuerunt speciali lege et ritu ex divina etiam institutione ordinati; multo ergo magis in lege nova, in qua omnia sunt perfectius constituta et ordinata, debuit speciale sacerdotium cum speciali sacrificio institui; debuitque inter ea proportio servari. Ideoque, cum sacrificium omnino supernaturale sit, ab eis tantum debuit offerri, qui supernaturalem potestatem ad hoc munus haberent; hujusmodi autem sunt soli sacerdotes, qui in sua ordinatione illam recipiunt, ut ex verbis formæ constat; alii vero, neque ex se illam habent, cum non sit naturalis; neque a Christo receptam; nullibi enim eam dedit, quia verba illa : *Hoc facite,* ad solos Apostolos, ut sacerdotes, et ad eorum in sacerdotio successores dicta sunt, ut traditio, et Ecclesia declaravit. Tandem, solus sacerdos potest consecrare, ut supra ostensum est, et nemo offert nisi consecrando, ut supra etiam ostendimus; ergo solus sacerdos potest offerre. Quæ ultima ratio non sufficeret per se ad ostendendum, esse de fide prædictam veritatem, quia fundatur in opinione nostra supra tractata de essentia sacrificii; et ideo diximus, illam opinionem esse valde consentaneam atque conformem principiis fidei.

4. *Secunda sententia examinatur.* — Secunda sententia triplicem potest habere sensum. Primus est, sacerdotes præcisos, ideo non posse sacrificium validum offerre, quia nec possunt sacramentum Eucharistiæ valide consecrare; et hoc sensu hæretica est; ostendimus enim in superioribus, consecrationem factam a vero sacerdote sufficiente forma, cum intentione circa debitam materiam, validam esse secundum fidem.

5. *Charactere sacerdotali insignitus qualiscumque sit, si vere consecrat, verum itidem offerat sacrificium necesse est.* —Secundus sensus hujus sententiæ esse potest, sacerdotes præcisos ab Ecclesia, licet possint valide consecrare, et sacramentum Eucharistiæ conficere, non tamen posse eam consecrationem efficere sub ratione oblationis et sacrificii, quia ad rationem sacrificii proprie dicti necesse est, ut offeratur a sacerdote, ut ministro publico, et mediatore inter Deum et populum; sacerdos autem præcisus non potest jam subire vicem mediatoris inter Deum et Ecclesiam, quia nemo potest hoc munus subire, nisi consentiente Ecclesia, et per sacerdotem offerente, atque petente, quod tamen per sacerdotem præcisum facere non vult, sed potius illum privat hoc ministerio, quantum potest. Atque in hoc sensu sententia hæc non videtur aperte hæretica, quia nullibi est expresse damnata; est tamen omnino falsa. Dicendum itaque est, omnem sacerdotem, quantumvis ab Ecclesia præcisum, posse validum sacrificium efficere et offerre, etiam si non licite faciat. Ita sentit D. Thom., quæst. præced., art. 7 et 8, et in 4, dist. 13, ubi reliqui Theologi; Bonav., art. 1, quæst.; Albert. Magn., art. 30, 31, 32; Durand., quæst. 1, ad 2; Paludan., quæst. 1, art. 3; Soto, quæst. 1, art. 8; Alens., 4 part., quæst. 45, memb. 5 et 6; Gabr., lect. 27 in can.; Alger., lib. 3 de Euch., c. 10. Probatur autem sigillatim de omnibus pravis sacerdotibus; et primo quidem de his sacerdotibus, qui solum per peccatum mortale sunt ab Ecclesiæ charitate interius separati, extra controversiam est, si in eo statu offerant, sacrificium esse validum, quod videtur mihi de fide certum, quia, licet non inveniatur sub his terminis expresse definitum, tamen sub generalibus definitionibus satis continetur; scilicet, quod potestas Ordinis supernaturalis non aufertur per peccatum mortale, neque ita ligatur, quin, si operetur, factum teneat, quando potestatem jurisdictionis simul non requirit; potestas autem sacrificandi, potestas Ordinis est, et ad suum actum jurisdictionem non requirit; ergo eadem ratio est de illa, quæ de potestate conficiendi sacramentum; non ergo aufertur per peccatum mortale, nec ita ligatur, quin, si operetur, factum teneat. Secundo hinc fit, idem dicendum esse de hæretico, propter eamdem rationem cum proportione applicatam; nam potestas Ordinis sicut non aufertur per alia peccata, ita nec per hæresim; neque magis necessaria est fides, quam charitas, ut actus talis potestatis valide exerceatur, quia sine fide potest quis habere sufficientem intentionem exercendi talem actum, et applicare omnia necessaria, sicut sine charitate; sed hæc omnia æque procedunt de potestate sacrificandi; nam etiam hic actus, per se loquendo, est solius potestatis Ordinis, et sine fide possunt applicari omnia necessaria ad illum cum sufficiente intentione, sicut et ad conficiendum sacramentum ; ergo, sicut hæreticus potest conficere sacramentum, ita et sacrificare. Et confirmatur, quia alias, si parochus esset hæreticus tantum mentalis, hoc ipso privaret

fideles fructu veri sacrificii, quod contra omnem rationem est, ut magis patebit ex sequenti membro. Tertio itaque hinc efficitur, per nullam Ecclesiæ prohibitionem, censuram, aut pœnam, posse fieri, ut sacerdos privetur hac potestate, aut etiam usu ejus, quoad hoc, ut sacrificium factum teneat, sed ne licite fiat. Prior pars de potestate constat ex eo, quod character sacerdotalis est indelebilis; sed hæc potestas datur per impressionem characteris; et ideo in hoc sensu definit Concil. Trident., sess. 23, can. 4, eum, qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri non posse. Altera vero pars de valore actus sequitur ex præcedente, nam, supposita potestate, quæ tantum est potestas Ordinis, non potest impedire Ecclesia, quominus, si ea potestas applicetur ad operandum cum debita forma, materia, et intentione, validum habeat effectum; non enim potest Ecclesia irritare actum solius potestatis Ordinis, supposita debita materia et aliis requisitis; unde in hoc eadem est ratio de sacrificatione, quæ de consecratione, vel cujuscumque alterius sacramenti effectione. Unde sumitur ultima ratio; nam consecratio facta a quocumque sacerdote præciso valida est, licet prave fiat; ergo sacrificium oblatum a quocumque sacerdote præciso verum sacrificium est, quamvis prave fiat. Antecedens supra ostensum est esse de fide; consequentia probatur ex dictis, tum quia est æqualis ratio; tum etiam quia ostendimus, sacrificationem in ipsa consecratione consistere, nec posse unam rationem ab altera reipsa separari, si consecratio utriusque speciei perficiatur, quia necesse est, consecrationem fieri in persona Christi, et intentione faciendi quod ipse fecit, et instituit.

6. *Præcisus ab Ecclesia sacerdos offerre poterit sacrificium, ut Christi minister, non ut Ecclesiæ.* — Tertius sensus illius secundæ opinionis esse potest, sacerdotes præcisos non posse offerre sacrificium, ut Ecclesiæ ministros, et in persona ipsius Ecclesiæ; et quoad hoc potest aliquid verum continere, si recte explicetur. Nam imprimis non est propter hanc causam negandum, hujusmodi sacerdotem, sicut verus sacerdos est, ita etiam esse verum ministrum sacrificii, si illud offerat; nam ad hoc ministerium per se ac intrinsece necessarium non est, ut gerat personam Ecclesiæ, sed ut gerat personam Christi, ad quod habet potestatem, ratione sui characteris; et ideo semper potest in persona ejus verba proferre, quod satis est, ut etiam offerat tanquam minister ejus; et hic est sensus præcedentis assertionis. Ultra hoc autem habent sacerdotes ex commissione Ecclesiæ, ut nomine suo orent, intercedant et offerant, et, quoad hoc, potest Ecclesia privare sacerdotem præcisum ne suo nomine sacrificet; nam, cum hoc habeat ex commissione Ecclesiæ, ab eadem potest eo munere privari; et hoc est, quod in hoc tertio sensu dicitur. Quod ut clarius fiat, distinguere possumus in Missa substantiam sacrificii ab aliis orationibus, et cæremoniis; nam, licet totum illud ministerium fiat a sacerdote, ut a publico ministro inter Deum et homines constituto, diverso tamen modo; nam in his, quæ sunt de institutione Christi, id est, in substantia sacrificii, per se gerit personam Christi, a qua habet potestatem, et cujus personam repræsentat, et minister existit; unde sub hac ratione non comparatur Ecclesia ad sacerdotem, ut principale offerens ad ministeriale, sed ut populus ad publicum ministrum datum a Deo; et ideo non potest ab illo potestatem auferre sic offerendi pro quocumque voluerit, quamvis possit, non concurrere, nec consentire cum illo, nec velle, quantum in ipsa est, per eum offerre, eo modo, quo dicemus sectione sequenti posse populum fidelem per sacerdotes offerre; nam hujusmodi modus concurrendi pendet ex voluntate Ecclesiæ, et cujuscumque offerentis in sua proportione. In his autem, quæ sunt ex institutione Ecclesiæ, ut sunt orationes publicæ et cæremoniæ, proprie se habet sacerdos ut minister Ecclesiæ, in cujus persona loquitur, et operatur; et ideo ab eadem potest omnino tali ministerio privari; et ita fieri censendum est per Ecclesiasticas censuras, ut in proprio loco latius sumus dicturi. Et hæc doctrina sumitur ex D. Thom., quæst. præced., art. 6, et 7, ad 3.

7. *Ad rationes oppositarum opinionum responsio.* — Ad hæreticos nihil est, quod respondeamus; nam omnia, quæ assumunt, falsa sunt, et in superioribus satis improbata. Catholicos autem revera existimo locutos fuisse in tertio sensu explicato, quamvis fortasse rem totam non satis distinxerint, et unum ministerium cum alio confuderint. Quod autem a Patribus dicitur, extra Ecclesiam non esse verum sacrificium, exponitur a Gloss. in cap. In Ecclesia, 1, quæst. 1, non esse verum id est, efficax, et fructuosum, tam offerentibus quam cooperantibus; quæ expositio est consentanea D. Thom. supra, quæst. 62, art. 7, ad 3, et quæst. 62, art. 7, ad 1 et 2,

eamque magis explanabimus disputat. 79, declarando, quibus possit esse fructuosum sacrificium, ab iniquo ministro oblatum. Alia vero expositio esse potest, extra Ecclesiam, id est, extra ritum, quem servat Ecclesia, nullum esse verum sacrificium, quia in lege gratiæ nullum est verum sacrificium, et Deo acceptum, nisi Eucharistiæ sacrificium, quod proprium est Ecclesiæ Christi, et intra eam solam rite ac recte offerri potest, et debet. Quod si hæreticus, vel alius ab Ecclesia exclusus, illud offerat, quamvis extra Ecclesiam offerat, sacrificium tamen Ecclesiæ offert, quod eatenus efficere potest, quatenus characterem retinet, ratione cujus aliquo modo ad Ecclesiam pertinet, quod etiam in hæreticis verum est. Unde verba illa, quæ ex Hier. referebantur, scilicet, *hoc de Catholicis dico, non de hæreticis,* revera apud Hieronym. non leguntur, sed eam expositionem addit Hieronymo Gratianus, ut constat ex cap. Sicut Christus, § Sed hoc de peccatore, cum Gloss. 1, quæst. 1, unde potius ex eo textu aperte colligitur, Hieronymum docuisse, ita habere malum sacerdotem potestatem sacrificandi, sicut et baptizandi.

SECTIO III.

Utrum alii fideles possint esse offerentes in hoc sacrificio.

1. *Fideles etiam non sacerdotes offerre possunt hoc sacrificium.* — Omittimus infideles qui, cum extra Ecclesiam sint, non solum offerre non possunt, verum etiam neque pro eis potest hoc sacrificium offerri, ut disputatione sequenti videbimus. De fidelibus autem concors est Catholicorum sententia, eos esse posse offerentes in hoc sacrificio, quam significavit D. Thom. hic, quæst. 81, art. 6 et 7, ad 3, ubi expressius loquitur de orationibus, quam de substantia sacrificii. Clarius hoc docuit Alcuinus, de Divinis officiis, cap. de Celebr. Miss.; Rupert., lib. 2 de Divinis offic., cap. 6 et 7; Rab., lib. 1 de Institut. cler., cap. 32; Petr. Damian., epist. 12, cap. 7 et 8; Innoc., lib. 3 de hoc myst., cap. 5 et 6; Gab., lect. 26 in can.; Turrian., in Scholiis ad Clem., lib. 8 Constit., cap. 12; et ex antiquioribus Patribus significat Irenæus, lib. 4 contr. Hæres., cap. 32 et 34; et August., 10 de Civit., cap. 20, dicens : *Quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium, cum ipsius corporis ipse sit caput, et ipsius capitis ipsa sit corpus; tam ipsa per ipsum, quam ipse per ipsam suetus offerre;* et Leo Papa, epist. 81, cap. 2, dicit, juxta populi amplitudinem plures eodem die Missas esse dicendas, *ne aliqua pars populi sacrificium offerre non possit;* in quibus verbis supponit, populum audientem Missam simul cum sacerdote offerre. Colligique videtur hæc veritas ex illis verbis canonis Missæ : *Et omnium circumstantium, quorum tibi fides cognita est, et nota devotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt;* quorum verborum Innoc. supra duas affert expositiones. Prior est, *pro quibus tibi offerimus,* id est, pro populo seu fidelibus laicis non sacrificantibus, *vel qui tibi offerunt,* id est, pro sacerdotibus sacrificantibus. Posteriorem addit his verbis : *Vel ideo dicit : Pro quibus tibi offerimus, quia non solum offerunt sacerdotes, sed et universi fideles;* et hæc est communis expositio et intelligentia, quæ clarius colligitur ex verbis, quæ in eodem canone inferius adduntur : *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ;* ideo enim oblatio totius familiæ dicitur, quia tota ad illam offerendam aliquo modo concurrit. Unde inferius additur : *Unde et memores, Domine, nos servi tui ejusdem Filii tui Domini nostri Jesu Christi, offerimus præclaræ majestati tuæ;* ergo plebs fidelis simul cum sacerdote offert; et similes loquendi modi in aliis liturgiis reperiuntur. Imo fundamentum etiam habet in Scriptura, in qua populus dicitur offerre et sacrificare. Exod. 3 : *Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi in deserto.* Num. 28 : *Hæc sunt sacrificia, quæ offerre debetis.* Levit. 22 : *Offeretis holocaustum Domino;* ubi sermo est ad ipsam plebem; nam, ut ait Augustin., lib. QQ. vet. Testam., quæst. 46, ille dicitur offerre, cujus sunt oblationes, quas super altare ponit sacerdos; ipsique imputatur sacrificium, cujus munera offeruntur. Ratio autem hujus veritatis reddi potest ex natura ipsius sacrificii, quod esse debet commune omnibus, quia est cultus publicus et solemnis totius populi, et quia offerre sacrificium Deo, omnibus hominibus est quodammodo naturale; ergo necesse est, ut in omni lege omnes possint offerre sacrificium, per se, vel per manus sacerdotis; ergo idem servari debuit in lege gratiæ, ut scilicet, non solum sacerdotes, sed etiam reliqui fideles offerre possint. Quo sensu dixisse videtur Concil. Trid., sess. 22, cap. 1, reliquisse Christum Dominum dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ visibile, sicut hominum natura exigit, sacrificium; datum ergo est hoc sacrificium universæ Ecclesiæ, ut ipsa illud

offerat, quamvis per sacerdotes, quibus potestas offerendi specialiter commissa est, ut inferius dicit idem Concilium; et ideo cap. 6, addit Missas omnes, quantumvis privatim dicantur, communes esse censendas, quia a publico Ecclesiæ ministro, non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur; dicuntur enim pro eis celebrari, non tantum, quia pro eis offeruntur, sed etiam, quia ipsorum nomine, tanquam eorum sacrificia offeruntur. Et hanc rationem tetigit Paschas., lib. de Corp. et sang. Dom., cap. 9.

2. *Dubium.* — Sed difficultas superest in explicando, qualis sit hæc denominatio offerentium, et a qua actione, vel concursu fidelium circa sacrificium sumatur; nam offerre, nihil aliud esse videtur, quam oblationem efficere; in actione enim consistit; ut ergo aliquis dicatur offerens, necesse est, ut ad ipsam oblationem efficiendam, aliquo modo concurrat, quod non videtur posse attribui laicis, seu non sacerdotibus; ergo non possunt vere dici offerentes. Minor declaratur in hunc modum, nam duplex intelligi potest oblatio : una est interna per interiorem devotionem fidelium; alia est externa, in qua proprie consistit visibile sacrificium; aut ergo fideles dicuntur offerentes, solum propter interiorem oblationem, ut significavit Petr. Damian., supra dicens, quod sacerdos offert, ab omnibus offerri, quia, quæ ille Deo offerendo manibus tractat, hæc multitudo fidelium intenta mentium devotione commendat. Sed hoc non satis esse videtur, quia sacrificium visibile consistit in actione externa, per quam fit aliquid circa rem oblatam; ergo actio mere interior non satis est; nam illa non est sensibilis; et quamvis possit circa rem oblatam, vel etiam circa sacrificium ipsum, tanquam circa objectum suum versari, tamen revera nihil per eam fit circa rem oblatam; denominatio autem offerentis est denominatio operantis aliquo modo oblationem, vel aliquid circa rem oblatam, quasi transiens in illam, quod per illum actum mere internum non fit. Et confirmatur, quia multi possunt offerre interiori devotione, qui tamen non dicuntur offerre oblatione sacrificali (ut sic dicam); ergo hæc interior oblatio non satis est. Antecedens patet, quia beati et Angeli possunt interiori affectu offerre id, quod sacerdos offert in altari, ut significant Chrysost., hom. quadam de Eucharistia, et alia hom. in Encæniis, in 5 tom., et Gregor., 4 Dialog., cap. 58; et Beatissima Virgo assistens sacrificio crucis, quod Christus ut sacerdos offerebat, interiori affectu ipsum etiam Patri offerebat, et tamen non propterea poterat dici offerens, tanquam sacrificans aliquo modo. Quin potius, non solum præsens sacrificium, sed etiam præteritum potest hoc modo interiori affectu offerri; quæ oblatio non satis est ad rationem sacrificii, neque ad participationem ejus in ratione sacrificantis; sic enim Christus Dominus etiam nunc in cœlo existens passionem suam pro nobis offert, et nos similiter possumus interiori affectu non solum sacrificium Christi incruentum, sed etiam cruentum offerre Deo. Hic ergo solus concursus per interiorem devotionem non satis est, ut fideles dicantur offerentes, tanquam sacerdoti consacrificantes; necessarius ergo videtur aliquis externus concursus, quem tamen explicare difficile est, quia solus sacerdos est proprium principium illius actionis, ut patet, tum ex illo ad Hebr. 5 : *Ut offerat dona et sacrificia pro peccatis;* tum etiam quia ad consecrationem nullo modo concurrunt fideles, sed solus sacerdos; sacrificatio autem in consecratione consistit. Et augetur difficultas, quia interdum dicuntur offerentes hi, qui nullam actionem, neque internam, neque externam, circa sacrificium exercent; nam juxta testimonia adducta universa Ecclesia, et omnes fideles dicuntur offerre in singulis sacrificiis, et tamen non omnes habent aliquem actum, etiam interiorem, circa singula sacrificia.

3. *Qua re, quo item pacto, Ecclesia et singuli fideles per sacrificantem sacerdotem offerre dicantur.* — In hac re considerandum est, hanc denominationem offerentium dupliciter posse fidelibus attribui : uno modo generalissima quadam ratione, solum quia sunt membra Ecclesiæ, cujus nomine sacerdos offert. Secundo, speciali aliqua ratione, ac titulo. Priori modo potest dici talis denominatio, aut extrinseca, aut habitualis, quia, ut argumentum factum concludit, non potest sumi ab aliquo concursu actuali interno vel externo. Denominatio autem extrinseca potest in hunc modum declarari, scilicet, quia totum corpus Ecclesiæ, ut sacerdotem offerentem includit, recte denominatur offerens, quia id præstat per membrum suum, quasi per instrumentum ad id deputatum, sicut humanum corpus (servanda est enim proportio) operari dicitur quod facit manus. Si autem Ecclesia consideretur ut condistincta a sacerdote, tanquam populus, inter quem, et Deum, sacerdos in-

tercedit, dicetur offerre per sacerdotem denominatione quodammodo magis extrinseca, quatenus ille constitutus est ut minister publicus ad præsentanda Deo totius Ecclesiæ munera; hæc ergo denominatio utroque modo considerata ad singula membra Ecclesiæ extenditur magis adhuc improprie, quia sunt membra corporis, cujus publica auctoritate et quasi communi consensu, sacerdos deputatus est, ut sacrificium offerat vice totius corporis. Quamvis enim in corpore naturali actio unius membri, quæ tribuitur toti, non proprie tribuatur alteri parti; non enim dicitur pes videre, licet homo videat, quia non singula membra sunt supposita actionum capacia; tamen in corpore mystico potest magis hæc denominatio extendi ad operandum vel consecrandum. Unde etiam potest hæc denominatio habitualis seu interpretativa dici, nam hoc ipso, quod aliquis est fidelis, censetur consentire omnibus sacrificiis, quæ in Ecclesia fiunt, et virtualiter velle, ut suo etiam nomine offerantur, et, quantum possit, eorum fructum participare; hoc ergo modo intelligenda videtur hæc denominatio, quæ valde remota est et generalis. Alio ergo modo potest hæc denominatio esse magis specialis, et sic requirit aliquem specialem concursum, non tantum internum, ut rationes supra factæ probant, sed etiam externum, qualis erit, petere aut procurare sacrificium, dare eleemosynam seu stipendium sacerdoti, inservire illi sacrificanti, vel denique assistere consentiendo, ac moraliter cooperando, et hæc est magis propria denominatio offerentis, non tanquam principii per se ac immediati actionis sacrificandi, quod est proprium sacerdotis, sed tanquam cooperantis aliquo modo ipsi sacerdoti. Nam in moralibus, qui aliquo ex prædictis modis cooperatur actioni, potest ab illa denominari; sic enim dicitur homicida, qui consulit vel comitatur homicidam, protegendo illum; sic ergo in præsente dicuntur offerentes, qui aliquo modo cooperantur exterius oblationi. Unde fit, ut tanto perfectius hanc rationem participent, quanto, vel magis, vel pluribus modis cooperentur; et ita magis offert, qui in Missa ministrat, quam qui assistit, et sic de aliis. Et per hæc satisfactum est rationi dubitandi propositæ.

DISPUTATIO LXXVIII.

DE HIS PRO QUIBUS HOC SACRIFICIUM OFFERRI POTEST.

Disp. 6 *de sacrificio.* — In hac disputatione partim absolvemus ea, quæ pertinent ad cognitionem causarum hujus sacrificii, juxta ea, quæ in principio disputationis præcedentis notata sunt; partim viam parabimus ad declarandos effectus ejusdem sacrificii; nam eos causat, vel in his, qui offerunt, vel in his, pro quibus offertur. Dicemus ergo prius in communi de his, pro quibus offerri potest; deinde in particulari de viventibus et defunctis.

SECTIO I.

Utrum hoc sacrificium possit pro aliis ab offerentibus offerri.

1. Ut tollatur ambiguitas vocis, et sensus quæstionis intelligatur, advertendum est, offerre pro aliquo, dupliciter sumi posse. Primo, ut idem sit quod offerre vice seu nomine alterius, quomodo sumitur apud Paul., ad Hebr. 5, dicentem : *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur,* et hoc modo dicetur sacerdos offerre pro omnibus his, qui cum illo, et per illum offerunt, etiam si illis specialiter non applicet fructum sacrificii; nunc autem non utimur hac voce in hoc sensu, quia ex supra dictis satis constat, ad munus sacerdotis pertinere, hoc modo pro aliis offerre. Alio igitur modo dicitur aliquis offerre pro alio, quando illi speciali intentione applicat fructum sacrificii; et ita sumitur in præsenti, et est frequentior usus hujus vocis, quia sacrificium non dicitur offerri pro alio, ratione sui, id est, ratione cultus, nam per sacrificium non datur cultus ei pro quo offertur, sed cui offertur; dicitur ergo pro aliquo offerri solum ratione fructus, quatenus ei specialiter applicatur. Unde obiter infero, ex quatuor sacrificiorum rationibus, quas supra distinximus, scilicet, honorarii, laudis, impetratorii, et propitiatorii, duas ultimas esse, sub quibus sacrificium potest pro aliquo offerri; nam in duabus primis non proprie locum habet hujusmodi habitudo. Nam, quando sacrificium offertur solum ad honorandum Deum propter id quod est, et propter majestatem suam, in hoc nulla importatur habitudo ad aliquem, pro quo sa-

crificium offeratur, quia ibi non consideratur fructus sacrificii, sed tantum cultus. Nisi fortasse dicatur aliquis tunc offerre pro se, quia offert ad implendam obligationem, quam habet colendi et honorandi Deum; quod magis est habere rationem offerentis, quam ejus, pro quo offertur; et ideo sub hac ratione non potest revera sacrificium offerri pro aliis, quam offerentibus, quia illi soli per eum actum colunt Deum, et consequenter illi soli possunt implere obligationem, quam habent colendi Deum. Non enim potest unus pro alio ita colere Deum, ut per hoc eum liberet obligatione colendi ipsum, ut principium suum, quia hæc est personalis obligatio, quæ non potest per alium impleri, sicut est obligatio amandi, credendi et sperandi. Atque hoc ipsum dicendum est de sacrificio laudis, vel gratiarum actionis, ut sic; quia eadem est de illo ratio. Solum videtur posse excogitari discrimen, quia per sacrificium honorarium tendimus in Deum in se, et propter se; colimus enim illum propter majestatem suam, et quia est dominus omnium, et in eo sistimus; in sacrificio autem laudis respicimus illum ut benefactorem, et gratias illi agimus pro beneficiis collatis. Unde fit, ut quodammodo dici possit offerri pro his, quibus illa beneficia collata sunt, pro quibus gratiæ Deo aguntur; sub qua ratione offerri potest, non solum pro offerentibus, sed etiam pro aliis, quia non solum possumus Deo gratias agere pro beneficiis in nos collatis, sed etiam pro his, quæ aliis confert. Tamen, propter hanc solam causam improprie diceretur sacrificium pro alio offerri, quia nihil per hoc ei confertur; imo neque ab eo tollitur obligatio agendi gratias Deo pro beneficiis susceptis, quia hæc etiam est personalis, et per se conveniens, ac pertinens ad uniuscujusque rectitudinem et honestatem. Hæc igitur duplex ratio sacrificii nihil ad præsentem considerationem et habitudinem spectat. Attamen sacrificium impetratorium et propitiatorium, ex intrinseca ratione sua dicunt intrinsecam habitudinem ad aliquem, pro quo offerantur; nam, qui petit, necesse est, ut alicui petat; et consequenter, si impetrat, pro aliquo seu alicui impetrare debet. Et similiter, qui satisfacit (quod ad sacrificium propitiatorium pertinet) necesse est, ut pro aliquo satisfaciat, quia propitiatio necessario est inter duos, unum, apud quem fit propitiatio, et alterum, pro quo fit. Denique sacrificium sub hac duplici ratione, fructum aliquem seu effectum habere potest, præter ipsum cultum, et ideo sub his rationibus proprie offertur pro aliquo.

2. *Prima illatio.* — Atque hinc constat primo, sacrificium hoc Eucharistiæ posse pro aliquo offerri, quia constat ex dictis, sacrificium hoc non tantum esse honorarium et laudis, sed etiam impetratorium et propitiatorium; necessario ergo consequitur, posse pro aliquo offerri.

3. *Secunda illatio.* — Secundo ulterius manifestum est, hoc sacrificium posse pro ipsis offerentibus offerri; ita ut actio sit quasi immanens (ut sic dicam), et ad eam habeat offerens duplicem habitudinem, alteram agentis, alteram recipientis fructum oblationis, quod non est proprium hujus sacrificii, sed ex generali ratione sacrificii consequitur; nam quilibet sacerdos, si impetratione aut propitiatione indigeat, potest, et debet pro seipso offerre, dicente Paulo ad Hebr. 5 : *Et propterea debet* (scilicet sacerdos) *quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis,* et cap. 7 : *Talis decebat, ut nobis esset Pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus; qui non habet necessitatem quotidie (quemadmodum sacerdotes) prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi;* possunt ergo sacerdotes pro se ipsis offerre. Et eadem ratione idem possunt reliqui offerentes sacerdote inferiores, quia etiam ipsi indigent, et possunt pro se impetrare vel satisfacere; et sunt magis privati offerentes, quam sacerdos. De principali autem offerente, qui est Christus, non est sermo, quia, ut Paul. dixit, nullam necessitatem habet, ut pro se offerat; de aliis vero, qui non offerunt, constat etiam ad præsentem quæstionem non pertinere, quia offerre pro aliquo supponit offerre; et ideo, qui non offert, nec pro se, nec pro alio offerre potest, neque ad eum spectat, fructum sacrificii alicui applicare (quod est pro aliquo offerre), cum sacrificium ad ipsum non pertineat, neque illius sit, quandoquidem illud non offert; illi autem, qui offerunt, sunt veluti domini suæ oblationis, et ideo certum est maxime pro se ipsis offerre posse.

4. *Sacerdos pro aliis sacrificare potest.* — *Occurritur objectioni.* — Difficultas ergo superest, an etiam pro aliis a se offerre possint, quod primo inquiri potest de ipso sacerdote; deinde de aliis per ipsum, vel cum ipso offerentibus. Dico ergo tertio, sacerdotem posse, hoc sacrificium pro aliis offerre. Est res om-

nino certa, quam tetigit D. Thom. supra, q. 79, art. 5 et 7, ubi in hoc sensu dicit, hoc differre inter mysterium Eucharistiæ ut sacramentum, et ut sacrificium, quod ut sacramentum prodest tantum sumenti, ut sacrificium vero etiam aliis, pro quibus offertur; et in hoc sensu explicat illa verba formæ sanguinis : *Qui pro vobis* (id est, sumentibus) *et pro multis effundetur,* id est, pro aliis, pro quibus offerri potest. Et hoc etiam confirmat communis usus et sensus Ecclesiæ, nam sacerdotes non solum pro se, sed etiam pro aliis, sacrificia offerunt; unde et in can. dicunt : *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt.* Probatur præterea, quia hoc est intrinsece annexum sacerdotali muneri; nam, ut ait Paul. ad Hebr. 5 : *Sacerdos pro hominibus constituitur, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis,* non tantum suis, sed etiam populi, ut postea idem Apostolus explicat; et ita faciebant sacerdotes in lege veteri. Et in lege naturæ Job obtulit sacrificia pro filiis. Ergo multo magis hoc possunt facere sacerdotes novæ legis; ergo et ipsum sacrificium novæ legis de se aptum est, ut pro aliis offeratur. Tandem id explicatur, quia sacerdos non solum pro se, sed pro aliis orare potest; et ad hunc finem oblationem suam referre, ut eis impetret; et similiter potest fructum satisfactionis ejus alteri applicare; nam si unus potest pro alio satisfacere, multo magis poterit sacerdos applicare alteri satisfactionis fructum ex sacrificio provenientem. Quod si sermonem extendamus etiam ad sacrificium laudis, etiam potest sacerdos offerre hoc sacrificium in gratiarum actionem pro beneficiis collatis, vel universæ Ecclesiæ, vel quibuscumque personis; sicut Melchisedech sacrificium obtulit pro victoria Abrahæ concessa. Dices, fieri non posse, ut hoc sacrificium prosit alicui, nisi quatenus ipse offerens est; nam, vel devotionem habet ad sacrificium, vel non; si habet, jam est offerens; si non habet, non potest ei oblatio ab altero applicata prodesse. Respondetur primum, etiam si aliquis sit una ratione offerens pro se, et hoc titulo suum fructum habeat, etiam posse pro eo aliquid ultra offerri, quasi ex donatione alterius; ut quia assistit Missæ debito modo, inde habet fructum suum per modum offerentis, quamvis nihil speciale ei sacerdos applicet; ultra quem fructum potest sacerdos aliquid amplius ei applicare, pro eo offerendo; sunt ergo hæ duæ habitudines distinguendæ et notandæ, pro his, quæ de effectu hujus sacrificii dicemus. Deinde respondetur, insufficiens esse illud dilemma. Nam fieri potest, ut aliquis sit bene dispositus, ut pro eo possit fructuose offerri sacrificium, quamvis nullo modo offerat concurrendo ad ipsum sacrificium, ut per se clarum est, et constabit magis ex dicendis.

5. *Sacrificium pro aliquo secundum ipsius capacitatem offerri potest.* — Hinc vero obiter colligendum et annotandum est, sacrificium solum posse pro alio offerri juxta capacitatem illius, quia ineptum est operari velle in subjecto incapaci, aut dare sanctum canibus, aut sacramentum indisposito, aut orare pro eo, cui prodesse non possit oratio, v. gr., damnato; sic ergo ineptum est, et contra rationem, sacrificium offerre pro eo, qui est incapax fructus ejus. Unde ulterius intelligitur, si sacrificium pro multis in communi offeratur, qui non sint omnes eodem modo capaces effectus ejus, ita interpretandam esse hujusmodi oblationem et offerentis intentionem, ut pro unoquoque juxta capacitatem suam offeratur, id est, ut uni prosit ad hunc effectum, alteri ad alium, etc. Ratio est clara, quia offerentis intentio, quando aliud ab ipso non exprimitur, honesta et licita existimanda est; ad hoc autem necesse est, eam prædicto modo interpretari.

6. *Quilibet offerens, etiam non sacerdos, pro alio offerre potest.* — Ultimo dicendum est, non solum sacerdotem, sed etiam quemlibet alium offerentem, posse pro alio sacrificium offerre eo modo, quo ad ipsum spectat, et ab ipso offerri potest. Probatur ex illis generalibus principiis. Nam unus potest pro alio orare et impetrare; et in hunc finem potest opera pietatis facere; ergo etiam potest sacrificium impetratorium offerre. Simile est, quod unusquisque potest satisfacere pro alio, satisfactionem suam ei applicando; ergo eadem ratione potest suum sacrificium propitiatorium alteri applicare, quoad fructum satisfactionis, quod est pro illo offerre. Tandem, quia non repugnat ex natura sacrificii, quod omnis, qui offert, eo modo, quo offert, possit pro quocumque offerre fructum, cujus alter est capax, eique applicari potest; neque etiam repugnat ex ratione talis sacrificii, aut ex speciali aliqua prohibitione; nulla enim talis ostenditur; non est ergo, cur negetur hæc potestas omnibus offerentibus. Sed, ut hoc melius intelligatur, oportet distinguere in hoc sacrificio duplicem fructum. Unus est ex opere operantis; et de hoc sunt certa

omnia dicta, quantum ad fructum impetrationis et satisfactionis, qui de se aliis communicabilis est; unde etiam in lege veteri et naturæ suo modo locum habent, quia etiam illis temporibus esse poterat, inter fideles et Ecclesiæ membra, bonorum operum communicatio quoad prædictos fructus. Alius fructus est ex opere operato, et quoad hunc est nonnulla difficultas, quam tractabimus disputatione sequenti.

SECTIO II.

Utrum sacrificium Missæ debeat, vel possit, pro omnibus hominibus modo viventibus offerri.

1. Ex hominibus viatoribus et in hac vita degentibus, quidam sunt infideles, alii fideles, vel baptizati, vel catechumeni, alii adulti, alii infantes, alii justi, alii peccatores, et inter hos, quidam ab Ecclesia tolerati, alii vero quodammodo separati et excommunicati. Et similiter inter infideles, quidam sunt Ecclesiæ jurisdictioni subjecti, et consequenter ejus censuris ligati, ut apostatæ a fide, quam in baptismo professi fuerunt; alii vero omnino sunt extra spiritualem et directam jurisdictionem Ecclesiæ, qui ejus censuris non ligantur, ut Judæi, et reliqui omnes non baptizati; de his ergo omnibus definienda est proposita quæstio. In qua considerari potest, quid ex natura rei liceat, seclusa positiva prohibitione; quid vero, aut ex Christi institutione, aut ex Ecclesiæ ordinatione liceat, vel prohibitum sit; ac denique quid possit absolute fieri, ita ut factum teneat, sive licite, sive illicite fiat.

2. *Quodlibet Eucharisticum sacrificium pro Ecclesia membrisque ipsi colligatis offerri debet.* — Dico primo : quodlibet Missæ sacrificium offerendum aliquo modo est pro universa militante Ecclesia, et omnibus membris ejus, id est, pro baptizatis viventibus, qui, nec per infidelitatem, nec per excommunicationem sunt ab ea, ejusque communicatione sejuncti. Conclusio est communis auctorum omnium, quos statim referemus; specialiter vero circa illam legi potest Scotus, Quodlib. 20; et Gabriel, lect. 20 et 27 in can.; et colligitur ex cap. Visum, de Consec., dist. 1, ex Conc. Cabil. II, cap. 39, in verbis illis : *Nulla dies excipitur, in qua non pro viventibus, et pro quibuslibet necessitatibus Dominus deprecetur;* et loquitur de deprecatione, quæ fit in sacrificio Missæ; Conc. item Trident., sess. 22, cap. 2, et can. 3, simpliciter definit, sacrificium hoc debere pro vivis offerri. Præterea ex usu ipso et verbis Ecclesiæ hoc constat; nam in Missa imprimis fit oblatio pro universa Ecclesia; signum ergo est, ita esse ab Ecclesia institutum. Quæ institutio, et supponit potestatem ex parte ministrorum, et aptitudinem ac sufficientiam ex parte sacrificii, et præterea obligationem inducit ita faciendi, nam sacerdotes tenentur, ritum Ecclesiæ sacrificando servare; et hæc est ratio a priori hujus obligationis. Ratio autem potestatis ex parte sacerdotis sumitur ex munere ejus, quia est mediator et intercessor apud Deum pro universa Ecclesia. Ratio denique sufficientiæ ex parte sacrificii est, vel infinitas ejus, vel certe, quod est veluti commune bonum totius Ecclesiæ, quod omnium nomine offerri potest.

3. *Quæsitum. — Qui fructus toti Ecclesiæ respondeat, ex quolibet sacrificio.* — Sed quæres, quisnam fructus ex hac generali obligatione, et universæ Ecclesiæ, et singulis ejus membris proveniat, eisve applicari debeat? multi enim existimant, applicandum esse singulis aliquem fructum ex opere operato. Sed, licet verum sit, posse sacerdotem, si velit, hoc facere, subintellecta conditione supra indicata, nempe, si ex parte eorum impedimentum non sit, vel quatenus ipsi fuerint capaces, quod tamen ita ex obligatione fieri debeat, mihi nec videtur verisimile, nec sufficiente fundamento affirmari. Existimo ergo, non teneri sacerdotes, quotiescumque sacrificant, aliquem fructum ex opere operato, præsertim satisfactionis, singulis fidelibus applicare, quia neque jure divino ad hoc tenentur, neque ex præcepto Ecclesiæ, quia neutrum horum scriptum est, aut traditione habetur; neque etiam ex ritu Missæ, vel omnibus verbis, quæ in canone, vel oblationibus ejus dicuntur, id colligi potest; nam, ut fiat universalis oblatio, satis est, quod deprecatio sit universalis, et quod ad efficaciam impetrationis sacrificium offeratur; nam alias, cum fructus satisfactionis definitus sit, vix aliquid superesset, quod pro aliquo in speciali applicari posset, de quo latius dicemus disput. seq.

4. *Qui aliquem a communi oblatione excludit, graviter peccat. — Quem fructum sic exclusus comparet.* — Sed quæri rursus potest, an possit sacerdos aliquem excludere ab hac generali oblatione. Respondetur, graviter peccare, vel propter scandalum, si publice id faciat, vel propter odium formale, aut vir-

tuale; nam, licet non teneamur ex charitate pro singulis orare, tenemur tamen, eos a communibus orationibus non excludere, ut docet D. Thom., 2. 2, quæst. 35, art. 8 et 9, et tractat Navarr., lib. de Orat., c. 19, num. 120. Vel denique, quia agit contra Ecclesiæ institutionem et intentionem, cujus minister et legatus est ipse sacerdos. An vero factum teneat, quamvis illicite fiat, nonnullam difficultatem habere videtur; hinc enim apparet, fructum non applicari, nisi per intentionem ministri operantis; et ideo, si ipse aliquem excludit, videtur fieri, ut ille sine fructu maneat, quia per intentionem ministri ei non applicatur, quamvis in hoc minister peccet. Sicut relinquitur aliquis absque sacramento, si minister non habuit intentionem conficiendi illud, quamvis in hoc peccaverit. Aliunde vero videtur non tenere factum, quia oblatio et oratio Ecclesiæ generalis est ex intentione et verbis Ecclesiæ; et ideo hoc ipso, quod minister in persona Ecclesiæ et verbis ejus orat, non videtur habere potestatem ad excludendum aliquem. Et hoc quidem posterius verum est, quantum ad fructum, qui provenire potest ex parte Ecclesiæ impetrantis et offerentis; illud autem prius procedit de fructu, qui provenire posset, vel absolute ex opere operato, vel ex privata intercessione sacerdotis.

5. *Qui fructus infantibus ex generali oblatione provenire possit. — Quis, qui lethali peccato ligantur. — Qui energumenis.* — Superest vero difficultas circa conclusionem ita universe propositam, nam infantes baptizati in eo numero comprehenduntur, et tamen non potest pro eis sacrificium offerri, quia non sunt capaces alicujus fructus ejus; item comprehenduntur existentes in peccato mortali, qui videntur indigni, ut pro eis offeratur. Tandem in Conc. Elibert., cap. 29, prohibemur offerre pro energumenis, seu vexatis a dæmone, et tamen in prædicta conclusione comprehenduntur. Respondetur, infantes esse incapaces fructus ex opere operato, non tamen impetrationis, ut per se constat, et hoc satis esse, ut pro eis possit sacrificium offerri, ut ex dictis patet, et colligi potest a simili ex Clement., lib. 8 Constit., cap. 10. Atque idem est de existentibus in peccato mortali; potest enim pro eis offerri, ut convertantur, et a Deo bene disponantur. De energumenis autem certum est, excludi non debere, nam imprimis illa non est culpa, sed pœna, qua non ablata, digni esse possunt et capaces fructus, etiam ex opere operato. Deinde potest eis impetrari, ut ab illamet dæmonis vexatione liberentur, ut patet etiam ex Clem., dict. lib. 8, cap. 8. Canon autem ille Conc. Elibert. difficilis est ad explicandum, quo scilicet sensu et qua ratione editus fuerit; sed imprimis ibi non dicitur, hujusmodi energumenos excludendos esse a generali oblatione, sed solum, ne illorum nomina ad altare cum oblatione recitentur; quod forte tunc fiebat aliqua publica oratione; et propter decentiam, vel propter vitandum scandalum, eo tempore et loco visum est expedire, ut hujusmodi homines non nominarentur publice in altari. Vel certe intelligendus est ille canon de energumenis, qui propter publica peccata traditi erant potestati dæmonis; nam de aliis statim, can. 37, dicitur, non esse illis negandam communionem; cur ergo diceret eis negandam esse publicam orationem? ergo oportet posteriorem canonem intelligere de energumenis, qui in bono statu esse creduntur; priorem vero de his, qui propter peccata sua, vel propter publicam correctionem, tali pœna digni censebantur; utcumque vero hic canon intelligatur, jam non est in usu.

6. *Eucharisticum sacrificium pro catechumenis offerri licitum est. — Quem fructum catechumeni ex hac oblatione reportare queant.* — Dico secundo, hoc sacrificium posse etiam offerri pro catechumenis fidelibus nondum baptizatis, et fortasse, quando fit oblatio pro universa Ecclesia, illi etiam comprehenduntur; sunt enim substantialiter (ut sic dicam) uniti Ecclesiæ per fidem, quamvis nondum sint per baptismum, vel characterem, Ecclesiæ conjuncti. Hoc etiam confirmat antiqua consuetudo; refert enim Clement., lib. 8, c. 45 et 46, publicas orationes solitas fieri in Missa pro catechumenis, sicut nunc fit in die Parasceves; et idem legitur in liturgia Chrysost.; August. etiam, epist. 109 ad Vitalem, dicit, sacerdotem stantem ad altare orare pro catechumenis, ut illis Deus inspiret desiderium regenerationis, quam dicit esse antiquam traditionem Apostolicam, quæ etiam refertur in lib. de Eccles. dogmat., c. 30 : *Obsecrationum,* inquit, *sacerdotalium sacramenta respiciamus, quæ ab Apostolis tradita in toto mundo, atque in omni Catholica Ecclesia uniformiter celebrantur, ut lex tradendi, legem statuat supplicandi; cum enim sanctarum plebium præsules mandata sibimet legatione fungantur apud divinam clementiam, humani*

generis agunt causam, et tota secum Ecclesia congemiscente postulant et precantur, ut catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis cœlestis misericordiæ aula reseretur. Quæ verba leguntur etiam apud Cœlest. P., epist. 1 ad Episcopos Gall., cap. 11, et in 1 tom. operum Chrysost., homil. de Adam et Eva. An vero nunc necesse sit, semper ita fieri, ut omnia sacrificia pro iis quoque offerantur, saltem generali oblatione, non constat; nam licet expositio data, scilicet, cum Ecclesia offert pro omnibus fidelibus, comprehendi eos posse, qui revera fideles sunt, probabilis sit, tamen etiam potest probabiliter intelligi de fidelibus tantum, qui fidem suam solemniter professi sunt, quæ professio fit per baptismum. Existimo autem consultius esse, vel pro eis offerre, vel generalem intentionem habere offerendi pro omnibus fidelibus, juxta Ecclesiæ intentionem, vel Dei beneplacitum, nam in hoc potest esse aliquod commodum et nullum periculum. Rursus inquiri potest, quid possit hæc oblatio prodesse catechumenis, aut quis fructus sacrificii eis possit applicari. Respondeo, posse eis prodesse, quoad fructum impetrationis, et ita esse intelligendam generalem oblationem, ut dixi; de fructu vero satisfactionis ex opere operato, probabilius existimo non posse eis applicari, ut infra dicam. Et hoc modo intelligi posset Concil. Brac. I, can. 35, ubi prohibetur oblatio pro catechumenis; quod etiam legitur apud Chrysost., homil. 3 in epist. ad Philipp.; loquuntur enim specialiter de catechumenis defunctis sine regeneratione baptismi.

7. *Pro infidelibus non excommunicatis oblationem facere licet.*— Dico tertio : etiam potest hoc sacrificium offerri pro quibuscumque infidelibus, dummodo per Ecclesiam excommunicati non sint. Probatur primo, quia ex natura rei non est malum pro his sacrificium offerre, neque etiam est a Christo Domino specialiter prohibitum, ut dictum est; et seclusa Ecclesiæ censura, nulla etiam interponitur Ecclesiæ prohibitio; ergo, sicut potest oratio fieri pro his infidelibus, quia sunt capaces spiritualium bonorum, seu quia sunt charitate diligendi, ita etiam potest offerri pro eis hoc sacrificium, quatenus impetratorium est, nam absolute et sine limitatione est institutum, et cum qualibet justa oratione conjungi potest, ut impetrandi efficaciam augeat. Secundo probatur ex usu veteris legis, in qua fiebant sacrificia pro Gentibus, pro Dario, 1 Esdræ 6, pro Spartiatis, 1 Machab. 12, pro Heliodor., 2 Machab. 3, quæ consuetudo fundatur in ratione sacrificii, quæ non erat tunc limitata ex speciali præcepto Dei; ergo idem nunc licet propter eamdem causam, quia nostrum sacrificium de se magis sufficiens, magisque universale existit. Unde argumentor tertio, nam idem fuit usus hujus sacrificii in Ecclesia, ut colligere licet ex Clement., citato lib. 8, cap. 18 et sequent., ubi dicit, publicam orationem et oblationem fieri solitam pro regibus et exercitibus eorum, qui tunc infideles erant; Cœlest. etiam Pap., dicta ep. 11, cap. 11, eodem modo loquitur de his infidelibus, quo de catechumenis, et in hunc modum interpretari videtur Paul., 1 ad Tim. 2, ubi præcipit, orationes et oblationes pro omnibus fieri. Ubi idem sentiunt Chrysost., homil. 5, et alii Græci et Latini, qui de obsecrationibus, quæ fiunt in Missa, et de oblatione impetratoria, Paulum interpretantur; et Chrysost. discrete dicit, pro Gentili rege esse offerendum; et hom. 77 in Joan. : *In mysteriis* (inquit) *communes pro non initiatis preces fundimus, et pro universi orbis fructibus sacrificamus;* et Tertullian., lib. ad Scapul., cap. 1 : *Sacrificamus*, ait, *pro salute imperatoris*, qui tunc erat infidelis. Idem sentit Arnob., lib. 4 contra Gent., in fine; Euseb., lib. 1 Demonst., cap. ult.; et Prosper, lib. de Vocatione Gent., cap. 4, tractans in hunc modum prædictum locum Pauli; et optime omnium Augustin., epist. 59. Ultimo argumentor in hunc modum: nam sacrificium crucis pro omnibus oblatum est, etiam pro infidelibus; ergo et hoc sacrificium, quantum est ex se, potest pro eis offerri. Patet consequentia, quia, sicut illud fuit universale quoad sufficientiam, ita hoc esse debuit suo modo universale quoad efficaciam, seu ad applicandum aliquo modo fructum illius sacrificii, saltem per modum impetrationis. Unde Paulus loco citato, quasi veritatis hujus radicem declarans, postquam dixit, obsecrationes et oblationes esse pro omnibus faciendas, subdit : *Unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui tradidit semetipsum pro omnibus.*

8. *Qualiter pro infideli offerre liceat et debeat.* — Est autem circa hanc conclusionem advertendum, dupliciter posse sacrificium pro his infidelibus offerri. Primo indirecte, ut quando offertur pro augmento Ecclesiæ vel aliqua re simili; non enim aliter augetur Ecclesia, quam per infidelium conversionem. Secundo directe, ut quando offertur pro bono

ipsorum infidelium, vel spirituali, vel etiam temporali, vel in communi, vel in particulari, pro hac, aut illa natione, aut persona. Qui duo modi, quamvis in re sæpe coincidere videantur, differunt tamen in fine seu intentione. In priori enim per se intenditur Ecclesiæ bonum. In posteriori vero magis videtur intendi bonum aut commodum ipsorum infidelium; quia in priori modo ex vi ejus non ordinatur oblatio ad hos potius, quam ad illos infideles, neque ad hos potius, quam ad illos effectus, sed solum ad id, quod fuerit connexum cum illo bono, vel commodo Ecclesiæ, quod postulatur; in modo autem posteriori recte potest determinari oblatio ad personas vel effectus spirituales aut temporales, pro devotione offerentis. Ex his ergo duobus modis prior non solum est licitus, sed etiam frequenter in Ecclesia usitatus, fere ab initio; nam in liturgia Jacobi oratur pro extirpanda hæresi; in liturgiis autem Basilii et Chrysostomi inter alia dicitur : *Domine miserere orbis terrarum, errantes revoca, dispersos congrega;* et in Missali Romano habetur Missa pro extirpando schismate; et hoc modo quotidie offerimus pro Anglia, Germania, etc., oramusque, ut in pristinum statum Ecclesiæ suæ Catholicæ Deus provincias illas restituat, et ut prædicatoribus gratiam conferat, auditores autem illuminet. Posterior autem modus etiam est licitus, non solum in generali (quod clarius est), sed etiam in particulari, quia nulla est prohibitio nominandi etiam personam, dummodo excommunicata non sit; erit tamen consultius et consuetudini Ecclesiæ magis consentaneum, nunquam expresse nominare personam aliquam infidelem, ita ut ab aliis audiri possit, ne fortasse scandalum aliquod, aut admirationem ingerat.

9. *Objectio ex Augustin. — Dissolvitur, ejus testimonium explicando.* — Objici vero potest contra hanc doctrinam testimonium August., lib. 1 de Origine animæ, c. 8 : *Quis offerat sacrificium corporis Christi, nisi pro his qui sunt membra Christi?* Quod de membris vivis per charitatem explicat D. Thom. supra, quæst. 79, art. 7, ad 2, et subdit : *Et ideo in canone Missæ non oratur pro his, qui sunt extra Ecclesiam.* Ad August. respondet D. Thom., in 4, dist. 12, quæst. 2, art. 2, quæstiunc. 1, ad 4, tunc offerri pro membris Christi, quando offertur, ut fiant membra in actu, quæ tantum erant in potentia. Itaque offertur hoc sacrificium pro membris Christi, vel quæ jam sunt, vel ut fiant; unde non prodest, nisi membris Christi, vel perficiendo ea, quæ jam sunt, vel impetrando, ut regenerentur; nam, licet offerri etiam possit ad impetranda eis temporalia bona, semper tamen fieri debet cum ordine ad spiritualia, et præsertim ad eorum conversionem. Addo vero, si mentem Augustini spectemus, illum ibi loqui de oblatione pro defunctis, ut patet ex initio capitis : *De illis autem parvulis, qui morte præveniuntur, prius quam baptizentur,* etc., et infra refert, sententiam hæretici, dicentis : *Pro eis oblationes assiduas, et offerenda jugiter sanctorum censeo sacrificia sacerdotum;* in quo valde errabat, existimans hos posse salvari, eisque cœlorum regnum posse impetrari; et ideo contra hunc errorem subdit August. : *Quis offerat corpus Christi, nisi pro eis, qui membra sunt Christi?* nam cum alii, qui non sunt membra Christi, per mortem omnino fiant extra statum salutis, nullo modo potest pro eis sacrificium offerri; quamdiu vero hic vivunt, capaces sunt salutis, eisque potest conversio impetrari, et ideo pro eis offerri potest, et ita revolvimur in D. Thom. expositionem. Ulterius etiam addo dictum Augustini esse verum de oblatione quoad effectum ex opere operato, de quo etiam vera est expositio D. Thom. de membris vivis, ut infra videbimus; nunc autem generaliter et absolute de oblatione loquimur, quacumque ratione fieri possit. Quod autem D. Thom. addidit, in canone non orari pro hujusmodi infidelibus, verum quidem est; id tamen non vetat, quominus sacerdos pro eis orare possit, et in oblatione calicis Ecclesia orat pro nostra et totius mundi salute.

10. *Pro quibuslibet majori excommunicatione ligatis offerre non licet sacerdoti, ut Ecclesiæ minister est.* — Dico quarto et ultimo: pro excommunicatis majori excommunicatione sive fideles sint, sive apostatæ, non licet, hoc sacrificium offerre publica oblatione, seu agendo publicam personam ministri Ecclesiæ. Ratio est, quia id est prohibitum in c. Nobis, 2, et c. Sacris, de Sentent. excom.; est enim hic unus de effectibus majoris excommunicationis, de quo ex professo agendum est in tomo sequente; pertinet enim ad materiam de censuris; interim legi possunt D. Thom., in 4, dist. 18, quæst. 2, art. 1; Soto, dist. 22, q. 1, art. 1; Covar., in c. Alma mater, part. 1, § 6; non omittam autem advertere, sine ullo scrupulo (quidquid Soto significet), posse sacerdotes in Memento, orare pro excommunicatis, privata oratione et intentione, quia de hoc

nulla est facta ab Ecclesia prohibitio, imo aliqui dubitant, an fieri possit, de quo alias.

SECTIO III.

Utrum hoc sacrificium possit pro omnibus defunctis offerri.

1. *Defunctorum classes.* — Distinguamus tres defunctorum ordines; quidam enim sunt valde mali, ut damnati, sub quibus infantes comprehendimus sine baptismo decedentes. Alii valde boni, ut beati, sub quibus comprehendere possumus animas justorum, quæ fuerunt in sinu Abrahæ, quia, licet ille status jam cessaverit, et ideo de illis nulla nobis est quæstio, posset tamen moveri in ordine ad sacrificia vel suffragia, quæ fuerunt in usu veteris legis; computantur igitur in hoc ordine, quia nullum malum, nec reatum personalem habebant, sed expectabant totius naturæ remedium, quod solus Christus in ara crucis oblaturus erat. In tertio ergo ordine sunt, qui in purgatorio existunt, qui non sunt mali, sed potius boni simpliciter, non tamen ab omni reatu immunes.

2. *Pro damnatis Eucharisticum sacrificium offerri nequit.* — Primo igitur certum est, non posse hoc sacrificium pro valde malis offerri. Ita docet August., dicto cap. 109 in Enchir., et lib. 1 de Origine animæ, cap. 9 et 10, et lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. 1; et Gregor., 34 Moral., c. 13, alia 16, et 4 Dial., cap. 44; negat enim pro damnatis orandum esse. Sic enim Gregor. II, epist. ult. ad Bonif., et habetur in cap. Pro obeuntibus, 13, q. 2, dicit, non esse offerendum sacrificium pro impiis defunctis, id est, quando eos in mortali peccato mortuos esse constiterit. Similiter in Concil. Brach. I, c. 34, prohibetur offerri pro his, qui violentam mortem sibi inferunt, 16, quæst. 5, cap. Placuit. Et in hoc consentiunt omnes Scholastici in 4, dist. 45, et universa Ecclesia sentit, non esse pro damnatis orandum, quia eorum desperata est correctio, et hæc est ratio hujus conclusionis. Quæ ulterius explicatur : primo, quia illi jam non sunt membra Christi, neque actu nec potentia; ergo neque illis prodesse potest passio Christi; ergo neque pro eis potest offerri sacrificium Christi. Secundo, quia illis non potest prodesse hoc sacrificium ex justitia, ut per se constat; neque etiam ex misericordia, nam ut recte dicit Bernard., serm. 8 in Psalm. *Qui habitat : Illi jam non sunt in statu misericordiæ, sed rigorosæ vindictæ.* Tertio, damnatis nulla fit remissio culpæ, nec pœnæ, alias multiplicatis sacrificiis, posset auferri universa pœna, quod est contra æternitatem et perpetuitatem illius status. Sequela patet, nam, qua ratione per unum sacrificium tolleretur aliqua pars pœnæ, per aliud simile, et cæteris omnibus paribus, posset tolli æqualis pars; ergo tandem posset tota absumi, quia illa pœna ex ea parte, qua diminueretur, scilicet ex parte subjecti seu intensionis, finita est. Quod autem quidam dicunt de remissione per partes proportionales, fictitium et voluntarium est.

3. *Contra conclusionem qui sentiant.* — Contra hanc conclusionem opinatur Glossa in cap. Tempus, 13, quæst. 2, ubi partitionem supra positam ex August. in quatuor membra dividit; addit enim quosdam mediocriter malos, qui revera mali sunt et damnati, non tamen propter ingentia, vel multa peccata, sed propter pauciora vel leviora mortalia; et pro his dicit posse offerri hoc sacrificium, eisque prodesse posse, non ad liberationem, sed quamdam pœnæ relaxationem; et videtur posse fundari in August., in Enchir., c. 110, dicente, quibusdam valere hoc sacrificium, ut eis plena fiat remissio, aliis, ut tolerabilior fiat damnatio; et cap. 112, permittit opinari damnatorum pœnas posse mitigari, dummodo non asseratur, posse finiri; quin potius Innocent. III, in cap. Cum Marthæ, de Celebr. Miss., illa utitur quadrimembri divisione, quanquam de reliqua parte hujus sententiæ nihil asserat. Eam vero aliquos fuisse secutos refert Sixtus Senen., lib. 6 Biblioth. Sanct., annotat. 47, et nonnulli Catholici, ut disputatione sequenti videbimus, existimant, hoc sacrificium posse prodesse homini existenti in peccato mortali ad remissionem pœnæ temporalis, cujus reatus mansit ex prioribus peccatis remissis. Scot. autem alicubi opinatur, hujusmodi pœnam debitam propter peccata remissa, vel etiam propter venialia, posse in inferno finiri, atque ex hac parte posse diminui inferni pœnam. Ergo juxta has saltem opiniones posset hoc sacrificium prodesse damnatis ad remissionem hujusmodi temporalis pœnæ.

4. *Respondetur auctoritatibus adductis.* — Respondetur, sententiam illius Glossæ omnino esse falsam et a Theologis omnibus rejectam in 4, dist. 45, ut videbimus latius in sequenti tomo tractando de suffragiis. Et fundamentum præcisum est supra tactum, quia ineptum, et contra rationem est, sacrificium pro his offerre

quibus prodesse non potest; sed hoc sacrificium non potest prodesse damnatis, quia in inferno nulla est redemptio; neque bonum ullum, aut ulla misericordia eis potest impetrari. Neque August. quicquam favet oppositæ sententiæ, nam potius illo cap. 110, sæpe docet, hoc sacrificium nihil posse prodesse damnatis : *Quod si contingat* (inquit) *offerri pro his, qui damnati sunt, quia damnati esse ignorantur, valebit ad consolationem vivorum, non ad adjumentum mortuorum.* Quando ergo inquit, quibusdam valere hoc sacrificium, ut tolerabilior sit damnatio, non loquitur de his, qui sunt in inferno, nec damnatio ibi sumitur pro damnatione æterna, sed ut idem sit, quod punitio, seu supplicium; et ita verificatur dictum Augustini in animabus purgatorii, quæ interdum per hoc sacrificium a purgatorio omnino liberantur, interdum vero minime, sed solum aliquam pœnæ diminutionem consequuntur. In cap. autem 112, non affirmat August. esse probabilem sententiam asserentem, pœnas damnatorum allevari posse, sed non esse aperte hæreticam, sicut est illa, quæ affirmat, posse finiri; de qua re legi potest idem Augustin., 12 de Civitat., cap. 24. Ad Innocent. III, respondetur imprimis, ipsum proponere quidem distinctionem illam quadrimembrem, nihil tamen de ea affirmare, sed aliorum discretioni committere, ut, quid de illa sentiendum sit, investigent. Deinde, etiam illa distinctione supposita, neque affirmat, neque ex ejus dictis colligi potest, per mediocriter malos, intelligendos esse aliquos damnatos; quomodo enim illi, qui in eo statu sunt, in quo Deum odio habent, nihilque boni, aut operari, aut sperare possunt, mediocriter mali existimari valent? Melius ergo accommodabitur illa divisio ad purgatorii animas, in quas, et propitiatio et expiatio cadere potest, et mediocriter boni dicentur, qui levem aliquem reatum pœnæ habent, et in hac vita sancte vixerunt, quibus sacrificium hoc ad expiationem valere dicitur, quia per illud facile possunt a purgatorio liberari; e contrario vero mediocriter mali sunt, qui in hac vita inique vixerunt, tandem vero a mortali culpa liberi, cum magno reatu pœnæ et aliquibus venialibus culpis, decesserunt; quibus hoc sacrificium raro ad omnimodam expiationem, frequentius vero ad propitiationem, id est, pœnarum mitigationem valere solet. Ad Scotum, et alios respondetur, eas sententias imprimis falsas esse; deinde non bene applicare; nam, licet demus, posse hoc sacrificium prodesse viatori in peccato mortali existenti ad remissionem alicujus temporalis pœnæ, non inde fit, posse prodesse damnato ad eumdem effectum, quia hic magis est incapax salutis, totiusque misericordiæ; et similiter, quamvis daremus aliquam temporalem pœnam damnati posse finiri per rigorosam solutionem et vindictam, non inde sequitur, posse etiam per sacrificium remitti, nam tempus viæ definitum est, ut in eo possit fieri talis commutatio pœnæ seu applicatio pœnarum Christi in remissionem pœnæ ignis, quia Christus solum viatorum redemptor est, non damnatorum; et ideo talis commutatio, vel in via debet fieri, si sub via purgatorium etiam comprehendamus, vel, si rigorose de via loquamur, in ea saltem homo debet ita uniri Christo, ut capax sit talis commutationis seu applicationis passionis ejus.

5. *Sacrificium Eucharisticum, ut propitiatorium, beatis non prodest. — Ut laudis et gratiarum actionis, eorum intuitu offerri potest.* — Secundo loco dicendum est de beatis, de quibus aliquid certum est, aliquid vero dubium. Primo certum est hoc sacrificium, ut est propitiatorium, non posse pro beatis offerri; liberi enim sunt ab omni malo, tam culpæ, quam pœnæ, cum plenissimam veniam et remissionem sint consecuti, imo incapaces facti sint omnis mali, et ideo nulla propitiatio in eis locum habet. Secundo est certum, posse aliquo modo hoc sacrificium, quatenus laudis est, et gratiarum actionis, offerri Deo pro Sanctis, id est, pro beneficiis in ipsos collatis, qui modus offerendi, ut supra dicebam, non tam proprie dicitur esse pro aliquo, quia revera non applicatur ei fructus sacrificii. Quicquid tamen de modo loquendi sit, de re ipsa constat, esse sanctam, Deoque et ipsis Sanctis gratam; optant enim Deo gratias agi, non tantum ab ipsis, sed etiam ab aliis pro ipsis: atque in hunc modum explicantur ab aliquibus nonnullæ Patrum locutiones, qualis est illa Cyrilli Hier., Catech. 5 mystag. : *Offerimus hoc sacrificium pro defunctis sanctis Patribus et Episcopis.* Sed fortasse hæc verba possunt exponi, non de Sanctis beatis, nam de aliis paulo ante dixerat : *Cum hoc sacrificium offerimus, postea facimus mentionem etiam eorum, qui ante nos obdormierunt, primum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, ut Deus orationibus illorum, et deprecationibus, suscipiat preces nostras;* et statim subit alia verba supra citata : *Deinde pro defunctis*

sanctis Patribus et Episcopis; denique pro omnibus oramus, qui inter nos vita functi sunt, maximum esse credentes animarum juvamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius et tremendi, quod in altari positum est, sacrificii; non ergo satis constat, an loquatur de Sanctis jam beatis. Et quamvis de illis possint verba intelligi, nam in prioribus verbis solum Apostolos et Martyres nominaverat, postea vero mentionem facit sanctorum Confessorum, tamen non est necesse, intelligi de gratiarum actione, sed de Sanctorum commemoratione, ut jam dicam. Cypr. enim, epist. 34, de quibusdam Martyribus ait : *Sacrificia pro eis semper, ut meministis, offerimus, quoties Martyrum passiones celebramus;* in epist. autem 37, quasi explicans, quomodo pro Martyribus sacrificium offeratur, dicit : *Dies eorum, quibus excedunt, annotate, ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus;* in quorum locorum collatione colligit Pamel., ibi non dici, sacrificium offerri pro Sanctis propter gratiarum actionem, sed in eorum commemorationem, id est, ut per eos, eorumque recordationem, Deum deprecemur; quod significavit etiam Cypr. illis verbis citatis : *Ut illorum deprecationibus suscipiat preces nostras;* et similiter Augustin., 22 de Civit., cap. 10 : *Martyribus*, inquit, *non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus;* et infra : *Sacrificium non Martyribus sed Deo immolamus, ad quod sacrificium, sicut homines Dei, qui mundum in ejus confessione vicerunt, suo loco et ordine nominantur, non tamen a sacerdote, qui sacrificat, invocantur* (scilicet ut auctor salutis, et bonorum omnium, quem per sacrificium colimus); *Deo quippe, et non Sanctis, sacrificat, quamvis in memoria sacrificet eorum;* et tract. 84 in Joan. : *Ad ipsam mensam* (scilicet Eucharistiæ) *non sic eos commemoramus, ut etiam pro eis oremus, sed magis, ut orent ipsi pro nobis;* et eodem modo Chrysost., hom. 21 in Acta : *Pro Martyribus offerre* (inquit) *nihil aliud est, quam in illa hora sacrificii vocari; nam etiam pro Martyribus magnus honor est nominari Domino præsente, dum mors illa perficitur, et horrendum sacrificium, et ineffabilia sacramenta.* Atque in hunc etiam modum exercet hujusmodi pro martyribus et aliis Sanctis oblationem, idem Chrys. in liturgia. Et eodem modo hoc explicat Epiph., hæres. 75; ex Patribus ergo non satis colligitur ille modus offerendi sacrificium pro Sanctis in gratiarum actionem.

6. *Putida hæreticorum calumnia.* — Ex his tamen testimoniis licet colligere alium modum offerendi sacrificium pro Sanctis, scilicet, ut aliquis honor inde eis proveniat, juxta id, quod Ecclesia dicit in Missa : *Ut illis* (id est, Sanctis) *proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem.* Hinc autem sumunt hæretici occasionem carpendi Ecclesiam, quod genus quoddam idololatriæ committat, sacrificium Sanctis offerendo. Sed impudenter errant; novit enim Ecclesia, soli Deo esse sacrificium offerendum, ut Concil. Trident. tradidit, sess. 22, cap. 3; et prius Augustin., lib. 8 de Trin., cap. 27, et lib. 22, cap. 10. Oportet tamen distinguere substantiam sacrificii ab aliis orationibus, quæ cum illo conjunguntur; sacrificium ergo Deo tantum offertur in cultum; potest tamen offerri ipsi in honorem Sanctorum, id est, ut Deus Sanctos faciat honorari, ut par est, in quo nihil contra rationem fit; sed postulatur a Deo quoddam honestum bonum, quod ex divino auxilio maxime pendet. At vero orationes, quæ adjunguntur sacrificio, et aliæ cæremoniæ, bene possunt directe offerri vel fieri in honorem Sanctorum, quia illa non sunt sacrificia, nec continent cultum latriæ; sed sunt orationes quædam, quæ vel Sanctis directe funduntur, ut pro nobis orent, vel Deo, ut Sanctos pro nobis orantes exaudiat; tamen, ut inde Sanctorum honor augeatur, talis oratio et commemoratio Sanctorum cum sacrificio conjungitur, ut Chrys. loco supra citato notavit, quod etiam confert, ut hujusmodi orationes majorem habeant impetrandi efficaciam.

7. Solum superest dubitandum, an possit hoc sacrificium pro Sanctis offerri, etiam ut impetratorium est. Et ratio difficultatis est, quia, licet Sancti non possint in gratia, et essentiali beatitudine augeri, possunt tamen denuo recipere aliquam beatitudinem accidentalem, ut novam revelationem vel gaudium, aut extrinsecam claritatem, gloriam seu honorem; ergo possumus a Deo petere, ut hæc bona Sancto alicui conferat vel augeat; ergo possumus pro eis hoc sacrificium, ut impetratorium est, offerre, ut nimirum hæc bona eis a Deo impetremus. Quod videtur confirmare usus Ecclesiæ; sic enim in oblatione, quam in Missa facimus, oramus, ut Sanctis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem; et in Collecta post communionem

interdum petimus, ut, *sicut Sanctis ad gloriam, ita nobis prosit ad veniam;* et in quadam oratione Secretæ Missæ B. Leonis P. petimus, ut illum *beata retributio comitetur;* ac denique Chrys., hom. 33 in Matth., dicit, posse nos aliquid facere pro Sanctis, ad mercedis et retributionis adjectionem. In contrarium autem est, quia non videtur ad reverentiam Sanctorum pertinere, pro eis orare, sed potius eos orare, ut pro nobis orent, vel Deum, ut orationibus illorum nostras deprecationes suscipiat, ut Cyril. Hier. dixit, dicta Catech. 5. Unde Innoc. III, in dicto cap. Cum Mart., § ult., ait, Sanctos non indigere orationibus nostris, quia, cum sint perfecte beati, omnia illis ad vota succedunt; et ideo mutatum esse modum orandi in quadam oratione B. Leonis; prius enim dicebatur : *Annue nobis Domine, ut animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio;* postea vero dictum esse : *Ut intercessione B. Leonis nobis hæc prosit oblatio.* Hoc autem confirmat, *quia cum sacræ Scripturæ dicat auctoritas, quod injuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre, idem est ratione consimili de aliis Sanctis sentiendum,* quod tamen dictum non reperitur in Sacra Scriptura, sed sumitur ex Augustin., serm. 17 de Verb. Apost., et tract. 84 in Joan., ubi inter alia ait : *Non sic Sanctos commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis, ut orent ipsi pro nobis.*

8. *Sacrificio hoc impetrari potest beatis honor aliquis ex viatorum actibus resultans. — Qualiter etiam accidentalis gloria.* — Respondetur nihilominus, posse hoc sacrificium, ut impetratorium est, offerri Deo ad impetrandum Sanctis gloriam et honorem; in quo, ut Innocent. citato loco notavit, non tam pro Sanctis quam pro nobis nostrisque proximis oramus, petimus enim ut magis ac magis a fidelibus glorificentur in terris; quod nostra est utilitas et commoditas, quamvis in Sanctorum gloriam redundet; sicut in oratione Dominica petimus : *Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo, et in terra;* et possumus sacrificium offerre ad hæc omnia impetranda; nec tamen propterea proprie dicemur orare, aut offerre sacrificium pro Deo, sed pro nobis, ut glorificemus Deum. Quod si sit sermo non de honore extrinseco Sanctorum, qui intrinsece est in nobis, sed de accidentali gloria intrinseca ipsis Sanctis, quæ consistit in illuminationibus et gaudiis accidentalibus, dicendum est, directe nos nunquam petere Sanctis hanc gloriam accidentalem, sed vel indirecte, quatenus ex nostris actibus redundare potest; nam hæc vicissitudo gloriæ accidentalis semper creditur oriri ex his, quæ in Ecclesia militante fiunt, ideoque solum usque ad diem judicii esse duraturam; vel certe, si aliunde etiam oriri potest, habet in singulis beatis suam certam legem, stabilem et independentem ab orationibus nostris, et ideo ad nos non pertinet, pro eis orare, quantum ad augmentum hujus gloriæ; proprie igitur loquendo, hoc sacrificium non offertur pro Sanctis, nisi in quantum aliquo modo offertur pro nobis; ex quorum actibus honor aliquis, aut accidentalis gloria in Sanctos redundat; et hæc est resolutio Innocentii in dict. cap. Cum Marthæ. Juxta quam intelligendum etiam est, quod D. Thom. ait in 4, dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 2, ad 2, hoc sacrificium offerri posse pro pueris baptizatis, qui ante usum rationis decedunt; cum enim certum sit, illos jam esse beatos, non potest magis pro illis, quam pro aliis Sanctis offerri. Unde quamvis D. Thom. dicat, illam oblationem fieri ad consolationem vivorum, et ad significandum, eos infantes esse de congregatione justorum, ac vera membra Ecclesiæ, nihilominus necesse est, talem oblationem, quoad intentionem impetrandi, vel applicandi fructum sacrificii, debito modo fieri; et ideo, licet offeratur Deo, aut in gratiarum actionem pro tanto beneficio hujusmodi infantibus collato, aut simul, ut inde aliquis honor, vel gaudium in hujusmodi innocentes redundet, tamen quoad alios fructus non potest pro eis offerri, sed vel aliis applicandum est sacrificium, vel thesauro Ecclesiæ adjungetur fructus ejus.

9. *Pro animabus purgatorii utiliter offertur hoc sacrificium.* — Tertio loco dicendum est de animabus purgatorii, pro quibus certum est de fide, sacrificium posse offerri, etiam ut impetratorium est, quia illæ animæ adhuc sunt in pœnis, quæ per oblationem hujus sacrificii remitti possunt. Ita definit Concil. Trident., sess. 22, cap. 2, et can. 3, et confirmat satis usus et traditio Ecclesiæ, et tradunt Doctores omnes in 3, dist. 45. Qualis vero eis sit hæc propitiatio, et an sit omnino infallibilis, et proprie ex opere operato, attingemus disputatione sequenti; nam ex professo disputatio hæc, quæ unam de suffragiis, et aliam de purgatorio supponit, pertinet ad materiam de satisfactione et de

clavibus, de quibus in sequente tomo dicendum est.

DISPUTATIO LXXIX.

DE EFFECTU ET VALORE HUJUS SACRIFICII.

Disput. 7 *de sacrificio.* —Explicata essentia, et causis Eucharistici sacrificii, superest, ut dicamus de effectibus ejus, et quia effectus ex virtute seu valore procedit, simul de valore dicemus. In qua re multa consideranda occurrunt, scilicet, an hoc sacrificium aliquid operetur, quid illud sit, quomodo fiat, in qua perfectione et quantitate, in quibus subjectis, seu personis, et a quibus seu per quam oblationem, quæ fere omnia permiste tractabimus, quia ita sunt conjuncta, ut vix possint disputatione separari.

SECTIO I.

Utrum sacrificium Missæ habeat aliquem effectum ex opere operato.

1. ***Prima opinio.*** — Prima sententia esse potest, simpliciter ac proprie loquendo hoc sacrificium nullum habere effectum ex opere operato. Ita refert Petrus Soto, et tribuit hanc sentent. Cajet. et Scoto, et idem indicant Domin. Soto et Corduba. Sed revera falso imponitur hæc sententia Scoto et Cajet., quæ omnia postea videbimus. Potest autem hæc opinio fundari, quia omnis effectus ex opere operato pendet ex Christi promissione; non enim convenit operi vel signo externo ex natura sua; nulla autem promissio alicujus effectus gratiæ legitur facta huic sacrificio, quatenus sacrificium est, diversa ab ea, quæ facta est huic mysterio, quatenus sacramentum est; manducationi enim et potui carnis et sanguinis Christi legimus vitæ promissionem factam; oblationi autem seu sacrificationi nihil legimus promissum. Et confirmatur, nam fortasse propter hanc causam Concil. Trident., cum singulis sacramentis tribuerit proprios effectus ex opere operato, agens de hoc sacrificio, nullum ei effectum ex opere operato tribuit; ergo neque a nobis sine majori fundamento tribuendus est. Confirmatur secundo, quia effectus ex opere operato non pendet ex voluntate ministri; omnis autem effectus hujus oblationis pendet ex dignitate offerentis, magis quam ex dignitate rei oblatæ, ut D. Thom. supra dixit, quæst. 79, art. 5, quia non potest esse accepta oblatio, nisi offerens dignus sit.

2. *Secunda opinio.* — Secunda sententia extreme contraria est, hoc sacrificium esse veluti universalem causam, quæ conferat seu concurrat ex opere operato ad omnes fructus et effectus gratiæ, quos Christus per passionem suam nobis meruit, et quacumque via aut ratione nobis applicatur. Ita significat D. Thom., Joan. 6, lect. 6, dicens : *Cum hoc sit sacramentum Dominicæ passionis, continet in se Christum passum, unde, quicquid est effectus Dominicæ passionis, est etiam effectus hujus sacramenti;* ubi late loquitur de sacramento, ut totum mysterium sub quacumque ratione signi sacri comprehendit; quod infra declarat, dicens : *Alia sacramenta habent singulares effectus, sed in immolatione hujus sacramenti effectus est universalis pro tota Ecclesia pro vivis et defunctis, quia continetur in ipso causa universalis omnium sacramentorum, qui est Christus;* et eamdem sententiam indicat Ruar., art. 16, § Manifesta est, dicens : *Ad omnia valet sacrificium altaris, ad quæ valuit victima crucis.* Fundamentum esse potest, quia hoc sacrificium æquale est sacrificio crucis, ut patet ex principali offerente, et ex re oblata; ergo tam est universale et efficax in causando, quam fuit illud in merendo et satisfaciendo. Ex qua ratione intulit ulterius (ut refertur) Catherin., in opusc. de Sacrificio Missæ, et super ad Hebr. 10, hoc sacrificium virtute operandi non niti in sacrificio crucis, neque ab illo pendere, quia tam infinitum est, sicut illud. Unde, sicut illud ab hoc non pendet, neque in illo nititur, ita neque hoc in illo, æqualia enim sunt, sicut in perfectione, ita et in valore, et in virtute; sunt ergo tanquam duæ causæ universales, æque primæ in suo genere, quamvis ex voluntate Christi diversum usum habuerint; nam sacrificium crucis ordinatum tantum fuit quoad sufficientiam, hoc vero quoad efficaciam. Quod si objicias sequi, sacrificium Missæ ex opere operato dare effectum baptismi, pœnitentiæ, et similes, respondet, immediate et per se, negando sequelam; mediate autem et per alia sacramenta, concedendo illam; est enim ejus virtus veluti universalis causæ, quæ per se ipsam non immediate operatur, sed cum causis proximis, quæ in præsenti sunt cætera sacramenta, ad hoc peculiariter instituta, ut universalis virtus hujus sacrificii ad speciales effectus applicetur.

3. *Sacrificium hoc effectum habet ex opere operato, ut causa. — Cajetanus a calumnia vindicatur.* — Dico primo, sacrificium hoc habere effectum aliquem ex opere operato, ut proximam causam illius. Hæc conclusio non solum est contra primam sententiam, sed etiam contra secundam, quæ nescio quam universalem causalitatem hujus sacrificii excogitavit, omittit autem propriam et particularem. Est autem sententia hæc D. Thom. supra, quæst. 79, art. 5, et 82, art. 1, et in 4, dist. 12, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 2, et apertissime dist. 45, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 3, et art. 3, quæstiunc. 1, ad 3; Cajet., tom. 2 Opusc., tract. 3, quæst. 2; dicit tamen, hunc effectum pendere ex dispositione ejus, pro quo sacrificium offertur, ex quo fortasse sumpta est occasio citandi Cajet. pro contraria sententia; sine causa tamen, quia id non est contra rationem operis operati, ut in omnibus sacramentis constat; satis enim est quod opus vi sua conferat talem effectum non ponenti obicem; et idem est sensus Scoti, Quodl. 20; et eamdem sententiam tenet Albert. in 4, dist. 13, art. 31; Sot., quæst. 2, art. 1, et lib. 9 de Just. et jur., quæst. 2, art. 2; Petrus Sot., lect. 7 de Euchar.; Can., 12 de Locis, cap. 12, ad 9; Castro, verb. Missa, hæres. 2; Cordub., lib. 1, quæst. 3; Covar., in cap. Alma mater., 1 part., § 5, num. 6, et reliqui omnes recentiores, nec Catholicum contradicentem invenio; ideoque certam existimo veritatem hanc. Ne tamen fortasse sit in verbis æquivocatio, advertendum est, hic non esse sermonem de causalitate physica, nec quidquam referre ad quæstionem præsentem, quia ille modus causandi, vel necessarius non est in præsente, vel fortasse non habet locum, si verum est, hoc sacrificium non dare ex opere operato gratiam gratum facientem, sed solam remissionem pœnæ, quæ non est effectus physicus ac positivus, sed moralis, quia non consistit in influxu alicujus qualitatis, vel entitatis physicæ, sed tantum est moralis condonatio cujusdam debiti, quæ solum moraliter causari potest; tamen in suo ordine dicetur conferri ex opere operato, si ex vi sacrificii, ultra omne meritum et satisfactionem operantis, infallibiliter conferatur non ponenti obicem. Propter quod nonnulli hunc effectum vocant per modum infallibilis impetrationis; alii per modum solutionis ex thesauro meritorum et satisfactionum Christi; non tamen refert, hoc vel illo modo loqui, quando de re constat.

4. Sic igitur explicata conclusio probatur ex communi Ecclesiæ consensu; omnes enim persuasum habent, sacrificium hoc ex vi suæ institutionis habere singularem vim et efficaciam ad applicandum aliquem fructum redemptionis Christi, juxta id, quod Concil. Trident., sess. 22, cap. 1, dixit, Christum instituisse hoc sacrificium, *ut illius* (id est, sacrificii crucis) *salutaris virtus in remissionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur;* quod in c. 2 latius docet; hæc autem applicatio, cum fiat ex vi institutionis, oportet, ut includat causalitatem ex opere operato; nam, si solum esset ex merito, vel satisfactione operantis, nihil haberet singulare hoc sacrificium ex vi institutionis; imo neque in hoc superaret sacrificia veteris legi, vel naturæ; nam etiam illa habere poterant similem effectum ex opere operantis, vel per modum impetrationis. Quod si dicatur, hanc impetrationem esse majorem in hoc sacrificio propter dignitatem ejus, hoc non satis est, nam inde fit, hoc sacrificium nullam habere virtutem applicandi redemptionem Christi ex peculiari institutione ad hunc finem, sed solum quatenus ex natura rei sequitur ex ipsa institutione sacrificii secundum substantiam ejus; hoc autem non videtur consentaneum doctrinæ Concil. Trident. Secundo argumentor, quia Ecclesia semper intellexit, fructum hujus sacrificii non pendere ex gratia seu sanctitate ministri offerentis, ergo signum est, dari ex opere operato, quia si esset ex opere operantis, magis penderet ex justitia offerentis, quam ejus, pro quo offertur, sicut videre licet in quolibet alio opere satisfactorio. Ratio enim est eadem, scilicet quia is, pro quo applicatur opus, non est moralis circumstantia operis, sed solum subjectum, in quo opus habiturum est effectum, quod est quid extrinsecum et posterius ad valorem operis; offerens autem est moralis circumstantia sacrificii, a quo maxime pendet moralis æstimatio et virtus ejus, ut esse potest ex opere operantis. Quod si dicatur, hoc sacrificium esse fructuosum independenter a proxime offerente, quia Christus semper est principalis offerens, contra hoc est, quia hic fructus non est ex eo, quod Christus sic offerendo quasi de novo satisfaciat, quia non est in statu satisfaciendi, ut infra dicam; ergo, ut sit certus, et de se infallibilis, oportet, quod sit per modum applicationis ex vi talis sacrificii, ut a Christo oblati; et hoc ipsum est esse ex opere ope-

rato. Tertio, sacramenta legis novæ omnia habent effectum ex opere operato; ergo, et sacrificium debet habere aliquem similem effectum sibi proportionatum; patet consequentia, quia utrumque spectat ad dignitatem et excellentiam novæ legis; neque minus dignum aut perfectum est hoc sacrificium in ratione sacrificii, quam sint in suo genere sacramenta. Quapropter, quod de sacramentis novæ legis dicunt Concilia, efficere quod significant, quia non sunt signa egena et vacua, sed plena virtute sanguinis Christi, in quo jam effuso nituntur, totum (inquam) hoc convenit huic sacrificio; est enim eadem ratio; imo, quia cum uno sacramentorum idem realiter est, quoad hoc sub nomine sacramenti comprehendi potest. Quarto, quia alias sequitur, non magis posse hoc sacrificium offerri pro alio, quam ipsam Eucharistiæ sumptionem, quod est plane falsum, et contra omnium mentem. Sequela probatur, quia etiam sumptio offerri potest pro alio quoad satisfactionem ex opere operantis, et similiter quoad impetrationem; est enim opus satisfactorium, et meritorium, seu impetratorium, sicut alia opera religionis; si autem ab oblatione sacrificii, ut sic, tollamus vim ex opere operato, nihil aliud in ea manet, quod pro alio offerri possit, præter satisfactionem, et impetrationem ex opere operantis; nulla ergo erit diversitas. Ultimo sequi ex contraria sententia videtur, oblationem sacrificii, qua in hoc mysterio Christus offertur, non esse de se magis fructuosam, magisque applicativam redemptionis, quam sit oblatio interna ejusdem Christi et passionis ejus, quam unusquisque fidelis sua privata devotione facere potest; consequens autem est etiam absurdum, et contra totius Ecclesiæ sensum et traditionem; nam sacrificium hoc, reipsa oblatum, censetur habere specialem efficaciam ultra solum desiderium, seu interiorem actum.

5. *Occurritur evasioni.* — Has autem rationes effugere posset aliquis seu enervare, dicendo, sacrificium hoc habere specialem vim impetrandi, quæ diversa est a causalitate ex opere operato, ut infra videbimus. Sed hoc non tollit vim rationum factarum, quia si impetratio est infallibilis respectu subjecti non ponentis obicem, et est specialis ex vi ipsius externi operis, hæc est, quam nos vocamus causalitatem ex opere operato, quia necesse est fundari in promissione facta tali operi, et revera improprie vocatur impetratio, sed potius est realis executio, et applicatio ejus rei, quam Deus, quantum est ex parte sua, jam contulit. Si autem impetratio non est infallibilis, non satis est ad dignitatem hujus sacrificii, neque ad effectus ejus explicandos, neque ad reddendam rationem de omnibus, quæ de illo affirmantur; ut, v. gr., quod nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest; satis enim censeretur maculari moraliter, si redderetur inefficax ex offerentis malitia. Item, quod non possit offerri pro justo catechumeno defuncto, nam hoc non est verum quoad impetrationem; oportet ergo, ut sit verum quoad effectum ex opere operato, et hoc magis ex dicendis constabit.

6. *Sacrificium Eucharistiæ non universalis causa cum omnibus gratiæ instrumentis concurrens censendum.* — Dico secundo : hoc sacrificium nulla ratione dici potest causa universalis ex opere operato, conferens vel concurrens ad omnes effectus gratiæ, qui ex redemptione Christi nobis proveniunt. De hac conclusione nihil fere antiqui auctores locuti sunt, quia, ut existimo, nunquam hujusmodi causalitatis modus in eorum mentem venit; ex recentioribus attigit illam Cano, dicta solut. ad 9, circa fin., et Lindanus, lib. 4 Panopliæ, c. 51, 52 et 53, ubi dicit, neminem esse tam insanum, qui quoad efficaciam faciat comparationem, nedum æqualitatem, inter sacrificium crucis et Missæ; sumi etiam potest ex Hosio, in Confessione, c. 41; Corduba, dicta quæst. 3; Canis., quæst. 7 de Euchar.; Pigh., Controver. 5; Petrus Soto, lect. 7 de Euch.; Cano, lib. 12 de Locis, cap. 13, ad 1; Soto, 4, dist. 13, quæst. 2, art. 1; et nonnihil insinuat Gabr., lect. 26 et 27 in can. Et probatur, quia, aut hæc universalis causalitas fundatur quasi ex natura rei in excellentia vel satisfactione actuali talis sacrificii, vel in speciali promissione et institutione Christi; dum præter hos nullus alius modus excogitari potest; neuter autem illorum est probabilis. De primo patet, tum quia potuisset hoc sacrificium institui, et nullam omnino habere causalitatem ex opere operato; nam cur repugnat? Tum etiam quia, si rei dignitas consideretur, etiam Eucharistiæ sacramentum est infinitæ dignitatis, et tamen non propterea est principium omnium gratiarum ex opere operato; imo, seclusa promissione, nec proprium aliquem effectum haberet ex opere operato; si autem consideretur actualis satisfactio, hæc nulla est in hoc sacrificio ex parte

Christi, ut statim ostendam, et quamvis daremus, esse aliquam, potius esset per modum sufficientiæ, quam efficacis applicationis, sicut fuit in sacrificio crucis. De secundo vero, scilicet de institutione aut voluntate Christi, probatur, nam, ubi est talis institutio? Neque enim in Scriptura sacra habetur; neque in Ecclesiæ traditione est aliquod ejus vestigium.

7. *Ratio pro conclusione.* — Et ratione declaratur, nam fructus passionis Christi dupliciter considerari potest : primo secundum perfectionem intensivam singulorum effectuum, ut, v. gr., quod fuit sufficiens ad merendam nobis gratiam, magis ac magis intensam, etc.; vel secundum extensivam, id est, quoad multitudinem effectuum. Neutro autem modo potest efficacia ex opere operato, conveniens huic sacrificio, esse adæquata sufficientiæ meriti et satisfactionis sacrificii crucis; ergo nullo modo potest esse hoc sacrificium causa universalis omnium gratiarum provenientium ex redemptione Christi; suppono enim id, quod de fide certum est, sacrificium crucis fuisse causam redemptionis quoad sufficientiam, per se autem solum non habere efficaciam ; hoc autem sacrificium e contrario non esse propter sufficientiam, nam hæc perfecte et copiose completa est in cruce, ut supra cum Paulo in epist. ad Hebr. late exposuimus, sed esse propter aliquam efficaciam seu applicationem illius sufficientiæ, ut Concil. Trident. dixit. Unde, si in hac efficacia non habet hoc sacrificium universalem causalitatem, in nulla re potest illam habere. Probatur ergo minor, quoad priorem partem de perfectione intensiva ; nam Christus per passionem non solum nobis meruit sufficienter decem aut viginti gradus gratiæ, sed in quocumque gradu, ita ut, sicut ratione sui meriti nunc voluit tantam gratiam in baptismo dari, ita velle potuisset, ut major vel minor daretur; et quicquid designavit, totum sufficienter cadit sub suum meritum; et idem est de remissione pœnæ majoris et minoris in quocumque gradu; hoc autem modo non potest efficacia sacrificii Eucharistiæ adæquari sufficientiæ sacrificii crucis. Cujus ratio evidens est, quia sufficientia de se est infinita, et exhauriri non potest, neque oportet, ut sit ad certum gradum determinata, quia ut sic, non applicatur ad operandum; at vero efficacia oportet, ut sit determinata ad certum gradum, quia includit applicationem, et institutionem ad operandum, et consequenter ad certum, et determinatum effectum. Et confirmatur, nam hac ratione diximus in superioribus sacramenta habere determinatam perfectionem effectus ex opere operato, quia supposita institutione operantur per modum naturæ, quantum possunt in subjecto sic vel sic disposito; sed quoad hoc eadem est ratio de sacrificio Eucharistiæ, quia oblatum etiam pro tali, vel tali persona operatur in illa determinatum effectum, et quantum potest in subjecto ita disposito, supposita institutione. Unde, si subjectum intelligitur infima dispositione præparatum, vel potius non positive dispositum, sed negative, non ponens obicem, habebit in illo minimum quemdam effectum finitum ac determinatum quoad efficaciam; quod de sufficientia sacrificii crucis dici non potest, nam illud de se sufficiens est, ut ratione illius major effectus fieret in tali subjecto, si Christus voluisset; ergo quoad hanc partem non est adæquatio inter efficaciam et sufficientiam unius et alterius sacrificii.

8. Altera vero pars de perfectione extensiva, seu multitudine effectuum, multis modis ostendi potest. Primo quoad personas: nam sacrificium crucis fuit sufficiens prodesse omnibus hominibus, tam qui Christum præcesserunt, quam qui secuti sunt, nec solum baptizatis, sed etiam iis, qui nondum baptizati sunt, nec tantum justis, sed etiam his, qui in peccato mortali existunt, eos illuminando et vocando, etc. At vero sacrificium Eucharistiæ nullam efficaciam habere potest in homines, qui Christum præcesserunt; neque in his omnibus, qui subsecuti sunt, potest habere propriam efficaciam ex opere operato, sed solum in baptizatis et justis. Secundo idem ostenditur quoad varietatem effectuum, nam sufficientia sacrificii cruenti se extendit, v. gr., ad remissionem peccati originalis, ad quam nullo modo extenditur efficacia sacrificii Eucharistiæ ex opere operato; imo idem est de remissione cujuscumque peccati mortalis quoad culpam, et de infusione gratiæ sanctificantis, ut infra dicemus. Idemque argumentum fieri potest de charactere baptismi, Ordinis vel confirmationis, de dono perseverantiæ, et de aliis similibus auxiliis, aut donis gratiæ.

9. *Evadendi modus refutatur.* — *Instantia rejicitur.* — Nec quicquam juvat, quod supra dicebatur, sacrificium hoc habere omnes hos effectus, non per se immediate, sed ut causam universalem, operantem per aliam particularem, ut per sacramenta; hoc enim,

et falsum est, ac sine fundamento dictum, et insufficiens ad difficultatem expediendam; nam imprimis, etiam omnia sacramenta simul sumpta cum hoc sacrificio non habent efficaciam adæquatam sufficientiæ passionis Christi; nam tota hæc efficacia est definita, etiam in varietate effectuum; illa vero sufficientia est multo magis universalior. Unde etiam de facto plures effectus gratiæ propter sufficientiam illius sacrificii conferuntur, quam possint per sacramenta conferri, ut facile patet de illuminationibus, et de excitantibus gratiis, quæ dantur ante baptismum, vel ante pœnitentiæ sacramentum, vel de omnibus operibus meritoriis ex opere operantis, et auxiliis, vel gratiis, quæ ad illa, vel propter illa dantur. Quod si quis adhuc contendat efficaciam hujus sacrificii tam esse universalem, ut non solum per sacramenta, sed etiam per nostras dispositiones, et per omnia media, quibus Deus ad nostram sanctificationem utitur, operetur, quid dicetur de prima illuminatione, interna vocatione seu excitante gratia, quam Deus in nobis sine nobis, id est, sine ulla dispositione nostra operatur? nam illa esse non potest effectus hujus sacrificii, ut a causa immediate operante, ut per se notum est, et contraria opinio fatetur; neque ut a causa mediata, quia nulla ibi est alia, nisi Deus ipse influens talem gratiam. Dices tamen, hoc facere Deum ratione hujus sacrificii. Sed hoc imprimis, et dicitur inconstanter, quia revera est dicere, sacrificium esse immediatam causam moralem talis effectus; deinde sacrificium hoc non est ratio talis effectus, ut in re oblatum, quia supponimus, non esse oblatum, neque applicatum ab aliquo offerente, neque etiam ut in voto existens, nam in eo, qui primam illuminationem et fidem suscipit, nullum votum hujus sacrificii præcessit; non ergo datur illa gratia intuitu hujus sacrificii incruenti, sed cruenti solius. Tandem, quia ridiculum dictu est, sacramenta omnia habere efficaciam ab hoc sacrificio incruento, ut sic, aut in illo niti, ut operentur, quia sacramenta solum nituntur in merito, et satisfactione Christi; ergo solum nituntur in illo sacrificio, in quo Christus suum meritum, et satisfactionem consummavit; hoc autem fuit solum sacrificium crucis, ut supra ex Paulo ostendimus; ergo in illo solo nituntur, et non proprie ac formaliter in sacrificio Eucharistiæ, prout ab illo distinguitur. Nam seclusis ab hoc sacrificio, novo merito et satisfactione, nulla ratio excogitari potest, ob quam sacramenta dicantur suos effectus conferre in virtute hujus sacrificii, quia in nullo genere causæ habent virtutem ab illo, neque in conferendis suis effectibus includunt habitudinem ad illud; qualis enim est hæc habitudo, aut quod habet fundamentum? Quod enim aliquis fingere potest, includere omnia sacramenta votum hujus sacrificii, multo magis improbabile est, quam quod supra rejecimus de simili voto Eucharistiæ, quatenus sacramentum est, in usu aliorum sacramentorum incluso; nullus enim hactenus dixit, hoc sacrificium esse medium necessarium ad remissionem originalis peccati, vel ad alios effectus sacramentorum omnium; id enim nec fundamentum habet in Scriptura, Patribus, aut traditione, neque est consentaneum absolutæ virtuti et efficaciæ aliorum sacramentorum. Nec denique probabili ratione sustineri potest, quia, secluso præcepto audiendi Missam, nullo modo est hoc sacrificium necessarium ad salutem singulorum. Unde nec votum ejus necessarium est; imo cum proposito nunquam illud offerendi, posset aliquis salvari; præceptum autem audiendi Missam, quod Ecclesiasticum est, vel etiam si fingatur esse divinum, non constituit medium necessarium ad salutem, nisi ea ratione, qua observatio mandatorum ad salutem necessaria est.

10. *Eucharistiæ sacrificii effectus ex opere operato ex crucis sacrificio manavit. — Neutiquam tamen a Sanctorum meritis pendet.* — Ex quibus infero hoc ipsum sacrificium Eucharistiæ non habere effectum ullum ex opere operato, nisi quatenus nititur in sacrificio crucis, et ab illo habet virtutem et efficaciam. Quod censeo de fide certum, quia passio Christi est universalis causa omnium effectuum gratiæ, sive per sacramenta, sive per quodcumque aliud instrumentum conferantur; ideo enim dicitur Christus, una oblatione crucis consummasse sanctificatos, quia ab illa est omnis gratia, omnisque sanctificatio nostra; et propter eamdem causam, ad Rom. 3, ait Paulus, Deum proposuisse Christum propitiatorem in sanguine ipsius. Ac denique Concil. Trident., sess. 22, c. 1 et 2, ideo dicit, efficaciam hujus sacrificii affirmari sine injuria sacrificii crucis, quia institutum est, ut per illud salutaris sacrificii crucis virtus applicaretur; ergo hujus efficacia nititur in illius sufficientia. Denique omnis efficacia hujus sacrificii debet fundari in aliquo merito et satisfactione Christi; sed non in novo me-

rito et satisfactione, quæ Christus habeat, incruente offerendo, ut sæpe dictum est; Christus namque jam non est in statu merendi, vel satisfaciendi; et quia hoc sacrificium non est institutum propter sufficientiam, sed propter solam efficaciam; ergo fundatur in merito et satisfactione, quæ Christus habuit in vita mortali, et in cruce consummavit. Cavendum autem hic est aliud extremum quorumdam, qui dicunt efficaciam hujus sacrificii non solum fundari in satisfactione Christi, sed etiam in satisfactionibus Ecclesiæ et Sanctorum, quæ in thesauro Ecclesiæ servantur, et per hoc sacrificium applicari possunt. Hoc enim verum non est, loquendo, prout loquimur, de proprio effectu ex opere operato, qui in sola Christi institutione et promissione fundatur; Christus autem non fundavit institutionem suam, neque sacramentorum, neque sacrificii, in alienis meritis, sed in propriis, quia neque aliis indigebat, neque aliter fieri decebat, cum potestas excellentiæ ejus ad hæc omnia sufficeret, et habitura esset effectum independenter ab operibus alienis, juxta vim suæ institutionis et promissionis. Dico autem, proprie loquendo de effectu ex opere operato, quia per modum indulgentiæ interdum potest Ecclesia applicare de thesauro suo satisfactionem aliquam, mediante sacrificio Missæ, sicut id facere consuevit mediis aliis operibus, vel etiam media susceptione alicujus sacramenti, ut latius dicemus de indulgentiis disputantes; tunc autem ille effectus distinctus est ab effectu ex opere operato, et extrinsecus atque accidentario illi conjunctus.

11. *Diruitur primæ opinionis fundamentum.* — *Inter sacrificium et sacramentum quoad effectus ex opere operato necessitatem, differentia.* — Fundamentum prioris opinionis nitebatur proprie in auctoritate negativa, quia nimirum non constat de Christi promissione. Ad quod aliqui respondent, non esse necessariam specialem promissionem, sed sufficere solam sacrificii institutionem, quæ secum necessario adducit efficaciam sacrificii ad hujusmodi effectum, quoniam est sacrificium novæ legis et perfectum. Sed hoc indicat quidem congruentem rationem, ob quam institutio talis sacrificii postulat, ut ei talis promissio adjungatur; non tamen satis est, ut hujusmodi effectus vel efficacia possit sine promissione speciali intelligi; nam tota ratio sacrificii etiam in nova lege potest perfecte intelligi absque hujusmodi effectu, vel causalitate ex opere operato. In quo est nonnulla differentia inter sacramentum et sacrificium, nam sacramentum per se primo institutum est ad sanctificationem conferendam et significandam; et ideo tale sacramentum intrinsece includit in sua institutione, ut sit signum perfectæ sanctificationis, quæ fit per gratiam ab ipsomet collatam; in quo continetur quidem promissio gratiæ, tamen illa intrinsece includitur in institutione talis sacramenti, ut tale signum est; sacrificium vero per se primo instituitur in cultum Dei, quoad significationem moralem, et hoc sacrificium institutum est in repræsentationem passionis Christi, quoad significationem mysticam; et hæc sunt, quæ per se pertinent ad institutionem talis sacrificii ut sic. Quod autem ultra hoc habeat virtutem conferendi aliquem effectum ex opere operato, est quidem decenter annexum tali sacrificio; non est tamen ita per se et intrinsece inclusum in ratione vel significatione sacrificii.

12. *Objectioni fit satis.* — *Sacrificii hujus effectus ex opere operato in Scriptura promissi.* — Dices: esto ita sit, considerata solum communi ratione sacrificii, tamen loquendo de sacrificio propitiatorio, necessario includit habitudinem ad aliquem effectum remittendi peccatum quoad culpam vel pœnam; nam in hoc propitiatio consistit. Respondebis, esse posse sacrificium propitiatorium absque effectu ex opere operato, per modum solius impetrationis, vel ex merito operantis. Sed contra, quia non agimus de sacrificio propitiatorio in communi, sed in particulari de tali sacrificio propitiatorio, perfecto in suo genere. Respondetur: esto, hoc totum concedamus, in hoc ipso necesse est includi promissionem; nam, vel in hoc sacrificio consideratur dignitas entitativa (ut sic dicam), scilicet, quod in eo Christus offert, et offertur, et hæc præcise non sufficit; potuisset enim Christus instituere hoc sacrificium cum tota hac dignitate, non ordinando istud ad aliquem effectum; vel consideratur dignitas efficaciæ (ut sic dicam) in propitiando; et hanc necesse est esse adjunctam, media promissione, nam pendebat ex voluntate. Et confirmatur, nam sacrificium hoc confert tantum effectum, et non majorem, nec minorem; sed hoc definitum est ex sola Christi voluntate; non enim est hoc sacrificium tanquam agens naturale ex se determinatum ad tantum effectum; ergo, quod sacrificium hoc conferat hunc vel illum effectum, et tantum, ac non majorem, pendet ex Christi pro-

missione; ergo et simpliciter, quod conferat effectum. Tandem declaratur, nam sacrificium crucis in esse suo tam perfectum fuit, sicut sacrificium incruentum; et tamen nullum habuit effectum ex opere operato quoad efficaciam, solum quia ex Christi voluntate non fuit ad hoc ordinatum, sed habuit sufficientiam, quæ ex natura re secuta est, supposita dignitate personæ offerentis, et aliis conditionibus ad satisfaciendum requisitis; ergo similiter hoc sacrificium, quantumvis perfectum in suo esse, non intelligitur habere prædictam efficaciam, nisi adjuncta ordinatione, aut promissione Christi; concedenda ergo est hujusmodi promissio. Nec refert, quod in Scriptura sacra non inveniatur expressa; sufficit enim Ecclesiæ traditio, ex qua sufficienter colligitur, ut ostensum est. Dici etiam potest, insinuatam esse a Christo in illis verbis consecrationis sanguinis : *Qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, intellectis de effusione mystica, vel sacramentali.

13. Ad primam confirmationem ex Concil. Trident. respondetur, nec omnino omisisse hunc effectum, dicens, per hanc incruentam oblationem uberrime percipi fructum cruentæ oblationis; nec expresse uti voluisse verbis significantibus opus operatum, quia res non est tam constans et certa, ut ab ipso esset expresse diffinienda.

14. Ad secundam confirmationem respondetur, hunc effectum non pendere ex sanctitate proximi ministri offerentis; quod vero esse non possit sine sanctitate Christi offerentis principalis, non est contra efficaciam ex opere operato, tum quia omnes effectus gratiæ, cujuscumque rationis sint, pendent ex Christi sanctitate, et ex valore, quem habent ex ejus dignitate; tum etiam quia illa Christi sanctitas in hoc sacrificio per se concurrit, et necessaria est ad perfectionem ipsius sacrificii, et ut semper atque infallibiliter sit Deo gratum; ad effectum autem ex opere operato per se ac formaliter non esset necessaria, quia, ut sæpe dixi, hujusmodi effectus non fundatur in actuali merito, vel satisfactione Christi, quæ de novo sint in hac oblatione incruenta, quia revera nulla sunt; imo nec fundatur in actuali impetratione, quia simpliciter necessaria non est; fundatur tamen in merito passionis et in promissione tunc facta, quæ infallibiliter habebit effectum, etiamsi ponamus, Christum non amplius orare, neque impetrare, sicut dicendum est de effectibus sacramentorum; nam eadem ratio de hoc sacrificio, et de quolibet alio, quod potuisset Christus in lege nova instituere, in quo ipse neque offerret, neque offerretur, et tamen quod haberet effectum ex opere operato in virtute passionis suæ.

15. *Respondetur rationibus secundæ opinionis.* — Fundamenta secundæ sententiæ, si quæ sunt, ex dictis sufficienter expedita manent; nam, licet hoc sacrificium sit in suo esse æque perfectum ac sacrificium crucis, differunt tamen in duobus, quæ ad rem præsentem multum referunt. Unum est, quod Christus offerens in utroque sacrificio non est nunc in statu merendi et satisfaciendi, sicut fuit tempore passionis; hinc enim fit, ut hæc sacrificia non habeant æqualitatem in actuali merito vel satisfactione; et consequenter, ut unum possit in efficacia sua ab alio pendere. Alterum est, quod hæc duo sacrificia ad diversos fines instituta et ordinata sunt, unum ad sufficientiam, et aliud ad efficaciam; et ideo non oportet, ut tam universalis sit causalitas unius, sicut alterius; sunt enim diversarum rationum, ut id satis declaratum est. Auctores autem ibi citati revera non loquuntur de effectu ex opere operato, sed absolute, sive sit illo modo, sive per modum impetrationis; et hoc modo tribui potest huic sacrificio universalis causalitas, non quod necessaria sit ad omnes effectus gratiæ, nec quod de facto omnes ab illo proveniant, sed quod hoc sacrificium, quantum est ex se, potest offerri ad impetrandum quemcumque effectum gratiæ, qui propter Christi passionem nobis conferri potest; nam, licet sine hac impetratione possit etiam dari, et interdum detur per alia media, tamen oblatio hujus sacrificii potest etiam ad hoc juvare, præsertim ad impetrandum ut alia media applicentur, vel ut homo sit recte dispositus, ne illorum effectibus obicem ponat.

SECTIO II.

Utrum hoc sacrificium sit aliis modis fructuosum, præterquam ex opere operato.

1. *Ratio difficultatis.* — Ratio dubitandi est, quia non videtur esse medium inter opus operantis et opus operatum; sed huic sacrificio, ut est opus Christi, non est tribuenda causalitas ex opere operantis, ut sæpe dictum est; ergo solum potest causare ex opere operato; nam quod, ut est opus ministri, possit habere effectum ex opere operantis, non refert, quia et est per accidens, et est quid commune omnibus aliis bonis operibus, propter quas

causas etiam hoc non computatur inter effectus sacramentorum ut sic. Major probatur, quia illo duo membra videntur condistingui per immediatam contradictionem; aut enim effectus fundatur in promissione Christi facta ipsi operi externo, et sic est ex opere operato; vel non, et sic tantum potest niti in merito operantis; ergo non est medium. Vel aliter, aut talis effectus pendet ex bonitate ministri offerentis, et sic erit ex opere operantis; vel non pendet, et sic erit ex opere operato; vel aliter, aut talis effectus infallibiliter datur non ponenti obicem, et sic erit ex opere operato; aut non datur infallibiliter, et sic non erit effectus sacrificii; sicut non est effectus sacramenti ille, qui non datur infallibiliter per sacramentum non ponenti obicem, ut in superioribus dixi. Unde sumitur aliud argumentum a simili, nam in sacramentis ut sic non est alius modus causandi, nisi ex opere operato, et omnis alius effectus pertinet ad opus operantis; ergo idem dicendum est in hoc sacrificio; est enim eadem ratio, quia omnia nituntur in promissione Christi, quæ remoto obice debet esse infallibilis, nam si, ablato obice, adhuc posset non dari, jam non niteretur in promissione, sed ex mera Dei voluntate penderet.

2. In hac re graves auctores tractantes de effectu hujus sacrificii, dicunt illud operari per modum meriti de condigno, per modum satisfactionis, et per modum impetrationis: Cajet., Soto, Corduba, et alii de citatis dubio præcedente; et (quod amplius est), ita etiam loquitur Catechismus Pii V, tract. de Sacrificio, circa finem. Non tamen explicant hi auctores, sub qua ratione, vel in ordine ad quas personas loquantur de hoc effectu; neque an sit distinctus ab effectu ex opere operantis, et operati; vel ad quem illorum pertineat. Unde fit, ut obscure loquantur, et fortasse non proprie in omnibus. Ut ergo rem distinctius explicemus, distinguamus tria, quæ in hoc sacrificio considerari possunt. Primum est id, quod habet hoc sacrificium ex vi institutionis aut promissionis Christi. Secundum est id, quod habet ex vi actualis oblationis, ut est a proximo ministro offerente. Tertium est id, quod habet ex vi actualis oblationis, ut est a Christo principali offerente; diximus enim supra, Christum hic non tantum offerre, quia minister in persona ejus offert ex vi prioris institutionis, sed etiam quia per aliquem actum proprium actu concurrit ad ipsam oblationem.

3. *Quorumdam placitum.* — Ex his igitur tribus duo postrema difficultatem non habent, quia de ministro proxime offerente, certum est, posse per hanc oblationem mereri de condigno, et satisfacere etiam, vel impetrare ex opere operantis, si sit in gratia, et debita intentione et circumstantiis offerat; est enim hæc oblatio honestum et religiosum opus; sicut ergo per alia bona opera homo justus meretur et satisfacit, ita et sacerdos justus per hoc opus. Item in lege veteri vel naturæ, sacerdos offerens sacrificium merebatur de condigno et satisfaciebat, concurrentibus cæteris circumstantiis; ergo etiam nunc sacerdos; imo eo magis quo opus ipsum ex objecto melius est et dignius. Et quoad hoc vocatur ab aliquibus hic effectus ex opere operato, quia opus ipsum ex se, et ratione rei oblatæ, est dignum tanto effectu, si ex parte operantis cætera necessaria concurrant. Sed hoc improprie dictum est et præter usum illius vocis; alias simili modo dici posset, amorem Dei ex opere operato augere gratiam vel mereri, quia natura sua et vi sui objecti dignus est tali valore; sic enim in præsenti, interior actus, seu voluntas offerendi tale sacrificium est, a quo pendet totus hic effectus, et valor exterioris oblationis, ut est a proximo operante; ipsa vero exterior oblatio comparatur ad interiorem solum ut ad objectum, dans actui specificam bonitatem et dignitatem. Est ergo proprie loquendo totus hic effectus ex opere operantis. Unde fit, ut quoad effectum meriti de condigno non habeat vim extra ipsum operantem, nec possit aliis communicari; quoad effectum vero satisfactionis (et idem est de impetratione) possit aliis communicari seu pro aliis offerri; nam quoad hæc omnia, eadem est ratio de hac oblatione considerata ut est opus operantis, quæ de aliis operibus meritoriis, satisfactoriis et impetratoriis. At vero considerando hanc oblationem, ut est a Christo principali offerente, sæpe dictum est, non esse actu vel de novo meritoriam, seu satisfactoriam ex opere operantis Christi, quia jam Christus non est in statu merendi vel satisfaciendi, ut in 1 tomo hujus 3 part., ad quæst. 19 D. Thom., late disputavi; oblatio ergo hæc sub hac consideratione nullum effectum habere potest, per modum meriti, vel satisfactionis de condigno. Potest autem habere effectum per modum impetrationis, nam, ut dixi in eodum 1 tom., ad quæst. 21 D. Thomæ, quamvis Christus nunc non sit in statu merendi vel satisfaciendi, est

tamen in statu orandi et impetrandi; et ideo, quando hoc sacrificium actu offert, intelligi potest specialiter impetrare, eodem modo, et cum eadem efficacia, qua id facit in cœlo pro nobis orando, ut ibidem dictum est. Et hæc etiam impetratio, seu effectus ejus non pertinet proprie ad opus operatum; hoc enim non pendet ex actuali oratione Christi, sed ex promissione, ut in fine sectionis præcedentis dicebam; sed dici potest pertinere ad opus operantis Christi. Unde hic effectus, seu modus causandi non est omnino certus, quia non est ita certum Christum nunc existentem in cœlo, actu conjungere orationem suam cum omni oblatione hujus sacrificii, eamque ad aliquid impetrandum referre seu ordinare; esta tamen certum posse ita fieri, unde fit verisimile, aut semper, aut plerumque fieri; quando autem fit, indubitatum est etiam habere prædictam efficaciam et operandi modum.

4. *Difficultatis punctus ubi situs.* — Sic igitur, quæ pertinent ad secundam et tertiam considerationem hujus sacrificii supra positas, et clara sunt, et breviter expediuntur, et tota difficultas hujus dubii ad primam considerationem revocatur. In qua locum jam non habet, si proprie loquamur, causalitas, seu impetratio per modum meriti vel satisfactionis de condigno, quæ de novo sint in hoc sacrificio, quia nec sunt in illo, ut est a Christo, ut sæpe dictum est; ut vero esse possunt a ministro, sunt omnino per accidens ad hanc considerationem, nam, licet contingat non esse, ob malitiam ministri, nihilominus sacrificium eodem modo operabitur ex promissione Christi; sacrificium ergo sub hac consideratione non dicitur causare meritorie vel satisfactorie, sed ex opere operato applicando justissimum meritum et rigorosam satisfactionem Christi juxta promissionem ejus; sic enim sacramenta non causant proprie meritorie vel satisfactorie, sed ex opere operato fundato in merito et satisfactione Christi. Quod si quis contendat, hanc causalitatem dicendam esse meritorie vel satisfactorie fieri, quia in merito vel satisfactione Christi fundatur, quæstionem facit de modo loquendi, et præter modum usitatum loquitur. Atque idem fere est, ut supra dicebam, si hæc causalitas impetratoria vocetur, dummodo impetratio sit infallibilis, quia nimirum hoc sacrificium potius nobis obtinet a Deo effectum suum, remissionem scilicet pœnæ, quam per sese illam efficiat, quia moraliter illam causat, non physice; unde illa moralis causalitas, impetratio dici potest. Quamvis alia ratione, ut supra etiam attigi, deficiat a ratione impetrationis, quia jam supponit concessionem factam ex parte Dei, et solum actu applicat quod concessum est; unde proprius dicetur solutio pœnæ a nobis debitæ, quam ex satisfactionibus Christi per hoc sacrificium exhibemus. Solum igitur superest explicandum, an præter hoc genus solutionis vel causalitatis, habeat hoc sacrificium ex se et ex institutione Christi alium modum operandi vel impetrandi, distinctum a præcedente et inferiorem illo.

5. *Ultra opus suum operatum, valet hoc sacrificium, effectus, pro quibus offertur, impetrare.* — Dico primo : hoc sacrificium præter effectum ex opere operato habet ex vi suæ institutionis specialem vim ad impetrandum eos effectus, pro quibus obtinendis offertur. Colligitur ex Theologis supra citatis, et probatur primo ex usu Ecclesiæ, quo ubique et semper servatum est, ut in oblatione hujus sacrificii oret minister pro vivis et defunctis, pro Ecclesiæ pace et aliis similibus rebus seu necessitatibus hominum, quia nimirum semper existimatum est, sacrificium hoc plurimum valere ad conferendam hujusmodi orationi impetrandi vim, ut colligitur ex Dionys., c. 3 de Eccles. Hierar.; Clemente, lib. 8 Constit.; Cyrill. Hierosolym., Catech. 5 mystag.; Tertul., lib. de Orat., et lib. ad Scapul., c. 2; et præced. disput., alia attulimus, et afferemus plura in sequentibus sectionibus. Secundo declaratur ratione, nam impetratio proprie fit per orationem; per alia autem opera fit, quatenus adjunguntur orationi, fiuntque in Dei obsequium eo animo et intentione, ut eum inclinemus ad id nobis concedendum, quod petimus vel optamus; sed hoc sacrificium est magnum Dei obsequium, et illi valde gratum, et potest adjungi alicui petitioni seu desiderio obtinendi a Deo aliquod beneficium; ergo est de se plurimum valens ad illud impetrandum. Dices, hoc solum procedere de valore ex opere operantis. Sed contra, nam etiamsi intelligamus, proximum ministrum esse indignum, et ex hoc capite oblationem non habere valorem, adhuc intelligemus, sacrificium ipsum ex vi suæ institutionis, a qua habet, ut in persona Christi offeratur, retinere valorem suum et vim ad impetrandum, quia semper offertur in persona Christi, quod semper est quid distinctum ab actuali oblatione interiori, quam Christus fortasse in cœlo exercet, ut supra declaratum est. Confirmatur, nam hoc ipsum sacrificium, vel aliæ Ecclesiæ oratio-

nes, quatenus nomine Ecclesiæ per ministros suos offeruntur, habent suum valorem ad impetrandum independenter a merito vel valore proximi operantis; ergo multo magis id habebit sacrificium hoc per sese, et ut offertur in persona Christi. Confirmatur secundo, quia per se verisimile est, Christum Dominum directa ac propria intentione instituisse hoc sacrificium, ut esset nobis aptissimum remedium ad impetrandum a Deo, et ad dandum vim et efficaciam petitionibus nostris, quod satis videtur Ecclesiæ consuetudo et traditio declarasse; nam, si in lege veteri erant sacrificia specialiter ad hoc munus impetrandi instituta, et hoc unicum sacrificium loco omnium illorum datum est, tanquam eminentissime continens omnem eorum perfectionem, necesse est fateri, sacrificium hoc excellentiori modo habere hanc vim impetrandi ex vi suæ institutionis. Et fortasse ideo Christus voluit in persona sua semper offerri, quia voluit, ut semper haberet valorem ad impetrandum apud Deum, et ob eamdem fortasse causam etiam voluit, ut fieret per mactationem mysticam et repræsentationem passionis suæ, ut inde etiam haberet specialem vim impetrandi, quoniam ex Christi passione omnes gratiæ in nos proveniunt.

6. *In multis hic effectus ab opere operato differt. — Primum discrimen.* — Dico secundo : hic modus efficaciæ seu impetrationis et effectus inde proveniens, multis modis differt a propria causalitate, et effectu ex opere operato. Hanc conclusionem pono, ut res intelligatur, et tollatur vocum ambiguitas et controversia, si fortasse quis contendat, impetrationem hanc, seu effectum ab illa provenientem, dicendum esse ex opere operato, quod non pendeat ex sanctitate aut merito proximi offerentis, quo sensu fere procedunt rationes dubitandi in principio positæ. Nos vero dicimus, quamvis hi duo modi in hoc conveniant, tamen simpliciter esse diversos, et priorem esse proprie ex opere operato, hunc vero posteriorem proprie esse per modum impetrationis. Quod probatur declarando eorum differentias. Prima est, quod prior causalitas fundatur in speciali promissione, distincta a substantiali institutione sacrificii, et non necessario ex illa consecuta, sed ex Christi beneplacito adjuncta, ut supra satis declaratum est. Posterior autem modus impetrationis non requirit specialem promissionem, sed ex natura talis sacrificii necessario consequitur, nam ex sanctitate et majestate talis sacrificii intrinsece sequitur ille valor ad impetrandum ; nam sicut ipsum est altissimum Dei obsequium, et de se mundum et illi placitum, ita de se est idoneum ad invitandam divinam voluntatem, ut postulata concedat. Et confirmatur, nam ex vi suæ institutionis habet, ut in persona Christi offeratur, quod non pertinet ad promissionem alicujus effectus, sed ad ipsam substantialem institutionem sacrificii; sed hinc habet intrinsece prædictum valorem, multoque magis, si non solum postulat institutio, ut in persona Christi offeratur, verum etiam, ut ab ipso Christo actualiter offeratur.

7. *Secundum.* — Secunda differentia notanda est, quod ad effectum ex opere operato non est necesse ut offerens specialiter petat, vel consequi intendat illum effectum; propter quod dixi superius, illum modum causalitatis non proprie dici impetrationem, cum non indigeat nec nitatur petitioni offerentis, sed Christi promissioni; ita enim operatur sacrificium illum effectum, sicut sacramentum efficit suum; sacramentum autem hoc ipso, quod alicui applicatur, confert illi effectum, etiam si neque minister, neque ipse hoc intendat, sed solum non ponat obicem; ergo et hoc sacrificium alicui applicatum, seu pro aliquo oblatum absque alia speciali petitione aut determinatione, confert illi effectum suum ex opere operato; at vero effectum per modum puræ impetrationis nullum confert, nisi ex peculiari intentione sacrificantis vel offerentis specialiter applicetur ad hoc vel illud beneficium obtinendum; et ratio est, quia ut supra dicebam, nullum opus est impetratorium actualiter, nisi prout adjungitur petitioni. Item, quia, licet hoc sacrificium de se habeat hunc valorem, tamen de se est indifferens; et ideo, ut actu impetret, necesse est, quod per aliquam petitionem vel desiderium, cui adjungitur, determinetur ad aliquid impetrandum.

8. *Tertium.* — Tertia differentia est, quia prior effectus ex opere operato infallibilis est, nam fundatur in promissione absoluta respectu ejus qui non ponit obicem; at vero posterior effectus de se non habet unde sit infallibilis. Patet, quia nec fundatur in promissione, ut dictum est; nec etiam debetur ex justitia, quia non nititur in merito de condigno ipsius offerentis, ut etiam est dictum; ergo. Et confirmatur, quia hic effectus impetrationis habet adjunctam orationem, quæ interdum infallibiliter impetrat ex promissione,

si habeat omnes requisitas conditiones; et tunc, si orationi adjungatur sacrificium, infallibilis quidem erit impetratio, magis ob promissionem orationi factam, quam ex aliqua ratione propria illius; interdum vero oratio non infallibiliter impetrat, si caret aliqua conditione requisita; et tunc etiam ex sacrificio non habet infallibilem impetrationem; nullum enim est principium ejus, quamvis conferat magnam vim orationi, ut obtineat quod sine sacrificio fortasse non obtineret.

9. *Objectiones aliquot dissolvuntur. — Quare petitiones quibus hoc sacrificium adjungitur, non necessario sortiantur effectum.* — Sed contra, nam hæc impetratio nititur Christo ut principali offerenti, et consequenter ut impetranti; sed impossibile est, Christum non exaudiri; ergo impossibile est, hoc sacrificium non impetrare; ergo etiam in hoc operandi modo habet infallibilem efficaciam. Secundo, sacrificium de se est sufficientissimum ad hunc effectum; cur ergo non semper habet illum? aut enim hoc provenit ex defectu dispositionis, vel offerentis, vel ejus, pro quo offertur; et ita erit ratione obicis, non quia effectus de se non sit infallibilis; aut provenit ex sola Dei voluntate, et hoc esset gratis dictum, nam Deus semper operatur juxta exigentiam causarum secundarum. Ad priorem partem recolenda est doctrina tradita in priori tomo, orationem Christi esse duplicem : unam fundatam in voluntate absoluta et efficaci, et hanc infallibiliter impetrare; aliam vero fundatam in voluntate inefficaci, et quasi antecedente, et hanc non semper impetrare, quia impetratio accommodatur voluntati. Hoc ergo supposito, dicendum est, Christi personam in hoc sacrificio dupliciter posse intercedere. Primo solum ut repræsentatam in persona ministri ex vi primæ institutionis. Secundo, ut actu offerentem. Impetratio ergo, de qua nunc agimus, per se loquendo, solum fundatur in persona Christi priori modo considerata, et ut sic, non includit absolutam voluntatem ipsius Christi de effectu impetrando, quia illam non necessario habuit, quando sacramentum instituit, quia neque in particulari, ut per se constat, neque in generali; non enim voluit absoluta voluntate, ut omnia, quæ per hoc sacrificium postularentur, omnino concederentur; talis enim voluntas æquivaluisset promissioni, quæ non intercessit, neque cum ullo fundamento affirmari potest, cum neque necessario sit conjuncta cum institutione sacrificii, neque ulla ratione, vel auctoritate probabili constet. Quin potius ostendi potest non fuisse convenientem, quia non semper expedit omne id dari, quod per hoc sacrificium postulatur; igitur ex vi institutionis solum voluit Christus hoc sacrificium tam esse purum et perfectum, ut de se valeat ad divinam voluntatem inclinandam, ut postulata concedat, quamvis necessitatem non imponat ad id faciendum, neque simpliciter, neque ex aliqua suppositione. At vero Christus Dominus, ut nunc offert, quamvis fortasse semper actu offerat, tamen non est necesse, ut semper efficaciter intendat obtinere effectum illum, quem sacerdos, vel alius offerens intendit, et ideo etiam ex hac parte non est necesse, ut hæc impetratio sit infallibilis. Quod autem illud necessarium non sit, patet, quia nulla lege vel promissione se obligavit Christus ad efficaciter petendum quidquid privatus offerens petit aut desiderat; neque hoc sequitur ex natura talis sacrificii; neque est semper expediens; unde valde rebus ipsis et effectibus constat etiam non ita fieri. Ad posteriorem partem respondetur primo absque speciali indispositione offerentis, vel ejus pro quo offertur, posse id provenire ex solo libero beneplacito Dei, quo interdum concedit uni quod alteri negat, etiam si fortasse ex parte illorum nulla sit differentia; quod commune est cuilibet causæ morali, quæ movet causam liberam; nam hoc ipso, quod necessitatem non infert, etiam si ipsa ex parte sua sufficienter et æqualiter moveat, potest alia non operari. Deinde etiamsi non interveniat obex, potest intercedere alia causa pertinens, vel ad commune bonum, vel ad privatum alicujus personæ; ut si alicui postulatur salus, quamvis non sit indignus illa, et ex hac parte non ponat obicem impetrationi, fieri tamen potest, ut Deus prævideat, eam non expedire vel ipsi personæ, vel aliis, vel ad aliquem finem, quem Deus intendit, et ideo potest non concedere tale beneficium, cum alioqui nulla promissione absoluta obligetur.

10. *Quartum.* — Quarta differentia est, quia hic posterior modus causandi universalior est, quam prior, tum ex parte personarum, quia ad plures personas extenditur hæc impetratio, quam opus operatum, ut ex præcedente disputatione et sectione constare potest, et magis patebit ex sequentibus; tum etiam in effectibus, nam opus operatum definitur ad certum ac definitum effectum, hæc

vero impetratio ad quoslibet effectus divinæ beneficentiæ extendi potest, ut dicebam in fine sectionis præcedentis, explicando D. Thom. et alios doctores, et confirmat satis usus Ecclesiæ in omnibus liturgiis. Item, quia hæc impetratio tam late patet, quam oratio, et quam sacerdotale munus; sacerdos enim, ut Chrysost. ait, lib. 6 de Sacerdotio, et Ambros., 1 Officior., c. 48, *est universalis legatus apud Deum pro universo orbe, et pro omnibus deprecatur,* quod maxime præstat per sacrificii oblationem; et sic etiam recte intelligitur quod Trident. ait, sess. 22, c. 2, per hanc oblationem uberrime percipi fructus oblationis cruentæ, quia in utraque idem est offerens, et quod offertur. Quo tandem fit, ut hi duo modi causandi quodammodo se habeant, ut excedens et excessum; nam prior superat in infallibilitate, et certitudine; posterior vero in universalitate et quadam infinitate, ut postea dicemus.

SECTIO III.

Utrum sacrificium Eucharistiæ conferat gratiam primam, et remissionem culpæ mortalis, per se, et ex sua primaria institutione.

1. *Prima opinio.* — Hactenus generatim explicuimus varios operandi modos hujus sacrificii; superest, ut in particulari de effectibus ejus dicamus, aperiendo quos effectus uno modo conferat, quos vero alio. Inter quos effectus, primus ac præcipuus esse potest primæ gratiæ infusio, et remissio mortalis culpæ; de quo variæ fuerunt hac nostra ætate sententiæ. Prima est, hoc sacrificium immediate per se, ratione rei oblatæ, conferre primam gratiam et remissionem culpæ mortalis ex opere operato, faciendo hominem ex attrito contritum, non per mutationem actus attritionis in actum contritionis, sed per infusionem habitualis gratiæ, qua ipsa attritio formatur, sicut fit per baptismum vel pœnitentiam. Itaque juxta hanc opinionem, si sacerdos offerat sacrificium Missæ pro aliquo peccatore, et contingat in eo instante, in quo sacrificium perficitur, illum peccatorem esse attritum, ex vi talis sacrificii dabitur ei gratia habitualis in eodem instante, sive intelligatur dari physice per sacrificationem ipsam, vel per terminum sacrificationis, qui est Christus sub speciebus oblatus, sive solum moraliter, infallibili tamen consecutione, quia nimirum per modum sacrificii ita reddit nobis Deum placatum, ut nos statim in suam gratiam et amicitiam restituat. Hæc opinio sic explicata solet tribui Gabr., lect. 57 in canon.; citari etiam solent Petrus Soto, lect. 7 de Euchar., et alii, quos afferemus sectione sequenti. Sed revera nullus eorum in propriis terminis hanc sententiam docuit. Potest tamen fundari primo in verbis illis consecrationis calicis : *Qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum;* quæ, ut supra vidimus, a multis Patribus, et Catholicis Doctoribus de incruenta effusione exponuntur; et sunt optima et annotanda verba Augustin., serm. 4 de Innoc. : *Super altare corpus Domini offertur, nec immerito illic* (id est, sub altari) *vindictam sanguinis postulabant, ubi et pro peccatoribus Christi sanguis effunditur;* fit ergo hæc sacramentalis et sacrificalis effusio in remissionem peccatorum, quæ simpliciter dicta, remissionem non tantum pœnæ, sed etiam culpæ mortalis, quæ proprie ac simpliciter peccatum est, significat. Unde Alex. Papa, epist. 1 Decretali, cap. 4, prædicta verba tractans, ita concludit : *Crimina atque peccata oblatis his Domino sacrificiis delentur;* et infra : *Talibus hostiis delectabitur, et placabitur Dominus, et peccata dimittet ingentia.* Quæ verba probasse et usurpasse videtur Concil. Trident., multum, ut videtur, huic sententiæ favens, sess. 22, cap. 2, dicens : *Hujus quippe oblatione placatus Dominus, gratiam et donum pœnitentiæ concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit.* Quocirca cum paulo superius dicit, per hoc sacrificium fieri, *ut si vero corde, et recta fide, cum metu et reverentia contriti ac pœnitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno,* hæc dispositio, quam Concilium requirit ad effectum hujus sacrificii, intelligenda erit, non de contritione et pœnitentia perfecta, sed de attritione, quam idem Conc., sess. 24, c. 4, contritionem imperfectam appellavit. Hinc etiam Cypr., serm. de Cœna Domini, ponderans eadem verba consecrationis : *Calix* (inquit) *solemni benedictione sacratus ad totius hominis vitam, salutemque proficit, simul medicamentum existens et holocaustum, ad sanandas infirmitates, et purgandas iniquitates.*

2. *Martialis.* — Secundo probari potest ex dictis et traditione Sanctorum. Martialis enim in epistola ad Burdegal., c. 3 : *Quod Judæi,* inquit, *per invidiam immolaverunt, nos in ara sanctificata proponimus, scientes, hoc solo remedio nobis vitam præstandam, et mortem*

effugandam. Augustin., quæst. in Leviticum, quæst. 57, dicit, in hoc sacrificio fieri veram peccatorum remissionem; et 20 de Civitat., c. 25, generatim dicit, sacrificium offerri Deo, ut cum ei acceptum fuerit, tunc peccata dimittat. Gregor., 4 Dialog., c. 58 : *Hæc*, inquit, *victima ab interitu æterno animam salvat*, etc. Et infra : *Hinc ergo pensemus, quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem Unigeniti Filii semper imitatur;* subdit vero statim, c. 65 : *Sed necesse est, ut, cum hæc agimus, nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus; tunc ergo vere pro nobis hostia erit Deo, cum nos ipsos hostiam fecerimus;* quæ verba possunt late de contritione intelligi, prout attritionem comprehendit. Greg. Nazianz., orat. 1 in Julian. : *Mox incruenti sacrificii munus commaculat, per quod Christo unimur, nec non passionis et divinitatis ejus participes reddimur;* et Damasc., lib. 4 de Fide, cap. 14, dicit : *Hæc pura hostia et incruenta, omnis nocumenti est reparatio, omnis sordis purgatio*. Denique Jul. Papa, ut Gratianus refert in cap. Cum omne crimen, de Consec., dist. 2, et in Conc. Bracharens. III, c. 1, et Wormatiensi, cap. 4, *omne crimen atque peccatum oblatis Deo sacrificiis* deleri, quod maxime fieri sentiunt hoc sacrificio. Tertio argumentari possumus in hunc modum : nam hoc sacrificium offertur pro obtinenda remissione peccatorum mortalium, etiam quoad culpam; sed non offertur pro obtinenda remissione, quoad sufficientiam; hoc enim fuit proprium sacrificii crucis; ergo quoad efficaciam; est ergo hoc sacrificium efficax ad applicanda Christi memerita ad hunc effectum; major est imprimis expressa sententia Ambrosii, lib. 1 Officior., cap. 48, ubi dicit, Christum hic offerri, et se offerre, ut nostra peccata dimittat; et Hieron., epist. 16 ad Damasum, de Filio prodigo, ubi dicit, Christum esse vitulum saginatum, qui ad pœnitentium immolatur salutem; et super epist. ad Titum, cap. 5, de Episcopo inquit : *Quotidie pro suis, populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas;* et Cyrillus, Catech. 5 mystagog. : *Christum pro nostris peccatis mactatum offerimus, ut et illis eum, qui est benignissimus, propitium reddamus*. Justin., dialog. cum Tryphon., dicit Eucharistiam offerri pro expiatione peccatorum; idem fere Chrys., hom. 3 super epist ad Ephes., et lib. 6 de Sacerdotio; et Origen., hom. 13 in Levit. Deinde constat ex usu Ecclesiæ, nam in omnibus liturgiis fit oblatio in hunc modum; in liturgia Jacobi : *Ut ea deleantur delicta, quæ admisimus, et ut toti populo tuo sis propitius, ut tibi grato et divino oblato sacrificio digni habeamur vita æterna*. In liturgia Basilii : *Ut fiat acceptabile pro peccatis nostris, et populi ignorantia;* in liturgia Chrysost. : *Fac nos dignos offerre tibi dona, et sacrificium speciale pro nostris peccatis, atque ignorantiis populi, et præsta, ut inveniamus gratiam in conspectu tuo*. Et nunc in canon. Miss. profitemur, hoc sacrificium offerri pro redemptione animarum nostrarum. Unde interdum petit Ecclesia, ut sacrificium hoc sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium. Denique id constat, quia de ratione sacrificii propitiatorii est, ut pro peccatis offeratur; et hoc est præcipuum sacerdotis munus, juxta illud ad Hebræos 5 : *Ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*. Sed hoc sacrificium est propitiatorium ex vi suæ institutionis, et in eo genere est summum ac perfectissimum; ergo offerri debet pro peccatis modo perfectissimo; ergo non tantum pro peccatis, quoad pœnam, sed etiam quoad culpam, nec tantum venialem, sed etiam mortalem, et ad efficaciter propitiandum pro illius remissione; quod non fit, nisi virtute ipsius sacrificii ex opere operato culpa tollatur, et gratia infundatur. Ex his ergo omnibus colligitur, hanc fuisse Christi institutionem, quam usus Ecclesiæ, et Sanctorum traditio, satis declaravit, et ratio ostendit esse valde congruentem, et quæ deceat majestatem tanti sacrificii.

3. Quarto, hoc ipsum declaratur et confirmatur in hunc modum : nam Christus, in quantum sacerdos secundum ordinem Melchisedech, offerre potuit, et obtulit sacrificium remissivum peccatorum, quoad culpam; sed tale sacrificium obtulit in nocte cœnæ, ut supra dictum est; ergo sacrificium, illa nocte oblatum, fuit efficax ad remittenda peccata et vivificandas animas; ergo et sacerdotium novæ legis, et hoc sacrificium, prout per sacerdotes offertur, est similiter efficax ad eumdem effectum. Patet consequentia, quia hoc nostrum sacrificium est idem cum illo, et nostrum sacerdotium est quædam participatio sacerdotii Christi; imo quodammodo est idem cum illo habitudine quadam et repræsentatione, quatenus sacerdos Evangelicus in potissimo actu suo, qui est actus sacrificandi, personam Christi gerit, ipsumque repræsentat; major autem propositio sumitur ex D. Thom., 3 part., q. 22, art. 3, ubi agens de sacerdotio Christi secundum ordinem Melchi-

sedech, docet, fuisse efficax ad expianda peccata, quoad culpam; quod sumit ex Paul. ad Hebr. 9. Quinto, sacramenta novæ legis habent vim remittendi peccata; ergo decuit, ut sacrificium etiam novæ legis similem vim haberet. Probatur consequentia, tum quia ratio sacrificii, ut sic, perfectior est, quam ratio sacramenti, et ex parte rei oblatæ est etiam in lege gratiæ nobilissima; tum etiam quia sacrificium propitiatorium magis intrinsece ac per se videtur ad remissionem peccatorum ordinatum. Denique, quia in hoc sacrificio expressius repræsentatur passio Christi, per quam peccata remittuntur. Sexto tandem argumentor : nam Christus Dominus potuit hanc vim conferre huic sacrificio, ut per se notum est; et decuit ac conveniens fuit, ut eam daret, tum propter dignitatem tanti sacrificii, et infinitatem suorum meritorum; tum propter hominum fragilitatem et indigentiam; tum denique ad ostensionem suæ benignitatis et liberalitatis, ut omnibus modis nobis peccata remittat, non solum recipiendo, sed etiam offerendo Christum ipsum, a quo est omnis gratia et peccatorum remissio.

4. *Secunda opinio.* — Secunda sententia extreme contraria est, hoc sacrificium nullo modo posse primam gratiam, vel remissionem culpæ mortalis conferre. Ita sentit Cano, lib. 12 de Locis, cap. 23, ad 9; Cordub., lib. 2, quæst. 3, notab. 4; Lindanus, lib. 4 Panopliæ, cap. 51 et 53; Aiala, de Traditione, part. 3, considerat. 5. Fundamentum eorum est, quia hoc sacrificium non habet effectum, nisi in homine jam justo, ut Conc. Trid. et alii Patres supra citati magis significant; ergo non potest hoc sacrificium primam gratiam conferre, saltem per se, et ex dicta institutione, quia non potest conferre effectum, quem supponere necessario debet, ut possit operari, sicut de sacramentis vivorum supra dicebamus. Dico autem, per se et ex directa institutione; nam, utrum saltem per accidens id possit, pendet ex alia quæstione tractanda in sectione sequente, an possit hoc sacrificium, gratiæ augmentum virtute sua conferre.

5. Hæ duæ opiniones, ut mihi quidem videtur, vel errarunt, vel indistincte et obscure locutæ sunt, quia non satis distinxerunt duos operandi modos supra positos, qui in hoc sacrificio reperiuntur, quos præ oculis habere oportet, ad ejus effectus declarandos.

6. *Primam gratiam et mortalium etiam peccatorum remissionem sacrificium Eucharisticum impetrare valet.* — Dico ergo primo, negari non posse, quin sacrificium hoc vim habeat ad obtinendam a Deo remissionem peccatorum, etiam mortalium, et quoad culpam, et consequenter gratiæ primæ infusionem. Auctores pro hac sententia referam in quarta assertione; neque existimo, auctores citatos in secunda opinione eam negare, sed locutos esse de effectu ex opere operato juxta sequentem assertionem, quia revera in alio sensu magis universali negari non posset sine errore, ut convincunt testimonia et rationes adductæ in prima sententia. Neque enim illis omnibus verisimiliter accommodari potest responsio Cani dicentis, peccata in illis locis significare pœnas peccatorum, juxta illud secundi Machab. 12 : *Sancta et salubris cogitatio est pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur,* id est, a pœnis seu reatibus peccatorum; nam licet hæc significatio interdum usitata sit, tamen si recte testimonia adducta ponderentur, plus docent; nam dimittere crimina, et ingentia peccata, plus est quam remittere peccatorum pœnas. Item, offerre hoc sacrificium pro redemptione animarum, plus est quam offerre pro remissione pœnarum. Item Conc. Trident. diserte dicit, sacrificium hoc offerri, pro vivorum peccatis, pœnis, etc. Item ibidem ait, per oblationem incruentam uberrime percipi fructum oblationis cruentæ; et si solum quoad remissionem pœnæ perciperetur, non esset uberrima, sed valde imperfecta et diminuta participatio. Denique evidenter constat ex usu Ecclesiæ, non solum offerri hoc sacrificium pro obtinenda remissione pœnæ, sed etiam pro justificatione peccatoris; ergo ipsamet justificatio potest aliquo modo esse effectus hujus sacrificii; nam imprudenter offertur sacrificium pro re obtinenda quam nullo modo præstare posset. Ratio autem hujus conclusionis constabit, explicando modum hujus effectus.

7. *Ad remittenda peccata vel infundendam primam gratiam hoc sacrificium per se et directe institutum non est.* — Dico secundo, hoc sacrificium non conferre per se, et ex directa institutione sua, gratiam primam vel remissionem peccati mortalis ex opere operato. Dico, per se, quia, an possit per accidens, pendet ex dicendis sect. seq., et ideo ibi melius dicetur. De hac autem conclusione vix quicquam in propriis terminis reperietur in antiquis Theologis Scholasticis, nedum in

sanctis Patribus; hoc autem suo silentio satis docent, nunquam agnovisse in hoc sacrificio hujusmodi causalitatis genus circa hunc effectum, nam, et alio modo explicant hunc effectum, ut videbimus, et alios effectus declarant per modum operis operati, non vero hunc. Unde Ruard., art. 16, qui quæstionem hanc distinctius attigit, negat se audere contrariam opinionem defendere; et idem tenent auctores supra citati in secunda opinione, et quos in sequentibus citabimus. Ratio unica est, quia hic effectus non potest colligi ex sola rei natura, etiam supposita substantiali institutione hujus sacrificii, sed necessaria est peculiaris lex et promissio Christi; hæc autem lex vel promissio affirmari non potest ullo probabili fundamento; ergo non est temere asserenda, nam divina et supernaturalia mysteria, quæ ex Dei voluntate pendent, non sunt sine auctoritate sufficiente, vel ratione admodum cogente, seu principiis revelatis valde consentanea, pro libito affirmanda. Major propositio in prima sectione in discursu simili sufficienter probata est. Unde inefficacia sunt argumenta, quæ ad contrariam opinionem suadendam sumi possunt vel ex infinitate hujus sacrificii, aut ex parte rei oblatæ, aut ex parte principalis offerentis, aut ex perfectione legis gratiæ, et sacrificii ejus propitiatorii, quia hæc omnia non ostendunt, hunc effectum sequi intrinsece ex tali sacrificio; sed ad summum ostendunt nonnullam congruentiam, quæ esset quidem, si talis fieret lex vel promissio; sed oportet prius illam ostendere, quod fieri non potest. Et omnia illa argumenta inefficacia ostenduntur in sacrificio crucis, quod etiam fuit infinitum, et tamen non habuit hunc effectum ex opere operato; est ergo necessaria promissio seu divina lex et institutio. Quod autem hæc nulla sit, ostendo, discurrendo per omnia principia, quibus constare posset. Primo, quia in sacra Scriptura nullum est hujus promissionis indicium; comedentibus enim et bibentibus carnem et sanguinem Christi, vita æterna promittitur, non autem iis, pro quibus hoc sacrificium offertur. Verbum autem illud consecrationis calicis, scilicet: *Qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum,* nihil probat, tum quia posset exponi sufficienter de effusione cruenta; tum etiam quia, licet exponatur de mystica, posset exponi de remissione peccatorum, quoad pœnam, vel etiam quoad culpas veniales; tum etiam quia, licet exponatur de culpis mortalibus, non est necesse intelligi de remissione ex opere operato; satis enim esse posset alius modus impetrationis, ut dicemus. Denique posset exponi, effundi sanguinem in remissionem peccatorum, quia cum effundetur in ora fidelium, eis gratiam donat, ut August. supra citatus significat; et eodem modo potest dici consecrari, et mystice mactari Christus in remissionem peccatorum, quia immolatur, ut sit fidelibus in alimoniam vitæ, et consequenter, in remissionem peccatorum, si illa indiguerint. Quæ ultima interpretatio potest accommodari multis Patrum locutionibus, si verba, et intentio eorum recte perpendantur.

8. *Quia contritionis motum impetrare valet hoc sacrificium, peccatorum remissio aliqualiter ei tribuitur.* — Secundo, ubicumque Concilia vel Patres loquuntur de hoc effectu, nunquam significant, illum dari per sacrificium sine sufficiente dispositione et contritione; sed indicant, hanc ipsam dispositionem posse per hoc sacrificium impetrari; hunc enim sensum habent illa verba Concil. Trid. plane intellecta: *Hujus quippe oblatione placatus Dominus, gratiam et donum pœnitentiæ concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit;* et fortasse ideo in proxime præcedentibus verbis dixit, per hoc sacrificium fieri, *ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno,* utique ad veram conversionem cordis, et pœnitentiam concipiendam; nunquam ergo indicavit Concilium, sacrificium hoc dare remissionem peccati mortalis immediate absque contritione perfecta. Unde licet gratis admittamus, priora verba intelligi de contritione imperfecta (quod etiam gratis dicitur, quia, licet attritio, secundum quid et cum addito, aliquando dicatur contritio imperfecta, tamen absolute, contritio fere semper sumitur pro contritione perfecta), esto, inquam, id concedamus, Concilium tamen non dicit, illam contritionem sufficere ad primam gratiam vel remissionem peccati per hoc sacrificium immediate recipiendam, sed ad inveniendam misericordiam et gratiam in auxilio opportuno; nam, si prior contritio fuerit perfecta, inveniemus auxilium et gratiam, ad perseverandum, vel crescendum in operibus justitiæ; hoc enim est auxilium opportunum, seu conveniens tali dispositioni; si autem prior contritio fuerit imperfecta, inveniemus auxilium et gratiam ad perfectum donum pœnitentiæ obtinendum. Denique quod Concilium ibi non loquatur definite de effectu ex opere

operato, constat, tum quia absolute de fructibus passionis Christi dicit, per hanc incruentam oblationem uberrime percipi; quod ita generatim non esset proprie dictum de effectu ex opere operato, ut patet ex dictis præcedente sectione; tum etiam quia eodem modo dicit, offerri pro fidelium vivorum peccatis, et aliis necessitatibus; constat autem non subvenire hoc sacrificium omnibus necessitatibus ex opere operato.

9. *Inconvenientia orta ex opinione opposita.* — Tertio possunt ex opposito inferri multa incommoda, quæ non obscure indicant esse hoc alienum a sensu Ecclesiæ. Primum est, quia suppositis fundamentis supra jactis de essentia hujus sacrificii, sequitur, sacerdotem consecrantem in peccato mortali justificari per solam consecrationem, dummodo in ea actualiter non peccet, et attritus sit; hoc autem inauditum est in Ecclesia; imo sequitur, licite posse sacerdotem accedere ad sacrificandum pro se cum attritione cognita, quia accedit ad remedium per se institutum ad tollendum peccatum, per quod statim justificabitur; et sic jam justificatus poterit etiam licite sumere sacramentum cum eadem attritione facta contritione per informationem gratiæ. Secundum est, quia sequitur, aliquem existentem in peccato mortali, qui prius attritionem habuit, ipso nihil amplius de sua salute vel emendatione cogitante, justificari, solum, quia alius pro eo Missam offert, quod etiam est valde absurdum. Tertium est, esse optimum remedium ad consequendam peccati remissionem sine contritione, petere ab alio sacrificium, seu eleemosynam dare ut pro me Missam faciat; ita, ut, si quis sciens et videns se non esse contritum, sed tantum attritum, hoc remedio utatur, hoc ipso, quod alter pro illo sacrum faciat, justificabitur. Nam hic non erit necessarium, attritionem esse existimatam contritionem, tum quia dicitur sacrificium per se habere hunc effectum; tum etiam quia hic non intervenit obligatio implendi aliud præceptum, ut ad excusandam transgressionem ejus necessaria sit talis existimatio contritionis, quia non est præceptum existendi in gratia, vel habendi contritionem, ut licite possit aliquis petere, pro se offerri sacrificium; ergo si cum attritione cognita id faciat, licite faciet, etiam si id faciat intentione obtinendi gratiam in eo statu sine meliori dispositione, quia hæc intentio non erit mala, si verum est sacrificium de se habere talem efficaciam; ergo, si alter sacrificium offerat, ipse consequetur effectum; hoc autem remedii genus adversus statum peccati, hoc modo intellectum, alienum est a sensu omnium fidelium, et ad bonos eorum mores parum certe conducens; datur enim illis occasio, ut in agenda pœnitentia, veraque cordis contritione procuranda, desidiosi sint. Quartum, quia sequitur, eadem facilitate dici posse, quotiescumque homo, qui peccavit mortaliter, audit Missam cum sola attritione, justificari; nam suo modo offert sacrificium, et quantum est ex modo talis oblationis, consequi potest effectum ex opere operato hujus sacrificii, et alioqui non ponit obicem, quia ad hoc satis esse dicitur, quod sit attritus. Quod si respondeas, oblationem illius non esse sacrificalem, seu sacramentalem, sed privatam tantum, seu spiritualem, hoc non constat, quia jam supra ostendimus, hoc offerendi genus non esse mere spirituale et internum, sed esse aliquo modo sacramentale, non quatenus immediate exercetur a privata persona, sed quatenus fit a sacerdote, ut offerente oblationes omnium, qui cum ipso offerunt, et specialiter concurrunt, quorum personas specialiter gerit; et ideo ipsi per illum specialiter offerunt, et effectum ex opere operato participant; ergo omnes etiam consequentur hunc effectum, si attriti sint, nec poterit sufficiens ratio reddi ad hoc negandum, si aliud admittitur.

10. *Occurritur evasioni.* — Quintum et magnum inconveniens est, quia peccator semel justificatus hoc remedio sacrificii non indigebit alio ad remissionem peccatorum obtinendam, quod est contra fidem; nam inde sequitur, confessionem non esse simpliciter necessariam ad salutem homini, post baptismum susceptum, mortaliter peccanti, quod est hæreticum. Dicetur fortasse, quamvis sacrificium habet hunc effectum, tamen simul cum attritione postulare votum confessionis, semperque manere obligationem illud implendi, atque ita semper confessionem esse necessariam, non obstante prædicta efficacia sacrificii. Sed, licet hoc ita necessario dicendum sit in prædicta sententia, ne fidei sit contraria, tamen revera non dicitur constanter, seu consequenter, quia, quando aliquod remedium est per se institutum ad aliquem effectum, et ad illum est sufficiens, non est necessarium aliud remedium, nec votum illius; sed hoc sacrificium dicitur per se institutum ad hunc effectum; ergo est sufficiens ad illum, quia virtute sua, et ratione suæ in-

stitutionis, et non ratione alterius, illum confert: ergo, cum hoc non recte consonat, dicere, quod simul indigeat alio remedio, vel voto illius. Responderi potest, non esse superfluam, sed superabundantem gratiam, quod ad eumdem finem duo sint remedia per se instituta, sicut inter homines ad obtinendam remissionem injuriæ factæ, duplex via teneri solet, scilicet vel submissionis et pœnitentiæ, vel offerendi magnum aliquod donum. Sed contra, nam licet demus, duo remedia, si sint, non propterea esse superflua, tamen, si singula per se sufficiunt, neutrum potest esse necessarium; et ideo, si unum ut necessarium præscribitur, aliud merito supervacaneum censetur. Unde non est simile, quod adducitur, nam homines ad remissionem injuriæ non requirunt ut necessariam veram pœnitentiam de injuria illata, sed interdum externis donis contenti sunt, quia magis utilitatem propriam, quam aliorum emendationem quærunt; Christus autem pœnitentiam et confessionem requirit, tanquam omnino necessariam; et ideo nullum aliud remedium instituit, tanquam per se sufficiens. Et confirmatur ac declaratur in sacramentis vivorum: quando enim faciunt hominem ex attrito contritum, ideo requirunt votum confessionis, quia non per se, sed per accidens id præstant; nam si per se, et ex institutione sua, id haberent, non indigerent adminiculo alterius; nam ad suos proprios ac per se effectus ipsa per se sufficientia sunt; idem ergo haberet hoc sacrificium, si per se esset ad hunc effectum institutum; et hoc non parum confirmant verba Conc. Trid. dicentis, sess. 7, in principio, *omnem gratiam amissam per sacramenta reparari;* nam illa doctrinalis propositio æquivalet exclusivæ, scilicet, per sola sacramenta, quia de sacrificio, ut sic, nunquam quid simile dictum est; tum etiam quia si aliqua gratia amissa per aliud remedium repararetur, jam non omnis gratia amissa per sacramenta restauraretur; vel, si illud aliud remedium non operatur, nisi in ordine ad aliquod sacramentum, jam non est per se institutum ad talem effectum. Et confirmatur tandem, quia omnes fere Theologi (et insinuat etiam Conc. Trident.) ex verbis Pauli: *Probet autem seipsum homo,* colligunt, ex divino præcepto confessionem esse præmittendam communioni, si homo habeat conscientiam peccati mortalis; ut non tantum dispositionem operantis, sed etiam remedium ex opere operato ad talem probationem adhibeat; supponunt ergo, non esse aliud remedium, quod per se et ex directa institutione Christi habere possit hunc effectum ex opere operato; nam si sacrificium hoc possit præstare, sufficeret sacrificium prius pro se offerre cum attritione, et postea Eucharistiam suscipere.

11. Sextum inconveniens est, quia eadem facilitate posset aliquis dicere etiam hoc sacrificium, oblatum pro catechumeno attrito, justificare illum, in voto saltem baptismi. Video responderi posse, non esse parem rationem, quia baptismus, sicut est janua ad alia sacramenta, ita et ad hoc sacrificium; et ideo nullus est capax hujus effectus ex opere operato, nisi per characterem baptismalem. Sed, licet hoc verum sit de proprio ac vero effectu ex opere operato, ut infra dicemus, nihilominus tamen argumentum factum utile est ad ostendendum inefficacia esse fundamenta, quibus prima opinio nitebatur. Nam etiam pro catechumeno potest offerri hoc sacrificium, ut Deus illi remittat peccatum, et gratiam conferat, et consequenter ad hoc habet aliquam efficaciam, alias non recte offerretur; ergo ex hujusmodi modo offerendi et causandi non potest inferri efficacia talis effectus ex opere operato, neque impetratio infallibilis, etiam si sacrificium oblatum in ratione sacrificii infinitum sit. Ac simile argumentum est: nam hoc sacrificium offerri potest pro baptizato peccatore non attrito, ut ei gratia et remissio peccatorum conferantur; non posset autem sic licite offerri, si immediate ex opere operato esset talis gratia conferenda; nam, sicut illicitum est, dare sacramentum homini indisposito ad effectum ejus, ita esset illicitum applicare sacrificium homini indisposito ad effectum ejus ex opere operato; ergo, cum illa applicatio licita sit, et in Ecclesia usitata, signum est posse ad aliquid aliud fieri, quam ut conferat effectum ex opere operato; ergo ex illa, ut sic, nunquam licet inferre hujusmodi effectum, nisi aliquid aliud adjungatur, unde constare possit.

12. *Illatio ex inconvenientibus.* — Ex his ergo omnibus satis colligitur, ex Christi promissione, aut institutione non posse colligi hujusmodi effectum, neque esse in Ecclesia sufficiens aliquod indicium talis institutionis; et potius esse multa, quæ satis indicant, nullam fuisse de hoc effectu Christi promissionem. Hujus autem rei congruentia reddi potest, quia licet de potentia absoluta Christus hoc facere potuerit, non tamen fuit necessa-

rium, neque expediens juxta ordinatum providentiæ modum; quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt. Instituit enim Christus Dominus ad remedium peccati originalis, et mortalis, duo medicamenta, quæ per se voluit esse ad hujusmodi effectum sufficientia et necessaria; et ideo non fuit conveniens, remedium aliud ab his distinctum ad eumdem effectum per se instituere. Quod autem illud remedium magis in sacramento quam in sacrificio positum fuerit, non sine sufficiente ratione factum etiam est, tum quia sacramentum per se primo ordinatur ad sanctificationem suscipientis, et ideo elevatum est ad conferendam sanctificationem gratiæ omnibus modis; sacrificium vero ex se ordinatur ad colendum Deum, et consequenter ad impetrandum aliquid ab illo, vel ad satisfaciendum illi pro pœna debita, et ideo non oportuit sacrificium elevari ad extraneum effectum, quasi alienum, et sacramentorum proprium; nam Deus unamquamque rem elevat ad operandum convenienti modo in suo ordine et ratione; tum etiam quia sacramentum, vel in receptione consistit, vel per eam applicatur ad agendum, et ideo per illam aliqualiter homo disponitur, et saluti suæ cooperatur; at vero sacrificium de se, et per solam extrinsecam denominationem applicari potest, et ideo non erat proportionatum instrumentum ad hujusmodi effectum. Nam propter hanc fortasse causam, etiam ipsum sacrificium crucis, quod ad sanctificationem hominum quoad sufficientiam fuit potissimum, noluit Christus, ut per se solum esset efficax, vel ad minimum gradum sanctificationis conferendum, nisi per sacramenta, vel alia opera, applicaretur.

13. *Non contrito homini remissionem peccatorum non impetrat hoc sacrificium immediate.* — Dico tertio : hoc sacrificium non potest valere etiam per modum impetrationis ad conferendam vel obtinendam immediate gratiam aut remissionem peccati homini existenti in peccato mortali, et per solam attritionem disposito. Dico, immediate, id est, sine media contritione aut confessione, ita ut, perseverante sola attritione, ei infundatur gratia absque ullo sacramento realiter suscepto. Hujusmodi enim effectus est contra, vel præter legem ordinariam a Deo statutam; et ideo inordinatum esset, illum postulare; nam, quia Deus statuit, neminem justificare, nisi per baptismum vel absolutionem, in re suscepta, vel in voto per contritionem, inordinatum esset, a Deo petere, ut parvulo det gratiam sine baptismo, vel adulto sine contritione aut sacramento, sicut esset etiam inordinatum petere, ut det alicui characterem Ordinis sine sacramento Ordinis, et sic de aliis, quæ sine speciali miraculo et exceptione ab universali lege fieri non possunt; ergo nec sacrificium potest licite offerri ad hoc obtinendum a Deo, neque cum tali oratione conjungi; ergo impetratio non provocabit Deum ad misericordiam, sed potius ad iram; talis ergo impetratio huic sacrificio non convenit. Dices, interdum posse a Deo postulari aliquid præter legem ordinariam, alias nunquam liceret a Deo miraculum petere. Respondetur, illud ipsum esse præter ordinariam legem, ex aliquo extraordinario dono seu motione Spiritus Sancti; nos autem hic loquimur secundum legem ordinariam, ac propriam hujus sacrificii institutionem. Si autem interdum Spiritus Sanctus speciali instinctu et dono moveret hominem ad id petendum, et propter eum finem sacrificium offerendum, jam tunc ipse etiam daret virtutem impetrandi; tamen hujusmodi motio seu instinctus Spiritus Sancti non facile credendus est, quia vix esse potest utile, nedum necessarium, ut sanctificetur homo per solam attritionem sine ullo sacramento.

14. *Sacrificium hoc, impetrata dispositione necessaria, gratiam primam impetrare valet.* — Dico quarto, hoc sacrificium posse nobis impetrare gratiam primam et remissionem peccati mortalis, impetrando nobis sufficientem dispositionem ad hujusmodi effectum. Hæc conclusio sequitur evidenter ex præcedentibus, a sufficiente enumeratione partium; nam hoc sacrificium potest offerri ad hunc effectum, juxta primam conclusionem; et non ex opere operato, juxta secundam; ergo per modum impetrationis, quia non est alius modus causandi præter hos; non autem impetrando immediate, juxta tertiam conclusionem; ergo saltem mediate, media scilicet sufficiente dispositione, cum non sit possibile aliud remedium, quod a nobis possit ratione aliqua excogitari; et hoc esse videtur, quod dixit Concilium Trident. : *Hujus quippe oblatione placatus Dominus, gratiam et donum pœnitentiæ concedens, crimina et ingentia peccata dimittit.* Et hic est sensus omnium Patrum, quos inter confirmandam primam sententiam citavimus, ut patet tum ex eorum verbis; tum ex omnibus, quæ dicta sunt. Est etiam hæc dotrina communis Scholasticorum. D. Thom., in 4, d. 12, q. 2, quæst. 2, ad 4,

dicit, Eucharistiam, in quantum est sacramentum, habere effectum in omni vivente, in quo requirit, vitam præexistere; sed in quantum est sacrificium, habere effectum etiam in aliis, pro quibus offertur, in quibus non præexigit vitam spiritualem in actu, sed in potentia tantum. *Et ideo si eos*, inquit, *dispositos inveniat, eis gratiam obtinet, et per consequens peccata mortalia in eis delet, non sicut causa proxima, sed in quantum gratiam contritionis eis impetrat.* Idem sentit Durandus, ibid., quæst. 4; Major, quæst. 1; Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 1; nec aliud sensit Petrus Soto, dicta lect. 7; nec Gabriel supra, et lect. 26 et 27, et latius in 83; Albertus Pighius, Controvers. 5; et Gasp. Cassal., lib. 2 de Sacrific. Miss.; et Canis., in Catech., cap. de Euch., quæst. 6. Idem Turrian., lib. 1 pro Canonib. Apost., cap. 24; Ruard., Can. et Cordub., locis citatis.

15. *Quorundam placitum.* — Sed superest explicandum, qualis sit hæc impetratio, an scilicet sit infallibilis, et ideo dici possit ex opere operato, vel non sit ita certa. In utramque enim partem graves rationes et conjecturæ occurrunt. Quod enim hæc impetratio incerta sit, censent Durand., Cano et Cord. Et probatur primo, quia ita experimur non statim converti peccatorem, pro cujus conversione sacrificium Missæ offerimus; imo nec specialiter moveri ad pœnitentiam agendam. Secundo, quia contritio est dispositio libera, pendens ex hominis voluntate; ergo ex hac parte non potest infallibiliter impetrari, quia ad summum impetrari potest divinum auxilium, quod, aut est excitans, aut adjuvans, seu concomitans. Hoc posterius est, quod immediate influit in ipsum actum contritionis; unde, cum non determinet voluntatem ad unum (alias tolleret libertatem), non potest esse efficax in actu secundo, nisi concurrente simul libera cooperatione voluntatis; et ideo non potest in se infallibiliter impetrari, sed ad summum, veluti in actu primo, quatenus intelligatur Deus esse paratus ad concurrendum, voluntate nostra cooperante; quod non satis est, ut ipsa actualis contritio sit infallibilis, quod nunc intendimus; auxilium autem excitans præveniens, etiam si admittamus semper impetrari per sacrificium (quod satis incertum est, ut dixi), tamen ratione illius non est infallibilis conversio. Dices, hoc esse verum generaliter loquendo de hujusmodi auxilio; esse tamen quoddam particulare auxilium accommodatum et efficax, quo posito, infallibiliter sequetur conversio, et hoc posse per sacrificium infallibiliter obtineri. Sed contra; nam, ut alibi ostendendum est, nullum est tale auxilium efficax ex intrinseca perfectione seu motione talis auxilii, sed solum ex præscientia Dei conditionata, qua scit Deus, quid unaquæque voluntas operatura sit, hoc vel illo modo excitata et mota; at vero, nec per orationem, nec per sacrificium, videtur posse impetrari infallibiliter hæc gratiæ opportunitas, seu efficacia, quæ pendet ex divina præscientia; sed ad summum talis, vel talis motio, quæ interdum habebit effectum in uno et non in alio; et eodem tempore, pro quo utrique impetratur per sacrificium, et similiter in uno et eodem pro diversis temporibus accidere potest.

16. *Aliorum sententia.* — Aliorum vero sententia est, hunc effectum esse infallibilem aliqua ratione ex vi alicujus promissionis. Et primum explicare oportet, hoc esse possibile, advertendo, hanc promissionem non esse existimandam ita absolutam, ut non pendeat aliquo modo ex hominis dispositione, ac cooperatione; hoc enim commune est fere omnibus effectibus gratiæ; nam si sint habituales, pendent ex actuali dispositione, vel saltem requirunt, ut non ponatur obex; si sint actuales, et perfecte humani, requirunt consensum liberum, et animi attentionem sufficientem; si vero tantum sint motiones gratiæ excitantis vel prævenientis, saltem requirunt opportunitatem homini accommodatam; nam si homo sit actu dormiens, nec tunc est dispositus ad recipiendam Dei motionem, nec etiam excitandus statim est e somno, ut illuminetur, at vero est prophetico modo illuminandus; et idem est, si ita sit intentus aliis rebus, ut moraliter non possit de sua conversione cogitare. Et hoc ad summum probat experientia supra adducta, quod non omnes sentiunt in se hujusmodi motionem; est enim hoc verum de tempore, quo homo non est dispositus; vel potius inde solum inferri potest, nobis non esse notum tempus, pro quo datur hoc auxilium, ratione sacrificii, quia fortasse expectat Deus opportunum tempus juxta capacitatem nostram, et suæ sapientiæ dispositionem; et ideo a nobis ignoratur, quodnam illud sit. Quod ergo hoc modo possit impetrari hoc auxilium, non videtur dubium, nec contrarium potest experientia constare. Unde multa ex his auxiliis numerantur inter effectus sacramentorum ex opere operato, quos necesse est, aliquo modo esse in-

fallibiles; ergo eodem modo potuit Christus promittere ratione hujus sacrificii aliquod auxilium, quo peccator ad pœnitentiam excitetur, si ipse non ponat obicem, et sit capax et in opportunitate debita ad tale auxilium suscipiendum. Neque enim necesse est, ut effectus censeatur infallibilis, quod statim eodem momento detur, quo sacrificium offertur; sed opportuno tempore, ad quod maxime ordinari debet intentio offerentis, de quo latius diximus, agentes de effectibus sacramentorum. Atque hoc eodem discursu ostendi potest, non solum auxilium sufficiens, sed etiam efficax, posse hoc modo impetrari infallibiliter, quia sine dubio potest licite, et sancte ab offerente postulari et intendi, quod scilicet Deus peccatorem moveat, eo tempore et modo, quem Deus ipse scit opportunum futurum, ut ille convertatur. Potuit etiam Christus hoc promittere; quid enim repugnat, cum totum hoc pertineat ad opus gratiæ, et sub meritum Christi ceciderit? Solum superest probandum, ita fecisse; potest autem verisimiliter probari ex illis verbis Concil. Trid., sess. 22, cap. 2 : *Per ipsumque fieri, ut gratiam inveniamus in auxilio opportuno;* et ex illis : *Donum pœnitentiæ concedente,* etc.; nam auxilium opportunum idem videtur esse, quod auxilium efficax. Donum autem pœnitentiæ est auxilium adjuvans in actu secundo, seu perfecta contritio, qua etiam ingentia peccata remittuntur. Loquens autem absolute Concilium, et requirens ex parte hominis aliquam dispositionem, videtur loqui de impetratione infallibili. Et confirmatur, nam hic effectus gratiæ est valde necessarius hominibus ; ergo oportuit, ut certa et infallibili lege posset a Deo obtineri per aliquod remedium legis gratiæ a Christo institutum; sed nullum est aliud præter hoc sacrificium ; nam per nullum sacramentorum datur, ut de tractatis hactenus constat, et de reliquis certius est.

17. *Per sacrificium hoc auxilium etiam efficax impetrari potest. — Impetratio talis oblationi sacrificii infallibiliter non respondet.* — Hæc res mihi videtur obscura et incerta; tamen imprimis verisimilius videtur posse interdum per hoc sacrificium impetrari, non solum auxilium sufficiens, sed etiam efficax, atque adeo contritionem ipsam. Hoc, ut minimum, suadent verba Concil. Trid.; sumitur etiam ex verbis D. Thom. supra citatis, et ex aliis auctoribus. Et ratio facta id etiam convincit, quia hic effectus impetrabilis est (ut sic dicam), et pro eo impetrando potest hoc sacrificium sancte offerri; ergo impetrabitur aliquando. Secundo vero existimo probabilius, non posse hunc effectum vocari infallibilem. Primo quidem, quia effectus proprii sacramenti et sacrificii, prout infallibiles sunt, non dantur juxta præscientiam Dei respectu futurorum, sed juxta dispositionem ejus, cui sacramentum applicatur, vel pro quo offertur sacrificium ; alias dicere quis posset, sacramentum dare gratiam ei, qui bene usurus est illa, non autem ei, qui male usurus est, etiam si cætera sint paria. At vero, quod auxilium sit efficax, non semper est juxta dispositionem ejus, pro quo offertur sacrificium; nam fieri potest, ut sit minus efficax in melius disposito. Qua fere ratione supra dicebamus, auxilium efficax ad perseverandum non esse effectum ex opere operato sacramenti Eucharistiæ. Item, nullum est sufficiens fundamentum, ut asseramus, Christum promisisse hujusmodi effectum, aut absolute, aut sub aliqua certa conditione, quæ vel a nobis explicari, vel aliqua certa lege comprehendi possit. Denique nulla est congruentia ad hujusmodi promissionem suadendam, quia ad spem peccatorum erigendam, satis est, quod intelligant, se posse impetrare hoc donum per hoc sacrificium, si cum timore et tremore accedant. Addo etiam, si pro se ipsis orent, vel offerant, et impedimentum non apponant, impetrationem fore infallibilem, saltem ex promissione orationi facta. Aliunde vero, ne nimium confidant, sed timeant, expedit, ut intelligant, effectum hunc non esse infallibilem, quatenus ex oratione, vel oblatione alterius provenire potest. Accedit, quod supra in simili dicebam, ex aliis rationibus, vel causis universalioribus divinæ providentiæ fieri posse, ut sæpe non expediat, hoc donum concedere alicui personæ, etiam si speciale impedimentum ex parte ejus non intercedat. Quin potius addo, non esse infallibilem impetrationem alicujus auxilii specialis, seu extraordinariæ motionis, fundatam in aliqua speciali promissione, nam Conc. Trident. non de hoc loquitur, ut supra ostendi. Et nunc addi potest aliud argumentum, quia Concilium non fundat doctrinam suam in promissione, sed tantum in natura et dignitate sacrificii; loquitur ergo de communi impetratione, quæ non semper infallibilis est; et sunt præterea alia conjecturæ, quia effectus infallibilis requirit certam aliquam dispositionem, qua posita, datur, et sine illa non datur; hic autem non ita est; nam hic effectus

interdum impetratur homini obstinatissimo in peccatis, non autem minus peccatori. Item gratia auxilians certa lege promissa, et quasi sacramentalis, semper promittitur ut annexa alicui gratiæ sanctificanti, ut patet in omnibus sacramentis; hoc autem auxilium ut impetretur, nec præsupponit gratiam sanctificantem, nec illam secum necessario affert, ut ex dictis constat. Item effectus infallibilis est determinatus, et in numero, et in perfectione; hic autem non est hujusmodi, sed impetrari potest, interdum uni, interdum multis, interdum majus, interdum minus, juxta intentionem vel petitionem offerentium, etiam si ex parte eorum, pro quibus fit oblatio, non sit disparitas. Non est ergo hic effectus ex opere operato proprie, sed tantum per modum impetrationis.

18. Fundamenta aliarum opinionum ex dictis expedita sunt; nam omnia juvant et confirmant nostram sententiam, et juxta illam commode explicantur, quod præsertim de fundamentis primæ sententiæ magis patebit ex sectione sequenti.

SECTIO IV.

Utrum sacrificium Eucharistiæ per se conferat ex opere operato augmentum gratiæ, et interdum, saltem per accidens, primam gratiam.

1. *Opinio quorumdam.—Petrus et Dominicus Soto a calumnia vendicantur. — Consectarium ex hac opinione.* — Prima sententia esse potest, hoc sacrificium, oblatum pro homine justo, conferre illi vi sua aliquod augmentum gratiæ habitualis, non ratione alicujus meritorii actus, qui in illo excitetur; hoc enim, nec contingit, nec ullo fundamento affirmari potest; sed immediate. Hæc opinio tribuitur Petro Soto, lect. 7 de Eucharist., et Domin. Soto, in 4, dist. 13, quæst. 2, art. 1. Sed hi auctores, licet obscure loquantur, nunquam tamen hunc sensum satis declarant. Potest autem fundari omnibus conjecturis supra adductis. Primo, quia sacramentum Eucharistiæ confert per se augmentum gratiæ; ergo et sacrificium Eucharistiæ. Patet consequentia, quia in suo esse, est tam perfectum, et in ratione sacrificii est magis intentum, quam in ratione sacramenti, ut supra dixi. Secundo, quia hoc sacrificium est infinitum in ratione sacrificii, quia in eo Christus sacrificat; ergo sicut in illo applicatur satisfactio Christi quoad remissionem pœnæ, ita et meritum Christi quoad aliquam gratiæ infusionem; cur enim tanto sacrificio tribuendum est id quod est imperfectum, non autem id quod perfectius est? Aut cur in remissione pœnæ habet infallibilem impetrationem, non autem in gratiæ augmento? cum valor ejus ad utrumque sufficiat superabundanter; maxime quia de ratione sacrificii est habere vim ad impetrandam gratiam; ergo nobilius sacrificium majorem habet vim; ergo infinitum sacrificium, infinitam vim; ergo infallibilem impetrationem. Tertio, quia non est verisimile, sacrificium hoc, ut fuit in nocte cœnæ a Christo oblatum pro Apostolis, non contulisse illis ex opere operato aliquam gratiam, cum fuerit infinitæ efficaciæ; ergo idem modo censendum est de nostro sacrificio. Juxta hanc autem opinionem consequenter dicendum videtur, hoc sacrificium, quamvis per se non sit institutum ad dandam primam gratiam et remissionem peccati mortalis, per accidens tamen posse hunc effectum dare, interveniente bona fide, ac remoto obice per attritionem; nam juxta communem opinionem Theologorum, quicquid confert augmentum gratiæ ex opere operato, conferre etiam potest, saltem per accidens, primam gratiam et remissionem peccati, ut patet in sacramento Eucharistiæ, et in omnibus sacramentis vivorum; ergo idem erit in hoc sacrificio.

2. *Eucharistiæ sacrificium ex opere operato non auget gratiam. — Ratio conclusionis. — Congruentiæ.* — Dico primo, sacrificium hoc non conferre gratiæ augmentum ex opere operato. Hæc conclusio colligitur ex omnibus auctoribus supra citatis; et Soto etiam in 4, d. 11, quæst. 2, art. 5, absolute negat, posse hoc sacrificium dare gratiam, nisi per modum meriti. Sumitur etiam eodem modo ex tota antiquitate, quo doctrina tradita in sectione præcedenti, quia nimirum nulla mentio talis ex opere operato in antiquis Doctoribus invenitur, neque Christi promissio aut lex confingenda est sine sufficiente fundamento. Et declaratur breviter : nam dupliciter potest intelligi hic effectus. Primo, de immediato augmento gratiæ habitualis, sine aliquo actu meritorio ejus, cui augetur. Secundo, de hoc augmento, mediante actu, ita tamen ut ipse actus detur ex opere operato, ratione sacrificii. Primus modus est certe improbabilis, non solum quoad efficaciam ex opere operato, sed etiam quoad quamcumque impetrationem, alias posset hoc sacrificium offerri pro parvulo baptizato, ut ei gratia augeatur. Patet sequela, quia ad hunc effectum non est neces-

sarius actus ejus qui recepturus est effectum, sed tantum offerentis, ut supponimus; ergo parvulus ex hoc capite capax est hujus effectus; et alioqui ratione baptismi etiam est capax effectuum ex opere operato, si aliunde non repugnet; ergo ex parte offerentis potest etiam fieri oblatio, et habebit effectum. Consequens autem est inauditum in Ecclesia; et revera esset valde temerarium, sacrificium pro parvulo offerre hac intentione. Et idem argumentum fieri potest de homine dormiente, pro illo tempore, quo dormit, et de phrenetico, amente et similibus. Neque enim consequenter dici potest, requiri aliquem actum per modum dispositionis necessariæ, quamvis gratiæ augmentum non detur tantum ob meritum illius, sed ob sacrificium; quotiescumque enim augmentum gratiæ habitualis datur ex opere operato, non requirit actualem dispositionem in suscipiente, sed solum, quod sit in gratia, ut supra ostensum est de Eucharistiæ sacramento, et de cæteris sacramentis vivorum; et ideo confirmatio vel Eucharistia data parvulo auget ejus gratiam sine actu ejus; idem ergo faceret hoc sacrificium applicatum parvulo, si ex se esset operativum talis effectus; cum ergo ex omnium consensu constet hoc sacrificium non posse ita operari in parvulo baptizato, signum est, hoc sacrificium non esse operativum, neque impetrativum talis effectus. Ratio autem a priori hujus veritatis est, quia Christus non instituit ad hunc finem hoc sacrificium, neque ei promisit hujusmodi effectum. Hujus autem rei congruentia reddi potest ex his, quæ D. Thomas supra citatus tradit, quia Eucharistia, ut sacramentum, ordinata est ad dandum augmentum gratiæ, et nutriendam charitatem, et ideo, ut est sacrificium, ad alium effectum, nimirum ad satisfactionem peccatorum, ordinata est. Neque etiam oportuit ad eumdem finem plures causas instituere, nec diversarum causarum effectus confundere; nam sicut conveniens fuit, ad effectus necessarios gratiæ convenientia media instituere, ita non oportuit ad eumdem effectum sine causa multiplicare. Quod præterea in hunc modum declaratur: nam augmentum gratiæ ex opere operato dupliciter dari solet. Primo propter se, ad nutritionem charitatis, et hoc modo datur per Eucharistiam, ut sacramentum, non vero ut sacrificium, ob rationem prædictam, quam magis in solutionibus argumentorum explicabo. Secundo modo datur augmentum gratiæ propter aliquem specialem finem seu effectum; ut per Ordinem, ad digne ministrandum; per matrimonium, ad sustinenda illius status onera, et sic de aliis. Per hoc autem sacrificium non datur propter aliquem specialem finem aut ministerium; nullus enim cum aliquo fundamento assignari potest; nam remissio vel satisfactio pro pœna, ad quam per se videtur ordinari hoc sacrificium, non requirit speciale augmentum gratiæ; impetratio autem aliorum effectuum, ad quam etiam institutum est hoc sacrificium, non requirit augmentum gratiæ in eo, pro quo offertur, quia nec impetratio debet in illa fundari, sed in valore ipsius sacrificii, nec ad impetrandos alios inferiores effectus supponi debuit impetratio altioris et nobilioris effectus, qualis est impetratio augmenti gratiæ habitualis sine merito recipientis et sine applicatione alicujus sacramenti. Atque hoc confirmari potest ex aliis adductis in secunda conclusione, præcedenti sectione; nam hæc duo valde sunt inter se connexa et similia.

3. *Corollarium.* — Atque hinc consequenter fit, si hoc sacrificium non confert hujusmodi augmentum ex opere operato, neque per illud impetrari posse, neque omnino debere a Deo peti, secundum legem ordinariam loquendo, quia esset petere effectum gratiæ præter ordinarium modum a Deo statutum et absque ulla causa sufficiente illius, id est, sine merito operantis, et sine ulla causa, quæ possit ex opere operato illud conferre. Ex eisdem etiam principiis supra positis facile excludi potest alius modus augendi gratiam ex opere operato, medio actu meritorio ipsius recipientis, quia talis actus non potest esse effectus ex opere operato hujus sacrificii; ergo neque effectus gratiæ ab illo proveniens potest huic sacrificio attribui ex opere operato. Antecedens probari potest eisdem rationibus et conjecturis, quibus in præcedente sectione usi sumus; est enim fere eadem ratio. Quocirca loquendo de modo impetrationis, verissimum quidem est, posse per hoc sacrificium alteri impetrari auxilium, vel sufficiens, vel efficax ad efficiendum actum, quo in gratia crescat; nam si hoc potest impetrari homini peccatori, cur non magis justo? Qui effectus non videtur ita infallibilis, ut censendus sit ex opere operato. Unde nec omnino definitus est, sed multiplex esse potest et varius, vel juxta intentionem offerentis, vel juxta dispositionem et indigentiam ejus, pro quo fit oblatio, vel certe juxta dispositionem divinæ providentiæ. Quod ita explicari potest: nam auxilia gratiæ,

quæ per sacramenta dantur ex opere operato, tendunt ad certos et determinatos fines, et dantur juxta dispositionem suscipientis, ut in confirmatione ad confitendam fidem, etc. At vero hoc sacrificium potest impetrare auxilium ad omnes fines et ad omnes actus, et ad vincendam quamcumque tentationem, et in majori vel minori gradu, etiamsi dispositio inæqualis sit; ideo verisimilius est, hoc auxilium non esse ad unum determinatum, neque etiam tam universaliter promissum infallibiliter ex vi institutionis, nec in promissione fundari, sed in valore ipsius sacrificii, determinari autem ex intentione offerentis, adjuncta misericordia Dei, qui interdum non concedit quod petitur, ut aliud donet, quod opportunius est, magisque expedit ei, pro quo fit oblatio. Nullo ergo modo augmentum gratiæ potest vere sic proprie dici effectus hujus sacrificii ex opere operato.

4. *Nec per accidens per sacrificium Eucharistiæ prima gratia potest dari.* — Dico secundo : per hoc sacrificium non potest conferri prima gratia aut remitti mortale peccatum, etiam per accidens. Probatur opposito fundamento præcedentis opinionis; nam, quod non potest per se conferre ex opere operato augmentum gratiæ, non potest etiam per accidens dare primam gratiam. Sed hoc sacrificium non potest per se dare augmentum gratiæ. Ergo nec primam gratiam per accidens; ergo nec remissionem peccati mortalis, quæ non fit sine primæ gratiæ infusione. Accedit, quod in hoc sacrificio, respectu ejus, pro quo offertur, vix potest re ipsa distingui talis effectus per accidens, aut per se actus; unde, si per se fieri non potest, ut ostensum est, nec per accidens poterit. Antecedens declaratur, quia tunc gratia prima dicitur dari per accidens, quando per se requirit contritionem, et ratione ignorantiæ seu bonæ fidei datur cum sola attritione, existimata contritione; hic vero non habet locum hæc ignorantia, neque est necessaria talis existimatio contritionis, ut supra dicebam, quia hic non intervenit aliquod præceptum, cujus transgressio excusanda sit per hujusmodi ignorantiam vel existimationem, quia non tenetur homo prius conteri, quam pro se faciat sacrificium offerri; ergo si hoc sacrificium potest aliquando dare primam gratiam homini attrito, hoc etiam poterit, etiamsi attritio cognita sit, quod est per se facere, et non per accidens. Si ergo per se non potest, nec per accidens potest.

5. *Ad positas in initio rationes responsio.* — Ad primum ergo argumentum in principio positum negatur consequentia; est enim diversa ratio de Eucharistia, ut sacramento, et ut sacrificio. Primum ob generalem rationem præcedente sectione insinuatam, quod sacramentum ex generali ratione sua ad sanctificationem fidelium ordinatur; sacrificium vero ad cultum Dei. Deinde, quia Eucharistia, ut sacramentum, datur in alimentum spirituale, ut in ipsa etiam exteriori sumptione significatur; ut sacrificium autem ordinatur ad Dei cultum et ad impetrandum a Deo veniam peccatorum vel gratiam, media nostra cooperatione et dispositione. Nec refert, quod hoc mysterium primario institutum sit sub ratione sacrificii, quia inde solum fit, non esse primario institutum ad efficiendum in nobis aliquid, sed ad colendum, et placandum Deum, et ad memoriam passionis Christi recolendam, et ideo non est necesse, ut præcipuus effectus ejus ex opere operato sit ei promissus, ut sacrificium est, sed quatenus sumitur ut sacramentum. Ad secundum responsum jam est, ex sacrificii infinitate nihil posse colligi, ut constat ex ipso sacrificio crucis, sed totam rem pendere ex institutione et promissione Christi; cur autem huic sacrificio non fuerit promissus hic effectus, sicut sacramentis, jam plures congruentiæ et rationes sunt a nobis datæ, quamvis voluntas Christi pro ratione sufficiat. Sunt enim hæc remedia et causæ salutis nostræ diversarum rationum, et singulæ in suo ordine habent suam propriam perfectionem et excellentiam; et ideo necesse non est, ut, quod uni convenit, conveniat etiam alteri, etiamsi absolute perfectum sit; maxime, quia cum Eucharistia sub una ratione habeat promissionem gratiæ adjunctam, necesse non est, ut sub altera etiam ratione, scilicet, sacrificii, illam habeat, sed sub ea ratione habet alium modum operandi magis universalem, quem non oportuit quoad omnia esse infallibilem ex vi alicujus promissionis, sed solum per modum impetrationis. Neque obstat gradatio in argumento facta; concedo enim, sacrificium hoc habere infinitam dignitatem, ob quam Deo placeat; nihilominus tamen tota hæc infinitas sine speciali lege aut promissione non sufficit ad infallibilem impetrationem, quia non infert necessitatem divinæ voluntati, nec intrinsece includit voluntatem Christi efficacem circa talem effectum, ut supra declaratum est. Ad tertium respondetur, quoad effectum ex opere operato, idem dicendum esse de sacrificio a Christo oblato

in cœna, quia ejusdem rationis sunt, et quantum credi potest, ejusdem efficaciæ et virtutis ex vi institutionis, sicut baptismus a Christo per seipsum datus, vel per ministros; solum est differentia, quod illa oblatio facta in cœna fuit infiniti meriti et satisfactionis; nunc autem, prout in Missa fit, non est de novo meritoria vel satisfactoria, propter diversum statum Christi offerentis, ut superius dixi; sed hoc non refert ad effectum ex opere operato, de quo nunc agimus; nam etiam sacrificium crucis fuit infinite meritorium et satisfactorium, et tamen non habet effectum ullum ex opere operato, proprie loquendo.

SECTIO V.

Utrum sacrificium Missæ remittat peccata venialia ex opere operato.

1. *Per modum impetrationis venialia delere valet hoc sacrificium.* — In hac re unum possumus ex superioribus tanquam certum sumere, scilicet, hoc sacrificium habere circa remissionem venialium, ut minimum, totam efficaciam, quam habet ad remissionem mortalium, ut a fortiori ex dictis colligere licet; nam, si hoc sacrificium ob suam infinitam dignitatem potens est ad impetrandum peccatori auxilium, quo convertatur, multo magis erit potens ad impetrandam justo remissionem venialium peccatorum. Item, quia hoc sacrificium sancte offertur propter hunc finem; ergo habet aliquam efficaciam ad illum; ergo saltem impetrativam. Tandem, id constat ex doctrina Sanctorum, qui citantur, de Consec., dist. 2, cap. Utrum sub figura, cap. Iteratur, cap. Quid sit sanguis. Ubi dicitur hoc sacrificium quotidie offerri, quia quotidie peccamus, scilicet venialiter, nimirum, ut horum peccatorum veniam consequamur. Et Concil. Trident. cum simpliciter et indefinite dicit, sess. 22, c. 2, hoc sacrificium offerri pro fidelium vivorum peccatis, sine dubio venialia includit. Unde paulo superius quasi exaggerando et augendo dicit, per hoc sacrificium remitti peccata ingentia, supponens sine dubio multo magis remitti leviora. Unde etiam c. 1 dixerat, per hoc sacrificium applicari virtutem passionis Christi, in remissionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum; hæc autem maxime sunt venialia peccata. Itaque in hoc nulla est dubitandi ratio.

2. *Difficultatis punctus.* — *Aliquorum opinio.* — Illud vero inquirendum superest, an ex promissione Christi aliquid amplius habeat hoc sacrificium circa remissionem venialium, quam mortalium. Et imprimis est dubium, an immediate et per se, illa deleat ex opere operato, ita ut sacrificium Missæ pro me oblatum, me etiam nihil cogitante et sciente, remittat omnes veniales culpas absque ullo actu meo, quo illas formaliter vel virtute detester, sed solum, quod obicem actualis vel virtualis complacentiæ non ponam. Partem igitur affirmantem docuit Cano; nam in hoc sensu dicere videtur, hoc sacrificium delere venialia peccata ex opere operato, quam dicit esse certissimam sententiam communi Ecclesiæ consensione, et Patrum ac Scholasticorum auctoritate probatam; neminem tamen in particulari refert, neque in antiquis Scriptoribus id ego invenio ita expresse declaratum, quanquam recentiores supra citati, præsertim Soto et Cordub., id sentire videantur. Fundamenta sunt : primum, quia hoc sacrificium potissimum videtur institutum, ut pro vivis membris Christi offeratur, juxta doctrinam August. et D. Thom., disputat. præced., sect. 2, citatam; ergo maxime est institutum ad auferenda venialia peccata; hæc enim sola possunt in membris vivis et per charitatem Christo annexis. Secundum, quia ad convenientem providentiam spectat, ut gravioribus morbis acriores medicinæ adhibeantur, pro levioribus autem leviora remedia sufficiant; ergo sufficiet hoc remedium oblationis sacrificii, quod leve dicitur, non quia in se non sit gravissimum atque dignissimum, sed quia respectu ejus, pro quo offertur, nullum est gravamen, cum nullam pœnitentiam, vel dispositionem, in illo requirat. Tertium, quia sacramentalia, ut aqua benedicta, delent venialia prædicto modo; ergo multo magis hoc sacrificium. Has rationes affert Cano, quæ habent suam probabilitatis speciem; tamen revera non sufficiunt ad eam sententiam suadendam, nedum ad illum certitudinis gradum, quem ille significat; nam duæ primæ procedunt per principia valde universalia et communia; unde non efficaciter inferunt determinate hoc remedium esse ad hunc effectum institutum hoc peculiari modo. Tertia vero assumit antecedens, et incertum, et fortasse falsum, quia forte sacramentalia non delent venialia sine actu proprio ipsius hominis, ut dicetur in tomo sequente; et non efficaciter infert; alioqui idem inferri posset de quolibet opere, quod melius sit usu sacramentalium; in his ergo, quæ ex institutione pendent, invalidum est argumentum a simili. Verum est,

prædictos auctores non satis explicare hanc remissionem venialium fieri per sacrificium sine actu ipsius hominis, sed solum aiunt per se fieri ex vi sacrificii.

3. *Sine peccatoris physica mutatione potest Deus illi veniale peccatum remittere.* — Secunda opinio negat, sacrificium hoc remittere culpas veniales ex opere operato immediate et per se. Quæ opinio tribui solet Durando, dist. 12, quæst. 4, ubi tamen nihil expresse dicit. Indicat tamen Soto, dist. 11, quæst. 2, art. 7; affirmat enim hoc sacrificium remittere pœnas ex culpis mortalibus, aut venialibus relictas, non tamen culpas. Atque idem sentiunt Lindan., lib. 4 Panopliæ, cap. 51, et seqq.; Albert. Pighius, lib. 2 de Eccl. Hierar., cap. 5 et 6; Aiala, de Tradit., 3 part., consid. 5; Cajet., opusc. de Celebrat. Missæ, quæst. 2; Soto utitur hac ratione : per hoc sacrificium non datur gratia; ergo nec remittuntur venialia peccata. Quæ collectio videtur valde inefficax, quia, ut D. Thom. inferius docet, ad remissionem peccati venialis per se non requiritur infusio gratiæ. Sed potest in hunc modum declarari, quia, licet remissio pœnæ fieri possit per solam extrinsecam condonationem, non tamen remissio culpæ, etiam venialis, sine infusione alicujus doni habitualis, vel actualis, quo tollatur illa macula, quam veniale peccatum reliquit, et habet rationem habitualis culpæ; non enim potest fieri homo ex malo bonus, aut ex peccatore non peccator, sine aliqua sui mutatione, vel actuali vel habituali; sed hoc sacrificium per se non efficit in homine habitualem mutationem; nullum enim habituale donum infundit; ergo non potest per se immediate delere peccatum veniale. Quæ ratio adeo efficax aliquibus videtur, ut etiam de potentia absoluta putent id repugnare. Sed immerito, neque enim repugnat, Deum remittere veniale peccatum sine infusione habitualis gratiæ, et sine actu peccatoris, atque adeo sine physica mutatione illius, quia cum veniale peccatum non relinquat propriam maculam, quæ privationem alicujus doni includat, sed solum consistat in deordinatione quadam, quæ moraliter manere censetur per habitudinem ad actum præcedentem, potest etiam Deus illam tollere per moralem condonationem, absque aliqua mutatione physica facta in peccatore. Et quidem, si aliqua mutatio esset necessaria, illa omnino esse deberet actualis, per actum scilicet peccatoris, aliquo modo contrarium peccato veniali; neque habitualis sufficeret; nullum enim habituale donum, seu augmentum gratiæ habitualis, repugnat formaliter veniali peccato; possunt enim esse simul ex natura rei; ergo talis physica mutatio per se non sufficit ad tollendum veniale peccatum; ergo, si mutatio est necessaria, illa debet esse actualis; etenim oportebit talem esse, quæ repugnantiam formalem includat cum veniali culpa, alias sine causa dicitur necessaria. Constat autem, actualem mutationem necessariam non esse, sed cum infusione tantum gratiæ habitualis, vel augmenti ejus posse remitti venialem culpam, ut etiam in superioribus visum est; nulla ergo physica mutatio simpliciter est necessaria ad hoc negotium, sed moraliter transigi potest per liberalem condonationem Dei; sic igitur fieri potest, ut hujus sacrificii oblatione placatus Deus condonet venialia peccata immediate, ac sine infusione alicujus doni.

4. *Id vero de facto non agit, nec per hoc sacrificium ex opere operato fit.* — *Impetrare hoc sacrificium potest venialium remissionem, non tamen infallibiliter semper impetrat.* — Sed quanquam hoc possibile sit, tamen, quod de facto id fiat, mihi est valde dubium, quia ille modus remittendi venialem culpam (quam suppono esse distinctam a reatu pœnæ, alias nulla esset quæstio), per solam extrinsecam condonationem, licet de potentia absoluta possibilis sit, tamen non videtur ita expediens, et consentaneus rebus ipsis, vel (ut ita dicam) proportionatus naturis rerum. Nam hæc culpa revera aliquo modo maculat animam, et minuit animi puritatem, et perfectionem sanctitatis et amicitiæ aliquo modo, et ideo ut remittatur modo proportionato, oportet, ut anima aliquo modo perficiatur per actum aliquem virtutis, repugnantem aliquo modo culpæ veniali, vel per aliquod augmentum sanctitatis, et amicitiæ divinæ, quæ etiam virtute includit repugnantiam cum peccato veniali. Denique nullo sufficiente medio constat, promissam esse huic sacrificio remissionem venialis peccati prædicto modo faciendam, et alioqui non est admodum consentanea rebus ipsis, et ideo probabile satis mihi videtur, non ita fieri. Tunc vero restabat ulterius inquirendum, an hoc sacrificium remittat venialia peccata, saltem mediante aliquo actu ipsius peccatoris, ita tamen, ut tota remissio fiat ex opere operato; nam quod per modum impetrationis id conferre possit, certissime constat ex dictis de

peccato mortali, adjunctis his, quæ in principio hujus sectionis notavimus; sed an illa impetratio sit infallibilis, eodem modo hic tractari potest, quo de peccato mortali; nam eædem sunt rationes dubitandi, eademque indicia in utramque partem. Et ideo eadem resolutio mihi sumenda videtur, scilicet, hanc impetrationem non esse prorsus infallibilem, quamvis verisimile sit, frequentius quam in peccato mortali, ac fere semper habere effectum, quia et culpa levior est, et, cum subjectum supponatur gratum, magis est dispositum, et dignum, ut ei hoc beneficium impetretur. In quo etiam potest discrimen constitui inter eos, qui ad hoc sacrificium concurrunt ut offerentes, et eos, pro quibus tantum offertur, neque alium concursum vel habitudinem habent ad hoc sacrificium; nam de his posterioribus maxime procedunt omnia quæ diximus, et rationes factæ. De offerentibus autem, si pro se offerant, hac intentione formali, vel virtuali, ut a Deo obtineant remissionem suorum peccatorum, verisimile mihi est, si sint in gratia, infallibiliter consequi remissionem omnium culparum venialium, non solum quia impetratio pro se ipsa ex se est certior et infallibilior, si ex parte impetrantis non sit impedimentum; sed etiam quia hujusmodi offerens non omnino caret actuali dispositione aliquo modo repugnante affectui venialis culpæ. Nam imprimis, qui prædicta intentione offert, vult et desiderat carere venialibus culpis, et, dum offert propter hunc finem, aliquo modo ostendit voluntatem suam esse efficacem, et aliquid præstat de se sufficiens ad obtinendam a Deo remissionem venialium peccatorum; est ergo verisimile, illam semper consequi, non ex speciali promissione facta sacrificio, et ideo non proprie ex opere operato, sed veluti ex natura rei, supposita institutione talis sacrificii, et voluntate ac modo offerendi illud.

SECTIO VI.

Utrum hoc sacrificium conferat ex opere operato remissionem pœnæ.

1. *Eucharistiæ sacrificium ex opere operato aliquid temporalis pœnæ remittit.* — Dicendum imprimis est, hoc sacrificium remittere aliquam pœnam temporalem ex opere operato. Hæc est sententia omnium auctorum, quos citavi in præcedentibus sectionibus, et expresse D. Thom. supra, quæst. 79, art. 5, ubi dicit, hoc sacrificium habere vim satisfactivam ex directa institutione sua. Sequiturque hæc assertio ex dictis in præcedentibus a sufficiente enumeratione; nam hoc sacrificium aliquid confert ex opere operato, ut in prima sectione statuimus. Illud autem esse debet aliquod spirituale commodum; nam de temporali ut sic, id dici non potest, ut paulo inferius breviter explicabo; hoc autem spirituale commodum non est positivum (ut sic dicam), id est, per collationem alicujus boni habitualis, vel actualis, ut ostensum est; ergo debet esse in ablatione alicujus mali; et non culpæ, ut etiam est ostensum; ergo pœnæ ex culpa relictæ, quod intendimus. Deinde est hic effectus maxime accommodatus providentiæ, quam Christus de hominibus habuit, quia nullum sacramentum est per se primo institutum ad hunc effectum; nam, licet per baptismum tollatur pœna, tamen, et illud est quasi consequenter, quatenus est annexa culpæ, et non est illa pœna debita peccatis post baptismum commissis, de qua sola nunc agimus; supponimus enim ex supra dictis, sacrificium hoc non posse habere proprium effectum ex opere operato, nisi in baptizatis. Rursus sacramentum pœnitentiæ per se quidem aufert pœnam æternam, non tamen omnem temporalem, sed commutat æternam in temporalem, majorem vel minorem juxta dispositionem suscipientis; unde, si interdum nullam pœnam relinquit, id est quia perfecte remittit culpam propter perfectam dispositionem, non quia directe sit institutum ad tollendum reatum pœnæ; habet tamen vim remittendi etiam pœnam temporalem per sacramentalem satisfactionem; tamen id totum efficit, quatenus habet quandam annexionem cum culpa, et ad plenum et perfectum judicium de illa pertinet, vindicare et curare illam. Reliqua etiam sacramenta suos proprios ac distinctos fines habent, præter remissionem pœnæ; decuit ergo aliquod remedium directe ac per se esse institutum ad hunc effectum. Præterea fuit ad hoc accommodatum sacrificium; nam hic effectus non pertinet ad intrinsecam sanctitatem vel bonitatem hominis, propter quod convenienter fieri potest per solam extrinsecam condonationem ac denominationem absque intrinseca hominis mutatione; sacrificium autem accommodatum est ad hujusmodi effectum, quia non solum operatur in offerentibus, sed etiam in his, pro quibus offertur, et pro eis offerri potest, ipsis nihil

operantibus, aut recipientibus. Et confirmatur, nam hac de causa potest unus homo satisfacere pro alio, potestque mihi remitti pœna per satisfactionem alienam, me nihil sciente; gratia vero aliena non ita potest mihi applicari.

2. *Congruentia pro conclusione.* — Præterea afferri potest alia congruentia, quia Christus Dominus per sacrificium cruentum, secundum actum externum ejus, potissime operatus est nostram redemptionem per modum satisfactionis pro pœna, et hoc videtur fuisse maxime proprium illius sacrificii; nam meritum et recompensatio injuriæ Deo illatæ, per actus interiores potissimum facta fuerunt. Crucis vero dolores ad satisfaciendum pro pœnis fuerunt maxime accommodati; per hoc autem sacrificium incruentum, quamvis omnes fructus illius sacrificii applicari possint aliquo modo, tamen secundum propriam causalitatem ex opere operato convenientissime applicatur fructus ille, qui est proprius illius sacrificii secundum visibilem et exteriorem passionem ejus, ut, quod in illo fuerit quoad sufficientiam, in hoc sit secundum efficaciam; hac igitur ratione merito institutum creditur hoc sacrificium ad applicandam Christi satisfactionem pro pœna ex opere operato. Accedit præterea, quod hoc pertinet ad consummatam rationem sacrificii propitiatorii, qualem esse oportuit ac decuit in hoc sacrificio; dupliciter enim potest sacrificium propitiari pro peccatis, primo impetrando, secundo, operando seu satisfaciendo; hoc ergo sacrificium, prout offertur in Christi persona, utramque rationem et perfectionem participare debet; et priori quidem modo est propitiatorium pro culpa, ut dictum est, et pro pœna etiam, ut statim dicam; posteriori autem modo non decuit esse propitiatorium pro culpa, propter rationes supra allatas, et ideo debuit, saltem pro pœna esse illo modo propitiatorium; et eodem sensu dicendum est satisfactorium, non quia per illud de novo Christus satisfaciat, sed quia applicet nobis aliquam satisfactionem suæ passionis, ut aliqua pœna nobis remittatur. Atque hinc etiam fit, ut sicut hoc sacrificium semper est impetratorium, ob dignitatem Christi offerentis, ita etiam semper sit satisfactorium independenter a sanctitate ministri proxime offerentis, ob applicationem satisfactionis Christi ex opere operato. Tandem ex modo quo hic effectus obtinetur, et ex personis etiam, in quibus fit, recte colligitur probabilissime esse ex opere operato; nam, ut sacrificium hoc conferat hunc effectum, non est necessaria specialis petitio, sed hoc ipso, quod sacrificium pro aliquo offertur, simpliciter applicatur illi hic effectus sine alia speciali intentione obtinendi illum; deinde datur hic effectus etiam animabus defunctorum, non omnium, sed baptizatorum; signum ergo est, hunc effectum dari ex opere operato.

3. Sed contra; nam Concil. Trident., imitatum antiquos Patres, nihil specialiter dicit de modo operandi hunc effectum, sed eodem generali modo de eo, et cæteris loquitur; ergo non est, cur magis dicamus, hunc esse ex opere operato, quam alios, nec de illo poterit specialior Christi promissio ostendi, quam de reliquis. Respondetur, propterea non esse veritatem hanc de fide certam, sed tamen esse communem Theologorum sententiam, a qua discedere, magna esset temeritas, præsertim cum fundata videatur in communi sensu Ecclesiæ, et urgentibus rationibus ac conjecturis. Concil. ergo Trident., ut supra dixi, generatim locutum est, quia noluit rem non omnino certam, tanquam de fide statuere; nobis autem cum Theologis licet, generales sermones ad singulos effectus, juxta uniuscujusque exigentiam et rationem, applicare; ex qualitate autem et modo hujus effectus, et ex aliis signis et rationibus adductis, intelligimus, in hoc effectu esse specialem modum conferendi illum.

4. *Impetrare potest hoc sacrificium remissionem temporalis pœnæ. — Impetrare etiam potest vires ad opera pœnitentiæ præstanda.* — Dico secundo : præter effectum ex opere operato, etiam potest conferre hoc sacrificium per modum impetrationis ad alicujus pœnæ remissionem. Declaratur, quia, licet per hoc sacrificium remittatur pœna ex opere operato, non tamen semper tota, sed pro uniuscujusque devotione, ut dixit D. Thom., dict. quæst. 79, art. 5. Unde fit, ut si aliquis reatus pœnæ maneat post effectum ex opere operato, ad illius etiam veniam obtinendam possit hoc sacrificium conferre per modum impetrationis, quia cum hoc sacrificium sit de se sufficiens ad quodlibet bonum impetrandum, etiam si ex speciali Christi promissione unum conferat ex opere operato, non amittit vim ad impetrandum aliud distinctum; ita ergo in præsenti accidit. Sed ulterius observare oportet, hoc dupliciter intelligi posse : primo, ut remissio pœnæ immediate impetretur, id est, nullo actu hominis mediante.

Et, si hic modus verus est, in hoc conveniet cum effectu ex opere operato, qui etiam immediate fit per modum solutionis ex satisfactionibus Christi, ut probant omnia adducta in præcedenti assertione, et plane sentit D. Thom. citato loco, constituens in hoc differentiam inter Eucharistiam ut sacramentum, et sacrificium, quod, ut sacramentum, non remittit immediate pœnam, sed ut sacrificium; solum ergo erit differentia, quod quando remissio est ex opere operato, est infallibilis in persona grata; quæ vero est per impetrationem, non est infallibilis, etiam in justo. Item illa fundatur in speciali lege et promissione; hæc vero non, sed in ipsa natura et dignitate talis sacrificii, adjuncta speciali petitione, et intentione offerentis, quæ ad remissionem ex opere operato necessaria non est. Alio tamen modo intelligi potest, quod hæc remissio fiat solum mediate, quatenus hoc sacrificium nobis impetrat spirituales vires ad agenda opera pœnitentiæ, quibus Deo satisfaciamus. Ex his autem duobus modis hic posterior indubitatus mihi videtur, ut a fortiori probari potest ex omnibus dictis de remissione culpæ; nam si hoc sacrificium impetrat auxilium gratiæ ad efficiendos actus, per quos culpæ remittantur, multo magis impetrabit ad satisfaciendum pro pœnis. Item, quia est in hoc genere impetrandi veluti universalis causa, per quam omnes fructus passionis Christi percipi possunt; unus autem ex his fructibus est, quodlibet opus, quo Deo satisfaciamus.

5. *Dubium.* — *Occurritur fugæ.* — *Impetrare potest hoc sacrificium pœnæ remissionem immediate per ipsum donandam.* — Prior autem modus valde dubius est, et generalem dubitationem continet, an talis modus remittendi pœnam per gratuitam, et liberalem remissionem, absque alio medio seu opere satisfactorio ex opere operantis, vel ex opere operato, possit rationabiliter a Deo peti, et impetrari, quæ tractanda nobis latius est in sequenti tomo, in materia de satisfactione et de suffragiis. Nunc pars affirmans videtur fieri probabilis his conjecturis. Prima, quia Ecclesia orat et petit a Deo remissionem harum pœnarum, non solum pro vivis, sed etiam pro defunctis; ergo signum est, non petere solum remissionem mediatam (ut sic dicam), id est, actum, per quem nos satisfaciamus, ut nobis fiat remissio, quia in animabus purgatorii nulla esse potest satisfactio per proprium actum earum; ergo petitur immediata et liberalis remissio pœnæ; et ad impetrandum quod petitur, adjungitur orationi sacrificium, et in hunc finem offertur; ergo potest hoc modo impetrare remissionem pœnæ. Dices, hujusmodi orationem esse satisfactoriam, ejusque satisfactionem posse applicari defunctis, atque ita non postulari a Deo, ut sine ulla satisfactione remittat pœnam, sed ut acceptet ipsiusmet orationis satisfactionem in remissionem pœnæ, vel certe ut effectus sacrificii, vel aliorum bonorum operum satisfactio, pro anima purgatorii acceptetur. Sed imprimis hæc fuga non habet locum in oratione, qua solum petitur a Deo venia, seu liberatio animæ existentis in purgatorio; nam illa oratio non habet (ut sic dicam) seipsam pro objecto; prius enim quam intelligamus illam orationem esse satisfactoriam, intelligimus aliquid per illam peti; non ergo petitur, ut satisfactio ejus applicetur, sed absolute, ut venia condonetur. Deinde, quid dicetur de orationibus, quibus beati orant pro animabus purgatorii, quibus liberationem earum impetrant, cum tamen eorum oratio satisfactoria non sit? Idem argumentum fieri potest de orationibus, quæ in persona Ecclesiæ ab ejus ministris fiunt, quæ, ut sic, magis sunt impetratoriæ, quam satisfactoriæ. Præterea est moralis conjectura non contemnenda; nam hæc remissio pœnæ per se non confert sanctitatem, vel virtutem animæ, sed (ut ita dicam) ad quoddam commodum naturæ pertinet, unde quodammodo dici potest temporale beneficium, seu extrinsecum; sed alia beneficia extrinseca et temporalia immediate impetrari possunt; ergo et hoc. Unde facile solvitur objectio, si quis dicat, non esse petendum a Deo effectum gratiæ, nisi per media consentanea et proportionata, quia ideo dicebamus supra, non esse petendam remissionem peccati mortalis, nisi per contritionem, vel sacramentum, neque augmentum gratiæ, nisi per actum meritorium, vel per sacramentum; ergo similiter non est hic petenda remissio pœnæ, nisi per satisfactionem, vel propriam, vel alienam, applicatam ex opere operantis, vel ex opere operato. Responderi enim potest primo, non esse eamdem rationem de hoc beneficio extrinseco, et de intrinseca sanctitate, ad quam oportet, ut homo aliquo modo cooperetur, vel agendo, vel recipiendo, juxta capacitatem suam. Unde secundo dici potest, ipsammet orationem esse unum ex mediis ordinatis a Deo ad applicandam satis-

factionem Christi ad hunc effectum; quamvis enim postuletur a Deo remissio hujus pœnæ liberalis et gratuita respectu nostri, semper tamen intelligitur, ut fiat cum justa recompensatione, respectu Christi, applicando satisfactionem ejus. Est ergo pia et probabilis hæc opinio, qua supposita consequenter dicendum est, posse hoc modo remissionem pœnæ per hoc sacrificium impetrari; quidquid enim per orationem impetrabile est, potest per hoc sacrificium impetrari; semper enim offerri potest, ut quælibet justa oratio exaudiatur, dabitque illi efficaciam, atque impetrandi virtutem.

SECTIO VII.

Utrum sacrificium Missæ ad bona temporalia conferat, et quo modo.

1. *Utriusque difficultatis ratio.* — Hactenus dictum est de spiritualibus bonis; superest, ut de temporalibus pauca adjiciamus. De his enim etiam dubitari potest, an per hoc sacrificium ex opere operato conferantur, quia bona hæc non sunt extra latitudinem eorum effectuum, quæ per Christum ex opere operato conferuntur; nam salus corporis per sacramentum extremæ unctionis ex opere operato confertur; et aliunde sacrificium hoc etiam pro his bonis obtinendis offerri potest. Ergo poterit illa conferre ex opere operato. In contrarium vero est, quia hæc bona per se considerata non sunt talia, quæ digna sint infallibiliter obtineri a Deo, sed ad summum ut necessaria vel utilia ad aliquod spirituale bonum; ergo nec priori modo fiunt ex opere operato per hoc sacrificium, propter rationem dictam; neque etiam posteriori, quia nullum spirituale bonum datur ex opere operato per hoc sacrificium, ad quod necessaria sint hæc bona temporalia; solum enim datur ex opere operato remissio pœnæ, ad quam nil referre possunt temporalia bona.

2. *Bonorum corporalium consecutio sacrificii esse potest effectus.* — In hac re dicendum imprimis est, hæc bona temporalia posse aliquo modo esse effectus hujus sacrificii. Hoc certissimum est; nam omne bonum, pro quo obtinendo hoc sacrificium offertur, potest aliquo modo esse effectus illius, ut sæpe dictum est, quia alias inutiliter et imprudenter offerretur in eum finem; sed Ecclesia sæpe consuevit offerre hoc sacrificium pro temporalibus beneficiis obtinendis; ergo possunt hæc bona esse effectus hujus sacrificii. Minor patet, tum ex antiquis liturgiis, et ex ritu Missæ, quæ nunc servat Romana Ecclesia, ubi inter alia offerimus, *pro nostra et totius mundi salute;* quo modo etiam Tertullian., lib. ad Scapul., dixit, *pro salute offerri;* Eusebius autem, lib. 4 de Vit. Constant., cap. 45, dixit, *offerri pro communi pace;* Chrysost., hom. 67 in Joan., 18 et 21 in Acta, *pro terræ fructibus;* et pro aliis necessitatibus, ut significat August., lib. 22 de Civit., c. 28; et clarius tradidit Trid., sess. 22, c. et can. 3; aliaque ad hanc rem comprobandam adduximus, disputatione præcedenti, tractando de personis, pro quibus offerri potest hoc sacrificium.

3. *Impetrative tantum bona temporalia per hoc possumus consequi sacrificium.* — Secundo dicendum est, sacrificium hoc non præstare hæc beneficia ex opere operato, sed per modum tantum impetrationis. Priorem partem convincit, ut existimo, ratio dubitandi in principio posita posteriori loco, cui adjungi possunt omnia adducta sect. 3, 4 et 5, nam hoc a fortiori probant; neque auctorem aliquem hactenus legi, qui effectum hunc per modum operis operati declaraverit. Posterior ergo pars sequitur a sufficiente partium enumeratione. Cujus ratio est, quia impetratio orationis se extendit ad bona temporalia, ut D. Thom. docet, 2. 2, quæst. 83, art. 15 et 16; ergo etiam impetratio hujus sacrificii; nam omnis justa oratio potest hoc sacrificio juvari.

4. *Satisfit objectioni.* — Unde facile solvitur objectio, si quis dicat, cum Christus, qui est res infinita, in hoc sacrificio offeratur, indecens videri, illud ordinare ad res caducas et temporales obtinendas. Respondetur enim non esse indecens, tum quia non primario, sed secundario ad hoc ordinatur, cum primario sit propter cultum Dei; tum etiam quia ordinatur ut causa ad effectum suum; sic autem res nobilior potest ad minus nobilem ordinari; causa namque esse non debet effectu ignobilior; tum denique, quia hæc bona non propter se, sed quatenus ad pietatem utilia sunt, expetuntur; unde fit, ut tota hæc impetratio, vel formaliter, vel virtute, in Dei gloriam, quam Christus maxime intendit, referatur, quod significavit Paul., 1 ad Timot.; nam, cum præcepisset, fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus; quibus verbis (ut supra cum Chrysost. et aliis exposuimus) Ec-

clesiasticum ritum offerendi hoc sacrificium, et pro quibus personis, et pro qua re offerendum sit, declarat; subdit deinde : *Ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate; hoc enim bonum et acceptum est coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri et in agnitionem veritatis venire;* explicat ergo, hæc bona ad pietatem ordinari, prout per hoc sacrificium expetuntur et obtinentur, sub qua consideratione dici possunt spiritualia habitudine et relatione; unde ita impetrari possunt, sicut alia spiritualia auxilia, quæ non ex opere operato, sed per modum impetrationis per hoc sacrificium comparantur; idem ergo de his temporalibus donis dicendum est.

SECTIO VIII.

Utrum hoc sacrificium habeat aliquem effectum ex opere operato in omnibus offerentibus ipsum.

1. *Offerentium hoc sacrificium varius ordo.* — Diximus de omnibus effectibus hujus sacrificii, et de modis, quibus per illud conferuntur; nunc sequitur declarandum, quibus personis tribuat hujusmodi fructum. Sunt autem hoc loco diligenter distinguendæ duæ personæ, seu duæ rationes, aut habitudines personarum ad hoc sacrificium, scilicet, offerentis, et ejus pro quo offertur; nam hæ duæ rationes interdum personaliter separantur; potest enim aliquis esse offerens, et nullo modo pro se offerre, sed totum fructum sacrificii alteri applicare; et e converso potest aliquis nullo modo offerre, et tamen pro ipso sacrificium offerri; quare, licet contingat in eadem persona utramque conjungi, rationes tamen ipsæ distinctæ manent; et ideo sigillatim videndum est, quid singulis sub propriis rationibus respondeat. In præsenti ergo non inquirimus, cui detur fructus sacrificii; hoc enim pendet ex dicendis sectione sequenti; sed inquirimus, cujus oblationi respondeat talis fructus, sive illi dandus sit, sive alteri. Intelligitur autem quæstio de effectu ex opere operato; nam de impetratione non est dubium, quin omnis offerens, eo modo quo offert, possit impetrare, quantum est ex parte oblationis suæ, quia de se est actio dignissima et apta ad impetrandum; distinguendi ergo sunt varii offerentes juxta supra tractata disputatione præcedenti. Et possunt nunc ad quatuor capita revocari. Primus offerens est Christus Dominus. Secundus dici potest Ecclesia, cujus nomine etiam offertur, sub qua aliquo modo comprehenduntur omnia membra ejus. Tertius offerens est sacerdos, qui ut minister, et in persona Christi offert. In quarto denique ordine sunt omnes alii, qui specialiter concurrunt cum sacerdote ad sacrificium offerendum, et de singulis breviter est dicendum.

2. *Circa primam quæstiunculam, Scoti opinio improbatur. — Christi oblationi, ut primarius offerens est, distinctus fructus ab eo, qui sacerdoti ministro, non respondet.*—Primo igitur de Christo Domino, Scotus, Quodlibeto 20, significat, oblationi hujus sacrificii, ut a Christo est, respondere quemdam peculiarem fructum ex opere operato; et aliqui addunt, ipsummet Christum propria et peculiari intentione applicare fructum illum, cui vult. Hæc tamen, aut vera non sunt, aut majori indigent explicatione. Hæc enim Christi oblatio dupliciter considerari potest. Primo, ut est eadem omnino cum oblatione sacerdotis, qui non offert, nisi ut est ipse Christus æquivalenter seu repræsentative; et hoc modo verum est dictum illud; tamen fructus respondens huic Christi oblationi non est distinctus a fructu, qui respondet oblationi sacerdotis, ut sic, sicut neque oblatio distincta est; nec sacerdos et Christus sub hac consideratione sunt duo, sed unum, ad eum modum, quo Aristoteles dixit, imaginem et rem repræsentatam esse unum terminum unius animi motus. Item in ministerio sacramentorum non est alius effectus, qui respondet sacerdoti ministranti, et Christo per illum operanti, quamvis Christus sit, qui baptizat, qui absolvit, etc. Sic ergo in præsenti idem est fructus oblationis, ut est a Christo, et ut est a sacerdote, de quo infra dicam. Hic autem fructus non applicatur per intentionem Christi proxime et immediate, sed per intentionem ministri, cui ipse hoc commisit, ut infra dicemus. Aliter potest oblatio Christi considerari, ut est in cœlo actualis ac personalis per proprium actum internum ipsius Christi, quomodo distincta est ab oblatione, quæ fit per sacerdotem; et hoc modo, quamvis illa actio impetrativa sit, sicut et Christi oratio existentis in cœlo, non tamen illi respondet aliquis fructus ex opere operato. Nullus enim Theologorum hoc docuit; imo vix faciunt mentionem hujusmodi offerendi, nec Scotum existimo illud sensisse. Ratio autem est, quia illa oblatio Christi, neque nunc est de novo satisfactiva, quia non est Christus in statu satisfaciendi, ut sæpe dictum est, neque etiam est applicativa

ex opere operato præcedentis satisfactionis Christi, quia secundum legem ordinariam Christus non applicat ex opere operato fructum passionis suæ, nisi per sensibilia signa, qualia sunt sacramenta, et sacrificium sensibile in persona ejus oblatum; omitto privilegium Martyrii, et si quod aliud est hujusmodi. Item, quia alias pari ratione dici posset, oblationem internam, qua Christus in cœlo, vel in Eucharistia existens, offert et repræsentat Deo passionem suam, esse applicativam ex opere operato meritorum et satisfactionum Christi, et pro ejus arbitrio huic, vel illi applicari, prout ipse vult; consequens autem est absurdum et ridiculum; nam, postquam Christus pro nobis plene meruit et satisfecit, applicationem illius fructus reliquit, ut ex opere operantis fieret per actus et dispositiones ipsius hominis divina gratia præventi et adjuti, ex opere autem operato per Ecclesiam et ministros suos, juxta illud *: Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.* Ideo enim sacerdotes instituit, cum maxima potestate ligandi, solvendi, offerendi, etc. Nullus ergo specialis fructus ex opere operato respondet huic oblationi, ut est a Christo, qui distinctus sit a fructu, qui respondet cæteris offerentibus, et sacerdoti, et ministro ejus.

3. *Circa secundam quæstionem aliquorum placitum. — Fideles non offerentes per proprium actum, quibus nec per sacerdotis intentionem hujus sacrificii fructus applicatur, nihil ex opere operato consequuntur. — Objectio. — Solutio.* — Secundo, de Ecclesia et membris ejus quatenus sunt offerentes remotissimi, solum in habitu, et extrinseca denominatione, ut supra declaravi, multi recentiores censent, illis omnibus et singulis eorum respondere aliquam partem fructus ex opere operato, id est, consequi ex opere operato remissionem alicujus pœnæ per omnia et singula sacrificia, hoc solo, quod dicuntur offerre quatenus sunt membra Ecclesiæ offerentis per sacerdotes, etiamsi neque ipsi ullum actum habeant circa sacrificium, nec sacerdos speciali intentione eis applicet sacrificii fructum. Ratio esse potest, quia oblatio hujus sacrificii est fructuosa ex opere operato; ergo omnis offerens, eo modo, quo offert, est particeps hujus fructus, magis tamen vel minus pro ratione et modo offerendi; sed isti omnes aliquo modo offerunt, cum omnes sint offerentes; ergo omnes participant fructum ex opere operato. Atque hæc opinio sic exposita solet tribui Scoto, loco citato, et eam indicant Sotus et alii infra citandi. Sed licet hæc sententia speciem quamdam pietatis præ se ferat, mihi tamen, nec vera, neque admodum verisimilis videtur. Primum enim auctores citati neque illam expresse declarant, nec videntur in eo sensu locuti, sed in alio tractando sectione sequente. Deinde non habet solidum fundamentum, quia sola denominatio offerentium per quamdam remotam et extrinsecam habitudinem, non videtur esse satis ad percipiendum fructum ex opere operato. Unde argumentor ratione, quia fructus passionis Christi non applicatur ex opere operato, nisi vel per propriam aliquam actionem, vel receptionem sensibilem, vel per specialem applicationem alterius; sed in præsenti non datur hic fructus per specialem applicationem alterius, ut supponitur; neque etiam hi sic offerentes aliquid recipiunt, per quod eis talis fructus applicetur, ut per se notum est. Neque etiam aliquid agunt, quia tantum habitu, vel extrinsece denominantur offerentes; unde illa denominatio non fundatur in aliquo actu hominis, qui per se pertinet ad cultum Dei, ut valere possit ad meritum vel satisfactionem sic offerentis. Dices : quod sacerdos offerat nomine Ecclesiæ, sufficit, ut illa oblatio sit impetrativa speciali modo, adeo ut, quamvis sacerdos sit iniquus, nihilominus illa actio suam vim impetrandi retineat; ergo hoc etiam satis est, ut illa oblatio sit satisfactiva independenter a sanctitate ministri; et consequenter, ut illa satisfactio sit ex opere operato; ergo illa satisfactio distribuenda erit inter Ecclesiæ membra, et unicuique sua portiuncula eveniet. Respondetur : si argumentum quidquam valet, non probat de applicatione satisfactionis Christi ex opere operato, de qua nos loquimur, sed probat de nova quadam satisfactione, quæ in illo opere reperitur, ratione sanctitatis totius Ecclesiæ, quam nullus hactenus posuit in hujusmodi actione. Quapropter non existimo esse eamdem rationem de impetratione, et de satisfactione; nam ad impetrandum sufficit sanctitas habitualis totius Ecclesiæ, ad quam respiciens Deus, quando nomine illius fit oratio, vel oblatio, ratione illius inclinatur ad concedendum id quod petitur, in quo consistit impetrationis ratio, et ideo ad illam sufficit illa habitudo, vel denominatio extrinseca, quamvis ipsa Ecclesia per se ipsam specialiter non oret. Sicut, quando a Deo petimus, ut nos exaudiat propter merita alicujus Sancti,

illa revera concurrunt ad impetrandum nobis, quia Deus ad illa respicit, etiam si Sanctus ille non oret pro nobis, et sicut in lege veteri orabant fideles: *Propter Abraham servum tuum,* etc., quando fortasse Abraham pro eis non orabat, saltem illa oratione speciali, quia satis erat, quod sanctitas ejus repræsentaretur Deo, ad inclinandum ipsum; sic ergo nunc, quia sacerdos orans in persona Ecclesiæ, illius sanctitatem Deo repræsentat, etiam si ipse sanctus non sit; ad satisfaciendum autem de novo non sufficit hæc repræsentatio, sed necessaria est realis actio, vel passio alicujus personæ gratæ Deo; de qua differentia inter impetrationem et satisfactionem plura infra dicturi sumus. Nullus ergo fructus satisfactionis respondet ex opere operato his offerentibus. Si quis autem contendat illum modum offerendi sufficere ad aliquem fructum ex opere operato, de illo philosophari debet, ad illumque applicari omnia, quæ nos in quarto membro dicemus.

4. *Sacerdoti offerenti fructus portio ex opere operato hujus sacrificii respondet.* — Tertio, quod pertinet ad oblationem sacerdotis, ut sic, certum est, illi, prout offert in persona Christi, respondere ex opere operato aliquem proprium fructum hujus sacrificii, ut D. Thomas sentit supra, quæst. 79, art. 5 et 7, et reliqui Theologi citati et citandi. Ratio est, quia hoc sacrificium habet effectum ex opere operato, ut ostensum est; ergo maxime respondet illi, ut est actio ministri a Christo deputati, et per quem Christus ipse operatur. Secundo ita fit in actionibus omnium sacramentorum; ergo et in oblatione hujus sacrificii; nam hæc etiam est instrumentalis actio ad fructum Christi applicandum. Tertio, quia hic est effectus sacrificii, ut sic; sed oblatio sacerdotis, ut fit ab eo repræsentante personam Christi, est proprie actuale sacrificium, seu sacrificatio ipsa; ergo illi maxime respondet fructus ex opere operato, quia ut sic oblatio est proprie sacrificalis, in suo genere infinita, semperque munda et grata Deo. Tandem sub hac ratione hæc oblatio est maxime impetrativa; ergo sub eadem est operativa ex opere operato; nam eadem est ratio utriusque modi causandi, idemque est omnino sacrificium, quod utramque vim habet.

5. *Concurrentes ad hoc sacrificium fideles fructum aliquem ex opere operato participant.* — Quarto de cæteris privatis offerentibus, qui proprium aliquem concursum habent ad oblationem sacrificii cum sacerdote, seu per ipsum, dicendum censeo, omnibus ac singulis respondere proprium aliquem fructum ex opere operato. Ita ut, si constituamus hominem assistentem, vel ministrantem sacrificio Missæ, cui sacerdos intentione sua speciali nullum fructum sacrificii ex opere operato applicet, de hujusmodi homine pie ac probabiliter credimus, consequi proprium fructum suum ex opere operato. Quod videtur sensisse Cajetan., tom. 2 Opusc., tract. 3, quæst. 2; Sylvest., verb. Missa 1, q. 9, et alii infra referendi; et D. Thom. nonnihil favet, dicta quæst. 79, art. 5, ubi ait, oblationem hujus sacrificii esse satisfactoriam illis pro quibus offertur, vel etiam offerentibus. Sic etiam recte exponuntur illa verba can. Missæ : *Pro quibus tibi offerimus, vel, qui tibi offerunt,* ubi aperte sermo est de offerentibus, distinctis ab ipso sacerdote, ut patet ex antecedentibus verbis : *Et omnium circumstantium, quorum tibi fides cognita est, et nota devotio, pro quibus tibi offerimus, vel, qui tibi offerunt.* Neque sine causa illa duo membra distinguuntur, sed (ut videtur) quia illæ duæ habitudines seu rationes proprie sumptæ per se singulæ sufficiunt ad percipiendum aliquem fructum sacrificii ex opere operato. Accedit præterea ratio in secundo puncto tacta, quia oblatio hujus sacrificii est fructuosa ex opere operato; ergo rationi consentaneum est, ut omnes, qui ad illam vere concurrunt per proprium actum, seu concursum moralem, participent hujusmodi fructum talis oblationis. Secundo amplius ita explicatur, quia ex hujusmodi concursu plurium offerentium cum ministro resultat quasi unum morale offerens cum majori devotione, reverentia et dignitate; ergo respondet illi major fructus ex opere operato, cæteris paribus; nam juxta doctrinam D. Thomæ supra, hic fructus definitur juxta devotionem offerentium; ergo hac ratione respondet singulis offerentibus, ut tales sunt, aliqua pars illius fructus, juxta uniuscujusque devotionem. Tertio, sicut usus sacramenti consistit in receptione, ita ratio sacrificii in oblatione; sed omnes qui recipiunt sacramentum, participant fructum ejus; ergo similiter omnes offerentes per proprium aliquem concursum, vel actionem, participant fructum sacrificii. Tandem Christus potuit hoc modo instituere hujus sacrificii efficacitatem, et est valde consentanea dignitati ejus, et hominibus conveniens, ut saltem spe fructus, unusquisque devote offerre studeat juxta capacitatem suam. Ergo

credendum est, ita instituisse. Et confirmatur; nam inconveniens esset, quod audiens Missam non plus fructus accipiat ex opere operato ex Missa, quam ille, qui non audit, si sacerdotis applicatio erga utrumque æqualis est; et alioquin in hujusmodi effectu, nullum est inconveniens, nec aliquod contra illum objici potest, quod difficultatem ingerat; cur ergo negandus est?

6. *Sacerdoti offerenti duplex fructus ex opere operato sacrificii respondet. — Qualis uterque. — Etiam ut privato offerenti duplex sacerdoti ex opere operato respondet fructus.* — Atque ex hac resolutione præcedenti puncto adjuncta, infero, sacerdoti, offerenti sacrificium Missæ, duplicem fructum ex opere operato respondere; nam sacerdos ibi duplicem induit personam, Christi, scilicet, et propriam, et sub utraque ratione offert; ergo sub utraque illi fructus respondent; nam, quatenus offert in persona Christi, ut minister publicus, respondet illius oblationi fructus ex opere operato, explicatus in præcedente puncto. Propter hoc autem publicum ministerium, quod gerit, non exuit rationem personæ privatæ, sub qua etiam concurrit; nam ut Paul. ait, etiam ipse indiget, ut pro se offerat, neque in hoc esse debet pejoris conditionis, quam reliqui privati offerentes. Unde, si sit sacerdos injustus, ejus oblationi respondet prior fructus, nihilque ex illo minuitur; ipse tamen privatur illo peculiari fructu, quem haberet, si ut privata persona sancte offerret; et ideo quamvis hic offerat ratione stipendii recepti, nullam injuriam facit ei, pro quo offert, quia jam illi applicat totum fructum, qui respondet sacrificio, ut est a ministro publico; sub hac enim ratione stipendium accipit, scilicet, ut publicus minister Christi. Et hinc etiam fit conjectura, diversum esse fructum, qui respondet sacerdoti, ut privato offerenti, quia non est verisimile, ipsum privari omni fructu ex opere operato; dat ergo alteri fructum communem (ut sic dicam); ipse vero fruitur suo peculiari fructu, respondente suæ privatæ oblationi ac devotioni; neque aliquis unquam dixit, teneri sacerdotem ad applicandum hunc proprium fructum danti stipendium; imo Scotus significat, id fieri non posse, de quo postea dicam. Et juxta hunc duplicem fructum intelligi ac conciliari possunt varia dicta Doctorum, quæ postea commemorabimus.

7. *Differentiæ aliquot inter fructum publico ministerio sacrificii respondentem, et privatis oblationibus. — Prima.* — Sed quæres, quomodo inter se differant hi duo effectus, sive in una sacerdotis persona, sive in illa et aliis considerentur. Respondetur, plures intercedere differentias notatu dignas. Prima est, quod fructus, qui respondet oblationi sacrificii, ut in persona Christi a sacerdote offertur, non est principaliter propter ipsum, sed propter populum, seu alios, pro quibus potest sacrificium offerri, quia tunc sacerdos gerit personam publicam, et est intercessor inter Deum et populum; at vero alius privatus fructus præcipue est propter singulos offerentes, quia non offerunt, ut publici ministri, sed ut privatæ personæ, et ideo illis datum est, ut sua privata oblatione aliquid ex sacrificio haurire possint; hinc ulterius certum est, priorem fructum posse aliis applicari, et quoad hoc commissum esse ipsi sacerdoti tanquam ministro; de posteriori autem fructu res est dubia, quia ex institutione id non sequitur, sed aliunde investigandum est, ut videbimus.

8. *Secunda. — Discrimen inter sacramenti et sacrificii effectus.* — Secunda differentia est, quia prior fructus de se est indifferens, et quasi universalis, et ideo soli sacerdoti Christi ministro potestas est data, ut huic vel illi applicet illum. In quo etiam est obiter notanda differentia inter sacramenta et sacrificium; nam sacramenta per se ordinantur ad sanctificationem recipientium, et ideo, sicut per receptionem applicantur ad operandum, ita per eamdem receptionem determinantur ad agendum in hac persona et in alia; et ideo hoc jam non pendet ab intentione, vel applicatione ministri, sed tantum remote, in quantum necesse est, ut velit huic dare sacramentum; et hoc ipsum explicatur in formis sacramentorum : *Baptizo te, Absolvo te*, etc. Ratio autem sacrificii consistit in oblatione facta Deo; unde intrinsece determinat, cui sit offerendum, non tamen pro quo sit offerendum, et ideo necesse est, ut aliunde determinetur. Quamdiu igitur consideratur oblatio, ut est a Christo per sacerdotem ipsum repræsentantem, adhuc est indifferens, et universalis, tam ex parte ejus, cui fit oblatio, quia ei pro quibuscumque offerri potest; quam ex parte rei oblatæ, ob eamdem rationem; tum etiam ex parte offerentis, qui etiam est publicus et communis; tum denique ex parte eorum, pro quibus offerri potest, quia de se ad nullum est determinata; fructus ergo, qui oblationi sic conceptæ respondet, indifferens

est, donec per aliquem huic potius, quam illi applicetur, quod in nullius potestate dici potest esse positum, præterquam ipsius ministri. Nec vero dici potest determinari ex se ad ipsum sacerdotem offerentem, sicut determinatur effectus sacramenti ad suscipientem, quia, ut diximus, hic fructus non est principaliter propter ipsum, sed propter alios, inter quos et Deum ipse est mediator. Item, quia in eo non concurrit ipse, ut talis persona, sed ut repræsentans personam Christi; non ergo limitatur ad ipsum, sed communis est et indifferens. Et quoad hoc recte intelligitur differentia, quam D. Thom. supra posuit inter sacramentum, et sacrificium, quod illud operatur tantum in suscipiente, sacrificium vero etiam in aliis, pro quibus offerri potest; hoc enim maxime verum est, quoad hunc fructum. At vero alius posterior fructus, qui privatis offerentibus respondet, ex se et absque alia applicatione est uniuscujusque offerentis, quia hic fructus principaliter est propter ipsum, qui in ea oblatione non gerit personam publicam, sed propriam et privatam, et ideo ut sibi prosit sua oblatio, non est necessaria intentio sacerdotis pro tali persona specialiter offerentis, sed solum quod ipsa cum sacerdote et per sacerdotem offerat, et quod sacerdos, ut publicus minister, nomine ejus offerat, ut superius declaratum est. Quin potius hinc fit, ut hujusmodi offerens excludi nullo modo possit a participatione hujus fructus, etiam si sacerdos velit, aut tentet eum excludere, dummodo ille maneat offerens, et non excludatur a concursu seu communicatione in tali sacrificio. Adde etiam, ad obtinendum hujusmodi fructum, non esse necessariam in tali offerente specialem intentionem consequendi illum; sufficit enim intentio offerendi seu concurrendi ad sacrificium, ministrando, vel audiendo Missam, vel alio simili modo, quia per hoc satis determinatur talis fructus ad talem offerentem, nisi fortasse ipse velit illum alteri applicare, de quo postea dicam.

9. *Tertia ex D. Thom.* — Tertia differentia est, quia ad priorem fructum non est necessaria sanctitas sacerdotis, ut docet D. Thom. supra, quæst. 82, art. 6, et in 4, dist. 45, quæst. 2, art. 1, quæstiunc. 3; et Soto, dist. 13, art. 1, et omnes. Et hoc confirmari potest ex multis, quæ referuntur 1, quæst. 1, c. Non nocet, c. Intra Cath., et de Consecr., dist. 5, c. Utrum sub figura. Ratio etiam est ex dictis manifesta, quia sacerdos, quoad hoc, non gerit personam suam, sed Christi, et ideo, sicut hac ratione oblatio est grata et munda, ita etiam est efficax, quia non applicat meritum ejus, sed Christi. Accedit congruentia, quia, cum hic fructus non sit propter personam sacerdotis ut talis est, sed propter Ecclesiam, ideo non debuit pendere ex sanctitate ejus. Hac enim de causa institutum est, quod sacramenta æque per malos ministros, ac per bonos, perficerentur et sanctificarent alios. Et confirmatur, quia alias Missa sacerdotis peccatoris oblata pro anima purgatorii nihil illi prodesset. Item sequeretur, sacerdotem recepto stipendio sacrificantem in peccato mortali non satisfacere suæ obligationi, sed teneri iterum in gratia satisfacere, quæ sunt absurda. Dices : ergo etiam si sacerdos sit hæreticus, et ab Ecclesia præcisus, sacrificiumque offerat, illi, quantum est ex se, respondebit prædictus effectus, et si alicui per talem sacerdotem applicetur, ei proderit, si non habeat obicem. Respondeo, concedendo totum, quia revera ita est, neque habet majus inconveniens, quam sit in fructu sacramenti. At vero alter fructus, qui respondet privato offerenti, requirit in illo gratiam et sanctitatem, ut eo frui possit. Quod quidem duplici ex capite provenire potest : primo ex incapacitate subjecti, quasi passive considerati, quia nimirum is, qui est in peccato mortali, est incapax omnis fructus passionis Christi ex opere operato, et hoc modo est res clara et mihi certa, ut infra latius dicam. Secundo potest hoc provenire ex indispositione offerentis, ut sic, quod est difficilius, quia licet priori ratione hujusmodi offerens sit incapax perceptionis talis fructus in eo statu, nihilominus intelligi posset, illius oblationi respondere suum fructum, quia, cum ille sit ex opere operato, non videtur pendere ex sanctitate sic offerentis, quia non fundatur in merito ejus; ergo erit illa oblatio semper de se fructuosa, ita ut, quamvis tunc sit mortificata (ut sic dicam), postea, ablato obice, possit reviviscere; vel, si tunc alteri applicaretur, seu donaretur ille fructus, in quo non esset obex, in illo haberet effectum. Sed, quanquam ob hanc rationem res videatur dubia, tamen, cum in hac oblatione privata persona non operetur ut minister Christi, sed solum concurrat ut privata persona, verisimile satis est, requiri sanctitatem ejus, ut tali oblationi respondeat proprius fructus ex opere operato, quia, licet talis fructus non fundetur in merito ejus, et ideo non requiratur gratia,

ut principium merendi, nihilominus requiri potest, ut dispositio necessaria in tali offerente. Et confirmatur, nam, ut sacramenti susceptio sit fructuosa ex opere operato, requirit sanctitatem in suscipiente. Ergo et hæc oblatio in offerente. Item hic fructus primario est propter hujusmodi offerentem; ergo merito ab eo exigitur dispositio condigna sacrificio, ut sit ei oblatio talis fructuosa, et ideo etiam, ut statim dicam, quo dispositio fuerit melior, eo hic fructus erit major. Tandem, quod dicebatur de reviviscentia talis fructus, si semel non acquiritur, frivolum est, sine fundamento, vel aliqua necessitate dictum. Quod vero dicebatur, posse talem fructum donari alteri, incertum est, etiam in privato offerente sancto et justo, et ideo simpliciter loquendo, verius videtur, absolute talem oblationem esse infructuosam ex opere operato, quotiescumque extra gratiam fit.

10. *Quarta ex D. Thom. — Rejicitur Scoti, et Gabriel. opinio. — Alex. P. locus exponitur.* — Quarta differentia similis præcedenti est, quod prior fructus respondens sacrificio secundum se non est major vel minor, propter majorem vel minorem sanctitatem ministri, ut sumitur ex D. Thom., dicta quæst. 82, art. 6; Soto, Corduba, et aliis. Quanquam Scot., in 4, dist. 13, quæst. 2, ad tertium, et Gabriel, lect. 26 in can., oppositum sentiant, qui consequenter loquuntur, quoniam eodem modo opinati sunt de ministris sacramentorum. Nos autem contraria ratione utimur, quia effectus sacramenti ex opere operato non augetur, nec minuitur ob ministri sanctitatem majorem vel minorem; ergo nec effectus sacrificii. Patet consequentia, quia etiam datur ex opere operato, et in eo non consideratur dignitas personæ, sed officium ministerii; nam in tantum operatur, in quantum est Christi minister. Item quia, si hic effectus augeretur ob majorem sanctitatem ministri, ergo minueretur ob minorem; ergo omnino tolleretur ob carentiam sanctitatis ministri; ergo e converso, si non pendet effectus ex sanctitate ministri, neque etiam variabitur ob quantitatem ejus. Denique rationes factæ in præcedente differentia, hoc etiam probant. Unde quando Alexander Papa, in c. Ipsi sacerdotes, 1, quæst. 1, dicit, *sacerdotes, quo sanctiores sunt, eo magis prodesse fidelibus per sua sacrificia,* intelligendus est quoad impetrationem, et meritum de congruo ex opere operantis, non vero quoad effectum ex opere operato, ut supra D. Thom. exponit, et in 4, dist. 13, quæst. 1, art. 5, ubi Bonav., Paludanus, et cæteri idem tradunt. At vero fructus posterior, qui respondet privatis offerentibus, eo major est, quo ipsi meliori affectu et dispositione offerunt. Ita sumitur ex D. Thom., dicta quæst. 79, art. 5 et 7, et in hac quæst. 83, art. 4, ad 8. Et probatur contraria ratione sumpta ex præcedente differentia; nam, ut sacrificium sit hoc modo fructuosum, necessaria est bona dispositio offerentis; ergo quo hæc dispositio fuerit melior, eo erit sacrificium fructuosius, quoad hunc effectum. Patet consequentia, tum ex regula topica, sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis; tum a simili ex sacramentis, in quibus melior dispositio conducit ad meliorem effectum ex opere operato; tum ex conjecturis superius adductis de sacramentis; est enim hic modus institutionis convenientior, quia in hoc modo offerendi unusquisque offert ut privata persona, juxta propriam devotionem; et ita respondet illi proprius et particularis fructus; ergo conveniens fuit, ut, quo quis devotius offert, eo majorem fructum accipiat, nam et talis oblatio Deo acceptior est, et hoc modo excitantur omnes ad devotius et religiosius offerendum. Quæres, in quo ponenda sit hæc major devotio, vel dispositio melior. Respondetur, ex multis principiis posse desumi. Primo ex majori sanctitate, cæteris paribus, ex meliori actu interiori, aut propter ferventiorem affectum, præsertim charitatis, ut D. Thom. dixit, aut quia ex meliori motivo, magisque ad Dei cultum pertinentem fit oblatio. Denique in actione etiam exteriori potest reperiri differentia; nam quo aliquis magis concurrit, seu ministrat in sacrificio, eo etiam censetur devotius offerre, quod semper intelligendum est, cæteris paribus; nam, ut absolute fiat comparatio, omnia pensanda sunt, ut illa censeatur dignior oblatio, quæ, pensatis omnibus circumstantiis, moraliter fuerit majoris valoris apud Deum.

SECTIO IX.

Utrum hoc sacrificium habeat effectum ex opere operato in his, pro quibus offertur, non ponentibus obicem.

1. *Cui a sacerdote fructus sacrificii ex opere operato applicatur, non ponenti obicem, infallibiliter confertur.* — Hæc quæstio tractari potest de fructu respondente ipsi sacrificio secundum se, ut est a ministro in persona Christi offerente; vel de fructu, qui

respondet unicuique privato offerenti. Circa primum, unum est certum ex dictis, nonnulla vero hic dubitari possunt. Certum (inquam) est sacrificium hoc dare suum effectum ex opere operato, ei, pro quo a sacerdote offertur, et talis fructus applicatur, etiam si ille, pro quo fit oblatio, nullo modo offerat, dummodo obicis impedimentum non ponat. Hæc assertio est communis omnium, et fere probata in sectione præcedente. Potest tamen adhuc in hunc modum explicari, quia hic effectus, cum fit ex opere operato, alicui infallibiliter dandus est, si non ponat obicem; nam hæc est de ratione effectus ex opere operato; sed ille, cui dandus est hic effectus, non est determinatus a Christo institutione sua, neque nunc determinatus per voluntatem ejus, ut existentis in cœlo; ergo non potest esse alius, nisi ille, quem sacerdos offerens sua intentione determinaverit, seu pro quo obtulerit, aut cui hunc effectum applicuerit; hæc enim omnia in idem recidunt. Consequentia tenet a sufficiente partium enumeratione. Minor sic declaratur, quia variis modis intelligi potest facta institutio. Primus est, ut hic fructus necessario maneat in ministro offerente, et hoc modo facta non est, ut constat ex usu Ecclesiæ, qui est, ut pro aliis offeratur; et ex communi ratione sacrificii publici, seu oblati a sacerdote, ut publico ministro Christi, cujus officium est, ut pro peccatoribus offerat; et ex aliis præcedente sectione adductis. Secundus modus institutionis intelligi posset, quod hic fructus sit totius Ecclesiæ, et distribuatur inter membra ejus, juxta capacitatem vel indigentiam uniuscujusque, ex se, et ex vi institutionis, absque ulla nova applicatione. Quod videntur sensisse Præpositus, et alii antiqui, qui, ut D. Thom. et alii Theologi referunt in 4, dist. 45, dixerunt, hoc sacrificium non magis prodesse his, pro quibus offertur, quam cæteris; hoc tamen est contra communem Ecclesiæ sensum, et ideo hæc opinio a D. Thom. et cæteris Theologis rejecta est; omnes enim pro certo habemus, hoc sacrificium magis prodesse ei, pro quo specialiter offertur, quod tamen esse non posset, si distributio effectus ex vi institutionis esset determinata, independenter ab applicatione offerentis. Et confirmatur, nam alias sequitur sacerdotem offerendo unum sacrificium pro multis, æque satisfacere singulis, ac si pro uno tantum offerret, quia non propterea majorem vel minorem fructum acciperet. Tertius modus institutionis intelligi posset, quod Christus hanc applicationem suæ voluntati et intentioni reservaverit, ut videntur aliqui sensisse, qui, ut, refert Scotus, Quodlib. 20, dixerunt applicationem sacerdotis non valere, nisi concordet cum Christi voluntate et intentione, quod est dicere, temere et frustra fieri, quia non potest sacerdoti constare de tali voluntate, ut ei concordet; et si Christi voluntas adest, ac necessaria est, illa sufficiet, quidquid sacerdos faciat; frustra ergo et temere applicat alicui sacrificium; hoc vero est contra sensum et traditionem Ecclesiæ. Quare non debuit hoc pendere ex nova Christi voluntate hominibus incognita, sed aliqua certa lex circa hoc statui debuit, ut possent homines humano more sacrificium offerre et applicare, sicut factum etiam est in sacramentorum effectibus; solum ergo superest quartus modus institutionis, conveniens, rationabilis, et Ecclesiæ usui consentaneus, scilicet, quod hic effectus detur illi, cui sacerdos offerens, tanquam dispensator mysteriorum Dei, illum applicuerit. Unde hoc ipsum jus applicandi, quasi debitum erat officio sacerdotis, quod est, intercedere inter Deum et homines, et consequenter offerre etiam Deo sacrificium pro hominibus. Quocirca, sicut in sacramentis requiritur intentio ministri, ut sacramentum fiat ab homine humano modo, ita in sacrificio requiritur intentio sacerdotis applicantis fructum sacrificii, ut sic oblatio pro uno homine fiat per alium hominem humano modo. Ut autem hæc oblatio infallibiliter habeat effectum, semper intelligitur conditio, dummodo is, pro quo fit oblatio, non ponat obicem; nam hoc semper necessarium est ad quemlibet effectum ex opere operato.

2. *Primum quæsitum. — Opinio Scoti et Gabrielis improbatur.* — Sed circa hoc inquiri potest primo, si intentio ministri iniqua sit, et contra justitiam vel obedientiam, nihilominus sit efficax ut detur effectus; v. gr., tenetur sacerdos ex justitia applicare sacrificium Petro, ratione stipendii accepti, et nihilominus applicat illud Paulo; hæc applicatio iniqua est, quia contra justitiam; quærimus ergo, an nihilominus detur effectus Paulo, vel potius Petro. Similiter jubet mihi superior, vel Episcopus, vel Summus Pontifex, ut sacrificium offeram pro tali defuncto; ego autem pro me offero; quæritur, cui prosit sacrificium. Quidam generatim docent, in hujusmodi casibus sacrificium operari non juxta voluntatem ministri, sed juxta obliga-

tionem, id est, in eo, pro quo tenetur offerre, non pro quo offert. Ita significat Scotus, Quodlib. 20, et Gabr., lect. 26 in canon. Quamvis dubitando dicant, fere ita esse. Ratio imprimis esse potest, quia Christus non applicat fructum suum per injuriosam actionem. Sed hæc ratio frivola est, quia licet Christus nolit injuriosam actionem, permittit tamen illam, et illa existente bene utitur, et per eam interdum magna et supernaturalia beneficia confert, non ipsi peccanti, sed aliis. Ut videre licet in actionibus sacramentorum; nam licet minister conferat sacramentum per actionem injustam, vel quantumvis iniquam, Deus per illam sanctificat hominem, si non ponat obicem, de qua re certam et immutabilem legem statuit; sic ergo in præsenti, potuit generalem legem statuere, ut sacrificium operetur in eo, cui a sacerdote applicatur, sive sacerdos alias bene agat, sive inique. Videtur autem expediens, ita factum esse, ut Ecclesia aliquid certum et stabile haberet in hoc negotio.

3. *Placitum Ledesmæ et Cordubæ refellitur. — Sacerdotis voluntas fructum sacrificii applicat quoquoversus per iniquitatem deflectat.* — Alii nihilominus distinctione utuntur; nam obligatio sacerdotis ad offerendum pro aliquo potest oriri ex propria voluntate, seu privato contractu, ut quia propria voluntate promisit, vel stipendium accepit; vel oriri potest ex voluntate superioris. Quando est prioris modi, dicunt præsentem voluntatem prævalere obligationi, quia cum illa obligatio orta sit ex voluntate, per posteriorem retractatur prior voluntas, quia, licet illa voluntas mala sit, tamen hoc ipso quod est posterior et absoluta, est efficacior; et ideo licet ille male faciat, alteri applicando sacrificium, tamen factum tenet. Quando vero obligatio est posterioris rationis, dicunt, voluntatem superioris seu Ecclesiæ vincere sacerdotis voluntatem propriam; est enim efficacior, et ideo non potest, aiunt, per sacerdotis voluntatem retractari aut irritari. Unde concludunt, non obstante tali voluntate sacerdotis fructum sacrificii applicari ei, cui superior vel Ecclesia vult. Ita fere Ledesma in 4, 2 part., q. 16, art. 14, circa finem, et Cord., lect. 1, q. 3, opin. 6, qui existimat, hoc præcipue locum habere in religiosis, quia nihil habent proprium, et ideo, si superior applicat eorum sacrificia, applicata manent, etiam si ipsi nolint. Sed hæc distinctio, neque in antiquis Doctoribus reperitur, neque habet solidum fundamentum, quia sicut in administratione sacramentorum sacerdos operatur ut minister Christi, ita et in oblatione hujus sacrificii; sicut ergo in administratione sacramenti intentio est propria et personalis, ita et in oblatione et applicatione hujus sacrificii, in qua sacerdos etiam se gerit, ut habens immediate a Christo potestatem et vices ejus, propter quod intentio sacerdotis et Christi una esse censetur; ergo quoad hoc intentio sacerdotis non subditur intentioni Ecclesiæ, vel alterius hominis, quantumvis superioris, ita ut per illam irritari possit, quamvis subdi possit, quoad obligationem faciendi, vel non faciendi. Quod eodem exemplo sacramentorum declarari potest; nam si superior præcipiat, ut non baptizet, vel baptizet hunc et non illum, vel ut non absolvat (dummodo jurisdictionem non auferat), nihilominus, si subditus faciat, factum tenet, nec potuit superior ejus intentionem seu voluntatem irritare. Idem ergo est in præsenti, quoad voluntatem offerendi, vel applicandi sacrificium alicui; utriusque enim ratio est eadem, scilicet, quia tunc operatur sacerdos tanquam is, qui Christi vices gerit. Et confirmatur primo, quia etiam hic actus convenit sacerdoti ex vi potestatis et characteris sacerdotalis, ut patet ex forma ordinationis ejus : *Accipite potestatem offerendi sacrificium pro vivis et defunctis.* Rursus, hic actus non requirit jurisdictionem, sed solam ordinationem, ut per se constat; ergo non potest irritari per solam prohibitionem superioris; hoc enim generatim verum est in omnibus aliis actibus alicujus Ordinis, qui jurisdictionem non requirunt. Confirmatur secundo; nam, si sacerdos teneatur hodie Missam ob stipendium pro aliquo offerre, et non faciat, sed pro alio, tenetur vel restituere stipendium, vel altera die munus suum implere, ut est omnium sententia et praxis infra tractanda; ergo signum est, prævaluisse voluntatem sacerdotis, quamvis iniquam, et sacrificium de facto non fuisse applicatum ei, ad quem erat obligatio; alias in re ipsa non esset facta inæqualitas, neque injuria, neque sacerdos amplius obligatus permansisset, et hoc totum secunda opinio supra citata concedit. Idem autem est in parocho, si ex officio, vel statuto Ecclesiæ, teneatur pro suis ovibus sacrificare, et sacrificet quidem, non tamen pro illis, sed pro aliis; quia revera tenetur postea resarcire damnum, suamque obligationem, quæ extincta non fuit, explere. Et idem censeo de religioso; nam si

in simili casu inobediens sit, tenetur postea ex eadem obedientia, superioris voluntatem explere, nisi fortasse constet, occasionem vel rationem talis præcepti omnino jam cessasse. Unde nihil refert, quod religiosus nihil proprium habeat, quia saltem non est privatus intrinseco dominio suorum actuum, quod est per libertatem, ratione cujus potest absolute velle contrarium ejus quod superior vult; et quia alias tunc operatur ut Christi minister per potestatem ab eo datam, ideo non potest illa voluntas a superiori irritari. Imo addo, etiam in satisfactionibus propriis, quas unusquisque potest sua voluntate alteri applicare, vel donare, religiosum non ita se abdicasse earum dominio, ut possit superior ipso invito vel inscio, eas, cui voluerit, applicare vel donare, quia paupertas religiosa ad hujusmodi res spirituales non extenditur, quamvis obedientia extendi possit ad obligandum religiosum, ut eas applicet cui superior præceperit. Potest enim hoc præceptum interdum esse rationabile et justum.

4. *Secundum quæsitum. — Vulgaris partitio fructus sacrificii a sacerdote applicabilis. — Non omnia Ecclesiæ membra fructus aliquid ex opere operato singulorum sacrificiorum sortiuntur, nec tale quid sacerdotes omnibus applicare tenentur divino jure.* — Secundo inquiri circa idem potest, utrum omnis sacerdos, quoties sacrificat, teneatur aliquam partem hujus fructus ex opere operato offerre pro tota Ecclesia, ut inter omnia membra ejus distribuatur juxta proportionem Deo cognitam, fundatam fortasse in singulorum devotione et dispositione. Ratio dubitandi esse potest, quia fere omnes auctores dicunt, omnibus baptizatis habentibus reatum pœnæ, et non ponentibus obicem, obvenire partem aliquam hujus fructus ex opere operato, ex omnibus sacrificiis, quæ in Ecclesia fiunt. Unde orta est illa vulgaris divisio triplicis fructus hujus sacrificii, prout a sacerdote applicari potest. Primus dicitur specialissimus, et videtur esse ille, quem diximus respondere sacerdoti, ut privatæ personæ. Secundus dicitur specialis, et videtur esse ille, quem sacerdos applicare debet ei, pro quo specialiter offerre tenetur. Tertius dicitur generalis, vel generalissimus, et hic est, quem omnia Ecclesiæ membra participant; ergo tenetur sacerdos hanc partem eis applicare. Illam vero divisionem primus omnium videtur invenisse Scotus, d. Quodlib. 20, quem secutus est Gabr., d. lect. 26, et postea recentiores, Corduba et Ledesm. supra, et Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 2. Ejus tamen divisionis nullum aliud fundamentum afferunt, quoad hoc tertium membrum, nisi quia juxta usum Ecclesiæ, omne sacrificium offerri debet pro tota Ecclesia, et omnibus membris ejus. Item, quia congruum et charitati consonum est, ut omnes de communi sacrificio et fructu ejus participent; sed non participant, ut offerentes, sicut supra diximus : ergo necesse est, ut pro eis offeratur. Sed hæ rationes recte quidem procedunt de impetratione sacrificii; tamen de fructu ex opere operato nihil omnino urgent. Probabilius ergo existimo, neque esse talem obligationem in sacerdote, neque de facto ita accidere, ut omnia Ecclesiæ membra fructum aliquem ex opere operato recipiant per omnia sacrificia. Probatur, quia vel illa obligatio, vel applicatio, fundatur in ipsamet institutione, et Christi voluntate, vel in ordinatione Ecclesiæ; neutrum autem dici potest cum fundamento probabili. Primum declaratur aliter distinguendo; nam, vel sensus est, Christum Dominum imposuisse divinum præceptum omnibus sacerdotibus applicandi hoc modo fructum sacrificii, quoad aliquam partem ejus, et hoc est frivolum et gratis confictum; ubi est enim hoc præceptum? aut quo Scripturæ testimonio, quave Patrum traditione, vel Ecclesiæ declaratione constat? aut quænam sunt signa, vel conjecturæ illius? cum totum id, quod in Ecclesia fieri videmus, vel factum legimus, et sit ab ipsa Ecclesia institutum, et sufficienter per solam impetrationem salvetur. Addo, interdum Ecclesiam contrarium statuere circa aliquas personas, ut statim dicam, quod non faceret, si derogaret divino præcepto. Alius sensus esse potest, Christum Dominum sua auctoritate et voluntate applicuisse hanc partem universæ Ecclesiæ independenter a voluntate ministri, quamvis reliquam partem hujus fructus ei applicandam commiserit. At hoc eisdem rationibus refutandum est, quia non est minus voluntarium, unde qua facilitate dicitur, rejicitur. Eo vel maxime, quod non est a Christo institutum, ut omne sacrificium necessario offerri debeat pro tota Ecclesia, quia neque ex vi institutionis sequitur, neque aliunde ostendi potest divinum jus, sed solum Ecclesiæ ordinatio; unde ipsa etiam Ecclesia interdum excludit aliquos a participatione omnis fructus hujus sacrificii. Et deinde inquirendum esset, quæ vel quanta sit pars hujus fructus, quæ sic est implicata. Item, an

sit major, quando sunt plura membra capacia illius, et minor, quando pauciora, vel, si semper est æqualis, quo plura sunt hujusmodi Ecclesiæ membra, eo minus singulis obveniat, cæteris paribus, quia illa portio non est infinita, quia non applicat totam Christi satisfactionem, neque est fructus quoad sufficientiam, sed quoad efficaciam, secundum quam non potest esse aliquid infinitum. Est ergo finita; ergo divisa inter plures, cæteris paribus, erit minor in singulis, quod nec prædicti auctores admittere volunt.

5. *Item nec Ecclesiastico.* — *Distributio effectus hujus sacrificii in specialissimum, speciale, et generalissimum, de impetratione intelligenda.* — Secundum, scilicet, quod, nec præcepto Ecclesiæ sit talis obligatio, eisdem fere rationibus cum proportione applicatis ostendi potest, quia nullibi est scriptum tale præceptum Ecclesiasticum, nec ex can. Missæ colligi potest; ibi enim solum oratur pro omnibus in persona Ecclesiæ, et similiter generaliter offertur pro omnibus quoad impetrationem. Et idem sumi potest ex Conc. Cabil. II, can. 39, et habetur de Consecrat., dist. 1, cap. *Visum nobis est, ut in omnibus Missarum solemnibus defunctorum spiritibus loco competenti Dominus deprecetur; sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro viventibus, et pro quibuslibet necessitatibus Dominus deprecetur, ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces Domino in Missarum solemnibus fundantur.* Ex quibus verbis potest sumi nova conjectura, quia non omnibus animabus purgatorii applicatur ex omnibus sacrificiis aliqua pars fructus ex opere operato; alias facillimo negotio omnes a purgatorio liberarentur. Imo etiam de vivis idem fieri potest argumentum, præsertim de his, qui in statu gratiæ perdurant aliquamdiu; nam vix poterunt habere aliquem reatum pœnæ, si per omnes Missas aliquam remissionem pœnæ recipiunt. Denique, ut Ecclesia posset hoc præcipere, deberet designare, quanta, vel quota pars effectus esset sic applicanda pro universa Ecclesia : hoc autem neque fecit, neque facile fingi potest. Nulla ergo est talis obligatio in sacerdotibus, sed in eorum voluntate positum est, ut totum hunc fructum applicent, vel per specialem, vel per generalem intentionem, prout eis libuerit, vel licuerit. Non est enim in hoc aliquod universale præceptum positum, sed unusquisque operari debet juxta suam propriam et peculiarem obligationem, vel, si nullam habuerint, juxta prudens et honestum arbitrium. Igitur prædicta divisio, ut in ea locum habeat aliquo modo ille fructus generalissimus, intelligenda est, vel de sola impetratione, vel in communi et abstracte de fructu, sive in rigore ex opere operato, sive per modum impetrationis eveniat, nec fortasse Scot. et Gabr. aliud intenderunt, ut ex fundamentis et discursu eorum colligi potest; occasionem tamen errandi dederunt, quia interdum vocant hunc fructum ex opere operato, quia illa impetratio non fundatur in merito sacerdotis offerentis, sed in sanctitate Ecclesiæ, et dignitate ipsiusmet sacrificii.

6. *Tertium quæsitum.* — *Quorumdam opinio.* — *Si ante oblatum sacrificium, ipsius fructus non applicetur, nil post applicare juvabit.* — *Objectioni respondetur.* — Tertio inquiri potest, quid, si sacerdos nulli applicet hunc fructum, vel ei applicet, qui non indiget, vel non est capax. Soto, Cord. et alii, censent in eis casibus et similibus, seu quotiescumque applicatio non habet effectum, reponi in thesauro Ecclesiæ, vel, ut melius loquamur, manere in thesauro Ecclesiæ, quia fructus ille non est de novo comparatus, et a Deo acceptatus, sed est pars aliqua infiniti fructus passionis Christi, qui jam totus est in thesauro Ecclesiæ, et in acceptatione divina, et ideo quando efficaciter non applicatur, manet quidem in thesauro Ecclesiæ, nihil tamen illi thesauro additur ex vi talis sacrificii, quod spectat ad fructum satisfactionis, de quo modo agimus, quia in illo sacrificio, ut in persona Christi fit, nulla est nova satisfactio, ut sæpe dixi. Sicut, quando baptismus, vel aliud sacramentum privatur suo effectu, nihil novi reponitur in thesauro Ecclesiæ, sed solum impeditur, ne ex thesauro meritorum Christi aliquid conferatur suscipienti sacramentum. Nisi quis fortasse velit distinguere thesaurum Ecclesiæ a merito et satisfactione Christi quoad sufficientiam, quatenus constat solum ex satisfactionibus Sanctorum, et aliis, quæ speciali titulo jam sunt acquisitæ ipsi Ecclesiæ, inter quas annumeret hanc partem satisfactionis respondentem sacrificio ex opere operato; nam hoc ipso, quod Ecclesia per suum ministrum obtulit illud sacrificium, videtur acquisivisse speciale jus ad illam satisfactionem, atque hac ratione dici posset, quando non applicatur alicui, specialiter reponi in thesauro Ecclesiæ. Quod probabiliter consideratum est; parum tamen refert, hoc vel illo modo loqui, nam res eadem est, nimi-

rum, facta hypothesi, quod per nullam intentionem ministri formalem vel virtualem ille fructus applicetur, sacrificium carere actuali effectu, quia non est sufficienter applicatum ad operandum. Addo tamen rarissime accidere posse casum, in quo sacerdos nulli applicet hunc fructum. Nam ad hoc sufficit intentio formalis, vel virtualis; nam si ad conficiendum sacramentum, vel offerendum ipsum sacrificium Deo, sufficit virtualis intentio, multo magis sufficiet ad applicandum fructum ejus. Hæc autem virtualis intentio vix deesse potest; nam omnis sacerdos, quando alteri non applicat sacrificium, saltem habet virtualem intentionem fruendi fructu illius. Applicat ergo sibi ipsi, vel, si aliquo titulo obligatus sit ad offerendum pro alio, etiam habet unusquisque intentionem virtualem implendi obligationem suam; et similiter in eo casu, quo applicatur sacrificium ei, qui non indiget, vel non est capax fructus illius, unusquisque habet intentionem, ut, vel ad se redeat, vel animabus purgatorii, aut aliis indigentibus, applicetur; itaque, si sacerdotes mediocriter sint instructi, et aliquam diligentiam in sacrificando et offerendo adhibeant, vix eis prædictus casus eveniet. Quia vero impossibilis non est, statuamus ita accidisse: numquid poterit postea sacerdos applicare præteritum sacrificium? Non enim defuere, qui ita senserint, fortasse, quia sacerdos, offerendo sacrificium, acquisivit jus, et fecit quodammodo suam illam satisfactionem, et ideo videtur semper manere in potestate illius applicare illam. Sed hoc difficile creditu est; alias posset sacerdos etiam ex instituto, et directa intentione suspendere hunc effectum, et reservare illum, ut alio tempore fiat arbitrio suo, et consequenter, si ipse est in peccato, potest fructum seu applicationem ejus suspendere, donec sit in gratia, ut possit, si velit, sibi applicare, et idem posset respectu alterius. Item, qui non habet stipendium, posset dicere sacrum, et reservare applicationem, et postea accepto stipendio satisfacere applicando sacrificium, prius oblatum, ei qui postea stipendium dedit; hæc autem et similia sunt inaudita in Ecclesia, et valde absurda, ut latius tractat Cordub., lib. 5 de Indulgentiis, q. 42. Dicendum ergo est, quod sicut sacramentum solum est in potestate ministri pro tempore et momento, quo conficitur, et tunc habet effectum, qui non potest a ministro suspendi, ita sacrificium est sub potestate et intentione ministri, quamdiu offertur, et tunc debet applicari, et habere effectum, qui non debet suspendi arbitrio, vel incuria ministri; et ideo si hac de causa semel careat effectu, jam non est in potestate ministri, applicare illud, quia non est institutum, ut operetur, nisi dum fit seu existit suo modo, et ideo sacerdos nullum acquisivit jus, ut applicet ad operandum sacrificium jam præteritum. Dices : quantum ad deprecationem potest aliquis applicare præterita sacrificia; ergo, et quantum ad satisfactionem ex opere operato. Respondetur, negando consequentiam; nam quoad impetrationem ita potest applicari sacrificium, sicut præterita bona opera; manent enim in acceptatione divina, et ut sic possunt iterum atque iterum Deo repræsentari, ut propter illa nos exaudiat; et idem est de sacrificio, quia hic effectus neque habet definitam quantitatem, nec certum tempus, nec specialem promissionem. aut institutionem, quæ omnia secus sunt in effectu ex opere operato. Unde addo, quando applicatio fit ad impetrandum, non proprie fieri ad novum effectum in eo ordine, nisi quatenus per novam orationem et petitionem novus effectus impetratur, et id quod in sacrificio vel bono opere præterito quodammodo jam erat in virtute et quoad sufficientiam applicatur ad efficaciam mediante oratione. Non est ergo simile de impetratione, et effectu ex opere operato.

7. *Consectarium. — Cordub. refutatur opinio.* — Ex dictis colligo, si sacerdos applicet sacrificium, referendo intentionem suam ad intentionem alterius hoc modo : Applico hanc Missam, cui Petrus applicuerit, tunc, si alius tempore oblationis conditionem impleverit et sacrificium applicuerit, validam esse et sufficientem applicationem; si autem contingat, alterum non applicuisse alicui sacrificium, tunc carere effectu suo. Quia cum applicatio sacerdotis fuerit quasi conditionata, et non invenerit conditionem impletam, omnino inefficax redditur; sicut in conficiendo sacramento per intentionem conditionatam, si conditio non est posita in re, quando materia et forma consummantur, nihil fit, quia talis intentio nihil ponit in esse, et ideo inefficax redditur. Ita ergo est in præsenti propter eamdem rationem, quanquam Cordub., lib. 1, quæst. 4, dub. 5, oppositum sentiat, dicens, jam in Deo esse præsentem futuram voluntatem alterius, et ideo fructum sacrificii statim applicari illi, cui Deus prævidet ab alio fore applicandum. Quod si Deus prævi-

deat nullam futuram applicationem alterius, tunc ait sacrificium frustrari suo effectu; sed certe primum illud non fuit ab illo satis animadversum, alioqui pari ratione dicere posset, sacramentum datum sub conditione de futuro, Si Petrus consenserit, statim esse validum, si Deus prævidet, Petrum consensurum, quia jam respectu Dei intentio conditionata transit in absolutam. Item deberet idem dicere de hac applicatione : Offero sacrificium pro eo, cui crastina die applicuero, vel pro eo, qui daturus est mihi eleemosynam, et de similibus, quæ sunt præter usum Ecclesiæ, magnosque abusus parere possunt, si introducantur. Deus ergo, sicut nec punit, nec præmio afficit, nec ita confert effectus sacramentorum aut sacrificii, ex his quæ prævidet futura, sed juxta præsentem hominis intentionem et dispositionem; et ideo, si intentio, ut nunc est in homine, est conditionata, etiam, quando conditio non est posita, absolute et secundum se est inefficax, et suspendit effectum, donec conditio reipsa impleatur, ideoque nihil operatur, quicquid Deus prævideat.

8. *Dubium. — Scoti et Gabriel. opinio.* — Superest dicendum de alia parte quæstionis, scilicet, de privatis offerentibus, an, si pro aliis offerant fructum suum, illis prosit; nam Scot. et Gabriel supra, agentes de illo fructu sacerdotis, quem vocant specialissimum, negant posse applicari aliis. Non videntur autem loqui de potestate simpliciter, sed ut licite, vel non licite fiat, nec loquuntur universaliter, sed cum limitatione, scilicet, quando ipsemet sacerdos indiget tali fructu, quia esset contra ordinem charitatis alteri applicare; hæc enim ratio, ad summum probat, tunc non posse fieri licite; non vero, quod simpliciter non posset, aut quod factum non teneret; interdum enim potest homo peccare donando quod suum est, et quod nihilominus donatio sit valida. Unde etiam illa ratio nullo modo procedit in his, qui non indigent, quia tunc nihil facient contra ordinem charitatis. Hæc autem doctrina, si vera est, eadem ratione applicanda est cæteris privatis offerentibus, quia, ut sic, sacerdos se habet ut privatus offerens, sicut supra diximus. Quanquam (ut verum fatear, et Ledesma prius intellexit) auctores prædicti solum loqui videntur de fructu ex opere operantis; tamen in illo etiam procedit eadem ratio in aliis privatis offerentibus, quæ in sacerdote, ut per se constat. Quocumque autem modo illa doctrina intelligatur, sive de fructu ex opere operato, sive ex opere operantis, non recte probatur illa ratione Scoti. Quia hic fructus, de quo agimus, non est remissio alicujus culpæ, neque gradus aliquis sanctitatis, gratiæ aut gloriæ; sed est satisfactio vel remissio alicujus pœnæ; in hujusmodi autem malis pœnæ non est contra charitatem propriam, quod aliquid cedat juri suo, privando se tali commodo, ut alteri benefaciat. Et hoc confirmat usus omnium piorum; applicant enim satisfactiones suas pro animabus purgatorii, non quia existiment, se illis non indigere; esset enim hæc arrogans cogitatio; sed quia vel sperant aliis modis sibi interim provideri posse, vel quia volunt aliis benefacere, etiam si aliquid amplius ipsi patiantur, vel certe, quia in hoc ipso charitatis opere magis merentur, et hoc bonum existimant merito, et satisfactioni esse præferendum. Aliis igitur absolute videtur posse privatos offerentes hunc fructum aliis donare, quia in hoc non peccant, ut declaratum est, et alioqui facultas eis non deest. Nam suo modo sunt domini illius satisfactionis; nam licet ex opere operato detur, tamen revera fit tam propria, sicut illa, quæ est ex opere operantis. Sicut ergo hæc libere potest alteri dari, ita et illa.

9. Dices fortasse, solis sacerdotibus, quatenus operantur ut ministri Christi, datam esse potestatem applicandi aliis fructum oblationis suæ, quia solum ministri Christi ut sic constituti sunt dispensatores mysteriorum Dei, et ideo per solos illos potest conferri effectus ex opere operato. Sed contra, nam, cum Christus concesserit singulis fidelibus fructum aliquem ex opere operato, ratione oblationis eorum, ut ab ipsis est, unde constat negasse illis potestatem applicandi aliis talem fructum? Quanquam enim demus talem fructum respectu alterius non esse ex opere operato, esse tamen poterit per modum communicationis spiritualium bonorum; nam hi duo modi diversi sunt; quando enim applicatio est simpliciter ex opere operato, non oportet, ut applicans sit in gratia, sicut antea de sacerdote, ut sic, diximus; quando vero applicatio est solum per modum communicationis, oportet, ut iste, qui applicat, sit in gratia; nam oportet, ut prius sibi jus acquirere possit, quod in alium transferat; ut autem acquirat tale jus, oportet, ut sit in statu gratiæ. Et in hunc modum explicata hæc opinio est probabilis.

10. *Privati offerentes portionem ex opere operato hujus sacrificii sibi correspondentem*

aliis applicare non valent. — Nihilominus censeo, contrarium esse probabilius, scilicet, non posse hujusmodi offerentes aliis applicare hunc fructum, quia in universum censeo omnem effectum ex opere operato esse proprium et personale beneficium, et quasi privilegium personæ concessum, quod non potest ipsa in alium transferre; sicut de indulgentia dicit D. Thom. in 4, dist. 20, art. 5, quæst. 3, ad 2, eum, cui conceditur, non posse fructum illius in alium transferre, nisi speciali facultate in ipsamet indulgentia concedatur; idem ergo est de effectu ex opere operato, qui specialiter concessus est in favorem talis personæ; et hoc constat inductione in effectibus sacramentorum; datur enim per baptismum remissio totius pœnæ, neque est in potestate baptizati, aliqua parte ejus seipsum privare, ut eum alteri applicet, ut supra tactum est. Idemque est in satisfactione sacramentali, quæ in confessione imponitur, ut suo loco dicemus. Idem ergo dicere debemus de hoc effectu sacrificii, quatenus personalis est, quia nulla est specialis ratio ad exceptionem faciendam, nec sufficiente aliqua auctoritate constare potest.

SECTIO X.

Quæ sint necessaria in eo, pro quo sacrificium offertur, ut in eo habeat effectum ex opere operato.

1. *Quilibet non baptizatus incapax est effectus hujus sacrificii ex opere operato.* — Quid in offerentibus necessarium sit, jam supra diximus. In eo ergo, pro quo sacrificium offertur, quatuor desiderari possunt, ut effectum ex opere operato consequatur, capacitas, status, dispositio, indigentia, et de singulis pauca dicenda sunt.

2. *Occurritur scrupulo.* — Primo igitur requiritur capacitas, quam baptismus confert; nam sine charactere baptismali nullus est capax hujus effectus, ut sentit D. Thom., quæst. 79, art. 7, ad 2; cum August., de Anima et ejus origine, lib. 1, c. 9; et idem sumitur ex Chrysost., hom. 3 ad Philip., ubi dicit hoc sacrificium non posse offerri pro catechumeno defuncto, quod verum esse non potest, nisi quoad effectum ex opere operato; nam quoad impetrationem etiam pro illo offerri potest. Et hoc sensu omnes Theologi censent, baptismum, sicut est janua ad alia sacramenta, ita etiam esse ad hoc sacrificium, scilicet, quoad effectum ex opere operato. Et hac etiam ratione specialiter offert Ecclesia pro fidelibus, per quos, baptizatos intelligit; nam illi sunt proprie fideles in foro Ecclesiæ, qui per baptismum fidem professi sunt; et hoc sensu intelliguntur illa verba Canonis: *Memento Domine famulorum famularumque tuarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei;* ita enim solet baptismus signum vel sigillum fidei appellari. Item sicut hoc sacrificium visibile est, ita visibili Ecclesiæ est datum, ut pro se, suisque membris illud offerat, eisque ex opere operato prosit; sed per baptismum constituimur membra hujus Ecclesiæ visibilis; illi ergo tantum, qui baptizati sunt, sunt capaces hujus effectus ex opere operato. Item, illi soli possunt esse participes hujus mensæ; prius enim generari debent, quam nutriri, et reconciliari prius quam ad convivium amicorum admitti; ergo illi etiam soli sunt capaces fructus ex opere operato, ut sacrificium est. Patet consequentia, quia eadem mensa est altare; unde ad eosdem ordinatur sub utraque ratione. Neque est verisimile, Christum pluribus promisisse effectum sacrificii quam sacramenti. Neque aliqua probabili ratione vel auctoritate potest in hoc differentia constitui. Eo vel maxime, quod juxta antiquissimam Ecclesiæ consuetudinem, catechumeni non permittuntur adesse mysteriis, ex quo incipit fieri oblatio sacrificii; semper ergo existimati sunt incapaces effectus hujus sacrificii ex opere operato; alias cur prohiberentur adesse, et cum aliis offerre? Atque hinc facile solvitur objectio, si quis dicat, catechumenum esse posse membrum vivum Christi, et capacem remissionis pœnæ. Respondetur enim, hoc non satis esse, ut eam possit consequi ex opere operato per hoc sacrificium, quia hoc remedium speciale datum est Ecclesiæ pro his, qui in Christo sunt regenerati, sicut et cætera omnia, quæ habere possunt effectum ex opere operato.

3. *Solus viator hujus fructus ex opere operato capax est.* — *Dubium.* — Secundo requiritur status viatoris, nam, si jam sit in termino ultimo beatitudinis, vel damnationis, vel non indiget, vel frui non potest hoc fructu sacrificii, ut ex disput. 77 constat. Difficultas vero est de statu quasi medio, scilicet, animarum purgatorii. Multi enim negant hoc sacrificium habere infallibiliter effectum in his animabus, ut Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 1; Cano, lib. 12 de Locis, 13, ad 9; Cordub., lib. 1, quæst. 3, opin. 4. Hinc autem necessario sequitur illum effectum non esse

ex opere operato, quia talis effectus est infallibilis in eo, qui non ponit obicem; sed in animabus purgatorii non potest esse obex; ergo ex hoc capite non potest in eis impediri effectus; ergo si deficere interdum potest, solum est, quia non est ex opere operato. Ratio vero reddi potest, quia illæ animæ jam non sunt membra Ecclesiæ visibilis; ergo nec sunt in statu, in quo possit ex opere operato prodesse sacrificium visibile, sicut nec visibilia sacramenta eis utilia esse possunt. Secundo, illæ animæ non sunt in statu satisfaciendi, sed satis patiendi; ergo neque ulla satisfactio eis jam prodesse potest, saltem ex certa lege et promissione. Tertio, propter hanc causam alia suffragia Ecclesiæ, et indulgentiæ non applicantur eis infallibiliter, sed per modum suffragii (ut aiunt), ut Deus de congruo acceptet et applicet illa, quod significat August., libro de Cura pro mort. agenda, cap. 1, et in Enchir., cap. 19. Ergo idem erit in præsente; nam est eadem ratio, et quotiescumque Sancti loquuntur de oblatione hujus sacrificii pro defunctis, explicant illam per modum deprecationis et suffragii.

4. *In purgatorio animæ detentæ sunt capaces fructus ex opere operato hujus sacrificii, utpote quæ aliqualiter sint viatrices.* — Nihilominus contraria sententia, sicut magis pia, ita et probabilior est; itaque cum dicimus, statum viatoris requiri ad hunc effectum, comprehendimus statum purgatorii; nam quatenus, qui illic sunt, ad ultimum terminum nondum pervenerunt, aliqua saltem ex parte viatores sunt, maxime quoad remissionem pœnarum, vel etiam culparum venialium obtinendam. Est autem hæc opinio expressa D. Thom. in 4, dist. 45, quæst. 2, art. 3, ad 3; significat eam Albert. Mag., art. 2, ad 6; Durand., dist. 12, quæst. 4; multi recentiores, Petrus Soto, lect. 7 de Eucharist.; Lindan., lib. 4 Panopl., cap. 51; Ruard., art. 16; Hosius, in Confess., cap. 41; Aiala, de Tradit., part. 3; Bellarm., lib. 2 de Purg., cap. 8, qui generatim de suffragiis censet, infallibiliter applicari; quod etiam tenent Covarruv., in cap. Alma mater, part. 1, § 5, num. 11; et Navarr., in cap. in Levit., notabil. 22. Ex hoc autem necessario consequitur, idem a fortiori dicendum esse de hoc sacrificio; nam, ut Concil. Trident. dicit, sess. 25, c. 1, inter suffragia sacrificium Missæ maxime prodest defunctis; ergo, si alia prosunt infallibiliter, hoc multo magis; vel quamvis aliis operibus hoc negetur, non esset negandum huic sacrificio, propter excellentiam ejus. Accedit, quod Trident., sess. 22, can. 1, eodem modo dicit, sacrificium hoc offerri pro vivis et defunctis; et eodem modo loquuntur Cyril. Hierosol., Catech. 5 mystag.; et Chrysost., hom. 68 ad Populum. Multumque favet dictum ejusdem Chrysost., hom. 3 ad Philippenses, quod sumi etiam potest ex August., lib. 1 de Origine animæ, cap. 9, hoc sacrificium non posse offerri pro catechumenis defunctis, sicut potest pro baptizatis; nam, ut supra dicebam, hoc necessario intelligendum est quoad effectum ex opere operato; ergo operatur hoc modo in baptizatis jam defunctis; nam per modum impetrationis etiam in catechumenis operari potest. Præterea in forma sacerdotii æqualiter dicitur : *Accipe potestatem offerendi sacrificium pro vivis et defunctis.* Ergo verisimile est, hanc potestatem esse æque efficacem circa utrosque. Ex his ergo omnibus sufficiens habemus fundamentum, ut credamus, Christum ita instituisse hujus sacrificii efficaciam; in quo tota hæc res posita est, quia sine tali institutione certum est, non posse sacrificium per se habere hanc efficacitatem. Neque item est dubium, quin ex institutione Christi potuerit illam habere. Neque etiam est ulla ratio, ob quam animæ purgatorii fuerint ab hoc effectu excludendæ, ut patebit facile ex responsionibus argumentorum.

5. Ad primum enim respondetur, quod illæ animæ eo modo, quo viatrices sunt, pertinent ad Ecclesiam militantem, nondum enim triumphant. Unde aliquo modo possunt ligari vel absolvi, et cum eis habemus quandam spiritualium bonorum communicationem; hoc ergo satis est, ut sint capaces effectus hujus sacrificii ex opere operato; quod excellentiam legis gratiæ non parum commendat; habet enim remedia, quibus non solum viventibus, sed etiam fidelibus defunctis indigentibus efficaciter subveniri possit. Unde non est similis ratio de sacramentis. Primo quidem propter diversum finem; sacramenta enim ordinata sunt ad gratiam conferendam, sacrificium autem ad pœnas peccatorum tollendas; at vero animæ purgatorii non sunt capaces augmenti gratiæ, absolvi autem possunt a reatu pœnæ. Deinde ratione modi efficiendi, seu applicandi effectum; nam sacramentum applicatur per aliquam actionem circa corpus, et ideo non operatur, nisi in anima unita corpori; sacrificium vero operatur solum per quandam extrinsecam ordinationem seu rela-

tionem, quæ terminari potest ad animam etiam a corpore separatam.

6. Ad secundum negatur consequentia, nam, licet animæ illæ non sint in statu, in quo possint per se satisfacere, sunt tamen in statu, in quo possunt frui aliorum satisfactionibus, præsertim Christi.

7. Ad tertium jam dictum est, antecedens esse dubium, et consequentiam invalidam.

8. Tertio requiritur dispositio; de qua non omnes eodem modo sentiunt; nam qui existimant, pœnam debitam ex prioribus peccatis remissis posse in statu peccati mortalis remitti, consequenter dicunt, id posse fieri per oblationem hujus sacrificii. Unde fit, juxta opinionem hanc, nullam dispositionem requiri ad hunc effectum in eo, pro quo sacrificium offertur; nam etiam si sit in peccato mortali habituali, consequetur illum; idem autem erit dicendum, etiam si sit in peccato actuali, quia, si indignitas personæ non obest, actuale peccatum non addit specialem repugnantiam. Ita sentit in generali Navarrus cum Soto, et aliis in cap. 1, n. 45, de Pœnit., dist. 6, et in speciali de hoc sacrificio, lib. de Orat., c. 19, n. 73. Nihilominus tamen dicendum est, ut hoc sacrificium efficaciter operetur, postulare in eo, pro quo offertur, gratiam gratum facientem, ut necessariam dispositionem. Ita D. Thom., quæst. 79, art. 7, ad 2, et omnes discipuli ejus. Generale fundamentum est, quia is, qui est in peccato mortali, non est capax satisfactionis pro pœna temporali; imo nec satispassionis. Quod fundamentum in sequente tomo ex professo tractandum est; nunc satis est dicere, hæc esse beneficia amicorum, neque esse rationem ullam, ob quam ad inimicos extendantur.

9. *Præter habitualem gratiam nulla necessaria dispositio est ad percipiendum fructum Eucharistici sacrificii ex opere operato.* — Tria vero supersunt circa hoc declaranda. Primum est, an præter dispositionem gratiæ habitualis requiratur aliqua alia (supposito etiam charactere baptismali) in eo, qui recepturus est hunc effectum. Respondetur, nullam aliam dispositionem requiri. Probatur, quia, vel illa est habitualis, vel actualis. Non primum, ut per se constat, quia cum gratia habituali comprehendimus omnes virtutes et dona, quæ illam comitantur, præter quæ nihil habituale ad salutem requiritur. Nec etiam secundum, quia non est necessaria actualis devotio, neque aliquis bonus affectus, quia etiam ad effectum sacramenti, hoc non est per se necessarium; ergo multo minus erit ad hunc effectum; imo nec actualis aliqua consideratio necessaria est; nam etiam si contingat, alium nihil scire, nec cogitare de oblatione sacrificii pro ipso facta, vel etiam si sit dormiens, quando illi applicatur effectus, dabitur illi, si in gratia sit. Sicut etiam contingit in communicatione satisfactionis ex opere operantis; nam, si ego applico alteri satisfactionem meam, ipso nihil sciente, revera Deus illam acceptat, et remittit alteri pœnam. Ratio autem hujus est sumenda ex modo, quo hic effectus applicatur; non enim fit per aliquam actionem recipientis; sed solum per intentionem, et quasi extrinsecam donationem alterius. Item, quia hæc dispositio, neque est necessaria ex parte sacrificii (nam ille, pro quo fit oblatio, nullo modo ad sacrificium concurrit), neque etiam ex parte ipsius effectus, quia, cum sit sola remissio pœnæ, non requirit specialem præparationem ex parte hominis. Dices, saltem requirere consensum ejus, et voluntatem acceptandi tale beneficium. Respondetur, sufficere virtualem et interpretativam, quæ nulli deest; unusquisque enim cupit a pœnis liberari, et libenter hoc beneficium remissionis acceptat; sicut enim pœna est veluti intrinsece, seu ex natura sua involuntaria, ita e contrario remissio pœnæ voluntaria censetur, saltem virtualiter et implicite, et hoc satis est ad hunc effectum. Unde ulterius addo, non requiri etiam carentiam omnis actualis peccati venialis; nam etiam ille, qui actu est peccans venialiter, potest consequi hunc effectum, quia non habet oppositionem cum illo, respectu pœnæ relictæ ex alia culpa remissa; non vero respectu pœnæ, quæ debetur propter culpam ipsam, quæ actu committitur; nam illa non potest ante culpam remitti; et ideo respectu illius dici potest obex talis culpa, non vero respectu alterius, quia, sicut potest una culpa venialis sine alia tolli, ita multo magis potest tolli pœna relicta ex prioribus peccatis, sine veniali culpa; secus vero est de peccato mortali actuali, quia hoc secum non compatitur habitualem gratiam.

10. *Veniale actuale peccatum non impedit hujus fructus perceptionem quoad pœnam pro aliis debitam.* — Secundo inquiri potest, an hic effectus sit major cæteris paribus, in eo, qui melius est per gratiam dispositus, vel per majorem devotionem; D. Thom. enim, dicta quæst. 79, art. 5, absolute dicit, hanc oblationem esse satisfactoriam illis, pro quibus

offertur, vel etiam offerentibus, secundum quantitatem suæ devotionis; et ita etiam sentiunt Soto, lib. 8 de Justitia, quæst. 2, art. 2; et Sylvest., verba Miss., quæst. 9; et ratio esse potest, quia, si dispositio requiritur ad effectum ergo et melior dispositio conducit ad meliorem effectum. Ita enim supra de offerentibus argumentabamur, et de sacramentis, eorumque effectibus eodem modo ratiocinati sumus. Et generale principium est, quia causa perfectius operatur in subjecto melius disposito.

11. *Supposita in subjecto capacitate, hujus fructus quantitas ex applicantis intentione est sumenda.* — Nihilominus censeo, non esse sumendam ex hoc capite quantitatem seu variationem hujus effectus. Ita tenet Cajet., tom. 3 Opuscul., tract. 3, quæst. 2; et idem sentit Durandus in 2, dist. 45, quæst. 3, num. 7 et 8; et D. Thom. ibi, quæst. 2, art. 3, quæstiunc. 1, dicit, suffragium, quod alicui prodest ex applicatione alterius, totum pendere ex intentione applicantis, ita ut remoto impedimento, tantum applicetur, quantum ipse vult. Ex quibus verbis (quæ verissima sunt) sumenda est in præsenti ratio; nam hic effectus, respectu ejus, pro quo offertur, ut sic, totus pendet ex intentione sacerdotis applicantis. Ergo tantus est quantum esse vult applicans. Neque in hoc pendet ex dispositione alterius, nisi quoad hoc solum, ut obex non ponatur. Unde, quoad hoc non est eadem ratio de offerentibus ut sic, quia effectus illis respondens non pendet solum ex intentione alterius, neque extrinsecus (ut sic dicam) ab illa provenit, sed in propria actione et oblatione fundatur, quam melior dispositio facit moraliter meliorem, et acceptiorem Deo. Atque eadem ratio differentiæ est de effectibus sacramentorum, quia non pendent in actione sua ex intentione alterius; sed veluti naturaliter agunt juxta dispositionem suscipientis. Denique non est simile de aliis causis, quæ per se agunt juxta dispositionem passi; nam in præsenti hæc causalitas solum est moralis per modum cujusdam donationis, quæ tanta est, quantam vult is, qui donat, neque aliud ex parte recipientis requirit, nisi capacitatem absque impedimento. Unde potest retorqueri argumentum; nam quando dispositio solum requiritur, ut removens prohibens, nihil ad effectum refert, quod dispositio sit major vel minor, dummodo quælibet illarum totum impedimentum auferat; sic autem est in præsenti; nam quælibet gratia, etiam minima, aufert totum impedimentum inimicitiæ divinæ, et ad hoc solum necessaria est, ut satis constat ex dictis. Ostendimus enim, actualem dispositionem per se hic non concurrere, quia neque effectus est talis, ut illam postulet, nec modus recipiendi illum, quia non est per aliquem concursum ipsius recipientis; major autem, vel minor intensio gratiæ habitualis, etiam est impertinens ad hunc effectum, ut Soto ipse fatetur, quia quicumque est in gratia, est capax remissionis pœnæ, neque aliquid amplius ad hoc confert major intensio gratiæ.

12. Præterea declaratur res tota in hunc modum, quia effectus, respondens oblationi sacerdotis ut sic, determinatus est ex institutione, semperque est in se omnino æqualis, quia non habet unde varietur, cum non pendeat ex dispositione sacerdotis, neque ex illa augeatur vel minuatur, ut supra ostensum est. Rursus hic effectus applicatur, ut diximus, per intentionem sacerdotis, quæ in hoc est libera, per se loquendo, et potest totum effectum applicare, cui voluerit. Unde, si totum applicet Petro, ille consequetur totum, etiam si sit minus sanctus, quam reliqui omnes; si vero applicet Petro et Paulo, et velit æqualiter inter eos dividi, ita fiet, etiam si illi sint inæqualiter sancti, quia in hac applicatione sacerdos habet liberam potestatem; ergo effectus sacrificii non variatur ex varia dispositione eorum, pro quibus offertur. Quod si interdum velit sacerdos, ut effectus distribuatur inter plures, juxta eorum dignitatem in genere gratiæ, tunc ita quidem fiet, non tamen ex vi inæqualis dispositionis, sed ex vi intentionis et voluntatis applicantis. Sicut contingit in applicatione satisfactionis ex opere operantis, quæ datur, vel distribuitur juxta voluntatem applicantis, dummodo alii sint capaces, id est, non sint in mortali peccato. Quod autem sint magis, vel minus sancti, nihil refert ad hunc effectum, qui per se pendet solum ex donatione alterius. Ad rationes igitur in contrarium jam responsum est; D. Thom. autem, cum disjunctive loquatur, posset sufficienter de offerentibus intelligi, vel, si de utrisque intelligatur, non oportet, ut eodem modo utrisque conveniat, sed cum proportione; nam in offerentibus prærequiritur talis dispositio ratione oblationis. In his vero, pro quibus offertur, solum quatenus necessaria esse potest ad removendum impedimentum.

13. *Quæsitum. — Cui applicatus est talis fructus, dum obicem illi opponebat, obice remoto nihil illius consequitur.* — Tertio inquiri potest, an hic effectus detur, recedente fictione, quando per obicem fuit impeditus. Navarr. enim supra docet, si hoc sacrificium offeratur pro homine existente in peccato mortali, qui non habeat reatum alterius pœnæ temporalis, quæ posset statim remitti (ut ipse putat), postea, remissa illa culpa mortali, remitti ratione sacrificii præteriti pœnam aliquam temporalem, cujus reatus alioqui maneret, post remissam culpam. Sed hanc sententiam existimo falsam. Primo, quia nullum habet fundamentum, et alioqui non est rationi consentaneum, ut ei, qui in peccato mortali perdurat, jam sit, quantum est ex parte acceptationis divinæ, remissa pœna temporalis, tali peccato debita, veluti sub ea conditione, si aliquando talis culpæ veniam consequatur. Secundo, quia supra dixi, sola illa sacramenta habere effectum, recedente fictione, quæ iterari non possunt, et ideo habent necessitatem aliquam; sed hoc sacrificium iterari facillime potest, et nulla est necessitas hujusmodi privilegii; ergo non est gratis, et sine fundamento asserendum in favorem hominis qui in suo peccato perdurat. Tertio, quia hoc sacrificium oblatum pro justo tunc non indigente satisfactione non acceptatur et quasi conservatur illi, ut quando postea indiguerit, recipiat fructum illius, ut jam dicam; ergo multo minus acceptabitur illo modo respectu peccatoris. Non igitur redit postea hic effectus, sed manet in thesauro Ecclesiæ, ut supra declaratum est.

14. *Quem reatus temporalis pœnæ non tenet, ei hujus fructus portio non respondet.* — Quarto requiritur indigentia ad hunc effectum sacrificii ex opere operato, id est, ut is, pro quo offertur, habeat aliquem reatum pœnæ temporalis relictum ex culpa remissa; nam, si culpa nondum est remissa, ut jam dictum est, illam impedire remissionem pœnæ propter ipsam culpam; si autem est plene facta remissio, quoad totum reatum pœnæ, nihil superest per hoc sacrificium agendum. Sicut in naturalibus, ut agens agat positive, necesse est supponat aliquam privationem, et ut agat privative, id est, expellendo, necesse est, ut supponat aliquid formæ in subjecto, quia si tota est expulsa, nihil illi superest agendum. Et ob hanc rationem, nihil potuit hoc sacrificium ex opere operato conferre Beatissimæ Virgini; et idem est de quocumque justo pro eo tempore (si tamen aliquod est) in quo nullum habet reatum temporalis pœnæ. Sed quæri potest, an in eo casu maneat talis fructus in acceptatione divina applicatus tali justo, ut, quando postea illo indiguerit, eo fruatur. Respondetur, minime ita applicari seu acceptari; non est enim conveniens providentiæ modus, ut ante commissam culpam sit jam veluti satisfactum pro pœna, alias quodammodo posset postea impune peccare, nec culpa postea commissa faceret proprie dignum pœnæ, quia inveniret jam solutam. Item, si quis recipiat sacramentum pœnitentiæ cum tali modo et dispositione, ut de se sufficiat ad tollendum reatum pœnæ ut centum, et in tali homine non sit nisi reatus pœnæ, ut quinquaginta, non propterea reservatur in posterum ille effectus, ut ex peccatis postea committendis veluti compleatur. Similiter in satisfactionibus ex opere operantis, si quis justus eo die, quo nihil debet, actus pœnitentiæ faciat, non reservatur illi talis satisfactio pro peccatis, quæ postea committit; ergo multo minus id fiet in effectu hujus sacrificii. Unde in eo casu dicunt aliqui sacrificium quidem non operari in eo, qui non indiget, neque etiam effectum ejus manere suspensum, aut prorsus amitti, sed dari aliis qui indigent, ex divina pietate, et mutua hominum charitate. Ita D. Thom. in 4, dist. 45, seu in addit., quæst. 71, art. 14, ad 3.

15. Addendum vero est, necessariam esse applicationem seu intentionem offerentis, ita ut ipsemet velit, ut si Petrus, pro quo sacrificium offert, illo non indiget, fructus ejus applicetur aliis indigentibus, sive in particulari eos designet, sive tantum in communi; nam, si hoc non faciat, et intentio ejus sistat in sola illa persona, quæ non indiget, fructus sacrificii non manet applicatus, et ideo nulla dabitur, sed in thesauro Ecclesiæ manebit, juxta principia posita. Quapropter prudens consilium est, semper habere prædictam intentionem; imo hic est optimus modus offerendi pro aliquo sacrificium, secunda intentione, ut vocant.

SECTIO XI.

Utrum effectus hujus sacrificii sit infinitus intensive.

1. *Prima opinio.* — Hæc quæstio est celebris et valde controversa, quamvis sine causa, ut opinor. Sunt ergo duæ oppositæ sententiæ,

Prima affirmat, hunc effectum esse infinitum intensive. Hanc tenet Cajetanus supra, quæst. 79, art. 5, ubi hoc sensu dicit, unam Missam esse valoris infiniti, et ideo ex sui quantitate sufficere ad satisfaciendum pro pœnis omnium peccatorum, tam viventium quam mortuorum; idem tenet Cajetanus, tomo 2 Opusc., tract. 3, quæst. 2; Sylvester, verb. Missa 1, q. 9; Viguerius, in Institut., cap. 16, § 2; Cano, lib. 12 de Locis, cap. 13, ad 10; Ruardus, art. 16, § 2; inclinat Soto in 4, dist. 11, quæst. 2, art. 5, dist. 14, quæst. 2, art. 2, retractans quod prius docuerat, fortasse melius. Fundamentum est, quia hoc sacrificium est infinitum ex parte rei oblatæ, et non est minus infinitum ex parte offerentis, quia, licet sacerdos videatur persona finita, tamen non offert in sua, sed in Christi persona, et est veluti æquivalenter Christus, qui est principalis offerens; ergo est tam infiniti valoris, sicut sacrificium crucis, et nihil minus habet, quam illud, ut Chrysostomus intulit, hom. 2 super ad Timoth. Denique est hoc sacrificium infinitum in repræsentando et continendo virtutem passionis Christi, quia virtus instrumenti tanta est quanta principalis agentis; imo est eadem, cum instrumentum non operetur, nisi in virtute principalis agentis; hoc autem sacrificium est veluti organum continens in se totam virtutem sacrificii crucis, ut sumitur ex Concilio Tridentino, sessione 22, cap. 1.

2. *Secunda opinio.* — Secunda opinio negat, sacrificium hoc habere valorem, vel effectum infinitum intensive. Tenet expresse D. Thomas in 4, dist. 45, quæst. 2, art. 4, quæstiunc. 3, ad 2; Bonaventur. ibi, art. 2, quæst. 3, ad ultimum; Richard., art. 2, quæst. 3; Paludan., quæst. 2; Durand., quæst. 3; Major, quæst. 2; Scotus, Quodl. 20; Gabriel, lectio 26 et 27 in canon.; Soto, lib. 9 de Justit., quæst. 2; Covarr., qui alios refert, in cap. Alma mater, 1 part., § 5, num. 5 et sequentibus. Fundamentum horum auctorum fuisse videtur, quia licet res oblata in hoc sacrificio sit infinita, tamen oblatio ipsa, in qua essentia sacrificii consistit, finita est, et ab offerente finito, qualis est sacerdos, quod videtur etiam insinuasse D. Thom. supra, quæst. 79, art. 5, dicens : *In satisfactione magis attenditur affectus offerentis, quam quantitas oblationis;* per quantitatem autem oblationis intelligit quantitatem rei oblatæ, et patet exemplo, quod statim subjungit, dicens : *Unde et Dominus dicit Lucæ 22, de vidua, quæ obtulit duo æra, quod plus omnibus misit.* In eodem igitur sensu addit D. Thom. : *Quamvis ergo hæc oblatio ex sui quantitate* (id est, ex parte rei oblatæ) *sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna, tamen fit satisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus, secundum quantitatem suæ devotionis, et non pro tota pœna;* ac si diceret, quia actio offerendi finita est, limitatum habere effectum.

3. *Distinctio valoris ab effectu.* — Ut et rem explicemus, et simul constet, quid sentiendum sit de relatis opinionibus, primum omnium distinguere oportet, in hac oblatione, valorem operis ab effectu. Valor enim significare videtur dignitatem moralem quam oblatio habet, ut ea sufficere possit ad meritum, satisfactionem vel impetrationem, si juxta divinam ordinationem ad aliquid horum referatur; effectus autem est id, quod de facto datur, vel dari potest, juxta Christi institutionem, ob talem oblationem; loquimur enim de effectu ex opere operato. Unde etiam sic consideramus sacrificium, ut est a Christo offerente, et a sacerdote, ut gerente personam ejus; hæc enim duo moraliter pro eodem reputantur; si autem consideretur hoc sacrificium, ut est ab Ecclesia, sic etiam potest in eo considerari valor, saltem ad impetrandum, et effectus inde proveniens; ut vero est a privatis personis, sic etiam potest in eo considerari valor ex opere operantis, et effectus illi correspondens.

4. *Hujus sacrificii valor, ut a summo sacerdote Christo offertur, infinitus est; tamen nullum meritum vel satisfactio, sed impetratio sola est in ipso.* — Dico ergo primo : hoc sacrificium secundum se, et prout a suo principali offerente offertur, est infinitum in ratione sacrificii, atque adeo infinitum habet valorem, ratione cujus, si cætera necessaria concurrerent, posset esse infinite meritorium et satisfactorium; de facto tamen nulla est in eo satisfactio, nullumve meritum, ut est opus Christi, sed sola impetratio. Hanc conclusionem, maxime quoad priorem partem, probat fundamentum primæ sententiæ, quia hoc sacrificium, non solum ex parte rei oblatæ, sed etiam ex parte offerentis infinitum est, quod non satis videntur considerasse aliqui ex auctoribus citatis in secunda opinione; nam, licet hoc sacrificium immediate offeratur per os et manus sacerdotis, tamen revera Christus est, qui per illum offert, vel actualiter, ut supra declaravi (quod non parum declarat et exaggerat dignitatem hujus sacrificii), vel

certe mystice seu repræsentative, quod in rigore etiam satis esset ad infinitatem in genere sacrificii, saltem in ordine ad impetrationem. Quod ita declaro, quia, quando sacerdos offert hoc sacrificium, Pater æternus, intuens donum illud, non sistit in sacerdote, sed in illo respicit personam Filii sui, quem repræsentat, et ideo acceptat illam purissimam oblationem, ut summe gratam et acceptabilem sibi. Ergo sub hac ratione sacrificium hoc habet infinitatem quamdam in genere sacrificii, non tantum ex parte rei oblatæ, sed etiam ex parte offerentis, non minus, quam habuit sacrificium, quod Christus per se obtulit in cœna; nam est prorsus idem et ejusdem dignitatis. Nam, quod nunc interveniat ministerium sacerdotis, est quidpiam valde materiale, quod non diminuit moralem æstimationem seu valorem oblationis. Et confirmatur, nam hac ratione verba consecrationis prolata a sacerdote non sunt minus efficacia ad mysterium perficiendum, quam fuere, a Christo prolata; quia licet sacerdos non sit realiter Christus, tamen mystice est Christus, in cujus persona loquitur, et vere profert eadem verba, quæ Christus protulit; ergo et oblatio, quatenus ab illo est, sub hac ratione est æque digna, et ejusdem valoris. Atque hinc sequitur (quod in altera parte conclusionis dicebatur), oblationem hanc, si cætera necessaria concurrant, ex parte sua sufficere ad infinitum meritum et satisfactionem; addita enim illa conditionali, est res evidenter consequens ex priori parte, quia ex parte oblationis nihil amplius desiderari potest, quam infinita dignitas et valor. Tamen ex defectu illius conditionis fit (quod tertio loco dicebamus), de facto nullam esse novam satisfactionem, vel meritum in hoc sacrificio, ut est a Christo. Nam si consideremus Christum, ut nunc per proprium actum suæ voluntatis et intellectus offerentem simul cum sacerdote, et per ipsum, sic actio Christi solum ratione status personæ est incapax novi meriti, vel satisfactionis, quia jam Christus est extra statum merendi, vel satisfaciendi pro nobis, quod est certissimum, neque ab ullo Catholico negari potest; jam enim Christus nostram redemptionem consummavit. Si vero consideretur illa oblatio præcise, ut est a Christo repræsentato in sacerdote, vel a sacerdote, ut repræsentante personam Christi, sic etiam non est meritoria vel satisfactoria oblatio; non quidem ratione status personæ Christi, si proprie et in rigore loquamur; dici enim posset, Christum repræsentari hic a sacerdote, ut fuit in statu passibili, quando hoc sacrificium instituit; vel certe repræsentari simpliciter, ut est sacerdos, secundum ordinem Melchisedech, abstrahendo ab statu. Ratio ergo propria est, quia ille modus offerendi repræsentative tantum, licet ad impetrationem possit sufficere, non tamen ad novam satisfactionem vel meritum, propter rationem, quam supra de Ecclesia tetigi, sect. 8. Hæc enim oblatio per solam repræsentationem, solum per denominationem extrinsecam attribuitur ei, in cujus persona fit, et respectu illius, ut sic, non est actio humana per propriam voluntatem, et libertatem ejus, distinctam ab ea, qua in principio, et instituit nomine suo hoc offerri; et ideo potius est ibi repræsentatio et commemoratio prioris meriti vel satisfactionis, quam novum meritum vel satisfactio; nam hæc non conveniunt, nisi actioni vel passioni humanæ, quatenus humana et libera est. Nec refert, quod ut est a sacerdote, sit humana et libera, quia libertas est privata et personalis ipsius sacerdotis; unde conducere potest ad ejus meritum vel satisfactionem ex opere operantis, non vero ad satisfactionem novam infinitam, quæ oriri debet ex Christi persona et voluntate. Neque est omnino contemnenda prior ratio, quæ in hunc modum explicari potest, quia sacerdos præcise repræsentat Christum, ut summum Pontificem et sacerdotem, non vero ut merentem vel satisfacientem; hæc enim posteriora sunt, et quasi extrinseca ad munus sacerdotale; et ideo oblatio sacerdotis in persona Christi solum id habet, quod præcise est de ratione sacrificii, quia sacrificium et sacerdotium sibi invicem respondent; et ideo etiam habet infinitatem in ratione sacrificii, non tamen in ratione meriti, vel satisfactionis. Atque hinc tandem probata fere manet ultima pars assertionis, nimirum, hoc sacrificium esse infinitum in impetrando, ita ut de novo sit in illo infinita vis impetrandi, quoad sufficientiam, quod quidem ex parte rei oblatæ per se notum est; ex parte autem personæ offerentis declaratur utroque modo supra posito. Etenim, si Christus consideretur ut actu offerens, habet actum de se infiniti valoris; et alioqui Christus nunc est in statu impetrandi. Ergo de facto est illa actio infinite impetrativa, quanquam in re nunquam impetret effectum intensive infinitum, quia nunquam ordinatur, nec prudenter ordinari potest ad talem effectum, et ideo dixi,

hanc impetrationem esse infinitam quoad sufficientiam, non quoad efficaciam, sicut alias dicitur de merito et satisfactione Christi; nam, tam impetrativa est oratio, vel oblatio Christi gloriosi, quam fuit meritoria, vel satisfactoria actio Christi viatoris. Si autem consideretur hæc oblatio præcise, ut est a sacerdote repræsentante Christum, sic etiam est infinite impetrativa, tum quia nititur præcedentibus Christi meritis, ratione quorum habet vim ad impetrandum quidquid ex justitia debetur; tum etiam quia ad impetrandum sufficit illa habitudo extrinseca, ut supra declaratum est in impetratione Ecclesiæ orantis per ministrum iniquum, et in hac oblatione sacerdotis in persona Christi, quia Deus non respicit donum, ut a sacerdote, sed ut a Christo oblatum.

5. *Effectus ex opere operato hujus sacrificii est finitus intensive.* — Dico secundo : nihilominus effectus ex opere operato, quem hoc sacrificium potest conferre, est finitus intensive. Hic est proprius sensus secundæ opinionis, et revera est directa ac propria responsio quæstionis, quia proprius effectus sacrificii vocatur ille, qui est ex opere operato. Ratio vero non est illa, quam afferebat secunda sententia; illa enim ex dictis in præcedenti assertione refutata est. Ratio igitur vera est, quia effectus ex opere operato non pertinet ad sufficientiam, sed ad efficaciam; quoad efficaciam autem non potest sacrificium esse infinitum, cum nec sacrificium crucis hoc habuerit, quia efficacia respicit effectum in re ipsa dandum; non datur autem, nec dari potest effectus infinite intensus. Præterea est ratio a priori, quia hic effectus non est mensurandus ex infinitate sacrificii, sed ex institutione et promissione Christi; quamvis enim hoc sacrificium incruentum, sit infinitum, tamen institutum est (inter alia) ut sit quoddam instrumentum ejusdem Christi ad applicandum nobis satisfactionem sui sacrificii cruenti, ut sumitur ex Concil. Trident. sæpe allegato. Non enim repugnat, Christum in propria specie existentem uti oblatione sui, vel seipso, ut sacramentaliter existente, ad applicandum nobis divitias passionis suæ; non potuit autem assumi hoc sacrificium ut instrumentum, nisi ad determinatum et finitum effectum, qui per voluntatem Christi taxari debuit; hæc enim in aliud principium revocari non potest; sic enim taxatus etiam est effectus Eucharistiæ, ut est sacramentum, quamvis, sub ea ratione, etiam quid infinitum sit. Nec refert, quod talis effectus non sit omnino determinatus ad eumdem gradum vel terminum respectu omnium, nam fortasse est major in melius disposito, saltem in privatis offerentibus, ut sic; satis enim est, quod in unoquoque habeat præfixum terminum indivisibilem, juxta talem dispositionem; simpliciter tamen habebit aliquem terminum maximum, juxta maximam ac perfectissimam dispositionem, sicut etiam contingit in sacramentorum effectibus.

6. *Eucharisticum sacrificium, ut in persona Ecclesiæ offertur, cum in valore ad impetrandum, tum in effectu finitum est.* — Dico tertio : hoc sacrificium, quatenus offertur in persona Ecclesiæ, habet effectum et valorem finitum ad impetrandum. In hac conclusione omnes conveniunt, quia hic valor fundatur in sanctitate Ecclesiæ, ad quam respiciens Deus, tanquam ad sponsam sibi gratam, cujus nomine hoc sacrificium sibi offertur, gratum illud habet et acceptum, ut propter illud postulata concedat. Sanctitas autem Ecclesiæ finita est; ergo et hic valor est finitus; quoad hoc enim locum habet, quod D. Thom. dixit, oblationem magis attendi ex conditione offerentis, quam ex re oblata. Atque hinc infertur primo, hunc valorem posse crescere, et minui, quo in Ecclesia fuerint sanctiores; est enim eadem proportionalis ratio, ut recte vidit Gabriel, lect. 26 in canon., cui sine causa contradixit Soto, dist. 13, quæst. 1, art. 6, in fine. Nullam enim rationem affert, sed laborat in æquivoco, non distinguens inter hunc valorem, et illum, quem habet oblatio, ut est a Christo. Unde infero secundo, hunc valorem melius dici ex opere operantis, ut loquuntur Corduba, Covarr. et alii, quam ex opere operato, ut loquuntur Scotus et Gabriel. Quamvis enim hæc differentia tantum sit de modo loquendi, tamen est utilis hic modus ad tollendam æquivocationem, et habet fundamentum, quia hic valor fundatur in sanctitate Ecclesiæ, et non in speciali Christi promissione, ut ex superioribus satis constat.

7. *Sacrificii hujus valor, ut a privato offerente dimanat, undiquaque est finitus.* — *Objectio.* — *Solutio.* — Dico quarto : valor et fructus hujus sacrificii, ut est ex opere operantis, respectu sacerdotis vel cujuscumque alterius offerentis privati, est infinitus intensive, tum in ratione meriti, quia non meretur, nisi unum aut alterum gradum gratiæ aut gloriæ; tum in ratione satisfactionis,

quia non delet, nisi certam pœnam et finitam; tum etiam in ratione impetrationis, quia persona sic offerens finita est, ejusque actio est simpliciter finita, etiam in genere moris; et hoc probat bene ratio secundæ sententiæ, et doctrina D. Thom. ibi adducta, quæ sumpta est ex Greg., hom. 5 in Evangelia, dicente : *Non perpendit Deus in suo sacrificio, quantum, sed ex quanto offeratur;* et lib. 7 Registri, epist. 126, dicente : *Hinc patenter ostenditur, quia non offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt, quia in omnipotentis Dei judicio, non quid datur, sed a quo datur, inspicitur.* Non est autem sensus horum verborum rem oblatam nihil conferre, sed illam non sufficere sine offerente, et dignitate ac effectu ejus. Dices, hinc sequi infinitatem rei oblatæ sufficere, ut oblatio sit valoris seu meriti infiniti; nam, si aliquid confert, ergo quo fuerit melior, plus conferet; ergo infinita conferet infinitatem; hac enim ratione, sola persona offerens, si infinita sit, sufficit ad infinitatem oblationis, etiam si res oblata non sit infinita. Respondetur hoc argumentum esse vulgare et generale de omnibus actibus, qui habent objectum infinitum, nam in præsenti res oblata solum se habet ut objectum seu materia circa quam, respectu oblationis. Probat ergo argumentum infinitatem quamdam secundum quid, quia nimirum ex parte rei oblatæ nulla oblatio potest esse altior aut eminentior; est enim ex illo capite summa, quæ esse potest, atque adeo altioris rationis, quam sit omnis oblatio rei finitæ; non est autem infinita simpliciter, quia hæc infinitas maxime pendet ex dignitate personæ operantis. Unde actio, qua nos offerimus Christum, ex parte nostra finita est, et non adæquat dignitatem objecti sui, ideoque solum habet meritum et satisfactionem finitam ex opere operantis. Fundamenta aliarum opinionum non indigent nova responsione; nam ex dictis satis expedita sunt.

SECTIO XII.

Utrum effectus hujus sacrificii sit infinitus extensive; ideoque, oblatum pro multis, tantum valeat singulis, ac si pro solo uno offerretur.

1. *Quæstionis sensus.* — Quæstio hæc confundi solet cum præcedente, est tamen valde diversa; nam, licet causa aliqua non possit formam producere ultra certum gradum intensionis, potest tamen interdum totam illam formam et æque intensam in multis subjectis producere; ut si ignis simul efficiat calorem ut octo in tribus vel quatuor subjectis sibi applicatis, aut si posset idem efficere simul in quacumque multitudine subjectorum, sicut potest successive. Sic igitur sacrificium, quamvis solum possit tres vel quatuor gradus satisfactionis applicare uni et eidem personæ, adhuc restat dubitandum, an eosdem seu æquales possit conferre duobus vel tribus, et sic in infinitum, et hanc potestatem vocamus infinitatem extensivam; an vero potius ita sit finitus hic fructus, sicque limitata efficacia sacrificii, ut, si pro pluribus offeratur, prout offerri potest, dividendus necessario sit ille fructus inter ipsos, ideoque quo fuerit pro pluribus oblatum, eo minor fructus ad singulos perveniat.

2. *Prima opinio.* — Prima opinio est, hunc effectum integre multiplicari in omnibus et singulis personis, pro quibus hoc sacrificium offertur, in quocumque numero sint absque ullo termino, nec minui fructum unius ex consortio aliorum; atque hoc sensu esse hoc sacrificium infinitæ efficacitatis extensivæ. Hanc opinionem tenent Cajet., Sylvest., Cano, et citati sectione præcedente; et Cordub., lib. 1, quæst. 3; Petrus Soto, lect. 7 de Euchar. Hi vero auctores fundant hanc sententiam solum in infinitate rei oblatæ, seu ipsius sacrificii. Sed si intelligant hanc infinitatem in agendo consequi necessario ad infinitatem in essendo, non est verum, nec solidum fundamentum, ut facile constat ex dictis sectione præcedente, quia effectus ex opere operato hujus sacrificii (de hoc enim præcipue loquimur) totus pendet ex promissione et institutione Christi, et ideo ex illa petenda est etiam quantitas talis effectus. Si autem ex illa infinitate solum sumant congruentiam, sub qua fuit expediens, Christum ita instituere et promittere efficaciam hujus sacrificii, est probabilis conjectura. Præsertim, si addamus, hanc esse naturam sacrificii, ut pro pluribus offeratur; ergo consentaneum est, ut sacrificium infinitum et summe perfectum, ita possit pro pluribus offerri, ut eam ob causam nihil detrimenti singuli patiantur. Et confirmatur, nam absurdum est dicere, quo plures conveniunt ad idem sacrum audiendum, eo magis minui singulorum fructum. Aut, cum parochus sacrificium offert pro plebe sua, ex hoc solum, quod contingat plures esse justos et indigentes tali fructu, minorem singulis provenire. Ergo verisimilius est, institutionem ita factam esse, ut unicuique promissus sit

integer fructus juxta suam dispositionem, sive plures, sive pauciores concurrant.

3. *Secunda opinio. — Variæ circa opinionem hanc explicandam divisiones.* — Secunda opinio est, hunc fructum esse finitum etiam extensive, ideoque applicatum multis, non multiplicari, sed dividi, atque ideo esse minorem in singulis. Ita sentiunt D. Thom., Scotus, Gabriel, Soto, et fere alii auctores citati sectione præcedente opinione secunda. Addit vero Soto in 4, dist. 13, quæst. 2, art. 1, quemdam fructum sacrificii provenire fidelibus ex generali applicatione, seu oblatione sacrificii; alium vero ex speciali intentione et voluntate sacerdotis. De priori ait, veram esse priorem sententiam, quod talis fructus non minuitur in singulis, etiamsi in infinitum multiplicetur; de posteriori vero, esse omnino finitum, et, pluribus applicatum, non multiplicari, sed dividi. Contrario tamen modo distinguit Sylvester, verbo Missa, primo, quæst. 9. Nam si sacrificium (inquit) speciali intentione offeratur pro multis, ita ut sacerdotis intentio ad unumquemque determinate feratur, tunc omnes accipiunt integrum effectum, et singulis ita prodest, ac si pro uno tantum offerretur. At vero, si intentio (inquit) solum feratur ad aliquid commune, ut, v. gr., pro collegio, pro plebe, tunc ait, tali oblationi unum tantum adæquatum fructum respondere, illumque inter membra illius communitatis dividi; et consequenter, quo plura fuerint, eo ad singula minorem partem fructus provenire. Aliter distinguit Scotus, dicto Quodl. 20, in primarium et secundarium fructum; primarium dicit esse, qui speciali intentione sacerdotis applicatur, et hunc dicit esse limitatum, pluribusque applicatum non multiplicari, sed dividi; secundarium autem vocat illum, qui provenit absque speciali applicatione sacerdotis, et quoad hunc non esse limitatum sacrificium, sed tantum prodesse multis et singulis, ac si unus tantum esset. Quæ distinctio videtur eadem cum illa, quam Soto tradit; unde apparet illam ex Scoto sumptam fuisse. Aliæque similes distinctiones ab auctoribus in hac materia traduntur, quæ nec satis fundatæ videntur, nec ad rem explicandam multum deserviunt; ut ergo ex principiis positis materiam hanc facilius et clarius expediamu , præ oculis habenda est distinctio offerentium ut sic, et eorum pro quibus fit oblatio. Rursus recolenda est distinctio fructus ex opere operato, vel per solam impetrationem.

4. *Prima conclusio. — Probatur conclusio a posteriori. — A priori.* — Dico ergo primo : quando plures offerentes concurrunt cum sacerdote ad idem numero sacrificium, omnes et singuli, quatenus offerentes sunt, accipiunt integrum fructum, non minorem, quam si unus tantum esset offerens; unde in hoc sensu fructus hujus sacrificii potest quodammodo dici infinitus, vel potius augmentabilis in infinitum extensive. In hac conclusione habet verum prima sententia, quam a nullo auctore existimo negari. Potest quidem inter eos esse controversia, an isti offerentes, ut sic, recipiant aliquem fructum ex opere operato, vel solum ex opere operantis, vel per modum impetrationis. Quod autem hic fructus, qualiscumque ille sit, fiat prædicto modo, nec minuatur in singulis ex aliorum consortio, a nemine, ut arbitror, negari potest. Et hoc imprimis recte probatur a posteriori illo inconveniente supra illato, quod alias audientes Missam minorem fructum reciperent, solum ob multitudinem audientium, quod sine dubio est valde absurdum. Secundo probatur a priori; nam supposita institutione, ut a nobis supra declarata est, hoc videtur necessario consequens, quia quando plures sic offerunt idem sacrificium, non potest in singulis minui fructus ratione rei oblatæ, neque etiam ratione oblationis, aut personæ proxime, vel remote offerentis; ergo nullo modo. Prima pars antecedentis ita declaratur : nam in lege naturæ aut veteri, quando offerebatur agnus in sacrificium, si plures convenirent ad unum et eumdem agnum offerendum, videtur futurum fuisse consequens, ut ex parte rei oblatæ uniuscujusque oblatio esset minus fructuosa et laudabilis, quam si unusquisque per se totum agnum offerret, quia agnus ille erat res finiti valoris, et ideo quo plures conveniebant ad illum offerendum, eo unusquisque minus offerebat. At vero in præsenti non ita est; nam agnus immaculatus, quem offerimus, est infinitus, et ideo, licet ad illum offerendum multi conveniant, tantum unusquisque offert, ac si solus offerret; unde de merito et satisfactione ex opere operantis, nullum esse potest dubium, quin eadem sint, si cætera sint paria, id est, si eadem devotione et affectu unusquisque offerat, sive solus, sive simul cum aliis. Idem ergo erit de effectu ex opere operato, quantum est ex parte rei oblatæ. Quin potius, si ulterius res consideretur, in omnibus Missis et sacrificiis nostris, quæ vel successive, vel simul offeruntur, eadem res numero

offertur, et nihilominus integer est uniuscujusque sacrificii fructus et ab aliis independens. Secunda pars de oblatione explicatur in hunc modum, quia oblatio sacrificii ex concursu plurium offerentium non fit in singulis minus grata et acceptabilis Deo. Ergo ex hac etiam parte non minuitur fructus. Patet antecedens, quia, sicut multiplicantur personæ offerentes, ita multiplicantur oblationes quasi partiales, et ex omnibus conflatur quasi una integra oblatio, quæ tota moraliter loquendo majoris est valoris et æstimationis, quo ex pluribus oblationibus partialibus constat, cæteris paribus; et illæ partiales, seu personales oblationes non minuuntur in se, propterea quod cum aliis conjungantur ad unam totalem moraliter componendam; ergo idem est proportionaliter de fructu, nam sicut oblatio illa extensive crescit, ita et fructus ejus; et sicut in unoquoque oblatio eadem est, quando cum aliis conjungitur, quæ esset per se sola, ita etiam fructus, nam hæc oblatio est veluti proxima dispositio et applicatio talis fructus. Tertia pars de offerente est per se nota ex dictis, quia si remotus offerens vocetur Christus, ille est infinitus, et ex parte ejus non minuitur effectus. Si vero ita vocetur sacerdos, ut offerens in persona Christi, jam dictum est, eamdem esse rationem de illo, quæ est de Christo, quem repræsentat et cujus minister est, præsertim, quatenus exercet munus offerendi, ut minister publicus, per quem cæteri omnes privati offerunt; et similiter si proxime offerentes vocentur ipsæmet privatæ personæ, neque ex parte illorum potest fructus minui, quia, qua proportione augetur numerus personarum, augetur et dispositio offerentium ut sic, et dignitas oblationis, et consequenter fructus, qui offerentibus ut sic respondet. Tandem confirmatur hoc et explicatur a simili. Nam si fieri posset, ut plures homines eamdem hostiam consecratam sumerent, singuli reciperent tantum effectum sacramentalem, quantum si unusquisque eorum solus eam sumpsisset, quia, licet sit idem numero cibus, tamen ille est infinitus et totus in singulis; sumptiones autem tot sunt quot personæ, et dispositio uniuscujusque eadem est, et ideo multiplicantur effectus sine ulla diminutione, quia nulla fingi potest ratio illius; eadem autem est proportio in præsenti, si res attente consideretur.

5. *Quæsitum. — Pluribus sacerdotibus eamdem materiam consecrantibus, idemque sacrificium offerentibus, integer singulis respondet effectus. — Primo confirmatur exemplo. — Confirmatur secundo.* — Hic vero potest aliquis inquirere, si contingat, plures sacerdotes consecrare eamdem hostiam et calicem, ut fit in ordinatione sacerdotis, vel in consecratione Episcopi, an tunc multiplicentur effectus sacrificii ex opere operato, non solum qui respondent sacerdotibus, ut privatis personis offerentibus, sed etiam, qui illis respondent, ut sacerdotes sunt. Et ratio dubii esse potest, quia illi offerunt idem numero sacrificium. Nam, licet verba, quæ ad consecrandum proferunt, sint diversa, tamen actio consecrandi, et consequenter offerendi, eadem est; ergo etiam effectus est unus tantum. In contrarium autem est, quia unusquisque illorum sacerdotum sacrificat totum Christum, ut totalis minister ejus, et tam independenter ab alio, ac si solus sacrificaret; ergo singulis respondet integer effectus, quia non est ulla ratio, cur in altero illorum minuatur. Nam quod res oblata sit eadem numero, non obstat, cum sit infinita, cumque idem contingat in omnibus sacrificiis. Quod etiam materia remota et sacramentales species panis et vini sint eædem numero, nihil refert, quandoquidem valor et substantia hujus oblationis non est in illis posita, nec ex illis solis variari potest. Denique quod actio transubstantiandi dicitur esse eadem, si intelligatur de actione ipsa miraculosa et substantiali, est quidem probabile, sed incertum. Nam licet res facta sit eadem, fortasse per tot actiones fit, quot sunt instrumenta totalia, quibus fit. Tamen, id admissum non obstat, quominus effectus multiplicentur, quia illa actio æquivalet multis, secundum habitudines ad plures offerentes in persona Christi; ita etiam est ab unoquoque, ac si ab illo solo fieret, et per singulorum verba significatur ac fit propria uniuscujusque intentione, quod satis est, ut in ratione oblationis sacramentalis et sensibilis, multiplicetur juxta numerum offerentium; ergo idem satis est, ut multiplicetur effectus. Et confirmatur primo exemplo supra posito de sumentibus eamdem hostiam consecratam; nam, quæ est proportio plurium sumentium ad effectus sacramentales, est plurium consecrantium ad effectus sacrificales. Confirmatur secundo, nam si utrique respondet unus tantum effectus, inquiro, an applicatio totius effectus pertineat ad aliquem illorum sacerdotum; vel quædam aliquota pars ad unum, et quædam ad alium, servata proportione inter numerum partium et nume-

rum sacerdotum. Primum horum dici non potest, quia non est major ratio de uno, quam de alio, cum uterque sit æqualis potestatis, et uterque consecret, tanquam immediatus minister Christi. Secundum autem etiam apparet contra rationem, quia, ut diximus, tractando de ministris baptismi et Eucharistiæ, illi non sunt ministri partiales, sed unusquisque agit, ut integer minister, per se sufficiens et independens ab alio; ergo uterque operatur integra et absoluta potestate; ergo eamdem habet in applicatione totius effectus; ergo unicuique respondet proprius integer effectus, quem applicare potest. Neque impediri potest ex consortio alterius, cum sit omnino per accidens, et unus non minuat oblationem alterius. Hæc ergo pars videtur probabilior.

6. *Quæsito respondetur. — Dubium. — Solutio dubii. — Gravis difficultas. — Difficultatis enodatio. — Posteriorem intentionem esse efficaciorem verisimilius est.* — Sed tunc occurrit ulterius inquirendum, quid dicendum sit, si contingat, oblationem sacrificii compleri ex partiali operatione duorum sacerdotum, ut, v. gr., si unus consecret hostiam et deficiat, aliusque ad complendum sacrificium consecret calicem. Respondetur, in eo casu certum esse, tantum dari unum effectum, quia tantum est unum sacrificium, et una oblatio, et unus integer minister, formaliter ac proprie loquendo, nam illa personarum diversitas solum materialiter concurrit ad unum ministrum constituendum. Sed tunc est dubium, ad quam illarum personarum pertineat applicatio illius fructus; et quidem, si alter illorum sacerdotum consummavit totum id, quod est essentiale huic sacrificio, alter vero solum supplet ea, quæ accidentalia sunt, vel solum ad quamdam extrinsecam perfectionem pertinent, non est dubium, quin fructus sacrificii, ejusque dispensatio ad eum pertineat, qui essentialiter sacrificium consummavit, ut in nostra sententia, si alter utramque speciem consecravit, et sumere non potuit, alius vero Missam perfecit; tunc enim sacrificii effectus ab eo, qui consecrationem perfecit, applicandus fuit, maxime, cum dictum in superioribus sit, statim post perfectam consecrationem dari. Major vero difficultas est, quando neuter perfecit totam essentiam sacrificii, sed alter consecravit hostiam, alter vero calicem. Quoniam autem res tunc est dubia, optime faceret posterior sacerdos referendo intentionem suam ad intentionem prioris sacerdotis, neque aliam novam applicationem faciendo, nisi sub hac conditione, si alter fortasse non applicuit; nam hoc modo tollitur omne dubium. In hujusmodi autem rebus via certa tenenda est et incerta omittenda. Item, quia, per se loquendo, intentio offerendi pro hac vel illa persona antecedere debet inchoationem substantialem sacrificii, quæ non est mutanda post consecrationem inchoatam. Ac denique, quia posterior sacerdos solum assumitur ad supplendum defectum alterius, et consummandum quod ille inchoavit. Igitur non recte, neque ordinate faceret is posterior sacerdos, si agere vellet contra intentionem prioris sacerdotis, et applicationem mutare. Non audeo tamen dicere, illum peccaturum mortaliter, tum quia res non est adeo certa, quin possit ille quodammodo jure suo uti, quia vere est minister, et consecrat ultimam speciem; unde veluti dat essentiam et formam sacrificio, ad eum modum, quo ultima unitas dici solet forma numeri; tum etiam quia materia non videtur adeo gravis, neque practice, et in re ipsa solet esse alicui periculo exposita. Nam, si intentio prioris sacerdotis ita fuit efficax et veluti acceptata a Deo, ut per intentionem posterioris sacerdotis retractari non possit, illa prior habebit effectum, et hæc posterior frustrabitur, quod non est inconveniens, per se loquendo, quia nec sacrificio, neque alteri in hoc fit injuria, et illa intentio virtualem includit conditionem, scilicet, quantum mihi possibile est; si vero coram Deo prior intentio non est ita efficax, sed retractari potest, tunc posterior habebit effectum, et nulla fiet injuria priori sacerdoti, cum posterior utitur potestate ac jure suo. Utrum autem horum verius sit, quæve intentio coram Deo tunc esset efficacior, incertum mihi est; nam in utramque partem possunt fieri probabiles conjecturæ, ex his, quæ adduximus; nam posterior intentio, cæteris paribus, hoc ipso, quod posterior est, solet esse præcipua, et efficax ad retractandum priorem; hic autem uterque sacerdos est æqualis potestatis, et aliunde æqualiter concurrunt, singulas species consecrando. Ergo intentio posterioris sacerdotis videtur ex hac parte efficax ad retractandam priorem. Aliunde vero apparet prior intentio in hoc casu præcipua, quia etiam prior sacerdos videtur præcipuus in hoc ministerio; nam alter solum assumitur, quasi ad juvandum illum, vel illius defectum supplendum. Item, quia post essentialiter inchoatum sacrificium, fortasse jam non potest mutari, vel retractari talis intentio, etiam in

eadem persona, quanquam et hoc ipsum nimis incertum sit; nam cum nondum sit datus effectus, non apparet, cur non possit aliquis retractare voluntatem suam, etiam post priorem speciem consecratam. Quod si una et eadem persona hoc potest facere, verisimile est, posse idem fieri a persona distincta, quæ cum eadem potestate et eodem jure succedit ad sacrificium consummandum. Quapropter, omnibus pensatis, verisimilius apparet, posteriorem intentionem esse efficaciorem et habituram effectum.

7. *Secunda conclusio. — Optima quædam ratio. — Satisfactio per hoc sacrificium applicanda, quoad intensionem est simpliciter limitata. — Magna quædam diversitas inter sacramentum et sacrificium. — Objectio. — Solutio.* — Dico secundo : effectus sacrificii respondens oblationi sacerdotis, ut sic, quem ipse potest pro aliis offerre, finitus est, et unus tantum. Unde, si pro multis offeratur, sive diversis intentionibus specialibus, sive una tantum communi, ut pro populo vel communitate, minuetur fructus in singulis, tantoque magis, quanto illi plures fuerint, supposita uniformi applicatione. Hanc tenent auctores secundæ sententiæ, et ut existimo, non repugnant Cajetan., Cano, Corduba, et alii supra citati, quia non tractant de hoc effectu sic applicato, sed de illo, qui respondet offerentibus, ut offerentes sunt. Ut autem hoc probemus, quoniam propria hujus rei ratio pendet ex Christi institutione, illam explicare oportet. Dupliciter enim potest intelligi : primo, quod sacerdoti offerenti data sit a Christo potestas applicandi tot gradus satisfactionis, vel uni personæ tantum, vel pluribus in quovis numero pro sua voluntate. Ita tamen, ut omnes illi gradus singulis donentur. Alter modus institutionis intelligi potest, quod uni oblationi sacerdotali unus respondeat adæquatus effectus, v. gr., decem graduum satisfactionis, qui omnes possint, vel uni personæ applicari, vel inter multas distribui; non vero, quod omnes possint singulis donari, vel (ut ita dicam) totaliter multiplicari. Asserimus ergo, institutionem esse factam hoc posteriori modo et non priori. Quod probatur primo ex usu Ecclesiæ (in Scriptura enim, aut Patribus, nihil habemus expressum); si enim institutio facta fuisset priori modo, nunquam deberent sacerdotes uni tantum applicare sacrificii effectum; cur enim privarent cæteros tanto fructu, si absque unius detrimento possent multi alii æqualem fructum percipere? At vero juxta usum Ecclesiæ non ita fit, sed quandocumque offertur sacrificium, v. gr., pro anima Petri, ut illi omnino prosit, quantum ex intentione sacerdotis potest, pro illa tantum et non pro aliis applicari solet. Et confirmatur, nam alias sequitur, per se loquendo et ex vi institutionis, posse sacerdotem plura stipendia integra accipere, ratione unius sacrificii, vel (quod idem est) postquam a pluribus stipendium accepit, omnibus satisfacere unico sacrificio, totum illud singulis applicando, quia æque illis prodest, ac si pro singulis tantum offerretur. Consequens autem videtur absurdum et contra usum Ecclesiæ, ut infra dicam. Dico autem *per se loquendo*. Nam responderi potest, hoc non licere ratione dubii. Sed hoc per accidens est ratione ignorantiæ. Tamen, considerando rem ipsam, seu æqualitatem, vel inæqualitatem, quæ in re ipsa fit, nulla est injustitia. Præterea, ex usu et sensu Ecclesiæ constat, plura sacrificia oblata pro eadem persona plus illi prodesse quam unum. Ergo etiam pro duabus personis plura sacrificia pro illis oblata, plus illis proderunt quam unum oblatum pro utraque. Dices, id esse verum, si plures Missæ ita offerantur pro pluribus, ut singulæ offerantur pro omnibus; non vero, si sigillatim offerantur, id est, una Missa pro una persona, et alia pro altera, et sic de reliquis, quia hoc modo oblata una Missa pro duabus personis simul, vel duæ Missæ pro duabus personis divisim, id est, una pro una et alia pro altera, non magis proderunt eis plures quam una. Sed hoc valde voluntarium est et gratis dictum, quia moraliter non plus est, eidem personæ bis remittere pœnam ut quatuor, quam e duabus personis remittere unicuique pœnam, etiam ut quatuor; nam ad utrumque requiruntur octo gradus satisfactionis, et valde extrinsecum et accidentarium est, quod hi gradus uni et eidem personæ applicentur vel inter plures distribuantur; ergo, sicut eidem personæ non potest fieri duplex applicatio effectus totalis ejusdem sacrificii, sed requiritur duplex sacrificium, ita etiam diversis personis non potest idem effectus unius sacrificii totaliter applicari. Præterea est optima ratio, quia in hoc effectu satisfactionis non est alia intensio effectus, quam multitudo satisfactionis; sed effectus sacrificii est limitatus intensive, simpliciter loquendo, sicut est limitatus effectus sacramenti; nam, quoad hoc, eadem est ratio, ut supra ostensum est; alias etiam respectu

ejusdem personæ non esset limitatus hic effectus quoad intensionem seu multitudinem satisfactionis, quod est manifeste falsum; satisfactio ergo applicanda per hoc sacrificium simpliciter est limitata, quoad intensionem seu magnitudinem suam; ergo est limitata respectu cujuscumque personæ, vel multitudinis personarum. Patet consequentia, quia quantitas effectus, ejusdem rationis est, sive uni, sive multis applicetur. Et in hoc est magna differentia in illa proportione, quæ a causis agentibus sumebatur; nam, quod eadem causa possit interdum effectum æque intensum in multis subjectis producere, quæ non posset intensiorem effectum in eodem subjecto efficere, hoc ideo est, quia multiplicatio effectus est quantitas valde diversa a majori intensione; et ideo potest virtus causæ ad unam sufficere et non ad aliam; tamen in præsenti multitudo satisfactionis ejusdem rationis est, sive ad eamdem personam, sive ad diversas comparetur; et ideo, si respectu unius augeri non potest, nec respectu diversarum poterit multiplicari. Eo vel maxime, quod hic effectus respondet oblationi sacrificii; oblatio autem nullo modo in se variatur ex hoc, quod fructus ejus uni vel multis applicetur; nam hoc est quid posterius et extrinsecum oblationi; ergo non est, cur multiplicetur effectus propter solam voluntatem sacerdotis, volentis uni tantum vel multis effectum tribuere. In quo est etiam magna diversitas inter sacramentum et sacrificium; nam sacramentum non applicatur multis, nisi per realem multiplicationem; et, si contingeret, idem numero Eucharistiæ sacramentum dari multis, saltem sumptiones ipsæ multiplicarentur, quia in receptione consistunt; et ideo mirum non est, quod multiplicentur effectus; at vero oblatio sacrificii vel multis applicata, quoad fructum, eadem omnino est, solumque extrinseca voluntas applicantis est diversa; ergo non potest illa sola efficere, ut effectus augeatur. Et revera est per se incredibile, gratis et sine ulla causa posuisse Christum in sola libertate sacerdotis, ut vel multis, vel paucis, vel uni tantum, omnino æqualiter sua oblatione prodesse posset; nec minus incredibile est, dedisse Christum sacerdotibus hanc facultatem, et tanto tempore fuisse tam ipsis quam Ecclesiæ incognitam. Vel e converso, incredibile est, illis esse notam, et tamen voluntarie non uti illa; sine causa enim limitarent sacerdotes hunc effectum ad unam vel paucas personas, si possent omnibus et singulis totum applicare; imo, si Christus voluisset, ut posset hoc modo omnibus applicari, melior institutionis modus fuisset, hanc virtutem dare ipsi sacrificio secundum se, independenter a voluntate sacerdotis, quam hoc gratis sine causa ponere in ejus arbitrio. Dices, idem argumentum posse nunc fieri, posita institutione, prout a nobis explicatur. Respondetur, non esse simile, quia nunc effectus est in se certus ac limitatus. Unde non potuit ex vi sacrificii esse applicatus omnibus, quin necessario esset inter illos dividendus, quod tamen expediens non erat; et ideo oportuit, ut modus applicationis judicio et arbitrio ministri relinqueretur; si autem institutio ita facta esset, ut, ex vi ejus, sacrificium esset potens prodesse omnibus, dando illis totum aliquem effectum, quamvis sacrificium ex se semper hoc faceret, nulla sequeretur divisio effectus vel diminutio ejus in singulis; nulla ergo esset causa, ob quam libera daretur sacerdotibus facultas privandi quos vellent, hoc effectu, vel omnino, vel ex parte.

8. *Tertia conclusio.—Corollarium quoddam. — Duplex verborum Hieron. sensus assignatur.—Postrema conclusionis pars explicatur. — Egregium notabile. — Sola concomitantia in orationibus earum valorem non impedit. — Consectarium quoddam notatu dignum.* — Dico tertio : sacrificium hoc ex se habet infinitum valorem ad impetrandum; et ideo, quantum est ex parte ejus, oblatum pro multis, non minus prodest singulis, quoad impetrationem, quam si pro uno tantum esset oblatum, quanquam aliunde fieri possit, ut non singulis æque prosit. Hæc conclusio sumitur ex D. Thom. in 4, d. 45, quæst. 2, art. 4, quæstiunc. 2, et ex aliis auctoribus, quos supra in secunda opinione citavi; et in primis constat ex supra dictis, hoc sacrificium secundum se esse infiniti valoris et infinite gratum Deo. Deinde etiam constat ex dictis, vim impetrandi, quæ est in hoc sacrificio, non esse fundatam in speciali promissione, sed in intrinseca dignitate et valore ipsius sacrificii; ergo hæc impetratio est de se infinita, id est, sacrificium de se sufficiens est ad impetrandum quodlibet beneficium aut beneficiorum multitudinem, etiamsi in perfectione vel numero in infinitum augeatur, quia semper sacrificium ipsum, ratione rei oblatæ et principalis offerentis, majoris valoris existit. Atque hinc aperte sequitur, oblatum pro multis eamdem vim impetrandi habere in singulis,

quam haberet pro uno tantum oblatum, quia, cum sit infinitum, æque potens est ad plura simul et ad singula. Sicut etiam oblatum pro uno ad obtinendum maximum vel minimum beneficium, tam potens est de se ad impetrandum unum, sicut ad impetrandum aliud. Soletque ad hoc confirmandum adduci Hieron. in capitulo Non mediocriter, de Consecrat., dist. 1, ubi sic scribit : *Dum pro cunctis animabus Psalmus, vel Missa dicitur, nihil minus quam si pro uno quolibet ipsorum diceretur, accipitur.* Sed illa verba non multum probant, ut ibi Glossa animadvertit; possunt enim referri ad offerentem, non ad eas animas, pro quibus fit oblatio; itaque offerenti æque proderit, pro uno, vel pro multis offerre, si alioqui cætera sint paria. Vel certe sensus Hieronymi est, non esse minus utile, sed fortasse utilius, Psalmum unum attente ac devote dicere pro multis, quam pro singulis Psalmos singulos remisse ac indevote recitare, ut illa verba ejusdem Hieron. explicant : *Melior est quinque Psalmorum decantatio, cum cordis puritate, et serenitate, et spirituali hilaritate, quam totius Psalterii modulatio cum anxietate cordis et tristitia.* Jam vero ut postremam partem conclusionis explicemus, advertendum est, licet sacrificium hoc ex se sit valens ad impetrandum, tamen non applicari ad impetrandum, nisi ut orationi conjungitur, quia non impetratur nisi quod petitur vel desideratur ab alio; et ideo impetratio per se pertinet ad orationem quam sacrificium facit exaudiri, et hoc modo impetrat. Oratio autem, cæteris paribus, efficacior est ad impetrandum in particulari et speciatim facta, quam si generatim pro multis fiat. Ita enim docuit, contra Wicleph, Concil. Constant., sess. 8, ut latius tractat Waldens., tom. 3 de Sacramenta, lib. cap. 105. Rationem autem attigit Scotus, Quodlib. 20, quia, ut oratio impetret, requirit proportionem cum re postulata, nam eadem oratio, cæteris paribus, non æque impetrabit rem difficilem vel facilem, majorem vel minorem; et eadem ratione non æque impetrabit eamdem rem uni et multis, quia hoc ipso res postulata est major, et consequenter variatur proportio, si cætera sint paria ex parte orationis. Atque hinc ulterius concluditur, efficaciorem fore oblationem, si pro aliquo specialiter fiat, quam si fiat pro eodem, solum ut est pars alicujus multitudinis, pro qua tantum fit immediate oblatio; et hoc est proprium, orationem esse specialem vel generalem; nam specialis est, quando fit pro aliquo in seipso; generalis vero, quando fit pro aliquo tantum ut contento in aliquo communi; quod potest contingere, vel ex parte personarum, pro quibus oratur, ut cum oro pro Petro, vel pro Collegio, cujus pars est Petrus; vel ex parte rerum, quæ postulantur, ut si peto humilitatem, in particulari, vel solum petendo virtutem, sub qua humilitas continetur. Unde, ut recte fiat comparatio, fieri debet respectu ejusdem, hoc vel illo modo cadentis sub oratione; nam, si fiat respectu diversorum, non erit formalis, neque recta comparatio; ut si oratio facta pro salute regni comparetur cum oratione facta pro salute Petri, fieri potest, ut illa sit efficacior ad impetrandum, quam hæc, quia licet videatur generalis, quia habet communius objectum, tamen respectu sui proximi objecti, specialis est, et alioqui ratione communis boni potest esse gratior et melior; et ideo respectu ejusdem ut sic esse potest efficacior, quamvis respectu Petri, per se loquendo, non sit ita efficax, sicut illa quæ pro eo speciatim fit, etiamsi contingat, ipsum esse partem ejusdem regni seu communitatis. Non est autem idem, si simul fiat oratio pro multis, speciatim et in particulari pro singulis orando; nam tunc omnes illæ orationes sunt plures et speciales, et ideo unaquæque habet totam vim impetrandi quam haberet sola; nam sola concomitantia impedire non potest, quia non minuit earum valorem et dignitatem; sicut unum meritum non impedit aliud, si opera concomitanter multiplicentur, et easdem morales circumstantias habeant. Nec vero ex parte Dei potest esse impedimentum, quia ipse æque potens est et æque paratus ad petitionem nostram exaudiendam, sive illa sola, sive cum alia conjuncta sit. Nec promissio orationi facta limitata est ad unam orationem solam. Ex his ergo colligitur, quid sit de sacrificio dicendum; nam, si applicetur ad multa impetranda, quæ una generali petitione continentur, sicut talis oratio minus efficax est in singulis, ita etiam sacrificium minus tunc impetrabit pro illis, quia proportionatur orationi. Ad quod etiam confert, quod hic effectus impetrationis non est semper infallibilis, ut supra dictum est, quia nec fundatur in promissione, neque habet semper conjunctam absolutam Christi voluntatem; et ideo, ut de facto impetret, multum juvare potest modus petitionis, specialis vel generalis; si vero sit specialis oratio, quamvis hæc multiplicetur, et unum sacrificium ad omnia illa impetrandum

offeratur, æque potens erit ad omnia et ad singula, quia ipsum de se semper est æque sufficiens, et alioqui ex parte orationis est etiam æqualitas. Hoc autem non obstante, prodesse poterit multiplicatio sacrificiorum ad effectum impetrationis, quia, cum non sit infallibilis, fieri potest, ut, quod semel non conceditur, postea obtineatur, vel propter dispositionem petentium, vel eorum, pro quibus fit oratio, vel propter alias occultas rationes divinæ sapientiæ. Denique propter has etiam causas multum expedit simul cum impetratione applicare effectum ex opere operato ei, pro quo fit oratio, ut sit purior, magisque dispositus ad obtinendum petitionis effectum.

9. *Ad fundamenta aliarum opinionum responsio. — Ad confirmationem respondetur.* — Fundamenta aliarum opinionum fere non indigent nova responsione. Ad fundamentum enim primæ opinionis jam responsum est, infinitatem sacrificii per se quidem conferre ad impetrationem, non vero ad effectum ex opere operato, nisi media promissione, quam esse oportuit de effectu definito, ut satis explicatum est. Unde ad naturam et perfectionem sacrificii satis est, quod oblatum a pluribus, omnes æqualem fructum percipiant, et oblatum pro pluribus, omnibus æque impetrare potest. Quod vero etiam ex opere operato æqualiter eis prosit, neque est consequens ad naturam sacrificii, neque pertinuit ad convenientem institutionem, ut satis explicui. Unde ad confirmationem respondetur, primum inconveniens ibi illatum non sequi, quia plures audientes sacrum sub ea ratione offerentes sunt; et ideo unus non impedit alium, quominus suum integrum fructum accipiat. Secundum autem, quod ibi infertur, non est inconveniens; nam hoc ipso, quod plures sunt in populo, pro quo generatim fit oblatio, eis minus specialiter applicatur, fructusque finitus in plures partes dividitur; et ideo mirum non est, quod singuli minus accipiant. In secunda opinione nihil adducitur, quod nova responsione vel refutatione indigeat.

ARTICULUS II.

Utrum convenienter sit determinatum tempus celebrationis (4, dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 4).

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter sit determinatum tempus celebrationis hujus mysterii. Hoc enim sacramentum est repræsentativum Dominicæ passionis, ut dictum est* (art. præced.). *Sed commemoratio Dominicæ passionis fit in Ecclesia semel in anno. Dicit enim Augustinus super Psalm.* 21 (in præfat. 2, circa princ., tom. 8): *Quotiescumque Pascha celebratur, numquid toties Christus occiditur? sed tamen anniversaria recordatio repræsentat quod olim factum est, et sic nos facit moveri, tanquam videamus in cruce pendentem Dominum. Ergo hoc sacramentum non debet celebrari, nisi semel in anno.*

2. *Præterea, passio Christi commemoratur in Ecclesia, sexta feria ante Pascha, non autem in festo Natalis. Cum ergo hoc sacramentum sit commemorativum Dominicæ passionis, videtur inconveniens esse, quod in die Natalis ter celebretur hoc sacramentum, in Parasceve autem totaliter intermittatur.*

3. *Præterea, in celebratione hujus sacramenti Ecclesia debet imitari institutionem Christi. Sed Christus consecravit hoc sacramentum hora serotina. Ergo videtur, quod hora tali debeat hoc sacramentum celebrari.*

4. *Præterea, sicut habetur de Consecrat., dist.* 1 (cap. Necesse est), *Leo Papa scribit Dioscoro Alexandrino Episcopo* (epist. 81, cap. 2, circa princ.), *quod in prima parte diei Missas celebrare licet. Sed dies incipit a media nocte, ut supra dictum est. Ergo videtur, quod etiam post mediam noctem licet celebrare.*

5. *Præterea, in quadam Dominicali oratione secreta dicitur : Concede nobis, Domine, quæsumus, hæc frequentare mysteria. Sed major erit frequentia, si etiam pluribus horis in die sacerdos celebret. Ergo videtur, quod non debeat prohiberi sacerdos pluries celebrare in die.*

Sed in contrarium est consuetudo, quam servat Ecclesia secundum canonum statuta.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est (art. præced., et quæst. 79, art. 1), *in celebratione hujus mysterii attenditur repræsentatio Dominicæ passionis et participatio fructus ejus. Et secundum utrumque oportuit determinare tempus aptum celebrationi hujus sacramenti. Quia enim fructu Dominicæ passionis quotidie indigemus, propter quotidianos defectus, quotidie in Ecclesia regulariter hoc sacramentum offertur. Unde et Dominus nos petere docet, Luc.* 11 : *Panem nostrum quotidianum da nobishodie; quod exponens August., lib. de Verbis Domini* (in serm. 28, parum a med.), *dicit : Si quotidianus est panis,*

cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueverunt? Accipe quotidie, ut quotidie tibi prosit. Quia vero Dominica passio celebrata est a tertia hora usque ad nonam, ideo regulariter in illa parte diei solemniter hoc sacramentum in Ecclesia celebratur.

Ad 1 ergo dicendum, quod in hoc sacramento recolitur passio Christi, secundum quod ejus effectus ad fideles derivatur. Sed tempore passionis recolitur passio Christi solum secundum hoc quod in ipso capite nostro fuit perfecta. Quod factum est semel; quotidie autem fructum Dominicæ passionis fideles percipiunt. Et ideo illa commemoratio fit semel in anno, hoc autem quotidie et propter fructum, et propter jugem memoriam.

Ad 2, dicendum, quod veniente veritate, cessat figura. Hoc autem sacramentum est figura quædam et exemplum Dominicæ passionis, sicut dictum est (in corp. art.). *Et ideo in die, quo ipsa passio Domini recolitur, prout realiter gesta est, non celebratur consecratio hujus sacramenti; ne tamen Ecclesia ea etiam die sit sine fructu passionis per hoc sacramentum nobis exhibito, corpus Christi consecratum in die præcedenti reservatur sumendum in illo die, non autem sanguis, propter periculum, et quia sanguis specialius est imago Dominicæ passionis, ut supra dictum est* (q. 78, art. 3, ad 2). *Nec verum est, quod quidam dicunt, quod per immissionem particulæ corporis Christi in vinum, convertatur vinum in sanguinem; hoc enim aliter fieri non potest, quam per consecrationem factam sub debita forma verborum. In die autem Nativitatis plures Missæ celebrantur propter triplicem Christi nativitatem. Quarum una est æterna, quæ quantum ad nos est occulta. Et ideo una Missa cantatur in nocte, in cujus introitu dicitur: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Alia autem non est temporalis, sed spiritualis, qua, scilicet, Christus oritur tanquam lucifer in cordibus nostris, ut dicitur 2 Pet. 1, et propter hoc cantatur Missa in aurora, in cujus introitu dicitur: Lux fulgebit hodie super nos. Tertia est Christi nativitas temporalis et corporalis, secundum quam visibilis nobis processit ex utero virginali, carne indutus. Et ob hoc cantatur tertia Missa in clara luce, in cujus introitu dicitur: Puer natus est nobis. Licet e converso possit dici, quod nativitas æterna secundum se est in plena luce, et ob hoc in Evangelio tertiæ Missæ fit mentio de nativitate æterna. Secundum autem nativitatem corporalem, ad litteram natus est de nocte, in signum, quod veniebat ad tenebras infirmitatis nostræ. Unde et in Missa nocturna dicitur Evangelium de corporali Christi nativitate. Sicut etiam et in aliis diebus, in quibus occurrunt plura Dei beneficia, vel recolenda, vel expetenda, plures Missæ celebrantur in die, puta una pro festo, et alia pro jejunio, vel pro mortuis.*

Ad 3, dicendum, quod, sicut dictum est superius (quæst. 73, art. 5) *Christus voluit ultimo hoc sacrificium discipulis tradere, ut fortius eorum cordibus imprimeretur. Et ideo post cœnam in fine diei hoc sacramentum consecravit, et discipulis suis tradidit. A nobis tamen celebratur hora Dominicæ passionis, scilicet diebus festis in tertia, quando crucifixus est linguis Judæorum, ut dicitur Marci 16, et quando Spiritus Sanctus descendit super discipulos, vel diebus profestis in sexta, quando crucifixus est in manibus militum, ut habetur Joan. 19, vel diebus jejuniorum in nona, quando voce magna clamans emisit spiritum, ut dicitur Matth. 27. Potest tamen tardari, maxime quando sunt Ordines faciendi, et præcipue in Sabbatho sancto, tum propter prolixitatem officii; tum quia Ordines pertinent ad diem Dominicam, ut habetur in Decreto, dist. 75, cap. Quod a Patribus. Possunt tamen Missæ celebrari in prima parte diei propter aliquam necessitatem, ut dicitur de Consecrat., dist. 1, cap. Necesse est, etc.*

Ad 4, dicendum, quod regulariter Missa debet celebrari in die, et non in nocte, quia ipse Christus est præsens in hoc sacramento, qui dicit Joan. 9: Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est; venit nox quando nemo potest operari; quamdiu in mundo sum, lux sum mundi. Ita tamen quod principium diei accipitur non a media nocte, nec etiam ab ortu solis, id est, quando substantia solis apparet super terram, sed quando incipit apparere aurora; tunc enim quodammodo dicitur sol ortus, in quantum claritas radiorum ejus apparet. Unde et Marc. 16 dicitur, quod mulieres venerunt ad monumentum, orto jam sole; cum tamen venerunt, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, ut dicitur Joan. 20. Sic enim hanc contrarietatem solvit Augustin., in lib. de Consensu Evang. (lib. 3, cap. 24, aliquantulum a princ., tom. 4). *Specialiter tamen in nocte Natalis Domini Missa celebratur, propter*

hoc, quod Dominus in nocte natus est, ut dicitur de Consecr., dist. 1, cap. Nocte, etc. Et similiter etiam in Sabbatho sancto circa noctis principium, propter hoc, quod Dominus nocte surrexit, id est, cum adhuc tenebræ essent, ante manifestum solis ortum.

Ad 5, dicendum, quod sicut habetur de Consecr., dist. 1, ex Decret. Alexandri P., sufficit sacerdoti unam Missam in die una celebrare, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit, et valde felix est, qui unam digne celebrare potest. Quidam tamen pro defunctis unam faciunt, alteram de die, si necesse sit. Qui vero pro pecunia aut adulationibus sæcularium, una die præsumunt plures celebrare Missas, non existimo evadere damnationem. Et extra, de Celebratione Miss. dicit Innocentius III, (in decret., tit. 41, c. Consuluisti), *quod excepto die Nativitatis Dominicæ (nisi causa necessitatis suadeat) sufficit sacerdoti, semel in die unam Missam solummodo celebrare.*

COMMENTARIUS.

D. Thom. in primo articulo brevissime explicuit substantiam sacrificii novæ legis; in hoc vero et sequentibus articulis copiosissime tractat de circumstantiis et cæremoniis ejusdem sacrificii. Quam materiam in sequentibus disputationibus nos etiam prosequemur; nam quoniam res non est difficilis, et a D. Thom. fuse tractatur, satisque perspicue, nihil fere ad expositionem litteræ addere oportebit, sed disputando de rebus ipsis, sententiam D. Thomæ simul explanabimus.

DISPUTATIO LXXX.

DE TEMPORE, IN QUO TENENTUR SACERDOTES VEL EIS LICET, SACRIFICIUM MISSÆ OFFERRE.

In superioribus tractavimus omnia, quæ ad naturam vel institutionem hujus sacrificii pertinent, quæ doctrinam veluti speculativam hujus materiæ continent; nunc superest tractare partem moralem et præcepta omnia, quæ ad hoc sacrificium spectant, quæ maxima ex parte ad sacerdotes pertinent, et ideo de illis prius dicemus; in fine vero addemus aliqua de præcepto audiendi Missam, quod commune est omnibus fidelibus. Optime vero doctrina hæc moralis conjungitur cum declaratione circumstantiarum et cæremoniarum hujus sacrificii; nam hæc omnia in tantum necessaria sunt, in quantum aliqua lege observari præcipiuntur; quia igitur D. Thom., in art. 2, de circumstantia temporis disputavit, ideo in hac disputatione simul dicendum erit, an sit aliquod præceptum obligans ad sacrificandum aliquo tempore, vel prohibens aliquo tempore sacrificare, ex quibus simul constabit, quibus temporibus sacrificare liceat.

SECTIO I.

Utrum teneantur sacerdotes aliquando Missam dicere, seu sacrificium offerre.

1. *Sacerdotes tenentur communicare saltem semel in anno tempore Paschatis.* — Supponimus teneri sacerdotes ad communicandum saltem semel in anno tempore Paschatis, nam in hoc eadem est ratio ipsorum, quæ cæterorum fidelium. Unde hæc obligatio non cadit in eos, quatenus sacerdotes sunt, sed quatenus sunt fideles baptizati et adulti; unde hanc obligationem explere possent non sacrificando, sed laicorum more communicando. Ulterius ergo inquirimus, an ratione muneris sacerdotalis teneantur sacerdotes offerre aliquando hoc sacrificium. Et ratio dubitandi esse potest primo, quia nullum extat de hac re præceptum obligans singulos sacerdotes; aut enim illud est Ecclesiasticum; et hoc non, quia nullum de hac re decretum reperitur scriptum; nec potest allegari consuetudo Ecclesiastica, quæ vim habeat legis; nam potius frequenter fit, ut multi sacerdotes longo et diuturno tempore non sacrificent, qui non propterea censentur esse in statu peccati mortalis. Vel esset hoc præceptum divinum positivum, et hoc eisdem rationibus refelli potest, nam tale præceptum nec traditione habetur, ut argumentum factum satis probat, neque ex Scriptura sacra colligitur sufficienter; nam, si quæ sunt verba in Scriptura, quæ indicent hoc præceptum, maxime illa : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* vel illa : *Hoc facite in meam commemorationem;* sed hæc testimonia, et habent varias ac probabiles interpretationes ab hujusmodi præcepto et obligatione alienas, ut in superioribus sæpius tactum est; et licet gratis admittamus ibi contineri aliquod præceptum, non est necesse, ut illud obliget singulos sacerdotes, sed in communi Ecclesiam, ad cujus providentiam spectat, curare, ut in ea sit usus hujus sacrificii; quæ cura ad pastores præcipue pertinet, non vero ad sacerdotes singulos.

Vel denique hæc obligatio sequitur veluti ex natura rei, id est, ex munere sacerdotali; et hæc etiam consecutio nulla sufficiente ratione ostendi potest, quia, licet sacerdotibus ex vi sui muneris detur potestas sacrificandi, tamen ex potestate non oritur necessitas, tum quia potestas ex se latius extenditur, quam necessitas; tum etiam quia hoc est veluti privilegium quodam ipsius sacerdotis, seu quasi dominium, vel jus quoddam; ex vi autem privilegii nemo cogitur uti illo, nec dominium, seu jus, in, vel ad rem, per se inducit necessitatem utendi re propria, sed potest aliquis cedere juri suo. Tandem, etiam datur sacerdoti potestas remittendi peccata, et tamen nunquam tenetur uti illa, etiamsi alias jurisdictionem etiam recipiat, dummodo pastoris officium non suscipiat. Et similiter per gradum Magisterii datur alicui facultas explicandi Scripturam, quod tamen facere non tenetur.

2. *Quorumdam placitum.* — Propter hoc multi et graves Theologi censent, nullum esse præceptum obligans sacerdotes sub peccato mortali ad sacrificandum aliquando. Itaque quamvis sacerdos nunquam in vita sacrum faciat, dummodo in Paschate communicet, per se loquendo, non peccabit mortaliter. Ita tenet Alex. Alens., 4 part., q. 51, membr. 2; Bonavent. in 4, dist. 12, part. 2, art. 2, q. 2; Gabr., lect. 87 in canon.; Richard., in 4, dist. 13, art. 2, quæst. 2; et ibi Palacius, disp. 2; et Ledesm., 1, part. 4, quæst. 23, art. 10; Victoria, in Summ., num. 94; et idem tenuit Cajet. supra, quæst. 82, art. 12, quamvis ejus Commentarius jussu Pii V expunctus fuerit in Romana impressione. Addunt vero nonnulli ex dictis auctoribus, nonnullum peccatum esse, saltem veniale, hoc facere. Primo, quia videtur esse quædam spiritualis prodigalitas, longo tempore se privare usu tam perfectæ potestatis, et fructu sacrificii. Secundo, quia cum potentia sit propter actum, inordinatum est, suscipere potestatem consecrandi, et postea illa non uti, sed quasi otiosam habere. Tertio, quia præter charitatem esse videtur privare Ecclesiam magno illo fructu, quam ex hoc sacrificio participat, sicut, qui reciperet a Deo gratiam gratis datam, male faceret, nunquam illa utendo, et præter charitatem proximorum, in quorum utilitatem datur; hæc enim potestas consecrandi est veluti quædam gratia gratis data propter Ecclesiæ utilitatem. Denique, quia sacerdos ex vi sui muneris accipit onus intercedendi pro populo apud Deum, et offerendi dona, et sacrificia pro peccatis; peccat ergo saltem venialiter, nunquam exequendo munus et officium suum; nam officium propter ministerium et opus datur, et inordinate retinetur, si executioni non mandatur.

3. *D. Thom. et aliorum opinio. — Differentia inter sacramenta et sacrificia.* — Quoniam vero hæ posteriores rationes, si quicquam valent, plus probant quam levem obligationem aut venialem culpam, ideo alii auctores censent, quemlibet sacerdotem teneri rigoroso præcepto, et sub peccato mortali, ad sacrificandum aliquando, et aliquoties, non solum in vita, sed etiam in anno, nisi legitimo aliquo impedimento excusetur. Ita sentit D. Thom. supra, quæst. 82, art. 10, et clarius in 3, dist. 13, q. 1, art. 2, quæstiunc. 1, ad 2; Durand. ibi, quæst. 2; Soto, quæst. 1, art. 10; Palud., dist. 11, quæst. 2; Major, quæst. 5; Anton., 3 part., tit. 13, cap. 16, § 12; Sylvest., verb. Miss. 1, quæst. 7; Angel., n. 44; Navarrus, cap. 25, n. 88; et Petrus Soto, quamvis subdubitans, lect. 13 de Eucharist., circa finem; et idem tenet Gloss. cum Jurisperitis in c. Dolentes, de Celebrat. Miss. Favetque huic sententiæ decretum illud; nam inter alia peccata quorumdam sacerdotum, quæ ibi recensentur, unum est, quod vix quater in anno celebrabant, et pœna illis suspensionis imponitur, non propter hoc delictum solum, sed cum aliis, quæ ibi referuntur. Secundo favet huic sententiæ Concil. Trident., sess. 22, cap. 1, dicens, Christum illis verbis, *Hoc facite in meam commemorationem*, Apostolis, eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepisse, uti semper Catholica Ecclesia intellexit et docuit; et can. 2, anathemate ferit negantes, Christum illis verbis instituisse Apostolos sacerdotes, et ordinasse, ut ipsi, aliique sacerdotes, offerrent corpus et sanguinem ipsius. Rursus, sess. 23, cap. 14 de Reformatione, præcipit Episcopis, *ut curent, quod sacerdotes, saltem diebus Dominicis, et festis solemnibus, si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant, Missas celebrent.* Quibus verbis non videtur Concil. novam obligationem imponere sacerdotibus, sed solum Episcopos monere, ut curent, quod sacerdotes obligationem suam impleant. Et quanquam fortasse, non totum id quod Concil. significat, sit sacerdotibus in præcepto, tamen etiam videtur manifestum, non id totum ad solum consilium pertinere; sed quia non certo

constat, quoties, vel quibus diebus hæc obligatio urgeat, elegit Concil. id quod in dubio sufficit ad obligationem implendam, quamvis fortasse plus aliquid moneat quam sub præcisam obligationem cadat. Præterea, potest in hujus sententiæ favorem ponderari auctoritas Pii V; cum enim Cajet. in hoc commentario docuisset transgressionem hujus obligationis tantum esse peccatum veniale, illa doctrina, ejus auctoritate (ut creditur), ab hoc commentario expulsa est; satis ergo sentire significavit, esse non solum minus probabilem, verum etiam non esse dignam quæ passim circumferatur. Præterea, referunt D. Thom., dicto art. 10, arg. Sed contra, et alii Scholastici, sententiam Ambrosii, dicentis: *Grave est, quod ad mensam tuam mundo corde et manibus innocentibus non venimus; sed gravius est, si dum peccata metuimus, etiam sacrificium non reddamus.* Quæ sententia dupliciter potest intelligi : primum de peccato veniali, et ita sensus erit, celebrare cum conscientia venialium peccatorum esse nonnullam irreverentiam, et aliquod fortasse peccatum, et hoc appellari *grave,* id est, turpe et indecens (non est enim peccatum mortale); unde cum addit, gravius esse de hac causa omittere, significat, hoc esse posse mortale peccatum, seu esse absolutam obligationem interdum sacrificandi. Alius sensus est, ut intelligatur de peccato mortali, et hoc sensu esset magis rigorosa sententia; nam revera videtur gravius peccatum, celebrare in mortali, quam omittere actum tempore quod obligat, quia ex genere peccatum commissionis est gravius, quam omissionis, et in particulari videtur illa major irreverentia sacramenti. Ratione probatur hæc opinio, primo defendendo, hoc esse præceptum divinum positivum, contentum illis verbis Christi : *Hoc facite,* nam quod in illis contineatur præceptum sacrificandi, Concil. Trident. declaravit. Quod vero illud præceptum, non ad communitatem tantum, sed ad singulos sacerdotes pertineat, magis etiam consentaneum est, et verbis Christi, et verbis Concilii, et materiæ præcepti. Primum patet, quia Christus æque ad omnes Apostolos et ad singulos dixit : *Hoc facite.* Secundum patet, quia Concil. declaravit, Christum locutum fuisse ad Apostolos ut sacerdotes, et in ipsis ad omnes futuros sacerdotes, et non tantum ad pastores Ecclesiæ, vel in communi ad Ecclesiam; sentit ergo præceptum singulos obligasse. Tertium declaravit optime D. Thom., dict. art. 10, ad 1, ex differentia inter sacramenta et sacrificium; nam sacramenta ordinantur ad usum fidelium; sacrificium vero, ut offeratur Deo; et ideo ad sacramenta ministranda, solum teneri eos, qui curam super fideles suscipiunt, etiam si potestatem habeant illa ministrandi; ad sacrificandum autem teneri omnes ratione Ordinis suscepti, ex præcepto Christi, quia talis actus non requirit curam animarum, nec jurisdictionem super fideles, sed per se ad omnes pertinet. Secundo modo potest fundari hoc præceptum in sola natura rei; nam perpetua omissio talis actus in eo qui habet tale munus, ex proprio objecto, et non tantum propter rationes extrinsecas, est mala et rationi dissona, ut fatentur multi ex auctoribus supra citatis, et rationes supra factæ declarant; et alioqui materia talis obligationis est gravis; ergo ex genere suo illa omissio est peccatum mortale.

4. *Auctori res hæc dubia, et incerta. — Posterior opinio magis pia et secura.* — Hæc res dubia quidem et incerta mihi videtur, quia præceptum, præsertim sub peccato mortali, asserendum non est sine fundamento, quod moraliter convincat; hic autem nullum apparet hujusmodi, propter quod non videtur posse negari quin prior opinio probabilis sit, ita ut, qui se illi practice conformarit, a peccato mortali excusari possit; unde etiam de viris sanctis interdum legimus ab hujus sacrificii celebratione abstinuisse, ut Durand. etiam et alii referunt, quanquam hoc non debet in exemplum adduci; nam multa interdum operantur Sancti ex speciali Spiritus Sancti motione, præter communem legem, quæ nobis imitanda non sunt. Quocirca posterior opinio, et magis pia est, et securior, et in praxi consulenda, quia revera et est magis consentanea rationi, et præterea vix potest sine magno scandalo contrarium fieri, et, ut minimum, existimatur communiter, hujusmodi omissionem diuturnam sacrificii esse signum pravæ conscientiæ et perditæ vitæ; sunt ergo, quoad fieri possit, sacerdotes monendi, ut frequenter celebrent, et suadendum, contrarium non esse in conscientia securum.

5. *D. Thom. sententia.* — Sed quæres quoties teneantur in anno sacrificare ad vitandam culpam. Sylvest., verbo Missa 1, quæst. 7; et Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 16, § 12, referunt, quosdam jurisperitos asseruisse, teneri sacerdotes, per se loquendo, ad celebrandum quotidie. Sed hoc non habet fun-

damentum, ut statim quæstione sequente dicemus. D. Thom. igitur ait, teneri ad celebrandum in præcipuis festis, et maxime in illis diebus, in quibus fideles communicare consueverunt. Idem fere Sylvest., et Soto, qui expressius addit, esse peccatum mortale sacrificium his diebus omittere sine causa. Sed hoc etiam videtur in his rigidum, neque posse sufficienter probari; et ideo Navar., supra, dicit satisfacere sacerdotem huic obligationi, ter vel quater in anno sacrificando. Quod videtur fieri probabile ex dict. c. Dolentes, et quia nullo jure, vel ratione sufficiente potest hoc jus, seu præceptum, strictius declarari; imo (ut verum fatear) neque hoc ipsum potest sufficienter fundari per intrinseca principia; et ideo censeo, moraliter loquendo, consideranda esse principia extrinseca, qualia sunt aliorum scandalum, proprium spirituale detrimentum, aut periculum liberius peccandi, omittendo sacrificium, vel (quod gravius est) quod propterea omittatur, ut peccandi licentia non impediatur, et similia; et his omnibus pensatis, prudentis judicio committendum est tempus et modus hujus obligationis; si autem hæ rationes extrinsecæ non intercedant, vix, credo, accidet casus moralis, in quo sacerdos aliquoties in anno non sacrificet, quod licet raro faciet (ut Navar. dixit), non peccabit mortaliter; et si bona intentione id faciat, posset etiam a veniali excusari. Neque aliquid certius, magisque determinatum invenio, quod in hac quæstione dici possit.

SECTIO II.

Utrum sacerdos possit, vel debeat singulis diebus celebrare.

1. *Hæreticorum quorumdam sententia exploditur. — Catholicorum quorumdam opinio. — Aliorum etiam Catholicorum placitum.* — Hæretici hujus temporis non probant quotidiana singulorum sacerdotum sacrificia, quia necesse est, ut majori ex parte privatim fiant; ipsi vero Missas privatas abominantur, et ideo solum unam communem cœnam Dominicam volunt quotidie fieri in singulis populis, vel parochiis. Sed hæc sententia hæretica est, contra Ecclesiæ usum, et traditionem, et fundamentis hæreticis nititur, nimirum, quod non liceat Missam privatam dicere, in qua fideles non communicent, quod in superioribus partim refutatum est, et in sequentibus aliquid addemus. Item, quod hoc mysterium semper sit peragendum cum omnibus illis circumstantiis accidentariis, quibus cœna Dominica peracta est, quod quam sit absurdum, sæpe in superioribus est ostensum. Catholici ergo quidam (ut supra dicebam) per contrarium extremum asseruerunt, debere sacerdotes quotidie Missam celebrare. Alii vero quamvis ad hoc non obligent singulos ratione Ordinis, obligant tamen parochos ratione officii. Sed observandum est, aliud esse loqui de singulis sacerdotibus, aliud de tota Ecclesia, aut de singulis Ecclesiis, vel cathedralibus, vel parochialibus, vel conventualibus. In quibus omnibus considerari potest, quid ex solo jure divino necessarium sit; quid vero Ecclesiastico.

2. *Prima conclusio.* — Dico ergo primo : stando in solo jure divino nec singulis sacerdotibus, nec singulis Ecclesiis, nec toti Ecclesiæ præceptum est, neque etiam prohibitum, quotidie sacrificare. In hoc conveniunt omnes Theologi, quia nullibi extat talis determinatio temporis jure divino facta. Item, in die Parasceves omnino omittitur hoc sacrificium in Ecclesia, et idem fiebat olim in Sabbatho sancto, et posset Ecclesia, si rationabilis causa occurreret, idem statuere in alio. vel aliis diebus anni; non est ergo contraria temporis determinatio jure divino facta. Præterea non fuit necessaria, quia ita sunt res Ecclesiæ ordinatæ, ut, seclusa prohibitione Ecclesiæ speciali, non possit in ea quotidianum sacrificium deficere, ad quod etiam pastorum Ecclesiæ cura multum deservit, et ad eam ipsi ex officio tenentur, quia est valde necessarium ad spirituale bonum fidelium, tam viventium quam defunctorum, et quia ad debitum divinum cultum, moraliter loquendo, necessarium est. Quod vero hic quotidianus usus sacrificii non sit etiam prohibitus jure divino, eodem fundamento constat, et ex usu Ecclesiæ, nam si in aliquo die facta est prohibitio, illa per Ecclesiam introducta est.

3. *Secunda conclusio. — Quorumdam placitum.* — Dico secundo : in singulis Ecclesiis, cathedralibus, parochialibus et conventualibus, debet quotidie sacrificium Missæ offerri, si conveniens sit, seu mediocris sacerdotum numerus, atque ita fiet, ut in universa Ecclesia, non solum unum, vel aliud, sed quam plurima sacrificia quotidie offerantur. Ita docent communiter Doctores, et insinuatur in c. Cum creatura, de Celebrat. Miss. Patet etiam ex Ecclesiæ consuetudine, quæ vim legis

habet; cujus signum etiam est, quia si absque sufficiente causa omittatur, non fiet sine gravi scandalo fidelium. Hæc ergo obligatio per se pertinet ad rectores Ecclesiarum; nam, licet ipsi non teneantur per se quotidie celebrare, tenentur tamen curare, ut non omnino desit in sua Ecclesia sacrificium; hoc est enim unum ex muneribus, propter quod a fidelibus aluntur. Addit tamen Victoria, in Sum., num. 95, si interdum hoc prætermittatur, non esse peccatum mortale. Sed hæc licentia non est extendenda; nam res hæc multum pertinet ad commune bonum fidelium, et ideo talis obligatio gravis est, ut bene significavit Soto in 4, dist. 13, q. 2, art. 1. Quapropter per se loquendo, non poterit prætermitti sine gravi culpa, nisi fortasse ob urgentem causam et rationabilem; hæc enim intercedere aliquando potest, sicut in aliis obligationibus positivis. Addunt vero aliqui, in parochialibus Ecclesiis, si sit sufficiens sacerdotum numerus, dicendas esse duas Missas, unam pro vivis, et aliam pro defunctis, ex dicto capite Cum creatura. Verumtamen ut Soto et Victoria notarunt, non est hæc obligatio augenda, et multiplicanda, quia nullum extat sufficiens jus, ex quo colligatur; nam in illo capite Cum creatura, solum dicitur, propter Missam defunctorum non esse omittendam conventualem Missam de feria, neque e contrario. sed utramque, si commode fieri possit, dicendam esse, non tamen imponit absolutam obligationem quotidie sacrificandi pro defunctis.

4. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : singuli sacerdotes, nec jure divino, nec Ecclesiastico, tenentur quotidie celebrare, per se loquendo. Hoc etiam est per se manifestum, tum quia nullibi extat tale jus ; tum quia multi sacerdotes pii et timorati, interdum aliquo, vel aliquibus diebus sacrificium intermittunt; imo aliqui etiam hoc consulunt ob majorem sacrificii reverentiam. Quin potius, non solum non ex vi Ordinis, verum etiam neque ex vi parochialis beneficii, est hoc necessarium, tum quia satisfaciet parochus suæ obligationi, si curet in sua parochia per alium sacrificium fieri; tum etiam quia, si solus ipse sit, non est cogendus omnino quotidie sacrificare, quia esset nimis rigida et onerosa obligatio; quamvis teneatur frequenter id præstare; imo et regulariter non omittere absque aliqua causa.

5. *Quarta conclusio quæ certa est et Theologorum communis. — Miraculum quoddam narratur.—Fideles plurimum indigent fructu hujus sacrificii.* — Dico quarto : per se loquendo, et seclusa speciali prohibitione Ecclesiæ, non solum est licitum sacerdoti, quotidie sacrificare, verum etiam ex se melius est, magisque consulendum. Est conclusio certa et communis Theologorum. Et probatur primo ex consuetudine Ecclesiæ, quam et nunc experimur, et in antiquissimis Patribus, et historiis legimus. Andreas enim Apostolus, ut supra retulimus, de se aiebat Tyranno : *Quotidie immolo Deo agnum immaculatum.* Hippolytus etiam Martyr, orat. de Consum. mundi, sic introducit Christum judicem, ad sacerdotes Evangelicos loquentem : *Venite Pontifices, qui pure mihi sacrificium die nocteque obtulistis, ac pretiosum corpus et sanguinem meum quotidie immolastis;* et Augustin., epist. 23 : *Nonne* (inquit) *semel immolatus est Christus in seipso; et tamen in sacramento, non solum per omnes Paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur?* Cypr., ep. 54 : *Ut sacerdotes* (inquit) *qui sacrificium Dei quotidie celebramus, hostias Deo et victimas præparemus.* Gregor. etiam, hom. 37 in Evang., memorat sanctum Cassium Narniensem Episcopum, cui mos erat, quotidianas Deo hostias offerre, ita, ut pene nullus dies vitæ ejus abscederet, quo non omnipotenti Deo hostiam placationis immolaret. Quam consuetudinem, Deum speciali revelatione approbasse inferius narrat, dicens, *nocte quadam cuidam ejus presbytero Dominum per visum astitisse, atque dixisse : Vade, et dic Episcopo : Age quod agis, operare quod operaris, non cesset pes tuus, non cesset manus tua, natali Apostolorum venies ad me, et recipies mercedem tuam.* Et ibidem narrat aliud miraculum, quod cuidam mulieri contigit, quæ singulis hebdomadibus sacrificium pro marito offerri faciebat, ejusque a captivitate liberationem miraculose obtinuit. Denique quæ adduximus supra ex Patribus de quotidiana communione, a fortiori procedunt de quotidiano sacrificio. De quo videri potest Chrysost., hom. 3 super ad Ephes. Secundo argumentor ratione, quia quotidie sacrificare non est ex natura sua malum, sed bonum, neque est aliquo jure positivo prohibitum; ubi est enim tale jus? ergo est per se licitum. Major patet; nam id cedit in cultum Dei, quem illi perpetuo debemus, et est consentaneum dignitati hujus sacrificii, quod propterea juge appellatur, Daniel. 12. Est etiam valde utile fidelibus, qui plurimum indigent fructu hujus sacrificii; ergo est hoc per se honestum et licitum. Quin

po' 's ratio facta concludit quod in ultima pa. e assertionis dicebamus, quia licet laicis regulariter non sit consulendum, ut quotidie communicent, sacerdotibus tamen consulendum est, ut quotidie sacrificent; est enim id, per se loquendo, melius, nam munus sacrificandi non est privatum, sed publicum, nec prodest soli sacrificanti, sed toti Ecclesiæ, et ideo dummodo indignus non sit, et moralem ac humanam diligentiam adhibeat, quamvis sit imperfectus, non debet ab hoc sacro munere cessare. Accedit etiam, quia cum sit specialiter ad hoc munus consecratus, et habet proprium ac peculiare jus ad offerendum, et habet paratum speciale divinum auxilium, ut sancte conficiat. Per hoc tamen non intendimus negare, quominus ex reverentia et timore, aliquo die interdum hoc munus intermittere, possit esse, et bonum, et utile, et alicui fortasse consulendum, juxta diversas personarum conditiones, et varias Spiritus Sancti divisiones gratiarum.

6. *Dubium quoddam. — Consuetudinis cujusdam causæ aliquot traduntur.* — Superest vero explicandum, an in aliquibus anni diebus prohibitum sit per Ecclesiam, sacerdotem sacrificare. Solet autem de tribus dubitari; nam in reliquis omnibus certum est, nullam esse prohibitionem factam. Primus dies est feria quinta hebdomadæ sanctæ. Sunt enim, qui existiment eo die non licere singulis sacerdotibus Missam dicere, sed solum esse in singulis Ecclesiis Missam solemnem ab Ecclesiæ rectore, vel, qui ejus locum teneat, dicendam, in qua alii sacerdotes cum laicis communicent. Ita tenet Marcel. Franc., in lib. de Horis canon., c. 30, qui pro hac sententia neque alium auctorem refert, nec expressam legem seu prohibitionem Ecclesiæ. Sola ergo Ecclesiæ consuetudine nititur, quam ex eo colligit, quod juxta ordinem Romanum antiquum, omnes presbyteri et diaconi uniuscujusque Ecclesiæ de manu sui pastoris communicant in solemni Missa, ut patet ex ordine Romano, cap. de Cœna Dom., et ex Alcuino, lib. de Divinis officiis, cap. de Cœna Dom. Fuit autem hæc consuetudo convenienter introducta, primo, propter mærorem, quem Ecclesia, illo præsertim die, repræsentare incipit. Secundo, ut officium illius diei sit solemnis et celebris. Tertio et maxime, propter repræsentationem Christi Domini, qui eo die primam Missam celebravit, et Apostolos communicavit; in hujus enim facti memoriam solus primarius sacerdos celebrat, et reliquis sacramentu distribuit. Hæc tamen fundamenta debi ia valde sunt ad affirmandum præceptum seu prohibitionem, sine expresso jure, et contra communem sententiam, quæ mihi quidem certa videtur, nimirum, per se loquendo (id est, secluso scandalo, si alicubi fortasse sit, vel propter pusillorum ignorantiam, vel propter aliquam consuetudinem) licitum esse cuivis sacerdoti, eo die sacrificare, quamvis prudens consilium sit secreto et absque concursu populi, propter aliquas ex congruentiis adductis, et alias, quas statim explicabo, id facere. Ita tenet Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 2; et Navar., in Sum., cap. 51, n. 88; Angles, in Floribus, quæst. 8 de valore Missæ, art. ult.; alii vero antiquiores, hoc in dubium non revocarunt. Et probatur, quia circa hoc nulla est scripta lex expresse prohibens, ut constat; neque etiam est consuetudo, quæ vim legis habeat; quia, licet multi sacerdotes eo die non sacrificent, tamen alii plures docti, pii, ac timorati sacrificant, sine ullo scrupulo; ut autem consuetudo obliget, oportet ut sit omnium, et non tantum aliquorum. Rursus, qui omittunt, non id faciunt, quia existiment oppositum esse malum, sed vel ex devotione quadam, vel certe ob nimiam illius diei occupationem, et alia impedimenta. Existimo enim, hoc cœpisse introduci, quoniam illo die ministri Ecclesiæ et templa ipsa occupantur, vel propter monumenti fabricam, vel propter omnia præparanda, quæ ad illius temporis officium sunt necessaria; vel quia magna pars Christiani populi eo die communicat, et necessarium est, sacerdotes in audiendis confessionibus occupari; verisimile etiam est, hoc introductum esse propter solemnitatem, vel repræsentationem, ut dicebamus; id tamen potius factum est consilio ac voluntate Prælatorum, quam rigorosa prohibitione: nulla est ergo consuetudo, quæ talem prohibitionem sufficienter indicet. Tandem, nullum est peculiare mysterium, quod eo die ab Ecclesia celebretur, et repræsentetur per cessationem sacrificiorum singulorum sacerdotum, sicut fit in feria sexta; nam institutio ipsius mysterii, et Dominica cœna sufficienter repræsentatur in Missa, præsertim solemni, in qua sacramentum populo dispensatur, neque impeditur hæc repræsentatio, nec fere minuitur, propterea quod alii sacerdotes sacrificent, et non communicent in Missa solemni; præsertim, quia Apostoli, non ut sacerdotes, sed ut laici, communicarunt; nondum enim erant sacerdotes, quando com-

municarunt: prius enim Christus illis sacramentum dedit, et postea dixit: *Hoc facite;* nulla ergo est sufficiens ratio ad hanc prohibitionem faciendam, nedum ut credamus, consuetudine fuisse introductam.

7. *Sententia auctoris. — Satisfit objectioni.* — Secundus dies est Parasceves seu feria sexta majoris hebdomadæ. Quo die certum est, Ecclesiastico jure esse prohibitum sacerdotibus, offerre sacrificium, quod jus Innoc. I declaravit, epist. 1 ad Decentium, cap. 4, et habetur in c. Sabbatho, de Consecr., d. 3, ubi æqualiter sermo est de Sabbatho sancto et de feria sexta, cum tamen non sit de utraque die eadem certitudo, ut statim videbimus; nihilominus tamen de feria sexta auctores omnes sine controversia ita docent; et decretum illud vim suam retinet, et omnes, qui scribunt de divinis officiis, referunt hanc esse antiquissimam traditionem, qua non solum privata sacrificia, sed etiam solemne et publicum omitti consuevit; ut enim in superioribus diximus, officium illius diei non est sacrificium. Denique D. Thom. hic, ad 2, rationem affert hujus prohibitionis, scilicet, quia illa die passio Domini ab Ecclesia recolitur, prout realiter gesta est, et ideo non repræsentatur mystice per consecrationem hujus sacramenti. Alias congruentias adducit Durand., in Rationali, lib. 6, cap. 77. Rogabis obiter, an eo die liceat communicare laicorum more. Marcellus supra dicit, esse prohibitum, nisi tantum ob necessitatem viatici. Fundatur in verbis Innoc., dict. cap. Sabbatho; ait enim eo die sacramenta penitus non celebrari. Item, quia in officio illius diei solum præcipitur, servari sacramentum pro infirmis. Sed quia alii auctores nihil de hac prohibitione dicunt, et prædictis fundamentis non satis probatur, existimo probabilius, licitum esse, per se loquendo, eo die communicare; nam, cum hoc sit per se bonum, et prohibitio non probetur, non est cur tanquam malum damnetur. Etenim Innocentius eo capite manifeste loquitur solum de sacrificio; nam celebrare sacramenta, non est proprie ministrare Eucharistiam, sed conficere. Quod autem jubeatur servari Eucharistia pro infirmis, etiam si id gratis demus, non ideo est, quia illis solis licite possit dispensari; sed quia illa fuit causa maxime necessaria servandi sacramentum. Addo tamen ex Amalario, lib. 1 de Ecclesiast. offic., cap. 11, non solum pro infirmis, sed etiam pro his omnibus, qui sequente die communicare volent, debet sacramentum in die Cœnæ Domini reservari. Durand. vero, lib. 6, cap. 75, dicit, servari pro infirmis, et *religiosis* (fortasse non tantum statu, sed actu et pietate), qui communicare voluerint; unde in ordine Rom. antiquo, in officio diei Parasceves, in fine ejus dicitur: *Et communicent cum silentio.* Et Gregor. Magn., in lib. Sacrament., ut Pamel. refert in liturgiis Latinis, dicit: *Communicet sacerdos et omnis plebs.* Olim ergo non solum non erat prohibitio, verum potius opposita consuetudo. Dices, per non usum introductam esse prohibitionem. Respondeo, falsum id esse, tum quia sola negatio actus invalidissima est ad introducendam legem; tum etiam quia ille non usus, solum introductus est, quia omnes fere communicant feria quinta, et quotidiana communio jam abiit in dissuetudinem, ideoque nullus jam communicat feria sexta. Ad quod etiam confert, quod regulariter non potest commode fieri.

8. *Opinio satis probabilis et practice secura.* — Tertius dies est Sabbathi sancti, de quo major est dubitatio, quia in dicto cap. Sabbatho, eisdem prorsus verbis dicitur, in illo die sacramenta penitus non celebrari, sicut in feria sexta. Propter quod Navar., cap. 25, n. 88, et Marcellus, supra, simpliciter docent, esse peccatum mortale, in illo Sabbatho aliam Missam dicere, præter unam publicam, et solemnem in singulis Ecclesiis, quia illud antiquum jus, nec contrario jure abrogatum est, neque etiam consuetudine, nisi solum quoad publicum officium; ergo quoad reliqua vim suam retinet; nam a jure antiquo non licet recedere, nisi quatenus, vel alio jure, vel consuetudine abrogatum est. Et confirmatur, nam in Missa illius diei nullus ponitur introitus pro Missis privatis; ergo signum est, supponi, non esse dicendas; neque enim sine introitu dicendæ sunt. Unde in vigilia Pentecostes, quæ solemne officium habet simile officio Sabbathi sancti, assignatur peculiaris introitus pro Missis privatis, quia eo die dicendæ sunt; ergo e contrario, quia in Sabbatho sancto non sunt dicendæ, ideo non assignatur. Nihilominus alii existimant, non esse peccatum mortale, eo die privatim celebrare, præsertim ab ea hora, in qua jam incipit, vel incipere potest solemne et paschale officium; censent enim, hoc ipso, quod antiqua prohibitio abrogata est quoad solemne officium, cessasse etiam pro eodem tempore quoad omnia sacrificia, et ideo per se licere, secluso scandalo. Ita opinatur Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 2,

quem alii moderni scriptores, et multi viri docti ac timorati sequuntur, etiam in praxi et usu, quia non est major ratio de Missa publica quam de privata, vel quia jam consuetudo ad utramque extenditur, vel certe, quia ex vi prioris consuetudinis cessavit ratio illius prohibitionis, non tantum in particulari, sed etiam in generali; quando autem hoc modo cessat finis et ratio legis, cessat etiam obligatio, ut ex materia de legibus constat; assumptum declaratur; nam olim per totum diem Sabbathi Ecclesia repræsentabat requiem Christi in sepulchro, et solitudinem suam, et erat quasi in mœrore posita, Christi resurrectionem expetens; et ideo toto illo die, usque ad mediam noctem, et initium Dominicæ diei, ab oblatione sacrificii cessabat; postea vero anticipavit tempus illud, et ab illa hora, in qua officium Sabbathi sancti celebrat, incipit jam cum gaudio et alacritate recolere Christi resurrectionem, ideoque jam ab illa hora cessavit etiam ratio, ob quam poterat sacrificium prohiberi; revocata ergo priori consuetudine, censetur etiam revocata generaliter prohibitio sacrificandi. Est ergo hæc opinio satis probabilis, et practice secura; non tamen consulerem usum illius, nisi in aliquo casu cum causa vel occasione rationabili, et scandalum omne diligenter vitando.

SECTIO III.

An, et quomodo liceat eodem die plures Missas facere.

1. Primo certum est, communi ac ordinario jure non licere sacerdotibus, nisi tantum semel in die sacrificare; hoc autem jus non est naturale, etiam supposita institutione sacrificii, quia non sequitur intrinsece ex illa; neque est divinum, quia neque in Scriptura habetur, neque traditione constat, esse a Christo latum, sicut de usu communionis supra diximus; nam hic est eadem et major ratio; sed est præceptum Ecclesiasticum, quod primum latum est ab Alexand. II, in cap. Sufficit, de Consecratione, dist. 1 : *Sufficit sacerdoti* (inquit) *unam Missam in die una celebrare, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit; non modica res est, unam Missam facere, et valde felix est, qui unam digne celebrare potest.* Quod vero verbum illud, *sufficit,* in vi præcepti intelligendum sit, ita ut hoc solum liceat, verba sequentia declarant : *Qui vero pro pecuniis, aut adulationibus secularium, una die præsumat plures facere Missas, non æstimo evadere damnationem.* Hoc autem præceptum in eodem sensu confirmarunt Innocent. III in cap. Consuluisti, et Honorius III in cap. De referente, de Celebr. Miss., ubi Honorius addit, hoc esse intelligendum de quocumque sacerdote, quacumque dignitate præfulgeat. Denique Ecclesiastica consuetudo præceptum hoc satis confirmavit. Ex quibus decretis duplex ratio hujus præcepti sumitur. Una est mystica, scilicet, ad repræsentandam sufficientiam unici sacrificii cruenti Christi Domini. Secunda est moralis, nimirum, quia, supposita hominum fragilitate, et cura ac sollicitudine humanarum rerum, vix possunt homines digne se ad unum sacrificium præparare, et ideo, ut majori cum reverentia sacrificent, merito eis præscribitur, ut semel tantum uno die sacrificent, ut etiam hic D. Thom., ad 5, docuit, et in hoc conveniunt omnes Doctores.

2. *Exceptiones aliquæ hujus præcepti. — Telesph. — Prima exceptio.* — Secundo notandæ sunt aliquæ exceptiones hujus præcepti. Prima habetur in dicto capitulo Consuluisti, quæ est de die Nativitatis, in qua licitum est sacerdotibus, tres Missas dicere, ex decreto Telesphori Papæ, in ep. decretali, cap. 2, in c. Nocte sancta, de Cons., dist. 1, ut citat Glossa in dicto c. Consuluisti; tamen ibi Telesphorus nihil dicit de numero Missarum, sed tantum dicit, ea nocte licere Missam facere ante diem; et hymnum, *Gloria in excelsis*, decantare, quia illum eadem nocte Angeli cecinerunt. Neque de hoc numero scriptum aliquod decretum invenio; imo neque Innocentius illum ponit, sed absolute dicit, excepto Nativitatis die. Unde videtur id supponere ex consuetudine Ecclesiæ, cujus rei causas et mysteria explicat D. Thom. hic, in solut. ad 2, scilicet, ut per tres Missas triplex Christi generatio indicetur, scilicet, æterna ac divina, temporalis et humana, et spiritualis, qua oritur tanquam Lucifer in cordibus nostris. Glossa vero, in dict. c. Consuluisti, dicit, per has tres Missas significari tres status hominum, ante legem, sub lege et post legem, seu in lege gratiæ. Hic vero occurrebat dubium de hora, in qua licitum est, has tres Missas dicere, sed hoc tractabitur commodius section. sequent.

3. *Secunda exceptio.* — Secunda exceptio fit in dict. cap. Sufficit, his verbis : *Quidam tamen pro defunctis unam faciunt, et alteram de die, si necesse fuerit.* Ex quo colligit Glossa

in dict. cap. Consuluisti, si quis prius de die celebravit, et postea contingat aliquem mori, posse etiam pro illo celebrare; imo inferius addit, verbum, *Sufficit*, non continere expressam prohibitionem, et ideo simpliciter posse celebrari unam Missam de die, et aliam pro defunctis. Sed de priori casu particulari dicemus statim; secundum autem generale dictum, in quo significatur, hoc esse absolute licitum absque alia causa, est contra omnes Doctores, et plane falsum, et contra mentem Alexandri; qui, ut notavimus, satis explicuit hoc esse præceptum, comminando damnationem transgressoribus; et addendo illa verba, *si necesse fuerit*, satis etiam declaravit, hoc simpliciter non licere, sed in casu necessitatis; quanta vero debeat esse hæc necessitas, declarabitur statim.

4. *Tertia exceptio. — Primus casus. — Secundus. — Tertius. — Quartus. — Quintus. — Sextus. — Septimus. — Octavus. — Nonus.* — Tertia enim exceptio generaliter fit ab Innocentio his verbis : *Nisi causa necessitatis suadeat;* ubi Glossa hoc extendit ad causam honestatis vel utilitatis, et in particulari hoc explicat in aliquibus casibus. Primus est supra commemoratus de morte alicujus superveniente, postquam sacerdos semel sacrificavit, quem aliqui ita intelligunt et limitant, scilicet, si oporteat, statim sepeliri defunctum, et juxta consuetudinem debeat Missa præcedere seu cantari. Paludan. vero hoc ampliat, quoties post factam Missam de die occurrat causa rationabilis dicendi pro defunctis, ut si parochianus petat anniversarium. Secundus casus illius Glossæ est, si, dicta Missa, superveniat aliqua magna persona, quæ velit Missam audire. Quem casum alii auctores admittunt et intelligunt habere locum, etiam in diebus profestis; nam in diebus festis, pro quibuscumque peregrinis existimant licere. Tertius casus addi solet, si occurrat necessitas communicandi infirmum. Quartus, si necessarium sit ad benedicendas nuptias, ne id fiat sine sacro. Quintus, si eodem die occurrat duplex officium, v. gr., unum de festo, et aliud de vigilia vel rogationibus; et hunc significavit D. Thom. hic, ad 2, ubi post exceptionem noctis Nativitatis subdit : *Sicut etiam in aliis diebus, in quibus occurrunt plura Dei beneficia, vel recolenda, vel expetenda, plures Missæ celebrantur in die, puta, una pro festo, et alia pro jejunio vel pro mortuis.* Sextus casus est, quando sacerdos habet duas Ecclesias parochiales, et non potest commode habere coadjutorem, et in utraque est populus, qui auditurus est Missam. Atque hos casus numerat Paludan. in 4. dist. 12, quæst. 1, art. 4, quem imitatur Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 4 et 5; ac fere Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 2; Turrecrem., dict. c. Sufficit; et Durand. in Rationali, lib. 4, cap. 1; et Navarr., in Sum., in c. 25, n. 87. Septimum casum addunt Sylvest., verb. Miss. 1, quæst. 7; et Angel., § 46; Victoria, n. 96; scilicet, si sit consuetudo in Ecclesia, ut duo fiant sacra a duobus sacerdotibus, et contingat alterum ægrotare, nam tunc aiunt posse alium supplere, et duas dicere. Denique alii addunt casum octavum, scilicet, si propter paupertatem Ecclesiæ vel sacerdotis, judicio prudentium id censeatur necessarium. Nonum addit Durand., lib. 2 de Ritibus Ecclesiast., cap. 7, ex Leone P., ep. 81 ad Dioscor., scilicet, si ob solemnem festivitatem tam numerosus est populi conventus, ut una basilica eum simul capere non possit; nam tunc sacrificii oblatio iteratur ab uno sacerdote, si alii desint, ne hi tantum, qui primi advenerunt, ad sacrificium recipi videantur, et cæteri excludi. Imo refert ex Strab., de Rebus Eccles., cap. 21, eumdem Leonem una die septies et novies hac de causa Missarum solemnia celebrasse.

5. *Satisfit objectioni. — Objectio. — Solutio. — Tres Missas aliquando dicere licet. — Quæsitum. — Responsio. — Aliud dubium. — Dubii solutio. — Alteri dubio satisfit.* — Ut autem de hujusmodi casibus aliquod possimus practicum ac morale ferre judicium, supponendum est, nullum sacerdotem posse ullam Missam dicere, nisi sit jejunus, ut supra late dictum est, de communione hujus sacramenti, quod de sacrificante adeo verum est, ut is, qui vinum vel aquam, quæ ad purificandum calicem infundi solent, acceperit, non possit aliam Missam dicere, ut præscribit Innocent. III in c. Ex parte, de Celebrat. Missarum. Secundo observare oportet, dupliciter posse sacerdotem bis sacrificare : primo ex directa, et præconcepta intentione, nimirum, quia, cum unam Missam dicit, habet animum dicendi aliam. Secundo ex subsequente tantum voluntate ob repente natam occasionem, vel novam rationem consideratam post dictam primam Missam. Hoc igitur posteriori modo, moraliter loquendo, non potest casus accidere, in quo post unam Missam liceat aliam dicere, quia quandocumque sacerdos celebrat absque animo iterum cele-

brandi, sumit calicis purificationem; non ergo potest iterum celebrare. Hinc ergo excluduntur nonnulli ex prædictis casibus; nam primus locum non habet; supponit enim casu accidisse occasionem pro mortuo sacrificandi. Dices, potuisse prævideri periculum mortis futuræ, et ob eam causam non esse sumptum vinum perfusionis. Sed contra; nam, si prævisa fuit occasio, non debuit prius sacrificari, sed expectari tempus, in quo illi necessitati satisfaciat; et idem argumentum fieri potest in quolibet casu simili, quia quandocumque potest sacerdos, differendo paululum sacrificandi tempus, una Missa occurrere pluribus necessitatibus, non est, cur illi demus licentiam bis sacrificandi. Sed dicetur, occurrere posse necessitatem non differendi sacrificium, expectando nihilominus, an infirmus moriatur, nec ne; ergo licebit tunc statim sacrificare ad satisfaciendum populo, verbi gratia, volenti audire Missam, vel ob aliam similem causam, et nihilominus præcavere a sumptione ablutionis, ut subveniat necessitati proximi, si forte paulo post moriatur. Sed imprimis hujusmodi casus cum tot circumstantiis vix potest moraliter occurrere, et quamvis illum admittamus, jam tunc non est sola una necessitatis causa, prout in illo casu dicebatur, sed duplex, una ad non differendum, alia ad iterum sacrificandum; et fortasse sola occasio mortis alicujus personæ non est sufficiens causa ad Missam iterandam, quia neque propter solemnitatem et pompam sepulturæ; illa enim per se non est causa gravis, cum sæpe fieri soleat post prandium, et sine sacro; neque etiam propter suffragium, quia id fieri poterit subsequente die, nec necesse est, ut quam citissime fiat, alioqui etiam liceret tribus et quatuor sacrificiis, eodem die, mortuo succurrere, ne totidem diebus suffragia differantur. Atque idem discursus fieri potest in secundo casu; in quo adhuc levior causa ponitur, quæ revera per se non sufficit ad iterandum sacrificium, ut cum Turrecrem. notavit Durand. supra, quia illa non est vera necessitas. Quod enim inconveniens est, si Episcopus, vel alia persona nobilis Missam non audiat, quia nullus adest sacerdos, qui jure possit illam dicere? Et idem fere est de tertio et quarto casu. Quocirca hæc tot casuum enumeratio solum est arbitrio horum auctorum multiplicata, quia fortasse ob sacerdotum penuriam existimabatur, prohibitionem hanc bis in eodem die sacrificandi non tam rigorose obligare. Si autem consideremus verba legis, quæ causam necessariam postulant, et præsentem consuetudinem et moralem praxim, quatuor primi casus vix possunt venire in usum. Quintus vero aliquando habebit locum, ut, v. gr., si sit dies Paschæ solemnis, vel similis festivitas, et in eo oporteat dicere Missam pro defunctis; tunc si unus tantum sit sacerdos, erit sufficiens ratio, ut rursus Missam diei post Missam defunctorum dicat, quia nullus esse potest casus necessitatis moralis, in quo magis hoc liceat, quam in prædicto, et tamen Alex. P. dicit, in casu necessitatis licere, unam Missam diei dicere, et aliam de defunctis; et ita etiam posset, quoad hanc partem, exponi D. Thom. ibi citatus, quanquam, ut Sot. notat, D. Thom. ibi non loquitur de pluribus Missis dicendis ab eodem sacerdote, sed solemniter a Clero vel Conventu. Sextus autem casus de pluribus parochiis est proprius, ac fere solus in usu. Solum addo, in eo casu non tantum duas, sed etiam tres Missas dici posse, si eadem sit proportionalis necessitas, quod tamen dicti auctores sine causa generaliter negant, dicentes, bis Missam dicere, interdum licere, ter vero nunquam, cujus rei nullam rationem adducunt, cum tamen jura indifferenter loquantur de pluralitate. Quocirca, non solum in hoc casu, sed etiam in quocumque, si eadem gravis causa, vel necessitas occurrat ad tertiam Missam dicendam, quæ ad secundam, æque licebit, quia lex et exceptio est eadem; solum ergo poterit esse differentia, quia non tam facile occurret necessitas dicendi tertiam Missam, sicut secundam. Sed quæri potest, an hic sextus casus extendendus sit ad dies artificiales vel limitandus ad festos. Videtur enim in his tantum occurrere vera necessitas. Auctores in hoc nihil dicunt; mihi tamen videtur, si in utraque parochia sit sufficiens populi multitudo, non esse hoc limitandum ad dies festos et ad necessitatem præcepti audiendi Missam, quia satis est gravis causa, quod populus non privetur suo sacrificio, et opportunitate audiendi Missam. Videtur ergo hoc licitum in quocumque die. Erit autem optimum consilium, servare consuetudinem, quæ in his rebus magnam vim habet. Aliud vero dubium circa hunc casum interrogatum est de sacerdote habente plures parochias, si feria quinta cœnæ Domini in singulis sacramentum in monumento reponat, quo modo in feria sexta utrumque consumet; et est ratio dubii, quia in feria sexta non consecrat sanguinem, sed sumit vinum

cum particula hostiæ consecratæ in illo immissa; unde fit, ut non maneat jejunus ad consumendum sacramentum in alia parochia : quid ergo faciet? Quidam dicunt, posse tunc secundo communicare post vini corruptionem, ne vel alteram parochiam privet Missa seu officio illius diei, et solemnitate monumenti, vel Ecclesiasticas cæremonias prætermittat. Sed hæc licentia est contra commune jus, et nulla auctoritate vel consuetudine nititur, et ideo nullo modo probanda est. Debet ergo sacerdos, si solus sit, et adjutorem non habeat, eo die solum in una parochia principaliori monumentum erigere, et officium illius diei perficere, neque propterea alia Ecclesia patietur grave aliquod incommodum; nam facile possunt eo die omnes parochiani ad unam Ecclesiam principaliorem convenire. Sed quid, si prius non prævidit sacerdos impedimentum, et in utroque loco sacramentum reposuit in monumento, et postea visa difficultate, perplexus est? Respondetur, si nondum peregit officium in altera parochia, posset non sumere vinum in priori officio, neque illud in calicem mittere, sed solam particulam hostiæ, quia illa cæremonia non est adeo essentialis. Si autem jam sumpsit vinum, in altera parochia non peragat officium, sed recondat sacramentum in sacrario. Septimus autem casus mihi videtur insufficiens, quia causa illa valde levis est. Octavus autem reprobatus videtur ab Alexandro, dum specialiter hoc prohibet fieri propter lucrum. Nonus autem mihi videtur per se valde probabilis. Quamvis Leo P. non loquatur aperte de eodem sacerdote.

SECTIO IV.

Qua hora licitum sit Missæ sacrificium offerre.

1. *Initium diei naturalis quod sit.* — Supponendum est, diem naturalem, in quo semel tantum sacrificare licet, juxta dicta in præcedente sectione, a media nocte usque ad mediam noctem computandum esse, ut constat ex Ecclesiæ consuetudine et ex præcepto jejunii, ut supra tractando de usu communionis tactum est. Deinde sumendum est ut certum ex eadem consuetudine Ecclesiæ, et ex juribus infra citandis, non omnes partes hujus diei naturalis esse indifferentes, seu libere permissas ad sacrificandum, quia ex se ac regulariter loquendo, neque nocturno, neque etiam toto vespertino tempore licitum est Missam dicere, et ideo oportet imprimis duos terminos designare intra hoc tempus naturalis diei, intra quos debeant Missæ inchoari vel finiri. Deinde declarandum erit, an intra illos terminos sint aliquæ horæ specialiter deputatæ ad Missam dicendam.

2. *Prima conclusio.* — Dico primo : initium auroræ est terminus, ante quem regulariter non licet Missam inchoari. Ita D. Thom. hic, ad 4, et in 4, dist. 13, quæst. 1, art. 2, et ibi reliqui doctores, Alexand. Alens., 4 part., q. 36, memb. 2; D. Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 4; Gabriel, lect. 14 in canon.; et omnes Summistæ, verb. Missa; et patet ex consuetudine Ecclesiæ, et ex regulis Missalis. Ratio vero mystica redditur, quia in hoc sacrificio offertur Christus, qui est candor lucis æternæ, et de se dicit, Joan. 9 : *Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est.* Item, quia hoc sacrificium est legis gratiæ, in qua divina claritas illustrius communicatur. Litteralis autem seu humana ratio esse videtur, quia ante illud tempus communiter loquendo, non sunt homines convenienter dispositi ad hujusmodi religionis opus, quod publice et cum debita reverentia fieri debet, et fortasse etiam hoc factum est, ne ex nocturnis conventiculis ad Missam dicendam superstitionis occasio sumeretur.

3. *Quæsitum.* — *Responsio.* — Sed quæri potest primo, an, sicut ante illum terminum sacrificare non licet, ita ab illo liceat. Et ratio dubitandi sumi potest ex Telesphoro P., in ep. Decretali, c. 2, ubi dicit, Missas non esse celebrandas ante horam tertiam diei, quia et illa hora Dominus crucifixus est, et ad Apostolos Spiritus Sanctus descendisse legitur, c. Nocte sancta, de Consecr., dist. 1. At vero hora tertia longe distat ab initio auroræ per quatuor horas vel circa. Respondetur nihilominus ab illo puncto diei licitum esse Missam dicere. Ita D. Thom. et reliqui Doctores, et sufficienter id probat Ecclesiæ consuetudo; imo sequitur plane ex præcedenti assertione; sine causa enim assignaretur aurora, ut terminus, ante quem non licet sacrificare, nisi ab illo liceret. Ratio vero est, moralis quidem seu litteralis, quia totum illud matutinum tempus est aptissimum ad hujusmodi ministerium; est etiam tempus lucis, et ideo etiam mystica ratione aptum est, ut in eo Christus, qui lux vera est, offeratur. Decretum autem illud Telesphor. exponi imprimis potest de Missis diei solemnibus, seu conventualibus, de quibus est peculiaris ratio, ut infra dicam.

Deinde si generatim intelligatur, dicendum est, per contrariam consuetudinem esse revocatum, et fortasse olim Missæ tardius inchoabantur, quia et minor erat numerus sacerdotum, qui poterant paucioribus horis Missas absolvere; erat etiam major fidelium devotio, ut quacumque diei hora, intermissis etiam privatis operibus seu laboribus, ad Missam audiendam convenirent; facilius etiam jejunabant, tardiusque prandebant; et ita licet Missæ tardius inchoarentur, poterant facilius ante prandium absolvi; nunc autem et sacerdotum numerus major est, et aliæ circumstantiæ magna ex parte sunt immutatæ; et ideo mirum non est, quod tempus etiam dicendi Missam fuerit anticipatum. Quod si ad repræsentationem passionis Christi attendamus, non deerit congruentia, quia Christus summo mane oblatus est Pilato et Gentibus; et ideo ex tunc quodammodo morti tradi incepit.

4. *Aliud quæsitum. — Quæsito satisfit.* — Secundo inquiri potest, quid nomine auroræ intelligendum sit. D. Thom. et auctores omnes docent, non esse per auroram intelligendum ortum solis, id est, ascensum corporis solaris supra nostrum horizontem, sed initium crepusculi diei, seu primam lucis irradiationem. Hinc Gab. sup., cum Scoto in 4, d. 13, quæst. 2, dicunt, licitum esse inchoare Missam una hora, et quarta parte alterius ante ortum solis. Sed nimia est ad rem moralem mathematica hæc mensura; non enim possunt res morales tam indivisibiliter præscribi, præsertim, quia crepusculum diei non semper est æquale; non erit ergo peccatum, hora et dimidia ante ortum solis sacrificare; imo addit Paludan. supra, quæst. 2, et clarius Victor., in Sum., num. 97, posse licite inchoari Missam dimidia hora ante crepusculum, ita ut finis Missæ sit sub initium crepusculi, plus minusve. Et hoc est in praxi servandum.

5. *Quæsitum. — Responsio. — Sententia auctoris. — Sententia satis probabilis et secura.* — Tertio inquiri potest, an sit aliqua exceptio ab hac generali regula. Prima et certa est de nocte Nativitatis, quæ est indubitata quoad primam Missam; quæ inchoanda quidem non est ante mediam noctem, quia antea non incipit dies Natalis Domini; neque ante illam horam natus est Christus, ut in superiori tomo ostendi; ab illa tamen hora, completo Matutino, dici potest juxta Ecclesiæ consuetudinem. Tamen de secunda et tertia est dubium; nam fere omnes censent, privilegium illud esse limitatum ad primam Missam, et ideo non licere cæteras anticipare ante certam horam. Ita Sylvest., Angel., Tab., Armil., verb. Missa; Navarr. in Summa, cap. 25, num. 87; et D. Thom. hic, ad 4, in singulari dicit : *In nocte Natalis Domini Missa celebratur;* non dicit : *Missæ.* Hujus autem sententiæ nullum in jure fundamentum reperire potui; nam in dicto c. Nocte sancta, nec de prima Missa, nec de Missa in singulari sermo est, sed absolute dicitur : *Nocte sancta Nativitatis Domini Salvatoris Missas celebrent presbyteri;* cur ergo limitabimus hoc privilegium ad primam potius, quam ad cæteras Missas? Præsertim, quia statim subditur, reliquis vero temporibus non esse Missas ante diem celebrandas; ergo non solum una Missa illius festivitatis, sed absolute tempus illius noctis excipitur, ut in eo possint Missæ celebrari. Accedit, quod Platina, in vita Teleph., sic inquit : *Statuit, ut in Natali Jesu Christi nocte tres Missæ celebrentur; prima in dimidio noctis, quando Christus in Bethleem nascitur; secunda, illucescente aurora, quando a pastoribus agnitus est; tertia, eadem hora diei, qua nobis dies redemptionis et veritatis illuxit.* Quæ distributio ab ipso Platina accommodata videtur; nam in decreto Pontificis non continetur. Unde solum fuisse videtur ab eo statutum, ut tempore nocturno possint illæ tres Missæ inchoari. Quod autem necessario debeant interrumpi, et post finitam primam Missam expectari lux diei, ut secunda inchoetur, hoc non legitur ab eo statutum; nec videtur posse colligi ex illo mysterio, seu repræsentatione pastorum; nam unde constat, eos non venisse ad Christum adorandum ante lucem diei? Ex textu enim Evangelico colligi non potest; nam, Lucæ 2, dicitur Angelus apparuisse pastoribus custodientibus vigilias noctis super gregem suum; et statim subditur, eos festinantes ivisse ad videndum verbum sibi revelatum. Deinde, neque ex officio illius secundæ Missæ colligi potest, non posse dici tempore noctis; nam introitus ejus sic incipit: *Lux fulgebit hodie super nos;* quæ verba propriissime videntur posse dici tempore nocturno; quin potius etiam de tertia Missa ait D. Thom. hic, ad 2, posse ad generationem æternam accommodari, quia in ea Evangelium dicitur de æterna generatione, et hac ratione poterit dici in nocte, quia illa generatio, quantum ad nos, est occulta, et in divina ca-

ligine; vel, si referatur ad nativitatem temporalem, quia introitus incipit : *Puer natus est nobis*, etc., etiam illa noctu perfecta est; ergo hac ratione non repugnabit, etiam tertiam Missam noctu dicere. Denique esse potest congruentia, quia tota illa nox propter Christi claritatem dies ab Ecclesia reputata est; et ideo facultatem nobis fecit, Missam ea nocte dicendi; ergo non est, cur limitemus hoc privilegium, sed ex quo tempore possunt ea nocte tres Missæ inchoari, censendum est jam absolute illud esse tempus legitimum ad sacrificandum, et consequenter, finita prima Missa, posse inchoari secundam sine respectu ad lucem auroræ. In hac re verum esse censeo ex primaria institutione hujus cæremoniæ, intentionem Ecclesiæ fuisse, ut prima Missa dicatur post mediam noctem; secunda in aurora; tertia in plena luce, ut hic D. Thom. dicit, ad 2. Unde solum in prima Missa dicitur : *Communicantes, et noctem sacratissimam celebrantes;* in secunda autem et tertia, *et diem sacratissimum celebrantes*, dicitur; et ita est in Missis solemnibus observandum, ad quas præcipue respicit institutio, et horarum distributio. Nihilominus tamen in Missis privatis existimo, hoc non esse sub præcepto necessarium, sed quovis tempore, in quo prima Missa legitime absolvitur, posse inchoari secundam, et consequenter tertiam Missam, quia neque ex jure potest aliud præceptum satis ostendi, ut declaratum est, neque ex consuetudine; nam potius regulariter ita fit sine scrupulo; neque ex ratione, quia jam tempus illud designatum est, ut legitimum ad sacrificandum; et non est res admodum gravis vel necessaria, in Missis privatis servari illam temporum distributionem, quod fere in aliis horis vel officiis ecclesiaticis semper ita servatur. Item, si quis fortasse non posset Missam festivitatis ea nocte dicere, posset pro sua devotione dicere Missam de beata Virgine, eamque posset noctu dicere; et similiter, qui non posset dicere tres Missas, sed tantum unam, posset pro devotione sua dicere tertiam, omissis prima et secunda, eamque noctu dicere posset, quia privilegium non est limitatum ad officium primæ Missæ; ergo eadem ratione, qui dixerit primam Missam, poterit consequenter dicere secundam et tertiam, quamvis nox duret, quia etiam non est privilegium limitatum ad unam tantum Missam. Unde non refert, quod in secunda et tertia Missa dicatur : *Et diem sacratissimum celebrantes;* tum quia a tempore noctis computatur totus ille dies naturalis; tum etiam quia verba non semper referuntur ad tempus, in quo dicuntur, sed ad tempus, pro quo repræsentando et commemorando dicuntur; sicut (et est optima confirmatio totius sententiæ) in prima etiam Missa dicitur : *Et noctem sacratissimam celebrantes;* et nihilominus, quoad Missas privatas non est necesse, semper eam Missam noctu dicere, sed absque ullo peccato dici potest in plena luce; ergo similiter fieri potest e converso. Est ergo hæc sententia satis probabilis et secura.

6. *Secunda exceptio.* — Secunda exceptio esse potest de nocte resurrectionis, in qua juxta antiquam consuetudinem Missa noctu dicebatur, quoniam Dominus noctu resurrexit; imo ait hic D. Thom., ad 4, illam Missam dici solitam circa noctis principium, ex cap. Solent, de Consecr., dist. 1, et cap. Quod a Patribus, dist. 75, quod intelligendum est, quantum ad prophetias, et alias cæremonias, quæ illa nocte fiebant ante Missam; nam Missa ipsa non inchoabatur ante dimidiam noctem, quia neque Christus Dominus antea resurrexit. Nunc vero jam illa consuetudo cessavit; diciturque illa Missa in Sabbatho sancto paulo ante meridiem. Quapropter non censeo, jam esse licitum illa nocte facere sacrum ante consuetum tempus auroræ, quia jam consuetudo cessavit; quod maxime verum est de Missis privatis; nam Missæ solemnes in aliquibus locis adhuc consueverunt cantari nocte illa; curandum vero est, ut id semper sit circa initium auroræ, maxime ob motum proprium Pii V statim citandum.

7. *Tertia exceptio. — Privilegium tantum operatur, quantum sonat. — Notabile.* — Tertia exceptio generalis nulla est, sed ex privilegio aliquibus concessum est, ut una vel duabus horis ante auroram celebrare possint; quæ privilegia semper sunt intelligenda secundum anticipationem totius temporis in privilegio concessi, ad totum tempus illud, in quo sine privilegio potest Missa legitime dici. Itaque, si privilegium concedit unius horæ anticipationem, poterit Missa inchoari tribus horis ante ortum solis, cum sine privilegio possit inchoari duabus horis ante solem. Et ratio est clara, quia privilegium tantum operatur quantum sonat. Hæc autem privilegia non sunt generalia, aut in jure contenta, sed vel personalia, vel regularia (ut sit dicam), et ideo non cadunt sub scientiam, sed unusquisque scire debet, quo privilegio uti sibi liceat. Non omittam autem advertere.

Episcopum hoc frui privilegio, quod, dum iter agit, potest Missam ante auroram dicere, vel alteri concedere, ut eam sibi dicat, quod notavit Glossa in cap. ult. de Privil., in sexto, quamvis id nullo jure probet; nam in illo textu solum eis conceditur privilegium, ut possint deferre secum altare viaticum, et in eo celebrare, ac facere celebrare in quocumque loco non interdicto; Glossa vero extendit privilegium, etiam ad tempus, quia ratio videtur esse eadem; estque illa Glossa communiter recepta, et fortasse hoc non est tam ex privilegio quam ex ordinaria Episcopi potestate. Nam omnes citati auctores dicunt, posse Episcopum dispensare in hac prohibitione, et facultatem concedere celebrandi ante prædictum tempus auroræ; ergo multo magis poterit Episcopus iter agens, vel secum dispensare, vel cum alio, qui sibi ministrat; quod vero Episcopus eam potestatem dispensandi habeat, omnes supponunt, vel quia ordinario jure id sibi competit, cum non sit specialiter reservatum; vel certe, quia hæc lex, sicut est consuetudine introducta, ita eadem consuetudine est hoc modo intellecta seu declarata.

8. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : tempus legitimum, intra quod debent Missæ absolvi vel inchoari, est ante meridianum tempus, ita ut ante meridiem debeant, per se loquendo, Missæ inchoari, ut legitime dicantur. Hæc est magis recepta sententia, magisque secura; quam tenet Gabriel, lect. 14 in canon.; Major in 4, dist. 13, quæst. 4; Soto, ibi, quæst. 2, art. 2, et lib. 10 de Justitia, quæst. 5, art. 4; Joannes Andreas, in cap. 1 de Celebr. Miss., et alii, quos refert; et sequitur Marcell., lib. de Horis canon., cap. 41; et Durand., lib. 2 de Ritib. Eccles., cap. 7. Et potest confirmari ex Rubricis Missalis, ubi dicitur, Missas privatas dicendas esse ab aurora usque ad meridiem; et Concil. Trident., sess. 22, cap. de Observandis in ritu hujus sacrificii, præcipit, ne sacerdotes aliis quam statutis horis celebrent; sed prædictum tempus est jam statutum in Missali; ergo non licet illud præterire. Est etiam hoc jam consuetudine introductum, quæ fortasse ex hominum fragilitate incepit; tamen propter reverentiam sacrificii introducta est, et in ea fundatur; pertinet enim ad reverentiam hujus sacramenti, ut ante prandium conficiatur, ut, tam qui celebrat quam qui assistit, decentius ac devotius id agat; est autem jam communis consuetudo, ut prandium ultra meridiem non differatur; et ideo merito introductum est, et consuetudine receptum, ut etiam sacrificia in meridie plus minusve absolvantur.

9. *Consuetudo hæc vim præcepti induxit.* — Quod autem hæc consuetudo vim præcepti induxerit, præter adducta omnia, constat ex communi sensu populi Christiani; generatur enim grave scandalum, si aliter fiat sine privilegio, aut gravi causa. Colligi etiam potest ex privilegiis, quæ interdum Pontifices concedunt dicendi sacrum, una vel duabus horis post meridiem; item ex eo quod Episcopi graviter puniunt eos sacerdotes, qui post meridiem Missam dicunt, in obsequium quorumdam magnatum, qui usque ad illud tempus, sacrum audire differunt; et ante paucos annos, quia in Regis Catholici cura multi abutebantur hujusmodi privilegiis, ea Sixtus V per nuncium suum revocavit. Est ergo hoc, per se loquendo, sub præcepto; quanquam non desint auctores graves, qui dicant, licere Missam dicere per totam horam nonam diei, usque ad tertiam horam post meridiem. Ita Navarr., in Summa, cap. 25, num. 85, et lib. de Orat., cap. 21, num. 22, in quam sententiam inclinant Scot. et Durand. in 4, dist. 13, quæst. 2, et Summa Angelica, et Rosel., verbo Missa, num. 46, et alii, quos refert Durand. supra. Sed revera id non clare dicunt, nec generaliter. Fundamentum Navarr. est, quia hoc licuit olim in Ecclesia, et hora nona erat aptissima, quia in illa passus est Christus; et contraria consuetudo non videtur causa devotionis aut religionis introducta, sed propter humanam commoditatem, et ideo non videtur induxisse obligationem. Sed, neque constat, hoc aliquando generaliter licuisse, saltem a multis annis; nam, ut supra retuli, Telesph. Papa dixit, hora tertia esse Missas celebrandas, quia illa passus est Christus; et jam est declaratum, quamvis fortasse illa consuetudo inceperit occasione humanæ fragilitatis et commoditatis, tamen rationem ejus præcipuam esse reverentiam sacrificii.

10. *Sententia auctoris.* — Quocirca non existimo, sententiam hanc posse tuto et in praxi servari, regulariter, et absque alia causa. In aliquo autem raro casu, ut, v. gr., si festum sit solemne, et Missa publica et concio non finiantur usque ad unam, vel duas horas post meridiem, tunc posset Missa privata inchoari post finitum solemne officium, maxime, ne aliqua pars populi Missa prive-

tur, juxta doctrinam Leonis Papæ, dict. epist. 81 ad Dioscor., cap. 2. Idemque permitti potest, si ratione itineris occurrat necessitas celebrandi in die festo paulo post meridiem, dummodo unius horæ tempus non excedatur, quod significavit Soto supra; et favet consuetudo; imo et regula Missalis, in qua non sine causa additur illa particula, *communiter*. Ac denique, quia res morales, quando non sunt per legem omnino declaratæ ac limitatæ, non possunt indivisibiliter definiri; præsertim, quia hæc res non est tam gravis, vel necessaria ad honestatem, ut, intercedente rationabili causa, non possit prædicto modo ampliari.

11. *Quæsito satisfit.* — Sed quæres primo, an a prædicta regula facienda sit aliqua exceptio. Respondeo : ex privilegio certum est, posse fieri, et de facto fieri aliquibus religiosis et aliis personis. Item existimo, posse Episcopum in hoc dispensare ex rationabili causa, quia non videtur esse major ratio de temporis anticipatione, quam de postpositione. In neutro autem casu existimo posse Episcopum concedere privilegium generale; hoc enim proprium est summi Pontificis propter supremam potestatem; sed potest tantum in particulari casu dispensare ex rationabili causa occurrente. At vero jure ordinario nulla videtur esse exceptio facienda, de qua certo constet, juxta præsentem Ecclesiæ consuetudinem. Dici enim solet communiter, in diebus jejunii, præsertim quatuor temporum, et in Sabbatho sancto posse Missam dici post horam nonam diei, id est, in quarta et postrema diei parte, quæ ab hora tertia pomeridiana incipit, quia ita olim fiebat, ut colligitur ex cap. Solent, de Consecr., dist. 1, et cap. Quod a Patribus, et cap. ult., dist. 75, et notat hic D. Thom., ad 3; at vero licitum est, antiquam consuetudinem renovare. Atque ita sentit Navarr., præsertim de Missis solemnibus, lib. de Orat., cap. 3, num. 42. Sed existimo jam illos ritus fuisse omnino abrogatos, et ideo non licere, etiam illis diebus, Missæ sacrificium, etiam si ordinationes sint faciendæ, vel officium Sabbathi sancti sit dicendum, vespertina hora illud inchoare, quia oportet esse in Ecclesia aliquid certum et stabile in hujusmodi ritibus, ne liceat uniuscujusque arbitrio res novas introduci, et ideo postquam prior ritus abrogatus est, et alius introductus, hic est servandus; nec licitum est unicuique sua auctoritate priorem revocare. Præsertim, quia Pius V speciali quodam motu proprio vetuit omnes nocturnas, vel matutinas Missas, etiam in Sabbatho sancto; et Concil. etiam Trident., loc. sup. cit., huic favet sententiæ.

12. *Alteri quæsito satisfit. — Hora nona usuali diei crucifixus est Dominus. — Conciliantur Joan. et Marc. — Per Missam solemnem quid intelligatur.* — Ultimo inquiri potest, an inter hos duos terminos a nobis designatos sint aliquæ horæ certius determinatæ, in quibus Missæ dicendæ sint. Respondetur, pro Missis peculiaribus nullas esse horas præfixas, sed in quacumque parte illius temporis indifferenter dici posse. Ita sentiunt omnes Theologi in 4, dist. 13; Alensis, 4 part., quæst. 36; Gabriel, lect. 14 in canon.; Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6; et omnes Summistæ, verbo Missa; Navarr., lib. de Orat., cap. 21, num. 31 et seq., et in Summa, cap. 25, num. 85; Turrecrem., in dict. cap. Nocte sancta. At vero de Missis solemnibus iidem auctores, cum D. Thom. hic, ad tertium, dicunt, solemnem Missam celebrandam esse ea hora, qua Christus pro nobis passus est; Evangelistæ autem vario modo narrant horam passionis Christi, nam Marcus dicit, crucifixum esse hora tertia; Joannes, hora sexta; et omnes narrant hora nona expirasse. Quo factum est, ut prædictæ tres horæ ad solemnes Missas dicendas designatæ sint, quanquam non eodem modo, ut jam dicam. Est enim observandum ex iis, quæ in præcedente tomo late tractavimus de hora passionis Christi, has horas non esse ex his usualibus, quæ naturalem diem in vigintiquatuor partes divisum componunt, sed significare tria tempora diei, ad orationem vel sacras actiones deputata, et unumquodque horum tres horas usuales complecti, illamque horam seu tempus, quod tertia dicitur, regulariter incipere hora nona usuali totius diei, quæ solet esse tertia hora ab aurora, seu ab ortu solis. Olim ergo consuetudo Ecclesiæ tenuit, ut in diebus festis Missa solemnis fieret hora tertia, id est, ab hora nona usuali diei usque ad meridiem, quia illa hora crucifixus est Dominus non tantum linguis Judæorum, ut communiter dicitur, sed et re ipsa, ut veritas Evangelii Marci requirit, quia saltem in fine illius temporis crucifixus est, in quo instabat hora sexta; et ideo idem tempus, quasi hora sexta appellatum est a Joanne. Hæc autem Ecclesiæ consuetudo constat ex decreto Telesph., dict. epist. decretali, cap. 2,

et ex Concil. Aurelian. III, cap. 11, ubi alia ratio litteralis hujus statuti redditur, scilicet, ut possint sacerdotes, citius expedito antemeridiano officio, commodius ad vespertinum convenire. Colligitur etiam ex Augustin., prout refertur in cap. Et hoc, de Consecr., dist. 1, et apud Burchard., lib. 2, cap. 74; ubi alia ratio redditur, scilicet, quia expedit, ut populus ante officium sacrum peractum ad cibum non accedat, quod fiet commodius et suavius, si mature circa meridiem totum divinum officium, et sacra concio, quæ illi adjungi solet, absolvantur; colligitur etiam prædicta consuetudo ex Greg., hom. 37 in Evangelia, in illis verbis, quæ de S. Cassio scribit : *Quibus auditis Episcopus se in oratione cum magna cordis contritione prostravit, et cui oblaturus sacrificia ad horam tertiam venerat, hoc pro extensæ orationis magnitudine horam nonam usque protelavit.* Hinc etiam in cap. Non liceat, dist. 44, hora tertia sacra dicitur, ante quam non oportet clericos vel laicos inire convivia, quia nimirum ad officium Missæ solemne deputata erat. Denique hoc ipsum constat ex omnibus antiquis scriptoribus de rebus et officiis Ecclesiasticis, Walfrido Strabone, cap. 22; Amalario, lib. 3, cap. 72, et lib. 4, cap. 40; Durando, lib. 4 Rational.; Alcuin., lib. de Divinis officiis. Et adhuc hæc consuetudo fere in Ecclesia retinetur, quæ revera est etiam humanis usibus valde accommodata. Neque solum, quoad horam seu tempus diei, sed etiam, quoad horam Ecclesiasticam (ut sic dicam) hoc servatur, nam in diebus festis prius canitur Tertia in choro, et statim Missa solemnis inchoatur. Et vero in diebus profestis dicebatur Missa solemnis hora sexta, id est, in meridie, ut hic D. Thom. et alii auctores citatis locis referunt; nam circa hoc nullum speciale decretum invenio; insinuatur vero ab Ambros. loco statim citando. Hæc vero consuetudo jam non servatur in Ecclesia, nisi quoad horam tantum Ecclesiasticam, quia, scilicet, in diebus profestis prius recitatur seu canitur Sexta in choro, et statim Missa solemnis inchoatur; quoad diurnum vero tempus eodem tempore dicitur Missa solemnis in diebus profestis, quo in festis; imo maturius dici solet in diebus profestis, quia minor solet esse populi conventus, et ideo existimatur humanis usibus magis accommodatum; et mystica ratio, quæ sumi solet ex eo, quod Christus est crucifixus hora sexta, revera non est solida, quia, ut dixi, Christum fuisse crucifixum hora quasi sexta, apud Joannem, et esse crucifixum in fine horæ tertiæ, apud Marcum, non sunt duo, sed unum et idem. Tandem referunt dicti auctores horam nonam fuisse deputatam, ut in diebus jejunii Missa eo tempore diceretur, id est, hora tertia usuali pomeridiana. Ita colligitur ex cap. Solent, de Consecr., dist. 1, et ex Ambros., serm. 8 in Psal. 118, circa illa verba : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi : Indictum* (inquit) *est jejunium, cave, ne negligas, et si te fames quotidianum cogit ad prandium, ut intemperantia declinet jejunium, tamen cœlesti magis te servato convivio, non epulæ paratæ extorqueant, ut cœlestibus sis vacuus sacramentis, differ aliquantulum, non longe finis est diei;* significat ergo, fuisse consuetudinem dicendi Missam, et dandi communionem in diebus jejunii, circa finem diei; de aliis vero communibus diebus subdit : *Plerique sunt ejusmodi dies, ut statim meridianis horis* (hoc est hora sexta) *adveniendum sit in Ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio.* Hæc autem consuetudo etiam cessavit, solumque servatur, quoad Ecclesiasticam horam, quia his diebus consuevit prius hora Nona in choro recitari, et deinde Missa cantari; quoad tempus vero ipsum diei, cessavit illa consuetudo, quia jam etiam prandium dierum jejunii ad id meridianum tempus, et adhuc amplius anticipatum est; unde consequens etiam fuit, ut tempus celebrandi Missam anticiparetur. In his ergo omnibus jam nihil videtur esse sub præcepto, nisi quod solemnis Missa consueto tempore fiat pro populi commoditate, quamvis anticipari, vel postponi aliquantulum possit ex causa rationabili. Per Missam autem solemnem semper intelligimus Missam illam, quæ Missa diei dicitur; non enim hic omnis Missa, quæ cum cantu dicitur, solemnis appellatur; hæc enim, juxta varias consuetudines et devotiones, fere indifferenter toto matutino tempore dici potest, sicut Missa privata. Ita enim habet consuetudo, neque aliqua Ecclesiastica constitutio in contrarium obstat.

ARTICULUS III.

Utrum oporteat hoc sacramentum celebrari in domo et vasis sacris (4, dist. 13, quæst. 1, art. 2, quæst. 5, et dist. 23, quæst. 2, art. 2, ad 9).

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod non oporteat hoc sacramentum celebrari in*

domo et vasis sacris. Hoc enim sacramentum est repræsentativum Dominicæ passionis. Sed Christus non est passus in domo, sed extra portam civitatis, secundum illud Hebr. ult. : Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Ergo videtur, quod hoc sacramentum non debeat celebrari in domo, sed magis sub dio.

2. Præterea, in celebratione hujus sacramenti debet Ecclesia imitari morem Christi et Apostolorum. Sed domus, in qua primo Christus hoc sacramentum confecit, non fuit consecrata, sed fuit quoddam commune cœnaculum, a quodam patrefamilias præparatum, ut habetur Lucæ 22. Legitur etiam Actor. 2, quod Apostoli erant perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, et sumebant cibum cum exultatione. Ergo nec modo oportet domos esse consecratas, in quibus hoc sacramentum celebratur.

3. Præterea, nihil frustra in Ecclesia fieri debet, quæ Spiritu Sancto gubernatur. Sed frustra videtur adhiberi consecratio Ecclesiæ vel altaris, et hujusmodi rebus inanimatis, quæ non sunt susceptivæ gratiæ vel spiritualis virtutis. Inconvenienter igitur hujusmodi consecrationes in Ecclesia fiunt.

4. Præterea, solum divina opera debent recoli cum quadam solemnitate, secundum illud Psalm. 91 : In operibus manuum tuarum exultabo. Sed Ecclesia, vel altare, opere humano consecrantur, sicut et calix, et ministri, et alia hujusmodi. Sed horum consecrationes non recoluntur celebriter in Ecclesia. Ergo neque consecratio Ecclesiæ vel altaris, cum solemnitate recoli debet.

5. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed in veteri Testamento, quod gerebat figuram novi, non fiebat altare de lapidibus sectis. Dicitur enim Exod. 20 : Altare de terra facietis mihi; quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus. Exod. etiam 22, mandatur fieri altare de lignis Sethim vestitis ære vel etiam auro, ut habetur Exodi 35. Ergo videtur inconvenienter observari in Ecclesia, quod altare fiat solum de lapide.

6. Præterea, calix cum patina repræsentat sepulchrum Christi, quod fuit excisum in petra, ut in Evangeliis habetur; ergo calix debet de petra fieri et non solum de argento, vel auro, vel stanno.

7. Præterea, sicut aurum pretiosius est inter materias vasorum, ita panni serici pretiosiores sunt inter alios pannos. Ergo sicut calix fit de auro, ita pallæ altaris debent de serico fieri, et non solum de panno lineo.

8. Præterea, dispensatio sacramentorum et ordinatio eorumdem ad ministros Ecclesiæ pertinet, sicut dispensatio rerum temporalium subjacet ordinationi principum sæcularium, unde Apostolus dicit, 1 Cor. 4 : Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. Sed si circa dispensationem rerum temporalium aliquid fiat contra statuta principum, habetur irritum. Ergo si hæc, quæ dicta sunt, convenienter sunt statuta per Prælatos Ecclesiæ, videtur, quod sine his corpus Christi confici non possit. Et sic videtur sequi, quod verba Christi non sint sufficientia ad hoc sacramentum conficiendum, quod est inconveniens. Non ergo videtur conveniens fuisse, quod hæc circa celebrationem hujus sacramenti statuerentur.

Sed contra est, quod ea, quæ per Ecclesiam statuuntur, ab ipso Christo ordinantur, qui dicit, Matth. 18 : Ubicumque fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.

Respondeo dicendum, quod in his, quæ circumstant hoc sacramentum, duo considerantur. Quorum unum pertinet ad repræsentationem eorum, quæ circa Dominicam passionem sunt acta. Aliud autem pertinet ad reverentiam hujus sacramenti, in quo Christus secundum veritatem continetur, et non solum in figura. Unde et consecrationes adhibentur his rebus, quæ veniunt in usum hujus sacramenti, tum propter sacramenti reverentiam, tum ad repræsentandum effectum sacramenti (Alias : Sanctitatis), *qui ex passione Christi provenit, secundum illud Hebr. ult. : Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, etc.*

Ad 1 ergo dicendum, quod regulariter hoc sacramentum celebrari debet in domo, per quam significatur Ecclesia, secundum illud 1 ad Timoth. 3 : Ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi. Extra Ecclesiam enim non est locus veri sacrificii, ut August. dicit (in lib. Sentent., quæ ex August. decerptæ sunt, c. 15, tom. 3, in fine). *Et quia Ecclesia non erat concludenda sub finibus gentis Judaicæ, sed erat in universo mundo fundanda, ideo passio Christi non est celebrata intra civitatem Judæorum, sed sub dio, ut sic totus mundus se haberet ad passionem Christi, ut domus. Et tamen, ut dicitur de Consecr., dist. 1, cap. Concedimus* (in med.

illius), *in itinere positis, si Ecclesia defuerit, sub dio seu in tentorio, si tabula altaris consecrata, cæteraque sacra mysteria ad id officium pertinentia, ibi affuerint, Missarum solemnia celebrari concedimus.*

Ad 2, dicendum, quod domus, in qua hoc sacramentum celebratur, Ecclesiam significat et Ecclesia nominatur; convenienter tamen consecratur, tum ad repræsentandam sanctificationem, quam Ecclesia consecuta est per passionem Christi; tum etiam ad significandam sanctitatem, quæ requiritur in his, qui hoc sacramentum suscipere debent. Per altare autem significatur ipse Christus, de quo dicit Apostol., Hebr. ult. : Per ipsum offerimus hostiam laudis Deo. Unde et consecratio altaris significat sanctitatem Christi, de qua dicitur, Luc. 1 : Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei. Unde de Consecr., d. 1, dicitur (cap. Altaria, in 2) : *Altaria placuit, non solum unctione chrismatis, sed et sacerdotali benedictione sacrari. Et ideo regulariter non licet celebrare hoc sacramentum, nisi in domibus consecratis. Unde sicut habetur de Consecr., dist. 1, nullus presbyter Missam celebrare præsumat, nisi in consecratis ab Episcopo locis. Propter quod etiam, quia pagani non sunt de Ecclesia, nec alii infideles, ideo eadem dist. legitur : Ecclesiam, in qua mortuorum cadavera infidelium sepeliuntur, sanctificare non licet; sed, si apta videtur ad consecrandum, inde evulsis corporibus et rasis parietibus vel tignis ejus loci, reædificetur; sed si hæc consecrata prius fuerit, Missas in ea celebrare licet; tamen si fideles fuerunt, qui in ea sepulti sunt. Propter necessitatem tamen potest hoc sacramentum peragi in domibus non consecratis vel violatis, sed tamen de consensu Episcopi. Unde in eadem dist. legitur* (de Consecr., dist. 1) : *Missarum solemnia, non ubique, sed in locis ab Episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit, celebranda esse censemus. Non tamen sine altari portatili per Episcopum consecrato. Unde in eadem dist. legitur* (cap. 30) : *Concedimus, si Ecclesiæ fuerint incensæ vel combustæ, in capellis cum tabula consecrata, Missas iterum celebrari. Quia enim sanctitas Christi fons est totius Ecclesiasticæ sanctitatis, ideo in necessitate sufficit, ad peragendum hoc sacramentum, altare sanctificatum. Propter quod etiam nunquam Ecclesia sine altari consecratur; tamen sine Ecclesia quandoque consecratur altare cum reliquiis Sanctorum, quorum vita abscondita est cum Christo in Deo. Unde in eadem dist. legitur* (cap. 26) : *Placuit, ut altaria, in quibus nullum corpus aut reliquiæ Martyris conditæ probantur, ab Episcopis, qui eisdem locis præsunt, si fieri potest, evertantur.*

Ad 3, dicendum, quod Ecclesia et altare et alia hujusmodi inanimata consecrantur, non quia sint gratiæ susceptiva, sed quia ex consecratione adipiscuntur quamdam spiritualem virtutem, per quam apta redduntur divino cultui; ut scilicet homines devotionem quamdam exinde percipiant, ut sint paratiores ad divina, nisi hoc propter irreverentiam impediatur. Unde 2 Machab. 3, dicitur : Vere Dei virtus quædam est in loco, nam ipse, qui habet in cœlis habitationem, visitator et adjutor est loci illius. Et inde est, quod hujusmodi ante consecrationem emundantur et exorcizantur, ut exinde virtus inimici pellatur. Et eadem ratione Ecclesiæ, quæ sanguinis effusione, aut cujuscumque semine, pollutæ fuerint, reconciliantur, quia per peccatum ibi commissum apparet ibi aliqua operatio inimici. Propter quod etiam in eadem dist. legitur (cap. 21) : *Ecclesias Arrianorum ubicumque inveneritis, Catholicas eas divinis precibus et operibus absque ulla mora consecrate. Unde et quidam probabiliter dicunt, quod per ingressum Ecclesiæ consecratæ, homo consequitur remissionem peccatorum venialium, sicut et per aspersionem aquæ benedictæ, inducentes quod in Psalm. 48 dicitur : Benedixisti Domine terram tuam, remisisti iniquitatem plebis tuæ. Et ideo propter virtutem, quæ ex consecratione Ecclesiæ acquiritur, consecratio Ecclesiæ non iteratur. Unde in eadem dist. ex Concil. Niceno legitur: Ecclesiis semel Deo consecratis, non debet iterum consecratio adhiberi, nisi ab igne exustæ sunt, aut sanguinis effusione, aut cujuscumque semine pollutæ fuerint, quia sicut infans a qualicumque sacerdote in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti semel baptizatus non debet iterum baptizari, ita nec locus Deo dicatus, est iterum consecrandus, nisi propter eas causas, quas superius nominavimus, si tamen fidem Sanctæ Trinitatis tenuerunt, qui consecraverunt, alioquin, qui sunt extra Ecclesiam consecrare non possunt. Sed sicut in eadem distinctione legitur, Ecclesiæ vel altaria, quæ ambigua sunt de consecratione, consecrentur. Propter hoc etiam, quod aliquam spiritualem virtutem adipiscuntur per consecrationem, in eadem distinctione statutum legitur* (de Consecr., dist. 1,

cap. 38) : *Ligna Ecclesiæ dedicata non debent ad aliud opus jungi, nisi ad aliam Ecclesiam, vel igni comburenda, vel ad profectum in Monasterio fratribus, in laicorum autem opera non debent admitti.* Et ibidem legitur (cap. 39) : *Altaris palla, cathedra, candelabrum, et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur; cineres quoque eorum in baptisterio inferantur, aut in fossis pavimentorum jaciantur, ne introeuntium pedibus inquinentur.*

Ad 4, dicendum, quod quia consecratio altaris repræsentat sanctitatem Christi, consecratio vero domus sanctitatem totius Ecclesiæ, ideo convenientius recolitur cum sanctitate et solemnitate consecratio Ecclesiæ vel altaris, quam aliorum, quæ consecrantur. Propter quod etiam octo diebus solemnitas dedicationis agitur, ad significandam beatam resurrectionem Christi et membrorum Ecclesiæ. Nec est opus solius hominis consecratio Ecclesiæ et altaris, cum habeat spiritualem virtutem. Unde de Consecr., dist. eadem, dicitur : Solemnitates dedicationum Ecclesiarum per singulos annos solemniter sunt celebrandæ. Quod autem octo diebus encœnia sint celebranda, in lib. Reg., perfecta dedicatione templi, reperies, scilicet, 3 *Reg.* 8.

Ad 5, dicendum, quod, sicut legitur de Consecr., dist. 1 (cap. 31) : *Altaria, si non fuerint lapidea, chrismatis unctione non consecrentur. Quod quidem competit significationi hujus sacramenti, tum quia altare significat Christum; dicitur autem* 1 *Cor.* 10 : *Petra autem erat Christus; tum etiam quia corpus Christi in sepulchro lapideo fuit reconditum. Competit etiam, quoad usum sacramenti. Lapis enim et solidus est, et de facili potest inveniri ubique, quod non erat necessarium in veteri lege, ubi fiebat in uno loco altare. Quod autem mandatur altare fieri de terra vel de lapidibus insectis, fuit ad idololatriam removendam.*

Ad 6, dicendum est, quod, sicut in dist. eadem dicitur, cap. Vasa, quondam sacerdotes non aureis, sed ligneis calicibus utebantur. Zepherin. autem, XIV Papa, patenis vitreis Missam celebrari constituit; deinde Urbanus omnia fecit argentea. Postmodum autem statutum est, ut calix Domini cum patina, sive ex auro omnino, sive ex argento fiat, vel saltem stanneus calix habeatur. De ære autem, aut ex aurichalco non fiat, quia hoc vini virtute æruginem parit, pariterque vomitum provocat. Nullus autem in ligneo seu vitreo calice præsumat Missam cantare, quia, scilicet, lignum porosum est et sanguis consecratus in eo remaneret; vitrum autem fragile est et posset fractionis periculum imminere; et eadem ratio est de lapide. Et ideo propter reverentiam sacramenti statutum est, ut ex prædictis materiis calix fiat.

Ad 7, dicendum, quod ubi potuit sine periculo fieri, Ecclesia statuit circa hoc sacramentum id, quod expressius repræsentat passionem Christi. Non erat autem tantum periculum circa corpus, quod ponitur in corporali, sicut circa sanguinem, qui continetur in calice. Et ideo, licet calix non fiat de petra, corporale tamen fit de panno lineo, quo corpus Christi fuit involutum. Unde in ep. Sylvestri P., in eadem dist., legitur : Consulto omnium statuimus, ut sacrificium altaris non in serico panno aut intincto, quisquam celebrare Missam præsumat, sed in panno lineo ab Episcopo consecrato, sicut corpus Christi in syndone linea et munda sepultum fuit. Competit etiam pannus lineus propter sui munditiam, ad significandam conscientiæ puritatem, et propter multiplicem laborem, quo talis pannus præparatur, ad significandam Christi passionem.

Ad 8, dicendum, quod dispensatio sacramentorum pertinet ad ministros Ecclesiæ, sed consecratio eorum est ab ipso Deo. Et ideo ministri Ecclesiæ non habent aliquid statuere circa formam consecrationis, sed circa usum sacramenti et modum celebrandi. Et ideo, si sacerdos verba consecrationis proferat super materia debita, cum intentione consecrandi, absque omnibus prædictis, scilicet, domo, et altari, calice et corporali consecratis, et cæteris hujusmodi per Ecclesiam institutis, consecrat quidem in rei veritate corpus Christi, peccat tamen graviter, ritum Ecclesiæ non servans.

DISPUTATIO LXXXI.

DE LOCO ET VASIS SACRIS, IN QUIBUS SACRIFICIUM MISSÆ CELEBRANDUM EST.

Disput. 9 *de sacrificio Missæ.* — Post circumstantiam temporis tractat D. Thom. de circumstantia loci. Possumus autem triplicem locum hujus sacrificii, seu sacramenti distinguere, communem scilicet, proprium, et propriissimum, fere philosophorum more. Communem appello templum, intra quod fit sacrificium; proprium, altare, quod intra

templum collocatur et peculiariter ad sacrificium peragendum dedicatur; propriissimum vero appello vas ipsum, quod corpus vel sanguinem Christi continet. De his ergo omnibus sigillatim dicemus; simulque de aliis vasis et rebus sacris, quæ ad hoc ministerium remotius deserviunt, et sunt veluti instrumenta hujus sacrificii, vel ornamenta illius loci, in quo sacrificium peragitur; nam hæc omnia inter se connexa sunt, et fere eamdem doctrinam requirunt, et illa omnia D. Thom. attigit in præsenti articulo.

SECTIO I.

Utrum oportuerit in Ecclesia Christi templa et loca sacra dicari ad sacrificium et alia religionis opera peragenda.

1. *Persecutores templorum Christi ad duo capita revocantur. — Eustachii error.* — Qui templa Christianorum persecuti sunt, ad duo capita revocantur, ut docte Bellarminus notavit, lib. 3 de Cultu Sanctorum, c. 1. Quidam enim tanquam manifesti hostes Christi, quia religionem Christianam odio habebant, Christianorum etiam templa destruere conati sunt, ut Diocletianus, apud Eusebium, lib. 4 Histor., c. 2, et alii similes, et cum his non est nobis modo discrepatio; quamvis enim impie agerent, tamen ex falso principio necessariam consecutionem inferebant; si enim religio mala est et evertenda, templa etiam et loca ad actus talis religionis exercendos dicata simul destrui necesse est; hac enim ratione etiam nos Gentium templa aversamur, et, quantum in nobis est, destruimus, ut monemur Deuter. 7 et 12; recte tractat Augustin., serm. 6 de Verbis Domini, circa finem; et similiter, quia Judaica religio cessavit, ideo etiam Judaicum templum eversum est; quamvis sæpius Judæi illud instaurare conati fuerint, sæpe sunt divina providentia et cœlestibus signis impediti, ut in historiis Ecclesiasticis vulgare est. Igitur contra hujusmodi nostrorum templorum eversores non aliter disputandum est, quam nostram religionem defendendo, seu veritatem ejus et credibilitatem demonstrando, quod fit in materia de fide. Alii ergo fuerunt hostes templorum Christi sub nomine Christiano; profitebantur enim se in Christum credere et Christianam religionem defendere; ei tamen contrariam esse putabant templorum erectionem, ideoque illa destruere conati sunt. Hujus erroris primus auctor videtur fuisse Eustach., Constant. et Sylvestri tempore, ut significat Nicephor., lib. 9 Historiæ, c. 16; clarius Socrates, lib. 2, cap. 13; idemque sensisse Messalianos constat ex August., serm. contra Arrianos et Donatist., et epist. 80 ad Bonifacium; et Damascen., lib. de Hæres.; et de Manichæis idem significat August., 20 contra Faust., cap. 3 et 4. Atque eodem in errore versati sunt fere omnes posteriores hæretici, Petrobrusiani, Albigenses, Waldenses, Wiclefistæ, Lutherani, et reliqui fere omnes, ut videre licet in Prateolo, sub eorum nominibus, et aliis, qui contra hæreticos scripserunt. Sed hi omnes non eodem modo, neque ex eodem fundamento, templa detestantur. Quidam enim simpliciter templum rejiciunt quoad omnem usum religionis, quia Deus spiritus est, eumque in spiritu et veritate oportet adorare, Joan. 4; non ergo in loco corporeo ac determinato Deus colendus est; non enim in manu factis templis habitat, aut manibus humanis colitur, ut dicitur Act. 7 et 17. Alii vero, quia sacrificium novæ legis negant, templum solum formaliter, quatenus templum est, rejiciunt; nam, teste August., 8 de Civit., c. 27, et l. 1 contra Maximinum, aliquantulum a principio, templum, ut sic, ad sacrificium offerendum destinatur; et ideo, si in Ecclesia non est sacrificium, neque templum, ut templum, esse potest; non negant tamen hi hæretici posse in Ecclesia esse loca publica destinata, in quibus fideles ad orandum vel ad verbum Dei audiendum conveniant. Quibus videtur favere Hieronym., in epist. 53 ad Riparium, dicens, Julian. Apostatam Ecclesias Christianorum, aut evertisse, aut in templa convertisse; significat ergo Ecclesias Christianorum non fuisse templa. Unde etiam Optat., lib. 6 contra Parmenian.: *Qui nostrum* (inquit) *intravit templum?* Adjungit denique verba Joan., Apoc. 21: *Et templum non vidi in ea;* quæ de Ecclesia militante dicta putant, quia de eadem statim dicit: *Ambulabunt Gentes in lumine ejus*, etc., quæ verba de militante Ecclesia dicta fuerunt ab Isaia, cap. 60. Alii denique non tam templa quam eorum ornatum, benedictionem vel consecrationem impugnant, de quibus postea videbimus.

2. *Prima conclusio.* — Dico tamen primo, et sanctum et necessarium esse destinari in Ecclesia publica loca, in quibus singulariter colatur Deus, et plebs Christiana ad religionis opera perficienda conveniat. Conclusio est de fide, ut constat ex usu Ecclesiæ, et anti-

quissima traditione. Quæ primum fundari potest in Scriptura sacra, 1 ad Cor. 11 : *Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare;* et infra : *Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis?* Ibi enim Ecclesia, non fidelium congregationem, sed locum illum seu templum, in quo fideles ad Christi corpus manducandum conveniebant, significat, ut Chrys., Ambros. et reliqui auctores Græci et Latini intelligunt; constat enim non potuisse fideles convenire in unum, nisi in aliquo certo loco; ille autem locus non erat domus privata alicujus; nam illum locum a privatis domibus distinguit, et Ecclesiam illum appellat, cum dicit : *Numquid domos non habetis ad manducandum?* et: *Qui esurit, domi manducet;* et cap. 14 est locus expressus : *Mulieres in Ecclesiis taceant; si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.* Hinc Basil., in Reg. Brevior., Reg. 310, ex priori loco colligit, non esse Eucharistiam in communi domo celebrandam, sed in Ecclesia; neque communes epulas in Ecclesia esse manducandas, sed in privata domo. Similiter Hesych., lib. 2 in Levit., c. 8, ex hoc loco colligit, Eucharistiam esse celebrandam in Ecclesia, id est, in loco sancto. Atque hanc esse significationem hujus vocis valde usitatam, constat ex antiquis Patribus et decretis; nam licet, *Ecclesia,* primæva significatione congregationem hominum significet, ut est commune apud Græcos, et notat Cyril., Catech. 18, et patet ex illo Act. 19 : *Erat Ecclesia confusa,* tamen inde translata est vox ad significandum locum continentem animatam Ecclesiam, ut ex prædicto loco Pauli notavit August., lib. 3 in Levit., q. 57, quæ significatio etiam in Testamento veteri reperitur, Judith 6 . *Et per totam noctem intra Ecclesiam oraverunt.* Unde est etiam illud Tertull., l. de Idololatria, c. 7 : *Ingemens Christianum ab idolis in Ecclesiam venire, de adversaria officina in domum Dei venire;* ubi, quam prius Ecclesiam, postea domum Dei appellat; et in sequentibus docet, in illa domo Eucharistiam sumi et distribui; et ibi Pamel. multa alia loca congerit tum ejusdem Tertulliani, tum etiam aliorum Patrum; et apud Clem., lib. 6 Const., c. 61 et 63, est optimus locus; ibi enim et illa voce, *Ecclesia,* in utraque significatione sæpe utitur, et formam ac modum Ecclesiastici templi describit. Athanas. etiam, in Apologia ad Constantium, longum habet sermonem de Ecclesiis, de usu earum, et de magnitudine, quam requirunt multitudini populi accommodatam.

3. *Secundo ostenditur hæc veritas.* — Secundo ostendi hæc veritas potest ex antiqua traditione sumpta ex sacris Conciliis, SS. Patribus, et de Ecclesiasticis historiis; quæ omnia persequi longum esset. Unde, quia res est vulgaris et carens fere difficultate, pauca breviter attingam. Igitur in sexta Synodo, can. 74 Trullano : *Non oportet* (dicitur) *in Dominicis locis vel Ecclesiis agapas facere, aut intus in æde comedere et accubitus sternere;* et in Concil. Laod., cap. 28, eadem est prohibitio, et vocantur domicilia divina et Ecclesiæ. In cap. autem Non oportet, dist. 42, idem canon refertur sub nomine Basilicarum; et in cap. Si quis objecerit, 1, quæst. 3, vocantur *Ecclesiæ corporales,* et vendi et emi prohibentur, propter locorum sanctitatem; et eodem nomine appellantur in Conc. Aurel. I, can. 19, et habetur in c. Omnes Basilicæ, 16, quæst. 7. Unde Hieron., in Epitaphio Nepotiani, seu epist. 3, et August., lib. 1 de Civit., cap. 4, Basilicas Christi, eas appellant, quas August. cum templis Gentilium confert, nimiumque excellere declarat; et de Eccles. dogm., c. 73, eas nominibus martyrum interdum dicit esse nominatas, quia, vel Deo in honorem martyrum dicabantur, vel in eis reliquiæ martyrum recondebantur. Unde martyria interdum appellantur, ut constat ex Isidor., lib. 15 Origin., c. 4; et ex Augustin., 22 de Civit., c. 8; et Euseb., lib. 4 de Vita Constant., cap. 40; et Chrys., hom. 11 in 1 Thessalon.; et ex Niceph., lib. 8 Histor., c. 30, ubi refert, templum, Hierosolymis a Constantino ædificatum in Calvariæ loco, *magnum Martyrium* fuisse appellatum; frequentius tamen dicuntur *domus Dei,* more Scripturarum, Matt. 21, Marci 11, Luc. 19, Joan. 2, et ita appellatur in Concil. Gangrensi, cap. 5, ubi damnatur contrarius error, quia tamen earum soli Deo proprie consecrantur, ut sæpe repetit August., locis supra citatis, et 20 cont. Faust., c. 21; et attigit Leo Mag., serm. 7 de Nativit. Unde Hilar., Psal. 120, agens de Ecclesia, inquit : *Consuetudo nostra, vel domum Dei solita est nuncupare, vel templum.* Unde etiam solet appellari *Dominicum,* Græce, κυριακὸν, id est, domus seu templum Domino dicatum, sicut dies Dominica sic appellata est, quia specialiter est Domino consecrata, ut August. notat, serm. 15 de Verbis Apost. Quamquam enim aliqui disputent, an idem sit *Dominicum,* quod *Ecclesia* vel *templum,* tamen non est ne-

cesse de nominibus disputare, quia res est eadem, licet etymologia nominum sit diversa, ut patet ex citatis Concil., et Clement., lib. 2 Const., cap. 63, juxta translationem Caroli Bovii; nam Turr. ibid., c. 59, *Ecclesiam* vertit. Optime vero Euseb., orat. de laudibus Constantini : *Templa* (inquit) *quæ erant Deo consecrata, Domini nomen obtinuerunt*, etc. Et Ruffin., lib. 1 Histor., c. 3, narrans historiam de Episcopo illo, qui in Nicena Synodo simplici fidei propositione philosophum acriter prius contra fidem disputantem ad fidem convertit, ad illum dixisse commemorat : *Hæc si vera esse credis, o Philosophe, surge, sequere me ad Dominicum, et hujus fidei signaculum suscipe.* Ex his igitur et aliis multis, quæ in sequentibus necessario attingemus, imo ex his, quæ nunc etiam oculis conspicimus, evidenter constat, hanc fuisse perpetuam Ecclesiæ traditionem.

4. *Tertio ostenditur ratione.* — Tertio est evidens ratio, quia hujusmodi religio dicandi templa divino cultui non est mala, sed sancta, et valde consentanea rectæ rationi etiam naturali; et in lege gratiæ non est specialiter prohibita, neque est minus necessaria, quam in quolibet alio hominum statu; ergo merito in Ecclesia retineri debuit. Major constat imprimis ex usu omnium nationum; unaquæque enim eo modo, quo Deum agnovit, illi templum dicare studuit, sed præcipue id constat, quia Deus ipse in lege veteri templum sibi ædificari præcepit, ex quo argumentum sumebant Manichæi, illum non fuisse verum Deum, ut auctor est Augustin., lib. contra Adimant. Manich., c. 10. Quibus ipse recte respondet, eumdem Deum, qui templum illud facere præceperat in lege veteri, illius honorem in Evangelio defendisse, domum suam, et, domum orationis illud appellando, Joan. 2; nec solum templum, sed etiam aliæ synagogæ a Judæis erigebantur. De qua re laudatur Centurio, Luc. 7, ut notavit Ambros., ser. 89, dicens : *Commendatur a Domino, qui ædificavit synagogam; quanto magis commendandus est, qui ædificavit Ecclesiam?* Est ergo hoc ex se pietatis et religionis opus. Nec naturalis ratio in hoc invenit inordinationem aliquam, sed potius maximam decentiam et moralem necessitatem, ut statim amplius declarabimus. Minor propositio quoad partem negativam per se nota est; ubi enim extat talis prohibitio? neque enim scripta est, neque tradita; quin potius ex traditione constat evidenter contrarium, ut vidimus. Quoad partem autem positivam constabit facile, discurrendo per omnes utilitates seu fines, propter quos potuerunt sacra templa quovis tempore erigi; illi enim omnes excellentiori modo in lege nova reperientur.

5. *Secunda conclusio.* — *Conclusio sigillatim probatur.* — *Templi habitudo ad sacrificium.* — *Sacrificium est primarius Dei cultus.* — Dico ergo secundo : præcipuus finis, propter quem templa eriguntur in Christi Ecclesia, est, ut in eis Deo sacrificium offeratur; consequenter vero etiam fiunt ut in eis alia etiam sacramenta ministrentur, et ut ibi ad orationem fideles conveniant, et ad sacras conciones, et lectiones; et ut reliquiæ Martyrum et aliorum Sanctorum in eis custodiantur, et ut ipsi Sancti in eis honorentur; ac denique, ut fideles omnes in eis sepeliantur. Tota hæc conclusio certa fide constat, sufficienterque approbari potest ex usu Ecclesiæ. Tamen sigillatim probatur, breviter discurrendo per partes singulas : et prior quidem de sacrificio probari imprimis potest ex omnibus, quæ de veritate sacrificii Eucharistiæ adduximus; ideo enim ante legem gratiæ templum Dei ædificabatur, quia sensibilia sacrificia erant Deo offerenda; et ideo oportebat sacrum aliquem locum ad illud sacrum ministerium esse deputatum, ut maxime constat de Hierosolymitano templo; sed in lege nova est etiam verum ac sensibile sacrificium, quod ubique inter gentes Deo offerendum est; ergo propter hunc finem necessarium fuit in Ecclesia Christi templa ædificari. Unde Cyprian., lib. de Eleemosyna : *In Dominicum*, inquit, *sine sacrificio venis?* Et infra afferemus varia decreta, in quibus non solum dicitur, hujusmodi loca sacra exstrui propter sacrificium; verum etiam non posse ordinarie sacrificium extra illa offerri. Præterea templum dicit quamdam habitudinem ad sacrificium; ob eam enim causam, sicut sacrificium soli Deo offertur, ita et templum illi soli proprie dicatur, ut ex August. supra dictum est, qui idem habet epist. 49, q. 3, et lib. cont. serm. Arrianor., cap. 20; sed Ecclesiæ Christianorum eriguntur, ut sint vera templa Deo dicata; ergo eriguntur, ut in eis sacrificium offeratur. Minor constat ex modo loquendi Sanctorum omnium, qui eo nomine nostras Ecclesias appellant, ut supra ex Hilar. notavi; et idem habet Ambros., lib. 2 de Offic., c. 2; et c. 28, vocat templum Dei et aulam Domini. Augustin., citatis locis, et 8 de Civit., c. 27, de Christianis loquens, dicit, non eri-

gere templa Martyribus, sed Deo, quia non sacrificant Martyribus, sed unum, inquit, Deo illic offertur sacrificium Christianorum. Idem, serm. 262 et 255 de Temp. Et eodem modo loquitur Hieron. in c. 7 Jerem.; et Salvian., lib. 4 de Provid. : *Ecclesia* (inquit) *potius templum;* Euseb., lib. 3 de Vita Constantini, cap. 29, 30 et 63; et Nicephor., lib. Histor., cap. 39, de Philippo et Bartholom. refert, in Syriæ et Asiæ civitatibus templa construxisse, et c. 40, 41 et 42, idem refert de Thoma, Andrea et Mattheo in suis regionibus. Chrysost., hom. 18 in Acta, hortatur fideles ad templa Christo exstruenda. Idem, homil. quod Christus sit Deus, et eodem modo loquitur, hom. 51 in Matth.; et Basil., Psalm. 114; et Nazianzenus, orat. 11 in Gorgoniam sororem; et Gregor. Nyssen., orat. penul. in Theod. Martyrem. Ultimo, altare non erigitur nisi propter sacrificium, ut supra ex dictis patet; sed templa Christianorum eriguntur, ut in eis sint altaria; non enim fiunt in Ecclesia Christi Ecclesiæ sine altari, ut in sequentibus latius videbimus : ergo. Denique, quod hic sit primarius finis templorum, ex eo facile constat, quod sacrificium etiam est primarius cultus Dei, templa vero ad Dei cultum præcipue ordinantur. Atque hinc etiam facile suadetur, deservire etiam ad alia sacramenta ministranda, quia eorum etiam ministerium est maxime sacrum; unde etiam oportet, ut in sacro loco fiat et ad cultum Dei destinato. Unde in verbis illis, quæ supra ex Ruffino retulimus : *Surge, sequere me ad Dominicum, et hujus fidei signaculum suscipe,* clare supponitur, baptismum solitum esse in Ecclesiis celebrari. Unde etiam erant in templis designata loca, quæ baptisteria dicebantur, ut supra vidimus, agentes de baptismo, et late Durand., lib. 1, cap. 19. Similiter Tertul., Nazianz., et alii Patres citati, imo et Paulus, 1 ad Cor. 11, dicunt solitos fuisse fideles, in Ecclesiam convenire ad Eucharistiam sumendam; imo unus ex præcipuis et maxime necessariis usibus nostrorum templorum est, ut in his Dominicum corpus servetur pro infirmis et aliis necessitatibus, et ut ibi a fidelibus adoretur, quæ utilitas est propria legis gratiæ; de qua re multa dicta sunt supra, tractando de permanentia Eucharistiæ. Est autem eadem ratio de cæteris sacramentis, quæ, vel solemni ritu dantur, vel commode in templis ministrari possunt, quod maxime dico propter sacramentum extremæ unctionis, quod cum non detur, nisi graviter ægrotantibus, non potest in Ecclesia ministrari, ministratur tamen ex Ecclesia; nam ibi oleum benedictum servatur, ut sit illius sacramenti materia, ut constat ex Concil. Meldensi, apud Burchard., lib. 4, c. 57, et Ivonem, part. 1, c. 268. Sacramentum autem matrimonii, quamvis privatim extra Ecclesiam fiat, tamen solemnis ejus benedictio in templo datur, ut suo loco dicemus; et similiter sacramentum pœnitentiæ propriissime ministratur in Ecclesia, quamvis, quia magis privatim fit, possit etiam extra Ecclesiam ministrari. Tertia utilitas templorum est, propter communem orationem, juxta illa verba Matth. 21, sumpta ex Isaia, c. 56 : *Domus mea domus orationis vocabitur;* quod de templo Hierosolymitano dictum est, quia factum fuit, ut esset orationis locus, 3 Reg. 8, 2 Paral. 6. Sed non minus indigent fideles Christiani usu orationis, tum privatæ, tum publicæ; ergo fuit valde conveniens, etiam ob hanc causam, Ecclesias erigi. Quod ab initio fuit Christianis in usu; tamen prius fuere angustiores, quando et ipsa Ecclesia minus propagata erat, et tunc loca illa *oratoria* dicebantur; postea vero in ampliores Ecclesias commutatæ sunt, ut sumitur ex Euseb., lib. 8 Hist., cap 1; et Niceph., lib. 7, cap. 2; quas etiam antiqui Patres *domos orationis* vocant : Origen., homil. 2 in Exod.; Ruff., lib. 2 Hist., cap. 33; Augustin., 22 de Civit., c. 8, qui oratorii meminit epist. 109. Nec refert, quod oratio ad Deum quovis in loco fundi possit, ut significatur Joan. 4, vel *intra cubiculum,* ut dicitur Matth. 6, quia, licet hoc verum sit, tamen locus sacer ad orandum specialiter consecratus, multum juvare potest ad devotius orandum, ut notavit Chrysost., homil. 3 de Incomprehensibili Dei natura, et Basil., lib. 2 de Baptismo, in c. 8, et quæst. 40 ex fusius disputatis. Quod provenire potest, vel ex natura rei, quia vel locus ipse, et sacer ejus ornatus, vel aliorum exemplum, excitat ac movet hominem ad majorem reverentiam, et devotionem, vel ex speciali Dei promissione, qui orationem in templo factam peculiariter exaudit, ut constat 3 Reg. 9. Propter quam causam specialiter Deus in templo habitare censetur, quia ibi specialiter operatur, qua ratione sæpe Apostolus nos vocat *templa Spiritus Sancti,* 1 ad Cor. 3 et 6, quia singulari modo in nobis operatur; et simili modo August., lib. ad Simplic., quæst. 4, dixit, Davidem orasse ante Arcam, quia ibi sacratior et commendatior præsentia Domini erat. Accedit, quod præter

orationes privatas, oportet esse in Ecclesia publicas orationes, quæ nomine totius Ecclesiæ ab ejus ministris fiant; et ideo oportuit esse sacra et publica loca ad hujusmodi orationes deputata, quæ non potuerunt esse aptiora, quam templa ipsa, in quibus Deus, ut Deus, peculiariter adest, ut diximus, et Christus, etiam secundum humanitatem, realiter præsens est. Et ideo antiquissimum fuit in Ecclesia, esse in templis peculiarem locum ad hujusmodi orationem deputatum, qui chorus dicitur, de quo legi potest Durand., dict. lib. 1, c. 16. Quarta utilitas erat ad conciones audiendas, de qua Tertullian., in Apolog., c. 39, dicit, fideles convenire in Ecclesia, primo ad orationem, deinde ad lectionem et exhortationem. Alii vero Patres fere semper conjungunt utrumque usum templi, scilicet, sacrificandi, seu participandi divina mysteria, et audiendi conciones seu lectiones sacras, ut colligere licet ex Justin., Apol. 2, circa finem, et ex Euseb., lib. 2 Hist., cap. 17, ubi dicit, Christianos in initio Ecclesias construxisse ad mysteria celebranda, et sacros libros legendos. Ratio etiam est manifesta, nam concio sacra fieri debet in conventu publico, ubi populus conveniat; neque enim singuli privatim aut sigillatim doceri possunt, aut moneri, neque id fieri semper expedit, neque sufficit ad populi institutionem, exhortationem, et correctionem; ergo etiam est valde expediens, ut sit aliquis certus locus ad hoc ministerium deputatus, tum quia, licet interdum possit verbum divinum in plateis et sub dio prædicari, non tamen id semper fieri potest, neque omnibus auditoribus est accommodatum ac decens; unde nullo modo expediebat Ecclesiæ, semper ita fieri; tum etiam quia, si ad alia publica munera, ut ad judicia peragenda, ad docendum, et similia, publica eriguntur ædificia, cur non multo magis ad sacras conciones habendas? ergo ad hoc munus convenientissime deputantur Ecclesiæ, seu templa, tum, ne oporteat, loca sine necessitate multiplicari; tum quia conciones sacræ aptissime et utilissime divinis officiis interponuntur; tum denique, ut locus sacer sit tali actioni sacræ proportionatus. Quod confirmat Christi et Apostolorum exemplum, qui quando commode poterant, in templo, et synagogis prædicabant, Matt. 16, Joan. 18, Act. 5 et 13. Quinta utilitas de sepultura, et honore Sanctorum, sufficienter tractata est in primo tomo hujus tertiæ partis, disputando de adoratione Sanctorum, et reliquiarum veneratione. Videantur ibi dicta, res enim est facilis, et communis apud antiquos Patres, et Concilia, in quibus Ecclesiæ hac ratione *Martyria* vocantur, ut supra diximus; vocantur etiam *Basilicæ Martyrum et Apostolorum*, ut patet ex Concil. Gangrensi, can. 20; Cabil., can. ult.; et ex Hieronymo, lib. contra Vigilantium; et Augustin., 1 de Civit., c. 1, qui, c. 26, *memorias Martyrum* vocat, et 20 contra Faust., c. 11. Imo in Concil. Carthag. V, can. 14, statuit, ne alicui Martyri dedicetur Ecclesia, nisi in eo fuerint ejusdem Martyris reliquiæ, aut traditio de habitatione, possessione, vel passione ejus; quod si ibi fuerint, fidelissima habeantur.

6. *Notabile quoddam. — Simpliciter soli Deo templa erigi dicuntur.* — Est autem observandum imprimis, in antiquis Patribus frequentius fieri sermonem de Martyribus, quia ipsomet actu martyrii quodammodo canonizantur, et ideo statim in veneratione publica habebantur; tamen eadem est ratio de aliis Sanctis, quando de eorum beatitudine satis Ecclesiæ constat. Unde Greg., lib. 2 Dialog., cap. 8, meminit duarum Ecclesiarum, quas in honorem S. Joannis, et S. Martini, S. Benedictus dicavit. Omitto innumeras Ecclesias in honorem Beatissimæ Virginis structas, et Bonifacium IV Romæ quamdam Ecclesiam in honorem omnium Sanctorum dicasse. Deinde observandum est, *memorias Martyrum* frequentius dici solitas, ubi Martyrum reliquiæ jacebant, vel martyria acciderant, quæ etiam *confessiones Martyrum* dici solent, præsertim in historiis Pontificum, apud Damasum et alios; et hoc sensu vetuit Concil. Carthag. dicari Martyrum monumenta absque reliquiis, vel certe aliqua historia seu traditione, ne populus decipiatur falsis traditionibus et superstitionibus; non tamen prohibitum est, nominibus Sanctorum aliquas Ecclesias inscribere, ut vel hac memoria ipsi honorentur, vel ut excitentur fideles ad eorum patrocinium in eis locis specialiter impetrandum; atque ita servat usus Ecclesiæ, ac propterea etiam in hujusmodi templis imagines affiguntur eorum Sanctorum, ad quorum honorem peculiariter deputata sunt; atque ita constat, hujusmodi usum templorum esse decentissimum, et Ecclesiæ utilissimum, quia non eo modo dicantur Sanctis templa, quo ipsi Deo. Nam, quatenus sunt loca sacrificiorum, soli Deo eriguntur; et quia hæc est primaria institutio, et quæ maxime sub nomine templi indicatur, ideo simpliciter

soli Deo templa erigi dicenda sunt; quatenus vero monumenta esse possunt, in quibus vel Sanctorum reliquiæ, vel eorum saltem imagines, vel memoriæ retineantur, secundario dicuntur dicari Sanctis, vel proprius Deo in Sanctorum honorem. Unde August., 22 de Civit., c. 10 : *Nos*, inquit, *Martyribus nostris non templa, sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum spiritus apud Deum vivunt, fabricamus;* non ergo hac in re divino honori derogatur, sed totum potius in augmentum illius cedit; et est consentaneum honori debito Sanctis, tum quia reliquiæ eorum, quæ res valde sacræ sunt, in locis sacris recondi debent; tum etiam quia cum memoria et veneratio Sanctorum religiosa sit, merito in sacris ac religiosis locis conservatur; ac denique, quia frequenter ad Deum per Sanctos accedimus, et ad eos orationes fundimus, ut pro nobis orent, decet etiam, ut in sacris concionibus eorum gesta et laudes sæpe prædicentur. Et ideo merito loca, ad orationes et conciones sacras destinata, Sanctis nuncupantur. Atque hic templorum usus est magis proprius et peculiaris legis gratiæ, quia ante Christi adventum nondum Sancti homines in beatitudine regnabant; de sanctis autem Angelis obscurior erat notitia.

7. *Sextus templorum usus.* — Sextus usus templorum est, ut in eis fidelium corpora sepeliantur, de quo Ambros., lib. 2 de Offic., cap. 18 : *Nemo potest accusare, quod templum Dei ædificatum est, nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spatia laxata sunt.* Unde de S. Joanne Evang. referunt Abdias Babyl., et Hieron., super epist. ad Galat., cum esset morti vicinus, se in Ecclesiam deferri fecisse, vivumque in monumentum, quod sibi parari fecerat, ingressum, ibidem obiisse. Verum est, olim in reverentiam templorum cautum fuisse, ne intra templorum ambitum fidelium corpora sepelirentur, sed in atrio aut cœmeterio, ut constat ex cap. Præcipiendum, de Consecr., d. 2, ex Concil. Nannetensi, c. 6, et ex Concil. Brachar., apud Burch., lib. 3 Decr., c. 157. At hoc universali consuetudine Ecclesiæ jam non servatur, neque antiquitus generatim observatum videtur; nam in Concil. Mog., cap. 52, sic dicitur : *Nullus mortuus intra Ecclesiam sepeliatur, nisi Episcopi, aut Abbates, aut digni presbyteri, aut fideles laici;* quod verbum exponens Glos., in c. Nullus, 13, q. 2, per fideles laicos, intelligit eos, qui ita in fide præstant, ut miracula faciant. Sed nimis violenta est et voluntaria expositio; melius ergo intelliguntur fideles baptizati, quos verisimile est in fide viva discessisse, ut colligitur ex cap. Ecclesiam, 1 et 2, de Consec., dist. 1. Unde August., lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. ult., et Gregor., lib. 4 de Dial., c. 50, commemorat utilitates quæ fidelibus proveniunt ex eo quod in sacris ædibus sepeliantur, nimirum, quod altaris sacrificio, et viventium fidelium orationibus ac eleemosynis frequentius juvantur; est ergo hic usus etiam convenientissimus. Et accedit præterea, quod hæc corpora fidelium propter spem gloriosæ resurrectionis, et quia creduntur fuisse Spiritus Sancti templa, et in eo statu decessisse, speciali honore digna sunt, meritoque in locis sacris reconduntur. Quod vero intra Ecclesiam, vel in ejus vestibulo seu atrio aut cœmeterio sepeliantur, nihil refert; utrumque enim potest, vel in religiosa pietate, vel in Christiana humilitate fundari, de qua re legi possunt plura apud Durandum, dicto lib. 1, cap. 23.

8. Ad fundamenta contrarii erroris respondetur, ad priorem partem : quamvis Deus spiritus sit ubique præsens, et loco non inclusus, homines tamen colentes Deum corporei sunt, et corpore ac spiritu adorare debent Deum; neque adorare Deum in spiritu et veritate, excludit actiones externas, sed requirit, ut illæ ex interiori affectu, et spiritu procedant, ideoque, quamvis hæc adoratio non necessario limitetur ad certum ac definitum locum, ut Christus in citatis verbis Joan. 4 significavit, et exposuit Athanasius, quæst. 70 ad Antioch., requirit tamen aliquem locum; et non est contra spiritum, et veritatem divinæ adorationis, ut sint aliqua loca ad hoc ministerium specialiter designata, ut cum majori decentia et reverentia ibi colatur Deus, quia neque ideo tollitur, quin aliis etiam locis possit unusquisque Deum colere privatim, suo arbitrio ac devotione, neque etiam existimamus, ut Gentiles, Deum in loco aliquo corporeo seu templo includi, ut non sit ubique præsens.

9. *Est in Ecclesia Christi verum sacrificium sensibile.* — Ad aliam partem jam satis ostensum est, in Ecclesia Christi esse verum sacrificium visibile, et ideo in ea esse posse ac debere templum, ut sic, seu quatenus dicit habitudinem ad sacrificium. Ad Patres autem ibi citatos respondetur, ibi loqui de templis Gentilium, quæ deputata erant ad offerenda falsa et cruenta sacrificia, non vero Deo, sed

idolis. In hac enim significatione erat tunc vulgatum nomen templi inter Gentiles, et ideo, juxta eorum sensum et intelligentiam loquendo, negabant interdum Patres, Christianos habere templa vel aras, scilicet, ad similia sacrificia deputata; tamen proprius ac sincerius de templo loquendo, jam satis ostendimus, eosdem Patres, Ecclesias Christianorum frequenter templa appellare. Locus autem Apoc. ibi citatus : *Et templum non vidi in ea,* evidenter intelligitur de Ecclesia triumphante, ut August. notavit, lib. 20 de Civit., cap. 17, et ibi omnes expositores, Anselm., Beda, Rupert., etc.; nam status illius Ecclesiæ dicitur futurus post diem judicii, ut patet ex discursu cap. 20 et 21, et de illa Ecclesia subditur : *Quod nihil coinquinatum introibit in eam.* Nec refert, quod Joannes imitetur verba Isaiæ, quia, et probabile est, ut ibi notat Hieronym., illa etiam intelligi de Ecclesia triumphante; et quamvis ab Isaia dicta fuerint de Ecclesia militante, potuit Joannes, vel per sensum analogicum, vel per quamdam imitationem, eis uti ad loquendum de Ecclesia triumphante. In ea ergo dicit non futurum templum, quia jam tunc non erunt sacrificia, nec sacramenta, et similia.

SECTIO II.

Utrum decens ac utile sit Ecclesias solemni ritu dicari, benedici aut consecrari.

1. Multi ex hæreticis citatis in hoc potissimum damnant Ecclesiæ consuetudinem in templis erigendis, quod ad ea consecranda et benedicenda variis utatur cæremoniis; et quod speciali solemnitate et celebritate utatur eo die, quo templum aliquod perficitur, seu dicatur Deo; nam primum dicunt esse superstitiosum et Gentilicum, secundum vero esse Judaicum. Sed isti, pravo contradicendi spiritu ducti, sine fundamento loquuntur; et ea damnant, quæ neque a Deo prohibita sunt, neque rectæ rationi repugnant.

2. *Perpetua Ecclesiæ consuetudo Ecclesias dedicandi. — Ratio consuetudinis redditur.* — Primo ergo, quod attinet ad Ecclesiæ seu templi dedicationem, certum est, fuisse perpetuam Ecclesiæ consuetudinem, ut magna pompa et celebritate fiat; imo de aliquibus insignioribus templis observatum esse, ut eorum dedicationes annuis festivitatibus recolantur, ac celebrentur; sicut nunc Ecclesia Romana celebrat festa dedicationum templorum S. Mariæ Majoris, Lateranensis Ecclesiæ, et SS. Apostolorum Petri et Pauli ; Ecclesia Hierosolymitana celebrat quotannis dedicationem Templi, Dei genitrici a Constantino dicati, teste Niceph., lib. 8 Hist., cap. 50; et Ecclesia Toletana sui templi dedicationem celebrat; et idem servant aliæ insignes Ecclesiæ; et in Breviario ac Missali Romano propria officia hujus celebritatis designantur; et apud Augustin. legimus varias conciones, in hujusmodi festo dedicationis habitas, serm. 251 de Tempore et seq.; et apud Bernard. sex conciones de dedicatione Ecclesiæ; et Chrysost., tom. 3, orationem etiam habet de encæniis, seu dedicatione templi; et Nazianz., orat. 23 : *De encæniis* (inquit) *honorandis lex vetus est, eaque præclare constituta;* et Gaudent. tractatum habet de dedicatione, in quo refert convenisse multos Episcopos Brixiæ ad cujusdam Ecclesiæ dedicationem; et quid simile refert Sozomen., lib. 4, c. 13; et similia multa passim leguntur in antiquis historiis, ut apud Euseb., lib. 9, cap. 10, lib. 10, c. 3 et 4, et alia multa congerit Durand., dicto lib. 1, cap. 24. Ratio autem hujus consuetudinis sumitur tum ex virtute Religionis; tum ex naturali hominis conditione; cum enim templum ad Dei cultum ordinetur, ipsamet ratio Religionis postulat, ut quando aliquod templum divino cultui dicatur, id magna voluntate et alacritate fiat; et quia templum est ad publicum et communem usum religiosum totius Ecclesiæ seu populi, ideo rationabile etiam est, ut totius populi voluntate, et quasi communi consensu dedicetur; sed ad hunc finem ordinatur hæc celebritas, et publica solemnitas, quæ in dedicatione templi fit; est ergo religiosa, atque laudabilis. Et confirmatur, nam quid quæso est reprehensione dignum in hujusmodi opere? Forte dicent, quod Judæi quidquam simile faciebant in sui templi dedicatione. Sed contra, quia sancti Patres hoc exemplo consuetudinem Ecclesiæ confirmant, ut patet in Felice IV, epistola ad omnes Episcopos; Isidoro, lib. 1 de Eccl. offic., c. 35; quia neque in Judæis id erat reprehensibile, sed valde religiosum; neque Ecclesia male facit, sed honeste et sancte, eos in hoc Religionis opere imitando, quia illud non erat opus cæremoniale aut figurativum, sed morale; natura enim et ratione instigante id faciebant, tum ut gratias Deo agerent pro beneficio suscepto; habere enim templum ad Deum colendum accommodatum, singulare Dei beneficium est; tum etiam ut propensum animum ostenderent ad divinum cultum. Ac

denique, ut a Deo impetrarent gratiam ad eum digne colendum et deprecandum in hujusmodi templo, et alia beneficia ab ipso obtinenda, ut colligere licet ex 2 Paral. 7, et aliis similibus locis; sed hæc omnia intendit Ecclesia in prædicta celebritate; est ergo res sancta et honesta; neque ostendi potest aliquod divinum præceptum aut illius vestigium, cui talis ritus seu consuetudo repugnet.

3. *Secunda conclusio. — Consecrationis usus antiquissimus. — Objectio.* — Dico secundo : etiam est sancta ac decens Ecclesiæ consuetudo consecrandi et benedicendi Ecclesias, ad sacrificium Eucharistiæ offerendum destinatas. Hoc etiam est de fide certum, sufficienterque probatur Ecclesiæ auctoritate; quæ fere ab initio, præsertim a temporibus Sylvestri, usa est hujusmodi Ecclesiarum consecratione. De qua multa congerit Gratian., de Consecr., dist. 1, specialiter in cap. Ecclesiis, quod etiam habetur, 16, quæst. 7, et refert can. Concilii Niceni, Ecclesias semel consecratas non debere iterum consecrari. Additur vero in Concil. Meldensi, cap. 8, prout ibidem refertur, c. Ecclesiæ, et in Concil. Carthagin. V, can. 6, *quotiescumque de consecratione Ecclesiæ dubitatum fuerit, sine ulla trepidatione esse consecrandam;* et Concil. Bracharens. II, can. 6, præcipit, ut Episcopus non consecraret Ecclesiam, nisi pro Sanctorum patrocinio obtinendo condita sit. De qua consecratione dixisse videtur Clemens Papa : *Ecclesias per congrua et utilia facite loca, quæ divinis precibus sacrare oportet;* et de eadem consecratione est integra epistola ad omnes Episcopos, Felicis IV. Gelasius etiam I, epist. 1 ad universos Episcopos, c. 7, præcipit, *ut Basilicas noviter institutas, non petitis ex more præceptionibus, dedicare non audeant;* cap. autem 27, id declarans, ait, *consecrationes Ecclesiarum absque præcepto Sedis Apostolicæ faciendas non esse.* Quod habetur de Consecr., dist. 1, cap. De locorum, et per nonnulla subsequentia capita confirmatur; sed, ut Glossa ibi notat, vel hoc jam revocatum est, aut intelligendum videtur in aliquo extraordinario casu, nimirum, quando Ecclesia de novo consecratur in honorem alicujus Sancti, seu fidelis defuncti, non prius canonizati, aut, si de novo erigitur in Ecclesiam Episcopalem; ita enim significatur in prædicta epistola, præsertim quoad priorem casum; vel certe intelligitur, quando Ecclesia erigitur in locis exemptis, ut ait Sylvest., verbo Ecclesia 2, n. 2, ex c. Auctoritate, de Privileg., in 6; extra hos autem casus, certum est, posse Ecclesiam ab Episcopo consecrari, ut constat ex c. Aqua, extra de Consecr. Ecclesiæ vel altaris, et in c. Perlectis, et c. Nemo, et cap. Nullus, de Consecr., dist. 2. Addunt etiam Pontifices, dicendam esse Missam, quando Ecclesia consecratur, ut patet ex Evarist. Papa, cap. Omnes, de Consecr. dist. 1, et apud Burch., lib. 3, cap. 27, et ex Vigilio Papa, epist. 1 ad Eleut., cap. 4, et habetur in c. De fabrica, de Consecr., dist. 1. Unde Glossa in cap. Omnes Basilicæ, de Consecr., dist. 1, in dubium revocat, an Missa sit de substantia consecrationis. Et aliqui existimant, ita esse. Addunt vero non esse de substantia, ut dicatur ab Episcopo consecrante, sed satis esse, si ab alio presbytero dicatur. Sed tamen certum est, non esse de substantia, ut docet D. Antonin., 3 p., tract. 2, c. 6, in princip.; Sylvest., verbo Consecrat.; et Turrecr., in dict. c. Omnes Basilicæ; quia, neque in ullo textu, neque in ordine Roman. præcipitur, ut substantialis; et quia, quicquid est de substantia consecrationis, fit ab Episcopo, ut a ministro consecrante; ergo, si Missa dicta ab ipsomet Episcopo, non est de substantia, absolute et simpliciter non est de substantia consecrationis. De hac præterea consecratione Ecclesiarum multa scribit Evodius Ticinensis, epist. ad Maximum Episcop.; et Hier., in c. 43 Ezech. : *Indignatio Dei commovetur, quando in consecratis Deo indignus habitator est;* et Augustin., lib. 4 contra Cresconium., cap. 40 : *Felicianus* (inquit) *positus in civitate, Deo omnipotenti parietes consecratos, Ecclesiam venerandam, quasi quadam obsessione credidit retinendam.* Denique Walfr. Strabo, de Rebus Eccl., c. 9, ex superstitionibus Paganorum argumentum sumit; nam, si illi suis falsis diis, deceptoriisque cæremoniis sua templa sacrabant, multo magis nos templa nostra et altaria, nostræ religionis indicia, Deo salvatori nostro per illibata et vera sacramenta dedicare curemus, ut cum nostræ devotionis officiis divinæ Majestati placeamus, et ipse nos semper invisere et mansionem sibi in nobis facere dignetur, qui per Prophetam dicit : *Pavete ad sanctuarium meum,* Levit. 27. Satis ergo ex his constat, hunc consecrationis usum esse antiquissimum et universali consuetudine Ecclesiæ receptum. Ratio autem, ob quam hujusmodi ritus est per sese decens et honestus, est, quoniam locus esse debet proportionatus ministerio et actioni, ad quam

deputatur. Sed templum dedicatur ad sacrosanctum ministerium; ergo decens est, ut etiam locus ipse suo modo sacretur, et sanctificetur. Dices, templum cum sit inanimatum, non esse capax sanctificationis, et consequenter, nec consecrationis; ideoque sola voluntate, seu extrinseca deputatione posse Ecclesiam ad prædictum ministerium destinari. Sed, ut recte dixit Aug., lib. 2 de Peccatorum meritis et remiss., c. 26, non unius modi est sanctificatio ; nam non solum homo, sed etiam panes et cibi sanctificari dicuntur per verbum Dei et orationem, 1 ad Tim. 4; et de templo Salomonis dicit Deus, 3 Reg. 9 : *Sanctificavi domum hanc.* Sic igitur templum nostrum, quamvis inanimatum sit, sanctificari et consecrari potest ; non quod per eam consecrationem illi imprimi credatur aliqua sanctitas, ut realis qualitas inhærens, sed quod per eam segregetur a communibus et profanis usibus, et ad sacros destinetur, et per sacra signa, et Ecclesiæ deprecationem specialiter custodiatur a dæmonum infestatione, et divino favore protegatur. Unde, licet interdum possit oratorium per simplicem voluntatem, et Ecclesia per simplicem benedictionem ad hæc sacra ministeria destinari, tamen ad ampliorem reverentiam hominum conciliandam, et ad expressius significandum excellentiam divinæ Majestatis, cui templum dicatur, expedit interdum etiam pluribus signis, et cæremoniis consecrari. Tandem hæc actio non est per se mala, nam et in lege veteri fuit usus illius, Exod. 14, et Num. 7; imo et in lege naturæ fuit quoddam illius vestigium, ut patet in Jacob, Genes. 28 et 35, quod est signum etiam esse consentaneum rationi naturali. Et non est specialiter in lege nova prohibitum, quia non continet cæremoniam aliquam propriam legis veteris, seu venturum Messiam significantem ; sed continet tantum moralem cæremoniam, ordinatam ad excitandos animos in divinum cultum; merito ergo in Ecclesia observatur.

4. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : templorum consecratio non tantum per se decens est, sed etiam hominibus utilis. Ita docet D. Thom. hic, ad 3, ac propterea dixit recte Bernardus, serm. 1 in Dedic. Ecclesiæ : *Domus ista per manus Pontificum dedicata est Domino; propter nos sine dubio factum est, non solum, qui præsentes sumus, sed et quicumque usque in finem sæculi Domino sunt in hoc loco militaturi; in nobis proinde spiritualiter impleri necesse est, quæ in parietibus visibilibus præcesserunt; si vultis scire, hæc utique sunt, aspersio, inscriptio, inunctio, illuminatio, benedictio. Hæc utique in hac visibili domo fecere Pontifices; hæc et Christus assistens Pontifex futurorum bonorum invisibiliter quotidie operatur in nobis.* Ac deinde late prosequitur harum cæremoniarum significationes et utilitates. Potest autem hæc utilitas dupliciter explicari. Primo, solum quasi ex natura rei; et hoc modo multum deservit hujusmodi consecratio, ut animi hominum ad majorem reverentiam excitentur; est enim homo sensibilis, ideoque plurimum sensibilibus signis movetur. Hæc autem templi consecratio homini indicat et sanctitatem sacramentorum, quæ in Ecclesia ministrantur, et sanctitatem, quæ ad illa ministranda et recipienda requiritur. Nam, si in loco ipso, in quo perficienda sunt, sanctificationem illi proportionatam prærequirunt, multo magis in homine propriam sanctitatem postulabunt. Et præterea significat sanctitatem, quam Christus per sacramenta Ecclesiæ suæ confert, ut D. Thom. hic docet, ad 2. Hanc igitur ob causam templum consecratum ex se homines excitat ad majorem reverentiam et devotionem.

5. Secundo potest explicari ex speciali efficacia, quam templum acquirit, ratione consecrationis, ut hic D. Thom., ad 3, indicat, et latius Cajetan. exponit. Quæ virtus præcipue censetur extendi vel ad coercendos dæmones, ne adeo infensi sint hominibus in loco consecrato orantibus; quod sumi potest ex Gregor., 3 Dialog., c. 30; vel ad remittenda venialia peccata; et consequenter ad majorem aliquam hominis sanctificationem ; vel ad conferenda aliqua gratiæ auxilia, ut Bernard. significat, dicto serm. 1 de Dedic. Ecclesiæ. Sed, ut late supra tractavi, disp. 15, sect. 4, hæc omnia intelligenda sunt, solum per modum impetrationis, fundatæ in sanctitate Ecclesiæ, in cujus persona orationes funduntur; sicut enim Salomon, 3 Regum 8, Deum deprecabatur : *Respice ad orationem servi tui, et ad preces ejus, Domine Deus meus, ut sint oculi tui aperti super domum hanc nocte ac die*, ita Ecclesia orationibus suis, quas in Ecclesiæ consecratione interponit, a Deo impetrat prædicta beneficia, cujus deprecationis exemplum optimum est apud Ambros., lib. de Exhortat. Virg., circa finem. Cætera, quæ de hac utilitate desiderari possunt, in prædicta disputatione et sectione videantur. Quibus autem cæremoniis fiat consecratio, et

quomodo solemnis consecratio templi a simplici benedictione differat, ex lib. Pontificali seu ordine Romano petendum est; de significatione autem singularum cæremoniarum legi potest Hugo de S. Victore, lib. 2 de Sacramentis, part. 5, cap. 2 et 3; et Durand., in Rationali, lib. 1, cap. 6 et 7; et D. Antoninus, 3 part., tit. 12, cap. 6; Turrecremata, in cap. Omnes Basilicæ, de Cons., dist. 1, et alii auctores recentiores supra citati.

SECTIO III.

Utrum teneatur sacerdos non offerre hoc sacrificium, nisi in loco sacro.

1. *Verba in textu interposita, quomodo intelligantur.* — In hac re unum est certum, nimirum, ordinario et communi jure, non posse licite hoc sacrificium extra Ecclesiam, seu locum sacrum, ad hoc peculiariter deputatum, offerri. Ita docet D. Thom. hic, et omnes Doctores in 4, dist. 23; Sylvester, Angel. et alii Summistæ, verbo Missa; Navarr., cap. 25, num. 82; D. Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6. Fundamentum est, quia ita est jure Ecclesiastico statutum et præceptum, ut constat ex Conciliis antiquis, Laodicen., c. 58; Carthag. II, c. 9; et Moguntino, c. 9; et ex Conc. Aquisgran. sub Ludovico Pio, c. 84; et decretis Pontificum, Clemen., epist. 2; Felicis, epist. 1; et aliis, quæ referuntur de Consecr., dist. 1; et renovantur in Conc. Trid., sess. 22, cap. De observandis in celebratione Missæ. Ratio autem hujus præcepti non est alia, nisi quia ita visum est Ecclesiæ expedire (et sane merito), tum ad debitam reverentiam hujus sacramenti, ut cum debito honore tractetur; tum etiam ob majorem fidelium devotionem. Ex quo infero, transgressionem hujus præcepti ex suo genere esse peccatum mortale; quoniam jura simpliciter dicunt, hoc non licere, et loquuntur tanquam de re gravi, et maxime necessaria, quæ prætermittenda non est, nisi in summa necessitate, ut dicitur in c. Sicut, de Consec., dist. 1, et aliter non rite celebrari, ut ibidem additur in cap. Hic ergo; et (quod gravius est) ibidem, in cap. Nullus, prohibetur sacerdos celebrare in locis non sacratis ab Episcopo, sub comminatione depositionis; verba Sylvest. sunt : *Nullus presbyter Missas celebrare præsumat, nisi in sacratis ab Episcopo locis, qui sui particeps de cætero voluerit esse sacerdotii.* Et hoc etiam confirmant verba Basilii, in Regul. breviorib., reg. 310 : *Quemadmodum ratio non permittit, quod vas ullum commune in sancta introferatur, eodem modo etiam vetat sancta in domo communi celebrari.* Quæ comparatio plane indicat obligationem gravem sub mortali; et idem indicat alia comparatio cum lege veteri, quam subdit, dicens : *Cum ex jussu Dei in veteri Testamento nihil isto modo fieri permittatur;* et quod infra ait : *In contumelia haberi sacrificium, si absque necessitate in privata domo fiat.* Atque ita sentiunt citati auctores. Quocirca nimis excedere videtur Soto hic, dist. 13, quæst. 2, art. 3, dicens, non esse opus magna necessitate, ut in hoc peccatum mortale excusetur, cum tamen in dicto cap. Sicut, dicatur, non licere, nisi summa coegerit necessitas; liberius autem subjungit Soto : *Imo vero ubi nullus sit contemptus vel scandalum, vix arbitror posse contingere peccatum mortale per celebrationem extra Ecclesiam.* Sed, si hoc verum esset, sequeretur non esse peccatum mortale, celebrare propria auctoritate, in propria ac privata domo seu oratorio, non ex contemptu, sed ex devotione, neque cum scandalo, sed secrete; consequens autem est absurdum, et contra communem sensum totius Ecclesiæ. Non est ergo necessarium scandalum vel contemptus, ut hoc peccatum grave sit, sed sufficit, quod sit voluntaria transgressio Ecclesiastici præcepti. Addit vero Sylvest., verbo Missa 1, quæst. 3, § 5, qui celebrant vel celebrare faciunt, nisi in locis a jure concessis, esse ipso facto interdictos ab Ecclesiæ ingressu; citatque cap. Episcoporum, de Privilegiis, in 6. Sed ibi non est sermo de omnibus, qui celebrant vel celebrare faciunt propria auctoritate in loco non sacro; sed de his tantum, qui celebrant vel celebrare faciunt in loco interdico per specialem Ecclesiæ censuram. Itaque illa pœna imposita est contemptoribus, seu trangressoribus illius censuræ, non vero transgressoribus ejus præcepti, de quo modo disputamus. Unde verba illa, quæ in illo textu interponuntur : *Nisi quatenus eis a jure conceditur,* non intelliguntur generaliter de quocumque celebrante alicubi, nisi quatenus ei a jure conceditur, sed specialiter de celebrante in loco interdicto, nisi quatenus ei a jure conceditur, id est, nisi in eis casibus vel temporibus, in quibus de jure licitum est in loco interdicto celebrare; de hoc enim erat sermo in prædicto textu, et non de celebrante in quocumque loco.

2. *Primum notabile.* — Est autem circa hoc præceptum observandum, primo, juxta jura

antiqua requiri locum seu Ecclesiam consecratam, ad offerendum hoc sacrificium, ut ex decretis citatis constat; jam vero (quoniam Ecclesiarum consecratio rara et difficilis est) usus obtinuit, ut ad sacrificandum jure ordinario et communi sufficiat Ecclesia benedicta; quæ, si fundata sit auctoritate Papæ vel Episcopi ad sacramenta ministranda, eisdem jam privilegiis gaudet, quibus Ecclesia consecrata, ut notant Glossa et Doctores in cap. ultimo, de Consecr. Ecclesiæ, et ideo in conclusione non solum locutus sum de Ecclesia consecrata, sed absolute de Ecclesia, vel loco sacro ad hoc ministerium deputato; semper tamen requiritur, ut saltem altare sit consecratum, ut statim declarabimus.

3. *Altare semper consecrari debet. — Secundum notabile. — Prima exceptio. — Concilii verba ponderantur. — Sententia auctoris.* — Secundo observandum est, hoc præceptum intelligi ex communi et ordinario jure, ut in conclusione proposui. Nam extraordinarie in multis casibus aliter sacrificare licet. Prima itaque exceptio sit, quod ex licentia Episcopi licet extra Ecclesiam sacrificare in privata domo seu oratorio nec consecrato, nec benedicto. Patet, quia ita explicatur hæc lex in prædictis decretis, cap. Missarum, de Consecr., d. 1 : *In locis ab Episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit;* et in cap. Hic ergo : *In locis, in quibus Episcopus proprius jusserit;* cap. In his, de Privilegiis. Unde recte colligunt Doctores, posse Episcopum hanc facultatem dare absque ulla necessitate, quia non est dispensatio in lege, sed est usus propriæ potestatis et jurisdictionis. Ita fere Sylvest., Soto, Navarr., supra. Potest autem Episcopus hanc facultatem dare, vel ex parte loci, designando scilicet locum aliquem, ut in eo possit sacrificium fieri, aut permanenter, aut pro una tantum vel altera die; vel ex parte personæ, dando, scilicet, subdito sibi sacerdoti, ut sibi possit ad sacrificandum locum eligere, quod Summa Angel. limitat intra propriam diœcesim; Sylvest. vero hoc ampliat, etiam extra propriam diœcesim, ex cap. In his, de Privilegiis, ex quo revera id non colligitur; nam ibi non dicitur, posse Episcopum facultatem concedere suis subditis sacrificandi, ubicumque terrarum voluerint, cum altari portatili; sed solum declaratur, hujusmodi privilegium Apostolicum, concessum Mendicantibus, non esse ita interpretandum, ut requiratur Prælatorum consensus, quia alias privilegium illud nihil operaretur; ex qua ratione solum colligitur, Episcopum posse in sua diœcesi concedere hanc facultatem cuilibet sacerdoti habenti alias facultatem sacrificandi; non tamen sequitur, quod possit illam facultatem concedere pro aliena diœcesi. Et sane videtur hoc rationabilius, quia ad unumquemque Episcopum spectat, in propria diœcesi designare loca, in quibus, vel sacrificium offerri, vel sacramenta ministrare liceat. Unde privilegium illud tam amplum concedere, ad Summum Pontificem spectat. Addit vero Navarr. supra, hanc facultatem Episcoporum restrictam esse in Concil. Trident., in dicta sess. 22, ubi Episcopis præcipit, ne patiantur privatis in domibus, atque omnino extra Ecclesiam et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab eisdem Ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a sæcularibus, aut regularibus quibuscumque peragi. Nam ex his verbis plane colligi videtur, præter Ecclesias, solum posse nunc Episcopos designare privata oratoria ad religiosa tantum munera deputata, ut in eis etiam sacrificari liceat. Quæ sententia vera mihi videtur, si solum intelligatur de facultate, quam nunc potest dare Episcopus ex absoluta potestate, absque ulla necessitate, sed solum ex quadam gratia et liberalitate, habita semper ratione decentiæ loci, et reverentiæ debitæ sacramento; nam, si recte intentio Concilii et verba ejus ponderentur, hujusmodi licentiam et facultatem coarctare voluit. Unde non posset nunc Episcopus liberam facultatem concedere alicui sacerdoti faciendi sacrum, ubi voluerit, cum altari portatili, etiam intra propriam diœcesim; nec posset sine causa, vel necessitate dare facultatem dicendi Missam in aliquo loco honesto et bene præparato, non tamen deputato ad religiosum tantum ministerium, sed convertendo statim in communes usus; nam utrumque horum derogaret decreto Concilii prohibentis universaliter et sine exceptione, dicere Missam extra Ecclesiam, aut oratorium, ad divinum cultum dedicata, et per Episcopum approbata. Nihilominus tamen non existimo, ablatam esse ab Episcopo potestatem concedendi licentiam in casu necessitatis, ut in aliquo honesto loco fiat sacrum, quamvis talis locus non sit ad divinum tantum cultum deputatus, quia, ut statim dicam, jure ordinario potest hoc fieri, vel concedi in casu necessitatis; Concilium autem non abstulit hoc commune jus, neque de casu necessitatis quidquam locutum est; sed absolute

de communi modo celebrandi. Item, quia facultas hæc est per modum dispensationis; Concilium autem non abstulit ab Episcopo potestatem rationabiliter dispensandi, quam habet in hujusmodi rebus, maxime cum revera sit moraliter necessaria, quia multi casus occurrunt, in quibus et fieri potest sine irreverentia sacramenti, et fieri etiam oportet. Tandem usus hoc confirmat, quia ita fit sine ullo scrupulo.

4. *Tertia exceptio.* — *Super mare et flumen celebrari non potest.* — *Objectio.* — *Solutio.* — Tertia exceptio est de casu necessitatis. Nam in eo licitum est, Missam dicere extra Ecclesiam et oratorium; imo et extra domum, in quocumque terræ loco decente. Ita declaratur de Consecr., dist. 1, cap. 1, et cap. Concedimus, et ita notat D. Thom. hic, ad 1; Alens., 4 part., quæst. 36, memb. 1; Palud., Soto, et alii, in quarto, dist. 13; Sylvest., Navarr., et alii supra citati. Ratio non est alia, nisi quia hæc gratia est jure communi concessa. Verum quidem est, illa duo capita non multum urgere, quia non sunt alicujus Pontificis vel Concilii generalis. Primum enim solius Gratiani est. Secundum autem est Concil. Triburiensis provincialis. Nihilominus tamen illud jus consuetudine probatum est et receptum; et per se est rationi conforme, quia necessitas (ut aiunt) caret lege; præsertim, cum simul possit servari reverentia sacrificio debita. Et ideo dixi, in decente loco; et addidi, debere esse terræ locum, quia super mare aut flumen celebrari non potest, etiam titulo necessitatis, propter periculum effusionis sanguinis, ut prædicti auctores notant. Qui etiam addunt, non esse prætermittendam Episcopi facultatem, si commode peti potest; si autem non potest, tunc sufficere necessitatem solam. Unde etiam inferunt, in bello posse celebrari in tentorio vel sub dio, si alia necessaria habeantur, quia tunc sufficiens urget necessitas. Quoniam vero talis necessitas prævisa semper est, ratio postulat, ut in hujusmodi eventu Episcopi seu superioris voluntas et licentia præveniatur, et ita docent prædicti auctores. Addit deinde D. Thom. hic, etiam ratione itineris, posse Missam sub dio fieri, si Ecclesia desit, quia ita conceditur in dicto cap. Concedimus, quod semper intelligitur, dummodo altare portatile, et alia necessaria habeantur. Dices : in c. ult. de Privilegiis, in 6, conceditur Episcopis speciale privilegium, ut in itinere possint extra Ecclesiam celebrare, cum altari portatili; ergo non licet omnibus ordinario jure. Respondetur, privilegium Episcoporum esse, ut absque necessitate propter solam commoditatem possint id facere, quando et ubi voluerint; aliis vero hoc non conceditur, sed solum in casu necessitatis, qualis est, si in multis diebus itineris non occurrat Ecclesia, vel alius locus aptus ad celebrandum. Atque ita sumitur ex Paludano, Sylvestro et aliis supra. Idemque erit dicendum in alio casu ordinario, cujus Soto meminit, scilicet, quando magna multitudo confluit ad templum seu heremitorium, quod illam capere non potest; nam tunc est sufficiens causa erigendi altare in loco commodo, in quo possit universus populus Missam videre; quamvis enim juxta probabilem sententiam supra tractatam, possit tunc sacerdos (supponimus enim unum tantum adesse) bis aut ter Missam dicere, ut omnes successive possint Missam audire, tamen illud aliud remedium facilius est, et minora habet incommoda, atque est etiam universalius. Nam sæpe evenire potest, ut tam parvum sit templum, tantaque hominum multitudo, ut non possit omnibus satisfieri, etiam si sæpius Missa iteretur, quod tamen faciendum non est; est enim indecens et inusitatum. Denique exceptio hæc, seu facultas ita dicendi sacrum in casu necessitatis, non est revocata per Conc. Trident., ut etiam in prædictis casibus Navar. notat, et satis ex dictis constat.

5. *Quarta exceptio.* — *Privilegia Societati concessa.* — Quarta exceptio esse potest ex aliquo privilegio, quale habent Prædicatores, et Minores, celebrandi in quocumque loco honesto, cum altari portatili, ut constat ex c. In his, de Privilegiis, eodemque privilegio fruuntur multi alii religiosi; hæc tamen privilegia revocata fuerunt per Concil. Trident., loco supra citato. Unde illis uti non licebit, nisi quatenus post illud renovata fuerint. Est autem in his privilegiis valde considerandum, an dirigantur ad personas tantum religiosorum, vel ad loca ipsorum. Nam, si priori modo concessa sint, non possunt ad alios extendi; si autem posteriori modo sint concessa, secus erit, quia privilegii verba tantum valent, quantum sonant; ut, v. gr., post Concil. Trident. concessum est Societati privilegium, ut presbyteri ejus in missionibus uti possint altari portatili, ubique gentium, ibique Eucharistiam ministrare; hac ergo facultate ita illi uti possunt, ut tamen aliis sacerdotibus, etiam si socii itineris ejus sint,

non liceat in hujusmodi altari alicubi erecto, ex tali privilegio Missam dicere. Est autem aliud privilegium eidem religioni concessum, ut in suis domibus in privato oratorio, a Provinciali approbato, possint Missæ dici sine alia Episcopi approbatione, non obstante Concil. Trident.; in hujusmodi igitur loco sacrum facere poterunt, non tantum religiosi ipsi Societatis, sed etiam quilibet alii sacerdotes, quia privilegium, ut ex verbis ejus constat, non dirigitur ad solas personas sacrificantes, sed ad locum seu ad Provincialem, cui communicatur illa Episcopi facultas approbandi absolute locum illum ad sacrum faciendum.

SECTIO IV.

Utrum liceat celebrare in Ecclesia violata, et quid in hoc servandum sit.

1. *Sex modis Ecclesia violatur. — Objectio. — Solutio. — Quæsitum. — Responsio.* — Hæc quæstio tangitur a D. Thom. hic, ad 2 et 3, et a Doctoribus in 4, dist. 13; Paludan., quæst. 2, art. 3; Soto, quæst. 2, art. 3, ad 2; Sylvest., verbo Consecr., 2; Navarr., c. 25, n. 85, et cap. 27, n. 250. Et breviter supponendum est prius, sex modis Ecclesiam violari. Primo, per homicidium voluntarium et injuriosum, ex cap. Proposuisti, de Consecratione Ecclesiæ, et c. Si motum, de Consecr., dist. 1, in quo sermo est de homicidio, quod per contentiones et rixas contingit. Unde, si homicidium sit casuale, non violatur Ecclesia. Item, nec per homicidium factum ex amentia, quia hæc involuntaria sunt. Item, nec per homicidium secutum ex pura defensione, quia hoc injuriosum non est. Addo, nec per homicidium, cujus causa etiam injuriosa extra Ecclesiam data est, etiam si mors in Ecclesia contingat, ut si vulnus est extra Ecclesiam datum, et postea homo in Ecclesia moritur; nam tunc revera non homicidium, sed sola mors in Ecclesia contingit. Addit etiam Glos., in c. unico de Consecr. Eccles., in 6, sufficere homicidium ad hujusmodi violationem, etsi fiat sine effusione sanguinis per suffocationem, quia illud est verum homicidium. Si autem in Ecclesia fit percussio mortifera, donec moriatur homo, non est violata Ecclesia, quantum est ex hoc capite; secus ratione effusionis sanguinis, de qua statim; et, ut clarius intelligatur, si sermo sit de percussione, quæ de se non vulnerat, nec effundit sanguinem, et sufficiens est ad occidendum hominem ob nimiam contusionem; quia, donec homicidium sit consummatum, non incurritur violatio; imo existimo, tunc necessarium esse, ut mors ipsa in Ecclesia contingat, quia alias revera non fit homicidium in Ecclesia. Unde, si judex suspenderet aliquem in Ecclesia, violaret illam. Dices, illud homicidium non esse injuriosum. Respondetur primum, esse posse injuriosum ipsi reo; quia licet fortasse dignus sit illo supplicio, tamen habet jus, ut illo loco vim non patiatur; deinde, esto, non fieret injuria ei, qui interficitur, fit tamen injuria loco sacro, et hoc satis est, ut, si quis interficiat seipsum in Ecclesia, polluat illam, quia licet sibi proprie non faciat injuriam, facit tamen Deo et Ecclesiæ. Sed quid, si judex suspendat hominem super Ecclesiæ tectum, vel ex parietibus Ecclesiæ, extra illam. Respondetur, non violari Ecclesiam, quia homicidium non fit intra illam, ut notant Sylvest. et Navar. cum aliis, quia canones solum loquuntur de homicidio intra Ecclesiam perpetrato. Sed quid, si tale homicidium sit verum martyrium? videtur enim, non posse pollui Ecclesiam sacro cruore Martyris. Respondetur, non pollui sanguine Martyris, ut ab ipso fluit; pollui tamen sacrilega actione, et interfectione, quia illud est verum homicidium.

2. *Objectio. — Solutio. — Regula generalis.* — Secundo violatur Ecclesia per injuriosam sanguinis effusionem, ex cap. Si Ecclesia, de Cons. Eccles., et c. Ecclesiis, de Cons., d. 1, ubi non dicitur expresse, oportere illam effusionem esse injuriosam, aut voluntariam; ita tamen ab omnibus Doctoribus intelligitur, ut patet ex citatis supra, et ex Sylvest., verb. Interdictum 4, quæst. 3. Unde eodem modo explicandus est iste casus, quo præcedens, quoad omnes circumstantias ibi notatas, scilicet, de effusione non casuali, aut naturali, aut medicinali licita, aut quæ est in propriam defensionem. Sed de illa effusione, quæ joco contingit, potest dubitari. Respondetur, hanc debere inter casuales computari; alias non erit jocosa; maxime si sit in parva quantitate, quæ non sufficit ad Ecclesiæ violationem, ut Sylvester notat cum Panormitano, et aliis, quia effusio sanguinis copiosum fluxum significat, ut notavit Gloss. in cap. Cum illorum, verb. Effusionem sanguinis, de Sententia excommunicat.; et in simili optime Hieronym., Malach. 3, et refertur in cap. Revertimini, 16, quæst. 1. Quod si contingat, per actionem jocosam, magnam copiam sanguinis effundi, attendenda est ratio voluntarii; nam si omnino involuntarie accidat, non violat; si vero

ita sit imprudens, et periculosa actio, ut moraliter censeatur effectus in causa voluntarius, tunc Ecclesia violabitur, quia jam actio est injuriosa. Imo addunt aliqui, quomodocumque actio fuerit injuriosa Ecclesiæ, si ex ea sequatur effusio sanguinis copiosa, violari Ecclesiam, etiam si contingat esse mere casualem, ut si actio jocosa erat turpis, qualis esset repræsentatio tragœdiæ inhonestæ ac profanæ, in qua casu contingeret talis effusio. Sed hoc nimis incertum est, quia talis actio, nec ratione sui violat Ecclesiam, quia nullo jure cavetur; nec ratione effectus subsecuti, cum sit omnino casualis, et injuriam Ecclesiæ non augeat, de quo latius in simili dicetur, in materia de irregularitate. Sed, an violetur Ecclesia propter vulnus in ea inflictum, quando sanguis intra eam non effluit, sed homo prius egreditur, vel, si effluit, non cadit in terram, sed in vas recipitur, vel si e contrario contingat, vulnus esse leve, sufficientem tamen copiam sanguinis effundi? Denique quid, si aliquis suum proprium sanguinem fundat? Respondetur, si vulnus mortiferum sit, vel grave, violari Ecclesiam, etiam si intra eam non effundatur sanguis, ut omnes docent; nam in dict. cap. Proposuisti, de Consecrat. Eccles., propter vulnera dicitur violari Ecclesia, nulla facta mentione effusionis sanguinis; et quia effusio, quantum ex parte actionis injuriosæ, jam est facta; secus vero esset, si actio in Ecclesia facta esset injuriosa, non tamen vulneris inflictiva, ut est alapa; per illam enim non violatur Ecclesia, quia nullo modo ibi intervenit vulnus, aut sanguinis effusio. Quod autem sanguis effusus Ecclesiæ pavimentum vel parietem non attingat, sed in vase recipiatur, nil refert, quia non violatur Ecclesia propter contactum sanguinis, sed propter violentam effusionem in illa factam. Unde etiam nil refert, quod sanguinis effusor sit extra Ecclesiam, ut si jacto lapide percutiat alium in Ecclesia existentem. Satis enim est, quod vulneratio, seu effusio in Ecclesia fiat; secus vero esset, si e contrario, qui existit intra Ecclesiam sagitta vulneraret alium, extra Ecclesiam existentem; tunc enim non violaretur Ecclesia; nam licet actio vulnerativa et effusiva sanguinis in Ecclesia inchoetur, tamen ipsa vulneratio seu effusio extra Ecclesiam fit. Et eadem ratione, quamvis sententia sanguinis in Ecclesia detur, non violatur Ecclesia, si executio extra illam fiat. De effusione autem proprii sanguinis eadem ratio est, quæ de alieni; nam, si fiat per justam et honestam vulnerationem, seu flagellationem, non violat Ecclesiam, ut per se constat; si autem fiat per illicitam mutilationem, aut alterius vulneris inflictionem, violabit Ecclesiam, quia licet respectu sui ipsius actio injuriosa proprie non sit, tamen est iniqua, et injuriosa Deo, et Ecclesiæ. In ultimo autem casu, scilicet, quando percussio levis est, aut vulnus modicum, sanguis vero effusus est copiosus, Victoria, in Sum., n. 99, absolute sentit, non violari tunc Ecclesiam; et fortasse regula generalis esse potest, quod, nisi percussio gravis sit, ita ut ad peccatum mortale sufficiat, etiam si contingat copiam sanguinis effundi, non violatur Ecclesia, quia tunc illa effusio est veluti materialis et casualis. Quotiescumque vero cum percussione gravi, quæ ad peccatum mortale sufficit, conjungitur copiosa sanguinis effusio, tunc ad Ecclesiæ violationem sufficit.

3. *Dubium. — Prima opinio. — Secunda opinio. — Tertia opinio. — Generalis regula assignatur. — Egregia comparatio. — Alia regula.*—Tertio violatur Ecclesia per humani seminis effusionem, ut habetur in citatis juribus, quod omnes auctores intelligunt imprimis de effusione voluntaria, quia alia non est humana, nec injuriosa Ecclesiæ, qualis est pollutio nocturna; vel etiam si in vigilia, involuntarie tamen accidat. Requirunt etiam omnes auctores, ut fiat in sufficiente quantitate; nam unius vel alterius guttæ effusio ad violationem non sufficeret, tum propter vim verbi, *effusionis,* ut supra notavimus; tum etiam quia illa modica effusio, quamvis ex parte interioris voluntatis sit peccatum mortale intemperantiæ, tamen in ratione exterioris injuriæ loci sacri non est res adeo gravis, neque injuria (ut ita dicam) consummata. Præterea necessarium est, ut talis effusio fiat intra Ecclesiam; nec erit satis, si fiat in locis Ecclesiæ adhærentibus, ut in cubiculis Ecclesiæ conjunctis, vel in turri, vel supra tectum, vel in spelunca sub pavimento Ecclesiæ, sicut dictum est de homicidio, vel effusione sanguinis; est enim eadem ratio, ut notavit Soto in 4, dist. 32, art. 3; Cordub., in Sum., q. 12. Præterea ad hujusmodi violationem omnes censent sufficere effusionem seminis copiosam, voluntariam, publicam, ac illicitam quocumque genere turpitudinis, sive sit per pollutionem, sive per quamcumque illicitam copulam, in quocumque genere personarum, fidelium vel infidelium, quia jura absolute et simpliciter loquuntur. Difficultas autem su-

perest, an per copulam de se licitam, scilicet conjugalem, in Ecclesia factam, polluatur Ecclesia. Aliqui enim absolute affirmant, quia jura citata absolute loquuntur de effusione seminis. Itam, quia talis copula, quamvis non sit injusta, neque ex objecto intemperans, tamen hoc ipso, quod fit in Ecclesia, est sacrilega et peccatum mortale. Ita tenet Paludan. in 4, dist. 18, quæst. art. 4; Soto, dist. 32, art. 3; Cajet., in Sum., verb. Matrim. peccata, n. 6; et Sum. Angel., Consecr. 2, quæst. 7; Navarr., cap. 16, n. 33, et cap. 27, n. 253, qui alios citat. Idem Victor., in Sum., n. 90; Gloss. recepta in c. unico de Consecr. Eccles., in 6. Secunda opinio absolute, et in universum negat Ecclesiam violari per copulam conjugalem. Ita tenet Gloss. in cap. Ecclesiis, de Consecr., dist. 1, et significat Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 3, ad 2; addit tamen, forsan ita esse, quia pœnæ sunt restringendæ. Unde significat, ita esse pie interpretanda præcitata decreta, maxime, quia in cap. Si motum, de Consecr., dist. 1, solum fit mentio adulterii, sicut etiam in cap. Significasti, de Adulteriis. Unde in quadam lege hujus regni, partit. 1, tit. 10, l. ult., per adulterium et fornicationem dicitur pollui Ecclesia. In dicto autem cap. Ecclesiis, solum dicitur, Ecclesias esse purgandas, cujuscumque semine pollutæ fuerint. Non explicatur autem, cujus semine polluantur; ergo recte exponi potest, pollui iniqua seu polluta seminis effusione, quia per actum de se honestum et licitum non est cur polluatur Ecclesia; et ita erit distributio tantum accommoda, non vero absoluta, id est, ut intelligatur, non de semine, quomodocumque et a quocumque effuso, sed de illo, quod tam inique effunditur, ut Ecclesiam polluat. Et confirmatur, nam usus matrimonii in Ecclesia non videtur res adeo turpis, ut secluso contemptu sit peccatum mortale, quia non est specialiter prohibitus aliquo jure positivo; considerata vero sola ratione naturali, cum ille actus non sit malus, sed honestus, non videtur adeo gravis irreverentia loci sacri, quod in illo fiat, secluso contemptu et scandalo. Unde Soto, dicta dist. 32, dicit, si concubitus sit occultus, forte non esse peccatum mortale, quia tunc non violatur Ecclesia, quia non violatur nisi publico actu, ut statim dicetur, ob idque (inquit) injuria non est adeo atrox censenda. In quo discursu significat, quando conjugalis copula est publica, esse peccatum mortale, quia violat Ecclesiam. Quod (ut verum fatear) non videtur recte animadversum, quia actio non fit peccaminosa, quia polluit Ecclesiam, sed potius, quia ipsa est turpis et repugnans Ecclesiæ sanctitati, ideo ex institutione Ecclesiæ illi adjuncta est veluti censura seu interdictio talis loci; si ergo copula conjugalis occulta, in Ecclesia facta, non est peccatum mortale, etiam publica non erit peccatum mortale, secluso scandalo; dicitur enim publica, non quia fit coram omnibus; id enim per se est turpe et contra honestatem; sed quia omnibus nota est ex publica cohabitatione in Ecclesia, et in eodem thoro; quo sensu illa circumstantia est impertinens ad honestatem, vel turpitudinem, secluso scandalo; ergo nec etiam publica copula polluet locum sacrum, quia, ut polluere possit, debet supponi peccatum mortale. Tertia opinio distinctione utitur; nam quando conjuges ex justa causa coguntur in Ecclesia habitare et dormire, præsertim longo tempore, tunc censet, non violari Ecclesiam per copulam conjugalem, secus vero esse, si absque legitima causa ibi conjungantur. Fundamentum esse potest, quia quando fit hoc posteriori modo, talis usus matrimonii est illicitus et sacrilegus, contra reverentiam loco sacro debitam; priori autem modo est licitus, quia non sunt obligandi homines ad rem adeo difficilem, qualis est diuturna continentia in ea occasione, et veluti tentatione, solum propter quamdam extrinsecam decentiam loci sacri; tum etiam quia non sunt conjiciendi in periculum mortale illicitæ pollutionis; et ideo, quando solum hac de causa conjunguntur ad vitandum tale periculum, potius in hoc videntur locum sacrum revereri, quam illi injuriam facere. Et hanc opinionem sic expositam tenet Richard. in 4, dist. 32, art. 3, quæst. 1; Major, quæst. 1; Sylvest., verb. Consecrat. 2, q. 5, et verb. Debitum, quæst. 3; Castro, lib. 1 de Lege pœnit., cap. 7, documen. 2; Covar., in 4 lib. Decret., part. 2, cap. 7, § 2, n. 3; et Vict., in Sum., n. 276, dicit, hanc opinionem esse probabilem, et securam practice. Et revera ita est, unde, formaliter potius, quam materialiter, eam explicando, hæc videtur generalis regula assignanda, per copulam conjugalem illicite, et injuriose factam in Ecclesia, pollui Ecclesiam, quia tunc eadem est ratio de tali effusione seminis, et de cæteris, nam licet non sit contra justitiam, tamen respectu circumstantiæ loci est intemperans, atque etiam sacrilega. Unde, cum jura, quæ de hujusmodi effusione loquuntur, quamvis interdum nomi-

nent unam vel aliam speciem illicitæ effusionis, tamen generatim loquendo, ut nimirum, comprehendant voluntariam et illicitam effusionem seminis, necessario etiam dicendum est, complecti etiam copulam conjugalem, prædicto modo factam. At vero, quandocumque conjuges excusantur a peccato mortali in hujusmodi copula, verisimilius est non pollui tunc Ecclesiam, etiam si publica sit, quantum moraliter de tali actu publice constare potest, quia in prædictis decretis nullum est verbum, ex quo possit contrarium elici, ut satis declaratum est; et alioqui nulla est ratio, cur ex tali actu licito, qui cum reverentia et timore Dei fieri potest, Ecclesia polluatur. Item, effusio sanguinis, si ex justa causa fiat, ut, v. gr., ad defensionem vitæ corporalis, non polluit Ecclesiam; ergo neque effusio seminis honesta, et honeste facta ex justa causa, v. gr., in defensionem vitæ spiritualis, seu ad vitandum periculum incontinentiæ, polluet Ecclesiam. Quando autem talis copula licite, vel illicite fiat in Ecclesia, ad materiam de matrimonio spectat; nunc autem breviter possumus hac regula uti : quotiescumque moraliter, et juxta humanam fragilitatem vitari potest, aut in alio loco fieri, peccatum mortale erit, intra Ecclesiam illam perpetrare; non vero quando humana necessitas, vel fragilitas compellit. Unde, si conjuges non coguntur dormire intra Ecclesiam, quia, licet fortasse cogantur in ea habitare, tamen possunt in cubiculis adjunctis dormire, tunc graviter peccabunt in Ecclesia coeundo. Item, si justa ex causa in Ecclesia dormiant, tamen brevi tempore, una scilicet, vel alia nocte, ut, v. gr., si voti causa in Ecclesia maneant, graviter peccabunt coeundo, quia facili negotio possunt se continere, et separare quoad thorum, ita ut morale periculum pollutionis, et similis intemperantiæ evitent, et in hujusmodi casibus, non solum peccat, qui petit debitum, sed etiam, qui reddit, quia alter non habet jus petendi tali tempore et loco. At vero, si justa ex causa cogantur habitare longo tempore in Ecclesia, in qua nullus sit locus adjunctus, in quo dormire possint, præter ipsum templum, v. gr., propter obsidionem, vel propter aliquod crimen, vel quid simile, tunc copula conjugalis in Ecclesia non erit peccatum mortale, propter rationes supra factas. Unde addo, etiam si non uterque conjunx, sed alter tantum in Ecclesia perpetuo manere cogatur, ita ut extra illam nullo modo possit petere aut reddere debitum, non videri peccatum mortale, si altero conjuge illuc voluntarie accedente, actum matrimonii consumment, quia etiam tunc intercedit morale periculum incontinentiæ; neque est verisimile, Ecclesiam obligare cum tanto rigore ad vitandum illum actum in Ecclesia; neque etiam ex sola ratione naturali in hoc apparet irreverentia, præsertim gravis.

4. *Secundum dubium. — Vera et communis sententia. — Ecclesia non judicat de occultis. — Quæsitum. — Responsio.* — Secundo dubitari solet circa hunc casum, an per occultam pollutionem, vel fornicationem, aut similem actum polluatur Ecclesia, an vero requiratur, crimen esse publicum, et quomodo. Vera et communis sententia est, per crimen occultum, Ecclesiam non violari. Ita tenet Sylvest., verb. Consecratio 2, quæst. 5, et verb. Missa 1, quæst. 5, et verb. Confessio 3, quæst. 18, qui refert alios; Navarr., c. 27, num. 251; Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 3, ad 2, et dist. 32, art. 3; Paludan., in 4, dist. 18, quæst. 8, art. 4, et affert exemplum, nam, sicut solemnis pœnitentia nunquam pro occulto crimine imponenda est, ita neque Ecclesia est reconcilianda propter occultum crimen, quia reconciliatio semper fit cum solemnitate. Eamdem opinionem tenet Greg. Lopez, dicta l. 20, tit. 10, partit. 1, et Jacobus de Graffiis, l. 2, q. 7, n. 25, qui omnes adducunt c. Significasti, de Adulteriis, ubi ideo censetur Ecclesia polluta per adulterium, quia adultera publice delictum confessa est. Ratio vero est, quia Ecclesia non judicat de occultis. Neque esset conveniens cuncta delicta prodere, reconciliando Ecclesiam. Item, quia sequerentur magna incommoda, si sacerdos, v. gr., ob occultam pollutionem, quæ sibi in Ecclesia contingit, deberet abstinere a celebrando in tali Ecclesia, et similia. Quocirca doctrina hæc de occulto, vel publico delicto, licet specialiter tradatur in hoc casu de effusione seminis, quia frequentius in illo accidere potest, non tamen limitanda est ad solum illud, sed extendenda etiam ad effusionem sanguinis, et ad omnem alium casum, qui possit esse occultus, quia est eadem omnino ratio, et ita sentiunt auctores citati. Sed quæres, quæ publica notitia delicti, aut facti necessaria sit. Respondent fere omnes citati auctores, necessariam esse, aut facti evidentiam, aut quod juridice probatum sit delictum per juridicam confessionem vel sufficientem probationem. Unde, quamvis duo vel tres sciant delictum, si taceant, non est polluta Ecclesia, quia adhuc est delictum

absolute occultum, respectu populi. Evidentia autem facti non est ita intelligenda, ut necesse sit, factum ipsum videri publice ab omnibus; id enim, nec necessarium est, nec sæpe moraliter possibile; satis ergo est, quod juxta negotii, seu facti qualitatem sufficiens notitia illius communiter in plebe, aut in parochia habeatur. Unde ait Soto, si publice constet, virum et fœminam in Ecclesia cohabitare in eodem thoro, id satis esse ad evidentiam illius facti, et ut Ecclesia polluta censeatur. Et Navarr. addit, quamvis ob delictum factum coram duobus Ecclesia non sit polluta, quamdiu illi tacent, tamen, si post aliquod tempus illi publice prodant delictum, ex tunc incipere Ecclesiam esse pollutam, ex quo delictum incipit esse publicum; sufficit ergo publica notitia, vel sufficiens testimonium morale, vel talia indicia, quæ testibus æquivaleant, et moralem certitudinem efficere possint. Addi vero ulterius probabiliter potest, post decretum Conc. Constantiens. restringentis censuras, ut neminem obligent ad se abstinendum usque ad juridicam denunciationem, nisi in casu publicæ percussionis clerici; addi (inquam) potest, etiam in præsenti casu non sufficere quamcumque notitiam delicti, donec per sententiam judicis declaratum sit, Ecclesiam illam esse pollutam, sicut Ecclesia nunc non est interdicta, ut obligemur abstinere et interdictum servare, donec per judicis sententiam censura interdicti publice denunciata sit. Ratio est, quia verba decreti sunt, ut nemo teneatur abstinere a quibuscumque divinis, prætextu cujuscumque sententiæ aut censuræ, a jure vel ab homine generaliter promulgatæ, donec in particulari seu nominatim declaretur; interdictum autem est censura quædam; hæc vero pollutio Ecclesiæ est quoddam interdictum, ut significat Paludan. supra, et Sylvest., verb. Interdictum 4, quæst. 3, et quasi sententia quædam jure lata; ergo merito censeri potest comprehensa sub illo decreto Concil. Constantiens., et ita docuit Salmanticæ, ante plures annos, gravis quidam Theologus Dominicanæ familiæ; et est probabile; plenior autem hujus rei resolutio usque ad materiam de interdicto differatur. Videtur enim res valde incerta. Nam hæc Ecclesiæ pollutio impropriissime inter censuras numeratur; non est enim proprie interdictum, ut plane colligitur ex cap. Is qui juncto, § Is vero, de Sentent. excommun., in 6, ut inferius clarius adnotabimus.

5. *Auctoris sententia. — Argumentum a paritate rationis non semper sufficit.* — Quarto violatur Ecclesia, si in ea fidelis excommunicatus sepeliatur, ut tradunt omnes citati ex c. Consuluisti, de Consecr. Ecclesiæ vel altaris, ubi de cœmeteriis sermo est. Est autem eadem vel major ratio de Ecclesia, cum ipsa sit principalis in hoc negotio; cœmeterium autem sit, quasi accessorium, cap. unico de Consecr. Ecclesiæ, in 6. Solum est adnotandum ex Vict., in Sum., dub. 99, nunc post decretum Conc. Constant. supra tactum, necessarium esse, ut hujusmodi excommunicatus sit nominatim excommunicatus, aut manifestus percussor clerici, quia hos tantum tenemur vitare, et ita etiam hos tantum tenemur in loco sacro non sepelire. Denique reliqui omnes jam censentur ut occulti excommunicati. Ex hoc tamen casu inferunt a simili Doctores, idem dicendum esse, Ecclesiam scilicet violari, si ab Episcopo excommunicato consecretur vel benedicatur. Ita docent Palud. et Sylvest. supra, cum Abbate, et Hostiensi, in dicto cap. Consuluisti, qui nullo jure id probant; sed tantum argumento a simili ex eodem cap. Consuluisti; nam, si sepultura corporis excommunicati (inquiunt) polluit ipsum locum, multo magis consecratio ipsa transiens per os excommunicati eumdem locum polluet. Itaque consecratio, vel benedictio facta ab Episcopo excommunicato et tenet, et rata est, quia substantialiter jurisdictionem non requirit, sed potestatem ordinis, quam non aufert excommunicatio; manet ergo talis Ecclesia consecrata vel benedicta; dicitur tamen ab his auctoribus simul manere polluta, seu quasi suspensa, ne munus suum loci sacri exercere possit; sicut, qui excommunicatus ordinatur, ordinatus quidem manet, suspensus tamen relinquitur, ne ordines exercere possit. Ego autem (ut verum fatear) quamvis non inveniam auctores contradicentes huic sententiæ, illi assentiri non possum, quia in hujusmodi legibus pœnalibus et odiosis, argumentum a simili est inefficacissimum. Unde, quod de irregularitate in jure cautum est, scilicet non incurri, nisi in jure sit expressa, verum esse existimo de quacumque censura, aut pœna ipso jure incurrenda, quia, si in jure lata non est, quomodo ipso jure incurretur? Sed in præsente casu non est lata hæc censura ipso jure; ergo neque etiam incurritur ipso jure; nam licet jus voluerit, Ecclesiam pollui per sepulturam excommunicati, non tamen voluit idem fieri per actio-

nem excommunicati. Neque argumentum a paritate rationis sufficit, quia esto concedamus esse parem rationem, potuit Ecclesia uti ea ratione in uno casu, et non in alio, ne aut casus multiplicaret, aut omnes impunitos relinqueret. Vel negari potest, esse parem rationem, quia injuria, quæ fit Ecclesiæ per sepulturam hominis excommunicati, est, vel major, vel permanentior, quia corpus, ab Ecclesia præcisum, quasi in custodiam committitur loco sacro. Adde, si licet argumentari a paritate rationis, fortius argumentum in contrarium sumi ex cap. A nobis, de Sacram. non iterand., ubi dicitur, non pollui altare, vel Ecclesiam ex eo quod schismaticus, vel excommunicatus in ea celebret; ergo pari ratione non polluetur ex eo, quod excommunicatus eam consecret. Item, si argumentum a simili esset efficax, sicut Ecclesia polluitur, quia in ea excommunicatus sepelitur, etiam polluetur, si sacerdos excommunicatus aliquem solemniter in Ecclesia sepeliat; quod tamen sine dubio falsum est; est ergo illud argumentandi genus invalidum. Tandem, si metaphysice hoc velimus expendere, quando Ecclesia ab excommunicato consecratur, nihil fit in Ecclesia consecrata, ut sic, quo possit pollui, quia pollutio Ecclesiæ supponit consecrationem ejus; talis autem consecratio non supponit, sed facit Ecclesiam consecratam, et circa illam consecratam nihil amplius consecratur; non est ergo, cur polluatur, vel suspendatur, quominus exercere possit munus loci sacri; hæc ergo sententia mihi videtur verior propter vim rationum, etiam si auctoritate destituta sit.

6. *Quintus casus in quo violatur Ecclesia.— Notatu dignum.— Accessorium sequitur principale, non vero e contrario.— Sylvestri quæsitum. — Quæsito satisfit. — In quibus locis hi casus locum non habeant.* — Quinto violatur Ecclesia, quando aliquis paganus seu infidelis in ea sepelitur, vel sepultus jacet, ex cap. Ecclesiam 1 et 2, de Consecrat., dist. 1; nomine autem pagani et infidelis comprehenduntur etiam pueri, qui ante baptismum moriuntur. Sunt enim infideles, saltem negative. Addunt vero Sylvest. et alii, hoc procedere, quando hujusmodi infidelis, in seipso (ut sic dicam) sepelitur; secus vero esse, si sepeliatur in alio, ut si mulier fidelis prægnans in Ecclesia sepeliatur, quia tunc fœtus non reputatur ut persona per se distincta, sed ut pars matris. Hoc autem accidere potest, si puer, vel antea, vel simul cum matre moriatur; nam, si vivere credatur, aperienda est mater, ut baptizetur infans, ut in superioribus dictum est. Quod si ex negligentia, vel malitia non ita fit, sed contingat matrem mortuam habentem in utero filium vivum ita sepeliri, ratione homicidii pollueretur Ecclesia, si, dum mater sepelitur, infans in ipsa Ecclesia occidatur, quia quoad hoc non reputatur filius ut pars matris, ideo illud est verum homicidium, sicut etiam patet a simili in abortu; si vero extra Ecclesiam permittitur prius mori, vel etiam intra uterum interficeretur, et postea mater sepeliretur in Ecclesia, non pollueretur hoc titulo, quia puer tunc per se non sepelitur, sed per accidens fertur cum matre. Atque hi quinque casus a nobis enumerati locum habent, non solum in Ecclesiis consecratis, sed etiam simpliciter benedictis, ut colligitur ex dictis duobus capitibus Ecclesiam, et ex cap. Consuluisti, et cap. Si Ecclesia, de Consecr. Eccles., vel altaris. Nec solum in Ecclesiis, sed etiam in cœmeteriis locum habent, quæ eodem modo benedicuntur, sicut Ecclesia, ut constat ex cap. unico de Consecr. Eccles., in 6, ubi etiam additur, violata Ecclesia consequenter violari cœmeterium illi annexum, quamvis e converso, violato cœmeterio, non violetur Ecclesia, quia accessorium sequitur principale, non vero e contrario; unde necesse est, cœmeterium esse contiguum Ecclesiæ; nam si sit remotum, non censetur illi annexum, et ideo non violabitur, quamvis violetur Ecclesia, ut in eodem cap. dicitur; et similiter, si duo sunt cœmeteria distincta, etiam si ita sint conjuncta, ut pariete tantum interjecto dividantur, et communem habeant portam, per quam sit transitus ab uno ad aliud, nihilominus, violato uno, non censetur aliud violari, quia non censetur alteri annexum, sed utrumque Ecclesiæ. Quærit autem Sylvester, verbo Cœmeterium, quid sit dicendum, si contingat pollutionem fieri in ipsa porta intermedia; et refert quosdam asserentes, tunc pollui cœmeterium illud, cui propinquior est pars illa, in qua accidit pollutio. Sed hoc est difficile ad judicandum, et non est sufficiens responsio; quid enim dicetur, si totum januæ spatium polluatur, vel pars æque distans? Dici vero potest, cum spatium illud januæ commune sit utrique cœmeterio, dimidiam partem ejus ad unum sibi contiguum pertinere, aliam vero ad aliud, ideoque si pollutio in altera parte tantum contingat, illud cœmeterium pollui, quod ei

contiguum est; si autem in utraque parte fiat, utrumque pollui. Si autem paries et janua tota censeatur pertinere ad unum cœmeterium, et non ad aliud, quia, v. gr., in illius solo facta est, tunc illud tantum cœmeterium polluitur, ad quod janua illa pertinet. Et eodem modo judicandum est de Ecclesia, si pollutio contingat in porta Ecclesiæ. Nam, si sit in parte interiori, quam contingunt et claudunt januæ Ecclesiæ, tunc polluitur Ecclesia; secus vero, si contingat in exteriori parte, quia tunc censetur totum id fieri extra Ecclesiam. Denique hi casus non habent locum in oratoriis, vel similibus locis, quæ nec consecrata sunt, nec benedicta, quia jura citata tantum loquuntur de Ecclesiis. Ecclesiæ autem nomine solum significatur templum consecratum aut benedictum.

7. *Sextus casus.* — Sextus casus est, quando parietes Ecclesiæ comburuntur, vel ita destruuntur, ut eam integre reædificari oporteat; tunc enim iterum consecranda est, quia consecratio perditur, destructa re, in qua fundatur; oportet tamen, ut parietes simul ruant; nam, si paulatim et successive destruantur ac reparentur, non perditur consecratio, quia semper censetur manere idem numero templum; quod intelligendum est, dummodo pars non consecrata, quæ additur, non sit major, quia tunc id, quod est majus, censetur ad se trahere quod minus est; secus vero est, si tectum ruat, et parietes integri maneant, quia tunc consecratio non amittitur, quia potissimum circa parietes versatur, ubi linitio et cruces fiunt; atque hæc colliguntur ex cap. Ligneis, de Consecratione Ecclesiæ, et ex cap. Ecclesiis, de Consecr., dist. 1, et tractat late Sylvest., verbo Consecrat. 2, quæst. 4. Hic tamen casus non habet locum in Ecclesia, vel cœmeterio benedicto, ut significat supra Sylvest., quia tantum benedicitur ipsum solum, quod semper idem manet; consecratio autem fit in parietibus. Unde hic casus non proprie pertinet ad Ecclesiæ consecratæ pollutionem, sed ad destructionem potius ipsius consecrationis; et ideo in eo non reconciliatur Ecclesia, quæ instaurata est, sed iterum consecratur, ut dicitur in prædictis juribus, quæ solum de Ecclesia consecrata loquuntur.

8. *Conclusio.* — His positis, in proposita quæstione dicendum est, ex suo genere, ac per se loquendo, peccatum mortale esse, in Ecclesia violata Missam dicere, antequam purificetur. Ita docent omnes Doctores in 4, dist. 18, quæst. 8; Sylvest., verbo Consecratio 2; Navarr., cap. 25, num. 83, et cap. 26. num. 250. Ratio vero est facilis, si intelligatur, quid si hæc pollutio Ecclesiæ; nihil enim est aliud, quam censura quædam, seu prohibitio jure Ecclesiastico introducta, ut nec sacrum, aut alia divina officia fiant in hujusmodi Ecclesia, quando aliquod ex prædictis delictis, seu impedimentis intervenit, ut constat ex citatis decretis. Hoc autem præceptum est justum et grave, pertinetque ad reverentiam Ecclesiarum; ergo obligat sub mortali. Addit vero hic S. Thom. de licentia Episcopi posse fieri sacrum in Ecclesia violata ante reconciliationem, quia si Episcopus potest dare licentiam, in loco non consecrato sacrificandi, ergo et in loco nondum reconciliato. Item, quia in cap. Missarum, absolute dicitur, Missam posse dici *ubi Episcopus permiserit;* et in c. Hic ergo, de Consec., dist. 1, *ubi Episcopus jusserit.* Ergo sub hac generali regula comprehenditur etiam Ecclesia polluta, si Episcopus in ea jusserit, vel permiserit celebrari. Addit vero Soto (et videtur quidem verum), ut hoc juste fiat, requiri gravem causam, quia est dispensatio quædam in lege Ecclesiastica et gravi. Et tanta posset esse necessitas, ut, si non posset accersiri Episcopus, etiam sine facultate ejus id liceat, quia Ecclesiasticum præceptum non obligat cum tanto rigore. Atque his modis excusantur, qui in regionibus septentrionalibus sacrificant in locis, in quibus sepulti sunt hæretici, quia, vel necessitate coguntur, quia alibi commode sacrificare non possunt; vel etiam Episcopi videntes et consentientes facultatem præbere censentur.

9. *Quæsitum.* — *Responsio.* — Sed quæret aliquis primo, an sit aliqua pœna, vel censura imposita ei, qui in Ecclesia violata contra canones Ecclesiæ sacrificat. Respondetur : primo certum est, ratione hujus delicti non incurri proxime et immediate irregularitatem aliquam, ut docent omnes citati auctores, Palud., Soto, Navarr., Sylvest., verbo Consecr. 2, quæst. 9, et est expresse declaratum in c. Is qui, de Sentent. excomm., in 6, et ibidem ratio redditur, quia non est in jure expressum. Dices : licet non sit expressum sub specifica ratione, tamen est expressum sub generali ratione interdicti; nam (ut ibidem dicitur, § Is vero qui) qui celebrat in loco interdicto, irregularis fit. Sed Ecclesia violata est interdicta : ergo. Respondetur, hoc esse manifestum argumentum, hoc impedimentum violationis Ecclesiæ non esse interdictum, nec censuram

aliquam, sed esse aliud genus impedimenti, seu inhabilitatis illius loci. Addit vero Sylvest. supra, cum quibusdam Jurisperitis, eum, qui celebrat in Ecclesia violata, manere ipso jure suspensum, et consequenter, si iterum post talem suspensionem celebret, aut similes actus Ordinis exerceat, fieri irregularem, juxta dictum cap. Is qui. Hanc autem suspensionem colligunt ex cap. Episcoporum, de Privilegiis, in 6. Sed ex illo textu non colligitur talis pœna, ut in sectione præcedente in simili casu annotavi; nam ibi solum imponitur ea pœna celebranti in loco interdicto; sed locus violatus, et proprie et in rigore loquendo, non est interdictus, ut ex d. cap. Is qui, manifeste probatum est; ergo, qui in illo celebrat, non incurrit pœnam illam; quapropter, neque immediate, nec mediate, fit irregularis, etiam si semel aut sæpius in eodem loco violato celebret, ut latius dicemus, agentes de censuris.

10. Secundo quæret aliquis : quid faciet sacerdos, si, dum celebrat, Ecclesia violatur? De hoc legi possunt auctores supra citati, præsertim Soto, dist. 1, quæst. 2, art. 3 et 4; Jacob. de Graffiis, lib. 2, cap. 47, num. 10; et breviter dicitur : si violatio contingat post canonem inceptum, absolvere debet Missam absque interruptione, quia jam censetur quasi substantialiter inchoatum sacrificium, et ideo interrumpi non debet propter Ecclesiasticum loci impedimentum superveniens; si autem nondum canonem inchoavit, debet cessare, donec Ecclesia reconciliata sit. Quod si Ecclesia sit tantum benedicta, ipse potest statim eam reconciliare, juxta cap. Si Ecclesia, de Consecrat. Ecclesiæ vel altaris, per aspersionem aquæ benedictæ, et alias breves et faciles cæremonias, prout habentur in cæremoniali Ecclesiastico; si autem illam reconciliare non possit, exui debet vestibus sacris et sacrificium omittere. Quod maxime necessarium erit, quando Ecclesia, quæ violatur, est consecrata, quia non potest a simplici sacerdote reconciliari, sed tantum ab Episcopo proprio, vel ab alio Episcopo, ex licentia ejus; simplici enim sacerdoti id committi non potest, nisi per summum Pontificem, sicut neque Ecclesiæ consecratio. Ita colligitur ex cap. Aqua, et cap. Proposuisti, de Consecrat. Ecclesiæ vel altaris, ut notant reliqui auctores supra citati.

SECTIO V.

Utrum requiratur altare consecratum, ut possit licite Missa celebrari.

1. *Etymologia nominis altare, ostenditur.* — Postquam dictum est de communi loco et remoto, dicendum sequitur de propinquiori, quod est altare, de quo frequens mentio est apud antiquos Patres, ut patet ex can. 3 et 30 Apost., et ex Dionys., cap. 3 Ecclesiast. Hierarch., et aliis Patribus supra citatis, et inferius citandis, quia altare majorem connexionem habet cum sacrificio, quam templum, Ecclesia, aut tabernaculum; et ideo, ut notavit Strabo, de Rebus Eccles., cap. 1, antiquius est illis; Abraham enim, Isaac, et alii Patriarchæ, Deo altare erexerunt, priusquam tabernaculum, vel templum ædificatum fuerit, quia ad sacrificandum Deo necessarium eis fuit aliquem certum locum eligere, in quo hostiam immolarent, qui altaris nomine significatur. De cujus etymologia multa scribuntur ab auctoribus. Breviter tamen illa deductio nobis placet, quod altare ab ara dictum sit, ut altare sit, quasi alta ara; locus enim sacrificii in altum erigi solet, tum propter reverentiam; tum propter significationem; tum propter sacrificandi commoditatem; ara vero dicta est, vel a precationibus, quæ conjunguntur sacrificiis, quia Græci precationes aras vocant; vel ab ardore, quia ibi incensæ victimæ ardere solebant, ex Strabone, supra, cap. 6, et Isidor., lib. 15 Originum, cap. 4. In Ecclesia autem Catholica, ut Greg. Nazianz. notavit, orat. 4, a purissimo et incruento sacrificio ara nominatur, quæ etiam altare dicitur, ad Hebr. 13: *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, nisi qui tabernaculo deserviunt.* Ad quod allusit Christus, Matth. 5, dicens : *Si offers munus tuum ante altare,* etc. Nam verba illa non tantum ad præsentes, qui tunc aderant, sed ad nos etiam dirigebantur, qui super Christi altare oblaturi eramus; et eodem modo intelliguntur optime verba Pauli, 1 ad Cor. 9 : *Qui altari deserviunt, de altari vivere debent;* quod altare statim mensam appellat, cap. 11 : *Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum;* nam eadem ara, quæ altare est ad offerendum Deo sacrificium, mensa est, in qua cibus vitæ fidelibus proponitur. Unde Optatus Milevit., lib. 6 contra Parmenian., altare vocat sedem corporis et sanguinis

Christi. Augustin. autem, 20 contra Faust., cap. 21, dicit esse locum, in quo corpus Christi offertur; et serm. 11 de Sanctis, corpus Christi dicit esse in altari, et altare esse formam corporis Christi. Quod etiam dixit Ambros., lib. 4 de Sacram., cap. 2, et lib. 5, cap. 2, adducens illud Ps. 42 : *Introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam.* Unde Iren., lib. 4, cap. 2, probat Apostolos veros fuisse sacerdotes, quia altari serviebant. De quo insignis etiam fit mentio apud Greg. Nazianz., orat. 11; Ambros., epist. 33; Augustin., epist. 50; et Chrys., lib. 6 de Sacerdotio, et hom. 41 in 1 ad Cor.; Hieron., epist. 3, quæ est epitaph. Nepotiani : *Subversæ Ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi, Martyrum effossæ reliquiæ.* Quibus verbis nostri potius, quam sui temporis calamitatem deplorare visus est. Idemque Hieron., lib. contra Vigilantium, dicit, tumulos Martyrum esse Christi altaria, quia nimirum, sub altaribus, in quibus Missæ dicuntur, corpora Sanctorum collocari solebant.

2. *Altare duplex.* — Ex his ergo satis constat, necessarium esse altare ad hoc mysterium Eucharistiæ conficiendum et offerendum; quod ex communi etiam ratione sacrificii satis constat; nam ad offerendum sacrificium, necessarium est altare; sed hoc mysterium est verum sacrificium; ergo ad illud conficiendum necessarium est altare. Quale vero, vel quotuplex illud sit, explicandum superest. Principio igitur, claritatis gratia, distinguendum est duplex altare. Unum dicitur fixum, aliud portatile; altare fixum est, tota illa mensa, in qua integrum Missæ mysterium fit, quia in altari interdum totus integer superior lapis, qui propriissime vocatur Mensa altaris, consecratus est, et superædificatus aliis lapidibus, quibus totum altare erigitur et constat; et de hoc altari frequentius loquuntur Patres, ubicumque altaris mentionem faciunt; interdum vero altare fixum non habet superiorem lapidem consecratum, aut certe nullum est altare fixum, sed solum ligneæ, et facile mutabiles mensæ; et tunc necessarium est altare portatile, quod aram vulgo appellant. De quo plura statim.

3. *Secunda conclusio.* — ***Notatu dignum.*** — Dicendum ergo secundo est, ad offerendum Missæ sacrificium, necessarium omnino est altare lapideum consecratum; sive illud fixum sit, sive portatile; hoc enim, per se loquendo, non refert. In hac conclusione multa continentur : primum est, materia, ex qua altare erigi seu confici debeat, scilicet, quod sit lapidea; ita enim statutum est in Concil. Hippon., cap. 6, ut Gratian. refert, cap. Altaria, de Cons., dist. 1, vel in Concil. Epaunensi, cap. 26 et 27, ut referunt Burch., lib. 3, cap. 25; et Ivo, part. 3, cap. 29. Et inter Evaristi Papæ decreta quoddam simile refertur, scilicet : *Altaria, si lapidea non fuerint, ad celebranda divina officia non consecrentur.* Est ergo hæc consuetudo in Ecclesia antiquissima, quam multi existimant, a temporibus Sylvestri incepisse. Nam antea propter tyrannorum persecutionem, quoniam fideles vix habere poterant certa loca, in quibus sacrificarent, sed in cavernis, cryptis, et aliis occultis locis, prout poterant, rem divinam faciebant, ideo altaribus ligneis utebantur, quæ facile de loco in locum transferri possent; postea vero concessa Ecclesiæ pace per Constantinum, statutum est, atque usu receptum, ut altare lapideum sit. Quamvis antiquissimum altare ligneum, quo Apostoli et Pontifices usi fuerant propter eorum reverentiam jussu Sylvestri conservatum sit, ut in eo solus Pontifex certis temporibus sacrificet; reliqua autem omnia lapidea sunt. Ad quod videtur allusisse Chrysostom., hom. 20 in posteriorem ad Cor., de altari scribens : *Lapis quidem est natura, sanctum autem fit, quoniam corpus accipit Christi;* et Greg. Nyssen., orat. de sancte baptismate, dicens : *Altare hoc sanctum, cui assistimus, lapis est natura communis, sed Dei cultui dedicatum, atque consecratum;* et Augustin., serm. 255 de Tempore : *Consecrationem altaris hodie celebramus, et juste ac merito gaudentes celebramus festivitatem, in qua benedictus, vel unctus est lapis.* Rationem autem hujus consuetudinis tradidit D. Thom., ad 5, tum mysticam, tum litteralem; mystica est, quia altare repræsentat, vel Christum, de quo scriptum est : *Petra autem erat Christus;* vel sepulchrum Christi, quod lapideum fuit. Olim vero altare ligneum significabat crucem, quæ fuit altare, in quo Christus sacrificium cruentum obtulit; sed illa materia mutata est propter commoditatem usus; unde ratio litteralis est, quia materia lapidea, et vulgaris est, facileque haberi potest, et est firmior ac durabilior, qualem oportebat esse, ut immutabilem consecrationem acciperet. Solum est observandum, in altari fixo non oportere, ut totum altaris ædificium lapideum sit; potest enim esse ligneum, vel terreum, quantum ad omnes

remotiores partes. Solum ergo requiritur, ut superior mensa lapidea sit: illa enim sola consecratur. In universum autem loquendo, sufficit, ut ara lapidea sit, dummodo alia necessaria habeantur, ut dicemus; oportet tamen, ut sit tantæ longitudinis et latitudinis, ut capere possit pedem calicis, et hostiam seu patenam, ut possint post consecrationem supra illam collocari. Non oportet autem scrupulose in hoc laborare, ut calix et patena seu hostia, quoad omnes partes suas super lapidem constitui possint; satis enim est, ut quoad majorem partem supra illum collocari valeant, dummodo firma sint, et sine periculo cadendi, quæ omnia sunt assumpta ex communi Doctorum sententia in 4, dist. 13, ubi specialiter videndi sunt Paludan., quæst. 2, art. 4; Soto, art. 3; et Alens., 4 part., q. 38, membr. 3, alias quæst. 10, membr. 5, art. 2; Sylvest., verbo Altare; Navarr., cap. 25, num. 83.

4. Secundo explicatur, in conclusione posita, forma, seu quasi forma hujus altaris, quæ est consecratio; non enim agimus de forma materiali et physica, qualis in præsenti esse posset figura; hæc enim nulla certa requiritur ex aliquo Ecclesiæ decreto, sed communi usu esse solet quadrata, seu quadrangularis figura, quod observandum est, tum propter consuetudinem; tum etiam quia est aptior ad usum altaris; agimus ergo de forma veluti spirituali, quæ in consecratione consistit; quam etiam esse antiquissimam in Ecclesia, constat ex Dionys., de Ecclesiast. Hier., cap. 4; et ex Martiali, epist. 1 ad Burdegal.; et Augustin., serm. 255 de Temp.; et Hieron., Ezech. 43, et aliorum Patrum, qui hujus consecrationis meminerunt. De hac autem consecratione sic legimus ex Evaristo P., apud Burch., lib. 3, cap. 27, et ex Concilio Agath., cap. 14, apud Gratianum, cap. Altaria 2, de Consecr., dist. 1: *Altaria placuit, non solum unctione chrismatis, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari.* In quibus verbis ponuntur requisita ad consecrationem; primum est unctio chrismatis, de qua S. Cyprian., serm. de Unctione chrismatis: *Altarium lapides oleo delibuti spiritualem significant sacris mysteriis inesse pinguedinem;* et Augustin., dicto serm. 255 de Temp.: *Celebramus* (inquit) *festivitatem, in qua benedictus, vel unctus est lapis, ut quod in altari visibiliter colitur, in nobis invisibiliter compleatur;* et Rabanus, lib. de Instit. Cleric., cap. 45: *Altare,* inquit, *post aspersionem aquæ, chrismate perungitur ad imitationem Patriarchæ Jacob;* et infra: *Chrismatis linitur unguento, ut demonstretur, quod omnis sanctificatio constat in Spiritu Sancto.* Ex quorum Patrum sententiis plures rationes hujus cæremoniæ colligi possunt. Secundo requiritur benedictio, quæ partim fit aspersione aquæ benedictæ, ut Raban. supra indicat; partim signo crucis, ut Augustin. meminit, serm. 19 de Sanctis; partim, aliis orationibus, et ritibus, quæ in Pontificali traduntur, de quibus videri potest Guliel. Durand., lib. 1 Rational., cap. 7.

5. *Quæsitum. — Quæsito satisfit. — Quæsitum aliud. — Quæsito satisfit.* — Tertio additur, hanc benedictionem debere esse sacerdotalem; quod intelligendum est, quasi per antonomasiam, de Episcopali, quia nullus alius præter Episcopum potest hanc consecrationem efficere, ut constat ex Hormisda, in cap. Nullus presbyter, de Consec., dist. 1. Unde Damas. Papa, in epist. 4 decret., negat posse Chorepiscopos altare erigere, ungere aut sacrare; quod intelligendum est ordinaria potestate; Papa enim recte potest committere hanc potestatem simplici sacerdoti, ordinarie autem non facit; solum invenio hoc esse concessum presbyteris societatis Jesu, pro locis remotissimis infidelium, in quibus Episcopi Catholici non adsunt, in Bulla Pauli III, anni 1549. Observandum vero in hoc est, hanc altaris consecrationem tamdiu durare quamdiu lapis consecratus integer manet; si autem frangatur, consecrationem amittit, de qua re multa scribunt Sylvest., verbo Altare, quæst. 8 et sequentib.; Palud., Navarr., et alii locis supra citat.; et Ivo, epist. 32 et 128; qui omnes docent, oportere fractionem esse notabilem, ut consecratio amittatur; ita ut in neutra parte confracti lapidis possint commode calix et hostia collocari; nam, si altera pars maneat in quantitate sufficiente, illa consecrata manebit, quia hæc consecratio non requirit certam figuram in materia consecrata, sed tantum sufficientem magnitudinem, ut dictum est. Sed quæri potest, utrum absque fractione possit interdum altaris consecratio amitti. Et ratio dubii est, quia in cap. 1, c. Quod in dubiis, cap. Ligneis, de Consecr. Eccl. vel altaris, sub disjunctione dicitur, si altare motum, vel confractum fuerit, iterum esse consecrandum; et loquuntur de altari fixo, et de lapide illo, cui consecratio adhibetur; ergo, quamvis ille non frangantur, si removeatur ab inferiori structura altaris,

amittit consecrationem; et ita explicatur cap. Si motum, de Consec., dist. 1, ubi dicitur : *Si motum fuerit altare, denuo consecretur Ecclesia,* scilicet quantum ad altare; non enim propter solam altaris remotionem, tota Ecclesia iterum consecranda est, ut in dict. cap. 1 declaratur; quamvis illa correctio potius, quam declaratio alterius canonis videatur. Aliqui interpretantur hæc jura, ut non intelligantur de sola motione locali, sed de mutatione quoad formam. Sed est violenta expositio, quia, ut dixi, in hujusmodi lapide non requiritur aliqua determinata forma seu figura præter convenientem magnitudinem, quæ non amittitur, nisi per fractionem; ergo in eo sensu motio lapidis, nihil aliud esset, quam fractio. Concedendum ergo est, lapidem illum amittere consecrationem, non tantum per fractionem, neque etiam per solam motionem localem, sed per separationem a reliqua structura altaris. Itaque, si fingamus, totam altaris structuram cum suo lapide superiori, integram et eamdem retinendo compositionem, ab uno in alium locum Ecclesiæ mutare, existimo non amittere consecrationem, quia, ut argumentum probat, non pendet a sola præsentia locali, nec tunc removetur seu dissipatur altare. Si tamen ipsa altaris structura dissolvatur, et superior lapis ab inferioribus separetur, tunc amittit consecrationem, juxta supra dicta jura, unde intelligitur consecrationem hujusmodi altaris præcipue inesse in conjunctione superioris mensæ cum structura inferiori, ut Gloss. in dict. cap. 1 notavit; et ita tenet Palud., dist. 13, quæst. 2, art. 4, conclus. 2; Sylvest., Navarr., et alii supra citati. Sed quid erit dicendum de altari portatili, quod ab uno loco in aliud transfertur, et non amittit consecrationem? Respondet Palud. supra, hæc altaria non consecrari, nisi affixa alicui tabulæ, vel capsulæ ligneæ, in qua sunt veluti in proprio loco, et propria structura, quod etiam affirmat Astens., lib. 4 Summ., tit. 14, art. 4. Unde addit Palud. quod, si ab ea capsula removeantur, amittent consecrationem; non tamen, si intra illam ab uno in alium locum transferantur, et ita etiam in hoc altari salvatur proportionaliter decisio illorum canonum; et hanc opinionem sequitur Durand., dict. lib. 1, cap. 25, citatque Ivonem, epist. 32 et 128. Quæ opinio est securior; nullum tamen jus invenio, in quo fundetur, cum tamen tota hæc res ex jure positivo pendeat. Unde contrariam sententiam tenet Sylvest., verbo Altare, § 19; et in re idem tenet Ang., § 2, quamvis quibusdam distinctionibus utatur minime necessariis; et idem fere sentit Tabien., § 5, qui addit, idem esse de altari fixo, quando mensa prius per se consecratur, et completa consecratione, superponitur structuræ. Quocirca facile dici posset, priora decreta intelligi solum de altari fixo, et immobili, quando ut sic consecratur, id est, ut fixum et immobile sit; et ideo mirum non est, quod per remotionem consecrationem amittat. At vero altare portatile sub alia ratione consecratur, scilicet, ut mobile sit, et ideo non est eadem de illo ratio; nam certe illud ornamentum ligneum, quo hujusmodi lapis circumdari solet, non videtur adeo essentiale huic consecrationi; nam interdum videntur hujusmodi lapides sine illo consecrari. Sed ulterius circa hoc inquiri solet, an sit de essentia hujus consecrationis, ut in altari seu lapide consecrato reliquiæ Sanctorum ponantur. Ita enim statutum fuisse legimus in can. Placuit, de Consec., dist. 1, ex Concil. Carth. V, cap. 14; et Concil. African., cap. 50; et in VII Synodo, cap. 7. Propter quæ decreta aliqui jurisperiti in dict. c. Placuit, censent hoc esse necessarium, saltem in consecratione altaris fixi; Durand. vero in Rationali, lib. 1, cap. 7, num. 23, addit requiri reliquias, vel corpus Christi. Itaque censet, cum desunt reliquiæ, particulam hostiæ consecratæ debere recondi in altari consecrando. Sed hoc indecens mihi videtur, et improbabile, ut respondisse fertur Innoc. Pap., et docent Turrecrem. cum aliis in dict. can. Placuit; et Abb., in cap. 1, de Cons. Ecclesiæ vel altaris. Existimo ergo reliquias non esse de essentia hujus consecrationis, ut ex usu constat; et fortasse nunquam fuisse; nam illud cap. Placuit, aliam expositionem habere potest, quam supra tradidimus; et, quamvis demus illud tunc præceptum, non tamen inde fit, fuisse de substantia consecrationis; præceptum autem jam cessavit, vel quia cessavit ratio et occasio ejus, quæ fuit ad resistendum hæreticis, honorem debitum reliquiis Sanctorum oppugnantibus; tum etiam quia in tanta templorum et altarium multitudine, jam id commode impleri non potest.

6. *Casus notandus.* — In tertia parte conclusionis declaratur necessitas altaris consecrati, quæ tanta est, ut absque mortali peccato non possit hoc sacrificium celebrari in altari non consecrato, ut docent omnes citati auctores,

et constat aperte ex juribus supra citatis. Additur vero in ultima parte conclusionis, sufficere altare fixum, vel portatile; alterutrum enim horum ita necessarium est, ut nulli omnino liceat, etiam ex privilegio, aliter conficere hoc sacramentum; nam Episcopus non potest in hoc dispensare, ut constat ex perpetua Ecclesiæ consuetudine. Summus autem Pontifex, licet ex gravi causa dispensare possit (est enim hoc jus Ecclesiasticum), nunquam tamen legitur id fecisse; nec videtur moraliter esse posse necessarium, aut conveniens. Et vero, si altare consecratum sit, non refert, quod sit fixum vel portatile. Nam quodcumque sufficit, quantum est ex parte altaris; quod dico, quia ex parte loci, seu templi aut domus, in qua est altare, requiritur sua propria benedictio vel consecratio, ut dictum est. Et in hoc est aliqua differentia inter hæc duo altaria, quia altare fixum, nunquam est consecratum, nisi sit intra Ecclesiam consecratam, aut benedictam; et ideo, regulariter loquendo, ubicumque est hujusmodi altare, fieri potest sacrificium. Quanquam fingi potest casus, in quo altare consecratum sit, et tamen templum, vel sit pollutum, vel certe non consecratum vel benedictum, ut si combustum fuit vel destructum, altari integro manente, et postea reædificetur, et non benedicatur; tunc enim in illo altari non posset fieri sacrum absque speciali privilegio, vel licentia Episcopi. Altare vero portatile, quia facile transfertur de loco in locum, facile potest in loco benedicto, et non benedicto collocari; et ideo de illo dici solet, non posse aliquem eo uti ad sacrificandum, nisi ex privilegio; quod intelligendum est, quantum ad absolutam et generalem facultatem utendi illo, in quolibet decente loco, ut supra dictum est, ut colligitur ex cap. In his, de Privileg., et cap. ult., eodem tit., in 6. In Ecclesia autem benedicta quilibet absque privilegio potest sacrum facere cum solo altari portatili, ut constat ex usu, et ex cap. Concedimus, de Consecr., dist. 1. Ultimo loco tractari hic poterat de situ altaris, quem in Ecclesia habere debet, an scilicet oporteat illud ad Orientem respicere, necne. Sed quoniam hæc quæstio de oratione versus Orientem vulgaris est, aliis locis tractari solet. Dicendum est tamen breviter, in hac re nihil esse simpliciter necessarium ex præcepto. Fuit quidem antiqua Ecclesiæ consuetudo, ut in templis seu Ecclesiis altare majus seu principale ad plagam orientalem respiceret, ut fideles, ad eum conversi, Orientem versus orarent, ut refert Walfridus Strab., de Rebus Ecclesiast., c. 4; et constat ex aliis statim citandis, et ex communi usu Romanæ Ecclesiæ, et ex antiquis Patribus, Clemen., epist. 2, et ex aliis, qui meminerunt consuetudinis orandi ad Orientem, ut Justin., quæst. 118 ad Orthodoxos; Athan., quæst. 14 ad Antioch.; Greg. Nyss., orat. 5; Basil., lib. de Spir. S., cap. 27; Epiphan., hæres. 19; Orig., homil. 4 de Fide, cap. 13; Tertull., lib. cont. Valent., cap. 3, et in Apolog., cap. 16; Augustin., lib. 2 de Serm. Domini in monte, cap. 9; Germ., in Theo. rerum Eccles.; Paulin., epist. 12; et D. Thom., 2. 2, quæst. 84, art. 3, ad 3. Verumtamen hæc consuetudo, nec tam universalis fuit, quin contrarium alicubi factum fuerit, ut de Ecclesia Antiochena referunt Niceph., lib. 12, cap. 34, et Socrates, lib. 1, cap. 21, nec modo pertinet ad necessitatem præcepti, sed ad decentiam quamdam, ut D. Thom. supra dicit, et ideo non oportet semper servari, sed quando commode potest. Unde de reliquis altaribus particularibus constat, indifferenter posse versus quamcumque mundi plagam erigi, ut patet ex usu omnium Ecclesiarum. Idemque fere est de his, quæ constituuntur in privatis oratoriis. Cur autem in veteri lege altare tabernaculi seu templi versus occidentem constitutum fuerit, legi potest in Anastas. Niss., lib. Quæstionum sacræ Scripturæ, quæst. 48, et D. Thom., 1. 2, quæst. 102, art. 4, ad 5.

SECTIO VI.

Quomodo ornari debeant templum et altare, in quibus sacrificium est offerendum.

1. Tractare hoc loco possumus, aut de licito et decente ornatu, aut de necessario simpliciter ad sacrificium offerendum, de necessario, inquam, ex præcepto Ecclesiæ; nam ex sola rei natura, aut ex substantia ipsius sacramenti seu sacrificii, nulla oritur necessitas alicujus ornatus; agimus autem nunc non de ornatu pertinente ad ministros altaris, qui consistit in vestibus sacris, nec de vasis sacris, eorumque ornatu, de quibus omnibus postea dicturi sumus, sed solum de ornatu, seu apparatu ipsius templi vel altaris.

2. *Prima conclusio.* — Dico ergo primo: ut fieri possit sacrificium, necessarium est, altare esse præparatum aliquibus rebus seu ornamentis ad sacrificium necessariis, præter quæ

nullus alius ornatus templi est simpliciter necessarius. Prior pars declaratur breviter; nam imprimis necessarium est, ut super altare seu aram consecratam extendatur linteum aliquod, quo operiatur superior pars seu superficies altaris, ut constat ex usu Ecclesiæ; solet enim altare mappa seu syndone munda cooperiri. Deinde requiritur palla linea, super quam immediate extendatur corporale; ita ut ante corporale ad minus duæ pallæ, seu toballiæ sint extensæ super altare, vel una saltem plicata; illa enim duabus æquivalet, nec refert, quod in aliqua parte continua sit. De his fit mentio in cap. Altaris palla, de Consecr., d. 1, et in cap. Nemo, ubi dicitur, non esse mortuum obvolvendum palla, quæ fuit in altari; et infra dicitur : *Pallas et vela sanctuarii, si sordidata fuerint ministerio, diaconi cum humilibus ministris intra sanctuarium lavent;* et infra : *Syndonem non foris abluant.* Sed in his decretis non satis declaratur, quæ sint, vel quot istæ pallæ, neque an ab ipso corporali distinctæ sint; in c. autem Si per negligentiam, de Consec., d. 2, præter corporale (quod ibi vocatur linteum altaris), numerantur alia tria lintea. Sic enim dicitur : *Si aliquid de sanguine stillaverit super linteum altaris, et ad aliud stilla pervenit, quatuor diebus pœniteat; si usque ad tertium, novem diebus pœniteat; si usque ad quartum, viginti diebus pœniteat.* Unde probabile est, præter oblongam mappam, quæ totum altare cooperit, supponi duas alias pallas corporali, quod videntur observare, qui has res divinas diligentius tractant. Consuetudo autem tenet, ut duæ pallæ sufficiant ac necessariæ sint; et ita docent auctores communiter, ut videre licet in Sylvest., verb. Missa 1, quæst. 1, cum Paludan., Innocent., et Direct. Curat., contra Summam Angel., quæ dicit, unam pallam sufficere. De his autem pallis nihil dicendum occurrit, nisi quod esse debent ex materia linea, ut colligitur ex citatis juribus; non tamen est necesse illas esse benedictas, quia neque aliquo jure cavetur, neque consuetudine observatur. Quod autem altare his pallis cooperiatur, antiquissimum est in Ecclesia; nam ejus facit mentionem Clemens, epist. 2. Et Optatus, lib. 6 : *Quis fidelium* (inquit) *nescit, in peragendis mysteriis ipsa ligna linteamine cooperiri? inter ipsa sacramenta, velamen tangi potuit, non lignum;* et Burchard., lib. 3, cap. 97, refert ex Concilio Rhemensi, hæc verba : *Altaria, in quibus corpus Dominicum consecratur, sanguisque ejus hauritur, cum omni veneratione honoranda sunt, et mundissimis linteis ac palliis cooperienda.* Ad hoc etiam alludit Isidorus, epist. ad Gudifredum, in cap. Perlectis, dist. 25, ubi dicit, ad diaconum pertinere, componere mensam Domini atque vestire; et infra dicit, pertinere ad Archidiaconum ordinationem vestiendi altaris a Levitis. Unde in Concilio Toletan. XIII, in c. Quicumque, 26, quæst. 5, graviter præcipitur, ne ullus ministrorum Ecclesiæ altare divinum vestibus sacris exuere præsumat; ubi vestis altaris vocari videtur mappa illa, qua totum altare cooperitur; et illa exui non debet, nisi in feria quinta hebdomadæ sanctæ, ob specialem significationem Christi nudati a vestimentis suis, ut notant Alcuinus, de Divinis officiis, et alii : et juxta hæc explicari potest, quod ait Innocent., lib. 2 de Myst. Miss., cap. 56, ubi ait, duplicem esse pallam, *unam quam diaconus super altare totam extendit, alteram, quam super calicem plicatam imponit; pars extensa signat fidem, pars plicata signat intellectum.* Forte enim hæ duæ pallæ intelliguntur præter mappam, qua totum altare semper vestitum est. Sed fortasse hæc verba alium habent veriorem sensum, ut infra dicam.

3. *Corporalis sacri benedictio quamdiu duret.* — Secundo, præter pallas non benedictas requiritur corporale benedictum, quod debet esse lineum et ab Episcopo consecratum, ut statuitur in cap. Consulto, de Consecr., d. 1, ex Eusebio Papa et Sylvestro, prohibentibus, ne sacrificium altaris fiat in serico panno aut tincto, sed in puro linteo ab Episcopo consecrato, *terreno scilicet lino procreato atque contexto, sicut corpus Domini nostri Jesu Christi in syndone linea munda sepultum fuit.* Et hanc esse receptam Ecclesiæ consuetudinem docuit Beda super Marcum, cap. 44, et lib. 6 in Lucam, cap. 7; et Burchard., lib. 3, cap. 98, refert simile decretum ex Concil. Rhemen., c. 3; et in cap. Sacratas, dist. 24, appellatur *palla sacra*, quia est veluti pallium seu indumentum Christi in altari. Communiter tamen appellatur *corporale*, quia syndonem repræsentat, qua corpus Christi involutum fuit, ut notavit Isidor. Pelusiota, epist. 123; vel quia in eo corpus Domini superponitur, ut notavit Alcuinus, lib. de Divinis officiis, cap. de Celebrat. Missæ; et Durandus, lib. 4 Ration., cap. 29; et Germ., in Theor. rerum ecclesiasticarum; et Amalar., lib. 3 de Ecclesiast. officiis, c. 10; et Rabanus, lib. 3 de Institut. Cleric., cap. 33; qui alia etiam

mysteria et morales significationes in hac Ecclesiæ consuetudine considerant ac declarant, quas hic etiam attigit D. Thom., ad 7, et in opusc. 58. Materia igitur hujus lintei linea esse debet; imo additur in citato decreto Concilii Rhemensis, quod in eo alterius generis materia pretiosior aut vilior non misceatur. Sed hoc intelligendum est, quoad interiorem partem ejus, in qua corpus Domini et calix collocatur; et ideo in Missali Romano dicit in medio non debere serico ornari; in ora autem seu extremitate non est prohibitum, quod auro vel serico ornetur. Forma autem hujus lintei est consecratio Episcopalis, quæ cum fiat per simplicem benedictionem absque chrismatis unctione, simplicibus sacerdotibus interdum committitur, et multi superiores religionum habent in hoc speciale privilegium. Durat autem hæc benedictio, quamdiu corporale integrum manet; per ruptionem autem seu divisionem amittitur, dummodo notabilis sit, sicut dictum est de ara, et notavit Sylvest., verbo Corporalia, q. 2. Atque hinc concluditur esse peccatum mortale ex suo genere, Missam dicere sine hujusmodi corporali, quia præceptum hoc et hæc consuetudo Ecclesiæ est valde gravis, multumque pertinet ad hujus sacramenti reverentiam, ut colligitur ex D. Thom. hic, ad octavum. Et hoc est multo certius in hac sacra palla quam in cæteris non benedictis; in quibus unam tantum adhibere et alteram omittere ob necessitatem, secluso contemptu aut scandalo, fortasse non esset peccatum mortale, quia res neque est tam constans, neque tam gravis. Utramque vero omittere grave peccatum esset, quia est contra universalem et indubitatam consuetudinem Ecclesiæ, et est major indecentia et irreverentia. An vero in hujusmodi rebus possit interdum excusari peccatum, dicemus disputatione sequente, de vestibus sacris tractando.

4. *Auctoris circa hoc sententia.* — Tandem circa hoc præceptum advertendum est, olim unicum tantum fuisse corporale oblongum, super quod corpus et sanguis Christi collocabantur, et residua parte ejus cooperiebantur; et hoc tantum est de substantia et rigore hujus præcepti; et ubi fuerit in usu, observari potest; jam vero usus obtinuit, ut in duas partes divisum sit, quarum altera major est, et altare seu aram cooperit, et hostiam ac calicem in se recipit, et hæc retinuit *corporalis* nomen, et de ea sine dubitatione procedunt omnia, quæ diximus; alia vero pars minor est, qua calix cooperitur, et vulgo *filiola* vocari solet, de qua Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 3, dicit, non esse de essentia ornamentorum altaris, et ideo non esse tantum scrupulum, quod sit serica vel aurea. Ego tamen existimo, quamvis absolute non sit necessaria, supposito tamen, quod corporale non sufficit ad cooperiendum calicem, eodem præcepto esse necessariam, quia hoc pertinet ad integrum munus corporalium; quo fit, ut talis filiola ad hoc munus assumpta debeat esse benedicta, sicut corporale, quia est veluti quædam pars ejus; et ita servat usus Ecclesiæ; et hinc concluditur, debere esse lineam, quia nulla alia materia est capax illius benedictionis; et præterea propter eamdem causam, scilicet, quia est pars corporalis. Et fortasse de hac duplici parte loquitur Innocent., dicto lib. 2 de Mysteriis Missæ, cap. 56. Sic enim scribit: *Diaconus corporales pallas super altare disponit, quæ significant linteamina, quibus involutum fuit corpus Jesu; pars autem, quæ plicata ponitur super calicem, signat sudarium, quod fuerat super caput ejus;* et infra: *Duplex est palla, quæ dicitur corporale, una quam diaconus super altare totam extendit, altera quam super calicem plicatam imponit.* Nam Romæ, pars illa, quam nos *hijuela* vocamus, fieri consuevit ex parte corporalis plicata et convenienter composita. Unde ad utrumque corporale applicat Innocent. explicatum præceptum Euseb., in dict. cap. Consulto. Atque ita vult, etiam partem illam, quæ calici superponitur, debere esse lineam et benedictam; ita ergo observandum est, saltem quoad interiorem partem, quæ calicem tangit; exterior enim serica esse potest vel auro elaborata.

5. *Antiquissima quædam Ecclesiæ consuetudo.* — Tertio requiritur ad sacrificium, ut in altari sit lumen seu lucerna aliqua ardens, sine qua Missam dicere, omnes docent esse peccatum mortale. Paludan., Durandus, Soto et alii, dist. 13; Sylvester, Navarrus et alii, locis citatis, qui afferunt caput ultimum de Celebratione Missarum, ubi inter excessus graves cujusdam presbyteri ponitur, quod sine igne sacrificabat; consuetudo etiam Ecclesiæ hoc præceptum sufficienter ostendit, quam esse antiquissimam colligimus ex Conc. Carthag. IV, can. 6, ubi de acolytho, quando ordinatur, dicitur, ut ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, ut sciat, se ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari; et Isidor., lib. 4 Etymolog., c. de Clericis, expli-

cat, acolythum solitum esse portare cereum, quando Evangelium legitur aut sacrificium offertur. Tunc enim, ait, accenduntur luminaria ab eis et deportantur, non ad fugandas tenebras, cum sol eodem tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Evangelio legitur : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Similiter Hieron., contra Vigilantium, dicit, in Ecclesia Catholica solere accendi cereos in meridie, quando Evangelium canitur; et epist. 20 ad Marcellam, mysticam rationem declarat : *Ut accenso lumine, sponsi spectetur adventus.* Augustin., serm. 215 de Tempore, fideles hortatur, ut oblationes, quæ in altari consecrantur, offerant, et cereolos aut oleum ; significans solere accendi, quando sacrificium offertur; et serm. 155, figuram affert, quod in altari a Salomone dedicato jugiter quotidianus ignis ardebat; et significationem moralem declarat : *Ut Christus ignem charitatis accendere et nutrire in nobis dignetur.* Denique fuit Ecclesiæ antiquissima consuetudo accendi luminaria, præsertim ad honorem Christi Domini et ad realem præsentiam ejus significandam, quia est lux vera, et ideo maxime accendi solent in templis, ubi corpus Christi Domini servatur; ergo majori ratione accendi debent tempore sacrificii. De illa vero consuetudine legi possunt multa apud Durandum, lib. 1 de Ritibus Ecclesiæ, cap. 8. Ex qua vero materia constare debeat hujusmodi lumen, auctores non declarant, et in dicto cap. final., de Celebrat. Miss., solum damnatur ille presbyter, quia sine igne sacrificabat. Respondetur tamen, Ecclesiæ consuetudinem esse, ut cerea candela accensa sit; et hoc est servandum; nam licet ex oleo soleant etiam in Ecclesia lucernæ accendi, et regulariter hujusmodi sint, quæ coram divino sacramento ardent, dum in sacrario conservatur, et tempore etiam sacrificii soleant etiam hujusmodi luminaria accendi, tamen, quod sola lucerna ex oleo tempore Missæ accensa sit, nunquam fieri solet; neque existimo licere, præsertim sine necessitate; in illa vero, quando candela cerea haberi non posset, non damnarem peccati mortalis eum, qui, sine scandalo et contemptu, sed ex devotione, cum sola hujusmodi lucerna Missam diceret, quamvis ego non consulerem; inferior autem materia nullo modo adhibenda est, ut ex sevo vel simili; est enim valde indecens et ab Ecclesiæ usu prorsus aliena. De numero autem lucernarum dicendum est, unam in rigore præcepti sufficere, minus vero decere, ut notavit Jacobus de Graffis, lib. 2, c. 42, n. 1 Unde communiter duæ saltem adhibentur et adhibendæ sunt; quod si plures addantur, ad majorem ornatum et reverentiam pertinebunt. Solum cavendum est, quod Concil. Trident. admonuit, sess. 22, in decreto de observandis in Celebratione Missæ, ne certus aliquis numerus candelarum ex aliquo superstitioso cultu adhibeatur.

6. *In re morali a communi sententia non est recedendum.* — Quarto requirunt auctores omnes, ut in altari sit liber Missalis, qui sufficienter contineat ea, quæ in Missa dicenda sunt, saltem integrum canonem. Ita docent Sylvest., verbo Missa 1; Navarr., cap. 25, num. 84 et 85, cum Antonino, et aliis, quos referunt; nullum tamen afferunt decretum, in quo specialiter hoc præceptum sit. Unde id solum videntur colligere ex eo quod hujusmodi liber videtur instrumentum necessarium ad Missam dicendam, juxta ritum, quem Ecclesia servat. Sed contra hanc rationem objici potest, quia hæc necessitas suppleri potest memoria sacerdotis dicentis Missam; ergo, si sacerdos totum Missæ officium et canonem optime memoria retineat, non peccabit, Missam dicendo sine Missali, maxime si illo careat, et nullum sequatur scandalum. Et confirmatur, nam dicti auctores significant, sufficere, ut liber contineat canonem Missæ; sentiunt ergo, reliquam partem officii posse suppleri memoria sacerdotis; cur ergo non poterit idem fieri, quoad canonem? Maxime quia multi sacerdotes, etiamsi librum præsentem habeant, canonem in eo non legunt, sed memoria recitant, in quo nihil peccant; ergo illa libri præsentia valde materialis est. Et alioqui non est specialiter præcepta, neque habet aliquam spiritualem significationem, nec per se requiritur ad specialem ornatum altaris; non est ergo, cur dicamus, hoc esse simpliciter necessarium sub peccato. Nihilominus non est recedendum a communi sententia in re morali, quam confirmat Ecclesiæ usus. Ratio vero est, quia memoria facile labi potest; et ideo non debet sacerdos se exponere periculo aliquid omittendi, præsertim ex canone, nam, ut infra dicemus, præceptum est, illum integre dicendi, quod fortasse non ita est, vel saltem non ita obligat in aliis orationibus vel lectionibus, quæ in Missa dicuntur; et ideo magis requiritur, ut liber Missalis saltem canonem contineat; nec refert, quod memoriter dici

possit præsente Missali, quia tunc minus est periculi; et si quid erroris vel perturbationis contigerit, facile suppleri potest aut emendari, quod non ita esset, si omnino liber non haberetur. Denique leges attendunt id quod communiter contingit; rarissimum autem est, ut aliquis dicere possit Missam sine libro; et ideo lex illa simpliciter lata censetur, quamvis in uno aut altero posset minor esse necessitas; hoc ergo simpliciter asserendum videtur. An vero in aliquo casu, ubi liber deest, et sacerdos esset ita instructus et de sua memoria confidens, ut moraliter non dubitaret, posse se omnia integre dicere sine libro, an, inquam, in eo casu esset peccatum id facere, aliorum judicio relinquo; nam ego propter multorum auctoritatem licentiam dare non audeo, et aliunde sufficienter rationem peccati non invenio.

7. *Necessarium est ut altare cruce saltem sit ornatum. — Crucis usus antiquissimus.* — Quinto addere possumus, necessarium esse, ut altare cruce saltem ornatum sit, de quo auctores nihil dicunt, neque antiquum decretum. Solum in regulis Missalis, et in cæremoniis, et ritibus Missæ, vel præcipitur, vel supponitur, crucem esse in altari; et ita servant communiter omnes timorati, et sui muneris studiosi sacerdotes; non existimo autem hanc esse obligationem peccati mortalis, ne multiplicemus præcepta, quæ non satis constant, et quia res non videtur adeo gravis, secluso contemptu; videtur ergo ita obligare, sicut aliæ cæremoniæ vel ritus Missæ. Offerebat autem se hic occasio defendendi hanc cæremoniam, et crucis venerationem ab impugnationibus hæreticorum; sed quia, quantum institutum scholasticum postulat, hoc satis egimus in 1 tomo hujus tertiæ partis, ideo ab ea disputatione nunc supersedendum est; addendo solum hujusmodi crucis usum adeo esse antiquum in Ecclesia, ut in Concil. Aurelianensi vetitum sit, Ecclesiam ædificari, in qua Episcopus non prius crucem figat, ut habetur in c. Nemo, de Consecr., d. 1, et apud Burch., lib. 3, cap. 6, et Ivonem, lib. 2, cap. 6. Unde est illud Ambros., serm. 56 : *Sine cruce Ecclesia stare non potest.*

8. Ultima pars conclusionis, nimirum, præter hæc, quæ dicta sunt, nullum alium templi ornatum esse ad sacrificandum necessarium, non aliter probatur, nisi quia nullum Ecclesiasticum jus, aut consuetudo illum præscribit; neque etiam ex sola rei natura ostendi potest, ut per se manifestum est. Loquor autem de proprio, et (ut ita dicam) positivo ornatu; nam debita templi, altaris, et ornamentorum ejus munditia, quæ ad decentiam et reverentiam necessaria est ex natura rei, non est dubium, quin cadere possit sub præcepto; nam si nimia esset immunditia, revera posset esse peccatum. Unde Innocent. III, in cap. 2 de Custodia Ecclesiæ vel altaris, præcipit, ut oratoria, vasa, corporalia, et vestimenta sacra, munda et nitida conserventur, et graviter reprehendit clericos, qui Ecclesias dimittunt incultas, aut qui in eis admittunt supellectilia profana, sine urgente necessitate; erit ergo nonnullum peccatum, non servare debitam munditiam in hujusmodi rebus, præsertim ad sacrificium eis utendo, tum quia est contra præceptum Ecclesiasticum, ut notat Paludan., dist. 13, quæst. 2, art. 6, conclus. 3; tum etiam quia est contra jus naturale quod res sacræ indecenter tractentur, ut addit Cajetan. in Sum., verbo Missæ celebratio, ubi dicit, esse hoc crimen intolerabile; significans esse peccatum mortale ex suo genere; quod etiam sentit Sylvest., verb. Missa 1, quæst. 2, dicens, esse peccatum mortale, quando vestimenta sunt enormiter immunda; quod maxime videtur verum de corporalibus, quæ proxime corpus Domini attingunt; communiter tamen, quando immunditia non est nimis enormis, et non fit cum scandalo, neque ex contemptu, sed ex necessitate, non erit peccatum mortale, sed, ad summum, veniale.

9. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : quamvis major templorum ornatus simpliciter necessarius non sit, illum tamen adhibere cum debita decentia malum non est, sed potius, per se loquendo, ad pietatem spectat. Hanc conclusionem pono contra hujus temporis hæreticos, qui ornatum templorum, eorumque magnificentiam et amplitudinem damnant, et ut superstitiosam, rejiciunt; contra quos disputat late Bellarm., lib. 3 de Cultu Sanctorum; cap. 6; et nonnulla congerit Durand., lib. 1 de Ritibus Ecclesiast., c. 4. Nobis vero sufficit ipsius Dei exemplum, qui veteris tabernaculi et templi amplitudinem, ejusque ingentem ornatum, ac divitias probavit, Num. 7, 3 Reg. 8; nam, ut ait Felix IV, epist. 1 : *Si Judæi, qui umbræ legis deserviebant, hoc faciebant, multo magis quibus veritas perfecta est, et gratia et veritas per Jesum Christum data est, templa Domino ædificare, et prout melius possumus ornare, eaque divinis precibus et sanctis unctionibus cum*

suis altaribus et vasis, vestibus quoque et reliquis ad divinum cultum explendum utensilibus, devote et solemniter sacrare debemus. Atque hæc fuit consuetudo Ecclesiæ ab eo tempore, quo principes catholici pii in ea esse cœperunt, id est, a temporibus Constantini, ut constat ex ejus edicto, et ex Damaso in vita Sylvestr., et Eusebio in vita Constantini; idemque fecerunt sanctissimi Pontifices, Sylvester, Damasus, et alii; et Leo I, serm. 3 Quadragesimæ, testatur suo tempore Christianos solitos fuisse diebus festis majori cultu templa ornare. Idemque docent omnes Patres antiqui, quos prædicti auctores citant. Ratio etiam est evidens; nam cum hæc templa, et altaria Deo ipsi dicentur, ad religionem et pietatem spectat, ut honorifice tractentur; pertinet etiam hoc ad reverentiam sacrificii, et cæterorum sacramentorum; excitat etiam animos fidelium ad devotionem, et præsertim adjuvat simpliciores, ut de rebus sacris aliquid excellens et reverentia dignum concipiant; et ex se nulla est in tali actu inordinatio, nullave superstitio, quia totum fit ad reverentiam conciliandam Deo, et rebus sacris. Dico autem, *ex se,* quia ex circumstantiis extrinsecis potest interdum hujusmodi opus, aut vitiari, aut certe minus expedire; meliusque esse, in alia pietatis opera hujusmodi sumptus expendere, ut, v. gr., si urgeat necessitas subveniendi pauperibus; aut si ad ornandum, vel construendum templum, aliena surripiantur; vel, si ultra loci opportunitatem, vel proportionem, templi magnitudo aut ornatus augeatur; vel denique si rebus indecentibus, vel minus aptis templum ornetur. Sed hæc per accidens sunt; his enim modis cujuslibet virtutis externus actus vitiari potest. Et juxta hæc facile explicantur nonnulla Patrum dicta, quibus hæretici abutuntur, in quibus videntur hujusmodi templorum ornatum, vel reprehendere, vel despicere; tamen revera non ita est; sed loquuntur de tempore, quo urget necessitas subveniendi pauperibus, et hæc cura negligitur, propter ornamenta templorum non adeo necessaria, ut videre licet, 12, quæst. 2, c. Aurum, et c. Gloria, ex Ambros., 2 Offic., c. 29; et Hieron., epist. 2 ad Nepotian.; et ex eodem Hieron., epist. 8 ad Demetriadem, 12 ad Gaud.; et August., serm. 23 ad fratres in eremo; Isidoro Pelusiota, epist. 174, et aliis; quod Bellarmin. late exponit citato loco. Hic vero dubitandum occurrebat, an possint templa imaginibus, figuris, et reliquiis Sanctorum ornari; sed de his disputavimus satis in 1 tomo, ad quæst. 25 D. Thomæ.

SECTIO VII.

Utrum hoc sacrificium debeat in vasis sacris offerri.

1. *Prima conclusio.* — Dico primo, hoc sacrificium offerri non posse sine calice et patena ad hoc sacrum ministerium deputatis. Ita habetur in c. Vasa, de Cons., d. 1, ex Concil. Tribur., cap. 18. Et quidem usus calicis necessarius fuit, quia vinum non poterat, nisi in aliquo vase simili consecrari, ut notavit Paschas., lib. de Corp. et sanguin. Domini, cap. 20. Unde et Christus Dominus calice ad hoc sacrificium offerendum usus est. Unde Optatus, lib. 6, calices vocat *Christi sanguinis portatores,* de quorum veneratione legi possunt Clemens, epist. 2; et Hieron., epist. 29 ad Marcellam; et August., lib. 3 contra Crescon., cap. 29; et Greg., lib. Dialog., c. 7; et German., in Theoria rerum Ecclesiast. Patena autem, quæ ad recipiendum Christi corpus deservit, non erat ita necessaria simpliciter ad hoc ministerium, sacrificandi vel conficiendi hoc sacramentum; poterat enim et manibus teneri, et super corporale immediate collocari; Ecclesia tamen ab initio usa est patenis in hoc ministerio, ut constat ex vitis Pontificum, Sylvestri, Damasi, et ex antiquis decretis, quæ statim citabimus; imo hunc usum miraculo confirmatum esse, refert Gregor. Turonens., in Hist. Martyr., cap. 85. Fundatus autem est hic usus fortasse in Christi exemplo; creditur enim in catino, seu patena panem consecrasse, suisque discipulis dedisse; nam, licet hoc Evangelistæ non referant, tamen per se est verisimile, quia, ut Joannes refert, in mensa illa erat catinum, et id erat commodius, saltem ne micæ panis consecrati e manibus super mensam laberentur. Et hæc etiam ratio movit Ecclesiam ad patenæ usum, super quam hostia consecrata ponitur, quando fit fractio, ut, si quæ particulæ decidant, in illa recipiantur, et facilius inveniri possint, ut consumantur. Accedit etiam ratio mystica; nam calix significare dicitur sepulchrum Domini, patena vero lapidem sepulchro superpositum; utrumque ergo est ex præcepto necessarium ad hoc sacrificium conficiendum.

2. *Quæsitum.* — *Responsio.* — *Qualis esse debeat figura patenæ et calicis.* — Dico secundo, tam calicem quam patenam, debere esse ex debita materia confecta et conse-

crata. Materia horum vasorum olim fuit lignea; postea vero Zephir. Papa, uti cœpit vasis vitreis; postea vero Urbanus ea fecit argentea, ut refertur in c. Vasa, de Cons., dist. 1, ex Concil. Tribur., cap. 18, ubi solum prohibentur sacerdotes, ne in ligneis vasculis ullo modo conficere præsumant. In Concilio autem Rhem., ut ibidem refertur, c. Ut calix, præceptum fuit, ut calix Domini cum patena, si non ex auro, omnino ex argento fiat. Additur vero : *Si quis autem tam pauper est, saltem vel stanneum calicem habeat.* Unde videtur, hoc non permitti sine aliqua causa vel ratione paupertatis; tamen simpliciter potest ex hac materia fieri absque peccato, ut hic D. Thom., ad 6, significat. Et ibidem prohibentur aliæ materiæ, scilicet, æs, et aurichalcum, quia vini virtute æruginem recipiunt, et ad vomitum provocant; vitrum, quia fragile est; lignum vero, quia est porosum; in qua prohibitione solum fit mentio calicis, tamen ad patenam etiam extenditur; nam per modum unius comprehenduntur sub nomine unius partis; maxime, quia hæc prohibitio sub priori præcepto affirmativo comprehensa erat, et ita ibi intelligitur prohibita omnis alia materia, tam in calice, quam in patena, quamvis ibi speciatim nominata non sit, ut de lapidea hic docet D. Thom.; et est eadem ratio de ferrea, et similibus; quamvis de plumbea possit aliquis dubitare; nam aliquibus in locis videtur esse usus calicis plumbei, fortasse, quia existimatum est, plumbum ejusdem esse rationis cum stanno. Et ita existimavit Astens., in Summa. Contrarium vero tenet Sylvest., cum aliis, verb. Calix. Quod censeo verius, quia revera plumbum non est stannum; et eadem incommoda, quæ aurichalcum, habere videtur; est ergo præceptum, ut hæc vasa sint argentea, aut aurea, vel stannea; et frequentius observatur, quod sint argentea, et ita semper curandum est; nam stannea non sunt tam decentia, aurea vero rariora et difficiliora sunt, quamvis etiam sint in Ecclesia antiquissima, ut constat ex vita et donationibus Constantini, et ex gestis Sylvestri, Damasi, et aliorum Pontificum; et ex citato loco August., lib. 3 contra Cresc., c. 29, et in Ps. 113 : *Sed et nos* (inquit) *pleraque instrumenta et vasa ex auro et argento habemus in usum celebrandorum sacramentorum, quæ, ipso ministerio consecrata, sancta dicuntur.* Et ex Optato Milevitano, lib. 6, ubi conqueritur, Donatistas eripuisse Ecclesiæ pretiosa vasa sacramentorum. Ac denique ex Theophyl., in cap. 14 Marci, ubi exponens verba illa : *Pauperes semper habetis vobiscum,* pie satis scribit : *Audis, quomodo Christus præfert sui curam pauperibus; Christi autem corpus proprie, quod in disco aureo, et sanguis qui in poculo; qui igitur abstulerit discum pretiosum, et cogit, ut corpus Christi in viliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, intelligat cujus partis sit.* Solum quæri potest, an oporteat, totum calicem esse argenteum, aut stanneum, vel sufficiat, superiorem cuppam esse argenteam, v. gr., quamvis sit ex aurichalco, vel ex alia materia ex prohibitis ad conficiendum calicem. Circa hoc nihil invenio ab auctoribus scriptum; scio autem in usu alicubi reperiri calices, in quibus sola cuppa est ex legitima materia; et probabile est, hoc sufficere, tum quia rationes illius decreti supra allegati non aliud requirunt; tum quia illa solum pars est, quæ proxime deservit ad usum sacramenti; tum denique, quia probabile est, solam cuppam calicis essentialiter requiri ad consecrationem ejus, ut statim dicam. Nihilominus consulendum est, ut totus integer calix fiat ex prædictis materiis. De forma autem physica seu figura horum vasorum nihil etiam reperio scriptum, et ideo solum dicendum est, servandum esse Ecclesiæ consuetudinem, juxta quam patena solet esse orbicularis; et olim videtur fuisse majoris magnitudinis, et ponderis triginta librarum, ut constat ex Damaso, in vitis Pontificum; quamvis fortasse illæ patenæ non haberent eumdem usum, quem nunc habent; vix enim fieri potuisset; nunc ergo patenæ, quæ sunt in usu, minores sunt; neque eam magnitudinem excedere debent, quæ ad usum Missæ, et cæremoniarum ejus sufficiat. Figura autem circularis ex se non est simpliciter necessaria, quia, etiam si esset, v. gr., quadrata patena, posset esse satis apta ad usum sacrificii; nihilominus tamen omnino servanda est Ecclesiæ consuetudo. Atque idem dicendum est de figura calicis, in quo solet esse nonnulla major varietas, quæ accidentalis est; nam in ea figura, quæ ad hunc usum, prout in Ecclesia fit, et ad cæremonias ejus, omnes habent eamdem proportionem, et in hoc servanda est identitas talis figuræ ; solent autem calices picturis et imaginibus ornari, quod antiquissimum est in Ecclesia, ut colligitur ex Tertullian., lib. de Pudicit., et ex aliis, prout attigimus in dicto loco de adoratione, in primo tomo.

3. *Forma spiritualis vasorum est consecratio. — Privilegium Pauli III, presbyteris Societatis Jesu in locis remotissimis concessum. — Quæsitum. — Responsio. — Objectio.* — Alia autem forma spiritualis seu Ecclesiastica horum vasorum est consecratio; oportet enim, illa esse consecrata, non tantum per contactum corporis et sanguinis Domini, prout aliquis posset ex verbis Augustini supra citatis colligere, sed consecratione cæremoniali et Episcopali, quæ fit per unctionem chrismatis, et specialem benedictionem, prout habetur in Pontificali, quæ consecratio antecedere debet alium usum et contactum corporis et sanguinis Domini, et ante illam sanctificationem, quam ex illo censentur accipere hujusmodi vasa. De hac consecratione fit mentio in c. Unico, de Sacra unctione, § ult., et ideo Sixt. P., epist. 2, prohibet, sacra vasa tangi a laicis, quia nimirum consecrata sunt; ut habetur c. In sancta, de Cons., dist. 1, et in c. Sacratas, et c. Non liceat, c. Non oportet, dist. 23, et ideo in c. ult., de Celebr. Missarum, deponitur sacerdos, qui sine sacro calice consecraverit. A quo autem possit hæc consecratio fieri, tractant Sylvest. et alii Summistæ, verb. Calix, et verbo Benedictio. Certum vero est, a solo Episcopo posse fieri, et non committi alteri, etiam ex privilegio; nam, licet benedictiones simplices committi soleant, non tamen illæ, quæ fiunt cum unctione chrismatis; quæ, sicut sanctiores esse censentur, ita etiam sunt magis propriæ Episcoporum; hujusmodi autem est hæc calicis et patenæ consecratio, eadem vel majori ratione qua consecratio altaris. Solum reperio privilegium Pauli II, in quo id concedit presbyteris Societatis, in locis remotissimis, sicut supra dictum est de consecratione altaris. Unde, quæ diximus de consecratione altaris, hic applicari possunt, præsertim, quod hæc consecratio durat, quamdiu hæc vasa integra manent; amittitur vero, si notabiliter dividantur, seu frangantur, ita ut eam formam et quantitatem amittant, quæ ad convenientem eorum usum necessaria est. Solet vero specialiter inquiri, quando hæc vasa sunt deaurata, et usu aurum tollitur, iterumque deaurantur, an consecrationem amittant, iterumque consecranda sint? Respondetur, si interior pars calicis, et illa superficies patenæ, in qua corpus Domini collocatur, denuo deaurentur, iterum esse vasa consecranda, tum quia hæc consecratio præcipue fit, propter contactum corporis et sanguinis Domini; sed id, in quo proxime fit contactus, non est consecratum; ergo consecrandum est; tum etiam quia licet sensus non discernat aurum ab argento, tamen revera per illam deaurationem fit veluti quoddam vasculum aureum subtilissimum intra aliud argenteum, in quo proxime effunditur sanguis Domini. Et idem est probabiliter in patena; ergo oportet, ut consecrentur. Dices : ergo quando deauratio amittitur, per hoc solum amittitur consecratio; quod tamen est falsum, et contra usum. Respondetur, negando consequentiam, quando materia illa, quæ manet, est capax consecrationis, ut est argentea vel stannea, quia totus calix deauratus per modum unius consecratur; et ideo, quamvis aurum amittatur, argenteus calix consecratus manet; sicut, quando calix est pure argenteus, etiam si contingat, illam exteriorem superficiem paulatim usu consumi, semper tamen calix manet consecratus, quia licet inunctio vel consecratio versetur circa superficiem, tamen simpliciter totum consecratur; quando vero postea nova deauratio superadditur, requiritur nova consecratio, quia id, quod additur, nullo modo consecratum erat. Nec dici potest, manere consecratum ex sola adjunctione ad aliud, sicut supra dicebamus de minima parte adjecta Ecclesiæ consecratæ, vel, sicut dicitur de parte communis aquæ addita magnæ quantitati aquæ benedictæ, quia consecratum, quando principalius est, trahit ad se non consecratum; hoc (inquam) hic dici non potest; nam licet in dicto casu pars argentea videatur principalior quoad magnitudinem materiæ, tamen, quoad usum, id, quod per deaurationem additur, principalius est, non solum, quia est nobilior materia, sed maxime, quia in ea fit contactus corporis et sanguinis Domini, et quia est veluti forma respectu alterius.

4. *Alii quæsito satisfit. — Opinio Paludani securior. — Calix tornatilis, etiam si partes separentur, non indiget nova consecratione.* — Rursus inquiri potest specialiter circa calicem, an amittat consecrationem suam per separationem cuppæ a pede calicis; nam aliqui auctores absolute affirmant, ut Palud[illegible], dist. 13, quæst. 2, art. 5, conclus. 2, [illegible]d probat, tum a simili, quia altare, si rem[illegible]atur a fundamento, vel separetur a tabula, amittit consecrationem; tum etiam quia nec pes sine scypho, nec scyphus sine pede, consecrari potest, quia non est calix. Unde etiam de calice tornatili, si absque fractione artifi-

ciose dissolvatur, et postea iterum componatur, dicit indigere nova consecratione; et idem tenet Sylvest., verb. Calix, adhibens limitationem, quod si calix ita sit artificiose institutus, quod et scyphus per se solus sit sufficiens ad usum sacrificii, et ita esset separatim a pede consecratus, quamvis etiam possit pedi conjungi, et ab illo separari, tunc non amittit consecrationem propter separationem. Quæ limitatio non erat necessaria, tum quia est res clara; tum quia ille modus calicis non est in usu, nec de illo est quæstio. Opinio ergo Paludani securior est, et in his calicibus, qui habent pedem fixum, et non possunt partes, nisi per fractionem separari, servanda videtur, quia tunc simpliciter amittitur figura illius vasis, quod totum consecratum fuit per modum unius, et præsertim, quia, ut intelligo, ita habet usus, qui est optimus legum interpres; de calice autem tornatili existimo non indigere nova consecratione, etiam si partes separentur, et iterum conjungantur. Atque ita censent hoc tempore plures Theologi doctissimi; et usu ipso cernimus ita fieri sine ullo scrupulo. Et ratio reddi potest, quia sola cuppa est per se necessaria, ut recipiat sanguinem Christi; pes vero solum requiritur ad illam sustentandam, quod posset fieri, etiam si non esset ita conjuncta, ut unum proprie componerent; et ideo potest consecratio in solam cuppam cadere, et in eadem conservari; cum autem cuppa non est affixa pedi, videtur hac intentione consecrari, quia nimis esset onerosum, toties consecrare calicem, quoties dissolveretur, alioqui frustra fieret tornatilis.

5. *Aliud quæsitum. — Sententia auctoris. — Gregor. III.* — Tertio obiter inquiri potest, an alia vasa, in quibus recipitur corpus et sanguis Christi, debeant etiam esse consecrata, quod dubium nunc non habet locum in calicibus, quia jam nulli sunt, qui deserviant, nisi ad munus sacrificandi; habuit autem superiori tempore, quando sacramentum hoc sub utraque specie fidelibus dabatur; tunc enim, ut notavit Claudius de Sainctes, repet. 10 de Eucharistia, præter calices sacerdotales, erant alii, qui tantum deserviebant ad usum populi; neque in eis consecrabatur sanguis, sed infundebatur ex alio, in quo sacrabatur; et hi fortasse sunt, qui dicuntur in antiquis historiis et gestis Pontificum, calices minores, seu ministeriales, quos adhuc in nonnullis Ecclesiis servari testatur Lindanus, lib. 4 Panopl., cap. 56. De his ergo inquiri merito potest, an fuerint consecrati, seu benedicti; et idem nunc inquiri potest de aurea fistula, per quam summus Pontifex, cum solemniter sacrificat, sanguinem consecratum attrahit et sumit; magis autem practica quæstio est de arcula seu pyxide, in qua corpus Christi servatur, cujus usum antiquissimum esse supra ostendimus, cum de duratione corporis Christi sub speciebus consecratis, et de servanda Eucharistia disputavimus; de illa ergo inquiri potest, an consecrari vel benedici debeat, prius quam Eucharistia in ea recondatur. In qua dubitatione Soto, dist. 23, quæst. 1, art. 3, negat, requiri, pyxidem esse consecratam. Clarius Paludan., quæst. 1, art. 4, negat, requiri esse consecratam aut benedictam, quod sequitur Sylvester, Eucharist. 3, quæst. 4. Fundamentum est, quia in jure hoc non præcipitur, sed solum quod custodiatur honorifice Eucharistia in loco mundo et securo, c. Sane, de Celebr. Missæ, et c. 1 de Custodia Eucharistiæ. At vero Durandus, lib. 1 de Ritibus Eccles., cap. 16, simpliciter et sine disputatione affirmat, pyxidem prius benedici et consecrari debere, neminem citans, nec decretum aliquod ostendens, quo id cautum sit; addit tamen, formulam benedicendi pyxidem in ordine Romano legi, ex quo non potest sumi argumentum admodum efficax, quod hoc necessarium sit, sed tantum, quod deceat; nam ibidem ponuntur formulæ ad benedicenda vasa reliquiarum, et ad benedicendas mappas, et alia vasa et ornamenta altaris, quæ tamen non semper benedicuntur, neque id censetur esse præceptum. Addo vero, in regulis Missalis, de ingressu sacerdotis ad altare, expresse dici formulas consecrari debere in patena, vel super corporale, vel in calice, vel in alio vase mundo consecrato collocari. Quamvis igitur hæc sententia certa non sit, quia non satis constat de hoc præcepto, et inter doctos et timoratos viros contrarium sine scrupulo fit, mihi tamen hoc videtur securius et consulendum, ac per se valde conveniens, rationi consentaneum, ac verisimile. Potestque his conjecturis suaderi: nam si corporale et patena benedicuntur, seu consecrantur, quia immediate recipiunt, et contingunt corpus Christi, cur non etiam pyxis? Dices, illa non benedici solum propter contactum, sed quia in eis conficitur corpus Christi. Sed contra hoc in primis est, quia hostia non consecratur in corporali, vel patena, sed in manibus sacerdotis; quin potius frequentius formulæ consecrantur in pyxide,

quam super corporale, vel patenam, quamvis omnibus modis fieri possit. Deinde sanctiorne est confectio corporis Christi quam ipsummet corpus jam consecratum ac præsens perseverans, ut propter conficiendum sacramentum sint necessaria vasa consecrata, non autem propter custodiendum? Præterea, illi calices ministeriales, qui olim erant in usu, videntur fuisse consecrati sicut cæteri, nam eodem modo sacri censentur, et nominantur in historiis; imo interdum videtur facta in eis consecratio sanguinis, ita ut plures calices consecrarentur in altari, quod prohibet Gregorius III, epistola ad Bonifacium, non quia calices illi consecrati non essent, sed propter exemplum Christi, qui in uno tantum calice consecravit. Tandem D. Thom. supra, quæst. 82, art. 3, absolute dicit, propter reverentiam hujus sacramenti a nulla re contingi nisi consecrata. Unde et corporale (inquit) et calix consecrantur, et similiter manus sacerdotis ad tangendum hoc sacramentum. Denique est alia conjectura, quia sicut patena debet esse argentea, vel ut minimum stannea, ita etiam vasculum hoc, in quo Christi corpus conservatur, ut probat usus omnium piorum; ergo signum est, quando decreta Ecclesiastica præscribunt, ut hæc vasa sacra ex his materiis fiant, sub illis comprehendere omnia, quæ ad corpus Christi continendum spectant; ergo idem erit, quoad benedictionem seu consecrationem. Hæ quidem rationes sunt apparentes, non tamen concludunt, alioqui nimium probarent, nimirum, hujusmodi vasculum debere consecrari, et chrismate inungi, quod tamen necessarium non esse, certum est, quia in Pontificali Romano tantum ponitur simplex benedictio illius, et illa censetur sufficiens. Unde etiam constat, quando ibidem ponitur consecratio calicis et patenæ, non comprehendi hoc vasculum; alias non oportuisset postea specialem ejus benedictionem tradere. Quocirca nullo etiam sufficiente fundamento dici potest esse ab Ecclesia determinatam aliquam materiam, ex qua hujusmodi custodia confici debeat, quia, quod de calice aut patena præscribitur, nullo sufficiente fundamento ad illam extenditur, et de illa nullum reperitur speciale jus; ergo nullum est in hoc præceptum Ecclesiasticum, sed ex natura rei id servandum est quod deceat reverentiam tanti sacramenti. Hac igitur de causa frequentius est argenteum hoc vasculum, quod est antiquissimum in Ecclesia, ut constat ex gestis Pontificum, in Sylvestro, Symmacho, et aliis, et ex Basilio, et aliis, quos in superioribus adduximus agentes de custodia Eucharistiæ; cum autem hoc non sit præceptum, si ob paupertatem vel aliam causam rationabilem fiat ex inferiori materia, non erit peccatum, dummodo tale sit, ut in eo fideliter, et sine ulla irreverentia servari possit corpus Domini, juxta ea, quæ tradit Innocent., in cap. 1 de Custodia Eucharistiæ; potest autem intra hujusmodi pyxidem poni corpus Christi in alio vasculo ex linteo aliquo confecto, quod maxime fieri deceret, quando pyxis non esset argentea; et tunc omnino observandum videtur, ut illud internum vasculum sit ex materia linea, non ex alio panno aut serico; est enim hoc magis consentaneum usui, et decretis Ecclesiæ, et ideo omnino est servandum; quoad consecrationem vero seu benedictionem, optimum erit consilium, ut ea adhibeatur, quæ in Pontificali continetur.

6. Ultimo loco hic desiderari potest, ut de aliis vasis, quæ altari deserviunt, aliquid dicamus, ut sunt scyphi, ampullæ, phyalæ, et alia hujusmodi. Sed de his nihil specialiter occurrit dicendum, quod ad moralem doctrinam pertineat; videri autem possunt ex antiquis, Damasus in Pontificali; ex modernis vero Onuphrius, in lib. de Præcipuis urbis Romæ Basilicis, et in lib. de Interpretatione vocum Ecclesiasticarum; et Durand., dict. lib. 1 de Ritibus Eccles., per varia capita.

SECTIO VIII.

Qui cultus aut veneratio prædictis locis seu vasis sacris debeatur.

1. *Hæreticorum objectiones dissolvuntur.* — *Externa veneratio duplex.* — Hæc quæstio fere a nobis est explicata in his quæ de veneratione imaginum et reliquiarum, in primo tomo hujus tertiæ partis diximus, quæ iterum breviter attigimus supra de adoratione sacramenti Eucharistiæ disputantes; hic vero cogimur nonnulla dicere, tum ut ea, quæ sunt hujus loci propria, et quæ magna ex parte jure positivo sunt introducta, et ad moralem usum harum rerum pertinent, declaremus; tum etiam, ut doctrinam ibi datam circa hujusmodi rerum adorationem amplius confirmemus, et nonnullas objectiones denuo obortas clarius expediamus. Hæretici ergo multis titulis et nominibus negant, hujusmodi res venerandas esse aliquo cultu religioso. Primum, quia in universum negant, creaturam

aliquam posse pie ac religiose adorari, quia in hoc derogatur cultui soli Deo debito. Secundo quia multo magis negant, res inanimatas esse adorandas, quia sunt incapaces honoris, et servitutis, quia neque intelligunt, neque excellentiam aut dominium habere possunt; adoratio vero est quidam honor et genus quoddam servitutis, quæ exhibetur rei, quæ adoratur. Tertio specialiter, quia negant veritatem sacrificii Eucharistiæ; unde consequenter aiunt, hæc omnia quæ ad illius ministerium ordinantur, non religionem continere, sed superstitionem; unde necessario fit, non posse, nisi superstitiose coli. Alia eorum fundamenta et Patrum testimonia, quibus abutuntur, omitto, quia prædictis locis satis tractata sunt. Catholici vero nonnulli, licet ab hæreticis simpliciter differant, quia absolute concedunt, has res esse venerandas seu adorandas, ita tamen hoc explicant, ut verbis potius, quam re, id confiteri videantur. Dicunt enim externam actionem adorationis circa hujusmodi res sacras versari debere; pie namque calicem vel patenam, aut altare deosculamur, et coram templo caput aperimus; intentionem tamen interiorem honoris et cultus nullo modo debere ordinari ad hujusmodi res, sed ad solum Deum, propter quem prædictos actus externos circa hujusmodi res exercemus. Fundamentum eorum est secundo loco tactum, quia non potest rationabiliter intentio cultus referri ad hujusmodi res inanimes, cum honorem sibi exhibitum non percipiant, et ideo in VII Synodo, act. 6, tomo 4, circa finem, dicitur, hujusmodi res non esse adorandas in spiritu et veritate, quia nimirum interior intentio, quæ spiritualis est, et a qua sumitur veritas et substantia cultus, non est ad talia referenda. Ex quo inferunt, hujusmodi res non esse adorabiles (si actum interiorem respiciamus) nisi medio actu perfectæ latriæ qua Deus ipse propter se adoratur, quia tota actio exterioris adorationis, quæ circa hujusmodi res exercetur, oritur ex sola intentione adorandi Deum in tali re propter summam ejus excellentiam; hæc autem est absoluta et perfecta latria secundum se sumpta, quamvis, prout versatur circa hujusmodi res sacras, deficiat a perfectione latriæ, quia intentio cultus non refertur ad illas, et hoc modo conciliant duo dicta VII Synodi, scilicet, quod hæ res adorantur eadem adoratione, qua Deus, et tamen non adorantur perfecta latria, neque spiritu et veritate. Ut rem hanc distinctius explicemus, duplicem externam venerationem harum rerum declarare oportet, et de eis sigillatim dicere. Alteram vocare possumus negativam, quia in negatione consistit, et circa eam versantur præcepta quædam negativa, quibus actiones injuriosas, vel minus decentes circa hujusmodi res facere prohibemur. Altera est positiva, quæ consistit in aliqua positiva actione, quam jubemur, vel consulimur facere in harum rerum venerationem.

2. *Circa priorem venerationem. — Prima conclusio.* — Circa priorem partem dicendum est primo, jure ipso naturali prohiberi nos facere quidquid in injuriam vel irreverentiam harum rerum cedere potest, quod pertinet ad quemdam earum honorem ac reverentiam. Hæc conclusio est certissima, quam nullus, quantumvis infidelis, negare potest, si semel admittat veritatem ac sanctitatem mysterii ac sacrificii Eucharistiæ; nam inde necessario sequitur, has res, quæ proxime ad ejus ministerium ordinantur, debere ita sancte tractari, ut saltem nihil injuriosum ac indecens circa eas fiat. Deinde explicatur inductione et exemplis : nam primo hac ratione templa vel altaria evertere, vel contumeliis afficere, intrinsece malum est. Unde merito conquerebatur Elias, 3 Reg. 19 : *Domine, altaria tua destruxerunt*, non quia actio illa proprio et positivo jure illius legis esset prohibita, sed quia eo ipso, quod altare erectum erat in cultum legitimum veri Dei, per se malum est illud contemnere, atque destruere; at vero altare nostrum non minus est erectum in legitimum cultum veri Dei, quam illud. Imo in altiorem et excellentiorem cultum. Unde Optatus Melevitanus, lib. 6 contra Parmen. : *Quid est* (inquit) *tam sacrilegum quam altaria Dei, in quibus et vos aliquando obtulistis, frangere, tradere, removere?* et in Concil. Aquensi seu Aquisgranens. III, sub Pipino, c. 17, ita sumitur a contrario argumentum : *Si Abraham pro eo, quod Dei altaria erexit, cultumque ejus veneratus est, tot a Deo prærogativis donatur, dubium non est, quin altarium sanctorum eversores, et sacrarum rerum, quibus in eisdem altaribus famulandum est Deo, subreptores damnentur;* et cap. 25 : *Si Moyses ob gratiarum actionem et populi liberationem hostiumque suorum internecionem Domino altare erexit, cavendum illis est, qui altaria Domini obruendo dehonorant, et dehonorando obruunt, ne quando se adversus hostes suos proripiunt, se ipsos eisdem triumphum*

exhibeant; et infra de eisdem dicit, *adventu et benedictione Dei se indignos usquequaque fore.* Simili modo conqueritur Deus per Ezechielem, cap. 23, de his, qui templa violant : *Hoc fecerunt mihi, polluerunt sanctuarium meum in die illa.* Et infra : *Cum ingrederentur sanctuarium meum in die illa ut pollueren illud, etiam fecerunt in medio domus meæ,* etc. Hinc templorum eversores et contemptores gravissime a Deo punitos legimus in Ecclesiasticis historiis; Theod., lib. 3, cap. 12 et 13, et Cassiod., lib. 6 Tripartitæ, c. 32, referunt, Julianum Præfectum ad sacram mensam misisse lotium, et furiosæ audaciæ pœnas persolvisse, nam statim gravi morbo correptus putrescentibus intestinis interiit. Nicephor. etiam, lib. 10, cap. 29, ejusdem divinæ animadversionis aliam causam refert, non dissimilem, dicens : *Causa morbi erat, quod sacris vasis, quæ terræ illiserat, pro sedili usus fuerat;* et ejusdem divinæ ultionis meminit Chrysost., hom. 4 in Matth., dicens, quæstorem regium, qui jussu Apostatæ Juliani ornamenta et sacra vasa templorum diripiebat, per medium diruptum expirasse, et Juliani avunculum a vermibus corrosum interiisse.

3. Secundo ex hoc principio reprehenditur a Christo Domino omnis negotiatio in templo, Matth. 21, dicente : *Domus mea, domus orationis est,* etc. Ubi id non prohibuit, quia esset specialiter vetitum positivo jure illius legis, sed ex ipsa naturali ratione, quia id erat contra sanctitatem illius loci. Unde in VI Synodo, can. 79 Trull., sic scribitur : *Non oportet intra sanctos ambitus cauponariam officinam, vel, quæ fiunt per aromata, species proponere, vel alias venditiones facere, suam venerationem Ecclesiis servantes;* et statim adducit exemplum Christi Domini, et excommunicare jubet aliter facientes. Unde colligunt Doctores, non esse licitum aliquid vel venale in Ecclesiis, vel cœmeteriis earum exponere, nisi fortasse in usum ipsius Ecclesiæ. De quo videri potest Anton., 3 part., tit. 1, cap. 16, § 2; Cajetan., in Summa, verbo Immunitas Ecclesiastica, qui dicit, si una vel altera venditio quasi per transitum fiat, posse aliquo modo a peccato excusari; si autem fiat permanenter, quia nimirum in eo loco ponitur quasi officina ad vendendum, non posse excusari a peccato; tamen in cœmeterio videri veniale, quia non videtur notabilis irreverentia, unde facili negotio toleratur a Pastoribus Ecclesiæ; tamen intra templum esse peccatum mortale, quia est gravis irreverentia contra divinum jus, ut significant illa gravissima verba Christi : *Vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Matt. 21, et illa Joan. 2 : *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* Addit vero Cajet., hoc tunc maxime esse peccatum mortale, quando per se, et ex instituto eligitur ille locus sacer ad hujusmodi negotiationem; nam tunc proprie domus Dei fit domus negotiationis. At vero si tantum ex accidente id contingat fieri ad breve tempus, ut, v. gr., si propter vitandam injuriam temporis aliquis venditor cum mensa sua intra Ecclesiam se recipiat, vel, si is, qui per plateas aliquid vendendo incedit, Ecclesiam ingrediatur similiter res suas venditioni exponendo, nam in his et similibus casibus censet excusari a peccato mortali. Quæ tota doctrina mihi non displicet; quanquam prudentia opus est ad conservandas circumstantias, et ponderandum, an irreverentia, quæ hic et nunc fit Ecclesiæ, gravis moraliter existimetur; ut, v. gr., tam indecens esse potest res, quæ venditur, ut semel tantum seu per transitum illa in Ecclesia vendere, peccatum mortale censeatur, et quemdam Ecclesiæ contemptum continere, et sic de aliis. Quod autem de venditione dictum est, intelligendum est de aliis actionibus externis ac sæcularibus, ut sunt sæcularia judicia, præsertim in causis temporalibus et maxime in criminalibus. Item conventus seu concilia publica sæcularia, seditiones, et alia hujusmodi, quæ licet jure etiam humano prohibeantur variis decretis de immunitate Ecclesiarum, c. 1, c. Cum Ecclesia, et c. Decet, eodem tit., in 6, tamen non ideo mala sunt, quia ibi prohibita, sed potius ideo prohibentur, quia mala sunt, et contra reverentiam loci sacri, ut ibidem significatur. De qua re legi potest etiam Navar., lib. de Oratione, c. 5. Hinc etiam convivia seu agape in Ecclesia prohibentur a Paulo, 1 ad Cor. 11, quod postea multa Ecclesiastica decreta confirmarunt, VI Synod., can. 74; Concilium Altisiodor., c. 2; Africanum, c. 27; Carthag., c. 45; Laodicens., c. 26; Aquisgr. I, c. 59 et 80, c. Nullus, c. Non oportet, dist. 42; quod intelligendum est, nisi ex necessitate aliqua id fiat, vel ob piam causam cum debitis et honestis circumstantiis. Unde fit, idem a fortiori dicendum esse de aliis actionibus humanis, quæ locum sacrum minus decent, ut sunt hospitari ibi, dormire, etc., quomodo in VI Synodo, can. 74, prohibetur accubitus in Ec-

clesia sternere, et c. 88, ne quis intra ædem sacram quodvis jumentum introducat; de quibus pro qualitate materiæ judicandum est, quando loco sacro irreverentia irrogetur. Omitto actiones alias, quæ per se pravæ sunt et inhonestæ, multoque magis sanctitati illius loci sunt contrariæ, ut sunt otiosæ et diuturnæ confabulationes, nedum inhonestæ, furta, et aliæ injuriosæ actiones, de quibus graviter loquitur Concil. Trident., sess. 22, c. de Observandis in Celebr. Missæ; et Concil. Coloniens., tit. de Metropolit., c. 25; et prius multis Ecclesiasticis decretis id cautum fuerat, ut patet etiam ex citatis, et ex c. Cantantes, dist. 92, cap. Nullus, de Cons., dist. 5, et c. Cum decorem, de Vita et honest. cler. De qua re legi potest Chrysost., hom. speciali, de non contemnenda Ecclesia, et hom. 39 in 1 ad Cor., et hom. 74 in Matth., in Imperfecto. Quod autem dictum est de Ecclesia, vel altari, applicari facile potest ad vasa sacra et res similes, quæ constringere, aut ad profanos usus convertere, per se et natura sua malum est.

4. *Secunda conclusio.* — Dico secundo, speciali jure positivo et Ecclesiastico quædam esse prohibita fieri circa hujusmodi res sacras ob reverentiam earum, quæ si fiant, sacrilegium erit, saltem contra jus positivum. Probatur ac declaratur variis exemplis : primo huc spectat immunitas Ecclesiarum quoad hoc, ut, qui ad illas confugiunt, per vim extrahi non possint, ut statuit 17, quæst. 4, per multa capita, cap. Definivit, cap. Id constituimus, cap. Si quis contumax, cap. Reum. Item cap. Inter alia, extra, de Immunit. Eccles.; cap. autem ultimo ejusdem tituli declaratur, hoc privilegio non gaudere, qui spe talis immunitatis in Ecclesia delinquunt; et in cap. Ecclesiæ, eodem titulo, declaratur, hac immunitate gaudere omnes Ecclesias, in quibus divina mysteria celebrantur, etiam si consecratæ non sint; quod intelligo, etiam si non sint benedictæ, dummodo auctoritate Episcopi ad hoc sint destinatæ; nam verba textus generalia sunt, et similiter ratio, quæ illis verbis continetur, quia divinis obsequiis dedicata, nullis est temerariis ausibus profananda. De hac autem immunitate plura disputare non tam nostri negotii est, quam jurisperitorum, et fortasse in secunda secundæ agentes de virtute religionis, plura dicemus, ne hic prolixiores simus. Interim videri possunt Sylvester, in Summ., verbo Immunitas 1, a principio; et Navarrus, cap. 25, num. 17; et Covarr., lib. 2 Variarum, cap. 20; et Remig. de Gonni., in Tractat. de Immunit. Eccles. Solum annotabo breviter, hoc jus concessum esse Ecclesiis ad imitationem veteris templi ac tabernaculi, ut sumitur ex 21 Exod., et 3 Reg., cap. 1 et 2, et non esse novum, sed antiquum in Ecclesia, ut sumitur ex citatis decret., et ex Niceph., lib. 14 Hist., cap. 32; Socrat., lib. 7, cap. 33, et ex 13 Tripart., cap. 4; et insinuatur ab Ambros., epist. 33, in verbis illis : *Nec altaria tenebo, vitam obsecrans;* et ad idem videtur alludere Greg. Nazianz., orat. 20, dicens : *Ad sacram mensam confugit,* etc. Nam quia potissimum conceditur Ecclesiæ hoc privilegium ratione altaris, in quo Deo sacrificium offertur, ideo de altari specialiter mentionem faciunt. Unde etiam fit, hanc immunitatem maxime convenire ipsi altari, majusque sacrilegium esse, si ab ipsomet altari homo divellatur et extrahatur, quanquam non solum altare, sed tota Ecclesia, et porticus Ecclesiæ, et cœmeteria hoc privilegio gaudeant. Secundo in honorem peculiarem altaris prohibitum fuit olim laicis, non solum fœminis, sed etiam viris, altaria ingredi; et quidem de fœminis legimus in Concil. Aquisgranens., cap. 82, *quod non oporteat fœminas ad altare ingredi;* quod eisdem verbis statutum fuerat in Concilio Laod., cap. 43, quamvis in cap. 19 ejusdem Concilii generalius dicatur, solis ministris altaris licere ad altare ingredi, et ibidem communicare. Hoc autem ita explicatur in Conc. Agat., c. 66, *quod non oporteat ministros insacratos in sacrarium* (*quod Græci Diaconium appellant*) *ingredi,* cap. Non oportet, d. 23. In cap. autem 69 Trullan., solo excepto imperatore omnes laici ab ingressu altaris arcentur. Quid autem nomine altaris his locis intelligatur, non est facile ad explicandum; aliqui sacrarium explicant, quod secretarium seu diaconium videtur appellatum in dict. Conc. Agath., quod nunc idem esse videtur quod sacellum majus, quod Sancta Sanctorum appellatur, apud Euseb., lib. 10 Hist., cap. 4, cum dicitur, *in templo a Paulino extructo altare, tanquam Sancta Sanctorum, situm fuisse in medio Sanctuarii, quod cancellis ex ligno fabricatis circumdatum erat, quo eo a multitudine accedi non posset.* Et eodem fere modo loquitur German., in Theor. rerum Eccles., dicens : *Intra cancellos esse Sancta Sanctorum solis sacerdotibus pervia;* et eodem modo appellatur in Conc. Turon. II, cap. 4, et habetur in cap. 1 de Vita et honest.

cleric. Ibidem vero additur : *Ad orandum et communicandum, sicut mos est, pateant Sancta Sanctorum,* videntur explicari priora decreta, scilicet prohibitum fuisse laicis ingredi ad Sancta Sanctorum ad ministrandum, vel etiam ad assistendum divinis officiis, multoque magis ad sedendum et confabulandum. Hæc autem decreta, maxima ex parte, in dissuetudinem vel prorsus abusum abierunt. Unde non videtur hoc in rigore cadere sub obligationem, neque in transgressione hujus antiquæ legis committi aliquod peccatum, secluso contemptu et scandalo, quanquam consuetudinem honestam uniuscujusque Ecclesiæ servare oporteat, curandumque sit, ut antiquorum canonum termini, quoad fieri possit, custodiantur, vel saltem, ut aliqua ex parte eorum religionem plebs fidelis imitetur.

5. *Tertium exemplum. — Notatu digna. — Privilegium quoddam Societatis Jesu.* — Tertium exemplum sit, quod propter hanc venerationem prohibitum est laicis, et maxime fœminis, tangere altaria (scilicet quoad lapidem consecratum), vasa sacra similiter consecrata, et vestimenta seu ornamenta benedicta, præsertim corporalia. Ita præcipitur dist. 23, per multa capita, præsertim cap. Sacratas, ubi sacræ fœminæ, vel monachæ prohibentur tangere sacra vasa, vel sacras pallas. In cap. autem Non oportet 1, ex Concilio Laodicens., cap. 21, dicitur, non oportere, etiam subdiaconos contingere vasa Dominica. In cap. autem Non oportet 2, ex Concilio Agathensi, cap. 66, solum hoc prohibetur ministris insacratis, seu non sacratis. In cap. autem Non liceat 1, ex Concilio Brach. I, cap. 28, dicitur, hoc licere subdiacono, non tamen cuilibet ex lectoribus. In cap. autem Non liceat 2, ex Concilio Martini Papæ, cap. 41, dicitur, hoc licere subdiacono, et acolytho, in secretario, non vero cæteris. Similia multa habentur de Consecr., dist. 1, præsertim cap. In sancta, et cap. Vestimenta, ex quibus omnibus licet colligere, non semper fuisse circa hoc idem jus, neque eamdem ubique consuetudinem. Unde neque hoc tempore videntur esse in usu omnia, quæ in antiquis canonibus præscribuntur. Ut ergo explicemus, quid in re tam gravi servandum sit, oportet breviter per singula discurrere. Primum igitur ornamenta omnia altaris, etiam si benedicta sint (et idem est de omnibus vestibus sacris), quæ non attingunt immediate corpus Christi, nec chrismate consecrantur, possunt sine scrupulo tangi a laicis, etiam fœminis, quamvis de his oppositum teneat Sylvest., verbo Missa 1, quæst. 2, § 2, quia ita habet consuetudo, et quia jura citata præsertim loquuntur de vasis sacris; solum in capit. Vestimenta, loquitur Stephanus Papa generaliter de vestimentis Ecclesiasticis, *quæ* (inquit) *neque ab aliis debent contingi, aut ferri, nisi a sacris hominibus.* Quæ verba aut præceptum non continent, quia illud verbum, *non debent,* non videtur in rigore significare obligationem, sed decentiam quandam, aut non intelliguntur de quolibet tactu, sed de illo, qui ordinatur ad profanum et communem usum, ut ex antecedentibus, et consequentibus verbis potest non obscure colligi; vel certe si admittamus ibi præceptum, dicendum est, in desuetudinem abiisse quoad hanc partem. Deinde addendum est, tangere calicem consecratum, immediate et nuda manu, nonnullum peccatum esse laicis, et idem est dicendum de ara consecrata. Hoc patet ex citatis decretis, et ex usu, quanquam Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 3, ad 3, dicat, secluso contemptu, forte hoc non esse peccatum etiam veniale, vel esse levissimum. Sed licet, secluso contemptu, recte hoc excusetur a peccato mortali, quia non apparet materia gravis, tamen a peccato veniali, si absque rationabili causa, et morali necessitate fiat, excusari non potest. Et confirmatur; nam Pontifices concedunt privilegia aliquibus religiosis, ut laici eorum possint calices tangere, ut constat ex privilegiis Minorum; ergo signum est, hoc per se non licere omnibus. Tertio, quando vasa sacra continent corpus et sanguinem Domini, non possunt licite contingi, nisi a sacerdote, vel ad summum, a diacono. Ita notat Paludanus, dist. 13, quæst. 1, art. 4, conc. 2, et ita potest exponi dictum caput Non oportet 1; et oppositum temere ac sine causa facere, vix posset a peccato mortali excusari, quia videtur certe res gravis. At vero, quando calix est vacuus, potest a subdiacono, non solum tangi, sed etiam portari, ministrando; ideo enim hæc vasa tangit, quando ordinatur; et ita intelligitur recte dictum caput Non licet, primum; quod tamen extenditur ad acolythum, in dicto cap. Non licet 2, quia etiam ille potest aliquo modo contingere calicem in ministerio sacro, ut colligitur etiam ex Sylvestro P., cum Concilio Rom., cap. 9, et habetur in cap. Nullius 1, dist. 24. Extra sacrum autem ministerium, quilibet minister sacer, id est, quocumque minori gradu ordinatus, non peccabit, con-

tingendo hæc vasa, ut colligitur ex dicto cap. Non oportet, et ex usu, qui videtur hoc etiam extendere ad ordinatos tantum in prima tonsura, quanquam nostra Societas privilegium habeat, ut nostri laici possint tangere calices, si modo primam habeant tonsuram, quod est signum hoc non simpliciter licere omnibus.

6. *Opinio Cajet. probabilis est.* — Quarto addendum est, idem esse dicendum de corporalibus, quæ in hoc calici æquiparantur in omnibus citatis juribus, recteque intelliguntur per sacratas pallas, in dicto cap. Sacratas. Unde ad hanc venerationem spectat, quod de modo lavandi corporalia statuitur in cap. Nemo 2, de Consecr., 1, ubi statuitur, vasa, in quibus lavantur, debere esse ad hoc tantum munus destinata; deinde, ut a diacono laventur; ac denique, ut lotio ipsa foras non mittatur, sed in piscinam sacram, ne forte pulvis Dominici corporis male decidat; quæ omnia servanda sunt, saltem in prima lotione; hoc enim nulla consuetudine abrogatum est, neque rationabiliter abrogari potest, ut Sylvest. ait, verb. Corporalia, quæst. 4, et verb. Benedictio, quæst. 7. Quod si in secunda vel tertia lotione hoc idem servetur, optimum erit. Idemque intelligendum est de purificatorio; nam licet benedictum non sit, tamen valde propinque attingit sanguinem Domini, et interdum fortasse aliquæ reliquiæ corporis vel sanguinis illi adjunguntur; de aliis vero pallis aut ornamentis altaris, etiam si benedicta sint, non est similis ratio, et ideo sine scrupulo possunt lavari, etiam a fœminis et prima lotione. De corporalibus item post primam lotionem, multi probabiliter tenent, posse sine scrupulo secundo lavari vel refici a fœminis, præsertim virginibus Deo sacris. Quod tenet Cajet., verb. Mulierum peccata, in fine, quia hæc tangere ex causa rationabili non est peccatum; hic autem solum intervenit quidam contactus; et intervenit causa rationabilis, scilicet, ut corporalia mundiora sint et politiora; ergo in hoc nullum est peccatum; nam ad summum, posset esse veniale; hoc autem interveniente prædicta causa facile excusatur. Addit etiam Sylvest., verb. Benedictio, quæst. 7, et verb. Corporalia, quæst. 1, citans Paludanum, excusari etiam consuetudine. Verum est, interdum hoc concedi ex privilegio monachis laicis et monialibus, ut constat ex compendio Minorum; tamen hoc interdum fit propter majorem certitudinem; nihilominus tamen opinio Cajet. est probabilis, et practice servari potest. Denique ex his constat, multo magis prohibitum esse, uti hujusmodi rebus sacris ad communes seu profanos usus, ut, v. gr., si quis uteretur calice in communi mensa, vel palla benedicta, ut communi linteolo, aut sacra veste ad profanam repræsentationem, vel ludum; hoc enim multo magis prohibitum est in capitibus citatis, et præ se fert contemptum quemdam hujusmodi rerum, et ideo vix potest a peccato mortali excusari, ut Soto notat. Ad quod etiam confirmandum valet cap. Quæ semel, 18, quæst. 3, ubi quæ semel monasterio dedicata fuerunt, prohibentur ultra fieri sæcularia habitacula. Et simile quid colligitur ex cap. Xenodochiis, de Relig. domibus. Imo (quod mirabilius est) in dicto cap. Nemo 2, de Consecr., dist. 1, prohibetur, ne mortuus obvolvatur palla, quæ fuit in altari, aut quæ data est in mensam Domini; et ita Sylvester, verb. Benedictio 1, quæst. 7, absolute dicit, non esse mortuos prætextu pietatis sacris vestibus induendos. Et loquitur etiam de sacerdotibus; nam subdit, quando sacerdotes vel Episcopi hujusmodi vestibus sepeliuntur, illas non debere esse benedictas, vel, si sint, et nihilominus ita fiat, consuetudine excusari. Certum tamen est, si de usu sit sermo, solere Pontifices et sacerdotes vestibus benedictis indutos sepeliri, eamque consuetudinem licitam esse, et religioni ac pietati satis consentaneam; nam actus sepeliendi defunctum, actus pietatis seu misericordiæ est, et circa personam sacram potest esse actus religionis; ergo uti vestibus sacris ad hunc actum, non est convertere illas ad usus profanos, sed ad actum pietatis et religionis; ergo in hoc nihil est indecens, minusve expediens. Item, nam, ut statim dicemus, quando hujusmodi vestes jam sunt attritæ, religiose comburuntur; ergo majori ratione possunt (ut ita dicam) cum persona sacra sepeliri, et illam simul decenter ornare. Unde legimus apud Damasum in Pontificali, cap. 28, et apud Platinam et alios, in Euthychiano, Euthychianum ordinasse, ut Martyres sine dalmatica seu collobio purpureo non sepelirentur. Neque existimo hoc esse contra jus commune, ut necessarium sit, consuetudine excusari; nam dictum cap. Nemo, primum exponi posset de palla, quæ est corporale, de qua inferius subditur a solis diaconis esse lavandam, et de corporali verissimum est, non debere in hujusmodi usum converti, propter reverentiam debitam sacramento, quod immediate in se recepit, ac tetigit. Secundo potest exponi de laicis defunctis,

ut Glossa, ibi interpretatur, citans cap. Nullus, 13, quæst. 2, ubi nihil de hac re dicitur; tamen cum verba textus indefinita sint, satis commode hoc modo exponuntur, et ad eas personas accommodantur, quibus convenienter applicari possunt. Tandem ibi non est sermo de vestibus sacerdotalibus, quibus corpora defunctorum sacerdotum indui solent, sed est sermo de palla seu mappa altaris, de quibus facile concedi potest, non debere in hunc usum converti, ut in eis corpora defunctorum, etiam sacerdotum, obvolvantur (ita enim textus loquitur), quod proprie significat, uti hujusmodi pallis tanquam syndone quadam ad nuditatem corporis defuncti immediate cooperiendam, quod non est in usu, etiam circa corpora sacerdotum, nec decet fieri sine magna necessitate, ut per se manifestum est.

7. *Dubium de vasis argenteis. — Responsio.* — Ultimo pertinet ad hoc genus venerationis id, quod antiquis etiam decretis statutum est, ut hujusmodi res sacræ ad profanos usus seu communes amplius non revertantur, non solum quamdiu consecrationem retinent, de quo jam dictum est, sed etiam postquam illam amiserunt per dissolutionem, vel scissionem, aut fractionem. Hoc notavit hic D. Thom., ad 3; Paludan., Soto, et alii, dist. 13; Sylvester, verb. Benedictio; et sumitur ex dist. 1, de Consecr., ubi in cap. Ligna, præcipitur, *ne ligna Ecclesiæ dirutæ ad aliud opus sumantur, nisi ad aliam Ecclesiam, vel ad profectum in monasterio fratrum, non vero in usum laicorum, sed igni potius esse comburenda;* ubi Glossa notat, etiam in conventu Religiosorum non debere assumi ad fabricam coquinæ, vel alterius loci similis, sed ad capitulum, seu dormitorium, vel alia similia honesta loca. Rursus in cap. Altaris, sic dicitur : *Altaris palla, cathedra, candelabrum et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur, quia non licet ea, quæ in sacrario fuerint, male tractari; cineres quoque eorum in baptisterium inferantur*, etc. Et hoc ipsum intelligendum est de vestibus sacerdotalibus, et de aliis ornamentis vel rebus sacris, præsertim de benedictis, et quæ immediate attingunt altaris ministerium, vel Ecclesiæ ornatum. Solum videtur esse dubium de vasiis argenteis; nam, postquam confracta sunt, vendi possunt, et consequenter materia eorum converti in communes usus. Respondetur imprimis, non posse vendi, nisi in certis casibus, quos attigit Ambr., 2 Offic., cap. 28, et de his tractant Summistæ, verbo Alienatio, et alibi latius dicendum est. Deinde cum illi casus semper ex necessitate oriantur, et ad pietatem pertineant, talis usus non est a religione alienus, eo vel maxime, quod, ut possint hujusmodi res ad alios communes usus deservire, debent iterum ferro et igne quodammodo transmutari, et ideo moraliter loquendo jam videntur esse omnino aliæ; et ideo nullum est incommodum, quod postea aliis usibus deserviant.

8. *Quæsitum. — Quæsito satisfit.* — Sed quæres, an a contrario ex his rebus, quæ profanis usibus deservierunt, possint res sacræ confici. Aliqui enim existimant, hoc esse prohibitum, et Minores habent privilegium quo eis concessit Sixtus IV, ut secura conscientia possint convertere vestes et pannos profanos in paramenta et alios Ecclesiasticos usus; ergo tale privilegium supponit, hoc jure communi non licere. Sed in universum hoc dici non potest; nam constat, spolia domus profanæ dirutæ posse sanctissime dedicari ad templum vel monasterium ædificandum. Item ex veste pretiosa potest fieri casula, ut constat ex piorum usu. Unde quotiescumque res profana mutat figuram seu artificialem formam, non est dubium, quin hoc possit fieri. Difficultas vero nonnulla esse posset, retenta etiam eadem figura, an possint res profanæ ad usus sacros dedicari. Sed in hoc etiam dicendum est, si secundum illam figuram aptæ sint ad aliquem usum sacrum, id posse fieri, per se loquendo, si alioqui non interveniat scandalum, vel specialis aliqua indecentia, quia hoc nullibi est prohibitum, et per priorem usum non contrahunt aliquam maculam, et si quam videntur moraliter habere quadam extrinseca denominatione, per benedictionem vel declarationem ad usum sacrum purgantur; sic enim constat, communes domos in templa esse conversas; Marcellus enim Papa domum Lucinæ consecravit, Urbanus domum Cæciliæ; nec solum vulgares domos; sed templa idolorum in Ecclesias conversa sunt, ut constat de celebri Romana Ecclesia, quæ *Rotunda* dicitur, quæ *Pantheon* prius dicebatur, quam Bonifacius IV in honorem omnium Sanctorum consecravit; et idem constat de aliis innumeris, quæ longum esset referre. Idem ergo fieri potest in paramentis et aliis hujusmodi rebus.

9. *Vera latria solum divinæ naturæ competit.* — Circa posteriorem partem hujus sectionis, in primis statuo, simpliciter et absolute

concedendum esse, hujusmodi res sacras aliqua convenienti adoratione et honore prosequendas esse. Itaque quamvis hæc obligatio non semper urgeat, quia est per modum affirmativi præcepti, tamen non est dubium, quin suum locum habeat, vel semper, quoad specificationem, id est, quod si hujusmodi res tractandæ sunt, honorifice tractentur, vel opportunis temporibus, quoad exercitium. Sic autem explicata hæc veritas probatur aperte ex VII Synodo, act. 7, in definitione fidei, quæ est veluti conclusio rerum omnium, quæ in præcedentibus actionibus disputata et adducta fuerant; definitur autem ibi, sacris imaginibus salutationem et honorariam adorationem adhibendam esse, non secundum fidem nostram veram latriam, quæ solum divinæ naturæ competit. Et deinde hanc honorariam adorationem explicat Concilium, per comparationem ad librum Evangeliorum, luminaria et alias res sacras : *Ad quas* (inquit) *reverenter accedimus, quemadmodum veteribus pie in consuetudinem hoc adductum est.* Sicut ergo ex hoc loco et ex multis aliis, quæ in tom. 1 adducta sunt, de fide certum est, imagines absolute et simpliciter adorandas esse, ita idem est omnino certum de hujusmodi rebus sacris. Quod ex eodem Concil. confirmatur, act. 6, tom. 5, ubi Epiphan. nomine totius Concilii dicit : *Quæcumque Deo offeruntur aut consecrantur, sive divina fuerit venerandæ crucis figura, sive sacer Evangelii codex, sive venerandæ imagines, sive sacra vasa, ea complectimur et veneramur, ut qui spem habeamus sanctificationis ab ipsis reddendæ, et ob id illis adorationem honorificam exhibemus;* et infra afferuntur optima verba Gregor. Nazianz. : *Præsepe adora; nam, quæ Deo oblata sunt, ejus participatione et contrectatione sancta fiunt.* Et tandem adducitur illud Psalm. 98 : *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est;* ubi per *scabellum* intelligitur arca Testamenti, juxta illud 1 Paral. 28 : *Paravi domum, ubi requiesceret arca Domini et scabellum pedum Dei nostri;* et ratio illius metaphoræ colligitur ex 2 Reg. 6, ubi dicitur Deus sedere in Cherubin super arca; erat enim super arca, inter duo Cherubin, propitiatorium tanquam sedes Dei, et ideo dicitur arca *scabellum pedum ejus;* quod si, ut alii volunt, per *scabellum* intelligatur templum, etiam sic confirmatur quod intendimus; nam inter res sacras, de quibus agimus, templa computamus. Unde Hieron., in ep. 18 ad Marcellam : *Venerabantur* (inquit) *Judæi Sancta sanctorum, quia ibi erant Cherubin et propitiatorium et arca Testamenti;* ergo multo magis nos venerabimur templa nostra, in quibus Christus Dominus præsens adest; et eadem ratio est de aliis rebus sacris. Unde ponderanda etiam est illa ratio : *Quoniam sanctum est*, quam etiam tetigit Nazianz. dicens, has res fieri sanctas, per conjunctionem ad Deum, seu, quia ejus cultui dicatæ sunt, qui modus loquendi est frequens in Scripturis, Exod. 3 : *Locus, in quo stas, terra sancta est;* et hoc modo dies festi dicuntur sancti, Exod. 12, et alibi sæpe; et vestes sacerdotales vocantur sanctæ, Exod. 28. Sic igitur hæ res, de quibus agimus, sanctæ sunt; si ergo scabellum pedum Domini adorandum dicitur, *quoniam sanctum est*, eadem ratione omnes istæ res sanctæ adorandæ erunt. Hinc Chrysost., hom. 20 in 2 epist. ad Corinth., hortatur fideles, ut honorem debitum præstent altari, quod corpus Christi recipit, et Ambros., epist. 14, dicit, fideles solitos esse osculari altaria, venerationis causa, sicut solemus reliquias vel imagines osculari; quod etiam inter sacrificandum solemus osculari, ut notat Amal., lib. 3 de Eccles. offic., cap. 4, propter quod altare *reverendum* appellatur ab Euseb. Emis., hom. 4 de Pascha, *sanctum* a Paulino, epist. 11 ad Severum, *sacrosanctum* ab Ambros., lib. de Iis qui initiantur, c. 28, *divinum* a Dionysio, cap. 3 de Eccles. Hier., et a Concil. Toletan. XII, c. 5; denique vocatur *sedes corporis et sanguinis Christi,* ab Optato Milevit., lib. 6 contra Parmen., ubi immane sacrilegium Donatistarum deplorat, quod altare Dei radere, frangere et removere ausi fuerant. Unde eleganter Gregor. Nyss., orat. de Sancto baptismate : *Mensa* (inquit) *sanctum altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus, sed a solis sacerdotibus, iisque venerantibus contrectatur.* Similia fere de templis habet Chrysost., hom. 30 in 2 ad Cor. : *Nonne videtis, quod vestibula templi hujus exosculantur, illi quidem flectentes, alii autem manu contingentes, et ori manum admoventes?* Et de cæteris vasis sacris, idem Chrysostom., homil. 3 ad Ephes., et 81 ad Populum, et August., concio. 2 in 11 Psalm. Et de libro Evangeliorum, esse venerandum docet VIII Synod., can. 3, nam verba Evangelica continet, quæ adoranda esse dicit Anastas. Papa, epist. 1, cap. 1, et in cap. Apostolica, de Consecration., dist. 1, et hinc manavit illa vetus consuetudo osculandi librum, postquam Evangelium in Missa lec-

tum est, ut notarunt Jonas Aurel., lib. 2 de Cultu imaginum.; Ruper., lib. de Divinis officiis, cap. 1; Hugo de S. Victore, lib. 2 de Officiis Eccles., c. 21; et ratione constat hæc veritas ex dictis, quia cuilibet rei sanctæ et consecratæ debetur aliqua veneratio; hæ autem res sunt aliquo modo sanctæ. Et confirmatur primo ex his, quæ de veneratione negativa (ut sic dicam) dicta sunt; nam illa cura, quam homo adhibere debet, ne profanas actiones circa hujusmodi res exerceat, procedit ex debita æstimatione sanctitatis harum rerum; ergo ex eadem procedit debita veneratio harum rerum, quando contrectandæ sunt vel aliqua actio circa illas est exercenda. Confirmatur secundo, quia irreverentia circa hujusmodi res est peccatum sacrilegii; ergo e contrario eis debita est gloriosa veneratio. Antecedens certum est secundum communem omnium Theologorum, ut latius tractatur in 2. 2, quæst. 99, art. 3, ubi et conclusionem hanc docet D. Thom., et totam hanc doctrinam confirmat, quæ magis ex sequentibus patebit.

10. *Secunda conclusio. — Opinio Durandi ab omnibus damnata. — Differentiæ inter adorationem et orationem.* — Secundo dicendum est, non solum exteriorem actum honoris vel adorationis exercendum esse circa hujusmodi res sacras, verum etiam internam mentis intentionem ad hujusmodi res esse dirigendam. Hanc assertionem existimo æque certam esse ac præcedentem; nam ex illa evidenter sequitur; nam VII Synodus loco citato dicit, hujusmodi rebus deberi honorariam adorationem; actio vero exterior circa aliquam rem exercita, si non procedat ex intentione et voluntate honorandi illam, non est honoraria, quia revera non est verus honor, sed apparens et fictus. Unde si talis res loqui posset, recte diceret illud Isa. 29 : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Dicetur fortasse, in ipsomet actu interiori distinguendam esse duplicem rationem seu voluntatem : una est exercendi actionem exteriorem honoris, v. gr., osculandi vel simile; alia est formaliter honorandi. Quando ergo veneramur has res sacras, volumus quidem actus ipsos exterioris honoris circa illas exercere, et hoc satis est, ut illas venerari dicamur, quamvis formaliter non intendamus eas colere aut eis nos subjicere, sed Deo tantum, ad cujus cultum ordinantur. Sed hoc et rationi et verbis citati Concilii repugnat. Primum patet, quia actio exterior totam suam moralem et studiosam rationem accipit ab interiori; ergo si interior voluntas, qua ego volo osculari calicem, nullo modo est voluntas honorandi calicem ipsum, sed tantum exercendi circa illum eum actum externum in honorem Dei, non potest dici illa actio exterior honoraria respectu calicis, sed solum deosculatio voluntaria, quæ de se indifferens est ad honorandum vel non honorandum, nisi per intentionem interiorem determinetur. Propter quod merito dixit Leontius, relatus in VII Synodo, act. 4 : *In omni salutatione et adoratione intentio ipsa requiritur et spectatur.* Secundo declaratur exemplo, nam aliter se gerit, qui ad honorandum Deum, vel se coram illo humiliandum, terram osculatur, et qui calicem vel aliam rem similem religionis ergo veneratur; uterque enim directa voluntate intendit exteriorem actum deosculationis exercere circa terram vel calicem, ut per se constat, et tamen qui priori modo osculatur terram, nulla ratione dici potest terram adorare aut colere, quia nullo modo intendit, illum actum exercere in honorem vel cultum terræ; ergo, ut prior vere dicatur calicem adorare, necesse est, ut non solum velit actum exteriorem illum quasi materialiter exercere, sed etiam, ut formaliter velit honorare talem rem, alioqui nulla erit inter eos actus differentia, nec magis dicetur quis adorare imaginem aut calicem, quam terram, quando deosculatur eam, quod est plus quam falsum et absurdum, et contra mentem Concilii et sensum omnium fidelium. Unde argumentor tertio; nam tota ratio cultus et intentio colendi pendet ex existimatione; sed longe diversa existimatione pertractamus aut deosculamur hujusmodi res sacras, quam res alias communes, vel, quam terram, cum deosculamur eam; de illis enim habemus hanc existimationem, quod aliquo modo sanctæ sint, eaque ratione debent sancte et honorifice tractari; ergo ex hac existimatione secundum rectam rationem sequi debet intentio exercendi hos actus externos circa hujusmodi res, non solum animo colendi Deum, sed etiam animo et intentione colendi seu honorifice tractandi res ipsas propter Deum, seu (quod perinde est) propter sanctitatem, quam habent ex eo quod cultui divino dedicatæ sunt. Quarto argumentor ex variis locis prædictæ VII Synodi, in qua sæpe hujusmodi res sacræ æquiparantur quoad venerationem et adorationem imaginibus, ut supra visum est, et patet etiam ex act. 4, ubi ex lib. S. Maximi legitur : *Salutantes sancta Evangelia, venerandas*

cruces et imagines; et subdit Constantin., Episc. Cypr. : *Verbum, salutarunt, sumpsit pro adorarunt.* Tharas autem inferius subdit, verbum illud accipiendum esse reverenda acceptione, nam latria reservatur Deo; et postea totum Concil. animadvertit, imagines sacris rebus et vestibus in honore æquiparari. Ac tandem adducitur dictum Basilii : *Omne, quod in nomine Domini factum est, venerandum et sanctum est.* Quin potius etiam hæretici, qui conciliabulo Constant. præsentes fuerant, videntur admisisse adorationem hujusmodi rerum sacrarum, quando consecratæ aut benedictæ sunt, quamvis de imaginibus illam negarent. Unde act. 6, tom. 4, in princip., referuntur hæc verba illius conciliabuli : *Imaginis appellatio, neque precationem sacram ullam habet, qua sanctificari possit,* quibus significatur, quod si aliquo modo esset consecrata aut benedicta, posset adorari. Ad quod respondet Epiphan. sufficere imaginis repræsentationem absque alia precatione, quod in tom. etiam 3, sæpius dixerat. Unde inter alia dicit : *Typus salutiferæ crucis sine sacra precatione et sine dedicatione, apud nos honorabilis existit; satisfacit enim nobis figura, qua tunc sanctificationem accipit, cum a nobis fuerit adorata.* Igitur adoratio harum rerum consecratarum certior habebatur, etiam apud hæreticos; re tamen vera æquiparatur adorationi imaginum, ut Concil. definit, scilicet, quoad modum et rationem adorandi, quod etiam confirmari potest ex VIII Synodo generali, can. 3 : *Sacram imaginem Domini nostri Jesu Christi et omnium Salvatoris, æquo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorari decernimus;* sed imagines adorandæ sunt ex intentione et animo adorandi, non tantum prototypa, sed etiam imagines ipsas; ergo et hujusmodi res sacræ, de quibus agimus. Minor probari potest applicando rationes tactas, et præterea ex variis locis ejusdem Concil., nam imprimis Basil., act. 1, in sua confess., sic inquit : *Honorifice veneror venerandas imagines, suscipio et amplector honoremque debitum eis exhibeo.* Apertius Theodor., in sua confess. : *Sanctorum imagines suscipio non ut Deos, verum mentis meæ affectum, quo in illos affectus sum, hoc modo indicans;* Adrian., in epist. relata act. 2 : *Ex animi* (inquit) *desiderio eas veneramur;* et infer. post epist. Adrian. ait Thar. : *Imaginum picturas secundum priscam Patrum nostrorum traditionem recipimus, et has desiderio adoramus, ut in nomine Christi, Deiparæ et Sanctorum factas, sed apertis verbis testamur, nos latriam et fidem nostram duntaxat in unum Deum verum referre et reponere;* et infra ait Euth. : *Venerandas imagines ex toto corde cum debito honore et salutari adoratione suscipio, juxta Patrum traditionem.* Epiphan. infra : *Recto corde adhæreo, veneror que et adoro;* et simili modo loquuntur alii Patres. Sed inter alia notandum est illud verbum Eliæ : *Perfecte eas adorans;* nam si adoratio hæc tantum esset in externo actu, et non ex animo et intentione, revera non esset perfecta adoratio; imo ut supra dicebam, neque esset vera adoratio; sicut, qui exterius colit idolum metu mortis, si id non faciat animo adorandi, non est simpliciter ac vere adorator idoli, et ideo non est perfecta idololatria, neque incurrit pœnas Ecclesiasticas contra fideles ad idololatriam apostatantes, quamvis alioqui mortaliter peccet, exterius fidem abnegando; vera ergo et perfecta adoratio intentionem et animum requirit colendi illam rem, quæ adorari dicitur. Et hoc etiam declarat verbum ejusdem Concil., quo hujusmodi adorationem *honorificam* appellare solet, et imagines ipsas *honorabiles,* ut supra tactum est; unde in act. 7, in epist. totius Synodi ad omnes Eccles., dicitur : *Honorabiliter adoramus et salutamus;* idem enim significant hæc duo verba; et Concil. Trident., sess. 25, in decreto de Invoc. et venerat., etc., definit, *Sanctorum reliquiis venerationem, atque honorem deberi, et eas aliaque sacra monumenta a fidelibus utiliter honorari;* et similiter de imaginibus ait, *eis debitum honorem et venerationem impertiendam;* verus autem honor neque intelligi potest sine voluntate honorandi, propter quod dici solet, honorem esse in honorante, quia vis ejus non est posita in exteriori signo vel actione, quæ sæpe est extra honorantem, sed in interiori existimatione et intentione; sine hac ergo nullus est verus honor, neque esset circa imagines. Propter quod in eodem Concil., act. 6, in fine, in demonstratione de imaginum utilitate, quasi ad hanc radicem respiciendo dicitur : *Nos dignas habemus imagines honore, salutatione et veneratione, debitamque illis adorationem dare debemus;* et infra damnantur dicentes, *imagines retinendas esse solum ad memoriam, non vero ad salutationem.* Unde confirmatur ulterius, quia si intentio adorantis nullo modo fertur ad imaginem (et idem est de qualibet re sacra, ut dixi), sequitur adorationem non fieri ad imaginem, sed juxta imaginem vel occasione imaginis, quod

est incidere re ipsa in opinionem Durand., ab omnibus damnatam, dicentis imaginem non proprie, sed abusive adorari; non enim alia ratione illam vocavit abusivam adorationem imaginis, nisi quia, licet fiat coram ipsa vel juxta ipsam, tamen animus adorantis, ut sic, longe est ab ipsa. Quod etiam parum, vel nihil differt ab alia opinione asserentium, hæc tantum deservire, ut signa excitantia memoriam Dei vel Sanctorum, quia ad præsentiam talium rerum coluntur. Quod tandem recte explicatur ex differentia inter adorationem et orationem, nam oratio, licet fiat coram imagine vel juxta imaginem, non tamen fit ad imaginem, quia imago cum non possit percipere verba aut desiderium orantis, non est capax orationis; unde oratio directe et ex intrinseca ratione sua dirigitur ad personam intelligentem, ut sic. At vero adoratio non solum fit coram imagine, sed etiam ad imaginem ipsam, ut Concilia loquuntur; ergo ex intentione adorantis dirigitur externa adoratio ad venerandam ipsam imaginem, et non tantum ad venerandum prototypum in illa, seu coram illa, alias nulla esset differentia inter illam et orationem. Ex his tandem sumitur ratio a priori hujus veritatis, quia de ratione adorationis non est, ut res, quæ proxime adoratur ut materiale objectum adorationis, percipiat honorem sibi exhibitum per adorationem, quia adoratio non ad hoc ordinatur, ut res adorata percipiat mentem adorantis, sicut oratio; sed ad hoc solum, ut adorans conveniente modo contrectet rem illam, quam veneratur, juxta existimationem quam de illa habet; vel ad hoc, ut eamdem existimationem, quam habet de tali re, suis actionibus externis manifestet, non necessario ipsi rei, quæ adoratur, sed aliis, et præsertim ei, propter quem adoratur; hoc autem totum convenientissime potest habere locum circa res etiam inanimatas, quæ alioqui sacræ vel sanctæ sunt, et ideo cultu aliquo dignæ.

11. *Tertia conclusio.* — *Res inanimatæ non sunt capaces honoris propter seipsas.* — Tertio, juxta doctrinam supra datam de imaginibus et de adoratione Eucharistiæ, dicendum est, adorationem harum rerum sacrarum, quamvis pertineat ad eamdem virtutem, qua Deus ipse colitur, tamen in eo ordine esse respectivam et imperfectam, comparatam ad latriam absolutam, quæ ipsi Deo secundum se debetur. Hæc conclusio constat, primo ex doctrina, prædictis locis tradita. Secundo colligitur ex variis locis prædictæ VII Synodi; nam, act. 6, tom. 5, § *Papæ, quanta insania,* inter alia dicit Epiphan.: *Habemus item et alia plurima consecrata vasa; hæc, quia in nomine tuo facta sunt, et consecrata, exosculamur;* et idem dicitur de imaginibus; et sæpissime in eodem Concil., præsertim act. 6, tom. 4, non longe a principio, ait Epiphan., *imaginis honorem in primum exemplar reverti;* et ibid. sumit argumentum a contrario; nam, qui typum alicujus contumelia afficit, in eum, quem typus repræsentat, injurius est; et ad hoc citantur Basil., Chrys., et alii, inferius, tom. 5, et ab Adrian. P., in epist., act. 2, et ad idem refertur Anastas., Episc. Theopoleos, act. 4, et Cyril. Hieros., et Simon Stylita, act. 5; et deinde in act. 7, in definitione fidei, et post illam in acclamationibus Patrum eodem modo explicatur tota hæc adoratio, scilicet, per respectum ad alium, ut notavit etiam Photius, Patriar. Constant., in lib. de VII Synodis, circa septimam, ubi inter alia inquit: *Omnibus perspicuum est, honorem imaginibus habitum ad eos transire, quos illæ referunt;* et infra dicit, imaginem adorandam, atque colendam ad honorem et venerationem illius, quem ipsa refert, et subdit: *Cum adoratio atque honor adhibeatur eodem modo, quo in aliis sacris notis et formis sanctissimæ latriæ utimur, neque enim in illis consistimus, honoremque et adorationem concludimus, neque ad alios diversos ac varios fines distrahimur, sed per diversum et singularem ipsorum cultum et adorationem, quæ cernitur, sacra continentique ac minime divisa ratione, animos nostros ad invisibilem illam, singularemque atque unicam divinitatem dirigimus;* et infra subdit: *Sic et Sanctorum templa et sepulchra, reliquias fideliter adoramus;* et infra: *Et si quid hic in mysticis et sanctis nostris sacrificiis simile est per munus et gratiam in illis exhibitam, præcipuum auctorem et principem causam agnoscimus ac commendamus.* Est igitur quoad hoc eadem ratio de his rebus sacris, quæ de imaginibus; sicut ergo adoratio imaginum est respectiva, ita etiam hæc. Ratio vero est supra tacta in principio sectionis, quia res inanimatæ non sunt capaces honoris et adorationis propter seipsas, quia non sunt capaces propriæ excellentiæ aut intrinsecæ sanctitatis, sed tantum per quamdam denominationem seu relationem extrinsecam, ut superius etiam in his rebus, de quibus agimus, declaratum est; ergo neque etiam sunt propter se capaces adorationis, sed tantum

propter aliud; talis enim est adoratio, qualis excellentia vel sanctitas; est ergo legitima adoratio harum rerum, respectiva tantum. Præterea, quod hæc adoratio pertineat ad eamdem virtutem, qua colitur Deus, probatur, quia tota ratio adorandi has res, est divina excellentia, ad cujus cultum et sacrificium, templa, altare, vasa sacra et omnia similia ordinantur; ergo eadem virtus, quæ inclinat ad colendum Deum, inclinat ad venerandum hæc omnia propter Deum. Tandem, quod hæc adoratio sit minor quam latria, sæpe traditur in prædicto Concil., act. 2, post epistol. Adriani; act. 4, sæpissime, præsertim in confessione fidei totius Concil., quæ in fine habetur; ac tandem act. 7, in ipsa definitione fidei. Et ratione patet, quia adoratio propter rationem extrinsecam multo minor est, quam propter intrinsecam excellentiam, ut per se manifeste patet; sed perfecta latria illa est, quæ datur Deo propter intrinsecam et summam excellentiam; hæ autem res sacræ solum adorantur propter excellentiam extrinsecam Dei; ergo earum adoratio minor est, quam latria. Unde etiam intelligitur, quomodo hæ res dicantur in prædicto Concil. non adorari in spiritu et veritate; non enim ideo hoc dicitur, quia adorentur in solo corpore et falsitate, alioqui, ut dicebamus, ficte tantum et specie tenus adorarentur, quomodo videntur exponere, qui dicunt, ideo non adorari in spiritu et veritate, quia, licet corporalis actio adorationis circa illas exerceatur, tamen intentio adorantis ad illas nullo modo refertur; dicuntur ergo non adorari in spiritu et veritate, quia animus adorantis eis non subjicitur, tanquam serviens propter seipsas, sed tanquam serviens Deo in ipsis, vel tanquam serviens ipsis propter Deum; utrumque enim recte dici et fieri potest, nam, licet humana natura, quæ dignior est insensibilibus rebus, illis subjici non debeat, in eis sistendo, seu propter seipsas, tamen propter rem excellentiorem rationabiliter potest eis subjici aut servire, convenientem honorem eis tribuendo, et tunc non dicitur eis servire in spiritu et veritate, sed illi propter quem has res veneratur et honorifice tractat. Unde Germ., Patriarch. Constant., in epist. relata in VII Synodo, act. 4 : *Hæc*, inquit, *imaginum apparatus ratio est, non quod nos adorationem in spiritu et veritate, incomprehensibili et investigabili deitati decentem, in manu factas imagines, aut in opera hominum arte facta, aut sane in ea, quæ subsunt Deo, sive visibilia sint, sive invisibilia, transferre studeamus, verum, ut dilectionem nostram, quam juste in sanctos Dei servos habemus, per istum modum exhibeamus, et per honorationem illorum in eum, qui per illos glorificatus est, quique illos glorificavit in confessione omnipotentiæ suæ, Christum scilicet, glorificationem et cultum referimus.* Quin potius ex his verbis et ex multis aliis ejusdem Concilii intelligitur, non solum res inanimatas, verum etiam nec Sanctos ipsos esse adorandos in spiritu et veritate; nemo autem negabit, quando Sancti adorantur, intentionem honoris et cultus ad eos immediate dirigi; ergo non negatur adoratio in spiritu et veritate, quia posita sit in actu externo sine intentione cultus, sed quia non tendit in rem adoratam, tanquam ultimum terminum adorationis, in quo mens fidem suam et spem collocat. Denique adoratio in spiritu et veritate, idem est, quod adoratio latriæ perfectæ et absolutæ, et ideo action. 6, tom. 4, § *Ex his*, Epiphanius veros adoratores vocat, qui in spiritu et veritate Deum colunt, et propterea non cessant imagines amplecti et venerari, et in § sequente ait, *nos supernis honoribus magnificare Sanctos; sinceram autem et inviolatam fidem et cultum in spiritu et veritate soli Deo offerre, minime vero creaturis illis, quæ sunt sub cœlo.*

12. *Difficultas.* — Ex his satis responsum est ad fundamentum seu rationes dubitandi tactas in principio sectionis. Una vero suboritur difficultas, quæ, licet in citatis locis tacta sit, tamen, ut multis amplius satisfaciamus et varias locutiones prædictæ VII Synod. exactius declaremus, pressius hic est urgenda et examinanda. Difficultas ergo est, quia sequitur ex dictis nos dividere et multiplicare adorationes; nam unam dicimus tribuendam esse Deo, quam absolutam et perfectam latriam vocamus; aliam vero rebus sacris, quam vocamus respectivam vel secundariam atque imperfectam latriam; consequens autem videtur falsum et contra prædictum Concil., in quo sæpissime dicitur, ideo adorationem hanc legitimam esse, quia per eam non dividitur imperium, neque honor, quia tota illa adoratio tendit in Deum et ab illius adoratione non dividitur. Unde sunt illæ frequentes locutiones : *Imagini honor exhibitus ad ipsum prototypum refertur;* et illa : *Adorantes, non ad ea, quæ oculis repræsentantur, respicimus, sed ad ea, quæ per res significantur.* Unde est etiam illud Adriani, in sua ep., act. 2 : *Non*

in coloribus et tabulis honorem constituentes, sed eorum prædicantes gloriam, quorum appellationes imagines referunt; et ibid. ex Greg. Niss. refertur, animum adorantis reduci debere ad contemplationem primi exemplaris; et Chrysost. dicens : *Quando imago imperatoris in civitatem infertur, populus non imaginem honore prosequitur, sed veluti præsentiam regiam suscipit;* et hoc modo dicitur ibidem, quod hæc veneratio per recordationem exhibetur; et similia habentur in actione tertia in epist. Orientalium, circa finem, quam legati Pontificis postea laudant, dicentes, *in omnibus consentire cum Epistola Adriani.* Similia leguntur in act. 4, in epist. Nili ad Olympiodorum, et citantur Chrysostom., et Athanas., et Basilius, præsertim lib. de Spiritu Sancto, cap. 17, dicens, *adorationem imperatoris et imaginis ejus, esse unam, quia sicut est unum imperium, ita imaginis honor ad primum veluti fontem dirigitur;* et similia leguntur in epist. Germ., et in his, quæ ex Leontio, eadem act. 4, referuntur. Ubi specialiter notari possunt illa verba : *Non illi honorantes, sed Patrem desiderantes ac venerantes*, quæ in reliquiis dicuntur. Eadem fere habentur in epist. Gregorii ad Germ., eadem act. 4, et 5 in disputatione Leontii cum Judæo, et in dictis Joannis Thessalonicensis, et in act. 6, tom. 2, ac denique act. 7, in ipsa fidei definitione dicitur : *Imaginis honor in prototypum resultat, et qui adorat imaginem, in ea adorat quoque descriptum argumentum.* Nec refert, quod in his locis fere semper sit sermo de imaginibus, quia, ut ostendimus, imaginum et harum sacrarum rerum adorationes æquiparantur, eademque est utriusque ratio. Et confirmatur primo, quia imago Dei, vel res sacra, nunquam legitime adorari potest, quin in ipsa adoretur Deus, ut constat ex omnibus citatis testimoniis; sed quotiescumque adoratur Deus, illa est perfecta et absoluta latria; ergo alia secundaria latria est conficta, quia nunquam hæ res possunt adorari, nisi adoratione, quæ procedat ex perfecta latria interiori. Et confirmo secundo; nam, si præter hunc modum adorandi potest esse alius, interrogo, de quo loquatur VII Synodus in sua definitione, nam cum illa unica sit, et simplici eorumdem verborum tenore tradatur, non potest de duplici, sed de uno tantum adorationis genere intelligi. Rursus, cum illa definitio sit veluti conclusio omnium, quæ in eodem Concilio disputata fuerant et adducta, necesse est et illam intelligi modo consueto locutionibus omnibus Sanctorum adductis in superioribus actionibus, et e converso omnia, quæ prius allegata fuerunt, intelligi juxta sensum illius definitionis. Aut ergo illa definitio intelligitur de adoratione secundaria et respectiva, aut de absoluta et primaria. Primum dici non potest, tum quia in superioribus actionibus sæpius declaratum fuerat, ex Patrum sententiis, imagines adorari eadem adoratione, qua exemplaria; illa autem adoratio est perfecta et absoluta; tum etiam quia in eadem definitione subditur talis ratio hujus adorationis : *Imaginis enim honor in prototypum resultat, et qui imaginem adorat, in ea adorat quoque descriptum argumentum.* At vero, quando in imagine Dei adoratur Deus, illa est perfecta et absoluta latria; ergo, juxta mentem Concil. sermo est de tali adoratione, et per eam dicitur imago adorari. Tum denique, quia Concil. Trident., sess. 25, loco citato, ita videtur, tam rem ipsam, quam VII Synod. definitionem explicare, dicens, *imaginibus debitum honorem et venerationem impertiendam esse, non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illa repræsentant, ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus; et Sanctos, quorum illæ similitudines gerunt, veneremur, id quod Conciliorum, præsertim vero II Nicenæ Synodi decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum.* Constat autem hanc adorationem, quam his verbis Concilium explicuit, esse absolutam et perfectam; ergo de illa locutum est etiam Concil. Nicen. Erga illa secundaria adoratio et respectiva, non habet fundamentum in his Concil., neque asserenda est.

13. Ad principalem difficultatem respondetur, in nulla opinione negari posse, quin adoratio imaginis et exemplaris, reliquiarum, et Sanctorum, quorum sunt reliquiæ, rerum sacrarum, quæ ad cultum Dei deputantur, et ipsius Dei, aliquo modo una sit, et aliquo modo duplex. Una quidem propter omnia adducta in difficultate proposita, et quia, ut Aristoteles dixit, ubi est unum propter aliud, ibi est unum tantum; constat autem in præsente unum propter aliud adorari, verbi gratia, vasa vel templa sacra propter Deum. Duæ autem, quia in illo Concil. sæpe dicitur, imagines, verbi gratia, honorifice

esse adorandas, latriam autem seu divinam venerationem eis non esse exhibendam, ut patet ex act. 6, tom. 2, parum a principio, et sæpe alias. Unde in act. 4, hæc verba referuntur ex Anastas., Episc. Theopoleos : *Nemo offendatur in adorationis vocabulo, siquidem et homines et sanctos Angelos adoramus, non autem quod eis latriam, hoc est, cultum divinum exhibeamus.* Et adducit illud Deuter. 6 : *Deum tuum adorabis et illi soli latriam præstabis* (ut ipse legit), ponderans exclusivam dictionem additam esse in verbo *latriam*, non in verbo *adorabis*. Unde concludit : *Quam ob rem adorare licet; quid enim aliud est, quam honoris alicui exhibiti veluti emphasis adoratio? latria vero nequaquam*, etc. Nec refert, quod hoc loco sermo est de adoratione Dei et Sanctorum, quas certum est duas esse; tum quia in eodem Concilio sæpe comparatur adoratio imaginum adorationi Sanctorum, et adoratio Sanctorum dicitur aliquo modo esse una cum adoratione Dei, quia adoratio Sanctorum ad Dei honorem refertur, et in Sanctis adoratur Deus, ut patet ex locis supra adductis; tum etiam quia eodem modo distinguuntur in eodem Concilio, adoratio imaginis et latria, ut patet ex Tharasio, post epistolam Adriani, in act. 2, et in act. 6, in fine, in demonstratione de imaginum utilitate, ubi sic dicitur : *Quapropter non indignas habebimus imagines honore, salutatione et veneratione, debitamque adorationem illis dare debemus; sive igitur placebit, salutationem sive adorationem appellare, idem profecto erit, modo sciamus excludi latriam.* Hæc enim est alia a simplici adoratione, ut sæpe alibi est ostensum. Si ergo est alia et alia, necesse est aliquo modo esse duas. Variis ergo modis potest intelligi, quod sit una, et duplex hæc adoratio. Primo, quod sit una realiter seu physice, duplex autem moraliter, in hoc sensu, quod res sacra, et Deus unomet actu externo adorantur, et hoc modo dicitur adoratio una physice, seu realiter; tamen, quia illa exterior adoratio respectu Dei fit ex intentione cultus ejus, respectu vero calicis vel alterius rei sacræ, non ita fit ex intentione cultus ejus, sed solius Dei, qui in illa vel per illam rem adoratur, ideo moraliter illamet actio est latria respectu Dei, non vero respectu calicis. Hæc tamen expositio satis rejecta est ex superioribus. Est enim contra mentem Concilii, et contra rationem; nam licet juxta illam recte intelligatur, quomodo illa actio sit latria respectu Dei, non autem respectu calicis, non tamen salvatur, quod respectu calicis sit vera adoratio, qua seclusa intentione, nullus verus honor alicui deferri potest; non ergo erit ibi duplex adoratio moralis in una actione reali, sed potius unamet actio, respectu unius erit adoratio, et non respectu alterius, sicut diximus supra de osculatione terræ in honorem Dei; illa enim est adoratio respectu Dei, non vero respectu terræ, quia non ea intentione fit. Secundo ergo modo potest e converso dici hæc adoratio duplex actu reali ac physico, una vero moraliter seu radicaliter in uno habitu, aut ratione formali communi, aut fine; quo modo dilectio Dei et proximi dici potest una charitas, quamvis non admittamus, Deum et proximum uno actu diligi; quia una Dei bonitas est ratio diligendi Deum et proximum, et ita est utriusque una charitas habitualis, et una dilectio, propter relationem ad eamdem personam, propter quam cæteræ diliguntur. Et simile exemplum est in intentione finis et electione medii propter finem; nam esto, physice et realiter non sint unus actus intentio et electio, nihilominus ille censetur esse unus motus moraliter unus ratione unius termini ultimi, qui est ratio tendendi in reliqua, et ratione etiam unius principii, seu unius habitus et inclinationis. Et hæc expositio in rigore posset sufficere ad unitatem requisitam inter adorationem Dei, et rerum sacrarum, vel imaginum ejus, etc., ut talis adoratio sancta sit, et conformis rationi, quandoquidem tota tendit formaliter in Dei honorem, quatenus ipse est ratio, propter quam cætera omnia adorantur; unde non dividitur imperium, sed unitur potius in una Dei majestate, quæ est ratio adorandi cætera, et in una radice inclinante ad Dei cultum, ex qua provenit, ut etiam in veneratione habeantur omnia, quæ ad Dei cultum spectant; sicut non dividitur charitas seu amicitia ex eo quod diligatur proximus propter Deum, sed unitur potius in Deo; physica enim illa distinctio actuum parum ad rem moralem refert, nec dividit animum ejus vel intentionem aut æstimationem, quando omnia in unum tendunt; et hoc revera est, quod præcipue intendit Concilium.

14. *Concilii intentio. — Sententia auctoris. — Idem actus potest habere duplex materiale objectum. — Alia auctoris sententia. — Opinio Durandi. — Modus adorandi possibilis et licitus.* — Ulterius vero addo, hanc adorationem non tantum habitu esse unam, sed etiam actu reali et physico, quamvis semper sit ali-

quo modo duplex. Et quidem, si solum esset sermo de actu exteriori, nulla esset difficultas; nam constat eodem actu exteriori posse simul Deum et imaginem seu rem sacram coli, qui habebit duplicem rationem adorationis, si a duplici actu interiori procedat, ut facile fieri potest. Sed non loquimur tantum de actu externo, sed etiam de interno, in quo etiam est verum quod diximus. Quod ut explicemus, duo extrema cavenda sunt. Primum est dicentium has adorationes in actibus internis semper esse physice et realiter distinctas, solum que babere unitatem moralem seu radicalem juxta superiorem interpretationem, et hoc sentit Gab., in 3, dist. 9, cujus sententia nobis non placet, quia nullam invenimus repugnantiam, ut hoc fieri possit interdum uno actu interno, quo posito melius explicantur plures Conciliorum locutiones supra adductæ, ut statim etiam dicetur. Aliud extremum est, has adorationes semper et necessario debere fieri per unum ac eumdem actum interiorem, ita ut non possit recte ac honeste adorari imago Dei, vel calix, v. gr., nisi per interiorem actum apprehendatur Deus, ut adorandus cum calice, seu ut adorandus in calice et per calicem; calix autem ut coadorandus etiam suo modo propter Deum. Cujus ratio reddi potest, quia non potest honeste adorari calix, quin Deus sit ratio adorandi illum; non potest autem Deus esse ratio adorandi, quin etiam simul sit res adorata, quia in voluntate quidquid est ratio volendi est etiam objectum volitum ut quod, ut multi existimant; et hoc significatur in locutionibus adductis ex VII Synodo, cum dicitur totum hunc honorem referri in Deum, qui in talibus rebus adoratur. Sed hoc etiam extremum est falsum, ut ostendam; media itaque via tenenda est. Existimo ergo hunc modum adorandi rem sacram et Deum per unum actum, quo utrumque adoretur ut objectum quod, esse possibilem et honestum ac licitum. In quo recedo a priori extrema sententia, et hoc late probavi, tractando de imaginibus, et reliquiis in 1 tom. Est autem eadem ratio in rebus sacris, de quibus nunc agimus. Et patet breviter, quia hoc modo probabilius est, Deum et proximum posse amari uno actu, et similiter finem et medium. Item idem actus potest habere duplex materiale objectum, unum primarium, et aliud secundarium, ut eadem visio esse potest Dei et creaturarum in Deo; ergo et in præsenti similiter. Tandem ex re ipsa declaratur; nam Deus et res sacræ in ratione objecti adorabilis possunt apprehendi cum mutuo quodam respectu; nam et res sacra colitur propter Deum, et Deus colitur in re sacra, seu per rem sacram; ergo totum hoc potest mente concipi per modum unius objecti, et voluntas potest in utrumque tendere unico simplici motu propter mutuam habitudinem, quam hæ res inter se habent. Vel aliter, quia Deus et res sacra adorantur propter excellentiam Dei, potest utraque illa res apprehendi, ut informata unica excellentia Dei, et voluntas unico motu tendere in utramque per modum unius adæquati objecti materialis adorabilis; est ergo hic modus adorationis possibilis. Quod autem licitus sit, per se notum est ex dictis, quia utraque illa res adoratur illo actu, prout secundum rectam rationem adorabilis est. Item, quia si duobus actibus illo modo adorarentur, licite fieret, ergo et uno actu; nam hoc nihil variat honestatem moralem. Tandem, quia de hoc modo adorationis videntur loqui Patres, cum dicunt, adorando has res vel imagines in eis adorari exemplaria seu personas, propter quas coluntur. Et tunc ille actus adorationis interioris, quamvis realiter unicam habeat speciem, tamen moraliter, vel secundum distinctionem rationis et inadæquatos conceptus, dici potest duplex adoratio; nam ille actus, ut terminatur ad Deum propter se, est latria absoluta et perfecta; prout vero terminatur ad rem sacram propter Deum est adoratio respectiva, est latria secundum quid; sicut, quando uno actu diligitur Deus propter se et proximus propter Deum, ille actus, prout terminatur ad Deum, est dilectio absoluta et super omnia; ut terminatur vero ad proximum, est respectiva, et non super omnia, sed infra Deum; et hoc modo facile conciliantur, et intelliguntur omnia dicta illius Concilii. Ex hoc vero ulterius sequitur (ut existimo) evidenter posse hoc genus adorationis fieri diversis actibus, imo et re ipsa posse interdum separari hos adorandi modos, in quo recedo a posteriori extrema sententia. Declaratur autem et probatur. Nam primo manifestum est, interdum posse absolutam Dei adorationem fieri sine respectiva adoratione aliarum rerum sacrarum, non solum quando per se consideratur Deus sine ullo concursu, vel occasione harum rerum sensibilium, sed etiam quando ex illis excitatur animus ad adorandum Deum, eo modo, quo Durand. sentit, adorari exemplar ad præsentiam imaginis, non adorata proprie ac per se ipsa imagine; vel etiam eo modo,

quo dicebat opinio supra recitata, exteriorem actionem adorationis fieri coram imagine vel re sacra, totam vero mentis intentionem ad Deum, seu exemplar dirigi; nam licet prædictæ sententiæ in hoc falsæ sint quod negant, imagines, vel res sacras esse adorabiles alio vero ac proprio modo adorationis, tamen ille modus, quem ponunt adorandi Deum vel exemplar, non est impossibilis, nec falsus, nec illicitus, quia cum exercitium adorationis voluntarium sit et liberum, potest homo suo arbitrio præscindere unam rem ab alia, seu unum objectum materiale ab alio, et ita dirigere mentis intentionem ad adorandum unum præcise, non coadorato alio, etiam si fortasse occasio sumpta sit ab alio objecto sensibili, quod memoriam excitavit. Et declaratur exemplo; nam, licet Eucharistiæ sacramentum, ut constat ex Christo et speciebus, unico actu et animi motu adorabile sit, ita ut species simul cum Christo coadorentur, nihilominus potest homo mente præscindere, et Christum ibi sub speciebus latentem considerare, eumque solum ac præcise adorare, non coadoratis speciebus ex intentione sua, quamvis exterior actio in præsentia specierum exerceatur; nam in hoc nulla est repugnantia et totum pendet ex hominis libertate. Est ergo hic modus possibilis. Quod autem licitus sit, probatur, quia neque est malus ratione ejus quod in eo omittitur, neque etiam ratione ejus quod per eum fit; ergo per se non habet ullam malitiam; et alioqui habet bonum et honestum objectum. Ergo per se bonus est. Assumptum declaratur et probatur, quia in eo actu omittitur propria ac per se coadoratio imaginis vel rei sacræ; hæc autem omissio non semper mala est, quia non omittitur ex aliquo errore, propterea, scilicet, quod mala existimetur, sed solum quia animus omnino appellatur ad superioris rei considerationem et reverentiam, quod licite facere potest, quia nullam habet obligationem exercendi semper adorationem circa rem sensibilem, etiam si sacra sit, et ex illa sumat occasionem adorandi Deum; quia hoc præceptum, vel nullum est, quod absolute obliget ad exercitium actus, sed solum ad specificationem, si homo velit illum exercere; vel si est aliquod, illud est affirmativum, et non obligat pro semper; ergo ratione illius omissionis seu præcisionis, non est actus malus; aliunde vero per illum actum colitur Deus adoratione absoluta et perfecta, illi debita propter ejus excellentiam, ut proponitur; ergo ille actus, ratione ejus quod per eum fit, non est malus, sed potius ex objecto bonus, neque intrinsece includit aliquam circumstantiam, quæ inficiat.

15. *Differentia inter imagines et res sacras. — Proprius usus rerum sacrarum quis. — Notatu dignum.* — Simili discursu probari potest adorationem respectivam harum rerum sacrarum esse separabilem ab adoratione absoluta latriæ ipsius Dei, talemque adorationem sic exercitam esse licitam. Et primum quidem, scilicet, hoc esse possibile, probatur primo ipso usu et experientia; frequentissime enim tractamus has res sacras religiosa veneratione, non exercendo proprium et absolutum actum latriæ circa Deum ipsum vel Christum; tunc ergo exercemus solam adorationem respectivam, quam VII Synodus vocavit simplicem adorationem a latria distinctam. Antecedens videtur adeo evidens experientia, ut a nemine negari possit; sed declaratur amplius, quia absoluta Dei adoratio esse non potest sine actuali consideratione absoluta ipsius Dei et excellentiæ ejus; sæpe autem veneramur has res sine tali actuali memoria et consideratione Dei, sed solum, vel confuse apprehendendo has res, ut sacras et religiosas, vel ad summum considerando illas ut cultui divino dicatas, in quo non consideratur Deus ut per se adorabilis est, sed solum, ut extrinsece facit adorabilem rem suo cultui dicatam, seu (quod idem est) ut est ratio adorandi illam. Declaratur etiam hæc experientia in hunc modum: nam longe aliter veneramur calicem vacuum, vel plenum Christi sanguine; quando enim hoc posteriori modo illum apprehendimus, statim exercemus actum perfectæ latriæ, quo tendimus in ipsum Christum, ut objectum primarium, et absolute adoratum, cætera vero ipsi coadorantur; quando vero apprehendimus calicem vacuum, non excitamur ad talem adorationis modum, sed solum ad reverenter tractandam rem illam, quia ut sacram et religiosam illam apprehendimus; ergo signum est, in hoc posteriori genere adorationis, communiter loquendo, non exerceri perfectam et absolutam latriam circa Deum vel Christum, sed solum respectivam circa res sacras. In quo est obiter notanda differentia inter imagines et res sacras; nam licet in hoc conveniant, quod etiam imagines sunt adorabiles sola adoratione respectiva, ut alias diximus, tamen si imago proprium imaginis officium exerceat, nunquam adoratur, quin prototypon in ea primario et absolute adoretur, quia proprium offi-

cium imaginis, est referre suum exemplar. Unde si interdum sola imago honoratur, ut materiale objectum, quod adoratur, potius sumitur ut res quædam sacra, quam formaliter, et in actu exercito, ut imago, et quia prior usus imaginis proprior est et frequentior, ideo prior modus adorandi imaginem frequentior etiam est; munus autem et proprius usus rerum sacrarum, de quibus modo agimus, non est referre, aut repræsentare Deum ad cujus cultum ordinantur, sed solum deservire, aut esse instrumenta ad aliquod ministerium divini cultus, vel ad illud esse consecrata, seu benedicta, et ideo frequentior modus venerandi has res est solum per respectivam adorationem absque formali et propria tendentia mentis et intentionis in Deum secundum se; et hæc est valde notanda differentia ad intelligenda varia dicta de adoratione imaginum, et harum rerum sacrarum, et ad reddendam rationem hujus experientiæ, quæ, ut opinor, negari non potest, et sufficiens est ad probandum quod intendimus. Sed præterea probatur ratione sumpta ex generali principio, quod in voluntate, non semper ratio volendi est volita ut quod, formaliter et proprie, sed solum virtualiter, quatenus est ratio volendi aliud, quod patet exemplis; nam primo in intellectu assensus scientificus conclusionis non versatur circa principia tanquam objectum quod, seu cui intellectus assentitur; imo nec semper requirit talem actualem assensum principiorum, quamvis semper nitatur ipsis principiis, tanquam rationi assentiendi; et qui credit articulum fidei, ut revelatum a Deo, non semper actu credit, Deum esse primam veritatem, tanquam objectum creditum ut quod, quamvis illi veritati nitatur, ut rationi assentiendi. Deinde in voluntate, quamvis proximus ametur propter Deum, non quoties amatur proximus illo amore respectivo, necesse est amari formaliter Deum, ut objectum quod diligitur; et idem est in electione medii propter finem, quæ non semper requirit actualem intentionem, quæ formaliter tendat in finem ut objectum volitum ut quod.

16. *Ratio quædam generalis.* — Ratio autem generalis est, quia non est necessaria connexio inter objecta dicto modo volita; nam ut una res sit ratio volendi vel colendi aliam, satis est, quod intellectus apprehendat respectum unius ad aliam, et judicet, hanc rem, quæ ad aliam habet respectum, esse amabilem vel honorabilem ratione illius termini, quem respicit; quo posito judicio, potest voluntas immediate ac præcise ferri in objectum illud sub ea ratione respectiva; hoc enim nullam repugnantiam involvit, ut per se notum videtur, et pendet ex libero exercitio actuum voluntatis; ergo potest ita fieri, ut in præcedente puncto argumentabamur. Imo supposita tali apprehensione et judicio, hic modus operandi est magis connaturalis voluntati; nam si ego non desidero hunc finem, ut per se amabilem, sed medium, ut utile ad talem finem, et amabile propter illum, non est cur voluntas excitetur ad tendendum in finem, ut in objectum quod, amando illum propter se, sed solum in medium, amando illud propter finem; sic ergo in præsenti potest intellectus non considerare actu Deum, ut summe excellentem, et per se adorabilem, sed solum apprehendere hanc rem sacram ut divino cultui dicatam, et ea ratione judicare, eam esse reverenter tractandam; ergo potest voluntas id præcise velle, non intendendo actu absolutam latriam et cultum Dei secundum se. Est ergo sine dubio hic modus adorandi possibilis.

17. *Probatur primo. — Secundo. — Modus loquendi falsus rejicitur. — Adoratio quid. — Emphasis quid.* — Quod autem licitus sit, eisdem fere argumentis probari potest: primo quidem ex communi usu omnium piorum, et religiosorum hominum, qui, ut ostendimus, frequentius hoc modo venerantur has res, et certi moraliter sunt, in hoc se nihil peccare, sed potius bene agere. Secundo, quia sive consideremus id, quod ibi fit, sive id, quod omittitur, nulla est deordinatio; et alioqui objectum talis actus est per se consentaneum rectæ rationi; ergo actus hinc habet honestatem, et ex nullo capite habet malitiam. Assumptum declaratur; nam ibi omittitur absoluta adoratio latriæ Dei, a quo habent hæ res sacræ, quod adorabiles sint; hæc autem omissio non est mala, quia præceptum adorandi Deum hoc modo non semper obligat. Neque etiam eo tempore occurrit specialis aliqua ratio, propter quam tunc semper et specialiter obliget. Rursus ibi exercetur adoratio respectiva præcise; hæc autem est commensurata objecto, nam tale objectum materiale propter talem rationem secundum rectam rationem adorabile seu honorabile est, ut VII Synodus locis adductis sæpe loquitur, et ideo act. 3, in epist. Orientalium, approbantibus Legatis Pontificis, absolute et generaliter dicitur, adorare imagines licitum esse,

sed prototypi causa. Idem autem est, ut sæpe dixi, de rebus sacris. Quotiescumque ergo propter debitam rationem, et cum debita existimatione honorantur, licita est adoratio, quamvis in ea præcise sistatur. Unde argumentor ultimo, quia hæc adoratio respectiva, seu minor quam perfecta latria, aliquando est licita et sancta, ut evidenter docet dicta VII Synodus multis in locis, quorum aliqua designavimus; et quando conjunctim fit cum latria perfecta respectu Dei, est licita, ut in præcedente modo declaratur; ea ergo etiam si fit præcise ac separatim, erit licita: patet consequentia, quia ex hoc non adjungitur illi aliqua mala circumstantia, neque aliquid omittitur, quod simpliciter sit ad honestatem necessarium. Dicet fortasse aliquis, his rationibus recte probari, illum modum reverenter tractandi has res sacras, cum prædicta existimatione absque actuali exercitio perfectæ latriæ, esse quidem possibilem et licitum, non tamen mereri nomen adorationis, quæ deberet esse emphasis honoris, ut dicitur in VII Synodo, loco citato; ibi enim non est emphasis honoris, sed solum quædam existimatio, et prudens discretio inter res ipsas. Sed hoc est revocare rem totam ad quæstionem de nomine, et modus ille loquendi est falsus et præter communem modum loquendi, etiam usitatum in prædicta VII Synodo; nam illa revera non est tantum existimatio, sed ex diversa existimatione procedit diversa operatio, quæ non potest non esse adoratio, quamvis secundaria et respectiva, quia est veneratio quædam, et significatio honoris et religiosæ existimationis, ut in eadem VII Synodo sæpe dicitur, et in illis eisdem verbis, cum dicitur adoratio *emphasis honoris*, quia emphasis nil aliud est, quam significatio recondita, et minus explicata; quamvis, etiam si per emphasin honoris intelligeremus excellentem aliquem honorem, posset hoc attribui huic adorationi respectivæ rerum sacrarum, etiam præcise sumptæ, quia quatenus in divina excellentia nititur, religiosa est, et altioris ordinis ab omni alio honore, quamvis in illo ordine secundarium et infimum locum teneat; ille igitur modus tractandi has res sacras cum veneratione et reverentia, modus quidam adorationis est; unde recte Tharasius in VII Synodo, act. 4, non longe a fine, paulo post illa verba Anastasii, *quod adoratio est emphasis honoris*, ex eis ita infert : *Omnes, qui sacras imagines se venerari confitentur, adorationem autem recusant, a sancto Patre, tanquam hypocritæ redarguuntur*. Idem ergo nos dicimus de adoratione et veneratione rerum sacrarum.

18. Constat igitur, respectivam istarum rerum adorationem posse licite fieri solam ac separatam a perfecta et absoluta latria. Tunc autem dicitur illa adoratio esse una cum adoratione ipsius Dei, vel habitu, ut dixi, vel quia, quantum est ex se, potest conjungi in unum cum adoratione Dei, quamvis contingat per accidens actualiter separari ex libertate operantis, vel certe, quia illemet actus virtute continet adorationem Dei, quatenus propter illum fit, et in illius excellentia fundatur, quamvis in ipsum non tendat, ut in objectum formaliter adoratum; sicut, qui diligit proximum propter Deum, dici potest, ibi diligere Deum, non formaliter, sed virtute, propter quod dicitur ad Rom. 13 : *Qui diligit proximum, legem implevit;* et eodem modo in electione medii dicitur intendi finis, ut loquitur D. Thom., 1. 2, quæst. 12, art. 4. Quin potius, etiam honor Sanctis exhibitus dicitur sæpe in prædicta Synodo tendere in Deum, ut loquitur expresse Leontius, dicta actione quarta, dicens : *Honor, qui Sanctis impenditur, in ipsum recurrit, et, qui Martyrem colit, Deum ipsum colit, et, qui Matrem illius adorat, ipsi honorem assignat,* et similia, quæ etiam leguntur ibidem in epistolis Germ. ad Joann. et ad Thom., et actione quinta, in disputatione Leontii cum Judæo, et actione tertia, in epist. Orientalium, circa finem; et tamen certum est, quando Sancti adorantur formaliter, expresse non adorari Deum, ut objectum, quod adoratur, sed solos Sanctos ipsos; imo neque proxime adorari propter Deum, ut propter immediatam rationem adorandi, sed propter intrinsecam sanctitatem eorum; nam, ut recte dixit Adrianus ibidem, actione 2, in sua epist., circa finem : *Decet Sanctos honor et veneratio propter justitiam eorum*. Nihilominus tamen, quia totus hic honor Sanctorum cedit in Dei honorem, et in Deo radicaliter fundatur, ideo, quando Sancti honorantur, dicitur Deus honorari in illis; ergo multo magis cultus harum rerum sacrarum, qui immediate fundatur in Deo, ut in ratione adorandi, dicetur esse virtualis honor et cultus ipsiusmet Dei.

19. *Adoratio Dei et rerum sacrarum quomodo una, quomodo et sit duplex.* — Ex his ergo satis constat, quomodo sit una adoratio harum rerum sacrarum et Dei, et quomodo etiam sit duplex, diversa consideratione et ratione, per quod sufficienter responsum es

ad principalem difficultatem, supra tactam. Et hinc etiam exponuntur facile omnes locutiones ibi adductæ; nam in eis interdum sermo est de adoratione imaginum, ut exercent imaginum officium, atque adeo, ut in eis adoratur prototypon, ut objectum quod; interdum vero loquuntur de adoratione respectiva; et hoc modo est in universum verum, has res non adorari, nisi ut relatas ad aliud, nec respiciendo ad ipsas ut sic, seu ad naturas earum, sed respiciendo ad excellentiam alterius, saltem ut ad rationem adorandi, et hoc est, quod primo ac principaliter intenditur in illo Concil., quia hoc est, quod per se honestat hanc adorationem. Unde ad primam confirmationem plana est etiam responsio, quia in his rebus dupliciter potest adorari Deus, scilicet, vel implicite, et, ut objectum quo tantum, vel explicite et ut objectum quod, et uterque modus sufficit ad honestam adorationem, et de utroque loquitur Concilium in diversis locis; prior vero ratio per se pertinet, et requiritur ad propriam adorationem harum rerum, quatenus ad illas terminatur, quia illæ non sunt adorabiles, nisi ratione alterius; quod vero simul cum illis adoretur aliud, ut objectum adoratum ut quod, formaliter non pertinet ad adorationem earum, sed concomitanter fieri potest ex perfecta apprehensione et motione adorantis.

20. *Ad secundam confirmationem responsio.* — Hinc ad secundam confirmationem in primis dici potest, VII Synodum, in definitione fidei, cum docet, vel imagines, vel has res sacras esse adorabiles formaliter, loqui de adoratione respectiva et secundaria, tum quia eam expresse a latria distinguit; tum etiam quia hæc est adoratio per se debita his rebus, et quod aliquid aliud attingatur, est quasi accidentarium; et eodem modo intelligi potest Concil. Trident., cum dicit, his rebus esse debitum honorem, et venerationem impertiendam. Neque huic expositioni obstat, quod eadem Concilia subjungunt, honorem his rebus seu imaginibus exhibitum ad prototypa referri, et hæc eadem prototypa in imaginibus adorari, quia hoc totum verificari potest de prototypo, ut est ratio adorandi imaginem, ut jam declaratum est; sicut honor Sanctorum dicitur referri in Deum, et Deum adorari in Sanctis; nam, quod prototypon adoretur in imagine, ut objectum quod, quando formaliter utimur imagine, ut imagine, licet sit verum, non est tamen de fide certum, neque existimo, ibi esse definitum. Unde dicitur secundo, Concilia hæc, solum id definire, quod per se pertinet ad fidem et ad defendendam legitimam adorationem harum rerum a calumniis hæreticorum; hoc autem in duobus vel tribus consistit. Primum est, quod res vere ac proprie et sub aliqua honesta intentione adorantur. Secundum est, quod non adorantur ratione sui, sed ratione alterius; unde fit tertio, ut totus honor harum rerum ad aliud referatur, quod in ipsis aliquo modo adoratur, et hæc tantum sunt omnino certa; reliqua vero relinquunt Concilia disputationi Theologicæ, scilicet, an res illa, quæ est ratio adorandi aliam, simul cum illa, et in illa adoretur, ut quod, vel tantum ut quo; et quando adoratur ut quod, an fiat uno actu interiori, vel duobus; et an ita semper fiat, vel solum aliquando; insinuant tamen prædicta Concilia, in illa ratione et explicatione, quam subdunt post definitionem suam, quotiescumque adorantur imagines, ut sunt imagines, in eis adorari exemplaria, etiam ut res primario adoratas; non tamen inde sequitur, idem atque eodem modo fieri, quandocumque adorantur res sacræ aut ipsæmet imagines, quatenus quædam res sacræ sunt, ut in superioribus explicatum reliquimus. Ex illis ergo definitionibus nihil colligi potest diversum a doctrina tradita.

DISPUTATIO LXXXII.

DE PRÆPARATIONE AD MISSAM NECESSARIA, ET DE VESTIBUS SACRIS.

1. Postquam dictum est de tempore et loco, quæ magis extrinsecus circumstant actionem sacrificandi, explicandæ sequuntur aliæ circumstantiæ vel cæremoniæ, quæ magis intrinsece ipsimet actioni sacrificandi adjunguntur. Sed prius quam ad hæc accedamus, explicare oportet, quomodo sacerdos parare se debeat, ut convenienter dispositus ad altare Dei sacrificaturus accedat. Potest autem hæc dispositio requiri, aut ex parte animi, aut ex parte corporis, et de utraque aliquid sumendum est ex dictis superioribus, de dispositione ad communionem sacramenti Eucharistiæ necessaria; aliquid vero addendum est tanquam hujus loci proprium. Quia ergo sacerdos sacrificaturus, communicaturus etiam est, ante omnia necesse est, ut sine conscientia peccati mortalis accedat; ita ut, si talem conscientiam prius habeat, confessionem præmittat, si potest,

vel, si non potest, saltem contritionem habeat cum proposito confitendi cum primum possit, juxta tractata in superioribus. Præter hanc autem dispositionem nulla alia spiritualis præparatio occurrit, quæ simpliciter necessaria sit ex præcepto, præter voluntatem, et intentionem rite et honeste sacrificandi, quia neque ex sola rei natura aliquid aliud colligi potest, neque invenitur aliquod speciale præceptum positivum, quod aliquid hujusmodi præscribat, ita ut ejus transgressio peccatum sit; nonnulla enim, quæ in Missali designantur, solum pertinent ad quandam directionem et consilium, quod observare, optimum quidem erit; nihil tamen peccabunt, si omittantur, secluso contemptu, maxime, si aliqua alia præparatio præmittatur, quæ juxta uniuscujusque consuetudinem, magis eum possit ad devotionem juvare; hoc enim servare debent sacerdotes omnes, ut sacrificium hoc, debita religione et pietate, celebrare possint, ut recte docet S. Germ., in Theoria rerum Ecclesiasticarum, cujus rei illustre exemplum legi potest apud Dionys., epist. ad Demoph. Addit vero Innocent., lib. 1 de hoc myst., cap. 47, celebrantem debere quosdam Psalmos et orationes præmittere; sed, ut dixi, de hoc non invenio expressum præceptum, sed consilium; solum potest quoad hanc partem superesse quæstio de præmittenda recitatione divini officii, quam statim tractabimus. Rursus ex eodem principio, quod sacerdos sacrificaturus, communicaturus etiam est, quod ad corpus pertinet, necesse est, ut jejunus accedat, in quo servanda sunt, quæ superius de communione annotavimus, et quæ addidimus disput. 80, quod sacerdos, bis sacrificaturus eodem die, non debet etiam calicis purificationem accipere in priori Missa; nihil enim aliud speciale hic occurrit addendum, quia neque majus, neque minus jejunium requiritur ad sacrificandum quam ad simpliciter communicandum, neque specialis aliqua pœna ipso jure imposita est sacerdoti non jejuno sacrificanti, quamvis deponi interdum, vel excommunicari præcipiatur, in Concil. Brac. II, can. 10, Tolet. VIII, can. 2, c. Nihil, 7, q. 1. Deinde necessaria est ea dispositio corporis, quæ excludat omne periculum irreverentiæ, vel relinquendi inchoatum sacrificium; et ideo in c. Communiter, 14 dist., et 2, quæst. 7, per totam, excluduntur ab hoc munere sacrificandi omnes illi, qui caducum morbum, aut capitis vertiginem, aut similem ægritudinem patiuntur; et idem est de eo, qui patitur periculum vomitus, aut aliquid hujusmodi, quia tunc injuria fieret tanto mysterio, cum tali dispositione sacrificando. Unde in illis juribus cavetur, ut qui tali morbo caduco laborant, non solum, ut prius curentur, sed etiam, ut, postquam convaluerint, prius quam ad altare accedant, per annum probentur. Quod servata proportione in aliis ægritudinibus observandum est, in quibus tale periculum intercedit; ubi vero nullum periculum est, sed horror quidam, ut in lepra et similibus, non omnino prohibetur hoc ministerium, sed solum, ut non publice, sed occulte fiat, ut supra diximus, de communione agentes. Quocirca necessarium etiam est, ut decens munditia corporalis adhibeatur, quantum recta ratio dictat; et ideo juxta Missalis regulas sacerdos celebraturus manus corporaliter lavat; nam licet id etiam fiat in significationem spiritualis munditiæ quam habere debet, ut notat Innocentius, lib. 1 de hoc myst., cap. 46, tamen hoc etiam fit propter ipsam corporalem munditiam, et omitti facile non debet, quamvis non videatur illa sufficiens materia rigorosi præcepti. Igitur nulla alia corporalis dispositio necessaria est, præter eam, quæ in sacris vestibus posita est; de quibus erit altera pars hujus disputationis.

SECTIO I.

Utrum teneatur sacerdos præmittere divinum officium ante Missam.

1. *Sententia quædam valde communis.* — In hac dubitatione est sententia valde communis, esse peccatum mortale dicere Missam ante recitatum saltem Matutinum officium. Ita tenet Vervecensis, a Sylvest. citatus; tribuitur etiam Palud. in 4, dist. 13, quæst. 2, art. 2, concl. 2, ubi solum dicit, non debere Missam dici, nisi post dictum Matutinum; idem vero inferius subdit de Prima, quod est signum ipsum non intellexisse, hanc esse obligationem sub peccato mortali. Clarius tenuit hoc Antonin., 2 part., tit. 13, c. 4, § 1; Gabriel, lectione 13 in can.; Angel., verb. Missa, n. 42; et Armilla, verbo Horæ canonicæ, num. 18; et Summistæ frequentius, his verbis. Idem tenet Navar., lib. de Oratione, cap. 3, num. 70, ubi potius videtur dicere, contrarium in rigore juris esse verum, *quamvis non auderem* (inquit) *id consulere, neque facere sine gravi causa.* In capite autem 21, num. 30, illud dictum declarat de hora prima;

de Matutina autem dicit, se sequi opinionem communiorem, limitando illam, ne procedat, quando aliqua justa causa id fieret. Eamdem opinionem tenet Marcel., referens plures canonistas, lib. de Horis canonicis, cap. 42. Fundantur hi auctores in consuetudine Ecclesiæ, quam satis ostendunt tot graves auctores, et ex usu constat. Certum est autem consuetudinem habere vim legis, et consequenter in re gravi obligare sub mortali; quod autem talis sit hæc res, de qua agimus, probatur, quia gravitas materiæ judicio prudentum pensanda est; sed communiter sapientes in hac materia judicant, rem hanc esse gravem. Item, quia ex institutione Ecclesiæ, Matutinum est officium nocturnum; Missa vero diurnum; ergo inversio hujus ordinis ex se est culpabilis, et contra rationem; ergo adjuncta consuetudine Ecclesiæ, erit gravis transgressio. Accedit, quod in Missali Romano prius traditur regula, ut Missa dicatur Matutino saltem absoluto, et postea inter defectus Missæ numeratur, si celebrans non dixit Matutinum cum Laudibus; non videntur autem ibi numerari, nisi graves defectus.

2. *Secunda opinio.*—Secunda sententia est, esse quidem obligationem aliquam præmittendi Matutinum ante Missam, quando commode potest, et nulla est rationabilis causa invertendi hunc ordinem; nihilominus, si id fiat, etiam sine legitima causa, non esse peccatum mortale, sed veniale, quia nullum est sufficiens fundamentum ad asserendum, in ea transgressione, aut inversione ordinis esse majorem gravitatem, quia neque de præcepto satis constat, neque res est adeo gravis. Unde, si ex aliqua rationabili causa id fiat, juxta hanc opinionem nulla erit culpa, etiam venialis; erit autem sufficiens causa, si instat hora dicendi Missam, et populus, vel aliqua persona gravis expectat, vel commodum tempus ad Missam dicendam elabitur, vel alia similis. Ita tenet Soto, lib. 10 de Instit., q. 5, art. 4, et in 4, distinct. 13, quæst. 2, art. 2; et in idem inclinat Sylvest., verb. Missa 1, quæst. 6, quamvis subdubitans; antiquiores vero de hoc nihil dicunt; in eo autem huic sententiæ favent, quod agentes de obligationibus sacerdotum, et de peccatis, quæ in celebratione Missæ committi possunt, nunquam hujus meminerunt.

3. *Prima responsio.* — Ut veritatem explicemus, distinguamus, inter privatam officii recitationem, quæ secreto a particulari persona, quæ Missam dictura est, vel privatam vel solemnem, et publicam recitationem officii, quæ fit in choro ante Missam solemnem.

4. Dico primo : nullum est præceptum obligans sub peccato mortali singulos sacerdotes ad recitandum Matutinum prius quam sacrificium Missæ offerant, sive privatim, sive solemniter Missam cantando. Probatur, quia certum est, tale præceptum, neque a Christo, neque ab Ecclesia, esse unquam expresse traditum. Quod vero nec consuetudine sit introductum, ita declaratur; nam tribus modis possumus hos duos actus considerare. Primo, quatenus unusquisque eorum postulat certum ac definitum tempus, ut recte fiat; fieri enim potest, ut ad dicendam Missam ante Matutinum, vel illa nimium anteponatur, vel hoc nimis postponatur, et inde aliqua culpa contrahatur. Sed hæc consideratio nihil ad præsentem considerationem refert, quia, si aliquod peccatum in hoc intervenit, est valde per accidens ad inversionem ejus ordinis, de quo agimus; nam, si sacerdos peccat, noctu Missam inchoando, solum propter anticipationem, nihil minus peccabit, sive dixerit Matutinum, sive non. Addo, ex hoc præciso titulo, nunquam peccari mortaliter, si utraque actio intra legitimum tempus fiat, id est, si Missa a summo mane usque ad meridiem; Matutinum vero ante lapsum totum naturalem diem, pro quo currit obligatio, dicatur. Secundo possunt illæ duæ actiones considerari, ita ut una sit veluti dispositio, et veluti præparatio ad aliam, scilicet, recitatio Matutini ad Missam ; et quidem, si sub hac ratione esset latum præceptum, materia ejus esset satis gravis, et transgressio ejus per se esset peccatum mortale; nam hac ratione est peccatum mortale dicere Missam, non servato jejunio, quia illa observatio præcepta est tanquam gravis quædam dispositio; et similiter est peccatum mortale, dicere Missam sine vestibus sacris, quia hoc etiam præceptum est ad corporis conveniens ornamentum seu dispositionem; ergo si recitatio Matutini esset præcepta ut dispositio prævia, esset sine dubio materia gravis ejus transgressio. Nullo autem sufficiente, imo nec probabili fundamento ostendi potest, hoc esse sub hac ratione præceptum, neque auctores supra citati ita præceptum hoc explicant, quia nec ex sola consuetudine id sumi potest, sed ad summum, solere talem ordinem inter duas illas actiones servari, quod potest fieri sine eo quod una earum intelligatur esse dispositio ad alteram, sicut inter ipsas horas cano-

nicas una prius est dicenda quam alia, non quia sit dispositio ad illam, sed ratione ordinis. Et quidem Navarr. supra dicit, recitationem Matutinæ et Primæ disponere hominem ad Missam devotius et reverentius dicendam, et in ultimo loco ait. Ecclesiam, dum ad Missam, majorem attentionem et præparationem requirit, quam ad aliud Ecclesiasticum officium, per hoc satis significare, ut horæ, saltem nocturnæ, sint quædam præparatio ad Missam, quia nullam aliam præparationem præfixit Ecclesia faciendam. Sed hoc leve indicium est ad præceptum sub hac ratione constituendum, quia, licet demus, hanc recitationem per se conducere ad majorem devotionem, tamen Ecclesia non præcipit quidquid ad dicendam Missam cum majori devotione potest conducere, neque hanc præparationem unquam specialiter designavit; nam licet in Missali de hoc admoneantur sacerdotes, tamen ibi nullum est verbum præceptivum; et ex modo, quo illa regula proponitur, constat, nihil ibi novum statui, sed solum declarari, et proponi, quod fieri solet, et expedit; imo ibidem clarius admonentur sacerdotes, ut prius aliquantulum vacent orationi, et tamen illud non intelligitur esse præceptum, sed consilium. Tandem recitatio divini officii per se non est instituta, ut sit dispositio, vel præparatio ad Missam, sed propter se præcipitur ad publicam orationem in Ecclesia faciendam; non est ergo, cur sine majori fundamento dicamus, esse sub hac ratione præceptam, quia, licet aliquid ad hoc conferat, tamen aliis etiam modis potest animus convenienter præparari. Et confirmatur tandem, nam, si hæc recitatio esset præcepta ut necessaria dispositio, non liceret, ob solam ægritudinem, vel aliam similem ordinariam causam, dicere Missam sine tali præparatione: sicut non licet dicere, non servato jejunio, etiam si quis ob ægritudinem non possit jejunus ad Missam accedere. Est autem certum apud omnes, quod, si quis ob capitis debilitatem, vel similem causam, ab obligatione recitandi officium excusetur, nihilominus posse Missam dicere : ergo, etc. Tertio modo possunt illæ duæ actiones considerari, solum quoad ordinem, id est, quod oporteat in ordine et successione temporis unam aliam præcedere, non solum ob causalitatem, sed ex præcisa ratione ordinis, sicut ordinantur horæ canonicæ inter se. Et neque sub hac ratione intervenit hic tale præceptum. Primo quidem, quia nulla potest hic ostendi consuetudo, quæ vim præcepti habeat; nam, ut consuetudo inducat præceptum, non solum est considerandum, quid fiat, sed etiam, qua ratione vel animo fiat; in præsenti ergo verum est, regulariter solere dici Matutinum ante Missam; tamen hoc non fit, ut servetur ordo inter illa duo, sed ut singula suis temporibus accommodate fiant; ex quo per accidens consequitur, ut frequentius Matutinum dicatur ante Missam; ex hac ergo consuetudine non potest colligi, ordinem ipsum esse præceptum, cum non fuerit per se intentus. Quod autem consuetudo hæc talis sit, patet primo ex ipsa rei natura, supposita institutione, quia unum officium nocturnum est, aliud diurnum. Secundo, quia, ut Soto ait, divinum officium non habet ordinem per se cum sacrificio Missæ, neque ex ullo principio constare potest, consuetudinem eo animo esse introductam, ut ille jam ordo sit per se. Tertio, quia consuetudo sub ea apprehensione et ratione non est recepta; nam plures viri docti et timorati illam negant sub tali ratione, ut Sylvester etiam notavit; quapropter non sufficit plurium Doctorum auctoritas ad talem consuetudinem sub tali ratione persuadendam, quia neque ab eis sufficienter probata est, neque etiam modus ejus satis videtur ab illis perspectus, et examinatus. Quare hic uti possumus testimonio ejusdem Navarri, in c. Placuit, dist. 6, num. 186, dicentis, non esse credendum multis auctoribus asserentibus aliquam consuetudinem, nisi ab eis probetur. Secundo licet daremus, illam consuetudinem esse introductam directe ratione ordinis, nihilominus ejus transgressio per se non esset peccatum mortale, quia ordo ille non est res magni momenti; neque enim ad cultum Dei multum spectat, neque ad reverentiam sacramenti, neque ad aliquem alium gravem finem, qui ad Dei, vel proximi charitatem pertineat. Præsertim, cum solum agamus de officio et sacrificio privatim factis, ex quorum mutatione quoad ordinem, per se non sequitur scandalum, neque aliud grave incommodum. Nam quod Navarrus ait, hanc opinionem præbere occasionem valde indevote et indecenter recitandi Matutinum interdiu, etiam post prandium et meridiem, hoc, inquam, non ita est; nam opinio hæc nullam præbet hujusmodi occasionem; si autem aliquis ex malitia sua illam sumat, erit scandalum passivum, non activum; alias idem dici posset de cæteris horis, quæ matutino tempore dicendæ sunt. Adde, illam etiam se-

rotinam recitationem Matutini, secluso contemptu, non esse peccatum mortale; ergo multo minus transgressio hujus ordinis erit peccatum mortale propter illam occasionem. Tandem magis per se est ordo præscriptus inter Matutinum et cæteras horas canonicas, quam inter Matutinum et Missam; sed recitare alias horas ante Matutinum, non est peccatum mortale ex objecto, ut omnes docent, quia illa inversio præcise sumpta est materia levis. Major patet, quia horæ canonicæ sunt ejusdem rationis, et componunt unum officium inter se, non autem cum Missa.

5. *Primum consectarium.*—Ex his vero duabus ultimis rationibus sequitur, si admittamus consuetudinem sub hac posteriori ratione, esse peccatum veniale, illam transgredi sine legitima causa. Si vero eam negamus sub prædicta ratione, ut mihi quidem probabilius videtur, dicendum consequenter est, ex vi talis ordinis, aut immutationis ejus, nec peccatum veniale esse, dicere Missam ante Matutinum, etiam sine legitima causa, quia in hoc, neque contra, neque præter præceptum fit ex hoc præcise capite; aliunde vero non excusabitur quis a culpa veniali, quia, scilicet, irrationabiliter, et sine causa nimium postponit Matutinum officium.

6. *Secundum consectarium. — Tertium. — Quartum. — Ultimum.* — Secundo sequitur, multo certius esse, si ex rationabili causa hoc fiat, nullum esse peccatum, etiam veniale, ut fere omnes docent, etiam auctores primæ opinionis, quamvis fortasse illi graviorem causam requirerent; ego vero existimo mediocrem sufficere, illam scilicet, quæ satis esset ad differendam Matutini recitationem toto illo tempore absque culpa veniali, vel aliam similem, ut supra exemplis insinuatum est. Et confirmatur : nam etiam invertere ordinem inter illas horas canonicas, si ex aliqua causa rationabili fiat, excusatur etiam a veniali culpa. Tandem interdum dici potest Missa non dicto Matutino, ex causa, quæ excuset ab illo dicendo, non solum ante, sed etiam post Missam; ergo multo magis poterit hoc excusare moralis impotentia dicendi illud ante Missam, quamvis postea dicendum sit. Unde infero tertio, licet contingat, male fecisse sacerdotem, nimium differendo Matutinum officium, tamen, si post illam negligentiam occurreret occasio dicendi Missam, nec possit commode expectare, donec Matutinum recitet, tunc sine nova culpa posse dicere Missam prius, et postea recitare Matutinum, quia jam tunc sufficiens causa ad illam majorem dilationem est, ne amittat opportunitatem dicendi Missam. Quarto colligitur, multo minus peccare sacerdotem, si celebret, non dicta Prima, quod quidem de peccato mortali non est dubium, ut docent etiam Sylv., Soto, et Navarr., d. cap. 25, num. 79, quamvis nonnulli Summistæ videantur contrarium docere, ut Navarr. aliis locis refert, sed sine fundamento, ut a fortiori patet ex dictis. De peccato autem veniali aliqui dubitant; sed nihil est quod timeatur, per se loquendo, id est, si divinum officium suo tempore persolvatur, quia de alio ordine nullum est præceptum, nec consuetudo, neque est res tanti momenti. Ultimo infero, si e contrario totum officium, etiam Completorium, recitetur, et Missæ postea dicantur, per se loquendo nullum esse peccatum, id est, si alias divinum officium ex legitima causa anteponatur, quia, hoc stante, in reliquo nulla est indecentia vel irreverentia, quod postea fiat sacrificium. Nec refert, quod juxta communem consuetudinem non soleat ita fieri, quia hæc consuetudo non est per se propter ordinem, sed quia aliunde, quasi ex natura rei, consequitur, ut moraliter et frequenter ita fiat, et hoc bene declarat, quod de priori consuetudine prius dicebamus.

7. *Ultima conclusio.* — Ultimo dicendum est, si loquamur de publica recitatione, seu cantu divini officii in choro, etiam hoc modo non habere per se ordinem cum Missa; nihilominus tamen regulariter non posse publicam et solemnem dici Missam diei ante recitatum in choro Matutinum, imo neque ante Primam, sine gravi culpa. Prior pars constat ex dictis, quia officium Missæ est officium distinctum ab horis canonicis, tam in choro, quam extra chorum, et tam in Missa et officio solemni, quam in privatis. Ergo nulla est ratio, cur ordo per se requiratur inter ipsa. Altera pars probatur, quia in hoc officio publico multo magis necessarium est, ut horæ canonicæ dicantur suis definitis temporibus, quæ notabiliter postponere, vel anteponere contra receptam Ecclesiæ consuetudinem, grave peccatum est, nisi aliqua rationabilis causa excusaret, quia ad commune bonum, et bonum regimen Ecclesiæ spectat, ut hic publicus cultus Dei, statutis temporibus et debito ordine fiat; idemque in superioribus dixi de solemni et publica diei Missa. Si autem Missa diceretur ante Matutinum in hoc publico officio, non posset non

immutari notabiliter hic ordo, et tempus præscriptum ad Missam vel Matutinum; ergo ex hac parte esset culpa gravis; et ita sentiunt communiter auctores, et sine dubio generaret grave scandalum, si aliter fieret, quod est signum, hanc existimari communiter rem gravem. Sed intelligendum hoc est de his Ecclesiis, in quibus est obligatio, et recepta consuetudo dicendi in choro publicum officium; nam, ubi non est talis obligatio, nihil vetat dicere Missam solemnem absque prævia recitatione officii in choro, quia, ut dixi, inter hæc non est ordo per se, et ideo, cessante unius obligatione, potest aliud ministerium solum suo tempore fieri. De his etiam Ecclesiis, in quibus est hæc obligatio, hoc intelligendum est, regulariter, ac moraliter; in aliquo enim raro casu posset id fieri sine culpa, duabus servatis conditionibus, scilicet, quod vitetur scandalum, vel aliqu... ...vis et publica causa intercedat.

SECTIO II.

Utrum convenienter sit in Ecclesia institutum, ut sacerdos ad hoc sacrificium offerendum vestibus sacris induatur.

1. *Hæreticorum quorumdam sacra vestimenta rejicientium error.* — Hæretici, dicti Waldenses seu Pauperes de Lugduno, quos novi hæretici imitati sunt, usum sacrorum vestimentorum rejiciunt, tum quia Christus Dominus absque vestimentorum apparatu, sed communibus vestibus utens, hoc sacrificium instituit et obtulit; tum etiam quia omnes Ecclesiæ benedictiones, vel consecrationes putant esse superstitiosas, et nullius momenti, aut efficaciæ. Quidam vero eorum, quamvis dicant, harum vestium usum non esse malum, dicunt tamen esse indifferentem, neque potuisse ab Ecclesia institui seu præcipi, ut necessarium ad recte et sine peccato hoc munus exercendum, de quo dicemus sectione sequente.

2. *Prima conclusio. — Probatur.* — Dicendum ergo primo, potuisse Ecclesiam instituere peculiares vestes, quibus sacerdotes utantur in sacris ministeriis, distinctas ab illis, quibus communiter induuntur, quibusque uti non liceat extra sacrum ministerium, convenienterque fecisse Ecclesiam, utendo hac potestate. Utrumque horum probatur primo ex antiquissimo usu Ecclesiæ; cœpit enim horum vestimentorum usus fere a temporibus Apostolorum. Nam Anacl. Pap., successor Clem., et III vel V a Petro, harum vestium mentionem facit in epist. 1 decret. : *Episcopus* (inquit) *ministros secum habeat sacris indutos vestimentis;* Stephan. autem 1, epist. 1, sic scribit : *Vestimenta Ecclesiastica, quibus Domino ministratur, cultusque divinus omni cum honorificentia, et honestate a sacerdotibus reliquisque Ecclesiæ ministris, celebratur, et sacra debent esse et honesta, quibus aliis in usibus, cum Deo ejusque servitio consecrata et dedicata sint, nemo debet frui, quam in Ecclesiasticis, et Deo dignis officiis, quæ neque ab aliis debent contingi, nisi a sacratis hominibus;* et habetur in can. Vestimenta, de Consec., dist. 1; et ejusdem decreti meminit Damasus, in Pontificali, cap. 24, et omnes antiqui auctores, qui de rebus Ecclesiast. scribunt; refert etiam Beda, lib. 1 Hist., cap. 29, et Joan. Diaconus, lib. 2 Vitæ Gregorii, cap. 57, Greg. Papam, inter alia dona, misisse in Angliam vestimenta sacerdotalia et clericalia; et idem Beda ibidem refert, Carolum Magnum Ecclesias ornasse vasis ac vestibus sacris, ita ut neque janitoribus liceret communi habitu in Ecclesia ministrare; et Theodor., lib. 3 Hist., cap. 27, meminit cujusdam vestis sacræ, quam Constant. Macario Episcopo misit. Hieron. etiam, lib. 1 cont. Pelag., scribit, Episcopos, presbyteros, et omnem clerum in sacrificii administratione candidis vestibus uti solere; et epist. 3 ad Heliodor., refert Nepotianum morti vicinum avunculo dixisse : *Hanc tunicam, qua utebar in ministerio Christi, mitte dilectissimo mihi ætate Patri, fratri, collegæ,* etc. Ubi Marian. Victorius, vestem illam casulam vel planetam fuisse, interpretatur. Idem Hier., in cap. 54 Ezech. : *Religio* (inquit) *divina alterum habitum habet in ministerio, alterum in usu vitaque communi.* Similiter Chryst., hom. 83 in Matth., vestium sacrarum mentionem facit, et in Liturgia ponit orationes, quas dicit sacerdos, cum sacras vestes induit. Denique in Concil. Later. sub Innoc. III, cap. 9, et habetur in cap. 2 de Custodia Eucharistiæ, dicuntur hæc vestimenta, sacra, et nitida ac munda conservari præcipiuntur. Et Concil. Trident., sess. 22, cap. 5, harum vestium usus probatur, et naturæ hominum conformis esse dicitur. Secundo potest hæc veritas confirmari exemplo veteris Testamenti, in quo Deus propria et sancta vestimenta instituit, quibus sacerdotes et ministri Dei in templo, et sacrificiis Domini uterentur, ut constat Exod. 28; ergo

multo magis (ut recte colligit Ivo Carnotensis, epist. 124) in lege nova oportuit sacerdotes uti sacris vestimentis ad divinum cultum et ministerium, et præsertim ad consecrandum corpus et sanguinem Domini. Quin potius vestimenta illa vetera fuisse typos et figuras nostrorum sacerdotalium vestimentorum, declarant late graves et antiqui auctores, qui de eis scribunt, ut statim referemus. Est autem differentia inter veterem et novam legem, quia in illa, sicut Deus ipse immediate instituit ritus omnes, et speciales cæremonias, ita etiam singula vestimenta sacerdotalia ipse præscripsit; in nova autem lege, quæ est lex libertatis et spiritus, per se solum instituit ea, quæ sunt de substantia sacrificii, et sacramentorum, potestatem vero instituendi et determinandi reliqua Ecclesiæ commisit; illi ergo data est potestas instituendi, seu designandi hujusmodi vestimenta; quæ cum non sit frustra data, sed in Ecclesiæ ædificationem, convenientissimus fuit usus ejus, quem in Ecclesia esse conspicimus. Et confirmari etiam hoc potest ex usu omnium gentium; nam eo modo, quo templa et sacrificia habuere, vestibus etiam peculiaribus et suo modo sacris seu religiosis, ad id muneris utebantur, ut licet colligere ex Plinio, lib. 19, cap. 1, et ex illo Virgilii, lib. 12 Æneidos : *Puraque in veste sacerdos.* Tertio accedit naturalis, seu litteralis ratio, quæ, Exod. 28, insinuatur illis verbis : *Faciesque vestem sacram Aaron fratri tuo in gloriam et decorem.* Pertinet enim ad splendorem et decorem cujusvis sacri ministerii, et præsertim tanti sacrificii, ut non fiat tantum veste vulgari et communi, sed ut ipso exteriori apparatu, et sacris indumentis, indicetur, actionem illam non esse communem et vulgarem, sed sacram. Etenim, si absque sacris indumentis, communi modo et vulgari fieret, vilesceret quodammodo, præsertim apud homines rudes et sensibiles, qui non facile distinguunt pretiosum a vili; igitur ad decorem, et debitum honorem hujus sacrificii conveniens fuit hæc institutio. Quarto accedit etiam ratio mystica; nam hæc sacra indumenta non tantum ad ornatum, sed etiam ad significationem instituta sunt, quæ interdum moralis est. Sunt enim hæc ornamenta (ait Ivo Carnotensis, serm. de Rebus Eccl.), virtutum insignia quibus, tanquam scripturis, utentes admonentur, quid debeant appetere, quid vitare; et Innoc., lib. 1 de hoc myst., c. 64 : *Ista* (inquit) *sunt arma, quæ Pontifex debet induere, contra spirituales nequitias pugnaturus.* Et infra : *Attendat ergo sacerdos studiose, ut signum sine significato non ferat, et vestem sine virtute non portet,* etc. Ac denique Hier., dicto cap. 44 Ezech., ait, his vestibus significari, debere sacerdotes munda conscientia, et virtutum vestibus ornata, Domini sacramenta tractare. Interdum vero hæc significatio est mystica seu tropologica; verbi gratia, alba vestis significat illam, qua Herodes Christum illusit, etc.

3. *Secunda conclusio. — Sacerdotum sacrificantium vestes præcipuæ sex sunt.* — Dico secundo, usum horum vestimentorum, prout de facto est in Ecclesia, esse convenientissimum, ac decentissimum. Ut hoc declaremus, supponendum est primo, sex esse vestes præcipuas, pro sacerdotibus sacrificantibus institutas, scilicet, amictum, albam, cingulum, manipulum, stolam seu orarium, et casulam seu planetam, quæ omnes numerantur in Concil. Rhem., cap. 4, apud Burch., lib. 2, cap. 50. Ex quibus omnibus recte compositis resultat gravis quidam ac decens ornatus sacerdotis ad sacrificandum accedentis, quod in hujusmodi vestimentis primum omnium considerari debuit; nam hoc est veluti primum fundamentum et litteralis ratio horum indumentorum. Sed ultra hoc habent hæc omnia optimas et sacras significationes, tum in ordine ad mores, tum in ordine ad Christi passionem, quas late exponunt Innocentius III, lib. 1 de hoc mysterio; Rupertus, lib. 1 de Divin. offic., a cap. 18; Alcuin., lib. de Divin. offic., cap. de Vest. sacris; Hugo de S. Vict., lib. 2 de Sacram., part. 4, et alii. Ex quibus, quæ ad mores pertinent, illæ videntur esse propriæ, quæ in orationibus illis indicantur, quas Ecclesia dicendas instituit a sacerdote, quando singulis vestibus prædictis induitur. Primum ergo indumentum est *amictus,* cujus meminit etiam Innocentius III, in epistola decretali ad Patriarcham Constant.; per quem significatur fiducia seu spes, qua debet sacerdos accedere ad offerendum Deo tantum sacrificium. Unde orat : *Impone, Domine, capiti meo galeam salutis,* etc. Galea enim salutis metaphorice spem significat, ut ex Paulo sumitur ad Eph. 6, et clarius 1 ad Thessal. 5 : *Induti loricam fidei et charitatis, et galeam spem salutis;* sub spe autem fides subintelligitur, quia ipsa est sperandarum substantia rerum. Addit etiam Hugo Vict., lib. 2 de Sacram., part. 4, quia amictus per humeros ponitur,

operum fortitudinem signari. *Alba*, de qua mentio etiam fit in dict. epist. Innoc. III, et in Concil. Carth., cap. 41, munditiam cordis, atque adeo totam hominis justitiam indicat, et ideo orat sacerdos : *Dealba me, Domine, et munda cor meum*, etc. Ac propterea etiam totum hominem vestit, et usque ad talos extenditur, in quo perseverantia etiam usque ad finem significari dicitur, ut Alcuin. et alii supra citati notant. *Cingulum* carnis continentiam et castitatem indicat; cingit enim lumbos, astringit et mortificat, ut ait Hier., Psal. 132, unde in oratione ait sacerdos : *Præcinge me, Domine, cingulo puritatis*, etc., unde Innoc., lib. 1, cap. 45 : *Circa lumbos debet accingi, ut restringat concupiscentiam, juxta id quod Veritas ait : Sint lumbi vestri præcincti.* Addit etiam Alcuin., per cingulum, quo *alba* restringitur, ne supra pedes defluat, et gressum impediat, significari prudentiam et discretionem, sine qua, quæ videntur esse virtutes, facile in vitia transeunt. *Manipulum* cordis compunctionem, veramque pœnitentiam indicat, quam sacerdos ad altare deferre debet, unde orat : *Merear, Domine, portare manipulum fletus et doloris*, etc. Quod recte declarari potest ex eo quod Beda, in Martyrol., 14 kalend. Augusti, refert, S. Arsenium propter copiam et affluentiam lacrymarum, quas perpetuo effundebat, mappulam, seu sudarium semper ad manum habuisse, quo fletum abstergeret; hanc ergo mappulam significat manipulum, quod in sinistro brachio collocatur, ut dextera manus expedita sit ad reliquas actiones præstandas. Unde Stephan. Heduens., lib. de Sacram. altar., c. 10 : *Mappula, qua solent siccari stillicidia oculorum, excitat nos ad vigilandum.* Addit Amal., lib. 2 de Eccl. offic., cap. 24, in manu sinistra portari, ut ostendatur in temporali vita tædium nos pati superflui amoris et carnalis dilectionis, et esse veluti sudarium, quo detergamus sordes, etc. Stola in antiquis Patribus et Concil. *orarium* appellatur, ut patet ex Concil. Brach. I, cap. 27, ubi diaconi præcipiuntur deferre orarium super scapulas; et in Concil. Brach. III, can. 3, dicitur, sacerdotem utroque humero orario ambiri; ut, qui imperturbatus præcipitur consistere inter prospera et diversa, virtutum semper ornamento utrobique circumseptus appareat; et infra præcipitur sacerdoti, ut sacrificium oblaturus, aut sacramentum corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi sumpturus, non aliter accedat, quam orario utroque humero circumseptus; ita ut de uno eodemque orario cervicem pariter et utrumque humerum premens, signum in suo pectore præparet crucis. Et in Concil. Laod., cap. 22 et 23, et habetur in c. Non oportet, dist. 13, prohibentur subdiaconi orario uti; solum enim diaconis conceditur, de quibus dicitur, Concil. Tolet. IV, cap. 39 : *Unum orarium oportet levitam gestare in sinistro humero, propter quod orat, id est, prædicat. Dexteram autem partem oportet habere liberam, ut expeditus ad ministerium sacerdotale discurrat.* Unde Alcuin. supra, et Rab., lib. 1 de Institut. Clericorum, cap. 19, putant orarium esse dictum, quod oratoribus seu prædicatoribus Evangelii concedatur. In Concil. item Aurel., can. 22, prohibentur monachi habere in monasterio orarium; quamvis Glossa in cap. Monacho, 27, quæst. 1, per orarium ibi mulierum ornamentum significari dicat, nescio tamen quo fundamento; nullo enim alio loco illa significatio reperitur, et recte intelligi potest, prohiberi monachis usum orarii in suis domibus, scilicet extra sacra ministeria. Solum obstare potest, quia in cap. Ut presbyt., 17, quæst. 4, ex Concil. Tribur., præcipitur presbyteris, ut nunquam incedant, nisi stola, aut orario induti. Sed ibi non videtur orarium sumi pro sacra stola, de qua nunc agimus, sed pro sacerdotali veste honesta et talari, ut sumitur etiam in Concil. Magun., sub Carolo, cap. 28, ubi monentur presbyteri, ut sine intermissione utantur orariis, propter differentiam sacerdotii dignitatis. Et eodem modo in c. 27 Trul., et habetur in cap. Nullus, 21, quæst. 4, clerici admonentur, ut stolis induti incedant. Itaque stola sacra, de qua nunc agimus, proprie significat suave jugum Christi. Unde in ordinatione sacerdotis, cum ei stola imponitur, dicitur : *Accipe jugum Domini;* et quia per obedientiam ad Christum restituendus est homo in eum statum, quem per inobedientiam amisit, ideo sacerdos, quando sibi stolam imponit, orat : *Redde mihi, Domine, stolam immortalitatis, quam perdidi*, etc.

4. *Jugum Christi duplex, crucis scilicet et amoris.* — Ultimum indumentum est casula seu planeta, quæ ex omnium sententia charitatem significat, quæ cunctis virtutibus supereminet, easque protegit et illustrat, et quia undique integra est, unitatem fidei designat, ait Innocent., lib. 1 de Myst. Miss., cap. 58; et Rupert., lib. 1 de Divinis officiis,

cap. 12. Tamen ut constat ex oratione, quæ dicitur, cum casula induitur, etiam illa jugum Domini significat: sic enim orat sacerdos : *Domine, qui dixisti Apostolis tuis : Jugum meum suave est, et onus meum leve, fac, ut istud portare sic valeam, quod tuam gratiam consequar.* Sed diversa fortasse ratione; nam stola significat jugum Christi, planeta jugum amoris; illa patientiam et fortitudinem, quæ ad jugum illud ferendum necessaria est, hæc vero suavitatem et dulcedinem jugi hujus, quæ ex charitate provenit, significat; et hæc de morali significatione. Si ad Christum Dominum hæc referantur, amictus significare censetur, vel linteum illud, quo Judæi Christi faciem velabant, dicentes : *Prophetiza quis est, qui te percussit,* ut putat Gab., lect. 11 in can.; vel certe significat ipsam Christi humanitatem, qua divinitas velata est, sicut caput sacerdotis amictu tegitur, ut ait Bonaventura, in expositione mysteriorum Missæ; Rupertus, et Innocent. supra. Alba dicitur significare divinitatis splendorem, a S. German. in Theor. rerum Ecclesiast., vel gloriam Dominicæ resurrectionis, a Stephano Heduensi, loco citato, vel certe vestem albam, qua Herodes Christum illusit, ut ait Gab. supra, et Duran. in Rational., lib. 5, cap. 3. Cingulum (ait German. supra) est ad indicandum decorem ac fortitudinem, quam Christus Dominus induit et præcinxit se. Alii vero dicunt, significare funes, seu vincula, quibus Christus in horto primum ligatus est, vel certe flagella, quæ Christi corpus ambierunt. Manipulus (ait Bonavent. supra) significat humanitatem Christi in hac vita, vel pugnam ejus pro justitia. Stola obedientiam repræsentat, qua Christus crucem sustinuit, ut aiunt Rupert., Innocentius, et alii supra, vel, ut Bonav. ait, designat Christi passionem, quam debet sacerdos in pectore et corde semper ferre. Casula, apud sanctum Germ. supra, indicat vestem coccineam seu purpuream, qua Christus ob militum irrisionem indutus est, vel, ut alii volunt, designat tunicam Christi inconsutilem, qua Christus exutus est, ut crucifigeretur; nam etiam extensio manuum sacerdotis extra casulam extensionem Christi in cruce denotare dicitur. Hæc ergo et multa alia mysteria in prædictis vestimentis declarant auctores citati, ex quibus satis constat, institutionem hanc religiosam esse, et huic sacro mysterio valde convenientem. Dixi hæc sex indumenta esse præcipua et propria hujus mysterii, de quo nunc agimus; nam præter hæc sunt in Ecclesia aliæ vestes sacræ, quæ vel non sunt propriæ sacerdotum, vel non sunt ad sacrificium peragendum necessariæ, ut sunt superpellicium, quod inter vestimenta sacra numerari potest, quia licet non benedicatur, tamen ad munera clericalia deputatum est, et sacram significationem habere potest; indicat enim vitæ innocentiam et puritatem; eo tamen omnes clerici ad sacra ministeria uti possunt; ad sacrificandum vero necessarium non est, quamvis si commode indui potest ante sex vestes supra numeratas, congruum sit ita fieri, ut in Missali admonetur. Aliud indumentum est dalmatica, cujus usus antiquissimus est in Ecclesia; nam, ut supra visum est, a temporibus Eutychiani mentio illius reperitur. Et Cyprian., ut in ejus gestis refertur, martyrium subditurus, dalmatica se expoliavit; et August. in lib. QQ. veteris et novi Testamenti, quæst. 46, dicit, levitas uti solere dalmaticis; quod a temporibus Sylvestri initium sumpsit, ut ex gestis ejus constat, et ex Conc. Rom. sub Sylvest., can. 6; prius enim Episcopi tantum dalmaticis utebantur; imo aliquando id etiam Episcopis non licuit absque summi Pontificis licentia, ut colligere licet ex Gregorio, lib. 7, epist. 111; nunc autem illis tam diaconi, quam subdiaconi utuntur. Ad Missam autem dicendam soli Episcopi interdum eis utuntur sub casula in solemni et Pontificali Missa, qui etiam utuntur sandaliis, chirothecis, annulis, mitra, baculo, et aliis insignibus, quæ ad nostrum institutum nunc non spectant; de illisque latissime tractat Durand., lib. 2 de Ritib. Eccl., cap. 9, ex quo nonnulla ex his, quæ diximus, mutuati sumus.

5. *Secundo observandum.* — Secundo est observandum circa materiam horum vestimentorum nihil reperiri expresse præscriptum in Ecclesiasticis decretis, et ideo consulendus est usus, ex quo, et ex modo loquendi antiquorum de his vestimentis, colligitur, amictum et albam ex linea materia confici debere. Unde Raban., de Instit. Cleric., cap. 15, et Alcuin. supra, dicunt, amictum correspondere superhumerali, seu ephod Bad, quo sacerdotes seu levitæ veteri tabernaculo et templo utebantur, quod lineum erat, ut ex Aug. colligitur, lib. 7 q. in Judicum, q. 41, et ex Hieron., lib. 1 contra Jovin., aliquantulum a principio, et epist. 128 ad Fabiolam, de veste sacerdotali, epist. 130 ad Marcellam, qui in hoc distinguunt ephod Pontificale a sacerdotali seu levitico, quod illud ex qua-

tuor rebus contextum erat, hoc vero erat lineum; cui noster amictus respondere dicitur; et quidem, si usus ejus attente consideretur, hæc est ad illum aptissima materia. Alba enim linea esse debet, ut constat ex Rabano supra, et ex Innoc., lib. 1 de hoc mysterio, cap. 36, et ex Ruperto, lib. 1 de Divinis officiis, cap. 20. Unde correspondere censetur vesti sacerdotum veterum, quæ *poderis* dicta est, et linea erat, ut constat ex Hieronymo, dicta ep. 128; unde et Isidorus, lib. 19 Etymol., cap. 21 : *Poderis* (inquit) *est tunica sacerdotalis linea usque ad pedes descendens;* imo hinc videtur hæc vestis *alba* dicta; imo et vulgo *camisia* vocari solet, ut Isidorus notat, quæ omnia denotant ipsam futuram lineam, et hæc materia apta est, tam ad usum, quam ad significationem hujus vestis. Circa alia vero quatuor indumenta nihil invenio de illorum materia a veteribus indicatum, et ideo certum est posse esse vel lineam, vel laneam, vel sericam, vel quacumque alia simili materia, dummodo in tantum servetur, quod apta sit ad tegendum humanum corpus, tanquam ejus indumentum seu vestimentum; nam cum hæc instituta sint, tanquam vestimenta sacerdotalia, oportet, ut saltem constent ex materia ad usum apta. Nullus autem color certus ac determinatus est de essentia talis materiæ, quamvis ex congruitate quadam ordinatum sit, ut hæc indumenta certis quibusdam temporibus seu festivitatibus certi etiam coloris existant, ut ex Missali constat, ubi nec proprium etiam præceptum traditur, sed regula tantum directiva.

6. *Tertio observandum. — De duratione benedictionis sacrarum vestium quid sentiendum.* — Tertio observandum est, circa formam horum vestimentorum duplicem distingui posse, unam artificialem, alteram moralem seu sacram. Prior consistit in figura, de qua nihil aliud dicendum occurrit, nisi in hoc servandam omnino esse Ecclesiasticam formam; nam sicut in aliis rebus artificialibus, ut sic, essentialis forma est ipsa figura, ita in his vestimentis. Quapropter, si illa notabiliter varietur vel destruatur, non erunt vestimenta sacerdotalia, quæ ut essent determinata, necessarium fuit, ut determinatam formam haberent, quam, tam ad usum, quam ad significationem, aptam esse oporteat; hujusmodi autem esse hanc Ecclesiasticam formam, satis ex dictis constat. Posterior autem forma est benedictio, quæ ex institutione Ecclesiæ necessaria est in prædictis sex vestimentis, ut constat ex cap. Vestimenta, de Consecr., distin. 1, et ex usu, et ex Pontificali Romano; de hac autem benedictione idem judicium est, quod de aliis ornamentis altaris, de quibus supra dictum est. Pertinet enim ad essentiam ejus, ut juxta ritum Ecclesiæ fiat, qui habetur in Pontificali, et quod fiat a legitimo ministro, qui est Episcopus vel simplex sacerdos habens privilegium ad hoc, ut supra dictum est, et late Sylvester, verb. Benedictio, quæst. 4, qui addit, quæst. 9, vestes ab Episcopo schismatico benedictas, iterum esse benedicendas, quod nullo jure probat, et mihi valde incertum est; sed de hoc alibi latius. Similiter de duratione hujus benedictionis eodem modo loquendum est, sicut de aliis rebus sacris supra diximus; nam si ita dissolvantur, ut figura amittatur, vel inepta sint ad usum sacrum, amittitur benedictio, arg. c. Quod in dubiis, de Consec. Eccles. vel altaris. Unde si manica albæ omnino separetur, perditur benedictio; unde liceat postea assuatur, iterum benedicenda est; secus vero erit, si, priusquam figura vel forma destruatur, vestis ipsa reficiatur paulatim et assuatur, quia tunc semper vestis censetur manere eadem, et quamvis aliqua pars addatur non benedicta, nihilominus tota vestis semper censetur manere benedicta, et accessorium sequi reliquum quod principale est, sicut supra dictum est de templis; et ita in præsenti docent Paludan., dist. 13, quæst. 2, et 24, quæst. 3; Sylvest. supra, cum Gloss., dicto, cap. Quod in dubiis; qui etiam addunt, si cingulum omnino frangatur, ita ut neutra ejus pars per se sufficiat ad cingendum, amittere benedictionem, et ideo non posse in usum venire, etiam si reficiatur; secus vero esse, si post ruptionem altera pars est sufficiens; nam in illa manet benedictio, sicut supra dictum est de altari; si vero antequam omnino dividatur, reficiatur, vel etiam modo aliquo connectatur, sufficiet ad usum, quia nondum formam amisit, nec benedictionem. Rursus dicunt prædicti auctores, posse stolam deservire loco cinguli, quia habet sufficientem formam ad illum usum, nec cingulum determinat sibi aliquam aliam specialem figuram; et eadem ratione potest stola in manipulum commutari, quia sunt ejusdem figuræ, et major vel minor longitudo non refert, si usum non impediat; quapropter etiam manipulus posset loco stolæ apponi, ut ait Paludanus, si sufficientem contingat ha-

bere longitudinem. Denique, si hæ vestes duplices sint, id est, ex duplici parte interiori et exteriori constantes, singulæ partes benedictæ manent, etiam si inter se separentur, quia utraque per se est integra casula, vel stola, etc.; constat enim sufficiente materia, et habet integram formam, et ideo ita benedicuntur, ac si essent plures casulæ vel stolæ, quæ simul possunt una benedictione benedici. Ultimo de reverentia et veneratione, qua hæ vestes tractandæ sunt, idem judicium est, quod de aliis rebus sacris, tam quoad actus negativos, quam quoad positivos, ut in sectione ultima disputationis præcedentis satis declaravimus.

SECTIO III.

Utrum teneatur sacerdos sub præcepto non facere sacrum sine vestibus sacris.

1. *Doctorum concors sententia.* — In hac re pauca dicenda occurrunt, suppositis his, quæ supra diximus de loco, et vasis sacris; eadem enim doctrina, proportione servata, hic applicanda est. Primo ergo omnes Doctores conveniunt, sex vestimenta supra numerata esse simpliciter necessaria necessitate præcepti Ecclesiastici ad hoc sacrificium celebrandum, ita ut, si non solum omnia, sed aliquod eorum voluntarie omittatur, peccatum mortale sit. Ita Paludanus, Soto, et omnes, in 4, dist. 13; Sylvester, verbo Missa 1, et ibi alii Summistæ; Navarr., cap. 25, num. 84. Qui ad hoc præceptum probandum solum afferunt cap. Ecclesiast., dist. 23, ubi præcipitur sacerdoti, sub pœna excommunicationis, ut cum sacrificat, stola utatur, quod caput sumptum est ex Conc. Brach. III, cap. 3, cujus verba supra citavimus, ex quo sumi potest argumentum a simili vel a paritate rationis, ad cætera vestimenta; sed tamen argumentum videtur inefficax ad probandum præceptum, et præterea in illo textu est specialis difficultas, quia eodem modo præcipitur sacerdoti usus stolæ ad communicandum, sicut ad sacrificandum; diximus autem supra, illud præceptum non obligare sub mortali in ordine ad communionem; ergo neque in ordine ad sacrificium inde colligitur sufficienter præceptum. Quocirca fundamentum hujus præcepti maxime sumendum est ab universali consuetudine et observantia Ecclesiæ, quæ hunc ritum observat, tanquam necessarium, et maxime pertinentem ad reverentiam hujus sacramenti, et hoc modo potest etiam induci prædictum decretum; nam illa lex retenta est quoad usum stolæ et aliorum vestimentorum in sacrificio, non vero extra illud. Et confirmari potest, quia eadem est ratio de his vestibus sacris, et de aliis ornamentis altaris, quæ ex præcepto necessaria esse diximus. Colligitur denique hoc præceptum ex cap. Vestimenta, de Cons., dist. 1.

2. *Secunda conclusio. — Dubium primum.* — Secundo dicendum est, necessarium etiam ex præcepto esse, ut hæ vestes sint benedictæ. Ita docent citati auctores, et reliqui omnes. Fundamentum est idem, scilicet, quia hæc est consuetudo Ecclesiæ. Addit vero Scotus in 4, distinct. 13, quæst. 2, in quibusdam locis consuetudinem obtinuisse, ut non oporteat cingulum benedici, et ideo licitum videri, uti cingulo non benedicto; et consentit Richardus ibid., art. 3, quæst. 4. Sed hæc sententia, ut notavit Navarrus supra, non videtur tuta, quia in Pontificali Romano eodem modo assignatur benedictio pro cingulo, sicut pro aliis vestimentis; et quantum mihi constare potest, eadem est in hoc consuetudo de cingulo, quæ de aliis. Dubitari vero solet primo, an hoc præceptum tam rigorose obliget, ut neque propter mortis periculum liceat sine his vestibus sacrificare; nam Cajet., 1. 2, quæst. 69, art. 4, ita affirmare videtur. Quod durum visum est Navarr., loco supra citato. Sed nihilominus illa sententia, moraliter intellecta, vera est, de qua satis diximus in superioribus, agentes de materia remota hujus sacrificii. Est autem intelligenda de omnibus vestimentis simul, ita ut Missa dicatur solis communibus et usualibus vestimentis, quod fieri non potest sine scandalo, et sine periculo magnæ irreverentiæ. Prætermittere autem in casu necessitatis unum vel alterum ex his vestimentis, præsertim ex minoribus, ut stolam vel cingulum, viri graves censent non esse peccatum mortale.

3. *Dubium secundum. — Regula in omnibus præceptis servanda. — Dubium. — Quæsito satisfit.* — Secundo dubitari solet, an interdum possit excusari a mortali hujusmodi transgressio. Respondetur dupliciter posse intelligi hujusmodi lapsum excusari a culpa mortali : primo ex levitate materiæ; et hoc modo non potest proprie hic intercedere talis excusatio, quia omnes auctores docent, omissionem cujuscumque vestis ex sex prædictis esse sufficientem materiam peccati mortalis; non potest autem esse minor materia, quam sit omissio unius vestis, amictus aut cinguli, verbi gratia. Nisi quis dicat,

posse aliquem uti veste non benedicta, et illam esse minorem materiam; sed revera non est, juxta communem etiam sententiam, quia vestis non benedicta perinde existimatur ac vestis non sacra. Aliter posset dici parva materia, si quis uteretur omnibus vestimentis benedictis, tamen immundis ac nimium laceris. Sed imprimis hoc non est contra præceptum, de quo agimus, quia ille revera utitur omnibus vestibus præceptis jure positivo; sed erit contra præceptum naturale sancte et reverenter tractandi res sacras; in quo fateor sæpissime posse peccari venialiter, quamvis Sylvest., verbo Missa 1, quæst. 2, § 3, dicat, esse peccatum mortale, si vestes (inquit) sint enormiter immundæ, quia est contra præceptum Ecclesiasticum, latum in cap. 2 de Custodia Eucharistiæ; sed ibi magis est sermo cum ministris vel pastoribus Ecclesiæ, ad quos pertinet cura et custodia rerum sacrarum, quam cum sacerdotibus, qui eis utantur vestibus, quibus possunt, seu quas in Ecclesia inveniunt, et ideo gravitas hujus culpæ magis ex ipsa rei natura, quam ex jure positivo prudenter dijudicanda est. Ex alio capite potest excusari hæc culpa a mortali lapsu, vel etiam omnino a ratione culpæ, ex defectu voluntarii; et hoc modo dicunt omnes, si hoc accidat ex oblivione quadam naturali, vel negligentia, excusari a culpa, præsertim mortali. Ita dicit specialiter Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 3, ad 8, et cap. 4. Et videtur indicare, in hoc esse aliquid speciale, quia hæc obligatio est de jure positivo; et eodem fere modo loquitur Vict., in Sum., num. 98; Cajetan., verbo Missæ celebratio. Sed ego in hoc nihil invenio speciale, quia non est major ratio de hoc præcepto positivo, quam de aliis, quia pro ratione inadvertentiæ, vel negligentiæ erit major et minor excusatio; si ergo inadvertentia sit prorsus naturalis, quia vel illud non venit in mentem, vel bona fide existimatum est, non oportuisse majorem aliquam diligentiam adhibere, etc., excusabit ab omni culpa; si vero negligentia fuerit culpabilis, leviter tamen et absque advertentia et voluntate, excusabit a peccato mortali, quamvis non a veniali. Si vero sit crassa et supina, non excusabit a mortali, ut Cajet. etiam fatetur. Et ratio est, quia non tollit sufficiens voluntarium, et alioqui præceptum est validum; et hæc est regula servanda in omnibus præceptis; et ideo dixi formaliter nullam esse differentiam, quamvis fortasse materialiter contingat in hac materia facilius accidere naturalem inadvertentiam aut negligentiam minus culpabilem, quia, regulariter loquendo, bona fide proceditur, accedendo ad locum, ubi solent esse omnia vestimenta sacra et benedicta. Tertio dubitari solet, an in hoc aliqua obligatio occurrat circa vestes usuales, quibus accedere debet sacerdos indutus, ut sacris vestibus superinduatur. Et primum de calceis solet inquiri, an sit peccatum, nudis pedibus facere sacrum, ita ut oporteat accedere calceatum. De qua re nullum jus scriptum reperio; tamen consuetudo hæc esse videtur, quod sacerdos ad altare sine calceis, sandaliis, vel hujusmodi non accedat; et ita servandum esse, sentit Sylvester esse præceptum, citans Directorium; et idem significant Scotus et Richardus supra citati, qui advertunt, non oportere, calceos esse benedictos, quod certissimum est. Nam hæc consuetudo non videtur introducta propter aliquam sacram significationem seu cæremoniam, sed propter majorem honestatem ac decentiam; secus autem est de sandaliis, quibus Episcopi utuntur, ut constat ex Pontificali, et ex Bernardo, epistola 42; Innocent. III, in epistola ad patriarcham Constantinopolitan.; et ex Gregorio, in c. Pervenit, dist. 93, ex lib. 7, ep. 28, [illegible]i significatur, inferioribus clericis non licere uti sandaliis seu compagis, quanquam, ut Alcuin. supra refert, olim sacerdotes sandaliis etiam uterentur, quamvis diversis ab illis, quibus Episcopi utuntur, in quibus varia mysteria et significationes, tam ipse Alcuinus, quam alii scriptores de rebus Ecclesiasticis considerant. Sed jam usus ille sandaliorum in sacerdotibus cessavit; usus autem calceorum, ut dixi, non ad cæremoniam, sed ad decentiam pertinet. Ulterius vero inquiri solet, an e contrario necessarium sit, caput sacerdotis sacrificantis nudum seu discoopertum esse, ita ut nullum peccatum sit, cooperto capite celebrare. Respondetur, circa hoc reperiri prohibitionem in jure, cap. Nullus, de Consecrat., dist. 1, ubi tam Episcopus, quam presbyter aut diaconus, ad solemnia Missarum celebranda, prohibetur introire cum baculo, aut velato capite altari Dei assistere, et qui temere præsumpserit, communione privari jubetur; et est decretum illud Zachariæ Papæ, in Synodo Rom., c. [illegible]. Unde per se loquendo, hoc fieri non potest sine peccato absque dispensatione, quæ in cæremoniali Romano exigi videtur. Nihilominus tamen, si gravis infirmitas aut necessitas id exigeret, nec posset tam facile dispensatio

postulari, id fieri posset sine gravi culpa, ut notat Sylvester, verbo Missa 1, quæst. 2, § 1; et favet citatus textus in verbis illis : *Qui temere præsumpserit;* et hoc maxime verum est, quando talis necessitas et celebrandi modus non est continuus, sed solum semel aut iterum occurrit; et tunc etiam observandum est, ut secreto sacrum fiat ad tollendum scandalum. De reliquis vero corporis indumentis nihil invenio esse specialiter præceptum, sed id est observandum, quod in Missali admonetur, scilicet, ut sacerdos accedat decenter vestitus, ita ut superior vestis talum pedis attingat, quantum commode fieri possit. Ultimo occurrebat hic dicendum de usu aliorum vestimentorum sacrorum, ut de his, quibus uti debent diaconus vel subdiaconus in Missa solemni, et similibus. Sed in hoc nihil speciale occurrit dicendum, sed solum servandam esse Ecclesiæ consuetudinem, et si aliquid contingat omitti, cavendum esse scandalum vel contemptum; nam ex aliquo horum capitum facile poterit peccatum mortale committi; alias vero fere semper erit veniale, nisi materia sit admodum gravis, et quæ nimiam aliquam irreverentiam includere videatur.

ARTICULUS IV.

Utrum convenienter ordinentur, quæ circa hoc sacramentum dicuntur (4, dist. 1, quæst. 1, art. 5, q. 1, ad 2. Et dist. 8, in expos. lit., et dist. 13, in expos. lit., princ., et d. 15, quæst. 4, art. 3, quæst. 1, corp. Et 1 Tim. 2, lect. 1, col. 2, in princ.).

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter ordinentur ea, quæ circa hoc sacramentum dicuntur. Hoc enim sacramentum verbis Christi consecratur, ut Ambros. dicit in lib. de Sacramentis. Non ergo debent aliqua alia in hoc sacramento dici, quam verba Christi.*

2. *Præterea, verba et facta Christi nobis per Evangelium innotescunt. Sed quædam dicuntur circa consecrationem hujus sacramenti, quæ in Evangeliis non ponuntur; non enim legitur in Evangelio, quod Christus in consecratione hujus sacramenti oculos ad cœlum levaverit; similiter etiam in Evangeliis dicitur : Accipite et comedite, nec ponitur, omnes; cum in celebratione hujus sacramenti dicatur : Elevatis oculis in cœlum; et iterum : Accipite et manducate ex hoc omnes. Inconvenienter ergo hujusmodi verba dicuntur in celebratione hujus sacramenti.*

3. *Præterea, omnia sacramenta ordinantur ad salutem omnium fidelium. Sed in celebratione aliorum sacramentorum, non fit communis oratio pro salute fidelium defunctorum. Ergo inconvenienter fit in hoc sacramento.*

4. *Præterea, baptismus dicitur specialiter fidei sacramentum. Ea ergo, quæ pertinent ad instructionem fidei, magis debent circa baptismum tradi, quam circa hoc sacramentum, sicut doctrina Apostolica et Evangelica.*

5. *Præterea, in omni sacramento exigitur devotio fidelium. Non ergo magis in hoc sacramento, quam in aliis deberet excitari devotio fidelium per laudes divinas et per admonitiones, puta, cum dicitur : Sursum corda.*

6. *Præterea, minister hujus sacramenti est sacerdos, ut dictum est* (quæst. 82, art. 1). *Omnia ergo, quæ in hoc sacramento dicuntur, a sacerdote dici deberent, et non quædam a ministris, quædam a choro.*

7. *Præterea, hoc sacramentum per certitudinem operatur virtus divina. Superflue ergo sacerdos petit hujus sacramenti perfectionem, cum dicit : Quam oblationem tu, Deus, in omnibus, etc.*

8. *Præterea, sacrificium novæ legis multo est excellentius, quam sacrificium antiquorum patrum. Inconvenienter ergo sacerdos petit, quod hoc sacrificium habeatur, sicut sacrificium Abel, Abrahæ et Melchisedech.*

9. *Præterea, corpus Christi, sicut non incipit esse in hoc sacramento per loci mutationem, ut supra dictum est* (quæst. 75, art. 2), *ita etiam nec esse desinit; inconvenienter ergo sacerdos petit : Jube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum.*

Sed contra est, quod dicitur de Consecrat., dist. 1 : Jacobus frater Domini secundum carnem, cui primum credita est Hierosolymitana Ecclesia, et Basilius, Cæsariensis Episcopus, addiderunt Missæ celebrationem. Ex quorum auctoritate patet, convenienter singula circa hoc dici.

Respondeo dicendum, quod quia in hoc sacramento totum mysterium nostræ salutis comprehenditur, ideo præ cæteris sacramentis cum majori solemnitate agitur. Et quia scriptum est, Eccles. 4 : Custodi pedem tuum, ingrediens domum Domini, et Ecclesiast. 18 : Ante orationem præpara animam tuam, ideo ante celebrationem hujus mysterii primo quidem præmittitur præparatio quædam ad digne agenda ea, quæ sequuntur. Cujus præparationis prima pars est laus divina, quæ fit in introitu, secundum illud Psalm. 49 : Sacrifi-

cium laudis honorificabit me, et illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Et sumitur hoc ut pluries de Psalmis, vel saltem cum Psalmis cantatur, quia, ut Dionysius dicit in 3 cap. Eccles. Hier. : Psalmi comprehendunt per modum laudis, quidquid in sacra Scriptura continetur. Secunda pars continet commemorationem præsentis miseriæ, dum misericordia petitur, dicendo : Kyrie eleison; ter quidem pro persona Patris, ter autem pro persona Filii, cum dicitur : Christe eleison, et ter pro persona Spiritus Sancti, cum subditur : Kyrie eleison, contra triplicem miseriam, ignorantiæ, culpæ et pœnæ; vel ad significandum, quod omnes personæ sunt in se invicem. Tertia autem pars commemorat cœlestem gloriam, ad quam tendimus post præsentem vitam et miseriam, dicendo : Gloria in excelsis Deo, quæ cantatur in festis, in quibus commemoratur cœlestis gloria. Intermittitur autem in officiis luctuosis, quæ ad commemorationem miseriæ pertinent. Quarta autem pars continet orationem, quam sacerdos pro populo facit, ut digni habeantur tantis mysteriis. Secundo autem præmittitur instructio fidelis populi, quia hoc sacramentum est mysterium fidei, ut supra habitum est (quæst. 78, art. 3). *Quæ quidem instructio dispositive quidem fit per doctrinam Prophetarum et Apostolorum, quæ in Ecclesia legitur per lectores et subdiaconos. Post quam lectionem cantatur a choro Graduale, quod significat profectum vitæ, et, Alleluia, quod significat spiritualem exultationem, vel Tractus, in officiis luctuosis, qui significat spiritualem gemitum. Hæc enim consequi debent in populo ex prædicta doctrina. Perfecte autem populus instruitur per doctrinam Christi in Evangelio contentam, quæ a summis ministris legitur, scilicet a diaconibus. Et quia Christo credimus tanquam divinæ veritati secundum illud Joan.* 8 : *Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? lecto Evangelio, symbolum fidei cantatur, in quo populus ostendit, se per fidem Christi doctrinæ assentiri. Cantatur autem hoc symbolum in festis, de quibus fit aliqua mentio in symbolo, sicut in festis Christi et beatæ Virginis et Apostolorum (qui hanc fidem fundarunt), et aliis hujusmodi. Sic igitur populo præparato et instructo, consequenter acceditur ad celebrationem mysterii, quod quidem et offertur ut sacrificium, et consecratur et sumitur, ut sacramentum. Unde primo peragitur oblatio, secundo consecratio materiæ oblatæ. Tertio ejusdem perceptio.*

Circa oblationem vero duo aguntur, scilicet laus populi in cantu offertorii (per quod significatur lætitia offerentium), et oratio sacerdotis, qui petit, ut oblatio populi sit Deo accepta. Unde et 1 *Paral.* 29, *dixit David : Ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli universa hæc, et populum tuum, qui hic receptus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria ; et postea orat, dicens : Domine Deus custodi hanc voluntatem. Deinde circa consecrationem, quæ supernaturali virtute agitur, primo excitatur populus ad devotionem in præfatione, unde et monetur sursum corda habere ad Dominum. Et ideo, finita præfatione, populus devote laudat divinitatem Christi, cum Angelis, dicens : Sanctus, Sanctus, Sanctus, et humanitatem, cum pueris dicens : Benedictus, qui venit. Deinde sacerdos secreto commemorat primo quidem pro quibus hoc sacrificium offertur, scilicet, pro universa Ecclesia, et pro his, qui in sublimitate constituti sunt,* 1 *Tim.* 2, *et specialiter quosdam, qui offerunt, vel pro quibus offertur. Secundo commemorat Sanctos, quorum patrocinia implorat pro prædictis, cum dicit : Communicantes et memoriam venerantes, etc. Tertio, petitionem concludit, cum dicit : Hæc oblatio sit illis, pro quibus offertur, salutaris. Deinde accedit ad ipsam consecrationem, in qua primo petit consecrationis effectum, cum dicit : Quam oblationem tu Deus, etc. Secundo consecrationem peragit per verba Salvatoris, cum dicit : Qui pridie, etc. Tertio, excusat præsumptionem per obedientiam ad mandatum Christi, cum dicit : Unde et memores. Quarto petit, hoc sacrificium peractum, esse Deo acceptum, cum dicit : Supra quæ propitio, etc. Quinto petit hujus sacrificii et sacramenti effectum. Primo quidem, quantum ad ipsos sumentes, cum dicit : Supplices te rogamus. Secundo, quantum ad mortuos, qui jam sumere non possunt, cum dicit : Memento etiam Domine, etc. Tertio specialiter quantum ad ipsos sacerdotes offerentes, cum dicit : Nobis quoque peccatoribus. Deinde agitur de perceptione sacramenti, et primo præparatur populus ad percipiendum. Primo quidem per orationem communem totius populi (quæ est oratio Dominica, in qua petimus, panem quotidianum nobis dari), et etiam privatam, quam specialiter sacerdos pro populo offert, cum dicit : Libera nos quæsumus Domine, etc. Secundo præparatur populus per pacem, quæ datur, dicendo : Agnus Dei. Est enim hoc sacramentum unitatis et pacis, ut supra dictum est* (quæst. 79, art. 1, et q. 73, art. 4). *In Missis tamen defunctorum in qui-*

bus sacrificium offertur, non pro pace præsenti, sed pro requie mortuorum, pax intermittitur. Deinde sequitur perceptio sacramenti, primo percipiente sacerdote, et postmodum aliis dante, quia, ut Dionys. dicit, 3 cap. Eccles. Hierar. (non multum procul a fine) : *Ille, qui aliis divina tradit, primo debet ipse particeps esse. Ultimo autem tota Missæ celebratio in gratiarum actione terminatur, populo exultante pro sumptione mysterii (quod significat cantus post communionem), et sacerdote per orationem gratias offerente, sicut et Christus celebrata cœna cum discipulis hymnum dixit, ut dicitur Matth. 26.*

Ad 1 ergo dicendum, quod consecratio solis verbis Christi conficitur. Alia vero necesse est addere ad præparationem populi sumentis, sicut dictum est (in corp. initio).

Ad 2, dicendum, quod, sicut dicitur Joan. ult., multa sunt a Domino facta vel dicta, quæ Evangelistæ non scripserunt. Inter quæ fuit hoc, quod Dominus in cœna oculos levavit in cœlum, quod tamen Ecclesia ex traditione Apostolorum habuit. Rationabile enim videtur, ut, qui in suscitatione Lazari, ut habetur Joan. 11, et in oratione, quam pro discipulis fecit, Joan. 7, oculos levavit ad Patrem, in hujus sacramenti institutione multo magis hoc fecerit, tanquam in re potiori. Quod autem dicitur : Manducate, et non : Comedite, non differt quantum ad sensum, nec multum refert, quod dicatur in præsenti, cum verba illa non sint de forma, ut supra dictum est (q. 78, art. 1, ad 1 et 4 arg.). *Quod autem additur, omnes, intelligitur in verbis Evangelii, licet non exprimatur, quia ipse dixerat, Joan. 6 : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis.*

Ad 3, dicendum, quod Eucharistia est sacramentum totius Ecclesiasticæ unitatis. Et ideo specialiter in hoc sacramento magis, quam in aliis, debet fieri mentio de omnibus, quæ pertinent ad salutem totius Ecclesiæ.

Ad 4, dicendum, quod instructio fidei est duplex. Una, quæ fit noviter imbuendis, scilicet, catechumenis, et talis instructio fit per (alias *circa*) *baptismum. Alia autem est instructio, qua instruitur fidelis populus, qui communicat huic mysterio, et talis instructio fit in hoc sacramento. Et tamen ab hac instructione non repelluntur etiam catechumeni et infideles. Unde dicitur, de Consecratione, dist. 1* (cap. 64) : *Episcopus nullum prohibeat ingredi in Ecclesiam et audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum, usque ad Missam catechumenorum, in qua, scilicet, continetur instructio fidei.*

Ad 5, dicendum, quod in hoc sacramento et major devotio requiritur, quam in aliis sacramentis (propter hoc, quod in hoc sacramento totus Christus continetur), et etiam communior, quia in hoc sacramento requiritur devotio totius populi Christi, pro quo sacrificium offertur, et non solum percipientium sacramentum, sicut in aliis sacramentis. Et ideo, ut Cyprian. dicit (in lib. de Orat. Dom. non multum remote ante finem), *sacerdos præfatione præmissa parat fratrum mentes, dicendo : Sursum corda, ut, dum respondet plebs : Habemus ad Dominum, admoneatur nihil aliud se, quam Deum, cogitare debere.*

Ad 6, dicendum, quod in hoc sacramento sicut dictum est (in solut. ad 3 argum., in isto art.), *tanguntur ea, quæ pertinent ad totam Ecclesiam. Et ideo quædam dicuntur a choro, quæ pertinent ad populum. Quorum quædam chorus totaliter prosequitur, quæ, scilicet, toti populo inspirantur. Quædam vero populus prosequitur, sacerdote inchoante, qui personam Dei gerit, in signum, quod talia pervenerunt ad populum ex revelatione divina, sicut fides et gloria cœlestis. Et ideo sacerdos inchoat symbolum fidei, et Gloria in excelsis Deo. Quædam vero dicuntur per ministros, sicut doctrina veteris et novi Testamenti, in signum, quod per ministros a Deo missos est doctrina hæc populis annunciata. Quædam vero sacerdos solus prosequitur, quæ scilicet, ad proprium officium sacerdotis pertinent, ut scilicet, dona et preces offerat pro populo, sicut dicitur, Hebr. 5. In his tamen quædam dicit publice, scilicet, quæ pertinent, et ad sacerdotem, et ad populum, sicut sunt orationes communes; quædam vero pertinent ad solum sacerdotem, sicut oblatio et consecratio, et ideo, quæ circa hæc sunt dicenda, occulte a sacerdote dicuntur. In utriusque tamen excitat attentionem populi, dicendo : Dominus vobiscum, et expectat assensum dicentium : Amen. Et ideo etiam in his, quæ secrete dicuntur, publice præmittit : Dominus vobiscum, et subjungit : Per omnia sæcula sæculorum. Vel secrete aliqua sacerdos dicit, in signum, quod circa Christi passionem, discipuli non nisi occulte confitebantur Christum.*

Ad 7, dicendum, quod efficacia verborum sacramentalium impediri potest per intentionem sacerdotis. Nec tamen est inconveniens, quod a Deo petamus, id, quod certissime scimus ipsum facturum, sicut Christus, Joan. 17,

petit suam clarificationem. Non tamen videtur ibi sacerdos orare, ut consecratio impleatur, sed ut nobis fiat fructuosa. Unde signanter dicit : Ut nobis corpus et sanguis fiat. Et hoc significant verba, quæ præmittit, dicens : Hanc oblationem facere digneris benedictam, secundum Augustinum, id est, per quam benedicamur, scilicet, per gratiam; adscriptam, id est, per quam in cœlo adscribamur; ratam, id est, per quam in visceribus Christi trajiciamur; rationabilem, id est, per quam a bestiali sensu exuamur; acceptabilem, ut, qui nobis ipsis displicemus, per hanc acceptabiles ejus unico Filio simus (de Consecrat., dist. 2, c. 72).

Ad 8, dicendum, quod licet hoc sacramentum ex se ipso præferatur omnibus antiquis sacrificiis, tamen sacrificia antiquorum fuerunt Deo acceptissima ex eorum devotione. Petit ergo sacerdos, ut sic hoc sacrificium acceptetur a Deo ex devotione offerentium, sicut illa accepta fuerunt Deo.

Ad 9, dicendum, quod sacerdos non petit, neque quod species sacramentales deferantur in cœlum, neque corpus Christi verum, quod ibi esse non desinit, sed petit pro hoc corpore mystico (quod, scilicet, in hoc sacramento significatur), ut, scilicet, orationes sacerdotis et populi Angelus assistens divinis mysteriis repræsentet, secundum illud Apoc. 8 : Ascendit fumus incensorum de oblationibus Sanctorum de manu Angeli. Sublime autem altare Dei dicitur, vel ipsa Ecclesia triumphans, in quam transferri petimus; vel ipse Deus, cujus participationem petimus; de hoc enim altari dicitur Exodi 20 : Non ascendes ad altare meum per gradus, id est, in Trinitate gradus non facies. Vel per Angelum intelligitur ipse Christus, qui est magni consilii Angelus, qui corpus suum mysticum Deo Patri conjungit et Ecclesiæ triumphanti. Et propter hoc etiam Missa nominatur, quia per Angelum sacerdos preces ad Deum mittit, sicut populus per sacerdotem, vel quia Christus est hostia nobis missa a Deo. Unde et in fine Missæ diaconus in festivis diebus populum licentiat, dicens : Ite Missa est, scilicet, hostia ad Deum per Angelum, ut scilicet sit Deo accepta.

DISPUTATIO LXXXIII.

DE RITIBUS MISSÆ, QUÆ IN VERBIS CONSISTUNT.

Hæretici canonem Missæ damnant. — Hactenus diximus de his, quæ Missam antecedunt, seu illi extrinsecus adjacent, aut ad illam præparant ; nunc dicendum sequitur de his, quæ in ipsa Missa fiunt, quæ possunt in verba et facta distingui, prout a D. Thom. in hoc et in art. sequent. distinguuntur. Verba appellantur orationes omnes, quas sacerdos inter sacrificandum profert, vel publice, vel secrete; item lectiones, benedictiones, et similia; facta vero appellamus, genuflexiones, manuum elevationes, et alia signa vel gestus, de quibus dicemus disputatione sequente; hic enim solum dicendum est de his, quæ in Missa recitantur.

SECTIO I.

Utrum conveniens fuerit, præter verba consecrationis, aliqua alia adjungi, quæ in Missæ sacrificio dicerentur.

1. Hæretici, qui alias cæremonias rejiciunt, multo magis has, quæ in variis orationibus ac deprecationibus consistunt, et præsertim damnant canonem Missæ, quem erroribus refertum esse dicunt. Unde ipsi existimant, nihil addendum esse his, quæ Christus in cœna fecit, et ita ipsi celebrare dicuntur cœnam Dominicam, legendo solum historiam Evangelicam de illa cœna; et panem aut vinum consecrando, distribuendo ac sumendo; specialiter etiam invehuntur in quosdam peculiares ritus, quos Ecclesia servat in his, quæ in Missa dicuntur, scilicet, quod non utitur lingua vulgari, quod non omnia alte proferuntur, sed quædam submisse, et similia, quæ postea dicemus.

2. *Prima conclusio de fide certa. — Sacrificium Eucharisticum est sacrificium laudis et gratiarum actionis. — Pauli testimonium expenditur, 1 ad Timoth. 2. — Cassiani expositio rejicitur.* — Principio vero statuendum est, sancte et religiose potuisse Ecclesiam in celebratione hujus sacrificii præter verba, quæ sunt de substantia illius, adjungere quædam alia, partim antecedentia, partim subsequentia, quæ vel ad Dei laudes et gratiarum actiones, vel ad populum instruendum in fide, vel ad devotionem excitandum, vel ejus petitiones, et vota Deo præsentanda, pertineant. Hæc est veritas certa de fide, quæ satis probatur traditione et usu Ecclesiæ. Potest autem imprimis in hunc modum ratione declarari; nam, si in hujusmodi verbis omnibus, quæ huic sacrificio adjunguntur, nihil est superstitiosum, id est, vel falsitatem continens. vel aliquid indecens divinam ma-

jestatem et reverentiam, usus talium verborum per se consideratus religiosus est et sanctus; quod autem hæc verba conjungantur cum actuali et substantiali oblatione sacrificii Eucharistici, ita ut totum id fiat per modum unius moralis actionis sacræ, nihil etiam habet indecens, aut indecorum; ergo optime potuit Ecclesia hujusmodi ritum instituere. Consequentia certa est ex principio supra posito, et significato a Paulo, 1 ad Cor. 11, dicente : *Cætera autem, cum venero, disponam*, et declarato a Conc. Trid., sess. 21, cap. 2, scilicet, dedisse Christum Ecclesiæ potestatem, ut in sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret, vel mutaret, quæ suscipientium utilitati, vel ipsorum venerationi magis expedire judicaret. Quamvis enim Concilium de sacramentis loquatur, sub illis sacrificium comprehendit, ut in superioribus dictum est, tum quia eadem est omnium ratio; tum etiam quia unum ex sacramentis ipsa actione sacrificandi conficitur, et ideo idem Concilium, sess. 22, cap. 4, 6, et a canone 5, usque ad 9, definit, recte fecisse Ecclesiam hunc ritum instituendo; supponit ergo Ecclesiæ datam esse hanc potestatem. Et confirmatur ex ipso usu : quanquam enim quidam vocent hanc divinam institutionem, non est tamen existimandum, Christum immediate per seipsum ita hæc instituisse, sicuti substantiam sacrificii; constat enim id esse falsum, ex dictis supra, disp 74, sect. 3, et quæ ibi citavimus; sed intelligendum est, hanc institutionem manasse a Christo mediate, quatenus ipse dedit potestatem Apostolis eam faciendi, et fortasse, quia etiam dedit præceptum generale ordinandi ea, quæ ad convenientem usum hujus mysterii expedirent, quamvis modum et determinationem eorum eis reliquerit. Vel denique, quia credendum est, ipsummet Christum per Spiritum Sanctum Apostolis, et Ecclesiæ inspirasse ea, quæ ad hunc ritum pertinent, ut videbimus. Major propositio, prout in hoc discursu sumpta est, cum tantum sit conditionalis, per se nota ex terminis est, suppositis aliis principiis fidei; nam Deo gratias agere pro beneficiis acceptis, ex objecto religiosum et sanctum est, et similiter orare Deum, instituere populum in rebus fidei, et similia; ergo si in his rebus seu verbis nihil falsum, vel superstitiosum miscetur, ex se honestus et sanctus erit eorum usus; igitur solum superest, ut videamus, an in hoc ritu Ecclesiæ, hujusmodi conditio servetur, quod statim præstabimus. Prius enim oportet alteram propositionem assumptam declarare et confirmare, nimirum, si aliunde nihil est irreligiosum in hujusmodi verborum ritu, neque etiam reprehendi posse ex eo solum, quod cum substantia Eucharistici sacrificii conjungatur, et ad hoc ordinetur, ut illud sacrificium cum major decentia et reverentia Dei, nostraque majori utilitate fiat. Nam primo unde potest in hoc malitia ostendi? nam ex sola natura rei hoc nullam habet inordinationem, cum totus ille ritus religiosus esse supponatur, et consequenter maximam convenientiam habeat cum hoc sacrificio; est enim hoc sacrificium laudis, et gratiarum actionis, et ipsum per se est maximum Dei beneficium; optime ergo cum illo conjungitur gratiarum actio. Est item sacrificium impetratorium, et de se potens ad præstandam nostris petitionibus efficaciam; optime ergo cum illo conjunguntur petitiones et orationes, non solum pro offerentibus, sed etiam pro aliis, tam vivis, quam defunctis, quia omnibus hoc sacrificium prodesse potest. Est denique sacrificium hoc mysterium fidei, novique testamenti confirmatio, et ideo aptissime cum illo conjungitur instructio Christiani populi, circa res fidei, seu ejusdem fidei professio; in his ergo ex natura rei nulla est inordinatio. Neque enim ex speciali prohibitione, vel divina, vel Ecclesiastica; nulla enim talis ostendi potest, neque scripta, neque tradita, neque fuisset Ecclesiæ conveniens; quid enim utilitatis in ea potest excogitari? Unde e contrario possumus positive argumentari, quia hujusmodi ritus orandi, etc., in hoc sacrificio, inspirante Spiritu Sancto, ab ipsis Apostolis inchoatus est, et postea a Pontificibus, et Conciliis auctus et confirmatus; est ergo sanctus et religiosus. Antecedens patet primo ex illo Pauli, 1 ad Timoth. 2 : *Obsecro primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes et gratiarum actiones pro omnibus hominibus*, etc. Circa quem locum primo est observandum, dupliciter posse exponi : primo, ut illa quatuor verba, et præsertim tria priora, tanquam synonyma accipiantur, ita ut illa repetitio solum facta sit ad exaggerationem, et vehementiam orationis, ut Theod. ibi significavit, et sumi potest ex similibus verbis Pauli ad Philippenses 4 : *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum;* et ad Ephes. 6 : *Per omnem orationem et obsecrationem orantes;* quæ expositio

probabilis est. Nihilominus tamen est secunda expositio, sicut illæ voces, tam Latinæ quam Græcæ, diversæ sunt, ita et per illas aliquid diversum significari, quod varie ab auctoribus exponitur; quidam aiunt, obsecrationem esse, quando petimus liberari a malis; orationem, cum aliquid Deo vovemus; postulationem vero, cum pro aliis petimus; ita Cassian., coll. 9, cap. 11, 12 et 13. Sed hoc non placet D. Thom., neque habet fundamentum, ut ex dicendis patebit. Alii obsecrationem exponunt etiam esse supplicationem, quæ fit, ut liberemur a malis; nam vox Græca δέησις hoc proprie significat; orationem vero esse bonorum petitionem, Græce προσευχή, postulationes vero esse interpellationem, seu querimoniam, qua apud Deum conquerimur de his, qui nos injuria afficiunt, vel ad malum impellunt; nam vox Græca, ἔντευξισ, hoc etiam proprie significat. Ita fere Chrysost., Theoph., OEcum., Theod. Aliter D. Thom., 2. 2, quæst. 83, art. 17, hæc quatuor distinguit; nam per orationem dicit significari, elevationem mentis in Deum, quæ ad petitionem necessaria est; per postulationes vero, petitionem cujuscumque rei seu beneficii, prout nomen ipsum sonat; obsecrationem vero esse orationem aliquam, quam Deo proponimus, ad obtinendum ab illo aliquid, ut cum Ecclesia orat : *Per nativitatem tuam*, etc.; gratiarum actio per se nota satis est; ait vero D. Thom. adjungi petitioni, ut rationem ex parte nostra ad obtinendum a Deo aliquod beneficium; et hæc accommodat D. Thom. ad quatuor Missæ partes, cum Glossa ordinaria, 1 ad Timoth. 2. Sed illa Glossa plane loquitur juxta mentem Aug., qui epist. 59 ad Paulin., illa quatuor accommodat ad quatuor Missæ partes, ut videbimus; tamen, quid illa significent, obscurissime exponit; videtur tamen per obsecrationem intelligere petitiones, quæ absque ulla oblatione fiunt; per orationes vero petitiones, quæ fiunt cum aliquo voto seu oblatione, juxta vim Græcæ vocis; nam, εὐχή, votum significat; unde, προσευχή, id est, oratio, quæ ad votum, seu cum voto vel oblatione fit; postulationes autem seu interpellationes non exponit August. quid sint, sed solum ait : *Tunc fiunt, cum populus a sacerdote benedicitur. Tunc enim antistites velut advocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati;* indicare ergo videtur, interpellationem esse, quando post petitionem factam, ad aliquod votum Deo oblatum ad petitionem obtinendam, vehementius orationi insistitur, et familiarius cum Deo agitur ad impetrandum quod postulatum est. Sunt præter has aliæ horum verborum interpretationes, sed ad rem præsentem hæ sufficiunt.

3. *Secundo observandum.* — Secundo observandum est, hæc omnia, quæ Paulus eo loco fideles obsecrat, optime posse ad singulorum privatas orationes accommodari; omnibus enim incumbit, pro omnibus orare, pro regibus, principibus et universo mundo, quod facere unusquisque potest, et simpliciter orando seu petendo, et orationes aliquas interponendo, vel vota offerendo, vel orationi vehementius instando, vel gratias agendo, ut, quod postulat, consequatur. Alio tamen modo possunt illa verba referri ad publicas orationes, eas præsertim, quæ nomine totius Ecclesiæ fiunt, dum Missæ sacrificium offertur, et hoc modo intellectus hic locus maxime confert ad rem, de qua agimus, confirmandam; ex illo enim habemus ritum saltem in communi, et quoad has orationis partes, esse a temporibus Apostolorum inchoatum. Est autem hic sensus consentaneus Paulo, qui non singulis loquitur, sed simpliciter obsecrat Timoth. tanquam Episcopum et Ecclesiæ pastorem, ut in ejus Ecclesia illa omnia fiant, scilicet, in quotidiano sacrificio, et communi oratione, atque ita interpretantur hunc locum sancti Patres. Chrysost., hom. 6, inquit : *Quasi communis quidam totius orbis pater sacerdos est; dignum igitur est, ut omnium curam agat, omnibusque provideat, sicut et Deus cujus ministerio servit, et fungitur vice; idcirco ait* : *Obsecratio igitur*, etc.; et infra dicit, hoc esse faciendum in obsequio quotidiano perpetuoque divino religionis ritu; et inferius hoc apertius declarans, dicit, ex eo loco colligi, sacramentorum tempore etiam pro gentilibus oportere offerre seu orare, quia reges tunc gentiles adhuc erant. Quam expositionem sequuntur Theoph., OEcumen., et alii Græci, et insinuatur a Prospero, lib. 1 de Vocat. Gent., cap. 4, qui hunc locum exponunt de communi Ecclesiæ oratione; et idem significat Ambros., lib. 6 de Sacram., cap. ult.; et Tertullian., in lib. ad Scap., cap. 2, dum alludens ad hunc locum, dicit : *Sacrificamus pro salute imperatoris.* Latius et distinctius Aug., dicta epist. 59, ubi quatuor illa, quæ Paulus numerat, quatuor partibus Missæ accommodat, et obsecrationes fieri dicit in celebratione sacramentorum, antequam

illud, quod est in Domini mensa, incipiat benedici; orationes, cum benedicitur et sanctificatur, et ad distribuendum comminuitur, quia, scilicet, tunc fit oblatio; *quam partem* (ait) *fere omnis Ecclesia Dominica oratione concludit;* unde in reliqua parte, usque ad consumptionem sacramenti sentit, fieri postulationes seu interpellationes. Unde subjungit : *Quibus peractis, et participato sacramento gratiarum actio cuncta concludit.* Quæ distributio est probabilis, et placet D. Thomæ loco supra citato. Fortasse tamen non minus probabiliter dici potest, illa omnia fieri in mysterio Missæ promiscue, nunc petendo, nunc obsecrando, nunc iterum atque iterum gratias agendo; nam ante consecrationem etiam reperimus non tantum obsecrationes, sed etiam petitiones varias in collectis, et laudes Dei in introitu et aliis versiculis, et præsertim in illo hymno Ecclesiastico *Gloria in excelsis,* et in præfatione. Videtur enim Ecclesia in hoc imitata divinum Spiritum, quo ipsa regitur; solet enim Spiritus Sanctus hominem orantem, et aliquanto tempore cum Deo colloquentem et familiarius agentem, nunc ad suorum peccatorum confessionem, nunc ad divinas laudes, nunc ad aliquid petendum, vel obsecrandum movere; postea vero ad gratiarum actionem redire, et iterum ad peccatorum contritionem, prout ipse vult, et inspirat. Ita ergo in hoc sacro mysterio Ecclesia fecisse videtur, et ex illa varietate gratissimum Missæ officium composuisse. Utcumque vero exponamus, constat ex Paulo, adjunctis Sanctorum expositionibus, hunc morem conjungendi hunc ritum orandi cum substantia sacrificii, esse antiquissimum et probatissimum in Ecclesia. Id quod etiam constat ex Liturgiis Græcis et Latinis, quæ partim tom. 4 Bibliothecæ Sanct. referuntur, latius vero Pamel. congessit; præsertim vero ex liturgiis Jacobi, Basili et Chrysostomi, quorum testimonio utitur VI Synodus. Item constat antiquitas hujus ritus ex Dionysio, cap. 3 de Ecclesiastica Hierarc.; Clement., lib. 2 Const. Apost., cap. 54, et lib. 8, cap. 5; Justino, Apolog. 2 pro Christian.; Cyrillo Hierosol. Catech. 5 mystag.; Tertul., toto lib. de Orat.; Chrysost., hom. 18 in 2 ad Cor.; Ambros., 4 de Sacram., cap. 11, et ex aliis, quos statim commemorabimus, aliquid in particulari dicendo de singulis partibus hujus ritus; neque contra hanc veritatem, ita generatim sumptam, aliquid video ab hæreticis objici, quod nostra responsione dignum sit.

4. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : in toto verborum, seu deprecationem ritu, quem nunc Ecclesia in Missa observat, nihil est, quod ab Apostolica doctrina alienum, aut quod ab antiqua traditione originem non ducat, aut quod ad pietatem et religiosum Dei cultum non pertineat. Hæc conclusio expressis verbis solum definitur a Concilio Tridentino, quoad canonem Missæ; est autem certissima, etiam quoad ea, quæ antecedunt, et subsequuntur. Potest autem tripliciter probari : primo, ratione generali desumpta ex dictis in præcedenti conclusione, quia in toto hoc ritu, prout nunc fit, nihil reperitur, quod non pertineat ad aliquam ex illis quatuor partibus orationis, quas Paulus in prædicto loco ponit, nisi fortasse sacra lectio epistolarum ac Evangeliorum, quæ et ad orationem reduci potest, quatenus per eam mens ad divina elevatur, et quamvis sit diversa, ad pietatem pertinet et ad populi instructionem de divinis rebus; et antiquissima est, ut colligi potest ex Paulo, 1 ad Cor. 14, dicente : *Cum convenitis, unusquisque vestrum Psalmum habet, et doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet.* Et Just. Martyr, quasi exponens hæc verba, dicta Apol. 2, inquit : *Die solis urbanorum ac rusticorum cœtus fiunt, ubi Apostolorum, Prophetarumque litteræ, quoad fieri potest, prælegantur; deinde cessante lectore, et præpositus verba facit adhortatoria.*

5. Secundo probari potest hæc veritas, discurrendo breviter per singulas partes hujus ritus; quod ut distinctius faciamus, distinguamus prius duplicem Missam, seu duplicem hujus ritus partem. Prior dicitur Missa catechumenorum, quæ durat a principio Missæ usque ad Evangelium, vel symbolum inclusive, quia ad eam catechumeni admittebantur, et in fine illius dimittebantur; reliqua vero pars, a prima oblatione usque ad finem Missæ, dici potest Missa fidelium, quia tantum hi, qui fidem per baptismum professi fuerant, illi assistere permittebantur, ut ex August., Cyril., et aliis Patribus supra notavimus, disp. 74, sect. 3, et alia statim afferemus

6. *Quoddam advertendum.* — Circa Missam ergo catechumenorum est advertendum, in illius initio præmitti confessionem peccatorum, et breves quasdam orationes, quæ ad majorem sacerdotis, et populi præparationem pertinent; quod et per se pertinet ad reverentiam Deo debitam, et est consentaneum consilio Sapientis, Proverb. 18 : *Justus in*

principio accusator est sui, et conferre potest ad accedendum ad altare cum majori conscientiæ puritate. Incipit ergo sacerdos ab illo versiculo Psal.: *Introibo ad altare Dei,* ut significat Greg. Nazianz., orat. 28, sub fin., et Ambros., lib. 4 de Sacram., c. 2; finito autem toto illo Ps. 42, confessionem generalem dicit; cujus auctorem fuisse Damasum Papam, refert Platina in vita ejus; alii vero Pontiano P. id adscribunt, ut Berno, lib. de Officio Missæ, cap. 25; tamen fere in sensu similis confessio reperitur in principio Missæ Jacobi. Unde totam hanc partem esse antiquissimam constat ex Micrologo, lib. de Eccles. Observat., c. 23, et Rodulpho, lib. de Canonicis observantiis, proposit. 23. Secundo sequitur introitus, ita appellatus, vel quia in eo Missa inchoatur, vel certe, quia, dum a choro cantatur, sacerdos ad altare ingreditur. Est autem sciendum, Apostolorum tempore solitum fuisse, eo tempore, quo fideles ad mysteria peragenda conveniebant, plures Psalmos cantari in laudem Dei, ut ex Liturgiis antiquis constat, ex Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierarch., ubi ait, Psalmos comprehendere, per modum laudis, quidquid in sacra Scriptura continetur. Postea vero loco illorum positus est introitus; quo etiam dicitur significari adventus Christi in hunc mundum, seu antiqua desideria veterum Patrum de adventu ejus, ut notat Maximus Monach. in exposit. Liturg., Rupert., Innocent., et fere alii, qui de officiis Ecclesiasticis scribunt, ac denique Raban., lib. 1 de Institut. Clericor., cap. 30 : *Bene* (inquit) *in ingressu sacerdotis concrepantibus choris auditur modulatio divinæ laudis, ut dominicæ celebrationis mysteria, ministrorum præcedat consonantia, et corporis et sanguinis Christi venerabile sacramentum, antecedat dignæ laudis sacrificium.* Quando vero inceperit hæc consuetudo, non satis constat; quidam existimant incepisse a temporibus Cœlestini Papæ; nam, ut Alcuinus, et alii scriptores de rebus Ecclesiasticis referunt, Cœlestinus instituit Psalterium in Missæ initio recitari seu cantari; quod ita exponit Amalar., lib. 3 de Eccles. officiis, c. 5, instituisse videlicet, ut antiphonæ ex omnibus Psal. sumerentur, quæ in Missæ initio dicerentur. Tamen, quod hoc fuerit in usu, etiam ante Cœlestinum, colligi potest ex Cassian., lib. 3 Instit., cap. 11. Cœlestinus ergo fortasse antiquum usum ad novam formam redegit; quando vero cœperit hic usus, prout nunc in Ecclesia servatur, non satis constat, quod non elevat, sed confirmat potius auctoritatem ejus; nam signum est, rem esse antiquissimam.

7. Tertio *Kyrie,* et *Christe eleyson,* novies repetit sacerdos, quem usum esse antiquissimum constat ex Liturgia S. Jacobi, et ex Vasensi Concil. sub Leone I, can. 3, ubi præcipitur ad Matutinum, et ad Missas, et Vesperam, *Kyrie eleyson* dici, *quia in sede Apostolica et per totas orientales, atque Italiæ provincias, et dulcis, et nimium salubris consuetudo intromissa est, ut Kyrie eleyson frequentius cum grandi affectu et compunctione dicatur;* et eamdem consuetudinem indicat Augustin., epist. 178, circa finem, ubi et vocem interpretatur, scilicet, *Domine miserere,* et rationem reddit, cur Græca voce, ubique proferatur. Clarius Greg., ubi tam in Græca quam in Latina Ecclesia ait esse hunc morem dicendi in Missa *Kyrie eleyson,* tamen diverso modo, quia inter Græcos simul sacerdos, et populus hæc dicunt; inter Latinos vero prius sacerdos incipit, et populus respondet; item Græci non addunt *Christe eleyson,* sicut Latini, qui in Missis etiam quotidianis *Kyrie eleyson,* et *Christe eleyson* dicunt, ut in his deprecationis vocibus paulo diutius occupentur. Denique D. Thom. hic reddens rationem hujus ritus ait, recte post laudem divinam, quæ fit in introitu, sequi commemorationem et recordationem propriæ miseriæ, et divinæ potentiæ et gratiæ; hoc autem fit toties repetitis illis vocibus ad confessionem Trinitatis, contra triplicem miseriam, ignorantiæ, culpæ, et pœnæ; vel contra novem genera peccatorum, ut latius Innocent., lib. 2 de hoc mysterio, c. 19, de quo plura apud Durand., in Rationali, lib. 4, c. 12, et alios scriptores de Ecclesiasticis officiis, et Turrecrem., in c. Jacobus, de Consecr., d. 1.

8. Quarto additur hymnus *Gloria in excelsis,* quem Angeli inchoarunt, et Ecclesia consummavit, totusque est plenus divinis laudibus, gratiarum actione et deprecatione; cœpit autem hæc consuetudo a Telesphoro Papa, ut Damasus refert in Pontif., c. 9, et colligitur ex epist. 1 Telesphor., quamvis ibi solum dicatur, ut in Missis noctis Nativitatis hymnus Angelicus decantetur; et inferius additur : *Ab Episcopis autem idem Angelicus hymnus pro tempore et loco in Missarum solemniis celebrandus est, atque solemniter recitandus;* ubi (ut existimo) specialiter nominat Episcopum, quia ad illum maxime spectat, Missas celebrare, non quia ab eo solum dicendus

esset ille hymnus, sed etiam a quolibet sacerdote. Rursus ibi solum fecit mentionem Angelici hymni, qui continetur illis solis verbis, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis;* reliqua vero non constat esse addita a Telesphoro, sed vel ab Hilario, ut censet Alcuinus, de Divin. officiis, c. de Celebrat. Missæ, et Hugo Victor., lib. 2 de Sacrament., vel a Symmacho Papa, ut sentit Berno, de Officio Missæ, c. 25. Innocent. vero III, lib. 2 de Myst. Miss., c. 20, potius existimat, totum hymnum fuisse a Telesph. completum, dicens, Symmachum præcepisse, ut die Dominico, et in Natalitiis Martyrum, in Missis decantaretur. Si tamen fides adhibenda est (ut revera est) iis, quæ scribit Clemens, lib. 7 Constit., cap. 57 et 58, potius dicendum est, illum ab Apostolis fuisse compositum; nam totus fere ibi recitatur, quanquam in Concil. Tolet. III, c. 12, in communi dicatur, Ecclesiasticos Doctores illum composuisse. Utcumque vero sit, constat, eum morem, et antiquissimum et sanctissimum esse; cur autem in Missis pro defunctis, et in diebus luctus, et jejuniorum, et in communibus feriis hymnus hic non dicatur, attigit hic D. Thom., et in 4, dist. 23, quia, scilicet, in hoc hymno commemoratur cœlestis gloria, quæ merito reticetur, quando lugetur propria miseria. Quæ ratio satisfacit, quoad priorem partem, et sumitur ex c. Hi duo, de Consecr., d. 1. In capite autem sequente, fit exceptio feriæ in cœna Domini, in qua hymnus Angelicus canitur propter sacrificii institutionem eo die factam; quoad posteriorem vero sumi potest ex c. Consilium, de Celebrat. Missarum, scilicet, ut inter communes dies et solemnitates differentia ostendatur. Propter quam rationem ibidem dicitur, hunc hymnum non esse dicendum in Missis votivis, etiam Beatæ Virginis, quod tamen hodie non est in usu juxta Missale Romanum; nam in Missis votivis Beatæ Mariæ, et Angelorum dicitur, non vero in aliis, nisi ex aliqua gravi causa.

9. Quinto post hymnum Angelicum, salutat sacerdos populum, dicens *Dominus vobiscum,* cujus salutationis exempla habemus in lege veteri, Ruth. 1, et 2 Paral. 15. Potest vero dici quodammodo propria legis gratiæ, in qua post susceptam carnem peculiari modo Deus hominibus dominatur; antea enim dæmon quodammodo dominatum obtinebat, quod ex Dionysio notavit Anastas. Sinaita, lib. 7 Hexameron, adducens illud Psal. 8 : *Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* et illud Psal. 117 : *Benedictus, qui venit in nomine Domini;* et illud Joan. 20 : *Dominus meus et Deus meus;* et illud Lucæ 1 : *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* et alia multa similia; juxta quam considerationem dicere possumus, salutationem hanc etiam fuisse ab Angelo inchoatam, cum Virgini dixit, *Dominus tecum.* Est autem hæc salutatio antiquissima, ut constat ex Dionys., c. 3 de Ecclesiast. Hierar., ubi, *dignissimam* illam appellat, *sanctam, mysticam, et supramundanam.* Ad quam eleganter allusit August., 15 de Civit., cap. 12, dicens : *Non omnes cum illo sunt eo modo, quo ei dictum est : Ego semper tecum* (Psal. 72), *neque ipse cum omnibus eo modo, quo diximus : Dominus vobiscum;* quam esse ab Apostolis institutam dicit Concil. Brach. II, cap. 21, ubi hæc salutatio sic legitur, *Dominus sit vobiscum;* tamen in c. Hoc quo, de Cons., d. 1, Sother vel Anacletus Papa, illam proponit, prout est in usu Ecclesiæ; ibique Glossa advertit, Episcopos, prima Missæ salutatione, loco hujus solere dicere : *Pax vobis,* quia hæc fuit prima vox Christi ad Episcopos post resurrectionem; quod etiam esse in Ecclesia antiquissimum, constat ex Liturgiis Jacobi et Basilii, et ex Cyrillo, lib. 12 in Joan., c. 14; et ex Ambros., lib. de Dignitat. sacerd., cap. 5; et Chrysost., hom. 33 in Matth., et hom. 3 ad Coloss., de quo illud memoriæ proditum est, etiam post mortem, cum corpus ejus a Proclo Patriarcha in throno esset collocatum, salutasse populum, dicendo, *Pax vobis* (Niceph., lib. 14 Hist., c. 43). Ad prædictam autem sacerdotis salutationem, minister seu populus respondet : *Et cum spiritu tuo;* qui usus etiam est antiquissimus, ut patet ex eisdem Liturgiis et Patribus, et ex Chrysost., hom. 36 in 1 ad Cor., et 18 in 2 ad Cor. : *Bene precatur* (inquit) *sacerdos populo; et bene precatur populus sacerdoti; nam, Cum spiritu tuo, nihil aliud est, quam hoc;* et ex Isidor. Pelusiota, epist. 122, et Petro Damiano, epist. 12, quæ alias inscribitur liber *Dominus vobiscum,* c. 4 et 13.

10. *Sexto.* — Sexto subjungit publicam orationem, quæ collecta vocari solet, de qua appellatione multa congerit Durand., lib. 2 de Ritib. Ecclesiast., c. 16; probabilis est illa deductio, quod *collecta* dicatur, quia nomine totius populi in unum collecti fundatur, vel quod omnium petitiones compendiose colligat, ut ait Hug. Victor., lib. 2 de Officiis Eccles., c. 16, unde in c. Convenit, de Cons.,

dist. 5, ex Concil. Arelat., cap. 30, Collationes, seu Collectiones dicuntur; et apud Cass., lib. 2 Instit., c. 8, legimus : *Cum is, qui orationem collecturus est, surrexerit, alii surgant,* etc., et infra : *Qui precem colligit,* etc.; vel certe *collecta* vocatur, quod per eam omnium audientium animi ad Deum colligantur; unde sacerdos præmittit *Oremus,* de quo August., epist. 107 ad Vitalem : *Ubi audieritis sacerdotem Dei ad ejus altare populum hortantem ad orandum, non respondebitis, Amen;* et Chrysost., homil. 16 in 2 ad Cor. : *Quin precibus viderit quis populum multum simul offerre; communes enim preces a sacerdote et ab illis fiunt; et omnes unam dicunt orationem.* In nonnullis vero collectis, et quibusdam specialibus diebus luctuosis, et ad pœnitentiam deputatis, post *Oremus,* ante orationem dici solet *Flectamus genua,* et statim *Levate,* quam consuetudinem esse valde antiquam constat ex Basilio, lib. de Spiritu Sancto, cap. 26, dicente : *Quoties genu flectimus, et rursus erigimus, re ipsa ostendimus, quod propter peccatum in terram delapsi sumus, et per benignitatem ejus, qui condidit nos ad cœlum, revocati sumus.* Denique sequitur oratio, quæ esse solet, vel una tantum, vel tres, vel quinque, vel ad summum septem. Una quidem necessaria est; et sola interdum dicitur propter solemnitatem; tres vero, quinque aut septem, propter varias petitiones, aut commemorationes faciendas; ultra eum vero numerum non solent multiplicari, ut aliquid sit fixum et certum; nec licet unicuique in infinitum progredi; nam, ut dici solet, *numero Deus impare gaudet;* et Hieronymus, lib. 1 contra Jovinianum, numerum imparem mundum esse dicit. Et ternarius orationum Trinitati convenit, vel trinæ orationi Christi in horto. Quinque vero orationes dicuntur interdum, propter quinque partitam Domini passionem, ut ait Innocent., lib. 2 de hoc myst., c. 23. Septem autem dici possunt propter septiformem Spiritus Sancti gratiam, vel quia oratio Dominica septem petitionibus concluditur, ut ait Durand., in Ration., lib. 4, c. 15. Concluduntur autem hæ orationes illa adjuratione seu obsecratione : *Per Dominum nostrum,* et ut firma sit spes impetrandi, juxta illud Joan. 16 : *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis;* et quia Christus est unicus mediator, propter cujus meritum omnia nobis donantur; de qua re, et de hac Ecclesiæ consuetudine, plura dixi in 1 tom., agens de Christi merito, ad quæst. 19 D. Thom.; unde hac ratione in Concilio Carthag. III, cap. 13, præcipitur, ut, cum altari assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio, ut in Filio seu per Filium concludatur; cum autem ad Patrem oratio dirigitur, non excluduntur aliæ personæ, sed unitas Deitatis indicatur, ut notavit Fulgent., lib. 2 ad Monym. Interdum aliqua oratio aliter solet concludi pro sensus commoditate et verborum consecutione; semper tamen fit aliqua Christi commemoratio, et totius Trinitatis confessio, et divinæ gloriæ, ac vitæ perpetuæ commemoratio, in verbis illis : *Per omnia sæcula sæculorum.*

11. Quæ verba esse antiquissima, præter antiquas Liturgias, constat ex Irenæo, lib. 1 contra hæres., c. 1, ubi refert, Valentinianos voluisse deliramenta suorum errorum confirmare ex verbis, quibus nos in gratiarum actionibus utimur, dicentes : *In sæcula sæculorum.* Ex quo idem sumpsit Epiphan., hær. 31; significatur autem æternitas illo dicendi modo, quia omnia sæcula in se concludit, et excedit, et superat, tum perfectione, tum etiam duratione, ut sumi potest ex Augustino, in Psal. 71; Hieron. ad Galat. 7; Innocent., lib. 2 de hoc myster., c. 26. Finita autem oratione, populus respondet *Amen,* quæ vox Hebræa est, et interdum ad affirmandum adhibetur. Sic Christus sæpe dicit *Amen, amen, dico vobis,* id est, vere ita est, ut interpretatur Isidor., lib. 6 Etymolog., c. 18, ex Origene, tract. 35 in Matth., et Hieron., epist. 137 ad Marcellam; et hoc sensu legimus in Liturgiis antiquis, finitis verbis consecrationis, fideles solitos esse respondere *Amen,* quod non potest tunc esse verbum optandi, sed affirmandi et credendi, ita esse. Unde Ambros., lib. de iis qui initiantur, c. 9 : *Post consecrationem, corpus et sanguis Christi nuncupatur, et dicis, Amen, hoc est, verum est.* Interdum vero adhibetur ad consentiendum orationi, idemque optandum seu petendum; et hoc sensu adhibetur in fine orationum, ita ut sensus sit, *fiat,* sicut interpretatur Jul. I, epist. pro Athanasio, c. 1; Justinus, Apol. 2; Hieronym. supra, et epist. 134 ad Sophron.; et Bernard., serm. 7 in cœna Domini. Et hoc modo Deut. 27, populus ad maledictiones respondet, *Amen;* et 1 Paral. 16 : *Benedictus Dominus Deus Israel, ab æterno, usque in æternum, et dicat omnis populus, Amen.* Sic etiam Paulus, 1 ad Cor. 14 : *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem?* ex quo loco con-

stat, hunc modum respondendi esse antiquissimum in Ecclesia; quod etiam constat ex Justino supra; et Augustin., quem supra citavi, epist. 106; Hieron., lib. 2 in epist. ad Galatas, in ejus præfatione; Tertull., lib. de Spectacul., c. 25.

12. *Septimo.* — Septimo in suo ordine sequitur lectio alicujus epistolæ sumptæ, aut ex Testamento veteri, aut ex epistolis canonicis novi Testamenti; qui mos cœpit a temporibus Apostolorum, ut constat ex eorum canone 9, et ex Dionysio, et Justino, locis sæpe citatis; Clem., lib. 2, c. 61. Et prius quidem, quam scriberetur novum Testamentum, legebantur libri Moysis aut Prophetarum, ut ex eisdem Patribus constat; postea vero legi cœperunt epistolæ ab Apostolis scriptæ, vel a Clemente, ut constat ex eodem supra, et ex Hieronymo, lib. de Scriptoribus Ecclesiast., in Clemente; qui etiam in Polycarpo scribit, epistolam ejus ad Philipp., usque ad sua tempora in Asiæ conventu legi solitam, quamvis non constet, hujusmodi lectionem factam esse tempore Missæ; sicut, quod Paulus ait ad Coloss. 4: *Cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite, ut et in Laodicensium Ecclesia legatur;* et 1 ad Thess. 5: *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus;* hæc, inquam, non est necesse intelligi de lectione, quæ fit in Missa. Inde non sumitur argumentum ad probandum et confirmandum ritum, quem nunc servat Ecclesia. De quo videtur loqui Damasus, cum in 2 ad Hieron. epist. scribit, die Dominica Apostoli epistolam esse legendam; et idem constat ex Augustino, serm. 236 de Tempore, et serm. 10 de Verbis Apostoli; et ex Ambros., epist. 33, et idem est frequens apud alios antiquos Patres. Clarius in Concil. Brach. I, can. 20: *Placuit, ut per solemnium dierum vigilias, vel Missas, omnes easdem et non diversas lectiones in Ecclesia legant.* Plura de hac lectione, cur scilicet antecedat Evangelium, et cur interdum ex novo, interdum ex veteri Testamento sumatur, et alia similia, legi possunt in Innocent., lib. 2 de hoc myst., c. 29; Rupert., lib. 2, c. 24, et aliis scriptoribus de divinis officiis.

13. *Octavo.* — Octavo, post epistolam versus aliquis seu antiphona interponi solet; quæ interdum lugubria sunt, quando animi sunt ad timorem, vel pœnitentiam excitandi; interdum vero sunt lætiora, juxta temporum et festivitatum exigentiam; ex his autem versiculis, primus *Graduale* vocatur, quia juxta pulpiti gradus cantatur, vel propter alias rationes mysticas, quæ legi possunt in Innocent., lib. 2, c. 31; et Raban., lib. 1 de Institut. cleric., cap. 36, et aliis; alia vocantur *Responsoria,* quia uno canente chorus respondet, ait Isid., lib. 6 Etymol., c. 18, et lib. 1 de Eccles. officiis, cap. 8. Est autem hic advertendum, in Concil. Tolet. IV, cap. 11, sic legi: *In quibusdam Hispaniarum Ecclesiis, laudes post Apostolum decantantur, cum canones præcipiant post Apostolum non laudes, sed Evangelium annunciari; præsumptio est enim, ut anteponantur ea, quæ sequi debent; nam laudes Evangelium sequuntur, propter gloriam Christi, quæ per idem Evangelium prædicatur;* et statim hic ordo servari præcipitur. Unde apparet, eo tempore nondum fuisse Graduale institutum, saltem ut post epistolam diceretur, vel si institutum fuit a Gregorio, ut aliqui volunt, nondum in Hispania fuerat illa consuetudo recepta; nam Gregor. paulo ante Honorium præcessit, cujus tempore dictum Concilium celebratum est; et alii tamen volunt fuisse a Cœlestino institutum, ut patet ex Ruperto, lib. 2 de Divinis officiis, cap. 21. Unde fortasse in illo Concilio non est sermo de Graduali, sed de Alleluia, quod post Graduale cantari solet; et fortasse tunc in Hispania non canebatur, nisi post Evangelium; nam quod ad altare canatur, antiquissimum est; constat ex August., ep. 119, ad Januar., cap. 15 et 16; et Hieron., contra Vigilant.; Gregor., lib. 7, epist. 63; Isidoro, lib. 1 de Eccles. officiis, cap. 13. Et quidem in principio solum cani cœpit primo die Resurrectionis, ut colligere licet ex Niceph., lib. 12, cap. 34; et Sozomeno, lib. 10 Hist., c. 19; deinde toto tempore Paschali, ut sumitur ex August. supra; postea diebus etiam Dominicis, ut significant idem August. et Isidor.; jam vero omnibus diebus dicitur, præterquam in his, qui non sunt gaudii, sed mœroris, ut dicitur in Concil. Tolet. IV, can. 10. Sed quamvis vox *Alleluia* interdum taceatur, omni tamen die cogitanda est, ut Augustin. dixit Ps. 106, quia vox illa nihil aliud quam laudem Dei continet, quæ semper in ore *saltem cordis* habenda est, Psalm. 33. Quando vero *Alleluia* tacetur, solet nonnunquam Tractus addi in signum gemitus et tristitiæ; nonnunquam vero etiam post *Alleluia* additur *Prosa* seu *Sequentia,* de quibus legi possunt auctores supra sæpe citati, et Durand., in Rationali, lib. 4, cap. 22; Durand., lib. 2 de Ritib. Eccles., c. 21 et 22; et copiose Demochar., lib. de Observandis in Missarum celebr., c. 15.

14. *Nono.* — Nono legitur Evangelium. Quem morem esse antiquissimum constat ex Concil. Valent. Hispan., can. 1, ubi sic dicitur : *Antiquos canones relegentes inter cætera hoc esse censuimus observandum, ut sacrosancta Evangelia ante munerum oblationem in Missa catechumenorum in ordine lectionum post Apostolum legantur;* et ratio subjungitur, *ut verba Christi, et sacerdotis sermones, omnes audire possint;* unde obiter etiam colligimus, fuisse etiam consuetudinem concionandi post lectum Evangelium; sed et ante illa tempora Anastas. Papa, in epist. 1, jubet omnes stare, dum sacrum Evangelium legitur, et attentissime audire, ubi supponit consuetudinem legendi Evangelium esse antiquiorem. Imo in Concil. Laod. quod antiquius est, can. 16, statuitur, ut in Sabbathis Evangelia cum aliis Scripturis legantur. Hieron. etiam, adversus Vigilant : *Per totas* (inquit) *Orientis Ecclesias, quando Evangelium legendum est, accenduntur luminaria, sole rutilante;* et Gregor., lib. 4, epist. 44, dicit, hoc officium ad diaconos pertinere; quod etiam constat ex Synodo Rem., can. 4 et 5. Eadem consuetudo colligitur ex Augustin., serm. 144 de Temp.; Ambros., lib. 1 Offic., c. 8 et 11, et lib. de Helia et jejunio, cap. 20; et alii Patres in concionibus ad plebem, sæpe id supponunt. De ritu autem, et modo, quo legi solet, videri possunt auctores sæpe citati; ex quibus licet colligere totum esse, et religione plenum, et valde antiquum; specialiter illud, quod populus, audito Evangelii nomine, respondet *Gloria tibi Domine,* scilicet, quia verbum salutis nobis locutus est, ut ait Innocent., dict. lib. 2, cap. 6.

15. *Decimo.* — Decimo, post Evangelium, Symbolum recitatur, ut quod audito Evangelio corde creditur, per symbolum ore confiteamur; et ideo Ambros., de Velan. virg.; Symbolum appellat *signaculum cordis nostri,* quod quotidie recensendum esse, non tantum semel, sed etiam sæpius ait August., lib. 50 Homil., hom. 42, et tribus libris de Symbolo. In Missa vero non semper dicitur, sed interdum omittitur, vel propter aliquod mysterium, vel propter minorem solemnitatem, ut latius Innocent., lib. 2, cap. 52; Durand., in Ration., lib. 4, cap. 25; est autem observandum, ante Concil. Nicenum, solitum fuisse recitari in Ecclesia Symbolum Apostolorum, ut ex Dionysio, cap. 3, colligitur; post Concil. autem Nicenum, Marcus, Sylvestri successor, præcepit cantari Symbolum Nicenum, ad confutationem hæresis Arrianæ; postea vero Damasus statuit, ut diceretur Symbolum Constantinopolitanum, in quo, addita illa particula, *Filioque,* Trinitatis ministerium magis explicatur; et ita fieri specialiter in Ecclesiis Hispaniæ statutum est in Concil. Tolet. III, can. 2. Et hæc sunt, quæ ad Missam catechumenorum pertinent. Ex quibus evidenter constat, nihil in eis esse, quod ab hæretici jure carpi possit, cum omnia antiquissima sint, et ad illa quatuor capita revocentur, quæ Paulus enumeravit. Quod si aliqua minutiora minus antiqua videantur, ut fortasse aliqui Tractus vel Prosæ, tamen in his eadem est religio et pietas, quæ in antiquioribus, et sunt consentanea Paulo, ad Eph. 5, dicenti : *Implemini Spiritu Sancto, loquentes vobismet ipsis in Psalmis, et in hymnis, et canticis spiritualibus,* ut egregie notavit Concil. Toletan. IV, cap. 12.

16. Circa alteram partem seu Missam fidelium, in primis sufficiens argumentum sumi posset ex dictis de priori Missa catechumenorum; nam Missa fidelium propria continet Christianorum mysteria, quæ traditione constant, ut Basilius dixit, lib. de Spiritu Sancto, c. 27; possumus autem hæc mysteria in tres partes distinguere; in eam, scilicet, quæ canonem antecedit, et quæ subsequitur, et canonem ipsum. In prima igitur parte post populi salutationem jam supra tractatam, *Dominus vobiscum,* sacerdos omnes ad orandum invitat, dicens, *Oremus;* quod videtur in alio sensu dici, quam supra explicuimus, quia hic non subsequitur aliqua publica oratio quam sacerdos nomine totius populi publice dicat; invitat ergo populum, ut attendat ad sacrificium, et unusquisque ad offerendum se præparet, ut ejus oblatio acceptabilis sit Domino, ut Innoc., lib. 2, c. 53, et alii notant. Secundo dicitur Offertorium, seu in choro canitur; nam eo tempore sacerdos suscipit oblationes populi, et ideo versiculus, qui tunc canitur, *Offertorium* appellatus est, ut aiunt Innoc., dicto lib. 2, c. 53; Raban., lib. 1, can. 33, et alii; et in idem redit, quod ait Isidorus, lib. 6 Etymol., c. 19, licet obscurius id deducat. Est autem antiquissima in Ecclesia hæc consuetudo offerendi aliquid in Missa; nam Pius I, in suis Decretis, mentionem facit harum oblationum, et Fabian. Papa, epist. 3, monet, ut Dominicis diebus omnes aliquid offerant. Item Synod. Gangrens., can. 7 et 8, harum oblationum meminit, et Conc. Aurelian. I, can. 16, et Augustin., serm. 215 de Temp., et epist. 122;

Hieron., epist. 3 ad Heliodor.; Cyprian., lib. de Opere et eleomosyna; Tertullianus, in Apologet., cap. 39; et Theodoret., lib. 5 Hist., c. 18, ubi refert illustre exemplum Theodosii offerentis ad altare, Ambrosio sacrificante. Quod autem tempore hujus oblationis aliquid canatur, non constat semper fuisse observatum, nec a quo primum institutum sit. Alii enim Adriano, alii Gregorio, alii Cœlestino id attribuunt; certum est tamen, a quocumque introducta sit hæc consuetudo, ad excitandos fidelium animos inductam esse, ut hilari animo offerant, quoniam hilarem datorem diligit Deus. Unde etiam in veteri testamento legimus, solitos esse Levitas canere, dum immolabantur victimæ, ut notavit Isidor., lib. 1 de Offic. Eccles., cap. 14, et Ecclesiastici 50, et idem sumitur ex 2 Paralip. 29. Tertio sacerdos, dum panem offert, et aquam vino miscet, et calicem etiam offert, quasdam orationes et deprecationes profert; quibus et oblationem suam ac totius populi ad Deum dirigit, et ab eo postulat, ut ei placita sit, et ut dignis mentibus offeratur. Quem morem esse antiquissimum constat ex citatis Liturgiis Jacobi, Basilii, et Chrysostomi, et ex Dionysio, Clemente et aliis; semper enim, quando panis et vinum in altari ad sacrificandum proponitnr, adhibentur orationes et benedictiones sacræ, quæ sunt veluti præparationes quædam oblationis sacrificalis. Unde illa oblatio, prout tunc fit, non est sacrificium, ut supra dictum est, sed est tantum quædam dedicatio materiæ sacrificandæ per futuram consecrationem, ad quam omnia, quæ tunc dicuntur, referenda sunt; quod autem illæ orationes tunc secrete dicantur, et in silentio oblatio fiat, fortasse litteralis propria ratio est, ut cum majori reverentia, et devotione interiori, omnes Deo offerant oblationem suam; item, ut eo tempore, instante jam Dominicæ Passionis repræsentatione, illam possint ad memoriam revocare. Unde et in illo silentio esse aliquam significationem mysticam initii passionis Christi, quando jam non palam ambulabat inter Judæos, docet Innoc., dict. lib. 2, c. 54, quæ omnia ex sequentibus erunt evidentiora.

17. Quarto, dum sacerdos manus abluit, profert illa verba Psalm. 25 : *Lavabo inter innocentes manus meas;* indicans ad futurum sacrificium, non solum a gravioribus culpis, sed etiam a levioribus, esse hominem mundandum, quod per ablutionem pedum significavit etiam Christus, cum Petro dixit : *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet;* unde etiam hæc cæremonia optima est, et antiquissima, ut constat ex Dionysio, dicto c. 3; Clemente, lib. 8, c. 11; Cyrillo Hierosolym., Catech. 5 mystag. Nec refert, quod in veteri lege similes ablutiones fierent, Exod. 30, nam ut D. Thom. notavit, art. seq., ad 1, nunc non servatur, tanquam cæremonia illius legis, sed tanquam aliquid per se decens ac conveniens, unde neque eodem modo fit. Quinto, finito prædicto Psalmo, sacerdos secrete profert quandam orationem ante altare, postulans, ut oblatio a Deo acceptetur in memoriam passionis Christi, honorem Sanctorum, et nostram utilitatem; et deinde ad populum conversus, ad idem petendum hortatur et populus annuendo, et orando respondet. Ac tandem secundam orationem seu collectam sacerdos submissa voce pronunciat, quæ propterea secreta oratio dicitur, quæ omnia esse valde antiqua et mysteriis plena constat ex Clemente, dicto lib. 8, cap. 12, et ex Concil. Laodic., can. 19, ubi dicit, tres orationes solere dici in Missa, primam sub silentio, alias vero altiori voce; nunc vero secunda sub silentio dicitur, per quod silentium inter alia significari censetur Christus secreto in horto orans ante passionem suam, vel alia similia, quæ legi possunt in D. Thom. hic, ad 6, et Innocent., dicto lib. 2, c. 60; Rupert., lib. 2, cap. 4, et aliis.

18. *Advertendum.* — Sexto post prædicta omnia adjungitur Præfatio, de qua Cypr., lib. de Expositione orationis Domin., circa finem, quem hic D. Thom., ad 5, adducit : *Sacerdos* (inquit) *ante orationem, Præfatione præmissa, præparat fratrum mentes, dicendo, Sursum corda, ut dum respondet plebs, Habemus ad Dominum, admoneatur nihil aliud se, quam Dominum cogitare debere.* Ad eam Præfationem alludit Augustin., lib. de Bono viduitatis, cap. 20, dicens : *Illud, quod inter sacra mysteria, cor habere sursum jubemur, ipso adjuvente id valemus, quo jubente admonemur, et ideo sequitur, ut de hoc tanto bono sursum levati cordis non nobis gloriam, gloriam quasi nostrarum virium tribuamus, sed Domino Deo nostro gratias agamus, hoc enim continuo commonemur, quia hoc nostrum est recordari; hæc verba unde sint, et quanta sanctitate commendentur, agnoscis;* et ad idem videtur alludere, 10 de Civitat., cap. 4, dicens : *Cum ad illum sursum est, ejus est altare cor nostrum.* Præfationis etiam sub hoc nomine meminit Chrysost., homil. 3 ad Co-

Ioss.; et Ambros., lib. 3 de Spiritu Sancto, c. 17, ex verbis hujus Præfationis mysterium Trinitatis confirmat, numerum scilicet trium personarum ex triplici *Sancti* appellatione, unitatem vero Deitatis ex singularitate nominis, *Dei sabbaoth;* quod argumentum elegantissime urget Athanas., lib. de Humana natura sucepta contra Apollinarem, non longe ab initio, et libro de communi essentia Patris et Filii, et Spiritus Sancti, et orat. in illud : *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo;* tamen his locis non satis declarat, an Ecclesia hoc genere laudis utatur, sed suum argumentum sumit ex Isaiæ 6, et Apoc. 4, ex quibus locis Ecclesia hanc partem hujus Præfationis mutuata est; quod magis significavit Ambros. in illis verbis : *In oblationibus invocatur;* et illis : *Nos quoque nihil prætiosius invenimus, quo Deum prædicare possimus, nisi ut sanctum appellemus.* Denique vere tota hæc Ecclesiastica Præfatio quoad sensum, parum immutatis verbis, reperitur in antiquis liturgiis Jacobi, Basilii, Chrysost., et apud Clem., lib. 8 Const., c. 12 et 16; et Cyril. Hierosol, Catech. 5 myst., adeoque est antiquissima. Quod autem aptissima etiam sit ad præparandas mentes audientium ad futuram consecrationem, per se manifestum est, cum corda ad Deum sublevet, et ad Angelorum consortium in divinis laudibus canendis, gratiisque Deo agendis. De cujus longiori expositione videri possunt scriptores sæpe citati, de Ecclesiasticis officiis, et latissime ac novissime Durand., lib. 2 de Ritib. Eccles., c. 31; nobis enim hoc loco plura addere non videtur necessarium, tum quod res per se satis clara sit, tum etiam quod nihil in eo specialiter occurrat ad præsens institutum pertinens. Solum adverte, præter communem Præfationem, esse alias speciales in Ecclesia, in quibus aliqua verba interponuntur communi Præfationi, paucis verbis in ea immutatis, quæ novem tantum numerantur a Pelagio Papa, epist. 2, in c. Invenimus, de Consec., dist. 1, scilicet Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, Nativitatis, Epiphaniæ, de Apostolis, de Trinitate, de Cruce, de Quadragesima; decimam vero de Beata Virgine addidisse fertur Urbanus II, in Concilio Placentiæ celebrato, ut Gratianus refert, dist. 70, in ultimis verbis. De auctoribus autem harum Præfationum non constat, nam, quod attinet ad communem Præfationem, quamvis aliqui eam tribuant Gelasio, alii vero Sixto I, tamen ex dictis constat esse antiquiorem, et ad Apostolorum tempora esse referendam, ut notavit Niceph., lib. 18 Hist., c. 5, et sumi etiam potest ex Justino, Apolog. 2; Cyprian., de Cœna Domini; Chrysost., hom. 18 in 2 ad Cor., et 29 in Matth.; Augustin., lib. 2 de Bono persev., c. 13, de Spiritu et litt., c. 11, ep. 57, et 120, cap. 29; et ex Concilio Vasensi, sub Leone I, can. 4, ubi præcipitur, in omnibus Missis, *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* eo ordine ecitari, quod ad Missas publicas dici debet. De aliis vero peculiaribus Præfationibus solum dicere possumus, non esse in Missa dicendas, nisi quæ fuerint ab Ecclesia receptæ et probatæ, ut cautum etiam est in Concilio Milevitan., cap. 12, et in Concilio African. cap. 70. Et hæc sufficiant de hac prima parte Missæ fidelium.

19. De secunda vero parte, quæ in canone continetur, specialem statim sectionem instituemus; nunc supponamus, omnia etiam illa, quæ in canone continentur, antiquissima etiam esse, et veritatis ac religionis plena. Tertia vero pars, quæ post canonem sequitur, brevissima est; unica enim salutatione sacerdotis ad populum, et responsione, et alia oratione seu collecta, et populi dimissione, fere concluditur, quæ omnia ex dictis declarata sunt. Itaque, finito sacrificio et canone Missæ, primo dicitur versiculus, qui *Communio* seu *Communicanda* appellatur; solebant enim fideles, finito sacrificio, communicare, et interim canebatur antiphona cum Psalm. 33 : *Benedicam Dominum in omni tempore*, ut constat ex Clem., lib. 8, c. 13. Ubi Turrian., ex Missa Jacobi, Dionysio, Hezychio, et aliis, notat, Psalmum illum ad sacrificium Missæ pertinere, et communionem indicari in illo versiculo : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus;* inde ergo postea solum retentum consuetudine est, ut aliquis versiculus eo tempore in Missa recitetur, qui a communione nomen accepit. Secundo sequitur salutatio sacerdotis, *Dominus vobiscum,* supra explicata. Tertio, sequitur oratio seu collecta, quæ communiter continet gratiarum actionem, et perficit numerum ternarium, qui solet perfectionem significare. Quod enim supra diximus de numero harum collectarum seu orationum, intelligendum est, totum illum numerum ter in Missa recitari, in principio, medio et fine; eodemque sensu dictum est in Concilio Laodicen., supra citato, tres orationes in Missa dici. De qua oratione plura apud Innocent., lib. 6, c. 8 et sequentibus; Durand., lib. 4 Rational., cap. 55 et sequentibus. Quarto re-

petita iterum dicta salutatione, *Dominus vobiscum*, fit populi dimissio, per illa verba, *Ite Missa est*, quod esse antiquissimum constat ex Alcuino, c. de Celebr. Missæ, et Amalar., lib. 3 de Eccles. offic., c. 36. De qua re, et de sensu horum verborum, diximus supra, agentes de nomine Missæ. Antiquitus vero dimissio fieri solebat per hæc verba, *Ite in pace*, ut constat ex citatis liturgiis, et ex Clem., lib. 8, cap. 15. Interdum autem fit aliis modis, scilicet, per *Benedicamus Domino*, in diebus profestis, vel *Requiescant in pace*, in Missis defunctorum, de quo legi potest Rupert., lib. 2, c. 20, et Micrologus, de Eccles. observ., c. 46 et 47. Populus respondere solet, *Deo gratias*, ut gratiarum actio cuncta concludat, sicut August. dixit, epist. 59, quæst. 5; et Dionys., dict. cap. 3 : *Participans* (inquit) *et tradens Thearchicam communionem, in gratiarum actionem sacram desinit cum omni Ecclesia sacra plenitudine*, vel aliter : *Accepta dataque divina communione in sacram gratiarum actionem desinit*. Unde Chrysostom., hom. 32 in Matth. : *Gratias egit et hymnum dixit postquam dedit, ut et nos hoc ipsum faciamus*. Quinto subjungit sacerdos illam orationem : *Placeat tibi sancta Trinitas*, prout habetur in Missali. De qua potest legi Durand., in Ration., lib. 4, c. ult., et Demochares, lib. de Missar. Celebr., c. 15, in fine, ubi ex Bernone, cap. 25 de Officio Missæ, indicat, hanc orationem dici finitis omnibus, etiam data benedictione, et osculato prius altari ; nunc autem non ita fit, sed ante benedictionem præmittitur hæc oratio, et fortasse ita intelligendi sunt dicti auctores, cum dicunt, *finitis omnibus*, scilicet, usque ad populi dimissionem. Sexto sequitur populi benedictio, ad imitationem eorum, quæ leguntur, Levit. 9, et Num. 6 : *Benedicetis filiis Israel*, etc., et ad imitationem Christi, qui discessurus ab Apostolis benedictionem illis prius impertivit, Luc. 24. Unde hanc consuetudinem et benedictionem commendat Conc. Agathens., c. 30, in c. Convenit, de Consecr., dist. 5, et c. 47, prohibet egredi populum ante benedictionem sacerdotis ; idem habetur in Concil. Aurelianen. II, can. 28, et Concil. Arelat. III, apud Burchar., lib. 3, c. 29 ; Ivonem, part. 3, c. 34. De hac etiam benedictione loqui videtur Isidor., lib. 1 de Officiis Ecclesiasticis, c. 17, cum ait : *Benedictionem in populo dari a sacerdotibus, antiqua per Moysen benedictio pandit et comprobat ;* et clarius Cæsareus, hom. 5 : *Rogo vos fratres charissimi, ut quoties in die Dominico aut aliis festivitatibus Missæ fiunt, nullus de Ecclesia discedat, donec divina Mysteria compleantur ;* et infra : *Monete eos, qui nec orationem Dominicam dicere, nec benedictionem accipere volunt*. Observandum autem est, Augustin., dict. epist. 59, significare benedictionem hanc sacerdotis antecedere gratiarum actionem ; sed fortassse loquitur de benedictione, quæ dari solet statim post communionem. Septimo, post datam benedictionem, sacerdos recitat Evangelium : *In principio erat Verbum*, nisi aliud, juxta prædictum ordinem Missalis, dicendum sit, de qua re nihil invenio scriptum ab antiquis Doctoribus, quod est signum, consuetudinem hanc non esse valde antiquam ; constat tamen esse optimam, et utilissimam ad tanti beneficii jugem recordationem, quod scilicet Verbum pro nobis caro factum sit, et quod de sinu Patris ad nos descenderit ; habet etiam aliam utilitatem, quod bis in Missa Evangelium recitetur, ut, si contingat, proprium Dominicæ vel feriæ Evangelium propter festum omitti, possit in fine Missæ recitari ; et ita fit, prætermisso eo die initio Evangelii S. Joannis. Denique illud etiam commodi est, ut, si qui fortasse prius Evangelium audire non potuerunt, saltem in fine Missæ audiant. Ultimo, discedens sacerdos ab altari, seque sacris vestibus exuens, recitat hymnum Trium puerorum, juxta decretum Conc. Tolet. IV, c. 13, ubi præcipitur decantari canticum illud in omnium Missarum solemnitate. Quod tamen nunc minime observatur, sed secreto tantum prædicto tempore dicitur.

20. *Præcipua quædam hæreticorum objectio. — Advertendum.* — Tertio principaliter ostendi potest hæc veritas satisfaciendo objectionibus, quæ in contrarium ab hæreticis fiunt ; nam si in tota hac actione, nihil inordinatum aut præter rationem ostenditur, cum alias ex objecto bona sit, et ad cultum Dei pertineat, ut a nobis probatum est, evidens erit, esse convenienter et sancte institutam. Prima ergo et præcipua objectio hæreticorum est, quia, licet in substantia hujus actionis nihil esse superstitiosum videatur, tamen in modo, præter rationem est, quod lectiones sacræ et orationes, et alia, quæ in Missa dicuntur, Latina et peregrina lingua, et non vulgari dicantur. Nam, si hæc dicuntur ad populum instruendum, vel excitandum, oportet in eo idiomate dici, in quo possint ab omnibus intelligi ; nam : *Si nesciero virtutem vocis, ero, cui loquor, barbarus, et qui lo-*

quitur mihi, barbarus, ut Paulus argumentatur, 1 ad Cor. 14, ex quo loco difficilis redditur hæc objectio; nam, ut ibidem dicitur : *Nisi vos per linguam manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id, quod dicitur? eritis enim in aera loquentes;* et infra : *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit; nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur.* Et confirmatur, quia non solum in Missa fere omnia proferuntur in lingua Latina, sed etiam quædam in Græco vel in Hebraico idiomate recitantur, quæ non solum a populo, verum etiam ab ipsis sacerdotibus frequenter ignorantur, quid significent, aut quæ mysteria contineant. Hæc objectio generalis valde est, quia non solum de sacrificio Missæ, sed etiam de cæteris omnibus sacris ministeriis, vel publicis orationibus, fieri potest; neque de his solum, sed etiam de universis sacræ Scripturæ libris cum hæreticis hujus temporis magna controversia est, an expediat, vulgari sermone translatos communiter circumferri, ut ab omnibus legi possint. De quo argumento scripsit erudite Bellarminus, lib. 2 de Verbo Dei, cap. 15 et 16. Et ideo pauca hic attingemus, quæ sufficiant ad defensionem Ecclesiasticæ consuetudinis, et definitionis Concil. Trident., sess. 22, cap. 8, ubi sic inquit : *Etsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur;* et in can. 9, dicit anathema in eos, qui hunc ritum damnant. Ad hoc autem suadendum sufficit universalis Ecclesiæ consuetudo; quam damnare insolentissimæ insaniæ est, ut Augustin. dixit, epist. 118; maxime cum hujus consuetudinis nullum possit initium designari, quod est signum Apostolicæ traditionis, juxta regulam Augustin., lib. 4 de Baptism., cap. 24; quod sumitur etiam ex Leone, serm. 2 Pentecostes, et clarius, serm. 2 de Jejunio Pentecost. Assumptum vero nunc constat experientia in tota Ecclesia Latina, cum tamen non legamus, Pontificem vel Concilium aliquod hoc instituisse, aut præcepisse; et Augustin., lib. 2 de Doctrina Christiana, cap. 13, refert Psalmos in Ecclesia Latine cantari consuevisse suo tempore in Africa. Idemque in Hispania servatum esse in divinis officiis sumi potest ex Isidoro, libro de Divinis officiis, ex variis Conciliis Hispanis, quæ supra citavimus, præsertim ex Toletano IV, et Valentino I. De Gallia idem constat ex Alcuino et Amalario. De Germania, ex Ruperto et Rabano. De Anglia ex Beda, in initio Historiæ de rebus Anglicis; de Italia res est per se manifesta, ut patet ex antiquissimo ordine Romano, et ex Gregorio in suo Sacramentali, et ex aliis multis, quæ a Gratiano referuntur, de Consecr., dist. 5. In Ecclesia autem Græca idem proportione servatur; nam, licet divina officia in Græca lingua celebrentur, quia illa est doctrinalis lingua (ut sic dicam) in illa regione, qua necesse est uti pastores et Doctores illius Ecclesiæ, tamen etiam illa distincta est a vulgari, seu corrupta lingua, qua communiter populus utitur; idemque esse dicitur in linguis Syriaca, et Arabica, quod vulgaris est distincta a doctrinali etiam in suo idiomate; et divina officia semper in doctrinali lingua peraguntur. Quod si alicubi, vel aliquo tempore non fuit lingua doctrinalis distincta a vulgari, saltem in regione aliqua, id est per accidens; nunc enim loquimur, supposita hac distinctione, quæ nunc est, et fere semper fuisse legimus. Ratio autem est, quia imprimis hoc non est malum per se et ex objecto, sed indifferens, neque est jure divino prohibitum, ut per se constat; deinde non est simpliciter necessarium ad ædificationem fidelium; nam quidquid eis scire, aut intelligere de his mysteriis expedit, potest facile per pastorum et Doctorum disciplinam suppleri; et ideo Concil. Trident. supra præcipit, ut, retento antiquo ritu, ne oves Christi esuriant, pastores frequenter inter Missarum celebrationem, vel per se, vel per alios, ex iis, quæ in Missa leguntur, aliquid exponant, et præsertim de ipso Missæ sacrificio; quod etiam indicavit Paul. citato loco; cum enim dixisset : *Major est, qui prophetat, quam, qui loquitur linguis,* subdit exceptionem : *Nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat.* Aliunde vero sunt multæ et graves rationes, propter quas ita fieri magis expedit. Primo, quia etiam si vulgari lingua omnia dicerentur in Missa, communis plebs magna ex parte illa non intelligeret, ut, v. gr., Psalmos, Prophetas, Paulum, Apocalypses, Cantica, et similia, quæ vix possunt eruditi intelligere, unde consequenter fieret, ut eis daretur multiplex errandi occasio, vel intelligendo aliqua verba secundum proprietatem, quæ metaphorice dicta sunt, vel aliis modis similibus. Secundo, quia non omnia mysteria communi populo facile proponenda

sunt, sed aliqua occulta esse oportet, ne, vel apud idiotas vilescant, aut cum errore concipiantur, quando ea scire illis non est necessarium, ut in hoc proposito antiqui Patres docuerunt Dionys., cap. 1, et ult. de Ecclesiast. Hierar.; Basil., lib. de Spiritu Sancto, cap. 27; Gregor., 4 Dialog., cap. 56; propter hanc enim causam inter alias voluit Deus Scripturas esse obscuras, et sub tropis et figuris mysteria contineri, ut notavit Augustin., lib. 2 de Doctrina Christ., cap. 6; et Chrysost., hom. 44 Imperfecti; et Gregor., hom. 6 in Ezech. Tertio, quia ad decentiam et venerationem divinorum officiorum pertinet, ut non vulgari lingua, sed alia secretiori et graviori recitentur. Sicut enim ob hanc causam decet, ut non fiant in communi loco, vel communibus vestibus, ita etiam nec communi lingua. Quarto hoc etiam confert ad majorem Ecclesiæ unitatem, ut divina officia eodem modo ubique fiant, et omnibus temporibus; nam vulgaris lingua facile mutatur; doctrinalis autem durabilior est. Quinto hinc etiam vitatur periculum, ne cum mutatione linguæ, aliquam etiam magni momenti mutationem, vel etiam substantialem in divinis officiis fieri contingat. Sexto denique hoc ipso admonentur, vel quodammodo coguntur Ecclesiæ ministri, ne vulgari lingua contenti, doctrinalem, et consequenter doctrinam ipsam negligant.

21. *Advertendum. — Quid sit, linguis loquar. — Exponitur Apostolus. — Notabile. Advertendum.* — Ad difficultatem ergo propositam, quod ad rationem spectat, satis ex dictis responsum est. Nam illa utilitas, quæ ibi proponitur, et incerta est, et multis periculis exposita, et alio securiori, et sufficiente modo suppleri potest. Adde optima verba Chrysost., hom. 3 de Lazaro : *Etiam si non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia;* et similia habet Origenes, hom. 12 in Josue. Quod vero attinet ad testimonium Apostoli, quoniam per se obscurum est, majori indiget explicatione, et præsertim oportet imprimis exponere, quid sit *loqui lingua*, quid vero *interpretari* seu *prophetare*. Pro quo est animadvertendum, consuetum fuisse fidelibus in primitiva Ecclesia, quando religiosos conventus faciebant, seu ad sacra officia conveniebant, partim in divinis laudibus occupari, partim in doctrina explicanda seu concione ad plebem, quæ consuetudo constat tum ex citato loco Pauli, tum ex aliis ad Eph. 5, ad Coloss. 3; tum ex Clem., lib. 8, cap. 4, et seq.; tum ex Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierarch.; Justino, Apolog. 2 pro Christianis. *Prophetare* ergo in citato loco idem est, quod concionari, vel ad populum de rebus divinis loqui, quod necesse est vulgari lingua, et omnibus nota fieri, si ad omnium utilitatem fit, quod satis idem Apostolus exposuit, dicens : *Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem et consolationem.* Non excluditur autem, quin talis prophetia possit etiam futurorum prædictionem continere, dummodo qui prophetat, possit mentem suam ad populi ædificationem proponere, et interpretari. Quamvis etiam necessaria non sit talis futurorum prædictio ad prophetandum, prout ibi sumitur, sed sufficiat Scripturarum aut mysteriorum fidei interpretatio. Unde inferius ait Paul. : *Quid vobis prodero, nisi vobis loquar, aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?* ubi strictius videtur sumi prophetia, quam in superiori verbo prophetandi. Nam, ut ex contextu constat, ad prophetandum satis est, loqui in Ecclesia ad ædificationem fidelium aliquo ex dictis modis, scilicet vel *in revelatione,* id est, declarando mysteria ex Dei revelatione; vel *in scientia,* id est, ex dono scientiæ, aut certe ex diligente studio et eruditione mysteria explicando; vel *in doctrina,* id est, accommodando sermonem ad auditores, ut ad discipulos; vel *in prophetia* in rigore sumpta, id est, annunciando futura, ita tamen, ut ab omnibus possit intelligi. At vero *linguis loqui,* prout verbum ipsum sonat, nihil aliud est, quam habere donum linguarum; sed in eo loco specialiter sumitur pro usu talis doni ad laudes Deo canendas, vel spirituales hymnos recitando in peregrina lingua, quam alii non intelligunt. Solebant enim fideles in his religiosis conventibus ita in divinis laudibus occupari, ut unusquisque juxta Spiritus Sancti instinctum aliquid ex proprio ingenio in Dei laudem et gratiarum actionem caneret aut recitaret, ut ex Dionys., cap. 3 de Divinis nominibus, licet colligere, et ex Tertull., in Apolog., cap. 39 : *Coimus in cœtum et congregationem, ut ad Deum, quasi manu facta precationibus ambiamus orantes. Cogimur ad divinarum litterarum commemorationem, si quid præsentium temporum qualitas, aut præmonere cogit, aut recognoscere.* Et infra : *Post aquam manualem et lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de pro-*

prio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere. Circa quem locum Pamel., et super lib. Cypriani de Oratione Dominica, num. 2, multa ex antiquissimis Patribus, et historiis ad hanc rem congerit. Quantum ergo ex hoc loco, quem tractamus, colligi potest, eo tempore, quo donum linguarum frequenter fidelibus conferebatur, accidebat interdum, ut in Ecclesia aliqui divinas laudes canerent, aut recitarent in ea lingua, quam alii non intelligebant; imo etiam in eo idiomate, quod ipsemet recitans non perciperet, ut indicant illa verba : *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est;* quæ verba Chrysost., Theophyl., Ambros. et Anselm., exponunt de his, qui loquentes linguis seipsos non intelligebant ; qui dicuntur orare spiritu, quia interiori affectu ad ita loquendum et orandum moventur, mens autem eorum sine fructu est, quia verborum vim non percipiunt ; nam, aut eorum significationem ignorant, aut (quod verisimilius est) licet significationem verborum intelligant, mysteria tamen, quæ illis verbis continentur, non percipiunt, ut Augustin. sentit, 12 Genesis ad litteram, cap. 8 et 9. Alii vero hoc referunt ad aliorum fructum, nimirum, quod, qui hoc modo orat, se ipsum ædificat, suumque spiritum excitat, sine aliorum tamen fructu ; ita Theodoretus et alii, quod ad nostrum institutum nihil refert, nam *loqui lingua* in utroque sensu idem est, quod divinas laudes ita loqui, ut alii quidem non intelligentes, in admirationem rapiantur ; fructum tamen, et interiorem ædificationem non percipiant. Hujusmodi ergo usus linguarum videtur fuisse maxime familiaris Corinthiis, et in tanta æstimatione et pretio, ut de illo maxime gloriarentur; illudque donum dono prophetiæ præferrent; Paulus autem in prædicto loco hujusmodi donum, aut usum ejus, non reprehendit, nec contemnendum putat, sed reprehendit inordinatum usum ejus, et docet, prophetiæ donum illi esse præferendum. Unde concludit in fine capitis : *Itaque fratres æmulamini prophetare, et loqui linguis nolite prohibere; omnia autem honeste, et secundum ordinem fiant in vobis.* Constat igitur ex vera hujus loci intelligentia nullum ex eo argumentum sumi posse contra prædictum usum Ecclesiæ, tum quia in eo non est sermo de officiis divinis, quæ in Ecclesia recitantur, aut canuntur, sed de sermone exhortatorio ad plebem, aut de precibus, seu laudibus, quas unusquisque, proprio dono seu spiritu ductus, coram aliis profert; tum etiam quia Apostolus non improbat illum usum linguæ, sed usum et æstimationem ejus moderatur; et illum maxime approbat, quando cum eo adjungitur interpretatio. Ad verba autem supra citata, quoniam ex eis sumi potest saltem argumentum a simili, specialiter respondendum est. In illis ergo primis verbis, *Si nesciero virtutem vocis, ero, cui loquor, barbarus,* etc., nihil aliud significatur, nisi, quod neque intelligam, neque intelligar, juxta illud Ovidii : *Barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli.* Quod quidem est inconveniens in sermone exhortatorio, non tamen in sermone deprecatorio ; nam, ut ibidem dicitur, qui prophetat seu exhortatur, hominibus loquitur, et ideo vane et in aera loquitur, si non intelligitur quod loquitur, ut Paulus paulo ante dixerat. Qui autem loquitur lingua, deprecando scilicet seu orando, non hominibus loquitur, sed Deo, qui optime non solum linguam, sed et mentem novit, et ideo necesse non est, quod ab hominibus intelligatur; imo nec semper necesse est, ut ipsemet, qui orat, intelligat ; satis est enim quod sciat, seu credat illa esse verba, quibus laudatur vel exoratur Deus; tunc enim revera spiritus orat, et movet linguam, quamvis mens verborum significationem non satis percipiat, ut ibid. significavit Paulus in verbis supra declaratis : *Nam si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est;* et hac ratione non male faciunt, qui Latine orant, quamvis linguam Latinam non intelligant, ut sumitur ex Chrysost. et Origene supra citatis, et Augustin., lib. de Baptismo, cap. 25, et 3 de Doctrina Christiana, cap. 9, ubi dicit, Judæos rite coluisse Deum figuris et signis, quorum vim et significationem non satis intelligebant; et multi etiam nunc religiose Psalmos recitant, quos non intelligunt, quamvis Latinam linguam sciant. Ultima denique verba ita exponuntur a D. Thom., Primasio, Haymone, et aliis, ut per eum, qui supplet locum idiotæ, intelligant ministrum, qui loco populi respondet ; unde significant, oportere, ut saltem minister intelligat, ut loco populi respondere possit. Quæ interpretatio est apparens, juxta vulgatam versionem; tamen, juxta Græcam editionem habet difficultatem, quia non dicit, *qui supplet,* sed, qui adimplet locum idiotæ, id est, qui est idiota et ignarus. Atque ita interpretantur Theoph. et Chrys., hom. 53; et, idiotam, ait Chrysost., promiscuam plebem vocat; imo eo tempore tota

plebs solebat respondere sacerdoti, ut ex his, quæ supra adduximus de aliquibus responsionibus populi, sumi potest, et ex Hieronymo in præfatione lib. 2 ad Galatas. Et augetur tandem difficultas, quia etiam nunc non est necesse, ut minister linguam intelligat, in qua Missa dicitur. Quare dici potest, juxta supra dicta, Apostolum non loqui de officiis Ecclesiasticis, sed de illis canticis vel laudibus, quas singuli ex proprio spiritu vel ingenio recitabant, ut se invicem excitarent, et commoverent; et ideo fieri oportebat in lingua, quam alii intelligerent; vel saltem, ut eorum interpretatio subsequeretur. In divinis autem officiis, quæ potissime ad cultum Dei ordinantur, magis expediens fuit propter alias rationes supra adductas, ut non fiant vulgari lingua; sed ut suis opportunis locis et temporibus, pastorum interpretatio adjungatur. Addo denique, quamvis necessarium non sit, ut, qui responsionem daturus est alteri oranti, (sive ille minister sit, sive populus) proprium idioma, seu verborum significationem intelligat, saltem necessarium esse, ut ex institutione et consuetudine intelligat saltem confuse, quid faciat sacerdos, id est, an orationem proferat, et quando illam finiat, alioqui accommodate respondere non poterit. At vero in illo usu linguæ, de qua Paulus loquitur, neque hoc fieri potuisset, tum quia, qui loquitur lingua, non loquitur juxta aliquem ritum vel institutionem, sed prout Spiritus Sanctus dat eloqui illi; tum etiam quia talis lingua interdum est omnino peregrina, ita ut audientes prorsus ignorent, quid loquatur, et an oret, vel aliud proferat, vel quando orationem finiat, et similia; et ideo de tali usu linguæ facile concedemus, esse ineptum ad publica officia, neque id erit contra convenientem Ecclesiæ ritum, ut satis declaratum est.

22. Unde facilis est responsio ad ultimam confirmationem; nihil enim incommodi est, quod Latina Ecclesia quasdam voces Hebraicas vel Græcas in Missa, aut in officiis Ecclesiasticis retinuerit, vel quia peculiarem emphasim habent, ut de voce *Alleluia* dicit D. Thom., Apoc. 19, quæ non utcumque divinam laudem personat, sed cum peculiari lætitiæ signo, ut August. etiam, Psalm. 106, notavit; vel ad unitatem Ecclesiæ, ejusdemque fidei confessionem indicandam, ut de voce *Kyrie eleyson* indicat Augustin., epist. 178, circa finem; ex quo loco potest hæc consuetudo variis exemplis confirmari. Vel etiam propter commendandam antiquitatem, ut sumitur ex Gregor., lib. 7, ep. 63, ubi de voce *Kyrie eleyson* tractat; August., 2 de Doctrina Christiana, cap. 10 et 11, et ponit exemplum in voce *Amen*, et, *Alleluia;* in quibus dicit servatam esse antiquitatem propter Sanctorum auctoritatem; vel denique, quia interdum tales sunt voces, ut commode transferri in aliam linguam non possint, ut de voce *Hosanna* et *Racha* eodem loco dicit August., et Isidor. etiam has duas postremas rationes attigit, lib. 6 Etymolog., cap. ult. Neque est incommodum alicujus momenti, quod propria harum vocum significatio a multis etiam sacerdotibus ignoretur, quia, vel satis est, quod in fide totius Ecclesiæ proferantur; earum enim cognitio non est admodum necessaria singulis; vel certe ex ipso usu et accommodatione jam sunt veluti Latinæ factæ, sicut de verbo, baptizandi, in superioribus diximus; et ita etiam sufficienter nota est earum significatio. Quis enim ignorat *alleluia* esse vocem gaudii et lætitiæ, qua provocatur homo ad Dei laudem? et sic de aliis.

23. Secunda objectio est, quia in his, quæ in Missa dicuntur, quædam sub silentio et secrete, alia vero publice proferuntur, quod videtur inordinatum, et contra rationem; nam oratio, quæ in Missa fit, non est privata, sed publica; non ergo secrete inter Deum et hominem, sed publice fieri debet. Quæ item utilitas in hujusmodi secreto esse potest? nam, si verba sancta sunt, cur non ab omnibus audientur? et si oratio nomine omnium fit, cur non, audientibus omnibus et assentientibus, fiet? Dices fortasse, id fieri ad occultandum aliquod mysterium. Sed contra, nam quod majus potest esse mysterium, quam ipsamet consecratio? et tamen verba, quibus illud conficitur, alta voce prolata sunt. Et statim subdidit : *Hoc facite in meam commemorationem;* et ita fiebat exemplo Christi in antiqua Ecclesia, ut licet colligere ex antiquis Liturgiis, in quibus ad verba consecrationis populus respondet *Amen;* cujus consuetudinis meminit etiam Euseb., lib. 7 Hist., c. 9; et August., lib. 65 Quæstionum, quæst. 49, quanquam ibi non sit sermo de consecratione, sed de dispensatione sacramenti, de qua etiam loquitur Cyrill., Catech. 5 mystag. Tandem Chrysost., hom. 18 in 2 ad Cor., dicit, *omnia, quæ in Missa fidelium fiunt, communia esse populo et sacerdoti.* Et confirmatur, seu augetur difficultas, quia etiam videtur incongruum, ut in Missa aliquando canendo

dicantur orationes et alia, quia hoc non videtur decere gravitatem, et reverentiam tanti officii.

24. Ad confutandum hunc errorem docuit Concil. Trident., dicta sess. 22, c. 5, probandum esse ritum Ecclesiæ Catholicæ, quo observatur, ut quædam, submissa voce, alia vero clariori in Missæ sacrificio pronuncientur, quod in can. 9, specialiter definit de verbis consecrationis, et de alia parte canonis quæ secrete et submissa voce dici consuevit. Hunc autem ritum antiquissimum esse, constat ex Liturgiis sæpe citatis, præsertim Basilii, et Chrysost., et ex Cyril., Catech. 5, idem colligitur. Deinde per se notum est, hunc ritum ex se intrinsece non esse malum aut contra rationem, sicut neque e contrario esset malum, totam Missam alta voce pronuntiare; neutrum enim est contra aliquam virtutem, nec præ se fert aliquam indecentiam; Christus etiam nihil de hoc statuit, aut prohibuit; neque enim Scriptura aut traditione constat tale Christi præceptum; dispositioni ergo Ecclesiæ hunc, sicut cæteros accidentales ritus commisit; cur igitur reprehendi potest Ecclesia, quod in re de se indifferente alteram partem observandam, et usu retinendam existimaverit? non enim expediebat, arbitrio cujusvis sacerdotis hoc relinquere, tum quia inde orta fuisset infinita quædam varietas; tum maxime, quia multa indiscrete et inordinate fierent. Ad eligendum autem et statuendum hunc ritum potius, quam alium, habuit Ecclesia rationes morales sufficientissimas. Primo, quia illamet varietas nunc publice, nunc secrete et in silentio orando, recreat, et delectat audientium animos; et quandam præ se fert gravitatem et venustatem. Secundo ex Concil. Trident. supra, quia his adminiculis exterioribus indigent homines, ut ad rerum divinarum meditationem sustollantur. Itaque, ut singuli fideles, qui Missam audiunt, possint melius se colligere, et juxta propriam devotionem Deum deprecari, aut sacra mysteria meditari, expedit interdum secrete in Missa orare, et ideo egregie dixit Concil. Colon., part. 7, cap. 26, *tunc esse in Missa præcipuas populi partes, quando submissius legente, aut tacente sacerdote, unusquisque cum Deo loquitur.* Et Cypr., in exposit. orat. Domin., et refertur in cap. Quando autem, de Consecr., dist. 1 : *Ideo* (inquit) *sacerdos ante orationem præfatione præmissa parat fratrum mentes, dicendo : Sursum corda, ut, dum respondet plebs : Habemus ad Dominum, admoneatur nihil in se aliud, quam Dominum cogitare debere.* Et hoc modo vult Chrysost. ut in sacrificio omnia sint sacerdoti et populo communia, quia unus orat nomine omnium, alii vero ejus orationi consentiunt, vel ei attendunt, si publice orat, aut si secrete, cum illo simul orant. Tertia causa est, ut significetur, non omnia mysteria esse omnibus æque divulganda, ut ex Patribus supra retuli, quibus addi potest Origen., hom. 5 in Num., et Chrysost., hom. 24 in Matth., et Innocent. I, epist. 1, cap. 1, in verbis illis : *Cum post omnia, quæ aperire non debeo, pax sit necessario indicenda.*

25. Quarto accedit ratio mystica, sumpta ex significatione Christi seu imitatione ejus; ille enim, quando se in cruce in sacrificium obtulit, nunc alta voce orabat : *Pater ignosce, illis, quia nesciunt quid faciunt;* et : *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum;* et : *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Nunc ad astantes loquebatur, ut ad matrem, ad discipulum, ad latronem; nunc vero tacebat, et intra se orabat. Ita etiam sacerdos in Missa, nunc ad populum loquitur, nunc ad Deum clara voce, nunc vero sub silentio orat. Oratio ergo secreta sacerdotis, commemoratio quædam est secretæ orationis Christi, vel in horto, vel in cruce.

26. Ad argumentum ergo respondetur, sacerdotem, etiam ut ministrum publicum, posse secrete orare, quia, cum inter homines et Deum sit constitutus, ut pro hominibus intercedat, sive id faciat publica voce, sive secreta, dummodo pro universa Ecclesia, et nomine ejus id faciat, orat ut minister publicus, cujus orationi omnes auditores consentiunt, vel assistendo, vel simul cum illo orando. Imo Innocent. supra ait, osculum pacis esse in fine dandum, ut per eam constet, populum ad omnia, quæ in mysteriis aguntur, atque in Ecclesia celebrantur, præbuisse consensum. De utilitate autem, quæ in hoc ritu esse potest, jam satis dictum est. Quod vero Christus Dominus verba consecrationis alte protulerit, nullum argumentum est ad id, de quo agimus; quia ipse coram eis consecravit, quibus modum consecrandi tradebat, quem nunc Episcopi imitantur, quando sacerdotes creant. Quod denique aliquando fuerit in Ecclesia usus alte proferendi verba consecrationis, recte declarat, illud etiam non fuisse malum; non tamen propterea necesse fuit, eam consuetudinem semper retineri. Ultima confirmatio longam petebat occasionem de Canticis

Ecclesiasticis; sed ea res proprium habet locum in 2. 2, quæst. 83 et 91; nunc satis est, hunc etiam morem canendi in Missa esse antiquissimum, ut constat ex Liturgiis citatis, etiam Jacobi; et ex Clem., lib. 8; et ex Dionys., cap. 3; et Justino, Apolog. 2 pro Christianis; et ex Tertull., in Apolog., c. 39, et ex antiquis historiis, quæ hunc morem ad Apostolos, eorumque discipulos referunt, ut videre licet in Niceph., lib. 9, c. 19, lib. 13, c. 8, lib. 18, c. 51; Theodor., lib. 4, c. 29; Socrate, lib. 6, c. 8. Denique hoc est consentaneum Paulo, ad Ephes. 5, dicenti : *Loquentes vobismetipsis in Psalmis et hymnis, et canticis spiritualibus,* et ad Coloss. 3; imo Concil. Tolet. IV, c. 12, dicit de hymnis canendis habere nos Christi et Apostolorum exemplum, significans, verba illa Matth. 26 : *Et hymno dicto,* per cantum esse intelligenda; nam hoc proprie hymnus significat, ut Augustin. dicit in principio Psalm. 72. Neque hoc est contra gravitatem tanti muneris, cum hoc totum ad Dei laudem, et honorem referatur, et ad excitandos homines ad devotionem ordinetur, et ideo sancte a Conciliis est statutum, ut in his canticis nihil misceatur, quod sanctum et purum non sit, et ad reverentiam et devotionem animos provocare possit (Concil. Trid., sess. 22, de Observand. in Missa).

27. Tertio afferri possent aliæ objectiones, quæ fundantur in aliis erroribus, ut sunt, quod in his, quæ in Missa dicuntur, et ad Sanctos sæpe dirigitur oratio, et ad eos colendos et honorandos multa ordinantur. Item quod oratur pro defunctis. Item, quod utimur verbis significantibus oblationem, et sacrificium, et similia; quæ omitto, quia errores, in quibus fundantur, in superioribus impugnati sunt. Addunt præterea quædam interdum in his orationibus aut antiphonis Missæ misceri, quæ vel errorem aliquem continent, vel superstitionem redolent. Quod licet non possint universaliter ostendere, uno vel alio exemplo confirmant, potissimumque est de Missa, quæ dicitur pro defunctis, in qua orat Ecclesia, ut animas defunctorum Deus liberet de pœnis inferni, et de profundo lacu, et similia, quæ videntur errorem continere; nam, aut Ecclesia orat pro animabus, quæ sunt jam in inferno, et hoc ineptissimum esset, et involveret errorem negantem æternitatem pœnarum inferni, vel orat pro animabus purgatorii, et sic superflue orat, ut liberentur a pœnis inferni, et de profundo lacu, quia jam liberatæ sunt, cum in purgatorio esse supponantur. Dices, per infernum et profundum lacum, ibi intelligi purgatorium. Sed contra, quia statim subditur : *Libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas Tartarus,* etc.; et infra : *Fac eas, Domine, de morte transire ad vitam;* et illud : *Gratia tua illis succurrente, mereantur evadere judicium ultionis;* et in quadam Collecta dicitur : *Ut quia in te speravit et credidit, non pœnas æternas sustineat, sed gaudia sempiterna possideat;* et similia multa in orationibus pro defunctis leguntur, in quibus alius error inculcari videtur, nimirum, animas, existentes in purgatorio, adhuc posse damnari, et esse incertas de æterna sua salute. Dices, interdum peti a Deo aliquid, quamvis certo futurum sit, quia per orationes est futurum, sicut Patres antiqui petebant adventum Christi. Sed contra : primo, quia nihil certo futurum petitur, nisi, quatenus a nobis aliquo modo pendet; quod autem anima in purgatorio existens non damnetur, jam non pendet ex nobis, sed est in se inevitabile. Secundo, quia licet contingat, petere rem certo futuram, quamdiu futura est, non tamen jam factam. Quis enim a Deo petat, ut anima Christi beata perpetuo sit? Sed, quod anima in purgatorio existens ab æterna morte liberetur, non est jam futurum, sed factum; non ergo convenienter petitur. Nec satisfacit, quod quidam dicunt, quamvis in his animabus peractum sit particulare judicium, non tamen universale, et ideo adhuc pro illis orari posse, ut evadant judicium ultionis. Nam, si hoc verum esset, etiam pro beatis orare possemus, ut evadant judicium ultionis, quia etiam illi nondum judicati sunt universali judicio. Præterea sunt alia multa in his Collectis Ecclesiasticis, quæ difficultatem habent; quale est illud, quod Innocent. refert, in c. Cum Marthæ, de Celebrat. Miss. : *Annue, quæsumus, Domine, ut animæ B. Leonis hæc prosit oblatio;* quæ verba licet emendata postea fuerint, ut ibid. Innocent. dicit, tamen hinc sumimus argumentum, in his Collectis interdum involvi errorem; et præterea ibidem non omnino sublatus est, nam in secreta oratione ejusdem S. Leonis, nunc petitur, ut *per hæc piæ placationis officia, et illum beata retributio comitetur, et nobis gratiæ tuæ dona conciliet;* et in aliis Collectis Sanctorum sæpe oratur, ut *sicut sancta mysteria Sancti prosunt ad gloriam, ita nobis proficiant ad medelam;* quæ comparatio falsum supponere videtur, quia hæc mysteria non prosunt Sanctis ad gloriam. Item in quadam Collecta

Dominicæ quartæ post Pentecosten, dicimus Deo : *Et ad te nostras, etiam rebelles, compelle propitius voluntates;* quod videtur etiam ineptum, quia hoc est petere a Deo ut voluntates nostras cogat et necessitet.

28. *Medinæ sententia rejicitur.* — Circa hanc difficultatem Medina, Codice de oratione, quæst. 6, de Iis pro quibus orandum est, tractans eas, quæ ad Missas defunctorum pertinent, imprimis dicit, non esse necessarium, omnia, quæ in eis dicuntur, ab omni ineptitudine excusari; multa enim (inquit) in Ecclesia legi permittuntur, quamvis non omnino vera sint, vel omnino apta, quia conferunt ad devotionem fidelium excitandam vel augendam, ut in legendis Sanctorum, et in opinionibus Doctorum; ita ergo, inquit, dici potest de illis orationibus, quæ a privatis personis factæ sunt, non a Concilio aliquo, neque in eo sunt probatæ. Sed hæc responsio, neque pietati, neque veritati consentanea est; nam imprimis, quicquid sit de auctoribus illarum orationum vel antiphonarum, certum est tamen, communi usu et consensu totius Ecclesiæ Romanæ esse receptas; ergo nemo potest sine magna temeritate sentire, in eis aliquem esse errorem, a sana doctrina alienum.

29. *Ecclesiæ sensus assignatur. — Compellere proprie et in rigore non significat cogere aut necessitare.* — Quocirca in Ecclesiasticis officiis oportet distinguere ea quæ ab Ecclesia proponuntur, tantum ut humana fide certa, aut probabiliora, ut sunt historiæ Sanctorum, et alia similia, quæ tantum proponit Ecclesia, ut pie et probabiliter credita, qualis est, v. gr., Immaculata Conceptio Beatæ Virginis, aut quod in Epiphania ait, tribus Christi apparitionibus, seu miraculis, illum diem ornatum esse, et si quid aliud est simile. Et in his nullus est error, quia non sunt res, quæ per se pertinent ad catholicam doctrinam, neque ut hujusmodi proponuntur. Unde licet contingeret, in re esse falsum id, quod Ecclesia ut pium et probabile proponit, non esset propria deceptio, quia ipsamet Ecclesia hæc non proponit ut certa, sed tantum ut pia et probabilia, prout revera sunt. Aliud vero est, loqui de rebus, quæ pertinent ad certam indubitatamque doctrinam fidei; in his enim fieri non potest, ut universalis Ecclesia decipiatur; et ideo, neque in eis officiis et orationibus, quæ ab universali Ecclesia recipiuntur, misceri potest aliquid huic doctrinæ contrarium, quanquam aliquid fortasse possit interdum esse obscurum, quod aliqua interpretatione indigeat. Loquor autem de iis quæ ab universali Ecclesia recipiuntur, quia, si aliqua a privatis personis vel etiam Ecclesiis, privata auctoritate adjungantur, nihil mirum erit, quod interdum error misceatur; et ideo graviter vetant Concilia, ne preces in Missa dicantur, nisi in Concilio probatæ, vel frequenti et laudabili usu receptæ fuerint, ut Conc. Trid., loc. cit., loquitur, et ante illud significatum fuerat in Conc. Carthagin. III, can. 23, et Conc. Milevit., can. 12, African., cap. 70. Ad primam ergo partem difficultatis respondetur breviter, Ecclesiam eis verbis non orare pro animabus damnatis, tum quia solum orat pro fidelibus; tum etiam quia expresse dicit : *Ne cadant in obscurum;* supponit ergo nondum cecidisse; orat ergo pro animabus purgatorii. Dupliciter autem intelligi potest oratio pro illis facta : primo considerando eas, solum prout tunc existunt, quando pro eis oratur; et hoc modo petimus, ut eis remittantur pœnæ, et ut æterna requie donentur, et lux perpetua eis luceat, et multa ac fere omnia, quæ in illis officiis continentur, possunt ad hunc sensum adaptari; alio modo oratur pro illis animabus, secundum quandam anticipationem seu repræsentationem; repræsentat enim Ecclesia statum illarum animarum in eo puncto, in quo a corpore exeunt, et ad judicium feruntur; et hoc modo intercedit pro illis, et orat : *Ne absorbeat eas Tartarus,* et similia; sicut etiam nunc, quando Christi adventum repræsentat, orat : *Rorate cœli desuper,* et in die Resurrectionis : *Hæc dies quam fecit Dominus,* etc. Neque est inutilis talis oratio aut repræsentatio, tum quia viventibus potest esse utilis, ut periculum illius momenti, in quo judicandi sunt, sibi proponant; tum etiam quia cedit in verum Dei cultum, quem Ecclesia confitetur, et recognoscit, ut supremum animarum judicem, et patrem misericordiæ, qui orationibus placari potest; tum denique, quia potest esse utilis animabus defunctis, vel ut propter has Ecclesiæ orationes aliquid pœnæ eis remittatur, vel etiam fortasse, ut propter tales orationes Ecclesiæ prævisas, quando ab hac vita decedunt, a Deo recipiant auxilium et dispositionem, secundum quam benigne ac misericorditer possint judicari. Hunc vero esse Ecclesiæ sensum in citatis verbis constat ex illis : *Fac eas, Domine, transire de morte ad vitam;* illa enim non possunt intelligi de morte secunda, quæ est inferni, quia ab illa

nullus potest ad vitam transire; intelliguntur ergo, vel de morte corporali, vel de morte peccati. Ad aliam vero partem de orationibus pro Sanctis, facilis est responsio ex supra dictis : primum enim hujusmodi oratio magis est gratiarum actio, quæ Deo fit propter gloriam Sanctis concessam, quam novæ gloriæ, seu beatitudinis postulatio. Deinde, si quid eis petitur, solum est accidentalis aliqua gloria seu gaudium de nostris commodis, vel de honore, aut cultu, qui Deo in terris exhibetur per hoc Missæ sacrificium; vel etiam eis postulatur gloria apud homines seu in Ecclesia militante, scilicet, ut in ea existimatione eos habeamus, eoque honore illos prosequamur, qui eis debetur. Et in quocumque istorum sensuum possent optime retineri sine mutatione verba illa, quæ in Collecta S. Leonis habebantur, ut Innoc. III in prædicto c. declaravit; sed propter ambiguitatem, et ne indocti falsum aliquem sensum conciperent, mutatio illa facta est. Denique ad ultimam objectionem de illa Collecta, in qua petimus, ut Deus nostras compellat voluntates, respondetur, neque ibi, neque in rigore, *compellere* significare proprie cogere, aut necessitatem inferre; sed, magna quadam gratiæ virtute voluntatem inducere aut movere; sumptusque est ille modus dicendi ex similibus verbis ipsius Christi, Lucæ 14 : *Exi in vias et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea;* et eamdem fere vim habent illa verba, Joan. 6 : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum;* et ex communi modo loquendi constat, dici aliquem compelli, quando importunis precibus aliquid facit, quamvis voluntarie et libere faciat; sic Gen. 19 : *Compulit illos, ut diverterent ad eum.* Atque ad hunc modum facile erit exponere, si quid in reliquis Missarum officiis obscurum, aut ambiguum occurrat, præsertim si debita reverentia ac pietate legatur.

SECTIO II.

Utrum in omnibus, quæ in canone Missæ dicuntur, integra veritas et debita Deo religio servetur.

1. *Canon Missæ quid vocetur.* — Concilium Tridentin., sess. 22, cap. 4, et can. 6, propter hæreticos hujus temporis, qui infestissimi sunt in hunc Missæ canonem, singulari providentia quatuor de illo specialiter docet, ac definit, quæ a nobis breviter sunt declaranda, confirmanda ac defendenda. Primum est, Ecclesiam Catholicam multis ante sæculis illum instituisse. Secundum est, constare hunc canonem ex Christi verbis, Apostolorum traditionibus, et Sanctorum Pontificum piis institutionibus. Tertium est, esse ab omni errore purum. Quartum, nihil in eo esse, quod non maxime sanctitatem, ac pietatem redoleat, mentesque offerentium in Deum erigat. Vocatur autem canon Missæ, totum id, quod in Missali legitur ab illis verbis : *Te igitur clementissime Pater,* usque ad consumptionem sacramenti; vocatur autem canon, quia est veluti regula præscripta et servanda in actione hujus sacrificii, qua voce usus est D. Gregor., lib. 7 Epistolar., ep. 63, in his verbis : *Mox post canonem, orationem Dominicam dici statuistis.* Quæ verba non sunt Gregorii, sed aliorum, quos refert; et in eis significatur, canonem solitum fuisse finiri in posteriori hostiæ elevatione, post quam immediate Dominica oratio recitatur; ipse vero Gregor. inferius : *Mox,* inquit, *post precem orationem Dominicam dicimus;* unde videtur ipsum canonem *precem* appellare, de quo infra videbimus. At vero Isidor., 1 Offic., Ordinem Missæ, seu orationem, appellat. Et Vigil. P., in ep. ad Eutych., vocat, Ordinem precum in celebritate Missarum. Optatus vero, lib. 2 cont. Parmen., vocat, *legitimum, quod in sacramentorum mysterio præteriri non potest;* vocatur etiam *actio sacra* a Walfrid. Strabone, cap. 22 de Rebus Eccl., quia in ea parte Missæ dicitur, in qua sacrificium conficitur; usus vero maxime obtinuit nomen *canonis,* qui maxime accommodatus est, propter rationem dictam.

2. *De auctore canonis quid certum.* — Circa primam ergo Concilii propositionem primum considerandum est, prudentissime Concilium Ecclesiæ in communi tribuisse hujus canonis institutionem, ut a quæstione dubia de illius auctore abstineret. Est itaque certum, canonem secundum eam formam, quæ nunc in Missa dicitur, neque esse de substantia sacrificii, neque a Christo Domino esse institutum; nullibi enim extat talis institutio. Quin potius Gregorius supra dicit, Apostolos interdum sacrificasse adjungendo verbis consecrationis tantum orationem Dominicam; quod videtur sumpsisse ex Hieron., lib. 3 cont. Pelagian., quamvis Hieron. ibi dictionem exclusivam non adjungat. Est autem hoc intelligendum non universaliter, sed indefinite. Apostoli enim fortasse statim post ascensionem, ita conficiebant; postea vero paulatim cœperunt res omnes in majorem ordinem redigere, at-

que etiam huic sacrificio orationes et cæremonias adjungere, ut partim in superioribus visum est, partim ex sequentibus constabit. Hinc vero fit, præceptum dicendi hunc canonem tempore hujus sacrificii non posse esse ex institutione divina; totum ergo hoc est ex institutione Ecclesiæ, ut Concilium dixit. Quis vero fuerit auctor hujus canonis, vel præcepti recitandi illum, ab auctoribus diligenter inquiritur; hæretici vero ut canonis auctoritatem elevent, dicunt, auctorem ejus fuisse Scholasticum quemdam, cujus mentionem fecit Gregor., d. lib. 7, ep. 63, dicens : *Valde mihi inconveniens visum est, ut precem, quam Scholasticus composuerat, super oblationem diceremus, et ipsam traditionem, quam Redemptor noster composuit, super corpus et sanguinem ejus non diceremus.* Dicendum vero est, non posse unum certum auctorem hujus canonis designari; nam, ut Isidor., loco supra citato docet, ab ipso Petro Apostolo initium sumpsit; ideo dicit, ab ipso fuisse institutum; non tamen ab illo fuit plene compositus et traditus, prout nunc extat; sed successu temporis paulatim perfectus est, posterioribus Pontificibus aliquid addentibus, præsertim usque ad Gregor. I, ex quo tempore nullam novam additionem accepit. Quæ omnia constabunt evidentius ex his, quæ statim de singulis partibus hujus canonis dicemus. Nunc autem declaratur breviter ex altera parte, quam in illa propositione prima Concilium docuit, scilicet hanc canonis institutionem multis ante seculis cœpisse. Quæ verba dupliciter possunt intelligi : primo de initio canonis, saltem quoad aliquas partes ejus; et hoc modo constat cœpisse a temporibus Apostolorum, ex Isidoro supra, et ex Clem., lib. 8, et ex Basilio, tum in Liturgia, tum lib. de Spiritu Sancto, cap. 27, ubi inter traditiones non scriptas dicit, contineri ea, quæ ante, et post consecrationem dicuntur, et multum momenti habere dicit ad mysterium; et Vigilius P., d. ep. 1, cap. 5 : *Canonicæ*, inquit, *precis textum direximus subter adjectum, quem* (*Deo propitio*) *ex Apostolica traditione suscepimus;* et idem habet Innoc. III in c. Cum Marthæ, de Celebrat. Miss. Confirmatur, ac declaratur ex vulgari regula Augustini, quod, quæ sunt ita antiqua in Ecclesia, ut eorum initium et auctor ignorentur, ad Apostolicam traditionem sunt referenda; hujusmodi autem est canon Missæ, saltem quoad aliquas partes ejus, ut constat ex dictis Ambrosii, lib. 4 de Sacram., cap. 4, 5, 6, ubi commemorat plures orationes canonis, ut antiquas jam et receptas in Ecclesia, quarum tamen initium, vel auctor ante Ambros. non legitur. Et idem sumere licet ex Chrys., hom. 3 ad Philippenses; et ex August., tract. 84 in Joan.; et ex multis aliis, quæ supra adducta sunt tractando de oblatione hujus sacrificii pro vivis et defunctis. Hoc denique confirmant antiquissimæ Liturgiæ, in quibus, quæ præcipua sunt in hoc canone, vel quoad sensum, vel etiam fere eisdem verbis reperiuntur.

3. Secundo modo possunt intelligi illa verba Concilii de toto canone, prout nunc extat; et hoc sensu est etiam verissima doctrina Concilii; quoniam, licet non constet, quando primum cœperit totus integer canon haberi, tamen constat, ante octingentos annos fuisse totum expositum ab Alcuino, lib. de Officiis Eccles., quem posteriores imitati sunt. Item de Gregorio Mag. legimus, addidisse in canone verba illa : *Diesque nostros in tua pace disponas,* ut patet ex Beda, lib. 2 Hist. Anglicanæ, cap. 1; et ex Joan. Diacono, lib. 2 Vitæ Gregorii, cap. 18; post Gregorium autem nihil ei additum esse legimus; et inde sumitur argumentum, quoad cætera omnia ante Gregorium fuisse perfectum. Idemque argumentum sumi potest, quod de Leone I refertur in vita ejus, addidisse in canone illa verba : *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam,* quod est signum, ante Leonem fuisse ordinatum canonem, fere quoad reliquas omnes partes; et idem argumentum est de aliis Pontificibus, qui alia addiderunt, ut infra videbimus. Denique, quamvis daremus, Scholasticum illum, cujus Gregorius meminit, fuisse personam aliquam certam, cui compositio hujus canonis aliqua ratione tribuatur, non esset intelligendum, illum dedisse primum initium canoni, aut omnes ejus orationes composuisse; cum ostensum sit, multas earum esse antiquissimas; sed vel ad talem formam illum redegisse, et aliqua fortasse ex parte consummasse, ad eum modum, quo Basilius et Chrysost. Liturgias composuerunt; vel quo Gelasius fertur officia Ecclesiastica emendasse et ordinasse, et postea Gregor. I, ut ex ipso constat, lib. 7 epist., dicta ep. 63, et Gregor. etiam VII, ut constat ex cap. In die, de Consecr., dist. 5. Juxta hunc ergo sensum, quamvis demus, canonem esse ab Scholastico institutum, verum nihilominus est, quod Concilium dixit, canonem multis ante sæculis fuisse institutum; quandoquidem Gregor. qui hoc refert, ante mille annos

præcessit. Quanquam etiam dici potest, Gregor. non dicere, canonem fuisse ab Scholastico compositum, sed precem aliquam, quæ post canonem diceretur, de qua non satis constat, qualis fuerit; et aliqui existimant fuisse orationes, quæ dicuntur proxime post *Agnus Dei,* alii vero illam : *Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas.* Addo denique non constare, ibi, *Scholasticum,* significare certam personam, sed generatim hominem doctum aptumque ut scholæ Christianæ præesse posset; in hoc enim sensu interdum Gregor. utitur illa voce, ut patet ex variis ejus epistolis, lib. 10, epist. 2, lib. 12, ep. 30; quomodo etiam utitur illa voce August., Psal. 44, et Hieron., lib. de Scriptoribus Eccles., in Serapione; atque in hac significatione sensus erit, canonem compositum a viris doctis Ecclesiæ, recitari in sacrificio; unde recte refert Gregorius multo magis recitandam esse orationem a Christo ipso traditam.

4. *Consectarium notatu dignum.* — Ex his declarata et comprobata manet secunda propositio Concilii, in qua, non tam de auctore, quam de materia canonis, seu de partibus, quibus constat, Concilium tractat; docetque totum constare ex verbis Christi, Apostolorum aut Pontificum ; Christi enim verba sunt imprimis, oratio Dominica, ut per se constat; deinde ea, quæ ad formam sacramenti pertinent, eaque omnia, quæ in ipsomet canone a Christo dicta esse referuntur, sive in Evangelio contineantur, sive non; nam, ut dixit Innocent. III in cap. Cum Marthæ, de Celebr. Missarum, *formam verborum, sicut in canone reperitur, et a Christo Apostoli, et ab ipsis eorum acceperunt successores;* neque enim necesse est, ut omnia, quæ Christus fecit aut locutus est, ab Evangelistis fuerint relata, ut ibidem late probat Innocentius; neque est verisimile, aliquid in canone Missæ referri, ut a Christo dictum, nisi ex Apostolica traditione; a quo enim alio id disci potuisset? Atque hinc fit, Apostolos, ut minimum, addidisse canoni illa verba, quæ ad historiam pertinent, seu quibus referuntur actiones seu verba, quibus Christus in hoc mysterio conficiendo usus est, qualia sunt saltem ab illis verbis : *Qui pridie, quam pateretur,* usque ad illa : *Hæc quotiescumque feceritis,* etc.; hæc enim omnia infallibilem veritatem habere creduntur, non solum, quia in Scriptura continentur; aliqua enim ex eis in Scriptura non sunt, quæ tamen non sunt minus certa; ergo omnia habent certitudinem ex Apostolica auctoritate, quam perpetua traditio, et universalis Ecclesiæ consensus ostendit. Nam, ut dixi, cum in his omnibus historia referatur, et non sit recepta ex speciali revelatione, non potuit ab Ecclesia infallibili auctoritate recipi, prout in canone refertur, nisi ex Apostolica traditione et auctoritate, et ideo hæc omnia verba in speciali quadam reverentia semper sunt habita, tum propter rationem dictam ; tum propter specialem commemorationem actionis ipsius Christi; tum maxime, quia semper conjuncta sunt cum effectione divinissimi mysterii. Et ita in Liturgia Jacobi, et aliis, fere eadem habentur, et apud Ambros., 4 de Sacram., cap. 5 ; Cyrill., et alios antiquos Patres. De reliquis autem verbis canonis, quæ sint ex ore Petri, aut aliorum Apostolorum desumpta, quæ vero a Pontificibus eorum successoribus addita, non satis constat; neque historiæ, aut Doctores antiqui hæc accurate distinguunt, præter pauca quædam, quæ, vel Leoni, vel Gregorio tribuuntur, ut annotavimus. Utendo tamen supra adducta regula Augustini, lib. 4 de Bapt., cap. 24, possemus e contrario dicere, omnia illa, quæ in canone continentur, quæ nulli Pontifici attribuuntur, nec tempus, seu initium, ex quo in Ecclesia dici cœperunt, agnoscimus, verisimile esse, ab Apostolis esse desumpta. Quod præcipue verum erit, si non de minoribus rebus, nec de singulis verbis, sed de substantia canonis, seu orationum ejus, saltem quoad sensum, sermo sit; hoc enim modo oratio pro universa Ecclesia, pro regibus, pro vivis ac defunctis, et similia, ex Apostolica traditione sine dubio fuere desumpta; quanquam circa modum, vel ordinem, vel aliqua etiam verba, credendum sit, multa esse addita a posterioribus Pontificibus, ab his præsertim, qui divinum officium in meliorem formam redegerunt. Denique, quod in canonem nihil, nisi ex Christo, Apostolis aut Pontificibus, contineatur, in hoc sensu accipiendum existimo, quod omnia in canone contenta, prout ibi sunt, Pontificiam saltem habeant auctoritatem et approbationem; nam, cum canon sit regula quædam universæ Ecclesiæ prescripta, quæ in mysteriis conficiendis præteriri non potest (ut Optatus dixit, lib. 2 et 3 contra Parm.), saltem requirit Pontificiam approbationem et auctoritatem. Nihil autem vetat, quominus aliqua verba canonis ab aliis fuerint prius inventa, ut de illo Scholastico multi censent, aliquam precem canonis

ordinasse; imo etiam fieri potuit, ut aliqua verba ab aliis prius dici inceperint privata devotione alicujus particularis Ecclesiæ vel religionis, et quod postea approbante Pontifice in usum Romanum accepta sint, ut Microlog., cap. 18, censet, de orationibus, quæ dicuntur post *Agnus Dei*, ante communionem, quamvis ipse dicat, illas non pertinere ad canonem, de quo infra dicemus; nam, ut videtur, ad modum tantum loquendi spectat.

5. *Tertia et quarta propositio Concilii explicantur.* — Tertia et quarta propositio Concilii simul explicandæ sunt et confirmandæ; nam eodem fere pertinent, nimirum, nihil esse in canone, quod ad fidem et religionem Ecclesiæ non pertineat. Utrumque autem potest imprimis generali ratione probari, quia universa Ecclesia non potest errare in his, quæ ad fidem, et mores pertinent, cum sit sancta, et columna ac firmamentum veritatis, et consequenter, nec Pontifices errare possunt in rebus ad fidem et mores pertinentibus, quas Ecclesiæ credendas, aut observandas tradunt et præscribunt; sed omnia, quæ in canone continentur, ab universa Ecclesia approbata et usu recepta sunt, et Pontificum, ac Conciliorum auctoritate sunt firmata; ergo nihil potest in eo esse, quod verum ac religiosum non sit. Secundo in speciali hoc est ostendendum, breviter per singulas partes canonis discurrendo; et, si quid obscuritatis vel difficultatis occurrerit, explicando. Solent autem partes canonis variis modis dividi, ut videre licet in Innoc. et aliis auctoribus; nos ad octo vel novem capita eas redigemus.

6. *Objectio.* — *Responsio.* — Prima ergo pars continet orationem, quæ dicitur ante vivorum commemorationem; in qua fit oratio ad Patrem, per Jesum Christum, pro universa Ecclesia; nihil ergo in ea oratione reprehendi potest; nam et talis oratio fit a debito ministro, exercente munus suum mediatoris, et intercessoris inter Deum, et homines; fit etiam ad eum, ad quem maxime fieri debet, scilicet, ad Deum; specialiter vero dirigitur ad Patrem, juxta Ecclesiæ consuetudinem, ut constat ex Concil. Carthag. III, c. 23, nec propterea excluduntur Filius, et Spiritus Sanctus (ut supra dicebamus cum Tertul., lib. de Orat.), nam propter essentiæ unitatem sub una persona aliæ intelliguntur in his, quæ de se communia sunt; fit autem specialis mentio Patris, ut commode possit per Christum oratio fieri, ne, aut tanquam filius totius Trinitatis, aut tanquam persona a tota Trinitate distincta nominetur et ita in hac oratione (sicut in aliis fere Ecclesiasticis) servatur forma insinuata a Christo Domino, dicente, Joan. 6 : *Si quid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis.* Rursus fit hæc oratio pro his, pro quibus maxime fieri debet, scilicet, pro Ecclesia Catholica, primum in generali, deinde in speciali pro Pontifice, pro Episcopo, ac Rege vel Imperatore, ac tandem pro omnibus orthodoxis, et fidei cultoribus, quod non est superfluum, ut quidam putant, eo quod Ecclesia seu fideles idem sunt; quia prior oratio generalior fuit, hæc autem specialior; unde in priori verbo, licet directe videatur tantum fieri oratio pro membris Ecclesiæ, tamen indirecte etiam pro aliis oratur, ut ad Ecclesiam adunentur, et membra ejus fiant; postea vero applicatur petitio specialis ad cultores fidei. Tandem, quidquid in ea oratione petitur, decentissimum, et sanctissimum est, nimirum, ut Deus Ecclesiam suam, ejusque membra pacificare, regere et custodire dignetur, et ad hoc præstandum, acceptum habeat sacrificium sibi offerendum. Unde tota hæc oratio consentanea est his, quæ Paulus monet, 1 ad Timoth. 2 : *Ut orationes fiant pro omnibus hominibus, Regibus*, etc. Sed dices, cum eo tempore, quo fit hæc oratio, nondum sit consecratio facta, nec præsens Christus, incongrue vocari illa dona, *Sancta sacrificia illibata;* et magis incongrue propter ea aliquid peti. Respondetur, panem et vinum, propter distinctionem et pluralitatem materiæ, vocari in plurali *munera*, etc., quæ sic etiam vocantur, quia et nobis sunt a Deo donata, et quia, quæ de manu ejus accepimus, prout possumus, redonamus illi; panis etiam et vinum in ejus obsequium consumuntur, et hac ratione vocantur *sacrificia*, per anticipationem, quia sunt materia, ex qua conficiendum est sacrificium; et eodem modo dicuntur *sancta*, quia et Deo dicata, et per consecrationem sanctificanda sunt; *illibata* vero dicuntur, id est, pura, et immaculata, ad differentiam veterum sacrificiorum, quæ libaminibus indigebant, ut immolarentur. Per hæc autem dona, ut nunc coram Deo proponuntur, nihil postulatur, sed potius petitur, ut ea ita acceptare et benedicere dignetur, ut per eorum sanctificationem ea concedat, quæ postulantur. Dices : quid necesse est, benedictionem munerum postulare, cum talis benedictio in consecratione consistat, quæ non est nunc impetranda, sed infallibili lege ex efficacia verborum perfi-

ciend ? Respondet D. Thom. hic, ad 7, primo non esse inconveniens petere a Deo id, quod certissime scimus, eum esse facturum, ut nova ratione et titulo id promereamur. Secundo, posse consecrationem impediri per intentionem sacerdotis. Tertio, et maxime ad rem, in his orationibus non tam postulari effectum consecrationis per verba, quam effectum ipsius sacrificii in his, pro quibus offertur, et ita in hac oratione petimus, ut Deus acceptet, et benedicat hæc dona, ad totius Ecclesiæ fructum et utilitatem. Denique totam hanc oblationem insinuat Clemens P., lib. 8 Constit., c. 12. Unde eam illi tribuit Rodulph., de Canonis observ., prop. ult.; ejusque usum insinuat Optat., lib. 2 cont. Parm., illis verbis : *Offerre vos dicitis pro Ecclesia, quæ una est.* Imo in illo c. 12, indicatur etiam specialis mentio, quæ in hac oratione fit Summi Pontificis; sic enim dicitur : *Adhuc obsecramus te pro me qui sum nihil;* quando enim Summus Pontifex Missam dicit, non potest aliter suimet facere mentionem. Hinc etiam Pelagius, referente Alcuino, lib. de Divinis officiis, cap. de Celebrat. Missæ, a communione separatos esse dicit, qui qualibet dissensione inter sacra mysteria Apostolici Pontificis memoriam secundum consuetudinem non frequentant, et in Concilio Vasensi sub Leone I, cap. 4, ita præcipitur.

7. *Secunda pars. — Dubii enodatio. — Quæsito satisfit.* — Secunda pars canonis continet commemorationem vivorum ab illo verbo, *Memento Domine,* usque ad illud, *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ,* in qua nihil etiam difficultatis occurrit; nam in hac parte convenientissime orat sacerdos specialiter tum pro his, qui ejus curæ aut devotioni peculiariter commissi sunt; tum etiam pro his, qui cum illo offerunt; petitque illis spiritualia et temporalia bona, et protectionem in omnibus divini auxilii per Sanctorum intercessionem. In hac vero parte videri imprimis possunt obscura verba illa : *Pro quibus tibi offerimus, vel, qui tibi offerunt;* sed hæc supra explicata sunt, cum de offerentibus, et pro quibus offertur, ageremus. Secundo hærere quis potest in illo verbo : *Pro redemptione animarum suarum;* quomodo enim redemptionem petimus, quæ jam facta est? Sed non petimus redemptionem quoad sufficientiam, sed quoad efficaciam, primum quoad remissionem culparum, deinde quoad remissionem pœnæ, rursus quoad perseverantiam in gratia, ut non permittamur iterum delinquere; ac denique quoad consecutionem gloriæ, in qua est consummata redemptio, juxta illud : *Levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra,* Lucæ 21. Tertio inquiri potest, quæ sint illa vota. quæ dicuntur Deo reddere, qui hoc sacrificium offerunt. Respondetur ex Alcuino, Innocent., et aliis, hæc vota esse sancta desideria seu proposita piæ devotionis, et ipsammet sacrificii oblationem, quæ Deo potius reddere, quam donare dicimur, quia per divinam gratiam illa accipimus, et Deo reddimus. Unde August., 10 de Civit., c. 4 : *Ei dona ejus in nobis, nosque ipsos vovemus, et reddimus.* Quarto dubitari potest de sensu illius verbi, *Communicantes,* et connexione ejus cum reliquis. Respondetur, totam hanc orationem esse unam unoque contextu legendam, ita ut sensus sit : Tibi reddunt vota sua æterno Deo, vivo et vero, communicantes, vel inter se, tanquam membra corporis tui, vel cum Sanctis tuis per societatem et conjunctionem, quam cum illis habent; quorum propterea memoriam venerantes per eorum intercessionem exaudiri petunt. Quinto inquiri potest, cur sancti Martyres nominentur in hac oratione, et non Confessores. Respondetur primum, quia fortasse, quando hæc oratio canonis facta est, nondum Confessores in Ecclesia colebantur, ut ait Innocent., lib. 3 de hoc myster., c. 10, nam licet cultus sanctorum Confessorum per festa publica satis sit antiquus, ut constat ex Concil. Mogunt. sub Carolo Magno, c. 36, tamen hujus orationis canonis institutio antiquior esse creditur, ut ex supra dictis constat; et nonnulli putant habuisse originem a Syricio P. Et Ambros., ejus æqualis, idem in sua Missa Ambrosiana ordinavit; et Cyrillus Hierosol., Catech. 5 mystag., et August., serm. 17 de Verbis Apostoli, et tract. 84 in Joan., et 22 de Civit., c. 10; et Chrysost., hom. 21 in Acta, ejusdem Ecclesiasticæ consuetudinis meminerunt. Sed et his omnibus antiquior est hæc traditio, ut constat ex Clem., lib. 8 Constit., c. 13, et Dionys., c. 3 de Eccles. Hierarch. Vel certe hoc factum est ad commendandam martyrii dignitatem; nam, quia in illo quodammodo Deo sacrificium offertur, merito in sacrificii oblatione specialis fit Martyrum mentio, ut significavit August., lib. de Sancta Virginitate, cap. 45, seu quia sanguinem pro Christo fundendo ejus passionis facti sunt veri imitatores, cujus in hoc sacrificio fit expressa repræsentatio. Non omittitur autem Beatæ Vir-

ginis memoria, tum propter ejus singularem excellentiam; tum etiam quia plusquam Martyr fuit, ut alibi latius. Quo loco se offerebat disputatio de cultu Sanctorum, sed de ea re primo tomo dictum est. Ultimo inquiri potest, an illi, pro quibus sacerdos hic specialiter orat, sint ab eo vocaliter nominandi, sicut nominantur Sancti, quorum hic fit mentio? Respondetur, antiquam Ecclesiæ consuetudinem hujusmodi fuisse, ut colligitur ex Innocent. I, epist. 1 ad Decent., et ex Gelasio, epist. ad Anastas. August., et ex Augustino, epist. 137; jam vero non est in usu; sufficit ergo, ut, aut mente, aut voce, hujusmodi oratio fiat, ut notavit Gabr., lect. 25 in canonem.

8. *Tertia pars canonis. — Notabile.* — Tertia pars continet illam orationem : *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ, quæsumus, Domine, ut placatus accipias, diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari, per Christum Dominum nostrum;* quæ oratio continet petitiones rerum maxime decentium, ut per se manifestum est; quare nulla indiget expositione aut defensione. Solum est advertendum (propter hæreticorum calumnias) cum in his orationibus, quæ consecrationem antecedunt, fit mentio oblationis, vel sermonem esse non de oblatione, quæ jam facta sit, sed quæ jam proxime paratur, et instat, ita ut signum illud demonstrativum, *hanc oblationem,* non designet ad sensum præsentem materiam, quæ tunc præ oculis habetur, sed ad mentem designet oblationem proxime faciendam, quæ intentione præsens habetur; vel certe magis juxta litteralem sensum ipsorum verborum (qui ex præcedentibus orationibus, et ex sequente colligitur) possumus hæc interpretari de ipsa oblatione panis et vini jam facta; non tamen est in illa sistendum, nec existimandum (ut hæretici calumniantur) quod per illam aliquid petamus; sed petimus potius, ut illam oblationem Deus ad exitum perducat, ejus sanctificationem et consecrationem ita acceptando, ut nobis per eam placatus postulata concedat. Et uterque sensus eodem revolvitur; nam, ut supra dixi, prior oblatio panis et vini non est sacrificium, sed præparatio sacrificii, ut evidenter etiam constat ex orationibus, quæ post illam oblationem subjiciuntur, scilicet : *In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur a te, Domine, et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi, Domine Deus.* Nondum ergo factum est sacrificium, sed faciendum paratur, et clarius in sequente oratione : *Veni sanctificator omnipotens, æterne Deus, et benedic hoc sacrificium, tuo sancto nomini præparatum.* Vera ergo sacrificalis oblatio non intelligitur esse, donec materia illa, quæ ad divinum cultum dicata jam est, benedicitur et sanctificatur; nulla ergo petitio fit per hanc oblationem, sistendo in pane et vino, sed in ordine ad eorum consecrationem, per quam Christus vere sacrificatur, et offertur; quod est petere per incruentam Christi sacrificationem ex pane et vino, sub eorumque speciebus faciendam, et propterea hæc oblatio dicitur *servitutis nostræ,* servitutis quidem per antonomasiam, illius scilicet, quæ soli Deo debetur, et latria dicitur; hujusmodi enim est servitus sacrificii, ut in superioribus diximus, et ideo a S. Clem., lib. 8 Const., c. 15, Missa vocatur latria mystica, ut ibi notavit Turrian., et lib. 2 de Euchar., cap. 13; Epiphan. vero in Epitome Fidei vocat latriam OEconomiæ; August., lib. 20 contra Faust., c. 21, simpliciter vocat latriæ cultum, Deo debitum. *Nostræ,* autem dicitur in plurali, vel, quia plures sunt offerentes simul cum sacerdote, vel certe, quia nomine totius Ecclesiæ hic cultus Deo offertur. Quomodo autem petamus a Deo numerari in grege electorum, cum electio æterna sit, et absque meritis facta, attigit Gabriel, lect. 33 in can.; sed non pertinet ad hunc locum; breviter ergo dicitur, peti a Deo consecutionem electionis, quod est petere æternam beatitudinem, in qua numerus electorum congregandus est.

9. *Quarta pars canonis. — Observandum. — Aliud notabile.* — Quarta pars illam orationem continet : *Quam oblationem, tu Deus, in omnibus, quæsumus, benedictam, adscriptam, ratam, rationabilemque facere digneris, ut nobis fiat corpus et sanguis dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi.* Circa quam orationem, quoniam obscurior est reliquis, primo observandum est, illam esse antiquissimam; nam eisdem fere verbis illam commemorat Ambros., lib. 4 de Sacram., c. 5, dicens : *Dicit sacerdos : Fac nobis hanc oblationem adscriptam, rationabilem, acceptabilem.* Ex quo sumo conjecturam, ante Gregorium, hanc et præcedentem orationem unam et eamdem fuisse; nam, ut fere omnes scriptores referunt, ex Beda et Joan. Diacono supra citatis, Greg. addidit præcedenti orationi

tres petitiones, ab illis verbis : *Diesque nostros,* etc., usque ad finem hujus orationis. Quibus sublatis, necesse non erat, has duas orationes distingui, sed ita continuari : *Hanc oblationem, quæsumus, Domine, placatus accipias, et benedictam,* etc., *facere digneris,* ne ejusdem oblationis tam frequens fieret repetitio absque necessitate, et paucissimis interjectis verbis. Quicquid vero sit de hac conjectura, facta tamen illa additione per Gregor., optime orationes hæ distinctæ sunt. Secundo est observandum, ejusdem oblationis mentionem esse in hac, et in præcedente oratione, ut manifeste constat ex illo relativo, *quam oblationem,* et ideo utraque commodius intelligitur de oblatione panis et vini, juxta secundum sensum supra tractatum, quia statim petitur, ut panis et vinum fiant corpus et sanguis Christi, quamvis etiam possit hæc oratio ad alium sensum accommodari, ut statim dicam.

10. Tertio igitur, ut explicemus, quid in hac oratione, et cur petatur, observandum est ex D. Thom. hic, ad 9, dupliciter posse exponi. Primo, ut tota petitio referatur ad ipsius materiæ consecrationem, nihilque aliud in summa petatur, quam ut ex pane corpus, et ex vino fiat sanguis Christi, ut hoc modo ac per talem transmutationem oblatio ipsa panis et vini fiat *benedicta;* illa enim est summa benedictio et sanctificatio, quæ in illam materiam supervenire potest; unde ipsamet consecratio, *benedictio* solet a Patribus appellari, ut supra vidimus, agentes de forma hujus sacramenti. Item, ut fiat *adscripta,* id est divina virtute, et quasi nomine ejus, subscripta et firmata. Potest etiam referri hoc verbum ad ea, quæ de hac consecratione scripta sunt; ita ut postuletur, ut hæc oblatio talis fiat, qualis scripta est, et promissa illis verbis Christi, *Hoc facite;* adscriptum enim dici potest, quod est scripto conforme; unde hoc etiam verbum referunt quidam ad veterem Scripturam, in qua Christus sub velamine litteræ, et figuris sensibilibus latebat, ita ut petitio sit, ut Christus ipse sub pane et vino nobis detur, qui sub Scriptura veteri et figuris ejus latebat. Melius vero priori modo exponitur *adscripta,* id est, definita, et statuta a Deo, ut per eam nobis propitius fiat. Aliter Alcuin. *adscriptam* exponit, id est, annumeratam in his, quæ Deo maxime placent. Aliter Odo Cameracensis, *adscriptam,* id est, Verbo divino incarnato adjunctam : *Est enim,* inquit, *Verbum veluti scriptum quoddam, quatenus est figura et imago Patris.* Aliter Turr., lib. 8 Const., cap. 12, *adscriptam* interpretatur, id est, circumscriptam, seu quodammodo immensam et infinitam. Et ne vim verbo facere videatur, ait, se legisse in quadam Missa Græca, quam B. Petrus dicebat, loco illius vocis hanc Græcam ἀπεριγραφτον, quæ incircumscriptum significat. Præterea postulatur, ut per consecrationem fiat *rata,* id est, vera; non enim est hæc vera sacrificalis oblatio, nisi consecratio valida sit, et efficax; quomodo dicere solemus, sacramentum esse ratum, quando vere factum; dici etiam potest *rata,* id est, firma, stabilis, ac perpetua; nam corpus Christi, quo sanctificatur, perpetuum est. Unde aliter ex Turrian. supra, *rata,* id est, firmæ et constantis defensionis pro peccatis nostris coram tribunali Dei, hoc est, ut sit firma ad impetrandum, et efficax ad operandum virtute propria. Petitur etiam, ut fiat *rationabilis,* id est, rationalis hostia, ut sumitur ex Clem., lib. 2, c. 24, et lib. 6, c. 23, quia per illam consecrationem fit, ut jam non simplex panis et vinum, nec sanguis hircorum aut vitulorum, sed Christus ipse, qui non solum rationalis est, sed æterna sapientia et ratio, offeratur. Denique per eamdem mutationem fit maxime acceptabilis hæc oblatio, quia jam, non ex dignitate offerentium, sed ex re ipsa oblata, gratissima Deo est, et maxime accepta; nam per illam mutationem panis fit corpus illud, quod Deus adaptavit, ut veteribus repudiatis sacrificiis, eo placari posset, ad Hebr. 2. Juxta hanc vero expositionem solum restabat exponendum, cur hæc petitio fiat, sed ad hoc responsio data est circa primam orationem.

11. Secundo modo exponi potest hæc petitio, ut non simpliciter sit de consecratione ipsius materiæ, sed de illa in ordine ad effectum in nobis faciendum, et ad oblationem nostram; et vis fieri potest in verbo illo, *ut nobis fiat,* quia non petitur, ut simpliciter fiat, sed, *ut nobis,* id est, ad profectum, et bonum nostrum fiat. Sicut pastoribus dictum est ab Angelo : *Natus est vobis Salvator,* id est, in commodum et utilitatem vestram. Ut ergo hoc modo nobis fiat corpus et sanguis Christi, postulamus ut ejus oblatio sit *benedicta,* id est, benedictionem Dei ita continens, ut eam cumulatissime nobis conferat. Quomodo Cyril., lib. 4 in Joan., c. 17, Eucharistiam ipsam *benedictionem* vocat, dicens : *Sicut parvum fermentum totam massam fermentat, ita parvula benedictio totum hominem*

in semetipsum attrahit, et sua gratia replet. Item petitur, ut sit *adscripta*, id est, per quam nos in cœlo adscribamur; *rata*, per quam in visceribus Christi censeamur; *rationabilis*, per quam a bestiali sensu exuamur; *acceptabilis*, per quam ei acceptabiles reddamur. Ita legitur nomine August., in c. Utrum sub figura, de Consec., d. 2; habet autem ea verba Pasch., lib. de Corpore et sanguine Domini, c. 4. Potest etiam dici adscripta in hoc sensu, id est, in numerum placitorum Deo recepta, ut dixi Alcuin., vel adscripta, id est, vero corde, et quasi proprio nomine fideliter subscripta; *rata* etiam, id est, stabilis, constans, atque fidelis; *rationabilis*, id est, recta ratione et honesta causa facta; nam, si hæc omnia habeat, non poterit non esse acceptabilis, et ideo merito petimus, ut oblatio, quæ per se acceptabilis est, ex parte nostra non displiceat et inacceptabilis reddatur. Est ergo in utroque sensu optima atque irreprehensibilis prorsus hæc oratio.

12. *Quinta pars canonis.* — Quinta pars canonis continetur illis verbis : *Qui pridie*, etc., usque ad illa : *Hæc quotiescumque feceritis*, etc.; de qua nihil nobis dicendum superest, nisi quod hæc eadem verba leguntur apud veteres, ut patet ex Ambr., lib. 4 de Sacram., cap. 5, et fuisse in usu Apostolis ab Ascensione Domini, ut Alcuin. supra dixit. Alii vero existimant Alexand. primum hæc verba canoni addidisse, quia in epist. 1, sic scribit : *In sacramentorum quoque oblationibus, quæ inter Missarum solemnia Domino offeruntur, passio Domini miscenda est, ut ejus, cujus corpus, et sanguis conficitur, passio celebretur;* et refertur in cap. Sacramentorum, de Consecr., dist. 2. Non videtur autem, quid sit, passionem Domini misceri vel celebrari, nisi expressam ejus mentionem fieri, ut in illis verbis fit : *Qui pridie quam pateretur;* et ita intelligunt Walfridus Strabo, de Rebus Eccles., cap. 22, et Microlog., de Eccles. Observat., cap. 12. Sed, ut verum fatear, hoc ex prædicta Epistola colligi non potest; nam statim post prædicta verba additur : *Ita ut repulsis opinionibus superstitionum, panis tantum et vinum aqua permistum in sacrificio offeratur;* et infra reddit rationem, cur aqua et vinum permista offerenda sint : *Quia sanguis et aqua ex latere Christi in passione sua profluxit;* ergo, quantum ex illo loco colligitur, illa passionis commemoratio, non in verbis, sed in factis ipsis posita fuit. Nihilominus tamen, quod etiam in verbis hoc addiderit Alexander, significat Damasus in Pontificali, dicens : *Hic passionem Domini miscuit in precatione sacerdotum, quando Missa celebratur;* et clarius Platina : *Alexander* (inquit) *ob memoriam passionis Christi in sacrificio addidit : Qui pridie quam pateretur, usque ad hanc clausulam : Hoc est corpus meum.* Sed, cum in his verbis aliqua contineantur, et referantur de Christo, quæ in Evangeliis non leguntur, qualia sunt, elevasse oculos in cœlum, et dixisse in verbis calicis : *Æterni testamenti mysterium fidei*, ut notavit Inocent. in cap. Cum Marthæ, de Celebr. Missar.; imo et illa particula : *Manducate ex hoc omnes*, illo modo in Evangelio non legitur, sed solum, *comedite*, aut *sumite*, postea vero circa calicem legitur : *Bibite ex eo omnes;* cum hoc (inquam) ita sit, dubitari non potest, quin hæc verba ab Apostolis manaverint, ut supra dixi; et quod in Ecclesia Romana traditione retenta fuerint; fortasse tamen non erat quasi lege receptum et sancitum, ut omnia hæc dicerentur, et nonnulla forte varietas successu temporis introduci cœperat; et ideo Alexand. I ordinare et præcipere potuit, ut omnia illa verba, præscripta et certa forma dicerentur. Cætera, quæ ad explicationem horum verborum pertinent, in superioribus copiose tractata sunt.

13. *Sexta pars canonis.* — Sexta pars canonis continet illam orationem : *Unde et memores, Domine, nos servi tui*, etc., usque ad illud, *Memento etiam Domine;* nam, licet illa videatur tripartita oratio, tamen una est quasi continua, quæ illis verbis concluditur : *Per eumdem Christum Dominum nostrum*, et magna ex parte habetur apud Ambros., lib. 4 de Sacram., cap. 6, et lib. 5, cap. 4, et similia fere habentur in omnibus liturgiis, et apud Clement., lib. 8, cap. 12. In principio igitur hujus orationis, solum fit quædam repetita oblatio ejusdem hostiæ, quæ ob reverentiam, et devotionem augendam dignissimis encomiis laudatur, cum dicitur, *Hostia sancta, pura, immaculata.* Quæ verba posita videntur ad imitationem Pauli ad Rom. 12, dicentis : *Hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Dicitur vero hæc hostia offerri ex Dei donis ac datis, vel quia ex pane et vino effecta est, ut sentit Innocent., lib. 5, cap. 3, vel certe, quia Christum ipsum continet, qui nobis a Deo datus est, Isaiæ 9, et Joan. 3, prius in redemptorem, postea in sacram hostiam, et panem sanctum vitæ æternæ, et

calicem salutis, seu potum salutis perpetuæ. Rursus hæc oblatio merito fieri dicitur in memoriam Christi, et mysteriorum passionis et resurrectionis ejus, tum quod ita ipse præceperit, dicens : *Hoc facite in meam commemorationem;* tum quod in hoc mysterio, quædam confessio et commemoratio fit, quod pro nobis Dominus mortuus sit, et revixerit, ut ait Cyrill., lib. 12 in Joan., cap. 58; tum denique, quia hæc commemoratio sola est, quæ Deum faciat hominibus propitium, ut ait Orig n., hom. 13 in Levit. In altera vero parte hujus orationis ab illis verbis, *Supra quæ propitio,* postulatur, ut Deus acceptet hoc sacrificium, sicut Abelis, Abrahæ et Melchisedech sacrificia acceptavit. In quo primum observandum est propter hæreticorum calumnias, hic non orari, ut Pater in Filio suo complaceat, neque ut propitio ac sereno vultu Christum respiciat, sed ut oblationem corporis et sanguinis Christi, quatenus a nobis progreditur, illi acceptam, ipso adjuvante, reddamus, atque ita, ut nos propitio vultu aspiciat, quatenus hoc modo acceptam habeat nostram oblationem, etiam ut a nobis offerentibus progreditur. Atque hoc modo fit comparatio cum sacrificiis Abelis et aliorum, scilicet, quantum ad fidem et justitiam offerentium, per quam sacrificia Abelis et Abrahæ placuerunt, Genes. 4, ad Hebr. 11, non quantum ad valorem ex parte rei oblatæ, quia in hoc nulla est comparatio, sed infinita quædam distantia. Hic vero se offerebat disputatio de his sacrificiis, præsertim Melchisedech, sed de illo fuse a nobis dictum est in tom. 1, circa quæstionem 22 D. Thomæ.

14. *Sacrificium Melchisedech fuit propriissima nostri sacrificii figura.* — Ultimo notanda sunt illa verba ultima hujus partis : *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam,* quæ addita sunt a Leone I, ut supra notavimus, et affirmant omnes auctores supra citati, qui de his mysteriis scribunt. Est autem obscurum, quodnam sacrificium dicatur hic *sanctum et immaculatum,* an, scilicet, sacricium Melchisedech, ita ut hæc verba sint conjungenda cum his, quæ immediate præcedunt : *Et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam;* an vero in eis verbis sit sermo de Eucharistiæ sacrificio, et verba hæc conjungenda sint cum illis prioribus : *Et accepta habere digneris sanctum hoc sacrificium, immaculatam hostiam, sicuti accepta habere dignatus es,* etc. Utroque enim modo possunt accipi hæc verba; quæ in omni rigore et proprietate in nostrum sacrificium conveniunt; illud enim solum per se sanctum est, et immaculatum. Et si sacrificio Melchisedech tribuantur, maxime illi conveniunt, quatenus fuit propriissima figura hujus sacrificii, ideo enim illius hic fit specialis commemoratio; sicut etiam fit commemoratio sacrificii Abel, et Abrahæ, quia fuerunt singulares figuræ sacrificii cruenti Christi, in lege naturæ; sacrificia enim vetera hic commemorari non debuerunt, quia per Missæ sacrificium evacuata sunt.

15. Additur ultimo in tertia parte hujus orationis, deprecatio angelici ministerii, seu intercessionis, ut per participationem hujus mysterii, *omni benedictione cœlesti, et gratia repleamur.* Cum ergo petimus, deferri hæc dona in sublime altare in conspectu divinæ majestatis, non sunt verba materialiter intelligenda de motu locali, aut altari corporeo; crassa enim esset hæc interpretatio; sed intelligenda sunt metaphorice, et spiritualiter, ad eum modum, quo, Apoc. 5, viginti quatuor seniores dicuntur habere phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum; et clarius cap. 8 : *Angelus venit, et stetit ante altare habens thuribulum aureum, et data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei, et ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo.* Et Tobiæ 12, Angelus dicit Tobiæ : *Ego obtuli orationem tuam Domino.* Sic ergo in præsente oratione petit sacerdos, ut nostra oblatio Angelorum intercessione et oratione Deo præsentetur, et juvetur; utque nobis impetrent dispositionem necessariam, ut per hanc oblationem, ejusque participationem, divinam benedictionem consequamur. Altare ergo Dei in cœlo nihil aliud est, quam thronus divinæ Majestatis, ut in dicto loco Apocalypsis significatur, vel humanitas Christi, per quem vota nostra Deo præsentamus, vel certe est cœlum ipsum, in quo non solum altare, sed etiam templum et tabernaculum esse dicitur, ut notavit Irenæus, lib. 4 cont. Hæres., cap. 34, et Augustinus, enarrat. 2 in Psal. 25. Dicuntur autem vota nostra deferri ante conspectum Dei per Angelos, non quia per illos innotescant apud Deum, sed quia, et nostram imbecillitatem suis precibus adjuvant, et divinam voluntatem super eis consulunt, ut, quod Deo jubente implendum esse

cognoverunt, sic nobis apportent, sicut oportere intellexerint, ut scribit Augustin., epist. 121, de Orando Deum, ad Probam, cap. 9, et lib. de Diligendo Deum, cap. 3; et ad hanc petitionem Ecclesiæ confirmandam confert, quod Chrysost., hom. in Encæniis, late tractat de modo, quo Angeli assistentes huic sacrificio pro hominibus intercedunt, quod in superioribus etiam sæpe a nobis tactum est. Sunt vero, qui nomine *sancti Angeli* in hac oratione, Christum Dominum, qui est magni consilii Angelus, interpretentur, ut hic D. Thom. ad nonum attigit, et Algerus, lib. de hoc sacram., cap. 14. Tamen Ambros., cit. loco, in plurali dicit : *Per manus Angelorum tuorum.*

16. *Septima pars canonis.* — Septima pars continet orationem pro defunctis, in illis verbis : *Memento etiam Domine*, etc., quæ, quia solum fit pro justis, ideo dicitur fieri pro his, *qui nos præcesserunt cum signo fidei, et in Christo quiescunt et dormiunt in somno pacis,* nam de justis dicitur : *Ut requiescant a laboribus suis,* Apocal. 14, eorumque mors, non mors, sed dormitio et somnus appellatur, ut ait Hieron., epist. 29 ad Theodorum. Quia vero solum hæc oratio fit pro his, qui adhuc purgantur, ideo eis locum refrigerii, lucis, et pacis deprecamur. Quam etiam consuetudinem in Ecclesia esse antiquissimam, constat ex omnibus liturgiis sæpe citatis, et ex Clem., lib. 8, cap. 47, esseque Apostolicam traditionem docet Chrysost., hom. 3 in epistolam ad Philippens.; et Augustin., serm. 32 de Verbis Apost.; et Cyrill. Hierosol., Cath. 5 mystag.; et plura supra adduximus agentes de his, pro quibus hoc sacrificium offertur. Quin potius olim solebat fieri hæc defunctorum commemoratio, eorum nomina aperte recitando ex dyptichis, ut ait Alcuin. supra, id est, ex tabellis, in quibus erant scripta. Unde est illud Cyprian., lib. 1, epist. 9 : *Neque enim ad altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes et ministros avocare voluit.* Et Ambros., orat. de Obitu Valentiniani : *Quis prohibet innoxios nominari;* Epiph., hæres. 75 : *In his, qui vita defuncti sunt, ex nomine memorias faciunt,* etc. Sic etiam intelligitur, quod ex V Synod., act. 1, legitur in cap. Sane, 24, quæst. 2 : *Eos, qui injuste condemnati sunt, revocaverunt post mortem, et in sacris dyptichis scripserunt*, etc. Jam vero illa consuetudo cessavit, et pro arbitrio, vel obligatione sacerdotis, fit secreto hæc commemoratio, sicut de oratione pro vivis diximus.

17. *Octava pars canonis.* — *Quæsito satisfit.* — *Nomen canonis, regulam sacrificandi præscriptam proprie significat.* — Octava pars, quæ incipit illis verbis : *Nobis quoque peccatoribus*, continet aliam orationem, in qua iterum fit Sanctorum commemoratio, eorumque consortium, et societatem sibi et aliis sacerdos humiliter postulat per Christum Dominum nostrum. In qua oratione illud imprimis annotatione dignum est, ex duodecim Apostolis priori loco commemoratis, solius Joannis nomen hic repeti; propter quod Walfrid. Strabo, cap. 22, censet, hunc Joannem non esse Evangelistam, sed Baptistam Innocent. autem, dicit Joannem Evangelistam bis nominari, propter virginitatis prærogativam. Illud etiam est consideratione dignum, quod Stephanus hic prius nominatur, quam Matthias, fortasse, quia prius Martyr fuit; Matthias vero priori loco prætermissus est, fortasse quia ad Apostolatum post Christi ascensionem assumptus est. Paulus vero propter singularem prærogativam prius nominatus est, quanquam in hujusmodi rationibus reddendis non oporteat immorari, quia hæc et similia, sæpe, vel casu, vel ex aliqua peculiari devotione possunt accidere. Inquirere vero aliquis potest, quomodo dicatur Deus non æstimator meriti, in admittendis hominibus ad Sanctorum societatem, et partem beatitudinis, cum constet, illam beatitudinem non dari, nisi pro ratione meritorum. Respondetur, ad consortium Sanctorum obtinendum, non solum gloriam, sed etiam gratiam et peccatorum veniam esse necessariam. Atque hoc totum in hac oblatione postulatur, ut patet ex verbis illis : *Non æstimator meriti, sed veniæ, quæsumus, largitor, admitte;* et considerando Deum, ut largitorem omnium horum bonorum, verissime dicitur non esse æstimatorem meritorum; nam, licet, post collatam gratiam et veniam peccati, æstimet merita ad dandam gloriam, tamen gratiam ipsam dat sine meritis propriis, per Christum Dominum nostrum. Adduntur vero consequenter in illa oratione, ad commendandam Christi majestatem et excellentiam, illa verba, *Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas,* etc., ex quibus primum illud verbum, *creas,* proprie referri videtur ad materiam remotam panis et vini, quæ per Christum quotidie procreantur; potest etiam referri ad ipsum sacramentum, eo

loquendi genere, quo Sancti interdum dicunt, hic corpus Christi creari, ut supra visum est; propriissime vero illi conveniunt sequentia verba, scilicet, *sanctificas,* consecratione scilicet, qua cibus hic sacer et sanctus efficitur; *vivificas,* quia fit caro Christi viva, et vivificativa; *benedicis,* quia benedictionem et efficaciam recipit, ad spiritualia bona nobis præstanda; *et præstas nobis,* quia totum hoc beneficium nobis collatum est. Ita fere Alcuin. supra, et Amalar., lib. 3 de Ecclesiast. offic., cap. 26; et Hugo Vict., lib. 2 de Divin. offic., cap. 36. Tandem additur de eodem Christo : *Per ipsum, et cum ipso, et in ipso est tibi Deo Patri omnipotenti in unitate Spiritus Sancti omnis honor et gloria per omnia sæcula sæculorum.* Quæ verba fere reperiuntur apud Ambros., lib. 6 de Sacrament., cap. 5, ubi habet duo verba, *In quo,* et *cum quo,* non tamen illud, *Per quem est tibi gloria.* Itaque illa duo videntur proprie ratione divinitatis Christi in eum convenire; nam, ut idem dicit Ambros., lib. 4 de Fide, cap. 4 : *Cum Patre et in Patre semper est Filius, et ideo cum ipso glorificatur, tanquam æqualis; et in ipso tanquam imagine substantiali glorificatur Pater. Per ipsum,* autem videtur referri ad Christum, ut Deum hominem, per quem, ut per mediatorem, Deus honoratur. Unde eleganter Basilius, lib. de Spiritu Sancto, cap. 7 : *Vobis,* inquit, *qui Christum diligitis, dico Ecclesiam utrumque harum vocum usum agnoscere, neutrumque rejicere, quasi alter alterum destruat; cum enim in Unigenito naturæ majestatem ac dignitatis excellentiam contemplamur, tribuimus illi gloriam cum Patre; rursus cum consideramus, quæ bona in nos contulerit, aut quomodo nos ipsos ad Patrem adduxerit, confitemur, hoc beneficium per ipsum, et in ipso peractum esse in nobis; ut altera particula,* cum quo, *propria sit glorificantium; altera,* per quem, *sit propria gratias agentium.* In quibus verbis videtur Basilius non distinguere inter illos duos terminos, *cum ipso,* et *in ipso;* possent tamen distingui modo supra dicto, ut *cum ipso* dicat concomitantiam et æqualitatem adorationis; *in ipso* autem dicat identitatem substantiæ; sicut dici potest Pater videri cum Filio, et in Filio. Imo et particula *per ipsum* potest Christo ut Deo attribui. Nam sicut Pater per Verbum omnia creavit, ita per Verbum glorificatur ab omnibus. Verum est, Arrianos olim abusos esse his vocibus; ad significandam enim inæqualitatem trium personarum, non dicebant, *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto;* sed, *Gloria Patri, per Filium, in Spiritu Sancto,* ut refert Theodor., lib. 2 Histor., cap. 24, et Sozomen., lib. 3, cap. 18. Ecclesia vero Catholica, ad evitandam fraudem hujus erroris, instituit (ut creditur) in Concilio Niceno, ut diceretur : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.* Tamen, seclusa fraude et abusu hæreticorum, in illis terminis nulla in rigore significatur inæqualitas, ut declaratum est. Possunt denique illæ tres voces Christo, etiam ut homini, accommodari; nam per Jesum, tanquam per mediatorem, et in ipso radicati et fundati, tanquam palmites in vite, et cum ipso, tanquam cum capite nostro, omnes nos glorificamus Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, semperque glorificamus, per omnia secula sæculorum. Et in his verbis censetur canon finiri; nam, quæ sequuntur, magis sunt præparationes quædam ad communionem. Unde in die Parasceves, quando non fit consecratio, neque offertur verum sacrificium, omittuntur omnia, quæ dicta sunt. Sed immediate post ablutionem manuum, fit transitus ad orationem Dominicam. Ex quo potest obiter confirmari, quod supra dicebamus, sumptionem sacramenti non pertinere ad essentiam sacrificii; nam canon, qui continere censetur actionem sacrificandi, prius finitur. Et postea ad communionem fit præparatio. Atque ita sumitur, ut supra notavi, ex Gregor., lib. 7, epist. 63, et Micrologo, cap. 19, et Walfrido Strabone, cap. 22. Recentiores autem expositores sub canone comprehendunt omnia, quæ sequuntur, usque ad consumptionem sacramenti; quod pertinet, ut supra dixi, ad modum loquendi. Et ita etiam nos procedimus, quia non habemus aliud nomen, quo hæc omnia comprehendamus; et omnia hæc continentur sub regula præscripta sacrificandi, quam nomen canonis proprie significat.

18. Igitur post omnia prædicta nono loco recitatur Dominica oratio; et quidem nonnulli putant, Gregor. primum instituisse, ut oratio Dominica in Missa diceretur, propter ea, quæ ipse dicit, lib. 7, epist. 63; tamen sine dubio est multo antiquior consuetudo; imo Hieron., lib. 3 cont. Pelagium, significat, Christum docuisse Apostolos, *ut quotidie in corporis illius sacrificio audeant loqui : Pater noster, qui es in cœlis,* etc. Et idem sumitur ex Tertull., lib. de Orat., cap. 9; Ambros., 5 de Sacram., c. 4; August., serm. 28 de Verbis Domini, et

lib. 50 Homil., in hom. 24, et ep. 59; Cyrillo Hierosol., Catech. 5 mystag.; imo et Gregorius ipso citato loco dicit, Apostolos, antequam alias Missæ preces instituere inciperent, ad hanc solummodo orationem, oblationis hostiam consecrasse; et ibidem ait, apud Græcos solere dici ab omni populo, apud Latinos autem a solo sacerdote; non ergo hanc consuetudinem (ut quidam volunt) Gregorius introduxit, sed veterem, si in aliqua re fortasse collapsa erat, reparavit, ut ibidem ipse significat; vel, si forte in alio loco Missæ dicebatur, ipse ordinavit, ut statim, sicut nunc dicitur, post canonem diceretur; optime enim in eum locum cadit. Nam, cum in ea, *panem nostrum quotidianum,* seu supersubstantialem petamus, recte tunc dicitur, quando sacerdos se et populum ad hujus cœlestis et supersubstantialis panis sumptionem proxime incipit præparare.

19. Nec solum recitatio hujus orationis, sed etiam illa verba præambula, quæ ab Ecclesia dicuntur : *Præceptis salutaribus moniti et divina institutione formati,* etc., satis antiqua sunt, ut ex Alcuino citato loco sumere licet, et indicatur hoc ipsum a Hieron., dicto lib. 3 cont. Pelagian., in illo verbo : *Ut quotidie audeant loqui, Pater noster;* et fundamentum habet in Cypr., in expositione orationis Dominicæ dicente : *Quia inter cætera salutaria sua monita et præcepta divina, quibus populo suo consuluit ad salutem, etiam orandi ipse formam dedit;* et infra : *Quod nomen nemo nostrum in oratione auderet attingere, nisi ipse nobis sic permisisset orare.* Deinde addit sacerdos illam orationem : *Libera nos, quæsumus, Domine;* in qua illam ultimam petitionem orationis Dominicæ, *libera nos a malo*, amplificat et magis in specie proponit, ut Alcuinus, et alii scriptores Ecclesiastici notant, applicando, et ad mala præterita, ut nobis remittantur, et ad præsentia, ut ea declinemus, et ad futura, ut ea caveamus, ut in simili ait Ambros., serm. 8 in Psalm. 118. Item applicatur ad liberationem a malis culpæ, et a malis etiam temporalibus seu perturbationibus omnibus; ad quod obtinendum, pax etiam a Deo postulatur, adjuncta aliquorum Sanctorum intercessione. Addunt vero Microl., cap. 23, et Rodulph., de Can. obser., propos. 23, posse sacerdotem nominare alios, si voluerit, quod non video, cur hoc loco potius, quam aliis illi permittendum sit; securius ergo, meo judicio, videtur, nihil addere his, quæ ab Ecclesia in canone præscripta sunt, ut inferius latius dicemus. Quia vero sacerdos pacem postulaverat, pacem veram deinde populo imprecatur, dicens : *Pax Domini sit semper vobiscum;* populo autem respondente : *Et cum spiritu tuo*, sacerdos dum Christi Domini corpus sanguini miscet, profert illam orationem, *hæc commistio et consecratio,* etc., quæ omnia sunt satis antiqua, ut constat ex Alcuino, et aliis scriptoribus. Imo, et pacis dandæ in Missa meminit Clem., lib. 8 Const., cap. 18; Dionysius, cap. 3 Eccles. Hier.; Chrysost., hom. 18 in 2 ad Cor.; et Optatus Milev., lib. 3 cont. Parmen.: *Non potuisti*, ait, *prætermittere quod legitimum est, utique dixisti, Pax vobiscum.* Sed circa illam orationem, *hæc commistio et consecratio*, etc., diligenter observandum est, aliquos non legere verbum *consecrationis,* sed *commistionis* tantum, ut Amalar., lib. 3, cap. 31, et Innocent., lib. 5, cap. 2, qui etiam legunt, *fiat commistio;* unde, quia consecratio tunc non fit, sed facta jam est, ideo fortasse illud verbum omittunt. Tamen in ordine Romano antiquo utrumque verbum, commistionis scilicet et consecrationis, habetur, et apud Microlog., cap. 18, et ita est servandum, prout nunc in Missali habetur, *hæc commistio et consecratio;* non enim petimus, ut consecratio de novo fiat, sed ut fiat accipientibus nobis in vitam æternam; vel certe, quod probabilitate non caret, consecratio ibi non sumitur pro confectione sacramenti, sed pro nova quadam significatione, quam species sacramentales per illam commistionem accipiunt; prius enim passionem tantum Domini significabant; jam vero commistæ ejus gloriosam resurrectionem indicare incipiunt. Quomodo autem corpus et sanguis Domini misceri dicantur, et per quandam denominationem ab ipsis speciebus sacramentalibus, dictum est supra, cum de mutationibus hujus sacramenti ageremus. Post hæc sequitur *Agnus Dei,* etc., ex institutione Sergii Papæ, ut referunt Amalar., lib. 3, cap 33; Strabo, cap. 22; Microlog., c. 18; sed Chrysost., Sergio antiquior, hom. 41 in 1 ad Cor., hanc cæremoniam indicat, dum ait : *Nec frustra memoriam mortuorum inter sacra mysteria celebramus, aut accedimus pro istis, agnum illum jacentem, et peccata mundi tollentem deprecantes.* Continent autem hæc verba imprimis veram de sacramento Eucharistiæ confessionem, dum per illa ad Christum ibi realiter præsentem oramus; continent etiam latriæ adorationem, quia, ut Augustinus dixit, Psalm. 98 : *Nemo*

Christi carnem manducat, ***nisi*** *prius adoraverit;* continent nostrorum peccatorum, et infirmitatis nostræ confessionem; ac denique divinæ misericordiæ et potentiæ confessionem continent. Tandem adjungit sacerdos tres orationes, quibus, et Ecclesiæ pacem, et sibi condignum sacramenti fructum postulat; atque ita sacramentum sumit, adjungens sacras alias ac breves precationes, quæ in Missali habentur, et nulla indigent declaratione. Ex his ergo omnibus satis constat, verissimum esse, quod Concilium dixit, in toto canone Missæ nihil esse, quod non verum sit, et pietatem sanctitatemque non redoleat.

SECTIO III.

Utrum teneatur sacerdos sub præcepto omnia dicere, quæ in Missali præscribuntur.

1. Duo possunt in hoc dubio quæri : primum, an teneatur sacerdos, nihil omittere eorum, quæ præscripta sunt; secundum, an teneatur nihil eis addere.

2. *Prima conlusio.* — *Notabilia.* — Dico primo, teneri sacerdotes ad servandum integrum ritum Missæ, prout in Missali statutus ac definitus est. Probatur primo ex Concilio Trid., sess. 22, cap. de Observandis in celebratione Missæ. Secundo, ex verbis Pii V in principio Missalis : *Mandantes, et stricte omnibus et singulis in virtute sanctæ obedientiæ præcipientes, ut Missam, juxta ritum, modum ac normam, quæ per Missale hoc a nobis nunc traditur, decantent ac legant,* quod intelligendum est, seclusis privilegiis; tamen, qui illis gaudent, tenebuntur, servata proportione, ea dicere, quæ in Missali sibi permisso continentur. Tertio accedit ratio hujus præcepti, quia hæc res gravis est, et ad debitum cultum divinum spectat, utque tantum ministerium ordinate fiat. Quando vero hæc omissio sit peccatum veniale, quando vero mortale, ex materiæ gravitate, et ex contemptu, vel negligentia, judicandum est. In quo imprimis notare oportet, aliud esse mutilare ordinem Missæ, omittendo aliquid eorum, quæ dicenda sunt; aliud vero dicere Missam alterius diei, seu de alia re, quam in Missali præscribatur. In posteriori mutatione non semper est culpa, dummodo in ea Missa, quæ dicitur, integer ritus servetur, quia tunc revera in rigore non prætermittitur ritus dicendi Missam; neque videtur esse latum præceptum proprie et in rigore de Missa dicenda de feria aut de festo; nam, cum sacerdos absolute non teneatur hodie, v. gr., Missam dicere, non est cur obligetur ad dicendam hanc determinate, si Missam vult dicere; quamvis enim non repugnet hujusmodi obligatio, tamen in præsenti neque ostendi potest, neque est ulla sufficiens necessitas et causa illius.

3. *Magna differentia inter Missam et divinum officium assignatur.* — *Opinio quorumdam ab auctore rejicitur.* — *Responsio.* — In quo est magna differentia inter Missam et divinum officium; nam ad hoc dicendum tenentur sacerdotes; et ideo mirum non est, quod obligentur ad dicendum singulis diebus illud officium, quod pro unoquoque signatur; in Missa vero non ita est. Et hoc confirmat consuetudo; nam sine scrupulo solet hoc fieri, etiam a viris timoratis et doctis. Hoc tamen intelligendum est in Missis privatis, quæ proprio arbitrio voluntarie dicuntur, nam in Missis solemnibus, quæ dicuntur in parochiis vel Ecclesiis conventualibus, major erit obligatio dicendi Missam diei, juxta præscriptum Missalis ordinem, argumento cap. Quidam, et cap. Cum creatura, de Celebratione Miss. Item, quando aliquis ob stipendium, vel capellaniæ institutionem, vel ob aliam similem causam obligatur ad specialem Missam dicendam, debet, si commode potest, præscriptam obligationem implere; quamvis, si absque scandalo id omittat, ut Missalis ordinem servet, non peccabit; imo, si propter solemne festum id faciat, melius faciet. Denique, in universum loquendo, optimum consilium est, non prætermittere etiam in hoc Missalis ordinem, absque rationabili causa. Ita fere Sylvest., verb. Missa, quæst. 1, 4, 7, 8 et 10; Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 1, in fine; Navarr., cap. 21, num. 7; Vict., in Summ., n. 95. At vero in priori defectu, qui est per omissionem alicujus partis pertinentis ad integrum ritum Missæ, semper intercedit aliqua culpa, nisi, vel ob inadvertentiam naturalem et involuntariam excusetur, vel materia sit adeo levis, et tam rationabilis causa intercedat illam omittendi, ut prudenter judicetur ad excusandum sufficiens. Priorem partem probant, quæ in conclusione adducta sunt; consuetudo etiam Ecclesiæ eam confirmat. Ex qua, et institutione Ecclesiæ, constat, totum Missæ officium esse actionem sacram, moraliter unam, miro ac religioso artificio ex variis partibus compositam; eam ergo mutilare, per se loquendo, indecens est et irreligiosum; est ergo aliqua culpa, mortalis quidem, si notabilis pars omittatur, ut, v. gr., Epistola,

Evangelium, vel alia similis. quæ sunt veluti membra principalia, ut sic dicam, unius corporis heterogenei; si vero quod omittitur, sit aliquid leve, erit peccatum veniale. Sunt autem, qui censeant, in canone vel minimum verbum omittere, esse mortale peccatum, si intercedat culpabilis negligentia. Sed quamvis ea, quæ dicuntur in Missa fidelium, majori cura dicenda sint, et, quæ ad canonem pertinent, sub obligationem strictiorem cadere videantur, quia, et propinquiora sunt sacrificio, et antiquiori ac sacratiori lege sunt sancita, juxta communem Ecclesiæ sensum, nihilominus tamen non video, cur etiam in his ex levitate materiæ non possit veniale peccatum intercedere, cum non sit hic major ratio, quam in multis aliis præceptis religionis, ut in materia voti, et similibus. Item, in his potest intercedere peccatum veniale ex indeliberatione, et omnimoda excusatio ex totali inadvertentia, ut in prima exceptione dixi, quæ per se nota est; ergo etiam poterit ex levitate materiæ esse veniale peccatum, ut si, v. gr., unum vel aliud nomen alicujus Sancti omittatur; vel, si tempore Paschali, v. gr., omittantur ea, quæ interponenda sunt in oratione *communicantes*, vel in oratione *hanc igitur oblationem*. Unde secundam exceptionem addidi, quia sunt aliquæ partes vel orationes, non simpliciter necessariæ ad usitatam Missæ integritatem, ut, v. gr., Symbolum, aut quod dicantur in collectis una vel duæ commemorationes vel orationes, et harum partium omissio facilius potest a culpa mortali excusari, quia revera non proprie mutilatur tunc Missa, vel sacra actio; et ideo etiam accidere potest, ut, si ex aliqua urgente causa aliquid hujusmodi sine irreverentia omittatur, nulla propterea culpa incurratur. Sed quæri poterit, an, si quis ex oblivione naturali aliquid in Missa omittat, v. gr., *Gloria* aut *Credo*, postquam vero aliquantulum progressus est, recordetur, an, inquam, debeat repetere quæ omisit. Respondetur, regulariter non esse necessarium, ut notat Sylvest., verb. Missa 1, q. 5, § 4 et 5, quia moraliter id non potest fieri commode, et omnia, quæ in Missa dicuntur, ita sunt ordinata, ut, variato ordine et extra propria loca (ut ita dicam) constituta, non recte cohæreant; supponimus autem, ea, quæ omittuntur, non esse de substantia sacrificii; nam, si hujusmodi sunt, semper sunt repetenda.

4. Dico secundo : etiam tenetur sacerdos non addere ex propria devotione novas precationes aut alia verba, præter ea, quæ juxta ritum Ecclesiæ præscripta sunt. Hoc expressius cautum est Ecclesiasticis constitutionibus; nam Pius V post citata verba : *Mandantes et stricte omnibus et singulis in virtute sanctæ obedientiæ præcipientes*, subdit, *ne in Missæ celebratione alias cæremonias vel preces, quam quæ in hoc Missali continentur, addere vel recitare præsumant;* et Conc. Trid., sess. 22, cap. de Observandis in Celebrat Missæ, post verba præcepti, illa subdit : *Neve ritus alios aut alias cæremonias et preces in Missarum celebratione adhibeant, præter eas, quæ ab Ecclesia probatæ, ac frequente et laudabili usu receptæ fuerint.* Et juxta hæc nova decreta moderanda sunt antiqua, quale est illud Concilii Carthag. III, can. 23, ubi dicitur : *Ut nemo precibus aliunde descriptis utatur, nisi prius eas cum instructioribus fratribus contulerit;* et quod additur in Conc. Milevit., c. 12, scilicet hujusmodi preces debere esse a prudentibus tractatas, et in Concilio vel Synodo approbatas; jam enim Pontifices Ecclesiæ certum statuerunt ordinem, cui nihil addere licet. In quo, ex genere suo, major est culpa quam in priori defectu, tum quia commissio ex suo genere gravior est quam omissio; tum etiam quia hoc genus peccati ex se est magis expositum periculo superstitionis et erroris, et ideo expressius ac gravius in citatis locis hoc prohibetur. Item, quia in hoc quodammodo usurpatur Ecclesiastica potestas, ad quam pertinet, in his ponere debitum ordinem et modum. Quapropter in hoc genere peccandi facillime erit culpa gravis, si materia sit alicujus momenti. Atque ita sentiunt Sylvest., verbo Missa 1, quæst. 2 et 3; Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 4, et alii Summistæ et Doctores. Sed hoc maxime verum est, si in his, quæ publice dicuntur, hæc additio fiat, quamvis etiam neque secrete facienda sit; nam, si addantur ipsi officio Missæ, procedunt omnia dicta; si vero sacerdos non intendat aliquid addere officio Missæ, sed, ut privata persona, eo tempore privatam aliquam devotionem secrete recitare, non peccabit quidem directe contra prædictum præceptum, male tamen et imprudenter faciet, sacrum ministerium privatis precibus omnino ab illo distinctis interrumpendo.

ARTICULUS V.

Utrum ea, quæ in celebratione hujus sacramenti aguntur, sint convenientia (4 sentent., dist. 12, in expos. litt., et opusc. 65, cap. 5, et opusc. 66, per totum).

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod ea, quæ in celebratione hujus sacramenti aguntur, non sint convenientia. Hoc enim sacramentum ad novum Testamentum pertinet, ut ex forma ipsius apparet. In novo autem Testamento non sunt observandæ cæremoniæ veteris Testamenti, ad quas pertinebat, quod sacerdos et ministri aqua lavabantur, quando accedebant ad offerendum; legitur enim Exod.* 30 : *Lavabunt Aaron et filii ejus manus suas ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonii, et quando accessuri sunt ad altare. Non est ergo conveniens ut sacerdos lavet manus suas inter Missarum solemnia.*

2. *Præterea, ibidem Dominus mandavit, ut Aaron adoleret incensum suave fragrans super altare, quod erat ante propitiatorium. Quod etiam pertinebat ad cæremonias veteris Testamenti. Inconvenienter ergo in Missa sacerdos thurificatione utitur.*

3. *Præterea, ea, quæ in sacramentis Ecclesiæ aguntur, non sunt iteranda. Inconvenienter igitur sacerdos multoties iterat crucesignationes super hoc sacramentum.*

4. *Præterea, Apostolus dicit, ad Hebræos* 7 : *Sine ulla contradictione, quod minus est a majori benedicitur. Sed Christus, qui est in hoc sacramento post consecrationem, est multo major sacerdote. Inconvenienter igitur sacerdos post consecrationem benedicit hoc sacramentum crucesignando.*

5. *Præterea, in sacramento Ecclesiæ nihil debet fieri, quod ridiculosum videatur. Videtur autem ridiculosum, gesticulationes facere, ad quas pertinere videtur, quod sacerdos quandoque brachia extendit, manus jungit, digitos complicat et seipsum inclinat* (alias *incurvat*). *Ergo hæc non debent fieri in hoc sacramento.*

6. *Præterea, ridiculosum etiam videtur, quod sacerdos multoties se ad populum vertit et multoties populum salutat. Non ergo debent hoc fieri in celebratione hujus sacramenti.*

7. *Præterea, Apostolus,* 1 *ad Cor.* 1, *pro inconvenienti habet, quod Christus divisus sit. Sed post consecrationem Christus est in hoc sacramento; inconvenienter ergo hostia frangitur a sacerdote.*

8. *Præterea, ea, quæ in hoc sacramento aguntur, passionem Christi repræsentant. Sed in passione Christi corpus fuit divisum in locis quinque vulnerum. Ergo corpus Christi in quinque partes frangi deberet magis quam in tres.*

9. *Præterea, totum corpus Christi in hoc sacramento seorsum consecratur a sanguine. Inconvenienter ergo una pars ejus sanguini miscetur.*

10. *Præterea, sicut corpus Christi proponitur in hoc sacramento ut cibus, ita et sanguis Christi ut potus. Sed sumptioni corporis Christi non adjungitur in celebratione Missæ alius corporalis cibus. Inconvenienter igitur sacerdos post sumptionem sanguinis Christi vinum non consecratum sumit.*

11. *Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed de agno Paschali, qui fuit figura hujus sacramenti, mandatur, ut non remaneret ex eo quicquam usque mane. Inconvenienter igitur hostiæ consecratæ reservantur, et non statim sumuntur.*

12. *Præterea, sacerdos pluraliter loquitur audientibus, cum dicit : Dominus vobiscum, et : Gratias agamus. Sed inconveniens videtur pluraliter loqui uni soli et maxime minori. Ergo inconveniens videtur, ut sacerdos, uno tantum ministro præsente, celebret Missam. Sic igitur videtur, quod inconvenienter aliqua agantur in celebratione hujus sacramenti.*

Sed in contrarium est Ecclesiæ consuetudo, quæ errare non potest, utpote Spiritu Sancto instructa.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (q. 60, art. 5 et 6), *in sacramentis dupliciter aliquid significatur, scilicet, verbis et factis, ad hoc, ut sit perfectior significatio. Significantur autem verbis, in celebratione hujus sacramenti, quædam pertinentia ad passionem Christi, quæ repræsentatur in hoc sacramento; vel etiam ad corpus mysticum, quod significatur in hoc sacramento; et quædam pertinentia ad usum hujus sacramenti, qui debet esse cum devotione et reverentia. Et ideo in celebratione hujus mysterii quædam aguntur ad repræsentandam passionem Christi, vel etiam dispositionem corporis mystici, et quædam aguntur pertinentia ad devotionem et reverentiam hujus sacramenti.*

Ad 1 *ergo dicendum, quod ablutio manuum fit in celebratione Missæ propter reverentiam hujus sacramenti. Et hoc dupliciter. Primo quidem, quia aliqua pretiosa tractare non consuevimus, nisi manibus ablutis, unde in-*

decens videtur, ut ad tantum sacramentum aliquis accedat, manibus etiam corporaliter inquinatis. Secundo propter significationem, quia ut Dionys. dicit, c. 3 Eccles. Hier. (a med. illius), *extremitatum ablutio significat emundationem etiam a minimis peccatis, secundum illud Joan. 13 : Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet. Et talis emundatio requiritur ab eo, qui accedit ad hoc sacramentum. Quod etiam significatur per confessionem, quæ fit ante introitum Missæ. Et hoc quidem significabat ablutio sacerdotum in veteri lege, ut ibidem Dionys. dicit. Nec tamen Ecclesia hoc servat, tanquam cæremoniale veteris legis præceptum, sed quasi ab Ecclesia institutum, sicut quiddam secundum se conveniens. Et ideo non eodem modo observatur, sicut tunc; prætermittitur enim pedum ablutio, et servatur ablutio manuum, quæ potest fieri magis in promptu, et quæ sufficit ad significandam perfectam mundationem. Cum enim manus sit organum organorum, ut dicitur tertio de Anima* (lib. 3, text. 38, num. 2), *omnia opera attribuuntur manibus, unde in Psalm. 23, dicitur : Lavabo inter innocentes manus meas.*

Ad 2, dicendum, quod etiam thurificatione non utimur, quasi cæremoniali præcepto legis, sed sicut Ecclesiæ statuto. Unde non eodem modo utimur, sicut in lege veteri erat statutum; pertinet autem ad duo. Primo quidem ad reverentiam hujus sacramenti, ut, scilicet, per bonum odorem depellatur, si quid corporaliter pravi odoris in loco fuerit, quod posset provocare horrorem. Secundo pertinet ad repræsentandum effectum gratiæ, qua, sicut bono odore, Christus plenus fuit, secundum illud Gen. 27 : Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni; et a Christo derivatur ad fideles, officio ministrorum, secundum illud, 2 Corinth. 2 : Odorem notitiæ suæ spargit per nos in omni loco. Et ideo undique thurificato altari, per quod Christus designatur, thurificantur omnes per ordinem.

Ad 3, dicendum, quod sacerdos in celebratione Missæ utitur crucesignatione, ad exprimendam passionem Christi, quæ ad crucem est terminata. Est autem passio Christi quibusdam quasi gradibus peracta. Nam primo fuit Christi traditio, quæ facta est a Deo, Juda et Judæis, quod significat trina crucesignatio, super illa verba : Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata. Secundo fuit Christi venditio; est autem venditus sacerdotibus, Scribis et Phariseis. Ad quod significandum fit iterum trina crucesignatio super illa verba : Benedictam, adscriptam, ratam. Vel ad ostendendum pretium venditionis, scilicet, triginta denarios. Additur autem et duplex crux super illa verba : Ut nobis corpus et sanguis, etc., ad designandam personam Judæ venditoris et Christi venditi. Tertio autem fuit præsignatio passionis Christi facta in cœna. Ad quod designandum fiunt tertio duæ cruces, una in consecratione corporis, alia in consecratione sanguinis. Ubi utrobique dicitur : Benedixit. Quarto autem fuit ipsa passio Christi. Unde ad repræsentandum quinque plagas Christi, fit quarto quintuplex crucesignatio super illa verba : Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, et calicem salutis perpetuæ. Quinto repræsentatur extensio corporis et effusio sanguinis, et fructus passionis per trinam crucesignationem, quæ fit super illis verbis : Corpus et sanguinem sumpserimus omni benedictione, etc. Sexto repræsentatur triplex oratio, quam fecit in cruce. Unam pro persecutoribus, cum dixit : Pater ignosce illis. Secundam pro liberatione a morte, cum dixit : Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Tertia pertinet ad adeptionem gloriæ, cum dixit : Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et ad hoc significandum fit trina crucesignatio super illa verba : Sanctificas, vivificas, benedicis, etc. Septimo, repræsentantur tres horæ, quibus pependit in cruce, scilicet, a sexta usque ad horam nonam. Et ad hoc significandum fit iterum trina crucesignatio ad illa verba : Per ipsum, et cum ipso, et in ipso. Octavo autem repræsentatur separatio animæ a corpore per duas cruces subsequentes extra calicem factas. Nono autem repræsentatur resurrectio, tertia die facta, per tres cruces, quæ fiunt ad illa verba : Pax Domini sit semper vobiscum. Potest autem brevius dici, quod consecratio hujus sacramenti, et acceptatio hujus sacrificii, et fructus ipsius procedit ex virtute crucis Christi. Et ideo, ubicumque fit mentio de aliquo horum, sacerdos crucesignatione utitur.

Ad 4, dicendum, quod sacerdos post consecrationem non utitur crucesignatione ad benedicendum et consecrandum, sed solum ad commemorandam virtutem crucis et modum passionis Christi, ut ex dictis patet (in solut. præced.).

Ad 5, dicendum, quod ea, quæ sacerdos in Missa facit, non sunt ridiculosæ gesticulatio-

nes; fiunt enim ad aliquid repræsentandum. Quod enim sacerdos brachia extendit post consecrationem, significat extensionem brachiorum Christi in cruce. Levat etiam manus orando ad designandum quod oratio ejus dirigitur pro populo ad Deum, secundum illud Thren. 3: *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos; et Exod.* 17, *dicitur, quod, cum levaret Moyses manus, vincebat Israel. Quod autem manus interdum jungit, et se inclinat, est suppliciter et humiliter orantis, et designat humilitatem et obedientiam Christi, ex qua passus est. Digitos autem jungit post consecrationem, scilicet pollicem cum indice, quibus corpus Christi consecratum tetigerat, ut, si qua particula digitis adhæserit, non dispergatur, quod pertinet ad reverentiam sacramenti.*

Ad 6, *dicendum, quod quinquies se sacerdos vertit ad populum, ad significandum, quod Dominus, die resurrectionis, quinquies se manifestavit, ut supra dictum est* (q. 55, art. 3, argum. 3) *in tractatu de Resurrectione Christi. Salutat autem septies populum, scilicet quinque vicibus quibus se convertit ad populum, et bis, quando se non convertit (scilicet, cum ante Præfationem dicit : Dominus vobiscum, et cum dicit : Pax Domini sit semper vobiscum), ad designandam septiformem gratiam Spiritus Sancti. Episcopus autem celebrans in festis, in prima salutatione dicit : Pax vobis, quod post resurrectionem discipulis dixit Dominus, cujus personam repræsentat præcipue Episcopus.*

Ad 7, *dicendum, quod fractio hostiæ tria significat. Primo quidem ipsam divisionem corporis Christi, quæ facta est in passione. Secundo distinctionem corporis mystici secundum diversos status. Tertio distributionem gratiarum, procedentium ex passione Christi, ut Dionys. dicit* 5 *cap. Eccles. Hierar. Unde talis fractio non inducit divisionem Christi.*

Ad 8, *dicendum, quod, sicut Sergius Pap. dicit, et habetur de Consecrat., dist.* 2, *triforme est corpus Domini. Pars oblata, in calicem missa, corpus Christi, quod jam resurrexit, monstrat; scilicet, ipsum Christum et Beatam Virginem, vel si qui alii Sancti cum corporibus jam sunt in gloria. Pars comesta, ambulantes adhuc super terram, quia, scilicet, viventes in terra sacramento utuntur* (alias *uniuntur*), *et passionibus conteruntur, sicut et panis comestus conteritur dentibus. Pars in altari usque ad finem Missæ remanens est corpus jacens in sepulchro, quia usque in finem sæculi corpora Sanctorum in sepulchris erunt, quorum tamen animæ sunt vel in purgatorio, vel in cœlo. Hic tamen ritus non servatur modo, ut, scilicet, una pars servetur, usque in finem Missæ, propter periculum. Manet tamen eadem significatio partium. Quam quidam metrice expresserunt, dicentes :*

> Hostia dividitur in partes; tincta beatos
> Plene, sicca notat vivos; servata sepultos.

Quidam tamen dicunt, quod pars in calicem missa significat eos, qui vivunt in hoc mundo; pars autem extra calicem servata significat plene beatos, scilicet quantum ad animam et corpus; pars autem comesta significat cæteros.

Ad 9, *dicendum, quod per calicem duo possunt significari. Uno modo ipsa passio Christi, quæ repræsentatur in hoc sacramento. Et secundum hoc per partem in calicem missam significantur illi, qui adhuc sunt participes passionum Christi. Alio modo potest significari fruitio beata, quæ etiam in hoc sacramento præfiguratur. Et ideo illi, quorum corpora jam sunt in plena beatitudine, significantur per partem in calicem missam. Et est notandum, quod pars in calice missa non debet populo dari in supplementum communionis, quia panem intinctum non porrexerat Christus, nisi Judæ proditori.*

Ad 10, *dicendum, quod vinum ratione suæ humiditatis est ablutivum. Et ideo sumitur post susceptionem hujus sacramenti, ad abluendum os, ne aliquæ reliquiæ remaneant, quod pertinet ad reverentiam sacramenti. Unde extra, de Celebr. Miss., cap. Ex parte, dicitur : Semper sacerdos os perfundere debet, postquam totum percepit Eucharistiæ sacramentum, nisi cum eodem die aliam Missam debuerit celebrare, ne, si forte vinum perfusionis acciperet, celebrationem aliam impediret. Et eadem ratione perfundit vino digitos, quibus corpus Christi tetigerat.*

Ad 11, *dicendum est, quod veritas, quantum ad aliquid, debet respondere figuræ, quia, scilicet, non debet pars hostiæ consecratæ, de qua sacerdos et ministri, vel etiam populus communicat, in crastinum reservari. Unde, ut habetur de Consecr., dist.* 2 (cap. Tribus gradibus), *Clemens P. statuit, quod tanta holocausta in altari offerantur, quanta populo sufficere debeant; quod si remanserint, in crastinum non reserventur, sed cum timore et tremore, et clericorum diligentia consumantur. Quia tamen hoc sacramentum quo-*

tidie sumendum est (non autem agnus Paschalis quotidie sumebatur), ideo oportet alias hostias consecratas pro infirmis conservare. Unde in eadem dist. legitur de Consecr., c. 93 : Presbyter Eucharistiam semper habeat paratam, ut, quando quis infirmatus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur.

Ad 12, dicendum, quod in solemni celebratione Missæ plures debent adesse. Unde Soter Pap. dicit, ut habetur de Consecr., d. 2 : Hoc quoque statutum est, ut nullus presbyterorum Missarum solemnia celebrare præsumat, nisi, duobus præsentibus, sibique respondentibus, ipse tertius habeatur, quia, cum pluraliter ab eo dicitur : Dominus vobiscum, et illud in secretis : Orate pro me, apertissime convenit, ut ipsius respondeatur salutationi. Unde et ad majorem solemnitatem ibidem statutum legitur, quod Episcopus cum pluribus Missarum solemnia peragat. In Missis tamen privatis sufficit, unum habere ministrum, qui gerit personam totius populi Catholici, ex cujus persona sacerdoti pluraliter respondet.

DISPUTATIO LXXXIV.

DE RITIBUS MISSÆ, QUI IN ACTIONE CONSISTUNT.

Duo tantum in hac disputatione tractanda sunt : primum de convenientia et ratione harum cæremoniarum; secundum de obligatione exercendi illas, et quomodo in hac re peccari possit.

SECTIO I.

Utrum cæremoniæ Missæ, quæ in actione consistunt, convenienter sint ab Ecclesia institutæ.

1. In hac dubitatione idem sentiunt hæretici, quod de aliis cæremoniis; neque aliquid novi afferunt, et ideo a nobis prætermittendi sunt. Ut ergo hanc rem breviter expediamus, oportet eas ad pauca capita revocare, sicut aliis locis fecimus.

2. *Finis cæremoniarum Missæ redditur.* — Primo ergo quædam ex cæremoniis Missæ inductæ sunt solum, ut hoc sacrum mysterium debita honestate, modestia, ac reverentia peragatur; unde constat, hujusmodi cæremonias non solum convenientes, sed moraliter etiam esse necessarias; et ideo summa prudentia esse ab Ecclesia institutas. Exempla sunt quamplurima in Romano Rituali; ut, v. gr., quod sacerdos antequam vestibus sacris induatur, lavet manus ad quamdam decentiam spectat. Item, quod incedens ad altare procedat oculis demissis, ingressu gravi, erecto corpore, propter modestiam, et decentem gravitatem præscriptum est. Simile est in multis aliis cæremoniis; ut, v. gr., quod, dum seipsum manu dextera signat, sinistram ponat sub pectore, solum ordinatum videtur, quia ille est decentior modus; e contrario vero, quod, dum benedicit oblata, manum habeat super altare, majorem habet ad illam actionem commoditatem et venustatem. Rursus interdum aliquid hujusmodi præscribitur, ut actio locutioni conformis sit, quod etiam pertinet ad decorem quemdam; ut quod sacerdos pectus suum percutiat, cum dicit, *Mea culpa;* quod jungat manus, cum dicit : *In unitate Spiritus Sancti Deus,* vel, *Per Dominum nostrum Jesum Christum.* Quod eas elevet, cum dicit : *Sursum corda.* Quod benedicturus aut salutaturus populum, ad illum convertatur; et sic de multis aliis, quæ, si recte ponderentur, nihil aliud continent, quam commodum, modestum, ac prudentem operandi modum. Unde quoad hanc partem hic ritus fundatus est in illis verbis Pauli, 1 ad Cor. 14 : *Omnia secundum ordinem fiant in vobis;* et ideo oportet in his omnibus, etiam minutissimis, certum ordinem ab Ecclesia constitui, tum quia, si hæc relinquerentur uniuscujusque arbitrio, multa indecore et imprudenter fierent; tum etiam quia existimavit Ecclesia in tam alto et sacro ministerio nihil esse leve existimandum, quominus maxima decentia et gravitate fiat; ubi optime quadrat illud Cypriani in expositione orat. Domin. : *Placendum est divinis oculis, etiam in habitu corporis.* Denique quia hæc uniformitas, quæ in his omnibus servatur, ad splendorem officii Ecclesiastici spectat, et unitatem Ecclesiæ commendat, et Pastorum ejus curam ac sollicitudinem. Cujus exemplum habemus in Paulo, 1 ad Cor. 11 et 14, ubi præcipit, mulieres taceant in Ecclesia; ut orent velato capite, viri autem non velato; item hujusmodi est illud : *Cum convenitis ad manducandum, invicem expectate;* et : *Si quis esurit, domi manducet;* et postea concludit : *Cætera autem, cum venero, disponam*, utique similia, et ad eumdem ordinem pertinentia; ergo de hujusmodi rebus disponere, et in eis ordinem ponere, ad providentiam Ecclesiæ pertinet.

3. Secundo sunt aliæ cæremoniæ institutæ per se primo propter exteriores actus latriæ exercendos, quæ etiam convenientissime in-

stitutæ sunt. Exempla sunt quamplurima; ex his enim cæremoniis quædam ordinantur ad Deum adorandum et colendum, ut est capitis aut corporis inclinatio, aut genuflexio, et similes, quæ reverentiam, et animi subjectionem demonstrant; et ideo, quodammodo ex natura rei accommodatæ sunt ad colendum Deum, quem non tantum interius, sed etiam exterius per actiones corporis esse nobis adorandum, alibi latius ostendimus. Unde de Christo Domino legimus, genibus positis, orasse ad Patrem; et huc etiam spectat manuum, vel oculorum elevatio, quam in oratione commendat Paul., 1 ad Tim. 2, et sæpe Scriptura, juxta illud Psal. 141 : *Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum;* et de Christo sæpe legimus, levasse oculos in cœlum ad orandum, vel gratias agendum Deo, Joan. 11 et 17. Idemque in hoc ipso mysterio fecisse constat ex canone Missæ, et ex his quæ supra diximus. Denique huc etiam spectat, quod sacerdos sit discooperto capite, dum Deo sacrificat; nam hoc etiam reverentiæ et humilitatis signum est. Unde Tertull., in Apol., c. 30, dicit : *Christiani illuc* (id est, in cœlum) *suspicientes manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, peccantes sumus.* Aliæ vero ex his cæremoniis ordinantur ad cultum Sanctorum, ut inclinatio capitis ad nomen Sancti, quod in oratione profertur, etc. Aliæ ordinantur ad imaginum aut rerum sacrarum venerationem, ut inclinatio capitis ad crucem vel imaginem, reverentia ad altare, osculum altaris, Missalis, aut patenæ, et similia; de quibus satis dictum est supra, de adoratione tractando. Aliæ denique spectant ad reverentiam, et adorationem ipsiusmet sacramenti, ut est genuflexio coram ipso, tunsio pectoris cum illa oratione : *Agnus Dei,* vel : *Domine non sum dignus;* et hunc etiam spectat antiqua illa cæremonia elevandi sacramentum statim post consecrationem, ut ab omnibus adoretur; de qua supra, disput. 65, sect. 1, dictum est. Item ad hoc genus spectat summa diligentia, quæ adhibetur pertractando hoc sacramentum, ne quid illius decidat, ut, non disjungendo digitos, et caute purificando vasa; de quibus D. Thom. hic, ad 5 et 10. Cum ergo hi omnes sint actus veræ religionis, constat, convenienter esse ab Ecclesia ordinatos et institutos. Neque in his omnibus aliquid superstitiosum ostendi potest, si debita intentione fiant, prout ab Ecclesia institutum est ut fiant, et in superioribus est declaratum, de variis generibus adorationum tractando.

4. Tertio sunt aliæ cæremoniæ, quæ specialiter sunt propter significationem institutæ, non quod non pertineant etiam ad ornatum, neque quod cultum etiam aliquem non contineant, sed quod principaliter propter significationem ordinatæ sint. Hæc autem significatio duplex distingui potest, ut in similibus sæpe visum est in superioribus : una est moralis, alia mystica. Prior communis est omnibus cæremoniis secundo loco numeratis; nam esse signum morale, nihil aliud est, quam esse id, quo exterius indicamus bonum interioris animi motum seu affectum; omnis autem adoratio exterior est signum interioris reverentiæ et affectus; et ita de cæremoniis habentibus hanc solam significationem nihil in speciali dicere oportet; solum de aliquibus, quæ insigniores esse videntur, pauca notanda sunt. Prima ac præcipua est elevatio panis et vini consecrandi, oculis et manibus ad Deum elevatis; quæ cæremonia est valde usitata in sacrificiis, ut patet Levit. 8, etc., nam est aptissima ad significandam oblationem, quæ fit Deo, et qua homo se totum Deo offert per sacrificium. Secunda est, tunsio pectoris, quæ signum est veluti naturale interioris contritionis; nam et publicanus ille percutiebat pectus suum, Lucæ 18; et c. 23, alii *revertebantur percutientes pectora sua.* Unde August., Psal. 146 : *Significamus, nos cor conterere, ut a Domino dirigatur;* et lib. 50 Homiliar., hom. ult., c. 8 : *Quotidie tundimus pectora, quod nos quoque Antitistes ad altare assistentes cum omnibus facimus;* et Nicolaus I, ad consult. Bulgar., c. 54 : *Pectus percutimus, signantes, quod nequiter egimus, displicere nobis.* Tertia cæremonia est, osculum, quod sub duplici significatione morali datur in Missa. Una est significatio reverentiæ; et hoc modo osculatur sacerdos sacras vestes, cum illis induitur, altare in principio et in fine Missæ, et Missale, finito Evangelio; et minister vel diaconus osculatur manum sacerdotis.

5. Alia significatio est amoris, vel benevolentiæ; et hujusmodi est osculum pacis, quæ est antiquissima cæremonia, ut constat ex antiquis Liturgiis, et ex Cyrillo, Cateches. 5 mystag.; Chrysost., hom. 77 in Joan., et lib. 1 de Compunct. cordis, et homil. de Prodit. Judæ, et 51 ad Popul.; et ex Tertull., lib. de Orat., c. ult.; Justin., Apolog. 2; Dionys., de Eccles. Hierar., c. 3. Qui omnes explicant,

hoc signo indicari animorum consensionem et unitatem. Unde, quamvis Innocent. I, epist. 1, c. 1, aliam significationem assignet, scilicet, pacis osculum dari post confecta mysteria, ut appareat, populum ad omnia, quæ in mysteriis aguntur, suum præbuisse consensum, non tamen excludit priorem significationem, quæ maxime propria atque moralis videtur. In quacumque autem harum significationum est hæc cæremonia aptissima; et, ne aliquid indecentiæ continere videatur, cautum est, ut viri laici laicos, fœminæ fœminas oscularentur, ut est apud Clement., lib. 8 Const., c. 11; jam vero, quia malitia nimium excrevit, et charitas refrixit, osculum non proxime datur oris tactu, sed media imagine, aut alia re sacra; de quo Gabriel, lect. 81 in can.

6. *Observandum.* — *Dubium.* — Alia significatio harum cæremoniarum est mystica, de qua etiam ex supra dictis satis constat, per se loquendo, licitam esse, et convenientem, si debito modo fiat; nam homines his sensibilibus signis moventur ad spiritualem cognitionem, vel considerationem. In particulari vero, prima cæremonia in hoc genere esse videtur, mistio aquæ et vini, de qua satis dictum est supra, cum de materia remota hujus sacramenti ageremus. Secunda est manuum seu digitorum ablutio; bis enim sacerdos manus abluere præcipitur. Primo ante Missam, cum accedit ad vestes sacras induendas; et hæc ablutio primario ordinatur ad munditiam corporalem ipsarum manuum, quæ etiam necessaria est ad decenter tractandum hoc sacramentum; et de hac loqui videtur Chrys., cum dicit, hom. 61 ad Popul. : *Dic mihi, illotis manibus, ad sacrificium eligeres accedere? Non puto.* Nec tamen ab illa ablutione excluditur spiritualis significatio; et ideo illi adjungitur oratio, qua spiritus et corporis munditia postulatur ad digne ministrandum ac serviendum Deo. Altera ablutio est, de qua nunc agimus, quæ fit post priorem oblationem ante sacrificium; de qua tractans Cyril., Catech. 5 mystag., expresse dicit, non esse ad abluendas corporis sordes, sed in symbolum, oportere nos a peccatis omnibus mundari. Additque D. Thom. hic, ad 1, non integras manus, sed digitorum summitates ablui, ad significandum, non tantum graviora, sed etiam levissima peccata esse tollenda, quod sumptum est ex Dionys., c. 3 de Eccles. Hierar., ubi hujus ablutionis, et significationis ejus expresse meminit, et Clemens, lib. 8 Constit., c. 15, et eadem cæremonia reperitur in antiquis Liturgiis. Tertio loco numerari potest illa manuum extensio, quæ fit super oblata, dum recitatur illa oratio : *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ,* et de qua nihil in particulari dictum reperio, neque in antiquis, neque in recentioribus auctoribus, quamvis plures consuluerim. Unde non videntur intellexisse, continere singularem aliquam significationem mysticam, sed solum gravem quandam et reverentem demonstrationem sacrificii, correspondentem illi signo demonstrativo : *Hanc igitur.* Addere vero possumus, illam esse veluti quandam manuum impositionem, per quam significari solet, vel divina protectio, vel efficacia divinæ gratiæ; quia ergo in illa oratione peculiariter postulatur hæc protectio divina per eam oblationem, ideo sacerdos, dum ita orat, veluti manus imponit super oblata. Vel etiam significatur, sacrificium hoc esse holocaustum et hostiam pacificam ac pro peccato, sufficientissimam ad placandum Dominum, præfiguratam Levit. 1, 3 et 4, ubi de holocausto dicitur, quod sit masculum immaculatum : *Ponetque manus super caput hostiæ, et acceptabilis erit.* Quarto loco numerari possunt omnes illæ cæremoniæ, quas sacerdos in ipsa consecratione, ad Christi imitationem facit, accipiendo panem et calicem in manus, elevando oculos in cœlum, et benedicendo oblata; nam his omnibus significari intenditur, sacerdotem induere Christi personam ad conficienda mysteria, seu factum Christi imitari. Solum est observandum, in hujusmodi actione, quantum fieri potest, opere ipso imitari sacerdotem, quod verbis profert; id tamen non potuit in omnibus servari, neque semper cum perfecta similitudine, sed cum proportione; cum enim dicit : *Elevatis oculis,* et, *Accepit panem,* vel *calicem in manus,* potest hæc ad litteram imitari, atque ita facit; cum autem dicit : *Benedixit,* certum est, non imitari ad litteram Christi factum; nam Christus non fecit signum crucis super panem, vel calicem, sicut facit sacerdos; imo, cum non constet, qualis fuerit illa benedictio Christi, non potuit eadem a sacerdote exerceri; fit ergo cum quadam proportione, utendo meliori magisque sacro ac religioso usu benedictionis, quem nunc habemus, in commemorationem ejus, quam Christus adhibuit. Quando vero sacerdos dicit illa verba : *Fregit, deditque discipulis suis,* nullam actionem eis correspondentem exercet, quia revera actiones illis verbis

significatæ non fuerunt in ipsomet actu consecrationis a Christo exhibitæ, sed vel per anticipationem, vel per recapitulationem positæ sunt; actio enim dandi sine dubio fuit posterior consecratione; de actione vero frangendi dubia res est, an antecesserit, vel subsecuta fuerit, de qua re satis supra diximus agentes de forma hujus sacramenti. Quinto loco poni potest, quod sacerdos brachia extendit post consecrationem in repræsentationem crucifixionis Christi, ut meminit hic D. Thom., ad 5; sed hæc cæremonia jam non est in usu. Sexta et una ex præcipuis cæremoniis est fractio hostiæ, de qua agit D. Th. hic, arg. 7 et 8, et in solut. ad 7, triplicem significationem hujus fractionis adducit ex Dionys., ex quo cônstat, cæremoniam hanc esse antiquissimam. Ejusdem fractionis meminit Chrys., hom. 24 in 1 ad Cor., explicans illa verba Pauli, *Panis quem frangimus;* et ex eo significatio sumi potèst valde diversa a prima, quam hic ponit D. Thom., dicens, illa fractione significari divisionem corporis Christi, quæ facta est in passione; quod intelligendum est, vel de divisione animæ et corporis; vel de divisione corporis, quæ facta est flagellis, clavis, spinis, et lancea, quoad partes similares, sine ossium confractione; Chrysost. vero ait, hac fractione significari, voluisse Christum in sacramento pati quod in cruce passus non est; tamen, quia Christus in se revera nihil patitur, quando hostia frangitur, dicere possumus, hac fractione significari, quod, sicut ipsa fit in speciebus corpore Christi manente integro, ita licet caro ejus exterior in passione divisa fuerit, tamen ossa ejus infracta, et robur ejus plane integrum, ac persona ejus omnino intacta, permanserunt.

7. In solutione vero ad octavum argumentum, reddit, ut vidimus, D. Thomas rationem, cur hoc Eucharistiæ sacramentum in tres partes dividatur, significationem mysticam declarando; supponit tamen, olim fuisse in usu, ut ex illis partibus una comederetur a sacerdote; alia usque ad finem Missæ reservaretur; quod tamen jam non est in usu, ut idem D. Thom. notavit. Alia de hac cæremonia et significatione ejus videri possunt apud Sergium P., in cap. Triforme, de Consecrat., d. 2; et Ivonem, lib. 1 de Sacram. Eucharist., c. 18; Innocent., lib. 6 de hoc myst., c. 13; Raban., lib. 1 de Institut. Cleric., c. ult.; et Guitmund., lib. 1 cont. Bereng. Septima cæremonia est mistionis particulæ corporis Domini cum sanguine, quam tangit hic D. Thom., ad 9, dicens, posse per illam particulam signari, vel eos, qui adhuc in vita sunt participes passionis Christi; vel eos, quorum corpora jam sunt in plena beatitudine; communiter vero censetur per hanc mistionem, resurrectionem Christi Domini significari, ut videre licet in citatis auctoribus, et Micrologo, c. 18, et Amalar., lib. 3, c. 31; et de hac mistione fit mentio in Concil. Tolet. IV, can. 17. Unde recte advertit D. Thom. hic, non esse hanc mistionem, eam, quæ prohibetur in c. Cum omne crimen, de Consecrat., dist. 2, et Concil. Brachar. III, can. 1. Sed ibi prohibetur mistio seu intinctio panis, quæ a quibusdam fiebat ad communicandam plebem, et dicebatur fieri ad supplementum communionis. De qua re iterum in superioribus dictum est.

8. *Effectus signi crucis.* — Octavo loco ponere possumus multiplicem usum signi crucis, nunc circa ipsummet sacerdotem, nunc circa populum, eum benedicendo, nunc circa librum, vel circa altare, ac demum super oblata, ante et post consecrationem. De quibus omnibus non est nunc sigillatim dicendum; supponimus enim, usum signi crucis religiosum sanctumque esse, tum ad commemorationem passionis Christi; tum etiam ad impetrandum aliquid a Deo, intuitu illius passionis, et præsertim ad animæ custodiam, et ad dæmones fugandos, de qua re late disseruimus in primo tomo, agentes de usu, et adoratione crucis. His ergo de causis, usus signi crucis tam frequenter adhibetur in hoc sacro ministerio; quod esse antiquissimum constat ex omnibus Liturgiis, et ex Basil., lib. de Spiritu Sancto, cap. 27; Chrysost., hom. 55 in Matth.; August., tract. 118 in Joan., et serm. 18 de Tempore, et 19 de Sanctis; et Cyprian., serm. de Baptismo Christi; quibus locis non tantum de hoc sacrificio, sed etiam de cæteris rebus sacris loquuntur. Omissis autem benedictionibus, quæ per hoc signum fiunt circa sacerdotem, vel res alias, quæ non habent peculiare mysterium præter invocationem divinam aut commemorationem mortis Christi; circa eas, quæ fiunt super oblata, est in primis considerandum, nunquam fieri hujusmodi signa in numero pari, sed, aut semel, aut ter, aut quinquies. *Semel* (ait Microlog., c. 14), *propter essentiæ unitatem. Ter propter Trinitatem personarum. Quinquies propter quinque vulnera Christi Domini et expressam repræsentationem passionis ejus.*

Fiunt autem hujusmodi benedictiones propter jugem commemorationem ejusdem passionis Christi, et propter multiplicem fructum ab illa percipiendum, et propter alias significationes mysticas, quas late persequitur hic D. Thom., in solut. ad 3, et Innocent., lib. 3 de hoc myst., c. 11; et Alcuin., cap. de Celebrat. Miss.; et Amal., lib. 3 de Eccles. Officiis, c. 24. Addit vero D. Thom. hic, in arg. 4, difficultatem ex verbis Pauli ad Hebr. 7 : *Qui major est, a minori non benedicitur.* Unde videtur conveniens non esse, quod post consecrationem sacerdos signum crucis faciat super oblata, quasi Christum ipsum benedicat. Respondet autem, post consecrationem non uti sacerdotem signo crucis super oblata ad benedicendum, sed tantum ad commemorandam Christi passionem et modum ejus, ac virtutem crucis.

9. *Annotanda.* — Ultimo loco annotari possunt aliquæ cæremoniæ quæ specialiter adhiberi solent in Missis solemnioribus, vel in aliis peculiaribus Ecclesiasticis temporibus, ut in Quadragesima, et præsertim in hebdomada sancta, in quatuor temporibus, et vigiliis, in diebus Rogationum seu stationum, ac denique in Missis defunctorum. Sed de his omnibus in particulari tractare non est nostri instituti, sed videri possunt auctores sæpe citati, qui de his ritibus copiose scribunt. In communi vero omnes illæ cæremoniæ reducuntur ad tria capita a nobis distincta. Nam propter primam causam, scilicet, propter decentem ornatum, et ob majorem solemnitatem adhibentur in Missa solemni cantus, de quo supra dictum est, instrumenta musica, quorum usus antiquus satis est in Ecclesia, saltem a temporibus Vitaliani Papæ, ut Platina et alii colligunt ex Pontificali Damasi. De quo illud statuit Concil. Trident., loco sæpe citato : *Ab Ecclesiis eas musicas, ubi, sive organo, sive cantu, lascivum aut impurum aliquod miscetur, arcendas esse.* Significans, instrumenta musica, si debita gravitate eis utamur, retinenda esse in divinis officiis, quia et devotionem excitant, et solemnitatem augent, et commendant. Unde et eorum exemplum in veteri testamento habemus. Præterea huc etiam spectat thuribuli, incensi, et thurificationis usus, quem esse antiquissimum constat ex Damaso in vita Sotheris, et Sylvestri, ubi inter alia vasa sacra numerat thuribula, thymiamametaria; et in antiquis liturgiis fit mentio thuris et thurificationis, quæ fit ad altare; et apud Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierarch.; imo in canonibus Apostolorum, c. 3, alias 4, inter ea, quæ offerre licet ad altare, numeratur thymiama seu incensum, de quo D. Thom., ad 2, ait, primo et per se pertinere ad reverentiam hujus sacramenti, ut, si contingat esse pravum odorem, etiam in corporali loco, depellatur; secundo vero pertinere ad repræsentandum effectum gratiæ, cujus egregius odor in Christo plenissime fuit, et ab illo ad alios derivatur; et ideo, inquit, thurificato altari, omnes alii thurificantur; nam altare Christum significat; quamvis etiam ipsum thuribulum Christum ipsum significare possit, teste August., hom. 6 in Apocal., et serm. 98 de Tempore. Unde hæc cæremonia etiam ad secundum et tertium caput pertinere potest; nam hæc sæpe conjuncta sunt. Denique ad hoc caput spectat apparatus plurium ministrorum, ut diaconi, subdiaconi, etc., de quibus aliqua attingemus infra, in disputatione de ministro. Et huc etiam spectat, quod in Missa solemni sacerdote procedente ad altare ministri procedunt cum lumine, ut etiam in Liturgia Chrysostomi habetur; in quo etiam aliqua significatio mystica continetur, scilicet, quod lucernæ modo debent Ecclesiastici virtutum splendore lucere, et similia. Unde, ut dicebam, plures ex his cæremoniis pertinent etiam ad secundum et tertium caput; nam ad cultum et reverentiam Dei, et ipsius sacramenti spectant, et ad augendam devotionem, et orationem fidelium; ad quod etiam specialiter ordinantur stationes seu processiones, quæ diebus Dominicis, vel aliis solemnioribus ante Missam diei fieri solent, et alia similia; multa denique pertinent ad aliquam significationem sacram spiritualium rerum, vel etiam ad aliquam efficaciam, ut specialiter creditur de aspersione aquæ benedictæ, quæ diebus etiam Dominicis ante Missam solemnem fieri solet. De qua re alibi latius dicemus, et de his omnibus latius videri potest Duran., d. lib. 1 de Ritib. Eccles., cap. 89, 10 et 13, et lib. 2, cap. 10 et 11.

SECTIO II.

Utrum teneatur sacerdos ex præcepto omnes Missæ cæremonias servare, quæ in actione consistunt.

1. *Advertendum.* — Hæc quæstio eadem proportione expedienda est, qua similem tractavimus de iis quæ in Missa sunt dicenda, disputatione præcedente. Primo itaque certum est, latum esse ab Ecclesia præceptum ser-

vandi ritum ab ipsa institutum in Missæ celebratione, non solum quoad verba, sed etiam quoad actiones. Nam Concil. Trident., dicto cap., sess. 22, et Pius V. in Missali, de hoc etiam ritu diserte loquuntur; et rationes supra factæ, non minus procedunt de actionibus, quam de verbis, scilicet, quia ita expedit, ut omnia ordinate fiant in tam gravi ministerio, et ut superstitiones vitentur.

2. Secundo est certum, hoc præceptum dupliciter violari posse, scilicet, vel solum omittendo, vel etiam addendo novos ritus et cæremonias, præter eas, quæ ab Ecclesia approbatæ sunt; nam præceptum non tantum est affirmativum, sed etiam exclusivum, ut sic dicam. Unde Pius V distincte prohibet, addere tam alias cæremonias quam alias preces; et Concil. Trident., similiter dicit : *Ne ritus alios, aut alias cæremonias et preces,* etc.; et in specie prohibet ritum utendi certo candelarum numero, tanquam continente aliquid efficaciæ vel mysterii. Unde etiam fit hunc modum transgrediendi hanc legem per additionem novorum rituum, esse ex se graviorem et majoribus periculis expositum, sicut dictum est de verbis, et propter easdem rationes.

3. *Tertia conclusio.* — Tertio dicendum est, hoc peccatum ex genere suo mortale esse; tamen ex levitate materiæ vel inadvertentia posse esse veniale. Probatur eadem ratione, qua de verbis idem asseruimus. Et quidem, quando peccatur per additionem, si id revera fiat animo immutandi vel addendi novum ritum pertinentem ad novum modum cultus vel adorationis, qui non est in usu Ecclesiæ, vel ad specialem significationem mysticam ab Ecclesia non statutam, regulariter loquendo, semper erit peccatum grave, quia est materia gravis superstitionis, eo quod fit in publico et gravissimo ministerio ecclesiastico, unde ex se scandalum inducet. Si autem hoc non fiat animo inducendi novum omnino ritum, sed ex peculiari devotione aliquis faciat actionem aliquam ex se bonam et religiosam, non tamen in ritu Missæ contentam, quamvis indiscrete faciat et venialiter etiam peccet (si ob aliquam ignorantiam non excusetur), tamen non peccabit mortaliter, quia sine dubio materia levis est. Atque idem fere judicium est de omissione; nam, si solum sit in aliqua re pertinente ad convenientem modum agendi, regulariter non videtur mortale peccatum; si autem omissio sit alicujus cæremoniæ gravioris, continentisque specialem significationem, materia erit gravis, ut, si quis omitteret mistionem aquæ et vini, fractionem hostiæ aut mistionem, vel signa omnia vel plura, quæ fiunt super oblata, vel alia hujusmodi.

4. *Quæsito satisfit.* — Solum in hoc secundo genere peccandi per omissionem, inquiri potest, an propter impotentiam excusari possit a culpa talis omissio, ut, v. gr., si quis mistionem aquæ omittat, quia illam non habet, etc. In quo dicendum est, dupliciter hoc accidere posse : primo, ut impotentia prævisa sit ante inchoatam Missam; secundo, ut bona fide Missa incepta, postea vero eo tempore, quo facienda est cæremonia, cognoscatur impotentia. Quando contingit priori modo, regulariter loquendo, potius est omittenda Missa, quam cum tali defectu dicenda, nisi intercedat specialis dispensatio, quia actio, quæ non potest debito modo fieri, potius omittenda est, quam indebite exercenda; hoc autem moraliter est intelligendum, considerata rei gravitate, et necessitate dicendi sacrum, seu incommodo, quod ex ejus omissione consequi potest; et præsertim verum habet in his cæremoniis, quæ vel proxime ad substantiales accedunt, ut sunt mistio aquæ, panis azymus, fractio sacramenti et mistio; vel si etiam sint adeo publicæ et solemnes, ut sine scandalo omitti non possint, ut sunt elevatio sacramenti, dicere Missam stando et non sedendo, vel similes. In his tamen, cum sint de jure positivo, cadere posset dispensatio ex rationabili causa, et præcavendo, ut in illius usu nullum sit scandalum; secus vero est in aliis, quæ substantialia sunt, vel ita proxima, ut jure divino censeantur necessaria, ut est consecratio utriusque speciei, et consumptio, de quibus supra dictum est. At vero, si defectus seu impotentia non sit prævisa ante inchoatam Missam, potest ordinarie servari regula, quæ ex D. Thom., articulo sequenti, ad secundum, sumitur, quod si impotentia prævidetur post consecrationem, absolvendum est sacrificium, quia, cum sacrificium sit substantialiter inchoatum, non debet, propter accidentalem ritum, imperfectum dimitti. At vero, si antea cognoscatur, et cæremonia gravis sit, omittendum est sacrificium, quia, cum nondum sit substantialiter inchoatum, potius est omittendum, quam indebito modo faciendum; ut, v. gr., si tempore oblationis calicis sacerdos intelligat, deesse aquam, et non possit expectare, donec afferatur, potius debet omittere, quam ulterius progredi aut consecrare sine mistione aquæ,

quia, juxta ritum Ecclesiæ, illa censetur res valde gravis; si autem res esset levior, prudenter pensandum est, quod videatur majus incommodum, aut ministerium inchoatum relinquere, aut cum illo defectu perficere, et si unusquisque in eo casu id faciat quod magis expedire censuerit, non peccabit. Illud solum præ oculis habendum est, ut scandalum semper caveatur.

5. Supererat hic dicendum de ritu celebrandi cum uno vel multis ministris, quod hic D. Thomas tangit in solutione ad 12; de hoc autem dicemus commodius infra, speciali disputatione de obligationibus ministrorum. Quod vero D. Thomas attingit in solutione ad 11, de reservatione hujus sacramenti, tractatum late est supra, disputando de permanente præsentia Christi in hoc sacramento et de usu ejus, atque ita explicata sunt omnia, quæ D. Thom. tangit in articulo.

ARTICULUS VI.

Utrum possit sufficienter occurri defectibus circa celebrationem hujus sacramenti occurrentibus, statuta Ecclesiæ observando (4, dist. 13, in exposit. lit.).

1. *Ad sextum sic proceditur. Videtur, quod non possit sufficienter occurri defectibus, qui circa celebrationem hujus sacramenti occurrunt, statuta Ecclesiæ observando. Contingit enim quandoque, quod sacerdos ante consecrationem, vel post, moritur, vel alienatur, vel aliqua alia infirmitate impeditur, ne sacramentum sumere possit et Missam perficere. Ergo videtur, quod non possit impleri statutum Ecclesiæ, quo præcipitur, quod sacerdos consecrans suo sacrificio communicet.*

2. *Præterea, contingit quandoque, quod sacerdos ante consecrationem, vel post, recolit, se aliquid comedisse, vel bibisse, vel etiam alicui peccato mortali subjacere, vel etiam excommunicationi, cujus prius memoriam non habebat; necesse est ergo, quod ille, qui est in tali articulo constitutus, peccet mortaliter, contra statutum Ecclesiæ faciens, sive sumat, sive non sumat.*

3. *Præterea, contingit quandoque, quod in calicem musca vel aranea, vel aliquod animal venenosum cadit post consecrationem, vel etiam cognoscit sacerdos, calici venenum esse immissum ab aliquo malevolo, causa occidendi ipsum. In quo casu, si sumat, videtur mortaliter peccare, se occidendo vel Deum tentando; similiter, si non sumat, peccat contra statutum Ecclesiæ faciens. Ergo videtur esse perplexus et subjectus necessitati peccandi, quod est inconveniens.*

4. *Præterea, contingit quandoque, quod per negligentiam ministri, aut aqua non ponitur in calice, aut etiam nec vinum, et hoc sacerdos advertit. Ergo in hoc etiam casu videtur esse perplexus, sive sumat corpus sine sanguine, quasi imperfectum faciens sacramentum* (alias *sacrificium*), *sive non sumat nec corpus nec sanguinem.*

5. *Præterea, contingit quandoque quod sacerdos non recolit, se dixisse verba consecrationis, vel etiam alia, quæ in celebratione hujus sacramenti dicuntur. Videtur ergo peccare in hoc casu, sive reiteret verba super eamdem materiam, quæ forte jam dixerat, sive utatur pane et vino non consecratis, quasi consecratis.*

6. *Præterea, contingit quandoque propter frigus, quod sacerdoti dilabitur hostia in calicem sive ante fractionem, sive post. In hoc ergo casu non poterit sacerdos ritum Ecclesiæ implere, vel de ipsa fractione, vel etiam de hoc, quod sola tertia pars mittatur in calicem.*

7. *Præterea, contingit quandoque, quod per negligentiam sacerdotis sanguis Christi effunditur, vel etiam, quod sacerdos sacramentum sumptum vomit, aut etiam, quod hostiæ consecratæ tamdiu conservantur, ut putrefiant, vel etiam a muribus corrodantur, vel etiam qualitercumque perdantur. In quibus casibus non videtur posse huic sacramento debita reverentia exhiberi secundum Ecclesiæ statuta. Non videtur ergo, quod his defectibus, seu periculis occurri possit, salvis Ecclesiæ statutis.*

Sed contra est, quod, sicut Deus, ita Ecclesia non præcipit aliquid impossibile.

Respondeo dicendum, quod periculis, seu defectibus circa hoc sacramentum contingentibus dupliciter potest occurri. Uno modo præveniendo, ne scilicet periculum accidat. Alio modo, subsequendo, ut scilicet id, quod accidit, emendetur, vel adhibendo remedium, vel saltem per pœnitentiam ejus, qui negligenter egit circa hoc sacramentum.

Ad 1 ergo dicendum, quod si sacerdos morte aut infirmitate gravi occupetur ante consecrationem corporis et sanguinis Domini, non oportet, ut per alium suppleatur. Si vero, incepta consecratione, hoc acciderit, puta, consecrato corpore ante consecrationem sanguinis, vel etiam consecrato utroque, debet Missæ celebritas per alium expleri. Unde, ut habetur in decret., 7, *quæst.* 1, *cap. Nihil, in*

Toletan. Concil. VII legitur (can. 1 vel 2, secundum diversos codices) : *Censuimus convenire, ut, cum a sacerdotibus Missarum tempore mysteria sacra consecrantur, si ægritudinis accidat cujuslibet eventus, quo cœptum nequeat expleri mysterium, sit liberum Episcopo vel presbytero alteri, consecrationem exequi incœpti officii. Non enim aliud competit ad supplementum initiatis mysteriis, quam ut, aut incipientis, aut subsequentis benedictione sint completa sacerdotis, quia nec perfecta videri possunt, nisi perfecto ordine compleantur. Cum enim simus omnes unum in Christo, nihil contrarium diversitas personarum format, ubi efficaciam prosperitatis unitas fidei repræsentat. Ne tamen, naturæ quod languidioris causa consulitur, in præsumptionis perniciem convertatur, nullus absque præventu patentis molestiæ minister vel sacerdos, cum cœperit, imperfecta officia præsumat omnino relinquere; si quis hoc temerarie præsumpserit, excommunicationis sententiam sustinebit.*

Ad 2, dicendum, quod ubi difficultas occurrit, semper est accipiendum illud, quod habet minus de periculo. Maxime autem periculosum circa hoc sacramentum est, quod est contra perfectionem hujus sacramenti, quia hoc est immane sacrilegium. Minus autem est illud, quod pertinet ad qualitatem sumentis. Et ideo, si sacerdos post consecrationem inceptam recordetur se aliquid comedisse vel bibisse, nihilominus debet perficere sacramentum et sumere sacramentum. Similiter, si recordetur, se peccatum aliquod commisisse, debet pœnitere cum proposito confitendi, et satisfaciendi, et sic non indigne, sed fructuose sumet sacramentum. Et eadem ratio est, si meminerit se excommunicationi cuicumque subjacere; debet enim assumere propositum humiliter absolutionem petendi, et sic per invisibilem Pontificem Jesum Christum absolutionem consequitur, quantum ad hunc actum, quod peragat divina mysteria. Si vero ante consecrationem alicujus prædictorum sit memor, tutius reputarem, maxime in casu manducationis et excommunicationis, quod Missam inceptam deserat, nisi grave scandalum timeretur.

Ad 3, dicendum, quod si musca vel aranea in calicem ante consecrationem ceciderit, aut etiam venenum deprehenderit esse immissum, debet effundi, et, abluto calice, denuo aliud vinum poni consecrandum. Si vero aliquid horum post consecrationem acciderit, debet animal caute capi et diligenter lavari et comburi, et ablutio cum cineribus in sacrarium mitti. Si vero venenum ibi esse deprehenderit immissum, nullo modo debet sumere, nec alii dare, ne calix vitæ vertatur in mortem; sed debet diligenter in aliquo vasculo ad hoc apto cum reliquiis conservari. Et, ne sacramentum remaneat imperfectum, debet aliud vinum apponere in calicem, et denuo resumere a consecratione sanguinis et sacrificium perficere.

Ad 4, dicendum, quod si sacerdos ante consecrationem sanguinis et post consecrationem corporis percipiat, aut vinum, aut aquam non esse in calice, debet statim apponere et consecrare. Si vero post consecrationis verba perceperit, quod aqua desit, debet nihilominus procedere, quia impositio aquæ, ut supra dictum est (q. 74, art. 7), *non est de necessitate sacramenti. Debet tamen puniri ille, ex cujus negligentia hoc contingit. Nullo autem modo debet aqua vino jam consecrato misceri, quia sequeretur corruptio sacramenti pro aliqua parte, ut supra dictum est* (q. 77, art. 8). *Si vero percipiat post verba consecrationis, quod vinum non fuerit positum in calicem, si quidem hoc percipiat ante sumptionem corporis, debet, deposita aqua, si ibi fuerit, imponere vinum cum aqua, et resumere a verbis consecrationis sanguinis. Si vero hoc perceperit post sumptionem corporis, aliam hostiam apponere debet iterum consecrandam simul cum sanguine. Quod ideo dico, quia si diceret sola verba consecrationis sanguinis, non servaretur debitus ordo consecrandi, et sicut dicitur in prædicto canone Toletani Concilii VII* (can. 1, vel 2 secundum aliquos codices), *perfecta videri non possunt sacrificia, nisi perfecto ordine compleantur. Si vero inciperet a consecratione sanguinis et repeteret omnia verba consequentia, non competeret, nisi adesset hostia consecrata; cum in illis verbis occurrant quædam dicenda et fienda non solum circa sanguinem, sed etiam circa corpus. Et debet in fine iterum sumere hostiam consecratam et sanguinem, non obstante etiam si prius sumpserit aquam, quæ erat in calice, quia præceptum de perfectione, vel de perceptione hujus sacramenti majoris est ponderis, quam præceptum, quod hoc sacramentum a jejunis sumatur, ut supra dictum est* (q. 80, art. 8, et quæst. 82, art. 4).

Ad 5, dicendum, quod licet sacerdos non recolat, se dixisse aliqua eorum, quæ dicere debuit, non tamen debet ex hoc mente perturbari; non enim, qui multa dicit, recolit omnium, quæ dixit; nisi forte aliquid in

dicendo apprehenderit sub ratione jam dicti, sic enim aliquid efficitur memorabile. Unde, si aliquis attente cogitet illud, quod dicit, non tamen cogitet, se dicere illud, non multum postea recolit se dixisse. Sic enim fit aliquid objectum memoriæ, in quantum accipitur sub ratione præteriti, sicut dicitur in lib. de Memoria (cap. 1, tom. 2, inter opera Arist.). *Si tamen sacerdoti probabiliter constet, se aliqua omisisse, si quidem non sunt de necessitate sacramenti, non existimo, quod propter hoc debet resumere, immutando ordinem sacrificii, sed debet ulterius procedere. Si vero certificetur, se omisisse aliquid eorum, quæ sunt de necessitate sacramenti, scilicet formam consecrationis, cum forma consecrationis sit de necessitate sacramenti, sicut et materia, idem videtur faciendum, quod dictum est in defectu materiæ* (in solut. ad 4 argument., in isto art.), *ut, scilicet resumatur a forma consecrationis, et cætera per ordinem reiterentur, ne mutetur ordo sacrificii.*

Ad 6, dicendum, quod fractio hostiæ consecratæ, et quod una sola pars mittatur in calicem, respicit corpus mysticum, sicut admixtio aquæ significat populum. Et ideo horum prætermissio non facit imperfectionem sacrificii, ut propter hoc sit necesse aliquid reiterare circa celebrationem hujus sacramenti.

Ad 7, dicendum, quod, sicut legitur de Consecr., dist. 2, ex decreto Pii P., si per negligentiam aliquid de sanguine stillaverit in tabulam, quæ terræ adhæret, lingua lambetur et tabula radetur. Si vero non fuerit tabula, terra radetur, et igni consumetur, et cinis intra altare condetur, et sacerdos quadraginta diebus pœniteat. Si autem super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam, et tribus diebus pœniteat. Si super linteum altaris, et ad aliud stilla pervenerit, quatuor diebus pœniteat. Si usque ad tertium, novem diebus pœniteat. Si usque ad quartum, viginti diebus pœniteat, et linteamina, quæ stilla tetigerit, tribus vicibus lavet minister calice subtus posito, et aqua ablutionis sumatur, et juxta altare recondatur; posset etiam sumi in potum a ministro, nisi propter abominationem dimitteretur. Quidam autem ulterius partem illam linteaminum incidunt, et comburunt, et cinerem in altari, vel sacrario reponunt. Subditur autem ibidem ex pœnitentiali Bedæ presbyteri : Si quis per ebrietatem vel voracitatem Eucharistiam evomuerit, quadraginta diebus pœniteat, si laicus est; clerici, vel monachi, seu diaconi et presbyteri, septuaginta diebus pœniteant; Episcopus nonaginta. Si autem infirmitatis causa evomuerint, septem diebus pœniteant. Et eadem distinctione legitur ex Concil. Arelat. : Qui non bene custodierit sacramentum, et mus, vel aliquod aliud animal, illud comederit, quadraginta diebus pœniteat. Qui autem perdiderit illud in Ecclesia, aut pars ejus ceciderit et non inventa fuerit, triginta diebus pœniteat. Et eadem pœnitentia videtur dignus sacerdos, per cujus negligentiam hostiæ consecratæ putrefiunt. Prædictis autem diebus debet pœnitens jejunare et a communione cessare. Pensatis tamen conditionibus negotii et personæ, potest minui vel addi ad pœnitentiam prædictam. Hoc tamen observandum est, quod ubicumque species integræ inveniuntur, sunt reverenter conservandæ, vel etiam sumendæ, quia, manentibus speciebus, manet ibi corpus Christi, ut supra dictum est (q. 77, art. 5, et locis ibi citatis). *Ea vero in quibus inveniuntur, si commode fieri potest, sunt comburenda, cinere in sacrario recondito, sicut de rasura tabulæ dictum est* (in istius solutionis princip)..

DISPUTATIO LXXXV.

DE OBLIGATIONE SUPPLENDI DEFECTUS INTER SACRIFICANDUM COMMISSOS.

Duplex obligatio hic intervenire potest : una est præcavendi hujusmodi defectus, antequam Missæ sacrificium inchoetur, vel etiam antequam fiat; de hac nihil fere nobis superest dicendum præter dicta in superioribus, et proxime tacta in fine disputationis præcedentis. Altera obligatio esse potest de cavendis his defectibus post inchoatum sacrificium Missæ, vel supplendi illos, si commissi jam sint. De qua re multa dicit hic D. Thom., multaque habentur in Missali; ut tamen brevi methodo omnia comprehendamus, reducemus hos omnes defectus ad duo capita : quidam enim sunt in rebus substantialibus, sub quibus comprehendo, non tantum ea, quæ in rigore essentialia sunt, sed etiam omnia, quæ pertinent ad consummationem sacrificii. Alii vero defectus esse possunt in ritibus mere accidentalibus.

SECTIO I.

Quomodo sint cavendi, vel supplendi defectus substantiales hujus sacrificii.

1. *Prima regula certa.* — *Notabile.* — Prima regula certa sit, si in materia vel forma commissus sit essentialis defectus, illum esse omnino supplendum. Probatur, quia facere sacrificium mutilum et imperfectum, intrinsece malum est; tale autem sacrificium imperfectum fuit essentialiter; ergo necesse est illud perficere, supplendo defectum; atque hinc a fortiori constat, si defectus nondum sit commissus, omnino præcavendum esse, si sit in hominis potestate, et prævideatur; ut, v. gr., si post consecrationem hostiæ, ante consecrationem calicis, sacerdos prævideat in eo non esse vinum, omnino debet illud apponere, priusquam progrediatur, ut per se constat; quod si fingatur casus, in quo nullo modo posset vinum ad manum haberi, nullo modo potest verba consecrationis calicis proferre, cum materiam commodam non habeat; imo nec debet ulterius progredi, cum sine præsentia sanguinis vix possit ullam ex sequentibus cæremoniis rite et vere peragere. Nihilominus in Missali Romano dicitur, in eo casu procedendum esse, et Missam absolvendam; ita ergo fit, tamen non esset facienda mentio sanguinis, in signis, et aliis locis, ubi fieri solet. Neque tunc imputabitur ei imperfectio sacrificii, quia, ut supponimus, neque illam prævidit antea, neque post potuit vitare. Quocirca, si ante consecrationem hostiæ, illum defectum, et impotentiam vitandi illum prævidisset, nulla ratione posset licite hostiam consecrare; neque admittenda est ulla ratio vel causa incommodi vitandi, propter quam hoc liceat. Nulla enim esse potest, cum hoc intrinsece malum sit. Et eadem ratione, si post consecrationem hostiæ prævideretur defectus aliquis non omnino essentialis, valde tamen gravis, ut, verbi gratia, defectus aquæ, quamvis ille vitari non posset, non esset propterea omittenda sanguinis consecratio in solo vino, quia magis necessarium est, essentiam sacramenti perficere, quam cæteros defectus vitare. Imo addit D. Thom., ad 4, quod, si post consecratum purum vinum recordetur sacerdos non miscuisse aquam, non debet illam postea miscere, etiam si possit; quia sequeretur (inquit) corruptio sacramenti pro aliqua parte; quæ ratio non est magni momenti, nam potius aqua corrumpetur a speciebus sacramentalibus, sicut corrumpitur a vino. Ratio ergo est propter reverentiam sacramenti, et quia jam non habet locum illa cæremonia, ut instituta est; et per hæc de aliis similibus judicandum est.

2. *Quæsitum.* — *Regula ab Innocentio tradita.* — Sed circa hanc regulam inquiri potest primo, propter argument. 4 D. Thom., quomodo supplendus sit hic defectus, quando, v. gr., sacerdos consecravit calicem cum sola aqua, et postea sentit defectum; nam D. Thom. hic, ad 4, dicit, si sacerdos ante sumptionem corporis intelligat hujusmodi defectum, debere statim vinum apponere, et sanguinem conficere, ac sic perficere sacrificium, quod est per se clarum, et omni carens difficultate, quicquid Palud. infra citandus dicat. Si vero, sumpto jam corpore, sentit defectum, tunc ait D. Thom. non debere sacerdotem solum vinum apponere et consecrare, sed iterum etiam hostiam apponere, et consecrare simul cum sanguine, quia alias non servaretur debitus ordo consecrandi. Dicitur autem in Concil. Tolet. VII, c. 1, non esse perfecta sacrificia, nisi perfecto ordine compleantur. Sequela vero patet, quia, si solus sanguis postea consecraretur absque corpore, non possent convenienter repeti omnia, quæ in Missa dicuntur post consecrationem calicis, quia in eis multa occurrunt facienda et dicenda, non solum circa sanguinem, sed etiam circa corpus. Et hanc opinionem sequuntur Paludan., dist. 11, quæst. 1, art. 2; Sylvest., Eucharist. 2, quæst. 10. Et potest hæc opinio confirmari, quia si jam prior hostia consecrata consumpta fuit, quoad illam jam fuit omnino transacta actio sacrificandi; ergo, ut postea possit sanguis consecrari, debet iterum consecrari etiam corpus, ne una species sine alia confici et consumi videatur. Confirmatur secundo auctoritate Pii V, in cujus Missali præcipitur, ut hic defectus suppleatur hoc modo a D. Thom. tradito. Nihilominus Scotus in 4, dist. 8, quæst. 3, dicit, etiam in hoc secundo casu, scilicet, quando consumptum est corpus, sufficere, calicem iterum consecrare, et statim sumere absque aliarum cæremoniarum repetitione; quam opinionem docuit, ut æque probabilem, D. Thom., in 4, dist. 11, in expositione litteræ, circa fin.; et Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 6, ad 4, dicit, hanc opinionem esse sequendam in praxi, quando Missa fit in publico, propter vitandum scandalum; et eamdem opinionem tenet Navar., c. 25, n. 91; Angel.,

verb. Missa, n. 17. Ratio hujus opinionis est, quia hic modus est sufficiens ad perficiendum sacrificium, et alioqui est aptior, ut sine scandalo fiat, et absque eo, quod populus intelligat defectum : ergo. Major patet, quia, cum jam consecrata sit hostia, et non desit nisi sanguis, ut sacrificium compleatur, satis erit, sanguinis consecrationem et sumptionem adjungere. Quin potius, si utriusque speciei consecratio iteretur, ut D. Thom. vult, id non erit, sacrificium prius inchoatum perficere, sed novum integrum sacrificium facere, priori imperfecto relicto. Et confirmatur, quia, si ante consumptum sacramentum percipiatur defectus, satis est, consecrare calicem, ut D. Thom. fatetur; ergo et post sumptionem corporis; patet consequentia, quia si in eo casu repetenda sunt omnia, quæ super corpus et sanguinem dici solent post consecrationem, eadem ratione repetenda erunt quæ super panem et vinum dici solent in canone ante consecrationem, quia etiam illa non fuerunt rite peracta, neque etiam de novo iterari possunt, nisi nova hostia consecranda adjungatur, quia in signis, quæ tunc fiunt, et verbis, quæ dicuntur, utriusque speciei fit mentio, et utriusque grata oblatio et benedictio postulatur; quod si illa priora non est necesse repetere, quia accidentalia sunt, neque etiam erit necessarium repetere signa et verba, quæ post consecrationem dicuntur, quia etiam illa sunt accidentalia. Unde Palud. supra consequenter ait, etiam si prior hostia consecrata consumpta non sit, novam consecrandam, quia patet in hujusmodi eventibus semper esse necessarium, totum canonem iterare. Quod tamen sine fundamento aut probatione dicit; nulla est enim hujus necessitas, alioqui etiam prior oblatio, et quæ post illam sequuntur, essent omnia iteranda. Non est ergo necesse iterare quæ accidentalia sunt; maxime, cum sint rite perfecta quoad omnes actiones exteriores, et quoad omnia verba, quæ formaliter et ex intentione proferentis vere etiam prolata sunt, et referuntur ad verum panem et vinum consecrandum; ergo nihil in his repetere oportet; ergo ex hoc capite non erit necessarium hostiam iterum consecrare, sive illa consumpta prius fuerit, sive non; in his ergo sufficiet servare regulam ab Innocentio traditam, in cap. 1 et 2 de Sacram. non iterandis, in talibus nihil esse iterandum, sed caute supplendum, quod incaute fuerat prætermissum. Et per hæc responsum est ad fundamentum contrariæ sententiæ.

3. Ad primam confirmationem respondetur, quamdiu durat actio sacra usque ad consumptionem, totam censeri unam moralem actionem; et ideo, quamvis post consumptum corpus, solus calix consecretur, non censetur una species confici sine alia, quia hæc consecratio sanguinis moraliter conjungitur priori consecrationi hostiæ, et ex utraque fit una moralis actio, et unum sacrificium. Ex quo obiter intelligitur, si sacerdos non percipiat defectum, donec Missam jam omnino absolverit, non posse consecrare solum sanguinem ad integrandum prius sacrificium, quia jam actio esset omnino distincta moraliter, nec conjungeretur cum priori ad unum sacrificium integrandum. Et eadem ratione non tenetur in eo casu utramque speciem iterum consecrare, quia per hoc etiam non redintegraret prius sacrificium, sed novum omnino distinctum offerret; ad hoc autem non tenetur; imo nec potest illud offerre, quia ut supponimus, jam non est jejunus, cum calicem aquæ sumpserit. Quod vero Paludan. supra dicit, etiam durante eodem Missæ officio, si sacerdos non percipiat defectum, donec aquam calicis sumpsit, nihil debere repetere, quia jam (inquit) functus est officio suo, et quia non est jejunus, hoc omnino falsum est; debet enim supplere defectum sanguinis, ut diximus, et donec hoc adimpleat, non est functus, prout debet, officio suo; quod vero non sit jejunus, nihil obstat, ut hic D. Thom. expresse dixit, quia præceptum divinum de integritate sacrificii magis obligat, quam præceptum Ecclesiasticum jejune communicandi, et in hoc conveniunt omnes Doctores; addit vero Navarr. cum aliis, ob ignorantiam, vel facilius ob inconsiderationem et perturbationem, posse sacerdotem excusari, non perficiendo sacrificium et supplendo defectum in eo casu, quod est in praxi notandum, quia sæpe talis perturbatio accidit, etiam viris doctis. Addunt denique Angel., et Sylvest., et Direct., si sacerdos, dum in ore habet potum, prius quam deglutiat, sentiat esse aquam, et non vinum, non debere consumere, sed in calicem mittere, et vinum aliud consecrare et sumere, et postea priorem potum consumere. Sed hoc moraliter est difficillimum, et ideo sine scrupulo potest sacerdos semper deglutire potum calicis, et deinde servare, quæ dicta sunt. Ad secundam confirmationem respondetur, illa, quæ in Missali proponuntur sub titulo De defectibus, solum esse instructiones quasdam doctrinales, non

vero speciales constitutiones, inducentes novam obligationem; sunt autem illæ instructiones datæ juxta probabilem doctrinam, non tamen magis obligant, quam res ipsæ, vel doctrina in qua fundantur.

4. *Auctoris sententia.* — Atque ex his constat, idem esse dicendum, servata proportione, si similis defectus circa hostiam contingat, quanquam in hoc nonnulla major difficultas esse videatur, quia si in eo casu sola hostia iterum consecretur, nimirum, quia prior inventa est hordeacea, vel cum alio simili defectu, sequitur immutari ordinem in consecratione harum specierum, scilicet, quia prius consecraretur sanguis, et postea corpus; hoc autem videtur esse magnum incommodum, juxta superius dicta. Propter quam causam in eo casu censeo valde probabilem opinionem D. Thomæ, quam etiam sequitur Missale Pii V., et expresse Paludan. supra; Scotus vero, qui tenet oppositam sententiam, quando defectus contingit in vino, nihil in particulari dicit de specie panis; neque attingit difficultatem hanc de mutatione ordinis in consecratione utriusque speciei; et eodem modo loquitur Navarrus; Angelus vero aperte dicit, quando hic defectus contingit in hostia, et deprehenditur post consecrationem vini, ante utriusque sumptionem, non esse iterandam consecrationem sanguinis, sed solius corporis; quod etiam affirmat Paludanus, saltem, quando non potest commode aliud vinum adhiberi, ut consecretur; unde sentit, illum ordinem inter consecrandam utramque materiam non esse admodum necessarium; quod si hoc verum est, idem erit consequenter dicendum, etiam si defectus percipiatur post sumptionem; est ergo hæc opinio probabilis; quamvis in hoc casu libentius uterer remedio consecrandi iterum utramque speciem, si commode possem, quia ille ordo consecrationis utriusque speciei semper mihi videtur magni momenti; et aliunde non potest, quod ad scandalum pertinet, vel ad stantium notitiam, magis uno modo vitari quam alio.

5. *Quædam documenta traduntur.* — *Quæsito satisfit.* — Secundo etiam constat ex his, quid faciendum sit, si contingat similis defectus in forma; nam, si omissum est aliquod verbum essentiale, vel talis facta mutatio, quæ necessarium formæ sensum abstulerit, iteranda est consecratio, vel in utraque forma, si in ambabus talis defectus acciderit, vel solum in una, si in ea tantum inventus fuerit defectus. Ratio est eadem, quia hoc et necessarium est, et sufficit ad sacrificium integre perficiendum. Unde, etiam si contingat, hujusmodi defectum cognosci post sumptionem corporis, vel speciei non rite consecratæ. iteranda erit talis consecratio, propter eamdem causam; et in eo casu non oportebit, utramque consecrationem repetere, si in altera tantum defectus accidit, ut in simili dictum est de materia; est enim eadem proportio. Addo, etiam si contingat, antea fuisse defectum prævisum, et ex malitia ministri non fuisse emendatum, vel, etiam si a principio ex sola malitia fuerit talis defectus commissus, vel omittendo verba, vel non habendo debitam intentionem (de hoc enim defectu idem est proportionale judicium, eademque ratio), nihilominus in his casibus debere sacerdotem etiam post sumptionem supplere defectum, quia licet malitia sua in eam necessitatem inciderit, tamen postquam in eum statum res adducta est, non est curandum, cur sacrificium imperfecte actum sit, sed quod mutilum sit; et ideo omnino est perficiendum, non obstante priori culpa; poteritque sacerdos sine nova culpa id facere, si prioris culpæ ipsum pœniteat, et cum debita reverentia id faciat. Hoc autem intelligendum existimo, quando defectus accidit in consecratione unius tantum speciei, et altera rite fuit consecrata; nam, si defectus in utriusque consecratione accidisset, et panis aut vinum sumptum jam esset, non deberet in alia materia consecratio suppleri, quia tunc revera non fuit factum, nec perfectum, nec imperfectum sacrificium, sed totum fuit fictum; et ideo tunc non obligat præceptum de integrando seu perficiendo sacrificio; et alioqui obligat præceptum non conficiendi vel sumendi hoc sacramentum post cibum et potum; ergo tunc hoc præceptum servandum est; et ideo aliter judicandum est de tempore ante sumptionem, quando nondum fractum est jejunium; nam tunc, si fortasse ex defectu intentionis, vel formæ, neutram speciem consecravit, tenebitur secrete iterare et consecrare, antequam sumat, et quam primum possit, non ex vi præcepti perficiendi sacrificium substantialiter inchoatum, quia hoc revera nondum obligat; sed ex vi præcepti non fingendi aliquid falsum in hoc ministerio, et consequenter non perseverandi in inchoata fictione, nec sumendi potum et cibum per modum sacramenti, quod verum sacramentum non est, nec dandi aliis occasionem adorandi merum

panem et vinum. Sed quæres, quid agendum sit, quando sacerdos non judicat quidem positive, se aliquid de forma omisisse, tamen non recordatur dixisse, et consequenter dubitat negative, an dixerit? Respondetur, quod non recordetur dixisse, nil referre, nec propter eam solam causam quicquam repetendum esse (quod non solum in hoc negotio, sed in quacumque recitatione officii Ecclesiastici observandum est), quia præterita actio facillime e memoria labitur, quando cum ipsa actione non conjungitur actualis reflexio, et consideratio illius; nam ex hac actuali consideratione nascitur memoria. Si autem cum illa oblivione conjunguntur aliqua indicia, et rationes probabiles dubitandi, an aliquid substantiale omiserit, tunc pro ratione dubitationis agere debet; quanquam D. Thom. hic, ad 5, solum dicit, si certificetur, aliquid substantiale in forma omisisse, tunc esse iterandam formam; hoc enim est moraliter verum, nam qui bona fide et mediocri diligentia hoc mysterium facit, etiam si non recordetur, omnia dixisse, non potest habere probabilem rationem dubitandi quod ea dixerit, nisi etiam habeat motivum aliquod sufficiens ad probabiliter judicandum, se aliquid omisisse. Si tamen revera accideret dubium ex utraque parte sufficiens, tunc iteranda esset forma, saltem sub conditione, mente concepta, quia hoc modo, et tollitur dubium, et periculum iterandi consecrationem super materiam consecratam.

6. *Aliud quæsitum.* — Sed quæres tandem circa hoc, quænam verba sint in hujusmodi casibus repetenda. Auctores enim varie loquuntur. Angelus sentit, primam oblationem et orationes sequentes esse repetendas, quando deficit debita materia; Paludan. a principio canonis vult repetitionem fieri; Scotus, si consecratio panis iteranda sit, repetendum esse ab illis verbis : *Qui pridie, quam pateretur;* si vero sola consecratio calicis, ab illis : *Simili modo, postquam cœnatum est;* ipse enim putat, hæc omnia verba esse necessaria, ut consecratio fiat; et hic modus repetitionis ponitur etiam in Missali; et si commode fieri potest, est aptior, propter expressiorem Christi commemorationem, et repræsentationem; tamen simpliciter non est necessarius, quia sola verba formæ sufficiunt ad conficiendum sacramentum, et ita illa sola satis erit repetere, dummodo in forma sanguinis comprehendantur omnia verba, quæ communiter proferuntur et proponuntur per modum formæ. Unde in Missali Romano, in defectibus formæ, dicitur, si aliquid in forma fuerit omissum, quod sit de necessitate sacramenti, formam esse iterandam; si autem, quod omissum est, non sit de necessitate sacramenti, non oportere illud resumere; ergo quamvis omissa sint essentialia, et aliqua accidentalia, sufficiet essentialia repetere; et multo magis, si accidentalia prolata sint sine essentialibus, vel sine efficacia eorum ex defectu materiæ, vel intentionis, sufficiet essentialia verba repetere.

7. *Secunda regula. — Impedimentum post consecrationem variis modis potest accidere.* — Secunda regula sit : si post consecrationem rite sanctam accidat vel inveniatur defectus, sumptionem impediens, curandum est, ut tollatur, et sacramentum consumatur; quod si id fieri non possit, necessarium regulariter erit, consecrationem repetere, et supplere quod defuerat. Hæc regula declarabitur melius nonnullis exemplis in particulari adductis : et primum suppono, per se loquendo, teneri sacerdotem ad consumendam utramque speciem sacramenti. Nam vel id est de substantia sacrificii, vel ita pertinens ad perfectionem ejus, ut de jure divino præceptum sit, sicut est supra ostensum. Unde sequitur, si sacerdos prævideat, esse in materia aliquid quod impediat sumptionem, vel ob aliquam causam fore impediendam, non debere, neque licere illi sacrificium inchoare aut sacramentum conficere, quia exponit se periculo morali non perficiendi sacrificium juxta ritum et modum a Christo institutum. Potest autem variis modis fieri, ut post consecrationem tale impedimentum accidat vel agnoscatur. Primo, si, v. gr., materiæ panis aut vini venenum admistum sit, et tunc non sunt sumendæ species consecratæ, ex omnium sententia, quia sacramentum vitæ non est cum periculo mortis sumendum. Sed tunc est dubium, quid sit agendum, tam circa illas species consecratas, quam circa sacrificium. De priori parte dicendum est, illas species esse servandas, donec corrumpantur vel exsiccentur, et postea in sacram piscinam projiciendæ sunt; jam enim Christus ibi non adest, et illæ, vel physice, vel saltem moraliter, omnino immutatæ sunt. Additur vero in Missali Romano, si fuerint species vini, in panno lineo vel stupa esse imbibendas, et pannum servandum, donec desiccetur et comburatur; et ita sunt corrigendi vel interpretandi Palud., dist. 9, quæst. 1, in fine, et

Sylvest., Euchar. 2, quæst. 9, § 3, et alii Summistæ, dum dicunt, esse sacrilegium, hujusmodi species comburere; hoc enim est verum, quamdiu sub illis intelligitur perseverare Christus; de quo legi etiam potest Altisiodor., lib. 4 Sum., tract. 5, cap. 3, et Soto hic. De posteriori parte, quidam dicunt in hujusmodi casu, etiam si solus sanguis, v. gr., consumi non possit, utramque speciem esse iterum consecrandam et sumendam. Ita Palud., dist. 11, quæst. 1, art. 1, concl. 5; et Sylvest., Euchar. 2, quæst. 9, idem affirmat, quando defectus deprehenditur post consumptam hostiam; et idem dicit Victor., in Summ., dub. 101 de Euchar.; putant enim eamdem esse rationem de hoc casu, et de illo, in quo invenitur in calice materia inepta ad consecrationem. Sed revera non est eadem ratio. Unde etiam si in illo casu oporteret, utramque speciem consecrare, hic non esset necessarium, quia verus Christi sanguis fuit in calice, toto tempore sacrificii post consecrationem; unde rite, et convenienti ordine peracta sunt omnia, quæ post consecrationem super oblata dicuntur; solumque superest supplendum, quod ad integram sumptionem est necessarium; solum autem deest illa species, quæ sumi non potest; satis ergo erit, illam consecrare, sive altera sumpta sit, quando sentitur defectus, sive non, et ita sentit aperte D. Thomas hic, ad 3, et Soto, dist. 13, quæst. 1, art. 4, ad 3 et 4, et quæst. 2, art. 6, ad 3.

8. *Secundo.* — Secundo potest accidere, ut post consecrationem animal aliquod in sanguinem cadat; et tunc, si sacerdos potest sine gravi detrimento, et sine periculo vomitus totum sumere, id erit optimum consilium; imo ita est omnino faciendum, propter reverentiam sacramenti, et perfectionem sacrificii, si absque magna difficultate fieri potest. Si vero sine incommodo hoc fieri non potest, primum extrahatur animal, et fiat quod D. Thom. docet in art., ad 3. Deinde, si animal fuerit venenosum, et consequenter timeatur, venenum manere calici immistum, fiat quod in præcedente casu dictum est. Si vero in calice nullum relinquitur venenum, sumendus est, nisi sacerdos horrorem sentiat, et timeat periculum vomitus; tunc enim non debet sumi, propter reverentiam sacramenti; tunc autem, vel sumendus erit sanguis ab alio sacerdote juxta dicenda statim regula sequente; vel consecrandus erit alius sanguis, et ab eodem sacerdote sumendus, ne sacrificium imperfectum maneat; alius vero calix conservandus erit, donec, vel ab alio sacerdote, qui vomitum non timeat, consumi possit, vel certe naturaliter corrumpatur, juxta dicta in puncto præcedente.

9. *Tertio.* — Tertio accidere potest, ut post consecrationem calix congeletur, et tunc facile est remedium; debet enim extrinsecus calor adhiberi, prout commode fieri possit, donec liquefiat, et ita sumi possit. Quod si fingatur casus, in quo tale remedium adhiberi non possit, certe in eo casu, neque invenietur vinum non congelatum, quod consecrari et sumi possit; maxime, quia saltem poterit digitis comminui, et in particulas redigi, ut sumi possit.

10. *Quarto.* — Quarto accidere potest ut, post consecrationem, hostium incursus timeatur, priusquam consumi possit sacramentum; etenim si ante consecrationem tale periculum timeatur, certum est non esse consecrationem faciendam, etiam si Missa sit inchoata, tum propter reverentiam sacramenti et sacrificii; tum propter periculum mortis vitandum. At vero, si jam sit facta consecratio, nulla ratione debet sacerdos propter periculum mortis fugere, sacrificio imperfecto, et sacramento in manibus hostium relicto, maxime, si infideles sint, et irreverentia sacramenti timeatur; potest tamen, si necessarium fuerit, accelerare sumptionem sacramenti, prætermissis intermediis, nam, cum hæc sint tantum de jure Ecclesiastico, et sine irreverentia et mutilatione sacrificii omitti possint, non obligant cum tanto rigore; quod intelligitur, per se loquendo, id est, secluso scandalo, vel alia injuria aut infamia Christianæ religionis, juxta generalia principia materiæ de legibus.

11. *Quinto.* — *Advertendum.* — Quinto potest accidere, ut hostia consecrata dispareat miraculose, aut certe, quod in ea appareat caro aut sanguis, ita ut sumi non possit, juxta supra tractata, quæst. 76, art. 8, et quæ D. Thom. docet, quæst. 82, art. 4, ad 3, et idem accidere potest in specie sanguinis. Et in hoc casu in Missali Romano simpliciter dicitur, quando miraculose hostia disparet, iterum consecrandam. Unde videtur, idem esse dicendum, quotiescumque propter apparens in ea miraculum, sumi non potest; est enim eadem omnino ratio. At vero D. Thom. citato loco solum dicit : *Consulendum esset sacerdoti in eo casu, quod iterato corpus et sanguinem Domini consecraret et sumeret.* Sed imprimis,

quod D. Thom. utramque speciem copulative conjungit, intelligendum est, vel quando in utraque specie tale miraculum accidit, vel distributione accommoda, scilicet ut hostia iterum consecretur et sumatur, quando in illa acciderit miraculum; et sanguis similiter, quando in illo evenerit. Deinde dicens D. Thom. hoc esse consulendum, sentit, non esse præceptum, ut dicto loco notavi. Unde videtur aliter sentire de hoc casu, qui supernaturaliter accidit, quam de aliis, qui humano modo contingunt, quia ea, quæ miraculose fiunt, legibus non subduntur; at vero regula Missalis eodem modo loquitur de casu miraculoso vel naturali. Nec deest probabilis ratio, quia, licet per miraculum tollatur obligatio circa id, quod, illo supposito, commode fieri non potest, quale esset, sumere hostiam in specie carnis apparentem, tamen non tollit obligationem faciendi id, quod commode fieri potest ad implendum præceptum, non obstante miraculo. Potest autem commode et facile alia hostia consecrari et sumi, ad perficiendum sacrificium; cur ergo tolletur hæc obligatio propter miraculum? Vel certe, si non est præceptum perficiendi sacramentum hoc modo in hoc casu, neque etiam erit in aliis eventibus contingentibus, sed generaliter dicemus, præceptum solum obligare ad consumendum sacramentum in ipsa sacrificatione consecratum; quod si id, quocumque casu, fieri non possit, cessat obligatio, quia lex non obligat ad impossibile; quod autem nova consecratio et consumptio facienda sit, non videtur intrinsece ex prædicta lege inferri, sed, ad summum, erit consilium; et ita posset secundus casus supra numeratus explicari, seu limitari juxta præcedentem doctrinam D. Thomæ de casu præsente, qui discursus non videtur sane omnino improbabilis. Sed quia D. Thom. diverso modo in uno et in alio casu loquitur, et quia auctores communiter significant, in secundo casu supra posito, et in alio, quem statim tractabimus, esse præceptum iterandi consecrationem et perficiendi sumptionem, ideo in illis casibus, hoc est, tanquam securius, sequendum; in casu autem miraculoso, vel potest probabiliter idem consequenter dici, vel propter auctoritatem D. Thom. responderi, Deum, miraculose transmutando sacramentum, tacite acceptare illam ut sufficientem consumptionem sacramenti, et auferre obligationem iterum consecrandi; vel potius casum illum, cum sit extra ordinem naturæ, nullo modo esse sub lege comprehensum.

12. *Sexto. — Sub qualibet minima parte specierum est totus Christus. — Accurate observandum. — Soli sacerdoti licet, sanguinem Domini proxime attingere. — Regula quædam generalis traditur.* — Sexto evenire potest, ut sanguis omnino effundatur, et ideo a sacerdote sumi non possit; idemque erit, si hostia a vento valido rapiatur, ita ut omnino dispareat; aut si a mure comedatur. In quo casu duo videnda sunt: primum, quid remedii adhibendum sit sacrificio; secundum, quid sit agendum circa sacramentum. Circa primum, res est facilis ex dictis, nam si post effusionem aliquid mansit in calice, quod sumi possit, etiam si sit minima quædam pars specierum sacramentalium, illud sufficiet ad perfectionem sacrificii, neque oportebit aliquid iterari, quia sub qualibet minima parte specierum est totus Christus; et idem est in illo casu, quo hostia consecrata a mure corroditur; nam, si aliquid ejus tolli posset et consumi a sacerdote, id etiam sufficiet, quia jam vere comedit totum corpus, et bibit totum sanguinem Christi; si vero totum sacramentum effundatur, seu dispareat, iteranda est consecratio circa talem speciem, juxta dicta in secundo et quinto casu. Circa secundum, quando hostia omnino rapitur et disparet, nullum remedium adhiberi potest, cum jam non subjaceat sensibus, vel facultati humanæ; quando vero ab animali rapitur, si pars sacramenti haberi potest, consumenda est, juxta modum positum in secundo casu; de ipso vero animali additur in Missali, quod, si haberi potest, interficiatur et comburatur, et cineres ejus in piscinam sacram projiciantur; quidam vero Summistæ cum Paludan., dist. 6, quæst. 1, in fine, addunt, prius esse aperiendum animal et sacramentum extrahendum. Sed hoc non sine causa prætermissum est in Missali, quia nec, moraliter loquendo, fieri potest, quia, cum dentibus prius conteratur, et aliis humoribus misceatur, quomodo poterit discerni aut extrahi? Nec videtur pertinere ad decentiam sacramenti, sed majorem quamdam indecentiam præ se ferre videtur. Quando vero sanguis effunditur, quid agendum sit, statutum est a Pio Papa, in cap. Si per negligentiam, de Consecr., dist. 2, et explicatur a D. Thom. hic, in solut. ad 7. Aut ergo effusio est usque ad terram, aut tantum super altare. Rursus, quando cadit in terram, vel super tabulam,

vel immediate in terram ipsam; quando super tabulam, ait Pontifex, *lingua lambetur, et tabula radetur*. Idem autem intelligendum censeo, si cadat super tapetem, vel quamlibet aliam rem similem, qua terra cooperiatur; nam est omnium eadem ratio. Imo additur in Missali Romano, tunc partem tapetis, in qua recidit sanguis, abscindendam esse et comburendam, et cineres in sacrarium immittendos. Quando vero immediate cadit in terram, non præcipitur lambi in eo textu; et ideo non est necesse id fieri; solum ergo est accurate observandum, ne locus ille conculcetur prius quam bene corradatur, ut in illo textu præcipitur. Additur vero ibi, rasuras esse igne consumendas, et cineres intra altare recondendos. In Missali vero Pii V, dicitur, *juxta altare*. Sed per hoc Doctores intelligunt, sacram piscinam, seu locum in Ecclesia specialiter ad hæc munera deputatum. Quando vero sanguis cadit super altare, aut tantum attingit linteum altaris unum vel plura; *et tunc* (ait Pontifex) *linteamina, quæ tetigerit stilla, tribus vicibus minister abluat, calice supposito, et aqua ablutionis sumatur, et juxta altare recondatur*. Ubi per ministrum intelligo, sacerdotem ipsum, quia nulli alteri licet, sanguinem Domini proxime attingere. Quod autem dicitur, ut sumat lotionem illam, non intelligitur, quod bibat illam; non enim ad hoc obligatur; quamvis, si id velit facere, recte faciet; sed intelligitur, quod accipiat et reponat juxta altare, seu in piscina sacra, ut explicatum est. Et in Missali Romano extenditur hoc ad vestes sacerdotales; et aliunde limitatur ad corporale, seu (ut opinor) ad pallas benedictas; de quibus eadem ratio est, quæ de vestibus sacerdotalibus; nam de aliis linteaminibus additur, post ablutionem, partem intinctam esse abscindendam et comburendam, et cineres in sacrario reponendos. Aut denique stilla sanguinis penetrat usque ad altare ipsum, *et tunc solum*, ait Pontifex, *sorbeat minister stillam*, id est, lambat, seu sumat, et purificet, ut potuerit. Hic autem nihil additur de radendo altari; unde intelligo, sermonem esse de ipsa ara, seu altari consecrato; propter hanc enim causam non præcipitur radi; et ita in Missali Romano vocatur, lapis altaris. Quocirca, si extra altare consecratum cadat sanguis in reliquam partem altaris, illam censeo radendam, sicut dictum est, quando cadit in terram. Additur vero, ut locus bene abluatur, et ablutio in sacrarium projiciatur; notat autem Palud., dist. 9, quæst. 1, in fine, et dist. 11, quæst. 1, art. 1, in fine, posse in eo casu lambi sanguinem, etiam a non jejuno, propter reverentiam sacramenti, quando non adest jejunus, a quo lambi possit; secus vero esset de particula corporis; nam illa servari potest in alium diem. Atque hinc obiter constat, quid agendum sit, quando hostia consecrata cadit in terram, mappam aut linteum; est enim eadem diligentia et cautio, servata proportione, adhibenda, ut etiam in Missali Romano fere annotatur. Pœnæ autem, quæ in illo textu ponuntur, et hic explicantur a D. Thom., jam non sunt in usu, et ita in Missali omittuntur; sunt ergo imponendæ arbitrio superioris, consideratis circumstantiis. Tamen, donec aliqua pœna imponatur, sacerdos nullam subire tenetur, nisi ad satisfaciendum Deo, si quid in hoc peccavit. Cætera de hac re legi possunt in Paludan. supra; Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 6, ad 7; Sylvest., verb. Eucharist., 2, quæst. 9, verb. Confessio, quæst. 2, verb. Pœnitentia, quæst. 6; Navarr., cap. 25, num. 89. Et, juxta hæc, expediendi sunt alii casus, quos D. Thom. et alii auctores citatis locis attingunt, scilicet, quid sit agendum, quando Eucharistia evomitur, aut quando putrefit, vel ex ea vermes generantur, aut quando a mure corroditur, etc. Regula enim generalis est, in his omnibus casibus, si species sacramentales integræ, vel in aliqua particula haberi possint, reverenter servandas esse vel consumendas, quia sub eis manet Christus; ea vero, quæ tales species contigerunt, vel comburenda sunt, vel purificanda, juxta modum supra declaratum. Imponuntur autem in jure aliquæ pœnæ iis, ob quorum negligentiam hujusmodi casus, seu defectus accidunt, ut videre licet in cap. Si per ebrietatem, et cap. Qui bene, de Consecr., dist. 2, et cap. 1 de Custodia Euchar. Sed, ut dixi, nulla pœna est, vel censura, ipso jure lata, et jam prudenti arbitrio judicis committitur.

13. *Tertia regula*. — Tertia regula sit : quando hic defectus substantialis non potest ab eodem sacerdote suppleri, id debet fieri per alium. Ita habetur in c. Nihil, 8, quæst. 1, ex Conc. Tolet. VII, c. 1, et docet D. Thom. hic, ad 1; Soto hic; Sylvest., verb. Euchar. 2, quæst. 8, verb. Missa 1, quæst. 2; Palud., dist. 8, quæst. 3; Navarr., cap. 24, num. 87, et alii Summistæ. Et declaratur breviter : ut enim hæc necessitas contingat, imprimis necessarium est, ut sacerdos non solum inchoaverit Missam, sed etiam aliquam speciem

consecraverit, quia, si ante consecrationem moriatur, v. gr., non est necesse, ut Missa per alium sacerdotem finiatur, quia cum non sit sacrificium substantialiter inchoatum, nullus ibi intervenit substantialis defectus supplendus; nec manebit sacrificium imperfectum, etiam si non perficiatur, quia proprie et vere nondum erat inchoatum. Deinde necesse est, ut sacerdos, qui sacrificium inchoavit, non possit illud perficere, scilicet, quia vel morte, vel ægritudine subita ita impeditur, ut progredi non possit, quia, si ipse per se illud possit perficere, non potest illud inchoatum relinquere sine grandi sacrilegio, ut in citato textu dicitur, et ex dictis satis constat. Quando vero hæc duo concurrunt, ut sacrificium sit ab uno substantialiter inchoatum, et ab illo perfici et consumi non possit, defectus est per alium sacerdotem supplendus. Itaque si alter utramque speciem consecravit, et unam tantum consumpsit, alter debet alteram sumere; si vero prior neutram sumpsit, debet alius utramque sumere. Si autem prior hostiam tantum consecravit, dicunt quidam, debere alium sacerdotem utramque speciem iterum consecrare, et postea simul consumere cum alia hostia, per priorem sacerdotem consecrata. Ita sentit Innoc., lib. 4 de Mysteriis Missæ, cap. 22, qui in hoc fundari videtur, quod dubium esse existimat, an consecratio unius speciei sine alia facta teneat. Sed in hoc nulla est dubitandi ratio, ut supra visum est; et ideo non est dubium, quin in eo casu sufficiat, ut alius sacerdos alteram tantum speciem consecret, et utramque sumat, quod aperte sentit D. Thom. in 4, dist. 8, quæst. 2, art. 4; quamvis ibidem, ut probabilem relinquat opinionem Innocentii. Soto vero, in 4, dist. 23, quæst. 1, art. 1, licet utroque modo fieri posse dicat, addit tamen consultius esse, non consecrare iterum hostiam, quod ego verum existimo.

14. Regula igitur generalis sit, ut alter incipiat, ubi alius desiit, si id sciri possit; si vero id nesciatur, ait D. Thom. supra, debere a capite incipere, et idem dicit Palud. supra, concl. 2. Sylvester autem late id declarat, supponit tamen, hoc supplementum fieri posse ante et post consecrationem inchoatam; quod tamen, ut dixi, non est necessarium. Neque existimo, juxta mentem D. Thom. debere unquam fieri, proprie loquendo, et per modum supplementi. Itaque, si certum sit, priorem sacerdotem defecisse ante perfectam consecrationem panis, etiam si verba formæ incepisset proferre, dummodo non absolvisset, non est, quod ministerium illud per alium sacerdotem suppleatur, ut dixi; unde, si alius velit illud sacrificium perficere, debet a principio inchoare, et Missam integram dicere, quia, cum nulla sit necessitas componendi seu integrandi ministerium illud ex duabus personis, melius est, ut ipse totum officium Missæ complete perficiat, neque oportet (ut quidam putant) ut aliam hostiam vel vinum offerat; nam, cum priora non fuerint consecrata, possunt iterum offerri et consecrari; hoc ergo videtur melius, magisque rationi consentaneum, quamvis fortasse etiam posset sine peccato secundus inchoare, ubi alius desiit, etiam ante consecrationem, si hoc ei constat; nam si id ignoret, tunc optime applicatur regula D. Thomæ, quod a capite incipiat.

15. Rursus, si certum sit priorem sacerdotem consecrasse hostiam et calicem, non autem constet, quid dixerit aut fecerit eorum, quæ post consecrationem sequuntur, a capite incipere debet secundus sacerdos, id est, dicere omnia, quæ post consecrationem dicuntur, scilicet ab illa oratione, *Unde et memores Domine;* et eadem proportione, si constet, priorem consecrasse hostiam, et non calicem, sacerdos secundus incipere debet ab illis verbis, *Simili modo postea,* etc.; et quamvis constet, priorem aliqua eorum dixisse, dummodo non absolverit totam formam sanguinis, debet secundus sacerdos, ut minimum, dicere omnia verba formæ, et melius faciet, inchoando ab illis : *Simili modo, posteaquam cœnatum est,* quia in hoc nihil est periculi, vel incommodi, et alioqui Christi repræsentatio et commemoratio expressius fit.

16. *Necessitas perficiendi sacrificium major est, quam jejune communicandi.* — Si denique non constet, an prior sacerdos consecrationem hostiæ absolverit, et res dubia sit, debet posterior incipere a capite canonis, ut certum sacrificium et integrum convenienti modo possit efficere; quia vero dubium esse supponitur, an talis hostia sit consecrata, vel sub conditione, saltem mente concepta, eam iterum consecret, vel (quod melius erit) adhibeat aliam hostiam, et post consumptum sacrificium, priorem etiam sumat. Sed quid, si non adest sacerdos jejunus, vel, si sit in peccato? Respondetur, etiam si non sit jejunus, posse sacrificium absolvere, quia necessitas perficiendi sacrificium major est, quam jejune communicandi, ut supra in si-

mili dicebamus, et sic Soto affirmat. Quod vero ad statum peccati attinet, facile respondetur, posse bene disponi, saltem per contritionem, si non sit illi copia confessoris. Sed quæres rursus, an teneatur sacerdos ad perficiendum hoc modo sacrificium, quod alter inchoatum reliquit? Soto enim dubius esse videtur, et tandem sentit, non teneri, nisi ex accidente ob scandalum. Nam in prædicto Concilio, etc., solum dicitur : *Censuimus convenire, ut in eo casu sit liberum alteri Episcopo, vel presbytero, consecrationem exequi officii cœpti.* Navarr., dicto num. 89, sentit teneri, et hoc videtur magis consentaneum rationi, quia ad munus sacerdotis pertinet, ut sacrificium non maneat imperfectum, quantum in ipso est, ad hoc suum officium exhibere, etiam propter reverentiam tanti sacramenti; neque vox illa, *liberum sit,* in prædicto textu sumitur in sensu contrario, sed idem significat, quod hoc esse in facultate et potestate sacerdotis, qui potest cum alio veluti unus minister reputari. Atque hinc tandem infertur hoc ministerium non posse per alium, quam per sacerdotem suppleri, quia nullus alius potest esse hujus sacrificii minister. Quapropter, si sacerdos non adsit, non oportebit, sacramentum ab alio consumi, sed reverenter servandum erit; vel, si adsit, qui illud reverenter sumere possit, id fieri licebit, non ad complendum sacrificium, sed ad reverenter tractandum sacramentum. An vero in eo casu possit laicus sumere sanguinem, si timeatur, non posse reverenter, aut sine corruptione conservari, dixi supra, tractando de communione sub utraque specie.

SECTIO II.

Quomodo accidentales defectus hujus sacrificii cavendi sint vel supplendi.

1. *Defectus hujus sacrificii, in quibus rebus reperiantur. — Prima conclusio. — Notandum.* — Hi defectus possunt considerari, vel in materia aut forma consecrationis, vel in sumptione ipsa, vel in aliis accidentalibus cæremoniis, aut in verbis, seu speciebus, quæ in Missa dicuntur. De quibus omnibus duo in genere dicere possumus, quæ in superioribus tacta sunt. Primum est, debere sacerdotem, moralem diligentiam adhibere, ut omnes hujusmodi defectus caveat, atque præveniat. Hoc constat, quia tenetur perfecte ac integre exequi hoc ministerium; ergo et cavere defectus omnes; hæc enim duo necessario se consequuntur, vel sunt potius moraliter idem. Unde fit, in tantum teneri præcavere hujusmodi defectus, in quantum moraliter potest. Nam, si interdum fortasse non possit defectum evitare, nisi omittendo totum Missæ officium, tunc non possumus generalem regulam tradere, quod teneatur potius Missam omittere, quam cum tali defectu eam dicere; quamvis enim hoc verum sit, quando defectus est in re vel cæremonia, aut circumstantia gravi, tamen, si defectus sit in re levi, aut non omnino necessaria, et vitari non possit, permitti interdum potest, ne sacrum omittatur; et tunc ille non est censendus moralis defectus, cum non sit voluntarius, sed erit quasi naturalis; horum autem omnium exempla in superioribus tacta sunt, et aliqua statim insinuabimus.

2. *Secunda conclusio.* — Secundo in genere dici potest, defectus accidentales, postquam jam commissi sunt, regulariter loquendo, non esse supplendos, iterando aliquid, vel præpostero ordine dicendo aut faciendo quod prius efficiendum erat; hoc insinuatur sæpe in regulis Missalis, et sumi etiam potest ex dictis, tam sectione præcedente quam in sectione ultima disputationis præcedentis. Ratio vero in genere est, quia, cum hæc non sint de substantia sacrificii, non oportet illa iterare propter sacrificii perfectionem; et alioqui, quando non dicuntur suo loco ac tempore, et debito ordine, non conferunt ad decorem, et splendorem hujus officii, vel ad significationem, propter quam sunt instituta. Ac denique magis perturbat illa repetitio, quam ad reverentiam sacrificii juvet, et interdum etiam potest scandalum generare. Dixi autem *regulariter,* quia, si in aliquo casu aliud esset statutum, illud esset servandum. Item, si aliquando tam parva esset mora, ut sine incommodo posset fieri repetitio, tunc suppleri posset defectus. Quæ omnia intelligentur melius, applicando illa breviter in particulari ad capita supra numerata.

3. *Regula quædam observanda circa leviores defectus.* — Primo igitur in materia defectus accidentalis erit, et valde gravis, si panis sit fermentatus; vel, si vino non misceatur aqua, et hic omnino præcavendus est ante consecrationem; post consecrationem vero suppleri nullo modo potest, ut supra dictum est; solum ergo potest per pœnitentiam emendari. Levior autem defectus erit, si hostia non sit omnino integra, aut, si maculam aliquam habeat; aut, si vinum sit

aliquantulum acidum, ita tamen, ut certum sit, esse verum vinum. Et in his casibus, si a principio Missæ prævideatur defectus, et vitari non possit, quia non potest haberi alia materia, tolerari sæpe potest, si non sit tanta deformitas, ut scandalum generet, vel irreverentiam præ se ferat. Et eadem ratione, si talis defectus prævideatur post factam primam oblationem dissimulandus est, et usque ad finem Missæ progrediendum, secluso scandalo; ante oblationem vero, vel etiam post illam, si scandalum vel irreverentia intercedat, mutari debet hostia vel vinum; si vero jam consecratio est facta cum illo defectu, nihil est, quod suppleatur, sed solum est prudenter curandum, ut defectus tegatur, ut sine scandalo res fiat.

4. Secundo, in sumptione non potest esse proprie defectus in substantia ejus, nisi forte quis vocet sumptionem defectuosam, quando non tota hostia consecrata, vel totus sanguis consumitur. Sed in hoc proprie et formaliter non est defectus, quia in quacumque parte specierum totus Christus sumitur. Item, ex causa rationabili potest sacerdos, si distinctam formulam non posuit ad communicandum alium, reservare particulam hostiæ ad communicandum illum, ut notat Palud. in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 5, conclus. 2; Sylvest., Euch. 2, quæst. 10, § 6, et Euch. 3, quæst. 15, quia non tenetur sacerdos consumere totam quantitatem specierum, quam consecrat, ut patet, quando offert, et consecrat duas hostias. Imo, ut notat Paludan., cum olim servabatur tertia pars hostiæ, usque ad finem Missæ, videbatur reservari ad communicandum alios, cap. Triforme, de Cons., dist. 2. Solum ergo potest in sumptione esse defectus, vel in cæremoniis, aut verbis, quæ in illa fieri solent; de quibus eadem est ratio, quæ de cæteris cæremoniis, neque aliquid occurrit specialiter dicendum; vel potest hic defectus fingi in dispositione sumentis, quia scilicet, recordatur, se non esse jejunum, aut esse excommunicatum, vel in aliquo peccato, quod non est confessus, quem casum attigit D. Thom. hic, ad secundum, et de illo multa in superioribus diximus; summa omnium est, in eo casu, si consecratio jam sit facta, tolerandum esse defectum, et per pœnitentiam supplendum, quantum secundum præsentem statum commode fieri possit; imo probabile est, idem etiam fieri posse ante consecrationem, si jam Missa sit inchoata; quamvis tunc etiam possit, propter vitandum talem defectum, Missa omitti, ut D. Thom. dicit. In eo vero casu, in quo peccati confessio fuit omissa, tenebitur sacerdos, quam primum possit, confiteri, quia ita est ab Ecclesia specialiter statutum, ut supra visum est.

5. Tertio in accidentalibus cæremoniis, atque etiam in verbis, potest aliquid omitti propter oblivionem, de quo jam supra diximus, quomodo non oporteat, illud repetere aut iterare, quando jam commisso defectu, et interpositis aliis actionibus aut verbis, recordatur sacerdos defectus commissi. Quod vero attinet ad præcavendos hujusmodi defectus, moraliter loquendo, semper id fieri potest, nisi inadvertentia aut aliquid simile intercedat. Specialiter tamen tangit D. Thom. hic, ad 6, casum, in quo contingit, hostiam elabi de manibus sacerdotis intra calicem, ita ut ob eam causam frangi non possit; et recte respondet, illum esse accidentalem defectum; et ideo, licet prætermittatur, nihil propterea esse iterandum, sed sacrificium esse consummandum; idem ergo est in similibus observandum.

DISPUTATIO LXXXVI.

DE JUSTO MISSÆ STIPENDIO, ET PRO QUO SIT MISSÆ EX OBLIGATIONE DICENDA.

Potest sacerdos variis modis obligari ad sacrificium pro aliquo offerendum. — Hæc sola superest disputatio, pertinens ad obligationes sacerdotum in hoc ministerio sacrificandi; hactenus enim diximus, tam de obligatione sacrificandi, quoad exercitium actus (ut sic dicam), quam de iis quæ servare debent in modo sacrificandi; restat ergo dicendum, pro quo aut quibus sacrificare teneantur, et quia hæc obligatio frequenter oritur ex stipendio accepto, simul etiam declarabimus, quæ sint justa Missarum stipendia. Non oportet autem inquirere, quid sit offerendum in hoc sacrificio, vel cui sit offerendum; nam hæc partim ex ipsa institutione, partim jure ipso naturali definita sunt, et de eis in superioribus est dictum. At vero is, pro quo sacrificium est offerendum, neque ex institutione, neque ex natura rei est in particulari definitum, sed voluntati et judicio sacerdotis commissum hoc est, ut supra vidimus. Potest autem sacerdos variis modis obligari ad sacrificium pro aliquo offerendum, scilicet ex obedientia, charitate, ex voto, aut promissione simplici, aut ex justitia et pacto. De

prioribus autem obligationibus nihil occurrit hoc loco specialiter dicendum, quia nihil habent magis speciale in hac materia, quam in aliis. Itaque certum est, posse superiorem, qui jurisdictionem habet, præcipere subdito sacerdoti, ut Missam pro aliquo offerat; tunc ergo, si præceptum ex justa causa sit, ut supponimus, obligabitur subditus, saltem ex obedientia, ad ita offerendum. At vero ex charitate rarissime occurret hæc obligatio; quia non est de re simpliciter necessaria ad salutem proximi; nam, licet interdum charitas obligare possit ad orandum pro aliis, præsertim pro communi bono, tamen, quod hoc fiat, etiam adjungendo sacrificium orationi, et pro hac speciali intentione illud offerendo, vix potest casus excogitari, in quo sola charitas ad hoc obliget, quamvis interdum maxime inclinet. Tanta vero posset interdum esse necessitas, ut aliqua ex illa oriatur obligatio. Regulariter autem solum obligat charitas, ut neminem excludamus a generali oblatione hujus sacrificii, quæ pro Ecclesia fit, nisi sit ab ipsa Ecclesia exclusus seu præcisus, quia et hoc esset signum quoddam odii, et præterea est contra intentionem Ecclesiæ, quæ pro omnibus vult offerri illa generali oblatione. Deinde constat, etiam ex voto posse aliquem obligari ad Missam pro aliquo dicendam; nam, cum sit opus religionis et pietatis, potest esse materia voti, et, cum res sit gravis, tale votum in rigore et sub culpa mortali obligabit. Eademque ratio est de promissione humana, seu homini facta; ita enim in hac materia obligationem adducit, sicut in aliis. Solum est pro communi usu observandum, non semper fieri promissionem, quando unus alteri dicit, se Missam pro illo esse oblaturum; nam sæpe tantum est simplex declaratio animi, et propositi, quod tunc habet, sine intentione se obligandi ad non mutandum illud, sed omnino implendum; et tunc non manet rigorosa obligatio, sed solum ex quadam decentia, ut sine gravi causa animus non mutetur. Cæteris ergo obligationibus omissis, solum illa, quæ ad justitiam pertinet, nonnullam difficultatem habet.

SECTIO I.

Quando sacerdos teneatur ex justitia ad sacrificium pro aliquo offerendum.

1. *Obligatio ad sacrificandum ex justitia pro alio duobus modis oriri potest.* — Duobus modis potest hujusmodi obligatio oriri: primo ex beneficio aliquo, ad hoc specialiter instituto. Secundo ex peculiari stipendio propter hanc causam dato; non enim potest alio modo intelligi, quod oriatur hæc obligatio ex justitia commutativa, de qua nunc agimus; uterque autem ille modus est in Ecclesia usitatus, nam constat, esse plures capellanias ad hoc specialiter institutas, ut sacerdos certis diebus Missas pro tali intentione faciat; sunt etiam in Ecclesiis anniversaria, etc. Ex quibus sine dubio oritur obligatio ex justitia, quia beneficium datur ratione officii, et stipendium propter actionem. Similiter constat, præter has generales et veluti stabiles institutiones, esse in Ecclesia usitatum, ut sacerdotibus dentur privata stipendia, ut semel aut pluries pro elargientibus, vel eorum intentione, sacrificent; qui sacerdotes ob acceptum stipendium ex justitia obligantur ad id faciendum, ut omnes Doctores statim citandi docent. Et constat primo ex intentione dantium, et recipientium hujusmodi stipendium; nam, et qui dant, intendunt obligare alios ad illud munus exequendum, juxta condictum modum; et similiter, qui recipiunt, acceptant hanc obligationem; intervenit ergo ibi vera ratio justitiæ, fundata in mutuo consensu utrinque oneroso, qui explicatur illis verbis, Do ut facias; hic autem est titulus justitiæ. Item, qui dat stipendium, tenetur ex justitia solvere illud; ut, si fortasse prius promisit, et sacerdos ea spe Missam dixit, tenetur qui promisit, ex justitia solvere; ergo et e contrario, si sacerdos recipit stipendium, tenetur ex justitia satisfacere ei, qui dedit illud, Missam dicendo juxta intentionem illius.

2. *De simplicibus beneficiis regula generalis. — Regula quædam specialis.* — Sed circa primum modum in particulari inquiri potest, ex quibus beneficiis, seu Ecclesiasticis redditibus, hujusmodi obligatio ex justitia oriatur. In qua re primum distinguamus beneficia simplicia a curatis; et de simplicibus quidem regula generalis sit, attendendam esse eorum institutionem et finem; nam, quæ ex institutione sua hanc obligationem imponunt, quia ad hunc finem sunt directe instituta, hujusmodi inducunt obligationem propter rationem factam; et quia hæc est voluntas eorum, qui hujusmodi redditus Ecclesiæ tribuunt, et sub hac conditione onerosa, illos tribuunt; et hujusmodi sunt capellaniæ; et huc etiam revocantur anniversaria,

et alia hujusmodi. Reliqua vero beneficia simplicia, propter alios fines instituta, quæ hujusmodi onus ex vi suæ institutionis non imponunt expresse, nec de illo sufficienter constat ex consuetudine, aut alia lege vel statuto, non inducunt hujusmodi obligationem. Ratio est clara, quia beneficium datur propter officium; solum ergo obligat ad illud officium, propter quod datur; sed hæc beneficia non dantur propter hoc officium dicendi Missam pro hac vel illa intentione, sed propter officium psallendi, aut alio modo Ecclesiæ inserviendi; ergo non obligant ad officium offerendi Missam pro hac vel illa particulari intentione; hujusmodi autem sunt multæ dignitates Ecclesiasticæ, canonicatus, portiones, præstimonia, et alia similia beneficia simplicia. Quin potius, quamvis cum officio seu munere horum beneficiorum interdum conjunctum sit onus cantandi, vel dicendi Missam in tali Ecclesia, tamen per se, et ex vi eorum, non oritur obligatio applicandi illam Missam pro hac, vel illa intentione, nisi aliunde ex peculiari consuetudine aut statuto talis Ecclesiæ hoc constet, quia illa duo sunt valde diversa; et unum per se ac directe non sequitur ex alio, ut magis ex sequenti puncto constabit.

3. *Soti sententia rejicitur. — Superior religionis subit in omnibus munus parochi respectu suorum subditorum.* — De beneficiis igitur curatis solet specialiter dubitari, an hujusmodi obligationem inducant. Quidam enim affirmant, parochos ratione beneficii teneri quotidie ad offerendum sacrificium pro suis ovibus. Ita tenet Soto, lib. 6 de Just., quæst. 3, art. 1, et in 4, dist. 13, quæst. 2, art. 2. Ratio ejus est, quia a suis ovibus alitur. Confirmari potest, quia supra dictum est, parochum teneri quotidie ad sacrificandum in sua Ecclesia per se vel per alium; ergo etiam tenetur pro suis ovibus offerre. Confirmatur secundo, quia parochus tenetur aliquando pro suis ovibus sacrificare; sed non est major ratio de una parte sacrificiorum, quam de alia; ergo tenetur omnia sacrificia sua pro parochianis offerre. Hæc vero sententia nullum habet sufficiens fundamentum, et ideo verius est, non habere parochos hujusmodi obligationem, saltem ad sacrificandum quotidie pro ovibus. Quod tenent Major, in 4, d. 45, q. 3, dub. 3; Navar., cap. 25, num. 140; Corduba, lib. 1 Quæstionum, quæst. 4; et probatur, quia talis obligatio nullo jure positivo cavetur, quia nec scriptum ostendi potest, nec consuetudine declaratum; nullibi enim talis extat consuetudo. Et hoc ipsum satis ostendit, revera nullum esse tale præceptum, quia non est verisimile in universa Ecclesia esse consuetudinem receptam, Ecclesiæ præcepto contrariam. Præterea non potest colligi hoc præceptum ex institutione et fine talium beneficiorum; instituta enim sunt ad officium pascendi animas doctrina et sacramentorum ministerio, non vero ad sacrificandum pro illis, nam hoc non est per se necessarium ad animarum regimen, nec pertinet ad alimentum spirituale, quod pastor suis ovibus præbere debet; ergo talis obligatio non sequitur ex vi hujus beneficii; nam, ut dixi, solum obligat ad officium, propter quod datur. Confirmatur ac declaratur primo, nam Episcopus non tenetur quotidie facere sacrum pro suo Episcopatu, nec Papa pro universa Ecclesia, sed habent alia pastoralia munera, ratione quorum redditus ecclesiasticos recipiunt; ergo idem est de parochis, servata proportione. Secundo confirmatur, nam Superior religionis, v. gr., subit in omnibus munus parochi respectu suorum subditorum altiori et perfectiori modo, et tamen non tenetur pro eis quotidie sacrificare : ergo. Argumentum autem Soti solutum est ex dictis, quia licet parochi alantur a subditis, tamen habent aliud opus, propter quod digni sunt eo stipendio; neque enim obligandi sunt ad quodlibet spirituale beneficium præstandum suis subditis propter eam causam. Ad primam confirmationem imprimis negatur consequentia; nam, ut dixi, aliud est, teneri ad dicendam Missam, ut parochiani possint eam audire, aliud vero teneri ad offerendum pro ipsis; quamvis enim demus, teneri ad sacrificandum quotidie per se vel per alium in sua parochia, priori titulo, non tamen inde sequitur, teneri ad offerendum pro subditis, quia hoc est valde diversum, et non est per se conjunctum cum priori. Deinde dicitur ad antecedens, non satis constare de illa obligatione, sed solum esse certum, teneri parochos ad celebrandum, vel efficiendum, ut in sua parochia celebretur omnibus diebus, in quibus populus sacrum audire tenetur, quia saltem illis diebus est hoc ministerium necessarium populo, ut ipse possit obligationem suam implere; parochus autem ex officio tenetur saltem ad omnia præstanda, quæ hoc modo sunt ovibus necessaria. Unde si parochus absit, vel non resideat, tenetur providere et sufficienter alere alium, qui hoc munus ex-

plere possit. Quod vero pertinet ad obligationem quotidie sacrificandi, consulenda sunt, quæ superius diximus disputat. 80, sect. 2, nam ex dictis ibi constat, communiter esse hanc obligationem in parochiis, ubi est sufficiens sacerdotum numerus; at vero, ubi solus est parochus, non est facile talis obligatio imponenda, maxime cum Concil. Trident., sess. 23, c. 14 de Reformatione, hoc attingens, solum dicat : *Curet Episcopus, ut presbyteri, saltem diebus Dominicis et festis solemnibus, si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant, Missas celebrent*. Itaque in hoc præcipue est attendenda consuetudo, vel, si quid est in Episcopatu circa hoc statutum. Quod si alicubi esset hæc obligatio quotidie celebrandi, intelligenda esset moraliter et regulariter, quia alias esset onus intolerabile. Nisi fortasse tale sit beneficium talisque consuetudo, ut obliget ad providendum quotidie Ecclesiæ de sacrificio, per se vel per alium; tunc enim cum majori rigore urgebit talis quotidiana obligatio, ut Panorm. et alii notant in cap. Significatum, de Præbendis; Sylvest., verbo Missa 1, q. 7, et Navarr., supra, et in hoc etiam consentit Soto. Ad secundam confirmationem aliqui dicunt, teneri parochum ad sacrificandum pro suo populo diebus Dominicis et festis. Sed hoc solum videntur colligere ex eo, quod illis diebus tenetur sacrificare, quæ tamen illatio non est sufficiens, ut ostendi; nulla ergo certa regula in hoc dari potest, sed consulenda est consuetudo; aut, si de illa non satis constat, Episcopus deberet aliquid certum in hoc statuere; quod si hoc non faciat, prudenti arbitrio ipsius parochi relinquendum erit.

4. *Difficultas specialis.* — Circa alium modum prædictæ obligationis ortæ ex privato stipendio, est specialis difficultas, quia talis obligatio non potest oriri, nisi medio aliquo pacto vel conventione; sed omnis hujusmodi pactio est jure reprobata, cap. Tua nos, de Simonia, c. ult. de Pactis, c. Quam pie 1, q. 2, quia videtur esse simoniaca, cum in ea detur spirituale pro temporali. Unde D. Thom., 2. 2, q. 100, art. 2, et 3, ad 2, dicit, licere quidem accipere stipendium, dummodo pactum non intercedat, quia alias erit simonia, et in 4, dist. 25, quæst. 3, art. 2, quæst. 1, ad 4, dicit pacisci de Missa dicenda, semper esse simoniam. Dicere autem omnia stipendia Missarum, quia in Ecclesia dantur et recipiuntur, esse simoniaca, impius error esset et intolerabilis, cum universa Ecclesia, ejusque Pastores hujusmodi consuetudinem approbent, ex illis principiis traditis a Christo, Luc. 10 : *Dignus est operarius mercede sua;* et Paulo, 1 ad Corinth. 9 : *Qui altari deservit, ex altari vivere debet*. Quæ ipsa etiam naturali ratione nituntur, quia unusquisque meretur ali ab eo, cui deservit, vel in cujus ministerio et officio occupatur; nam hoc maxime necessarium est ad vitam transigendam; ergo cum præcipuum munus et officium sacerdotis sit sacrificare, si in alicujus utilitatem illud exhibet et in hoc occupatur, naturalis ratio postulat, ut ab ipso alatur. Ad hanc difficultatem in primis negare non possumus, quin in hoc negotio aliquod pactum interveniat inter dantem stipendium et sacerdotem; nam ille dat, ut hic faciat; hic vero facit, quia recipit, seu ut recipiat stipendium. Et ita docent Adrian., Quodlib. 9, art. 1; Cajetanus, 2. 2, quæst. 100, art. 2; Dominicus Soto, lib. 9 de Justitia et jure, quæstion. 6, art. 1; Navarr., in Summa, cap. 23, num. 102, et patet ex dictis; nam sine hujusmodi pacto, quod intercedat inter sacrificantem et stipendia dantem, nulla ratione intelligi posset, quo pacto oriatur, aut oriri possit obligatio ex justitia.

5. *Obligatio ex charitate ab obligatione ex justitia quomodo distinguatur.* — Quod ita breviter declaro, nam si quis sacerdotem alat, non tamen postulans hoc nomine ab eo sacrificium pro se fieri, neque sub hac conditione ab illo acceptata, sed solum ex misericordia, aut intuitu religionis, vel ex mera sua liberalitate, aut alias quascumque ob causas ad hoc motus, sacerdos in hujusmodi casu non obligatur ad sacrificium offerendum pro illo; imo sine omni injustitia potest ab alio justum Missæ stipendium accipere, ut pro illo sacrificium offerat; et e contrario, quamvis sacerdos offerat sacrificium pro me, mihique id ipsum evidenter constet, non propterea tenebor ex justitia illi stipendium dare, quia non ex mea, sed ex sua liberali voluntate id fecit. Ut ergo utrinque oriatur obligatio ex justitia, necessarium est pactum, saltem implicitum, quia hæc oblatio pendet ex mutuo consensu et ex mutua promissione, sub conditione onerosa utrinque etiam acceptata, in quo ratio pacti et conventionis consistit, et revera hoc modo, tacito vel expresso, fit conventio inter dantem stipendium, et recipientem. Nam ille hoc animo dat, ut alterum obliget; et hic animo se obligandi illud recipit, ad faciendum id, cujus causa datur, nam hoc ratio naturæ æqualitatis requirit. Præterea, etiam in anni-

versariis, et capellaniis, et aliis beneficiis ecclesiasticis, hoc pactum expressum vel tacitum intercedit, quia, et fideles tenentur ex justitia alere ministros, et ipsi ministri tenentur, etiam ex justitia, facere ministeria, propter quæ aluntur; non enim obligantur tantum ex charitate aut misericordia; obligatio enim charitatis oritur tantum ex necessitate alterius, non ex re accepta; hæc autem obligatio oritur ex re accepta; unde per se convenit, etiam omni seclusa speciali necessitate. Neque etiam est obligatio orta ex religione tantum; non enim fundatur in promissione Deo facta, neque ad Deum immediate ordinatur, sed ad hominem, cui fit injuria, si non impleatur, et ideo ad restitutionem obligat; est ergo obligatio ex justitia, quæ in hujusmodi rebus vel actionibus, sine pacto nequit intelligi; non est ergo in hoc pacto intrinseca malitia.

6. *Ad auctoritates adductas quorumdam responsio. — Aliorum responsio rejicitur. — Notabile. — Tertia responsio.* — Ad auctoritates vero adductas quidam respondent, quamvis hoc pactum per se malum non sit, olim tamen fuisse prohibitum, quia habet speciem mali et indecentiam quamdam; eam vero prohibitionem per contrariam consuetudinem esse abrogatam. Sed hæc sententia falsa est, quia nec talis prohibitio ostendi potest, neque habet locum, ubi ratio stipendii intervenire potest; semper autem in Ecclesia licuit, stipendium dare ministris sacrificiorum ad eorum sustentationem; in ratione autem stipendii intrinsece includitur pactio aliqua, sicut intrinsece ex illo oritur obligatio justitiæ; et ideo mercedi operarii, et stipendio militis a Christo et Paulo merito comparatur. Numer. autem 18, tale stipendium sacerdotis, pretium pro ministerio appellatur. Secundo respondent alii, duo considerari posse in actione sacrificandi : primum est, sacrificium ipsum, et fructus spiritualis ejus, sub qua ratione, certa fides est, non posse ulla ratione pretio æstimari aut in pactum deduci; esset enim hoc aperta simonia et magna irreverentia rei sacræ; secundum est corporalis labor seu occupatio, et quoad hoc dicitur ministerium illud pretio æstimabile, et deduci posse in pactum, quia res materialis non amittit suum temporalem valorem, propter spiritualem conditionem annexam, ut de calice consecrato et aliis similibus rebus constat. Atque hoc modo dicitur in Concil. Agathen., c. 36, 1, q. 2, c. ult. : *Clerici omnes, qui Ecclesiæ fideliter, vigilanterque deserviunt, stipendia sanctis laboribus debita, secundum servitii sui meritum, per ordinationem canonum a sacerdotibus consequantur.* Et huic sententiæ favent locutiones sacræ Scripturæ supra adductæ; est ergo probabilis, non tamen omnino satisfacit; nam, ut latius dicitur in materia de simonia, quamvis labor corporalis, qui non per se, sed ex accidenti, ad spirituale ministerium requiritur, pretio vere æstimari possit, et, quod idem est, vendi, tamen ille, qui est per se conjunctus cum spirituali ministerio, non potest vendi, quia tanquam unum omnino cum ipsa re spirituali reputatur; quod præcipue verum habet, quando actio ipsa corporea nullius esset æstimationis et valoris, nisi spiritualitatem haberet adjunctam; tunc enim tota æstimatio oritur ex ratione spirituali; et ideo talem actionem corporalem vendere, revera esset vendere rem spiritualem. Tertio ergo respondetur, hic non dari stipendium, tanquam pretium operis; et sub hac ratione excluditur pactum, scilicet extrinsecus superadditum, quo videatur res ipsa spiritualis vendi, vel locari, aut stipendium taxari, juxta valorem et æstimationem ipsius rei spiritualis; datur ergo stipendium solum ob sustentationem necessariam et naturali lege ministris debitam; unde non excluditur pactio de hujusmodi stipendio, quod intrinsece continetur in hujusmodi humanis actionibus, juxta illud : *Non alligabis os bovi trituranti;* et ideo in hoc nulla fit injuria rei spirituali, sed potius humanæ subvenitur necessitati, quia minister sine alimento vivere nullo modo posset, nec spirituali ministerio, ut par est, vacare; quamvis ergo homo ex se gratis ministret, tamen ratio justitiæ postulat, ut ab eo alatur, cui ministrando servit. Quæ doctrina sumitur ex D. Augustin., lib. de Pastor., cap. 2; et idem est sensus D. Thom., loco citato; et Durand., in 4 Sentent., dist. 25, quæst. 3; Paludan. similiter, quæst. 5.

7. *Quæsito satisfit. — Conclusio. — Probatur conclusio a sufficiente enumeratione.* — Sed quæret tandem aliquis, ad quid obligetur sacerdos, seu quid applicare teneatur ei, qui stipendium dedit. Sed hæc res fere in superioribus explicata est. Primum enim non est satis, ut pro eo generaliter offerat, quia hoc commune est omnibus, unde hæc obligatio non oritur ex stipendio, sed potius ex communi lege Ecclesiæ. Secundo neque etiam in alio extremo tenetur, proprium et personalem fructum alteri applicare; primo quidem,

quia adhuc incerta res est, an talis fructus possit alteri tribui; secundo, quia quamvis sacerdos dicat Missam in peccato mortali, plene satisfacit huic obligationi, nec tenetur aliquid restituere, et tamen nullum habuit personalem fructum, quem applicaret. Tertio, quia esset irrationabile, obligare sacerdotem, ut se omni fructu privaret; quare, neque ipse habet intentionem se ad hoc obligandi, neque alter potest aut debet habere intentionem hoc postulandi. Superest ergo, ut dicamus, teneri sacerdotem ratione stipendii ad applicandum ei, pro quo specialiter offert, fructum illum sacrificii, seu illam portionem satisfactionis, quæ illi, ut ministro publico ad distribuendum seu applicandum commissa est. Probatur a sufficiente enumeratione, quia sacerdos tenetur specialiter offerre et applicare sacrificium ei, qui stipendium dedit; sed non tenetur personalem fructum applicare; ergo saltem tenetur applicare hunc fructum, quem vocare possumus ministerialem. Item, quia hac ratione censetur speciali modo operari ut minister alterius. Item, quia hæc est rationabilis intentio petentis sacrificium et dantis stipendium. Ac denique, quia non potest hæc obligatio commodius declarari, et in hoc modo nulla occurrit difficultas.

SECTIO II.

Quæ sint justa Missarum stipendia.

1. *Advertendum.* — Quando obligatio offerendi sacrificium pro aliquo oritur ex aliquo ecclesiastico titulo, seu ex redditibus certis et stabilibus, nulla est difficultas; quidquid enim tali titulo annexum est, vel ob eam piam causam relictum seu donatum est Ecclesiæ, est justum stipendium talis obligationis; neque in hoc potest esse excessus, tum quia hujusmodi redditus voluntarie donantur Ecclesiæ; tum etiam quia decens status sacerdotis habet latitudinem; et ideo, si is, qui instituit capellaniam vel simile beneficium, vult pinguiores redditus seu majus stipendium, ob singula sacrificia relinquere, totum id subit rationem justi stipendii. E contrario vero possent interdum redditus ita esse tenues, ut non attingerent mediocre vel minimum stipendium sufficiens, quod raro contingit; si vero id accidat, pertinebit ad Ecclesiæ Episcopum, onus seu obligationem ad eum numerum Missarum redigere, in quo unicuique justum stipendium respondeat, saltem moderatum juxta ea, quæ in sequentibus dicemus; de his ergo redditibus et obligationibus nihil amplius dicendum superest, sed solum de his stipendiis, quæ voluntarie dantur a fidelibus, quas Hispani *Pitansas* vocant.

2. *Prima conclusio.* — *Notabile.* — De quibus primo dicendum est : si stipendia taxata sint a superiori habente potestatem, illa censenda sunt justa, ita ut majora non possint juste exigi. Ratio est, quia, licet stipendia non sint vere pretia, tamen, quatenus in eis dandis et recipiendis ratio justitiæ intercedit, servant proportionem quamdam, et in eis necesse est, aliquod medium æqualitatis inveniri; sine qua, nec vera ratio justitiæ, nec medium illius, reperiri potest; ergo, sicut pretia rerum possunt communi lege, publica potestate taxari, ita et hæc stipendia. Patet consequentia, tum a paritate rationis; tum etiam quia, cum hoc medium non sit ex natura rei definitum, non potest certiori modo aut via præscribi; est ergo hæc potestas in Ecclesia, vel universalis in Pontifice, vel particularis pro suis diœcesibus in Episcopis; si ergo ipsi certam aliquam regulam statuant, illa est observanda, nisi evidentem injustitiam contineret, quod præsumendum non est.

3. *Difficultas.* — *Responsio.* — Sed circa hoc est difficultas, nam aliqui dicunt non licere hoc stipendium ita taxari, ut neque plus, neque minus juste accipi possit, ut sentiunt Soto, lib. 9 de Justit., q. 6, art. 1, ad 2; et Navarr., cap. 25, num. 106; quia hoc esset, impedimentum et obstaculum ponere piis fidelium voluntatibus; ergo videmur in conclusione supponere id, quod licitum non est. Respondetur, neminem negare, nec negare posse, hoc stipendium ita posse taxari, ut sacerdotibus non liceat magis exigere, neque etiam fideles minus dare possint, prædictam obligationem justitiæ imponendo; et hoc satis esset ad conclusionem positam, et hoc probat etiam ratio pro illa adducta; et est valde necessarium ad vitanda scandala et sacrilegia, quæ in exactionibus iniquis stipendiorum committi possunt; et alioqui, si sacerdotibus definitur terminus, ultra quem plus non exigant, ratio æqualitatis postulat, ut etiam aliis possit imponi, ne minori stipendio velint sacerdotes ad hoc obligare. Imo majori providentia curandum est, ut sacerdotes habeant congrua stipendia, quibus honeste sustentari possint; unde in hoc etiam expedire potest præcavere, ne laici, pauperes sacerdotes cogant, ut vili stipendio contenti

ad hoc ministerium obligentur, quod significavit Cordub., lib. 1 Quæstionum, quæst 4. Per hoc tamen non prohibetur, nec per se loquendo, prohiberi potest, quominus fideles dent majora et duplicata stipendia, si velint, dummodo omnino spontanee et voluntarie id faciant; et hoc probat ratio in contrarium adducta; et præterea, quia aliud est ex justitia exigere, aliud, quod gratis donatur, accipere; lex ergo justitiæ non impedit misericordiæ aut liberalitatis vel religionis opus. Et eadem ratione illa lex non impediret, quominus sacerdos possit minori stipendio esse contentus, quia, non obstante lege justitiæ, potest ipse gratis remittere et cedere juri suo. Etenim, cum possit omnino gratis et sine ullo stipendio ad offerendum sacrificium se obligare, a fortiori poterit minori stipendio esse contentus. Imo ait D. Thom., 2. 2, q. 100, art. 3, ad 2, illicitum esse, si in aliqua Ecclesia talis lex feratur, ut pro nullo fiant suffragia, nisi tali stipendio dato, quia per tale statutum (inquit) præcluderetur via, gratis impendendi pietatis officium, quæ sententia D. Thom., moraliter loquendo, vera est, maxime si respectu singularum personarum talis lex fieret; tamen respectu alicujus communitatis illa statuta non sunt semper mala, imo sunt in usu multarum Ecclesiarum, quia pertinent ad quamdam decentiam, vel totius Capituli, vel ad congruam sustentationem totius Ecclesiæ, et expensarum, quæ in illa sunt; nunquam tamen intelligendum est, per hæc statuta prohiberi, quominus, si misericordiæ vel pietatis ratio postulaverit, ut hujusmodi suffragium sine tali stipendio fiat, id licite fieri possit, saltem ex voluntate et consensu eorum, ad quos tale jus pertinet; talis enim prohibitio intellecta in eo sensu prorsus contra rationem esset, et æquitati minime consentanea, neque Christianæ pietati; et hoc præcipue intendit D. Thomas, citato loco; neque aliud ratio ejus persuadet.

4. *Secunda conclusio.* — *Notabile.* — Dico secundo : si lex Missarum stipendium non taxavit, illud earum erit justum stipendium, quod communi consuetudine communiter receptum est et approbatum, seu quod a viris prudentibus et Deum timentibus communiter peti aut dari solet. Ita docent prædicti auctores, et ratio est eadem, quia seclusa lege taxante, hæc est via censendi seu judicandi justa pretia rerum; hoc autem stipendium, licet non sit pretium, servat tamen cum illo proportionem, ut dixi. Et confirmatur, quia non debet hoc committi cujuscumque voluntati, ut suo arbitrio possit justum stipendium augere, vel minuere; repugnat enim hoc rationi justitiæ; ergo oportet, ut aliqua auctoritate publica hoc definitum sit; ergo, quando non intercedit lex, ex communi æstimatione et consuetudine, quæ vim legis habere solet, definiendum hoc est. Quo fit, ut in hoc casu, in quo tale stipendium non est lege taxatum, ejus æqualitas justa non possit in indivisibili consistere, sed aliquam latitudinem habeat; sicut contingit in pretiis rerum, quæ communi tantum æstimatione præscribuntur, quia communis æstimatio non semper est ita fixa et certa; et ideo, sicut in his pretiis distingui solent infimum, medium, et summum, ita etiam possunt hæc stipendia distingui. Cavendum tamen est sacerdotibus, ne more venalium rerum hoc negotium tractent, cum fidelibus contendendo, ut rigorosa et summa stipendia exigant; nam, licet in rigore non sit injustitia, est tamen quædam irreverentia, ex qua communiter scandalum sequi solet. Si autem semel sacerdos contentus est mediocri, vel infimo stipendio, tamen justo, non potest deinceps arbitrio suo reducere illud ad rigorosum stipendium, minuendo, verbi gratia, Missarum numerum; nam hoc jam esset contra justam dantis voluntatem; et ita esset acceptio rei alienæ, invito domino rationabiliter.

5. *Tertia conclusio.* — *Notabile.* — Dico tertio, justam æqualitatem hujus stipendii non esse pensandam ex integra quantitate pecuniæ, qua sacerdos indiget ad suam congruam sustentationem; posset enim existimari, hoc stipendium, ut sit justum, ita esse taxandum, ut totum id, quod necessarium moraliter est ad congruam sacerdotis sustentationem per annum integrum, sit etiam justum stipendium omnium Missarum simul sumptarum, quæ intra annum moraliter dici possunt; et consequenter, quod singularum Missarum justum stipendium sit illa pars aliquota, quæ juxta dictam proportionem respondet. Et hunc modum assignandi hoc justum stipendium, videtur sequi Soto, et alii, qui considerant Missam, tanquam integrum sacerdotis ministerium; et ideo volunt, ut illi integra diei sustentatio respondeat. Conclusionem tamen positam tenet Corduba, citans Medinam, et Navar. supra, dub. 2. Et probatur primo ex consuetudine Ecclesiæ; nam, quando hæc stipendia lege taxantur, non solent esse tam pinguia, ut sola sufficiant ad

integram sustentationem sacerdotis; ergo non sunt majora exigenda, quando communi æstimatione definiuntur. Et ita etiam servat usus, ut hæc etiam non sint admodum pinguia, nec per se sola sufficientia. Secundo, quia actio sacrificandi non requirit integrum diem, neque majorem partem ejus; ergo non est, cur sacerdos propter hoc solum ministerium integre alatur ab eo, pro quo sacrificium offert. Patet consequentia, tum quia sacerdos non tantum habet hoc ministerium, sed etiam exercet alias actiones sacras, ratione quarum potest aliquid in sustentationem recipere ex fidelium largitionibus, vel aliis Ecclesiasticis redditibus; tum etiam quia propter hoc ministerium, non impeditur sacerdos, quominus alia honesta via possit aliquid ad vitam sustentandam lucrari, ut habetur in c. Clericus victum, 91 distinctione, ex Concil. Carthag. IV, c. 52. Atque hinc obiter intelligitur ratio, ob quam majus stipendium taxetur pro solemni Missa, quam pro privata, quia scilicet neutri debetur integra sustentatio; et ideo quo majus ministerium sacerdos exhibet, eo aliquid amplius ad sustentationem suam recipere potest; et eadem ratione, quo die sacerdos plures Missas facit, potest plura stipendia, etiam ab eodem recipere; imo, licet contingat, eum peccare contra obedientiam vel religionem, plures Missas eodem die dicendo, si tamen pro eis plura stipendia accipiat, contra justitiam non peccabit, quia, licet inique agat, secundo aut tertio sacrificium eodem die offerendo, tamen sacrificium ipsum validum est, et pro aliquo oblatum eumdem effectum habet ex opere operato. Denique hac ratione in agendo funere, seu officio integro defunctorum, aliquid stipendium datur sacerdoti, ratione Missæ, et aliud ratione Vigiliæ seu Nocturni officii, et sic de aliis; signum ergo est, quodlibet horum esse veluti inadæquatum ministerium sacerdotis, et consequenter nulli eorum per se debere adæquatam sustentationem respondere. Neque contra hoc invenio rationem, aut motivum aliquod contrariæ opinionis, cui satisfacere necesse sit.

6. *Quarta conclusio. — Non possunt ab eodem duo stipendia pro una Missa exigi. — Verior sententia de fructu sacrificii Eucharistici.* — Dico quarto, non potest sacerdos, servata justitiæ æquitate, ratione unius Missæ accipere, nisi unum adæquatum stipendium, sive ab una, sive a multis personis. Conclusio hæc communis est, neque invenio auctorem aliquem, qui contrarium in communi et absolute sentiat, ex vi talis muneris et stipendii; nam, licet contrariam sententiam aliqui Cajet. attribuant, eo quod ex alia ejus opinione de valore Missæ sequi videatur, tamen directe et formaliter nunquam id docuit, neque esset practice probabile in prædicto sensu; nam, utrum fieri possit aliqua exceptio propter particulares rationes in aliquo speciali casu occurrentes, postea videbimus. Respectu ergo ejusdem personæ conclusio evidenter sequitur ex principiis positis; nam si justum stipendium habet certum terminum, lege vel consuetudine taxatum, ergo, servata lege justitiæ, non potest ille terminus excedi; ergo non possunt ab eodem duo stipendia pro una Missa exigi; alioqui jam excederetur terminus seu quantitas justi stipendii, invito eo, qui dat; supponimus enim, eum duo stipendia dare, ut sibi duæ Missæ dicantur, sacerdotem autem velle illi una Missa satisfacere, quod plane est contra rationabilem alterius voluntatem, et contra pactum implicitum in priori acceptione et elargitione contentum; nam alter dedit duo stipendia sub conditione, et promissione duorum sacrificiorum, et sacerdos sub eadem conditione acceptavit, ac recepit; postea vero non implet, nec stat promissis. Unde etiam injuste privat alterum majori fructu duplicis sacrificii. Ex hac vero parte sequitur altera, scilicet idem dicendum esse respectu diversorum, quia medium justitiæ, quod est medium rei, in ipsis rebus consistit, sive ad unam, sive ad plures personas dicat habitudinem; ut, si furari decem aureos peccatum mortale est, idem erit, sive ab uno, sive a pluribus hominibus subripiantur; et idem est, si res carius vendatur, quam juste æstimatur, sive ab una persona totum pretium, sive partim ab una, partim ab alia accipiatur. Sic ergo in præsente justum etiam stipendium pro una Missa in re ipsa certum ac præfixum est; ergo quacumque ratione majus accipiatur, sive ab uno, sive a multis, injustum est. Accedit, quod secundum veriorem sententiam, si idem sacrificium pro multis offeratur, singuli defraudantur aliquo fructu, quem sacerdos posset, et deberet applicare; ergo nulli eorum ad æqualitatem satisfacit, neque adimplet justum pactum et promissionem. Et hinc soluta manet objectio, quæ fieri solet ex eo quod Missa pro multis oblata tantum valet singulis, ac si pro uno solum offerretur. Negatur enim assumptum in eo sensu, quem in præsente

habere debet, ut ex dictis patet. Ac deinde dicitur, ut minimum, esse rem incertam, et periculis expositam; et hoc satis esse, ut injuste fiat contra rationabilem voluntatem ejus, qui stipendium dedit.

SECTIO III.

Utrum sacerdotes divites possint stipendia pro Missis accipere.

1. Prima sententia negat, quam multum indicat D. Thomas in 4, dist. 25, quæst. 3, art. 2, quæstiunc. 1, ad 4; et Cajet., 2. 2, quæst. 100, art. 2; Sylvest., verb. Simonia, quæst. 3; Adrian., in 4, materia de restit., fol. 91; et Gratian., in c. Pastores, § Verum, quæst. 2, ubi, ut videre est, multa jura congerit, in quibus significatur non posse juste sacerdotes divites redditibus Ecclesiasticis frui, et sustentari; quod etiam significatur in c. Illi autem, 12, quæst. 1, ubi Prosper ait, sacerdotes divites, qui possident sua, non peccare, dummodo propriis contenti rebus, nihil eorum, quæ labori vel Ordini suo deberi arbitrantur, accipiant. Et similia referuntur ex August. in c. ult. ejusdem quæstionis, ubi significat, si hæc stipendia Ecclesiastica accipiantur ab hujusmodi divitibus, non in eorum usus, sed pauperum, esse distribuenda. Eadem autem ratio est de his Missarum stipendiis; nam, quatenus spirituali titulo accipiuntur, inter Ecclesiastica bona computantur. Ratio autem esse potest, quia hoc stipendium solum accipi potest in sustentationem; ergo, qui hac non indiget, non potest illud accipere; alioqui convincetur illud sumere, ut sui operis pretium.

2. *Advertendum. — Prima conclusio.* — Advertendum est, sacerdotem posse esse divitem, vel ex bonis temporalibus et hæreditariis, vel ex redditibus Ecclesiasticis, ex quibus (ut vidimus) quidam dantur sine obligatione dicendi Missam pro alio, sed ob alios titulos, quidam vero interdum dantur specialiter propter hoc onus offerendi Missam pro aliquo. Dico ergo primo : quamvis sacerdos proprium habeat patrimonium, seu temporalia bona, quibus sufficienter ali possit, sine injustitia potest stipendium pro Missa accipere. Ita D. Thom., Quodlib. 6, art. 10; Soto, lib. 9 de Just., quæst. 6, art. 1; Navar. in Sum., cap. 23, num. 102; Gloss. et Doctores, in c. Clericos, 1, quæst. 2. Probatur, quia sacerdoti ministranti ex justitia debetur alimentum; ergo juste potest illud accipere, etiam si alioqui temporaliter dives sit; patet consequentia, quia hoc est valde extrinsecum, et per accidens, quod non tollit proprium jus, quod per se convenit. Confirmatur primo, quia quamvis possit sacerdos propria industria, vel labore integrum victum lucrari, non tenetur, sed potest de altari vivere; ergo similiter potest idem facere, quamvis habeat temporales redditus; nam usus artis, vel propria industria interdum æquivalet temporalibus divitiis. Confirmatur secundo, nam sacerdotes temporaliter divites habent beneficia Ecclesiastica, eorumque redditibus sine scrupulo fruuntur; sed nulla est major ratio de his, quam de Missarum stipendiis : ergo. Tandem, miles, quamvis alias dives sit, juste accipit suæ militiæ stipendium; nam in illo etiam verum habet illud : *Quis militat suis stipendiis unquam?* ergo eadem est in præsente ratio.

3. *Secunda conclusio.* — Dico secundo : sacerdos habens beneficium Ecclesiasticum, quo sufficienter ali potest, si ratione illius non obligatur ad Missas speciali intentione dicendas, potest sine injustitia stipendia Missarum accipere. Sumitur ex eisdem auctoribus, et probatur eisdem rationibus, quia quod hi redditus sint Ecclesiastici, impertinens est, cum ratione illorum stipendium Missæ non debeatur; nam ad justitiæ rationem in præsenti non pertinet qualitas, seu modus divitiarum, sed hoc solum, quod ratione illarum non debeatur hoc ministerium, et consequenter, quod per accidens omnino se habeant, ut possint auferre jus percipiendi hoc stipendium. Quæ ratio non solum convincit, posse accipi hoc stipendium omnino gratis oblatum; hoc enim modo, etiam si sacerdos habeat redditus cum obligatione dicendi Missam, potest novum stipendium gratis oblatum accipere, dummodo constet alium scienter et spontanee donare, ut in specie statim dicemus de parochis; convincit ergo ratio facta, posse hujusmodi sacerdotem juste exigere, et eodem modo pacisci, ac si alias nihil haberet, quod sine causa Navar. cum Cajet. negat; et patet, quia justitiæ ratio eadem est; nec pactum illam minuit aut violat, neque magis est simoniacum tale pactum in divite, quam in paupere; cur enim? nam etiam dives non petit, ut pretium, sed ut alimentum sibi per se debitum; quo jure semper uti potest, bona alia, quæcumque illa sint, in alios usus reservando. Atque hinc etiam fit, non teneri hujusmodi sacerdotes speciali obligatione, sti-

pendia sic accepta pauperibus donare, ut quidam ex dictis auctoribus significant, quia revera acquirunt illorum dominium, et persistendo in vi et obligatione justitiæ, possunt eis libere uti; ex charitate tamen poterunt obligari, quia, cum his stipendiis ditiores efficiantur, poterunt facilius habere superflua, unde pauperibus subvenire possint. Potest etiam hæc obligatio in eis esse major ratione sui status, tamen intra latitudinem semper misericordiæ et charitatis, quia non est, unde obligatio alterius rationis in eis oriatur.

4. *Tertia conclusio.* — Dico tertio : sacerdos, qui ex obligatione sui beneficii, capellaniæ, aut aliorum reddituum Ecclesiasticorum tenetur Missam pro aliquo dicere, non potest pro eadem dicenda stipendium ab alio accipere. Dico, *pro eadem,* quia, licet habeat obligationem aliquoties in hebdomada, mense aut anno, pro aliquibus sacrificium offerendi ratione beneficii, nihilominus aliis diebus, quibus non obligatur, potest stipendia accipere, ut per se constat ex præcedentibus conclusionibus, quia pro illis diebus habet jus suum integrum, ac si nullos redditus haberet. Sic ergo explicata conclusio sequitur aperte ex dictis dubio præcedente; nam sacerdos non potest duo integra stipendia pro eadem Missa accipere; ergo neque potest stipendium accipere pro Missa, ad quam specialiter offerendam tenetur propter alios Ecclesiasticos redditus; patet consequentia, quia illi redditus non solum æquivalent adæquato stipendio, sed etiam superabundanti, regulariter loquendo; hoc enim in hac disputatione supponimus; nam, si redditus sint insufficientes, jam sacerdos non obligabitur ratione illorum plene ac integre, ut supra insinuatum est, et dicemus etiam sectione sequente.

5. *Conclusio. — Sacerdos non potest accipere duplicatum stipendium integrum.* — Et juxta hanc conclusionem, adjunctis his, quæ in prima sectione dicta sunt, expediendum est commune dubium de parochis, an possint stipendia Missarum accipere. Soto enim loco citato, quamvis teneat, parochum teneri, quotidie sacrificare pro suis ovibus, nihilominus addit, posse accipere stipendium ab eisdem ovibus suis, ut sacrificium pro aliquo in speciali offerat, quia parochiani non debent quærere extraneum sacerdotem, qui pro eis specialiter offerat. Unde offerendo voluntarie eleemosynam suo parocho, consequenter etiam volunt, et contenti sunt, ut pro eis ipse offerat eo modo, quo potest. Neque intendunt eum obligare, ut aliunde sacerdotes vocet, vel, ut Missas aliis dicendas committat, neque etiam ipse hujusmodi obligationem suscipit, aut ea intentione eleemosynam acceptat. Ab extraneis vero (ait Soto) non potest stipendium accipere, quia non potest pro eis specialiter offerre. Sed hæc non videntur admodum consequenter dicta. Dico igitur, cum parochi non teneantur quotidie pro subditis celebrare, ut ostendimus, pro illis diebus, pro quibus non obligantur, posse accipere stipendium, tam ab extraneis quam a propriis ovibus. Patet ex præcedente conclusione, quia, quoad eos dies habet parochus jus suum integrum, ac si beneficium non haberet. Unde infero : quotiescumque parochus accipit stipendium, etiam a suis subditis, si possit commode pro eo, qui dedit stipendium, Missam dicere eo die, quo non obligatur offerre pro suis subditis, debet id facere, et pro illo integre offerre, quia, per se loquendo, ad hoc obligatur, et potest talem obligationem implere; ergo tenetur. Item, quia hæc est justa voluntas dantium stipendium, ut, scilicet, pro eis integre offeratur, maxime, si commode fieri potest. Imo addo, per se loquendo, non posse parochum accipere stipendium, etiam a propriis subditis, eisque satisfacere, pro illis offerendo illis diebus, quibus ex obligatione offert pro suo populo. Patet ex conclusione tertia, quia non potest accipere duplicatum stipendium integrum. Dico autem, per se loquendo, quia si revera non possit aliter singulis parochianis satisfacere, tunc, faciendo prout potest, implebit obligationem suam; oportebit autem, ut eo casu parochiani intelligant, parochum ipsum non posse aliter pro eis offerre, ut voluntarie contenti sint illo offerendi modo, quia alias fieret eis injuria, accipiendo ab eis integrum stipendium, non declarando eis impedimentum seu impotentiam, quam parochus habet ad offerendum pro eis solis, et ex singulari, ac propria intentione. Sufficiet autem, ut ex consuetudine, vel publico mandato intelligant subditi, parochum suum teneri, vel omnibus, vel talibus diebus, pro sua plebe sacrificium offerre; nam, si nihilominus aliquis eorum ei voluntarie præbeat stipendium, ut eisdem diebus pro se sacrificium offerat, signum est, ipsum cedere juri suo, solumque velle illo specialiori modo ad sacrificium concurrere, ut pro ipso simul cum aliis specialiter offeratur; hoc autem modo, et hac scientia interveniente, etiam a quocumque extraneo posset accipi stipen-

dium; nam etiam ille potest suo juri cedere, et illo genere oblationis esse contentus; et parochus potest offerendo primum pro suo populo simul pro alio offerre, ut illi tantum prosit, quantum absque injuria sui populi potest. Quando vero parochi impedimentum non est adeo publicum, quia non sunt certi et destinati dies ad offerendum pro populo, sed solum in genere, seu in communi scitur, quosdam dies habere liberos, quosdam vero ad offerendum pro populo obligatos, tunc oportebit, ut, quando subditi, vel extranei stipendium offerunt, eis sacerdos suum impedimentum et onus aperiat, ut vel illi voluntarie consentiant, vel alium sacerdotem quærant.

6. *Consectarium.* — Ex quo tandem infero, quando in Ecclesia non est solus parochus, sed sunt alii etiam sacerdotes stipendarii, tunc multo minus posse parochum satisfacere dantibus stipendia, sive parochiani sint, sive extranei, offerendo pro illis, quando pro suo populo celebrare tenetur, quia tunc, licet per se non possit, per alios potest plene illis satisfacere; ergo debet. Item, quia hæc censetur esse justa voluntas dantium stipendium; et ita interpretanda est, nisi aliud evidenter constaret aliunde; et ita etiam habet usus. Quæ omnia confirmantur, quia alias posset parochus a suis parochianis simul accipere plura stipendia, partim ex testamentis, partim a vivis offerentibus, et omnibus, et obligationi suæ parochiæ simul una Missa satisfacere, quod est valde absurdum. Quando ergo tot eleemosynis seu stipendiis onustus est, debet, quoad commode possit, curare, ut per se, vel alios, omnibus integre satisfaciat; vel, si hoc non potest (quod rarissime eveniet) admoneat eos, qui stipendia offerunt, ut, vel ipsimet sibi provideant, vel certe contenti sint ea oblatione, quam ipse pro eis facere potest. Cui doctrinæ videtur consentire Navarr., cap. 25, num. 92.

7. *Advertendum.* — Hac vero occasione hic obiter quæri solet, an parochus, qui multa stipendia Missarum congregat, eaque postea inter sacerdotes stipendiarios distribuit, possit licite aliquam partem sibi retinere, vel ratione sollicitudinis et laboris, vel certe, quia stipendium sibi datum est pingue, vel summum intra latitudinem æqualis stipendii, quod autem ipse dat aliis, est etiam justum, magis tamen moderatum, vel etiam minimum. Quidam negant hoc licere, Major in 4, dist. 45, quæst. 3, dub. 2; Navarr., cap. 25, num. 91; Cordub., dicta quæst. 4, dub. 1, quia voluntas dantis stipendium est, ut totum illud detur sacerdoti pro se Missam dicenti; et ideo alius non habet justum titulum partem aliquam usurpandi. Contrarium tenet Soto, dicto lib. 9 de Just., quæst. 3, art. 1, ubi peculiariter loquitur de parochis, qui in sua parochia hoc onus suscipiunt, ratione cujus possunt aliquid accipere. Ego vero censeo intrinsece non esse hoc contra justitiam, non solum ratione illius oneris, sed etiam, quia nulli fit injuria in ea distributione, seu quasi commutatione. Suppono enim dari stipendiario sacerdoti justum stipendium in omni rigore, nam alioqui fieret illi injuria; hoc autem servato, nulla fit, etiam si intra latitudinem justi minimum detur; neque etiam fit injuria ei, qui dedit stipendium, quia Missa ejusdem valoris pro illo offertur; nulli ergo fit injuria. Ratio autem a priori est, quia parochus vel sacerdos, qui primo accipit stipendium, statim acquirit dominium illius sub obligatione dicendi Missam alteri, quam potest per se vel alium implere; ergo, si postea satisfaciat integre illi oblationi, nulli facit injuriam, etiam si minori stipendio dato id assequatur, quia jam non se gerit, ut pure œconomus, sed ut dominus accepti stipendii, ad quem spectat, obligationem illam implere, ut commode potuerit. Unde potest exemplis moralibus hoc declarari. Nam, si dominus committat famulo tantam pecuniæ quantitatem, ut triticum talis qualitatis tanti emat, quamvis famulus minori pretio illud postea comparet, non potest sibi usurpare residuam pecuniæ quantitatem, quia non erat dominus illius; unde non habet titulum ad retinendam illam. Si vero famulus statim fieret dominus illius pecuniæ ex consensu dantis, sub obligatione dandi triticum talis qualitatis et conditionis, quamvis postea minori pretio emeret, reliquam pecuniam retinere posset. In præsenti igitur parochus non se gerit priori, sed hoc posteriori modo; ergo in rigore non est injustus, eam partem retinendo. Aliud exemplum esse potest: si quis, anticipata pecuniæ receptione, vendat triticum postea reddendum, illudque deinceps minori pretio emat, satisfaciet priori emptori, integram tritici quantitatem illi reddens. Potest vero differentia aliqua in his exemplis assignari, quia in eis, sicut potest quis retinere residuam pecuniæ partem, ita, si opus esset aliquid de suo adjicere, ut obligationem impleret, teneretur id facere; et ita potest interdum accidere; at vero in præsenti nullum

est periculum, quod oporteat interdum parochum plus stipendii dare, quam acceperit. Dico tamen hoc esse accidentarium. Nam ex vi obligationis, vel per seipsum debet satisfacere obligationi, vel certe dare totum stipendium necessarium, ut per alium satisfaciat. Hoc denique patet quotidiano exemplo habentium capellanias, quibus satisfaciunt, per alios Missas dicendo, dando eis stipendia justa, quamvis ipsi multo uberiora recipiant, et apud se reliquam partem retineant. Sed, quanquam hæc in rigore vera sint, nihilominus hæc veluti commutatio habet speciem turpis lucri; et ideo consulenda non est, sed potius corrigenda, quoad fieri possit; quod si non possit, erit toleranda.

SECTIO IV.

Utrum sacerdotes pauperes possint accipere duplicata stipendia.

1. Aliqui graves auctores ita affirmant, saltem, quando unum stipendium non sufficit ad integram diei sustentationem, non solum quoad victum et vestitum propriæ personæ, sed etiam ad alendam suam familiam, et consanguineos etiam, si sub illius cura, et in ejus familia sint. Unde consequenter dicunt, tot posse accipere stipendia pro una Missa, quot sufficiant ad hujusmodi sustentationem integram. Ita sentit Cano, 12 de Locis, cap. 13, ad 10; Soto, lib. 9 de Justit., quæst. 3, art. 1, in fine, et in 4, dist. 13, quæst. 2, art. 1, in fine; et nonnulli ejusdem ordinis Theologi idem docent et consulunt. Fundamentum est, quia, qui altari deservit, de altari vivere debet. Item, quia non est cogendus sacerdos pauper mendicare, aut aliquo indecente modo victum quærere, ut constat ex Trid., sess. 22, cap. 2 de Refor. Et confirmatur, nam Papa interdum concedit pauperibus religiosis vel Ecclesiis, ut minori sacrificiorum numero pluribus stipendiis satisfaciant; Episcopi etiam, si expedire judicant, interdum minuunt numerum Missarum ex obligatione dicendum, ut supra insinuavimus, et probat etiam Trid., sess. 22, cap. 4; ergo signum est, hoc non continere intrinsecam injustitiam, quia alias non posset Papa, vel Episcopus, alios privare jure suo, si illud haberent. Soto vero et alii addunt limitationem, scilicet, nisi is, qui dat stipendium, expresse postulet, ut pro se solo Missa dicatur, et ipse illam promittat; nam tunc tenetur servare pacti fidem.

2. *Auctores prædicti rejiciuntur.* — Sed in primis hi auctores in duobus non videntur mihi consequenter loqui : primo in prædicta limitatione; nam, si fundamentum hujus sententiæ verum est, stipendium illud, quod est insufficiens ad prædictam sacerdotis sustentationem, non est æquale neque justum; ergo, qui, illo tantum dato, postulat, ut pro se solo sacrificium offeratur, injustam rem postulat; ergo, quamvis alius fortasse paupertate coactus id promittat (juramentum secludo), non tenetur talem promissionem implere, sed potest se indemnem servare; vel, si e contrario tale stipendium non est ita inæquale, quin alter possit juste petere, ut pro se solo offeratur sacrificium, sufficiet ad eamdem obligationem implicita seu virtualis voluntas, quam habent omnes, qui hujusmodi stipendia conferunt sub hac existimatione et spe. Secundo, non videntur prædicti auctores consequenter loqui, limitando hanc sententiam ad solos pauperes sacerdotes, quia vel illud stipendium integrum, ad sacerdotis sustentationem sufficiens, et ex multorum eleemosynis resultans, est de se justum stipendium vel superexcedens; hoc secundum ab eis non dicitur, nec dici potest consequenter; si autem dicatur primum, sequitur, etiam sacerdotem, alias divitem, posse totum illud stipendium accipere, quia etiam ipse habet jus vivendi ex altari, cui deservit; quod autem alias dives sit, est per accidens, et nihil impedit, quominus ille possit uti jure suo, ut supra declaratum est; quod si absurdum est, hanc licentiam dare divitibus sacerdotibus, ut revera est, nullum est fundamentum, ut pauperibus tribuatur.

3. *Conclusio.* — *Occurritur objectioni.* — Dico ergo, non posse pauperes sacerdotes plura stipendia justa, seu lege aut communi æstimatione taxata, pro una Missa accipere. Ita tenet Navarr., cap. 25, num. 92; Corduba, dict. quæst. 4, dub. 2. Ratio est, quia paupertas (seclusa extrema necessitate, de qua nunc non agimus) non dat facultatem accipiendi rem alienam, invito domino, aut vendendi rem carius, quam valet; nec mercenarius aut miles potest aliquid ultra suam mercedem, aut justum stipendium accipere ratione paupertatis; ergo nec sacerdos ob paupertatem potest accipere aliquid ultra justum stipendium; ergo non potest duo stipendia accipere; nam supponimus ex dictis, unum eorum esse justum et æquale; ergo alterum erit ultra justitiæ æqualitatem. Et con-

firmatur, quia sacerdos, qui ob infirmitatem vel aliud impedimentum non potest facere sacrum, non potest vel unum stipendium accipere, decipiendo alium, pro quo non est Missam dicturus, ut suæ paupertati subveniat; ergo neque ille, qui potest unum tantum facere sacrum, potest titulo paupertatis post primum stipendium accipere secundum, quia postquam obligatus est ad Missam pro uno dicendam justo et æquali stipendio, perinde se habet respectu alterius, ac ille qui celebrare non potest. Dices, hæc argumenta supponere quodlibet ex illis stipendiis esse per se justum et æquale; quod tamen alii auctores non admittunt. Sed hoc sufficienter fundatum est in sectione 2; et ex ipsismet terminis, quibus utimur, videtur per se notum; supponimus enim, hoc stipendium esse justa lege taxatum, vel communi consuetudine et æstimatione, quæ sunt regulæ justi pretii, vel stipendii. Sed adhuc dicere possunt, hanc æquitatem justi stipendii non esse omnino absolutam, sed respectivam. Unde licet respectu divitis, quodlibet illorum sit sufficiens et æquale stipendium, tamen respectu pauperis est inæquale. Sed hoc facile refellitur ex dictis; nam conditio paupertatis, vel divitiarum, impertinens est ad æqualitatem, seu condignitatem stipendii; quæ non ex conditione personæ, sed ex ministerio pensanda est, ut patet ex dictis sectione præcedente, et exemplis militum, et aliorum operariorum. Et ratio est, quia paupertas obligare potest ad subveniendum indigenti ex misericordia, non tamen obligat ex justitia ad dandum ministro omnia, quibus indiget, sed quod ministerio ejus, juxta præscriptam legem seu mensuram, debitum est.

4. *Consectarium. — Rationes Soti et Cani quid probent.* — Unde consequenter infero, si talia stipendia non sint integra, qualia lege taxata sunt, tunc posse sacerdotem, vel a diversis, vel ab eodem, tot stipendia pro una Missa accipere, quot sufficiant ad justum stipendium, et lege taxatum conficiendum, quia tunc fit injuria sacerdoti, et ipse potest se indemnem servare, et hoc probant rationes Soti et Cani, qui non tam differunt ab aliis auctoribus, in hac formali conclusione, quod pro una Missa tantum licet unum justum stipendium accipere, quam in modo definiendi et taxandi hoc justum stipendium. Limitat autem Corduba hoc ultimum corollarium, nisi sacerdos expresse promittat, se dicturum Missam tantum pro uno, etiam si inæquale dederit stipendium; sed, ut dixi, stando in rigore justitiæ, hæc limitatio non videtur necessaria, quia tali sacerdoti fit injuria; cogitur enim ob paupertatem inæquale stipendium acceptare; potest ergo, non obstante priori pacto, se indemnem servare; sicut famulus aut operarius, cui condigna merces non tribuitur, potest damnum suum, ut potuerit, resarcire, etiam si in principio ob paupertatem coactus sit pacisci pro injusto et inæquali stipendio; et similiter, qui ob necessitatem cogitur triticum emere injusto pretio, potest sine injustitia, alia via se indemnem servare. Dixi autem, *ex vi justitiæ*, nam si sacerdos omnino voluntarie contentus sit illo stipendio, et promittat, se integre sacrum oblaturum pro tali persona, tunc ad implendum tenebitur, magis ratione promissionis simplicis quam stipendii.

5. *Notatu dignum.* — Ad fundamentum prioris sententiæ jam supra declaratum est, justum stipendium Missæ non esse pensandum ex his omnibus, quibus sacerdos indiget ad integram diei sustentationem. Quocirca, si sacerdos pauper sit, fideles ex misericordia et pietate debent illi subvenire; ipse tamen non potest injusto titulo res alienas usurpare. Sed ne mendicare cogatur, quod non decet in his, qui paupertatem voluntariam non profitentur, ad Episcopi curam pertinet, vel eum non ordinare, vel ei de necessariis providere. Ad confirmationem, imprimis posset argumentum illud in contrarium retorqueri; nam, si ad id faciendum Pontificis auctoritas et dispensatio necessaria est, ergo per se ac propria auctoritate id facere non licet. Deinde dicitur, nec Episcopos id posse facere, nisi, vel quando redditus sunt insufficientes ad tantum Missarum numerum, vel quando aliis justis de causis ita possunt instituentis voluntatem interpretari; neque etiam Summus Pontifex potest id facere ex mera voluntate sua, quia non est dominus omnium temporalium bonorum, etiam, quæ Ecclesiæ relicta sunt, sed dispensator; et ita solum hoc potest per modum justæ dispensationis ex causa rationabili, quæ esse potest, vel aliqua ex dictis, vel certe, quia jam est moraliter impossibile, omnibus obligationibus ad æqualitatem satisfacere; et ideo, vel dispensat, vel interpretatur, ut satisfactio fiat aliquo prudenti modo possibili. Accedit, quod potest Pontifex ex thesauro Ecclesiæ applicare, quidquid satisfactionis in eo casu minuitur, iis qui stipendia Missarum relique-

runt; unde pie ac probabiliter creditur ita facere.

DISPUTATIO LXXXVII.

DE MINISTRO AD SACRIFICIUM NECESSARIO, EJUSQUE OBLIGATIONE.

Sacerdotes sunt proprii ministri hujus sacrificii. — Explicuimus obligationes omnes, pertinentes ad sacerdotes, qui sunt proprii ministri hujus sacrificii; quia vero ipsi etiam indigent aliquibus, vel saltem aliquo sibi in hoc ministerio deserviente (quod etiam inter cæremonias Missæ ab aliquibus computatur, ideo de hujusmodi ministro duo breviter videnda sunt. Primum, quanta, et qualis sit ejus necessitas; deinde, quænam obligationes ad illum pertineant.

SECTIO I.

Utrum ad sacrificium Missæ peragendum, unus aut plures ministrantes necessarii sint.

1. Ratio difficultatis est, quia Sother Papa, ut Gratianus refert, in c. Hoc quoque, de Consecr., dist. 1, præcepit, ut nullus presbyter Missarum solemnia celebrare præsumat, nisi duobus præsentibus, sibique respondentibus; quod etiam præcepisse Anacletum, colligi potest ex ejus epistola 1, ubi de sacerdotibus agens, sic inquit: *Ipsi, quando Domino sacrificant, non soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Domino perfecte in sacratis Deo sacrificare locis, probentur.* Et postea de Episcopo addit, ut plures testes adhibeat, quam alius sacerdos, ut refertur etiam in cap. Episcopus, de Consecr., dist. 1. Unde præceptum hoc ex Sothero et Anacleto refert Microlog., de Rebus Eccles., cap. 2, et simile refert Burch., lib. 3, cap. 68, ex Concil. Nannet., cap. 30. Et ratio, quæ ex his decretis sumitur, est, quia sacerdos in Missa sæpe loquitur cum multis, ut, cum dicit: *Dominus vobiscum*, et, *Orate fratres*, *Benedicat vos omnipotens Deus;* et quod difficilius est, sæpe canon facit mentionem plurium offerentium et circumstantium, imo et communicantium, ut patet ex illis verbis: *Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus, omni benedictione cœlesti, et gratia repleamur.* Unde Walfrid. Strabo, lib. de Rebus Eccles., cap. 22, illam dicit esse legitimam Missam, in qua adsunt sacerdos, respondens, offerentes et communicantes. In contrarium vero est Ecclesiæ consuetudo, qua receptum est, ut sæpe Missæ dicantur, uno tantum assistente et respondente. Unde in Concil. Mogunt. I, c. 43, solum requiritur, ut presbyter non celebret solus, quamvis eadem ratio supra tacta ibi adjungatur, scilicet, nam quomodo dicet, *Dominus vobiscum, Sursum corda,* et alia similia, cum alius nemo cum eo sit?

2. In hac re possunt esse duæ extremæ sententiæ. Prima est hæreticorum hujus temporis, qui graviter reprehendunt Missas solitarias (quas vocant), seu privatas, et præsertim eas, in quibus nulli communicant præter sacerdotem. Fundanturque in exemplo cœnæ Dominicæ; Christus enim, multis astantibus hoc sacrificium perfecit, et simul sumpsit, et distribuit omnibus qui præsentes aderant, et subjunxit, *hoc facite;* ita ergo ex ordinatione illius peragendum est. Secunda sententia esse potest, Missam posse celebrari sine ullo ministro, quia jure divino hoc non est prohibitum, neque jure etiam Ecclesiastico constat in hoc aliquid esse præscriptum. Nam illa jura Pontificia antiquata sunt, ut videbimus. Concilium autem Moguntinum provinciale est, unde non potest generalem obligationem inducere; neque ratio ejus videtur convenienter adjuncta; alias etiam sacerdos non posset Ecclesiasticum officium dicere sine ministro, quia etiam dicit: *Dominus vobiscum.* Respondent aliqui, non esse simile, quia, quando sacerdos solus recitat, non debet dicere, *Dominus vobiscum*, sed, *Domine exaudi orationem meam.* Ita Durand., lib. 2 de Ritibus Eccles., cap. 15, qui falso in eamdem sententiam citat Durand., lib. 4 Ration., cap. 14, et revera est falsa sententia, ut docet Navar., lib. de Horis canon., cap. 22, et multo antea significavit Petrus Damian., in epist. supra citata, de *Dominus vobiscum;* et constat satis ex usu Ecclesiæ. Addo, etiam esse alia verba in canonico officio, quæ videntur requirere plures astantes, vel saltem ministrum respondentem, quæ nihilominus dicuntur a sacerdote, dum solus recitat, ut, *Oremus, Benedicamus Domino*, etc. Ergo idem potest in Missa fieri.

3. *Prima conclusio. — Notabile. — Auctoris sententia.* — Dico primo, circa hoc nihil esse jure divino præceptum, aut prohibitum. Hæc conclusio ex parte de fide est, et quoad omnia videtur mihi certa. Quod enim jure divino non sit præceptum, ut quoties Missa offertur, et Eucharistia consecratur, assisten-

tibus distribuatur, in superioribus late probatum est; ubi etiam e converso ostendimus, non esse præceptum jure divino eis, qui Missæ assistunt, ut in ea communicent; hæc enim duo correlativa sunt; nec posset unum sine alio præcipi. Videantur supra dicta, ne eadem repetantur. Deinde est etiam de fide, non esse jure divino præceptum, ut Missa coram multis ministrantibus, et assistentibus dicatur, et non possit cum uno solo dici; hoc etiam probat satis usus Ecclesiæ, qui, cum sit fere universalis et ab Ecclesia generaliter approbatus, non potest errorem continere; non est ergo contra divinam prohibitionem. Neque existimo hanc consuetudinem esse parum antiquam, quamvis id significet Odo Cameracensis, in expositione canonis dicens : *Cum primitus Missæ sine collecta non fierent, postea mos inolevit Ecclesiæ solitarias et maxime in cœnobiis fieri Missas.* Nihilominus tamen hunc morem esse valde antiquum colligi potest ex Gregor., lib. 4 epistolar., c. 43, alias 87, ubi prohibet, Missas publicas fieri in quodam monasterio, *ne in servorum Dei secessibus, popularibus occasio præbeatur ulla conventibus;* simile quid habet lib. 4, epist. 46, alias c. 146, ubi prohibet, Missas publicas in quodam loco celebrari, ubi tamen Missam fieri permittit idem lib. 7, epist. 71, et lib. 8, epist. 3, quibus locis, etiam facit mentionem Gregor. privatorum oratoriorum, in quibus Missæ dici solebant, non tamen publice, ne cum populi concursu fierent; et homil. 37 in Evangel. refert, Cassium Narniensem Episcopum, aliquando in privato oratorio celebrasse, quod ad Ecclesiam ire non valeret. Augustin. etiam, 22 de Civit., c. 8, meminit cujusdam Missæ privatim dictæ in privato loco; et de S. Gregorio Nazianzeno refert Sozomenus, lib. 7 Hist., c. 5, sacrificare solitum in exigua cellula in privato oratorio; et Niceph., lib. 8, c. 31, ait, Lucianum Martyrem sacrificasse in carcere, et suo pectore pro altari usum esse, cum jaceret onustus catenis. Constat autem ad hæc loca, et in hujusmodi sacrificiis, non potuisse audientium seu ministrantium multitudinem congregari. Item de Consecrat., dist. 1, in c. Et hoc, refertur ex August., ut Missæ peculiares, quæ diebus solemnibus fiunt, non ita publice fiant, ut propter eas populus a publicis Missarum solemnibus abstrahatur. Deinde probatur ratione, quia nullibi tale præceptum divinum habetur scriptum, neque ex traditione colligitur, sed potius contrarium, ut ostensum est. Neque ex facto Christi, tum quia, ut sæpe dictum est, non omnes circumstantiæ illius facti positæ sunt in præcepto; tum etiam quia alias oporteret, ut minimum, duodecim personas Missæ astare, quia Christus coram totidem celebravit; et eadem ratione oporteret non plures adesse; quæ constat satis esse absurda. Unde etiam sumitur argumentum, quia non potest, vel apparenti argumento, designari numerus astantium, vel ministrantium, qui ex jure divino necessarius sit ad Missam dicendam, ita ut cum minori licite fieri non possit; ergo signum est nullam multitudinem esse necessariam. At vero, quod neque unus minister, qui sacerdoti inserviat, necessarius sit jure divino, non est ita de fide certum, ut oppositum asserere, hæreticum sit vel erroneum, quia non est contra ullam definitionem aut traditionem Ecclesiæ; imo, cum factum ipsum sit consentaneum consuetudini, et præcepto Ecclesiæ, ut infra dicam, non est, cur sit erroneum, dicere ex divino jure manasse. Nihilominus tamen existimo hoc esse omnino falsum, et conclusionem positam, etiam quoad hanc partem, esse verissimam, quia in Scriptura nullum est fundamentum hujus divini juris, ut constat ex argumento facto; neque etiam in traditione, quia nulla est hujus præcepti mentio in antiquis Patribus; imo de illis Missis, quæ privatim fiebant a Sanctis antiquis, vel in oratoriis, et solitariis locis, vel in cryptis, aut carceribus, non constat, utrum aliquem ministrum in eis haberent. Præterea nulla est sufficiens ratio ad fingendum hujusmodi præceptum divinum ; nam si ratio sacrificii secundum se consideretur, non repugnat a solo sacrificante fieri, ut ex supra dictis constat; neque in hoc excogitari potest aliqua intrinseca malitia; si vero consideretur peculiaris institutio hujus sacrificii, tota substantia ejus potest fieri a sacrificante sine ullo ministro; imo et interdum fieri potest cum debita reverentia, quæ per se non pendet ex alterius ministerio; ergo non est, cur fingatur tale præceptum jure divino latum.

4. *Secunda conclusio. — Quot, quibusque modis dici soleant Missæ tum privatæ, tum publicæ. — Quæsito satisfit.* — Dico secundo, jure Ecclesiastico necessarium esse, per se loquendo, saltem unum ministrum præter sacerdotem sacrificantem, non tamen plures, nisi in Missis solemnibus. Hæc est communis sententia auctorum, quos statim referam. Ad quam explicandam est imprimis supponenda

illa distinctio Missæ in solemnem seu publicam, et particularem seu privatam. Quibus vocibus caute hoc tempore utendum est propter hæreticos, qui Missas privatas damnant; eas autem præcipue vocant privatas, in quibus nemo præter sacerdotem communicat sacramentaliter; quorum sensum damnans Concil. Trident., sess. 22, c. 6, et can. 8, dicit, *has Missas communes censendas esse, partim, quod in eis populus spiritualiter communicet, partim vero, quod a publico Ecclesiæ ministro, non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur;* quæ posterior ratio universalior est; semper enim sacerdos offert, Ecclesiæ nomine, ut publicus legatus pro toto orbe, ut ex canone Missæ constat; et ex Chrys., homil. 5 de Verbis Isaiæ, et 26 in Matth., et ex aliis multis supra adductis. Sed quanquam in hac verborum significatione hoc verum sit, tamen aliis rationibus constat, quasdam Missas peculiares vel privatas dici, ut a publicis vel communibus distinguantur; sic enim interdum dicuntur Missæ peculiares, quæ juxta propriam devotionem dicuntur de aliquo Sancto, vel de Trinitate, etc., et non juxta commune officium Ecclesiæ; et ita sumitur hæc vox in cap. Quidam laicorum, de Celebrat Miss., et nunc communiter hæ dici solent *Missæ votivæ,* distinguunturque a Missis *de die,* aut *de tempore.* Alio modo dici solent Missæ privatæ seu peculiares, quæ speciali intentione pro aliquo negotio, vel pro aliqua persona offeruntur, ut pro defunctis, pro Rege, fructibus, etc., a quibus non excluditur generalis oblatio et deprecatio; hoc enim nunquam fieri licite potest, ut supra diximus; sed quia ex peculiari intentione pro aliqua re speciali fiunt, hoc titulo privatæ dici possunt; et e contrario, quæ absolute pro omnibus offeruntur sine peculiari applicatione, dicentur communes seu publicæ; quæ tamen vocum significatio ad præsens institutum nil refert. Alio item modo, et satis juxta vulgi consuetudinem, nunc dici solent Missæ publicæ seu solemnes, quæ canuntur; privatæ vero, quæ tantum recitando dicuntur; nam communiter cantus adjungitur propter populi frequentiam et solemnitatem, et ideo quando sine cantu dicitur Missa, per se non censetur requirere hanc populi frequentiam, et ideo privata dicitur. Unde ad hæc duo membra sic explicata potest facile applicari conclusio posita, quamvis formaliter loquendo, si solam solemnitatem cantus attendamus, nihil repugnet, Missam hoc modo cantari cum uno solo ministro, etiam si nulli alii assistant; quod neque per se malum est, neque aliquo jure Ecclesiastico reperitur prohibitum; imo in aliquibus parvis oppidis interdum ita fit, nec reprehensione dignum censetur; quamvis enim raro accidat, ad hujusmodi Missam aliquem populum non congregari, tamen, si id acciderit propter inertiam, aut occupationem, vel raritatem populi, non ideo male ageret sacerdos, suam solemnitatem, quantum in se est, adhibendo. Alio ergo modo dicitur Missa publica, quæ signo dato cum publica populi convocatione in publico loco, et certo tempore ad populi conventum destinato, fit; quomodo loquitur Gregor. citatis locis, et Augustin. in dict. c. Et hoc attendendum. Et hæc quidem Missæ, quamvis de se publicæ sint, non tamen ita requirunt populi conventum, ut, si fortasse deficiat, sine illo dici, aut fieri licite non possint, quia licet populus, vel præcipiatur, vel invitetur, ut ad illas conveniat, tamen sacerdos non prohibetur eas dicere, si per possibile vel impossibile, populus advenire negligat. Ex hoc ergo solo capite non requiruntur etiam ad has Missas in rigore plures assistentes vel ministrantes. Adjungi tamen solet in his Missis quædam peculiaris solemnitas, juxta ecclesiasticum ritum, juxta quem dici solent cum diacono, subdiacono, acolythis, etc., et hæ dicuntur proprie Missæ solemnes, de quibus loquitur D. Thom. hic, art. 5, ad 12, dum ait, *quod in solemni celebratione Missæ plures debent adesse,* quod in sensu composito (ut sic dicam) est per se notum, quia de intrinseca ratione hujus solemnitatis est pluralitas ministrantium; si ergo Missa debet esse solemnis, necesse est, ut plures in ea ministrent. An vero necesse sit, Missam interdum fieri cum hac solennitate, id quæri potest. Et dicendum videtur imprimis, non esse necessarium, ita semper fieri, ut constat ex usu Ecclesiæ, et ex facto etiam Christi Domini; deinde satis esse consentaneum juri etiam divino ut interdum ita fiat; non enim sine causa distincti Ordines instituti sunt, diaconatus, subdiaconatus, etc., sed, ut eorum munera exerceantur; maxime autem exercentur in his Missis solemnibus. Item, hoc multum refert ad splendorem, et solemnitatem Ecclesiasticorum officiorum, et ad majorem reverentiam hujus sacrificii, et ad differentiam festivitatum, ut cum majori, vel minori pompa et solemnitate fiant; ac deni-

que ad populi instructionem vel devotionem excitandam. Unde tandem concluditur, posse quidem alicubi esse obligationem aliquas Missas dicendi cum hac solemnitate; sed quia de hac obligatione non est una generalis lex pro tota Ecclesia lata, in diversis locis seu Ecclesiis, juxta diversas consuetudines aut peculiares leges, consideranda et servanda erit talis obligatio, et ea supposita, in modo solemnitatis adhibendo, servandus erit ritus ab Ecclesia institutus, juxta ea, quæ in disp. 83 et 84 dicta sunt.

5. Juxta hanc ergo acceptionem Missæ solemnis seu publicæ, Missa privata dicetur omnis illa, quæ cum prædicta solemnitate non fit; et hoc sensu intelligitur conclusio posita, quod in Missis privatis non requiratur pluralitas ministrantium, seu assistentium, etiam ex Ecclesiastico jure, quod etiam docet D. Thomas, citata solutione ad 12, et alii auctores, et constat ex communi usu, qui declarat, vel nunquam fuisse tale præceptum ab Ecclesia latum; vel, si aliquando fuit contraria consuetudine generaliter recepta, videntibus et consentientibus Episcopis et Pontificibus fuisse abrogatum. Et quidem D. Thomas supra significat, nunquam in Ecclesia fuisse hoc præceptum; nam decretum illud Sotheris exponit de Missis solemnibus, fortasse, quia ibi dicitur : *Nullus Missarum solemnia celebrare præsumat*, etc., *nisi duobus præsentibus;* sed hæc difficilis est expositio, tum quia hoc sensu superfluum est tale præceptum, quia, ut supra dicebam, fieri non potest ut Missa solemnis sine pluribus ministris celebretur, quia in hoc ejus solemnitas consistit; vel certe dicendum erit, ibi præcipi, quod omnes Missæ cum ea solemnitate dicantur, quod est difficilius, et contra D. Thom. mentem; tum etiam quia ratio, quæ ibi subjungitur, generaliter omnes Missas comprehendit, scilicet, ut sacerdos apte possit dicere, *Dominus vobiscum,* et similia. Unde Innocent. III, lib. 2 de Mysteriis Missæ, c. 25, referens hoc præceptum, addit hæc verba : *Verum aliud est, necessitatis articulus, aliud religionis contemptus;* quibus significat, præceptum illud obligare, quando commode impleri potest; tamen ob necessitatem prætermitti posse. Sed revera, nulla alia interveniente necessitate, nisi quia non sunt plures, qui velint Missæ assistere aut ministrare, potest Missa, uno solo ministrante, dici, quia revera nullum est de hac re præceptum, a cujus observatione oporteat ob necessitatem excusari. Aliter ergo Alens., 4 part., q. 36, memb. 5, alias quæst. 10, membr. 5, art. 2, § 7, dicit, quædam retroactis temporibus statuta fuisse ob reverentiam tanti mysterii, quæ postea abrogata sunt per usum, propter necessitatem et utilitatem. Et hujusmodi est hoc, de quo agimus; multiplicato enim numero presbyterorum, et utile, et necessarium fuit cum uno ministro celebrare, ne frequenter cogerentur sacerdotes sacrificium omittere. Ratio autem in prædicto decreto allata congruitatem quidem habet, non tamen necessitatem; nam, cum sacerdos dicit, *Dominus vobiscum,* Ecclesiam alloquitur, ad eamque intentionem suam referre debet. Unde Odo Camerac., ubi supra, de sacerdotibus hoc modo private ministrantibus ait : *Cum non habeant, quam pluraliter collectam salutent, nec plurales mutare possint salutationes, convertunt se ad Ecclesiam, dicentes, se Ecclesiam in Ecclesia salutare, et in corpore totum corpus alloqui, et virtute totius communionis in Ecclesia confici sancta mysteria per gratiam Dei. Neque esse quemquam alicubi fidelium, qui vivificorum non fiat particeps sacrosanctorum, dum in corpore Ecclesiæ adhæret capiti, velut utile membrum.* Et, juxta hunc sensum, exponit particulam illam canonis, *Et omnium circumstantium,* non tantum de iis qui corporali adsunt præsentia, sed de omnibus, qui in fide cum sacerdote communicant, et Christo capiti adhærent, ut ibid. latius Titelman. exponit, qui eodem modo exponit illa verba, *Vel qui tibi offerunt,* et illa, *Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus,* scilicet, vel sacramentali sumptione, vel spirituali, per fidei et charitatis unionem. Dici etiam posset, merito illa verba in plurali dici a sacerdote, quia regulariter solent multi adesse, et ita ex intentione sacerdotis referri possunt ad circumstantes, sive unus sit, sive plures. Alia vero verba Anacleti P. minorem difficultatem habent, quia, neque voces continent, quæ satis aperte præceptum indicent, sed consilium vel admonitionem; neque fundantur in ratione aliqua necessitatis, sed cujusdam congruitatis et decentiæ, quæ fortasse eo tempore magis habebat locum, quando sacerdotum multitudo, et sacrificiorum frequentia tanta non erat. Denique, quod Strabo ait, legitimam Missam esse, in qua sunt sacerdos, respondens, offerentes et communicantes, licet improprie dictum sit, pie tamen potest exponi, vocari *legitimam* quoad perfectum usum, et participationem hujus

sacrificii, et sacramenti; non vero quoad necessitatem legis impositæ circa modum sacrificandi.

6. Decreta vero in contrarium citata in principio sectionis probant primam hujus conclusionis partem, nimirum, unum saltem ministrum esse necessarium ad Missam dicendam; et confirmari potest ex c. Proposuit, de Filiis presbyterorum, quamvis ibi eodem modo de Missa, et de aliis divinis officiis, sit sermo. Unde videtur exponi posse textus ille de Missa solemni, seu publica quoad cantum; tamen in Concilio Basiliensi, sess. 21, inter alios abusus aliquarum Ecclesiarum ibi prohibitos ponitur, quod Missa privata sine ministro dicitur. Et (quod caput est) hæc omnia decreta sunt universali consuetudine confirmata, quæ consuetudo, etiam si alia deessent, haberet vim præcepti; et ita sentit D. Thom. supra; Palud. in 4, dist. 13, quæst. 2, art. 1; Soto, quæst. 2, art. 5, ad 12; Sylvest., verbo Missa, quæst. 2; Anton., 3 part., tit. 13, c. 6, § 5.

7. *Quæsitum. — Potius celebrandum est sine ministro, qua cum fœmina ministrante.* — Sed dubitari circa hoc solet, an oporteat hunc ministrum esse virum, vel possit esse fœmina. Respondetur, quamvis remote possint fœminæ interdum respondere sacerdoti, ut ex choro facere solent in Missa solemni, tamen proxime ad altare ministrare, respondendo, aquam et vinum præstando, et alia similia faciendo, nec possunt, nec debent, ut docent auctores supra citati, ex c. 1 de Cohabitat. clericor. et mulierum, ubi dicitur, ut *nulla fœmina ad altare præsumat accedere, aut presbytero ministrare.* Item, quia est per se indecens, et nonnullum periculum continet saltem contra puritatem et munditiam tanti sacramenti. Ulterius interrogari solet, an in aliquo casu liceat soli sacerdoti, nullum ministrum habenti, sacrificium offerre, ita ut ipsemet sibi respondeat, et inserviat, sicut dicebat secunda opinio supra citata. Et ratio dubii esse potest, quia, licet Ecclesia id prohibeat, tamen in casu necessitatis non videtur Ecclesiasticum præceptum obligare; ergo, saltem in illo licebit hoc facere. Atque ita sentit Glossa, dicto capit. Hoc quoque, de Consecrat., dist. 1, ubi ait, *quod inclusus seu solitarius posset solus Missam cantare;* et citat textum in capit. Quæsivit, de Verb. significatione; in quo dicitur, quod *sacerdos uno præsente clerico, vel etiam solus, potest infirmum ungere;* ubi Glossa advertit, id intelligendum esse in necessitate, quæ legem non habet; idem ergo probabiliter dici potest in præsenti. Et hanc opinionem tenet Durand., lib. 2 de Ritibus, c. 15, et Soto in eamdem sententiam citat Paludanum, dist. 13, quæst. 2, art. 1; tamen ibi Paludan., concl. 2, solum dicit, unum ministrum sufficere, et dist. 13, quæst. 2, art. 3, concl. 1, dicit, quod, licet solus sacerdos possit ungere, si adjutorem non habeat, nunquam vero sine adjutore celebrare debet. Antonin. etiam supra, § 6, ait, quod, si aliquid eorum defuerit, quæ requiruntur ad ritum celebrationis, potius est omittenda Missa, etiam in die festo, quam sit celebrandum; at vero inter requisita ad hujusmodi ritum prius numeraverat ministrum, quamvis, in eo § 6, repetens et numerans aliqua alia in particulari, de hoc nihil specialiter meminerit. Denique Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 5, ad 12, admittit, in aliquo casu necessitatis posse hoc fieri, non tamen adeo frequenter, ut Glossa supra citata significat, sed in urgenti casu necessitatis; ut, si esset dies festus, et non posset sacerdos Missam audire, nec socium habere sibi ministrantem; et hoc sequitur Jacobus de Graf., lib. 2 Sum., c. 42, n. 3, citans Antonium de Butr., in c. 2 de Vita et honestate clericor., n. 11. Mihi videtur, hoc non esse sine dispensatione agendum ob causam aliquam regularem (ut sic dicam) seu ordinariam; ut, v. gr., si quis eremita omnino solus viveret, sine socio, non posset licite, nec quotidie, nec diebus festis solus celebrare sine dispensatione, quia illa non potest proprie dici necessitas, sed voluntas; nemo autem potest sua voluntate instituere talem vivendi modum, in quo, præter communem Ecclesiæ consuetudinem, et contra ordinariam legem, celebret; at vero si necessitatis casus fortuito et extraordinarie accidat, probabile existimo, posse hoc fieri sine culpa, quia auctoritas prædictorum auctorum facit rem moraliter probabilem. Item, quia hoc præceptum solum fundatur in Ecclesiastica consuetudine, quam merito interpretari possumus, extra articulum necessitatis. Addit vero Soto, consultius esse, non ita celebrare propter cujuscumque festi necessitatem, sed propter festum magnæ solemnitatis; quod quidem ego ita consulerem, sed non damnarem peccati mortalis eum, qui in quocumque festo id faceret. Unde fit, multo magis hoc licere propter periculum mortis ad sumendum viaticum, vel ad dandum illud alteri, et

sic de aliis similibus. Ac denique addendum censeo cum Soto supra, si in hujusmodi casu necessarium sit, aut solum ministrare, aut fœminam adjutricem habere, potius esse celebrandum sine ministro quam cum fœmina ministrante, tum quia hoc expressius est jure prohibitum, et de se videtur esse quid indecentius, magisque vitandum.

SECTIO II.

Ad quid obligetur is qui sacerdoti in sacrificando ministrat.

1. *Duplex minister Missæ.* — Offerebat se hoc loco iterum tractandus error hæreticorum hujus temporis, dicentium teneri hujusmodi ministrum ad participandum de hoc sacrificio, seu ad communicandum. Sed nihil novi occurrit dicendum contra hunc errorem, quia non est specialis ratio de hoc ministro magis quam de aliis, qui Missæ assistunt, quia nullo jure, neque divino, neque Ecclesiastico, ostendi potest, majorem obligationem habere in hoc ministrantes, quam assistentes; neque aut ex natura rei et communi lege sacrificii, aut ex peculiari institutione hujus sacrificii. Unde Concil. Tolet. XII, can. 5, de solo sacrificante dicit : *Quale erit sacrificium, cui neque ipse sacrificans participare dignoscitur?* Omisso ergo hoc errore, de quo plura videri possunt in Bellarm., lib. 2 de Miss., cap. 9 et 10, ut certum supponimus, non teneri hujusmodi ministrum ad communicandum in Missa, cui ministrat. Unde vix potest aliqua specialis obligatio, vel aliquod speciale præceptum assignari his ministris jure positivo impositum; sed solum illud, quod naturale est, ut unusquisque in assumpto munere, debito modo atque integre ministret. Ut autem hoc distinctius exponamus, distinguere possumus, juxta divisionem supra datam de Missa solemni et non solemni, duplex ministerium seu duplicem ministrum Missæ. Unus est, qui ex officio ministrat, ratione Ordinis, quo ad tale ministerium consecratus est, ut diaconus, subdiaconus et inferiores clerici. Alius est, qui solum ministrat ut laicus, privatim inserviens, et nomine populi respondens.

2. *Quæsito satisfit.* — *Aliud quæsitum.* — *Responsio.* — *Dubii enodatio.* — De priori ministro ex officio multa possent hoc loco tractari, quæ partim ex materia de Ordine pendent, partim ex his, quæ dicta sunt de officio sacerdotis, servata proportione, definiri possunt; et ideo breviter ea attingam, et remittam. Primum enim inquiri potest, an hujusmodi clerici seu ministri teneantur interdum suum ministerium exercere, solemniter ministrando? nam ex iis quæ dicta sunt de obligatione sacerdotis ad sacrificandum, existimare quis posset eodem modo obligari inferiores clericos ad sua ministeria aliquando exercenda, quia ministerium datur propter usum ejus, et Ordo, seu consecratio ad aliquam actionem, propter actionem ipsam. Dicendum vero est, moraliter loquendo, nullam esse hujusmodi obligationem, neque ex divino jure, neque ex Ecclesiastico; nullibi enim scriptum extat tale præceptum; et Ecclesiastica consuetudo docet, neque traditione haberi, quia usus Ecclesiæ est, ut multi ex his inferioribus clericis nunquam hæc ministeria exerceant, quod ab eis omittitur sine ullo scrupulo peccati; et ratio est, quia hæc ministeria non sunt adeo necessaria in Ecclesia, ut oportuerit absolute præcipi; in quo multum differunt a sacrificio, quod est proprium ministerium sacerdotis; et in eo etiam, quod sacerdos habet supremum et absolutum ministerium in suo ordine; reliqui vero inferiores solum habent ministerium in ordine ad ipsum sacerdotem; et ideo non est necesse, ut absolute obligentur, sed satis est, ut parati sint ad ministrandum, quando Ecclesia suo ministerio indiguerit, vel quando sacerdos, vel superior potestatem habens, imperaverit; aut denique, quando alio titulo beneficii vel consuetudinis tale munus ad eos pertinuerit. Deinde inquiri potest, supposito quod hujusmodi ministri, sive voluntarie, sive ex obligatione solemniter ministrent, quid observare debeant vel teneantur in hujusmodi ministerio? In quo dicendum est, teneri ad ea observanda, quæ juxta ritum ab Ecclesia institutum, circa solemnem Missæ celebrationem instituta sunt, prout in Missali, vel Pontificali Romano habentur, sicut de sacerdote dictum est; omnia enim, quæ de illo dicta sunt, hic possunt cum proportione applicari. Itaque uti debent vestibus sacris ab Ecclesia institutis in suo ministerio; servare etiam debent cæremonias omnes, tam in verbis quam in actionibus consistentes, quæ ad illos pertinent; peccarentque hæc leviter omittendo, vel negligenter aut irreverenter tractando ; secluso autem contemptu et scandalo, raro erit in hoc grave peccatum, quia ut ministerium hoc minus principale est, et accidentarium in officio Missæ, ita materia

hujus defectus communiter non apparet admodum gravis; interdum tamen esse potest, si, aut redundet in aliquam irreverentiam gravem ipsius sacramenti, aut, si eam ob causam aliquid omittatur, quod licet accidentale sit, tamen majoris momenti in Missa censeatur, ut, si ob negligentiam diaconi ministrantis calicem, mistio aquæ omitteretur; aut si subdiaconus vellet in Missa ministerium diaconi usurpare, nolletque epistolam dicere, aut aliquid hujusmodi. Tandem inquiri posset, an teneantur hi, præsertim diaconus et subdiaconus, disponi ad gratiam, ut digne solemniter ministrent. Sed hoc sufficienter attigimus supra, tractando de sacramentis in genere, et de dispositione quæ ad illa ministranda requiritur.

3. *Quæsitum. — Responsio. — Auctoris sententia.* — De alio ministro, qui absque ulla solemnitate vel consecratione Missæ inservit, solum necesse est, ut duo observet. Primum, ut juxta ritum ab Ecclesia præscriptum respondere sciat, atque respondeat, quia alioqui male faceret, usurpando ministerium, quod non potest nisi ineptissime præstare. Item quia, si non rite respondeat, revera non erit minister. Unde perinde erit, quoad hanc partem, cum illius præsentia ac sine ministro sacrificare. Sed quæres, an in casu necessitatis, quando nullus adsit qui respondere sciat, possit sacerdos uti aliquo, quem ipsemet sacerdos in eadem Missa ad respondendum instruat, præeundo, seu verba responsionum simul cum illo dicendo. Respondeo : si tanta sit necessitas, in qua liceat etiam sine ministro conficere, non est dubium, quin hoc etiam liceat; imo, cæteris paribus, potius esset utendum hujusmodi ministro, quam omnino sine ministro celebrandum, quia hoc modo minus violatur, etiam materialiter, Ecclesiastica consuetudo et præceptum. Unde consequenter existimo minorem necessitatem sufficere ad utendum hujusmodi ministro quam ad celebrandum omnino sine ministro; sine aliqua tamen legitima causa et magna indigentia ministrorum, non est hoc faciendum, quia est minus decens, et valde alienum a consuetudine Ecclesiæ, et a ritu ejus, ad quem spectat, ut sacerdos ea tantum proferat, quæ sui muneris sunt, et, alio respondente, taceat. Secundo tenetur hic minister actiones ad se pertinentes ea diligentia, et animadversione tractare, ut ejus occasione nullus defectus in Missa committatur; hoc constat, quia hæc obligatio ex natura rei sequitur, supposito usu talis ministerii; quoniam alias talis defectus merito ipsi ministro, et negligentiæ ejus tribueretur; ut, si, dum ampullas ministrat, loco vini afferat aquam, vel aliquid hujusmodi; quod tale est, ut si voluntarie fiat, gravem culpam contineat; regulariter vero excusantur hujusmodi ministri a gravi culpa, quando aliquid simile committunt, ob naturalem inadvertentiam; quoniam vero sæpe contingit, hujusmodi ministros, aut non esse satis instructos, nec per se omnino sufficientes, nec perfecta ratione utentes, ut in villis seu parvis oppidis sæpe accidit, ideo tunc maxime debent sacerdotes ipsi vigilare, ne aliquis defectus eorum occasione committatur. Alia, quæ ad hujusmodi ministros pertinere possunt, communia sunt cæteris, qui Missam audiunt, scilicet, quod reverenter et attente assistant, ac similia; an vero hujusmodi minister peccet ministrando sacerdoti peccatori, in superioribus tractatum est, agendo de indignis ministris sacramentorum.

DISPUTATIO LXXXVIII.

DE PRÆCEPTO AUDIENDI MISSAM.

Quamvis materia hujus disputationis ad tertium Decalogi præceptum pertinere videatur, de quo tractat D. Thom. 2. 2, quæst. 122, art. 4, quoniam præcipua pars sanctificationis festorum, prout in Ecclesia observatur, in Missæ auditione posita est, nihilominus non potuit in præsentia omnino prætermitti, quoniam ad integrum atque completum Missæ tractatum necessaria est. Diximus enim in superioribus, quamvis sacerdos sit, qui proprie ex officio offert hoc sacrificium Missæ, cæteros tamen, qui assistunt, etiam suo modo per illum offerre; et ideo, sicut de sacerdotibus diximus, quando, et quomodo offerre teneatur, ita etiam de cæteris offerentibus, qui Missæ assistunt, id explicare necesse est; præsertim quia, cum dictum sit de sacerdote offerente, et ministro adjuvante, oportet etiam de assistentibus dicere, et de eorum obligationibus; nam in cæteris, qui remote dicuntur offerre, nulla specialis obligatio considerari potest; ad assistentes autem proprie pertinet præceptum de Missa audienda. De quo primo videndum est, an sit; deinde quomodo sit implendum, et quæ possint ab illius observatione excusare.

SECTIO I.

Utrum sit in Ecclesia præceptum de Missa audienda.

1. Non defuerunt, qui hujusmodi præceptum esse negarent, quam opinionem aliqui tribuunt Angelo, verb. Feriæ, num. 42, qui citans Richard., Quodlib. 1, quæst. 19, negat, omissionem Missæ in die festo esse peccatum mortale, nisi ex contemptu formali vel virtuali fiat. Quod etiam affirmavit Sum. Rosel., verb. Missa, et Turrecrem., in capit. Missas, de Consec., dist. 1; vocant autem contemptum virtualem, quando quis absque ulla legitima causa assuefit omissioni Missæ in prædictis diebus. Sed hi auctores non omnino negant præceptum, sed male illud declarant.

2. *Conclusio.* — Dicendum est ergo, esse in Ecclesia præceptum impositum fidelibus audiendi Missam certis diebus, quos festos appellamus, quod inferius declarabimus. Hoc est de fide certum, absolute loquendo, quamvis Soto in 4, dist. 13, quæst. 2, art. 1, in fine, solum dicat, qui negaret hanc veritatem, puniendum esse, tanquam suspectum adversus sancta mandata. Probatur autem conclusio. Primo ex multis decretis, quæ habentur de Cons., dist. 1, cap. Missa, cap. Omnes fideles, et aliis, quæ in sequentibus afferemus, in quibus, et præceptum datur, et per verbum præcipiendi expresse proponitur, quod ex vi et proprietate sua necessitatem inducit, ut Augustin. ait, lib. de S. Virginitate, cap. 14 et 15. Secundo ex usu et consuetudine Ecclesiæ; nam inter prima fidei rudimenta hoc præceptum tertio loco inter Ecclesiastica numeratur; et ita est communi sensu omnium Catholicorum receptum. Tertio ex communi Doctorum omnium consensu, D. Thomæ, citato loco; Soto, 2 de Justit., quæst. 4, art. 4, et in 4, dist. 13, ubi supra; et ibi Palud., quæst. 13; et Summistarum omnium, verb. Missa, verb. Feriæ, et verb. Festor. observatio; Navarr., dict. cap. Quando, et in Summ., cap. 13, num. 16, et cap. 21; Castro, lib. de Leg. pœn., cap. 5 et ultim.; et aliorum Canonist., in dictis capitibus de Consecr., dist. 1. Quarto accedit congruentia; nam illi dies deputati sunt ad divinum cultum; et ideo, sicut aliquid illis diebus ab Ecclesia prohibetur, quo possint homines expediti esse ad vacandum divinis rebus, ita etiam aliquid positive præcipi oportuit, quo fideles eisdem diebus Deum colerent; sed nihil accommodatius præcipi potuit, quam ut Missæ assisterent, in qua supremus Dei cultus exterior continetur.

3. *Quæsito satisfit. — Cultus externus Dei est de jure naturæ.* — Hinc autem oritur quæstio, an hoc præceptum mere Ecclesiasticum sit, vel aliquo modo ex naturali, aut divino jure descendat. Respondeo, supposita institutione hujus sacrificii (nam sine illa, constat nullum posse esse hujusmodi præceptum), præceptum hoc esse valde consentaneum juri naturali. Primo quidem, quia præceptum sacrificandi quodammodo est de jure naturæ; et ideo apud omnes etiam gentes servatum est, ut omnes, qui ad aliquem populum vel rempublicam pertinent, aliquo modo et aliquibus diebus congregentur et conveniant ad colendum Deum eo ritu sacrificandi, quem unaquæque respublica profitetur; nam, sicut sacrificium est communis et publicus cultus, qui nomine omnium offertur, ita etiam ratio ipsa postulat, ut omnes aliquando assistant, suumque consensum, et cooperationem, quomodo possunt, præbeant. Secundo, quia, sicut cultus externus Dei est de jure naturæ, ita etiam, quod tempus aliquod ad hunc cultum deputetur, ad jus naturæ pertinet, quamvis hujus vel illius diei designatio sit de jure positivo, ut D. Thom., dict. art. 4, ad 1, docet, et omnes cum illo; hoc autem naturale jus optime impletur, deputando aliquos dies ad colendum Deum per Missæ sacrificium, ei assistendo; hoc ergo modo ducit originem hoc præceptnm a jure naturæ. Et eadem ratione est valde consentaneum juri divino; nam Deus præcepit ac voluit, se coli in Ecclesia Christi hoc genere sacrificii, juxta illud, *Hoc facite;* ergo valde consentaneum huic præcepto est, ut omnes fideles obligentur ad colendum Deum aliquando hoc sacrificio, unusquisque eo modo, quo potest; ergo, vel offerendo, vel saltem assistendo. Imo, si factum Christi consideretur, probabiliter intelligi potest verbum illud, *Hoc facite*, ita ut hoc totum comprehendat, nam ibi, et Christus sacrificavit, et discipuli assisterunt sacrificio; ergo Christus præcipiens, ut id fieret in Ecclesia, voluit et a sacerdotibus offerri, et ut fideles ei aliquando assisterent; quamvis enim ex illis verbis non colligatur, necessariam esse præsentiam populi, ut hoc sacrificium offeratur, neque teneri populum toties huic sacrificio assistere, quoties ipsum offertur, colligitur tamen probabiliter, teneri populum aliquando assistere huic sacrificio ad memo-

riam passionis Christi recolendam, et per ejus repræsentationem, realemque ipsius Christi præsentiam et oblationem, Deum colere, deprecari, eique pro susceptis beneficiis gratias agere. Sed, quamvis hæc, quæ probabilia sunt, non cogant, ut simpliciter asseramus, præceptum hoc audiendi Missam, etiam in communi sumptum, esse de jure divino, satis ad rem moralem est, quod sit illi valde consentaneum, licet absolute Ecclesiasticum tantum sit; non est enim dubium, quin possit Ecclesia in tali materia ad divinum cultum adeo pertinente, et ad spiritualem fructum fidelium utilissima, præceptum ponere, etiam si divino jure latum non sit.

4. *Corollarium. — Notabile.* — Atque hinc sequitur primo, præceptum hoc inducere gravem obligationem, ita ut illud transgredi omnino vel uno tantum die, pro quo obligat, sine ulla legitima causa excusante, peccatum mortale sit, etiamsi non ex contemptu, juxta interpretationem Angeli et Richardi, sed ex mera voluntate, aut negligentia et vecordia culpabili, vel ex affectu ad aliam actionem, aut alio simili modo voluntarie omittatur. Ita sentiunt omnes auctores supra citati, quia materia ex suo genere gravis est, cum ad cultum divinum pertineat; et in particulari integra Missa vel ejus omissio etiam est res satis gravis; non ergo solum ex assidua omissione fit hæc culpa mortalis, sed etiam ex singulis actionibus seu omissionibus integris; omissio enim alicujus partis potest esse tantum venialis culpa, ut infra dicemus. Et confirmatur, nam, si quis voto se obligaret ad audiendam Missam uno die, et id omitteret, peccaret mortaliter. Sed non minus obligat Ecclesiæ præceptum, quam votum proprium; neque est minus gravis auditio Missæ respectu præcepti, quam respectu promissionis. Item, transgressio jejunii ecclesiastici unius diei est peccatum mortale. Item in sacerdote omissio officii canonici in uno die est mortale peccatum; sed non est res minus gravis oblatio sacrificii et auditio Missæ; ergo pro singulis diebus seu vicibus obligat hoc præceptum sub mortali. Et hic jam est omnium fidelium sensus. Intelligendum est autem hanc culpam esse mortalem ex suo genere; nam ex accidente potest esse, vel venialis, vel nulla. Idque duplici ex capite : primo ex parte materiæ, si non tota Missa, sed aliqua pars ejus omittatur; quæ autem et quanta hæc sit, infra declarabitur. Secundo ex parte operantis, quia, scilicet, ex naturali inadvertentia, vel ignorantia culpabili, vel saltem non graviter culpabili, omittit; ut, si habens animum audiendi Missam incipiat actione aliqua occupari, et postea adeo obliviscatur, ut priusquam advertat, elapsum sit tempus commodum ad Missam audiendam; tunc enim excusatur a culpa, non solum, si actio illa, in qua occupatur, studiosa sit et honesta, ut quidam putant, sed etiamsi sit cujuscumque ordinis, quia illa non excusat, eo quod bona vel mala sit, sed propter involuntarium, quod occasione illius accidit, per inadvertentiam omnino naturalem et nullo modo prævisam; supponimus enim, actionem illam de se non esse talem, quæ morale periculum afferat illius oblivionis, vel omissionis, vel saltem, quod tale periculum non sit prævisum, neque animadversum; quod commune esse potest, tam actioni malæ quam bonæ. Similiter (ait Cajetanus, verb. Festorum violatio), si quis absque sufficiente causa omittat sacrum in die festo, bona fide putans causam esse sufficientem, cum revera non sit, excusari potest a culpa vel saltem a mortali; et idem notat Navarr., cap. 21, num. 14, quod generale est omnibus peccatis, ut constat ex materia de conscientia, et notat idem Navarr., cap. 23, num. 42; est autem difficile, in particulari judicare, quando hæc ignorantia sit nimium vel leviter culpabilis; non enim semper hæc existimatio excusat, si temere habeatur, vel si quis negligat interrogare, cum dubitat, et potest; sed considerandæ sunt circumstantiæ et conditiones personæ, et præsertim, an bonam illam fidem simpliciter et sine hæsitatione habuerit; nam tunc ordinarie est invincibilis et excusat, saltem a culpa gravi.

5. *Aliud corollarium. — Secunda Angeli opinio rejicitur.* — Secundo sequitur ex dictis, falso dixisse Angelum, dicto verb. Feria, num. 45, si quis non possit in die festo simul Missæ et prædicationi interesse, potius debere Missam, quam concionem omittere, si alterutrum audire possit. Sed errat graviter, quia audire Missam est in præcepto; audire autem concionem, non ita; ergo per se loquendo, præferenda est Missa concioni. Dico autem, *per se*, quia in aliquo raro casu, si quis non posset in fide instrui aut ab hæreticis defendi, nisi audita concione vel instructione alicujus Doctoris seu concionatoris Catholici, posset interdum in ea occasione excusari ab obligatione audiendi Missam, sicut potest excusari propter alias causas minus etiam graves et necessarias, ut infra videbimus.

6. *Tertium corollarium.* — Tertio sequitur, posse Pontificem in hoc præcepto dispensare, cum ecclesiasticum sit, quamvis talis dispensatio non videatur esse in usu, quia vix potest esse necessaria aut conveniens. Dispensare enim cum aliquo, ut nunquam in tota vita Missam audiat, si nolit, etiamsi possit, neque ulla rationabili causa impediatur, non potest esse expediens; talis enim dispensatio non esset in ædificationem, sed in destructionem, et aliquo modo repugnaret juri et cultui divino; dispensare autem, ut, interveniente aliquo impedimento Missa possit sine culpa omitti, moraliter necessarium non est, quia, si tale impedimentum rationabile sit, per se sufficit ad excusandum, ut infra videbimus; imo tot sunt hæc impedimenta, tamque ampla facultas in hac re conceditur ab auctoribus, ut aliam præter illa omnia in hac re desiderare, ab animo fideli et religioso videatur alienum; ac propterea hæc dispensatio, neque in usu est, neque expedit eam esse.

SECTIO II.

Quæ sit materia hujus præcepti, seu quid intelligatur nomine Missæ, quæ audiri præcipitur.

1. *Divisiones Missæ assignantur.* — Missa, ut supra vidimus, dividi potest in Missam catechumenorum, et fidelium, et ex utraque constantem. Item, in solemnem, seu quæ cum cantu dicitur, et privatam, seu quæ tantum recitatur. Item, in Missam votivam, et de die, et de his omnibus dubitari in præsente potest, quam Missam unusquisque audire teneatur, ut huic præcepto satisfaciat.

2. *Circa primam divisionem quid certum.* — *Notabile.* — Et quidem circa primam divisionem certum imprimis est, præceptum hoc obligare fideles ad audiendam totam Missam, a principio usque ad finem, ut constantem ex Missa catechumenorum et fidelium. In hoc omnes Doctores conveniunt, et probatur sufficienter ex cap. Omnes fideles, de Consecrat., dist. 1 : *Omnes fideles, qui conveniunt in solemnitatibus sacris ad Ecclesiam, ut Scripturas Apostolorum et Evangelium audiant, qui autem non perseverant in oratione, usquedum Missa peragatur, convenit communione privari.* Et in cap. Missas, sic dicitur : *Missas die Dominico secularibus totas audire speciali ordine præcipimus.* Verum est in aliquibus antiquis codicibus deesse in Concil. Agat., c. 47, particulam illam, *totas;* tamen in Conciliis a Surio editis non deest, et in Decreto Gregor. nihil circa hoc notatur, quod est signum, judicatum esse, illam particulam ita fuisse in vero originali Concilii, sicut a Gratiano posita est; unde in eodem textu et in cap. Cum ad celebrantes, eadem distinctione, prohibetur fidelibus, ne ante completam Missæ solemnitatem et benedictionem sacerdotis, discedant. Et in hoc sensu intellectum est, et receptum hoc præceptum communi sensu et consuetudine totius Ecclesiæ, quod ita etiam observandum declaratur in Concil. Colon. I, part. 7, c. 26, in 1 tom. Concil. Quocirca, quod in prædicto canone dicitur, debere fideles Missas totas audire, quamvis distributione accommoda sufficienter intelligatur, ut unusquisque Missam integram audiat; nullus enim tenetur plures audire, sed unam tantum, ut infra dicam; tamen, si etiam ad singulos velimus Missas in plurali referre, recte etiam intelligi potest, debere unumquemque fidelium audire integras Missas catechumenorum et fidelium; sic enim totum Missæ officium dici sæpe solet, Missarum solemnitas seu celebratio, ut patet ex cap. Quoque, cap. Cum ad celebrandas, et aliis, eadem dist. Ratio autem hujus conclusionis nulla alia est, nisi quia ita præceptum est; fuit autem hoc valde conveniens, quia sicut institutum est ab Ecclesia propter reverentiam sacramenti, propter instructionem et admonitionem fidelium, ut Missæ sacrificium cum toto illo cæremoniarum apparatu fiat, ita merito omnibus fidelibus præcipitur, ut toti sacrificio, prout in Ecclesia fit, assistant.

3. *Corollarium.* — *Adnotandum.* — *Notabile.* — Ex hac certa conclusione sequitur, non posse fideles voluntarie et sine legitima atque excusante causa, omittere aliquam partem Missæ, etiam minimam, sine culpa, quia, vel in toto, vel in parte, non adimplebunt hoc præceptum. Item, quia sacerdos voluntarie omittens aliquam partem totius officii canonici peccat, quia tenetur, officium illud integrum dicere; ergo similiter, etc. Item, quia in die jejunii nihil omnino comedi potest extra tempus præscriptum, sine culpa, seclusa rationabili causa excusante pro ratione materiæ, quia illo præcepto simpliciter prohibetur cibus; sed similiter in præsente præcepto, licet affirmativum sit, tamen ob integritatem, quam præcipit, includit negativum, scilicet, ut nihil de tota Missa omittatur : ergo. Tandem, quia ideo in jure expresse cavetur, ut ante benedictionem sacerdotis

nullus discedat. Ubi obiter adnotari potest, cum nuper introductum seu ordinatum sit, ut post benedictionem sacerdotis, initium Evangelii D. Joannis dicatur, fortasse non peccari venialiter, etiamsi statim post datam benedictionem aliquis discedat, illo Evangelio non audito, quia jam servat præceptum, etiam juxta tenorem et verba legis, et quia illud Evangelium non videtur ad integritatem Missæ pertinere. Nihilominus tamen hoc non est vulgari populo dicendum, sed potius reprehendendi sunt, qui hoc faciunt; nam revera non id faciunt quod per se loquendo decet, et nonnullam inquietudinem cæteris commovent, quod maxime cavendum dicitur in dict. cap. Omnes fideles. Ac denique satis probabile est, jam illud Evangelium esse partem totius officii Missæ, et comprehendi sub illa particula, *totas*. Quod autem in antiquis juribus præcipiebatur fidelibus, ne discederent ante benedictionem, non materialiter, sed formaliter sumendum est, id est, usque ad finem Missæ; ideo enim tunc benedictionis mentio facta est, quia ibi Missa finiebatur. Illud etiam hic adnotandum censeo, quod Doctores advertunt, eos, qui Missæ inserviunt, quamvis aliquas ejus partes non videantur percipere vel audire, dum per Ecclesiam discurrunt vel ad sacellum accedunt, ut vinum, thus, aut similia ad Missam necessaria afferant, non tamen propterea esse censendos partem ullam Missæ omittere, sed potius toti assistere, cum toti inserviant et ad hoc semper intendant. Ita Sylvest., verb. Missa 2, quæst. 1; Tabiena, verbo Missa, num. 10; Anton., 2 part., tit. 9, cap. 10, § 1; Navarr., in cap. Quando, de Consecr., d. 1, notab. 10, num. 18; quod intelligendum est, dummodo bona fide procedant, et mediocrem diligentiam adhibeant, ne plus justo et sine necessitate absint, aut in sacello vel aliis locis immorentur. Debent etiam non reservare in illud tempus earum rerum præparationem, quæ ante Missam præveniri possunt, ut in illo tempore solum his actionibus incumbant, quas solemnitas officii requirit, et quæ antea commode præveniri non possunt; si tamen contingat, alia etiam, quæ præveniri poterant, ex oblivione vel incuria fuisse omissa, et inter Missarum solemnia esse quærenda, vel præparanda, tunc licitum erit ob eam causam abesse, quia omnino expedit, ut ad integram Missæ solemnitatem nihil desit; et minister excusabitur ratione jam dicta; quanquam si oporteret magnam partem Missæ omittere ex accidentali occasione, ut, verbi gratia, si deesset vinum, et extra Ecclesiam quærendum esset, tunc teneretur aliam Missam audire, si posset; si autem non posset, excusaretur ratione justi et debiti ministerii.

4. *Aliud corollarium.* — *Advertendum.* — Secundo sequitur, hanc culpam seu transgressionem, quæ committi potest in omissione partis Missæ, non esse semper æqualem, sed graviorem aut leviorem, juxta quantitatem partis omissæ; et consequenter esse mortalem, si pars omissa gravis est; venialem autem, si sit levis, in quo etiam omnes Doctores conveniunt. Difficultas autem inter eos est in judicio ferendo de parte, quæ sufficit ad mortale peccatum, vel in qua omittenda solum venialiter peccabitur. Videntur tamen in hoc convenire, quod dimidia pars Missæ, vel etiam tertia, sit gravis et sufficiens ad peccatum mortale, si tota omittatur; e contrario vero partem minorem quarta parte Missæ, ex his, quæ accidentalia sunt, præsertim, si ex principio aut fine Missæ sumatur, solum esse materiam venialis peccati. Unde aliqui designant introitum Missæ cum his, quæ præcedunt, usque ad Epistolam exclusive. Atque ita videntur loqui Antonin., Tabien. et Sylvest. supra, non tamen satis explicant; apertius id declaravit Sandoval, tractat. de Officio Eccles., part. 6, cap. 14. Alii vero hoc extendunt usque ad Evangelium exclusive. Itaque, si ab initio Evangelii usque ad finem Missæ audiat, non peccabit mortaliter, quod expressius moderni declararunt, ut Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 1; Navarr., cap. 21, num. 2, et c. Quando, de Consecration., d. 1, notab. 10, n. 17; quia illa pars nondum censetur quarta pars Missæ, nec notabilis. Intelligendum autem hoc est, dummodo Missam reliquam usque ad finem audiat; nam, si quis in principio usque ad epistolam inclusive omitteret, et postea, statim post communionem sacerdotis egrederetur, nimia esset licentia, nec careret scrupulo peccati mortalis; oportet ergo, ut saltem assistat usque ad dimissionem populi vel sacerdotis benedictionem. Si autem quis a principio Missam audiat et usque ad communionem assistat, quamvis reliquum omittat, non erit peccatum mortale, quia illa non est pars notabilis; imo quamvis aliquid ex principio et fine omittat, poterit non esse mortale, si ex utroque non conficiatur notabilis quantitas, ut, verbi gratia, si a principio epistolæ, usque ad integram communionem sacerdotis inclusive assistat, quia epistola

æquivalere censetur orationibus, quæ post communionem sequuntur.

5. *Opinio Navarri rejicitur.* — Addit vero Navar. quod, licet quis ab offertorio vel symbolo incipiat Missæ assistere, satisfaciet præcepto, ita ut mortaliter non peccet, dummodo postea legat vel sibi legi faciat Evangelium Missæ. Sed imprimis hæc limitatio videtur impertinens, quia lectio Evangelii extra Missam, neque est pars Missæ, nec facit unum cum illa, nec cadit sub hoc præceptum; unde impertinens est ad implendum illud; nam, si quis absque culpa ob impotentiam, initium Missæ omittat usque ad Evangelium inclusive, non tenetur postea ex vi hujus præcepti ad legendum Evangelium; non enim est, unde hæc obligatio oriatur, nec consuetudo id habet. Quapropter illa licentia nimia esse videtur; nam ex ea sequitur, posse totam illam partem omitti absque peccato mortali, sive legatur postea Evangelium, sive non, quia, ut dixi, hoc est impertinens; consequens autem videtur absurdum, quia revera illa est pars notabilis; nam, ut minimum est quarta pars Missæ, quæ pars in qualibet re existimatur notabilis, et cum hæc res sit moralis, non est amplianda. Posset autem hæc opinio Navarri practice tolerari in alio sensu, scilicet si is, qui Evangelium omisit, audiat totam Missam reliquam usque ad Evangelium Joannis inclusive; nam illud Evangelium jam est aliquo modo pars Missæ, ut supra dicebam; et alioqui est probabile, non teneri fideles ad audienda duo Evangelia, neque ad assistendum, nisi usque ad dimissionem vel benedictionem; et ideo audiendo postremum Joannis Evangelium, videtur posse compensari aliud Evangelium in principio omissum, et ita satisfieri præcepto.

6. Ultimo denique circa hæc advertere oportet, in his partibus Missæ non tam esse considerandam temporis moram, quam dignitatem, et propinquitatem vel necessitatem ad substantiam sacrificii; et ideo auctores facilius permittunt, omitti ea, quæ antecedunt vel sequuntur canonem Missæ, in quo maxime necessaria sunt, quæ a consecratione usque ad consumptionem continentur; et ideo est valde probabile, non impleri præceptum, etiam quoad substantiam ejus, si quid eo tempore omittatur vel intermittatur, etiam si tempus breve esse videatur, ut, v. gr., si quis egrederetur Ecclesiam, quando sacerdos vult consecrare, et finita consecratione, statim ingrederetur, nam omitteret substantiam sacrificii; et idem fortasse esset, si ante communionem discederet, quia, vel est de substantia, vel maxime pertinens ad perfectionem sacrificii. Sed quamvis hæc tutiora sint, non est tamen semper scrupulus injiciendus, quando tempus est admodum breve; dummodo consecratio et sumptio simul non omittantur, quia res hæc moraliter judicanda est, et adhuc non satis constat, in quo præcise consistat substantia sacrificii.

7. *Quæsito satisfit.* — *Moderatio aliquorum non est necessaria.* — Sed quæres, quid agere debeat, qui aliquam partem Missæ omittit, ut culpam evitet. Respondetur, variis modis posse hoc accidere: primo, ut pars illa non sit notabilis, et a principio involuntarie omnino omittatur, ut, si quis accedat ad Ecclesiam animo audiendi integram Missam, et casu inveniat aliquam inchoatam in orationibus vel epistola, et illam audiat. Vel, si a principio eam audivit, et postea, justa aliqua orta occasione, cogitur discedere statim post communionem sacerdotis; et in his casibus existimo non peccare, etiam venialiter, quia illa partialis omissio tunc non solum est levis, sed etiam est involuntaria et casualis, vel habet sufficientem excusationem; neque necessarium est ad hanc culpam venialem excusandam, quod ille defectus suppleatur in alia Missa, etiamsi fieri possit, quia jam præceptum est substantialiter impletum, et ille defectus involuntarie admissus est, illeque modus supplendi illum est valde imperfectus et non multum conducens ad Missæ integritatem. Secundo fieri potest, ut hæc partialis omissio a principio committatur voluntarie, ut si quis sciens et videns, nolit ingredi Ecclesiam, donec epistola dicta sit, animo adimplendi præceptum, reliquum Missæ audiendo, et tunc semper venialiter peccatur. Neque existimo necessariam moderationem, quam aliqui addunt, scilicet, nisi illa pars, quæ omittitur, minima sit; quantumvis enim sit parva, est irrationabilis voluntas omittendi illam, nisi legitima causa adsit; neque oportet etiam excipere confessionem sacerdotis, ut aliqui excipiunt, quia non putant esse partem Missæ; est enim hoc gratis dictum; nam sub ritu et nomine Missæ totum id comprehenditur, et ita hoc totum etiam complectitur præceptum audiendi Missam; postquam vero hic defectus jam commissus est, non est obligatio illum supplendi in alia Missa, propter rationes insinuatas, et quia res morales non sunt adeo

rigorose expendendæ, præsertim quando leviores sunt.

8. *Valde advertendum. — Notabile.* — Tertio fieri potest, ut pars omissa sit notabilis, et quod a principio fuerit involuntarie omissa, ut si quis veniens ad Ecclesiam, inveniat sacerdotem jam esse progressum in Missa fere usque ad consecrationem, et illam Missam audiat, timens, non futuram aliam; tunc ille quamvis proprie non adimpleat præceptum, excusabitur tamen a culpa, si mora illa involuntaria fuit; si tamen quocumque casu accidat, ut postea alia Missa dicatur, tenebitur ita supplere defectum, ut præceptum impleat, quia nondum illud impleverat, et jam tollitur ratio excusationis. In hujusmodi autem casibus valde advertendum est, sæpe prius peccari graviter ratione periculi, cui homo se exponit, non inveniendi Missam, quamvis postea forte casu accidat, ut illam inveniat; nam ille jam dedit, quantum est ex se, moralem causam omissionis, quamvis postea casu acciderit, ut illa causa non habuerit effectum, quia fortuiti eventus non excusant priorem culpam. In quo debent confessores esse solliciti, ut culpam discernant, et non ab eventu, sed a negligentia et voluntaria mora cum periculo morali, de illis dijudicent. Quarto denique potest hæc pars notabilis Missæ voluntarie omitti; et quidem, si id fiat, animo non audiendi aliam Missam, nec supplendi illum defectum, jam peccatur mortaliter; nihilominus tamen semper manet obligatio supplendi illum defectum, quoad fieri possit, quia illud peccatum magis consistit in proposito interiori, quam in exteriori omissione, quæ non est in re posita, donec elapsum sit totum tempus, in quo potest impleri præceptum, et ideo tale præceptum semper obligat ad mutandum illud propositum. Si autem illa pars omittitur, animo audiendi aliam Missam, vel supplendi defectum, non peccatur, audiendo eam partem Missæ, dummodo postea præceptum impleatur, ut per se constat.

9. *Quæsitum. — Communis auctorum sententia. — Fundamentum communis sententiæ. — Propria totius significatio. — Auctoris sententia.* — Sed tunc inquiri potest, quomodo supplendus sit ille defectus; an, scilicet necesse sit audire aliam Missam integram, vel sufficiat, in alia audire eam partem, quæ in altera omissa fuit, ita ut sufficiat a principio habere hanc intentionem. Communiter auctores docent, satis esse in hujusmodi casu audire in altera Missa partem omissam in alia, adeo ut, licet ex directa intentione id fiat, censeant sufficere ad substantiam præcepti implendam, quamvis, si absque causa fiat, peccatum veniale sit propter nonnullam irreverentiam. Ita tenet Major in 4, dist. 12, et d. 45, quæst. 2; Soto, d. 13, quæst. 2, art. 1; Navar., in Sum., c. 21, num. 2, et in c. Quando, de Consec., d. 1, notab. 10, num. 18 et seq.; et recentiores communiter hoc sequuntur. Fundamentum eorum est, quia præceptum solum obligat ad audiendam totam Missam, non vero quod ab uno sacerdote continenter audiatur; hoc enim non habetur in verbis legis, ut patet in citatis juribus; sed qui ab uno sacerdote audit Missam unam ab offertorio, v. gr., vel consecratione, ab alio vero audit aliam a principio usque ad offertorium vel consecrationem, revera audit totam Missam, licet non ab uno sacerdote; ergo implet præceptum. Dices, illum non audire Missam debito ordine, cum prius posteriorem partem, postea priorem audiat. At vero in dict. c. Missas, signatim præcipitur, *ut speciali ordine audiat.* Quod si dicas, saltem posse e contrario fieri, ut prius pars prior Missæ, et deinde posterior audiatur, contra hoc est, quia saltem jam illa sententia non erit in universum vera; et deinde, etiam in prædicto casu, non videtur servari debitus ordo Missæ, quandoquidem non continue, nec per modum unius integri officii sacri auditur. Hoc argumentum fundatum in illo verbo prædicti textus, *Missas audire speciali ordine præcipimus,* non habet magnam vim, quia illud verbum, *speciali ordine,* non videtur construendum cum verbo, *audire,* sed cum verbo, *præcipimus,* ita ut sensus sit, speciali ordinatione seu lege præcipimus, Missas audire. Fundatum autem prædictum argumentum in verbo illo, *totas Missas,* adjuncta, et morali, et physica ratione, non videtur contemnendum, quia totum proprie non significat partes disjunctas, et quovis modo aggregatas, sed unitas, et debito ordine conjunctas, maxime, si totum artificiale sit; sed illæ duæ partes Missæ sunt disjunctæ et divisæ, nec debito ordine et modo conjunguntur ad unam Missam componendam; ergo audire illas duas partes, non est audire Missam vel totam Missam. Et confirmatur, nam hac ratione, si unus sacerdos nunc consecraret corpus, et post horam consecraret sanguinem, facta interruptione morali, v. gr., exeundo se vestibus sacris, et aliquid aliud

interim agendo, non efficeret unum sacrificium, neque unam Missam diceret, quia, licet in re efficeret utramque partem, non tamen efficeret illas conjunctas et unitas, prout necesse est ad hoc sacrificium; ergo idem est de audiendo. Et augetur prætereà difficultas, quia alias sequitur, posse aliquem implere Missæ præceptum, audiendo simul duas partes Missæ, ut si, v. gr., in uno altari una inchoetur, et in alio altera continuetur a consecratione (et idem argumentum fieri potest de tribus altaribus, etc.); consequens autem est valde absurdum, quod nemo hactenus concessit, quem ego viderim; sequela vero patet, quia etiam ille audit totam Missam; potest enim utrique esse sufficienter præsens, et sufficientem attentionem adhibere. Quod vero simul id fiat, non refert, quia etiam potest quis simul duo præcepta implere, scilicet, recitare horas canonicas, et audire Missam in die festo. Neque etiam refert brevitas temporis, quia hæc est per accidens, ut patet in dicto exemplo; nam, qui tempore Missæ recitat horas, brevius tempus in divinis rebus consumit, quam si singula suis temporibus faceret. Propter hæc suspecta mihi semper fuit illa doctrina, quam nonnullis etiam modernis Theologis et Jurisperitis displicere video, quia revera est parum consentanea intentioni Ecclesiastici præcepti, et religioni ac reverentiæ debitæ huic sacrificio. Et saltem censeo valde pertinere ad substantiam hujus præcepti, ut tota Missa fidelium, ab oblatione usque ad consumptionem, continue et per modum unius sacrificii audiatur, ut debito modo possit audiens suas partes exhibere ad integre offerendum sacrificium per sacerdotem eo modo, quo sibi possibile est; quoad accidentalia vero facilius admitterem, posse prædicto modo suppleri, maxime ob aliquam probabilem causam seu necessitatem; nam sine illa res est reprehensione digna. Nihilominus propter auctoritatem dictorum auctorum non potest practice condemnari contraria sententia; et ideo, qui ex illa fuerit operatus, non peccabit mortaliter; et ad rationes in contrarium dici potest cum Glossa in c. Quorumdam, dist. 23, in Missa, quia ejus unitas est cujusdam solemnitatis, posse ex duobus imperfectis unum aliquo modo constitui, ita ut saltem sufficiat ad implendum præceptum; nam si quid deest ad perfectionem, non censetur sufficiens ad culpam mortalem, et talis posset intercedere causa, ut excuset etiam a veniali.

10. *Quæsitum.* — Circa secundam Missæ divisionem de solemni et privata, inquiri potest, an teneantur fideles audire in sua parochia Missam, quam majorem vocant, quæ pro universa plebe cum cantu dici solet. Multi enim auctores Canonistæ tenent, ex vi juris communis teneri fideles ad audiendam Missam diebus festis in sua parochia; quibus favet Sixtus IV, in c. 2 de Treuga et pace, in Extravagant. commun., ubi in concordia inter fratres Mendicantes et parochos ponitur, quod fratres Mendicantes non prædicent, populos parochianos non teneri audire Missam in eorum parochiis diebus festivis et Dominicis, cum jure sit cautum illis diebus teneri parochianos audire Missam in eorum parochiali Ecclesia, nisi forsan ex honesta causa ab ipsa Ecclesia se absentarent; unde in c. 2 de Parochiis statuitur, ut Dominicis vel festivis diebus presbyteri, antequam Missam celebrent, plebem interrogent, si alterius parochianus in Ecclesia sit, qui proprio contempto presbytero, ibi velit Missam audire, quem si invenerint, statim ab Ecclesia abjiciant. In his autem decretis, quamvis non sit expressa mentio de Missa solemni et majori, tantum revera videtur de illa esse sermo; nam ad illam solebant semper fideles diebus Dominicis, et solemnibus convenire, ut supra ex Justino, et multis Patribus ostensum est. Item de illa plane est sermo in c. Omnes fideles, c. Missas, c. Cum ad celebrandas, de Cons., d. 1, in quibus præcipitur, ut *populus non discedat ante benedictionem sacerdotis;* et in c. Et hoc attendendum, eadem distinctione, cavetur, ut per dies solemnes, privatæ Missæ non ita in publico fiant, ne populus a publicis Missarum solemnibus abstrahatur; et, ut sacerdotes, qui in circuitu urbis, aut eadem urbe sunt, et populus in unum ad Missarum publicam celebrationem conveniant. Idemque colligi potest ex c. Si quis extra parochias, eadem dist. Et confirmatur; nam fideles debent his diebus aliquam oblationem in Missa facere, c. Omnis Christianus, de Consecr., d. 1; hæc autem fit in Missa solemni, et debet fieri in propria parochia; ergo signum est, in eadem debere audiri Missam majorem.

11. Confirmatur secundo, quia in Missa majori parochiæ solent publicari fidelibus dies festivi, jejuniorum, excommunicationes, et similia, quæ culpabiliter ignorabunt, si non adsint; imo illa consuetudo indicat obligationem illic audiendi Missam.

12. *Prima conclusio.* — Sed imprimis,

quicquid sit de antiquo jure, dicendum est, nunc satisfacere fideles huic præcepto audiendo Missam ubicumque, etiam extra propriam parochiam. Ita docet late Navar., c. 21, num. 5; Angel. in Summ., verb. Missa, n. 59; Sylv., verb. Missa 2, quæst. 5, et verb. Excommunicatio 2, num. 20; Turrecrem., c. Missas, de Consecr., d. 1; Antonin., 2 part., tit. 9, c. 10, § 1, et alii, verbo Missa. Potissima ratio est, quia Ecclesiastica consuetudo ita habet, quæ ab omnibus pastoribus Ecclesiæ toleratur; per quam, si quod fortasse fuit de hac re jus antiquum, abrogatum est. Præsertim quia, dicto c. 2 de Parochiis, solum videtur reprehendi, qui ex contemptu proprii parochi, alibi Missam audit; qui ergo non hac de causa id facit, sed ob majorem devotionem, vel commoditatem, satisfacit præcepto. Unde Concilium Trident., sess. 22, in decret. de Observ. in Celebr. Miss., sic inquit : *Moneant etiam eumdem populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus Dominicis et majoribus festis, accedant;* supponit ergo Concilium, nullum de hoc esse præceptum; et ideo non dicit esse præcipiendos, sed monendos fideles; et non in omnibus diebus festivis, sed præcipue in aliquibus. Imo addunt Sylvest. et Navar. supra, non posse Episcopum cogere, per legem vel excommunicationem, subditos ad audiendas Missas in propria parochia, quia non potest ipse jus commune restringere; hoc autem commune jus de audienda Missa in die festo, cum hac locorum amplitudine, consuetudine ipsa universali explicatum est. Accedit, quod jam esset valde difficile, et incommodum omnibus fidelibus limitari ad Missam audiendam in propria parochia, nec posset fieri sine scandalo, tum laicorum, tum etiam religiosorum, qui etiam habent specialia privilegia, ut in suis Ecclesiis possint fideles hoc præceptum implere. Aliqui vero excipiunt ab hac generali regula præcipuas quasdam festivitates, ut Natale Domini, et alias, quæ numerantur in c. Si quis etiam, de Consecr., d. 1. Sed in rigore præcepti nullam oportet exceptionem facere, quia consuetudo generalis est; consulendum tamen esset fidelibus, ut saltem his diebus, vel aliquoties in anno, ad divina officia, et præsertim ad Missas audiendas, suas parochias adirent; et interdum posset hoc eis præcipi ab Episcopo, in aliquo speciali die ob rationabilem aliquam causam, vel in aliqua etiam parochia nonnullis anni diebus, si ad splendorem divinorum officiorum, vel ad subveniendum aliis Ecclesiæ necessitatibus, videretur necessarium. Sicut etiam in Concil. Trident., sess. 24, c. 4 de Reformatione, dicitur, teneri unumquemque fidelium parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri possit, ad audiendum verbum Dei; quanquam, ut Navar. notat, ibi non sit sermo de auditione Missæ, sed verbi Dei; et illa obligatio, si in rigore sumatur pro obligatione præcepti, non est absoluta, sed supposita commoditate (ut Concilium dicit), et doctrinæ necessitate, sine qua præceptum affirmativum non solet obligare, quando lex ipsa tempus non determinat; ad audiendam enim concionem nullum hactenus est tempus lege præscriptum.

13. *Secunda conclusio.* — Secundo dicendum est in hac dubitatione, non teneri fideles ex vi hujus præcepti ad audiendam Missam majorem, seu quæ cum cantu dicitur, sed satisfacere, audiendo Missam privatam, etiam si in propria parochia hoc præceptum impleant. Ita docent omnes auctores citati; et probatur sufficienter eadem consuetudine in universa Ecclesia recepta et approbata ; imo, etiam si antiqua jura consulamus, nullum est, ex quo possit hæc obligatio colligi; nam in c. Missas, solum præcipitur, ut fideles totam Missam audiant; qui autem privatam Missam audit, si audiat totam, satisfacit verbis hujus legis; et, quod ibi et aliis decretis dicitur, ut fideles non exeant ante benedictionem sacerdotis, potest etiam de privata benedictione intelligi. Et quamvis interdum, et Sancti, et decreta loquantur de fidelium conventibus, qui diebus Dominicis fieri solent et debent ad publicas Missas, et officia, non ideo significant præceptum esse impositum singulis fidelibus, ut illis intersint; sed solum indicant, expedire, ut conveniant; et pastores Ecclesiæ ac sacerdotes, id curare debere, et hoc modo, in c. Et hoc attendendum, dicitur, cavendum esse, ne propter Missas privatas impediantur fideles ab audienda Missa publica et solemni. Ad primam ergo confirmationem de oblationibus respondetur primum, eam oblationem, quæ in Missa solemni post Evangelium fieri solet, voluntariam esse, et non cadere sub obligationem, nisi specialis necessitas Ecclesiæ, aut consuetudo ad eam obliget, ut latius tractat D. Thom., 2. 2, quæst. 86, art. 1; Turrecrem., cum aliis, in c. Omnis, de Consecr., d. 1; Sylv. et alii Sum., verb. Oblatio; et quando hæc obligatio intercederet, posset talis oblatio per alium mitti,

vel alia via compensari. Et eodem modo dicitur ad secundam confirmationem, ubi est illa consuetudo, ut in Missa solemni aliqua publicentur, debere fideles, vel interrogare, vel alia via discere, an ea hebdomada sit aliquis dies jejunii, et similia.

14. *Dubium expeditur. — Auctoris sententia.* — Atque ex his facile expeditur aliud dubium, quod circa tertiam divisionem Missæ supra positam oriri solet, an scilicet ad satisfaciendum huic præcepto, oporteat, Missam de die seu festo audire, vel satis sit, audire Missam votivam, aut pro defunctis, etc. Et ratio dubitandi sumi potest ex c. 2 de Celebr. Missar., ubi videtur prohiberi laicis, ut Missas non audiant, nisi de eodem die, quod videtur intelligendum de Missis, quæ audiuntur ad implendum præceptum, nam de aliis non est ulla prohibitio. Et ita opinati sunt aliqui, ut refert Sylvest., verbo Missa 1, quæst. 4, et ipse ait : *Credo quod sæculares audientes, ex ignorantia excusentur, licet non celebrantes;* et inferius ait, *licere quidem sacerdoti interdum dicere Missam votivam in die festo, dummodo non sit de præcepto, quod Missa audiatur, vel si sit, tam audiens, quam celebrans, audiat aliam de festo.* Sed hæc secundum congruitatem, non secundum necessitatem, intelligenda sunt, ut infra declarat. Dicendum est ergo non esse necessarium ex vi hujus præcepti, audire Missam de die, sed quacumque audita, etiam de defunctis, satisfieri huic præcepto. Ita Sylvest. supra, et verbo Missa 2, quæst. 4; Soto, d. 13, quæst. 2, art. 1; Navar., c. 21, num. 7; Cajet., verb. Festorum violatio; Antonin., 2 part., tit. 9, c. 10, § 1; Summistæ communiter; et probatur sufficienter consuetudine Ecclesiæ. Item, quia decreta, quæ de hac re sunt, solum præcipiunt, audire Missam; quælibet autem est vera Missa. In illo autem c. 2 de Celebrat. Miss., non est sermo de hac re, sed de superstitione quorumdam, qui non videbantur sibi Missam audire, nisi principium Evangelii Joan., et Missas peculiares de S. Trinitate, aut de S. Michaele audirent, et ideo sancitur in eodem Concilio, ut ulterius hoc non fiat, nisi suo tempore. Et additur præterea in illo textu alia exceptio his verbis : *Et, nisi aliquis velit propter reverentiam Sanctæ Trinitatis, non pro alia devotione, audire.* Ubi etiam approbatur audire Missam votivam, legitima intentione et reverentia, et non pro alia devotione; quod Glossa exponit, dicens, quasi melius sit, istas Missas audire, quam alias canonicas de die. Tamen in Concil. Selegunstadien., c. 10, ubi textus ille habetur, loco illorum verborum, *non pro alia devotione,* legitur, *non pro aliqua divinatione.* Igitur superstitio est, quæ prohibetur ibi, et non aliud; consulendum tamen est fidelibus, ut Missam de die audiant, præsertim Dominicis, et festis diebus, et maxime hi, qui Ecclesiastica officia intelligunt; nam reliquum vulgus, neque in hoc facit differentiam, neque moraliter potest; quod etiam est signum, non fuisse conveniens hoc præceptum aliter imponi.

15. *Responsio.* — Ultimo hic quæri potest, an interdum obligentur fideles ad audiendas plures Missas, quod maxime interrogari solet, propter diem Nativitatis, nam de aliis diebus nulla potest esse ratio dubitandi, ut supra dictum est. Respondetur tamen breviter, etiam de die Nativitatis esse rem certam, non teneri fideles ad audiendas tres, nec duas Missas, sed satisfacere, qualibet audita, ut expresse docuit Navar., d. c. 21, num. 2, quia nulla est lex, quæ ad hoc obliget. Item, quia neque ipsi sacerdotes tenentur tres dicere; illa enim indulgentia est, non obligatio. Ex vi ergo hujus præcepti nunquam tenentur fideles audire, nisi unam Missam. Secus vero erit, si huic præcepto adjungatur votum, vel speciale aliud præceptum sacerdotis, imponentis in satisfactionem audire aliam Missam. Ubi obiter inquiri poterat, an hujusmodi præceptum a confessore impositum de audienda Missa, tali die festo, in satisfactionem, obliget ad distinctam Missam audiendam, vel possit utrumque una Missa impleri; idemque interrogari potest de voto audiendi Missam in die festo. Sed hæc alterius considerationis sunt; nunc breviter dicitur, pendere ex intentione, vel voventis, vel confessoris præcipientis, quæ intentio explicanda et declaranda est, ut tollatur omne dubium; vel, si hoc prætermissum est, ex verbis et circumstantiis erit conjectanda. Notat autem Major, in 4, dist. 12, quæst. 8, quod cum quis tenetur audire duas Missas aliquibus ex prædictis titulis, potest illas simul audire a duobus sacerdotibus in duobus altaribus, quia ex vi illarum obligationum non tenetur illas audire diversis temporibus, juxta ea, quæ in simili dicemus in fine sectionis sequentis.

SECTIO III.

Quibus actibus, quave attentione debeat hoc impleri præceptum.

1. Explicuimus veluti objectum seu materiam, circa quam versatur hoc præceptum; nunc sequitur declarandum, quomodo, seu quo actu implendum sit. Et est ratio dubii, quia in dicto cap. Missas, præcipiuntur fideles audire totas Missas; est autem difficile ad explicandum, quid significetur illo verbo audiendi; nam primo qui surdus est, potest implere hoc præceptum, quamvis nihil audiat. Item, qui a longe privatæ Missæ assistit, nihil audit, et censetur implere præceptum. Quod si dicas, *audire,* ibi latius sumi prout includit videre, unde alia littera non habet, *audire,* sed, *tenere Missas,* et ita legit Surius in Concilio Agathens., c. 47, contra hoc adhuc obstat, quia nec audire, nec videre necessarium est, ut constat, si fidelis fingatur surdus et cœcus. Item, quia interdum contingit propter magnam populi frequentiam, ut is, qui assistit, nec videre quicquam possit, nec audire; est ergo difficile ad explicandum, quæ actio exterior ab homine exigatur circa Missam in hoc præcepto. Dici fortasse posset, solum requiri corporalem præsentiam ad audiendum et videndum. Sed contra, nam inde sequitur, si quis corpore adsit præsens in Missa, etiamsi animo alibi sit, ut si ibi de aliis rebus confabuletur, nihilominus implere præceptum. Et consequenter etiam, qui ibi dormit. Quæ sunt valde absurda.

2. In hac re duo explicanda sunt, quæ in prædicta difficultate tanguntur. Unum pertinet ad exteriorem actionem, aliud ad interiorem animi attentionem. Circa priorem partem, quæ facilior est, dicunt communiter auctores, ex vi hujus præcepti teneri fideles, ut secundum moralem et corporalem præsentiam Missæ assistant, ita ut, quantum in ipsis est, audire possint, et videre seu percipere aliquo modo sacerdotis ministerium. Ita D. Antoninus, Sylvest., Navarrus, Cajetanus et Soto, locis supra citatis. Et constat primo ex vi verbi audiendi vel tenendi, quod non potest alia ratione commodius explicari, ut ex objectionibus satis constat. Secundo, quia propter hanc causam, juxta usum Ecclesiæ, necesse est adire templum vel locum, in quo Missa celebratur; nec satisfaciet quis, etiam si domi manens per totum Missæ tempus sit intentus rebus divinis; ergo præcipitur corporalis præsentia et assistentia, cumque hæc ordinetur ad percipiendum sensibiliter verba aut cæremonias Missæ, talis præsentia præcipitur, qualis ad hoc moraliter sufficit; ergo hanc tenentur fideles exhibere.

3. *Posterior pars in attentione et intentione consistit. — Notabile. — Objectioni occurritur.* — Circa posteriorem partem major est difficultas, quæ consistit in duobus : primo, in intentione; secundo, in attentione; nam de intentione frequenter dicitur, ad implendum hoc præceptum, necessarium esse, ut quis intersit Missæ ex intentione implendi hoc præceptum, ut patet ex Antonin., 2 part., tit. 9, cap. 10, § 1; et Navarr., in c. Quando, notab. 13, num. 27; et ratio esse potest, quia ad implendum quodcumque præceptum necessaria est voluntas implendi illud, quia implere præceptum, actus est obedientiæ, qui sine voluntate non fit. Sed, ut hæc sententia veritatem habeat, sano modo explicanda est. Primum itaque necessaria est voluntas audiendi Missam, nam si quis coactus et contra voluntatem suam ibi adesset, non impleret præceptum, quia nullo modo ei obediret. Et juxta hoc intelligendum est, quod Anton. ait, famulos, servos, alumnos, vel similes, qui Missæ adsunt quasi coacti a dominis seu pædagogis, alias non adfuturi, non implere præceptum; hoc enim est verum quando ipsi habent illam actualem voluntatem, etiam dum actu audiunt Missam, et maxime, si ratione illius non sunt attenti, sed distracti. Si autem ipsi talem voluntatem non habent, quamvis fortasse conditionalis illa in intellectu diviso vera sit, nihil refert ad implendum, vel non implendum præceptum. Imo, licet prius habuerint illam voluntatem præcepto repugnantem, et in ea graviter peccaverint, si tamen postea voluntarie adsint et attendant, sufficienter implebunt præceptum. Ita ut, licet aliqua censura imposita esset transgressoribus talis præcepti, illam non incurrerent. Deinde necesse est, ut cum voluntate audiendi Missam, non conjungatur voluntas formalis contraria præcepto, quia revera tunc per illum actum hoc modo exercitum non impleretur præceptum, quia nullo modo obediretur illi, ut ratio supra facta probat; ut, si quis, dum ex devotione Missam audit in die festo, hunc actum formalem habeat : Nolo hac Missa implere præceptum, et in ea voluntate persistat, per illum actum, ut sic, revera non implet. Unde si illum haberet sine spe ac proposito audiendi aliam Missam, graviter peccaret,

quia simpliciter haberet voluntatem non implendi præceptum. Dices : ergo omnino tenebitur postea audire aliam Missam. Respondetur : ita concedunt aliqui, quia suo arbitrio voluit excludere priorem actum a præcepto, et consequenter in eo statu manere, ac si nihil egisset. Probabilius vero est, secluso voto, non relinqui hanc præcisam obligationem, sed satis esse, ut voluntatem mutet tempore opportuno, id est, intra tempus præcepti, et velit, auditione præcedentis Missæ satisfacere præcepto, quia prior actus exterior voluntarie factus, quoad exteriorem actum ut humanum et moralem, habuit totum id, quod ad substantiam præcepti implendam sufficit; neque hoc potuit excludi per priorem intentionem agendi illum actum ex devotione et non ex obligatione; solumque ibi defuit obedientia voluntatis; ergo si hæc postea adjungatur per subsequentem voluntatem et moralem relationem ab illa provenientem, hoc satis est ad implendum præceptum per priorem actum sic relatum. Et hæc est communis sententia, tam in hoc præcepto quam in aliis similibus, ut constat ex materia de legibus. Tertio, si non adsit voluntas contraria præcepto, sufficit ad illud implendum, voluntas audiendi Missam, etiamsi formaliter non sit sub intentione implendi præceptum, quia omnis, qui non excludit, censetur virtualiter includere intentionem implendi præceptum in ea voluntate, qua vult efficere actum præceptum. Et hoc etiam commune est apud auctores. Unde infertur, eum, qui summo mane Missam audivit ex devotione, existimans non esse diem festum, quamvis postea id sciat, non teneri ad aliam Missam audiendam, sed ad summum, ad volendum satisfacere præcepto per priorem actum; imo neque hoc in rigore necessarium est, sed solum, ut judicet, se satisfecisse præcepto.

4. *Observandum.* — Ultimo addendum hic est, pravam intentionem adjunctam voluntati audiendi Missam, non esse contrariam impletioni hujus præcepti, si aliunde non excludat sufficientem attentionem. Itaque, quamvis quis eat ad Ecclesiam ex libidinosa intentione videndi fœminam, vel etiam si officio Missæ cum eadem intentione assistat, tamen, si non excludat voluntatem implendi hoc præceptum Ecclesiasticum, et sufficienter sit attentus, implet illud. Ita Medina, Codice de Confess., quæst. de Pœnitent. injuncta tempore quo Missa celebratur, et Navarr., cap. 21, n. 10, contra D. Antonin. et Adrian., ut in simili superius etiam dictum est, tractando de præcepto communionis; est enim hic eadem ratio, scilicet, quia ille implet substantiam actus præcepti, cui intentio illa contraria non est.

5. Et confirmatur, quia alias, qui ex intentione vanæ gloriæ audiret sacrum, non impleret præceptum, quod valde rigorosum est et per se improbabile; sequela patet, quia si aliqua intentio extranea impediret, nihil referret, quod esset magis vel minus prava, quia satis erit, quod maculet actum; hoc ergo non impedit, sed satis est, quod maneat actus substantialiter bonus, moralis et voluntarius, formaliter aut virtualiter factus ad præceptum implendum. Et hæc de intentione.

6. Circa alteram partem de attentione, Sylvest., verbo Missa 2, quæst. 6, dicit interiorem attentionem non cadere sub hoc præcepto, sed solum exteriorem; et insinuat rationem, quia humanum præceptum non cadit in interiorem actum. Sed hoc nullius momenti est, nam licet actus pure interior per se non præcipiatur lege humana, tamen ut conjunctus exteriori, et tanquam forma illius, præcipi potest; sic enim præcipitur interior attentio per legem humanam, qua præcipitur vocalis oratio, ut constat ex materia de oratione; sic ergo præcipi potest præsenti præcepto. Imo si interior attentio non esset præcepta, neque exterior esset, quia hæc non est, nisi propter interiorem; consistit enim hæc exterior attentio, ut ipse Sylvest. explicat, in hoc, quod homo non occupetur in aliis actionibus auditioni Missæ repugnantibus, quod solum est necessarium propter attentionem interiorem.

7. *Conclusio.* — Dicendum ergo est, requiri aliquam intentionem ex objecto religiosam et ad cultum Dei pertinentem, ad hoc præceptum implendum. Ita docent auctores omnes statim citandi; ratio vero clara est, quia hac lege præcipitur auditio Missæ, ut est actus humanus, sufficiens ad moralem præsentiam; sed sine attentione ulla non potest actus esse humanus, nec præsentia moralis : ergo. Confirmatur ratione supra insinuata, quia qui ibi dormiret, vel attentissime studeret, legendo aut scribendo, sine ulla controversia non haberet præsentiam necessariam; sed perinde se habet, qui nullo modo attendit, sed omnino mentis attentione voluntarie est in aliis rebus occupatus : ergo, etc. Rursus præcipitur hic actus, non tantum ut humanus et moralis, sed etiam ut religiosus et ad cultum Dei pertinens; ergo non quamcumque attentionem

requirit, sed religiosam et ad cultum Dei pertinentem, ita ut Deum oret, vel ei se submittat, eumve honorare velit, vel saltem attendat ad ea, quæ sacerdos facit, tanquam ad res sacras. Et confirmatur, nam hac ratione ad orationem est necessaria attentio religiosa, ut latius traditur 2. 2, quæst. 83. Controversia autem est inter auctores, quænam attentio ad implendum hoc præceptum sit necessaria. Quidam enim putant, toto illo tempore necessariam esse attentionem ad Deum ipsum, vel orando seu petendo, vel gratias agendo, vel etiam de peccatis dolendo, vel aliquid simile. Quod sentire videtur Scotus in 3, dist. 9, et Gabriel, lect. 29 in canonem.

8. *Prima attentio.* — *Secunda attentio.* — Aliis vero, nec tam exacta, nec tam continua actualis attentio necessaria videtur, ut late tractant Cajetan., 2. 2, q. 122, art. 4; Soto, lib. 2 de Justitia et jure, quæst. 4, art. 4. Sed quamvis inter hos et alios auctores controversia sit de actibus interioris vel exterioris cultus et religionis, qui per totum tempus diei festi ex præcepto exercendi sunt, quæ controversia nunc ad nos non pertinet, quia non de tota festorum observatione, sed de sola Missæ auditione, disputationem instituimus, tamen, quod spectat ad tempus audiendi Missam, nullam credo esse dissensionem aut difficultatem; eadem enim fere ratio est de hoc actu, quæ de ratione vocali, de qua D. Thom., 2. 2, quæst. 83, art. 13, triplicem attentionem distinguit, ad verba, ad sensum verborum, et ad Deum, quas hic etiam cum proportione applicare possumus. Alia est enim attentio ad ea quæ sacerdos dicit vel facit, non ultra progrediendo, nec distincte intelligendo, sed solum attendendo ut ad rem quamdam sacram, sicut supra dicebam; et hæc attentio est infima omnium, tamen sufficiens, quia illa satis est, ut illa Missæ auditio seu præsentia sit humana moralis et ex objecto religiosa. Secunda attentio est ad ea, quæ illis verbis vel factis significantur, et hæc est melior, et non solum sufficiens ad substantiam præcepti, sed multum etiam accedens ad finem ejus, qui est commemoratio beneficiorum Dei, et præsertim Christi Domini nostri passionis et redemptionis; non est autem necessaria tam perfecta attentio, cum prima, quæ longe minor est, sufficiat; imo interdum multis est impossibilis magna ex parte hæc attentio, qui nec verborum sensum, neque actionum significationem percipere valent, ut ex supra dictis constat; nulli tamen sunt, qui saltem in confuso considerare non possint illis verbis et actionibus significari Christi Domini passionem, doctrinam, et similia. Ultima denique attentio est ad Deum, quæ est suprema, et finis cæterarum, et maxime consulenda et procuranda etiam in auditione Missæ, ut ex illo verbo *Sursum corda*, significatur in c. Quando, de Consecr., dist. 1, ex Cypriano in expos. orat. Domin.; sub hac autem attentione ad Deum includitur omnis interior reverentia et cultus, omnis oratio et petitio, ut eleganter describit Gregor. X, in cap. Decet, de Immun. Eccles., in 6. Ex quo obiter infertur, quod si quis, dum Missam audit, ita elevet mentem in Deum, ut totus a sensibili auditione et ab omni mysteriorum Missæ consideratione abstrahatur, totusque in contemplationem Dei rapiatur, nihilominus perfecte implet hoc præceptum, quia perfecte assequitur finem præcepti, et voluntarie se applicuit, et adhibuit præsentiam necessariam ad audiendam Missam, et in ea voluntate formaliter vel virtualiter persistit, cum attentione maxime intenta per ipsum præceptum, et ideo nullo modo est hic comparandus cum eo, qui voluntarie distrahitur ad res omnino alienas a Deo, et a rebus factis, nam ille priorem intentionem et voluntatem interrumpit.

9. Atque hinc etiam facile intelligitur, quomodo necessarium sit in aliqua ex his attentionibus, toto tempore Missæ perseverare; est enim necessaria hæc actualis attentio, quantum est ex voluntate et intentione audientis Missam; non vero necesse est, ut actu semper duret; nam potius moraliter, et humano modo loquendo, id est impossibile; satis ergo est, ut virtute durare censeatur, ratione prioris voluntatis non retractatæ. Quocirca necesse est, ut a principio quis accedat ad Missam audiendam, animo et intentione attendendi aliquo modo sufficiente ex prædictis, inter quos potest etiam voluntarie attentionem mutare ab uno in alium pro suo arbitrio; tamen non debet voluntarie distrahi ad alia, quæ necessariæ attentioni omnino repugnant; sic enim jam interrumperet priorem voluntatem et attentionem. Si autem (quod sæpe contingit) involuntarie distrahatur, etiam si ad magnam Missæ partem actualiter et formaliter non attendat, implet sufficienter præceptum ex vi prioris voluntatis non retractatæ, ratione cujus virtualis attentio manet, quia reliquum non est in hominis potestate, ut eleganter dixit Ambros., lib. de Fuga sæculi,

cap. 1; et Basil., lib. de Vita perfecta, cap. 2. Dicitur autem involuntarie distrahi, quamdiu non advertit, se non attendere ad rem divinam, quamvis voluntarie de aliis rebus cogitet, tamen sine reflexione et sufficiente advertentia, quod id faciat tempore Missæ, et quando deberet ad divina attendere. Atque ita rem hanc explicuerunt auctores citati, et præsertim Medin., C. de Orat., q. de Potestate Eccles. circa actus internos, et q. de Attent. in orat. haben.; et videndus est etiam Gabriel, lect. 62 et 86 in canon.

10. *Soto et Medina exponuntur.* — Ex his autem colligunt fere omnes citati auctores, quod si quis, dum audit Missam, voluntarie exerceat actiones aliquas exteriores, repugnantes debitæ attentioni Missæ, peccat imprimis venialiter contra attentionem et reverentiam debitam rei sacræ; ac deinde, si eo modo magnam Missæ partem audiat, peccabit mortaliter, et non implebit præceptum, si nimirum tanta sit pars, cujus omissio sufficeret ad præcepti transgressionem. In quo quidem graviter erravit Medin., Cod. de Confess., quæst. de Pœnit. temp. Missæ impleta, dicens, si quis Missæ intersit, semper tamen confabuletur aut alia negotia futura cum mercatoribus tractet, nihilominus implere præceptum, quia implet substantiam ejus, quamvis agat contra finem ejus; quod plane falsum est, quia attentio non est tantum finis hujus præcepti, sed est substantia ejus, ut ostensum est; et ideo, qui voluntarie omnino distrahitur, non solum contra finem, sed contra substantiam præcepti agit; perinde autem est voluntarie exercere actiones, quæ secum non compatiuntur necessariam attentionem, quales sunt, semper confabulari, aut, quod pejus est, mercaturam tractare, ac voluntarie non attendere; nam qui vult causam, vult effectum intrinsece cum illa conjunctum. Atque ita tenet Sylvest., verb. Missa 2, quæst. 6; et Navarr., in Summ., cap. 13, num. 17, et cap. 21, et in cap. Quando, de Consecr., dist. 1, notab. 10, n. 13; Cajetanus, verb. Festorum violatio; Soto vero, in 4, dist. 13, q. 2, art. 1, in fine, dicit, quod licet indecentia sint colloquia inter audiendam Missam, non tamen propterea fit transgressio præcepti. Hoc autem intelligendum est, vel, quando colloquia non sunt continua, sed per parvam Missæ partem, quamvis sæpius misceantur, nunc colloquendo, nunc attendendo, prout communiter fieri solet, vel certe, quando confabulatio non est de re seria, nec nimis attenta, quæ non omnino impedit attentionem ad Missam, sed solum remittit illam, relinquit tamen sufficientem, ut actio illa humano modo fiat; sicut etiam, recitando horas canonicas, potest exerceri aliqua actio exterior, quando talis est, ut non omnino divertat animum, neque omnem tollat attentionem; ergo idem esse potest in Missa. Præsertim quia, ut Soto et Navarrus etiam annotant, minor attentio in Missa necessaria est, quam in horis canonicis recitandis, quia oratio est actio magis rationalis, quam illa moralis præsentia, quæ necessaria est ad implendum præceptum de audienda Missa; et hoc modo est vera hæc sententia Soti, et ita posset etiam exponi sententia Medinæ; et deservit, ut non condemnemus peccati mortalis multorum consuetudinem, quamvis reprehendenda graviter est; nam, ut minimum, est grave peccatum veniale, et facile potest declinare in mortale, præsertim, si confabulatio sit admodum continua, et maxime si potest generare scandalum et impedire alios a Missa audienda.

11. Ultimo infertur ex dictis, posse aliquem, dum Missam audit, quascumque orationes vel Psalmos pro sua devotione recitare; imo ait Major in 4, dist. 12, quæst. 8, quod, dum sacerdos submisse loquitur, tenetur audiens precationes aliquas recitare. Quod non est intelligendum de precationibus vocalibus, quia de hoc nihil præceptum est; sed solum de attentione, quæ explicata est; tamen, si vult, potest pro devotione sua, etiam vocaliter orare; cavere tamen debet, ne, vel sacerdotem, vel alios impediat. Ratio vero est, quia hujusmodi oratio non impedit præsentiam, neque attentionem ad Missam necessariam. Quo fit, ut licet nunc recitet ea, quæ alias ex obligatione recitare tenetur, aut ratione Ordinis, aut beneficii, aut ex voto, aut ex pœnitentia injuncta, nihilominus sufficienter impleat præceptum audiendi Missam, quia cum illa oratio non tollat præsentiam et attentionem necessariam, impertinens est, quod illa oratio sit ex alia obligatione, vel non. Atque ita docent Major supra, et ibi Gabriel, Cajet., Soto et Medina, locis citatis. Et præterea Cajet., tom. 3, opusc. de Valore orat.; Adrian., materia de Satisfact., q. 7; et Navarr., in Summ., cap. 21, num. 89, et in cap. Quando, notab. 19, num. 184. An vero ille tunc simul impleat aliud præceptum de recitandis horis, non est præsentis considerationis, sed in materia de oratione tractatur; ex dictis autem facile intelligitur, esse veram

partem affirmantem, quam tenent citati auctores contra Sylvest., Angelum, Armillam, et alios Summistas, verbo Missa, et verb. Feriæ.

SECTIO IV.

Quas personas obliget hoc præceptum.

1. Ratio dubitandi esse potest, quia in dict. cap. Missas, de Consec., dist. 1, dicitur: *Missas totas audire sæcularibus præcipimus;* ex quo verbo nonnulli Canonistæ collegerunt, præceptum hoc non obligare personas Ecclesiasticas, vel religiosas, quia obligatio legis non est extendenda ultra verba legis; sed vox illa, *sæculares,* non comprehendit omnes personas, ut ex ejus significatione constat; ergo neque obligatio hujus legis.

2. *Prima conclusio.* — Dicendum tamen est primo, legem hanc obligare omnes fideles adultos baptizatos, cujuscumque conditionis vel status. Conclusio est certa et communis, et patent breviter singulæ partes; nam imprimis constat eos, qui ratione uti non possunt, non posse obligari hoc præcepto, tum quia generaliter non sunt capaces præcepti; tum etiam quia actum hac lege præceptum exercere non possunt. Deinde etiam est certum hoc præceptum non obligare infideles, tum quia generaliter non obligantur legibus Ecclesiasticis per se et directe, nam *de his qui foris sunt, nihil ad nos,* 1 ad Cor. 5; tum etiam quia, cum non sint membra Ecclesiæ, non sunt proprie capaces hujus sacrificii, nec possunt illud offerre, nec pro eis offerri potest, quoad fructum ex opere operato. Unde neque ei assistere permittuntur. Quocirca, non solum infideles, verum etiam nec catechumeni hac lege obligantur, propter eamdem causam, quia adhuc non sunt in statu, in quo Ecclesiasticis legibus subdantur; neque etiam ad proprium Missæ sacrificium admittuntur, sed solum ad Missam catechumenorum usque ad offertorium, ut supra dictum est; et patet ex Concil. Carth. IV, cap. 48. Nec vero ad illam catechumenorum Missam audiendam ex præcepto obligantur, tum ratione generali jam dicta; tum etiam quia, qui non obligatur ad substantiam actus, neque ad ea, quæ accidentaria sunt, potest obligari.

3. Jam vero, quod omnes adulti baptizati hac lege obligentur, per se loquendo, certa etiam et indubitata res est, quam omnes Summistæ docent, verb. Missa, et verb. Feria; Anton., 2 part. Summæ, tit. 9, cap. 10, § 1; Gabr., lect. 14 et 29 in can.; Sot., dist. 13, quæst. 2, art. 1; Palud., dist. 15, quæst. 5; Navarr., cap. 21, et constat satis ex consuetudine Ecclesiæ. Et ratio etiam id convincit; nam imprimis constat ex præcedente cap. Missas, omnes seculares ad hoc obligari; non recte autem existimantur seculares a clericis distingui, sed a regularibus seu religiosis; frequens est enim in jure, ut seculares, in clericos et laicos distinguantur; omnes ergo ex vi illius vocis comprehenduntur; quamvis per se notum sit, sacerdotes, celebrando, huic præcepto satisfacere; perfectius enim Missam audiunt, seu tenent, quam assistentes. Religiosi autem seu regulares a fortiori comprehensi intelliguntur, ita ut secularium speciali facta sit mentio, quia ut per se notum relinquitur, multo magis debere religiosos hanc obligationem implere; cur enim illi, qui ratione status maxime ad divinum cultum obligantur, ab hujusmodi præcepto excluderentur? Accedit, quod in cap. Omnes fideles, et cap. Cum ad celebrandas, et cap. Qui die, et cap. Et hoc attendendum, de Consec., dist. 1, satis ostenditur, hoc præceptum generale esse, omnesque fideles comprehendere.

4. *Conclusio.* — Quin potius quæri hoc loco potest, an clerici vel religiosi teneantur ex aliquo Ecclesiastico præcepto frequentius Missam audire, quam cæteri fideles, quod maxime quæri solet de Episcopis, de quibus in cap. ult. de Privil., in 6, dicitur, non decere eos ullam diem transire sine Missa absque rationabili causa. Dicendum vero est nullam esse circa hoc universalem legem omnibus clericis vel religiosis impositam; religiosi ergo consulant suas speciales institutiones et statuta. Nam illis obligari poterunt, juxta modum uniuscujusque regulæ; ex vi autem Ecclesiastici præcepti nullam habent specialem obligationem. Similiter clerici ex peculiari titulo beneficii obligari poterunt, ut frequentius Missam celebrent, vel ei assistant; tamen ex vi hujus legis, quam explicamus, vel alterius Ecclesiasticæ, nullam habent specialiorem obligationem. Denique idem est de Episcopis sentiendum, quia, licet in dict. cap. dicatur, decere, non est tamen verbum ullum, quod præcepti obligationem inducat, ut notavit Angel., verb. Missa, num. 57; Navarr., dict. cap. 21, et Canonistæ communiter citato loco.

5. Ultimo inquiri potest, quo ætatis anno incipiant fideles hoc præcepto obligari. Res-

pondetur, de hoc nihil esse jure præscriptum; et ideo regula generalis est, eos incipere obligari, cum jam ita possunt ratione uti, ut possint sufficienter discernere inter bonum et malum, et capaces esse peccati mortalis. Quia tunc jam sunt capaces obligationis naturalis colendi Deum, et ita etiam possunt hac lege Ecclesiastica obligari. Quo autem ætatis anno incipiant in hujusmodi statu constitui, non potest generali regula definiri, sed ad parentum, parochorum et confessorum curam et prudens judicium hoc spectat. Illud solum est advertendum, in hujus præcepti executione, nullam esse occasionem differendi executionem ejus, quam primum probabilia signa appareant discretionis et rationis usus, sicut supra dicebamus de præcepto communicandi propter majorem reverentiam, et devotionem, quæ ad illum actum requiritur; nam ad audiendam Missam non est tanta cognitio, ac perfecta rerum consideratio, et devotio necessaria; et ideo multi existimant, statim post septennium, incipere pueros hac lege obligari; et Anton. merito monet, ut a tenera ætate inducantur a parentibus, et deferantur ad Missam audiendam, ut ita assuescant hanc Ecclesiasticam legem observare.

SECTIO V.

Quando vel quibus diebus obliget hoc præceptum.

1. Principio certum est, hoc præceptum obligare ad audiendam Missam omnibus diebus Dominicis. Ita enim specialiter explicatur in dict. cap. Missas, de Cons., dist. 1, hujus enim die observatio propter mirabilia, quæ Deus in eo operatus est, et præsertim propter Domini resurrectionem, quæ hoc die facta est, celebris fuit semper in Ecclesia, et ad divinum cultum specialiter sanctificata, et ad usum hujus divini sacrificii et sacramenti, ut colligunt expositores omnes Græci, et Latini ex illo Act. 20 : *Una Sabbathi, cum convenissemus ad frangendum panem,* et 1 ad Cor. 16: *Per unam Sabbathi unusquisque apud se reponat,* etc. Sicut Marc. dicitur, Christus resurrexisse una Sabbathorum; Sabbathum enim pro hebdomada sumitur, more Hebræorum, qui unam diem appellant, id est, primam; una ergo Sabbathorum dicitur prima dies hebdomadæ, quæ est Dominica; quam hoc etiam nomine appellat Joan., Apoc. 1, et ab antiquis vocabatur etiam dies solis, ut constat ex lege Omnes dies, C. de Feriis. Unde de hac die loquitur Justin., Apol. 2, in fine, cum dicit, Die solis solitos esse Christianos in unum locum convenire ad divina officia, et præsertim ad sacrum Eucharistiæ mysterium conficiendum. Et Tertull., in Apolog., cap. 16, cum inquit : *Æque si diem solis lætitiæ indulgemus,* ubi Pamel., num. 248, et in epist. 33 Cyprian., num. 8, et Bellarm., lib. 3 de Cultu Sanctorum, cap. 11, multa de antiquitate hujus festivitatis congerunt; et a Gratiano referuntur nonnulla, dist. 75, ex Anacleto, epist. 2, et ex Leone P., epist. 78, et dist. 76, cap. Jejunium, ex Hieron., Zach. 8, cap. Scire, ex Ambr., serm. 61, et aliis. Unde in cap. Licet, de Feriis, dicitur, tam veteris quam novi Testamenti paginam septimum diem ad humanam quietem deputasse; non quod hujus diei observatio de jure divino sit, ut quidam putarunt, et refert Sylv., verb. Dominica, quæst. 1, sed quod juri divino valde consentaneum sit, ut una dies hebdomadæ ad divinum cultum deputetur, quæ in lege veteri erat dies Sabbathi ex præcepto divino, quoad hanc partem cæremoniali; et in lege nova, in qua cæremonialia cessarunt, in diem Dominicam merito translata est, tum ut Christiana observatio a Judaica distingueretur; tum etiam, ut umbras et figuras jam cessasse, et in Dominica resurrectione omnia esse completa ostenderetur; et propter alias causas, quas hic referre supervacaneum esset, sed videri possunt in citatis auctoribus, attigitque hoc D. Thom., 2. 2, quæst. 122, art. 4, ad 4; et Soto, lib. 2 de Just., quæst. 4, art. 4, et quæst. 5, art. 8; Med., Cod. de Pœnit., q. 6; Navarr. late in cap. Quando, de Consecr., dist. 1, notab. 3, num. 18, et cap. Inter verba, 11, quæst. 3, num. 50, et in Manuali, cap. 13. Quamvis autem certum sit, diem Dominicam ab Apostolorum temporibus divino cultui dicatam esse, quando tamen cœperit in ea obligare præceptum audiendi Missam, non satis constat. Nam, in dict. cap. Missas, cum dicitur, speciali ordinatione hoc præcipi, significatur antea hoc non fuisse in præcepto. Quanquam licet hoc ita esset, non esset recens illud præceptum, sed valde antiquum; nam Concil. Agathense tempore Cœlestini Papæ celebratum est, ante mille et ducentos annos; existimo tamen quamvis antea non fuerit hæc lex scripta, tamen traditione et consuetudine Ecclesiæ semper servatam esse, ut ex traditione Sanctorum Patrum, quos indicavimus, colligere licet;

cum enim dies illa divino cultui fuerit a principio dicata, verisimile est, hunc maxime cultum fuisse semper in Ecclesia præceptum; quidquid vero sit de antiquitate præcepti, certum tamen est, nunc præcipue his diebus obligare.

2. *Secunda conclusio.* — *Quæsito satisfit.* — *Dies festi peculiares tribus modis possunt introduci.* — *Tertio.* — *Votum in ratione voti ad successores proprie non transit.* — Dico secundo, hoc præceptum non tantum obligare ad Missam audiendam in diebus Dominicis, sed etiam omnibus diebus festivis; nam licet in dict. cap. Missas, solum diei Dominicæ fiat mentio, tamen ex consuetudine et communi consensu Ecclesiæ constat, idem esse de cæteris diebus festis intelligendum; quod etiam aperte colligitur ex cap. Si quis, eadem dist., quod sumptum est ex eodem Concil. Agath., cap. 21. Item ex cap. Et hoc, cap. Omnes fideles, et cap. Qui die, eadem dist. Unde in cap. 2 de Parochiis dicitur, ut *Dominicis, et festivis diebus presbyteri, antequam Missas celebrent, inquirant, an ex aliena parochia aliquis ibi adsit,* etc. Denique ratio est eadem, quia etiam dies festi ad divinum cultum deputati sunt; nullus autem alius cultus proprio affirmativo præcepto mandatur fidelibus omnibus in Ecclesia, præter hunc cultum audiendi Missam; reliqua enim festorum observatio magis est negativa, scilicet, vacandi ab omni opere servili. Quotiescumque ergo in Ecclesia dies aliquis tanquam festivus a fidelibus omnibus observari præcipitur, hoc ipso intelligitur tempus illud determinari, ut in eo obliget Missæ præceptum. Nam hæc est præcipua pars sanctificationis cujuscumque diei festi in lege gratiæ, et ideo præceptum hoc sub hac generali ratione fidelibus proponitur in omnibus Catechismis Christianæ fidei. Sed inquiri potest, quinam sint hi dies festi, in quibus obligat hoc præceptum. Respondetur, quosdam esse jure communi institutos et præceptos, alios vero antiquissima et universali Ecclesiæ consuetudine, alios privata lege alicujus Episcopatus, civitatis, aut oppidi. In primo ordine sunt in primis quædam Domini festivitates, ut Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis, Ascensionis, et Pentecostes, de quibus fit mentio in cap. ult. de Feriis; et postea additum est festum Corporis Christi ab Urbano IV et Clem. V, in Clement. unica, de Reliquiis et veneratione Sanctorum; et festum Inventionis S. Crucis, ab Eusebio, epist. 3, in cap. Crucis, de Cons., dist. 3. Festum autem Transfigurationis, licet ab universa Ecclesia celebretur, et sit valde antiquum, ut constat ex concionibus Leonis, Cyrilli, et aliorum apud Surium, non tamen universali lege Ecclesiastica observari præceptum est; unde non est ex his festis, in quibus jure communi obligat hoc præceptum. Rursus in eodem ordine sunt quædam festivitates Beatæ Virginis, quæ in dict. cap. ult. de Feriis, specialiter non declarantur; sed generatim dicitur, festivitatum omnium Virginis Gloriosæ; tamen in cap. 1 de Cons., dist. 3, numerantur Purificatio, Assumptio et Nativitas Sanctæ Mariæ. Et postea additum est festum Conceptionis, in Extravag. communibus, de Reliquiis et venerat. Sanctorum, quamvis ibi non præcipiatur expresse, festum illud observare, aut Missam in eo audire, sed indulgentiarum concessione invitantur fideles ad id faciendum; jam vero consuetudine hæc etiam festivitas recepta est. Rursus ad hunc ordinem pertinent festivitates quorumdam Sanctorum, ut Joannis Baptistæ, duodecim Apostolorum, B. Laurentii, Dedicationis S. Michaelis, et festivitas Sanctorum omnium, S. Stephani, et Sanctorum Innocentium; quæ numerantur, dict. cap. ult. de Feriis, et dict. cap. 1 de Cons., dist. 3, de quibus omnibus videri possunt citati auctores, et latissime Covar., lib. 4 Variar., cap. 19. Est autem advertendum, in illis decretis, præter hæc numerari alios dies, qui non sunt in usu, nimirum, festum S. Sylvestri, quod licet Romæ observetur, non tamen in universa Ecclesia. Item festum S. Martini, quod etiam non servatur. Item tota hebdomada Paschæ, cum tamen sola feria secunda et tertia, ex præcepto serventur, sicut etiam in festo Pentecostes. Item omnes dies hebdomadæ sanctæ, qui etiam non servantur sub obligatione audiendi Missam, et vacandi ab operibus servilibus. Igitur vel consuetudine hujusmodi festivitates revocatæ sunt, vel certe ibi non numerantur tantum festivitates, quæ sub præcepto observantur, sed etiam illæ, in quibus Ecclesia singulare aliquod officium vel mysterium aliquod repræsentat, aut Deum specialiter deprecatur; unde etiam ibi numerantur tres dies Rogationum post Ascensionem, quibus tamen non est obligatio audiendi Missam. Quapropter multum pendet hæc res ex universali consuetudine. Nam aliqua etiam ex illis pertinere potuerunt ad speciales leges aut usus,

Ecclesiæ Romanæ, aut Lugdunensis; sicut etiam in Concil. Mogunt., c. 36, ubi eædem fere festivitates numerantur, additur festum S. Remigii, et aliorum. Potest ergo consuetudo aliquam hujusmodi legem abrogare; quamvis hæc admittenda non sit in præcipuis quibusdam festivitatibus, ut notavit Angel., verb. Feriæ, num. 3. In secundo ordine est imprimis festum S. Trinitatis, de quo in cap. 2 de Feriis, dicitur, quamvis in aliquibus Ecclesiis celebretur, in Ecclesia tamen Romana eam consuetudinem non servari; at vero jam est receptum ejusdem Romanæ Ecclesiæ usu. Item huc pertinet festum Incarnationis, de quo nihil invenio jure expressum; imo, quantum colligi potest ex Concil. Tolet. X, cap. 1, antiquitus non celebrabatur, quod in Quadragesima, et circa Paschale tempus frequentius incidat. Postea vero jam est communi consuetudine receptum. Aliqui etiam putant ad hunc ordinem pertinere festum Transfigurationis; sed consuetudo observandi illud non est ita universalis; neque etiam festum Visitationis Beatæ Virginis, aut S. Sebastiani, aut Barnabæ; in his ergo et similibus peculiares consuetudines observandæ ac retinendæ sunt; de duobus autem Evangelistis Marco, et Luca, etiam nihil invenio in jure expressum; nam, licet in cap. unico de Reliq. et venerat. Sanctorum, in 6, Evangelistarum festivitas speciali solemnitate agi præcipiatur, tamen ibi nihil de diei festi observatione dicitur; et eodem modo fit sermo de celebratione Doctorum Ecclesiæ; tamen communi fere consuetudine etiam festa Evangelistarum servantur, sicut et festum Sanctæ Mariæ Magdalenæ, etc. In tertio ordine sunt dies alii festivi, qui non sunt universales, sed peculiares aliquorum locorum; de quibus solum dicere possumus, tribus modis posse has festivitates introduci. Primo, antiqua et recepta consuetudine, quæ vim habet legis, quando sub ea ratione introducta et acceptata invenitur, Angel., verb. Feriæ, num. 7, et alii. Secundo, præcepto Episcopi; habet enim Episcopus hanc potestatem in sua diœcesi, ut constat ex cap. de Cons., dist. 3, et cap. ult. de Feriis, ubi non soli Episcopo, sed cum clero, et populo, id est, cum eorum consilio, vel consensu hæc potestas tribuitur; jam vero usus obtinuit, ut in his rebus populi judicium vel consensus non expectetur; satis ergo erit, ut Episcopus cum consilio Capituli id decernat, et ita videntur intelligendi Angel., Rossel., et alii Summistæ, verb. Feriæ, qui etiam populi suffragium seu consensum requirunt, cum Innocent. et aliis, in cap. Licet, de Feriis, Gloss. et aliis, in cap. 1 de Reliq. et venerat. Sanctorum, in 6. Nam revera non esset conveniens juxta morem, quem nunc Ecclesia servat, hoc modo populi consensum postulare. Quanquam observare debent Episcopi, ut, populis contradicentibus, festivitates non multiplicent, sed saltem tacite et virtute, consensum populi expectent, ut prædictis juribus cavetur. Atque hinc fit, majori ratione posse has festivitates introduci per decretum Synodi provincialis, prout in Concil. Tolet. X, legimus de festo Expectationis, quod in Hispania celebramus, multoque magis poterit hoc fieri, in quacumque provincia ex concessione seu decreto Summi Pontificis, ut per se notum est. Ex lege autem civili principis secularis non potest proprie hæc obligatio introduci, ut notat Sylvest., verb. Dominica, num. 2, quia est de re et actione spirituali; quamvis autem interdum in historiis legamus, Imperatores instituisse aliqua festa Sanctorum, ut patet ex Niceph., lib. 17, cap. 28, et insinuatur in tit. Cod. de Feriis, tamen ad illos non proprie spectat festorum institutio, ut ad religiosum cultum ordinatur; sed interdum præcipiunt vacationem ab operibus servilibus, vel in proprium honorem, seu lætitiam, ut in memoriam natalis sui, vel quid simile, vel interdum etiam in honorem Dei, et Sanctorum, non quidem primo instituendo talia festa, sed jam ab Ecclesia instituta corroborando. Tertio solet hæc obligatio introduci voto populi. De qua re, 2. 2, quæst. 88, in materia de voto disputatur; nunc breviter dicitur, votum proprie in ratione voti, etiam si juratum sit, non posse proprie ad successores transire. Est enim actio personalis. Unde neque hæc obligatio transit in vi voti proprie sumpti; sed, vel in ratione legis a populo cum consensu Episcopi latæ; ut enim hæc vota valida sint et durabilia, approbationem Episcopi requirunt, vel certe in ratione cujusdam pacti, cujus obligatio transit ad successores, ut latius citato loco. Est autem in his festivitatibus observandum, cum universales non sint, non transcendere terminos loci aut temporis, pro quibus præscribuntur, juxta rationem consuetudinis aut legis. Itaque interdum in civitate tantum servantur, et non in oppidis; interdum in uno oppido, et non in reliquis; aliquando in una tantum parochia,

et non in tota civitate; et tunc obligantur parochiani illius parochiæ, et non alii. Item interdum totus dies integer, interdum vero solum usque ad meridiem servari præcipitur; et tunc si præceptum proprie est sub ratione divini cultus, et cum obligatione vacandi eo matutino tempore ab opere servili, consequenter etiam obligat ad Missam audiendam, quia dies ille, quoad illud tempus, est vere festivus, et divino cultui dicatus; et, ut dixi, hic cultus potissimum in hoc actu consistit; imo ideo specialiter illud matutinum tempus præcipitur, quia in illo huic divino sacrificio vacari potest.

3. *Nonnullæ breves dubitationes. — Prima. — Solutio prima. — Turrecr.* — Sed hinc oriuntur nonnullæ dubitationes. Prima est de diebus specialiter dicatis cultui divino, saltem quoad tempus matutinum, ut dies Rogationum, et feria quinta et sexta hebdomadæ sanctæ, et nonnullæ vigiliæ celebriores, ut Natalis Domini, Paschæ et Pentecostes, an in eis obligentur fideles ad audiendam Missam. Respondetur non obligari; nam in primis de vigiliis nullum est speciale præceptum, magis quam de aliis diebus jejuniorum, Quadragesimæ, vel Quatuor Temporum, in quibus certum est, nullam esse talem obligationem; quamvis quidam Canonistæ dubitaverint, quia in c. Solent, de Consecr., dist. 1, dicitur, in diebus jejunii non esse comedendum ante vespertinum officium, et subditur : *Concurrendum est enim ad Missas; et auditis Missarum solemnibus et vespertinis officiis, et elargitis eleemosynis, ad cibum accedendum est.* Sed caput illud consuetudine abrogatum est, ut cum Sylvest. et aliis notat Navarr., cap. 21, num. 2. Quod est verum, quantum ad horam prandii in diebus jejunii, nam quantum ad Missæ auditionem non fuit necessaria abrogatio, quia ibi non præcipitur magis, quam audire vespertinum officium, vel elargiri eleemosynas; sed solum dicitur id, quod facere oportet in diebus jejunii ante prandium, vel certe declaratur, esse intentionem Ecclesiæ, ut in diebus jejunii sit ante prandium sufficiens tempus ad illa omnia, vel similia opera religionis ac pietatis, ut in eis possint fideles, si velint, occupari. De diebus autem Rogationum, licet antiqua jura, ut dixi, eos servari præceperint, ut apertius constat ex cap. Rogationes, de Consecrat., dist. 3, tamen, ut Turrecr. ibi notat, et experientia satis constat, contraria consuetudine abrogatum est jus illud, quæ consuetudo a pastoribus Ecclesiæ approbata est. Idemque dicendum est de feriis hebdomadæ sanctæ. Neque oportet, feriam sextam excipere a cæteris diebus, ut quidam existimant; nam sane consuetudo eadem fere est; neque populus ex præcepto obligatur a pastoribus Ecclesiæ, ut officio illius diei assistat; imo, cum illud officium in rigore non sit Missa, minor ratio est obligandi ad officium illius diei, ut in superioribus tactum est. Est autem optimum consilium, illis diebus, præsertim feria quinta et sexta, atque etiam Sabbatho, matutinis temporibus ab operibus servilibus vacare, saltem in publico, et Missæ seu divino officio assistere.

4. *Secundæ dubitationis solutio.* — Secunda dubitatio est de quibusdam diebus, qui non sunt festivi toti populo, sed hominibus talis conditionis vel officii, ut, v. gr., scholasticis, quibus peculiares dies festivi sunt. Respondetur, juxta communem consuetudinem hos dies non censeri proprie festivos; quod in primis est certum de diebus, quibus vacatur a laboribus, solum propter requiem corporalem, ut in academiis fieri solet uno die hebdomadæ, et aliquibus ante, vel post Pascha, vel in æstate, quia constat, eos dies non esse dicatos ad divinum cultum. Major difficultas est de aliis, in quibus vacatur a lectionibus, vel alio simili labore in honorem aliquorum Sanctorum, ut Doctorum Ecclesiæ, v. gr., etc. Et in his, quibusdam visum est, teneri scholasticos ad audiendam Missam, quod quidem securum est et optimum consilium, tamen in rigore non censeo esse præceptum, quia non est præcepta illis diebus, etiam his personis, cessatio ab opere servili, sed tantum est concessa indulgentia vacandi a lectionibus, vel alio simili munere; signum ergo est, illos dies non esse simpliciter festivos; quamvis forte ea licentia concedatur in honorem Sancti alicujus, ut liberius possint vacare divinis rebus, si velint. Item consuetudo hoc satis declarat, et communiter omnes ita intelligunt, tantum ex consilio, Missam esse audiendam illis diebus.

5. *Tertium dubium. — Observandum.* — Tertium dubium est, an elapso die præscripto ad audiendam Missam, si non fuit tunc audita, maneat obligatio ad audiendam alia die. Respondetur, non manere, quia præceptum affirmativum tantum obligat pro tempore, eidem designato. Unde si tunc non est impletum, debet culpa pœnitentia deleri. Nulla tamen alia obligatio manet, sicut etiam con-

stat de diebus jejunii et similibus. Quo fit, non excusari a peccato mortali eum, qui sine justa causa die Dominico Missam omittit, animo supplendi defectum die lunæ, vel etiam si præveniat audiendo illam die Sabbathi; quia illud est proprium onus illius diei, ut in simili docent Navarr., in cap. Quando, notab. 3, num. 18; Medina, C. de Orat., q. de Horis canon. reiterandis. Et eadem ratione (ut utraque ex parte servetur æqualitas) qui in die festo sacrum justa ex causa omisit, non tenetur die sequente illud audire; neque etiam tenetur anteriori die prævenire, etiam si futurum impedimentum prævideat, quia præceptum tantum obligat ad præscriptum tempus. Dices : ergo etiam si intra idem festum prævideat, se non posse audire sacrum ab hora nona, non tenetur prævenire et audire hora septima vel octava. Respondetur, negando consequentiam, quia quoad horam, in qua sacrum est audiendum, non est tempus omnino limitatum hac lege, sed tantum præceptum est, ut ea die sacrum audiatur, quacumque hora, moraliter loquendo, id fieri possit. Unde, si usque ad meridiem, v. gr., differri potest, ideo est, quia eo tempore solet Missa dici, et potest audiri; unde, si tardius possit, etiam auditio Missæ amplius differri posset; tamen, si Missa non sit dicenda, nisi in principio diei, obligat præceptum ad audiendam tunc illam, quia obligat simpliciter ut eo die impleatur.

SECTIO VI.

Quibus modis excusari aliquis possit ab audienda Missa in die, quo præcepta est.

1. *Conclusio.* — Certum est apud omnes auctores, et ex praxi ipsa satis constat, posse fideles variis modis excusari, ut absque peccato Missam omittant eo die, quo præceptum est, Missam audire; nam hoc præceptum solum est de jure positivo Ecclesiastico, et de re sancta quidem et honesta, non tamen simpliciter ad salutem necessaria, et ideo non obligat cum tanto rigore, quin interveniente rationabili causa, possit etiam legitima excusatio intercedere, ut notarunt Summistæ omnes, verb. Missa et verb. Feria; Anton., 2 part., tit. 9, cap. 10, § 2; Cajet., 2. 2, quæst. 122, art. 4; Soto hic, dist. 13, quæst. 2, art. 1, et latius, lib. 2 de Justit., quæst. 4, art. 4; Navarr., in Summ., cap. 21. Numerantur autem ab his auctoribus varii casus, in quibus potest homo legitime excusari ab observatione hujus præcepti; quos omnes sigillatim persequi infinitum quid esset, et præter ordinem scientiæ: nam ex circumstantiis per accidens occurrentibus variari possunt, qui necessario prudentis arbitrio relinquendi sunt, suppositis nonnullis generalibus principiis, quæ attingemus, pauca quædam capita numerando.

2. *Prima excusatio.* — *Advertendum.* — Prima igitur excusatio sit, spiritualis (ut sic dicam) impotentia seu impedimentum, ut si quis sit excommunicatus, vel interdictus speciali aut generali interdicto; nam huic prohibitum est ab Ecclesia divinis officiis interesse, etiam diebus festis, unde necesse est, ut alia obligatio cesset. Quod quidem verum est, etiam si fortasse aliquis sua culpa talem censuram contraxerit, nam, licet in eo peccaverit, tamen, postquam jam est factus impotens ad audiendam Missam, non peccat non audiendo; maxime, si moralem diligentiam adhibuit, ut absolutionem censuræ consequeretur; nonnulla vero difficultas est, quando negligit absolutionem obtinere; nam tunc videtur per eum stare, quominus potens sit audire Missam et implere præceptum; ergo illi imputandum est, si non audit, neque hoc titulo juste excusari poterit. Et confirmatur, quia simpliciter obligatur tali præcepto, solumque excusatur propter impedimentum ; ergo in tantum excusabitur, in quantum impedimentum illud fuerit involuntarium; ergo, si voluntarium sit, non excusat. Confirmatur secundo, nam, qui annuam confessionem vel communionem omittit propter excommunicationem, si ipse sit negligens in obtinenda absolutione, non excusatur a culpa, ut sumitur ex his, quæ Navarr. tradit, cap. 21, num. 34 et 35; ergo idem est in præsenti. Nihilominus idem Navarr., eodem cap. 21, num. 3, expresse docet, etiam si aliquis sit negligens in obtinenda absolutione, et in hoc fortasse peccet alio peccati genere, non tamen in omissione Missæ, quam, supposito tali impedimento, jure omittit. Quam sententiam multi viri docti probant; et est sane probabilis, quia non tenetur quis tam remote, et a longe (ut sic dicam) se disponere ad Missam audiendam; ergo ex vi hujus præcepti non obligatur ad procurandam absolutionem excommunicationis; ergo dum in hoc est negligens, non peccat contra hoc præceptum; sed neque etiam postea peccat, non audiendo cum excommunicationis vinculo; ergo nunquam peccat in hoc. Item infirmus, si sit negligens

in procuranda salute et viribus, ut possit Missam audire, et qui est in vinculis, si sit negligens in procuranda libertate, et ideo Missam omittat, non peccat specialiter contra hoc præceptum, quia non obligat ad tollenda impedimenta tam remote; ergo similiter in proposito. Tandem a contrario, si quis prævideat, se fieri impotentem ad audiendum sacrum, incurrendo excommunicationem, non peccat specialiter contra hoc præceptum, dando causam excommunicationi; ergo neque e contrario, etc. De præcepto autem confessionis et communionis non est eadem ratio, quia præceptum confessionis per se obligat ad mundandam animam, et consequenter ad omnem dispositionem necessariam ad peccatorum absolutionem obtinendam; præceptum autem communionis etiam consequenter obligat ad præmittendam confessionem, si necessaria sit, ut revera est in eo, qui peccati mortalis conscientiam habet; illa ergo duo præcepta multo majorem connexionem habent cum diligentia adhibenda, ut censura tollatur.

3. *Quæsitum.* — ***Responsio.*** — *Effectus quasi formalis privilegii.* — Solet etiam hic interrogari, an qui habet privilegium, ut audire possit Missam tempore interdicti, teneatur eam die festo audire. Et ratio dubitandi est, quia nemo obligatur ad utendum privilegio suo, alioqui gratia onerosa fieret, et libera facultas in obligationem verteretur; ergo habens tale privilegium non tenetur uti illo; sed, non utendo illo, non obligatur ad audiendam Missam : ergo. Propter hoc aliqui censent partem negativam probabilem; sed mihi non videtur practice probabilis, unde non est dubium, quin habens hoc privilegium teneatur Missam audire, ut tenent Navarr., cap. 21, num. 3; Soto, dist. 13, quæst. 2, art. 1, et dist. 22, q. 3, art. 1; et ratio est, quia interdictum in tantum excusat ab obligatione audiendi Missam, in quantum ponit impedimentum ad audiendam illam; ergo, quacumque ratione hoc impedimentum tollatur, obligatio præcepti suam vim retinet, et tollitur excusatio. Confirmatur et declaratur. Nam, si quis in vinculis detineatur, excusatur ab executione hujus præcepti; et tamen, si ex privilegio ei concedatur libertas diebus festivis, tenetur implere illud, quia jam est ablatum impedimentum. Idemque esset de infirmo, etiam si per divinam gratiam supernaturalem ei pro die festo sanitas concederetur. Neque in eo casu cogitur quis uti privilegio; sed, supposito privilegio, cogitur servare præceptum; possumus enim in privilegio intelligere quemdam effectum quasi formalem, qui est, tollere inhabilitatem, vel impedimentum, et hunc necessario habet, hoc ipso quod acceptatur; posito autem hoc effectu formali, absque alio usu, tollitur excusatio, et consequenter manet obligatio præcepti.

4. Ultimo revocatur ad hoc caput impedimentum ignorantiæ, quod spirituale est, et ab aliquibus inter impedimenta excusantia in præsenti computatur, ut videre licet in Sylvest., et Rossel., et Antonin. supra; et est per se clarum, si ignorantia sit invincibilis, qualis hic sæpe esse potest facile, si sit ignorantia facti, scilicet, quod hic sit dies festivus; sub qua ignorantia comprehenditur naturalis oblivio vel inconsideratio; ignorantia autem juris, si sumatur generaliter de toto hoc præcepto, scilicet, quod prorsus ignoretur, fideles habere hanc obligationem, vix admitti potest invincibilis, nisi in homine valde stupido, aut in sylvis enutrito, aut in pueris, quibus rationis usus incipit elucescere. Si vero sumatur hæc ignorantia circa obligationem hujus præcepti in particulari, scilicet, in hoc die festo cum his circumstantiis, etc., sic facile accidere potest, ut præceptum existimetur non obligare, quando revera obligat, et tamen quod ob ignorantiam homo excusetur, ut in sect. 1, cum Cajet. tetigimus. Quando vero talis circumstantia censenda sit inculpabilis, ex generalibus regulis de ignorantia, consideratis in particulari circumstantiis et conditionibus personæ, prudenter judicandum est.

5. *Auctoris sententia.* — *Primum corporalium bonorum est vita.* — *Secundum bonum est salus corporalis.* — *Tertium genus bonorum corporalium.* — *Quartum genus bonorum corporalium.* — *Ultimum genus bonorum corporalium.* — Secundum caput hujus excusationis est impotentia corporalis; quæ, si sit impotentia simpliciter, non habet difficultatem, quia ad impossibile simpliciter nemo obligatur; hujusmodi autem impedimentum est, si aliquis in vinculis detineatur, vel quacumque alia ratione cogatur non exire domo, aut non ingredi Ecclesiam, seu locum, ubi Missa dicitur. Item, si desit sacerdos, qui sacrum faciat, et Ecclesia adeo distet, ut non possit adiri. Item, si aliquis ita ægrotat, ut non possit ex lecto surgere, etc. Et quia id solum proprie possumus, quod licite possumus, ad hoc caput revocandus est casus, in

quo aliquis, fide data, et maxime, si juramento firmata sit, vel præcepto superioris, domi suæ juste manere compellitur, quamvis corporaliter non cogatur; nam, cum inde non possit licite exire, simpliciter impotens reputatur. Solum posset in his et similibus casibus dubitari, an is, qui vi, vel ægritudine, vel quacumque ratione alia, cogitur domi manere, si habeat privilegium, seu oratorium approbatum, in quo domi possit audire sacrum, ad hoc teneatur diebus festis. De quo nihil invenio ab auctoribus dictum; videtur autem ex dictis in præcedente puncto sequi, tunc ratione privilegii tolli excusationem, et consequenter urgere obligationem præcepti. Nihilominus verisimilius existimo, in eo casu non teneri ad utendum privilegio; et imprimis, si necessarium sit stipendiarium quærere sacerdotem, nemo ad hoc tenetur, sed solum ad audiendum Missam, quæ in Ecclesia dicitur, quia præceptum non obligat ad procurandam Missam, etiam dato stipendio sacerdoti. Deinde, cum dicere Missam in domibus privatis, etiam approbatis, de se sit odiosum, minusque decens reverentiam debitam huic sacrificio, et præter generales canones Ecclesiæ, nemo obligatur ad utendum tali privilegio, ut possit aliud præceptum Ecclesiasticum implere. Nam hoc non est tanti momenti, quale esse potest, ut sacrificium in privatis locis non fiat. Item, quia ob causas minus graves et urgentes, excusatur quis interdum ab executione hujus præcepti, ut videbimus; ergo etiam propter hanc poterit excusari. Et in his omnibus est magna differentia inter hunc casum, et illum de privilegio interdicti; nam in illo, ablato impedimento, nulla postea dispensatio fit in jure, sed regulari modo Missa dicitur et auditur; quod in hoc casu non ita fit. Unde hic melius, quam ibi, accommodatur principium illud, quod nemo cogitur suo privilegio uti; nam per hoc privilegium formaliter ac per se non tollitur impedimentum audiendi Missam; non enim tolluntur vincula, nec coactio manendi domi, etc. Unde necessarius est usus quasi effectivus ipsius privilegii, ut possit aliquis Missam audire; ad illum autem usum nemo obligatur. Ad hoc caput reducitur impedimentum navigantium, qui nec possunt ad terram accedere, ut Missam audiant, neque etiam in navi eam audire, cum ibi dici non possit, ut supra dictum est; nam, licet interdum ibi Missa dicatur, quæ vocatur sicca, tamen, et illud rarum est, et revera illa non est Missa; et ideo in rigore ad illam audiendam non obligat præceptum, quamvis optimum consilium, et devotionis ac religionis indicium sit, illam audire; et aliquando etiam possit esse, saltem ad vitandum scandalum, necessarium. Hæc autem procedunt in navigatione, quæ omnino est a terra remota, et postquam inchoata est; nam de cæteris judicandum est, sicut de aliis iter agentibus vel inchoantibus, de quibus infra dicemus. Tertium caput est impotentia moralis audiendi Missam, quæ difficilior est ad explicandum, quia nec consistit in physica impotentia, nec indivisibili consistit, neque uno tantum, sed plurimis modis accidere potest. Regula tamen generalis, quæ a Doctoribus assignatur, est, tunc censeri impotentiam moralem, quando sine jactura alicujus boni mediocris æstimationis, aut sine magna difficultate vel labore Missa audiri non potest. Cujus ratio nulla est alia, nisi quia hoc præceptum juxta communem Doctorum interpretationem, et juxta communem etiam consuetudinem, cum hac moderatione latum est et receptum, ut non sit necessaria causa admodum gravis ad excusandum. Possumus autem exempla adhibere in omni genere bonorum corporalium seu temporalium; nam spiritualium, per se loquendo, non potest ex hoc actu timeri jactura, nisi in casibus in primo vel secundo capite comprehensis; nisi fingatur casus, in quo aliquis timeat occasionem ruinæ spiritualis, si Ecclesiam adeat ad Missam audiendam. De quo inferius in ultimo capite nonnihil dicemus. Primum ergo corporalium bonorum est vita; si ergo in eundo vel redeundo ab Ecclesia, periculum vitæ quis timeat, vel ab hostibus et inimicis, vel ab aere pestifero, vel ab alia simili causa, clarum est excusari, dummodo timor probabili saltem conjectura nitatur, et non sit sola imaginatione confictus. Secundum bonum est salus corporalis; si ergo quis timeat jacturam suæ salutis, excusabitur; et hoc titulo excusantur infirmi, non solum, quando tam gravis est ægritudo, ut omnino non possint Missam audire; sed etiam, quando non possunt sine incommodo alicujus momenti a lecto surgere; imo, licet possint, et jam cœperint convalescere, excusantur, vel propter periculum reincidendi, vel etiam notabiliter retardandi convalescentiam. In quo ad discernendos varios casus imprimis bona fides supponenda est; deinde adjungenda prudentia; oportet enim, ut infirmitas seu necessitas sit vera seu alicujus momenti; et quod periculum detrimenti pro-

babile sit viri prudentis arbitrio; ad quod ferendum consideranda est distantia loci, labor audiendi Missam, et aeris temperies seu qualitas temporis. Et optimum indicium est, quando infirmitas impedit egredi lecto, aut domo, ad alia negotia æqualis vel majoris laboris, quam sit, Missam audire; nam si hæc non impedit, non est, cur excuset; et juxta hæc principia judicandum est de his, qui laborant quartana febri, et de fœminis gravidis, quæ quodammodo infirmantur. Tertium genus bonorum est honor, ratione cujus excusabitur, si quis timeat ab inimico injuriam aliquam vel jacturam honoris, sicut de vita dicebamus; hoc etiam titulo auctores omnes excusant eum qui non potest decenter vestitus ad Ecclesiam ire; neque enim cogendus est, cum dedecore in publico apparere; nam, qui in eo statu est constitutus, ei, qui in vinculis existit, in jure comparatur, in leg. In eadem causa, ff. Ex quibus causis, etc. Huc etiam pertinet, si fœmina nobilis non possit domo exire sine decente comitatu; quod suo etiam modo in viris locum habet; hæc tamen omnia regulanda sunt juxta personarum qualitatem et honestam patriæ consuetudinem; neque extendenda est nimium hæc licentia ad superfluos ornatus, præsertim fœminarum; et considerandum est, an in hujusmodi casibus possit aliquis secrete, ut, v. gr., summo mane, vel in Ecclesia a concursu populi remota, Missam audire; tunc enim non est, cur præcedente occasione excusetur, cum non sit difficile, et vitare tale incommodum, et præceptum implere. Præterea hoc titulo excusatur, qui gravem timet infamiam, si domo exeat, et coram aliis appareat; ut, v. gr., si fœmina, quæ honesta existimatur, gravida sit, nec possit lapsum suum occultare, nisi domi se continendo, excusari potest, ne se prodat; et idem est in quocumque casu simili, addita supra dicta limitatione, scilicet, quando quis non potest alias occulte Missam audire. Quarto numerantur bona externa temporalia, in quibus contingere potest, ut aliquis grave damnum timeat, si ad Missam audiendam accedat, ut, v. gr., si quis timeat furtum, si domum solam relinquat, ut si in domo ab oppido distante quis habitet, etc. Item hac ratione excusatur aliquis, si, dum iter agit, ne comites viæ relinquat, Missam perdit, quando probabile periculum latronum imminet, si solus incedat; et etiam, si speret expensas itineris ab eis accipere, vel aliud simile commodum, quod amittere, temporale damnum gravis momenti censeatur. Nam solum amittere comites viæ, si nullum aliud incommodum adjungatur, non videtur sufficiens causa ad Missam omittendam, ut sumitur ex Cajet., verb. Festa; Armil., verb. Missa, num. 30, et aliis communiter. Similiter qui oves, v. gr., suas, aut res similes, cogitur sine custodia in agro relinquere, ut Missam possit audire, regulariter loquendo, probabilem habet excusationem, quia probabile est periculum gravis nocumenti; et sic de aliis. Ultimo sub hoc capite continetur omne temporale vel corporale grave incommodum, quando sine illo Missa audiri non potest, quia non censetur hoc præceptum cum tanto onere obligare. Et hac ratione excusatur quis ab audienda Missa, si necessarium illi sit longum iter, v. gr., unius leucæ, peditem conficere; idemque est, quamvis non sit tanta distantia, tamen est aliqua notabilis, et aliunde tempestates ingruunt, et pluviæ, ita ut, prudenter rem considerando, notabile censeatur detrimentum. Ex hoc etiam capite judicandum est de iter agentibus, vel navigantibus per flumina, aut juxta maris littora. Nam imprimis, si iter inchoent in die festo (quicquid sit de alia quæstione, an id sit contra observationem festi, quantum ad præceptum negativum de non exercendis operibus servilibus), certum est, per se loquendo, non excusari ab audienda Missa eo die, priusquam inchoent iter, nisi probabiliter sperent audire illam in via, quia tunc nulla est ratio excusationis, nisi tanta sit necessitas accelerandi iter, ut grave detrimentum timeatur, si quis in audienda Missa immoretur, ut, v. gr., si ea de causa navigationem sit amissurus, aut comites viæ sibi necessarios ob aliquam gravem causam, ut supra insinuatum est, aut certe, si occasio alicujus gravis negotii transigendi et obtinendi, ea de causa perdatur; et idem fere judicium est de quovis die, in quo iter continuatur. Nam eadem est ratio. Rursus ex hoc capite excusantur, qui Missam audire non possunt propter urgentia negotia, quæ dilationem non patiuntur sine magno detrimento boni temporalis cujuscumque, quod intelligendum est, quando neque hujusmodi negotia commode præveniri possunt, ne Missæ auditionem impediant; vel e contrario Missa præveniri potest, ut negotiis vacetur; nam si quis prius velit nimio somno indulgere, ut postea non possit utrique oneri satisfacere, non propterea excusabitur a culpa, ratione præteritæ negligentiæ; quod procedit, quando

futurum impedimentum prævisum est, et nihilominus non fuit diligentia adhibita ad implendum præceptum. Et per hæc judicandum est de similibus casibus, qui in infinitum multiplicari possunt.

6. *Quartum caput ex titulo charitatis sumitur. — Scandalum non datum, sed acceptum, non tenemur vitare.* — Quartum caput sumi potest ex titulo charitatis, propter quam, ut alias Bernard. dixit, convenienter omittitur, quod propter eamdem est introductum. Duobus autem modis potest hæc excusatio accidere : primo si necessarium sit, Missam omittere, ad subveniendum proximo in necessitate existenti; et hoc titulo excusant omnes Doctores, et præsertim Cajet., Soto et Navar.; locis supra citatis, eum, qui propter infirmum, cui inservit, ne illum solum, vel absque necessario ministerio relinquat, Missam omittit; quod intelligitur, quando utrumque fieri non potest, et quando grave proximi ægrotantis detrimentum inde timeretur, ut prædicti auctores declarant, et per se evidens est. Nam si utrumque commode potest fieri, nulla est excusationis ratio; si autem ex absentia, quæ fieri potest ad audiendam Missam, non timetur grave detrimentum, moraliter loquendo, non urget proprie necessitas charitatis. Cum autem de gravi detrimento agimus, non est intelligendum, oportere, ut vita infirmi periclitetur, aut quod ægritudo ipsa multum augeatur, vel aliquid simile; sed satis est, quod, vel ea de causa ægroto non possint conveniente tempore remedia adhiberi, maxime, cum ægritudo est alicujus momenti; vel certe, si gravis sit, satis erit, quod infirmus, solus relictus illo tempore toto, pati debeat laborem, et animi anxietatem, vel aliquid simile. Denique, quando ægritudo nimium gravis est, vel extreme urget, si quis bona fide, et ex animi pietate, ut ministret infirmo, ejusque curam gerat, Missam omittat, raro peccabit mortaliter, etiam si fortasse in re ipsa ejus ministerium non sit admodum necessarium, vel quia satis est, quod sit valde utile; vel certe, quia bona fides, et perturbatio, quæ interdum adjungitur, excusant; in qua re sicut fere in aliis, quæ hujusmodi sunt, prudens arbitrium adhibendum est; quod si homo non habet, quem consulat, et bono animo faciat quod videtur charitati consonum, non peccabit mortaliter. Quod autem dictum est de hoc misericordiæ opere, judicandum est de reliquis, sive corporalia sint, sive spiritualia, quando revera proximus est in necessitate, et differri non potest remedium, sine gravi ejus detrimento, ut si propter audiendam confessionem periclitantis infirmi Missam omittam, vel quid simile. Dices : hæc opera misericordiæ in his casibus non sunt simpliciter in præcepto, quamvis ex se bona sint, et in consilio; sed opus præcepti non est omittendum propter opus consilii : ergo. Respondetur, sæpe accidere, ut hujusmodi opus sub præceptum cadat; et tunc nulla est difficultas, quia præceptum charitatis majoris est necessitatis; non tamen semper oportet expectare eam præcepti obligationem; sed satis est, quod necessitas proximi gravis sit, modo explicato, ut propter beneficium illi præstandum excusetur quis ab obligatione hujus præcepti; sicut propter vitandum proprium incommodum licet mihi Missam omittere, quamvis ex præcepto non tenear illud incommodum vitare; nam charitas facit, ut alium diligam, sicut me ipsum. Nec tunc præfertur opus consilii operi præcepti, sed res constituitur in tali statu, et cum talibus circumstantiis, ut propter bonum proximi cesset obligatio præcepti; nam, cum affirmativa præcepta non obligent pro semper, facile potest, mutatis circumstantiis, eorum obligatio cessare. Alio modo potest contingere hæc excusatio, non tam ad beneficium præstandum proximo, quam ad non afferendum illi aliquod malum, quod vix potest intelligi, nisi per modum vitandi scandalum, quia ire ad Missam audiendam non est actio, quæ per se possit in damnum proximi redundare; solum ergo potest inde damnum evenire, vel quia ea de causa omittitur actio, proximo necessaria, quod pertinet ad præcedentem modum; vel, quia inde sumet proximus aliquam occasionem peccandi; et hoc modo interdum non peccabit fœmina continendo se domi die festo, ne sit occasio peccandi alicui, a quo scit ex nimia fragilitate se perdite adamari; nam, licet ad hoc non teneatur, quia illud scandalum non est datum, sed acceptum, quod homo non tenetur vitare cum tanto detrimento, nihilominus tanta potest esse necessitas et fragilitas proximi, ut liceat hoc modo ei subvenire, ut tetigit Soto hic, dist. 13, quæst. 2, art. 1. Et eadem ratione, si quis eundo ad Ecclesiam, timeat fore, ut ea occasione graves rixæ sequantur, aut propter veteres aliquas inimicitias, aut propter locorum ordinem et dignitatem, vel aliquid simile, sufficiens censeri debet excusationis ratio. Atque hoc titulo in-

ter alios excusant auctores mulierem, quæ, timens gravem rixam seu iram mariti, Missam omittit, ut ei convenienti tempore et modo omnia præparet, et occasionem perturbationis auferat. quod intelligendum est, quando perturbatio est gravis, et alicujus momenti, nam si sit levis, potius dissimulanda et ferenda est. Et idem est, si maritus ob zelotypiam nolit, eam domo exire; nam si non possit conjux vitare id sine gravi incommodo, potest, etiam in hoc, marito obtemperare seu condescendere, licet oppositum significet Antonin., 2 part., tit. 9, cap. 10, § 2, sed fortasse intelligit, quando non est periculum gravis incommodi. Et per hæc de similibus iudicandum est.

7. *Quintum caput excusationis. — Advertendum.* — Quintum caput excusationis est ratione officii; et huc etiam revocatur excusatio ratione justæ obedientiæ; hac ratione excusantur milites custodientes castrum aut portas civitatis, aut vigilias facientes, quando sine periculo aliquo non possunt suo muneri deesse; sic etiam excusantur pastores, quando per alium munus suum supplere non possunt. Excusantur vectores mercium et cursores, qui muneri suo satisfacientes non possunt sine magno incommodo ad audiendam Missam detineri, ut notavit Cajet., verb. Festa. Excusantur etiam matres vel nutrices, quæ neque infantes deserere possunt, neque frequenter expedit, eos ad Ecclesiam deferri, etc. Sed præcipue hoc titulo solent excusari famuli, qui, ut dominis suis ministrent, Missam omittunt; quæ res, quoniam valde practica est, nonnulla expositione indiget. Nam imprimis, si ministerium sit necessarium juxta communem et ordinarium vivendi modum, vel juxta occurrentes, morales et rationabiles occasiones, certum est, nec dominum peccare præcipiendo, nec famulos parendo, quia illa est gravis et rationabilis causa et moralis necessitas; quod semper intelligendum est, cum limitatione supra insinuata, quando famulus non potest, mediocri diligentia adhibita, opportunum tempus prævenire, ut Missam; audiat non tamen tenentur adhibere extraordinariam diligentiam, v. gr., citius surgendo, aliquid ab ordinario, et secundum rationem moderato, somni tempore, detrahendo, vel aliquid simile; quamvis enim hoc consulendum sit, tamen præceptum ad id non obligat. At vero si ministerium non sit ita necessarium, sed possit, vel in alium diem, vel in aliam horam sine incommodo differri, domini quidem male faciunt, et graviter peccant, id præcipiendo, cum non solum teneantur non impedire sibi subjectos a Missa audienda, verum etiam debitam curam et diligentiam adhibere, ut Missam audiant, quia ad eos pertinet cura familiæ suæ, ut in ea Ecclesiastica præcepta serventur, ut in proposito notavit Soto hic, et lib. 2 de Just., quæst. 4, art. 4; Sylvest., verb. Missa 2, quæst. 1; Navarr., c. 21, n. 9 et 10; Anton., 2 part., tit. 9, c. 10, § 1; et significavit Amb., in hom. 33, et citatur in c. An putatis, 86 d., et colligitur ex illo Paul., 1 ad Cor. 5 : *Si quis suorum, maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* At vero famuli, si absque magno incommodo possint subterfugere, et Missam audire, non obediendo dominis, debent id facere, etiam si aliqua levis rixa intercedat; si tamen necesse est, aut dominos deserere, aut grave aliquod detrimentum ea causa pati, ea ratione excusari possunt, nec censentur præferre hominis præceptum divino aut Ecclesiastico mandato, quod nunquam licet; sed censetur tunc Ecclesia nolle obligare cum tanto detrimento. Et hæc est differentia inter res prohibitas, quia malæ sunt, et malas, quia prohibitæ, quia ab illis nunquam potest separari malitia et prohibitio, et ideo propter nullum incommodum fieri possunt, etiam si a domino præcipiantur; ab his vero separari potest ratio præcepti seu prohibitionis, et consequenter ratio malitiæ; et ideo, si propter vitandum incommodum obligatio præcepti cesset, fieri vel omitti possunt ad obediendum homini præcipienti. Sicut etiam si quis minetur mortem alteri, si Ecclesiam adeat ad Missam audiendam, potest illam omittere, dummodo id non fiat in contemptum vel injuriam religionis; in quo non præfert timorem humanum Ecclesiasticæ obedientiæ, sed cessat Ecclesiastici præcepti obligatio, occurrente tali periculo et incommodo; ita ergo est in præsenti, quando sine gravi incommodo vitare non potest famulus, quin domino suo obsequatur; supponimus enim tale mandatum non esse contemptum religionis; sic enim illud facere esset intrinsece malum, et ideo propter nullum incommodum vitandum licere potest; sed loquimur de communi mandato, seu ministerio de se indifferente, et propter commodum humanum, ut regulariter contingit. In quo etiam advertere oportet, debere famulum in tali eventu, prius certiorem facere dominum, quod Missam non audierit, et procu-

raro, quoad commode possit, ab illo obtinere, ne se impediat, quominus Missam audiat, quia debet, quod in se est, facere, ut præceptum servet, et iniquum impedimentum evitet; quod si non possit, tunc excusabitur, ut dictum est, tenebitur autem, si hoc sit frequens et quasi in consuetudine, nacta opportunitate, tale ministerium relinquere, et commodum aliud, seu dominum quærere, cui inserviendo, Ecclesiæ præcepta possit servare. Et in his fere conveniunt auctores, Anton., 2 part., tit. 9, c. 7, § 5, et c. 10, § 2; Palud., in 4, dist. 15, quæst. 5, concl. 2; Cajet., 2. 2, quæst. 122, art. 4, et in Sum., verb. Festa, circa finem; Sylvest. supra, et verb. Dominica, quæst. 4; Navarr. supra, et c. 13, n. 7, qui citat Rossel.; et juxta hæc loquendum est de uxore respectu mariti, et de filiis respectu parentum, et de militibus respectu ducis, et de omnibus similibus.

8. *Sextum caput excusationis.—Exponitur Gregorius. — Notabile.* — Sextum caput excusationis est consuetudo ex aliqua rationabili causa introducta, et a pastoribus Ecclesiæ tolerata. Hujusmodi sunt nonnullæ consuetudines, præsertim ad fœminas pertinentes. Una est, quod post partum per aliquos dies, etiam si plene convaluerint, ab Ecclesiæ ingressu abstinent; quod si non faciant ex superstitione, aut Mosaico ritu, sed ex quadam reverentia ac devotione, non improbatur in c. unico, de Purificat. post partum; et ideo, si de hoc sit introducta consuetudo, non est improbanda, sed excusari potest, ut Cajetan. notavit, verb. Festa. Propter consuetudinem autem menstruam (ut hoc obiter adnotemus) non est Missa omittenda, per se loquendo, et seclusa ægritudine, vel debilitate, quæ illi æquivaleat, ut notavit Navar., c. 21, num. 9, ex d. c. Purificat. post partum, et ex c. ult., d. 5, ubi Greg. ait : *Mulier, quæ ex consuetudine menstrua patitur, prohiberi Ecclesiam intrare non debet, nec a communionis mysterio.* Addit autem ibidem Greg. : *Si autem ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda est;* ergo eodem modo dicere possemus, si abstinere voluerit ab ingressu Ecclesiæ, laudandam esse; ergo ex illo textu potius videtur colligi, hanc posse esse piam et sufficientem excusationem, quamvis non necessariam. Respondetur, Gregor. in illis verbis ultimis non loqui de communione præcepta; nam si quæ mulier eam omitteret ob hujusmodi causam, non esset laudanda; sic ergo dicendum est de ingressu Ecclesiæ; et ita sine dubio, regulariter loquendo, impedimentum hoc non est sufficiens, nec de hac re introducta est, nec, moraliter loquendo. introduci potest consuetudo; si vero aliquando timeretur exterior aliqua indecentia, seu irreverentia loci sacri, tunc posset excusatio esse sufficiens. Alia consuetudo est viduarum, quæ post viri mortem, per aliquot dies domo non exeunt, et ea de causa Missam omittunt, quam consuetudinem omnes Doctores approbant, Cajet., 2. 2, quæst. 122, art. 4, et in Sum., verb. Festa; Anton., Sylvest., Navar., locis supra citatis, et fere omnes Summistæ; nam consuetudo illa fundatur tum in quadam decentia et honestate viduali; tum etiam in rationabili significatione et ostensione tristitiæ. Adhibent tamen fere omnes auctores prædicti moderationem, scilicet, ut tempus illud non prolongetur nimium, v. gr., per annum aut plures menses, sed, ad summum, per mensem, ut expressius notant Sylv. et Rossel. Sed non existimo, posse hanc moderationem una regula pro omnibus definiri; nam in fœminis nobilioribus solet esse consuetudo, ut longiori tempore domi maneant, quam in aliis. Unde Navar. supra, num. 4, ait non posse damnari hanc consuetudinem in fœminis nobilibus, etiam si per annum extendatur, quamvis laudabilius esset, illam non servare. Itaque si revera consuetudo introducta est, et præscripta, et Prælati Ecclesiæ non contradicunt, ab unaquaque fœmina servari potest, quia per talem consuetudinem abrogatum est præceptum audiendi Missam in hac parte; pertinebit tamen ad Episcopos modum ponere hujusmodi consuetudini, ut non nimium extendatur. Bene autem advertit Navar., oportere, ut quæ hanc consuetudinem servant, quoad Missam non audiendam in Ecclesia, simpliciter eam servent, nec domo egrediantur ad res alias; quod et nos supra de infirmis in simili notavimus. Alia consuetudo est virginum nobilium, quæ cum jam sunt nubiles, non exeunt in publicum, et ideo Missam omittunt. Quam (si revera introducta sit, tolerata, et sufficienter præscripta) sufficientem esse ad abrogandum hoc præceptum in hac parte, et consequenter ad excusandum, tam ipsas virgines, quam earum parentes, docent Cajet., Soto, Sylv., Navar., et reliqui auctores, locis citatis; nam, licet consuetudinem hanc non laudent, tamen, si semel introducta sit, sufficere censent ad prædictum effectum; nam, cum non sit intrinsece mala, potest humanam legem abro-

gare. Quin potius addunt iidem auctores, quod si propter talem consuetudinem jam non decet, hujusmodi virginem nubilem domo exire, et alioqui mater timeat aliquid honestati, et bonæ famæ ejus contrarium, si sola domi maneat, consequenter etiam excusari matrem ab audienda Missa, non hoc titulo consuetudinis, sed aliis, scilicet, quia sine gravi detrimento, et satisfaciendo, ut debet, muneri suo, Missam audire non potest. Sed revera hoc ipsum declarat, consuetudinem hanc esse valde irrationabilem, et, uno inconveniente dato, alia multiplicari; multo enim melius custodirent matres filias suas, secum eas ad Missam ducendo, quam domi relinquendo. Neque in hoc potest esse morale periculum pudicitiæ, regulariter loquendo. Unde magis auctoritatis, quam pudicitiæ causa, hoc introductum videtur; eo vel maxime, quod hujusmodi virgines, quæ hoc titulo Missam omittunt, fenestras non fugiunt, et domo exeunt ad ludos et alia publica spectacula videnda. Quapropter licet consuetudo hæc simpliciter damnari non possit, tamen magna prudentia moderanda est, et quoad fieri possit, auferenda; præsertim (ut Navar. notat) omnino suadendum est, ut, saltem solemnioribus festis, hujusmodi virgines Missam audiant. Nam perpetuo illam omittere, intolerabile, et Christianis hominibus indignum est.

9. *Septimum caput excusationis.* — Septimum caput excusationis addi solet, scilicet, major utilitas vel necessitas spiritualis; sic Angelus supra excusat eum, qui propter concionem audiendam sacrum omittit. Similiter alii excusant eum, qui tempore Missæ confitetur peccata sua; maxime, si eo tempore habeat copiam confessoris, quam postea cum difficultate obtinebit. Sed hujusmodi excusationes, et similes, per se ac moraliter loquendo, insufficientes sunt, quia opus præcepti non est omittendum propter hujusmodi voluntaria opera, etiam si utiliora esse fingantur; alias posset quis sacrum omittere, ut in suo cubiculo contemplationi Dei vacet, ex qua majorem fructum spiritualem sibi comparare existimat; nam per se nullus est major fructus, quam servare mandata eo tempore, quo ipsa obligant. Igitur hujusmodi casus solum habent locum, quando urget aliqua moralis necessitas.

10. *Ultimum caput excusationis.* — Ultimum caput excusationis sumi solet ex parte sacerdotis, quando scilicet ille est nominatim excommunicatus; tunc enim ita judicandum est, ac si omnino deesset copia ministri. An vero idem sit dicendum de sacerdote publice concubinario, supra tactum est in materia de sacramentis in genere; nam, licet antiquo jure prohibitum esset, ab hujusmodi sacrum audire, c. ult. de Cohab. Cleric. et mulierum, c. Nullus, cum seq. 32 d., c. Si qui sunt, 81 d., tamen novo jure Concilii Constant. hoc jus limitatum seu correctum est, ut non obliget, donec hujusmodi sacerdos sit ab Ecclesia denunciatus tanquam excommunicatus seu præcisus, ut docent Ledesm., 1, p. 4, quæst. 5, art. 6, dub. 9; et Navar., de Pœnit., d. 6, c. 1, § Laboret, n. 22, et in Sum., c. 25, n. 79; et ex antiquis videri potest Gabr. in 4, d. 13, quæst. 1; Major, d. 9, quæst. 4; Cajet., 2. 2, quæst. 12, art. 2. Propter iniquitatem ergo sacerdotis nunquam excusatur aliquis a Missa audienda, nisi sacerdos sit ab Ecclesia nominatim præcisus, et excommunicatus, ut prædicti auctores sentiunt, et Anton., Sylv., et alii supra citati.

11. *Quæsitum.* — *Responsio.* — Sed inquiret non immerito aliquis, an eo casu, quo aliquis rationabili causa excusatur a Missa audienda, teneatur loco illius aliquas orationes fundere, vel externum aliquem cultum Deo exhibere. Ita enim affirmarunt Scot. in 4, d. 9, et 17, q. unica; et indicat Angel., verb. Feriæ, num. 43, quia præceptum orandi et colendi Deum, divinum est ac naturale; tempus autem implendi illud definitum est ab Ecclesia, ut sit diebus festis; simulque statutum est, ut per actum audiendi Missam impleatur; unde, si non sit opportunitas exercendi illum actum, erit obligatio implendi illud præceptum divinum alio actu orationis vel cultus. Sed hæc sententia non habet sufficiens fundamentum, quia, quamvis finis hujus præcepti sit divinus cultus, tamen non cadit in præceptum, nisi quatenus est materia ejusdem præcepti; sed materia hujus præcepti solum est actus audiendi Missam; ergo solum ad hunc actum obligat tale præceptum; ergo intercedente excusatione sufficiente in tali actu, nulla succedit obligatio alterius actus, quia nullum est præceptum, in quo fundetur; illud enim divinum præceptum orandi vel colendi Deum solum definitur ad tale tempus diei festi, quatenus per talem actum exhiberi potest, et non alias. Et confirmatur, nam, qui absque excusatione, et peccando mortaliter, omisit sacrum, non tenetur eodem die aliis

actibus colere et orare Deum; ergo multo minus tenebitur, qui excusatur; est ergo optimum illud consilium, nullum tamen est latum ea de re præceptum, ut latius docuit Navar. in Manuali, c. 21, n. 7, et in c. Quando, de Consecr., d. 1, notab. 3, n. 5, cum Antonino, Adriano, et aliis.

12. *Ultimo quæsito satisfit.* — Ultimo inquiri potest, utrum aliqua pœna jure imposita sit hujus præcepti transgressoribus. Respondetur, nullam esse, propter hanc culpam, censuram ipso jure impositam, neque aliam Ecclesiasticam pœnam, quæ ipso facto incurratur; solum in dicto c. Missas, de Consecr., d. 1, de transgressoribus hujus præcepti dicitur: *Ab Episcopo publice confundantur.* Quod intelligi potest, ut Doctores ibi exponunt, vel de publica correctione et reprehensione, vel etiam, si opus sit, de excommunicatione. Atque hinc manavit consuetudo, quæ præsertim in aliquibus villis vel parvis oppidis servatur, ut si quis Missam non audiat, publice a parocho denuntietur; quod tamen prudenter faciendum est, ita ut prius certo constet de delicto; et quod aliquo modo sit publicum et frequens, vel cum pertinacia commissum, post aliquam secretam correctionem; nam alioqui periculum esset, vel puniendi interdum innocentes, vel infamandi proximum sine sufficienti causa. Quando vero hujusmodi correctio non sufficit, et frequenter Missa omittitur, adjungi potest et debet excommunicationis severitas; nam præterquam quod hujusmodi culpa gravis est, quando est ita frequens et diuturna magnum scandalum generat, adeo ut, qui per longum tempus Missam audire negligit, suspectus de sua fide habeatur; sicut e converso optimum indicium fidei et devotionis est, etiam in diebus profestis Missarum solemniis interesse, Deoque condignum cultum offerre; cui sit honor et gloria per infinita sæculorum sæcula, Amen.

HACTENUS DE ARCANO MISSÆ SACRIFICII MYSTERIO.

FINIS TOMI VIGESIMI PRIMI.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ IN TOMIS XX ET XXI EXPLICANTUR.

GENESIS.

EXODUS.

LEVITICI.

HIEREMIAS.

EZECHIEL.

DANIEL.

MICHÆAS.

MALACHIAS.

MATTHÆUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOANNES.

EX SECUNDA AD CORINTHIOS.

EX EPISTOLA AD GALATAS.

EX EPISTOLA AD EPHESIOS

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

EX PRIMA AD TIMOTHEUM.

EX SECUNDA AD TIMOTHEUM.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

EX PRIMA AD THESSALONICENSES.

EX EPISTOLA AD TITUM.

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

EX EPISTOLA 1 PETRI.

EX EPISTOLA 1 JOANNIS.

EX APOCALYPSI.

INDEX RERUM

QUÆ IN TOMIS XX ET XXI CONTINENTUR.

NECESSITAS BAPTISMI.

EFFECTUS BAPTISMI.

DISPOSITIO AD BAPTISMUM.

SUBJECTUM BAPTISMI.

CHRISTUS IN EUCHARISTIA.

Præsentia Christi in Eucharistia.

DIVINITAS, VERBUM, ET UNIO HYPOSTATICA IN EUCHARISTIA.

FORMA SUBSTANTIALIS ET ANIMA CHRISTI IN EUCHARISTIA.

CORPUS ET SANGUIS CHRISTI IN EUCHARISTIA.

INSTITUTIO.

MATERIA.

FORMA.

EFFECTUS.

DISPOSITIO.

SUBJECTUM.

MINISTER CONFIRMATIONIS.

PRÆCEPTUM.

CÆREMONIA.

FORMA EUCHARISTIÆ.

NECESSITAS EUCHARISTIÆ.

MINISTER EUCHARISTIÆ.

EFFECTUS ET EFFICACIA EUCHARISTIÆ.

DISPOSITIO AD EFFECTUM.

SUBJECTUM EUCHARISTIÆ.

USUS ET SUMPTIO EUCHARISTIA.

FREQUENTIA.

PRÆCEPTUM EUCHARISTIÆ.

SPECIES SACRAMENTALES EUCHARISTIÆ.

FIGURÆ EUCHARISTIÆ.

NOMINA, QUIBUS VOCATUR IN SCRIPTURA SANCTA.

ERRORES CIRCA EUCHARISTIAM.

PRO QUIBUS POSSIT OFFERRI.

MINISTER.

QUIBUS VESTIBUS DEBEAT CELEBRARI.

QUO TEMPORE.

ESSENTIA ET SIGNIFICATIO.

MATERIA ET PARTES COMPONENTES.

FORMA ET SIGNIFICATIO.

COMMUNIA MATERIÆ ET FORMÆ.

INSTITUTIO.

NECESSITAS.

EFFICACIA.

SUBJECTUM SACRAMENTI.

DISPOSITIO.

Coulommiers. — Typogr. Albert PONSOT et P. BRODARD.